6
34
33

COMMENTARIA IN

PSALMOS DAVIDICOS

AVCTORIS INCOGNITI.

Nunc verò cogniti

R. P. MICHAELIS AYGVANI BONON.

Ordinis Carmelitarum, S. Theologiæ Mag. & Doctoris Parisiensis.

TOMVS TERTIVS.

CVM ADDITIONIBVS NOVITER DESVMPTIS ex Commentarijs manuscriptis eiusdem Auctoris.

Adiectis Indicibus Psalmorum & versiculorum, ac sententiarum principalium.

CVM LICENTIA, ET PRIVILEGIIS.

VENETIIS, Apud Ioannem Guerilium. M D CI.

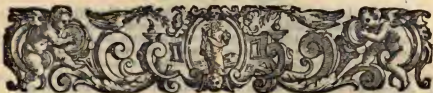

COMMENTARIA IN PSALMOS DAVIDICOS

R. P. MICHAELIS DE AYGVANIS BONONIENSIS, ORD. CARMELITARVM, Sacræ Theologiæ Doctoris:

ALIAS AVCTORIS INCOGNITI.

PSALMVS CIX.

A

1968 *Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis.*

ISTE Psalmus hũc habet titulũ, *Psalmus Dauid*, Patet titulus ex suprapositis titulis multotiens. De materia verò literali illius psalmi diuersorũ est multiplex opinio. Quidam dicunt, quod est quædam gratiarũ actio pro victoria diuinitus cõcessa ipsi Abrahæ de quatuor regibus de quibus habetur Genes. 14. quòd Rex Sanaar, & rex Ponti, & rex Elamitarũ, & rex gentium simul congregati venerunt contra regẽ Sodomorum, & contra regem Gomorrhæ, & contra regem Adamæ, & contra regem Seboim, & contra regem Balæ, siue Segor, & percusserunt omnem regionem Amalechitarum, & Amorrhæorũ. Et facto bello rex Sodomæ, & Gomorrhæorum terga verterunt, & illi tulerũt omnem substantiam Sodomorũ, & Gomorrhæ, & inter cętera ceperunt Loth, qui inhabitabat in Sodomis filium fratris Abraham, & omnem substantiam eius abstulerũt. Quod cũ audisset Abraham, qui tũc habitabat in conualle Mãbre, s. iuxta regiones illas numerauit de sua familia vernaculos trecentos decem & octo, & persecutus est eos vsque Dan, & irruit super eos nocte, & percussit eos redemitque omnem prædam, quam illi abstulerãt. & Loth nepotem suum cum omni substantia illius, mulieresque & omnem populum. Et tũc Melchisedech rex Salem, qui erat Sacerdos Dei altissimi: venit obuiam ipsi Abrahæ reuertenti cũ victoria, & obtulit ipsi Abrahæ, panem & vinum, &c. De hac ergo victoria per ipsum Abrahãm habita, dicunt illum psalmum factũ pro gratiarũ actione ab ipso Dauid. Et tunc sic exponunt Psal. *Dixit dominus domino meo*, i. dixit Deus ipsi Abrahæ: quem Dauid dominũ suum vocat, quia descendit ex eo. *Sede à dextris meis*, idest, sis securus de protectione mea contra istos reges: ad quos debellandos procedis, quia scilicet, ponam eos sub scabello pedũ tuorũ, quia scilicet, dabo tibi victoriam cõtra illos.

B

Et quia Melchisedech obtulit ei panẽ, & vinum, & decimas: ideo hic vocatur Abraham sacerdos ẜm ordinem Melchisedech. i. Melchisedech ex illo actu ostẽdit ipsum esse sacerdotẽ. Et sic consequẽter applicant literam ad illam historiã. Aliorum verò opinio est, ꝙ iste Psal. est gratiarum actio istius Dauid: pro hoc ꝙ Deus ipsum assecurauit in persecutione Saulis, ꝙ non traderetur in manibus eius. Et tunc sic exponitur, *Dixit dominus domino meo*, vt sint verba Dauid d.

Dauid sedet à dextris Dei, & qualiter. Dominus dixit mihi, domino meo, i. pro domino meo Saule me persequẽte, *sede à dextris meis*, i. sis securus de protectione mea, ꝙ non traderis in manus eius. *Donec ponam inimicos tuos*, i. omnes illos, qui te cum Saule nituntur impedire à regni executione. *Scabellum pedum tuorum*, idest, tibi faciã illos subditos, quod fuit adimpletum post mortem Saulis, vt patet 2. Reg. per multa capitula. Et sic cõsequenter applicat Psal. ad ipsum Dauid. Sed illæ expositiones stare non possunt ẜm intentionem literæ, patet: quia litera Psalmi est de illo, qui est sacerdos in æternum: ipse autem Abraham non fuit sacerdos, nec ipse Dauid. Et dato ꝙ fuissent sacerdotes, nõ tamen habuerũt sacerdotium æternum. Vnde ad literam iste Psal. intelligitur de Christo, qui solus habet sacerdotium æternum, vt dif-

Matth. 22. fusè tractat Apostolus ad Hebr. 7. Item hoc patet ex verbis Christi, qui istũ Ps. de se dicit scriptum. Nam congregatis Pharisæis, interrogauit eos Iesus dicẽs. Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? Dicunt ei. Dauid. Ait Iesus. Quomodo ergo Dauid vocat eum dñm, dicẽs, *Dixit dominus domino meo, sede*, &c. Si ergo Dauid vocat eũ dominum: quõ filius eius est? Et nemo poterat respondere illi verbum. Quod ideo erat, quia Pharisæi ignorabant diuinitatem Christi, per quã erat dñs omnium, & per consequens ipsius Dauid, quamuis eius filius esset secundum carnem. Item ꝙ hic Psal. ad literam sit de Christo, patet per Apostolum, qui ex litera istius Psal. Probat Christum maiorem esse angelis, d. Cui enim angelorum dixit aliquando

Hebr. 1. Deus, sede à dexteris meis, quousque ponam inimicos tuos scabellum pedũ tuorum? Vnde de angelis subdit. Nonne

E omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi? Probatio autem per scripturam sacram non fit nisi ex sensu literali: vt dicit Aug. cõtra Vincentium Donatistam. Item patet ex alio, qm̃ quidam doctor Hebręus, s. Rabbi Ionathas filius Oziel: qui tantæ fuit auctoritatis apud Hebræos, quòd nullus fuit ausus contradicere ei in translatione sua Chaldaica, vbi nos habemus, *Dixit dominus domino meo*, &c. transtulit sic. *Dixit dominus verbo suo sede*, &c. Certum est autem ꝙ nec Abraham potest dici verbũ Dei: nec aliquis alius, nisi dominus Iesus

F Christus. His ergo præmissis, accedo ad Psalmi diuisionem. Vbi sciendum, quòd intentio Psalm. est hic ostendere tria de Christo, scilicet, eius humanitatem, qua est minor patre, secundò eius diuinitatem, qua est æqualis cũ patre, ibi. *Tecum principium*, tertiò eius sacerdotalem dignitatem, qua pro nobis intercedit ad patrem, ibi. *Iurauit dominus*, Circa verò Christi humanitatem tria ostẽdit. Primò eius dignitatẽ qua à patre fuit exaltatus. Secundo eius potestatẽ, qua oĩa sibi fuerũt subiugata ibi. *Donec ponã*. Tertio eius fidei veritatẽ, quæ

G per orbẽ fuit prædicata, ibi. *Virgã virtutis*. Quantũ ad primũ sciendũ, ꝙ humanitas Christi, secundũ quam est minor patre, in hoc fuit ostensa inter cætera, ꝙ à patre Christus in sua ascensione eleuatus est in cœlum, & ad dexteram ipsius patris collocatus, sicut dr̃ Mar. vlt. Et dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cœlũ, & sedet à dextris Dei. Nullus. n. ab aliquo potest sic exaltari, nisi ab habente potestatem, & auctoritatem super eũ, & per consequens à maiore suo. In hoc ergo quòd Christus sic à patre suo fuit exal-

H tatus, ostenditur eius humanitas, qua minor est patre. Est ergo sensus iste, *Dixit dominus domino meo*, i. dominus, scilicet, Deus pater, dixit domino meo, i. Iesu Christo, quem Dauid secundum diuinitatem æqualem patri, & omniũ cognoscebat, dominum, quem prąuidebat incarnandum & etiam secundum humanitatem super omnia exaltandum, & sic omnium dominũ in humanitate futurum. Vnde Hieronymus super Matth. Dñs Dauid, erat Christus iuxta illud quòd

quòd natus est de patre, secūdum quòd fuit semper præueniēs ipsum suæ carnis patrem. Sed quomodo hoc *dixit, dominus domino*, id est, pater filio? Non enim hoc dixit vocali sono vocis, sed potius re, ipsum verbum æternaliter generādo. Vbi nota, quòd dicere Dei multipliciter accipitur, vide versic. 14. Quomodo autē dicere Dei ad intra sit idem quòd filium generare, est sciendum, quòd in nobis est duplex dicere, scilicet, ad intra, & ad extra. Dicere enim ad extra, præceditur à dicere ad intra, quia antequam verbum extrinsecū, & vocale dicatur, prius dicitur verbum intrinsecum sine uoce, à quo procedit extrinsecum verbum. Vnde verbum extrinsecum non potest dici sine intrinseco, sed bene ecōtrario, quia nostrum intelligere potest esse sine extrinseca loquela. Dicimus enim verbum intrinsecum, quando intelligimus, sed verbum extrinsecum per uocē exterius proferimus. Propter quod ait Philosophus, quod uoces sunt earum, quæ sunt in anima passionum notæ. Cōsimiliter etiam Deus dicit intrinsecè, dū uerbum intrinsecum suum produxit in telligendo, quod uerbum dicitur filius Dei. Et quia Deus æternaliter intelligit, & perfectissime seipsum, ideo æternaliter dicendo produxit sibi verbum æquale per omnia. Et isto modo dicitur psal. 2. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, &c. id est, dominus pater generando dominum uerbum siue filium, produxit ipsum sibi æqualem per omnia quæ æqualitas per hoc notatur, quòd dicitur *sede à dextris meis*. Hoc enim nomen *dominus*, competit tam patri quàm filio, vers. 28. Si autem ly, *dominus*, secundò loco positus, stet pro Christo secundū humanitatem, tunc est sensus. *Dixit dominus*, &c. id est, Deus, pater disposuit æternaliter quòd Christus homo exaltaretur ad dexteram suam. Vnde hic ait Gl. *Sede à dextris meis*, hoc humanitatis indicium est, ꝙ dicit pater filio: *sede*, id est, post laborem quiesce, & regna secūdum quòd homo, sede non solum in alto vt excellens domineris, sed et in occulto, ut latens, & occultus credaris, quia non est merces fidei, nisi lateat quod credimus. Dum ergo dicit pater Christo: *sede*: duo notat, scilicet, cum post laborem passionis quiescere, & conregnare, & in occulto esse. *Sede* dico *à dextris meis*, id est, in potioribus bonis meis conregna, vt æqualis mihi. Per dexteras enim accipitur æqualitas. Hic notandum, ꝙ Christum reperio dupliciter sedentem, scilicet primò in throno crucis sedet ignominiosè, secundò in throno patris sedet gloriosè. Primò sedet in throno crucis ignominiosè. Quid enim per Christi thronum, nisi Christi crux designatur? Vnde Balduin. de laude crucis ait. Quē inquit, decet magis Christi thronum dicere, quā Christi crucem tormentis paratam? In isto throno sedisse dr̄ Christus, quamuis ibi affixus fuerit extensus, quia sedens habet partem sui corporis erectam, scilicet, superiorem, inferiorē verò curuatam. Sic & in Christo quāuis sensualitas & inferior pars rationis pœna curuabatur, quia humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem crucis, superior tamen pars rationis cōtinuè in Deum erecta ferebatur. In hoc ergo throno sedet Christus, vt iustitiā faceret de hostibus, qui iniustè captiuos tenebāt homines, quāuis isti iustè tenerētur. Et ideo dr̄. Parauit in iudicio thronum suum, &c. & sedes super terram, qui indicas iustitiam. Secundò sedet in throno patris gloriosè, vide vers. 841.

Quæstio. Dicere Dei quid sit. Dicere nostrum duplex. Philosop. 1. periherme. nias. Christus sedet in cruce & in gloria. Philip. 2. Psal. 9.

Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. 1969

HIc ostēdit quomodo omnia Christo homini fuerūt subiugata. Hoc autē sic probatur, quia omnes homines aut sunt de numero prædestinatorum, aut reproborum. Sed tam isti quàm illi sunt sub pedibus Christi, quia boni per humilitatem, & deuotionem, mali autē per iudiciariam potestatem. Et hoc est quòd dicit Christus. Data est mihi oīs potestas in cœlo, & in terra. Per cœlum intellige bonos, sed malos per terrā. Et hoc alibi præuidens Psal. de Christo dicit, Oīa subiecisti sub pedibus eius, &c. vide ibi ver. 88. Ista potestas Christi, quā sibi omnia, scilicet, & boni, & mali subiugantur, figuraliter ponitur Apoc. 10. vbi ait, Vidi Angelum descendentem de cœlo, &c. & infra. Et posuit pedem dextrum super mare, sinistrum autē su-

Christo oīa subijciūtur. Matth. vlt. Psal. 8.

per terram,&c. Per terram intellige malos,per mare autem bonos in sacramento pœnitentiæ existentes, vide in prædictis. Vel per inimicos Christi intellige ipsos Iudæos de facto positos sub scabello pedum Christi, quia de facto Iudæi, qui per fidem Christo crediderũt, ei per fidem sunt subiecti,& deuotionem. Qui autem obstinati credere nolunt, etiam sunt Christo subiecti, quia membris eius,quia in terris Christianorum habitantes, Christianis sunt subiecti, aliæ autem nationes ipsos non permittunt in terris suis habitare. Dicat ergo pater Christo. *Sede à dextris meis:donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Vnde hic ait Glo.ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum,idest,ponam illos tibi plenè subiectos,aut ex voluntate vt cõuersos,aut ex necessitate,vt malos.Et si dicatur,quando omnes inimici Christi, Christo erunt plenè subiecti, nũquid postea Christus sedebit ad dexterã patris?Quia dicit: *sede*,&c. *donec*,&c. Respondeo:quòd ly *donec*,hic non accipitur pro aliquo determinato tempore, sed pro æterno. Vnde *donec*,idest,æternaliter, sicut accipitur Matthæ.1. quòd Ioseph non cognouit Mariam, donec peperit filium suum, vide versic.915. Vnde istum textum exponit Grego. & ait,per Psal. dicitur, *Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis:donec ponam*,&c. non quòd à dextris domini nequaquam dominus sedeat postquam inimicos illius feriens eius potestati substernit, sed quod in æterna cunctis beatitudine præsidet, & priusquam rebellium suorũ corda conculcet, quia nimirum constat quòd subiectis hostibus suis, sine fine etiam posterius regnat.Sic enim per euangelium de Mariæ sponso dicitur, Ioseph non cognouit eam, donec peperit filium suum primogenitum. Non quòd hanc post natiuitatem domini cognouerit, sed quod nunquam illam contigit,etiam cum cõditoris sui matrem esse nesciuit, etiam quia eam nequaquam cõtingere valuit, post quam redemptionis nostræ ex eius vtero celebrari mysterium agnouit. De illo profectò tempore necesse erat, vt Euangelista testimonium ferret: de quo propter Ioseph ignorantiam dubitari potuisset.

Iudæi oẽs Christo subijciuntur.

Gregor.8. mor.c.41.

Mat.1.

E *Virgam virtutis tuæ emittet dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.* 1970

HIc ostẽditur fidei veritas, quæ per totum orbem fuit prædicata, quæ de Sion monte fuit emissa per orbẽ. Vbi sciendum, quod postquam Christus assumptus fuit in cœlum secundum humanitatẽ à dextris collocatus. Spiritussanctus Apostolis fuit missus,qui omnia mysteria fidei eos docuit,& omnia linguarum genera,qui eos ad prædicandum fidem, F fortes fecit, & constantes,qui eis datus fuit in monte Sion,in loco vbi Christus cũ eis cœnauerat. Quo Spiritusancto accepto ibidem, statim inde exierunt ad fidem Christi prædicandũ.Sic enim in assumptione sua eis prædixerat Christus. Accipietis virtutẽ Spiritussancti in vos, & eritis testes in Hierusalem, & in omni Iudæa,& Samaria, & vsque ad vltimũ terræ. Per hæc aũt fidei prædicationẽ Christus per fidem incepit regnare in cordibus fidelium,& per consequens prædicatio euangelij de monte Sion fuit emissa, & ibi regnum Christi incepit. Sic enim prædictum fuerat Esa. 2. De Sion exi- G bit lex, & verbum domini de Hierusalẽ. Et hoc est, quod præuidens Psal. Christo prædicit. *Virgam virtutis tuæ emittet dominus ex Sion*, idest, potestatem cum scientia docendi omniũ linguarũ Deus emittet ex Siõ,quia ibi Spiritussanctus fuit datus,qui Apostolos docuit,& fortificauit.Vel per virgã intellige ipsam potentiã Christi regiam, quæ de Sion exiuit, quia inde missi sunt discipuli Christum verum regem mundo prædicare. Vnde hic ait Glo. Laudem subiectionis inimicorum propheta Christo canit ad ipsum in sua persona loquens,& ordinẽ H incipiendi regni Christi ostendens quod à Iudæis incepit,& trãsiuit ad gentes.Propheta ergo loquens in sua persona ait, *Virgam virtutis tuæ*,&c. quasi dicat, Dominus ponet inimicos tuos, scabellum pedum tuorum,quod ita fiet, quòd, scilicet,incipiet à Iudæis. Et hoc est, *Dominus emittet virgam virtutis tuæ*, idest, regiæ potentiæ tuæ ex Sion, scilicet, inde exibit fidei, & regiæ tuæ dignitatis prædicatio. Et quia prædicata fide Christi per totum orbem Christus fideles, & fi-

Act.1.

bi subiectos habuit, & ideo sequitur, *Dominare in medio inimicorum tuorum*, q. d. Hæc erit vtilitas talis emissionis, quia, s. tu, Christe, *Dominare*, i. dominaberis *in medio inimicorũ tuorum*: quia inimici tui, scilicet, infideles recepta fide, tibi subijcientur. Hic pōt notari, ꝙ multiplex est virga, vide ver. 1214. Item ꝙ Beata Maria dicitur virga, ver. 1531. Vel aliter diuidendo, nota ꝙ multiplex est Christi virga. s. virga crucis Christi, & pęnalitatis: virga iustitię Christi, & æquitatis, virga pietatis Christi, & humanitatis. Primò est virga, s. crux dominica. Crux ẽm dominica fuit Christo lancea, & armatura, qua hostes nostros superauit 2. Reg. 23. Præuaricatores, & spinæ euellẽtur, si quis tangere voluerit, armabitur ferro, & ligno lanceato. Ista virga crucis dominicæ dæmones superati fuerunt, & Christo subiugati. Et benè dr̃ virga ferrea, quia ferramẽtis vndiq; plena, quia in ipsa multis clauis ferreis corpus Domini confixũ fuit. Vnde crux Christo fuit quasi sceptrum sui regni. Vnde Bern. ait. Improperabant insani Christo d. Si rex Israel est, descendat de cruce, &c. imò totum oppositum oportebat dicere, si rex Israel est, titulum regni non deserat, virgam imperij, scilicet, crucem non dimittat, cuius imperium nimirum super humerum eius. Per istam virgam mali corriguntur, quia per eius mediationem reducuntur ad pœnitentiam. Prou. 23. Tu percutis eum virga, & animam eius liberasti. Istã virgam ex Sion emisit dñs, quia ad literam, palatium regiũ, in quo Christus per Pilatum ad crucem fuit iudicatus, erat in monte Sion iuxta templum, & inde exiuit Iesus condẽnatus, baiulãs sibi crucẽ. Secundò est virga iustitiæ, & æquitatis. Per virgam. n. intelligitur rectitudo iustitię. Vnde & regibus Sceptrũ datur, vt ostendatur eos habere potestatem iustè recteq; iudicandi. Sed fortè d. Regibus virga datur aurea, & Christus non habuit. Respondeo ꝙ auream virgã noluit habere, quia apud ipsum aurum non erat preciosum. Sap. 7. Omne aurũ in comparatione eius, arena est exigua, sed magis virgam ferream per quam inflexibilis à iustitia regeret mũdum, quia vt habetur Dan. 2. Ferrũ omnia domat. Et sic magis ferrum iustitiæ congruit ꝙ

Virga virtutis dicitur fidei prædicatio.

Virga multiplex.

Virga dicitur crux.

Mat. 15.

Ioan. 19.

Virga dicitur iustitia.

A aurum, quinimò aurũ repugnat magis, & est venenum iustitiæ, quia qui diligit aurũ non iustificabitur. Et ideo de Christo dr̃, ꝙ recturus est gentes in virga ferrea. Istam virgam iustitię ex Sion emisit dñs, quia in templo quod erat in monte Sion, cœpit primò Iesus actum iustitiæ in malos exercere, quando ementes, & vendentes eiecit de templo, ut habetur Io. 2. Tertiò est virga Christi humanitatis. Humanitas enim Christi virga dicitur, quasi ui regens, quia potestate diuina omnia gubernat, & regit. Virga autẽ dicitur secundum Cassiodorum, eo ꝙ ui

B sua regat, & non sinat cadere innitentes. Sic hæc uirga humanitatis Christi non sinit sibi innitentes submergi, uel cadere, sed potenter sustinet illos Esa. 50. Quis ambulat in tenebris, & non est, &c. Et Psal. 22. Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Et ista uirga dicitur ferrea, quia, sicut dicitur in libro de naturis rerum, uis adamantis maior esse perhibetur, cum in annulo ferreo ponitur, unde sicut dicit Philosophus in libro de lapidibus, adamas ferrum attrahit, & magnetem surripit. Sic & in proposito: nam adamans (secũdum Isid. 16.

C Etym.) Græca Etymologia, dicitur quasi uis indomita, quia, nec ferro, nec igni cedit, sed tantũ hircino sanguine emollescit. Sic nec ira Dei nec igne ueteris legis sacrificijs cõsumebatur perpetuò, quia præceptum ueteris legis erat, Ignis in altari meo semper ardebit. Nec ferro, idest, humano corpore cõsumpto, emollita est ad misericordiam, idest, ad remissionem culpæ originalis, donec sanguine innocẽtis filij placaretur. Ezec. 3. Adamantem, & silicem dedi faciem tuã. Facies Christi, sua erat diuinitas. Iste autem adamas, ut uirtutẽ suam nobis ma-

D gis ostenderet, positus est in uirga ferrea, idest, in natura assumpta à patribus ueteris legis, tanquam in sede conueniẽtissima. Luc. 1. Dabit ei dominus Deus sedẽ Dauid patris eius &c. Vnde propter hoc ipse ferrum illud rapuit à magnete. Nam magnes erat diabolus, qui totum ferrum illud, idest, naturam humanam ad se rapuerat, sed adamas iste sua uirtute ferrum magneti surripuit, quando naturam nostram sic ab omni peccato mũdauit, ut de purissimis sanguinibus uirginis

Eccle. 3.

Apoc. 12.

Virga dicitur humanitas Christi.

Adamas significat diuinitatem.

Leuit. 16.

ginis Mariæ sibi corpus assumeret. Iob 28. Ferrũ de terra tollitur, idest, de Beata Maria, quando terra dedit fructum suum. Et de ista virga dicitur, Virga directionis, virga regni tui. *Psal. 62.* *Psal. 44.*

1971 *Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum: ex vtero ante luciferum genui te.*

Hic exprimitur Christi diuinitas, qua patri est æqualis. Vbi primò sciendũ, ꝙ noĩe principij propriè Deus pater intelligitur, Cuius ratio est, quoniam principium dr̃ illud, ex quo aliud procedit. Sic parentes dicuntur principium filiorũ, quia ab ipsis procedũt, sicut ignis dicitur principium caloris, sol splendoris, & huiusmodi. Cum ergo à Deo procedant omnia visibilia, & inuisibilia, ipse Deus dicitur principiũ omniũ. Apoc. 3. Est principium creaturæ Dei. Deus aũt dicitur principium quandoq; ad extra, quandoque ad intra. Si dicatur principium ad extra, sic nomen principij conuenit toti trinitati, sic quod omnes tres personæ diuinæ insimul sunt vnum solũ principium omnium creaturarum, quia opera trinitatis ad extra sunt indiuisa, vt habetur lib. 3. d. 5. Si autem in diuinis accipiatur principiũ ad intra, sic distinguitur, quia aut est principium non de principio aliquo egrediens, aut est principium de aliquo principio. Si secundo modo, sic principium est filius, qui producit spiritumsanctum, quia ab ipso filio simul cũ patre procedit spiritussanctus & sic pater, & filius dicuntur vnum principium spiritussancti, vt habetur de summa Trin. & fide catho. lib. 6. Si autẽ accipiatur in diuinis principiũ ad intra non de aliquo principio, sic solum competit patri, qui à nullo procedit, & à quo procedit filius per generationem, & spiritussanctus per spirationem. Ex prædictis apparent tria. Primũ quòd spiritussanctus ad intra nullo modo dicitur principium; sed solũ ad extra respectu creaturarum. Secundum, quòd filius ad intra dicitur principium, sed de principio: quia de patre. Tertium, ꝙ pater dicitur propriè principium, quia principiũ non de principio, & quia est principium respectu omnium, quorum filius, & spiri-

Principium propriè dicitur Deus pater.

E tussanctus est principium ad intus, vel ad extra, & non econtrario, nã spiritussanctus solũ est principiũ respectu creaturarum, sic & omnium pater, & filius, & filius est principium respectu spiritus sancti, & respectu creaturarum, sic & pater. Sed pater est principium respectu filij, quod nõ competit filio, nec spiritui-sancto. Omnia ista satis habentur lib. 1. sent. dist. 29. Ex quibus omnibus concluditur, ꝙ nomen principij proprius competit patri, quàm alicui creaturæ, vel alteri personæ diuinæ. Vnde de patre sub nomine principij dicitur. In principio

F erat verbum, &c. Vnde Orig. prædictum verbum exponens ait, Quia principium filij pater est, & principium spiritussancti, ac etiam omnium entium, ideo per illud in principio erat verbum per verbum filium intellige, per principium patrem, tanquam si foret dictum, in patre erat filius. Et conformiter hic nomine principij patrem intellige, cum filio dicitur, *Tecum principium, &c.* Et attende, ꝙ nõ ait, tu es cum principio, sed *tecum principium:* ne filius minor patre iudicetur. Vnde ista possunt esse verba Dei patris dicentis filio, Quasi dicat pater, Ego

G dominus emittam virgam virtutis tuæ; quia tecum est mihi principium, quia ꝙ ego facio, tu facis, quia tu es filius meus per naturam, vnde ego, & tu vnum principium sumus omnium. Sed hoc hic plenè videri non potest, sed videbitur in patria, vbi clarè diuina essentia conspicietur cum omnibus personis & proprietatibus earum. Et hoc est, ꝙ subdit. *In die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum*, i. hoc videbitur clarè in æternitate, vbi virtus diuina conspicitur à sanctis, qui fulgẽt, vt sol in regno patris eorum, quoniam in resurrectione oẽs sancti erunt splen-

H didi vt angeli. Sic ergo est sensus, hoc ꝙ filius sit ęqualis patri, & vnum principiũ cum patre, hic non videtur clarè, sed videbitur, quãdo erimus in splendoribus sanctorum, idest, inter sanctos splendentes, quibus clarè diuina virtus manifestatur, Sequitur, *Ex vtero ante luciferum genui te.* Vbi primò notandum, quòd per vterum Dei, significatur essentia diuina, in qua velut in vtero ab æterno omnia, quæ ex tempore erant fienda, concipiebantur, & in qua ab æterno electi præ-desti-

Ioan. 1.

Vterus.

destinabantur. Vterus enim in nobis si- A
Gregor. 12. gnificat mentem nostram, teste Greg.d.
*mor.c.*28. Sciendum verò, est, q in sacro eloquio
Vterum dicitur mens. vteri nomine mens solum intelligitur.
Hinc enim per Salomonem dicitur, Lu-
Prou. 20. cerna domini spiraculum hominis, quæ
inuestigat omnia secreta ventris. Lux.n.
gratiæ, quæ de super venit, spiraculum
præstat homini ad vitam, quæ videlicet,
lux omnia secreta ventris inuestigare di
citur, quia occulta mentis penetrat, vt
ea, quæ dè seipsa latebant animam, ante
eius flenda oculos reducant. Hinc Hie-
remias ait. Ventrem meum doleo. Qui
vt ventrem suum quid dixisset ostende- B
Hier. 12. ret, adiunxit. Sensus cordis mei turbati
Vterus Dei est essentia Dei. sunt. Vteri itaq; nomine rectè mẽs acci-
pitur, quia sicut proles in vtero concipi
tur, sic cogitatio in mente generatur. Et
sicut in ventre cibi, ita continentur in
mẽte cogitationes. Si ergo in nobis per
vterum signatur mens nostra, sic & in
Deo vterus Dei est mens Dei, idest diui
na essentia. Dicit ergo filio pater. *Ex Vte
ro genui te*, i. secundum Glo. ex occulta,
& secreta substantia mea genui te inef-
fabiliter. Et hoc *ante luciferum*, i. ante
omnia tempora. Lucifer enim, quæ est
emicans stella, quæ diem nunciat sæcu- C
lo, hic accipitur pro omnibus stellis, &
syderibus, per quæ sydera, oĩa tpa intel-
liguntur, quia in signis, & in tẽporibus
posita sunt. Et est sm Glo. *Ante lucife-
rum genui te*, i. ante omnem creaturam, &
ante omnia tempora, & per consequens
ab æterno, cum ante omnem creaturam
nihil fuerit, nisi æternũ. Vel possunt oĩa
uerba istius uersus esse ipsius Psalmistæ
loquẽtis ad filium. Quasi dicat, Bene di-
xi q dominus emittet uirgam uirtutis
tuæ, quia ipse est principium tecum, i. in
principio tecum, & coæternum tibi, non
tamen secundum quòd homo, sed in die D
uirtutis tuæ, idest, in claritate diuinita-
tis tuæ, quæ est tua, quia tu consubstan-
tialis es patri. Etiam est pater tecũ prin-
cipium, Et hoc in splendoribus sancto-
rum, idest in spiritusancto, quia est splen
dor sanctorum, & sanctos splendificat.
Sed quantum ad humanitatem ego ex
utero genui te. Quasi dicat Dauid. Cũ
Maria fit de me: ex utero uirginis eius
genui te. Et hoc ante luciferum, idest,
in nocte ante diem corporaliter natus

A est Christus. Hic notandum magis mo-
raliter, quòd principium reperitur mul
tiplex, scilicet, principium efficiens, de-
ficiens, inficiens, reficiens, & perficiens,
vide super Ioan. 6.

Iurauit dominus, & nõ pœnitebit eũ: tu es sacerdos in æternum: secũdum ordinem Melchisedech. 1972

HAec est tertia principalis pars, in
qua agit de Christi sacerdotali di-
gnitate, & regali Et primò agit de sacer-
dotali, secundò de regali, ibi, *Iudicabit.*
B Prima pars in duas, quia primò agit de
ipsius sacerdotali dignitate, secundò de
ipsius potestate, ibi. *Dominus à dextris*
tuis, Quantum ad primum sciendum, q *Iurare Dei.*
iurare Dei nihil aliud est, q̃ aliquid stabi
liter ordinare. Stabiliter aũt Deus ordi
nauit Christũ sacerdotẽ & regẽ futurũ,
q fecit, qñ dixit Abrahæ. Per memet- *Gen.* 22.
ipsum iuraui dixit dominus. sequitur, in
semine tuo benedicentur omnes gentes
terræ, idest, de semine tuo nascetur ille,
qui omnes gentes habet benedicere. Be
nedicere autem alijs, est officium sacer-
dotis. Et sic iurauit dominus ipsi Abra-
C hæ, quòd de semine suo nasceretur sa-
cerdos, qui omnes gentes benediceret.
Et sic est sensus secundum Gloss. vt Psal.
loquatur filio, dicens. *Dominus iurauit
tibi*, idest, firmiter promisit tibi, scilicet,
secundum q tu es homo. Iuratio enim *Dominus*
Dei firmamentum est promissionis. *Et* *quomodo*
non pœnitebit eum. i. non mutabit sacerdo *pœnitet.*
tium tuum, sicut contigit de sacerdotio
Aaron, quod mutauit in sacerdotiũ no-
uæ legis, quia illud erat figura, sed hoc
est figuratum. Ideo significans æternita
tem sacerdotij Christi, ait. *Iurauit do-
minus, & non pœnitebit eum.* Loquitur
D enim de Deo more hominum, in quem
tamen nulla cadit pœnitentia. Scit enim
quid agat, nec mutat consilium, sed ver-
bo pœnitentiæ Dei mutatio non uolun
tatis Dei, sed rerũ ab extra intelligitur,
quando, s. res aliter mutantur, quàm
sperabatur euẽturum. Quomodo enim
tu cum aliquid pœnitet te fecisse, doles
factum quod fecisti, sic quando aliquid
Deus, præter quàm homines sperant,
mutat in aliud, pœnitere se dicit, usque
adeò ut de pœna nostra pœniteat eum si
nos

nos de uitâ nostrâ mala pœnituerit. Ergo *non pœnitebit eum*, quia sacerdotium non mutabit. Vnde quia dominus iurauerat, de quo non pœnitebit eum, subdit quòd hoc iurauit, *Tu es sacerdos in æternum*, idest, sacerdos æternus. Istum textum adducit Apostolus ad Heb. 7. ponens ipsum Melchisedech figuram fuisse Christi sacerdotis, dicens, Côtestatur enim, scilicet, Dauid dicens, *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Vbi notandum, quòd secundum Gloss. quæ habetur ad Hebr. 7. tradunt Hebræi istum Melchisedech fuisse Sem filium Noe. Et quando Abraham natus est, ipsum trecentos & nonaginta annos habuisse, hic Abrahæ nepoti suo ob uiauit, quãdo reuertebatur de cæde quatuor regum, de quibus dictũ est in principio istius Psal. & panem & uinũ Abrahæ obtulit in refectione eius, & suorũ. Salem verò dicunt fuisse Hierusalẽ, non quòd Hierusalem tunc esset, sed ibi erat quoddam oppidum, vbi post Hierusalẽ fuit ædificata. Ex quibus, & multis alijs deducit Apostolus, quòd Melchisedech erat Christi figura. Primò ex nomine, quia uocatur Melchisedech rex Salem, primò quia Melchisedech interpretatur rex iustitiæ, & hic est Christus, qui suos iustos facit, & regit. Deinde dicitur rex Salem, idest, rex pacis, quod verè Christo competit, qui pacificauit, quæ in cœlo, & quæ in terra sunt. Quis ergo hominum propriè dicitur rex iustitiæ, & rex pacis, nisi solus Christus? Certè nullus. Etiam dicit Apostolus ipsum Melchisedech fuisse sine patre, & sine matre. Non quidem est intelligendum, quòd ille non habuerit patrem, & matrem, sicut ideo sine illis dicitur fuisse, quia scriptura de patre, vel matre eius nullam facit mentionem. Sic & Christus fuit sine patre quo ad humanitatẽ, & sine matre quo ad diuinitatem, quia in cœlis natus sine matre, & in terris sine patre. Ille etiam non animalia bruta in sacrificium obtulit, sed panem, & vinum, quæ figurabant sacrificium Christi, quod sub speciebus panis, & vini cõsecratur. Quibus omnibus consideratis concludit Apostolus: Christum uerè sacerdotem esse secundum ordinem Melchisedech, secundum quòd Psalm. dicit,

Melchisedech figura fuit Christi multipliciter.

Gen. 14.

Hebr. 7.

E *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Vnde & Apostolus ibidem probat Christum esse sacerdotem in æternum, dicens quòd secundum legem plures facti sunt sacerdotes, idcirco ꝙ morte prohibentur permanere. Iesus autem eo quòd maneat in ęternum, sempiternum habet sacerdotium, &c. Et aduerte, quòd non solum Iesus est sacerdos æternus in se, sed etiam in suis sacerdotibus, quoniam character sacerdotalis est indelebilis, & idcirco in resurrectione omnes, qui modo sunt sacerdotes, sic & tunc erunt sacerdotes, ꝙ non F erat in sacerdotio legis antiquæ. Non autem omnes, qui modo sunt religiosi, tũc erunt, & secundum Theologos, neque episcopi, quia episcopatus non est ordo sed dignitas Notãdum, ꝙ sacerdotes sacerdotium Christi uolẽtes imitari, multas cõditiones debent habere, & in multis beatis assimilari angelis.

Sacerdotum gelis debet assimulari.

Dominus à dextris tuis cõfregit in die iræ suæ reges. 1973

HIc ostendit Christi potestatem regalem. Et primò ostendit Christi G potestatis officium, secundò eius potestatis causam & meritum, ibi. *De torrente*, potestas autem Christi maximè ad duo se extendit, scilicet, ad malos puniendũ, secundò ad bonos præmiandum, ibi, *Iudicabit*. Quantum ad primum sciendum quòd per reges, in quibus totum regnũ consistit, intelliguntur omnes etiam sub diti. *Dominus ergo confregit reges*, quia tã superiores quam inferiores Iudæorum sibi resistẽtium redegit ad nihilũ. Quod maximè patuit de Herode, de Pilato, de principibus sacerdotum, qui principaliùs insurrexerunt contra Christum; H De quibus dicitur Psal. 2. Astiterunt reges terræ & principes conuenerunt in vnum aduersus dominum, & aduersus Christum eius. Istos confregit dominus in die iræ suæ, scilicet, quando uindictã de ipsorum peccatis uoluit facere per manus Romanorum. Nam Herodes, & Pilatus fuerunt in exilium relegati per Imperatorem Romanum. Pilatus occidit seipsum, Herodes verò postea cum esset in gloria sua, statim ab angelo percussus, & uermibus plenus expirauit.

Reges terræ confregit Christus ipsum persequentes.

Principes verò sacerdotum cum reliquo populo cōsequenter per Romanos principes Titum & Vespasianum fuerūt trucidati, partim nenundati, & de propria terra expulsi, per mundum usque hodie peregrè constituti. Dicat ergo Ps. Christo, *Dominus à dextris tuis confregit in die ira sua reges.* Quomodo aūt ira cadat in Deo, multoties dictum est superius. Sed notandum est, quomodo dominus, scilicet, Deus pater dicitur esse à dextris Christi, cum magis videatur esse à sinistris. Dictum est enim supra, quòd Christus est à dextris patris quia dixit dominus domino meo, idest, pater filio, sede à dextris meis. Quicunque autem sedet ad dexteram alicuius, oportet quod ille ad cuius dexteram sedet, sit ad sinistram illius, qui ad eius sedet dexteram. Respondeo quòd argumentum procedit de dextera corporali, hic autem non accipitur dextera corporalis cum talis non cadat in Deo, qui corporalia membra nō habet, sed accipitur dextera spiritualis, scilicet pro potestate, gloria, & honore, quia una essentia diuina, vna potestas, vnus honor, & gloria est patris, & filij per naturam, quæ Christo homini per gratiam sunt communicata. Et sic filius est ad dexteram patris, quia eiusdem potentiæ & essentiæ est cum patre, & pater ad dexteram filij eadem ratione. Tamen proprius filius dicitur ad dexterā patris, quam pater ad dexterā filij, quia filius habet esse à patre per potentiam, & uirtutem, quia nascendo accepit æternaliter à patre quicquid habet. Hic est notandum quod peccator aliquando cōfringitur à Deo, aliquando comminuitur. Confringitur enim aduersitatibus huius uitæ, sed comminuitur supplicijs æternæ pœnæ. Quod notās saluator ait, Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur, super quem verò ceciderit, cōteret eum. Quod exponens Aug. in de quæstionibus euangeliorum, exponit cōfractionem ad pœnam uitæ præsentis, sed comminutionem ad pœnam uitæ futuræ, dicens. Qui ceciderit super lapidē istū, confringetur, de his loquitur Christus, qui modo cadunt super eum, qui scilicet, peccando illum modo contemnunt, vel afficiunt iniurijs, qui non penitus intereunt, sed tamen confringuntur vt non recti ambulent super quos tamē cadet, dum venient in iudicio desuper cum pœna perditionis. Ideo dixit, Conteret eos, vt sint ipsi tanquam puluis ante faciem venti. De quibus dicitur in Psalm. Reges eos in uirga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos. Aliter tamen exponit Chrysost.

Ps. 2. *Cōfringitur peccator & conteritur.* *Matth. 21.* *Psal. 2.*

1474 *Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum.*

Hic ostendit Christi potestatem in bonorum saluatione. Vbi notandum, quòd inter cæteras causas, quare Deus hominem creauit, hæc fuit vna, vt, scilicet, ex hominibus restauraretur angelorum ruina. Statim enim creatis angelis, lucifer cum alijs multis superbiēs, Deo voluit æquari, Michael autem cum cæteris voluntati illorum resistens, Deo adhæsit humiliter. Et hoc fuit prælium inter angelos primitus factū, vnde & tūc Michael cum suis Deo adhærētibus fuit confirmatus in gratia, diabolus verò cū suis ruit ad infernum. Et sic quo ad numerum tanta ruina māsit in angelis beatis, quot numero fuerunt angeli, qui ceciderunt. Volens ergo Deus istam ruinā implere, & beatorum angelorum numerum reintegrare hominem condidit, vt ex hominibus dicta ruina impleretur, non quod restauratio dictæ ruinæ fuerit totalis causa creationis hominis, sed inter cætera fuit una. Et hoc notans magister lib. 2. dist. 9. dicit. Notādum est quod decimus ordo angelorum legitur de hominibus restaurandus. Sed cum non sint nisi nouem ordines angelorum nec plures fuissent, etiam si illi qui ceciderunt, perstitissent, mouentur lectores, quomodo scriptura dicat decimum ordinem angelorum compleri ex hominibus. Gregorius namque dicit homines assumendos in ordines angelorum quorum alij sumuntur in ordine superiorum, qui, scilicet, minus perfecti sunt. Ex quo apparet, non esse de hominibus formandū decimum ordinem angelorum, tanquā nouem sint ordines angelorum, & decimus hominum, sed homines pro qualitate meritorum statuendos in ordinibus angelorum. Quod ergo legitur, quod decimus

Ruina angelorum ex hominibus implebitur. *Ephes. 1.*

decimus ordo de hominibus est complē- E dus, ex tali sensu dictum accipi potest, quia de hominibus restaurabitur ruina angelorū de quibus tot ruerunt, vt posset fieri decimus ordo. Propter quod dicit apostolus restaurari omnia in Christo, quæ in cœlis & quæ in terris sunt, quia per Christum redemptum est humanum genus, de quo fit reparatio angelicæ ruinæ, &c. Istam ergo angelorum ruinam ex hominibus implendam per

Ephes. 1.

Christum prævidens Psal. ait. *Iudicabit in nationibus*, idest, discernet in nationibus tot homines, bonos & electos, quia de qualibet natione aliquos elegit, quod F de ipsis electis implebit ruinas angelorum. Vnde Apostolus ait quòd instaurauit omnia per Christum quæ in cęlo, & quæ in terra sunt. Vbi ad propositum ait gl. instaurauit, idest, ad primum statū reduxit omnia per peccatum destructa, & quæ in cœlis, idest angelos, & quæ in terris sunt, idest, homines. Non quidem, ꝙ pro angelis reparandis mortuus sit Christus, sed quia ex ipsa redemptione hominum ruinæ angelicæ damnum reparatur. Et vtique nouerunt angeli docti à Deo quanti numeri supplemento de genere humano, integritas illius ciui- G tatis sit restauranda, Instaurantur ergo quæ in cœlis sunt, cum illud, quod inde cecidit in angelis, redditur ex hominibus, ex quibus angelorum ruina impletur. Sed qualiter de nationibus iudicabit, idest, discernet electos ad implendū ruinam angelorum, subdit. *Conquassabit capita in terra multorū*, per multos enim intellige malos, quorum capita cōquassā uit Christus, quando de peccatoribus fecit iustos. Vbi aduertendum, ꝙ caput omnium est superbia, quæ ideo malorum dicitur caput, quia ipsa est radix omnis peccati & origo. Istud autem caput su- H perbiæ, in plurali dicitur capita, quia plura aliorum vitiorum in se capita portat. Vnde superbia figuratur per illā bestiam, de qua habetur Apoc. 13. Vidi bestiam ascendentem de mari habentem capita septem. Hæc bestia est superbia quæ homines extra cognitionem propriam trahens, in bestias uertit. Quæ ascendit de mari, scilicet huius mundi, quia ex rebus mundanis, scilicet, ex diuitijs, potentijs, honoribus, & huiusmo-

Caput omnium malorum superbia.

di oritur. Habet capita septem, quia ex ea septem principalia vitia oriuntur ut ostendit. Greg. *Conquassabit ergo Christus in terra*, s. gentes capita malorum, quia conquassando, & dissipando multorum vitia, ipsos iustificabit & ex ipsis ruinas angelorum implebit. Vnde hic ait Gl. *Conquassabit capita in terra multorum*: quia vt impleret ruinas angelicas, hic in vita ista de multis supbis humiles fecit.

Gregor. 31. mor. c. 31.

De torrēte in uia bibit propterea exaltauit caput. 1975

HIc ostēditur Christi potestatis meritum scilicet, quid fuit in Christo vt tantam dignitatem mereretur, & potestatem, & ostendit quòd hoc meritum fuit humilitas eius passionis, vbi notandum, quòd per torrentem significatur aduersitas & miseria, vel mortalitas uitæ præsentis. Nam secundum Grammaticos torreo, res, torrui, idem est quod vrere, assare, siccare, cremare. Et à torreo dr̄ hic torrens, tis, idest, fluuius, vel aqua ueniens cum impetu ex imbribus repentinis, & magnum habens incremētum, sed adueniente æstate, calore solis, torrescit & exsiccatur. Et est sic dictus, quia pluuia crescit, sed in æstate torrescit, & siccatur. Quid autem per aquas nisi mundi aduersitates designantur. ps. 68. Saluum me fac, Deus, quoniam intrauerunt aquæ, &c. Vel ipsa mors. 2. Reg. 14 Oēs morimur, & quasi aqua, &c. Et sic torrens aquarum ducens impetū significat aduersitatis impetum ducens ad mortem. Quæ aduersitates non diu durant, sed cito torrentur, quia saltē terminantur in morte. De isto ergo torrente Christus bibit, dum hic esset in uia quando calicem amarum suæ passionis potauit. Quæ potatio vel mortis toleratio fuit meritum eius exaltationis vt ostēdit Apostolus ad Phil. 2. vnde Glossa hic ait. *De torrente in uia bibit*: quia Christus de fluxu mortalitatis nostræ, & de transitoria & turbulenta passione bibit nascendo & moriēdo. Et hoc in via idest, in præsenti uita qua itur ad patriā. Et propterea quia sic bibit humiliatus, & factus obediens patri vsque ad mortē: Deus pater propter hoc exaltauit caput eius, scilicet dando illi nomen, quod est super

Torrens significat aduersitates & mortem.

Gregor. 33. mor. c. 6.

super omne nomen vt in nomine Iesu, & consimiliter hūc versum de Christo exponit Greg. dicens, quid per torrentē nisi mortalitas huius vitæ exprimitur: de quo per Prophetam dicitur. *De torrē te in via bibit, propterea exaltauit caput*, quia videlicet redemptor noster morta lis vitæ pœnam in quodam terræ situ attigit. Et idcirco eidem morti cui sponte succubuit non adhæsit. Vnde die tertia hoc quod moriendo posuerat, resurgen do caput eleuauit: quia scilicet pater ip sum Christū caput omnium exaltauit. Et aduerte q̃ rectè Christus per caput designatur, quia ipse omnium fidelium caput existit. Col. 1. ipse est caput corporis ecclesiæ: qui est principium primoge nitus ex mortuis, vt sit ipse in omnibus primatum tenens, &c.

Caput dicitur Christus.

PSAL. CX.

1976 *Confitebor tibi, domine, in toto corde meo. in consilio iustorum, & congregatione.*

Hic Psal. talem titulum habet *Alleluia*. Expositus est in principio Ps. 104. vide ibi. Et quamuis hic titulus omnibus psalm. congruat, ibi tamen præcipuè ponitur vbi de magna exaltatione agitur, sicut ait Gl. in hoc ps. populus. n. Dei ab omni malo liberatus laudat Deum: & ad eius laudem considera tis operibus Dei alios inuitat quæ laus vitæ præsentis figurā gerit laudis, quæ erit in patria. Diuiditur autem iste psal. in duas partes, quia psal. primò laudem Dei proponit, secundò rationes diuinæ laudis ostendit, ibi, *Magna opera domini*. Quantum ad primum sciendum, quòd duplex est confessio, scilicet laudis, & criminis. Ista gaudet: illa luget. Illa medico vulnus ostendit, ista medico de sanitate gratias agit. Et hæc toto corde est faciē da non labijs solum, ne simus de illorum numero de quibus dicitur. Populus hic labijs me honorat cor autem eorum lōgè est à me, vide ver. 91. Sed quia nō est speciosa laus in ore peccatoris, ideo vt Deo digne confiteri valeamus, ipsum laudando, primo cor nostrum debet emundari. Docet autem scriptura, q̃ cor nostrum multipliciter emūdatur scilicet, per adhæsionem credendorum, per contritionem peccatorum, &c. Sed quia laus diuina quāto est communior, & in simul à plurib. facta, gloriosior est. Propter quod & clerici ad Deū laudandum insimul conueniunt in ecclesiam. Ideo subdit. *In consilio iustorum, & congregatione*. Vel per concilium iustorum intellige causam laudis Dei, quam iusti assumunt: non quidem pro terrenis, sed pro spiritualibus gratias agentes. Vel per concilium & congregationem iustorum accipe angelorum beatorum multitudinem, in quorum concilio, & ordinibus homines positi & assumpti ī patria, Deum cum illis laudabunt, sicut Psal. 137. dicitur. Confitebor tibi domine, in toto corde meo, sequitur in conspectu angelorum psallam tibi, &c. vel per consilium iustorum accipe exempla sancto. rum quibus instruimur ad Dei laudem. Non enim quis alteri consulit uerbis, sed multo fortius factis, & exēplis: quia sicut efficacius quis docetur exemplis quàm verbis, sic etiam efficacius est consilium factis datum, & exemplis quàm verbis nudis.

Cor mundatur multipliciter.

Consilium iustorum dicuntur exēpla sanctorum.

Magna opera domini: exquisita in omnes voluntates eius. 1977

Hic adducit rationes laudis diuinæ. Et primò adducit rationes generales. Secundò rationes speciales ibi, *Confessio*. Quantum ad primum rationes generales adducit duas. Prima sumitur ex parte potentiæ. Secunda ex parte iustitiæ, ibi, *Confessio*. Quantum ad primum dicit Deum laudabilē ex parte suæ potētiæ, q̃ talis est, q̃ potentia sua est voluntas sua, & voluntas est potētia. Et ideo sicut leue est Deo, magna opera facere velle: sic & illa facere. Et hoc est quod ait, *Magna opera domini*: quæ sc. à volūtate eius procedūt. Vnde subdit. *Exquisita in omnes voluntates eius*. Quasi d. Ideo magna opera facit dominus, quia illa vult facere, q. d. Non est alia causa magnorum operum Dei, nisi volūtas eius, & alia causa non est inquirenda. Si ergo cōsideras operum Dei magnitudinem, quòd totum mūdum ex nihilo creauit, quòd cœlos incorruptibiles fecit, & In suo

Voluntas Dei est causa omnium.

Esa. 29.

suo motu infatigabiles, quod in homine naturam spiritualem & corporalem sic coniunxit, vt nullatenus ab inuicem separari velit, & huiusmodi, si velis quaerere quare Deus sic fecit ista opera magnalia: certè nulla alia eadit responsio, nisi quia sic voluit, quia *magna opera domini, exquisita in omnes voluntates eius*. Si aût vlterius quaeras, quare sic voluit, fatuè quaeris, quia quaeris diuinae volûtatis causam, quae tamen non habet causam, sed aliorum omniû causa existit. Et hoc est quod ait magister lib. 1. d. 45. volûtatis Dei causa quaerenda non est: quia causam nô habet, cû ipsa omnium causa existat. Vnde Aug. 83. q. ar. 28. ait. Qui quaerit quare voluit Deus mundum facere, causam quaerit volûtatis Dei. Omnis aût causa efficiês, maior est eo quod efficitur. Nihil autem maius est volûtate Dei. Nô ergo eius câ quaerêda est. Tm piè quaerentib. satisfaciêdo, possumus dicere, quod Deus iô mundû voluit facere: vt bonitatem suâ omnibus creaturis côicaret generaliter: i spe cialí aûté creaturae rationali, ita quod non propter suum bonum, sed propter nostrum fecit nos & mundum. Vnde Magister lib. 2. dist. 1. Credimus ergo omniû creaturarû visibiliû & inuisibiliû causâ nô esse, nisi bonitatê ac voluntatê creatoris, cuius tanta est bonitas, vt beatitudinis suae, qua aeternaliter est beatus, alios velit esse participes. Et quia nô valet eius beatitudinis aliquis particeps existere, nisi per intelligentiâ, ideo fecit rationalê creaturâ, quae ipsum intelligeret, & intelligêdo amaret: amâdo possideret, & possidêdo frueretur eo. Si autê quaeras, quare ita voluit, fatuè quaeris, quia *magna opera domini, exquisita*. &c. Vel aliter, *Magna opera domini, exquisita*, &c. quia dû voluntati eius resistere quis conatur, inde eius voluntatem cogitur perficere, vt deducit Gregor. d. Saepè. n. nonnulli hominum sapientia inflati, dû desiderijs suis diuina iudicia côtraire côspiciût &c. vide versic. 440. Et concludit in fine c. 13. d. Iustus nâq; & misericors Deus facta mortalium disponens, alia concedit propicius, alia permittit iratus, sicq; illa, quae permittit, sic tolerat, vt êt haec in suae voluntatis vsum conuertat. Vnde miro modo fit, vt, qđ sine voluntate Dei fit ei contrarium nô fit,

Voluntatis Dei causam quaerere fatuitas est.

Voluntati Dei nullus resistere potest.

Greg. lib. 6. mor. c. 51.

Voluntas Dei semper adimpletur

E quia dum in bonû vsum malè facta vertuntur, eius voluntati militant, etiâ quae eius voluntati repugnant. Hinc. n. per Psal. dicitur. *Magna opera domini, exquisita in omnes voluntates eius*. Sic quippe eius opera magna sunt, vt per omne quod ab hominibus agitur: eius uolûtas exquiratur. Nâ saepè inde voluntas Dei perficitur, vnde repelli videbatur, &c.

Confessio, & magnificentia opus eius: & iustitia eius manet in saeculum saeculi. 1978

F HIc ostendit Psal. Deum esse laudandum generaliter ratione iustitiae. Vbi notandum, quod iustitia legalis est omnis virtus (vt ait Philosoph.) eo quod sine iustitia nullum opus moraliter pôt esse bonum. Hinc est, quod habens iustitiâ legalê, omnes habet virtutes, quia talis seruat omnê legê. Vnde & ipsa legalis iustitia, non solû laudanda & magnifica virtus est, sed ipsa in abstracto dr laudatio & magnificentia. Quod notans psal. dicit, quod opus Dei est confessio, & magnificentia, sicut de vno, qui excellenter fit sapiens, dicimus, quod ipse est ipsa sapiêtia,
G & de vno excellenter bono, quod ipse est ipsa bonitas. Sic & opera Dei, quae in iustitia legali fundantur: ostendunt quod Deus non solum est laudandus, sed etiâ ipse est ipsa laus, & quod non solum est magnificus, sed quòd est ipsa magnificêtia. Ratio, quia omnia in iustitia sunt fundata. Et hoc est, quod subditur. *Iustitia eius manet in saeculum saeculi*, i. incommutabilis durat in aeternum psal 118. Iustitia tua iustitia in aeternum. Ex hoc maximè verificabitur de iustitia vltimę sententiae per ipsum dandae pro bonis dicens. Venite benedicti &c. & contra ma
H los, dicens, Discedite à me maledicti in ignem aeternum &c. Et ibunt hi in supplicium aeternum: iusti autem &c. Opera ergo Dei dicûtur confessio, quia omnia Deum confitentur, vt puta naturalia obseruando naturam eis à Deo inditam, Coelum Deum confitetur, dum regulariter motum suum seruat. Ignis dû lucet, & calefacit. Aer dum spiratur, & spirat. Aqua dum irrigat, & terram foecundat. Terra dum germinat, & fructus producit. Homo bonus, dum Dei praecepta

Philos. 5. ethicor.

Confessio et magnificentia dicûtur opera Dei.

Matth. 25.

Confitentur omnia Deû esse.

cepta seruat. Malos, dum per Deum puniuntur, ipsum iudicem iustum ostendit. Et breuiter omnia superiora, & inferiora, cœlestia, & terrestria Deum confitentur. psal. 148. Confessio eius super cœlum, & terram. De hoc vide vers. 250. Ad videndum autem qualiter Dei iustitia est virtus perpetua manens in sæculum sæculi, est notandum, quòd cũ omnis virtus consistat in medio, vt dicitur 2. & 3. ethicorum: & iustitia sit omnis virtus vt dicitur 4. ethicorum, sequitur, ꝙ præ omnibus alijs virtutibus iustitia cõsistat in medio. Medium autem est conseruatiuum rei. Et hoc est, quod ipsa iustitia de se profitetur, Prou. 8. d. In vijs iustitiæ ambulabo in medio semitarum iudicij. Ad quod magis intelligendum, notandum, ꝙ secũdum Aulum Gelliũ, lib. noctium atticarum c. 4. Antiqui imaginem iustitiæ sic descripserunt, s. in specie virginis incorruptæ, clarum habens lumen oculorum, quæ non humilis, nec atrocis aspectus, sed cuiusdam reuerendæ dignitatis videbatur, capite coronata: in cathedra sedens, sceptrum tenens in manu. Ex qua figura clarè patere potest iustitiæ perpetuitas, quæ nunquam violari potest. Vbi notandum, ꝙ in scriptura multiplex medium reperitur, in quo consistit iustitia &c. Et ideo de iustitia dicitur Sapientiæ 1. Iustitia enim perpetua est, & immortalis. Si igitur iustitia de ratione sui est perpetua, quanto magis in Deo? Propter quod nũc ait Psalmista, *Iustitia eius manet in sæculum sæculi.*

Iustitia quomodo consistit, multipliciter in medio.

Nota imaginẽ iustitiæ.

1979 ***Memoriam fecit mirabilium suorum misericors, & miserator dominus escam dedit timentibus se.***

HIc ponitur ratio laudis diuinæ ex sacramento eucharistiæ. Circa ꝙ duo ponũtur, primò eius ostenditur cõditio, secundò eius institutio ibi. *Redemptionem.* Prima in duas, quia primò ostẽditur eucharistiæ conditio respectu vitæ præsentis, secundò respectu vitæ futuræ: ibi. *Memor erit.* Quantũ ad primũ sciendum, ꝙ inter cætera mirabilia, quę Deus fecit filijs Israel in deserto, fuit ꝙ quadraginta annis ipsos pane cęlesti pauit. Vnde in signũ admirationis manna dicitur, id est, quid est hoc, quia quãdo Iudæi primo illud manna viderunt, admirantes adinuicem dixerunt, Man, id est, quid est hoc. Quod quidem manna expressa figura fuit sacramenti eucharistiæ, ut dictum est vers. 1305. 1306. Cum ergo figura, & figuratum sint relatiua, & vnum relatiuorum ducat in cognitionem, & memoriam alterius, sicut videndo imaginem Petri, duceris in memoriam Petri, & econtrario, videndo Petrum, duceris in memoriam figuræ eius. Sic & in proposito, sancti patres videndo manna: per illud recordabantur sacramenti eucharistiæ futuri. Et nos videndo sacramentum eucharistiæ, recordamur figuræ eius, s. mãnæ, in quo multa mirabilia Dei virtus operabatur. Inter autem alia mirabilia ipsius manna erant notabilia. Primum quòd ille cibus bonis erat sapidus, & miræ delectationis, ac boni nutrimenti: propter quod dicitur Sap. 16. Panẽ de cęlo præstitisti eis sine labore, omne delectamentum in se habentem. Secundum uerò mirabile erat ꝙ malis uidebatur cibus insipidus & abominabilis. Vnde & mali dicebant, Nausear anima nostra super cibo isto leuissimo. Sic & conformiter sacramentum eucharistiæ bonis quidem est utilis, & summæ delectationis, quia nutrit nos: nõ quidem uita temporali, sed spirituali, & æterna. Propter quod Christus dicit, Ioan. 6. Ego sum panis uiuus, qui de cœlo descendi, si quis manducauerit ex hoc pane, s. dignè, uiuet in æternum. Malis autem, & peccatoribus insipidus est, & damnosus: quia ipso damnãtur æternaliter. Vnde ait apostolus. 1. Cor. 11. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat: qui enim manducat, & bibit indignè, iudicium sibi mãducat, & bibit &c. Nec mireris, si sacramentum istud malis fit ad damnationem, quoniã sicut mala possunt proficere bonis, ut aduersa patienter tolerata, (sic enim Decius malus multum profecit Laurentio patienti) sic & econtrario bona malis possunt nocere. Vnde gl. super illo uerbo. Quicunque manducauerit, uel biberit calicem domini indignè, reus &c. dicit, Ecce ex his habes, ꝙ sancta obsunt malis, bonis autem sunt ad salutem, sed malis ad iudicium.

Exod. 16. Eucharistia per manna significatur

Num. 21. Eucharistia bonis est ad salutem malis ad iudicium.

Gloss. super Cor. 11.

iudicium. Vtique sanctum est, quod accipimus, nec ideo reus est, qui malè accipit, quia malum est, quod accipit: sed quia ille malus malè accipit, quod bonũ est. Cauendum est ergo malè accipere bonum: quia bonum malè acceptũ obest malis, sicut econtrario mala patienter portata prosunt bonis, vt Paulo angelus sathanæ. Propter ergo istas similitudines, quas eucharistia habet cũ manna ponitur ipsum manna summa figura eucharistiæ fuisse. Cum igitur figuratũ visum ducat ad memoriam figuram ipsius præteritam, sequitur ꝙ eucharistia ad memoriam nobis inducit mirabilia Dei ostensa in manna. Et hoc est, quod ait psal. *Memoriam fecit mirabilium suorum misericors, & miserator dominus*, idest mirabilium ostensorum in manna. Et in quo fecit istã memoriã? Certè in hoc, ꝙ *escam dedit timentibus se*, scilicet escam, & cibum corporis & sanguinis sui. Vnde hic ait glossa, *Memoriam fecit mirabilium suorum*, &c. Quasi dicat: Ideo confiteri debemus domino, & ipsum laudare: quia ipse dominus misericors natura, & miserator exhibitione, fecit memoriam suorum mirabilium, quia nobis dedit, quod in veteri lege erat significatũ, quia, s. *escã dedit timentibus se*, escã quidem non corporalem, quam etiam malis dat. Escam. n. dicit Christum in sacramento eucharistię contentum. Ad intelligendum autem qualiter in esca ista Christus continetur, est notandum: ꝙ vt ait glo. 1. Corin. 11. in isto sacramento sunt tria commendãda. Vnum, quod est tantum sacramẽtum. Alterum quod est sacramentum, & res. Tertium, quod est res, & non sacramentum. Sacramentum, & non res, est species visibilis panis & vini. Sacramentum & res, caro Christi propria & sanguis. Res & non sacramentum, est mystica caro Christi. Porro species illa visibilis sacramentum est duplicis rei, scilicet, contẽtę, & significatæ. Sacramentum enim est sacræ rei signũ, & species illa vtramq; rem signat, & vtriusque gerit similitudinem. Nam sicut panis præ cæteris cibis corpus reficit, & sustentat, & vinum hominẽ lætificat, & inebriat, sic caro Christi interiorem hominem magis cæteris gratijs spiritualiter reficit, & saginat, quem & sanguis Christi spiritualiter lætificat, & inebriat, vt sobrium reddat. Vnde psal. Calix tuus inebrians quam præclarus est. Habet etiam similitudinẽ cum re significata tantum: quæ est vnitas fidelium quia sicut ex multis granis conficitur vnus panis, & ex pluribus acinis, vinum in vnum confluit, sic ex multis fidelium personis vnitas ecclesiæ constat. Cuius etiam sacramentum est corpus Christi propriũ, quod de virgine sumpsit. Quia sicut corpus Christi ex multis membris puris, & ab omni macula peccati immunibus constat. Ita & vnitas ecclesiastica ex multis personis mundis, & immaculatis consistit &c. Et per prædicta patere potest, quare sub speciebus panis, & vini, Christus hoc sacramentum instituit. Hic acinus. n. est botrus, scilicet, granellũ, quod est in vua, ponitur quandoque pro vua, quandoque pro racemo, sicut & botrus.

1. Cor. 11.

Eucharistia in se tria cõtinet.

Psalm.

Memor erit in sæculum testamenti sui, Virtutem operum suorum annunciabit populo suo. 1980

HIc ostendit conditionem huius sacramẽti respectu vitæ futurę. Hoc enim sacramentum dignè sumentibus cõfert ęternam gloriam. Vnde est quasi quędam via, per quam iusti ad gloriam pergunt, & propter hoc viaticum dicitur. Et circa hoc Psal. ostendit, in quibus hoc sacramentum excedit alia. Et primò ratione existentię, secundò ratione efficaciæ: ibi, *Vt det illis*, tertiò ratione permanentiæ, ibi, *Fidelia*. Quantũ ad primum sciendum, quòd in isto sacramẽto ratione corporis, & sanguinis Christi in ipso realiter existentiũ, plura miranda opera Dei continentur quã in aliquo alio, & per consequens diuinam virtutem, quæ miranda operatur, nobis efficacius ostendit. Et hoc est, qđ hic ps. de hoc sacramento dicit, *Memor erit in sæculum testamenti sui*, idest, istius sacramenti, quod testamentum Dei vocatur. Vnde istud sacramentũ Christus dando discipulis suis in cœna, ait. Hic est sanguis meus noui testamenti &c. idest, in isto sacramento inchoatur nouum testamentum: quia sicut antiquum cõsecratũ fuit sanguine hircorũ, & agnorum

Matth. 26.

rum, sic nouum testamentũ Christi corpore, & sãguine. Memor ergo fuit Christus istius testamenti in sæculum, i. in uita præsenti, quia in ipso nobis annũciat uirtutem operum, i. uirtutem qua mirabilia opera Deus operatur. Vide ergo in isto sacramento tibi annunciatam uirtutem operum Dei in multis, & multorũ ratione. Primo ratione consecrationis. Nonne magna uirtus operum Dei hic ostenditur, ꝙ in altari ponitur uerus panis corporalis, & uinum, & sᵭ uirtute diuina ad uerbum sacerdotis panis fit uerum corpus Christi, & uinũ uerus Christi sanguis? Quid. n. uanius uerbo, quod statim prolatum desinit esse? Quid solidius corpore Christi, quod diuinitati, personaliter manet vnitum? Et tamen ad uerbum sacerdotis hic fit ex pane, Christi corpus. Vnde Ambro. In altari ante uerba sacramentalia est uerus panis, vbi uero accesserint uerba consecrationis, ex pane fit Christi caro &c. Sic etiã determinat ecclesia, extra de sum. trinit. d. Corpus & sanguis Christi in sacramento altaris sub speciebus panis, & vini ueraciter contineri, transubstantiato pane in corpus Christi, & vino in sanguinem uirtute diuina. Hic ergo annunciatꝰ uirtus operũ Dei, quia sicut Deus solo uerbo mundum produxit ex nihilo, quia dixit & facta sunt, sic solo verbo sacerdotis uirtute diuina ex pane fit Christi corpus, & ex vino Christi sanguis. Vñ Chrysost. ait Attende in sacramento eucharistiæ uirtutem operum Dei. Non. n. homo est, qui proposita, s. panẽ, & vinum Christi corpus facit, & sanguinẽ, sed ille, qui pro nobis crucifixus est Christus, sacerdotis ore uerba proferuntur, & Dei uirtute consecrãtur. Nec hoc tibi videatꝰ impossibile. Si. n. tanta uirtus est in sermone Dei, ut ipsa inciperent, quæ non erant, quanto magis operatoris est, ut ipsa illa, quæ erant, in aliud conuertãtur? Vide exempla scripturæ. Quamuis. n. naturæ uirtute homo generari non possit nisi commistione uiri, & mulieris, tñ quia Deus voluit, verbo angeli solũ Maria consentiens Christũ concepit. Aliud exemplum ponit Chrys. in sermone de passione, dicens. Sicut illa uox Dei, quæ dixit primis parentibus, Crescite, & multiplicamini, semel quidem dicta est,

Euchari-stia cõtinet virtutẽ operum Dei in multis.

Euchari-stia, multa mirabilia continet.

Ambr. in lib. de sacram.

Extra de sum. trin. c. firmiter.

Chrysost. in serm. de passione.

A sed omni tempore sentit effectum ad generationem operante natura. Ita uox Christi consecrationis huius sacramenti, semel quidẽ dicta est, sed in oẽs mensas ecclesiæ præstat sacrificio firmitatẽ. Ex quibus patet, ꝙ in isto sacramento, siue testamento virtus operũ Dei nobis annunciatur, qui sicut solo uerbo totum mundum produxit, sic solo verbo ex pane, & vino istud conficit sacramentum. Propter quod dicitur Hebræo. 1. Portãs omnia verbo uirtutis suę, &c. Secundo ratione, mensurationis. Nonne magna Dei virtus nobis annunciatur in isto sa-
B cramento, dũ consideras, ꝙ tã grãde corpus Christi, sub tam parua mensura hostiæ totum realiter continetur. Docet. n. experientia sensus nostros, quòd aliorũ corpora naturaliter tantum locum occupant, quãtum illa sunt magna, hic aũt non sic. Ad declarandum possibilitatem istius, sciendum primo, ꝙ in omni re naturali quantitas, & substantia differunt, quia manente eadem rei substantia, quãtitas augeri potest, & minui. Substãtia autem de se locum non occupat, nisi ratione quantitatis, cum de se substantia non habeat partem extra partem, sed solum
C ratione quantitatis, quæ partem habet extra partem. Videmus tamen ꝙ substãtiã quando est alicubi, mediante quantitate, ꝙ tunc substantia induit modum quantitatis, sicut patet de anima, quæ tãtum locum occupat, quantum est corpus hominis siue quãtitas eius, quia est tota in toto, & tota ĩ qualibet parte corporis. Considera ergo ꝙ si quãtitas, quæ est accidẽs, quãq; trahat substantiã ad naturam eius, ut accipiat locum, quid mitaris, si quãdoque substantia trahat quãtitatem ad naturam eius, ut sit alicubi, & locum nõ occupet? Et ideo cum isto
D sacramento sit uirtute consecrationis principaliter substantia, ex consequenti aũt quantitas, quantitas induit naturã substantiæ, & sic magnum corpus in parua hostia poterit contineri. Et ideo, quia substantia de se non habet partem extra partem, quamuis totum corpus Christi sit in hostia, non tñ assignandus est locus capitis, & locus pedũ, quia in omni particula est totum Christi corpus. Si ergo admiraris virtutẽ operũ Dei, ut puta quia clauso virginis vtero exiuit, qa clau

so sepulchro resurgens exiuit, quia ad di scipulos ianuis clausis intrauit, considera istud sacramentum ꝙ hic tibi annunciatur virtus operũ Dei, quia hic corpus Christi nõ occupat locũ. Tertio rõne fractionis. Hostia n. consecrata in qua Christus realiter cõtinetur, frãgitur, & ĩ multas diuiditur partes, corpus tñ Christi non frangitur, sed integrum sub qualibet diuisionis particula perseuerat. Vñ ait Mag. 4. sententiarum, ꝙ corpus Christi incorruptibile est, ideo sane dici potest, quòd fractio illa hostiæ, & partitio non est in substantia corporis Christi, sed in ipsa accidentali forma panis, vt vera sit fractio, & partitio non substãtię, sed sacramẽti. Sed quomodo hoc est possibile? Sciendum, quòd sicut anima nostra est tota in toto corpore, & in qualibet parte corporis, sic & Christi corpus in hostia. Et ideo sicut diuiso corpore non diuiditur anima, sic diuiso sacramẽto, non diuiditur Christi corpus. Sicut datur exemplũ de speculo, ad cuius diuisionem non diuiditur imago, sed multiplicatur. Et in hoc nobis annunciat̃ uirtus operũ Dei, Si. n. miraris quõ vnica & simplex Dei uoluntas in se immutabilis & indiuisibilis manens diuersos habet effectus, considera quod in isto sacramento uirtute diuina fractis accidentibus sacramenti non frangitur corpus Christi. Quartò ratione motionis. Nam cũ idẽ Christi corpus sit realiter in omni hostia consecrata, sequitur ꝙ simul diuersis moueť motibus, s. sursum & deorsũ, & ꝙ hic mouetur, & ibi non mouetur. Nec hoc est impossibile diuinæ virtuti. Nam si de facto poneret Deus vnũ corpus in pluribus locis simul, sicut dicitur de beato Ambr. ꝙ, cum celebraret in Mediolano, fuit raptus Turonis ad exequias B. Martini, tunc non esset impossibile, ꝙ in vno loco cantaret, & alibi dormiret, in uno loco ascenderet, & in alio descenderet, in uno loco quiesceret, & in alio moueretur: Sed corpus Christi insimul est in plurib. locis, quia in plurib. hostijs. Quomodo autem est possibile Christi corpus insimul in pluribus locis existere: Accipe experiẽtiam. Nonne una uox simul existit in plurib. auribus localiter? Præterea, sicut plura corpora insimul possunt esse, vt patuit in Christi resurrectione, & natiuitate, sic conformiter vnum corpus simul in pluribus potest esse locis. Etiam Paulus in paradisum fuit raptus, & tamen eius corpus remansit in terra. Et in hoc nobis virtus diuinorum operum annunciatur. Si. n. miraris, cũ Deus sit unicus, & simplex affectione, & uoluntate, quomodo vni irascitur, & alteri placatur, unum diligit, & alterum odit. Vide exemplum in isto sacramento, quia idem Christi corpus diuersis modis insimul mouetur, & quiescit. Quinto ratione uisionis, quia videndo consecratam hostiam, uideo corpus Christi, cuius tamen nullam video partem, quia non caput, non pedes, non manus, & huius modi. Pro cuius euidentia sciendum, quod aliquid dicitur multipliciter videri. Primo modo vt uisionis per se obiectum, & isto modo solum color videtur. Secundo ut per se obiecti uisionis subiectum, & sic uiso colore, dicitur videri corpus, quod est illius coloris subiectum. Tertio modo vt suppositum subiecti talis obiecti, & sic Iudæi videndo corpus Christi uidebant verbum. Quarto modo tanquam subiecto visionis obiecti coniunctum, ut uidẽdo aliquem indutum, dico me illum uidere, cum non videam ipsum nec aliquid eius, sed solum pãnos, quibus induitur. Et isto modo uidendo sacramentum, videmus corpus Christi, quia. s. uidemus accidentia, quibus Christus corpus sacramentaliter est indutum, Et in hoc uirtus operum Dei annunciatur nobis, qui patribus in assumpta specie apparere poterat, quem tamen in seipso videre non poterant. Si ergo in isto sacramento tã multipliciter uirtus operum Dei nobis ostenditur, quid miraris, si de ipso dicat psal. quod Christus *memor erit in saeculum testamenti sui*, scilicet huius sacramẽti, in quo virtutem operum suorum annunciabit populo suo, quia hic dat tibi multa exempla uirtutis operum suorũ. Vel in isto sacramento nobis annunciatur uirtus operum Dei, quia nobis annũciatur Christus, qui est virtus Dei, per quam facta sunt omnia. Sic enim ipsum Dei esse virtutem dicebat apostolus 2. Pet. 1. dicens, Notam vobis facimus domini nostri Iesu Christi virtutem.

4 sen. d. 12. — *Exemplum de B. Amb.* — *2. Cor. 12.* — *Videri multipliciter.*

Vt

1981 *Vt det illis hereditatem gentium, opera manuū eius veritas, & iudiciū.*

HIc ostendit huius sacramenti præ alijs efficaciam. Vbi aduertendū, ꝙ ad hoc directè, & principaliter est ordinatum à Christo hoc sacramentū, vt virtute illius cęlestem consequamur hęreditatem, dicente Christo. Qui manducat carnem meam, & bibit meū sanguinē, habet uitā æternam. Si ergo quæras, quæ est huius sacramenti virtus, & ad quid institutum est, respondet psal. dicēs, *ut det illis hæreditatem gentium*. s. digne sumentib. Et attende, ꝙ gloriā cęlestem uocat hæreditatē gentium, quia gētib. Abrahæ fuit promissa, sibi dicente domino, In semine tuo benedicētur oēs gentes. Quamuis. n. gentes essent idololatræ, tñ ad prædicationem Christi, & apostolorū in magna parte ad fidem cōuersæ sunt, vnde & multo plures de gentibus saluātur, quam de Iudæis. Et ideo salus æterna hæreditas gentium nuncupatur. Sic ergo causa finalis institutionis huius sacramenti est, *vt det illis hæreditatem gentium*. Ad quod intelligendum, est notandum, ꝙ istud sacramentum dignè sumentib. magnam præbet efficaciam, qm̄ iō institutum est, vt à maculis peccatorū mundaremur, ut à pœnis infernalibus saluaremur, vt Dei gratia informaremur, ut passionis Christi recordaremur, ut ad Dei amorē accenderemur, & vt ad cęlestē hæreditatem per ipsum assumeremur. vide de istis in ps. 68. Sequitur, *Opera manuum eius veritas, & iudicium*. Per manum. n. signatur virtus, qua operamur. Dī ergo hoc sacramētū opus manus Christi, quia virtute Christi primo fuit institutum, & ab ipso apostolis collata potestas ipsum conficiendi. De isto ergo sacramento, quod est opus manus Christi ait, *Opera manuum eius veritas*, quia hic non est corpus Christi solū in signo, ut quidam dicunt hæretici, sed & in veritate, quia illudmet corpus, qđ pro nobis sumpsit de virgine, hic realiter continetur. Vnde Ambr. & habetur de consecr. d. 2. dicit, Omnia quæcunq; voluit, fecit dominus in cœlo, & in terra, & quia sic voluit, sic factū est. Ita licet figura panis, & uini uideatur, nihil tñ aliud quam caro Christi, & sanguis post consecrationem credenda sunt. Vnde ipsa veritas ad discipulos inquit. Hæc est caro mea pro mundi uita Et, ut mirabilius loquar, non alia planè caro, quam quæ nata est de Maria, quæ passa fuit in cruce, & resurrexit de sepulchro, hæc inquam ipsa est, &c. Et hanc veram Christi carnem, hic contineri notans ps. hic ait, ꝙ *opera manuum eius veritas*. Sequitur. *Et iudicium*. Quod ideo dicit, quia istud sacramentum est ad iudicium uitæ bonis, & ad iudicium mortis æternæ malis, ut deducit Apostolus 1. Cor. 11.

Ioan. 6.

Eucharistię multiplex vtilitas.

Gen. 22.

Eucharistia vera Christi caro.

Fidelia omnia mandata eius confirmata in sæculum sæculi, facta in veritate, & æquitate. 1982

HIc ostendit hoc sacramētum alia excedere sacramenta, & hoc rōne permanentiæ, quia durabit usque ad cōsummationem sęculi, dicente Christo: Ego autem uobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem sęculi. Et de hoc dicit. *Fidelia omnia mandata eius, confirmata*, &c. Ipse. n. præceptū dedit de consecratione huius sacramenti, d. Mat. 26. Hoc facite in meam commemorationem. Et de eius receptione, dicit, Accipite, & manducate, hoc est corpus meum, &c. In hoc ergo ista mandata Christi. s. de consecratione, & communicatione dicuntur fidelia, quia sicut promisit nobiscum se manere vsque ad consummationem sæculi, sic fideliter obseruat. Et aduerte, quod ista mandata de sacramento eucharistiæ dicuntur confirmata in sęculum sęculi. Res enim fidei confirmantur miraculis, sicut dicitur Matth. vlt. ꝙ apostoli fidem prædicauerunt vbique, domino cooperante, & sermonem confirmāte sequentibus signis. Nullum autem aliud sacramentum tot in se mirabilia continet, & miracula, sicut illud. Excellit etiam alia sacramenta ratione potestatis consecrantis. Nā potestas consecrandi fundatur in charactere sacerdotali, qui est indelebilis. Et sic etiam in patria remanebit character ille consecrandi corpus Christi, licet ibi non remaneat usus cōsecrationis, quia viatico non indigemus, nisi dum sumus in uia. Non autem sic est de omnibus alijs sacramentis, quia nō omnia in agē-

Matth. vlt.

Eucharistię mandata.

Eucharistia dicitur confirmata.

Euchariſtia ſemper continet quod figurat.

te requirunt characterem. Sequitur *Facta in veritate, & æquitate*, Dicuntur.n. iſta mandata facta in veritate, quia realiter veritatem continent, quã ſignificãt. Non autem ſic de alijs ſacramentis, ut patet de baptiſmo, qui ſignificat ablutionem animæ per gratiam, quod realiter quandoq; non continet, ut puta in ficte accedente. Hoc aũt ſacramentum rite à ſacerdote celebratum bono, vel malo, alteri datum bono, vel peccatori ſemper in ſe realiter cõtinet, quod figurat, ſ. verũ Chriſti corpus, & ſanguinem. Et hic poteſt notari. q. in iſto ſacramento aliqua continentur virtute verborũ, aliqua vero ratione naturalis concomitantiæ. Et ſic dicuntur facta in veritate, quia ibi realiter Chriſtus continetur, qui eſt veritas. Ioan. 14. Dicuntur ẽt facta in æquitate, quia iſtud ſacramentum æquat ſe, & conformat recipienti, ac ẽt conſecranti quo ad effectum, quia bonis bonum eſt, & malis malum, bonis proficit ad vitam, malis eſt ad iudicium. Vel aliter ſecundum gl. Huius ſacramẽti mãdata dicuntur fidelia, quia ſeruant ſeruãtes ſe, non ſunt mendacia. Sunt confirmata in ſeculum ſæculi, quia non in caſſum miſſa ſunt, vt verba humana. Sunt facta in veritate, & equitate, ideſt, data à Chriſto veritate, qui non mentitur, & qui æquitas eſt, quia nihil niſi æquum mandat.

1983 *Redemptionem miſit dominus populo ſuo, mandauit in æternum teſtamẽtum ſuum.*

Euchariſtia inſtitutio.

HIc oſtenditur huius ſacramenti inſtitutio. Et diuiditur in partes tres quia ponitur primò conſecrantis dignitas. Secundo communicãtis puritas, ibi, *Sanctum, & terribile.* Tertio digne ſumẽtis vtilitas, ibi, *Intellectus bonus.* Quantũ ad primum ſciendum, quod non ſolum Chriſtus fuit huius ſacramenti inſtitutor, ſed etiam ipſe eſt principalis conſecrator, quia licet ſacerdotis ore verba proferantur: Chriſtus tamen eſt ille ſacerdos inuiſibilis, qui propoſita, ſcilicet panem, & vinum in ſuum corpus cõuertit, & ſanguinem, ut dicit textus de conſecra. diſt. 2. Sed iſtud ſacramentũ Chriſtus inſtituit tempore ſuæ paſſionis, quia

De conſ. d. 2. quia corpus, & cap. omnis panis.

E in cęna vltima, ipſa autem Chriſti paſſio humani generis fuit redemptio. Et ſic tempore noſtræ redemptionis Chriſtus hoc ſacramentum inſtituit. Si ergo quæras, quando Chriſtus hoc ſacramentum inſtituit. Reſpondet pſ. quando redemptionem miſit populo ſuo. Populũ ſuum uocat populum Iudęorum, qui ſingulari cultu Dei populus erat. Ad quẽ ſpecialiter Chriſtus fuit miſſus, ipſo dicente, Non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſrael. Sed quia hoc aduentu illius redemptionis Iudæi ſe fecerunt indignos, ideo hæc redemptio ad gẽ

Matth. 15.

F tium populum eſt tranſlata, ut non ſolum ad vnam gẽtem Chriſti redemptio ſpectet, ſed ad omnes indifferẽter, ſicut dicitur pſ. 129. Quia apud dominum eſt miſericordia, & copioſa apud eum redẽptio. Sequitur, *Mandauit in æternum teſtamentum ſuum.* Hoc dicit ad differẽtiã ſacramentorum legis antiquæ, quæ non erant ſemper duratura, ſed quia ſolum erãt figura, adueniente figurato, debebant ceſſare. Hic. n. per teſtamentũ intellige euchariſtiæ ſacramentum, quod inſtituendo Chriſtus vocauit teſtamentũ: dicens. Hic eſt ſanguis meus noui te-

Euchariſtia dicitur teſtamentum.

G ſtamenti. Quod merito dicitur teſtamẽtum, quia per iſtud ſacramentum nobis Chriſtus hæreditatem legauit ęternam. Mandauit ergo in æternum teſtamentũ ſuum, quia huic ſacramento aliud nõ ſuccedit, ſed vſq; ad finem ſęculi durabit, ſed ei ſuccedet clara uiſio Chriſti, cuius diuinitate beatificamur interius, & humanitate exterius. Vel per teſtamentũ intelligere potes nouum teſtamentum, ſcilicet, legem euangelicam, quæ terminauit legem antiquam, ſiue vetus teſtamentum. Mandauit ergo Chriſtus in ęternum teſtamentũ ſuũ nouũ, ſ. duratu-

Matth. 26.

H rum, quia nulla alia lex huic ſuccedet.

Sanctum, & terribile nomen eius, initium ſapientiæ timor domini. 1984

OStenditur hic quanta in recipiente debet eſſe puritas. Vbi aduertẽdum, quod iſtud ſacramentum ſicut dignè ſumentibus vitam præſtat æternam, ſic & indignis ad iudicium æternũ prouenit. Propter primũ dicit Chriſtus. Ego ſũ panis viuus, q de cęlo deſcẽdit, ſi qs mandu-

Ioan. 8.

manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et sic dignè sumentibus ampliorẽ gratiam confert. Vnde & per excellẽtiã eucharistia dr, vt ait Magister, bona gratia, qoia hic non solum augmentum gratię recipitur, sed hic sumitur ille qui est fons, & origo omnis gratiæ. Tales ergo sanctificat, & sic bonis est sanctum nomẽ eius, Leuit. 20. Ego dominus, qui sanctifico uos. Malis autem est terribilis, quib. ad iudicium cedit, quia, qui manducat, & bibit iodignè, iudiciũ sibi manducat, bibit uide versic. 1970. Et hoc est qood ait. *Et terribile nomen eius*, scilicet, malis est timendus. Sed dices, Quod est istud nomen, quod sic bonis est sanctum, & terribile malis? Hoc est nomen iudicis: quia Christus, qui in hoc sacramento cõtinetur realiter, iudex est omnium uiuorum, & mortuorum, idest, omnium bonorum, & malorum. Sed bonis erit sanctus sentẽtiam dans pro ipsis, malis erit terribilis seotentiam dans contra illos. Quid ergo agẽdum est hoc sacramentũ sumere volenti? Certe hoc quòd omnia peccata deponat, & munditiam seruet. Et hoc est, quod subditur. *Initium sapientia timor domini*, quia per timorem domini declinat omnis homo à malo. Hoc est ergo principium sapientiæ, quod debet habere communicans, scilicet, timere Deum, per quem timorem iustus efficietur, & mundus. Sed nota, quòd dicit timor domini, quia alius est timor Dei, alius timor mundi. vide uersic. 17. Timor Dei multa bona facit, versic. 359. 358. 897. 1782. Item nota, quòd solus Deos terribilis est, versic. 1680.

4. Sent. d. 8

1. Cor. 11.

Prov. 15.

1985 **Intellectus bonus omnibus facientibus eum, laudatio eius manet in sæculum sæculi.**

Hic ostenditur istud sacramentũ dignè sumentibus quantæ sit utilitatis. Vbi aduertendum, ꝙ scientia cæteris paribus aggrauat peccatom, sicut & ignorantia inuolũtaria minuit. Propter quod dicitur. Seruus, qoi scit uoluntatẽ domini sui, & non facit, vapulabit plagis multis, qui autem non cognouit uoluntatem domini sui, & non facit, uapulabit plagis paucis. Et hoc est, quod hic ait. *Intellectus bonus omnibus facientibus*

Scientia auget peccatũ & meritũ.

Luc. 12.

A *eum*, i. intelligere, quæ de isto sacramento sunt dicta, illud intelligere est bonũ, vtile, sed quibus? *Omnibus facientib. eum*, quia intelligere bonũ, & nõ facere, peccatũ est illi. Vel intellectus diuini timoris, de quo statim dictum est. Initium sapientię timor dñi, hoc. s. intelligere, & operibus adimplere, s. vt sic timeatur dominus, ut per timorem eius ab omni declinetur peccato, talis intellectus est bonus, sicut intelligere, & non facere, damnosum est, & peccatum. Sed quæ vtilitas est intelligẽtibus quid sit faciendum, & facientibus? subditur. *Laudatio eius manet in sæculum sæculi*, s. quia talis habebit præmium æternaliter, dignũ laude, quia si virtus est laudabilis, multo amplius virtutis præmium, quod est ipse Deus. Præmium ergo æternum, quod iotelligenti, & facienti dabitur in futuro, ostendet æternaliter illum fore laude dignũ, & honore, sicut supplicium damnatis datum, ostendet illos omnes uituperio dignos. De quolibet ergo bonum intelligente, & faciente dr. *Laudatio eius manet in sæculum sæculi*, quia illius laus erit perpetua, quod dicit ad differentiam laudis vitę pręsentis. Quãuis. n. quis hic virtuosus iuste laudari possit, nõ tñ tute, q. a finis eius est incertus. Et iõ dr Eccl. 11. Ante mortẽ ne laudes hominũ quẽquã. Vñ Amb in serm Lauda nauigantis fœlicitatẽ, sed cũ puenerit ad portũ. Lauda ducis exercitus virtutẽ, sed cũ peruenerit ad triũphũ. Quis aũt viuẽs possit tutè, ac sine trepidatione laudari, q & de pterito meminit se habere, quod doleat, & de futuro videt sibi imminere, quod timeat? Sed in futuro laudatio bonorũ erit in sęculũ sęculi, i. sine fine, quia in gloria & gr̃a cõfirmati amplius à virtute deficere nõ poterũt, & p consequens nec à condignitate laudis cadere. Vnde nota, ꝙ laudatio in uita præsenti laudato multipliciter nocet. Primo quia eius virtutẽ debilitat. Qm̃ vt ait Greg p Salomonẽ dr. Quo probaẽ in conflatorio argentũ, & io fornace aurum, sic probatur homo ore laudãtis. Laus quippe sua iustos cruciat, iniquos exhilarat. Sed iustos dum cruciat, purgat, iniquos dum lætificat, reprobos monstrat. Illi. n. sua laude pascuntur, quia auctoris sui laudẽ nõ requirũt. Illi autẽ, qui auctoris sui gloriã

B

C

D

Laus præsentis vitæ non est tuta, sed futura.

Laus nocet laudato multipliciter.

Prov. 27.

Adulatio multis nocet.

quærunt, sua laude cruciantur, ne non sit intus, quod foris dicitur, ne si est etiã, quod dicitur, ante oculos Dei ipsis fauoribus euacuetur. Et sequitur ad propositũ. Ne humana laus robur mentis emolliat, eamq; in sua delectatione prosternat, & quæ adiumentum debet esse augendi operis, iã retributio fiat laboris. Dicit Philosophus, quod cum vẽtus fuerit meridionalis, illud, quod nascitur de ouibus, erit fœmina. Ventus meridionalis placidus est, quia temperatus, & significat linguam blandam, quæ suo flatu, i. loquela, fœtus, qui futurus erat masculus, i. opus, quod quis eliceret fortiter, & virtuosè, efficitur fœmineum, i. debile vel simpliciter nullius virtutis, quia propositum boni operis, quod inchoatur, existeret in bono fine, nisi ipsum lingua adulatoris peremisset, quæ partum efficit inutilem, & monstruosum. Vnde dicit Philosophus, q̃ quandoque generatur vitulus, habens, caput hominis, qđ quandoque accidit ex parentibus occasionatis in corpore. i. patientib. defectũ naturalẽ. Sic & opus extrinsece bonum quãdoq; rationabiliter inchoatur, quia bona intentione, sed postmodum irrationabiliter consummatur propter defectum in parẽtibus, scilicet, in intellectu, & voluntate, in quibus est defectus notabilis, qñ praua intentione corrumpitur opus, quod deberet ordinari ad laudem diuinam, ordinatur ab ipsis ad ostentationem vanam, & mutant gloriam suam, qua scilicet, deberent in domino gloriari, in similitudinem vituli comedentis fœnum. Ideo dicitur, Ne laudes hominem in specie sua. Secundo ipsum excæcat. Vnde Aug. Blanditor omnis virtutis inimicus ei, cum quo sermonem conserit, quasi clauum in oculo figit. Nulla. n. videtur maior cæcitas, quàm ut seipsum homo qualis sit, & opera propria nõ cognoscat. Sed hoc facit suauitas laudis humanæ. Vnde, videtur esse de sermone adulatorio, sicut de melle venenato, de quo dicit Auic. q̃ est quoddam mel naturaliter venenatum, quod si homo comedat, aufert rationem subito, & affert sudorem frigidum, & odor eius facit sitire. Sic & blãda locutio adulantis, aufert vsum rationis, qua deberet homo seipsum cognoscere, & causat sudorem frigi

Nota bene vsque ad finem.

Philos. 18. de anim.

Ibidem.

Eccle. 11.

Auicen. 2. Can.

E dum, quia quæ prius latebant in corde frigescente, extra prodeunt per iactantiam sermonis. Odor etiam eius sitim causat, quia qui flatum habent pestiferum, sibi intrinsecus attrahunt insatiabilem sitim inanis gloriæ. Vnde Seneca in Prouerb. dicit. Habet suum venenũ blãda oratio. Et Ouidius. Impia sub dulci melle venena latent. Tertio finaliter necat, vnde super psa. 9. ait Hier. Ab adulatoribus, non a iustis laudatur peccator, Et quando peccator peccatorẽ laudat, alius alium occidit, & necat. Et propter hoc consulitur. Eccl. 11. Ante mortem ne laudes hominem. Ex quib. omnibus patet, quam periculosa sit laus vitæ præsentis, & caduca, sed vitæ futuræ erit gloriosa, de qua nunc ait, *Laudatio eius manet in sæculum sæculi.*

Ouid. in Epist.

PSAL. CXI.

BEatus, vir qui timet dominum, in mandatis eius volet nimis. 1986

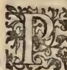

PSALMI huius titulus est iste. *Alleluia reuersionis Aggei, & Zachariæ.* Ad cuius intelligẽtiam sciẽdum, quòd hic ponuntur isti duo prophetæ, scilicet, Aggæus, & Zacharias, qui fuerunt completa captiuitate Babyloniæ, quæ 70. annis durauit, & tunc prophetauerunt. Ponuntur ergo in titulo illo, non quòd ipsi hunc psal. fecerũt, sed quia inter alios prophetas prophetauerunt reædificandum templum Hierusalẽ, quod per Babylonios destructum fuerat, imò etiam ipsi ad ipsum reædificandum personaliter laborauerunt. Iste autem psalmus agit de ædificatione templi, non quidem materialis, sed spiritualis significati per illud tẽplum materiale, de quo templo spirituali ait apostolus. 1 Cor. 3 Templum sanctum Dei, quod estis vos, vnde quia reędificatio illius templi materialis, quam illi prophetæ prædixerũt, & quam proprijs etiã manib. fecerunt, significat spiritualis templi ædificationem. De quo templo spirituali hic psal. agit. Ideo ipsi specialiter in hoc ponuntur titulo. Istud autem templum spirituale hic per peccatum destruitur, sed cõpletis septuaginta captiuitatis annis, reædifi-

G

H

Templum duplex, materiale & spirituale.

reædificabitur immortale. Quid enim A per septuaginta annos, nisi totum tempus præsentis vitæ intelligitur, quod septenario dierum numero voluitur? quo tempore hic captiuamur à peccatis, & diabolo, sed illo completo, reædificabitur de fidelibus templũ spirituale, & incorruptibile, scilicet, beata immortalitate æternaliter permansurum. Quid autem sit alleluia, uide in titulo ps. 104. Est ergo tituli sensus iste; Alleluia, i. laus Dei. Sed ex quo sit ista laus, subditur, *reuersionis Aggæi & Zachariæ*, quia, scilicet, illi reuertentes de captiuitate Iudauerunt Deum pro reædificatione tem B pli materialis, quo significatur templũ spirituale in patria ex fidelibus reædificandum immortale, de quo agit iste ps. ostendens post liberationem peccatorũ, quanta sint bona fidelium, & quæ sit retributio reproborum. Quibus uisis, accedo ad ps. diuisionem. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd quamuis æterna beatitudo reddatur pro omni opere meritorio, tñ per quandam appropriationẽ & excellentiam pro operibus miæ dari videtur. Sic & quamuis pro omni mortali peccato detur æternum supplicium, tamẽ maximè pro operibus impietatis, C & immisericordiæ dari uidetur. Sic. n. Christus in iudicio pro præmio dando bonis, solum allegabit opera misericordiæ, & pro supplicio malorum, solũ opera immisericordiæ, vt habetur Mat. 25. Et secundum hoc psalmus iste habet duas partes, quia primo agit de misericordibus, & eorum præmio, secundo de immisericordibus, & eorum supplicio, ibi, *Peccator videbit*. Prima in duas, quia primo agit de beatitudine misericordiũ in uia, secundo de ipsorum beatitudine in patria, ibi. *In memoria*. Prima diuiditur in D duas partes, quia primo ponit beatitudinis misericordium præmium, secundò ponit meritum, ibi. *Iucundus homo, qui miseretur*. Ad euidentiam primæ partis est sciendum, q beatitudo uitæ, licet principaliter consistat in bonis interioribus animæ, tamen etiam accidentaliter consistit in bonis exterioribus, prout sunt ipsis virtuosis quædam adiuuamenta virtutis, & maximè misericordibus, qui tenent vitam actiuam, unde sicut diuitiæ impedimenta sunt reprobis, ita bonis proficiunt ad executionem actus exterioris misericordiæ. Et secundũ hoc duo facit, quia primo agit de bonis interioribus in quibus beatitudo vitæ consistit, secundo de bonis exterioribus, ibi *Potẽs in terra erit*. Quantum ergo ad primum sciendum, quod beatitudo vitæ præsentis interior, in duobus præcipue consistit, s. in declinatione à peccato, & in operatione boni, iuxta illud ps. 33. Quis est homo, qui vult uitam & diligit dies videre bonos? Sequitur, diuerte à malo, & fac bonum. *Prou. 15.* Timor autem domini facit declinare à malo. Per timorem domini declinat omnis homo à malo, sed per amorem Dei bonũ operamur, dicente Christo, Si quis diligit me, sermonem meũ *Ioan. 19.* seruabit. Sic igitur timor Dei, & amor, hominem in uita præsenti beatum faciunt. Et hoc declarans hic psalmus dicit, *Beatus vir qui timet dominum*, quantum ad primum, timore, scilicet, filiali, *in mandatis eius volet nimis*, quo ad secundum, nam amor in uoluntate consistit. Quanto enim quis alium plus diligit, tanto amplius eius mandata satagit custodire. Et aduerte, q non ait mandata *Voluntas* eius faciet, sed *in mandatis eius uolet nimis*, *sine opere* quoniam apud Deum uoluntas pro *meretur.* facto reputatur tam in bonis quã in ma *& peccat.* lis. Et sic in malis voluntas punitur non opus, ut notatur d. 50. Sic & apud Deũ in bonis, non opus, sed uoluntas præmiatur. *Distin. 50.* Non enim opus extrinsecũ de se me *cap. contra* ritorium est, vel demeritorium, sed ra- *animum,* tione uoluntatis interioris, quoniã pec- *& c. Vt im-* catum est in uoluntate, non in censu, sic *perator. ca-* & meritum, ut ostendit Greg. 10. li. mo *pit. quantũ* ral. Sunt nõnulli, quos census per timo *dixit.* rem non alleuat, sed interior uoluntas *Greg. li. 10.* exaltat. Et sunt nõnulli, qui, dum se opi *mor. c. 28.* bus exterioribus abundare conspiciũt, veras diuitias non requirunt, atq; æternam patriam non amant, quia hoc sibi sufficere, q rebus temporalibus abũdãt, putant. Non est ergo census in crimine, sed effectus, cuncta enim, quæ Deus cõdidit, bona sunt, sed qui bonis male vitur profecto agit, ut quasi per edacitatis ingluuiẽ, eo, de quo pane viuere debuit, moriatur. Pauper ad requiem Lazarus veneat, superbum vero diuitem tormenta cruciabant, sed tamen diues Abrahã *Genes. 28.* fuerat, qui in sinu Lazarum tenebat.

Qui tamen auctori suo colloquens, dicit, Loquar ad dominum meum, cũ sim puluis, & cinis. Quid itaque iste æstimare diuitias nouerat, qui semetipsum puluerem, cineremq; pensabat. Aut quomodo hunc res possessæ extollerent, qui de se quoq; earum possessore iam abiecta sentiret? Atque iterum sunt nonnulli, quibus res terrenæ non suppetunt, & tamen apud se per fastum tumoris eriguntur, hos & census ad ostensionem potentiæ minime subuchit, & tamen morum proteruia inter reprobos abijcit. Quoscunq; ergo sequentis uitæ amor non humiliat, sacer sermo hic diuites appellat, quia apud Deum nihil discrepat, vtrum rebus aut solum moribus intumescant, &c. Ex quibus apparet, q peccatum non stat in censu, sed in voluntate, sic & conformiter non stat in opere exteriori, sed solum in voluntate, à qua illud opus procedit. Sic & conformiter de merito est dicẽdum quia Deus prius voluntatem aspexit, non extrinsecum opus. Et ideo hoc notans ps. hic non ait, *Beatus uir* qui mandata Dei facit, *sed qui in mandatis eius uolet nimis*, i. multũ, & efficaciter, unde hic ait gl. Et nota, quòd non ait faciet, sed *uolet nimis*, i. multum, quia sufficit uelle, si perficiendi desit facultas: quia pax est hominibus bonæ voluntatis, & si non adeo proficiat homo in eis implendis, quia tentatio est vita ista hominis super terram. Sed tamen hic restat dubium vtrum tantum mereatur quis sola bona uoluntate sine operibus, cæteris paribus, sicut cum opere, & similiter de peccare.

Quæstio.

1987 *Potens in terra erit semen eius, generatio rectorum benedicetur.*

Consequenter hic ponit illa, in quibus beatitudo vitæ præsentis consistit extrinseca. Quod intelligẽdum est, de beatitudine nõ contemplatiuorum, sed actiuorum, qui circa opera misericordiæ magis insistunt. Et diuiditur in tres partes secundum quòd tria ad illam requiruntur. Primum est potestas iuris presidentis, secundum est facultas census abundantis, ibi, *Gloria*, tertium est honestas famæ rutilantis, ibi. *Exortum*. Quantum ad primum sciendum, q vir miseri-

Potestatem digent boni actiui.

E cors uolens subuenire miseris, indiget etiam temporali potestate, vt oppressores innocentium deprimere possit. Et hinc est, q lex volens inter improbos tutam esse innocentiam, principi concedit gladium, sine quo improbos reprimere non posset, quo si vtatur ut debet, nõ modicum hic beatus existit. Quid enim valeret princeps sine potestate? quem effectum misericordiæ erga oppressos ostendere posset? Sed homo misericors quanto potentior est, tanto opera misericordiæ abundantius præbet, Propter quod de Deo dicitur. Omnium misereF ris, domine, quia omnia potes, vnde & cuilibet misericordi dicitur. Noli fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates. Et hanc conditionem beatitudini actiuorum annexam ponit ps. de misericordibus d. *Potens in terra erit semen eius*, quia misericordia patrum meretur filijs potestatem. Sic enim Dauid suis misericordiis meruit Salomoni filio suo potestatem super alios altàm. Et hoc si sint imitatores misericordiarum patrũ propter quod subditur. *Generatio rectorum benedicetur*, quia tales, meritis patrũ exaltantur à populo. Vel aliter magis G mysticè. Per semen misericordium, intellige opera misericordiæ, quæ procedunt, & generantur ab eis. Tale semen, sine opera misericordiæ erit potẽs, quia in operibus suis stabiles erunt, ut nec morte, nec vita, nec præsentibus, nec futuris separari possint à charitate Dei. Vel potens erit in terra semen eorum, idest, opera misericordię ipsorum, potẽs inquam erit ad merendum æternam mercedem, quę meretur hic in terra vitæ præsentis, quia sicut semen paruum multum fructum affert iactarum in terra, sic opere etiam paruo misericordiæ H potenter magna merces acquiritur, qa ipso regnum emitur cęlorũ, ut puta calice aquæ frigidæ, duobus minutis uiduæ, ita meruit istis regnum cęlorũ, sicut Zachęus dans dimidium bonorum suorũ. Et hoc alijs verbis aperit, d. *Generatio rectorum benedicetur*. Per generationem rectorũ, intellige idẽ quod per semen eorum, s. opera misericordiæ. Et sic est sensus, *generatio rectorum*, i. opera rectorum benedicẽtur æterna retributione. Et ne intelligas q cuiuscunq; opus miæ benedictionem

Sap. 11.

Eccles. 7.

Semen dicuntur opera nostra.

dictionem cœlestem acquirat, determinat quorum generatio benedicetur dicens: generatio rectorum, non curuorũ. Qui autem recti dicantur, & qui curui: vide vers. 480. Aliter tamen gl. hic distinguit inter rectos & curuos dicens, Recti sunt, qui non resistunt patri emendanti: qui credunt Deo promittenti: qui non credunt periisse opera sua cum eis temporaliter non tribuitur. Sunt uerò curui qui de bonis quæ agunt, hîc à Deo sperant mercedem: vel qui hominibus placere volunt. Quod non faciunt recti: qui nec gloriam hominum: nec terrenas concupiscunt diuitias. Generatio ergo rectorum benedicetur: quia solum operib. iustorum merces redditur æterna.

Qui dicantur recti, & qui curui.

A

B

1988 *Gloria, & diuitiæ in domo eius, & iustitia eius manet in sæculum sæculi.*

HIc ponitur secundum requisitũ ad opera misericordiæ. quod est facultas sensus abundantis. Quamuis.n. pauper possit esse misericors, non tamen potest esse miserator: quia misericors dicitˢ ab habitu: sed miserator ab actu. Potest autem pauper habitum misericordiæ habere intrinsecus, sed actum miserendi si ne diuitijs habere nõ potest. Et hinc est, ꝙ viris misericordibus ut actum misericordi possint habere, multas Deus tribuit diuitias sicut Abrahæ, cuius tota intentio actib. misericordiæ dedita erat, cui tamẽ Deus contulit diuitiarum copiam. Si.n. ut ait Saluator Matt. 5. Beati misericordes: qm̃ ipsi misericordiam cõsequẽtur: cõsequens est, ꝙ misericordib. quia sua libẽter impendũt indigẽtibus, Deus illorum ẽt temporalia multiplicat bona. Et hoc est, qđ ait psal. *Gloria, & diuitiæ in domo eius*, i. in familia misericordis. Sed ne credas, ꝙ in istis temporalibus solum fit misericordib. retributio ideo addit. *Iustitia eius manet in sæculum sæculi.* Nomine.n. iustitiæ ipsa eleemosyna intelligitur: qua iustẽ subuenitur egeno. Iustitia ergo misericordis manet in sæculum sæculi, quia.s. eius misericordiæ correspondet etiam æternum præmium. Per ista.n. volt psalm. ostendere, quod Deus non dãnat diuitias, sed diuitum cupiditatem, vt dictum est versi. 1986. Veruntamen notandum, quòd diuites sunt duplices:

Misericors & miserator differũt

Diuitiæ nõ dãnantur, sed cupiditas diuitiarũ, diuitias aliqui hẽnt, aliqui habẽtur ab eis.

C

D

quia aliqui possident diuitias, & aliqui possidẽtur, scilicet à diuitijs. Primi Deo sunt accepti, sed secundi reprobati: vnde Greg. 15. moral. c. 21. ait super illo uerbo: Iob 21. Non sunt in manu eorum bona. Bona in manu sua habet: qui despiciendo temporalia, illa sub dominio mẽtis premit. Nam quisquis ea nimiè diligit: se magis illi quàm sibi ipsa supponit. Multi enim iustorum in hoc mundo diuites fuerunt, rebus, & honoribus fulti: habere multa uidebantur, quorum mentem, quia eorum, quæ aderant, delectatio nimia non possidebat, bona illorum in ipsorum manu erant, quia potestate animi subiecta, tenebantur. At contra iniqui ita se totis desiderijs in exteriorum rerum appetitionibus fundunt, ut non magis ipsi habita teneant, sed ab ijs, quæ habent, captiua mente teneãtur, &c. Vel aliter, ut hic psalm. loquatur de diuitijs, non quidem exterioribus, sed interioribus: quæ violenter amitti non possunt, ut sunt uirtutes. Vnde narrat Valerius lib. 7. c. 2. ꝙ quidam Philosophus nomine Bias, cùm patriam eius inuasissent hostes, & capta ciuitate permisissent omnes incolumes cum illis diuitijs, quas asportare poterãt, fugere, alijs ergo preciosarum rerum onustis pondere fugientibus, & ipse Bias de suis diuitijs nihil asportaret: super hoc iterrogatus ipse Bias respondit. Ego omnes diuitias meas porto mecum. Pectore illas enim gestabat non humeris, nec oculis visenda, sed æstimanda animo: quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium, nec deorum manibus labefieri queunt, & ut manentibus præsto sunt, ita fugientes non deserunt. De istis ergo diuitijs, i. virtutibus: de misericordib. ait psalm. *Gloria, & diuitiæ in domo eius*, i. virtutes tales in domo conscientiæ habent. pro quibus eis gloria debetur æterna. Et de istis diuitijs ait Apostolus. Mihi autem minimo datũ est euangelizare in gentibus inæstimabiles diuitias gratię Christi. Et quia istæ diuitiæ sunt immortales, & perpetuæ: ideo subdit, *Iustitia eius manet in sæculum sæculi.* Nomine enim iustitiæ, omnis uirtus significatur, quia iustitia legalis, dicitur omnis uirtus, ut ait Philosophus 5. Ethic.

Valerius. Bias diuitias gestabat in pectore.

Exor-

1989 *Exortum est in tenebris lumen rectis: misericors, & miserator, & iustus.*

HIc ponitur tertium requisitum ad opera misericordiæ, quod est honestas famæ rutilantis. Vbi notandum, quod mundus iste tenebris peccatorum inuolutus, tenebrarum nomine significatur: vnde de Christo vero lumine in isto mūdo sanctitate vitę & exemplis rutilante dicitur, Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Et luminis nomine intelligūtur iusti, qui alios tenebrosos illuminare dicuntur. Quibus dicebat Apostolus, Estis in medio nationis prauæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mūdo, verbum vitæ continētes. Lucent ergo in mundo misericordes, quia nulla virtus magis hominē firmat, quàm pietas, & misericordia. Nec mirum, quia Deus, qui est verum lumen in mentibus istorum oritur. Et hoc est, quod ait, *Rectis*, id est, misericordibus exortum est lumē, scilicet, Christus, in mentibus ipsorū rutilans. Et hoc *in tenebris*, idest in hac vita tenebrosa. Et quod sit illud lumen ortū, declarat, cum subdit, quod est misericors, & miserator dominus, s. Christus, qui dicitur misericors habitu, sed miserator, actu. Vel aliter. Hic agit psal. de operib. misericordię spiritualibus, inter quæ præcipuum est, docere ignorantes. Circa quod notandum, quod misericordiæ opera sunt duplicia, scilicet, corporalia, & spiritualia. Corporalia isto versu continentur, visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, cōdo. Sed spiritualia sunt ista, docere ignorantem, consulere dubitāti, consolari tristem, corrigere peccantem, remittere offendenti, supportare onerosos, & graues, & orare pro omnibus. Quæ omnia isto versu continentur. Doce, consule, castiga, solare, remitte, fer, ora. Ad opera autem misericordiæ corporalis requiruntur duo in duobus præmissis versiculis posita, s. potestas, & facultas. Ad opera autem misericordiæ spiritualis specialiter requiritur scientiæ lumen, quo alios obscuros possit illuminare. Et hoc maximè spectat ad prælatos, & doctores, quos Deus illuminat, ut & ipsi alios illuminare possint. De quibus nunc dicitur, quòd *rectis exortum est lumen*, scilicet, gratiæ, & doctrinæ, & hoc *in tenebris*, i. ad illuminandum tenebrosos, & ignorantes. Si autem quæras à quo tale lumen oritur in cordibus doctorū, & prælatorum, respondet, quod illud lumen eis dat Christus, qui est miserator, & misericors dominus. Vel aliter. Iste versus de natiuitate Christi exponitur, quæ causa, & exordiū est omnis nostræ beatitudinis. Vnde hic ait gl. Hoc de aduentu domini ait: per quē homines ex peccatoribus iustificati, in æternum beatificantur. Quasi dicat, Hæc omnia inde sunt: quia *exortum est lumen in tenebris*, idest, Christus sol iustitiæ exortus est, ut pellat tenebras, & rectos faciat. Et quod est illud lumen exortū? Certè est *dominus misericors, & miserator*, scilicet, misericors natura, dum expectat: miserator exhibitione, dum iustificat: & iustus remunerando, dum beatificat.

Io. 1. — *Philip. 2.* — *Misericordia opera corporalia, & spiritualia.* — *Versus.* — *Christi natiuitas.*

1990 *Iocundus homo, qui miseretur, & commodat; disponit sermones suos in iudicio: quia in æternum non commouebitur.*

HIc cōsequenter ponit beatitudinis meritum, quod meritum pōt consistere in actibus misericordiæ liberaliter exhibitis. Vbi notandum, quod cum omnia nostra bona opera debeant fieri cum lętitia, vt dictum est ver. 1912. maximè hoc conuenit in operibus misericordiæ; vt misericors subueniat indigentibus liberaliter, & læto animo, non protervis verbis, vel superbè, ut ostendit. Greg. 21. mor. c. 13. dicens, Nam sunt nonnulli, qui mox ut ab egenis fratribus fuerint necessaria postulati, post dona largituri, in eos prius contumeliosa verba iaculātur. Quare etsi rebus ministerium pietatis perficiunt: verbis tamen gratiam humilitatis perdunt. Ita ut plerūque videātur, quod illatę iam iniuriæ satisfactionem soluant: cum post contumelias dona largiātur. Nec magni est operis, quod postulata tribuunt, quia ipso dationis suæ munere vix eundem excessum sermonem tegūt. Quibus bene per ecclesiasticum librum dicitur. Omni dato non des tristitiam uerbi mali, & rursum. Ecce verbum super datum bonum, & vtraque cum homine iustificato: videlicet ut datum exhiberi debeat per pietatem, & bonum uerbum tribui per humilitatem. At contra alij egenos

Eleemosyna debet fieri humiliter & iucūdè. — *Eccle. 18.*

egenos fratres non student rebus fulcire, cùm possint, sed blandis tantum sermonibus fouere, quos uehementer Iacobus reprehendit, dicens, Si frater, aut soror nudi sint, & indigent uictu quotidiano: dicat autem unus ex uobis, Ite in pace, & calefacimini, non dederitis autem illis, quæ sunt necessaria corpori, quid uobis proderit? Quos Ioannes quoque Apostolus admonet dicens, Filioli mei, non diligamus verbo, nec lingua: sed opere, & veritate. Dilectio namque nostra semper exhibenda est, & veneratione sermonis, & ministerio largitatis. Multum verò ad edomandam dantis superbiam ualet, si, cum terrena tribuit, uerba solicitè cœlestis magistri pensset, qui ait, Facite uobis amicos de mammona iniquitatis: ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula: Si.n. eorum amicitijs æterna tabernacula acquirimus: dantes proculdubio pensare debemus, quia patronis potius munera offerimus, quã dona largimur. Hinc per Paulum dicit. Vestra abundantia illorum inopiam suppleat: vt & illorum abũdantia vestræ inopiæ sit supplementum, ut uidelicet solicitè perpendamus, quia eos, quos nunc inopes cernimus, abundantes quandoq; videbimus. Et qui abũdantes aspicimur, si largiri negligimus, quandoque inopes erimus. Qui itaque nunc temporale subsidium pauperi tribuit, ab eo postmodũ perpetua recepturus (ut ita dicam) quasi frugẽ terram excolit, quę quod acceperit, uberius reddit. Restat ergo, ut nunquam elatio surgat ex munere: quãdo.s. diues ex eo quod pauperi tribuit, id agit vt in ppetuum pauper non fiat. Hæc omnia Greg. Ex quib. uerbis duo apparent. Primum, ꝙ opera misericordię debẽt fieri humiliter, & iocũdè. Secundum ꝙ dare pauperibus est quoddam mutuare ꝓ maiori lucro recipiendo. Et hæc duo hic notat psal. dicens, *Iocundus homo, qui miseretur*, quo ad primum: & *commodat*, quo ad secundum, iocundus inquam homo, qui miseretur, quia non cum uerbis iniuriosis, sed hilariter, & humiliter alteri misericordiam facere debes. Aliter.n. miseratio non procedit a te ex habitu misericordiæ, quoniam omnis actus procedens ex habitu fit delectabiliter, ut dr̃ 2. Eth. Et ideo sequitur, *Disponit sermones suos*

Iacob. 2.
1. Ioan. 3.
Luc. 16.
2. Cor. 8.

A *in iudicio*: quia secundum iudicium rectæ rationis verba, quæ pauperi loquitur, disponere debet: vt nõ superbè respõdeat, sed affabiliter, & promptè. Quod si sic fecerit, s. quòd disponat sermones suos in iudicio. s. rectæ rationis. talis non cõmouebitur in æternum, s. per superbiã, uel irã contra pauperes iniuriosa uerba proferendo. Vel hoc exponitur de operibus misericordiæ spiritualis, vnde hic ait glo. *Iocundus homo*, idest, ille homo est suauis Deo, gratusque: *qui miseretur*. s. animo alijs iniurias condonando, quo sibi meretur veniam. *Et commodat*, s. alijs dãdo sub spe futuræ mercedis, qui dat vel sumptũ B pecuniæ, vel laboribus industriam. Hæc sunt duo officia misericordiæ spiritualis scilicet. ignoscere: & seipsum ad aliorum seruitium commodare, ut docendo, consulendo, corrigendo, &c. Et de tali sequitur, *Disponit sermones suos in iudicio*: quia scilicet, hæc opera eius sunt sermones, quib. in iudicio vltimo defendetur: quia scilicet, tunc ei fiet misericordia: quia ipse alijs misericordiam fecit. Et dicit hoc à simili alicuius præmeditantis causam suam, vt eam firmis allegationibus in iudicio muniat. Sic iste opera sua disponit: C sic & ordinat, ut ipsis causa sua in iudicio defendatur. Iste autem, qui sic disponit opera sua, ut in iudicio ipsis defendatur: erit cum bonis ad dexteram, & assumetur ad gloriam æternaliter duraturam. Et ideo de tali subditur, *quòd in æternum non commouebitur*, idest, à gloria domini nunquam separabitur.

Sermones quandoque dicũtur opera.

In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala non timebit. 1591

Hic consequenter agitur de beatitudine patriæ, quæ respondet operibus misericordiæ. Et de ista gloria danda misericordibus tria ostendit. Primò D ꝙ ibi erit vera securitas, secundò æterna stabilitas, ibi. *Paratum*, tertiò alta sublimitas, ibi, *Dispersit dedit*. Quantum ad primum, sciendum quòd in iudicio à Christo iudice dabitur duplex sententia; scilicet, vna pro bonis: alia cõtra malos. Primam audire bonis erit delectabile, quando eis dicet, Venite benedicti, &c. alia malis erit immensæ tristitiæ: qua illis dicet, Ite maledicti, &c. Et ista uocatur

tur auditio mala: quia maledictione plena. Ne ergo iusti illam audiendo, aliqualiter terreantur, dabitur primò sententia pro iustis, qua in requie ponentur æterna: & consequenter contra malos: qua æternaliter cruciabuntur. Et hoc est, qđ hic ait Psal. dicens, *In memoria aeterna erit iustus*. s. in gloria collocatus: antequā sententia detur contra damnatos, Et ideo iā securus ab auditione mala non timebit.

Memoriam bonorū De⁹ habet, non malorum.

Et aduerte, ꝙ quamuis Deus æqualiter videat bonos, & malos: tamē boni in memoria Dei æterna esse dicuntur, & non mali. Cuius rationem assignat Greg. 17. lib. mor. c. 1. dicens, In memoria, vel recordatione conditoris non reducit quisquis vsque ad finem vitæ vitijs subiugat. Sciendum enim est, quòd recordari, uel memorari nequaquam propriè Deus dicitur. Qui enim obliuisci nō potest, quo pacto recordari potest? Sed quia eos, quorum recordamur, amplectimur: ab ijs autem quorum obliuiscimur, elongamur: humano vsu recordari Deus dicitur, cū bona tribuit: & obliuisci, cum in culpa derelinquit. Sed quia cuncta pensat, & sine intermissionis alteratione considerat: & recordatur bonorum, quorum tamē nunquam obliuiscitur: & nullatenus recordatur malorum: quos tamen per iudiciū semper intuetur. Quasi enim redit ad beatorum memoriam, quam tamen nunquam deseruit: & quasi nequaquam malos respicit, quorum tamen facta considerat. Sed super hoc damnationis iudicium in vltimis seruat. Hinc enim scriptum est. Oculi domini contemplantur bonos, & malos. Hinc per psal. dicitur, Oculi domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Considerat ergo, quos puniat: sed eosdem ipsos ante non vidit, quos nescit. Nam quibusdam in fine dicturus est, Nescio vos vnde sitis. Discedite à me omnes operarij iniquitatis. Miro igitur modo & prauorum uitam intuetur, & obliuiscitur, quia quos per districtionem sententiæ iudicat, quantum est ad memoriam misericordiæ ignorat. Et sic per consequēs iustorum memoratur, quos in æternum beatificat.

Prou. 15. *Psal. 33.* *Matt. 25.*

Memoria bonorū durat, non malorum.

Ecce ergo quanta differentia bonorum, & malorum, quia mali sui memoriam solùm in præsenti vita fabricare contendunt, & non in æterna: boni

E autem econtrario: Quod ostendens Gregor. introducens præsentem textum. lib. 11. mor. c. 17. sic ait super illo uerbo Iob 13. Memoria uestra comparabitur cineri. Omnes, qui cogitatione terrena huic sæculo conformantur, per omne, quod agunt, huic mundo relinquere sui memoriam conantur. Alij bellorum titulis: alij altis ædificiorum mœnibus: alij disertis doctrinarum secularium libris instanter elaborāt: sibimet memoriam, vel nomen memoriæ ædificāt. Sed, cum ipsa ad finem celerius vita percurrat, quid in ea fixum stabit, quando & ipsa

F celeriter mobilis transit? Aura enim cinerem rapit, sicut scriptum est Ps. 1. Non sic impij, non sic: sed tanquam puluis, quem proijcit ventus à facie terræ. Rectè ergo stultorum memoria cineri comparatur: quia illic ponitur, vbi ab aura rapiatur. Quantumlibet enim quisque pro perficienda gloria sui nominis elaboret: memoriam suam quasi cinerem posuit, quia hanc citius uentus mortalitatis rapit. Quod contra de iusto scriptum est. *In memoria aeterna erit iustus*, &c. Eo enim ꝙ facta sua solius Dei oculis imprimit, nomen suæ memoriæ in æterni-

G tatem figit.

Paratum cor eius sperare in domino, confirmatum est cor eius: non commouebitur, donec despiciat inimicos suos. 1992

HIc ostenditur, quòd in gloria erit æterna stabilitas. Quanto enim res de se mobilis rei stabiliori adhæret, & vnitur: tanto illa stabilius permanet. Cū ergo solùm Deus sit ipsa stabilitas, & fortitudo per essentiam: omnis autem creatura mutabilis: vt deducit Magister li. 1.

H distin. 8. Et inter omnes creaturas homo sit magis mutabilis, qui nunquam in eodem statu permanet: sequitur, quòd de se nulla stabilitate fulcitur, nisi inquantum ipsi Deo firmiter adhæret. Quod hic fit per spem: sed in futuro per consummatam charitatem. Et hoc notat Psalm. dicens de iusto, quòd *paratum est cor eius sperare in domino*, scilicet, quandiu est hic in via, quia spes non manet in patria, sicut nec fides. Sed in patria, confirmatum est cor eius, scilicet, per chari-

charitatem consummatam: quæ insolubiliter Deo coniungit cor beatorum vt cōfirmatum est, vt cadere nō possit. Quādiu.n.est in vita præsenti; mutabile est cor hominis, donec despiciat inimicos suos. In patria.n.iustus stabilis effectus, despiciet tentationes dæmonum, persecutiones malorum hominū, quia in nullo amplius ipsum lædere possunt. Et aduerte, q hic ly *donec* non stat pro certo tempore; sed pro æterno, vt dictum est vers. 1969. Tunc ergo beati despiciēt inimicos suos, quod ideo erit, quia beati in patria videbunt dæmones, & damnatos deorsum positos. Nam spicio, cis, quod est videre, vel considerare, componitur cum de: & fit despicio, cis, quod est deorsum videre, vel contemnere. Vnde quilibet sanctorum tunc dicet illud psal. 53. Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me: & super inimicos meos despexit oculus meus. Nota tamen quòd multiplex est commotio, & bona, & mala. Aliqua beati commouentur, & aliqua non.

1993 *Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi, cornu eius exaltabitur in gloria.*

HIc consequenter ostendit, q in gloria erit alta sublimitas. Secundum enim proportionem meritorum datr altitudo præmiorum. Cum ergo opera misericordiæ tam corporalis quam spiritualis sint alti meriti debitè exhibita: sequitur q pro ipsis altum datur præmiū. Hic ergo primo ponit altitudinem operū misericordiæ dicens, *Dispersit, dedit pauperibus.* Si.n.in pauperibus Christus recipit: ipso dicente Matth.25. Quod vni ex his minimis fecistis, & mihi fecistis, quam altum est meritum vni pauperi opera misericordiæ Dei tribuere? sed multo altius multis pauperibus subuenire. Ideo notans operum misericordiæ meritum ait, *Dispersit, dedit pauperibus,* Frumentum.n. insimul in horreum congregatum non multiplicaretur, sed dispersum in terra, & seminatum. Sic & diuitiæ custoditæ pduntur, sed pauperibus dispersæ multiplicantur, vt ostendit Gregor. Et nota, q dispergere est multiplex. Quoddam discordiæ, vt, cum quis vnitos in charitate dispergit per discordiam, sicut mali do-

Gregor. 18. mor c.9.

Dispersio multiplex.

A mini, & prælati vt fortius dominari possint, in subditis generant lites, & discordias, ut ipsorum fortitudinē diminuant, scientes q omnis virtus vnita, fortior est seipsa dispersa. Et de talibus superiorib. loquitur dominus Hiere. 23. Væ pastoribus, qui dispergunt, & lacerant gregem meum. Istius generis fuerunt sacerdotū principes: qui vt Christi gregem dispergerēt, ipsorum caput pcusserunt. Zach. dicente, Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Secundò est quoddam dispergere pœnę. Sicut bonus pastor, & prælatus malos ad malum congregatos,

B puniēdo dispergit: vt in malo minus possint, sic enim Deus per mundum dispersit Iudæos ipsos puniendo, sicut psal. præ dixerat psal. 58. Disperge illos in virtute tua: & depone eos, protector meus. Et Hier. 9. Dispergam eos in gentibus, quas non nouerunt. Tertiò est quoddā dispergere gratiæ, & meritorum, sicut boni diuites congregatas diuitias dispergunt inter pauperes, ut fecit Laurentius. Et de isto dispergere hic de homine misericorde dicitur, *Dispersit, dedit pauperibus.* Et quia istud dispergere vitā meretur æternam: qm vt dr Tob. 4. Si multum tibi

Eleemosyna merces est æterna.

C fuerit, abundanter tribue, siue disperge, si exiguum, & libēter illud partiri stude: quoniam eleemosyna ab omni peccato, & morte liberat, & infra ca.12. Eleemosyna vitam æternam facit inuenire. Ideo subditur. *Iustitia eius manet in sæculum sæculi,* idest, in æternum manet præmium, quod diuina iustitia operibus misericordiæ reddit. Et ad istud propositum istum textum inducit Apostolus 2. Cor.9. dicens, Hilarē enim datorem diligit Deus. Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in nobis, &c. sicut scriptum est, *Dispersit, dedit pauperibus: iusti-*

Nota conditiones, quas quis dēt habere in faciēdo eleemosynam.

D *tia eius manet in sæculum sæculi.* Vbi glos. conditiones, quas eleemosynas faciens debet habere, notat dicens, *Dispersit,* quia non vni tantùm conferens, sed pluribus diuidens, dedit, scilicet, gratis: non uendidit, non ex prius accepto seruitio contulit, *pauperibus,* non diuitibus, qui sibi reddere possent. Et ideo, *Iustitia eius,* id est, merces iustitiæ eius: *manet in sæculum sæculi,* id est, in æternum fine fine. Iustus est enim, qui bona mūdi, siue æterni præmij communia reputat.

putat. Et subdit glo. dicens. Et nota, q; Apostolus hoc exemplo ad largiendum sanctis omnes inuitat. Si enim illius, qui pauperibus largitur, merces magna est: quanto magis eius, qui ministrat sanctis? Pauperes enim possunt dici, qui et sunt mali. Consequenter ergo post altitudinem meriti misericordiæ ponit altitudinem præmij dicens, *Cornu eius exaltabitur in gloria*. Vbi aduerte, q; per cornu virtutes significantur: quia velut cornua defendunt animalia: sic & virtutes iustos defendunt homines. Et nota, q; maximè triplex virtus per cornu significatur, scilicet, humilitatis, castitatis, & pietatis. F Exaltatur ergo cornu iusti in gloria: quãdo ratione virtutis hic habitę, ei in supremo regno æterna confertur gloria. Sicut & cornua superbiæ peccatorum confringuntur in pœna æterna. psal. 74. Omnia cornua peccatorum confringam: & exaltabuntur cornua iusti.

1994 ***Peccator videbit, & irascetur: dentibus suis fremet, & tabescet: desiderium peccatorum peribit.***

HIc consequenter agit de immisericordibus, & ipsorum supplicio. Et G nota, q; sicut in præsenti psal. actum est de beatitudine misericordium in pręsenti, & in futuro: sic & iste versus potest intelligi de pęna, & supplicio immisericordium in præsenti, & in futuro. Si de ipsa pœna in pręsenti intelligitur, tunc notãdum, quòd, vt dictum est, Deus in præsenti misericordibus (ut opera misericordiæ adimplere possint) concedit quandoque potẽtiam, diuitias, & honores. Quæ videns homo crudelis, & immisericors stimulo accensus inuidiæ, in fra seipsum turbatur, & tabescit: nõ solùm in corde, sed in verbis exterioribus, & actibus. Sic H enim multi videntes magnos episcopos, & prælatos misericordes ex officio (quia pauperum patres) habere altam potentiam, diuitiarum abundãtiam, honorem magnum, & gloriam: inuidiæ facibus accensi, irascuntur interius: ipsis detrahũt exterius: ipsis dentibus minantur: qui si possent, ad nihilũ redigerent illos. Quid enim excitauit sacerdotum principes cõtra Christum: nisi inuidia ex Christi clara potestate, & gloria? & similiter contra eius apostolos. Et de quolibet tali dicitur. *Peccator videbit, & irascetur, &c.* scilicet, hic in præsenti. Potest etiam intelligi de futuro: quia damnati, scilicet inuidia agitati: non solùm dolebunt de suis supplicijs: sed etiam cruciabũtur de beatorum gloria: sicut & pœna damnatorum à beatis visa auget, & declarat ipsorum gloriam. Sed qualiter damnati videbunt beatos, saltem post diem iudicij? Dicitur, quòd quamuis damnati intuitiuè non uideant sanctos, sicut sancti vident damnatos: tamen ipsos vident abstractiuè, quia in iudicio simul boni, & mali erunt ante iudicem: & se mutuò uidebunt. Et primo quia sancti assumpti erunt ad gloriam ante sententiam damnatorum: videbunt tunc, scilicet, in iudicio. Et huius visionis memoria perpetuò remanebit in eis. Propter quorum memoriam ipsi cruciabuntur, & blasphemabunt Deum cum cæteris beatis: vt habetur Apoc. 16. desiderantes Deum cum omnibus sanctis secum damnatos esse: sed desiderium peccatorum peribit. Vel aliter damnati tunc videntes beatorum gloriam, & cruciatus proprios: irascentur contra seipsos: & displicebit eis se peccasse: sed eorum pœnitentia tunc erit infructuosa: quia erunt extra statum vitę. Et istam intentionem hic ponit gloss. dicens, *Peccator videbit, & irascetur* contra seipsum: quoniam ut habetur Sapien. 5. Videntes, turbabuntur timore horribili, gementes præ angustia spiritus, dicentes intra se, pœnitentiam agentes: Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperij. Nos insensati æstimabamus vitam illorum insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, &c. Quid ergo nobis profuit superbia? quid diuitiarum iactantia? *Dentibus suis fremet, & tabescet:* propter malũ inuidiæ, quod apud se retinet, nulli tamen nociturus. *Et sic tabescet*, quia non poterit reuiuiscere per pœnitentiam. Et sic desiderium peccatorum peribit, quia ipsorum pœnitentia non erit eis vtilis, vel fructuosa, sed maioris anxietatis causatiua.

Dãnati pœnitẽt sed inutiliter.

PSAL.

PSAL. CXII.

1995 **L**audate, pueri, dominum: laudate nomen domini.

ISTE Psalmus habet hunc titulum, *Alleluia.* Quid sit Alleluia vide in titulo Ps. 104. quia idē est, quod Laudate dominum. Vnde istū titulum exponit iste psalmus in principio dicens, *Laudate, pueri, dominum.* Tota.n. Psalmistæ intentio in hoc psalmo est, inducere nos ad laudandum Deum, ex consideratione eius pro fundissimæ prouidentię, quæ aliquando & in præsenti uita oppressos, & abiectos iniustè, ineffabili modo suę prouidentiæ exaltat. Sic enim exaltauit Moysen fugitiuum: vt ipsum faceret ducem totius populi Israel. Sic exaltauit Ioseph venditū & incarceratū, vt ipsum faceret post Pharaonem Aegypti dominum. Sic exaltauit Dauid profugum vt ipsum totius populi sui faceret regem. Et sic de multis alijs. Quibus consideratis ad laudē Dei prouocari debemus. Quibus visis venio ad diuisionem psal. qui diuiditur in partes duas: quia psal. docet laudare Deum, secundo ipse facit, quod docet: ibi. *Excelsus.* Circa primum tria ostēdit circa laudem Dei, quia primo ostendit à quibus Deus debet laudari, secundo quando debet laudari, quia semper: ibi. *Sit nomen.* tertio vbi debet laudari, q̄a vbique: ibi, *A solis ortu.* Quantum ad primum sciendum, q̄ propriè peccator Deum laudare non potest: qui moribus, & vita sibi contradicit, sed solum iustus Deū debitè laudat, vide ver. 480. Quod satis hic psalm. innuit dicens, *Laudate pueri dominum.* Et in figuram huius, dicitur Apoc. 14. quia sancti cantabant canticum nouum ante sedem Dei, & nemo poterat dicere canticum, nisi illi, qui cum mulieribus non sunt coinquinati: virgines, &c. Cui concordans psal. pueros ad Dei laudem inuitat dicens, *Laudate pueri dominum.* Ad cuius euidentiam sciendum, quòd puer quādoque dr̄ ab ætate, quādoque ab iniquitate, quandoque ab humilitate, quandoque à sanctitate. Primo puer dr̄ ab ętate, & sic pueritia dr̄ à septimo anno vsq; ad decimum quartum. Et isto modo de

Exod. 4. *Gen. 41.* *1. Reg. 2.*

Laudat Deū iustus & puer.

Puer accipitur multipliciter.

A Christo dicitur: quòd cum esset Iesus annorum duodecim, remāsit puer Iesus in Hierusalem: & non cognouerunt parentes eius, &c. Et talis ætas multas hēt cōditiones laudabiles, & alias non laudabiles. Secundo dr̄ puer ab iniquitate, & sic quilibet peccator puer dicitur. Esa 65. Puer centum annorum morietur, & peccator cētum annorum maledicetur. Qđ exponens Greg. 17. mor. cap. 3. ait, Esaias ait: puer centum annorum morietur, &c. Ac si apertè nos deterreat dicens, Vita quidem pueri in longum trahitur, ut a factis puerilibus corrigatur. Sed si a peccati perpetratione nec temporis longin
B quitate compescitur, hæc ipsa longinquitas uitæ, quam per misericordiam accipit, ei ad cumulum maledictionis crescit, &c. Isto modo puerum accipiebat Apost. primæ Cor. 14. dicēs, Nolite pueri effici sensibus, sed malitia pueri estote. Puer enim dr̄ peccator, & maximè prælatus, vel prædicator, quia puer loquit, quæ nō intelligit, & malus prælatus, vel prædicator loquitur, quæ non facit. Tertio dicitur puer ab humilitate, & subiectione. Isto modo Achimelech dixit ipsi Dauid, quādo panes ab ipso postulabat:
C de seruis suis, & subditis, Si mundi sunt pueri, & maximè à mulieribus, manducent. Sic & cū inter apostolos esset quæstio: quis eorum esset maior, accepit Iesus puerum: & statuit eum in medio eorum: & dixit eis, Qui non humiliauerit se sicut paruulus iste: non intrabit in regnum cœlorum. Sic & Christus apostolos suos humiles, & sibi subditos, post resurrectionē uocabat pueros dicens, Pueri, nunquid pulmentum habetis? Quarto dicitur puer a puritate, & sanctitate. Isto modo dicitur Daniel 1. q̄ rex Nabuchodonosor præcepit vt introducerēt
D pueros de filijs Israel, & de semine regio: in quibus nulla esset macula, decoros forma, & eruditos in omni sapiētia. Nec mirum si sancti & puri dicātur pueri: cum ipsi in multis conditionibus assimilentur pueris. Ad propositum ergo cum psalm. ait, *Laudate pueri dominum:* accipit pueros tertio, & quarto modo. Laudamus autem dominum dupliciter, scilicet, ore ipsi confitendo, & opere, quando ex operibus nostris ad Dei laudem alios inducimus. Vnde glo. *Laudate*

Luc. 2. *1. Reg. 21.* *Mat. 19.* *Ioan. 21.* *Pueri dicūtur sancti, & boni.* *Laudare nomē domini quid est.*

date pueri dominum,id eſt,ita operamini, vt alij videntes opera veſtra bona, glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt. Sequitur, *Laudate nomen domini.* Vbi ait gloſ. Nomen domini laudat: qui virtutes eius prædicat. Et hoc ſolum faciunt pueri, ideſt, humiles, & pueri, qui intrant ꝑ anguſtam portã. Et ideo nemo niſi puer intrat in regnum cœlorum. Tales dignè laudant, quibus non obuiat ſuperbia, qa ex ore infantium, & lactentium Dei perficitur laus. Indigne autem cantant iſta, qui ſe magnos putant, qui cognoſcentes Deum non ſicut Deum glorificant, aut gratias agunt. Et quia ſolum dignè laudant, qui pueri ſunt, quaſi puri, ideo in horis in fine à pueris cantatur Benedicamus domino. De laude puerorum, uide verſic. 84.

1996 *Sit nomen domini benedictum, ex hoc nunc, & uſque in ſæculum.*

Laudare Deũ ſemper debemus. Pſalm. 33.

Hic conſequenter oſtendit, quando Deus ſit laudandus, quia ſemper. Quamdiu.n.quis ab alio beneficium recipit, ipſe tamdiu ad gratiarum actionẽ obligatur. Cum igitur Dei beneficia in nobis ſint non ſolum quotidiana, ſed et continua: nos ſemper ad ipſius laudem obligamur. Propter quod dicitur, Benedicam dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo. Quomodo aũt Deus à nobis ſemper ſit laudandus, & benedicendus vide verſ. 502. Hic autem ꝑ hoc qđ ait. *Sit nomen domini benedictum, ex hoc nunc, & uſque in ſæculum*, intelligit extenſionem omnis durationis. Aduerte autem, quòd dr̃ ex hoc nunc. Nũc enim idem eſt ꝙ inſtans temporis, De tẽpore autem non habemus, niſi nũc: quia præteritum tempus tranſiuit & non eſt: futurum aũt nõdum adeſt. 4. Phyſicorũ. Deliberatio autem, vel conſiliũ non eſt de præteritiis, ſed ſolum eſt præſens de futuris. Ideo ꝑ hoc vult Pſ. intelligere, ꝙ quamuis Deus fuerit benedicendus, & laudandus: tamen quia de præteritis non poſſumus deliberare, ideo in ꝑſenti ſemper nunc debemus ipſum laudare, & deliberare nunc: hoc in futurum nos ſemper eſſe facturos. Vel per nunc intelligitur totum tempus vitæ præſentis, quia ſicut inſtans nihil eſt reſpectu totius temporis, ſic & totum præſens tempus nihil eſt reſpectu æternitatis. Vnde totum tempus præſens, nunc eſſe dicebat Apoſtolus 2. Cor. 6. dicens, Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nũc dies ſalutis, &c. Eſt ergo ſenſus. *Ex hoc nunc, & uſque in ſæculum*, id eſt, ex tempore præſenti vſque in æternum.

A ſolis ortu vſque ad occaſum, laudabile nomen domini. 1997

Hic oſtendit, ubi Deus ſit laudãdus: quia vbique: quia ſecũdum omnẽ extenſionem diſtantiæ localis. Per hoc iam intelligebat pſal. ꝙ nomen Chriſti per totum orbem prædicaretur per apoſtolos: quia alibi de ipſis prædixerat. In omnem terram exiuit ſonus eorum, &c. Vel per hoc vult oſtendere pſalm. quòd in omni ſtatu, & in omni ætate Chriſtũ laudare debemus, ſcilicet, in principio vitæ noſtræ: quod per oriens ſignificatur: in fine, & in morte, qđ per occidens, &c. Vide verſ. 1883. Vel per hoc vult oſtendere, quòd Chriſtus in omnib⁹, quę hic fecit, eſt laudandus à nobis: Nã Chriſtus ſolis nõie deſignatur, quia eſt lux vera, q̃ illuminat omnem hominẽ venientẽ in hũc mundũ. Vnde de ipſo dr̃ Apoc. 1. ꝙ facies eius ſicut ſol lucet in virtute ſua. Per ſolis ergo ortũ intellige Chriſti natiuitatẽ. Malach. 4 Orietur vobis timentibus nomen meum ſol iuſtitiæ. Per occaſum verò iſtius ſolis intellige Chriſti mortem, & paſſionẽ, quam ipſe per ſuã reſurrectionem ſuperauit, Pſal 67. Qui aſcendit ſuper occaſum, dominus nomẽ illi. Eſt ergo laudabile nomen domini, ideſt, Ieſu Chriſti, & hoc: *A ſolis ortu uſque ad occaſum*, ideſt, in omnibus operibus ſuis, quæ operatus eſt a natiuitate ſua vſque ad mortem. Vel per occaſum ſignificãtur tria, ſcilicet, mors, peccatũ, & cœlum. Ex quibus omnibus Chriſti nomen eſt laudabile. vide ver. 1051. Vel per oriens ſignificãtur boni, quos Deus glorificat, per occidens verò mali, quos Chriſtus iuſtè damnat. Et in omnibus iſtis laudabile eſt nomẽ domini, quia ab oriente laudatur eius miſericordia, ſed ab occidente eius iuſtitia, vide ver. 1241. Vel oriens ſignificat gratiam, & occidẽs culpam. verſic. 1743.

Pſalm. 18.

Sol dicitur Chriſtus qui habuit ortũ & occaſum.

Excelſus

1998 ***Excelsus super omnes gentes dominus: & super cœlos gloria eius.***

Laus diuina. HIc Psal. facit, quod facere docuit, s. laudat Deum. Laudat aūt Deum multiplici ratione, s. primò ratione suæ excellentię, secundò ratione suæ prouidentiæ. ibi, *Quis sicut*, tertiò ratione suæ misericordiæ, ibi, *Suscitans*. Primò ergo ipsum laudat ratione suæ excellentiæ, di cens, q; excelsus est super omnes gentes *Excelsus idem quod altus & cælestis.* dominus. Quantum ad primum, sciendum, quòd excelsus dicitur idem quod altus. Nam dicitur celsus à cœlo: cœlum autem altum est, & eleuatum. Et ideo celsus à cœlo dictus, idem est quòd altus. Et componitur celsus cum ex, & dicitur excelsus. a. om. idem quòd valde altus, & cœlestis. Volens ergo ostendere Psalm. Deum esse laudandum ratione suę excel *Excelsus ē Deus super omnē creaturam.* lentiæ dicit, *Excelsus super omnes gentes dominus*. Quasi dicat, Quanto quis est altior, uel dignior: tanto amplius honorandus, & laudandus. Sed Deus excellit omnem creaturam cœlestem, & terrestrem: igitur minorem probat: primò quòd excellat omnem creaturam terrestrem dicēs: *Excelsus super omnes gentes dominus*: Vbi notādum, quòd gens dicitur à generatione, & propriè hominum. Et sic per gentes intelliguntur homines omnes, qui generant, & generātur. Psal. 9. Sciāt *Gen. 2.* gentes quoniam homines sunt. Homo autem excellit omnem creaturam terrestrē, quia omnis creatura terrestris sub hominis imperio fuit à Deo ordinata, Psalm. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius &c. Deus autem excelsior est homine, quia *excelsus super omnes gentes dominus*. Et sic arguat. Quicquid in dignitate, & potestate excellit hominem, excellit omnem creaturam terrestrem, patet, quia homo est excelsior omni creatura terrestri, sed Deus excelsior est homine, quia *excelsus super omnes gentes dominus*. *Cœli dicuntur angeli.* Consequenter probat, q; sit excelsior omni creatura spiritvali, & cœlesti, d. *Et super cælos gloria eius*. Vbi sciendum, q; cœlorum nomine in scriptura intelligūtur ipsi angelici spiritus cœlestes, teste Christo dicente, Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra, vt deducit Gregor. lib. 27. Mora. cap. 25. Certum est autem, quòd angeli celsiores sunt omni natura

A spirituali, sed Deus excelsior est omnibus angelis, Quod hic ponit dicens. *Et super cælos gloria eius*, idest, super omnes angelos. Vnde ad Hebræ. 1. dicitur de Christo, quòd tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit, &c. Et istum intellectum hic ponit Gloss. dicens, *Excelsus super omnes gentes Dominus*. Quasi dicat, Ideo laudate; quia dñs excelsus est, &c. Per gentem enim, omnia terrena, per cœlos verò omnia cœlestia notat, vt per hæc duo omnes creaturas indicet Deo subiectas. Vel aliter, vt per gentes intel *Cœli dicuntur Apostoli.* B ligantur gentiles, & idololatræ, qui per mundum erant dispersi, per cœlos verò intellige apostolos, & alios sanctos prædicatores. Mediante autem prædicatione apostolorum, gētes ad Christi fidem sunt cōuersæ, & in ipsis regnat Christus. Et ex hoc ad Dei laudē nos inuitat psal. dicens. *Excelsus super omnes gentes dominus*. Quasi dicat, Ideo omnes ad Dei laudem inuito, quia Christus super omnes gentes est regnaturus, & excelsus. Ratio, quia super cœlos, idest, super apostolos gloria eius. Super apostolos enim fuit gloria Dei, quando ipsorum prædi- C catione, & miraculis per totum mundum fuit ostensa.

Quis sicut dominus Deus noster: qui in altis habitat, & humiliat respicit in cælo, & in terra? 1999

HIc ostendit Deum laudandum ratione suæ prouidentiæ, quia, scilicet, quamuis sit excelsus super omnem creaturā, & habitet in altis per suæ gloriæ refulgētiam: omnia tamen gubernat in cœlo, & in terra, per suam prouidentiā. quia, scilicet, in cœlo, & in terra hu- D milia respicit, & approbat, & superba deponit, & damnat. Quamuis enim Deus sit ratione suæ immēsitatis vbique, non tamen vbique habitat, sed solum in sanctis, in quibus est per gratiam, qui alti à terra, & à terrenis desiderijs sunt eleuati. vide ver. 11. 101. 136. 293. Et quamuis solūm in sanctis habitet, tñ hic inferius, ac etiā in cœlestibus sua prouidentia gubernat, & disponit. vt puta, humilia respicit in cœlo, quia bonos angelos humiliter sibi subiectos respexit, in gratia, &

gloria ipsos confirmando, superbos verò angelos, & apostatas deiecit. Consimiliter humilia respicit in terra, quia humilibus hominibus dat gratiam, sed superbis resistit. Sic enim respexit humilē matrem suam, ipsa dicente, Quia respexit humilitatem ancillæ suæ &c. Respicere enim Dei creaturam suam, est sibi misericorditer dare gratiā, & illam gratam habere, vide ver. 150. 360. 363. 493. 873. 1385. 1439. Dicat ergo Psal. *Quis sicut dominus Deus noster, qui in altis habitat*. Et verè in altis habitat Deus, cuius altitudo nostram mentem tantū excedit, vt ad ipsam cōprehendendam nullo modo sufficiat fragilitas nostra. Vnde hanc Dei altitudinem admirans Apostolus exclamat, Rom. 11. dicens, O altitudo sapientiæ, & sciētiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius &c. Et attende, quòd Deus multipliciter dicitur altus, scilicet, cognitione, prælatione, misera ione, operatione, expectatione, & habitatione.

Luc. 1.

Altus multipliciter dicitur Deus.

2000 *Suscitans à terra inopem: & de stercore erigens pauperem.*

Ostendit hic Deum laudandum ratione suæ misericordiæ. Eius enim misericordia maximè in tribus apparet in nobis: secundum quæ præsens pars diuiditur. Primò homines resuscitat à vitijs: secundò humiles honorificat in solijs, ibi, *Vt collocet eum*, tertiò steriles multiplicat in gratijs, ibi, *Qui habitare*. Quantum ad primum, notandum quòd per terram significantur peccata terrena, vt sunt auaritia, gula, & similia, in quibus peccatores mortui iacent, vide vers. 208. 931. 1026. 1056. Sed per stercus peccatum luxuriæ. Propter quod dicitur Iohel 1. Computruerunt iumenta in stercore suo. Quod exponens Gregor. 24. moral. ait, Qui carnali affectu succumbunt, iam non homines, sed iumenta nominantur, sicut de quibusdam in peccato suo morientibus per prophetā dicitur, Computruerunt iumenta in stercore suo. Iumenta quippe in stercore suo computrescere, est carnales homines in peccato luxuriæ vitam finire, &c. Ista. n. duo peccata sunt, quæ cum superbia magis homines alliciendo inficiunt. A quibus

Gregor. 24. mor. c. 8.

Iohel 1.

E tamen Deus multoties hominē resuscitando reuocat. Sic enim Matthæū sedentem in teloneo suscitauit à terra: quando ipsum vocādo ad apostolatum, omnia pro Christo contempsit. Et aduerte quòd terræ, idest, auaritiæ deditū inopem vocat, quia talis voluntas nunquam satiatur. Et de talibus ait Psalm. *Suscitans à terra inopem*. Quandoque verò de peccato luxuriæ suscitat hominē, & erigit ad continentiam, sicut in Magdalena patuit, & in muliere in adulterio deprehensa, cui imposuit Dominus, Neque ego tè condemnabo, vade in pace, F & amplius noli peccare. Et de talibus dicit, quòd Deus sua misericordia est de stercore erigens pauperem. Et nota, quòd deditum luxuriæ non inopem, sed pauperem vocat, quoniā inops dicitur, qui nihil habet, pauper autem, qui parum habet. Auarus ergo dicitur inops, quia quanto plura habet, plura sibi deficere existimat. Sed luxuriosus dicitur habere parum, quia semper peccatum illud est cum pœnitudine, quæ pœnitudo dicitur esse parum, quia videlicet ad peccati detestationem, sed non sufficit de se ad veniam.

Ioan. 8.

G *Vt collocet eum cum principibus: cum principibus populi sui.* 2001

Hic secundò ostenditur, quòd Deus sua misericordia humiles exaltat, & subleuat. Vbi nota, quòd iam in præsenti vita quàm in futura Deus exaltat humiles. In præsenti enim vita secundum gradum humilitatis datur gradus exaltationis spiritualis, vt puta, quia Christus præ omnibus fuit humilior supra oēs fuit exaltatus, vt ostendit Apostolus ad Philip. 2. Sic & post Christum H virgo Maria, quia fuit maioris humilitatis, supra cæteros exaltatur, Luc. 1. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ &cæt. Sic & Ioannes Baptista consequenter. Et hoc est, quod ait, quòd suscitat de puluere egenum, &c. idest, humilem exaltat, ad hoc *vt collocet eum cum principibus*, &c. Vel magis sequendo literā præcedentem, Deus peccatores, quos quandoq; de peccatis suscitat, eos consequenter aliorum principes fecit, vt puta suscitauit Petrum, qui negauerat Christum: Paulum,

Humiles Deus exaltat.

Paulum,qui persecutus eũ fuerat. Non- A ne istos principes Christianorum collocauit? De quibus Psal. 44. Constitues eos principes super omnem terram. Suscitauit de puluere auaritiæ Matthæum: nonne constituit eum principem,quem fecit euangelistam,& Apostolum? Quos de peccatis suscitat, facit principes. Vel aliter,vt intelligatur de exaltatione gloriæ. Vbi sciendum,quòd angeli beati dicuntur principes,quia ipsorum ministerio Deus mundum gubernat,& regit, & etiam quia inter se principatum habēt, sic quòd vnus alteri principatur. Vnde & Michael angelorum princeps dicitur, B Dan. 11. Consurget Michael princeps magnus &c. Angeli enim diuidūtur per tres hierarchias,scilicet,superiorē, mediam,& inferiorem. Hierarchia autem idem est, quod sacer principatus. Cum istis ergo principibus,scilicet,beatis angelis,Deus collocat in gloria,quos suscitat de puluere, vel de stercore erigit, q̃a beati assumūtur ad ordines angelorum, secundum qualitatem suorum meritorum, vt patet versic. 1572. Suscitat ergo Deus peccatores, vt collocet eos cum principibus,idest, in ordinibus sanctorū angelorum ipsos reponat,& collocet, & C sic cum ipsis angelis beatis solium gloriæ teneant. Solium enim meritò dicitur collocatio gloriæ,siue i gloria, quia solium dicitur quasi sedes solida. Iste textus prophetizatus primò fuit ab illa muliere Anna,matre Samuelis dicentis, Dominus suscitat de puluere egenum, & de stercore eleuat pauperē, vt sedeat cū principibus & solium gloriæ teneat. Et nota,quòd angeli beati meritò dicūtur principes, quia boni principis conditiones habent.

Angeli sancti dicuntur principes.

Angelorum ordinib. collocantur homines.

1. Reg. 2.

2001 *Qui habitare facit sterilem in domo,* D *matrem filiorum lætantem.*

Hic ostendit, quòd Deus sua misericordia steriles multiplicat in gratijs. Ex his autem sensibus apparet, ꝗ Psal. nos ad spiritualia ducere conatur. Docet.n. experientia, & sacra scriptura testatur, ꝗ mulier naturaliter sterilis, virtute Dei cōcipit,& parit, & tales partus sunt mirabiliores, & causa maioris lętitię,sicut patuit de Sara,vxore Abrahæ sterili, quæ dum nonagenaria esset, angelo nunciante,concepit filium, & genuit Isaac, ex quo totus populus Israel successit. Genes. 17. Sic & gratia diuina vxor Manuæ sterilis, angelo nunciante, virtutem concipiendi accepit, & genuit Sāsonem, virum fortissimum. Iudic. 13. Sic & Anna uxor Helchanæ sterilis, gratia Dei concepit, & peperit Samuelem virum sanctissimum. 1. Reg. 2. Et breuiter sic Anna uxor Ioachim sterilis, virtute diuina,angelo nunciante,concepit, & peperit Mariam, sanctarum sanctissimam. Sic & Elisabeth vxor Zachariæ, sterilis,virtute diuina concepit,& peperit Ioannem Baptistam,quo inter natos mulierum nemo surrexit maior. Ex quibus apparet, ꝗ conceptu sterilium nati virtute diuina cæteris fuerunt mirabiliores,& causa intensioris lætitiæ. Hoc ergo exemplum nobis proponit Psal.d. *Qui habitare facit sterilem in domo, matrē filiorum lætantem.* Per hoc autem Psalm. vult ostendere,quòd Deus sua misericordia gentilem populum olim sterilem,& idololatram, ex quo nullus electus generabatur,Deus fęcundaret per aduentū Christi,vt ex eo filij nascerentur fideles,& non solum filij carnaliter geniti, sed spirituales, quia opera meritoria facerēt Deo accepta. Nam opera nostra dicuntur filij nostri, vt patet vers. 1748. vt pūta,considera Dionysium, aliq̃s sterilem,& gentilem,gratia Dei fœcundatum,quot filios in ecclesia Deo generauit. Sic Aug. sic Ambr. sic Hiero. Sic ergo ecclesiam gētilium olim sterilē Deus fœcundauit, generatione filiorum fidelium,& bonorum operum,ac meritorū, & ad magnam Dei laudem cedit. Propter quod Psal. ait. Laudate pueri, dominum, Ratio, quia ipse est, *qui habitare facit sterilem in domo,* &c. Et hoc est ꝗ dè ecclesia gentium præuidens Esai. c. 54. sibi dicebat, Lætare, sterilis, quæ non paris, erumpe, & clama, quæ non parturis, quia multi desertæ magis quā eius, quæ habet virum. Virum enim habebat synagoga Iudæorum, scilicet, legem, cui copulata per obseruātiam poterat & filios Deo generare, & opera facere meritoria. Sed ecclesia gentium sterilis erat sine uiro, idest, sine lege, ipsam erudiēre. Et tamen per aduentum Christi factum

Multa sterilis mirabiliter fœcundata fuerunt.

Luc. 1.

Gentes steriles fœcundatę fuerūt

est, vt illa, quæ prius erat sterilis, & sine viro, Christo sponso sociato multo plures Deo pariat filios numero, & merito, quam Iudæorum synagoga fecerit. Et hæc in domo ecclesiæ habitat, synagoga expulsa & per mundum effecta vagabunda. Et hoc est, quod intelligit Psal. dicês, quod Christus *habitare facit sterilem in domo matrem filiorum lætantem.*

PSAL. CXIII.

2003 *IN exitu Israel de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro.*

ISTE Psal. titulum habet vt præcedés, scilicet, *Alleluia.* Quia iste Psal. nos ad laudem Dei inuitat, vt precedés, sed ex alijs causis, scilicet, ex quibusdam beneficijs populo Israel in exitu de Aegypto collatis, & ostensis miraculis. Vbi aduertendum, quòd illa beneficia illi populo collata, & ostensa, miracula erant quædam figuræ prædicentes aduentum Christi, & beneficia, quæ suæ contulit ecclesiæ catholicæ, vt in expositione Ps. patebit. Vnde Psal. hic nô narrat omnia beneficia illi populo collata, sed solû illa, q̃ Christi mysteria figurabant. Narrat ergo Psal. solùm præterita, vt ex præteritis prædicat futura, per quæ ad laudem nos inducat. Quo viso, venio ad diuisionem Psal. diuiditur ergo Psal. iste in partes duas, quia primò Dei beneficia illis data narrâtur, secundò ex illis laus à nobis Deo debita côcluditur, ibi, *Non nobis, domine.* Prima in duas: quia primò Dei beneficia narrantur: secundò, quare sint facta interrogatur, ibi, *Quid est tibi, mare.* Quantum ad primum, sciendû, quòd beneficia hic narrata non ponuntur eodem ordine, quo fuerunt exhibita, quia aliqua facta prius, ponuntur hic posterius, & econtrario, sicut fit etiam in ordine Psalmorû. Prima pars diuiditur in duas, quia ponitur primò tempus, in quo dicta beneficia facta narrantur: secundò ipsa beneficia explicantur, ibi, *Facta est Iudæa.* Quantum ad primû, sciendum, q̃ per domum Iacob, & per Israel idê significatur, scilicet, populus Israel. Nam Iacob fuit binominis. Primò enim

E vocatus est Iacob. Gen. 25. postea ab angelo cum quo luctauit, vocatus fuit Israel, vt patet Gen. 32. Ab isto enim descenderunt duodecim patriarchæ, ex quibus duodecim trib. populi Dei sunt generatæ. Isti ergo propter patrê binominê aliquñ in scriptura dicûtur domus Israel, aliqñ domus Iacob. Ex quo apparet, q̃ plus in se habet domus Iacob, vel populus Israel quàm populus Iudæorû, quia populus Israel comprehendit totû populum duodecim tribuum, populus verò Iudæorum propriè solùm vnam tribum comprehendit, scilicet, natos ex Iu-

Populus Israel & Iudei quô differunt.

F da. Quandoque tamen licèt impropriè, accipitur populus Iudæorum pro toto populo duodecim tribuum. Item notandû, quòd omnis lingua, tribus exceptis, scilicet, Hebraica, Græca, & Latina, dicitur lingua barbara. Et sic omnis natio, excepta Latina, Græca, & Hebraica, barbara vocatur. Cum ergo lingua Aegyptiaca alia esset ab istis tribus, ille Aegyptiorum populus dicitur populus barbarus. Secundû enim grâmaticos à barba dicitur barbarus, ra, rû, quod est idê, quòd crudelis, incultus, austerus, squalidus. Vnde olim omnes gentes dictæ sunt

Barbarus dicitur omnis nô Latinus, Græcus, vel Hebraicus.

G barbaræ, exceptis Græcis Hebraicis, & Latinis. Volens ergo Psal. ostendere, qñ ista miracula, de quibus vult loqui, fuerunt acta, dixit. *In exitu Israel de Aegypto,* quod alijs verbis replicat d. *In exitu domus Iacob de populo barbaro.* Et sic ly Israel & *domus Iacob*, sunt casus genitiui. Sed per ista quæ in tali exitu facta literaliter narrat, alia spiritualia vult intelligere. Ideo consimiliter per exitum Israel de Aegypto alium spiritualem exitum intelligit. Primò ergo per Aegyptû intelligit mundum. Aegyptus namq; tenebra interpretatur. Sic & mûdus totus

Exit de Aegypto peccator per pænitentiam.

H est tenebrosus, diuersis peccatis inuolutus. Ad quem illuminandû Christus venit, ipso dicête, Ego lux veni in mundû, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem, &c. In ista ergo Aegypto quandoque populus Israel habitabat, quia multoties pdestinati diuersis peccatis in mundo mente sunt inuoluti. In Aegypto habitabat Matthæus, qñ lucris mundi intentus sedebat in theloneo. Magdalena, quando voluptatis carnis erat subdita. Samaritana, quando cû Samaritanis

maritanis erat posita. Sed quando Christus sua gratia, tales de statu culpæ uocat ad gratiam, tunc facit eos Israel.i.videte Deum per fidem, & Iacob, qui supplantator interpretatur, quia facit eos supplantare mundum, & cuncta calcare vitia. Exit ergo anima de Aegypto, qñ, deposito amore mundi, conuertitur ad Deum. Exit de populo barbaro, scilicet, crudeli, & austero, quando uitijs depositis, de potestate liberatur dæmonum. Et nota hic quòd triplex est exitus electorum. Primus est orientium ad laborem, quando.s. exeunt de corpore matris in hanc uallem miseriæ. Eccl 40. Occupatio magna creata est hominibus à die exitus de uentre matris eorũ, vsq; in diẽ sepulturæ. Secundus est exitus pœnitentium, quot scilicet, ad purgandum peccata, lachrymarum deducunt abundantiã. Psal. 118. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, &c. Tertius est exitus morientium, quando.s. de mundo exeuntes ad patriam pergunt, ps. 145. Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam. Hic agitur de secundo exitu cum dicitur: *In exitu Israel de Aegypto*, &c.

Exitus multiplex.

2004 *Facta est Iudæa sanctificatio eius, Israel potestas eius.*

HInc incipit narrare mirabilia, & beneficia facta. Et inter cętera tria narrat magnalia facta beneficia. Primũ fuit sanctificationis, secundum fuit dedu ctionis, ibi, *Mare uidit*. Tertiũ fuit exultationis, ibi, *Montes*. Quantum ad primum, sciendum primò, quòd hic accipitur exitus de Aegypto pro toto tempore sequente, vsquequò populus Israel intrauit terram promissionis, quod patet, quia hic ponitur miraculum factum in Iordane, quod fuit, quando filij Israel intrauerunt terram promissionis. Postquã ergo exiuit populus de Aegypto, tunc facta est Iudæa sanctificatio eius. Quod dupliciter exponitur, primò ut accipiatur Iudæa nõ solum pro tribu Iuda, sed pro toto populo Israel, quia quandiu fuit populus Israel in Aegypto, nõ poterat inter Aegyptios colere publicè Deũ: quia Aegyptij idololatrę erant, Et quia, conuersari cum malis, magna est occasio ad malum, ps. 17. Cũ sancto sanctus eris, A & cum peruerso peruerteris. Ideo multoties populus Israel cum illis idololatrauit, in cuius signũ statim etiam post transitum maris ad idololatriam reuersi adorauerunt vitulum conflatilem, vt habetur Exo. 32. Sed postea per Moysen ipsorũ peccatum fuit punitum, & reliquus populus sanctificatus est in occisione idololatrarum. Vnde illis dixit Moyses, post quam occiderãt in una die quasi viginti tria milia, Consecrastis hodie manus uestras dño, vnusquisq; in filio, & in fratre suo, vt detur vobis benedictio. Sic ergo facta est Iudæa sanctificatio eius, B quia isti occidẽdo idololatras, Deo fuerunt consecrati, zelantes cultum veri Dei. Vel aliter exponitur, vt Iudæa accipiatur propriè pro tribu Iuda. Nã vt dictum est, vers. 1841. postquã peruenisset Moyses cũ populo ad mare rubrũ, & virtute diuina mare fuisset diuisum, nullus eorum ad pręceptũ dñi audebat intrare mare, & quodammodo Deo videbantur repugnare, & de diuina potestate diffidere. Sed tribus Iuda præ alijs de Deo cõfidens, audacter mare intrauit.s. Aminadab, qui erat princeps in tribu Iuda cũ suis. Et sic Iudæa.i. tribus Iuda, facta C est sanctificatio dñi, quia primi fuerunt in hoc Deo obedientes, & aliorũ rebellionẽ sedari faciẽtes. Et ista vr̃ proprior expositio. In cuius probationem in Hebræo non.d. *Facta est Iudæa sanctificatio eius*, sed dicitur, *factus est Iuda*, quia in isto facto tribus Iuda, ex obediẽtia fuit Deo magis accepta, etiam quia in isto facto declarauit Dei sanctitatẽ, cuius custodia tribus Iuda audacter mare intrauit. Sequitur, *Israel potestas eius*, i. tũc in illo trãsitu potestas Dei apparuit in Israel.d. in toto populo, quia tũc Deus pugnauit cũ eis submergendo oẽs persecu D tores eius, vt habetur Exo. 14. Vnde tũc Aegyptij videntes potestatẽ domini ad defensionem populi Israel contra ipsos Aegyptios, dixerunt. Fugiamus Israelitẽ dominus.n. pugnat pro eis contra nos. Per hoc aũt vult ostẽdere Psal. beneficiũ quod suis præstat, qui de Aegypto peccati exeunt, quia, scilicet, illos sanctificat, fortificat. Sanctificat, quia *facta est Iudæa sanctificatio eius*. Fortificat, quia factus est *Israel potestas eius*. Primò ergo sanctificat, quia *facta est Iudæa sancti*-

Sanctificati fuerunt occisores idololatrarum.

Tribus Iudę primò mare intrauit, & sic sanctificata fuit.

Confessio sanctificat.

ficatio eius Quid enim Iudæa sanctificat nisi sacramentum pœnitentiæ, & confessionis? Nam Iuda cõfessio interpretatur. Iudæa ergo exeuntes de Aegypto sanctificat, quia criminis debita cõfessio, & culpam delet, & infundit gratiam. Psal. 95. Confessio, & pulchritudo in conspectu eius, sanctitas, & magnificentia in sanctificatione eius. Vbi ait Gl. Confitendo, fit homo de fœdo pulcher. Si igitur amas pulchritudinem, cõfitere, vt sis pulcher, idest, iustus. Ideo dixit, confessio prius, & post subiunxit, & pulchritudo, &c. Secũdò illos fortificat, propter quod subdit. *Israel potestas eius*. Quid enim tantum fortificat pœnitentem contra uitia, quãtum considerare Christum iudicem iustum, à quo nihil celari potest, quia omnia nuda, & aperta sunt oculis eius? Et ista speculatio Christi per Israel significatur, Nam Israel interpretatur uidens Deum. Israel ergo potestas eius, quia Christũ mente videre, fortificat pœnitentẽ. ps. 17. Diligam te, domine, fortitudo mea, dominus firmamentum meum.

Christi consideratio fortificat.

Hebr. 4.

2004 *Mare vidit, & fugit, Iordanis conuersus est retrorsum.*

Exod. 14. Iosue 3.

POnitur hic beneficium deductionis quando scilicet, Deus parans uiam populo suo mare diuisit, & quãdo Iosue Iordanem in siccum redegit. Primo ponit. d. *Mare uidit, & fugit.* Loquitur enim modo humano, cum tamẽ mare nec oculos habeat, quibus videre possit, nec aures, quibus audire, nec pedes, quibus fugere possit. Sed est quædam locutio metaphorica, sicut cum dicimus, pratum ridet, & tempus est pulchrum, non quia tempus, sed quia aer est pulcher. *Vidit ergo mare, & fugit*, ac si haberet intellectum, Deo obediens, se in duodecim partes diuisit, secundum quòd erant duodecim tribus, vt quælibet tribus uiam suã per quam transiret, haberet. Fugit ergo mare, quia partes eius a loco, vbi erant, recesserunt, ut siccam uiam præstarent Israel, vt dictum est vers. 1483. *Iordanis conuersus est retrorsum*, hoc fuit tpe Iosue, vide vers. 1831. Sed quomodo dr, q̃ Iordanis conuersus fuit retrorsum, cũ ibi, scilicet, Iosue 3. solum dicatur, quòd aquę inferiores decurrerũt ad mare: quę

Iordanis qualiter cõuersus fuit retrorsus.

E verò superiores erãt, steterunt, & ad instar montis crescebant in altum? Respondeo, q̃ quando aquæ descendentes vsq; ad locum transitus populi, in tantũ inalzatæ fuerunt, q̃ altiores erant origine fluminis, tunc retrocedebant versus Iordanis exordium. Per hoc aũt vult Psal. ostendere quòd Deus prædicationibus, & miraculis crudelitatem mundi cõtra ecclesiam suam sæuientem pacificauit, & gentes conuertit ad Deum. Quod notans dicit, *Mare vidit, & fugit*. Quid enim per mare nisi mundi crudelitas, & tyrannorum rabies contra sanctos significatur? F Et tamẽ istud mare videns Christi, & Apostolorum miracula fugit, quia à sua persecutione cessauit, vt deducit Gregor. 9. mor. dicens, Quid enim maris nomine, nisi in bonos sæuiens mundi huius amaritudo significatur, &c. vide ver. 1909 Et hoc est, quod de mari huius mũdi prius crudeli, sed post quietato dicitur, *Stetit spiritus procella, & exaltati sunt fluctus eius. Ascendunt vsque ad cælos*, &c. Et sequitur, *Et statuit procellam eius in auram: & siluerunt fluctus eius*. Et hoc est, quod dicitur Matth. 8. q̃ cum tempestas magna esset in mari, Iesus imperauit G ventis, & mari, & facta est tranquillitas magna. Sed qualiter hoc factum sit subdit, *Iordanis conuersus est retrorsum*. Iordanis enim nomine, baptismus intelligitur, quia in ipso Iordane baptismus à Christo fuit institutus. Et sic per Iordanẽ quilibet baptizatus intelligitur. Gentes aũt ante baptismum decurrebant ad mundum, sicut aquæ Iordanis ad mare, sed baptizatæ conuertuntur retrorsum, quia primò à Deo recedebant per peccata, & sic dorsum Deo vertebant, sed faciem ad mare mundi. Sed baptizatæ cõuersæ sunt retrorsum, quia redeunt ad H Deum, à quo habuerũt originem, vnde nunc dorsum vertunt ad mare, faciẽ autem ad Deum, vide ver. 669 Sic enim de Magdalena dicitur, quòd ipsa conuersa retrorsum, vidit Iesum.

Mare mundi, persecutiones Christus sedauit.

Psal. 106.

Baptizatus conuertitur retrorsum.

Ioan. 20.

Montes exultauerunt vt arietes: & colles sicut agni ouium. 2005

Mõtes se inclinauerũt dantes iter populo Dei.

HIc agitur de beneficio exultationis. Vbi sciendum, quòd dum Dei populus per desertum pergeret, & peruenisset

uenisset ad torrentem Arnon: qui torrens est terminus Moabitarum, diuidẽs Moabitas, & montes, & cum populus Israel illum torrentẽ vellet transire, montes, qui erant ab alia ripa torrẽtis, se miraculosè inclinauerunt vsq; ad aliã partẽ torrentis, in qua erat populus, & hoc vt liberum transitum præberẽt filijs Israel. Quod videns populus Israel, inde magnã lætitiã & exultationẽ assumpsit. Et hoc est quod dr Num. 21. Si quidem Arnon terminus est Moabitarum, diuidens Moabitas, & montes. Vnde dicitur in lib. bellorum dñi. Sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrentibus Arnon. Scopuli torrentium inclinati sunt, vt requiescerent in Arnon, & recumberẽt in finibus Moabitarum, quia, s. illi montes se inclinauerunt ex transuerso torrẽtis, & erant ita alti, ꝙ summitas montium trãsibat torrẽtes, & requiescebat supra ripam, quæ ex parte Moabitarum. Et sic ad modum cuiusdam montis stabant ex aduerso torrentis, præbentes iter populo. Et hoc est, quod notans hic Psal. ait, *Montes exultauerunt vt arietes*. Nõ quod illi montes propriè exultarent, sed quia causa exultationis fuerunt populo, sicut exultant arietes, & agni quando lata pascua reperiunt. Per hoc vult Psal. ostendere lætitiam in ecclesia causatã ex prædicatione fidei Christi. Vbi sciendum, ꝙ per montes significantur prædicatores Apostoli, teste Gregor. super illo verbo Iob 9. Qui transtulit mõtes, dicẽte, In scriptura sacra, sæpe montium nomine prædicantium altitudo significatur. De quibus per Psal. dicitur, Suscipiant mõtes pacem populo. Electi quippe prædicatores æternæ patriæ nõ immerito mõtes vocantur, quia per vitæ suæ celsitudinem ima terrarũ deserunt, & cœlo propinqui fiunt. Sed montes istos veritas transtulit, cùm prædicatores sanctos à Iudææ obduratione subtraxit, vnde rectè per Psal. dr, Transferentur mõtes in cor maris. In corde enim maris montes translati sunt, qñ ad gentes venerũt. Illi enim primitiui prædicatores, i. Apostoli non solùm montes sunt dicti, sed etiã arietes, quia ductores dominici gregis fuerũt, vide ver. 411. Per colles verò minus montibus altos, intellige alios minores doctores, vel prędicatores, in quibus doctrina descendit à montibus. i. à superioribus prædicatoribus. Hiere. 50. A monte in colle trãsierunt. Per agnos aũt ouium intellige fideles reliquos ab illis in fide genitos, de quibus dñs dixit Petro, Pasce agnos meos. Ex omnibus ergo præmissis vult Psalm. ostendere, ꝙ omnis gradus ecclesiæ, scilicet, Apostoli, qui sunt montes per sanctitatem, arietes, quia ductores gregis, & colles, scilicet, cæteri minores doctores, & agni ouium, i. reliqui fideles simplices, omnes exultauerunt ex ꝑdicatione verbi Dei, Christi fide suscepta. De ipsis enim Apostolis, & prædicatoribus dicitur, Disseminabunt autem verbum Dei per vniuersam regionem, discipuli quoque replebantur gaudio, & spiritusancto, De reliquis autem dicitur ibi, Audientes autem gentes gauisæ sunt, & glorificabant verbum domini. Ista ergo prævidens Psal. dicit. *Montes exultauerunt, &c.*

Montes dicuntur prædicatores. *Psal. 71.* *Psal. 45.* *Ioan. 21.* *Act. 13.*

Quid est tibi, mare, quod fugisti: & tu Iordanis, quia conuersus es retrorsum? 2006

Hic de prędictis causam interrogat: vt cognita virtute nos magis ad Dei laudem inducat. Et primò de hoc ponit quæstionem, secundò subinfert rẽsponsionem, ibi, *A facie domini*. Et primò interrogat de fuga maris & cõuersione Iordanis: secundò de exultatione montium, & omniũ fidelium: ibi, *Montes exultastis*. Quantum ad primum, sciendum ꝙ in magnã mentis admirationẽ inducitur, cõsiderare volens qualiter mare mũdi, quod erat tantæ potestatis, tantæq; contra ecclesiam, & nomen Christi crudelitatis, ad prędicationem Apostolorũ, qui erant pauperes, & despecti, nulla fulti potestate terrena, tam cito à sua rabie fugit, & se ad fidẽ conuertit. Hoc ergo miratur multi, d. *Quid est tibi, mare, quod fugisti?* Quasi dicat, O principes mũdi, quis à vestra rabie, & persecutione vos impediuit, vt à persecutione Apostolorum, & ecclesiæ desisteritis? imò quod plus est, quia tu Iordanis cõuersus es retrorsum, quia non solum cessistis persecutioni, sed humiliter baptizati conuersi estis ad fidem, & mundo renunciastis & fidei iugo colla vestra submittentes.

Potestatum dis se subdunt Christo.

2007 *Montes exultastis sicut arietes: & colles sicut agni ouium.*

HIc interrogat de secundo. Vidētes enim multi Apostolos verbis laceratos, verberibus flagellatos, incarceratos, ac etiam martyrizatos propter prędicationē nominis Christi, quæ omnia naturaliter inducunt tristitiam, & ipsos in omnibus exultare mirabantur, sic & de alijs prædicatoribus, & fidelibus, qui ardenti desiderio pro Christi fide mortem amplexabantur. Vnde de Apostolis dicitur, q ibant gaudentes à conspectu Concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. In hoc admirantes, quærunt ab eis causam tantæ lætitiæ, dicentis, *Montes*, scilicet, *quare exultastis*, &c. Quasi dicat, quod scribitur Esa. 29. Quando addent mites in domino lætitiam, & pauperes homines in sancto Israel exultabunt.

Exultabāt fideles i pœnis.

Act. 5.

2008 *A facie domini mota est terra à facie Dei Iacob.*

HIc respondet prædictis quæstionibus. Et duabus prædictis quæstionibus vna datur responsio, scilicet, quòd illa non fuerunt facta virtute humana, vel naturali: sed virtute diuina, & supernaturali, quæ ad libitum mouit terram, & petras, inde aquas educens. Et primò hoc probat exemplo commotionis: secūdò exemplo aquæ de petra eductæ, ibi, *Qui conuertit petram*. Quantum ad primam quæstionem, qua quæsiuit *quid est tibi mare, quòd fugisti?* Ipsemet sibi respondet, dicens, quòd hoc non fuit virtute naturali, sed diuina, quia ille fecit mare fugere, mundum à sua crudelitate cessare, & sic de alijs quæsitis, qui terrā mouit in deserto. Quod fuit, quando aperta fuit terra, & deglutiuit Chore, Dathan, & Abiron, cum omnibus suis, vt dictum est superius, ver. 1851. quod singulare Dei miraculum fuit. Iste est ille, qui etiam commouit terram à persecutione fidelium, quia, scilicet, *A facie domini mota est terra*. Vbi notandum, q per faciē Dei Christus intelligitur, quia per ipsum sicut per faciem, ipsum Deū cognoscimus, vide versi. 15. 374. 689. 844. Per terram verò significantur homines

Christ⁹ mūdum cōuertit.

E terreni, & peccatores, ver. 208 809. 1029. 1056. Quid est ergo, *A facie domini mota est terra*: nisi à præsentia Christi vel prædicationis fidei eius, terra, i. peccatores & idololatræ ecclesiæ persecutores moti sunt, s. à statu crudelitatis cessauerunt, & moti sunt à cultura idolorum ad Christi fidē: Terra enim vt bene sit fructifera, sæpe mouetur aratro, ligonibus, & huiusmodi. Sic & Christus sua virtute illos mouit, conuertendos eos ad fidem. Et similiter dum quærebatur, *quare montes exultastis sicut arietes*, &c. Hoc etiā modo responde, quod homo in per F secutionibus exultet, & flagellis, & martyrio. hoc non fuit virtute naturali ipsorum Apostolorum, doctorum, & martyrum. sed hoc in eis fuit à facie domini, s. ab ipso Christo, qui terram illorum, id est, sensualitatem commouit, vt ex toto non affectionem naturalem sequeretur, sed rationalem, vt mundi gaudia spernerent, & gloriam, & tristitiam, pœnam, & mortem lætanter acceptarent pro Christo, verè hæc fuit magna commotio terræ, idest, affectionis terrenæ, atque mirabilis, quam fecit facies domini. Ne autē dubites de qua facie domini loquatur, G declarauit seipsum, dicens, *A facie Dei Iacob*. scilicet, Christi, qui vocatur Deus Iacob; quia & illum Iacob credidit esse venturum, ac ipsum de se nasciturū esse prædixit. Gen. 49. Nō auferetur sceptrū de Iuda, &c. Vel ex alio Christus dicitur Deus Iacob, quoniam Iacob interpretatur supplātator, & Christus est ille, qui docet suos supplantare mundum cū suis prosperitatibus, carnem cum suis delectationibus, dæmonē cum suis tentationibus, quia docet nos non in requie hic stare, sed semper cōtra mundum pugnare, contra carnem, & diabolum.

Christus dicitur Deus Iacob.

H *Qui conuertit petram in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarum.* 2009

HIc adducit aliud exemplū, scilicet, de mollificatione petræ, quā conuertit in stagna aquarum. Vbi nota, q bis Deus eduxit populo suo in deserto aquam de petra, scilicet, Exo. 17. & Nume. 20. De prima eductione, vide versic. 1295. De secunda verò 1296. Istemet ergo Deus, qui cōuertit petram in stagna aqua-

Petrā Christus conuertit in aquā dupliciter.

aqua-

aquarum,&c.est ille, qui fecit mare mŭdi fugere,& retrorsum infideles conuerti,& suos in aduersitatibus facit exultare. Quod dupliciter exponitur. Primò quòd Deus petram conuertit in stagna aquarum, primò quando cor peccatoris lapideum conuertit ad statum pœnitentiæ, vt per contritionem veram aquam lachrymarum abundanter emittat, vide versic. 1296. Vel aliter Christus conuertit petram in stagna aquarum, quando de seipso seu petra aquam gratiarum nobis abundanter eduxit. De hoc vide versic. 1295. Si ergo quæras, quare mare fugit,& Iordanis est conuersus: respondetur, quòd hoc fecit Christus, qui cŏuertit petram in stagna aquarum,&c.

2010 *Non nobis, domine, non nobis; sed nomini tuo da gloriam.*

HIc ex præmissis Christi beneficijs laus diuina concluditur. Et diuiditur in tres partes, quia primò laus Deo debita concluditur, secundò idololatria excluditur, ibi, *Simulacra.* Tertiò à quibus Deus sit laudandus ostenditur, ibi, *Non mortui:* Quantum ad primum, concluditur hic laus diuina ex tribus, s. primò ratione suæ mirabilis operationis: secundò ratione suæ multæ miserationis, ibi, *Super misericordia.* Tertiò ratione suæ omnipotĕtis volitionis, ibi, *Deus autem noster.* Quantum ad primum, sciendum, q differentia multa est inter illa, quæ producŭtur naturaliter,& illa, quę supernaturaliter, vel miraculosè, quoniam in ijs, quæ naturaliter producuntur, non solum concurrit potentia principij actiui, sed etiă dispositio principij materialis. Sonus enim nunquam lapidem immutaret, quia licèt sonus de se sit aptus ad immutandum rem aliam, lapis tamen ad hoc non habet de se dispositionem. Similiter quòd sol de ligno produceret aurum, sicut facit de terra, esset impossibile, non propter impotentiam solis, sed propter indispositionem materiæ. Sed in ijs, quæ fiunt supernaturaliter,& miraculosè, nulla dispositio requiritur in materia: sed tota ratio est potentia facientis, vt q mare diuidatur, q aqua fluuialis retrocedat, de se ad hoc nullam habent dispositionem, sed si hoc

Agere naturaliter requirit dispositionem patientis, non supernaturaliter.

A fiat, totum erit ratione potentiæ agĕtis. Similiter in rebus spiritualibus, q infideles cŏtra Christum furibundi sint cŏuersi ad Christum, q appetant aduersa portare propter Christum,& prospera fugiant de se, ad hoc nullam dispositionem habebăt, sed magis ad oppositum, quòd ergo talia in ipsis sint facta, totum agĕti principali, scilicet, ipsi Deo est attribuendum,& nullatenus nobis, quia hoc non fuit propter merita nostra, sed sola gratia Dei. Ergo tota gloria talium Deo debetur,& nullatenus nobis. Et hoc est quod considerans hic Psal. ait,

B *Non nobis, domine, non nobis; sed nomini tuo da gloriam.* Bis ait, *non nobis,* vt nullŭ excludat, Iudæum, vel gentilem, vt sit sensus, *non nobis,* s. Iudæis, *non nobis,* s. gentibus, i. non meritis nostris, sed solŭm nomini tuo da gloriam, scilicet, ista faciĕdo. Quod ideo dicit, quia pro bonis nobis gratis & sine meritis nřis à Deo datis Deus gloriosus apparet, quia idem est Deum gratis bona nobis dare,& se gloriosum ostendere. Curialius ergo à Deo bona petimus, dicendo, *Non nobis domine,*&c. quàm dicendo, da nobis bona. Sed fortè dices, Ex hoc sequitur, q

C actus nostri meritorij nullo modo sint à nobis, sed solum à Deo operăte, cum tamĕ Magister dicat lib. 2. dist 25. quod omnia merita sunt à Dei gratia,& à libero arbitrio nostro. Respŏdeo, q omnem dispositionem, quam habet voluntas ad merendum, non habet a se, sed ab agente. non tamen sequitur, q voluntas ad actum meritoriŭ non concurrat, sed solum sequitur hoc, q ille actus sit meritorius, non habet à voluntate, sed à Deo, s. à Dei gratia producente,& acceptante, sicut instrumentum concurrit effectiuè cum pictore ad pingendum, nunquid

D ergo aliquo modo attribues picturam instrumento?

Merita nostra attribuuntur nŏ nobis sed Deo.

2. sentent.

Super misericordia tua,& veritate tua: ne quando dicant gentes, vbi est Deus eorum? 2011

OStendit hic consequenter, q laus tota debetur Deo ratione suæ miserationis per exemplum, quia sicut illa beneficia prædicta, q Deus fecit populo suo, quod aperuit ei mare, q Iordanis conuer-

Deus ex sua misericor-

Ita bona no- conuersus est retrorsum, quòd montes, E curam Deus habet de bonis. Ad quid er-
bis tribuimus & colles exultauerunt, nō fuerit eis col- go uolo ieiunijs uacare, carnem meam
meritis no- lata ratione bonitatis ipsorum, sed pro- affligere, & similia? Vbi est ergo Deus
stris. pter gloriam Dei. Sic & beneficia spiritualia significata per illa nobis gētibus collata, non sunt propter nostram bonitatem, sed solum propter gloriam nominis Dei. Quod patet ex hoc. Nam Deus promiserat multoties ipsis sanctis patribus Abrahæ, Isaac, & Iacob, quòd semini eorum daret terram promissionis in hæreditatem. Ista per Deum implenda non meruerunt Iudæi, quinimò oppositum, quia multoties in desertó Deum ad iracundiam cōcitauerunt idololatrando, murmurando, Deo detrahēdo. Vnde non propter eorum merita, sed solum propter gloriā nominis sui, Deus eis promissa adimpleuit, quia si nō adimplesset promissa, gentes non respiciētes ad eorum peccata, sed solum ad Dei factam promissionem, nomini Dei detraherent, dicentes, *Vbi est Deus Iudaeorum*, idest, vbi est virtus eius? quia aut non potest facere, quæ promisit, & sic est impotens, aut potest, & non vult, & sic est mutabilis, & non verax in promissis. Consimili ratione alibi petebant filij Israel
Psal. 78. à Deo adiuuari, dicentes, Adiuua nos, G Deus salutaris noster, & propter gloriā nominis tui, &c. ne fortè dicant in gentibus, vbi est Deus eorum? Consimiliter & nunc in spiritualibus beneficijs ecclesia recognoscit se à Deo illa habere propter gloriam nominis ipsius Dei, non propter merita propria, dicens, *Super misericordia tua, & veritate tua*, idest secundum Glo. de misericordia tua est, qua vocas impios, & peccatoribus parcis, & de veritate tua est, qua non uenientes iudicas, & bonis præmia promissa restituis. Hoc ideo in misericordia sua Deus uocat impios, & peccatoribus parcit in ue- H ritate sua, idest, iustitia sua, Deus impios & non uenientes iudicat, & punit, & iustis promissa præmia concedit. Omnia ergo ista dari gloriam nomini tuo, non nobis sunt ascribenda, quia, si secus fieret, fortè dicerent in gentibus, idest, aliqui gentiles, *Vbi est Deus eorum?* Hoc. n. infideles, & mali Christiani insultare solent iustis, quando uident eos aduersitatibus expositos, dicentes, Modò apparet, quod prodest tibi benefacere, qualem

vester, pro quo facitis talia? Sic enim insultabant mali ipsi Iob afflicto, sic & Tobiæ excęcato, vnde Tob. 2. Cum semel Tobias fatigatus à sepultura interfectorum iactasset se iuxta parietem, & obdormisset, & ex nido hirundinum stercora calida super eius oculos cecidissent, ex quibus cęcus factus fuisset, multi insultabant ei. Vnde ibi dicitur, Nā sicut beato Iob insultabant reges, ita istum parētes, & cognati eius irridebant, dicentes, F Manifestè vana facta est spes tua, & eleemosynæ tuæ modo apparuerunt. Quasi dicat, Vbi modò est Deus tuus? Certè talia non dicit, nisi qui est idololatra, & visibilem Deum sibi facit. Sed noster Deus modò per fidem uidetur, uidebitur autem per omnes in iudicio, quando congregabuntur ante eum omnes gentes, &c.

Deus autem noster in cęlo, omnia, quę cunque uoluit fecit. 2012

HIc ostendit laudem Deo debitam ratione suæ omnipotentis uoluntatis. Et primò soluit propositam quæstionem qua insultantes dixerūt, *Vbi est Deus eorum*, dicens, *Deus autem noster in cœlo*. Quamuis enim sit vbique per essentiam, potentiam, & præsentiam, tamen *Deus quo-* specialiter in cœlo dicitur esse, quia res *modo dici-* ibi esse dicitur, vbi videtur. Deus autem *tur esse in* solum à sanctis uidetur in cœlo per glo- *cœlo sit vbi-* riam. Quasi dicat, Aliæ nationes habent *que.* Deos suos prope se, scilicet, idola sua, quæ sibi fabricant, & illos deos in cista sua claudunt, quando volunt, & educūt, noster autem Deus manibus non tractatur, sed mente, manens in cœlo. Sed hic *Quæstio.* ostenditur dubium, quia cum cœlū multum distet à nobis, si Deus noster habitat in cœlo, sequitur quòd plus distet à nobis quàm dij gētium familiares, quos apud se retinent. Cuius oppositum dicitur Deut. 4. vbi dicitur, Non est aliqua natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquātes sibi, sicut Deus noster cūctis obsecrationibus nostris, facilè soluitur. Primò quia Deus noster, licet solum videatur in cœlo empyreo à beatis per

per lumen gloriæ, tamen essentialiter est intimior cuilibet rei, quàm res ipsa sibi. Secundò proximior est nobis Deus noster per auxilium, quia adiuuat suos. Alij autem dij nec seipsos, nec suos possunt adiuuare. Quomodo autem Deus noster dicatur esse in cœlo, vide vers. 21. 293. 101. 517. 1183. Item qualiter dicatur Deus noster, vide vers. 755. Consequenter aût ad propositum, ostẽdit diuinæ voluntatis omnipotentiam, quia omnia, quæcunque uoluit, fecit. Cum enim voluntas Dei sit idẽ, quod potentia Dei sequitur, quòd omnia, quæcunque vult, facere potest. Et hoc est, quod Deo dicitur Sapien. 12. Tu autem es dominator virtutis, subest enim tibi, cum uolueris, posse. Sed hic insurgit dubium, quia multa legimus Deum voluisse, quæ impleta non sunt. Nam voluit saluare Iudæos, sed ipsi resistentes saluati non sunt, quibus ait Christus, Hierusalem, Hierusalem, quoties volui cõgregare filios tuos sub alis, & noluisti, &c. Item ait Apostolus, Vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem sui nominis peruenire ꝙ indubiè non impletur. Præterea autem voluntas Dei vult mala culpæ fieri, aut non, si sic, non esset iustus, si non, cum mala culpæ fiant, sequitur quòd eius voluntas non semper impletur, & per consequens, quòd non omnia, quæ voluit, fecit. Ad oppositum autem dicit, *Omnia quæcunque uoluit, fecit*. Respondeo, primò sciendum, quòd uoluntas Dei multipliciter accipitur, scilicet, propriè, & impropriè. Vnde Magister lib. 1, dist 45. Sciendum est, quòd scriptura de voluntate Dei multipliciter loquitur, & tamẽ non est uoluntas Dei diuersa, quamuis locutio sit diuersa. Voluntas enim Dei verè, & propriè dicitur, quę in ipso est, & ipsius essentia est. Et hæc est vna, nec multiplicitatem capit, nec mutabilitatẽ quæ inexpleta esse non potest, de qua propheta ait, *Omnia quæcunque voluit, fecit*. Aliquando tamen secundum quandam dicendi figuram, voluntas Dei appellatur, quæ secundum proprietatem non est verè uoluntas eius, vt præceptũ, prohibitio, consilium, permissio, & operatio. Et ideo quandoque scriptura pluraliter uoluntates Dei pronunciat. Vnde Propheta, Magna opera domini exquisita in omnes voluntates eius, cum tamen non sit nisi vna Dei voluntas. Pluraliter tamen dicitur voluntates, quia pluribus, ac varijs modis accipitur. Præceptum enim, prohibitio, atque consiliũ dicuntur ideo voluntates Dei, quia sunt signa diuinæ uolũtatis, quemadmodum signa iræ, quæ foris ostenduntur, quibus iratus dicitur Deus, iræ Dei dicuntur. Et est quædam figura loquendi, secundũ quam non est falsum, quod dicitur, sed verum sub nubilo obumbrans. Hæc ergo tria, præceptum, prohibitio, & consilium dicuntur signa diuinæ uoluntatis, non tamen intelligendum est Deum velle fieri omne, quod præcepit, vel non fieri omne, quod prohibet. Præcepit enim Abrahæ immolare filium, non tamen voluit, sed vt Abrahæ fides ostenderetur. Præcepit in euangelio sanato, ne cui diceret, ille autem prædicauit ubique, intelligens Deum non prohibuisse, quin vellet opus suum prędicari, sed vt daret formam homini humanam laudem declinandi. Ista ergo signa diuinæ voluntatis, quæ Dei voluntates dicuntur, non semper implentur, sed uolũtas Dei propriè, quę est efficax & beneplacitum Dei inexpleta esse non potest. Et secundum istum sensum seu istam uoluntatem, dicit Psalm. *Omnia, quæcunque uoluit, fecit*. Ad argumenta ergo. Ad primum de Christo.d. Hierusalẽ quoties volui, &c. Ad hoc respondens Aug. in Enchiridiõ dicit, Non enim est intelligendum, ꝙ dominus voluerit congregare filios Hierusalem, & non sit factum, quia ipsa noluerit, sed potius illa quidem filios suos ab illo colligi noluit, qua tamen nolente, filios eius collegit ipse oẽs, quos voluit, quia in cœlo, & in terra nõ quædam voluit, & fecit, & quædam voluit, & non fecit, sed omnia, quæcunque voluit, fecit, vt sit sensus, Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti, idest, quotquot congregaui uoluntate mea efficaci, te nolente, feci. Ad secundum, scilicet, dictum Apostoli, vult omnes homines saluos fieri, eodem modo respondendum est. Non enim intelligendum est, ꝙ sit aliquis homo, quem Deus non velit saluum fieri, sed quòd nullus fiat saluus, nisi quem uelit saluari. Ideo rogandus est, vt velit, quia necesse est fieri, si velit. Vel aliter.

Quæstio. Voluntas Dei an semper impleatur.

Matth. 23.

1. Tim. 2.

Resp. Voluntas Dei accipitur multipliciter.

Psal. 110.

Gen. 22.

Matth. 8.

aliter, scilicet, quòd hic ly omne, accipitur pro generibus singulorum, non pro singulis generum. Vel aliter ad duo praedicta, quòd intelliguntur dictae auctoritates de uoluntate signi, non beneplaciti. Ad tertium dicendum, quòd Deus voluntate signi vult mala non fieri, voluntate verò efficaci, nec vult mala fieri, nec vult, sed non vult.

2013 *Simulacra gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum.*

Idolorũ vanitas. HIc idololatria excluditur. Et duo facit, quia primò excludit idololatriam, secundò latriae ostendit efficatiã, ibi, *Domus Israel.* Ostendens autem uanitatem idololatriae, ostendit uanitatem idolorũ ex quatuor, primò ratione causae materialis, secundò ratione causae efficientis, ibi, *Opera manuum hominum,* tertiò ratione causae formalis, ibi, *Os habẽt:* quartò ratione causae finalis, ibi, *Similes illis.* Quantũ ergo ad primũ, ostẽdit idola esse vana, ratione causae materialis, quia facta sunt ex argento, & auro, lapide, vel ligno. Sed omnia ista sunt uana, & corruptibilia, quia omnis res includens intrinsecè materiam, est corruptibilis. Et vide quòd quamuis idola fiãt quandoque ex uiliori materia, vt puta ex lapidibus, vel lignis, tamen Psal. posuit nobiliorem materiam, scilicet, argẽtum, & aurum, vt qui in istis erubescit, facilius erubescat in caeteris. Qualiter autem simulacra inceperint, vel idololatria, vide vers. 1861. Et aduerte, quòd istam duplicem materiam idolorum, scilicet, argẽtum, & aurum, specialiter uoluit ponere, quia per ista maximè idololatria significatur. Certum est enim primò, quòd argẽtum significat cupiditatis auaritiam. Vnde auaritia in scriptura saepius per aurũ, & argentum significatur. Vnde Baruch 3. dicitur de auaris, quòd aurum, & argẽtum thesaurizant, in quo confidunt homines, & non est finis possessionis eorũ. Et quia auaritia est idolorum seruitus, secundum Apostolum ad Col. 3 hinc est quòd aurum, & argentum maximè idolis dedicantur, propter quod nunc Psal. ait, *Simulacra gentium, argentum, & aurum.* Est & alia ratio de auro, quoniam aurum propriè significat auaritiã, quia

Phil. 1. Physic.

Argentum competitudo lis.

Aurum & argẽtum significãt auaritiã & idololatriã.

E sicut inter omnia metalla aurũ sua grauitate inclinatur ad terram, sic & auaritia solum petit terrena. Vnde de cupidis auaris dicitur Iob 3. quòd possident aurum, & replent domos suas argento. Et verè aurum auaritiam significat, vt deducit Petrus Rauenn. super illo uerbo Matth. 9. Vidit hominem sedentẽ in, &c. dicens, Vidit Iesus Matthaeum sedentẽ, quia ille stare non poterat cupiditatis pondere pressus. Aurum enim natura graue est, sed grauior auaritia nimis. Hinc est, quòd aurum plus habẽtem deprimit quàm ferentem, & uehementius

F aggrauat corda quàm corpora. Nascitur enim aurum in terra profunda, scrutatur ipsa montium fundamenta, & certis venarum discurrit anfractibus, ideo semper suam repetit naturam. Vnde & coelestes animos ad inferna deponit. Auri fulgor ardentius humano feruet in pectore, quàm caminus totis ignescat incendijs. Et citius aurum homines dissoluit in terra, quàm à calore flammarũ ipsum soluatur. Et ideo dicitur Eccles. 31. Qui diligit aurum, nõ iustificabitur. Ecce ergo quòd aurum significat auaritiã, sed (vt dictum est) auaritia est idolorum

G seruitus, ergo & ipsum aurum significat idololatriam. Sequitur, *Opera manuum hominum.* Vbi ostenditur idolorum uanitas ratione causae efficientis. Nullũ enim operatum est nobilius, vel perfectius in natura, quàm sit operans illud, vel causans, nõ quidem in causis uniuocis, quia illae sunt eiusdem rationis cum operato, ut homo producens hominem, & canis canem. Nec in causis aequiuocis, quae non sunt eiusdem rationis cum causato quia illae semper sunt maioris perfectionis causato, vt habetur 2. Phys. Homo autem facit idolum vel simulacrum. Cũ

H ergo non sint eiusdem rationis, homo, & simulacrum, sequitur quòd homo in perfectione simulacrum excedit. Cum ergo homo quilibet de se sit quędam vanitas. Psalm. 38. Vniuersa uanitas omnis homo viuens, multo fortius sequitur, quòd ipsa idola uana sunt. Et istam rationem facit Psal. dicens, quòd idola, vel simulacra suoi *Opera manuum hominum.* Vnde ratione causae efficientis, simulacrorum vanitatem ostendit Sapiens dicens, Inter infelices, & inter mortuos spes illorum

Col. 3.

Homo perfectior est idolo & potest adunare idola, & nõ econtrario.

Sap. 13.

rum est qui appellauerunt Deos opera manuum hominum, aurum, & argentũ, artis inuentionem similitudinem animalium, facit illi habitationem in pariete, ponens idolum, & confirmans ferro, ne fortè cadat, sciens quoniam non pôt se adiuuare, imago enim est, & opus est illi adiutorium. Non erubescit homo loqui cum illo, qui sine anima est, & pro sanitate infirmũ deprecatur, & pro vita mortuũ rogat, & pro itinere petit ab eo qui ambulare nõ potest, &c. Et propter hoc dicitur Mich. 3. Non adorabis vltra opera manuum tuarum.

2014 *Os habent, & non loquẽtur, oculos habent, & non uidebunt.*

Causa formalis multiplex.

HIc ostendit idolorum vanitatem ratione causæ formalis. Vbi sciẽdum, quòd causa formalis rei dicitur illa, qua res est talis substãtialiter, vel quę intrinsecè dat esse rei, sicut anima rationalis dicitur causa formalis hominis, quia est quædam forma substãtialis, quę quandiu est in homine, homo habet esse hominis, ipsa autem separata, homo desinit esse homo. Omnis autem causa formalis substantialis, est perfectior omni causa formali accidentali, quoad esse naturæ. Et inter formales causas substantiales, omnis causa formalis viua est perfectior non uiua, sicut est perfectior forma hominis, qua est homo, quàm forma lapidis, qua est lapis. Et per consequens omne formatum forma substantiali animata, perfectius est quàm formatum forma inanimata. Vnde canis essentia naturali, perfectior est omni lapide. Inter formas verò substantiales uiuas, est triplex differentia, secundum quòd est triplex uita, scilicet uegetatiua, sensitiua, & intellectiua, & vltima continet duas primas, & non econuerso, &c. Volens ergo probare idolorum uanitatem, ostendit quòd ipsa carent forma substantiali uiua, quia non habent uitam, quia sunt aurum, & argentum, quæ sunt insensibilia. Et hoc ostendit per carentiam sensuum corporalium. Et primò hoc ostendit de loquela, & visu, dicens, *Os habent, & non loquentur*, os, idest, similitudinẽ oris. Et quòd inter omnes actus sensibiles, solum loquela competit homini,

Oẽ viuum perfectius est non uiuo.

A alij autem actus, vt uidere, audire, odorare, ambulare, & huiusmodi, etiam brutis animalibus competunt. Volens ergo probare, q̃ homo melior, & perfectior est illis, arguit per loquelã, quæ propriè competit homini, dicens de illis, *Os habent, & non loquentur*. Quasi dicat, secundum Gloss. Homo illis melior est, qui loquitur, hoc enim proprium est homini loqui, cætera uerò, quæ sequuntur, communia sunt homini cum bestijs. Et tamen de alijs prosequitur, vt scias non solum hominem simulacris præponendum, sed etiam cæteras bestias, quæ uident, audiunt, &c. simulacris esse perfectiores. Sequitur, *Oculos habent, & non uidebunt*. Homo enim solum oculos habet duplices, quibus videt, scilicet interiores mentis, & exteriores corporis. Simulacrum autem quando habet figurã hominis, habet quidem speciem oculorum corporalium, sed non sunt oculi. Similiter inquantum habet effigiem hominis, videtur habere oculos corporales, quos tamen nõ habet. Et nota, quòd inter omnes sensus corporales, visus est maioris perfectionis, quia plures nobis differentias rerum ostendit, 2. de anima.

Homo perfectior est idolo.

B

C Et quando est oculus bene dispositus, verius, & certius iudicat de obiecto suo, quam aliquis aliorum sensuum. Cuius ratio est, quia oculi per solam lineam rectam mouentur à uisibili, alij autem sensus per lineam indirectam, vt patet de odoratu, auditu, &c. Et ideo per indispositionem eorum, sunt principiũ malè iudicandi. Vnde dicit Phil. in lib. de problematibus, quòd inebriatis omnia videntur moueri in circuitu à fortitudine vini. Differt autem nihil ad faciendum apparentiam prædictam, quòd visus moueatur, vel quod res visa. Sic spiritualiter ijs, qui inebriati sunt uino amoris, vel odij, respectu alicuius, non rectè de illo possunt iudicare, sed semper in circuitu cogitant ad defendendum per fas, vel nefas, quem diligunt, consimiliter ad nocendum ei, quem odiunt, ad modum ebriorum habentes iudicium oculorum interiorum in continuo circuitu. Et sic de nullo habent certum iudicium. De quibus dicitur Psal. 13. Non est timor Dei ante oculos eorũ. Et psal. 16. Statuerũt oculos declinare in terrã.

Oculus bene dispositus uerius indicat quã alij sensus.

D *Oculus qualiter accipitur in uidẽdo.*

Alia

Iudiciūque liter decipi tur in iudi- cando.

Alia autem causa redditur, quare malè indicant, quæ est ex parte medij. Nam quando medium est diuersum, & primū rarius, & secūdum densius, non uidet rectè sibi obiecta. Sicut patet de baculo recto, qui in aqua uidetur fractus, vel curuus. Et hoc ideo, quia oculus videt primò mediante aere, post mediante aqua, quæ est densior. Causa autem assignatur à prospectiuis, quia radij visuales refrangguntur ad medium densius. Sic est de eo, qui à passionibus carnis vincitur. Nam secundum Phil. 7. Ethic. Incontinens syllogizādo de agibilibus, vtuntur duabus propositionibus, quarū vna, scilicet prima pertinet ad rationē, puta quòd nihil nociuum est gustandū, secunda verò pertinet ad concupiscentiam, vt puta, omne dulce est gustandū. Et omissa prima, sub ista secunda accipiunt minorem, puta quòd hoc est dulce. Et sic concludunt, ergo hoc dulce est gustandum. Prima ergo vniuersalis est medium subtilius, secunda verò mediū grossius. Et ideo non rectè vident, nec iudicant. Ad propositum apparet, quòd habens oculos debitè dispositos cum requisitis circunstantijs, rectè videt, & iudicat, & sic rectè potest adiuuare alium. Habens autem malè dispositos, potest (quamuis indebitè) iuuare alium, nullo autem modo videns, nullo modo potest iuuare alium. Quæ ergo fatuitas, inuocare simulacrum, quod nō videt pro subsidio? quia nec directè, nec indirectè inuocantem inuocare potest. Et hoc notans Psalm. dicit: *Oculos habent, & non uidebunt.*

2015 *Aures habent, & non audient, nares habent, & non odorabunt.*

HIc agit de sensu auditus, & odoratus. Vbi sciendum, quòd ista, quæ hic notat Psal. omnibus sunt manifesta, scilicet quòd simulacra argentea, aurea, lignea, vel alterius materiæ non habent sensus aliquos, quia sunt res inanimatę. Et tamen spiritussanctus in multis scripturæ locis ista multoties replicat. Et ideo multi admirantur cur facta iā manifesta toties per spiritumsanctum replicata nobis reducuntur ad memoriam. Ad hoc respondet Gl. d. Manifestissima

Idola coluntur à diuersis, diuersis respectibus.

sunt hæc. Quis enim etiam puer interrogatus non hoc certum responderet, quod simulacra os habent, sed non loquuntur, oculos habent, & non uident, aures habent, & non audiunt, &c. quę diuinus sermo contexit? Ad quid ergo spiritussanctus ista inculcat in multis scripturæ locis, quæ sunt omnibus nota? Et respondet, quia effigies viuēti similis homines stultos inducit, vt putent in simulacro esse occultum numen, & non esse sine viuo habitatore. Vnde & dęmonia ad possidenda simulacra inuitant, quorū præsidentium varia fallacia mortiferi seminātur, & multiplicantur errores. Hoc autem alibi damnat Propheta, dicens, Oēs dij gentium, dæmonia. Prudentiores verò dicunt se nec idola, nec in eis dæmonia colere, sed quæ per idola significantur, vt per hoc aerem, per illud terram, & cætera huiusmodi. Hos & alij transeunt, dicentes, se non colere ipsa corpora, sed quæ illis regendis præsident numina, vt Iouem, Mercurium, & huiusmodi. Quæ omnia damnat Apostolus, dicens quòd commutauerunt veritatem Dei in mendacium, & seruierunt creaturæ potius quàm creatori. Vel magis mysticè per ipsa simulacra intellige idololatras simulacrorum coltores. De quibus dici potest, *Aures habent & non audient.* Tales enim habent aures obstinatas, quibus mandata Dei nolunt audire, de quibus Psal. 57. dicitur, Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdę & obturātis aures suas, &c. Similiter tales nares habent, & non odorabunt. Nam omnis virtus magnum de se odorem reddit animæ purgatæ, & iustæ, similiter omne vitium magnum fœtorem. Sed mali istum odorem virtutū non recipiunt, sed magis æstimant esse odorem. Et hoc est, quod dicebat Apostolus, 2. Cor. 2. Christi bonus odor sumus ijs, qui salui fiunt, & ijs, qui pereūt, & alijs quidem odor vitæ in uitam. Qd ibidem Gloss. exponens, ait, Miro modo fit vt bono odore boni viuant, & mali moriantur. Verbi gratia, Apostolus bene agens, & bene uiuens iustitiam Dei prædicabat, & opere demonstrabat, ac bonam famam vbique disseminabat, imitans doctorem veritatis Christum. Sed hoc quidam diligebant, quidā veiò inuidebant.

Auris obstinatissima lorum.

Odorem uirtutum et fœtorem vitiorū malinon percipiunt.

uidebant. Illi, qui inuidebant famæ Pauli, vel Christi, bono odore peribant, qui verò eam diligebant, uiuebant. Mali ergo nares habent, sed non odorant, qui odorem non recipiunt ad uitam, sed ad mortem. Similiter fœtorem uitiorum infectiuum non respuunt vt viuant, sed ad mortem ipsum recipiunt.

2016 *Manus habent, & non palpabunt: pedes habent & non ambulabunt: non clamabunt in gutture suo.*

Consequenter hic agit de tactu, & gressu. Ista enim tam manifesta Ps. tam prolixè dicit, & distinctè, vt per omnes sensus vitæ inferat, omne genus bestiarum maioris esse perfectionis, quàm sit aliquod simulacrum. Nam simia manus habet, & palpat, sed simulacra habent quidem effigiem manuum, sed nequaquam palpare possunt. Formica pedes habet, & ambulat, sed simulacra effigiem quidem pedum habent, sed nequaquam ambulare possunt. Canes, leones, & cæteræ feræ, etsi loqui non possunt, clamare tamen, & mugire possunt, simulacra autem in gutture suo clamare nō possunt. Ex quibus sequitur, quòd non solū homo, sed etiam omnis auis, & omnis bestia perfectior est simulacro. Qd ideo inducit, vt, si pudet te adorare formicas, vel pulices, multo fortius confundaris adorare simulacra, quę sunt imperfectiora. Vel ista de peccatoribus intelligi possunt, quoniam peccatores habent manus, & non palpant, quia quandoque habēt bona opera de genere, sed illis nō palpant. Palpare enim est actus vitalis. Et mali per opera bona de genere, quæ agunt, nullum actum vitæ consequuntur. Pedes habent, sed non ambulant, quia multotics affectiones bonas habent, quæ per pedes significantur, sed illis non proficiunt, quia non perseuerant. Guttur habent, sed clamare non possunt, quia uoces, quæ in guttore formantur, quandoque habent, dū aliquando orant Deum, sed ipsorum orationes ad Deum non clamāt. In auribus enim Dei quandoq; tacens clamat, & quandoque clamans tacet. Et ista dilatare ad libitum potes.

Aial quodlibet perfectius est simulacro.

Peccator nō palpat, non ambulat, nō clamat.

A *Similes illis fiant, qui faciūt ea, & omnes, qui confidunt in eis.* 2017

Hic ostendit idolorum vanitatem ex parte causæ finalis, quia scilicet eorum finis, est vanus, & sine utilitate, quia scilicet ipsum factores, & cultores faciunt esse sine vita spirituali, sicut illa sunt etiam sine uita naturali. Et nota, q de simulacris vel idolis septem dixit, in quæ deficiunt, scilicet, quia non loquuntur, non vident, non audiunt, non odorant, non palpant, non ambulant, & non clamant. In quibus omnibus prædicit, B vel optat factores, & cultores similes illis fieri. Et sic duobus modis potest legi, scilicet prædictiuè, & optatiuè. Primo modo prædictiuè, quòd omnia prædicta malis euenient in iudicio. Primò, *Os habent, & non loquentur*, quia hic ora habent aperta ad iniurias, ad detractiones & mendacia, sed in iudicio manifestante veritate, tacebunt, & non poterūt loqui, quia in iudicio (ut habetur 1. Reg. 2.) dominus pedes sanctorum suorum seruabit, sed impij in tenebris conticescent. Vnde cuilibet damnato tunc dicetur illud Esa. 47. Denuda turpitudinē C tuam, reuelabitur ignominia tua, & videbitur opprobrium tuum. Vltionem capiam, & non resistet mihi homo, tace, & intra tenebras. Secundò, *oculos habent, & non uidebunt*. Hic enim habent oculos apertos ad temporalia & malitias, quia prudentes sunt, ut faciant malum, bene autem facere nesciunt. Sed in iudicio oculi eorum excæcabuntur, ne uideant diuinitatem, quam omnes uidere desiderant, dicente Propheta, Tollatur impius, ne videat gloriam Dei. Tertiò, *aures habent, & non audiunt*: quia aures habebunt ad audiēdam uocem maledictio- D nis, sed non audient uocem benedictionis sibi dicētem, Venite benedicti patris mei, &c. vnde de damnatis dicitur, Excęca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne forte oculis suis videat, & auribus audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur, & sanem eum. Quartò, *nares habent, & non odorabunt*. Per odorare autem discretio intelligitur, quia ibi à tormentis pressi in ipsis cessabit discretio. Vnde Eccles. 30. Quid proderit libatio idoli? nec enim mandu-

Peccatores, & damnati similes erunt idolis & simulacris.

Hier. 4.

Matth. 25.
Esa. 6.

manducabit, nec odorabit, sic qui effugatur à domino, & portans mercedem iniquitatis. Quintò, *manus habent, sed non palpabunt*, quia corpus Christi non amplexabuntur, nec eius erunt participes. Iob 13. Palpabunt quasi in tenebris sed non in luce. Sextò, *pedes habent, & non ambulabunt*, s. post Christum ad gloriam, sed vt dicitur Iob 6. Ambulabunt in vacuum, & peribunt. Septimò, *non clamabunt in gutture suo*, quia eorum uox non intrabunt in aures domini ut audiatur, quia ut habetur 36. Simulatores, & callidi prouocant iram Dei, nec clamabunt cum uincti fuerint. Ex quibus omnibus apparet, quòd omnes peccatores in iudicio similes erunt simulacris, quæ coluerunt. Quod prædicens Psal. ait, *Similes illis fiant, qui faciunt ea*, &c. Et quia idola uana sunt, vt probarum est supra, ideo de colentibus, & facientibus ea dicitur, Homo uanitati similis factus est. Et nota, quòd non solum similes illis fient, qui confidunt in eis, sed etiam, qui faciunt ea, quia nõ licet illa facere, quibus vti non licet. Et per consequens nõ licet facere taxillos, nõ scribere sortilegia, non facere inter aliquos pacta usurarũ, neq; scribere cartas falsas in fraudem usurarum, & consimilia. Secundò potest legi iste versus optatiuè. Et tunc est sensus, *Similes illis fiant*, idest, similes illis se esse intelligant, ad hoc scilicet, vt fiant dissimiles.

Psal. 143.

2018 *Domus Israel sperauit in domino: adiutor eorum, & protector eorum est.*

HIc ostenditur latriæ efficacia. Et hoc in duobus, scilicet, primò in euasione mali, secundò in adeptione boni, ibi, *Dominus memor fuit nostri*. Quantum ad primũ, ostendit, q colẽtes verè Deũ, ab ipso proteguntur. Et primò hoc ostendit de Iudæis, secundò de gentibus cõuersis, ibi, *Qui timet dominum*. Prima pars diuidit in duas, quia primò hoc ostendit de Iudæis oĩbus generaliter, secundò de Leuitis specialiter, ibi, *Domus Aaron*. Quantũ ad primũ sciẽdum, q domus Israel, vel domus Iacob, dicuntur oẽs, qui descenderunt de ipso Iacob. s. oẽs duodecim tribus. Et sic domus Iacob non solũ comprehendit Iudæos, sed

E et oẽs duodecim tribus, de quibus ait, *Domus Israel sperauit*, &c. Pro cuius euidẽtia sciendũ, q spes est virtus theologica, q̃ sic describit Magister, dicens, quòd spes est certa expectatio futuræ beatitudinis, veniens ex Dei gratia, & meritis præcedẽtibus. Sine meritis enim aliquid sperare, nõ est spes, sed præsumptio. Vnde sicut fides est de ijs quæ non uidentur: sic & spes est de ijs, quæ non uidentur, nec habentur. Nullus enim credit quod videt, nec sperat quod habet. Et ideo ponimus, quod in beatis non remanet fides, nec spes. Non fides, quia uident clarè ipsum Deum, qui est obiectum fidei, non spes, quia æternam beatitudinẽ de facto possident. Similiter ponimus, q nec in Christo fuit fides, neq; spes. Quid est ergo sperare in domino? Confidentiã habere in Deo cum operibus bonis, vnde ait Psal. Spera in domino, & fac bonitatem. Quandiu aũt domus Israel sperauit in domino, adiutor, & protector eorũ fuit, vt patuit, quando pro eis pugnauit contra Pharaonem, & exercitũ eius, contra Amalech, & exercitum eius, &c. Nota ergo q nullus in seipso sperare debet sed solum in domino, si solidè persistere cupit in aduersis mũdi huius. Spes enim est nostra anchora, dum sumus in huius mari mundi, vnde Chrysost. in de reparatione lapsi ait, Spes est anchora nostræ salutis, & vitæ nostræ firmamentum. Accedamus ergo ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus. Ad anchoram autem spectat stabilire, & firmare nauem, ne à fluctibus rapiatur. Quod similiter facit spes, ne à tentationibus, & aduersitatibus mundi quis superetur. Dicit Ambro. Homi. 5. in hexameron, quòd echinus animal marinum exiguum, & uile, cum procellam tempestuosam præsenserit, calculum ualidum arripit, eumq; tanquam anchorã teneri, ne excutiatur fluctibus. Itaque non suis stabilitur viribus, in seipso sperans, sed alieno pondere fulcitur. Sic & nos imminente tempestate tẽtationis vel alterius aduersitatis, accipiamus calculũ illum, de quo Apoc. 2. Dabo illi calculum candidum & in calculo nomẽ meũ scriptum. Et huic calculo adhæreamus fortiter, in ipso sperãtes, & nõ in uiribus nostris, ne inundatione fluctuũ superemur.

F G H (marginal section letters)

Spes qua est. 8. Senten. dist. 26.

Psal. 36. Exod. 14.

Exod. 17. Spes dicitur anchora.

Psal.

Psal.124. Qui confidit in domino, sicut mons Sion, non commouebitur in æternum. Et quātum ad hoc nota q spes multa bona facit. vide ver.133.443.559.694. Item nota q sperare in dño quis dicitur dupliciter vers.458. Item nota q Deus nos adiuuat multipliciter, ver.673.957. 1137. Item nota, quòd aliud est adiuuare, & aliud protegere. vers.407. Item quomodo Deus nos protegit, vers. 438. 1140. 1570.

Spes multa bona facit.

2019 *Domus Aaron sperauit in Domino, adiutor eorum, & protector eorum est.*

Quæstio.

HIc consequenter ostēdit hoc idem de Leuitis, qui per Aaron significātur, qui erat summus sacerdos, & de tribu Leui. Sed fortè dices, Cum domus Aaron contineretur in domo Israel, sicut pars in toto, quia erat vna tribus de duodecim, quæ omnes simul dicūtur domus Israel: & p consequēs, cū dixit q domus Israel sperauit ī dño, &c. & per hoc inclusit domum Aaron: quare ergo hoc idem replicat? dicens, *Domus Aaron.* &c. Ad hoc respondetur. Psal. enim hic specialiter vult ostendere vtilitatem cultus latriæ, qui maximè sacerdotib. pertinet, vt ipsum suis exemplis, & verbis seculares doceant. Idcirco de ordine sacerdotali hic facit mentionem specialem. Etiam quia Deus singulari modo fuit adiutor. & protector ipsius Aaron in ipso sperantis: vt patuit in seditione Chore, Dathā, & Abiron: qui contra sacerdotium ipsius Aaron insurrexerant, ut patet Num. 16. vide vers. 1852. Vel p hoc vult ostēdere qualiter Deus singulariter adiuuat Christi corpus mysticum, & ab omni spi. itua li protegit periculo. Et hoc significat per domum Aaron, qui significat Christi figuram, vide vers. 1277.

2020 *Qui timent dominum, sperauerunt in domino: adiutor eorum, & protector eorum est.*

HIc ostendit illud idem de gentibus ad fidem conuersis. Nam secundū rei veritatem etiam antiquo tēpore multi de gentilitate cōuertebātur ad Iudaismum: quos Deus pariter adiuuabat vt filios Israel. Vnde dixit Rab. Sal. quòd ad literam Psalm. hunc versum ponit propter eos, qui de gentilitate conuertebantur ad Iudaismum: qui à Deo protegebātur vt filij Israel. Multi enim ex talibus cōuersi cū filijs Israel exierunt de Aegypto: qui æqualiter cū filijs Israel à Deo adiuti, & protecti fuerunt in mari rubro & in deserto manna cibati. Quos tāgit, dicens, *Qui timent dominum*, &c. Tales.n. Deum verè timere dicuntur, qui relinquentes idolorum cultum, ad fidem Dei veri se conuertunt, & iustificantur, quoniam, vt dicitur Eccl.1. Qui sine timore est, nō poterit iustificari. Hoc manifestè patuit in Achior, qui cum esset gentilis, conuersus ad Iudaismum, ipsi Holoferni prædicauit uirtutē Dei cœli: dicēs, Nūc, dñe, vide, & perquire si aliqua iniquitas est in Iudæis in conspectu Dei ipsorum, & tunc ascēde ad illos, quia tradet eos Deus in manibus tuis: Si uerò nō est offensio populi huius corā Deo suo, non poteris resistere illis, qm Deus eorum defendet illos, & eris in opprobrium vniuersæ terræ. Ad cuius verba iratus Holofernes, ait, Quis est iste, qui dicit filios Israel posse resistere Nabuchodonosor regi? Vt ergo sciat, Achior, qm fallit uos, cum capti per nos fuerint Iudæi: tunc cū eis gladio nostro transuerberabitur. Et tunc captum Achior misit ad partem Iudæorum: vt, cùm capti fuissent Iudæi, ipse cum illis interficeretur. Et quia sperauit in dño, adiuuit illum dominus: qm ipse Holofernes manu fœminæ fuit interfectus, & exercitus eius fugatus, & dispersus, ipse autem Achiór à Deo liberatus, & protectus. Sic & in nouo testamento, ipse Cornelius centurio, qui erat timens Deum, vt habetur Act. 10. Sed nota, q timoris multæ sunt species. ver.261.999. Et q timor multa bona facit. 356.358. 1747. Item quòd timere mundum nō debet sperans in Deo. vers.904.

Timentes Deum adiuuātur & protegūtur à Deo.

Iudit 5.

Dominus memor fuit nostri, & benedixit nobis. 2021

HIc consequenter ponitur utilitas latriæ in boni assecutione. Et primò hoc ostendit de bonis temporalibus, secundò de bonis spiritualibus: ibi. *Adijciat dominus.* Et ī prima parte primò utilitatē dictam

dictam proponit: secúdo ipsam exponit: ibi, *Benedixit domui Israel.* Quantum ad primum, notandum, q sicut obliuio in Deo cadere non potest, ita proprie nec recordatio. Sed loquitur scriptura more humano: quo dicimus illi, qui quandoq; bona faciebat, & modo nō facit: Tu oblitus es mei, & quando bona tribuit, dicimus, Nunc tu recordaris mei. Sic Deum dicimus nostri recordari, quādo bona nobis concedit: vel concessa multiplicat. Et hoc est, quod ait, *Dominus memor fuit nostri.* Qualiter autem memoria, uel recordatio cadat in Deo, vide vers. 270. 1234. 1324 1363. Vnde q memorari Deum de nobis, fit idem quod nobis benefacere, ostendit subdens, *Et benedixit nobis*, scilicet, temporalia largiendo & multiplicando. Benedictio enim Dei ualet ad multa, vide vers. 1964.

Memoratur nostri Deus quando bona tribuit nobis.

2022 *Benedixit domui Israel, benedixit domui Aaron.*

HIc suum declarat propositum. Et primò in populo Iudæorum. secūdo in populo gētilium: ibi, *Benedixit omnibus.* Quantum ad primum, ait, *Benedixit domui Israel.* Quod maxime fuit tempore Iosue: quando dedit eis possessionē terræ promissionis, tunc.n. habuerunt plenum dominium, & rerum temporalium copiam. Et illam benedictionē habuerunt, quandiu domino seruierunt: sed quando Dei cultum deseruerunt, benedictionem mutauerunt in maledictionem: sicut eis prædixerat Moyses Deut. 28. dicens, Si audieris vocem domini Dei tui, vt facias mandata eius: venient super te benedictiones istę. Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro, Benedictus fructus ventris tui, & terræ tuæ: fructusque iumētorum tuorum. Benedicta horrea tua: & benedictæ reliquiæ tuæ. Benedictus eris tu ingrediēs, & egrediēs: abūdare te faciet dn̄s omnibus bonis, benedicetque te operibus manuum tuarum. Si autem non custodieris mandata domini Dei tui, venient super te oēs maledictiones istæ. Maledictus eris in ciuitate: maledictus in agro, &c. Quæ omnia hodie realiter in populo Israel adimpleta videmus. Sed fortè dices, q hodie totum oppositum videmus: (vt multoties dictū

Benedictio tēporalium datur bonis

Maledictio tēporalium datur malis

E est superius.) quoniam iusti egent, mali abundant: iusti premuntur aduersis, mali prosperitatibus florent, &c. Dicendum, q omnia promissa, & acta in antiquo testamento erant quædam figuræ illorum, quæ in nouo testamēto erant promittenda, & agēda. Nam ibi promittebātur terrena, quibus cœlestia figurabantur: ibi agebantur sacrificia animalium, quib. verum sacrificium eucharistiæ figurabatur. Et ideo sicut terminata est lex antiqua, & noua regnat, debitū est, ut figuris cessantibus, figurata prædicarentur. Vt ergo Deus sua benedictione cœlestia plenius, ac dignius cōferat: hic suis ut communiter non temporalia, non prospera, sed spiritualia bona; & pro ipsorum custodia aduersitates concedit, & sic benedictionem temporalem in cœlestem mutauit. Illi autem populo Israelitico aduerso, benedictionem temporalium in maledictionem mutauit æternā. Quod bene præuiderat Iacob pater ipsorum: cùm dixit, non pro se, sed pro suis malis successoribus: Timeo ne inducat sup me maledictionem pro benedictione. Benedixit autem temporaliter domui Aaron: quando sacerdotium ei confirmauit, & impugnatores partim igne consumpsit: reliquos absorbuit terra, ut habetur Nume. 16. Nobis autem sacerdotium illud Aaron in sacerdotium æternum Christi commutauit: ut dictum fuit psal. 109.

F

G

Benedictio in maledictionem est Iudæis conuersa.

Gen. 27.

Benedixit omnibus, qui timent dominum, pusillis cum maioribus. 2023

HIc agit de benedictione gentium con uersarum; quæ multo amplior est quam benedictio in antiqua lege populo Israel data. Hæc enim benedictio fuit verbi incarnatio, per quam omnibus volentibus benedicitur indifferenter, cuiuscunque status, sexus, vel conditionis existant. Vnde ad Eph. 1 Benedictus Deus, & pater domini nostri Iesu Christi: qui benedixit nobis in omni benedictione spirituali in cœlestibus. Quid autem sit ista benedictio ostendit Magister ibidem Glo. dicens, Hic ponit Apostolus benedictiones siue beneficia, quæ toti humano generi per Christum sunt facta. Distinguit autem duas benedictiones, siue prædestinationes, & earum effectus: quarum

H

Benedictio duplex est, duplex prædestinatio.

rum vna est de præsenti ad iustitiam: alia de futuro ad coronam. Nec dicuntur duæ prædestinationes in se, cùm una sit Dei prædestinatio, quæ est essentia sua; sed quia de duobus est ipsa Dei prædestinatio, s. de iustitia in præsenti, & de gloria in futuro. Deus enim ante mundi constitutionem, cùm nullus quicquam mereretur, præordinauit, quòd in tempore gratiæ aliquos à perditis separaret, & iustos, & immaculatos faceret. Præordinauit etiam, quòd illos iustificatos ad æternam beatitudinem perduceret. Harum benedictionum alteram hic implet, quæ iustos facit: alteram in futuro implebit, quæ erit omnium perfectio. Et hoc est quod ait, quòd benedixit nobis in omni spirituali benedictione in cœlestibus. Quod bene præuiderat psalm. dicens, *Benedixit omnibus qui timent dominum*, scilicet, timore filiali: *pusillis cum maioribus*. Et ista benedictio refertur ad primam prædestinationem, quę suos hic iustificat. Per pusillos intellige humiles: per magnos autem, nō quidem mole corporis, vel potestate terrena altos, sed virtutibus claros.

2024 *Adijciat dominus super vos, super vos, & super filios vestros.*

HIc ostendit vtilitatem latriæ in bonis spiritualibus, & æternis. Et tria facit, quia primo ostendit æternorum bonorum retributionem, secundò retributionis datorem, ibi, *Benedicti vos*: tertiò ex hoc differentiam inter antiquam & nouam legem assignat, ibi, *Cælum cæli*. Quantum ad primum sciendum quòd antiqua lex promittebat pro munere illi populo carnali bona carnalia, & temporalia, sub quibus tamen figurabantur bona spiritualia & æterna. Sic enim promissum est illi populo Israel, Ego dabo vobis omnia bona terræ, vt comedatis medullam terræ. Quid autem est bonum vltra omnia bona mundi, nisi bonum æternum, quod est supra omnia bona terrena? Et ideo hoc bonum, quòd excedit omnia bona, prædicit psalm. fidelibus dādū dicens, *Adijciat dominus super vos*, &c. scilicet, adijciat aliud bonū, quod est alterius generis. Sed quibus istud bonum æternum sit adijciendum adiungit dicēs,

Gen.45.

A *Super vos, & super filios vestros.* Vbi sciendum, quòd in ecclesia sunt duo genera fidelium, s. patrum & filiorum. Patres sunt doctores, & magistri, qui alios in fide Christo generant doctrina, & exemplo: sed filij vocantur per illos in fide generati. Et vtrisque debetur hoc præmium, sed tamen principalius patribus, sicut maioris est meriti erudire quàm erudiri, docere quam doceri. Et patres præmittit filijs, dicens ipsis patribus, *Super vos*. Et consequenter, *Et super filios vestros*, scilicet adijciat bona, &c. Vnde hic ait Gloss. Hic distinguit inter patres

Patres sunt doctores, filij sunt discipuli.

B & filios, scilicet inter magistros, & discipulos. Vel aliter exponitur, vt ista adiectio sit numeralis & personalis, ut sit sensus, O vos patres, o magistri, adijciat dominus super vos, id est, numero vestro. Et sic factum est, quia numerus magistrorum multiplicatus est. Adijciat etiam super filios uestros, quod ita factum est, quia creuit numerus sequentium. Accessit enim fides gentium, & creuit numerus, non solùm sapientium antistitū, sed etiam obedientium subditorum. Et nota, quod ad hoc ut quis in ecclesia uerus dicatur filius, maximè tria debet ha-

Filius patri obedire dēt.

C bere. Primò obedientiæ promptitudinem, ut mandata patris perficiat. Vnde ad Ephe. 6. Filij, obedite parentibus uestris in domino. Hoc enim iustum est: honora patrem tuum, & matrem tuam, quod est primum mandatum in promissione: ut bene sit tibi. Non enim debet filius præcepta discutere patris, sed semper credere, quòd pater filio solùm salutaria mandat. Vnde, si filius patris mandata discutiat, uidetur, an ille sit pater, discutere. Vnde Pe. Ra. super illo uerbo Luc. 11. Quis ex uobis patrem petit panem, ait, Charitas dolum nescit. Si pa-

D ter est, non potest non amare, si amat, nō nisi quod bonum est dare uel præcipere restat. Negat patrem, qui de patris suspectus est largitate. Patris præcepta discutere non licet, patris monita retractare non conuenit. Et si paterni mandati species tristior uidetur, res tamen ipsa salutifera, & utilis est. Sic & Abraham ubi patrem Deum credidit, mandatorum formas non attendit asperas, & acerbas, circuncisionem recipit, & quæ pater cœlestis iubet, non discutit, sed cir

concisionem uerecundam iudicat gloriosam. Filicidium considerat perscelestum, sed quia Deus imperat, totum pietati committit. Hinc Isaac patris gladiũ cùm videret, vnde dolere poterat, est gauisus. Hinc Iephthe filia patris vota sua morte tota gratulatione persoluit. Panis autem, quem pater Christus Iudæis dedit, versus est in lapidem: non dantis vitio, sed infidelitate capientis. Secundò, debet habere fidei rectitudinem, vt credenda non discutiat, sed illis adhæreat fideliter. Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, ijs qui credunt &c. Vbi August. Credentes fili; Dei fiunt, & fratres Christi nascuntur. Nam si non nascuntur fratres Christi, quomodo filij Dei esse possunt? Tertiò debet habere affectionis tranquillitatem, vt paci, & vnitati sit intentus. Matth. 5. Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Vbi August. Pacifici dicuntur, qui omnes animi sui motus componentes, & subijcientes rationi, carnalesque concupiscentias habentes edomitas, fiunt regnum Dei: in quo ordinata ita sunt omnia, ut illud, quod est in homine præcipuum, & excellens, hoc imperet cæteris non reluctantibus, quæ sunt bestijs, nobisque communia. Atque ipsum, quod excellit in homine, id est, mens, & ratio, subijciatur potiori, quod est ipsa veritas vnigenitus Dei filius. Neque enim imperare inferioribus potest quis, nisi se superiori subijciat. Et hæc est pax, quę datur in terra hominibus bonæ volũtatis: quæ ipsos filios Dei facit. Quia igitur per tria prædicta quis efficitur filius Dei, ideo consequens est vt per illa hæres sit Dei. Roman. 8. Si filij, & hæredes, hæredes quidem Dei: cohæredes autem Christi. Hæreditas autem Dei excellit omnia temporalia bona. Et ideo istam hæreditatem talis filij dandam præuidit psalm. doctoribus ecclesiæ: dicens, *Adijciat dominus super vos, & super filios vestros.*

Filium Dei facit fides.

Filium Dei facit pax mentis.

2026 *Benedicti vos à domino, qui fecit cælum, & terram.*

Consequenter hic ostendit huius additionis, uel hęreditatis datorem. Quasi dicat, Ille qui dedit terrena in antiqua lege, Deus suis q illa dare potuit, quia dñs omnium terrenorum, quia fecit terram. Consimiliter dare potest cœlestia; quia dñs cœlestium, quia fecit cœlum. Sic ergo vos benedicti estis à dño in terrenis, & in cœlestibus: quia ipse fecit cœlum, & terram. Vel per ista verba vult ostendere, q Deus potest beatificare, & corpus, & animam: corpus in præsenti p bona temporalia, eo modo quo hæc beatitudo in temporalibus potest consistere: & animam, in futuro, veram conferẽdo gloriam. Quod probat, quia Deus fecit cœlum, & terram, i. animam, & corpus: ergo vtrũque quietare potest. Quid enim per terrã nisi corpus de terra creatum intelligitur? vide vers. 1444. 1552. Per ipsum verò cœlum animas de cœlo à Deo creatas, i. cœlestes: quia cœlestia capere possunt, in quibus Deus vt in sede habitat. psalm. 10. Dominus in templo sancto eius: dominus in cœlo sedes eius. Nec immeritò anima maximè iusta cœlum dicitur. vt ostendit Bern. super illud Psalm. Psallite Deo, qui ascendit super cœlum cœli ad orientem: dicens, Est enim cœlum quęlibet sancta anima: nec immeritò sibi cœli nomen usurpat, vnde originem ducit. Si. n. propter corpus, quod est de terra homo terra dicitur: cur non propter animam, quæ de cœlo est, cœlũ esse glorietur: pręsertim cùm testetur cęlesti uita naturæ dignitatem & patriæ? Vnum Deum adorat, & colit, quomodo angeli: Christum super omnia amat, quomodo angeli: casta est, quomodo angeli, idque in carne fragili, q non angeli, sapit quæ in cœlis sunt, nó quæ super terram. Quid euidentius cœlestis originis insigne quàm hominem in regione dissimilitudinis, similitudinem retinere vitæ cœlestis, & in terra atque corpore pœne bestiali, cœlestem ducere vitam? Cœlestis sunt ista potentię, non terrenæ. Et q verè cœlum, ac de cœlo sit anima, quæ hæc potest cognoscere. Est itaque cœlũ anima sancta, habens solem intellectum, lunam fidẽ, stellas uirtutes. Stellas ideo virtutes dixerim, quia quomodo stellæ in nocte lucent, sed latent in die: sic vera virtus, quæ in prosperis non apparet, micat in aduersis. Illud sanè cautelæ est, hoc necessitatis. Ideo sidus uirtus est, & homo virtutum est cœlum vita, & opinione cõspicuum, fide purũ, spe firmum,

Psal. 67.

latum

latum charitate, speciosum contemplatione, pluens uerbi diuini pluuiam salutarem, tonans increpationibus, coruscans miraculis. Ad maiorem autem huius cœli euidentiam, sciendum, quod animæ sanctæ vel ipsi sancti multipliciter cœlis assimilantur: quoniam sicut cœli cæteris corporibus sunt altiores, puriores, clariores, & aptiores, sic & animæ sanctæ. vide deductionem vers. 518.

2026 *Cælum cęli domino, terram autem dedit filijs hominum.*

Hic ex prædictis ponit differentiam inter antiquam legem, & nouam. Vbi notandum, quod dominus noster Iesus Christus primitus cœlum suis fidelibus in lege noua promisit: dicens Matth. 3. Pœnitentiam agite: appropinquabit. n. regnum cœlorum. Et tales in lege noua per Christum geniti non sunt filij hominũ, sed ex Deo nati: non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, &c. sed ex Deo nati sunt. Filijs autem hominũ, i. sub antiqua lege seruientibus, terra promittebatur, i. temporalia bona, quibus bona promittebantur. Quantum ergo distat cœlum à terra, tantum lex noua ab antiqua. Et hoc insinuans ait, *Cælum cæli domino*, i. promittere cœlum cœli, i. bona cœlestia dare: domino fuit reseruatum. Terram autem dare, fuit concessum filijs hominum: vt puta, ipsi Moysi, & Iosue, qui diuisit eis terram in funiculo distributionis. Dicitur. n. cœlum cœli summum cœlorum, scilicet cœlum empyreum in quo animæ beatificantur. Vel aliter: per cœlum intellige gloriam cœlestem: per terram verò, ipsum infernum qui in medio terræ situatur. vide versicu. 108. Vnde de infernus terra dicitur. Iob. 10. Terra tenebrosa, & operta mortis caligine: vbi nullus ordo &c. Item nota, quod inter homines aliqui dicuntur domini, & non serui, & aliqui serui, & non domini. Nã seruus dr omnis peccator. Ioan. 8. Omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati. Domini autem dicuntur, qui soli Deo se subijciunt: cui seruire, regnare est. Tales enim sunt domini suorum actuum: quibus dicitur Gen. 4. Subtus te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Peccatores autẽ, & serui dicuntur & filij hominũ, quia

Cælum dat Christus dominus.

Terram promission e dedit Iosue. Psal. 77.

Terra dicitur ifernus cælum gloria æterna. Dominus dicitur quilibet iustus, filius hominis quilibet peccator.

A imitantur homines & non Deum. Nam hominis nomine culpa intelligitur, ut ostendit Greg. lib. 4. mor. c. 17. Quid est ergo, *Cælum Cæli domino*: nisi gloria æterna iusto datur: terra autem filijs hominum, id est, infernus peccatoribus deputatur?

Non mortui laudabunt te, domine, neque omnes, qui descendunt in infernum. 2027

Hic ostendit, à quibus dignè Deus laudatur. Et primò negatiuè, secũdò affirmatiuè: ibi, *Sed nos*. Quantum ad B primum, sciendum, quòd mors est multiplex: scilicet, bona, & mala, & indifferens. Mors indifferens est mors naturalis, quæ dicitur indifferens ad bonum, & ad malum: quia de se nec est meritoria, nec demeritoria: de qua psalm. 88. Quis est homo, qui uiuit, & non videbit mortem? Secundò est mors bona, qua scilicet quis moritur mundo, & vitijs: de qua Rom. 6. Qui mortuus est, iustificatus est à peccato. Sed hic nota, quod aliquis mortuus est mundo, & sibi mortuus est mundus: sicut renuncians mundo iustus, quẽ C aduersitas mundi persequitur. Aliquis est mortuus mundo, sed sibi viuit mundus: sicut iustus renuncians mundo: cui tamen prospera mundi succedunt: sicut fuit Abraham, & magni reges, & principes iusti. Aliquis nec est mortuus mũdo, nec sibi moritur mundus: sicut sunt peccatores mũdum amantes, quibus prospera mundi succedũt. Aliquis non est mortuus mundo: cui tamen moritur mundus: sicut miser, & pauper, qui mente diligit mundum & ea, quæ sunt in mundo: cui tamen non arrident prospera mundi, sed ipsum persequuntur aduer- D sa. Tertiò est mors mala. Et hæc est triplex: scilicet, naturæ, culpæ, & gehennæ, vide versic. 520. Ad propositum ergo, hic loquitur de morte culpæ, & gehennæ. Mortem culpæ tangit: dicens, *Non mortui laudabunt te domine*: scilicet dignè: quia non est speciosa laus in ore peccatoris. De talibus. n. qui in peccato laudãt Deum cõqueritur Christus, dicens, Hic populus labijs me honorat: cor autem eorũ longè est à me. Cõsequẽter subinfert mortẽ gehennæ: dicẽs:

Mors multiplex.

Moritur quis mũdo, sed non ecõtrarie. *Moritur quis mundo & econtrario.* *Viuit quis mundo, & econtrario.* *Viuit quis mundo, & non econtrario.*

Eccl. 15. *Matth. 15.*

Blasphemant damnati Deũ. *Neque omnes, qui descendunt in infernum.* E Existentes enim in inferno, Deum non laudant, sed præ doloribus linguas suas mordentes ipsum blasphemant. De quibus dicitur Apocal. 16. quòd manducauerũt linguas suas prę dolore, & blasphemauerunt Deum cœli, nec egerunt pœnitentiam. Tales ergo mortui, & in infernum descendentes, non laudant dominum. Et aduerte, quòd non dicit generaliter, quòd nullus descendens in infernũ laudet Deum: sed particulariter dicit, *neque omnes*, quod æquipollet huic, quidam non. Quod ideo dicit, quia tempore suo ante Christi passionem, omnes F quantumcũque iusti morientes ad infernum descendebant, & tamen certum est, quòd illi Deum laudabant: quia erãt in statu gratiæ expectantes apertionem cœlestis ianuæ per Christi passionem fiendam. Ideo non de omnibus descendentibus in infernum ait, sed de quibusdam dicens, *neque omnes*, &c. Et istum intellectum hic ponit glo. quare hoc non dixit vniuersaliter, sed solùm particulariter.

2028 *Sed nos, qui viuimus, benedicimus domino, ex hoc nunc, & vsque in sæculum.*

Vita multiplex, bona & mala, et indifferẽs. Hic ostendit affirmatiuè, à quibus benedicitur, scilicet, à viuentibus. Et potes de vita distinguere, sicut statim distinctum est de morte: scilicet, quòd est quędam vita bona, quædam mala, quædam indifferens. Vita indifferens est vita naturalis, de qua Gen. 2. Inspirauit in faciem eius, spiraculum vitæ: & factus est homo in animam viuentem. Secundò est vita mala, s. criminalis, & vitiosa. De qua cuilibet peccatori dicitur, Nomẽ habes quòd viuas, & mortuus es. Alia est vita bona. Et hæc est duplex, s. gratiæ, & gloriæ. De quibus omnibus vide diffusè in postillis super Ioan. c. 9. Ad propositum autem hic loquitur de illis, qui viuunt vita gratiæ, ac vita gloriæ: quia à talib. dignè laudatur Deus: vide vers. 1995. 480. 502. 1636. 1721. 1838. Et nota, q̃ idem est laudare Deum, qđ benedicere Deũ. Benedicere autem Deum est bene viuere. vide ver. 378. Item nota, quòd Deum benedicimus multipliciter. vers. 502.

PSAL. CXIV.

Dilexi, quoniam exaudiet dominus vocem orationis meæ. 2029

PSALMVS iste talem habet titulũ, *Alleluia*. Idem est quod laudate Deum, vide in titulo psal. 104. Istum autẽ Psalmum fecit Dauid ad laudãdum Deum, qui ipsũm liberauerat à pſecutione Saulis: maximè quando (ut habetur 1. Reg. 23.) Dauid fugiens à facie Saulis se cum suis abscõderat in deserto Maon. Ziphęi autem, qui iuxta illud desertum habitabant, qui erant de genere Dauid, prodiderunt eum Sauli, promittentes ipsum Dauid tradere in manus Saulis, si illuc ascenderet. Venit ergo Saul cum exercitu magno: & circundedit locum, in quo erat Dauid, in modum coronæ, vt nullo modo euadere posset. Et tũc Dauid desperauit posse euadere manus Saulis. Et statim venit nuncius ad Saulem, dicens, Festina, & veni: quoniam infuderunt se Philistæi super terram. Tunc Saul coactus, inde recessit, & dimisit Dauid perse G qui Et tunc Dauid inde recessit, & habitauit in locis tutissimis Engaddi. Ad propositum ergo videns se tunc Dauid liberatum de manibus Saulis, à quib. desperabat posse euadere: pro gratiarũ actione ipsi Deo, & pro laude Dei fecit istum Psalmum, & alios ad laudem Dei inuitans. Et hoc sonat psal. titulus, qui est, alleluia, i. laudate Deum. Quantum ergo ad sensum literalem, dic ut Nicolaus. Quantum verò ad sensum propheticũ, sciendum, q̃ omnes nascimur filij iræ: & post natiuitatem multoties peccantes, per deserta huius mundi errando uagamur: H sed pietate Christi, mediãtibus suis sacramentis, reducimur ad ipsum tanquam ad pastorem proprium, & ad eius ouile, Quod alibi præuidens ps. ait Christo, ps. 118. Erraui sicut ouis, quæ perijt: quęre seruum tuum, domine. Quod & Christus fecit sua præsentia, suis monitis, & exemplis per se, & per prædicatores suos. Quod considerans Psalmista in hoc Psalm. de hoc gratias Deo agit. Et tota intentio psalm. est, ex hoc nos ad Dei laudem inducere. Quibus visis, ad diui-

diuisionem psal. accedo. Diuiditur ergo psal. iste in partes tres, quia primò psal. in persona peccatoris conuersi ponit suā liberationem: secundò petit suam beatificationem: ibi, *O domine*. Tertio consurgit ad gratiarum actionem: ibi, *Conuertere*. Prima pars diuiditur in partes quatuor: quia psal. primò ponit suam orationem: secundò Dei miseratione: ibi, *Quia inclinauit*: tertiò status in quo prius erat declarationem: ibi, *Circundederunt*: quartò suam præteritam tribulationem: ibi, *Tribulationem*. Quantum ad primū, sciendum, q differentia est inter bonos, & malos: in hoc q mali plus diligunt temporalia quàm spiritualia, & ideo plus accenduntur ad dilectionem benefactoris tēporalis quàm spiritualis, boni autē econtrario. Vnde iste iam conuersus ad Deū in personam iustorum clamat, dicens, *Dilexi*, s. Deum. Et causam subdit, *Quoniam exaudiuit uocem orationis meæ*. Vera.n.oratio non petit temporalia principaliter, sed solùm spiritualia, dicente Christo, Quærite primùm regnum Dei, &c. Et ideo in hoc quod dicit orationem suam exauditam: ostendit se Deum diligere propter spiritualia bona, non propter tēporalia. Et hoc hic notans Glo. dicit, Nō parum differt dilectio istius à dilectione infidelium. Diligitur enim Deus etiam ab infidelibus uel peccatoribus: quia bona temporalia eis tribuit. Vnde alibi scriptum est, Confitebitur tibi, cùm benefeceris ei. Diligitur autem perfectè, cum animus aduersis non mouetur: sed spe futurorum bonorum magis in caritate accenditur: quemadmodum iste de se exponit: dicens, *Dilexi*, scilicet Deū: nō quia me regē, vel diuitem fecit, uel quia prospera dedit, sed quia vocem orationis meę exaudiet, i. exaudiuit: spiritualia, s. conferēdo, quæ statim exponit inferius. Sed hic cadit dubium, s. an propter beneficium tēporale siue spirituale quis plus Deum teneatur diligere quàm sine beneficio. Et uidetur quòd non: quia nullus tenetur plus Deum diligere quàm possit, q. nullus ad impossibile potest obligari. Sed quilibet ēt sine beneficio tenetur Deum diligere quātum potest: quia ex toto corde, ex tota anima, & ex omnibus viribus, ut habetur Matth. 22. & Mar. 12. Quod exponens August. primo

Matth. 6.

Quæstio Deus an sit diligendus plus propter beneficiū.

Diligere Deū ex toto corde, ex tota anima, &c.

A de doctrina Christiana, ait, Deum ex toto corde diligere præciperis, ut omnes cogitationes tuas, ex tota anima tua, ut omnem uitam tuam, & ex tota mente tua, ut omnem intellectum tuum in illū conferas, à quo habes ea, quæ confers. Nullam ergo uitæ nostræ partem reliquit, quę uacare debeat, & quasi locum dare, ut alia re uelit frui, sed quicquid ad diligendum uenerit in animam, illuc rapiatur quò totus dilectionis impetus currit. Tunc est enim optimus homo, cùm tota uita eius pergit in incommutabile bonum. Ex quibus apparet quòd quilibet Deum tenetur diligere quantum

B potest. Præterea, bonitas diuina est ratio immensa, mouens nos ad dilectionē Dei: ergo non plus moueri debemus ad Dei dilectionem ratione beneficiorum, quæ ratio est finita, sicut & beneficia collata sunt bonitatis finitæ. Aliter enim finitum additum finito faceret ipsum minus, quod est cōtra Philosophum 3. Physicorum. Ad oppositum, uidetur hic Psalm. qui dicit Deum se diligere propter beneficium exauditionis, dicens, *Dilexi, quoniam exaudiuit dominus*, &c. Respondeo, quòd ista quæstio est similis il-

C li, qua quæritur, vtrum Christus nostrā salutem magis meruerit per actum suæ passionis, quàm per actum suæ incarnationis fecerat. Et respondent doctores, quod Christus per plura merita, uel actus meritorios nostram salutem potuit mereri, sed non per maius meritū quàm fecerit in principio per actum suæ incarnationis, quia quilibet actus suus erat infiniti meriti. Sic in proposito, dico, quod tenemur ad dilectionē Dei toto corde, tota anima, &c. & hoc ratione eius infinitæ bonitatis, nec ad hoc magis obligari possumus, sed bene pluribus rationibus:

D non tamen magis. Ratione ergo beneficij à Deo recepti teneris Deum diligere, id est, noua ratione obligatis ad dilectionem Dei quàm ante, sed non magis, quia ante etiam infinitè obligabaris. Et hæc est intentio Greg. in hom. dicentis: Cùm enim augentur dona, rationes crescunt donorum. Et magis ex donis obligaris, & sic hoc extensiuè, scilicet, pluribus rationibus.

2030 *Quia inclinauit aurem suam mihi, & in diebus meis inuocabo.*

Auris Dei esse filius Dei.

HIc consequenter ostendit Dei miserationem. Vbi notandum, q cùm Deus non sit corpus, & per consequens nec mẽbra corporalia habeat, ideo oportet hic per aurem Dei aliud intelligere quã sit auris instrumẽtum corporale auditus. Notandum ergo, q auris in nobis dicitur instrumẽtum corporis, quo aliorum percipimus voces. Sic spiritualiter auris Dei dicitur illud per quod nostra percipit vota, & oratione exaudit. Orationes autem nostræ exaudiuntur per Dei filium. Et hinc est, q ecclesia suas orationes per Dei filiũ terminat: dicens, Per dominum nostrum Iesum Christũ. vide ver. 1439 Et ideo ipse Dei filius auris Dei dicitur. Sola. n. Dei sapientia, cordis nostri vota intelligere & audire potest, quia solus Deus corda scrutatur. Cùm ergo filius Dei sit sapientia Dei, & sapientia Dei sit auris Dei: consequens est vt filius Dei sit auris Dei Et istam aurem sibi per incarnationem inclinari postulabat psalm. dicens, Inclina aurem tuã mihi, & exaudi verba mea, i. inclina, & mitte filium tuum ad susceptionem nostræ humanitatis. Et istam aurem nobis iam inclinatam nunc ostendit Psal. dicens, *Quia inclinauit aurem suam mihi.* Quasi dicat. Ideo Deum dilexi. ideo me Deus exaudiuit, quia filium suum inclinauit in terris. Et hæc est intentio Glossæ dicentis hic, Inclinauit aurem suã mihi, dum humano generi filium suum dedit: inclinauit Deus aurem suam in incarnatione filij, & in passione. Et quia beneficium gratis datum, animat recipiẽtem ad alia postulanda, ideo psalm. considerato tanto beneficio gratis nobis dato, ad alia postulanda confidens assurgit, dicẽs, *Et in diebus meis inuocabo.* Et nota q dicit, *In diebus meis,* qoia dies nostri sunt dies, quos fecimus nobis, s. dies pœnæ, tribulationis, & miseriæ, in quibus maximè compellimur ad inuocãdum dominum. Vnde Glossa, *In diebus meis.* i. meæ miseriæ, quos mihi feci peccãdo, qui sunt pleni laboris, & doloris. Et nota, q inclinatio in scriptura multa significat: quia est inclinatio humiliationis, qui. n. se inclinat, ex magno paruus efficitur. Isto modo inclinauit se Bersabe, se humiliando regi Dauid. 3. Reg. 1. Inclinauit se Bersabe, & adorauit regẽ. Isto modo ĩclinauit se Christus, qñ exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens, &c. ps 17. Inclinauit cœlos, & descendit. Secũdò est inclinatio eruditionis, sicut Magister docere uolens discipulum se inclinat ad illũ. Et isto modo videns Iesus Pharisæos, & Scribas ad peccata aliorum sine misericordia punienda paratos: ut eos doceret misericorditer alios iudicare, se inclinauit. Io. 8. Iesus aũt inclinans se, scribebat in terra. Scribebat. n. quasdam figuras, in quibus illorum quilibet peccata sua legebat. Tertiò est inclinatio exauditionis, sicut alium exaudire volẽs, se ad supplicãtem inclinat. Et isto modo se Christus inclinauit, qñ preces cæcorũ exaudiuit. Et istam inclinationem postulabat Dan. dicẽs, Deus meus, inclina aurem tuã, & audi: aperi oculos tuos, & uide desolationem nostram. Quartò est inclinatio satisfactionis, sicut diues non obligatus se inclinat ad satisfaciendum pro alio obligato. Et sic se inclinauit Iesus pro nobis in morte satisfaciẽdo. Io. 19. Inclinato capite, tradidit spiritum. Quas oẽs Christi inclinationes notans psalm. sub nomine auris quę Dei filium significat, ait, *Et inclinauit aurem suam mihi.*

Inclinatio multiplex.

Inclinauit se Christus pro nobis multipliciter.

Phil. 2.

Luc. 21.

Dan. 9.

E F G H

Circundederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me. 2031

Dolores mortis sunt peccata.

VT maiorem Dei ostẽdat gratiã, hic declarat statum, in quo priùs erat. Vbi nota, q dolores mortis dicuntur illi, ex quibus mors sequitur, & causatur, sic & dolores mortis spiritualis sunt illi, ex quib. mors spiritualis ĩducitur. Mors autem spiritualis est duplex, scilicet, culpę, & gehennæ. Ezec. 18. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Inducunt etiam mortem pœnæ æternæ. Sic. n. de illo peccatore epulone dicitur, Mortuus est diues, & sepultus est in inferno. Quid sunt ergo dolores mortis, nisi peccata, quib. mors spiritualis animę & infernalis pœnæ causatur? Et sic dicere, *Circundederunt me dolores mortis*, nihil aliud est, nisi circundederunt me peccata. Et quia quilibet continuè in præsenti uita stat

stat in periculo mortis, quia mors vbiq; & semper expectat, ideo omnis, qui est peccato circundatus, semper manet in periculo pęnæ infernalis. Et hoc notās, ait, *Et pericula inferni inuenerunt me*. Et aduerte, q licet malum culpæ quandoq; inueniat hominem, ut puta cum quis peccat, & non à proposito, quandoque verò inueniatur ab homine, vt puta cū quis ex deliberatione, & à proposito peccata committit, sic consimiliter quādoque homo tenet peccatum, quandoque tenetur à peccato: vide vers. 1189. Tamen pęnam infernalem nunquam aliquis inuenit, quia illam nullos appetit, nec appetere potest, quia affectio commodi inseparabilis est à voluntate, sed inuenitur ab ea. Et ideo non ait ps. Pericula inferni ego inueni, sed ait, *Pericula inferni inuenerunt me.*

Pœnā non inuenimus sed inuenit nos.

2032 *Tribulationem, & dolorem inueni, & nomen domini inuocaui.*

Hic exponit suam tribulationem. Sed fortè dices, Videtur q iste textus contrarietur præcedenti, quo dicit, *Pericula inferni inuenerunt me*, modo aūt dicitur, q ipse illa inuenit. Ideo notandum q inuenire qnq; est terminus inquisitionis, vt qn quis aliquid inquirendo illud iuenit. Et sic dicebat saluator, Quærite, & inuenietis. Quandoque vero est terminus cognitionis, vt qn ad cognitionem alicuius quod ante ignorauerat, deuenit. Et sic dr Sap. 9. Difficile æstimamus quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt, inuenimus cū labore, &c. Modo ad propositum, si inuenire sit terminus inquisitionis, tunc pericula inferni nos inueniunt, & non econtratio Si autem sit terminus cognitionis, nos illa inuenimus, & non econtrario. Primo modo loquebatur in præcedenti versiculo, secūdo modo loquitur in isto. Vnde hic Gl. *Tribulationem, & dolorem inueni*, hæc sunt mala, quæ prius dixerat, pericula inferni, quæ prius ipsum inuenerant, sed postmodū ipse illa inuenit, i. cognouit. Et ideo ne in illis incideret, nomen domini inuocauit. Vel aliter, quando quis considerat statum peccati in quo iacuit Dei offensam & pœnam futuram, multoties dolet & turbatur de tali statu, & ad statum pœnitentiæ se præparat, & Deū

Inuenit quandoque quis dolorē, quandoque inuenitur à dolore.

Luc. 11.

A vt sibi parcat, inuocat corde. Et sic iste ait, cognoscendo periculum inferni in quo eram, peccata me circundantia, verti me ad statum pęnitentiæ, per tribulationem habendo contritionem, per dolorem meipsum puniendo. Et sic tribulationem & dolorem inueni, quia studiose illa quæsiui, per quæ nomen domini inuocaui, & hoc postulando veniam. Et attende quòd talis ex commissis offensis pęnitere volens, duplicem tribulationē & dolorem inuenire debet. Primo q nō fecit bonum quod debuit. Secundo quia fecit malum quod non debuit. Quod

Dolor in pęnitentia duplex debet esse.

B notās Greg. ait, Omnis peccator in pęnitētia duplicem gemitum habere debet. Quia nimirū & bonum quod oportuit non fecit, & malum quod non oportuit fecit. Hinc est enim, quòd per Moysen de eo, qui iuramentum protulit vt vel male quid, vel bene faceret, atq; ipsum obliuione transcendit, dicitur, Offerat agnam de gregibus suis, siue capram, orabitque pro eo sacerdos pro peccato eius. Sin autem non poterit offerre pecus, offerat duos turtures, vel duos pullos columbarum, vnum pro peccato, & alterum in holocaustum. Iuramentum

Leuit. 5.

C namque proferre est, voce nos diuinæ seruituti obligare. Et cum bona opera facere promittimus, bene nos facere spōdemus, cum vero abstinentiam, cruciatumque carnis nostræ vouemus, malè ad præsens nos nobis facere iuramus, sed quia nullus in hac vita ita perfectus est, vt quantumlibet Deo deuotus sit, inter ipsa quantumcunque pia uota non peccet, pro peccato agnus offerri de gregibus siue capra præcipitur. Quid enim per agnam, nisi actiuæ vitę innocentia? Quid per capram, quæ in summis sępe extremisque pendens rupibus pascitur,

D nisi cōtemplatiua uita significatur? Qui ergo conspicit se promissa atq; proposita nō implesse, ad sacrificiū Dei sese studiosius debet, uel innocentia boni operis, vel sublimi pastu cōtemplationis accingere. Et bene agna de gregibus, capra vero de gregib. offerri nō iubetur, quia actiua uita multorum est, contemplatiua vero paucorum. Et cum hęc agimus, quę multos agere & egisse cōspicimus, quasi agnā de gregibus damus. Sed cū offerētis virtus ad agnā, capramque non

non sufficit, in remedio pœnitentis adiū gitur, vt duo columbarū pulli vel turtures, quæ pro cantu gemitum habēt, offerantur. Quid ergo per duos columbarū pullos uel turtures, nisi duplex pœnitētiæ nostræ gemitus vel dolor designaf? vt cum ad offerenda bona opera nō cōsurgimus, nosmetipsos dupliciter defleamus, quia & recta non fecimus, & praua operari sumus. Vnde & unus turtur pro peccato, & alter in holocaustum offerri iubetur. Holocaustū namque totum incensum dicitur. Vnum ergo turturē pro peccato offerimus, cum pro culpa gemitum damus, de altero vero holocaustū proferimus, cū pro culpa eo q bona neglexímus, nosmetipsos funditus succēdētes igne doloris ardemus. Hæc Greg. Ista ergo duo notans ps. ait in persona pœnitentis. *Tribulationem, & dolorem inueni*, vt tribulatio referatur ad malum commissum, & dolor ad bonū omissum.

2033 *O domine, libera animam meam, misericors dominus, & iustus, & Deus noster miseretur.*

Vita præsens miserijs est plena. Consequenter hic psal. petit beatificari à Deo. Et primò petit præmiū secūdò allegat meritum ibi. *Custodiens*. Quantum ad primum, sciendum, quòd præsens vita tota miserijs est plena, ita ut ipsa prosperitas mundi multis aduersitatibus sit respersa, ipsa lætitia multis tribulationibus, ipsa corporis sanitas multis laboribus indigeat. Vnde præsēs vita tota est molestijs plena. Quod ostē Gualfred. super illo verbo Eccl. 40. Graue iugum super filios Adam, &c. dicit, Quem non humiliet conceptus impurus, &c. Ex quibus sequitur, quòd nullus beatificari potest, nisi primo ab ista vita liberetur. Et hoc est quod postulabat Apost. d. Infelix homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? *Rom. 7.* Conformiter, & nunc ps. à præsenti miseria liberari à Deo postulat, dicens, *O domine, libera animam meam*, s. vt ad tuam gloriam possim peruenire. Sic liberari Iob *Iob 10.* à Deo postulabat, d. Libera me, domine, & pone me iuxta te. Sed quis potest istam liberationem facere, nisi Deus? iō subdit, *Misericors dominus, & iustus*. Sic & Apostolus cum dixisset, Quis me liberabit de corpore mortis huius? statim subiunxit, Gratia Dei per Christum. Sic & psal. dicit, *Misericors Dominus*. Quasi dicat, Liberari nullus dubitet, quia misericors est dominus & iustus, misericors, quia primo per gratiam suam me uocauit à vitijs, iustus, quia hic me castigat, & punit pro vitijs, ne flageller in perpetuum. Et omnibus istis modis misericordiam suam nobis ostendit, scilicet, vocādo nos ad gratiam, hic puniendo mala commissa. Et totum ad istum finem misericors dominus facit, ut nos coronet ī gloria. Et hoc est quod subdit, *Et Deus noster miseretur*. Miseretur nāque, quia per flagella recipit ad beatitudinē, nec tam amarum est quod hic flagellat, quā dulce quod in beatitudine donat. Flagellat Deus nos hic, vt per pęnas ad gloriā trahat, ut ostendit Greg. d. Diu quippe Deus tolerat, quem in perpetuum damnat, & furorem suum non inferre dissimulat, quia effundendum sine fine in posterum seruat. Electorum autem est hic conteri, ut in æternum ad præmia debeant æternæ beatitudinis erudiri. Nostrum est hic flagella percipere, quibus seruatur de æternitate gaudere. Hinc.n. scriptum est, flagellat Deus omnem filium, quē recipit, &c. Et sic patet, quòd dominus nobis miseretur, dum pro peccatis hic punit & flagellat, dum de miseria huius uitæ nos tollit, dum ad gloriā nos eleuat. Et in omnibus istis dicit ps. *Et Deus noster miseretur*.

Misericors est Deus multipliciter.

Pœna et aduersa nos ad gloriam trahunt.

Greg. 26. mor. c. 18.

Hebr. 12.

Custodiens paruulos dominus, humiliatus sum, & liberauit me. 2034

Hic allegat meritum, quo Deus liberat animā & beatificat. Vbi sciēdum, quod inter oēs uirtutes humilitas maxime exaltat hominē in gloria, sicut econtrario superbia maximè ad inferna deponit. Lucæ 18. Omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur. Ista uirtute uirgo Maria meruit exaltari. Lucæ 1. Quia respexit humilitatē ancillæ suæ, &c. Ista virtute Christus super omnem creaturam fuit exaltatus. Philipp. 2. Humiliauit semetipsum, &c. propter quod Deus exaltauit eum, & dedit illi nomen, &c. vide versic. 227. 479. 1762. Propter quod dicitur Iob 22. Qui humi-

Humilitas gloriam meretur.

humiliatus fuerit, erit in gloria. Vnde A humilitatem nostræ liberationis à peccati miseria & glorificationis ostendit ps. d. *Humiliatus sum, & liberauit me.* Sed ne credas tantã virtutem à te habere, sed Dei donum esse, ideo præmittit, *Custodiens paruulos dominus.* Q. d. Dñs est ille qui paruulos facit, i. humiles, & ipsos custodit. Vel aliter, vt hic humiliari non accipiatur pro uirtute, sed pro pœna, ut dictũ est vers. 616. Et tunc est sensus, *Dominus custodit paruulos*, i. humiles. Et p quẽ modum custodit? certè per aduersitates & pœnas. Et hoc est q subdit, *Humiliatus sum & liberauit me.* Et istum sensum B hic ponit glos. d. *Custodiens paruulos dominus*, i. dñs vt pastor custodit humiles, quos grandes quærit in gloria. Et experto credite, quia ego humiliatus sum, & ipse liberauit me. Quasi d. Dolor iste quo hic me custodit, non est mortalis, sed salutaris, quem secando medicus facit. Et hic nota, q dominus custodit multa personarum genera, ut dictum est 1665. Ibi dictum est de primo membro, hic prosequere.

Custodit dominus multa personarum genera.

2035 *Conuertere, anima mea, in requiem tuam, quia dominus benefecit tibi.* C

HIc consurgit ad gratiarum actionem. Hic. n. ps. loquitur animæ suæ vt hic ly *anima* sit casus uocatiui, & non accusatiui. Et primò gratias agit, secundò beneficia recolit, ibi, *Quia eripuit*, tertiò patriam æternam sperando quærit, ibi. *Placebo.* Quantum ad primum sciendum, q in uita præsenti requies esse nõ potest, quia multis laboribus plena, vt dictum est vers. 2033. Et quanto quis plus in mundo conuersatur, tanto pluribus subijcitur laboribus. Quanto aũt quis plus mente mundum deserit, tanto amplius quiescit interius. Et hoc est, quod D dicebat saluator, In me pacẽ habebitis, in mũdo aũt, pressuram. Quia quamuis mundus pressuris premitur exterius, anima tñ per contemplationem à mundo separata, quiescit interius. Quod bene considerans scriptura dicit, q Deus dedit carmina in nocte, i. requiem in pressura, & tribulatione. Vnde Greg. prædicta verba exponens, ait, Carmen in nocte est lætitia in tribulatione, quia etsi

Aduersa hic patimur sed in Deo requiescimus & consolamur.

Ioan. 16.

Iob 35.

Gregor. 26. mor. c. 1.

pressuris temporalibus affligimur, sæpè iam tñ de æternitate erigimur vel gaudemus. Carmina in nocte Paulus prædicabat, d. Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Carmen in nocte Dauid assumpserat, qui dicebat. Tu es mihi refugium à pressura, quæ circundedit me, exultatio mea, erue me à circundantib. me. Ecce de nocte pressuram nominat, & tamen liberatorem suum inter angustias exultationem vocat. Foris quidem nox erat in circundatione pressuræ, sed intus carmina resonabant de consolatione lætitiæ. Quia. n. ad æterna gaudia redire non possumus nisi per temporalia detrimenta, tota scripturę sacræ intẽtio est, vt spe manẽtis lætitiæ nos inter hęc adue sa transitoria corroboret. Vnde Ezechiel propheta librum se accepisse testatur, in quo scriptæ erant lamentationes, carmen, & vę. Quid. n. libro hoc, nisi diuina eloquia figurant? Quæ quia nobis lachrymas luctusque præcipiunt, lamentationes in eo scriptæ referuntur. Carmen quoq; & væ continent, quia sic de spe gaudium prædicant, ut in pręsenti tamen pręssuras, atque angustias indicent. Carmen, & vę continent, quia si illic dulcia appetimus, primum necesse est vt hic amara toleremus. Carmen, & vę dominus discipulis pdicabat, d. Hęc locutus sum uobis, ut in me pacem habeatis, in mundo autem pressuram habebitis. Ac si apertè diceret, Sit uobis de me interius, quod consolando reficit, quia erit de mundo exterius, quòd sęuiendo grauiter premat. Ex quibus apparet, quòd à laboribus mundi requiescere non valemus, nisi nos ad requiescendum in Christo, per contemplationem vertamus, Et hoc est quod ps. suæ animæ consulit, d. *O anima mea conuertere in requiem tuam*, quę requies Christus est, ipso dicente, Venite ad me omnes qui laboratis, &c. sequitur, & inuenietis requiem animabus vestris. Et quomodo in hanc requiem debeat conuerti, nisi per gratiarum actionem, cogitando, & confitendo gratias à Deo receptas? Et hoc est, quod subdit. *Quia dominus benefecit tibi.* Quasi dicat. Hoc confitere corde & ore, scilicet, quòd dominus benefecit tibi, uocando te à vitijs iustificando per gratiam, & eleuando per spem.

Rom. 12.

Psalm. 31.

Ezech. 2.

Ioan. 16.

Matth. 11.

Quia eripuit animam de morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu.

HIc beneficia recepta recolit. Vbi nota, ꝙ potissima sunt tria Dei beneficia, quorum unum confert in præsenti, & duo in futuro. Primum, quod cõfert in præsenti, est quando nos iustificar, & de peccato ducit ad gratiam. Et istud notans psal. dicit, *Quia eripuit animam meam de morte*, s. peccati. Et quãuis omne peccatũ mortale mortem inferat animæ, hoc tñ maximè facit peccatum infidelitatis. Eripit ergo Deus animam de morte, quando infideles vocat ad fidem. Et hoc est, quod hic glos. Aug. dicit
Mors est infidelitas. Mors est infidelitas, Vnde dominus in euangelio dicit, Dimitte mortuos sepeli
Luc. 9. re mortuos suos, Et alibi. Non mortui
Psal. 113. laudabunt te, domine. Iam ergo iste ab infidelitate habet animam ereptam à morte, eo ipso quòd ex infideli factus est
Ioan. 5. fidelis. Quia sicut dñs ait, Qui credit in me transit de morte ad uitam. Potest &t intelligi de erepto à quocunque peccato mortali, & ad uitam gratiæ reducto, ut talis dicat agẽdo gratias Deo, *Quia eripuit animam meam de morte.* Quod iõ dicit, quia solus Deus animam iustificare potest ad uitam gratiæ. Alia autẽ duo beneficia non sunt in uita præsenti, sed in uita futura. Quorũ primũ est omnis miseriæ cessatio. Quamuis.n. in præsenti semper sit miseria & tribulatio, in beatitudine tñ erit sine omni miseria consolatio. Quod notatur Apoc. 7. vbi de sanctis dicitur, Non esurient, neque sitient amplius. Et hoc quo ad miserias naturales, cuiusmodi sunt fames, & sitis. Neq; cadet super illos sol, neq; æstus. Et hoc quo ad miserias accidentales, cuiusmodi sunt ardores febrium, & æstus concupiscentiarum. Et absterget Deus omnẽ lachrymam ab oculis sanctorum. Et hoc quo ad miserias spirituales, sicut est plãgere peccata præterita, timere futura, quia quamuis in patria beati recordentur de malis, & peccatis suis, tñ ex hoc ibi non recipient dolorem, quia solum in eis considerabunt Dei misericordiã, quæ eos de tantis malis liberauit. Sicut qui cum fuit in periculo mortis, & se liberatum cõsiderans, non dolet, sed gau-

E det de sanitate recepta. Sic sancti considerabunt tam intensè miam Dei in ipsorum iustificatione, ꝙ non ad lacrymas ex ipsorum peccatis inducentur, sed ad gaudium, & gratiarum actionẽ. Et istud beneficium notans ps. ait. *Eripuit oculos meos à lachrymis.* Et hic accipitur præteritum pro futuro propter certitudinem prophetiæ, Vnde de beatis dicitur, Aufe *Esa. 25.*
ret Deus omnem lachrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de uniuersa terra. Secundum beneficiũ de futuro est in bono confirmatio, quia beati ita in bono erunt confirmati, ut
F amplius per aliquod peccatum nõ possint cadere, quia si cadere possent, semper de casu suo haberent timere, & dubitare, quæ sine pœna in eis esse non possent, quæ fœlicitati patriæ repugnant. Et hoc notãs ps. hic ait, *Eripuit*, i. eripiet pedes meos à lapsu, per pedes intelligẽs intellectum & uolũtatem, quibus totus homo interior circunfertur & agitatur. Vnde in persona cuiuslibet beati, ps. loquitur d. Reddam laudationes tibi, quo *Psal. 55.*
niam eripuisti animã meam de morte, pedes meos de lapsu, ut placeam coram Deo in lumine uiuentium.

G *Placebo domino in regione uiuorum.* 1037

HIc vltimo spe beatũ se futurũ prædicit. Vbi notandum, ꝙ multiplex *Regio quadruplex.*
est regio, scilicet, duplex in ista uita, & duplex in alia. In ista vita est regio peccatorum, & regio deuotorũ. In alia vita est regio damnatorum, & regio beatorum. Primo hic est regio peccatorum. Mun *Luc. 15.*
dus.n. iste est quędã regio lata, & spaciosa, quã mente inhabitantes, dissimiles & longinqui fiunt à patre cœlesti. In cuius figura dicitur de filio prodigo, ꝙ filius prodigus congregatis omnibus, abijt in
H regionem longinquam, ibique dissipauit omnia sua, &c. Quę enim est regio longinqua, nisi mundus iste cum suis concupiscentijs, & uoluptatibus? quę regio in ipsa mente manẽtes elongat à Deo, nõ quidem loco, sed similitudine. Vnde verba prędicta exponens Gualfred. ait, Prodigus filius abijt in regionem longinquam: non est localis istius regionis elõgatio, siquidem cùm non sit locus, vbi non sit Deus, sed per noxiam dissimilitudinem in longinquam deuenimus regionem.

gionem. Dum enim nullus sit unquam, A vel tenuissimus motus à ratione quantulumcunq; extraneus, qui diuinam possit attingere mentem, quanto magis & grauiora peccata elongāt regionem nostram à Deo, &c. Vnde iste mundus est regio deserti, à qua ventus vehemens irruit, & domum conscientiæ funditus destruit, de qua dicitur Iob 1. Ventus vehemens irruit à regione deserti, & concussit quatuor angulos domus, quę corruēs oppressit liberos tuos, & mortui sunt. Regio deserti est mundus iste, qui cum à Deo deseritur, à nullo inhabitatore colitur. Domus est conscientia nostra, quę B in quatuor angulis, idest in quatuor virtutibus sustentatur, scilicet iustitia, prudentia, fortitudine, & temperantia. Sed ventus à mundo irruens, s. tentationis, valide concutit quatuor angulos domus dum amore mundi iustitia deseritur, & conuertitur in fraudem, prudentia deseritur, & conuertitur in astutiam, vel malitiam, fortitudo deseritur, & cōuertitur in molliciem carnis, & uoluptatem, tēperantia deseritur, & conuertitur in ventris ingluuiem. Quibus angulis sic concussis, liberi moriuntur, quia omnia bona meritoria mortificantur. Secunda est C regio deuotorum, scilicet Deo seruientium. De qua dicitur Iohel 1. ꝙ flamma succendit omnia ligna regionis. Ligna istius regionis sunt sancti, de quibus dicitur ps. 1. Et erit tanquam lignum, quod plantatum est, &c. quæ ligna succenduntur à flamma diuini amoris. Tertia regio est damnatorum, de qua Hierem. 31. Circuibit vniuersam regionem mortis. Dicitur. n. infernus regio mortis, quia ibi mors perpetuo regnat. Quarta est regio beatorum, in qua omnes beati gaudent & regnant cum Christo, ad quam ascendit Christus, vt regnum ad dexteram pa D tris sibi reciperet. De quo dicitur, Homo quidam nobilis abijt in regionem lōginquam accipere sibi regnum. *Luca 19.* Et ista dicitur regio viuentium, quia ibi est perpetua uita. Et de ista nunc ait psal. *Placebo domino in regione viuorum.* Quod ideo dicit, quia in præsenti vita nullus Deo plene placere potest, quia nec sine peccato permanere, sed ibi omni peccato extincto, perficietur charitas, quæ nos Deo placere facit. Hic. n. multa Deo placent, vt dictū est vers. 1124. sed non plenè, sed in patria summe quilibet Deo placebit. Sap. 4. Deo placens dilectus factus est.

PSAL. CXV.

Credidi, propter quod locutus sum: ego autem humiliatus sum nimis. 2038

Hic Psal. 115. secundū multos doctores, nullum habet titulum, nec in Hebræo nec in Latino, sed secundum magistrum in gl. habet titulum, qui talis est, *Alleluia.* Qui titulus multoties superius expositus est, & maxime in titulo ps. 104. Idem. n. est quod Laudate Deū. Qui merito huic ps. præponitur, quem fecit Dauid liberatus à persecutione Absalonis filij sui, confitens peccata sua, & Deo gratias agendo de sua liberatione. Et ideo, quantum ad sensum historialē, est sciendum, ꝙ in illa persecutione tria maximè legūtur de Dauid, s. primò quia peccauit decipiendo, s. ipsum Miphiboseth quem iniustè hæreditate sua priuauit, secundò humilis fuit patienter tolerando, tertiò deuotus fuit gratias agendo. Et secundum ista psalmus iste diuiditur in tres partes, quia primò ponitur primum, secundò secundum, ibi, *Quid retribuam?* tertiò tertiū, ibi, *Vota mea*, &c. dicit Nicolaus. Quantum vero ad sensum propheticum, notandum quòd iste psalmus est vox sanctorum martyrum pro Christo, & eius fide passorum. Ipsum enim martyrium aliqua præcedunt per modum dispositionis, aliqua concomitantur per modum expositionis, & aliqua consequuntur per modum utilitatis & præmiationis. Et secundum hoc psalm. iste diuiditur in tres partes, quia primo ponitur martyrum dispositio, secundò martyrum expositio, ibi, *Quid retribuam?* tertiò martyrij utilitas, & perfectio: ibi, *Dirupisti*. Quantum ad primum, sciendum est quòd tres virtutes maximè ad martyrium pro Christo disponunt hominem, sine quibus quis passus, etiam martyr, non diceretur. Et secundum hoc prima pars diuiditur in tres, primū est fidelis credulitas, secūdū, *Martyr sine fide nullus potest esse.*

est

est virtutis humilitas,ibi,*Ego autem*, tertiũ est, confessionis synceritas, ibi, *Ego dixi*, Quãtum ad primum, sciendũ, q sine fide, & credulitate, quantumcunq; quis ab infidelibus patiatur, martyr non est cẽsendus. Vnde etiamsi quis extra ecclesiam existens pro Christi nomine patiatur, vt puta hæreticus, martyr non censetur, vt habet textus, d 90. neque. Et hoc est quod ait Grego. super illo verbo Iob 28. Est locus auro, in quo conflatur. Nã sępe pro Iesu domini, ac redemptoris nostri nomine multa patiuntur hæretici, seseque eisdem passionib. eius fieri martyres sperant. Quibus nunc voce sancti viri dicitur, Auro locus est, in quo conflatur. Nam quicunque extra vnitatem ecclesiæ patitur, pœnam quippe pati potest, sed martyr fieri non potest, quia locus est auro, in quo cõflatur. Quid itaq; ad hoc hæretici dicitis? cõflari per afflictionem carnis, vel ẽt per martyriũ vultis, sed locum in quo conflari debeatis nescitis. Audite, quod sancti prædicatoris voce dicitur, Est auro locus, in quo conflatur. Hunc ergo conflationis locũ quærite, hãc fornacem qua aurum aptè purgari valeat inuenite. Vna est ecclesia, in qua quisquis conflari uoluerit, ab omni poterit peccatorum sorde purgari. Si quid pro Deo amaritudinis, siquid tribulationis extra hanc positi sustinetis, incendi poteritis, non tñ purgari. Dicat Hieremias, dicat quõ cõflationis vestræ ignis omni virtute sit vacuus. Frustra cõflauit conflator, malitiæ. n. eorum non sunt consumptæ. Ecce ignis exterius cõflans, & dutæ passionis admouet pœnã, & tamen erroris non excoquit culpam. Tormenta crudelium dat pœnarum, & bonorum non facit incrementa meritorum. Huius etiam conflationis ignis qui extra catholicam toleratur ecclesiam, quam nullius omnino uirtutis sit, Paulus insinuat Apostolus d. Si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Alij quidem praua de Deo sentiunt, alij recta de auctore retinent, sed vnitatem cum fratribus non tenent. Illi errore fidei, isti vero schismatis perpetratione diuisi sunt, &c. Ex quibus apparet, q ad verum martyriũ primò fidei rectitudo, vt recta de Deo cum ecclesia credat, & cũ

Martyr extra ecclesiã nullus potest esse.

Greg. 18. mor.c.14.

Ierem.6.

1. Cor. 13.

E hoc requiritur etiam vnitas cum proximo, ut recta quæ credit proximum doceat. Et ista duo notat ps. in persona martyrum, d. *Credidi*, propter primum, *propter quod locutus sum*, quoad secundum. Et hæc est intentio Gl. hic d. *Credidi*, s. vere, & perfectè, quod credit ecclesia. *Propter quod locutus sum*, quia credenti necesse est loqui. Nõ. n. perfecte credit q quod credit non loquitur. Piger est ille seruus, & inuidus, sed fidelis seruus, qd accipit, impendit, & lucratur alios. Hic verus & congruus ordo, prius credere, & postea loqui, ne nõdum credens audeat
F loqui, sed fidem sequatur confessio. Et notandum, quod non ait, Credidi, & locutus sum, sed *Credidi, propter quod locutus sum*, qui non tantum credidit cætera quæ fides exigit, sed simul cum illis credidit q præmium loquendo sperare, & q pęnam tacendo timere deberet. Vnde loquendo quidam amor ex præmio innuitur, & necessitas ex pœna inducitur, propter quod ait, *Credidi, propter quod locutus sum*. Sed attende, q multi credunt, & tñ tacent ex diuersis causis, qñ que timore temporalium rerum, ne illas perdant. Et talis est similis seruo qui abscon
G dit pecuniam domini sui. quandoque timore uoluptatis carnalis, ne illa priuetur. Et est similis seruo, qui reposuit pecuniam domini sui in sudario. quãdoq; timore infamiæ & enormitatis, quia. s. scit se indignum, vnde psal. 49 Peccatori autẽ dixit Deus, Quare enarras, &c. quandoque timore ignorantiæ, quia nõ intelligit quæ credit, vnde Es. Principes vestri omnes cęci sunt, canes muti, non valentes latrare. quandoque ratione humilitatis & simplicitatis bonæ, ut Hier. 1. Et dixi, a, a, a, domine Deus, ecce nescio loqui, &c. quandoque ratione indi-
H spositionis auditoris in capacitate, vnde dominus Ioan. 16. Adhuc habeo multa vobis loqui, sed non potestis portare modo. Item notandum, q illa, quæ sunt fidei, diuersimodè credi possunt, videver sic. 776. Sequitur secundum requisitum ad martyrium, scilicet virtus humilitatis. Vnde sequitur, *Ego autem humiliatus sum nimis*, quia nisi quis paruulus sit per humilitatem, animam non potest dare pro Christo. Vel aliter, ut hic humilitas stet pro pęna, sicut ps. 43 dixit, Humiliasti

Credens loqui debet qua credit.

Matth. 25.

Esa. 56.

Humiliari idẽ est quod pati.

sti nos in loco afflictionis. Et sic est sensus, vt verus martyr dicat, *Ego autem humiliatus sum nimis*, id est passus sum multas tribulationes propter verbum Dei quod fideliter impendebam.

2039 *Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax.*

POnitur hic tertium requisitū, quod est confessionis syncetitas. Vbi notādum, q mendacium non solum stat in verbis, qn quis fictum dicit, & aliud habet in corde, sed etiā in factis, imo quāto facta sunt maiora quam verba, sic & mēdacia rerum sunt maiora quàm verborum. Realiter. n. omnis res dr mendax quæ vnum prætendit exterius, & aliud exhibet interius. Sic aurum sophisticum, est aurum mendax. Sic hypocrita quilibet est mendax, sic quilibet peccator dr mendax, quia imaginem Dei prætendit, & quia peccator imago dęmonis existit. Cum ergo omnis homo, ratione saltem corporis, tendat ad ima, & terrena, & exteriori figura prætendat se tendere ad superiora, quia inter cætera animalia corpus erectum habet, quo prætendit solū diuina se quærere, hinc est, quòd omnis homo dicitur mendax Et hanc veritatis confessionem ostendit psa.d. *Ego dixi in excessu meo*, &c. Vbi notandum q excessus mentis idem dicitur, quòd extasis, qn quis scilicet ponitur extra statum suæ mentis. Quod duobus contingit modis, aut scilicet cum mens ingenti pauore mortis, vel alicuius grauis periculi concutitur, & concussa, quasi extra seipsam ponitur. Et sic dicitur ps l. 30. Ego dixi in excessu mentis meæ. Proiectus sum à facie oculorum tuorum. Fit secundò ex contemplatione supernorum, quando scilicet mens rapitur ad superna contēplanda, vel ex aliqua inspiratione sibi superna reuelante. Sic in excessu mentis fuit Paulus, quando vsque ad tertiū cœlum fuit raptus, vt nesciret, an anima sua vnita esset corpori, vel extra corpus. Hic ergo accipitur excessus, non pro pauore, quo mens alienatur, sed pro mente rapta, quando scilicet aliqua inspiratione reuelationis sursum assumitur, ut cū homo sic seipsum cognoscit, vt sciat nihil boni proprium habere à seipso. Et

Excessus quid sit, quis dupliciter fit.

A sic confitetur ps. in excessu, quòd omnis homo mendax, quia scilicet aliquid esse seipsum ostendit, cum tamen à seipso sit nihil. Et hoc est quod ait Apostolus ad Galat. 6. Qui se existimat aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit, & per cō sequens mendax est. Sed ex isto textu Greg. facit vnum sophisma contra psalmistam lib. 22. mor. dicens, psal. ait, *Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax*. Cui responderi potest, id est contra quē sic argui potest, Si omnis homo mēdax, ergo & tu, falsa ergo erit sententia, quā ipse mendax protulit, dicens, *Omnis homo mendax*. Si vero ipse sit nō mendax,

B vera iam sententia non erit, quia dum tu verax es, non omnis homo cognoscitur mendax. Et respondet. Sed notandū, quòd præmittitur, *Ego dixi in excessu mētis mea*. Per excessum ergo mentis, etiā seipsum transijt, eum de hominibus qualitate diffiniuit. Ac si apertè dicat, De falsitate omnium hominum inde veram sententiam protuli, vnde ego ipse super hominem fui. Intantum ergo & ipse mēdax, inquantum homo, intantum autem omnino non mendax, inquantum per excessum mentis super hominem, &c. Et

C nota, q aliud est mentiri, aliud falsum dicere, versic. 44.

Greg. 22. mor. c. 15. Sophisma quòd omnis homo nō sit mendax.

Quid retribuam domino pro omnibus, quæ retribuit mihi. 2040

HAec est secunda pars, in qua ponitur martyrum expositio, scilicet quando mente se disponūt ad martyriū pro Christo. Vult ergo hic ps. ostendere q multipliciter quilibet se martyrio exponere debet pro Christo. Et primo ratione, secundo affectione, ibi, *Calicem salutaris*, tertio operatione, ibi, *Vota mea*,

D quarto obligatione, ibi, *O domine*. Quantum ergo ad primum, vult psal. per rationem ostendere nos promptos debere esse ad patiendum pro Christo, quia aliter peccatum ingratitudinis non possumus euadere. Recōpensatio enim beneficij recepti debet esse iuxta proportionē beneficij & beneficiati. Nos autem propter peccata nostra eramus subditi diaboli, æternæ pœnæ deputati, & infectione culpæ maculati, sed Christus hoc totum quod petierat redemit, & bonum pro

pro malo nobis retribuit. Quæ ergo recompensatio potest esse sufficiés, nisi vt nos totos sibi debitores cognoscamus? Quicquid.n. minus teipso dares, non debite recópensares. Et hoc est, quod ait, *Quid retribuam domino pro omnibus, quæ retribuit mihi?* q.d. nisi meipsum. Et aduerte q non ait, Quid retribuam domino pro omnib. quæ tribuit mihi, nec, Quid retribuam pro omnibus, quæ tribuit, sed ait, *Quid retribuam pro omnibus, quæ retribuit mihi?* Vbi nota, q differentia est inter tribuere, & retribuere. Nam tributio est vbi ex parte recipientis nullum præcessit meritum, ad hoc nec demeritũ. Et sic Deus tribuit nobis esse per creationé, electionem per æternam prædestinationem. Sed retributio præsupponit aliquid in recipiente bonum, vel malum, pro quo aliquid reddatur, ut puta præmium uel pœna. Dicens ergo, *Quid retribuam domino pro omnibus, quæ retribuit mihi?* solum notat, quæ dominus bona pro operibus nostris nobis reddit. Cósidera quid in nobis præcesserit, certe non nisi peccata, & mala, quibus homines mala reddunt, quinimo sępe mala pro bonis. Deus aũt non sic, sed pro malis bona nobis retribuit, quia ꝓ nobis factus homo humiliatus vsq; ad mortem crucis, mortuus est. Si ergo bona ꝓ malis tibi retribuit quãto amplius tu ei bona ꝓ bonis retribuere debes, vt te pro ipso exponas martyrio, sicut ipse pro te se exposuit? quinimo sibi teipsum retribuens, nó tuũ sed suum ei reddis, non ei proficis, sed tibi. Et nota q multæ sunt species retributionis, siue redditionis, uide vers. 67. 535. Istum uersic. pertractans Bern. non ita seruans distinctionem prædictã inter retribuere, & tribuere dicit. *Quid retribuam domino pro omnibus, quæ retribuit mihi?* q me fecit de nihilo, q gratis, qd me in tanta dignitate condidit, q debitum magnum dilectionis ostendit. Cæterum quantum putamus adiectum beneficij, & cum homines, & iumenta saluauit? Nos dico, qui peccando comparati iumentis insipientibus, mutauimus gloriam nostram in similitudinem vituli comedentis fœnum, quod si totum me debeo pro me facto, quid addam pro me refecto, & sic refecto? Nec enim tam facile refectus quam factus. Dixit enim, & facta sunt oĩa. At vero, qui me semel dicendo fecit, in reficiendo profecto, & fecit multa, & gessit mira, & pertulit dura, nec tantum dura, sed & indigna. In primo opere me mihi dedit, in secundo, se. Et vbi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo, & redditus, me pro me debeo, & bis debeo. Quid ergo Deo retribuã pro se? Nã et si me millies repédere possem, quid sum ego ad Deum? *Quid ergo retribuã domino pro omnib. quæ retribuit mihi.*

Tribuere et retribuere quomodo differunt.

Retribuere Deo pro beneficijs suis non sufficimus.

Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo. 2041

Hic se Deo exhibet per affectioné, & voluntaté. Cum.n. quæreret superius, d. *Quid retribuam domino, &c.* nó inuenit q aliquid retribuere possit ex ijs, quæ gratis recepit à domino. Et nota, q calix est triplex, qué Deo debemus reddere, s. calix consecrationis Christi sanguinis, calix passionis Christi hominis, calix pęnitentiæ contriti hominis. Primum calicé accipimus, cum digné Christi corpus, & sanguiné sumimus, & Christo per fidem copulamur. Secũdũ calicé accipimus qñ morté, quã ꝓ nobis Christus tulit, pro gloria nominis eius patiédo, ei reddimus. Sed tertium calicem accipimus, quando nosmetipsos pro eius nomine affligimus. Sed quantum ad literam spectat, maxime de calice passionis Christi intelligitur, ut eius passionem, & mortem in corde semper accipiamus, & pro ipso mori, si articulus requirat parati uoto simus. Et attende, q ait, *Calicem salutaris*, salutare enim dicitur Christus, Luc. 2. quia uiderũt oculi mei salutare tuũ. Et sic calix salutaris est calix Christi. Vnde Aug. istum locum exponens ait, Quærit iste, quid retribuat domino, & non inuenit nisi ex ijs, quæ dominus retribuit sibi. Vnde ait. *Calicé salutaris accipiam et nomen domini inuocabo* O homo, peccato tuo mendax, sed dono Dei verax, & ideo iam non homo, quis dedit tibi calicem salutaris, quem accipiens, & inuocans nomen domini, retribues ei pro omnibus, quæ retribuit tibi? Quis nisi ille, qui ait, Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Quis dedit tibi imitari passiones eius, nisi qui pro te passus est prior? &c. Iste calix est via

Calix multiplex.

Calix passionis Christi.

Calix passionis est via ad gloriam.

vis fine qua nemo venit ad patriam, vt ostendit Grego. super illo verbo Iob 24. Oculi eius in vijs eius, dicens, Vias gloriæ sequentium oculis monstrabat veritas, d. Si quis mihi ministrat, me sequatur. Ad has vias tumentia discipulorum corda reuocabat, cùm locum iam gloriæ quærerent, sed eiusdem gloriç iter ignorarent, dicens. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Confessionis quippe illius celsitudinem a dextris, sinistrisque quæsierant, sed quanta ad hãc itineris esset angustia, nõ videbant. Vade & eorum oculis imitandus calix passionis mox obijcitur, vt videlicet si ad sublimitatis gaudia intẽderent, prius vias humilitatis & passionis Christi inuenirent. Et sic voto dicerent, *Calicem salutaris accipiam*, &c. Et attendẽdũ, q̃ sine isto calice martyrij, & imitationis Christi, nullus põt saluari, nõ quidẽ est hoc intelligendũ q̃ sine martyrio morte corporis consummato, sed voto, si expediens fuerit. Verus enim martyr dicitur, qui volũtate paratus est pati pro Christo, etiã si passio nõ sequatur in opere, quoniam aliud est, martyrium deesse uoluntati, & aliud, uoluntatem deesse martyrio, ut ostenditur de pœn. dist. 1. nunquid Cain. In isto ergo versiculo agitur de voluntate martyrij, & in sequenti agitur de opere martyrij consummati.

Greg. li. 17. mora. c. 4.

Ioan. 12.

Matth. 20.

Martyr quis est, dicit & voto, & facto.

2042 *Vota mea domino reddam corã omni populo eius, preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius.*

HIc consequenter agitur de martyrio operis, recepto pro cõfessione nominis Christi. Vbi notandũ, q̃ confessio nominis Christi nõ sufficit in corde, vbi persecutionis articulus instat, nisi etiam fit publica, & in voce. Et hoc notans hic Psal. ait, *Vota mea reddam domino coram omni populo eius*, non solum in corde. Vel votum, quod habebat quis martyrij in corde, qñ articulus exigit, publicè moriens tolerãdo debet implere. Vnde hic ait Glo. *Vota mea domino reddam*, i. calicem quem prius habebam in desiderio reddam ipso actu, & hoc publicè coram omni populo eius, vt exemplum capiãt vniuersi. Et cur hoc ita faciat, subdit causam, *Quia preciosa in cõspectu domini mors*

Cõfessio nominis Christi debet esse publica.

A *sanctorum eius*. Et uerè preciosa, quia emit eam sanguine suo, quem primò fudit pro salute seruorum, ne pro domini nomine serui suum fundere sanguinẽ dubitarent, quod tñ ad eorum utilitatem, non dñi, proficeret. Et verè preciosa in conspectu dñi mors sanctorũ eius, quia ipsi de morte transeunt ad uitam, de labore ad requiem, de mœrore ad lætitiã, de spe ad rei possessionẽ, de fide ad clarã Dei uisionem. Et hinc est q̃ martyres plus honorantur post mortem q̃ ante. Vnde Gualfred. super Apocal. ait. Felix martyrum victoria, per quam mors corB poris uincitur, nec modo vt non sit noxia, sed magis *fit preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius*, quia sicut dum viuunt, qui rectè sapiũt, ad diem noctis semper oculos cordis intendunt, sic memoria sanctorum in die mortis eorũ celebrior festinatur. Celebratur eorũ memoria, cũ præsentia tollitur, nec modò ipsos quos mortis causa, non pœna martyres fecit, illustrat, sed & oẽs qui perseuerant usq; in finem operum Dei, custodia uictoriosa coronat. Beati siquidem mortui, qui non solùm pro domino, sed etiam, qui in domino moriuntur.

C

O domine, quia ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ. 2043

OStẽdit hic se debitorem Christo, ut seipsum pro ipso morti exponat. Si enim seruus ab aliquo emptus p̃ dño suo se exponere debet, quanto magis nos pro Christo debemus exponere, qui nos emit sanguine proprio, nõ auro uel argento? Et hanc rationẽ facit Apostolus, dicens, Non estis uestri, idest, uestræ potestatis, sed Dei qui uos redemit à diabolo. Empti enim estis precio maD gno, idest, sanguine Christi. Portate ergo Deum in corpore uestro, idest omnẽ pœnam, & molestiam corporis etiã usque ad mortem pro ipso sustinere debetis. Et hanc eandem rationem facit Ps. d. Non mirum, si reddam uota mea domino coram omni populo, ratio: quia, domine, *ego sum seruus tuus*, &c. idest, à te tuo sanguine emptus. Vnde Aug. Confiteatur ergo conditionẽ suã mancipiũ tãto precio cõparatum, & dicat, *O domine, ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancilla*

1. Cor. 6.

ancillæ tuæ. Veriſſimo autem domino veriſſimum famulatum debemus, vt ei nõ neceſſitate, ſed voluntate ſeruiamus. Et bis dicit, *ego ſeruus tuus*: quia duplici ratione ſerui ſumus Christi, & quia ab eo creati, & quia ab eo redempti. Sed quia nullus animam ſuam põt dare pro Christo, vt ſit verus Christi martyr, niſi in vnitate maneat eccleſiæ, vt dictum eſt verſic. 2038. ideo ſubdit, *Et filius ancillæ tuæ*, id eſt, eccleſiæ, quæ ancilla dicitur, dum ſeruit, ſed ſponſa, dum iungitur ſponſo. Aliter enim non eſſet martyr, niſi filius eſſet ancillæ. Qui enim ſunt extra eccleſiam, etſi ſe dicunt ſeruos Christi & martyres, vt hæretici, non tamen verè ſunt ſerui, neque martyres. Dicat ergo Deo ſeruus iſte. Multi ſe martyres dicunt, & multi ſeruos tuos, quia nomen tuum habent in varijs erroribus exiſtentes, ſed quia præter eccleſiam tuã ſunt, non ſunt filij ancillæ tuæ: *ego autem ſeruus tuus, & filius ancillæ tuæ.* Et nota, quòd eccleſia meritò dicitur ancilla Dei. Nam vera ancilla dicit nomen perſonæ ſeruientis: quoniam ancilla dicitur ab an, quod eſt circum, & cillo cillas, quod eſt mouere, inde ancilla, quia circumquaque ſeruiẽdo mouetur ad nutum dominantis. Et quantum ad hoc, notandum q́ ancilla in ſuo ſeruitio ſex conditiones debet habere, quas habet eccleſia Deo ſeruiẽdo, propter quas ancilla domini dicitur. Debet enim ancilla eſſe in cõuerſando humilis, in operando agilis, in patiendo ſtabilis, in ſeruiendo agilis, in lucrando ſertilis, in ſeruando habilis. Iſta omnia ad eccleſiã faciliter applicari poſſunt, propter quæ ancilla domini dicitur 1. Mac. 2. Quæ erat libera, facta eſt ancilla, quod exponitur de gẽtilitate, quæ primò erat libera, ſcilicet peccatis, nullo legis iugo ſubdita, quę modò facta eſt ancilla, id eſt eccleſia Deo obediens, & ſubiecta.

Ancilla dicitur eccleſia.

Ancilla ſex conditiones debet habere.

2044 *Dirupiſti domine vincula mea: tibi ſacrificabo hoſtiam laudis, & nomen domini inuocabo.*

HIc oſtenditur martyrij vtilitas, & perfectio. Et duo facit, quia primo oſtenditur martyrij vtilitas, & perfectio: ſecundò ex hoc redditur gratiarũ actio ibi, *Vota mea.* Quantum ad primũ, ſciendum, quòd martyrium tantam habet efficaciam, quòd omnia peccatorũ vincula diſrumpat, ſicut & baptiſmus. Vnde & vicem baptiſmi gerit, quia martyr in ſanguine ſuo baptizatur, De conſecrat. diſtinct. 4. vicem baptiſmi. & cap. catechumenum. Et hoc eſt, quod dicit martyr quilibet Deo, *Dirupiſti vincula mea*, ſcilicet, virtute martyrij vincula peccatorum, quinimo etiam martyrium omnia vincula diſrumpit. Vbi notandũ quòd multa ſunt vinculorum genera, ſcilicet vincula culpæ, pœnæ, & gratiæ, de quibus vide verſic. 1894. duo prima vincula ſoluit martyrium, ſed tertium confirmat. Vnde hic notabile verbum dicit Magiſter in gloſſ. quòd iſte uerſus tantæ virtutis creditur, vt peccata homini dimittantur, ſi in fine uitæ trina confeſſione dicatur. Nec mirum ſi de tanta efficacia Deo quilibet gratus exiſtat. Ideoque ſubdit, *Tibi ſacrificabo hoſtiam laudis.* Quid eſt hoſtia laudis, niſi ſeipſum recognoſcendo, beneficiũ Deo immolare? Idem enim eſt hoſtia laudis, quod ſacrificium laudis. Et ideo ſicut ſacrificium erat multiplex in antiqua lege, ſic & in noua multiplex eſt hoſtia, uide uer. 817. Et maximè hoſtia laudis eſt hoſtia uiua, qua quis ſeipſum uiuum Deo immolat, uide uerſi. 411. Iſtum uerſiculum aliter deducit Grego. oſtendens quòd tunc Deus uincula noſtra diſrumpit, quando nos ad patientiam inducit, peccata noſtra nobis faciendo cognita. Vnde ſic ait, Sæpe namq; peccator iniquitatis ſuæ uinculis ita conſtringitur, ut pondus quidem peccatorum toleret, ſed tamen quia toleret, ignoret. Sæpe etiam ſi cogitet quanto reatu premitur, erumpere conatur, & hinc in ſe mente libera, cõuerſione integra perſequatur, & non poteſt. Flere ergo dolorem ſuum non ualet, qui & iniquitatis ſuæ dolorẽ conſiderat, & tamen præ terrenæ occupationis põdere, hunc ei gemere nequaquam uacat. Flere dolorem ſuum nõ ualet, qui prauæ quidem conſuetudini contraire nititur, ſed tamẽ adhuc ſuccreſcẽtibus deſiderijs carnis grauatur. Huius doloris præſentia prophetæ mentẽ cruciauerat, cùm dicebat, Dolor meus contra me eſt ſemper, quoniam iniquitatẽ meam ego pronuncio, & cogitabo pro

Martyrium habet vicem baptiſmi.

Vinculum multiplex ſoluit martyrium.

Greg. lib. 9. mor. c. 44.

Peccatorum cognitio ipſorum vincula diſrũpit facit.

Pſal. 37.

peccato meo. Sed solutis iniquitatis uin- culis, dimissum se nouerat, qui exultabat, dicens, *Dirupisti vincula mea: tibi sacrificabo hostiam laudis*, tunc ergo ad plangendum dolorem dominus nos admittit, cùm & mala quæ fecimus nobis demonstrat, atq; ad hæc eadem flenda quę cognoscimus adiuuat. Culpas oculis obijcit, & pia manu gratię uincula nostri cordis disrumpit, ut ad uacationem pœnitentiæ mēs nostra se erigat: & carnis cura soluta, compedibus in auctorē suum libera gressum amoris tendat, &c.

2045 *Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius: in atrijs domus domini, in medio tui, Hierusalem.*

Vota nostra plenè redduntur Deo in patria. HIc ponitur gratiarum actio, quæ plena erit in patria. Quæ eīn sunt uota, quæ promisimus domino ī baptismo? Certè diligere Deum, & mandata eius custodire, renunciare mundo, & pōpis eius, diabolum fugere cū uitijs eius. Ista autem uota licet ex parte hic Deo soluantur, nō tamen perfectè, quia mēs nostra pondere carnis fatigata in Dei amorem tendere perfectè non ualet, ut

3. Senten. ostendit Magister lib. 3. dist. 37. sed in uita beata anima à pondere carnis libera, tota ac totaliter in Dei amorē rapietur. Et hoc est quod ait, *Vota mea*, s. quæ in baptismo Deo uoui: *Domino reddam*, scilicet ī patria. Quod notat per hoc quod subditur, *In conspectu omnis populi eius*. Populus enim Dei hic dispersus manet, & mixtus cum malis sic ut nullus quantumcunque iustus coram omni populo Dei Deo uota sua reddere possit, quia nec in omni loco ubi est populus Dei

In cōspectu omnis populi erimus in patria. aliquis potest esse. Sed in patria quilibet beatus erit in conspectu omnis populi Dei, quia omnes beati tam angeli quàm homines se adinuicem apertè uidebunt, & nudè, sic q̄ iustitia cuiuslibet cæteris omnibus erit manifesta. Vnde non hic, sed in patriā in cōspectu omnis populi Dei, Deo reddemus uota nostra.

Atriū significat æternam gloriā. Et ad hoc magis declarandum, subdit, *In atrijs domus domini*. In sacra.n. scriptura ipsa gloria ęterna, atrium dicitur, qm̄ atrium idem est quòd ampla domus, &

Baruch 3. spaciosa. Et quæ domus potest esse spa-

A ciosior ipsa gloria, de qua dicitur, O Israel, quàm magna est domus Dei, ingēs locus possessionis eius, & non habet finē excelsus & immēsus? Vnde ista atria gloriæ desiderabat Psal. dicens, Quàm dilecta tabernacula tua, domine, &c. cōcupiscit, & deficit anima mea in atria domini.

Vnde glo. concupiscit, & defecit anima mea à se uel à statu suo tendens in atria domini æterna. Deficit anima mea in atrijs tendēs, quasi sicut uua pressa deficit in uinum, sic ille in requie cœlestē tendere appetens, desiderio languet, & amore, quia nondum habet atria, quæ

B desiderat. In istis atrijs gloriæ est æternitas sine fine. Psal. 83. Melior est dies una in atrijs tuis super milia. Vbi gl. Immutabilis dies in atrijs domini sine ortu, sine occasu, cui non cedit hesternus, quē non urget crastinus. Hæc æternitas fuit figurata in atrio Salomonis, de quo 3. Reg. 7. dicitur, q̄ fecit Salomon atriū maius rotundum. Figura enim sphærica principio caret, & fine. Ibi est obumbratio ab omni iniquitatis ardore. Exo. 40. Circundabis atrium tentorijs, quia ibi sub umbra alarum Dei sancti proteguntur, propter quod dicitur, Nubes im

C pleuit atriū interius. Ibi est clarus splēdor gloriæ. Ezech. 10. Atrium repletum est splendore gloriæ domini. Vel vis ex tribus prædictis aliter dicere, quòd in atrio gloriæ sunt tria, in quibus plenè beatitudo perfecta consistit, scilicet firma tēctio, ratione æternitatis, grata vnio, ratione charitatis, quæ per nubem designatur, & clara uisio, ratione splēdoris. Ad propositū, cùm dicit, quòd *Vota sua reddet in atrijs domus domini*, per hoc significat, quòd in cœlesti gloria uota nostra perfectè soluentur. Ad quod magis confirmandum, subdit, *In medio tui, Hie*

D *rusalem*: quid enim per Hierusalem intelligit, nisi cœlestem patriam, in qua clarè Christus uidetur, qui est pax nostra? nam Hierusalem uisio pacis interpretatur. Vnde hic ait glo. *In medio tui, Hierusalem*: ubi scilicet pax est, & sancti Dei uisione lætantur. Et ad hanc peruenisse filij ancillæ, scilicet ecclesiæ catholicæ. Qui autem filij huius ancillæ non sunt, bellum potius quàm pacem amauerunt, & ideo ad uisionem pacis peruenire non possunt.

Psal. 83.

In atrio gloria sūt tria.

PSAL. CXVI.

2046. Laudate dominum, omnes gentes: laudate eum omnes populi.

ISTE Psalmus hunc habet titulum. *Alleluia*, quod idem est quòd Laudate Deum, vt patet in principio Psal.104. Qui titulus meritò huic Psal. cōperit, quia iste Psal. omnes ad laudē Dei inuitat, tam Iudæos, quàm gētiles, quia enim in fine præcedētis Psalmi dixerat Psalmista, *Vota mea domino reddam in cōspectu omnis populi eius*, &c. *in medio tui, Hierusalē*. Et ideo ne quis æstimaret atria domus dñi, & omnem populum eius solum Iudæos significare, quem Psalmum ita clausit, vt diceret *in medio tui, Hierusalem*, cuius nomine carnales Israelitę gloriātur. Ideo ut ostendat, q superna Hierusalem non solùm Iudæos, sed etiā gentiles continet ciues, ideo statim post illum Psalmū præsens adiungitur, in quo omnes indifferenter, idest, vniuersalem ecclesiam ad Dei laudem inducit, quæ quidem consistit ex Iudæis, & gentibus. Vnde tota huius Psal. intētio est ad Dei laudem, & honorem ex Christi incarnatione inducere. Diuiditur autē Psal. iste in duas partes, quia primò oēs ad laudē Dei inducit: secundò rationē laudis adducit, ibi. *Quoniam confirmata*. Quātum ad primum, sciendum, quòd per populum in antiqua lege propriè solū Israelita intelligebātur, quoniam illi soli verum Deum colebant. Sine cultu autem Dei vera iustitia haberi non potest, quia omnis non colens Deum, est idololatra & sceleratus. Iustitia autem cum scelerato homine consortium habere nō potest, vt dicitur extra, de verbor. signific. cap. forus. Nulla autem congregatio sine iustitia populum potest facere, cū populus sit cœtus multitudinis, iuris consensione, & cōmunionis vtilitate sociatus: vt declaratum fuit ver. 816. Cæteræ aūt nationes ab Israelitis gentes appellabātur. Sic ergo in isto versiculo omnes ad laudem Dei prouocat. Et primò gētiles, quia vbi maior est morbus, citius est succurrendum. Vnde ait, *Laudate dominum, omnes gentes*, i. oēs idololatræ & gētiles.

Extra de verbo. sign. cap. forus.

E Consequēter prouocat Israelitas, d. *Laudate eū omnes populi*. Et nota, q mali laudant dñm in prosperitate, sed nō in aduersis. ver. 250. Item q laudare dominū est laudare opera Dei, non nostra versi. 250. Itē quod solum iusti Deum dignè laudant, & non peccatores. versi. 880. Et q Deus laudat multipliciter. ver. 1127. 2152. Dicat ergo primò, *Laudate dominum, omnes gentes*. Vbi nota, q istū textum adducit Apost. Roma. 15. ostendere volens qđ gentes per Christum ad fidē vocatæ Deum laudare tenentur, dicens, Gentes autem super misericordia laudate Deum, sicut scriptum est: Propterea

Laudare Deū debent gentes.

F confitebor tibi in gentibus, dñe, & nomini tuo Psalmum dicam. Et iterum d. Lætamini, gentes, cum plebe eius, & iterū, *Laudate, omnes gentes dominum: & magnificate eum omnes populi*. Ex quibus vult Apostolus ostendere, q gentiles tenētur laudare Deum ex hoc, quia primò erant alieni à cognitione & cultu veri Dei, sed per Christū vocati sunt, & ex Gētibus & Iudæis facta est vna ecclesia, cognoscēs, & colens verum Deum. Nam ut ibidem ait gl. Ex Christi incarnatione Iudæis facta est veritas, sed gētibus misericordia.

Psal. 17.

Esa. 11.

Veritas per Christū exhibita est Iudæis, sed gētibus misericordia.

G Iudæis namque facta est veritas, quia cōpleta promissa patribus Iudæorum. Promisit enim Abrahæ, d. in semine tuo benedicentur omnes gētes. Et ipsi Dauid, De fructu tuo ponam super sedem tuā. Ex quibus patet, q non repulit Deus Iudæos, quibus propriè veritas facta est: Gētibus verò misericordia est pręstita: quibus nulla promissio erat. Impleta est ergo veritas in Israelitis, qui crediderunt. Venit vnus paries ex circuncisione applicans se ad lapidem angularem, sed ille lapis angulum non faceret, nisi in se alium parietem susciperet. Ille enim primus paries propriè pertinet ad veritatē:

Gen. 22.

Psal. 131.

Rom. 15.

H secundus verò, scilicet ex gētibus, ad misericordiam, de quo subdit Apostolus, Gentes autem super misericordia honorare Deum, quasi dicat, Non modò assumpsit Christus Iudæos propter veritatem: sed etiam gentes assumpsit propter misericordiam: ideo dico gētes honorare debere Deum, de misericordia, quia gentes suscepit eis non promisit, nec ad eas missus est. Vereq; ergo laudare debent dominū Iudæi, quia eis veritatem

tatem exhibuit gentes, quia eas misericorditer suscepit. Et hoc confirmant auctoritate huius Psal. Vnde subdit Apostolus, sicut scriptum est, *Laudate omnes gentes dominum*, idest, omnes gentiles, *& magnificate eum omnes populi*, idest, omnes duodecim tribus Israel. Sed nota, quod in scriptura multiplex reperitur populus, qui etsi non omnis laudat Deum, in quolibet tamē Deus laudatur. Est enim populus deuotorum uiatorum, populus defunctorum purgandorum, & populus beatorum comprehensorum. Et iste triplex populus Deum proprie laudat, & in ipso laudatur Deus, quia Dei misericordia. Est etiam populus peccatorū uiatorum, populus hominum damnatorū, populus dæmonum superborum. Et iste triplex populus non laudat Deū, sed magis blasphemat, tamen in ipso laudatur Deus, quia Dei iustitia in ipsis relucet.

Popul⁹ multiplex qui laudat Deū Populus multiplex in quo laudatur Deus.

A

B

2047 **Quoniam confirmata est super nos misericordia eius, & ueritas domini manet in æternum.**

Redditur hic ratio prædictæ laudis, & primò laudis gentium, cum dicit. *Quoniam confirmata est super nos misericordia eius*, secundò Iudæorum, cum dicit, *Et ueritas domini manet in æternum*. Primò ergo in persona gentium loquitur, dicens, ideo nos gentiles conuersi Deum laudemus: ratio, quia confirmata est super nos misericordia eius, quia, vt dictum est, gentibus nulla facta fuit promissio de Christo. Et ideo quòd per Christum fuerint uocatæ, ex mera misericordia fuit. Quo autem ad Iudęos, subdit, *Et ueritas domini manet in æternum*, quia scilicet Iudæis facta fuit promissio, & in eo quòd fuit completa, apparuit in eis ueritas Dei. Confirmata est ergo misericordia super gentes, & ueritas super Israelitas. Et hic nota, quòd Dei misericordia super nos multipliciter dicitur confirmata. Est enim confirmatio quædam pastoralis eminentiæ, quædam salutaris pœnitentiæ, & quædam spiritualis sanctimoniæ, quibus omnibus nos confirmat Deus &c. Sed est quædam confirmatio diuinalis iracundiæ, quæ confirmatur super damnatos.

C

D

Confirmatio multiplex.

PSAL. CXVII.

Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius. 2048

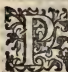

SALMVS iste habet titulum istum, *Alleluia*. Cuius expositio patet in titulo Psal. 104. Qui titulus meritò isti Psal. competit, quia hic Psal. oēs ad Dei laudem inuitat. De materia verò Psalmi notādum, quòd Dauid fecit istū Psalmum, & secundum quod aliqui dicunt, propter duo uoluit hic excitare alios ad Deum laudandum ex duobus. Primò pro beneficio suæ liberationis, qua fuit liberatus à persecutione Saulis, & à perturbatione gentium, quæ circa regnum Israel erant, quas Dauid tempore suo subiugauit, & tributarias fecit, vt patet 2. Reg. Et hoc facit à principio huius Psalmi usque ad illum locū. *Aperite mihi portas*. Secundò vult omnes inducere ad laudem Dei pro ædificatione templi, quod præuidit Dauid ædificandum tempore Salomonis filij sui. Cuius etiā impensas ipse Dauid pręparauit. Et hoc facit ab illo loco. *Aperite mihi portas*, vsque ad finem Psalm. Et quòd ibi agat de ædificatione templi, probatur per illud quod ibi dicitur, *Lapidem, quem reprobauerūt ædificātes, hic factus est in caput anguli*. Quod exponit Magist in historijs scholasticis super tertium librum Regū, dicens, quòd cum templum ædificabatur, ibi fuit quidā lapis notabilis, qui sæpius oblatus fuit magistris ædificātibus templū à latomis, & tamen semper reprobatus est ab eis, quia semper uidebatur modò nimis lōgus, vel nimis breuis sed finaliter in consummatione muri, in cōiunctione duorum parietū aptissimus fuit inuētus, quod pro magno mirabili fuit reputatum. Et hoc in spiritu præuidens Dauid, de illo lapide dicit, *Lapidem, quē reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli*, &c. Sed hoc stare non pōt, quamuis enim fuerit possibile, vel fortè verū, quod de illo lapide dicitur, tamē Psal. in hoc Psal. ad literam non agit de ædificatione illius templi, sed de ædificatione ecclesiæ factę per Christū, ostendens quòd

Lapis reprobatus factus est in caput anguli.

quòd in Christo angulari lapide duo parietes sunt coniuncti ad ædificationem *Matth. 21.* ecclesiæ, scilicet, populus Iudaicus, & gẽtilis. Et hinc est, ꝙ literam illam allegat Christus de se dictam, dicẽs, Nunquam *Act. 4.* legistis in scripturis, *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli?* à domino factũ est istud, &c. Quod idem habetur Luc. 20. Similiter & hoc de Christo dictũ adducit Petrus Apostolus, dicẽs, Hic est lapis, qui reprobatus est à vobis ædificãtibus, qui factus est in caput anguli, & non est in aliquo alio salus. Ex quibus patet, ꝙ psal. iste ad literã de Christo loquitur. Itẽ * Ra. Sal. magnus doctor Hebræus super illo verbo Mich. 5. Et tu, Bethleem terra Ephrata, &c. dicit. Ex te enim exibit dux, &c. exponit, idest, Messias: sicut ipse Dauid dicit Psal. 117. *Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Ex cuius verbis tria apparent: primum quòd Dauid fecit istum Psalmum: secundum, quòd iste Psal. de Christo loquitur ad literam: tertiũ, quòd Christus primò erat reprobandus, sed postmodũ glorificandus. Istis ergo præmissis accedo ad Psalmi diuisionem. Qui diuiditur in partes duas: quia primò Dauid gene- G raliter omnes inducit ad Dei laudem: secundò ad hoc multiplicẽ inducit rationem, ibi, *De tribulatione.* Prima pars diuiditur in duas: quia ad Dei laudẽ primò omnes inducit generaliter: secundò gradatim, & specialiter ibi, *Dicat nũc Israel.* Quantum ad primum, inducens omnes generaliter, ait, *Confitemini domino, quoniam bonus,* &c. Consimilis versus habetur in principio Psal. 105. & 106. vide ibi, scilicet, versi. 1834. & 1884. Tamen hic notat August. quòd iste Psalm. agit

** Hm* Rabbi Salomo. verba sunt hæc,*

Et tu Bethleem Ephrata, ex qua egressus est Dauid, sicut scriptum est. 1. Reg. cap. 17. Filius sum serui tui Isai Bethleemitis, & Bethleem vocatur Ephrata: sicut dicitur Gen. c. 45. In via Ephrata ipsa est Bethleem, paruus ad essendum in millibus Iuda propter maculam, & crimen Tacha Ruth Moabitidis, quæ fuit in te: Ex te mihi egredietur Messias, filius Dauid pro quo dixit Psalmista, Psal. 117. (Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, fuit in caput anguli.) Et egressus eius ante diem sæculi: sicut dicitur Psal. 71. Ante solem Hynon, idest, filiarum nomẽ eius. Et sic transtulit Ionathan. Huc vsque sunt verba Rabbi Salomonis, nec plus, nec minus.

E de confessione laudis, non de confessione criminis, dicens, Confessio autem duplex est, vel laudis Dei, vel peccatorum nostrorum. Et illa quidem cõfessio qua peccata Deo confitentur, omnibus quidem nota est. ita vt hanc solam dici confessionẽ in scripturis sanctis minus erudita æstimet multitudo. Nã vbi hoc verbum lectoris ore sonuerit, cõtinuò strepitus pius pectora tundentium cõsequitur. Sed aduertant, quod scriptum est, Benedicite domino super omnia opera eius: date nomini eius magnificentiam, & confitemini laudem ipsius, & sic di- F cite in confessione, quoniam omnia opera domini bona nimis. Hic certè nullus vel tardissimus ambigit, cõfessionem in Dei laudibus poni, nisi fortè tanta esset alicuius mentis peruersitas, vt dicere audeat ipsum dominum Iesum peccata sua patri fuisse confessum, dicens, Confiteor tibi, domine cœli, & terræ: sed faciliter conuincitur, quia ait, Confiteor tibi, domine, &c. quia abscondisti hæc à sapientibus, &c. Quis non intelligat in laudem patris dicere hoc? Quis non intelligat illam confessionem non ad dolorẽ cordis, sed ad gaudium pertinere, cum etiã G euangelista præmiserit, dicens, In ipsa hora exultauit in spiritusancto, & dixit, Confiteor tibi, pater? &c. Ex quibus patet non tantum in peccatis, sed etiam in Dei laudibus confessionem nominari. Quod in hoc Psal. clarè cognoscimus, cui præmittitur alleluia, quod est, Laute Deum: sic incipitur, *Confitemini domino, quoniam bonus,* &c. Vbi nota, quòd solus Deus dicitur bonus, & quomodo, vide ver. 351. Quomodo autem misericordia cadat in Deo, vide ver 55. & 484. Et quanta sit misericordia Dei erga nos, ver. 782. 833. 838. 1363. 1500. 1739.

Cõfessio duplex, s. laudis & criminis.

Eccle. 39.

Matth. 11.

Luc. 10.

H

Dicat nũc Israel, quoniam bonus, qm̃ in sæculum misericordia eius. 2049

HIc ad laudem Dei inuitat in speciali. Et primò inuitat beatos comprehensores, secũdò homines viatores, ibi, *Dicat nunc domus Aaron.* per Israel nãque, quod interpretatur uidens Deũ, omnes beati facie tenus Deum videntes intelliguntur, quos ad laudem Dei inuitat, non ex necessitate, sed ex quadam

lætitia,

lætitia,& mutua charitate. Sic enim Ps. A 102.& ipsos beatos angelos ad Dei laudem conuocabat,dicens, Benedicite domino,omnes angeli eius, ministri eius, qui facitis voluntatem eius. Et quid in laudem Dei debeamus proferre, ostẽdit dicens, *Dicat, quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius.* Nihil enim maius in Dei laudem dici potest. Breue verbum est,sed perfectum. Vnde hic ait August. Non potuit laus Dei breuius explicari,quàm vt diceretur, *Quoniam bonus est*. Quid sit grandius ista breuitate non dico, cùm hoc sit propriũ Dei,ꝙ bonus est. Vnde à quodam compellabatur ipse B filius Dei, cùm audiret, Magister bone, ab eo.s.qui carnem eius intuens,& diuinitatis plenitudinem non intelligens, solum hominem arbitrabatur, responderit, Quid me interrogas de bono? Nemo bonus,nisi vnus Deus. Quid est aliud dicere, quàm si me bonum vis appellare, intelligere & Deum? Deus enim solus multipliciter dicitur bonus,vide ver. 351. *Quoniã in sæculum misericordia eius:* quia in æternũ misericordiæ dona cõcedit, s. præmians vltra condignũ bonos,& malos puniens citra condignum.

Matth. 19.

2050 *Dicat nunc domus Aaron, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.*

CONsequenter hic inuitat viatores. Et primò clericos,& sacerdotes, secundò laicos, & seculares, ibi, *Dicant nunc qui timent*. Quantum ad primum, sciendum, ꝙ per Aaron intelliguntur sacerdotes, & clerici, eo ꝙ ipse Aaron nõ solum de tribu Leui fuit,sed etiam pontifex,ac etiam summus sacerdos,& omnium sacerdotum figura, vt dictum fuit versic. 1580. Et ideo non immerito per domum Aaron intellige omnium sacerdotum,& clericorum ordinem, qui maximè Deum laudare tenẽtur, quia sicut cæteros dignitate præcedunt,ita & sanctitate præcedere debent. Ad clericos enim maximè spectat misericordiã Dei prædicandò commendare,& misericorditer suos tractare subditos, quia scilicet ipsos debent misericorditer informare,ipsis misericorditer indulgere, ipsos misericorditer corrigere

Domus Aaron.

Misericordia maximè spectat ad clericos.

Dicant nunc, qui timent dominum, quoniam in sæculum misericordia eius. 2051

HIc consequenter inuitat sæculares & laicos. Vbi notandum quòd timor magis spectat ad debiles & infirmos quàm ad fortes. Et ideo cum sæculares sint in fide clericis debiliores,ipsi per timentes dominum significantur. Vel aliter: Vbi plus est de præsumptione, & superbia,ibi minus est de timore domini, & vbi minus de superbia, ibi plus de timore. Cum igitur superbia magis in clerico dominetur, vt dictum fuit versic. 1188. sequitur quod minus habent de timore diuino, quam sæculares. Et ideo per timentes Deum, hic status laicorũ intelligitur. Vel per timentes dominum intellige omnes humiles. Et nota quòd tanto amplius Deus est timendus à nobis,quanto clarius,ipse nos & omnia nostra uidet,nos autem ipsum nõ ualemus videre,vt ostendit Greg. super illo uerbo Iob 23. Ipse verò scit uiam,dicẽs, Ac si apertè dicat, Videre non ualeo videntem me,& eum qui me subtiliter intuetur,intueri nõ possum, vt videlicet ostẽ C dat quòd tanto cautius formidandus est quanto conspicabilis non est. Qui enim nos aspicit vt à nobis aspici nequeat,eo magis timendus est, quo cuncta uidens minimè uidetur. Cum enim contra nos latere quempiam insidijs credimus,eo illum amplius metuimus,quo minime videmus, cumque eius insidias nequaquã deprehendimus vbi sunt, & ibi eas metuimus etiam ubi non sunt. Creator autem noster,qui vbique totus & concernens cuncta,tanto magis metuendus est, quanto innisibilis permanens de nostris actibus,quando, & quid decer- D natur ignoratur.

Timẽtes dominũ dicuntur sæculares.

Timere debemus Deũ, quia nos videt, & non videmus eũ. Greg.li.16. mor.c.15.

De tribulatione inuocaui dominum: & exaudiuit me in latitudine dominus. 2052

HIc assignat rationes laudis diuinæ. Et diuiditur in partes duas, quia ad hoc adducit primò rationes proprias & speciales,secundò communes & generales,ibi, *Aperite mihi portas*. Quantum ad primum, sciendum ꝙ ad laudem Dei

sationes speciales assignat Dauid, ostendens liberationem suam de manu Saulis persequentis eum, ex quo vult innuere, ꝙ modo simili omnes, qui Deum deuoto corde in aduersitatibus inuocant, ab ipso Deo adiuuantur. Et circa hoc duo facit, quia primò ostendit suā liberationem, secundò surgit ad gratiarum actionem, ibi, *Vox lætitiæ*. Narrando aūt suam liberationem, tria facit, quia primò ostēdit se à Deo liberatum, secundò hominem, dæmonem, vel mundum non timēdum, ibi, *Dominus mihi adiutor*. tertiò in solo Deo esse confidendum, ibi, *Bonum est confidere*. Quātum ergo ad primum, sciendum ꝙ Dauid in persecutione Saulis existens, multoties pro sua liberatione inuocauit dominum, similiter & in persecutione Absalon filij sui. Et quāuis Deus non statim exaudiat iustos orātes ad votum, finaliter tamē eos exaudit ad ipsorum vtilitatem, vt dictum est supra, versic. 514. 516. Ac finaliter dilatat petitionem, quia plus concedit, & melius quàm petatur. Et hoc est, quod dicitur ps. 4. Cum inuocarē exaudisti me Deus iustitiæ meæ &c. Consimiliter & nunc ait, *De tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine dominus*, quia scilicet, Dauid semel petebat ab iniusta persecutione liberari. Deus aūt dilatauit petitionem suam, quia non solum ipsum liberauit à persecutione, sed ipsum & in regē constituit, & conseruauit. Et hoc est, quod ait, *Et exaudiuit me in latitudine dominus*. Per hoc. n. vult Psal. ostendere ꝙ etiam dum persecutiones, & aduersa patimur, ad Dei laudē consurgere debemus, quia etsi pro illa homo exterius angustatur, interius tñ dilatatur. Quod ostēdens Greg. super illo verbo Iob 38. (*Gregor. 29. mor. cap. 8.*) Nunquid considerasti latitudinē terræ? sic ait, Latitudo namq; bonorū interior est, quæ nequaquam apprehenditur, nisi cautè consideretur. Nāq; plerunq; quos exterius inopia humiliat, vel pœnæ cruciatus angustat: interior fortitudo vsq; ad speranda cœlestia dilatat. Angustati namq; exteriùs fuerant Apostoli, qui flagella sustinebant, sed in magna stabant interius fortitudine liberi, quia apud se hæc eadem flagella in gaudiū vertebant. (*Act. 5.*) Scriptum nāq; est, Ibant Apostoli gaudentes à conspectu Concilij, qm̄ digni

E habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Hanc latitudinem inter angustias Paulus inuenerat, qui dicebat, (*Philip. 1.*) Scire aūt volo, vos fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt euangelij: ita vt vincula mea manifesta fierent in omni prætorio. Hanc latitudinem Dauid inter angustias obtinebat, d. In tribulatione dilatasti me. (*Psal. 4.*) Tunc iustorum conscientia dilatatur, cū mundi huius aduersitatibus premitur exterius. Nā cum à præsentis vitæ securitate repellitur, intus ad se impingitur, vt ad sperāda superna tendatur. F Dumq; euagari exterius non permittitur, quasi in sinū suum reuocata dilatatur. Nos aūt, quę boni viri aduersa tolerans, cernimus, sed intus quantū gaudent, nō videmus, mentis eorum latitudinē modò in verbis, modò in operibus cōsiderando cognoscimus, sed tñ quanta in eis amplitudo sit eiusdē latitudinis ignoramus, vt meritò ipsorū quilibet dicat, *De tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine dominus*, Vel aliter, De tribulatione in latitudinem dominus nos exaudit, quia parua & angusta sunt illa aduersa quæ hic toleramus, quæ tñ in latitudinem terminantur, G quia per illa meremur præmia cœlestia, quæ non terminantur. Et hāc expositionem ponit August. d. *De tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine dominus*, quia angustia nostra, & tribulatio finitur, latitudo autem quò transimus, non habet terminum.

Dominus mihi adiutor, non timebo: 2053
quid faciat mihi homo.

Consequenter hic deducit, præter Deum nihil timendum. Et primò ostendit, ꝙ timere non debemus homines: H secundò quòd nec dæmones, ibi, *Dominus mihi adiutor*. Quantum ad primū, ostendit, ꝙ ille, qui adiuuatur à Deo, nullum hominē debet timere, quia homines non habent potestatem auferendi à nobis, nisi illa, quæ etiam sine persecutoribus nos oportet relinquere. Et hoc est consilium Christi, dicentis, (*Matth. 10. Homines timere nō debemus.*) Nolite timere eos, qui occidunt corpus, &c. Quæ verba ad propositum pertractans Ioannes Chrysost. super Matthæum, ait, Nolite timere eos, qui occidunt corpus, quo-

quoniam etsi corpus ab impijs occisum non fuerit propter Deum, à seipso post modicum morietur propter naturā. Ergo occisi secundū corpus ab impijs, nihil perdistis, nisi mortis dilationē, vt corpus, quod post modicum fuerat moriturum, antè moriatur: magis autem nec ipsam mortis dilationem. Si enim verum est ꝙ nec folium quidem cadet de arbore sine præcepto patris, quia numerati dies ad vitam nobis sunt dati, credere debemus, ꝙ nec moriemur ante diem, nec transire possumus diem. Nūc ponamus, ꝙ ante diem moriamur propter Deum. Si ergo & necessitate post modicum morituri sumus, nulla Dei causa proposita, quare non ante modicum in causa Dei cum gloria morimur, vt fiat volūtarium quod est necessarium, vt offeramus pro munere quod reddetur à te pro debito. Ideo ait Christus, Nolite timere eos, qui occidunt corpus, substātia enim hominis non est corpus, sed anima. Hanc enim solum Deus ad imaginem suam fecit, & hanc diligit, propter hanc fecit & mundum, & hanc zelat, & persequitur inimicus, & propter hanc ipse filius Dei venit in mundum, corpus aūt vestimentum est animæ. Sicut ergo vestimentum super hominem positum si quis furibundus sciudat, dolorem quidē iniuriæ sentit homo, damnum autem non patitur in natura: sic corpus super animam positum si occidatur ab impijs, anima quidē occisionis illius sentit dolorem, dānum autē suæ naturæ non patitur. Aut (quod sentio verius) non solum ad vestimentū animæ caro creata est, sed magis ad tentationem eius, quasi domestica & naturalis inimica copulata, ut dum expugnatur à carne, nec vincitur, coronetur à Deo. Si ergo caro inimica animæ tentatio est, quis sapiens non intelligit, quia occisio corporis optanda est magis quā timēda? Ideo enim tibi corporalis natura creata est corruptibilis, ideo deponēdi corpus tēpus est numeratum: vt, dum homo moritur, corpori illi non parcas: sed commercio perituro compares tibi vitam mansurā. Ecce si mutuo aliud acceperis, vt puta equum, aut bouē: nonne assidue opus tuum operaris in eū? Dicis enim apud te, Hodie vel cras tollendus est à me, quia non est meus. Et in corpo-

A te corruptibili natus, quare ad vtilitatē animæ tuæ non uteris temporali corpore tuo, sciens, ꝙ post modicum tollendū est à te, quia non est tuum? Quæ est ista insipientia nostra, odire quod nostrum est, & amare quod nostrum non est, studere quod saluare non possumus, & negligere, quod in æternum habebimus? Hæc Chrysosto. Si ergo vltimum quod homines mali nobis facere possunt, est mors corporis, & in hoc timendi non sunt: sequitur ꝙ in domino sperātes nullum hominem timere debemus. Et hoc est, qđ ait Psal. *Dominus mihi adiutor* &c.

Deus multis modis iuuat.

B Et nota ꝙ Deus multarū personarū est adiutor, qm̄ adiuuat contritos pœnitentes, vide ver. 957. Adiuuat iniustè patientes, vide ver. 1911. Adiuuat cum hoste præliantes, vide versi 983. Adiuuat egenos mendicantes. vide ver. 96. Adiuuat in domino confidentes. Adiuuat deuotè exorantes, vide ver. 672.

Dominus mihi adiutor: & ego despiciam inimicos meos. 2054

Inimicus noster dicitur diabolus.

HIc ostendit, ꝙ in domino sperantes nō debemus timere dæmones, C vbi aduertēdum, ꝙ nomine inimici diabolus intelligitur, quia semper insidiatur nobis, & pugnat contra nos. 1. Pet. 5. Aduersarius vester diabolus tanquā leo rugiens circuit, quærens quem deuoret, vide versic. 234. Et ideo inimicus noster meritò dicitur, vide vers. 389. Et de isto inimico, & omnibus angelis eius hic loquitur Psalmista, dicens, *Dominus mihi adiutor* &c. quasi dicat, Quid dæmones timebo, domino me protegente? Non enim plus tētare possunt, quàm sibi permiserit Deus. Quis enim tantorum insidias euadere posset, nisi illū Deus adiuuaret? D Certè nullus, sed Deus non deserit quos misericorditer creauit, ut ostendit Greg. super illo uerbo Iob 10. Et cōsilium impiorum adiuues, dicens, Quos namq; inimicos uel impios hoc loco uocat, nisi malignos spiritus, qui cum redire ad vitam ipsi nequeant crudeliter socios ad mortē quærunt? Hoc indesinenter consiliū contra bonos maligni spūs ineūt, ut ij, quos seruire Deo innocue in trāquillitate cōspiciunt, uexati aduersitatibus ad uoraginem culpæ rapiantur.

Gregor. 9. mor. c. 34.

Diabol' vincere nō pōt nisi volētē.

Tētātio diaboli non superat vires nostras.

Sed

Sed eorum consilij acumen destruitur, quia prius conditor eum viribus flagella moderatur, ne virtutem pœna trāseat & per astutiam fortium humana infirmitas cadat. Vnde & bene per Paulū.d. Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentū, vt possitis sustinere. Nisi etiā misericors Deus cum viribus tentamenta modificet, nullus profectò est, qui malignorum spirituum insidias nō corruens, portet, quia si mensuram tentationibus iudex non præbet, eo ipso protinus stātem deijcit, quo vltra vires onera imponit. Sic igitur nos adiuuat Deus, quia tentationibus inimicorum mensuram imponit, vt nullus nisi uolens superetur. Vnde meritò clamat Psalmista, dicens, *Dominus mihi adiutor & ego despiciam inimicos meos*. Vel aliter, hoc potest intelligi nō solum de dæmonibus, sed etiam de hominibus, quos inimicos toleramus. Vnde hunc locum exponens Aug. ait, Sed nunquid solos homines inimicos habet ecclesia? Quid est homo carni, & sanguini deditus nisi caro, & sanguis? Sed Apostolus ait, Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principes, & rectores mundi tenebrarum harum, idest, rectores iniquorum mūdum istum diligentium, & propterea tenebrarum, quia & nos aliquando tenebræ fuimus, nunc autem lux in domino, aduersus spiritualia nequitiæ in cœlestibus, id est, diabolum & angelos eius. Audi ergo quod sequitur, *Dominus mihi adiutor*, &c. Ex quolibet genere inimici exurgant, siue ex numero malorum hominum, siue ex numero malorum angelorum, in Dei adiutorio despicientur, quia si consistāt aduersum me castra, nō timebit cor meū si exurgat aduersum me prælium, in hoc sperabo. Vel adhuc generalius hoc potest intelligi de omni genere inimicorū, scilicet, mundi, carnis, & diaboli, contra quos Deus nos adiuuat, ne inuiti uincamur. vide vers. 983.

1.Cor.10.

Homines & dæmones dicuntur inimici nostri.

Ephes.6.

Ephes.5.

Ephes.2.

Psal.26.

2055 *Bonum est confidere in domino, quàm confidere in homine.*

HIc ostendit solum in Deo spē esse ponendam, non in hominibus, nō in dæmonibus. Et primò ostendit pri- E mum, secundò secundum, ibi, *Bonum est sperare*. Quantum ad primum, confidentiam in Deo ostendit esse ponendā, non in hominibus. Et hic nota quòd multa sunt, in quibus confidunt homines, & decepti reperiuntur, si non principalius cō fidunt in domino. Nam aliqui confidūt in terrenorum abūdantia, aliqui in personali sanctimonia, aliqui in temporali vana gloria, aliqui in mundiali eminentia, aliqui in sæculari sapientia, aliqui verò in diuina misericordia. Et solum vltimi bene & totè confidunt. Quibus omnibus consideratis, ait Psal. *Bonum est* F *confidere in domino* &c. Et est sensus, Bonum est confidere in domino, cum fuerimus ab inimicis prædictis persecuti, qui solus adiuuare potest, *quàm confidere in homine*, quia illud est bonum, sed istud malū, quia, vt dicitur, Maledictus homo, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum.

Confidunt homines in multis.

Confidendum est in solo Deo.

Bonum est sperare in domino, quàm sperare in principibus. 2056

HIc ostendit, quòd non est ponenda spes in angelis, vel dæmonibus. Nō G quidē in angelis bonis, quia illi etsi adiuuant nos, hoc tamen non faciunt à se, sed solum vt ministri Dei, ergo in Deo sperandum est, non in illis. Non etiam in dæmonibus, quia quicquid agunt, ad hoc intendunt vt nos decipiant. Vbi notandum, quòd principes in scriptura dicuntur angeli tam boni quam mali, quoniam inter angelos tam bonos, quā malos est prælatio, sic quòd superiores aliorum principes dicuntur. Vel etiam quia principantur hominibus, scilicet, bonis boni angeli, & malis mali. Quòd enim boni angeli dicantur principes, ostendi H tur Dan. 10. Vbi angelus domini Danieli de angelo beato custode regni Persarum, ait Princeps regni Persarum restitit mihi viginti, & vno diebus. Et ecce Michael unus de principibus primis venit in adiutorium meum, de hoc vide vers. 1751. Mali etiam angeli dicuntur principes. Vnde de diabolo ait Christus Nunc iudicium est mūdi: nunc princeps huius mundi eijcietur foras, &c. In istis ergo principibus, scilicet, angelis bonis, vel malis, non est sperandum, quia creaturæ

Principes dicuntur angeli tam boni quā mali.

Ioan.12.

Sperandum non est in angelis etiā bonis.

turæ sunt. Secundum autem, quòd ait Greg. spem in creatura ponere, & est de Deo desperare. Et ideo ait nunc Ps. *Bonum est sperare in domino*, &c. Vnde istum passum exponens Aug. ait, Nullus enim rectè dicere potest, Angelus bonus sic à me cogitetur, vt in eo spem ponere debeam, nemo enim bonus, nisi solus Deus. Et cum videntur adiuuare homo, vel angelus, cum hoc uera dilectione faciunt, ille per eos facit, qui eos pro modo eorum bonos fecit. *Bonum est ergo sperare in domino, quàm sperare in principibus*. Nam & angeli dicti sunt principes, sicut in Daniele legimus, Michael princeps noster.

Gregor. 21. mor. c. 2.

Mar. 10.

2057 ***Omnes gentes circuierunt me, & in nomine domini, quia ultus sum in cos.***

Hic ostendit Dauid in persona iustorum se grauiter fuisse persecutũ, ostendit autem grauitatem persecutionis, vt ex hoc ostendat ampliorem gratiam liberationis. Vbi notandum, quòd à malis, & persecutionibus Deus suos liberat dupliciter, primò præseruãdo ne cadant, secundò lapsos adiuuãdo, vt surgant. Sic & in grauibus persecutionibus Dauid dupliciter se dicit à Deo liberatum. Et primo modo primò, secũdo modo secundò, ibi, *Impulsus*. Circa primam partem tria ostendit, primò persecutionis iustorum grauitatem, secundò persecutionis Christi crudelitatem, ibi, *Circũdantes*, tertiò persecutionis nostræ utilitatem, ibi, *Circundederunt me sicut*, Quãtum ad primum, sciendum, quòd hic Ps. loquitur in persona ecclesiæ, quę à principio granibus persecutionibus à gentibus fuit circundata. Contra enim ecclesiam statim insurrexerunt principes mũdi, ipsam exterminare nolentes, sed dominus ipsam adiuuans de persecutoribus fecit vltionem. vnde Greg. super illo verbo Iob 6. Graditur supra fluctus maris, ait, Quid enim maris nomine, nisi in bonos sæuiens mundi huius amaritudo signatur? De quo per Psal. dicitur, Congregans sient in utre aquas maris. Aquas. n. maris dominus quasi in utre congregat, cum miro moderamine cuncta disponens, in suis clausas cordibus carnalium minas frænat. Super fluctus

A gentibus in principio ecclesia passa fuit.

Greg. lib. 6. mor. c. 5.

Psal. 32.

A ergo maris dominus graditur, quia, cum se procellæ persecutionis erigunt, miraculorum eius obstupefactione franguntur. Qui enim tumores humanæ insaniæ mitigat, quasi erectas in cumulo vndas calcat. Et sequitur ad propositum. Nam cum morem suum gentilitas destrui nouæ conuersationis prædicatione conspiceret, cum mundi huius diuities elationi suæ contraire viderent facta pauperum, cum sapientes sæculi aduersari sibi imperitiorum uerba pensarent, in persecutionis protinus tempestate tumuerunt. Sed qui verborum aduersitate commoti

B ad persecutionis procellas insiliũt, signorum (ut diximus) admiratione temperãtur. Tot ergo in huius maris fluctibus dominus gressus posuit, quot superbis persecutoribus miracula ostendit. Vnde bene rursum per Psal. dicitur. Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis dominus, quia contra electorum uitam ad persecutionis vndas mundus se mirabiliter extulit, sed has supernorum cõditor subleuata virtute prædicantium mirabilius strauit. Ministros etenim suos plus ostendit posse per miracula, quam potestates terrenas timere per uim. Ex qui-

C bus uerbis duo patent. Primum quomodo ecclesia à principio gentium persecutionibus undique fuit circundata. Et quantũ ad hoc, ecclesia dicit, *Omnes gentes circuierunt me*. Secundum quomodo gentilitas visis miraculis, & auditis prædicationibus ad Christi fidem fuit conuersa. Et quantum ad hoc dicit, *Et in nomine domini, quia ultus sum in eos*. Quæ enim maior vltio de persecutore potest fieri, quàm ipsum facere defensorẽ, de inimico amicũ, de infideli fidelẽ? Vnde hic ait glo. *In nomine domini ultus sum in eos*, quia persecutores modo pro nomi-

D ne domini ad fidem conuersi pœnitendo pœnas tolerant, quas alijs inferebãt, & August. hic ait, Quod ait, *Omnes gentes circuierunt me*, &c. significat ecclesiæ labores, atque uictoriam. Et nota hic, quòd ultio domini est multiplex, secundum quòd diuersimodè vlciscitur de peccatoribus. Vlciscitur enim primò, peccatum committunt puniendo æternaliter. Hier. 51. Nolite tacere super iniquitatem eius, quoniam tempus vltionis est domino. Secundò, peccatum continuatũ puniendo

Psal. 91.

Vlta est ecclesia de gẽtibus, illas cõuertendo.

do æternaliter. Exod. 32. Ego autem in die vltionis visitabo peccatum eorum. Tertiò, peccatum committendum impediendo paternaliter. 2. Macha. 6. Etenim non sinere multo tempore peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium. Quartò, inimicum ad suũ amorem conuertendo. Et hoc est summum genus vltionis, & nobilissimum, sicut hic *Et in nomine, domini, quia ultus sum in eos.*

2058 *Circumdantes circundederunt me, & in nomine domini, quia ultus sum in eos.*

Circũdatus fuit Christus à Iudæis.

OStendit hic persecutionis Christi crudelitatem. Vnde notandum, q̃ hic Psalmista mutat personam, quia in præcedenti versu loquebatur in persona corporis Christi, scilicet ecclesiæ, hic autem loquitur in persona capitis, scilicet Christi. Hic enim adducit Christi passionem & persecutionẽ Christi, vt ostendat, quòd ecclesia exemplo Christi passionis fortificata fuit in suis passionibus vt eas ferret patienter. Ipse enim multoties à Iudæis fuit circundatus, qui sibi insidiabantur. Vnde dicitur Ioan. 10. Circundederunt ergo eũ Iudæi, & dixerunt si tu es Christus, dic nobis palam. Vnde de ipsis conqueritur Christus Psal. 21. dicens, Circundederunt me vituli multi, tauri pingues, &c. Et infra, Circundederunt me canes multi &c. Et vide q̃ hic non ponit gentes, sicut statim fecit in persecutione ecclesiæ, dicens, *Omnes gentes circundederunt me*, &c. quia nõ gentes, sed Iudæi causa principaliter Christi passionis fuerunt. Et aduerte, quòd de ipsis Christus fuit vltus, aliquos ad fidem conuertendo, alios temporaliter per Titum, & Vespasianum puniendo, aliquos obstinatos æternaliter damnando. Et ideo sequitur, Christo dicente, *Et in nomine domini quia ultus sum in eos.* Vnde istum sensum hic habet August. dicens, Si quæratur, vnde tanta mala superare potuit ecclesia, certè exemplo passionis Christi, cuius exemplum hic ponit, dicens primò quid fuerit passa, quia *omnes gentes* &c. & nunc sequitur, quid in suo capite Christo fuerit passa, vnde sequitur, *Circundantes circundederunt*

Vltus fuit Christus de Iudæis diuersimodè.

me. Et bene hic non est repetitum *omnes gentes*, quia à Iudæis solum factũ est. Hæc est ergo circundatio pœnalitatis & miseriæ. Vnde notandum, quòd multiplici miseria in hac uita circundamur & pœna, vt ab hac circundatione nullus hominum gradus, nulla ætas, nullus sexus excipiatur. Deus enim peccata impunità dimittere nescit. Et ideo in persona omnium clamat scriptura, dicẽs, Circundederunt me mala quorum non est numerus. Et rationem subdit, d. Cõprehenderunt me iniquitates meæ, &c.

Circũdatur quilibet homo in hac uita miseria.

Psal. 30.

Circundederunt me sicut apes, & exarserunt me sicut ignis in spinis, & in nomine domini, quia ultus sum in eos. 2059

Vtilitas passionis Christi.

POnitur hic persecutionis vtilitas. Vbi notandum, quòd circundatio passionis quam Iudæi fecerunt Christo, directè fuit sicut apes, & sicut ignis in spinis. Apes enim producunt mel in fauis, sed alijs, non sibi. Sic Iudæi Christũ occidentes, mel nobis protulerunt, non sibi, quia Christum nobis gentibus fecerunt dulcissimum, & misericordem, non autem sibi, quinimo ipsum fecerunt sibi vltorem, mediantibus Tito, & Vespasiano. Et hoc est quod ait Christus, *Circũdederunt me sicut apes.* vbi Augustinus ait, Nam ipsum dominum Iesum Christum caput ecclesiæ rectè accipimus circundatum à persecutoribus, sicut circundãt apes fauum. Quid enim ab ignorãtibus gestũ sit, mystica subtilitate spiritus sanctus loquitur. Mel quippe apes operantur in fauis. Nescientes autem persecutores domini, fecerunt eum nobis ipsa passione dulciorem, vt gustemus, & videamus quàm suauis & dulcis est dominus, qui mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationẽ nostram. Et quantum ad hoc dicit, Circundederunt me sicut apes. Item ex alto vtilitas huius ostenditur, quia per charitatem Christi passionis peccata nostra sunt nobis dimissa, quę charitas per ignẽ denotatur, Christo dicente, Ignem veni mittere in terram, & quid nolo nisi ut ardeat? Hic enim ignis charitatis Christi, spinas peccatorum comburit. Quid enim spinæ pungentes, nisi peccata suis aculeis

aculeis conſcientiā pungentia deſignāt? Prouerb. 15. Iter impiorum quaſi ſepes ſpinarum. Ignis ergo ardens ſpinas, eſt charitas paſſionis Chriſti, vitia noſtra conſumens. Et quantum ad hoc ait, *Et exarſerunt me ſicut ignis in ſpinis*, ideſt, ſi cut ignis ſpinas conſumit. Et hoc eſt ꝙ ait Glo. *Et exarſerunt me ſicut ignis in ſpinis*, quia ea peccata, quæ in fideli populo erant, igne perſecutionis cremauerũt, cui uolentes officere, profuerunt. Et ui de aliam vtilitatem, quia etiam paſſio Chriſti multos perſecutorum ſuis fideli bus ſociauit, faciens eos de infidelibus fi deles, & de inimicis amicos, obſtinatos B autem æternaliter puniens. Et hoc notâs dicit, *Et in nomine domini*, &c. Quod exponitur vt in verſ. 2057. Vnde hic ait Augu. *Et in nomine domini*, &c. ſiue quia malitia quæ in perſecutoribus erat extincta, Chriſtiano populo ſunt ſociati, ſi ue quia cæteri eorum, qui contẽpſerunt hoc tempore uocantis miſericordiam, veritatem iudicãtis in fine ſenſuri ſunt.

2060 *Impulſus euerſus ſum, ut caderem, & dominus ſuſcepit me.*

HIc oſtendit ſe iam lapſum à Deo li C beratum. Dominus enim non ſolũ iuuat hominem in tentatione ne cadat, ſed & poſt caſum ipſum ſuſcipit, & facit ſurgere. Impulſus fuit Petrus ab ancilla vt caderet, ſcilicet ut confiteretur ſe Chriſti diſcipulum, & periret cum Chriſto. Ipſe autem fortius cecidit, quia ne corpus caderet, in animam prælegit cadere, Chriſtum negãdo. Similiter & omnes diſcipuli timore mortis corporum impulſi, in anima ceciderũt. Sed nũquid lapſos Deus deſeruit? Certè non, imò ſuſcepit eos ad gratiam reſuſcitãdo & eos fecit fortiores quam eſſent ante caſum. D Quod oſtendit Gregor. dicens, Scimus enim Apoſtolorum primum. ſ. Petrum, ante acceptam ſpiritusſancti gratiã quoties dum mori timuit, vitam negauit, &c. verſ. 1008 Et iſtum intellectũ habuit ſupra, pſ. 36 d. de quolibet Dei electo. Cũ ceciderit, non collidetur, quia dominus ſupponit manum ſuam, vide ver. 590. Et hic potes notare, quòd quamuis intẽtio dæmonis impellentis homines ad caſum ſit vt à caſu non reſurgant, tamẽ magna

Gregor. 17. mor. c. 16. 2301

A eſt differentia inter electos, & reprobos, quia electi etſi quandoque cadunt, finaliter tamen à Deo ſuſcepti reſurgunt. Sic enim irreparabiliter cecidit Lucifer, Luce 10. Videbam Sathan quaſi fulgur de cœlo cadẽtem. Et de omnibus reprobis dicitur Pſalm. 35. Ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem, expulſi ſunt nec potuerunt ſtare. Quod ideo dicit, quia etſi in reprobis quandoque bona uita præceſſerit, finaliter tñ ſtare non poſſunt, ſed impulſi æternaliter cadunt. Quod notans ſapiens, oſtendit, & dicit, *Eccl. 11.* Si ceciderit lignum ad auſtrum, vel ad aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit. Per auſtrum enim intelligit *Auſtri & Aquilonis nomine quid ſignificetur Eccl. 11.* ſtatum gratiæ & fœlicitatis, ſed per aquilonem, ſtatum culpæ & dãnationis æternæ. Vnde dicta uerba exponens Bern. ad propoſitum dicit, Auſtri calor, & claritas in ſcriptura ſacra bonam ſolet habere ſignificationem. Ab aquilone uerò pandetur omne malum. Porro hominẽ vidit aliquis. Cadit arbor in morte, & quocunque ceciderit, ibi erit, quia in ſtatu, in quo te Deus inuenerit, in eo te iudicabit. Videat ergo quò caſura ſit arbor antequam cadat, quia poſtquam ceciderit, iam nõ adijciat ultra ut reſurgat, ſed nec ut ſeipſum per pœnitentiam uertat. Qua parte autem caſura ſit arbor, ſi ſcire uolueris, ramos eius attende. Inde. n. unde maior eſt copia & ponderoſior, in de caſuram non dubites. Rami noſtri deſideria noſtra ſunt, quibus ad auſtrum vertimur, ſi ſpiritualia fuerint, ſi uero, carnalia, ad aquilonem, &c. Vnde de cadentibus ad aquilonem in morte, dicitur Hierem. 8. Qui cadit, non reſurget, & qui auerſus eſt, non reuertetur. Et attende quòd in iſto caſu ſunt mala. Primò ibi eſt pœna ignis combuſtiua. pſal. 139. Cadent ſuper eos carbones, in ignẽ deijcies eos, in miſerijs non ſubſiſtent. Ibi eſt pœna obſtinationis irretiua. Pſalmus 140. Cadent in retiaculo eius peccatores. Ibi eſt pœna omnis bonæ operationis excluſiua. Iob 31. Humerus meus a iunctura ſua cadat, & brachium meum cum oſſibus ſuis conteratur. Per brachium enim, & humerum uirtus operandi deſignatur, quæ in iſto caſu ceſſat omnino. Ibi eſt pœna timoris, & ſtatus mentis percuſſiua. Pſal. 54. Formido

Caſus pœnæ æternalis multa mala continet. Pſal. 139.

Brachiũ, & humerus quid denotent. Iob 31.

Formido mortis cecidit super me, timor & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebræ. Et ideo de quolibet ibi cadente, dicitur Esai. 22. Frangetur, cadet, & peribit, scilicet, æternaliter. Econtra autē de quolibet electo dicitur Prouerb. 24. Septies in die cadet iustus, & resurget. Hoc ideo, quia dominus suscipit eum. Hoc ergo notans Psalmista in personam cuiuslibet iusti, ait, *Impulsus, euersus sum ut caderem*, idest impulsus, scilicet à dæmone & tētatione, ad hoc ut caderē, & euersus sum, quia. s. cecidi à statu gratiæ, *sed dominus suscepit me*.

2061 *Fortitudo mea, & laus mea dominus & factus est mihi in salutem.*

HIc ostendit se à Deo fortificatum. Nam, vt dictum est statim, multoties peccator post casum susceptus à Deo fortior resurgit quàm esset ante casum ut exemplo militis ostendit Greg. dicens, Pensandum est, quòd Deus omnipotens occulto consilio quosdam ab ipsis exordijs suis innocentes custodiēs, vsque ad uirtutum summa prouehit, vt simul in eis proficiat, & annorum numerositas & celsitudo meritorum. Alios verò exordijs suis deserens, scaturientibus uitijs ire per abrupta permittit. Plerumque tamen etiam eos conspicit, & ad sequendum se sancti amoris igne succendit, atque insolitas in eorum cordibus prurigines vitiorum vertit in feruorem uirtutum, & eo magis ignescunt ad desiderium requirendæ pietatis Dei, quo magis erubescunt memoriam iniquitatis suæ. Sicut sæpe contingit, vt in pugnæ certamine miles ante ducis sui oculos constitutus, hostili uirtuti turpiter cedat & eneruiter præbens terga, feriatur, qui tamē hoc ipsum, quòd turpiter cessit erubescens, ante ducis sui oculos maiores ex ipsa uerecundia uires sumit, tantoq; post fortiora exercet, quanto & præsentem gloriam virtutis peragat, & præteritam ignominiam debilitatis tegat. Sic ergo nonnunquam quædam in Dei seruitio ex anteacta debilitate, acrius in Dei seruitio roborantur, eoque ad custodienda mandata & futurorum tribuit desiderium, & impellit memoria præteritorum, ut hic ad ueatura amor prouocet, illic de præteritis verecundiā instiget &c. Tales enim ex anteactis culpis infirmitatem suam cognoscēs, & si quid possunt boni, totam suam fortitudinem Deo attribuunt, dicentes Deo illud ps. 30. Quoniam fortitudo mea & refugiū meum es tu, & propter nomen tuum deduces me, &c. Sic & nunc in persona iustorum, qui per pœnitentiam à peccatis surrexerunt, à Deo suscepti, ait, *Fortitudo mea, & laus mea dominus, & factus est mihi in salutem*. Nec mirum. Illi enim soli in certamine cadunt, quorum fortitudo cadit, quorum laus deficit. Qui ergo Deum ponit fortitudinem suam, & laudem, sicut Deus deficere non potest, sic nec ipse cadere. Vnde hic ait Augu. Qui ergo cadunt, cum impellūtur? Certè nulli, nisi illi qui sua sibi fortitudo, & sibi sua laus volunt esse. Nullus quippe in certamine cadit, nisi cuius fortitudo, & laus cadit, qua propter cuius fortitudo, & laus est dominus, tam non cadit, quàm non cadit dominus. Et nota, quòd fortitudo nostra dicitur Deus. vers. 439. *Et factus est mihi in salutem*. Non tamē ex hoc habetur, quòd Deus aliquo modo sit factus, sicut cum dicimus, Verbū caro factum est, non sequitur ex hoc, q̄ verbum aliquo modo sit factum, vel mutatum, sed solum quòd actione Dei factum est, vt aliquid sit vnitum verbo, q̄ ante non erat vnitum. Sicut homo, qui est tibi à dextris, potest tibi fieri à sinistris, sine sui mutatione, sic & dominus suis fit in salutem sine sui mutatione; de hoc uide uersic. 438. 755. 655. Vnde hic Augustinus ait. Factus ideo nobis dicitur dominus in salutem, non quia ipse aliquid factus est, quod ante non erat, sed quia ipsi cum in eum crederent, q̄ non erant, facti sunt. Etiam ipse non sibi, sed illis, quod auersis à se non erat, salus cœpit esse conuersis.

2062 *Vox exultationis, & salutis in tabernaculis iustorum.*

HIc Psalmista pro se, cæterisque iustis consurgit ad gratiarum actionem ex prædictis. Circa autem gratiarū actionem Dauid multa ostendit, quia ostenditur primò modus, secundò laus, ibi, *Dextera domini*, tertiò tempus, ibi: *Non*

Gregor. 18. mor. c. 15.

Factus quomodo dicitur Deus salus. Ioan. 1.

Gregor. 17. moral. 16.

Non moriar. quartò fructus ibi, Castigans, Quantum ad primum sciendum, quòd in scriptura tabernaculum quandoque sumitur pro conscientia, quandoque ipsum corpus nostrum, quandoque verò ipsa iustorum congregatio, siue ecclesia. Primo namque tabernaculum dr mens nostra, siue conscientia, quia in ipsa sancti uiri, vt in tabernaculo absconduntur & habitant, ibi pax eorum, & requies, foris autē nisi bella, Iob 5. Scies, quòd pacem habebit tabernaculum suum, ibi habitat tecum dominus Iob 29. Erat secreto Deus in tabernaculo meo. Quod exponens Greg dicit, Quid hoc loco tabernaculum, nisi habitationem mentis accipimus? quia per omne, quod cogitando agimus, in consilio cordis nostri habitamus. Quisquis autem mandata Dei tacitus cogitat, secretò Deus illi in tabernaculo est. Habitationem enim cordis sui ante oculos Dei viderat, qui dicebat Et meditatio cordis mei in cōspectu tuo semper, &c. Ad propositum ergo, sancti etsi exterius patiuntur in corpore, interius tamen exultant in mente, imò quāto exterius corpus persecutionibus, & aduersis atteritur, tanto amplius in mēte gaudent, & Deo gratias agunt. Quid cogitas quòd Laurentium tam lætanter tormenta perferre fecerat, nisi lætitia interior cordis? In isto ergo tabernaculo cōscientiæ sancti uiri Deo gratias agūt, lætantur, & gaudent, dum corpus atteritur exterius. Et hoc est, quòd dicit Apostolus, Gloriabor in infirmitatib. meis, vt inhabitet in me virtus Christi, nam uirtus in infirmitate perficitur. Et hoc est, quod nunc de iustis aduersitatibus pressis, ait Psalmista, Vox exultationis, & salutis in tabernaculis, idest, in conscientijs iustorum. Oppositum autem accidit peccatoribus, quia exterius glorantur, & exultant, sed verme conscientiæ corroduntur interius. Et hanc expositionē ponit August. hic dicens. Vox exultationis, & salutis in tabernaculis iustorum. vocem meroris putabant esse qui in eorum corpora sæuiebant, non enim sentiebant interiora gaudia sanctorum de spe futuræ gloriæ. Vnde Apostolus dicit Quasi tristes, semper autem gaudentes. Et iterum, Non solum autem, sed etiam gloriamur in tribulatione. Secūdò per

Tabernaculum multa in scriptura significat.

Gregor. 29. mor. c. 101.

Psal. 18.

2. Cor. 12.

Exultant sancti interius, dum patiuntur exterius.

2. Cor. 6.

A tabernaculum intelligitur ecclesia militans, vide vers. 691. 758. In isto ergo tabernaculo iusti exultant, & Deo gratias agunt, quia insimul charitate congregati, sua opera, & orationes Deo reddūt. d. Psal. 110. Confitebor tibi, Domine in toto corde meo, in consilio iustorum, & congregatione. Quanto enim orationes, & opera bona à pluribus bonis simul congregatis sunt facta, tāto sunt ampliu Deo accepta. Sic enim. d. Psal. 67. In ecclesijs benedicite domino. Et hoc modò notās Psal. d. q. vox lætitiæ, & exultationis in tabernaculis iustorum, idest, in B congregatione iustorum.

Dextera domini fecit uirtutem, dextera domini exaltauit me, dextera domini fecit uirtutem. 2063

Ponitur hic ipsa laus siue gratiarum actio. Vbi notandum, quòd per dexteram Dei in scripturis intelligitur ipse Christus, qui sedet à dextris Dei, vide vers. 23. 235 713. 1965. Hæc autem dextera primò facit uirtutem, dum peccata dimittit, quod uirtutem infinitam exigit, vt dictum est ver. 1835. Dimissis au- C tem peccatis, nos exaltat, quia per gratiam nos filios Dei, & hæredes efficit. Et consequenter facit uirtutem, dū nos fortificat in aduersis. Vel hæc dextera facit uirtutem, nos iustificando, exaltat nos glorificando, facit virtutem, in gloria confirmando. Vnde hunc passum exponens Aug. dicit, Dextera domini fecit uirtutem, quam uirtutem inquit? Dextera domini exaltauit me. Magna uirtus, exaltare humilem, deificare mortalem, præbere de infirmitate perfectionem, de subiectione gloriam, de passione, victoriam, dare auxilium de tribulatione, D vt afflictis vera Dei salus pateferet, affligentibus autem uana salus hominis remaneret, magna hæc. Sed quid miraris? si aliquid reptat, non homo uicit, non homo sibi salus fuit, sed Deus homini, quia dextera domini fecit uirtutē. Vel aliter, vbi notandum, quòd exempla virtutum ab alijs nobis data, nos ad virtutes inducunt, sicut Abraham exemplo suo quo Deo obediuit uolens immolare filium, nos ad obedientiam Dei trahit, Isaac ad patientiam, Iacob ad tolerantiam,

Matth. vlt.

Christus uirtutes operatur.

lerantiam, Ioseph ad castitatem, &c. vt deducit Greg. Et infra, vide vers. 1394. Christus autem uirtutes omnes in cæteris sanctis dispersas, in seipso omnes solus simul habuit & perfectius, quia si precepto Dei Abraham uoluit immolare filium, & Christus obediens patri, immolauit seipsum. Si Isaac seruauit patientiã quid patientius Christo? qui sicut ouis ad occisionem ductus est, & non aperuit os suũ, &c. Quibus consideratis, de Christo sub nomine dexteræ Dei dicit Psalmista. *Dextera domini fecit uirtutem*, quia scilicet actum omnis uirtutis in seipso habuit, quod de nullo alio dici potest, vt ostendit Gregorius, dicens, Nullus hominum virtutes, & operationes spiritussancti oẽs simul habuit, nisi mediator Dei, & hominum, cuius est idem spiritus, qui de patre ante sæcula procedit. Alius nãque sanctorum prophetiam, alius uirtutes, alius scientiam habuit, alius genera linguarum, alius interpretationem sermonum iuxta distributionem spiritussancti accepit. Ad habenda uero cuncta eiusdem spiritussancti munera aliorum nullus pertingit. At uerò conditor noster infirma nostra suscipiens, per diuinitatis suæ potentiam simul se habere omnes spiritussancti virtutes edocuit. Quia ergo hæc dextera domini, scilicet, Christus, omnes uirtutes spiritussancti, quas alij diuisim habuerunt, ipse insimul quasi unitas habuit, ideo de ipso non in plurali, sed in singulari dicitur, *Dextera domini fecit uirtutem*. Et quia per exempla suarum uirtutum nos fecit uirtuosos, ideo subditur, *Dextera domini exaltauit me*. Quæ enim maior potest esse hominis exaltatio, quam ipsum de uitioso facere uirtuosum, de filio diaboli filium Dei, & huiusmodi? Et ideo quòd ista exaltatio hominis fuerit per virtutem nobis datam per ipsum, subditur. *Dextera domini fecit uirtutem*, idest, hominem fecit uirtuosum. Ita quòd hoc quod primò dicitur, *Dextera domini fecit uirtutem*, ad Christi uirtutes referatur. Quod autem dicitur secundò, *Dextera domini fecit uirtutem*, ad nostras uirtutes, per ipsum in nobis genitas, deputetur. Et nota, quòd ecclesia iustorum à Christo exaltatur multipliciter, vide uersic. 249. & 389.

Gregor. 27. mor. c. 6. & 7.

Christus oẽs uirtutes habuit, & exẽplum nobis dedit.

Gregor. 26. mor. c. 34.

Nota.

F *Non moriar, sed uiuam, & narrabo opera domini.* 2064

Ponitur hic tempus gratiarum actionis, quia scilicet, semper. Vbi notandum, quòd hoc & de morte corporis, & de morte animę accipi potest. Si de morte corporis, sciendum ꝙ iusti non quærunt laudare Deum, vt temporaliter viuant. sed magis econtrario quærunt uiuere, vt benefaciendo, Deũ laudare possint. Et huc est, quod ait hic. *Non moriar, sed uiuam.* idest, placet mihi hic tẽporaliter viuere, vt merẽdo, & præcepta Dei F adimplendo, possim narrare alijs opera domini, quia quamdiu uiuam, benedicã dominum, semper laus eius in ore meo. Sed quæ sunt illa opera domini quæ narrare debemus ostendit Psal. 77. dicens, Narrantes laudes Dei, & uirtutes eius, & mirabilia, quæ fecit, in quo ostenditur tria opera Christi maximè alijs narranda, vt conuertantur ad Christum, uide vers. 1281. Vel de morte corporali ecclesia ista verba dicit, *Nõ moriar*, &c. Persecutores enim ecclesiæ primitiuæ, crediderunt suis persecutionibus ecclesiam penitus annullare, martyres persequen- G do, & trucidando, sed quanto plures occidebantur, ecclesia merito, & numero magis multiplicabatur, ut patet uersic. 335. 220. 221. Sed persecutores stragem funerum vbique facientes, ecclesiã Christi mori arbitrabantur, & ecce nunc uiuit, & creuit, & narrat opera domini. Vbique Christus gloria beatorum martyrum est, vicit vapulando ferientes, patiendo furentes, diligendo sæuiẽtes. Vel hoc potest intelligi de morte animæ, quæ fit per peccatum, quia peccato mortuus, domini opera dignè narrare non potest, quoniam non est speciosa laus in H ore peccatoris. Vnde Psal. 49. Peccatori autem dixit Deus. Quare tu enarras iustitias meas, &c. vide versic. 821. Et hoc est, quod dicitur Psalm. 113. Non mortui laudabunt te, domine, &c. vide versicul. 2027. Consimiliter & iste nunc ait, *Non moriar, sed uiuam.* quasi dicat. Ego narrabo opera Dei, quòd vt dignè facere valeam. mortem peccati cauebo, quia non moriar, sed uiuam.

Psal. 33.

Ecclesia persecutionibus nõ moritur, sed crescit.

Eccl. 15.

2065 *Castigans castigauit me dominus, & morti non tradidit me.*

Castigat nos Deus per aduersa & corrigit.

OStendit hic fructum aduersitatis. Aduersa. n. permittit Deus suis euenire electis, non ut eos perdat, sed vt corrigat, non ut moriantur, sed vt spiritualiter viuāt. Et hoc est, quod ait Apostolus ad Hebr. 12. Quem diligit dn̄s, castigat, i. castum facit corrigendo. Vnde Apoc. 3. Ego quos amo, hos corrigo, & castigo. Et ideo ut eius castigatione nō grauemur, sed ipsam patienter pro nostra emendatione toleremus, ēt propriū suum filium sine peccato flagellis subiecit. Si ergo exceptus es à passione flagellorum, exceptus es à numero filiorum, quia flagellat Deus omnem filium, quē recipit. Vnicus. n. filius de patris substantia natus, æqualis patri, in forma Dei verbum, quo facta sunt omnia, nō habebat, vbi flagellaretur. Ad hoc autem carne indutus est, ut sine flagello non esset. Qui ergo flagellat vnicum sine peccato, relinquet adoptatum, qui est cū peccato? Vnicus sine peccato, non tamē sine flagello, exemplum nobis proposuit in passionibus suis. Non ergo turbari debemus, cum aliquis nostrum grauia, & indigna patitur, si obliti non sumus, quę pertulit iustus iustorum, sanctus sanctorum. Et attende in hoc iustitiam, & misericordiam Dei. Iustitia est in hoc, ꝙ flagellat, misericordia in eo ꝙ flagellis recipit, & corrigit. Et attende, ꝙ nō ait, Omnis, qui flagellat, est filius Dei, sed omnis filius flagellatur. Non ergo intēdit dominus flagellis suos occidere, sed seruare, non repellere, sed recipere, non corrumpere, sed castigare, & corrigere. Quod bene hic nouerat ps. d. *Castigans castigauit me dominus, & morti non,* &c.

Castigat Deus omne iustum.

August. Vnde hic Aug. dicit, *Castigans castigauit,* &c. Cur tanta indigna pertulit corpus Christi, scilicet, ecclesia: psalmista in persona populi in adoptionem filiorum recepti indicat, d. *Castigans castigauit me dominus,* &c. Non ergo quicquam virib. suis licuisse arbitretur fremitus impiorum, nō haberet istam potestatem, nisi sibi data desuper esset. Sæpe enim filios paterfamilias per nequissimos seruos emendat, &c. Per hoc ergo vult nobis psalmista ostendere, ꝙ Deus per aduer- A sa nos castigat & corrigit, vide versicul. 19. 256. 329. 73. 85. 113. 448. 578. Quibus consideratis, dicat psal. *Castigans castigauit me dominus, & morti non tradidit me.* Morti. n. non traditur, cuius uita purgatur. Hanc castigationem bene Tobias nouerat, dicens, Benedico te, Deus Israel, quia tu castigasti me, & saluasti me. Castigatum. n. se dicit in eo ꝙ cæcitatē incurrit, & ibidem Tobias dicit, Confitemini domino, filij Israel, ipse castigauit nos propter iniquitates nostras, & ipse saluauit nos propter misericordiā suam. Nulli enim dubium, ꝙ talis casti- B gatio facta per aduersa, oculos mentis aperit, quos clauserat culpa. Cognitio autem proprij defectus, est magnū principium salutis peccatoris. Et ideo de castigatione per flagella, & aduersitatis facta, dicitur Hier. 31. Castigasti me, & eruditus sum.

Nocere non possunt mala bonis, nisi quantum Deus permittit.

Tobia 11.

Tobia 13.

Aperite mihi portas iustitiæ, & ingressus in eas, confitebor domino, hæc porta dn̄i, iusti intrabunt in eam. 2066

PSalmista hic pro laude Dei adducit rationes generales. Hic enim prædi C cit redemptionem generis humani factam per Christum, quæ in multis consistit. Et primo prædicit beneficia redēptionis, secundo exoluit debitum gratiarum actionis, ibi, *Constituite diem.* Quantum ad primum, multa beneficia nostræ redēptionis enumerat per Christum incarnatum nobis collata, quorum primum est nouæ legis institutio, secundum, ecclesiæ ex gentibus & Iudæis constructio, ibi, *Lapidem quem.* tertium est, Christi passi resurrectio, ibi, *Hac dies.* quartum est totius hominis beatificatio, ibi, *O domine.* Quantum ad primū D ergo primo ponitur Christi aduentus & incarnatio. Secundo ex hoc concluditur desiderij sanctorum patrum adimpletio, ibi, *Confitebor.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ ante Christi incarnationē paradisi nullus patebat ingressus, quia quicunq; quantūcunque iusti ad inferos descēdebāt in morte. sed Christus per suam incarnationem factus est porta cœli insimul, & uia per quam iusti in cœlum ambulant. Et hoc est, quod ipse ait, Ioan. 10. Ego sum ostium, per me si

Porta cœli dicitur Christus.

 quis

quis introierit, saluabitur. Ista aũt porta fuit quasi occulta, quousq; ipse sacramẽta ecclesiæ incepit instituere, quæ ab ipso Christo & portę cęlestes dicuntur, quia iustificant hominem, quod non faciebant sacramẽta legis veteris. Propter quod dicitur Rom. 3. Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro, iustitia autem Dei est per fidem Iesu Christi. Et hinc est, ꝙ ipse Christus, qui est ostium uitæ, dum sacramenta nouæ legis instituit, quæ hominem iustificant, portas iustitiæ aperuit. Hoc prædicens psal. per modum cuiusdam postulationis, ait sanctis angelis, *Aperite mihi portas iustitiæ*, i. aperietis, & hoc annunciando Christi incarnationem, qui incarnatus portas iustitiæ aperiet dum sacramenta nouæ legis instituet. Et sequitur, *Ingressus in eas, confitebor domino*, quia recipiẽtes nouæ legis sacramenta, primo confitentur ipsum Deum per seipsos, si sunt adulti, uel per alios, vt patuuli. Et quia solum per Christum talia sacramenta sunt instituta, vt baptismus, pœnitentia, & huiusmodi. Ideo subdit, *Hæc porta domini*, i. per dominum instituta, *iusti intrabunt in eam*. Quod ideo dicit, quia omnes, qui recipiunt deuotè nouæ legis sacramenta, iustificantur. Et aduerte, ꝙ ista sacramẽta per Christum instituta, primo vocat portas in plurali, quia plura sunt sacramenta, secundo ipsa vocat portã in singulari, ratione instituẽtis Christi, qui ex duabus naturis in una persona consistit. Vel quia aliquando ipsa sacramenta instituta dicuntur portæ, quia per illa intramus ad uitam, & sic dicuntur in plurali portæ, quandoq; vero ipse Christus instituens, porta dicitur, & sic in singulari: Portæ ergo cœlestes, i. sacramenta nouæ legis, per Christũ portam nobis omnibus sunt apertæ, quibus quilibet ad uitam æternam potest intrare, si iustitiam uelit imitari, aliter sibi portas clausas inueniet. Vnde bene d. *Hæc porta domini, iusti intrabunt in eam*, quoniam ut dicitur Apoc. 21. Non intrabit in illam aliquid coinquinatum faciens abominationem, & mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitæ, & agni. Hic aũt nota ꝙ scriptura dupliciter portas nominat, s. portas mortis, quæ sunt uitia, & portas vitæ, quæ sunt virtutes. ps. 9. Qui exaltas

Porta regni sunt sacramenta.

Galat. 2.

Porta duplex mortis & uitæ.

E me de portis mortis, ut annunciem oẽs laudationes tuas in portis filię Sion. De istis portis, & illarum vijs, vide vers. 104. Vel per portas iustitiæ, quib. intramus ad uitam, intellige duodecim virtutes, quas nobis per exempla vitæ aperuit Christus, de quibus dicitur Apoc. 21. quod ciuitas cęlestis Hierusalem habebat portas duodecim, tres ab oriente, tres ab occidente, tres ab austro, & tres ab aquilone, &c.

Porta cælestes sunt virtutes, porta mortis sunt vitia.

Confitebor tibi, quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem. 1067

F

HIc ex incarnatione Christi cõcluditur desiderij sanctorum patrum exauditio. Quãto.n. desiderio sancti patres scientes verbum incarnandum, ipsum expectabant, ostẽdit ipse Simeon, q Christo recepto, statim pacem mẽtis habuit, quã ante habere non poterat. Ideo dixit Luc. 2. Nunc dimittis, dñe seruum tuum sm verbum tuũ in pace, quia uiderũt oculi mei salutare tuũ. Vnde & Christus suis dicebat Apostolis, Beati oculi, qui vident, quæ vos videtis, &c. Multi.n. reges, & prophetæ uoluerũt uidere, quę G vos uidetis, &c. Vnde de sanctorum patrum Christi aduentum desiderantium expectatione, ait Greg. super illo verbo Iob 18. Vbi est ergo nũc pstolatio mea? Quia electi ante aduentũ domini, & in labore vitæ præsentis se esse cernebant, & tñ post præsentẽ vitam necdum cęlestia bona percipere multis cogitationibus verebantur. Expectabant.n. gratiam redemptoris sui, nec tñ ad eã pertenant in carne viuẽdo peruenire. Vnde & quilibet ipsorum dicebat, Vbi est nunc præstolatio mea? Quæ.n. potuit esse præstolatio iustorum, nisi iustus, & iustificans H Deus, qui ad pœnas humani generis spõte descenderet, & captiuos mortis iustitiæ suæ virtute liberaret? Huius.n. præsentiã minimè cessabant intenta cogitatione præstolari, quam quandoque esse venturam nouerant, sed uenire citius quærebant. Vnde non simpliciter air, Vbi est præstolatio mea? sed, Vbi est nũc præstolatio mea? Dum.n. addit nũc, ostẽdit quia quod quandoque venturũ erat, venire citius desiderabat. Ex quibus apparet, ꝙ quando Christus uenit in carnem,

Christi aduentum sancti patres desiderabant.

Luc. 10.

Greg. li. 13. mor. c. 21.

Salus nostra Christus est.

nem, desiderium sanctorum impleuis, ipsos exaudiédo. Et hoc est, quod in persona illorum omnium psal. Deum laudans d. *Confitebor tibi, quoniam exaudisti me*, s. confessione laudis, quando exaudisti me. Si autem quæras, quare exaudire orationem iustorum quandoque tantum differt Deus, de hoc vide versic. 56. 5 16.650, 1495. Sequitur, *Et factus est mihi in salutem*. Et hoc quia Christus incarnatus, saluator noster est factus. Vis autem videre, quomodo non meritis nostris, sed sola Christi gratia saluati sumus, quia ipse sua gratia nobis factus est in salutem, audi Greg. dicentem super illo uerbo Iob 28. Nescit homo precium eius. Quid autem nos dedimus ut hanc sapientiam, quæ Christus est, accipere mereremur? Gratia namque redépti sumus, ipsa namque sola opera male uiuendo dedimus, quibus si iusta retributio seruaretur, non Christus, sed supplicia rederentur. Sed aliud homo per iustitiam meruit, aliud per gratiam accepit. Testatur Paulus dicés, cũ (inquit) adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis impijs mortuus est. Vnde quisquis à brutis animalibus rationis intellectu discretus est, quoniam quod nõ suis meritis fit saluatus, intelligit, nihil se dedisse bonioperis, ut ad fidem veniret, agnoscit. Hinc scriptum est, Gratia salui facti estis per fidem Christi, sed non ex nobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ut ne quis glorietur. Sed sunt nonnulli, qui saluos se suis viribus exultãt, suisque præcedentibus meritis se redéptos esse gloriantur. Quorum profectò assertio inuenitur sibijpsis contraria, qa & dum se innocentes asserunt, & redemptos, hoc in se iusti nomen, per nomen redemptionis euacuant. Omnis uamq; qui redimitur, ex aliqua proculdubio captiuitate liberatur. Vnde ergo quilibet iste redemptus est, si prius non fuit sub culpa captiuus? Liquet itaque quia multum desipit, quisquis hoc sapit. Hominis quippe meritum, superna gratia vt veniat, non inuenit, sed postquam venerit, facit, atque ad indignam mentem ueniens Deus, dignam sibi exhibet veniendo, & facit in ea meritum, quod remuneret, qui hoc solũ inuenerat, quod puniret. Libet inter hæc mẽtis oculum

Greg. 18. mor. c. 24.

Rom. 11.

Rom. 5.

Ephes. 2.

A ad illum latronem reducere, qui de fauce leonis ascendit crucem, de cruce paradisum, Intueamur qualis & ad patibulum venerit, & à patibulo qualis abscesserit. Venit .n. fraterno sanguine cruentus, sed superna gratia est in cruce mutatus, &c. vsque ibi. Sed ij, qui saluari hominem proprijs viribus astruunt, eãdem confessionem hominis ab ipsius virtute hominis esse suspicantur. Quod si ita esset, in Dei laudem, ps. non diceret, *Confessio, & magnificentia opus eius.* Nec quod alibi ait, *Confitebor tibi, quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem.*

B

Lapidem, quem reprobauerunt ædificãtes, hic factus est in caput anguli. 2067

HIc ponitur secundum, scilicet, ex Iudæis, & gentilibus ecclesiæ constructio. Et primo ponitur ecclesiæ constructio, secundo constructionis admiratio, ibi, *A domino.* Quantum ad primũ, sciendum quòd ad literam istum passũ dixit Dauid de Christo, qui est verus lapis angularis. Vnde istum versum de se dictũ Christus allegat, dicens, Nunquã legistis in scripturis, *Lapidem, quem re-*

Lapis angularis dicitur Christus.

C *probauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, à domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris?* Vocatur. n. Christus ideo lapis angularis, quia lapis angularis duos parietes in unum coniũgit. Sic & Christus duos distinctos populos, s. Iudaicum, & gentilem in unam fidem, & ecclesiam coniunxit. Qui populi ante Christum in cultu multum erant diuisi, quia unus colebat Deũ, alius diabolũ, vnus fidelis, alius idololatra, unus prope Deum, s. per fidem, alius longe à Deo, per infidelitatem Vnde Apostolus sic istum textum ad istud propositum

Ecclesia cõstat ex Iudæis & gentilibus.

D adducit ad Ephe. 2. d. Nunc autem in Christo Iesu vos, qui aliquando eratis lõgè, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse enim pax nostra, qui fecit vtraque unum, qui ueniens euangelizauit pacem, & nobis, qui longe fuistis, & pacem ijs, qui erant prope, quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad patrem. Ergo iam non estis hospites, & aduenæ, sed estis ciues sanctorũ superædificati super fundamentũ Apostolorum, & prophetarũ ipso sum-

mo angulari lapide Christo Iesu,&c. Et hæc omnia prævidens ps. de Christo, ait. *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes,* &c. Et loquitur de futuro per modum præteriti, propter certitudinem prophetiæ. Hic enim secundum Origenem lapidem Christum vocat, ædificatores autem, doctores Iudæorum, qui Christum lapidem reprobauerunt, dicentes, Non est hic à Deo, sed illis nolentibus, lapis iste caput anguli firmauit, quia de vtróque populo, quotquot voluit, in una fide firmauit. Et sic factus est caput anguli, quia ipse est inter legem & gentes, lateris vtriusque coniunctio. Et ad istum

Gregor. 28. mor. c. 9. intellectum B. Greg. inducit istum textum, & exponit, dicens super illo verbo Iob 38. Quis dimisit lapidem angularé? dicens, Iam diuina gratia omnib. liquet quem scriptura sacra angularem lapidé vocat, illum profectò qui dum in se hinc Iudaicum, illinc gentilem populũ suscepit in vna ecclesiæ fabrica quasi duos parietes iungit: illum, de quo scriptũ est,

Ephes. 2. Fecit vtraque vnum, quia angularem lapidem non solum in inferioribus, sed in supernis seipsum exhibuit, quia étiá terra plebi Israeliticæ nationes gentiũ, & vtrasque simul angelis spiritibus sociauit in cælo. Eo quippe nato, clamauerũt angeli, In terra pax hominibus bonæ

Luc. 2. voluntatis. In ortu namque regis nequaquam pro magno offerrent hominibus gaudia pacis, si ante discordiam non haberent. De hoc lapide per Prophetã dicitur, *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Huius lapidis typum Iechonias tenuit, qué Matthæus, dum quaterdenas generationes describeret, secũdò numerauit. Qué

Matth. 1. enim in fine secundæ, ipsum rursum in principio tertiæ generationis inseruit. Ipse namque in Babyloniam cum Israelitica plebe migratus est, qui dũ ab alijs ad alia ducitur, pro vtriusq; parietis latere non immerito secundus numeratur. Cuius numerationis flexu, angularé lapidem signat. Vbi enim ordo à rectitudine flectitur, vt eat in diuersum, tanquã angulum facit. Rectè ergo numerari bis potuit, quia per utrumque parietem quasi duo latera in se ostendit. Vnde & eius bene imaginem tenuit, qui in Iudæa ortus, gentilitatem colligens, quasi

E à Hierosolymis Babyloniam venit, atq; hanc in semetipso fidei fabricã prius discordiæ studio scissam, arte charitatis intexuit. E in sententia eandem expositionem ponit Aug. Chrys. & cæteri doctores. Et sic nota, ꝙ Christus directè dicitur *factus in caput anguli,* quia ipse est caput totius ecclesiæ, quæ ex duobus populis consistit, de quo ait Apostolus Ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est primogenitus ex mortuis, vt sit ipse in omnibus primatum tenens, &c. Colos. 1.

A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. 1069

F

HIc ponitur constructionis ecclesiæ admiratio. Hoc exponitur dupliciter, s. de Christi incarnatione, & de ecclesiæ ędificatione. Quantum ad primum, sciendum ꝙ fundamentum constructionis ecclesiæ fuit Christi incarnatio, qñ scilicet verbum caro factum est. Nõ quidem ꝙ filius Dei sit factus homo operatione humana, quia non ex virili semine, sed mystico spiramine, quia solũ Dei operatione. Hoc ergo quòd iste lapis angularis sit Deus & homo, non ab homi-

G ne, sed à Deo factum est. *Et est mirabile in oculis nostris.* Quis.n. nõ miretur Deũ factum hominem, æternum temporalé, immortalem mortalem, inuisibilem visibilem, dominum angelorum hominum seruum, & similia? Etiam matré virginé matré, fœminam parere suum creatoré? Hoc est ergo factum mirabile, de quo dicitur, ꝙ pastores loquebantur adinuicé, Transeamus usque Bethlehem, & uideamus hoc verbum, quod factũ est, quod Luc. 2. dominus fecit, & ostendit nobis, & venerunt festinanter, & inuenerunt Mariam, & Ioseph, & infantem positum in præsepio. Sequitur, Et omnes, qui audierunt,

H mirati sunt. Secundo potest exponi de fabrica ecclesiæ, quã dominus fecit. Nonne mirabile fuit, gentiles cultus Dei cõtemptores ad fidem ducere, disparis cultus Iudæos, & gentiles in Dei cultum vnire, lapidem reprobatum caput anguli facere? Et hoc est quod ait, *A domino factum est istud,* s. quòd iste lapis reprobatus, caput esset anguli, in una fide Iudæos, & gentiles copulans, quod tamé Deus fecit virtute Christi passionis. Mirabilia in gentibus conuersis.

Et

Et tamen istorum coniunctio licet sit facta virtute Christi passionis, non tamen hoc factum est ab illis, à quibus passus est, sed à domino, qui per Christi passioné hoc faciebat, ut gratiam suam ita gentibus vt Iudæis daret. Hoc est, quod mirabantur Iudæi videntes gratiam Dei gentibus datam, quoniam, ut habetur Actuũ 10. Fideles qui ex Iudæis in Christum crediderant, admirati sunt, q̃ñ viderunt spiritum sanctum in signo visibili Cornelio, & alijs gentilibus dari. Vnde Actuum 10. dicitur, Et obstupuerunt ex circuncisione fideles, qui venerant cum Petro, quòd & in nationes spiritus sancti gratia diffusa est. Et hoc est, quod præuidens psal. ait, *A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris*. Vnde merito dominus dicit, Ioã. 7. Vnũ opus feci, & oẽs miramini. Et nota, q̃ ista ecclesiæ cõstructio facta per Christum, multiplici ratione redditur mirabilis. Si enim effectus insolitus inducit admirationem, quanto magis ecclesiæ ædificatio erit admirabilis, in qua existẽtes de terra creati, nihil terrenũ amant, sed animas habent in cœlestibus? &c.

2070 *Hæc est dies, quã fecit dominus, exultemus, & letemur in ea.*

Dies resurrectionis domini est magna lætitia, & exultationis.

HIc ponitur tertium, s. Christi passi resurrectio. Quamuis. n. Christi natiuitas, conuersatio, & prædicatio ad nostram salutem facerent, tamen salus nostra in morte, & in resurrectione eius est consummata. Quid enim nasci nobis profuit nisi redimi profuisset? Et idõ sicut summum beneficium summã exultationem inducere debet, sic, & uobis dies Christi resurrectionis inducit. Hãc ergo diem præuidens ps. ait, *Hæc est dies quam fecit dominus, exultemus*, &c. ideo hanc diem resurrectionis Christi dñs fecisse singulariter dicitur, quia etsi oẽs dies fecerit, hanc tamen singulariter fecit, non quia istam diem plus alijs fecerit, sed quia in ista die plus quã in alijs nobis fecit, in qua dominus mortuus resurrexit, & diabolus de mundo fuit eiectus, & homo spiritualiter reuixit. Hæc est dies in qua dominus salutẽ nobis dedit, de qua Apostolus d. Ecce nũc tẽpus acceptabile, ecce nunc dies salutis.

A Hæc dies est annus iubilæus sub lege figuraliter obseruatus, in quo serui manu mittebantur, debita laxabantur, possessiones dominis restituebantur. Et nos hac die à seruitute peccati redempti sumus, & nobis restituta est hæreditas æterna. Et ideo exultemus, & lætemur in ea. Et hinc est quod in festo resurrectionis domini, sancta mater ecclesia multoties cantat, & repetit, dicens, *Hæc dies*, &c. Vel aliter: Psalmista hic per diem intelligit totum tempus noui testamenti, scilicet ab incarnatione Christi vsque ad finem, qui meritò dies dicitur, ratione veritatis reuelatæ, quæ in veteri testamento latebat sub figurarum obscuritate. Sic enim Paulus tempus legis noctem appellat, & tempus gratiæ diem, dicens Rom. 13. Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Hæc ergo est dies quam fecit dominus, qui licet omnia tempora generaliter fecerit, dicitur tamen facere aliquod tempus specialiter, propter aliquod bonum quod in illo tempore contingit, secundum vsitatum modum loquendi, vt dicimus danti nobis aliquod bonum in aliqua die, Tu dedisti mihi bonam diem. In tempore autem gratiæ Deus multa bona nobis fecit, quia filiũ dedit mundo, legem euangelicam publicauit, miracula multa ostendit, nos redemit & iustificauit. Quę omnia sunt causa lætitiæ. Et ideo subditur, *Exultemus, & lætemur in ea*. Lætemur intus mente, sed opere foris. Qualiter autem exultatio & lætitia differant, uide uersic. 92. Itẽ notaq; omnis creatura exultauit ad pñsentiam Christi. uer. 1652. Item quõ & nos exultare debemus in Christo. uers. 1631.

Tempus noui testamẽti dicitur dies vnus.

O domine, saluum me fac, o domine bene prosperare: benedictus, qui venit in nomine domini. 2071

POnitur hic quartum, q̃ habemus ex Christi incarnatione, q̃ est totius hominis beatificatio. Ante enim Christi resurrectionem, sancti patres quantumcunque iusti detinebantur in limbo, sed Christo resurgente, illo secum ex limbo eduxit, & in ascensione secum ad cœlos attraxit, & tunc multos cũ eo resuscitatos, in corpore, & anima beatificauit, reliquos autẽ post iudicium resuscitatos,

fecum in gloria collocabit. Quæ omnia præuidens psalm. ait Christo, *O domine, saluum me fac*, & loquitur in persona omnium electorum. Et hoc non solum dicit optatiuè, sed à spiritu sancto illuminatus, dicit hoc prædictiuè, *O domine, saluum me fac*, i. saluum me facies, educendo de limbo ad gloriam. psal. 27. Saluum fac populum tuum, domine, &c. *ò domine, bene prosperare*, vbi insinuat duplicem prosperitatem, s. bonam, & malam, spiritualium, & terrenorum. Ille ergo bene prosperatur, qui in spiritualibus crescit, ille malè (saltem vt in pluribus) qui in temporalibus. Iste ergo d. *ò domine, bene prosperare* i. in spiritualibus gratis fac me crescere, sciebat enim, q̃ præmia æterna proportionaliter dantur secundum proportionem meritorum. Et ideo postquam salutem postulauerat, d. *ò domine, saluum me fac*, vt potioribus fruatur præmijs, prosperitatem petit meritorum, dicens, *ò domine, bene prosperare*. Vel per hoc petit, vt ecclesia vniuersaliter crescat merito, & numero fidelium. Hanc prosperitatem per verbum incarnatum in ecclesia faciendam prædixerat Deus pater Es. 55. d. Verbum, quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui, & prosperabitur in ijs, ad quæ misi illud, quia in lætitia egrediemini, & in pace deducemini. Et psal. 1. Omnia quæcunq; faciet, prosperabuntur. Nota ergo, quòd prosperitas est triplex, s. malorum. Prouerb. 1. Prosperitas stultorum, perdet illos. Et Hier. 12. Quare via impiorũ prosperatur, &c. Et ps. 36. Noli æmulari in eo, qui prosperatur in via sua, & in homine faciente iniustitias. Secũdo est prosperitas bonorum ps. 1. Omnia quæcunque faciet, prosperabuntur. Tertio est prosperitas beatorum, psal. 44. Intende prospere, procede, & regna. Hier. 46. Prosperabitur, & nõ erit, qui exterreat. Sequitur. *Benedictus, qui uenit in nomine domini.* Et nota hic, q̃ loquitur de dupli ci aduentu Christi, scilicet, in mundum, & ad iudicium. De aduentu in mundum hoc dicit ad differentiam Antichristi. Ille. n. venit in nomine domini qui domini gloriam quærit, ille autem uenit in suo nomine proprio, qui gloriã quærit propriã. Antichristus. n. in suo aduentu

Saluat nos Christus.

Prosperitas multiplex.

Christus uenit in nomine domini.

E gloriam propriam quæret, quia extollet ur supra omne, quod colitur, aut dicitur Deus. Ideo non erit benedictus, sed maledictus, Christus non propriam sed patris quærebat gloriam, ideo benedictus. Vnde hic ait Aug. *Benedictus, qui uenit in nomine domini*, maledictus ergo ille, qui uenit in nomine suo, sicut dominus in euangelio ait, Ego ueni in nomine patris mei, & non recepistis me, si alius venerit in nomine suo, illum recipietis. Si aũt intelligatur de aduentu ad iudicium, tunc Christus erit benedictus, ab illis siquidem, qui uiui reperientur in fine,
F quia omnes conuertentur ad Christum. Et hoc notabat Christus, Iudæis d. Non me uidebitis à modo, donec dicatis, Benedictus qui uenit in nomine domini. Quasi d. sm Hier. Nisi pœnitentiam egeritis, & confessi fueritis meipsum esse filium, s. omnipotentis patris, de quo prophetæ cecinerunt, meam faciem non videbitis. Habent ergo Iudæi datum sibi tempus pœnitentiæ vsque ad aduentum Christi ad iudicium, &c.

Ioan. 15.

Matth. 23.

Benedixi mus vobis de domo domini, Deus dominus, & illuxit nobis. 207

G

HIc ostenditur ad quid nobis profuerit aduentus Christi, quia scilicet nos Deo gratificauit, & nos de credẽdis illuminauit. Quãtum ad primũ ait, *Benediximus nobis de domo domini.* Vbi aduertendũ, q̃ prælati in ecclesia locũ Dei tenẽt, & sic subditos ex parte Dei benedicunt, i. ministerialiter absoluũt à peccatis, & gratiam impetrant. Sic. n. (vt habetur 3. Reg. 8.) Salomon consecrato tẽplo, benedixit omni ecclesiæ, quia Rex vices Dei gerebat. Sed quia nullus ab ecclesia præcisus vices Dei gerit, nec alijs
H benedicere potest, ideo hic dicitur, *Benediximus uobis, & hoc de domo domini*, i. de ecclesia, quæ domus Dei dicitur. Ioã. 2. Domus mea domus orationis uocabitur. Et ad quid proficiat ista benedictio, quæ fit de domo domini, vide ver. 2964. Sequitur quo ad secundum, *Deus dominus, & illuxit nobis.* i. deest Christus, qui est Deus, & est dominus noster, qui nos redemit, illuminauit nos, iuxta illud Luc. 1. Visitauit nos oriens ex alto, illuminare eos, qui in tenebris, & vmbra mortis sedent.

Ioan. 2.

sedent. Propter quod de Christo dicitur Ioan. 1. quòd erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem venientem, &c. Et vide quàm propriè Christus dicitur lux, quæ illuxit nobis, quoniam omnes lucis habet proprietates.

2073 *Constituite diem solennem in condensis, vsque ad cornu altaris.*

CONcluditur hic ex prædictis gratiarum actio. Et diuiditur in partes tres, quia ostendit primò, ꝙ gratiarum actio Deo debet fieri generaliter ab omnibus. Secundò ibi, ꝙ debet fieri specialiter cum laudibus, ibi, *Deus meus es tu.* Tertiò ꝙ debet fieri pro adimpletis orationibus, ibi, *Confitebor tibi.* Quartò concludit principium psalmi ex prædictis omnibus, ibi, *Confitemini.* Quantum ad primum, notandum ꝙ psalmista præuidit festiuitates solennes agendas in ecclesia de ipso Christo, vt diem natiuitatis, passionis, resurrectionis, & ascensionis eius in cœlum. In quibus diebus fideles copiosè congregātur in ecclesia ad Deo gratias agendum. Et hoc est, quod psalmista, præuidens quod futurum erat, ait *Constituite,* i. constituetis diem solenné, idest dies solennes, ut puta Diem natiuitatis, resurrectionis, &c. *Et hoc in condensis,* Vbi nota ꝙ condensa res uocatur, vbi est multum de substantia. Et sic condensum distinguitur contra rarum. Vocatur.n. arbor condensa, quæ abundat in ramis. Isto.n. modo dicitur. 2. Reg 18. ꝙ cum Absalon fugeret in prælio sedēs in mulo, ingressus mulus subter condēsam quercū, quæ scilicet multos ramos habebat, & adhæsit caput eius quercui, & illo suspenso inter cœlum, & terram, mulus, in quo sedebat, transiuit. Consimiliter festum condensum dicitur, qñ ibi multa pressura concurrit hominum. Vult ergo ps. dicere, *Constituite diem solennem in condensis,* i. ad gratias agendū Deo pro beneficijs in isto ps. expressis, ecclesia ordinabit dies solennes in condensis, i. in quibus condensus, & multus populus confluet ad ecclesiam. Et hoc vsque ad cornu altaris. Quasi dicat, Erit populus ita condensus, quòd ecclesia implebitur usque ad altare. Et sic de facto est constitutū, vt patet in festiuitatibus

Condensus dicitur dies vbi multus concurrit populus.

A Christi. Vel per cornu altaris accipe ipsum sacramentum eucharistiæ. Christus enim vere dr̄ cornu altaris, vide versic. 1993. Et tunc est sensus, ꝙ in illis diebus solennibus Christi fideles ibunt in condensis, idest, in multitudine copiosa vsq; ad cornu altaris, i. vsque ad sacramentū corporis Christi recipiendum, quia in illis festiuitatibus maximè fideles communicant. Istum autem versum magis mysticè exponit Greg. dicens, Deo quasi quoddam gaudium ex pœnitentia nostra facimus, cum per sancta desideria pro eius nos amore castigamus. Hic ps. ait,

Christus cornu altaris dicitur.

Greg. lib. 9. mor. c. 21.

B *Constituite diem solennem in cōdensis,* &c. Solennem namque diem domino in condensis cōstituit quisquis assiduè in eius desiderio se affligit. Qui nimirum dies solennitatis vsque ad cornu altaris prætendi præcipitur, quia tam diu necesse est ut quisque se afficiat, quousque ad superni sacrificij plenitudinem, i. ad gaudia æterna pertingat. Sic ergo agere domino *diem festum in condensis vsque ad cornu altaris,* nihil aliud est, quàm quòd homo, quam diu est in præsenti vita, pro amore cęlestis patriæ continuè se affligere debet, quousque perueniat ad

Gloria cœlestis altare vocatur.

C altare cęlestis patriæ. Ipsa enim gloria cœlestis altare dicitur.

Deus meus es tu, & confitebor tibi: Deus meus es tu, & exaltabo te. 2074

HIc ostendit, ꝙ gratiarū actio debet fieri specialiter cum laudibus. Cōfiteri.n. dño, nihil aliud est, q̄ Deū laudare. vide versic. 2048. Similiter exaltare Deū, nihil aliud est, q̄ ipsum laudādo altū, & summū esse bonū ostendere. Qualiter aūt Deus exaltatur à nobis, vide ver. 69. 421. Vel exaltare Christū est passionem eius, propter quam fuit exaltatus, *Philip. 2.*
D memoriter retinendo, de ipsa sibi gratias agere. vide vers. 1664. Et nota, quòd quamuis Deus sit omnium Deus, & dominus, tamen illorum singulariter dicitur Deus, qui ipsum colunt, qui per uotum ipsum sibi Deum elegerunt.

Cōfitebor tibi, quoniam exaudisti me: & factus es mihi in salutem. 2075

HIc ostendit, ꝙ gratiarum actio debet fieri pro exauditis orationib. Iste uersiculus in forma est versic. 2067.

Et ideo in nullo mutatur sentẽtia. Ideo expone ut ibi.

2076 *Confitemini domino, q̃m bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.*

EX prædictis omnibus concluditur gratiarum actio, sic quòd finis psal. concordat principio, & quia non uariat sententia istius versiculi à primo, ideo ibi vide, scilicet vers. 2048. Iste versiculus etiam in forma est principij psal. 105. 106. Ideo uide ibi.

PSAL. CXVIII.

2077 *BEati immaculati in via: qui ambulant in lege domini.*

TITVLVS istius psalm. est, *Alleluia*. Expositus fuit superius in titulo psalm. 104. Circa istum psalmũ primò quantum ad causam efficientem, sciendũ, ꝙ non reperitur in singulari quis hunc fecerit ps. Sed nulli dubium esse debet, ꝙ aliquis sanctus Propheta hunc fecerit, maximà considerata istius ps. excellentia, quæ cæteros ps. excellit non solum in longitudine, sed multo fortius in sententię profunditate. Vnde de isto ps. ait Aug. in hoc loco, Postquam cæteros ps. exposueram, istum ps. non tam propter eius notissimam longitudinem, q̃ propter altitudinem paucis cognoscibilem differebam, quanto enim in sententia uidetur apertior, tanto mihi profundior videri solet, ita ut quàm sit profundus, demonstrare non possim. Aliorum quippe psal. obscuritas, etsi in profunditate sensus latet, ipsa tamen apparet obscuritas. Huius autem obscuritas non apparet, quoniam talem præbet superficiem, vt lectorem, atque auditorem nõ credatur expositorem necessarium habere. Et Magister in Gl. ordinaria hic dicit, ps. iste institutor est fidelium, paradisus omnium pomorum, apotheca spiritussancti, qui quanto in superficie verborũ videtur apertior, tanto mysteriorum altitudine est profundior. Hic ps. totus est morali doctrina insignis. Omnis autem doctrina moralis, suauis est, in qua hic

E ps. eminet cæteris. Alij enim psal. tanquam minores stellæ aliquatenus lucẽt, iste vero ps. quasi sol pleni luminis meridiano calore feruens, totus morali dulcedine splendet. Ad intelligentiam ergo istius psal. tam profundam sciendum ꝙ tota intentio psal. est nos ad vltimum finem creaturæ rationalis dirigere, qui vltimus finis est beatitudo, ad quam peruenire possumus per uirtutes, & non aliter. Sic ꝙ ille qui est virtuosus, vocatur beatus in spe, quia per uirtutes peruenit ad veram rei beatitudinem. Consimiliter. n. loquitur Phil. 1 ethicorum, de

F beatitudine politica, quæ consistit in vsu virtutum, d. ꝙ pueros beatificamus in spe, non quia adhuc operentur virtuosè, sed quia videntur bonæ indolis ad habendũ virtutes politicas, tempore procedente. Sic & fideles homines hic uirtuosos dicunt in spe beatos, nõ quia de facto sint beati, sed quia per uirtutes, quas habent ad habẽdum realem beatitudinem sunt apti, & dispositi. Item notandum est, ꝙ iste ps. mirabiliter præ omnibus alijs est alphabeticus, quia secundum literas alphabeti Hebræorum procedit, incipiẽdo à prima litera alphabeti, & ordinatè

G secundum alias literas procedendo. Et ideo secundum quòd sunt literæ alphabeti Iudæorum viginti, & duæ, sic iste psal. habet viginti, & duas partes. Sic ꝙ prima pars incipit à prima litera Hebræorum, quæ est aleph, secunda à secũda, quæ est beth, tertia à tertia, quæ est gimel, & sic de alijs. Sic tamẽ quod quælibet pars continet octo uersus per eandem literã incipientes, qua primus versus incipit. Et primus octonarius in Hebræo incipit ꝑ aleph, & habet octo versus per eandem literam incipientes, s. *Beati immaculati*, usque ad secundum

H octonarium, ibi, *In quo corrigit*. Secũdus octonarius, scilicet, *In quo corrigit*, incipit per secundam literam, quæ est beth, & sic omnes versus illius octonarij, & sic de singulis. Et ideo istum psalmum diuidam secundum literas alphabeti Hebræorum. Et sic habet viginti duas partes, quarum quælibet octo uersus continet, secunda pars est ibi, *In quo corrigit*, tertia ibi, *Retribue*, quarta ibi, *Adhæsit*, quinta ibi, *Legem*, & sic de singulis octonarijs. Et si dicas, Quomodo dicis

quòd omnes versus primi octonarij incipiũt à prima litera, cum nullus incipiat ab a: sed à diuersis alijs literis incipiât? Resp. Dico quòd in Hebræo, sic omnes versus primi octonarij incipiunt per aleph. Sed qui transtulit psalterium de Hebraico in Græcum, & de Græco in Latinum, easdem literas in capite versuum seruare nõ potuit. Sicut verbi gratia, Christus in cruce Hebraicè loquens, dixit, Heli heli Marc. 15. lala sabachthani, Translator autem reducens in Latinum, dixit, Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti? Certum est enim, quòd eadem est sententia, sed eædem non sunt principiantes literę. Sic est in proposito. Sic ergo diuiditur iste Psal. secundum numerum literarum alphabeti. Et hoc est, quod hic ait Glossa. Quot enim sunt literæ, tot in isto Psal. sunt partitiones, vt in singulis octonarijs fint partitionum distinctiones. Octonarius vero ipse in singulis distinctionibus innuit, q vnaquæq; pars perfecta est. Et sufficit, vt si quis eam seruet in vita septem dierum, vt perueniat ad octauam resurrectionis. Consimilis modus alphabeticus habetur in illo hymno natiuitatis domini: A solis ortus cardine, in quo versus incipiunt secundũ literas alphabeti, vsq; ad g. vt patet intuẽti. Quibus visis, accedo ad primum octonarium. Primus enim iste octonarius est quasi quidam prologus totius Psal. Ideo isti octonario præmittitur prima litera Aleph. quid. Hebræorum, scilicet aleph. Quæ litera interpretatur doctrina, quia iste primus octonarius est quasi doctrina & prologus totius Psal. vt dictum est. Agit autẽ iste primus octonarius de via actiua, & contemplatiua, quæ sunt via ad veram beatitudinem obtinendam. Diuiditur autem in partes duas, quia primò ostendit beatitudinis meritum, secundo ostẽdit eius desiderium: ibi, *Vtinam dirigantur.* Prima in duas, quia primò ostendit beatitudinis meritum, secundò eius meriti impedimentum: ibi, *Non enim qui operantur.* Quantum ad primam partem, primò agit de vita actiua, secũdò de vita contemplatiua: ibi, *Beati qui scrutantur.* Circa primam partem, sciendum, q vita actiua stat in exercitio virtutum moralium, vita aũt contemplatiua magis in studio, vel doctrina. Certum est aũt, q vi-

A ta bona præcedere debet studium, & doctrinã. Sic. n. de Christo scribitur Act. 1. q cœpit Iesus facere, & docere. Non. n. põt mens eleuari liberè ad contemplationis studium, nisi prius passiones appetitus sensitiui per exercitium moralium virtutum fuerint moderatę. secundum q docet Greg. dicens, Prius ergo mens ab Greg. lib. 6. appetitu gloriæ temporalis, atq; ab om mor. ca. 26. ni carnalis concupiscentiæ delectatione tergenda. Vnde & cum lex accipitur, po- Exod. 18. pulus à monte prohibetur, vt videlicet, qui infirmis adhuc mentibus terrena desiderant, considerare sublimia non præ-B sumant. Vbi & rectè dr, Si bestia tetige- Num. 5. rit montem, lapidabitur. Bestia. n. montem tangit, cum mens irrationabilibus desiderijs subdita, ad contemplationis alta se erigit. Sed lapidibus pcutitur, quia summa non sustinens, ipsis superni ponderis ictibus necatur. Qui ergo contemplationis arcem tenere desiderant, prius se in campo operis per exercitium probent, vt sollicitè sciant, si nulla iam mala proximis irrogant, si irrogata à proximis æquanimiter portant, si obiectis bonis temporalibus, nequaquam mens lætitia soluitur, si subtractis et nimio mœrore C sauciatur. Ac deinde perpẽdant, cum ad seipsos introrsus redeunt in eo q spiritualia rimantur, nequaquam secum rerum temporaliũ vmbras trahant, aut forte tractas, manu discretionis abigãt, vt incircunscriptum lumen videre cupientes, cunctas circunscriptionis suæ imagines deprimant, vt in eo quod super se est contingere appetunt, vincãt quod sunt. Et ideo Psalm. primò præmittit vitam actiuam: dicens, *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini.* Et vide quòd iste Psalm. incipit à beatitudine: non q ad beatitudinem nos velit exhortari, q a D non est opus, cum omnes hanc naturaliter desiderent, & nullus possit eam nolle, sed vt viam doceat ipsam adipiscendi, Vnde ait August. Ab exordio suo Psal. iste magnus exhortatur nos ad beatitudinem, quam nemo est, qui non expetat. Quis enim vnquam potest, vel potuit, vel poterit inueniri, qui nolit esse beatus? Quid igitur exhortatione opus est ad eam rem, quam sua sponte animus appetit humanus? Nam profectò qui exhortatur, id agit, vt excitetur volũ-

tas eius eum quo agit, ad id, propter qd exhortationis adhibetur colloquium. Vt quid igitur nobiscum agitur, vt velimus quod nolle non possumus? Et respō et, Nisi quia omnes quidem beatitudinem concupiscunt, sed quando ad id peruenia tur, plurimi nesciunt. Ideoque hoc docet iste qui dicit, *Beati immaculati, qui ambulant* &c. Tanquam si diceret. Scio qd velis: beatitudinem quæris. Si ergo vis esse beatus, esto immaculatus. Illud quidem omnes, hoc pauci volunt: sine quo non peruenitur ad illud quod omnes volunt. Et vide q̄ vitam immaculatam præponit studio legis: dicens, *Beati immaculati in via*, & cōsequenter, *Qui ambulant in lege domini*. Vnde Ambr. hic litera prima dicit. Non. n. prius dixit, qui scrutantur testimonia eius: sed prius, *Beati immaculati in via*. Ante. n. vita quàm doctrina quærenda est. Vita. n. bona & sine doctrina gratiam habet. Doctrina verò sine uita, integritatem non habet: quia in praui tate cæcatur oculus mentis. Hunc et ordinem & in primo Psalm. tenuit: ut in via ambulandum esse doceret prius, & tunc in lege meditandum. Sed & hic ait, *Beati immaculati*. Et si quæras, qui sunt illi, qui sunt immaculati? respondet, *Qui* G *ambulant in via*, s. in lege domini, i. qui faciunt quæ præcepta sunt in lege domini, & cauent, quæ ibi sunt prohibita. Sed mirandum est de multis, qui volunt ad beatitudinem peruenire, & nolunt ire p̄ viam beatitudinis: sed magis per opposi-tam. Vnde hoc hic admiratur Augustin. dicens. Beatum quippe esse tam magnū bonum est, vt hoc velint boni, velint & mali. Nec mirum est, quòd boni propterea sunt boni, sed illud est mirum, quòd etiam mali propterea sunt mali, ut sint beati. Nam quisquis libidinibus deditus luxuria, stuprisque corrumpitur, in hoc H malo beatitudinem quærit: & se miserū putat cùm ad suę concupiscentiæ voluptatem, lætitiamque non peruenit: beatum verò non dubitat iactare, dum ad illa mala peruenit. Et quisquis auaritiæ facibus inardescit, ad hoc congregat quocunque modo diuitias, ut beatus sit. Inimicorum sanguinem fundere quicūque desiderat: dominationem quisquis affectat: crudelitatem suam quisquis alienis cladibus pascitur: in omnibus sceleribus

Beati volūt esse etiam mali.

Beatitudinē quærunt mali in peccatis.

E beatitudinem quærit. Hos igitur errantes, & vera miseria falsam beatitudinem requirentes, reuocat ad viā, si audiat vox ista diuina. *Beati immaculati in via, qui ambulāt in lege domini.* Quasi dicat, Quò itis? Peritis, & nescitis. Via, qua pergitis, non ducit ad illa, quò peruenire desideratis. Nam uisque beati esse cupitis: sed misera sunt, & ad maiorem miseriam ducunt itinera ista, quibus curritis. Tam magnum bonum quærere, per tam mala nolite. Si ad illud peruenire vultis, huc uenite: hac ite via. Peruersam relinquite malignitatem: quia non potestis re F linquere beatitudinis voluntatem, frustra tendendo fatigamini: quò peruenien do inquinamini. Non autem beati inquinati in errore, qui ambulant in peruersitate sæculi: sed *beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini*. Hæc August.

Beati, qui scrutantur testimonia eius: in toto corde exquirunt eum. 2078

Hic consequenter agit de vita contemplatiua. Vbi notandum, q̄ testimonia Dei dicuntur eloquia sacrę scripturæ per prophetas nobis tradita, & miraculis tanquam diuinis confirmata testimoniis. Et uide quàm ordinatè post vitam immaculatam inducit sacræ scripturæ studium: sciens q̄ in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit ī corpore subdito peccatis. Vnde hic ait Glossa, Nota q̄ priùs dixit, *Beati immaculati in via*: pòst, *Beati, qui scrutantur testimonia eius*: quā pulcher ordo plenus doctrina, & gratia. Ante. n. est vita quàm doctrina. Ideoque de Christo dr̄, Cœpit facere Iesus, & docere. Et apostolus describens pontificem eligendum, priùs dicit de vita, Oportet episcopum irreprehensibilem esse, sobrium, pudicum: quæ pertinent ad bonam vitam. Deinde adiungit de doctrina, scilicet doctorem, ut scilicet, priùs consuescat bona agere, q̄ præsumat docere. Item etiam legalis sacerdos priùs induebat superhumerale, & deinde rationale. Bona enim uita etiā sola, gratiam habet: doctrina autem sine vita non est integra. Et sumuntur hæc verba à beato Ambrosio super istū Psalmum, litera prima. Præmissā ergo uita immaculata, sequitur Psal. de doctrina, dicens,

Vita præcedere debet doctrinam.

Act. 1.

1. Tim. 3.

dicēs, *Beati qui scrutantur testimonia eius.* A Sacræ.n.scripturæ testimonia Christi vocantur, quia de ipso testimonium perhibent, de quibus dixit Christus huic verbo concordans, Io.5. Scrutamini scripturas, & illę sunt, quę testimonium perhibent de me. Quod verbum exponens Alcuinus, ait, Omnis scriptura testimoniū perhibet de Christo: siue per figuras, siue per prophetas, siue per angelorum mysteria. Et attende, ꝙ notanter dicit, *Beati qui scrutantur.* Scrutari.n secundum Grāmaticos est diligēter inuestigare, scripturam subtiliter inspicere, & non solùm superficialiter. Per hoc ergo, ꝙ Psalm. ait, B *Beati qui scrutantur testimonia eius*, nos mittit non ad lectionem simplicem scripturarum & superficialem, sed ad scrutationem exquisitā, quia ea, quæ de Christo dicebantur in scripturis, desuper obūbrabantur, nec in superficie aperiebantur, & hinc est, ꝙ Iudæi Christum non receperunt, quia scripturas non scrutabantur, sed solum superficialiter illas legebant. Sequitur, *In toto corde exquirunt eum.* Hic ostendit quo fine scripturæ, vel testimonia Dei debent scrutari, s. ad hoc solum ut in illis Deus toto corde exquiratur, i. plenè & deuotè quæratur. Quod ideo dicit, quia multi exquirunt scripturas, ut in illis Deum intelligant, sed non in toto corde, qui. s. cor habent in illis diuisum, quia volunt esse docti, nō iusti: volunt dicere, sed non facere. Quia igit̄ scriptura docet facere, & dicere, intelligere, & operari: illi in toto corde Deum in scripturis exquirunt, qui ipsum benefaciendo, & bene docendo Deum q̄runt: illi autem solùm in parte cordis, qui doctrinam quærunt, non vitam: hominibus apparere, non realiter existere. Notandum ergo, ꝙ in toto corde in scripturis debemus exquirere Deū: vt. s. nihil aliud quæramus propter se, nisi Deum, & reliqua propter Deum. Ille.n. in toto corde nō exquirit Deū, qui aliquid aliud diligit cum Deo, & non propter Deū. De hoc vide ver. 1208. Possumus ē: hic notare, ꝙ qui toto corde Deum exquirit, meritò dicitur beatus. Nam beatus secundum Isid. & Remig. dicitur quasi bene auctus. Qui enim est beatus, peruenit ad suum debitum augmentum, &c. Vide in abstractionibus, cap. 9.

Perscrutari quid est.

Toto corde quærendus est Deus.

Beatus.

Non enim qui operantur iniquitatem, in vijs eius ambulauerunt. 1079

POstquam ostendit psal. beatitudinis meritum, quod in duobus consistit, scilicet, in uita actiua, in primo versu: & in uita contēplatiua, in secundo: hic consequenter, ostendit beatitudinis impedimentum: quod similiter in duobus consistit, s. primò in mali operatione: secundò in cordis diuisione: ibi, *Tu mādasti*, Quātum ad primum sciendum, ꝙ principalis pars beatitudinis est fruitio, qua Deus ꝑ se, & propter se diligitur super omnia. Omnis autem, qui peccat, aliquid aliud plus diligit quàm Deum: ergo beatus esse non potest, quia nec ēt talis à Deo diligitur. Propter quod dicitur psalm. 5. Odisti omnes, qui operantur iniquitatē. Et attende ꝙ ait, *Non enim, qui operantur iniquitatem, &c.* Viæ nāque domini sunt sacræ scripturæ per prophetas, uel ab ipso dño nobis descriptæ, quę omnem iniquitatem, & malitiā detestantur. Et ideo qui operantur iniquitatem, & malitiam diligit, non in eis ambulat, sed magis cōtra illas incedit. Vt verbi gratia: Scriptura docet te non esse superbum, dicēs. Superbiam in tuo sensu, vel animo nunquā C dominari permittas: sed magis te docet sequi humilitatem. Matth. 11. Discite à me, quia mitis sum. Ideo qui operantur iniquitatem superbiæ, in viijs eius non ambulauerūt. Similiter docet declinare auaritiam: dicente Christo, Cauete ab omni auaritia. Docet seruare castitatē, dicens, Sint lumbi uestri præcincti, &c. & sic de alijs peccatis. Qui autem committit, quæ illa fugere docet, nō ambulat in vijs domini, sed magis contra illas, Bene ergo dicit, *Non enim, qui operantur iniquitatem, in vijs eius ambulauerunt.* Sed hic D August. magnam facit difficultatē: quia cùm omnis homo peccatum habeat, sequeretur, quòd nullus in vijs domini ambularet, quod tamen non est concedendum. Vnde hic ait August. *Non enim, qui operantur iniquitatem, in vijs eius ambulauerunt.* Elaborandum est, opitulāte Deo (in cuius manus sunt & nos, & sermones nostri) ne rectè dictum non rectè intellectum, lectorem, auditoremve perturbet. Cauendum est enim, ne omnes sancti, quorum illa vox est, Si dixerimus quoniam

Peccātes i vijs domini nō ambulant.

Tob. 4.

Luc. 12.

Quæstio.

1. Ioan. 1.

1. Ioan. 3. niam peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis nō est. Aut non putentur ambulare in vijs domini, quoniam peccatum iniquitas est, & qui operatur peccatum, iniquitatem operatur: & *qui operātur iniquitatem, in vijs eius non ambulauerunt.* Aut quia dubium non est eos ambulare ī vijs domini, credatur eos non habere peccatum, quod proculdubio falsum est. Et finaliter soluens quęstionem, ostendit, q̃ sancti non sunt sine peccato. & tamen in vijs domini ambulant, & tamen verum hic dicit psal. quia etsi sancti sint in peccato, non tamen illud operantur. Vnde sic infra per magnū processum respōdet August. dicens, Exurge in adiutorium meum, domine Iesu: & per Apostolum tuum in hac quæstione mihi opitulare. Ipsum ergo Apostolū de ista quæstione audiamus. Dic ergo nobis, Paule beatissime, an ambulaueris in vijs domini cum adhuc in carne viueres. Et respondet, Quamdiu .n. sumus in corpore, peregrinamur à domino: per fidē enim ambulamus, non per speciē. Quæ autem certior via domini, quam sit fides, ex qua iustus viuit? In alia etiam via dñi tendebam ad superna quando dicebam, quæ retro sunt oblitus, in ea, quæ ante sunt, extentus: secundum intentionem sequor ad palmā supernæ vocationis Dei in Christo Iesu. Postremò in qua alia via cucurreram, quādo dicebam, Bonum certamen certaui, cursum consummaui? Satis sunt ista responsa quibus Apostolum Paulum in vijs domini ambulasse didicimus. Sed ab illo etiā aliud inquiramus. Dic obsecro Apostole, quando in carne viuens in vijs dñi ambulabas: habebas peccatum, an sine peccato eras? Et ipse respondet, Nonne legitis vbi cōfiteor, dicens, Non .n. quod volo facio bonum, sed quod nolo malum hoc ago? Et hoc audiuimus. Iam itaque illud interrogemus. Quomodo in vijs domini ambulabas, si malum, quod nolebas, hoc agebas: cùm psal. sanctus intonet, dicens, *Neque enim, qui operantur iniquitatem, in vijs eius ambulauerunt.* Audi ipsum continuò respondentem per sententiam sequentem. Si quod nolo, inquit, hoc facio, iam nō ego operor illud, sed quod inhabitat in me peccatum. Ecce ergo quomodo qui ambulant in vijs domini, non operātur peccatum, tamen non sunt sine peccato: quia iam non ipsi operantur illud, sed quod inhabitat in eis peccatum. Hæc August. In sententia vult dicere, q̃ illi peccati operantur, qui à proposito & ex certa malitia peccant, & q̃ hoc tale est mortale, & qui sic peccant, non ambulant in vijs Domini. Illi autem, qui peccant ex carnis fragilitate, vel ex fomite concupiscentiæ, non à proposito in voluntate, non operantur talia peccata, sed ex fomite procedunt, & talia sunt venialia, quæ non tollunt charitatem. Et talia peccata sancti habentes, etiam in vijs domini ambulant.

Margin notes: Resp. (beside "eos non habere peccatum"); 1. Cor. 5. (beside "Et respondet, Quamdiu"); 2. Tim. 4. (beside "cucurreram"); Rom. 7. (beside "cens, Non .n. quod volo"); Rom. 7. (beside "peccatum. Ecce ergo").

Tu mandasti, mandata tua custodiri nimis. 2080

HIc ostendit secundum impedimentum beatitudinis, quod est cordis diuisio. Vbi notandum, q̃ hoc, quod dicitur *nimis*, secundum glossam quandoque accipitur pro plus quàm oportet. Et sic dicitur 1. Reg. 25. Cor Nabal erat iucundum, erat enim ebrius nimis, quia scilicet potauerat plusquam oportebat. Quandoque vero accipitur Nimis pro valde, sic enim de Dauid dicitur, q̃ celebre factum est nomen eius nimis, i dest, valde. Hic autem accipitur pro valde. Et est sensus, *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis*, idest, valde, vt scilicet, toto corde custodiantur. Qui enim diuidit cor suum in custodiendo præcepta domini, non est aptus ad beatitudinem, quia illa nō seruat nimis, idest, toto corde. Ille custodit nimis mandata Dei, qui in illis habet totam diligentiam & solicitudinem, qua carent negligentes, vel rebus transitorijs intenti. Vnde hoc verbum exponēs Ambros. super, Beati &c. litera prima, ait, *Tu mandasti, mandata tua, &c.* Non solum, inquit, mandasti custodire mandata tua, sed etiam custodiri nimis. Quando hoc mandauit? In paradiso quippe mandauit Adæ, vt custodiret mandata sua, sed fortè non mandauerat nimis custodire, & ideo lapsus est Adā, & flexus in voce mulieris suæ, ideo deceptus est à serpente, putans quòd si in parte aliqua recederet à mandato, non penitus erraret. Sed quia semel à semita mādatorum recessit, totam deseruit viā.

Margin note: *Nimis custodire debemus mādata Dei.*

Inue-

Inuenit eum serpens extra viam, & exspolians omnibus, ipsum nudum reliquit. Et ideo Dominus, quia lapsus fuerat qui in paradiso positus fueras, postea te per legem, per prophetas, per euangelium, per Apostolos monuit vt nimium custodias mandata Domini Dei tui. Omne (inquit) verbum ociosum, quod locu-
Matth. 12. tus fueris, reddes pro eo rationem. Noli
Matth. 5. ergo dissimulare ab aliquo mandato, nā iota vnum aut apex non prąeteribit. Noli recedere de via: si in via ambulans vix tutus es à latrone, quid ergo facies si te extra viam vagantem inuenerit? Sic ergo mandauit mandata sua nimis custodiri, quia vult illa ex omni parte, & omni diligentia obseruari. Et eandem sententiā sub alijs tamen verbis hic ponit August. dicens. Nimis quippe dicitur quicquid plus fuerit, quàm oportet. Nam parum & nimium duo sunt inter se contraria, quoniam parū est, quod minus est quàm oportet, nimium autem, ꝙ plus est quā oportet. Horum in medio modus est, ꝙ dicitur satis est. Cum itaque vtile sit in vita, & moribus, vt amplius quàm oportet, nihil omnino faciamus, quomodo dicit Psal. *Tu mandasti* &c. Sed aliquando Latina lingua hoc verbo sic abutitur, vt nimis pro eo quod est valde & positum inueniamus in literis sacris, & ponamus in sermonibus nostris. Nā qd hic dicitur, *Tu praecepisti mandata tua custodiri nimis*: non nisi valde intelligimus, si rectè intelligimus. Et, Nimis te diligo, alicui carissimo dicimus, nō vtique plusquam oportet, sed valde nos diligere intelligi volumus. Vnde & nonnulli codices non habent, *Tu mandasti, mandata tua custodiri nimis*: sed *valde*. Valde itaq; hoc praecepit Deus, & valde oportet custodire Dei mandata. Item aduerte, ꝙ hic glossa differentiam facit inter testimonia, & mandata. Quia superius posuit testimonia, dicens, Beati, qui scrutantur testimonia eius, hic autem ponit mandata, dicens, *Tu mandasti mandata tua* &c. Et differentia est haec, quia testimonia accipit in prohibendo: mandata vero in iubendo. Et sic testimonia erunt praecepta negatiua, sed mandata, affirmatiua. Mandata aūt sunt custodienda ꝑꝑ mādantis auctoritatē, ꝑꝑ mercedis immēsitatē: ꝑꝑ adimpletionis facilitatē: ꝑꝑ passiōis sublimitatē.

A *Vtinam dirigantur viae meae, ad custodiendas iustificationes tuas.* 2081

HAec est secunda pars principalis primi octonarij, in qua ostendit beatitudinis desiderium. Et quatuor facit, vt ad finem beatitudinis peruenire valeat. Primò diuinum postulat adiutorium, secundò Deo suum disponit ingenium: ibi, *Tunc non confundar*: tertiò recognoscit acceptum beneficium: ibi, *Confitebor tibi*: quartò Deo firmum promittit obsequium: ibi, *Iustificationes*. quantum ad primum, sciendum, ꝙ liberum arbitrium sine adiutorio diuinę gra- B tiae, non sufficit ad merendum aeternum praemium, vt ostendit Magist. lib. 2. dist. 25. quia aliter quis sine gratia Deo esset gratus. Si ergo non sufficit per se ad merendum, ergo nec ad mandata Dei adimplēda, quia omnis, qui mandata Dei seruat, vitam meretur aeternā, dicente Christo, Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Videns ergo propheta, ꝙ Dei mandata sine Dei adiutorio implere non potest, quae tñ Deus mandauit custodiri nimis, se ad Deum erigit, vt ab ipso adiuuet ad hoc, & dirigat, d. *Vtinam* C *dirigātur viae meae*. &c. Vbi aduerte, ꝙ viae nostrae dicūt actiones praesentis vitae, quibus ad terminum tendimus. Per has vias tendunt boni ad vitam, sed mali ad mortem. Vnde Greg. dicit, Viator quippe dr, qui praesentem vitam, viā sibi esse, & non patriam attendit, qui in dilectione praetereuntis saeculi cor figere despicit, qui non remanere in transeuntibus, sed ad aeterna peruenire concupiscit &c. Istas ergo vias, idest actiones vitae praesentis Psal. à Deo dirigi petit. Dirigere enim est in directum regere. Et sic Deus vias nostras dirigit, qñ opera nostra sic regit, D vt in directum tendant, s. ad ipsum vltimum finem terminentur, & diuino placeant conspectui. Sic alibi Psal. orabat, d. Psalm. 5. Dirige in cōspectu tuo viam meam, quae via tunc dirigitur, qñ Dei mandata custodiūtur. Et hoc est ergo, ꝙ ait, *Vtinam dirigantur viae meae*, &c. vbi August. Quasi orādo Psal. dicat, Tu quidem praecepisti mandata tua custodiri nimis, sed vtinam ꝙ praecepisti fiat mihi. Vbi audis *Vtinam*, vocem optantis agnosce, & agnita voce optantis, depone super-

Liberum arbitrium nō est sufficiēs ad merendum aeternum praemium sine gratia.

Greg. 15. mor. ca. 17.

superbiam presumentis. Quis enim se dicat optare, quod sic habet in arbitrij potestate, vt nullo indigẽs adiutorio illud possit efficere? Ergo si optat homo, quod præcipit Deus, vt det ipse, quod præcipit, rogandus est Deus. A quo enim hoc optandum est, nisi ab illo patre luminũ, à quo omne donum optimum, & omne datum perfectum (sacra scriptura teste) descendit? Et Ambr. hic ait, Dirigantur gressus tui, & ne infirmus sis ad ipsos dirigendum, precare vt dominus dirigat vias tuas, quia si rogaueris, obtinebis. Sic enim optat iste, dicens, *Vtinam dirigantur viæ meæ*, & sic obtinuit. Vnde & alibi dicit, Expectans expectaui dominum, & exaudiuit me, & statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos. Roga ergo & tu, vt dñs dirigat vestigia mentis tuæ, quò possis domini custodire iustificationes. Vel per iustificationes Dei intellige illa, per quæ homo iustificatur apud Deum, scilicet aduersitas, & prosperitas. Iustificat aduersitas per patientiam tolerata, iustificat prosperitas humiliter in Deum relata. Vnde August. super illo verbo Psal. 104 vt iustificationes eius exquirant: dicit, Audite, serui Dei. Si tentationes sunt duræ in isto sæculo: Ioseph in carcere, Iesum in cruce cogitate. Ioseph humiliatus, & exaltatus est: Iesus humiliatus, & exaltatus in cruce, propter quod regnat in cœlis. Si autem temporalium rerum prosperitas adiacet, nõ propter ipsam Deo, sed ipsa vtimini propter Deum. Quæcunq; enim bona dat Deus, referenda sunt ad gratuitum cultum eius, ipse autem cultus eius non est referendus ad alia bona, quia scilicet nõ debemus colere Deum propter ista, sed illis vti propter Dei cultum.

Psal. 39.

2082 *Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.*

Hic postquam suam disposuit volũtatem ad obseruationem mandatorum Dei, hic consequenter suum disponit ingenium, vt scilicet perspiciat, & intelligat omnia Dei mandata. Vbi nota, quòd ex hoc loco Pelagius occasionem sumpsit erroris: dicens, quòd ad complenda mandata Dei indigemus diuino adiutorio: ad hoc scilicet, vt nobis

Mandata Dei sine gratia perficere non valemus.

E per Dei adiutorium cognita fiant: illis autem cognitis, per solam voluntatem nostram sine alio adiutorio gratiæ possumus illa adimplere. Quod probauit per hoc, quod hic Psalmista dicit, quia prospiciens in omnibus mandatis Dei non confunditur, quia scilicet postea in potestate sua est illa adimplere. Quapropter hic videtur à Deo solum petere gratiam, vt illa cognoscat. Et vbi est, q̃ statim superius postulauit, dicens Deo, *Vtinam dirigantur viæ meæ?* Ad quid? Certè non solum ad cognoscendum, sed multo fortius ad perficiendum. Vnde hoc hic

F notans August. dicit, propter eos autem, qui ponunt, hoc solo nos ad faciendum iustitiam diuinitus adiuuari, quòd Dei præcepta nobis in notitiam proferuntur, vt ea cognita, iam sine vlla Dei gratia solius voluntatis nostræ viribus impleantur. Hic nõ optauit dirigi vias suas ad custodiendas iustificationes Dei, nisi iam ipso præcipiente acceptis mandatis eius. Ad hoc enim pertinet, quod præmisit, *Tu mandasti, mandata tua custodiri nimis:* tanquam diceret, Iam legem acceptam noui: tu enim præcepisti mandata tua custodiri nimis, & mandata tua iu-

G sta, & sancta, & bona sunt: sed peccatum meum per bonum mihi operatur mortem, nisi adiuuetur gratia. Vult ergo dicere, quòd lex data, qua cognoscimus *Rom. 7.*
Dei mandata, bona quidem est: sed per istud bonum legis quo peccata cognoscimus, si illa non facimus, peccatum generatur in nobis. Indigemus ergo adiutorio gratiæ, ne per legem peccatum dominetur in nobis, lex ergo non iuuat, sed gratia. Lex autem occasio est peccati, ipsam sic obseruantibus, quia ut dicitur Romanorum capit. 4. Vbi non est lex, ibi non est præuaricatio. Non ergo

H indigemus gratiæ adiutorio solum ad cognoscendum mandata, sed etiam ad perficiendum. Et hoc notans dicit, *Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.* Notandum est ergo, quòd secundum grammaticos specio, cis, idem est quod uidere uel considerare, & componitur cũ per, & fit perspicio, cis, quod est perfectè considerare. Ille mandata Dei imperfectè considerat, qui illa cognoscere vult, sed non facere, ille autem perfectè illa cõsiderat, qui ideo illa uult

cogno-

cognoſcere, ut perficiat. Vnde hanc differentiā inter conſiderare mandata Dei, & perſpicere, notans Apoſtolus, dicit, Si quis auditor eſt uerbi, & non factor, hic comparabitur uiro conſideranti uultum natiuitatis ſuæ in ſpeculo. Conſiderauit enim ſe, & abijt, & ſtatim oblitus eſt qualis fuerit. Qui aūt perſpexerit in lege perfectæ libertatis, non auditor obliuioſus factus, ſed factor operis, hic beatus in facto ſuo erit. Vides ergo quod hic Iacobus per ly Perſpicere, intelligit conſiderationem legis cum operatione. Et ſic ad iſtum intellectum hic Pſalmiſta accipit ly perſpicere, d. *Tunc non confundar, cum perſpexero in omnibus mandatis tuis.* Et aduerte ꝙ dixit *in omnibus mandatis*: Quid enim proficit ad uitam, omnia mādata perſpicere, ſi unum tranſgrediaris? Certè nihil. Vnde hic ait Ambroſ. Ait Pſal. *Tunc non confundar, cum perſpexero in omnibus mandatis tuis.* Ergo ne confundamur, cuſtodiamus mandata Dei, & cuſtodiamus omnia. Nam, ſi quis unum mandatum cuſtodiat, & aliud præuaricetur, nil ei prodeſt. Cuſtodiuit ſe quis à ſanguine, non cuſtodiuit ſe ab adulterio, utiq; in uno conuictus punitur & legibus ſecularibus, nec prodeſt ei alterius criminis abſtinentia, ſi in altero fuerit deprehenſus. Et Glo. hic ait, Addit autē *in omnibus mādatis*, hoc ideo dicit, ut peccādo circa unum, ſit omnium reus, unius namq; mandati reus, punitur æternaliter, unde Iacobus ait, Si quis aūt totam legem ſeruauerit, offendat autē in uno, factus eſt omniū reus. Quod euitat, qui perſpicit in mandatis, qui autem in eis non perſpicit, in quo erret neſcit. Et ſi dicas, Nunquid aliquid proficit ſeruare multa mandata, & ſi tranſgrediatur unum? Iudicabuntùrne pariter, ille, qui omnia mandata tranſgreſſus eſt, & ille, qui omnia ſeruauit præter unum? Rñdeo, ꝙ nihil proficit omnia ſeruare, ſi unum tranſgrediatur, quo ad meritum uitæ æternæ, uel quo ad uitationem æternę damnationis, ſed bene proficit quoad minus iudicium tolerandum. Et ſic quo ad priuationem regni, & intentionem damnationis, iudicabūtur æqualiter, ſed non quo ad gradum pœnæ. Vt ergo non confundamur damnatione æterna, oportet ſeruare omnia præcepta. Quod de-

Iacob. 1.

Iacob. 2.

Quæſtio.

Reſpon.

A ducit Greg. ſuper illo verbo Iob, Iuſtitia veſtiui me ſicut veſtimento, dicens, Veſtimento namq; cum ueſtimur, ex oī parte circundamur. Ille ergo iuſtitia ſicut veſtimento ueſtitur, qui ſe vndiq; bono opere protegit, & nullam partē actionis ſuæ nudam peccato relinquit. Nam qui in alijs actionibus iuſtus eſt, in alijs iniuſtus, quaſi hoc latus cooperuit, & illud nudauit, neciam bona ſunt opera, quæ ſubortis alijs prauis operibus inquinantur. Hinc.n. per Salomonem dicitur, Qui in uno offenderit, multa bona perdit. Hic Iacobus dicit, Qui totam B legē ſeruauerit, offenderit aūt in uno, factus eſt omnium reus. Quam uidelicet ſententiam ipſe diligenter explicat, cū ſubdit. Qui enim dixit. Nō mœchaberis, dixit, non occides, quòd ſi nō mœchatus fuerit, occidat autē, factus eſt tranſgreſſor legis. Cordis ergo oculis circunquaque porrectis, vndiq; nobis adhibenda eſt cuſtodia. Vnde quoq; rectè per Salomonem dicitur. Omni cuſtodia ſerua cor tuum, quia ex ipſo uita procedit. Dicturus.n. Cuſtodia, præmiſit Oī, vt ui delicet unuſquiſq; hincinde diligenter inſpiciat, & quandiu in hac uita eſt, con C tra ſpirituales inimicos in acie ſe poſitū ſciat, ne mercedes, quas per has actiones colligit, per alias amittat, ne hinc hoſti fores obſtruat, & aliunde aditum pādat. Si qua.n. ciuitas contra inſidiantes inimicos magno valletur aggere, fortibus cingatur muris, oī muniatur cuſtodia, dum verò in ea fotamen tantummodo immunitum per negligentiam relinquatur, inde proculdubio hoſtis ingreditur, qui vndiq; excluſus videbatur. Phariſæus nāq; ille, qui in templo oraturus aſcenderat, ciuitatem mentis quanta munitione vallauerit, audiamus. Ieiuno (inquit) bis in D ſabbatho, decimas do oīum, quæ poſſideo. Qui præmiſit, Gratias tibi ago, magna certè munimina adhibuit. Sed videamus, vbi immunitum foramē hoſti reliquit, quia non ſum (inquit) quaſi publicanus iſte. Ecce, ciuitatē cordis ſui inſidiātibus hoſtibus per elationē aperuit, quā fruſtra per ieiuniū, & eleemoſynas claudit. Incaſſum munita ſunt cætera, cum locus unus de quo hoſti pateret aditus munitus non eſt. Gratias rectè agit, ſed peruerſe ſuper publicanum ſe extulit. Ciui-

Gregor. 19. mor. c. 16.

Iob 29.

Eccl. 9.

Iacob 2.

Prou. 4.

Luc. 18.

Ciuitatem cordis sui extollendo se prodidit, quā abstinendo, & largiendo seruauit. Victa est per abstinentiam gula, destructa ventris ingluuies, superata est largitate tenacia, repulsa auaritia. Quibus hoc laboribus actum credimus? Sed ò quot labores vno vitio ceciderunt? quāta bona vnius culpæ gladio sunt perempta? Vnde & magnopere oportet & bona semper agere, & ab ipsis nos semper bonis operibus cautè in cogitatione custodire, ne, si mentē eleuent, bona non sint, quæ non auctori militant, sed elationi: De qua re non inordinatè agimus, si de

Machab. 9. libris Machabæorum ad ædificationem ecclesiæ editis, proferamus. Eleazar nāque in prælio elephantem feriens strauit, sed sub ipso, quē extinxit, occubuit. Quos ergo iste significat, quem sua victoria oppressit, nisi eos, qui vitia superant, sed inipsis quæ subigunt, superbiendo succumbunt? Quasi enim sub hoste, quem prosternit, moritur, qui de culpa, quam superat, eleuatur. Pensandum nāque magnopere est, quia bona prodesse nequeunt, si mala, quæ subrepunt, non caueantur. Perit omne, qđ agitur, si non sollicitè in humilitate custodiatur. Ex quibus omnibus clarè deducitur, φ simul omnia mandata debent custodiri, ne confundamur, quia vnius solius transgressio confusionem parit damnationis æternæ. Quod bene notās hic Psal. ait. *Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.*

2083 *Confitebor tibi in directione cordis, in eo quòd didici iudicia iustitiæ tuę.*

HIc recognoscit acceptum beneficium, scilicet quia habet intellectus illuminationem ad mandata percipienda, & gratiæ adiutorium ad ipsa custodienda. Et hoc est, *Confitebor tibi in directione cordis.* Hic enim loquitur de cōfessione laudis, non de confessione criminis. Vnde hic ait August. Non est confessio criminis ista, sed laudis, sicut & ait ille in quo peccatum nullum erat, Confiteor tibi, pater & domine, pater cœli, &

Matth. 11. terræ. Et attende φ de duobus supradictis hic gratias agit. Primò quia per gratiam habuit cor directum ad Deum, & adiutum ad custodiam mandatorum, φ superius optabat, dicens, *Vtinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas.* Et hoc hic notans ait, *Confitebor tibi in directione cordis*, i. in hoc φ cor meum direxisti. Secundò gratias agit, quia illuminatus fuit intellectus ad cognitionem mandatorum, qđ statim præmiserat, dicens, *Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.* Perspicere. n. principaliter ad intellectum pertinet. Et hoc hic notat d. *Confitebor tibi in eo quòd didici iudicia iustitiæ tuæ.* Et attende, φ vnum istorum sine alio perfectum esse non pōt, quia nō potes cor habere directum ad custodiam mandatorū Dei, nisi illa cognoscas. Cognitio aūt illorum sine obseruantia non proficit, sed magis auget peccatum. Vnde hic ait August. *Confitebor tibi in directione cordis.* Quasi dicat, Vtiq; si dirigatur cor meū, confitebor tibi, quia tu fecisti, & tua laus est ista, non mea. Tunc. n. confitebor tibi, φ didicerim iudicia iustitiæ tuæ, si videlicet cor directum habebo, s. directis vijs meis ad custodiendas iustificationes tuas. Nam quid mihi proderit, φ ea didicerim, si corde peruerso vias hominum adibo prauas? Non enim lætabor in eis, sed accusabor ab eis. Et attende, φ iudicia iustitię appellat diuina mandata, quę dicuntur iudicia, quia per illa iudicantur transgressores. Dicuntur etiam iustitiæ, quia per illa iustificantur obseruatores. Et nota, quòd hic rectè Psal. Deo gratias agit in directione cordis, quia cor nostrum de se multis culpis inclinatur, siue incuruatur, & maculatur, vt patet ver. 1288. Et solum per ipsum Deum dirigitur, & mundatur, vt patet supra, versic. 1976.

Boni cognitio non proficit sine operatione.

Iudicia iustitiæ sunt mandata Dei.

Iustificationes tuas custodiam, non me derelinquas vsquequaque. 2084

HIc Psal. ex prędictis obligatus, Deo firmū promittit obsequium. Qui a Deo illuminatus cognoscit mandata Dei, & per gratiam à Deo est adiutus ad faciendum bona, quæ cognoscit, meritò omni excusatione postposita, se totum Deo offerre debet: d. *Iustificationes tuas custodiam.* Vel aliter, non contentus Ps. de iustificationibus veteris legis, de quibus omnia prædicta proposuit: dicens, Vti-

Vtinam dirigantur viæ meæ ad custodien-dum &c. Nunc ad iustificationes nouæ legis accedit, illas cupiens intelligere, & obseruare. Vnde ista est intentio Ambr. hic litera prima, dicens, *Iustificationes tuas custodiam*. Hoc loco mystica se plenius cognoscere velle testatur, vt ingrediator penetralia mysteriorũ cœlestiũ, & aperiantur sibi thesauri sapientiæ, & scientiæ in Christo absconditi, scilicet, passionis tempus, lateris compunctio declaratur, sanguinis effusio, sepulturæ vnguentum, resurrectionis mysterium. Hæ sunt iustificationes, quas ecclesia Christi sponsa se custodire promittit. Quæ B etiã iustificationes sunt sacramenta nouæ legis, vt sacramentũ baptismi in quo omnis iustitia impletur. Vnde venienti Christo ad baptismũ, cùm Ioannes prohiberet eum, dicens, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Christus respondit, Sine modò, sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Sed, quia quãto quis perfectior est, tanto maiora patitur tentamenta: vnde nullus potest esse perfectus, neque tutus sine diuino fauore, ideo quilibet ad summa prouectus, rogare debet, ne ipsum penitus Deus derelinquat. Vnde subdit, *Non me derelinquas vsquequaque*, idest nimis, vel valde. C Vbi notandum, quòd Deus quandoque derelinquit sanctos suos, & hoc ad tempus, vel vt ipsi per seipsos stare non posse cognoscentes, humilientur, vel vt ipsi in certamine dignius coronentur. Primo modo dereliquit Dauid. Vnde hic ait Augu. *Non me derelinquas vsquequaque*, potest hoc intelligi, vt eius ista sit uox, qui cum dixit, In abundantia mea non mouebor in æternum: velut sua uirtute confidens, vt ostenderet ei Deus, quòd nõ merito eius, sed in uoluntate sua præstiterat decori eius uirtutem, auertit ab D eo faciem suam, & factus est conturbatus. Inueniens ergo se, nec iam præsumens de se, clamat, *Non me derelinquas vsquequaque*. Si enim me dereliquisti, vt sine adiutorio tuo infirmus apparerem, noli me derelinquere usq; ualde, ne peream. Alios autem derelinquit ut probati coronentur, alios autem vt reprobati damnentur. Vnde hic ait Ambro. *Non me derelinquas vsquequaque*, hoc est multum. Supra fortè quasi adhuc imperfe-

Iustificationes sunt sacramẽta noua legis.

Matth. 3.

Dereliquit De⁹ aliquos multipliciter.

Psal. 29.

ctus & in magnis perturbationibus positus, ne derelinqueretur timebat, hic autem iam fortior nõ timet derelinqui vt tentetur, sed rogat ne penitus derelinquatur. Plerunque enim derelinquit Deus quos vult probari, penitus autem derelinquit quos deserit. Dereliquit penitus Iudam: non dereliquit autem sanctum Iob, in cuius patrimonium, in cuiusq; corpus potestatem diabolo dedit. Nam si dedisset in animam, penitus dereliquisset eum. Nunquid non ideo derelictus est Iob, vt relictus probaretur, probatus coronaretur? Dereliquit igitur Iudam, cui ait, Quod facis, fac citius, dereliquit enim eum penitus, quem sceleris sui permisit effectui. Alios autem Apostolos cùm vidisset esse turbatos, quia dixerat, Quò ego vado vos nõ potestis venire: addidit, Nõ turbetur cor uestrum, quia iterum uenio, & accipiã uos ad me ipsum, ut ubi ego sum, & uos sitis &c. Et subdit, Nemo autem debet inflari, quòd nunquam derelinquatur, neque dolere quia aliquando derelinquatur. Siquidẽ ipse Dei filius dicit se derelictum, sicut, ibi habes, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti? Et ille quidem nunquã derelictus est à patre, cũ quo pater semper est, sed secundum corpus quo traditus fuit passioni, nox illa derelictionis processit, quoniam derelinqui nobis uidemur, quando sumus in periculo constituti &cæt. Sic ergo derelinquit Deus quandoque sanctos suos, sed ad modicũ, non vsquequaque. Vnde Vlricus exponẽs ista uerba, ait, *Nõ me derelinquas* &c. Ac si diceret, Scio quòd derelinquere soleas utiliter sanctos tuos, ut eos probes, aliter enim ab aduersario tentari non possunt, nisi à te paulisper fuerint derelicti. Et ideo non rogo ut nunquam me derelinquas, quia non expedit mihi, ut non uel meam infirmitatem sentiens, dicam, Bonum mihi quòd humiliasti me, uel exercitium non habeam præliandi. Sed magis peto ne me vsquequaque deseras, idest ne deseras vsque ad nimietatem. Nulla enim uirtus humana, si diutius in tẽtatione tuo deseratur auxilio, sua poterit constantia perdurare. Vnde oportet ut tu qui humanarum uirtutum es conscius, sis etiam luctaminum moderator.

Ioan. 13.

Ioan. 14.

Derelictus fuit Christus à patre.

Psal. 21.

2085 Beth. IN quo corrigit adolescentior viã suã?in custodiẽdo sermones tuos.

HIc incipit secunda litera, siue secũdus octonarius, cui præmittitur secunda litera alphabeti Hebraici, scilicet Beth. Vbi notandum, quòd secundum Ambros. in isto Psalmo, litera secunda Beth: quæ interpretatur confusio, declaratur. Dignè ergo huic octonario præponitur, in quo de correctione peccatorum agitur. Cõfusio autem duplex est, scilicet damnationis & cõtritionis. Qui enim iam seipsum corrigit, non confundetur damnatione, sed qui conteritur & seipsum corrigit in seipso confunditur de diuina offensione. Præmittitur ergo huic octonario secunda litera Beth, quæ interpretatur confusio, ad denotandum quòd per correctionem peccati æterna confusio vitatur, & interius mens erubescens de Dei offensa doleus cõfunditur. Vnde Ambr. Sed qui viam suam corrigit, non confundetur, verum quia is qui viam suã corrigit, ante in errore fuit, quomodo enim corrigitur, nisi quod ante defluxit à vero? Vtique in lapsum fitus, & adolescentiæ luxu ac lasciuæ ætatis captus illecebris, vbi ad iuuẽtutis prouectus confinia sobria mente respuit, tã quam confusus animo, qũo erubescẽda deponat, & plena probitatis assumat, diu secum voluit, & diuersis fluctuãs cogitationibus liberat quemadmodum viã suam corrigat, offensionemq; adolescentioris ætatis, seria iuuentutis fronte prætexat. Iste ergo octonarius qui intitulatur à Beth, quod est cõfusio, docet æternam confusionem vitare. Ad quod octo requiruntur, sm quę Psalmus diuiditur. Qui enim ęternam confusionem vult vitare, ista octo per ordinem debet facere. Primò, errata mala debet corrigere, in principio: secundò in solo Deo spem debet ponere, ibi, *In toto corde*, tertiò gloriam extrà non debet quærere. ibi, *In corde meo*, quartò agenda quæ nescit debet discere, ibi, *Benedictus*, quintò bona cognita alijs debet pãdere, ibi, *In labijs*, sextò delectabiliter bona debet facere, ibi, *In via*, septimò ocium debet fugere, ibi, *In mãdatis*, octauò monita memoriæ debet tradere, ibi, *In iustificationibus*. Primũ ergo, quod requiritur ad euadendũ con-

Beth. quid.

Confusio duplex.

E fusionem æternam, est errata mala corrigere. Et circa istam correctionem in isto primo versiculo Psalm. primò proponit quæstionem, d. *In quo corrigit adolescẽtior viam suam?* Et consequenter respondet, d. *In custodiendo sermones tuos.* Sermones enim principaliter docent emẽdare peccata. Vnde Ezechiæ 18. Conuertimini, & agite pœnitentiã ab omnibus iniquitatibus uestris, & non erit uobis in ruinam iniquitas. Qui ergo sermones Dei seruat, errata corrigit, & emẽdat. Et aduerte, q hic loquitur de custodia sermonum Dei, qua custodiuntur, non memoria solùm, sed operibus bonis. Vnde hic

F Augu. Hoc loco custodia sermonũ Dei, intelligenda est operatio præceptorum. Frustra enim custodiuntur memoria, si non custodiãtur & uita. Nam quidã verba Dei tenendo agunt, ne obliuiscãtur, nec agunt uiuendo, vt corrigãtur. Vnde non ait iste. In quo exercet iunior memoriã suã? sed *In quo corrigit viam suam?* Atque ad hoc respondet, *In custodiendo sermones tuos* Neque.n. vllo modo dicenda est uia correcta, quandiu est uita peruersa. Sed fortè dices. Quare ad corrigẽda errata hic solum ætatem adolescẽtiæ

G notat? Nunquid non fructuosè senes se corrigere possunt? Respondeo, q quãuis vsq; ad vltimũ articulum vitæ quisque fructuosè corrigere possit, illam tñ ætatẽ specialiter hic ponere uoluit, in qua correctio utilioris est fructus, actusque facilioris, firmiorisq; status. Quod enim quis à iuuentute capit, istud post difficulter mutat, cum scriptum sit, Quod noua testa capit, inueterata sapit. Et hanc rationem adducit Ambr. d. Quia Iudæi iugum domini in iuuentute suscipere recusarant, ideo captiui ducti sunt. Flens ergo mortem perpetuã Iudæorũ Hiere.

H dicit. Bonum est uiro, cùm portauerit iugum ab adolescentia sua. Non enim solũ tollere iugum verbi diuini, sed etiam in adolescẽtia debemus tollere. Si enim serò tollamus, incipimus sapiẽtiã superiorũ magis habere, quàm tenere gratiam. Præueniamus ergo iuuẽtutis annos correctione cõgrua, vt magis dicamus singuli, Deus, qui pascis me à iuuentute meã, quam recordatione haberes; lapsum defleamus, dicentes, Delicta iuuentutis meę, & ignorãtias meas ne memineris. Hoc

Custodia sermonũ Dei, est operatio mãdatorũ.

Quæstio.

Thren. 3.

Hoc debilitatis est remedium: illud, ro- A bur salutis. Medicina vulneri quæritur gratia sanitatis. Ideoq; ait, Bonum est vi ro, cum portauerit iugum ab adolescen tia sua. Et ait, qui post decursæ iuuentutis annos iugũ tulerit, non est statim per fectum bonũ, stimulant.n. eum peccata sua, exagitat conscientiam consuetudo peccãdi, & vsus erroris instabilem facit. Luctandum est diu huiusmodi viro, ut abolere faciat inueterata, atque diuturna &c. Ad hoc ergo denotandum, q tem pus magis aptum correctioni est tẽpus iuuentutis, ideo hoc principalius expres sit, d. *In quo corrigit adolescẽtior viam suã?* B Et propter hoc dicitur, Eccl. 6. Fili à iuuentute tua excipe doctrinam, & vsq; ad canos inuenies sapientiam. Vel per adolescentiorem filium intelligit gentilem populum, qui viam suam per aduentum Christi correxit. Qui ideo dicitur adolescentior, quia prius fuit cultus Dei q̃ idolorum. Vult ergo per ista verba, *In quo corrigit adolescentior viam suam?* &c. prędicare correctionem, & conuersionẽ gentilis populi, & damnationẽ antiquioris, s. Iudæorum. Et hoc idem figuratiuè etiam dixit Christus Luc. 15. in parabola filij prodigi. Et hoc ponit hic Aug. d. C Est & alius hic itellectus, vt ille hic agnoscatur filius euangelicus iunior, qui pro fectus à patre in regionẽ longinquam, effudit substantiam, viuens cũ meretricibus prodigè. Et postquam porcos pauit, famem, egestatemq; perpessus, reuersus est ad semetipsum, & dixit, Surgã, & ibo ad patrem meum. In quo enim correxit uiam suam? in custodiendo verba Dei, quæ tanquam panem paternum esuriẽs concupiuit. Neque enim corrigeret uiã suam frater ille senior, qui patri suo dixit, Ecce, tot annis seruio tibi, & nunquã mandatum tuum præterii. Iunior ergo D ille correxit viam suam, quia ita se deprauasse, peruersamq; habuisse confessus est, ut patri diceret, Iam non sum dignus vocari filius tuus. Vel aliter, ideo dixit. *In quo corrigit adolescentior viam suam?* &c. vt per hoc differentiam daret inter hominem nouũ & ueterem, quia nouus corrigit, non uetus. Et istum hic præponderat Aug. alijs duobus supradictis. dicens, Tertius quoque mihi intellectus occurrit, quem superioribus ante-

Psal. 24.

Iunior filius est populus gentilis.

Iunior fil. dicitur homo nouus.

pono, vt senior agnoscatur vetus homo, & nouus, iunior. Senior, qui portat imaginem terreni hominis, iunior, qui cœlestis. Quia non primum quod spiritiuale est, sed quod animale, postea quod spiritiuale. Sit ergo, licet quilibet, quantum ad ætatem pertinet corporis, annosa uetustate decrepitus, iunior erit ad Deum percepta gratiæ nouitate conuersus. Et in hoc corrigit uiam suam, in custodiendo sermones eius. Hoc est uerbum Dei, quod prædicamus, & ipsa est fides, q̃ per dilectionem operatur. Sed iste iunior populus, gratiæ filius, homo nouus, cantator cantici noui, hęres testamenti noui, iste iunior est non Cain, sed Abel: non Hismael, sed Isaac, non Esau, sed Israel, non Manasses, sed Ephraim, nõ Heli, sed Samuel, non Saul, sed Dauid, quia scilicet iusti iuniores à Deo electi mandata Dei custodierunt, alijs reprobatis.

1. Cor. 15.

Galat. 5.

In toto corde meo exquisiui te: ne repellas me à mandatis tuis. 2086

Ponitur hic secundum, s. q. in solo Deo homo spem debet ponere. Vbi notãdum, quòd quæro, ris, componitur cum ex, & fit exquiro, ris. quod est diligenter aliquid quærere, & inuestigare. Ille ergo Deũ in toto corde suo exquirit, qui cor suum alteri rei non inclinat, sed ad ipsum Deum diligenter quærendum eleuat. Sed quia hoc nullus per se facere põt, nisi adiutus gratia Dei, ideo illius adiutorium inuocat Psal. d. *Ne repellas me à mandatis tuis.* Retinet apud se illum Deus, cui adiutricem gratiã con fert: illum autem repellit, cui ipsius peccatis exigentibus gratiam non inspirat. Vnde hic ait glo. A mandatis Dei repellitur qui à Deo non adiuuatur. Mandatis quippe eius rectis, ac arduis humana non comparatur infirmitas, nisi ipsam præueniens Dei adiuuet charitas. Sed dicet. Nunquid crudelitatis est, aliquem à se repellere, ne mãdata sancta, & iusta perficere possit? Istam materiam hic diffusè tractat Ambrosius, ostendens, quòd negligentes mandatorum Dei operatores à se Deum repellere, non crudelitatis, sed summæ est pietatis, dicens, Bonus Deus non repellit sequẽtem se, nisi ipse mereatur repelli. Sicut ipse do-

Exquirere.

Repellit Deus quos non iuuat.

Repellere malos pietatis est, non crudelitatis.

Matth. 25.

minus ait, Omni habenti dabitur, nō ha
benti autē etiam quod videtur habere,
auferetur ab eo. Cui addit, nisi illi qui
ex toto corde exquirit eū, vt quod deest
naturæ humanæ, id Dei operatione ac-
quiratur & gratia. Qui aūt non habet in
corde suo vt exquirat Deū, & facit qui-
dem opus Dei, sed negligenter facit, me
ritò repellitur, quia polluit magis & im
pedit opus, quod negligenter putauerit
exequendum. Consideremus igitur vtrū
bonitas sit repellere ab opere negligen-
tem, an verò retinere. Et huius rei veri
tatē ex alijs sumamus artibus. Curat me
dicus ægrotum, & nullum leuamen sen-
tit ex medicina illius æger. Igitur me-
lius est remoueri huiusmodi medicū qui
tēpus perdit, cū profectū nullum sentiat
vulneratus, vt curandi officium ad eum
medicum trāsferatur, qui maturius pos-
sit ægroto sua diligētia subuenire. Nōne
clemētior est qui repellit minus pro-
ficientem, quàm qui retinet ad discrimē
ægroti? Constitue aliquem præpositum
ædificantibus, vel ēt texentibus, qui de-
beat summam operis explicare: vtrum is
tibi probabilior vī, si in id diligēter insi
stat, ac si quem fortè incuriosum aduer-
terit, de ijs, qui operantur in domo ali-
qua construenda, repellat eū, melius cre
dens non ædificare, quàm hiantibus rui-
nis, ædificata dissolui, atq; aliquē in eius
substituat locū, qui cum diligentia ædifi
cet? Sic ēt textrini præpositum repul-
sorem negligentium, vt substituat, ne lō-
ga textrinum corrūpat incuria, non ma
gis probabis q̄ illum, qui desidem in sua
negligentia patiatur perseuerare? Conse
quēter ista applicat ad propositū, & ma
ximè ad prælatos, d. Videamus tandē, si
non pertineant hæc ad eos, qui manda-
ta ædificant, & legē intexūt, & animam
vniuscuiusq; receperunt sanandā. Nōne
si quis eorum ædificet domum Dei cum
iustitia, texat indumentū cū diligentia,
sanet animam cum gratia bonū opus fa-
cit? Si verò incuriosus, ac remissus ali-
quis, fabri, textoris, medici spiritualis lo
cū occupet, vt sacerdos summus, vt pres-
byter, vt minister alta ris sacri: nonne cō
modius est nō subire vnumquéq; id mu
neris, quod implere nō queat, q̄ subeun-
tem neq; ipsum strenuè suscepto fungi
munere, & eripere locū alteri, qui posset

eū tueri? Sic enim remissior repellitur,
ne plus offensionis contrahat. Hæc ille.
Ad propositum ergo Psal. ne tanquā mi
nus idoneus repellatur à Deo, primò to
to corde Deum exquirit, nihil aliud præ
ter Deum quærens. Vnde ait, *Ne repellas
me à mandatis tuis.* Ratio. *quia in toto cor-
de meo exquisiui te:* & sic nullam partem
cordis mei alteri rei applicaui. Sed fortè
dices: Qui est amplius repellendus, vel
Iudæus non exquirens toto corde suo
Deum, vel gentilis? Ad istam quæstionē
hic respondet Ambrosius, inducēs illud
Apoc. 3. Vtinam frigidus esses, aut cali-
dus, sed quia tepidus es, incipiam te euo-
mere ex ore meo. Hic apertè negligen- *Neglegētia.*
tiam grauiori dānat iudicio, quam im- *Nota.*
prudentiam. Frigidus est enim, qui fidē
nescit, calidus, qui spiritussancti feruore
succensus est, tepidus, qui negligens est.
Qui ergo calorem fidei non habet, tole
rabilius illi fuerat, fidem non accepisse,
quàm neglexisse. Est enim tepidus peior
frigido, vt Iudæus qui sibi videtur fidem
habere q̄ qui non habet. Quanto tole-
rabiliorem causam gentilis habet, qui vt
pote dicere potest, Non cognoui legem,
non audiui prophetas: ideò non credi-
di, quàm ille, qui legem, & omnia ex
quibus vēturum Iesum credere habuit,
& non credidit? Neuter quidem excu-
satur, nec ille, qui legit, nec ille, qui le-
gere noluit: sed plus deliquit qui nega-
uit quæ legerat, quàm qui opera non fe
cit quæ facienda non cognouit &c. Ex
quibus etiam sequitur, quòd Christia-
nus negligens peior est infideli. Nota
etiam quòd multipliciter nos Deus re-
pellit. versic. 705. & 718.

In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. 2086

Hic ponit tertium, scilicet, quòd glo
riam extrà nō debet quærere, sed
solum in conscientia, dicente Apostolo,
Gloria nostra hæc est, testimonium *1. Cor. 1.*
conscientiæ nostræ. Quid enim est, in
corde eloquia Dei abscondere, nisi elo-
quia Dei non ad ostentationem exterio-
rem facere, sed solū per illa intus Deo
velle placere? Qui enim de bonis, quæ
facit exterius gloriam quærit, Deo pec- *Matth. 25.*
cat, & mercede priuatur æterna, vt in
fatuis

fatuis virginibus patet. Semen enim nisi prius absconsum fuerit in terra, fructū non producit. Sic & eloquia Dei, nisi intus abscon sa fuerint in corde, fructifica re non possunt. Per hoc enim vult ostendere, quòd eloquia Dei indignis nō sunt manifestanda. Et hoc est quod Christus dicebat Matthæi 7. Nolite sanctum dare canibus, nec margaritas spargere ante porcos, quia scilicet mysteria fidei, sacramentorum & aliorum secretorum indignis non sunt aperienda, quia illa magis venerantur occultata, quàm eis publicata. Si enim secretum tuum tibi absconditum conseruare debes, quāto magis diuina secreta? ne scilicet prodantur, maximè nocere cupientibus. Vnde istum versum hic exponēs Ambrosius ait, Peccat Deo, qui commissa sibi secreta mysteria putauerit indignis esse vulganda. Periculum itaq; est, non solum falsa dicere, sed etiam vera, si quis ea insinuet quibus non oportet. Quod quidem vitium quadripartitum est, vel adulationis, vel auaritiæ, vel iactantię, vel loquacitatis incautę, quia dum adulari vult aliquis ei, cui loquitur, ostendit mysterium, vt placeat ei, cui vulgat. Nōnulli etiam studio lucri mercedem proditionis sequuntur, vt tegenda silentio vendant loquendo. Alij vt plura nosse videantur, & scientiā suam iactitent, aperiunt quod celare deberent. Plerique autem dum sine præiudicio loquuntur, verbum emittunt, quod reuocare non possunt. Ideo Salomō ait, Tempus loquendi, & tempus tacendi. Et ideo bene facit, qui abscondit, verba Dei in corde suo. Sic abscondebat Psalmista: dicens, *In corde meo abscondi eloquia tua.* Sic & Maria, quæ conseruabat omnia verba Domini Iesu in corde suo. Etenim si bonum est viro, sermones suos abscōdere, quanto magis sermones Dei nostri cordis gremio debemus operire? Conformiter etiam & sancti prædicatores quando suis prædicationibus vident auditores non proficere & vilipendi verbū Dei, in corde suo abscōdunt verbum siue eloquia Dei tacentes, vt ostendit Gregorius dicens, Sancti etenim viri, cum auditoribus prodesse nequeunt, despici tacentes nolunt: ne de sapientiæ suæ ostentatione glorientur. Cumq; quid prudenter dicunt, non quærunt suam gloriam,

Matth. 7.

Loquendo peccat quis quadrupliciter.

Eccles. 3.

Prædicator tacere debet quando nō proficit auditoribus.

Greg. 22. mor. ca. 16.

A sed auditorum vtilitatem. Cum vero cōspiciunt quòd auditorum vtilitatem prædicando lucrari non possunt tacendo abscondunt in corde suo eloquia Dei. Ad imitandum quippe vitam domini, quasi ad propositū quoddam nobis signū &c. Ipse enim, quia vidit Herodem non profectum quærere, sed signa, vel scientiam uelle mirari requisitus ab eo tacuit. Et quia cōstanter tacuit ab eo irrisus exiję. Scriptum namque est, Herodes autem, uiso Iesu, gauisus est: erat enim ex multo tempore cupiens uidere eum, eo q̄ audierat multa de illo, & sperabat signū

B aliquod uidere ab eo fieri. Vnde & subditur, interrogabat autem eum multis sermonibus, & ipse nihil respondebat. Tacens uero dominus quàm sit despectus ostenditur, cum illic protinus subinfertur, Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illusit. Quod uidelicet factum oportet nos audientes discere, ut quoties auditores nostri uolunt quasi illudendo cognoscere, non autem sua peruersa mutare omnino tacendo abscondamus eloquium domini. ne si ostētationis studio uerbum Dei loquamur, & illorum culpa, quæ erat, esse non desi-

C nat, & nostra quæ non erat fiat. Vnde & Psalmista ait, *In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.*

Luca 23.

Benedictus es domine: doce me iustificationes tuas. 2087

Ponitur hic quartum, quia scilicet agenda quæ nescit, debet discere, & à scientibus uelle doceri. Et si dicas, Quo modo iste petit hic doceri iustificationes Dei, cum iam supra ad plenū in his se ostenderit doctum? dicens: Confitebor tibi in directione cordis in eo quòd

D didici iudicia iustitiæ tuæ. Respondet, quòd est duplex addiscere. vnum quo prius ignorata cognoscuntur per intellectum, & hoc est addiscere speculatiuum. Aliud quo cognita prius exercentur per effectum. Multi enim bona cognoscunt, quę negligūt operari. Et istud secundum dē scire practicum, uel addiscere. Superius igitur locutus est primo modo didicisse nunc autem secundo modo postulat edoceri. Sic ergo iste iustificationem Dei postulat, quæ per gratiam

Quæst.

Resp.

datur vt prius cognita opere perficere possit, dicens. *Benedictus es domine*: scilicet in tuis quos per gratiam tuam benedicis. *Doce me* &c. Sic enim istum locum exponit hic August. dicens, *Benedictus es domine: doce me iustificationes tuas*. Doce dixit, eo modo quo eas discũt qui faciũt non quomodo ij qui vt habeãt quod loquantur, tantummodò meminerũt. Iam enim vtique dixerat, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi. Quid ergo adhuc quærit discere, quæ abscondita iam custodit in corde? quod vtique non fecisset nisi ea didicisset. Ad quid ergo addit & dicit, *Doce me iustificationes tuas*? nisi quod ea vult faciendo discere, non loquendo vel memoria retinendo. Quoniam ergo in alio Ps. legitur, Benedictionẽ dabit qui legẽ dedit, ideo benedictus es dñe, doce me (inquit) iustificationes tuas. Quia enim in corde meo abscondi eloquia tua ne peccẽ tibi, legem dedisti, da tuam benedictionẽ gratię, vt faciendo discam, quod intimando iussisti. Et nota ꝙ prædicta duplici scientia solus Deus hominem docere potest, quia & ipse solus animam potest illuminare, quò ad scientiam speculatiuam, vide versic. 1155. & ipse solus ad operandum cognita gratiam potest inspirare, quo ad scientiam practicam, vt dicit Magister lib. 4. distinct. 20.

Scire duplex speculatiuum & practicum.

Psal. 83.

1088 *In labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.*

PONitur hic quintum, scilicet quòd bona cognita alijs debet pandere. Hæc enim est lex prædicatoribus data, vt bona quæ nouerunt prius agant, & quod agunt, alios doceant. Sic enim suis prædicatoribus Christus præcepit; Ite, docete omnes gentes &c. Vnde Gregorius, dicit, Lex quippe est ipsis prædicatoribus posita, vt viuẽdo impleant quod loquendo suadere festinant. Nam loquendi auctoritas perditur, quãdo vox opere non adiuuatur. Iste ergo qui omnia Dei mandata seruabat, meritò officium prædicationis assumpsit. Iste enim ait superius, *In mandatis tuis exercebor*. Nunc autem ait, *In labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui*. Et vide quàm benè in persona prædicatoris loquitur or-

Prædicator docere dẽt, sed primò facere. *Matth. vlt.* *Gregor. 19. mor. c. 16.* *Prædicator, verba for-*

E dinatè. Non enim dicit, *Labijs meis docui*, sed *pronunciaui*: quia prædicator verba exterius pronunciare, sed audientiũ mentẽ docere non potest, vt docet Gregorius, dicens, Quilibet prædicator verba auribus dare potest: corda verò aperire non potest. Et nisi per internam gratiam, solus omnipotens Deus prędicantium uerbis ad corda audientium aditum præstet, incassum prædicatio aure audientis percipitur, quia peruenire ad intima surdo corde prohibetur &c. Hoc ergo hic notãs Psal. non ait, Docui, sed *pronunciaui*. Sed hic non parua insurgit F difficultas, quia cum tot & talia sint iudicia Dei ꝙ humana mente perscrutari non possint. Propter quod & Apostolus Paulus clamare cogitur dicens, O altitudo diuitiarum sapiẽtiæ & scientiæ Dei: quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius &c. Et Psal. dicat, Iudicia Dei abyssus multa. Qũo ergo iste dicit se pronũciasse omnia iudicia Dei, cũ nullus possit illa perscrutari? Enunciauit ergo quæ non intelligebat, aut si oĩa iudicia Dei intelligebat, qũo illa dicentur incomprehẽsibilia, quæ ab intellectu humano intelligi possunt? Hanc quæstionem hic fa- G ciunt August. & Ambrosius. Vnde hanc sic proponit August. dicẽs, Quid est hoc charissimi, quid est hoc? Quis omnia iudicia Dei enunciare possit, cum inuestigare non possit? An uerò cum Apostolo exclamare dubitamus, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei quàm inscrutabilia sunt iudicia eius & inuestigabiles viæ eius: Qũo ergo iste dicit, *& in labijs meis pronũciaui omnia iudicia oris tui*. Qũo ergo se dixerit omnia iudicia oris Dei labijs suis pronunciasse, cùm dicta sint inscrutabilia, & de quorum profunditate alibi scriptum est, Iudicia tua H abyssus multa; quantũ Deus donat tractare suscipimus. Quid ergo hic intelligamus attẽdite. Nũquid iudicia Dei nescit ecclesia. Scit planè. Nã scit qualiter dicturus sit iudex omnium: Venite benedicti patris mei, percipite regnum. Et qualiter dicturus sit, Ite maledicti, in ignem æternum. Scit inquam, nec fornicatores, nec idolis seruientes, nec alios, quos Apostolus connumerat, regnum Dei possessuros. Hæc autem & huiusmodi iudicia Dei euidenter expressa nouit [illegible] ecclesia.

mare pot, sed nõ intus docere. *Gregor. 29. mor. c. 16.* *Quæstio.* *Rom. 11.* *Psal. 35.* *Omnia iudicia oris Dei qũo quis possit pronunciare.* *Psal. 35.* *Resp. Aug.* *Matth. 25.* *Galat. 5.*

ecclesia. Sed ista non sunt omnia, cum A fint quædam inscrutabilia, & sicut abyssus profunda, & occulta, sed inscrutabilia fortasse dicta sunt homini, quia virib. suis ea non potest perscrutari. Sed cur nō possit dono spiritussancti, cuicunque hoc dñs cōferre dignatur? Sic.n. & illud dictum est, Deus habitat lucem inaccessibilem. Et tamen audimus, Accedite ad eum, & illuminamini. Quæ vtique ita soluitur quæstio, ut inaccessibilis sit uiribus nostris, accedatur autem ad eum muneribus suis. Quamquam etsi nemini omnino sanctorum, quandiu corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, B omnia iudicia Dei scire conceditur, re enim vera multum est ab homine sciri iudicia Dei, ut exempli gratia, scire quare quis tardus est in animo, vel claudus in corpore, habet tamen vnde dicat psalmista, & ecclesia, *In labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui*, idest, nihil iudiciorum tuorū tacui, quæ mihi per eloquia tua innotescere voluisti, sed omnia prorsus in labijs meis enunciaui. Hoc enim mihi uidetur significare uoluisse, quòd non ait, Omnia iudicia tua, sed *omnia iudicia oris tui*, idest, quę mihi dixisti, ut per os eius eloquium eius intelligamus, C quod fecit ad nos in reuelationibus sanctorum pluribus, & testamentis duobus, quæ omnia iudicia vsquequaque in labijs suis pronunciare nō cessat ecclesia. Hæc Augustinus. Ambrosius autem in ista vltima responsione Augustini concordat, dicens, Consideremus quia non dixit psalmista, Iudicia oris eius, abyssus multa, sed dixit, iudicia tua abyssus multa. Nec Apostolus dixit, Inscrutabilia iudicia oris eius, sed inscrutabilia iudicia eius. Possumus enim iudicia Dei inscrutabilia æstimare, quæ occulta nobis non patefecit. Iudicia autem oris eius illa, quæ nobis annunciauit, & per os prophetarum locutus est. Os enim domini propheta intelligitur.

1.Tim. 6. *Psal.33.* *Deus habitat lucem inaccessibilem per naturam, non per gratiā.*

2089 *In uia testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitijs.*

Hic ponit sextum, quia scilicet bona delectabiliter debet facere. Cū enim nec Deo, nec hominibus inuita placeant seruitia, sequitur quòd qui mādata Dei cupit adimplere, ut Deo placeat, illa libere, & uoluntariè perficere debet. Sed omne uoluntarium est delectabile, sicut per oppositum omne inuoluntarium est tristabile, ut dicit Philosophus 3. Ethicorum. Et ideo psalmista ad demonstrandum quòd uoluntariè in præceptis Dei delectabatur, ait, *In uia testimoniorum tuorum delectatus sum*. Sed quid est delectari in uia testimoniorum Dei, nisi delectari in Christo, qui est vera uia, in qua sunt vera signa & testimonia Dei, ostendentia ipsius ad nos dilectionem? Delectabatur ergo in uia testimoniorum Dei. quia cum ingenti amore expectabat Christi incarnationem, quam fideliter affuturam esse credebat. Et ad istum intellectum hunc passum hic exponit Aug. dicens, Viam testimoniorum Dei, nihil citius, nihil certius, nihil breuius, nihilque grandius intelligimus esse quam Christum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Inde iste ait se iocundatum in hac uia, quasi in omnibus diuitijs. Testimonia quippe Dei sunt, quibus quantū nos diligit, probare nobis dignatur. Commendat aūt Deus charitatem suā in nobis, quia cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Cum ergo ipse dicat, Ego sum uia, & humilitas eius carnalis natiuitatis atq; passionis euidentia sint testimonia diuinæ erga nos dilectionis, proculdubio via testimoniorum Dei Christus est. per hæc quippe testimonia quæ in illo uidemus impleta, ēt futura erga nos quæ sempiterna promissa sunt, expectamus & speramus implenda. Qui enim filio suo proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quō & non cum illo oīa nobis donabit? Ambros. aūt accipit viam testimoniorū pro intelligentia sacræ scripturę & perfectione mandatorū, in quib. delectari debemus, sicut in omnibus diuitijs, quia Dei sapientiam debemus præponere omnibus regnis, & sedibus, & diuitias ducere nihil esse in comparatione illius, ut dicitur Sap. 7. Vnde in isto passu sic ait Ambr. *In uia testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitijs.* Alij in auro, alij in argento alij in vestibus, a lij in possessionibus, vinetis, oliuetis, segetibus, alij i operibus pictu-

Via testimoniorum Dei Christus est *Colos. 2.* *Rom. 5.* *Ioan. 14.* *Rom. 8.* *Via testimoniorum Dei est cognitio scriptura sacra.*

picturæ, vel sculpturæ marmorum, in diuersis deniq; singuli suas delectationes habent: sed spiritualis homo in via testimoniorũ cœlestium delectatur, tãquam omne possidens patrimonium, in omnibus diues, sicut Apostolus d. Gratias ago Deo meo semper pro vobis gratia Dei nostri, quæ data est nobis in Christo Iesu, quia in omnibus diuites facti estis in illo, in omni uerbo, & in omni scientia. Delectabatur ergo Psalm. in diuitijs cognitionis sapientiæ, & scientiæ, in omni actu bonorum operum. Vel aliter, vt via testimoniorum Dei sit qualibet actio Christi, qua nobis uiuendi dedit exemplum, quæ Christi exẽpla vocantur uiæ testimoniorum Dei, quia nobis Christi uitæ sanctitatem testantur. In istis vijs delectantur qui illas intelligere, & intellectas imitari conãtur, illas aũt spernũt, qui illas nec intelligere nec imitari cupiunt. De quibus dicit Gregorius, super illo uerbo Iob 34. Et oẽs vias eius intelligere noluerunt: sic, Non. n. ait, infirmitate non intelligunt: sed intelligere noluerunt, quia sæpe, quę facere despiciũt, scire contemnunt. Quia scriptũ est, Seruus nesciens voluntatem dñi, & non faciens digna, plagis vapulabit paucis, & seruus sciens voluntatẽ dñi sui, & nõ faciens iuxta eã, plagis vapulabit multis. Impunitatẽ peccãdi existimant remediũ nesciendi, qui nimirũ sola superbiæ caligine tenebrescunt. Atq; ideo nõ discernũt, quia aliud est nesciuisse, aliud scire noluisse. Nescire. n. ignorantia est: scire aũt noluisse, superbia. Et tãto magis excusationẽ non possunt habere quia nesciunt, quãto magis eis ẽt nolẽtibus oppositum q cognoscãt. Et infra ad propositum. Via quippe incarnatæ sapiẽtiæ est oĩs actio, quam temporaliter gessit. Viæ eius sunt uiuendi ordines, quos ad se venientibus reliquit. Tot itaq; ad se veniẽtibus nobis vias præbuit, quot benè uiuendi exempla monstrauit. Humilitatis eius uias propheta aspexerat, cum dicebat, In mandatis tuis exercebor, & considerabo uias tuas. Hinc rursum de uno quoq; iusto dicitur, qui currit ut per dominicæ humilitatis exempla gradiatur. A domino gressus hominis dirigentur, & uiam eius uolet. Quia ergo superbi humilitatis dominicę exempla contem-

1. Cor. 1.

Via testimoniorum Dei sunt exempla uiuendi quæ nobis Christus dedit.

Gregor. 25. mor. c. 12.

Luc. 12.

Scientia quomodo aggrauat peccatũ & quõ non.

Ignorantia affectiua aggrauat peccatum.

E nunt, rectè dicitur, Vias eius intelligere noluerunt. Iusti autem illas delectabiliter imitantur, in quorum persona ait Psal. *In via testimoniorum tuorum delectatus sum sicut in omnibus diuitijs.*

In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas, 2090

Hic ponitur septimũ: quia, s. ocium debet fugere, & in bonis operibus exercitari. Scientia enim & cognitio boni ordinatur ad opus. Quid enim prodest bonũ cognoscere, & nõ operari, ma-

F lum cognoscere, & ipsum nõ fugere? Sic & nunc Psal. cõsiderare uias dñi dicit se uelle adhunc finem, ut mãdata Dei operetur. Et hoc est quod ait, *In mandatis tuis exercebor*, quod, s. ut melius facere possim, *considerabo*, i. ad considerandum intellectum, applicabo *vias tuas*, s. præcepta tua, per quæ ut per uias ad te possim peruenire. Ad quod clarius intelligendũ, est sciendum q mandata Dei sunt multiplicia, & inter se dr̃ia, ut ostendit Bern. super illo uerbo Luc. 17. Cum feceritis oĩa quæ præcepta sunt nobis, dicite, Serui inutiles sumus. Sunt mãdata quædã,

G quæ constat non posse fieri sine gloria, posse tñ non fieri sine culpa. Ideoq; digna esse præmijs si fiant, nec tamen supplicijs digna, si non fiunt. Nam non tangere mulierem, meriti nõ est mediocris, & nullius tñ delicti propriam amplexari coniugẽ. Et istiusmodi sunt quæcunq; in illo capitulo euãgelico cõgnoscere possunt, qui põt capere capiat. Et rursum quædam sunt per contrarium, quæ quidem neglecta culpam cõtrahunt, impleta uerò, gloriam non merentur, damnãt contemptorem, & actorem non glorificant. Talia enim sunt quæcunque naturali lege & publica imponuntur homi-

H nibus, sine quibus nec saluari queunt. Hinc est illud apud gentiles, Non facies furtum, non pasces in cruce coruos. Et in euangelio, Si diligitis eos qui uos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne ethnici hoc faciunt? Et uniuersaliter, Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis, dicite, Serui inutiles sumus, &c. Ac si dicat, Si solis contenti præceptis, & traditionibus impositæ legis, & non sponte etiã vos perfectionis consilijs, &

Scientia ordinatur ad opus.

Obseruatio mandatorũ confert gloriam omissio verò dat pœnam, & ecõtrario de aliquibus.

Matth. 5.

Luc. 17.

suaso-

sugationibus mancipijs, liberi quidem estis à debito, sed non pro merito gloriosi, euasistis pœnam, sed nõ acquisistis coronam. Ea propter in talibus hęc regula generalis teneatur, vt in difficilib. quidem agendis, obeditio gratior quã grauior præuaricatio iudicetur, & in facilioribus minusq; onerosis contẽptus perniciosior quã actus gloriosior iudicetur. Istas ergo differentias mandatorũ dicit ps. se velle considerare. s. ut coronã mereatur in primis exerceri, & ut pœnam euadat occupari in secundis. Vnde dicit. *In mandatis tuis*, tam primis quam secundis exercebor. *Et considerabo vias tuas*, quia, s. per exercitationem in primis gloriã donas, & à pœna liberas per exercitationem in secundis. Vel aliter secundum Aug. Vbi sciendũ quod alius textus secundum Aug. habet sic. *In mãdatis tuis garriã, & considerabo vias tuas.* vbi, Garrire accipitur pro disputare. Et tũc sic exponit Aug. In Græco habetur adolochiso, quod Latini quidam interpretantur Garriam, & quidam, exercebor interpretati sunt. Quę duo inter se videntur esse diuersa, sed si exercitatio intelligatur ingenij cũ quadam delectatione disputationis, vtrumque coniũgitur, & quasi ex utroque unum aliud tẽperatur vt sit aliena ab huiusmodi exercitatione garrulitatis, solent. n. garrulĩ vocari loquaces. Si autẽ se in mandatis Dei exercet ecclesia aduersus oẽs inimicos fidei Christianæ atq; catholicæ, copiosis doctorum disputationibus est garrula, quæ tunc fructuosę sunt disputantibus. si non ibi considerentur, nisi uiæ dñi. Vniuersę aũt uiæ domini sunt (sicut scriptum est) misericordia, & ueritas, quorum duorum plenitudo inuenitur in Christo. Et sic vult Aug. ꝙ ista talis exercitatio, vel garrulitas, sit copiosa doctorũ disputatio quam in intellectu suo primo differentes, consequenter scriptis tradiderunt contra infideles, solicitè considerantes vias dñi, idest, misericordiã & veritatem Christi declarãtes.

Exercitatio est etiam intellectus & disputationis.

Garrulitas bona est disputatio intellectus.

2091 *In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermones tuos.*

Memoria sacram scripturam tra Ponitur hic octauum, quia, scilicet monita memoriæ debet tradere. Vnde in toto isto versiculo nihil aliud in-

A tendit, nisi vt sermones Dei meditando ipsos memoriæ commendemus, & operãdo perficiamus. Nã meditatio spectat ad operationẽ, sed non obliuisci ad memoriæ commendationem, unde hic ait Amb. admonet hic locus memores, scripturarũ nos esse debere, & iustitias eius non solum sermone, sed operis imitatione meditari. Non. n. qui disputant de lege, & non faciunt, quæ legis sunt, sed factores legis iustificantur. Et ꝙ cõtra obliuionem ponit meditationem, quoniam vt ait gl. obliuioni, quæ ex infirmitate originalis; peccati euenit, opposita est

B meditatio. Nouerat ergo iste vitiũ humanitatis, & contra illud auxiliũ reperit meditationis. Sed notãdũ quod quãquam suprà sit dictum, quod iustificationes Dei sunt eius mandata quib. iustificimur, tamen hic ex modo loquendi psal. differentiam uidetur ponere inter iustificationes, & mandata, sicut aliud est exerceri, & aliud meditari. Exercitiũ enim spectat ad operationem, sed meditatio ad cogitationem. Mandatis autem tribuit exercitium, vnde statim supra dixit, In mandatis tuis exercebor. Iustificationibus autem attribuit meditationẽ,

C hic d. *In iustificationibus tuis meditabor.* Quæ ergo differentia est inter mandata, & iustificationes? Respondeo quod licet omne mandatum Dei generaliter possit dici iustificatio, quia obseruantẽ iustificat, & iustificatio talis sit mãdatũ, quia nos obligat, tamen propriè loquendo, differunt ad inuicem. Vbi notandum ꝙ mandatorum quædam sunt moralia, & apertè tradita ut puta, Non occides, non mœchaberis, honora patrem tuum & matrem. Et talia non requirunt meditationem, quia de se sunt clara, sed requirunt operis exercitationem. Quædã

D vero sunt mandata magis figuratiua, ut puta, mandauit Deus, quòd Aaron & filij eius deberẽt habere fęminalia, quãdo introibant in tabernaculum ad ministrandum ante altare, hoc. n. erat mysticum, quia per hoc præcipiebatur, quòd qñ debebant in tẽplo ministrare, quod ipsi etiam ab vxoribus debebant abstinere, & seruare castitatem. Consimiliter mandat Deut. 15. Si venditus fuerit tibi frater tuus Hebręus aut Hebręa, sex annis seruiet tibi, & in septimo dimittes eum

dere debemus.

Iustificationes & mandata, quomodo differunt.

Nota.

Exod. 28.

fed meditatio iustificationibus. cum liberum. Per hoc enim figurabatur
quòd fideles in mundo isto qui per sex
ætates distinguitur, seruire oportet ne-
cessitatibus carnis, sed in septimo anno,
scilicet in septima ætate, quæ erit resur
rectionis, à tali seruitute plenè liberi
erunt. Et talia mandata ænigmatica pro
priè dicuntur iustificationes, & in istis re
quiritur meditatio. Et illam sententiam
hic apertè ponit gl. dicens, Iustificatio-
nes sunt, sicut quòd Hebræus venditus
in lege, non plusquam sex annis seruit, &
in septimo liber emittitur, quia fidelis
in mundo qui sex ætatibus distinguitur
tantum seruit, sed in resurrectione liber
erit. Et his & huiusmodi quæ in ænigma
te dicta sunt, conuenit meditatio, man-
datis uerò moralibus conuenit opera-
Obliuio multiplex. tio. Congrue ergo distinxit verba, dicēs,
*In mandatis tuis exercebor, & in iustifica-
tionibus tuis meditabor.* Et nota quia dicit
Non obliuiscar sermones tuos, quòd multi-
plex est obliuio tam bona quàm mala.
Prima est obliuio quam facit charitas,
scilicet fraternæ iniuriæ. Sicut enim be
neficia nunquam debemus obliuisci, sic
nec iniurias recordari. Si enim volumus
Deum obliuisci iniuriarum quas peccā
do ei intulimus, ei dicentes illud Psalmi
stæ. 78. Ne memineris iniquitatum no-
strarum antiquarum &c. & nos iniuria-
rū nobis illatarum obliuisci debemus:
aliter enim quomodo dicere possemus
Deo, Dimitte nobis debita nostra, sicut
& nos dimittimus &c. Quoniam & fra-
tres Ioseph ipsi supplicabant. Genes. 50.
dicentes, Obsecro vt obliuiscaris scele-
ris fratrum tuorum. Propter quòd præ-
cipitur Eccles. 10. Omnis iniuriæ pro-
ximi ne memineris. Secunda est obliuio
quam facit uoluntaria paupertas, scili-
cet terrenæ opulentiæ. Psal. 44. Obliui-
scere populum tuum, & domum patris
tui, & concupiscet rex decorem tuum.
Tertia est obliuio quam facit prauitas,
scilicet exercendę iustitię, vt faciūt ebrij
Prouerb. 31. Noli dare regibus vinum,
ne fortè bibant, & obliuiscantur iudicio
rum iustorum. Quarta est obliuio quā
facit iniquitas, scilicet diuinæ legis ob-
seruantiæ, sicenim de Hierusalem dici-
tur Oseæ 4. Oblita es legis Dei tui. Et
contra istam nunc ait Psalmista. *Non
obliuiscar*, &c.

E *Retribue seruo tuo, uiuifica me: & 2092
custodiam sermones tuos.*

HIc incipit tertius octonarius, in
quo præmittitur tertia Hebræo-
rum litera, scilicet Gimel, quæ interpre *Gimel.*
tatur retributio. Hic enim Psalmista cō-
siderat humanam multiplicem indigen-
tiam, vt est, infirmitas carnis, ignorantia
mentis, pronitas ad malum, exilium à
patria, hostiū multiplicitas. Et propter
ista hic Psalmista gratiam Dei quærit, si
ne qua anima non uiuit, vt per gratiam
uiuificata, custodire possit omnia manda
F ta. Gratiam ergo viuificantem postulat,
dicēs, *Retribue* (scilicet gratiā) *seruo tuo,
uiuifica me*, &c. Et ideo in isto octona-
rio cōtra diuersos defectus humanę na-
turæ, sibi à Deo diuersa auxilia retribui
petit, secundum quæ iste octonarius di-
uiditur in octo partes. Quia primò con-
tra culpam, fidei petit gratiam, secūdò
contra ignorantiam, arcanorū petit no-
titiam, ibi, *Reuela*, tertiò cōtra exilium,
supernam petit patriam, ibi, *Incola*, quar
tò contra vanitates mentis, petit iusti-
tiam, ibi, *Concupiuit*, quintò contra infir
mitatem carnis, spiritus petit constan-
G tiam, ibi, *Increpasti*, sextò, contra oppro-
bria, diuinam petit clementiam, ibi, *Au
fer à me*, septimò contra hostes, in bo-
no petit perseuerantiam, ibi, *Etenim sede
runt*: octauò contra labores, habere pe-
tit patientiam, ibi, *Nam & testimonia*.
Quantum ergo ad primum sciendum *Fides est vita animæ.*
quòd sicut corporaliter mortuus opera
ri non potest, sic nec spiritualiter mor-
tuus opera spiritualia (vt puta Dei man
data) custodire non potest saltem quo
ad intentionem legislatoris. Et ideo ut
illa possit obseruare, primò postulat à
Deo uiuificari, quæ spiritualis vita da-
H tur per gratiam fidei, quia, vt dicitur ad
Hebræ. 10. Iustus ex fide uiuit. Hanc gra
tiam fidei postulans, dicit, *Retribue seruo
tuo, uiuifica me*, &c. Vnde hic ait August.
Retribue, &c. Quid est aliud quam dice-
re, Scio mortuos mandata tua custodire
non posse, mortuos, scilicet, infideles,
de quibus dicitur, Dimitte mortuos se- *Matth. 7.*
pelire mortuos suos. Quapropter, si
mortuos intelligimus infideles, uiuos
autem fideles, quoniam iustus ex fide
uiuit, nec possunt custodiri mandata Dei
nisi

A nisi fide, quæ per dilectionem operatur. *Quæstio.* Hanc sibi postulat, qui dicit, *Retribue seruo tuo, & custodiam*, &c. Sed fortè dices? Si iste qui petit seruus Dei est, ergo fidelis est, si fidelis, ergo gratiam fidei habet quòd si illam habet, ad quid sibi illam dari postulat? *Resp.* Respondeo quòd hic Psalmista loquitur in persona ecclesiæ, quæ pro infidelibus orat, vt conuertātur ad fidem. Vel aliter secundum Augustinum iste qui iam orat, & dicit, *Retribue*, &c. si penitus esset mortuus non oraret, sed ab illo accepit initium bonæ concupiscentiæ à quo uitam postulat obedientiæ. Habebant enim aliquam fidem illi qui dice-

B bant, *Luc.17.* Domine auge nobis fidem. Ille verò & incredulitatem suam confitebatur nec fidem diffitebatur, qui cum esset *Marc.9.* interrogatus, vtrum crederet, ait, Credo domine, adiuua incredulitatem meam. Iam itaque uiuere incipiens, postulat uitam, qui credens, postulat obedientiam, non pro ea seruata præmium, sed ut seruetur, auxilium postulat. Vita quippe crescēte uiuescit per omnem diem, qui *2.Cor.4.* renouatur de die in diem. Vult dicere quòd fides (sicut & cæteræ uirtutes) *Fides habet gradus quibus incipit & crescit.* habet gradus distinctos, quibus incipit

C crescit, roboratur, & perficitur. Iste ergo sic orans erat incipiens in fide, & proficere desiderabat. *Quæstio.* Sed fortè dices, Cum ante fidem nobis non debeantur, nisi mala pro malis nostris, propter quod & superius orauerat Psalmista, Non secundū peccata nostra reddas nobis, neque secūdum iniquitates nostras retribuas nobis: quomodo ergo hic orat dicens, *Retribue*, &c. *Resp. Aug.* Ad hoc hic respondet August. dicens, retribuit Deus per indebitam gratiam bona pro malis. Et hanc retributionē rogat, qui dicit, *Retribue*, &c. *Retributionis multæ sunt differentiæ.* Quatuor enim sunt retributionis differentiæ, aut enim mala pro malis retribuuntur,

D sicut Deus ignem æternum retributurus est impijs. Aut bona pro bonis, sicut regnum æternum retributurus est iustis. Aut bona pro malis, sicut Christus per gratiam iustificat impium. Aut mala pro bonis, sicut Iudæus per malitiam persecutus est Christum. Harum quatuor retributionū duæ priores pertinent ad iustitiam, vt retribuantur mala pro malis, & bona pro bonis, tertia pertinet ad misericordiam, vt retribuātur bona pro malis, quartam Deus nescit: nulli.n. malum pro bono retribuit. Hæc aūt, quam tertio loco posui primitus necessaria est. Nisi enim Deus retribueret bona pro malis, nullo modo essent qui retribuerent bona pro bonis. Audi illum Saulum, postea Paulum. *Ad Tit.3.* Nō ex operibus (inquit) iustitiæ quæ fecimus nos, sed s̄m suam misericordiā saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & iterum, Qui prius fui blasphemus & persecutor, sed misericordiam consecutus sum. Mortuus ergo erat prius per suam iniustitiam, antequam uiueret per Dei gratiam. Retribuit ergo illi Deus bonum pro malo. s. uitam pro morte. Et talis est retributio, quam iste hic postulat, d. *Retribue seruo tuo, viuifica me*, &c. *Quæstio.* Sed fortè dices, nōne præsumptionis est, sic à Deo petere, qui nobis non debet nisi pœnam? *Resp. Amb. Petere à Deo debemus bona confidenter.* Ad hoc hic respōdet Ambrosius. d. Hoc enim sic à Deo petere, nō est à uirtute alienum, nec arrogantis. Prærogatiua namque fidei est atque iustitiæ de domini fauore mercedem vsurpare. Denique reprehenditur Petrus, quia super fluctus ambulans, humano magis dubitauit affectu, quàm Apostolica auctoritate præsumpsit. In euangelio quippe docemur habere fidem, & non hæsitare de his quæ supra hominem sunt gerendis. Deniq; nō insolentis est arrogātiæ, sed innocentis conscientiæ, ab ipso cui seruieris, petere mercedem, qm̄ desperare, segnitiei est materia, sperare aūt, incentiuum est laboris. Pete igitur confidenter, si merita suffragantur, ut alia petendo, studiosius elabores, quò ea petitione sis dignior. Quis enim athleta, si desperet coronam, descendet in stadiū, aut si eā postulet victor offendat? Probatio.n. spē facit, spes confidentiā. Et infra, Si quis ergo Dei seruus est, & benè seruit domino, & nihil facit quasi seruus peccati, is confidenter Deo. d. *Retribue seruo tuo*, Gloriosa seruitus qua pro nobis seruiuit & Christus, sed ita si nihil possit aduersarius sibi de tuo seruitio uendicare.

Reuela oculos meos, & considerabo 2093
mirabilia de lege tua.

Hic postulat secundum, scilicet, contra ignorantiam diuinæ legis notitiam, hoc ideo, quia Dei mandata non possunt

possunt custodiri, nisi per intelligentiam videantur. Vbi aduertendum, quòd velo, velas, idem est quod tegere, cooperire, obumbrare. Vnde illa quæ figuratiuè dicuntur & non apertè, dicuntur velata, idest, obūbrata & obscurè dicta. Sic enim legimus Luc.9. quòd Christus dixit discipulis suis, Futurum est vt filius hominis tradatur in manus peccatorū. Et sequitur, At illi ignorabāt verbum istud, erat enim uelatum ante illos. Sic ergo uelatum dicitur illud quod obscurè, ænigmaticè, vel figuratiuè est dictum. Cum tota series antiqui testamenti sit figuratiua, ideo dicitur velata: Illa autem uelamina per Christum sunt remota, quoniā per ipsum ueritas est manifestata. Velare autem componitur cum re, & fit reuelo, as, idem quòd velum remouere, obscura declarare. Et sic per Christum uelum antiquæ legis est remotum. Vnde ait Apostolus, Vsque enim in hodiernum diem ipsum uelamen in lectione ueteris testamenti manet, quod in Christo euacuatur. Nam usque in hodiernum diem cū legitur Moyses, uelamen positum est super cor eorum, cum autem cōuersus fuerit ad dominū, auferetur uelamen. Istud ergo uelamen legis antiquæ remoueri ab eo postulat Psal.d. *Reuela oculos meos.* Oculi enim dicuntur uelati, quādo proposita uident obscurè, sed reuelantur, quando obscura declarantur. Homo ergo in figuratis per legem velo ignorantiæ tegitur, sed Deus velamen tollit, vt videas, & consideres mirabilia vmbratiçè proposita. Et hoc multis exemplis ait hic Ambrosius, dicens, Habes quomodo auferas velamen, quod manet super oculos cordis tui. Conuertere ad dominum Iesum Christum, & uelamen cadet. Et primò ponit exemplum de Paulo, dicēs, Conuersus Paulus ad benedictionē Ananiæ, velut squammæ ceciderunt ab oculis eius, & vidit, quia per triduum antè non uiderat, simul oculis corporis, animæque sanatus, quia medicamentum ei medicus demonstrauerat ille de cœlo, de quo scriptum est, misit etiam uerbum suum, & sanauit eos, & ex omnibus infirmitatibus eorum liberauit eos. Mitte ergo, pater, medicum illum, veniat verbum tuū, & reuelet oculos meos. Aliud exemplum ponit de Apostolis, dicens,

Reuelare quid est.

2.Cor.3.

Reuelat oculos nostros Christus ad intelligendum scripturam.

Act.9.

Psal.106.

E Et Apostolorum oculi clausi erant, nisi Iesus aperuisset eos. Denique duobus ex illis euntibus in castellum, cui nomē erat Emaus, cum interpretaretur eis scripturas, & benediceret eos, aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum. Ergo nisi Iesus aperuisset nobis oculos, ipsum nemo cognouisset. Nisi ab oculis nostris uelamen tulisset, nulli gratia Euangelij refulsisset. Aliud exemplū de Apostolis ponit, dicens, Et Petrus quidem, Iacobus, & Ioannes, clausos habebant oculos. Denique in monte grauati erāt somno, sed excitati fulgore maiestatis F diuinæ, oculos suos aperuerunt. Et subdit, Quis igitur tantus vt aperiat oculos & legis uideat sacramenta, nisi Christus ei demonstraret? Non Moses tantus. Denique, iubente domino, Moses proiecit uirgam in terram, & facta est serpens, & fugit ab eo. Apprehendit caudam serpentis, & facta est uirga. Et ad huc non cognoscebat mysterium, quod declarabat, descensurum in terram dominum Iesum. Qui cum se exinanisset, & in cruce poni, & proijci pateretur in tumulum, in gloriam Dei, diuinæque sedis regale consortium, de serpen G te remearet. Apprehendamus ergo, & nos caudā illius serpentis crucifixi, ut potestatem eius regiam possimus agnoscere. Sic igitur Psalmista ut ab oculis suis uelamen tolleretur, conuersus ad dominum precabatur, dicens, *Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Quis enim de terrenis ad cœlestia, de umbra ad claritatem humano gradu sine diuino ductu possit ascendere? Certè nullus. Et consequenter multa alia adducit exempla. Sic ergo Psal. dicens, *Reuela oculos meos,* &c. rogat ut in figuris antiquæ legis mirabilia nouæ legis fi H gurata cognoscat per Christum, de quo ait Symeon, Lucæ 2. Viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad reuelationem gentium, &c. Nemo enim secreta, & occulta scripturarum scire potest, nisi Christus reuelet oculos suos, ipso dicente, Nemo nouit filium nisi pater, nec patrem quis nouit, nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Ad ipsum accedamus supplices, dicentes, *Reuela oculos meos,* &c.

Luc.24.

Matth.26.

Exod.3.

Matth.11.

Incola

2094 *Incola ego sum in terra, non abscondas à me mandata tua.*

Incola. Accola. Aduena. Inquilinus. Hic petit tertium, scilicet, contra exilium patriam. Iste textus variatur, quia aliqui codices habent. *Inquilinus ego sum in terra.* Aliqui habent, *Aduena ego sum in terra.* Quæ quamuis aliqualiter differant, tamen ad propositum eandem sententiam significant. Nam secundum August. hic, Inquilini dicuntur nõ habentes propriam domum, sed habitãtes in aliena, incolæ autem, vel aduenæ dicuntur, non ciues, sed aduentitij. Vocantur itaq; incolæ in terra, siue inquilini, vel aduenæ, qui in terra domum nõ habent, nec ciues sunt terræ, sed magis cœlestes. Et si quæras, quõ aliquis hominum incola in terra possit dici, cũ de terra corpus originem ducat. Sed hic propriè incola, vel inquilinus dicitur in terra, qui mente hic non possidet terrena, etsi corpore habitat in terris, spiritu tamen habitat in cęlis. Quod hic declarãs Ambr. d. *Incola ego sum in terra.* Non cuiuscunque vox ista est, sed eius qui terrenis renunciat uoluptatibus, & oĩ se mũdanæ cupiditatis exuerit affectu. Ille est in hac terra aduena, qui potest dicere, nostra conuersatio in cęlis est, qui suam in domino habet portionem, qui potest dolere quod diutius uiuat in terris, qui uitę huius longitudine lassatur. Cui prolixitas habitationis huius fastidio est, qui dissolui non timet, & si dissoluatur, præsumat se cum Christo futurum. Hic verè peregrinus in terra est, qui sanctorum est ciuis & domesticus Dei, & thesaurũ sibi condit in cœlũ. Non utique is exiens de Aegypto, in hanc intelligibilẽ Aegyptum remeasse desiderat, nec depositæ senectutis & mortis pauescit consortia, nec horrea struit messibus recondẽdis, iam alienis uicturus ætatibus, sed sola diues uirtutum fœcunditate ea cõgregat, quæ sibi mors non possit auferre. Et eandẽ sententiam hic ponit Aug. dicens, Ideo nos incolas, vel inquilinos in terra esse dicamus, quia supernã patriã, vnde pignus accepimus, & quo peruenientes, nunquã inde migremus, inuenimus. Nam & ille qui in alio Psalm. dicit, Aduena ego sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei, non ait, sicut oẽs homines, sed dicẽdo, sicut omnes patres mei, iustos proculdubio vult intelligi, qui eum tempore præcesserunt, & in hac peregrinatione gemitu pio ad supernam patriam suspirant, de quibus scriptũ est, ad Hebræos, Secundum fidem mortui sunt hi omnes, cum non accepissent promissiones, sed longè eas uidentes & salutantes, & cõfitentes, quia hospites & peregrini sunt super terram. Qui enim talia dicunt, ostendunt, quia patriam quærunt. Et siquidem eius memores essent, à qua discesserant, habuissent tempus reuertendi. Nunc autem meliorem appetunt. i. cœlestem. Ideo de his Deus non confunditur vocari Deus eorum. Præparauit. n. eis ciuitatem. Et illud quod legimus. Quandiu sumus in corpore, peregrinamur à domino, potest intelligi hoc non esse omnium, sed fidelium, non. n. omnium est fides. Et uideamus quid his verbis Apostolus iungat. Cum enim dixisset, Quandiu sumus in corpore, peregrinamur à domino, ait, Per fidem. n. ambulamus, non per speciem, vt intelligeremus eorum esse istam peregrinationẽ, qui ambulant per fidem. Infideles aũt, quos Deus non præsciuit, nec prædestinauit fieri conformes imaginis filij sui, non possunt veraciter se dicere in terra peregrinos, quando ibi sunt, vbi & sm carnem nati sunt. Non enim habent alibi ciuitatem. Ac per hoc non sunt in terra alienigenæ, sed terrigenæ, sunt tñ & hic accolæ & peregrini, sed non huic terræ, sed populo Dei, à quo sunt alienigenæ. Vnde credentibus, & sancta ciuitatem, quæ non est de hoc mundo, habere incipientibus, Apostolus dicit, Iam nõ estis hospites, & aduenę, sed estis ciues sanctorum, & domestici Dei. Ipsi ergo sunt ciues terreni, qui sunt in Dei populo peregrini, qui verò ciues sunt in Dei populo, ipsi sunt in terra peregrini. Dicat itaque quilibet fidelis, siue cœlestis, & spiritualis homo, *Incola ego sum in terra.* Sed hic aliud restat dubiũ, quõ talis peregrinus in terra Deo. d. *Non abscondas à me mandata tua*, cum Dei mandata et infidelibus sint publicata, quæ vbiq; Deus voluit prædicari. Et utinam q̃ multis sunt clara, sic & chara sint. Nam quid est mũdo clarius q̃, Diliges dominum Deum tuum

Quæstio. *Sancti incola sunt in terris.* *Phil.3.* *Psal.38.* *Heb.11.* *2.Cor.5.* *2.Thes.3.* *Ephes.2.* *Diligere Deum non potest, qui Deum non cognouit, nec proximum.*

tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut teipsum? In quibus mandatis tota lex pendet, & prophetę. Et quis est, quem lateant ista mandata? Nempe omnibus fidelibus, & plurimis infidelibus nota. Cur ergo iste fidelis postulat, dicēs *Non abscondas à me mandata tua*? Ad hoc respondet hic Augustinus, quia quamuis omnes sciant hoc mandatum, Diliges dominum Deum tuum, tamē quia difficile est Deum nosse, consequens est vtique, vt diligas dominum Deum tuum difficile intelligatur, interrogatur, ne aliud pro alio diligatur. Sic quia difficile est, vt homo cognoscat seipsum, quapropter ut sciamus diligere Deum, sciēdus est Deus. Et ut sciat homo diligere proximum sicut seipsum, prius debet diligendo Deum, diligere seipsum, quod facere non poterit, si nescit Deum, & si nescit seipsum. Rectè itaq; dicitur Deo, *Incola ego sum in terra, nō abscondas à me mandata tua*. Hæc namque meritò illis absconduntur, qui non sunt incolæ in terra, quia illi etsi hæc mandata audiūt non sapiunt, quia terrena sapiunt. Petunt ergo iusti ne abscondantur ab eis mandata Dei, per quæ ab hoc incolatu liberentur diligendo Deum, cum quo in æternum erunt, & diligendo proximum, vt ibi sit, vbi ipsi erunt. Vult ergo dicere Augustinus, quod dicendo, *Non abscondas à me mādata tua*, petit vt Deus manifestet sibi seipsum, vt cognoscat ipsum Deum, seipsum, & proximum.

2095 *Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore.*

HIc petit quartum, scilicet, contra vanitates mentis iustitiam, quia cōcupiscentiam habet iustificationū Dei. Vbi notandum, quòd duplex est concupiscentia, scilicet, bona & mala, mala, ut cum dicitur, caro concupiscit aduersus spiritum, bona, vt cum dicitur, spiritus concupiscit aduersus carnem. Quandocunque autem ponitur concupiscentia in scriptura, non dicendo quid concupiscatur, tunc mala notatur concupiscentia. Si autem declaretur quid concupiscatur, tunc si illud est malum, concupiscentia est mala, si bonum, bona. Vnde hic ait August. Hoc sanè interest inter

Concupiscētia duplex, bona, & mala.

E bonam concupiscentiam & malam, quia non tacetur quod concupiscitur, quando bona commemoratur concupiscentia. Cum autem non additur quid concupiscitur, sed sola ponitur, non nisi mala intelligitur, sicut cum dicitur, Concupiscentia sapientiæ deducit ad regnū. Si non adderetur sapientiæ, nullo modo diceret, concupiscentia deducit ad regnum, &c. Sed dices, quid est dicere, *Concupiuit anima mea desiderare iustificationes*, cum idem sit concupiscere & desiderare? Ad hoc respondet Ambros. hic dicens, Non dixit, *concupiui* iudicia, sed *concupiui desiderare*. Sicut enim uita uiuere, plus est quàm uiuere (viuere namq; cōmune est etiam huius vitæ, uita autem

Sap. 9. *Quæstio.* *Concupiscētia & desiderium, quo modo differunt.*

F viuere beatorum est) sic concupiscere vt desideremus iudicia Dei, plus est quā desiderare iudicia. Cōcupiscimus enim desiderare, quasi non sit in potestate nostra desiderium, sed gratiæ Dei. Cum enim dominus oblectari nos uiderit cupidine iudiciorum suorum, sobrium auget affectum, cum autem peccamus, non concupiscimus desiderare iudicia Dei. Neque enim ægrotus vri desiderat, vel incidi, vt recipere possit sanitatem. Refugit qui grauius ægrotat, ne uratur, ne in-

G cidatur, ne ligetur, ne abstineat à cibo, qui autem salutatem habet ualetudinē, medico securius occurrit. Vnde & dominus non ociosè ait, Desiderio desideraui hoc pascha manducare uobiscum, nō solum desiderans, sed etiam geminato desiderio concupiscens remissionem tribuere peccatorum. Concupiscamus ergo & nos desiderare iudicia Dei. Bona conscientia, cum examinatur, probatur, & concupiscamus desiderare in omni tēpore, ut nullum momentum prætereat vacuum bonæ cupiditatis. Augustinus

Luc. 22.

H autem hic aliter respondet, quòd aliud est concupiscere desiderare, & aliud desiderare. Vnde ait, Nam & ægrotus, qui fastidio laborat, & vult euadere hoc malum, concupiscit vtique desiderare cibū, hoc est, carere fastidio. Et infra dat aliud exemplum, dicēs, Diligenda est dilectio, qua diligitur, quod diligi oportet, sicut odio habenda est dilectio, qua diligitur, quod diligi non oportet. Odio quippe habemus concupiscentiam nostram, qua caro concupiscit aduersus spiritum. Et quid

Dilectio diligitur & oditur. *Galat. 5.*

quid est ista concupiscentia, nisi mala dilectio? Et diligimus concupiscentiam nostram, qua spiritus concupiscit aduersus carnem. Et quid est ista concupiscentia, nisi bona dilectio? Cum autem dicitur diligenda est, quid dicitur, quam concupiscentia est? Quocirca, quoniam rectè concupiscuntur iustificationes Dei, rectè concupiscitur concupiscentia iustificationum Dei. Hoc enim & alio modo dici potest. Nam, si rectè diliguntur iustificationes Dei, rectè diligitur dilectio iustificationum Dei. An aliud est concupiscere, aliud desiderare? Non quòd non sit concupiscentiæ desiderium, quia nō omnis concupiscentia desiderium est. Concupiscuntur enim, & quæ habentur, & quæ non habentur. Nam concupiscendo fruitur homo rebus, quas habet, desiderando autem absentia concupiscit. Desiderium ergo quid est, nisi rerum absentium concupiscentia? Sed Dei iustificationes quo absentes esse possunt, nisi quando nesciuntur? An & quando sciuntur, & non fiunt, absentes habēdæ sunt? Nam quid sunt iustificationes, nisi opera iusta, & non uerba? Ac per hoc possunt infirmitate animæ non desiderari, & per rationem mētis uti. Videtur quippe quàm sint vtiles, atq; salubres, & ideo potest earum desiderium concupisci. Sæpe enim quid agendum sit, videmus, nec agimus, quia non delectat, ut agamus, & cupimus, vt delectet. Præualet intellectus, & tardè sequitur infirmus animus humanus. Ideo ergo desiderare concupiscebat, quia bona esse cernebat, cupiens eorum habere delectationem, quorum potuit uidere rationem. Ad hoc potest dari familiare exemplum. Nam quis peccato aliquo implicatus, uoluntariè concupiscit, ut Deus det sibi desiderium, vt illud peccatum relinquat.

2096 *Increpasti superbos, maledicti, qui declinant à mandatis tuis.*

Perit hic quintum, scilicet mentis cōstantiam, sciens quòd nemo mittens manum suam ad aratrum & respiciens retrò, aptus est regno Dei, & quòd omnes, qui à mandatis Dei declinant, sunt maledicti. Vbi notandum, quòd superbos primos, scilicet, parentes, qui in sciē- *Luc. 9.*

A tia Deo æquari voluerunt, dupliciter Deus increpauit, scilicet uerbis, & flagellis. Verbis, cum ipsi Adæ post peccatum dixit, Adam, vbi es? flagellis autem, cum sententiam mortis contra ipsum, & posteritatem suam protulit, & ipsum multiplici miseria & laboribus subiugauit. Quem enim dominus ad salutem vult reducere exterius, increpat pœnis, & aduersitatibus, vt ipsius mentem sanet interius, vt ostendit Gregor. super illo uerbo Iob 5. Increpationem domini ne reprobes, dicens, Deus enim increpando superbos, aliquando carnem pecutit exterius, & mentis duritiam suo pauore tabefacit. Vnde vulnerando ad salutem reuocat, cum electus affligit exterius, vt interius uiuant. Vnde benè per Mosem loquitur, dicens, Ego occidam, & ego uiuere faciam, percutiam, & ego sanabo. Occidit enim vt uiuificet, percutit ut sanet, quia idcircò foris uerbera admouet vt interius vulnera delictorū curet, &c. Isto ergo modo increpauit superbos primos parentes, dum propter transgressionem diuinorum mandatorum, ipsos, & ex ipsis descendentes multis subiecit miserijs, vt mens, quæ superbiēdo seipsam non cognoscebat, duris miserijs sauciata, seipsam cognoscat. Et attende quòd dicit, *qui declinant à mandatis tuis*, quia aliud est mandata Dei per infirmitatem vel ignorantiam non implere, aliud per superbiam uoluntariè ab illis declinare, quia primi aliqualem excusationem habent, ut non tam grauiter offendant, sed nullam secundi. Et in isto secundo modo primi parentes trāsgressi sunt diuina mandata. Quod Psal. notans dicit, *qui declinant*. Vnde hic August. ait Declinauerunt enim primi parentes à mandatis Dei, quia delectauit eos, quòd audierunt promissum, Eritis sicut dij. Ac sic eos à mandato Dei quod sibi mandasse eum sciebant, & quod facillimè nulla infirmitate reuocante, vel impediente implere poterant, per hanc ergo superbiā declinauerunt. Et ecce quàm dura increpatio, quia tota ista dura, & infelix ærumna mortalium, quodammodo hæreditaria est increpatio superborum. Quando enim dixit Deus, Adam, ubi es, non vbi esset, ignorabat, sed superbum increpabat. Et vbi tunc esset, & ad quam miseriam

Increpatio duplex scilicet, verbis & pœnis.

Greg. lib. 6. mor. c. 17.

B

Deut. 32.

C

Declinare à mandatis quid est.

D

Gen. 3.

feriam perueniſſet, non ſcire cupiebat, ſed interrogando increpās admonebat. Ex hoc enim apparet, quantum malum ſit ſuperbiæ crimen, quod omnia bona diſſipat, omnium exiſtit cauſa malorum. Vnde hic Ambroſ. ait, *Increpaſti ſuperbos*, &c. Cum dominus Ieſus per obediētiam genus humanum redemerit, iuſtitiam reformauerit, ſerpens autem per inobedientiam peccatum introduxerit, quid uitij habeat ſuperbia hinc æſtimare poſſumus, cuius auctor diabolus eſt. Itaque uolens Chriſtus à tanto crimine uindicare genus humanum, introduxit Phariſæum, & publicanum orantes in templo, & docuit etiamſi bona cętera habeat quòd magis ſuperbus offendat quā humilis, qui nulla dote uirtutum ſubnixus eſt. Studet enim ſupplantare diabolus bonis operibus intentos. Quantum laborauit Phariſæus ille, ne raperet aliena, ne iniuſtus eſſet, ne adulteraret? Quātum laborauit, ne peccaret, ſicut peccauit publicanus? Quantum laborauit, ut bis in ſabbatho ieiunaret? Quantum laborauit, ut decimas daret omnium, quæ acquireret? Quis noſtrū hæc facit? Quāti habent poſſeſſiones, & ſoli incumbūt fructibus, & ſoli ſibi meſſes recondunt? Aduertit hoc diabolus, & perfodit eum vlcere graui, ut non teneret caput mente carnis inflatus, & in eo in quo laudabilis fore crederetur, ibi reprehenſibilior iudicaretur. Agebat enim gratias Deo, quòd non eſſet raptor, adulter, iniuſtus. Quā noxiè ei luctatus eſt ſerpens & grauibus eum ſpiris ligauit. Superiorem fecit ut de altiori gradu deijceret eum, inferiorem ſe præbuit, ut ſuperiorem caſu grauiore proſterneret. Mala ruina eſt arrogantiæ, ſuperiores obruit mala hæc lucta ſerpentis, quæ in plurimos torquet anfractus. Inflare uolebat & Paulum. Quem Paulum? illum vtiq; Apoſtolum, non ab hominibus neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum. Et pene deceperat, ita ut ſtimulum carnis ſuæ, qui ſe humiliabat rogaret auferri. Sed bonus dominus, qui Paulum in infirmitatibus uellet facere fortiorem, adhibuit ei & angelum ſathanæ, vt ſuis diabolus artibus uinceretur. Non mentiebatur Phariſæus, imò etiam uera dicebat. Sed omnis, qui ſe exaltat, etiamſi vera dicat, offendit. Denique Phariſæus probabilior ingreſſus eſt in templum quàm publicanus, & condemnatus exiuit. O quantum crimen eſt ſuperbiæ, vt ei etiam adulteria præferantur. Deniq; Dominus qui alijs donat, ſuperbis reſiſtit, & tanquam congreditur ijs, qui ſe exaltant, ſibique hoc certamen vēdicat. Et qui alijs compatitur, arrogātes increpat, quia nihil grauius, quàm vt fratres noſtros pauperes ſuperbo oculo deſpiciamus, conformes nobis intolerabili repellamus faſtidio, noſtra indignos gratia iudicantes, quia ſunt inopes, cū paupertas proximior ſit Deo, quàm theſaurus acceptior. Sequitur, *Maledicti, qui declinant à mandatis tuis*. Non dicit, qui declinauerunt, ſed *qui declinant*, vt locum referuet ueniæ. Quoniam à mandatis Dei declinauit Petrus, ſed quia pœnituit, non inter maledictos, ſed inter benedictos locatur. Sic & Paulus, & cæteri Apoſtoli. Sic & alibi dicit Chriſtus, Diſcedite à me omnes, qui operamini iniquitatem. Et non dixit, qui operati eſtis iniquitatem.

Superbia quantū malum ſit.

Phariſæus ſuperbus multa perdidit bona.

Paulus rogabat ut ſtimulus carnis auferretur ab eo inductus à diabolo.

Pſal. 6.

Auſer à me opprobrium, & contemptū, quia teſtimonia tua exquiſiui. 2097

PEtit hic ſextum, ſcilicet, contra opprobria diuinam clementiam. Iſta litera dupliciter exponitur. Vbi ſciendū, quòd opprobrium eſt duplex, ſimiliter & contemptus. Vnus apud mundū, alius apud Deum. Et illud quod eſt opprobrium apud mundū, eſt glorioſum apud Deum, & econtrario, ut puta diuitē eſſe, poteſtatem multam habere, & huiuſmodi, glorioſum eſt mundo, ſed apud Deum opprobrium. Et econtra, mendicare, aduerſa pati pro fide, opprobrium eſt mundo, ſed apud Deum, glorioſum. Hic ergo loquitur de opprobrio & contemptu, qui eſt apud Deum, non de illo, qui eſt apud mundum. Non enim timet iuſtus à mundo deſpici, ſed à Deo. Vnde de Apoſtolis dicitur, Actuū 5. quòd ibant gaudentes à conſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati. Et iſtam expoſitionem hic ponit Ambr. dicens, *Auſer à me opprobrium*, &c. Si contemptus loco opprobrij ducitur, quomodo ſcriptum eſt,

Opprobriū duplex, ſcilicet, apud mundū, & apud Deū.

Cōtemptus duplex.

1.Cor.1. est, Contemptibilia mundi elegit Deus? Sed considera, quia mundi contemptibilia dixit, non Dei. quod enim in hoc mūdo est contemptibile, hoc preciosum est apud Deum. Denique humilitas in hoc mundo contemnitur, sed Dei iudicio approbatur. Audi quem opprobrio, & pro nihilo habeat Deus. Quicunque sanctus est, qui sine macula viuit, veritatem custodit, non offendit proximum, ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus. Omnia, quæ malitiæ sunt, apud Deum pro nihilo æstimantur, & contemnuntur. Caue ergo Christo opprobrio sis, non contemptus à Christo. Maledicat homo mihi, opprobria inferat, contemnat me, istis coronam mihi fabricat. Sed quàm graue est, si Christus dignum opprobrio, dignum contemptu ducat. Opprobrio sunt Christo, & ab ipso contemnuntur, qui peccatorum suorum pœnitentiam nō egerunt. Nos ergo agamus pœnitentiam, ne simus opprobrium Christo. Et hoc orat Psal. dicens, *Aufer à me opprobrium, & contemptum*, i. ne sim sibi opprobrio: da mihi veram pœnitentiam peccatorum. Aliter exponitur: Vbi sciēdum, ꝙ martyr idem est, quod testis. Nam martyr Græcè, Latinè dicitur testis, quia martyres testes sunt fidei. Et sic testimonia Dei idem sunt ꝙ martyria. Persecutores autem fidei, opprobrio habent martyres & ipsos contemnunt. Rogat ergo ecclesia, vt istud opprobrium auferatur, vt scilicet, qui opprobrio habent martyria, conuertantur ad fidem, & ipsa martyria venerentur. Et hanc expositionem hic ponit August. dicens, Testimonia Græcè martyria nuncupantur. Quo verbo iam vtimur pro Latino: Vnde illos, qui pro testimonio Christi diuersis passionibus humiliati sunt, & vsque ad mortem pro veritate concertārūt, non testes (quod vtiq; Latinè possemus) sed Græcè martyres appellamus. Sic ergo accipiamus hæc verba, *Aufer à me opprobrium*, & tanquam dictum sit, *Aufer à me opprobrium & contemptum, quoniam martyria tua exquisiui*, Christi.n. corpus eō illa dicit, nunquid ab impijs & superbis aufert opprobrium & contemptum? nullam deputat pœnam, cum potius inde perueniat ad coronā. Cur ergo quasi graue aliquid, & intolerabile à se postulat auferri, nisi quia orat ꝓ inimicis suis, quibus esse perspixit noxium, obijcere sanctum nomen Christi tanquam opprobrium Christianis, & eius à Iudæis irrisam crucem, totamq; humilitatis Christianæ medicinam (qua sola tumor ille sanatur, quo inflati cecidimus, & iacentes amplius intumuimus, eadē superbia manente, & crescente) contemnere? Dicat itaq; corpus Christi, quod iam nouit diligere inimicos suos, dicat Deo suo, *Aufer à me opprobrium & contemptum, quia martyria tua exquisiui*, i. opprobriū, quod ideo audio, quia martyria tua exquisiui, aufer à me: inimici.n. mei, quos à me præcipis diligi, qui magis magisq́ue moriuntur, & pereunt, cum martyria tua venerentur in me. Et ita factum esse hoc videmus. Ecce martyriū Christi & apud homines in hoc mundo non solum non est opprobrium, sed magnum est ornamentum. Ecce non solum in conspectu dñi, verum ēt in conspectu hominum, preciosa mors sanctorum eius. Ecce non solum non contemnuntur, verumetiam magis honoribus præferuntur martyres eius. Sed quando ecclesia hoc precabatur, martyria Christi opprobrium erant illis, à quibus persequebatur.

Psal.14. (margin, beside "nihilo habeat Deus")

Martyr idē est quod testis. (margin)

Psal.115. (margin, beside "mentum. Ecce non solum in conspectu")

Opprobriū, & contemptus oblata sunt ab ecclesia. (margin)

Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur: seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis. 2098

HIc postulat septimum, s. contra hostes in bono perseuerantiam. Quis enim posset in persecutionibus firmus existere, nisi à Deo esset fortificatus? Vnde vehementiam persecutionis, & stabilitatem perseuerantiæ insimul complectitur: dicens, *Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur*: vbi notat persecutionis grauitatem. *Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis*: vbi notat perseuerantiæ stabilitatem. Hic autem versus multipliciter exponitur à sanctis. Et primò de Christo capite, vt sint verba Christi, dicentis, *Etenim sederunt principes, &c.* Et ad istum sensum istum versum exponit Ambros. dicēs, Est vox ista domini nostri Iesu Christi. Cum enim conuenisset presbyterium plebis, & principes sacerdotum & scribæ,

Christus ante principes fuit ductus. (margin)

scribę, & ad concilium Iudęorum ductus esset Iesus dicentium, Quid adhuc desideramus testes? audiuimus enim de ore ipsius. Et cum staret ante præsidem, & duceretur ad crucem, quid pulchrius diceret, quàm *Sederunt principes, & aduersum me loquebantur?* Hoc est, me stante, sederunt principes. Et quia tribunalium sedibus sublimes erant, dñm non videbant, sedebant ergo elati fastigio principatus, nec principem principum cogitabant. Et ideo imitatores mei, discipuli mei, nolite iniuriam erubescere, si steteritis ante principes pro nomine meo: cum ego steterim pro vestra salute. Secundo hic versus exponitur de Christi corpore, vt ista sit vox martyrum, d. *Etenim sederunt principes*, &c. Et hoc hic deducit August. dicens, Refer hoc ad corpus Christi, idest, ecclesiam, & inuenies reges terræ excogitasse, atque inuenisse quomodo Christianos quæsissent. Consimiliter & Ambr. ad istum sensum hic exponit dicens, Vox ista martyris est, qui perductus ad iudicium persecutorū, cum cogeretur idolis immolare, & constanter resisteret, iudices autem sedentes in tribunalibus stipati officijs indignātes, q̄ suis nō obsecundaretur imperijs conferentes, quo dignum supplicio censerent, stabat intrepidus dicens, *Etenim sederunt principes*, & aduersum me detrahebant. Sed quid tunc martyr agebat? Audi quod sequitur, *Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis.* Hic adducuntur arma iusti, quibus omnes aduersorum impetus repellantur. Alibi autem ait, Circunuenerunt me, & expugnauerunt me gratis: pro eo, Vt me diligerent, detrahebant mihi: ego autem orabam. Hic autem ait, quòd studium ei erat, non exercendi ad bellum artes iuuentutis: non decipiendi aduersantes: astutia nulla cordis, vt illum vinceret, quem videbat: sed aduersus eos præliabatur, quos non videbat, maiorq; in eo pietas quàm virtus corporis militabat. Itaque in Dei exercebatur iustificationibus, vt contrario ictu diabolum vulneraret. Ille enim ab intentione iustitiæ, studio deuotionis occupationibus bellicis conabatur abducere: hic magis se diuini operis, & cultus meditationibus occupabat. Tertiò exponitur de pugna

Mar. 14.

Martyres ante principes ducti fuerunt.

Diabolus iustos impugnat.

E spirituali, qua diabolus sanctos impugnat. Vnde & hic Ambros. ait Sunt & alij principes, qui aduersus nos decertāt, de quibus dicitur, Quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates mundi huius, rectores tenebrarum harum: aduersus spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Illi sedent, & explorant, qui iustus sit in hoc sæculo, qui Christianus intente Deo seruiat, studiosus boni operis & facti, decertant de eo, dicentes, Insidiemur illi, impediamus eum, prohibeamus eum efficere, quæ desiderat, conteramus eius mentem: frāgamus eius animum aduersitatibus frequentibus, & repentinis. Et si Deo probatus est propter iustitiam, rogemus dari nobis tentationes eius, &c. Sed contra hos remedium est exerceri in iustificationibus Dei, vt statim est dictum.

Ephes. 6.

F

Nam & testimonia tua meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tuæ. 2099

PEtit hic octauum, scilicet contra labores patientiam. Dum enim persecutores sæuiebant in martyres, & isti patienter tolerantes orabant pro ipsis, sequentes consilium Christi dicentis, Orate pro persequentibus & calumniantibus vos. Isti enim meditabantur testimonia Christi, idest martyria ipsi illata, & Christi cōsilium quo iustificari possent, s. orando pro inimicis conseruabāt. Et hoc est quod ait, *Nam & testimonia tua meditatio mea est.* Vnde August. hunc locum exponens ait, Recole testimonia esse martyria. In iustificationibus autem dñi recole nullam esse difficiliorem, & mirabiliorem, quàm vt suos quisq; diligat inimicos. Sic ergo exercebatur corpus Christi. s. ecclesia, vt martyria eius meditaretur, & diligeret eos, à quibus persequebatur, & propter ipsa martyria patiebantur persecutiones. Non enim pro se, sed potius pro persecutoribus orabat: dicens, Aufer à me opprobrium, & contemptum, propter quod & dicit, *Nam & testimonia tua meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tuæ.* Vide consilium contra consilium. Nam consilium sedentium principum, fuit inuen-

G

Testimonia Christi sunt martyria.

H Matth. 5.

inuentos martyres perdere, consilium patientium martyrum, fuit inimicos perditos inuenire. Reddebant illi mala pro bonis: isti, bona pro malis. Quid ergo mirum, si illi occidendo defecerunt, & isti moriendo vicerunt? Quid (inquam) mirum, si martyres, sæuientibus gentibus, temporalem mortem patientissimè pertulerunt, & gentes, martyribus orantibus, ad æternam vitam peruenire potuerunt, dum corpus Christi sic exercetur, vt & martyria meditetur, & malis martyrum persecutoribus bona precetur? Aliter autē istum textum deducit. Ambros. vt scilicet per hoc ostendatur, quòd consilium iusti, est præcepta Dei meditari, & operibus Deum ostendere iustum. Vnde hic dicit Ambrosius, *Etenim testimonia tua.* Aduerte quid doceat, quòd hæc debeant esse consilia iusti, vt meditetur mandata Dei, & exerceatur in Dei laudibus, & oraculis, vt iustificet Deum semper. Qui facit, quę Deus mandat, qui Deo credit placere, iustificat Deum. Quod ex euangelio possumus colligere, quia Pharisæi spreuerunt consiliū Dei: non baptizati baptismo Ioannis. In alio vero loco habes, Non iustificauerunt Deum qui baptizari noluerunt. Ideo dominus ad Ioannem dicentem, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Respondit, Sine modo: sic decet nos implere omnem iustitiā. Qui ergo facit mandata Dei, iustificat Deū; quia facit eius iustitiam. Et bonum est, vt consilium Dei sequantur hominum consilia, quia Dei consilium est certum semper, nostra autem, plerumque incerta consilia: quod rerum probat euentus. Et ideo scribitur Psal. 32. Dominus dissipat consilia gentium: consilium autem domini in æternum manet.

Deus iustificatur à nobis, dum facimus quæ ipse mādat.

Matth. 3.

Cōsilium Dei certum manet, nostrum autē incertum.

2100 *Adhæsit pauimento anima mea, viuifica me secundum verbum tuum.*

Hic incipit quartus octonarius, cui præmittitur pro titulo quarta litera alphabeti Hæbraici, scilicet Daleth. Vbi aduertendum, quòd quamuis quis in hac vita disponatur ad Deum, vt Dei mandata custodiat, & ab omni offensa Dei caueat: tamen, quamdiu est in præ- A senti vita, semper manet in dubio, quia anima coniuncta cum carne, semper impugnatur à carne. Et nisi gratia Dei adiuuetur, meritò casum à gratia debet timere. Et de isto timore hic agit Psalmista in isto octonario: petēs, vt per Dei gratiam sic roboretur, vt pondus carnis portet sine culpa. Istud autem carnis pondus dupliciter auferri potest, scilicet per separationem animæ à corpore, & hoc hic nō postulat, alio modo, per augmentationem virtutis: sicut, si quis magnum pondus ferret, sub quo sic premeretur quòd merito de casu dubitaret, pō- B dus enim sibi potest dupliciter mitigari, scilicet vel ipsum pōdus in se diminuē do, vel virtutem portantis augendo. Sic enim potest augeri virtus portantis, ꝙ leuiter illud onus in se non diminutum portaret. Et simile est de pōdere carnis ipsi animæ, quoniam, vt dicitur Sapiē. 9. Corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam. Quæ ponderis grauitas alleuiatur, fortificando ipsam animam: licet pondus in se non diminuatur. Et hoc fit per augmentum gratiæ, qua ipsa anima fortificatur. Et hoc est quod dicebat Apostolus ad Rom. 7. Infelix ego homo, C quis me liberabit de corpore mortis huius? idest, à grauitate ponderis eius. Et respondet, Gratia Dei per Iesum Christum. Sic ergo in toto isto octonario quarto timens huius oneris grauitatem ne succumbat, petit gratiam Dei ipsum fortificantem. Et ideo huic octonario præmittitur quarta litera, s. daleth, quæ timor interpretatur. Vel secundū alios interpretatur natiuitas, quod etiam timori competit. Natiuitas hic intelligitur non spiritualis: sed temporalis, quæ scilicet est eorū, quæ in hoc sæculo grauantur, quæ sunt corporalia, & caduca, D ex qua natiuitate timor generatur. Et hoc hic Psal. deplorat. In isto ergo octonario contra periculum, & timorem cadendi ex onere carnis diuinæ gratiæ auxilium petit. Et diuiditur iste octonarius in octo partes, secundum ꝙ circa istam materiam Psalm. octo facit, qm ab ipso primò periculum, quare timet, explicatur, in principio, secundò peccatum, ne impugnet confitetur: ibi, *Vias meas*: tertiò agendorum cognitio postulatur: ibi, *Viam iustificationum*: quartò ne cadat

Corpus aggrauat animam.

Daleth

dat confirmatio imploratur: ibi, *Dormitauit*: quinto gratia qua confirmetur peroptatur ibi, *Viam iniquitatis*: sexto Christus, vt omnis boni fundamentum situatur ibi, *Viam veritatis*: septimò omnia vana mundi abnegantur: ibi, *Adhaesi*: octauò omne bonum Christi gratiae imputatur: ibi, *Viam mandatorum*. Primò ergo Psalm. periculum quare timet explicat: dicens, *Adhaesit pauimento anima mea*. Vbi nota, q periculum quo iustus in vita ista timet cadere, est maximè carnis vel mundi impugnatio, quia concupiscentia carnis contra spiritum nos impingit ad lapsum, & similiter amor rerum temporalium. Vnde secundum ista iste versus exponitur, dupliciter, secūdū q per pauimentum duo intelliguntur, s. corpus nostrum, & ipse mundus. Primò ergo per pauimentum corpus nostrum, quia pauimentum domus dicitur terra. Cum ergo corpus nostrum sit de terra, rectè pauimentum dicitur: cui adhaeret anima, quandiu manet in hac mortali vita, & inde contrahit periculum casus. Vnde istum passum exponens hic August. dicit, Corpus ipsum, quia de terra est, non absurdè pauimentum intelligitur, quod ad hoc, quia corruptibile est, aggrauat animam. Vnde rectè in illo ingemiscitur, & dicitur Deo, *Adhaesit pauimento anima mea, viuifica me secundum verbum tuum*. Neque.n. semper cum corporibus nostris, sed cum domino erimus. Sed tunc, quia non erunt corruptibilia corpora, non aggrauabunt animas. Et, si diligenter consideramus, tunc non corporibus nos, sed potius ipsa nobis adhaerebunt: nos aūt Deo. Vnde adhaesio ista, de qua dictum est, *Adhaesit pauimento, anima mea*, non est coniunctionis carnis, & animae: licet carnalem magis animae affectum quo caro concupiscit aduersus spiritum sanctificare videtur. Et ideo qui d. *Adhaesit pauimento anima mea, viuifica me*, &c. nō illud orat, vt de corpore mortis huius, corporis morte interueniente, soluatur, q dies vltimus huius vitae factus est: sed orat, vt concupiscentia carnis, qua concupiscit aduersus spiritum magis magisq; minuatur, & concupiscētia spiritus qua concupiscit aduersus carnem, magis ac magis augeatur, donec ista consummatur in nobis, & illa consummetur per spiritum, qui datus est nobis. Vnde & bene ait, *Viuifica me secundum verbum tuum*. & non dixit, secundum meritum tuum. Quid enim est aliud dicere, viuifica me secundum verbum, nisi secūdum promissum, i. viuifica me per Christum promissum, qui esset verbum tuum: secundum illud, quod habetur ad Hebr. 1. quia est portans omnia verbo virtutis suae purgationem peccatorum faciens. Vel aliter, vt per pauimentum, quod est terra, ipse mundus intelligatur, vel omnia temporalia. Et tunc adhaeret pauimento anima, qñ per amorem in istis rebus temporalibus delectatur. Et tunc vocatur mortua, quia vt hic dicit August. adhaerere terrenis, mors animae est. Cōtra q malū orat: d. *Viuifica me*. Et hāc expositionem ponit Ambr. dicēs, per pauimentum intelligimus terram, per terram, materialia. Peccatori.n. dictum est, Terra es, & in terram ibis: eo q diuinis mandatis inhaerendum nō putaueris, sed in rebus materialibus & tēporalibus deflexerit: cui impressa fuit vitae huius saecularis delectatio. Deniq; ciectus à paradiso, homo est exilio subiectus. Ex illo ergo eminenti loco deiectus in terram deplorat Adā: d. *Adhaesit pauimento anima mea*. Sicut & alibi ait, Humiliata est in puluere anima mea, & adhaesit in terra venter meus: Haec ergo vox est agentis poenitentiam, qui meminit se adhaesiē tem Deo, nec potuisse discernere. Quod non sentiebat & Paulus, vtrum in corpore, vel extra corpus esset. Itaq; infirmitatem pigritiamq; corporis minimè sentiebat, cui dñi adhaerebat praesentia. Loquatur ergo Adam: d. *Adhaesit pauimento anima mea*: quia ante beatissimus auram carpebat aethere am: nunc curas vitae huius, luxuriae studio pecuniae cupiditate curuatus, vt vulpium foueis se infestat, latibulisq; terrestribus. Meritò adhaerebat pulueri qui se leuare non poterat: nisi eum supra crucem suam leuasset Christus. Meritò adhaerebat pauimēto, qui se abscondebat à Christo. Non adhaeret pauimento, cui dixit Iesus, Sequere me. Non adhaeret pauimento, qui audit, & sequitur legem dicentem, Qui adhaeret meretrici, vnum corpus est cum ea, & qui adhaeret Deo, vnus spiritus est cū eo. Terra ista, quam gerimus, meretricijs quibus-

Marginal notes: *Pauimentū dicitur corpus nostrū*: — Sap. 9. — 1. Cor. 15. — Galat. 5. — *Viuificamur secundum verbū Dei, nō per meritum nostrum.* — *Pauimentū dicitur omnia temporalia.* — *adhaeret mundo peccator.* — Psal. 43. — *Mundus & caro nos decipit vt meretrix.* — 1. Cor. 6.

Margin letters: E, F, G, H

quibuſdam illecebris nos capit, & quaſi uultus quoſdam uoluptatum, corporaliumq; delectationum ſucis illinit, ut lateat in his ueritas, & forenſi quadam ſpecie decipiat appropinquantes. Sed cum interiorem oculum mentis ad tempus abduxerint, poſtea tamen depulſo uelut quodam puluere uoluptatum huiuſmodi de corpore, quàm ſit inanis gloria ſæculi huius, aut corporis, facilè deprehenditur. Bonum eſt igitur adhærere Deo, nec inflexam ceruicem habere ad iugum
Pſal.72. mundi: dicente ſcriptura, Mihi autem adhærere Deo, bonum eſt, & ponere in Deo ſpem meam.

2101 *Vias meas enunciaui, & exaudiſti me, doce me iuſtificationes tuas.*

HIc facit ſecundum, ſ. peccatum ſuum confitetur, ne impugnetur ab ipſo. Vbi ſciendum, quod adhærenti pauimento ſuæ carnis, uel mundi, ſi ab hoc pauimẽto ſe uult excludere, & Deo adhærere, duo habet facere, primum commiſſa peccata per confeſſionem delere, ſecundum, omiſſa bona per exercitationem bonorum operum perficere. Quæ duo hic ponit Pſal. primum d. *Vias meas enunciaui:* ſecundum, d. *Doce me iuſtificationes tuas.* Primò ergo confeſſionem peccatorum commiſſorum præmittit, d.
Via hominum ſunt peccata. *Vias meas enunciaui.* Quid enim ſunt uię hominum, niſi propriam uoluntatem facere, ſecundum carnem uiuere, uoluptatibus mundi inhærere? Has ergo uias cõfitetur, dicens, *Vias meas enunciaui.* Vnde hoc exponens hic Auguſt. dicit, Nam multi codices habent, *Vias tuas enunciaui:* ſed plures, & maximè Græci habent, *Vias meas enunciaui:* hoc ergo uidetur mihi dicere, *Vias meas,* ſcilicet malas, *enunciaui.* Hoc eſt, peccata mea cõfeſſus ſum. *Et exaudiſti me:* hoc eſt dimiſiſti ea. Primò ergo peccata confitetur, ſecundò
Via hominis qua ſit, et qua Dei. iuſtificationes Dei facere optat. Vnde hic Ambr. ait, *Vias meas enunciaui,* &c. Pulchro ordine ad iuſtificationes Dei Pſal. perueniendum eſſe putat, ut primũ ſua peccata fateatur. Sic etenim alibi docemur, Dic tu iniquitates tuas, ut iuſtificeris: Itaq; ſcire debemus quid ſit, uias ambulare hominum, & quid, uias Dei. Qui facit uoluntates carnis, & uiuit ſe-

A cundum concupiſcentiam huius mundi, uias ſuas ambulat, quibus delectatur & gaudet, qui autem uenit uoluntatem facere patris ſui, qui in cœlis eſt, cuius cibus eſt ut mandata Dei compleat, qui non quærit quod ſibi uoluptatis ſit, ſed quod placeat Deo, ille uias dñi pergit, illam uiam quæ ait, Ego ſum uia, ueritas, *Ioan.14.*
& uita. Vides ergo quod ille uiuit ſecũdum uerbum Dei, qui uiam ambulat Chriſti. Ipſe etiam dñs in Deuteronomio docet *Deut.10.*
quõ ambules uias eius, dicens, Et nunc Iſrael, quid dominus Deus petit à te, niſi ut timeas dominum Deum tuum, &
B ambules in uijs eius, & diligas eum, & ſeruias ei ex toto corde tuo, & cuſtodias mandata & iuſtitias eius? Liquet ergo alias uias eſſe carnis, & alias Dei. Et ſi quis cupit ambulare uias Dei: ei prius uias carnis, & corporis, & ſæcularis ſapiẽtiæ eſſe deſerendas. Et has relinquẽs Pſ. *Cõfeſsionis*
pronunciat & apud dominum nõ tacet: *utilitas.*
confitetur errores nõ negat lapſus. Cu- *Pſal.31.*
ius ſimile alibi dicitur, Annunciabo aduerſum me iniquitatem meam domino. Si enim accuſauerit ſe iuſtus, uocem paraci accuſatoris exaudit; qui ſolet coaceruare peccata, & uniuſcuiuſque exag-
C gerare flagitia. Obſtruit ergo os eius ipſe qui de ſe fuerit ante confeſſus, & præſtitit ueniam confitentis uerecundia, excuſat reum pudor ſuus, accuſat auctorẽ. Qui enim delicta ſua non tacuit, uidetur in ſe doluiſſe quod fecit, in diabolo prodidiſſe quod ſuaſit. ideo ait ſcriptura, Iuſtus in principio ſermonis accuſator eſt
ſui. Qui ſe accuſat, etſi peccator ſit, iu- *Prou.18.*
ſtus eſſe incipit, quia nec ſibi parcit, & Dei iuſtitias confitetur, quem putat nihil latere poſſe. Vtinam Adam ſe prius accuſare quàm celare uoluiſſet. Sed non ſatis eſt, ut confiteamur errare, uerumetiam
D ſi corrigi uolumus à dño, poſtulemus, ut doceat nos iuſtificationes ſuas, ne poſtea errare poſſimus. Vnde ſequitur, *Doce me iuſtificationes tuas.* Et hoc eſt ſecũdum, quia poſt peccatoris confeſſionem bona opera debet facere. uñ dicit Deo, *Doce me iuſtificationes tuas.* Quaſi dicat, Cõfeſſus ſum uias meas, deleſti eas, doce me tuas. ſic doce ut agam, non tantummodo ut ſciam quid agere debeam. Vt enim dictum fuit uerſ. 2099. ſcire eſt duplex, ſcilicet, ſpeculatiuũ, & practicũ.

Scire quandoque idem est quod facere, & nescire idem quod nō facere.

Hic ergo petit doceri practicè, non tantum speculatiuè. Vnde hic August. *Doce me*, vt agam, non solum vt sciam, quid agere debeam. Sic enim dictum est de domino, quòd peccatum non nouit, id est, non fecit, & iustitiam ille verè dicendus est nosse, qui facit.

2102 *Viam iustificationum tuarum instrue me, & exercebor in mirabilibus tuis.*

Aliud est scire bona quæ debes facere: aliud scire ordinē quo facere debemus.

POstulat hic tertium, scilicet cognitionem mandatorum. Et attende, quod differt hoc, quod hic dicit, *Viam iustificationum tuarum instrue me*, ab eo quod statim dixerat, *Doce me iustificationes tuas.* Nam aliud est scire quod quis debet agere, & aliud est scire ordinem, quo illud agere debet. Ordo enim in qualibet re necessarius est, & bona agere præposterè vitiosum est. vt posito quòd noueris, quòd oportet de peccatis conteri, & confiteri, & satisfacere, sic quòd contritio præcedere debet, vt sequatur confessio, & post confessionem satisfactio. Si autē velis agere præposterè, vt primò confitereti, & posteà pœnitere: iam bonum fecisti, sed nō benē. Sic & in proposito, aliud est scire iustificationes Dei, quas agere debes, & aliud scire ordinem, quo illas debes facere. In præcedenti ergo versiculo quæsiuit primum, dicens, *Doce me iustificationes tuas.* Hic vero petit secundum: dicens, *Viam iustificationum tuarum instrue me*. Et ad illum intellectum hic loquitur Ambr. d. *Viam iustificationū tuarum instrue me*, &c. vide ordinem. Prius enim est, vt discamus domini iustificationes, deinde, vt gradus quosdam iustificationum, & ordinem nouerimus. s. quid prius, quid sequens esse debeat. Nā scire, quid facias, & ordinem nescire faciendi, non est perfectæ cognitionis, offendunt. n. plerumq; præpostera. Vt deni que iustus est, qui se in exordio sermonis accusat: iniustus autem quòd prius negauerat, postea confitetur. Ille verecundiæ inuenit gratiam: hic notam incurrit impudentiæ. Ita ordinis ignorantia conturbat negotiationem, formamque meritorum. Ille autem, qui didicerat primò mysteria Dei, deinde ordinem mysteriorum, exercetur in mirabilibus

E Dei. Aliter autem istum versum cum præcedente distinguit August. hic: dicēs, Supra dixit Psal. *Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis*. non ergo illas, in quibus exercebatur à domino discere cupit, sed ab istis ad alias proficiendo, velut crescendo desiderat peruenire, cum dixit, *Doce me iustificationes tuas.* Nunc quoque adiungit dicens, *Viam iustificationum tuarum instrue me, & exercebor in mirabilibus tuis*: ipsas iustificationes ampliores, quas proficiendo cupit apprehendere, mirabilia Dei vocat. Sunt enim quædam iustificationes Dei ita mi-

F rabiles, vt humana infirmitas ab eis, qui experti non sunt, non ad eas posse peruenire credatur. Iste autē, vt ad eas peruenire possit, in eis exerceri cupit, vt per exercitium ad illas paulatim assuescat. Sicut iustificatio Dei est, mundum totaliter deserere, carnem totaliter spiritui subdere, inimicos plenè diligere. Ad istas enim mirabiles iustificationes homo nō subitò, sed paulatim se in illis exercendo assuescit, & proficit. Sicut ille, qui cū aliquo luctari debet, primò exercet membra sua diutius, vt assuescat, & roborēt. Vel per mirabilia Dei intellige secreta

G mysteria, quæ latent in figuris sanctarū scripturarum, quæ quasi tot sacramenta continent, quot verba.

Dormitauit anima mea præ tædio, confirma me in verbis tuis. 2103

Dormit corpus anima vigilāte, & econtrario.

HIc quærit quartum, scilicet, in bono confirmatio. Vbi notandum, quod homo componitur ex duabus substantijs contrarijs, scilicet corpore, & anima, quæ sibi inuicem repugnant, dum spiritus concupiscit aduersus carnem, & ecōtrario. Et sic in dormitione, & vigilia si-

H bi opponuntur, quia quando anima vigilat ad Deum, tunc dormit mundo, & econtrario. Tunc autem anima vigilat Deo, quando vere est memor Dei, & mādatorum eius. Tunc autē dormit Deo, quando obliuiscitur eius. Similiter anima tunc dormit mundo, quando obliuiscitur mundi: tunc autem vigilat mundo, quando mundum diligit, & ea, quæ sunt mundi. Ad propositum ergo ille, qui vult discere iustificationes Dei, & cognoscere cœlestia, intendere debet, ne

ipsius anima in mundo delectata vigilet mundo, sed magis vt in Deo delectata vigilet ad Deum. Multoties autẽ quis contemplatione diuinorum, vel exercitio fatigatus, atq; fastidio, dormitat ipsis diuinis. Et hoc in seipso Psal. sentiens, dicit, *Dormitauit anima mea prę tædio.* Et attẽde, ꝙ non dicit dormiuit, quia dormiens anima Deo, totaliter vigilat mundo, sed dicit, *dormitauit*. Dormitare enim est quidam leuis sopor somnum præcedens. Tunc ergo anima dicitur dormitare, quãdo fatigatione, vel tædio inducitur ad mundum diligendum: sed tunc dormit, quando diligit. Vnde hic ait Ambros. Perfectus non dormitat, cuius animus diuinis intendit mysterijs. Denique alibi Psalm. dicit, Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem: sed vigilat semper &, si caro dormit, cor vigilat. Non ergo dormiebat, qui templum condere cogitabat, ex ædificatione verborum cœlestium, non lapidum. Verbum enim Dei repulsiuum est tædiorum, quo somnus animæ, sopor mentis expellitur. Ex tristitia enim, & solicitudine sæcularium somnus irrepit. Qui aũt adhæret Deo, curarum fugiens voluptatem, voluptatem capit cognitionis æternæ, nullam sibi mutationem rerum sicut sæcularium pertimescens. Qui facilioribus igitur laborum utuntur cõpẽdijs dormitari dicuntur, qui autem grauioribus, dormire. Et ideo Ps. ne de dormitatione ad dormitionem descẽdat, in bono confirmari à Deo postulat: dicens, *Confirma me in verbis tuis.* Vbi August. sic dicit, *Confirma me in verbis tuis*, ne ab eis quoq; ad quæ iam me peruenisse sentio, decidam dormitando. Confirma itaque me in eis uerbis tuis, quæ iã teneo, quæ iam facio, ut ex illis ad alia possim proficiendo protendere. Et nota, quòd confirmat Deus iustos multipliciter. uide uersic. 1078.

Psal. 131.

Confirmat Deus iustos multipliciter.

2104 *Viam iniquitatis amoue à me, & de lege tua miserere mei.*

POstulat hic quintum, s. gratiam, qua in bono confirmetur. Vbi nota, ꝙ duplex est lex, scilicet, lex factorum, sc. lex uetus, quæ præcipiebat fienda, & cauenda: sed illa non iustificabat. Et est

Lex dupl.

A lex fidei, quæ iustificat credentes. Et ista euangelica, quæ misericordiam reo præbet: dicens, Vade, & amplius noli peccare. Hanc ergo gratiam fidei, quæ commissa delet peccata, & adiuuat ut futura uitentur, hic Psal. inuocat: dicens, *Viam iniquitatis amoue à me*: quo ad primum, & quo ad secundum, *de lege tua miserere mei.* Dicit ergo primò, *Viam iniquitatis amoue à me*, idest, peccata amoue à me. Quid enim impedit ambulare in uia iudiciorum Dei, nisi peccata? Non enim in simul potest quis uiam iniquitatis ambulare, & ueritatis. Ideo ut in uia ambu-
B let ueritatis, uiam abnegat iniquitatis: d. *Viam iniquitatis amoue à me.* Et aduerte, ꝙ non dixit, Amoue me à uia iniquitatis: sed *uiam iniquitatis amoue à me*; quasi uia iniquitatis in nobis sit, & non inesse uideatur. Quamdiu. n. exercemus aliquid improbum, uia iniquitatis interius manet, & non recedit à nobis, ut hic ait Ambr. Ideo studiosè agamus, ut eam à nobis separemus. Sed quia hæreditariũ iniquitatis glutinum mentibus inhæsit humanis, opus est liberãtis auxilio. Precare ergo tu, & dicito. Infœlix homo, quis amouebit à me uiam iniquitatis?
C Gratia Dei per Christum dñm nostrum. Et pulchrè dixit, *uiam iniquitatis*, non iniquitatem, eo ꝙ non quasi naturalis sit iniquitas in nobis, sed quia malorũ post peccata currentium sit attrita uestigijs. Sequitur, *Et de lege tua miserere mei.* Sed de qua lege misericordiam sibi postulat? Certè non de lege factorum, quę subintrauit, ut abundaret delictum, sed de lege fidei. In lege enim factorum est Dei iubentis iustitia, in lege autem fidei est Dei subuenientis misericordia. Et notat hic Ambr. ꝙ sola illa uocatur misericor-
D dia, quæ de lege procedit, ut puta, qñ miseretur, cui miserendum est, & non miseretur cui non est miserendum. Quando dimittitur quod dimittendum est, & ꝙ dimittendum non est, non dimittitur. Vnde hic ait Ambr. Lege miseretur, qui cum iustitia, sapientiaque miseretur, ut scilicet dimittat, quæ scit iure posse dimitti: ne cum alterius miseretur, seipsum faciat legis obnoxium. Agag postquam miserationi donatus est, fecit peccare Saul. Peccauit enim in ipsa misericordia, & non peccauit post misericordiam.

Ioan. 8.

Rom. 7.

Miserere lege quid sit.

1. Reg. 19.

picturæ, vel ſculpturæ marmorum, in di
uerſis deniq; ſinguli ſuas delectationes
habent: ſed ſpiritualis homo in via teſti
moniorũ cœleſtium delectatur, tãquam
omne poſſidens patrimonium, in omni-
1. Cor. 1. bus diues, ſicut Apoſtolus d. Gratias ago
Deo meo ſemper pro vobis gratia Dei
noſtri, quæ data eſt uobis in Chriſto Ie-
ſu, quia in omnibus diuites facti eſtis in
illo, im omni uerbo, & in omni ſcientia.
Delectabatur ergo Pſalm. in diuitijs co
gnitionis ſapientiæ, & ſcientiæ, in omni
Via teſtimoniorum Dei ſunt exempla uiuendi qua nobis Chriſtus dedit. actu bonorum operum. Vel aliter, vt via
teſtimoniorum Dei ſit quælibet actio
Chriſti, qua nobis uiuendi dedit exem-
plum, quæ Chriſti exẽpla vocantur uiæ
teſtimoniorum Dei, quia nobis Chriſti
uitæ ſanctitatem teſtantur. In illis vijs
delectantur qui illas intelligere, & intel
lectas imitari conãtur, illas aũt ſpernũt,
qui illas nec intelligere nec imitari cu-
Gregor. 25. mor. c. 12. piunt. De quibus dicit Gregorius, ſuper
illo uerbo Iob 34. Et oẽs vias eius intel-
ligere noluerunt: ſic, Non. n. ait, infirmi-
tate non intelligunt: ſed intelligere no-
luerunt, quia ſæpe, quę facere deſpiciũt,
Luc. 12. ſcire contemnunt. Quia ſcriptũ eſt, Ser-
uus neſciens voluntatem dñi, & non fa-
ciens digna, plagis vapulabit paucis, &
ſeruus ſciens voluntatẽ dñi ſui, & nõ fa-
ciens iuxta eã, plagis vapulabit multis.
Sciẽtia quomodo aggrauat peccatũ & quõ non. Impunitatẽ peccãdi exiſtimant remediũ
neſciendi, qui nimirũ ſola ſuperbiæ cali
gine tenebreſcunt. Atq; ideo nõ diſcer-
nũt, quia aliud eſt neſciuiſſe, aliud ſcire
noluiſſe. Neſcire. n. ignorantia eſt: ſcire
aũt noluiſſe, ſuperbia. Et tãto magis ex-
cuſationẽ non poſſunt habere quia ne-
Ignorantia affectiua aggrauat peccatum. ſciunt, quãto magis eis ẽt nolẽtibus op-
poſitum ꝙ cognoſcãt. Et infra ad propo
ſitum. Via quippe incarnatæ ſapiẽtiæ eſt
oĩs actio, quam temporaliter geſſit. Viæ
eius ſunt uiuendi ordines, quos ad ſe ve
nientibus reliquit. Tot itaq; ad ſe veniẽ-
tibus nobis vias præbuit, quot benè ui-
uendi exempla monſtrauit. Humilitatis
eius uias propheta aſpexerat, cum dice-
bat, In mandatis tuis exercebor, & con-
ſiderabo uias tuas. Hinc rurſum de uno
quoq; iuſto dicitur, qui currit ut per do
minicæ humilitatis exempla gradiatur.
A domino greſſus hominis dirigentur,
& uiam eius uolet. Quia ergo ſuperbi
humilitatis dominicę exempla contem-

E nunt, rectè dicitur, Vias eius intelligere
noluerunt. Iuſti autem illas delectabili-
ter imitantur, in quorum perſona ait
Pſal. *In via teſtimoniorum tuorum delecta
tus ſum ſicut in omnibus diuitijs.*

In mandatis tuis exercebor, & conſi- 2090
derabo vias tuas,

HIc ponitur ſeptimũ: quia, ſ. ocium
debet fugere, & in bonis operibus
exercitari. Scientia enim & cognitio bo *Scientia ordinatur ad opus.*
ni ordinatur ad opus. Quid enim pro-
deſt bonũ cognoſcere, & nõ operari, ma
F lum cognoſcere, & ipſum nõ fugere? Sic
& nunc Pſal. cõſiderare uias dñi dicit ſe
uelle adhunc finem, ut mãdata Dei ope-
retur. Et hoc eſt quod ait, *In mandatis
tuis exercebor*, quod, ſ. ut melius facere
poſſim, *conſiderabo*, i. ad conſiderandum
intellectum, applicabo *vias tuas*, ſ. præce *Obſeruatio mandatorũ confert gloriam omiſſio verò dat pœnam, & ecõtrario de aliquibus.*
pta tua, per quæ ut per uias ad te poſſim
peruenire. Ad quod clarius intelligendũ,
eſt ſciendum ꝙ mandata Dei ſunt multi
plicia, & inter ſe dĩa, ut oſtendit Bern.
ſuper illo uerbo Luc. 17. Cum feceritis
oĩa quæ præcepta ſunt nobis, dicite, Ser
ui inutiles ſumus. Sunt mãdata quædã,
G quæ conſtat non poſſe fieri ſine gloria,
poſſe tñ non fieri ſine culpa. Ideoq; di-
gna eſſe præmijs ſi fiant, nec tamen ſup-
plicijs digna, ſi non fiunt. Nam non tan-
gere mulierem, meriti nõ eſt mediocris,
& nullius tñ delicti propriam amplexa-
ri coniugẽ. Et iſtiuſmodi ſunt quæcunq;
in illo capitulo euãgelico cõgruere poſ-
ſunt, qui põt capere capiat. Et ruiſum
quædam ſunt per contrarium, quæ qui-
dem neglecta culpam cõtrahunt, imple-
ta uerò, gloriam non merentur, damnãt
contemptorem, & actorem non glorifi-
cant. Talia enim ſunt quæcunque natu
H rali lege & publica imponuntur homi-
nibus, ſine quibus nec ſaluari queunt.
Hinc eſt illud apud gentiles, Non facies *Matth. 5.*
furtum, non paſces in cruce coruos. Et
in euangelio, Si diligitis eos qui uos dili *Luc. 17.*
gunt, quam mercedem habebitis? nonne
ethnici hoc faciunt? Et uniuerſaliter,
Cum feceritis omnia quæ præcepta ſunt
uobis, dicite, Serui inutiles ſumus, &c.
Ac ſi dicat, Si ſolis contenti præceptis,
& traditionibus impoſitæ legis, & non
ſponte etiã vos perfectionis conſilijs, &
ſuaſio-

suasionibus mancipiis, liberi quidem estis à debito, sed non pro merito gloriosi, euasistis pœnam, sed nō acquisistis coronam. Ea propter in talibus hęc regula generalis teneatur, vt in difficilib. quidem agendis, obeditio gratior quā grauior præuaricatio iudicetur, & in facilioribus minusq; onerosis contēptus perniciosior quā actus gloriosior iudicetur. Istas ergo differentias mandatorū dicit ps. se velle considerare. s. ut coronā mereatur in primis exerceri, & ut pœnam euadat occupari in secundis. Vnde dicit. *In mandatis tuis*, tām primis quam secundis exercebor. *Et considerabo vias tuas*, quia, s. per exercitationem in primis gloriā donas, & à pœna liberas per exercitationem in secundis. Vel aliter secundum Aug. Vbi sciendū quod alius textus secundum Aug. habet sic. *In mādatis tuis garriā, & considerabo vias tuas.* vbi, Garrire accipitur pro disputare. Et tūc sic exponit Aug. In Græco habetur adolochiso, quod Latini quidam interpretantur Garriam, & quidam, exercebor interpretati sunt. Quę duo inter se videntur esse diuersa, sed si exercitatio intelligatur ingenij cū quadam delectatione disputationis, vtrumque coniūgitur, & quasi ex utroque unum aliud tēperatur vt sit aliena ab huiusmodi exercitatione garrulitatis, solent. n. garruli vocari loquaces. Si autē se in mandatis Dei exercet ecclesia aduersus oēs inimicos fidei Christianæ atq; catholicæ, copiosis doctorum disputationibus est garrula, quæ tunc fructuosę sunt disputantibus. si non ibi considerentur, nisi uiæ dn̄i. Vniuersę aūt uiæ domini sunt (sicut scriptum est) misericordia, & ueritas, quorum duorum plenitudo inuenitur in Christo. Et sic vult Aug. ꝙ ista talis exercitatio, vel garrulitas, sit copiosa doctorū disputatio quam in intellectu suo primo differentes, consequenter scriptis tradiderunt contra infideles, solicitè considerantes vias dn̄i, idest, misericordiā & veritatem Christi declarātes.

Exercitatio est etiam intellectus & disputationis.

Garrulitas bona est disputatio intellectus.

2091 *In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermones tuos.*

Memoria sacram scripturam tra[dere debemus.]

POnitur hic octauum, quia, scilicet monita memoriæ debet tradere. Vnde in toto isto versiculo nihil aliud in- A tendit, nisi vt sermones Dei meditando ipsos memoriæ commendemus, & operādo perficiamus. Nā meditatio spectat ad operationē, sed non obliuisci ad memoriæ commendationem, unde hic ait Amb. admonet hic locus memores, scripturarū nos esse debere, & iustitias eius non solum sermone, sed operis imitatione meditari. Non. n. qui disputant de lege, & non faciunt, quæ legis sunt, sed factores legis iustificantur. Et ꝙ cōtra obliuionem ponit meditationem, quoniam vt ait gl. obliuioni, quæ ex infirmitate originalis peccati euenit, opposita est B meditatio. Non erat ergo iste vitiū humanitatis, & contra illud auxiliū reperit meditationis. Sed notādū quod quāquam suprà sit dictum, quod iustificationes Dei sunt eius mandata quib. iustificemur, tamen hic ex modo loquendi psal. differentiam uidetur ponere inter iustificationes, & mandata, sicut aliud est exerceri, & aliud meditari. Exercitiū enim spectat ad operationem, sed meditatio ad cogitationem. Mandatis autem tribuit exercitium, vnde statim supra dixit, In mandatis tuis exercebor. Iustificationibus autem attribuit meditationē, C hic d. *In iustificationibus tuis meditabor.* Quæ ergo differentia est inter mandata, & iustificationes? Respondeo quod licet omne mandatum Dei generaliter possit dici iustificatio, quia obseruantē iustificat, & iustificatio talis sit mādatū, quia nos obligat, tamen propriè loquendo, differunt abinuicem. Vbi notandum ꝙ mandatorum quędam sunt moralia, & apertè tradita ut puta, Non occides, non mœchaberis, honora patrem tuum & matrem. Et talia non requirunt meditationem, quia de se sunt clara, sed requirunt operis exercitationem. Quędā D vero sunt mandata magis figuratiua, ut puta, mandauit Deus, quod Aaron & filij eius deberēt habere fęminalia, quādo introibant in tabernaculum ad ministrandum ante altare, hoc. n. erat mysticum, quia per hoc præcipiebatur, quòd qn̄ debebant in tēplo ministrare, quod ipsi etiam ab vxoribus debebant abstinere, & seruare castitatem. Consimiliter mandat Deut. 15. Si venditus fuerit tibi frater tuus Hebręus aut Hebręa, sex annis seruiet tibi, & in septimo dimittes eum

Iustificationes & mandata, quomodo differunt.

Nota.

Exod. 28.

sed meditatio iustificationibus. eum liberum. Per hoc enim figurabatur E quòd fideles in mundo isto qui per sex ætates distinguitur, seruire oportet necessitatibus carnis, sed in septimo anno, scilicet in septima ætate, quæ erit resurrectionis, à tali seruitute plenè liberi erunt. Et talia mandata ænigmatica propriè dicuntur iustificationes, & in istis requiritur meditatio. Et illam sententiam hic apertè ponit gl. dicens, Iustificationes sunt, sicut quòd Hebræus venditus in lege, non plusquam sex annis seruit, & in septimo liber emittitur, quia fidelis in mundo qui sex ætatibus distinguitur tantum seruit, sed in resurrectione liber F erit. Et his & huiusmodi quæ in ænigmate dicta sunt, conuenit meditatio, mandatis uerò moralibus conuenit operatio. Congrue ergo distinxit verba, dicēs, *In mandatis tuis exercebor, & in iustificationibus tuis meditabor.* Et nota quia dicit *Non obliuiscar sermones tuos,* quòd multiplex est obliuio tam bona quàm mala. *Obliuio multiplex.* Prima est obliuio quam facit charitas, scilicet fraternæ iniuriæ. Sicut enim beneficia nunquam debemus obliuisci, sic nec iniurias recordari. Si enim volumus Deum obliuisci iniuriarum quas peccādo ei intulimus, ei dicentes illud Psalmi G stæ.78. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum &c. & nos iniuriarū nobis illatarum obliuisci debemus: aliter enim quomodo dicere possemus Deo, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus &c. Quoniam & fratres Ioseph ipsi supplicabant. Genes. 50. dicentes, Obsecro vt obliuiscaris sceleris fratrum tuorum. Propter quòd præcipitur Eccles. 10. Omnis iniuriæ proximi ne memineris. Secunda est obliuio quam facit uoluntaria paupertas, scilicet terrenæ opulentiæ. Psal. 44. Obliuiscere populum tuum, & domum patris H tui, & concupiscet rex decorem tuum. Tertia est obliuio quam facit prauitas, scilicet exercendę iustitię, vt faciūt ebrij Prouerb. 31. Noli dare regibus vinum, ne fortè bibant, & obliuiscantur iudicio rum iustorum. Quarta est obliuio quā facit iniquitas, scilicet diuinæ legis obseruantiæ, sic enim de Hierusalem dicitur Oseæ 4. Oblita es legis Dei tui. Et contra istam nunc ait Psalmista. *Non obliuiscar, &c.*

E *Retribue seruo tuo, uiuifica me: & custodiam sermones tuos.* 2092

Hic incipit tertius octonarius, in quo præmittitur tertia Hebræorum litera, scilicet Gimel, quæ interpretatur retributio. Gimel. Hic enim Psalmista cōsiderat humanam multiplicem indigentiam, vt est, infirmitas carnis, ignorantia mentis, pronitas ad malum, exilium à patria, hostiū multiplicitas. Et propter ista hic Psalmista gratiam Dei quærit, sine qua anima non uiuit, vt per gratiam uiuificata, custodire possit omnia mandata. F Gratiam ergo viuificantem postulat, dicēs, *Retribue* (scilicet gratiā) *seruo tuo, uiuifica me,* &c. Et ideo in isto octonario cōtra diuersos defectus humanę naturæ, sibi à Deo diuersa auxilia retribui petit, secundum quæ iste octonarius diuiditur in octo partes. Quia primò contra culpam, fidei petit gratiam, secūdò contra ignorantiam, arcanorū petit notitiam, ibi, *Reuela,* tertiò cōtra exilium, supernam petit patriam, ibi, *Incola,* quartò contra vanitates mentis, petit iustitiam, ibi, *Concupiuit,* quintò contra infirmitatem carnis, spiritus petit constan- G tiam, ibi, *Increpasti,* sextò, contra opprobria, diuinam petit clementiam, ibi, *Aufer à me,* septimò contra hostes, in bono petit perseuerantiam, ibi, *Etenim sederunt:* octauò contra labores, habere petit patientiam, ibi, *Nam & testimonia.* Quantum ergo ad primum sciendum quòd sicut corporaliter mortuus opera *Fides est vita animæ.* ri non potest, sic nec spiritualiter mortuus opera spiritualia (vt puta Dei mandata) custodire non potest saltem quo ad intentionem legislatoris. Et ideo ut illa possit obseruare, primò postulat à Deo uiuificari, quæ spiritualis vita da- H tur per gratiam fidei, quia, vt dicitur ad Hebr. 10. Iustus ex fide uiuit. Hanc gratiam fidei postulans, dicit, *Retribue seruo tuo, uiuifica me,* &c. Vnde hic ait August. *Retribue,* &c. Quid est aliud quam dicere, Scio mortuos mandata tua custodire non posse, mortuos, scilicet, infideles, de quibus dicitur, Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. *Matth. 7.* Quapropter, si mortuos intelligimus infideles, uiuos autem fideles, quoniam iustus ex fide viuit, nec possunt custodiri mandata Dei nisi

nisi fide, quæ per dilectionem operatur. A
Quæstio. Hanc sibi postulat, qui dicit, *Retribue ser-
uo tuo, & custodiam, &c. Sed fortè dices:
Si iste qui petit seruus Dei est, ergo fide
lis est, si fidelis, ergo gratiam fidei habet
quòd si illam habet, ad quid sibi illam
Resp. dari postulat? Respondeo quòd hic Psal
mista loquitur in persona ecclesiæ, quæ
pro infidelibus orat, vt conuertantur ad fi
dem. Vel aliter secundum Augustinum
iste qui iam orat, & dicit, *Retribue*, &c. si
penitus esset mortuus non oraret, sed ab
illo accepit initium bonæ concupiscen-
tiæ à quo uitam postulat obedientiæ. Ha
bebant enim aliquam fidem illi qui dice B
Luc. 17. bant, Domine auge nobis fidem. Ille ve-
rò & incredulitatem suam confitebatur
nec fidem diffitebatur, qui cum esset
Marc. 9. interrogatus, vtrum crederet, ait, Credo
domine, adiuua incredulitatem meam.
Iam itaque uiuere incipiens, postulat vi
tam, qui credens, postulat obedientiam,
non pro ea seruata præmium, sed ut ser-
uetur, auxilium postulat. Vita quippe
crescēte uinescit per omnem diem, qui
2. Cor. 4. renouatur de die in diem. Vult dice-
Fides habet re quòd fides (sicut & cæteræ uirtutes)
gradus qui- habet gradus distinctos, quibus incipit
bus incipit crescit, roboratur, & perficitur. Iste er- C
& crescit. go sic orans erat incipiens in fide, & pro
Quæstio. ficere desiderabat. Sed fortè dices, Cum
ante fidem nobis non debeantur, nisi ma
la pro malis nostris, propter quod & su-
perius orauerat Psalmista, Non secundū
peccata nostra reddas nobis, neque secū
dum iniquitates nostras retribuas nobis:
quomodo ergo hic orat dicens, *Retri-
Resp. Aug. *bue*, &c. Ad hoc hic respondet August. di
cens, retribuit Deus per indebitam gra
Retributio- tiam bona pro malis. Et hanc retribu-
nis multa tionē rogat, qui dicit, *Retribue*, &c. Qua
sunt diffe- tuor enim sunt retributionis differen-
rentia. tiæ, aut enim mala pro malis retribuun D
tur, sicut Deus ignem æternum retribu
turus est impijs. Aut bona pro bonis, si-
cut regnum æternum retributurus est
iustis. Aut bona pro malis, sicut Chri-
stus per gratiam iustificat impium. Aut
mala pro bonis, sicut Iudæus per mali-
tiam persecutus est Christum. Harum
quatuor retributionū duæ priores per-
tinent ad iustitiam, vt retribuantur ma-
la pro malis, & bona pro bonis, tertia
pertinet ad misericordiam, vt retribuā-

tur bona pro malis, quartam Deus ne-
scit: nulli. n. malum pro bono retribuit.
Hæc ait, quam tertio loco posui primi-
tus necessaria est. Nisi enim Deus retri-
bueret bona pro malis, nullo modo es-
sent qui retribuerent bona pro bonis.
Audi illum Saulum, postea Paulum. Nō *Ad Tit. 3.*
ex operibus (inquit) iustitiæ quæ feci-
mus nos, sed sm suam misericordiā sal-
uos nos fecit per lauacrum regeneratio
nis, & iterum, Qui prius fui blasphemus
& persecutor, sed misericordiam conse-
cutus sum. Mortuus ergo erat prius per
suam iniustitiam, antequam viueret per
Dei gratiam. Retribuit ergo illi Deus
bonum pro malo. s. vitam pro morte. Et
talis est retributio, quam iste hic postu-
lat, d. *Retribue seruo tuo, viuifica me*, &c.
Sed fortè dices, nōne præsumptionis est, *Quæstio.*
sic à Deo petere, qui nobis non debet ni- *Resp. Amb.*
si pœnam? Ad hoc hic respōdet Ambro- *Petere à Deo*
sius. d. Hoc enim sic à Deo petere, nō est *debemus bo-*
à uirtute alienum, nec arrogantis. Præ- *na confiden*
rogatiua namque fidei est atque iustitiæ *ter.*
de domini fauore mercedem vsurpare.
Denique reprehenditur Petrus, quia su
per fluctus ambulans, humano magis du
bitauit affectu, quàm Apostolica aucto-
ritate præsumpsit. In euangelio quippe
docemur habere fidem, & non hæsitare
de his quæ supra hominem sunt geren-
dis. Deniq; nō insolentis est arrogātiæ,
sed innocentis conscientiæ, ab ipso cui
seruieris, petere mercedem, qm̄ despera
re, segniciei est materia, sperare aūt, in-
centiuum est laboris. Pete igitur confi-
denter, si merita suffragantur, ut alia pe
tendo, studiosius elabores, quò ea peti-
tione sis dignior. Quis enim athleta, si
desperet coronam, descendet in stadiū,
aut si eā postulet victor offendat? Proba
tio. n. spē facit, spes confidentiā. Et infra.
Si quis ergo Dei seruus est, & benè ser-
uit domino, & nihil facit quasi seruus pec
cati, is confidenter Deo. d. *Retribue seruo
tuo*, Gloriosa seruitus qua pro nobis ser-
uiuit & Christus, sed ita si nihil possit ad
uersarius sibi de tuo seruitio uendicare.

Reuela oculos meos, & considerabo 2093
mirabilia de lege tua.

HIc postulat secundum, scilicet, con
tra ignorantiam diuinæ legis noti
tiam, hoc ideo, quia Dei mandata non
possunt

possunt custodiri, nisi per intelligentiam videantur. Vbi aduertendum, quòd velo, velas, idem est quod tegere, cooperire, obumbrare. Vnde illa quæ figuratiuè dicuntur & non apertè, dicuntur velata, idest, obūbrata & obscurè dicta. Sic enim legimus Luc. 9. quòd Christus dixit discipulis suis, Futurum est vt filius hominis tradatur in manus peccatorū. Et sequitur, At illi ignorabāt verbum istud, erat enim uelatum ante illos. Sic ergo uelatum dicitur illud quod obscurè, ęnigmaticè, vel figuratiuè est dictum. Cum tota series antiqui testamenti sit figuratiua, ideo dicitur velata: Illa autem uelamina per Christum sunt remota, quoniā per ipsum ueritas est manifestata. Velare autem componitur cum re, & fit reuelo, as, idem quòd velum remouere, obscura declarare. Et sic per Christum uelum antiquæ legis est remotum. Vnde ait Apostolus, Vsque enim in hodiernum diem ipsum uelamen in lectione ueteris testamenti manet, quod in Christo euacuatur. Nam usque in hodiernum diem cū legitur Moyses, uelamen positum est super cor eorum, cum autem cōuersus fuerit ad dominū, auferetur uelamen. Istud ergo uelamen legis antiquæ remoueri ab eo postulat Psal. d. *Reuela oculos meos.* Oculi enim dicuntur uelati, quādo proposita uident obscure, sed reuelantur, quando obscura declarantur. Homo ergo in figuratis per legem velo ignorantiæ tegitur, sed Deus velamen tollit, vt videas, & consideres mirabilia vmbratiçè proposita. Et hoc multis exemplis ait hic Ambrosius, dicens, Habes quomodo auferas velamen, quod manet super oculos cordis tui. Conuertere ad dominum Iesum Christum, & uelamen cadet. Et primò ponit exemplum de Paulo, dicēs, Conuersus Paulus ad benedictionē Ananiæ, velut squammæ ceciderunt ab oculis eius, & vidit, quia per triduum antè non uiderat, simul oculis corporis, animæque sanatus, quia medicamentum ei medicus demonstrauerat ille de cœlo, de quo scriptum est, misit etiam uerbum suum, & sanauit eos, & ex omnibus infirmitatibus eorum liberauit eos. Mitte ergo, pater, medicum istum, veniat verbum tuū, & reuelet oculos meos. Aliud exemplum ponit de Apostolis, dicens,

Luc. 9.

Reuelare quid est.

2. Cor. 3.

Reuelat oculos nostros Christus ad intelligendum scripturam.

Act. 9.

Psal. 106.

E Et Apostolorum oculi clausi erant, nisi Iesus aperuisset eos. Denique duobus ex illis euntibus in castellum, cui nomē erat Emaus, cum interpretaretur eis scripturas, & benediceret eos, aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum. Ergo nisi Iesus aperuisset nobis oculos, ipsum nemo cognouisset. Nisi ab oculis nostris uelamen tulisset, nulli gratia Euangelij refulsisset. Aliud exemplū de Apostolis ponit, dicens, Et Petrus quidem, Iacobus, & Ioannes, clausos habebant oculos. Denique in monte grauati erāt somno, sed excitati fulgore maiestatis

F diuinæ, oculos suos aperuerunt. Et subdit, Quis igitur tantus vt aperiat oculos & legis uideat sacramenta, nisi Christus ei demonstraret? Non Moses tantus. Denique, iubente domino, Moses proiecit uirgam in terram, & facta est serpens, & fugit ab eo. Apprehendit caudam serpentis, & facta est uirga. Et adhuc non cognoscebat mysterium, quod declarabat, descensurum in terram dominum Iesum. Qui cum se exinanisset, & in cruce poni, & proijci pateretur in tumulum, in gloriam Dei, diuinæque sedis regale consortium, de serpen-

G te remearet. Apprehendamus ergo, & nos caudā illius serpentis crucifixi, ut potestatem eius regiam possimus agnoscere. Sic igitur Psalmista ut ab oculis suis uelamen tolleretur, conuersus ad dominum precabatur, dicens, *Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Quis enim de terrenis ad cœlestia, de umbra ad claritatem humano gradu sine diuino ductu possit ascendere? Certè nullus. Et consequenter multa alia adducit exempla. Sic ergo Psal. dicens, *Reuela oculos meos,* &c. rogat ut in figuris antiquæ legis mirabilia nouæ legis fi-

H gurata cognoscat per Christum, de quo ait Symeon, Lucæ 2. Viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad reuelationem gentium, &c. Nemo enim secreta, & occulta scripturarum scire potest, nisi Christus reuelet oculos suos, ipso dicente, Nemo nouit filium nisi pater, nec patrem quis nouit, nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Ad ipsum accedamus supplices, dicentes, *Reuela oculos meos,* &c.

Luc. 24.

Matth. 26.

Exod. 3.

Matth. 11.

Incola

2094 *Incola ego sum in terra, non abscondas à me mandata tua.*

Incola. Accola. Aduena. Inquilinus.

HIc petit tertium, scilicet, contra exilium patriam. Iste textus variatur, quia aliqui codices habent. *Inquilinus ego sum in terra.* Aliqui habent, *Incola ego sum in terra.* Aliqui habent, *Aduena ego sum in terra.* Quæ quamuis aliqualiter differant, tamen ad propositum eãdem sententiam significant. Nam secundum August. hic, Inquilini dicuntur nõ habentes propriam domum, sed habitãtes in aliena, incolæ autem, vel aduenæ dicuntur, non ciues, sed aduentitij. B Vocantur itaq; incolæ in terra, siue inquilini, vel aduenæ, qui in terra domum nõ habent, nec ciues sunt terræ, sed magis cœlestes.

Quæstio.

Et si quæras, quõ aliquis hominum incola in terra possit dici, cũ de terra corpus originem ducat. Sed hic propriè incola, vel inquilinus dicitur in terra, qui mente hic non possidet terrena, etsi corpore habitat in terris, spiritu tamen habitat in cœlis. Quod hic declarãs Ambr. d. *Incola ego sum in terra.* Non cuiuscunque vox ista est, sed eius qui terrenis renunciat uoluptatibus, & oĩ se mũdanæ cupiditatis exuerit affectu. C Ille est in hac terra aduena, qui potest dicere, nostra conuersatio in cœlis est, qui suam in domino habet portionem; qui potest dolere quod diutius uiuat in terris, qui uitę huius longitudine lassatur. Cui prolixitas habitationis huius fastidio est, qui dissolui non timet, & si dissoluatur, præsumat se cum Christo futurum. Hic verè peregrinus in terra est, qui sanctorum est ciuis & domesticus Dei, & thesaurũ sibi condit in cœlũ. Non utique is exiens de Aegypto, in hanc intelligibilẽ Aegyptum remeasse desiderat, nec depositæ senectutis & mortis pauescit consinia, nec horrea struit messibus recondẽdis, iam alienis uicturus ætatibus, sed sola diues uirtutum fœcunditate ea cõgregat, quæ sibi mors non possit auferre. D Et eandẽ sententiam hic ponit Aug. dicens, Ideo nos incolas, vel inquilinos in terra esse dicamus, quia supernã patriã, vnde pignus accepimus, & quo peruenientes, nunquã inde migremus, inuenimus. Nam & ille qui in alio Psalm. dicit, Aduena ego sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei, non ait, sicut oẽs homines, sed dicẽdo, sicut omnes patres mei, iustos proculdubio vult intelligi, qui eum tempore præcesserunt, & in hac peregrinatione gemitu pio ad supernam patriam suspirant, de quibus scriptũ est, ad Hebræos, Secundum fidem mortui sunt hi omnes, cum non accepissent promissiones, sed longẽ eas uidentes & salutantes, & cõfitentes, quia hospites & peregrini sunt super terram. Qui enim talia dicunt, ostendunt, quia patriam quærunt. Et siquidem eius memores essent, à qua discesserant, habuissent tempus reuertendi. Nunc autem meliorem appetunt. i. cœlestem. Ideo de his Deus non confunditur vocari Deus eorum. Præparauit. n. eis ciuitatem. Et illud quod legimus. Quandiu sumus in corpore, peregrinamur à domino, potest intelligi hoc non esse omnium, sed fidelium, non. n. omnium est fides. Et uideamus quid his verbis Apostolus iungat. Cum enim dixisset, Quandiu sumus in corpore, peregrinamur à domino, ait, Per fidem. n. ambulamus, non per speciem, vt intelligeremus eorum esse istam peregrinationẽ, qui ambulant per fidem. Infideles aũt, quos Deus non præsciuit, nec prædestinauit fieri conformes imaginis filij sui, non possunt veraciter se dicere in terra peregrinos, quando ibi sunt, vbi ſm carnem nati sunt. Non enim habent alibi ciuitatem. Ac per hoc non sunt in terra alienigenæ, sed terrigenæ; sunt tñ & hic accolæ & peregrini, sed non huic terræ, sed populo Dei, à quo sunt alienigenæ. Vnde credentibus, & sancta ciuitatem, quæ non est de hoc mundo, habere incipientibus, Apostolus dicit, Iam nõ estis hospites, & aduenę, sed estis ciues sanctorum, & domestici Dei. Ipsi ergo sunt ciues terreni, qui sunt in Dei populo peregrini, qui verò ciues sunt in Dei populo, ipsi sunt in terra peregrini. Dicat itaque quilibet fidelis, siue cœlestis, & spiritualis homo, *Incola ego sum in terra.* Sed hic aliud restat dubiũ, quõ talis peregrinus in terra Deo. d. *Non abscondas à me mandata tua*, cum Dei mandata & infidelibus sint publicata, quæ vbiq; Deus voluit prædicari. Et utinam q̃ multis sunt clara, sic & chara sint. Nam quid est mũdo clarius q̃, Diliges dominum Deum

tuum

Margin notes: *Sancti incolæ sunt in terris.* — *Phil. 3.* — *Psal. 38.* — *Heb. 11.* — *2. Cor. 5.* — *2. Thes. 3.* — *Ephes. 2.* — *Diligere Deum non potest, qui Deum non cognouit, nec proximum.*

tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum ficut teipſum? In quibus mandatis tota lex pendet, & prophetę. Et quis eſt, quem lateant iſta mandata? Nempe omnibus fidelibus, & plurimis infidelibus nota. Cur ergo iſte fidelis poſtulat, dicēs *Non abſcondas à me mandata tua?* Ad hoc respondet hic Auguſtinus, quia quamuis omnes ſciant hoc mandatum, Diliges dominum Deum tuum, tamē quia difficile eſt Deum noſſe, conſequens eſt vtique, vt diligas dominum Deum tuum difficile intelligatur, interrogatur, ne aliud pro alio diligatur. Sic quia difficile eſt, vt homo cognoſcat ſeipſum, quapropter ut ſciamus diligere Deum, ſciēdus eſt Deus. Et ut ſciat homo diligere proximum ſicut ſeipſum, prius debet diligendo Deum, diligere ſeipſum, quod facere non poterit, ſi neſcit Deum, & ſi neſcit ſeipſum. Rectè itaq; dicitur Deo, *Incola ego ſum in terra, nō abſcondas à me mandata tua.* Hæc namque meritò illis abſconduntur, qui non ſunt incolæ in terra, quia illi etſi hæc mandata audiūt non ſapiunt, quia terrena ſapiunt. Petunt ergo iuſti ne abſcondantur ab eis mandata Dei, per quæ ab hoc incolatu liberentur diligendo Deum, cum quo in æternum erunt, & diligendo proximum, vt ibi ſit, vbi ipſi erunt. Vult ergo dicere Auguſtinus, quod dicendo, *Non abſcondas à me mādata tua*, petit vt Deus manifeſtet ſibi ſeipſum, vt cognoſcat ipſum Deum, ſeipſum, & proximum.

2095 *Concupiuit anima mea deſiderare iuſtificationes tuas in omni tempore.*

HIc petit quartum, ſcilicet, contra vanitates mentis iuſtitiam, quia cōcupiſcentiam habet iuſtificationū Dei. Vbi notandum, quòd duplex eſt concupiſcentia, ſcilicet, bona & mala, mala, ut cum dicitur, caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, bona, vt cum dicitur, ſpiritus concupiſcit aduerſus carnem. Quandocunque autem ponitur concupiſcentia in ſcriptura, non dicendo quid concupiſcatur, tunc mala notatur concupiſcentia. Si autem declaretur quid concupiſcatur, tunc ſi illud eſt malum, concupiſcentia eſt mala, ſi bonum, bona. Vnde hic ait Auguſt. Hoc ſanè intereſt inter

Concupiſcētia duplex, bona, & mala.

E bonam concupiſcentiam & malam, quia non tacetur quod concupiſcitur, quando bona commemoratur concupiſcentia. Cum autem non additur quid concupiſcitur, ſed ſola ponitur, non niſi mala intelligitur, ſicut cum dicitur, Concupiſcentia ſapientiæ deducit ad regnū. Si non adderetur ſapientiæ, nullo modo diceret, concupiſcentia deducit ad regnum, &c. Sed dices, quid eſt dicere, *Concupiuit anima mea deſiderare iuſtificationes*, cum idem ſit concupiſcere & deſiderare? Ad hoc reſpondet Ambroſ. hic dicens, Non dixit, *concupiuit* iudicia, ſed *concupiuit deſiderare*.

F Sicut enim uita uiuere, plus eſt quàm uiuere (viuere namq; cōmune eſt etiam huius vitæ, uita autem viuere beatorum eſt) ſic concupiſcere vt deſideremus iudicia Dei, plus eſt quā deſiderare iudicia, Cōcupiſcimus enim deſiderare, quaſi non ſit in poteſtate noſtra deſiderium, ſed gratiæ Dei. Cum enim dominus oblectari nos uiderit cupidine iudiciorum ſuorum, ſobrium auget affectum, cum autem peccamus, non concupiſcimus deſiderare iudicia Dei. Neque enim ægrotus vri deſiderat, vel incidi, vt recipere poſſit ſanitatem. Refu

G git qui grauius ægrotat, ne uratur, ne incidatur, ne ligetur, ne abſtineat à cibo; qui autem ſalutatem habet ualetudinē, medico ſecurius occurrit. Vnde & dominus non ocioſè ait, Deſiderio deſideraui hoc paſcha manducare uobiſcum, nō ſolum deſiderans, ſed etiam geminato deſiderio concupiſcens remiſſionem tribuere peccatorum. Concupiſcamus ergo & nos deſiderare iudicia Dei. Bona conſcientia, cum examinatur, probatur, & concupiſcamus deſiderare in omni tēpore, ut nullum momentum prætereat vacuum bonæ cupiditatis. Auguſtinus

H autem hic aliter reſpondet, quòd aliud eſt concupiſcere deſiderare, & aliud deſiderare. Vnde ait, Nam & ægrotus, qui faſtidio laborat, & vult euadere hoc malum, concupiſcit vtique deſiderare cibū, hoc eſt, carere faſtidio. Et infra dat aliud exemplum, dicēs, Diligenda eſt dilectio, qua diligitur, quod diligi oportet, ſicut odio habenda eſt dilectio, qua diligitur, quod diligi non oportet. Odio quippe habemus concupiſcentiam noſtram, qua caro concupiſcit; aduerſus ſpiritum. Et quid

Sap. 9.

Quaſtio.

Concupiſcētia & deſiderium, quo modo differunt.

Luc. 22.

Dilectio diligitur & oditur.

Galat. 5.

quid est ista concupiscentia, nisi mala dilectio? Et diligimus concupiscentiam nostram, qua spiritus concupiscit aduersus carnem, Et quid est ista concupiscentia, nisi bona dilectio? Cum autem dicitur diligenda est, quid dicitur, quam concupiscentia est? Quocirca, quoniam rectè concupiscuntur iustificationes Dei, rectè concupiscitur concupiscentia iustificationum Dei. Hoc enim & alio modo dici potest. Nam, si rectè diliguntur iustificationes Dei, rectè diligitur dilectio iustificationum Dei. An aliud est concupiscere, aliud desiderare? Non quòd non sit concupiscentiæ desiderium, quia nō omnis concupiscentia desiderium est. Concupiscuntur enim, & quæ habentur, & quæ non habentur. Nam concupiscendo fruitur homo rebus, quas habet, desiderando autem absentia concupiscit. Desiderium ergo quid est, nisi rerum absentium concupiscentia? Sed Dei iustificationes quō absentes esse possunt, nisi quando nesciuntur? An & quando sciuntur, & non fiunt, absentes habēdæ sunt? Nam quid sunt iustificationes, nisi opera iusta, & non uerba? Ac per hoc possunt infirmitate animæ non desiderari, & per rationem mētis uti. Videtur quippe quàm sint vtiles, atq; salubres, & ideo potest earum desiderium concupisci. Sæpe enim quid agendum sit, videmus, nec agimus, quia non delectat, ut agamus, & cupimus, vt delectet. Præualet intellectus, & tardè sequitur infirmus animus humanus. Ideo ergo desiderare concupiscebat, quia bona esse cernebat, cupiens eorum habere delectationem, quorum potuit uidere rationem. Ad hoc potest dari familiare exemplum. Nam quis peccato aliquo implicatus, uoluntariè concupiscit, ut Deus det sibi desiderium, vt illud peccatum relinquat.

1096 ***Increpasti superbos, maledicti, qui declinant à mandatis tuis.***

Petit hic quintum, scilicet mentis cōstantiam, sciens quòd nemo mittens manum suam ad aratrum & respiciens retrò, aptus est regno Dei, & quòd omnes, qui à mandatis Dei declinant, sunt maledicti. Vbi notandum, quòd superbos primos, scilicet, parentes, qui in scientia Deo æquari voluerunt, dupliciter Deus increpauit, scilicet uerbis, & flagellis. Verbis, cum ipsi Adæ post peccatum dixit, Adam, vbi es? flagellis autem, cum sententiam mortis contra ipsum, & posteritatem suam protulit, & ipsum multiplici miseria & laboribus subiugauit. Quem enim dominus ad salutem vult reducere exterius, increpat pęnis, & aduersitatibus, vt ipsius mentem sanet interius, vt ostendit Gregor. super illo uerbo Iob 5. Increpationem domini ne reprobes, dicens, Deus enim increpando superbos, aliquando carnem percutit exterius, & mentis duritiam suo pauore tabefacit. Vnde vulnerando ad salutem reuocat, cum electos affligit exterius, vt interius uiuant. Vnde benè per Mosem loquitur, dicens, Ego occidam, & ego uiuere faciam, percutiam, & ego sanabo. Occidit enim vt uiuificet, percutit ut sanet, quia idcirco foris uerbera admouet vt interius vulnera delictorū curet, &c. Isto ergo modo increpauit superbos primos parentes, dum propter transgressionem diuinorum mandatorum, ipsos, & ex ipsis descendentes multis subiecit miserijs, vt mens, quæ superbiēdo seipsam non cognoscebat, duris miserijs sauciata, seipsam cognoscat. Et attende quòd dicit, *qui declinant à mandatis tuis*, quia aliud est mandata Dei per infirmitatem vel ignorantiam non implere, aliud per superbiam uoluntariè ab illis declinare, quia primi aliqualem excusationem habent, ut non tam grauiter offendant, sed nullam secundi. Et in isto secundo modo primi parentes trāsgressi sunt diuina mandata. Quod Psal. notans dicit, *qui declinant* Vnde hic August. ait Declinauerunt enim primi parentes à mandatis Dei, quia delectauit eos, quòd audierunt promissum, Eritis sicut dij. Ac sic eos à mandato Dei quod sibi mandasse eum sciebant, & quod facillimè nulla infirmitate reuocante, vel impediente implere poterant, per hanc ergo superbiā declinauerunt. Et ecce quàm dura increpatio, quia tota ista dura, & infelix ęrumna mortalium, quodammodo hæreditaria est increpatio superborum. Quando enim dixit Deus, Adam, ubi es, non vbi esset, ignorabat, sed superbum increpabat. Et vbi tunc esset, & ad quam miseriam

Marginalia: Luc. 9. — *Increpatio duplex scilicet, verbis & pœnis.* — *Greg. lib. 6. mor. c. 17.* — *Deut. 32.* — *Declinare à mandatis quid est.* — *Gen. 3.*

feriam perueniſſet, non ſcire cupiebat, sed interrogando increpās admonebat. Ex hoc enim apparet, quantum malum ſit ſuperbiæ crimen, quod omnia bona diſſipat, omnium exiſtit cauſa malorum. Vnde hic Ambroſ. ait, *Increpaſti ſuperbos*, &c. Cum dominus Ieſus per obediētiam genus humanum redemerit, iuſtitiam reformauerit, ſerpens autem per inobedientiam peccatum introduxerit, quid uirij habeat ſuperbia hinc æſtimare poſſumus, cuius auctor diabolus eſt. Itaque uolens Chriſtus à tanto crimine uindicare genus humanum, introduxit Phariſæum, & publicanum orantes in templo, & docuit etiamſi bona cętera habeat quòd magis ſuperbus offendat quā humilis, qui nulla dote uirtutum ſubnixus eſt. Studet enim ſupplantare diabolus bonis operibus intentos. Quantum laborauit Phariſæus ille, ne raperet aliena, ne iniuſtus eſſet, ne adulteraret? Quātum laborauit, ne peccaret, ſicut peccauit publicanus? Quantum laborauit, vt bis in ſabbatho ieiunaret? Quantum laborauit, vt decimas daret omnium, quæ acquireret? Quis noſtrū hæc facit? Quāti habent poſſeſſiones, & ſoli incumbūt fructibus, & ſoli ſibi meſſes recondunt? Aduertit hoc diabolus, & perfodit eum vlcere graui, ut non teneret caput mente carnis inflatus, & in eo in quo laudabilis fore crederetur, ibi reprehenſibilior iudicaretur. Agebat enim gratias Deo, quòd non eſſet raptor, adulter, iniuſtus. Quā noxie ei luctatus eſt ſerpens & grauibus eum ſpiris ligauit. Superiorem fecit ut de altiori gradu deijceret eum, inferiorem ſe præbuit, ut ſuperiorem caſu grauiore proſterneret. Mala ruina eſt arrogantiæ, ſuperiores obruit mala hæc lucta ſerpentis, quæ in plurimos torquet anfractus. Inflare uolebat & Paulum. Quem Paulum? illum vtiq; Apoſtolum, non ab hominibus neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum. Et penè deceperat, ita ut ſtimulum carnis ſuæ, qui ſe humiliabat rogaret auferri. Sed bonus dominus, qui Paulum in infirmitatibus uellet facere fortiorem, adhibuit ei & angelum ſathanæ, vt ſuis diabolus artibus uinceretur. Non mentiebatur Phariſæus, imò etiam uera dicebat. Sed omnis, qui ſe exaltat, etiamſi vera dicat, offendit. Denique Phariſæus probabilior ingreſſus eſt in templum quàm publicanus, & condemnatus exiuit. O quantum crimen eſt ſuperbiæ, vt ei etiam adulteria præferantur. Deniq; Dominus qui alijs donat, ſuperbis reſiſtit, & tanquam congreditur ijs, qui ſe exaltant, ſibique hoc certamen vēdicat. Et qui alijs compatitur, arrogātes increpat, quia nihil grauius, quàm vt fratres noſtros pauperes ſuperbo oculo deſpiciamus, conformes nobis intolerabili repellamus faſtidio, noſtra indignos gratia iudicantes, quia ſunt inopes, cū paupertas proximior ſit Deo, quàm theſaurus acceptior. Sequitur, *Maledicti, qui declinant à mandatis tuis*. Non dicit, qui declinauerunt, ſed *qui declinant*, vt locum referuet ueniæ. Quoniam à mandatis Dei declinauit Petrus, ſed quia pœnituit, non inter maledictos, ſed inter benedictos locatur. Sic & Paulus, & cæteri Apoſtoli. Sic & alibi dicit Chriſtus, Diſcedite à me omnes, qui operamini iniquitatem. Et non dixit, qui operati eſtis iniquitatem. *Pſal. 6.*

Superbia quantū malum ſit.

Phariſæus ſuperbus multa perdidit bona.

Paulus rogabat ut ſtimulus carnis auferretur ab eo inductus à diabolo.

2097 ***Aufer à me opprobrium, & contemptū, quia teſtimonia tua exquiſiui.***

PEtit hic ſextum, ſcilicet, contra opprobria diuinam clementiam. Iſta litera dupliciter exponitur. Vbi ſciendū, quòd opprobrium eſt duplex, ſimiliter & contemptus. Vnus apud mundū, alius apud Deum. Et illud quod eſt opprobrium apud mundū, eſt glorioſum apud Deum, & econtrario, ut puta diuitē eſſe, poteſtatem multam habere, & huiuſmodi, glorioſum eſt mundo, ſed apud Deum opprobrium. Et econtra, mendicare, aduerſa pati pro fide, opprobrium eſt mundo, ſed apud Deum, glorioſum. Hic ergo loquitur de opprobrio & contemptu, qui eſt apud Deum, non de illo, qui eſt apud mundum. Non enim timet iuſtus à mundo deſpici, ſed à Deo. Vnde de Apoſtolis dicitur, Actuū 5. quòd ibant gaudentes à conſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati. Et iſtam expoſitionem hic ponit Ambr. dicens, *Aufer à me opprobrium*, &c. Si contemptus loco opprobrij ducitur, quomodo ſcriptum eſt,

Opprobriū duplex, ſcilicet, apud mundū, & apud Deū.

Cōtemptus duplex.

1.Cor.1. est, Contemptibilia mundi elegit Deus? Sed considera, quia mundi contemptibilia dixit, non Dei. quod enim in hoc mundo est contemptibile, hoc preciosum est apud Deum. Denique humilitas in hoc mundo contemnitur, sed Dei iudicio approbatur. Audi quem opprobrio, & pro

Psal.14. nihilo habeat Deus. Quicunque sanctus est, qui sine macula viuit, veritatem custodit, non offendit proximum, ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus. Omnia, quæ malitiæ sunt, apud Deum pro nihilo æstimantur, & contemnuntur. Caue ergo Christo opprobrio sis, non contemptus à Christo. Maledicat homo mihi, opprobria inferat, contemnat me, istis coronam mihi fabricat. Sed quàm graue est, si Christus dignum opprobrio, dignum contemptu ducat. Opprobrio sunt Christo, & ab ipso contemnuntur, qui peccatorum suorum pœnitentiam nõ egerunt. Nos ergo agamus pœnitẽtiam, ne simus opprobrium Christo. Et hoc orat Psal. dicens, *Aufer à me opprobrium, & contemptum*, i. ne sim tibi opprobrio: da mihi veram pœnitentiam peccatorum. Aliter exponitur: Vbi sciẽdum, q martyr idem est, quod testis.

Martyr idẽ est quod testis. Nam martyr Græcè, Latinè dicitur testis, quia martyres testes sunt fidei. Et sic testimonia Dei idem sunt q martyria. Persecutores autem fidei, opprobrio habent martyres & ipsos contemnunt. Rogat ergo ecclesia, vt istud opprobrium auferatur, vt scilicet, qui opprobrio habent martyria, conuertantur ad fidem, & ipsa martyria venerentur. Et hanc expositionem hic ponit August. dicens, Testimonia Græcè martyria nuncupantur. Quo verbo iam vtimur pro Latino: Vnde illos, qui pro testimonio Christi diuersis passionibus humiliati sunt, & vsque ad mortem pro veritate concertãt: non testes (quod vtiq; Latinè possemus) sed Græcè martyres appellamus. Sic ergo accipiamus hæc verba, *Aufer à me opprobrium*, & tanquam dictum sit, *Aufer à me opprobrium & contemptum, quoniam martyria tua exquisiui*, Christi. n. corpus cũ illa dicit, nunquid ab impijs & superbis aufert opprobrium & contemptum? nullam deputat pœnam, cum potius inde perueniat ad coronã. Cur ergo quasi graue aliquid, & intolerabile à se postu-

Opprobriũ, & contemptus oblata sunt ab ecclesia.

A lat auferri, nisi quia orat ꝓ inimicis suis, quibus esse perspexit noxium, obijcere sanctum nomen Christi tanquam opprobrium Christianis, & eius à Iudæis irrisam crucem, totamq; humilitatis Christianæ medicinam (qua sola tumor ille sanatur, quo inflati cecidimus, & iacentes amplius intumuimus, eadẽ superbia manente, & crescente) contemnere? Dicat itaq; corpus Christi, quod iam nouit diligere inimicos suos, dicat Deo suo, *Aufer à me opprobrium & contemptum, quia martyria tua exquisiui*, i. opprobriũ, quod ideo audio, quia martyria tua ex-B quisiui, aufer à me: inimici. n. mei, quos à me præcipis diligi, qui magis magisq; moriuntur, & pereunt, cum martyria tua venerentur in me. Et ita factum esse hoc videmus. Ecce martyriũ Christi & apud homines in hoc mundo non solum non est opprobrium, sed magnum est ornamentum. Ecce non solum in conspectu dñi, verum ẽt in conspectu hominum, *Psal.115.* preciosa mors sanctorum eius. Ecce non solum non contemnuntur, verumetiam magis honoribus præferuntur martyres eius. Sed quando ecclesia hoc precabatur, martyria Christi opprobrium erant C illis, à quibus persequebatur.

Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur: seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis. 2098

HIc postulat septimum, s. contra hostes in bono perseuerantiam. Quis enim posset in persecutionibus firmus existere, nisi à Deo esset fortificatus? Vnde vehementiam persecutionis, & stabilitatem perseuerantiæ insimul complectitur dicens, *Etenim sederunt principes,* D *& aduersum me loquebantur*: vbi notat persecutionis grauitatem. *Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis*: vbi notat perseuerantiæ stabilitatem. Hic autem versus multipliciter exponitur à sanctis. Et primò de Christo capite, vt sint verba Christi, dicentis, *Etenim sederunt principes, &c.* Et ad istum sensum istum versum exponit Ambros. dicẽs, Est vox ista domini nostri Iesu Christi. Cum enim conuenisset presbyterium plebis, & principes sacerdotum & scribæ,

Christus ante principes fuit ductus.

scribe, & ad concilium Iudæorum ductus E esset Iesus dicentium, Quid adhuc desideramus testes? audiuimus enim de ore *Mar.14.* ipsius. Et cum staret ante præsidem, & duceretur ad crucem, quid pulchrius diceret, quàm *Sederunt principes, & aduersum me loquebantur?* Hoc est, me stante, sederunt principes. Et quia tribunalium sedibus sublimes erant, dñm non videbant, sedebant ergo elati fastigio principatus, nec principem principum cogitabant. Et ideo imitatores mei; discipuli mei, nolite iniuriam erubescere, si steteritis ante principes pro nomine meo: cum ego steterim pro vestra salute. F Secundo hic versus exponitur de Christi corpore, vt ista sit vox martyrum, *Martyres ante principes ducti fuerunt.* d. *Etenim sederunt principes,* &c. Et hoc hic deducit August. dicens, Refer hoc ad corpus Christi, idest, ecclesiam, & inuenies reges terræ excogitasse, atque inuenisse quomodo Christianos quæsissent. Consimiliter & Ambr. ad istum sensum hic exponit: dicens, Vox ista martyris est, qui perductus ad iudicium persecutorũ, cum cogeretur idolis immolare, & constanter resisteret, iudices autem sedentes in tribunalibus stipati officijs: indignãtes, q suis nõ obsecundaretur imperijs: G conferentes, quo dignum supplicio censerent, stabat intrepidus: dicens, *Etenim sederunt principes,* & aduersum me desertebant. Sed quid tunc martyr agebat? Audi quod sequitur, *Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis.* Hic adducuntur arma iusti, quibus omnes aduersorum impetus repellantur. Alibi autem ait, Circumuenerunt me, & expugnauerunt me gratis: pro eo, Vt me diligerent, detrahebant mihi: ego autem orabam. Hic autem ait, quòd studium ei erat, non exercendi ad bellum artes iuuentutis: non decipiendi aduersantes: H astutia nulla cordis, vt illum vinceret, quem videbat: sed aduersus eos præliabatur, quos non videbat, maiorq; in eo pietas quàm virtus corporis militabat. *Diabolus iustos impugnat.* Itaque in Dei exercebatur iustificationibus, vt contrario ictu diabolum vulneraret. Ille enim ab intentione iustitiæ, studio deuotionis occupationibus bellicis conabatur abducere: hic magis se diuini operis, & cultus meditationibus occupabat. Tertiò exponitur de pugna

spirituali, quã diabolus sanctos impugnat. Vnde & hic Ambros. ait Sunt & alij principes, qui aduersus nos decertãt, de quibus dicitur, Quoniam non est no- *Ephes.6.* bis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates mundi huius, rectores tenebrarum harum: aduersus spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Isti sedent, & explorant, qui iustus sit in hoc sæculo, qui Christianus intente Deo seruiat, studiosus boni operis & facti, decertant de eo, dicentes, Insidiemur illi, impediamus eum, prohibeamus eum efficere, quæ desiderat, contemnamus eius mentem: frãgamus eius animum aduersitatibus frequentibus, & repentinis. Et si Deo probatus est propter iustitiam, rogemus dari nobis tentationes eius, &c. Sed contra hos remedium est exerceri in iustificationibus Dei, vt statim est dictum.

Nam & testimonia tua meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tuæ. 2099

PEtit hic octauum, scilicet contra labores patientiam. Dum enim persecutores sæuiebant in martyres, & isti patienter tolerantes orabant pro ipsis, sequentes consilium Christi dicentis, Orate pro persequentibus & calumniantibus vos. Isti enim meditabantur testimonia Christi, idest martyria ipsi illata, *Testimonia Christi sunt martyria.* & Christi cõsilium: quo iustificari possent, s. orando pro inimicis conseruabãt. Et hoc est quod ait, *Nam & testimonia tua meditatio mea est.* Vnde August. hunc locum exponens ait, Recole testimonia esse martyria. In iustificationibus autem dñi recole nullam esse difficiliorem, & mirabiliorem, quàm vt suos quisq; diligat inimicos. Sic ergo exercebatur cor- *Matth.5.* pus Christi. s. ecclesia, vt martyria eius meditaretur, & diligeret eos, à quibus persequebatur, & propter ipsa martyria patiebantur persecutiones. Non enim pro se, sed potius pro persecutoribus orabat: dicens, Aufer à me opprobrium, & contemptum, propter quod & dicit, *Nam & testimonia tua meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tuæ.* Vide consilium contra cõsilium. Nam consilium sedentium principum, fuit inuen-

inuentos martyres perdere, consilium patientium martyrum, fuit inimicos perditos inuenire. Reddebant illi mala pro bonis: isti, bona pro malis. Quid ergo mirum, si illi occidendo defecerunt, & isti moriendo vicerunt? Quid (inquam) mirum, si martyres, sauientibus gentibus, temporalem mortem patientissimè pertulerunt, & gentes, martyribus orantibus, ad æternam vitam peruenire potuerunt, dum corpus Christi sic exercetur, vt & martyria meditetur, & malis martyrum persecutoribus bona precetur? Aliter autē istum textum deducit Ambros. vt scilicet per hoc ostendatur, quòd consilium iusti, est præcepta Dei meditari, & operibus Deum ostendere iustum. Vnde hic dicit Ambrosius, *Etenim testimonia tua*. Aduerte quid doceat, quòd hæc debeant esse consilia iusti, vt meditetur mandata Dei, & exerceatur in Dei laudibus, & oraculis, vt iustificet Deum semper. Qui facit, quę Deus mandat, qui Deo credit placere, iustificat Deum. Quod ex euangelio possumus colligere, quia Pharisæi spreuerunt consiliū Dei: non baptizati baptismo Ioannis. In alio vero loco habes, Non iustificauerunt Deum qui baptizari noluerunt. Ideo dominus ad Ioannem dicentem, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Respondit, Sine modo: sic decet nos implere omnem iustitiā. Qui ergo facit mandata Dei, iustificat Deū; quia facit eius iustitiam. Et bonum est, vt consilium Dei sequantur hominum consilia, quia Dei consilium est certum semper, nostra autem, plerumque incerta consilia: quod rerum probat euentus. Et ideo scribitur Psal. 32. Dominus dissipat consilia gentium: consilium autem domini in æternum manet.

Deus iustificatur à nobis, dum facimus quæ ipse mādat.

Matth. 3.

Cōsilium Dei certum manet, nostrum autē incertum.

2100 *ADhæsit pauimento anima mea, viuifica me secundum verbum tuum.*

HIc incipit quartus octonarius, cui præmittitur pro titulo quarta litera alphabeti Hæbraici, scilicet Daleth. Vbi aduertendum, quòd quamuis quis in hac vita disponatur ad Deum, vt Dei mandata custodiat, & ab omni offensa Dei caueat: tamen, quamdiu est in præsenti vita, semper manet in dubio, quia anima coniuncta cum carne, semper impugnatur à carne. Et nisi gratia Dei adiuuetur, meritò casum à gratia debet timere. Et de isto timore hic agit Psalmista in isto octonario: petēs, vt per Dei gratiam sic roboretur, vt pondus carnis portet sine culpa. Istud autem carnis pondus dupliciter auferri potest, scilicet per separationem animæ à corpore, & hoc hic nō postulat, alio modo, per augmentationem virtutis: sicut, si quis magnum pondus ferret, sub quo sic premeretur quòd merito de casu dubitaret, pōdus enim sibi potest dupliciter mitigari, scilicet vel ipsum pōdus in se diminuēdo, vel virtutem portantis augendo. Sic enim potest augeri virtus portantis, ꝙ leuiter illud onus in se non diminutum portaret. Et simile est de pōdere carnis ipsi animæ, quoniam, vt dicitur Sapiē. 9. Corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam. Quæ ponderis grauitas alleuiatur, fortificando ipsam animam: licet pondus in se non diminuatur. Et hoc fit per augmentum gratiæ, qua ipsa anima fortificatur. Et hoc est quod dicebat Apostolus ad Rom. 7. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? idest, à grauitate ponderis eius. Et respondet, Gratia Dei per Iesum Christum. Sic ergo in toto isto octonario quarto timens huius oneris grauitatem ne succumbat, petit gratiam Dei ipsum fortificantem. Et ideo huic octonario præmittitur quarta litera, s. daleth, quæ timor interpretatur. Vel secundū alios interpretatur natiuitas, quod etiam timori competit. Natiuitas hic intelligitur non spiritualis: sed temporalis, quæ scilicet est corū, quæ in hoc sæculo grauantur, quæ sunt corporalia, & caduca, ex qua natiuitate timor generatur. Et hoc hic Psal. deplorat. In isto ergo octonario contra periculum, & timorem cadendi ex onere carnis diuinæ gratiæ auxilium petit. Et diuiditur iste octonarius in octo partes, secundum ꝙ circa istam materiam Psalm. octo facit, quia ab ipso primò periculum, quare timet, explicatur, in principio, secundò peccatum, ne impugnet confitetur: ibi, *Vias meas* tertiò agendorum cognitio postulatur: ibi, *Viam iustificationum*: quartò ne cadat

Corpus aggrauat animam.

Daleth

dat confirmatio imploratur: ibi, *Dormitauit:* quinto gratia qua confirmetur peroptatur ibi, *Viam iniquitatis:* sexto Christus, vt omnis boni fundamentum situatur ibi, *Viam veritatis:* septimò omnia vana mundi abnegantur: ibi, *Adhæsit:* octauò omne bonum Christi gratiæ imputatur: ibi, *Viam mandatorum.* Primò ergo Psalm. periculum quare timet explicat: dicens, *Adhæsit pauimento anima mea.* Vbi nota, quod periculum quo iustus in vita ista timet cadere, est maximè carnis vel mundi impugnatio, quia concupiscentia carnis contra spiritum nos impingit ad lapsum, & similiter amor rerum temporalium. Vnde secundum ista iste versus exponitur, dupliciter, secūdū quod per pauimentum duo intelliguntur, s. corpus nostrum, & ipse mundus. Primò ergo per pauimentum corpus nostrum, quia pauimentum domus dicitur terra. Cum ergo corpus nostrum sit de terra, rectè pauimentum dicitur: cui adhæret anima, quandiu manet in hac mortali vita; & inde contrahit periculum casus. Vnde istum passum exponens hic Aug. dicit, Corpus ipsum, quia de terra est, non absurdè pauimentum intelligitur, quod ad hoc, quia corruptibile est, aggrauat animam. Vnde rectè in illo ingemiscitur, & dicitur Deo, *Adhæsit pauimento anima mea, viuifica me secundum verbum tuum.* Neque.n.semper cum corporibus nostris, sed cum domino erimus. Sed tunc, quia non erunt corruptibilia corpora, non aggrauabunt animas. Et, si diligenter consideramus, tunc non corporibus nos, sed potius ipsa nobis adhærebunt: nos aūt Deo. Vnde adhæsio ista, de qua dictum est, *Adhæsit pauimento, anima mea,* non est coniunctionis carnis, & animæ: licet carnalem magis animæ affectum quo caro concupiscit aduersus **H** spiritum sanctificare videtur. Et ideo qui d. *Adhæsit pauimento anima mea, viuifica me,* &c. nō illud orat, vt de corpore mortis huius, corporis morte interueniente, soluatur, quod dies vltimus huius vitæ facturus est: sed orat, vt concupiscentia carnis, qua concupiscit aduersus spiritum magis magisq; minuatur, & concupiscētia spiritus qua concupiscit aduersus carnem, magis ac magis augeatur, donec ista consummatur in nobis, & illa consum-

Pauimentū dicitur corpus nostrū:

Sap. 9.

1. Cor. 15.

Galat. 5.

Viuificamur secundum verbū Dei, nō per meritum nostrum.

E metur per spiritum, qui datus est nobis. Vnde & bene ait, *Viuifica me secundum verbum tuum.* & non dixit, secundum meritum tuum. Quid enim est aliud dicere, viuifica me secundum verbum, nisi secūdum promissum, i. viuifica me per Christum promissum, qui esset verbum tuum: secundum illud, quod habetur ad Hebr. 1. quia est portans omnia verbo virtutis suæ purgationem peccatorum faciens. Vel aliter, vt per pauimentum, quod est terra, ipse mundus intelligatur, vel omnia temporalia. Et tunc adhæret pauimento anima, qn per amorem in istis re- **F** bus temporalibus delectatur. Et tunc vocatur mortua, quia vt hic dicit August. adhærere terrenis, mors animæ est. Cōtra quod malū orat: d. *Viuifica me.* Et hāc expositionem ponit Ambr. dicēs, per pauimentum intelligimus terram, per terram, materialia. Peccatori.n. dictum est, Terra es, & in terram ibis: eo quod diuinis mandatis inhærendum nō putauerit, sed in rebus materialibus & tēporalibus deflexerit: cui impressa fuit vitæ huius sæcularis delectatio. Deniq; eiectus à paradiso, homo est exilio subiectus. Ex illo ergo eminenti loco deiectus in terram **G** deplorat Adā: d. *Adhæsit pauimento anima mea.* Sicut & alibi ait, Humiliata est in puluere anima mea, & adhæsit in terra venter meus: Hæc ergo vox est agentis pœnitentiam, qui meminit se adhærētem Deo, nec potuisse discernere. Quod non sentiebat & Paulus, vtrum in corpore, vel extra corpus esset. Itaq; infirmitatem pigritiamq; corporis minime sentiebat, cui dn̄i adhærebat præsentia. Loquatur ergo Adam: d. *Adhæsit pauimento anima mea:* quia ante beatissimus anitam carpebat æthęream: nunc curas vitæ huius, luxuriæ studio pecuniæ cupiditate curuatus, vt vulpium foueis se inferat, latibulisq; terrestribus. Meritò adhærebat pulueri qui se leuare non poterat: nisi eum supra crucem suam leuasset Christus. Meritò adhærebat pauimēto, qui se abscondebat à Christo. Non adhęret pauimento, cui dixit Iesus, Sequere me. Non adhæret pauimento, qui audit, & sequitur legem dicentem, Qui adhæret meretrici, vnum corpus est cum ea, & qui adhæret Deo, vnus spiritus est cū eo. Terra illa, quam gerimus, meretricijs quibus-

Pauimentū dicūtur omnia temporalia.

adhæret mundo peccator.

Psal. 43.

Mundus & caro nos decipit vt meretrix.

1. Cor. 6.

quibusdam illecebris nos capit, & quasi uultus quosdam uoluptatum, corporalium que delectationum fucis illinit, ut lateat in his ueritas, & forensi quadam specie decipiat appropinquantes. Sed cum interiorem oculum mentis ad tempus abduxerint, postea tamen depulso uelut quodam puluere uoluptatum huiusmodi de corpore, quàm sit inanis gloria sæculi huius, aut corporis, facilè deprehenditur. Bonum est igitur adhærere Deo, nec inflexam ceruicem habere ad iugum mundi: dicente scriptura, Mihi autem adhærere Deo, bonum est, & ponere in Deo spem meam.

Psal. 72.

2101 *Vias meas enunciaui, & exaudisti me, doce me iustificationes tuas.*

HIc facit secundum, s. peccatum suum confitetur, ne impugnetur ab ipso. Vbi sciendum, q adhærenti pauimento suæ carnis, uel mundi, si ab hoc pauimēto se uult excludere, & Deo adhærere, duo habet facere, primum commissa peccata per confessionem delere, secundum, omissa bona per exercitationem bonorum operum perficere. Quæ duo hic ponit Psal. primum d. *Vias meas enunciaui:* secundum, d. *Doce me iustificationes tuas.* Primò ergo confessionem peccatorum commissorum præmittit, d. *Vias meas enunciaui.* Quid enim sunt uiæ hominum, nisi propriam uoluntatem facere, secundum carnem uiuere, uoluptatibus mundi inhærere? Has ergo uias cōfitetur, dicens, *Vias meas enunciaui.* Vnde hoc exponens hic Augus. dicit, Nam multi codices habent, *Vias tuas enunciaui:* sed plures, & maximè Græci habent, *Vias meas enunciaui:* hoc ergo uidetur mihi dicere, *Vias meas*, scilicet malas, *enunciaui.* Hoc est, peccata mea cōfessus sum. *Et exaudisti me:* hoc est dimisisti ea. Primò ergo peccata confitetur, secundò iustificationes Dei facere optat. Vnde hic Ambr. ait, *Vias meas enunciaui*, &c. Pulchro ordine ad iustificationes Dei Psal. perueniendum esse putat, ut primū sua peccata fateatur. Sic etenim alibi docemur, Dic tu iniquitates tuas, ut iustificeris. Itaq; scire debemus quid sit, uias ambulare hominum, & quid, uias Dei. Qui facit uoluntates carnis, & uiuit se-

Via hominum sunt peccata.

Via hominis quæ sit, et quæ Dei.

A cundum concupiscentiam huius mundi, uias suas ambulat, quibus delectatur & gaudet, qui autem uenit uoluntatem facere patris sui, qui in cœlis est, cuius cibus est ut mandata Dei compleat, qui non quærit quod sibi uoluptatis sit, sed quod placeat Deo, ille uias dñi pergit, illam uiam quæ ait, Ego sum uia, ueritas, & uita. Vides ergo q ille uiuit secūdum uerbum Dei, qui uiam ambulat Christi. Ipse etiam dñs in Deuteronomio docet quō ambules uias eius, dicens, Et nunc Israel, quid dominus Deus petit à te, nisi ut timeas dominum Deum tuum, & B ambules in uijs eius, & diligas eum, & seruias ei ex toto corde tuo, & custodias mandata & iustitias eius? Liquet ergo alias uias esse carnis, & alias Dei. Et si quis cupit ambulare uias Dei: ei prius uias carnis, & corporis, & sæcularis sapiētiæ esse deserendas. Et has relinquēs Ps. pronunciat & apud dominum nō tacet: confitetur errores nō negat lapsus. Cuius simile alibi dicitur, Annunciabo aduersum me iniquitatem meam domino. Si enim accusauerit se iustus, uocem parati accusatoris exaudit; qui solet coaceruare peccata, & uniuscuiusque exag- C gerare flagitia. Obstruit ergo os eius ipse qui de se fuerit ante confessus, & præstitit ueniam confitentis uerecundia, excusat reum pudor suos, accusat auctorē. Qui enim delicta sua non tacuit, uidetur in se doluisse quod fecit, in diabolo prodidisse quod suasit. ideo ait scriptura, Iustus in principio sermonis accusator est sui. Qui se accusat, etsi peccator sit, iustus esse incipit, quia nec sibi parcit, & Dei iustitias confitetur, quem putat nihil latere posse. Vtinam Adam se prius accusare quàm celare uoluisset. Sed non satis est, ut confiteamur errare, uerumetiam D si corrigi uolumus à dño, postulemus, ut doceat nos iustificationes suas, ne postea errare possimus. Vnde sequitur, *Doce me iustificationes tuas.* Et hoc est secūdum, quia post peccatoris confessionem bona opera debet facere. uñ dicit Deo, *Doce me iustificationes tuas.* Quasi dicat, Cōfessus sum uias meas, delesti eas, doce me tuas. sic doce ut agam, non tantummodo ut sciam quid agere debeam. Vt enim dictum fuit uers. 100. scire est duplex, scilicet, speculatiuū, & practicū.

Ioan. 14.

Deut. 10.

Cōfessionis utilitas.

Psal. 31.

Prou. 18.

Scire quandoque idem est quod facere, & nescire idem quod nõ facere.

Hic ergo petit doceri practicè, non tantum speculatiuè. Vnde hic August. *Doce me*, vt agam, non solum vt sciam, quid agere debeam. Sic enim dictum est de domino, quòd peccatum non nouit, id est, non fecit, & iustitiam ille verè dicendus est nosse, qui facit.

2102 *Viam iustificationum tuarum instrue me, & exercebor in mirabilibus tuis.*

Aliud est scire bona quæ debes facere: aliud scire ordinẽ quo facere debemus.

POstulat hic tertium, scilicet cognitionem mandatorum. Et attende, ꝙ differt hoc, quod hic dicit, *Viam iustificationum tuarum instrue me*, ab eo quod statim dixerat, *Doce me iustificationes tuas.* Nam aliud est scire quod quis debet agere, & aliud est scire ordinem, quo illud agere debet. Ordo enim in qualibet re necessarius est, & bona agere præposterè vitiosum est. vt posito quòd noueris, quòd oportet de peccatis conteri, & confiteri, & satisfacere, sic quòd contritio præcedere debet, vt sequatur confessio, & post confessionem satisfactio. Si autẽ velis agere præposterè, vt primò confiteri, & posteà pœnitere: iam bonum fecisti, sed nõ benè. Sic & in proposito, aliud est scire iustificationes Dei, quas agere debes, & aliud scire ordinem, quo illas debes facere. In præcedenti ergo versiculo quæsiuit primum, dicens, *Doce me iustificationes tuas.* Hic vero petit secundum: dicens, *Viam iustificationum tuarum instrue me.* Et ad illum intellectum hic loquitur Ambr. d. *Viam iustificationũ tuarum instrue me*, &c. vide ordinem &c. Prius enim est, vt discamus domini iustificationes, deinde, vt gradus quosdam iustificationum, & ordinem nouerimus, s. quid prius, quid sequens esse debeat. Nã scire, quid facias, & ordinem nescire faciendi, non est perfectæ cognitionis, offendunt. n. plerumq; præpostera. Vt denique iustus est, qui se in exordio sermonis accusat: iniustus autem quod prius negauerat, postea confitetur. Ille verecundiæ inuenit gratiam: hic notam incurrit impudentiæ. Ita ordinis ignorantia conturbat negotiationem, formamque meritorum. Ille autem, qui didicerat primò mysteria Dei, deinde ordinem mysteriorum, exercetur in mirabilibus

E Dei. Aliter autem istum versum cum præcedente distinguit August. hic: dicẽs, Supra dixit Psal. *Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis.* non ergo illas, in quibus exercebatur à domino discere cupit, sed ab istis ad alias proficiendo, velut crescendo desiderat peruenire, cum dixit, *Doce me iustificationes tuas.* Nunc quoque adiungit dicens, *Viam iustificationum tuarum instrue me. & exercebor in mirabilibus tuis*: ipsas iustificationes ampliores, quas proficiendo cupit apprehendere, mirabilia Dei vocat. Sunt enim quædam iustificationes Dei ita mi-
F rabiles, vt humana infirmitas ab eis, qui experti non sunt, non ad eas posse peruenire credatur. Iste autẽ, vt ad eas peruenire possit, in eis exerceri cupit, vt per exercitium ad illas paulatim assuescat. Sicut iustificatio Dei est, mundum totaliter deserere, carnem totaliter spiritui subdere, inimicos plenè diligere. Ad istas enim mirabiles iustificationes homo nõ subitò, sed paulatim se in illis exercendo assuescit, & proficit. Sicut ille, qui cũ aliquo luctari debet, primò exercet membra sua diutius, vt assuescat, & roboret. Vel per mirabilia Dei intellige secreta
G mysteria, quæ latent in figuris sanctarũ scripturarum, quæ quasi tot sacramenta continent, quot verba.

Dormitauit anima mea præ tædio, confirma me in verbis tuis. 2103

Dormit corpus anima vigilãte, & econtrario.

HIc quærit quartum, scilicet, in bono confirmatio. Vbi notandum, ꝙ homo componitur ex duabus substantijs contrarijs, scilicet corpore, & anima, quæ sibi inuicem repugnant, dum spiritus concupiscit aduersus carnem, & ecõtrario. Et sic in dormitione, & vigilia si-
H bi opponuntur, quia quando anima vigilat ad Deum, tunc dormit mundo, & econtrario. Tunc autem anima vigilat Deo, quando vere est memor Dei, & mãdatorum eius. Tunc autẽ dormit Deo, quando obliuiscitur eius. Similiter anima tunc dormit mundo, quando obliuiscitur mundi: tunc autem vigilat mundo, quando mundum diligit, & ea, quæ sunt mundi. Ad propositum ergo ille, qui vult discere iustificationes Dei, & cognoscere cælestia, intendere debet, ne

ipsius

Ipsius anima in mundo delectata vigilet mundo, sed magis vt in Deo delectata vigilet ad Deum. Multoties autē quis contemplatione diuinorum, vel exercitio fatigatus, atq; fastidio, dormitat ipsis diuinis. Et hoc in seipso Psal. sentiens, dicit, *Dormitauit anima mea prę tadio.* Et attēde, q non dicit dormiuit, quia dormiens anima Deo totaliter vigilat mundo, sed dicit, *dormitauit.* Dormitare enim est quidam leuis sopor somnum pręcedens. Tunc ergo anima dicitur dormitare, quādo fatigatione, vel tędio inducitur ad mundum diligendum: sed tunc dormit, quando diligit. Vnde hic ait Ambros. Perfectus non dormitat, cuius animus diuinis intendit mysterijs. Denique alibi Psalm. dicit, Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem: sed vigilat semper, &, si caro dormit, cor vigilat. Non ergo dormiebat, qui templum condere cogitabat, ex ędificatione verborum cœlestium, non lapidum. Verbum enim Dei repulsiuum est tędiorum, quo somnus animę, sopor mentis expellitur. Ex tristitia enim, & solicitudine sęcularium somnus irrepit. Qui aūt adhęret Deo, curarum fugiens voluptatem, voluptatem capit cognitionis ęternę, nullam sibi mutationem rerum sicut sęcularium pertimescens. Qui facilioribus igitur laborum utuntur compēdijs dormitari dicuntur, qui autem grauioribus, dormire. Et ideo Ps. ne de dormitatione ad dormitionem descēdat, in bono confirmari à Deo postulat: dicens, *Confirma me in verbis tuis.* Vbi August. sic dicit, *Confirma me in verbis tuis*, ne ab eis quoq; ad quę iam me peruenisse sentio, decidam dormitando. Confirma itaque me in eis uerbis tuis, quę iā teneo, quę iam facio, ut ex illis ad alia possim proficiendo protendere. Et nota, quòd confirmat Deus iustos multipliciter. uide uersic. 1078.

Psal. 131.

Confirmat Deus iustos multipliciter.

2104 *Viam iniquitatis amoue à me, & de lege tua miserere mei.*

Lex dupl.

POstulat hic quintum, s. gratiam, qua in bono confirmetur. Vbi nota, q duplex est lex, scilicet, lex factorum, ut lex uetus, quę pręcipiebat fienda, & cauenda: sed illa non iustificabat. Et est

A lex fidei, quę iustificat credentes. Et ista euangelica, quę misericordiam reo prębet: dicens, Vade, & amplius noli peccare. Hanc ergo gratiam fidei, quę commissa delet peccata, & adiuuat ut futura uitentur, hic Psal. inuocat: dicens, *Viam iniquitatis amoue à me:* quo ad primum, & quo ad secundum, *de lege tua miserere mei.* Dicit ergo primò, *Viam iniquitatis amoue à me*, idest, peccata amoue à me. Quid enim impedit ambulare in uia iudiciorum Dei, nisi peccata? Non enim in simul potest quis uiam iniquitatis ambulare, & ueritatis. Ideo ut in uia ambu-

Ioan. 8.

B let ueritatis, uiam abnegat iniquitatis: d. *Viam iniquitatis amoue à me.* Et aduerte, q non dixit, Amoue me à uia iniquitatis: sed *viam iniquitatis amoue à me:* quasi uia iniquitatis in nobis sit, & non inesse uideatur. Quamdiu. n. exercemus aliquid improbum, uia iniquitatis interius manet, & non recedit à nobis, ut hic ait Ambr. Ideo studiosè agamus, ut eam à nobis separemus. Sed quia hęreditariū iniquitatis glutinum mentibus inhęsit humanis, opus est liberātis auxilio. Pręcare ergo tu, & dicito. Infœlix homo, quis amouebit à me uiam iniquitatis?

Rom. 7.

C Gratia Dei per Christum dñm nostrum. Et pulchrè dixit, *viam iniquitatis*, non iniquitatem, eo q non quasi naturalis sit iniquitas in nobis, sed quia malorū post peccata currentium sit attrita uestigia. Sequitur, *Et de lege tua miserere mei.* Sed de qua lege misericordiam sibi postulat? Certè non de lege factorum, quę subintrauit, ut abundaret delictum, sed de lege fidei. In lege enim factorum est Dei iubentis iustitia, in lege autem fidei est Dei subuenientis misericordia. Et notat hic Ambr. q sola illa uocatur misericordia, quę de lege procedit, ut puta, q si mi-

Miserere lege quid sit.

D seretur, cui miserendum est, & non miseretur cui non est miserendum. Quando dimittitur quod dimittendum est, & q dimittendum non est, non dimittitur. Vnde hic ait Ambr. Lege miseretur, qui cum iustitia, sapientiaque miseretur, ut scilicet dimittat, quę scit iure posse dimitti: ne cum alterius miseretur, seipsum faciat legis obnoxium. Agag postquam miserationi donatus est, fecit peccare Saul. Peccauit enim in ipsa misericordia, & non peccauit post misericordiam.

1. Reg. 19.

cordiam. Consideremus etiam, ne & ipsum deteriorē faciamus, cui miseremur iniustè. Plerumque enim non coercere delinquentes, maioris auctoritatis est, quàm si vlciscaris. Traduntur enim in passiones ignominiæ, cùm qui aliquod inhonestum commiserint, nullum culpæ
Rom. 2. precium fuerunt. Denique eos qui cognitorem Deum suorum scelerum non putabant, & quasi sine lege & sine iudice viuebant, tradidit eos Deus in reprobum sensum, quia elegerunt viam iniquitatis. Ex quibus vult habere Ambros. quod non omnibus est miserendum, sed de lege, idest, secundum dictamen legis, & rectæ rationis.

2105 *Viam veritatis elegi, & iudicia tua non sum oblitus.*

HIc ponitur sextum, quia Christus vt omnium bonorum fundamentum situatur. Christus enim spiritualis hominis est fundamentum, præter quod aliud nemo ponere potest, dicente Apostolo 1. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo ponere potest, præter id quod positum est Christus Iesus. Ipse autem Christus via veritatis dicitur, quinimo via & veritas. Quid est ergo viam veritatis eligere, nisi fundamentum omnium suarum cogitationum, voluntatum & operum Christum sibi statuere? In hac via veritatis sine offendiculo currere potes, non autē in via mundi quæ laqueis est plena. Et sic dicere, *Viā veritatis elegi*: nil aliud est dicere, quam elegi mihi Christū, qui est via, veritas & vita. O quàm pauci hoc possunt dicere, quia plures viam vanitatis, viam voluptatis vel superbiæ sibi eli-
Via veritatis quid est. gunt, quàm viam veritatis. Vnde hic Ambros. ait, *Viam veritatis elegi*: hoc auarus dicere non potest, qui secularia & materialia concupiscit. Nō potest hoc dicere qui negociatur. Non est enim via veritatis, habendi studiū, cupiditas possidendi. Quomodo est via veritatis, cum ille diues in sæculo nequeat secum suas transferre diuitias, & incipiat mendico illo Lazaro egentior esse post mortem? Non est via veritatis, honor sæculi, solicitudo mūdi. Deniq; qui viam veritatis elegit, paulo post dicit, Auerte oculos meos, ne videant vanitatem. Vanitas tempora-

E lium est veritas æternorum. Si volumus ergo ambulare viam veritatis, peregrinemur sæculo, magis quàm Deo, & ambulemus per fidem. Qui enim per fidem ambulat, Deo præsens est, qui ambulat per speciē, adest sæculo, & peregrinatur à domino: sed hic citò confundit. Quid autē sic per viam veritatis ambulare nos faciat, maximè est memoria iudiciorum Dei, quæ semper in Dei timore faciunt hominem esse, siue prospera ipsum sequantur, vel aduersa, quia quandoq; occulto iudicio prospera hic dantur bonis, quandoq; malis, similiter & aduersa quandoque malis, quandoq; bonis. *Iudiciorum Dei consideratio nos dirigit ad Deum.*
F Et aduersa quandoque feriunt bonos, & prospera eleuant malos. Econtra autem quandoque prospera bonos sequuntur, & aduersa feriunt malos; Quis enim ista cogitando, à timore Dei recedat, siue in prosperitate sit, siue aduersis feriatur? Qui autem timori diuino subditur, viam ambulat veritatis. Et hoc notans Psal. d. *Viam veritatis elegi.* Et motiuum adiungit, d. *Et (pro quia) iudicia tua non sum oblitus.* Et aduerte mirabilia iudiciorū Dei, quæ per viam veritatis nos ambulare faciūt. Nam, vt dicit Greg. 5. lib. mor. c. 1. Cum
G valdè occulta sint diuina iudicia, cur in hac vita nonnunquam bonis malè sit, & malis benè? tunc tamen occultiora sunt, cum hic bonis benè est, & malis malè. Nam cum bonis malè est, & malis bene, hoc fortasse facile deprehenditur, quia & boni si qua deliquerunt, hic recipiunt mala, vt ab æterna damnatione plenius liberentur, & mali bona, quæ pro hac vita faciunt, inueniunt, vt ad sola in posterum tormenta pertrahantur. Vnde & iacenti in inferno diuiti dicitur, Memento fili, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc verò hic con- *Iudicia Dei sunt occultiora quādo bonis benè est et malis malè quam quando bonis malè & malis benè.* *Luc. 16.*
H solatur, tu vero cruciaris. At cum bonis bene est, & malis male, incertum valdè fit verum boni ideirco bona accipiant, vt prouocati ad aliquid melius crescant, an iusto, latentique iudicio hic suorum operum remunerationem percipiant, vt à præmijs vitæ sequentis inanescant. Et verum malos idcircò aduersa feriant, vt ab æternis supplicijs corrigentia defendant, an hic eorum pœna incipiat, vt quandoque complenda eos ad ultima gehennæ tormenta perducat.

Adhæsi

2106 *Adhæsi testimonijs tuis domine, noli me confundere.*

Adhærere Deo per fidem.

POnitur hic septimum, ubi omnia vana abnegantur. Quid.n. est adhærere testimonijs Dei, nisi fideliter Deo credere, & credendo mandata Dei custodire, & omnibus spretis temporalibus et corpus suũ pro Deo morti tradere? Nã (vt dictũ est supra vers. 2097.) testimonia Dei sunt martyria. Adhæret ergo testimonijs Dei, qui martyriũ accepiat ꝓ Christi nomine. Et talis non confunditur finaliter, sed exaltatur ad regnũ. Vnde notandum, ꝙ sicut arbor adhærens terræ à qua trahit humorem, viuit, roboratur, & crescit, si aũt adhærere terræ desinat, & separetur à terra, statim vigor eius deficit, & moritur, sic spiritualiter est de nobis, quoniam quilibet homo Deo per fidem adhærere debet, ipsi credere, ipsi obedire, & hæc adhærentia vitam spũalem tribuit, à qua si quis recedat statim mortificatur, & confunditur. *Rom. 5.* Et hoc est quod Deut. 4. dr̃, Vos qui adhæretis domino Deo nostro, viuitis vniuersi. Et aduerte mirabile, ꝙ in hac adhæsione fortiores sunt viris mulieres, & peritis simpliciores, quod maximè tempore Christi passionis patuit. Quod pulchrè deducit Greg. exponẽs illud Iob 19. Pelli meæ consumptis carnibus, adhæsit os meũ, d. Io osse fortitudo in carnibus verò infirmitas corporis designatur. Quia igit Christus, & ecclesia vna persona est, quid per os, nisi ipse dominus designatur? Quid per carnem, nisi discipuli, qui passionis tẽpore infirma sapuerunt? Per pellem verò, quæ exterior carne manet in corpore, quid nisi illæ sanctæ feminæ designantur, quę ad præparanda subsidia corporis, exterioribus, dño ministerijs seruiebãt? Nã cum eius discipuli, quibus necdũ firmę veritatis fidẽ populis ꝓdicarẽt, ossi suo adhærebant carnes. Et cũ sanctæ mulieres ea, quæ necessaria erant exteriora præpararent, quasi pelles extrinsecus manebant in corpore. Sed, cum ad crucis horam uentum est, eius discipulos grauis ex persecutione Iudæorũ timor inuasit, fugerunt singuli, mulieres adhæserunt. Quasi ergo cõsumpta carne, os dñi pelli adhæsit, quia fortitudo eius passionis

Adhæserũt fortius mulieres Christo quã eius discipuli.

Greg. 14. cap. 13.

Ioan. 22.

A tempore fugientibus discipulis iuxta se mulieres inuenit. Stetit equidẽ aliquandiu Petrus, sed tñ post territus negauit. Stetit & Ioan. cũ ipso, cui crucis tẽpe dictũ est, Ecce mater tua, sed perseuerare minime potuit, quia de ipso scriptũ est, ꝙ adolescẽs quidã sequebatur eum amictus sindone super nudo, & tenuerunt eum, at ille relicta sindone, nudus profugit ab eis. Quia etsi post, vt uerba sui redemptoris audiret, ad horã crucis redijt, prius tñ territus fugit. Mulieres autem non solum non timuisse nec fugisse, sed & vsq; ad sepulchrũ stetisse memorantur. B Dicit ergo, Pelli meæ, consumptis carnibus, adhæsit os meũ. Hoc est, illi, qui mee fortitudini propinquius adhærere debuerunt, passionis meæ tẽpe consumpti sunt. Et eas quas ad exteriora ministeria posui, in passione mea sine formidine adhærere mihi fideliter inueni. ps. ergo in persona fidelis ecclesiæ fideliter adhærentis Deo, dixit, *adhæsi testimonijs tuis domine noli me confundere.* Q. d. Cæteris oĩbus spretis, tibi fideliter credidi, & per amorem tibi fideliter adhæsi. Vnde Amb. ista verba pertractans, dicit, *Adhæsi testimonijs tuis domine.* &c. C Adhæret testimonijs dñi, qui eius mandata nõ respuit, iudicia non obliuiscit, nec suis indulget uoluptatibus. Qui adhæret dñi testimonijs, renunciat mundo, posteriora obliuiscitur, ad priorà contendit, vt perueniat ad brauiũ, quod est insigne victoriæ. Non ergo confunditur, quem mundi huius illecebrosa nõ ceperint. Non confunditur, etiamsi erubescenda commiserit, qui ueniam delictorũ poscit à Christo. Ideoq; responde tur ei, Dimissa sunt tibi peccata tua, vade in pace. Sed ita nõ confunditur, si fuerit in eo operata peccatorũ remissio, vt D non solũ peccata, sed & affectũ peccãdi auferat, iustitia temeritat iniquitates, fortitudo timores, temperantia impuritates, ut non solum tẽporalis, sed & perpetua fiat peccatorum remissio. Intret ergo in animam tuam Christus habitet in tuis Iesus mentibus, ut in tabernaculo virtutis peccato locus esse nõ possit. Istũ & passum ad idem Glo. exponit, d. *Adhæsi testimonijs*, &c. Adhæret testimonijs Dei, qui mundo renunciat, qui curã huius vitæ & tædia spernit, qui luxuriæ

Marc. 14.

Adhærens Deo non cõfunditur.

ritiæ studio, ac pecuniæ cupiditate nõ curuatur. Et talis Deo libere d. *Noli me confundere.* Quasi dicat, Sed fac, vt, quò curro, pertendam, quò tendo, perueniã. Et assecuratus dicit, Non confundar dñe, quoniam inuocaui te.

2107 *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.*

HIc ponitur octauum, quia, s. omne bonum à Christi gratia recognoscit, sciens quod per se uiam diuinorũ mandatorum currere nõ potest, nisi gratia Dei cor suum dilatasset. Vbi sciendum, q cor nostrum dilatatur per lætitiã, & aperitur, & per tristitiã, sm naturales constringitur. Cor. n. secundum Auic. canon. nutritur cum suis virtutib. naturalibus ex sua dilatatione, quia qñ dilatatur, attrahit ad se sanguinem, & qñ constringitur, ipsum expellit. Sanguis autem est cordis nutrimentum. Et ideo ex dilatatione nutritur, & uiuit, sed ex constrictione deficit. Illa igitur, quæ inducunt in nobis cordis lætitiã, ipsum cor habent dilatare. Sed quæ maior lætitia potest esse iustis, quàm uidere seipsos, sic gratia Dei roboratos, vt p Christo sint parati omnia mundi delectabilia spernere, & mũdi aspera etiã, & mortem ardenter appetere, patienter q; sustinere. Et ideo aduersis cor dilatatur interius, quia exterius uagari non permittitur, sed per prospera exterius fusus constringitur interius. Quod ostendens Greg. ait. Latitudo namque bonorũ interiorum nequaquam comprehẽditur, nisi cautè consideretur. Nam quos exterius inopia humiliat, pœnæ cruciatus angustat, intus interior fortitudo usque ad speranda cœlestia dilatat. Angustati fuerũt Apostoli exterius, qui flagella sustinebant, sed in magna stabãt intus latitudine liberi, quia apud se hęc eadem flagella in gaudiũ vertebant. Scriptũ nãque est, Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt, pro nomine Iesu contumeliam pati. Hanc latitudinẽ inter angustias Paulus inuenerat, qui dicebat, Scire autem uolo uos fratres, quia, quæ circa me sũt, magis ad profectum venerunt euangelij, ita ut uincula mea manifesta fierent

E in omni prætorio. Hanc latitudinem Dauid inter angustias obtinebat, dicẽs, In tribulatione dilatasti me. Tunc itaq; Psal. 4. conscientia sanctorum dilatatur, cũ mũdi huius aduersitatibus exterius premũtur. Nã cũ à pręsentis vitę securitate repelli, intus ad se impingit, vt ad speranda superna tendat. Cumq; euagari exterius nõ permittitur, quasi in sinu suo reuocata dilatatur, &c. Hãc ergo dilatationé facit Dei gratia, vt nulla aduersa timẽtes, Dei seruemus mandata. Et hoc est, qđ ait ps. *Cũ dilatasti cor meũ, tũc ego cucurri viã mandatorũ tuorũ.* Aug. cõsimi

F liter, hic istũ passum exponẽs d. Cordis dilatatio, iustitię est delectatio. Hoc munus est Dei, vt in pceptis eius nõ timore pœnæ angustemur, sed dilectione, & delectatione dilatemur. Hanc latitudinẽ nobis Deus promittit. d. Habitabo in eis, & deambulabo. O quã latũ est, vbi deãbulat Deus. In hac latitudine diffunditur Rom. 5. charitas in cordib. nostris p spũm sanctũ, qui datus est nobis. Ex isto ergo versu ps. d. *Viam mandatorũ*, &c. vult totum bonũ, qđ hẽ gratiæ diuinæ attribuere. Quod declarãs hic Amb. d. *Viam mandatorũ*, &c. Neq;. n. poterat viam currere, si

G cor eius coarctaret angustijs. Denique currẽtib. viã dñi, ait Apost. Dilatamini, & vos, & nolite iugũ ducere cum infidelibus. Et de seipso ait, Os meum patet ad 2. Cor. 6. vos, o Corinthij, cor nostrũ dilatatũ est. Et uidẽ distantiã, ut uia mandatorũ sit angustior, & cor latius, vt patris, & filij, & spiritussancti sustineat mansionẽ, ne ueniat verbũ Dei, & pulset, & uidẽs cordis eius angustias, dedignetur habitare. In hoc ergo campo interioris hominis, nõ in angustijs mentis nobis currendum est vt comprehendamus. Scriptum. n. est, Sic currite vt comprehendatis. Quid

H est ergo viam mandatorũ Dei currere, nisi mãdata Dei latanter, & velociter sine tarditate cõplere? Quod facit charitas, cum per ipsam cor nostrũ dilatatur.

Legem pone mihi domine, viam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper. 2108

HIc incipit quintus octonarius, cui pro titulo præmittitur quinta litera alphabeti Hebraici, quæ est he. Hæc He

enim

A enim litera hhic in octonario cõgruè præmittitur, quia duas habet interpretationes, quibus materia huius octonarij declaratur. Hæc enim litera interpretatur esse, interpretatur & viuo. In isto autẽ octonario tractatur de lege noua data per Christum, quæ nobis dat Verum esse, & veram gratiæ vitam. Cum enim solus Deus sit esse per essentiam (vt habetur lib. 1. sententiarum d. 8.) cætera non habent esse, nisi inquantum, participãt esse diuinum. Vnde quanto quis elõgatur à Deo per peccati dissimilitudinem, tanto minus esse Dei participat, & habet minus de vero esse, imo tendit ad ni- B hil, ut ostendit August. super illo uerbo Ioan. 1. Sine ipso factum est nihil. Sic & per oppositum quanto quis magis accedit ad Deum per assimilationem & conformitatem, quam in nobis Dei gratia facit, tanto amplius diuinum participat esse, & verius existit: Et consimiliter cũ Deus solus sit vita per essentiam, nihil proprie uiuit nisi participatione diuinæ vitæ. Sic quòd quanto quis magis Deo appropinquat modo prædicto, verius viuit. Cum igitur lex euangelica nos maximè cõformes Deo faciat per gratiam; hinc est quòd per ipsum participamus uerum es- C se & verũ viuere. Et ideo quia iste octonarius agit de lege euangelica quæ nobis dat uerum esse & verum uiuere, sibi merito præmittitur quinta litera, quæ est he, quæ esse interpretatur, & uiuo. Sic igitur in isto octonario psal. petit legem euangelicam per Christum mũdo dari, ut per ipsam verum esse acquiramus & verum uiuere. Et circa hoc octo facit, secundum quæ iste octonarius hẽt octo partes: psal. ergo primo agit de legis euãgelicæ institutione, in principio, secũdo de eius obseruatione ibi, *Da mihi*, tertio de ipsius uolitione, ibi, *Deduc* D *me*, quarto de ipsius perfectione, ibi, *Inclina*, quinto de ipsius directione, ibi, *Auerte oculos*, sexto de ipsius ueneratione, ibi *Statue*, septimo de ipsius dilectatione, uel iocũdatione, ibi, *Amputa*, octauo de ipsius iustificatione, ibi, *Ecce concupiui*. Primo ergo agit de legis euangelicæ institutione, petens à Christo illã dari & institui, dicens, *Lege pone mihi domine*. Sed quærit Aug. Apostolus d. 1. Tim.

Quæstio. 1. Iusto lex non est posita, iniustis autẽ A & non subditis, impijs & peccatoribus, sceleratis, & contaminatis, &c. Nũquid ergo talis erat iste, qui hic dicit, *Legem pone mihi domine*, qualibus B. Paulus dicit positam esse legem? Respondet, Absit. Si n. talis esset, non superius dixisset, *Viam mandatorum tuorum cucurri*, &c. Quid est ergo quòd orat, vt sibi lex à domino ponatur, si lex nõ ponit iusto, quo modo posita est populo contumaci in tabulis lapideis, nõ in tabulis cordis, sicut uetus testamẽtum? Lex autem noui testamẽti in tabulis cordis nostri per spiritumsanctũ scribitur, sicut per Hie- B remiã Prophetam dictum est, Ecce, dies veniunt, dicit dominus, & consummabo domui Iuda, & domui Israel testamentum nouum, non secundum testamentũ quod disposui patribus eorum, cum educerent eos de terra Aegypti, sed dabo leges meas in mentibus eorum & in cordibus eorũ scribam eas. Ecce ergo quomodo vult iste legem sibi poni à Deo, non sicut iniustis ad vetus testamentum pertinentibus, sed sicut sanctis & fidelibus, quibus lex spiritusancto tanquam digito Dei in mente datur, & in cordibus scribitur, non quam memoria te- C neant & uita negligant, sed quam sciant intelligendo, & faciant diligendo in latitudine amoris, nõ in angustijs timoris. Nam qui timore pœnæ, non amore iustitiæ opus legis facit, profectò inuitus facit. Qui autem inuitus facit, si posset fieri, mallet vtique non iuberi. Ac per hoc legis quam uellet non esse, non est amicus, sed potius inimicus, nec mundatur opere, qui immundus est voluntate. Ad maiorem autem huius legis quam psal. sibi poni postulat notitiã, est sciendum quòd ps. sciens legem testamenti veteris esse timoris, in cuius signum in eius D datione (vt habetur Exod. 19.) cœperũt audiri tonitrua, micare fulgura, clangereque clangor buccinæ. Vnde & populus perterritus dixit Moysi, Loquere tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur. Erat itaque lex timoris, quia timore pœnarũ seruabatur communiter, non amore iustitiæ. Et ideo obseruatores non iustificabat. Vnde & ps. præuidit legis nouæ latorẽ; qui legem daret euangelicam, quæ amoris esset & non timoris, & sic obseruan-

tes

Lex quomodo ponitur peccatorib. & quomodo iustis.

Exod. 31.

Hiere. 31.

1. *Tim.* 1.

Faciens bonum timore pœna non amore iustitia, peccat.

Lex euangelica dicitur iustificans.

tes iustificare posset. Et hunc legislatorem incarnandum, ut nouam legem cōdat amoris, quam suis ponat fidelibus, humiliter postulat vt veniat, & legem nouam instituat, d. *Legem pone mihi domine, viam iustificationum tuarum*, quæ.s. est lex iustificationis siue iustificans, qa per gratiam iustificat. Vnde magister dans differentiam inter legem antiquā, & euangelicam, dicit lib. 3. d. 40. Litera occidens dicitur lex antiqua, non quia mala sit lex, sed quia prohibens peccata, auget concupiscentiam, & addit præuaricationem, nisi liberet gratia, quæ gratia non sic abundat in lege vt in euāgelio. Lex ergo bona est, & tñ occidit sine gratia. Distat autem lex antiqua à lege euangelica, quia diuersa sunt promissa. Ibi enim terrena, hic cœlestia. Diuersa ẽt sacramenta, quia illa figurabant, hæc autẽ conferunt gratiam. Et ideo illa occidens dicitur, hęc autẽ iustificans. Illa.n. etsi gratiam quandoq; cōferebat, hoc erat non ratione operis operati, sed solum ratione operis operantis. Hęc autem vtroque modo iustificat, & ideo lex iustificationum Dei nuncupatur. Sequitur, *Et exquiram eam semper*. Vbi aduerte q̃ per ly semper, intelligitur totum tempus vitæ præsentis, non futuræ. Hic enim exquiritur lex Dei, ut in ea proficiatur, ibi autem erit perfecta. Exquirere enim est aliquid toto corde inuestigare & quærere. Quis autem inuestigat quod habet? quis quærit quod possidet? Lex autem diuina hic exquiritur, ibi autem perfectè possidetur. Nunc ergo quęritur lex vt teneatur, tunc autem tenetur vt non amittatur.

Lex antiqua dicitur litera occidens.

Exquiritur lex in præsenti sed tenetur in futuro.

2109 *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo.*

HIc agit de secundo, s. de legis obseruatione. Orat.n. hic psal. sciens quod litera occidit, spiritus autẽ viuificat, ut per spiritumsanctum illud faciat quod per literam faciendum sciebat, ne per scientiam mandati non obseruati, etiam præuaricationis crimen accedat. Et aduerte q̃ prius postulat intellectū sibi dari, vt legem Dei possit custodire quia quicunq; perfectè legẽ intelligit, E ipsam perfectè custodit. Voluntas.n. nō pōt ferri, nisi in cognitum & per intellectū sibi ostensum. Et qñcunque volūtas vult vel facit quod nō debet velle vel facere, vel non facit quod facere debet, oportet q̃ per intellectum decipiat, vel quod ipse intellectus sit deceptus. Propter quod dicit Philos. 3. ethic. quod oīs malus est ignorans. Et hoc hic vr Aug. innuere, d. *Da mihi intellectum*, &c. Cum enim legẽ quisq; scrutatus fuerit, & ad eius alta peruenerit, in quibus tota lex pendet & prophetæ, debet Deum diligere ex toto corde, & proximum sicut seipsum. F In his.n. duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ. Et hoc iste se facturū promittit habito intellectu, cum d. *Scrutabor legem tuam & custodiā illam in toto corde meo*. Et hoc idem Amb. hic notat, d. Si intellexeris legem, seruabis eam in toto corde tuo. Quis aūt potest custodire legem domini, nisi intellectū acceperit? Qui aūt intelligit & scrutatur, seruando in semitam mandatorū deducitur. Et notat hic Ambr. q̃ lex est via iustitiarum, ut in præcedenti habetur versiculo: & est via mandatorum, vt habetur in isto vers. Et istas uias opor-G tet scrutari, si ad Christum cupimus peruenire. Vnde sic d. Hic quoq; aduertendum est, quod lex est iustitia, mandatū, & iudicium. Est.n. lex via iustitiarum sicut dictum est, *Legem pone mihi domine, viam iustificationum tuarum*: Est ẽt, & via mandatorum, vnde scriptū est, Viā mandatorum tuorū cucurri. Interrogemus ergo has vias, & ambulemus in eis, quia cū ambulauerimus vias istas, veniemus in omnium finem viarū, s. Christū, qui ait. Ego sum uia, &c. Christus ergo est finis uiarum. Ipse est.n. finis legis ad iustitiā omni credēti. Hinc audeo dicere, H quia finis iustitiarū Christus est, qui est iustitia: finis testimoniorum Christus, de quo scriptum est, estote mihi testes, & ego testis, dixit dñs, & puer meus quẽ elegi. Aduertamus ergo quantum ambulandum nobis sit, vt veniamus ad Christum. Ambulandum in lege, quia finis legis Christus est. Sine lege ergo non peruenitur ad Christum. Oportet igitur vt ambulemus secundum legem spiritualem, vt veniamus ad legis finem dominū Iesum. Oportet vt sequamur testimonia,

Omnis malus est ignorans. Error intellectus facit malitiam voluntatis.

Lex est uia iustitia & uia mandatorum.

Ioan. 14.

Ambulare qualiter debemus ut perueniamus ad Christum.

nia ut perueniamus ad magnũ legis testimonium, dominũ Iesum. Oportet vt in præceptis domini ambulemus, vt perueniamus ad magnum legis præceptũ, de quo legitur, Dictũ est antiquis, Non occides, ego autem dico vobis hoc est super omne præceptum dico itaq; nõ vsorpatoriè dixerim sed verè, quia sicut sũt sancta sanctorum, sic est præceptum præceptorum. Sed ut ista seruare possimus intellectum petamus à domino. Intelligamus quæ sit circuncisio. Circuncidit Iesus petrinis gladijs, & abstulit opprobriũ Aegypti à filijs Israel. Petra Christus est. Circuncidat te verbum Dei & gladius oris eius, & sic Aegypti carebis opprobrio. Non ergo corporis sed cordis intelligenda est circuncisio. Si intellexeris legem, seruabis eã in corde tuo. Iudæus in corde legem non seruat, sed in labijs legẽ recitat, & legem ignorat. Deniq; populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Quomodo potest legem tenere, qui lõge est à legis auctore? Sed quia hæc facere nullus valet uiribus proprijs, nisi adiuuetur ab eo qui iubet ut faciamus quod iubet, ideo ab ipso adiuuari petit ps. in sequenti versiculo, dicens.

Circuncisio spiritualis.

Matth. 5.

2110 *Deduc me in semitam mandatorum tuorum, quia ipsam volui.*

Hic agit de tertio, scilicet de legis volitione. Cum.n. nihil fit meritorium, nisi sit voluntarium directè vel interpretatiuè, sic nihil est demeritorum nisi uoluntarium, quia sicut sola uoluntate peccatur sic sine voluntate nullus meretur, vt habetur à Magistro, lib. 2. d. 25. Ideo ad hoc quod mandatorum obseruatio ac nouæ legis custodia sit meritoria, requiritur necessario quod sit uoluntaria. Et hoc notans hic psal. dicit, *quia ipsam uolui*. Sed quærendum est quã legem euangelicam, quam prius in primo versiculo dixit esse viam iustificationum Dei, quomodo hic illam dicit esse semitam cum semita multũ distet à via, quia via dicitur iter latum, sed semita est iter strictum & arctum? Ad hoc dicẽdum, quod lex diuina potest considerari vel ratione obseruationis, & sic dicitur semita, quia arcta est via quę ducit

Quæstio.

Lex euangelica dicitur uia & semita.

matth. 7.

A ad uitã, uel ratione præmiationis, & sic dicitur via lata, quia ad magna præmia perducit. Superius ergo quando ipsam dicit viam ps. oculum mentis habuit ad præmium. Nunc autem dicens illam semitam, mentem dirigit ad obseruationis meritum. Et satis habetur ex dictis Greg. Et dicentis, Arcta quippe est via quæ ducit ad vitam: eos ergo lex astringit, quia per mundi lata desideria euagãdo non incedunt. Arcta.n. bene viuendi censura est, non ampla via, sed semita, in qua quisque astringitur, quia sub præceptorum custodia solicitè coangustatur. B Annon quasi quædam angustia est itineris in hoc quidem mundo viuere, sed de huius mundi cõcupiscentia nihil habere, aliena non appetere, propria nõ tenere, laudes mundi despicere, & pro Deo opprobria amare, gloriam fugere, despectum sequi, adulãtes despicere, despicientes honorare, mala nocentiũ ex corde dimittere, & erga eos dilectionis gratiã imobilẽ in corde retinere. Quæ videlicet omnia semitæ sunt, sed & viæ magnę quia quanto in pręsenti vita pro ipsa viuendi custodia angustæ sunt, tantò amplius in æterna retributione dilatantur, &c. C Quis per tales secretas semitas legis incedere posset, nisi deductorẽ haberet qui præcedentium viã sibi dilataret? Et ideo Christũ deductorẽ petit ps. d. *Deduc me in semitam*, &c. Q. d. secũdum Aug. Parum est mihi uolnntas nisi in eo quod uolui, tu ipse me deducas. Vnde ad istum intellectum hũc versum etiam hic exponit Ambros. d. *Deduc me in semitam*, &c. Quis hoc dixit, nisi qui sequitur Christum? Non potest, hoc dicere alius, nisi qui exequitur illud, quod scriptum est, Post dominum tuum ambulabis, & ipsi adhærebis, quia ipse te deducet. D Quomodo autem deducat te Christus, audi. Nisi quis tulerit crucem suam, & post me secutus fuerit, non est me dignus. Præcedit ergo Christus vt nos sequamur, pręcedit verbum principium Christus est. Ideo Sapientia. dicit Dominus creauit me principium viarũ suarum. Aduertimus quod & principiũ Christus est, & finis viatum suarũ. Non vereor, ne quis dicat, Creatum ergo Christum asseris? Respondebo, ita creatum Christum dico, quemadmodum ipsum

Greg. 27. mor. c. 24.

Deducit nos Christus:

Deut. 10.

Luc. 15.

ipsum factum lego. Hoc est factum de muliere, factum sub lege, hoc est secundum susceptionem carnis creatum, secundum quod natus est de virgine, creatus est vt redimeret creaturas. Homo factus est vt homines à morte perpetua liberaret. Creatus est, vt vias mihi demonstraret æternas, quibus homo ad Dei regnū possit redire. Ergo quia Christus principium est viarū Dei, hoc principium sequamur. Prius ipse viā ingressus est noui testamēti vt uiā nobis deuotionis ostēderet, & ostendēdo nos deduceret. Quoniā si nos ieiunamus ante nos ille ieiunauit, Si pro nomine Dei sustinemus iniurias prius ille sustinuit pro nostra redemptione. Ceruices suas posuit in flagella, maxillas in palmas. Ascendit crucem vt doceret mortem non esse timendam. Denique quasi præcedens ait Petro, Tu me

Ioan. 21. sequere, & ideo Petrus cursum consummauit, quia secutus est Christum. Et aduerte, q̄ Christus directe deducit nos, & est ductor noster, ideo ipsum indefesse sequi debemus, exemplo formicæ errantis, vide supra, vers. 1467.

111 *Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam.*

Consequenter hic agit de quarto, s. de legis perfectione. Tanta est.n. perfectio nouæ legis, q̄ omnem amorē pecuniarum excludit, & omnem auaritiā. Et hoc est quod dixit Christus Luc. 14. Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Vnde & in lege noua præcipit Chri

Luc. 12. stus dicēs, Cauete ab omni auaritia. Iste ergo merito legem euangelicam custodire uolens, auaritiam detestatur, dicēs. *Inclina cor meum*, &c. Et vide quàm subtiliter omnia bona attribuit gratiæ Dei vt etiam nec bonū possit velle, nisi Dei gratia ipsum faciat velle, vnde vt velit rogat Deū, ut ipsum faciat velle, Quod hic deducit August. dicens, Denique & quia ipsum velle Deus operatur in nobis (præparatur.n. voluntas à Domino) ideo orat psal. d. *Inclina cor meum in testimonia tua*, &c. Quid.n. est inclinarū cor ad aliquid habere, nisi hoc velle, Et voluit ergo, & orat vt uelit. Voluit cum dicit, *Deduc me in semitam mādatorum* &c.

E Orat autem vt velit, dicens, *Inclina cor meum in testimonia tua*. Hoc itaq; orat, vt ipsa voluntate proficiat. Orat ergo vt vtiliter testimonia Dei velit. Sed quid hic sunt Dei testimonia, nisi Christi exēpla, quibus nobis attestatur & suadet vt legem euangelicam obseruemus. Vnde hic ait Aug. Quid aūt sunt testimonia Dei, nisi quibus ipse Christus sibi attestatur? Testimonijs.n. Dei aliquid probatur, ac per hoc iustificationes Dei & mādata, testimonijs Dei (idest, exemplis Christi) probantur. Et quicquid vult nobis Christus persuadere, suis testimo-

F nijs, i. exemplis persuadet, quia quidqd faciendum docuit ipse primo exemplis suis nobis ostendit. Quid est ergo Christo orando dicere, *Inclina cor meum in testimonia tua*, nisi fac me velle vtiliter sequi exempla tua. Et quia auaritia testimonijs Christi repugnat & contradicit, ideo sequitur, *Et non in auaritiam*. Et merito hoc dicit. Quis enim potest colere Deum? & sequi auaritiam? Certe nullus, cum auaritia sit idolorum seruitus. Vnde hic ait Aug. Omnis autem à nobis circūcidatur auaritia, vt gratis colatur Deus. Ad quod sanctū Iob in ago-

G ne positum tentationis, ipsum prouocat inimicus, cū de illo Deo d. Nunquid Iob gratis colit Deum. Putabat.n. diabolus quod vir iustus in colendo Deum, cor inclinatum haberet in auaritiam, & causa emolumenti vel utilitatis rerū temporalium quib. eū ditauerat Deus, velut mercenarius ei pro tali mercede deseruiret. Sed quàm gratis Deum coleret, tentatus apparuit. Si ergo cor non habemus inclinatum in auaritiam, Deū non colimus, nisi propter Deum, si aūt in auaritiam, Deum colimus propter lucrum. Et nota q̄ inter omnia alia uitia,

H auaritia impedit obseruationem legis euangelicæ, & cultum diuinum. Et ideo euangelicam legem uolens obseruare, à corde suo auaritiam expellere debet. Si enim (vt ait saluator noster) nemo potest duobus dominis, s. contrarijs, seruire, & auaritia facit hominem diaboli seruum, qui contrarius est Deo, consequēs est quòd auarus Deo seruire non potest, immo magis diabolum, uel idola colit. Vnde ait Apostolus, quod auaritia est idolorum seruitus. Quod verbū exponens

Testimonia Dei sunt exempla Christi.

Auarus Deum non colit.

Iob 1.

Auaritia peccatū est cū idololatria.

Matth. 6.

Coloss. 3.

ponens Glossa ait, Idest, tam fugienda est auaritia, sicut idololatria. Cui simile est, & par vitium, quia rebus pro Deo seruit. Vnde Apostolus sub vno verbo duo pessima & impijssima uitia prohibet, auaritiam scilicet, & idololatriam, quæ auaritia nõ est dispar malitia, quia radix est omniũ malorum. Et penè vno explétur opere, quia sicut idololatria Deo nititur auferre gloriam, ne solus nomen habeat diuinitatis, ita auaritia in Dei rebus se extendit, ut sola vsurpet res quas Deus pro omnibus fecit. Vtraque ergo Deo est inimica, quia negant Deo quæ Dei sunt. Propter quod dicit Apostolus, quòd auaritia est idolorum seruitus. Et nota quòd istud auaritiæ vitium in omnibus generaliter impedit obseruantiam euangelicæ legis, & cultum diuinum, quasi in omnibus regnãs, & imperans gradibus hominum. Hæc enim hodie regnat & dominatur in clericis, & laicis in prælatis & subditis, in regibus & popularibus. Vnde Hiere. 6. dicitur, A maiore vsque ad minorem omnes auaritiæ student, à propheta usque ad sacerdotem, cuncti faciunt dolũ. Vnde Gualfred. declarans qualiter auaritia est idolorum seruitus, & diuinũ impedit cultum, exponens prædicta verba Apostoli dicẽtis. Auaritia est idolorũ seruitus, sic ait, Verè quidem auarus idololatra est, & auaritia est idololatria, omnium quidem malorũ finis, & causa &c.

2112 *Auerte oculos meos, ne uideant vanitatem, in uia tua viuifica me.*

Hic agit de quinto, s. de legis euangelicæ directione Lex. n. euangelica omnes actus nostros dirigit, ne vanis intẽti Deum offendamus. Dirigit enim pedes, ne affectiones animæ ad vanitatẽ dilabãtur, dicens, Matth. 18. Si pes tuus scandalizat te &c. Dirigit manus, ut in nostris operibus vanam gloriam non quæramus, dicens, Matth. 6. Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, &c. Dirigit linguam, ne in vanum nomen Dei assumamus, dicens Matth. 6. Sit sermo vester est, est, non, non. Dirigit oculos ne vanitates inquiramus, d. Matth. 18 Si oculus tuus scandalizat te, &c. Et sic de omnibus alijs membris vel sensibus nostris. Et quia inter omnes sensus, visus est nobilior, 1. de Anima, quia plures rerum differentias nobis ostendit, ideo sub illo sensu oẽs alios ps. à Deo petit dirigẽdos, d. *Auerte oculos meos, ne uideant vanitatem.* Sed hic quærit August. quid orat iste, d. *Auerte oculos meos, ne videant vanitatem.* Nunquid quandiu sumus in hoc mundo, possumus non videre uanitatem? Omnia. n. quæ in isto mundo sunt uanitati sunt subdita. Omnis. n. creatura, ait Apostolus, vanitati subiecta est. Et omnia quæ sunt sub sole vana sunt. Et specialius de homine dicitur, Vniuersa vanitas, omnis homo viuens. Fortasse ergo quærit iste vt uita eius nõ sit sub sole, sub quo omnia sunt uana, Et respondet Aug. quod per ista verba. *Auerte oculos meos*, &c. Psal. orat ut intentio interior sic in omnibus operibus dirigatur ad dominum, ut omnia opera faciat propter dominum, & in nullo quærat aliquã vanam gloriam sibi. Vnde sic ait Aug. Sic ergo intelligendum est quod dicitur, *Auerte oculos meos*, &c. Magni n. interest, cũ aliquid boni facimus, cuius rei contemplatione illud faciamus. Officium quippe nostrum, non officio, sed fide pensandum est, vt, scilicet non tantum, si bonum est quod faciamus, sed præcipue si bonum est, propter quod illud faciamus cogitemus. Hos oculos quibus contemplamur quare faciamus qđ facimus, auerti postulat ne videant vanitatem, idest, ne hanc attendat propter quam faciat, cum bonum aliquod facit. In qua vanitate præcipuum locum obtinet amor laudis humanæ, propter quã multa magna fecerunt, qui magni in hoc sæculo nominati fuerunt, quærentes nõ apud Deum, sed apud homines gloriã. Et propter hanc velut prudenter, fortiter, temperanter iusteque viuentes, ad quam peruenientes, receperunt mercedem suam, vani vanam. Ab hac vanitate volens dominus auertere oculos suorũ, dixit, Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis, Alioquin non habebitis mercedẽ apud patrem vestrum qui in cælis est. Deinde cum ipsius iustitiæ quasque partes exequeretur, præcipiens de eleemosyna, de oratione, de ieiunio, vbique illud admonet, ne aliquid eorum propter gloriam

Marginalia: *Dirigit nos lex euangelica.* — A — B — C — D — *August. Quæstio.* — *Rom. 8.* — *Psal. 38.* — *Vanitas in omni opere est fugiẽda.* — *Ioan. 5.* — *Matth. 6.*

gloriam hominũ fiat. Non quia ipsa laus humana culpanda sit, sed propter ipsam laudem benè operari, hoc est vanitatem in suis operibus intueri. Qñ quidẽ & ipsa laus homini iusto quantacunq; prouenerit, non ibi eiusdem est finis boni, sed etiam ipsa referenda est ad laudem Dei, propter quam bona faciunt verè boni: quoniam non à seipsis, sed ab illo fiunt boni. Porro si bonum non est propter laudes hominum bona facere, quãto magis propter augendam pecuniam, vel retinẽdam? Et si quid huiusmodi est commodi temporalis quod nobis accedit extrinsecus, quia omnia vanitas, propter ipsam deni q; temporalẽ salutẽ non debemus facere bona, sed potius propter illam quam speramus æternã. Iste et versus de oculis corporalibus intelligi potest, quia per vanam oculorum visionem concupiscentia intrat mentem. Et sic oculi sunt quasi quædam fenestræ per quas intrat mors ad animam. Et illũ sensum hic tangit Ambr. d. Qui in via est Dei, vanitatem non aspicit, via perfecta Christus est. Qui ergo in Christo est quõo potest vanitatem aspicere, cũ Christus in carne sua omnes mũdi huius cru cifixerit vanitates? Auertamus igitur oculos nostros à vanitatibus: ne quod oculus viderit anima concupiscat. Luctatores aspicis, vanitas est, quia cernis eos de vilibus frondibus luctantes habere coronam: Equos currentes aspicis, vanitas est, quia vanè currunt: quia ascendẽtem saluare non possunt. Ante nos est Christus, ante nos brauiũ est, ad quod peruenit qui non in incertum cucurrerit. Ad hunc dirige oculos tuos, auerte à spectaculis, auerte à sæculari pompa, Sicubi sæculares agnoueris plausus, auerte ab his oculos tuos, deprime, & serua eos vt erigas melioribus, erige oculos ad cœlum, vel nocte stellarum monilia, orbem lunæ decorũ, vel die solem aspice. Specta mare, terrã circunspice, vt opere facta diuino omnis creatura te pascat. Quæ formarũ gratia in ipsis bestijs, quantus decor in hominibus, quãta in auibus pulchritudo. Hæc intuere, & non videbis iniquitatem, nec contradictionem in ciuitate. Hæc vide, & non introibit mors per fenestras oculorum tuorum. Si uideris mulierem ad concupiscendum eam, intrauit mors per fenestras, intrat mors si loquaris. Si uideris possessionem minoris vel viduæ, & cõcupieris diripere eam, intrat mors per fenestras. Si uideris aliena monilia, argentum & aurũ, & cõcupieris vt extorqueas intrauit mors per fenestras. Claude ergo has fenestras, quib. vides alienæ mulieris pulchritudinem, ne mors possit intrare. Oculi tui ne videant aliena, nec lingua peruersa loquatur &c. hæc moralia sunt. Et subdit, Est etiam & vanitas sensuum, quam oculi animæ tuæ videre non debeãt, quia illi ea vident quæ Christus damnat &c. Et quia non sufficit abstinere à malo, nisi etiam quis faciat bonum, ideo subdit psal. *In via tua viuifica me.* Quid est via viuificans, nisi Christus, qui ait, Ego sum via, veritas, & vita? Qui enim oculos suæ mentis à vanitate auerterit, conuerterit autem in uiam Christum, viuificatur. Et hoc est quod petit psal. dicens, *In uia tua,* (quæ scilicet est Christus) *viuifica me.* Ipse est enim qui dicit, Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen uitæ.

Oculi auertendi sunt à vanis. Oculorum habenda est custodia.

Nota.

Matth. 5.

Ioan. 8.

Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo. 2112

HIc agit de sexto, scilicet, de legis euangelicæ veneratione. In magna etenim reuerentia verba legis euangelicæ debent habẽ i à fidelibus, & venerari, vt ostendit Augu. & habetur 1. q. 1. interrogo &c. Istam aũt reuerentiã causat timor, non quidem seruilis, quo pœna timetur, & sic generat despectum, & odium illius, quod timetur, sed timor filialis, quo timetur offensa, & iste generat deuotionẽ, & amorem illius, qui timetur. Optans igitur talem reuerentiã habere legi diuinæ, in persona omnium fidelium ait, *Statue seruo tuo eloquium tuũ in timore tuo.* Vbi Aug. hic ait, Quid est hoc aliud: quàm dicere, Da mihi, vt faciam, quod eloqueris? Neque. n. statutum est eloquium Dei illis, qui illud in se mouet contra faciendo. Illis aũt statutum est, in quibus immobile est. Statuit itaque Deus eloquium suum in timore suo, eis quibus dat spiritum timoris sui, Timoris inquam, non illius, de quo dicit Apostolus, Non. n. accepistis spiritũ serui-

Timor duplex.

Rom. 8.

seruitutis iterum in timore. Hunc enim consummata caritas foras eijcit timorē: sed illius timoris quem dicit propheta,
Esa.11. spiritum timoris Dei, timoris itaq; casti permanentis in sæculum sæculi, timoris quo timetur offendi, qui amatur. Aliter enim timet adultera virum suum, & aliter casta. Adultera, ne veniat, casta, ne discedat. Aduerte autem quod ēt timor filialis, quo timetur offensa, nisi sapiētia, & discretione condiatur, vertit in malū. Vt puta quis timore tactus cupiens seruire Deo, affligit carnem suam ultra debitum, non parcens naturæ. Iste timor non est cū discretione & scientia, & ideo peccatū inducit. Timor aūt Dei, qui est cum scientia, & discretione, semper vertit ad bonum. Vnde hic ait Ambr. *Statue*
Psal.110. *seruo tuo* &c. Initium sapientiæ timorem domini dicit propheta. Quid est aūt initium sapientiæ nisi sæculo renunciare? quia sapere secularia, stultitia est. Denique sapientiam huius mundi stultitiam
1.Cor.1. apud Deum Apostolus dicit, sed & ipse timor domini nisi sm scientiam sit, nihil prodest: imò obest plurimum. Siquidem Iudæi habent zelum Dei. Sed quia non habent secundum scientiam, in ipso zelo, & timore maiorem contrahunt diuinitatis offensam, q circuncidunt infantulos suos, q sabbatha custodiunt timorem Dei habent, sed quia nesciūt legem spiritualem esse, circuncidunt cor-
Rom.10. pus, non cor suum. Ignem sabbatho adolere formidant, cum lex sanctificationis die libidinum ignem prohibeat accendi. Et quid de Iudæis dicam? Sunt etiam in nobis, qui habent timorem Dei, sed non secundum scientiam, statuentes duriora præcepta, quæ non possit humana conditio sustinere. Timor in eo est, quia videntur sibi consulere disciplinæ, opus virtutis exigere. Sed iustitia in eo est, quia nō compatiuntur naturæ, non ęstimāt possibilitatem. Non sit ergo irrationabilis timor. Etenim vera sapientia a timore Dei incipit. Nec est sapientia spiritualis sine timore Dei, ita timor sine sapientia esse non debet. Basis enim quædam verbi Dei est timor sanctus. Verbū enim Dei in timore sancto melius statuitur, fortius radicatur, hoc est in pectore timentis Deum, ne labatur verbū de corde viri, ne veniant volucres, & auferant

Timor filialis discretionem requirit & scientiam.

illud de incautiosi & dissimulātis affectu. Et ideo tanquam super basim bonam timoris, verbum Dei fundari postulat, dicens, *Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo*. Plena disciplinæ oratio, per quam docemur quemadmodum debeamus orare. Vel per ista verba Psal. petit spiritusancto firmari, quò immobiliter in timore Dei perseueret. Nam eloquiū Dei dicitur spiritussanctus. vide suprà, ver. 1808. Item nota q eloquia Dei multipliciter sunt vtilia, ver. 147.

Amputa opprobrium meū quod suspicatus sum: quia iudicia tua iocunda. 1113

Hic agit de septimo, scilicet, de diuinæ legis iucunditate. Vbi sciendū quòd inter alias differentias nouæ legis & antiquæ, hæc est una, quia in lege antiqua obseruātibus eam cōferebat Deus temporalia bona, & promittebat, vt patet Deutero. 28. Si audieritis vocem domini dei tui vt facias mandata eius, venient super te omnes benedictiones istæ. Benedictus eris tu in ciuitate, benedictus in agro, benedictus fructus ventris tui & iumentorum tuorum, benedicta horrea tua &c. In lege autem euangelica econtra, suis obseruatoribus in præsenti promittit & confert aduersa, vt puta flagella, persecutiones & crucem. Matthæ. 16. Qui vult venire post me, tollat crucem suam, & sequatur me &c. Et ista sunt mirabilia nouæ legis iudicia. Quæ & sancti si quo ad sensualitatē perhorrescāt, secundum tamen interiorem hominem iocundantur in eis, vnde Actuū quinto. Ibant Apostoli gaudentes à conspectu Concilij, quoniam digni habiti sunt, pro nomine Iesu contumeliam pati. Et hoc est quod de talibus nunc ait Psalm. *Iudicia tua iocunda*. Verum quia talia pati iocundè in sapientibus mundi imputatur ad opprobrium sanctis, orat Psalm. quòd tale opprobrium auferatur ab eo, vt illi scilicet, qui ista ad opprobriū imputant, conuertantur, & pati pro Christo reputent gloriosum, dicens, *Aufer à me opprobrium* &c. idest, tolle opprobrium, quod alij de me reputant, de cordibus eorū. Vel aliter, homo enim multoties aliqua habet peccata, de quibus conscientiam in particulari non habet,

Lex antiqua promittebat prospera, sed noua aduersa.

Peccata occulta sunt i nobis, qua

amen suspicamur. sed quia scit se fragilem esse, in vniuersali suspicatur se peccatorem esse. Et de talibus sibi peccatis occultis; Deo autem manifestis, quæ sunt opprobria, Petit à Deo liberari, d: *Aufer à me opprobriũ &c.* Et ad istum sensum hunc locum exponit Ambros. dicens, *Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum.* Hoc obscurè dictum videtur: sed hoc explanauit Apostolus, quod obscurè dictum videtur, vbi ait, Nihil mihi conscius sum, sed in
1. Cor. 4. hoc iustificatus non sum. Sciebat enim se hominem esse, & se cauebat ut poterat, ne post suscepta baptismi sacramẽta peccaret: ideo delicti sibi conscius non erat. Sed quia homo erat, peccatorem se fatebatur: sciens vnum esse Iesum sumẽ suum, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, ipsum solum iu-
1. Petr. 4. stificati, qui alienus est à lapsu. Similiter ergo & propheta, etsi peccatum declinare cupiebat; tamen quasi Deum repulsorem peccati cupiebat esse sui, volebat auferri opprobrium, quod suspicatus est. Et ideo deprecabatur Deum, vt illud auferret, qui solus nouerat, quod nesciebat
Psal. 68. etiam ipse qui fecit. Denique alibi ipse dicit propheta, Deus tu scis opprobriũ
Opprobriũ duplex, s. peccati, & pro Christo. meum. Quanquam & aliud opprobriũ Christi sit, quod non est verum opprobrium, sed gloria Dei. Et istud à se amputari non quærit. Crux enim Christi
1. Cor. 1. Iudæis scandalum, Græcis stultitia. Illis
Hebr. 1. ergo opprobrium, mihi uirtus est, per quam aduersarium repello, sæculũ vinco. Mihi sapientia, per quam insipientię laqueos euado. Hoc opprobrium thesauris Aegypti Moyses prætulit: maius æstimans Aegypti thesauris opprobrium
Opprobriũ Christi vile est, & gloriosum. Christi. Si opprobrium tuum gloria est ô domine Iesu, quanta erit gloria tua? Tuæ igitur gloriæ participatione quid erimus, cuius sumus opprobrio gloriosi? Dorsum meum posui in flagella, maxillas verò meas in palmas, os meum non auerti à confusione sputorum. Ecce opprobrium tuum dñe, in quo est salus vniuersorum, in quo mundi redemptio, per quod opprobrium cępimus non erubescere, qui erubescebamus, non confun-
Psal. 33. di, qui confundebamur. Denique scriptum est, Accedite ad Deum, & illuminamini, & facies vestræ nõ confundẽtur. Hoc opprobrium auferri à nobis nolu-

E mus, opprobrium crucis domini Iesu, quo nostra auferuntur opprobria. Sicut enim maledictus factus est, vt nostra maledicta deleret, homo factus est, vt leuaret hominis infirmitates, ita opprobrium factus est, vt leuaret omniũ opprobria. Hęc Ambr. Vel aliter. Vbi sciẽdum, quòd quasi naturaliter quilibet secũdum seipsum iudicat proximum suũ, vt bonus omnes suspicatur bonos, castus omnes castos, proditor omnes proditores, & huiusmodi. Vnde Eccl. 31. dicitur, Intellige rem proximi tui ex teipso. Et sic qui colit Deum pro aliquo tẽ- *Iudicat, & suspicatur quis alios sicut ipse est.*
F porali, nescit opprobrium suũ, & sic suspicatur alios facere. Si. n. & videt alios bona operari, suspicatur tamen non bona intentione, & hoc ex seipso. Et hoc est opprobrium suum, quod de alijs suspicatur, quod psalm. amputari ab ipso orat, ne. s. alios temere iudicare de occultis præsumat. Et hunc sensum hic innuit Aug. d. Quid est q̃ ait, *Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum,* cum propria facta quis sciat, sed suspicetur aliena? Et respõdet, Quamdiu enim homo non auertit oculos suos, ne uideant vanitatẽ, quod in seipso agitur, hoc de
G alijs suspicatur, ut propter quod ipse colit Deum, uel propter quod bona opera facit, propter hoc credat & alterum facere. Possunt. n. homines videre quod agimus, cuius autẽ rei contemplatione agimus, occultum est. Et ideo datur suspicionibus locus, vt audeat homo iudicare de occultis hominum, & falsa plerumque. Et si vera sit ei incognita temere suspicari. Propterea dominus cũ de ipso fine loqueretur, propter quẽ bona facere deberemus, vt oculos nostros à cõtemplatione vanitatis auerteremus, monuit non propter laudes hominũ bo- *Suspicari vel iudicare de occultis alterum non debemus.*
H na faceremus, d. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Monuit ne propter pecuniam, d. Nolite uobis thesaurizare in terra. Monuit ne propter ipsum necessarium victum atque vestitum, dicens, Ne solliciti sitis animæ vestræ, quid mãducetis, neq; corpori vestro quid induamini. Et cum hæc omnia monuisset, quia possumus suspicari eos quos iuste viuere uidemus, & quo fine faciat non videmus, propter aliquid huiusmodi *Matth. 7.* *Matth. 7.*

benefa-

benefacere, continuò subiunxit, Nolite iudicare, & nõ iudicabimini. Vnde & hic Psalm. cum dixisset, *Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum*, addidit, *quia iudicia tua iocunda*, idest, vera, hominum autem iudicia de occultis aliorum non iocunda, quia temeraria. Et ideo suum dixit opprobrium, quia de alijs suspicatus est. Hoc itaq; opprobrium amputari petebat, quod in se senserat, & in alijs fuerat suspicatus. Hæc omnia August.

2114 *Ecce, concupiui mandata tua: in aequitate tua viuifica me.*

HIc agit de octauo, scilicet de ipsius legis iustificatione. Ipsa enim lex euangelica, quia iustificat obseruantes, quia gratam confert: ideo spiritualẽ tribuit vitam. Et hoc est, quod petit Psalm. dicẽs, *In aequitate tua* (scilicet, in lege tua quæ est æquitas) *viuifica me*. Vel p æquitatem, & iustitiam Christum intellige, in quo credentes viuificantur spiritualiter, & obseruatores mandatorum eius. Vbi aduertendum, quod duo sunt præcipuè diuina mandata, in quibus tota lex pẽdet, & prophetæ, scilicet dilectio Dei, & proximi. Et qui ista toto corde obseruat, in iustitia viuit, idest, in Christo viuificatur. Et hoc notans hic Psalm. ait. *Ecce, concupiui mandata* &c. Vnde istum passum exponens August. hic ait, Duo sunt mandata dilectionis Dei, & proximi, in quibus tota lex pendet, & prophetæ. Vnde iste contra suæ suspicionis opprobrium, quod desiderat amputari, dicit, *Ecce, concupiui mandata tua: in aequitate tua viuifica me*. Ecce (inquit) concupiui ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente diligere te, & proximũ sicut me. Non in mea, sed in tua iustitia viuifica me, hoc est, istam, quã concupiui charitatem, imple in me. Adiuua vt faciam, quod præcipis, dona ipse, quod mandas. In tua iustitia viuifica me, quia in me, vñ morerer habui: vnde aũt viuã non inuenio, nisi in te: iustitia tua Christus est, qui factus est nobis iustitia à Deo, sanctificatio, & redemptio: vt (quemadmodũ scriptum est) Qui gloriatur, in domino gloriatur. In illo inuenio duo mandata quæ concupiui, vt in tua iustitia (idest in Christo) viuifices me. Vel aliter, vbi sciendũ,

Viuificamur i Christo, mortificamur i'nobis.

1.*Cor.*1.

2.*Cor.*10.

A quia aliqui viuendo sunt mortui, & aliqui viuunt moriendo, qui enim viuunt mundo, Deo sunt mortui, qui aũt mũdo moriuntur, Deo viuunt. Moritur aũt mundo, & Deo viuit, qui Dei mandata custodit, qui Deum diligit, & proximum. Et istam vitam ex obseruatione mandatorum Dei hic postulat Psal. dicens, *Ecce, concupiui mandata* &c. Et ad illum intellectum hunc versum hic exponit Ambr. dicens, *Ecce, concupiui mandata tua* &c. Diligi se gaudet Iesus, qui ideo venit in hunc mundum, quia Iesus mundum dilexit. Amari exigit, qui omnes amat, quia B charitas est. Concupiuit mandata Dei, vt bonus seruus, vt cultor sedulus. Concupiuit, non vt amator copulam meretricis, non vt auarus pecuniam, non vt luxuriosus lasciuiam: De illis enim lex dicit, Non concupisces. Dominum autem Deum præcipit diligendum, & tenaci quodam atq; interno amandum cupiditatis affectu. Et quia amicus est, qui diligit, seruus, qui timet, quasi amicus, qui oĩa fecerit, quæ præcipit ei dominus, securè postulat, dicens, *In aequitate tua viuifica me*. Audacter hoc dicit, eo quòd illa vera sit uia, qua uiuit secundum Dei iusti- C tiam, qua uiuebant Apostoli, immo qua uiuunt. Sunt enim qui uiuentes mortui sunt, & qui mortui, uiuunt. Denique alij descenderunt in infernum uiuentes, alij autem sunt corpore mortui, sed meritis suis uiuunt &c.

Viuẽs mundo, moritur Deo, & ecõtrario.

*Exod.*20.

Mors dupl. scilicet, corporis, & anima.

ET veniat super me misericordia tua, domine, & salutare tuum, secundum eloquium tuum. 2115

HIc incipit sextus octonarius. Cui præmittitur sexta litera Hebræorũ, s. Vau. Quæ litera meritò huic octo- D natio præmittitur. Interpretatur enim ipse, vel ille, & Christum significat, qui singulariter demonstratur ipse, vel ille. Christum enim Ioannes Baptista demõstrauit hoc pronomine ipse, dicens, Ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est &c. Ipse est, qui baptizat in spiritu sancto. Iste autem octonarius de Christi agit aduentu, & ipsum postulat hic Psalmista in carne uenturum, ut filium Dei, quem in maiestate sua uidere non poterat, uideat incarnatum. Hunc

Vau

*Io.*1.*&* 3.

ergo postulat, dicens, *Et veniat super me misericordia tua, domine*. Incarnatio autem Christi plurima bona nobis contulit, propter quæ auidè Psalm. ipsam postulat. Bona autem ex Christi incarnatione nobis collata maximè sunt octo, quæ hic ostendit Psalm. secundum quæ iste octonarius octo partes continet. Ostendit namque hic Psal. primò quòd per Christum perditus mundus reparatur, in principio. secundò quòd impugnans hostis superatur, ibi, *Et respondeo*, tertiò quòd verba factis conformantur: ibi, *Et ne auferas*, quartò quòd in bono voluntas radicatur: ibi, *Et custodiam*, quintò quòd in nobis Dei charitas dilatatur ibi, *Et ambulabam*, sextò quòd illata opprobria non timentur, ibi, *Et loquebar*, septimò quòd meditatio cordis perlustratur, ibi, *Et meditabar*: octauò quòd nostra operatio in Deum eleuatur. ibi, *Et leuaui*. Quantum ergo ad primum: primò petit Christi incarnationem, quia per ipsum perditus mundus reparatur, dicens, *Et veniat super me misericordia tua domine*. Quid enim nomine misericordiæ, nisi Christus, per quem misericordia facta est mũdo, intelligitur? Quid nomine Salutaris, nisi saluator intelligit Christus? Et ideo Psal. dicens, *Et veniat super me misericordia tua* &c. non nisi Christi petit aduentum, quem alibi expressius postulabat, dicens, Deus, tu conuersus uiuificabis nos, ostende nobis domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Vnde istũ passum sic exponit hic Ambr. dicens, Nam, cum propheta postulet, *Et veniat super me misericordia tua domine: veniat salutare tuum*, non est dubium quod eum videre deposcat, vt veniat in quo est fructus misericordiæ, & salutis. Quod superius Ps. 84. euidentius poposcit, dicens, Benedixisti domine, terrã tuam &c. idest, benedic. In quo euidentius domini Iesu prophetauit aduentũ. Nam terram, quam benedici postulat, satis est notum, illam videlicet esse terrã, quæ peccatum contraxit in Adam, cui dicitur, Terra es, & in terram ibis. Maledixerat autem Deus, non elemento naturæ carnis, sed carnem præuaricantiũ. Benedicitur ergo caro in Christo, ut à maledicto priore soluatur. Benedicitur caro, quam benedictus filius Dei assumpta hominis cõditione suscepit. Et ideo subdit, Ostende nobis, domine, misericordiam tuam, & salutare tuũ da nobis. Hic aũt ait, *Et veniat super me misericordia tua* &c. Totus enim iste locus dominũ Iesum sonat, qui viuificat mortuos, Lazarum ante passionem, sed plurimos tempore passionis propriæ. Ipse enim est misericordia, vtpote remissio peccatorum. Ideo dicit, ostende, quem uidere possit in corpore. Nam dominum in maiestate sua videre non poterat, quia Deũ nemo vidit unquam. Auidius propheta desiderat uidere, quem sperat tenere, quem, si uiderit, desiderat proprijs manibus comprehendere. Ideoque ait, Et salutare tuum da nobis. Hic autem, *Veniat salutare tuum secundum eloquium tuum*. Salutare Dei uirtus est, salutare Dei Christus est. Et ideo prope timentes hoc salutare. Longè ante Christus erat à nobis, longè à nationibus, descendit ad terrã, factus est propiè, cœpimus non timere. Nam qui Christum timet, non timori est subditus, sed deuotioni pietatis. Hic timor uirtutis, non infirmitatis est. Quomodo autem factus sit propè, audi, vt inhabitet gloria in terra nostra. Venit enim de cœlo in virginem, de vtero Virginis in præsepe, de Iordane in crucem, de cruce in tumulum, de tumulo in sepulcrum, de sepulcro in cœlum. Vnde benè exauditus est propheta, qui orans dixit, *Et veniat super me misericordia tua, domine* &c. Et aduerte quòd iste octonarius incipit per dictionem copulatiuam, dicens, *Et veniat* &c. quia notat quòd illam misericordiam & illud salutare cupiuit euenire, quod supra, æquitatem, siue iustitiam dixerat, dicens, *In æquitate tua viuifica me*. Per ista ergo verba, *Et veniat super me misericordia tua domine* &c. nihil aliud Psal. petit, nisi ut filius Dei in carnem ueniat, per cuius gratiam adiuti, Dei mandata seruare possimus. Vnde hunc passum hic exponens Augu. d. *Et veniat super me misericordia tua* &c. quid hic postulat Psalmista, nisi vt mãdata quæ concupiuit, per eius misericordiam faciat qui mandat? Exponit enim quodãmodo quid dixerit, *In æquitate tua viuifica*, cũ subiungit, *Et veniat super me misericordia tua domine, & salutare tuum* &c. hoc est sm promissionem tuam.

Christus dicitur misericordia Dei, et salutare.

Psal. 84.

Gen. 3.

Terra significat peccatorem.

Psal. 84.

Ioan. 1.

Salutare Dei Christ. est.

tuam. Vnde vult nos filios promissionis intelligi, ne arbitremur nostrum esse, quod sumus, sed totum gratiæ Dei attribuamus. Quod ergo ait, *In æquitate tua uiuifica me*, in Christo vtiq; viuificari cupit. Et ipsa est misericordia, quam super se postulat uenire, ipse Christus est, & salutare Dei. Quo verbo exposuit quam misericordiam diceret, vbi ait, *Et ueniat super me misericordia tua domine*. Si ergo quærimus, quæ sit ista misericordia, audiamus quod sequitur, *Salutare tuum secundum eloquium tuum*. Ab eo quippe hoc promissum est, qui uocat ea quæ nō sunt, tanquam sint. Nondum enim erāt, quibus promitteretur, ne quisquam de suis meritis glorietur, & quibus promissum est, etiam ipsi promissi sunt, ut totū corpus Christi dicat, Gratia Dei sum id, quod sum. Ex quibus omnibus patet, quod in isto primo versiculo Psalmista postulat Christi incarnationem, vt per ipsum perditus mundus repararetur, quia saluatus fuit mundus per misericordiam & salutare, quod Christus est.

Rom.9.

1.Cor.15.

116 *Et respondebo exprobrantibus mihi verbum, quia speraui in sermonibus tuis.*

Ostendit hic secundum, scilicet, quod per Christi incarnationem impugnans hostis superatur. Christus enim incarnatus, à diabolo que tentatus, nos docuit, quibus responsis hostem diabolum impugnantem cæteraque eius membra respōdendo superare possimus, quia tentatus de gula, hosti verbum respondit dicens, Nō in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo, &c. Tētatus de superbia, respondit sibi verbum, Non tentabis dominum Deum tuum. Tentatus de auaritia, respondit sibi uerbum, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Istis Christi responsionibus electa ecclesia confidenter exprobrantibus, vel tentantibus malignis spiritibus siue hæreticis, & malis hominibus confidentiā assumpsit respondendi, dicens, Et (scilicet quando) misericordia, & salutare tuum venerit ego per ipsum edocta, *respondebo exprobrantibus mihi verbum*. Et rationem assignat. q.d. *Quia speraui in sermonibus tuis* idest, responsionibus tuis. Et nota quod ista

Respondere diabolo tentanti nos docuit Christus.

Matth.4.

A litera duobus modis potest legi, primo modo ut sit sensus, *Exprobrantibus mihi respondebo verbum*, vt puta martyribus exprobratur, quia nudi, quia flagellati, quia crucifixi. Talibus autem exprobrātibus ipsi respondent uerbum, idest respondent per Christum. q.d. Verbum caro factum est, idest, Christus nudus fuit, irrisus fuit, crucifixus fuit, propter quod & Deus exaltauit illum, &c. Quid exprobrabor, qui magistri sequor vestigia, doctoris disciplinam? Alius sensus potest esse, *Exprobrātibus mihi uerbū*, ego respōdebo, vt sit sensus, Exprobrant mihi hæ-

Ioan.1.

Exprobrant nobis uerbū hæretici & infideles.

B retici mysteria uerbi incarnati, dicētes, Dicis uerbum incarnatum crucifixum, & passum, nunquid ergo & Deus est incarnatus, crucifixus, passus, & mortuus? Talibus ergo sic exprobrantibus mihi uerbum, ergo respondebo. Et quid respondebo? Quoniam propter nostram salutem descendit de cœlis, & incarnatus est, & homo factus, passus, crucifixus & mortuus, inquantum homo, non ut Deus. Et sic respondebo, *quia speraui in sermonibus tuis*, quibus scilicet sic me docuisti respondere, dicens, Filius hominis venit saluare quod perierat, & dare animam suā in redemptionem pro multis.

Luc.vlt.

Matth. 18

C Vnde istum duplicem intellectum hic notat August. dicens, *Et respondebo exprobrantibus mihi verbum*. Vtrum, verbum exprobrantibus, an, uerbum respondebo exprobrantibus, ambiguum est, sed quodlibet eorum Christum sonat. Ipsum enim verbum nobis exprobrant illi quibus Christus crucifixus scandalum est, vel stultitia, ignorantes quòd verbū caro factum est, & habitauit in nobis. Sed & si ipsum verbū exprobrent, quod eos latet, quia diuinitas ab eis non cognoscitur, à quibus eius infirmitas in cruce cō-

1.Cor.2.

Ioan.1.

D temnitur, nos ipsi uerbum respōdeamus nec exprobatione terreamur, vel cōfundamur. Verbū n. si cognouissēt, nunquā dñm gloriæ crucifixissent. Ille aūt rñdet verbum exprobrantibus, super quem venit misericordia Dei, hoc est ipsum salutare eius. Nos ergo opprobria eorum ne timeamus, sed respondeamus eis uerbum, hoc est uerbum Dei, quod prædicamus, vt quod corde credimus, verbo prædicemus. Parum est ergo in corde habere Christum, & ore nulle confiteri, dum time-

1.Cor.2.

Confiteri debemus Christum publicè, quē credim⁹ corde.

timemus opprobrium: sed exprobranti- E
Matth. 10. bus respondendum est verbum. Vt autem martyres hoc possent, promissum est eis, & dictum, Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Et ideo iste cum dixisset, *Et respondebo exprobrantibus mihi verbum*, continuò sequitur, *Quia speraui in sermonibus tuis.*

2117 *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsquequaque, quia in iudicijs tuis supersperaui.*

Veritas oris quid est. HIc ostendit tertium, scilicet, quòd per Christi incarnationem uerba factis conformantur. Veritas.n. est adæquatio ad intellectum. Intellectus autē per verba exprimitur, tunc ergo est veritas in ore, qñ bonum, quod intellectus dictat, lingua loquit̃, & qđ lingua loquitur, exterius operibus adimpletur. Quādo autem quis verum loquitur, sed quod loquitur non operatur: tunc verbum veritatis de ore suo cadit. Et tales lex euangelica reprehendit Matth. 23. Dicunt enim & non faciunt, &c. quia & ipse legislator Christus, primò facere cœpit, & postea docere. Et istud est verbum G veritatis quod de ore suo Psalmista orat non auferri, sed magis per Christum cōfirmari, dicens, *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis*, &c. Hoc autē ideo orat

Negātium Christum aliqui sunt reparati. Psalmista, quia præuidebat multos in lege noua pondere passionis vel timore pressos, Christum, cuius fidem corde ere debant, verbis negaturos, sed postea spiritusancto resumpto Christum publicè confessuros: sicut fecit Petrus, & quam plures alij. Ideo hoc prædicens Psalmista in persona talium orat, *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsquequaque*, idest, valde q.d. Et si ad horam permittis H verbum veritatis de ore meo cadere, oro vt ad veram fidei confessionem me reducas. Et hoc est q̃ hic ait August. Qm̃ plurimi pondere graui persecutionis surgēte, non valuerunt sustinere exprobratio nem, & Christum deficiendo negaueūt: ideo iste in eorum persona orat dicens, *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsquequaque.* Multi enim defecerunt ad horam negando, sed pœnitendo postea reuixerunt, vel ēt martyrij quam perdi-

derant palmā, reparata confessione sum pserunt. Non ergo *vsquequaque*, hoc est, non omni modo verbum cecidit veritatis. Ex ore.n. Petri verbū veritatis ablatum est, qui etsi ad horā negauit, timore turbatus, tn̄ flendo est reparatus, & confitendo est postea coronatus. Vel ergo loquitur in persona illorum qui negantibus plurimis remanserunt fortes, qui vsq; ad mortē pro veritate certauerūt. Vel in persona eorum qui ad tempus negauerunt, sed postea confitendo sunt reparati, ex quorum ore uerbum veritatis est ablatū, sed non *usquequaq;*. Quod F autem dicit, *Ne auferas*, intelligendum est, ne auferri sinas. Sequitur, *Quia in iudicijs tuis supersperaui*. Quid sibi vult, *in uerbis tuis supersperaui*, vel *in iudicijs tuis supersperaui*? *Respondebo* (inquit) *exprobrantibus mihi verbum, quia speraui in sermonibus tuis*: i. quoniam mihi hoc ipse promisisti: *Et ne auferas de ore meo verbū veritatis, quia in iudicijs tuis supersperaui*, idest, quoniam iudicia tua quibus me corripis, & flagellas, nō solū nō auferūt spē, verumetiā augent, qm̄ quē Deus diligit, corripit, flagellat aūt omnem filiū quem recipit. Vel aliter (iuxta primum sensum) hic orat ps. vt in doctore verbis opera concordent, ne verum sermonē opera mala confundant. Et ad hunc sensum exponit hunc uersum hic Ambros. dicens, *Et ne auferas de ore*, &c. Non auferatur ex ore tuo verbum, ne forte verbis facta non congruant, & desorment iniquitatis opera magisterium disciplinæ. Tollitur ex ore verbum, cum dicitur peccatori, Quare tu enarras iustitias meas? Et ipsa obmutescit facundia, si ægra sit conscientia. Orat ergo ps. ne auferatur ex ore suo verbum, & si auferatur, non vsquequaque. i. non penitus auferatur. Quis tantus est, qui in potestate sua gratiam disputationis esse cōmemoret, præsertim si uita redarguat quod docere præsumat, & iudicio Dei damnanda committat? Is enim qui in iudicijs Dei sperat, seruare potest verbū veritatis, quia dum veretur pœnam, custodit gratiam. Et ad hūc sensum loquitur Greg. istum versum inducendo super illo verbo Iob 12. Commutat labiū veracium, dicens, Cum sacerdos non agit bona quæ loquitur, ei etiam sermo sub-

Hebr. 12.

Verbis opera concordare debēt in doctore.

Prædicator loquēdi audaciam perdit, qui nō facit, quod dicit.

Greg. 11. mor. c. 9.

subtrahitur, ne loqui audeat, quod non operatur. sicut per prophetam dicitur, Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testam meum per os tuum? Vnde & precator, d. *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsquequaque.* Perpendi nãque, q omnipotens Deus veritatis verbum facientibus tribuit, & non facientibus tollit. Qui ergo hoc de ore suo non auferri petit, quid aliud quàm gratiam bonæ operationis quæsiuit? Ac si apertè diceret, A bono opere errare me nõ sinas, ne dũ amitto ordinem benè uiuendi, rectitudinem perdam loquendi. Et plerunq; doctor, q docere audet, qđ negligit agere, cum desierit bona loqui, quæ operari contempsit, docere incipit subditos praua, quæ agit, vt iusto omnipotentis Dei iudicio in bonó nec iam linguã habeat, qui habere bonam vitam recusat, quatenus cum mens eius terrenarum rerum amori intendit, de æternis rebus nõ semper loquatur &c.

Psal. 49.

2118 *Et custodiam legem tuam semper, in sæculum, & in sæculum sæculi.*

HIc ostendit quartum, scilicet quòd voluntas nostra per Christi incarnationem in bono radicatur. Vbi notandum, q plenitudo legis est ipsa charitas, & dilectio, vt dicit Apostolus: Et ideo nomine legis intelligitur mandatum charitatis, quo, scilicet Deus diligitur, & proximus. Quia igitur cæteris virtutib. theologicis desinẽtibus in patria, sola uirtus charitatis manebit in beatis, immo ipsa tũc in beatis erit perfectã, quia sine impedimento corporis corruptibilis, toto corde, tota mente ferentur in Deum, & vt in seipsos in proximum. Ideo de ista lege charitatis, hic dicit Psalmista, *Et custodiam legem tuam semper in sæculum* (id est, in præsenti vita) *& in sæculum sæculi*, idest, in æternum in vita futura. Sic enim istum versum hic exponit Augu. dicens, *Et custodiam legem tuam* &c. idest, si non abstuleris ex ore meo verbum ueritatis, custodiam legem tuam semper, & in sæculũ sæculi. Ex hoc enim ostendit, quid dixerit *semper*. Semper enim aliquando intelligitur quandiu hic viuitur, sed hoc non est in sæculũ, & in sæculum sæculi.

Lex Dei est charitas. Rom. 13.

Sæculum sæculi significat æternitatem.

Semper significat totũ tẽpus uitæ præsẽns.

A Melius itaque interpretatum est, quàm vt quidam codices habent, *in æternum, & in sæculum sæculi*, quia non potuit dicere in æternum æterni. Lex itaque ista intelligẽda est, de qua d. Apostolus, Plenitudo legis, charitas. Hæc enim à sanctis, quorum ex ore non auferetur uerbum ueritatis, hoc est ab ipsa Christi ecclesia, custodietur non solum in hoc sæculo, idest donec finiatur hoc sæculum, sed etiam in alterum, quod appellatur sæculum sæculi. Nec enim præcepta legis sicut hic, ibi etiam accepturi sumus vt custodiamus, sed ipsam (vt dixi) legis B plenitudinem sine ullo peccandi timore seruabimus, quia & Deum plenius, cum ipsum uiderimus, amabimus, quia Deus erit omnia in omnibus. Nec falsæ cuiquam de proximo suspicionis erit locus, vbi nullus nulli erit occultus. Istum intellectum etiã hic confirmat Ambr. d. *Et custodiam legem tuam semper in sæculum, & in sæculi sæculi.* Duo dixit, cũ vnũ satis esse posset: si unum significare uoluisset, sed quia nõ solum in præsenti vitæ huius tempore, sed ẽt in futuro post huius uitæ curriculum custodienda lex promittitur, ideo arbitror, quia & sm C eos qui exemplari, & umbræ deseruiunt cœlestium, & sm eos qui in cœlestibus sunt, secundum ueram legem cultus Deo pollicetur sibi esse viuendum, vt & hic, & ibi legem custodiat. Hic, in exẽplari, in speculo, in ænigmate, ibi, in ipsa facie veritatis. Vel aliter, qm̃ hoc, quod hic dicitur, *semper & in sæculum sæculi* in Græco, vnde translatum est, non solum significat semper, sed etiã est idem quod per omnia, vt sit sensus, *Custodiam legem tuã semper*, &c. i. per omnia, idest, per omnẽ ætatem tam corporis quàm animæ. Et istum intellectum hic ponit Ambros. d. D Possumus etiã & illud intelligere, quia illud quod hic dicitur, in Græco non solùm significat hoc, quod dicitur *Semper*: sed etiã hoc, quod est, Per omnia. Quia per omnia legem custodit, squi, cùm sit eruditus in lege, sub lege natus, & supra legem gradum suæ deuotionis promouens, liberatur à lege. Christus enim nos redemit à maledicto legis, non sine lege Dei, sed in lege factus est Christi. Aut certè sic per omnia legem custodiemus, si per legitimam pueritiã, atque adole-

Rom. 13.

Semper in Græco significat per omnia.

Aetates habet non solum corpus, sed etiã anima.

scentiæ disciplinam, iuuentutis conuersationem, senectutisq; maturitatem, singulis præscriptum ætatibus nequaquam vitæ nostræ vsus excedat: ita sint etiam & aiæ nostræ quædam videntur esse ætates, per quas percurrit, & transit, vt possit dicere, Cursum consummaui. Deniq; animæ nostræ ætas est illa, de qua dicitur, Et ætas senectutis vita immaculata. Per omnia ergo legem custodit, qui in illis corporis ætatibus, & in illis animæ nostræ processibus, non declinat à lege.

Sapien. 4.

2119 *Et ambulabam in latitudine: quia mãdata tua exquisiui.*

HIc ostendit quintum, s. q̃ per Christum Dei charitas in nobis dilatatur. Christus enim per suam incarnationem, maximam nobis charitatem ostendit, vt se pro nobis tradere vellet. Cuius exemplo in nobis excitatur charitas, ac dilatatur. Vnde de dilectione, quasi de singulari mandato ait, Hoc est præceptum meum. Sancta igitur mater ecclesia seruãs charitatis præcepta, in quibus tota lex pendet, & prophetæ, d. *Et ambulabam in latitudine*, &c. Et vide quòd hic Psalmista mutat modum loquẽdi. Nam in toto isto octonario vsque ad istum locũ locutus est optatiuè per modũ orantis, dicẽs. *Et veniat super me misericordia tua*, &c. Nunc autem incipit loqui narratiuè, quasi ostendens in omnibus prædictis se à Deo fore exauditum. Et ideo hic narrat prædictæ exauditionis effectum. Quasi dicat, Postquam fui à Deo exauditus, quia venit super me misericordia sua, & salutare suum: tunc ego eius amore inflammatus, *ambulabam in latitudine*, i. in charitate, per quam cor dilatatur, sicut per iram, & inuidiam, charitati opposita, constringitur. Sic enim istum passum exponit August. dicens, Petebat homo Dei superius adiutorium gratiæ, cum dicebat, *Et veniat super me misericordia tua, domine*, & alia similia. Nunc autẽ dicit, *Et ambulabam in latitudine*, vbi narrantis verba sunt, non petẽtis, velut impetratis, quæ petierat, cõfitetur in Dei laudibus qualem illũ fecerat misericordia domini, quam supra se venire poposcerat. Quid est igitur, *Et ambulabam in latitudine*, nisi ambulabam in charitate?

Latitudo dicitur charitas.

Ioan. 15.

Roma. 5.

E quæ diffusa est in cordibus nostris p spiritum sanctũ, qui datus est nobis. In hac latitudine ambulabat Paulus, qui dicebat, Os nostrum patet ad vos ô Corinthij: cor nostrum dilatatum est. Vel aliter hoc deducitur. Vbi notandum, q̃, quãuis Deus sit spiritus simplicissimus, omni corporali carens dimensione, tñ figuratiuè in scriptura dr habere corporũ dimensiones, vt latitudinem, longitudinem, sublimitatem, & profundum, dicente Apostolo Paulo. Vt possitis cõprehendere cũ omnibus sanctis, quæ sit Dei latitudo, longitudo, sublimitas, & profun-

F dum. Quod declarans Gregor. d. Habet quippe Deus latitudinem, quia dilectionem suam vsque ad collectionem persequentium tendit. Habet longitudinem, quia ad vitæ patriam nos longanimiter tolerando perducit. Habet sublimitatẽ, quia ipsorum quoq; intelligentiam, qui recepti in superna fuerint cognitione, transcendit. Habet profunditatem, quia damnatis inferius districtionis suæ iudicium incõprehensibiliter exerit. Quę, s. quatuor nobis i hac vita positis singulis exercet, quia & latitudinẽ amãdo, & longitudinẽ tolerando, sublimitatem, non

G solum nostram intelligentiam, sed et vota superãdo, & profunditatem suã exhibet, occultos, & illicitos cogitationum motus districtè iudicãdo. Sed eius excelsitudo, & profunditas q̃ sit inuestigabilis, nullus agnoscit, nisi qui vel contemplatione ad summa prouehi, vel occultis motibus tentationum resistens cęperit importunitate turbari. Ad propositũ ergo, quid est dicere, *Et ambulabam in latitudine*, nisi Continuè cogitabam dilectionem Dei, qua nos, s. sic dilexit, vt filium suum vnigenitum daret? Qui. n. in hac latitudine ambulat, Deum offende-

H re non potest. Vel aliter, vt latitudo spiritualis sit altitudo corporalis, sic, s. q̃ qui ambulat per viam innocentiæ, quæ est arcta, ambulat spiritualiter per viam latam, quia quod est strictum corpori, latum est menti. Et sic per oppositũ, quod amplum, & latum est corpori, strictũ est menti. Vt patet de auaro, qui quanto amplius diuitijs dilatatur exterius, tãto amplius cor eius interius coangustat. Quid est ergo ambulare in latitudine, nisi innocenter uiuere? Et istum intellectum hic

2. Cor. 6.

Ephes. 3.

Gregor. 10. mor. c. 11.

Latitudinẽ, lõgitudinẽ, altitudinẽ, & profunditatem Deus habet.

Latitudo Dei est eius dilectio.

Latitudo dicitur vita sancta et innocens.

hic Ambrosius sentire uidetur, dicens, A *Et ambulabam in latitudine*, &c. Qui secundum mandata angustam, & arctam graditur viam, ambulat in latitudine. Vnde legimus, In tribulatione dilatasti mihi. Et alibi, In tribulatione inuocaui dominũ, & exaudiuit me in latitudine dominus. Sapiens enim in cordis sui ambulat innocentia, qui mentem suã non intra corporalia, & terrena concludit, sed dirigit ad cœlestia, vt cõuersatio eius sit in cœlis. Audi multas angustias patiẽtem Paulum. Pressurã (inquit) patimur, sed non angustiamur. Et quomodo angustari poterat, cuius os semper patebat, B ne credentes coarctarentur? Ipse exponit, quid sit ambulare in latitudine. Dicit enim, Etsi corpus angustatũ est, cor meum dilatatum est. Sed qui improbus ĩ seipso coarctatur, malitiæ suæ laqueis strangulatur. Constitue mihi auarum, villarum quotidie terminos proferentẽ, & excludentem vicinos, vtrum is tibi dilatari, an coangustari uidetur, quem terra ipsa non capit? Quantacunque spacia domus suæ porrexerit, clauditur angustiis opinionis suæ finibus, cui, quod habet, non satis est. Non est talis, qui dicere possit, *Et ambulabam in latitudine.* C Sequitur, *Quia mandata tua exquisiui.* Hic huius ambulationis causam reddit, qui enim debitè exquirit diuina mãdata, profectò habet quod cupit. Vnde hic August. dicit, Si scire volueris quomodo hæc mandata quærenda sint, illud audi, quod dicit Magister bonus, Petite, & accipietis, quærite, & inuenietis, pulsate, & aperietur uobis. Et paulo pòst inquit, Si ergo uos, cum sitis mali, nostri bona data dare filijs uestris, quanto magis pater uester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se? Vbi euidenter ostendit, quod dixerat, Quærite, petite, & pulsate: non nisi ad postulandi, hoc est orandi instantiam pertinere. D Hic est ille spiritus, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris, vt Deum, proximumque diligendo, Dei mandata faciamus. Hic est ille spiritus, qui nos facit petere, quem desideramus accipere. Ipse nos facit quærere, quem cupimus inuenire. Ipse nos facit pulsare, ad quem nitimur peruenire.

Psal. 104. *Psal.* 117. *2. Cor.* 4. *Arcta via est uita peccatoris.* *Qui petit accipit, qui quærit, inuenit.* *Matth.* 7. *Luc.* 11. *Roma.* 8.

Et loquebar de testimonijs tuis in conspectu regum, & non confundebar. 2120

Ostendit hic sextum, scilicet quòd per Christum incarnatũ illata opprobria non timentur. Si enim oĩs Christi actio, nostra est informatio, & ipse ante reges, & pſides opprobriosè ductus, increpatus stetit, sequitur quòd ipsum boni sequentes, opprobria, & irrisiones, nec etiam verbera timent. vt ipsorum quilibet dicat, *Et loquebar* &c. Iste textus dupliciter exponitur, s. de malis regibus, & tyrannis, ante quorum conspectum ducti martyres, ut Christũ negantes sacrificarent idolis, in quorum tamẽ præsentia sancti martyres cõstãter Christi fidem loquebantur, & sine timore. Sic enim exponit istum locum August. dicens, *Et loquebar* &c. tanquam ille, qui petierat, & acceperat, vt respõderet exprobrantibus sibi uerbum, & non auferretur de ore eius verbum veritatis. Itaque pro illa usque ad mortem certans, nec in conspectu regum confundebatur eã loqui. Testimonia quippe, de quibus dicit, quòd loquebatur, Grecè martyria dicũtur, quo verbo iam scriptura uti: ur pro Latino. Vnde dictum est, scilicet vocabulum martyrum, quibus antè prædixerat Christus, quòd ante reges, & præsides ipsum fuerant confessuri. Vel hæc verba specialiter possunt esse cuiuslibet martyris, qui constanter Christi fidẽ ante reges, & præsides ductus cõfitebatur. Cuius exẽplum habemus in Petro, qui licet ante spiritus sancti missionẽ timẽs, Christum negauerit, post tamen omni pulso timore, Christum confitebatur, vt deducit Gregor. vide suprà versic. 2008. Secundò exponitur iste versus de bonis regibus, scilicet de prælatis ecclesiæ, & pastoribus, ante quorum conspectum loquuntur sine confusione de testimonijs Dei, qui rectam fidem sapiunt, & confitentur, & quod verbis prædicant, operibus implẽt. Et ad istum intellectũ hunc passum hic exponit Ambrosius, dicens, Possumus hic & illos reges intelligere, quibus dicitur à Petro, Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Sunt enim reges, qui offerũt in Hierusalem sapientiæ suæ munera, quibus data est gratia verbum

Martyrum constantia. *Matth.* 10. *Gregor.* 17. *mor. c.* 16. *Reges prælati dicũtur.* *1. Pet.* 2.

verbum loqui, & quadam potestate rega-
li flectere populos, & animas mulcere
sanctorum, non erubescentes in eo, quia
nihil alienum ab honestate loquerentur,
quos nemo redarguet, & repellet, quasi
non sint digni. Quos idoneos ministros
Christus fecit noui testamenti, etiam in
nullo erubescentes, eo quòd non metue
rent ne confunderentur, disceptantium
certa assertione superati. Rex igitur est,
qui non erubescat ne reprehendatur in
actu, redarguatur in sermonibus, eo quod
vita debeat esse fundatus, & verbo. Itaq;
quamuis perfectus esset propheta ut nõ
erubesceret in conspectu regum, tamen
meditabatur in præceptis Dei omni ui-
tæ suæ tempore, & opera sua eleuans,
nihil agens, quod terrenis cupiditati-
bus adhæreret.

2121 *Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi.*

HIc ostẽdit septimum, scilicet, quòd per Christũ meditatio cordis perlustratur. Cum enim Christus sit lux uera, quæ illuminat omnẽ hominem, quia nullus sine ipso illuminatur interius, hinc est, quòd ipse est, qui intellectum G nostrum illustrando, eleuat ad meditationem mãdatorum Dei, atque dilectionem. Et uide rectum ordinem uerborũ. Nam cognitio rei eius dilectionem præcedit, saltem ordine naturæ. Nihil enim potest uoluntas diligere, nisi prius illud per intellectum fuerit cognitum. Potest autem cognoscere aliquid, & ipsum non diligere. Ideo hunc ordinem seruat hic Psal. meditationẽ præponẽs dilectioni. Meditatio enim ad intellectũ pertinet. Et sicut meditationis est illius rei memoria, sic & finis dilectionis est operatio. Et hoc hic notans Ambros. dicit, Pulcherri H mus ordo iste, vt primò meditemur, & eorum præceptorum, quæ diligimus, fit in nobis assueta meditatio. Meditatio enim mandatorum cœlestium operis bo ui vsus inolescit. Nam, sicut meditationi verborum finis memoria est, vt, quæ meditamur, verba teneamus, vel finis, operatio est, actusque directus ad implenda præcepta diuina, quæ nisi quis diligat, implere non potest. Et nota, quòd isto versiculo, & sequenti Psalm. ostendit,

E quibus modis circa diuina mandatá nos habere debemus, & ipsa diligere. Quod pertractãns Bernard. dicit, Tribus modis ostendit Psalm. mandata Dei à no- *Mandatorum Dei dilectio consistit i tribus.*
bis esse diligenda, scilicet, meditatione, manuum eleuatione (idest, operatione) necnon exercitatione. In meditatione enim dulcescunt mandata Dei, considerantibus quàm salubria sunt, quàm honesta, sed alijs dulcia sunt, & suauia in meditatione, sed in operatione grauia videntur, & amara, quia ipsi pigri sunt ad operandum. Quam prigitiam à se remo uet Psalm. dum dicit, *Et leuaui manus* F *meas*, &c. Sunt item nonnulli qui meditatione, & actione videntur amare Dei mã data, & in his delectari, sed in exercitatione pusillanimes inueniuntur, minusq; constantes. Quod à se remouet Psal. dũ dicit, *Et exercebor in iustificationibus tuis*. Amor itaque mandatorum Dei cõsummatur. Alioqnin ingratus reputabitur, cum discussio venerit & actionis, & exercitationis. Et ideo actioni, & exercitationi meditationis præponit amorem, d. *Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi*.
Et attende quòd signum, quo quis Dei *Dilectionis* mandata diligat, duplex maximè reperi- *præceptorũ* G tur. Primum signum est doloris magnitu *Dei duplex* do ex illorum omissione, 2m est, volun- *est signum.*
tatis promptitudo in ipsorum obseruatione. Primum igitur declarat quantitatem amoris, quanto eius aliquid intentius diligitur, tanto enim abstinentia molestius portatur. Dicit enim Isidorus 12. *Isidorum* etym. quòd aliqui sunt equi, qui sic do- *equorum a-* minos suos cognoscunt, & diligũt, quòd *mor ergà do-* alios dominos portare recusant. Imò, si *minos suos.* alius eos uelit ascendere, statim obliti omnis mansuetudinis, ipsos non solum non sustinent, sed ipsos ad terram proijcere conantur totis viribus. Tales equos H habuerunt aliqui magni imperatores, ut Alexander magnus & Caius Cæsar, vt dicit Solinus. Sic & conformiter, sancti & electi homines, qui sunt quasi equi Christi, quos ipse Christus in nundinis huius mundi sanguine proprio emit, vt ipsum in suo corde portarent. 1. Cor. 6. Empti enim estis precio magno, glorificate & portate Deum in corde uestro. Isti dominum suum Iesum Christum non solũ verbo recognoscunt, sed etiam opere eius adimplentes mandata. Et si contingat

gat eos mutare dominum suum, sicut accidit per peccatum, statim obliti omnis mansuetudinis, continuò ipsum alienũ dominum nituntur excutere. Multi autem alium dominum dorso suo non recipiunt, nolentes portare diabolum, quia à se emptos recognoscunt, vt Christum portent dominum suum. Et in hoc ostẽdunt se Christi mandata diligere. Ioan. 14. Si diligitis me, mandata mea seruate. Secundum signum est uoluntaria pręceptorum dilectio. Dicit enim Ambros. super istum Psal. ille uerò diligit, qui sine tristitia, sine timore, sed potius uolũtario studio quàm coactè obseruat præcepta. Dicitur enim in libro De vita philosophorum, quòd Aristotel. interrogatus, quid sibi ex philosophia acquisiuisset, Respondit, Ex philosophia didici nõ coactè facere, quod aliqui faciunt propter legis timorem. Aristippus etiã philosophus interrogatus, quid Philosophus plus quàm cæteri homines haberet: Respondit, Si leges perditæ essent, omnes similiter uiueremus, vt uiuimus, legibus manentibus. Hoc enim facere philosophia docet. Et eodem modo est de veris philosophis, scilicet, de veris Christianis amatoribus ueræ sapiẽtiæ, quę Christus est. Hoc enim habent ex vera philosophia, quòd omnia quæ lex diuina pręcipit, non timore pœnæ vel coacti, sed amore uoluntatis perficiunt. Et si nulla lex esset etiam scripta, hoc idem facerent. Propter quod dicit Apostolus, quòd iustis non est lex imposita. Et ideo uoluntariè illam implere arguit philosophiam, scilicet, verum Christi amorem.
1.Cor.2. Ioan. 14 Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Et hoc est, quod Psalm. in persona cuiuslibet iusti, d. *Et meditabor in mandatis tuis quæ dilexi*.

2121 *Et leuaui manus meas ad mãdata tua quæ dilexi, & exercebor in iustificationibus tuis.*

Leuare manus est pro cælestibus operari, non pro terrenis.

OStẽdit hic octauum, scilicet, quòd per Christum nostra operatio in Deũ eleuatur. Docuit Christus nos non propter temporalia bona opera facere, sed contemplatione cœlestium, dicens Matth. 5. Attendite ne faciatis iustitiam vestram coram hominibus, &c. Cum ali-
A quid propter terrena operamur, manus deponimus ad terram, cũ solum propter Deum, tunc manus leuamus ad cœlum. Hac ergo lege doctus Psalmista dicit, *Et leuaui manus*, &c. Leuat ergo manus suas ad mandata Dei, qui illa custodit operibus, non propter aliquod tẽporale præmium, vel vanam laudem, sed solum propter ipsum Deum, & amorem cœlestiũ. Sicut econtra ille deponit manus ad mãdata Dei, qui illa propter aliquod terrenum obseruat præmium. Vnde hic ait August. dilexit iste mandata Dei & cogitando, & operando. Nam quod ad cogi-
B tationem pertinet, ait, Et meditabar in mandatis tuis, quod autem ad operationem. *Et leuaui manus meas ad mandata tua.* Vtriq; autem sententiæ addidit, *quæ dilexi*. Finis enim præcepti charitas est de corde puro. Quando isto fine, idest, huius rei contemplatione fit mandatũ Dei, tunc fit verè opus bonum, & tunc leuantur manus quia supernum est, quo leuantur. Propterea de ipsa charitate loquens Apostolus, ait, Supereminentẽ viam vobis demonstro. Nam si de opere 1.Cor.13.
mandatorum Dei merces terrenæ fœlicitatis expetitur, deponuntur manus po-
C tius quàm leuantur, quia terrena emolumenta, quæ non sursum, sed deorsum sunt, illo opere requiruntur. Ad vtrũque autem pertinet quod sequitur, *Et exercebor in iustificationibus tuis*. Exercet quippe in iustificationibus Dei lętus, qui mãdata eius, quæ diligit, & cogitandi, & operandi delectatione custodit. Vel aliter: Ad mandata Dei manus leuare, est Deum orando, manus ad Deum in modum crucis explicare corde. Vnde gl. super illud Psal. 62. Sic benedicã te in uita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas, dicit sic, Leuabo manus meas ad
D opera bona, vt Christus suas manus leuauit in cruce pro nobis, vt manus nostræ tam corporis quàm bonæ actionis extendantur ad Deum. In nomine domi- 1.Tim.2.
ni nẽpe manus suas leuat, qui bonis operibus insistendo, tensis manibus in modum crucis Deum orat. Vnde Apostolus ait, Leuantes manus puras in oratione sine ira, & disceptatione. In huius rei figura præcessit, quod Moyses in Exodo Exod.17.
legitur fecisse. Qui, dum in oratione manus ad Deum leuabat, populus Dei uincebat

cebat Amalech, dum uerò manus deponebar, superabatur Israel. Quia dum aliquis bona operatur pro cœlestibus, uincit Amalech, idest, domum, turbam, sanguinem perditionis nostræ lingentem, dum antè deponit manus, idest, pro terrenis operatur, uincitur ab Amalech. Et nota quòd multa ad Deum leuare debemus. Vide uersic. 993.

Leuare multa debemus ad Deum.

2122 **M***emor esto uerbi tui seruo tuo: in quo mihi spem dedisti.*

HIc incipit septimus octonarius, cui præmittitur septima litera alphabeti Hæbraici, quæ est Zain. Quæ litera meritò huic octonario præmittitur, quę dupliciter interpretatur, primò Zain, id est duc te. secundo interpretatur, huc. Et sic hæc litera Zain tantum ualet, sicut duc te hoc. In isto autem octonario vult cuilibet nostrum ostendere Psalmista, quibus uirtutibus seipsum possit ducere huc, scilicet, de præsentibus ad futura, de temporalibus ad æterna, de terrenis ad cœlestia, de labore ad requiem. Quoniã in hoc octonario septimo agit de spe promissionum, quæ facit omnia pacifice tolerari, per quam mens bona eleuatur de temporalibus, & visibilibus ad cœlestia & inuisibilia, in quibus est uera mentis requies, & tranquillitas. Et ideo meritò iste octonarius septimo loco ponitur quia per septimum numerũ requies denotatur. Septimo enim die requieuit Deus ab operibus suis. Præmittitur igitur litera Zain, idest, duc te huc, à labore ad requiem. Quod fit per spem in verbo diuino habitam, de qua hic agit octonarius: Quod patet si consideres, quòd spes in verbo Dei habita octo facit in nobis, secundum quæ iste octonarius octo habet partes. Nam spes primò de temporalibus ad æterna ducit animam, in principio, secundò humilitate reprimit superbiam, ibi, *Hæc me*, tertiò legis plenam inducit obseruantiam, ibi, *Superbi*, quartò iudiciorum Dei acuit memoriã, ibi, *Memor fui*, quintò compassionem efficit & clementiam, ibi. *Defectio*, sextò consolationem spiritus efficit & lætitiam, ibi, *Cantabiles*, septimò donorum Dei firmat custodiam, ibi, *Memor*, octauò solicitudinem præstat & diligentiam, ibi, *Hæc facta est mihi*. Quantum ergo ad primum, notandum quod nullus insimul spem in Deo habere potest & in creatura, & qui in creatura sperat, desperat de Deo, sicut nemo duobus dominis seruire pôt. Et hoc est, quod dicit Greg. quod in creatura sperare, est desperare de Deo. Ex quo consequenter sequitur quòd spes in Christum (qui Deus est) ponere est mentem à temporalibus ad æterna subleuare. Quod considerans Psal. solum in verbo Dei spem posuit, dicens, *Memor esto uerbi tui seruo tuo*, &c. Sed hic primo dubitatur quomodo Psalm. dicit Deo, *Memor esto*, &c. cum in Deo nulla cadat, nec cadere possit obliuio, nec mutabilis dici possit. Qui tamen in scriptura quandoque oratur, vt memoretur, vt Meméto domine Dauid, &c. & hic: quandoque verò rogatur ut non memoretur, sicut ibi, Ne memineris iniquitatum nostrarum, Psal. 78. Ad hoc hic respondet August. dicens, Non vt hominibus ista contingunt, ita intelliguntur in Deo. Nam, sicut de Deo pœnitere dicimus, qñ pręter hominum spem res mutat, consilio non mutato, quia consilium domini manet in æternum, ita dicitur obliuisci, qñ tardare uidetur adiutorium vel promissum, vel non retribuere digna peccantibus, tanquam eius memoriæ sit elapsum quod speratur siue timetur, & non sit. Sic ergo Psalm. quia sibi videbatur domini adiutorium tardare quod ardenter sperabat, Deum exorans ait, *Memor esto uerbi tui*, &c. Deus enim per antiquos prophetas promiserat uerbum suum ad nos per carnis susceptioné mittere. Ideo vt hoc cito fiat orabat Psal. dicens, *Memor esto uerbi tui seruo tuo*, &c. Vbi Aug. Cum enim dicitur. *Memor esto*, orantis desideriũ quo promissum postulat, ostenditur, nô Deus admonetur, quasi de eius mente exciderit. Quasi dicat Deo, Imple promissum seruo tuo, *in quo mihi spem dedisti*, hoc est, in quo verbo, quoniam promisisti, me sperare fecisti. Vel aliter, vt per verbum non intelligatur Dei filius, sed uerba sacræ scripturæ. quæ uerba Dei dicuntur, quia à Deo reuelata. Et omnia unum uerbum dicuntur, quia ab uno Deo, & ad unũ finem intendunt vt scilicet malum fugiendo, bona faciamus. Et ad istum sensum exponit hic Ambros.

Spes in Deo eleuat animam à temporalibus.

Gregor. 22. mor. c. 2.

Quæstio.

Respon. August.

Memoratur Deus et obliuiscitur, & quomodo.

Verbi diuini utilitas.

Ambrof. illum verbum, dicens, *Memor esto uerbi tui*,&c. Verbum Dei deiectos nos atque depressos ad cęlestem patriā prouocauit, vt desideremus æternitatē, despiciamus præsentia temporalium, futura, & inuisibilia requiramus. Vocat nos ad se Dei verbum, sicut habes scriptum, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego uos reficiam. Ideoque sequamur uocantem dominū Iesum, vt à secularibus ad perpetua transeamus, nosque ipsos regere nouerimus. Et infra. Ex istis enim attractus Psal. sperare non desinit & propheticæ fidei auctoritate conuenit dominum, vt meminerit promissorum suorum, quorum immor esse non soleat. Sanctis enim quęcūque spoponderit, implere consueuit, nostrarum immemor iniquitatum, suarum non immemor sponsionum. Ideoque admonet Psal. dicens, Vt meminerit domi nus verbi sui, quo ad sperādum nos prouocat, vt terrenis renunciemus, & inhæreamus cœlestibus. Dicit ergo, *Memor esto*, &c. q. d. Certaui, brauium peto verbi tui, quod promisisti mihi, memor esto sponsionum tuarum, quas promisisti seruo tuo, Non vsurpatoriè speraui, quia tu ipse me sperare fecisti. Seruus sum, expecto alimentum à dño, miles sum, exigo ab Imperatore stipendium, uocatus sum postulo ab inuitante promissum, &c. Et nota quòd hic Psalm. confidenter petit æternam retributionem propter tria, quæ in isto versiculo continentur. Primò propter promissionem, quod notatur cum dicitur, *Memor esto uerbi tui*. Secundò propter obedientiam, & humilitatem, quod notatur cum dicitur, *Seruo tuo*. Tertiò propter firmitatē quod notatur, dum. d. *In quo spem mihi dedisti*.

Matth. 11.

2123 *Hæc me consolata est in humilitate mea, quia eloquium tuum uiuificauit me.*

HIc ostendit secundum. s. quòd spes in Christum dat humiliatem, & reprimit superbiam. Vera enim spes non stat cum superbia, cum qua nullum stat verum meritum. Ipsa autem spes non est sine merito vero, quoniam sperare sine meritis, non est spes, sed præsumptio, vt ait Magist. lib. 3. Et sic consequens est, quòd

Spes humilitatem dat, siue causat.

A spes humilitatem exigit, & reprimit superbiam. Ideo dicitur, Spera in Deo. Et consequenter addit quomodo sperandū sit, dicens, Et fac bonitatem. Et hoc notans hic Psal. ait, *Hæc* (scilicet spes) *consolata est me in humilitate mea* Notandum tamen quòd multiplex est humilitas, scilicet virtutis, & pœnalitatis exterioris, & pęnalitatis interioris. Et de omni ista humilitate potest iste versus intelligi. Primò ergo est humilitas uirtutis, qua quis recognoscens seipsum & defectus suos, se sponte Deo subijcit, & humiliat & peccata sua confitetur contritus. Et in B ista humilitate spes habita in Christum, scilicet spes veniæ, sic humilem consolatur, sine qua peccata remitti nō possunt. Et de ista uera humilitate uirtutis, hic Aug. *Hæc me cōsolata est i humilitate mea*, hæc (scilicet spes) quæ data est verè humilibus, dicente scriptura Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiā. Vnde ore proprio etiam ipse dominus ait, Omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur. Secundò est humilitas pœnalitatis exterioris, vt puta quando quis persequitur, flagellatur & affligitur, de qua Psal. 43. Humiliasti C nos in loco afflictionis, & cooperuit nos vmbra mortis. Et sic humiles spes in Christum consolatur, dum patientes sperant talem humilitatem eis ad præmiū æternū proficere, dicentes cum Paulo, Non sunt condignę passiones huius temporis ad futuram gloriam, &c. Et de ista humilitate hūc passum exponit hic Ambros. dicens, *Hæc me consolata est*, &c. id est, hæc spes quæ verbo tuo obuenit mihi, consolata est me, vt tolerem acerba præsentium, dum facit vt sim fidelis futurus. Quomodo consolatur, accipe, Quis nos (inquit Apostolus) separabit D à charitate Christi, tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an gladius, sicut scriptum est, Quoniam pp te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis. Et qua ratione illa patiēter tolerari possint addidit, Sed in his oībus superamus pp eū, qui dilexit nos. Ergo, si quis vult aduersa superare, si est persecutio, si est periculum, si mors, si ægritudo grauis, si incursus latronū, si facultatū p̄scriptio, si quicquid eorum, quæ putantur aduersa in isto sæculo

Psal. 6.

Humilitas multiplex.

Luc. 4.

Spes dat patientiam in aduersis.

Rom. 7.

Rom. 8.

Psal. 13.

culo facilè superantur, si sit spes, quæ cõsoletur. Nam & si illa acciderint, tam grauia esse non possunt dicenti: Existimo enim, quòd non condignæ sunt passiones huius temporis ad futuram gloriã, quę reuelabitur in nobis. Quisquis enim meliora sperat nunquam leuioribus frãgitur. In tempore igitur humilitatis nostræ spes est consolatoria, quæ non confundit. Consimiliter de hac humilitate aduersitatis hũc locum hic exponit August. dicens, Bene etiam hoc intelligi potest de humilitate, qua quis humiliatur aliqua tribulatione, vel deiectione, quã meruit eius superbia, de qua dicit Sapiens, In dolore sustine, & in infirmitate patientiam habe, quoniam in igne probatur aurum, & argentum, homines verò acceptabiles in camino humilitatis. Quod ait, Acceptabiles, ibi spem dedit, quæ consolaretur in humilitate. Et dominus hanc humilitatem cum discipulis prædicauit esse uenturam à persecutoribus, non eos sine spe reliquit, sed hanc qua consolarentur dedit, dicens, In patiẽtia uestra possidebitis animas uestras. De ipso quoque corpore, quod ab inimicis posset occidi, & quasi penitus interire, Capillus (inquit) capitis vestri non peribit. Et hæc spes data est corpori Christi, quod est ecclesia, qua consolatur in humilitate sua. Propter quam spẽ dicit Apostolus, Si autem, quod non videmus, speramus per patientiam expectamus. Sed æternorum est ista spes præmiorum, hæc Augustin. Tertio est humilitas tentationis interioris, qua scilicet continue impugnamur à mundo, à carne, & à diabolo. Et in ista nos consolatur spes diuini adiutorij, de qua humilitate hic ait Ambr. Tempus autem tentationis, tempus humilitatis animæ nostræ arbitror esse. Humiliatur enim anima nostra, dũ traditur tentatori, duris examinari laboribus, vt luctetur, & certet, congressum contrariæ experiens potestatis. Sed in hac humilitate tentationis nos consolatur spes verbi diuini. Quod hic ostendit August. dicens, Est & alia spes, quę in humilitate tentationis plurimum nos consolatur, quę sanctis data est in verbo Dei scilicet adiutorium gratiæ pollicentis, ne quis deficiat, de qua re ait Apostolus, Fidelis Deus, qui non patietur uos tentari supra id, quod potestis, sed faciet cũ tentatione etiam prouentum, vt possitis sustinere. Hanc etiam spem dedit saluator ore suo, quando ait, Hac nocte postulauit Sathanas uexare vos, sicut triticũ. Et ego rogaui pro te, Petre, vt non deficiat fides tua. Hanc etiã spem dedit orantibus, quando docuit, ut dicamus, Et ne nos inducas in tentationem. Quodammodo enim promisit se daturum suis periclitantibus, quod dici voluit ab orantibus. Et nimirum de hac spe, quæ est auxilium gratiæ, magis iste versus est intelligendus dicere, *Hæc me consolata est in humilitate mea*. hæc Aug. Sequitur, *Quia eloquium tuum uiuificabit me*. Eloquium enim Dei nos uiuificat, quia uerbũ Dei vita est interioris hominis, dicente Christo, Non in solo pane uiuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Quod hic exponens Ambros. ait. Viuificatur anima eloquio Dei, hoc est enim animæ nostræ uitalis substantia, qua alitur, pascitur, & gubernatur. Nec quicquam est aliud, quod uiuere faciat rationalem animam, quam eloquium Dei. Sicut enim augetur eloquium Dei in anima nostra, dum suscipitur, dum intelligitur, dum comprehenditur, ita etiam & vita eius augetur. Et quemadmodum econtrario eloquium Dei deficit in anima nostra, ita & incurrit eius vitæ defectus. Itaq; vt connexio ista animæ, & corporis nostri, spirituali uita animatur, atque alitur, & tenetur, ita uerbo Dei & speciali gratia anima nostra viuificatur. Vnde omni genere studere debemus vt reliqua omnia post habentes congregemus nobis eloquia Dei, & congeramus in principale nostrum, in sensus, in sollicitudines, considerationes, actusque nostros, vt eloquijs scripturarum facta nostra conueniant, nec à serie præceptorũ diuinorũ actus noster discordare uideatur, quò possimus & nos, d. *Quia eloquiũ tuum uiuificabit me*, hæc Ambr. Et hoc est quod dicit saluator, Qui uerbum meum audit & credit, habet uitam æternam.

Rom. 8. Eccl. 2. Luc. 21. Spes consolatur in tentationibus. 1. Cor. 10. Luc. 22. Matth. 6. Eloquium Dei, & verbum est anima uita. Matth. 4. Nota bene totum. Ioan. 6.

Superbi iniquè agebant vsquequaque, à lege autem tua non declinaui. 1124

Hic ostendit tertium, scilicet quòd spes plenam inducit legis obseruãtiam. Quoniam, vt statim dictum est, quis-

quisquis meliora sperat, nunquam leuioribus fatigatur. Cum igitur multo maiora spes nobis conferat præmia, quàm sint labores quibus lex adimpletur, sequitur propositum, illi autem quibus spes deficit, laborem præceptorum recusant. Et hoc est quod hic ait Psal. *Superbi iniquè agebant vsquequaque*, superbi, idest spem non habentes &c. ista litera duobus modis exponitur. Primò de superbis persecutoribus ecclesiæ, qui in martyres sæuiebant. Qui quantò plus inique agebant tantò fortius martyres spe retributionis æternæ consolati, ad obseruationem diuinæ legis animabantur. Vnde ad istum sensum hunc passum exponit August. dicens hic, Superbos intelligi uoluit persecutores humilium; hoc est ipsos persecutores piorum. Et ideo subiecit, *A lege autem tua non declinaui*. Illos iniquè dicit egisse, quia non solum impij erant, verùm etiam pios impios esse cogitabant. In hac humilitate, & tribulatione spes consolata est martyres, quæ data est in verbo. Det ergò verbum pollicentis adiutorium, ne deficiat martyrum fides, & præsentia spiritus sui, uires impatientius laborantibus, vt euaderet de muscipula venantium diceret, Nisi quia dominus erat in nobis, fortasse uiuos deglutissent nos. Vel aliter exponitur de quibuscunq; superbis. Et primò ostēdit quàm graue sit peccatum superbiæ, & cōsequenter spei vtilitatem, quæ legem Dei conseruat. Quantum ad primum, dicit, *Superbi iniquè agebant vsquequaque*. Quod declarās hic Ambros. dicit. Maximum peccatum in homine superbia est, quoniam quidē inde manauit nostri origo delicti. Hoc telo nos primum diabolus vulnerauit, & perculit. Nam nisi homo serpētis suasione deceptus, sicut Deus esse voluisset, & verum, falsumque cognoscere, quod penitus discernere humana fragilitas nō poterat, ideoque, quod sequeretur, acceperat, ne temerariæ usurpatione de illa paradisi fœlicitate decideret. Nisi, inquā, homo suis non contentus finibus interdicta temerasset, nunquam feralis culpæ ad nos transisset hæreditas. Et quid de homine dicam? Ipse diabolus per superbiam, naturæ suæ amisit gratiam. Denique cum dixit, Ponam thronum meum super altitudinem nubium, & ero similis altissimo, cum consortijs cecidit angelorum. Cuius criminis digna mercede damnatus, hominem sibi participem requisiuit, in quem consortium suæ transfunderet offensæ. Quid igitur hoc peccato potest esse deterius, quod à Dei incepit iniuria? Ideoque & scriptura dicit, Superbis Deus resistit, tanquam suæ coutumeliæ propulsator, veluti quoddam susceepit aduersus superbiam speciale certamen, tanquam dicat, Meus iste aduersarius est qui me lacessit, mihi debetur ista congressio. Vnde Psalmista commendare uolens humilitatem suam nulla superborum iniquitate attentatus, ait, *Superbi iniquè agebant nimis*. Vnde non solum iniquitatem superborum, sed etiam nimiam iniquitatem pariter declarauit, quæ euenit superbis quorum ne aliquo tentaretur contagio, alibi dicit, Superbo oculo, & insatiabili corde, cum hoc non edebam. Quid autem remedij contra superbiam spes conferat, adiungit, dicens, *A lege autem tua non declinaui*. Vbi Ambros. sequitur dicens, Itaque quoniam quanta uis mali esset in superbia, expresserat, ideo quemadmodum uinceretur, docere nobis debuit. Meritòque Psaltes, quasi bonus doctor ostendit remedium, quo exaggeratur uenenum. Audi ergo quomodo uirus excludas superbiæ, *A lege autem* (inquit) *tua non declinaui*. Sola igitur lex Dei potest heberare superbiæ virus, quæ informauit virum deuotioni deditum, quali se regere debeat cautione. Multi enim non solum alieni à fide, sed etiam qui uidentur non mediocria scripturarum præcepta gustasse, tentari solent prosperis superborum processibus. Videntes eos, qui præuaricantur legem impietatis arbitros, arrogantes, contemptores fidelium, extollentes se aduersus eos, qui humiliantur & cœlestia meditantur præcepta, in hoc sæculo abūdare diuitijs, præconio, honoribus, potestatibus, eisque quò grauiora commiserint, eò affluentiores successus cōmodorum sæcularium secundare. Econtra autem iustos uiros plerunque laborare inopia, amissione filiorum, sterilitatibus coniugum, quibus visis exagitari, atque turbati, sensum mentis inclinant, vt putent Dei in hoc errare iudicium, non tenentes caput ueritatis. Quo euidentissimè

Marginalia: Superbi sūt persecutores martyrum. — Psal. 123. Superbia quam grauē sit peccatum. — Esa. 14. — Iacob 4. — Psal. 100. Lex Dei deponit superbiam.

mè comprehenditur, non in hoc sæculo, sed in futuro repositam nostrorum remunerationem esse meritorum. Sed paucorum est istud aduertere, hæc Ambros. Hoc ergo aduertere nos suo exemplo docet Psalmista, dicens, *A lege autem tua non declinaui*. Quasi dicat, Etsi superbi prosperos hic habeãt successus, iusti aũt & humiles aduersos, tamen quia spe doctus quòd non hic dantur malorũ supplicia, præmiaque bonorum, sed in futuro danda reseruantur. Ideo à lege Dei nõ declinaui, in futuro præmiari cupiens, non in præsenti. Et hoc est quod subdit.

2125 *Memor fui iudiciorum tuorum à sæculo domine, & consolatus sum.*

Iudicia Dei iustos consolantur, peccatores autẽ terrent.

Hic ostendit quartum, scilicet, quòd spes iudiciorũ Dei renouat memoriam. Spe enim speramus, non in præsenti, sed in futuro ueram, & finalem esse omnium retributionem. Quod dũ intentè cogitamus, recordamur iudiciorum Dei mirabilium, quia scilicet hic boni premuntur aduersitatibus, & mali prosperitatibus exaltantur, quod ideo faciũt Dei iudicia, vt mali, si quid boni fecerũt hic præmium accipiãt, sed in futuro supplicium. Et boni, si quid hic puniendum commiserint, hic puniantur, vt in futuro plenius præmientur. Et hæc iudiciorum recordatio magnam consolationem iustis ministrat. Et hoc est, quod ait Psalmista dicens, *Memor fui iudiciorum tuorum à sæculo, domine, & consolatus sum.* Quis enim iustorum non cõsoletur hæc iudicia cernens? Quod hic declarãs Ambros. ait, Nisi enim unusquisq; legis instructus & informatus exemplis credat, semper vera Dei esse iudicia, citò declinat à lege. Qui aũt præterita repetit, ex semetipso colligit seriẽ ueritatis, cognoscit q peccator nequaquã pœnã suæ impietatis euadat, neq; iustus æquitatis suę præmijs defraudetur. Reiexu enim animo, q ab initio Adam propter mandati cœlestis præuaricationẽ de paradisi eiectus est incolatu. Et Cain parricidialis sceleris precium, diuina sententiæ auctoritate damnatus exoluerit. Quòd Enoch propter deuotionem raptus ad cœlũ terrenæ malitiæ virus euaserit. Quòd Noe pp iustitiã diluuij uictor, generis factus superstes humani sit. Quòd Abrahã pp

Iudicia Dei sunt iusta.

E fidem, seminarium posteritatis suæ toto orbe diffuderit. Quòd Israel propter laborum tolerantiam populum credentiũ proprij nominis signaculo consecrauerit. Quod Dauid propter mansuetudinẽ regali honore donatus, senioribus fratribus antelatus sit. Quod Helias propter zelum Dei curru eleuatus in aerem cœlestis sedis hospitium noui generis acquisierit incolatum. Hæc qui nouit retexere, habet unde gratiam suæ consolationis acquirat. Et aduertit q iudicia Dei vera, iustificata in semetipsa desiderabilia super aurum, & lapidem preciosum

Psal. 18.

F multum, & dulciora super mel, & fauũ. Etenim seruus tuus custodit ea. Custodienti igitur dulcia sunt diuina iudicia, negligenti aũt illa, esse amara dubiũ non est, quia non aduertit in opprobrij turpitudine peccatorum, propositum sibi diuinæ euentum esse sententiæ. Qui autem sibi bene conscius est, non turbatur utique. d. Hæredes sumus Dei, cohæredes aũt Christi, si tamen compatimur, vt glorificemur. Sed quis nostrum huiusmodi, vt mandatorum diuinorum serie consoletur? Et addit probans hęc per exemplũ dicens, Terribilia etiam sunt peccatori-

Iudicia Dei peccatorib⁹ terribilia, iustis sunt dulcia.

Rom. 8.

G bus humana iudicia, quanto magis diuina formidinis sunt? Denique ut ex istis illa, quæ diuina, & terrena sunt, colligamus exemplo, videmus in hoc sæculo innocentes lætos ad iudicium festinare, odisse moras, celeriter affectare iudicium, reos autem refugere, & pauere, differre, vitare, mœstificari. Denique cum diuini iudicij adierint constitutum, trepidant, tabescunt, labefactantur. Beatus itaque ille, qui illud cœleste iudiciũ lætus expectat. Scit enim sibi regnum cęlorum, angelorum consortium, coronã quoq; bonorũ repositam esse meritorũ.

H Ex quibus omnibus patet, q memoria iudiciorum Dei iustos consolatur. Vnde & Greg. d. q iusti diem iudicij lætanter expectant, vide ibi. Quod nunc exprimens Psal. d. *Memor fui iudiciorum tuorum à sæculo, domine, & consolatus sum.*

Gregor. 31. mor. c. 18.

Defectio tenuit me, pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam. 2126

Ostendit hic quintum. s. q spes in verbo habita in nobis causat, respectu proximorum, compassionem, &

cle-

Peccata proximorum plus displicere debent nobis quàm propria pœna.

clementiam. Cuius ratio est, quia spes
vera includit amorem illius, in quo spe
ratur. Amor aūt assimilat amātem ama-
to. Ex quo sequitur ꝙ sperans in Dei
verbo similis illi existit. Sed Dei verbū
fuit summæ compassionis erga nos pec
catores, & clementiæ, intantū ꝙ plus do
luit nostra peccata q̃ suas pœnas, quia
pro nostris peccatis delēdis in corpore
suo pœnas, ac etiā mortē recepit. Et hoc
est, ꝙ hic ps. in persona martyrū ac alio
rum iustorum, qui persequebantur à ma
lis, plus dolens pro ipsorum peccatis q̃
pro proprijs pęnis ait, *Defectio tenuit me
pro peccatoribus*, &c. defectio, idest, tæ-
dium, vel dolor. Isto modo hic exponit
hunc versum Amb. d. *Defectio tenuit me
pro peccatoribus*, &c. Non est hoc commu
ne cum multis, nam plurimorum est cō
tristari, si quam ab aliquo patiātur iniu
riam, si læsi, si decolorati sunt. Nostra. n.
causa est, nos infirmiores, fraudi nobis
aliquos dolemus fuisse. At vero qui for
tior est, nō propriam contumeliam do-
let, sed aliena peccata, & in sua iniuria
lapsum alterius ingemiscit, & causam se
fuisse deplorat lædendi erroris. Exem-
plum accipe apostolicum. Paulus enim

2. Cor. 2.

peccata flebat aliena, sicut ipse ait, Nam
ex multa tribulatione, & angustia cor-
dis scripsi vobis p multas lachrymas. Et
cū ipse contristaret, eos ipsos, quos ar-
guebat cōtristari nolebat. Deniq; addi
dit, Vt non contristemini, sed vt sciatis,
quā charitatē habeo in vobis abūdātius.
Contristari. n. volebat vsque ad pœnitē
tiā lapsos, non usq; ad męstitiam profun
diorem, tantum ut eorum qui arguebā-
tur męstitia, gaudium fieret arguēti. Vn
de ait, Si. n. ego contristor vos, & quis
est, qui me lætificet, nisi qui cōtristatur
ex me? Arguit itaq;, vt alleuiet diuturni
tatem mestitiæ, quo pęnitētia fieret in
salutem. Damnat ut absoluat, excludit

Dolere debemus plus peccata aliena quam pœnas nostras.

vt recipiat, nō ignoscit, ut liberet. Ideo
talis Paulus, qa bene peritus in lege, co-
gnouerat pręceptū d. *Defectio tenuit me
pro peccatoribus derelinquentibus legem
tuam.* Dolebat ps. non quia contemneba
tur, non quia appetebatur ipse, sed quia
lex Dei derelinquebatur. Et eorum qui
hoc faciebant damnū dolebat ꝙ perirēt
Deo. Sicut. n. bonus pater filij in phre-
nesi constituti, cum ab eo maledicitur,

A verberatur, afficitur iniurijs, non suam,
sed ægroti deflet ærumnam, & contume
liam dolet, non ꝙ sibi sit irrogata, sed
quia per furorem, quid facit æger, igno
rat. Ita uir bonus, cum uidet peccatorē
non reuereri, non honorare etiam ca-
nos senioris, quo præsente, aliud faciat
indignum, non agnoscere quadam pec-
cati insania, quàm indecora, & inhone-
sta committat, quasi moriturum dolet,
quasi desperatum à medicis ingemiscit.
Et, vt bonus medicus primò monet, de-
inde etiamsi grauia patiatur, tamen tan
quam ille ægrum, & si cædatur, sustinet,
B & si maledicatur, non derelinquit, &
quicquid potest medicinæ adhibere, nō
denegat, nec tanquam contumacem de
serit, sed tanquam bene de se meritum
omni studio sanare contendit, exercens
non solum artis peritiam, sed etiam mē
tis benignitatē. Ita ergo & iustus, cū con
temnitur à peccatoribus, non auertitur.
& cum læditur, furoris illud putat esse,
non improbitatis, magisq; vulneri eius
medicinam afferre desiderat, & compati
tur, & dolet, non propter se, sed pp illū,
qui desperato laborat incōmodo, & di-
cit, Hunc vnum ex fratribus sic labora-
C re, sic affici video, ut faciat mihi iniuriā.
Qui si cognosceret, me honoraret utiq;
non læderet. Ergo si iustus sum afficior
propter dilectionem, propter charitatē,
propter ecclesiæ damnum, propter cor-
poris Christi detrimentum. Hoc est er-
go, quod dolet psal. Et ideo dolet, quia,
cum unum membrum patitur, cætera
membra compatiūtur. Et hoc est quod
ait, *Defectio tenuit me pro peccatoribus de-
relinquentibus legem tuam.*

Cantabiles mihi erant iustificationes 2127
tuæ, in loco peregrinationis meæ.

D

OStendit hic sextum, scilicet quòd
spes consolationem spiritus effi-
cit, & lætitiam. Si enim spes lucri tem-
poralis lætificat temporales homines,
multo fortius spes spiritualis (quæ est
certa expectatio futurę beatitudinis ex
Dei gratia proueniens, & meritis) spiri
tuales homines lętificat. Et ideo gratias
læti agunt Deo, qui ipsos iustificauit, &
in spe constituit. Et hoc est, ꝙ hic ait ps.
Cātabiles mihi erāt iustificationes tuæ, &c.

Vbi notandum est q. Dei iustificationes in hoc loco peregrinationis sedulè Deo cantare debemus propter multa. Primò propter gratiarum actionẽ. Ideo, enim cantus fuit inuentus, primò vt uoce sonora alicuius laus exprimeretur. Sic & ecclesia cantando Deum laudat, Laudare autem Deum est ei gratias de acceptis reddere beneficijs. Et ideo ne Deo simus ingrati, hic continuè iustificationes eius, quibus nos iustificat, & beneficia cantãdo corde resonare debemus. Et ad istum intellectum hunc passum exponit Bernardus d. *Cantabiles mihi erant iustificationes*, &c. Quoties tentatio superatur, aut uitium subiugatur, aut imminens periculum declinatur, aut laqueus insidiantis deprehenditur, aut vitiosa, aut inueterata quæcunque animæ passio semel, perfecteque sanatur, aut multum cupita, & petita virtus tandem aliquando Dei munere obtinetur, toties iuxta psal. personet gratiarum actio, & vox laudis, & ad singula quæq; beneficia benedicatur Deus in donis suis. Alioquin ingratus reputabitur cum discussio aduenerit, qui non poterit Deo dicere, *Cãtabiles mihi erãt iustificationes tuæ*, &c. Secundò propter memoriæ commendationem. Quod .n. alta voce cantatur, magis memoriæ commendatur. Et ad istũ sensum hunc versum hic exponit Amb, dicens, Quæ .n. bene memoriæ tenemus, cantare consueuimus, & quæ melius cãtantur, melius nostris adhærent sensib. Dicit ergo, *Cantabiles mihi erant*, &c. Quia non perfunctorie transire debemus, quando legimus, vt tunc tantum, cum legerimus, in memoriã eorũ redire videamur, sed ẽt cum abest codex manibus, non tanquam animalia quæ probãtur immũda in lege, sed tanquam animalia munda, quæ ẽt canendo pascuntur, quæ ruminare consueuerunt, ex semetipsis alimenta sibi recondita proferẽtes. Ita & nos de nostræ memoriæ thesauro, de interioribus nostris ruminandum nobis pabulum spiritualè promamus, hymni nobis, cantica nobis, psalmi nobis, iustificationes domini sint, psallamus spiritu, psallamus & mente, Ne, si obliti fuerimus in tempore necessitatis, dicat vnicuique, Abiecisti sermones meos retrorsum. Et ideo ut expelleret, & elimi-

Cantare Deo est ei gratias agere.

Cantare memoriam fortificat.

1. Cor. 14.

E naret obliuia à domo sancta sua, cantores sibi fecit verus Salomõ, qui toto spiritu conquirendæ cognitioni diuinitatis intenderent. Ex quibus apparet, q. hoc quod dr, *Cantabiles mihi erant*, &c. idem est, q. Memoriter retinebam iustificationes tuas. Tertiò propter spiritussancti inuocationẽ. Prophetæ .n. qñ spiritum propheticum in seipsis excitare uolebant, psallendi peritum iubebant psallere, quò suaui inuitata dulcedine, spiritualis infunderetur gratia. Sic .n. de Heliseo dr 4 Reg. 3. quod cum in seipso spiritum propheticum excitare vellet, F ait, Adducite mihi psaltem. Cumque caneret psaltes, facta est super eum manus domini, & prophetauit. O quàm ergo dulcis cantilena, quæ non corpus effeminat, sed mentem animumque confirmat. Sic ergo isto modo quid est dicere, *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ*, nisi Iustificationes corde cantando quærebam? Quarto propter spiritus mali expulsionem. Spiritus .n. maligni melodiam cantus maximè spiritualis odiũt, propter cõcordiam vocum, & ipsa audita fugiunt. Sic .n. habemus 1. Reg. 16. quã docunq; spiritus malus arripiebat Saul, G tollebat Dauid citharam & percutiebat manu sua, & Saul leuius habebat, & recedebat ab eo spiritus malus. Si igitur spiritus malus per cãtum fugatur, quanto magis absens impeditur ne accedat? Dicat ergo psal. *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ*, s. ad prohibendum spiritũ malignum, qui mihi insidiari conatur, quandiu sum in præsenti vita. Quod notat d. *In loco peregrinationis meæ*. Et notãter dicit *in loco peregrinationis meæ*, ad denotandum, q. qui vult cantum suũ prædictas habere virtutes, mundum istum pro peregrinatione habere debet, non H pro patria ciuitate, quia scilicet mẽte in cęlis debet conuersari, non in mundo. Vnde istum passum sic Ambros. hic exponit, dicens, Sed, quia non satis est, vt quis cantabiles habeat iustificationes Dei, nisi terrenarum exuatur seruitio solicitudinum, ideo subdit dicens, *In loco peregrinationis meæ*. Vnde & Apostolus non vult nos in domo Dei fidei uocatione aduenas esse, atque peregrinos, sed ciues sanctorum, & domesticos Dei. Qui enim domesticus Dei est, exul est in mundo.

Cantare excitat spiritũ propheticũ.

Cantus daemones fugat.

Sancti peregrini sunt in mundo, & ciues cæli.

in mundo. Qui conuersatur in cœlestibus, peregrinus est in terris. Qui ergo cantat iustificationes Dei, hic in loco peregrinationis debet esse. Qui enim cantat vacuus est, & diuersarum cogitationum curas abijcit, sequestrat auaritiam, non solum corporis voce, sed etiã mentis viuaciter se mulcet. Non enim tanquam mœstus inopiæ solicitudine, sed tanquam liber ab omnibus affectibus corporalium passionum esse debet. Sic enim & alibi cantabat ps. dicens, Gaudebunt labia mea cum cantauero tibi, & anima mea quam redemisti.

2.Petr. 2. *Psal. 70.*

2128 *Memor fui nocte nominis tui domine: & custodiui legem tuam.*

HIc ostendit septimum, scilicet, quòd spes mandatorum Dei firmat custodiam. Cum enim spes sit certa expectatio futuræ beatitudinis, quæ haberi non potest sine finali perseuerantia in diuinis mandatis, consequens est, quòd spes illam perseuerantiam finalem concernat, ut habeus veram spem, quandiu est in nocte præsentis exilij, diuina mandata meditetur, & seruet. Et hoc est quod hic ait ps. *Memor fui nocte nominis tui domine*, &c. Dicitur ergo nox præsens vita, vel præsentis vitæ miseria. Dicit ergo, *Memor fui nocte nominis tui*, quia in miseria, & aduersitate positi, nomen domini magis inuocare coguntur, quàm prosperitate florentes. Et ideo ait, *Memor fui nocte nominis tui*. Vnde hic ait Ambros. Non est magnum, si tunc nominis Dei sis memor, & domino gratias agas, quando in prosperis, & secundis es, sed si tũc adhæres Christo, quando persecutor te exagitat, quando aliqua procella perturbat. Amisisti filium in illo dolore, in illa nocte, in illa destitutione memento domini Dei tui. ne quasi non exauditus ingratus sis, & in tua præuaricceris ærumna. Pulsus es in exilium, memento domini Dei tui, ne patriæ interdictæ tibi charitatẽ Deo præferas. Alicuius diuitis oppressus es potentia: amisisti proprias facultates, indiges sumptu, memẽto domini Dei tui, ne nox te egestatis abducat à deuotionis affectu. Hoc est.n. mandatum legis, ut in nocte magis quæras, quando magis exaudiaris à domino

Spes. *Aduersitas dominum inuocare facit* *Nox aduersitatem significat.*

A & possis dicere, In tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine. Sic ergo in nocte memor est nominis Dei, qui in aduersitate Deo gratias agit, Deum laudat. Et qui in hac mortalitate positus, totam virtutem, & gratiã suam Deo, non sibi attribuit. Et ad hũc intellectum hunc locum exponit Aug. dicens, *Memor fui nocte nominis tui, domine*. Nox est præsens vita, vbi est mortalitatis ærumna, nox est in superbis iniquè agentibus, nox est in tædio à peccatoribus relinquentibus legem, nox est in loco peregrinationis huius, donec veniat B dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis. In hac ergo nocte memor debet esse homo nominis Dei, vt, qui gloriatur, in domino glorietur. Sic enim quisque non in sua, sed in Dei iustitia à Deo sibi donata, custodit legem Dei. Sicut iste ait, *Memor fui nocte nominis tui, domine, & custodiui legem tuam*. Quam non custodisset, si in sua virtute confidens, nominis Dei memor non fuisset. Adiutorium enim nostrum in nomine domini. Vel aliter, vt nox accipiatur magis ad literam, scilicet pro tempore noctis, ut distinguitur contra diem, quia, sicut illo C potissimum tempore vigẽt tentationes carnis, & dæmonis, sic & deuotionis feruor maior insurgat. Et ad hunc intellectum hic exponit Ambros. hunc versũ, dicens, *Memor fui nocte nominis tui*. Hoc nomen inuocetur noctibus, & diebus, ut nullum tempus precandi vacuum sinat sancta deuotio præterire. Si studentes igitur doctrinis sęcularibus perparum somno indulgent, quanto magis, qui Deum cupiunt cognoscere, non debẽt somno corporis impediri, nisi quantum naturæ opus est? Dauid per singulas noD ctes lectum suum lachrymis lauabat, surgebat etiam noctis medio, ut domino confiteretur. Et tu totam noctem sopori existimas deputandam? Tunc magis tibi orandus est dominus, & tunc præsidia postulanda, tunc culpa cauenda, quando videtur habere secretum, quando maxime in circuitu meo, & parietes me operiunt. Considerãdum quia Deus omnia intuetur abscondita. Ne dixeris ergo, Circunfusus sum tenebris, quis me videt, & quem vereor septus parietibus, &

Psal. 117. *1.Cor. 4.* *2.Cor. 10.* *Psal. 123.* *Nocte est orandum.* *Psal. 6.* *Eccl. 23.* *Psal. 31.*

 inclusus?

inclusus? Quia vultus dñi super faciẽt es mala, Deinde si arbitrũ nõ vides, temetipsum non vides? conscientiæ tuæ testimonium non vereris? Nescis illam caliginem noctis non opertorium sed incẽtiuum esse peccati? Cum somno, & cibo feruent corpora, tunc etiam mentis vigor sopore laxatur, & somno resoluitur. Tunc irrepit impuri libido concubitus, tunc perturbatur cor, squalore immunditiæ: non veretur castitatis puritas, non consideratur pudicitiæ gloria, non, recẽsetur, quia nox erat, qñ Iudas dominum prodidit, quando Petrus negauit. Illo igitur potissimum tempore iustificationes Dei animo recondendæ sunt, relegenda mandata hortatoria, illa castitatis præcepta non absint, ut illis occupata mens, flagrantiam libidinis, carnis restinguat ardorem, &c. Ex quibus patet, ꝙ ille legem Dei custodit, qui sic est nocte memor nominis domini, cuius volũtas est in lege domini, & in lege eius meditatur die ac nocte. Et hoc est qđ nunc ait psal. *Memor fui nocte nominis tui*, &c.

2129 *Hæc facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui.*

HIc ostendit octauum, scilicet, ꝙ spes solicitudinẽ præstat, & diligẽtiam. Illam rem solicite quærimus quã inuenire speramus. Circa aũt illius inquisitionem non occupamur multum, quã reperire dubitamus. sed circa illam nihil, de qua desperamus. Quia ergo sperabat notitiã legis habere, ideo circa illã exquirendo solicitus erat, dicẽs, *Hæc facta est mihi* &c. Iste versus multipliciter exponitur, sm ꝙ hoc pronomẽ *Hæc* diuersa supradicta potest referre vel demõstrare, Primo ergo ly *Hæc* potest demonstrare aduersitatem iustorũ, & persecutionem, de qua dictum est suprà, Hæc me cõsolata est in humilitate mea. Et iterum, Memor fui nocte &c. Certũ est enim quòd ideo martyres persequebantur, quia legem Dei & iustificationes exquirebant. Et tunc est vox cuiuslibet martyris dicentis, *Hæc* (scilicet persecutio, & aduersitas) *facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui*, s. te verum Deum confitendo, & idolorum culturã abnegãdo. Vel potest ly *Hæc* referre ad-

Aduersa proficiunt patientibus.

E uersitatem & miseriam vitæ præsentis, in quã cecidimus propter primorum parentum superbiam. Quæ quidem miseria sicut malis, & impatientibus est occasio peccati, sic bonis, & Deum colẽtibus proficit ad salutem, quia est materia merendi. Et tunc est sensus, *Hæc* (scilicet miseria præsentis vitæ) *facta est mihi*: i. ad vtilitatem mihi venit, quia &c. Et istum intellectum hic ponit Aug. d. *Hæc facta est mihi*. Tota namque sententia superior sic se habet, *Memor fui nocte nominis tui, domine, & custodiui legem tuam*. Et sequitur. *Hæc facta est mihi* &c. Hæc, s. nox,

F facta est mihi. Ac si diceret. Hæc nox pro me facta est, scilicet, vt prodesset mihi. Si enim humilitas illa mortalitatis non absurde intelligitur nox, vbi inuicem latent corda mortalium, & talibus tenebris innumerabiles, & graues tentationes oriuntur, ita ut in eadem nocte per transeant etiam bestiæ syluæ, vt ẽt de illo leone rugiente, & quærente quẽ deuoret, dominus ait. Hac nocte Sathanas postulauit vt cribraret vos sicut triticũ, profectò hæc ipsa humilitas in loco peregrinationis huius, quæ nox rectè intelligitur, prodest eis, qui salubriter exer-

Psal. 103. *Luc. 22.*

G ceantur in ea, vt discant non superbire propter quod malum, idest istam noctẽ, pulsus est homo, sed gratis iustificatus. Atque vt in ista humilitate proficiat, variis tentationibus huius noctis oppositus, iam intelligens dicat, Bonum mihi ꝙ humiliasti me, vt discã iustificationes tuas. Nã quid aliud est, Bonum mihi ꝙ humiliasti me, nisi, hæc humilitas, quæ nox vocatur, facta est mihi, idest, factum est, vt prodesset mihi? Sed quare hoc? scilicet *quia iustificationes tuas*, non meas, *exquisiui*. Vel aliter ly *Hæc* potest referri ad illud quod supra dictũ est, *Memor*

H *fui nocte nominis tui*, vt demonstret memoriam nominis Dei. Et tunc est sensus *Hæc* (scilicet memoria nominis tui) *facta est mihi: quia iustificationes tuas exquisiui*, idest, quia sæpius meditatus sum iustificationes tuas, ideo memoriam habeo nominis tui. Frequens enim meditatio rei ipsam in nostra memoria firmat. Et istum sensum hic ponit Amb. d. *Hæc facta est mihi*, &c. i. hæc memoria facta est mihi, vt scilicet essem ĩ nocte memor nominis tui, ne ebrietate sopitus, ne

ne epulis resolutus in somnum, ne curis sæcularibus occupatus, obliuio mihi tuæ venerationis irreperet. Sed quotidiana meditatione membra castigans, & intentionem mentis exercens, assiduitate fiat nobis cursus iste solennis, vt dominum Iesum et in noctibus toto veneremur affectu. Vel aliter, ut per ly *Hac* demonstretur gloria Dei æterna: de qua dr, Psal. 26. Vnam petij à domino, hãc requiram, ut inhabitem &c. Et tunc est sensus, *Hac*, s. gloria æterna *facta est mihi*: idest, hanc merui, *quia iustificationes tuas exquisiui*. Et istum intellectum hic ponit August. dicens, Possumus autem & aliter hoc intelligere, *Hac facta est mihi*, ut hoc pronomen *Hac* non aliter accipiatur quàm se habet in alio loco ubi legitur, Vnam petij à domino, hanc requiram.

2130 **P**ortio mea domine, dixi custodire legem tuam.

HIc incipit octauus octonarius: cui pro titulo præmittitur octaua litera alphabeti Hebraici, quæ est Heth, (Heth.) quæ congrue huic octonario præmittitur quia interpretatur pauor. In isto.n. octonario Psal. optat uidere faciem domini, cuius mandata est obsecutus: ideo pro labore expetit mercedem: pro merito præmium quærit, s. beatitudinem æternam. Ad illam maximè inducit timor domini, non quidem seruilis, uel mundanus, sed filialis, & castus, quo non pœna, sed offensa timetur. Vnde Ambr. hic ait, Litera octaua est heth, quod interpretatione Latina dr pauor. Sanctorum pauor Gen. 15. esse consueuit. Deniq; pauor cecidit super Abraham, dum sacrificationem offerret plenam mysterijs spiritualibus. Ipse quoq; Dauid ait, Ego dixi in pauore Psal. 115. meo, Omnis homo mendax. Pauor et reuerentiam religionis significat magis quam infirmitatem timoris. Licet et ipse timor Eccles. 1. secundum Deum sanctus sit. Initium.n. sapientiæ, timor domini. Ergo qui timēt Deum, sapientes sunt, qui aūt sapientes sunt, beati sunt. Beatus.n. quem tu erudieris, domine, & de lege tua docueris eum. (*Timor domini beatificat*) Hi quoq; qui timent Deum beati sunt: sicut exempli extat autoritas, quia beati omnes, qui timent dominum. Ex quibus colligitur, quòd timentes Deum

A sapientes sunt, & beati sunt. Sanctus igitur timor domini, quia verè sanctorum est pauor. Sic igitur hic de pauore sanctorum, qui nos facit beatos, quia nos facit sollicitos ad inquirēdum illud bonum, quod speramus, quod quia in octaua resurrectionis præstabitur, ideo octauus iste octonarius ponitur. Sic igitur in octonario agit de timore domini, quo mediante, beatificamur. Et ideo secundum diuersos timoris effectus iste ps. diuiditur. Hic.n. ostenditur, quod timor dñi sanctus primo legem Dei facit obseruare, in principio. Secundo misericordiā B Dei facit implorare, ibi, *Deprecatus sum*. Tertio de peccatis facit pœnitere, ibi, *Cogitaui*. Quartò mortem pro Christo facit non timere, ibi, *Paratus sum*. Quinto spiritui carnem facit subiugare, ibi, *Funes*. Sexto pro beneficijs Deū facit laudare, ibi, *Media nocte*. Septimo singulorum merita facit communicare, ibi, *Particeps*. Octauo intellectum ad Deum uidendum facit eleuare, ibi, *Misericordia tua*. Quantum ergo ad primū, timor domini legem obseruare facit. (*Timor filialis quomodo differt à seruili.*) Cum.n. timor domini differat in hoc à timore seruili, quia timor seruilis nō ti C met offensam illius, quē timet, sed solū pœnā, quā transgressio infert, timor aūt filialis nō principaliter timet pœnā, sed ne illū, quē timet, offendat. Hinc est, quod, cū omnis transgressor diuinæ legis Deū offendat, quòd timor domini facit legē domini plenè obseruare, & illa bona facere, quæ Deus mandat. Vnde Eccl. 15. Qui timet Deum, faciet bona. Et isto timore tactus ps. ait, *Portio mea domine, dixi, custodire legem tuam*. Primo eligit sibi dominum, consequenter deliberat electi domini implere mandatum. Quantū ergo ad primū, dicit, *Portio mea domine*. D Et secundum aliam literam, dicitur *portio mea Deus*, quod nō est intelligēdum quod Deus sit pars alicuius integrās aliquod totū, quia tūc esset aliquid maius Deo, cum omne totū sit maius sua parte. Sed ideo Deus pars vel portio sanctorum dicitur, quia sancti Deum pro fine sibi eligunt. Vbi aduertendū, quod quamuis natu raliter omnes homines velint esse beati, & beatitudinem quærant, tamen in rebus diuersis diuersi beatitudinem esse æstimant. (*Beatitudinē diuersi in diuersis rebus quærunt.*) Et sic diuersi diuersas res

Deus est portio, & pars iustorum. pro beatitudine, & parte sua quærunt, vt puta superbi, honores, auari, diuitias, voluptuosi, delicias, & huiusmodi. Et sic diuiditur mundus, vt vnus pro sua beatitudine accipiat vnã partẽ, & alius aliã, vt dicat superbus. Portio mea sũt honores & potẽtiæ. Auarus aũt, Portio mea sunt diuitiæ, & sic de alijs. Sed timentes Deum, & iusti non aliquod temporale, vel trãsitorium pro beatitudine sibi eligũt, sed solũ ipsum dominũ, sibi d. *Portio mea domine, uel pars mea dominus.* Vnde hic ait Aug. *Portio mea, domine,* vel *pars mea dominus.* Hoc virũ Deo dicat, quia particeps Dei fit, quisquis ei adhæret: sicut scriptum est, Mihi aũt adhærere *Psal. 72.* Deo bonum est. Non. n. existendo sunt homines partes Dei, sed fiunt participã do illius vnius qui est verus Deus. An quia partes sibi eligunt homines in hoc mundo, siue sortiuntur, alius hoc, alius aliud, vnde quisque viuat, quodammodo portio iustorum Deus est, vnde semper viuãt? Vnde quod sequit̃ audiamus. *Dixi custodire legem tuam.* Quid est. *Portio mea domine, dixi custodire legẽ tuam,* nisi quia ita erit portio euiusq; dñs cum legem ipsius custodierit? Sed quõ custodiet, nisi ad hoc adiuuet spiritus viuificãs ne litera occidat? O quã aliũ verbũ *Clerici quales esse debent.* est illud, *Portio mea domine,* & maxime pertinens ad clericos. Nam clerus idem est q sors, quia illi mundũ relinquẽtes portionẽ suã Deũ elegerũt. O quã pauci realiter hoc verbũ possunt dicere, *Portio mea domine.* Audi hic Ambr. d. *Portio mea dominus.* O q̃ rarus in terris qui dicere possit, *Portio mea dominus.* Quã alienus à vitijs, quam segregatus ab omni labe peccati, qui nihil habeat commune cum sæculo, nihil mundi huius sibi vendicet, non sit corporalium possessor cupiditatũ. Quem non inflammet libido, non stimulet auaritia, non lasciuia effœminet, nõ luxuria decoloret, nõ sternat ambitio, nõ maceret inuidia, nõ aliqua negociorũ sæculariũ cura solliciter, verus minister altaris Dei, Deo, non sibi natus. Leui. n. (vt habet interpretatio) significat Ipse mihi assumptus, & ipse meus. Idẽ ergo Leui, & mihi & Deo est. Quõ mihi idẽ sacerdos, & Deo? Est mihi aduocatus, & Deo deprecator, pro me offerens sacrificium & idem offerẽs

E Deo. Deniq; cũ Moysi dictum est, vt populo Israel per singulas tribus diuideret terrã, & tribueret singulis tribubus portionem, tribum Leuiticam excepit Deus, d. Filijs Leui non erit sors, nec portio in medio fratrum suorum, quia dñs Deus pars eorum est. Et alibi, Ego dñs portio eorum. Negatur his terrena diuisio, ut ipsi sibi, dũ non vendicãt sęcularem portionẽ, fiant cęlestis possessio. vel hoc solũ nouerint possidere, hoc est fidei & deuotionis obsequium, multo ditiores q̃ qui possessionum suarum spacia ampla diffundunt. Quantumlibet. n.

F suos fines extendant, & terra deficit & mare includit insanas cupiditates, & impendunt tributa maiora quàm fructus sint. At vero iste nihil sibi possidens nulli nisi Deo militat, supra terrã eius est portio, non cum terra deficit, non mari clauditur. Cui portio Deus est, possessor est totius naturæ. Pro agris igitur ipse sibi satis est, habens bonum fructũ qui nunquam possit perire. Pro domibus satis est sibi, vt sit habitatio dñi, & Dei tẽplũ, quo nihil põt esse preciosius. Quid enim preciosius Deo? Aut quid deest ei viro, qui potest dicere, Absit mihi glo-

G riari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo? Tibi ergo Christus portio, tibi Christus possessio est, illius nomen tibi munificum, illius nomẽ est fructuosum. Portio tua non ariditate siccatur, non imbre diluitur, nõ frigore vritur, nõ tẽpestate cassatur. Serua ergo possessionẽ quã elegisti. Et infra, Habes ergo, ò homo, multa tibi proposita, vt eligas tibi portionẽ. Proposuit tibi dñs in portione possessiones, aurũ, argẽtum, honores, nobilitatem. Proposuit & portionem seipsum. Habes ergo plu *Habens Deum possidet omnia.*

H rimas portiones, elige quam putas meliorem. Non te numerus perturbet, sed excitet gratia, non te labor auertat, sed fructus inuitet &c. Sed proh, dolendum q multi tantum excæcati portionẽ suã non ipsum Deum sed libidinẽ ponunt. De quibus dicitur ps. 49. Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas. Nos autem non sic, sed orãdo dicamus illud ps. 141. Clamaui ad te, domine, dixi, Tu es spes mea, portio mea in terra viuentium.

Depre-

131 *Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo: miserere mei secundum eloquium tuum.*

HIc ostendit secundũ.s. q timor domini mĩam eius facit postulare. Cum.n.offensam Dei,& peccata per se nullus sine gratia,& mĩa eius vitare possit, & timor domini singulariter fugiat Dei offensam,sequitur q hominem misericordiã Dei, & gratiã facit postulare. Et hoc est, quod ait psalm. *Deprecatus sum* &c. *miserere mei.* Et aduerte q ait, *Deprecatus sum faciem tuã in toto corde meo*,supple videre faciẽ tuã. Et sic declarat quã portionẽ sibi elegit, s. faciẽ Dei videre. Quid.n.per faciẽ Dei, nisi Christus intelligit,vt supra vers. 150. 1374. 459. Et per consequens istis uerbis precabatur Christum in carnẽ mitti, vt à nobis videri posset. Vnde gl. *Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo*,i.videre Christum, quem desiderabat aspicere. Vel per faciẽ Dei intellige apertam Dei notitiam, qua à beatis vr facie ad faciem,sicut dicitur Matth.18. q angeli semper vident faciem patris. Sed, cum ista Dei facies in præsenti vita mortali videri nõ possit,dicente domino, Exod. 33. Non uidebit me homo,& uiuet,quo ergo ps.ipsum uidere postular,d. *Deprecatus sum faciem tuã in toto corde meo*, s. videre? Sic etenim Moyses hanc cupiẽs videre, Deo dicit, Si inueni gratiã in cõspectu tuo,ostende mihi faciem tuam. Istam materiam tractat hic Ambros. d. Moyses rogauit dominum vt se ei demõstraret dominus,& ut facie ad faciẽ ipsũ videret. Nouerat utique sanctus vates domini, q inuisibilem Dei faciem ad faciem videre non posset, sed mensuram supergreditur sancta deuotione. Et putauit Deo hoc esse possibile, ut corporis oculis faceret id, quod est incorporeum comprehendi. Non est reprahensibilis hic error, sed ẽt grata cupiditas. Vel ẽt, quia nouerat in ipso homine aliam post mortem futuram gloriam, & claritatem. Sicut enim stella in claritate est,ita & resurrectio mortuorum, & qđ seminatur in corruptione, surget in incorruptionem, & quod seminatur corporale,surget spirituale. Qui igitur scire poterat hoc, meritò præsumebat, vt

Facies Dei est eius clara visio.

Videri quomodo potest Deus.

1.Cor.15.

A vultum Dei videre cuperet, quem esset, obita corporis morte, visurus. Talẽ certè se iam formare cœperat,talem iã dominus probabat, vt non distaret ab angelis cęlestis minister, & executor oraculi. Et ideo cum sciret, q angeli pusillorum semper vident faciem patris,qui in cœlis est,putauit, q eum iam videre deberet, tanquam oblitus corporis, & deposita carne. Sicut ille,qui adhuc in corpore positus, raptus in paradiso, vtrum in corpore, vel extra corpus raptus esset ad tertium cœlum, nescire se dixit. *1.Cor.12.*
Sancti enim etiam, cum gerunt corpus,
B non sunt tamen in carne, sed in spiritu, quoniam, qui conuersantur in carne, Deo placere nõ possunt. Sanctorum.n. conuersatio non in carne est,sed in cœlo,sicut Paulus ostẽdit. Et quid dicamus de probabili desiderio vultus domini? Homines sunt. Et, siquem nobilem,siquẽ fortem,siquem sapientem esse audiunt, tanquam supra hominem arbitrantes cupiunt uidere. Procedit imperator,cuius regiæ potestati commissa est pars orbis terrarum, concurrunt omnes, & in tanta multitudine illum solum aspicere gestiunt,& de fulgore purpuræ plus esse
C in vultu imperatoris æstimant. Miraris ergo,si Dei vultus desiderabilis est, cum hominem sui cõformem humanus eius animus miretur aspectum,ut merito ps. dicat, *Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo.* Sed, quia homo ex suis naturalibus ad istam faciem Dei videndam consurgere non potest sine auxilio Dei spirituali, ideo ad postulandum pro hoc Dei gratiam se ps.conuertit Deo dicẽs, *Miserere mei secundum eloquium tuum.* Vbi notandum est, q nullus peccato pollutus Deum videre potest, quem solum corde mundi conspicere possunt, Chri- *Matth.5.*
D sto dicente, Beati mundo corde, quoniã ipsi Deum videbunt. Cum igitur nõ meritis nostris,sed sola Dei misericordia a peccatis mundemur,consequens est, ut omnis, qui Deum habet uidere, prius misericordiam Dei poscat, qua oculus mentis purificetur. Et ideo Dei misericordiã petit,dicens, *Miserere mei secundum eloquium tuum.* Quasi dicat, Vt faciem tuam,quam uidere deprecor, cernere possim, secundum misericordiam tuam dele iniquitatem meam. Sed aduerte,

Videre Deũ desiderare debemus.

Misericordia quadã iusta quędã iniusta. uerte, quòd duplex est misericordia, s. quædam iusta, & quædam iniusta. Misericordia autem Dei, qoa per lignum crocis nostra delet peccata, iusta est, & istã petit. Et hoc dedocit hic Amb. d. Donare peccata & misericordiæ est, & iustitiæ est. Deniq; iustitiæ abscribit dioina scriptura veniam peccatorum, secundum illud, Benedictum lignum, quod fit per iustitiam, maledictum autem lignũ, quod fit per manus hominum. Primũ ad crocem domioi retulit, secundum vero ad errorem gentilium, qui ligna venerant. *Sap. 14.* Iustitia autem, quæ est crucis? nisi quòd ascendens illud patibulum dominus noster Iesus Christus peccatorum nostrorum chirographum crocifixit ibi: & suo cruore totius orbis terrarum peccata deleuit. In quo ergo iustus est Deus, nisi in eo qood sciuit, q de limo terræ hominẽ figurauit? (qo r terra vtriq; corruptelæ obnoxia est à vitio lubricę passionis) propterea ergo dominus, qui secundũ animam te ad imaginem, & similitudinem suam fecit, hoc est rationabilẽ, iustum, pudicum. In eo. n. ad imaginẽ Dei es, si sis iustus, si sis castus, vt immaculata in te figura persolgeat. Sciens ergo Deus corporis fragilitatem, corruptelæ patere homineoi, quasi iustus, fragili naturæ delicta concessit. Et sic fuit ista misericordia iusta. Et subdit Amb. de misericordia iniusta, d. Est & iniusta misericordia. Deniq; in libris Regum dicitur, quia Saul postea contraxit offensam: qa miseratus est Agag hostiom regem: quẽ prohibebat sententia diuina seruari, vt, si quis latronem, filijs deprecantibus motus, & lacrymis coniugis eius inflexus, absoluendum putet, cui adhuc latrocinandi aspiret affectus. Nonne innocentem tradet exitio, qui liberat multorũ exitia cogitantem? Certe, si gladiũ reprimit, vincula dissoluuntur, laxat exilio. Cur latrocinandi qua pôt clemẽtiore via non eripit facultatem, qui uoluntatem extorquere oon potuit? Non pôt ergo hæc dici iusta misericordia in ipsa ecclesia, vbi maxime mi'ereri decet, & tueri q̃ maxime debet forma iustitiæ, oe quis à consortio criminis abstersus, breuis lacrymula, atque ad tempus parata, vel &t vberioribus fletibus communionem, quam plurimis debet postulare tẽporibus, facilitate sacerdotis extorqueat. *1. Reg. 14.* Nonne cum vni indulget indigno, plurimos facit ad prolapsus contagium prouocari? Facilitas huius veniæ incentiuũ tribuit delinquendi, Consequenter adducit exemplum, qui misericordia motos tribuit infirmo nociua, quæ petit, vel qui non secat membrum secandum, motus prece infirmantis, quoniam talis misericordia crudelitas est. Ad propositum ergo ps. petens à Deo, *Miserere mei secundum eloquium tuum*. Misericordiã quam petit, discernit ab iniusta misericordia, d. *secundum verbum tuum*. Verbũ enim Dei iustitia est. Petit ergo misericordiam iustam secundum verbum Dei, quia verbi Dei sententia est, vt conuertis venia donetur, si legitimè est facta conuersio. Vnde sequitur.

Cogitaui uias meas: & conuerti pedes meos in testimonia tua. 2132

HIc ostendit tertium, s. quòd timor Dei de peccatis facit pœnitere. Si enim timor domini expellit peccatũ, & sine pœnitentia peccatum saltẽ ab adulto non expellitur, cõsequens est, vt Dei timor hominẽm ad pęnitentiam ducat, vt cõuertatur ad dominum. Et hoc est, quod ps timore tactus diuino ait, *Cogitaui uias meas, & conuerti*, &c. Et aduerte, quòd iste textus in pluribus codicibus diuersificatur. Nam secundum Augu. & Ambr. sic ponitur *Cogitaui uias meas, & conuerti pedes meos*. Et alij habent, *Et auertisti pedes meos*. Si dicat, *Et conuerti pedes meos*, tunc est sensus, Cogitaui uias meas, & conuerti pedes meos, s. à vijs meis, quæ displicent mihi, vt, s. irent in testimonia tua, & ibi viam haberent. Si autem dicatur, *Et auertisti pedes meos*; Quod sic dicit sm̃ Augu. vt hoc potius Dei gratiæ tribuatur, secundum illud, quod Apostolus ait, Deus est, qui operatur in oobis. Cui etiam dicitur, Auerte oculos meos, oe videant vanitatem. Si oculos, ne videant vanitatem, cur & nõ pedes, vt non sectentur errorẽ? Sed siue dicat, *& conuerti pedes meos*, siue, *& conuertisti pedes*, siue, *& auertisti pedes meos*, ab illo totũ fit, vt sciamus cuius faciem precatus est in corde suo. Dicat ergo, *Cogitaui uias meas*, &c. Iste versus dupliciter *Eccl. 1.* *Philip. 2.*

ter exponitur, primò, s. vt loquat de vijs suis præteritis, secundò vt loquatur de vijs suis futuris. Primò exponit de vijs præteritis, vt sit sensus, *Cogitaui uias meas præteritas*, i. actiones meas, & affectiones & inueni illas plenas peccatis. Ideo pœnitendo de illis, *conuerti pedes meos*, i. affectiones, in testimonia tua, i. in uias mandatorum tuorum. Et istum sensum hic ponit Ambros. dicens, Diuisus est sensus: aut quia dicit, *uias meas*. scilicet superiores cogitaui plenas peccatis, & ideo vt remissionem peccatorum possem promereri morum conuersione, studioque virtutum, auerti, vel cõuerti pedes meos in testimonia tua, ut non iam meis gressibus, quibus antè sum lapsus, sed testimoniorum tuorum itineribus ambularem, quæ tuorum semitæ mandatorum me errare nõ finerent, nec vestigium in tortuosa & deuia deflecterem. Frequenter ignorantes iter, si strata viarum sequantur, perueniunt quo desiderant, & carent erroris confractu. Si autem vsurpent scire, quæ nesciunt, & putẽt aliqua sequenda compendia, à publici tractus itinere recedentes, erroris labyrinthos incurrunt, vt eos de itinere deflexisse pœniteat. Et ideo post multa laborum dispendia, ad iter, quod reliquerint, redire contendunt. Sic & peccator cogitans vias suas præteritas, in quibus Deũ offendit, ad iter rectum reuertens dicit, *Cogitaui uias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua.* Secundò hic versus exponitur de vijs, & actionibus de futuro. Quia homo antequàm faciat aliquid, debet cogitando deliberare, an hoc sit faciendum, & quo ordine. Et habita sana deliberatione, ad illam partem prosequendam se debet conuertere, quam secundum mandata Dei uiderit faciendam. Et istum sensum hic ponit Ambr. dicens, *Cogitaui uias meas*, &c. scilicet futuras, vt actus meos cogitationibus ante præuenirem, ne inconsulta operatione progressus aliquid in ipsis cogitationibus offensionis inciderẽ. Vt, si aliquid agere velim, ante cogitem, vtrum agendum sit illud, quod desidero, aut quo agendum sit modo. Similiter si alloquendum est, vtrum loqui debeam, deinde vtrũ publicè, vel secrete, Omnia igitur cum cogitatione facito, ut non te pœniteat operis tui. At vero si viam ingressus, cum venis ad compitũ aliquod (ita enim appellatur plurimarum congressus viarum) si nescis, quod iter ingredi debeas, stas, & cogitas ipse tecum, vtrũ primam viam, vel secundam, vel tertiã viam eligas, quam sequaris, nec putas prius arripiendum iter, quam animo diffinieris. Quanto igitur magis animo debes, ac mente consistere, qui ad regnum cęleste conscendis iter, & cogitare tecũ, quia non omnis via illò ducit, non omnis via illò dirigit, ad Hierusalem illã, quę in cœlo est. Sunt enim viæ, quę malos exitus habent. Est autem angustior via illa, quæ ducit ad regnum. Volens igitur illam ingredi viam, quæ ad Deum ducit, non circunspicies, non ipse tecum tractabis, non considerabis, ne de facili capiaris affectu, siue latitudine prouocatus ingrediaris iter, quod te ad inferna deducat, ut puta. Hic cogitauit, vt uideret mulierem, vt videret ad concupiscẽdum, sed mala hæc cogitatio. Relinquat vias suas. Alius quidem non cogitauit, sed subito aspexit, & captus est, vidit & concupiuit, & ideo lapsus est. Quod si fragilem suum considerasset aspectum, & eum tenuisset, ne, cum videret mulierem, mente caperetur, utique non prospexisset ad mulierem, ne concupisceret eam. Videns, ergo mulierem, non dirrexit pedem suum in testimonia domini, qui, si ante lapsum suum cogitasset, forsitan dixisset, *Cogitaui uias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua* Cogitet ergo primum quemadmodum videat, quemadmodum loquatur. Bene sic cogitauit, qui dicebat, Pone, domine, custodiam ori meo, ne fortè, dum mẽs inflammatur ardore, lingua sermone labatur, aut multiloquio incauto etiam quod mens non cogitauit, incurrat loquendi facilitatem. Cogitet et quemadmodum pedem suum dirigat, manum afferat, ne impetu indignationis impulsus cum repellere debeat iniuriam, ipse alteri ictum cædis illidat. Cogitandum est igitur, quid geramus. Vbi enim præcedit cogitatio, maturitas operationis adhibetur. Et hoc est, quod ait psal. *Cogitaui uias meas*, scilicet omnia, quæ agere debeo, *& conuerti pedes meos in testimonia tua.*

Cogitare præterita mala debemus, & pœnitere.

Agẽda præcogitare debemus.

Cogitanda sunt agẽda ante quam fiant.

A B C D

Matth. 7.

Psal. 140.

2133 *Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.*

HIc ostendit quartum, s. q timor domini facit mortem pro Christo nō timere. Si enim timor domini fugit offensam Dei, sequitur q paratum facit hominem ad omnia, quæ Deus mandat. Mandat autem mortem corporis pro saluanda vita animæ, nō timere. Matth. 10. Nolite timere eos, q occidūt corpus, &c. Et hoc est, q Psalm. timore domini factus, pro mandatis Dei adimplēdis, etiam mortem non timet, dicens, *Paratus sum, & non sum turbatus*, &c. Ex hoc enim perpendere poteris, quantum valeat solita præmeditatio futurorum. Si quis.n. mente cogitare velit, ad quem finem ducat via lata mundi, quia ad æternum supplicium, ad quem finem ducat arcta via mandatorum Dei, quia ad regnum cœleste: nunquam ingrederetur viam latam, sed arctam intraret. Et ideo postquā Psal. præcogitauit vias suas, statim viam, quæ ad vitam ducit, elegit, dicens, *Paratus sum, & non sum turbatus*, &c. quasi dicat, Et si in via mandatorum tuorum aduersa premant, maledicta obijciantur, mors immineat: tñ omnia ista contemno, quia transitoria sunt, & ad viam mandatorum paratū me offero, quia illa breuis est, & ad vitam ducit æternam. Ad istum intellectum Ambr. hunc versum exponit hic dicens, Vbi cogitatione quis præuenit, quod acturus est, semper paratus ad agendum est, semper fixus, & validus, vt non queat subita aliqua accidētium offensione turbari. Nulla eum ambitiosa extollunt, nulla eum tempestas iniustæ inuasionis exagitat, non petulantis oculus meretricis illaqueat. Si persecutio, vel mors ingruit, inuenit iam se paratum, vt ibi possit esse perturbatio salutis incertæ, vbi sperata sacri corona certaminis prouida futuri meditatione prouidit. Si à maledictis obtrectatoribus frequenter obroditur, cogitet quia non est discipulus super magistrum, neq; seruus supra dominum. Si supra filium Dei opprobria exprobrantium nefanda ceciderunt, quemadmodum seruus exortem eorum sperare se poterit? ideoq; mentem suam præparare debet, vt, cum ista acciderint, turbare se nequeat. Præparet

Agēda præcogitans nō turbatur.

E animum, & meditatione componat, vt possit dicere, Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an fames? &c. Quare autem non separetur, adiecit Apostolus: Sed in omnibus his (inquit) superamus pp eum, qui dilexit nos. Inter omnia autem aduersa tentamenta, ad quæ sufferenda paratos, & non turbatos præcogitare oportet, nos reddere duo maximè sanctus Salomon occasione propria declarauit, quæ rogat, vt possit excludere dicens: Diuitias, & paupertatem ne dederis mihi, sed tantum victui meo tribue necessaria, &c. Potes ergo F & tu ista tentamenta cōtemnere, quæ formidauit Salomon, qui sapientiam postulauit, & meruit. Diues erat, timuit extolli, pauper fieri formidauit, ne paupertatis necessitate, abstinentiæ gratiam nō teneret. Quam multi qui videbātur sancti esse, ceciderunt ab altitudine cordis sui. Quam multi aliqua necessitate deiecti non potuerunt contenti esse iniuria, qui fuerant virtutum exercitio roborati. Rarus Iob inuenitur in terris, qui & diuitias amisit, & filios, & vulneribus corporis exaratur cum vermes toto corpore fluerent, à Christi charitate nō potuit G separari. Paremus igitur affectum nostrum, ne imparatum vis repentina perturbet. Veniens igitur in certamen aliquod magnum & graue dic prius, *paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.* Esto paratus nōn solum aduersus ea, quę vides, sed ēt aduersus ea, quæ nondum vides. Foris pugnæ, intus timores, in teipso tibi bellum est. Bonum est, vt in trāquillitate sit animus tuus, & in quadam serenitate. Sed gubernator ille melior est, qui in tempestate nauem gubernat. Rege ergo teipsum qñ turbatur animus, mens fluctuat. Lauda-H mus virtutem gubernatoris, qui nullas procellas senserit, & cursum direxit nulla tempestate iactatus. Sed & illum laudamus, qui aduersus ventos renititur, insurgit aduersus fluctus: non timet cum eleuatur vndis nauigiū, vel cum ad profundi ima deponitur. Ita & ille laudandus est gubernator sui, qui ea, quæ aduersa sunt, vincit patientia, virtute superat: secundis nō extollitur, aduersis non frangitur. Aduertis igitur cum quantis est tibi prælium. Et ideo meditare, statue animo,

Rom. 8.

Ad uersa præcogitando timere non debemus.

Prou. 30.

1. Cor. 7.

animo, vt procedens ad prælia dicas, *Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua*. Sic & supra dixit Psalm. 107. Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, &c.

2134 *Funes peccatorum circumplexi sunt me, & legem tuã non sum oblitus.*

OStendit hic quintum: scilicet, quod timor Dei carnem spiritui facit subiugare. Sicut.n.timor dñi animam subiicit Deo, quia hoc ratio dictat, sic & cõsequenter carnẽ subiicit spiritui, quia implicat animam subijci Deo per veram humilitatem, & carnem sibi non subiicere, quia in quo caro non subijcitur spiritui, in illo est peccatum. In peccato autem existens, à Dei subiectione est alienus, quia diabolo subiectus. Et hoc notãs Psal. dicit, *Funes peccatorum circumplexi sunt me*, &c. Vbi notandum, quod secũdum Greg. funes in scriptura mysticè multa significãt. Vnde ait sic, Scriptura enim fune aliquando dimensionum sortes, aliquando fidem, aliquando peccatum consueuit designare. Nam propter hæreditarias dimensionum sortes dicitur Ps. 15. Funes ceciderunt mihi in præclaris: etenim hæreditas mea præclara est mihi. Funes quippe in præclaris cadunt: dum per humilitatem vitæ sortes nos patriæ meliores excipiunt. Rursum fune fides exprimitur, Salomone attestãte, qui ait. Funiculus triplex difficilè rumpitur, quia, scilicet, fides, quæ de cognitione trinitatis est, ab ore prædicantium texitur, fortis in electis permanẽs, in solo reproborum corde dissipatur. Rursum quia fune peccata significantur, per Prophetam dicitur, Væ, qui trahitis iniquitatẽ in funiculis vanitatis. Iniquitas namq; in funiculis vanitatis trahitur, dum per augmentum culpa prõtelatur. Vnde per Psal. dicitur, *Funes peccatorum circumplexi sunt me*. Quia enim funis torquetur, vt crescat, non immeritò peccata in fune significantur, quia peccatum, quod sæpe peruerso ore dum defenditur, multiplicatur. Sic ergo hic Psal. funes accipit, non propriè pro ipsis peccatis, sed pro occasionibus & tentationibus peccatorum, dicens, *Funes peccatorum*, &c. Vt puta, quãdo caro, mũdus, vel diabolus suis mi-

Gregor. 33. mor. ca. 12.

Funes significãt multa.

Eccl.4.

Esa.5.

Funes peccatorũ sunt inductiua ad peccatum.

A nis, vel terroribus, suis concupiscentijs, vel delectationibus illaqueare cupiunt iustos, vt discedant à lege diuina. Sed iustus, illis pulsantibus, in lege Dei cor suũ confirmat. Ideo subdit, *Et legem tuam non sum oblitus*. Isto modo istum versum hic exponit August. dicens, *Funes peccatorum circumplexi sunt me*, &c. Funes peccatorum impedimenta sunt inimicorũ, siue spiritualium, sicut diaboli, & Angelorum eius, siue carnalium, in quibus diabolus operatur. Non enim hoc nomen, quod dictum est peccatorum ab eo, quod sunt peccata, declinatum est, sed ab eo, quod

B sunt peccatores. Cum itaq; peccatores minantur mala, quibus terreant iustos, ne pro lege Dei patiantur, quodammodo funes implicant, veluti validas, & robustas restes suas. Sed & si iustorum implicant corpus, animam non implicant. Propter quod Psalm. ait, *Et legem tuam non sum oblitus*. Ambrosius autem hoc exponit de vinculis peccatorum, quibus per diabolum implicamur: sed per Christum liberamur: dicens, Isti sunt funes delictorum nostrorum quibus inuoluimur, & alligamur. Et ideo saluator qui hẽt potestatem peccata dimittere, dicit

C illis, qui sunt in vinculis istis, Exite. Vtinam & mihi dicat, Exi de vinculis peccatorum tuorum, solue funes erroris tui, quibus circundatus & alligatus es. Etenim si nequissimus sum omnium, & detestabilis, vsu peccatorum: illo tñ iubente, liber ero, qui sub vno momẽto latronem damnatum reum supplicio eripuit, & constituit in regno suo. Sunt ergo peccata uincula, quibus constringimur, etiã si uideamur liberi. Vinculis.n.peccatorum suorum unusquisq; constringitur. Ligat nos uinculis, carnis illecebra, uinculum nostrum auaritia est, uinculũ no-

D strum ebrietas est, uinculum nostrum cõcupiscẽtia est, uinculum nostrum superbia est. Sunt & diaboli uincula. Deniq; scriptum est, Hanc aũt filiam Abrahæ, quam alligauit Sathanas decem & octo annis. Ligat ẽt diabolus nos criminum nexu, uinculo fornicationis, uinculo adulterij, uinculo perfidiæ, qua Christus negatur, uinculo inuidiæ, qua frequenter frater appetitur, uinculo crudelitatis, quã socius & frater occiditur. Hæc sunt uincula quibus ligatus unusquisq; inclinatur, ut

Esa.5.

Funes sunt peccata.

Vincula sũt peccata.

Luca 13.

tur, ut animam suam leuare non possit: nec ad cœlum obtutus mentis erigere: nisi dicat ei dñs, Dimissa es ab infirmitate tua, & munere eam suæ benedictionis erexerit. Hæc sunt sceleratorum vincula, quæ dirum peccatorem ligant, hoc est diabolus, & ministri eius, vel certè Neuroth, hoc est amaritudo, vel Esau, hoc est terrenus vel callidus. Isti.n. venatores erant, qui feras laqueis captare cõsueuerant, & muta animantia vinculis alligare: inutiles venatores, qui capiunt bestias quæ pompam spectaculo populari præbeant ministerium crudelitati.

Venatorem nullus iustus inuenitur in scriptura. Deniq; nullum inuenimus in serie diuinæ scripturæ de venatoribus iustũ, &c. Est ergo secundum Ambros. sñia, vt ista sint verba illius qui multis vinculis peccatorum ligatur: ita recordatus legis diuinæ, qua, s. dr, *Ezech. 18.* Quacũque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor, confusus de pietate dñi, ad Deum recurrit, vt ipsum à funibus peccatorum absoluat. Et ideo primò se peccatorem confitetur dicens, ***Funes peccatorum circumplexi sunt me.*** Et consequẽter spem absolutionis allegat, dicens, ***Et legem tuam non sum oblitus***, qua scilicet contritos absoluis.

2135 *Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super iudicia iustificationis tuæ.*

HIc ostendit sextum, s. ꝙ timor dñi pro acceptis beneficijs Deum facit laudare. Timor dñi iustitiam timentibus Deum præstat: sic ꝙ qui sine timore est iustificari non poterit, vt dr Ecclesiast. 1. Iustitia aũt requirit vt vnicuiq; tribuatur quod suum est. Cum ergo omnia bona nostra sint Dei, & nos Christi, quos fecit & refecit, consequens est, ꝙ timor dñi nos docet, nos & omnia nostra à Deo recognoscere, & ipsum laudare. Quod suo exemplo Psal. nos facere docet: d. ***Media nocte surgebam.*** Vbi notãdum ꝙ nox dupliciter accipitur, vt superius dictum est, versi 2123. s. & pro tempore nocturno (vt nox distinguitur contra diem) & pro statu aduersitatis & tribulationis. Et de vtraq; nocte intelligitur iste versus. ad quem põt deduci omnia superius dicta in illo versiculo, Memor fui nocte nominis tui dñe. quamuis hic plura addantur: primo ergo intelligitur de hora noctis secundum literam. Tunc.n. quia maiora vigent dæmonis tẽtamenta, carnis feruor & sollicitudo, maximè surgendum est ad orandum, ad gratias agẽdum, & ad confitendum dño. *Nocte est orandum.* Et ad istum intellectum hũc versum hic exponit Ambr. d. ***Media nocte surgebã***, &c. Non satis est dies ad precandum, surgẽdũ est & nocte, & media nocte. Ipse dñs pernoctauit in oratione, vt te nocte proprio ad orandum prouocaret exemplo. Et vtiq; peccatis tuis ille indulgentiam postulabat à patre, operabatur propria ptãte. Non tibi dicit Propheta, vt tantũmodo surgas, sed vt & nocte surgas & maximè nocte media. Nocte.n. surgendum ante præmisit, dicens, Memor fui nocte nominis tui dñe. Potest vnusquisq; memor esse, & põt quisq; surgere, & cũ surrexit, ea, quæ proprio arbitrio sederint postulare. Addidit ergo hic Psal. d. ***Media nocte surgebam***: docens surgendum esse media nocte ad orandum. Hoc est, vt illo maximè tpe deprecari dñm, & propria debeamus peccata deflere, nec solũ præteritis veniam postulare, sed et præsentia declinare peccata, & cauere futura. Multa.n. illo tpe tentamenta proserpunt. Tunc feruet carnalis illecebra: tũc tentator illudit, coquitur cibus: potusq; digeritur. Stomachus æger, mens somnolenta, animus occupatus est. Itaque quiescenti aut calor soporis augetur, aut vigilanti nondum plenior refusus vigor est, qui errorum cauere possit incursus. Tunc igitur tentator assistit: tunc retia iacit, quibus turbare mentem possit improuidam: tunc spirituales nequitię tenebras ostendunt: tunc omne nefas suadere contendunt: qñ nullus culpę arbiter, nullus criminis conscius, nullus põt esse testis erroris. Inserit cordi vanas disceptationes, vt dicat sibi, Quis me videt? *Eccles. 23.* Et tenebræ & parietes circundant me. Quem vereor? Surge igitur ad precandum media nocte. Hæc hora est qua tentator & nocere consueuit, & irruere. Hæc hora est, qua solet aduersus tentationes graues cœleste venire remedium. Surgendum ergo est tibi, ne qua fraude vincaris. Prouidẽdum est tibi, eo tempore, quo potes vincere, nequaquã tempus vincen-

vincendi amittas. Surge ergo ad confitē dum, domino, vt gratias agas. Confiterè domino etiam æterna iudicia eius, vt quicquid boni accidat, eius iustitiæ deputemus, quia iustus est, vt opus suū tueatur, & cōseruet. Si aduersa premunt, vtique iustitiæ suæ ascribamus, quia illa, & ampliora meruimus. Hæc Ambros. Sic enim confiteri iudicia iustitiæ domini, docet scriptura, vt nostrum quilibet dicat illud Iob 33. Verè peccaui, & ut dignus eram, non recepi. Secundò iste textus exponitur de nocte aduersitatis, & tribulationis, quæ quanto grauior est, eo ipso nobis surgendū amplius ad Deū deprecandum. Grauitas enim aduersitatis per mediam noctem figuratur. Et sic exponit Aug. istum passum dicens. *Media nocte surgebam*, &c. Quia & hoc ipsum quòd funes peccatorum circumplectuntur iustum, iudicia sunt iustitię Dei. Hoc enim ait de persecutionibus, quas patiebatur ecclēsia, cum funes peccatorum circumplecterentur eam. Proinde mediam noctem grauiora tribulationis intelligenda æstimo, in qua dixit, *surgebam*, quia nōn sic eū affligebat, vt deijceret, sed & surgebat, vt in ipsa tribulatione ad fortius confitendum proficeret, & orandum. Vel per mediam noctem iudiciū vltimum intellige. Quod ideo media nox dicitur, quia illius horam ignoramus. Surgit ergo media nocte, qui extremum iudiciū meditatur. Confitetur Deum super iudicia iustitiæ, qui credit tunc iustè damnatos puniri æternaliter, & electos æternaliter premiari. Sic enim Tobias confitebatur domino iudicia iustitiæ suæ. d. Iustus es, domine, & omnia iudicia tua iusta sunt, & omnes uiæ tuæ misericordia & ueritas, & iudicium.

Nocte aduersitatis est orandū.

Tob.3.

2136 **Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.**

Participatio meritorum per gratiā.

HIc ponit septimum, scilicet, quòd timor domini singulorum merita communicat. Timor enim domini cū iustificet timentē, nō est sine gratia, & charitate. Gratia aūt, & charitas non quærit quæ sua sunt, sed propria communia facit. Quod maximè uerum est de meritis, & spiritualibus bonis. Et hoc ostendit psalm. d. *Particeps ego sum*. &c. Notādum ergo, q iste versus dupliciter exponitur. Primò ut sint verba cuiuslibet iusti in statu gratiæ existentis, qui participat omnia spiritualia bona aliorum iustorum secundum gradum suæ iustitiæ, & charitatis, quia in maiori gratia existens, magis aliorum merita participat. Vnde talis quilibet dicere Deo potest, *Particeps ego sum omnium timentiū te*, &c. Qualiter aūt merita, & bona iustorū ab omnibus iustis participant, vide sup. versic. 400. Aliter exponitur vt sint verba Christi, qui p carnis assumptioné, omniū iustorū particeps est effect⁹, vel nos cū ipso quasi in oībus participamus mysterijs. Primū sensum hic ponit Aug. d. Ad ipsum. n. caput nostrum, s. Christū, propriè arbitror pertinere quod dicit, *Particeps ego sum omnium*, &c. Sicut. n. in epist. ad Hebr. legit, qui. n. sanctificat & qui sanctificat, ex uno oēs, propter quā causam non confunditur eos fratres vocare. Et paulò post, ppea ergo (inquit) pueri cōicauerunt carni & sanguini, & ipse propemodum eorum participauit. Quod quid est aliud quàm Eorū particeps factus est? Neq; enim efficeremur participes diuinitatis eius, nisi ipse mortalitatis nostræ particeps fieret. Nām in euangelio, q nos diuinitatis eius participes facti sumus, ita dicitur, Dedit eis pōtestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius: qui nō ex sanguinib. neque ex voluntate carnis, &c. sed ex Deo nati sunt. Vt aūt hoc fieret, quia & ipse particeps factus est mortalitatis nostre, ita ibi sequitur, Et uerbū caro factū est, & habitauit in nobis. Per hanc. n. eius participationem, nobis gratia subministratur: ut castè timeamus Deum, & custodiamus mandata eius. Secundum aūt sensum: scilicet quòd nos cum Christo & ipse nobiscum in omnibus mysterijs participat, hic ponit Ambros dicēs, *Particeps ego sum omnium*. &c. Habet & Christus participes atq; consortes sui. Quod ostēdit psal. dicens, Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Habet participes carnis, quia carnē suscepit. Habet participes prophetiæ, quia & ipse propheta. Prophetam (inquit Moyses) suscitabit uobis Deus de fratribus uestris, & omnis qui nō audierit propheta

Particeps est Christus omnium iustorum.

Hebr.2.

Ioan.1.

Participes sumus Christi in omnibus.

Psal. 44.

phetam illum, exterminabitur de plebe. E
Ideoq; populus Iudæorum, quia non au
diuit hanc prophetam exterminatus est,
vt populus Dei esse desineret, qui ante
populus Dei dicebatur. Habet Christus
& participes veritatis, quia & ipse ve-
ritas est, & nos veritatem tenere voluit.
Habet & participes iustitiæ, quia ipse
iustitia est, & nobis de suo dedit. Ha-
bet consortes resurrectionis, quia & ip-
se resurrectio est. Habet consortes im-
maculatæ vitæ, quia ipse immaculatus
est. Et quicunq; in nouitate vitæ ambula
uerit, quicunq; tramitẽ iustitiæ tenuerit,
particeps Christi est. Habet & tribula- F
tionis suæ participes. Ideoq; Apostolus
particeps tribulationis esse cupiebat,
Coloss.1. qui dicit, Nunc gaudeo in passionibus
pro vobis,& adimpleo ea q̃ desunt tribu
lationũ Christi in carne mea pro corpo-
re eius, q̃ est ecclesia. Ideo Apostolus o-
stendens quã gratiã dederit nobis Iesus
Hebr.3. ait, Participes.n. Christi facti sumus. Sed
ille particeps Christi est, qui lugentem
mœsto cõsolatur affectu, qui in carcere
constitutũ, proprio nõ defraudat officio,
qui ad lectũ ęgrotantis assidet, non vt cã
piendæ hæreditatis tendat aucupiũ, sed
vt morbi vim sollicito ministerio miti- G
get. Beatus ergo qui hoc dicere potest,
Particeps ego sum omnium timentium: vt.s.
alteri nõ dicat, Non es de corpore meo,
hoc est, non dicat pauperi diues, nõ igno
bili nobilis, non ęgro sanus, non debili
fortis, nõ imperito sapiens dicat, non es
mihi necessarius, sed magis cõpatiatur
infirmis, vt sciat q̃ vnũ corpus sumus om
nes, & membris membra connexa, vt alte
rum sine altero esse non possit, & cum
alterum dolet, cõpatiatur alterum. Iste
est qui rectè dicere potest, *Particeps ego
sum omnium timentium te, & custodien-
tium mandata tua*. Hæc ille. H

2137 *Misericordia tua, domine, plena est ter
ra, iustificationes tuas doce me.*

OStendit hic octauum, s. q̃ timor
dñi ad Deum videndum eleuat:
Cum.n. timor dñi humilitati societur, &
omnis qui se humiliauerit, exaltabitur:
consequens est vt intellectus timentis
Deũ per misericordiã eleuetur ad Deũ
cognoscendũ, & ipsius iustificationes. Et
hoc est, q̃ petit Psal. d. *Misericordia tua,
domine, plena est terra*, &c. Iste versus pri-
mò exponit vt quasi sit declaratiuus vti-
litatis, quam homines sunt consecuti ex
hoc q̃ Christus particeps nostri factus
est. Sic.n. ipsum hic exponit August. di-
cens, Et pp hoc q̃ Christus particeps fa-
ctus est fratrũm suorum, Deus hominũ,
immortalis mortalium: ideo granũ ceci
dit in terrã, vt mortificatũ multum face
ret fructum. Vnde de ipso fructu adiun-
xit Ps. d. *Misericordia domini plena est ter-
ra*. Et vnde hoc, nisi cum iustificatur im-
pius? In cuius gratiæ scientia vt profi-
ciat, adiungit, *Iustificationes tuas doce me*.
Aliter hunc versiculum exponit Ambr.
ostendens q̃ misericordia Dei q̃nq; ple-
na dr terra, & nõ cœlum. Vnde hic dicit,
Misericordia domini plena est terra. Quo-
modo plena est terra misericordia domi
ni, nisi per passionẽ dñi nostri Iesu Chri-
sti? quam futuram præuidens quasi pro-
missam Propheta concelebrat? Prophe-
tis.n. ea, quæ futura sunt, præuidentibus
moris est, vt iam quasi decursa memorẽ-
tur, quæ posterioris ætatis sunt. Plena
est ergo terra misericordia dñi, quia om
nibus data est remissio peccatorum. Su-
per omnes sol oriri iubetur. Et hic qui-
dẽ sol super omnes quotidie oritur. Mi-
sticus aũt sol ille iustitiæ omnibus ortus
est, omnibus venit, omnibus passus est, &
omnibus resurrexit. Ideo aũt passus est,
vt tolleret peccatum mundi. Si quis aũt
non credit in Christum generali bene-
dictione ipse se fraudat, vt.si quis clausis
fenestris, radios solis excludat, non ideo
sol non est ortus omnibus, quia calore
eius ipse se fraudat, sed quod solis est, p̃
rogatiuam suam seruat, quod impediẽtis
est, cõis à se gratia lucis excludit. Et hoc
diuinę misericordiæ deputatur, q̃a pluit
super iustos, & iniustos. Aut certè sic in-
terpretandũ est, q̃ misericordia dñi ple-
na sit terra. Quia dñi est terra, & pleni-
tudo eius, ipse super maria fundauit eã,
& super flumina præparauit illã. Etenim
per Ecclesiam in omnes gẽtes diffusa est
dñi misericordia, atq; fides. Sed fortasse
dicet aliquis. Quare nõ dictum est, Mi-
sericordia dñi plenum est cœlum, quia
sunt & spirituales nequitiæ ĩ cęlestibus?
Sed non illę ad commune ius indulgẽtię
Dei remissionemq; pertinẽt peccatorũ,
quibus

Misericordia est fructus incarnationis.

Misericordia est fructus passionis Christi.

Futura per modum præteriti dicunt Prophetæ.

Misericordia domini plena est terra.

Matth.5.

Psal.23.

Quæstio.

quibus ignis inseruatur æternus. Illa autē cœlestium spirituum agmina sic auxilio dñi fulciuntur, vt nō tanta eius indigeāt misericordia, quanta quæ sunt inferiora, atq; terrena. Nonnulla carnis inuolucro vestiuntur, in qua frequens est illecebra. Sequitur, *Iustificationes tuas doce me.* Ideo.n. iustificationes Dei ab ipso dño petit doceri, quia difficile est in terra huiusmodi magistrū reperire, q ea doceat, quæ ipse non videt. Ad illū ergo doctorē intimo propheta conscendit affectu, qui solus magister est verus. Docet ergo Deus, & mētes illuminat singulorum, & claritatē cognitionis infundit, si tu aperias ostia cordis tui, & cœlestis gratiæ recipias claritatem, qā dubitas, diligenter inquiras. Qui.n. quærit, inuenit: & ei aperitur qui pulsat. Multa.n. obscuritas est in scripturis propheticis. Sed si manu quadā mentis tuæ scripturarū ianuā pulses, & ea quæ sunt occulta diligenter examines: paulatim incipis rōnem colligere dictorū, & aperietur tibi nō ab alio, sed à Dei verbo, de quo in Apoc. scribitur, q agnus librum signatū aperuerit, quem nullus ante poterat aperire, quia solus dñs Iesus in Euāgelio suorum prophetarum ænigmata & legis mysteria reuelauit, solus scientiæ clauem detulit & dedit aperire nobis. Et ideo ad ipsum cōuersus dicit Psal. *Tu me* (inquit) *doce iustificationes tuas*: quia tu es vera iustitia. Tu doce me quæ sapiēter dicta sunt, quia tu ipse es vera sapientia. Tu aperi cor meum, qui aperuisti librum. Tu aperi illud ostium, quod in cœlo est, quia tu ipse es ianua. Per te si quis intrauerit, regnum illud possidebit æternum. Per te si quis intrauerit, non decipietur, quia falli non pōt, quicunq; veritatis domiciliū fuerit ingressus. Aliter autem ostendit Ricardus de sancto Victore, quomodo misericordia domini plena est terra, atq; cœlū, d. *Misericordia domini implet cælum & terram*, &c. vide versic. 484.

Christus solus est verus magister, & doctor.

Matth. 7.

Docetur qui studet.

Apo. 5. Gratia inuocatio prædicatoris.

2138 **B***Onitatem fecisti cum seruo tuo domine secundum verbum tuum.*

Thet. HIc incipit octonarius nonus: cui pro titulo præmittitur nona litera alphabeti Hebraici, quæ est teth, quæ huic octonario meritò præmittitur, siue præponitur, nam teth interpretatur exclusio. Hic aūt agitur de patientia sanctorum, quę pęnarum excludit tristitiā, & facit bonum, & iocundum, martyres pati pro Christo. Martyres amore sui regis omnia aspera per virtutem patientiæ dulcia reputabant, omnia crudelia, iocūdè perferebant, foras seruilem mittentes timorem. Vt miles, qui imperatorem diligit, bella pro imperatore suscepta non metuit. Vt seruus amans dñm, quamuis per deuia & prærupta mittatur: tñ omnia pericula amore domini contemnit, at si quis dominum petat, seipsum offerre non trepidat. Vt quis trans mare positos filios videre desiderat, nō metuit naufragia liberorum amore. Ingreditur maris fluctus, subit incerta nauigijs, & metum discriminis filiorū desideria leuant. Quàm pulchrè hoc de martyribus dicitur, qui verè militant Christo, qui perfectiones, vngulas gladios, incendia non timentes, infestis regibus vltro se obtulerunt? Timorem etenim quem poterāt habere pœnarū, excluserunt amore martyrij. Hæc ergo est sanctorum patiētia, quæ omnem seruilem excludit timorē, de qua iste octonarius agit. Et ideo pro titulo ly præmittitur teth: idest, exclusio. Agitur ergo ī isto octonario de martyrum patientia, & secundum varios effectus patientiæ, quos fecit in martyribus, iste octonarius diuiditur. Virtus.n. patiētiæ in martyribus hæc faciebat. In pœnis primò animam lętificat, in principio. Secundò dubia clarificat: ibi *Bonitatem & disciplinam*. Tertiò crimina exterminat: ibi, *Priusquā humiliarer*. Quartò aspera dulcificat: ibi, *Bonus es tu*. Quintò præcordia fortificat: ibi, *Multiplicata*. Sextò, malitiam non approbat: ibi, *Coagulatum*. Septimò merita multiplicat: ibi *Bonum mihi quòd humiliasti me*. Octauò præmia magnificat: ibi, *Bonum mihi lex oris tui*. Quantum ergo ad primum, virtus patientiæ in aduersis excludit tristitiam, & lætificat animam patientis. Secūdum.n. Philosophum, omne inuoluntarium est triste, & quanto magis inuoluntarium, tanto amplius triste est. Et per consequēs ex opposito omne voluntarium, delectabile, & quāto amplius voluntarium, tanto magis iocundum est. Cum ergo martyres virtute patiētiæ ardenti

Patiētię magna est virtus.

Inuoluntarium triste, & voluntarium lætū.

denti desiderio martyrium sitirent pro Christo, sequitur, quod pœna in illis non tristitiam, sed iocunditatē inducebat. Propter quod de Apostolis dr, quod ibāt Apostoli gaudentes à cōspectu cōcilij, qm̄ digni habiti sunt, &c. Et hoc notans Ps. hic dicit, *Bonitatem fecisti cū seruo tuo domine.* Vnde bonitatē hic accipit pro mētis lætitia & iocunditate. Vnde & alius textus Ambr. habet, *Iocunditatem fecisti cū seruo tuo domine.* Quasi dicat martyr virtute roboratus patientiæ: Alia tempo ralia bona videntur, & iocunda secularibus hominibus, mihi aūt iocunda sunt, aduersa pro fide Christi sustinere. Et ad hūc sensum hic passum istū exponit Ambro. d. *Bonitatem* (idest, iocunditatem) *fecisti cum seruo tuo domine.* Multa in hoc seculo videntur esse iocunda, vel bona, ac suauia. Luxuries vr̄ esse iocunda, sed exhausto, fit amara, patrimonio. Dulcis libido, cū feruet, sed eadē horrida, & fœtida, cum producitur. Suaues epulæ, sed fœtidæ, cum digeruntur. Bona in hoc sæculo multa videntur, dū viuimus, quia vsui nobis sunt, vt pecunia, honor, aurū, argētum, possessiones: eadē nihil psūt prodesse defunctis, hic oīa relinquuntur. Quin etiā maiori cū dolore quis moritur, cum se his fraudari copijs ingemiscit. Nō est ergo iocunditas, vel bonitas vera, nisi illa, quæ sm̄ verbum Dei est, vt bonorū meritorū, atque virtutum subsidijs, homo gaudeat se esse munitū. Dicat ergo Psal. *Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine secundum verbum tuum.* Hoc est, etsi mihi ad tp̄s amara visa est castigatio sm̄ carnem, sm̄ mœstitiam corporis, tn̄ sm̄ verbū tuum castigatio illa fructus attulit bonitatis. Illam mihi castigationem intelligo profuisse: illa castigatione me à vitijs esse reuocatū, illa nō diu aliquid in me licuisse flagitijs, per illā castigationē H dñi nihil in me licuisse aduersario, nihil morti. Qm̄ castigans castigauit me dñs, & morti non tradidit me. Castigatur.n. qui recipitur, qui.n. non recipiuntur, nō flagellantur. In labore .n. hominum nō sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Sic ergo dicat martyr, dicat quilibet iustus aduersa patiens, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine.* Vel aliter exponitur, vt tunc Deum nobiscum bonitatem dicamus facere, quādo sic nobiscū agit,

Act. 5.

Delectabilia & dulcia sunt peccata, sed sunt amara.

Castigatio Dei vtilis est nobis.

Psal. 117.

Psal. 72.

E vt bonum nobis placeat, displiceat malum, vt bonum agamus amore, non timore. Et istum intellectum hic ponit Aug. d Propter hoc dictum arbitror, *Bonitatē fecisti cum seruo tuo domine,* nisi hoc fecisti, vt me delectaret bonum. Quando.n. placet, & delectat bonum, magnum Dei donum est, quando autem bonum opus, quod lex imperat, fit timore pœnæ, non delectatione iustitiæ, cū Deus timetur, non amatur, seruiliter fit, nō liberaliter. *Bonitatem* itaque *fecisti cum seruo tuo*, faciendo filium, qui seruus fuit. Et hoc *secundum verbum tuum,* hoc est, secūdum promissum tuum, vt secundum fidem firma sit omni semini.

Bonum facere timore est seruorū sed filiorū amore.

Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi. 2139

HIc ostendit secundum, quòd patiētia dubia clarificat. Homo.n. impatiens auscultare nō potest, & ideo nec intelligere. E contrario autē, qui patienter audit, quæ dicūtur, intelligit. Et ideo Psal. vt informetur, se patientem ad audiendum exhibet, d. *Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me.* Aduertendum G autem, quod hic Psal. tria petit edoceri à Deo, scilicet bonitatem, disciplinam, & scientiam. Primò petit bonitatem, d. *Bonitatem doce me.* Sed cum prius dixerit, *Bonitatē fecisti cum seruo tuo domine,* quō hic petit, dicens, *Bonitatem doce me.* Hoc enim petere, non est nisi postulare, vt bonitas data scilicet boni complacentia & delectatio augeatur. Vnde hic August. Nam vtique iam dixerat, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo,* quid ergo nunc dicit, *Bonitatē doce me:* nisi ut ei gratia Dei magis ac magis abundet, vel innotescat dulcedine bonitas? Habebant enim fidem, qui dixerunt, Domine auge nobis fidē. Et quandiu viuitur in hoc mundo, proficientium est ita cantatio. Secundo petit doceri disciplinam, dicens, *Et disciplinam.* Docere enim disciplinam nihil aliud est quam per molestias, & aduersa alium erudire. Disciplina enim idē est, quod flagellatio, vel aduersorum immissio. Ille ergo docetur disciplinam, qui per aduersa addiscit patiētiam. Et istum intellectum hic ponit Aug. dicens, Postquam

Virtutes crescunt in nobis.

Luc. 17.

quam Deus docuerit bonitatē, s. inspirauerit vt bona delectent, & mala displiceant, instanter orandum est, quo tm̄ sibi augeatur hoc bonum vt non solū pro illo contēnat delectationes cæteras, sed et pro illo quaslibet perferat passiones, & ita bonitati salubriter additur disciplina. Non. n. quantulæcunq; bonitati, vel charitati optanda est disciplina, sed tam magnę vt sub eius pressura nō possit extingui, sed sicut ingens flāma sub impetu venti quāto magis reprimitur, tāto ardētius excitatur. Et ideo parum fuit dicere *bonitatem doce me*, nisi adderet, *& disciplinam*, s. vt tanta sit bonitas, vt & disciplinā possit patientissimè sustinere. Tertiò petit sciam, quia charitati addita scia ędificat, quæ sine charitate, vel bonitate inflat. Vñ hic ait Aug. Tertio loco postulat sciam, qm̄ si magnitudine sua præcēdit scia magnitudinē bonitatis, non ędificat, sed inflat. Cū ergo in hoīe tāta fuerit charitatis bonitas, vt in tribulationibus non possit extingui, quas adhibet disciplina, tunc utilis est scia, qua innotescit sibi homo, quid ipse meruerat, & q̄ à Deo donata sunt ei, per q̄ posse se sciat, quæ se posse nesciebat, & per seipsum omnino non poterat. Dicat ergo, Doce me bonitatē, augendo charitatē, doce me disciplinam, tēperando tribulationē, doce me sciam, illuminando intelligentiā. Sequitur. *Quia mandatis tuis credidi*, Sed cur non dixit, quia mandatis tuis obediui, sed credidi, cū mādatis potius sit obediendū, q̄ credendum? quia mādatis credere, & nō facere, nullius est meriti. Hāc qōnem hic mouet Aug. & soluit, d. Non immeritò quæri pōt, cur non dixit, mandatis obediui, sed credidi, cum alia sunt mandata, & alia promissa. Mandata faciēda suscipimus, vt accipere promissa mereamur. Promissis ergo credimus, mādatis obtēperamus. Et respōdet, Quid est ergo *Mādatis tuis credidi*, nisi credidi, q̄ tu illa mādaueris, non aliquis homo, q̄uis per hoies hominibus ministrata sint? Quia itaq; credidi tua esse mādata, ipsa fides mea qua id credidi, impetret à te gratiā, qua faciā id quod mādasti. Quasi dicat, Te illa credidi mādasse qui Deus es, & homini donas vnde facias eum facere, quod mandas. Aliter exponitur iste versus, vt per ipsum ostēdat Psal. quali-

Nō quilibet bonus optat disciplinā.

Scientia sequi debet charitatē.

Quæstio.

A ter in disciplina, & cōpassione est procedendum. Vnde Bern. d. *Bonitatem & disciplinam, & scientiam doce me*: Compassionis affectus multis quidem prodest quia animus liberalis quem pro se uiderit anxium, erubescit. Sed nonnulli dura ceruice, & attrita sunt fronte adeo, ut quanto magis eis prælatus compatitur, tanto magis eius compassione, & patientia abutuntur. Igitur si compatimur fratri, ita ipsi iustitiæ compatiendum est, quā uidemus ita impudenter abijci. Et hoc est zelus iustitiæ, quo aduersus delinquentes accendimur. Sed, cum utrunq; affuerit,
B scilicet cōpassionis affectus, & zelus iustitiæ, necesse est vt adsit spiritus discretionis, ne fortè, cū oportuerit hunc exhiberi, ille præcedat, & indiscretio ipsa cōfundat uniuersa. Hoc mihi uidetur postulasse propheta cū dicit, *Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me*. Sed vnde hoc nobis? Neque enim talia profert virtutū germina terra cordis nostri, sed magis spinas, & tribulos germinat nobis. Bonitas ergo respicit compassionē, disciplina zelum iustitiæ, sed scientia discretionis virtutem.

Correctio debet habere cōpassionē, Zelū & discretionem.

C *Priusquā humiliarer ego deliqui: propterea eloquium tuum custodiui.* 2140

OStendit hic tertium, scilicet, quòd vera patiētia crimina exterminat, patientia autem veram humilitatem includit, vera autem humilitas peccata sua recognoscendo confitetur, confessio autem peccata exterminat, & per consequens, ipsa patientia peccata delet. Sic & in proposito Psal. vera fretus patientia se peccasse confitetur, dicens, *Priusquam humiliarer ego deliqui*. Pro huius versus declaratione notandum quòd, vt
D dictum est versic. 2123. duplex est humilitas, scilicet quædam uirtus, & quædam pœna. Hic autem versus intelligitur de humilitate miseriæ, & afflictionis, qua humanum genus in Adam fuit humiliatum in pœnam peccati primorum parētum: Cū enim omnis pœna, si iusta est, sit pœna peccati, sequitur quòd peccatum pœnam præcessit, & pœna fuit subsecuta. Vnde in persona generis humani se prius peccasse Psalm. confitetur, & consequenter humiliatum fuisse, dicēs,

Humilitas duplex.

Peccatum præcedit pœnam.

L Priusq.

Priusquam humiliarer: idest, puniret, *ego deliqui*. Vnde ad istum intellectum hunc passum exponit Aug. dicens, *Priusquam humiliarer ego deliqui*. Hoc ad illam melius refertur humiliationẽ, quæ facta est in Adam, in quo oĩs creatura tanquam in radice viciata, quoniam veritati subiecta esse noluit, subiecta facta est vanitati. Quod tamen vasis misericordiæ profuit experiri, vt deiecta superbia, diligatur obedietia, & pereat non radicata misericordia. Et ideo expertus miseriam, vt illam euadat, dicit, *Propter eloquium tuum custodiui*. Quia, si Adam custodisset, non fuisset humiliatus. Potest etiam hoc intelligi non solum de humiliatione totius humani generis facta in Adã: sed et de miseria cuiuslibet particularis, vt sunt tentationes & pœnæ, quas sustinemus, vt dictum fuit ver. 2123, quæ procedunt ex culpa, & sunt etiam occasio virtutis, vt clarius hic deducit. Ambr. d. *Priusquã humiliarer*, &c. Ita accipiamus humiliari dictum, eo quòd per peccatũ videatur humiliatus. Propter peccatum enim tentationes sæpè nascuntur. Denique Adam & Eua post peccatum deiecti sunt. Ergo humiliationis nostræ causa peccatum est. Potest enim de aduersis plerunque intelligi humilitas, vt est illud, Bonum mihi q humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. Et illud. Nisi q lex tua meditatio mea est, fortè perijssent in humilitate mea. Hic ergo ostendit humilitatem ortam esse de culpa. Et quia culpa præcessit, ideo se humiliatũ ostendit, hoc est attritum tentationibus & aduersis, & traditũ anxietatibus. Sed quamuis humilitas ista sit quædam deiectio perturbationis, non virtutis, generat tamen sæpe virtutem, & fit non pœna, sed remedium delinquentis. Nam si peccatis tuis tribuas quod humiliatus es, quicquid acciderit in te retorques, ex reo incipis esse iustus qui te ipsum condemnas, iustus enim accusator est sui in exordio sermonis. Nec potes indignum te iudicare humilitate, qui propria errata cognoscis, in quibus erubescendo nõ vtique extolleris, sed humiliaris. Vides ergo quia ideo humiliatus es, quia deliquisti, & non seruasti eloquia dñi. Vnde serua diligẽtius, ne pecces, ne iterũ quia deiectus es, etiã absorbearis, & fiat tibi deiectio tua incrementum iniquitatis, quæ debet esse exceptionis occasio. Etenim tẽtationibus homo sicut aurum in conflatorio probatur. Vide ergo propheta quid dicat, *Priusquam humiliarer ego deliqui*. Iure ergo tentationibus traditus est, qm deliquerat. Delinquebat autem, quia Dei eloquium nõ tenebat. Verùm inde ordinem emendationis inuenit vnde culpa processerat. Cœpit esse subditus eloquio diuino, & culpa desinit.

Pœna inducit obedientiam.

Aduersa quandoque sunt causa virtutis.

Prouer. 28.

Bonus es tu, & in bonitate tua doce me iustificationes tuas. 2143

HIc ostendit quartum, s. quòd vera patiẽtia aspera & dura reddit dulcissima. Ad hoc enim Christus passus est vt nobis exemplum patiẽtiæ daret in passionibus, vt ipsa patientia passionis asperas res gratas redderet. Nihil enim tam durũ quod si passio domini ad memoriam reducatur, non æquo animo toleretur. Præuidens ergo Psal. quod exẽplo suæ patientię nostras passiones mitigauit, dicit Deo, *Bonus es tu* (qui scilicet pro me voluisti pati) *& in bonitate tua doce me iustificationes tuas*. Dicat ergo Deo, *Bonus es tu*. Via enim naturali multoties effectus cognoscitur per causam, vt dicitur 1. Physic. Sic & diuina sciencia causa multoties per effectũ cognoscitur: Christo dicente, Arbor bona fructus bonos facit, &c. Sequitur. Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Vis ergo cognoscere bonitatem Dei, quia per causam cognosci non potest, quia causam non habet, oportet q cognoscatur per fructus suos & effectus, quia inuisibilia Dei per ea q facta sunt à creatura mundi intellecta conspiciuntur. Considera ergo quàm boni sunt fructus Dei, & ĩtelliges quàm bonus sit Deus. Sic enim bonitatẽ Dei cognoscendam hic ostendit Ambro. dicens, Laudantur plerunque homines in quibus frequenter aliena laudantur, vt scilicet esse boni admoneantur, qui forsitan non sunt, & bonitatis prædicatione mitescant & vt errorem suum immitis deponat affectus, quanto magis laus sua Deo deferenda est? qui nisi bonus esset, stare supra terram quis posset? Propriũ est autem Dei, vt bonus sit. Denique in euangelio habet. Arbor bona fructus bonos

Nota bene.

Matth. 4.

Rom. 1.

Bonus probatur Deus per effectus suos.

Matth. 7.

nos facit. Qui autem sunt fructus Dei? Certò fructus Dei angeli sunt. Fructus eius homines sunt, hoc est rationabiles sancti, si domini præcepta custodierint, fructus eius sunt hi qui nascuntur in terris, fructus eius sunt virtutes hominum. Meritò ergo arbor bona dicit, quia fructus bonos facit. Prius igitur radix laudetur, vt fructus eius possit probari. Sed & alibi ait dominus Iesus: Et pater vester, qui bonus est, dabit bona petẽtibus se. Sed quamuis bonus Deus sit, cuius etiam amara plus prosunt, & non ad hoc inferuntur, vt noceant, sed vt corrigant. Rogatur à Psal. vt in bonitate sua doceat nos iustificationes suas. Considera medicum vtilia apponentem medicamenta vulneribus: ea tamen, quæ mordeant vlceris virus, aut certè ferro putrefacta resecantem. Cum in eo ipso sit bonus medicus, quia vtiliter operatur ægroto, & faciat quod prodesse nouerit: tamen quia æger aut non vult, aut non potest dolorem sustinere, propter infirmitatẽ affectus sui rogat, vt medicus quadã bonitate & suauitate non asperitatẽ adhibeat medicamentorum, non ferro incidat vulnerum fibras, aut si aliter nõ potest, ut cum moderatione faciat, vt mitiget vim doloris. Et ideo in euangelij bonitate melius docent iustificationes Dei, quàm in legis seueritate. Opus autem iustitiæ iustificatio est. In eo enim iustificationes Dei facimus, quia agimus pœnitentiam peccatorum. Quapropter Propheta in bonitate vult doceri, vt ei fiat peccatorum remissio sine atrocitate dãnationis, cum remissionis gratia. Quid igitur est dicere, *In bonitate tua doce me iustificationes tuas*: nisi doce me, sic facere pœnitentiam, vel in aduersis habere patientiam, vt illa tibi sint accepta, vt scilicet nõ mecum agas rigore iustitiæ, sed in bonitate misericordiæ tuæ?

2142 *Multiplicata est super me iniquitas superborum: ego autem in toto corde scrutabor mandata tua.*

HIc ostendit quintum, scilicet quòd vera patiẽtia præcordia fortificat. Quanto enim crudelitas tyrannorum amplius sæuiebat in martyres, tãto Christi virtute patiẽtiæ fortiores efficiebantur. Vnde & Daciano dixit beatus Vincentius. Videbis me Dei uirtute plus posse, dum torqueor, quàm tu ipse qui torques. Cuius ratio est, quia cũ acriora pro Christo paterẽtur, ipsi magis me robantur. Ibi maiori autem merito charitas magis dilatatur. Charitas autem dilatata fortificat patientes. Et hoc notans hic Psal. dicit, *Multiplicata est super me iniquitas superborum*. Et quanto amplius multiplicatur, amplius fortificatur. Vnde subdit, *Ego autem in toto corde scrutabor mandata tua*. Vbi notandũm, quòd vitia semper virtutibus sunt opposita, & per consequens uitiosi homines uirtuosos odiunt, persequuntur, & lacerãt, etsi aliquid aduersitatis iustis accidat, uit, osi hoc eorum uitijs ascribere conantur, & eis detrahunt, ut eos, à uirtutibus secũ ad uitia trahant. Sic enim fecerunt tres amici Iob, qui malum, quod ei acciderat suis iniquitatibus ascribebãt, sed ille ex hoc fortior in diuinis mandatis effectus dicit, Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit, ita factum est, sit nomen domini benedictum. Sic & S. Tobiæ, cui aduersitas cœcitatis accidit, insultabant parentes, ut eum à bono proposito reuocarent. Quoniam, ut scribitur Tob. 2. Nam sicut beato Iob insultabant reges, ita Tobiæ parentes, & cognati irridebant, vitam eius, dicẽtes, Vbi est spes tua, pro qua eleemosynas, & sepulturas faciebas? Sed in istis Tobias magis fortificabatur. Vnde & respondit, Nolite ita loqui, quoniam filij sanctorũ sumus, & expectamus beatam uitam, &c. Sic & tunc Psal. loquens in persona cuiuslibet iusti, sic derisi, sic persecuti à multis dicit, *Multiplicata est super me iniquitas superborum* &cæt. Et ad istum intellectum hunc versum hic exponit Ambr. dicens, *Multiplicata est* &c. Quanto magis quis Deo seruire desiderat, tanto magis in se excitat aduersarios, & tanquam athleta fortis coronam iustitiæ reportare desiderãs, irritat in se plurimos, & lacessit, qui inuident nostro profectui. Quod etiam in posterioribus euidenter ostẽdit Psal. dicens, Cum ijs qui oderunt pacẽ, eram pacificus, nihil tamen tranquillitas eius proficiebat, eos, vt qui pacem oderant, sua tranquillitate componeret. Cum loquebar illis (inquit) impugnabant me

Iustus insultatur à malis.

Iob 1.

Boni angis tentantur, & patiuntur aduersa.

Psal. 119. gratis. hoc est, cum causam impugnandi non haberent, tamen impugnandi studium non deponebant. Ista ergo multiplicantur siue nequitiæ spirituales, siue homines, & multiplicatur eorum iniquitas super iustū. Verbi gratia. Si filiū iustus amittat, q̃ sæculi vsu sæpè cōtingit; si amittat patrimonium vel diuersis affiiciatur incommodis rerum, vel corporis infirmitatibus, tunc dicunt superbi, Vbi est iustitia eius? vbi misericordia? Ecce quia humiliatus est, ecce quia innocētia ei nihil prodest, à virtute ipsum trahere cupientes. Sic enim illius sancti Iob amici quidem specie, obtrectatione aūt inimici, probitatis atque iustitię eius inuidi, exprobrantes grauia opprobria ingerebant, & qui venerant ad consolandū insultare cęperunt. Sed iustus his non mouetur, Ideoq; nec Iob frangebatur. Deniq; in amissionibus filiorum, vel patrimonij dicebat, Dominus dedit, dñs abstulit, sit nomen domini benedictū. Ergo & nos in aduersis positi dicamus, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo*. Nunquid Deo est difficile meliora donare? Potest etiamsi nihil donet, hoc tamē ipso iusto esse profectum. Sed fortè futuri improbi rapti sunt, ne immutaret malitia cor eorum. Similiter & de patrimonio, quasi nō videamus plurimos propter opes patrimonij in periculum salutis esse deductos, plurimis ex diuitiarum abundantia causam ortam esse peccandi. Qui enim non habet quod donet, ascribi ei culpa non potest quia non donauerit. Qui aūt habet, quod donet, & non dat, obnoxius incipit esse peccato. Istis ergo meditatio nibus & si superbi super nos multiplicentur, & percurrant aduersa, consolemur patientia, pro istis meliora sperātes, vel pro meliori factum sic esse credentes. Et Deo dicamus, *Multiplicata est super me* &c. Et nota secundum quod dicit hic Augūst. quòd hic Psal. vocat superbos quibus humiliatio pœnalitatis non proficit vt humilientur.

Iob 1.

2143 ***Coagulatū est sicut lac cor eorum, ego verò legem tuam meditatus sum.***

HIc ostendit sextum, scilicet q̃ vera patientia malitiam aliorū non approbat. Cum enim peccatum principa-

E lius sit in actu interioris voluntatis quā in exteriori consequens est, vt qui alterius malitiam approbat, eadē & ipse reprobus efficiatur. Et hinc est, q̃ sancti martyres ne malitiam tyrannorum approbarent, patienter omnia tormenta tolerabant. Nam quanto plus persecutores in malo indurabātur, tāto plus martyres legem Dei meditabantur. Et hoc est, quod ait Psalm. *Coagulatum est sicut lac* &c. Et nota q̃ coagulatio lactis, idē est, quod constrictio vel lactis consolidatio, quæ quandoq; sonat in bono qñq; in malo. In bono, sicut dicitur Psal. 67. *Lac significat puritatē bonorum.*
F Mons coagulatus &c. Ibi enim significat scripturam planam & leuem datam simplicibus, vide ibi, ver. 1063. Quandoque verò coagulatio i malo accipitur, vt hic significat enim mentis obstinationem. Lac enim in sua natura purum est, dulce & tractabile, sed per coagulum acescit, & induratur. Sic est de corde superborum. Vnde hic ait Ambros. Subtile cor sanctorum est, sed coagulatū cor superborum. Vt enim lac natura sui purum, speciosum ac syncerū est, sed corruptione coacescit, sic mētis & cordis humani natura pura, syncera, & perspicua est
G priusquam vitiorum admixtione coacescat. Coagulato enim lacte fit quædam concretio, nec suauitatem habens eandem, nec gratiam. Sic & homines qui ante suauitate gratiæ & suauitate verborū lactis speciem præferebāt nulla inuidia corruptā hi si cęperint inuidere coagulatur in vitium cor eorum, & fit de suauitate amicitiæ amaritudo maleuolētię, & insuauis quidam horror inuidiæ. Ergo coagulatū est cor per superbiā & per inuidiā quæ lenitatē naturæ fluente beneuolētia malitiæ conc retionis vitiant. Iniquorum ergo cor coagulatur, Iustus
H aūt humiliatur, legis præcepta meditando qui habet humilitatis magisteriū. Sic ergo per cor coagulatū sicut lac, intellige cor à teneritudine humilitatis ad duritiā obstinationis mutatū, cui opponi debet meditatio legis diuinæ, vt hic ait Aug. *Coagulatū est sicut lac cor eorū.* Quorū eorum, nisi superborū? Obduratū aūt per hoc cor eorū vult intelligi. Sed vide quæ se opponat duritiæ cordis eorū. *Ego verò (inquit) legē tuā meditatus sum.* Superbis. n. Deus resistit ut obdurentur: humi-

Coagulatio.

Lac coagulatum significat obstinationē superborum.

Iob 4.

humilibus autem dat gratiam, vt diligāt obedientiam, & recipiant excellentiam. Meditatione quippe legis huius uoluntaria seruatur humilitas, vt pœnalis humilitas euadatur. Et nota quòd lac in scriptura multa significat. Primò gratiæ nouitatem. Iob 10. Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti? Quod exponens Greg. dicit. Mēs etenim uostra cum per S. Spiritus gratiā ab vsu uetustæ conuersationis abstrahitur, sicut lac mulgetur, quia in quadam coagulationis noua teneritudine, & subtilitate formatur, sicut caseus coagulatur, quia in constipatione pinguescentis cogitationis astringitur, vt nequaquam iā per desideria diffluat, sed in uno amore se colligens ad solidam reformationē surgat. Secundo significat mentis castitatem. Thren. 4. 4. Nazaræi eius nitidiores lacte, candidiores niue. Tertio significat doctrinæ facilitatem. Corin. 3 1. Tāquam paruulis in Christo, lac uobis potum dedi, non escam. Et 1. Petr. 2. Sicut modò geniti infantes rationabiles sine dolo, lac concupiscite.

Lac multa significat.

Gregor. 9. mor.

2144 ***Bonum mihi quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas.***

OStendit hic septimum, scilicet quòd uera patientia merita multiplicat. Status enim meritorius & gratiæ facit animas nostras à diabolo liberas. Sed quid hoc facit, nisi vera patiētia quę possessionem animarum de manu diaboli eripiens nobis ipsis ipsam cōcedit, Christo dicente, In patientia uestra possidebitis animas uestras. Et ideo consequēs est, quod patientia merita auget. Et hoc est quod dicit Christus. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiā &c. Et hoc est quod Psal. considerans ex humilitate pœnarum & miseriarum uirtute patiētiæ se in meritis profecisse, Deo dicit, *Bonum mihi quia humiliasti me.* Aduersitas enim & humiliatio multum proficit, si per patientiam toleretur. Sic & prospera frequentius nocent. Quoniam per humiliationem aduersitatum & miseriarum peccata vitantur, aperiuntur oculi mentis & inferuntur virtutes, vt meritò sic humiliatus clamet, dicens, *Bonum mihi quia humiliasti me.* Quod

Humiliatio & aduersitas proficiunt.

Luc. 21.

Matth. 5.

A ostendens Gregor. ait, Electus quisque vt æterna supplicia euadat, & vt ad perēnem gloriam pauper ascendat, debet assiduis flagellis hic humiliari, quatenus in iudicio ualeat purgatus inueniri. Ipso namque infirmitatis nostræ pondere deorsum quotidie ducimur, nisi mira manu artificis per subuenientia flagella releuemur, Vnde benè dicitur, Beatus vir, qui corrigitur à Domino. Plerunque enim culpas non solum imminentes minimè vitamus, verumetiam nec commissas agnoscimus. Et peccatoris mens tantum altius tenebrescit, quantum nec dānum suæ cęcitatis intelligit, Vnde fit plerunque diuini muneris largitate, vt culpam pœna sequatur, & flagella oculos delinquentis aperiant, quos inter uitiā securitas cęcabat. Torpens quippe animus percussione tangitur, vt excitetur, quatenus qui statum suæ rectitudinis securus perdidit, afflictus consideret, quo iacet. Hic namque ipsa asperitas humiliationis origo fit luminis. Vnde per Paulum dicitur, Omne quod arguitur, à lumine manifestatur, argumentum ergo salutis est uis doloris. Hinc est quod Salomon ait, Curatio cessare facit peccata maxima. Hinc Paulus ait, Omnis autem disciplina in præsenti quidem nō videtur esse gaudij, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimum exercitationis per eam reddit iustitiæ. Et subdit Gregor. Quamuis ergo conuenire simul nequeant dolor & beatitudo, rectè tamen nunc dicitur, Beatus homo, qui corrigitur à domino, quia per hoc quod peccator dolore humiliationis premitur, quandoque ad beatitudinem, quæ sine interuentu est doloris, eruditur. Quid ergo si tanta humilitate humiliationis considerata Deo dicat Psalmista, *Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam iustificationes tuas?* Quasi dicat, Humiliatio pœnarum mihi prouenit ad vtilitatem, quia per illam addisco iustitiam tuam & seruo. Vnde Ambros. hic istum exponens uersum dicit, Bonum mihi quòd humiliasti me. Hoc aperiens Apostolus dicit, Placeo mihi in infirmitatibus meis, in iniurijs, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustijs. Cum enim complacet in infirmitatibus, & non frangitur animo, nec cedit iniuriæ,

Greg. 6. moral. cap. 15. & 16.

Ephes. 5.

Eccl. 10.

Hebr. 12.

Greg. 6. moral. 17.

Iustificationes Dei discere quid est.

iniurię: dicere iustificationes Dei & meruit & impleuit. Dicit ergo hic *humiliasti me*: hoc est diuersis tentationibus & incómodis exercuisti. Quasi dicat, Profuit mihi q̃ afflictus sum vt discerem iu-

2.Cor.12. stitias tuas. Ergo qui humiliatur, non deijciat animum, nec frangat: sed magis humiliando proficiat, vt superbum humilitate sua mitiget, insolentes morum securitate confundat, contumeliosos patientia sua frangat, auaros nonnũquam æquanimite dispendij à iurgij intentione deducat. Sic enim dicitur, Iustificata est sapientia à filijs hominum: dum scilicet Christus se offert supplicio, dat iniurijs, nõ subducit opprobrijs, nec à cõfusione sputorum auertit faciem suam. Et ideo omnes patientia sua instruxit, & liuore sanauit. Quid est igitur, *Bonum mihi quia humiliasti me*: nisi vtile est mihi q̃ pœnam mihi illatam mihi vertisti in eruditionem? Sic enim dicitur Threnorum tertio, Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua.

2145 *Bonum mihi lex oris tui, super milia auri & argenti.*

OStendit hic octauum, scilicet q̃ vera patientia præmia communicat, dicente Christo, Lucæ 21. In patientia vestra possidebitis animas vestras, quia nõ coronatur nisi qui legitimè certauerit. Sed nullus in bello spirituali sine patiẽtia legitimè certat. Si ergo certando coronamur, & solum patientia certamus, consequens est vt per patientiam perueniamus ad palmam. Propter quod dicit Apostolus, Per patientiam curramus ad propositum nobis certamen &c. Hæc autem corona omnia temporalia bona su-

Hebr.12. perat. Et hoc considerans Psalm. dicit, *Bonum mihi lex oris tui super milia.* &c. Per legem.n. oris Dei patientiam intelli ge, quia hanc docuit habere: dicens, In patientia vestra &c. Hanc nobis exhibet continuè, ad Rom.2. Patientia Dei ad pęnitentiam te expectat, & hanc opere & exemplo in sua passione ostendit, qui cũ malè tractaretur, non aperuit os suum. De hac ergo lege patientię ait, *Bonum mihi lex oris tui* &c. Vel per legem oris Dei accipe legem euangelicam, quia illam Christus verus Deus nõ per ora aliorũ,

E ut legem antiquã, sed ore suo proprio docuit & prædicauit, vt dr Matth.5. quia cum Christus sedisset in monte, accesserunt ad cũ discipuli eius, & aperiens os suum docebat eos dicens &c. Ista autem lex tota est humiliationis in præsenti, quæ in patientia fundatur. Hæc enim docet fugere diuitias, & sequi paupertatem, dicens, Beati pauperes &c. Hæc docet receptis iniurijs, malum non reddere, sed ferre patienter, d. Beati mites. Hæc docet peccata plangere, & delectationes declinare vitæ præsentis, d. Beati qui lugent. Hæc docet persecutiones pa- *Lex oris Dei est lex Euãgelica.*

F tienter portare, d. Beati qui persecutionem patiũtur &c. Ex quibus patet quod tota lex oris Dei est humiliari & in humilitate habere patientiam. Quis ergo potest dicere, *Bonũ mihi lex oris tui?* &c. Certè non nisi ille qui plus hic amat humiliari & corrigi, quam tẽporalibus ditari diuitijs & attolli prosperitatib. mũdi, qui magis sibi utilem legem Christi cognoscit, quam diuitias mundi. Et certe tales sunt pauci, quinimmo pro paruo lucro tẽporali lex Christi abnegaẽ. Vnde Ambr. istum passum exponẽs ait, *Bonum mihi lex oris tui*, &c. Non quicun- *Tota lex Dei est humiliari, & patientiam habere in humilitate.*

G que hoc dicere potest, imò rarus hoc d. Idest qui legẽ Dei auro & argẽto præferat. Qui potest propter legẽ Dei omnia relinquere. Sed nec Christus hunc reperit, nisi de his quos ipse docere dignatus est. Petrus hoc dicit, & probauit affectu, quia pluris legẽ oris Dei quam aurum habuit. Ideo ait, Aurum & argentũ non est mihi, Non auarus hoc dicit, qui defosso auro incũbit. Non pecuniosus qui quotidiana emolumenta solicito rimatur affectu, qui opes quotidie aggregat, qui hereditatis tendit aucupia, qui circa ægrotantis lectulum indefessas *Auarus dicere non potest Bonum mihi lex oris tui.*

H exercet excubias. Sed hoc propriũ erat Apostolorũ, qui Christo dicebant, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Hanc legem omnibus diuitijs meliorem Sapiens nouit, de ipsa (Sap.7.) dicẽs præposui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dixi in comparatione illius, nec comparaui illi lapidem preciosum. Quoniam omne aurum in comparatione illius, arena exigua est, & tanquam lutũ æstimabitur argentum in cõspectu illius. Quid est ergo dicere Deo, *Act.3.* *Matth.19.*

Bonum

Bonum mihi lex oris tui, nisi amplius in me charitas legem Dei diligit quàm diligat cupiditas milia auri, & argenti?

2146 *Manus tuæ fecerũt me, & plasmauerunt me: da mihi intellectum vt discam mandata tua.*

Hic incipit decimus octonarius. Cui pro titulo præmittitur decima litera alphabeti Hebræorũ, quæ est Iod. Quæ litera meritò huic octonario præmittitur. Nã Iod interpretatur Confessio, vel Desolatio, quæ inuicem pulchrè conueniunt, quia desolatio confessionem inducit. Vt enim hic dicit Amb. & experientia docet, desolati citius confitentur. Magis enim secundis rebus animus extolli solet, cum autẽ vrgetur aduersis, tũc diuinum implorat auxilium. Nã & i his, quæ humana sunt, hũc vsum esse cognoscimus, vt, cui succedunt prospera, animus elatior fit, cui aũt mundi huius infesta sunt, & potentia alicuius aduersa, tunc confugit, tunc opem quærit, vt vel rogando superioris mitiget potestatem, vel se viribus armet adiũctis, ne quasi inferior potentioris viribus superetur. Ad propositum ergo, iste propheta in spiritu videns desolationem futuram populi Israel per captiuitatem regis Babyloniæ, in persona dicti populi dño confitetur, vt ab ipso imploret auxiliũ in isto octonario. Qui in octo partes diuiditur, secũdum ꝙ in persona populi octo Deo confitetur. Primò confitetur Dei bonitatem in hominis creatione, in principio: secundò Dei dignitatẽ per hominis venerationem: ibi, *Qui timent*: tertiò Dei æquitatem in delictorũ correctione: ibi, *Cognoui domne*: quartò Dei charitatem in bonorum consolatione, ibi, *Fiat misericordia*: quintò Dei pietatem in peccatorum remissione: ibi, *Veniant*: sextò Dei veritatem in obstinatorũ damnatione: ibi, *Confundantur*: septimò Dei largitatem in gentium cõuersione: ibi, *Conuertantur*: octauò Dei bonitatem in iustorum conseruatione: ibi, *Fiat cor*. Confitendo enim Deo confessione laudis, idest, gratias agẽdo, omnia prædicta à Deo postulat. Quantũ ergo ad primũ, cõfitetur Dei bonitatẽ ex hominis creatione, d. *Manus tuæ fecerunt me*. Sed occurrit dubium, cũ in prima creatione hominis non dicatur, ꝙ Deus hominem manibus fecerit, cur eius creationẽ Psal. commemorans, manus Dei apponit, d. *Manus tuæ fecerunt me*, &c. Hãc quæstionem hic mouet Aug. & soluit, d. Quando Deus hominẽ fecit ex puluere, & animauit flatu, non ibi commemoratũ est, ꝙ manibus fecerit. Cur ergo quibusdam visum est, verbo Deũ fecisse cætera, hominem verò, velut aliquod præcipuum, fecisse manibus suis? Respondet, Manus Dei sunt potestas Dei. Si autem pluralis numerus mouet, quia non est dictũ Manus tua, sed Manus tuæ: accipiãt manus Dei virtutem, & sapientiam Dei, quod vtrumque vnus dictus est Christus. Aut accipiãt manus Dei filium, & spiritumsanctum, quia & spiritussanctus cooperator est, patris, & filij. Sed quare dixit, *Fecerunt, & plasmauerunt*. Ad hoc dixer fit aliqui, quòd ista duo verba, scilicet, *fecerunt, & plasmauerunt*, sic sunt distinguẽda, vt animam Deum fecisse, sed corpus plasmasse dicerent. Sed ad hoc dicit Augus. ꝙ Deus corpus fecit, & plasmauit, similiter & spiritum. Sed nota, ꝙ quando vtrumque hoc verbum de homine in vno loco ponitur: tunc nõ incongruè distribuũt singulis singula, vt anima facta, corpus autem plasmatum intelligatur. Sed opposito modo distribuit illa verba Grego. ponens animam plasmatam, sed corpus factum, licet vtrumq; de vtroq; dici possit. Vnde exponẽs verba Iob 10. d. Manus tuæ plasmauerunt me, & fecerunt me totum in circuitu, sic dicit, Qui enim plasmatum se, & factum totum in circuitu à Deo asserit, tenebrarum gẽti, nec in spiritu suo, nec in carne aliquid dereliquit. Nam plasmatum se propter internam imaginem retulit, factum verò totum in circuitu, in eo quòd ex carnis constat indumento memorauit. Ex istis autem verbis magna hominis demonstratur dignitas. Vnde ibidem subdit Greg. d. Notandum autẽ est hoc, quòd se plasmatum manibus asserit, quia misericordiæ iudicis dignitatem suæ conditionis opponit. Quamuis enim per coæternum patri verbum cuncta creata sint, in ipsa tamen creationis relatione ostenditur quantum cunctis animantibus, quantũ rebus vel cœlestibus, sed tamen insensibilibus,

Marginal notes: Iod. — *Prospera superbiã induunt, aduersa humilitatem.* — *Quæstio. Manus domini quomodo fecerunt hominem.* — *Manus Dei sunt potestas, & sapientia.* — *Gregor. 9. mor. c. 35.* — *Hominis dignitas ex modo creationis apparet.*

bilibus, homo præferatur. Cuncta quippe dixit, & facta sunt. Cum verò facere hominem decreuit, hoc quod reuerenter pensandum est, præmisit dicens, Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Neque enim de eo sicut de rebus cæteris scriptum est, Fiat, & factum est, neque vt aquæ volatilia, sic terra hominem protulit, sed priusquam fieret, faciamus dicitur, vt videlicet, quia rationalis creatura cōdebatur, quasi cū consilio facta videretur, quasi per studiū de terra plasmatur, & inspiratione conditoris in virtute spiritus vitalis erigitur, vt.s.non per iussionis vocem, sed per dignitatem operationis existeret, quæ ad conditoris imaginem per manus conditoris fiebat: Hanc aūt hominis dignitatē ex sua creatione clariùs hic exponens Ambr. d. *Manus tuæ fecerunt me &c.* Magnæ cōmendationis vsus exordio est, vt opus Dei se esse diceret, quo facilius circa operis sui gratiā fauor inclinaretur autoris. Grandis ēt prærogatiua est in rebus humanis, vt aliquis operibus, & beneficijs fauear suis, ne meritum spectet alienum, sed in suæ gratiæ munus intendat, ne videatur abrogare, quod ipse donauit. Itaq; etsi de luto nostri corporis substantia est, carnem induamur, corpus ossibus intexatur, & neruis, tñ quia simus preciosissimum opus Dei nemo dubitauerit. Nam etsi fabricam ipsam humani corporis quis considerare voluerit, nil poterit in terra preciosius iudicare. Est enim homo statu celsus, vultu decorus, cæsarie gratus, non cæterorū more curuatus animantium, sed ipso naturæ iure sublimis, qui cœlum libero spectet obtutu, nulla captiuæ seruitute ceruicis depressus in terram, sed tanquam propriæ conscius libertatis, & locuples sui testis auctoris. Veruntamen in cæteris animātibus membrorū forma laudatur, in quibus præter gratiam corporis nihil est aliud quod requirat. Homo in eo est pulchrior, quod non vt, non in corpore, qđ vt, in se habens æternitatis gratiā, & præsentium venustatē. Quę enim videntur, temporalia sunt, quæ nō videntur, æterna. In hoc terrestri hospitio inductus habitatione cœlesti, cui simul competit & in terris videri, & Deo iungi. Magnum sanè munus, si seipsum cognoscat, & quadam forma iustitiæ mundo magis quam sibi nasci, Vnde Salomon ait, Grādis homo, & preciosus vir misericors. Virū aūt fidelem opus est inuenire. Et verè magnus est, qui diuini operis est interpres, imitator Dei. Homo enim est, qui potuit dicere, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Terram excolit, mari tanquam possessione vtitur, cœli ornamēta gratus miratur. Affertor euanuerat rerū natura, nisi qui ea vteretur, diuina prouidentia esset adiectus. Deniq; postquā fecit Deus cœlum, & terrā, maria, postq̄ omnia reptilia, volatilia, animantia, postea hominem fecit, quem animantibus viuentibus anteferret. De quo nō immeritò cœlestis sententia resultauit. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostrā. Cætera dixit, & facta sunt: mandauit, & creata sunt. Vt homo fiat, specialis quidam Dei accedit ornatus, & tanquam laborantis Dei in huius munere creaturæ significatur operatio. Deus quidem expers laboris est, sed tamē scripturæ verba, quid aliud nisi studiosam Dei operationem ostendunt? Ergo, si Deus maiore quodā te studio creauit, cur ipse tui studiū dereliquis? Si Deus in te laborauit, qui laborare non nouit, cur ipse fugitans sis laboris? *Manus tuæ* (inquit) *fecerunt me & plasmauerunt me.* Clamat ad dominum propheta: *Opera manuum tuarum ne despicias.* Te autorē conuenio, te teneo conditorem, præsidia aliena non quæro in adiuuamentum. Accingere, qui accinctus es, vt creares. Dic ipse Psalmista quid senseris, cur dixeris *Manus tuæ fecerunt me.* Et inferius dixisti, *Opera manuū tuarum ne despicias.* Hoc est dicere. Bestias non fecerunt manus tuæ, sed dixisti, Producant aquæ reptilia animarum viuētium. Et produxit terra, te iubente sm genus quadrupedia & reptilia, & bestias terræ. Me autem fecisti, me tuis manibus figurasti, hoc est, non figurasti bestias manibus tuis, nō reptilia, non volatilia, me autem fecerunt manus tuæ, & plasmauerunt me. Nosce ergo teipsum homo, cognosce te, anima: quia nō de luto, nō de terra es: quia sufflauit in te Deus, & fecit animā viuentem. Opus es magnificum Dei generatione inspiratum. Secularia te, & mūdana non teneant. Ad illū tota intentione

festina

Gen. 1. *Corporis hominis dignitas.* *Prou. 20.* *1. Cor. 11.* *Gen. 1.* *Iob 10.*

festina ex cuius inspiratione cōsistis &c. A
Postquā ergo Psal. confessus est Dei bonitatem in hominis creatione, consequēter petit interioris hominis illuminationem, dicens, *Da mihi intellectum, vt discā mandata tua.* Sed fortè dices, Psal. iam confessus fuerat se manibus Dei factum hominem, cæteras creaturas non rationales per imaginem Dei excellentem, quæ sine intellectu non existit, & sic factus fuerat habens intellectum, quō ergo nunc petit sibi dari, quod iam acceperat? Ad hoc respondeo, ꝙ aliud est intellectus hominis essentialis ipsi homini, s. potentia intellectiua, & aliud actus eius, B qui est intelligere, qui etiam actus intellectus vocatur, sicut & actus volūtatis dicitur voluntas. Et iste actus augetur, secundum quòd intellectus ad intelligendum à Deo magis eleuatur. Et istum intellectum sibi dari petit, vt. s. actus intelligendi in ipso magis eleuatus. Vnde Ambr. hic ait, *Da mihi intellectum*, ait Psal. Intellectum petit, vt ipse seipsum nouerit, & naturæ suæ possit scire rationem. At illi, qui de rerum natura disputant, cœli scrutātur plagas, si seipsos scire nō possunt, putant vim intellectiuam sine Dei dono posse concedi. Nos autem humiliter debemus assumere, ne extollamur, si fortè unam aliquā de scripturis parabolā cogitauerimus, aut quia interdum fm literam, planè legimus, si fortè fm literam aliquid intellexerimus, doctrinæ nobis assumamus scientiā. Vnde & propheta hic Psal. qui iam acceperat spiritumsanctum, sciens quia nisi à Deo acceperit gratiam, intelligere se eius mādata nō posse, ideo vt ipsa intelligat humiliter postulat, d. *Da mihi intellectum vt discam mandata tua.* Et aduerte ꝙ per se ètè intelligere mandata Dei, non est cuiuscunque sed solum sapientis: sapiens D
a sit solum ille est, qui bonū, quod intelligit, facit. Vnde hic ait Amb. Ait in euangelio dñs, Oīs, qui audierit verba mea hæc, & fecerit ea, assimilabitur viro sapienti. Non ergo, qui audit tantummodo similis erit sapienti, sed qui facit quæ audit. Ergo nec factum sine auditu, nec auditio sine facto potest esse sapiētis, sed qui audit & facit. Audiamus igitur vt intelligamus, intelligamus vt faciamus, vt intellexisse nos, quod audiuimus, cōprobemus. Aug. autem hunc locum sic exponit, dicēs, *Da mihi intellectum vt discam* &c. Etsi hominibus intellectus est per naturā, quo discernitur homo à pecore, tñ peccādo deformatus est, & quotidie renouatur, pp quod Apostolus ait, Renouamini spiritu mentis uestræ. Dari ergo intellectum sibi petit, vt magis seruētur oculi mentis, quod fit per fidem, qua corda mundantur, quia licet nemo possit credere in Deū, nisi aliquid intelligat, cum fides fit ex auditu, tñ fides sanat vt ampliora intelligat. Alia.n. sunt, quæ nisi intelligamus, nō credimus, alia quæ nisi credimus, nō intelligimus. Ideo subdit Psal. *Vt discam:* Quasi dicat, Ad hoc da mihi intellectum, vt discam mandata tua. Si nō possum diuinitatē videre, saltem mandata discā. Vide q̄ aliè intelligenda sint mandata, ad quæ petit iste intellectū, d *Vt discam mandata tua:* qui iam custodiuit ea, cuius nō omnimodo iste expers est: dum à Deo petit. Ipse.n. solus dat intellectū, & si aliqñ ministrat angelus, ut Danieli angelus, qui dixit. Veni intellectum tibi dare. Deus tñ per seipsum qui lux est, illuminat pias mentes, etsi qñq; vtit angeli ministerio. Ita C enim dr angelus intellectum date hominibus, vt quidam dicitur dare lumen domui, cum fenestram facit, cum tamen domū sua luce nō penetret, & illustret, sed solus Deus, qui est lux vera, quæ illuminat omnem hominem.

Qui timent te, videbunt me & latabuntur, quia in verbo tuo supersperaui. 2147

Hic confitetur secundum, s. Dei dignitatem per hominis venerationem. Qui enim veneratur iustum, D.ū veneratur, cuius imago est iustus, sicut qui iustum spernit, Deū spernit. In hoc ergo ꝙ timentes Deum iustum uenerantur, Dei demōnstratur dignitas, quæ veneratur in iustis. Et hoc notans Psal. ait, *Qui timent te, videbunt me, & latabuntur* &c. Magna uirtus est in uisu et corporali, quāto magis in oculis spiritualibus, quibus iustus videtur à iustis. Vnde hic ait Ambrosius, *Qui timent te, vidēbūt* &c. Fortasse aliquibus videtur esse contrarium, quod iustus dicit, *Qui timēt te,* &c. Multis

Marginal notes: *Quæstio. Intellectus datur vt homo cognoscat seipsū.* — *Facere debemus bona qua intelligimus.* — *Matth. 7.* — *Eph. 4.* — *Intellectum & cognitionem dat solus De⁹ qui solus docet.* — *Ioan. 1.* — *Luc. 8.*

Multis enim iustus grauis est,cum uidetur. Denique in euangelio plerique dominum videre non poterant, sicut Geraseni rogabant eum,ut abiret de regionibus eorum.Alij ei transitum denegabát, quando volebat transire per eos. Vnde puto,quòd sicut illic Iudaicæ forma impietatis exprimitur,ita hic ecclesiæ gratia reuelatur,prophetauit enim Psalmista totum orbem implendum esse timore diuino.Et ideo quasi timentes Deum sanctorum dicit congregatione lætari. Qui enim uidet iustum,& gaudet,etiam ipse vult esse iustus:Pulchrum est enim, quod in alijs delectatur, quod vult ipse in se seruare si posset. Est enim insitum bonis, vt castum pudicus, prudentem sapiens,affectu pio diligat, misericors liberalem,& uirtutes suas in alijs amet. Plerisq; enim iusti aspectus admonitio,correctionis est, perfectioribus verò lætitia est. Quam pulchrum igitur, si videris & profis. Nam sicut est tanta vis in natura libus,vt animal uisum prosit ictericis.Ipsi enim oculorum radij uirtutem quandam uidentur infundere his qui fideliter iustum uidere desiderant.Sed quemadmodum iustus lætificat cor innocentum,cum uidetur, ita improbi iustorum cognitione torquentur, quia vel tacitis iustorum moribus arguuntur. Torquet castitas incontinentem,auaritiam liberalitas,impietatem fides. De hoc quoque parile in animantibus sumamus exemplum. Nam sicut prodesse dicitur musú animal cum uidetur, ita obesse percipimus lupum, si aliquem uidendum præuenerit.Vocem enim feruntur amittere quos prius lupus uiderit.Basiliscus quoque si quodcunque uiderit prior animal fertur occidere.Ipse quoque serpés mori dicitur,si fuerit hominis prçuétus aspectu. Ergo si tanta virtus est in oculis serpentis vel hominis, vt si alter alterum prior uiderit,possit occidere,non erit virtus in oculis iusti,qui repletus est uirtutis gratia?cum præsertim totum operetur fides,vt & illa, quæ fimbriam domini tetigit sanaretur, & ille, cui intendit dominus Iesus,statim ex eius oculis gratiam sanitatis hauriret. Sed qui videt iustum,debet scire,quid uideat.Non illum videlicet in corpore,non in uestimento non in patrimonio,non in vultu,sed intus uidet. Non (inquam) illum uidet,nisi eius viderit uirtutem,nisi eius sermonem intenderit,nisi sensus eius potuerit comprehédere,sapientiam de tactu eius assumere.Tunc igitur lętabitur,cum ista prospexerit,cum ista cognouerit.Et subdit Ambros. Ita & nos sicubi iustum audimus,festinemus uidere, sicut illa mulier,quæ cum audiuit discumbere in domo Pharisæi dominum Iesum,statim ingressa est,& pedes eius perfudit vnguento.Sic & nos,vbi iustus sederit,sicubi accumbat,festinemus videre eum, preciosum est uidere uirum iustum.Dicat ergo Christus,dicat uir iustus, *Qui timent te, videbunt me,& lætabuntur*. Et aduerte, quòd de præsenti dicit, *Qui timent te*, de futuro autem dicit,*Videbunt me, & lætabuntur*. Quod ideo sic dixit secundum Augustinum,quia in præsenti timor est, quandiu tentatio est uita hominis super terram. Iocunditas autem quam uoluit hic intelligi,tunc erit,quando fulgebunt iusti in regno patris eorú sicut sol. Hinc etenim in alio Psalm.dicitur,Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, quam abscondisti timentibus te. Nunc ergo quã diu timent,nondum uident,sed uidebũt & lætabuntur. Vnde & ibi subiungitur, Perfecisti aũt sperãtibus in te.Sequitur, *Quia in uerbo tuo supersperaui*.Hoc est dicere,secundum Ambros.Intus me uiderunt,intus me tetigerunt, intus me aspexerũt,vbi spem assumpsi de uerbis tuis, vbi verba tua percepi. Et dicit,*Supersperaui*. Quia enim potens est Deus facere supra quam intelligimus,& petimus,parum videtur ea tantum sperare, quæ intelligimus,& petimus,sed etiam supra, idest,ampliora sperare debemus.

Videt libenter iustus iustum bonus bonum.

Visus uirtus est magna.

Matt. 5.

Iob 7.

Matth. 13.

Psal. 30.

2148 *Cognoui, domine, quia æquitas iudicia tua: & in ueritate tua humiliasti me.*

HIc confitetur tertium,scilicet Dei æquitatem in delictorum correctione. Deus enim,cum sit summa iustitia,peccata impunita dimittere non potest. Cum ergo aliquis electorum deficit,hic ipsum corrigendo, & castigando punit. Quod notans Psalm.in persona omnium electorum dicit,*Cognoui domine quia æquitas*,&c. Quomodo enim iniusta

Omnia iudicia Dei sunt iusta, omnis pœna à Deo est iusta.

iusta possunt esse diuina iudicia quorum omnium causa est diuina uoluntas, quæ nec fallere, nec falli potest? Si quando ergo aduersis humiliamur, & percutimur, etsi causam ignoremus, tamen cognoscamus. quia iudicia Dei super nos sunt iusta. Et tunc humiliamur in ueritate, quia uirtutem tenebimus humilitatis. Vnde hic Ambros. dicit, *Cognoui, domine, quia æquitas iudicia tua.* Qui potest intelligere quomodo omnia iudicia Dei fiant, dicat cum Psalm. *Cognoui, domine* &c. quia omnia iudicio Dei fiunt, vt ægrum corpus quis habeat, vt salubre, vt diues, vt pauper sit, ut moriatur iuuenis, vel senex. Si quis intendat diuinis scripturis, hæc omnia intelligit Dei iudicio fieri, nihil enim præter Dei scientiam fit. Exemplum quærimus, non est absconditum. Siquidem Iob nunquam amisisset proprias facultates, nisi à Deo fuisset traditus aduersariæ potestati. Dedit enim dominus potestatem diabolo in facultates eius, vt tentaret qualem, amisso patrimonio, haberet affectum. Dedit in filios, dedit in corpus eius, vt ostenderet si dolore defunctorum filiorum, aut cruciatu corporis à constantia mentis anima deficeret. Dominus quidem nouerat fortè, sed in illo docere nos voluit, vt eius imitatores esse possemus. Denique & Abraham sic tentauit, quando filium senis sibi petijt immolari. Sciebat utique Deus mentem Abrahæ, sed sciens tentat dominus. Vnde in euangelio dicitur, Hoc autem dicebat, tentans eum, ipse enim sciebat, quid esset facturus. Quod ergo iustus est, quòd iusta sint Dei iudicia credit. Iusta enim iudicia Dei sunt, quia per labores, & tribulationes ad cœleste præmium peruenitur. Sicut enim certantibus athletis corona hominum iudicio iusto, ita legitimè certantibus Christianis, diuino iudicio decernitur palma. Vita ergo nostra examinatur igne, sicut splendor argenti, vt virtus certaminibus approbetur. Transiuimus (inquit) per ignem, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Si autem intellectu deficientes, intellgere nō possumus iudiciorum Dei æquitatem, saltem in illis humiliari debemus, vt illa semper esse iusta credamus Exempla in multis ponit Gregor. ostendens iudicia Dei nobis

Gen. 22.
Ioan. 6.
Psal. 65.
Gregor. 29. mor. c. 9.

A occulta, sed tamen fide iusta esse credenda. Vnde ait, Quis diuina discernat iudicia? Multos enim videmus quotidie, quia iustitia resplendent, & tamen ante finem suum nequitiæ obscuritate tenebrātur. Et multos cernimus peccatorum tenebris obuolutos, & inde iuxta uitæ suæ terminum repētè reddi luci iustitiæ. Multos nouimus, semel inuentam uiam iustitiæ illibatè usque ad obitum tenuisse, & plerosque conspeximus usque ad exitū, cœpta semel crimina sine cessatione cumulasse &c. vide ibi. Ista ergo debemus credere iusta, vt per credulitatem fidei B perueniamus ad cognitionem ueritatis. In omnibus ergo tam secundis quā aduersis confitere, lauda, & crede iusta esse diuina iudicia. Vnde hic ait Ambr. Hic Psalmista dicens, *Cognoui, domine, quia æquitas iudicia tua*, laudandus est, quia cum ista cognosceret, humiliabatur, vt humilitate sua vel prosperorum excluderet tentamēta, uel aduersorum subiret constantiam æquanimitate tolerantiæ. Non ergo magnopere laudabilis esset propheta, si laudaret iudicia Dei vsus affluentia secundorum. Quid enim magnum facimus, si quando in secundis C sumus, Deum laudamus? si quando nullis uexamur iniurijs? illud est magnificū, si subiectus iniurijs, & contumelijs, iudicium Dei laudas, si vexatus ægritudine iudicia Dei prædices, si te inopia non reuocet, quo minus laudes iudicia Dei. Ergo semper laudanda sunt iudicia Dei, sicut scriptum est, Exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua, domine. Quæ sunt filiæ Iudæ. nisi animæ religiosæ, & deuotæ, quæ Iesum Christum dominum confitentur?

Iudicia Dei omnia sunt laudanda.
In aduersis maximè iudicia Dei laudare debemus.
Psal. 96.

Fiat misericordia tua, ut consoletur 2149
D *me, secundum eloquium tuum seruo tuo.*

Hic confitetur quartū, scilicet Dei charitatem in bonorum consolatione. Cum enim affligimur, cum premimur aduersis, tunc amplius misericordia Dei nos consolatur spe præmiorū. Vnde 2. Cor. 1. Benedictus Deus pater totius consolationis qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Et uide perfectionem Psalmistæ in ista postulatio-

latione. Nam ipse in laboribus & aduersis positus & humiliatus, non quærit vt illa tollantur, sicut fecit Apostolus humiliatus stimulo carnis, quem tribus vicibus amoueri rogauit. Iste autem non quærit ut ab aduersis liberetur, sed solũ quærit Dei misericordiam, quæ in illis sic consoletur, ut in certamine possit cõstanter perseuerare, sciens quòd cum augentur certamina, etiam amplior corona debetur. Vnde istum textum hic Ambros. exponit dicens, Magna est misericordia Dei, quæ non solum remissionẽ tribuit peccatorum, sed etiam certantibus adhibet consolationem, ne susceptis certaminis passiones in belli certamine derelinquant. Non ergo Psal. hic misericordiam quærit, quasi is, qui uictus cedit, aut vt veniæ peccatorum misericordiam implorat, sed misericordiam petit, vt Dei miseratione succinctus, maiora uiribus tanto munere fultus expediat, egregiam, & singularem expectat uirtutem. Alius enim humiliatus ærumnis posceret, ut circa eum tentamenta desinerent, & sedare aduersa dominus dignaretur, ne tribulationum in eum procella sæuiret. Ista autem Psalmista tanquam athleta fortis, qui exerceri, & urgeri animam suam tribulationibus nouit, non tristitia demouere, non impugnantia declinare desiderat, non illud omne desinere, quod impugnantiam laboris, & fatigationis afferret, exposcit, sed magis tẽpore laboris sui aduersus tentationum procellas dari sibi uerbum consolationis exposcit, ut possit forti mente, quæ ingruunt tolerare, ne aliqua mœstitiæ perturbatione lassetur. Quid autem est ista consolatio, quæ pugnantibus datur, nisi quia tunc fide peccata purgantur, spe præmia præstolamur, charitate animus fortificatur. Sed tamen nota, quòd non omnis passio diuinam consolationẽ meretur, sed quæ pro Christo est passio hęc Christi consolationem meretur. Pulchrè autem, secundum Ambrosium, addidit, *Secundum eloquium tuum seruo tuo*, idest, secundum promissionem tuam. Ipse enim pro nomine suo præliantibus auxilium pollicetur, dicens, Cum tradent uos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini, dabitur enim uobis in illa hora, quid loquamini. Nõ enim uos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in uobis. Ergo ne impares simus certamini, diuinum semper oremus auxilium, vt nobis tribuat consolationem. Si enim habemus, qui nos exhortetur, non facilè cedimus.

Misericordia Dei magna.

Patiẽtia in aduersis debet postulari.

Matth. 10.

Veniant mihi miserationes tuæ, & uiuã, quia lex tua meditatio mea est. 115

HIc cõfitetur quintum, scilicet Dei pietatem in peccatorum remissione. Solum enim diuinis miserationibus nostra peccata delentur. Quod attendens Psalmista, dicit Deo, Psal. 50. Secũdum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Miseratio enim differt à misericordia, quia misericordia dicit habitum interiorem animi miserentis, sed miseratio dicit actum exteriorem à misericordia elicitum. Et sic multoties homo habet misericordiam sine miseratione. Sed miseratio propriè, quia procedit ab habitu, non est sine misericordia. Petit ergo Psalmista miserationes, scilicet ut per actum misericordiæ sibi peccata remittantur, quò spirituali uita possit uiuere. Qui enim est in peccato, mortuus est, Ezechiel 18. Anima, quæ peccauerit, ipsa morietur. Potest autem hoc dupliciter intelligi. Primò de peccatis præexistentibus, quæ remittantur, quibus remissis, spiritualiter uiuat. Vel de peccatis possibilibus, & futuris, quæ Psalmista timebat, ne Deũ offendens moreretur. Et tunc petit miserationes Dei, quibus à peccatis præseruetur, vt in vita gratiæ perseueret. Et tunc est sensus. *Veniant mihi miserationes tuæ*, me scilicet à peccatis præseruantes, & tunc uiuam, scilicet perseueranter. Et quare hoc quęrat, subdit. *Quia lex tua meditatio mea est*, quasi dicat, Voluntas mea est legem tuam obseruare, quod non possum sine miserationibus tuis, me à peccatis præseruãtibus. Meditatio enim legis est custodire mandata. Vel aliter, vt hic per ly *uiuere* absolutè positum intelligatur solum uita gloriæ, quæ non meritis nostris, sed sola gratia acquiritur, vt sit sensus, *Tunc viuam*, scilicet uera uita gloriæ, si veniant mihi miserationes tuę, quibus illa acquiritur, & nõ meritis nostris. Vnde quando in scriptura ponitur uita abso-

Misericordia & miseratio different.

Vita absolute posita significat vitam beatã.

absolutè, significatur vita ęterna propriè quæ sola vera dicitur vita, vt hic ostendit Aug.d. *Veniant mihi miserationes tuæ, & uiuam*. Tunc enim uerè uiuam, quando nihil potero timere, ne moriar. Ipsa enim & sine ullo additamento dicitur uita, nec intelligitur nisi æterna, & beata, tanquam sola dicẽda sit uita. In cuius comparatione ista, quã ducimus, mors sit potius appellanda quàm uita, quale illud est in euangelio. Si uis ad uitã ingredi, serua mandata. Nunquid æternam addidit, vel beatam? Item de resurrectione carnis cũ loqueretur, Qui bona fecerũt (inquit) ibunt in resurrectionẽ vitæ, nõ quẽ hic ait, ęternę, siue beatę. Sic & hic. *Veniant* (inquit) *miserationes tuæ, & uiuã*, neq; hic ait, In æternum uiuam, quasi illud non sit uiuere, quàm sine ullo fine, sine vlla miseria viuere. Et ad istum ẽt intellectum hic ait Ambr. Quod autem Psal. hic poscit, vt uiuat, frequenter ostẽdimus huius corporis vitam veræ uitæ gratiam non habere, sed illam uitam ueram fore, cuius bona unusquisque sanctorum credit se uidere in terra uiuentium. Quod credimus nos visuros, non præsens vtique, sed futurum est. Sed unde habeat Psal. spem huius vitæ beatæ, subdit, *Quia lex tua meditatio mea est*. Vbi ostendit, q frequens studium legis diuinæ deuotẽ habitum, uitam beatã facit habere. Vnde hic ait Ambr. *Veniant mihi miserationes*, &c. Cui lex Dei meditatio est, huic præstò sunt misericordiæ domini, vt uiuat in æternum. Quomodo enim quis beatus potest esse sine miseratione diuina, Beatus aũt, qui in lege domini die, ac nocte meditatur. Sed qui meditatur in lege, eruditur in lege, & quem lex erudierit, dominus erudit, qui locutus est legẽ. Ideo scriptũ est, Beatus homo quem tu erudieris, domine, & de lege tua docueris eum. Discamus ergo & nos in lege meditari. Non auocemur sæcularibus illecebris, non occupemur impedimentis, sed semper ad legem Dei meditandam simus intenti. Scriptum est.n. Os iusti meditabitur sapientiã, & lingua eius loquetur iudiciũ. Lex Dei est in corde ipsius &c. Sed aduerte, quòd non sufficit meditari, nisi adsit & secundum legẽ uiuere, & operari. Quod hic aperiẽs Aug. d. Ait Psal. *Quia lex tua meditatio*

Matth.19.

Ioan.5.

Legis meditatio uitam meretur æternam.

Psal.1.

Psal.93.

Psal.36.

Meditatio sole gis requirit uiuere secũdum legẽ.

A *mea est*. Hæc enim meditatio, nisi esset in fide, quæ per dilectionem operatur, nunquam propter eam posset quis ad illam uitam beatam peruenire. Hoc ideo dicẽdum putaui, ne quisquam, cum totam legẽ memoriæ mandauerit, eamq; creberrima recordatione cantauerit, non tacens, quod præcipit, nec tamen viuens vt pręcepit, arbitretur se fecisse, quod legit, *Quia lex tua meditatio mea est*. Et hinc se adepturum existimet quod verbis superioribus propter hoc meritum postulauit.d. *Veniant miserationes tuæ, & uiuam*, &c. Hæc.n. meditatio amantis est

B cogitatio, & tãtum amantis, vt charitas nõ frigescat huius meditationis suæ, quã talibet abundantia constipetur iniquitatis alienæ. Sic enim meditationẽ pro cõiuncta operatione accipiebat supra Ps.d. Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi, & leuaui manus meas, &c.

Matth.24.

Matth.24.

Confundantur superbi, quia iniustè iniquitatem fecerunt in me, ego autem exercebor in mandatis tuis.

Hic considetur sextum, scilicet Dei ueritatem in obstinatorum dam-

C natione. Ista litera duobus modis legitur, scilicet prædictiuè, & optatiuè. Si prædictiuè, tunc prædicit æternam confusionẽ obstinatis futuram, vt sit sensus, *Confundantur*, i. confundentur. Sic enim de damnandis Psal.6. dicitur, Erubescãt & conturbentur in sæculũ sæculi, confundantur, & pereant, Et Iob 8. Qui oderunt te, induentur confusione. Quod exponens Greg.d. Malos in extremo iudicio confusio induit, quia cum transacta mala redundare sibi ante oculos conspexerint suus vndiq; eos reatus deprimẽs uerit. Ad pœnam tunc quippe factorũ

D suorum memoriam tolerant, qui nunc quasi à sensu rationis extranei gaudentes peccant, ibi vident quantum debebant fugere, quod amauerunt. Ibi conspiciunt quàm lugubre fuerit, quod nũc in culpa gratulantur. Tunc animum reatus obnubilat, & recordationis suæ iaculis ipsa se conscientia impugnat. Quis igitur dignè penset, quanta tunc erit iniquorum confusio, quando & foris æternus iudex cernitur, & intus, ante oculos culpa uersatur? Qui ad hoc idcirco per-

Confusio damnatorum.

Greg.8. moral.c.41.

peruenniunt, quia solum hæc transitoria dilexerunt. Vnde Psal. 108. Operiantur sicut diploide confusione sua. Alio modo exponitur optatiuè, & tunc orat ut mali confundantur & erubescant de peccatis suis, & sic conuertantur. Et istum intellectum hic ponit Ambros. dicens, *Confundantur superbi*, &c. Superius ait Psalmista, Si reddidi retribuentibus mihi mala. Nunquid ergo hic maledicit illis, qui in se iniquitatem gesserunt? Non utique. Videbant enim charitatem etiã inimicis deferendam, cum uenisset euangelij prædicator. Vnde arbitror, quia quasi medicus velit ipsos sanare, vt iniquitatis suæ contemplatione conuenti, de proprijs flagitijs erubescant. In quo non solum propheticam incipiunt probare patientiam, uerumetiam emendare insolentiam suam. Pudor enim plerũque correctio uera est. Et dum incipit nos pudere commissi, ne diutius pudeat, deserere, quæ erubescenda sunt, admonemur. Non ergo maledicit propheta, sed quasi bonus medicus vult illos cognoscere, quid fecerint, vt cum in suam conscientiam recipiunt quanta suorum sit colluuies delictorum, incipiant erubescere, erubescentes autem possint prioribus renunciare peccatis. Considera nunc aliquos fornicantes, viduis, ac pupillis aliena rapientes, & in his non solũ non erubescere, sed etiam gloriari solere, tanquam vel pulchritudinis vel potẽtiæ suæ titulos deferentes (de quibus benè dicit Apostolus, quòd eorum gloria in confusione erit ipsorum) eo detestabiliores ipsis criminibus suis, quòd cum tãta committant, non cõfundantur. Verumetiam si quis ueniat postea in ecclesia, credat in dominũ Iesum, audiat euangelium, compungatur corde, tunc demũ incipiet quàm atrocia, & grauia deliquerit, agnoscere, & quæ agnouerit erubescere. Sed quid sit hoc quod ait, *Iniustè iniquitatem fecerunt in me*, cùm omnis, qui facit iniquitatem, iniustè faciat, sufficiebat dicere, *iniquitatem fecerunt*, absq; eo quòd adderet *iniustè*. Respondeo; quòd iniquitas accipitur quandoq; pro culpa. Psal. 50. Secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam, quandoq; pro pœna, sic de Christo dicitur, Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum. Hic autem accipitur iniquitas pro pœna. Et loquitur psi de persequentibus iniustè sanctos, & iustos, qui scilicet iniustè pœnas illis inferebant. Facit iniquitatem iustè, qui iustè aliquem punit. Facit iniquitatem iniustè, qui iniustè alium punit. *Ego autem exercebor in mandatis tuis*, idest, operabor secundum mandata tua, quia iusti iniustè ab alijs læsi, nõ reddunt malum pro malo, sed bonum pro malo, secundũ Christi præceptum, dicentis, Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos.

Confusio cõuersionis ad bonum. — *Psal. 7.* — *Iniquitas duplex, scilicet culpa, et pœna.* — *Esa. 53.* — *Matth. 5.*

Conuertantur mihi timentes te, & qui nouerunt testimonia tua. 1151

HIc confitetur septimum, scilicet Dei benignitatem in conuersione gẽtium. Ista litera dupliciter legitur. Secundum enim Ambrosium, ista sunt verba Psalmistæ, *Conuertantur mihi*, &c. Et est sensus, de commissis erubescant, vel certè luant supplicia delictorum, & conuertantur ad Dei seruulum, propheticamque doctrinam, vt dediscant pudẽda committere, & tanti eruditione doctoris exuant mores suos, delictorumq; labe detersa, virtutum induant disciplinam. Aliter legitur secundum Augustinum, vt Psalmista hic mutet modum loquendi. Hactenus enim locutus est in persona corporis Christi, quod est ecclesia, vel omnes iusti, nunc autem loquitur in persona capitis, idest, ipsius Christi, ut ipse Christus de gentibus dicat. *Conuertantur mihi*, &c. idest, conuertentur, & cognoscent testimonia tua, Deus, & timebunt te. Vnde sic ait August. *Conuertantur mihi*, &c. Sed quis est iste, qui hoc dicit? Non enim quisquam hominũ hoc dicere audebit, aut si dicat, audiendus non est. Nimirum ille est, qui etiam superius interposuit proprietatem uocis suæ dicens, Particeps ego sum omnium timentium te, quia factus est particeps mortalitatis nostræ, vt & nos participes diuinitatis illius fieremus. Nos vnius participes ad uitam, ad mortem verò particeps ille multorum. Ipse est. n. ad quem conuertuntur timentes Deũ, & qui nouerunt Dei testimonia. Notandum autem, quòd conuersio peccatorũ ad Deum fm varietatem peccatorum à qui-

Conuersio peccatoris multiplex.

quibus conuertuntur, in scriptura sacra multis rebus & conuersionibus figuratur. Conuertuntur enim aliqui, de gulositate ad sobrietatis abstinentiam, de cupiditate ad liberalitatis abundātiam, de detractione ad suæ mentis conscientiā, de iniquitate ad charitatis amicitiam, de voluptate ad asperitatis pœnitentiam, de uanitate ad humilitatis innocentiā. Primò conuertuntur aliqui de gulositate ad sobrietatis abstinentiam. Et hæc cōuersio figuratur per conuersionem maris in aridæ siccitatem. Psal. 65. Qui cōuertit mare in aridam, in flumine pertrāsibunt pede. &c. Quid per mare aquam habens amaram, nisi uitium gulæ denotatur, per quod multiplex amaritudo, & quasi omnis infirmitas consurgit corporalis? Vnde de uitio gulæ, quod nunquā satietur, sub nomine maris dicitur, Omnia flumina intrant in mare, & mare nō redundat. Per aridam verò, quæ sitit, & desiderat aquam, ipsam virtutem abstinentiæ, & sobrietatis accipe, quę corpus aridum, & famelicum, & sitibundum tenet. Sic enim filij Israel famescentes dicebant, Anima nostra arida est. Sic ergo mare conuertitur in aridam, cum quis vitio gulæ deditus ad abstinentiam conuertitur & sobrietatem &c. De talibus ergo uitiosis, à Deo tamen electis, prædictiuè dicit Christus, *Conuertantur ad me*, &c. id est conuertentur.

Eccl. 1.

Num. 11.

2153 *Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, vt non confundar.*

HIc cōfitetur octauum, scilicet Dei bonitatem in iustorum conseruatione, quos nisi dominus conseruaret gratia, statim caderet à iustitia. Vnde Christus hic orat pro corpore suo, quod est ecclesia, vt cor ecclesiæ immaculatū conseruetur à Deo. Vnde hic ait Augustinus, *Fiat cor meum*, &c. Hic redit Christus ad uocem corporis sui sancti, scilicet populi sui, & immaculatum fieri cor suum precatur, id est cor membrorum suorum in iustificationibus Dei, non in viribus eorum. Fit ergo cor immaculatum membrorum & corporis Christi, Gratia Dei per ipsum corporis caput, hoc est per ipsum Iesum Christum dominum nostrum, per regenerationis la-

Oratio Christi pro ecclesia.

A uacrum, vbi abolita sunt omnia præterita peccata per spiritus adiutorium, per quod concupiscimus aduersus carnem, ne vincamur in pugna nostra, per dominicæ orationis effectum. Vnde hic Psalmista præuidit orationem Christi, quam facturus erat Christus pro suis membris vt à patre conseruarentur, quam scilicet fecit in nocte suæ passionis, quando orans ad patrem dixit, Pater sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi. Et infra, Non pro eis rogo tantum, sed & pro eis, qui credituri sunt per verbū eorum in me. Virtute. n. huius orationis

Galat. 5.

Ioan. 17.

B Christi vsq; in finem sancti immaculati seruantur à Deo. Istam ergo orationem præuidens Psal. in persona Christi pro suis orās, d. *Fiat cor meū immaculatū*, &c. Vel secundum Ambr. hic loquitur vir iustus pœnitens, per pœnitentiam cor suum mundum seruari. Vnde hic ait Ambros. *Fiat cor meum immaculatum*, &c. Hic propheta humilitatem sequitur, & docet quid nos debeamus imitari, eo quod propheta tantus immaculatum cor sibi fieri deposcit. Grande. n. est cor à domino creatum, quod recipiat verbum de cœlestibus uirtutibus, ac potestatibus. Grande

C cor, quod recipiat ipsum dominum dicētem, Inhabitabo in illis, & deambulabo in ipsis. Vt igitur recipiat creatorem sui cordis, cor mundum sibi fieri, nō per angelum, sed per ipsum dominum deprecatur, qui cœlum creauit, & terram, dicens, Cor mundum crea in me, Deus. Hic aūt. d. *Fiat cor meum immaculatum*. Et benè *immaculatum*, quia cor hominis veluti indecentium cogitationum collusione maculatur. Si cogitatio ipsa cor polluit, quantum etiam facta ipsa contaminant? Noli cor tuum extraordinarijs cogitationibus contaminare, ne il-

1. Cor. 6.

Cor mundā dum est.

D lud inquinamento graui polluas, quod putas habere te mundum. Manus lauas, quasi possis crimina euellere, cum mentem tuā vel nudis cogitationibus inquinatam lauare non possis. Et Pilatus manus suas lauit, sed cor suum lauare non potuit. Mansit scelere pollutus, quamuis manus suas aquæ infusione lauisset. Si ergo intus coinquinaris, munda prius, quod intus est. Si quod intus est mundaueris, & exteriora mundasti, vt, si aqua turbida influat, frustra lotum putas esse

mundan-

mundandum, si fons profluat cœnolentus, receptacula tersisse nihil proderit, cum in fonte sit vitiũ. Ipse tibi antè purgandus est, vt fluat oẽ quod purum est. Cor tuum cogitationum tuarum est scaturigo. De illo fonte vel turbida aqua impuritatis euomitur, vel syncera pietatis vnda prorũpit. Didicisti eos esse mundandum, disce quemadmodum mũdes. Mundat hunc fontem iustificatio legitima, hoc est, confessio peccatorũ. Deniq; publicanus ille, qui peccata propria cõfitebatur, iustificatus magis de templo quàm Pharisæus exiuit, quia ieiunia sua, & munera Pharisæus, atq; innocentiam præferebat. Sed quis gloriabitur se mundũ cor habere? Sed qui gloriatur, in dño glorietur, qui sanctis cor mundum creare dignatus est, & conseruare immaculatum in iustificationibus suis. Quæ autẽ sunt iustificationes, quibus cor immaculatum seruatur? Audi dicentem, Dic tu iniquitates tuas, vt iustificeris. Ergo qui iniquitates dicit, iustificatur. Qui autem iustificatur, non confunditur; quia pudorem peccatorum matura cõfessione preuenit. Et nota, quòd cor mundatur multipliciter. vide vers. 1976.

Cor confessione iustificatur. — *1. Cor. 10.* — *Esa. 43.*

2154 **D***Efecit in salutare tuum anima mea, & in uerbum tuum super speraui.*

HIc incipit undecimus octonarius. Cui pro titulo præmittitur vndecima litera Hebraici alphabeti, quæ est caph. Quæ litera huic octonario meritò præmittitur. Interpretatur.n. Curuati sunt. Incuruatur autem qui humiliatur. Qui.n. inclinatur in terram, curuari vr. Curuatur aũt qui agit pœnitentiam, eo φ ceruicem suam curuet, dũ humiliatur ad dñm, & interiorem magis ceruicem.s. ceruicem mentis, & cordis curuandã intellige. Qui.n. cor suum non flectit, frustra ceruicem corporis curuat. Docet.n. Hieremias sub hac litera cordis humilitatem signari.d. Ois populus eius gemẽs & quærens panem, vide, domine, & considera, qm̃ facta sum vilis. Hæc ergo litera caph, quæ humilitatem significat, meritò huic octonario præmittitur, quia in illo octonario agit Psal. de humilitatis virtute, qua Dei misericordia promere-

Caph. — *Thren. 1.*

E tur, vt qui Dei misericordiam quærit, humilitate curuetur, qua peruenire possit ad Deũ. Iste ergo octonarius in octo partes diuiditur, quia ad humilitatẽ nos inducit per octo effectus humilitatis, quos hic ostẽdit, ostẽdit.n. suo exẽplo, φ humilitas primò per charitatem mentẽ in Deum eleuat, in principio, secundò per puritatem mentem à mundo segregat, ibi, *Defecerunt oculi*, tertiò per castitatem motus carnis regulat, ibi, *Quia factus*, quintò per sanctitatem mortẽ carnis postulat, ibi, *Quod sunt*, quartò per veritatem vana & falsa fugitat, ibi, *Narrauerunt*, sextò per bonitatem gratiã Dei F impetrat, ibi, *Omnia mandata*, septimò per firmitatẽ aduersa dura tolerat, ibi, *Paulominus*, Octauò per operositatem agit quod Deus imperat, ibi, *Secundum misericordiam tuam.* Quãtum ad primũ, ostendit primò φ virtus humilitatis mẽtem in Deũ eleuat, Christo.d. Ois qui se humiliat, exaltabitur.s. in Deum. Hoc ostendens suo exemplo Psal.d. Deo, *Defecit in salutare tuum anima mea*, quia quanto anima per humilitatem plus eleuatur in Deum, tanto amplius in uirtute propria deficiens, in uirtute Dei crescit. G Vbi notandum est, quod hoc verbũ, Deficere, quamuis absolutè sumptũ cõiter sonet in malum, tñ sumptum cum articulo, quandoq; sonat in bonum, quandoque in malum, secundum conditionẽ articuli sibi appositi. Quod hic ostendit Aug.d. Non omnis defectus, vel culpæ putãdus est esse vel pœnæ. Est & defectus laudabilis. Nam cũ sint inter se duo ista contraria.s. proficere & deficere, vsitatus profectus in bono accipitur, & defectus in malo, qñ non additur vel subintelligitur in quid proficiatur vel deficiatur. Cum verò additur, potest & malum H esse proficere, bonumque deficere. Apertè namque ait Apostolus, Profanas verborum nouitates deuita, multum enim proficiunt ad impietatẽ. Ita & defectus à bono in malum, malus est, & à malo in bonũ, bonus est. Bonum quippe defectũ dictũ est, Desiderat & deficit aĩa mea in atria domini. Sic & hic non ait, Defecit à salutari tuo, sed *Defecit in salutare tuũ anima mea.* Bonus est ergo ille defectus. Indicat.n. desideriũ boni, nondum quidem adepti, sed auidissimè concupiti.

Luc. 18. — *Deficere bonum & malum.* — *1. Tim. 6.* — *Psal. 85.*

Qua-

Anima qualiter deficit in Deum.

Qualiter ergo aïa cupiens habere Deũ, quem nondum habet, in Deum deficiat, ostendit hic Ambr. d. *Defecit in salutare tuum* &c. Nõ usitatus sermo nos capiat, ut tanquam corporeæ fatigatione defectionis huiusmodi iudicemus. Neque enim hoc solũ dixit, *Defecit anima mea*: sed, *Defecit in salutare tuum anima mea*. Itaque ut de usu capiamus exemplum, si uerbi gratia dicimus, Defecit ille in illam, ostenditur hoc uerbo q̃ totum mulieris desiderium cupiditate transierit. Et quicquid est quod uehementer expetemus, ut eius maturiorem habeamus effectum, id nos uidetur longa quadam intentione lassare. Amor, impatiens die noctuq; meretricias fores pulsans, si diutius potiendi desideria differantur, ipsa deficit expectatio dum sperat. In quo utiq; non finis amoris est, sed incrementum. Et quicquid est desiderabile, si nõ contingat desideranti, deficit in illud, & quasi ipsam deponit animam qui desiderat. Si tamen spes propior assurgat, dat uires spes proxima. Si autem absentia sit dilecti, eo ipso quòd absentem desiderat, quem concupiuit, animæ suæ patitur defectionem. Itaq; quanto longius est illud, quod desideratur, tanto magis deficit, qui desiderat. Illud cogitat, illi adhæret, illud personat, quo receperit diligendum, in id quadã animæ defectione transfunditur, Sed quò magis lassatur affectus, eo amplius amor crescit, & quo diutius abest, quod desideratur, eo amplius expectantis desideria maiori quadam ui amoris languescunt. Hinc ergo colligere possumus, quid sit, *Defecit in salutare tuum anima mea*. Etenim spiritui adhærens aïa, deficit ab eo, quod est anima, & fit unus spiritus. Qm̃ qui adhæret Deo, unus spiritus est cum eo. Itaq; sanctus Psalmista timens dominum, nescit aliud desiderare, nisi salutare Dei, quod est Christus Iesus. Iesum concupiscit, illum desiderat, in illum totis uiribus tẽdit, illũ gremio mentis fouet, illi se aperit, & effundit. Et hoc solum ueretur, ne illum possit amittere. Itaque quanto maiori desiderio accensa fuerit anima cupiens adhærere saluatori suo, tanto magis deficit. Ergo ista defectio imminutio quidẽ est fragilitatis, sed assumptionem uirtutis operatur. Et subdit Am-

Amor deficere animam facit.

1. Cor. 6.

A brosius infrà, Et nos igitur illud concupiscamus æternum salutare Dei, non cõcupiscamus pecuniam, quam auari concupiscunt, non concupiscamus alienæ uxoris decorem, non ambitionis exagitemur desiderio, non sæculari intendamus gloriæ, non fallacis circumscriptionis studijs occupemur, non proximum circumuehire iniquitate cupiamus, non postremò partes uulpium simus, in terrenæ uoluptatis inferiora demersi, tanquam exules æternorũ, & de illa supernę spei præsumptione deiecti. Attollatur igitur anima nostra deficiẽs suis uiribus, B ut adhæreat salutari Dei, quod est Christus dominus Iesus. Ipse est salus, ueritas, uirtus, atque sapientia. Qui igitur deficit sibi ut uirtuti adhæreat, amittit quod suum est, & quod est æternum acquirit. Hæc Ambr. Sequitur, *Et in uerbũ tuum supersperaui*: hoc est, in promissum tuum, scilicet in Christum, quæ spes facit, ut per patientiam expectetur, quod à credentibus non uidetur.

Defecerunt oculi mei in eloquiũ tuũ, dicentes, Quando consolaberis me? 2155

C OStendit hic secundum .s. quòd humilitas mentem à mundo segregat. Cũ humilitas nos Dei seruos faciat, & nemo Deo seruire possit & mundo, sequitur, quod ipsa nostram mentẽ à mundo separat, & solum Dei expectat consolationem. Quod hic ostendit Psal. d. *Defecerunt oculi mei*, &c. (scilicet à mundo se semel dirigentes) *in eloquium tuum*. Hic uersus primò exponitur de oculis exterioribus, ex eo quòd dicit in plurali *oculi*. Oculus autem interior unicus est. Certum est enim quòd quãdo homo uerè humiliatur, tunc oculos à uanitatibus D reuocat, & ipsos ad terram gerit inclinatos, sicut Psal. superius se optabat facere, dicẽs, Auerte oculos meos, ne uideãt uanitatem, quia per oculos mors ad animam intrat, uide uersic. 2112. ubi de ista materia satis. Aliter autem exponitur de oculis interioribus, qui eodem modo deficiunt considerantes diuina promissa, sicut & anima in Dei salutare. Vnde Aug. hic ait. *Defecerunt oculi mei* &c. Ecce rursus in oculis, sed utique interioribus laudabilis defectio, laudabilis

Oculi qui deficiunt.

est fœlix ille defectus, non veniens ex infirmitate animi, sed ex fortitudine desiderij in promissis Dei. Hoc.n.ait, *In eloquium tuum*. Qũo autem tales oculi dicunt. *Quando consolaberis me*, nisi cum tali intentione, & expectatione oratur & gemitur? Lingua enim loqui non oculi solét, sed oculorum quodammodo vox est desiderij orationis. Quod ergo ait, *Quando consolaberis me?* Iste enim modus loquendi est desiderantium, cum in spatio temporis etiam quod subuenienti breue est, longum est amanti. Nouit autem dominus quid quando faciat, qui in mensura, numero & pondere cuncta disponit. Sed propriè quid est oculos mẽtis deficere? hoc declarat hic Ambr. exemplo oculorum corporalium, d. Sed quid est oculos deficere? De corporalibus oculis dicamus, vt intelligamus de spiritualibus. Nonne quando aliquem desideramus & speramus affore, & dirigimus oculos vnde speramus eum venturum? Itaque intenti diu quotidiana expectatione deficimus. Sic Anna circumspiciens vias, sollicitis aduentum filij expectabat excubijs. Sic Dauid Propheta, currentes de prælio positis in turre exploratoribus interrogabat de salute filij. Sic teneræ vxor ætatis de specula litorali indefessa expectatione mariti præstolatur aduentum, vt quamcunq; nauem viderit, illic putet coniugem nauigare, metuatque ne videndi gratia dilectî alius ante veniat, ne ipsa possit prima dicere, Video te marite. Sic Anna dicebat ad filium, Video te fili, amodo libenter moriar. mortis videlicet dolorẽ exoptati aspectus suauitate non sentiẽs. Ergo vt illa quæ adueniente viro se optat offerre, alligatis omnibus domesticis occupationibus, semitas viantis aut pedum vestigia legit. Sic propheta curis exutus secularibus, interiorum oculorum in verbum Dei peruigil custos vsq; ad defectionem sui intẽdebat obtutus, corpus suum redigens seruituti, & animam suam ad humilitatis patientiam, araneæ modo tabescentis erudiens. Desiderabat enim sicut ceruus fontes aquarum, & sitiebat in dominum suum, cupiens eius videre præsentiam, & apparere ante faciem Dei, nimio desiderio & vehementi cupiditate deficiens. Aliter exponitur, vt hic loquatur de oculis tam mentis quàm corporis, qui cõsensu vnus oculus fiunt, quando caro subdita spiritui, idem desiderat, idem quærit, & in idem tendit. Sunt ergo plures realiter, sed vnum consensu. Ideo pluraliter dicit, *Defecerunt oculi mei* &c. Postea in singulari subdit, d. *Quando consolaberis me?* Et hoc vult hic Ambr. dicens. Si oculi isti significati sunt quibus cernimus & videmus dicere debuerunt, Quando consolaberis nos? hoc est non singulariter, sed pluraliter. Sed quia oculus mentis & oculus carnis vnus oculus sunt, & tũc homo consolatione fulcitur, cum caro & mens diuersa non cupiunt, sed vnum desiderant, vnũ requirunt. Ideo tendunt ad eum, qui ait, Ego & pater vnũ sumus. Isti quoque oculi vnum esse se confitentur, quia vno eodemq; desiderio officioque funguntur. Et aduerte quod in hoc quod Psalm. d. *Defecerunt oculi mei*, &c. ostendit Psal. quam altum negotium sit studium sacræ scripturæ cæteris præferendum, quod hic deducit Ambr. dicẽs, Deficiebant ergo oculi prophetæ in verbum Dei. Nos autem otiosos nos putamus, si verbum tantummodo studere videamur. Et pluris æstimamus eos qui operãtur, quàm eos qui studium cognoscendæ veritatis exercent. Dicunt enim plerique, Ecce homo & opera eius, qua si qui verbo studeat, non operetur, cum maius opus sit istud, quàm cætera sint. Si enim opus iustitia est, si opus temperantia, si opus fortitudo, vtique & opus est sapientia. Istæ enim quatuor principales virtutes habentur. Nam si operatur Christus secundum q̃ iustitia est, vtique operatur secundum quòd verbũ est. Deniq; omnia per ipsum facta sunt, vt sciat operatorẽ omnium esse, & opus nostrum esse Christum Iesum. Etenim secundum quòd verbum est, verbum inquirentibus gratia Dei opus est. Vnde cum Martha ministraret circa ministerium, Maria autem verbum domini audiret, ea quæ audiebat, ei quæ ministrabat meruit anteferri. Dicenti enim Marthæ, Domine, non est tibi curæ, quòd soror mea relinquit me solam ministrare? dic ergo illi vt me adiuuet. Respondens dixit dominus, Martha, Martha solicita es: Maria optimam partem elegit,

Marginalia: *Oculi qũo loquuntur.* — *Sap. 11.* — E, F, G, H — *Ioan. 10.* — *Studiũ scriptura excellit alia operum.* — *Ioan. 1.* — *Luc. 10.*

git, quæ non auferetur ab ea. Itaque verbum cognoscere maius opus est quàm ministrare, quod diuinæ autoritate sententiæ diffinitur.

2156 *Quia factus sum sicut vter in pruina: iustificationes tuas nō sum oblitus.*

Hic ostendit tertium, scilicet quòd humilitas, per castitatē motus carnis regulat. Cum enim vera humilitas in obedientia virtuosa fundetur, rebellionem inferioris ad suum superius excludit. Et per consequens sic carnem subijcit menti, vt motus suos contra mentē non erigat, sed calore voluptatis perdito, sub spiritu frigida quiescat. Et hoc est quod ait Psalm. *Quia factus sum sicut vter in pruina* &c. Ardentibus enim spiritualibus desiderijs, carnalia desideria sine dubio frigescunt. Caro enim & spiritus contrariantur, sic quòd dum spiritus fortificatur, caro efficitur infirmior, & carnis fortitudo mortificat spiritum. Dum ergo spiritus in verbum Dei deficit desiderio (qui defectus est incrementum spiritualis amoris) caro frigescit, & congelatur, quia eius desideria mortificantur. Et ad hunc intellectū hunc passum exponit Aug. per vtrem intelligens carnem, sic dicens, *Quia factus sum sicut vter* &c. Nimirum enim per vtrem carnem mortis huius, per pruinam verò cœleste beneficium vult intelligi. Quo carnis concupiscentiæ, velut frigore cohibente, torpescunt. Et fit hinc vt iustificationes Dei de memoria non labantur, dum non cogitatur aliunde. Quoniam tunc fit quod ait Apostolus, Curam carnis ne feceritis in concupiscentijs. Ideo cū dixisset, *Factus sum sicut vter in pruina*, subiecit, *Iustificationes tuas non sum oblitus*. Hoc est ideo non sum oblitus, quia talis factus sum. Feruor. n. cupiditatis obtorpuit, vt ferueret memoria charitatis. Vel per utrem intelligitur iustus carne mortificatus, qm̄ uter ex pellibus animalium mortuorū existit. Per pruinā uerò frigidam intellige carnis castitatē, qua omnis libido carnalis frigescit. Et quia sicut inter oia uitia libido cōtrariatur intellectui, sic per oppositū castitas intellectum illuminat, & notitiā diuinorum confert. Propter quòd d. Psal.

Vter significat carnē.

Spiritu crescente deficit caro.

Rom. 13.

Vter dicitur quilibet iustus.

A *Factus sum sicut vter in pruina*, s. per carnis castitatem, & ideo *iustificationes tuas non sum oblitus*. Vnde istum versum exponens Ambr. d. *Factus sum sicut vter* &c. Rectè enim vter dr̄ iustus, vter namque de exuuijs fit mortui animalis. Igitur & nos si peccato moriamur, vt uiuamus Deo, repleti spiritus iocūditate, erimus exuuiæ spirituales carentes infirmitate corporea, & integro mentis sinu infusam nobis diuinorum mysteriorum gratiam reseruantes. Nō effluat igitur uter tuus, ut rimosus fit, non terreno inuetérascat situ, ne vinum nouū ueteres utres B rumpat, scindantur utres, fundatur gratia. Nō iterum sole iniquitatis, & nimia ui caloris arescat, sed feruentium uiscerum cupiditates diuersæ niuali quodam frigore temperentur, frigescat æstus libidinis, & quodam continentiæ gelu, ieiuniorumq; restrictus, matutina oratione perfletur, quando sicut ros, ita super terram nostram Dei uerba descendunt, sicut imber super gramen, & sicut nix super fœnum. Et subdit Ambro. Nec absurdè intelligendum est, quòd ita se dicat Psalm. factum sicut utrem in pruina uel in gelido, eo quòd in asperitate po-C situs glaciali, mortificauerit corpus suū, ne sentiret hyemis illius asperitatem, quam saluator dicit grauem esse futuram fugientibus. Sicut enim glaciem non sentit uter, quia pellis est mortui animalis, ita mortuus peccato, propheta frigus peccati sentire nō poterat, uel certè quòd nō frangatur necessitatibus, nec resistat caro menti, sed molliori ductu animę se inflectat imperijs, & in hoc mundi gelicidio non arescat, uel quia corpus afflictionis sumus, mortem domini nostri Iesu Christi semper in nostro corpore circumferre debemus. Hic D est uter, qui castigat corpus suum. Hic est uter, qui inebriatur, non uino, sed spiritu. In hoc ergo gloriatur Psal. quia factus est sicut uter in pruina, operationem peccati non sentiens.

Quot sunt dies serui tui? quando facies de persequentibus me iudicium? 2157

Hic ostēdit quartum, scilicet, quòd humilitas sanctitate mortem carnis postulat. Humilitas enim spiritum

M 2 semper

semper ad Deum ascendere desiderio facit, vt ipsum habeat, ipsum possideat, ipso fruatur. Sed, quia ipsum nō potest iustus quis habere, nisi primò corpus mortale deponat pr. per mortē, ideo ipsa humilitas iustum mortē corporis facit optare, more Apostoli d. Cupio dissolui, & esse cum Christo. Tunc enim cessabit à iustis oīs infestatio, tūc iudiciū fiet vnicuiq; s̄m opera sua. Et hoc est, quod hic desiderat Psal. Deo d. *Quot sunt dies serui tui*, &c. q. d. Quando finietur isti dies vitæ præsentis, quibus finitis facies de persequentibus me iudicium? Hic versus multipliciter exponitur. Primò vt ista sint verba martyrum, qui vindictam sui sanguinis postulāt, quæ maximè erit in fine mundi. Interim aūt ecclesia manet sub pressuris. Vnde hunc versum hic exponit August. d. *Quot sunt dies*, &c. In Apocalypsi est ista vox martyrum, & eis imperatur patientia, donec numerus fratrum suorum impleatur. De diebus ergo suis interrogat corpus Christi, qui futuri sunt in hoc sæculo. Et ne quisquam putaret ante hic ecclesiam non futuram, q̄ finis sæculi venerit, & aliquid temporis futurum in hoc sæculo, quo ecclesia iam non sit in terris, propterea cū quæ siuisset de diebus suis, adiunxit & de iudicio, profectò demonstrans vsque ad iudiciū, in quo de persecutoribus eius est futura vindicta, ipsam quoque in terris futuram. Vel per ista verba vult Ps. ostēdere breuitatem vitæ præsentis, ne eius amore detenti, vitijs implicemur. Vnde vitam præsentem dies vocat, nō annos. Vnde hic ait Ambro. *Quot sunt dies*, &c. Hoc sic accipi potest, q d. Quam tunt dies humani, quantum tempus, quātum spatium? Cur inuidetur tam breui vitæ, ne trāquillo eius vsu huius sæculi perfruamur? Cur in tam breui spacio vitæ tam multi persequentium nobis laquei tenduntur? Adsit iam iudicium, in quo pœna perfidorū, in quo persecutoribus digna impietatis suæ precia reddātur. Vel sic. Quousq; insultare poterunt, qui nos diuersis modis quærunt affligere? Non seruus erit terminus. Etenim quasi propheta celeritatem transcurrendæ istius vitæ, non annorum, sed dierum æstimatione subiecit, d. *Quot sunt dies serui tui?* Alia etiam causa vitam præsentem, quo

Phil. 1.

Apoc. 6.
Ecclesia durabit vsque ad finem seculorum.

Vita huius breuitas.

E ad iustos, diem vocat, vt non solum vitæ breuitatem, sed etiam splendidum vitæ huius curriculum sub virtutum lumine declararet. Vel aliter, vt per hoc & intelligatur, q̄ in huius vitæ spacio breui, & dn̄s de persequentibus nōs iudicium facit, dum potestatem nobis tribuit, qua persecutores nostros superare valemus. Et hunc intellectum ponit Ambrosius, d. Non absurdum est etiam illud intelligere, ut quia breues dies, & pauci sunt istius vitæ, non diutius gratiam suā dominus circa prophetam suum differat, sed ipse de persequentibus facit iudiciū.

F Nam hic quoq; iudicium est de persecutoribus. Siquidē qui non credit in Christum, iam iudicatus est. Iudicium autem quod dedit dominus seruulis suis, hoc est, Habebitis potestatem calcandi supra serpentes, & super omnem uirtutem inimici. Et verum est iudicium, quo torquetur inimicus, sicut ipse confessus est, dicens, Quid venisti ante tempus torquere nos? Hoc ergo deposcit virtutum stabilitate fundatus propheta, ut subijciatur sibi, non homo, sed ille, qui sibi locum in homine vendicauit. Vnde & Apostolus ipsum magis in homi-

G nis peccato optauit esse damnatum, de quo ait, Conterat Deus Sathan sub pedibus vestris, opto. Ex hoc ergo persecutore iudicium sibi fieri gestit, ut fidei propheticæ vestigijs aduersarius conteratur, & cōminuat eum sub pedibus suis propheta, sicut puluerem in hac militia sui corporis constitutus, quāuis breues dies vitæ sunt, triumphum tamen de aduersario adipiscatur. Subiectus est igitur aduersarius secundum domini sententiam. Etenim dominus Iesus veniens in hunc mundum per virginis partū, subiecit animæ nostræ oēs contrarias po-

H testates, ut fide tua, uerbo tuo, cogitatione tua, conuersatione tua, & operibus tuis conteratur. Si ergo nō conteris aduersarium, tua culpa est, qui data nō uteris potestate. In nobis est ergo, ut aut subijciatur aduersarius, aut resultat. Si. n. actus noster Deo displiceat, incipit aduersarius superbire: si autē bonis inhæreamus operibus, ut exerceamus studia castitatis, iustitiæ, cōtinentiæ, calcamus serpentem. Calcamus. n. illum pedibus castitatis, ne possit exurgere, calcamus uestigijs

Dies significat virtutē.

Luc. 10.

Matth. 8.
Diabolū vincere possumus.
Rom. 19.

vestigijs continentiæ, verecundiæ, iustitiæque gressibus. Vt sic meritò isto homini dicatur illud Psal. 90. Super aspidē & basiliscū ambulabis, & cōculcabis, &c.

Quæstio.

Sed fortè dices, Quomodo Psalmista fuit ausus à Deo quærere, quot essent dies sui cū de simili interrogatione Apostoli à Christo fuerint reprehēsi? ad hoc hic respondet Aug. dicens, Si autem aliquem moueat, cur hoc quærat, quòd cū discipuli quærerent, Magister respondit Non est vestrum, scire tempora, vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate.

Act. 1.

Cur non credamus isto loco esse prophetatum, hoc ipsum illos fuisse quęsituros, & ecclesiæ uocem, quæ hic tanto tēpore antè prædicta est illorum interrogatione completam?

2156 *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua.*

Hic ostendit quintum, scilicet, quod vera humilitas ueritatem sequēs, vana fugit, & declinat. Si enim humilitas gratia fulcitur, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, gratia autem cum ueritate coniūgitur, Ioan. 1. Gratia, & veritas per Iesum Christū facta est, consequens est, vt humilitas fabulas fugiens, veritati iungatur. Ille ergo, in quo est humilitas, veritatem diligit, quam Dei lex continet, & fabulas fugit, quæ ueritate carent. Et ideo talium narratores Psal. detestatur, dicens, *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes*, &c. Et nota, quòd secundum grammaticos, fabula dicitur à for, faris. Et est fabula narratio, quæ nec vera est, nec uerisimilis.

Fabula duplex et quid sit.

Et est distinctio, quia aliqua fabula dicitur fabula uera, & aliqua, fabula falsa. Fabula verā dicitur illa quæ nihil in se habet ueritatis. Sicut dicimus, ꝙ modus amoris est in amando nō habere modū. Fabula aūt falsa dr̄ quæ aliquid veritatis in se habet & aliquid falsitatis admixtū.

Fabulationes dicūtur scientia sæculares.

Per fabulationes ergo intelligit falsa hæreticorum dogmata, quæ legi Dei contradicunt, & fidem per illa dissipare conantur. Vnde Ambr. hic. d. Hæretici. n. non solum opera, verum ēt fidem superflua narratione impedire conati sunt, fabulas enim dicit, superfluas loquacitates. Superflua enim loquitur hæreticus,

A qui non loquitur veritatem, non loquitur secundum legem. Augustinus autem has fabulationes non solum dicit hæreticorum esse dogmata, sed etiam sæculares scientias, quæ consistunt in suauitate locutionis exterioris ueritate carentes. Vnde sic dicit, Fabulationes non immeritò accipiuntur esse execrationes, sed in sermone cum quadam delectatione. Has autem habent in diuersis sectis professores, & literæ sæculares, habet etiam has fabulationes, hæreticorū uana, atq; execranda loquacitas. Hos oēs iniquos voluit intelligi, à quibus has fabulatio- B nes sibi dicit narratas. Sed non sunt (inquit) sicut lex tua, quia me in ea veritas non verba delectat. Tales autem fabulationes summè sacræ scripturæ doctores, & fidei prædicatores fugere debēt, ne fabulas poetarū, vel hæreticorū dogmata proponant, sed omnia uerba sua in lege diuina fundare debēt, vt ostēdit Greg. d. Qui ad veræ prædicationis uerba se præparat, necesse est vt causarum origines à sacris paginis sumat, vt omne, quod loquitur, ad diuinæ auctoritatis fundamentum reuocet, atq; in eo ædificium suę locutionis firmet. Sæpè. n. hæretici, dū sua student peruersa astruere, ea proferunt, C quæ profectò in sacrorū librorū paginis non tenentur. Vnde & discipulū prædicator egregius admonet. d. O Timothee, depositum custodi, deuita profanas nouitates, quia dum laudari hæretici tanquā de excellenti ingenio cupiunt, quasi noua quædam proferunt, quæ in antiquorum patrum libris veteribus non tenentur. Sicq; fit, vt, dum uideri sapientes desiderāt, miseris suis auditoribus stultitiæ semina aspergant. Sed hodie contrariū multi faciunt, quia auditores in fabulationibus delectari concupiscunt. Quod D prævidit Apostolus. d. Erit enim tempus cū sanam doctrinā non sustinebunt, &c. A veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur.

Prædicator fabulas nō debet dicere.

Gregor. 18. mor. c. 14.

1. Tim. 6.

2. Tim. 4.

Omnia mandata tua ueritas, iniqui persecuti sunt me: adiuua me. 2159

Hic ostendit sextum, scilicet, quòd humilitas gratiam Dei impetrat, et enim dicitur Iacob 4. Superbis Deus resistit humilibus autem dat gratiam.

Inter oẽs aũt gratias nobis concessas à Deo est fides, ad quam à Deo sumus electi de gentibus mundi. Nullus. n. habet gratiam fidei, nisi præordinati æternaliter à Deo. Propter quod dr Act. 13. Et crediderunt quotquot præordinati erũt.

Humilibus datur fides. Sed quibus dat istã gratiam nisi humilibus, quib. fidei secreta reuelat? Matth. 11. Abscondisti hæc à sapientib. & prudentibus: & reuelasti ea paruulis. Et p hanc gratiam quilibet fidelis relinquẽs mundi fabulationes, & diuersas sectas errorum, confitetur, & credit legis veritatem. Propter quod multi vsq; ad mortẽ persecuti fuerũt. Et hoc est, quod d. ps. hic, *Omnia mandata tua veritas*, Quasi dicat sm Aug. Iniqui narrauerunt mihi fabulationes, ego aũt proposui eis legem tuam, quæ plus me delectat, quia omnia mandata tua veritas, non sicut in illorũ sermonibus abundat vanitas. Ac p hoc iniuste persecuti sunt me. Et quia nõ in me persequunt nisi veritatem, ergo tu adiuua me, ut certem pro veritate usq; ad mortẽ. Et nota quod ait, *Omnia mandata tua veritas*: quia tota lex Dei, & fides in veritate cõtinetur: quod de nulla alia secta vel lege dici põt. Hic. n. est veritas omnis, scilicet loquelæ, doctrinæ, ac vitæ. Veritas loquelæ: quia spiritusancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines, qui nec falli, nec fallere põt. ps.

2. Petr. 1.

118 Principium verborũ tuorũ veritas. Hic est veritas doctrinæ: quia lex Dei nullũ falsum nec fictum admittit, vt faciũt fabulæ poetarũ. Hic est veritas vitę, qa nihil vanũ, vel inhonestũ, nihil bonis moribus dissonũ lex diuina cõtinet, sed in ipsa oĩa iusta, sancta, & honesta. Propter quod Christus ait, Qui audit verba hęc, & facit ea, assimilabitur viro sapiẽti, &c. Et tñ quia iniqui vana diligũt & lubricũ, ideo istã legẽ odiũt, & fideles persequuntur, quod ad ipsorũ peccatũ faciũt, & ad vtilitatem fideliũ. Vnde Ambros hic ait, *Omnia mandata tua*, &c. Hic ps. quasi bonus bellator bella dñi non refugit, nec conflictus, sed fidelis, & promptus aspirare sibi diuinitus otat auxilia, & pię deuotionis fidelia sibi adiumẽta deposcit. Ideoq; non petit vt persecutiones quiescant; sed in persecutionib. postulat se iuuari. Sciebat. n. q oẽs, qui piè in Christo volunt viuere, persecutionem patiuntur. Maluit ergo persecutiones pati. vt piè in Christo viuere posset. Nec expressit vocabula persequentium, quia multi persecutores non solũ quos videmus, sed etiam quos non videmus. Persequitur nequitia spiritales, persequitur hæreticus, iudæus, gentilis. Omnes ergo sunt sub persecutoribus, qui piè in Christo viuere volunt. Et fortassè enim persecutiones nõ patimur, tãquam condẽnati habemur, quasi nequaquam piè viuere velimus in Christo. Nã vtriq; cum sit diffinita sentẽtia, q omnes qui piè viuere volunt in Christo, persecutionem patiuntur: & is, qui persecutionem nõ patitur, abdicatur, q non sit piæ intẽtionis in Christo. Deuotione enim fidei prælia persequuntur. Si desint certamina, vereor ne deesse videat, qui certare desideret. *Omnia* (inquit) *mandata tua veritas*. Quæ mãdata, nisi illa, si me persecuti sunt, & vos persequentur. Hæc mandata, Psal. licet anterior incarnatio nis sacro, iam tñ audiebat in spiritũ, & quasi Christi discipulos nõ subtrahebat se passionibus, sed se certaminibus offerebat. Sciebat hoc sibi ad gloriã fructuosum, hoc ad custodiam salutis tutum, vt frequentibus exercitijs iustis pietas cõfirmaretur. Citò enim fides inexercitata languescit, & crebris ociosa tentatur incommodis. Remissas excubias callidus insidiator irrumpit, assuetum aũtẽ bello virũ externa fraus instruit, & gloriosę pronehit palma victoriæ. Pax ergo fideli, corruptelæ materia est. Qm aũtẽ amisimus exercitium, tẽtant otia, quos bella non frangunt. Periculosa sunt igitur pacis otia. In pace prælij persecutiones esse cœperunt. Nullus erat tempore persecutionis adulator, qui callidamentem adulatione tentaret. Non vacabat animo corporis delectatione dissolui, & huiusmodi quæ secũdis rebus exercitari solent, admittere passiones. Ideo Apostoli, cum cæderentur, includerentur, exultabant, quòd illis iniurijs meritum æternæ gloriæ lucrabantur, quòd digni fuerunt pro Christi nomine iniurias sustinere. Non illis erat curare de patrimonio studium, de potestatibus & honoribus, non de prælatione, quæ etiã iustos agitare consueuit, sed ille se præferri putabat, qui esset pluribus verberibus

Matth. 7.

Perscutio & aduersitas signa sunt electorum.

2. Tit. 3.

Pax et otiũ sunt periculosa.

Persecutio vtilis est.

bus flagellatus. Meritò ergo Ps. occasiones expetit triumphandi, & certandi copiam pro deuotionis eruditione nõ metuit, qui nouerit persecutiones iniquorum proficere ad incrementa virtutis. Attende tamen, quòd non de omni persecutione prædicta intelligi debent, sed de persecutione, quã quis propter Christum sustinet. Quod notans Ambr. ait, Non dixit Psal. Quia persecutiones patior, adiuua me, sed *Iniustè* (inquit) *persecuti sunt me adiuua me*. Pôt enim quis & persecutiones pati, sed nõ iniustè, quia persecutio est iusta, si oderimus obscœnos, si infesti fuerimus iniustis, si iniquos velimus opprimere, ne pluribus noceãt, si auarum fraudis suæ compendijs exuamus, si execremur insolentiam superborum. Qui autem pro fide, pro iustitia, pro castitate persecutionem patiatur, bene is dicit, *Iniustè persecuti sunt me, adiuua me*.

Persecutio iusta nõ meretur sed iniusta.

2160 *Paulo minus consum mauerunt me in terra, ego autem non dereliqui mãdata tua.*

HIc ostẽdit septimum, scilicet quòd humilitas aduersa patienter facit tolerare. Humilitas enim recalcitrare nescit, irasci non nouit, omnia suffert. Et quanto magis premitur, tanto plus diuinis mandatis inhæret. Vnde & Psal. persecutus vsque ad mortem, Dei mandata fortius obseruabat. Et hoc est quod hic dicit. *Paulo minus consummauerunt me*, &c. Iste uersus dupliciter exponitur. Primò ut ista sit uox martyrũ pro Christo in terra persecutorum, qui paulo minus consummati dicuntur, quia usq; ad mortem persecuti, sicut desinerent homines esse per mortem, nõ tamen ex toto consumpti, quia anima ipsorum integra uirtutibus mansit. Ideo ait *Paulo minus*, quia non in totum, sed in parte consumpti sunt. Et sic uidetur Aug. intelligere. d. *Paulo minus consummauerunt me in terra* &c. Hoc dicit ecclesia, multa strage martyrum facta, dum confitentur & prædicant veritatem. Non tamen ex toto defecit, quia anima integra mãsit. Ideo subditur, *Ego autem non dereliqui mandata tua*. Aliter exponitur de illis qui pie in Christo uiuere uolũt, qui tot

Martyrum persecutio.

Bellum graue patimur.

tentamina in terra sui corporis sustinẽt, vt difficulter resistere possint, tamẽ adiuti à Deo perseuerant, & vincunt. Et hæc est intentio Ambr. d. *Paulo minus consummauerunt me*, &c. Non frustra diuinum quæsiuit auxilium, qui sciebat sibi aduersus fortes esse certamen, pluraque sibi prælia præparata dimicaturo, nunc aduersus nequitias spirituales quæ sunt in cœlestibus, nunc aduersus calorem sanguinis, & innumeras corporis huius illecebras, quorum nexu vario & diuturna colluctatione lassatus pudendo corruisset certamine, nisi fidei se radice tenuisset. Discamus cauere quẽ gerimus. Hic nobis hostis domesticus, hic inimicus grauis nostri ipsius corporis inflamatur libidine, ardet decore mulieris occursantis, accenditur specie aliena, desperatione frangitur, illecebris exuritur, timore turbatur, metu frangitur, luxuria mollitur, lasciuia dissoluitur, labore afficitur, solicitudine fatigatur, passione conteritur. Miraris si inter tot aduersarias passionum vices, se etiam iustus tenere uix possit, cum impares simus etiam singularum certamini passionum. Quem enim sola libido nõ uindicet? quem non subiuget auaritia? quem formido non quatiat? quem luxuria non euet? quem lasciuia non emolliat? quem non supplãtet ebrietas? Quasi conscius ergo carnalis infirmitatis & explorator persecutionis hostilis dicit, *Paulo minus consummauerunt in terra*. In hac terra in qua Adã prius corruit, & pudenda prolapsione deiectus ingressum furorę posteritatis inflexit. In hac terra in qua Caim munera fraterna dolens suis esse prælata, ruina est stratus inuidiæ. Denique vox fraterni sanguinis clamauit de terra. In hac terra Noe sanctus, quem totius orbis diluuia in tãtis procellis & fluctibus peruigilem probauerunt, vbi tñ otioso curas laxauit corpore, somnum ebrietatis offendit, contumeliam paternæ pietatis incurrit docens periculosa ocia esse secura uirtuti. In hac terra Loth reuerẽdi parentis imitator, quem non luxuriæ decolorauit impuritas, veniabilis quidẽ ignorantiæ, pudendæ tamen commixtionis non euasit incestum. In hac terra Dauid consummatum propemodum esse se dixit, siquidẽ penẽ motos pedes suos &

Bellum carnis corporis defectus.

Terra corporis nostri periculis est plena.

gressus suos paulo minus sensit effusos, E quia diuitias sæculares & successus corporalium prosperorum loco beatitudinis æstimauit peccatoribus abundare. Propter quod & flagellatus est: sed flagella iusta remedia salutis sunt. Magna igitur virtus, quæ sub tantis persecutionibus constituta & penè oppressa, tamē suum non est oblita præsidium, nec mādata Dei dereliquit. Ideoq; ait, *Paulo minus consummauerunt me in terra: ego autē non dereliqui mandata tua.*

1161 *Secundum misericordiam tuam viuifica me: & custodiam testimonia oris tui.*

Ostendit hic octauum, s. quod humilitas implere facit, quod Deus imperat, & custodire facit Dei præcepta. Cum. n. omnis præceptorum Dei violatio procedat ex superbia, consequēs est, vt humilitas omnem excludat superbiā, & nullā diuini mādati violationē admittat. Vnde humilis per misericordiā Dei iustificatus, se omnia præcepta custoditurum promittit, d. *Secundum misericordiam tuam uiuifica me,* &c. Nec mirandū est, si ps. hoc verbo *viuifica me* in hoc ps. G multoties fit vsus, loquitur. n. de vita gratiæ qua tñ hæc orans non carebat, sed eiusdē vitæ spiritualis, qua uiuebat, orat augmentum, & perseuerantiā, vt in custodia præceptorum. Dei possit perseuerare finaliter. Vbi notandum, quod omnia creata ex se nullam stabilitatem habent: nisi inquantum seruantur in esse à Deo, vnde continua indigent conseruatione, vt in esse perdurent, si ad momentum deficeret conseruatio Dei, & ipsa in nihil verterentur. Ex quo patet, quod sicut uitam continuè in nobis conseruat, sic & continuè nobis vitam tribuit, & per consequens, continuè nos viuificat. Dicit ergo, *Secundum misericordiam tuam viuifica me,* idest, in me conserua, & auge gratiæ vitam. Iste aūt textus exponitur dupliciter. Primò de martyribus: qui vt tormenta patienter possint tolerare, augmentum gratiæ petūt. Vnde & dicit, *Et custodiā testimonia* &c. Testimonia enim idem sunt, quòd martyria, vt patet versic. 2099. Et istam expositionem hic ponit Aug. d. *Secū dum misericordiam tuam viuifica me,* &c. Testimonia Græce sunt martyria. Quod tacēdum non fuit propter dulcissimum martyrum nomen: qui proculdubio quando tanta persequentium crudelitas sæuiebat, vt ecclesia Dei paulo minus consumaretē in terra, nullo modo Dei martyria custodirent, nisi fieret eis quod hic oratum est, *Secundum misericordiam tuā uiuifica me.* Viuificati sunt enim, ne amādo vitam, negarent vitam, & ne, negando vitam, amitterent uitam. Ac sic qui in uita ueritatem deserere uoluerunt, moriendo pro ueritate uixerunt. Vel F aliter, ut hic ps. non postulet uitam gratiæ, qua uiuebat, sed uitam gloriæ, quā non habebat, in qua sola Dei præcepta custodiuntur perfectissimè, quæ in hac mortali uita, propter pondus carnis ad perfectū custodiri non possunt. Et hunc intellectū hic ponit Ambr. d. *Secundum misericordiam tuam viuifica me,* Nō illud precans est psal. quod habebat, s. ut uiueret in hac uita, sed ut uiueret in æternum, intelligēs uitæ beatitudinē in hoc fluctuanti, & infido corpore nos habere non posse, cuius imbecillitas propositū animæ derelinquit. Opus est ergo Dei misericordia, ut continua, & perpetua sit in hoc corpore uiuificatio, ut continuè iustus Deo uiuat, peccatoq; moriatur. Si enim culpa moriatur in nobis, erit uita Deo uiuens, & in custodia præceptorum cœlestium perseuerans, quæ utique ille custodit, qui uiuificatur a Deo. Denique uiuificari se ante postulat à domino, & pòst custodiam testimoniorum cęlestium pollicetur. Nō enim communis hæc uita custodit cęleste mādatum, sed illa, quæ ui vere fulcitur æterna, per operationem gratiæ spiritualis. Vel aliter. Vera. n. custodia mandatorum Dei non solum stat in opere H exteriori, sed principalius in opere interiori uoluntatis. Vnde uera castitas non stat in non adulterari, sed etiam requirit non concupiscere. Istam autem perfectam obseruationem mādatorum docuit Christus, qui nos in lege noua docuit non solum opere non esse mœchādum, sed neq; concupiscendum. Hic ergo ps. postulat misericordiam diuinæ incarnationis, qua perfecte doceatur mandata Dei seruare. Et istū intellectū hic ponit

Vita continuè indiget conseruatione Dei

Martyrum constantia.

Præcepta Dei hic custodiri non possunt.

ponit Ambr. d. *Secundum misericordiam tuam.* &c. Possumus etiam hoc sic intelligere. Quia iã Propheta quæ legis erant nouerat, optat autem hic aduentum Dei misericordiam, ut accipiat præcepta quibus lex adimpleatur, ut non solum adulterium sciret esse uitandum, sed etiã cõcupiscentiam esse uitandam. Hoc autẽ nos docuit os patris Iesus, d. in Euangelio, Eum qui uiderit mulierem ad concupiscendum, in corde suo adulterium perpetrasse. Quantum ergo in euangelio profecerunt studia castitatis, quæ non solum turpioris facti, sed etiam studij degeneris allegatur opprobriũ? Hoc ergo notans ps. dicit, *Secundum misericordiam tuam,* &c.

Matth. 5.

A B

2162 *In æternum, domine, verbum tuum permanet in cælo.*

Hic incipit duodecimus octonarius cui pro titulo præmittitur duodecima litera alphabeti Hebræorũ quę est lamed. Quę interpretat cor seruitutis. Cor. n. nostrũ, cor seruitutis debet esse, ut totaliter seruire sit prõptũ, nõ sæcularibus, & tẽporalib. rebus implicari: quia uana sunt, & uanũ faciunt diligentẽ. Ab oĩbus igitur tẽporalibus circũcidamus cor nostrũ, ut Dei mandata plenè possit custodire. Nil vile quęramus, uile aũt est omne terrenũ. Nihil ergo terrenum, nihil sæculare, nil corporeũ, nil leue atq; mutabile in nostro corde ponamus, sed Dei uerbum in nostro corde seruemus. Ait. n. Christus. Nolite thesaurizare uobis in terra, ubi ęrugo, & tinea demolit: sed thesaurizate uobis ĩ cęlo. Vbi est. n. thesaurus tuus, ibi est cor tuũ. Thesaurus tuus sit fides pietas, mĩa: thesaurus tuus sit Christus, thesaurus noster preciosus intellectus est. Si terrenus intellectus fuerit, si fragilis, hæretica ipsũ tinea, & impietatis ærugo cõsumit. Leuemus ergo, & erigamus cor nostrũ, nec impossibile iudicemus, ut hic humana corporis infirmitas ad cognitionẽ cęlestiũ mysteriorũ prouehatur, cum iã ad nos dñs Iesus, in quo absconditi erant scientiæ, sapientiæq; thesauri, diuina miseratione descenderit, ut clausa referaret, aperiret latẽtia, reuelaret occulta. Ad propositũ ergo, merito huic octonario

Lamed

Cor nostrũ solum cęlestibus debet occupari.

Matth. 6.

A præmittitur litera lamed, q̃ interpretatur cor seruitutis, quia in isto octonario docemur quomodo cor nostrum disponatur, vt debitè seruiat Deo. Ad hoc enim vt quis debitè corde Deo seruiat octo debet facere, s̃m quæ iste octonarius diuiditur. Primò cor in cœlum debet tẽdere, in principio, secundò ecclesiã à Christo fundatã debet credere, ibi, *In generatione*, tertiò seruitio Dei se totum debet subijcere, ibi, *Ordinatione tua*, quartò legem Dei studẽdo sæpe debet legere, ibi, *Nisi quod lex tua*, quintò memoriæ quæ studet debet tradere, ibi, *In æternum*, sextò corde misericordiã Dei debet petere: ibi, *Tuus sum ego*, septimò vt fortis aduersis non debet cedere, ibi, *Me expectauerunt*, octauò Christum finem oĩum debet credere, ibi, *Omnis consummationis*. Ostendit ergo primò, q̃ quilibet nostrũ Deo uolens corde seruire, nõ debet cor suum in istis temporalibus ponere, sed solum in cœlestibus. Cum enim verbum Dei sit thesaurus iustorum, & verbũ Dei permaneat semper apud patrẽ in cœlis, ibi in cœlos corde debemus ascendere, Christo. d. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Istius ergo rationis ponit minorem. d. *In æternum, domine, verbum tuũ permanet in cælo.* Iste versus exponitur de cœlo materiali, & dę cœlo spirituali. Primò exponitur de cœlo materiali, scilicet de cœlo, in quo posita sunt luminaria magna, sol, luna, cæteraque sidera. Vbi sciendum, q̃ ibi dicitur verbum alicuius esse, vbi verbum obseruatur, vbi obedientia verbo exhibetur, sicut & ille verbum alicuius repellere dicitur, qui illi obedire contradicit. In cœlo ergo materiali semper verbũ Dei permanet, quia ibi plena obedientia ei exhibetur, plena seruitus, quia corpora cęlestia plenè verbum Dei obseruant, quia ordinem à verbo Dei datum obseruant integraliter. Et per istius cœli exemplum Psalm. nos inducere vult ad uerbi diuini seruitutẽ, & obedientiam Istam expositionem planè ponit Ambros. hic. d, *In æternum, domine, verbum tuum permanet*, &c. Vides inte debere manere, quod in cœlo permanet, ac perseuerat? Serua ergo verbũ Dei in corde tuo. Si uerbum Dei in cœlo permanet, imitemur cœlum, vbi permanet uerbum Dei, vbi permanet ordo

Matth. 6.

C D

Cœlũ obedit Deo.

do solennis cęlestium statutorum, & beneficiorum domini. Crebræ vices solennibus muneribus perseuerant. Supernis sępe vel pluuijs, vel calore, vel fotu aeris huius infunditur terris, atque alitur larga fęcunditas è cœlo. Annus labitur per dies, ac menses, & tēpora autumni, atque hyemis, veris quoque, & ęstatis, de cęlo vitæ tuæ imaginē cerne, vt imitatores simus etiam ipsius cœlestis elementi. Non semper cœlum sole feruet ardēti, frequenter nubibus tegitur, pluuijs vehemētibus inhorrescit, iactis niuibus tegit terram. Nō ergo sit in te diuturna lasciuia, succedant mœsta, vtilior sępe tristitia est, quæ comitem solet habere grauitatem. Nunquid vlla in ipso est sole præuaricatio? Nōne quotidianos cursus suos seruat? Nunquid continuos nouit luna defectus, & commissi muneris deserit mysterium? Iisdem nempe vicibus annus reddit, eodem statu reparantur tempora, ijsdem obsequijs reformātur. Sol diem illuminat, temporum statuta custodiens, fulget splendoribus luna nocturnis, & lux eius in tenebris micat. Stellarum nitentium rutilat globus. Lex vna diuersis constituitur semel, vices cursuum custodire, nec fines transire pręscriptos. Manet ipsa immutabilis mutatio, quæ vertere ordinē suum nescit. Vna omnium obedientia, discretis muneribus indiscretā prædictæ constitutionis tenere concordiā. In cœlo ergo Dei permanet verbum: quia secundū verbi dispositionem regitur, & gubernatur. Ex hoc ergo vult ps. concludere, ꝙ si in cœlo, quod est inanimatum, sic permanet Dei verbum, vt obedientiam plenam cœlum exhibeat verbo: quāto magis in nobis debet permanere, vt ei obediamus per omnia? Secundò exponitur de cœlo spirituali, quod est angelica, & natura humana: scilicet sanctorum angelorum, & hominum, in quibus verbum Dei semper permanet, quia eius verbo semper obediunt. Vnde de beatis angelis dicitur, Fiat voluntas tua, sicut in cęlo (idest, in sanctis angelis) & in terra (idest, in hominibus.) Vnde & hic ait Aug. *In æternum, domine, verbum tuum permanet in cęlo*, i. in sanctis angelis custodientibus sine desertione æternam militiam. Intelligitur etiam non solum de angelis, sed etiam de hominibus cœlestibus, qui verbū Dei custodiunt, & obseruant. Vnde hic ait Ambr. *In æternum, domine* &c. Sunt cœli & in terris, qui enarrant gloriam Dei. Qui sunt isti cœli, audi dicentem Apostolum, Sicut portauimus imaginem terreni, portemus, & imaginem huius cœlestis. Isti igitur cœli sunt, in quibus fides, grauitas, continētia, doctrina, vita cœlestis est. Nam, quēadmodum terra dictus est primus homo, qui lapsus ex illa pręuaricatione cęlestis gratiæ, & in hac vita terrena deiectus &c. Ita ecōtrario cœlū dr̄, qui vitā angelorum custodia integritatis exercitat, corpus suum continenti sobrietate moderatur, mentem quoque suam miti tranquillitate componit, pecuniam pauperibus misericordi liberalitate dispensat. Est ergo & in terris cœlum, in quo esse possint virtutes cęlestes: in quo Dei verbum permanet semper. Exemplo ergo iustorum in quibus verbum Dei permanet semper, vult Ps. omnes ad idē inducere, vt Dei verbum in se retinentes, illud semper obseruent, illi obedientes.

Cælum ordinem sibi datū seruat

Cœlum sunt angeli beati

Matth. 6.

Cœlum sunt homines iusti.

1. Cor. 15.

E F G H

In generatione, & generationem veritas tua: fundasti terrā, et permanet. 2163

HIc ostendit secundum, scilicet ꝙ debemus credere ecclesiam à Christo fuisse fundatam: qui. s. plures generationes (scilicet Iudæos, & gentiles) in vnam ecclesiam congregauit. Propter quod & lapis angularis est dictus, quia ecclesia stabiliter fundata permanet in æternum. Et hoc est, quod ait ps. *In generatione, & generationem veritas tua*, &c. Nomine. n. terræ, quæ stabilitatem habet & generat fructus, quid intelligitur, nisi ecclesia semper duratura, in qua fructus meritorum operatur? Vnde Greg. super illo verbo Iob. 26. Appendit terram super nihilum, ait, Quid. n. terræ nomine nisi sancta ecclesia designatur, quæ, dum verba prædicationis suscipit, fructum boni operis reddit. De qua terra per Moysen dicitur, Audiat terra verba ex ore meo. Fundauit ergo Christus terram, & permanet, quia ecclesiam formauit semper duraturam, Et hoc notās psal. dicit, *In generatione, & generationem veritas tua* &c. Quod exponens Aug.

Terra significat ecclesiam.

Greg. 17. mor. c. 11.

Deut. 32.

ait, *In generatione, & generationem* &c. Omnes generationes ista repetitione significat, à quibus nunquam defuit veritas Dei in sanctis eius, ex quibus cõstat ecclesia, modò pluribus, modò paucioribus, vt se temporũ varietas habuit, vel habebit. Vel ista replicatione duas generationes intellexit, unam. s. ad legem, & prophetas, alteram vero ad euangeliũ pertinentem. Cur autem ab istis generationibus nunquam veritas desit, causã ostendit, d. *Fundasti terram, & permanet*, eos, s. qui in ecclesia hic in terra sunt, terram nuncupans, quorum fundamentũ est Christus. Neque. n. primæ generationis ad legem pertinentis fundamentum non erat Christus, testimonium habens à lege & prophetis. In duobus ergo populis, s. legis, & euangelij permanet veritas tua, idest, Christus. Prius. n. Christus fuit in fidelibus veteris testamenti: postea in fidelibus noui. Et hoc ideo, quia fundasti terram, i. ecclesiam, s. sanctos in fide, quæ permanet in æternũ. Vel per terram accipe cuiuslibet iusti animam, quam Deus virtutibus fundat. Non. n. hic accipit terram materialem, sed spiritualem. Vnde dicit hic Amb. Non est eu ræ sanctis, axem cœli, & elementorum spacia philosophico more, numeroq; describere. Quid. n. hoc prodest saluti? Quia sancti spiritualibus semper intendũt & vitæ æternæ profutura vel cognoscere gestiunt, vel docere. Deniq; hunc locum pulchrè nobis aperuit Ecclesiastes, spiritualem hanc terram esse, non materialem, d. Generatio vadit, & generatio venit, terra autem stat in æternũ. Hoc est, quæ abundantia homini in omni labore suo, quo laborat sub sole? Et dicit, Generatio vadit, & generatio venit. Vadit generatio, Quia diuites egue runt, & esurierunt. Qui. n. ante abundabant gratia, s. Iudæi, propter infidelitatem suam egere cœperunt. Generatio venit, quia qui ante pauperes erant populi, s. nationum, iam per fidem Christi satiantur, & abundant, sicut scriptũ est, Edent pauperes, & saturabuntur. Audierunt. n. Apostolum dicentem, Abundetis in omni bono. Non in pecunijs, vtique, non in auro, & argento, sed in omni verbo & cogitatione, hæ diuitiæ sunt salubres. Nam diuitiæ sęculares, salutẽ

Generatio duplex, scilicet legis et euangelij. *1. Cor. 3.*

Rom. 3.

Terra dicitur anima spiritualis. *Eccles. 1.*

Psal. 21.

2. Cor. 9.

Psal. 33.

A afferre non possunt. Qui aũt habuerit abundantiam spiritualem, huius terra stat in sæculum sæculi benè fundata radice virtutum. Talis inquam terra. s. aĩa, bonos generat fructus. De hac ergo terra, s. de anima iusti dicat, *Fundasti terrã, & permanet.* Qualiter aũt ista terra, s. anima spiritualis fundetur ut stabilis possit permanere, ostendit Greg. super illo verbo Iob 38. Vbi eras, qñ ponebam fundamenta terræ d. Hic. n. nomine terræ, aĩa iusti significatur, de qua scriptum est, Terra. n. super se sæpè bibens imbrẽ, & generans optimam herbã, illis, à quibus B colitur, accipit benedictionem. Sed huius terræ fundamentum fides est, huius terræ fundamentum iacitur quando in occultis cordis prima soliditatis causa, diuinus timor inspiratur. Iste nondum credit æterna, quæ audit. Huic cũ fides datur ad ædificium subsequentis operis, iam credit, nec tamen metuit, diuini iudicij timorem despicit, peccatis se carnis, & spiritus audacter inserit. Huic cũ repente timor futurorum infunditur, vt bonæ vitę surgat ædificium, iam fundamenta construuntur. Posito itaq; prospere formidinis fundamento, cum vir- C tutum fabrica in altum demonstratur, necesse est, ut vnusquisq; proficiens vires suas cautè metiatur: vt, eum diuina constructione magnus esse iam cęperit, seipsum respiciat sine cessatione quod fuit, quatenus attendens humiliter q̃ per meritum inuentus est, nequaquam sibi arroget, q̃ per gratiam factus est. Vt meritò de tali anima per Deum sic stabiliter fundata à Deo, dicamus, Tu aũt, domine, in principio terrã fundasti.

Anima qualiter in bono fundatur.

Greg. 28. c. 9. & 10. *Heb. 6.*

Psal. 101.

Ordinatione tua perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi. 2164

D HIc ponit tertium, s. q̃ homo Dei seruitio se totum debet mancipare. Si. n. creaturę irrationales diuino seruitio se totaliter subijciunt, Deo plenè obedientes, quid facere debet homo ratione utens? Et hanc rationem hic inducit ps. d. *Ordinatione tua perseuerat*, &c. Iste uersus multipliciter exponitur, secundum q̃ dies in scriptura diuersa significat. Primo ergo dies in scriptura significat Christum incarnatum. Et hoc propter

Dies dicitur Christus.

propter sciẽ claritatẽ, cui oĩa nuda sunt, E & aperta. Vñ fidelibus, qui sunt filij Christi per adoptionẽ, d. Apostolus 1. Thes. 5. Vos filij lucis estis, & filij Dei, nõ sumus filij noctis. Qui in hoc die ambulat, s. exempla eius imitãdo, nõ peccat. Io. 11. Qui ambulat in die, nõ offendit. Iste est dies, qui duodecim hẽt horas, quia duodecim Christus habuit Apostolos. Io. 11. Nõne duodecim horæ sunt diei? De isto ergo die, ait Psal. *Ordinatione tua perseuerat dies*. Hic enim dies ex duabus naturis cõsistit, humana. s. & diuina, quia verbum assumpsit verã animam & verũ corpus humanũ. Perseuerat igitur iste dies, F quia quod verbũ semel admisit, nunquã dimisit, sed nec dimittet, sed illa vnio durabit in æternũ. Et hoc est, quod dicitur Hebr. 13. Christus heri, & hodie, Christus & in sæcula. Quod idem alijs verbis d. Psal. *Ordinatione tua perseuerat dies*.

Dies dicitur quilibet iustus. Secũdò dies significat quemlibet iustũ, & virtuosum, qui virtutum lumine splẽdet, & continuè crescit, donec ad perfectum perueniat. Vnde de iustis dicitur, *Prouerb. 4.* Iustorũ semita quasi lux splendens, procedit, & crescit vsq; ad perfectum diem. Iste aũt dies perseuerare non potest ex se, sed solo adiutorio Dei. Ideo de ipso G dicitur, *Ordinatione tua perseuerat dies*.

Dies dicitur ecclesia Rom. 13. Tertiò dies significat ecclesiam, quia lumine veritatis, & fidei splendet. Vnde Apostolus videns synagogam terminatam, & ecclesiam inchoatã per Christũ d. Nox præcessit, dies autem appropinquauit &c. Qũo autẽ hæc dies ecclesiæ perseuerasset tot persecutionibus pressa, nisi omnipotenti sua ordinatione, ipse perseuerantiam tribuisset? Vnde de ipsa dicit, *Ordinatione tua perseuerat dies*.

Dies dicitur gloria æterna. Psal. 83. Quartò dies significat æternam gloriã, in qua vt in die omnia erunt vero sole perlustrata. Vnde de ipsa dicitur, Melior H est dies vna in atrijs tuis super millia. Vnde hic ait Glo. *Ordinatione tua perseuerat dies*. Dies singulariter ille vnus, & æternus dies intelligitur, qui noctẽ non habet. Ille verus dies est, cuius verus sol Christus nunq̃ occidit. Noster enim dies nocte clauditur. Vnde q̃ de die gloriæ iste locus debeat intelligi subditur, *Quoniam omnia seruiunt tibi*: quod solũm ibi verificatur. Vnde Ambro. hic ait, Videtur enim significare diem illum gloriæ, quã nox non erit amplius, non indigebit lucernæ, vel solis lumine, qñ dominus illuminabit eos. Vnde subdit, *Quoniam omnia seruiunt tibi*: hoc est, Dei faciunt voluntatem. Nunc enim non omnes seruiunt. Cũm aũt tradiderit regnũ Deo, *1. Cor. 15.* & patri, tunc erũt subiecta omnia ei, qui sibi uniuersa subiecit, acquirẽs omnium fidem per unigeniti passionẽ. Subiectio ergo mentium facit sedulam seruitutẽ. Ergo cũm omnes crediderint in dominum Iesum, tunc vniuersa Deo seruiẽt, ut sit Deus omnia in omnibus. Nunc autem non omnes sunt serui Dei, quia plerique serui sunt peccati. Qui. n. peccatum facit, seruus est peccati. Dominus autẽ non vult cum alijs consortium habere dominatus. Permanet ergo dies immutabilis. Potuit dicere *permanebit*: sed prophetis futura pro præsentibus præsto esse videbantur in spiritu. *Sociũ in dominio Deus non vult habere.*

Nisi quòd lex tua meditatio mea est, tunc fortè periissem in humilitate mea. 2164

HIc ostẽdit quartum, s. quòd legem Dei studendo sæpè debet legere. Scripturæ enim sacræ studium inter omnia aduersa, dum sanctorum patrum certamina, & eorum uictorias narrat, mentem nostram ad patientiam prouocat. *Scriptura vtilitas.* Vnde Gregor. aĩt, Scriptura sacta mentis nostræ oculis quasi quoddam speculum opponitur, vt interna facies nostra in ipsa uideatur. Ibi enim fœda, ibi pulchra nostra cognoscimus. Ibi sentimus, quantum proficimus, ibi à profectu quãtum longẽ distamus. Narrat fortia gesta virorum, & ad imitationem corda prouocat infirmorum. Dumque illorum uictricia facta commemorat, contra uitiorum prælia, debilia corda nostra confirmat, Fitq; uerbis illis, vt eo minus mens inter certamina trepidet, quo antẽ se positos tot uirorum triumphos videt. Nõnunquam uerò nõ solum nobis eorum uirtutes asserit, sed etiam casus innotescit. ut & in uictoria fortium quid imitando arripere, & rursum uidemus in lapsibus quid debeamus timere, &c. Ex quibus patet, quòd studium scripturæ inter aduersa mentem nostram roborat ne deficiat. Et hoc expertus hic Ps. dicit, *Gregor. 2. mor. c. 11.* *Humilitas duplex.*

Nisi

Nisi quòd lex tua meditatio mea est, &c. A Per humilitatem enim hic accipit afflictionem,& aduersitatem. Et ad istum intellectũ hũc versum hic exponit Ambr. dicens, Humilitas non semper virtutis est,sed & est afflictionis. Et hæc est non semper uoluntaria.sed & necessitate suscipitur,quando afflictione aliqua tentamur. Alioquin nemo perit in humilitate,quæ magis seruare consueuit. Ergò quando in afflictionis tempore sumus, & quatimur aduersis,meditatio nobis in lege sit,ne imparatos procella tentationis affligat. Athleta nisi officio palæstræ prius fuerit assuefactus, non audet subire certamen. Vngamus igitur oleo lectionis nostræ mentis lacertos,sit nobis tota die,& nocte exercitij vsus in quadam cœlestium scripturarum palæstra. actusque animorum nostrorum salubris spiritualium ferculorum esca confirmet,vt, cum aduersarius assistere cœperit,& puluere nos suæ tentationis asperserit, stemus intrepidi. Melius percutimus verberati,si percutienti maxillam,alterã præbeamus, si vindictam non requiramus, sed ei,qui dixit, Mihi uindictam, & ego retribuam,causam vindictę reseruemus. Cędimus aerias potestates,si nosipsos castigare nouerimus. Exerceamus certamẽ vt simus certamini semper parati. Et,cũ frequentior aduersarij ictus ingruerit, nunc inopia, nunc rapina, nunc orbitate,nunc corporis ægritudine, nũc mœrore animi,nunc terrore mortis,& acerbitate pœnarum,dicat vnusquisq; nostrũ, qui potuerint sustinere, *Nisi quia lex tua meditatio mea est,tunc fortè periissem in humilitate mea*. Et consequenter ponit exẽpla scripturæ, quibus lectis fortificamur. Et primo de beato Iob.d. Quanta simul coaceruata sunt, vt in illa afflictione Iob sanctus periret. Sed quia patriarcharum moribus informatus, oraculorũque cœlestium,& naturalis legis erat institutione formatus, ideo tentationibus mentis perire non potuit. Deniq; cũ admisisset tam amplas subitò facultates, charissimos filios, quasi is, cui meditatio quotidiana esset in lege diuina, ait, Nudus egressus sum, de vtero matris meę,&c.Sit nomen domini benedictum. Perfusus & totius corporis vlceribus,cũ tentaretur vxoris alloquijs,qui cum meminisset Adam sic esse deiectũ, dũ propriæ credidit vxori,respondit, Sicut una ex insipientibus mulieribus locuta es. Tẽtatus etiam diuersis amicorum alloquijs cum fide stabilis, immobilisque patientia,præmia meruisset à domino, nonne dicebat, *Nisi quia lex tua meditatio mea est,tunc fortè periissem in humilitate mea*? Quam gratè hoc dicit hodie qui martyrio plura flagella sustinuit,eculeo,& vngulis,plumbo,laminis ardẽtibus,gladio approbatus,potuit enim perire nisi meditatus in lege,grauiora præsentibus futura supplicia credidisset. Consequẽter idem probat exemplo Ioseph, d. Quãta B sanctus Ioseph pertulit, quàm acerba,q̃ dura, primum fratrũ odia,degeneris seruitutis ærumnas, parentibus defraudatus, ablegatus exilio, & Aegyptij ignobilis vile mancipium. Quæ potuit nobilis prosapiæ puero grauior esse tentatio, quàm ut tanto familiæ splendore deiectus,seruiret apud Aegyptios? Est consolabilis seruitus seruire iustis, Aequitate domini leuatur iniuria seruitutis. Nec hoc satis quidem fuit ad tẽtationis acerbitatem. Redijt aduersarius ad suas artes. Concitauit in eum libidinis stimulus,uxorem domini sui,quæ adulterinos C à serulo concubitus flagitaret, vt si acquiesceret, crimen impleret, si recusaret,incideret in offensam, & calumniam non euaderet. Deniq; trusus in carcerẽ, & innocens inter noxios æstimatur. Sed quia cõtumeliæ eũ frãgere nõ potuerũt, tentatio mutata est lõgè asperior specie prosperorum. Plurimos.n. supplãtauerunt secundæ res,quos non fregerũt acerba supplicia. Educitur de carcere, omnibus Aegyptijs præponitur, ut omnibus Aegyptijs diuideret alimẽta. Obijciũtur ei & fratres, qui eum ad seruitutis iniuriã vẽdiderũt, inuidia moti, vt iniurię re D cordatus, excluderet germanitatis affectum. Sed vir iustus oblitus est contumeliam, cumulauit gratiam, & fratres pia fraude quæsiuit. Quid igit in oĩbus istis aliud melius.d. poterat Ioseph dño, *Nisi quia lex tua meditatio mea est,tũc fortè periissem in humilitate mea*. Et cõsequenter aliud inducit exemplũ.d. Fertur prophetæ cuidã,& pleriq; ferũt,q̃ Esa. in carcere posito cũ mole imminentis pęnę vrgeretur exitu, dixisse diabolum, Dic quia non

Scripturam aduersis roborat.

Deut.32.

Rom.12.

Iob patiẽtia

Iob 1.

Iob 2.

Ioseph patiẽtia.

Seruitus mitigatur æquitate domini.

Mendaciũ pro pœna euadenda non licet dicere.

nō à Deo locutus es, quæ dixisti, & omnium in te mentes, affectusq; mutabo, vt qui indignantur iniuria, absolutionē cōferant. Sed ille gratius iudicauit pro veritate supplicium, quàm pro adulatione beneficium. Quod vtique non fecisset, nisi meditatione legis fuisset exercitatus. Sit nobis ergo quotidiana lectio pro exercitio: vt, quæ legimus, meditemur imitari. In hac desudemus virtutum palæstra, vt, cum increbuerint tentamēta, non tanquam inexercitatos, nō tanquā inexpertes ciborum spiritualium, & attenuatos ieiunio lectionis tentationum tempus inueniat. Quia si frequenti meditatione memoria tenax præceptorum cœlestium parata ad tempus exempla deprompserit, nulla tentationum turba re nos poterit congressio. Aug. autē hic sic intelligit: quia per meditationem legis acquiritur gratia, quæ animam fortificat. Vnde sic dicit, *Nisi quia lex tua*, &c. Ista est lex fidei, quæ per dilectionem operatur. Per hanc impetratur gratia, quæ fortes facit in tribulatione temporali: ne pereant in humilitate mortali.

2166 *In æternum non obliuiscar iustificationes tuas: quia in ipsis viuificasti me.*

HIc ostendit quintum, s. q, quæ studet, memoriæ debet tradere. Sicut enim cibus in stomacho receptus, & statim reiectus, nihil homini proficit, sed magis lædit stomachū, sic & lex Dei audita, vel lecta, si memoriæ tradita nō fuerit. Quod considerans hic dicit psalm. *In æternum non obliuiscar*, &c. Istum versum inducit Aug. quasi per recognitionem beneficij habiti ex meditatione legis. Quasi dicat, Quia per meditationē legis non perij in humilitate mea, sed magis fui iustificatus, ideo huius nunquam obliuiscar. Vnde sic ait August. *In æternum non obliuiscar*, &c. Ecce vnde factum est vt non periret in humilitate sua. Nam Deo non viuificante, quid est homo, qui se occidere potuit, viuificare non potest. Notandum est ergo, q lex antiqua tota figura erat nouæ legis. Et quicquid virtutis habebat, hoc totum erat ratione legis euangelicæ, quam figurabat. Vnde lex antiqua dicebatur iustificare, & viuificare obseruantes, non qui

Lex vetus quomodo iustificat.

E dem veritate, sed figuratione. Vnde sancti patres cognoscentes nouam legem in antiqua figurari: antiquam operibus obseruabant, sed illa opera semper mente ad legem nouam referebāt, cuius virtute iustificabantur veritate, sed ab antiqua lege, specie, vel figuratione. Sic igitur ps. mandata legis hic vocat iustificationes, in quibus se viuificatum dicit, & hoc ratione legis Euangelicæ in ipsa cōtentæ. Et ne tanti beneficij sit ingratus, illa firmiter suæ impressit memoriæ, d. In æternum non obliuiscar, &c. Et ad istum intellectum hunc passum exponit

F hic Ambr. d. Mandata legis iustificationes dicuntur, sed quia in lege nemo iustificatur, intellige quia iustificatio legis species est, & imago, non veritas. Secundū veritatem ergo, & perfectionem nemo iustificatur in lege, s̄m aūt speciē, iustificatur. Sanctus ergo iste propheta ps. qui adhuc in legis iustificatione viuebat, videbat autem fulgorem Euangelij, quasi memor veteris disciplinæ legi, tanquam pædagogo vtili, gratiam reseruabat. Considera aliquem excellentem in diuitijs, & honoribus constitutum, pędagogo suo honorificentiam reseruantē:

Memoriale norum est habenda.

G cuius officijs informatum se esse cognosceret, vt maturiorem regere posset ætatem. Monet ēt ipsa lex vt ijs, quæ nobis aliquando profuerint, nequaquā debeamus esse ingrati. Nam, sicut habemus in veteri testamento, pascha celebratū est in Aegypto, cum adhuc Patres sub Pharaonis essent seruitute, & postea rursum in terra promissionis fuit celebratū. Primum ad commonitionem, posterius autem ad recordationem. Si quis. n. interroget Hebræum, quare pascha in Aegypto celebratū est, respondet, quia adhuc sub seruitute Pharaonis tenebamur. Il-

H le agnus patrum populum liberauit, ille agnus vocauit ad libertatem, ille agnus maris profundum solidauit, vt Aegyptū transire possemus. Quoties ergo pascha celebramus, meminisse debemus pristinæ seruitutis, & nouæ libertatis, quid fuerimus, & quid acceperimus. Non. n. plene quis intelligere pōt quod accepit nisi meminerit, quid ante fuerit. Nō ergo obliuiscamur, quia dñs Iesus agnus Dei, mūda hostia, soluit nos grauib. nexibus delictorū, quibus Pharao ille teterrimus

tertimus non unius Aegypti, sed sæculi huius princeps, vinculo seruitij grauis nos tenebat astrictos. Non obliuiscamur in æternum, vt, cum venerimus in illam veræ terrã repromissionis, vbi est regio viuorũ,& meminerimus quãta nobis hic Pharao dirus intulerit, quæ perpessi in hoc sumus sæculo, à quibus tandem erepti sumus malis, agamus gratias eripienti nos domino Iesu, qui perturbatorem omnium fecit esse captiuũ. Est ergo sensus versiculi iste, *In æternũ nõ obliuiscar*,&c. idest, per totã vitã, vel *in æternum*, i. si in æternũ viuerẽ, vel *in æternum*, i. in gloria æterna. Quia etiam beati recordantur de malis, quę hic sunt perpessi, & quomodo per gratiam Christi liberati fuerunt, quod ad ipsorum maiorem gloriã cedit.

2167 *Tuus sum ego, saluũ me fac, quoniam iustificationes tuas exquisiui.*

HIc ostendit sextum, scilicet, quòd Dei misericordiam corde, vt præcepta implere possit, debet postulare, sine qua nec Dei iustificationes intelligere valemus, ne commendare memoriæ. Et, quia orationem facit exaudiri humilitas, ideo primò se totaliter Deo subijciens, dicit, *Tuus sum ego*. Quamuis potestatiuè omnia sint Dei, tamen imitatiuè non oĩa eius sunt. Superbus nõ Dei, sed suus vult esse, ideo perdit quod est, sed humilis Dei vult esse, & ideo conseruatur in esse. Vnde Aug. hic ait, Non leuiter transeundum est, quod ait, *Tuus sum ego*. Quid enim non est Dei? An fortè, quia in cœlis dicitur esse Deus, ideo putandũ aliquid in terra non esse eius? cum alibi Psal. dicat, Domini est terra, & plenitudo eius, &c. Quid est ergo q̃ iste ita quodam modo familiari se Deo commendandũ putauit, vt diceret, *Tuus sum ego, saluum me fac*: nisi intelligi uolens q̃ malo suo suus esse voluerit, quod est inobedientiæ primum & maximum malum. Et tanquam dicẽs, Meus esse volui, & perditũ me feci? *Tuus sum* (inquit) *saluum me fac, quia iustificationes tuas exquisiui*, non uoluntates meas, quibus fui meus, sed iustificationes tuas, vt essem iã tuus. O quàm pauci verè Deo possunt dicere, *Tuus sum ego*: Quod hic ostendit Ambros. dicens, Facilis uox, & communis hæc uidetur, *Tuus sum ego*, sed paucorum

Tuus sum ego, quis dicere potest.

Psal. 23.

Superbia maximum malum.

A rum est. Satis rarus est, qui Deo dicere possit, *Tuus sum ego*. Ille, enim hoc dicit, qui adhæret Deo totis sensib. qui aliud cogitare non nouit. Ille hac uoce utitur, qui potest dicere, Domine, ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Nunquid hac uoce utitur auidus pecuniæ, honoris, potestatis? Multis non est satis Deum scire. Et quid pluribus, tanti populi, tantæ nationes, tanti diuites paupertatẽ putant domino seruire, & quis supra oẽs est illis exiguus, & angustus est. Illis non est satis Dei filius, in quo sunt oĩa. Ille deniq; diues in euangelio, cui dictũ est,

B Si vis perfectus esse, vade, & vẽde oĩa &c. Deum sibi sufficere non iudicauit. Deni que & contristatus est, quasi plus esset, quod relinquere iuberetur, & quod minus esset, eligere. Ille ergo solum dicere potest, *Tuus sum ego*, qui dicere potest, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Apostolorum itaque uox ista est non tñ omnium Apostolorum. Nam & Iudas Apostolus fuit, & in conuiuio inter Apostolos Christi recumbebat. Dicebat & ipse, *Tuus sum*, sed voce, non corde. Venit, & intrauit in eum Sathanas, & cœpit dicere, Non est tuus, Iesu, sed

C est meus. Denique ea, quæ mea sunt cogitat, quæ mea sunt, in pectore suo uoluit. Tecũ epulatur, mecũ pascitur. A te panẽ accipit, à me pecuniam. Tecum bibit, & mihi tuum sanguinem vẽdit. Tuus est Apostolus, & meus est mercenarius. Non potest dicere sæcularis, *Tuus sum*. Plures enim dominos habet. Venit libido, & dicit meus es, quia ea, quę sunt corporis, concupiscis. In illius adolescentulæ amore te mihi vendidisti: In illius concubitu meretricis, precium pro te enumeraui. Venit auaritia, & dicit, Argentum, & aurũ, quod habes seruitutis tuæ

D preciũ est, possessio, quam tenes, iuris tui emptio, uẽditio libertatis tuæ est. Venit gula, & d. Meus es. Vnius diei cõuiuium preciũ uitæ tuæ est. Ille sumptus epularũ tui est summa contractus. Et quod peius est, caro, emptus es, vilior cibo es tuo, preciosior est unius diei mensa tua, quàm totius tẽpis vita, inter calices te redemi, inter epulas acquisiui. Venit ambitio, & dicit tibi, Planè meus es. Nescis q̃ imperare te alijs feci, vt mihi ipse seruires? Nescis q̃ potestatem ideo tibi contuli, vt te meæ

Ioan. 14.

Matth. 19.

meç subijcerem potestati? An ignoras do mino nostro dictū esse, Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. Antè ergo subijcitur, qui alios vult habere subiectos. Veniunt omnia uitia, & singula ei dicunt, Meus es. Quē tanti repetunt, vile mancipium est. Quomodo ergo tu, qui huiusmodi es, Potes Christo dicere *Tuus sum*? Respondet tibi ille, Nolo habere seruum pluribus dominis seruientē. Nam quomodo Meus es, si verbis mihi. d. *Tuus sum ego*, & operibus neges? Non est meus, quē libido succēdit, quia mea castitas est. Non est meus, quem cura spoliandi minores exagitat, quia mea est largitio. Non est meus, quē aura mobilis inquietat, quia mea est tranquillitas, Non est meus vini crapula temulentus gloriæ sæcularis ebrius. Pax sum ego litigare non noui. Nō est Christi, nisi qui alienus est à crimine. Qui enim plures dominos habet, non potest Christo. d. *Tuus sum ego*. Et ideo Psal. vt demonstraret, qua ratione quis dicere pōt Christo, *tuus sum ego*. adiunxit, *Iustificationes tuas exquisiui*. q. d. Ille verè tuus est, qui nihil aliud extra te quęrit solū quęrit iustificationes tuas. i. mandatata tua perficere.

Matth. 4.

2168 *Me expectauerunt peccatores ut perderent me, testimonia tua intellexi.*

HIc ostendit septimum, scilicet, quod vt fortis athleta aduersis non debet cedere. Ars hominis probatur ex eius operatione, fortitudo in pugna, seruitus in obedientia. Arbor, quæ omni uento cedit, ostendit se non benè radicatam, homo, qui omni aduersitate flectitur, in Dei seruitio non est benè fundatus. Et ideo nunc ait Psal. *Me expectauerunt peccatores vt perderent me*, tamen firmus in Dei seruitio permansi. Vnde subdit, *Testimonia tua intellexi*. Ista uox quāuis cōuenire possit omnibus iustis diuersis tpibus oppressis, qui testimonijs Dei inhærentes, aduersitatibus, & tentationibus non cedunt, tamen propriè cōuenit martyribus, quod propriè ostendit, quod hic dicitur, *Testimonia tua intellexi*. Testimonia enim idem sunt quòd martyria, vt dictum est versic. 2099. Vnde hic ait Ambros. *Me expectauerunt, &c. itores*, &c. Vox ista martyribus cōuenit, vt quilibet

Martyrum constantia.

E in martyrio positus sanctus, iam de iudicio persecutoris egressus. d. *Me expectauerunt peccatores*, &c. Hoc est, persecutores peccatores adhibuerunt omnia genera pœnarum, omnes artes persuasionū, sed me de proposito fidei abducere non potuerunt. Vicit fides huius viræ illecebram, corporisque cruciatum. Expectauerunt peccatores, vt de me triumphum referrent, sed gratias Christo, qui mihi dedit de peccatoribus triomphare. Redite victi, qui sperabatis uos esse uictores, redite deiecti, qui veneratis superbi. Dicat & martyr, *Me expectauerunt peccatores, vt perderent me*, sed me expectauit Christus, vt me coronaret. Potest etiam iste versus intelligi de quolibet iusto, quacunque tentatione peccati pulsato, qui tentationibus resistit, Dei mandata intelligit, non nudo conspectu, sed operibus impleto. Vnde Ambros. *Me expectauerunt*, &c. q. d. Multi peccatores peccata persuadere & ex pectore meó fidem extorquere conati sunt. Alius adulterium, alios hominis necem, alius oppressionem uiduæ, vel pupilli, alius aliud, & putabant me suis retibus capiendum. Expectauerunt me, vt perderent contagione peccati, sed ego non illecebris peccatorum mentem à studio diuinæ cognitionis auerti, nec intentionem meam à mādatorum tuorum serie declinaui, sed intellexi testimonia tua. Si enim non intellexissem, peccatores illi vtiqꝫ me perdidissent. Quæ intellexi utique sensu, & operibus secutus sum. Neque enim nudus intellectus est, sed quem etiam facta testantur. Denique beatus, qui intelligit super egenum & pauperem, ille utiqꝫ intelligit super pauperē, qui largitur pauperi. Nam quid prodest misereri inopis, nisi alimoniam eidem largiaris? Intellectus enim bonorum sine operatione, nō ad meritum, sed imputatur ad culpam.

F

Intelligere significat et operationē.

G

Psal. 40.

H

Omnis consummationis uidi finem, latum mandatum tuum nimis. 2169

OStendit hic octauum, scilicet, quòd Christum omnium iustorum finē esse debet credere. Vbi notandum est, quòd consummatio quandoque accipitur pro pœna vel martyrio, quo quis per mortem terminatur & finitur. Sic. n.

Consummatio multiplex.

de

de Christo d. Apostolus, Heb. 2. Decebat eum, per quem omnia qui multos filios adduxerat in gloriam, per passionē consummari. Sic & Christus in cruce dixit, Cōsummatū est, & inclinato capite, tradidit spiritū. Et directè passio martyris dr̄ cōsummatio, qa finem habet. Finis aūt huius consummationis dicitur illud, propter quod ista consummatio tolerat. Et quia sancti martyria pro Christo tolerabant, ideo Christus huius consummationis dr̄ finis. Psal. ergo spiritu prophetico eleuatus uidit sanctos martyres pro nomine Christi consummandos, & Christum ipsorum finem, & præmium. Quod exprimens dicit, *omnis consummationis*, &c. Vnde hic ait Aug. Intrauerat ps. in sanctuarium Dei, & uiderat nouissima. Vnde ait, *omnis consummationis vidi finem*. Consummatio mihi uidetur hoc loco intelligenda, vsque ad mortem pro veritate certare, & pro vero ac summo bono oīa mala tolerare. Cuius consummationis finis est excellere in regno Christi, quod non habet finem, & habere ibi sine morte, sine dolore, & cū magno honore vitam. Vel aliter. *Omnis consummationis uidi finem*, i. omnis passio vitæ præsentis citò terminatur, & trāsit. Vel aliter, vbi sciendum, q consummatio dicitur perfectio rei, qñ. s. res peruenit ad complemētum, siue in bono, siue in malo. Dicitur. n. consummatio in bono, sicut cum dr̄ liber est consummatus, idest, perfectus, & ille habet consummatā castitatem, i. perfectā. Et sic dr̄ ēt consummatio in malo, ut consummata malitia dicitur, i. perfecta, cui nihil deest ad studium, & artem nocendi. Et vtriusque consummationis tā in bono quā in malo finis est Christus. Consummationis bonæ finis est Christus, quia eius præmiator, consummationis malæ finis est Christus, quia eius deletor & terminator. Et istū sensum ponit hic Ambros. d. Consummauerat malitiam suam mundus, dicente Ioanne, Totus mūdus in maligno positus est. Est ergo consummatio malitiæ, est cōsummatio peccatorū. Sed cōsummationis finis fuit Christus, quia venit agnus Dei qui tollit peccata mundi, qui est Christus Iesus, finis, & remissio peccatorū. Hunc finē consummationis propheta vidit in spiritu, qui cōsummatū sæculi aboleret errorē. Vidit sanguine eius diuersa omnium peccata mūdari. Bene ergo dixit, *Omnis consummationis vidi finem*. Hoc est, Vidi cōsummati adulterij remissionē, vidi consummatæ luxuriæ, atq; lasciuiæ: consummatæ crudelitatis, atq; sæuitiæ: omnis postremò flagitij, per crucē suā delicta donantem. Est etiam & cōsummatio uirtutis. Est. n. consummata sapiētia, consummata iustitia, sed habet finem. Finis. n. omnium virtutum est Christus, qui finis est legis ad iustitiam omni credenti. Vides quia Christus finis est fidei. Bene ergo dicit, *Omnis consummationis vidi finem*. Vel aliter, s̄m Glossam, *omnis consummationis vidi finem*, i. intellexi ī quo debeat consistere finis omnis bonæ actionis, vt nemo in se, sed in domino glorietur. Sequitur, *Latum mandatum tuum nimis*. Vbi notandū, q mandatum Dei dicitur charitas, ad quam omnia mādata terminantur. Et hoc mandatum via est, qua pergimus ad uitam. Math. 19. Si vis ingredi ad uitam, serua mandata. Cū igit, teste Christo, via vitæ sit arcta, & non lata, & mandatum Dei sit via vitæ, ergo arctum est mandatum Dei, & non latum. Quomodo igitur dicit ps. *Latum mandatum tuum nimis?* Respondeo, q mandatū aliquod pōt dici latū cōprehensione, vel executione. Similiter & arctū cōprehensione, vel executione. Charitatis aūt mādatum est latum comprehensione, quia omnia alia mandata cōprehēdit, quia in his duobus mādatis tota lex pēdet. Sed est arctum executione, quia, s. arcta comprehendit, vt puta diligere inimicos, persecutoribus benefacere. Immò generaliter quanto aliquod mandatum est magis latum comprehensione, tanto est magis arctum executione. Et quamuis illa, quæ mandat charitas, de se sint arcta, & difficilia: tamen, quia amanti nihil est difficile, ipsa charitas diligenti ardua leuia facit, & lata. Vnde hic ait Ambr. *Latum mandatum tuum nimis*, i. valde. Legimus, q arcta sit via per quam ingrediantur, qui vitā æternā adipiscūtur. Rara. n. virtus, difficilis passio est tolerantibus: plures sunt, qui sæculi huius spaciosa sectantur. Quomodo ergo dicit ps. *Latum mandatum Dei?* Hic idem propheta alibi dicit, In tribulatione dilatasti mihi. Hæc

Marginal notes: *Ioan. 19.* — *Finis omnis consummationis Christus.* — *Latum mādatum Dei quomodo dicitur.* — *Charitas lata dicitur & arcta. Matth. 7.*

Psal. 4. Hæc latitudo præceptorum cœlestium cor prophetæ dilatabat. O homo quàm latus es, si ad plenitudinē præceptorū cœlestium sinum tuæ mentis expandas; quàm latum mandatū est charitas. Diligite (inquit) inimicos vestros. *Matth.* 5. Oēs itaq; affectu charitatis inclusit, qui non exclusit inimicos. Vnde & Apostolus ait. *Rom.* 12. Si fieri potest, pacem cum omnibus habentes. Nō potest hoc Iudæis dici, vt cum omnibus hominibus pacem habeant. Illi vix suos diligunt. *Christianus quis dicatur.* Christiano et inimicos non licet non amare. Christianum cùm dico, perfectū intelligo. In Christo enim plenitudo diuinitatis est, cuius nomen vsurpas, qui vocabulum geris, interpretationem vocabuli, perfectionemq; cur refugis? Audi latum mandatum: *Rom.* 12. Benedicite eos, qui persequuntur vos, & nolite maledicere. Iste, qui latum salutis dicit esse mandatū, probauit cum aliàs d. *Psal.* 108. Illi detrahebant, ego autem orabam.

2170 QVomodo dilexi legem tuam, domine: tota die meditatio mea est.

HIc incipit decimustertius octonarius, cui pro titulo præponitur, sicut præmittitur decimatertia litera alphabeti Hebraici, scilicet mem. *Mem.* Quæ congruè huic octonario præmittitur, Nam interpretatur dupliciter, interpretatur, s. viscera. Quid aūt per viscera significatur in scriptura, nisi charitas, quæ in visceribus præcordiorum habitat, iuxta modū loquendi Apostoli, dicentis, Testis mihi est Deus, quō uos cupiam in uisceribus charitatis. *Phil.* 1. Et Luc. 1. Per viscera misericordiæ Dei nostri, ī quibus visitauit nos oriens ex alto. Vnde & Hiere. sub ista litera, ignē charitatis de cœlo sibi missum ostendit, d. *Thren.* 1. Ex alto suo misit ignem in ossibus meis. Quis aūt sit ignis iste, nisi charitas, & dilectio, de quo Christus ait Luc. 12. Ignem ueni mittere in terrā: & quid uolo nisi ut ardeat? Rectè ergo ista litera, quę significat ignē charitatis, huic octonario præmittitur, quia in toto isto octonario Ps. igne charitatis accensus, ardenter tendit in Deum. Vnde de uirtute charitatis hic octo ostendit, sm quæ iste octonarius diuiditur. Ostendit enim, q charitas primò in Deū corde semper facit tendere, in principio, secundò, q inimicos mēte facit stringere, ibi, *Super inimicos*, tertiò q incarnatum uerbum facit credere, ibi, *Super omnes*, quartò legem nouam in antiqua esse facit noscere, ibi, *Super senes*, quintò q culpam omnem facit fugere, ibi, *Ab omni*, sextò q Dei uota ostendit facere, ibi, *A iudiciis*, septimò q in dulcorē ardua facit uertere, ibi, *Quam dulcia*, octauò q iniquitatem omnem odiosam habet facere, ibi, *A mandatis*. Primò ergo ostendit quòd charitas in Deum semper nos facit tendere, Cū charitas sit amor Dei, & amor semper tendat in amatum, consequens est, q charitas mentem rursum ad Deum eleuat. Et hoc notans Psal. hic d. *Quomodo dilexi legem tuam*, &c. Nouit Psalm. primum legis esse mandatum, ut Deum toto corde & tota anima diligamus. Nos quoque quos erudire studet, vult esse perfectos. *Quomodo dilexi legem tuam, domine*: Per hoc enim Psal. exclusum ostēdit timorē. Vnde hic ait Ambr. Qui diligit, ex uoluntate facit, quæ sibi sunt imperata, qui aūt timet, ex necessitate. *Coacta seruitia Deus nō acceptat, sed libera.* Itaq; dominus operationes seruulorum suorum spontaneas probat potius, quàm coactas, ideo ex seruis liberos facit, ut magis uoluntatum nostrarum munera quā necessitatem obsequij proferamus. Non pōt hoc dicere Marcionita, *Quomodo dilexi legem tuam*, qui legē non suscipit. Non potest dicere Iudæus, qui legem spiritualem ignorat, & literam legis nudā, non sensum legis, intellectūq; meditatur. Solus ergo hoc dicat Christianus, qui multum iā legis cognitione profecerit. Qui non pœnam legis prout do corde formidet, sed diuina mysteria impigro miretur affectu. Verè ergo diligit, qui sine tristitia, sine timore, uolūtario potius studio q coacto seruat præcepta. Et aduerte q hic accipit legem Dei pro lege æterna, quæ est idem, quod ipse Deus. Et sic dicere, *Quomodo dilexi legem tuam, domine*, idem est, quòd, Quomodo dilexi te domine: *Diligendus ē Deus multipliciter.* Quamuis enim modus diligendi Deum sit ipsum diligere sine modo, quia tantum debes, quantum potes, tamen forma dilectionis Dei nobis ab ipso traditur, cū dicitur Deut. 6. Diliges dominū Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex omnibus

bus

bus viribus tuis. Quod ad propositũ exponens Buld. ait, Diligendus est Deus in beneficijs suis toto corde, in promissis, tota anima in iudicijs suis ex omnibus viribus: in præceptis suis ex omni mente. Sunt aũt beneficia Dei, alia conditionis, alia reparationis, alia quotidianæ cõsolationis. Ecce quõ magnificauit Deus facere nobiscũ. Multitudine beneficiorum nos obruit, & amorẽ molitur beneficijs extorquere. Pro his autẽ beneficijs tantis, & tam magnis, toto corde diligendus est Deus. Et meritò dandum est ei, si quid ipse postulare dignetur. Sed dignatur cum ad hominem dicit, Da mihi cor tuũ. Et corde vult amari, qui cor sibi dari petit. Anima tota diligendus est Deus in promissis suis, qui magna nobis dedit, & maiora promittit. Promittit.n. nobis à labore requiẽ, à timore securitatem, à mœrore consolationem, à morte resurrectionem, & in resurrectione plenum gaudium, & inde ficiens. Pro his meritò debet amari à nobis sine modo amoris. Nam promissiones Dei omne desiderium superant. Cũ ergo in cęteris rebus impatientia soleat inculpari, in expectatione tantæ promissionis vehemens impatientia laudabilis est dilectionis. Cum.n. qui plus amat, & plus desiderat, illũ dilationis præmia plus cruciant, hæc autem affectio significatur nomine animę, cum dicitur, Diliges ex tota anima tua. Nec immeritò, anima.n. spiritus est, & spiritu sancto afflata semper desiderat, & suspirat, donec in illo respirer, ad quem aspirat. Ex omnibus viribus in suis iudicijs est diligendus Deus. Boni enim cum à Deo flagellantur, in flagellis Deum amant, in flagellis Deum glorificãt, in tribulationibus gaudentes, Dei flagella pro magnis acceptant beneficijs. De quibus dicitur, Et exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua, domine. Tota mente diligendus est in præceptis suis. Mens.n. est quæ in homine principatur, summũ & principem locum tenens. Sed sicut omnibus quæ sub ea sunt, se noscit esse prælatã, ita meminisse se debet necessitate obediendi Deo fore astrictam. Obedientiam saue quam ab inferiori exigit, suo superiori æquissimo iure impendit. Væ autem homini qui Deo nõ obedierit. Pœna.n. inobedientiæ erit illi præualens ipsa mors. Mors autem sicut terribilis est, ita & odibilis, per inobedientiã enim mors in hunc mundum intrauit. Cur ergo obedientia præceptorum non est diligẽda, à qua uita nostra procedit? Sic autem ps. se dilexisse testatur d. *Quomodo dilexi legem tuam domine*: qũo, i. toto corde: tota anima, &c. Vnde sequitur, *Tota die meditatio mea est*. Tota.n. die in lege domini est meditandum, non perfunctoriè ipsam discurrere. Quod hic ostendit Ambr. d. Si agrum emere velis, si mercari domum prudentiores adhibes, & quid iuris sit diligenter considerar, & ne in aliquo forte fallaris ipse tibi non credis. At nunc tu ipse emendus es tibi, si de tuo precio tractatur. Considera quid sis, quod nomen habes, quid acquiras tibi, non agrum, non pecuniã, non gemmarum monilia, sed Christũ Iesum, cui nulla possunt precia, nulla ornamenta conferri. Adhibe ergo tibi consiliarios, Moysen, Esaiam, Hieremiam, Petrum, Paulum, Ioannem: ipsum magnum consiliarium Iesum Dei filium. Cum istis tractandum, cũ istis tota die conferendum est tibi, tota die meditandum, sicut meditabatur psalmista, & hæc erat illi sola meditatio: non sæcularibus animus traducebatur illecebris, non pecuniaris coaceruandi patrimonij cupiditate flagrabat, non proferendi limitis, extendendi funiculi anxio curarum æstu, studio meditationis intentum reflectebat affectum. Quicquid poterat temporis dies habere, hoc totum sola sibi meditatio in lege domini vendicabat. Et si dicas, Quare Psalmista dicit, *tota die*, cum in principio psalmorum dicatur, *Beatus vir, & in lege eius meditabitur die ac nocte*? Ad hoc respondet ipse Ambrosius dicens. Per diẽ hoc hic significare videtur quod ei qui in lege meditatur domini, semper dies est, & lumen, fine defectu, quod nullæ tenebræ noctis interpellent. Alioquin in processu negligentiorem operis seipsum declararet, qui diligentior in ipsius operis principio extitisset. In die ergo meditatur legis & euangelij ipse dictator. Et fortasse illi qui nouum testamentum non recipiunt, in nocte legerunt, & ideo nesciẽrũt, neque

Prou. 23.

Psal. 29.

Obedientia debetur superiori, quã ab inferiori exigit.

Meditandum est cõtinuo nobis.

Psal. 1.

intellexerunt. Vnde & saluator, ne nos etiam legeremus in tenebris admonet: dicens, Ambulandum in die, quia non offendit qui in die ambulat: qui autem ambulat in tenebris, scrupulum offensionis incurrit.

2171 *Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo, quia in æternum mihi est.*

HIc ponit secundum, quod est inimicorum dilectio, quã facit charitas, quæ omnes astringit generaliter. Iste versus duplicem habet sensum. Primus est ut propheta mandato Dei edoctus, & prudens effectus, amorem suum etiam ad inimicos protelauerit. Hæc. n. dictio *super*, quandoque significat inclinationem animi ad rem supra quã est. Sicut dicitur ps. 40. Beatus vir qui intelligit super egenum & pauperem. Quandoque vero significat ascensum & excessum rei supra quam est, sicut ps. 35. Super inimicos meos despexit oculus meus. Quantum ergo ad primum intellectum, *Super inimicos* &c. i. mãdato tuo sic me fecisti prudẽtem, quod super inimicos meos animus meus inclinatur ad ipsos diligendos. Prævidebat enim psalmista mandatum Christi præcipientis Matth. 5. Diligite inimicos vestros, &c. Sed tu dices, psalmista qui erat in tanto statu perfectionis, quos inimicos habebat, qui cum omnibus pacificus erat? Statim respondetur, quod aliud est inimicos habere, & aliud inimicũ alterius esse. Christus nullius erat inimicus quàm plures tñ inimicos habebat. Iste ergo inimicos suos dicit, non dicit se alterius inimicum. Inimicos autẽ suos dicit inimicos Christi, cuius membrũ ipse erat. Vnde hic ait Ambr. Sed quos inimicos habebat propheta, qui aut sui populi viros legitima debet charitate complecti aut alienigenas euangelica prædicatione inuitare ad Dei gratiã. Feræ naturæ suæ conformem diligunt, quomodo dilectionem conformis sui propheta respueret? Esse ergo iustam causam aliquã oportet, qua hi quos significat, iure videantur inimici. Et quæ sit possimus inuestigare si meminerimus, quod alibi ps. dixit. Et super inimicos tuos tabescebã,

Inimici Dei sunt inimici nostri.

E iusto odio oderam illos. Istos ergo euãgelica auctoritate suos dicit inimicos qui inimici sunt Dei. Nam, si is qui non reliquerit parentes propter nomẽ Dei, non est Deo dignus, quanto magis qui diligit Dei inimicos, Deo acceptus esse non poterit? Secũdus sensus potest esse: vt, s. super inimicos suos mandato factus fuerit prudens, i. melius & prudentius mandatum Dei intellexerit & legem, quàm fecerint inimici eius. Et tunc inimicos dicit Iudæos qui mandata legis intelligebãt carnaliter, tẽporaliter præmium expectantes in illis. Ps. aũt prudẽ-
F tius Dei mãdata intellexit, ut in ipsis præmium expectaret æternum, quod in æternum sibi proficiet. Et hoc est quod ait. *Quia in æternũ mihi est.* Et ad istũ intellectũ expouit Aug. hunc locũ, d. Iudæi quidem zelum habent Dei, sed non secundũ scientiam. Ignorantes. n. Dei iustitiã & suã quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Iste vero qui super inimicos suos sapit in mandato Dei, inueniri vult cum Apostolo, non habens iustitiam suam quæ ex lege est, sed iustitiã per fidem Christi, quæ ex Deo est. Iudæi quippe huius inimici in omni Dei
G mandato temporalia præmia quærebãt. Et ideo in illis non fuerunt, in æternum sicut hic: quia erit præmium custodiendi mandati huius, s. legis spiritualiter intellectæ ipse mandator, & præmium dilectionis ipse dilectus, quãdo erit Deus omnia in omnibus. Quid est ergo *super inimicos*, &c. nisi prudentius, & melius intellexi mandatum tuum quo præcipis te diligi ac proximum, quam fecerit inimicus meus, scilicet Iudæus, qui Christo & eius euangelio inimicatur.

Philip. 3.

H *Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est.* 2172

HIc ostendit tertium, scilicet quòd charitas incarnatum verbum facit credere. Quis enim hominum talia charitatis signa potuisset ostẽdere, vt Christus ostendit? Quis tanta in pueritia cognoscere, ut ipse cognouit, qui puer inter doctores sedebat, audiens illos & interrogans? Vnde & Psal. hoc præuidens, ait, *Super omnes docentes me intellexi*, &c.

Iste

Iste versus dupliciter exponitur, scilicet vt sint verba capitis Christi, & etiam ut sint verba Psalmistæ uel membrorum corporis,scilicet ecclesiæ. Primò in persona capitis Christi intelligitur, vt ipse Christus vel propheta in persona Christi dicat, *Super omnes docentes*,&c. idest super omnes homines qui me vel corpus meum (quod est ecclesia) docere putabant intellexi, idest clariorem omnium habui scientiam. Et istum intellectū hic habet August. dicens, Quis est iste qui super omnes se docétes intellexit? Quis est (inquam) qui super omnes prophetas, qui non solum loquendo eos qui secum vixerunt, verumetiam scribendo, posteros tam excellenti auctoritate docuerunt, audet se extollendo præponere? Salomoni quippe tanta donata est sapientia, vt etiam omnibus qui fuerunt ante illum videatur esse prælatus. Sed non est credendum de ipso hoc dictum fuisse, maximè quia dici non potest ex persona Salomonis, quod hic. d. *Ab omni uia mala prohibui pedes meos.* Porro si qđ est acceptabilius, Christum pronunciās iste propheta, nunc à capite, quod est ipse saluator, nunc ab eius corpore, quod est ecclesia, verba prophetica dirigens, & tanquam unum loquentem faciens propter magnum illud sacramētum, vbi dictum est, Erūt duo in carne una Agnosco planè eum qui super omnes docentes se intellexit, quādo cum esset duodecim annorum remansit puer Iesus in Hierusalem, & quærentibus suis post triduum inuentus est in templo sedens inter doctores, audiens illos & interrogans, vbi stupebant omnes qui eum audiebant, super prudentia & respōsis eius. Nec immeritò, qui per istam prophetiā tanto ante dixerat, *Super omnes docentes me intellexi*: Omnes homines vult intelligi, non Deum patrem de quo dicit ipse filius. Sicut docuit me pater, hæc loquor. Quod difficillimè ex persona uerbi intelligitur, nisi quis capere valeat idē esse filio à patre doctum esse, quod est à patre genitum esse. Cui nō est aliud esse quā doctū esse. profectò à quo est illi esse, ab eo est illi doctū esse. Ex persona vero hominis vbi formā serui accepit, facilius intelligitur à patre didicisse quæ dixit. In qua forma constitutum maximè puerum potuerūt homines maioris ætatis docendū putare. Sed ille quem pater docuit, super omnes intellexit. Sequitur. *Quia testimonia tua meditatio mea est.* Vbi sequitur Aug. Ideo Christus super omnes se docentes intellexit, quia testimonia Dei meditabatur. Quæ melius quam illa de se ipso nouerat qui dicebat Vos misistis ad Ioānē, & testimoniū perhibuit ueritati. Ego aūt non ab homine testimoniū accipio, quia habeo testimonium maius Ioanne Secondò iste versus intelligitur de corpore Christi, vt sit sensus, quod fidelis Christianus super omnes se docentes intelligit, i. supra Scribas & Pharisæos, (qui aliorum doctores dicebantur) melius legem intelligit, quia illi literam accipiunt, iste literam spiritualiter intelligit. Vnde hic docentes appellat Scribas & Pharisæos, & generaliter omnes qui quod non intelligūt, alios arbitrantur docere. Et sic hunc locum exponit Ambros. dicens, *Super omnes docentes*, &c. Doctrinam profitentur Scribæ Iudæorum, quia ipsi legem & prophetas prius habuerunt, sed illi profitentur docere, sed non docent. Ei autem populo qui ex gentibus credidit, competit. d. *super omnes docentes me intellexi*, scilicet quod illi non intellexerunt. Intellexi à Christo, quod illi non intellexerunt in lege. Qui vult uenire post me, tollat crucem suam, & sequatur me. Intellexi, Diligite inimicos uestros, &c.

[Margin notes: 3. Reg. 3. — Christus super omnes docentes se intellexit et quomodo. — I. Cor. 6. — Luc. 2. — Ioan. 18. — Phil. 2. — Ioan. 5. — Matth. 16. — Matth. 5.]

Super senes intellexi, quia mādata tua exquisiui. 217

HIc ostendit quartum. s. quod charitas facit cognoscere legem nouam in antiqua figurari. Charitas enim obseruationem mandatorum inducit, Christo dicente Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Obseruatio autem mandatorum tribuit intellectū, scilicet quomodo lex noua in veteri tan quā figuratū cōtineatur in figura. Et hoc est quod ait Ps. *Super senes intellexi*, &c. Hic uersus duobus modis exponitur, vt primus modus sit sensus prædictus, vbi senes accipit legem antiquam, quam scilicet senes & antiqui patres habuerunt. Et sic *super senes intellexi*, scilicet super antiquam legē cognoui fundari mādata tua (scilicet legis nouæ) quæ exquisiui.

do solennis cęlestium statutorum,& beneficiorum domini. Crebræ vices solennibus muneribus perseuerant. Supernis nępe vel pluuijs, vel calore, vel fotu aeris huius infunditur terris, atque alitur larga fęcunditas è cœlo. Annus labitur per dies, ac menses, & tēpora autumni, atque hyemis, veris quoque, & ęstatis, de cęlo vitæ tuæ imaginē cerne, vt imitatores simus etiam ipsius cœlestis elementi. Non semper cœlum sole feruet ardēti, frequenter nubibus tegitur, pluuijs vehemētibus inhorrescit, iactis niuibus tegit terram. Nō ergo sit in te diuturna lasciuia, succedant mœsta, vtilior sępe tristitia est, quæ comitem solet habere grauitatem. Nunquid vlla in ipso est solę præuaricatio? Nōne quotidianos cursus suos seruat? Nunquid continuos nouit luna defectus, & commissi muneris deserit mysterium? Iisdem nempe vicibus annus reddit, eodem statu repatantur tempora, ijsdem obsequijs reformātur. Sol diem illuminat, temporum statuta custodiens, fulget splendoribus luna nocturnis, & lux eius in tenebris micat. Stellarum nitentium rutilat globus. Lex vna diuersis constituitur semel, vices cursuum custodire, nec fines transire pręscriptos. Manet ipsa immutabilis mutatio, quæ vertere ordinē suum nescit. Vna omnium obedientia, discretis muneribus indiscretā prædictæ constitutionis tenere concordiā. In cœlo ergo Dei permanet verbum: quia secundū verbi dispositionem regitur, & gubernatur. Ex hoc ergo vult ps. concludere, ꝙ si in cœlo, quod est inanimatum, sic permanet Dei verbum, vt obedientiam plenam cœlum exhibeat verbo: quāto magis in nobis debet permanere, vt ei obediamus per omnia? Secundò exponitur de cœlo spirituali, quod est angelica, & natura humana: scilicet sanctorum angelorum, & hominum, in quibus verbum Dei semper permanet, quia eius verbo semper obediunt. Vnde de beatis angelis dicitur, Fiat voluntas tua, sicut in cęlo (idest, in sanctis angelis) & in terra (idest, in hominibus.) Vnde & hic ait Aug. *In æternum, domine, verbum tuum permanet in cęlo*, i. in sanctis angelis custodientibus sine desertione æternam militiam. Intelligitur etiam non solum de angelis, sed etiam de hominibus cœlestibus, qui verbū Dei custodiunt, & obseruant. Vnde hic ait Ambr. *In æternum, domine* &c. Sunt cœli & in terris, qui enarrant gloriam Dei. Qui sunt isti cœli, audi dicentem Apostolum, Sicut portauimus imaginem terreni, portemus, & imaginem huius cœlestis. Isti igitur cœli sunt, in quibus fides, grauitas, continētia, doctrina, vita cœlestis est. Nam, quēadmodum terra dictus est primus homo, qui lapsus ex illa pręuaricatione cęlestis gratiæ, & in hac vita terrena deiectus &c. Ita ecōtrario cœlū dr, qui vitā angelorum custodia integritatis exercitat, corpus suum continenti sobrietate moderatur, mentem quoque suam miti tranquillitate componit, pecuniam pauperibus misericordi liberalitate dispensat. Est ergo & in terris cœlum, in quo esse possint virtutes cęlestes: in quo Dei verbum permanet semper. Exemplo ergo iustorum in quibus verbum Dei permanet semper, vult Ps. omnes ad idē inducere, vt Dei verbum in se retinentes, illud semper obseruent, illi obedientes.

Cęlum ordinem sibi datū seruat

Cęlum sunt angeli beati

Matth. 6.

Cęlum sunt homines iusti.

1. Cor. 15.

In generatione, & generationem veritas tua: fundasti terrā, et permanet. 2163

HIc ostendit secundum, scilicet ꝙ debemus credere ecclesiam à Christo fuisse fundatam: qui. s. plures generationes (scilicet Iudæos, & gentiles) in vnam ecclesiam congregauit. Propter quod & lapis angularis est dictus, quia ecclesia stabiliter fundata permanet in æternum. Et hoc est, quod ait ps. *In generatione, & generationem veritas tua*, &c. Nomine. n. terræ, quæ stabilitatem habet & generat fructus, quid intelligitur, nisi ecclesia semper duratura, in qua fructus meritorum operatur? Vnde Greg. super illo verbo Iob. 26. Appendit terram super nihilum, ait, Quid. n. terræ nomine nisi sancta ecclesia designatur, quæ, dum verba prædicationis suscipit, fructum boni operis reddit. De qua terra per Moysen dicitur, Audiat terra verba ex ore meo. Fundauit ergo Christus terram, & permanet, quia ecclesiam formauit semper duraturam, Et hoc notās psal. dicit, *In generatione, & generationem veritas tua* &c. Quod exponens Aug. ait,

Terra significat ecclesiam.

Greg. 17. mor. c. 11.

Deut. 32.

ait, *In generatione, & generationem* &c. Omnes generationes ista repetitione significat, à quibus nunquam defuit veritas Dei in sanctis eius, ex quibus cõstat ecclesia, modò pluribus, modò paucioribus, vt se temporũ varietas habuit, vel

Generatio duplex, scilicet legis et euangelij.

habebit. Vel ista replicatione duas generationes intellexit, unam. s. ad legem, & prophetas, alteram vero ad euangeliũ pertinentem. Cur autem ab istis generationibus nunquam veritas desit, causã ostendit, d. *Fundasti terram, & permanet*, eos, s. qui in ecclesia hic in terra sunt, terram nuncupans, quorum fundamentũ

1.Cor.3. *Rom.3.*

est Christus. Neque. n. primæ generationis ad legem pertinentis fundamentum non erat Christus, testimonium habens à lege & prophetis. In duobus ergo populis, s. legis, & euangelij permanet veritas tua, idest, Christus. Prius. n. Christus fuit in fidelibus veteris testamenti: postea in fidelibus noui. Et hoc ideo, quia fundasti terram, i. ecclesiam, s. sanctos in fide, quæ permanet in æternũ. Vel per terram accipe cuiuslibet iusti animam, quam Deus virtutibus fundat. Non. n. hic accipit terram materialem, sed spiritualem. Vnde dicit hic Amb. Non est curæ sanctis, axem cœli, & elementorum spacia philosophico more, numeroq; describere. Quid. n. hoc prodest saluti? Quia sancti spiritualibus semper intendũt & vitæ æternæ profutura vel cognoscere gestiunt, vel docere. Deniq; hunc locum pulchrè nobis aperuit Ecclesiastes, spiritualem hanc terram esse, non materialem, d. Generatio vadit, & generatio venit, terra autem stat in æternũ. Hoc est, quæ abundantia homini in omni labore suo, quo laborat sub sole? Et dicit, Generatio vadit, & generatio venit. Vadit generatio, Quia diuites egerunt, & esurierunt. Qui. n. ante abundabant gratia, s. Iudæi, propter infidelitatem suam egere cœperunt. Generatio venit, quia qui ante pauperes erant populi, s. nationum, iam per fidem Christi satiantur, & abundant, sicut scriptũ est, Edent pauperes, & saturabuntur. Audierunt. n. Apostolum dicentem, Abundetis in omni bono. Non in pecunijs, vtique, non in auro, & argento, sed in omni verbo & cogitatione, hæ diuitiæ sunt salubres. Nam diuitiæ sęculares, salutẽ

Terra dicitur anima spiritualis. *Eccles.1.* *Psal.21.* *2.Cor.9.* *Psal.33.*

A afferre non possunt. Qui aũt habuerit abundantiam spiritualem, huius terra stat in sæculum sæculi benè fundata radice virtutum. Talis inquam terra. s. aĩa, bonos generat fructus. De hac ergo terra, s. de anima iusti dicat, *Fundasti terrã, & permanet*. Qualiter aũt ista terra, s. anima spiritualis fundetur ut stabilis possit permanere, ostendit Greg. super illo verbo Iob 38. Vbi eras, qñ ponebam fundamenta terræ d. Hic. n. nomine terræ, aĩa iusti significatur, de qua scriptum est, Terra. n. super se sæpè bibens imbrẽ; & generans optimam herbã, illis, à quibus

Anima qualiter in bono fundatur. *Greg. 28. c. 9. & 10.* *Heb.6.*

B colitur, accipit benedictionem. Sed huius terræ fundamentum fides est, huius terræ fundamentum iacitur quando in occultis cordis prima soliditatis causa, diuinus timor inspiratur. Iste nondum credit æterna, quæ audit. Huic cũ fides datur ad ædificium subsequentis operis, iam credit, nec tamen metuit, diuini iudicij timorem despicit, peccatis se carnis, & spiritus audacter inserit. Huic cũ repente timor futurorum infunditur, vt bonæ vitę surgat ædificium, iam fundamenta construuntur. Posito itaq; prospere formidinis fundamento, cum vir-

C tutum fabrica in altum demonstratur, necesse est, ut vnusquisq; proficiens vires suas cautè metiatur: vt, cum diuina constructione magnus esse iam cęperit, seipsum respiciat sine cessatione quod fuit, quatenus attendens humiliter ꝙ per meritum inuentus est, nequaquam sibi arroget, ꝙ per gratiam factus est. Vt meritò de tali anima per Deum sic stabiliter fundata à Deo, dicamus, Tu aũt, domine, in principio terrã fundasti. *Psal.101.*

Ordinatione tua perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi. 2164

D Hic ponit tertium, s. ꝙ homo Dei seruitio se totum debet mancipare. Si. n. creaturę irrationales diuino seruitio se totaliter subijciunt, Deo plenè obedientes, quid facere debet homo ratione utens? Et hanc rationem hic inducit ps. d. *Ordinatione tua perseuerat*, &c. Iste uersus multipliciter exponitur, secundum ꝙ dies in scriptura diuersa significat. Primo ergo dies in scriptura significat Christum incarnatum. Et hoc

Dies dicitur Christus.

propter

propter sciẽ claritatẽ, cui oĩa nuda sunt, E & aperta. Vñ fidelibus, qui sunt filij Christi per adoptionẽ, d. Apostolus 1. Thes. 5. Vos filij lucis estis, & filij Dei, nõ sumus filij noctis. Qui in hoc die ambulat, s. exempla eius imitãdo, nõ peccat. Io. 11. Qui ambulat in die, nõ offendit. Iste est dies, qui duodecim hẽt horas, quia duodecim Christus habuit Apostolos. Io. 11. Nõne duodecim horæ sunt diei? De isto ergo die, ait Psal. *Ordinatione tua perseuerat dies*. Hic enim dies ex duabus naturis cõsistit, humana. s. & diuina, quia verbum assumpsit verã animam & verũ corpus humanũ. Perseuerat igitur iste dies, F quia quod verbũ semel admisit, nunquã dimisit, sed nec dimittet, sed illa vnio durabit in æternũ. Et hoc est, quod dicitur Hebr. 13. Christus heri, & hodie, Christus & in sæcula. Quod idem alijs verbis d. Psal. *Ordinatione tua perseuerat dies*.

Dies dicitur quilibet iustus. Prouerb. 4. Secũdò dies significat quemlibet iustũ, & virtuosum, qui virtutum lumine splẽdet, & continuè crescit, donec ad perfectum perueniat. Vnde de iustis dicitur, Iustorũ semita quasi lux splendens, procedit, & crescit vsq; ad perfectum diem. Iste aũt dies perseuerare non potest ex se, sed solo adiutorio Dei. Ideo de ipso G dicitur, *Ordinatione tua perseuerat dies*.

Dies dicitur ecclesia Rom. 13. Tertiò dies significat ecclesiam, quia lumine veritatis, & fidei splendet. Vnde Apostolus videns synagogam terminatam, & ecclesiam inchoatã per Christũ d. Nox præcessit, dies autem appropinquauit &c. Qũo autẽ hæc dies ecclesiæ perseuerasset tot persecutionibus pressa, nisi omnipotenti sua ordinatione, ipse perseuerantiam tribuisset? Vnde de ipsa dicit, *Ordinatione tua perseuerat dies*.

Dies dicitur gloria æterna. Psal. 83. Quartò dies significat æternam gloriã, in qua vt in die omnia erunt verò sole perlustrata. Vnde de ipsa dicitur, Melior H est dies vna in atrijs tuis super millia. Vnde hic ait Glo. *Ordinatione tua perseuerat dies*. Dies singulariter ille vnus, & æternus dies intelligitur, qui noctẽ non habet. Ille verus dies est, cuius verus sol Christus nunq̃ occidit. Noster enim dies nocte clauditur. Vnde q; de die gloriæ iste locus debeat intelligi subditur, *Quoniam omnia seruiunt tibi*: quod solùm ibi verificatur. Vnde Ambro. hic ait, Videtur enim significare diem illum gloriæ, qñ nox non erit amplius, non indigebit lucernæ, vel solis lumine, qm̃ dominus illuminabit eos. Vnde subdit, *Quoniam omnia seruiunt tibi*: hoc est, Dei faciunt voluntatem. Nunc enim non omnes seruiunt. *1. Cor. 15.* Cùm aũt tradiderit regnũ Deo, & patri, tunc erũt subiecta omnia ei, qui sibi uniuersa subiecit, acquirẽs omnium fidem per unigeniti passionẽ. Subiectio ergo mentium facit sedulam seruitutẽ. Ergo cùm omnes crediderint in dominum Iesum, tunc vniuersa Deo seruiẽt, ut sit Deus omnia in omnibus. Nunc autem non omnes sunt serui Dei, quia pleriq; serui sunt peccati. Qui.n. peccatum facit, seruus est peccati. *Sociũ in dominio Deus non vult habere.* Dominus autẽ non vult enim alijs consortium habere dominatus. Permanet ergo dies immutabilis. Potuit dicere *permanebit*: sed prophetis futura pro præsentibus præsto esse videbantur in spiritu.

Nisi quòd lex tua meditatio mea est, tunc fortè perijssem in humilitate mea. 2164

HIc ostẽdit quartum, s. quòd legem Dei studendo sæpè debet legere. *Scriptura vtilitas.* Scripturæ enim sacræ studium inter omnia aduersa, dum sanctorum patrum certamina, & eorum uictorias narrat, mentem nostram ad patientiam prouocat. *Gregor. 2. mor. c. 11.* Vnde Gregor. ait, Scriptura sacra mentis nostræ oculis quasi quoddam speculum opponitur, vt interna facies nostra in ipsa uideatur. Ibi enim fœda, ibi pulchra nostra cognoscimus. Ibi sentimus, quantum proficimus, ibi à profectu quãtum longè distamus. Narrat fortia gesta virorum, & ad imitationem corda prouocat infirmorum. Dumque illorum uictricia facta commemorat, contra uitiorum prælia, debilia corda nostra confirmat, Fitq; uerbis illis, vt eo minus mens inter certamina trepidet, quo antè se positos tot uirorum triumphos videt. Nõnunquam uerò nõ solum nobis eorum uirtutes asserit, sed etiam casus innotescit, ut & in uictoria fortium quid imitando arripere, & rursum uidemus in lapsibus quid debeamus timere, &c. Ex quibus patet, quòd studium scripturæ inter aduersa mentem nostram roborat, ne deficiat. Et hoc expertus hic Ps. dicit, *Humilitas duplex.*

Nisi

Nisi quod lex tua meditatio mea est, &c. Per humilitatem enim hic accipit afflictionem, & aduersitatem. Et ad istum intellectũ hũc versum hic exponit Ambr. dicens, Humilitas non semper virtutis est, sed & est afflictionis. Et hæc est non semper uoluntaria, sed & necessitate suscipitur, quando afflictione aliqua tentamur. Alioquin nemo perit in humilitate, quæ magis seruare consueuit. Ergo quando in afflictionis tempore sumus, & quatimur aduersis, meditatio nobis in lege sit, ne imparatos procella tentationis affligat. Athleta nisi officio palæstræ prius fuerit assuefactus, non audet subire certamen. Vngamus igitur oleo lectionis nostræ mentis lacertos, sit nobis tota die, & nocte exercitij vsus in quadam cœlestium scripturarum palæstra, actusque animorum nostrorum salubris spiritualium ferculorum esca confirmet, vt, cum aduersarius assistere cœperit, & puluere nos suæ tentationis asperserit, stemus intrepidi. Melius percutimus verberati, si percutienti maxillam, alterã præbeamus, si vindictam non requiramus, sed ei, qui dixit, Mihi uindictam, & ego retribuam, causam vindictę reseruemus. Cędimus aerias potestates, si nosipsos castigare nouerimus. Exerceamus certamẽ vt simus certamini semper parati. Et, cũ frequentior aduersarij ictus ingruerit, nunc inopia, nunc rapina, nunc orbitate, nunc corporis ægritudine, nũc mœrore animi, nunc terrore mortis, & acerbitate pœnarum, dicat vnusquisq; nostrũ, qui potuerint sustinere, *Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc fortè periissem in humilitate mea*. Et consequenter ponit exempla scripturæ, quibus lectis fortificamur. Et primo de beato Iob. d. Quanta simul coaceruata sunt, vt in illa afflictione Iob sanctus periret. Sed quia patriarcharum moribus informatus, oraculorũ que cœlestium, & naturalis legis erat institutione formatus, ideo tentationibus mentis perire non potuit. Deniq; cũ admisisset tam amplas subitò facultates, charissimos filios, quasi is, cui meditatio quotidiana esset in lege diuina, ait, Nudus egressus sum, de vtero matris meę, &c. Sit nomen domini benedictum. Perfusus & totius corporis vlceribus, cũ tentaretur vxoris alloquijs, qui cum meminisset Adam sic esse deiectũ, dum propriæ credidit vxori, respondit, Sicut una ex insipientibus mulieribus locuta es. Tẽtatus etiam diuersis amicorum alloquijs cum fide stabilis, immobilisque patientia, præmia meruisset à domino, nonne dicebat, *Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc fortè periissem in humilitate mea?* Quam gratè hoc dicit hodie qui martyrio plura flagella sustinuit, eculeo, & vngulis, plumbo, laminis ardẽtibus, gladio approbatus, potuit enim perire nisi meditatus in lege, grauiora præsentibus futura supplicia credidisset. Consequẽter idem probat exemplo Ioseph, d. Quàm sanctus Ioseph pertulit, quàm acerba, q̃ dura, primum fratrũ odia, degeneris seruitutis ærumnas, parentibus defraudatus, ablegatus exilio, & Aegyptij ignobilis vile mancipium. Quæ potuit nobilis prosapiæ puero grauior esse tentatio, quàm ut tanto familiæ splendore deiectus, seruiret apud Aegyptios? Est consolabilis seruitus seruire iustis, Aequitate domini leuatur iniuria seruitutis. Nec hoc satis quidem fuit ad tẽtationis acerbitatem. Redijt aduersarius ad suas artes. Concitauit in eum libidinis stimulis, uxorem domini sui, quæ adulterinos à seruulo concubitus flagitaret, vt si acquiesceret, crimen impleret, si recusaret, incideret in offensam, & calumniam non euaderet. Deniq; rursus in carcerẽ, & innocens inter noxios æstimatur. Sed quia cõtumeliæ eũ frãgere nõ potuerũt, tentatio mutata est lõgè asperior specie prosperorum. Plurimos. n. supplãtauerunt secundæ res, quos non fregerũt acerba supplicia. Educitur de carcere, omnibus Aegyptijs præponitur, ut omnibus Aegyptijs diuideret alimẽta. Obijciũtur ei & fratres, qui eum ad seruitutis iniuriã vẽdiderũt, inuidia moti, vt iniurię recordatus, excluderet germanitatis affectum. Sed vir iustus oblitus est contumeliam, cumulauit gratiam, & fratres pia fraude quæsiuit. Quid igit̃ in o͂ibus istis aliud melius. d. poterat Ioseph dño, *Nisi quia lex tua meditatio mea est, tũc fortè periissem in humilitate mea*. Et cõsequenter aliud inducit exemplũ. d. Fertur prophetæ cuidã, & plerique ferũt, q. Esa. in carcere posito cũ mole imminentis pęnę vrgeretur exitu, dixisse diabolum, Dic quia non

Margin notes: A; *Scripturam aduersis roborat.* B; *Deut. 32.* *Rom. 12.* C; *Iob patiẽtia* D; *Iob 1.* *Iob 2.*; *Ioseph patiẽtia.*; *Seruitus mitigatur æquitate domini.*; *Mendaciũ pro pœna euadenda non licet dicere.*

nō à Deo locutus es, quæ dixisti, & omnium in te mentes, affectusq; mutabo, vt qui indignantur iniuria, absolutionē cō ferant. Sed ille gratius iudicauit pro veritate supplicium, quàm pro adulatione beneficium. Quod vtique non fecisset, nisi meditatione legis fuisset exercitatus. Sit nobis ergo quotidiana lectio pro exercitio: vt, quæ legimus, meditemur imitari. In hac desudemus virtutum palæstra, vt, cum increbuerint tentamēta, non tanquam inexercitatos, nō tanquā inexpertes ciborum spiritualium, & attenuatos ieiunio lectionis tentationum tempus inueniat. Quia si frequenti meditatione memoria tenax præceptorum cœlestium parata ad tempus exempla deprompserit, nulla tentationum turba re nos poterit congressio. Aug. autē hic sic intelligit: quia per meditationem legis acquiritur gratia, quæ animam fortificat. Vnde sic dicit, *Nisi quia lex tua*, &c. Ista est lex fidei, quæ per dilectionem operatur. Per hanc impetratur gratia, quæ fortes facit in tribulatione temporali: ne pereant in humilitate mortali.

2166 *In æternum non obliuiscar iustificationes tuas: quia in ipsis viuificasti me.*

HIc ostendit quintum, s. q, quæ studet, memoriæ debet tradere. Sicut enim cibus in stomacho receptus, & statim reiectus, nihil homini proficit, sed magis lædit stomachū, sic & lex Dei audita, vel lecta, si memoriæ tradita nō fuerit. Quod considerans hic dicit psalm. *In æternum non obliuiscar*, &c. Istum versum inducit Aug. quasi per recognitionem beneficij habiti ex meditatione legis. Quasi dicat, Quia per meditationē legis non perij in humilitate mea, sed magis fui iustificatus, ideo huius nunquam obliuiscar. Vnde sic ait August. *In æternum non obliuiscar*, &c. Ecce vnde factum est vt non periret in humilitate sua. Nam Deo non viuificante, quid est homo, qui se occidere potuit, viuificare non potest. Notandum est ergo, q lex antiqua tota figura erat nouæ legis. Et quicquid virtutis habebat, hoc totum erat ratione legis euangelicæ, quam figurabat. Vnde lex antiqua dicebatur iustificare, & viuificare obseruantes, non qui

Lex vetus quomodo iustificat.

E dem veritate, sed figuratione. Vnde sancti patres cognoscentes nouam legem in antiqua figurari: antiquam operibus obseruabant, sed illa opera semper mente ad legem nouam referebāt, cuius virtute iustificabantur veritate, sed ab antiqua lege, specie, vel figuratione. Sic igitur ps. mandata legis hic vocat iustificationes, in quibus se viuificatum dicit, & hoc ratione legis Euangelicæ in ipsa cō tentæ. Et ne tanti beneficij sit ingratus, illa firmiter suæ impressit memoriæ, d. In æternum non obliuiscar, &c. Et ad istum intellectum hunc passum exponit

F hic Ambr. d. Mandata legis iustificationes dicuntur, sed quia in lege nemo iustificatur, intellige quia iustificatio legis species est, & imago, non veritas, Secundū veritatem ergo, & perfectionem nemo iustificatur in lege, sm aūt speciē, iustificatur. Sanctus ergo iste propheta ps. qui adhuc in legis iustificatione viuebat, videbat autem fulgorem Euangelij, quasi memor veteris disciplinæ legi, tanquam pædagogo vtili, gratiam reseruabat. Considera aliquem excellentem in diuitijs, & honoribus constitutum, pędagogo suo honorificentiam reseruantē

Memoria bonorum est habenda.

G cuius officijs informatum se esse cognosceret, vt maturiorem regere posset ætatem. Monet ēt ipsa lex vt ijs, quæ nobis aliquando profuerint, nequaquā debeamus esse ingrati. Nam, sicut habemus in veteri testamento, pascha celebratū est in Aegypto, cum adhuc Patres sub Pharaonis essent seruitute, & postea rursum in terra promissionis fuit celebratū. Primum ad commonitionem, posterius autem ad recordationem. Si quis.n. interroget Hebræum, quare pascha in Aegypto celebratū est, respondet, quia adhuc sub seruitute Pharaonis tenebamur. Il-

H le agnus patrum populum liberauit, ille agnus vocauit ad libertatem, ille agnus maris profundum solidauit, vt Aegyptū transire possemus. Quoties ergo paschā celebramus, meminisse debemus pristinæ seruitutis, & nouæ libertatis, quid fuerimus, & quid acceperimus. Non.n. plene quis intelligere pōt quod accepit nisi meminerit, quid ante fuerit. Nō ergo obliuiscamur, quia dñs Iesus agnus Dei, mūdi hostia, soluit nos grauib. nexibus delictorū, quibus Pharao ille terrimus

terissimus non unius Aegypti, sed sæculi huius princeps, vinculo seruitij grauis nos tenebat astrictos. Non obliuiscamur in æternum, vt, cum venerimus in illam veræ terrã repromissionis, vbi est regio viuorũ, & meminerimus quãta nobis hic Pharao dirus intulerit, quæ perpessi in hoc sumus sæculo, à quibus tandem erepti s malis, agamus gratias eripienti nos domino Iesu, qui perturbatorem omnium fecit esse captiuũ. Est ergo sensus versiculi iste, *In æternũ nõ obliuiscar*, &c. idest, per totã vitã, vel *in æternum*. i. si in æternũ viuerẽ, vel *in æternum*, i. in gloria æterna. Quia etiam beati recordantur de malis, quę hic sunt perpessi, & quomodo per gratiam Christi liberati fuerunt, quod ad ipsorum maiorem gloriã cedit.

2167 *Tuus sum ego, saluũ me fac, quoniam iustificationes tuas exquisiui.*

HIc ostendit sextum, scilicet, quòd Dei misericordiam corde, vt præcepta implere possit, debet postulare, sine qua nec Dei iustificationes intelligere valemus, ne commendare memoriæ. Et, quia orationem facit exaudiri humilitas, ideo primò se totaliter Deo subijciens, dicit, *Tuus sum ego* Quamuis potestatiuè omnia sint Dei, tamen imitatiuè non oĩa eius sunt. Superbus nõ Dei, sed suus vult esse, ideo perdit quod est, sed humilis Dei vult esse, & ideo conseruatur in esse. Vnde Aug. hic ait, Non leuiter transeundum est, quod ait, *Tuus sum ego*. Quid enim non est Dei? An fortè, quia in cœlis dicitur esse Deus, ideo putandũ aliquid in terra non esse eius? cum alibi Psal. dicat, Domini est terra, & plenitudo eius, &c. Quid est ergo q̃ iste ita quodam modo familiari se Deo commendandũ putauit, vt diceret, *Tuus sum egò, saluum me fac*: nisi intelligi uolens q̃ malo suo suus esse voluerit, quod est inobedientiæ primum & maximum malum. Et tanquam dicẽs, Meus esse volui, & perditũ me feci? *Tuus sum* (inquit) *saluum me fac, quia iustificationes tuas exquisiui*, non uoluntates meas, quibus fui meus, sed iustificationes tuas, vt essem iã tuus. O quàm pauci verè Deo possunt dicere, *Tuus sum ego*? Quod hic ostendit Ambros. dicens, Facilis uox, & communis hæc uidetur, *Tuus sum ego*, sed paucorum est. Satis rarus est, qui Deo dicere possit, *Tuus sum ego*. Ille, enim hoc dicit, qui adhæret Deo totis sensib. qui aliud cogitare non nouit. Ille hac uoce utitur, qui potest dicere, Domine, ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Nunquid hac uoce utitur auidus pecuniæ, honoris, potestatis? Multis non est satis Deum scire. Et quid pluribus, tanti populi, tantæ nationes, tanti diuites paupertatẽ putant domino seruire, & quis supra oẽs est illis exiguus, & angustus est. Illis non est satis Dei filius, in quo sunt oĩa. Ille deniq; diues in euangelio, cui dictũ est, Si vis perfectus esse, vade, & vẽde oĩa &c. Deum sibi sufficere non iudicauit. Deniquè & contristatus est, quasi plus esset, quod relinquere iuberetur, & quod minus esset, eligere. Ille ergo solum dicere potest, *Tuus sum ego*, qui dicere potest, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Apostolorum itaque uox ista est non tñ omnium Apostolorum. Nam & Iudas Apostolus fuit, & in conuiuio inter Apostolos Christi recumbebat. Dicebat & ipse, *Tuus sum*, sed voce, non corde. Venit, & intrauit in eum Sathanas, & cœpit dicere, Non est tuus, Iesu, sed est meus. Denique ea, quæ mea sunt cogitat, quæ mea sunt, in pectore suo uoluit. Tecũ epulatur, mecũ pascitur. A te panẽ accipit, à me pecuniam. Tecum bibit, & mihi tuum sanguinem vẽdit. Tuus est Apostolus, & meus est mercenarius. Non potest dicere sæcularis, *Tuus sum*. Plures enim dominos habet. Venit libido, & dicit meus es, quia ea, quę sunt corporis, concupiscis. In illius adolescentulæ amore te mihi vendidisti. In illius concubitu meretricis, precium pro te enumeraui. Venit auaritia, & dicit, Argentum, & aurũ, quod habes seruitutis tuæ preciũ est, possessio, quam tenes, iuris tui emptio, uẽditio libertatis tuæ est. Venit gula, & .d. Meus es. Vnius diei cõuiuium preciũ uitæ tuæ est. Ille sumptus epularũ tui est summa contractus. Et quod peius est, caro, emptus es, vilior cibo es tuo, preciosior est unius diei mensa tua, quàm totius tpis vita, inter calices te redemi, inter epulas acquisiui. Venit ambitio, & dicit tibi, Planè meus es. Nescis q̃ imperare te alijs feci, vt mihi ipse seruires? Nescis q̃ potestatem ideo tibi contuli, vt te

meæ

Tuus sum ego, quis dicere potest.

Psal. 23.

Superbia maximum malum.

Ioan. 14.

Matth. 19.

meę subijcerem potestati? An ignoras do mino nostro dictū esse, Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. Antè ergo subijcitur, qui alios vult habere subiectos. Veniunt omnia uitia, & singula ei dicunt, Meus es. Quē tanti repetunt, vile mancipium est. Quomodo ergo tu, qui huiusmodi es, Potes Christo dicere *Tuus sum*? Respondet tibi ille, Nolo habere seruum pluribus dominis seruientē. Nam quomodo Meus es, si verbis mihi. d. *Tuus sum ego*, & operibus neges? Non est meus, quē libido succēdit, quia mea castitas est. Non est meus, quem cura spoliandi minores exagitat, quia mea est largitio. Non est meus, quē aura mobilis inquietat, quia mea est tranquillitas, Non est meus vini crapula temulentus gloriæ sæcularis ebrius. Pax sum ego litigare non noui. Nō est Christi, nisi qui alienus est à crimine. Qui enim plures dominos habet, non potest Christo. d. *Tuus sum ego*. Et ideo Psal. vt demonstraret, qua ratione quis dicere pōt Christo, *tuus sum ego*. adiunxit, *Iustificationes tuas exquisiui*. q. d. Ille verè tuus est, qui nihil aliud extra te quęrit solū quęrit iustificationes tuas. i. mandatata tua perficere.

Matth. 4.

2168 *Me expectauerunt peccatores ut perderent me, testimonia tua intellexi.*

HIc ostendit septimum, scilicet, q vt fortis athleta aduersis non debet cedere. Ars hominis probatur ex eius operatione, fortitudo in pugna, seruitus in obedientia. Arbor, quæ omni uento cedit, ostendit se non benè radicatam, homo, qui omni aduersitate flectitur, in Dei seruitio non est benè fundatus. Et ideo nunc ait Psal. *Me expectauerunt peccatores vt perderent me*, tamen firmus in Dei seruitio permansi. Vnde subdit, *Testimonia tua intellexi*. Ista uox quāuis cōuenire possit omnibus iustis diuersis temporibus oppressis, qui testimonijs Dei inhærentes, aduersitatibus, & tentationibus non cedunt, tamen propriè cōuenit martyribus, quod propriè ostendit, quod hic dicitur, *Testimonia tua intellexi*. Testimonia enim idem sunt quòd martyria, vt dictum est versic. 2099. Vnde hic ait Ambros. *Me expectauerunt, peccatores*, &c. Vox ista martyribus cōuenit, vt quilibet

Martyrum constantia.

B in martyrio positus sanctus, iam de iudicio persecutoris egressus. d. *Me expectauerunt peccatores*, &c. Hoc est, persecutores peccatores adhibuerunt omnia genera pœnarum, omnes artes persuasionū, sed me de proposito fidei abducere non potuerunt. Vicit fides huius vitæ illecebram, corporisque cruciatum. Expectauerunt peccatores, vt de me triumphum referrent, sed gratias Christo, qui mihi dedit de peccatoribus triumphare. Redite victi, qui sperabatis uos esse uictores, redite deiecti, qui veneratis superbi. Dicat & martyr, *Me expectauerunt peccatores, ut perderent me*, sed me expectauit Christus, vt me coronaret. Potest etiam

F iste versus intelligi de quolibet iusto, quacunque tentatione peccati pulsato, qui tentationibus resistit, Dei mandata intelligit, non nudo conspectu, sed operibus impleto. Vnde Ambros. *Me expectauerunt*, &c. q. d. Multi peccatores peccata persuadere & ex pectore meo fidem extorquere conati sunt. Alius adulterium, alius hominis necem, alius oppressionem uiduæ, vel pupilli, alius aliud, & putabant me suis retibus capiendum. Expectauerunt me, vt perderent contagio-

Intelligere significat et operationē.

G ne peccati, sed ego non illecebris peccatorum mentem à studio diuinæ cognitionis auerti, nec intentionem meam à mādatorum tuorum serie decliuaui, sed intellexi testimonia tua. Si enim non intellexissem, peccatores illi vtiq; me perdidissent. Quæ intellexi utique sensu, & operibus secutus sum. Neque enim nudus intellectus est, sed quem etiam facta testantur. Denique beatus, qui intelligit super egenum & pauperem, ille utiq; intelligit super pauperē, qui largitur pauperi. Nam quid prodest misereri inopis, nisi alimoniam eidem largiaris? Intelle-

Psal. 40.

H ctus enim bonorum sine operatione, nō ad meritum, sed imputatur ad culpam.

Omnis consummationis uidi finem, latum mandatum tuum nimis. 2169

OStendit hic octauum, scilicet, quòd Christum omnium iustorum finē esse debet credere. Vbi notandum est, quòd consummatio quandoque accipitur pro pœna vel martyrio, quo quis per mortem terminatur & finitur. Sic. n.

Consummatio multiplex.

de

de Christo d. Apostolus, Heb. 2. Decebat eum, per quem omnia qui multos filios adduxerat in gloriam, per passionē consummari. Sic & Christus in cruce dixit, Cōsummatū est, & inclinato capite, tradidit spiritū. Et directè passio martyris dr̄ cōsummatio, q̄a finem habet. Finis aūt huius consummationis dicitur illud, propter quod ista consummatio tolerat. Et quia sancti martyria pro Christo tolerabant, ideo Christus huius consummationis dr̄ finis. Psal. ergo spiritu prophetico eleuatus uidit sanctos martyres pro nomine Christi consummandos, & Christum ipsorum finem, & præmium. Quod exprimens dicit, *omnis consummationis*, &c. Vnde hic ait Aug. Intrauerat ps. in sanctuarium Dei, & uiderat nouissima. Vnde ait, *omnis consummationis vidi finem*. Consummatio mihi uidetur hoc loco intelligenda, vsque ad mortem pro veritate certare, & pro vero ac summo bono oīa mala tolerare. Cuius consummationis finis est excellere in regno Christi, quod non habet finem, & habere ibi fine morte, fine dolore, & cū magno honore vitam. Vel aliter. *Omnis consummationis vidi finem*, i. omnis passio vitæ præsentis citò terminatur, & trāsit. Vel aliter, vbi sciendum, q̄ consummatio dicitur perfectio rei, q̄n. s. res peruenit ad complemētum, siue in bono, siue in malo. Dicitur. n. consummatio in bono, sicut cum dr̄ liber est consummatus, idest, perfectus, & ille habet consummatā castitatem, i. perfectā. Et sic dr̄ ēt consummatio in malo, ut consummata malitia dicitur, i. perfecta, cui nihil desit ad studium, & artem nocendi. Et vtriusque consummationis tā in bono quā in malo finis est Christus. Consummationis bonæ finis est Christus, quia eius præmiator, consummationis malæ finis est Christus, quia eius deletor & terminator. Et istū sensum ponit hic Ambros. d. Consummauerat malitiam suam mundus, dicente Ioanne, Totus mūdus in maligno positus est. Est ergo consummatio malitiæ, est cōsummatio peccatorū. Sed consummationis finis fuit Christus, quia venit agnus Dei qui tollit peccata mundi, qui est Christus Iesus, finis, & remissio peccatorū. Hunc finē consummationis propheta vidit in spiritu, qui cōsum

Ioan. 19.

Finis omnis consummationis Christus.

A mati sæculi aboleret errorē. Vidit sanguine eius diuersa omnium peccata mūdari. Bene ergo dixit, *Omnis consummationis vidi finem*. Hoc est, Vidi cōsummati adulterij remissionē, vidi consummatæ luxuriæ, atq; lasciuiæ: consummatæ crudelitatis, atq; sæuitiæ: omnis postremò flagitij, per crucē suā delicta donantem. Est etiam & cōsummatio uirtutis. Est. n. consummata sapiētia, consummata iustitia, sed habet finem. Finis. n. omnium virtutum est Christus, qui finis est legis ad iustitiam omni credenti. Vides quia Christus finis est fidei. Bene ergo

B dicit, *Omnis consummationis vidi finem*. Vel aliter, s̄m Glossam, *omnis consummationis vidi finem*, i. intellexi in quo debeat consistere finis omnis bonæ actionis, vt nemo in se, sed in domino glorietur. Sequitur, *Latum mandatum tuum nimis*. Vbi notandū, q̄ mandatum Dei dicitur charitas, ad quam omnia mādata terminantur. Et hoc mandatum via est, qua pergimus ad uitam. Matth. 19. Si vis ingredi ad uitam, serua mandata. Cū igit̄, teste Christo, via vitæ sit arcta, & non lata, & mandatum Dei sit via vitæ, ergo arctum est mandatum Dei, & non latum.

C Quomodo igitur dicit ps. *Latum mandatum tuum nimis?* Respondeo, q̄ mandatū aliquod pōt dici latū cōprehensione, vel executione. Similiter & arctū cōprehensione, vel executione. Charitatis aūt mādatum est latum comprehensione, quia omnia alia mandata cōprehēdit, quia in his duobus mādatis tota lex pēdet. Sed est arctum executione, quia, s. arcta comprehendit, vt puta diligere inimicos, persecutoribus benefacere. Immò generaliter quanto aliquod mandatum est magis latum comprehensione, tanto est magis arctum executione. Et quamuis illa,

D quæ mandat charitas, de se sint arcta, & difficilia: tamen, quia amanti nihil est difficile, ipsa charitas diligenti ardua leuia facit, & lata. Vnde hic ait Ambr. *Latum mandatum tuum nimis*, i. valde. Legimus, q̄ arcta sit via per quam ingrediantur, qui vitā æternā adipiscūtur. Rara. n. virtus, difficilis passio est tolerantibus: plures sunt, qui sæculi huius spaciosa sectantur. Quomodo ergo dicit ps. *Latum mandatum Dei?* Hic idem propheta alibi dicit, In tribulatione dilatasti mihi.

Latum mādatum Dei quomodo dicitur.

Charitas lata dicitur & arcta.
Matth. 7.

Psal. 4. Hæc latitudo præceptorum cœlestium E cor prophetæ dilatabat. O homo q̃ latus es, si ad plenitudinē præceptorū cęlestium sinum tuæ mentis expandas; q̃ latum mandatū est charitas. Diligite (inquit) inimicos vestros *Matth. 5.* Oēs itaq; affectu charitatis inclusit, qui non exclusit inimicos. *Rom. 12.* Vnde & Apostolus ait. Si fieri potest, pacem cum omnibus habentes. Nō potest hoc Iudæis dici, vt cum omnibus hominibus pacem habeant. Illi vix suos diligunt. *Christianus quis dicitur* Christiano & inimicos non licet non amare. Christianum cùm dico, perfectū intelligo. In Christo enim plenitudo diuinitatis est, cuius nomen vsur F pas, qui vocabulum geris, interpretatio nem vocabuli perfectionemq; cur refugis? *Rom. 12.* Audi latum mandatum: Benedicite eos, qui persequuntur vos, & nolite maledicere. Iste, qui latum salutis dicit esse *Psal. 108.* mandatū, probauit cum aliàs d. Illi detrahebant, ego autem orabam.

2170 *Quomodo dilexi legem tuam, domine: tota die meditatio mea est.*

Hic incipit decimustertius octonarius, cui prò titulo præponitur, siue pmittitur decimatertia litera alphabeti Hebraici, scilicet mem. *Mem.* Quæ congruè huic octonario præmittitur, Nam interpretaē dupliciter, interpretatur, s. viscera. Quid aūt per viscera significatur in scriptura, nisi charitas, quæ in visceribus præcordiorum habitat, iuxta modū loquendi Apostoli, dicentis, Testis mihi est Deus, qūo uos cupiam in uisceribus *Phil. 1.* charitatis. Et Luc. 1. Per viscera misericordiæ Dei nostri, ī quibus visitauit nos oriens ex alto. Vnde & Hiere. sub ista litera, ignē charitatis de cœlo sibi mis *Thren. 1.* sum ostendit, d. Ex alto suo misit ignem in ossibus meis. Quis aūt sit ignis iste, nisi charitas, & dilectio, de quo Christus ait Luc. 12. Ignem ueni mittere in terrā: & quid uolo nisi ut ardeat? Rectè ergo ista litera, quę significat ignē charitatis, huic octonario præmittitur, quia in toto isto octonario Ps. igne charitatis accensus, ardenter tendit in Deum. Vnde de uirtute charitatis hic octo ostendit, fm quæ iste octonarius diuiditur. Ostendit enim, q charitas primò in Deū corde semper facit tendere, in principio, secundò q inimicos mēte facit stringere, ibi, *Super inimicos*, tertiò q incarnatum uerbum facit credere, ibi, *Super omnes*, quartò legem nouam in antiqua esse facit noscere, ibi, *Super senes*, quintò q culpam omnem facit fugere, ibi, *Ab omni*, sextò q Dei uota ostendit facere, ibi, *A iudicijs*, septimò q in dulcorē ardua facit uertere, ibi, *Quam dulcia*, octauò q iniquitatem omnem odiosam habet facere, ibi, *A mandatis*. Primò ergo ostendit quòd charitas in Deum semper nos facit tendere, Cū charitas sit amor Dei, & amor semper tendat in amatum, consequens est, q charitas mentem rursum ad Deum eleuat. Et hoc notans Psal. hic d. *Quomodo dilexi legem tuam*, &c. Nouit Psalm. primum legis esse mandatum, ut Deum toto corde & tota anima diligamus. Nos quoque quos erudire studet, vult esse perfectos. *Quomodo dilexi legem tuam, domine*: Per hoc enim Psal. exclusum ostēdit timorē. Vnde hic ait Ambr. Qui diligit, ex uoluntate facit, quæ sibi sunt imperata, qui aūt timet, ex necessitate. Itaq; dominus operationes seruulorum suorum spontaneas probat potius, G quàm coactas, ideo ex seruis liberos facit, ut magis uoluntatum nostrarum munera quā necessitatem obsequij proferamus. *Coacta seruitia Deus nō acceptat, sed libera.* Non pōt hoc dicere Marcionita, *Quomodo dilexi legem tuam*, qui legē non suscipit. Non potest dicere Iudæus, qui legem spiritualem ignorat, & literam legis nudā, non sensum legis, intellectūq; meditatur. Solus ergo hoc dicat Christianus, qui multum iā legis cognitione profecerit. Qui non pœnam legis prouido corde formidet, sed diuina mysteria impigro miretur affectu. Verè ergo diligit, qui sine tristitia, sine timore, uolūta H rio potius studio q̃ coacto seruat præcepta. Et aduerte q hic accipit legem Dei pro lege æterna, quæ est idem, quod ipse Deus. Et sic dicere, *Quomodo dilexi legem tuam, domine*, idem est, quòd, Quomodo dilexi te domine: Quamuis enim modus diligendi Deum sit ipsum diligere sine modo, quia tantum debes, quantum potes, tamen forma dilectionis Dei nobis ab ipso traditur, cū dicitur Deut. 6. Diliges dominū Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex omnibus *Diligendus ē Deus multipliciter.*

bus viribus tuis. Quod ad propositũ exponens Buld. ait, Diligendus est Deus in beneficijs suis toto corde, in promissis, tota anima: in iudicijs suis ex omnibus viribus: in præceptis suis ex omni mente. Sunt aũt beneficia Dei, alia cõditionis, alia reparationis, alia quotidianæ cõsolationis. Ecce quõ magnificauit Deus facere nobiscũ. Multitudine beneficiorum nos obruit, & amorẽ molitur beneficijs extorquere. Pro his autẽ beneficijs tantis, & tam magnis, toto corde diligendus est Deus. Et meritò dandum est ei, si quid ipse postulare dignetur. Sed dignatur cum ad hominem dicit, Da mihi cor tuũ. Et corde vult amari, qui cor sibi dari petit. Anima tota diligendus est Deus in promissis suis, qui magna nobis dedit, & maiora promittit. Promittit.n. nobis à labore requiẽ, à timore securitatem, à mœrore consolationem, à morte resurrectionem, & in resurrectione plenum gaudium, & inde ficiens. Pro his meritò debet amari à nobis sine modo amoris. Nam promissiones Dei omne desiderium superant. Cũ ergo in cęteris rebus impatientia soleat inculpari, in expectatione tantæ promissionis vehemens impatientia laudabilis est dilectionis. Cum.n. qui plus amat, & plus desiderat, illũ dilationis pœmia plus cruciant, hæc autem affectio significatur nomine animę, cum dicitur, Diliges ex tota anima tua. Nec immeritò, anima.n. spiritus est, & spiritu sancto afflata semper desiderat, & suspirat, donec in illo respiret, ad quem aspirat. Ex omnibus viribus in suis iudicijs est diligendus Deus. Boni enim cum à Deo flagellantur, in flagellis Deum amant, in flagellis Deum glorificãt, in tribulationibus gaudentes, Dei flagella pro magnis acceptant beneficijs. De quibus dicitur, Et exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua, domine. Tota mente diligendus est in præceptis suis. Mens.n. est quæ in homine principatur, summũ & principem locum tenens. Sed sicut omnibus quæ sub ea sunt, se noscit esse prælata, ita meminisse se debet necessitate obediendi Deo fore astrictam. Obedientiam sane quam ab inferiori exigit, suo superiori æquissimo iure impendit. Væ autem homini qui Deo nõ obediet. Pœna.n. inobedientiæ erit illi præualens ipsa mors. Mors autem sicut terribilis est, ita & odibilis, per inobedientiã enim mors in hunc mundum intrauit. Cur ergo obedientia præceptorum non est diligẽda, à qua uita nostra procedit? Sic autem ps. se dilexisse testatur d. *Quomodo dilexi legem tuam domine:* quõ, i. toto corde: tota anima, &c. Vnde sequitur, *Tota die meditatio mea est.* Tota.n. die in lege domini est meditandum, non perfunctoriè ipsam discurrere. Quod hic ostendit Ambr. d. Si agrum emere velis, si mercari domum prudentiores adhibes, & quid iuris sit diligenter considerãs, & ne in aliquo forte fallaris ipse tibi non credis. At nunc tu ipse emendus es tibi, si de tuo precio tractatur. Considera quid sis, quod nomen habes, quid acquiras tibi, non agrum, non pecuniã, non gemmarum monilia, sed Christũ Iesum, cui nulla possunt precia, nulla ornamenta conferri. Adhibe ergo tibi consiliarios, Moysen, Esaiam, Hieremiam, Petrum, Paulum, Ioannem: ipsum magnum consiliarium Iesum Dei filium. Cum istis tractandum, cũ istis tota die conferendum est tibi, tota die meditandum, sicut meditabatur psalmista, & hæc erat illi sola meditatio: non sæcularibus animus traducebatur illecebris, non pecuniaria coaceruandi parcimonij cupiditate flagrabat, non proferendi limitis, extendendi funiculi anxio curarum æstu, studio meditationis intentum reflectebat affectum. Quicquid poterat temporis dies habere, hoc totum sola sibi meditatio in lege domini vendicabat. Et si dicas, Quare Psalmista dicit, *tota die*, cum in principio psalmorum dicatur, *Beatus vir, & in lege eius meditabitur die ac nocte?* Ad hoc respondet ipse Ambrosius dicens. Per diẽ hoc hic significare videtur quod ei qui in lege meditatur domini, semper dies est, & lumen, sine defectu, quod nullæ tenebræ noctis interpellent. Alioquin in processu negligentiorem operis seipsum declararet, qui diligentior in ipsius operis principio extiterat. In die ergo meditatur legis & euangelij ipse dictator. Et fortasse illi qui nouum testamentum non recipiunt, in nocte legerunt, & ideo nesciei ũt, neque intel-

Prou. 23. *Psal. 29.* *Obedientia debetur superiori, quã eam ab inferiori exigit.* *Meditandum est cõtinue nobis.* *Psal. 1.*

Iste versus dupliciter exponitur, scilicet vt sint verba capitis Christi, & etiam ut sint verba Psalmistæ uel membrorum corporis, scilicet ecclesiæ. Primò in persona capitis Christi intelligitur, vt ipse Christus vel propheta in persona Christi dicat, *Super omnes docentes*, &c. idest super omnes homines qui me vel corpus meum (quod est ecclesia) docere putabant intellexi, idest clariorem omnium habui scientiam. Et istum intellectū hic habet August. dicens, Quis est iste qui super omnes se docētes intellexit? Quis est (inquam) qui super omnes prophetas, qui non solum loquendo eos qui secum vixerunt, verumetiam scribendo, posteros tam excellenti auctoritate docuerunt, audet se extollendo præponere? Salomoni quippe tanta donata est sapientia, vt etiam omnibus qui fuerunt ante illum videatur esse prælatus. Sed non est credendum de ipso hoc dictum fuisse, maximè quia dici non potest ex persona Salomonis, quod hic. d. *Ab omni uia mala prohibui pedes meos.* Porro si qđ est acceptabilius, Christum pronunciās ille propheta, nunc à capite, quod est ipse saluator, nunc ab eius corpore, quod est ecclesia, verba prophetica dirigens, & tanquam unum loquentem faciens propter magnum illud sacramētum, vbi dictum est, Erūt duo in carne una Agnosco planè eum qui super omnes docentes se intellexit, quādo cum esset duodecim annorum remansit puer Iesus in Hierusalem, & quærentibus suis post triduum inuentus est in templo sedens inter doctores, audiens illos & interrogans, vbi stupebant omnes qui eum audiebant, super prudentia & respōsis eius. Nec immeritò, qui per istam prophetiā tanto ante dixerat, *Super omnes docentes me intellexi*: Omnes homines vult intelligi, non Deum patrem de quo dicit ipse filius. Sicut docuit me pater, hæc loquor. Quod difficillimè ex persona uerbi intelligitur, nisi quis capere valeat idē esse filio à patre doctum esse, quod est à patre genitum esse. Cui nō est aliud esse quā doctū esse. profectò à quo est illi esse, ab eo est illi doctū esse. Ex persona vero hominis vbi formā serui accepit, facilius intelligitur à patre didicisse quæ dixit. In qua forma constitutum maximè puerum potuerūt homines maioris ætatis docendū putare. Sed ille quem pater docuit, super omnes intellexit. Sequitur. *Quia testimonia tua meditatio mea est*, Vbi sequitur Aug. Ideo Christus super omnes se docentes intellexit, quia testimonia Dei meditabatur. Quæ melius quam illa de se ipso nouerat qui dicebat Vos misistis ad Ioanē, & testimoniū perhibuit ueritati. Ego aūt non ab homine testimoniū accipio, quia habeo testimonium maius Ioanne Secundò iste versus intelligitur de corpore Christi, vt sit sensus, quod fidelis Christianus super omnes se docentes intelligit, i. supra Scribas & Pharisæos, (qui aliorum doctores dicebantur) melius legem intelligit, quia illi literam accipiunt, iste literam spiritualiter intelligit. Vnde hic docentes appellat Scribas & Pharisæos, & generaliter omnes qui quod non intelligūt, alios arbitrantur docere. Et sic hunc locum exponit Ambros. dicens, *Super omnes docentes*, &c. Doctrinam profitentur Scribæ Iudæorum, quia ipsi legem & prophetas prius habuerunt, sed illi profitentur docere, sed non docent. Ei autem populo qui ex gentibus credidit, competit. d. *super omnes docentes me intellexi*, scilicet quod illi non intellexerunt. Intellexi à Christo, quod illi non intellexerunt in lege. Qui vult uenire post me, tollat crucem suam, & sequatur me. Intellexi, Diligite inimicos uestros, &c.

3. Reg. 3.
Christus super omnes docentes se intellexit et quomodo.
I. Cor. 6.
Luc. 2.
Ioan. 18.
Phil. 2.
Ioan. 5.
Math. 16.
Math. 5.

Super senes intellexi, quia mādata tua exquisiui. 2173

Hic ostendit quartum. s. quod charitas facit cognoscere legem nouam in antiqua figurari. Charitas enim obseruationem mandatorum inducit, Christo dicente Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Obseruatio autem mandatorum tribuit intellectū, scilicet quomodo lex noua in veteri tanquā figuratū cōtinetur in signra. Et hoc est quod ait Ps. *Super senes intellexi*, &c. Hic uersus duobus modis exponitur, vt primus modus sit sensus prædictus, vbi senes accipit legem antiquam, quam scilicet senes & antiqui patres habuerunt. Et sic *super senes intellexi*, scilicet super antiquam legē cognoui fundari mādata tua (scilicet legis nouæ) quæ exquisiui.

Vel aliter, vbi sciendũ quòd hic non accipitur senectus ætate, sed magis fatuitate & intellectus debilitate. Et sic per senes intellige populum Iudæorũ de quibus in persona gentilium conuersorũ, qui vt iuuenes pòst legem receperũt, loquitur Psal. dicens, *Super senes intellexi*, quia gentes conuersæ melius legem intelligunt quàm antiquus populus Iudęorum. Et istum intellectũ ostendit Ambr. hic d. Mihi non videtur seipsum propheta laudare, & senioribus præferre, cũ non uerit scriptum, Non te prætereat narratio seniorum, ipsi enim didicerunt à patribus. Nam & alibi ait sapiens, Vbi sunt senes, non multum loquaris. Sed nouit quibus se præferat senioribus, s. inueteratis in peccato & veterno impietatis atque senio perfidiæ delirantibus. Isti sunt seniores plebis (vt dictum est) qui dominum Iesum Pilato præsidi tradiderunt. Conuenerunt enim sacerdotes & seniores & scribæ aduersus Iesum. Ergo senili derogauit ætati, sed voce populi minoris indocilem Dei vetustum illum populum Iudæorum prophetauit. Qui quod in iuuẽtute sua non acquisiuit, in senectute inuenire non potuit. Namq; à principio frequentibus dominũ exasperauit offensis. Cuius igitur gratiã cùm esset iuuenis non potuerat emereri, huius aduentum senex non meruit noscere, quia Dei mandata non exquisiuit in iuuentute, intellectus enim maturitate, non vitæ longæuitate præfertur. Exquiramus ergo & nos mandata Dei, vt super senes intelligamus. Fugiamus viam lubricam peccatorum, vt possimus præcepta cœlestia custodire. Super seniorem Esau ĩtellexit Iacob iunior frater. Quia cum senior Esau sibi benedictionis priuilegium prærogatiua ætatis exposcit, reliquit epulas mitiores dum quærit agrestes. Profectò illo in venationẽ directo, iunior frater vestimenta eius accepit, & tradidit, populo nationũ materno vsus consilio. Illam igitur sapientiæ stolam quam ante habuerat populus Iudæorũ, induit me Rebecca. Stola eius bona, lex & prophetæ. Hæc stola ille populus antiquior est nudatus, & nos induti sumus. Induit nos mater illa Hierusalem quæ in cœlo est. Accedamus ergo ad patrẽ, offeramus illi epulas mitiores patientiæ

Senes dicũtur peccatores.

Eccle. 8.

Eccle. 32.

Mar. 14.

E cibos, misericordiæ lenitatem, suauitatem intellectus. Accipio benedictionem, præripio fratris senioris gratiam spiritualem. Vel aliter, vt iste versus cõpetat capiti, scilicet Christo, sicut præcedens, vt dictum fuit. Et tunc est repetitio eiusdem sententiæ cũ versiculo præcedente. Et istum intellectum hic ponit Aug. dicens. *Super senes intellexi*, &c. Illi qui ante dicti sunt docentes, non absurdè intelliguntur etiam ipsi esse seniores. Quod ideo mihi eodem modo repetitũ uidetur, vt nobis hæc legentibus, illa ætas eius quæ nobis innotuit ex euangelio, qua ætate puerili inter ætates maiores, hoc est iunior inter seniores sedebat, & super omnes docentes se intelligebat. Solent enim iunior & senior ad se inuicem dici, minor & maior, & si neuter eorũ senili appropinquanit ætati, quanquam & si expressum nomen seniorũ in euãgelio velimus inquirere, supra quos intellexit, inuenimus quando ei dixerũt Scribæ & Pharisæi. Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Non enim lauant manus cùm panem manducant. Et ecce obiecta est ei transgressio traditionis seniorum, Sed qui supra senes intellexit, quid eis responderit audiamus: Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Et paulò post, Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed ꝙ procedit ex corde, hoc coinquinat hominem. Hoc seniores illi non intelligebãt, qui de lauandis manibus sua velut magna mandata tradiderant. Audito ergo tali magistro, capite nostro potest vnusquisque nostrum dicere, *Super senes intellexi, quia mandata tua exquisiui*, scilicet non hominum.

Luc. 2. F

Matth. 15.

G

Matth. 15.

H *Ab omni via mala prohibui pedes meos, vt custodiam verba tua.* 2174

HIc ponit quintum, scilicet ꝙ charitas omnẽ culpam facit fugere. Cùm enim contraria simul in eodem esse non possint, vnum aliud expellit. Et ideo quia charitas culpæ opponitur, ipsa culpã fugat & docet fugere, propter quod Psal. inflammatus ait, *Ab omni via mala prohibui pedes*, &c. Intantum enim per peccatum natura nostra corrupta fuit,

fuit, q̃ ad malum pronior est, q̃ ad bonum. Vnde & cuncta cogitatio hominis ad malum prona est omni tempore. Nisi ergo hæc pronitas prohibeatur, nisi refręnetur, semper tẽdit ad lapsum. Et hoc notans Psal.d. *Ab omni via mala prohibui pedes meos*, Prohibere enim aliquid est ipsum ab eo quod intẽdit abducere vel retinere, vtputa, prohibetur quis à cupiditate ad quam inclinatur per fręnum liberalitatis à voluptate quã affectat per frænum castitatis, & sic de alijs. Ex quo sequitur, q̃ ista verba Christo capiti cõuenire non possunt, quia pedes suæ mentis nunquam inclinari fuerunt ad malũ. Et ideo illos non prohibuit. Et hoc hic notans Augu.ait, *Ab omni via mala*, &c. Hoc non capiti videtur conuenire, sed corpori. Neq; enim caput nostrum ipse saluator corporis in aliquam malignam viam carnali cupiditate ferebatur, ut ei necesse esset pedes suos inde prohibere, quasi illuc euntes motibus suis, quod nos facimus quando ea quæ ille non habuit, ne vias malignas teneant, desideria nostra praua cohibemus. Sic enim verba Dei possumus custodire, si post malas concupiscentias nõ eamus, vt ad mala concupita perueniant, sed eas potius aduersus carnẽ spiritu concupiscẽte frænemus, ne nos raptos atque subuersos, per malignas vias pertrahant. Et hoc est quod dicitur Psal. 33. Prohibe linguam tuam à malo, quia nisi prohibeatur, faciliter labitur. Sic ergo istis verbis Ps. nos hortatur desideria mala reprimere, ne ducant ad peccatum. Vnde hic ait Amb. Itaq; cum fragilitas humana pronis affectibus feratur ad vitia, docet quemadmodum viæ istius lubricum viatorem implicare non possit, sapientia dicente. Prohibe pedem tuum à semitis eius, hoc est, ab istius sæculi vanitate, quia sæculũ in maligno positum est. Quicquid enim dubium est, quicquid ancipitis effectus, malignũ est, quicquid admiscetur malitiæ, quicquid veritati contrariatur. Prohibe ergo ab istius mundi lubrico pedes animi tui & mentis incessum. Prohibe, inquam, resiste cupiditatibus, obsiste motibus qui videntur irruere sicut bestiæ atque iumenta, vt teneros fructus & nouа virgulta depascant. *Prohibui* (inquit) *pedes meos*: non vtique pedes corporis

Prona ẽ natura ad malum. *Gen.8.* *Christus nõ prohibuit pedes suos à malo.* *Eccl.18.* *Galat.3.* *Dubiũ omne est malignum.* *Prouer.1.* *Pedes duplices.*

A prohibuit, qui mentis suæ plerunq; obsequuntur arbitrio. Nec enim prohibẽdi sunt cũ perducunt ad Dei templũ cũ uiduæ opem ferre festinãt. Alius igitur est pes, qui iure prohibetur. Quis ille sit, propheta nos docet, dicens, Non mihi veniat pes superbiæ. Est etiã pes iniquitatis qui citò labitur, stare non potest, sicut perfidorum est, de quibus scriptum est, Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerũt stare. Prohibe ergo pedes tuos ne cadas. Sunt enim non solùm criminum, sed etiã infirmitatis pedes. Et uidẽdum ne cadas, qui

B uideris tibi forsitan bene stare. Sed ubi dicit Paulus, Et tu qui stas, videas ne cadas. Eruet dominus pedes tuos ab omni lapsu, si cognouerit quòd tu prohibeas pedes tuos à lapsu. Ideo hoc meruit propheta, vt Deus pedes eius ab omni lapsu erueret, quoniam pedes suos ipse prohibebat, ne præcipiti aut incauto peccatorum laberentur vestigio. Vnde & potuit verba custodire diuina, quæ custodire non poterit qui non poterit prius stare. Prohibitos pedes suos à via mala benè dixit, qui Christum nouit esse viam, & imitatur. Hoc Salomon dicere non po

C terat, qui fecerat contrarium. Vnde dicit, Non prohibui cor meum quin frueretur omni uoluptate sua, & oblectaret se in his quæ præparaueram.

Psal.35. *1.Cor.10.* *Eccle.2.*

A iudicijs tuis non declinaui, quia tu legem posuisti mihi. 2275

OStendit hic sextum, scilicet quòd charitas Dei uota ostendit facere. Vbi notandum quòd lex euangelica in multis distat ab antiqua. Primò quia illa timoris, ista amoris. Illa temporalia promittebat, ista æterna promittit. Illa

D per angelos fuit ipsi Moysi data, ista per ipsum uerbum Dei incarnatum immediatè prædicata, quando scilicet apertẽs os suum, docebat eos. De ista ergo lege charitatis dicit Psal. Christo, præuidens futura, *Tu legem posuisti*. Quasi dicat, Tu legem nouam, non per angelos, non per prophetas nobis dedisti, sed tu personaliter legẽ posuisti mihi. Quæ quidem lex quia est amoris, ideo cauet ne offendatur lator legis. Et ideo per hanc legem impositam mihi, non declinaui à iudi-

Nota differentiam inter legẽ antiquã & legem nouã. *Matth.5.*

ciis tuis, id est à mandatis tuis, quæ iudicia dicuntur, quia indicat quid faciendũ & quid vitandũ. Vel aliter. Iudicia enim Dei vocantur eius dispositiones, quibus mundum regit, quibus in præsenti vita vnum prosperis attollit, alterum deprimit aduersis, vnum iustificat, alium obstinatum condemnat, & similia. Ille autẽ ab istis iudicijs declinat, qui ipsa non approbat iusta, ille verò declinat, qui in ipso esse credit iniusta, vt ille qui se dicit iniustè à Deo flagellari, paupertate premi. Et generaliter omnis percussus vel in aduersis murmurans, quia omnis talis Deum dicit iniustum, & Deum accusat. vt dicit Greg. Est ergo sensus Psalmistæ, Quia tu legem posuisti mihi, scilicet humilitatis, dicẽs, Discite à me, quia mitis sum, &c. ideo iudicia tua nõ reprobaui, sed flagellatus dixi, Cognoui domine quia æquitas iudicia tua, in veritate, &c. Vel aliter, vt iste versus sit quasi replicatio præcedentis sub alijs verbis, vt idẽ sit dicere, Ab omni via mala prohibui pedes meos. &c. & quod hic dicitur, *A iudicijs tuis non declinaui*. Quia qui à iudicijs Dei non declinat, ab omni via mala pedes suos prohibet. Vnde hic ait Aug. Quid enim est aliud, *A iudicijs tuis non declinaui*, nisi quod alio loco dicit, à iudicijs tuis timui, perseuerant er eis credidi? Et statim subdit causam, dicens, *Quia tu legem posuisti mihi*. Quasi dicat, sm Aug Tu interior intimis meis: tu intus in corde legẽ posuisti mihi spiritu tuo tanquam digito tuo, vt eã non tanquam seruus sine amore metuerem: sed casto timore diligerem, & dilectione casta timerem. Sic causa quare non declinauit à iudicijs domini fuit, quia legem in corde suo dedit Christus. Vnde hic ait Ambr. Meritò ergo dicit, *A iudicijs tuis nõ declinaui*, qui dicere potest, *Tu legem posuisti mihi*. Non per Moysen, non per Iosue, nõ per Prophetas: sed tu ipse per te Iesu legem posuisti mihi, hoc est euangelium. Ideo non declinaui à via, quia te aspexi, & cognoui itinera tua, & te sum secutus, & cognosco viam tuam. Sic ergo hoc solũ potest dicere, *A iudicijs tuis non declinaui*, qui itinera sequitur Christi. Non potest hoc dicere superbus, qui viam humilitatis Christi non imitatur, non auarus, qui viam Christi pauperta-

Iudicia Dei declinare quid est.

Gregor. 23. mor. c. 6.

Matth. 11.

Christ⁹ per seipsum legem dedit.

E tis abhorret, non gulosus, qui viam abstinentiæ Christi non amat, &c.

Quam dulcia faucibus meis eloquia tua: super mel ori meo. 2176

HIc ostẽdit septimum, scilicet quòd charitas ardua facit leuia & dulcia. Amanti enim omnia grauia leuia videntur, & dulcia esse quæ sunt amara. Vñ Grego. dicit, Cũ menti nostræ amor Dei immittitur, omne põdus præsentis vitæ leuigatur. Et ideo amãti dulcia sunt eloquia Dei, quamuis in se ipsis aspera

F sint & grauia. Nõne graue est illud eloquium Christi, Diligite inimicos vestros? &c. Nonne graue est audire, Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus? Nonne graue est illud Christi eloquiũ, Qui vult venire post me, abneget semetipsum & tollat crucẽ suam, & sequatur me? Tamen amanti omnia ista suauia sunt atque dulcia, quia amor difficultatẽ nescit. Et hoc est quod ait Ps. *Quam dulcia faucibus meis*, &c. *ori*, s. cordis, non carnis. Vnde hic ait August. *Quam dulcia*, &c. quasi dicat, Legem tu posuisti mi

G hi, vt te casto timore diligerẽ. Et ideo dulcia sunt faucibus meis eloquia tua. Hæc est illa amoris suauitas, quam dominus dat, vt terra nostra daret fructum suum, vt bonum verè benè, id est nõ mali carnalis formidine, sed boni spiritualis delectatione faciamus. Est autem similis aperta sapientiæ doctrina fauo, siue melli, quæ de altioribus sacramentis, tanquam de cellulis cereis ore differentis velut mandentis exprimitur, verum ori cordis non carnis, est dulcis. Vel aliter: Dulcia dicuntur eloquia Dei, quia dulces fructus nobis proferunt, & spiri-

H tualia bona ministrant. Vnde hic Ambrosius ait, *Quam dulcia*, &c. Et benè dulcia sunt eloquia Dei, quibus prædicatur remissio peccatorum, vitæ perennitas, resurrectio etiam defunctorũ, quæ perpetuæ mortis & acerbæ temperant amaritudinem. Per hæc cępimus mortẽ non timere, qui cępimus dicere, Vbi est mors victoria tua? Et benè faucibus dulcia, eo ꝙ intimis uisceribus diffusa sit gratia spiritualis. Et ideo, quia dulcia verba tua nobis esse cœperunt, ad ecclesiam dicis,

Amor omnia dulcia, & leuia facit.

Gregor. 9. mor. c. 32.

Matth. 5.

Scriptura fauo mellis cõparatur.

1. Cor. 15.

dicis, Fauum distillant labia tua sponsa. Cant. 4. Fauus mellis sermones boni. Et uerè fauus bonus, quē manducat ecclesia, multorum prophetarum uelut apum spirituali ubertate congesta mella redolentē. Mysticus enim sermo cœlestium scripturarum sicut panis est, qui confirmat cor hominis, uelut fortior cibus verbi. Suasorius autem ethnicus sermo dulcis & mollior, eo quòd ethnica prædicatione mentis interna mulcentur. Amata namque pœnitentia peccatorum, corda miti sermone dulcescunt. Stillant mel labia prædicantis, quando collisa duris casibus uel ruinis lapsæ animæ membra refouentur. Os iusti distillat sapientiā, de ore iusti suauitatis, & misericordiæ mella procedunt. In ore iusti nullus dolus, nulla fallacia, nulla amaritudo peccati. Audit ecclesia uerba iusti, audit plebs Dei præcepta sapientis, delectatur eloquij suauitate moralis, disputatione iocunditatis mulcetur. Et aduerte quòd non dicit, Quàm dulcia sicut mel, sed *super mel*: quia dulcedo eloquiorum Dei, excedit dulcedinē mellis. Vnde hic Ambro. dicit. Super mel dicit, quia mel apū ad horā delectat, sed citò sapor eius eua nescit, & plerunque uiscera uitiosa lædunt: uerborum autem moralium etsi pungunt mella, non lædunt. Cognosce tamen cui illa credantur. Scriptum est enim, In aurem insipientis nihil dicas, ne quando derideat prudētes sermones tuos. Eunmet enim & reijciet sermones tuos stultus, qui eorum non potest suauitatē sentire. Et nota q̄ congruè cibo corporali mellis, spiritualem scripturæ cibum Ps. comparat d *Quam dulcia faucibus meis* &c. Quod super isto uersi. deducit Hugo de S. Victore, d. Cibus corporis in se tria habet, s. saporem, nutrimētum, & massam, sapor delectat, nutrimentum sustentat, massa onerat. Gula percipit saporem, stomachus nutrimentum, & massam: alterum ad nutritionē, ut id ad corpus traijciat, alterum ad grauamen, ut illud eijciat. Sapor quodāmodo spiritualis est, & ideo solummodo delectat non grauat. Inde est quod fames in faucibus nūquam satiari potest, quia ibi nec appetitus massam habet, nec delectatio finem. Noli ergo cum manducas fauces interrogare si satis est, quia si iu-

Moralis scientia mel dicitur.

Prouer. 23.

Cibus corporalis tria habet.

A dicium illarum sequeris, priusquam eas delectatione repleas, stomachum suum onere suffocabis. Ventrē potius de mensura edendi consule, postquam illū docere incipias, fauces ab auiditate compesce. Hoc sit de cibo corporali dictū intellige. Nam de refectione spiritualis cibi, fauces priusquā uenter sunt consulēdæ. Fauces dico spirituales, & uentrem spiritualem. Fauces spirituales dicuntur palatum cordis. Sapor uerbi Dei est gustus internæ dulcedinis. Aīa aūt ipsa est substantia spiritualis. Nutrimentum uerbi Dei est exercitium ueritatis, massa uerò

B pōdus laboris. Quia ergo sapor ille internæ dulcedinis sine fastidio sumitur, fauces cordis delectatione percipiūt, sed satiari non possunt. Quia ergo exercitiū uirtutis quo aīa pascitur, nō sumitur sine pondere laboris quo caro grauatur, quasi quidam sensualitatis nostrę stomachus dum cibum boni operis exercēdo percipit, ne uirtutē qua reficitur ultra modū appetat, labor quo premitur castigat. Ait ergo, *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo*: non stomacho. Et attende q̄ rectè sacra scriptura uel Dei uerbū cibo corporali cōparatur,

C cū dr̄, *Quam dulcia* &c. Nā eloquia Dei uerè sunt noster cibus spiritualis & potus, ut deducit Greg d. Stulti populi Iudæorū messis fuerat seges sacri eloquij. Quædam nāq; grana spicarum sunt uerba prophetarum quę Iudęus habuit, sed non comedit, quia Iudaicus populus legem quidem uerbotenus tenuit, sed per fastidiū ab eius intellectu ieiunauit. Huius uerò stulti populi messem famelicus comedit, quia nimirum gentilis populus uerba legis intelligendo edit, ad q̄ plebs Iudaica, sine intellectu laborauit. Hos famelicos fidei dominus præuidit cū dixit,

D Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Huius etiā stulti populi diuitias sitiētes bibūt, quia fluentis sacri eloquij, quæ Iudaicus populus in superbiæ ostētatione possedit, conuersæ gentilium mentes irrigantur. Vnde eis per prophetam dicitur, Omnes sitiētes uenite ad aquas, & qui non habetis argentū, properate. Quia enim argēti uocabulo eloquia diuina significātur. Ps. testatur qui ait, Eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum.

Qui

Cibus spiritualis scriptura.

Scriptura sacra cibus est et potus.

Gregor. 6. mor. c. 2.

Matth. 5.

Esa. 55.

Qui ergo argentũ non habent,ad aquas vocantur,quia nimirum gentilitas, quæ scripturæ sacræ præcepta non receperat sacri eloquij inundatione satiatur,quam tanto nunc auidius potat, quanto hanc diutius sicca sitiebat.Eadem ergo diuina eloquia & messis & diuitiæ uocantur, Messis,quia ieiunam mentem reficiunt, diuitiæ, quia magna nos morum maturitate componunt. Eadem etiam comedi dicuntur,& bibi,quia nimirum dũ quędam in eis obscura sunt, quæ non nisi interpretata intelligimus, hæc quasi uel mandendo glutimus, dum quædam uerò ad intelligendum facilia ita sumimus vt inuenimus, ea quasi non mansa bibimus,quia non infracta sorbemus.

2177 *A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem uiam iniquitatis.*

HIc ostendit octauum,scilicet,quòd charitas omnem iniquitatem nobis facit odiosam. Cum enim charitas sit ipsa dilectio,qua nos diligimus Deum, & qui diligit Deum,à Deo diligitur,cõsequens est, quod ipsa charitas omnem iniquitatem nobis facit odiosam, quia nullus iniquitatem diligens diligitur à Deo,sed oditur Psalm.5. Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Et hoc notans Psal. dicit, *A mandatis tuis intellexi* &c. Vbi aduerte,quòd est quoddam intelligere merè speculatiuũ, quod opus non includit, & istud intelligere,peccatum inducit. Iacob 4. Scienti bonum facere,& non facienti, peccatum est illi. Aliud est intelligere practicũ quod opus includit,& istud meritum habet. psal.40. Beatus qui intelligit super egenũ,& pauperem. Et istud intelligere practicum mãdatorum Dei omnem iniquitatem excludit. Et de isto intelligere practico nũc dicit Psal. *A mandatis tuis*,&c. Vnde hic Ambros. ait, Huic versiculo concordat, quod alibi dicitur, Concupiscens sapientiam,serua mãdata. Sed nemo potest seruare,nisi qui intelligit. Deniq; quotidie redduntur omnia uerba legis à quibusdam senioribus Iudæorum, & nemo eorum potest custodire. Neque enim arborem dixerim custodire fœcunditatem naturæ, quæ luxuriat in folijs,& euanescit in fructu. Neque terram illam dixerim custodire fructus suos, quæ silicẽ inuisam pascit, quæ agricolis edere frumenta non solet. Nec pastor custodire uidetur pecus, qui legere pabula profutura non nouerit, lupos cauere,canibus vallare ouilia sua, nesciat potum cum opus sit ministrare. Nam producere tantummodo sine vlla cura mutum pecus, tantundem est, quantum scripturas legere populum Iudæorum, vbi sunt spiritualis pabuli sacramenta, vbi litera occidit, vbi intelligibiles incurrant lupi, vbi sit requies refectionis, vbi resurrectionis spes. Qui sunt canes, qui pro gregis possunt latrare custodia, populus & ipsum gregem magis mutus ignorat. Itaq; si dicat, Serno mandata Respondetur ei, Tu verò odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum, si uidebas furem &c. Non est hoc custodire mandato,sed præuaricari,statuis facere contraria, nõ est intelligere,sed ignorare, Quo modo possunt esse verba Dei dulcia in faucibus tuis,in quibus est amaritudo nequitiæ? Quomodo mel & lac sub lingua tua,cum dolum lingua tua concipiat vt aliud pectore concipias, & aliud forensi sermone prętendas,vt decipias incautũ? Cum tibi Petrus Apostolus dicat ut deponas omnem malitiam,& fucum simulationis abijcias,dicens, Sicut modò geniti infantes rationabiles sine dolo, lac concupiscite. Ostendens nobis quid sit lac & mel habere sub lingua, ut non maledicere maledicentibus,sed benedictionẽ referre nouerimus. Nesciamus odisse nisi viam iniquitatis, vt facere quod execramur reluctanti caueamus affectu. Est ergo in nobis vt aliquid benè oderimus, & benè aliquid diligamus. Sicut enim benè amare possumus seruos Dei, & bene diligere possumus inimicos nostros secundum verbum domini,ita bene odisse possumus inimicos Dei,odisse iniquitatem odisse perfidiam,odisse mundi istius vanitates. Odio igitur debent esse quæ sæculi sunt,ne securis affectibus nos uoluptatis capiat illecebra. Facilè capit oculos petulantis forma meretricis,nisi eos premant odia iusta, & impuritatem indignatus auertat affectus. Inflat plerũque homines nobilitatis iactantia & rerum affluentia sæcularium, nisi pudeat te aliena magis quã propria laudari. Chri-

Intelligere duplex practicũ & speculatiuum.

Custodia mandatorũ qualis esse debet.

Prædicator facere debet quod dicit.

Psal.46.

1.Pet.I.

Odio mala debemus habere.

Christus cum diues esset pauper factus est in paupere non in diuite te redemit, &c. Vel aliter, vbi notandum, quòd non ait, Manda tua intellexi, sed *A mandatis tuis intellexi*, ostendere volēs quòd mandatorum Dei obseruatio, uia est ad sapientiam. Et sic istum passum exponit Augustinus dicēs, *A mandatis tuis intellexi*, &c. Sed quid est quod ait, *A mandatis tuis intellexi?* Aliud est *mandata tua intellexi*, & aliud *A mandatis*. Hoc est enim quod vult significare, scilicet quòd faciendo mandata Dei, peruenit ad earū rerum intelligentiam quæ concupierat scire, propter quod scriptum est, Concupiscens sapientiam, serua mandata, & dominus præbebit tibi illam, Ne quisquam præposterus antequam habeat humilitatem obedientiæ, velit ad altitudinem sapientiæ peruenire, quam capere non potest, nisi ordine venerit. Audiat ergo, altiora te ne quæsieris, sed quæ præcepit tibi dominus, illa cogita semper. Sic homo ad occultorum sapientiam peruenit per obedientiam mandatorum. Cum autem dixisset, quæ tibi præcepit Deus illa cogita, ideo addidit, semper, quia & custodienda est obedientia ut percipiatur sapientia, & percepta sapientia, non est deserenda obedientia. Spiritualium itaque membrorum Christi nox hæc est, *A mandatis tuis intellexi*. Hoc enim rectè dicit Christi corpus in eis, quibus mandata seruantibus, propter ipsam custodiam mandatorum præbetur vberior doctrina sapientiæ. Proterea (inquit) omnem uiam iniquitatis odio habui. Necesse est enim ut oderit omnem iniquitatem amor iustitiæ, qui tanto maior est, quanto eum magis inflammat dulcedo sapientiæ, quæ præbetur ei qui obtemperat Deo, & à mandatis eius intelligit.

Eccl. 1. *Scientia acquiritur per humilitatē, & obedientiam præceptorum.*

2178 **L**Vcerna pedibus meis uerbum tuū & lumen semitis meis.

HIc incipit decimusquartus, octonarius. Cui pro titulo præmittitur decimaquarta litera alphabeti Hebræorum, quæ est Non, quæ directè huic octonario præmittitur meritò. Quoniā hæc litera interpretatur, Vnicus vel Pascua eorum, quæ directè competunt isti Christo qui est patris vnicus, quem Deus pater æternaliter genuit, qui demum incarnatus, factus est non solum pastor bonus animam pro ouibus suis ponens, sed etiam factus est pascua eorum, scilicet fidelium suorum, quibus seipsum dat in cibum, & sanguinem suum in potum per sacramentum altaris. Præmittitur ergo hæc litera Nun huic octonario, quia hic agitur de ipso Christo unico patris, qui & pastor noster est, atque pascua animarum. Vnde iste octonarius diuiditur secundum illa quæ hic de isto vnico patris agit. Psal. De isto ego patris unico ostēdit nobis octo, quæ in nobis efficit, ostendit enim primò quòd gressus mentis sua claritate dirigit, in principio, secundò quòd mores nostros sua firmitate erigit, ibi, *Iuraui*, tertiò quòd mentes nostras sua mitiate subijcit, ibi, *Humiliatus*, quartò quòd votis nostris sua pietate annuit, ibi *Voluntaria*, quintò quod uitam nostram in laboribus consistit, ibi, *Anima mea*, sextò quòd fideles suos in omni aduersitate protegit, ibi, *Posuerunt*, septimò quòd electos probatos sibi cohæredes efficit, ibi, *Hæreditate*, octauò quòd probatos æternis bonis reficit, ibi. *Inclinaui*. Quantum ergo ad primum, ostendit quòd patris vnicus gressus mentis sua claritate dirigit, dicens, *Lucerna pedibus meis uerbum suum*. Vbi notandum quod Dei verbum capitur dupliciter, scilicet pro ipso verbo Dei filio à patre genito æternaliter, quod erat in principio apud Deum. Et pro uerbo sacræ scripturæ à prophetis & prædicatoribus prolato. Et istud quandoque ponitur pluraliter, vt cum dicitur Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Quandoque in singulari, vt Actuum 6. Dixerunt Apostoli, Non est æquum nos relinquere uerbū Dei (scilicet uerbum prædicationis) & ministrare mensis. Primò autem modo sumptum verbum pluraliter nunquam dicitur, quia unicum solum est uerbum, Et secundum istas duas uerbi acceptiones, iste versus dupliciter exponitur, scilicet primò de verbo Dei, quod est Dei filius, quod quidem uerbum dicitur lucerna & lumen, sed diuersimodè, quoniā aliquibus dicitur lucerna, aliquibus lumen. Lucerna enim & lumen differunt, quia lucerna dicitur minus lumen, scili-

Nun.

Verbū Dei duplex.

cet

cet lumen inclusum in testa, vnde lucerna quasi lumen arcens. Lumen magis absolutum & non arctatum dicitur. Est ergo verbum Dei lumen quibus magis & clarius lucet, illis verò lucerna quibus lucet. Et ad istum sensum hunc locum exponit hic Ambros. dicens, *Lucerna pedibus meis* &c. Verè pascitur oculus noster interior lucernæ spiritualis lumine, quæ nobis in hoc mundo prælucet, ne sicut in tenebris ambulantes incertis turbemur vestigijs, & uiam ueram inuenire nequeamus. Intelligibilis igitur pedũ gressus, intelligibilis & lucerna, quia verbum Dei lucerna est. Nõne hoc erat in principio apud Deũ? Quomodo ergo verbum æternum lucerna est? Nonne hoc est uerum lumen quod illuminat oẽm hominem uenientem in hunc mundum? Quomodo igitur dicitur lucerna? Sed uideamus ne fortè idem uerbũ Dei alijs magna sit lux, alijs autem lucerna. Mihi lucerna est, angelis autem lux est. Petro lux erat, quando astitit ei angelus in carcere, & lumen circunfulsit eum. Paulo lux erat, quando eundem ad persequendum populum Christianum euntem circunfulsit eum lux de cœlo, & audiuit uocem de cœlo dicentem sibi, Saule, Saule quid me persequeris? Vera lucerna nobis est Christus quando in isto ore corporis nostri censetur, & lucet in limo, fulget in uase fictili. Thesaurus ille quem habemus in uasis fictilibus, lumen lucernæ est. Mitte oleum, ne deficiat tibi lumen lucernæ. Et oleum non oliuæ terrestris, sed illud oleum cœlestis misericordiæ & gratiæ, quo ungebantur prophetæ. Oleum tuum humilitas est, quo ceruicis nostræ dura mollescunt. Oleũ tuum, misericordia est, quo collisa scopulis peccatorum corpora fouẽtur. Hoc oleum curat ęgrotos. Misericordia enim à peccato liberat. Hoc oleum lucet in tenebris. Sic luceant opera vestra bona coram hominibus &c. Et aduerte quòd licet uerbum Dei propriè lumen & lucerna dicatur, tamen etiam sancti participatione eius & lucerna dicuntur & lumen. Vnde idem Ambros. ait, Lucernæ ergo & nos sumus toto operti corpore vix aliquid exiguum habentes, vnde lucere possimus. Sed istis lucernis dedit vt essent & lux, ad Apostolos dicens, Vos estis lux mundi. Ergo, si gloria sanctorũ nunc sicut lucernæ, nunc sicut lux mundi fulgebat in hoc sæculo, quid dicimus de uerbo Dei, quod lucerna est pedibus meis, & lumen semitis meis? Vel aliter, vt verbum Dei dicatur lucerna in lege, sed lumen in euangelio. Vnde Ambr. Et fortasse secundum legem lucerna est verbum Dei, secundum autem euangelium lux magna est, Iudæis lucerna est, & lucerna sub modio, populo autem nationum lux est. Denique populo qui sedebat in regione umbræ mortis, lux orta est. Et nota quòd Christus dicitur lucerna pedibus nostris, dum nos illuminat ad impletionem præceptorum, sed lumen est quando nos illuminat ad obseruandum semitas consiliorum, quia enim semita strictior est via, maiori lumine indiget ad ambulandum quàm via, & ideo ait Psal. de uia præceptorum. *Lucerna pedibus meis uerbum tuum*, De semita autẽ mandatorum sequitur. *Et lumen semitis meis*. Aliter exponitur textus iste nõ de verbo Dei æterno & unico patris, sed verbo Dei, idest, de scriptura sacra, quæ in omnibus agendis vel fugiendis nos illuminat Et sic istum passum exponit hic Aug. dicens, *Lucerna pedibus*, &c. Quod est lucerna, hoc est repetitum lumen, & quod *pedibus meis*, hoc idem quod semitis meis. Quid est ergo uerbum tuum? Nũquid hoc est illud verbum quod erat in principio apud Deum, per quod facta sunt omnia? Respondet, Non est ita. Nam illud verbum lumen est, lucerna non est. Lucerna quippe creatura est, nõ creator quæ participatione incommutabilis lucis accenditur. Hoc erat Ioannes, de quo Christus ait, Ille erat lucerna ardens & lucens. Sed lumen est & lucerna. Et tamen in comparatione verbi de quo dictum est, Deus erat verbum, non erat ille lumen, sed missum est, vt testimoniũ perhiberet de lumine. Erat enim verbum lumen verum, non quod illuminatur, vt homo, sed quod illuminat omnem hominem. Nisi autem & homo lucerna esset & lumen, non diceret Apostolis, Vos estis lux mundi. Nulla quippe creatura quamuis intellectualis & rationalis, a seipsa illuminatur, sed participatione sempiternæ veritatis accenditur, propter quam participationem inquantum

Marginalia (left): *Verbũ Dei dicitur lucerna.* — *Ioan. 1.* — *Act. 11.* — *Act. 9.* — *2. Cor. 4.* — *Oleũ multiplex spirituale.* — *Matth. 5.* — *Lucerna et lumen sancti dicũtur.* — *Matth. 5.*

Marginalia (right): *Esa. 9.* — *Ioan. 1.* — *Ioan. 5.* — *Matth. 5.*

Section letters: E F G H

tum homo est ipse mediator, ipse illumi- A natur, & lucerna in Apocalypsi nuncupatur. Cum ergo verbū æquale gignenti, lumen dicatur, & homo ab illo verbo illuminatus qui dicit & lucerna, sicut Ioan. sicut Apostoli, nec vllus eorū hoc sit verbū, & illud verbū à quo illuminati sūt, lucerna non sit, quid est ergo hoc verbū ꝙ ita lumen dr̄ & lucerna? Ait.n. *Lucerna pedibus meis,* &c. nisi verbū intelligamus quod factū est ad prophetas, quod prædicatū est per Apostolos non verbū Christū, sed verbū Christi, de quo scriptum est Fides ex auditu, auditus aūt per verbū Dei. Nā verbū propheticū lucernæ cōparans Apostolus Petrus, Habemus (inquit) certiorem propheticū sermonem cui bene facitis, intendentes velut lucernæ lucenti in obscuro loco. Quod ergo hic ait, *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis,* uerbum est quod in scripturis sanctis omnibus continetur.

Ioan.1. *1.Tim.2.* *Rom.10.* *2.Petr.1.*

2179 *Iuraui, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.*

Ostendit hic secundum, scilicet ꝙ mores nostros sua firmitate erigit. C Vbi sciendum quòd sicut voluntas per votum stabilitur, & magis firmatur ad illud, quod nouet implendum, quod ante uotum implere non obligabatur, sic & per iuramentum. Vnde istud hic iurare psal. non est nisi mente firmare se ad custodiendum diuina præcepta. Et sic uolūtas per uerbum firmatur in bono proposito, iuramento mediante. Vnde hic ait Aug. *Iuraui & statui* &c. Hoc.n. appellatur iuramentum, quod statuit per sacramentum, quia ita debet esse mēs fixa in custodiendis iudicijs iustitiæ Dei, vt sit omnino pro iuratione, ꝙ statuit. D Fide aūt custodiunt iudicia iustitię Dei, cum sub Deo recto iudice, nec rectè factū, infructuosum, nec peccatū creditur impunitum. Quid est ergo iurare, & statuere custodire &c. hoc, i. firmo proposito, & firma fide credere, ꝙ nullū bonū irremuneratū à Deo manet, nec aliqd peccatum impunitum. Vel aliter. Iudicia iustitiæ Dei sunt flagella quæ immittit filijs ad correctionem & altiorem coronā percipiendam. Et sic iurare, & statuere illa custodire, est firmo, & stabili proposito se disponere ad patienter tolerandam, ac libenter omnem aduersitatem, sicut si ad hoc votum fecisset vel iuramentū, quia Deus aduersa suis ad ipsorum vtilitatem immittit. Et ad istum intellectū hunc locū exponit Amb. d. *Iuraui & statui* &c. Qui statuit, non mouetur. non timet vt cadat, quia amplius est statuere quā stare. Stabat igitur ps. mentis statione fundatus, nec timet ne in his mūdi huius tenebris possit errare, si.n. metueret, non iuraret. Nemo.n. bene iurat, nisi qui pót scire quod iurat. Iurare B igitur iudicium scientiæ, testimoniū cōscientiæ est. Sed qui firmus est, nō mouet aduersis. Et his magis intelligit Dei iustitiā esse prædicandam, quia corripit dn̄s quē diligit. Nunquid nō frequētius corripit filius quā seruus? Iniusta ergo est pietas patris, magis ꝙ dn̄i seueritas. Asperitate exercet pater filium, magis quam dn̄s seruū. Sed dura patris non æstimātur imperia, quia vult meliorem esse filium ꝙ seruū, eruditio plena iustitiæ est. Orbatus est sanctus Iob liberis suis, in quos dominus potestatē diabolo dedit. Nunquid iniquus Deus? Absit, immò iustus, quia probat iustū suum per huiusmodi exercitia, quibus eius probata est patientia, magis dignū, qui probaretur, efficit. Quo.n. clarius meritū coronati, hoc vberior iustitia coronātis. Nudatus est facultatibus, cum diues esset, & hæc, Deo permittente, subijt dispendia. Nō erant pecuniæ iam damna, sed uitæ, cum deesset alimonia omnibus deprædatis. Quis accuset iustitiam domini? Quòd si non omnem, Iob amisisset pecuniam, non tantam inuenisset gratiam. Athletam suum nudum vngere voluit Deus oleo pœnitentiæ, ut in certando faceret fortiorem, & præmio digniorem &cæt. Nemo ergo putet dura esse quæ iusta sunt, Non videbantur dura ei qui poterat dicere, Nudus natus sum, nudus *Iob 1.* exibo: dominus dedit, dominus abstulit, sit nomen domini benedictum. Benedicit dominum iustus, cum laborat, peccator, cum luxuriatur. Non ergo ex infirmitate nostra vis est æstimanda iustitiæ, quia durū putamus esse quicquid per imbecillitatē animi ferre non possumus. Tolle psecutiones, & martyres desunt.

Iudicia iustitia Dei sunt, quia omne bonū præmiat, peccatum punit.

Iudicia iustitiæ Dei sunt aliter fla à Deo immissa vel permissa.

sunt. Sed quis hodie neget beatiores esse illos, qui passi sunt, quàm illos, quos nulla uexarunt supplicia persecutorum? Iustus ergo optat probari, tentari non timet. Qui enim statuit custodire iudicia domini, non timet tentationes. Sed vbi statuit, nisi in corde? Illic enim radicati, & fundati esse debemus, non fluctuantes omni uento doctrinæ.

2180 *Humiliatus sum vsquequaq; domine, viuifica me secundum uerbū tuū.*

HIc ostēdit tertium, scilicet ꝙ exemplo suæ humilitatis nos humiliat. Duplex est humilitas, scilicet uirtutis, qua quis seipsum Deo subijcit, & humilitas pœnalitatis, qua quis ab alio affligitur, & humiliatur. Et vtramque humilitatē suo exemplo nos docuit Christus. Primam Matthæi 11. Discite à me &c. secundum quando (ad Phil. 2.) humiliauit semetipsum, factus obediens vsq; ad mortem crucis. Et de ista humilitate pœnalitatis hic loquitur Psalm. in persona corporis Christi, dicens, *Humiliatus sum usquequaque*. Quanto enim quis plus Deo se humiliat, eius obseruando præcepta, tanto plures persecutiones patitur, tanto pluribus tribulationibus pressus humiliatur. Et ideo postquam iste seipsum ad Dei seruitium totaliter dedit, amplius tribulationibus fuit humiliatus. Vnde statim postquam dixit, *Iuraui & statui custodire*, &c. statim adiunxit, *Humiliatus sum usquequaque domine*. Vnde hic ait Aug. Quia pro fide Christi multa mala, & grauissima pertulit corpus Christi, ideo inquit, *Humiliatus sum usquequaque domine*. Non enim ait, Humiliaui me, vt humilitatem quæ est in præceptis intelligi sit necesse, sed ait, *Humiliatus sum usquequaque*, maximam scilicet passus persecutionem, pro eo quod iurauit, & statuit custodire iudicia iustitiæ Dei. Et ne in tanta humilitate fides ipsa deficeret, addidit, *Viuifica me secundum uerbum tuum*, idest, secundum promissum tuum. Sic & superius ut ipsum Deus uiuificaret orauit in tribulatione persecutionis, vbi ait, Paulo minus consummauerunt me in terra, ego autē non dereliqui mandata tua, secundum misericordiam tuam uiuifica me & custodiā

Aduersitatibus magis humiliantur.

E testimonia tua, idest, martyria tua, vbi intelligitur quòd si ipse non uiuificet donando patientiam quòd testimonia (id est martyria) custodiri non possunt. Vel aliter, vt de humilitate uirtutis accipiatur, qua caput nostrum summè fuit humiliatum, & nos ad humilitatem direxit. Et sic istum passum exponit Ambr. dicens, *Humiliatus sum usquequaque* (ait Psal.) Non solum humiliatum, sed nimis humiliatum Psal. se gaudet. Beatus qui gloriatur humilitate magis quam potestate. Potestas decipit, humilitas non destituit, bona humilitas, quæ etiam in

Humilitas est uirtus maxima.

F Christo laudem uirtutis inuenit. Hanc in illo plus ueneror quam creationem, quia creati ad laborem sumus, sed redēpti ad quietem. Potest & hoc ex sua persona per os Psalm. Christus dixisse, *Humiliatus sum nimis*, qui in euāgelio dixit, Discite à me quia mitis sum &c. Discamus ergo ab eo, quia docere nos uoluit quod proficeret ad salutem. Et nobis dicit, Discite à me. Non est mediocre ꝙ dicit Discite, & addit, à me discite. Non facilè potest quisquam humilitatem docere inflatus, quamuis sit humana præditus sapientia, mens tamen inflatur, quā

Matth. 11.

G superbia carnis extollet, Et qui paupertate contentus est, non est contentus iniuria, & qui potest ferre uerberum pœnas, exagitatur uerborum contumelijs, & qui potest administrationem contemnere, dolet sibi aliquem honorificentia esse prælatum. Grande est in omnibus humilitatis tenere mensuram. Superbia primum hominem deiecit, dum plus uolumus, & quod minus est, solemus amittere. Bona humilitas, quæ nihil appetēdo, totum quod contemnit, adipiscitur. Ipse dominus Iesus se humiliauit, vt nos leuaret, & se humiliauit usque ad crucē,

H propter quod exaltauit (inquit) illum Deus, ut in nomine eius omne genu flectatur. Quanta fecit dominus audeo dicere, & non flexi ei genu, sed flexi postquam se humiliauit. Sic enim, hoc est per humilitatem, per crucem sibi ecclesiam congregauit. Et consequenter ostendit quantum humilitas & status subiectionis præualet prælationi, dicens, Quid fuisset Ioseph, si humilis non fuisset? Sși uit sibi obfuisse quòd prælatus erat fratribus, etiam pius amor miseriam prælatio-

Phil. 2.

Prælationi præualet humilitas.

lationis inuenerat. Prælatio armauit fratres, humilitas conciliauit extraneos. Prælatio concitauit germanos, humilitas regem subditum fecit, vt vere quasi ex persona Ioseph dictū putemus quod supra Psal. dixit, *Humiliatus sum & saluum me fecit.* Dauid, Golia superato, occurrerunt iuuenculæ psallentes, Saul in
1. Reg. 18. milibus, Dauid in decem milibus. Commotum est fel regis, & quærebat eum occidere. Et humiliauit se Dauid ante Ionathan filium regis, & conuertit eius affectum, vt quem successorem patri regni poterat habere suspectum, eundem aduersus studia paterna seruaret, dicens
1. Reg. 19. patri, Quid peccas in sanguinem innocētis? & uocem extorquet inuito, quòd non meretur occidi Dauid. Rectè ergo ait, *Humiliatus sum, & saluum me fecit.* Bona igitur humilitas, quæ regē Dauid, populumque seruauit. Bona humilitas, præsertim si adiungatur ei deuotio uoluntaria. Ideoque uiuificari se secundum verbum domini petit, vt s̄m verbum uiuat, & omnia cum ratione faciat, non secundum carnis voluntatem. Et tu ergo, si uitam secundum uerbum Dei cupis habere, imitator esto Dei, quomodo imitator? Nunquid cœlū potes facere, vt verbum, aut terram aut mare? Non vtique, sed vt omnia per verbum facias nihil facias sine verbo. Omnia cum ratione, nihil sine ratione, quia nō es irrationalis, ò homo sed rationalis.

2181 *Voluntaria oris mei beneplacita fac domine, & iudicia tua doce me.*

OStendit hic quartum, scilicet quòd verbum sua pietate uotis nostris annuit, dum vota nostra sibi facit beneplacita. Quod ostendit Psal. hoc à Deo petens. d. *Voluntaria oris mei*, &c. Vbi notandum quòd sacrificium laudis Deo dupliciter offertur, scilicet in tempore tribulationis & miseriæ, & in tempore pro
Laus in aduersitate magis dicitur uoluntaria. speritatis & abundantiæ. Illud autem magis uoluntarium uidetur quod tempore tribulationis offertur, quia tunc naturæ fragilitas magis ex aduersis ad tribulationem incitatur, quàm ad laudem. Et per consequens quando in aduersitate Deus laudatur, hoc magis à voluntate uidetur procedere, & sic ma-

A gis uidetur uoluntarium esse sacrificiū. Sed quia aduersitas quandoq; turbat rationem, saltem in parte sensitiua, nō ita discernere potest homo quæ facit, sicut in quiete, ideo rogat Psal. ut Deus laudem quam sibi offert humiliatus, ipsam sibi beneplacitam, dignetur habere. Vnde hic ait August, *Voluntaria oris mei*, &c. Hoc est, placeant tibi, noli reprobare, sed approba. Benè autem intelliguntur oris uoluntaria sacrificia laudis, confessione charitatis, non timore necessitatis oblata. Vnde dictum est, Voluntariè sa- Psal. 53.
crificabo tibi. Vel aliter, per ista uerba Voluntaria
B uult ostendere Psal. quòd Deus nullum seruit. Deo
opus acceptat ad meritū nisi sit uoluntariè factum, non necessitate naturæ. Non placent.
enim coacta seruitia Deo placent. Vnde hoc inducens Ambr. hic ait, *Voluntaria oris mei* &c. Qui uiuificatur spiritu Dei, uoluntarius est Dei minister. Plurimum enim refert utrum ex uoluntate quid facias, an ex necessitate quod placeat Deo. Denique uolūtarius minister habet præmium, coactus, dispensat obsequium. Rectè ergo ait Psal. *Voluntaria oris mei* &c. oris sui offerens Deo uoluntarium sacrificium, eo ꝙ ut apes illa pro
C phetica bonos flores colligere ore consueuerit, fauos ore fingere, mella ore cōponere, & ex herbis suauibus ore flores legere, quæ cum sit robore infirma, sapientiæ prædicatione substātiæ suæ producit ætatem. Quid sit istud uoluntarium oris sacrificium recognosce. Immola Deo sacrificium laudis. Expectat Psal. 49.
dominus uoluntarios ministros. Deniq; Esa. 6.
in libro Esaiæ dicit dominus, Quē mittam? Vtique seruulo suo poterat imperare, quem dignū, ut mitteret, nouerat: sed maluit illum spontaneæ obligationis non fraudare mercede, qui ut ipse se
D offerret postulatus est. Et quamuis eius sciret affectum, expectauit tamen uocē ut gratiam cumularet. Vnde se offerens Esaias, Ecce ego: mitte me. Et sic postea est missus ad populum. Ideo de eo dictū est, Quia Esaias audit, & dicit. Etenim quasi uoluntarium organum uberiore spiritus sui gratia Christus impleuit. Nec otiosè hoc puto positum, quia uoluntaria oris sui cupit placere Deo. Multi prophetæ, sed non in omnibus oris voluntaria placent. Excusabat se Hiere- Hiere. 1.
mias,

mias, dicēs, Ecce nescio loqui, quia puer ego sum. Et dixit ei dominus, Noli dicere, Quia puer ego sum, quia ad omnes ad quos misero te, ibis, & secundū omnia quæ mandauero tibi loqueris. Verendi propheta ætatem corporis prætēdebat, ne in exequendis cęlestibus impar esse adolescentia deprehenderetur. Sed Deus, qui morum magis quam annorum considerandam iudicaret ætatē, & iuuenili corpore maturitatem robustæ patientiæ in suo seruulo præuideret, ait, Noli dicere, Quia puer ego sum. Hoc est, Prohibet eum iuuenilis ætatis contemplatione vires suas perpendere, cui fides caniciem sapiētię ministraret. Et iterum in posterioribus cum dixisset idem propheta, Seduxisti me, domine, & seductus sum, & dixi, Non nominabo nomen eius, & non loquar in nomine eius vltra, addidit, Et factus est in cor de meo ut ignis ardens flammas in ossibus meis, & dissolutus sum vndique, & ferre non possum. Aduertamus igitur, ꝙ iis etiam, qui excusandum aut officiū suum certa causa aliqua denegandum putauerint, dominus autem noster aut rationem persuadeat, aut cupiditatem propheticæ reuelationis inspiret, ut ad subeundum officium voluntate concurrente, non necessitate contendant, quò merces ad eos integræ deuotionis possit plenior peruenire. Prophetauit etiam Caiphas, quia expedit unū hominē mori pro populo. Sed uoluntarium oris ministerium non erat, quia loquebatur inuitus. Deniq; quod diceret nesciebat. Et infra ait Ambros. Quæ ergo sunt uoluntaria oris sui quæ psal. Deo placere cupiebat? Certē ista. Elegi abiectus esse in domo Dei mei &c. Audiam quid loquatur in me dominus Deus. Aperiam in parabolis os meū, loquar propositiones ab initio. Et paraui lucernā Christo meo. Sequitur. *Et iudicia tua doce me*. Sed q̃d est ꝙ iam superius iudicia Dei dixerat? Vnde & dicebat, *Iudicia tua non sum oblitus*. Et iterum, *A iudiciis enim tuis timui*. Cur igitur toties uerba inculcat, iterū dicens, *Et iudicia tua doce me*? Ad hoc dr̃, ꝙ differentia hæc est inter bonos, & malos, quia malus semper attendit ad bonum, quod habet, & non ad illud, ꝙ sibi deficit, bonus autem nō ad illud in quo profecit, sed ad illud quod sibi deficit, quia semper vult vlterius proficere. Sic & in proposito Psal. sciens, quòd dū hic viuificamur, semper in cognitione diuinorum iudicioīū amplius possumus proficere, similiter & in operatione, respiciens ad illud, quod sibi deficit, in illo à Deo doceri postulat, dicens, *Et iudicia tua doce me*. Vnde hic ait August. Nonne ipse in uersibus superioribus dixerat, *A iudiciis tuis non declinaui*? Quomodo illud dicebat si non nouerat? Porro si nouerat, quomodo hic dicit, *Et iudicia tua doce me*. An sicut illud est, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo*, & postea dicit, *Bonitatem doce me*? Quod ita exposuimus ut intelligamus uerba proficiētis, & amplius quàm acceperat postulantis. Si autē quę ras, quæ sunt iudicia Dei, quæ iste postulabat à Deo doceri, respondet hic Ambros. dicēs, Quia iudicia Dei sunt abyssus multa, & inscrutabilia, ut dicit Apostolus. Ideo non poterat illa, nisi Christo docente, cognoscere, quia unus Magister omnium est, Christus. Hæc autem Christi iudicia sunt, vt iis, qui insidiati nobis fuerint, nouerimus non uicem iniuriæ rependendam, sed pro iniuria magis referendam gratiam. Deniq; Christus maledicentibus non maledixit, percutientes nō repercussit, sed magis pro persequentibus se piæ intercessionis apud patrem auxilium deferebat, d. Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciūt. Hæc igitur quisquis fecerit legis iudicia, remuneratio donat à Christo.

Hier. 20. — *Ioan. 11.* — *Psal. 83.* — *Psal. 84.* — *Psal. 77.* — *Psal. 131.* — *Iusti cogitāt bonū quod eis deficit, mali quod fecerunt.* — *Mali autē contrario.* — *Iudicia Dei quæ sunt.* — *Rom. 11.* — *1. Petr. 2.* — *Luc. 23.*

Anima mea in manibus meis semper: & legem tuam non sum oblitus. 218

OStendit hic quintum, scilicet quòd vita nostra in laboribus, & operibus est constituta, quia scilicet anima nostra (id est vita) efficitur bona, vel mala secundum diuersitatem operum, quæ procedunt ab illa. Vnde dicit, *Anima mea in manibus*. &c. Vel animam suam in manibus suis habēt iusti, quia bonitatem conscientiæ, quam interius habent, pro utilitate proximorum operibus exterioribus ostendunt. Sic enim dicitur Iob 13. Animam meam porto in manibus meis. Quod exponens Gregor. ait, Animam portare in manibus est inten-tionem

Anima in manibus cōsistit. — *Anima nostra in manibus nostris est.* — *Greg. 11. mor. c. 19.*

tionem cordis in operatione ostendere. Habent namque iusti hoc proprium vt omne, quod dicunt, atque omne, quod agunt, non solum profectum suum, sed etiam ædificationem proximorum quærant. Et aliquando in semetipsis aliqua dijudicant, vt pigros auditores ad considerandos semetipsos reuocent. Aliquando bona opera ostendunt, vt spectatores eorum erubescant non imitari, quod vident Nam scriptum est, Vt videant opera vestra bona, & glorificent patrē vestrum, qui in cœlis est. Qui igitur intentionem suam per opera insinuat, animā suam in manibus portat. Notandum, ꝙ iste textus variatur, secundum Augus. & Ambr. Nam aliqui textus habent, ***Animam meam in manibus meis***. Et alij habent. ***Anima mea in manibus tuis***. Et istū secundum textum, s. ***in manibus tuis*** plus acceptant Aug. & Ambr. quam primū. Vnde hic ait August. Nonnulli codices habent ***in manibus meis***, sed plures habent, ***in manibus tuis***. Et hoc quidem planum est. Iustorum enim animæ in manu Dei sunt, in cuius manibus sumus nos, & sermones nostri. ***Et legem tuā non sum oblitus***, tanquam ad non obliuiscendum Dei legem manibus Dei adiuuetur eius memoria, vbi eius est anima. ***Anima mea uero in manibus meis*** (dicit Aug.) quo intelligitur, ignoro. Iusti quippe ista verba sunt, nō iniusti, redeuntis ad patrem, nō recedentis à patre, An forte ita dictū intelligitur, ***Anima mea in manibus meis*** tanquam eam per Deum viuificandam manibus suis offerret Deo? Vnde alibi dicitur, Ad te leuaui animā meam. Ambros. autem vtrunque textum exponit, sed diffusius illum, ***Anima mea in manibus tuis***, breuius autē istum, ***Animā meā in manibus meis***. Vnde quantum ad istū textum sic ait, ***Anima mea in manib. meis semper***, hoc est, in actibus, & operibus meis. Quamuis in periculo positus dicit iustus ad dominum, Propter te quotidie morior propter te quotidie periclitor. Periclitor ab insidiatore, periclitor à detractore, periclitor ab ijs, quos arguo, quos reuinco, periclitor pro veritate, atque iustitia. Propterea in manib. meis anima mea. Ego tamen nec periculis territus, tuæ legis oblitus sum, Quantum ad alium textum, qui habet, ***Anima mea in manibus tuis semper***, subdit Ambr. Sed tamen quia plerique textus habent, ***Anima mea in manibus tuis semper***, hoc latius explanandum arbitror. Scit propheta vbi animæ suę præsidium locet, vnde opem speret, in manibus Dei constituere vult animam suam, quia cor regis in manu Dei est. Quicunque proprium corpus subegerit, nec eius passionibus turbari animam suam congrua viuacitate permiserit, is benè regia quadam potestate se cohibens, rex dicitur, ꝙ regere se nouit quòd arbiter sui iure sit, non captiuus trahatur in culpā, nec præceps feratur in vitium. Huius anima non perit in æternum, nec rapit eā quisquam de manu patris omnipotentis aut filij. Manus. n. Dei, quæ solidauit cœlū, quos tenuerit, non amittit. Quæ sunt igitur istæ manus, consideremus. In canticis habes, Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Hæc spōsa loquitur de Christo, anima de verbo Dei, atque sapientia. Magna est sapientiæ manus, magna dextera totā cōplectitur animam. Anima. n. tota munita est, quæ desponsata est verbo Dei, plenitudo. n. sapientiæ timere Deum. Quæ ergo Deum timet anima, plenè se munit ipsa præsidio. Mittit sapientia læuam suam sub collo eius, dexteram autem in complexu eius. Vtrunque quidem brachium eius ad vtilia extenditur, habent tamen propria sua singulæ manus sapiētiæ. In dextera longitudo vitæ est, in sinistra aūt, diuitiæ, & gloria. Bonis itaque utraque manus dotata est dotibus. In eo tamen habent varietatem sui muneris, quia præsentia, & futura tempora comprehendunt, vt læua præsentium remuneratrix sit dextera futurorum. Possumus etiam hæc de prophetia sancti patriarchæ Iacob cognoscere. Nam cum dexterā suam posuisset super Ephraim, sinistram autem super Manassem, & conuertere eos Ioseph voluisset, ætatibus consideratis, noluit parer sed dixit, Scio fili, & hic erit in populis & exaltabitur, sed frater iunior maior illo erit. In quo maior? In eo vtique, quia benedictione prælatus est. Vel quia semen eius multitudo gentium, quæ in hoc sæculo laborem elegerint credentes in dominum Iesum, vt consolationem habeant futuro-rum

Marginal notes: *Matth. 5.* — *Anima nostra in manibus Dei est.* — *Psal. 24.* — *Manus Dei quæ sunt.* — *Cant. 8.* — *Ephraim significat bonos. Manasses malos.*

rum. Manasses autem semen est populus obliuionis, qui proprium oblitus auctorem, exaltatus ad tempus in sæculo, est daturus reliquo pœnas graues, quia dominum suum & Deum negauit. Hæc dixerim vt probarem ea esse potiora, quæ futura sunt &c.

2183 *Posuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non erraui.*

POnit hic sextum, scilicet q verbum fideles suos in omni aduersitate protegit, ne aduersis fracti, mandata Dei deserant. Vnde hoc de se ps. profitetur, d. *Posuerunt peccatores*, &c. Hoc idem alijs verbis superius expresserat, d. *Paulo minus consummauerunt me in terra, ego autē non dereliqui mandata tua.* Dicat ergo, *Posuerunt peccatores*, &c. q. d. Vnde hoc q tot aduersitatibus & tentationibus pressus, mandata tua non deserui, in illis vel ab illis errando? Vnde hoc, nisi quia anima eius in manibus Dei, vel in suis manibus viuificanda Deo offertur? vt ait Aug. Ista aūt verba maximè ad beatos martyres spectant, quibus peccatores, & tyranni mundi diuersos laqueos parauerunt diuersarum pœnarum, ut eos peccato caperent, quo fidem Christi negarent. Sed ipsi constanter fidem tenentes non errauerunt. Vnde Amb. hic d. *Posuerunt peccatores laqueum mihi*, &c. digna vox hæc est relinquentis hoc sæculū, eo quòd retia persequentium, & insidiatorum laqueos euaserit. Vox digna martiribus, quibus multa supplicia proponebantur, multa ēt offerebantur præmia, vt à martyrij studio vel timore pœnarū & sæuæ mortis horrore, vel præmiorum reuocarentur illecebra. Grauis laqueus proscriptionis qui sępè frangit sanctos inopiæ deformitate, quos mortis formido non fregerit. Laqueus alius intendit, laqueus carceris, diuturniq; supplicij. Grandis laqueus cum diuitię promittūtur, cum honores, cum amicitiæ tyrannorum. Qui ergo euaserit, & ad martyrium poterit peruenire, & rectè d. *Posuerunt peccatores laqueum mihi*, sed à mādatorum tuorum semitis non erraui. Cui despicienti præsentia, futura quæreri regnum cęleste diuinitatis suæ promissione reseruatū est. Qui sunt peccatores,

Martyrum constantia.

Laqueus multiplex martyrum.

E qui posuerunt laqueos istos? aperuit tibi Apostolus d. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueū diaboli. Aduertis laqueū diaboli esse diuitias, quem tetendit ēt saluatori. Sed ille, qui nihil habuit, quod posset princeps huius mundi suum dicere, laqueorū eius vincula dissoluit. At ne mediocrem hūc laqueū putes, hic laqueus Iudā Apostolum strangulauit, qui miser cum esset illaqueatus vt proderet dominum, vbi aduertit quātum scelerum esset admissum, laqueo se suspēdit. Dedit. n. tibi scriptura, vt non solum caueas laqueos, sed ēt

Auaritia laqueus est. *1.Tim.6.* *Matth. 26.*

F per pœnitentiam eius vincula dissoluas, cum fueris crimine illaqueatus. Quid tibi, ô homo, cū delicijs, ac voluptatibus? Non capit laqueus, nisi esca te ceperit. Dum prædam petis, laqueo ipse te necas. Esca laquei, auaritia est, esca diaboli luxuria est, quibus nos vult inescare, nō pascere. Quid tibi postremo cum terra, qui cum Christo resurrexisti? Quæ sursum sunt quærito, vbi Christus est, quę sursum sunt, sapito, non quæ super terram. Mortui sumus terris, vita nostra abscondita est cum Christo Deo nostro. Non iam nos viui sumus, sed viuit Chri-

Coloss.3. *Galat.2.*

G stus in nobis. Si istos laqueos times, ad dominū clama, & liberabit te, vt dicas, Quoniam ipse liberauit me de laqueo venantiū, & à verbo aspero. Si laqueū tui cordis euadas, liber eris, vt dicas, Laqueus cōtritus est, & nos liberati sumus.

Psal.90. *Ps.122.*

Hæreditate acquisiui testimonia tua in æternum: quia exultatio cordis mei sunt. 2184

OStendit hic septimum. s. q verbum nos suos cohęredes efficit. Si n. secundum Apostolum socij sumus Christi

H passionum, erimus & consolationū. Qui ergo testimonia Christi (idest martyria) cupit hęreditare, ibi hęreditabit, & pręmia. Et ideo ps. se hęredem testimoniorum Christi lętantem facit d. *Hæreditate acquisiui*, &c. Attēde q iste textus diuersificatur, quia aliqui dicunt, *Hæreditaui testimonia tua*, & aliqui, *Hæreditate acquisiui*. Sed iste secundus pręferēdus est primo, sm Aug. vbi sic ait, *Hæreditate acquisiui*, &c. Nonnulli vno verbo volentes dicere quòd uno verbo Gręco positū est, *hæredi-*

hæreditaui interpretati sunt. Quod & si id Latinum esset, posset magis significare eum qui dedit hæreditatem, quam eū qui acceperat, vt sic esset. *hæreditaui*, quo modo ditaui. Melius ergo duobus verbis insinuatur integer sensus, vt dicatur, *Hæreditate acquisiui*. Si autem quæratur quid acquisiuit hæreditate. *Testimonia* inquit *tua*. Quid per hoc vult intelligi, nisi vt testis Dei fieret, eiusq; testimonia cōfiteretur, i. vt martyr Dei fieret, eiusque martyria diceret. Multi quippe voluerunt, sed non potuerunt, nulli tamen potuerunt nisi qui voluerunt, quia non potuissent, si Dei testimonia negare voluissent. Sed etiam ipsorum præparata est voluntas à domino, ideo hæreditate se hoc acquisiuisse iste testatur, quia à patre sibi collatum est, cuius hæres est. Et hoc in æternum, quia non est in eis gloria temporalis hominum quærentiū vana, sed æterna gloria est breui tempore patientium, & sine fine regnantium. Sequitur, *Quoniā exultatio cordis mei sunt*. Martyribus enim etsi afflictio est corporis, exultatio tamen est cordis. Vel aliter, vt per testimonia Dei intelligantur diuina mandata, quia super illis Deus testis est: & testes cœlum, terram ac homines requirit. Illa ergo acquiruntur hæreditate, s. morū Christi, qui est hæres mōrum Christi, Dei seruat mandata. Vnde hic Ambr. ait, Dicit ps. *Hæreditate acquisiui*, &c. id est, hæres sum mandatorum tuorum, successionem tuam fidei pietatisque iure quæsiui. Non potest hoc dicere, nisi qui Dei mandata custodit, cœlo & terra testibus acquisita. Dixit enim dominus, Audi cœlum, & auribus percipe terra. Terram testatur dominus & elementa ad redarguendum illos qui noluerunt præcepta diuina seruare, vt refugia omnis excusationis obsepiat. Testatur & homines, dicens, Estote mihi testes, & ego testis, dicit dominus. Mandata ergo domini plena sunt testimonijs. Et ipsa sunt quorum satis idoneus testis est, qui non mentitur Deus, apud quem & conscientia tua testis est cogitationibus accusantibus & etiam defendentibus. Satis fidelis etiam in infido pectore, quem arbitrum omnium quæcunque commissa sunt, latere non possunt. Nam si in iudicio terrestri etiam is qui ad mentiendum venerit subornatus, tamen si testimonio alterius fuerit conuictus, solet prodere veritatem, quanto magis in iudicio cœlesti apud dominum Iesum necesse habet quę vera sunt confiteri, quē nouit scire quæ vera sunt & quod factū est? Sed qualem hæreditatem consequitur, qui hic Dei testimonia quærit obseruare? Acquirit.n. hæreditatem, nō tēporalem, sed ęternam, non terrestrē, sed cœlestē. Quod hic deducit Ambr. d. Et bene ait, *Hæreditate acquisiui*, &c. Quā sicut ante hæredes fuimus peccatoris Adæ, ita nunc Christi sumus hæredes. Illa fuit criminum, hæc virtutum hæreditas est, Illa nos obligauit, hæc soluit. Illa à fœnore delictorum obligauit inimico, hæc redemptionis dominicæ titulo passionis Christo acquisiuit. Malæ viæ successio totum hominem deuorabat, præclara Christi hęreditas totum hominem liberat. Non ad vnum quidem, non ad paucos, sed ad omnes testamentum suum scripsit Iesus. Omnes scripti hæredes sumus, testamentum commune est, & ius omnium, hæreditas vniuersorum & soliditas singulorum. Nouum tū testamentum singuli adeunt, & omnes possident. Nec minuitur hæreditas, quicqd ab hęredibus vendicatur. Manet emolumentum integrum, & eo magis singulis crescit, quo pluribus fuerit acquisitum. Alia conditio est hęreditatis humanæ, si diuisa fuerint emolumenta, diminuuntur, & hæredis est damnum. Indiuisum regnum Christi est, indiuisa hæreditas, Quō fieri poterit, vt hęreditatis sit fructus indiuisus, quod est regnum cœlorū? Aurum, argentum, prædium ab homine pluribus derelictum, distribuitur, ac secatur, solida ad singulos dona Christi peruenisse, omnes habent, & nemo fraudatur. Sed audiamus commoda hęreditaria. Remissio peccatorum, hęreditas Christi est. Certè solida per singulos, & in commune est lucratiua. Quibuscunque.n. collata fuerit, & nulli decidit, & accedit omnib. Corpori ecclesię acquiritur quicquid vnicuique relaxatur. Nā si angeli super vno peccatore pœnitentiam agente lętantur, quia lucrum suū putant hominis redemptionem, quanto magis lucrum est generis humani, quod lucrum est natiui ę, hęreditas Christi est

Martyr quis vult esse, licet non potest.

Testimonia Dei dicuntur præcepta.

Esa. 1.

Testis est Deus & cōscientia nostra.

Hæreditas duplex scilicet Adæ & Christi.

resurrectio? Hanc quisq; damnum suum dixerit, quæ in vno communis gratię nomine inuenit. Christus.n. resurgens, omnibus factus est resurrectio mortuorū. Quomodo igitur potest singulorum esse dispendium, quæ est totius corporis, & humani generis reformatio? Et infra. Dicat ergo fidelis, *Hæreditate acquisiui testimonia tua* &c. quia exultatio cordis mei sunt. Quis non exultet qui cęlū & terrā hæreditate acquisiuit? exultabāt Apostoli spe istius hæreditatis cum verberarentur, cum in carcerem truderētur. Huius hæreditatis desiderio, cōsequēter ait Ps.

2185 *Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in ęternum, propter retributionem.*

HIc ponitur octauum, s. q̄ verbum suos in æternū reficit. Duo.n. maximè faciunt cauere Dei offensam, & ex consequēti præcepta eius facere, s. timor pœnæ, & amor gloriæ, quæ duo quisque considerans, non peccauit. Sed tamē aduertè q̄ bonum faciens pręcisè vt pœnā euadat, talis Deum non diligit, & vellet peccare, si peccatum esset impunitū. Faciens autē bonū & timore pœnæ & amore gloriæ si præferat timorem amori, ēt peccat, si autem amorem timori præferat, meretur, vide sup. vers. 2108. Iste ergo ostendens se propter amorem æterni præmij, quod præmiū Deus est, quæ retributio Deus est, & sic propter amorē Dei & iustitiæ se ad mandata Dei exequenda cor suum inclinasse, d. *Inclinaui cor meum*, &c. Et aduerte, q̄ talis inclinatio cordis ad diuina obseruanda mandata, duo exigit. Primo diuinam gratiā, qua ipsum cor disponitur, secundo ipsam arbitrij libertatem, qua quis non coactè sed liberè se diuinæ gratiæ conformat. Primum supra tetigit psal. cum dixit, *Inclina cor meum in testimonia tua* &c. Secundum autem hic tangit, d. *Inclinaui cor meum*, &c. Vnde ista verba hic Aug. exponēs, ait, *inclinaui cor meum* &c. Qui dicit, *Inclinaui cor meum*, ipse iam dixerat, *Inclina cor meum in testimonia tua*, vt intelligamus simul hoc esse & diuini muneris & propriæ voluntatis. Si autē quæras, Retributio nobis à Deo data, duo includit, scilicet commodum proprium,

Timore solo bonum faciēs peccat.

Gratia Dei & libertas requiritur ad actū meritorium.

Quæstio.

E & amorem iustitiæ, siue Dei. Nunquid faciendo Dei mandata, non quidem timore pœnæ, sed amore retributionis, sic quòd si non esset retributio, illa non facerem, nunquid mereor? Respondeo, q̄ si quis amore solum retributionis, & nō iustitiæ bonum operatur, iam bonum agit, sed non benè, ideo non meretur. Si agit bonum amore retributionis, quæ retributio ipse Deus est, sic quòd præferat bonum iusti bono commodi, sic meritorium est. Et ista est intentio psalmistæ dicentis, *Inclinaui cor meum* &c. *propter retributionem*, i. propter te & amorē F tuum, qui es vera retributio bonorum, & non solū retributor. Sic.n. dixit Deus ad Abraham Genes. 15. Ego sum Deus protector tuus, ego sum merces tua magna nimis, quāuis & bonum commodi in tali retributione consequenter inducat ad mandatorum obseruationem. Vnde hic Amb. ait, *Inclinaui cor meū*, &c. Qui retributionem bonorum operum sperat à Christo, & ad eum festinat, inclinat cor suum vt faciat Christi iustitias. Quæ est iustitia Christi? Audi ipsū dicentem, Sine nos implere omnem iustitiam scilicet humilitatem, qua pecca- G tum minuitur, culpa laxatur. Et benè inclinauit & humiliauit se Christus, vt non sit arduum atque difficile tibi, cum mentem tuam ad humilia & planą conuertis. Aut certè quoniam sapientia carnis legi Dei non est subiecta, videtur inclinare cor suum, qui legi eum facit esse subiectum, extollente corporis sensu, & contuitu religionis inflecti, atque illæ dum extollens se frustra & inflatus mente carnis suæ, cum se humiliat, inclinat. Humiliauit enim & ipse Christus, vt nouum conderet testamentum. Cum lego euangelium, au- H dio filium Dei carnem assumpsisse de Maria. Videor mihi cum Christo ipse descendere. Lego enim eum, quòd, cum in forma Dei esset, semetipsum exinauiuit, vt formam serui acciperet, & habitu esset vt homo. Inclinauit se vsq; ad mortem. Lego ipsum dicentem, Qui se humiliat, exaltabitur. Lego ipsum dicentem, Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite quia humilis sum corde. Non dixit, Discite

Iustitia Christi est humilitas.

Matth, 3.

Humiliauit se Christus.

Philip. 2.

Luc. 14.

Inclinare cor nostrum docuit Christus.

Matth. 1.

scite à me, quia potens sum. Non dixit, Discite à me quia gloriosus sum. Sed dixit, Discite à me, quia mitis sum; quod imitari potest is. Nolite ergo uos extollere. Docuit me dominus humiliari & inclinare cor meum ad faciendas iustitias, non ad iniquitatem, sed ad charitatem propter retributionem. Retributio regni cœlorum & paradisi est incolatus. Sed aduerte quòd dicit, *Ad faciendas iustificationes tuas in æternum.* Nunquid enim in æternum facturi sumus iustificationes Dei? Ad hoc respondet August. dicens, Opera quidem illa, quæ operantur circa proximorum necessitates, æterna esse non possunt sicut nec necessitates, sed si non diligendo ista faciamus nulla est iustificatio. Si aūt diligēdo ęterna, est ipsa dilectio, eiq; æterna parata est retributio, pp quam retributionē dicit se inclinasse cor suū ad faciendas iustificationes Dei ut in æternum diligens, in æternū mereatur habere qđ diligit.

Quæstio.

2186 INiquos odio habui, & legem tuam dilexi.

Samech.

HIc incipit decimusquintus octonarius. Cui pro titulo præmittitur decimaquinta litera Hebraici alphabeti, quæ est Samech. Quæ meritò huic octonario præmittitur, quoniam hæc litera interpretatur. Audi vel Firmamentum. Vbi aduerte, ꝙ duplex est auditus, scilicet corporis exterior, & mentis interior. Auditus exterior sine interiori nihil ad salutem proficit, sed interior auditus requiritur. Et quod aure corporis auditur, ad hoc audiri debet, ut aure cordis percipiatur. Vnde quando dominus aliqua mystica demonstrare uolebat, præmittebat, Qui habet aures audiendi, audiat. Nam secundum quòd ait Beda in homil. quoties hæc admonitio. s. Qui habet aures audiendi, audiat, in euangel. vel in Apoc. Ioan. præmittitur, mysticum esse quod sequitur, quærē dumque a nobis esse intentius ostenditur. Sic ergo hic præmittitur litera samech, quæ significat Audi vel Firmamētum ad denotandum quòd uerba in isto octonario contenta, debent audiri non solum sono exteriori qui ab aure exteriori faciliter transit, sed sono & aure in-

A teriori, in quo sono vel auditu maius est firmamentum. Quid enim valet auditus exterior, si quod dicitur, aure cordis non percipiatur? Nam & quandoq; & inuiti audire solemus, & oppositum illius quod auditur agere. Sed hoc tale audire non solum competit officio naturæ sed ét illud quod maius est, vt audias nō tam aure corporis quam aurē mentis. Ideo huic octonario hæc litera samech præmittitur, quæ significat Audi & Firmamentū, vt noueris quod mysteria hic tradita, & aure corporis audire, & mēte firmiter capere debes. Vnde iste octona-B rius diuiditur in partes octo; s. in octo quæ agit, quæ nobis ad salutē audienda sunt & mente percipienda. Debes ergo in isto octonario audire primò legē Dei mēte esse diligendā, secundò spē in solo Deo esse ponendā, ibi: *Adiutor*, tertiò malorum societatē esse relinquendam, ibi, *Declinate*, quartò incarnationem Christi esse meditandā; ibi, *Suscipe*, quintò iustitiā operibus esse faciendā, ibi, *Adiuua*. sextò malitiā hominū esse puniendā, ibi. *Spreuisti*, septimò præuaricationē legis esse detestandam, ibi, *Præuaricantes*, octauò iustitiā Dei esse formidandā, ibi *Con-C fige timore tuo.* Quantū ad primū, primò ostendit legem Dei mente fore diligendam, quæ quidem diligitur, cum iniquitas & peccatum habetur odio. Et hoc in se ostendit Psal. d. *Iniquos odio habui*, &c.

Vbi notandum, quòd in homine iniquo sunt duo, scilicet malitia & natura. Malitia, quia diuinæ legi contraria est, odio debet haberi, natura autem, quia à Deo facta est, diligi debet. Nam de Deo dicitur, Diligis omnia, & nihil odisti eorum, quæ fecisti. Ideo non ait, iniquos odio habui, & iustos dilexi, quia, sicut in iustis diligitur uirtus, & natura, sic per opposi-D tum videtur, quòd in iniustis odio debet haberi & iniquitas, & natura. Et hoc dedicit hic August. d. Non ait, *Iniquos odio habui*, & iustos, *dilexi*. Sed cum dixisset, *Iniquos odio habui*, exposuit quare, addendo, *Et legem tuam dilexi*, vt demonstraret non se in hominibus iniquis odisse naturam, qua homines sunt, sed iniquitatem, qua legi, quam diligit, inimicantur. Sed quomodo Psalmista dicit, *Iniquos odio habui*: cum ipse Dauid inimicos persecutus non fuerit, vt poterat,

Odio vitia debent haberi, nõ natura.

Sap. 11.

Quæstio.

quinimò iniquos defendebat, & pro ipsis, ne occideretur, populum deprecabatur? Istud dubium mouet hic Ambro.d. Ait Psalmista, *Iniquos odio habui*. Sed quomodo iniquos homines oderat Dauid, qui parricidam filium commendauit prælia toribus, ne eum aliquis occideret? Qui Saul regis etiam mortem vindicauit in eum, qui nunciauit occisum? Ergo non iniquos homines, sed iniquos oderat mores. Vnde & dixit, *Iniquos odio habui*: non addidit viros. Deinde cum dicat Iesus in Euangelio, Diligite inimicos vest, os. Dicat & Apostolus, Benedicite eis, qui persequuntur uos, & nolite maledicere. Quomodo excusaretur iste vir euangelica viuens disciplina, si iniquos odisset homines, nisi intelligas, quod iniquitatem odio habuit, non eos? Sed fortè dices, In hoc odio, ac dilectione videtur euangelium sibi ipsi contrarium esse, quod præcipit etiam inimicos diligere, & ex alia parte etiã parentes, & filium, & vxorem odire. Hoc dubium hic mouet Ambrof. & soluit dicẽs, Dominus Iesus inimicorum nostrorum dilectionem nobis imperat, d. Diligite inimicos vestros, benefacite ijs, qui oderunt vos, &c. Ex alia parte dicit, Si quis venit ad me, & non odit patrem, & matrem, vxorem, filios, fratres, sorores, adhuc autẽ & animam suam, non potest meus esse discipulus. Quia si quis ociosis auribus percipiens dicat, Tu domine, legem dedisti, d. Dilige dominum Deum tuum: dilige proximum tuum. Et vt impleres hanc legem venisti, & dixisti per legem: Patrem tuũ honora, & matrem tuã. Et nunc in euãgelio iubes vt parentes oderim. Quomodo sibi conueniunt ista præcepta? Si mitis, & humilis corde venisti, non possum saluo iure pietatis odisse patrẽ, cui debeo, quod creatus sum, nec matrem longo decẽ mensium fastidio pij fœtus onera portantem, cui in absolutione plus periculi, in delatione plus tædij est. Quid dulcissimi merentur filij, vt paternum excludant amorem, cum sit impium mori nolle pro liberis? Quid vxor charissima, vitæ quędam cohæres, & consortiũ communis naturæ? Quid fratres iisdem concreti visceribus, atque formati eodem naturæ auspicio in hunc vsum lucis emissi? Oderim ergo pignora charitatis?

Matth. 5.
Rom. 12.
Amari debet natura hominis, odiri vitia.
Matth. 5.
Luc. 14.
Deut. 6.
Luc. 10.
Exod. 20.
Amor parẽtũ, filiorũ, vxoris, & fratrum.

E Ita euangelij lenitate rigorem prædure legis inflectis: vt, quorum lex condẽnat iniurias, eorum in euangelij tui gratia non condemnes? Et soluit Ambro. soluendo, d. Video huic quæstioni me respondere non posse, sed tu, domine Iesu, responde. Et respondet Iesus, Ego nõ condemno impietatem, qui odi iniquitatem? Ego parentes præcipio nõ amandos, qui inimicos suadeo diligẽdos? Sed nunquid legisti; quia tempus amandi & tempus odiendi: tempus belli, & tẽpus pacis? De quo hoc d. Eccl. Nonne de eo quod ratione temporis fiat, vt aliquos F piè & amare, & odire possimus? & quos dilexeris odisse, & quos oderis amare cõueniat? Non ego parentum infudi pectoribus odium filiorum: nulla coniugum suasi fastidia mentibus maritorum. Naturã interroga, quid exegerit, quæ auctoris arbitrium geniali singularũ necessitudinum testatur affectu amare parentibus filios. Lex maritis est amare coniuges. Lex diuina est, quæ cõiugij charitatẽ in naturã vertit, vt fiat vna caro, vnus spiritus. Diligere fratribus fratres naturæ prærogatiua est, quæ eodem domicilio diu fotos assuefecit ad gratiã charitatis. G Non ergo necessitudinum intestina bella mandaui: sed illecebram suspectã habui. At non iure suspectam, cùm serpẽs ille callidus, & astutus ad construendas nequitiæ suæ artes, quod incorruptæ, ac rudis naturæ dote fundatum primogenitĩ Adæ labefaceret affectum, fœmineis magis illecebris q̃ suis commouit venenis. Itaque fœmina virum, quẽ serpens tẽtare ausus non est, cibo oris & vi amoris inflexit, molli quadam & cõciliatricula vxoriæ sedulitatis affectione tradixit, & adhuc Eua liberos nõ habebat. Quorum gratia, vt dulcis ad amorẽ, ita esset H facilis ad lapsum. Plurimos ẽt à martyrij consummatione sæpe reuocauit. Deniq; sæpe cognouimus, quem formidolosa carnificum põpa non terruit, ac diuisi lateris vlcus inflexit, nec ardẽtis laminæ à triumphalis fortitudinis deducere rigore potuerunt, eũ inter iam sacra præmia cõstitutum, vxor temerè iam, sobolis oblatio miserabilis, vnius lacrymæ miseratione decepit. Sãpson captus est per vxorẽ, nunquid tu fortior? Salomon captus est ĩ vxore, nũquid tu sapiẽtior? Ille

3. Eccle.
Genes. 3.
Mulieres et vxores multos deceperunt, et ẽt à corona martyrij detecerunt.
Iudic. 16.

Ille ergo cuius sapiētia totis celebratur seculis, factus est insipiens, quia nimium amauit vxorem. Quid de fratribus dicā? Expertū est, & nulla odia detestabiliora esse quàm odia fraterna. Sic ergo tēpus est amandi, & tempus odio habendi, hoc est tempus martyrij, quando ea, quæ data sunt omni charitate necessitudinum sunt præferenda, tempus belli, quo etiā bellum pro Christi nomine perfidis pignoribus inferimus: tempus pacis, quia in pace locus eius. Denique in euangelio ipse euidenter exposuit qua ratione nostros debeamus odisse, dicens, Qui diligit patrem, aut matrem plusquam me, non est me dignus. Nō indignos esse, qui parentes diligunt, sed eos indignos ait, qui plus parentes suos quàm Christum diligunt. Si ideo deferimus honorē parētibus, quia nostræ generationis auctores sunt, quanto magis Christum amare debemus, qui ipsorum est auctor parentum? Isti dederunt, quod non potestatis est, sed ministerij sui: Christus donat salutem, quæ parētum beneficia cōseruat. Pulchrè ergo dixit, *Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi*. Quia, si legem amamus, odisse debemus aduersarios legis, qui operibus suis præcepta legis impugnant. Hæc omnia Ambros.

Matth. 10.

ptor autem ad mala euadenda. Quod autem adiungit, *Et in verbum tuum supersperaui*, tanquam filius promissionis loquitur. Vel aliter adiuuat, & aliter nos suscipit Christus, quia per legē nos adiuuat, suis nos dirigēdo præceptis, sed per euangelium nos suscipit, dum in corpore suo peccata nostra portauit. Et hunc intellectum hic habet Ambros. dicens, Adiutor noster est Deus per legem, sed susceptor per euangelium. Quos enim lege adiuuit, incarnatione suscepit. Et scriptum est, Hic peccata nostra portauit in corpore suo super lignum crucis, & ideo *in verbum tuum supersperaui*. Qđ ille Deo dicit, qui semper addit ad sperandum, & cum sperauerit aliquid, iterum sperat, & spe proficit, extendens se semper ad superiora & ea, quæ prætereunt obliuiscens. Pulchrè autem ait, *Et in verbum tuum supersperaui*. Hoc est nō in prophetas speraui, non in legem, sed in verbum tuum, idest, in filium tuum, in aduentum filij tui, vt venias, & suscipias peccatores, delicta condones, ouem errantem, & lassam tuis cruce in humeris bonus pastor imponas. Qualiter autem Deus adiutor noster dicitur, vide versic. 267. 301. 499. 631. 673. 957. 983. 1135. 1625. 2020.

1. Pet. 2.

2187 *Adiutor, & susceptor meus es tu: & in verbum tuum supersperaui.*

Hic ostendit secundū, s. in solo Deo spem esse ponendam. Cùm enim solus Deus sit potens qui deficere non potest, solus verax, qui decipere nō pōt, solus bonus, qui suos repellere non nouit, cōsequens est, ut non in hominibus, qui deficiunt, qui decipiunt, qui ēt q̄nq; non annuunt, sed in solo Deo sit sperandum. Vnde Psal. 117. Bonum est sperare in domino, quā sperare in principibus. Et hoc est quod hic d. Psal. *Adiutor & susceptor*, &c. Et aduerte, ꝙ aliter dicitur Deus adiutor noster & aliter susceptor. Adiutor enim dicitur, quia nos ad bona facienda iuuat, susceptor, quia ne ad mala cadamus, nos sustinet. Et ideo in utroque, scilicet, & in bonis agendis, & in malis cauendis, in ipsum sperare debemus. Quòd declarans hic August. d. Adiutor noster est Deus ad bona facienda, susce-

Adiutor & susceptor noster qualiter dicitur Deus.

Declinate à me maligni, & scrutabor mandata Dei mei. 2188

Hic ostendit tertium, s. malorum societatem esse relinquendam. Scriptū est enim, Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris. Quia sicut boni suos cōsocios ad virtutes suis exēplis prouocant, sic mali ad vitia. Et ideo quicunq; sperat in Christum, se à malorum consortio separare debet. Et hoc in se suo exemplo nobis ostendens Psal. d. *Declinate à me maligni*, &c. Vbi aduerte ꝙ per malignos hic intelligit litigatores, qui pro rebus tēporalibus tempus quod diuinis rebus impendere debēt in litigando expendunt, & cōsimiliter suos prælatos impediūt, ne Deo vacare possint. Vnde hic ait Augu. *Declinate à me maligni, & scrutabor*, &c. Non enim ait, faciam, sed *scrutabor*. Nam maligni exercent nos ad faciēda mādata, à scrutandis autem auocant, non solùm cùm perse-

Maligni dicuntur litigatores.

quuntur aut litigare volunt nobiscum, E verumetiam cum obsequuntur, & honorant. Et tamen suis vitiosis, & negotiosis cupiditatibus adiuuãdis vt occupemur, & ejs nostra tempora impendamus, efflagitant, aut certè infirmos premunt, & causas suas ad nos deferre compellunt. Quibus dicere nõ audemus, Die homo, quis me constituit iudicem aut diuisorẽ inter vos? Vnde propter eos, qui inter se pertinaciter agunt, & quando bonos premunt, nostra iudicata contemnunt, faciuntq; nobis perire tẽpora rebus eroganda diuinis, certè & propter istos nobis liceat exclamare in hac voce F corporis Christi, d. *Declinate à me maligni, & scrutabor mandata Dei mei*. Ex hoc.n. Aug. vult reprehendere plãtos, qui plus sollicitãtur circa temporalia quã circa diuina, plus temporis exponunt in causis litigantium, quàm diuinis impendũt officijs. Et plus in illis gloriantur, quàm in spiritualibus rebus. Vel ideo hæc verba dicit Psal. vt satis apertè ostendat malignos (idest, dæmones) studium sacræ scripturæ pro posse, impedire velle, eo quòd scripturæ studium maximè dæmonum malitiã detegit, peccatorum detestationem ostendit, peccatores de pecca G to per pœnitentiam reducit ad gratiam. Vnde de B. Gregorio dicitur, q. semper quando intrabat studium suũ ad lectionem scripturarum, hunc versum contra dæmones ipsos obijciens dicebat, *Declinate à me maligni*, &c. Vnde ad istũ propositum idem Greg. hunc versum inducit, dicens, Quos magis alios hostes patimur, quàm malignos spiritus, qui in nostris cogitationibus nos obsident, vt in ciuitatem valeant nostræ mentis irrumpere, eamque sub iugo dominij sui captam substernere? Argenti autem nomine eloquia sacra designari testat Psal. H dicens, Eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum. Sæpe enim, cum eloquijs sacris intẽdimus, malignorum spirituum insidias grauius toleramus, quia menti nostræ cogitationum terrenarum puluerem aspergunt vt intentionis nostræ oculos à luce intimæ visionis obscurent. Quod bene Psalm. præuiderat, dicens, *Declinate à me, maligni & scrutabor mandata Dei mei*, videlicet per hoc patenter insinuãs, quia mãdata Dei perseruari nõn poterat, cùm malignorum spirituum insidias in mẽte tolerabat. Vel aliter, per ista verba vult ostendere Psal. q. nullus in studio sacræ scripturæ potest proficere, nisi ab omni peccato, & malignitate fuerit segregatus. Et istum intellectum ostendit hic Ambro. dicens. *Declinate à me*, &c. Huius versiculi testimonio significat, quia vbi malignitas est, ibi custodia cœlestiũ mandatorum esse non possit. In maleuolam enim animam non introibit sapientia. Et alibi, Quærent me mali, & nõ inuenient. Simplicem mentem, purum ac defæcatum animũ dilexit Christus, nec põt immaculatæ veritati vllum cum maculosis contubernium esse. Flagitia odit, refugit, & aspernatur contagia, qui d. Discite a me, quia mitis sum. Malignos repellit, laborantes reuocat. Dicit illis, Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatẽ: istis ait, Venite ad me oẽs, qui laboratis, & onerati estis. Nõ vtique, qui onerati estis malignitate mentis, sed infirmitate carnis. Onerati, inquam alieni hæreditatẽ peccati. Laborantibus subuenio, fraudulentis prodesse nõ debeo, ne pluribus noceant. hos pœna compescat, illos emendet gratia. Malitia enim fons peccati est: culpa, infirmitatis est lapsus. Illi subuenire debeo, qui laborat, illum & odisse, qui decipit. Malas igitur operationes repellit. Nã, si ita accipias, videtur dicere, Discedite à me, quia mũdus sum, quia purus sum. Hęc Pharisæus dicebat, & reprehensus est à Christo. Non ergo propheta hic dicit, Mundus sum, sed cor mundum crea in me, Deus: Ideoque, relegato consortio malignorum, quasi qui ante permixtus illis, suscipi non possit à domino, dicit, *Declinate à me*, &c.

Luc. 12.

Temporalibus prælati intendere non debent.

Nota tibi.

Gregor. 16. mor. c. 9.

Studiũ scripturæ dæmones impedire conãtur.

Studẽs scriptura sacra ab omni peccato debet esse separatus.

Matth. 11.

Psal. 6.

Matth. 11.

Suscipe me secundum eloquium tuum, & viuam: & non confundas me ab expectatione mea. 2189

HIc ostendit quartum, scilicet, incarnationem corde meditandam. Humanum genus peccato primi parẽtis motiuum culpa, solùm per fidem incarnationis Christi ad vitam spiritualẽ reduci poterat. Et ideò sancti patres, illius incarnationis fidem habẽtes, ipsum

cum

ecum summo expectabãt desiderio, vt ipse nostram naturam assumens, uitã aĩm spiritualem mundo tribueret. Et hoc Psal. in persona corporis Christi, quod est ecclesia, desiderans, ipsi Dei filio supplicat dicens, *Suscipe me secundum eloquium tuũ*, &c. Deus enim mundo promisit filium suum pro salute mũdi mittere, qui hominem assumeret ad hypostaticã vnionem, per quem vitam mundo tribueret. Et hoc postulat hic Psal. d. *Suscipe me secundum eloquium tuum*, i. s̃m promissum tuũ, &c. De ista susceptione, quæ Christi incarnationem significat, vide versic. 23: 1206. Vnde Psal. 3. Tu aũt, domine, susceptor meus es, gloria mea, &c. Vel aliter legitur iste textus de susceptione qua Deus suos suscepit per gratiã in sua protectione singulari, modo quo summus pontifex religiosos sub protectione sedis Apostolicæ assumpsit. Et sic iustos hic suscepit per gratiam, & in futuro per gloriam. Sic. n. de susceptione per gratiã dicitur Iob 42. Suscepit dominus faciem Iob. De susceptione uerò gloriæ dicitur Act 7. Domine suscipe spiritũ meũ. Et sic intelligitur quod hic dicitur, *Suscipe me*, &c. Et sic exponitur dupliciter

Suscipit nos Deus per gratiam & per gloriã. iste uersus. s. de susceptione qua homo suscipitur ad uitam gratiæ, & qua suscipitur ad uitam gloriæ. Primò de susceptione p gratiã, vt sit sensus, *Suscipe me*, &c. scilicet ad gratiam continuè ampliorẽ. *Et tunc viuam*: vita, scilicet spirituali. Et ad istum intellectum exponit Ambr. hic dicens, *Suscipe me secundum eloquium tuum*, *& viuam*. Si viuit qui est in sinu Abrahæ, vt ille Lazarus pauper, quomodo potest non viuere, quem sempiterna vita suscepit, quem totum sibi Christus assumpsit, qui totus verbi est; cuius vita abscondita est in Christo Iesu? Secundò exponitur de susceptione per gloriam, vt sit sensus, Suscipe de mortalitate ad immortalitatem, de miseria ad gloriam. Et ad istum sensum exponit hic Augu. dicens, *Suscipe me secundum eloquium tuum*, *& viuam*. Sic enim de futuro dictum est, *& viuam*, tanquam hic in hoc

Rom. 8. corpore mortuo non viuatur. Corpus enim mortuum est propter peccatum, & exoptantes redemptionem corporis nostri, spe salui facti sumus, & quod non videmus, sperantes, cum patientia expe-

A ctamus. Verum ne videatur præsumptio *Rom. 5.*
sic audacter postulare à Deo, *Suscipe me*, ideo addit. *Secundum eloquium tuum*, idest, secundum promissionem tuam. Vbi Ambrosius ait, Quia intolerandæ præsumptionis videretur dicere Deo, *Suscipe me*: ideo promissionem Dei adiũxit. d. *Secundum eloquium tuum*. Hoc est, vt nos hoc auderemus petere, tu fecisti. Tuo te chirographo conuenimus, qui nostrum chirographum sustulisti. Nos fecimus chirographum mortis; tu scripsisti chirographum uitæ. Ergo, *non confundas me ab expectatione mea*; quia in te spero:
B spes enim nõ confundit. q. d. Et si tribulamur, tu patientiam subministra vt ferre possimus, vt quia te expecto, non me comprimas infirmitatibus, non succumbam tentationibus, non affligar procellis, in quibus est probanda patientia, ut probatio consequatur, quę spem firmat & roborat, quæ non confundit. Hic enim frangimur frequenter, laboribus fatigamur, si spes desit, confundimur. Sed esto q̃ aliqui sunt dati ad labores, firmi ad iniurias perferendas; sed si spem auferas, non potest perpetua esse patientia. Spera igitur semper, & nemo te ab *Spes patientiam souet.*
C expectatione confundet. Expectatio nostra, uita æterna est. Expectatio nostra, regnum Dei est. Spera quotidie, ista res finem non habet, nescit inducias. Spera etiam in aduersis positus. Si quis dicat tibi in aduersis laboranti, Quid tibi prodest iustitiã tua? tu tamen spera, non deficiat fides tua. Si quis dicat tibi, Quid tibi quotidiana profuere ieiunia? quid castitas corporis? quid pudor mentis? Ecce sicut iniustus, & impius vulneratus es, non deficiat fides tua. Nam etiam si infirmus es, non deficiat fides tua. Nam etiã si infirmus es, fidelis tamen, solicitus est
D pro te Christus. Audi Psal. d. Ego autem *Psal. 39.*
mendicus sum, & pauper, & dominus solicitus est mei.

Adiuua me, & saluus ero: & meditabor in iustificationibus tuis semper. 2190

HIc ostendit quintum, s. iustitiã operibus esse faciendã. s. vt adiuti gratia Dei, sine qua malum per nos operari possumus, sed non bona, semper mandatis Dei simus intenti, quorũ obseruatione saluos nos futuros esse speremus.

Et

Et hoc est, quod Deo hic ait Psal. *Adiuua me, & saluus ero*, &c. Aduertendum autem quid hic per Dei iustificationes intelligat. Vbi sciendum, quòd iustificatio est duplex, quædam nostra, qua nos ipsos iustificamus, vt puta publicando bona nostra, & occultando mala. Sic enim iustificationē nostram facimus, vt fecit ille Pharisæus in tēplo, qui seipsum iustificans ait, Deus, gratias ago tibi, quia non sum, &c. Alia est iustificatio Dei, qua nos, scilicet, Deum iustificamus, id est, iustum ostendimus, confitendo, scilicet, peccata nostra, ipsius veniam postulātes. Sic enim nos peccatores, & ipsum iustum esse prædicamus. Sic enim Deum iustificabat Psalm. dicens, Tibi soli peccaui, & malum, &c. vt iustificeris, &c. Qui ergo auxilio Dei vult saluari, in iustificationibus Dei semper debet meditari, scilicet, semper Dei bonitatem, & suam miseriam confiteri. Quod iste se facturum exhibet, dicens, *Adiuua me*, scilicet per gratiam delendo peccata, *& saluus ero*, per gloriam. *Et meditabor in iustificationibus*, &c. Sed dices, Iam iste adiutus erat à Deo, vnde superius dixit, *Adiutor meus es tu*. Ad quid igitur iterum petit, iterū verba conculcat, dicens, *Adiuua me?* Respondeo, quia sicut adiutorio Dei continuè indigemus, sic ipsum continuè orationibus postulare debemus, ut, scilicet datum nobis adiutorium conseruetur, & amplius augeatur. Vnde hic Ambros. ait, Superius dixit Psalmista, Adiutor, & susceptor meus es tu, intellectum hic iuuari petit, q.d. Sine cessatione me adiuua, non mihi satis est, quod poposci, iterum peto, vt saluus fiam. Hic non magna, non vera est salus, tunc autem saluus ero cum fuero in paradiso, cum uiuere cœpero inter beatos angelos tuos, cum laqueos terræ huius euasero. Sed ne forte adiuti in necessitatibus, postea in prosperis positi negligamus, docet nos immemores beneficiorum diuinorum nequaquam esse debere, sed semper meditari in iustificationibus domini. Et vt boni aliquid operis fecerimus, semper tamen ei peccata nostra fateamur. Hæc est iustificatio domini. Denique Pharisæi non iustificauerunt Deum, qui baptizari baptismo pœnitentiæ noluerunt. Ergo ille se iustificat, qui suorum non pœnitet

Iustificatio duplex scilicet Dei, & nostra.

Luc. 18.

Psal. 50.

Quæstio.

Respon.

E peccatorum. Qui enim pœnitet, confitetur, & Deum iustificat, vt est illud, Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis. Ideo publicanus magis iustificatus exiuit de tēplo, quàm Pharisæus qui se iustificabat, suas publicando iustitias. Publicanus autem iustificabat Deum, proprias iniquitates confitendo. Ergo qui meditatur in iustificationes Dei, semper humiliatur. Nō hodie humiliatur, & cras exaltatur, sed semper humilis corde, & mitis affectu est. Vnde ait, *Et meditabor in iustificationibus tuis semper*. Plus autem est *semper*, F quā die, ac nocte, vel tota die, hoc enim supra tempus est. Ergo etiam inter angelos annumeratus oportet, vt dicas iustificationes Dei semper. Et illam quā adeptus es gloriam, non tuis meritis, arroges sed diuinæ miserationi semper ascribas, ne tibi dicatur, Quid habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Omnis enim creatura, quæcunq; habet, accepit à Christo, qui totius auctor est creaturæ.

Psal. 50.

Semper plus importat quam die ac nocte.

Spreuisti omnes discedentes à iudicijs tuis, quia iniusta cogitatio eorum est. 119

G HIc ostendit sextum, scilicet, malitiam hominum ostendit esse puniendam. Sicut enim apud diuinam iustitiam nullum bonum manet irremuneratum, sic nec peccatum aliquod manet impunitum. Et ideo, sicut Deus iustos suscipit ad gloriam, sic peccatores spernit, & deputat ad æternam pœnam. Quod hic notans Psalm. d. *Spreuisti omnes*, &c. Spernere enim idem est, quòd uilipendere, vel contemnere, quod de damnatis propriè dicitur. Vnde in Græco habetur H *Ad nihilū deduxisti omnes discedētes*, &c. Accedimus autē ad iudicia Dei, illa corde meditando meditatione efficaci, & discedimus ab illis, corde recedendo. Accedendo ad illa efficimur iusti, discedendo ab illis, efficimur iniusti, quod fit cogitationibus nostris. Vnde Augus. hunc passum exponēs, ait, *Spreuisti omnes*, &c. vel (quod de Græco diligentius uidetur expressum) *Ad nihilum deduxisti omnes discendentes*, &c. Ideo enim iste clamauit ad dominum, dicens, *Adiuua me, & saluus*

Spernere.

Exodenosa.

salutus ero, & meditabor in iustificationi-bus tuis semper, quia in nihilum redigit Deus omnes discedentes à iustificationibus suis. Quare discedunt, ostendit dicens, *Quia iniusta est cogitatio eorum.* Vbi enim acceditur, ibi disceditur. Omnia operatio bona vel mala à cogitatione procedunt. In cogitatione quilibet innocēs in cogitatione quilibet reus est. Propter quod scriptum est, Cogitatio sancta seruabit te. Et alibi legitur, In cogitationibus impij interrogatio erit. Et Apostolus ait, Cogitationibus accusantibus, aut excusantibus. Ibi ergo infelix est, qui in cogitatione miser est. Aut quomodo ibi non miser est, qui ad nihilum redactus est? Et attende, quòd nullum spernit Deus, nisi eum, qui primò Deū spernit. Spernit autem Deū superbus, eius præceptis inobediens. Et uide quòd ait, *omnes discedentes à iudicijs tuis*, & non dicit quòd Deus discedat à nobis, quia nos elongamur à Deo per superbiam, non ipse elongatur à nobis. Vnde hic ait Ambros. *Spreuisti omnes discedentes à iudicijs tuis*, &c. Omnis superbus immundus est in conspectu domini, quia non potest per superbiam suā mundare peccata, qui arroganti spiritu coaceruat errorem. Ideoque despicitur, quia despectui habet diuina mandata. Bene autem cœlestis præseruatur prærogatiua clementiæ, quia nullum Deus repellit, sed quicunque noluerint peccata sua confiteri, ipsi discedunt à domino Deo nostro. Non enim interuallo locorum Deus derelinquitur, sed prauitate morum, & deformitate gestorum discedit à Deo, qui se elongat ab eo. Vnusquisque enim suis studijs sese Deo aut iungit, aut separat. Rectè autem ait, *Ad nihilum deduxisti discedentes à iudicijs tuis*, &c. Quæ enim spes foret discedentibus à Deo, quando omnes sumus sub peccato? Et pulchrè omnes ad nihilum deduxisti a te discedentes, siue ille sit diues, nihil illæ diuitiæ sibi prosunt, siue honoratus, nihil illi dignitas, siue potens, nihil illi potentia, siue sapiens mundi, nihil illi proficit scientia. Qualiter autem peccatores per peccatum deducantur ad nihilum, & nihil efficiantur, vide versic. 908. 970.

A cogitatione procedūt omnia nostra bona vel mala.

Sap. 2.

Rom. 2.

Superbus spernitur à Deo.

A *Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi testimonia tua.* 2191

HIc ostendit septimum, scilicet præuaricationem legis esse detestandam. Si enim claudicatio corporis displicet homini, quanto magis claudicantem mente debet odire? Quid est præuaricatio, nisi quædam mentis claudicatas? Nam varico, as, secundum grammaticos, idem est, quod claudicare. Et componitur ex præ, & fit præuarico, as, idest, præ alijs claudicare. Est autem præuaricator B propriè legis vel præ cæteris in lege claudicator, vel præ cæteris legis transgressor. Vnde omnes tales sunt præuaricatores, quorum peccata Psalm. odio habere docet. d. *Præuaricantes reputaui omnes*, &c. Quod autem præuaricatio sit propriè in lege facta transgressio, hic ostendit August. d. Dicit enim Apostol. Lex iram operatur. Et huius dicti rationem reddens, ait. Vbi enim non est lex, neque præuaricatio. Ex hoc ostendens non omnes esse præuaricatores, nō enim omnes legem habent. Ex quo sequitur quod infideles, quibus lex data non est, pec-C catores quidem dici possunt, sed nō præuaricatores. Et hoc propriè accipiendo, præuaricatio, sed istum terminū accipiendo communiter, omnis peccator dici potest transgressor. Et tunc sunt duplices peccatores, scilicet, peccatores cœli, & peccatores terræ, sic etiam sunt duplices transgressores, vt hic deducit Ambr. d. Aliud est præuaricatorem esse discedentē à iustificationibus Dei, aliud præuaricatorē esse terræ. Illud grauius, hoc leuius. Vnde ait, *Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ*, &c. Rectè autem præuaricator dicitur qui recedit à D domino. Peccator enim Græcè à discedendo apostata nominatur. Vnde & dicitur, Vinum, & mulieres faciunt apostatare, idest præuaricare, & a domino discedere. Cauenda sunt ergo incentiua, & lenocinia delictorum, ne in scelus uergāt. Præuaricator autem Latinè transgressor vocatur, eo quod à domini lege transeat ad errorem, & transgrediatur mandata cœlestia, cui dictum est à Domino Deo suo, ut sibi adhæreat. Adhæreto igitur domino Deo tuo indiuiduo semper affectu,

Præuaricator quid est.

Rom. 4.

Peccatores duplices.

Eccl. 19.

Diaboli contra nos delicentia.

fectu, ne te ab illo uis ulla possit euellere. Si quid enim rarum, si quos intermissos affectus aduersarius viderit, statim se immittit in pectus, & in cor tuum, vt te laqueo teneat suæ fraudis, & ut hostilis uinculo potestatis innexus à deuotione retrahatur. Et subdit Ambros. quòd omnis peccator dicitur præuaricator, & quia secundum diuersas præuaricationes diuersitas est pœnarum. Vnde ait, Sed non solus ille præuaricator est, qui à cultu Dei ad cultum transgreditur idolorum, sed etiam quicunque legis mandata nō seruat. Oīs ergo peccator præuaricator est. Nomen commune est, sed sicut diuersa sunt merita delictorum, sic & diuersa pretia culparum. Sed dices, Si ergo omnis peccator præuaricator est, & ex eo quia licet nō omnis homo habeat legem Mosi uel exteriorem sibi datam, habet tamē omnis homo legem naturæ intrinsecè sibi insignitam, contra quam facit omnis peccans, cur ergo dicit, *Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ*, & cur non simpliciter dicit, *omnes peccatores*? Hanc dubitationem mouet Ambros. & eam dissoluit, dicens, Quid sibi vult, quòd ait *peccatores terræ*? Sed sunt cœli peccatores, & peccatores terræ. Sūt enim cœli peccatores, sicut ille qui ait, Pater peccaui in cœlum, & corā te. Sunt qui dicunt, quia is qui cœlestia non seruat oracula, præuaricator est cœli. Sed siue hoc, siue quia minuit gratiam, quam accepit è cœlo, quam spiritussanctus infundit, siue quia ciuis cœli factus, nō debet in terram redire de cœlo. In cœlum ergo peccas, si cœli incola factus, cœlum relinquas. Diuersitas igitur peccatorū est, quia alij peccatores cœli, alij peccatores terræ sunt. Audi peccatores esse terræ: In matutinis (inquit) interficiebā omnes peccatores terræ. Quomodo autem poterat omnes peccatores terræ interficere? Sed, si consideres iustum, cui nox præcessit, dies autem appropinquauit, potes uidere quomodo exoriens sole iustitiæ, de luce uigilās interficiat omnia fomenta delictorum. Peccas igitur in cœlum, qui cœlestis ciuitatis iura contaminat, & immaculati corporis violat sanctitatem suorum colluuione vitiorū. Et uide ne fortè sint qui cœli & terræ peccatores sint. Nam utique Adam cum

Quæstio.

Peccator quis dicitur cœli, et quis terræ.

Luc. 15.

Psal. 100.

Peccatores omnes terræ quomodo interficiant.

1. Cor. 15.

E in paradiso esset, cœlestis erat, post lapsum autem, terrenus est factus. Nam primus homo de terra terrenus, secundus de cœlo cœlestis. Abijciamus ergo à nobis imaginē terreni, suscipiamus imaginem cœlestis, non fuco expressam, nō ceris, non coloribus adombratam, sed moribus, in qua se Christus agnoscat. Sequitur, *Ideo dilexi testimonia tua*, q.d. Omnes peccatores sunt præuaricatores ego autem tua adiutus gratiā, non sum præuaricator. *Dilexi testimonia tua*, idest martyria tua. Quia deliberaui, vt prius auferatur uita, quàm fides. Vel aliter, F secundum glo. *Ideo dilexi testimonia tua*, q.d. Lex vel in paradiso data, vel naturaliter insita, vel literis iterata fecit omnes præuaricatores, ideo ne eum illis essem, dilexi testimonia tua, quæ, scilicet sunt in lege tua, de gratia tua, vt non sit in me iustitia mea, sed tua.

Confige timore tuo carnes meas, à iudicijs enim tuis timui. 2193

OStendit hic octauum, scilicet iustitiam Dei esse formidandam. Qui enim timet iudicari à domino, seipsum G hic iudicat, crucifigendo carnem suam cum uitijs & concupiscentijs, ne postmodum iudicetur à domino. Dicit enim Apostolus, quòd si nosmetipsos iudicaremus, non uitque à domino iudicaremur. Sed quia sine speciali Dei gratia non potest homo facere ut carnem suā maceret, & affligat, quam naturaliter diligit, ideò hoc a Deo ī seipso fieri postulat.d. *Cōfige timore tuo carnes meas*, &c. Iste textus clarius in Græco habetur, vbi dicitur, *Confige clauis*. Ex quo Psalmista prǽuidens mysterium Christi, crucis, iam cum Christo cruci affigi desiderabat. Vnde ait Augustinus, *Confige clauis* H *timore tuo*, &c. Vbi quid vult intelligi nisi quod ait Apostolus, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mūdus crucifixus est, & ego mundo? Et iterum, inquit Christo crucifixus sum cruci. Viuo autem iam non ego, uiuit autem in me Christus. Item alibi dicit, Qui autem Iesu Christi sunt, crucifixerunt carnem suā cum uitijs, & concupiscentijs. Cum autem in hoc dictum sit quòd ipsi crucifixerunt

1. Cor. 11.

Configitur nes suasqui cum Christo crucifigitur

Cathelo-son.

Gal. 6.

Gal. 2.

Gal. 5.

xerunt carnem suam, in isto tamē loco Deus rogatur vt id faciat, cui dr, *Confige timore tuo carnes meas*, vt intelligas etiā id quod rectè facimus, gratiæ Dei esse tribuendum, qui in nobis operatur velle & perficere pro bona volūtate. Quid est ergo configere clauis carnes suas à timore domini, nisi deponere omnes carnis voluptates, omnes illecebras, & omnia contraria Christo? Vnde Ambro. hic ait, Qui diligit domini testimonia, configit clauis carnes suas, sciēs ꝙ vetus homo suus cum Christo crucifixus est cruci. Luxuriam destruit carnis, ne cupiditates eius indomito feruore lasciuiant, ne radix auaritiæ serpentibus se radicibus fundat. Configē ergo te clauis, & destrue fomenta peccati. Moriatur in te illecebra omnis delictorum, libertatē vagandi cupiditas voluptatum nō habeat cruci affixam. Est enim quidam clauus Christi talis, qui patibulo dominicæ crucis affigat has carnes. Et fortasse sunt quædam carnes animæ, sicut & corpus est animæ. Carnes animæ, carnales cogitationes sunt. Configat has carnes clauus timoris domini & iudiciorum eius, & ipsas redigat seruituti, quòd si carnes istæ reijciant clauos timoris domini, indubiò de ipsis dicitur, Non permanebit spiritus meus in homine in æternū, quia caro est. Nisi ergo affigantur hæ carnes cruci, & configantur clauis à timore domini, non permanebit in illis spiritus Dei. Vt ergo spiritus Dei in te permaneat, confige clauis diuini timoris carnes tuas cruci. Infige pectori tuo, & cordi signaculum crucifixi. Infige brachio tuo, vt opera tua mortua sint peccato: nihil in his criminis reuiuiscat, nihil resur gat erroris. Et nota ꝙ non solùm homo cōfigit carnes suas cruci clauis timoris, sed etiā clauis charitatis, & amoris. Vnde consequenter ait Ambro. Et fortasse non solum claui timoris, sed & charitatis te cruci affigāt, qa fortis est vt mors charitas, durus sicut infernus zelus. Nō ergo te offendat duritia clauorum, quia est duritia charitatis, nec validus clauorum rigor, quia valida est & sicut mors charitas. Charitas enim culpas, & omnia peccata mortificat. Denique morimur peccatis dum domini mandata diligimus. Charitas Deus est, charitas verbū

Phil. 2.

Quid ē crucifigi cum Christo.

Carnes habet corpus & anima.

Claui timoris.

Genes. 6.

Claui charitatis.

Hebr. 4.

A Dei est, quod est validū & acutius omni gladio acutissimo, vsque ad diuisionem animæ & spiritus, artusq; & intima penetrans medollarum. Est durus ergo zelus charitatis qui non cedit infernis, cū pro Dei zelo vnusquisque nec suis, sed nec sibi parcit. Tollamus ergo crucem domini quæ configat carnes nostras, & peccatum destruat. Sed hic est dubium. Quomodo enim hic Psalm. petit à Deo timorem sibi dari quo configantur carnes suæ, dicens, *Confige timore tuo carnes meas*: cùm iam ipsum Dei timorem haberet: ꝓpter quod dicit, *A iudicijs enim* B *tuis timui*? Quis enim ab alio petit sibi dari quod habet? Ad hæc est duplex responsio. Prima vt petat timorem iam habitū de diuinis iudicijs, sic augeri & perfici, vt sufficiat ad crucifigendum seipsum, & ad omnia peccata mortificanda. Non enim omnis timor ad hoc sufficit, vt experientia docet. Secundò respondetur ꝙ duplex est timor, s. primus quo pœna timetur, & iste non sufficit ad mortificanda vitia: secundus est timor castus, quo amatur iustitia, & iste vitia mortificat. Habuit ergo Psalmista prius timorem pœnæ, sed postulabat timorem ca- C stum sibi dari. Et ista est intentio Aug. hic dicentis, Quid sibi vult, quòd cum dixisset, *Confige clauis à timore tuo carnes meas*, addidit, *A iudicijs enim tuis timui*? Si enim iam timebat, cur timorem petit? Castū enim timorem petit, qui prius habebat timorem pœnæ. *Confige timore tuo carnes mea*, s. timore casto, quo carnalia desideria comprimuntur: *A iudicijs enim tuis timui*, cum mihi lex minaretur pœnam, quæ mihi dare non poterat iustitiam. Sed hunc timorem quo pœna metuitur, cōsummata charitas foras mittit, quæ non timore pœnæ, sed amore iu D stitiæ liberos reddit. Timor namq; iste, quo timetur pœna, sed non amatur iustitia, carnalis est, & ideo carnem non crucifigit. Viuit enim peccandi voluntas, quæ tunc apparet in opere, quando speratur impunitas. Cum verò pęna credit secura, latenter viuit. Mallet eīn licere, & dolet non licere, quod lex vetat, quia nō spiritualiter delectatur eius bono, sed carnaliter malum metuit, quod minatur. Timore autem casto peccarę timet, etiamsi sequatur impunitas.

Tali

Quæstio.

Respon. duplex.

Timor duplex.

1. Ioan. 4.

Tali timore carnes crucifiguntur, quoniam carnales delectationes, quæ legis litera vetantur, spiritualium bonorum delectatione vincuntur. Dicit ergo, *Confige timore tuo*, &c. hoc est, Da mihi timorem castum, ad quem petendum me timor ille legis perduxit, quo timore à iudicijs tuis timui.

2194 **F**Eci iudicium & iustitiam: non tradas me calumniantibus me.

HIc incipit decimussextus octonarius, cui pro titulo præmittitur de cimasexta litera alphabeti Hebraici, quæ est Hain, quæ Oculus interpretatur, & Fons. Vbi sciendũ quòd duplex est oculus, s. oculus mentis, & oculus corporis. Oculus corporis est quasi quidam nuncius, qui ea quæ videt exterius, nunciat, ac præsentat oculo mentis. Vnde in oculo exteriori non est propriè peccatũ neque meritum, sed est quasi fons peccati & meriti, quia quę præsentat oculus exterior, oculus interior si bene illa re præsentata vtatur, tunc oculus exterior dicitur fons meriti. Si autẽ oculus interior re tali sibi præsentata malè vtatur, peccat, & sic oculus exterior qui illam præsentat, dicitur fons peccatorũ. Et de istis ait hic Ambrosius, Oculus vtitur videndi munere, sed videmus ea quæ nobis placent. & sæpe ea, quæ displicent. Nec est in oculis culpa, vel probitas pro qualitate eorum, quæ videntur, sed in oculis interioribus. Oculus tñ fons generationis dicitur, quia ex oculi conspectu aut bona aut mala generãtur. Dat exempla. Vidisti mulieris pulchritudinem, laudasti artificis opus, venustatem naturæ, generatio fidei & deuotionis fuit oculus. Contemplatus es sacram puellam, pressit oculos tuos reuerentia augusta castitatis, prædicasti dominum Iesum Christum, qui senilem dedisset adolescẽtulæ ætati grauitatem, immaculatamq; vitam inter infirmas tam lubricæ huius carnis illecebras humanis infudisset affectibus, oculus fons tibi bonorũ est. Vidisti possessiones pupillorum nõ ad inuadendũ, sed ad defensandũ, oculus tibi fons fuit & origo iustitiæ. Vidisti nudũ, & misertus induisti eũ: oculus tibi fons fuit misericordiæ. Ecõtra. Vidisti mulieris pulchritudinẽ, & cõcupisti: oculus tibi fons fuit luxuriæ. Vidisti agrum pupilli, & auaritia motus cõcupisti: oculus tibi fuit fons auaritiæ. Vidisti inopem superbo, & insatiabili corde, & despexisti: oculus tibi fons fuit superbiæ. Ex quibus apparet quòd oculi exteriores rectè fontes dicuntur, tam bonorum quàm malorũ. Nec ergo quem tibi dedit Deus ad naturæ perfectionem & decorem oculus exterior vtatur in malum, ipsius officio oculus interior licitè debet vti, vt non sibi origo sit peccatorum, sed fons meritorum. Et per illa quæ oculo interiori exterior oculus præsentia demonstrat, sciat oculus interior præuidere futura, maximè vltimum iudicium, in quo nullus innocens periclitabitur, & nemo sceleratus euadet. Ad propositum ergo, quia in isto octonario agitur de futuro iudicio, quod interiori oculo prouidere debemus, ideo huic octonario præmittitur hæc litera, Hain: quæ Oculus, & Fons interpretatur, vt semper apertis oculis interioribus illud aspiciamus. Iste autem aspectus, & considetatio vltimi iudicij, multorum bonorum est, vt fons, generatiua: secundum quæ iste octonarius diuiditur. Quoniã intenta consideratio diuini iudicij, primò iustis in domino præstat confidentiam, in principio: secundò rectis in bono generat perseuerantiam, ibi, *Suscipe*: tertiò prauos inducit ad pœnitentiam, ibi, *Oculi mei*, quartò pœnitentibus concedit peccatorum ueniam, ibi, *Fac cum seruo tuo*, quintò humilibus donat mandatorum sapientiam, ibi, *Seruus tuus*, sextò præuaricatorum arguit malitiam, ibi, *Tempus faciendi*, septimò rectis efficit mandatorũ Dei cõplacentiam: ibi, *Ideo*: octauò uitiorum omnium inducit displicentiam, ibi. *Propterea*. Quantum ergo ad primum: ostendit quòd intenta præmeditatio vltimi iudicij iustis præstat in domino cõfidentiam, non quidem quòd confidant in seipsis vel in operibus suis, sed in ipso Deo, quia eos fecit iustos, considerant iustitiam eis datam à Deo, & in hoc confidentes, lætanter iudicij tẽpus expectant. Sed dum propriam naturam, & fragilitatem cõsiderant, timent, sed confidentia ipsorum, timorem superat & reprimit, Vnde Grego. dicit, Omnis, qui bene viuere incipit, audiẽs quòd per

Oculus duplex.

Oculus exterior peccati & meriti, sed non peccat.

Oculus interior peccat, et meretur.

Iudiciũ vltimum iusti lætanter expectant.

Gregor. 31. mor. c. 28.

per extremum iudicium iusti ad regnũ vocẽtur, hilarescit. Sed quia quædam mala adhuc ex reliquo considerat, hoc ipsum iudicium, de quo exultare inchoat, appropinquare formidat, vitamq; suam bonis malisque permixtam conspicit, & cogitationes suas aliquo modo spe, & timore confundit. Nam, cum audit quæ sint regni gaudia, mox mentem lætitia subleuat. Et rursum cũ respicit, quæ sint gehennæ tormenta, mox mentem formido perturbat. Sed inter hæc sollicitè ad mentem reuertitur, & procellas tãtæ formidinis renuens, seq; ita solius pacis trãquillitate disponens, totis viribus à districto iudice inueniri liber conatur. Seruile quippe æstimat diuinam sententiam formidare. At sic conspectum patris metuat, illa agit, per quæ se filium esse cognoscat. Discit ergo iudicẽ tota expectatione diligere, atq; ut ita dixerim, timendo renuit timere. Ex quibus apparet propositum, q̃ consideratio ultimi iudicij iustis dat confidentiam. Et hoc est, q̃ hic Psal. spiritu prophetico præuidens iudicium Dei, in quo bonus nullus perit malus non euadit, bona fretus conscientia, d. *Feci iudicium & iustitiam*. Non est vox arrogantis, sed humiliter Dei beneficiũ recognoscentis, & gratias agentis. Vnde subdit. *Nõ tradas me calumniantibus*. s. dæmonibus. Et notandum q̃ quamuis propriè iudicium & iustitia differant, quia iustitia dicit uirtutem mentis, iudicium verò actũ illius uirtutis, tñ hic accipitur iustitia, non pro ipsa uirtute mentis, sed pro actu eius. Et sic hic pro eodem accipitur iudicium & iustitia. Est etiam notãdum, q̃ quamuis usitato modo loquẽdi iudicium aliqñ dicatur rectum, aliquando non rectum, tamen propriè, & strictè loquẽdo, iudicium semper est rectũ, quia est actus iustitiæ, & si non sit rectũ, iã nõ est iudicium, nisi nomine solo. Vnde hic ait Aug. Quamuis autem siue rectum siue prauum sit, in nostri sermonis usu iudicium nuncupetur, hoc tamen loco ita positum est iudicium, tãquam si rectum non fuerit, iudiciũ non debeat nominari, alioquin non sufficeret. d. *Feci iudicium*, sed diceretur, *Feci iudicium rectum*. Hoc modo iudicium solum pro recto iudicio accipit Iesus, dicens, Reliquistis grauiora legis, iudicium, misericordiam & fidẽ.

Iudiciũ, & iustitia quo modo differunt.

Matth. 23.

A Iudicium enim hic sic positum est, tanquam nõ sit iudicium, si peruersum est. Et in multis scripturarum locis ita ponitur, vt ibi, Misericordiam, & iudicium cãtabo tibi, domine. Et illud Esa. Expectaui ut faceret iudicium, & fecit iniquitatem. Iustitia autem est uirtus animi magna. Qui enim habet in se iustitiam, rectè iudicat. Iustitiæ ergo nomine hoc loco non ipsa virtus, sed eius operatio significata est. Est ergo sensus, *Feci iudicium*, scilicet de meipso meipsum iudicando, carnes meas configendo cruci per timorẽ Dei. Feci etiam iustitiã erga pauperes

Psal. 100.

Esa. 5.

B scilicet eis subueniendo. Nam largitio eleemosynarum in scriptura iustitia. d. Psal. 111. Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi. Vel aliter, ista verba non sunt ambitiosi, sed innocentiam suam allegantis, vt à Deo fortius defendatur, ne diabolicæ tradatur voluntati, &, si corporaliter persequitur à malis, persecutio ostendatur iniusta. Et istum intellectũ hic habet Ambr. d. *Feci iudicium & iustitiam*, &c. Non quasi gloriosus insolens ipse se laudat, cum vtique legisperitus alterius potius quã proprio ore vnumquemq; sciat esse laudandum. Non (inquam) prædicatorum

Bona & uirtutes suas quis licitè publicare potest.

C iactantia est, sed uitæ innocentis assertio iure præsumpta, ne dignus æstimaretur, q̃ pp grauia peccata relinqueretur à domino, & traderetur nocentũ potestati. Defensio est igitur, non arrogantia, qñ non extollentia aliqua honoris assumitur, sed formidabilis propulsatur ærumna. Deniq; Petrus hoc genere defensionis vtitur. d. Ecce, nos reliquimus oĩa, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? In quo verbo si aliquid reprehensibile fuisset, non tantum gratiæ de domini sententia retulisset. Aliud est enim se dignũ

Matth. 19.

D præmio dicere, aliud, indignum iniuria. Vult dicere, q̃, sicut si quis pro homicidio condemnaretur ad mortem, quod tamen ipse non commisisset, sibi licitũ est Deũ interpellãdo dicere, Domine Deus tu scis in hoc me fore innocentem, tñ et si corpus in manus persecutoris traditur te rogo defende animam, *ne tradas*, idest, ne tradi permittas *calumniantibus me*, scilicet ipsorum voluntati, ut si corpus perit, saluetur anima. Vnde subdit Ambros. Scit iste principem mũdi arctorem

esse

esse omnium delictorum. Ipse proximorum indiuiduos affectus irarum stimulus excitatos scindit, ipse flammam libidinis accendit, ipse auget auaritiæ cupiditates, vt quo plus rapuerimus, amplius requiramus, ipse suggerit, & ministrat fomenta luxutiæ, ipse odium exasperat, ipse immodicæ ambitionis studium inflamat, vt, quod vitium blandum est exordio, sæuum fit in processu. Nec fraternæ potuit germanitatis contemplatione reuocari, dum dolet sibi gratiæ cœlestis ambitor fratrem esse prælatum de sacrificio processit ad parricidum Auctorem igitur incontinentiæ diabolum esse, Apostolus docet, dicens, Ne tentet uos diabolus propter incontinentiam uestram. In centorem quoque auaritiæ ipsum esse legimus. Paulo dicente. Qui uolunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli. In his enim uoluntatem diaboli facimus, & exequimur potestatem, qui per carnis istius desideria incentiuum suæ fraudis operamur. Quemcunque ergo in uitiorum suorum possessione reperit, tanquam obnoxium suo iuri uendicat. Adulterium qui facit, luxuriã qui exercet, aliena qui diripit, portio diaboli est. Pudicus aũt, continens, & misericors, portio Christi est. Ideo Psal. d. *Feci iudicium & iustitiam*, non ut arroget, sed ut excuset, ne quasi peccator, & diaboli portio, à Christo deserius, rapiatur à diabolo. Ideo subdit. *Non tradas me calumniantibus me*, scilicet dæmonibus, quia non ipsorũ portio, sed tua sum non ipsorum uoluntatem secutus sum, sed tuam, quia *feci iudicium & iustitiam*.

Diabolus incẽtor est omnium malorum.

1. Cor. 7.

1. Tim. 6.

2195 *Suscipe seruum tuum in bonum, ut nõ calumnientur me superbi.*

HIc ostendit secundum, quòd consideratio diuini iudicij rectis dat in bono perseuerantiam. Quis enim considerans illam pro bonis dandã sententiã, Venite benedicti patris mei, &c. & illam contra malos, Discedite à me maledicti, &c. bonum quod incepit, interrumpat? Certè nullus, teste Chrysost. super Matt. dicente, Si consideres qualis, quantaque erit sanctorum gloria, miseriaque damnatorum, necesse est, quòd aut propter timorem pœnæ recedas a malo, aut propter amorem gloriæ festines ad bonum, ergo multo fortius quòd si sis in bono, in illo perseueres. Et hoc hic psal. notans dicit, *Suscipe seruum tuum in bonum*, &c. scilicet in tua protectione me suscipe, ne à bono cadere possim. Vbi notandum, quòd calumniator dicitur à calumnia, niæ. Est autem calumnia accusatio falsa, crimen falsè obiectum. Et sic calumniator vocatur propriè diabolus, qui tam in die quàm in nocte, quos uitijs superare non potest, falsè diffamare apud alios contendit, ut calumnijs & infamationibus pressi, ad impatientiam perducantur. Ne ergo istorum calumnijs à statu perseuerantiæ cadar, rogat dominũ, dicens, *Suscipe seruum*, &c. Quasi dicat, secundum Aug. Illi, scilicet calumniatores, me impellunt, vt cadam in malum, tu me suscipe in bonum, ne cadam. Calũniatur ergo nos diabolus per seipsum, & per sua membra multis calumnijs, vt puta quòd crucifixum colimus, & huiusmodi, quas omnes per auxilium Christi crucifixi superamus. Vnde hic ait August. Multæ autem intelligi possunt calũniæ superborũ, à quibus humilitas Christiana despicitur, sed illa maxima est, quòd calumniatur, à nobis mortuum coli crucifixum. Sed ipsa humilitas Christiana, Christi morte insinuatur, commendaturque diuinitus. Hæc autem calumnia utrisq; infidelibus, scilicet Iudæis, & gentibus, communis est, Qui, scilicet in hoc nos diffamant, & accusant, vt Christum crucifixũ, Dei filium esse negemus. Habent quoque calumnias suas hæretici, & schismatici, quorum omnium calumniæ superborum, tanquam colubrorum venena vincuntur, cum uigilantissima pietate Christus crucifixus attenditur. Propter quod præfigurandum, Deo miserante, ac iubente, Moses exaltauit in deserto similitudinem serpentis in ligno vt, similitudo carnis peccati crucifigẽda præfiguraretur in Christo. Hanc intuendo salutiferam crucem, omnium calumniantium superborũ uirus expellimus. Et aduerte, quòd valde diligẽter in istis calumnijs contemplandus est Christus crucifixus, quia calumniatores contra nos audaces sunt, & fortes, vt ostendit hic Ambrosius. *Suscipe seruum &c. vt non calumnientur me superbi.* Cur autẽ iste timeat

Amor gloriæ & timor pœnæ inducũt ad bonum.

Calumniator quis dicitur.

Calumnias superborum per fidẽ crucifixi superamus.

Num. 21.

Ioan. 3.

meat calumniantibus tradi, aperit dicẽs, *Vt non calumnientur me superbi.* Quasi dicat, Calumniatores sunt, quia oderũt virtutem: impugnant innocentiam; quia superbi sunt. Qualis enim aduersus seruulum Dei erit diabolus superbus, qui aduersus dominum se exaltat, & dicit, In cœlum conscendam: super astra cœli exaltabo solium meum: similis ero altissimo? Quid mirum itaque, si grauare homines possit, qui pertinaci spiritu nec Deo cedit? Ponit supra sidera sedẽ suam, quando electum decipit, quando iustum circumuenit: cuius opera lucẽt, sicut stellę in cœlo. Nonne & Iudas proditor inter cęteros audiebat. Vos estis lux mundi? Nonne diabolus lumen eius extinxit? Quinetiam quos non potuerit circumuenire, calumniatur inuidens regni cœlestis gloriæ, vt quos illecebris suis à Christo non potuit separare, eos calũnijs suis debiti honoris fructu fraudare conetur. Fugiamus ergo malos calumniatores, qui peccatum operãtur in nobis. Ecce manus domini parata est, q̃ te fugientem ab aduersarijs tueatur, ac protegat. Dic ergo cordialiter Deo, *Suscipe seruum tuum in bonum, vt non calumnientur me superbi:* ne me decipiant.

Iustis calũniatur diabolus.

Esa. 14.

Matth. 5.

2196 ***Oculi mei defecerunt in salutare tuũ, & in eloquium iustitiæ tuæ.***

POnit hic tertium, scilicet quòd consideratio diuini iudicij prauos, & peccatores ducit ad pœnitentiam. Si.n. quilibet naturaliter fugit pœnã, & mortem corporalem, quanto magis pęnam, & mortem æternam, quæ impœnitentibus dabitur immediatè? Ideo ut illam euadat, dum iudicium vltimum considerat, seipsum examinat, & per pœnitentiam errata corrigit, & emendat. Vnde dicit Greg. Qui uenturum iudicem cogitat, indesinenter quotidie rationũ suarum causas perorat, &c. Hæc autem peroratio fit per pœnitentiã & lacrymas: quam hic in seipso ostendit Psal. *Oculi mei defecerunt in salutare tuum,* &c. Id est desiderando uidere salutare tuum, s. Christũ mihi saluatorem in iudicio: oculi mei defecerunt, & hoc præ copia lacrymarum. Vel aliter, propheta præuidens Christum per mysterium crucis nos saluaturum: ardenter ipsum considerabat, & cum Christo se crucifigẽs ipsius Christi desiderat aduentum: cuius gratia erat saluãdus. Vnde hic ait August. Hanc intuens Psalmista salutiferam crucem, omnium calumniantium superborum uirtus expellit. Quam ualdè intentè intuens, dicit, *Oculi mei defecerunt in salutare tuũ.* Ipsum Christum Deus propter similitudinem carnis peccati, peccatum pro nobis fecit, ut nos simus iustitia Dei in ipso. In huius igitur eloquiũ iustitiæ Dei defecisse dicit oculos suos, ardenter & sitienter intuendo, dum memor infirmitatis humanę, diuinam in Christo gloriam desiderat. Vel dic eodem modo oculos Psalmistæ defecisse, quo supra dictũ est, uers. 2155. Per ista.n. uerba Psal. uole ostendere, q̃ ardenti desiderio Christi expectabat aduentum, d. *Oculi mei defecerunt in salutare tuum.* Vnde hic ait Ambrosius, Oculi istius in Christum deficiunt, dum eius præstolantur aduẽtum. Animæ uidelicet oculi, non corporis, tota fidei deuotione defixi. In eo.n. quem diligimus, totis oculis occupamur: nec quicquã aliud uidere delectat. Non pōt hoc dicere, nisi qui à mundanis solicitudinibus, & sæcularibus uoluptatibus intentionem omnem suæ mentis auertit. Ille ergo hoc dicere pōt, qui supra dixit, Auerte oculos meos, ne uideant uanitatem. Qui sunt ergo oculi, qui defecerũt in eloquiũ Dei, nisi oculi hominis interioris, qui tenduntur, ut uideãt Dei uerbũ, & nimia intentione, & expectatione deficiunt in salutare Dei, defectũ sui patientes, ut assumãt, q̃ uerbũ est? Vel aliter, duplices sunt oculi iteriores, s. oculi pœnæ, & oculi gratiæ, i. cõsideratio suppliciorum, & consideratio gratiarũ. Primus oculus, s. suppliciorũ, deficit per pœnitentiam, qui. s. præuidens futura supplicia peccatorum (ne fit cum illis) gerẽdam annunciat pœnitentiam, & agit. Demonstrat hunc oculum Ioannes Baptista, dicẽs, Generatio uiperarum, quis uobis ostendit fugere ab ira futura, Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ. Ad Ioannis ergo baptismũ ueniebant, qui habebant oculum suppliciorum, ad Christi autem baptismũ ueniunt qui hñt oculũ gratiarũ. Hic oculus est, quẽ dominicæ passionis vmbra tuetur, & protegit. Et im-

Oculi quomodo deficiũt in Christum.

Gregor. 31. mor. cap. 9.

Rom. 8.

Oculus interior duplex.

Luca 3.

imperfectæ animæ est oculus suppliciorum, perfectæ autem, oculus gratiarum. Quia imperfecta peccati tantummodo iudicium declinare desiderat: perfecta verò meritum regni cœlestis acquirere præsumit.

2197 *Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me.*

OStendit hic quartum, s. q consideratio iudicij nobis acquirit peccatorum veniam. Si enim (vt dictum est) consideratio vltimi iudicij inducit homines ad pœnitentiam, & veræ pœnitentiæ non denegatur venia, vt habetur de pœnit. distinct. 1. minor. consequens est, q ipsa consideratio pœnitenti acquirat veniam à Deo, & misericordiam: Et hoc est q Psal. hic illud iudicium præuidens, à Deo veniã postulat & misericordiam: d. *Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam.* Non vtiq; secundum iustitiã meam. *Et iustificationes tuas doce me.* Illas proculdubio, s. quibus Deus facit iustos: nõ ipsi se. Iustificationes ergo Dei appellat omnia illa, quibus mediãtibus, Deus peccatores iustificat: sicut sunt sacramenta, vt baptismus, pœnitentia, vel et mãdata nouæ legis. Et aduerte, q hic iste duo postulat, s. misericordiã sibi deferri, & iustitiam edoceri. Primò misericordiam postulat: d. *Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam.* Non iustitiã petit, sed gratiã. Vnde hic ait Ambr. Non enim iustitiam petit: sed misericordiam. Vnde alibi dicit, Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur, &c. Etenim nostrorum conscij peccatorum, misericordiam magis petere Dei nostri, quàm iustitiam implorare debemus. Alia veniam largitur, alia examen impertit. Quæ enim spes hominibus potest esse certandi apud eum quem occulta non fallunt, quem latere peccata non possunt? Et ideo sciens eius potentiam, qui hominem non timeret, ait, Tibi soli peccaui. Non potest hoc iustus negare, quia nemo sine peccato. Non potest rex, quia etsi leges in potestate habet, vt impune delinquat, Deo tamen subditus est: immo plus debet ipse, cui plus commissum est. Hic ergo non iustitiam, sed misericordiam petit; dicens, *Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam*, quia, etsi quid boni feci: tamen plura debeo, quasi seruus. Nemo vno facto seruus absoluitur. Ergo, cum fecerimus quod nobis imperatum est, non statim nos exaltare debemus: sed magis humiliari, quia non statim si aliquid fecimus, impleuimus omnia ser uitutis obsequia. Quis tanta naturæ munera, vitæ, salutisque seruatæ, diuina beneficia digno possit æquari seruitio? Quis potest soluere totum, quod accepit? Quæ omnia Psalm. considerans, non iustitiam à Deo sibi fieri, sed misericordiam postulat humiliter: dicens, *Fac cũ seruo tuo secundum misericordiam tuam.* Secundò postulat iustificationes edoceri: dicens, *Et iustificationes tuas doce me.* Vbi aduertendum, quòd duplex est doctrina: scilicet speculatiua, & practica. Speculatiua tendit ad scire: sed practica ad operari bonum, quod scitur. Speculatiua sine practica nihil proficit ad salutem: quinimmo culpam auget. Quis enim plura bona nouit quàm diabolus, qui subtilitate intellectus viget, & longam temporum experientiam habet? Et, quia non secundum scientiam operatur, quid sibi proficit scire? Sed scire practicum, quod scilicet bonum, quod nouit, operatur: apud Deum mercedem acquirit. Vnde dicit Apostolus Iac. 4. Scienti bonum, & non operanti, peccatum est illi. De hoc vide versic. 839. Postulat ergo iste doceri à Deo, non quidem solum speculatiuè, sed practicè magis. Quod satis notat, cum hic se seruum nominat, quia seruus magis ordinatur ad opus, quàm ad scire. Vel aliter, illum Deus iustificationes suas docet, cũ in aduersis tribuit patientiam veram, per quam patiens iustificatur, vide supra vers. 2145. Vel aliter: hic petit edoceri iustificationes Dei, quibus scilicet ipse Deus iustificatur à nobis. De quibus vide ver. 2190.

Misericordiã, & gratiam petere debemus, nõ iustitiã.

Psal. 142.

Psal. 50.

Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua. 2198

HIc ostendit quintum, scilicet quòd consideratio diuini iudicij dat humilibus mandatorum sapientiam. Cum enim

enim (vt dictum est) talis consideratio ducat hominem ad veram pœnitentiam, in qua nullus potest esse, nisi à proposito obseruet diuina mandata, quæ nullus facere potest, nisi illa cognoscat: ideo consequens est, vt etiam illorum nobis conferat notitiam. Et hoc est, quod hic Psalm. postulat: dicens, *Seruus tuus ego sum*, &c. Quia enim vera scientia per humilitatem, & obseruationem præceptorum acquiritur (vt dictũ est vers. 2177.) ideo vt facilius in hoc exaudiatur suam humilitatem præmittit: dicens, *Seruus tuus sum ego: da mihi intellectum*, &c. O petitio iterãda sæpius immo nunquam intermittenda, vt intellectum à Deo nobis dari postulemus. Vnde hic ait August. Nunquam intermittenda est ista petitio. Non enim sufficit accepisse intellectum, & Dei mandata didicisse, nisi semper accipiatur, & quodammodo semper bibatur de fonte lucis æternæ. Mandatorum enim Dei quanto quisque fit intelligentior, tanto magis sciunt. Dicit ergo, *Seruus tuus sum ego*, &c. O quàm felix, quàm rarus est ille, qui Deo verè dicere potest, *Seruus tuus sum ego*, &c. vide versicu. 2167. A Deo petit intellectum sibi dari, quia intellectus donum Dei est, quod solum humilibus datur. Vnde hic ait Ambr. *Seruus tuus sum*, &c. Intellectus, spirituale munus est. Et ideo quod Dei est à domino postulatur. Nec quasi extraneus poscit, qui se seruum esse confitetur. Bene autem ait, *Seruus tuus sum*. Seruus enim voluntatem domini sui facit. Seruus quærit seruitutis stipendia: remunerationem nõ quærit. Seruus domini non potest idem esse seruus peccati. Et ideo intellectum sibi dari poscit, vt possit cohibere peccatum. Habebat quidem intellectum, sed, ne redundare sibi crederet, vberiorem requirit. Est autem intellectus naturę: est etiam intellectus non bonus. Ideo Salomon ait, Intellectus bonus dat grãtiam. Nam, si omnis intellectus bonus esset, non opus fuisset additamento, Iure ergo gratiam domini sui quærit. Aliter homo scire non potest secreta domini, nisi intellectus spiritualis munus acceperit: quia, nisi dominus notum fecerit hominibus mysterium suum, sciri non poterit. Sed intellectus bonus, om-

Intellectus postulari debet semper à Deo.

Seruus Dei quis est.

Intellectus duplex, bonus, & malus.

A nibus facientibus eum. Et attende hic mirabilia iudicia Dei. Nam sæpe vni datur intellectus ad cognoscendum diuina mandata, sed voluntatem faciendi, quod nouit, non habet. Alteri autem ecõtrario, datur voluntas faciendi, quod debet, sed intellectum ad illud cognoscendum non habet. Et causam huius, atque casum ponit Gregor. super illo verbo Iob 5. Bibent sitientes diuitias eius: dicens, Sæpe stultus habet interni fontis liquorem: sed non bibit, quia ingenium quippe intelligentiæ accepit: sed tamen veritatis sententias cognosce

B re legendo contemnit. Scit quia intelligere studendo præualeat, sed ab omni doctrinæ studio fastidiosus cessat. Diuitiæ quoque mentis sunt verba sacræ lectionis. Sed has diuitias stultus oculis aspicit, & in ornamenti sui vsum minimè assumit, quia verba legis audiens, magna quidem considerat sed ad comprehendenda hæc, nullo studio amoris elaborat. At contra alius sitim habet: sed intellectum non habet. Amor ad meditandum pertrahit: sed sensus hebetudo contradicit. Et infra dicit, Sed his auditis, quęstio nostro cordi suboritur, cur

C vel negligenti intelligentiæ donum tribuitur, vel fastidiosus quisque sensus sui tarditate præpeditur? Ad quam respondetur, Idcirco enim sæpe & desidiosus ingenium accipit, vt de negligentia iustius puniatur: quia, quod sine labore scire potuit, scire contempsit. Et idcirco nonnunquam studiosus tarditate intellectus premitur, vt eo maiora pręmia retributionis inueniat, quo magis in studio inuentionis elaborat. Sic ergo studioso ad præmia tarditas itellectus proficit, & desidioso velocitas intellectus ad supplicium crescit.

Intellectus datur quãdoque sine voluntate, & econtrario. Greg 6. mor. cap. 4. Ioan. 5.

Greg. ibi.

Quæstio.

D

Tempus faciendi, domine: dissipauerunt legem tuam. 2199

HIc ostendit sextum, scilicet quòd consideratio iudicij, præuaricatorum arguit malitiam, quia scilicet in iudicio omnia arguent, & accusabunt peccatores, quòd in tempore præsentis vitæ, quod, scilicet est tempus faciendi, sicut post iudicium erit tempus secũdum facta recipiendi, ipsi noluerunt facere

secundum legem Dei, sed illam dissipauerunt: idest, eam contempserunt. Et hoc est quod in iudicio sancti de peccatoribus Deo dicent, *Tempus faciendi*: idest, quādo erat tempus faciendi, ipsi dissipauerunt legem tuam. Vel aliter, vbi sciēdum, q ibi magis est succurrendum, vbi maius cernitur periculum. Et ideo Christus tunc venire voluit in mundū, quando dominium diaboli magis vidit dilatatum, vt ostendit Petrus Rau. super illo, Cum natus esset Iesus, &c. dicens, Quid est quòd tempore regis nefandi Deus descendit ad terras, miscetur diuinitas carni, fit terreno corpori cœleste commercium? Quid est? Et quando rex verus expulsurus tyrannum, vindicaturus patriam, libertatem redditurus aduenit: Herodes alienæ gentis, gentis Iudæorum regnum inuasit, libertatem sustulit, profanauit sancta, quicquid erat cultus, quicquid erat ordinis, aboleuit? Meritò ergo genti sanctæ, quia humana defecerant, diuina succurrunt. Et eo tēpore adest Deus ipsi, cui homo deerat. Hoc ergo erat domino tempus faciendi: idest, implēdi promissum incarnationis, quando scilicet ex toto lex diuina erat dissipata, quia ipsius obseruator nullus erat. Et hoc est, quòd Christi petens incarnationem, dicit. *Tempus faciendi, domine*: idest, faciendi verbum incarnari. Et rationem subdit, *Quia dissipauerunt legem tuam*, Istud est illud tempus Christi incarnationis, de quo dicitur Psal. 101. Tu exurgens, domine, misereberis Sion, quia tempus miserēdi eius, quoniam venit tempus. Et istum intellectum hic ponit August. dicens, Hoc faciendi domino tempus quid est, nisi gratia, quæ fuit in Christo suo tempore reuelata? De quo tempore ait Apostolus, Cum autē venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. Sed quid est, quòd tanquam volens ostendere domino esset tempus faciendi, continuò subiunxit, *dissipauerunt legem tuam*: velut propterea tempus esset faciendi domino, quia eius legem dissipauerunt superbi? Quid est ergo, *dissipauerunt legem tuam*: nisi præuaricationis iniquitate, eius integritatem non custodierunt? Oportebat ergo, vt superbis præuaricatoribus lex daretur, qua præuaricata, quicunque compuncti humiliarentur? non tamen per legem, sed per fidem ad subuenientem currerent gratiam. Dissipata ergo lege, tempus fuit, vt per vnigenitum filium Dei misericordia mitteretur. Consimilem expositionem hic ponit Ambros. dicens, *Tempus faciendi, domine*, &c. Bene ait tēpus faciendi esse. Est enim tempus faciēdi, & tempus loquendi: tempus loquendi, & præcipiendi, est tempus legis. sed tempus faciendi, tempus gratiæ, vt, quia legis facta est præuaricatio, venit legis finis, & cōsummatio eius, & plenitudo dominus Iesus, qui donet hominibus omnia debita, & aboleto chirographo debitorum, absoluat omnes, & liberet peccatores. Tempus est ergo faciendi: vt, si ingrauescente ægritudine alicuius incōmodi, curras ad medicū, vt citius veniat, ne postea subuenire non possit. Medicus enim tunc amplius desideratur, cum grauius incubuerit ægritudo languenti. Ergo cum videret in spiritu sancto propheta præuaricationes populi, luxuriam, delicias, dolos, fraudes, auaritiam, temulentiam: quasi pro nobis interueniens currit ad Christum, quem solum sciebat satis subuenire posse peccatis: vrget vt veniat, nec patitur fieri moras. *Tempus* (inquit) *faciendi, domine*. Hoc est, tempus est tibi, dñe, faciendi. Sed quid faciēdi? vt pro nobis crucem ascendas, mortē subeas: totus in periculum mundus vrgetur. Veni ergo, vt tollas peccata mundi, veni vita moriētibus, veni resurrectiō iam sepulti. Cæcus erat omnis populus, proprium non videbat auctorem. Claudus erat mundus, & titubante vestigio fidei fluctuabat. Videns ergo hęc propheta, dicit ad Christū, *Tempus faciendi, domine*: nō iubendi, sed faciendi, quia non legatus, non nuncius, sed dñs saluaturus erat populum suū. Et ille quidem tēpus sciebat, & non differebat: sed nos nesciebamus quo melius tempore subueniret. An fortasse vult à nobis admoneri, vult rogari? imò si rogatus fuerit, & ante tēpus venit. Omnia Deus tempora fecit. Quicquid facit, nō est extra debitū tempus: sed totum opportunum est q fecerit: & in tēpore suo aduenit. Omne. n. tēpus opportunū est saluti: nihil præposterū pro salute periclitātiū. Sed expectare volebat adhuc synagogæ correctionē. Iu-

Matth. 2.

Tempus faciendi fuit tempus incarnationis

Galat. 4.

Rom. 10.

Iudæis cito uenit, opportunè gẽtibus. Cito uenit perituris, opportunè credituris.

1200 *Ideo dilexi mandata tua super aurum, & topazion.*

POnit hic septimum, s. q consideratio ultimi iudicij dat nobis mandatorũ Dei complacentiam. Si.n. (ut dictũ est) disponit nos ad ueram pœnitentiã, quæ non pôt haberi sine uera obedientia mãdatorum, quæ solum tunc est Deo placens, qñ fit amore iustitiæ, non timore pœnæ: consequens est, q nobis inducat dilectionem diuinorum mandatorum. Et hoc est, q ex cõsideratione ultimi iudicij, ad amorem diuinorum præceptorum inclinatus d. *Ideo dilexi mandata tua*, &c. Per hoc.n. Psal. præuidens legẽ nouam æterna promittere, non temporalia: amore esse facienda, nõ timore: uult dare drĩam inter legem Mosaicã, & euãgelicam, quia lex Mosaica timore seruabatur pœnarũ: sed lex noua, amore præmiorum. Quod fecit Christus sua incarnatione, & passione: quia, ostensa nobis tãta dilectione, q pro nobis Deus factus est homo: dñs, seruus: immortalis, mortalis: & tandem pro nobis crucem sustinuit, & mortem, Et nos mouemur, & ad eius amorem, & ad mandata eius seruãda, non tam timore pœnarum q̃ amore iustitiæ. Et hoc est, quod ait Apostolus, Diligamus Deum, qm ipse prior dilexit nos. Et hoc est q ait psal. *Ideo dilexi*, &c. Et tunc ly *ideo* notat motiuum dilectionis ex dilectione Christi. *Ideo dilexi mandata tua super aurum*, &c. Quasi dicat, In lege antiqua seruabantur mandata spe præmiorum temporalium: in noua aũt spe æternorum, quę excedunt omne aurum, & lapidem preciosum. Et istum intellectum hic notat Aug dicens, Id agit gratia Christi, ut per dilectionẽ implean tur mandata Dei, quæ timore non poterant. Per gratiam.n. Christi diffunditur caritas in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Propter q Apostolus dicit, q plenitudo legis est caritas. Ideo aũt dicit *super aurum, & topazion*. Et hoc in alio Psal. legitur, Super aurum, & lapidem preciosum multum. Topazion quippe lapidem perhibent preciosum esse multum. In testa-

Lex noua est amoris, sed antiqua timoris.

1. Ioan.4.

Matth.5.

Rom.13.

Psal.18.

Topazion.

2. Cor.3.

A mento aũt ueteri latentem gratiam tanquam uelo interposito, non intelligẽtes quod significabatur, pp mercedem terrenam, atq; carnalem Dei mandata facere conabantur. Neq; faciebant, quia nõ ipsa, sed aliud diligebãt: Vnde illa non erant opera uolentiũ, sed opera potius inuitorum. Cũ uerò ipsa mandata diligũtur super aurum, & lapidẽ preciosum multum, omnis pro ipsis mãdatis terrena uilis est merces: nec ulla ex parte cõparantur quæcunq; alia hominis bona his bonis, quibus ipse homo fit bonus. Vel aliter, ut per mandata Dei intelligamus B opera nostræ redemptionis, quæ Deus Christo implenda mãdauit, ut fuit Christi passio, crucifixio, resurrectio, & huius modi, quæ Christus tanquam mandata perficienda accepit à patre. De quibus dicit ipse Christus, Ipse mãdatum mihi dedit, & scio quia mandatum eius uita æterna est. Quod ideo sic dicit, quia fuerũt nobis causa uitæ æternę. Vnde Christus ait de his, Sicut mandatum dedit mi hi pater, sic facio: qñ.s. factus est obediẽs patri usq; ad mortem crucis. Et de istis mãdatis Christo datis, & per ipsum adimpletis Christo hic ait Ps. *Ideo dilexi mandata tua*, &c. Ista est intentio Ambr. hic C dicentis, Lex annunciatrix Christi est spem futurorũ bonorum deferẽs. Exẽplificat. Mandatum.n. dñi erat in lege. Attẽde tibi, ne derelinquas Leuitẽ per omne tempus, quo uixeris super terram. Quis est iste Leuites? Intelliges, si consideres quis sit ille, qui uenit ministrare, qui est sacerdos in æternũ. Sic ergo mandata Dei habent redemptionis futuræ indicia, resurrectionis insignia. Ideo super aurum, & topazion memorat dilecta sibi esse mandata. Quid enim hac salute gratius? quid resurrectione preciosius? D Ideo ait, *super aurum, & topazion*: idest, dilexi opera redemptionis super sapientiam operationis cœlestis, & mundanæ constitutionis, & super ornamenta solis, & lunæ stellarumq; preciosa ornamenta dilexi obedientiam dominicæ passionis. Plus enim redimendo mihi contulit, quàm creando. Tunc enim sine sensu natus sum, nunc cum uoluntate seruatus. Sed non quicunq; dicere pôt Deo, *Dilexi mandata tua super aurum, & topazion*. Nõ hoc dicere pôt auarus, qui auro in-

Mãdatum Dei est passio Christi.

Ioan.14.

Lex Christũ figurat.

inhiat, ornamenta desiderat. Sed ille hoc potest dicere, qui cum Petro dicere potest, Argentum & aurum non est mihi: quoniam illud non requiro: quoniam nihil mihi aurum prodest, præceptum autem, & mandatũ cœleste me redemit. De dilectione mandatorum Dei super aurum, &c. vide ver. 262. Vel aliter, vt per aurum intelligatur sapiẽtia fidelis, quæ exemplum credendo cognoscit, uide ver. 1178. Per topazion verò intellige ecclesiam: vide ver. 862. Et ista duo nobis fluxerunt ex mandatis passionis Christi. Ab illa enim generatum est aurũ fidei, & topazius, idest, ecclesia, quæ fluxit de latere Christi dormientis in cruce. Quia igitur illa mandata Christo data habuerũt efficaciam super aurum, & topazion: idest, ad formandam fidẽ, & ecclesiam: ideo meritò sunt diligẽda, vt sit sensus, *Dilexi mandata tua*, s. tuæ passionis. Et si quæras causam: respondet, Ideo, quia super aurum, & topazion suam habent efficaciam.

Act. 6.

2201 *Propterea ad omnia mandata tua dirigebar: omnem viam iniquam odio habui.*

HIc ostendit octauum, scilicet quòd consideratio vltimi iudicij, vitiorũ omnium inducit displicentiã. Qui enim sententiam contra malos in iudicio dandã vitare desiderat, ac suam pro nobis dandã adipisci: necesse est vt omnem viã iniquam fugiat, & hic secundũ Dei mandata dirigatur. Quod considerans Psal. dicit, *Propterea* (idest, vt euadam sententiam contra malos, & in sententia pro bonis sim inclusus,) *ad omnia mandata tua dirigebar*, &c. Aduerte autem, quòd iste textus secundum August. & Ambr. non dicit ad omnia mandata tua dirigebar: sed dicit *ad omnia mandata tua corrigebar:* idest, ad omnia mandata tua intentus corrigebar à vitijs. Vbi nota, quod timor non corrigit animum, sed solum actum extrinsecum reprimit. Amor autem actum interiorem statim euellit: quia non pœnam timet, sed offensam. Vnde hic Ambros. dicit, Meritò corrigebatur, vel dirigebatur, qui diligebat. Charitas enim multitudinẽ operit peccatorum. Et qui diligit, corrigitur, qui

Corrigit charitas: sed timor comprimit.

E autem nõ diligit, comprimitur ne faciat malum, quod vult: sed nõn dirigitur. Corrigitur autem solum, vel dirigitur, non qui sic vnum vitium odit, vt aliud diligat: sed qui simul omnia vitia odit. Qui enim offenderit in vno, factus est omnium reus. Qui ergo ad mandata dirigitur, necesse est, vt omnia vitia habeat odio. Sic enim dixit superius, *A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis*. Et hoc ideo dicit, quia multi aliqua vitia odiũt, sed ad alia tendunt, vt puta, multi, odiunt luxuriã, qui auaritiam sequuntur, & econtrario.
F Multi odiunt rapinam, qui vana gloria delectantur. Et ideo vt ostendat Psal. quòd ad veram directionem vel correctionem requiritur omnium insimul vitiorum odium: dicit, *Omnem viam iniquam odio habui*. Vnde Ambros hic ait, Ad omnia præcepta domini corrigitur, qui omnem viam odit iniquitatis. Nam nisi omnem viam iniquitatis oderis, non poteris in omnibus mandatis Dei corrigi. Potest enim fieri, vt aliquis temperetur à crudelitatis errore, lubrico tamen deceptus amore meretricis, & semitas iuuenilis incontinentiæ in
G gressus, impressum semel nequeat reuocare vestigium. Multos enim vitia blandiora decipiũt, quos tristis, & seuera ceu delitas peruertere non potest: sed iuuẽtus ad amorem liberior, ad lapsum incautior, ad infirmitatẽ fragilior, ad correctionem durior est. Alius se restringit à luxuria, sed auaritiæ cupiditate rotatur. Plerunq; enim peccata huiusmodi sunt, vt, si alterum declines, incurras alterum. Odisti luxuriam quasi frugi, sed frugalitatis studio habendi cupiditas frequenter irrepit. Sunt qui metuentes aliquid proprio minuere de censu, etiam
H inopi sumptum negent, & misericordiã putent detrimentum. Sunt qui degenerem vitantes ignobilitatem, flabro secularis ambitionis agitẽtur. Et sicut quassatæ arundines huc, atq; illuc ferantur incerti. Sunt etiam, qui, dum malorum suorum sectam sequuntur, vel indigna conuersatione contenti, ne errores quidem patrios æstiment declinandos, vt fide vitandam perfidiam non arbitrẽtur. Cum in melius mutare propositum, nõ leuitas, sed virtus, neq; culpa, sed gratia sit.

Peccatum unũ fugiẽs in aliud incidit.

Iuuentutis cõditiones.

Malũ mutare propositum, virtus est.

sit. Sed qui omnē viam iniquitatis odit, ad vniuersa corrigitur & emendatur. Et bene posuit, *viam iniquitatis*. Ille enim facilius iniquitatē declinat, qui uias eius non fuerit ingressus. Quid autē propriè sit dirigere, uide supra ver. 1047.

2202 **M***Irabilia testimonia tua, dñe ideo scrutata est anima mea.*

HIc incipit decimusseptimus octonarius: cui pro titulo pręponitur decimaseptima litera alphabeti Hebręorū, quæ est Phe. Quæ meritò huic octonario præponitur, siue præmittitur. Nā Phe interpretatur Errauit. Duplex aūt populus errauit, s. populus Iudæorum, legem sibi datam transgrediendo, & populus gentium, cultum Deo debitum, dæmonibus, & idolis exhibendo. Vnde pręuidebat propheta Christum venturum pro emendatione vtriusq; dicti erroris. Sed, quia expectanti omne tempus quātumcunq; paruum, longum vr: ideo hic Psal. hanc tarditatem deplorat, accelerationem desiderans. Ingratitudo.n. populi Iudæorum hanc tarditatem exigebat, vt, sicut ipsi Deum audire nolebant, ita ipsi orantes non exaudirētur à Deo. Vnde Hieremias Thren. 1. sub hac litera dicit, Expandit Sion manus suas, non est, qui consoletur eam. Dignam itaq; remunerationem recipit, vt, quæ Deum expādentem manus audire neglexit, & sub alas eius succedere: ipsa postea expanderet manus, & consolantem inuenire non posset. Nam, etsi ante aduentum D. Hieremias captiuitatem Iudæorum illatam à Babylonijs deflere videatur: tñ prophetico spiritu magis istam captiuitatem præuidens, qua Iudæi à fide Christi alienati, à diabolo captiui detinētur, deplorat. Nulla.n. patria verior quàm fides quæ eos, qui longè erant, propè esse fecit. Et aduenas, atq; peregrinos supernæ ciuitatis ciues efficit: sicut scriptum est, Ergo iam non estis hospites, & aduenæ, sed ciues sanctorum. & domestici Dei. Hanc ergo peregrinationem, & captiuitatem, qua Iudæi alieni à fide Christi sunt effecti, & ipsorum errorem hic Psal. plangit. Vnde lacrymabilis est series huius octonarij. Vnde hic clamās Psal. ait, Aspice in me, & miserere mei: faciem tuam illumina super seruū tuū. Ad hoc scilicet, vt populo, qui errando erat in vmbra mortis, cœlestis misericordiæ lumen oriretur, quo ab infidelitatis errore reduceretur ad fidem. Ex quibus apparet, q huic octonario pro titulo meritò præponitur litera Phe, quæ errauit interpretatur, quia hic de errore vtriusque populi agitur. In isto ergo octonario Psal. plangendo errorem vtriusq; populi, docet quō ab errore ad veritaté redire debet. Ad quod agendum octo requiruntur, secundū quæ iste octonarius, diuiditur. Quilibet.n. ab errore ad veritatem redire cupiens, octo debet facere scilicet primò legem Dei attente debet legere, in principio, secundò Christum in lege promissum credere: ibi, *Declaratio*: tertiò Christi gratiam corde debet petere: ibi, *Os meum*: quartò Christo, non sibi, se debet committere: ibi, *Aspice*: quintò post Christum ducem votis debet pergere: ibi, *Gressus*: sextò malis persequentibus non debet cedere: ibi, *Redime*: septimò intellectum iugo fidei debet subdere: ibi, *Faciem tuam*: Octauò errata cognita debet plangere: ibi, *Exitus*. Quantum ad primum, talis primò legem Dei assiduè debet legere. Fundamentū.n. omnis bonæ nostræ actionis est scriptura sacra, qa omnis bona actio stat in conformando uoluntatem nostrā uoluntati diuinæ, quod facere à proposito nullus pōt, nisi Dei cognoscat uoluntatem, quam sacra scriptura nobis ostendit. Vnde Greg. dicit, Sicut bene obsequentes famuli dominorum suorū uultibus semper intenti sunt, ut ea, quæ præceperint, festinè audiant, & implere contendant, sic iustorum mentes per intentionem suam omnipotenti dño semper assistūt, atq; in scriptura quasi in os eius intuentur, ut, quia per eam Deus loquitur omne quod uult, tanto à uoluntate eius non discrepant, quanto eandem uoluntatē illius in eius eloquio agnoscūt. Volens ergo ab errore conuerti, primò scripturam sacram meditetur, quæ Dei uoluntatem ostendit. Et hoc notans Psaltes, d. *Mirabilia testimonia tua*, &c. Per testimonia ergo Dei accipe scripturas sacras, quæ testimonium sibi de Deo reddunt, ut puta, q Deus æternus, q Deus bonus, q Deus iustus, q Deus est misericors,

Marginal notes: Phe — Ephes. 2. — *Scriptura docet Dei voluntatē.* — *Gregor. 16. mor. ca. 17.* — section letters A, B, C, D.

ricos,& huiusmodi, quæ dñr mirabilia testimonia,quia miranda Dei nobis ostẽdunt opera. Vel aliter,vt per testimonia Dei mirabilia intelligantur creaturæ à Deo factæ,quæ reddunt testimoniũ bonitatis eius: quas scrutari, & meditari debemus,vt per illas creatorem illarum cognoscamus,& cognitum laudemus. Et istum intellectum ponit hic August. d. *Mirabilia testimonia tua*, &c. Quis.n.enumerare põt testimonia Dei,cœlum,terram,& visibilia,& inuisibilia opera eius, quæ omnia dñt quodammodo testimonium bonitatis,& magnitudinis eius? & ipse cursus frequens, vsitatusq́; naturæ. Quamuis mortalibus consuetudine viluerint,tñ si pius considerator aduertat, omnia testimonium perhibẽt creatori. Quid aũt hoc est, quod non sit mirabile,si vnumquodque non vsu,sed ratione metiatur? Si verò tanquam sub vnius cõtemplationis aspectu audeamus cuncta cõtueri,nonne fit in nobis,quod ait propheta? Consideraui opera tua, & expaui. Et tñ Psaltes non ista rerum admiratione perterritus,sed eã potius dixit esse causam,cur ea debuerit scrutari,q̃a mira sunt. Cum.n.dixisset, *Mirabilia testimonia tua*: secutus adiunxit, *Ideo scrutata est ea anima mea.* Quanto.n.res est mirabilior,tanto maiori perscrutatione indiget vt cognoscatur. Sed hic August. mouet dubium. Cum.n.scriptura dicat, Altiora te ne quæsieris,& fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ tibi præcepit dominus,cogita semper,quomodo ergo iste ista mirabilia Dei scrutari est ausus? Et respondet,Nonne mandata Dei sunt alta,& mirabilia, tamen semper sunt p̃scrutanda? Vult ergo dicere, q̃ illa auctoritas, Altiora te ne quæsieris, &c. intelligitur de illis, qui talia ad vanitatem inuestigare volunt, non de illis, qui humiliter illa volunt contemplari,vt ex illis Dei bonitatem,& potestatem cognoscant. Aliter potest exponi iste textus, vt per mirabilia Dei testimonia,illa opera Dei intelligantur,quæ nobis dant testimoniũ de Dei benignitate miranda erga peccatores,quibus faciliter veniam præbet. Cum in hoc octonario errantes ad fidem velit inducere: ideo ante omnia præmittit scrutanda Dei opera, quæ testificantur misericordiam eius. Et hũc

Testimoniũ dat benitatu Dei omnis creatura.

Abacuc. 3.

Quæstio. Mirabilia Dei opera scrutari quo modo liceat.

Testimonia Dei sunt opera, quib⁹ veniã peccatorib. præbet.

E intellectum hic habet Ambros. dicens, *Mirabilia testimonia tua*, &c. Moralis oratio: vt, quoniam eum puderet erroris, Deum tamen propriæ miserationis testimonijs conueniret. Hoc est ergo dicere, Non audeo leuare oculos ad te Deũ viuum: sed tu, domine,me ad sperandã veniam multis tuæ indulgentiæ testimonijs prouocasti. Nonne mirabilia testimonia tuæ pietatis in Abraham cum ne lapsu incuriæ iuuenilis offensus esset, vt Chaldęorum errore,patriam,cognationemque relinqueret,euocatum virtutis exercitijs erudisti? Cum Iudæorum po- F pulum à paternæ nobilitatis studio auersum, & viles escas Aegypti super diuina munera præferentem: non solum solidatis rubri maris fluctibus liberasti, verumetiam triumphis plurimis euexisti ad gloriam, & vberes terræ possessiones donasti? Ad quietem deductus,securitate te deseruit: te bellorum acerbitate depressus inuocauit, & vt iniurias tuas obliuisceretis, emeruit. Te Iesus Naue ducẽ sibi cęlestis militię venisse cognouit. Te populus triũphator,vt Madiã sibi dominaretur,offenderat: ad te,vt Madiã vinceretur,orauit. Dauid quoque in te G malignum fecit,qñ adulterium,& homicidium perpetrauit, qui confessione peccati, veniam reportauit. Pulcherrimus itaq; versiculus iste ad erroris veniã sperandam inducens. Vel aliter,vt per testimonia Dei sint ipsa martyria intellecta, vt dictum est ver. 2099. quæ dicũtur mirabilia,vt pro testimonio fidei dãdo,homo sponte pęnas,tormẽta,& ipsam mortem libenter acceptet. Et quia quanto sunt mirabiliora,& fortiora,maius pręmium merentur: ideo toto corde sunt meditanda,tota mente quærẽda. Et hoc est, q̃ dicit, *Mirabilia testimonia tua*: idest,martyria tua. Et iõ magni sunt p̃mijs H propter quod *scrutata est ea anima mea.*

Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. 2203

HIc ostendit secũdum,s. q̃ talis debet credere Christum in antiqua lege fuisse promissum. Si.n.populus Iudęorum errore deceptus vellet attendere legem,& prophetas,apertè cognosceret omnes figuras,& prophetias de Messia

Lex noua declarat antiquam.

sta promissa loquentes, in Christo fuisse impletas, quo ad tempus, quo ad locũ, quo ad modum, & huiusmodi. Quod satis apertè humilibus lex euangelica ostẽdit. Et hoc est, quod hic ait psal. *Declaratio sermonum tuorũ*, &c. Et hoc est quod Christus patri dicit. Matth. 11. Confiteor tibi domine pater, &c. & reuelasti ea paruulis. Et ad istum intellectum exponit hic gl. d. *Declaratio sermonum tuorum illuminat*, &c. i. noua lex illuminat, declarans figuras veteris legis, & pellens tenebras nostras. Sermones autem dicit, quos sancti prophetauerunt, vt. Ecce, virgo concipiet, & pariet, &c. huiusmodi, quorũ declaratio est aduentus Christi, & alia, quæ manifeste completa sunt in euãgelio, sicut prophetę prædixerũt. Et hęc declaratio dat intellectũ paruulis, i. humilibus. Noli ergo præsumere de te, soli enim paruuli illuminantur. Vnde dominus in euangelio ait, Confiteor tibi, domine pater, &c. Et alibi, Ego in iudiciũ veni in hunc mundum, vt qui non vident videant, & qui vident, cæci fiant. Vel aliter, vt per sermones domini intelligatur lex antiqua, quæ inspecta, & declarata dat intellectum paruulis, i. dat hominib. intellectum, vt fiant paruuli, & de seipsis non præsumant. Et ad istum intellectũ hunc passum exponit Aug. hic d. Quid est paruulus, nisi humilis, & infirmus? Noli ergo superbire, noli de tua, quæ nulla est, virtute præsumere. Et intelliges, quare sit à bono Deo, bona lex data, quæ tamẽ viuificare non posset. Ad hoc enim data est lex, vt te de magno paruulum faceret, vt te ad faciendam legẽ de tuo vires non habere monstraret. Ac sic opis indigens, & egenus ad gratiã confugeres, & clamares, Miserere mei domine, quoniam infirmus sum. Hoc ergo seruando intellexit hic paruulus, quod minimus Apostolorum Paulus (idest, paruulus) ostendit ideo datam legem, quæ viuificare non posset. Quia cõclusit scriptura omnia sub peccato; vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentib. Ita domine, ita fac misericors, domine, impera, quod non possit impleri, immo impera quod non, nisi per tuam gratiã possit impleri. Vt cum homines per suas vires id adimplere nequiuerint, omne os obstruatur, & nemo sibi magnus videa-

Matth. 11. *Esa. 7.* *Ioan. 9.* *Lex antiqua inducit humilitatẽ.* *Galat. 4.* *Psal. 6.* *Obligatur quis ad impossibile.* *Gal. 3.* *Rom. 5.*

A tur, &c. Vel aliter, vt per sermones Dei, intelligas miracula Christi, solo. n. sermone mortuos suscitabat, cæcos illuminabat, &c. Et declaratio istorum sermonum, i. manifestatio istorum miraculorũ, deducit nostrum intellectum, vt Iesum verum Messiã in lege promissum cognosceremus. Et hoc est, quod ait, *Declaratio sermonum tuorũ*, &c. Et ad istũ intellectũ exponit Amb. hic istum passum, d. *Declaratio sermonum tuorum*, &c. In euangelio cum Ioan. mitteret discipulos suos ad Iesum, dicebat, Tu es, qui venturus es? an alium expectamus? Resp. Iesus, cæcos videre, B claudos ambulare, surdos audire. Hoc. n. aduentus sui testimoniũ fore per Es. prophetam significauerat. Hæc ergo, quæ annunciauit per prophetas, in euangelio manifestauit. Et quæ ipse locutus est per prophetas, in euangelio ipse cõpleuit. Ipsius ergo sermo erat sermo propheticus, sicut scriptura habet. Audi, cœlum, & auribus percipe, terra, quoniam dominus locutus est. Intellectus ergo datus est etiam ijs, qui perfectum intellectum non habent, dum muti loquuntur, surdi audiunt, mortui resurgũt. His. n. signis intellectũ est ab ijs, qui rudes erãt C & adhuc quasi in cunabulis fidei cõstituti (vt erat populus nationum) ipsum venisse, qui expectabatur. Illuminat igitur fidei claritate, resurrectionis suæ gloria, diuinorum operum potestate, & intellectum dat paruulis. Quibus vtique paruulis, nisi de quibus in euangelio gratias agit patri, in eo quod ipse operabatur filius, ꝙ mysteria sua abscondisset à sapiẽtibus, & reuelasset paruulis? Ostẽdens citius plebem ex gentibus vel status inferioris viros, q̃ Scribas, & prĩcipes Iudęorũ, & diuites huius sæculi credituros. Idẽ alibi dr̃, ꝙ diuites eguerũt, & esurierũt, D pauper autẽ clamauit; & exauditus est.

Miraculis Christi illuminantur gentes. *Esa. 1.* *Esa. 1.* *Crediderũt facilius simplices quã sapientes.* *Psal. 33.*

Os meum aperui, & attraxi spiritum 2204
quia mandata tua desiderabam.

POnitur hic tertium, scilicet ꝙ talis Christi gratiam debet petere. Nullus enim de errore ad veritatem, de morte ad uitam, de malo ad bonum, sine spirituali Christi gratia potest conuerti. Vnde sicut quando quis de gratia cadit ad culpam, secundum nostrum modum intelligẽdi, prius est voluntatẽ deficere,

Gratia Dei præuenit.

quàm

quàm hominem Deus deserat, quamuis simul sint tempore. Sic per oppositum in conuersione de culpa ad gratiã prius, saltem ordine naturæ, est Deum cõuersionem eius facere, quàm ipsum conuerti. Sic .n. dicitur Hier. 31. Conuerte me, domine, & conuertar, postquam .n. conuertisti me, egi pœnitentiam. Qui ergo ab errore ad veritatem conuerti desiderat, prius gratiam Christi postulare debet. Et hoc est, quod hic ait psal. *Os meũ aperui, & attraxi spiritum*, &c. Os suum aperuit gratiam postulando, attraxit spiritum gratiam spiritus impetrando. Sed quia illius oratio nõ exauditur, nisi qui iusta postulat, qui Deo placita petit, iõ ostendit, ꝙ ideo acquisiuit gratiam, quia iusta per illa facere volebat, dicens, vt custodiam mandata tua. Et hunc intellectum hic ponit glos. quæ finaliter est Aug. d. *Os meum aperui*, &c. Quasi dicat, Cum desiderarem facere mandata, non erat mihi, vnde possem, ideo aperui os meum petendo, quærendo, pulsando. Aperui os meum confitendo, rationem applicando, & sitiens attraxi spiritum, i. exauditus, spiritus gratiam attraxi, s. auxi spiritum, quo Dei mãdata facere possem. Et hoc est dictum à simili illius, qui in æstu captat aurã. Vnde hic per os accipe os mentis, quod sub silentio ad Deũ clamat. Sicut Moyses cum taceret, non voce sed spiritu clamabat; ab hominibus non audiebatur, apud Deum personabat. Hoc ergo os, i. mentis introitus, aperitur, cum dicere volumus. Attrahit quis spiritũ, cũ Dei sermo firmo desiderio cõpletur. Aperuit ergo os infirmus, scilicet orando, desiderando, & attraxit spiritum validum, idest, virtutẽ faciendi mandata, quam per seipsum non habebat. Quid autem sit os isto modo aperire insinuat, quia nihil aliud est quã mẽte orare, quàm mente desiderare perficere Dei mandata. Vnde quasi seipsum exponendo, quid sit os aperire, subdit d. *Quia mandata tua desiderabam*. Hoc est ergo aperire os, quod desiderare. Et sic de ore cordis magis quàm de ore corporis ista sunt intelligenda. Et istum intellectum hic ponit Ambr. d. *Os meum aperui*, &c. Habemus in euangelio, ꝙ dñs Iesus aperuit os suum, cum legem daret. Sed ille os aperuit, vt alijs spiritum da-

Desiderio, & oratione spiritus acquiritur.

Matth. 7.

Os aperire est desiderare.

Matth. 5.

E ret sp. asit iste aperuit os suum, vt acciperet spiritum. Denique Iesus dicit, Accipite spiritum sanctum. Iesus dicit, Dilata os tuum, & implebo illud. Iesus homini d. Plenitudo .n. Christus est. Qui implet omnia, implet os suum, Aperiatur ergo os tuum, clamet os tuum ad dominũ, clamet os tuum etiam cũ taceat. Sicut & Moyses cum taceret voce, clamabat spiritu, ab hominibus non audiebatur, apud Deum personabat. Est .n. interioris clamor affectus, qui auditur de cęlo. Anna quoque, cum oraret, tacita clamabat, labia non mouebantur, & inte-
F rioris mentis pia voce excitabat Iesum. Denique cum affectu rediit, quæ cum silentio precabatur, quia clamabat in ea spiritus Dei, qui & tacentibus nobis clamat, Abba pater. Intellige ergo, ꝙ os sit verum cor. Habet os anima, quæ habet & membra. Hoc os aperi nõ solum Christo, sed etiam Christi discipulo, qui os suum Christo implendum præbuit. Et ideo dicit, Os nostrum patet ad vos, ò Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Ideo imitatores nos sui esse debere admonet, sicut ipse Christi est. Qui sanctior est, Christo aperuit os suum, qui in-
G ferior, Apostolo, &c.

Ioan. 20. *Psal. 80.* *1. Reg. 1.* *1. Cor. 6.*

Aspice in me, & miserere mei, secundum iudiciũ diligẽtium nomẽ tuũ. 2205

Ponit hic quartum, s. ꝙ talis seipsum Christo debet committere. Qui .n. hominem perditum tanto labore redemit, redemptum non libẽter amittit. Et ideo si te sibi committas, curam tui plenissime geret, audi ps. d. Iacta curam tuã in domino, & ipse te enutriet. Sic & nũc ps. seipsum Deo cõmittens ait, *Aspice in me, & miserere mei*, &c. Vbi nota ꝙ Deus
H aliquos diuersimodè videt, aliquos respicit ut saluet, aliquos videt vt damnet, vt ostendit Greg. d. Duob. aũt modis peccator à domino aspicitur, aut cũ à peccato conuertitur, aut cũ ex peccato punitur. De respectu .n. conuersionis dr, ꝙ respexit dominus Petrum; & recordatus Petrus, &c. fleuit amare. De aspectu aũt vltionis dicitur, Vultus autem domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Hic aũt ps. petit aspectũ non vltionis, sed miserationis, dicẽs,

Psal. 54. *Aspectus Dei duplex* *Greg. 22. mor. c. 6.* *Luc. 22.* *Psal. 33.*

Aspice

*Aspice in me, & miserere mei, secundum iu
dicium diligentium nomen tuum.* Hic ly
iudicium non refertur ad dil·gêtes Deû,
sic quòd sit eorum iudiciû, sed ad ipsum
Deum, vt sit iudicium Dei, quo se habet
ad illos, qui ipsum diligunt. Quod clarè
exponit hic Aug. d. *Respice, &c. diligentiû
nomen tuum*, idest, secundum iudicium,
quod in eos fecisti, qui diligunt nomen
tuum, quod iudiciû fuit, quoniam, ut di-
ligerent te, prius tu dilexisti eos. Sic
enim Ioannes Apostolus ait, Nos (in-
1. *Ioan.* 4. quit) diligamus Deum. Et ut uelut cau
sa quæreretur ab eo, quæ nos diligere fa
cit, adiunxit, Quoniam ipse prior dile-
xit nos. Accipit ergo hic aspectum Dei
gratiosum, non rigorosum, quo aspicit
malos. Vnde hic ait Ambr. Pulchre aût
cum dixisset, *Aspice in me*, adiunxit, *&
miserere mei*, quia respicit Deus etiam ali
quos iratus, ut quando aspexit super ca-
Exod. 14. stra Aegyptiorum, & ligatis axibus cur-
ruum, omnes eos deiecit in fluctus. Aspe
Gen. 19. xit et Sodomam, & Gomorrham, quarû
vtraque peccatorum suorum luitur ad
supplicium, diuinæ preciû soluit offen-
sæ. Scriptum est et. Qui respicit terram,
Psal. 103. & facit eam tremere. Econtra aût respe-
Gen. 4. xit dominus Abel, & munera eius, super
Cain autem, & munera eius nô aspexit.
Quo exasperatus Cain, parricidæ crimi
ne cruorem fratris effudit. Quid sit aût
aspicere Deum, euidentissime illo testi-
monio declaratur, quia respexit domi-
nus super filios pauperum, & non despe
Psal. 101. xit preces eorû. Oculus. n. dñi non asper
natur iustorû munera. Denique sic & nos
oculos nostros cû in aliquem ira nque-
mur, auertimus, quasi ipsum idignû aspe
ctu iudicemus, quem odeitmus affectu.

2206 *Gressus meos dirige secundum eloquiû
tuum, & non dominetur mei omnis
iniustitia.*

Hic ponit quintû, s. quòd talis post
Christum ducem uotis debet per
gere. Christus enim se nobis ducem tra-
didit omnium uirtutum, in se ostendens
exempla, q sequentes perueniremus ad
uitam, vt ostendit Greg. 1. dialogorum,
dicens, Redemptor noster per mortale
corpus omne, quod gessit, &c. Ideo di-
Ioan. 8. cebat nobis ipse, Ego sum lux mundi,

A qui sequitur me, non ambulat in tene-
bris. Et ideo hunc sequi, ab isto dirigi, &
deduci optat nunc Psal. dicens, *Gressus
meos dirige*, &c. In istis enim verbis Psal. *Charitate*
nihil aliud petit nisi quòd sic dirigatur, *et dilectiôe*
sic adiuuetur à domino, vt quod domi- *gressus mê-*
nus verbo faciendum præcepit, ipse ope *tis dirigun-*
re perficiat. Et hoc est quod dicit, *Gres- tur.*
sus meos dirige. Quod exponens August.
dicit, *Gressus meos dirige*, vbi quid aliud
petit, quàm, Rectum, & liberum me fac
secundum promissum tuum? Quanto
autem magis regnat in quocunque Dei
gratia, tanto minus ei dominatur iniqui
B tas. Quid ergo aliud petit, quam vt, do-
minante Deo, diligat Deû? Diligendo. n.
Deum, diligit seipsum, vt & diligere sa-
lubriter possit & proximum sicut seip-
sum. In quibus præceptis tota lex pen-
det, & prophetæ. Quid igitur orat dicês,
Gressus meos dirige, &c. nisi ut præcepta,
quæ Deus iubendo dedit, impleri faciat
adiuuando? Vel aliter, ille gressibus suæ
mentis claudicat, nec gressus habet mê-
tis directos, qui in temporalibus ueram
pacem existimat esse, qui peccatores trâ
quillitatem mentis credit habere. Sicut
de quibusdam alibi Psalm. dicit, Zelaui *Psal.* 72.
C super iniquos, pacem peccatorum ui-
dens. Sed talem claudicationem, talem
mentis errorem amoueri, & gressus ec-
clesiæ ad ueram pacem dirigi psalm. hic
orat, dicens, *Gressus meos dirige*. gressus
scilicet mentis, non corporis. Vnde hic
ait Ambr. Gressus pro affectibus animæ
accipiendos frequentibus scripturarum
testimonijs commonemur. Nâ quis pu-
tet Psalm. de pedum suorum corporali
gressu esse solicitum? Ille uerò ut san-
ctus mitæ suæ cursum dirigi gestiebat. Si *Peccator pa*
cut alibi scriptura testatur. d. A domino *cê nec quie*
diriguntur gressus uiri. Denique ps. uta- *tê habere po*
D mur testimonio, qui alibi. d. Paulo mi- *test.*
nus effusi sunt gressus mei, quia zelaui
in peccatoribus, pacem peccatorum ui-
dens. Animi itaque sui ostendit claudi-
casse vestigium, dum pacem peccatorû
putauit esse mirandam, uidentur quidê
habere tranquillitatem, uidentur quiete
frui, sed nô est quies, vbi animus inquie-
tus est, non est tranquillitas mentis, vbi
animus exagitatur obnoxiæ stimulis cô
scientiæ. Quô securitas, vbi diuersa û pu *Ioan.* 14.
gna est passionum, vbi côflictus grauium.
cogi-

cogitationum? Vnde dominus diffiniens E quid sit pacem habere, ait, Pacem meã relinquo vobis, pacem meam do vobis. Non sicut mũdus, ait, ego do vobis, ostẽdens pacem, quam mundus dat, veræ pacis gratiam non habere. Ideoque volẽs docere non in homine esse pacem, addidit, pacem meam relinquo vobis. Et iterum, pacem meam do vobis. Deniq; propheta dicebat, Pax pax, & vbi est pax? Manifestũ est igitur Psal. de titubatione dixisse suæ sententiæ, in qua animus non corpus titubabat gressu. Et ideo se à Deo nunc dirigi postulat, d. *Gressus meos*, &c. Vel per gressus intellige opera bona, F quibus gradimur ad Deum, quæ tamen quandoque sunt directa, quando propter Deum deuote fiunt, sed indirecta, quando propter aliud. In quibus tamen agendis multas patimur molestias, & tẽtationes, vt dirigantur in Deum, sicut patet de Abraham, & de Dauid, & de multis alijs, de quibus hic loquitur Ambr. dicẽs, Recte ps. petit gressus suos dirigi secũdum verbum Dei, vt fiant & ipsi speciosi, & à Dei non recedant amore, & non dominetur ei iniquitas, quam iure precauit. Sciebat enim & Abraham secundum præcepta domini gressus suos dirigentem, & appetitu speciosæ vxoris pudore tentatum, sed non confusum, & vnici immolatione filij postulata paternæ mentis pietate luctatum, sed coronatum. Dauid quoq; Absalon parricidio iniquitatis improbæ feralibus tentationibus appetitum hoc solo euasisse, q dirigens gressus suos secundum pietatem domini à paterno non recessit affectu intra se gemens crimen incestus, à se relegans odia parricidæ. Filius meus Absalõ filius meus, inquit, quis dabit mihi mortem pro te? memor naturæ pietatis, offensæ immemor, de quo autẽ quæsiuit, H puerne viuit? Et fortasse quærendũ sit, cur ante puerum dixit, quem postea filium nominauit? Cur non in vtroq; aut puerum dixit, aut filiũ? Si viueret, puer erat, quia parricidio petebat patrem. Nõ igitur pietatis nomen accipere debebat, sed infirmitatis, ideoque vir iustus, quod religionis fuit, tacuit, quod infirmitatis, aspersit. Vbi vero est mortuus, apud piũ patrem personæ crimen defecit, naturæ nomen remansit. Ex quibus apparet, q

Hier. 6.

Gressus sũt operanostra quæ charitate diriguntur.

Gen. 22.

2. Reg. 17.

2. Reg. 16.

2. Reg. 18.

Filius vel puer quis dicatur.

hic psal. petit gressus, idest motus animæ dirigi secundum iussa Dei, ne vitijs, vel aduersis, aut tentationibus seducantur. Vel aliter, quia gressus mentis proni sũt ad ambulandum per viam peccatorum, nisi adiuuẽtur à domino, ideo Dei adiutoriũ postulans d. *Dirige gressus meos*, &c. vide vers. 189. Vel aliter: Christus in præsenti vita in seipso omnis virtutis nobis dedit exemplum, & imitandum se à nobis prædixit. Sic igitur quid est Christo dicere, *Gressus meos dirige*, &c. nisi tu me tuorum exemplorum imitatorem fac esse? Et ad illum intellectũ loquitur Gregor. super illo verbo Iob 23. vestigia eius secutus est pes meus, dicens. Quasi nam que quidam gressus Dei sunt operationes eius, quibus bonus quisque malusq; regitur, in quibus iusti, iniustiq; suis ordinibus disponũtur, quibus quisque subiectus, ad meliora quotidie ducitur, & auersus, ad deteriora ruit. De quibus nimirũ gressibus propheta dicebat, Viderũt ingressus tuos Deus. Itaque cum virtutem longanimitatis, & pietatis Dei intuemur, & intuentes imitari contendimus, quid aliud quàm gressũum eius vestigia imitamur? Iam. n. per fidem apertè videmus quòd mediator Dei & hominũ benignus est ad tribuendum, humilis ad sustinendum, patiens ad exemplum præbẽdum. Cuius exemplum ps. sibi ad imitandum proponit; vt, quicquid in hac vita ageret, ad imitationis illius vestigia ligaret. Ideo orans d. *Gressus meos dirige*, &c.

Greg. 16. moral.

Gressus Dei dicuntur exempla virtutum nobis data.

Psal. 67.

Redime me à calumnijs hominum, vt custodiam mandata tua. 2207

POnit hic sextum, s. q talis debet malis persequentibus non cedere. Hostes. n. nostri, qui ad malum nos conantur impingere, si eis resistatur, superantur faciliter, si autem non resistatur, cõtinuè fortificamur, & victores efficiuntur. Iste ergo non petit ne calumnijs hominum impugnetur, quia scit illas esse ad probationem, vt augeatur meritum, sed hoc orat, ne illis succũbat, sed adiuuet à Deo, d. *Redime me à calumnijs*, &c. Quid sit calumnia vel calumniator, vide ver. 2195. Sed mirandum, cum calumnia sit falsi criminis impositio, q nullo modo nocere potest calumniato, sed solum

Calumnia quid sit.

calumnia-

calumniatori, sed magis proficit ad meritum, cur iste ab illis, Deo suppliciter se redimi petat? Et quid est redimi à calumnijs, nisi sic illas cum viribus nostris modificare, ne superando ad illicita trahant? Vnde hic ait Aug. *Redime me à calumnijs hominum*, &c. Si vera illi homines crimina obijciunt, non calumniantur, si falsa, quid est, quòd se redimi desiderat à calumnijs, idest, à criminibus falsis, quæ illi nocere non possunt? Crimen quippe falsum, quod est calumnia, reum non facit hominem, nisi apud iudicem. Vbi autem Deus iudex est, nullus falso crimine læditur, quia non cui obijcitur, sed potius obijcienti imputatur. Et respondet d. An hic ecclesiæ præsignatur oratio, & vniuersi populi Christiani qui redemptus est à calumnijs hominū, quibus exagitabantur vsquequaq; Christiani? Sed adhuc restat difficultas pro eo, quòd subditur, *vt custodiā mandata tua*, quasi inter ipsas calumnias quā sancti erant calumniati, & persecuti, nō possent seruare Dei mādata, propter quod iste deprecatur d. *Redime me*, &c. *Vt custodiā mandata tua*. Cum tn̄ certum sit quòd inter calumnias & tormenta sancti plenè custodierint mādata Dei. Et hoc dubium mouet Aug. & soluit dicens, Sed nunquid propterea mandata Dei custodit? Nonne inter ipsas calumnias quā feruebāt, multo gloriosius populus sanctus in tribulationibus, Dei mādata seruabat, cum ad perpetrandas impietates persecutoribus, non cedebat? Sed nimirum hoc est, *Redime me à calumnijs hominum, vt custodiā mandata tua*, i. tu age infuso spiritu tuo, ne me terroribus calumniæ hominum vindicent, & à tuis mandatis ad sua malefacta traducant. Si.n. hoc modo me ab eorum calumnijs, ne criminationes falsas quas obijciunt pertimescam, patientia donata redemeris, inter ipsas calumnias custodiam mandata tua. Vel aliter, vbi sciendum, quòd differentia est inter calumniam & tētationem. Nam calumnia grauior est tentatione. Tentatio solum ad malum conatur inducere, sed calumnia non solum ad malum trahit, verumetiam bene, & virtuosè gesta in malum peruertit, vnde calūniatus, aut tristitia, aut timore infamiæ, difficulter malo resistit. Et ideo ab ista necessitate se redi-

Detractio non nocet nisi detractori.

Calumnia grauior est tentatione.

A mi ps. precatur, vt liberè mandata Dei possit custodire, d. *Redime me*, &c. Et quātū ad hoc, hic ait Ambr. *Redime me*, &c. Non vnum genus est nostræ afflictionis, tentatio & calumnia. Sed tētatio leuior, calumnia grauior est. Siquidem tentatio potest esse sine calumnia, calumnia vero & in se tentationem habet. Est humana tētatio, quam ferre possumus, calumnia aūt grauis est. Et ideo dn̄s quæ sunt grauiora suscepit, & calumnijs appetitus, silentium detulit triumphale. Calumnia aūt eo grauior est, quia non solū falsa cōponit, verum ēt quæ piè gesta sunt deco-

B lorat, vt Ioseph nō solum adulterij obiectione tentatus est & incitamento sterilis illecebræ, verumēt tētatus calumnijs, composito elogio, quòd ipsum adulterium dominæ suæ inferre voluisset, comprehensusq; exuerit vestem, ne flandis indicium atque insigne teneretur. Cū vtiq; amictū iō fugiēs dereliquerit vt laqueos vim inferentis, & nexus illecebrosæ artis euaderet. Ipse ēt Dauid sensit quod timebat. Quibus.n. Saul regis calumnijs laborauit, perterritis omnibus allophylis impetū iussit, & singulari certamine summam belli, & totius certaminis pon-

C dus excepit, virtute sua solus cōe crimē refellēs, & totius retorquēs in hostē plebis opprobriū. Et tn̄ qa iuuēculæ dixerūt, Saul triūphauit in milib. & Dauid in decē milibus, gloria in inuidiā versa, cœpit odio vrgeri. Et vt de posteriorib. loquamur. Susanna bene sibi conscia erat. Duo presbyteri i senes falsum testimoniū deferebāt, numerus sacerdotū neci eius vocē afferebat, puellæ sola cōsciētia erat apud Deū libera. Deniq; hominū damnata iudicio, nutu absoluta est diuino. Iō ait ps. *Redime me à calumnijs hominū, vt custodiam mandata tua*. Qui.n. opprimiē

D calumnia, nō facilè pōt custodire mādata diuina. Tristitię necesse est plerūq; aut timori cedat, & affligatur, vel metu calumnię vel dolore. Ex quib. patet quòd plerūque calumnia vincit, q tētationē superare pōt. sic calūnia tētatione grauior est.

Gen. 39. — *1. Reg. 17.* — *1. Reg. 18.* — *Dan. 13.*

Faciem tuam illumina super seruum tuū, & doce me iustificationes tuas. 2208

Ostendit hic septimum, scilicet quòd talis debet intellectum suū iugo fidei subdere. Inuisibilia enim fidei

ratione

ratione naturali comprehendi non possunt, nec noster intellectus per se ad illa consurgere potest naturali lumine. Sed oportet captiuare intellectum per fidē, scilicet vt simpliciter credamus primæ veritati, quæ mysteria fidei nobis proponit esse credēda. Mentis n. humanæ acies inualida in tam excellenti luce non figitur, nisi per iustitiam fidei emundetur, vt dicit. Cum igitur fides sit quoddam lumen rationis à Deo nobis infusum, iō istud lumen fidei à Deo sibi dari ps. postulat, d. *Faciem tuam illumina super seruum tuum*, id est, lumen fidei inspira mihi. Vel aliter hic psal. postulat de lumine gloriæ. Diligēti enim alium, summam dilectionem generat aspectus mutuus. Et ad istum sensum hic loquitur Aug. d. *Illumina faciē tuam*, &c. i. manifesta subueniendo, præsentiam tuam. *Et doce me iustificationes tuas*. Doce (inquit) me vt faciam. Quod alibi euidentius dicit, Doce me vt faciā voluntatem tuam. Qui enim audiunt, licet memoria teneant, quod audiunt, nequaquam didicisse putandi sunt, si non faciunt, veritas namq; verbum est. Omnis namque (inquit) qui audiuit à patre & didicit, venit ad me, qui ergo non facit (id est non venit ad me) non didicit. Vel aliter, nam per faciem Dei Christus intelligit. vide vers. 150. 1374. 689. 844. Quid est ergo petere *faciem tuam illumina*, &c. nisi filium tuum in carnem visibiliter mitte, cuius præsentia illuminemur? Nam tempore legis omnia erant velata figuris. Sed per aduentum Christi omnia illuminata fuerunt. Vnde ad istū sensum hunc locum exponit Ambr. dicens, *Faciem tuam illumina*, &c. Illuminat dominus sanctos suos, & lucet in corde iustorum. Itaque cum sapiētem videris, cognosce ꝙ descendit super eū gloria Dei, illuminauit eius mentem scientiæ fulgore cognitionisq; diuinæ. Illuminauit etiam corporaliter faciem Moysi, & transfigurata est gloria vultus eius: quam videntes Iudæi trepidauerunt. Et ideo factum est vt Moyses velamen poneret super faciem suam, ne in eam filij Israel intenderent & perturbarentur. Simul declarabatur mysterium, quòd illud velamen, quod in facie Moysi corporaliter ponebatur, in cordibus Iudæorū mystice poneretur, eo ꝙ verām claritatem legis videre nō possent. Vultus. n. Moysi, fulgor est legis, fulgor verò legis non in litera, sed in intellectu est spirituali. Itaque, quamdiu vixit Moyses, & alloquebatur Iudæorum populum, velamen habebat in faciem suam. Mortuo autē Moyse, Iesus Naue iam non per velamen, sed facie reuelata presbyteros alloquebatur, & populum, & nemo trepidabat. Cū itaque & ipsi dixerit Deus, quòd cum ipso ita esset futurus, vt fuerat cum Moyse, & eum similiter illuminaret, gestorum vtique non vultus gloria, hoc significante spiritu sancto, ꝙ venturus esset Iesus verus, ad quem si quis cōuerteretur, & eum vellet audire, de corde suo velamen auferret, & reuelata facie, verum saluatorem videret. Deus ergo pater, qui in Moysi facie excæcauit populum Iudæorum, non malitia, sed æquitate. Ipsi enim sibi posuere uelamen, qui legem intelligere noluerunt. Hic itaque dominus illuminauit cor nationū in faciem Iesu Christi per eius aduentum. Quod euidenter Apostolico declaratur exemplo sicut scriptum est. Quoniam Deus qui dixit lumen resplendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in faciē Iesu Christi. Ideo ergo dicit Psal. ad dominum Iesum, *Faciem tuam illumina super seruum tuum*, quia faciem Christi uidere cupiebat, ut mens eius illuminari posset. Et secundum incarnationem potest accipi. Multi iusti, & prophetæ hoc cupierunt, sicut ipse dominus declarauit. Nec immerito faciem eius aduenientis ex uirgine quærebat uidere ut illuminaretur in corde, sicut illuminabantur & illi, qui dicebāt, Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cum aperiret nobis scripturas? Vel aliter, per faciem Dei intellige effectus suæ bonitatis, quā super nos illuminat, quando plenam sui notitiam communicat nobis. Vnde istū uersum exponens Ricardus ait, *Faciē tuam illumina super*, &c. In facie. n. omnes sensus corporei abundant. Suam ergo faciē domino ostendere, est plenam sui notitiā mentis eius oculis infundere. Quid est ergo, *Faciem tuam illumina*, &c. nisi Ostende mihi sapientiam tuam, ne errē, misericordiam, ne desperem, doce iustitiam

Marginalia: *Facies Dei dicitur Christus.* — *Psal. 142.* — *Ioan. 6.* — *Illuminat nos incarnatio Christi.* — 1. Cor. 10. — *Exod. 34.* — 2. Cor. 4. — *Luc. 24.* — *Facies Dei dicitur effectus sua bonitatis.*

Section letters: E, F, G, H

tiam tuam, ut non præsumam, innote- A scat mihi bonitas tua, ut te amem in donis tuis, innotescat mihi passio tua, ne succumbam in malis meis? Et attēde q̃ ait *super seruum tuum*, ex hoc q̃ dicit *tuum*, innuens multa genera seruitutis. Quod ostendens hic Ricardus ait, Quosdā seruos efficit ipsa eorum natiuitas, quosdā belli necessitas, alios humilitatis magistra charitas. Seruiā ergo creatori meo iure conditionis, obsequar regi meo ex reuerentia maiestatis, subijciar saluatori meo ex debito charitatis. Quantū apud eum possit uoluntaria seruitus, intelligo. Et idcirco magna petens, humilitatis B meæ obsequium humiliter recolo, & dico, *Faciem tuam illumina super seruū tuū*. Patet, q̃ fortiter se uendicat à seruitute peccati, qui se non dubitat uocare seruum Dei. *Super seruum tuum*, inquit. Indignum ducit lucē hanc ponere sub modio. Sed ad solis imaginē, qui melius lucet, ex alto ponere illis, qui, non dicam se, sed sua huic lumini anteponunt, quandoque sua, seq; perdituri, & sine fine perituri. *Doce me iustificationes tuas. Me*, inquit, non dico diabolum, non angelum, quia his ille semel reprobatus informari non debet, nec ille in bono confirmatus indiget istis doceri.

Seruitus multiplex.

2109 **Exitus aquarum deduxerūt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam.**

Hic ponit octauum, s. q̃ talis errata cognita debet plangere. Pœnitētia peccata commissa delet, & gratiam diuinam acquirit, sine qua adultus saluari non potest. Hoc bene nouit Magdalena, quæ maculas criminis lachrymis lauit. Hoc nouit Petrus, quia ut peccatum negationis Christi tergeret egressus foras, fleuit amarè. Sic & ps. dicebat, Lauabo p D singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meū rigabo. Sic & modo in persona peccatoris, qui peccata dolore curauit d. *Exitus aquarū*, i. lachrymarum, *deduxerunt oculi*, &c. Et aduerte, q̃ magna est uirtus lachrymarum, quæ non damno temporalium, sed spiritualium emittuntur. Vnde causam harū lachrymarum insinuans hic psal. d. *Exitus aquarum*, &c. *quia non custodierunt legem tuam*. Istæ sunt lachrymæ, quæ pro offen-

Luc. 7.

Luc. 22.

Psal. 6.

Plorāda est culpa, non pœna.

sa delenda funduntur. Vnde hic Ambr. ait, Causam sui fletus ostendit psal. d. *Quia non custodierunt legem tuam*. Sācto uiro plus culpa quam ærumna defletur. Fleuit. n. Dauid q̄n Nathan ei de Vriæ morte indignationem nunciauit & peccatum sui de præuaricatione legis agnouit. Denique filio in ægritudine cōstituto nec cibum sumpsit, nec regium thronum, aut cubile ascendit, sed stratus in terra, ieiuna ora lachrymis diluebat, nō tam filij sui mortem, quam peccati sui pœnam in illo lauare desiderans. Fleuit, quando, numerato populo, repente cor de percussus est, d. Peccaui grauiter. Fleuit ergo primo, quia elatus regia potestate, quærendo numerum plebis, mensurā egressus est conditionis humanæ. Deinde quia sui erroris pretio uindicabatur in plebem, sed à domino proposita hæc pœna fuerat, non à rege est postulata, domini tamen se committendo misericordiæ, electionis causam probauit simul, quia propter eum populus laborabat, ipse quoque se offerendo pro populo, elationis soluit iniuriam, pietatis probauit affectus. Et nota q̃ lachrymæ sunt duplices, uide uers. 690. ubi dicitur. Fuerunt C mihi lachrymæ meæ panes die, ac nocte &c. Quod hic confirmās ait, *Exitus aquarum deduxerunt*, &c. quia semper nunc pro una, nunc pro alia culpa, nunc pro nobis, nunc pro proximis, nunc pro peccatis commissis, nunc pro desiderio patriæ cœlestis lachrymas debemus effundere. Vnde istum passum pertractans Ricardus d. *Exitus aquarū deduxerunt*, &c. Solent agricolæ siccitatis tempore fontium riuulis terram rigare, ne ariditate nimia semina multiplicare nequeāt terræ commendata. Ad horum imitationē psal. imbre gratiarum tardante descendere, operum suorum fructus lachrymarum unda non negligit infundere. Denique tunc uere deducitur, q̄n alternis uicibus, nunc hęc, nunc illa fletu culpa diluitur, cum uicissim modò pro hac, modò pro illa gratia fletus effunditur. Deducit aquam, qui nunc sua, nunc aliena dolet delicta, uel qui nunc pro sua, nunc pro aliena compungitur miseria. Diuidit aquam, qui quandoque luget mala, quæ commisit, q̄nque bona quæ omisit. diuiditur aqua, q̄n uicissim nunc pro me-

2. Reg. 12.

2. Reg. 24.

Lachrymas semper debemus effundere.

tu

tu infernalium tormentorum, nunc pro desiderio lugetur cœlestium gaudiorũ. Sciendum tñ est, q aqua, quæ in locis sublimibus oritur, facilè iuxta deducentis votum ad humiliora quæq; loca irriganda deriuatur. Quæ autẽ in imo defluit, ad infundenda eminentia non facilè assurgit. Sic nimirum desideriorũ vena, quæ in infimis labitur, ad sublimia appetenda non attollitur. Et qui nõ nisi terrena appetit cœlestia desideria nescit. Plus adhuc dico, cui hoc sufficit tm, ne pereat, qñ pro verbo, vel cogitatu superfluo gemens plorat. Vis & tu ad prophetæ similitudinem aquam hanc salubrem deducere? memineris sublimia concupiscere, & humilia de te sentire. Tunc facile est de desideriorum tuorum collibus ad deuotionis tuæ vallem compunctionis fluẽta discurrere. Et subdit, Sed quæ est causa tanti fletus? *Quia* (inquit) *nõ custodiui legem tuam.* Væ mihi misero, cui quotidie dolere incumbit, & flere, nõ solum pro eo, domine, q oculi mei non custodierũt legẽ tuã, sed ideo, vel maximè, q nec dũ custodierũt legẽ tuã. Veruntñ hoc mirũ est, cur non maluit dicere, q nõ custodiui legẽ tuam, sed *quia non custodierunt legem tuã.* Attamen si ego nõ custodiui diceret, voluntatem vtriq; culparet. Oculorũ itaq; culpa increpatur, & solummodo defletur. Quid est igitur culpã oculorum deflere, nisi q indiscretione errasset, hæc gemendo deflere? Tũc enim oculus peccat, quando discretionis iudicium errat. Oculum ergo offendere est ex intentione bona, sed parum discreta, in aliquod malum incidere.

2210 *IVstus es, domine, & rectum iudicium tuum.*

HIc incipit decimusoctauus octonarius. Cui pro titulo præmittitur decimaoctaua litera alphabeti Hebraici, quæ est Sadic. Quæ merito huic octonario præmittitur. Nam Sadic interpretatur Consolatio. Deus autem, qui post tempestatem tranquillum facit, post lachrymas suos consolari nouit, & post mortẽ eis dare beatam uitam. Postquã ergo supra ostendit ps. multas ærumnas pro peccatis tolerasse, vt puta, quia confixit carnes suas cruci, q pro suis peccatis

Sadic

E tis exitum produxerat lachrymarũ, nũc consequenter ostendit diuinam cõsolationẽ, quæ pro suis peccatis afflictos voluntariè, consequitur. Hæc autem consolatio est triplex. Est misericordiæ, qua afflicti liberantur à miseria, secunda est veniæ, qua per pœnitentiam remittuntur crimina, tertia est gloriæ, qua lugentibus æterna dantur præmia. Prima igitur est consolatio diuinæ misericordiæ. Nã qui in doloribus sunt, & miserijs, consolatione indigent. Et istos Dei consolatur misericordia, dum recolunt illud ps. Nunquid obliuiscetur misereri Deus? aut cõtinebit in ira sua misericordias suas?

Consolatio multiplex in pœnitentia.

Psal. 79.

F Secunda est cõsolatio veniæ, quoniam oĩbus verè pœnitentibus plena promittitur, & datur venia. Sic. n. dr Ezech. 18. Quacunque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Qui enim seipsum pro peccato punit sufficienter, amplius non punitur à Deo. Tertia est cõsolatio gloriæ. Qui. n. à peccato est absolutus, & hic uoluntariè per seipsum punitus, quem locũ sortiri debet nisi gloriæ? Matth. 5. Beati, qui lugent, qñ ipsi consolabũtur. Omnis aũt prædicta consolatio datur seipsum pro

Ezech. 18.

Mors proficit malis eisque absolutio nocet.

G peccato punienti. Vnde hic ait Amb. De cursis supplicijs, q propter peccata nostra toleramus, ad veniam pertinemus. Ipsa enim supplicia bonos emendant, & proficiunt malis. Vnde nonnulli philosophi disputauerunt obesse improbis absolutionem, prodesse mortẽ, cum vita illis incentiuũ sit delinquendi, in morte aũt absumptũ esse, finis sit peccatorũ. De nostris cui hoc dubiũ? cũ Salomõ dicat. Qui parcit virgæ, odit filiũ. Castigat aũt dñs, quem diligit. Pœna. n. corrigit, & emendat errantẽ. Si talis sit, qui emẽdari nequeat, aufertur de medio, ne grauiora committat. Mortuus. n. errare nescit. Et ideo Ecclesiastes dicit, Laudaui mortuos magis quam uiuẽtes. Mortuus præfertur viuenti, quia peccare nescit. Qui ergo voluntariè pœnas scelerum suorũ pertulerunt, cõsolationẽ domini merẽtur. Quod apertè dominus in Euãgelio declarat, dicens per Abrahæ personam ad illum diuitem sæculi huius, Recordare fili, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala. Nũc autẽ hic cõsolatur, tu vero cruciaris. Ad ppositum

Luc. 7.

H

Ecclef. 4.

Luc. 16.

ctum ergò postquam Psal. supra posuit pœnitentiam & pœnam multiplicem tolerataam pro peccatis, hic ponit pœnitētibus debitam absolutionem. Et ideo huic octonario pręmittitur litera Sadic: quę Consolatio interpretatur. Hic ergo agitur de cōsolatione quam hic recipit pœnitens & quilibet iustus in aduersis positus. Consolationem aūt talis recipit ab octo: secundum quæ iste octonarius diuiditur. Consolatur.n. primò ex consideratione supernaturalis voluntatis, & iustitię, in principio. Secundò ex euasione infernalis calamitatis & miseriæ: ibi, *Mandasti*. Tertiò ex assumptione personalis asperitatis & pęnitentiæ: ibi, *Tabescere*. Quartò ex inflammatione diuinalis charitatis, & amicitiæ: ibi, *Ignitum*. Quintò ex obseruatione salutaris humilitatis & obedientiæ: ibi, *Adolescentulus*. Sextò ex promissione regularis firmitatis, & constantiæ: ibi, *Iustitia tua*. Septimò ex percussione medicinalis tribulationis, & angustiæ: ibi, *Tribulatio*. Octauò ex desiderio supernalis fœlicitatis & lætitiæ: ibi, *Aequitas*. Quantum ergo ad primū, sciendum q̃ magna consolatio est in aduersitate positis dū considerant diuinā voluntatem tm̄ esse iustam, q̃ à iustitia errare non pōt, quia ex hoc concludunt, q̃ omnia, quæ sustinent aduersa, non nisi sancte & iustè à Deo sunt immissa vel permissa. Quod ostēdēs Greg. ait, Cum.n. in hac vita ea, quæ nolumus, patimur, necesse est, vt ad eum, qui nihil iniustè velle pōt, studiū nostræ voluntatis inclinemus. Magna quippe est cōsolatio in eo, q̃ displicet, si consideramus q̃ illo ordinante, id erga nos agitur, cui nō nisi iustū placere pōt. Si igitur solū iusta scimus placere Deo, scimus aūt pati nos mala, nisi quæ Deo placuerint, nō posse, cōcludimus q̃ iusta sunt cuncta quę patimur. Valdè aūt iniustum est, si de iusta percussione murmuramus. Et hæc consideratio Ps. consolabatur. vnde iustā esse Dei voluntatē considerans, ait, *Iustus es domine*, &c. Vel aliter. Ps. hic vult reddere rationē quare peccata sua supra dixit multū fleuisse, quia exitus aquarū deduxerunt oculi mei, & ratio est, quia Deus est iustus, & non pęnitentē iustè damnat æternaliter. Timens ergo iustitiā Dei, flēns voluit peccata cōmissa puniri, Et

Aduersa patientem consolatur consideratio uoluntatis diuina.

Gregor. 2. mor. ca. 18.

A hoc est, quod hic d. Aug. ps. multū se fleuisse pręuaricationem suam testatus est, proinde velut rationem reddēs cur multum flere debuerat, & suum multum dolere peccatū. *Iustus* (inquit) *es, domine, & rectum iudicium tuum*. Hæc itaq; iustitia Dei, rectumque iudicium, omni est metuēdum peccanti. Hac.n. damnatur, quicunq; damnatur. Nec est omnino qui de sua damnatione contra Deum iustū rectè conqueri possit. Inde fletus rectus est pœnitētis, qm̄ si cor eius impęnitens damnaretur, iustissimè vtiq; damnaret. Vel aliter. Ideo hoc d. ps. *Iustus es, domine*, &c. vt quilibet in aduersis positus, ad

B sua consideranda peccata recurrat, vel vt iustitiā cogitando leuius ferat aduersa, vel vt exemplum omnibus detur diuinæ iustitiæ. Primū. s. vt quilibet peccata sua cōsideret, ostēdit hic Amb. d. *Iustus es, domine*, &c. Verè iustus est vir qui lachrymis profluens, inuolutus ærumnis, graui supplicio delicta persoluens, nō tædio vincitur, non metu frangitur, nō labore lassatur, nō ingratus, aut tristis est. Plerumque.n. vulgus hominū sua delicta nō repetēs, iniustè se putat tolerare, quod patitur. At vero iustus, qui seipsū

C statim in exordio sui sermonis accusat, iustitiā domini prædicat, q̃ meritis suis digna patiatur. Dicendo.n. iustū Deum, dū suam iustitiam ante pronūciat, de iustitia domini sperat & veniam. Iustus.n. Deus non semper irascitur. Sicut.n. est vltor culpæ, ita moderator est pęnæ. Sicut vindex est peccatorū, ita remunerator est virtutum. Qui vult dare premiū, debet expectare certamen, quia nemo sine certamine coronatur. Sinit ergo nos sæpe tentari, volens iustè præmia dare. Luctanti itaq; nō dormienti datur corona. Nec molles delicijs, sed labore exer-

D citatos ornat victoria. Secūdum, s. q̃ cōsideratio diuinæ iustitiæ, leuius aduersa tolerare faciat, ostendit idē Ambr. d. Iustus in aduersis iustitiam Dei laudat. Per hanc.n. non sentit parens, teneris amissis liberis, non æger in dolore, nō naufragus in periculo, non reus in iudicio, non captus in laqueo. Clamant hanc iustitiā omnes sancti pressi aduersitatibus. Clamat Hieremias, cū futuræ captiuitatis populis annūciaret ærumnam, d. Iustus es, domine, Clamat iterum cum miseræ

Damnatus omnis iustè damnatur.

Iustitia Dei in aduersis ostenditur.

Iustitia Dei in aduersis nos fortificat.

plebis miserandis seruitijs augeretur, Iustus es, domine, quia os eius ad iracundiam irritaui. Et sub alia litera. Ita foris sine filijs fecit, & ab intus mors. Clamabant Hebræi cùm propter virtutem deuotionis, & fidei gratiam fornacis ardentis ambirentur incendijs, dicentes, Iustus es, domine in omnibus, quæ fecisti. Et ideo meruerūt, vt illæsi ignibus domini iustitias prædicarent. Daniel quoq; propheta secundò in lacum missus leonū, & immanium ferarum sæuitia, atq; horrore circundatus, iusta esse omnia Dei iudicia clamabat. Ionas quoq; inclusus vtero bestiali, iusta iniustorum sorte dānatus, clamabat de ventre ceti in mari cum voce confessionis, & laudis, Supplico tibi. Dauid quoq; cū fugeret à facie Absalon parricidalibus armis è regno egressus, cùm pro totius populi se offerret excidio, dicebat, Iustus es dñe, & rectum iudicium tuum. Grex iste innocēs quid fecit? Ego sum, qui peccaui. Ipse pater fidei Abraham cum ad immolādum vnicus à sene filius posceretur, paternæ pietatis affectu, diuinæ iustitiæ confessionem temperabat, d. Iustus es dñe, non enim postulas alienum, sed tuū reposcis, ipsum tibi restituo, quē dedisti. Hūc Iob imitatus, destitutus liberis, patrimonio nudatus amico, amictum sui corporis scindens ait, Nudus sum natus, nudus & moriar, dñs dedit, dñs abstulit, sit nomen dñi benedictum. Oēs ergo iustum Deū prædicant. Qui moribunda sepulchro sua membra cōponit, vt qui dāno vulneratur, aut funere filiorum, dicat, Iustus es, dñe. Quid enim nostrum amittimus? Clamat Apostolus, Quid habes, quod nō accepisti? Quid igitur amittimus? Nihil. Reddimus enim, non amittimus. Iustus ergo dñs in periculis, iustus in dānis, iustus in vltionibus est. Tertiū, s. iustus est dñs, & immittendo aduersa, vt omnibus suæ iustitiæ det exemplum. Vnde ibidē ait Ambr. Non solum autem vnusquisq; iustè suę culpę precium luit: verumetiā, dum vnus punitur, plurimi corrigūtur. Ananias in actibus Apostolorum fraudatus precij, quod de agri sui venditione perceperat, crimen admisit, qui potuit nihil conferre, & crimen euadere. Verū, ne quis impunè circumscribendos Apostolos arbitraretur, aut misericordiæ suæ

Dan. 3. *Dan. 14.* *Iona 3.* *1. Reg. 16.* *Gen. 22.* *Iob 1.* *Aduersitatum & filiorū mortis consolatio.* *Punitio vnius corrigit multos exēplo.* *Act. 5.*

E manus fraude cōtaminare perfidiæ, mortis addictos æternæ, vniuersos ad fidei studium iusto terrore composuit. Pharao eū suo populo fluctibus mersus mūdanæ conuersationis exemplum est, ne quis Dei populum persequatur. Deniq; potuit eū voluntati suæ facere obedientem, sed eius pœnæ exemplo oēs voluit emendari. Ideoq; dixit ad eum dñs, Quia ad hoc ipsum te suscitaui, vt ponā in te virtutem meam, & annuncietur nomen meum in vniuersa terra. Non vtiq; dñs suæ laudis, sed nostrę correctionis incrementa quærebat. Et concludit Ambr. d. F Oēs igitur sapientes dicunt, *Iustus es, domine, & rectum iudicium tuum.* Nec enim tradimur aduersarijs sine iudicio ipsius, neque sine ipsius iudicio in tribulationes venimus. Denique hæc est iustorū consolatio, hoc est diuinum iudicium. Denique suprà habes, *Memor fui iudiciorum tuorum, & consolatus sum.* Aduertis ergo, quòd domini iudicia iusta consolationes sunt.

Exo. 14.

Mandasti iustitiam testimonia tua, & veritatem tuam nimis. 2111

G HIc ponitur secundum, s. q iustorum cōsolatio est ex euasione infernalis pœnæ. Pœna enim hic voluntariè assumpta pro peccato, pro pœna satisfacit inferni. Testimonia enim sacræ scripturæ ostendunt, q peccatorē pœnitentem Deus recipit ad gratiam. Quæ quidē testimonia in prima veritate fundātur, quæ falsa esse nō possunt. Et ideo iustus hic afflictus, testimonio iustitiæ Dei instructus, gaudet se per pœnā temporalem pœnam euasisse æternā. Et hoc est, quod hic ait, *Mandasti iustitiam testimonia tua* &c. vt sit sensus, Tu mandasti H iustitiam, s. fieri de peccato, & hoc per testimonia tua, i. per verba sacræ scripturæ, quæ dicūtur testimonia Dei, quia in illis attestatur nobis Deus suam voluntatem. Iustitia aūt hæc, quam mandasti, est, q aut homo hic punit peccatū suum per pœnitentiā, aut ipsum tu punis æternaliter. Quod si hic tēporaliter punitur per pœnitentiam, tu ipsum æternaliter non punis. Per testimonia ergo tua tu mandasti iustitiā, scilicet fieri de peccato. Et hoc idem alijs verbis replicat, d.

Ezec. 18. *Pœna temporali redimitur æterna.*

Et

Veritas & iustitia pro eodem.

Et veritatem tuam nimis, scilicet mandasti. Nam veritas, & iustitia pro eodē accipiuntur in scriptura, Sic ergo per testimonia tua tu mandasti iustitiam, & veritatem tuam nimis, nimis, idest, valde. Et vide hic multa inculcata, quæ peccatoribus terrorem incutiunt. Vnde hic ait glossa, Multa hic inculcantur, quæ peccatores terrere possunt. Rectum enim iudicium, iustitia, & veritas sunt timenda omni peccanti, quia sic damnatur iuste quicunque damnatur, vt inde cōqueri non possit contra Deum iustum.

2212 *Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei.*

HIc ponit tertium, scilicet ꝙ iustorum cōsolatio est ex assumptione personalis asperitatis, & pœnitentiæ. Sicut enim ægrotanti sanitas recuperata magnam infert consolationē, sic ꝙ quanto maior fuerit infirmitas, tāto amplius gaudet se sanatum esse. Sic est de infirmitate spirituali peccati, quia quando quis se considerat in magnis fuisse peccatis, & illa per pœnitentiam euasisse, gaudet se de illis egisse pœnitentiam. Sic & nunc Psal. gaudet se amore iustitiæ egisse de peccatis pœnitentiam, d. *Tabescere me fecit Zelus meus*, i. zelus & amor, quē habui iustitiæ tuæ fecit me tabescere, i. tabidum fieri, & pœnitentem. Nam ſm Grammaticos, Tabeo, tabes, idem est, ꝙ putrescere, deficere, defluere. Et sic actū pœnitentiæ significat, quo caro macerata putrescit, deficit & defluit, & spiritus refloret. Pœnitentia ergo, afflictus, & tabefactus Psal. d. *Tabescere me fecit Zelus meus.* Vbi notandum, ꝙ zelus multa significat. Est enim idē, quod amor, quod inuidia, quod æmulatio, siue imitatio. De hoc vide ver. 1186 Hic autem accipitur pro amore. vt sit sensus, *Tabescere me fecit Zelus meus*, i. amor meus me de peccatis meis fecit agere pœnitentiam. Et ſm Aug. iste textus diuersificatur, quia aliqui codices habent, *Zelus meus*: & aliqui, *Zelus tuus*. Sed ad idem rēdit, quia amor, quo diligo Deum, est amor meus, & amor Dei, amor (inquam) meus, quia in me, & à me est, & amor Dei, quo scilicet amo Deum. Vnde hic ait Aug. *Zelus autem meus, vel tuus*, quod plures codi-

Tabescere quid sit.

Zelus multa significat.

Zelus noster est zelus Dei.

A ces habent, nullam ingerit quæstionem. Quod enim dicitur *Zelus tuus*, significat hominem non sibi, sed Deo zelantem, quod non repugnat si etiam dicatur *Zelus meus*. Nā quid aliud dicit Apostolus, Aemulor enim vos Dei æmulatione? Nā dicendo, Aemulor vos, quid nisi æmulationem demonstrat esse suam? Sed quia non sibi sed Deo zelabat, ideo addidit, æmulatione Dei. Hanc quippe dicimus Dei, quia suo spiritu fidelibus suis inspirat Deus. Amoris enim est, non liuoris. Et alibi dicitur, Zelus domus tuæ comedit me, quia domum Dei zelabat Chri-
B sto, non sibi. Sponsus enim sibi zelat spōsam suam, amicus autem sponsi non eam sibi debet zelare, sed sponso. Bonus ergo huiusmodi intelligēdus est zelus. Vel per zelum intellige quendā amoris feruorem, quo animus contra malos accenditur, sicut de Christo legitur, ꝙ videns contra legem Dei vendentes & emētes in templo, zelo domus Dei accensus oēs eiecit. Et isto modo videtur hic Psal. zelum accipere: propter illud, quod sequitur, s. *quia obliti sunt verba tua*, &c. Istum zelum habuerunt patres antiqui, vt Phinees, Helias, Mathathias &c. De quibus
C hic dicit Ambr. Est zelus ad vitam, & est zelus ad mortem. Ad vitam zelus est, diuina pcepta seruare, amore domini eius custodire mandata, vt fecit Phinees, de quo in Numeris dixit dominus ad Moysen, Phinees filius Eleazar, filij Aaron sacerdotis, sedauit furorē meum à filijs Israel, in eo ꝙ æmulatus est zelum meū in illis, & non consumpsi filios Israel in zelo meo. Cæsa iacebant vigintiquatuor milia populorum, tēdebat pœna in oēs, nec vllus finis exitij. Arripuit gladiū Phinees, duos occidit, interdicta sibi consuetudine copulatos: redemit oēs, indigna-
D tionem domini mitigauit. Dedit victoriam, quibus negabat salutem. Quam salutaris igitur Dei zelus. Non vnius temporis illud vitium fuit, & nunc Madianitis miscetur Iudæus. Madianitis est hæreticorum perfidia, cùm populum Dei tentat. Quàm multis populis meretrix ista ferialis irrepsit, quæ publico funere totum populum communi morte tumulauit? Veni ergo & nunc Phinees, corripe gladium verbi Dei, interfice perfidiā hæreticorum, ne propter eam populus

1.Cor.11.

Psal.68.

Ioan.2.

Zelus duplex, scilicet ad mortem, & ad vitā.

Nume.25.

vniuersus intereat. Vrget ira cœlestis, pereunte ipsam voluam impietatis, generatoriúq; perfidiæ: ne partus formetur infœlix, ne adulterina conceptio diffundat seminarium præuaricationis, & sceleris. Hunc zelũ debet habere sacerdos, qui studet seruare ecclesiæ castitatẽ. Et ideo princeps sacerdotũ d. Zelus domus tuæ comedit me. Et Phinees sacerdos erat, & nepos sacerdotis, & filius sacerdotis. Bonus zelus, & vtilis in sacerdote: præcipuè ne negligẽs sit, ne remissus sit. Melius est enim, vt vnius, aut duorũ damnatione plurimi liberentur, q̃ duorum absolutione plures periclitentur. Zelũ Dei habuit Helias, & ideo raptus est ad cœlum. Zelans (inquit) zelaui dñm. Zelũ Dei habuit Mathathias, qui aduersus sacrilegia Antiochi excitauit Dei plebẽ. Zelum istũ Dei, qui habent, oẽs sibi inimicos putant, qui sunt hostes Dei, quãuis patrem, fratrem, sorores, de omnibus dicit hostes facti sunt mihi &c. Et infrà concludens ait, *Beatus ergo, qui zeli nouerit disciplinam: & oderit eos, qui domini gratiam relinquentes, salutem propriam deserunt, fraudis errorẽ sibi asciscunt.* Ideo subditur. *Quia obliti sunt verba tua inimici mei.* Sed qui sunt inimici isti? Respondet Ambr. d. Illos Psal. suos dicit inimicos, qui inimici sunt Dei, qui Deũ in sua propria venientẽ non erant recepturi. Hos graues hostes, hos inimicos suos propheta testatur, non qui sibi essent, sed qui Christo rebelles. Deniq; & alibi d. Et super inimicos tuos tabescebã, iusto odio oderã illos. Grauiora sunt arma perfidię q̃ pugnæ. Nemo. n. grauior hostis oĩum, q̃ qui omnium lædit auctorem. Ideo ergo zelo magno acquisitus est populus nationum, qm̃ à suo populo Deus negabatur. Neq; enim poterant aut fidei deuotionem aut disciplinam tenere virtutis, qui memoriam præceptorum cœlestium non tenebant. Sic Adam de paradiso eiectus, sic populus Iudæorũ de prærogatiua electionis exclusus est.

Psal. 68.

4. Reg. 2.
1. Mac. 2.

Inimici Dei sunt etiam nostri inimici.

Psal. 138.

Hostis omniũ est peccator.

2213 *Ignitum eloquium tuum vehementer: & seruus tuus dilexit illud.*

HIc ostẽdit quartum, scilicet quòd iusti consolentur ex inflammatione diuini amoris & charitatis. Inter om-E nia enim, quæ mentem consolantur, est amor, sicut & inter omnia odiũ turbat. Amorem autem nobis tribuit verbum, quod ignitum dicitur, quia ad Dei amorem nos accendit. Et hoc est, quod hic ait Psal. *Ignitum eloquium tuum* &c. Vel per ista verba vult ostendere Psal. causam quare zelo tabescebat, quia inimici obliti erãt verborum Dei. Et causa est, quia inflammatus verbo Dei, ad Deum reducere volebat iniquos, & suos persecutores, quos peccatum disiungebat a Deo. Ideo ait, *Ignitum eloquium tuũ* &c. Vnde hic ait August. Volebat inimicos F Deum amare, quos ipse amãdo zelabat. Non ingratus enim gratiæ Dei, per quã fuerat ex inimicis Deo reconciliatus, & ipse suos diligebat inimicos, quia flãma dilectionis ardebat. Ideo ait, *Ignitum eloquium tuum vehementer: & seruus* &c. Meritò zelabat in suis inimicis cor impœnitens, qui fuerant obliti verborum Dei. Ad hoc enim eos flagitabat adducere, q; ipse flagrantissimè diligebat. Vnde hic notat quòd verbum Christi ignis dicitur igniuus, quia inflammare mentẽ nouit, & omnia vitia consumere. Vnde hic Ambr. d. *Ignitum eloquium tuum* &c. G Ignis ergo hic, sermo Christi est. Et bonus ignis, qui calefacere nouit, exurere autem nisi sola vitia nescit. Hoc igne super bonum fundamentum posito apostolicum illud aurũ probatur, hoc igne illud morum, vel operum examinatur argentum, hoc igne preciosi illi lapides illuminantur, fœnum autem & stipula consumitur. Mundat ergo hic ignis animam, consumit errorem. Vnde dominus ait, Iam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. Hic est ignis, qui ardet ante dominum. Nisi enim quis flagrantiam deuotionis assum H pserit, præsentiam domini habere non poterit. Accẽde ergo hunc ignem prius in mentibus tuis, vt Christi lumen tibi effulgeat. Ignem quidem hunc dominus misit in terram, non ut eam Sodomitano rursum (sicut scriptũ est) ardeat incendio, nec vt eam donato munere fœcunditatis, aut vsu vel flore viriditatis exueret. Opus enim suũ probare dominus magis, & augere, quàm imminuere, aut damnare cõsueuit. Neq; verò dignũ erat, vt elementa innoxia nostri luerent scele-

Ignis dicitur verbum Dei.

Ioan. 15.

Ignis domini verbi humilitas.

sceleris vltionem. Quid natura delique A rat, si adulta iam soboles errauit? Non erat partus in vitio, si deuio lapsa est errore progenies: sed vsus in culpa. Quē ergo dominus ignem in nouo sparsit testamento, qui secretus mentium diuinæ cognitionis ardore inflāmaret affectus: qui vaporem fidei, & deuotionis adoleret, qui cupiditatem virtutis accēderet?

Hieremi.20 *Luca 24.* Hoc igne Hieremias calefactus dicit, Et erat ignis flammigerans in ossibus meis. Hoc igne sermonum cœlestium vaporati Cleophas, & ille alius dicebant, Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cū aperiret nobis scripturas? Hoc igne vre- B *Exod.3.* batur rubus, & non exurebatur. Vrit ergo sermo diuinus, vt corrigat conscientiam peccatoris: non vrit vt perdat. *Daniel 3.* Deniq; hoc igne succensi Hebræi, fornacis ardentis vaporem nec timere, nec sentire potuerūt. *Ignis dicitur charitas.* Meritò ergo bonus seruus Dei diliget ignitum Dei eloquium, quo induitur charitas, quæ timorē excludit. Tripliciter igitur tibi describe ignitum eloquium domini, quia scilicet mundat, quia accendit, quia illuminat audientes. Hic est ergo Ignis diuinus, qui super Apostolos descēdit in linguis igneis, quia hoc igne, s. charitatis, exardere debent, C qui annunciant. vt hic ait. glo. Quem in se habere debent qui alios incēdere volunt: dilectionis professionem cura continet pastoralis. Inde est q Romanus pōtifex cappa rubea induitur, quia totus igne charitatis ardere debet, & omnia ex charitate facere, oīno quoq; martyrio nō deesse, Christi gerēs personā: cuius vestimētū est, sicut calcātiū in torculari.

2214 *Adolescentulus sum ego, & contemptus: iustificationes tuas non sum oblitus.*

D HIc ponit quintum, s. q iusti consolantur ex obseruatione humilitatis & obedientię. *Adolescens accipitur et in bono & in malo.* Sicut enim est senectus moralis duplex, quia senectute quandoque significatur morum grauitas, Iob 12. In antiquis est sapientia: & est antiquitas peccatorum, Daniel 13. Inueterate dierum malorum, &c. Sic & suo modo duplex est iuuentus siue adolescentia, s. stoliditatis. Iob 20. Replebuntur vitijs adolescentiæ suæ: & adolescentia virtutis, & humilitatis: Thren.3. Portauit iugum ab adolescentia sua. Psal. autem hic accipit adolescētiam pro humilitate. Et est sensus, *Adolescentulus sum ego & contemptus* idest, in meipso humilis, & à malis vilipēsus: tamen ab humilitate contemptus nō recessi, sed mandatis tuis obediens fui, quia iustificationes tuas non sum oblitus. Et attende, quòd secundum August. hic adolescentulus non stat absolutè, vnde aliqui textus habent, *Iunior sum ego*, & sic omnis minor ætate, alio respectu illius, iunior, & adolescentulus dici potest. Quasi dicat, Inimici mei antiquiores obliti sunt mandata tua, sed nō ego iunior. Per hoc enim duos populos vult exprimi, scilicet populum Iudæorum, & populum gentilium ad fidem conuersorum. Antiquior populus (scilicet Iudæus) Dei mandata est oblitus, sed iunior (scilicet Christianus) illa obseruat. Vnde hic ait Aug. *Adolescētulus sum ego* &c. vel *Iunior*. Hic adolescentulus vel iunior in comparatione maioris accipitur. Hic ergo duos populos agnoscamus qui luctabantur in vtero Rebeccæ. De quibus dictum est, Maior seruiet minori. *Genes.25.* Iste minor non est oblitus iustificationes Dei, cum inimici maiores fiat obliti. *Rom.9.* Iste versus secundum Ambr. tripliciter exponitur, scilicet literaliter, & hoc de Dauid: allegoricè & hoc de Christo, & moráliter, de populo Christiano. Primo ergo hunc exponit literaliter de Dauid. Vnde ipse Ambros. dicit, *Adolescentulus sum ego* &c. Ipse enim Dauid iunior fratrib. cum patris oues pasceret, tanquam vili alligatus obsequio, non est oblatus Samueli sacerdoti quasi indignus, qui vngeretur in regnum. *David iunior ad regnum fuit electus.* Sed à sacerdote quæsitus & accersitus de pascuis, prærogatiuam regiæ vnctionis accepit. Posteaquoque progressus ad bellum, cum Golias totum populum Iudæorū corporis sui mole despiciēs, singulari certamine prouocaret, timentibus cæteris, hic poscit à rege, vt congrediendi sibi permitteret facultatem. Necdum quidem tanto certamini habilis æstimatus est, rege d. Non potes ire ad allophyllum, & pugnare cū eo, quoniam tu puer es, & ille vir bellator à iuuentute sua. *1.Reg.17.* Neque fuisset admissus, nisi fecisset fidē, q in sua adolescētia leonem suis manibus strangulatū, extra

ctis raptæ ouis cruribus, peremisset. Ipse etiam despectus ab allophyllo, quod aduersus armatum bellatorem cum virga & lapidibus processisset, retulit nô viribus suis fretum esse, non armis: sed in nomine domini confidentem ad ipsum esse progressum, vt lacessitæ plebis auferret opprobrium. Hic ergo iuuenis, atque despectus strauit allophyllum, potitusque victoria, in decem millibus, iuuencularum psallentium testimonio triumphauit. Consequenter ostêdit Ambr. quod ista verba intelliguntur de Christo, cuius figura fuit ipse Dauid. Vnde dicit, Gerebat aût Dauid typum Christi. qui quasi despectus venturus esset in terra, totum populum mundi huius crucis suæ prælio liberare, cui applauderêt animæ sanctorum per baptismatis sacramentû renouatæ: Qui verum illum Goliam reuelatum nobis ac proditû verbi sui gladio trucidasset. Licet igitur verus Golias humilitate filij Dei stratus amisit caput, quod in multas artes vertebat, & fraudes, psallunt securè iam animæ, quæ peccatorum suorum tormenta deflebant, dicunt. Saul triumphauit in milibus, sed Dauid in decem milibus. Rex ille durus indignatur, & irascitur, eo quod canerent iuuenculæ, quia duritiæ filius paucos decepit. Christus totum mundum redemit. Dicat ergo Christus natus ex Virgine, *Iuuenis ego sum, & despectus: iustificationes tuas non sum oblitus*. Tertiò ista sunt verba populi Christiani, qui antè despectus erat, modò aût electus. Vnde consequenter d. Ambr. Dicit etiam populus nationum in illa prima electione despectus, rudis adhuc fide, & studio primæuæ deuotionis adolescens, vel certè renouatus aquilæ iuuentute per baptismi sacraméta: *Adolescentulus ego sum & contemptus* &c. Ille ergo despectus ante præferor: iâ anteponor electis. Ille antè despectus populus peccatorum, habeô cœlestium sacramentorû veneranda consortia. Iam mensæ cœlestis honore suscipior, epulis meis nô pluuia vndatur, nô terræ partus laborat. non arborum, fructus, potui meo non flumina quærenda, nô fontes, Christus mihi cibus, Christus mihi est potus. Caro Dei cibus mihi, & Dei sanguis est potus. Dicit ergo populus Christianus, *Adolescentulus sum ego, & contemptus, iustificationes tuas non sum oblitus*. Hoc vere dicit, si humilis corde; si mitis atque mansuetus; Dicat ergo, *Adolescentulus sum ego* &c. Præmittit generalem ætatis iactantiam, quò plus commendet humilitatis suæ gratiam. Nô mirabilis humilitas in senectute. Quæ effeta viribus, fracta debilitatibus, tristis doloribus, anxia suspitijs, cocta curarû æstibus, & ipso viuendi mœsta fastidio, alacritatem est oblita, iactantiamque. Rara sanè in iouenibus est humilitas, ideoque miranda. Dum ætas viget, dum vires solidæ, dum sanguis æstuat, dum solicitudo nescitur, dum ignoratur debilitas, dum lætitia frequentatur, tunc feruet iactantia, tunc se iuuenturis superbus extollit affectus; tunc humilitas quasi vilescit, abiecta contênitur, tunc subiectio degeneris côscientiæ existimatur infirmitas: Grandis igitur morum est assuefacienda maturitas, quæ vincat naturam.

Reg. 18.

Christus iuuenis mundum redemit despectus.

Humilitas i iuuene mirabilis est, non in sene.

Iustitia tua iustitia in æternum: & lex tua veritas. 2215

Hic ponit sextum, scilicet quòd iustus consolatur ex firmitate promissionis diuinæ iustitiæ. Iustitia enim virtus est, vnicuique proportionaliter secundum merita retribuens & bonis præmium, ac supplicium malis. Sed in hoc quandoq; deficit iustitia nostra ab actu exteriori, quandoque, scilicet propter impotentiam, quandoq; propter nesciêtiam, quandoque propter accusationem falsam, & probationê, vt puta quia quandoq; iustus probatur reus, & reus iustus affirmatur. Iustitia autem diuina in nullo deficere potest. Et hoc multum consolatur iustos, quia ex hoc sperant indubiè se à Deo præmiandos. Et hoc considerans Psal. dicit, *Iustitia tua iustitia in æternum*: vt ly *iustitia* primò stet pro virtute iustitiæ, secundo autê loco stet pro actu ipsius iustitiæ, s. pro præmiatione bonorum, vel malorum punitione. Vel aliter, vbi sciêdum quod alia est iustitia Dei, alia est iustitia hominis. Nam iustitia Dei dicitur illud quod facimus solû propter Deum sine admixtione alicuius peccati, vel mali. Et sic iustitia Dei est; quando bonum fit bene, scilicet in statu gratiæ eo modo, quo debet fieri. Et de ista

Iustitia duplex, s. Dei & hominis.

Psal. 18.

ista iustitia dicitur, Iustitiæ domini rectæ lætificantes corda &c. De ista etiam iustitia dicitur extra de verbor. signific. c. forus. quod iustitia cum scelerato homine consortium habere non potest. Dicitur igitur ista iustitia Dei, quia Deum acquisit æternaliter pro præmio. Iustitia verò hominis dicitur, quæ aliquo peccato manet permixta, ut si quis aliquod bonum faciat, sed nō bene, ut si quis ieiunat nō propter Deum, sed propter corporis sanitatem, & huiusmodi. Et dicitur ista iustitia hominis, quia solùm in conspectu hominis apparet iustitia, sed non in conspectu Dei. Et quia tales iustitiæ peccato sunt admixtæ, ideo deturpatæ dicuntur. Esa. 64. Quasi pannus menstruatæ sunt iustitiæ nostræ. Et ista iustitia non manet in æternū, quia æternum præmiū non meretur apud Deum. Istā ergo differentiam innuēt Psal. d. Deo, *Iustitia tua iustitia in æternum*. Et istum intellectum hic habet Ambr. d. *Iustitia tua iustitia in æternum*. Possunt quidē singuli homines facere opera iustitiæ, sed non in æternū manentia. Diues ille, cui abundauerāt in hoc sæculo diuitiæ, fortasse fecerat aliqua opera iustitiæ, quorum remunerationem in præsenti vita acceperat, non fuerunt illa iustitia in æternum, quia nec remuneratione perpetua digna. Plerique & non rapiunt aliena, quod est opus iustitiæ, sed nesciunt de proprio largiri. Alij inuadētes indebitas facultates, quò speciem iustitiæ sibi quærant, solent offerre pauperibus. Non est ista in æternū iustitia. Multi iusti plerumque grauiter deliquerunt, non habentes æternæ fructum iustitiæ. Soli Deo suppetit in perpetuum per omnia possidere iustitiam, qui pascit iustos, & iniustos. De illo enim qui debito modo opera iustitiæ facit dr, Dispersit, dedit pauperibus; iustitia eius manet in sæculum sæculi. Sequitur, *Lex tua veritas*. Ex hoc enim vult Psal. dare dr̄iam inter legem antiquam, & legem euangelicam, quia lex antiqua solū erat quædam figura, siue vmbra nouæ legis, lex aūt euangelica est veritas, per ipsam antiquā legem figurata. Et hoc notans Psal. Christo d. *Lex tua veritas*, sed non est figura. Et ad illum intellectum exponit Ambr. istum passum, d. Sed quomodo istud accipimus? An quia lex Dei veritas est, quia omne, quod statuit Deus verū est, sicut infrà dicitur, *Omnia mandata tua veritas?* An quia veritas est lex Dei, quia non mentitur Deus? Apud eū igitur veritas lex est, fallacia, præuaricatio est. Sed & sic potest veritas lex Dei esse. Apud Iudæos igitur nō est lex Dei, quia non recipiunt legis veritatem. Lex Dei spiritualis est, sicut dicit Apostolus, Non habet ergo veram legem, qui eam non accipiunt spiritualiter. Quod autē non verum, mēdax est, quod mentitur, occidit. Litera ergo, quæ occidit, mentitur, spiritus aūt, qui viuificat, veritas est. Accipiamus ergo euangelium, quod est lex Dei, quæ veritas est, non typus, non vmbra, non exemplar cœlestium, sed ipsa cœlestia. Vnde scriptum est, quia finis legis Christus est, non defectus quippe, sed plenitudo legis in Christo est, quia venit non legē soluere, sed adimplere. Ois ergo veritas est in nouo testamēto, in antiquo aūt, figura veritatis. Verè ergo illa antiqua lex veritatis exēplar est. In exēplari n. sanguis agni funditur, sed in veritate Christus immolatur. Quid aūt in hoc manifestius esse potest, quàm quod Ioannes euangelista dicit, s. quod lex per Moysen data est, gratia autē, & ueritas per Iesum Christum facta est. Si enim veritas fuisset in lege, nō fuisset ueritas facta per Christum.

[Margin notes: *Esa.64.* — *Psal.111.* — *2.Cor.3.* — *Lex antiqua figura fuit legis euangelica.* — *Matth.5.* — *Ioan.1.*]

Tribulatio, & angustia inuenerūt me: mandata tua meditatio mea est. 2216

Hic ponit septimum, s. quod iusti consolantur in aduersis. Sciens enim homo iustus, quod aduersis culpa purgatur, & pœna peccato debita persoluitur, lætatur cùm illis premitur, & ex illis fiduciam ampliorem suæ salutis assumit. Sicut infirmus etsi gustui potio sit amara, mente tamen ipsam sumendo lætatur, sciens illam esse sanatiuam. Sic & iusti plus in tribulationibus, & angustijs lætātur mente q̄ in prosperis. Quod notans Grego. d. Iusti prospera huius uitæ ægrè ferunt, & molestè præsentis vitæ blandimenta tolerant, quia per hæc vtcunque se tardari interno desiderio non ignorant. Plus enim in hoc mundo honor q̄ despectio occupat, & magis prosperitatis subli mitas quā necessitatis aduersitas grauat.

[Margin notes: *Aduersitas tribulationis consolationem dat iustis, non prosperitas.* — *Gregor.5. mor.c.1.*]

Per hanc namq; nonnunquam cum homo exterius premitur, ad concupiscenda, quæ intus sunt, liberior relaxatur. Per illā verò dū animus multis parere cogitur, à desiderij sui cursu retinetur. Vnde fit, vt sancti viri magis in hoc mundo prospera quàm aduersa formidēt &c. Sic igitur ad propositum, exultant iusti magis dum premuntur aduersis, quàm cum prosperis extolluntur. Et per aduersa amplius ad Dei mandata meditāda & obseruanda eriguntur, quàm per prospera. Et hoc notans Psal. *Tribulatio & angustia inuenerunt me*, &c. Et nota, quòd aliquando tribulatio, & angustia inueniuntur ab homine, vt Psal. 114. Tribulationem, & dolorem inueni, & nomen domini inuocaui. Quandoque verò inueniunt hominem. Sic enim & ibidem dicitur. Circundederunt me dolores mortis & pericula inferni inuenerunt me. Sic & hic conformiter. d. *Tribulatio, & angustia inuenerunt me*. Quæ autem inter ista sit differentia, vide vers. 2021. 2032. Vel aliter: Tribulationes omnes generaliter quæruntur, sed aliquos inueniunt, aliquos non. Illos inueniunt, qui sunt digni corona, qui per illas inueniunt Christū, illos verò nō inueniunt, qui coronari nō sunt digni, nec Christum inuenire. Et sic quamuis multi mali tribulationibus premantur, ipsos tamen tribulatio non inuenit, sed premit. Quid est enim inuenire, nisi rem perditam recuperare? Et sic solum illos tribulatio inuenit, quos recuperat, & ad statum perfectionis adducit. Et istum intellectum hic ponit Ambr. d. *Tribulatio, & angustia inuenerunt me*, &c. Quærunt tribulationes, & necessitates hominem, & qnq; inueniunt, & interdū non inueniunt eum, inuenitur ille, cui corona debetur, non inuenitur, qui idoneus certaminis non probatur. Tribulatio igitur, velut quædā gratia est. Deniq; sacrificiū Deo spiritus cōtribulatus. An non gratia est, quæ operatur patiētiam? Qui ergo inuenerat tribulationes profectum esse, quæsitus à tribulationibus inuentus est, nec refugit. Dicit Sapientia, Quærent me mali, & non inuenient. Nō quia dominus nolebat inueniri ab omnibus, qui omnibus ēt non quærentibus se offerebat, sed quia his operibus quærebatur, vt indigni essent, qui quærerent,

Tribulatio & aduersitas aliquos inuenit, alios non.

Psal. 50.

E inuenire. Cęterùm Simeon, qui eum expectabat inuenit. Inuenit Andreas, qui ait ad Simonem, Inuenimus Messiā, qui dicitur Christus, Philippus quoq; dicit ad Nathanael, Quem scripsit Moyses, & prophetæ, inuenimus Iesum à Nazareth filiū Ioseph. Et ut ostenderet quēadmodum Christus inueniretur, ait, Veni, & vide. Qui ergo Christum quęrit, ueniat, non corporis gressu, sed mentis uestigio. Videat eum, non exterioribus oculis, sed internis. Videat, quòd Christus morti se subdidit, vt à nobis iugum mortis excuteret. Ille suscepit mortis seruitutem, vt

F tibi tribueret ęternę vitę libertatē. Qui quærit ergo Christum, quærit & tribulationem, nec refugit passionē. Denique Dauid dignus erat, vt à tribulatione quæreretur, tribulationē & ipse quæsiuit, quam nisi quæsiuisset, non inuenisset. Quòd aūt inuenerit, ipse testatur. d. Tribulationem, & dolorem inueni, & nomē dñi inuocaui. Et alibi, In tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine. Bona igitur tribulatio, quę dignos facit vt in latitudine exaudiātur à domino. Gratia aūt est exaudiri à dño Deo nostro: Qui igitur tribulationem

G non refugit, inuenit, qui non refugit, inuenitur. Non enim refugit, qui mandata sensu, operibusq; meditatur. Nam utiq; illum athletam certamina inueniūt, qui in usu exercitij fuerit constitutus, qui uerò exercitium dereliquerit, sine dubio non poterit reperiri, quia indignus est, vt quæratur. Dicit ergo Psal. *Tribulatio, & angustia inuenerunt me*, quia paratum cor semper habebat, nec tribulationem refugiebat, dum in diuinis mandatis meditabatur. Et hoc est, quod ait, *Mandata tua meditatio mea est*, quæ scilicet, mandata tribulationibus, & pressuris su-

H biectos esse nos docent.

Luc. 2.

Ioan. 1.

Psal. 114.

Psal. 117.

Aequitas testimonia tua in æternum, intellectum da mihi, & uiuam. 2217

HIc ponit octauum. s. q iusti consolantur ex desiderio supernæ gloriæ. Si. n. consolatur operantem præmiū operis consideratū, prœliantem spes promissæ coronæ, mulierem in partu laborantem filius natus, multo fortius iustos hic laborātes varijs tribulationibus spes æter-

æternæ fœlicitatis cõsoletur. Sic etenim Psal. sciens omnia hic aduersa inflicta & martyria, quæ corporis mortẽ inducunt, esse iusta, & collatiua uitæ æternæ, cõsolatur in tribulationibus. d. *Aequitas testimonia tua*, &c. Per testimonia ergo Dei intellige martyria & tribulationes, ut supra dictum est versic. 2099. Illa enim etsi uitam corporis interimunt, tamen uitam ueram animæ donant. Et ista iusta, & æqua dicũtur, quia, si Christus pro nobis uitam suam posuit, & nos pro eius fide vitam ponere iustum est, & æquum. Vnde hic ait Aug. Intellectum postulat, quo intelligere possit, quàm sit contemnendum, quod ei possunt auferre persequentes inimici, à quibus se dicit contẽptum: ideo dixit, *Et viuam*: quia si eousq; tribulatio, necessitasque peruenerit, vt per inimicorum persequentium manus vita ista finiatur, uiuet in æternum, quia temporalibus proponit iustitiam, quæ manet in æternum. Quæ iustitia in tribulatione, & necessitate martyria sunt Dei, hoc est testimonia, pro quibus sunt martyres coronati. Vel aliter, considerans Psal. testimonia Dei in scriptura cõtenta, tam alta esse, & profunda, in quibus tamen uera uita animæ continetur, quòd sine speciali Dei gratia uirtute nostri intellectus penetrari non possunt: Ideo vt in ipsis viuere possit, in his postulat intellectum à Deo sibi illuminari, dicens, *Aequitas testimonia tua*, &c. Vnde Ambros. ait: *Aequitas testimonia tua*, &c. Quis tantus est, qui possit intelligere Dei testimonia? Et ideo intellectus à Deo postulandus est, cuius tanta est vis, vt initium eius sit plenitudo virtutis. De quo scriptum est, Pietas autem in Deũ initium intellectus, quæ uirtutum omnium fundamentum est, iuxta humanarum rerum, & cœlestium disciplinam. Pietas amica Deo, parentibus grata, dominum conciliat, necessitudines fouet, Dei cultura est, merces parentũ, filiorũ stipendiũ. Pietas (inquam) iustorum tribunal, egenorum portus, miserorũ suffragium, indulgentia peccatorũ. Qui.n habet intellectum, ipse uerè est pius. Intelligit.n. humanę lubricum fragilitatis, & cito ignoscit erratis. Intelligit cõe nobis datũ naturæ vsusq; consortium, & ideo pauperibus tanquã debitum soluit, nec inficiatur tanquam indebitũ. Intelligit vices esse calamitatum, & ideo tanquam naufrago mundi, portu quodam suæ humanitatis occurrit. Hæc perfecta uirtus in hominibus, hæc plena in Deo laus est. Meritò ergo Salomon intellectũ sibi ẽr, vt paternum secutus magisterium, à dño postulat. d. Ego sum puer humilis, & ignoro introitũ meum, & exitũ, & seruus tuus in medio populi tui, quem elegi, populũ multum sicut arena maris, & dinumerari non potest præ multitudine. Dabis ergo seruo tuo cor prudens, audire, & iudicare cum iustitia populum tuum, & intelligere inter bonum, & malum. Vnde placuit domino, q; sibi non longæuitatẽ uitæ, & regalium diuitiarum copias, sed sapientiam ad intelligenda domini iudicia, & iustitias depoposcit. Ideo tantũ populum regno pacifico gubernauit, quia non vsurpauit vt Adam boni & mali scire distantiam, sed intelligere eius gratiam orauit à Christo. Quod.n. scire diuinum est, hoc à domino Deo tuo ut possis cognoscere promerendum est. Si petisset Adã sicut petiuit Dauid, nequaquam in illos inextricabiles errores laqueos incidisset, quibus omnis eius hæreditas strangulatur. Ideoque mortuus est & quod grauius est morte peccati, qui antè usurparat scire, quã intellectũ quo viuificaretur, acciperet. Viuificat ergo intellectus vt spiritus, quia ipse intellectus gratia specialis est. Ideoque intellectum munere suo spiritussanctus operatur. Intellectus autem bonus est omnibus, qui eum faciunt, quo docemur, quia non solum sensu complecti, sed etiam factis id quod intelligimus, exequi debemus.

Aduersa vitam æternã conferunt.

Intellectus est maxima virtus.

Pietas magna uirtus est.

3. Reg. 3.

Psal. 110.

2118 C*Lamaui in toto corde meo, exaudi me, domine: iustificationes tuas requiram.*

HIc est decimusnonus octonarius. Cui pro titulo præmittitur decimanona litera alphabeti Hebræorũ, quę est coph. Quæ meritò huic octonario præmittitur. Nam coph interpretatur. Conclusio, vel Aspice. Vbi notãdum, q; quanto quis amplius se diuino mancipat seruitio, quanto deuotior fuerit, quãto altioribus reuelationibus sublimatus, quãto spirituali cõsolatione recreatus, tanto

Coph.

tanto amplius dæmon illud persequitur illum tentat, illum concludere innititur vt dictum fuit uersic. 56. 877. 620. Quando autem quis magis sic à diabolo urgetur, & concluditur tentationibus, necesse est, vt aspiciat circunquaque modum, quo possit euadere, vt aspiciat ad Deum orando pro sua liberatione. Quæ omnia in isto octonario non docet Psal. Vnde istã literam coph ad istum octonariũ applicans Ambr. hic dicit, Coph interpretatur Conclusio, siue Aspice. Quæ duo bene sibi conueniunt. Nam qui concluditur, circunspicere se debet, & causam periculi non dissimulare, maximè cum tale discrimen sit. Et consequenter declarat, quid hic sit conclusio, per simile dicens. Concluditur vnusquisque tumescentibus uisceribus internisve faucibus, cum intercluso spiritus commeatu spirandi commercia coarctantur. Ita etiam qui animo angitur, & quibusdam aduersis imminentibus perurgetur, concluditur non minoribus angustijs mẽtis quàm corporis. Maior est enim animæ æstus quàm corporis. Conclusus igitur viscerum tumore, medicum quærit, ut possit propulsare periculum, & constricta laxare. Veniens medicus tentat omnia, explorat interna. Et tu ergo conclusus animi feruore, aspice temetipsum interiore oculo, morbi uis urget, fernet tẽtatio, noxia conscientia peccatorũ premit, intercipiũt sensum mẽtis angustiæ, cognosce teipsum, & orationis quære medicinam. Posce ut ueniat medicus ille, qui descendit de cœlo, qui maximè ægrotos requirit. Sicut ipse ait, Non opus est sanis medico, sed ijs, qui malè habent. Habes vulnera, ne differas, habes vlcera, ne timeas, verbo, non ferro, curare consueuit. Aspice igitur illis oculis, quibus Dauid auxilium quæsiuit, & meruit. Leuaui (inquit) oculos meos in montes, vnde ueniet auxilium mihi. Qui enim mundum condidit, tuetur accolas mundi. Hoc facere te monuit Hieremias in Threnis, sub hac litera dicens ad Hierusalem, Surge in nocte in principio vigiliarum tuarum, effunde sicut aqua cor tuum ante conspectum domini, extolle ad dominum manus tuas pro animabus paruulorum tuorum, qui deficiunt fame. Ecce, demonstrauit summam cóclu-

Cõcluditur quis pressuris aduersitatũ & tentationibus. Clamor orationis nobis necessarius.

Psal. 120.

Thren. 2.

E sionem, nec ullum remedium nisi in aduentu domini nostri Iesu Christi, qui solus desperatis possit afferre medicinam. Conclusus ergo clama ad dominum, & dic, *Clamaui in toto corde meo*, &c. Ex quibus apparet, quòd conclusis pressuris aduersantium remediuum opportunũ est, per deuotam orationem clamare ad dominum. Quod facere docet iste octonarius. Docet enim, quòd aduersitatibus, vel tentationibus pressus, siue cóclusus, vt in suis orationibus à Deo adiuuetur, octo debet facere, scilicet primò totum cor ad Deum debet eleuare, in princi- F pio, Secundò salutem animæ primò debet postulare, ibi, *Clamaui ad te*. Tertiò spem in solo Deo debet collocare, ibi, *Præueni*. Quartò periculum orando debet præuenire, ibi, *Præuenerunt*. Quintò misericordiam Dei humiliter debet implorare, ibi, *Vocem meam*. Sexto pro malis, & peccatoribus Deum debet inuocare, ibi, *Appropinquauerunt*. Septimò Deũ in omnibus esse iustum debet affirmare, ibi, *Prope*. Octauò Deum in promissis fidelem debet prædicare, ibi, *Initio*. Quantum ergo ad primum, ostendit quòd orans volẽs exandiri, totum cor suum ad Deũ G debet eleuare. Sicut enim toto corde Deum debemus diligere (vt patet uers. 2029.) sic & orando toto corde ad ipsum clamare debemus. Ille orando non toto corde clamat, qui aliquid cũ Deo petit, ille autem toto corde clamat, qui nihil aliud nisi Deum quærit vt principalem, cætera propter ipsum Deum. Deus enim sicut sponsus suæ sponsæ, sic animæ nostræ zelotypus est, nec alium ab anima nostra vel corde vult postulari, nec amari permittit. Vnde totum cor vult sibi applicari: Deuter. 5. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo. H Sic enim populus Israel angustijs per Holofernem pressus, & conclusus vndique, toto corde clamauit ad Deum, & fuit exanditus. Vnde Iudith 4. dicitur, Ex toto corde suo omnes orabant dominum, vt visitaret populum suum Israel. Sic & suo exemplo Psal. nos docet facere, dicens, *Clamaui in toto corde*, &c. Iste autem clamor orationis fit principalius corde quàm corporis uoce, & quando verè per ipsum Deus postulatur inuenitur. Quod declarat hic August. dicens, Clamor ad domi-

Toto corde orandũ est.

Deut. 6.

Clamor orationis fit corde, non uoce.

dominum, qui fit ab orantibus, si sonitu vocis corporalis fiat nō intentio in Deū corde, quis dubitet inaniter fieri? Si autem fiat corde, etiam silente corporis voce, alium quemlibet hominem potest latere, non Deum. Siue ergo cum voce carnis, quando id opus est, siue cum silentio ad Deum cum oramus, corde clamandū est. Est autem clamor cordis magna cogitationis intentio. Quæ cum est in oratione, magnum exprimit desiderantis & petentis affectum, vt non desperet effectum. Tunc porro in toto corde clamatur, quando aliunde non cogitatur. Tales orationes non sunt multis, crebrę autem paucis. Sicut ergo cum instat necessitatis articulus, corde clamandum est ad dominum, exemplo Dauid, qui multas pressuras passus, non corpore, sed principalius corde orabat, & ideo exauditus fuit. Corde mali non clamant ad Deū; etsi corporis voce. Vnde hic ait Ambr. *Clamaui in toto corde*, &c. Cum impressiones patimur corporales, exclamare consueuimus, vt alios ad præsidiū nobis vocare possimus. Sic sanctus propheta Dauid præmebatur appropinquantibus sibi persecutoribus. Saul, primò infestus armato eū insequebatur exercitu, postea parricida filius imminebat, non contentus fugientis exilio, uitam patris quærebat arripere. Sed ab illis minus pati poterat, quos uidebat, quàm ab illis quos nō uidebat. Est enim colluctatio sanctis nō solum aduersus carnem, & sanguinem, sed etiam aduersus principatus, & potestates istius mundi, rectoresque tenebrarum. Horum igitur sanctus Dauid cum graues aduersum se fieri uideret incursus, exclamauit in toto corde suo. Etenim aduersus diabolum non uocis magnitudine, sed magnanimitate cordis vīcendum est. Clamat ergo cor nostrum non sono corporis, sed cogitationum sublimitate, concentuque uirtutum. Grandis fidei clamor, magna est uox iustitiæ, magna est castitatis, per quā & mortui clamant. Denique dominus dicit, Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. At uerò iniusti anima nec uiuens clamat, quia Deo mortua est. Gracili voce loquebatur Moyses, & plus omnibus audiebatur. Clamabat populus, & non audiebatur, Tacebat Moyses, & audiebatur.

Clamor cordis est desiderium magnum.

Ephes. 6.

Rom. 8.

Genes. 4.

Exod. 14.

A Vnde dixit dominus ad Moysem, Quid clamas ad me? Non populo dictū est, Quid clamas ad me? Non enim ad Deum clamabat populus, qui iniusta, & uiris indigna clamabat, sed Moysi dictū est, Quid clamas ad me? Hoc est, Tu solus ad me clamas, qui uirtutem meā excitas, Tu solus ad me clamas, qui per vniuersam terram nomen meum annunciari expectas. Clamat ergo Moyses in corde suo, & omnis sapiēs in corde suo clamat. Tu ergo cū oras, magna ora, idest, quæ æterna sunt. Ora non caduca, ora, quæ diuina sunt, atque cœlestia, vt fis sicut angeli in cœlo, Noli orare pro pecu-

B nia, quia ærugo est, noli orare pro auro, quia metallum est, noli pro possessione, quia terrena est. Ista oratio ad Deū non peruenit: Non audit Deus nisi quod dignum suis ducit esse beneficijs, sed audit piam uocem plenam deuotionis, & gratiæ. Non solum autem clamandum est corde, sed etiam toto corde clamandum est. Sicut enim corporaliter tunc bene clamatur, cum toto corde clamatur, ita spiritualiter toto corde est clamandum, si volumus à domino, quæ possimus impetrare. Sed quis huius clamoris effectus

C debet intendi? Sequitur, *Iustificationes tuas requiram*. Sed quid est iustificationes Dei requirere? Multi enim iustificationes Dei requirunt studiosissime, sed vt illas sciant, non ut faciant; sed tales non quærunt iustificationes Dei, sed per illas quærunt hominum laudes. Ille autem solus iustificationes Dei requirit, qui illas requirit, non ut sciat, sed vt faciat, ut hic ait August. Vel aliter, ille iustificationes Dei requirit, qui ab alijs creaturis recipit exempla bene uiuendi, vt exemplum castitatis, exemplum abstinentiæ, exemplum solicitudinis munda-

D næ non habendæ, quæ Deus alijs creaturis dedit, vt ab illis discamos iustè uiuere. Vnde istum textum ad istum intellectum aptat Ambrosius hic dicens, *Iustificationes tuas requiram*. Exquirit autem iustificationes Dei qui id, quod est in omnibus creaturis, & maximè in animantibus prouidentiæ ascribit diuinæ, ut ab illis scilicet accipiat exemplum viuendi. Et manifestat, dicens, Turturi, studium est pudicitiæ, quæ, compare amisso concubitum indulgere non nouit, quod homi-

Animalia irrationabilia exempla uirtutū nobis ostendunt.

Turtur castitatis exēplum.

homines seruātè non possunt. Vnde plerisque animātibus tam sobria cura partus seruandi, vt ubi conceptionis munus agnouerint, coitum non putent esse repetendum, ne receptorum seminum fiat adulterij permixtio. Phœnix, coitus corporeos ignorat, libidines nescit, illecebras horret, sed de suo resurgit rogo, sibi aui superstes ipsa, & sui hæres corporis, & cineris sui fœtus. Aquila ne degeneres partus nutriat, diligenti laborat examine, & adhuc teneros fœtus pio suspendit vngue, solisque offert radijs, vt si fortè oculos suos vi splendoris inflexerint, tanquam degeneres laxato in præceps vngue dimittat. Si verò naturæ vigore cōstanti aduersum radios solis obtutum potuerint vendicare, dignæ indolem sobolis honore grato reportet. Volatilia cœli omnia non serunt, neq; metunt, & Deus pascit illa, quia iustitias domini custodiunt, nihil proprium vendicando, sed ligno fructifero, quo domini iudicio communem ad escam datum est famem leuare contenta. Ex istis igitur cognoscimus, quòd diuinæ prouidētiæ subsidia hominibus non deessent, si Dei iustificationes seruare vellemus. Qui alit aues, non aleret homines, quos ad imaginem, & similitudinem suam fecit? Nonne pluris sumus illis? Naturæ prærogatiua pluris sumus, sed inferiores diminutione gratiæ, & præuaricationis iniustitia.

Matth. 6.

2219 *Clamaui ad te, saluum me fac: vt custodiam mandata tua.*

HIc ponit secundum, scilicet, quòd orans, salutem animæ primò debet postulare. Qui enim dat principale, dat consequenter accessorium. Cum ergo in nobis anima sit principalior pars, illius salus primò debet orando postulari. Qua concessa, sequuntur reliqua. Et hoc facere orantes docebat Saluator, d. Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis. Et hoc est, quòd ostendit nos suo exemplo Psal. petere dicens, *Clamaui ad te, saluum me fac, vt* &c. Hic versus multipliciter exponitur. Primò ꝙ ideo se saluum fieri postulat, vt Dei mandata possit custodire. Nam præceptum dilectionis Dei super omnia, quādiu sumus

Matth. 18.

Præcepta Dei perfectè seruantur i patria

E hic in via perfectè custodiri non potest, propter molem corporis quo anima retrahitur ad seipsam, ne totaliter feratur in Deum. Sed in patria vbi erit omnis corruptionis carētia, perfectissimè adimplebitur, vt ostendit Magister, lib. 3. sent. Hic ergo saluum se fieri postulat Psal. non propter bonum suum cōmodi principaliter, sed propter bonum iusti, vt scilicet saluatus Dei mandata possit custodire perfectè. Et hoc est, quod ait, *Clamaui ad te.* Et quid clamaui? *Saluum me fac.* Et causa principalis quare hoc petit est, *vt custodiam mandata tua.* Ita ꝙ ly *vt* ostendit causam motiuam orationis. F Vel aliter homo spiritualiter infirmus dicitur, quando tentationibus, vel aduersitatibus vt debilis cedit, quando autem fortiter resistit, & illas superat, tunc dicitur sanus. Videns ergo Ps. multa contra iustos aduersa cōsurgere tam per inimicos tēporales, & visibiles, quā per spirituales, & inuisibiles, a Deo petit sanitatem animæ, scilicet virtutē constantiæ, & fortitudinis, qua superatis aduersis, Dei mandata possit custodire, dicens, *Clamaui ad te saluum me fac* (idest sanum, & robustū tam mente quàm corpore) *vt custodiam* &c. G Et istum intellectum ponit August. hic dicens, *Clamaui ad te, & saluum me* &c. Quid est *Clamaui ad te*, nisi clamando inuocaui te, *saluum me fac, vt custodiam* &c. idest, da mihi fortitudinem, ne te per infirmitatem negem. Salus quippe animæ facit, vt fiat, quod faciendum esse cognoscitur, & vsque ad mortem corporis, si hoc flagitat extrema tentatio pro mandatorum diuinorum veritate certetur. Vbi autem non est salus succūbit infirmitas, & deseritur veritas. Vel aliter, superius statim dictum est quòd etiam animalia bruta H vel aues nobis virtutum præbent exempla, dum naturam, & conditiones à Deo sibi datas custodiunt. Petit ergo iste se saluari, ut exemplo auium, & animalium mandata Dei custodiat. Et hanc intentionem hic ostendit Ambr. dicens, *Clamaui ad te, & saluum me fac* &c. Repetit, quòd ad Deum clamauerat, & custodē se promittit cœlestium statutorum, quæ cœlo terraque testibus Deus sanxit ut, præuaricatores elementorum testimonijs arguantur. Quomodo enim cœlum aspiciat

Saluatio idem quod fortitudo animæ & corporis.

Mandata custodiuntur quomodo.

aſpiciat præuaricationis ſuæ conſcium ? A
quomodo fructus de terra expecter, quę
nouit ingratos? Vide ergo quàm nõ par
ua promittat propheta. In clamando fi-
delis, & promptus affectus exprimitur.
In custodiendo teſtimonia, continentiæ
uirtus obſequij ſedulitate declaratur.

2220 *Præueni in maturitate, & clamaui: quia in uerbo tuo ſuperſperaui.*

POnit hic tertium, ſcilicet ꝙ orans
ſpẽ ſuã in ſolo Deo debet ponere.
Sicut enim docet experientiam, ſpes in-
firmi, & confidencia habita in medicũ ad B
optatam ſanitatem obtinendam confert
quam plurimum: Sic & confidentia orã
tis in Deũ habita confert ad obtinẽdum
postulata. vnde Pſal. 90. dr. Quoniam in
me ſperauit, & ego liberabo eũ &c. exau
diam eum. Et hoc ſuo exemplo nos do-
cet Pſal. hic dicens, *Præueni*, &c. *& clama*
ui: quia in uerbo tuo ſuperſperaui. Pro hu-
ius uerſiculi expoſitione ſciẽdum, quòd
iſte textus in diuerſis codicibus diuerſi
ficatur. Nam aliqui codices habent, *Præ*
ueni in tempeſta nocte, & clamaui. Aliqui
habent, *Præueni in immaturitate, & cla*
maui. Aliqui habent, *Præueni in maturita* C
te. Sed pauci habent geminatam præpo
ſitionẽ. ſ. *Præueni in immaturitate*. Imma-
turitas, autem hoc loco dicitur tempus
nocturnum, quòd nõ eſt maturum, i. op
portunum, vt agatur aliquid uigilando
quod ẽt vulgò dici ſolet hora importu-
na. Nox quoque intempeſta (ideſt,
media, quando quieſcendum eſt) hinc
proculdubio nuncupata eſt, quia inop-
portuna eſt actionibus vigilantium. Tẽ-
peſtiuum enim dixerunt ueteres oppor
tunum, & intempeſtiuum, inopportunũ
à tpe dicto uocabulo, non ab illa tempe-
ſtate, quæ conſuetudine Latinæ linguæ D
cœli perturbatio iã uocatur, vt ait Aug.
Sic ergo idem eſt in immaturitate, ideſt,
in tempore immaturo, vel incongruo, &
intẽpeſta nocte nato. Quid eſt ergo di-
ctum. *Præueni in maturitate* ſiue *intempe-*
ſta nocte? Ad hoc reſpondet Auguſt. di-
cens. Si hoc ad vnumquemq; fidelium re
feramus & ad proprietatem rei geſtæ, ſæ
pe contingit vt tali noctis tempore uigi-
let amor Dei, & magno ſuggerente ora-
tionis affectu, non expectetur, ſed præ-

Immaturitas dicitur tempus importunum ad agendũ.

ueniatur, quod poſt galli cantum cõſue-
uit eſſe tempus orandi. Et ſic præueni-
re immaturitate clamando, non eſt niſi
præuenire tempus cõſuetum orationis.
Vel aliter, vt tps immaturum, ſit totum
tempus uitæ præſentis. Vnde hic Aug.
ait, Si autem accipiamus hoc totum ſæ-
culum pro nocte, vtiq; intẽpeſta nocte,
& immaturitate clamamus ad dominũ,
& præuenimus maturitate temporis, in
quo nobis Deus redditurus eſt, qđ pro-
miſit, ſicut alibi legitur, Pręueniamus fa
ciem eius in confeſſione. Vel aliter, ut *Pſal. 94.*
immaturum tempus ſit tẽpus ante Chri-
ſti incarnationẽ, in quo ſancti patres ſpe
rantes, in verbo Dei clamabant, Chriſti
incarnationem poſtulãtes. Vnde hic ait
Auguſt. Si uelimus intelligere immatu-
rum tempus noctis huius antequam ue-
niſſet plenitudo temporis (.i. ipſa matu-
ritas) qñ Chriſtus manifeſtaretur in car
ne, nec tunc eccleſia tacuit, ſed præue-
niens iſtam maturitatem prophetizãdo
clamauit, & in uerbis Dei ſperauit po-
tentis facere, quod promiſit ut in ſemi-
ne Abrahæ benedicerentur omnes gen-
tes. Vel aliter, vt immaturitas non refe-
ratur ad tempus ſed magis ad ætatem, vt
ſcilicet ætas iuuenilis dicatur immaturi
tas, & ſenilis, dicatur maturitas. Præue-
nit ergo immaturitate, & orãdo clamat,
qui in iuuenili ætate orationibus aſſue-
ſcit, quod eſt uirtutis indicium. Et iſtum
intellectum ponit hic Ambroſ. d. In iſto
verſiculo actuum magis operumq; arbi-
tror, quàm rationis tempus intelligen-
dum. Præcurrit enim ætatis maturitati,
quiſquis in adoleſcẽtia poſitus ſenilem
grauitatem inducit, & iuueniles opera-
tiones ueterana quadam continentia re
git, feruoremq; uirentis corporis in cana
morum maturitate componit. Nã quid
poteſt habere laudis, ſi effœtum corpus
voluptatibus, ẽt ſenectutis gelu frigidũ,
ad ſera deuotionis officia depoſito iam
ſegnior uigore conuertat? Nõ eſt corona
niſi ubi fuerit difficilioris lucta certami
nis, ad quam rari attingere poſſunt, nec
omnes, qui ingreſſi fuerint ſtadium,
peruenire. Ille laudabilis eſt, cui eſt in
ſeipſo antè certamen, qui carnem
ſuam reluctantem ſub mentis coercet
imperio, parca frugalitate caſtigat, &
ſeruituti redigit, ne effrænata libertatę
luxu-

Iuuentus dicitur immaturitas.

Seniles mores melius ſedent in iuuene.

luxuriet atque indomita feruens cupiditate, habenas animi regentes abrumpat in ore. Est ergo iuuenis senex, si se maturitate exerceat. Ante horã præcurrit iuuenis, si senili pondere incentiuam comprimat voluptatem, & feruentes illecebras cupiditatis extinguat. Dicat igitur iuuenis maturitatis ætatem præueniens deuotione, *Præueni in maturitate, & clamaui, quia in verbo tuo supersperaui.* Iustus semper sperat in aduersis positus, & frequentibus afflictus ærumnis, desperare non nouit, sed quo grauiora tolerauerit, magis sperat, & sperandi sumit profectum.

2221 *Præuenerunt oculi mei ad te diluculo, vt meditarer eloquia tua.*

PОnit hic quartũ, scilicet quòd orans orãdo periculum debet præuenire. Facilius enim præcauetur morbus, antequam veniat, quàm expellatur, postquã venerit. Sic & hosti facilius resistitur, ne ciuitatem accipiat, quàm postquam ipsam occupauerit, expellatur. Sic consor miter pericula tam tẽporalia quã spũalia pueniręq; debemus orando, ne postq̃ increuerint, à meditatione uerbi diuini animum nostrum impediãt. Et hoc est, quod ait hic Psal. *Præuenerunt oculi mei ad* &c. Vel aliter, vt diluculum, siue matutinum sit tempus gratiæ, quo lux nobis effulsit per Christum, qui uenit illuminare ijs, qui sedebãt in tenebris. Istud diluculũ sancti patres præuenerunt orãdo, oculos cordis erigendo ad Deum, vt saluatorem mitteret nobis. Vnde hic ait August. *Præuenerunt oculi mei,* &c. Ponamus enim matutinum, siue diluculum quando ijs, qui sedebant in vmbra mortis, lux orta est eis. Nõne in sanctis, qui prius erant in terra ad hoc matutinum oculi ecclesiæ præuenerunt, quia hoc futurum antea præuiderunt, ut meditarentur eloquia Dei, quę tunc erant in lege, ac prophetis, quæ hæc futura pronunciabant. Vel per ista verba Psal. suo exemplo nos cupit docere ut matutinum, vel diluculum præueniamus ad orandum. Sic enim supra dicebat, Memor fui nocte nominis tui, iterũ, Media nocte surgebam ad confitendum tibi, vide ibi, versic. 2128. 2135. Consimiliter & hic dicit,

Matutinũ vel diluculum dicitur tempus gloriæ.

Nocte orandum est.

E *Præuenerunt oculi mei ad te diluculo.* Et ad quid? scilicet ad orandum, ad sacras scripturas meditandum, ut scilicet si de die in actibus actiuæ vitæ occupamur, saltem in nocte vitæ contemplatiuæ insistamus. Et illum intellectum hic ponit Ambr. dicens, *Præuenerunt oculi mei,* &c. Scribitur. Præueni orientẽ solem, Graue est enim, si te ociosum in stratis radius solis orientis inuerecundo pudore inueniat, & lux clara feriat oculos somnolentos, adhuc torpore depressos. Arguit nos tanti temporis spacium sine vllius deuotionis munere, ac sacrificij spiritualis oblatione feriata nocte transmissum. An nescis, ò homo, quòd primitias tui cordis, ac uocis quotidie Deo debeas? quotidiana tibi messis, quotidianus est fructus. Occurre ergo à solis ortu, ut te oriens inueniat iam paratum, ne lumina tua madido sopore adhuc mergẽtia primus diei fulgor exagitet. Et infra dicit. Præuenio orando, & meditando hunc solem, quem uides, vt illucescat tibi Christus. Si hunc solem præueneris, antequam iste surgat, accipies Christum illuminantem. Diuide saltem Deo, & sæculo tempora tua, vel quando nõ potes G agere in publico, quæ sunt istius mundi & tenebræ prohibent noctis, Deo uocato, indulge orationibus, & ne obdormiscas psallito, somnum tuum bona fraude fraudato, mane festina ad ecclesiam, defer primitias pij uoti. Et postea si vacat secularis necessitas, non excluderis dicere, *Præuenerunt oculi mei mane meditari uerba tua,* & sic securus procedis ad tuos actus. Quam iocundum inchoare ab hymnis, & canticis, à beatitudinibus, quas in euangelio legis? Quam prosperum, ut te Christi sermo benedicat? & dum recantas domini benedictiones, studium alicuius uirtutis assumas, ut etiam H in te benedictionis diuinæ meritum recognoscas. Hæc omnia Ambros. vel aliter, vbi sciendum, quòd per diluculum, quod est finis noctis, & principium diei significatur transitus à culpa ad gratiã. Quod ostendit Gregor. dicens, Quis nostrum nesciat, quòd diluculum dicitur, cum iam nocturna tempora in claritate lucis mutantur? Nos itaque noctis tenebris premimur, cum iam perpetratione iniquitatis obscuramur. Sed nox in lucem

Diluculum est transitus à culpa ad gratiam. Gregor. 8. mor. c. 20.

lucem uertitur, cum errores nostri ueritatis cognitione eradicantur. Nox in lucem uertitur cum corda nostra iustitiæ fulgor illuminat, quæ cæcitas culpæ deprimebat. Sciendum etiam, quod ad meditationem & studium eloquiorum Dei requiritur mentis puritas præueniēs, quia in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitat in corpore subdito peccatis. Ille ergo, qui sacram scripturā vult studendo meditari diluculo debet præueniri, idest, luce gratiæ prius radiari. Vt sic ergo sit sensus, *Oculi mei* (scilicet cordis) *ad te eloquijs tuis meditando præuenerunt*, & hoc *diluculo*, i. prius gratia informati fuerunt. Vel aliter, vt per diluculū intelligātur virtutes, quibus præuenitur Deus, vt. s. est præmium nostrum. Et sic est sensus, Oculi mei ad te meditādum, & eloquia tua præuenerunt diluculo, idest virtutibus, quia merita præcedunt præmia, & uirtutes coronam.

Sap. 1.

2222 *Vocem meam audi secundum misericordiam tuam, domine: & secundū iudicium tuum viuifica me.*

Hic ostendit quintum, scilicet quod orans misericordiam Dei humiliter debet implorare. Beneficium enim exauditionis nostris meritis non debemus ascribere, sed solum diuinæ misericordiæ, & bonitati. Et hoc apertè docet Daniel propheta. d. Neq; enim in iustificationibus nostris prosternimus preces nostras ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis. Et hoc idē facere nos suo exemplo docet Psalm. d. *Vocem meam audi*, &c. vel per ista verba orās sperat habere uitam, scilicet spiritualem, & beatam per misericordiam Dei, & per iudicium, quamuis iudicium non sit sine misericordia, nec misericordia sine iudicio. Deus. n. nobis facit iudiciū, & misericordiam, misericordiā, quia non punit peccata, quantum puniri meruerunt, iudicium autem, quia illa non dimittit impunita. Similiter dando iustis gloriā, facit misericordiā, & iudicium, misericordiā, quia præmiat vltra condignum, iudiciū verò, quia proportionaliter præmia reddit. Petit ergo Psal. exaudiri secūdū misericordiam, & iudicium, vt. s. puniat per iudicium peccata, sed misericordiā

Dan. 9.

Misericordia, & iudicium Dei simul sunt in punitione peccatorū.

A ter. Sic igitur ista duo simul concurrunt scilicet misericordia, & iudiciū quibus à peccatis nos liberat Deus, & vitam spiritualem tribuit. Vnde Psal. 100. Misericordiam & iudicium cantabo tibi, domine uide uers. 1693. Vel aliter: Psal. petit exaudiri secundum misericordiā, sed uiuificari secundum iudicium. Primum petit, quia non confidit in proprijs meritis, secundum, quia scit, quòd, cum iudicamur à domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Et maximè hoc postulare debemus, dum aduersis premimur, scilicet, ut illud iudiciū, quo Deus

B immittit aduersa, ad animæ uitam proficiat nobis. Vnde hic Ambros. (ait) *Vocem meam audi secundum misericordiam tuam* &c. Semper homo, etiamsi sanctus sit, & iustus, debet orare, ut exaudiat eū dominus secundum misericordiam suā, non secundum merita uirtutis alicuius, quia rara uirtus multa peccata, & secundum iudicium suum, ut infirmis opē ferat. Et maximè hoc debemus orare, cum aliquibus urgemus aduersis. Vel aliter, Primò Deus per misericordiam suam aufert à nobis peccata, & postea secundum iudicium nobis uitam dabit æternam,

C quamuis & misericordia non sit sine iudicio, nec iudicium sine misericordia. Vnde hic ait August. *Vocem meam audi*, &c. Prius enim per misericordiam à peccatoribus aufert culpam, & pœnam, & postea iustis secundum iudicium dabit uitam, vnde nō frustra hoc ordine dicitur. Misericordiam, & iudicium cantabo tibi, domine, quamuis & ipsum tempus misericordiæ non sit sine iudicio. De quo dicit Apostolus, Si nos iudicaremus, à domino nō iudicaremur, cum autem iudicamur à domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Et vltimum tem

1. Cor. 11.

D pus iudicij non erit sine misericordia, quia coronat te (ait Psal.) in misericordia, & miserationibus.

Appropinquauerunt persequentes me iniquitati: à lege autem tua longè facti sunt. 2223

Hic ostendit sextum, scilicet quòd orans debet pro malis, & peccatoribus Deum inuocare. Hoc autem nos facere docuit Christus Matth. 6. dicens. Orate

Orō pro inimicis Deo è gratissima.

Orate pro persequentibus & calumniantibus uos, hoc & factis ipse nobis ostendit, dum in cruce pendens pro suis crucifixoribus patrem exorauit, quæ omnium orationum esse persanctissima, Deoque
Gregor. 13. mor. c. 11. acceptior, vt ostendit Gregor. dicens, Christus dolorem crucis pro nostra redemptione tolerauit, qui solus mundas ad Deum preces habuit, quia & in ipso dolore passionis pro persecutoribus
Luc. 23. orauit, dicens, Pater, dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt, Quid enim dici, quid cogitari in prece mundius põt, quàm cum & illis misericordia intercessionis tribuitur, à quibus dolor toleratur? Huiusmodi exemplo ergo Psal. pro suis persecutoribus orat, Deo exprimẽs peccatum ipsorũ, vt ipsum prouocet ad misericordiã, sicut & sorores Lazari orantes Christum pro fratre suo, qui infirmabatur, nihil in singulari postulauerunt, sed solum eius infirmitatem Christo in-
Ioan. 11. timauerunt, Dicentes, Domine, ecce, quem amas infirmatur. Sic & conformiter nunc Psal. pro suis inimicis orans ipsorum statum Deo aperit, dicens, *Appropinquauerũt persequẽtes me iniquitati, &c.* Talis enim est natura contrariorum, quanto quis magis uni extremo appropinquat, tanto amplius recedit ab alio. Sicut patet de loco sursum & deorsum, de dulci, & amaro, de albo, & nigro. Et conformiter intelligendum est de uitijs & virtutibus, quia quanto amplius quis de uirtutibus participat, tanto magis elõgatur à uitijs, & econtrario. Quanto amplius appropinquat uitijs, illa. s. participando, tanto amplius à Deo elongatur & ab eius lege, nõ quidem localiter, sed dissimilitudine morum. Et hoc est quod dicit Psal. *Persequentes me appropinquauerunt iniquitati*, quia scilicet persequi iustum iniquitas est. Et ideo ad hoc sequitur, quòd à lege tua longè facti sunt, id est, à præceptis tuis, quibus omnis ini-
Proxima vel propinqua iustis dicuntur aduersa carnis. quitas opponitur. Vel aliter, aliqui enim codices habent, *Appropinquauerunt persequentes me iniquitate*, vel *inique*. Et tunc est sensus, persecutores iustorum, qui ipsos iniquitate uel iniquè persequũtur, carnem quidem possunt lædere, sed non animam interius, à qua Deum auferre non possunt. Appropinquat ergo iustis, quia carnẽ lacerant quæ proxima est ipsi

E animæ. Vnde hunc sensum hic tangit August. dicens, *Appropinquauerunt persequentes me iniquitati*: vel (sicut nonnulli codices habent) *iniquè*. Tũc enim appropinquant qui persequuntur, quando usque ad carnem eruciandam, vel perimẽdam perueniunt. vnde Psal. 21. vbi passio domini prophetata est, Ne discedas (inquit) à me quoniam tribulatio proxima est, cum tamen illa dicantur ibi, quæ non expectabantur futura, sed quæ iam præsente ipsa passione perpessus est, sed proximam dixit tribulationem, quæ fiebat in carne. Nihil enim est animæ pro-
F prius carne quam gestat. Appropinquauerunt ergo persequentes, affligendo eorum carnem quos persequebantur. Sed attende quod sequitur, *A lege autem tua lõge facti sunt*, quia quanto magis appropinquauerunt persequendis iustis, tanto lõgè facti sunt à iustitia. Sed quid nocuerunt eis, quibus persequendis appropinquauerũt, quãdo interior est appropinquatio domini eorum, à quo nullatenus deseruntur. Vel per hoc vult Psal. ostendere, persecutores martyrum, & iustorum ipsos persequendo, eis non nocent, quia licet appropinquẽt non tamen læ-
G dunt, sed seipsos offendunt, quia seipsos à iustitia separãt, & à lege Dei, quæ proximum præcipit diligere, non persequi. Et ad istum sensum exponit Ambr. hũc passum, dicens. Quanto magis persequẽtes appropinquauerunt, tanto amplius à lege tua se separauerunt. Quoniã qui fratrem suum persequitur, à lege tua secernitur. Lex enim dicit, Diliges dominum Deum tuum, diliges proximũ tuũ. Non ergo oderim fratrem meum, ne dicatur mihi, Si fratrem tuum non diligis, quem uides, quomodo potes Deum diligere quem nõ uides? Nescis fratrem tuũ
H esse mercedem sanguinis Christi? Mercedem ergo non diligis Christi si fratrem tuum non diligis. Ergo persecutor appropinquat mihi ut noceat, sed is & à lege Dei se separat & ab æterna uita. Lex enim Dei uita est. Quoniam qui facit quæ legis sunt, viuit in eis, quod legi conuenit utique spirituali. Dum autem separatur à lege, separatur à Christo, nec mihi appropinquat, quia etsi corporis mei habeat potestatem, animæ meæ tamen nocere non poterit, Denique persecu-

Diligendus est proximus, quia merces est sanguinis Christi.

secutores martyrum quàm longè ab eo rũ meritis separati sunt. Nota hic q nocere alteri est vitium contra naturam, vide vers. 604. Item nota q mali bonis nocere non possunt. versic. 997.

2224 *Propè es tu, domine, & omnes viæ tuæ veritas.*

POnit hic septimum, s. quòd orans si vult exaudiri, debet credere Deum in omnibus esse iustũ immittendo pro spera vel aduersa, si exaudiatur vel non. Et hoc in orationib. præmittẽdũ osten dit Christus d. Quærite primum regnũ Dei & iustitiam eius, &c. Tunc.n.iustitia regni quæritur, quando Deus in omnibus suis operibus iustus esse creditur. Sic & psal. conformiter hic confitetur, dicẽs Deum propè esse omnibus qui eius iusti tiam in omnibus eius operibus confitentur, dicens, *Propè es tu domine, & omnes via tua veritas*, idest, iustitia. Quilibet enim tribulationibus pressus, & aduersis cõfiteri debet, & credere quòd à Deo iustè pro suis demeritis affligitur, vnde & dicere debet, *Omnes via tua veritas*. Vnde hic Aug. ait, *Propè es tu, domine, & omnes viæ tuæ* &c. etiam in tribulationibus suis quòd eas non immeritò pa tiuntur, tribuere veritatem Deo, sancto rum est vsitata confessio. Ita regina Hester, ita sanctus Daniel, ita tres pueri in camino ignis, & eorum sanctitatis socij confitentur dicentes. Omnes uiæ tuæ ve ritas, iustus es, domine & rectum iudiciũ tuum, vide de hoc vers. 2210. Et nota q psal. dicens. *Propè es tu domine*, per illa uerba vult ostẽdere, Deum omnibus esse præsentem, vt saltem coram illo qui omnibus præsens est, qui omnia uidet peccare caueamus, unde Deum præsentem omnibus esse omniaque uidere hic ostendit Ambros. d. Propè est dominus omnibus, qui ubique est, nec fugere eũ possumus, si offendimus, nec fallere, si delinquimus, nec amittimus, si colamus eum. Spectat omnia Deus omnia uidet, assistit singulis. Et quomodo potest deesse alicubi, cum de spiritu suo legeris, Spiritus domini repleuit orbem terrarum? Vbi enim est domini spiritus, ibi est dominus Deus. Denique Dauid illũ ubique esse & implere cœlum, terrã, & maria ostendit, dicẽs, Quo ibo à spiritu tuo? aut quo à facie tua fugiam? Si ascẽdero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernum, ades, si sumpsero, &c. Quã citò significat Deum ubique esse, & ubi cunque est Dei spiritus, Deum esse, & ubi est Deus, ibi spiritum eius esse præsentẽ. An cum de sole dubitare nequea mus, q procedente die toto orbe radios suos diffundat, & omnibus lumẽ infundat, quem etiam illi, qui uidere nõ possunt, sentiunt tamen aeris ipsius fotu esse præsentem? De sole ergo non dubitas quòd ubiq; fulgeat, quomodo ergo de Deo ambigere potes? Nam splẽdor ęter nus Dei uerbum occulta et mentis illuminat, quæ sol iste penetrare nõ potest. Penetrat enim animam, & quasi candor æternę lucis illustrat. Sed quamuis diffu se per omnes, & in omnes, & supra omnes potestates sit, quia omnibus ex uirgine est ortus, & bonis, & malis, sicut & solem suum oriri iubet super bonos, & ma los, illum tamẽ fouet, qui appropinquat sibi. Sicut.n.à se fulgorẽ solis excludit, qui fenestras domus suę clauserit, locũque tenebrosum, in quo cõuersetur, elegerit, ita qui se auerterit à sole iustitiæ, non põt splendorem eius aspicere, in tenebris ambulat, & in omniũ luce ipse sibi causa est cęcitatis. Aperi igitur fenestras tuas, ut tota domus tua fulgore solis illu ceat. Aperi oculos tuos, ut uideas orientẽ solẽ iustitię. Sed caue, ne eos ulla stipu lę festuca perturbet. Si qd sordis in ocu lo mẽtis tuę fuerit, nõ poteris eũ intueri, si quid ęgritudinis, plus grauabit cõ fusam oculorum aciem lux, maioremque dolorẽ excitabit. Potestne alicubi deesse sapientia Dei, alicubi deesse eius maiestas? Sanè tñ fugientes non retinet, nõ cogit inuitos, sed neq; fastidit appropinquantes. Et illius quidẽ uirtus, illius uerbũ. Deus oĩbus propè est. Deniq; dictũ est, Ecce qui elõgãt se à te, peribunt. Propter quod sanctus ait, Mihi asit adhęrere Deo, bonum est, Et Apostolus ait, nõ lõgè esse Deũ ab unoquoque nostrũ, in ipso (inquit) uiuimus, mouemur, & sumus. Vitalem.n.omnibus gratiam suam ministrãs, oĩbus præsto est bonitatis suę munere, sed propior est illis, qui cõtrito sũt corde. Qui ergo Deo ꝓximus est d. *Propè es tu domine, & oẽs viæ tuæ Veritas.*

Matth. 6.
Hester 14.
Daniel. 3.
Deus vbiq; præsens est, & propè omnibus est
Sapien. 1.
Psal. 138.
Matth. 5.
Psal. 72.
Act. 18.

Iob 1. Iudæus hoc dicere non potest, quia non recipit dominum Iesum. Separauit.n.se, nec i veritate, sed in vmbra credit. Quo modo ergo dicet, *Omnes viæ tuæ veritas*, cum gratia, & veritas per Iesum Christũ facta est? Sed hic est dubium Cum enim

Quæstio. omnes viæ domini sint misericordia, & veritas æqualiter (dicente ps. Vniuersæ

Misericordia est semper cum iustitia. & econtrario. viæ domini misericordia, & veritas) quare hic solam veritatem, & non misericordiam expressit. d. *Et omnes viæ tuæ veritas?* Sed vnum illorum exprimens, aliud subintelligit, quia sicut vera misericordia non est, si à iustitia sit destituta, sic nec vera iustitia erit seclusa misericordia. Nã, ut ait Chrysost. super Matth. Misericordia sine iustitia, quædam fatuitas est, non misericordia, & iustitia sine misericordia, nõ est iustitia, sed crudelitas. Vnde & Aug. hic ait, Quæri autem potest, quomodo hic dictum sit, *Et omnes*

Psal.24. *viæ tuæ veritas.* cum in alio psalmo legatur, Vniuersæ uiæ domini misericordia, & veritas. Sed erga sanctos, & vniuersæ viæ domini misericordia, & vniuersæ viæ domini ueritas, quia & in iudicando subuenit, atque ita non deest misericordia, & miserando id exhibet, quod promisit, ne ueritas desit. Erga omnes autem, & quos liberat, & quos damnat, omnes viæ domini, misericordia, & veritas, quia vbi non miseretur, vindictæ veritas exhibetur. Multos quippe immeritos liberat, in æternum autem neminem damnat immeritum.

2225 *Initio cognoui de testimonijs tuis, quia in æternum fundasti ea.*

OStendit hic octauum, s. q orans, Deum in promissis fidelem debet credere, quia, s. non mutatur vt homo, sed, quod promittit, æternaliter seruat. Quod nũc suo exemplo ostendens ps. d. *Initio cognoui de testimonijs tuis, quia in æternum fundasti ea.* Aduerte autem secundum August. quòd iste textus multis

Testimonia sunt promissiones. modis variatur, quia aliqui dicunt, *Ab initio*, aliqui *initio*, aliqui *in initijs*. Sed cõmunius dicitur *Ab initio*, quod nos aduerbialiter exprimendo, dicimus *Initio*. Dicimus ergo, *Initio cognoui de testimonijs tuis*. Sed quomodo promissiones vel

Quæstio. testimonia Dei manent in æternũ? Ad

E quid.n. valebunt testimonia, cũ res ipsa promissa plene possidebitur? Sed dicit testimonia Dei in æternum fundata ex eo q illud, quod per illa testimonia Deus promisit, est æternum, non illæ promissiones. Vnde hic Aug. Testimonia Dei in æternũ ab illo dicit esse fundata, & hoc se initio cognouisse testatur, non aliũde cognouisse, quàm de ipsis testimonijs. Quæ sunt ipsa testimonia, nisi in quibus testatus est Deus se regnum daturũ suis filiis sempiternum? Et quia hoc in vnigenito se daturum esse testatur, de quo dictum est, Et regni eius non erit finis, ip- *Luc.1.*

F sa testimonia dixit in æternum fundata, quia id, quod per ea Deus promisit, æternum est. Nam ipsa per se tunc testimonia non erunt necessaria, qñ res ipsa videbitur, propter quam credendam nunc testimonia requiruntur. Et ideo bene intelligitur dictũ, *fundasti ea*, quia in Christo vero monstrantur. Fundamentũ.n. *1.Cor.3.* aliud nemo ponere potest præter id, qđ positum est, quod est Christus Iesus. Vnde hoc igitur iste initio cognouit, nisi quia ecclesia loquitur, quæ terris nõ defuit ab initio generis humani, cuius primitiæ Abel sanctus est immolatus, & ip- *Gen.4.*

G se testimonium futuri sanguinis mediatoris ab impio fratre fundẽdi? Nam & illud ab initio dictũ est, Erunt duo in carne vna. Quod magnum sacramentũ apostolus Paulus exponens, inquit, in Christo, & ecclesia. Vel aliter, Nam testimonia Dei dici possunt iudicia eius, quæ ab initio dedit, puta quia ab initio malos puniuit, vt Cain, bonos præmiauit, vt Abel, malos diluuio submersit, iustos autem, vt Noe cum filijs suis, saluauit. Ista autem vocantur testimonia in æternum fundata, quia, sicut ab initio malos puniuit, & bonos præmiauit, sic & in æternũ *Gen.2.* *1.Cor.6.*

H faciet. Vnde ad istum sensum hic ait Ambros. *Initio cognoui de testimonijs tuis*, &c. idest, de testimonijs tuis ab initio cognitionem, & fidem assumpsi, quòd in æternum fundata sunt. Ab initio data sunt præcepta cautiora, ne primi parẽtes sibi vsurparent scientiam boni, & mali, quæ recto discrimine diffinire non possent, paradisi incolatum in perpetuum vendicare potuissent. Si cõsiderent homines, quia sanguis hominis ad Deum clamat, manus proprias à nece hominis abstinebunt.

nebunt. Si custodiant præcepta, quæ dedit dominus coram cœlo, & terra testibus, d. Audi, cœlum, & auribus percipe terra, scientes quicquid flagitij commiserint, aduersus legem domini fecisse, angelorum, & potestatum, sanctorumq; hominum testimonijs arguãtur, supra hæc testimonia fundata sibi constituerent, quia æterna sunt, atque perpetua. Vel aliter, secundum Gloss. testimonia dicũtur præcepta Dei, quæ dicuntur fundata in æternum, quia pro eis neglectis, vel seruatis merces æterna, vel pœna æterna dabitur. Est ergo sensus. Ego cognoui de testimonijs tuis, quòd in æternũ fundasti ea, cognoui dico ab initio (vel initio) scilicet in Adam, qui pro neglectis punitus est, vel per antiquos patres, qui ea tenẽdo ad æternitatem peruenerũt.

2226 *Vide humilitatem meam, & eripe me: quia legem tuam nõ sum oblitus.*

Hic incipit octonarius vigesimus. Cui pro titulo præmittitur litera vigesima alphabeti Hebræorum, quę est Res, quæ congrue huic octonario præmittitur. Res.n. interpretatẽ Caput, siue Primatus. Et significat humilitatẽ, quę caput est omnium virtutũm, & primatũ tenet. Sicut. n. in corpore hominis caput omnia membra fouet, & dirigit, atq; sensib. implet, inde ductus venarũ, meatusque spiritus, sanguinis vires in totius corporis partes deriuantur, lustrat omnia. Sublato capite, corpus sine nomine est, nõ agnoscitur, nec vllus superẽst vsus viuendi, propterea qui in aliquo damnatur crimine, ideo capite punitur, eo q caput ornamentum est totius corporis, quia qui turpi, vel scelesto reatu bestialis immanitatis horrorem cõmisisse detecti sunt, formam humanæ conditionis iubentur exuere. Reciso.n capite, & reliqui corporis truncus bestiarum corpori comparatur. Sic & cõformiter inter virtutes humilitas caput est virtuũ, & ornamentum. Huic ergo octonario pro titulo præmittitur litera Res, quæ caput interpretatur, quia hic agitur de humili tate nobis necessaria, quæ caput est omnium uirtutum. Vel mysticè caput dicitur Christus, qui est caput totius corpo-

Res

Humilitas caput est omnium virtutum, & forma.

A ris ecclesiæ, & in ipso omnia constant. Fertur q coluber cũm vrgetur periculo (vt hic ait Amb.) caput semper abscondit, & in orbem se colligens, obiecta reliqui corporis parte, caput solũ tueri conatur, eo q saluo capitis vigore, læsa cætera membra fertur reparare. Sic.n. & tu seruato capite Christo, saluato capite virtutum, (quod est humilitas) perire nõ potes, sine quibus tibi viuere est impossibile. Vis videre de humilitate, q omniũ sit caput virtutum, quæ totum corpus virtutum fouet? Quamuis.n. aliquis infirmus sit pauper, & ignobilis, tamen (vt B hic ait Ambr.) si non se extollat & præferat, ipsa se humilitate commendat. Sic aliquis præ diues, & nobilis, si nobilitatẽ sui generis & diuitias iactet, insolentia sui vilis efficitur. Sit aliquis facundus & fortis, qui tumore facundię ac uirtutis elatus plurimum sibi arroget, nonne ei propter verecundiam & insipiens ei, & infirmus antefertur? Exemplum accipe in euangelio de Pharisæo, & publicano. Sic ergo hæc litera Res, quæ Caput interpretatur, humilitatem significat, quia Christus totius fons est humilitatis, etiã ipsum Christum significat. Interpreta- C tur etiam litera Primatus, quod ad idem redit, quia ipsa humilitas inter omnes virtutes tenet primatum. Sic etiã Christus inter omnes sanctos primus dignitate prædicatur. Ad propositum ergo, huic octonario præmittitur hæc litera Res, quæ interpretatur Caput, vel Primatus, quia hic agiẽ de humilitate Christi, & iustorum, quæ inter omnes virtutes caput est, & tenet primatum. Hic.n. ostenditur, quid agit humilitas, quid fugit, quid zelat, quid diligit, & quid docet, vel ostendit. Et secundum hæc iste octonarius habet octo partes. Quia hic D ostenditur, q humilitas est primò mandatorum diuinorum seruatiua, in principio. Secundò delictorum commissorũ purgatiua, ibi, *Iudica*, Tertiò proximorũ peccatorum correctiua, ibi, *Longè*. Quartò misericordiarum diuinarum lucratiua, ibi, *Misericordię*, Quinto aduersorum & tribulationum lenitiua, ibi, *Multi*. Sextò errorum proximorum zelatiua, ibi, *Vidi præuaricantes*. Septimò timoris per dilectionẽ expulsiua, ibi, *Vide quoniam*. Octauò veritatis scripturarum ostensiua,

Coluber.

Luc. 18.

Iob 1. Iudæus hoc dicere non potest, quia non recipit dominum Iesum. Separauit.n.se, nec i veritate, sed in vmbra credit. Quo modo ergo dicet, *Omnes via tua veritas*, cum gratia, & veritas per Iesum Christũ facta est? Sed hic est dubium Cum enim omnes viæ domini sint misericordia, & veritas æqualiter (dicente ps. Vniuersæ viæ domini misericordia, & veritas) quare hic solam veritatem, & non misericordiam expressit. d. *Et omnes uia tua Veritas?* Sed vnum illorum exprimens, aliud subintelligit, quia sicut vera misericordia non est, si à iustitia sit destituta, sic nec vera iustitia erit seclusa misericordia. Nã, ut ait Chrysost. super Matth. Misericordia sine iustitia, quædam fatuitas est, non misericordia, & iustitia sine misericordia, nõ est iustitia, sed crudelitas. Vnde & Aug. hic ait, Quæri autem potest, quomodo hic dictum sit, *Et omnes uia tua veritas*. cum in alio psalmo legatur, Vniuersæ uiæ domini misericordia, & veritas. Sed erga sanctos, & vniuersæ viæ domini misericordia, & vniuersæ viæ domini ueritas, quia & in iudicando subuenit, atque ita non deest misericordia, & miserando id exhibet, quod promisit, ne ueritas desit. Erga omnes autem, & quos liberat, & quos damnat, omnes viæ domini, misericordia, & veritas, quia vbi non miseretur, vindictæ veritas exhibetur. Multos quippe immeritos liberat, in æternum autem neminem damnat immeritum.

Quæstio.

Misericordia est semper cum iustitia, & econtrario.

Psal. 24.

2225 *Initio cognoui de testimonijs tuis, quia in æternum fundasti ea.*

OStendit hic octauum, s. q̃ orans, Deum in promissis fidelem debet credere, quia, s. non mutatur vt homo, sed, quod promittit, æternaliter seruat. Quod nũc suo exemplo ostendens ps. d. *Initio cognoui de testimonijs tuis, quia in æternum fundasti ea.* Aduerte autem secundum August. quòd iste textus multis modis variatur, quia aliqui dicunt, *Ab initio*, aliqui *initio*, aliqui *in initijs*. Sed cõmunius dicitur *Ab initio*, quod nos aduerbialiter exprimendo, dicimus *Initio*. Dicimus ergo, *Initio cognoui de testimonijs tuis.* Sed quomodo promissiones vel testimonia Dei manent in æternũ? Ad

Testimonia sunt promissiones.

Quæstio.

E quid.n. valebunt testimonia, cũ res ipsa promissa plene possidebitur? Sed dicit testimonia Dei in æternum fundata ex eo q̃ illud, quod per illa testimonia Deus promisit, est æternum, non illæ promissiones. Vnde hic Aug. Testimonia Dei in æternũ ab illo dicit esse fundata, & hoc se initio cognouisse testatur, non aliũde cognouisse, quàm de ipsis testimonijs. Quæ sunt ipsa testimonia, nisi in quibus testatus est Deus se regnum daturũ suis filijs sempiternum? Et quia hoc in vnigenito se daturum esse testatur, de quo dictum est, Et regni eius non erit finis, ipsa testimonia dixit in æternum fundata, Luc. 1.

F quia id, quod per ea Deus promisit, æternum est. Nam ipsa per se tunc testimonia non erunt necessaria, qñ res ipsa videbitur, propter quam credendam nunc testimonia requiruntur. Et ideo bene intelligitur dictũ, *fundasti ea*, quia in Christo vero monstrantur. Fundamentũ.n. 1. Cor. 3. aliud nemo ponere potest præter id, qđ positum est, quod est Christus Iesus. Vnde hoc igitur iste initio cognouit, nisi quia ecclesia loquitur, quæ terris nõ defuit ab initio generis humani, cuius primitiæ Abel sanctus est immolatus, & ipse Gen. 4.

G se testimonium futuri sanguinis mediatoris ab impio fratre fundẽdo? Nam & illud ab initio dictũ est, Erunt duo in carne vna. Quod magnum sacramentũ apostolus Paulus exponens, inquit, in Christo, & ecclesia. Vel aliter, Nam testimonia Dei dici possunt iudicia eius, quæ ab initio dedit, puta quia ab initio malos puniuit, vt Cain, bonos præmiauit, vt Abel, malos diluuio submersit, iustos autem, vt Noe cum filijs suis, saluauit. Ista autem vocantur testimonia in æternum fundata, quia, sicut ab initio malos puniuit, & bonos præmiauit, sic & in æternũ Gen. 2. 1. Cor. 6.

H faciet. Vnde ad istum sensum hic ait Ambros. *Initio cognoui de testimonijs tuis*, &c. idest, de testimonijs tuis ab initio cognitionem, & fidem assumpsi, quòd in æternum fundata sunt. Ab initio data sunt præcepta cautiora, ne primi parẽtes sibi vsurparent scientiam boni, & mali. quæ recto discrimine diffinire non possent, paradisi incolatum in perpetuum vendicare potuissent. Si cõsiderent homines, quia sanguis hominis ad Deum clamat, manus proprias à nece hominis abstinebunt,

nebunt. Si custodiant præcepta, quæ dedit dominus coram cœlo, & terra testibus, d. Audi, cœlum, & auribus percipe terra, scientes quicquid flagitij commiserint, aduersus legem domini fecisse, angelorum, & potestatum, sanctorumq; hominum testimonijs arguãtur, supra hæc testimonia fundata sibi constituerent, quia æterna sunt, atque perpetua. Vel aliter, secundum Gloss. testimonia dicũtur præcepta Dei, quæ dicuntur fundata in æternum, quia pro eis neglectis, vel seruatis merces æterna, vel pœna æterna dabitur. Est ergo sensus. Ego cognoui de testimonijs tuis, quòd in æternũ fundasti ea, cognoui dico ab initio (vel initio) scilicet in Adam, qui pro neglectis punitus est, vel per antiquos patres, qui ea tenẽdo ad æternitatem peruenerũt.

2226 *VIde humilitatem meam, & eripe me: quia legem tuam nõ sum oblitus.*

Res — HIc incipit octonarius vigesimus. Cui pro titulo præmittitur litera vigesima alphabeti Hebræorum, quę est Res, quæ congrue huic octonario præmittitur. Res. n. interpretatũ Caput, siue Primatus. Et significat humilitatẽ, quę caput est omnium virtutũm, & primatũ tenet. Sicut. n. in corpore hominis caput omnia membra fouet, & dirigit, atq; sensib. implet, inde ductus venarũ, meatusque spiritus, sanguinis vires in totius corporis partes deriuantur, lustrat omnia. Sublato capite, corpus sine nomine est, nõ agnoscitur, nec vllus superest vsus viuendi, propterea qui in aliquo damnatur crimine, ideo capite punitur, eo ꝙ caput ornamentum est totius corporis, quia qui turpi, vel scelesto reatu bestialis immanitatis horrorem cõmisisse detecti sunt, formam humanæ conditionis iubentur exuere. Reciso. n capite, & reliqui corporis truncus bestiarum corpori comparatur. Sic & cõformiter inter virtutes humilitas caput est virtutũ, & ornamentum. Huic ergo octonario pro titulo præmittitur litera Res, quæ caput interpretatur, quia hic agitur de humilitate nobis necessaria, quæ caput est omnium uirtutum. Vel mysticè caput dicitur Christus, qui est caput totius corporis ecclesiæ, & in ipso omnia constant.

Humilitas caput est omnium virtutum, & forma.

A — Fertur ꝙ coluber cùm vrgetur periculo (vt hic ait Amb.) caput semper absconDit, & in orbem se colligens, obiecta reliqui corporis parte, caput solũ tueri conatur, eo ꝙ saluo capitis vigore, læsa cætera membra fertur reparare. Sic. n. & tu seruato capite Christo, saluato capite virtutum, (quod est humilitas) perire nõ potes, sine quibus tibi viuere est impossibile. Vis videre de humilitate, ꝙ omniũ sit caput virtutum, quæ totum corpus virtutum fouet? Quamuis. n. aliquis infirmus sit pauper, & ignobilis, tamen (vt B hic ait Ambr.) si non se extollat & præferat, ipsa se humilitate commendat. Sit aliquis præ diues, & nobilis, si nobilitatẽ sui generis & diuitias iactet, insolentia sui vilis efficitur. Sit aliquis facundus & fortis, qui tumore facundię ac uirtutis elatus plurimum sibi arroget, nonne ei propter verecundiam & insipiens ei, & infirmus antefertur? Exemplum accipe in euangelio de Pharisæo, & publicano. Sic ergo hæc litera Res, quæ Caput interpretatur, humilitatem significat, quia Christus totius fons est humilitatis, etiã ipsum Christum significat. Interpreta-C tur etiam litera Primatus, quod ad idem redit, quia ipsa humilitas inter omnes virtutes tenet primatum. Sic etiã Christus inter omnes sanctos primus dignitate prædicatur. Ad propositum ergo, huic octonario præmittitur hæc litera Res, quæ interpretatur Caput, vel Primatus, quia hic agitũ de humilitate Christi, & iustorum, quæ inter omnes virtutes caput est, & tenet primatum. Hic. n. ostenditur, quid agit humilitas, quid fugit, quid zelat, quid diligit, & quid docet, vel ostendit. Et secundum hæc iste octonarius habet octo partes. Quia hic D ostenditur, ꝙ humilitas est primò mandatorum diuinorum seruatiua, in principio. Secundò delictorum commissorũ purgatiua, ibi, *Iudica*, Tertiò proximorũ peccatorum correctiua, ibi, *Longè*. Quartò misericordiarum diuinarum lucratiua, ibi, *Misericordię*, Quinto aduersorum & tribulationum lenitiua, ibi, *Multi*. Sextò errorum proximorum zelatiua, ibi, *Vidi prauaricantes*. Septimò timoris per dilectionẽ expulsiua, ibi, *Vide quoniam*. Octauò veritatis scripturarum ostensiua,

Coluber.

Luc. 18.

ua,ibi, *Principium verborum.* Est ergo primò humilitas mandatorum diuinorum seruatiua. Sicut.n. superbia superioribus obedire renuit, sic per oppositum humilitas se subijciens, mandata Dei adimplere conatur. Exemplū habemus in Christo, qui per humilitatem mandatum patris impleuit, quia humiliauit semet ipsū factus obediens patri vsque ad mortem crucis, vt ait Apost. ad Phil. 2. Et hoc in seipso notans hic psal. Deo d. *Vide humilitatem meam*, &c. *quia legem tuam non sum oblitus.* Quid.n. hoc loco lex Dei significat, nisi humilitatem, quam Christus verbo docuit, & exemplo monstrauit? Vnde hic ait Aug. Hoc loco nullam Dei legem cōuenientius accipimus, nisi qua inuiolabiliter fixū est, vt omnis qui se exaltat, humilietur, & omnis, qui se humiliat, exaltetur. Superbus ergo malis vt humilietur immittitur, humilis verò à malis vt exaltetur, eripitur. Istū versum habet dicere oīs aduersis pressus, q pro se vel alio humiliter Deum rogare conatur, vt liberetur à pressuris, vt hic ostēdit Amb. d. *Vide humilitatem meam*, &c. Gloriatur alius in diuitijs suis, alius in titulis nobilitatis, ac prosapiæ suæ, alius in administrationibus, & honoribus gloriatur, iustus autē in humilitate gloriatur. Bona.n. gloria, Christo esse subiectum. Vt autem scias, quia non se iactare hic ps. cupiat, sed Dei in se gratiā prouocare, ipse alibi dicit, Vide humilitatem meam, & laborem meum. Ergo quasi is, qui humiliauerit cor suū, quasi is, qui plurimum laborauerit, ibi sibi dimitti peccata desiderat, hic erui se precatur. Et subdit ad propositum, Constitue aliquem sacerdotem pro ministri salute sollicitum, quem probatum aduertat Deo, aliquem patrē pro filio in ægritudine graui constituto, aliquam fœminam pro viro, vel pro filio mœstam, orationibus incumbentem, fundentem vberes lachrymas noctibus, ac diebus humiliantem se, ac sternentem solo, multiplicantem ieiunia, & quod his grauius est, mentis dolore confectam, morbi, ac periculi dilatione torpentem, dicere ad dominū. *Vide humilitatem meā, & eripe me*, Considera Christi athletam innumeris contentionibus fatigatum, ac propè iā lassatum viribus resistētem, periculi molesturbatum, cum videat sibi non solum aduersus carnē, & sanguinem, sed & aduersus spirituales nequitias, quæ sunt in cœlestibus, esse luctamen dicere. *Vide humilitatem meā, & eripe me, quia legē*, &c. Cōuerte etiam aliquem in martyrio cōstitutum, frequētibus afflictū supplicijs, retrusum in tenebris, graui fractum pondere catenarum, euisceratū eculeo, exaratum vngulis, adustum candentibus laminis, perseuerantem fidei virum, sed iā tædiantis animi, quòd diutius differatur sacræ mortis corona, d. *Vide humilitatē meam & eripe me, quia legem*, &c. Et subdit Amb. ex præmissis. Teneamus ergo hic positi humilitatē, vt cum vnusquisque nostrū venerit ad iudicium Dei, ad illos ignes, quos transituri sumus, dicat Christo, *Vide humilitatem meā eripe me*, Nam, si superbus fueris, si arrogans, si cōtumax, & inobediens præceptis diuinis, hic non poteris dicere. Nemo aūt dicit, Vide superbiam meam, sed vide humilitatem meam, vt eius gratia ab illo igne erui mereatur. Audi iustum humiliantē se. Ego aūt sum minimus Apost. Ille vas electionis diuinæ, ille gentiū doctor, minimū esse se dicit, indignū eius officij, nomine, quod suis operib. præferebat. Nihil sibi arrogat, sed totū grā Dei deputat. Hac humilitate Abrahā pater fidei nūcupatus est: qui, cū diuino participaret eloquio, terrā se esse dicebat, & humū. Ipse quoq; dñs ait, Ego aūt sum vermis, & nō homo, opprobriū hominū, &c, cū de sui corporis passione loqueretur, qui nō quæ sua sunt quæsiuit, sed q̃ aliorum. Cuius nos imitatores fieri uoluit Apost. atq; hortatur, d. Hoc sentite ī vobis, quod & ī Christo Iesu, qui, cū in forma Dei esset, nō rapinā arbitratus est esse æqualē Deo, &c. formā serui accipiēs. Nō nos igitur nobilitatē generis, nō diuitias requiramus, si volumus Christū sequi. Exinaniuit se cū esset in Dei forma, cū diues esset, pauper factus est. Noli ergo tu cōtemnere plebeiū, q̃a nobilis es, noli despicere seruū, quia potēs es, noli pauperē fastidire, q̃a diues. Nūquid tu nobilior, nūquid tu potētior Christo es? Ille pro te suscepit illa, q̃ tu despicis. Ille pro te humiliauit se vsq; ad mortē, & mortē crucis, vt tuæ lapsū aboleret sup̃biæ. Cōsidera, ò hō, q̃ non laborauit Apostolus

Margin notes: *Humilitas dicitur lex Dei.* — *Luc. 14.* — *Humilitas orationis.* — *Humilitas Pauli.* — *1. Cor. 15.* — *Gen. 18.* — *Psal. 21.* — *Phil. 2.*

lus potentiam Christi probare, sed obedientiam prædicare, sed demonstrare, quanta sit humilitatis gratia, quantusq; eius profectus. Si eius imitator fueris, tunc securè in aduersis positus, clama ad ipsum, d. *Vide humilitatem meam, & eripe me*, &c. & liberaberis. Vel aliter. Nam, vt dictum fuit vers. 458. 559. 896. 1233. Humilitas est duplex, s. virtutis, & pœnalitatis. Hic etiam dicit Ambr. Est ergo humilitas laboris, & fatigationis, & est humilitas virtutis, atque propositi, quam in secundis, & prosperis iustus positus tenet. Potest ergo iste versus intelligi etiã de humilitate passionis, & pœnæ, vt iustus afflictus, & persecutus, suam miseriam proponens, Deo dicat, *Vide humilitatem meam, & eripe me*. Sic etenim alibi psal. dicebat, Vide humilitatem meam, & laborem meũ. Isto modo orabat Hieremias, dicẽs. Vide domine, quoniam tribulor, &c. Sic orabat & Daniel, d. Exaudi, domine, orationem serui tui propter temetipsum, inclina Deus meus aurem tuam, & audi, aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram. Sic & nunc conformiter psal, docet nos orando afflictiones nostras proponere Deo, d. *Vide humilitatem meam, & eripe me*. Sic enim strenuus miles membra sua vulnerata ostendit regi, ut ipsum eripiat è labore certaminis. Vnde hic Amb. dicit, Athleta bonus membra sua monstrat, ut conuersationis suæ approbet disciplinam. Monstrat & tunc mẽbra sua, qñ post aliqua certamina grauiora iterum certare compellitur, vt iudex videns fessum corpus, nequaquam eum certare compellat. Et tu Christo ostende labores tuos dicens, *Vide humilitatem meam, & eripe me*, &c.

Humilitas afflictionis.

Hier. 1.

2227 *Indica iudicium meum, & redime me: propter eloquium tuũ viuifica me.*

HIc ostendit secundum, s. q humilitas est commissorum delictorum purgatiua. Cum enim quis seipsum humiliando iudicat, non iudicatur à Deo, propter quod ait Apostolus, Si nosmetipsos iudicaremus, nõ vtiq; iudicaremur. Et hoc est, quod hic à Deo psal. postulat, d. *Indica iudicium meum*, &c. sciendũ, q in nobis duplex est iudicium quo pro peccatis nostris iudicamur. Vnum est iu-

A dicium nostrum, aliud est iudicium Dei. Iudicium nostrum dicitur, quo nos uolũtariè nosipsos iudicamus, nosipsos pro peccatis nostris mortificantes, & carnẽ castigantes, & hoc vel in satisfactionem præteritorum peccatorum vel ad cautelam futurorum. Sic. n. seipsum iudicabat Apostolus, dicens, Castigo corpus meũ, &c. Aliud est iudicium Dei, q, s. nos non assumimus, sed immissum toleramus, sicut sunt flagella ab extrinseco pro peccatis nostris immissa. Sic. n. d. ps. 9. Cognoscetur dominus iudicia faciens. Certum est autem, q iudiciũ volũ

B tarium, quo quis seipsum iudicat, Deo est magis acceptum quàm iudicium ab extrà immissum. Sic. n. contritio est iudicium nostrum quã summe Deus optat. Et de isto iudicio hic loquitur psal. Deo dicens, *Indica iudicium meum, & redime me*. Quasi dicat, Quia Deus videt q me ipsum iudico, ideo me redimit à peccato. Huius autem iudicij in præsenti solũ est tempus, quia hic quisque seipsum iudicare potest quod in futuro locum non habebit. Vnde de hoc iudicio dicitur Iob 34. Nequaquam. n. vltra in hominis est potestate, vt ueniat ad iudicium. Vbi ad

C propositum ait Greg. hic nimirum non illud iudiciũ designatur, quod per æternam retributionem punit, sed quod mẽte conceptum per conuersionem diluit. Et quod est illud iudicium, nisi de quo Apostolus dicit, Si nosmetipsos iudicaremus, non utique iudicaremur? Et de quo dicit psal. Honor regis iudicium diligit, vt uidelicet qui iam dominum honorat ex fide, sollicitè consideret quid ei debeat in operatione. Et alibi dicitur, Iudicare coram domino, & expecta eum. Coram domino iudicatur, qui corde dominum conspicit, & actus suos sub eius

D pœnitentia sollicita inquisitione discernit, quem tanto securius quisque expectat, quanto quotidie vitam suam sollicitius examinat. Qui. n. ad extremũ eius iudicium venit, nec iam coram illo, sed ab illo iudicatur. Debet ergo vniuscuiusque mẽs & causas suas apud dominũ, & causas domini cõtra se sollicita inquisitione discutere. Debet cautè pẽsare, vel q bona ab eo percepit, vel quæ mala bonis illis peruersè viuẽdo respondit. Quod electi facere quotidie oĩno non cessant.

Iudiciũ duplex, scilicet Dei, & nostrum.

Iudicare nos ipsos debemus.

1. Cor. 9.

Greg. 25. mor. c. 6.

1. Cor. 11.

Psal. 98.

Iudiciũ conscientia quale est.

Accedunt. n. ad secretarium iudicis intra sinum cordis. Considerant quàm districtè quandoque feriat, qui diu patienter expectat. Metuunt in ijs, quæ se egisse meminerunt,& puniunt flendo, quod se perpetrasse intelligunt. Vident.n. videri diuinitus, quod ipsi per humanitatem non vident. Conspiciunt districtum iudicem, qui quo tardius venit, seuerius punit. Et sic pœnitendo feriunt, qd superbè commiserunt, ibi tot patiũtur supplicia, quod pati timẽt. Nec deest in hoc iudicio mente concepto, omne ministerium, quod punire reos plenius debeat. Nã conscientia accusat, ratio iudicat, timor ligat, dolor excruciat. Quod iudiciũ eo certius punit, quo interius sæuit. Vnusquisque.n. cum causam huius examinis contra se aggredi cœperit, ipse est actor, qui exhibet, ipse reus, qui exhibetur, Odit qualem se fuisse inuenerit, & ipse est, qui semetipsum insequitur illũ, qui fuit, atq; ab ipso homine aduersus semetipsum fit quædã rixa in animo parturiens pacem cum domino. Et subdit, Quia ergo nunc in potestate nostra est in æternum mentis nostræ contrà nos subire iudicium, recognoscendo accusemus nosmetipsos,& quales fuimus, pœnitendo torqueamur. Non ecclesiemus, dum licet, iudicare, quod fecimus, &c. Sic ergo de hoc interiori nostro iudicio loquitur ps. Deo, d. *Iudica iudicium meum, & redime me*, &c.q. d. Et si meipsũ iudico, tu mihi parcere debes. Vel aliter, de iudicio, quo per aduersa iudicamur à dño, intelligitur versus iste, quia iusti videntes se à Deo aduersis eẽ castigatos, securius ad Deũ dicũt, *Iudica iudicium meum*, &c. Imò in hoc castigari, & iudicari desiderant. Et istum intellectũ hic ponit Amb. dicens, Festinant innoxij ad iudicium, & propriæ innocentiæ arbitros desiderant citius comprobari. Habet hoc vsus et in sæculo, quod est commune cũ sanctis. Verum is, qui apud Deum iustus est, habet aliam causam iudicij non timendi, quia apud misericordem iudicem sibi cã est, apud redẽptorem suum vult citò & speret absolui. Absolutio.n. matura sanctorum est. Vnde & dominus per Ezechielem ad angelos dicit, qui ministri sunt vltionum, A sanctis meis incipite iudicium. Nõ vult dominus cõe sanctis cũ

Iudicium Dei quo nos hic punit, ut saluet.

Ezech. 9.

E diaboli socijs consortium esse iudicij. Separata est pœna, vbi distat & culpa. Quibus enim miseretur Deus, citò castigat, vt non diutius afficiantur futuri expectatione iudicij. Differtur ergo diaboli iudiciũ, vt sit semper in pœnis reus, semper improbitatis suæ innexus catenis, conscientiæ suæ sustineat in perpetuum ipse iudicium. Itaque Christus suos castigat, quos diligit, suos iudicat, quos saluat. Et hoc iudicio saluari desiderat iustus, d. *Iudica iudicium meum*, i. hic fac iudicium meum, hic puni peccata mea, hic vre hic seca, hic percute, hic flagella, qa F hic iudicatus, liberabor à culpa, & saluabor in gloria. Et hoc est, quod subdit, *Et redime me*, i. per talia iudicia redimes me à culpa, *secundum eloquium tuum viuifica me*, quia per talia iudicia castigatus, æternaliter viuam. Sic enim dicit dominus. Deut. 32. Ego occidam, & ego viuere faciam, percutiam, & ego sanabo.

Longe à peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt. 2228

HIc ostendit tertium, s. quòd humilitas est proximorum peccatorum G correctiua. Sicut. n. verè humilis tenetur seipsum corrigere, sic & proximum, quẽ sicut seipsũ diligere debet. Sed alio modo se, & alio modo alios corrigere debet, quia se iudicando seipsum, & puniẽdo, vt statim prædictum est, alios aũt corrigere debet, eis annunciando ipsorum peccata, & eis debitam pœnam. Sic.n.p. cipitur Es. 40. Clama, ne cesses, & annuntia populo meo scelera ipsorum. &c. Sic & nunc humilis ps. facit, ostendens malorum pœnam, & culpam, culpam, *quia iustificationes tuas non exquisierunt*, pœnã, *quia longe à peccatoribus salus*, Ideo enim H à peccatoribus longe est salus, quia ipsi saluti appropinquare nolũt. Sicut. n. anima nunquam deserit corpus, nisi ex defectu corporis, ut puta propter infirmitatem, senium, vel illationem passionis ab extra, sic & Deus animam non deserit, nisi propter defectum animę. Nõ Deus, qui est salus, elõgat se ab eis, sed ipsi elõgantur à Deo, non quidem loco, sed moribus. Quid est ergo longe esse à Deo, nisi Deum deserere? Quid est Deum deserere, nisi man data eius non custodire?

Quare

Quare ergo salus longè est à peccatoribus, nisi quia iustificationes, (idest, mandata) Dei non custodierunt. Idem est ergo longè esse à Deo, quod eius mandata nõ custodire. Vnde hic ait Aug. Quis.n. te discernit à malis, ò tu, qui dixisti. *Longè à peccatoribus salus*, vt non à te longè, sed tecum sit salus? Hoc nẽpe te discernit ab illis, quia id, quod isti nõ fecerũt, tu fecisti, hoc est, Dei iustificationes exquisiuisti. Vel hoc intelligitur spiritualiter de Iudæis. *Longè à Iudæis Christus.* Vidit.n. psal. in spiritu Iudæos Christum non recepturos, ad quos ipse venit, ideo fide se elongauerunt à salute, quæ Christus est. Vnde dicit de ipsis, *Longè à peccatoribus salus*, i. à Iudæis Christus. Istum intellectum habet hic Amb. d. *Longè à peccatoribus*, &c. Quorũ serum est iudicium, eorum salus longè est, sed ipsi sunt sui auctores periculi, quia dominum non appropinquauerunt, ideo facti sunt longè, quia uoluntate sua à salutis se gratia separauerunt. Non refugit eos salus, sed ipsi salutem qui se elõgauerunt. Venit ad Iudæos salus, sed ipsi salutem non receperunt. Quomodo nõ receperunt, audi, *Luc. 19.* Iesus salus est. Venit Iẽsus quærere, & saluum facere, quod perierat. Sed Iudæi dimitti latronẽ postulauerunt, Iesum vero repudiauerũt. Quis autẽ est qui longè se facit à domino, nisi qui nõ exquirit iustificationes eius? Qui vero iustitias eius exquirit, propè est, adhæret Deo. Et ideo iustitias Dei quærentibus dicit Apostolus, *Ephes. 2.* Vós, qui eratis lõgè, facti estis propè in sanguine Christi. Et attende q̀ ait, *Longè à peccatoribus salus*. Quia peccator dupliciter accipitur, *Peccator quis dicitur dupliciter.* vel qui habilis est ad peccandum, & sic omnis homo peccator dicitur in uita præsenti, sicut scriptor dicitur non ab actu scribendi (quia etiam dormiens scriptor est) sed ab habilitate. Secundò dicitur peccator ab actu peccandi, vel ab ipso peccato, in quo iacet. Et sic accipitur hic peccator, cum dicitur, *Longè à peccatoribus salus*. Vnde Gualfr. istum passum exponens, dicit, *Longè à peccatoribus salus*, verum est, si permanent in peccatis, dum dissimulant, dum excusant, dũ vel peccant in spe, vel desperantes, in malorum profundum decidunt contemnentes. Talia nimirum peccata separant nos & Deum, & murum interponunt.

A *Misericordiæ tuæ multæ, domine, secũ-* 2229
dum iudicium tuum viuifica me.

Ponit hic quartum, scilicet, q̀ humilitas est misericordiarum diuinarũ lucratiua, vt enim dicitur, Iac. 4. Superbis Deus resistit, humilibus autẽ dat gratiam. Quod etiam hic ostendit psal. humilis, dicens, *Misericordia tua multa, domine.* Et verè misericordiæ domini multæ, *Misericordia domini multę,* quia sunt vniuersales, versic. 484. & magnæ, vers. 782. sunt multæ, vers. 833. 834. 1500. 1923. Dicat ergo psal. *Misericordia tua, multa domine*, quia etiã hoc, q̀ B exquiramus iustificationes tuas, pertinet ad miserationes tuas. Et verè misericordiæ domini multæ, quia etsi longè sit à peccatoribus salus, tamen nemo peccator desperet, quia multæ sunt misericordiæ domini. Vnde hic ait Ambr. Multæ misericordiæ domini, quia, qui suo peccato pereunt, misericordia domini liberantur. Ipse enim palam apparuit non quærentibus, vocauit fugientes, congregauit ignaros, pro omnibus se obtulit. Homo autem non multum misericors. Misericordia autem hominis in proximum suũ, misericordia vero domini in C omnem carnem, ut omnis caro ad Deũ accederet, illa domini miseratione donata. Sed notabile est, quod subditur, *Secundum iudicium tuum viuifica me.* Quid est, q̀ statim allegauit misericordias Dei esse multas, & statim illis dimissis, ad iudicium Dei recurrit, d. *Secundum iudicium tuum viuifica me?* Sed sciendum, q̀, sicut non est misericordia sine iustitia, sic nec iustitia sine misericordia, ideo petens iudicari secundum iustitiam Dei, petit iudicari secundum misericordiam. Et hoc hic notat Ambr. dicens. Sed quomodo cum dixerit multas esse Dei mise D rationes, secundum iudicium eius viuificari postulat, maximè cum alibi dixerit, Non intres in iudicium cum seruo tuo *Psal. 142.* domine? Respõdet, Sed aliud est iudiciũ illud beneficiorum Christi, cui respondere non possumus. Quis enim referre potest debitum naturæ, debitũ salutis, & gratiæ? Aliud est iudicium quo fragilitatis nostræ naturę censemur. In hoc tamẽ iudicio misericordia cum iustitia copulata est, vt veritas iudicij miseratione Dei contemperetur. Vel aliter, Christus multa-

Christus pastor, aduocatus, reus & iudex. rum personarum sumpsit officium, quibus officijs consideratis, ad Christū secure dicere possimus, *secundum iudicium tuum viuifica me.* Nam assumpsit personā pastoris, aduocati, rei, & iudicis. Qui igitur habet iudicem, pastorem, & aduocatum, & pro reo respondētē, quid timere potest? Et hoc hic inducit Amb. d. In euangelio reperio, q̄ dn̄s Iesus multorū affectus, & officia suscepit, vt nos doceret quomodo in his officijs nos conuersari oporteat. Suscepit personam pastoris, vnde ait, Bonus pastor animam suam dat pro &c. *Ioan.10.* Ideoque pro rationali grege seipsum passioni corporis non negauit, vt ouem lapsam suis humeris superponens recrearet. Suscepit aduocati personam, ipsum enim aduocatum habemus apud patrem. *1.Ioan.2.* Pernoctabat in oratione pro nobis, ut nos suo informaret exemplo, quemadmodum veniam nostris exorare debemus peccatis. Non.n. ideo pernoctaret, quasi qui aliter patrem nobis reconciliare non posset, sed ut qualis aduocatus esse debeat, demonstraret, Qualis sacerdos, vt non solum diebus, sed et noctibus pro grege Christi debeat precator assistere. An impetrandi indigebat auxilio, qui facere ipse poterat quæ rogabat? Suscepit etiam affectum rei, & stetit ante iudicem vt reus. Interrogatus tacebat, ostendens non in clamore vocis, nec in forensi assertione patrocinij, sed in conscientiæ integritate esse innocentiæ defensionem, nec salutem corporis ambiēdam, sed animi puritatem. Denique qui Susannam absoluit tacentem, se obtulit morti. In illa causam ostendit, vt nemo desperaret, in hac, vt redimendæ vniuersitatis sacrificium non negaret. Suscepit etiam iudicis personam, vt iudices informaret, d. Non possum à me ipso facere quicquam, sed, sicut audio, iudico. *Ioan.5.* *Iudicare debet iudex secundum allegata & probata.* Bonus.n. iudex nihil ex arbitrio suo facit, & domesticæ proposito uoluntatis sed iuxta leges, & iura pronunciat. Scitis iuris obtemperat, non indulget propriæ uoluntati. Nihil paratum & præmeditatum à domo defert, sed sicut audit, ita iudicat, & sicut se habet negotij natura discernit. Obsequitur legibus, non aduersatur, examinat causas, non mutat merita. Discite, iudices sæculi, quem in iudicando tenere debeatis affectum, quam

E sobrietatem, quam syncerītatem dominus omnium docet. Non possum (inquit) à meipso facere quicquam, sed, sicut audio, iudico. *Ioan. 11.* Et tamen Pilatus dicebat ad dominum, Potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te. *Ioan. 19.* Vsurpas ô homo, potestatem, quā non habes, cum Deus neget se habere, qui habet super omnia potestatem. Audite quid iustitia dicat, Non possum ego à meipso facere quicquam. Audite quid iudex iniquitatis loquatur, Potestatem habeo dimittere te, & potestatē habeo crucifigere te. Qui enim iudicat, non voluntati suæ obtemperare debet, sed tenere quod legem est. F Iustum igitur est iudicium filij Dei, quia secundum uoluntatem Dei est, non secundum hominis affectum. Deus autem plenus est misericordiarum: & misericordia eius cum iudicio, & iudicium cum misericordia. Neq; sine iudicio miseretur, neque sine misericordia iudicat. Hoc ergo Dei iudicio misericordia rēperato fretus psal. dicit, *Secundum iudicium tuum viuifica me.*

Multi, qui persequuntur me, & tribulant me: à testimonijs tuis non declinaui. 2230

G

O Stendit hic quintum, scilicet q̄ humilitas est aduersitatum lenitiua. Docet experientia, quòd patientia in aduersis, pondus aduersorum leuius portare facit. Cum autem humilitas patientiæ sit connexa, consequens est, q̄ humilitas etiam aduersa leuigat. Et hoc est, quod dicebat Christus, Tollite iugū meum super vos, scilicet, pondus pœnarum, & persecutionum, & aduersitatū. Quod si faciliter portare cupitis, discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. *Matth. 11.* H Sic & psal humilitate fundatus, persecutiones faciliter probat, ut nullo modo per eas à diuinis mandatis declinaret. Et hoc est, quod ait, *Multi, qui persequuntur me*, &c. Et quamuis ista sit vox omnium iustorum in afflictionibus mundi, carnis, vel dæmonis positorum, propriè tñ hæc est vox sanctorum martyrū, qui à diuersis hominibus persecuti, qui diuersis tormentis afflicti, à mandatis Dei non declinabant, imò, crescente pugna, crescebat in eis gratia, & per consequēs *Martyrum constantia*

in mandatis Dei exequendis promptiores efficiebantur. Unde meritò Deo dicũt, *Multi sunt, qui persequuntur me & tribulant me: sed ego in gratia tua positus, à testimonijs tuis non declinaui*. Ista ergo est vox sanctorũ martyrum, quæ in ecclesia multos coronauit, ex qua multa miracula processerunt, pro qua multæ solemnitates celebrantur. Unde hic ait August. *Multi qui persequuntur me*, &c. Factũ est, nouimus, recolimus: purpurata est uniuersa terra sanguine martyrum, ornatæ sunt ecclesiæ memorijs martyrũ, insignita sunt tpa natalibus martyrũ: crebrescunt sanitates meritis martyrum. Unde hoc, nisi quia completũ est, quod dictum est de homine illo toto orbe terrarũ diffuso? *Multi qui persequuntur me, & tribulant me: à testimonijs tuis*, &c. Agnoscimus, & gratias agimus dño Deo nostro. Tu nãque homo, tu ipse in alio Ps. dixisti. Nisi quia dñs erat in nobis, fortasse uiuos ab

Psal. 122. sorbuissent nos. Ecce quare à testimonijs Dei nõ declinasti, & ad palmã supernæ uocationis inter manus multorũ persequentiũ tribulantiumq; uenisti. Per hoc.n. notatur grauitas persecutionis cõtra martyres, & ipsorũ admirabilis patiẽtia. Non.n. multũ est admirabile, tpe pacis, & prosperitatis diuina seruare mandata: sed mirabile est, tpe persecutionis, quæ cessaret, si à mandatis declinaretur. Et hoc hic notans Ambros. d. *Multi qui persequuntur* &c. Nõ est (inquit) magnũ, si tunc à Dei testimonijs non declines, cũ te nullus affligit, nullus persequitur. Quis.n. inoffenso sibi prosperorũ euẽtu secundo successui fieret ingratus? Quis diuitijs affluens, iugi salute robustus, nõ ad Dei gratias referret, quòd sibi illa cõcessa

Patiẽtia in prosperis nõ prædicatur: sed in aduersis bonitas.

Iob 1. sint? Deniq; cum sanctũ Iob dñs prædicaret, ait aduersarius, Nunquid Iob gratis colit Deum? Nonne tu uallasti eum? Sed mitte manũ tuam in omnia, quæ habet, si non in faciẽ te maledicet. Tũc igitur plus probatus est, quòd amissis opibus, & filijs, à dñi cultu, & gratia nõ recessit. Sed nõ unus persecutor est, multos ministros hẽt: sed nõ te terreat. Per multas

Act. 14. enim tribulationes oportet nos introire in regnũ Dei. Sed multæ tribulationes, multæ probationes. Ubi multæ coronæ, ibi multa certamina. Tibi ergo proficit quòd multi persecutores sint, ut per multas persecutiones facilius inuenias quẽadmodum coroneris. Sed quod amplius est: non solũ persecutores sunt, qui uĩr, sed ẽt, qui non uĩr, & multò plures. Audi quid de his persecutionibus dictum est?

Persecutio multiplex uitiorum.

2. Tim. 3. Omnes, qui piè uiuere uolunt in Christo, persecutionẽ patiũtur. Omnes dixit, nullum excepit. Quis.n. exceptus à persecutionibus põt esse, cum ipse dñs persecutionũ tentamenta tolerauerit? Persequitur auaritia, persequitur ambitio, persequitur luxuria, persequitur superbia, psequitur fornicatio. Unde Apostolus ait, Fugite fornicationẽ. Nam qua

1. Cor. 6.

causa fugeres, nisi illa te persequeretur? Est.n. malus spiritus fornicationis, malus spiritus auaritiæ, malus spiritus superbiæ. Isti sunt psecutores graues, qui sine gladij terrore, mentẽ hominis frequenter allidunt, qui illecebris magis quàm terroribus animos expugnant fideliũ. Hi sunt hostes cauendi: hi grauiores tyranni, per quos Adã captus est. Multi in persecutione publica coronati, in hac occulta persecutione ceciderunt. Aduertis quàm graue certamen sit, quod est intra hominem, ut secum ipse confligat, cum suis cupiditatibus ipse prælietur. Verontamen ut multæ sunt persecutiones, ita & multa martyria, & multi Christi testes. Tentatus fuisti spiritu auaritiæ, ut possessionẽ minoris inuaderes, indefensæ uiduæ iura temerares, & tñ contemplatione cœlestium præceptorum, opẽ magis ferendam quàm inferendam iniuriam iudicasti: testis Christi es. Tentatus es spiritu superbiæ: sed uidens inopẽ, & egenum, pia mente compassus, ex humilitate magis quàm ex arrogantia dilexisti, testis Christi es. Quinimo non sermonis, sed operis testimonium præbuisti. Ille ergo testis est, qui astipulantibus factis domini Iesu, præcepta testatur. Cum ergo audis, *Multi qui persequuntur me, & tribulant me*: noli timere, qui dicere potes, Si

Rom. 8. Deus pro nobis, quis cõtra nos? Verum hoc ille dicit, qui a testimonijs domini nullo uitiorum declinauit anfractu.

Vidi præuaricantes, & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt. 2231

Ponit hic sextum, s. quòd humilitas est, errãtium proximorũ zelatiua. Sicut enim uera humilitas in obseruatione man-

mandatorum delectatur: ita in ipsorum violatione tristatur, & tabescit. Vnde & Psal. verè humilis d. *Vidi praeuaricantes, & tabescebam*, &c. Quid aût sit praeuaricatio, vide versiculum 21 92. Quid aût sit tabescere, vide vers. 2212. Iste èt versus multum concordat in senten: ia cum illo verbo superius posito, s. Tabescere me fecit zelus meus, &c. vide vers. 2212. Hic textus variatur secundum August. Nam multi codices habent, *Vidi praeuaricantes, & tabescebam*. In sententia tamé idem sunt, quia praeuaricantes dicuntur illi, qui frāgunt legem promissam seruare, & sic frangunt pactum seruare promissum. Hos ergo videns Psal. tabescebat zelo amoris accensus erga eos, cupiēs eos promissam legem seruare. Hoc ideo dicit, quia praeuidebat multos timore persecutionis, & poenarum, à fide promissa recessuros. Vnde hic ait August. *Vidi non seruantes pactum*: & hoc plures codices habent. Sed qui sunt, qui pactū non seruauerunt, nisi qui declinauerunt à testimonijs Dei, tribulationes multorum persequentium non ferentes? Hoc est aût pactū, vt, qui vicerit, coronetur. Hoc pactum non seruauerunt, qui persecutionem non tolerantes, à testimonijs Dei negando declinauerunt. Hos ergò iste vidit, & tabescebat, quia diligebat. Zelus.n. iste est bonus, de amore veniés, non de liuore. In quo aût non seruauerunt pactum, secutus adiunxit, *quia eloquia tua non custodierunt*. Ea quippe in tribulationibus negauerunt. Et nota, q aliquis tabescit virtuosè, qui.s. zelo charitatis accēdutur, & aliquis vitiose, qui.s. vitijs, vel vitiorum afficitur zelo. Vnde hic ait Ambr. *Vidi praeuaricantes, non seruantes pactum, & tabescebam*. Beatus, qui in charitate Dei tabescit, qui videt non seruantes pactū. Alius pp vitiosos amores tabescit, qui distillat, dum est dilatus amore dilectę, & dum protelatur flagrātis cupiditas affectus. Alius tabescit, quia vires corporis quadam deformitate palloris, fessorumq; artuum tabe minuuntur. Alius, qui pecuniam concupiscit, donec potiatur eam, auaro miser tabescit affectu. Alius immodicè capescendi honoris impatiens: si desideria longa suspiret, non mediocris mentis tabe consicitur. Non talis qui dicit, Sitiuit in te

Pactū frangit, qui legē nō custodit.

Tabescit quis multipliciter.

Psal. 62.

E anima mea, in terra deserta inuia, & inaquosa. Hic.n. castigabat carnem suam, & tabescere faciebat, dum indefesso desiderio diuinae cognitionis intētus, & lucem Dei sollicita expectatione praeueniens, antelucanum sollicitè dño canticis, & in hymnis gestabat obsequium. Tabescit ergo vir pacificus, quando alios videt pacta rescindere, consensuum abolere concordiam, iurgia de pace reparare, in tumultus redire de gratia. Quod vtique non facit, qui domini pręcepta custodit, non qui audit dicentem, Pacem meam do vobis: pacem relinquo vobis. Ergo *Ioan. 15.*
F qui pactum seruat, is Christi obedit imperijs, qui autem non seruat, ille Christi praecepta contemnit, & quod plus est, comperta fastidit, & negligit. Vel aliter, Hic Ps. tabescebat propter Iudaeos, quos multa Deo videbat promittere, quae nó obseruabant, & sic pacta frangebant. Vnde hic ait Glo. *Vidi non seruantes pactum*. Pactum dicitur à pace, quasi pacis actio: idest, inter dissidentes affectu gratiae definita conditio, quod conuenit vtriq; lege, vt scilicet pactum appelletur, quae sancita est, vt homo in gratiam & pacé Dei reuocetur. Quod pactum, (idest vtranque legem) debiles nō seruant cedentes
G persecutionibus, pro quibus socijs amissis dolent sancti, Vnde subdit, *Et tabescebam*. Vel pactum dicit, q Iudaei pepigerunt dicentes, Quęcunque dixerit dominus, faciemus: sed postea coluerunt idola. Quos ciues, & parentes suos lugent sancti. Vnde subdit, *Et tabescebam*, scilicet zelo charitatis.

Vide, quoniam mandata tua dilexi, domine: in misericordia tua viuifica me. 2232

H HIc ostendit septimum, s. q vera humilitas est per amoré timoris expulsiua. Humilitas enim meretur charitatem, & gratiam, Iacob 4. Humilibus dat gratiam. Timor autem, scilicet seruilis, non est in charitate; sed perfecta charitas foras mittit timorem, vt habetur 1. Ioan. 4. Et hoc est, quod hic de se affirmat: scilicet, quòd mandata Dei custodiuit, scilicet non timore seruili, sed dilectione, dicens, *Vide quoniam mandata tua dilexi, domine*. Sed statim quis dubi- *Quaestio.*

Virtutes suas an aliquis publicare debet.

dubitabit, dicens. Quomodo hic Psal. virtutes suas publicat dicens, *Vide quoniam mandata tua dilexi, domine*: cum hoc facere sit periculo illas perdendi se exponere? quia qui diuitias suas publicat in itinere, latrones prouocat. Vnde

Gregor. 8. mor. ca. 37.

ad propositum ait Gregor. Qui virtutes suas patefaciunt, ostendunt malignis spiritibus, quasi insidiātibus hostibus, quæ deprædentur. Quod notissimè figurauit illa cunctis notissima Ezechię culpa, qui postquam vna prece, & sub vnius noctis spatio centum octoginta quinque milia hostium, angelo feriente, prostrauit, postquam occasui proximum ad altiora cœli spatia solem reduxit, postquā propinquante iam termino vitam coarctādam in tempora lōgiora protelauit, susceptis regis Babylonici nuncijs, bona omnia, quæ possidēbat, ostendit. Sed prophetæ

4. Reg. 20.

vocem protinus audiuit, Ecce dies veniunt, & auferētur omnia, quæ in domo tua sunt in Babylonem, nō relinquetur quicquam, dicit dominus. Sic & multi, quia cauere malignorum spirituum insidias negligunt, subitò amittunt, quicquid diutius studentes operantur. Hinc

Psal. 77.

enim per Psal. dicitur, Et tradidit in captiuitatem virtutes eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici. Virtutes quippe, & pulchritudo in manus inimici tradūtur, quia omne bonum, quod per concupiscentiam laudis ostenditur, occulti aduersarij iuri mancipatur. Hostes namq; ad rapinā prouocat qui suas eorū notitiæ diuitias denudat. Quousq; enim ab æternæ patriæ securitate disiungimur, in latronum insidiantium iter ambulamus. Qui ergo in itinere deprædari formidat, abscondat necesse est ipsa quæ portat. Quō ergo virtutes suas Psal. nō abscondit, sed publicat: d. *Vide quoniam mandata tua dilexi, domine?* Ad hoc rñdetur ꝙ non licet bona sua publicare ad ostentationem, sed bene ad aliorum ædi-

Gregor. 18. mor. cap. 5.

ficationē, vt ostendit Greg. dicens, Sciendū est, ꝙ sancti viri quoties de se aliquid sequentibus innotescunt, morē sui creatoris imitantur. Nam Deus, qui nos prohibuit, ne proprio ore laudemur, p scripturam sacram laudes suas loquitur. Nō quia ipse eis indiget, qui proficere laudibus nescit: sed dum suam magnitudinē nobis narrat, nostram ad se imperitiam

A subleuat. Et bona sua loquendo nos edocet, quæ omnino homo nō cognosceret, si de se tacere voluisset. Idcirco pũs laudes suas indicat, vt valeamus eum studendo cognoscere: cognoscentes, amareq;: amantes, sequi: sequentes, adipisci, adipiscētes vero, eius visione frui. Vnde Ps.

Psal. 110.

ait, Virtutem operum suorum annunciabit populo suo, vt det illi hæreditatem gentium. Acsi apertè dicatur, idcirco fortitudinem suę orationis insinuat, vt hos, qui audient, donis ditescat. Morem ergo sui creatoris imitantes sancti viri, nōnunquam quędam de se vt audientes in-

B struant, non vt ipsi proficiant, manifestant. Et tñ in his alta se consideratione custodiunt, ne dum alios à terrena intentione erigunt, ipsi terrenæ laudis appetitu mergantur. Sed ad propositum: Ps. suas virtutes hic manifestat: non vt inde laudibus proficiat, sed vt ad hoc alios prouocet: d. *Vide quoniam mandata tua dilexi.* Est ergo sensus Psalmistæ Deo dicentis, *Vide quoniam mandata tua dilexi*: id est, alios fac videre, vt. s. meo exemplo ad illorum dilectionem inducantur. Sicut. n. dr cognoscere, qñ nos cognoscere facit: sicut dixit ad Abraham Gen. 22.

C Nunc cognoui, ꝙ timeas Deum: idest, alios cognoscere feci. Sic & videre dicitur quando alios videre facit. Et attende

Diligere mandata Dei, plus est quàm facere.

ꝙ non dicit, Vide quoniam mādata tua non negaui: neque, quoniam mandata tua feci: sed *quoniam dilexi*: quod est pfectionis. Vnde hic ait August. Non ait, Vide, q eloquia, uel testimonia tua non negaui, quod martyres facere quandoque cogebantur, & non facientes, nimis horribilia patiebantur. Sed dicit,

1. Cor. 15.

quoniam dilexi: ubi fructus est omnium passionum, quia, si tradidero corpus meū ita ut ardeam, charitatem autem non ha-

D beam, nihil mihi prodest. Hanc ergo iste commendans ait, *Vide quoniam mandata tua dilexi*. Et secundum Glos. nota ꝙ ait, *dilexi*: quod plus est quàm facere, uel seruare: scilicet, ne puniatur, quia hoc est charitatis, illud autem necessitatis. Nam & opera mādatorum fieri possunt extra charitaté ex timore. Et hinc est ꝙ in Exodo illi soli præcipiuntur offerre ad cōstructionem tabernaculi, qui spontanea voluntate, & hilari animo accedunt. Et ex hoc Psal. ostendit se ple-

nam

nam confidentiam habere in dño Deo dicens, *uide*. Vnde hic ait Ambr. Hic quoq; Psal. inuitat dominum, vt plenum charitatis suę spectet affectum. Nemo.n. alteri dicit *Vide*, nisi qui iudicat se, si videatur, esse placiturum. Sed quia non in meritis suis, sed in Dei gratia confidit: adiūgit, d. *In misericordia tua uiuifica me.* Vnde hic ait Ambr. Quia Psal. mercedem perfectæ charitatis expectat, ideo miserationis diuinæ suffragium poscit, vt in ea viuificetur à dño. Nō ergo est arrogans debitæ mercedis exactor: sed est verecundus diuinæ misericordiæ precator. Viuificari ergo petit per misericordiā, qui iā viuus erat per gratiā: sed vitā glorię sibi dari per misericordiā petit, vt in terra viuentiū bona dñi possit videre.

2233 *Principium verborum tuorum veritas: in æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ.*

Ostendit hic octauum, s. q̄ humilitas est scripturarum diuinarū ostē siua. Sicut.n. dicebat Christus, Matth. 11 Confiteor tibi, dñe pater cœli, & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: id est humilibus. Et hoc virtute humilitatis sibi Psal. à Deo reuelatum ostendit, d. *Principium verborū tuorum veritas*, &c. Vel per hæc verba vult Psalm. ostendere loquens in persona iustorum, q. etsi de condigno sibi æternū non debeatur præmium, quia non sunt condignę passiones huius temporis ad futuram gloriam, (vt ait Apost. ad Rom. 8.) sibi tñ debetur de congruo, s. ratione promissi, quia. s. sicut Deus omnibus malis pœnam promisit, sic & omnibus bonis præmium promisit æternum. Cum ergo Deus nec fallere, nec decipere aliquem possit, quia verba eius sunt veritatis principium: ideo fidēter sibi dari æternum postulat præmiū: d. *In misericordia tua viuifica me.* Et nūc rationem suæ confidentiæ subdit: dicēs, *Principium verborum tuorum Veritas.* Vnde hic ait August. Sed si præmium poscitur in misericordia, ipsum etiam reddere debet ex iustitia. Quanto magis cui impensa est misericordia, vt obtineretur, q. præmium deberetur ex victoria: *principium* (inquit) *verborum tuorum Veritas*:

Meremur præmiū æternum de congruo, nō de cōdigno.

E *in æternum omnia*, &c. Quasi dicat, A veritate tua verba procedunt, & ideo veratia sunt, & neminem fallunt, quibus prænunciatur vita iustis, & impijs pœna. Hæc quippe sunt in æternum iudicia iustitię Dei, quia iudicium Dei manebit in æternum. Vel aliter, secundum Glos. *Principium verborum tuorum veritas*: i. à principio verborum tuorum vera dixisti. Principium verborum Dei est principium scripturarum, vt Genesis, à quo principio vera dixit Deus, & vsque in finem verba veritatis sunt. Vnde in Luca dicitur, Cœlum, & terra transibunt, *Luca 21.*
F verba autem mea non trāsibunt. Et quia tetigit, q̄ in principio gestum est, addidit quod post finē sęculi fiet: d. *In æternum omnia iudicia iustitiæ tua*, idest, in æternū durabūt iudicia iustitiæ tuæ, & perpetuò stabunt, quia sententiam de bonis, vel de malis datam, nec tēpus, nec vlla res subuertet: sed iudicium Dei de omnibus in æternum manebit. Vel aliter, per principium verborum Dei intelligit fidem, quę omnium virtutum est fundamentū, cui falsitas subesse non pōt. Et per hanc peruenimus ad cognitionem vnius Dei, incarnationis, & iudiciorum Dei, quæ
G timere debemus. Et ad hoc istum textum hic inducit Ambr. d. *Principium verborum tuorum veritas*. Cum principium verborum veritas sit, ueritas utiq; fidei fundamentum est. Primum quidē oportet ut credamus uera esse Dei summi, q̄ in scripturis diuinis legimus oracula: secundum, vt uirtutem eorū pleniore cognitione discamus. Sicut.n. initium sapientiæ timor domini: plenitudo animæ sapientiæ dilectio: ipsa autem dilectio, plenitudo legis: ita plenitudo uerborū Dei sapientia est, cognitioque iustitiæ. Nam, sicut à timore domini processus
H quidam est ad gratiam charitatis, ita à ueritate ad iudicium iustitiæ diuinæ quidam uidetur fieri processus. Venisti ad ecclesiam, audisti unum Deum dici, q. lex docet, dicens, Audi, Israel: dominus Deus tuus unus est. Crede unum Deum esse, non plures deos. Cum autem cœperis legere dominum Iesum Dei filium in carne uenisse propter totius mundi redemptionem, distingue sapienter unū Deum patrem esse, ex quo omnia, & nos in illo. Et unum dominum Iesum, per quem

Principium verborum Dei est fides.

Deut. 6.

Incarnationis fructus.

quem omnia, & nos per ipsum. Cognosce quia ideo veni, vt virtutum semitis nostros informares affectus, vt morum man suetudinem conuersationis eius disceremus exemplo, vt aboleretur culpa per gratiam. Et tunc à veritatis cōfessione ad cognitionem iustitiæ processisti. Fides principiū est Christiani, plenitudo aūt Christiani iustitia est. Fides in confessione populorum, iustitia in martyrij passione. Scientes igitur in æternum māsura iudicia omnia iustitiæ Dei, caueamus, ne opera nostra displiceant, & in æternum incipiamus subire iudiciū: nec, si aliquid boni fecimus, resupino resoluamur affectu. Cognoscentes itaq; iudicia Dei, opera nostra examinemus om nia. In viro iusto graue est detrimentum, graue operis alicuius incendium, in impio, pœna infernalis. Sint magis omnia iudicia plena gratiæ, plena florentiū coronarum, ne fortè cum trutinantur facta nostra, culpa præponderet.

2234 *Principes persecuti sunt me gratis, & à verbis tuis formidauit cor meum.*

HIc incipit vigesimusprimus octonarius, cui pro titulo præponitur, siue præmittitur vigesimaprima litera al-
Sin. phabeti, quæ est Sin, quæ interpretatur super uulnus. Quid aūt super uulnus ponitur, nisi medicamētum? Quid aūt sunt uulnera nostra, nisi persecutionū aduersitates, quibus medicamentum superponitur, dum uerbis diuinis consolamur, & ad patientiā ducimur? Ista uulnera sunt sana, quia multo grandius est, ut in corpore sit uulnus quod foueas atque constringas, q̄ sine uulnere mors serpat interior. Sed ut hic ait Amb. Est nō solū corporis vulnus, sed et mētis, ꝙ oleo quodā mollioris eloquij, & pacifici sermonis suauiter mitescit. Sunt fomenta uerborum, sunt fomenta cœlestium præceptorum, quibus omnis nequitiæ uirus abo-leatur. Sunt legis uincula, quæ non adu-
Verbū Dei medicina est. rant, sed magis liberent alligatos. Consideremus igitur quid sit uulnus, quid super uulnus. Vulnus est, *Principes persecuti sunt me gratis.* Super uulnus est, *Latabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.* Super uulnus est, quia

A uerbis dñicis, uulneris durā curantur. Medicamentum igitur super uulnus, uerbū Dei est. Qui igitur uulneratur, currat ad illum Samaritanum custodē operis sui, custodem legis & gratiæ, ut uulneri suo possit inuenire medicinam uerborum cœlestium. Ipse medicinam super uulnera nostra apponit: dicens, Pœnitētiam agite, appropinquabit.n.regnū cęlorum. Bona alligatura super uulnus, *Matth. 3.* quæ fracta animæ tuæ ossa connectat, & soliditate reparata in pristinas uires reformet, ac discissos artus sine ulla cicatricis offensa restituat. Ex quibus patet, ꝙ
B ista litera huic octonario prępolita, s. Sin (quæ interpretatur super uulnus) signisicat uerbum Dei, quod super omnia uulnera nostra positum, ipsa sanat. Meritò ergo hæc litera huic octonario præponitur, quia hic ostendūtur uulnera nostra, & hic ostenditur uerbum Dei, quod illa omnia sanat. Vide uulnera, *Principes persecuti sunt me gratis.* Vide medicamentum uulnerum sanatiuum, *Latabor ego super eloquia tua.* Agitur igitur in isto octonario de uerbo Dei, ꝙ omnis uulneris tàm corporalis q̄ spiritualis est sanatiuum. Et s̄m uirtutes huius medicami-
C nis uerbi Dei, iste octonarius diuiditur in octo partes, q̄m s̄m diuersas infirmitates, uerbum Dei diuersa nobis offert remedia. Primò contra superbiam humiliat, timorem Dei inspirando, in principio. Secūdò contra tristitiam lætificat, ualorem mundi superando: ibi, *Latabor.* Tertiò contra malitiam purificat, uitia mala detestando: ibi, *Iniquitatem.* Quartò contra acidam sollicitat, laudē Dei frequentando: ibi, *Septies.* Quintò cōtra discordiam pacificat, supernam pacē condonando: ibi, *Pax multa.* Sextò cōtra lasciuiā fortificat, uirtutem spei con
D ferendo: ibi, *Expectabam.* Septimò contra miseriā dignificat, amicos Dei generando: ibi, *Custodiuit.* Octauò contra inuidiam iustificat, nos Deo præsentando: ibi, *Seruaui.* Quantum ad primum verbum Dei, primò contra superbiā per timorem Dei nos humiliat. Quid.n. sacra scriptura clamat, nisi, Timete dñm omnes sancti eius, qui timor humilitatē inducit, dicēte Petro, Humiliamini sub potenti manu Dei, ut uos exaltet, &c. Qui timor scilicet debet esse Dei, non hominum, *Psalm. 33. 1. Petr. 5. Timere debet Deus, non homo.*

minũ, vt ſcilicet offenſio Dei timeatur, non aũt hominis offenſio. Sic & Pſal. loquens in perſona eccleſiæ perſecutæ, dicit ſe nou timuiſſe hominem, ſed Deum: d. *Principes perſecuti ſunt me gratis*: non tũ illos timui, ſed ſolũ te, quia *à verbis tuis formidauit cor meum*: i. instructis verbis tuis quibus dixiſti, Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. te, non illos timui. Formidaui a verbis tuis, non à verbis hominum. Et aduerte q̃ dicit, *Principes perſecuti ſunt me gratis*: quia reges & principes mundi gratis perſecuti ſunt fideles, quia nullatenus ab eis offenſi: Quod hic declarãs Auguſt. dicit, Quãtas perſecutiones à regibus terræ & principib⁹ corpus Chriſti (quod eſt eccleſia) pertulerit nouimus. Agnoſcamus ẽt hic verba eccleſiæ dicentis, *Principes perſecuti ſunt me gratis*. Quid. n. Chriſtiani reſerant regna terrena, quamuis regnũ cœlorum eis promiſerit rex eorum? Nũquid rex Chriſtianorum prohibuit milites regnum mundi eis impendere quæ debebantur regibus terræ? Nonne de hoc ſibi calumniam molientibus Iudæis ait, Reddite Cæſari quæ ſunt Cæſaris, & Deo quæ ſunt Dei. Nonne tributum de ore piſcis ẽt ipſe perſoluit? Nonne præcurſor eius militibus regni huius quid facere deberent pro æterna ſalute quærẽtibus, non ait, Cingulum ſoluite, arma proijcite, regem veſtrum deſerite vt poſſitis dño militare: ſed ait, Neminem cõcuſſeritis, nulli calumniam feceritis. ſufficiat vobis ſtipendium veſtrum. Nonne vnus militũ eius, & dilectiſſimus comes (ſcilicet Paulus) cõmilitonibus ſuis dixit, Omnis anima ſublimioribus poteſtatibus ſubdita ſit: Et paulò poſt ait, Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal, cui timorem, timorem, cui honorem, honorem. Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis. Nonne præcepit ẽt vt pro ipſis regibus oraret eccleſia? Quid ergo eos Chriſtiani offenderant? q̃ debitũ non reddiderant? in quo Chriſtiani non ſunt terrenis regibus obſecuti? Ergo terreni reges gratis ſunt Chriſtianos perſecuti. Sed quid ſubiecit, attende, *Et à verbis tuis formidauit cor meum*. Habuerunt quidem & reges terræ verba minantia: expello, proſcribo, occido, vngulis torqueo, ignibus torreo, reum beſtijs ſubigo, membra dilanio: ſed tua me potius verba terruerunt, quibus dixiſti, Nolite timere eos qui occidunt corpus, poſtea non hñt quid faciant: ſed eum timete qui hẽt pñtem corpus & animam perdere in gehennam. Ab his verbis tuis *formidauit cor meum*, & contempſit hominem perſecutorem, & vicit diabolũ ſeductorem meum. Vel aliter, vt iſta perſecutio non ſolum intelligatur de perſecutione corporali, ſed magis de ſpirituali, qua homines à dæmonibus impugnãtur, qui aliquos gratis perſequuntur, aliquos verò nõ gratis, vt deducit hic Ambr. dicẽs, Sunt & principes mũdi, rectoreſq; tenebrarum harum, qui te in tuo pectore conantur opprimere, & perſecutionum ſæua intus operantur, promittentes regna terrarum, honores atq; diuitias, ſi fragili mente ſuccumbas, & obediẽdum eorũ imperijs arbitreris. Iſti principes interdum gratis perſequuntur, interdum nõ gratis. Gratis perſequuntur apud quem nihil ſuum inueniunt, & cum ſubiugare contendunt. Non gratis perſequuntur eum qui ſe eorum dederit poteſtati: & poſſeſſionem ſæculi totus intrauerit. In ſuos. n. iure ſibi dominatum vendicãt, atque ab his mercedem iniquitatis efflagitant. Vnde bene hic martyr dicit, q̃ iniuſtè tormenta perſecutionis ſuſtineat, qui nihil rapuerit, nullum violenter oppreſſerit, nullius ſanguinem ſuderit, nullius thorum putauerit eſſe violandũ, qui nihil legibus debeat, & grauiora latronũ ſupplicia ſuſtinere cogatur, qui loquitꝰ iuſta, & non audiatur, qui loquitur plena ſalutis, & impugnatur, vt poſſit dicere, Cum loquebar illis, impugnabãt me gratis. Gratis igitur perſecutionem patitur qui impugnatur ſine crimine. Sed hic Ambr. mouet dubium, cum ille qui gratis impugnatur debeat eſſe cõſtans & ſine timore, qũo ergo iſte gratis perſecutus, ſe dicit timere: *Et à verbis* (inquit) *tuis formidauit cor meum?* Et reſpondet, q̃ eſt quidam timor infirmitatis ad damnationem, & quidam timor infirmitatis ad ſalutẽ, primus debilitat, ſecundus fortificat. Sicut poſitus inter duo mala, inter decapitationẽ & exilium, timor quo maius malum abhorret, facit ipſum magis cõſtantẽ ad minus malum ſubeundũ. Sic

Marginalia: *Matth.* 10. — *Chriſtiani gratis perſecuti fuerunt.* — *Luca* 20. & *Matth.* 22. — *Matth.* 17. — *Luca* 3. — *Rom.* 13. — 1. *Tim.* 2. — *Matth.* 10. — *Perſequitur diabolus alios gratis, alios non gratis.* — *Pſal.* 119. — *Quæſtio.* — *Timor maioris mali fortificat ad minus ſubeundum.*

Sic & de sanctis martyribus qui erāt pōsiti inter mala pęnalia corporis, & abdicationem à Deo, & perpetuos ignes, videntes q̄ vnum ex istis duobus oportet incurrere, quia si fugiunt in corpore pati pro Christo, odibiles efficiuntur Deo, & perpetuos ignes patiuntur: si autem eligunt pro Christo in corpore pati, amici Dei constituuntur, & non solum æternos ignes euadunt, sed etiam gloriā merentur æternam. Ideo quanto amplius ignes formidant æternos, fortiores efficiuntur ad cruciatus corporis tolerandos. Et de tali timore hic loquit̄ Psalmista, d. *Et à verbis tuis formidauit cor meū.*

2235 *Lętabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.*

HIc ostendit secundum, s. q̄ verbum Dei contra tristitiam lætificat. Si enim homo hominem in aduersis positū sermonibus bonis cōsolatur, quanto magis verbum Dei tristes consolatur? Propter quod dr̄, Spiritus dn̄i ad annunciādum mansuetis misit me, vt consolarer omnes gentes, &c. Et hoc est q̄ Ps. gratis persecutus, verbis dn̄i consolabatur, d. *Lætabor ego super eloquia tua*, &c. Sic et dixit propheta, Angelus loquebatur in me verba consolatoria. Et nota hic mirabilem processum. Nam prius Psal. dixit, *A verbis tuis formidauit cor meum:* nunc aūt dicit se in verbis domini lætari, quia lætabor ego, &c. Cum timor magis sit tristitiæ occasio q̄ lætitiæ. Sed q̄a (vt dictum est in præcedenti versiculo) timor maioris mali vt euadatur, lætātē minus malum subire facit: hinc est q̄ iustus eloquijs Dei informatus, nouit malo pœnæ temporalis ignes æternos euadere. Ideo hic persecutus lætatur super hoc eloquijs diuinis certificatus. Audit enim Christum dicentem, Beati qui persecutionē patiuntur, &c. gaudete & exultate: ecce. n. merces vestra multa est in cœlis. Aliam ēt causam lætitiæ insinuat in persecutione, d. *Sicut qui inuenit spolia multa:* quia in hoc ēt verbum Dei patiētes martyres lętificat, quia persecutores acquirit, quia vidētes persecutores martyrum constantiam & pati lætantes, ad fidē sunt conuersi. Et sic martyr de persecutoribus spolia facit. Vnde hic Aug.

Esa. 61.

Zachar. 1.

Nota.

Matth. 5.

Spolia martyrum fuerunt persecutores.

A ait, Per ea verba Dei vicit à quibus formidauit. Victis. n. hostibus, spolia detrahuntur. Per martyres spolia multa inuenta sunt, qn̄ persecutores patientiam martyrū mirati crediderunt. Et qui regē nostrū detrimēto militum eius damnificare moliti sunt, ab illo insuper sunt acquisiti. Quisquis ergo à verbis dn̄i ne vincatur in certamine formidat, sup eadem verba victor exultat. Nam ne putaremus ex illa formidine odiū Dei potuisse subrepere, d. *Exultaui super eloquia tua.* Quod vtiq; nō dixisset, si odisset ea. Item notandum q̄ meritò formi-

B dans à verbis diuinis, lætatur in illis, q̄a illo timore timor turbatiuus excludit; vt principum persecutio non formidetur. Quod exemplo ostendit hic Ambr. d. *Lætabor ego*, &c. Bona ergo trepidatio à verbis Dei, sic exultationem generat. Qui. n. formidat à verbis dn̄i, postea in verbis eius exultat. Ergo qui hēt in corde suo uerba Dei, excludit sermones principum à corde suo, excludit timor timorem. Si. n. quis ingressus balnea solis æstum deponit, & sic calor calorem excludit, quanto magis diuini iudicij terror hunc terrorem excludit humanum, humanum feruorem gratiæ feruor æter-

C næ? Et notanter subdit, *Sicut qui inuenit spolia multa.* Qm̄ per formidinē & amorem eloquiorum Dei, spolia sumpsimus dæmonum, spolia gentium, ac ēt spolia Iudæorum, spoliaque legis & sanctarum scripturarum, vt hic deducit Ambr. dicens: Habet ecclesia spolia multa, quæ Iudæis abstulit. Sicut Dauid Goliæ gladium abstulit, & ipsius gladio caput eius amputauit, sic & uerus noster Dauid humilis & mansuetus dn̄s Iesus, intelligibilis Goliæ caput armis ipsius amputauit. Arma. n. diaboli gētes erant, fide autem

D gentium uulneratus, caput quod habebat amisit, detracta sunt spolia prostrato, uasa eius dirupta, quia alligatus est fortis. Caro hominis peccatoris erat diaboli: sed postquam in Christum credidimus, caro nostra cœpit esse uas electionis. Spolia diaboli quæ in Adam inuaserat, Christus uendicauit, qui captiuā duxit captiuitatem. Ideo caput eius abstulit, ut ipse caput esset corporis interēpti. Meritò ergo gentes nunc toto orbe caput regale circumferunt, quia membra

Timor domini lætificat.

Spolia multa abstulit Christus à multis.

Iniquia Dei spolia mult a habent.

sunt Christi. Cõsequenter de spolijs Iudæorum dicit, Cognosce ët de Iudæis, quibus dñs Iesus abstulit spolia: hoc est, regnum cœlorum abstulit,& dedit genti facienti fructum eius. Ab illis abstulit, nobis dedit. Meritò ergo exulto, sicut q inuenit spolia multa. Sine labore meo inueni spolia quæ non habebam, inueni Pentateuchum, inueni libros Regũ, inueni Prophetarũ scripta, Psalmos, Prouerbia: inueni euangelium. A Iudæis hæc spolia detracta sunt, & mihi data. Lex quidem spiritualis est, illam hét qui illam intelligit. Illam non hét Iudæus, qui illã in spiritu non intelligit. Habent F Iudæi libros, sed sensum librorum nõ habent. Habent Prophetas, sed non hñt ꝙ illi prophetarũt. Q̃o enim habent quẽ nõ receperunt? Ideo cum Moyse & Helia mihi apparuit, quia ab illis recessit. Multa hét spolia qui habet Dei verbum, habet resurrectionem, hét iustitiam, hét sapientiam, habet virtutem, hét omnia, quia omnia in ipso constant. Hebræi spoliauerunt Aegyptios,& vasa ipsorum abstulerunt. Nos autum mẽtis accepimus, nos acquisiuimus cœlestis sermonis argẽtum. Dicat ergo populus Christianus, lætetur & dicat, *Lætabor ego super eloquia* G *tua, sicut qui inuenit spolia multa* Ad istũ sensum inducit Greg. hunc versum, dicens, Eloquium dñi spolia nominatur, quod Psal. testatur, d. *Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.* Quę eloquia idcirco spolia vocata sunt, quia ad fidẽ dñi gẽtilitate trãseũte, Iudęi sactis eloquijs qb. ĩduti fuerũt, spoliant.

Greg. 18. mor. ca. 8.

2236 *Iniquitatem odio habui & abominatus sum: legem autem tuam dilexi.*

OStendit hic tertium, s. ꝙ verbum à vitijs mentẽ purificat. Audi Christum dicentem suis Apostolis, Iam mũdi H estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Si enim baptismus animam purificat, quanto magis verbum Dei? Quia virtutem purgandi animam non habet baptismus, nisi per verbum Dei. Dicit ergo Christus, Iam mũdi estis pp sermonem, &c. secundum August. quia aquam verbum mundat. Detrahe verbũ, & quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum,& fit sacramentum. Sic ergo quicunq; verbum Dei diligit,

Ioan. 15.

E ipso mundatur, quia omne peccatum & iniquitatem detestatur. Quod nunc declarans Psalmista d. *Iniquitatem odio habui*, &c. subdit rationẽ, *quia legem tuam dilexi.* Ex istis verbis vult Psalmista ostendere ꝙ timor verborum Dei quem habuit, d. *A verbis tuis formidauit cor meũ*, nõ odium, sed charitatem fouet & amorem Dei ac legis. Quod hic deducit August. dicens, Nempe à verbis eius illa formido non fecit eorundem verborum odium, sed integram charitatem. Quid enim lex Dei, nisi verba Dei? Absit ergo vt in timore pereat amor, vbi castus est timor. Sic patres à filijs bonis & timentur & amantur: sic & pudica coniux virũ timet ne ab illo deserat, & amat ut fruatur. Si ergo & pater homo,& coniux homo & timeri & amari debet, multo magis pater noster qui est in cœlis. Et ille quidem speciosus forma præ filijs hominum: non eatne sed formosus virtute. A quibus enim diligitur lex Dei, nisi à quibus diligitur Deus? Quid hét bonis filijs triste lex patris? An qm̃ quem diligit corrigit? Flagellat enim omnem filium quem recipit. Paterna ergo iudicia laudentur & in flagello: sed promissa diligãtur in præmio. Vel per ista verba vult Psalmista ostendere ꝙ nihil à nobis tam est fugiendum, sicut iniquitas: nihil tam diligendum vt lex diuina intellecta secũdum spiritum. Et hoc hic deducit Amb. d. *Iniquitatem odio habui*, &c. Meritò iniquitatem odit qui habet arma iustitiæ. Hebræus cum haberet hæc arma, hoc est legem & prophetas, murem vel hominẽ abominabatur mortuũ. Quia lex dicit. Omnis qui tetigerit mortuum, immundus erit, & humanitatis summa negabat officia defunctis, sed legi nõ est mortuus, nisi is qui iniustus est. Hæc immunditia iustis quæ iniquitas? Quid.n. immũdius q̃ immundus mẽte, qua nihil preciosius datũ est homini? turpibus cõitare criminibus, atrocibus efferari cõmentis, quid illis prodest ꝙ mortuum hominem visere formidant? Viuam vita eorum non pollueret appropinquantem, quorum mors contaminare neminem põt. Mors nemini nocet: vtinam vita non noceat. Contagium enim colluuionis, consortium iniquitatis est. Quomodo ergo cõtaminare potest, qui iniquus iam esse nõ potest

Timor castus generat amorẽ.

Psal. 44.

Apoc. 3.

Mũditia est immũditia est iustitia et iniustitia.

Num. 19.

Iniquitas ẽ immũditia.

potest? cum etiam si fuit, tamen esse desi nit. Fugit ergo iniquitatem, ne te comprehendat: Fugit iniustitiam, quæ viuentes adhuc mortuos facit. Sed nemo fugit, nisi qui diligit æquitatẽ. Ideo subdit, *Legem autem tuam dilexi*. Lex enim intellecta omnem æquitatem continet, nõ literaliter vel carnaliter sumpta. Vnde hic consequenter ait Ambr. In lege æquitas omnis est, si spiritualẽ accipias legem: si consurgas cum Christo, & ibi altare sacrosanctum illud cœleste consideres, non altare terrenum, quod hosti li populatione destructum est. Si illam generalem legẽ spectes quæ in cœlo est, non istam quæ à populo Iudæorum frequentabatur in terris, quæ propter incolarum perfidia à Romano exercitu iniecto flagrauit incendio. Si intueatis in illum principem sacerdotum, de quo scriptum est, Habentes itaq; magnum sacerdotem egressum de cœlis Iesum filium Dei, tenemus confessionem fidelem, qui aduocatus quotidie pro nobis est apud patrẽ, vt pro quibus in diebus carnis suę misericordi est cõpassus affectu, pro his operetur remissionẽ quotidie peccatorũ. Quę.n. spes alia generi humano, nisi omnium viuentiũ delicta donentur? Ille ergo princeps solus est sacerdotum, cui astant pij sacerdotes in cœlestiũ sacrariũ illud altissimum proprij cruoris ingressi. Illa ergo lex diligenda, in qua verus Hebræus liber est ab omni seruitute vitiorũ. Est (inquam) magnũ sabbathum, & inoffensa requies defunctorum, in qua mortui populi semen suscitatur, non cõmixtione, sed redemptione fraterna. Secundũ hãc ergo legem odio hẽt sanctus iniustitiam, non iniustum, qui põt sæpe conuerti, nec mortuorum reliquias, sed mortuã iniquitatẽ execratur & refugit. Et enim hoc concordat textus Canonis, dicens, Quòd illa solum mala dñr, & fugienda sunt, quæ mentem crimine implicant. Vnde paupertas, ægritudo, mors & huiusmodi, mala non dñr, & sic nec odio debent haberi. 15. q. 1. Illa cauẽda sunt.

Iustitiã omnẽ continet lex.

Lex cœlestis.

Hebr. 4.

2237 *Septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitiæ tuæ.*

Hic ostendit quartum, s. q̃ verbum Dei nos sollicitat ad Deum laudandum. Ad Deum.n. laudãdum omnis

A scriptura nos prouocat, omniumq; creaturarum natura, quia quælibet creatura suo modo Deum laudat, dum Deo obediens indictum sibi ordinem seruat. Vnde psal. 68. Laudent illum cœli & terra, mare, & omnia quæ in eis sunt. Et nõ solũ ab omni creatura laudãdus est Deus, sed & omni tempore, quod septenario numero significatur; Quod hic notans psal. d. *Septies in die laudem dixi tibi*, &c. Septenario.n. numero vniuersitas desi gnatur. Et sic septies in die laudare dominum, idem est quod omni tempore laudare. Vnde istum passum exponens
B Aug. d. *Septies in die*, &c. Quod hic ait, *Septies in die*, significat semper. Solet.n. ille numerus uniuersitatis indiciũ esse, propter quod sex diebus diuinæ operationis, septimus adiectus est quietis. Et per septem dies currentes, & recurrẽtes tempora vniuersa voluuntur. Nec ob aliud dictum est, Septies in die cadit iustus & resurgit, idest, non perit iustus modis omnibus humiliatus, quia non præuaricatur, alioquin non erit iustus. Nam pro omni genere tribulationis qua in cõspectu hominum deijcitur, positum est, septies cadit, & pro eo quòd ex ipsis om-
C nibus tribulationibus proficit, positum est, resurgit. Satis hoc manifestat, quod ibi sequitur. Vnde ibi sequitur, Impij autem infirmabuntur in malis, hoc est itaque iusto septies cadere & resurgere, in omnibus malis non infirmari. Meritò ergo septies in die laudat ecclesia Deũ super iudicia iustitiæ ipsius, quia cum tempus esset vt iudicium inciperet à domo domini, in omnibus tribulationibus suis non infirmata, sed coronis martyrũ glorificata est. Quòd autem septenario numero omne tempus designetur vel vniuersitas, aliter ostendit Greg. ostendens
D q̃ per septem multa significantur, dicẽs, In scriptura sacra septenario numero aliquando requies æternitatis, aliquando vniuersitas præsentis temporis, aliquando sanctæ ecclesiæ vniuersitas desi gnatur. Septenario quippe numero perfectio æternitatis innititur, cum dies septimus in requiem domini sanctificatus vocatur, cui iam inesse vespera non dicitur, quia internæ beatitudinis requies nullo termino coarctatur. Hinc est etiam quòd lege data dies septimus ter-

Laudat Deum omnis creatura.

Septem significat vniuersitatẽ.

Gen. 2.

Septies in die cadit iustus, et qualiter.

1. Petr. 4.

Septẽ multa significat.

Greg. 35. mor. cap. 6. & 7.

minatus esse præcipitur, vt æterna per illum requies designetur. Hinc est ꝙ annorum circulo septenarius numerus septies multiplicatus monade addita, ad quinquagenarium ducitur, vt perpetuã beatitudinem signans, iubilæi sacratissima requies obseruetur. Hinc est ꝙ resurgens dominus & frequenter apparens, vltimo iam conuiuio cum septem discipulis comedisse describitur, quia hi qui iã in illo nunc perfecti sunt, æterna perfectione satiantur. Quòd verò per septenarium numerum præsentis vitæ vniuersitas designatur, tunc magis ostenditur cum post eũ quoq; octonarius numerus subinfertur. Septenarium quoq; numerum adhuc alius sequitur, vt ex ipso eius augmento exprimitur, ꝙ finienda tẽporalitas æternitate concludatur. Hinc est enim ꝙ Salomon admonet, d. Da partes septem, necnõ & octo. Per septenarium quippe numerum hoc quod septem diebus agitur, præsens tẽpus expressit, per octonarium verò vitam perpetuam designauit, quam sua nobis dominus resurrectione patefecit, cum. s. dominico die resurrexit, qui dum diem septimum sequitur, à conditione octauus inuenitur. Bene ergo dicitur, Da partes septem, nec non octo, quia ignoras quid mali futuri sit super terram. Ac si apertè diceretur, Sic dispensa temporalia, vt appetere nõ obliuiscaris æterna. Oportet namq; vt in posterum bene agẽdo prouideas, qui de venturo iudicio quanta tribulatio sequatur ignoras. Rursum per septenariũ numerum hæc vniuersitas temporalitatis accipitur. Hinc est enim quòd per septem dies hoc totum vitæ præsentis tempus euoluitur. Hinc est ꝙ in typo sanctæ ecclesiæ, quæ omni hoc tẽpore mundo prædicando creuit, arca domini tubis clangẽtibus muros Hiericho diebus septem circumacta cõfregit. Hinc Psal. canit, *Septies in die laudem dixi tibi*. Ipse rursum pro toto atque vniuerso deprecationis suæ tẽpore se dixisse significãs, ait, Semper laus eius in ore meo, hæc Grego. Ad propositũ ergo, si septenario numero significatur requies æterna, tũc est sensus. *Septies in die laudem dixi*, i. in die æternitatis gloriæ laudabo te. Si autem septem significet vniuersitatem vitæ præsentis, tũc est sensus: In omni ætate

Eccle. 11.

Iosue 6.

Psal. 33.

E du vitæ præsentis ætate vel statu laudabo te. Si aũt accipiatur pro vniuersitate ipsius, tunc est sensus: Omni tẽpore laudabo te, vt sic accipiatur *laudem dixi tibi*, pro futuro, idest, laudabo te. Vel aliter, vt per septenarium numerum denotetur simplex & pura deuotio, quæ in oratione requiritur. Nam septem perfectionem significat, vt ostendit Grego. dicens, Quid in septenario numero, nisi summa perfectionis ostenditu. ? Vt. n. humanæ rationis causas de septenario numero taceamus, quæ asserunt ꝙ idcirco perfectus sit, quia ex primo pari cõstat, F & primo impari. Ex primo qui diuidi potest, & ex primo qui diuidi non põt. Certissimè tñ scimus ꝙ septenarium numerum scriptura sacra pro perfectione ponere consueuit. Vnde & dñs septimo die requieuit. Hinc est ꝙ septimus dies in requiem hominibus datus est, i. in sabbathũ. Sic ergo est sensus. *Septies in die laudem dixi tibi*, i. perfectè oraui, perfectè te laudaui. Et hunc sensum ponit hic Ambro. d. *Septies*, &c. Ex isto numero studiũ sanctæ deuotionis exprimitur. Sed puto magis ꝙ puritas & quietus ac vacuus ab omni onere delictorum declaretur affe- G ctus, vt sine vllo iracundiæ imprecationis aut flagitiosæ cupiditatis incẽdio deferatur oratio, & nihil quod alij noceat postulemus, nihil quod nos sæcularibus petitionibus decoloret. Laudemus in hymnis & canticis vera semper & iusta, ea quæ de diuinis canimus laudibus cõfitentes. Non sit anceps & dubia sententia, non discolor mẽtis intentio, nõ materialibus negotijs occupata, à propositi spiritualis executione deflectat, iustificetur semper iustitia Dei tranquillo aĩo, non ocio feriato. Vel aliter, *Septies in die laudem dixi tibi*, i. septiformi spiritu re- H pletus, vel *septies*, i. septem vicibus, sm ꝙ clerici faciunt per septem horas canonicas Deum laudantes. Et hoc super iudicia iustitiæ tuæ, i. super flagella quibus corrigis & castigas filios quos recipis.

Septẽ significat perfectionem.

Gregor. 1. mor. c. 11.

Gen. 2.

Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum. 2238

HIc ostendit quintum, scilicet quòd verbum Dei mentem pacificat, quia verba Dei obseruatoribus suis pacem

cem confert corporis & animæ. Qui.n. obseruat Dei verba, iustitiam facit, quia iustitia est hominem Deo subditũ esse, sed iustitia mater est pacis. Esa.32. Opus iustitiæ pax. Propter quod ait dñs, Vtinã attendisses mandata mea, & facta fuisset sicut flumẽ pax tua. Et hoc idem hic ponit Psal. d. *Pax multa diligentibus legem tuam*. Scandalum aũt quid sit, vide versi. 829. Vbi notandum, ꝙ ille scãdalizatur in lege, qui aliqua legens quæ non intelligit, illa credit falsa. Ille aũt qui legem Dei diligit, non scãdalizatur, quia si aliqua legit quæ non intelligit, imputet ruditati suæ, non legi diuinæ. Et sic quicquid in lege dr, credit verum esse, quia si illud intelligit, veritatẽ cognoscit, si aũt non intelligit, credit ibi aliquod magnũ mysterium absconditum esse. Et sic semper in seipso pacem habet, legi nõ contradicit. Vñ Aug. hic dicit, *Pax multa*, &c. Qui enim diligit Dei legem, et quod in ea non intelligit, honorat, & quod ei sonare videtur absurde, se potius non intelligere, & aliquid ibi magnum latere indicat. Ideo lex Dei non est illi scandalũ. Vt aũt nullum scandalum omnino patiatur, non sic homines sanctæ cuiuscunque professionis attẽdat, vt fides eius ex eorum moribus pendeat, ne aliquibus cadentibus quos pro magno habebat, ipse scandalum patiatur, sed ipsam legem Dei diligat, & erit ei pax multa, nullũq; scandalum. Securus enim diligit eam, in qua etiam multi peccant, peccare ipse non nouit. Vel aliter: per legem Dei intellige charitatẽ, quæ lex est omnium bonorum & forma. Qui hanc legem diligit, nullis turbatur aduersis: omnia sustinet, omnia tolerat patienter, scandalum alijs nescit inferre, aliorum factis compati nouit, non scandalizari. Et hæc est hic intentio Ambro. dicẽtis, Lex Dei est charitas, quæ omnem perturbationem excludit. Etenim ei qui Deum diligit, profunda est cõfirmatæ mentis trãquillitas. Aquæ enim multæ nõ potuerunt extinguere charitatem, & flumina non obruent eam. Multa aqua est diuersarum passionum & fluminum secularium cupiditatum incitata, murum tamẽ charitatis subuertere non possunt. Ideoque charitate fundatus dicit, Torrentẽ pertransiuit anima nostra, Nunquid aqua

Esa 48.

Scãdalum nõ habet diligẽs legem Dei.

Lex Dei est charitas.

Charitas omnia aduersa superat.
Cant.8.

Psal.123.

A maris excludere potest Moysi charitatẽ? vt etiam secundum literam Psalmorum tibi series suffragetur, Nempe diligens Deum, iter tutum sibi credit esse per mare. Qui autem non dilexerunt Deum, hi demersi fluctibus, dignum sacrilegijs suis exitum pertulerunt. Helias & Heliseus Iordanem pede transierunt, & hæc fuit nimiæ merces & gratia charitatis. Hi igitur vt transirent aquam fluuij Iordanis, passionum fluenta nostraũ, mentis priùs vestigio trãsierunt. Adest Deus semper suis iustis, cum aliquibus terũtur aduersis, si tñ transeunt mente constãti,
B non dubitanti, non fidei turbãtur incerto. Transi ergo & tu fideli animo, si diuinam vis tibi adesse præsentiam, si nõ solum pax, sed & multa pax sit in aĩo tuo. Nulla te prœlia diuersę cupiditatis impugnent, non ira stimulet, non libido. Et si est pugna, tantum foris sit, non intus. Præliare aduersus persequentes, licèt & ipsis silentio sæpe cedendum sit, quia tibi vincunt, illorum potentia tua est victoria. Non ergo te impugnet auaritia, non cupiditas exagitet, nõ tristitia deijciat, non inflammet libido, non resupinet superbia, non curuet ambitio, non
C formido prosternat. Pax multa abũdet, quæ superet omnem mentem, quo nihil pulchrius dici potuit. Summus sapiẽtiæ finis est, vt simus mente tranquilli, ne commẽtis ijs poetarum fabulis lubricis turbetur affectus. Summus finis iustitiæ est vt iniquitas mentẽ iusti mouere non possit. Virtutis totius hic finis est, & corporeę ipsius fortitudinis vt efficiat miles bella, & confecto bello pacem reformet. Paci ergo & ipsa plerunq; militat fortitudo bellandi. Nullis ergo iustus frangatur iniurijs, nullis moueatur periculis, nullis tentetur procellis. Siue mors in-
D gruat, siue vita, siue cœli cœlorum, neq; deijciatur aduersis, neque extollatur secundis. Nunquã sit ei infirmus affectus, caueat scãdalum, qui pacem habet, quæ omnem mentem superat, &c.

4. Reg.2.

Pax spiritualis.

Phil. 4.

Expectabam salutare tuum Domine: & mandata tua dilexi. 2249

Hic ponit sextum, scilicet quòd diuinum verbum fortificat mentem per spem. Obsessus expectãs adiutorem, spe

spe fortificatur, infirmus, spe medici, captiuus, spe redemptoris. Sic & flagellis huius mundi oppressus, dum per hæc salari expectat, patiētia perseuerat. Vnde
Psal. 30. dicit verbum Dei omni aduersa patiēti, Viriliter agite, & confortetur cor vestrū, oēs qui speratis in domino. Sic & Ps. 36. dicit, Expecta dominum & custodi viam (.f. humilitatis & patientiæ) & exaltabit te. His imbutus Psal. hic à persecutoribus pressus, d. *Expectabam salutare tuum Domine.* Ista enim possunt esse verba synagogæ, ista possunt esse verba ecclesiæ. Antiquis enim patribus nihil profuisset mandata Dei seruare, nisi fidem Christi saluatoris venturi habuissent. Similiter nec nobis, nisi Christum saluare ad iudicium omnium véturum crederemus. Dicat ergo synagoga de primo aduentu saluatoris, dicat ecclesia de secundo aduentu ad iudicium, *Expectabam salutare tuum domine*, &c. Vnde ad istum intellectum exponit hūc passum Aug. d. Quid enim antiquis iustis patribus profuisset Dei dilexisse mandata, nisi Christus qui est Dei salutare eos liberasset? Cuius ét spiritu impartito, mandata Dei diligere potuerunt. Si ergo expectabant salutare Dei qui mandata eius dilexerunt, quanto magis necessarius erat Iesus, hoc est salutare Dei, saluis faciendis eis qui mādata eius non dilexerunt? Possunt ét ista sanctis nouę legis congruere. Expectant enim salutare Dei Christum, qui mādata eius diligunt, vt cum Christus apparuerit vita nostra, tunc & nos cū illo appareamus ī gloria. Vel aliter, per ista verba vult Psal. ostendere ꝙ meritū præcedit præmiū, ꝙ qui vult habere salutare Dei, primò mādata eius debet custodire, vt sit sensus, Ideo mādata tua dilexi, quia expectabam salutare tuum. Vnde hic Ambr. *Expectabam salutare tuum domine*, &c. Qui expectat, charitatē sperat, ergo spes præcedit, salus sequitur. Spes igitur pręcurrit effectū m. Ideo qui expectat salutem à dño, facit præcepta dñi. Vnde dominus amicos appellat in Euāgelio, non seruos, qui sua præcepta fecerunt. Qui enim diligit, facit, & qui fecerit, meritò dilectionis remuneratione donatur. Si autem quæras vtrum sit licitum mandata Dei diligere, i. operibus implere expectatione salutaris (.i. præ-

Spes aduentus Christi semper fuit & est necessaria.

Coloss. 3.

E mij) sic ꝙ si non esset spes præmij, non fierét, sed spe præmij illa diligo, illa obseruo, de hoc vide suprà, ver. 2185.

Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehementer. 2240

Hic ponit septimum, s. ꝙ verbum Dei nos dignificat, amicos Dei faciendo. Verbum enim Dei docet mandata custodire, custodia aūt mandatorum Dei amicos Dei constituit, & à seruitute liberat: Christo d. Vos amici mei estis, si feceritis quę ego præcipio uobis. Et hoc
F est ꝙ iste ostendens ex custodia mandatorum se Dei amicum effectum, exultās d. *Custodiuit anima mea*, &c. Et aduerte ꝙ aliud est custodire mandata, & aliud diligere mandata, vel Dei testimonia. Quis enim sine charitate potest ieiunare, eleemosynas facere, corpus suum affligere, antequam Christi nomen neget, se flammis exponere? vt d. Apostolus, Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autē non habeam, nihil mihi prodest, vt puta qui talia facit ex hypocrisi, vel vt nomen sibi acquirat, vt antiqui Romani pro nomine sibi acquirēdo
G sponte se morti obijciebāt. Isti tales obseruant mandata, sed illa non diligunt, sed diligunt gloriā propriam, pro qua illa faciunt. Ille aūt mandata Dei diligit, q amore solo iustitiæ illa custodit. Ideo postquam Psalmista dixit, *Custodiuit anima mea testimonia tua*, statim subdidit, *Et dilexit*, &c. Vnde hic Aug. ait, Custodiuntur testimonia Dei dum non negantur, hoc est martyrū officium, quia testimonia Græcè martyria nuncupantur. Sed quia ét pro testimonijs Dei flāmis concremari sine charitate nihil pdest, ideo addit quod perfectum est, *Et dilexit ea*
H *valde*. Hoc idem hic ponit Ambrosius, d. Plus est enim diligere quàm custodire. Custodire enim interdum est necessitatis vel timoris, diligere verò, charitatis. Ideo hic cum dixisset, *Custodiuit*, adiecit, *Et dilexit*, vt custodia amantis fuerit, non timentis. Qui enim nimium diligit, nimium custodit. Hic nota quòd à custodia mandatorum vel testimoniorum Dei multa nos impediūt, si dilectio illorum non sit sollicita. Docet enim experiētia quòd iter suum agere & perficere

Ioan. 14.

Aliud est mādata Dei facere: aliud illa diligere.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

A custodia mandatorū tria impediunt.

ficere maximè tria impediunt, scilicet onus premens, æstus ardens, & fames vrgens. Primò ne mandata Dei custodiamus impedit onus premens. Qui.n. onere nimio premitur, ab incepto itinere cogitur deficere: sic & de via mãdatorum Dei. Quod est autẽ in itinere vitæ præsentis grauius onus q̃ sit onus peccati? *Psal.37.* Psal 37. Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meũ, & sicut onus graue grauatæ sunt super me. Qui ergò cupit viam mandatorum Dei peragere, primò hoc peccatorum onus deponere debet. *Ambulantes & itinerantes tria obseruare debent.* Dicit Auicen. primo can. loquẽs de regimine iter agentium, q̄ non debet aliquis in vias ire repletus sanguine, sed corpus suum primò mundificet, & postmodum iter arripiat. Sic & in proposito: nam ille dr̃ sanguine repletus, cuius conscientia peccatis abundat. Ideo dr̃, *Psal.50.* Libera me de sanguinibus &c. Primò ergo mũdet se ab omni humore superfluo (idest ab omni peccato) vt ad custodiam testimoniorum Dei habilis fiat. Et hoc *Psal.118.* est quod dr̃, Ab omni via mala prohibui pedes meos, vt custodiam mandata tua. *Aestus ardens sunt concupiscẽtiæ.* Secundò impedit æstus ardẽs. Quid est ardens æstus, nisi variæ concupiscentiæ cor nostrũ inflãmantes? Dicit Auic. vbi supra, q̄ iter agentes in calore vehementi caput suum tegant, si iter custodire volunt. Sic & in hoc mundo iter agentes cũ semper varijs concupiscentijs agitentur & inflammentur, si iter diuinorũ mandatorũ cupiunt custodire, caput suũ (idest mentem suam) sollicitè debẽt custodire & tegere virtutibus, ne æstu concupiscentiarũ capiantur, quicquid sit de alio corpore, quia licet nõ sit plenè in nostra ptãte ne cõcupiscentiarũ calor corpus nostrum tãgat, tñ in ptãte nostra est non assentire concupiscentijs, ne talis calor ascendat super caput nostræ mentis, Quod si facimus, de nobis verificabitur illud Ps. 120. Per diẽ sol nõ vret te, &c. Tertiò famis debilitas illos impedit qui sibi cibum recusant sumere, aut saltẽ nimis deserunt. Dicit Auic. vbi supra, q̄ iter facturus, præcipuè debet esse sollicitus de nutrimento. Nutrimentum autem iter agentis (secundum eum ibidẽ) debet esse bonæ substãtiæ & paucæ, multi tamen nutrimenti, & dimittẽdum est quicquid humorem generat crudum,

A Similiter & medicus cœlestis iter mandatorum suorum agentes simili modo voluit itinerare, prouidens de conuenientissimo nutrimento, quod quia viatoribus datur, viaticum appellatur, quod est optimæ substantiæ. Continet enim substantiam tam diuinam quàm humanam. Et licet Christus qui in hoc cibo ministratur nobis sit geminæ substantiæ, tamen sub specie modicæ substantiæ nobis ministratur. Est autem multi nutrimenti, quia non solum corpus, sed etiã animam nutrit. Ioannis 6. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternũ. *Ioan.6.*

B Cæteri autem cibi corporales, præcipue inordinatè sumpti, generant crudos humores, idest motus illicitos. Et ideo magis custodiam mandatorum impediunt, quàm promoueant. Qui ergo tria ista prædicta obseruauerit, mandata Dei poterit custodire, vt dicat illud psalm. 118. Viam mandatorum tuorum cucurri, cũ dilatasti cor meum. Et consequenter, *Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehementer.*

Seruaui mãdata tua et testimonia tua, quia oẽs viæ meæ in conspectu tuo.

C Ponit hic octauum, scilicet quòd verbum Dei nos iustificat, Deo præsentãdo. Verba enim Dei sunt quasi quoddam mediũ inter nos & Deum, quia nobis præsentant Deum, & nos Deo. Vnde vt dicitur ad Hæb. 4 Non est aliqua creatura inuisibilis in conspectu eius, ad quẽ nobis est sermo, quia oĩa nuda & aperta sunt oculis eius. *Ad Heb.4.* Vnde cogitationes nostræ sunt in conspectu suo. Psal. 18. Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Omnia opera nostra sunt in conspectu suo, omnis oratio, & omnis pœnitentia. D Psalm. 118. Intret in conspectu tuo oratio mea, &c. Iob. 13. In conspectu eius arguam uias meas, & ipse erit saluator meus. Quod nunc confitens psal. ait, *Seruaui mandata, &c. quia omnes via, &c.* Vbi notandum est q̄ hic ait, *Mandata & testimonia.* Per mãdata.n. intelligit præcepta affirmatiua, sed per testimonia, præcepta negatiua. Vnde hic ait gl. *Seruaui mandata tua & testimonia tua,* mãdata iubẽdo, sed testimonia prohibẽdo accipe. Vel aliter, per mãdata in

tellige præcepta tam affirmatiua quàm negatiua, sed per testimonia, accipe martyria. Et tunc iste versus est quasi declaratiuus prædictorum. Nam priùs dixit, *Mandata tua dilexi*. Deinde subiunxit, *Testimonia tua custodiui & dilexi*. Nunc autem ostēdit huius dilectionis & custodiæ causam, d. *Ideo seruaui mandata & testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo*. Vnde Deo attribuit bonum quod facit, d. *Quia omnes viæ meæ in conspectu tuo*. Tanquam si diceret, Si auertisses faciem tuam à me, s. auxilium gratiæ tuæ, nec mandata tua, nec testimonia custodissem. Custodiui ergo, quia oēs viæ meæ in conspectu tuo. Et nota q in conspectu domini sunt boni & mali, quia non est aliqua creatura inuisibilis in cōspectu eius, ad Hebr. 4. Sed differenter, quia malos videt vt perdat. Ps. 33. Vultus autem domini super faciētes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Sed bonos respicit vt saluet & protegat. Psal. 67. Iusti epulentur in conspectu Dei, & delectentur in lætitia. Quid est enim conspectus Dei, nisi respicere Dei? Quid autem respicere Dei, nisi misereri Dei? vide versic. 150. 360. Vnde hic ait Augu. Nam si Deus non adiuuaret gradientem iustum in cōspectu suo, non diceret, *Ideo seruaui & custodiui, quia omnes viæ meæ in cōspectu tuo*. Quis enim posset seruare testimonia (.i. martyria) nisi adiuuaretur à Dei gratia? Plerumq; enim dum mandata Dei custodiuntur, fiunt persecutores & inimici illi, contra quorum voluntatē custodiuntur. Et tunc fortiter sunt custodienda testimonia, vt. s. martyria amē eligantur q̃ Dei mandata relinquantur. Vel aliter, Sicut enim ait saluator, Oīs qui malè agit, odit lucem, & nō venit ad lucē, &c. Ideo oīs malè agens quantum est ex se, si posset, occultaret mala sua ēt à Deo. Quod si per effectum facere nō potest, facit in affectu. Ille ergo solus à Deo vi deri desiderat, qui bene agit. Et ideo ille solus potest dicere, *Omnes viæ meæ in conspectu tuo*, qui affectu omnia vult videri à Deo. Ille aūt solū cupit vias suas à Deo videri, qui bene agit. Et ista vr̄ esse intētio Ambr. hic dicentis, Beatus qui pōt dicere, *Omnes viæ meæ in conspectu tuo*, qui nolit abscondere oēs cogitationes suas, & oēs actus suos. Abscondebat Adam viam suam: abscondebat ēt Eua post culpam. Abscondebat Cain necem fratris. In affectu possumus vias nostras abscondere à Deo, non in effectu. Plena abscōdentis perfidia, etsi apud Deum nulla sit latebra. Ideo ecclesia in Canticis, sua ei demonstrabat secreta, d. Assumam te & ducam te in domum matris meæ, in secretum eius quæ concepit me. Nam etsi Deus omnia videat cordis occulta, bonum tñ est vt vnusquisq; ei animam suā aperiat & expandat, & tanquam lumini vel calori eius occurrat. Nec immeritò gloriatur ecclesia, d. Ego eram in oculis eius tanquam inueniens pacem, qm̄ vias suas perdere non timebat. Iusti ergo est ista vox, Oculi em̄ domini super iustos. Itaq; domino Iesu Christo, qui est via & veritas, bene hoc dicitur ab illis qui ad illam veram viam fide, moribus, actuque desiderant peruenire: Omnes viæ meæ coram te domine. Nulla enim via potest bona esse, nisi quam tu illuminādam tui visitatione luminis inclinaueris.

Marginalia (left): *Conspectus Dei est semper super bonos & malos sed differenter.* — *Ioan. 3.* — *Videri à Deo volūt boni, sed non mali.* — *Gen. 3.*
Marginalia (right): *Gen. 4.* — *Cant. 8.* — *Cant. 8.* — *Psal. 33.*

Appropinquet deprecatio mea in cōspectu tuo domine: iuxta eloquium tuum da mihi intellectum. 2242

HIc incipit vigesimussecundus octonarius. Cui pro titulo præmittitur vltima litera alphabeti Hebræorū, quæ est Tau: quæ interpretatur, Errauit. Errauit enim est temporis præteriti, & significat illum qui aliquando fuit in errore, sed non est, quia se emendauit. Qđ his satis clarè deducit Ambr. d. Vide q Tau interpretatur Errauit, non Errat: Errasse enim præteriti temporis est, sed errare, præsentis. De eo autem dicitur Errauit, qui iam in errore fuit, sed iam nō est. Nam is qui in errore adhuc permanet, nō errasse dicitur, sed errare. Errare enim est permanentis in vitio, sed errasse, est corrigentis lapsum, probat d. Denique emendator morū ait, Eramus enim aliquando insipientes, increduli, errantes desiderijs & voluptatibus. Non dixisset, vtique Eramus aliquando insipientes, nisi qui adeptus est postea sapiētiæ disciplinam. Nec dixisset Eramus errantes, nisi qui superiorem deposuisset errorem, Vides ergo quia errori renunciasse,

Marginalia (right): *Tau* — *Errare & Errasse.* — *Tit. 3.* — *Pænitentia præfertur innocentiæ.*

ciasse, non vitij sed profectus est. Plus.n. est à vitio se reuocasse quàm vitia ipsa nesciisse. Imbutos eñ vitijs animos exue re frænis cupiditatum atque emendasse, non solum perfectæ virtutis est, sed etiã cœlestis est gratiæ. Emendare enim futura, attentionis humanæ est, præterita donare, diuinæ est potestatis. Ad proposi tum ergo, hæc litera Tau, quæ interpre tatur Errauit, huic octonario meritò, p̃mittitur, quia hic agit Psalm. in persona hominis qui aliquando errauit, sed Dei gratia adiutus, se ab errore correxit, & errorem dimisit. Ad corrigendos suos errores & peccata præterita multa requiruntur, secundum quæ iste octonarius diuiditur. Primò enim requiritur erroris cognitio, in principio. Secundò adiutoris inuocatio, ibi, *Intret*. Tertiò gratiarum actio, ibi, *Eructabunt*. Quartò veritatis prædicatio, ibi, *Pronunctabit*. Quintò mandatorum obseruatio, ibi, *Fiat*. Sextò legis meditatio, ibi, *Cõcupiui*. Septimò iudiciorum Dei commẽdatio, ibi, *Viuet*. Octauò peccati confessio, ibi, *Errau*. Primò ergo ad se corrigendũ requiritur cognitio sui erroris. Quis eñ posset detestari quod nesciret? Principiũ enim salutis peccatoris est sua vitia cognoscere, quia illis bene cognitis, statim remedia quærit, vide versũ 836. Hoc ergo considerans Psal. in persona se corrigere volentis, à Deo primò petit sibi dari intellectum, quo.s. peccata sua cognoscere possit, d. *Appropinquet* &c. *da mihi intellectum*. Et hoc cõfidenter petit à Deo Psal. d. *Secundum eloquium tuum da mihi intellectum*. Quod ideo sic orat, quia promisit Deus pœnitenti dare Intellectum, quo.s. cognosceret mala fugienda, & bona facienda. Vnde Psal. 31. cum peccator proposuisset pœnitentiã agere d. Dixi, confitebor, &c. statim sibi respondens dominus ait, Intellectum ti bi dabo, & instruam te in via qua gradie ris. Confidens ergo de ista promissione, hoc primum quærit, d. *Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine*. Et quid petat subdit d. *Iuxta eloquium tuum da mihi intellectum*. Vnde August. hic ait, *Appropinquet deprecatio mea*, &c. i. oratio mea quæ fit in conspectu tuo appropinquet tibi. Propè enim est dominus his qui obtriuerunt cor. Et quid petat ostẽ-

Ad corrigẽdos errores multa requisita.

Cognitio peccati necessaria est penitenti.

A dit dicens, *Iuxta eloquium tuum da mihi intellectum*, promissum petit. Propter qđ ait, *Iuxta eloquium tuum*, tanquam diceret, secundum promissum tuum. Hoc.n. promisit Deus, vbi ait, Intellectum tibi dabo &c. Vel aliter, ista est oratio humilis & iusti hominis. Oratio enim peccatoris ad Deum non ascendit, sed iusti, quia iustitia & virtutes aliæ orationes ad Deum eleuant, peccata autem ipsam deponunt. Vnde hic Ambro. ait, *Appropinquet*, &c. Volare facit orationem bona vita, & dat alas precibus spirituales, quibus sanctorum ad Deum eleuetur ora-

B tio. Sed & spiritus quo oramus, subleuat precem iusti, maximè si corde contrito compatiens eam commendet affectus. Orationem ergo suam hic Psal. dirigit in cœlestia, mittit eam in conspectũ domini, dans illi flabra iustitiæ, sapientiæ flamina, remigia deuotionis & fidei, innocentiæ puritatisq; subsidia. Peccato enim grauescit oratio, & lõgè fit à Deo. Tanto autem plus grauatur, quanto improbabilior est vita deprecantis. Innocẽtum aũt ascendit oratio, & gemitus com patientis affectus, si Aegyptium lutum oderint, & operari terrena declinent.

C Denique sic legisti, q̃ Hebræorum qui dura Aegyptiorum imperia ferre nõ po terant, & ut grauia ita & lutulenta opera indigna sui nobilitate generis recusabant, gemitus & vox ascendit ad dominum. Ascẽdit enim oratio, quia etsi operabantur, tñ inuiti. Descendebat ad illos Dei misericordia, quia illorum ad Deũ ascendebat oratio. Ascendebat itaq; nõ corporaliter, neque enim tantus propheta precationem suam petebat Deo corporaliter appropinquare. Nã qui ita putat, utique is Deum certo in aliquo loco concludit, ut diffusiorem locũ in quo

D Deus non sit arbitretur, cum utique inuisibilis, ineffabilis, incomprehensibilis impleat omnia, & diuinitatis in eo habi tet plenitudo. Legi & Moysen appropinquasse Deo, cùm legem acciperet. Sed ex vsu sermonis consideremus quid sit appropinquare Deo. Cõstitue magistrũ atque discipulum, si discipulus studiosus magistri uel hausit ingenium uel præceptum intendit, ita ut ad similitudinem eius operis atque doctrinæ proximè uideatur accedere: nonne dicimus q̃ ap-

Psal. 31.

Orationem ascẽdere facit bona vita orantis.

Exod. 2.

Exod. 20.

propinquat magistro? Et tu si imitatorē te prębeas Christo, si dolum nescias, si mendacium oderis, si ueritatem sequaris iustitiam non fugias, diligas castimoniā, appropinquasti Christo, & per Christū Deo. Quid est ergo Deo appropinquare orationem nostram, nisi actus nostros eleuare ad Deū? Si eleues actus tuos, eleuasti orationem tuam. Qui nouit eleuare manus suas, dirigit orationē suam in conspectu domini. Hæc enim est oratio ad uitam. Dirigatur (inquit Psal.) oratio mea, sicut incensum in cōspectu tuo. Est & oratio in peccatum. Vnde & alibi dicit, Et oratio eius fiat in peccatū. Fit oratio tua in peccatum, si sæcularia petas, si flagitiosa postules, tunc oratio tua ad Deum non dirigetur, sed in peccatū. Sequitur, *Iuxta eloquium tuum da mihi intellectum.* Quia ergo si uolumus orationem nostram ad Deum appropinquare oportet primò intelligere quid petatur, qua uita, qua deuotione. Ideo vt hoc Ps. cognoscat, dicit, *Da mihi intellectum.* Vbi Ambr.d. Aduerte quid postules, non intellectum generaliter dixit, sed *da mihi intellectum secundū eloquium tuum.* Idest *da mihi intellectum*, non secundum philosophos, qui cum seipsos nesciant, scrutantur cœli plagas, mundi spacia rimantur, quæ nihil sibi prodesse possunt. Da ergo mihi intellectum, non secundum causidicos, non secundum mercatores huius sęculi, nō secundum architectos domorū, qui circa honores, circa quæstus & pecunias intendunt, sed *da mihi intellectum iuxta eloquium tuum.* Quod eloquiū tuū est veræ sapientiæ bonorumque operum fundamentum. Sic ergo iuxta eloquium Dei petit intellectum, ut sapiat, ne per humanam prudentiam inanescat.

Psal. 140.
Psal. 108.
Intellectus bonus et malus scientia.

2143 *Intret postulatio mea in conspectu tuo secundū eloquium tuum eripe me.*

HIc ponit secundum, scilicet adiutoris inuocationem. Cum enim homo sit spiritus vadens per se in peccatū, sed per se non ualens resurgere, indiget ad correctionem commissi erroris adiutorio Dei, qui sua gratia illum de errore educat, vt illum de inimicis eripiat. Sic enim per auxilium Dei eripi, ab inimicis Psal. postulat, Psal. 58. d. Eripe me

E de inimicis meis Deus meus, & ab insurgentibus, &c. quod nunc conformiter Psal. docet facere, dicens, *Intret postulatio mea. &c. secundum eloquium tuum eripe me.* Secundum Augustinum hic non ponitur noua sententia à versiculo præcedenti, sed est eiusdē repetitio sub alijs verbis. Vnde hic ait Aug. *Intret postulatio mea in cōspectu tuo,* &c. Hic repetit quod dixerat prius. Nam quod prius dixerat, *Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo:* nunc simile est quod hic ait, *Intret postulatio mea in cōspectu tuo.* Et quod prius dixit, *Secundum eloquium tuum da mihi intellectum,* F huic cōgruit quod posterius dicit, *Secundum eloquium tuum eripe me,* quia qui per seipsum non intelligendo decipitur, accipiendo intellectum eripitur. Secundum aūt Glo. magna est differentia inter illum uersum & primum. Primò, quia in primo petit orationē suā Deo appropinquare, nunc autem petit ad Deum intrare. Plus est autem intrare quàm appropinquare. Nam vt ait Glos. Iste orans gradatim ascendens. d. *intret,* quod plus est, quia illa oratio Deo appropinquare incipit, quæ mixto timore pœnæ porrigitur, illa autem intrat quæ G solo amore iustitię dirigitur Deo. Etiam in alio est differentia, quia in primo versu dicitur deprecatio, hic autem dicitur postulatio, quia secundum Gloss. deprecatio est de bonis habendis, postulatio verò de malis remouendis. Vnde postulabat bonum sibi dari, d. *Da mihi intellectum,* hic autem postulat à malis liberari, d. *eripe me.* Sic ergo primò postulauit secundum eloquium Dei sibi dari intellectū, vt æterna uideat & cognoscat, hic autem per idem eloquium petit ut à labe concupiscentiæ purgetur, utrumque autem facit eloquium Dei. Vel aliter, H hic Psal. vult ostendere modum deuotæ orationis, vt primò orans seipsum disponat antequam intret. Quod inducit hic Ambr. exemplariter. Vnde. d. Primum Psal. d. *Appropinquet deprecatio mea,* Deinde ait, *Intret postulatio mea.* Nonne cū aliquē de primarijs viris desideras cōuenire, nonne primò ad eius domum properas, postea quęris informari vt cognoscas mentem patris familias, deinde ut eius domum ingrediaris, imploras ne quis te abijciat & excludat. Pulsa ergo

Deprecatio est pro bonis habendis, postulatio autē pro malis remouendis.

& tu

& tu regiam illam ianuam cœlestem, nō manu corporis, sed quadam orationis dextera. Non solum manus corporis pulsat, pulsat & uox, pulsat & oratio. Cum autem hāc ianuam pulsaueris, vide quomodo ingrediaris, nè fortè iam ingressus sis extra regis aspectum. Multi ingrediūtur palatia, & non statim regem istū terræ vident, sed frequenter obseruant ut aliquando videre mereantur, nec præsumunt uidendi copiam, sed nisi repudiantur & preces fundunt, ut cum beneuolētia suscipiantur. Primus sui sermonis ingressus est ne quid titubet, ne quid offendat. Quanto magis rogandus est Deus, B vt ostium suæ misericordiæ ingrediatur oratio? Denique & Paulus rogat ut aperiatur sibi ostium uerbi ad loquendum mysterium Christi. Sed nota quòd iste versus uariatur. Nam codices Græci habent, *Intret in conspectu tuo dignitas mea*. Et tunc est sensus quod dignitatem hominis Deus attendat, & ratione dignitatis ad misericordiam inclinetur, sicut homo nobilis generis in miseria positus, nobilitatem sui generis ostendit, ut facilius gratiam acquirat. Vnde istum intellectum ponit hic Ambr. d. Nempe cum hominem rogas regem, dicis ut eum tangat tuę contemplationis dignitas, vt aut misereatur, si uenia postulanda est, aut deferat pro ordine dignitatis. C Rectè ergo & deuotus Deo dicit, *Intret dignitas mea in conspectu tuo*. Habet enim Christianus dignitatem suam, qui tanto imperatori militat. Sunt maximę & verę fidei dignitates, sunt honorum diuersi & apud Christum ordines. Posuit enim Deus in ecclesia sua primò Apostolos, secundò prophetas, tertiò doctores. Sed istæ sunt administrantium dignitates. Sunt & dignitates priuatorū, vt est iustitia, pietas, sobrietas, castimonia, disciplina. Sunt & D orationis dignitates, si pro vidua roges, si roges pro pupillo, pro misericordi, pro deuoto & fideli. Si roges in tribulatione, si roges cum dolore, si mœsto & ipse qui rogas compatiaris affectu, intrat oratio tua in Dei gratiam, intrat domū eius, si tecum ecclesia deprecatur, si populus uniuersus imploret vt Deo inclinet fauores. Quid rogat? vt eruatur, ut liberetur, quia iam diu aduersus nequitias spirituales, aduersus tētationes hu-

Dignitas Christianorum.

Dignitas uirtutum.

Dignitas orationis.

A ius sæculi prælietur, eo quòd graue est, satis longæuo cursu istius uitæ diuturnā sustinere militiam.

Eructabunt labia mea hymnum cum docueris me iustificationes tuas. 2244

PONit hic tertium, scilicet gratiarū actionem. Quomodo enim posset quis iustitiam seruare cum ingratitudine? etiā si esset iam ab errore correctus, & efficeretur ingratus, incideret ex ingratitudine in maiorem errorem. Hoc ergo uitare nos ōstendens Psal. suo exēplo, liberatus à Deo, nos inducit ad gratiarum actionem. d *Eructabunt labia mea hymnum*, &c. Vbi notandum quod eructare idem est quod ructum facere & emittere. Quod fit quandō sapor recepti cibi reducitur ad rumen. s. ad superiorē partem gutturis. Tunc enim ructus emittitur, vnde sicut uenter cibo repletus eructat, sic & uenter pœnitentis (scilicet mens) cogitans gratiam à Deo sibi factam ut de errore ad uirtutem sic reductus, spirituali lætitia repletus, laudes Dei eructare desideret. Et hoc est quod ait, *Eructabunt*, &c. Vel eructare hymnū C Deo, est ipsum bonis operibus laudare. Vnde hic ait Aug. *Eructabunt labia mea hymnum cum docueris*, &c. Nouimus quē admodum doceat Deus eos qui sunt dociles Deo, vt non solum memoria retinendo, verumetiam faciēdo custodiant iustificationes Dei. Sic enim qui gloriatur, non in semetipso, sed in domino gloriatur, hymnusque ructatur. Vel aliter. Ille qui in operibus suis sibi gloriā quærit, non Deo, ille hymnum (idest laudē) eructat exterius, sed interius sibiipsi retinet. Ille autem hymnū eructat, qui non sibi interius, sed Deo laudem quęrit. Vel D aliter. Eructat hymnū qui de seipso exēpla bene uiuendi alijs tribuit. Et aliud est eructare hymnum, & aliud, eructare verbum. Vnde Ambros. hic ait, Eructat hymnum qui potest dicere, Bonus odor sumus Christi Deo. Et benè eructat qui plurima & suauia præcepta domini gustauerit. Eructat hymnum, qui eructauerat uerbum. Denique & Psalm. antè eructauerat uerbum bonum, nunc autem eructat hymnum. Habet verbum Dei epulas suas, alias fortiores, vt est

Eructare quid est.

Eructare hymnum.

vt est lex & euangelium, alias suauiores, vt sunt Psalmi & cantica canticorum. *Cant.2.* Eructabat hymnum ecclesia vel anima pia, cui dicebat, Dei verbum, Insinua mihi uocem tuam, quia uox tua suauis est. *Cant.4.* Eructabat hymnum cui dicebat; Fauus distillans, labia tua ô sponsa, mel & lac sub lingua tua. Sequitur, *Cum docueris me iustificationes tuas.* Hoc ideo dicit quia verbum uel hymnum alijs eructare nullus potest, nisi primò fuerit doctus à Deo, ideo ait, *Eructabunt &c. cum docueris*, &c. Vnde hic Ambrosius ait, Non potest quis antè eructare hymnũ, nisi prius didicerit iustitiam Dei, & didicerit ab ipso domino Deo suo. Ideo hic specialiter Psalmista petit vt doceat eum Deus. Audierat.n. & cognouerat in spiritu, quia vnus magister est. Et ideo vbique ipsum sibi fieri doctorem postulabat, vt ab ipso disceret iustificationes eius. *Psal.136.* Quomodo autem cantare potest quis in metu, grauium sibi conscius delictorum, nisi prius sit de venia securus? Denique in posterioribus habes. Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena, in qua impugnetur, in qua captiuetur in lege peccati, in qua defleat atque deploret suæ captiuitatis ærumnas? Et tu ergo ede cœlestium scripturarũ cibos, & ede vt permaneant tibi in uitam æternam, & ede quotidie, ut non esurias, & ede vt replearis, & verborum cœlestiũ eructes saginam. *Epulæ spirituales satiatis proficiũt* Spirituales epulæ non obesse solent, sed prodesse satiatis. Ideoq; repleri volebat propheta, qui dicebat, Repleatur os meum laude, vt cantem gloriam tuam. Qui cantat Dei gloriam, hymnũ cor eius Deo eructat.

2245 *Pronunciabit lingua mea eloquiũ tuũ quia omnia mandata tua æquitas:*

HIc ponit quartum, scilicet ueritatis prædicationem. Qui enim ab alio gratiam recipit, & ipse alijs gratiosus existere debet. Qui ab alio docetur, *Matth.10.* & ipse alios debet illuminare. Sic enim docebat Christus, dicens, Gratis accepistis, gratis date. Sic & Psalm. postquam dixit, *Cum docueris me iustificationes tuas* statim subdidit se hoc alijs prædicaturũ dicens, *Pronunciabit lingua mea eloquium tuum*, &c. Quamuis enim solus Deus E hominẽ docet interius, & se solo possit mentem docere, tamen nos vult suos in hoc mysterio esse coadiutores. Sicut etsi solus Deus seminibus dat incrementum, vult tamen nos seminare, vineã putare, & huiusmodi. *Doctor est Dei minister.* Huius ergo officij, scilicet alios docendi, Psalm. se Dei coadiutorem exhibet, dicens, *Pronunciabit lingua mea eloquium tuum*, &c. Vbi August. ait, Cum eloquium Dei Psal. se pronunciaturum dicit, vtique minister fit verbi. Quãuis enim Deus doceat interius, tamen fides ex auditu est. Quomodo autem audient sine prædicante? Neque F enim quia Deus dat incrementum, ideo non est plantandum & rigandum. Vel aliter, Per hoc vult Psal. ostendere quòd uolens à peccatis corrigi uerba sacræ scripturæ meditari debet, illa loqui, audire illa, non uerba mundi quæ uana sunt, quæ caduca, de quibus rationem Deo reddere nos oportet. Et hoc est quod ait, *Pronunciabit lingua mea eloquium tuum*, &c. Vnde hic ait Ambros. Qui didicerit iustitias Dei, loquitur uerba Dei & qui verbum Dei loquitur, ociosum verbum non loquitur. *Ociosa verba sunt de rebus mundi.* Ociosum uerbũ est loqui opera hominum. Et ideo postulat G sibi à Deo dari gratiam, vt non loquatur os suum opera hominum, quia ociosum uerbũ est, nec solum ociosum, sed etiam periculosum, pro quo rationẽ reddituri sumus. *Matth.12.* Omne enim uerbum quodcunq; locuti fuerint homines, reddent pro eo rationem. Non enim mediocre periculum est, cum habeas eloquia Dei tanta, & opera quæ fecit in Genesi, quæ fecit in Exodo, fecit in Leuitico, in Numeris, Deuteronomio, Iosue, Iudicum libro, Regnorum atque Esdræ libris fecit, in euangelio, vel in actibus Apostolorum, si illis prætermissis, loquaris quæ sæculi sunt, audias quæ sæcu- H li sunt. *Eccl.28.* Vtinam ergo & linguam tuam spinis sepias quæ compungunt & vulnerant loquentem quæ mundi sunt. Ideo aduersarius etiam orantibus frequenter sæculares effundit cogitationes. Si ergo non debemus audire aliena uel superflua, quanto magis non debemus alloqui, cum dicat unicuique nostrum scriptura uenerabilis, Argentum & aurum alliga, & ori tuo fac iugum, & pondus alliga sensum tuum, fida taciturnitate alliga

liga sermones tuos, & impone iugũ ori tuo, ne indomita uerborum ceruice se iactet. Impone pondus, vt cautè omnia quæ loquimur trutinemus examine. Quibus tamẽ spinis ut sepias aures tuas scriptura dicit tibi, nisi contrito corde & timore iudicij? Salubriter ista compungunt, stimulant ista, non vulnerant, licet & vulnera utilia sint amici. Sed quæ sunt verba quæ loqui & pronunciare debes, subdit, scilicet quia dicere debes, *Omnia mandata tua æquitas*. Iustus enim iudex scienter nihil mandat iniustum. Et si iniustum aliquid mandare ipsum contingat, defectus non est in uoluntate, sed in intellectu. Cum ergo iustus sit Deus, & intellectus eius errore decipi non possit, sequitur quod non mandat nisi iusta. Et hoc est quod hic dicit Ambr. *Omnia mandata tua æquitas*. Quia iustus est Deus, non potest nisi iusta mandare. Mandatum Dei est, vt diligas Deum & proximum. Mandatum Dei est, non occides, non adulterabis, non furaberis, non concupisces. Et si quod est aliud mandatum, in hoc mãdato instauratur, Diliges dominum & proximum tuum. Cum ergo hoc mandatum sit iustitia, & in isto omne mandatum instauretur, cõsequens est quòd omnia mandata Dei sunt æquitas. Quid enim tam iustum est ut diligas Deum tuum, diligas & fratrem tuum? Vtique ergo omnia mandata Dei æquitas sunt. Sicut enim qui occidere vult fratrem, utique non diligit eum quem fraudare desiderat, ita qui superbè despicit fratrem, qui eum deformare conatur, qui pascitur eius iniurijs, à consortio charitatis est alienus. Quæ omnia à diuinis prohibentur mandatis. Secure ergo hoc prædica, hoc pronũcia, hoc obsequium Dei eructa Deo, dicẽs, *Omnia mandata tua æquitas*.

Mandata Dei omnia sunt æquitas.

Leuit. 19.

Matth. 5.

Deut. 6.

2246 *Fiat manus tua ut saluet me: quoniam mandata tua elegi.*

Ponit hic quintum, scilicet mandatorum obseruationem. Obseruatio autem mandatorum Dei stat in ipsorum dilectione teste Christo. Ioan. 14. Si diligitis me, mandata mea seruate. Illud autem quòd quis diligit illud eligit. Et sic electio rei, signum est dilectionis illius. Volens ergo Psal. correctus ostẽdere se seruaturum Dei mandata, ostendit quòd illa diligit. Hoc autem ostendit, quia illa sibi eligit. Vnde ait, *Fiat manus tua, &c. quoniam mandata tua elegi*. Notãdum quòd per manum Dei in scriptura intelligitur ipse Dei filius, per quẽ omnia facta sunt, quia sicut nos manibus operamur, sic & Deus filio suo omnia fecit. Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt. vide versic. 197. Et istam manum, scilicet Dei filium, sancti desiderabant, vt quæ omnia fecerat, ipsa fieret, idest, vt Dei filius fieret homo, ut per ipsum genus humanum saluaretur. Hanc manum quærebat alibi Psal. dicens. Emitte manum tuam de alto, eripe me & libera me. Consimiliter & nunc, vt ipsa manus fiat pro nostra salute implorat Psal. dicens. *Fiat manus tua ut saluet me*. Et maximè hoc dicere competebat sanctis martyribus & prædicatoribus, contra quos insultus mundi surgebat, quia fidẽ Christi prædicabant. Vnde hic ait Augus. Quia uidit Psalm. quæ pericula se passura sunt à contradicentibus & persequentibus, cum fuerit pronunciator eloquiorum Dei, ideo supplicat, dicens, *Fiat manus tua ut saluet me: quia mandata tua elegi*. vt nõ timerem, nec solum cor meũ teneret, sed etiam lingua pronunciaret eloquia tua. *Mandata enim tua elegi*, timoremque amore compressi. *Fiat ergo manus tua vt saluet me* de manu aliena. Sic autem saluos Deus martyres fecit, cum eos in anima non permisit occidi. Nam secundum carnem uana salus hominis. Et subdit magis ad propositum, dicens, Potest etiam accipi, ut manus Dei Christus intelligatur, per quem facta sunt omnia. Non enim erat factus vnigenitus, cum per eum facta sunt omnia, sed factus est ex semine Dauid, vt esset Iesus, idest saluator, qui iam erat creator. Consimiliter manum hic accipi pro filio Dei ostendit Ambros. dicens, *Fiat manus tua ut saluet me*. Hic aduentum domini videtur orare, quia manus Dei Christus est, ipsum legimus dexteram Dei, de qua supra ait, Dextera domini fecit uirtutem &c. Cur ergo hic manum dixit, nisi fortè non solum propter diuersitatem gratiæ, quam scriptores prætermittere non solent, sed propter quan-

Ioan. 14.

Manus Dei est Dei filius in scriptura.

Psal. 143.

Psal. 59.

Ioan. 1.

Psal. 117.

quandam proprietatē manuum dictum est, vt ibi dextera dicatur, vbi scribitur ꝙ exaltauit cum virtute, & hic manus, vbi intelligi oportet ꝙ cum humilitate seruauit? Vel aliter, hic per manum intellige virtutem & potestatem Dei. vide versi. 125.466.1215. Et istum sensum hic etiam ponit Ambros. dicens, Potes etiam sic intelligere manus domini, sicut dicitur in Esaia, Magna est manus illius regis, idest potentia, vt hic etiam intelligamus, *Fiat manus tua*: idest, fiat adiuuamentum tuum atque subsidium, vt scilicet, Mittas angelos tuos, opem tuā, subsidia potētiæ tuæ ad liberandū populum tuum. Qui ergo eligit mādata Dei, vtitur confidentia vt cū auctoritate deposcat sibi domini subsidia, dicens, *Fiat manus tua vt saluet me*.

Manus Dei significat potestatē Dei.

2247 *Concupiui salutare tuum domine: & lex tua meditatio mea est.*

HIc ponit sextum, scilicet legis meditationem. Vt enim prædictū est, qui corrigitur à domino vt transeat de errore ad veritatem, gratiam à Deo receptam alijs debet prædicare, sicut iste ait, *Pronūciabit lingua mea eloquium tuū*. Prædicator autē omnia sua verba in lege Dei fundare debet, nō in fabulis poetarum. Et ideo necesse est vt legem Dei meditetur. Propter quod dicit Gregor. Qui ad veræ prædicationis verba se præparat, necesse est vt causarum origines à sanctis scripturis sumat, vt omne quod loquitur, ad diuinæ auctoritatis fundamentum reuocet, atque in eo ędificium suę locutionis firmet. Certum est autem quòd istud facere non posset, nisi meditationem legis haberet. Et ideo Psalm. qui promisit se pronunciaturum eloquium Dei, nunc legis meditationē se dicit habere, dicens, *Concupiui salutare tuum domine: & lex tua meditatio mea est.* Vbi notandum quòd salutare Dei dicitur Christus, vnde quando Simeon Christum suscepit in vlnis, dixit, Nunc dimittis seruum tuum domine, secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum. Istud salutare concupiscit quilibet fidelis, non solùm sibi, sed alijs omnibus, qui vult omnes saluos fieri. Vnde hic ait August. *Concupiui salutare tuum domine*, etiam nolentibus omnibus inimicis salutare Dei nobis Christus optat. Ipsum se cōcupiuisse iusti antiqui veracissimè cōfitentur. Ipsum cōcupiuit ecclesia venturum de uisceribus matris. Ipsum concupiscit ecclesia uenturū à dextera patris. Sed quia lex prædicebat Christum esse uenturum, ideo prq desiderio Christi, legem meditabatur. Per hoc enim vult Psal. differentiā dare inter mundanos & iustos, quia mūdani solūm quærunt salutare corporis, quod procurant medici cum dispendio animæ, & ideo ipsis non est obediendū, sed iusti salutare animæ procurant, & à medicis mundi salutem non quærunt. Et hoc est quod hic ait Ambro. dicens, *Concupiui salutare tuum domine*. Alius longæuitate istius uitæ delectatur, & tēpus cupiscit usque ad depositæ senectutis tēpora corporis huius uitam perducere. Alij frāguntur ægritudinis infirmitate, de quibus nemo potest dicere, Cū infirmor, tunc potens sum, beatos se putant, si inoffensa ualetudinis cōmoditate potiantur, quibus non est infirmitas ad salutem, horum nullus potest dicere, *Concupiui salutare tuum*. Suam enim salutē magis quàm salutem Dei quærunt: medicis potius quàm scripturis obediētes. Contraria autem sunt studio diuinæ cognitionis præcepta medicinæ. A ieiunio reuocant, lucubrare non sinunt, ab omni intentione meditationis abducūt. Itaque qui se medicis dederit, seipsum sibi abnegat. Qui autem quærit salutē Dei, Christū sequitur, qui dicitur salus Dei, non quæ corporis, sed quæ æterna sunt quærens, cum hoc corpore cōseruetur, ꝙ salus quæritur. Qui autem salutē Dei quærit, die utique & nocte meditatur in lege. Iugis meditatio est illi diuinorum decretorum, neque aliqua cura corporis huius auertitur à studio disciplinæ.

Prædicator sacram scripturam pro fundamēto debet habere.

Gregor. 18. mor. c. 14.

Salutare Dei dicitur Christus.

2. Cor. 12.

Medici contra salutem animæ, salutem corporis quærūt.

2248 *Viuet anima mea, & laudabit te: & iudicia tua adiuuabunt me.*

HIc ponit septimum, scilicet commendationē iudiciorum Dei. Pœnitens enim se uolens corrigere, omnē pœnam pro satisfactione erroris præteriti libenter debet sufferre, & in aduersis Deum laudare, considerans quòd per

Dei

Dei iudicia anima uiuit uita gratiæ. Et hoc insinuans Psal. d. *Viuet anima mea, & laudabit te*, &c. Et q iudicijs Dei ad uitam spiritualem sit reducta ostendit. d. *Et iudicia tua adiuuabunt me*. Quid enim sunt Dei iudicia, nisi aduersa & flagella, quibus pro peccatis nostris in præsenti Deus nos corrigit? dicente Apostolo,

1.Cor.11.

Dum autem iudicamur, à domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. Et hoc est quod hic ait Psal. *Iudicia tua adiuuabunt me*, quia corrigent me, & ex hoc uiuet anima mea & laudabit te.

Pœnis creuit ecclesia.

Vel aliter, vt ista sint uerba ecclesiæ, quę per iudicia Dei pœnas & persecutiones martyrum, creuit toto orbe terrarum. Ex quo meritò ad laudem Dei consurgit, dicens, *Viuet anima mea, & laudabit te*, &c. Et istam expositionem ponit hic Aug. d. Iudicia quippe Dei sunt illa de quibus dictum est, Tempus est ut incipiat iudicium à domo Dei. scilicet persecutiones ecclesiæ & sanctorum martyrum. Et quis non uideat quantum adiuuerit ecclesiam sanguis ecclesiæ sparsus, quanta ex illo semine fidelium regum, principum & populorũ multitudo surrexit? Vel aliter, vt hic textus non intelligatur de uita præsentis sæculi, sed de uita gloriæ, quæ verè ac propriè uita dr, quia ibi nulla mors, nulla infirmitas, nullus dolor pôt habere locum. Vnde de uita beata in persona cuiuslibet pœnitẽtis & afflicti uel propter Deum persecuti dicit Psal. *Viuet anima mea, & laudabit te*, &c. Et hunc sensum ponit hic Ambr. d. *Viuet anima mea, & laudabit te*. Futuræ itaque vitæ non præsentis remuneratione sibi blanditur.

Vita propriè non est in præsenti, sed in patria.

Hæc enim quomodo uita dici potest, de qua scriptum est, Et in puluerẽ mortis deduxisti me? Quã multi uiuentes in inferno sunt? Ipse Paulus cupiebat de morte corporis huius liberari, qui uere cupiebat salutare Dei, dicens, Cupio dissolui & esse cum Christo, multo enim melius, permanere autem in carne magis necessarium quã uoluntarium.

Philip.1.

Qũo ergo uiuit hic aĩa operta mortis inuolucro? Aut quæ est vita quæ in umbra est? In regione umbræ mortis sumus. Hic abscondita est vita nostra nô libera. Erit aũt libera in regione uiuorũ. Ibi ergo uiuit anima nostra, vbi nihil mortale, nihil infirmũ, nihil debi-

A

tum pœnæ. Ibi uerè laudabit dñm, vbi deposito infirmitatis corpore conformis esse cœperit gloriæ corporis Christi. Nã dum in peccato sumus, laudare plenè nõ possumus. Peccatori enim dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas?

Psal.49.

In umbra sumus hic positi, in umbra uiuimus, in vmbra laudamus, in terra aliena sumus. Audisti in posterioribus dicentes, Qũo cantabimus canticum dñi in terra aliena?

Psal.136.

Sic ergo iustus expectans uitam beatam. d. *Viuet anima mea, & laudabit te*. Sequitur, *Et iudicia tua adiuuabũt me*. Quæ sunt iudicia Dei, nisi quibus uni-

B

cuique retribuet ẽm opera eius, bonis. s. præmium, malis aũt supplicium? Hæc iudicia iustos adiuuant, dum se uident gratia Dei de peccato ereptos, pro Christi nomine persecutos, operibus mandatorum Dei fuisse intentos. Cõsideratio. n. istorum iudiciorum Dei iustos iuuat & erigit vt Dei gratia æterna præmia sperent. Et hoc est quod iustus. d. Et iudicia tua adiuuabunt me. Vnde hic ait Amb. Adiuuant autem Dei iudicia sanct... bonis operibus remuneratio uitæ cõfertur æternæ. Beatus qui. d. *& iudicia tua adiuuabunt me*. Ego aũt infirmus, ego

C

peccator timeo iudicia Dei, propter cõscientiam delictorum quæ mihi terrorẽ afferunt, me agitãt, sanctos adiuuãt. Sed tamen iuuant ẽt peccatorem, sed modo diuerso. Sanctus adiuuatur dũ probatur, peccator adiuuatur dum humiliatur, dũ castigatur ut peccata soluat duplicia, dũ opus eius exuritur ut ipse saluus fiat, sic tamen quasi per ignem. Vel aliter, in ultimo iudicio sancti iudicabunt cũ Christo, ipso. d. Vos qui reliquistis omnia & secuti estis me, &c. iudicãtes, &c.

Matth.19.

Peccatores autem iudicabuntur, sed non iudicabunt. Ille ergo iudicio dicitur dignus

D

(scilicet actiuo) qui iustus est. Iudicia ergo Dei sanctos adiuuant, quia tunc iudicio digni reperientur, non ut iudicẽtur, sed vt alios iudicent.

Iudicia Dei sanctos adiuuant.

Et istum sensum ẽt hic approbat Ambros. d. *Et iudicia tua adiuuabunt me*. Fortassis etiam & hic cõuenit sensus, si dignus fuero iudicio, dignus ero ut eruar à consortio reproborum, siue impiorũ, quoniam non resurgunt impij in iudicio. *Et adiuuabunt me iudicia*, quoniam qui credit in dño, non iudicatur. Proderit illi fides & suffraga-

bitur

bitur ad ueniam, etiam si qua in operibus offensa sit. Vel hic potes notare quod iudicium Dei est multiplex, scilicet illuo-nis, discretionis, iustificationis, & remunerationis. Loquitur ergo hic de iudicijs iustificationis & remunerationis.

Iudiciũ Dei multiplex.

2149 *Erraui sicut ouis quæ perijt, quære seruum tuum domine, quia mandata tua non sum oblitus.*

Cõfessio necessaria uolenti reduci ad ueritatẽ

POnit hic octauũ, scilicet peccati confessionem. Cõfessio enim est necessaria omni uolenti ab errore ad ueritatem reduci. Quoniam (vt scribitur Prouer. 28.) Qui abscondit scelera sua, non iustificabitur, qui autem cõfessus fuerit & reliquerit ea, misericordiam cõsequetur. Sic & nunc Psalm. hoc suo exemplo nos facere docet, dum proprium errorẽ confitetur, dicens, *Erraui sicut ouis*, &c. Loquitur enim iste in persona totius humani generis, quod totum in Adam errante perditum fuit, sed per Christum quæsitum fuit, & ex parte inuentum, ex parte non. Et adhuc per Christi mẽbra, scilicet sanctos doctores, quæritur, ut ad uerum pastorem reducatur. Vnde hic ait August. Ouis perdita quæritur ut uiuificetur, propter quam pastor eius nonaginta nouem dimissis in montibus, & eam quærens, Iudaicis laceratus est uepribus, sed adhuc quæritur. Ex parte. n. inuenta est, pro qua parte dicit iste, *mandata tua non sum oblitus*. Sed per eos qui mandata Dei eligunt, colligunt, & diligunt, adhuc quæritur, & per sui pastoris sanguinem fusum in omnibus gentibus inuenitur. Vel aliter hic Psal. in persona iustorum recognoscens errorem primorum parentum in omnes pastores diffusum, confitens illum, Christi desiderat aduentum quo reuocetur ad paradisum quem primorum parentum peccato perdidimus. Et istum intellectum hic diffuse ponit Ambr. d. *Erraui sicut ouis*, &c. Ouis quæ errauit, quærenda est à pastore ne pereat. Ideo dicit, *Erraui*. Dic & tu iniquitates tuas ut iustificeris. Quòd lapsum feceris, in eo tibi cũ omnibus cõe consortium est, quia nemo sine peccato. Negare hoc sacrilegium est. Solus. n. Deus sine peccato est. Cõfiteri hoc Deo impunitatis remediũ est. *Erraui*, inquit.

Matth.28.

E Sed qui errauit in uia, potest redire in uiam, reuocari potest. Et pulchrè addidit, *Sicut ouis quæ perijt*. Non enim ex toto perit qui agnoscit errorem. *Quære* (inquit) *seruum tuum, quia mandata tua non sum oblitus*. Veni ergo domine Iesu, quære seruum tuum, quære lassam ouem tuã. Veni pastor, quære sicut ouem Ioseph. Errauit ouis tua dum tu moraris in montibus. Dimitte nonaginta nouem oues tuas, & ueni unam ouem quærere quæ errauit. Veni sine canibus, veni sine malis operarijs, veni sine mercenario qui per ianuam introire non nouit, ue- F ni sine adiutore, sine nuncio, iamdudum te expecto uenturum. Scio. n. te uenturũ, quia mandata tua non sum oblitus. Veni non cũ virga, sed cũ charitate spiritusq; mansuetudine. Noli dubitare relinquere in montibus nonaginta nouem oues tuas, quia in montibus constitutas lupi rapaces incursare nõ possunt. In paradiso semel nocuit serpens, amisit ibi escam postquam Adã inde depulsus est, illic iam nocere non poterit. Ad me ueni, quẽ luporum grauis impugnat incursus Ad me ueni, quem eiectum de paradiso serpentis diu ulceris uenena pertẽ- G tant, qui erraui de gregibus tuis illis superioribus. Nã & me ibidẽ collocaueras, sed ab ouilibus tuis lupus nocturnus me auertit. Quære me, quia te requiro, suscipe me, porta me. Potes inuenire quẽ tu requiris. Dignare suscipere quẽ inueneris, imponere humeris quem susceperis. Non est piũ onus fastidio tibi. Nõ tibi oneri est vectura iustitiæ. Veni ergo dñe, quia etsi erraui, mãdata tua nõ sum oblitus. Spẽ medicinæ reseruo. Veni dñe quia & erraticã solitus es reuocare qui possis, & quos reliqueris, nõ iustificabis. Et ipsi. n. peccatoris reditu congratula- H buntur. Veni ut facias salutem in terris in cœlo gaudiũ. Veni ergo & quære ouẽ tuã, iam non per seruulos, nõ per mercenarios, sed per temetipsum. Suscipe me in carne, quæ in Adã lapsa est. Suscipe me, non ex Sara, sed ex Maria, vt incorrupta sit mater & uirgo. Porta me in cruce quæ errãtibus salutaris est, in qua sola est requies fatigatis, in qua sola uiuunt quicunq; moriuntur. Et aduerte quod iste textus uariatur. Nam aliqui codices habẽt. *Erraui sicut ouis qua perijt, viuifica seruum*

Incarnationis desiderium antiquorum.

Luc. 15.

Gen. 3.

Quærit Christus nos & nos quærimus Christum.

Crucis virtus.

seruum tuum. Et sic sententia eadem est. Pul A chrè.n.*viuifica* pôt dici, eo q mori non possit quem humeris suis uirtus portauerit. Et nota q in ultimo uersiculo istius magni Psalmi, Psal. suum recolit errorem, qui tamen tot spiritualibus donis à Deo in isto Psal. se dotatum prædixit. Hoc ideo facit ut erroris recordatio humilitaté conseruet, & omne bonum quod habet, nó sibi, sed gratiæ Dei attribuat. Et hoc hic notat Glos.d. Congruè verò post prædictorum meritorum gradus ueteris recolit erroris, ni de sua perfectione non superbiat, sed humilis Deo B tribuat totum, quia non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Vt cum omnia bene fecerimus, dicamus Serui inutiles sumus. Hac humilitatis professione liberari meremur. Vnde in Ezech. Illi soli liberantur, in quorũ frõtibus Thau signum reperitur. Quia aliter humana cõditio lapsa nó recreatur, nisi eradicatis ueteris uitæ erroribus, frós in nouata uirtute humilitatis insigniatur.

Humilitas iusta est necessaria.

Ad Tit. 3.

Luc. 17.

Ezec. 9.

Thau signũ significat humilitaté.

PSAL. CXIX.

2250 *AD dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me.*

ISTE Psalm. habet hunc titulum, Canticum graduum. Et consimilem titulum habét omnes quatuordecim Psal. sequentes. Vnde iste Psalm. cum quatuordecim sequentibus dicuntur Ps. graduales. Cuius ratio est, nam templũ per Salomonem ædificatum erat in alto fundatum, sic q per quindecim gradus ascendebatur ad illud. Qui gradus erant distincti per quinque ter, sic quòd in capite quinque graduum erat maius spacium, sic q quintus gradus multo erat latior quam forent primi quatuor. Et similiter in secũdo quinario, sic q gradus decimus erat latior. Sic & vltimus. s. quintusdecimus. Fuit aũt ordinatũ per sacerdotes templi, quòd quando ipsi sacerdotes ascendebant in templum ad sacrificia offerenda & ad laudes Deo cantandas, quòd ipsi processionaliter pergebãt, cantando Dei laudes, & hoc maximè in solennibus diebus fiebat. Vnde sicut Gregor. qui ordinauit officium diuinum, ordinauit quòd aliqui Psalm. cantarentur in festis Apostolorum, alij in festis martyrum &c. Sic ascendendo ad templum ordinauerunt quòd in istis quindecim gradibus isti quindecim Psalm. cantarentur. Sic quòd in primo gradu cantabant primum Psalm. in secundo, secundum, in tertio, tertium &c. Et qñ erant in quinto gradu, aliqualem moram ibi faciendo post quintum Psalmum, dicebant aliquas orationes, consimiliter in decimo, & in decimoquinto. Sicut hodie facit ecclesia, quæ completo primo quinario, aliquas orationes dicit, similiter completo secundo quinario, & consimiliter & de tertio. Illi ergo quindecim Psal. ad literam dicuntur Psal. graduales, vel Canticum graduũ, quia in illis quindecim gradibus ascensus templi cantabantur à sacerdotibus & Leuitis. Et sic apparet titulus omnium istorum quindecim Psalmorum, qui est, Canticũ graduum, quare sic intitulentur. Quantũ uerò magis ad sensum propheticum, notandum est, q isti quindecim Psal. signi- C ficant legem antiquam & legem euãgelicam, quarum obseruationibus quasi quibusdam gradibus ascendimus ad cœlestia. Nam quindecim constant ex septem & octo. Septenarius aũt numerus pertinet ad legem ueterem, octonarius aũt ad nouam. Cuius ratio est. Lex enim antiqua septenario numero significatur eo quòd lex illa septimum diem celebrabat (idest sabbathum) septimã septimanam, septimum mensem, septimum annum. Et quinquagesimum annum, scilicet iubilæum, qui immediate sequitur post septies septem annos. Octonarius verò numerus significat legem nouam, D quæ octonario seruit, quia lex noua seruat octauum diem qui dominicus dicitur, & octauas martyrum, & octauam resurrectionis expectat. Et ideo per octonarium & septenarium, quæ faciũt quindecim, gradus legis nouæ & antiquæ figurantur, quibus ascenditur ad Deũ. Si aũt quæras magis distinctè qui sint isti quindecim gradus per istos quindecim Psal. figurati, est sciendũ q tres sunt gradus illorũ qui ad patriam tendunt, s. gradus incipientium, gradus proficientium, & gra-

Psalmi graduales.

Septem significat legem antiquam.

Octo significat legé nouam.

Psalmorũ gradualiũ distinctio.

& gradus perfectorum. Vnde primi quinque Psal. spectant ad incipientes, secundi quinq; ad proficiétes, & tertij ad perfectos. Circa gradum autem incipientiũ est notandum quia incipiens aggredi statum uirtutum, multam patitur difficultatem & turbationem propter impugnationem tentationum, & propter repressionem uitiorum, cui assuetor nõ erat. Similiter si incipit ieiunare uel orare, quod facere non consueuerat, sensualitas renstit, turbatur, dolet, & murmurat. Et ideo talis necesse habet primò recurrere in suis tribulationibus ad dominum ut cõsoletur ab ipso. Et hoc significat primus Psal. d. *Ad dominum cum tribularer*, &c. Secundò inuocato domino ex hoc concipit quandam fiduciam per Dei adiutorium de possibilitate habendi uictoriã. Et quantum ad hoc sequitur Psal. d. Leuaui oculos meos in montes. Tertiò cõsiderato ex ratione præmissa concipit spem diuini adiutorij, ex quo exultare incipit mente, & hoc est quod sequitur, Lætatus sum. Quartò ex præmissis concipit spem perueniendi ad cœleste præmium, vnde iam terrenis despectis cor ad cœlestia leuat d. Ad te leuaui oculos meos, &c. Quintò ex his humilitate cõcepta, nullũ bonum sibi tribuit, sed totũ recognoscit à gratia Dei. d. Nisi quia dñs erat in nobis, dicat nũc &c. Et sic iste primus quinarius spectat ad incipiẽtes. Secundus aũt quinarius magis spectat ad proficientes, qui quinq; gradus habent. Primò quia iam sedatis passionibus per uirtutum exercitium, confidit Dei adiutorio in bono stabiliri atque firmari. d. Qui confidunt in domino sicut, &c. Secundò iam liberatus à passionibus quæ ipsum prius captiuum tenebant, ad diuinas contemplationes assurgit consolatus d. In conuertendo dominus captiuitatem &c. Tertiò iam charitate proximi accensus, perfectionem quam iam Dei adiutorio habet, in proximos effundere cupit. Sed quia scit sine Deo ædificiũ spirituale construi utiliter non posse, ad hoc Dei adiutoriũ implorat. d. Nisi dñs ædificauerit domũ, &c. Quartò quod ex ędificatione proximorum non quærit præmiũ terrenũ, sed gratis hoc facit. d. Beati omnes qui timẽt dominum, &c. Quintò ne à prædictis perfectionibus cadat, quærit aduersis exerceri, vt sibi præsens mũdus uilescat, ibi. Sæpe expugnauerũt me à iuuentute mea, dicat, &c. Et sic secũdus quinarius spectat ad proficientes. Tertius quinarius spectat ad perfectos. Perfectorum autem multiplex est gradus. Primus. s. ut non solum aduersa patienter toleret & optet, sed etiam vt pro persecutoribus Deũ oret, exemplo Christi, qui pro persecutoribus patrem orauit in cruce. Et ad hoc spectat primus Psal. istius quinarij, scilicet, De profundis. Vnde orando pro inimic d. Si iniquitates obseruaueris, domine &c. Secũdus gradus est, quia ex tali perfectione, qua homo pro inimicis orat, plerumq; insurgit, & faciliter aliquis motus propriæ elationis instigante diabolo, qui perfectis hominibus maximè insidiatur. Ideo secũdus gradus perfectorum est, vt, perfectione habita, omnis motus elationis reprimatur, sic quod nullum vestigium, vel signũ eius appareat exterius. Et hoc est, quod dicitur in secundo Psal. Domine, non est exaltatum cor meum, neq; elati sunt &c. Tertius gradus est, vt, quicquid habet homo perfectus, vel potest opere, vel corde, totũ diuinis applicet obsequijs. Ideo dicitur in tertio Psalm. Memento, domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius sicut iurauit domino uotum uouit Deo Iacob. Quartus est, vt homo sit in charitate perfectus, in dilectione Dei, & proximi, secundum modũ qui habetur Act. 4. Multitudinis autem credentium erat cor unum &c. Et hoc est, quod quartò Psal. d. Ecce quàm bonum, & quàm iucũdum, habitare fratres in vnum. Quintus gradus est, vt homo in charitate perfectus obliuiscatur huius sæculi, quantum possibile est fragilitati nostræ, & occupetur laudibus diuinis. Et hoc est quod in quinto Psalm. dicitur, Ecce, nunc benedicite dominum, omnes serui domini. Istam tamen diuisionem Psalmorũ gradualium non sequemur, sed quemlibet per seipsum diuidam, non ipsum ligando cum alijs, sed separatum per se quélibet tractando, vt superius feci. Istis ergo præmissis, descendo ad Psalm. cuius auctor ex titulo non apparet, vnde inter Psalm. ignotos computatur. De materia Psal. literali dicunt doctores quòd iste Psal. fuit quædã deuota oratio alicuius viri

Marginal notes: Psal. 120. Psal. 121. Psal. 122. Psal. 123. Psal. 124. Psal. 125. Psal. 126. Psal. 127. E Psal. 128. Psal. 129. F Psal. 130. G Psal. 131. Psal. 132. H Psal. 133.

viri sancti supplicantis pro liberatione populi Iudaici à captiuitate Babylonica, vel à captiuitate Romana, qua vsque hodie sunt dispersi per orbem. Multi.n. Psal. & à diuersis prophetis pro liberatione ab illis captiuitatibus facti fuerũt, ut patet ex præcedẽtibus, ut in pluribus aũt iste Psal. applicatur ad captiuitatem Babylonicam. Vnde, quantum ad literã, iste Psal. in tres partes diuiditur, quia primò postulatur dicta liberatio. Secũdò prædicitur Babyloniorum punitio: ibi, *Quid detur tibi.* Tertiò deploratur prędictæ liberationis dilatio &c. Dic ut Nic. de Ly. Quantum uerò ad sensum propheticum, sciendum q̃ intentio Psalmistæ est, ut mente à mũdo ascendamus ad Deum. Ascendimus aũt ad dñm per tribulationes, & aduersa, à quibus liberamur, qñ de præsenti sæculo nequam eripimur. Et duo facit, quia Psal. primò ponit suam ab aduersis tribulationem, secundò plangit liberationis prolongationem: ibi, *Heu mihi.* Prima pars diuiditur in partes tres, quia primò Psal. ostẽdit suam tribulationem: secundò exprimit suam orationem: ibi, *Domine:* tertiò apponit suam exauditionem: ibi, *Quid detur.* Quãtum ad primum, Psal. primò exprimit suam tribulationem. Vbi sciendum, q̃ ista dñr esse uerba pœnitentis, qui qñ rediens ad cor, & cõsiderans Dei offensam, icipit dolere, & cogitat de peccato exire: tunc duplicem patitur tribulationem: scilicet, intrinsecam, & extrinsecam. intrinsecam, quia in seipso tribulatur pro peccatis commissis: extrinsecam uerò, quia statim tentationes ampliores dæmonum sustinet, ac ẽt malorũ hominum, & plura ei aduersa accidunt, ut amplius mundũ despiciat. Et tunc cogitur clamare, & orare ad dñm, ut ab aduersitate peccatorum liberetur, & in aduersis exterioribus protegatur. Et hoc est, q̃ in persona pœnitentis hic ait Psal. *Ad dominũ, cum tribularer, clamaui,* &c. Et hoc est, q̃ hic ait glo. Cum.n. cogitat homo proficere, contempto sæculo, soli Deo hærens, incipit pati amplius incursus dæmonũ, incipit pati linguas aduersantium, i. detrahentium. Et q̃ grauius est, adulantiũ quasi consulendo à salute auertentium. Tribulatur peccatis interius, unde intentione cordis clamat ad

Pœnitẽs tribulatur dupliciter.

A dominũ, ut inde eruatur. Sed quia deuotè clamãtes Deus exaudiuit, ut dr̃ Psal. 90. Clamauit ad me, & ego exaudiã eũ, cum ipso sum in tribulatione &c. Ideo subdit Psal. *Et exaudiuit me:* Psal. 33. Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eũ, & ex omnibus &c. Et si dicas, q̃ multoties tentationibus, uel aduersis tribulationibus pressus clamat toto corde, nec tamen exauditur, ut patuit in Apostolo, 1. Cor. 12. qui tribulationes carnis sustinens, ter rogauit dominũ, ut stimulus ille ab eo discederet, nec tamen exauditus fuit. Respondeo, q̃ exaudit Deus B homines clamantes, tripliciter, s. quandoq; ad uotum, & utilitatẽ, quandoq; ad utilitatem, & non ad uotũ, & quandoq; ad uotum, & non ad utilitatem. De hoc uide uers. 1310. Et per istã distinctionem patet, quid sit dicẽdum. Qualiter etiam Deus clamantes exaudiuit, uide uersic. 1585. Vnde tribulatos clamãtes exaudit Deus, dũ secũdum metam tribulationis mẽsura tribuitur consolationis. De hoc uide uers. 1626. Possunt ẽt ista esse uerba Christi, qui tribulationes passionis in cruce sustinens, clamauit ad dominũ, ut de manibus persecutorum erueretur: & C per resurrectionem gloriosam fuit exauditus. Vnde de ipso ait Apostolus ad Hebræos 5. Quòd in diebus carnis suæ preces, supplicationesq; ad eũ, qui posset illum saluum facere à morte, cum clamore ualido, & lachrymis offerens exauditus est pro sua reuerentia. Vel aliter, iustos tribulatos ad dñm clamantes exaudiuit dñs. Quia etsi in præsenti uita ipsos tribulari permittit, in fine tñ ab omni ipsos tribulatione liberabit. Quod notatur Iob 5. ubi dr̃, In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum. Quod ad propositum exponens Gregorius, ait, Quid enim senario D numero, quem septimus sequitur, nisi præsentis uitæ operatio, decursusque signatur? Sexto quippe die omnia perficiens, hominem condidit, & septimo die Deus requieuit. Qui.s. septimus uesperam non habet, quia subsequentem requiem nullus iam terminus claudit. Perfectis ergo omnibus, requies sequitur, quia post bona præsentis uitæ opera, retributio æternæ quietis inuenit. In sex itaque tribulationibus nos dominus liberat,

Quæstio.

Tribulantes exaudit Deus tripliciter.

Tribulatos clamantes exaudit Deus. Christus clamãs fuit exauditus.

Ad Heb. 5.

Iob 5.

Gregor. 6. mor. ca. 18.

Genes. 1.

berat, ne nos in septima malum tangat, E quia per paternæ pietatis eruditionem præsentis uitæ labore nos atterit, sed in aduentu iudicis à uerbere abscondit, ut tanto tunc ad salutem certiores exhibeat, quanto nunc flagella durius secât. Vel aliter, Dñs in tribulationibus diuersis clamantes exaudit, non quidē ne tribulationes carnem pungant & infestēt, sed ne animam superent. Vnde notat Bernardus, super pallegato verbo Iob 5. In sex tribulationibus liberabit te &c. q̃ in præsenti vita septem tribulationes patimur quas iusti gratia fulti superant: dicens, In sex tribulationibus liberabit F te, &c. Prima tribulatio, & occupatio grauis est, ipsa necessitas huius corporis grauis, quod, dum cibum, dum somnum, dum vestimētum, cæteraq; similia quærit, frequenter tribulat nos, & impedit ab exercitio spirituali. Secūda tribulatio, tribulant nos vitia cordis, vt est leuitas cordis, suspitio impatientiæ, & iracundiæ motus, inuidię morsus, laudis appetitus, & similia, quæ quotidie experimur in nobis. Tertia, & quarta tribulatio est prosperitas, & aduersitas huius mundi. Nota me hic dicere tribulationē, quia impediat ab exercitio, in utroq; G tñ cauendum est à laqueo tentationis, & quærenda sunt arma à dextris, & à sinistris. Quinta tribulatio est ignorãtia nostra. In multis.n.omnino incertum habemus, quid agere debemus, ita quid oremus, sicut oportet, nescimus. Sexta tribulatio est, aduersarius noster, qui tanquam leo rugiens circuit quærens, quē deuoret. Atq; vtinam in sex istis tribulationibus liberaremur, vt vel in septima non tangeret nos malum, periculum.s.à falsis fratribus. Vtinam soli impugnarent nos maligni spiritus cum suggestionibus suis, & nihil nocerent homines H perniciosis exemplis, persuasionibus importunis, sermonibus adulatorijs, & detractorijs, atq; alijs multis modis. Vides certè q̃ necessarium sit aduersus has septem tribulationes, quibus impedimur, vt septiformi spiritus sancti auxilio subleuemur, ut ad dominum clamantes protegamur ab ipso, sperantes auxilium obtinere in tempore opportuno exemplo Psalmistæ dicentis, *Ad dominum, cum tribularer, clamaui, & exaudiuit me.*

Septē tribulationes sūt præsentis vita.

1. Petr. 5.

2. Cor. 11.

Domine, libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa. 2251

HIc exprimit formaliter suam orationem. Quamuis.n.omnis prædicta tribulatio hominem vexet, & impediat, tñ septima, periculum à falsis fratribus maximè nos impugnat. Et ideo ab ista singularius liberari affectat, sperās q̃, si istam superet, à nulla aliarum superabitur. Vnde quanti periculi sint labia iniqua, & lingua dolosa, & quid sint, hic ostendit August. dicens, Quæ est lingua dolosa, & subdola? quæ.s. habet imaginē consulendi, & perniciem nocendi. Ipsi sunt, qui dñt, Et tu hoc facturus es, qđ nemo fecit? Et tu solus eris Christianus? Et, si ostenderis hoc alios facere, & legeris euangelium, vbi hoc fieri dñs præcipit, & legeris actus Apostolorū, illi q̃d dicūt in lingua subdola, & labijs iniquis? Non potes fortè implere, multum est, q̃ aggrederis. Alij prohibendo deterrēt, alij laudando plus premunt. Quia enim talis vita est, quæ iam occupauerit mundum, tanta auctoritas Christi est, ut reprehendere iam Christum nec paganus audeat. Legitur ille, qui reprehendi non potest, quia dixit, Vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & sequere me. Christo contradici non potest. Conuertit se dolosa lingua ad laudem prohibentem. Sed si laudas, hortare. Quare laudando premis? Melius.n.est me vituperare, q̃ dolosè laudare. Quid.n.diceres vituperando? Absit. Fœda ista vita est, mala ista vita est. Sed quia nosti, eū hoc dixeris, premi te posse auctoritate euangelica, conuertis te ad illud diffamando genus, ut laudando me falsò, à vera laude prohibeas, dicens, Quid est hoc? Ecce illi fecerunt, fortè tu non poteris. Incipis ascendere, cadis. Monere videtur, serpens est, dolosa lingua est, venenum habet. Roga ergo contra illam, si vis ascendere, & dic Deo tuo, *Domine, libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa.* Vel aliter, hic vir iustus se videns gratia Dei in bonis proficere, timens in illis vanam gloriam insurgere, Deum rogat, vt ab omni iactantia, & gloriatione de bonis, quæ per illum Deus agit, liberetur. Est.n. lingua dolosa, & iniqua, quæ de meritis suis gloriam suam,

Lingua dolosa quid sit.

Leo Papa in sermone de natiuit. domini, qui incipit, Festiuitatis hodie. Non desinit hostis antiquus trāsfigurās se in angelū lucis deceptionū laqueos vbiq; prętendere: & vt quoquo modo fidem credētium corrūpat instare, & post pauca sic īquit. Habet enim multos ex eis quo tenacius obligauit aptos artibus suis, quorum ad alios decipiendos, & ingenijs vtatur & linguis. Gloriā de proprijs bonis quærere est lingua dolosa.

& non

& non Dei quæris. Et ad istum sensum hunc passum exponit Richardus dicens, Lingua dolosa est tentatio fraudulenta, opinio falsa, gloriatio vana, qñ de meritis tuis, vel aperto sermone, vel tacita cogitatione gloriaris. Linguā dolosam audis, & nescis. Et hæc quidem gloriatio vana qñque surgit ex opinione humana, quādoq; ex suggestione diabolica, vtrobiq; quidem a lingua dolosa & à labijs iniquis. Certè si huiusmodi linguam libenter audis, non tantummodo stultè, sed etiam iniquè agis. Quid enim habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Cogita ergo quàm sit iniquum gratis largienti ingratum fore, insuper & in ipsum rapinam exercere. Etenim conaris auferre quod ipse sibi soli vult reseruare. Gloriam meam (inquit) alteri nō dabo.

Richard. Dicendum enim est à nob's in operibus bonis, si qua facimus aut dicimus cum propheta: Non nobis, domine, nō nobis, sed nomini tuo sit gloria: quia tu illa facis in nobis.

2252 *Quid detur tibi, aut quid apponatur ad linguam dolosam?*

HIc Psal. apponit, & ostendit suam exauditionem. Ostendit.n. hic se esse exauditum. Et diuiditur in partes duas, quia suam exauditionem ostendit primò per modum interrogationis, secundò per modum responsionis: ibi. *Sagitta potentis.* Primò ergo ponit exauditionem per modum interrogationis, d. *Quid detur:* idest, quid dabit tibi, &c. Deus enim aliquãdo nos interrogat nō ignarus, sed vt docens. Sic hic interrogat, quod remedium est opportunum cōtra labia iniqua, & linguam dolosam, ut per suam in errogationem teipsum exerceat, & magis responsionem audire desideret, quam ipse Deus postea daturus est tibi. Vnde hic ait August. Tu.n. oras dicens, Dñe libera animam meam, &c. Et dominus Deus dicet tibi, *Quid dabitur tibi, aut quid apponetur tibi ad linguam dolosam?* Interrogat exercens. Nam & ipse interrogans, est ille, qui respondet d. *Sagitta potentis*, &c. Et aduerte, ꝙ duo verba hic posuit, scilicet *dabitur, & apponetur*, quia contra linguam dolosam dātur arma pro defensione, sed apponuntur consolationes pro refectione, vt ait Glo. vt statim patebit. Interrogat ergo tribulatum Deus d. *Quid detur tibi*, &c. non vt addiscat, sed vt doceat. Vbi nota,

A quòd secundum quòd ait Gregorius, tribus modis interrogat nos Deus, scilicet flagellis, præceptis, & iudicijs. vnde sic dicit. Tribus modis interrogare nos cōditor consueuit. Aut cum flagelli districtione nos percutit, & quanta in nobis sit, vel desit patientia ostendit. Aut quędam, quæ nolumus, præcipit, & nostram nobis obedientiam, vel inobedientiam patefacit. Aut aliqua nobis occulta aperit, & aliqua abscondit, & mensuram nobis nostræ humilitatis innotescit. Et cōsequenter declarat per exempla. Flagello namq; interrogat cum mentem bene sibi per tranquillitatem subditam afflictionibus pulsat. Sic enim Iob, qui laudatur ore iudicis, ictibus concutitur per carnis, vt eius patiētia tanto verius clarescerel, quanto inquisita durius fuisset. Præcipiēdo autem dominus nos interrogat. Sicut Abraham terram iubetur egredi, & pergere quò nesciebat, in montem vnicum filium ducere, & quem ad consolationem senex acceperat, immolare. Cui nimirum ad interrogationē bene respondenti, i. ad iussionem obedienti, dr, Nunc cognoui, quia tu timeas Deū. Vel, sicut scriptum est, Tētat vos Deus, vt sciat, si diligitis eum. Tentare quippe est, magnis nos iussionibus interrogare. Scire autem eius est, nostram obedientiam nosse nos facere. Aperiendo verò nobis quædam, atque quædam claudendo nos interrogat Deus, sicut per Psal. dr, Palpebræ eius interrogant filios hominum. Palpebris quippe apertis cernimus, clausis nihil videmus. Quid ergo per palpebras Dei nisi eius iudicia accipimus, quæ iuxta aliquid clauduntur hominibus, & iuxta aliquid reserantur? vt homines, qui se nesciunt, sibimetipsis innotescant, quatenus, dum quædam intelligendo comprehendere, quædam verò cognoscere omnino non possunt, eorum corda sese latenter inquirant, si illos diuina iudicia vel clausa non fallant, vel aperta non inflant. Istis enim modis dominus tribulatos interrogat, vt de remedio opportuno exquirat, d. *Quid detur tibi aut quid apponatur tibi*, &c. Vel aliter: cum quis in tribulatione clamat ad dominum, dominus respōdens sibi d. *Quid detur tibi*, &c. Quasi dicat, cōsidera quid tibi dabitur, s. præmij, si fueris patiens:

Gregor 28. mor. cap. 7. interrogat nos Deus tripliciter.

B

Genes. 22.

Deut. 13.

C

Psal. 10.

Palpebra Dei, eius iudicia.

D

aut quid apponatur tibi, scilicet supplicij, si impatiens fueris. In scriptura enim dare significat pmiare. Matth. 19. Quid dabis nobis præmij? Apponere verò significat punire. Apoc. 22. Apponet super illum Deus plagas.

2253 *Sagitta potentis acuta cum carbonibus desolatorijs.*

OStendit hic suam orationem per modum responsionis exauditam. Supra enim iustum persecutum, & lingua dolosa laceratum interrogauit dñs, *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi, etc.* Nunc respondet dominus, d. *Certè dabuntur & apponentur tibi sagitta potentis acuta*, &c. Vbi nota, q per sagittas acutas intelliguntur verba Dei, quæ corda audi torum vulnerant intrinsecus. Carbones autem vastatores, vel desolatorij sunt exempla præteritorum hominum, quibus admonemur linguas dolosas non timere, nec illarum deceptionibus viam Dei dimittere. Verbi gratia: Quis vult ascendere ad statum perfectionis, mundo renunciare, & arctam vitam pœnitendo ducere, statim ei adest lingua dolosa sub specie consiliationis à bono proposito ipsum reuocans, dicens, Vide quid agas, vide si poteris implere, quę cogitas. Antequam incipias, delibera primò per magnum tempus, quia si inciperes, & postea nō perseuerares, grauius offenderes Deum. Considera tuæ carnis fragilitatē, quàm grāde opus sit paupertate premi, à mūdo sperni, carnis desideria vincere, ista excedunt vires tuas, & huiusmodi. Sed contra istam linguam dolosam statim dātur sagittæ acutæ verborum Dei, quia dicit Christus, Beati pauperes &c. Beati eritis, cum maledixerint vobis homines. Vigilate, quia nescitis diem, neq; horam &c. Sagittæ ergo sunt verba Dei, quibus vulneratur cor ad amorem, non ad mortem. Consequenter dantur carbones desolatorij, qui sunt exempla aliorum, qui similia inceperunt, & perfecerunt, qui qñque mali fuerunt, nigri peccatis vt carbones, deinde amore diuino succensi. Qui. n. se conuertunt ad dominum, quasi carbones extincti de mortuis reuiuiscunt. Hi bene post sagittas apponuntur, quia post exhortationem verbo-

Sagitta sūt verba Dei.

Carbões desolatorij sūt exēpla sanctorum.

Matth. 5.

E rum exemplis agendum est, vt, quod lingua dolosa dicit nō posse fieri, exemplis aliorum se posse facere credat. Cū multi etiam delicati non solum viri, sed et fœminæ ista fecerint, vt Agnes, Lucia, Catherina, &c. quæ Christi amore accensæ præsentem mundum contempserunt, vitam corporalem pro vita animæ tradiderunt in mortem. Quomodo ergo reputas impossibile fieri, q illæ puellæ tā delicatę fecerunt? Et, si dicat lingua dolosa, Illæ erant Deo sanctificatæ: tu aūt peccasti multipliciter, & Deum offendisti. Alios carbones accipe. Accipe exem

F pla Apostoli Pauli, Mariæ Magdalenæ, qui eo amplius postea amauerunt, quo ante grauius peccauerunt. Ista exempla dnr carbones desolatorij, vel vastatores quia ad desolationē ducunt omnes carnales cogitationes, & vastant totum ædificium diaboli, quod erat in mente, vt ibi constituatur domus Dei. Ista ergò sunt remedia contra linguam dolosam, *Sagitta potentis*, &c. Istam expositionem hic ponit Aug. dicēs, Interrogauit Deus, d. *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi, etc.* Et ipse respondet d. *Sagitta potentis*, &c. Sagittæ potentis acutæ sunt verba Dei,

G quæ iaciuntur, & transfigunt corda. Sed cum transfixa fuerint sagittis verbi Dei, amor excitatur, nō interitus cōparatur. Nouit Deus sagittare ad amorem. Et nemo sagittat pulchrius ad amorem, q̄ qui præuenit amando, vt faciat amantem. Sagittæ ergo sunt, cum agimus verbis. Sed quia parum vr verbis agere contra linguam dolosam, ēt exemplis agendum est. Exempla, sunt carbones desolatorij, vel vastatores. Et primò quo exemplis agendum sit, videte. Lingua. n. dolosa nihil sic nouit dicere, nisi, vide vt possis implere, multum est à te hoc aggredi.

H Accepisti ad hoc agendum præceptum euangelicum quasi sagittā, sed carbones nondum habes. Sed timendum est, ne sagitta sola non valeat contra linguam dolosam: sed carbones accipe, vt puta, incipit enim tibi dicere Deus, Tu nō potes, quare ille potest? Quando alter potuit? Nunquid tu delicatior es illo senatore? Nunquid tu infirmior es illa, aut illo in valetudine? Nunquid tu infirmior fœminis? Fęminæ potuerūt, viri nō pñt. Delicati potuerū, & diuites, pauperes nō pñt?

Sed

Sed & ego (inquit) multum peccaui, & peccator sum. Numerantur etiam, qui multum peccauerunt, & eo plus amauerunt, quo plura eis dimissa sunt. Quomodo dictum est in Euangelio, Cui modicum dimittitur, modicum diligit. Luca 7. Cum ergo ista enumerata, & accepta fuerint, nominatiq; homines, qui illa potuerũt, ille accepta sagitta in corde, accedentibus et carbonib. desolatorijs, desolatur in illo terrena cogitatio. Quod.n.desolatur, ad desolationem perducitur. Erãt autem in illo multa, s. carnales multæ cogitationes, sæculares multi amores. Ipsi vruntur carbonibus desolatorijs, vt fiat B purus locus desolatus. In cuius loci puritate faciat Deus ædificium suum, quia facta erat ibi ruina diaboli, & ædificatur ibi Christus. Nam, quandiu manet ibi diabolus, non potest ædificari Christus. Accenduntur carbones desolatorij, & deijciunt quod malè fuerat ædificatũ, & desolato loco, accedit structura fœlicitatis perpetuæ. Videte ergo quare dicti sunt carbones, quia, qui se conuertũt ad dominum, de mortuis reuiuiscunt. Carbones autem antequam accenderentur, extincti erant. Nam extincti carbones, mortui dicuntur, ardentes autem, viui C appellantur. Exempla ergo multorum iniquorum, qui conuersi sunt ad dominum, carbones dicuntur. Audi homines mirari, & dicere, Ego illum noui, q̃ ebriosus fuit, quàm sceleratus, qualis fraudator, modo vero quomodo Deo seruit, quomodo innocens factus est? Noli mirari. Carbo est, viuum gaudes, quem extinctum plangebas, &c. Vel aliter, nec sensus variatur. Ista possunt esse hominis iusti, qui more nimis cogitantis hæsitat, & quærit remedium. d. *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi?* &c. Deinde interrogationi suæ ipse respondet d. *Sagitta potẽtis*, &c. Sagitta multa significat, D vide versic. 610. 741. 1006. 1274. 1575.

2254 *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est: habitaui cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea.*

HIc Psalm. plangit suæ liberationis prolõgationem. Et duo facit, quia primò ostendit peregrinationẽ esse lon-A gam, secundò esse grauem, ibi. *Cum ğr.* Quãtum ad primum, sciendum, q̃ quælibet res naturaliter desiderat esse in proprio loco, & nunquam ex se quiescit, donec ad illum perueniat, vt graue appetit centrum terræ, leue autem, cœlum. Sic & homo, cum sit factus, ut Deo fruatur in paradiso: ideo nunquam quiescit, donec ad illum perueniat locum. Vnde quandiu hic manet in corpore, se peregrinum recognoscit esse, & extra patriã suam. Vnde plorat, & ingemiscit, teste 2. Cor. 5. Apostolo, dicẽte, In hoc ingemiscimus, habitationem nostram, quæ de cœlo est, cupientes: scientes, q̃m, dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à dño, &c. Et hoc est, quod hic Psal. desiderans esse superius cum Deo, incolatum suum, & peregrinationem huius deplorans dicit, *Incolatus & peregrinatio.* *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.* Quod ideo sic dicit, ut ait Greg. Gregor. 23. mor. ca. 11. Dauid æternam patriam contemplans, & hęc mala pensans, in quibus erat, atq; illa bona considerans, in quibus adhuc nõ erat, ait, *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.* Incolatus enim peregrinatio est. Incola enim dicitur, qui habitat in terra aliena, non in ciuitate sua. Et verè in isto incolatu multæ sunt rationes, quæ nos ad gemitum ducunt, vt hic deducit August. dicens. Cum quis acceptis sagittis acutis, & carbonibus desolatorijs, incipit proficere, adhuc tamen viuit inter malos, nondum est area ventilata. Nunquid triticum factum statim in horreum reponitur? Adhuc necesse est, vt inter paleas prematur. Et quantũ proficit, tanto maiora mala videt. Nam, si non proficeret, nõ videret iniquitates. Si non sit verus Christianus, non cognoscit fictos. Iam ergo iste qui cœpit proficere, & cœpit videre malos, & multa mala, quæ ante non nouerat clamat ad Deum, *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est*: peregrinatio mea facta est longinqua. Nondum veni in patriam: ibi cum nullo malo victurus sum. Nondum veni ad illam societatem angelorũ, vbi scandala nõ timebo. Incolatus meus prolongatus est. Incolatus peregrinatio est. Incola enim dr, qui habitat in terra aliena, non in ciuitate sua. Aliqñ tñ, fratres, cum peregrinatur homo, inter meliores viuit, q̃ i patria sua forte viueret.

Sed non sic est; quando ab illa cœlesti Hierusalem peregrinamur. Mutat enim homo patriam, & quandoq; in peregrinatione illi bene est. Inuenit amicos fideles peregrinando, quos in patria inuenire non potuit, inimicos habuit in patria, vt de patria pelleretur, & peregrinaretur. Inuenit quod non habuit in patria. Non sic est in illa Hierusalem, vbi omnes boni sunt. Quicunq; inde peregrinatur inter malos est, nec recedere à malis potest, nisi cum redierit ad societatem angelorum. Ibi omnes iusti, & sancti, qui fruuntur verbo Dei sine lectione, sine literis. Quod enim per paginam nobis scriptũ est, per faciem Dei illic erit. Qualis patria? magna patria. Et miseri sunt peregrini ab illa patria. Quod ergo ait iste, *incolatus meus prolongatus est*. Hęc est vox ecclesiæ, quæ laborat in hac vita, & gemens d. *Heu mihi, quia incolatus*, &c. Heu, vox est miseriæ, calamitatis, & infœlicitatis. Sed tamẽ in spe gaudet, quia iam gemere didicit. Multi enim miseri sunt, & non gemunt, peregrinãtur, & redire nolunt. Iste autem volens redire cognoscit infęlicitatẽ peregrinationis suę. Sed inter quos gemit, & peregrinatur? subdit. *Habitaui cum habitantibus Cedar*. Sequitur, *Habitaui cum habitantibus Cedar*, &c. Per Cedar enim significantur mali. Vbi sciendum, q̄ Cedar fuit filius Hismaelis filij Abrahę, (vt habetur Gen. 25.) à quo Sarraceni descenderunt, qui verius ab Agar dicerẽtur Agareni, quàm à Sarra Sarraceni. Sed à Sarra digniori, & libera nomen sibi vendicauerunt. Per Cedar ergo filium Hismaelis mali significãtur, sicut & ipse Hismael malus fuit, sicut per Isaac boni significantur. Quod etiam patet ex nominis interpretatione: nam Cedar tenebræ, vel tenebrosus interpretatur. Quid ergo plangit Psal. d. *habitaui cum habitantibus Cedar*, nisi, Habitaui cum tenebrosis, & peccatoribus? Dolẽt enim iusti, se malis esse permixtos, quia illi sunt lingua dolosa, illi sunt labia iniqua. Nam iusti volunt sursum ascendere, isti autem deorsum premere volunt. De malis ergo per Cedar filium Hismaelis figuratis plorat iustus, d. *Heu mihi*, &c. *quia habitaui cum habitantibus Cedar*, &c. *Multum incola fuit anima mea*. Quod ideo dicit, vt intelli-

Cedar filius Hismaelis pater Sarracenorum.

E gas istam peregrinationem nõ esse secundum corpus, vt dicit August. sed secundum animam. Sicut enim corpus peregrinatur locis, sic & anima peregrinatur affectibus. Si enim Deum amat anima, ascendit ad Deum: si autem terrena amat, peregrinatur à Deo.

Cum ijs, qui oderunt pacem, eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis. 2255

Hic ostẽdit incolatum suum, vel peregrinationem esse grauem, dicẽs, F Heu mihi, nõ solũ quia incolatus meus longus est, sed etiam quia grauis. Graue est enim pacifico inter discordes habitare: humili, cum persecutoribus esse. Istũ versum exponit August. de ecclesia, quę de hæreticis, & schismaticis d. *Cum ijs, qui oderunt pacem, eram pacificus*, &c. dicens. Quid.n. aliud dicimus hæreticis, nisi, Cognoscite pacem, amate pacem? Iustos vos dicitis. Si iusti essetis, inter paleam grana legeritis. Nam quia grana sunt in ecclesia, & vera grana, ideo tolerant paleas, donec ventiletur area. Hæc enim loquimur hæreticis, qui oderũt pacem. G Qui sunt enim, qui oderunt pacẽ, nisi qui conscindũt vnitatẽ ecclesiæ? &c. Vel ista verba sunt capitis nostri Christi. Sic enim istum textum ad literam de se dictum contra Iudæos Christus adducit, dicens, Nunc autem viderunt, & oderunt me, & patrem meũ. Sed vt impleatur sermo, qui in lege eorũ scriptus est, quia odio habuerunt me gratis. Odio.n. aliquem gratis habere, est ipsum gratis impugnare. Quid est.n. gratis aliquem odire, vel impugnare nisi ex sola malitia aliquem persequi, nulla recepta iniuria? Sic.n. Iudæi non offensi à Christo, sed H beneficiati, ipsum gratis impugnabant. Vnde August. super Ioan. exponens illa verba prædicta, Sed vt impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est &c. dicit, Legis nomine aliquando omnia veteris testamenti sanctarum scripturarum significantur eloquia. Et ita dominus dicit in lege eorum scriptum hoc esse, cum legatur in Psal. Gratis autem alium quis odit, vel impugnat, qui nullum ex odio commodum quærit, vel incommodũ fugit. Sic oderunt Iudæi Christum. Sic dili-

Hæretici pacem odiũt.

Ioan. 5.

Psal. 68.

Gratis odio habere quid sit.

diligunt Christum iusti, vt alia bona præter ipsum non quærant, quia ipse Deus
Psal.68. omnia in omnibus illis erit. Vnde & de Iudæis ad literam dicit Christus, Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. vide ibi, scilicet versicu. 1093. Vel aliter, ista verba sunt cuiuslibet iusti à malis hominibus perse
Psal.18. cuti, qui superius dicebat, Principes persecuti sunt me gratis, vide ibi, scilicet versic. 2234. O quàm rari sunt hodie, qui dicere possint, *Cum ijs, qui oderunt pacem, eram pacificus.* Audi quid est esse pacifi-
Pacificus qui dicantur. cum. Vnde August. in de sermone domini in monte, super illo verbo, Beati pa B cifici: ait, Pacifici autem dicuntur, qui in semetipsis pacem habétes, omnes animi sui motus componentes, & subijcientes rationi, carnalesque concupiscétias habentes edomitas, regnum Dei fiunt, in quo ita ordinata sunt omnia, vt, quod est in homine præcipuum, & excellens, imperet cæteris reluctantibus, quæ sunt nobis, bestijsque communia. Atque idipsum, quod excellit in homine (idest, mens, & ratio) subijciatur potiori, quod est ipsa ueritas, filius Dei. Neq; enim imperare inferioribus potest, nisi supe-
Luca 2. riori subijciatur. Et hæc est pax, quæ da C tur in terra hominibus bonæ volũtatis. Et aduerte, q bene ait, *Eram pacificus, cum loquebar illis, impugnabant me gratis.* Quia quãto quis in seipso magis est pacificus, & Deo subditus, maiorem impugnationẽ sustinet ab ijs, qui pacẽ odiunt,
Gregor.6. mor.c.20. scilicet à dæmonibus, vt ostendit Gregorius super illo verbo Iob 5. Et bestiæ terræ pacificæ erunt tibi: dicens, Notandum q non ait, Pacatæ erunt tibi: sed, Pacificæ, quia non pacem nobiscum habent, sed pacem faciunt. Hostes quippe callidi insidiantur nobis, & affligunt. Sed afflicta mens tanto magis ad æternã D patriam reditum diligit, quanto in hoc ærumnoso exilio laboriosius viuit. Et verius gratia sui adiutoris se humiliat, cum contra se insidias hostium acriores pensat. Bestiæ ergo terræ pacificæ electis fiunt, quia maligni spiritus cum bonorum corda aduersantes deprimunt, hæc nolentes ad amorem domini impellũt. Inde ergo cum Deo pax robustior oritur, vnde nobis ab aduersarijs durior pugna generatur.

A

PSAL. CXX.

L*Euaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi.* 2256

HIc est secundus Psalmus inter graduales, qui consimilem titulum habet ut præcedens, s. Canticum graduum. Et exponitur eodem modo vt in præcedenti Psal. expositum fuit. Materia & Psal. est eadem cum præcedenti, quo ad literam, quia s. iste Psal. est quædam deuota oratio, qua Psal. Deum orat pro liberatione populi à captiuitate Babylonica. Quantum ergo ad literam, iste Ps. habet duas partes, quia Psal. primo orationem suam ad Deum dirigit, secundo quid à Deo petat exprimit: ibi, *Non det in commotionem, &c.* dic vt Nicol. de Ly. Quantum verò ad sensum propheticũ, Psal. hic ponit secundum gradum ascensionis ad Deum. Primus.n. gradus, ut in præcedenti Psal. patuit, est aduersitatum toleratio, secundus est diuinæ defensionis postulatio, de qua hic agitur. Et congruè hic gradus sequitur primum, quia qui aduersis premitur, nõ in suis viribus confidere debet, sed solum in Dei protectione, quod hic facit Psal. postulans a Deo defendi. Iste ergo Psal. diuiditur in tres partes, quia Psal. primò Dei postulat adiutorium, secundò exprimit suum animum: ibi, *Non det in commotionem:* tertiò ostendit se à Deo exauditum: ibi, *Dominus custodit te.* Prima in duas, quia primò mentem ad Deum eleuat, secundò adiuuari à Deo postulat: ibi, *Auxiliũ meum.* Quantum ergo ad primum, aduertendum est, q, sicut in rebus mundi auxilium principis habere cupiẽs ad aliquẽ familiarem principis recursum primò habet, vt apud principem pro ipso intercessor existat. Sic & in spiritualibus, si auxilium Dei cupimus habere, primò recurramus ad sanctos Dei, vt pro nobis Deum interpellẽt. Propter quod dicitur Iob 5. Voca si est, qui respondeat tibi, & ad aliquem sanctorum conuertere. Consimiliter & Nunc Psalmista admonet ut ad sanctos leuemus oculos, ut ipsi pro nobis Deum interpellent: dicens, *Leuaui oculos meos in montem.* *Montes dicuntur. sancti.*

Quid enim per montes in scriptura, nisi sancti angeli, & cæteri electi Dei significantur? ille ergo in montes oculos leuat, qui sanctos Dei mente precatur, vt pro ipso apud Deum intercedant. Vnde ad istum intellectum hunc versum inducit Gregorius, dicens, Per montes enim Apostolorum, prophetarum, atq; sanctorum celsitudo significatur. Sicut scriptũ est, Iustitia tua sicut montes Dei, Et voce Pauli dr, Vt nos efficiamur iustitia Dei in ipso. Vel sicut iterum voce sperantis ecclesiæ Psalmista ait, *Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi.* Vocantur etenim sancti Dei montes, quia præ cæteris cælo sunt proximiores, in aduersis fuerunt firmiores, & lumine gratiæ splendidiores. Ad istos ergo montes leuemus oculos nostros, non solum, vt pro nobis intercedant, sed ét vt eorum exemplis, scriptis, & dictis dirigamur. Et hoc hic intendit Augustinus, dicens, Leuent oculos suos in montes vnde veniat auxilium illis. Quid est, Iã illuminati sunt montes? Iam in illis ortus est sol iustitiæ. Iam ab Apostolis prædicatum est Euangelium, prædicatæ sunt scripturę, patuerunt omnia sacramenta, conscissum est velum, patuit secretum templi. Ad istos ergo montes oculos leuent, vnde veniat auxilium illis: nõ quidem ab illis, sed à domino intercessione ipsorum. Leuent oculos in montes, sed non præsumant de montibus, quia ipsi montes non à se, sed ab alio lucent: ab illo.s. de quo dictum est, Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem, &c. Montes.n. sunt homines magni, homines virtutibus clari. Et quis maior mons Ioanne Baptista? Sed vides istum montem lucentem, audi ét ipsum confitentem. Quid confitetur? De plenitudine (inquit) eius nos omnes accepimus. De cuius ergo plenitudine acceperunt mõtes, ab illo est tibi auxilium, non à mõtibus. In omnibus.n. aduersitatibus sancti isti montes auxilium tibi ostendunt, si ipsorum facta, & exempla fueris contemplatus. Leua oculos ad sanctum montem Tobiam, si in captiuitate teneris, quia & ipse in captiuitate positus, viam veritatis non deseruit. Si damna rerum pateris, si filijs orbaris, si corporis infirmitate premeris, leua oculos ad sanctum montem Iob: qui, omnibus temporalibus perditis, omnibus liberis eius extinctis, totus corpore plagatus, Deo gratias agebat, dicens, Dñs dedit, dñs abstulit, &c. Si iniusté criminaris, respice Susannam. Si vita corporali priuaris, respice Laurentiũ, & sanctos martyres, quia isti mõtes si ad ipsos cordis oculos leuaueris, suis exemplis à domino obtinebis auxilium. Sic in omni pressura, & aduersitate confidẽter clamans, d. *Leuaui oculos*, &c. Nota ergo, q auxilium, quod à Deo habemus, dum oculos ad exempla sanctorum leuamus, est confortatiuum militantium, est solidatiuũ infirmantium, etiam est exauditiuum deprecantium. Primò hoc auxilium est confortatiuum militantium, vide versic. 1936. Secundò est solidatiuũ infirmãtium, debilium. Tertiò est exauditiuum deprecatiuum: quoniam.s. deuotè orantibus dominum præstatur auxilium, dum exaudiuntur à Deo.

Marginalia (left): Greger. 23. mor. cap. 1. — Psal. 35. — 1. Cor. 5. — Leuare oculos debemus ad sanctos. — Ioan. 1. — Sancti suis exẽplis auxiliũ nobis præstant. — Tob. 1.

Marginalia (right): Iob 1. — Auxilium Dei multiplex.

2157 *Auxilium meum à domino, qui fecit cœlum, & terram.*

Consequenter hic ostendit, q non postulabat auxilium à sanctis mõtibus principaliter, sed ab ipso Deo, d. *Auxilium meum à domino*, &c. Vnde hic ait Glossa, *Auxilium meum à domino*, &c. Quasi dicat, Auxilium meum non peto à montibus, sed à dño, quia montes scilicet sancti solum sunt ministri, Deus autẽ auctor est. Sed fortè quærendo dices, Quomodo auxilium iustorum est à domino, cum multoties in aduersis ipsos sine adiutorio deserat? vnde & Psal. dicebat in pressuris derelictus, Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos. Ad hoc respondet Greg. super illo verbo Iob 30. Non fuit, qui ferret auxiliũ: dicens, Cum de diuino auxilio Psal. clamet, Adiutor in opportunitatibus, in tribulatione, sperent in te, qui nouerunt nomen tuum, qm̃ non derelinquis quærentes te dñe. Qua itaq; ratione nunc dr, Non fuit, qui ferret auxiliũ, nisi quia omnipotens Deus eos, quos in æternum diligit, aliqñ ad tempus relinquit? Vnde scriptum est, Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te, in momento indignationis meæ abscondi faciem meam parumper

Marginalia (right): Quæstio. — Psal. 87. — Gregor. 20. mor. ca. 22. — Auxilium suum quãdoque subtrahit Deus à iustis. — Esa. 54.

per à te, & in misericordia sempiterna miseratus sum tui. Sanctos.n. suos dominus ueniendo adiuuat, derelinquendo probat, donis firmat, tribulationibus tẽtat. Iustam quippe animam gratia reuocat, tentatio probat. Omnipotens enim Deus electorum suorum aduersarios tẽporaliter permittit excrescere, ut per malorum sæuitiam purgetur uita bonorum. Nequaquam enim dominus aduersos bonis esse permitteret, nisi etiam, quantum prodessent, uideret. Nam, dum iniusti sæuiunt, iusti purgantur, & utilitati innocentium militat uita prauorũ, dum hanc in premendo humiliat, & humiliando semper ad melius format. Vnde rectè per Salomonem dicitur, Qui stultus est, seruiet sapienti. Et tamen sæpe conspicimus sapiẽtes subesse, stultos uero arcem dominij tenere, sapiẽtes seruiliter obsequi, stultos tyrannidis elatione dominari. Quomodo ergo diffinitione diuinæ sententiæ sapienti stultus seruit, dum plerumque iure temporalis dominij hunc premit? Sed sciendum est, ꝙ contra sapientis uitam dum stultus premens terrorem potestatis exercet, dum hunc laboribus fatigat, contumelijs lacerat, profecto hunc ab omni vitiorum rubigine vrendo purgat. Stultus ergo etiã dominando sapienti seruit, quem ad meliorem statum premẽdo prouehit. Quia igitur mala reproborum, dũ bonos cruciant, purgant, utilitati iustorum militat etiam potestas iniquorum. Item nota, ꝙ auxilium multiplex à Deo iustis orantibus confertur. Quoniã auxiliũ dñi est coronatiuum patientiũ, est illustratiũ ĩ cõtẽplantiũ, & est quietatiuũ laborãtiũ.

Prou. 11.

2358 *Non det in commotionẽ pedem tuũ, neque dormiet, qui custodit te.*

HIc suam intentionẽ exprimit orando. Et primo facit hoc, secundo super hoc à Deo responsum accipit, ibi, *Ecce, non dormitabit.* Quãtum ad primũ Notandum, ꝙ in scriptura pes accipitur pro affectione, siue voluntate inferiori. Et quia sicut pedibus exterioribus totus homo exterior circunfertur, & agitatur, sic affectione, & uoluntate totus homo interior ducitur ad bonum, uel ad malum, vide uers. 398. Iste aũt pes (scilicet

Pes significat uoluntatem.

A uoluntas) duplici affectione ducitur, s. quandoque caritate, & sic accedit, & proficit, quandoque superbia, & vanitate, & sic deficit, & cadit. Commouetur ergo pes noster, & cadit à perfectione, cum regitur superbia, sed permanet, & proficit, cum regitur caritate, & humilitate. Orat ergo psalm. dicens, *Non det in commotionem pedem tuum*, idest, non permittat Deus superbiam in uoluntate tua dominari, Quod cõsimiliter Tobias suo filio optabat, dicens, Superbiam in corde tuo dominari non permittas. Iste autem textus variè ponitur. Nam textus B August. habet, *Ne des admouendum pedem meum*, idest, non permittas uoluntatem meã superbia cadere. Et eadem est sententia cum primo textu. Isto enim modo Augustinus hunc textum exponit hic, d. Vnde mouentur pedes, vnde motus est pes illius, qui erat in paradiso? Motus.n. est pes illius, qui erat in paradiso inter angelos, & moto pede, cecidit & de angelo factus est diabolus. Moto enim pede, cecidit, superbia vtique cecidit. Non ergo mouit pedem nisi superbia ad ruinam. Ad ambulandum enim, & proficiendum caritas pedem mouet. C Ad cadendũ aũt, superbia mouet pedẽ. Cadit à lumine, qui sibi non est lumen, & vult sibijpsi esse lumen. Ideo sciens ps. nullum cadere, nisi qui sibi vult lucere, cum sit per se tenebræ, ait, Non mihi veniat pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me, idest, imitatio peccatorum non me moueat, ut cadam à te. Rectè ergo ps. vt ascẽdens non cadat, orat, *Non des admouendum pedem meũ*, i. ne superbia dominetur in me. Vel hoc idem quasi pro alio orans d. *Non det in cõmotionẽ pedem tuum.* De hoc uide vers. 663. Et idem alijs verbis exprimit d. *Neque* D *dormiet, qui custodit te.* Quamuis.n. Deus nunquam dormiat in se, tñ illi dormire dicitur, in quo fides tepescit. Quid est ergo orando dicere, *Non dormiet, qui custodit te*, nisi hoc orare, ut fides in nobis non tepescat, quia, si fides in nobis vigilat, vigilat Christus. Vnde hic ait glos. *Neq; dormiet, qui custodit te*, i. non sinat tè peregrinari à fide, quia si dormit in te fides, dormit in te Christus, fides.n. in corde tuo, Christus est in corde tuo. Et dicitur hoc ab humana cõsuetudine, vt quando

Pes uoluntatis mouetur superbia.

Tob. 4.

Cadere facit superbia

Psal. 35.

Dormit Christus in nobis, quando fides tepescit.

quando fessus custos dormit, furtum pa- E
titur. Dormit verò Christus, quādo in fide
Pedes, scilicet Apostoli, stabiles fuerunt. tepescimus. Talis.n. nobis est Christus,
quales nos ei sumus. Vel aliter, per pe-
des ecclesiæ intellige sanctos Apostolos,
& primos prædicatores, qui fidem eccle
siæ per totum orbem portauerunt, vide
versic. 768. 1072. Stabilitas istorum pe-
dum (dum scilicet constanter, omni pul
so timore, verbū Dei mūdo seminabāt,
& pro fide Christi morti tradebant seip-
sos) fundauit ecclesiam. Horum ergo sta
bilitatem in fide prævidens psal. ipsi ec-
clesiæ dicit, *Non det in commotionem pe-
dem tuum*.i. non dabit in commotionem F
Apostolos, vt terroribus, vel pœnis terri
ti à fidei prædicatione desistant, scilicet
Psal. 55. morte corporali viram ecclesiæ præser-
uabant. Vnde de hoc ecclesia Deo gra-
tias agens dicit. In me sunt, Deus, vota
mea, quæ reddam laudationes tibi, quo-
niam eripuisti animam meam de morte
& pedes meos &c.

2159 *Ecce, non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel.*

HIc psal. suæ orationis responsum à
Deo accipit. Duo.n. postulauerat, G
ad quæ duo ei respondet Deus. Postula-
uit.n. primò d. *Non det in commotionem pe
dem tuum*, ad hoc respōdet, d. *Neque dor-
miet, qui custodit Israel*. Postulauit secun-
dò vt non dormitaret, qui custodit te, ad
Christus nō dormit neque dormitat. hoc respondet, *Ecce non dormitabit*. Per
hoc.n. vult ps. ostendere, quod qui vult ha-
bere custodem sollicitum, & vigilé, non
homines, sed Deum pro sua custodia de
bet quærere, & se facere tali custodia di
gnum, vt, s. se faciat Israel, quod interpre
tatur videns Deum, vt, s. per fidé semper
intendat in Deū. Hoies.n. non sunt alio-
rū sufficientes custodes, quia nec seipsos H
possunt custodire. Et istam sententia hic
deducit Aug. d. Fortè dicis, Nunquid in
potestate mea est, vt non dormiret, qui
custodit me? Volo vtiq; vt non dormiat,
neq; dormitet. Ergo illū tibi elige custo
dem, qui non dormiet, neque dormita-
bit, & nō commouebitur pes tuus. Deus
nunquam est dormiens, si ergo vis habe
re custodem non dormientem, Deū tibi
elige custodé. Tu forsè conuersurus eras
te ad hoies custodes, & dicturus, Quem

suum inuenturus hominum non dormiet,
t &? quis homo nō dormitabit, quē inue-
niā? Certè ille tibi ostēdit, d. *Ecce non dor
mitabit, neque dormiet, qui custodit Israel*, *Omnis homo dormit, & dormitat.*
Christus. n. custodit Israel, ergo. & tu
esto Israel, vt custodiaris à Christo.
Quid est Israel? interpretatur.n. videns
Deum. Et quis videt Deum? primò per
fidem, postea per speciem. Si autem hic
non potes per specié Deum uidere, saltē
vide per fidem. Cum ergo credideris, quod
pro te verbum caro factum est, quod surre-
xit in carne, ne tu de tua carne desperа-
res, efficeris Israel. Factus aūt Israel cū
fueris, tunc non dormitabis, neque dor-
miet, qui custodit te Primò namq; Chri
stus per mortem dormiuit. Vnde dicit in
psal. Ego dormiui, & soporatus sum, & *Psal. 3.*
exurrexi &c Surrexit ergo, vt amplius
non dormiat, quia Christus ex mortuis
iam non moritur, mors illi vltra non do
minabitur. Noli ergo præsumere de quo
quam homine. Omnis enim homo dor-
mit, & dormitabit. Dormitat, n. cū por-
tat carnem infirmitatis, dormiet aūt, cū
fuerit mortuus. Vel aliter Christus dor-
mire dr, quādo homines tentationibus &
aduersitatibus exponit, sed vigilat, quan
do ipsos liberat. In cuius figuram Matt.
8. dicitur, quod cum esset in naui cum disci
pulis suis, motus magnus factus est i ma
ri, ita vt nauicula operiretur fluctib. ip-
se vero dormiebat. Sed statim vt surre- *Dormitare, dormire, obdormire, quid sint spiritualiter.*
xit, imperauit uentis, & mari, & facta est
tranquillitas magna. Moraliter autē no-
tādum, quod aliud est dormitare, aliud dor
mire, aliud obdormire. Nam ille dormi-
tat, qui est quasi medius inter somnum,
& uigiliam. Vnde nō durat talis somnus
sed quasi per uices excitatur. Dormire
uero est perfectum sonum capere. Sed
obdormire, est profundius dormire. Mo *Prou. 24.*
raliter ergo ille dormitat, qui sæpe pec-
cat, tñ pœnitet & resurgit, sicut dr, Sep-
ties in die cadit iustus, & resurgit. Et hoc
est graue, Sed dormit ille, qui diu ma-
nens in peccato, confessionem differt, &
quasi in consuetudinem ducit peccatū.
Vnde Senec. epist. 39. dicit, quod desinit esse
locus remedij, vbi quæ fuerunt vitia, mō
res fiunt, i. ducuntur in consuetudinem.
Dicit Auic. 4. cau. quod ille, qui bibit uene-
num, nullo modo dormire debet, immò
custodes, qui circa ipsum sunt, debent ip
sum

sum ad vigiliam impellere clamando. Ratio est, quia venenum plus inualesceret in dormitione quàm in vigilia. Sic & moraliter, qui in peccatū incidit, quia venenum bibit, dormire non debet, i. pœnitentiam differre, sed accelerare, quia secundum Greg. peccatum, quod per pœnitentiam non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit. 1. Thess. 5. Non dormiamus sicut cæteri, sed uigilemus, & sobrij simus. Quam verò sit periculosū in peccato dormire, patet figuraliter de Saule, qui, cum dormiret, dixit Abisai, Nunc perfodiam ipsum lancea in terra semel, & secundò opus non erit. Et dixit David, Ne interficias eum. Sic spiritualiter Dauid significat Christum: Saul ipsum persequens significat peccatorem. Abisai filius Saluiæ, diabolū. Vnde Bernard. huic historiæ alludens, dicit, Dormientem Saul Abisai confodere voluit semel, ne secundò opus esset, nisi hunc Dauid prohibuisset. Quia peccatorē pigrum, & dormientem nisi lōganimis, & patiens misericordia sustineret, gladius sathanæ semel (idest, in æternū) perimeret, vult. n. improbus exactor, vt qui dormit, non adijciat, vt resurgat. Obdormire vero grauissimum est. Nam, vt dicit Isidorus, peccatum admittere, est cadere in puteum. Consuetudinem uero peccandi facere, est os putei coangustari, ne is, qui cecidit, valeat exire. Es. 43. Obdormierunt, neque resurgent. Ad propositū ergo, ille, qui se vult custodire Israel, i. se in fide, qua Deum videt, conseruare, nō solum non debet obdormire, immò nec dormire, nec dormitare. Quod notans psal. ait. *Ecce non dormitabit*, &c.

1. Reg. 26.

Isidorus 2. De summo bono.

2260 *Dominus custodit te, dominus protectio tua super, manū dexterā tuam.*

HIc Ps. se exauditum ostēdit à Deo. Et diuiditur in quatuor partes, secundū quòd in quatuor se à Deo exauditum ostendit, & Deum habere custodem, quia Deus ipsum custodit, primò bonis spiritualibus, secundò ab omnib. erroribus, ibi, *Per diem*, tertiò animam à criminibus, ibi, *Dominus custodit te*, quartò custodit in omnibus tētationibus, ibi, *Dominus custodiat introitum*. Quantū ad primum, primò sciendum, quid sit manus nostra, & quid manus dextera. Manus. n. significat potestatem, quia per manum operamur, & sic manus Dei est potestas Dei, & manus nostra, est potestas nostra. Quòd manus Dei sit potestas Dei, patet Iob 1. vbi diabolus Deo dixit de Iob, Mitte manum tuam, & tange omnia, quæ habet. Et psal. Et eduxit Israel de medio eorum in manu potēti. Vbi per Dei manum nihil aliud nisi Dei intelligitur potestas. Consimiliter & manus hominis est potestas hominis. Vnde dicitur Prou. 18. Mors, & uita in manib. linguæ. Nouimus enim, ut hic ait Aug. linguas frusta quædam carnis, quę in ore mouentur, quæ percutiendo palatum, & dentes, distinguunt sonos, quibus loquimur. Ostenditur ergo mihi manus linguæ, lingua quia manus non habet, sed habet potestatem, quæ manus linguæ dicitur. Quid est ergo mors, & vita in manibus linguæ, nisi ex ore tuo iustificaberis, & ex ore tuo cōdemnaberis? Sed quid dexteræ nomine intelligitur? In scriptura. n. sacra significātur spiritualia bona, vt uirtutes, & merita per dexteram, sed per sinistram, tēporalia bona. Vnde hic ait Aug. Interrogo uos, quomodo intelligitis quod scriptum est in euangelio, Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua? Hoc, n. intelligendo cognoscetis, quid sit dextera, & quid sinistra. Sinistra nostra dicitur, quicquid tēporaliter habemus, dextera dicitur, quicquid nobis æternum, & incommutabile dominus pollicetur. Abundare quis poterit & in dextris, & in sinistris, sicut & Iob, qui in diuitijs, & virtutibus fuit magnus. Sed diuitias Iob pro sinistra habebat, non pro dextera, nam pro dextera non habebat, nisi apud Deum æternam, & perpetuam fœlicitatem. Sed custodiuit dominus dexteram eius, & non sinistram, quia cōcessa est diabolo potestas super sinistram eius, quia omnia exteriora, & temporalia eius diabolus abstulit subitò, corpus flagellauit, sed eius interiora violare nō potuit, quia non est passus damnum de interioribus diuitijs. Consimiliter Deus & in nobis custodit potestatem dexterę, licet quandoque non sinistræ, quia quāuis quis inuitus temporalibus bonis possit expoliari, tamen inuitè in spiritualibus damnificari non potest. Quid est ergo

Manus significat potestatem.

Psal. 135.

August.

Dextera significat bona spiritualia, sinistra bona temporalia.

Matth. 6.

Bona spiritualia inuitè perdi nō possunt, sed bene temporalia.

go dicere, *Dominus custodit te, dominus protectio tua*, nisi dominus protegit te? Et in quibus te seruat illæsum? Respondet *super manũ dexteram tuam*. Quasi dicat, Potestatem in temporalibus tuam non semper custodit Deus, quia inuitus illis potes expoliari. Sed custodia sua est super manum dexteram tuam, idest, custodit tibi potestatem spiritualium & internarum diuitiarum, quæ nullus nisi volés perdere potest. Istam manum dexterã à Deo custodiri, ne interiora bona quis inuitus amittere possit, bene cognouit il le philosophus Bias, de quo narrat Valerius lib.7.c. 3. Quòd Bias, cum patriã eius inuasissent hostes, & capta ciuitate permisissent omnes incolumes cum illis bonis, quæ asportare poterant, fugere. Alijs ergo preciosarum rerum pondere onustis fugientibus, ipse Bias de suis diuitijs secũ nihil asportabat. Et sup hoc interrogatus ipse Bias respõdit, Ego bona mea mecũ porto. Pectore enim illa portabat, non humeris, nec exterioribus videnda oculis, sed extimãda animo, q̃ domicilio mentis inclusa, nec mortaliũ, nec deorũ manibus labefactari possunt. Et ut manentibus præsto sunt, ita fugientes non deserunt, quia domini custodia est super manum dexteram tuam. Et nota, ꝙ dexteram iustorum custodit dominus, maximè quando percutit sinistram, quia .s. aduersitas rerum temporalium custodit uirtutes iustorum, uide versic. 1498. Nota etiã, quòd singulariter multa hominum genera dominus custodit, s. humiles, patiẽtes, &c. Itẽ qualiter Deus sit protectio nostra, vide versic. 1140.

Valer. lib. 7 cap. 3.

2261 *Per diem sol non vret te, neque luna per noctem.*

OStendit, hic quòd Deus suos proficientes custodit ab erroribus. Vbi primò notandum, quid per solem, quid per lunam hic intelligatur. Solis.n. nomine ipsa diuinitas intelligitur, quia sicut sol suo lumine omnia illuminat, ita & diuinitas sua luce omnia illustrat. Ioan. 1. Erat lux vera, quæ illuminat &c. Sed luna significatur Christi humanitas, vel ipsa ecclesia, quia sicut luna præest nocti, & illuminatur à sole, sic & humanitas Christi à verbo irradiata præest nocti vitæ præsentis, dũ in omnib. agendis, vel fugiendis nos suis dirigit exemplis. Similiter & ecclesia. Ista sunt illa duo magna luminaria in Christo vnita, s. luminare maius, s. diuinitas, quę præest diei claritatis æternæ, in quo sancti spiritus beatificantur) & luminare minus, s. luna, quæ præest nocti uitæ præsentis. Et, sicut circa ista duo maximè nostra fides cõsistit (scilicet circa diuinitatem, & humanitatem Christi) sic circa ista duo hæreticorum versantur errores. Qui.n. errat circa diuinitatem, ut puta, filium minorẽ esse patre, spiritum à patre, & filio non procedere, iste scandalizatur in die, & vritur à sole. Qui autem errat circa humanitatem Christi, vt credens non verã carnem, & animam Christum habuisse, sed phantasticam, iste scandalizatur à luna per noctem. Et istam sententiam ponit hic Aug. d. In Deo intelligitur figuratè dictus sol, in ecclesia intelligitur figuratè dicta luna. Quisquis ergo errat, vt de Deo aliud credat, quàm oportet, vt, si non credat patrem, & filium & spiritum sanctum esse vnius substantiæ, deceptus est, si aliud minus credat in filio quàm in patre, scãdalizatus est in Deo. Quisquis verò putauerit ecclesiam esse in una solum parte mundi, & non diffusam toto orbe terrarum, iste scandalizatur, & uritur à luna. Quisquis ergo errat in ipsa substantia veritatis, à sole vritur, per diem vritur, quia in ipsa sapientia errat, de qua dictũ est, Dies diei eructat verbum. Quisquis autem errat in ipsa ecclesia, vel circa humanitatem Christi, qui est caput ecclesiæ, à luna vritur per noctem, de qua dictum est, Et nox nocti indicat scientiam, quia paruulis prædicatur humilitas Christi, caro Christi, & crucifixio Christi. Quisquis ergo scandalizatus non fuerit in illa veritate incommutabili diuinitatis, non uritur à sole, non quidem à sole isto, quem nobiscũ vident muscæ, & pecora, qui oritur super bonos, & malos, sed ab illo, qui solum iustis oritur, de quo in libro Sapientiæ impij dicunt, Errauimus à uia veritatis, & iustitiæ, lumen non luxit nobis. Quisquis in ecclesia, in carne Christi, & in ijs, quæ pro nobis temporaliter gesta sunt, non errat, non vritur à luna. Quid est dictũ, *Per diem sol non vret te, neq;* &c, nisi

Sol significat diuinitatem, luna humanitatem Christi & ecclesiã.

Psal. 18.

Sapien. 5.

nisi quia dominus custodit te super manum dexteram tuam, ideo nō te permittet vel errare circa solem diuinitatis, neque circa lunam Christi ecclesiæ vel humanitatis? Vnde per solem accipe diuinitatem, per diem verò, sapientiam Dei. Sed per noctem accipe Christi humanitatem, per lunam, Christi ecclesiā. Vel aliter, vbi notandum quòd aliqui in bonis suis operibus illuminantur à sole, & aliqui à luna. A sole illuminantur, qui ad bonum opus concupiscentia excitantur virtutis, sed à luna illuminantur, qui concupiscentia non uirtutis, sed famæ, vt ostendit Greg. d. Infirmæ mentes qn bona aliorum audiunt, aliquando se ad operationem rectam nō amore virtutis, sed concupiscentia laudis accendunt, & isti illustrantur à luna. Sed nonnūquam opus, quod ab aliena opinione somitur minus mūdo corde, in animo formatur. Qui autem ratione uirtutis bonum facit, illuminatur à sole. Quia sicut natura solis est, vt quæcunq; attigerit, accendat, & siccet, ita lunaris ignis est proprium vt quicquid contigerit, exurat quidem, sed exurendo humidū reddat. Sic igitur ad uitam bonam alios per amorem Dei affectus boni operis, alios vero affectus laudis inflammat. Et cum recti operis affectu accendimur, quasi per ignem solis à uitiorum humore siccamur. Cum vero ad opus bonum amor laudis prouocat, concupita fama quasi luna attingit, quia videlicet eius animum & accendit, & resoluit. Accendit quidem ad exercitiū boni operis, sed resoluit ad concupiscentiā fauoris. Ad propositum ergo, uruntur à luna per noctem hypocritæ, qui amore laudis bona faciunt, vruntur à sole per diem, qui ad bona quidem affectu virtutis mouentur, sed finaliter laudari, fauoribus extolluntur, & sic vri æternaliter vterque illorū meretur. Sed Deus suos custodit, primò quidem, ne appetitu laudis bona tenent, secundò verò ne bona, quæ amore uirtutis inceperunt, in delectatione laudis terminentur.

Sol illuminat. bonos.
Luna illuminat hypocritas.
Greg. 22. mor. c. 7.

2262 **Dominus custodit te ab omni malo, custodiat animam tuam dominus.**

OStendit hic, q. Deus suorum electorum animas custodit à criminibus, quæ proprie malum dicuntur. Vbi notandum, q. sicut aliqua dicuntur esse bona verè, & realiter, & non solo nomine, sicut sunt uirtutes, quæ intrinsecus in anima manent, quæ à nullo uiolenter possunt auferri, ut dictum est ver. 2260. Aliqua vero sunt bona solo nomine, sicut sunt oīa exteriora, quæ uiolenter auferri possunt. Quamuis multi insensati iudicent oppositum, præponentes bona exteriora interioribus, & per consequēs præponētes ipsum corpus corruptibile animæ immortali, & incorruptibili contra sniam Christi d. Nonne anima plus est q̄ corpus? Consimiliter dicendū est de malis, q. quædam sunt verè, & realiter mala, quædam vero solo nomine mala. Realiter, & verè sunt mala, quæ animam interius dehonestant, sicut sunt vitia, sed solum vocaliter sunt mala illa, quæ sunt extra, & solum corpus, nō animā attingere possunt, vt sunt pœnæ corporales, fames, sitis, verberatio. Quō.n. mala dicentur, quæ nobis inuitis inferri possunt, quia tunc quis malus esset inuitè, qđ non capit ratio? Etiā enim finis est bonus, ipsum quoq; bonum est. Finis aūt malorum exteriorū bonus est, vt patuit in martyribus, qui quanto acriora mala, & tormēta patiebantur pro Christo, gloriosiorē finem reportauerunt. Sed vitia proprie mala dicūtur, quia ipsorum finis semper malus est. Et hæc est sententia Ambr. in hexameron, tractatu primo diei d. Illa cauenda sunt, quæ ex nostra uoluntate prodeunt delicta iuuentutis, & irrationabiles corporis passiones. Quorum igitur nos sumus domini, eorū principia extrīsecus nō requirimus, sed agnoscamus, q̄ nostra sunt. Quod possumus facere, si uolumus. Hujus electionē mali nobis debemus potius ascribere, q̄ alijs, ideo ēt in iudicijs istiusmodi volūtarios reos nō necessitate cōpulsos culpa constringit, pœna condemnat. Hoc igitur de eo quod propriè malum vē, dictum sit, quomodo aūt mala erunt, quæ nec crimine mentem implicant, nec cōsciētiā ligā? Vnde paupertatem, & ignobilitatem, ægritudinē, mortē, nemo sapiēs mala dixit, nec in malorum sorte numerauit. Et habetur ista 15. q. 1. illa. Ex quib. apparet, q. sola vitia, & peccata mali habēt rōnem, quia illa sola absolutè possunt mala dici. Et à tali malo in aduersitatibus,

Matth. 6.
Peccata propriè dicuntur mala, non pœna.

tatibus,& corporalibus pœnis Deus suos electos custodit,custodiens animam, ne aliquo uitio maculetur. Et hoc est,quod hic psal.ait, *Dominus custodit te ab omni malo*,idest, ab omni peccato. Et quod loquatur solum de malo, quod est peccatum,quo solo malo maculatur anima, statim expressit, d. *Custodiat animam tuā dominus*. Acsi diceret: Ideo dominus custodit te ab omni malo ut custodiat animam tuam. Vnde istam sententiam hic ponit Aug.d. *Custodiat animam tuam dominus*. Non dicit,cuſtodiat corpus tuum nam in corpore perempti sunt martyres, sed *custodiat animam tuam dominus. Nam dominus est protectio tua super manū dexteram tuam*.non dixit, super sinistrā. Dicit ergo psal. *Custodiat animam tuam dominus*. Anima enim martyrum nō cessit,corpus peremptum est ad tempus, quia & ipse, qui dignatus est esse caput ecclesiæ,præbuit corpus suum ad tēpus percutiendum,nam in fine resurrecturū est.Ideo enim suscitatum est caput,quo ascenderet corpus,& non deficeret. *Custodiat* ergo *animam tuam dominus*, vt ipsa non cedat,non frangatur in scādalis, in persecutionibus,in tribulationibus,ipsa non cedat deficiendo, sicut dominus
Matth.10. dicit, Nolite timere eos,qui occidūt corpus,animam autem non possunt occidere,sed eum timete, qui habet potestatē & animam, & corpus perdere in gehennam.Hanc ergo animam tuam custodiat dominus, ne cedas persuasori malo, ne cedas promittenti falsa, nec cedas minā ti temporalia. Sed quia non sufficiat ad tempus præseruari à malo,nisi & finaliter præseruetur,ideo subdit.

2263 *Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum,ex hoc nunc, & usque in seculum.*

HIc ostendit,quòd dominus suos custodit in omnibus tentationibus. Vbi notādum, quòd tentatio siue fit per suggestionē,siue per aduersitatis,& tormentorum immissionem habet duas partes,scilicet principium, & finem. Aliqui ante tētationem fortes sunt, sed statim, adueniente tentatione,deficiunt, de quibus ait Christus,Luc.8. quòd credunt, sed in tempore tentationis recedūt.Ali-

E qui autem intrant campum certāminis viriliter,sed ante finem pressi deficiunt, nec isti palmam merentur, quia nō qui inceperit, sed qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Matth. 24. Aliqui autem intrant viriliter, & quanto plus impugnantur, fortiores efficiuntur, quia per patientiam in ipsis cōtinuè charitatis virtus magis accenditur,vt patuit in martyribus.Et istis solis palma victoriæ debetur, quia & brauium non datur illi,qui melius incepit currere, sed perseueranti. Sed,quia ista perseuerātiæ virtus viribus nostris non habetur, sed *Patientia, & perseuerantia à Deo est.*
F donum Dei est,à quo omnia nostra bona inchoantur,& perficiuntur, dicente Apostolo. Quòd Deus, qui incepit in vobis opus bonum, perficiet usq; in diē Christi.Ideo tam principium patientiæ in aduersis,quàm finem nunc Deo attribuit psalmista d. *Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum*,&c.Per introitum intellige principium, per exitū verò,finem tentationis.Sic enim hunc locum exponit Aug.d. Quid est introitus tuus,& quid exitus? Quando tentamur intramus,quando vincimus tentationē, eximus. Audi introitum,audi & exitum. *Phil.1.*
G Vasa figuli probat fornax (ait scriptura) & homines iustos tētatio tribulationis. Si sic sunt homines iusti, quomodo vasa figuli,necesse est,vt vasa figuli intrēt fornacem. Et non quando intrant, iam securus est figulus,sed cum exierint. Dominus autē securus est, quia nouit, qui sunt eius,& nouit qui in fornace nō crepent. Illi non crepant qui non habent ventum superbiæ. Humilitas ergo custodit in omni tētatione.Custodit ergo dominus introitum tuum, ut salui intremus,sana fide simus,quando accedit tētatio.Custodit & exitum, & hoc vsq; in *Eccles. 27.* *2.Tim.2.*
H sæculum. Cum enim exierimus ab omni tentatione,iam in æternum nulla tētatio nos terrebit,nulla concupiscētia sollicitabit. Vnde & Apostolus ait, Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id,quod potestis ferre, Ecce,introitus tuus custoditur, quando non sinit tibi Deus accedere tentationem,quā non potes ferre,tunc introitum tuum custodit. Vide si custodit & exitum, quia (inquit)faciet cum tentatione prouentum, dicit,quia in tētatione uirtus perficitur, *1. Cor. 10.* *Psal. 103*
&ro-

& roboratur. Sic ergo homo iustus custoditus à Deo exibit ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperã, idest, vsque ad finem.

PSALM. CXXI.

2264 **L**Aetatus sum in ijs, quæ dicta sũt mihi, In domum domini ibimus.

HIc Psal. inter graduales tertius, eundem titulum habet ut duo præcedentes, scilicet Canticũ graduum. Et exponitur vt prius. Vbi tamen nota, q̃ tertius gradus ascendendi est amor, non tamen quilibet amor, sed amor Dei, & proximi ordinatus, quo Deus propter se diligitur, & proximus propter Deum. Iste enim amor animam ascendere facit, sed amor mundi, & carnis ipsam compellit descendere. Amor enim quicunq; est ille, nunquam ociosus esse potest, nũquam vacare, ut hic ostendit Aug. d. Sicut amor mundi inflammat animum, & ad terrena concupiscenda, & peritura vocat, ac in profundum demergit, sic amor sanctus ad superna eleuat, & inflammat ad æterna, & ad ea, quæ non transeunt, excitat animã, & de profundo inferni leuat ad cœlum. Habet enim omnis amor uim suam, nec uacare potest amor in anima amantis, Necesse enim est, ut animum semper inducat, Vis ergo scire qualis amor in te sit, vide quò te ducat. Obligata. n. anima amore terreno quasi viscum habet in pennis, sursum volare non potest. Mundata verò ab affectionibus impurissimis huius sæculi, tanquam extentis pennis, & duabus alis resolutis, idest, duobus præceptis, scilicet dilectionis Dei & proximi uolat. Quò autem nisi ad Deum ascendit volando, qui ascendit amando? Quod quis antequam liberè facere possit, hic gemit, & ex desiderio uolandi sursum, dicit. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & uolabo, & requiescam? Cum autem iã amãdo volare cœperit, ubi nõ iam patiatur commotionem, & societatem alicuius iniqui, sed uiuat in sancta societate sanctorum angelorum in æterna Hierusalem, tunc exultat, tunc mente lætatur.

Amor duplex, scilicet Dei & mundi.

Amor nunquam est otiosus.

Psal. 54.

A Sic ergo & in isto psalmo, cum iam psalmista incipit ascendere per gradus amoris, cantat canticum graduum, & in superna Hierusalem collocari desiderans, ait, *Lætatus sum in ijs, quę dicta sunt mihi, In domũ domini ibimus.* Vnde sicut in peregrinatione suspiramus, ita in ciuitate gaudemus. Inuenimus autem socios in ista peregrinatione, qui iam uiderunt ipsam ciuitatẽ, & inuitat nos ut curramus ad illã, s. sanctos martyres, & alios iustos nos præcedentes. Quantũ aũt ad sensum literalem, hæc est quædam deuota oratio prophetæ Dauid exultantis in domi B no de ædificatione templi per Nathan sibi dicta fienda per Salomonem filium suum. Et diuiditur in partes duas, quia primò ponitur exultatio pro templi ędificatione, secũdò ponitur oratio pro tẽpli consummatione & cõseruatione, ibi, *Rogate*, &c. Dic ut Nic. de Ly. Quantum verò ad sensum propheticum iste psal. est quædam spiritualis exultatio de spe possessionis cœlestis Hierusalem. Et diuiditur iste psal. in duas partes, quia primò cœlestis Hierusalem ponit proprietates, secundo ipsius ascensus ponit, gradus, & cõditiones, ibi, *Rogate*. Prima pars C diuiditur in duas, quia primò ponit proprietates ascendentis, secundò ostendit proprietates ciuitatis, ibi, *Hierusalẽ quæ ædificatur*. Prima in duas: quia duas conditiones debet habere ad cœlestẽ Hierusalem volens ascendere, quia scilicet primò in scripturis debet habere credulitatem, secundò in præceptis Dei suam stabilire debet uoluntatẽ, ibi, *Stantes erant*. Quantũ igitur ad primum, notãdum, q̃ sacra scriptura per prophetas, per Apostolos, & sanctos prædicatores conatur nos ad amorẽ cœlestis Hierusalem accẽre, ad domum Dei ascẽdere. Vnde Es. 2. D Venite, ascendamus ad mõtem domini, & ad domum Dei Iacob, &c. Et Apostolus dicit, Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Ad quorum uerborum fidem credulam dare debemus, sperantes firmiter nos illuc ascensuros gratia Dei. Et hoc est, quòd scripturarũ dicta, quibus inuitamur ad patriam, considerans hic ps. ait, *Lætatus sum in ijs, quę dicta sunt mihi.* Et, si quæras, quæ sunt illa, quæ dicta sunt tibi? respondet, hæc, s. *In domum domini ibimus.*

Hebr. 13.

Vnde

Vnde hic ait Aug. *Lætatus sum in ijs, quæ dicta sunt mihi*, lætatus sum in prophetis, lætatus sum in Apostolis. Omnes.n. mihi spem æternæ vitæ conferentes dixerunt mihi. *In domum domini ibimus.* Vel aliter, ut hoc dicere non fit per verba, sed per opera. Qui.n. aliquid facit, suo exemplo alijs loquitur, & ipsos informat. Et isto modo sancti martyres suis exemplis nobis loquūtur, & nos inuitant ad cęlestem patriam, non verbis, sed factis, d. *In domum domini ibimus*, Vnde sicut festum vnius sancti absque verbis te admonet, vt ad ipsius ecclesiā pergas, sic festa sanctorum, qui nos pręcesserunt nos excitant, non solum ut ad ecclesias eorum pergamus, sed magis vt ad eorum societatem in cœlis habendam curramus, dicentes, *In domum domini ibimus*. Et isto modo hūc versum hic exponit Aug. d. *Lætatus sum*, &c. Fratres, veniat in mentem charitatis vestræ, si qua forte festiuitas martyrum, uel locus sanctus aliquis nominat, quō certo die turbæ confluūt ad celebrandam solemnitatem, illæ turbæ quomodo se excitant, quomodo hortantur & dicunt. Eamus ad illum sanctum locū, & tanquā incensi sigillatim faciunt flammam, & ipsa vna flāma facta ex collocutione sese accēdētium rapit illos ad locum sanctum, & cogitatio sancta sanctificat eos. Si ergo ad locum corporalem sic inuitat, & rapit amor sanctus, qualis amor debet esse, q concordes rapit in cœlum, dicentes sibi inuicem, *In domum domini ibimus*? Ergo in domum domini curramus, & non fatigemur, quia illuc perueniemus, vbi non lassabimur. Lætet aīa nostra in ijs, qui ea nobis dicunt, qui.n. nobis dicūt, priores fuerunt, viderunt patriā de longinquo clamātes ad posteriores, *In domum domini ibimus.* Viderunt illam Apostoli, & dixerunt nobis, Currite, sequimini nos, *in domū domini ibimus*, &c. Sed aduerte, q in istam dñi domum nō oēs intrant, sed solum mundi corde, quia illa est domus sanctitatis. psal. 92. Domum tuam, domine, decet sanctitudo. Narrat Solinus, q Romæ erat domus Herculi sacra, in qua cum Hercules sacrificaret Deo suo, rogauit Deum suum, q nec muscę, nec canes vnquā illuc ingredi possent, quod & sic factum fuit. Ad propositum ergo, cū

Sancti suis exemplis nos inuitāt ad gloriam.

Domū gloria peccatores non intrant.

E multo sanctior, & mundior sic domus cęlestis Dei, in illa nihil immundum, vel pollutum intrare potest. Apoc. 21. Non intrabit in illam aliquid coinquinatū, faciens abominationē, &c. Et non muscæ, neq; canes. Muscæ aūt sunt homines mundiales, qui importunè mundi huius negotijs se ingerūnt, canes verò sunt homines carnales, de quibus. Es. 56. Canes impudentissimi nescientes saturitatem. 2232

Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem. 2265

F HIc ostendit secūdum, scilicet q intrare volens domū domini, in præceptis Dei debet habere stabilitatem. Vbi nota, q per pedes affectiones nostræ, & uoluntates exprimūtur, vt suprà, ver. 378. 2258. Item nota, q per atria intelligitur æterna gloria, vel ipsa Dei domus gloriæ, vide suprà ver. 2045. Quāuis ergo hic dum peregrinamur à domino, habitemus in corpore, in cœlis tñ habitare debemus mente, sicut dicit Apostolus, Nostra conuersatio in cœlis est. Est ergo sensus, *Stantes erant pedes nostri in atrijs*, &c, idest, hic habitātes corpore, G in cęlis eramus mēte, quia pedes nostri, (idest, affectiones, & uoluntates nostræ) in atrijs cœlestis Hierusalē persistebant. Vnde hic ait Aug. *Stātes erant pedes*, &c. Ergo, qui in domum dñi intrare uolunt, semper debent cogitare quasi ibi iā sint, & ibi mente stare. Magnū est.n. ibi stare inter angelos, & nō deficere, qui.n. inde lapsus est, in veritate non stetit, quicunque non sunt lapsi, in veritate ibi stant. ille ibi stat, qui Deo fruitur, qui autē seipso frui voluerit, cadit, qui autē seipso frui vult, superbus est. Ideo ille, qui semper stare volebat in atrijs Hierusalem, H orabat. Non mihi veniat pes superbiæ. Si ergo illic non potuerunt stare, qui superbi fuerūt, tu humiliter ascende, vt dicas, *Stantes erant pedes nostri*, &c. Cogita qualis ibi futurus sis. Et quāuis adhuc in uia sis, hoc tibi pone ante oculos, quasi ibi stes, quasi inter angelos indeficiens gaudens, ut dicere possis, *Stantes erāt pedes nostri ī atrijs tuis, Hierusalē.* Sed cuius Hierusalē? Et quid magnū est stare ī ista terrena Hierusalē, qn ipsa Hierusalē stare non potuit, quæ ruit? Nō est hæc illa Hieru-

Phil. 3. Conuersatio nostra in cælis debet esse.

Psal. 35.

Hierusalē est gloria cęlestis.

Hierusalem, quæ prophetas occidit, & lapidauit sibi missos. Quid ergo magnũ iste concupisceret, stare inter illos, qui interficiebant prophetas, & ad se missos lapidabat? Absit, vt de ista Hierusalem sic cogitet, qui sic ardet, sic desiderat introire in domini domum. Sed de illa Hierusalé loquitur, vbi perfecta regnat visio pacis. Vnde de qua Hierusalem loquatur, statim in sequentibus manifestat, dicens.

2266 *Hierusalem, quę ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum.*

HIc ostendens de qua Hierusalem loquatur, ostendit conditiones ciuitatis. Et secundum ꝙ tres conditiones ipsius Hierusalem ostendit, pars hæc habet tres partes. Ostendit namque, ꝙ ibi est, primò bonorum mutua communicatio. Secundò gratiarum continua redditio, ibi, *Illuc enim ascenderunt.* Tertiò ciuiũ honorabilis exaltatio, ibi, *Quia illic.* Quantum ergo ad primum, primò ostẽdens Psal. ꝙ ipse loquitur de ciuitate cęlestis Hierusalem, ostendit, ꝙ in superiori Hierusalem est omnium bonorũ mutua communicatio, quia ibi vnus participat omnia alterius bona. Vbi sciendum, ꝙ cum charitas sit radix dilectionis, & dilectio amantem in amatũ transferat, sequitur ꝙ in cœlesti patria vbi est summa, & perfecta adinuicem sanctorum charitas, ꝙ ibi est perfecta dilectio, & mutua omnium bonorum communicatio. Ibi enim tantum quilibet diliget alium, vt seipsum, & tñ gaudebit de bono alterius, sicut de proprio. Quod notans hic Psal. ait, *Hierusalem, quæ ædificatur vt ciuitas*: q.d. Loquor de illa cęlesti Hierusalem, quæ realiter dicitur ciuitas, s. ciuium vnitas, quam vnitatem dilectio facit. Ex qua dilectione ibi omnia bona communicantur adinuicem. Quod notans subdit. *Cuius participatio eius in idipsum.* Vbi ait Glosſ. Hoc de nulla mũdi ciuitate dici pót, quia hic habent homines diuisa bona, & deficientia: ibi verò bonum, quod fuerit singulorũ, erit omnium. Ideo ait, *Participatio eius in idipsum.* Quid est *in idipsum?* Idipsum est, ꝙ semper eodem modo est. idest, æternũ. Non potuit expressius dicere. Stabilita-

Cõmunicatio omnium bonorũ est in gloria.

A tis ergo particeps est illa ciuitas, quæ quidem non est hic in aliqua creatura. Dicat ergo de cœlesti Hierusalé, *Hierusalem, quæ ædificatur ut ciuitas.* Hæc.n. ciuitas ædificatur nõ lapidibus mortuis, sed viuis, & rationabilibus, ad quam currũt in fide lapides viui, dicẽte Petro, Et uos tanquam lapides viui coædificamini in domum spũalem, i. templũ sanctũ Dei. Sed fortè dices, Quare dixit, ꝙ Hierusalé ædificatur vt ciuitas, & non dixit, ædificatur ciuitas? Ad hoc respondet Aug. d. Quare non dixit ciuitas, sed *vt ciuitas*, nisi quia structura parietum, quæ erat in B Hierusalé visibili, visibilis ciuitas erat, sicut propriè dicitur ab omnib. ciuitas. Illa auté ædificatur tanquã ciuitas, quia & illi, qui in ea intrant viui, tanquam lapides sunt, non.n. verè lapides sunt. Ideo sicut illi vt lapides sunt, non lapides, sic illa ut ciuitas, non ciuitas ædificatur. Et ideo, quia similitudinem habet ad ciuitatem corporalem, ideo dixit, ꝙ *ædificatur ut ciuitas*, & non ciuitas. Aliqui tamé dicere uoluerunt, ꝙ Dauid hic loquebatur directè de ciuitate terrena Hierusalem, quam prophetico spiritu ruituram uidebat per Babylonios, sed postea tempore Cyri regis Persarũ ædificandã. Vnde C hic ait Aug. Sed quid si quis dicat, Iã quidem cum ista Dauid diceret, erat ciuitas Hierusalé perfecta, sed ipsam videbat in spiritu ruituram, & iterum ædificandam. Expugnata enim fuit illa ciuitas, & factus est transitus in Babyloniã populi captiuati, de qua prophetauit Hiere. post septuaginta annos captiuitatis ędificari posse illam ciuitatem, quæ destructa erat à debellantibus. Fortè ergo dicet aliquis, hanc videbat Dauid in spiritu ruituram, ideo dixit, *Hierusalem quæ ædificatur ut ciuitas.* Noli ergo putare D hic illã ciuitaté esse dictã, quæ cõstat ex sanctis, tãquã lapidib. uiuis. Sed hanc opinioné remouens ps. ait, *Hierusalé, quę ædificatur ut ciuitas*, quia illa terrena Hierusalé ædificatur ciuitas, non ut ciuitas, illa aũt cęlestis ædificatur ut ciuitas, & non ciuitas. Vel aliter. Iste versus intelligitur de ædificatione ecclesiæ, quæ ideo Hierusalé dicitur, quia in ipsa per fidé videtur Deus, quæ ecclesia dicitur ut ciuitas, uide ver. 775. 1128. Vel si uis exponere de ciuitate cęlestis gloriæ, vide ver. 1934.

1. Petr. 2.

Hierusalẽ cœlestis dicitur vt ciuitas & nõ ciuitas

Hier. 25.

2267 *Illuc enim ascenderunt tribus, tribus domini, testimonium Israel, ad confitendum nomini domini.*

HIc ostendit q in illa cœlesti Hierusalem est continua gratiarum actio, quia qui illuc ascendunt, confitentur domino cõfessione laudis. Sed quid dicatur tribus, & vnde dicatur, vide ver. 1802. Aliter tamen Aug. hoc declarat, dicēs. Tribus alio nomine dicitur curia: sed non propriè. Itaque tribus vno noīe dicitur propriè, alio noīe propriè dici non põt, sed vicino nomine dicuntur curiæ. Nam si propriè dixerimus curias, non intelligũtur nisi curiæ, quæ sunt in ciuitatibus singulis singulæ. Vnde curiales, & decuriones, idest, qui sunt in curia, vel de curia. Et tales curias singulas habent singulæ ciuitates. Sunt aũt, vel erant aliquando in istis ciuitatibus curię et populorum, & vna ciuitas multas curias habet, sicut Roma trigintaquinque curias habet populi. Hæ dicũtur tribus: has populus Israel duodecim habebat, s̃m duodecim filios Iacob, duodecim erãt tribus populi Israel, in quibus erãt aliqui mali, & aliqui boni. Quam.n.malæ tribus, quæ crucifixerunt dñm, quam bonæ tribus, quæ cognouerunt dominũ? illæ ergo tribus, quæ crucifixerunt dominum, tribus sunt diaboli. Cum ergo hic diceret Psal. *Illuc enim ascenderunt tribus*: ne hoc de omnibus intelligeres, subdit, *tribus domini*. Quæ aũt sunt tribus domini, nisi qui cognouerunt dominũ, de quibus ait, *Illuc enim ascenderunt tribus, tribus domini*, s. illi, qui in tribubus erant boni, ascenderunt ad cœlestē Hierusalem? Sed dices, Quomodo hoc in veritate stare potest? quia tempore Dauid, quãdo ista verba dixit, nullus adhuc ascenderat, quia Christus primus cœlos penetrauit. Ad quod dicitur, quòd etsi nondum ascenderant in re, ascenderant in certa spe, quia securi erãt se ascensuros, quia omnes, qui in libro sanctorum patrum collocabantur, erant certi de ipsorum gloria futura. Et quod futurum erat, tempore præterito expressit. Sicut & Psal. 21. passionem Christi futurã verbo præterito expressit, d. Dederunt in escam meam fel, & diuiserunt sibi vestimenta mea, &c. Sequitur, *Testimonium*

Tribus quid sit.

Quæstio.

E *Israel*. Per hoc.n.amplius vult declarare, q non oēs ascendant cœlestem Hierusalem, sed solum illi, qui sunt testimoniũ Israel. Israel aũt interpretatur videns Deum, & propriè Christũ designat, qui prę oībus Deũ facie tenus speculatur, & clarius contemplatur. Illi ergo dicũtur testimoniũ Israel, qui fide, & operibus Christo testimonium reddunt. Vel illi dicuntur testimonium Israel, qui se testificantur videre Deum & cognoscere per opera bona. Vel per hoc notãtur humiles, qui in suis bonis operib. seipsos nolunt videre, sed solũm Deum sibi præponunt. Superbi aũt seipsos, & non Deum F attendunt. Et istum intellectũ hic præstat Aug. d. Israel namq; videns Deum interpretatur. Homo aũt in seipso verè non est, sed Israel tũc est, qñ videt Deũ, qui est. Et videndo eum, qui est, fit & ipse pro modo suo, vt sit hoc, dico quia superbus non Deum videre vult, sed seipsum. Vult.n.videri, quod non est, vtinam sic vellet superbus videri quod non est. Superbus aũt iustũ se vult videri, cũ non sit, ideo non pertinet ad Israel, qui est videns Deũ. Quis ergo pertinet ad Israel? Ille.s.qui cõfitetur se nosse, q Deus est, G & ab illo habere, quod bonum põt habere, à se aũt non est nisi peccatum, ab illo aũt sibi esse iustitiam. Sequitur, *Ad confitendum nomini domini*. Hic ostendit ad quid ascenditur ad cęlestem Hierusalē. Ad hoc ergo ascēdunt, vt Deũ laudēt, & laudãdo, ipso fruãtur. Cõfessio, laudatio, siue gratiarum actio, vide ver. 250.

Israel.

Quid ad Israel pertinet.

Quia illic sederunt sedes in iudicio, sedes super domum Dauid. 2268

HIc ostendit, q in cęlesti Hierusalē est ciuium honorabilis exaltatio. H Tamen aduerte hic mirabilem stilum loquendi, & s̃m Aug. magnum ænigma, si non intelligatur. Si enim dixisset quòd tribus domini, qui ascenderunt ad confitendum nomini domini, sederunt super sedes in iudicio, nulla esset obscuritas, sed dicit, q illic sederunt sedes, &c. In sede enim sedetur, non sedes sedet. Vnde & Christus Matth. 19. ait suis discipulis, Vos, qui secuti estis me, sedebitis super sedes, &c. Non dixit, vos sedes sedebitis. Sed aduerte, q illos iustos, quos prius

dixerat

dixerat tribus domini, nunc ipsos Dei sedes appellat. Ipsi enim iusti dicuntur quandoque cœlum, in quo habitat Deus, quandoque thronus, in quo regnat, quandoque sedes in qua sedet & quiescit. Vnde ait Magister lib. 1. dist. 37. Quamuis enim vbique sit Deus, non tamen vbique habitat. Habitat enim in illis, qui sunt templum eius & cœlum, in malis autem non habitat, licèt sit in illis. In sanctis autem habitat, in quibus est per gratiam. Non enim vbicunque est Deus, ibi habitat, sed vbicunque habitat, ibi est. In solis ergo bonis habitat, qui sunt templum eius, & sedes. Vnde per Esa. dominus ait, Cęlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum, quia in electis (qui sunt cœlum) habitat Deus, & regnat, qui eius voluntati deuoti obtêperant. Malos verò (qui sunt terra) iudicij districtione calcat. Vnde in lib. Sap. dicitur, Thronus sapiêtiæ anima iusti, quia in iustis specialius est Deus, quam in alijs rebus, in quibus tamen omnibus est totus. Quemadmodum ait Aug. ad Hieron. in epistola de originæ animæ, Anima per omnes particulas corporis tota adest simul, nec minor in maioribus, nec maior in minoribus, sed tamen in alijs intenlius, in alijs remissius operatur, cum in singulis particulis corporis tota essentialiter sit. Sic & Deus cum essentialiter sit totus in omnibus rebus, in illis tamen plenius dicitur esse, quos inhabitat, idest in illis, in quibus ita habitat, vt illos sibi sedê, & templum faciat. Ad propositum ergo, hic accipiûtur sedes pro ipsis iustis, qui sunt sedes Dei, cum dicitur, *Quia illic sederût sedes in iudicio*, &c. Et istam expositionê hic approbat Augu. dicens, Non est mirum, si sedeant homines in sedibus. Vt autem ipsæ sedes sedeât, quomodo possumus intelligere? Nâ in sella sedetur, non ipsæ sedes sedent. Et respôdet. Nam soletis audire dominum dicêtem. Cœlum mihi sedes est, terra aût scabellum pedum meorum, qui sunt isti cœli, nisi iusti? In ipsis autê sedet Deus, & de illis iudicat. Deus. Apostoli namque cœlum Dei dicti sunt, vnde cœli enarrant gloriam Dei. Si ergo cœlum sedes Dei est, Apostoli autê cœlum, & ipsi facti sunt sedes Dei. Vnde dictum est in lib. Sapien. Anima iusti sedes sapientiæ. Erât ergo Apostoli

Sedes Dei dicuntur iusti.

Habitat Deus î sanctis, non in malis.

Esa. 66.

Esa. 66.

Psal. 18.

Matth. 19.

A sedes Dei, & illi sedebant in iudicio, quibus dictum est, Sedebitis super thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Ipsi ergo iusti & sunt sedes, & habêt sedes, Et sic in illa Hierusalem sedebunt sedes, Et ad quid? Certè ad iudicandum. Et hoc est quod subditur, *In iudicio*. Sed super quos erit iudicium istarum sedium? subdit dicens, *Super domum Dauid*. Vbi aduertendum, quòd sicut per Dauid Christus intelligitur, sic per domum Dauid intelligitur ipsa ecclesia, de qua ait Christus, Ioan. 2. Domus mea domus orationis vocabitur. In hac autê

B domo in præsenti simul mixti manent boni, & mali, qui in futuro abinuicem erunt separati. Istam ergo domum Dauid (idest, bonos, & malos in ecclesia nunc existentes) iudicabunt Apostoli, & alij iusti cum Christo. Iudicabunt namque bonos, sententiam dando pro eis, sed malos iudicabunt, contra ipsos proferendo sententiam. Et hoc est, quod hic ait, *Sedes super domum Dauid*. Quod ideo dicit, quia illi qui non sunt de ecclesia (scilicet qui non credunt) nô iudicabuntur, quia qui non credit, iâ iudicatus est. vt dicitur Ioan. 3. Pro isto-

C rum euidêtia est notandum, quòd in iudicio quatuor erunt personarum genera, vt ostendit Gregorius. Quia aliqui iudicabuntur, & peribunt, alij non iudicabûtur, & peribunt, alij iudicâtur, & regnant, alij nô iudicantur & regnant, &c. vide versic. 6.

Iudicabuntur aliqui î iudicio, & aliqui non.

Greger. 26. mor. c. 24.

Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalê, & abundantia diligentibus te. 2269

HIc ponit ascensus ad cœlestê Hierusalem gradus, & conditiones. Et diuiditur in quatuor partes, secundum quod

D quatuor gradus assignat. Primus est pietatis & misericordiæ. Secundus, charitatis, & côcordiæ, ibi, *Fiat pax*. Tertius, veritatis eloquêtiæ, ibi, *Propter fratres meos*. Quartus est dilectionis æternæ patriæ, ibi, *Propter domum domini*. Quantum ad primû: primò sciendum, quod sicut aliqua sunt nomina integra, & aliqua corrupta, siue diminuta, vt Philippus est nomê integrum: lippus aût est nomen diminutû, sic Bartholomæus & Bartholus (quæ tamen idem significant) quia nomen diminutû

Rogare idê est quod interrogare.

accipitur pro integro. Sic est & in aliquibus verbis, vt interrogo, gas, verbum est integrū, sed rogo, gas, q̄hq; est pars eiusdem verbi, & sic est verbum eius diminutum, & idem significat quod verbū integrū, & sic rogare idem est quod interrogare. Et sic accipitur hic, cum dr, *Rogate quæ ad pacem sunt*, &c. i. interrogate. Itē sciendum, ꝙ per opera misericordiæ maxime pax inter fideles conseruatur, quia per illa fit quædam æqualitas, & concordia, vt puta si tu das alteri tēporalia, & ipse tibi reddit, & dat spiritualia rogando pro te, si tu alij seminas verbū Dei, & spiritualia, & ille tibi reddit temporalia. Et ideo quia ex talibus operibus misericordiæ inter hoīes fit quædam ęqualitas, & concordia inter dantem, & recipientem, ideo ipsa opera misericordiæ pacis nomine significantur. Ista aūt misericordiæ opera ducunt ad cœlestē Hierusalem. Vnde & Christus in iudicio solum disceptabit cum iudicandis de operibus misericordiæ, d. Esuriui, & dedistis mihi manducare, &c. Illi ergo ducentur ad cœlestē Hierusalē, qui opera misericordiæ fecerunt. Beati misericordes, &c. Immisericordes, aūt damnabūtur, quia iudiciū sine misericordia fiet illi, qui nō fecerit misericordiā. Ad propositum ergo: præuidens Psal. ꝙ in vltimo iudicio disceptatio fiet de operib. misericordiæ, quæ homines ad cœlestem Hierusalem ducūt, hoc prænuncians, dicit ipsis sedibus. i. sanctis, qui cū Christo iudicabūt: *Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem*. i. interrogate, vel interrogabitis ī iudicio illas quæ ad pacem sunt Hierusalem. i. illi, quæ spectant ad opera misericordiæ, quæ ad cœlestem Hierusalem ducūt. Et istam sniam hic ponit Aug. d. Nam cum Psal. dixisset, *Ibi sederunt sedes in iudicio: sedes super domum Dauid*, statim ipsis sedibus ait, *Rogate* (inquit. i. interrogate) *quæ ad pacem sunt Hierusalem*. i. ò vos sedes, quia iam sedetis vt iudicetis, & facti estis sedes domini iudicantis, qm̄ qui iudicant, interrogant, qui iudicātur, interrogantur, *Interrogate* (inquit) *quæ ad pacem sunt Hierusalem*. s. interrogabitis de operibus misericordiæ. Hæc. n. est pax Hierusalem, vt opera misericordiæ corporalia iungant̄ operibus spiritualibus, & fiat pax dando, & accipiendo, sicut ait

Misericordię opera dr cūtur pax.

Matth. 25.

Matth. 5.

Iacob. 2.

1. Cor. 9.

E Apost. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnū est, si vestra carnalia metamus? Interrogate ergo, quę ad pacē sunt Hierusalem. Interrogando aūt inuenietis alios fecisse misericordiam, alios nō fecisse. Quos inuenietis fecisse misericordiam, vocabitis ad Hierusalē. quia ipsa opera misericordiæ sunt ad pacem Hierusalem. Sed forte quis dicet, Quō ergo facient pauperes, qui vnde opera misericordiæ faciant non habent? Huic obiectioni respondet Psal. d. *Et abundantia diligentibus te*. Vbi nota ꝙ Deus in omnibus plus attendit affectū quàm censum, F votum quam effectum. Vnde non habēs exteriora, quæ dare possis indigenti, si indigenti voluntate compatiatur, sic ꝙ libenter dares, si haberes, sic dando votū per dilectionem tātum meretur quantū habēs exteriora bona, & illa pauperibus erogans. Et hoc notat d. *Et abundantia diligentibus te*, quia. s. dilectio abūdantiā facit in operibus misericordiæ magis q̄ exterior census, quia bonum quod vis facere, & non potes, pro facto tibi imputatur. Similiter bonum, quod in teipso facere non potes, quod tamen in alio diligis, tibi imputatur, quia Deus votum G attendit, non censum. Vnde hic ait Aug. Vultis videre, fratres, quam fortis res sit dilectio? Quisquis per aliquam necessitatem non potuerit implere quod iubet Deus, amet illum, qui implet. Verbi gratia. Vxorem habes, quam dimittere non potes, oportet vt obtemperes Apost. dicenti, Vxori vir debitum reddat, alligatus es vxori, ne quæsieris solutionem, Venit in mentem, quia melior est illa vita, de qua dicit Apostol. Vellem omnes esse, sicut & meipsum. Attendit eos, qui hoc fecerūt, amat eos, & in ipsis implet, quod in se implere non potest. Vnde si H sit sola charitas, quæ non inueniat, quid distribuat pauperibus, diligat, solum calicem det aquæ frigidæ, tantum illi imputabitur, quantum Zacheo, qui dimidium patrimonij donauit pauperibus. Impar enim facultas est, sed non impar charitas. Interroget ergo se vnusquisque vestrum, qualis est erga pauperem sanctum, quia de hoc interrogare habēt sedes quæ sedebūt in iudicio, &c. Et hoc est quod dicitur, *Rogate quæ ad pacem sunt*, &c.

Quæstio.

Volūtas pro facto accepiatur à Deo.

1. Cor. 7.

Luc. 19.

1270 *Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.*

POnit hic secundum gradum, qui est charitatis & concordiæ, siue pacis. Vbi notandum, ꝙ alia est pax peccatorum, & alia pax iustorũ, vel alia est pax Dei, & alia pax mundi, Propter quod di cebat Christus, Io. 14. Pacem meam do vobis, &c. non quo mundus dat, ego do vobis. Qm̃ pax mundi, siue peccatorum stat in voluptatibus, & vitijs, de qua vide ver. 1186. Pax aũt Dei, & iustorũ stat in concordia morum, vt. s. qñ ratio nostra plenè subditur Deo, & voluptas rationi, per quæ fit, vt caro ẽt rationi subdatur. Quibus habitis, etiamsi mundus, & hostis diabolus exterius concitet bella no bis, interius tñ pax firma manet, quinimò quanto magis exteriora bella concitantur, tanto pax interior crescit, & ro boratur. Et de hac pace interiori loquitur Bern. super illo verbo Matth. 5. Beati mites, qm̃ ipsi possidebunt terram: dicẽs, Hanc terram corpus nostrum intellige. Quod si pacificè possidere vult aĩa, si regnare desiderat supra membra sua, necesse est, vt sit ipsa mitis, & superiori suo subdita, qm̃ tale sibi inuenit in ferius suum, qualem se exhibuerit suo superiori. Armatur enim creatura ad vlciscendum iniuriam sui creatoris. Ideo noueri. anima, quæ rebellem sibi inuenit carnem suam, se quoq; minus debito superioribus potestatibus esse subiectam. Mãsuescat ipsa & subdita sit Deo, & ijs pariter, quibus vice eius obedire ha bet prælatis, & continuò corpus suum si bi inueniet obediens, & subiectum, &c. Et August. in lib. de serm. dñi in mõte, de ista spirituali pace dicit, ꝙ pacifici in semetipsis sunt, qui omnes animi sui mo tus componentes, & subijcientes rationi, carnalesq; cõcupiscentias hñtes edomitas, fiũt regnum Dei. In quo ita ordinata sunt omnia, vt, ꝙ est in homine prę cipuum, & excellens, imperat cæteris reluctantibus, quæ sunt nobis, bestijsq; cõ munia, atq; idipsum ꝙ excellit in homine (.i. mẽs & ratio) subijciatur potiori, ꝙ est ipsa veritas filius Dei. neq; enim imperare inferioribus potest, nisi superiori subijciatur, Hæc ergo pax interior est secundus gradus necessarius ad gloriam

Pax duplex, scilicet mundi & Dei, peccatoris & iusti.

Pacificus quis dicatur.

A obtinendam, quoniam per illam efficimur filij Dei. B. Pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur, si autẽ filij, & hęredes. Istam ergo pacem optans ps. ait, *Fiat pax in virtute tua*, &c. Sed quæ est hæc virtus quæ in nobis hanc pacem efficit, nisi vera dilectionis charitas, quæ tantæ virtutis dicitur, vt sibi nihil resistere possit? Vnde istum passum exponẽs August. d. *Fiat pax in virtute tua*, i. in dilectione tua quia virtus tua dilectio tua. Audi dilectionem maximæ esse uirtutis, Ait n. Salomon, Fortis est ut mors dilectio, Magnificentius enim exprimi nõ potuit for B titudo charitatis, quam ut dicere, valida est sicut mors dilectio. Quis enim resistit morti? Resistitur ignibus, vndis, ferro, resistitur potestatibus, resistitur regibus. Venit vna mors, quis ei resistit? Nihil est illa fortius? Propterea virib. mor tis charitas comparata est, cum dicitur. Valida est sicut mors dilectio. Et ipsa quidem charitas, mors quędam est, quia occidit in nobis, quod fuimus, vt simus, quod non eramus, & facit in nobis quan dam mortem dilectio. Ipsa morte chari tatis mortuus erat, qui dicebat, Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo. Si er C go sic fortis, & valida est dilectio, & ipsa consequenter virtus est, quæ omnia inordinata occidens in nobis, pacem men tis reformat. Propter quòd & psal. ait ec clesiæ, *Fiat pax in virtute tua*. i. in charita te, & dilectione tua. Sequitur, *Et abundãtia in turribus tuis*. Hoc est, habita hic pa ce mentis, consequenter fiet abundantia nobis in cęlestibus bonis. Nam ipsa gloria dicitur quãdoque domus Dei. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Quandoque dicitur turris propter altitudinẽ gloriæ, & securitatem habitationis. Turris fortissima nomen domini, ad D ipsam currit iustus, & saluabitur. Et dicitur in plurali *in turribus*, propter diuersi tatem præmiorum. Erit ergo post pacẽ hic habitam abundantia in turribus ecclesiæ, quia in cœlesti patria ipse Deus, qui est omnia bona erit præmium nostrum. Vel aliter, per turres nostras intellige vires mentis nostræ, scilicet intel lectum, uoluntatem. & memoriam, quibus omnibus virtus charitatis abundantiam confert, dum illorum actus facit es se meritorios vitæ ęternæ.

Matth. 5.

Virtus dicitur charitas & dilectio.

Cant. 8.

Gal. 6.

Turris dicitur gloria æterna.

Ioan. 14.

Prou. 18.

2271 *Propter fratres meos, & proximos meos loquebar pacem de te.*

HIc ponitur tertius gradus, qui est veritatis eloquêtia. Veritatem.n. fidei, quam quis à Deo didicit, alijs prædicare tenetur, vt ad fidê ipsos inducat. Sic enim præcepit Christus suis Apostolis, d. Euntes docete omnes gentes seruare omnia, quæcunque mando vobis. Et ideo Psal. doctus de pace supernæ ciuitatis, quanta.f. sibi sit tranquillitas mêtis, quanta iocunditas, quanta mentis securitas, vt alios ad statum perfectionis perducat, illam pacem, & sempiternam requiem alijs prædicat, loquitur, & manifestat. Vnde supernę ciuitati loquitur, dicens. *Loquebar pacem de te.* idest, loquebar pacem tuam, ipsam alijs prædicando, & hoc propter fratres meos, & proximos meos, f. ad amorem tuum conuertendos. Illa enim pace supernæ ciuitatis audita, quis non statim ad ipsius conuertatur amorem? Audi Greg. in sermo. de mar. dicentem. Si consideremus fratres charissimi, quæ, & quâta sunt, quæ nobis promittuntur in cœlis, vilescunt omnia animo, quæ habentur in terris, &c. Et notanter dicit, *Propter fratres meos, & proximos meos loquebar*, &c. quia quidam spiritualia, & superna loquuntur, & prædicant, non propter proximos vel propter honorem Dei, sed propter seipsos & honorem proprium, sicut hypocritæ qui gloriam propriam prædicando quærût, vel lucrum temporale. Et tales ordinê naturæ peruertunt, quia illa, quæ sunt ad finem pro fine sibi statuunt, & finem alijs famulari faciunt. Contra quos iste loquens, ait, *Propter fratres meos, & proximos meos*. Quasi dicat, secundum Augustinum. Non propter honorem meû, non propter lucrum meum, nô propter pecuniam meam, non propter vitam meam loquebar pacem de te, sed propter fratres meos, & proximos meos, scilicet Christo lucrandos. Nam mihi viuere Christus est, & mori lucrum. Ex quibus apparet, quòd non sufficit homini, vt bona loquatur, nisi etiam illa bene & ordinato modo dicat, vt puta hypocritæ bona loquuntur, sed non bene. Vnde quatuor modos locutionis distinguit Greg. dicens, Omne quod quis loquitur, quadripartita qualitate potest distingui, quia aut mala malè, aut bona bene, aut mala bene, aut bona malè dicuntur. Malè enim loquitur cû res peruersa suadetur, sicut scriptum est, Benedic Deo, & morere. Bene bonû dicitur, cum rectè recta prædicantur, sicut Ioannes ait, Agite pœnitentiam, appropinquabit enim regnum cœlorum. Malum verò bene dicitur, quando per os loquêtis idcirco vitium exprimitur, vt reprobetur, sicut Paulus ait, Fœminæ eorum immutauerût naturalem vsum in eum, qui est contra naturam. Quo loco execranda quoque virorum facinora subdit, sed honestè inhonesta narrauit, vt multos ad honestatis formam reuocaret. Malè autem bonum dicitur cum rectum aliquid nô recto studio profertur, sicut illuminato cæco, dixisse Pharisæi perhibentur, Tu sis discipulus eius. Quod maledictionis vtique studio dixerunt, non orationis voto. Similiter & Caiphas ait, Oportet vnum mori pro populo. Ad propositum ergo Psal. volens ostêdere se bonum bene locutum, ait, *Propter fratres meos*, &c.

Matth. vlt. — Phil. 1. — *Loquitur quis quadrupliciter.* — Gregor. 23. mor. cap. 3. — Iob 2. — Ioan. 1. — Rom. 1. — Ioan. 9. — Ioan. 11.

2272 *Propter domum domini Dei nostri, quæsiui bona tibi.*

HIc ponitur quartus gradus, qui est dilectionis æternæ patriæ. Amor enim æternæ gloriæ debet esse motiuû omnis nostræ bonæ operationis, vt, quicquid facimus, amore illius faciamus, idest, vt illam nobis acquiramus. Vbi notandum, quòd duplex est domus Dei, scilicet militans ecclesia, & triumphans patria. De domo militantis ecclesiæ dicit Christus, Zelus domus tuę comedit me. Quod ideo sic dicit, quia tantus debet esse cuilibet amor ecclesiæ, vt eius accendatur animus ad omnia emendanda, quæ ibi cernit inordinata, Vnde Aug. super Ioânem ait, Comedit zelus domus Domini (idest, ecclesiæ) illum, qui omnia quæ ibi videt peruersa, cupit emêdare. &, si emendare non potest, gemens tolerat. Alia est domus triumphantis patriæ, de qua Ioã. 14. In domo patris mei mansiones multæ sunt, quia secundum diuersitatem meritorum ibi multiplicitas est præmiorum. Et de ista domo hic ait,

Ioan. 2.

ait, *Propter domum domini Dei nostri*, &c. Quia solum ad istum finem bonum debemus loqui,& alijs optare,vt, illo mediante,ad cœlestem perueniant hæreditatem,quasi dicat, *Propter domum domini Dei nostri*, scilicet mihi, alijsque acquirendam, *quæsiui bona tibi*, idest, orando postulaui à Deo bona tibi conferri: Loquitur enim ecclesiæ militanti, cui optat bona domus triumphantis. Vel aliter,vbi notandũ, quod domus Dei propriè dr̃ conscientia iusta,in qua Deus vt in domo sua habitat per specialẽ gratiã, de qua domo dr̃ Psal.62.Domum tuam decet sanctitudo in lõgitudinem dierũ. Hæc autem domus cõscientiæ debet habere solidum fundamentũ,floridum ornamentum,decens tegumentum,& frequens purgamentum, nihil autẽ domũ istam tantũ Deo ædificat, sicut dilectionis charitas, quæ in dilectione Dei, & proximi continetur. Et ideo Psal.per dilectionem proximi, quæ Dei dilectionẽ præsupponit,hanc domum se fabricasse dicit, *Quæsiui bona tibi*,s.ecclesiæ militãti,& hic notatur charitas. Et hoc propter domum domini Dei nostri, idest, propter ædificandam conscientiam,domum domini Dei nostri.

Domus conscientia quomodo ædificatur Deo.

PSAL. CXXII.

2273 **AD te leuaui oculos meos,qui habitas in cœlis.**

PSALMI huius titulus est vt præcedentium.s. Canticũ graduum. Et exponitur vt suprà Ps. 119. Vbi aduertendum ꝙ quantũ ad expositionem literalem, iste Psal.vr̃ quædam deuota oratio Psal. qui spiritu prophetico perlustratus,præuidens futurã populi Dei subiugationẽ factam per Antiochum Illustrem tẽpore Machabæorum pro auxilio opportuno habendo,oculos suæ mentis ad Deũ erigit, ipsum orando vt Dei populus ab illa tam crudeli subiectione liberetur. Et secundum hoc, Psal. iste diuiditur in partes duas, quia primò oculos mentis ad Deum erigit. Secundò.s.populi subiugationem,& miseriã exprimit.ibi, *Miserere nostri*,&c. Dic vt Nic. de Ly. Quantum verò ad sensum propheticũ,notandum ꝙ quartus gradus ascensionis, quo isti Ps.graduales ascendere contendunt, est vnitas ecclesiæ cum capite Christo,q̃ facit dilectio charitatis,quæ tanta est, ꝙ Christus descendit, nobis descendentibus, & ipso ascendente, nos ascendimus cum ipso. Volens ergo gradatim ad Deũ ascẽdere,Christo capiti maneat vnitus, sine quo nullus ascendere potest. Quod hic declarans Aug.d. Oĩs amor aut ascẽdit,aut descendit. Desiderio.n.bono leuamur ad Deum, sed malo ad ima præcipitamur. Sed quia malo desiderio iam lapsi cecidimus, necesse est nos illi inhærere, qui ad nos descendit, & qui solus ascendere põt, quia nos viribus nostris ascendere non valemus, Ipse.n.dñs ait, Nemo ascendit in cœlũ,nisi qui descendit de cœlo,filius hominis,qui est in cœlo. Si.n.vnum fuerimus cũ ipso, ipse nobiscum manet in terra, & nos cum ipso ascendimus in cęlũ. Quod aũt ipse nobiscum sit in terra,patet, qm̃ ipse in cœlo iã positus est,&,carne suscitata,immortalis,per q̃ fuit ad nos mortalis, & nihil in cœlo persecutionum patiens, & nihil malitiarum,& opprobriorum, sicut hac in terra, qm̃ oĩa pro nobis sustinere dignatus est, compassus tñ corpori suo in terra laboranti,dixit, Saule, Saule, quid me persequeris?Iam ipsum nemo tangebat, & se pati persecutionẽ clamabat de cęlo. Nõ ergo præter spẽ esse debemus, imò cũ magna fiducia præsumere, quia, si per charitatẽ ipse nobiscũ est in terra, ita per charitatem & nos cũ illo sumus in cœlo. Qũo aũt audiuimus, ꝙ & nos cũ illo sumus in cœlo?audi Paulũ dicentem. Si consurrexistis cum Christo,quæ sursum sunt quærite, &c. Mortui enim estis,& vita vestra abscondita est cũ Christo in Deo. Ergo & ille adhuc deorsum est, & nos iam sursum sumus cum illo. Ille deorsum cõpassione charitatis, nos sursum sumus spe charitatis. Vnitus ergo Deo in persona totius ecclesiæ mente ascendit hic Psal. & ait, *Ad te leuaui oculos meos*.&c. Ex quibus bene apparet, ꝙ per charitatem cum Deo sumus in cęlo, & ipse est in terra nobiscum. Et s̃m hoc Ps.iste habet duas partes, quia primò ostendit primum: secundò s̃m, ibi, *Miserere nostri domine*. Prima pars diui-

Amor omnis aut ascẽdit, aut descendit.

Ioan. 3.

Christus nobisc ũ est in terra,et nos in cęlo cum ipso.

Coloss.3.

ditur in parteis tres, ſm quod iste tripli-
ci virtute eleuatur in cœlum: primò cō-
templatione supernorum: secundò pa-
tientia aduersorum, ibi, *Ecce sicut oculi seruorum*, tertiò obedientia præceptorum, ibi, *Sicut oculi ancillæ*. Primò igitur hic eleuatur in cœlum desiderio, & contemplatione supernorum, cum dicit. *Ad te leuaui oculos meos*, &c. Vbi notandum, quòd per oculum intelligitur mens nostra, & interior intentio, quæ, dum munda est, totum interiorem hominem illuminat, & dum est immunda, totum obfuscat, iuxta dictum saluatoris dicentis, Lucerna corporis tui est oculus tuus, si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit, si autem oculus tuus nequam fuerit, totū corpus tuum tenebrosum erit. Quæ verba exponēs August. in de sermone domini in monte, ostēdit quòd per oculum mentis intentio designatur, dicens, Oculum hic accipere debemus intentionem nostrā, quæ si munda fuerit, & recta, omnia opera nostra, quæ secundum ipsam operamur bona sunt, quę opera omnia totum corpus appellauit. Non ergo quid quisque faciat, sed quod animo faciat, considerandum est. Hoc est enim lumen in nobis, quia hoc nobis manifestum est, bono animo facere, quod facimus. Ipsa verò facta, quę ad hominum societatem procedunt, incertum nobis habent exitum, & ideo tenebras ea vocauit. Non enim noui, cum pecuniam tribuo indigenti, quid sit inde facturus. Si ergo ipsa cordis intentio, quæ tibi nota est, sordidatur appetitu rerum temporalium, magis ipsum factum, cuius incertus est exitus, sordidum erit. Quia & si bene alicui proueniat, quod tu non recta intentione facis, quomodo tu feceris, imputabitur tibi, non quomodo illi prouenerit. Si autem simplici intentione, id est, fine charitatis opera nostra fiant, tunc munda sunt, & placent in cōspectu Dei. Ex quibus apparet, quòd noster oculus interior, est ipsa nostræ mentis intentio, quam ad Deum leuare debemus, quia in omnibus operibus nostris intētio ad Deum est erigenda, vt propter Deum fiant. Et attende, quòd sicut duplex est vita nostra spiritualis, & meritoria, scilicet contemplatiua & actiua, ita duplex

Oculus significat intentionē nostrā et mētem.

Matth. 6.

Intētio pensanda est, non opus.

Oculus duplex, s. dexter, & sinister.

E est oculus noster interior, s. dexter, qui est intētio vitæ contēplatiuæ, & sinister, qui est intentio vitæ actiuæ, vt ostendit Greg. Quos ambos oculos ad Deū semper leuare debemus, vt. s. dum contēplamur superna, nostra intētio sit ad ipsum Deum, non ob curiositatē sciendi, & dū opera actiuæ vitæ agimus, non gloriam nostrā, sed Dei quæramus. Et ad hoc significandum, nō solum vnum prædictorum oculorum ad Deū eleuabat Psal. sed ambos in plurali, d. *Ad te leuaui oculos meos*, s. dextrum & sinistrum. *Ad te*, s. Deum verum, ad quod specificandum F subdit, *Qui habitas in cælis*. Qualiter aūt Deus habitat in cœlis, vide ver. 11. 101. 136. 293. Et nota quō iste ascendendo iam profecit. Nam suprà in secundo gradu huius ascēsionis dicebat. Leuaui oculos meos in mōtes. i. in sanctos, nūc aūt ipsos oculos ad ipsū Deū immediatē erigit Deo, d. *Ad te leuaui oculos meos*, &c. Nota quod multa multipliciter leuare debemus, s. oculos, manus, aīam, faciem, & vocem, de quibus, vide ver. 993.

Gregor. 6. mor. c. 25.

2274 *Ecce, sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum.*

HIc ostendit secunda virtus, qua eleuamur in cœlum. s. patiētia in aduersis. Vbi notandum, ꝙ oculi seruorum continuē intendere debent ad dn̄m suū, vt videant voluntatem eius, & perferant quæ dn̄s iubet patienter. Sic & nos serui Dei, quos redemit sanguine suo, oculos nostros ad manus domini nostri (id est, ad opera) debemus habere, vt & nos patienter portemus, quæ & ille portauit pro nobis. Et hoc est, quod ipse dicebat, Exemplum dedi vobis, vt, quemadmodū ego feci, & vos faciatis. Est ergo sensus, ꝙ sicut oculi seruorū sunt ad manus (.i. H ad opera) dominorum suorū, & ad onera patienter toleranda, sic & nos oculos nostros habere debemus ad dn̄m nostrū IesumChristum, vt pro nomine eius oīa aduersa patienter toleremus. Iubet dn̄s nos aduersitatibus cædi, sicut fecit Iob, Tobiam, Danielem, aliosq; seruos suos patienter portantes: oculos ad manus habebāt, quousq; terminaret aduersa. Et ad istum intellectum exponit Aug. d. *Sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum*. Fac aliquē dn̄m iussisse seruum cædi,

Ioan. 13.

Omnes in præsenti uita patiuntur aduersa. cędi, vapulat seruus, sentit plagarum dolores, attēdit ad manus domini sui, quoadusque dicat, parce. Manum.n. ipsam potestatem dicit. Ergo quid dicimus fratres? Iussit nos aduersitatibus cędi dominus noster, & in hac uita uapulamus, & tota uita ista mortalis plaga nostra est. Audi Psalmistæ uocem, Pro iniquitate corripuisti hominem, & tabescere fecisti sicut araneam animam eius. Nihil.n. infirmius anima nostra posita in medijs tētationibus sæculi, in medijs gemitibus, & parturitionibus molestiarū. Nihil ea infirmius, donec hæreat soliditati cœlesti, vnde iam non cadat. Quando expulsus est homo de paradiso, tunc iussus est seruus cędi. Videte quomodo vapulamus in omnibus, qui ab initio generis humani nati sunt, in omnibus, qui nūc sunt, in omnibus, qui postea nascentur. Sed multi sic indurati sunt, vt plagas nō sentiant. Vides fœlices aliquos in isto sęculo ridentes, iactantes se non cędi, ad uersa non pati, & tales peius cęduntur. Hoc enim ipso grauius cęduntur, quo sensum suum perdiderunt, quādiu uiuis in terra, siue feliciter viuas, siue in aliqua tribulatione constitutus sis, leua oculos tuos ad manus domini, qui te cędi iussit. Est ergo differentia hæc inter iustos, & malos, quia iusti oculos suos semper habent ad manus domini sui (idest, ad opera) Christi, vt illa patienter imitentur. Mali autem oculos suos ad opera mūdi declinant, vt ostendit Gregorius libro decimoseptimo Moral. cap. 4. super illo verbo Iob 24. Oculi eius sunt in vijs tuis dicēs, Vias suas peccator intuetur, quia sola cogitare, sola cernere nititur, quæ sibi ad commodum tempora suffragētur. Hinc enim Paulus dicit, Omnes quæ sua sunt, quærunt, non quę Iesu Christi. Via namque elati, superbia, via raptoris, auaritia, via lubrici, concupiscentia carnalis. In uijs ergo suis vnusquisque iniquus oculos suos deprimit, quia solum vijs prædictis, vt per hæc animo satisfaciat, intendit. Vnde per Salomonem dr, Oculi stultorum in finibus terræ. Quia hic solum tota intentione conspiciunt per quod ad finem terreni desiderij perducantur. Nequaquam verò peccator oculos suos in terram figeret, si ipsos ad sui redēptoris itinera leuaret. Vnde per

Psal. 38.

Philip. 2.

Prou. 17.

Eccl. 2.

A Salomonem dicitur, Oculi sapientis in capite eius. Quia videlicet sapiens quisque illum tota intentione desiderat, cuius membrum se esse per fidem pensat. Has redēptoris vias uidere desiderabat, qui dicebat, In mandatis tuis exercebor & considerabo uias tuas, Acsi apertè spō deat. d. Quæ mea sunt iam uidere refugio, quia per imitationis tuæ uiam pergere cōuersationis gressibus inardesco. Qui enim præsenti iam mundo contradicit, amoris exercitatione continua redemptoris sui uias cordis sui oculis obijcit ut mens prospera fugiat, & ad aduer B sa se præparet, nihil quod nocere creditur, pertimescat, mœrorem gaudium deputet, præsentis vitæ gaudia damna mœroris putet, abiectionis detrimenta non timeat, sed per hæc manentis gloriæ locum quærat. Sic faciebat Psalmista, cum dicebat, *Sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum*, supple, sic oculi mei in manibus domini mei. Sed hic occurrit dubium: Cum per fidem, filij Dei ex seruis facti simus, quomodo fideles nomine seruorum adhuc uocat Psalmista, dicens, *Sicut oculi seruorum?* &c. Et nō dicis potius, sicut oculi filiorum vel ami C corum, cum tamen Christus suis fidelibus dicat, Iam non dicam vos seruos, sed amicos. Ad hoc respondetur, quòd duo in nobis consideranda sunt, scilicet unū ex parte nostra, quod est debitum ex beneficio recepto à Christo, & sic serui dicimur, quia ab ipso proprio redēpti sanguine. Aliud est ex parte Dei, scilicet beneficium suæ gratiæ nobis collatum gratis, quo nos adoptauit in filios, & sic filij dicimur, & non serui. Et secundum istas duas considerationes, fideles in scriptura quandoque uocantur filij Dei, quandoque serui. Vel aliter secundum D Augustinum super Ioannem. Sicut sunt duo timores, sic & duæ sunt seruitutes. Est enim timor, quem perfecta charitas mittit foras, in quo est etiam seruitus simul foras cum ipso timore mittenda. Est & alius timor castus permanens in sæculum sæculi. Ad primam ergo seruitutem seruos pertinentes, Christus intuebatur dicens, Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit volontatē, &c. Non ille utique seruus ad timorem pertinens castū, cui dicitur, Euge, serue, bo-

Psal. 118.

Quæstio. Cur fideles dicātur serui, cum sint filij Dei.

Ioan. 14.

1. Ioan. 15.

Ioan. 15.

ne,

Matth. 25. ne,intra in gaudiũ domini tui. Sic enim & Paulus se seruum nominat, dicens,
Rom. I. Paulus seruus Iesu Christi,&c.

2275 *Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ,ita oculi nostri ad Dñm Deum nostrum,donec misereatur nostri.*

HIc tertia uirtus, qua eleuamur in cœlũ.s. obedientia præceptorum ostenditur. Vbi notandum, ꝙ ancilla nomen est personæ alteri famulãtis,& obe
Ancilla. dictis. Ancilla namq; dr ab an,quod est circũ,& cillo cillas,quod est mouere. Inde ancilla dicitur, quia circunquaq; ser
F uiendo mouetur. Et hinc est, ꝙ ratione suæ humilis obedientiæ ipsa virgo Maria se ancillã nuncupauit.d. Ecce ancilla
Luc. I. domini &c. Sic ergo sunt oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, quãdo tota nostræ mentis intẽtio est ad humiliter obediendum sapientiæ increatæ, quæ oĩum dominatur. Quas autem conditiones debet habere ancilla in obediendo, vide vers.2043. Vel aliter,vt per ancillam caro intelligatur. Quia sicut in politia mũdi,ancilla dominæ suæ subijci debet, & domina præferri, sic in politia interioris hominis,locum dominæ tenet ratio,
G quæ in domo mẽtis debet dominari,sed caro ut ancilla ei subijci debet, & famulari. Nostrã igitur erga Deũ debitã obedientiã uolens ostendere Ps. hoc utitur exemplo.d.ꝙ sicut oculi ancillæ sunt in manibus dominæ suæ, (.i.sicut intentio vel appetitus carnis subijci debet rationi,& famulari)sic & oculi nostri(.i.intẽtiones nostræ)sunt ad dominũ Deũ nostrum,s.ad sibi obediendũ. Sed iste politicus,& naturalis ordo, hodie peruertitur in multis, in quibus caro rationi præfertur,& dominatur, ipsa uerò ratio carni
H seruit & subiugatur. Quod detestans Sapiens ait,Prou.30. Per tria mouetur terra,& quartum sustinere non põt,per seruum,cum regnauerit,per stultum, cum saturatus fuerit cibo,per odiosam mulierẽ,cũ in matrimonio fuerit assumpta, & per ancillã,cũ fuerit hæres dominæ suæ.
Ecclesia turbatur per multa. Quæ verba moraliter exponẽs Gualf.d. Mouetur terra,i.turbat ecclesia per seruum cum regnauerit.i. per hominẽ criminosum,& seruũ peccati, cũ ecclesiasticæ prælationis obtinuerit dignitatẽ. Per

E stultũ,cũ satiatus fuerit cibo.i. per populũ imperitũ,cũ fastidierit verbum, Dei: per mulierẽ odiosam,cũ assumpta fuerit in matrimoniũ, videlicet cũ regulares, qui proprietati renunciauerunt, velut odiosæ mulieri dãtes libellũ repudij, cupiditate ducti,iterũ terrenis implicãtur, & seruiũt. Per ancillã,cũ fuerit hæres dominæ suæ,quod carnales tangit,qui carnẽ rationi præferunt, & voluptatẽ carnis animarum saluti. Nõ sic ergo sit in nobis,sed ancilla(.s.caro) rationi subdatur,iuxta,consilium angeli dicẽtis ancillæ Agar, Agar ancilla Sarai, reuertere Gen. 16.
ad dñam tuã, & humiliare sub manibus eius,vt sic Deo rectè valeamus.d. *Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ*, &c. Sed quandiu talis seruitus,talis subiugatio serui ad dñm,& ancillæ ad dñam debet esse, subdit. d. *Donec misereatur nostri.* Misereri.n.est alterius miseriã temouere,vel terminare. Miseria aũt nostra durat, quandiu præsens uita permanet, ut tactũ est in præcedenti vers. Tũc ergo planè nostri miserebitur Deus, qñ finita huius sæculi vita,oĩs miseria plenè in nobis erit terminata. Interim ergo,dum viuimus, necesse est nos oculos nostros habere in manibus dñi, aduersa humiliter tolerando,& carnis oculos in manibus rationis humiliter obediẽdo. Et hoc est ꝙ ait, *Donec misereatur nostri.* Quãuis enim in vita beata nõ seruierimus Deo & ei obediẽtes fuerimus, non tamen cũ labore, & miseria,ut nunc facimus. Vel aliter,ut ly *donec* significet æternitatem, vide versic.915.

Miserere nostri, domine, miserere nostri,quia multum repleti sumus despectione. 2276

HIc consequenter ostendit,quomodo Deus nobiscũ manet in terra.s. per compassionẽ,& misericordiã. Et duo facit,quia primò diuinã postulat misericordiam. Secundò suam explicat miseriam, *Quia multum*. Quantũ ad primũ, sciendũ,ꝙ ubi maior est miseria,ibi magis locum habet misericordia. Quanto aũt quis in præsenti uita iustior est, atq; spiritualior, tanto miserabilior reputatur à malis,& amplius irridetur,& replentur despectione. Propter ꝙ dr Iob 12. Deridentur iusti à malis & despiciuntur.
Deridetur

Deridetur iusti simplicitas. Quod ideo dicitur, quia mali derident, & despiciũt spirituales, qui uisibilibus spretis, inuisibilia quærunt, & amant, vt hic ostendit Augustinus dicens, Omnes, qui secundũ Christum piè uolunt uiuere, necesse est, vt patiantur opprobria, & contemnantur ab ijs, qui uolunt impiè uiuere, quorum felicitas tota terrena est. Irridentur enim illi, qui felicitatem uocant, quam oculis uidere nõ possunt. Et dicitur eis, Quid credis insane? Vides quod credis? Reuersus est ne aliquis ab inferis, & retulit tibi, quid ibi agatur, Ecce ego, quod amo, video, & fruor. Despiceris, quia speras quod non uides. Et despicit te ille qui quasi tenet quod uidet. Attende ipse si tenet, noli turbari, ne, dum putas esse felicem in præsenti, amittas ueram felicitatem futuram. Noli turbari. Attende quia non tenet, quod credit tenere. Labitur enim hoc ab illo quod tenet, vel ipse ab eo quod tenet. Necesse est enim, vt illa trãseant, aut ipse per res suas, aut res suæ per illũ, per quem transeunt res suæ, qui uiuus labefauerit, qui transit per res suas, qui in diuitijs moritur, quia cum moritur, non eas secum affert ad inferos. Iactat se domum habere. Quæris quam domum tuam dicis? Respondet, Quã mihi dimisit pater meus. Et ille, Vnde habuit hanc domum? Auus noster illi illam dimisit. Recurre & ad proauum, & atrauum, nõne inde potius terreris, quia multos attendis transisse per illam domum, & neminem ipsorum illam secum tulisse ad æternam domũ? Pater tuus hic eam dimisit, transiuit per illam, sic & tu transibis, Sic ergo transitum habetis in domo uestra, stabulum est itinerantium, non habitatio commanentium. Et tamen quia nos, quæ futura sunt, speramus, & in futuram fœlicitatem suspiramus, & nondum apparuit, quod erimus, quamuis iam filij Dei sumus, ideo repleti sumus despectione, idest, cõtemptu ab ijs, qui fœlicitatem quærunt, vel habent in præsenti sæculo. Quibus consideratis, iustus à Deo petit, *Miserere nostri domine, miserere nostri*, &c. Hoc ideo geminat, quia corpus passionibus, & anima opprobrijs laborat. Necesse est ergo, vt miserearis, quia multum repleti sumus despectione. Sed attende, quòd ueniat tempus miserationis, quo iusti à tali despectione liberati, æternaliter ipsi despicient malos, dicentes, Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, & super inimicos meos despexit oculus meus.

Felicitas hic esse non potest.

1.Ioan.3.

Psal.53.

A

Quia multum repleta est anima nostra, opprobrium abundantibus & despectio superbis. 2277

Hic magis suam explicat miseriam. Vbi aduerte, quod anima quandoque pro toto homine accipitur, quia principalior pars est hominis. Vnde Matthę.6. ait Iesus, Nolite soliciti esse animæ vestræ, quid manducetis &c. Dum ergo Psal. dicit quod anima nostra multum repleta est (scilicet despectione) id est, totus homo, & quo ad animã & quo ad corpus. Et qualiter hoc sit, manifestat. d. *Opprobrium abundantibus.* Vbi per abundantes accipe diuites huius mundi qui temporalibus abundant, quibus iusti, & pauperes facti sunt opprobrium. Similiter & despectio superbis, quia superbi humiles despiciunt. Sed attende, quòd non solum iusti sunt opprobrium abundantibus, & despectio superbis, verumetiam quandoque miseri peccatores ipsos iustos despiciunt. Vnde & latro cũ Christo crucifixus, ipsum Christum blasphemando despiciebat. Sed tales licet temporalibus bonis, & prosperitate non abundent, abundant tamen præsumptione, & malitia, quando contra iustos insurgunt. Vnde hic ait August. Aliquando etiam ipsi, qui in flagello aduersitatis temporalis sunt positi, nobis insultant, Inuenies enim aliquem pro merito iniquitatum suarum, siue occulto Dei iudicio, siue manifesta damnatione, mitti in carcerem, portare catenam, & ipse etiã iustis insultat. Et cum ei dictum fuerit, Quare non bene uixisti? ecce quo ueni sti male uiuendo: Ille respondet, Quare illi, qui bene uiuunt ista patiuntur? Sed illi propterea patiuntur, vt probentur, vt tentationibus exerceãtur, & flagellis proficiant, quia flagellat Deus omnem filium, quem recipit, Et, si vnicum sine peccato flagellauit, & pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo debemus nos flagellari, qui fecimus quare flagellemur?

B C D

Luc.23.

Iusti deridẽtur à malis & patientibus mala.

lemur? Et cum ista dixerimus, illi adhuc de infelicitate superbiunt, & afflicti non dum humiliati respondent, & dicũt. Ista sunt verba vanorum Christianorũ, qui credunt, quod non vident. Insultant ergo nobis, & qui abundant, & etiam qui in calamitate sunt positi. Insultauit enim Christo & latro, qui cum Ipso cru cifixus erat. Insultant ergo qui abundãt, & qui non abundant. Quare ergo Psalmista solum abundantes nominat, dicẽs quòd sumus opprobrium abundãtibus? Sed aduertite, quòd etiã superbi, & pauperes abundant. Nam nisi abundarent, superbi non essent. Alius enim abundat pecunia, & inde superbus est. Alius abũdat honoribus, & inde superbus est. Et quod peius est, qui non abundat pecunia, iustitia sibi uidetur abundare aduersus Deum. Et tales in calamitatibus positi, se iustificant, & Deum accusant, dicentes, Quid male feci? Et, si cogitat se multa fecisse, dicit. Multos uideo multo peiora fecisse, & nihil pati. Et talis iniustus contra Deum abundat, quia nide tur sibi Deum erga ipsum iniustè agere, & quòd ipse patiatur iniustè. Sic ergo omnis, qui iustos despicit, ipse abundat superbia, licet temporalibus bonis sit egens. Et hoc est, quod ait Psalm. quòd *sumus facti opprobrium abundantibus, & despectio superbis*, Pro eodem enim hic accipiuntur abundantes, & superbi, & opprobrium, & despectio.

PSAL. CXXIII.

2278 *Nisi quia dominus erat in nobis: dicat nunc Israel, nisi quia dominus erat in nobis.*

TITVLVS huius Psal. est idem quod titulus praecedentium Psalmorum graduaIium, scilicet Canticũ graduum. Et exponitur sicut in primo Psalm. graduali, scilicet Psal. 119. De materia autẽ huius Psalm. quantum ad literam, sciẽdũ quòd ut habetur 2. Reg. 5. quòd post mortem Saulis, tribus Iuda unxit Dauid in regem, & super tribum Iuda solã regnauit septem annis cũ dimidio, quia caeterae tribus sequebantur Isboseth filiũ

E Ionathae filij Saulis. Ipso autem Isboseth mortuo, uniuersae tribus Israel uenerunt ad Dauid in Hebron, & unxerũt eum in regem super totũ Israel, Quod cum audissent Philisthaei, timentes ne Dauid confirmaretur, & prosperaretur in regnum, & principijs uolentes obstare, uniuersi congregati sunt ut pugnarẽt contra Dauid, & ipsum interficerent. Tunc Dauid tantam multitudinem contra se cernens, timuit, & consuluit dominum, dicens, Si ascendam contra Philistaeos, & trades eos in manus meas? Cui respondens dominus, ostendit ei modũ,
F quo contra Philisthaeos deberet ascendere, dicens, Gyra post tergum Philisthinorum, & uenies ad eos ex aduerso pyrorum. Et, cum audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tũc inibis praelium, quia tunc dominus egredietur ante faciem tuam, vt percutiat castra Philisthijm. Fecit itaque ut praeceperat ei dominus, & percussit Philistijm. Hanc ergo uictoriam de Philistęis habitam virtute domini, qui erat cum Dauid, & in populo eius, ipsi domino attribuẽs Dauid istũ Psal. fecit, dicens. *Nisi quia dominus erat in nobis*, &c. Et duo facit, quia primò ui-
G ctoriã habitam Deo ascribit, secundò de dicta uictoria Deo gratias agit, ibi, *Benedictus dominus*, &c. Dic vt Nicol. de Ly. Quantum verò ad sensum propheticum, sciendum quòd quintus gradus nostrae spiritualis ascensionis est beneficiorum Dei recognitio, siue gratiarum actio; Vnde sancti videntes qualiter in praesenti uita multis periculis implicantur, multis circundantur hostibus, quàm multis tentationibus impugnantur, quibus resistere sine Dei adiutorio non possunt, ideo de ipsorũ liberatione exultantes, & hanc à Deo recognoscentes, in
H isto Psal. Deo gratias agunt, confitẽtes, quòd nisi dominus adiuuisset eos, ipsi pericul is succubuissent. Et hoc est quod dicũt, *Nisi quia dominus erat in nobis*, &c. Sed hic vnum est aduertendum, quod in istis Psal. gradualibus Psalm. loquitur quandoque ut unus solus in singulari, sicut fecit in omnibus praecedentibus, dicẽs, Ad dominum cũ tribularer clamaui &c. Leuaui oculos meos, &c. Quandoq; verò loquitur ut multi in plurali, ut hic, dicens, *Nisi quia dominus erat in nobis*, &c. *Vnus homo sunt omnes Christiani, & omnes unus.*

Simi-

Similiter & in sequentibus. Quod ideo studiosè actum est, vt ostendat, quòd ratione vnitatis fidei omnes fideles sunt vnus homo, & vnus homo est omnes. Et hanc rationem hic tangit August. dicens. Cantant ergo ascendentes, & aliquando tanquam vnus, aliquando verò tanquam multi, quia & multi vnus, quia vnus Christus, & in Christo membra Christi, cum Christo vnum faciunt. Et horum omnium membrorum caput in cœlo est, corpus autem etiamsi laborat in terra, non est præcisum à capite suo. Siue ergo vnus cantet, siue multi cantēt & multi homines vnus homo est, quia Christus vnus est, & omnes Christiani membra sunt Christi. Hæc ergo mēbra Christi quid cantant? Amant enim, & amando cantant, & desiderando cantant. Aliquando cum tribulatione cantant, & aliquando exultando cantant. Tribulatio nostra in præsenti sæculo, spes verò nostra, & consolatio de futuro sęculo. Et nisi in tribulatione præsentis sęculi, consoletur nos spes futuri sæculi, perimus. Gaudium ergo nostrum, fratres, nondū est in re, sed iam est in spe. Spes autem nostra tam certa est quasi iā perfecta sit, permittente veritate, quæ nec falli, nec fallere potest. Hinc est ergo, q sancti quamuis in præsenti nondū sint à periculis liberati, sed realiter à tribulationibus afflicti, tamen quia spe certi sunt de liberatione futura, ideo gratias agentes cantant quasi iam liberati, dicētes, *Nisi quia dominus erat in nobis*, &c. Quibus visis, accedo ad diuisionem psal. Diuiditur ergo psal. iste in duas partes, quia sancti primò se à Deo liberatos esse cognoscunt, secūdò ex hoc Deo gratias agunt: ibi, *Benedictus dominus*. Prima in duas, quia primò suam liberationem Deo attribuunt, secundò periculorum grauitatē exprimunt, ibi, *Cum exurgerent*. Quantum ergo ad primum, sciendum quòd propriè ista verba sunt sanctorum, qui iam pericula mundi Dei adiutorio euaserunt. Sed nos in isto mundo adhuc constituti, spe eleuati, in illorum numero nos constituentes, cum illis etiam ista verba canimus. Isti quia in re iam liberati, nos autem quia in spe. Et hoc est, quod hic ait Augustin. Respiciunt sancti tribulationes, quas

A passi sunt, & considerant in eo iam loco, & beatitudine se constitutos, considerant quæ transierunt, quò peruenerunt, & quòd liberari non poterant, nisi manus liberantis affuisset. Vnde hoc considerantes, gaudentes dicunt, *Nisi quia dominus erat in nobis*, &c. supple, liberati de mundi periculis non essemus. *Dicat nūc Israel*, scilicet, quæ, & quanta Dei adiutorio euasit, quæ nō euasisset, nisi quia dominus erat in nobis. Istos ergo beatos qui iam euaserunt, Psal. nobis cōstituit intuendos. Constituamus ergo & nos illos in corde iam triumphantes. Et tamen

Spes in cœlestibus nos facit habitare.

B quam ibi etiam simus, sicut in priori ps. dictum est, Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis, Hierusalem, nondum tamen ibi erant, sed in uia erant. Sed tanta erat perueniendi spes, ut adhuc in uia positi, & laborantes, iam sibi illic cōstituti uiderentur. Sic & nunc ponamus nos in illo triumpho, qui erit in futuro sæculo, quando exultabimus, morte iam cōsumpta, iam coniuncti angelis, & exultantes cū rege nostro. Ibi ergo spe, & corde constituti, cogitemus quid euasimus, quæ scandala, quas tribulationes mūdi, quas persecutiones infideliū, quos dolos omnium

C nium hæreticorum, quas suggestiones diaboli, quas cupiditatum conflictiones. Omnia ista quis euaderet, nisi dominus esset in illo? Nos ergo spe ibi constituti, dicamus, *Nisi quia dominus erat in nobis*, quis illa euaderet? *dicat nunc Israel, nisi quia dominus erat in nobis*. Hoc ideo duplicat, quia duplicia sunt pericula, quibus impugnamur, scilicet corporis, & animæ. Notandum autem, quòd quamuis Deus sit in omnibus hominibus, quinimmo in omni re per essentiam, potentiam, præsentiam, non tamen est in omnibus hominibus per

D suum adiutorium & gratiam, ut deducit Magister, lib. 1. dist. 37. De hoc uide versic. 1. 1293.

Cum exurgerent homines in nos, fortè viuos deglutissent nos. 1279

HIc exprimit periculorū grauitatē, quā per Dei adiutoriū euadimus. Quæ grauitas consistit primò in persecutione paganorum, secundò in persecutione tyrannorum, ibi, *Cum irasceretur*, tertiò in multiplicatione aduersitatē, ibi

Ter-

Torrentem. Quantū ad primum, sciendū quòd persecutio paganorum ad hoc seruit, vt nos à cultu veri Dei separet, & ad culturam deducat idolorum. Veruntamen notandum, q̄ ad culturam idolorū aliqui inducūtur uiui, & aliqui mortui. Viui colunt idola, qui cognoscentes ueritatem (scilicet solum uerū Deum esse colendum, & non idola, quia nihil sunt) tamen timore pœnarum pressi, Deū uerum negant, & idola colunt. Mortui verò idola colunt idololatræ, qui ueri Dei cognitionem non habentes, credunt idola virtutem diuinam continere, & illa debere coli. Certum est autem, quòd grauius peccant primi, quàm secundi, quia directè contra conscientiam agunt. Ad propositum ergo, Psal. considerans persecutionem paganorum contra fideles, vt ad culturam idolorū illos absorbeant dicit quòd nisi dominus fuisset in eis, ipsos adiuuando, quòd ipsi infideles suis persecutionibus, fideles viuos ad culturam idolorum absorbuissent. Et hoc est quod ait, *Nisi quia dominus erat in nobis, cum exurgerent homines* (scilicet infideles) *in nos, forte uiuos deglutissent nos.* Et istam sentētiam hic ponit Aug. dicens. Ij sunt, qui uiui absorbentur, qui à paganis persecuti, scientes idola non esse colenda, timore consentiunt. Surrexerunt enim quidam persecutores, & dixerunt hominibus, Thurificate idolis nostris, quod si non feceritis, occidemus uos. Illi autē, quamuis veritatem cognoscentes, amauerunt hanc uitam, & dulcedo uitæ huius tenuit eos, quia plus dilexerunt ea, quæ uidebant in terra, quam illa, quæ promisit Deus, quæ nondum uidebant. Vnde plus retinentes ea, quæ uidebant, excluserunt de cordibus suis dominum. Et sic quia non erat in eis dominus, uiui absorpti sunt, quia thurificantes idolo, sciebant nihil esse idolum. Nam, si aliquid putarent idolum esse, mortui absorberentur. Cum autem sciūt nihil esse idolum, & nouerunt omnia gentilium sacrificia vana esse, & tamen faciūt, quod volunt persecutores, viui absorbentur. Sed ideo uiui absorbentur, quia non est in eis dominus. In quibus autem est dominus, occiduntur, & non moriuntur. Isti ergo, qui passi sunt, & non consenserunt persecutionibus, exultant & dicūt,

Peccant aliqui uiui, & aliqui mortui.

Absorbētur aliqui uiui, et aliqui mortui.

E *Nisi quia dominus erat in nobis, cum exurgerent homines in nos, forsitan uiuos absorbuissent nos.* Et dicit forsitan, ne excludat libertatem arbitrij, quæ ad peccatum cogi non potest. Item notandum, quòd in scriptura homo accipitur multipliciter, scilicet aliquando propriè, & sic solum dicitur homo, qui uiuit secundum rationem, uide versic. 558. Aliquando verò dicitur homo, qui secundum carnem uiuit, & non secundum rationem, uide uersic. 799. Et sic idololatræ dicuntur homines, quia secundum carnem uiuunt, non secundum rationem. Et sic hic accipitur

F homo, cum dicitur, *Cum exurgerent homines in nos* &c.

Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos. 2280

HIc ponitur tyrannorum persecutio. Vbi sciendum, quòd tyranni, & infideles duplici modo persequebantur fideles, scilicet primò blanditijs, & adulationibus. Et si sic non poterant illos peruertere, tunc ipsos persequebantur minis, & verberibus. Persequebantur enim eos primò blanditijs. Cū enim

G inceperit homo ascendere, & proficere, statim linguas dolosas patitur, blandas ad perniciem, blandas ad malam suasionem, vt puta dicentes, Quid facis? quare hoc facis? Nonne potes tu aliter Deo seruire? Tu solus es, qui uis hoc esse, quod alij non sunt. Et, si inueneris alios qui si milia fecerunt, illa dolosa lingua statim dicit, Illi hoc facere potuerunt, fortè tū non poteris. Tu aggrederis, & si deficias melius erat non incipere &c. vt de lingua dolosa habes vers. 2251. Quando ergo uident, quòd blanditijs optatum obtinere non possunt, se ad iram, & furorē

H conuertunt, & verba, flagellaque inferūt vt quos blandis uincere nō possunt, asperis uincant, unde iam apertè sæuiunt, iā flagellant, & persequuntur vt furibundi. Et hoc est, quod de isto secundo genere persecutionis hic ait Psal. *Cum irascere tur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos.* Vbi notandum, quòd hic per aquam intelligūtur populi peccatores, qui sicut aqua semper tendunt ad ima. Quibus consentientes, absorbentur ab eis. Sed illi, qui non consentiunt,

Aqua populos malos significat.

eorum minas spernentes, & verbera, illæ si per istas transeunt aquas, more filiorũ Israel, qui illæsi aquas maris transierũt, in quibus Aegyptij submersi fuerunt. Et hoc est, quod ait Aug. *Dum irasceretur furor eorum in nos*, &c. Iam irascuntur, iã apertè sæuiunt. Aquam autem dicit populos peccatores. Quicunque autem consensisset illis, aqua illum operuisset. Moreretur enim morte Aegyptiorum, non transisset exemplo Israelitarum. Et sic est sensus, *Cum irasceretur furor eorum in nos* (idest, cum apertè nos persequerentur, vt furibundi, & inhumani) *nisi quia dominus erat in nobis, forsitan aqua* B *absorbuisset nos*, idest, illi populi furibundi absorbuissent nos, quia nisi dominus nos iuuisset, timore pœnarum illis cõsensissemus, & sic operti absorpti fuissemus. Vel per aquam intellige mundi pœnalitates, & aduersa, uide uersi. 1089. Et tunc est sensus, *Aqua absorbuisset nos*, idest, ab illis pœnis, & aduersitatibus absorpti fuissemus, quia timore pœnarum ad ipsorum malam uoluntatem nos inclinati fuissemus, nisi quia dominus erat in nobis. Et attende, quòd dicit *forsitan aqua absorbuisset nos*. Nam, vt dicit catholicum, sorbeo, es, idem est, quòd aliquid C deuorare, vel penitus euacuare, vnde absorbere, vel obsorbere, idem est, quod aliquid ualde deuorare, uel euacuare. Et sic homo absorbetur, quando malis consentiens, omni uirtute, & uigore interiori euacuatur. Et sic est sensus, *Nisi quia dominus erat in nobis*, cũ mali furibundi insurgerent in nos, non eis consentientes, omni uirtute euacuati fuissemus.

Absorbere quid sit.

2281 *Torrentem pertransiuit anima nostra: forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.*

HIc consequenter ostendit grauitatem, & multiplicitatem aduersitatum, in quibus adiuuamur à Deo. Vbi sciendum, quòd torrens dicitur fluuius, qui repentinis uiribus crescit, & cum magno impetu currit, sed non diu durat, & citò deficit, & significat pœnas, & aduersitates præsentis vitæ, quæ martyres cũ magno impetu inuaserunt, sed ad modicum tempus, & citò defecerunt. Vnde de Christo legitur Psal. 109. De torren-

Torrens significat pœnas & aduersitates.

A te in uia bibit, propterea exaltauit caput. Hoc est, quia Christus aduersa huius uitæ ad tempus sustinuit, propterea fuit super omnem creaturam exaltatus, vt declarat Apostolus ad Phil. 2. dicens, quòd quia Christus factus est obediens patri usque ad mortẽ crucis, ideo Deus exaltauit illum, & dedit illi nomẽ, quod est super omne nomen &c. Consimiliter & nunc martyres finitis ipsorum pœnis, & cruciatibus, morteq; gustata, nunc ad gloriam sublimati, exultantes dicunt, *Torrentem pertransiuit anima nostra*, idest pœnam, vel mortem temporalem, & breuem, propter quod & nunc gloriam habemus æternam. De hoc torrente uide uersic. 1975. Vnde hic ait Augustinus, Aqua ista, scilicet persecutionum, torrens est; fluit cum impetu, sed transitura est. Torrentes enim dicuntur fluuij, qui repentinis uiribus crescunt, magnũ habent impetum, si quis incurrerit, trahitur, si in illo non est dominus. In quo autem dominus est, transit torrentẽ anima ipsius. Adhuc fluit torrẽs iste, quem iam transierunt animæ martyrũ. Adhuc quandiu sæculum hoc nascendo, & moriendo currit, torrens est. Hinc persecutiones, hinc flagella, hinc mortes, De isto torrente bibit primus caput nostrũ, de quo dictum est, De torrente in uia bibit, propterea exaltauit caput. Vnde ad maiorem huius torrentis expressionem subditur, *Forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem*. Vbi notandũ, quòd secundum Augustinũ hic *forsitan*, idẽ est, quod an putas. Et est sensus, *Forsitan*, &c. idest, an putas quòd anima nostra transierit aquam intolerabilem? certè non, quia torrens fuit citò euanescẽs. Dicunt ergo martyres, Putas quòd anima nostra transijt aquam intolerabilẽ? D Quod ideo dicunt, quia magnitudo periculi & pœnarum vix facit credibile q euasisse. Magnam necem pertulerunt, in magnis discriminibus fuerunt, omnino sic pressi sunt, vt penè consentirent, vt penè viui absorberentur. Iam ergo euadentes, iam securi, sed ipsius periculi magnitudinẽ recordantes, putas (inquiũt) pertransijt anima nostra aquam intolerabilem? Vel, secundum aliam literam, *Forsitan pertransisset anima nostra aquã sine substantia*. Sed quid sit aqua sine sub-

Forsitã idẽ est, quod an putas.

substantia, hic ostendit August. dicens, Aqua sine substantia sunt uitia, & dulcedo huius uitæ, quę inopiam habent, non substantiam, quia hęc non uere sunt, sed omnia transeunt sine fructu. Nam qui peccando lucratur aurum, & huiusmodi sine substantia est, quia & hic fidē amittit in infernum descendens, hæc non secum portat. Maius ergo amisit, vt minus lucraretur. Pecuniam auxit, fidem neglexit uel extinxit. Abundat nescio quid in area, sed multo magis quiddam diminutum est in corde, de arca gaudes, de corde non plangis? In hac aqua sine substantia perdidit ille filius prodigus substantiam, quam accepit à patre, & adhæsit uni ciuium longinquæ regionis, id est, diabolo, pascens porcos, id est, terrenis, & immundis actibus delectatus, desiderans manducare siliquas porcorum, quæ replent uentrem, & non satiant. Ita peccata, quæ etsi ad horam delectant, ueram tamen satietatem non præstant, sed totius boni indigentiam ingerūt. Dicāt ergo martyres, *Torrētem pertransiuit anima nostra*, s. pœnā tēpalem, putas pertransijt aquam sine substantia, i. putas trāsierit per uitia? certè nō, quia prælegit sustinere pœnas temporales ut gloriā mereretur æternā, quàm hic in uitijs delectari, & postmodum sine fine cruciari.

Peccata dicūtur aqua sine substātia.

Luc. 15.

2182 **Benedictus dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.**

Hic consequenter de ipsorum protectione Deo gratias agunt. Et diuiditur in duas partes, quia de receptis beneficijs primò gratias agunt, secundò adiutorium Deum semper habere requirunt, ibi. *Adiutorium nostrum*. Prima diuiditur in tres partes, secundum quod de tribus gratias agunt, primò quia persecutoribus non cesserunt, secundò quia fidem conseruauerunt, ibi, *Anima nostra*, tertiò quia iam omnia pericula liberi euaserunt, ibi, *Laqueus contritus est*. Quantū ad primum, sciendum, q̄ persecutores martyrum tanquam rabidi uenatores, & canes quærebant capere ipsorum animas, vt. s. persecutionibus pressi, consentirent eis, & sic eos perdere, & deuorare possent, sicut de diabolo dicitur, q̄ est tanquam leo rugiens, quęrens quē

1. Petr. 5.

E deuoret. Sed martyres, in quibus erat Deus adiuuans eos, fortiter certauerūt, & persecutores superauerunt. Et de hoc Deo gratias agunt, dicentes, *Benedictus dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorū*. Vn super hūc passum Aug. d. Venantes enim erant persequentes, & posuerunt escam in muscipulam. Quam escam? dulcedinem huius uitæ, ut unusquisque propter dulcedinem uitæ huius mittat caput in nequitiam, & muscipula comprimatur. Sed si in te sit dominus non capieris. Clama ergo, dicens, *Benedictus dominus, qui non dedit nos in captionē*

Persecutores dicūtur uenatores.

F *dentibus eorum*, quia scilicet prauæ uolūtati eorum non consensimus. Notandū quoque, quòd dentes quandoque capiūtur in bonum, quandoque in malum. Nam dentes boni dicuntur prædicatores, & Apostoli, vt ostendit Greg. super illo uerbo Iob 19. Derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos. d. Quid enim circa dentes aliud quàm labia habemus, etiamsi nulla flagella patiamur? Sed quid per labia, nisi locutio, quid per dentes, nisi Apostoli sancti designantur? Qui in hoc corpore ecclesię idcirco sunt positi, ut uitam carnalium correptione

Dentes boni & mali.

Greg. mor. c. 24.

G mordeant, eamque à duritia suæ pertinaciæ confringant. Vnde primo Apostolorum quasi denti in corpore ecclesiæ posito, dicitur, Macta, & manduca. Sed quia passionis Christi tempore isti dentes præ timore mortis perdiderunt fiduciam roboris, amiserunt efficaciam omnimodæ operationis, vt duo ex illis ambulantes post eius mortem, & resurrectionem, in uia loquerentur, & dicerēt, Nos sperabamus, quia ipse esset redēptor Israel, ideo rectè nunc d. Et derelicta sunt tantummodo labia circa dētes meos, cōfabulabantur adhuc de illo, sed

Act. 10.

Luc. 24.

H iā in illo minimè credebant. Tantummodo ergo labia circa dentes eius remanserant, quia uirtutē bonæ operationis amiserant, & sola de illo cōfabulationis uerba retinebant. Perdiderant morsum correptionis, & habebant motum locutionis. Labia itaq; tantūmodo circa dentes relicta sunt, quia adhuc quidē confabulationem nouerant, sed prædicare iā eū, aut mordere infideliū uitā formidabāt. Aliq̄n verò dentes accipiuntur in malū, & sic significant persecutores fidelium ministros

Gregor. 13. mor. c. 6. ministros diaboli, ut ostēdit Greg. super illo verbo Iob 16. Infremuit contra me dentibus suis, & terribilibus oculis me intuitus est, dicens, Ille quippe hostis antiquus ecclesiæ, contra hanc dentib. fremit, eamq; terribilibus oculis intuetur, quia per alios crudelia exercet, & per alios, quæ exerceat, prouidet. Dentes nāque huius hostis sunt bonorum persecutores, atq; carnifices, qui eius mēbra laniant, dum electos illius suis persecutionibus affligunt. Oculi vero huius hostis sunt illi, qui contra eam prouident mala, quæ faciant, quisque consilijs persecutorum eius crudelitates inflammāt. Antiquus ergo aduersarius fremit contra ecclesiam dentibus suis, dum per crudeles reprobos in ea insequitur vitam bonorum. Hanc terribilibus oculis intuetur, quia prauorum consilijs non cessat mala exquirere, in quibus hanc semper deterius affligat &c. Sic ergo dentes diaboli sunt persecutores bonorum, qui tū martyres vincere non poterunt. Vnde & gratias agendo dicunt, ***Benedictus dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum***. Quid autem sit benedicere Deum, vide vers. 378. Et quòd multipliciter benedicimus Deum, versic. 502. Et quō oīa Deum benedicunt, vers. 1732.

2283 ***Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium.***

HIc gratias agunt martyres, quia fidem seruauerunt. Ad hoc. n. tota persecutio infidelium sæuiebat, ut animas fidelium caperent blandis, vel asperis. Quæ persecutio durat per totū tempus vitæ præsentis. Sed postquam martyres animā suam pro Christo dederūt, & sic euaserunt laqueos, quos hic diabolus parat, securè gratias Deo agendo clamant, dicentes, ***Anima nostra sicut passer erepta est***, &c. Et benè dicit, ***sicut passer*** quia passer auis est incauta, & faciliter declinat ad escam, non faciliter aduertens muscipulā, sed cum aliquem strepitū sentit, statim escam relinquens, effugit. Sic & sancti martyres rōne sensualitatis suæ, faciliter inclinabantur ad escā delectationis vitæ præsentis, quam quilibet secundū sensualitatē naturaliter diligit, & pœnas fugit, ac mortem. Sed, cū

Passer dicitur anima nostra.

A ad istā escam naturaliter inclinarentur ſm sensualitatem, audientes strepitum, quem Deus facit (scilicet minando pœnas æternas inferni, priuationem suæ uisionis) ad istum inquam strepitū ad modum passeris, statim escam relinquentes aufugerunt. Et sic ad modum passeris de laqueo venantium sunt liberati. Et ad istum intellectum hunc passum exponit August. d. ***Anima nostra sicut passer***, &c. Quare sicut passer? Quia anima incauta ad escam ceciderat sicut passer. Quō si videas auem iam cadere in muscipulā, facis strepitum, ut euolet de muscipula.

Timor pœnæ animam liberat.

B Sic & martyrum iam fortè aliqui tendebant collum in dulcedinem vitæ huius, sed dominus, qui erat in illis, fecit strepitum, s. ostendens eis pœnam gehennæ, quam mererētur, gloriam Dei, quā perderent, si ad escā delectationis uitæ præsentis intenderent. Et sic isto strepitu erepta est passer à laqueo venantium. Et quid semper erit illa muscipula? Muscipula erat delectatio vitæ præsentis. Sed illis occisis, muscipula fracta est. Iam nō remāsit dulcedo vitæ præsentis, per quā posset iterum capi. Si illa contrita est, nunquid passer contritus est? Absit, quia

C non hæserat, laqueus cōtritus est, & nos erepti sumus. Ex quibus apparet, ꝙ martyres per mortem de laqueo venantium persecutorum liberantur, quia mortuo corpore, in quo potestatem habent, solū remanet anima, quā violare nō possunt. Vnde etsi corpus capi per laqueo venantium, anima tñ libera effugit. Vel aliter, istum versum exponit Hugo de sob. d. ***Anima nostra sicut passer erepta est***; &c. Est aīa nostra similis ad modū passeris, dū in ijs, quæ agit, utitur exemplo calliditatis. Dū. n. anima sæpius seipsam considerat, contingit quādoq;, vt ex usu assi

D duæ cōsiderationis animus callidior fiat, ut in uia positus inter laqueos, liber euadat. Sunt autem tres laquei. Primus laqueus uenantium est fallax suggestio dæmonum, secundus, subtilis suggestio hæreticorum, tertius, dulcedo uitæ carnalium. Hi laquei ponuntur in semita, in via, & ī cāpo. Semita est arctior uia, uia lata, campus spatiosus. Per arctam, & arduam semitam incedunt religiosi, per uiam latā, & recta coniugati, per spatiosam, & deuiā voluptuosi gradiuntur. La-

Laqueus multiplex.

quens pafferem captum retinet, dũ diabolus mentem poffidet, vel dum dulcedo vitæ præfentis placet, feu dum hæreticus blanditijs deceptum funer. Sed laqueus tũpitur, & paffer liberatur, fi abiectis carnalibus defiderijs, ad Deum anima conuertitur. Hoc autem fit, non per noftram potentiam, fed per Dei gratiam. Adiutorium enim noftrum in nomine domini.

2284 *Laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus.*

HIc confequenter fancti martyres gratias agũt, quia oĩa hoftis, & mũdi pericula, gloriofa morte intercedẽte, euaferunt. Hoftes.n.noftri, f. mundus, caro, & diabolus, bonos folũ in præfenti vita impugnare poffunt, qua tranfacta, cõtra animã nihil agere poffunt. Clamant ergo fancti martyres exuti à carne per mortem, *Laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus.* Et nota, ꝙ d. *Laqueus cõtritus eſt*, quia quamuis deceptiones dæmonis, & vitæ præfentis femper perdurent, tñ, morte intercedente, mortuo contritæ dicũtur, quia illi amplius nocere nõ poffunt. Contritus eft ergo laqueus, non quidem in fe, fed quo ad fanctos, qui ex hoc fæculo tranfierunt. Vnde hic ait gl. Occifis martyribus, amplius eis non reftat dulcedo vitæ præfentis, qua iterum poffint capi, vnde à laqueis venantium liberati dicuntur. Et ipfi venatores fuis laqueis capiuntur, Pfa.9. In laqueo ifto, quem abfconderunt, comprehenfus eft pes eorum. Quia quanto alios ad malũ conantur capere, amplius peccant, & grauioribus pœnis obligantur. Aduertendum tamen eft, quòd ad capiendum animas, diabolus fpecialiter tres laqueos parat. Primus laqueus eft diuitiarũ, pfal. 56. Laqueum parauerunt pedibus meis, & incuruauerunt animam meam, quia diuitiæ ad terrena incuruant animã. 1. Tim.6. Qui nolunt diuites fieri, incidũt in tentationem, & in laqueum diaboli. Sed ifte laqueus fanctis, & beatis amplius nocere non poteft, cum ipforum mens æternis diuitijs fit fatiata. Pf. 111. Gloria, & diuitiæ in domo eius &c. Secũdus eft laqueus uoluptatum carnalium. Eccl.7. Inueni mulierem amariorẽ mor

Laqueus diaboli multiplex.

E te, quæ laqueus eft venatorum, & Prou. 6. Mulier precio fam viri animam rapit. Sed iftum laqueum non timent beati, quia repleti funt omni uoluptate diuina. Pfal.35. Inebriabũtur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Tertius eft laqueus honoris, f. & vanitatis, qui eft fuperborum. Pf.141. In via hac, qua ambulabam, abfconderunt fuperbi laqueum mihi. Sed iftum laqueum non timent beati, quia confirmati in gratia, amplius Deo rebellare non poffunt. Propter ꝙ dicunt illud pfalmi 90 Ipfe liberauit me à laqueo venantiũ, F & à verbo afpero. Gloffa, in quem incidit fuperbus Adam. Et de iftis tribus laqueis dicitur Ef.24. Formido, fouea, & laqueus fup te, qui habitator es terræ. Et qui fugerit à facie formidinis, cadet in foueam. Et qui explicauerit fe de fouea, tenebitur laqueo. Per formidinem intellige diuitias, quia femper timere faciũt, Vnde Iob 15. Sonus terroris femper in auribus diuitis, cum pax fit, femper infidias fufpicatur. Vnde & Seneca dicit, Diues, fi videt pauperem, furem fufpicatur, fi uidet diuitem, æftimat ipfum raptorẽ. Per foueam autem intellige luxuriã Pro G uerb.23. Fouea profunda meretrix, & puteus anguftus mulier aliena. Per laqueũ verò proprie fignificatur fuperbia, quæ aues (ideft, pẽnatos virtutibus) aliquãdo capit. Quia ut dicit Aug. fuperbia femper bonis operibus infidiatur, vt pereãt. Qui autem iftis laqueis fe capi permittit, finaliter capietur laqueo damnationis æternæ. pfal. 10. Pluet fuper peccatoris laqueos, ignis, fulphur &c.

Adiutorium noſtrum in nomine domini, qui fecit cœlum, & terram. 2285

H HIc adiutorium domini, prædictis confideratis, femper cupit habere. Nullus enim fine Dei adiutorio tentationibus diaboli, carnis, uel mundi refiftere poffet. Propter quod dicitur 1. Machab. 3. Conuenerunt aduerfum nos, ut difperdant nos, quomodo poterimus fuftinere ante faciem illorum, nifi tu adiuues nos? Et ideo femper Dei adiutorium eft à nobis inquirendum. Propter quod ecclefia in horis canonicis primitus ipfum poftulat. d. Deus, in adiutorium meum

intende,

Intende, domine, ad adiuuandum me festina. Aduerte ergo, quod Deus multa genera personarum adiuuat, scilicet primò pœnitentes, vide vers. 957. secundò patiêtes, vide vers. 1921, tertiò adiuuat mendicantes, vide vers. 99. quartò adiuuat confidêtes, vide vers. 2053. sextò adiuuat deprecantes, vide vers. 673.

PSALM. CXXIV.

2286 *Qui confidunt in domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem.*

Titvlvs istius psal. est idê, qui suprà in alijs Ps. gradualibus, scilicet Canticum graduum. Et exponitur eo modo quo suprà. De materia verò huius ps. dicunt quidam, quod ad literâ loquitur de ciuitate Hierusalem terrestri, & de ipsius pace, & securitate, quæ tanta fuit tempore Salomonis, quòd à nullis impugnabatur. Vnde ait Salomon 3. Regum 5. Nunc autem requiem dedit dominus Deus mihi per circuitum, & non est Sathanas, neq; occursus malus. Vult ergo hic secundum istos ostendere ps. quòd sicut vera pax fuit in Hierusalem tempore Salomonis, sic & illi, qui mente integra confidunt in dominu, vera pace perfruentur, etsi non hic, tamen in futuro. Sed hoc stare nô potest, scilicet quod loquatur de Hierusalem ciuitate terrestri, quia dicit, *non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem*, quia certum est, quòd illa ciuitas nunquam habuit pacem sic continuatam, quinimo postquam fuit completa, multoties fuit destructa totaliter, scilicet semel per regem Babylonis, & semel per Romanos, multis autem alijs vicibus fuit partialiter, scilicet quo ad partem murorû, destructa, vt patet in libris Regum, & Machabæorum. Et ideo dicendo, quòd hic psal. ad literam loquitur de ciuitate cœlestis Hierusalem, de qua dicitur Apoc. 21. Vidi ciuitatem sanctam Hierusalem descendentem de cœlo &c. Cuius tanta, ac talis est pax, quòd æternaliter permanens; à nullo uiolari potest. Propter quod dicit, *non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem*. Est ergo hic intentio psalm. cor nostrum dirigere tota liter ad Deum, ut non in mundo, uel têporalibus côfidamus, sed solum in Deo. Quia talis in Deo confidentia nos saluat in periculis, & ad perpetuam pacem perducit. Notandum est ergo, quòd sextus gradus ascensionis est in Deo vera confidentia, boni Christiani, comparata solidissimis montibus. Vnde hic Aug. ait, Hic psal. docet nos ascendere, & eleuare animas nostras ad Deum, non intendere ad homines, qui prosperantur in hoc sæculo felicitate falsa, atque ventosa, & deceptoria, vbi nihil aliud inuenitur quàm superbia, quæ cor durum facit contra imbrem gratiæ Dei, ne spiritualem fructum facere possit. Præsumentes enim omnia sibi abundare, quæ videntur huic vitæ necessaria, & vltra quâ necessaria, extolluntur. Et, cum sint homines per iniquitatem inferiores omnibus alijs hominibus, per superbiâ omnibus alijs hominibus, se superiores putant. Hos autem aliquando intuendo, & nimis attendendo, etiam illi, qui Deum colunt, fluctuant, quasi perierit merces ipsorum. Quare colunt Deum, cum se uident in laboribus, in egestate, in ærumna, in morbo, in necessitate. Et uident alios Deum non colentes habere sanitatê corporis, abundare temporalibus, incolumitate suorum gaudere, florere honoribus eos, qui non solum Deum non colunt, sed etiam omnibus hominibus aduersantur. Istos inquam nimis attendentes, aliqui nutare incipiunt, sicut in alio Psalmo de quodam dicitur, Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, & rationem reddit, quia zelaui super iniquos, pacê peccatorum videns. Sed credendum est sapientiæ Dei, quòd omnia bene, & ordinatè disponit, & facit, etiamsi non uideamus quomodo, neque consilium eius cognoscere valeamus, quare illa sic facit. Vnde bonû est, vt subdamus nos sapientiæ ipsius, & credamus, quia bene facit, etiamsi nondum nouimus, quare sic facit. Et sic habebimus cor rectum, vt præsumamus, & confidamus in domino, & non mouebûtur pedes nostri, ut docet ille psal. Qui-

Prosperitas superbiam causat. *Psal. 72.*

bus visis, accedo ad psalmi diuisionem. Qui diuiditur in tres partes, quia primo confidentis in domino ostẽditur stabilitas, secundo bonorum imploratur prosperitas, ibi, *Benefac, domine*, tertiò malorum prædicitur aduersitas, ibi, *Declinantes autem*. Prima pars diuiditur in tres, quia de confidentibus in domino tria ostenduntur, primò, qui in domino confidentes dicantur, secundò à quibus in Deo confidentes custodiantur, ibi, *Montes in circuitu* eius, tertiò quòd à malis in Deo confidentes liberentur, ibi, *Quia non relinquet*. Quãtum ergo ad primum, sciẽdum, quòd hic accipitur mõs Sion. & Hierusalem, non pro se, sed pro suo significato. Nam ipsa terrena Hierusalem multoties fuit destructa, & eius ciues captiuati. Sed significat cœlestem patriam, cuius ciues molestari non possunt, quia ut dicitur Galat. 4. Hierusalẽ, quæ sursum est, libera est. Similiter mõs Sion ad literam in fine sæculi mouebitur, sed significat ecclesiam, quæ in æternum durabit. Quòd autem mons Sion significet ecclesiam, vide versic. 1128. 1719. 1724. 1970. Dicit ergo, *Qui confidunt in domino, sicu mons Sion*. Quasi dicat, Illi confidunt in domino, qui sunt G sicut mons Sion, idest, qui sunt in ecclesia Dei, & de numero bonorum fideliũ. Et tales habitant corde in cœlesti Hierusalem, & finaliter habitabunt ibi & re, & non commouebuntur in æternũ. Vnde hic ait August. *Qui confidunt in domino*, &c. Si hanc Hierusalem terrestrem intellexerimus, omnes, qui ibi habitabant, bellis, & euersione ciuitatis exclusi sunt. Si enim quæras Iudæum in Hierusalẽ non inuenies. Quæ est ergo Hierusalem, quam inhabitantes non cõmouebũtur in æternum? Certè hæc est Hierusalem superior mater nostra, cui suspi H ramus, & gemimus in ista peregrinatione, vt ad illam perueniamus, Erraueramus à via, & viam non habebamus. Rex ipsius venit, & via nobis factus est, vt ad illam venire possimus. Ipsa est illa Hierusalem, in qua stantes erant pedes nostri. Ipsa est illa Hierusalem, quæ ædificatur, vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum. Qui ergo ibi habitant, nõ commouebuntur in æternum, qui autem habitant istam terrestrem Hierusalem, mo

Hierusalẽ significat gloriã æternam.

Psal. 121.

E ti sunt, primò corde, posteà exilio. Tunc enim moti sunt corde, quando regem ipsius supernæ Hierusalẽ crucifixerũt. Iam ipsum regem foras excludebant, iã illum extra ciuitatem suam excluserũt, & crucifixerunt. Et ipse eiecit illos extra ciuitatem suam, quia in domino nõ confidebant. Et notandum, quod confidentia est multiplex, secundum quod in diuersis rebus confidunt homines, vide versi. 2055. Cõfidẽtia aũt in Deo quãta bona faciat, & q̃ sit vtilis, vide ver. 133.

Confidunt multi in multis.

Montes in circuitu eius, & dominus 2287
F *in circuitu populi sui ex hoc nunc, & usque in sæculum.*

HIc ostenditur à quibus in domino confidentes custodiuntur. Vbi notandum q in scriptura per montes sancti angeli significantur, quia sicut mõtes nos protegunt, & defendunt, sic & angeli sancti. Vnde Greg. ait, Montes sunt sublimes angelorum uirtutes, quæ hic nos ministrando, & adiuuando reficiũt, quæ Deo largiente, in omni nos certamine protegunt, quorum defensione contra aduersarios ex omni latere munimur, de quibus ait psal. *Montes in circuitu eius*, i. angeli, ut Aug. exponit. Vnde illos montes Aug. hic dicit esse sanctos angelos, prophetas, Apostolos, prædicatores, d. *Montes in circuitu eius*, &c. Habemus ciuitatem Hierusalem, quã circũdant mõtes. Quid. n. sunt montes, nisi tumores terrarum? Sed alij sunt montes amabiles montes excelsi, prædicatores ueritatis, siue angeli, siue Apostoli, siue prophetę, ipsi sunt in circuitu Hierusalẽ, ambiunt illam, & quasi murum illi faciunt. De his montibus scriptura sæpissime loquitur. Ipsi sunt mõtes, qui illuminãtur à Deo, vt ab ipsis lumen descendat ad valles, vel ad colles, quia non tantæ sunt altitudinis, quantæ sunt montes, de quibus cãtamus, Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Quia de scripturis sanctis in hac uita habemus auxilium. Sed quia ipsi montes non à se protegunt, nec à seipsis nobis consulunt, nec spes nostra debet esse in montibus, ne maledicti simus, si in creatura spem ponamus, ideo subdit, Auxilium meum à domino, qui fecit cœlum, & terram.

Angeli dicuntur mõtes, prædicatores & Apostoli.

Gregor. 30. mor. c. 29.

Psal. 120.

Ipsi

Psal.71. Ipsi sunt montes, de quibus scribitur. Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. Montes magni sunt, colles minores sunt. Montes vidēt, colles credūt. Qui vident, pacem suscipiunt, & attulerunt ad eos, qui credunt. Angeli vident, & annunciant quod vident, & credimus nos. Ipsi sunt montes, de quibus alibi dicitur, Psal.75. Illuminans tu mirabiliter à mōtibus æternis. Et non dixit, Illuminās mōtes, sed illuminans à montibus æternis. Tales ergo montes sunt in circuitu Hierusalem. Sed ad quid isti montes sunt in circuitu Hierusalem, idest, ciuium spe habitantium in Hierusalem? Certè ad nos B custodiendum diuersis ipsorum officijs, & ordinibus. Nam Seraphin habent nos charitate inflammare, Cherubin habent veritate informare &c. Ad ista ergo nobis exhibenda mysteria montes sunt in circuitu Hierusalem. Verum quia isti montes vt nos protegant, à se non habent, sed à Deo, ideo statim subditur, *Et dominus in circuitu populi sui*: quia, s. quod illi faciunt, virtute, & præcepto domini faciunt. Vnde hic ait Aug. Cum ergo dixisset, *Montes in circuitu eius*: ne tu spe in istis remaneres montibus, statim subiunxit, *Et dominus in circuitu populi sui*, vt tua C spes non sit in montibus, sed in illo qui illuminat mōtes. Cum. n. illa habitat in montibus, idest, in sanctis ipse est in circuitu plebis suæ, & munit eam spiritualiter, ne moueatur in æternum.

2288 *Quia non relinquet dominus virgam peccatorum super sortem iustorum, vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.*

Hic ostenditur, quòd confidentes in domino, liberantur à malis hominibus. Vbi sciendum, quòd magna consolatio D iustorum à malis oppressorum est, quando cognoscunt, quòd talis ōppressio ad tēpus est, non perpetua, & ꝙ malorum prosperitas similiter ad tempus est duratura, sed non semper. Quis. n. in iustitia permaneret, si crederet, ꝙ iusti æternaliter pati deberent aduersa, & mali æternaliter deberent prosperari? Certè nullus, quia nec Dei bonitatem viderēt, propter quam bona agere deberēt. Sed quia sciunt aduersitatem bonorum citò A terminandam, similiter & malorum prosperitatem, ideo patienter tolerant aduersa, vt in perpetuum regnent. Et hoc est, quod ait hic psal. *Quia non relinquet dominus virgam peccatorum*, &c. s. æternaliter. Hoc ergo dicit ps. vt ēt bonus Christianus malis dominis ad tempus nō dedignetur subijci. Sic. n. & Christus nos suo docuit exemplo, quia qui seruit, & subijcitur ēt malo, principaliter non seruit illi, sed potius Christo, qui malis ēt ad tempus obedire præcepit verbis, & exemplo. Vnde hic ait Aug. Modo enim hic aliquantulum iusti laborant, & iniusti dominantur iustis. Cum enim, Christo iubente, seruias homini, non illis seruis, sed illi, qui iussit. Ait enim per Apostolum suum, Obedite dominis vestris secūdum carnem cum timore, & tremore in simplicitate cordis vestri. nō quasi hominibus placētes, sed quasi serui Christi facientes voluntatē Dei, Sic ergo non fecit nos Christus de seruis liberos, sed de malis seruis bonos. Si forte dicas, Iniustum est, vt iustus, & fidelis seruiat iniquo, & infideli. Sed accipe exemplum Christi, Christus enim tanta in passione sustinens, à quibus sustinuit, nisi dominus a seruis, & à malis seruis? Ille autem quid eis reddidit? Certè dilectionē pro odio: Ait enim, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Si dñs cœli, & terræ per quem omnia facta sunt, seruiuit indignis, rogauit pro sæuientibus, & tanquam medicum se præbuit eis, (nam & medici & arte, & potestate, & sanitate meliores seruiunt ægrotis) quanto magis non debet dedignari homo, ex animo, & bona uoluntate, cum tota dilectione seruire domino ēt malo? Ecce, seruit melior deteriori, sed ad tempus. Ecce Iulianus extitit infidelis imperator, & iniquus idololatra, & milites Christiani seruierunt infideli imperatori. Sed vbi veniebāt ad causā Christi, non cognoscebant, nisi dominū, qui in cœlis est. In causa autem mundi obtemperabant illi. Sed nūquid sic erit semper, ut iniqui imperēt iustis? Certè nō. Audi e. n. quid ps. iste d. *Quia non relinquet dominus virgam peccatorum super sortem* &c. Veniet tempus, quando vnus solus agnoscatur dominus, quando non relinquet dominus virgam peccatorū super sortē iustorum.

Seruire debemus etiā dominis malis.

Ephes.6.

Luca 23.

Bonos permittit Deus à malis pati.

Et quare? *Vt non extendant iusti ad iniquitatem*, &c. vt scilicet ad tempus iusti ferant iniquos dominantes, & intelligant hoc non esse sempiternum. Nam, si quis iudicat, ꝙ semper erit virga peccatorũ super sortem iustorũ, statim dicet, Quid mihi prodest, quia iustus sum? semper dominabitur mihi iniquitas, semper seruus ero. Faciam ergo & ego iniquitatẽ. Ne autem hoc dicant, ostenditur, illis, quia ad tempus potest esse virga peccatorum super sortem iustorum, sed non semper, vt nõ extendant iusti ad iniquitatem manus suas, scilicet ad faciendum iniquitatem, sed ad ferendum. Melius est enim iniquitatem ferre quàm facere. Permittit autem Deus ad tempus virgã peccatorum super sortem iustorũ, vt, s. iusti à malis opprimantur, & persequantur, & hoc ad purgationem, & meritum bonorum, & ad ampliorem damnationẽ malorũ, ut ostendit Greg. d. Iustus quippe dominus, & suos permittit temporaliter opprimi, & violentorum malitiam nequiter augeri, ut, dum electorum uita in purgatione teritur, illorum nequitia consumatur. Quisquis itaque bonorum uitam persequitur, tunc peiore vltione damnatur, cum nulla ei aduersitate resistitur. Et tunc fortioris iræ periculis subiacet, cum prosperè peragit, quod nequiter concupiscit, quia uidelicet superni uindicta iudicij ad futura eum supplicia seruando deseruit, cui hic in malo obuiare contempsit. Hinc. n. per ps. dominus dicit, Dimisit eos secundum desideria eorum, & ibunt in adinuentionibus suis. Hinc rursum dicitur, Non est virga Dei super illos.

Peccatorũ prosperitas est ad damnationem eorum.

Greg 26. mor. c. 14. 15.

Psal. 80.

2289 *Benefac, domine, bonis, et rectis corde.*

Hic bonorum imploratur prosperitas. Vbi aduertendum ꝙ quamuis in particulari ignoremus cui finaliter Deus bonum faciet, dando scilicet æternum præmiũ, quia nescimus in particulari quis finaliter bonus erit aut malus. tamen generaliter scimus ꝙ omnib. bonis & rectis corde Deus faciat bonũ. Et sic psal. rogat pro eo quod scit esse futurum, quia ipse Deus ad nostrum desiderium bonorum agendum, à nobis vult rogari, etiam de illo quod ipse æternaliter se facturum disposuit. Et sic psal. rogat, dicens, *Benefac, domine bonis*, &c. Notandum autem, quod inter omnia signa, quæ aliquem hominem bonum esse ostẽdunt, maximum est humilitas, quando scilicet laudatus non extollatur. Quia bonitas exterius ostensa an sit vera vel ficta, maximè probat exhibita laus, quia si per laudem laudatus extollitur, talis si ẽtẽ bonum erat, si autem ex hoc magis humiliat, talis verè bonus existit. Quod declarans Greg. ait, Cum humanæ linguæ de bono attestatione laudamur, oc. culta pulsatione requirimus quid de nobisipsis sentiamus. Superba enim mens, & cum de se falsa dicuntur, exultat, quia non apud Deum qualiter viuat, sed qualiter apud homines innotescat excogitat. Iudicium. n. de se omnipotentis despiciens, & solummodo hominum quærens, inter auditas laudes attollitur. Et quia solũ hoc quæsierat, de brauio operis lætatur. At contra bonorum cor, bona quæ de se audit, aut minimè recognoscit, & quia falsa dicũtur, metuit, aut certè etsi ad esse veraciter scit, eo ipso formidat, ne ab æterna Dei retributione sint perdita, quo hæc considerat hominibus diuulgata, pauetq; vehementer, ne spes futura muneris in mercedẽ permutetur transitorij fauoris. Qua ex re agitur, vt bonorum animus magno laudum suorum igne crucietur. Et subdit, Nam qualis sit quisque (scilicet bonus, an malus) in eo ꝙ laudatur ostenditur. Hoc, n. signo bonitas Tobiæ concluditur. Tob. 14. vbi dicitur, quod ipse, & omnis generatio eius in uita bona, & sancta permansit, ita ut acceptus esset tam Deo, quam hominibus. Quis autem dicatur rectus corde, vide vers. 480. Itẽ nota quod sicut Deus benefacit bonis, & rectis corde, sic & nos multis personarum generibus debemus benefacere, vt posui in dictionario meo, litera Benefacere.

Bonus cognoscitur quando laudatur.

Greg. 22. mor. c. 9.

Benefacere multis debemus.

Declinantes autem in obligationes adducet dominus cum operatibus, iniquitatem, pax super Israel. 2290

Hic malorum prædicitur aduersitas. Vbi notandum, ꝙ declinare cũ sit idem, quod ab vno loco ad alium remoueri, vel de vno proposito ad aliud variare, ideo secundum ꝙ diuersa sunt loca,

Declinare duplex.

Idea, vel propositum diuersum, duplex A est declinare, scilicet bonum & malum. Quia quando terminus à quo est malus, & ad quem bonus, tūc declinare est bonum, sic enim scribitur Psal. 33. Declina à malo, & fac bonum. Quando verò econtrario, terminus à quo est bonus, & ad quem malus tunc, declinare est malum, Psal. 118. Maledicti, qui declinant à mandatis tuis. Et isto modo accipitur hic, cum dicitur, *Declinantes*, scilicet à mandatis Dei. Qui sunt ergo hic declinātes? Illi scilicet, qui propter Deū virgam peccatorum ad tempus sufferre nolunt. Qui visa prosperitate malorū, B & bonorum aduersitate, scandalizātur. Et ideo ne hic aduersis inuoluantur cū iustis, sed magis cum malis tēporali prosperitate lætentur, à bono ad malum se conuertunt. In quorum persona dicitur, Zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns, quia non est respectus mortis eorum, &c. Et de istis hic dicitur, *Declinantes autem*, &cæt. scilicet amore præsentis prosperitatis, & aduersitatis timore à vijs domini. Istos (inquam) tales declinantes adducet dominus in obligationem, quia tales permittit Deus cadere in laqueum culpæ, & finaliter eos C obligat, idest fortiter ligat laqueo damnationis æternę. Iniquitas enim ligat fortiter malos, & eos ad interitum æternū cadere facit, Psal. decimonono. Ipsi autem obligati sunt, & ceciderunt, uide versic. 276. Sed qualiter tales declinantes obligantur, subdit, *Cum operantibus iniquitatem*, idest, simili culpa, simili pœna ligantur cum illis, quorum prosperitatem temporalem zelantes eorum iniquitatem sunt secuti, qui scilicet eorum præsentem lætitiam amauerunt, & futura supplicia non crediderunt. Ex quo apparet, quod pari sententia, & culpa fe D riuntur, qui mala exempla alijs tribuūt, qui aliorum mala imitantur exempla, qui alios ad peccādum inducunt, & qui inducentibus consentiunt. Quia vt ait Apostolus Rom. 1. Qui enim talia agūt (scilicet, qui declinant a mandatis domini) digni sunt morte æterna, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt, qui, scilicet facientes imitantur. Facientes enim, & consentientes pari pœna puniuntur. Consequnter autem ps. concludit post obligationem malorum finalem bonorum prosperitatem, dicēs, *Pax super Israel*. Israel namque uidens Deum interpretatur. Quis autem propius uidet Deū, nisi qui Deum suis imitatur operibus? Ecce Christus Deus homo factus non zelauit super iniquos pacem peccatorum uidens, sed patienter iniquos tolerauit ad tempus. Et ideo in pace factus est locus eius. Consimiliter ergo qui illum uident, qui illum imitantur, pacem hæreditabunt, quæ pax Christus est. Dicens ergo, *super Israel*, uno.n. verbo omnia bona dicit, quia uno nomine (quod est pax) propria bonorum hereditas uotatur, quæ Christus est. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, & ipse dabitur illis, qui erunt Israel, idest, Dei imitatores, sicut & pœna æterna dabitur imitatoribus malorum. Quia enim uidentes siue imitātes Deū, à diabolo hic continuè impugnantur, qui aduersator Deo, ideo quanto hic cū hoste durior pugna insurgit, tanto cum Deo intimior pax generatur. Quanto enim quis ab uno contrariorum elongatur, tanto plus accedit ad aliud. Vnde & Greg. ait super illo uerbo Iob 5. Et bestiæ terræ pacificæ erunt tibi. Notandū q non ait pacatæ, sed pacificæ, quia ut delicet pacem uobiscum non habent, sed quia pacem faciunt. Hostes quippe humani generis insidiantur nobis, & affligunt, sed afflicta mens tanto magis ad æternam patriam reditum diligit, quanto in hoc ærumnoso exilio laborio sius uiuit. Et uerius se gratiæ sui adiutoris humiliat, cum contra se insidias hostium acriores pensat. Bestiæ ergo terræ pacificæ fiunt electis, quia maligni spiritus cum bonorum corda aduersantes deprimunt, hoc nolentes, ad amoré domini impellunt. Inde ergo cum Deo pax robustior oritur, unde nobis ab aduersarijs durior pugna generatur. Ex quibus apparet, quòd quanto quis in præsenti uita uirga peccatorum magis premitur, si sit Israel (idest per imitationem Deū uideat) inde maiori pace cum Deo copulatur, sicut quanto iniquus quis maiori prosperitate mundi iniquus exaltatur, à Deo magis separatur. Et hoc est, quod ait, *Pax super Israel*.

Psal. 72.

Facientes, & consentientes pari pęna puniūtur.

Ephes. 2.

Greg. 6. moral. c. 21.

Pax cū Deo generatur ex aduersitatibus mūdi.

PSALM. CXXV.

2291 IN conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati.

TITVLVS istius psal. est idē, qui in alijs suprascriptis gradualibus psal. positus est, scilicet Cāticum graduum. Qui titulus exponitur vt suprà. De materia uerò psalmi, quo ad literam, iste psal. agit de liberatione populi à captiuitate Iudæorum facta per Nabuchodonosor regem Babyloniæ. A qua liberatus fuit populus per Darium regem persarum & Cyrum, vt patet primo Esdræ. Quæ liberatio causam magnæ lætitiæ dedit ipsi populo Iudæorum liberato. Et quātum ad expositionem istam literalē, dic vt Nic. de Ly. Quantum autem ad expositionem propheticam, sciendum, quòd quandiu sumus in præsenti uita, in nobis manet fomes peccati, siue lex membrorum, quæ captiuos nos ducit sub peccato & diabolo, & nō solum in illis, qui sunt iniqui homines, & scelerati, sed etiā in spiritualibus hominibus. Propter qđ dicebat Apostolus Rom. 7. Ego aūt sum carnalis homo, uenundatus sub peccato. Et infra, Video aliam legē in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati. Quod ideo dicit, secundum glos. ibidem, quia Adam seipsum pro delectatione cibi vetiti captiuauit, & uendidit. Ac per hoc omne semen eius subiectum fecit peccato, & captiuum, ut potestate sui uti non posset circa obedientiam legis. Nam prę uaricatione Adæ, atque, ut ita dicam, dānosa negotiatione venditi sumus. Solet enim hic mos inter vendentes, & ementes seruari, ut is qui cupit alieno domino mancipari, aliquid precij pro iactura propriæ libertatis à suo cōsequatur emptore. Quod inter Adam, & serpentem manifestū est intercessisse. Ille enim precium libertatis noxiæ à serpente accipiens, à naturali libertate discessit. Maluit enim se perpetuæ eius dedere seruituti, à quo vetiti pomi lethale præmiū acceperat, quàm conditioni præcepti Dei astringi. Et ita omnem suæ posteri-

Adā vendidit nos diabolo & captiuauit.

E tatis progeniem eius subdidit famulatui, cuius ipse effectus est seruus. Vendere nos potuit, sed redimere nos non valuit. Quamdiu autem sumus in præsenti uita, in ista captiuitate manemus, vnde suspiramus & gemimus expectantes ab ista captiuitate redemptionem. Vnde & Apostolus ait, Rom. 8. Nosipsi primitias spiritus habētes, intra nos gemimus, expectantes redemptionem corporis nostri, quæ scilicet erit quando de præsenti sęculo liberati, cum corpore glorioso resurgemus. Nos. n. Christus suo sanguine redemit, sed effectum huius redēF ptionis nondum percepimus, percipiemus autem in futuro. Ad propositum ergo. Psal. hanc redemptionē corporis nostri præuidens, ex resurrectione corporis Christi, ac totius hominis felicitatē futuram, ipsam nobis pronuncians per modum præteriti, à gemitu captiuitatis nos absoluens, multam nobis ingerit cōsolationem, d. *In conuertendo dominus captiuitatem Sion*, scilicet ecclesiæ suæ, i. considerando quòd ipsam conuertet, *facti sumus sicut consolati*. Iste est ergo se primus gradus ascensionis spiritualis, s. contemplatio futuræ libertatis à capriG uitate præsenti, per quam ad seminandū opera bona accendimur. Quibus visis, accedo ad psalmi diuisionem. Diuiditur ergo iste psal. in duas partes, quia primo futuræ libertatis ostenditur iocunditas, secundo præsentis captiuitatis ostenditur vtilitas, ibi, *Qui seminant*. Prima in duas, quia primo ponitur futuræ libertatis contemplatio, secundò eiusdem imploratio ibi, *Conuerte, domine*. Prima in duas, quia primò ponitur dictæ libertatis contemplatio, secundò ex hoc gentium ad fidē conuersio, ibi, *Tunc dicent*. Prima in duas, quia ex contēplatione diH ctæ liberationis primò gaudiū concipit secundò conceptū gaudium exprimitur, ibi, *Tunc repletum*. Quantum ad primū, sciendū ꝙ captiuitatem nostram conuertit dominus in libertatem dupliciter, scilicet in spe, & in re. In spe conuertit, quādo post passionem suam ipse caput nostrum immortalis surrexit, & ascendit in cœlum, per hoc nobis spem resurrectionis tribuens, & gloriæ cœlestis. Sed in re ipsam captiuitatem conuertet in vltima resurrectione, & beatificatione.

Potest

Potest ergo vtroq; modo intelligi, primò de conuersione spei, quam. s. fecit, dum ipse immortalis surrexit, quia per hoc nobis spem ingessit in hac valle miseriæ nostræ futuræ, s. resurrectionis. Ideo hoc notans d. *Facti sumus sicut consolati*: idest, sicut consolationẽ accipientes, quod non potest intelligi, nisi vt sumus in præsenti: Nam vt hic ait August. *In conuertendo* &c. *facti sumus sicut consolati*, i. gaui si sumus, tanquam consolationem accipientes. Consolatio aũt non est nisi miserorum, & gementium, quare ergo con solati sumus, nisi quia adhuc gemimus? Gemimus quidem in re, sed consolamur in spe. Cum aũt res transierit de gemitu, gaudium veniet æternũ, vbi opus non erit consolatione, quia nulla miseria sauciabimur. Potest etiam intelligi de conuersione in re, quando scilicet beatificabimur. Vbi aduerte, quòd ista captiuitas præsentis vitæ figuratur per captiuitatẽ Babylonicam, qua terminata, populus prius captiuatus ascendit ad Hierusalẽ, quia scilicet, finita captiuitate præsentis miseriæ, ad cœlestem Hierusalem ascendemus realiter. Vnde hic ait Augustin. Quomodo terrestris Hierusalem vmbra est cœlestis: sic & Babylonia vmbra est vitæ præsentis, & captiuitas Babylonica vmbra est captiuitatis vitæ præsentis. Vnde, sicut post septaginta annos ille populus in Babylonem captiuatus, liberatus redit ad suam ciuitatem Hierusalem, sic & captiui huius mũdi, post septuaginta annos liberati ad cœlestem Hierusalem reuertentur. Septuaginta enim anni significant omne tempus, quod septem diebus voluitur. Cum trãsierit autem omne tempus, tũc redimus & nos ad patriam nostram. Babylonia. n. est mundus iste, quæ interpretatur confusio. Videte si non est confusio tota vita humana, quicquid agant homines in spe vana, quãdo cognouerint quid agũt, erubescunt. Quare laborant? filijs meis (inquit) laboro. Et ipsi cui? filijs suis. Et ipsi quibus, filijs suis. Nemo ergo sibi. Cõfusio ergo est tota ista vita rerum humanarum non pertinens ad Deum. Ab ista ergo confusione conuertit dominus captiuitatem nostram, quãdo tristitia nostra conuertitur in gaudium, quãdo qui nunc lugent, consolabuntur, quando in cœlesti

Cõfusio est vita præsẽs.

Vide Greg. 2. mor. exponens illud Psal. In circuitu impij ambulant: Cõait, In circuitu impij ambulant, quia dũ interiora non appetũt, in exteriorũ labore fatigãtur.

A Hierusalem gaudium nostrum erit plenum. Tunc ergo facti sumus (idest, erimus) sicut consolati. Sed fortè dices, Cum ibi erit verum, & plenum gaudiũ, quare dictionem similitudinis apponit dicens, *Sicut consolati*: & non dicit simpliciter facti sumus consolati? Ad quod dicẽdum quòd istæ dictiones, sicut, quasi, & tanquam, quandoque exprimunt similitudinem & non veritatem, quando que veritatem & non similitudinem, quandoq; verò vtrumque, vide versic. 3. Vnde istam dubitationẽ hic mouet August. & soluit dicens, Quare autem *sicut consolati* ait, & non ait consolati? Respõ-

Sicut, tanquã, quasi, multipliciter accipiũtur.

B det, Non autem hoc verbum *quasi* semper ad similitudinem ponitur: sed quandoq; ad proprietatem refertur. Exempla de communi locutione hominum accipiamus, Quõ vixit pater, sic filius: Ad similitudinem hoc dicitur. Et sicut pecus moritur, ita & homo moritur, ad similitudinem dicitur. Quando autem dicimus. Fecit sicut vir bonus, nunquid non est vir bonus, sed solum similitudinem habet viri boni? Fecit tanquam iustus: hoc Tanquam, non negat eum iustum esse, sed proprietatem eius ostẽdit.

C Fecisti sicut senator: ergo non solum senator, imò quia iustus es, ideo sicut iustus fecisti, & quia bonus es, sicut bonus fecisti. Sic & hic, quia isti sunt verè consolati, ergo sunt sicut consolati.

Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione, 2292

HIc gaudium conceptum exprimitur. Vbi aduertendum, quòd hic versus exponi potest de gaudio iustorũ in præsenti, & in futuro. In præsenti

D enim sicut perfecta dilectio tẽdit in proximum, vt non solum quis seipsum, sed etiam vt se diligat & proximum. Sic non solum gaudet hic iustus de conuersione sua à vitijs ad gratiam, vel de peregrinatione huius vitæ ad gloriam: sed etiam de conuersione proximi. Et sicut est plena charitas, quæ amat sicut seipsum proximum suum: sic est plenum gaudium, quo de proximo suo gaudet, vt de seipso. Sic ergo quilibet iustus considerans præfatæ captiuitatis conuersionem, in se, & in proximis gaudium habet in spe.

Et

Et hoc est, quod hic ait, *Tunc repletum est gaudio os nostrum*: scilicet, quando cõsideramus cõuersionem nostram, & proximorum. Item notandum, quod sicut corpus habet os suum, quo corporaliter, & extrinsecè loquitur, sic & anima habet os suum. Vnde hic loquitur de ore cordis, & animæ, non de ore corporis. De ore enim cordis procedit omne bonum, vel malum quod nos mundat, vel quod nos inquinat, de quo dñs ait, Matth. 15. Quæ procedunt de ore, inquinant hominem. Non enim de ore carnis, sed cordis loquitur. Non enim si ore carnis nominas furta, & alia mala, ex hoc immundus efficeris: nam & Christus illa nominabat: sed dum illa cogitas, etiamsi sileas. Et ne quis illud acciperet de ore corporis, ibidem dñs quasi exponendo subiũxit, dicens, De corde exeunt cogitationes malæ, &c. Est ergo sensus, *Tunc repletum est gaudio os nostrum*, i. cor nostrum: Quod alijs verbis replicat: ~~l~~d. *Et lingua nostra exultatione*. De lingua enim cordis loquitur qua Moyses tacens clamabat ad Deũ. Et sic accipitur os & lingua pro ipso corde. Vnde hic ait Aug. *Tunc repletum est gaudio os nostrum*. Os, fratres mei, quod habemus in corde, quõ impleri põt gaudio? Non. n. solet impleri, nisi aut cibo, aut potu, aut aliqua re tali missa à nobis. Et quãdo os plenum habemus, loqui non possumus. Sed aliud os habemus intus, s. in corde, Vnde quicquid procedit, si malũ est, inquinat nos, si bonum est, mundat nos, &c. Vel aliter, totũ põt intelligi de gaudio, quod erit in re, s. cũ erimus in patria, hic. n. gaudium nostrũ plenum esse non põt, quia hic mens nostra satiari non potest: sed in patria erit plenum, & perfectum gaudium, quia ibi quilibet erit satiatus. Et quãto quis plura fuerit in ista captiuitate hic passus, tanto maiori gaudio ibi replebitur, vt ostẽdit Greg. super illo verbo Iob. 5. Mœrẽtes erigit sospitate, dicẽs, Mœrentes enim dominus sospitate erigit, quia ij, qui eius desiderijs accensi prospera fugiunt, aduersa patiuntur, cruciatus persequentiũ tolerant, atq; seipsos per lamenta castigant, tanto sublimiorem tunc sospitatẽ suscipiunt, quanto nunc a cunctis mundi gaudijs deuotè moriuntur. Hinc. n. per Salomonem dicitur, Cor, quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus. Humana etenim mens amaritudinem animæ suæ scit, cum æternæ patriæ desiderijs accensa peregrinationis suę pœnam flẽdo cognoscit. Sed in eius gaudio non miscebitur extraneus, quia qui nunc à mœrore cõpunctionis alienus est, tunc particeps ad lætitiam consolationis nõ est. Hinc est, quod in euãgelio veritas dicit, Amen amen dico vobis, quia plorabitis, & flebitis vos, mundus autem gaudebit: vos autem contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Et iterum, Vos nũc tristitiam habetis, iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis. Et hoc est, quod alijs verbis nunc dicit Psal. *Tunc repletum est gaudio os nostrum*: idest, erit. Accipit enim præteritum pro futuro, ratione certitudinis habitæ per reuelationem.

Os duplex, scilicet corporis, & cordis. — *Gaudiũ beatorũ erit secundũ mensurã tribulationũ hic habitarum.* — *Gregor. 6. mor. cap. 8.* — *Prou. 14.* — *Ioan. 16.*

Tunc dicent inter gentes, Magnificauit dominus facere cum eis. 2293

Ponitur hic gentium ad fidem conuersio. Et diuiditur in duas partes, quia primò ponitur conuersionis gentium occasio, secundò ipsarum gentium conuersio: ibi, *Magnificauit dominus*. Quantum ad primum sciendum quod fidelium patientia, quam in tormentis perferebant, vt præsentem vitam despicerẽt cũ suis delectationibus, & pro fide Christi gaudenter eligerent mortem, multos gentiliũ conuertit ad fidem. Sic etenim de Christo dr, quod vidẽtes populi eius passionis patientiam, & quod in passione pro crucifixoribus orauit, ultra quinq; milia conuersi sunt, vt ait Hieron. Sic & cõformiter in passionibus aliorum sanctorum, quia videntes infideles martyrum constantiam, quod quãto plus cruciabãtur, tanto fortiores efficiebantur, scientes quod hoc excedit omnẽ naturalem virtutem, ad Deum conuertebantur, videntes qualiter Deus suos sanctos magnificabat, vt patiendo, fortiores persecutoribus essent. Et hoc est, quod ait Psalm. *Tunc* (scilicet quando infideles videbũt passiones fidelium) *dicent inter gentes* (idest, gentiles infideles admirando, dicent inter se) *dominus magnificauit facere*

Passio (alias patiẽtia) sanctorum erat causa conuersionis infidelium.

re cum eis: idest, ipsos magnificauit. Vel aliter videntes gentes signa, & miracula grandia facta per Apostolos & alios sanctos, conuertebantur, & illos magnificabant. Sic enim dicitur Act. 5. quòd per manus Apostolorũ fiebant signa, & prodigia multa i plebe, & magnificabat eos populus, scilicet, quia illos Deus potestate bonorum magnificauerat: idest, ipsos fecerat magnos. Similiter etiam de fidelibus dicitur. Quos prædestinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit, & quos iustificauit, hos & magnificauit. Glos. quia illos magnificauit cum genere virtutum. Et notandum q Deus generaliter hominem multis donis magnificat, propter quod dicit Iob, Quid est homo, quia magnificas eum? Quod exponens Gregor. ait, Hominem Deus magnificat, quia largitate rationis ditat, infusione gratiæ visitat, honore collatæ virtutis exaltat. Cumque per semetipsum nihil sit, esse tamen eum cognitionis suæ participem, benignitatis munere concedit. Sed erga eundem magnificatum hominem cor suum dominus apponit, quia post dona iudicium exerit, merita subtiliter pensat, vitæ pondera vehementer examinat. Et tanto ab eo post districtius pœnas exigit, quãto hunc impenso munere largius præuenit. Item nota quòd nos magnificando Deum, Deus magnificat nos, quia tunc magnificatur Deus in nobis. vide, versic. 271. 503. 551.

Rom. 8.

Gregor. 8. mor. ca. 21.

2294 *Magnificauit dominus facere nobiscum: facti sumus lætantes.*

Hic ponitur ipsarum gentiũ cõuersio, & cõsequenter consimilis magnificatio. Ista enim possunt esse verba primorum fidelium, qui missi per orbem ad Christum prædicandum, prædicatione, & miraculorum operatione, gẽtes ad fidem conuerterunt, quod sibiipsis non attribuentes, sed virtuti domini, dñt, *Magnificauit dominus facere nobiscũ*: quia scilicet verbis nostris dedit efficaciã operationis, vt non tàm verbis quàm signis corda penetremus infidelium. Ex quo magnum Apostoli, & primi prędicatores sumebant gaudium. Propter quod dicitur Act. 13. Disseminabatur

Magnificauit Deus fideles cõuersos ex gentibus.

V autem verbum Dei per vniuersam regionem: discipuli autẽ replebantur gaudio, & spiritusancto. Vel possunt esse verba gentium ad fidem conuersarũ, quæ fide recepta à Deo magnificatæ sunt in doctrina prędicationis, & in miraculorũ operatione, sicut primi fideles. Nonne doctores ex gentibus ad fidem conuersi, Christi fidem elucidauerunt, & ipsam mundo prædicauerũt? Quàm enim magnificatus fuit Dionysius conuersus ex gẽtibus, in Christi fide, & prædicatione? Similiter considera Aug. Ambr. Hiero. & reliquos ecclesiæ doctores, qui de infidelitate gentium ad tantum culmen fi-
B dei, & prædicationis deuenerũt, vt fidei seminatores, & defensores efficerentur. Sicut ergo, quo ad prædicationẽ magnificauit dñs facere cum Apostolis electis ex Iudæis, sic & cum doctoribus ex gentibus electis. Si aũt vis attendere ad signorum operationem, nonne eandem potestatem habebant conuersi ex gentibus, quam priores habuerũt Apostoli? quia surdis auditum restituebant, mutis loquelam, claudicantibus gressum, cæcis visum, mortuis vitã, vt puta, Laurẽtius signo crucis cęcos illuminabat: Martinus
C tres mortuos suscitauit, & sic de alijs. Conuersi ergo ex gentibus æquali honore cum primis Apostolis se magnificatos à Deo lætantes, gratias Deo agẽtes dicunt, *Magnificauit dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes*. Magnificauit dominus facere cum gentibus, quæ per totum orbem ad ecclesiã confluunt, & redemptionis Christi participes efficiuntur. Vnde hic ait Aug. Videte, fratres, si modò ecclesia non illud dicit inter gentes per totum orbem terrarum. Videte, si non ad ecclesiam nunc currũt toto orbe terrarum. Dicunt ergo inter
D gentes captiui redituri peregrini, suspirantes ad patriam suam. Quid dicunt? *Magnificauit dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.* Nunquid ipsi secũ benefecerunt? Ipsi malè secum fecerunt: quia sub peccato se vendiderunt, Redẽptor venit, & benefecit cũ illis, quia magnificauit eos. Vnde & dicunt, *Magnificauit dominus facere nobiscum* &c. Propter quæ omnia ipsis ex gentibus conuersis, dicit Apostolus, Lætamini gentes cum plebe. Plebs namque Dei dicebãtur Rom. 15.

ipsi Iudæi, ex quibus fuerunt primi prædicatores. Vel aliter. Ista est vox martyrum, qui videntes magnam constantiam, & patientiam in suis passionibus eis à Deo datam, lætanter gratias agunt: dicentes, *Magnificauit dominus facere nobiscum*, &c. sicut & alij illos videntes dicebant, Magnificauit dominus facere cũ eis &c. vide in præcedenti versu.

2295 *Conuerte, domine, captiuitatem nostram, sicut torrens in Austro.*

Ponitur hic imploratio liberationis captiuitatis pſentis, & miseriæ, Vbi aduertendum q̃ iste textus intelligitur de duplici captiuitate, scilicet culpæ, & miseriæ. Primò igitur intelligitur de captiuitate culpę. Cum enim captiuitas dicatur à capio, pis, & vt habetur Prou. 5. Iniquitates suæ capiunt impium, meritò ipsa peccata nos captiuare dicuntur. A quibus per aduentum nostri redemptoris sumus liberati, qui sua inæstimabili charitate nos lauit à peccatis nostris in sanguine suo, vt dicitur Apocal. 1. Aduentum ergo redẽptoris, quo à peccati captiuitate liberemur, implorabat Psal. d. *Conuerte, domine, captiuitatẽ nostrã*, &c. G Pro cuius declaratione sciendum, q̃ torrens dicitur fluuius qui non continuè aquis abundat, sed flante vento australi magis aquis abũdat, quia ventus australis veniens à meridie est calidus, & per consequens soluit niues & glacies, & in aquam conuertit. Et sic flante austro, torrentes soluuntur à siccitate sua, & abundant aquis, & currunt. Sic & moraliter: Torrens est vita nostra, quæ peccatis frigida manet & congelata, & sic carens aqua, currere non potest: sed flante vento australi, qui est calidus, s. Christi charitate in sua passione peccata nostra fuerunt soluta, & sic torrẽs iste abũdans aquis gratiæ, qui prius ligatus peccatis currere non poterat, ad patriã currit, & proficit. Quærens ergo Psal. aduentum redemptoris quo à captiuitate peccati sua charitate soluamur, sub torrentis similitudine loquitur, d. *Conuerte domine*, &c. Et istum intellectum ponit August. hic d. *Conuerte, domine captiuitatem*, &c. Nondum erat conuersa captiuitas, s. tempore Psalm. quia nondum

Torrens est vita nostra.

E redemptor venerat. Ait ergo, Sicut conuertitur torrens in austro, sic conuerte captiuitatem nostram. Sed quid hoc est? Cum enim scriptura moneret de operibus bonis, ait in quodam loco. Sicut glacies in sereno, ita soluentur peccata tua. Ergo peccata ligabãt nos, quomodo frigus ligat aquam, ne currat. Et illigati frigore peccatorum, gelauimus. Auster autem est ventus calidus, quãdo autem flat Auster, liquescit glacies, & implentur torrentes, & aquis impleti currunt. Gelaueramus ergo in captiuitate, constringebant nos peccata nostra. Flauit auster F spiritussanctus aduentu Christi, dimissa sunt nobis peccata, soluti sumus à frigore iniquitatis, & sic tanquam glacies in sereno, soluuntur peccata nostra. Curramus ergo ad patriam, quasi torrens in Austro. Et hoc alijs verbis postulabat sapiens, dicens, Surge, Aquilo (.i. cessa flare) & veni, Auster, & perfla hortũ meũ, & fluent aromata illius. Aquilo. n. est vẽtus frigidus, & significat peccati frigiditatem: Auster autem ventus calidus, & significat Christi charitatem. Dum ergo cessat Aquilo, & flat Auster, hortum cõscientiarum nostrarum perflat, & tunc fluunt, & currũt aromata bonorum operum. Vel aliter, hoc intelligi potest de captiuitate miseriæ & pœnæ, quam continuè in præsenti vita patimur, quam cõuerti in gaudium patriæ Psal. postulat, dicens, *Conuerte domine captiuitatem*, &c. Conuertitur enim captiuitas ista, quãdo de miseria huius vitæ transimus ad patriam. Hic enim fletus, & gemitus: ibi gaudium, & exultatio. Vnde hic ait August. In præsenti enim vita diu laborauimus, & laboramus, etiam bene facientes. Nam ipsa uita humana quam ingressi sumus, miseria est laboribus plena, do- H loribus, periculis, ærumnis & tentationibus. Nolite ergo hic seduci gaudio rerũ humanarum: flenda in rebus humanis aduertite. Poterat ridere prius puer, qui nascitur. Quare ergo à fletu incipit viuere? Ridere nondum nouit, quare plorare iam nouit? quia cœpit ire in ista vita, & sic de illis captiuis est. Hic ergo flet, & gemit: sed patriam suspirat, ut ad æternum gaudium perueniat: dicens, *Cõuerte, domine, captiuitatem nostram*, &c. Vel aliter, Torrens aquis congelatis siccatus

Auster significat Christi charitatem.

Peccatũ cõgelat aiam.

Cant. 4.

catus ligatur ne curr(at, qñ Iudæi zelo in uidię constricti, ad Christi fidē non poterant accedere, sed, austro flante (idest, spiritusancto) à frigore inuidiæ resoluti, vt torrens repletus aquis, ad Christū affectuosè cucurrerunt. Et ad istū intellectum inducit istū versum Greg. dicens, Quo maiora virtutū miracula Christus ostendit, eo infideliū mentibus grauioribus inuidiæ torpor excreuit, atq; inde contra dñm Iudæorū plebs infidelis obduruit, vnde humilis populus ante actā duritiā, quæ se astrinxerat, emolliuit. In gelu.n.versi fuerāt, qui, visis miraculis, inuidentes dicebant. Ecce, mundus totus post eū vadit. Conspiciebant signa, cernebant per ministros miracula, totumq; iam mundū secuturum fidei prædicamēta præuidebāt. Et tñ quo spiritussanctus mundū repleuerat, eo illorū mentes arctius inuidiæ malitia ligabat. Aqua ergo in gelu versa fuerat, dum eunte post eū mūdo, Iudæa i nuidia pigra remanebat. Sed quia supernæ pīati suppetit, ēt tantæ crudelitatis duritiam soluere, atq; ad amādū se ēt corda infideliū liquare: ideo post ex hoc gelu aquas latissimas fudit. Quia postquā Iudæorū inuidiam ēt vsq; ad mortē pertulit, eorū corda protinus ab infidelitatis duritia, amoris sui aspiratione liquefecit, vt tanto post desiderabilius ad obediendū currerent, quanto prius præceptis illius pertinacius perstitissent. Ab hoc frigidi torporis gelu Ps. solui desiderabat, cum dicebat, *Conuerte, domine, captiuitatem nostram, sicut torrens in austro.* Conuertit quippe torrentē in aquas, austro flante, quia mittit verbum suū, & liquefaciet ea, flabit spiritus eius, & fluent aquæ. Gelu.n.in aquas conuertit, quia plerumq; ex duris persecutoribus, magni prædicatores fiunt. Gelu igiī in aquā liquatur, cū torpor interni frigoris ad irrigationē, vertit pdicationis. An Paulus gelu non erat, qui, acceptis epistolis, Damascū pergēs, in corde fideliū quasi in terra iactata verbi semina, ne ad pfectionē operta surgerēt, restringere q̃rebat? Sed gelu hoc in aquā rediit, quia quos psequendo prius premere studuit, hos postmodum fluctis sanctæ exhortationis infudit, ut tāto uberior messis electorum surgeret, quanto hāc imber Dei ēt ab ore persecutoris irrigaret.

Gregor. 27. mor. ca. 21.

Conuertit Christ⁹ per secutores suos ad amorem.

A *Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent.* 1296

HIc præsentis captiuitatis ostēditur vtilitas. Et primò ponitur præsentis captiuitatis meritū, secundò præmiū, ibi, *Venientes autem.* Prima in duas, quia Psal. hic existentes primò allicit ad meritum, secundo ostendit merendi modū, ibi, *Euntes ibant.* Quantum ad primum, sciendum, q̃ præmij cōsideratio ad operandum inducit, & consideratio præmij minuit vim flagelli. Quamuis ergo laboriosum sit hic in lachrymis seminare, B tamē considerato præmio labor dulcescit. Et ideo præmium post laborem induxit Psal. d. *Qui seminant in lachrymis* (ecce labor) *in exultatione metent* (ecce præmiū) Vnde hic ait Aug. *Qui semināt in lacrymis,* &c. Quid enim, fratres mei, ipse agricola qñ procedit cum aratro, & portat semen, nonne aliqñ frigidus est uentus, & imber deterret? Attendit cœlum, videt tristem diem, tremit frigore, & tñ procedit, & seminat? Timet enim, ne, cum diem tristem attendit, q̃ si expectat diem lætum, tps transeat, & non inueniat, quod metat. Nolite ergo & uos, C fratres, differre seminare, seminate opera bona ēt cū ploratis; Sed quę sunt semina, quæ seminare in præsenti uita debemus? Certè semina sunt opera bona, opera misericordiæ, quæ cū lacrymis seminare debemus, & hoc proximis indigētibus cōpatiendo. Vnde hic ait Aug. Opera misericordiæ semina nostra sunt. De quibus ait Apostolus, Bonū facientes, nō deficiamus, tpe.n.suo metemus. Itaque, dum tps habemus, operemur bonum ad omnes, maximè aūt ad domesticos fidei. Loquens itaq; de ipsis eleemosynis ait, Hoc aūt dico, Qui parcè seminat, parcè D & metet. Ergo qui multum seminat, multum metet, qui parcè seminat, parcè metet, & qui nihil seminat, nihil metet. Seminate ergo quantū potestis. Sed si parū habes vnde facias, hēs uoluntatem. Quo nihil esset q̃ habes, si non adesset bona uoluntas, sic & quia non hēs, noli esse tristis, si est tibi uolūtas. Quid.n.seminas? misericordiam. Et quid metes? pacem. Sed nunquid dixerunt angeli, Pax in terra diuitibus hominibus? certè non, sed Pax in terra hominibus bonæ uolūtatis.

Semina sūt opera misericordia.

Ad Gal. 6.

Volūtas pro facto reputatur.

Eleemosyna stat in volūtate.

In

In Zacheo magna uoluntas, in Zacheo & magna charitas. Dimidium bonorū suorū dedit pauperibus: &, si aliquid abstulerat, quadruplū se promisit redditurū, ut intelligas propterea eū sibi retinuisse dimidiū, nō vt haberet, q possideret, sed vt haberet, vnde debita redderet. Magna ergo voluntas, multū dedit, multū seminauit. Ergo illa vidua, quæ duo minuta misit, parū seminauit: imò tm̄ quantum Zacheus. Minores.n.facultates ferebat, sed parem voluntatē. Si attendas, quid dederunt, diuersa inuenies: si attendas vnde dederunt, paria inuenies. Sed & est aliud vilius, quo seminato, metitur illa messis, s. calix aquæ frigidæ. Vnde dn̄s ait, Qui dederit calicē aquæ frigidæ, nō perdet mercedem suam. Si ergo ille, qui hēt vnde det illi, qui non hēt, tm̄ dedit, si de plena charitate dedit quantū illa vidua in duobus minutis, & quantum Zacheus in dimidio suorum bonorum, q si non hēt aliquis, securus th̄ sit, si adsit bona voluntas. Aliter istum textū exponit Petrus Rab. vt ly *in lacrymis* non referatur ad seminantē, sed ad illud, in quo seminatur, s. ad pauperum lacrymas. Vnde sic ait, *Qui seminat in lacrymis*, &c. Non sic imber terram, qūo ieiuniū lacrymæ rigant pauperū. Homo in lacrymas pauperū iactet semina ieiunij. Arescunt.n. ieiunij messes, quæ pauperū fletibus non fuerunt irrigatæ. Cœli pluuia terrā infundit, & lacrymæ pauperum irrigāt cœlum. Ergo sitit cœlū, & expectat de pluuia pauperum vicē roris, quia misericordia arat cœli cāpos, sulcos ducit pietas. Illic misericordiā seminat qui id, quod suscipit, in manus pauperum mittit. Ibi segetem colligit, qui misericordiam pauperi committit hic serendam. Beatus, cui seminanti sic æterna horrea perpetim præparantur. Adducit semina sibi homo, seminas maximè cum ieiunas. Nam ieiunium non germinat, si de misericordia non rigatur. Siccatur ieiunium in misericordiæ siccitate.

Luc. 19. *Matth. 12.* *Matth. 10.* *Ieiuniū lacrymis pauperum rigatur.*

1297 ***Euntes ibant, & flebant, mittentes semina sua.***

HIc modum merendi, siue modum quo seminatur, ostendit. Vbi aduertendum, q modus merendi in semi- E nando opera misericordiæ indigētibus, est prius miseris per dolorem intrinsecū compati, & consequenter ex dolore habito compassionis miserorum succurrere necessitatibus, qm̄ eleemosyna nisi ex com passione interiori procedat, nō meretur apud Deum, vt ostendit Greg. super illo verbo Iob 30. Flebam super eū, qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi: dicens, Quamuis vera compassio sit passioni proximi ex largitate concurrere, nōnunquam th̄ cum exteriora abundè ad largiendū suppetunt, celerius dantis manus dationem inuenit F quàm animus dolorem. Vnde scire necesse est, quia ille perfectè tribuit, qui cum eo q afflicto porrigit, afflicti quoq; in se animum sumit, vt prius in se dolētis passionem transferat, & tunc contra dolorem illius per ministerium concurrat. Nam sæpe largitorem muneris facit rerum abundantia, non virtus compassionis. Qui enim afflicto perfectè cōpatitur, plerumq; ēt hoc indigenti tribuit, in quo ipse si dederit, angustatur. Et tunc vera est cordis nostri compassio, cū malum inopiæ pro proximo suscipere non metuimus, vt illum à passione libe- G remus. Quam.s.pietatis formam mediator Dei, & hominum nobis dedit, qui, cū posset nobis in non moriendo subuenire, hominibus th̄ subuenire voluit moriendo, quia & nos videlicet minus amasset, nisi & uulnera nostra susciperet, nec vim nobis suæ dilectionis ostenderet, nisi hoc, quod à nobis tolleret, ad tp̄s ipse sustineret. Passibiles quippe & mortales nos reperit, & qui nos existere fecit ex nihilo, reuocare videlicet ēt sine sua morte potuit à passione. Sed, ut quanta esset virtus compassionis nobis ostenderet, fieri pro nobis dignatus est, q esse nos H voluit, ut in seipso temporaliter mortē susciperet, quā à nobis in perpetū fugaret. An nō in diuinitatis suæ diuitijs nobis inuisibilis permanens, miris nos potuit virtutibus ditare? Sed ut ad internas diuitias rediret homo, foris apparere dignatus est pauper Deus. Vnde & prædicator egregius ut ad largitatis gratiā viscera nostrę cōpassionis accēderet: dixit; Propter nos egenus factus est, cū diues esset. Plus ergo nonnunquam esse dicimus compati ex corde, quàm dare, quia quis-

Eleemosyna ex com- *passione prœcedere debet.* *Gregor. 10. mor. ca. 27.* *Dilectio Christi per passionem ostenditur.* *1. Cor. 8.*

quisquis perfectè indigenti compatitur, minus æstimat omne, quod dat. Nisi.n. manum dantis bona voluntas vinceret, perfectè compati nesciret. Ex quibus patet, quod perfectè opera misericordiæ indigentibus seminare cupiens, prius flêdo in seipso per compassionem, miseriā miseri suscipere debet. Et hoc est quod notaus Psal. de veris misericordibus: dicit, *Euntes ibant* (scilicet proficiendo) *& flebant* (compatiendo) & hoc, *mittentes semina sua* (scilicet opera misericordiæ faciendo) Nō quidem debet esse compassio vt affectes aliquem esse miserum, vt illi compatiendo semines opera misericordiæ, quia melius est vt nullus sit miser, q̄ vt tu facias misercordiam. Qui.n. vt faciat misericordiam, alios optat esse miseros, crudelem habet misericordiā: sicut crudelis est medicus, qui, ut exerceat artem suam, optat multos ægrotos ægrotos esse, vt hic ait August. Vel aliter, iste versus intelligit de operibus misericordiæ spiritualibus, inter quæ præcipuum est, docere ignorantes: maximè in ijs, quæ sunt fidei. Sic enim Apostoli per mūdum euntes semina verbi Dei vbique seminabant: sed seminando flebant, quia pro fide mortem etiam corporis affectabant, quam sensualitas flendo refutat. Semen enim est verbum Dei, vt ait saluator Luc.8.

2298 *Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos.*

Manipulus significat præmiū æternum.

PОnitur hic præmium rectè seminantibus debitum. Per manipulos quippe, in quibus congregantur fructus ex seminibus collecti, intellige præmium iustorum, quod colligitur ex bonis ipsorū operibus. Quod quidem iusti portabūt, qñ in fine veniētes ad vltimum iudiciū, suorum meritorum præmia recipient. Vnde hic ait August. Et, si cum fletu seminamus, cum gaudio metemus. In illa enim resurrectione mortuorum recipiet vnusquisq; manipulos suos, i. fructum seminis, i. coronam gaudiorum, & exultationis. Tunc erit triumphus lætantium, & ipsi morti insultantium, in qua gemebatur. Sed quare tunc gaudebunt? quia portabunt manipulos suos, i. præmium laborum. Vel aliter, vt per manipulos

A intelligātur opera nostra meritoria, quæ hic agimus. Nam manipulus à manu dī. Per manus aūt significatur opera. Et sic iusti exultātes in iudicio, portabunt manipulos suos: quia cum suis bonis operibus præsentabuntur, quæ omnia omnibus erunt nota. Sed mali ibi apparebūt vacui, quia ipsorū opera à prēmio erunt aliena. Et ad istum intellectum hunc versum exponit Gregor. super illo verbo Iob 6. Ambulabunt in vacuum, & peribunt: dicens, In vacuum quippe ambulant, qui nihil secum de fructu sui laboris ad iudicium portant. Alius namque

Manipulus significat opera bona.

Gregor 7. mor. c. 17.

B adipiscendis honoribus exsudat, alius multiplicandis facultatibus ęstuat, alius promerendis laudibus anhelat. Sed, quia cuncta hęc quisque moriens hic deserit, labores suos in vacuum perdit, qui secū ante iudicem nil tulit. At contra per legem dicitur, non apparebis in cōspectu meo vacuus. Qui enim promerendæ vitæ mercedem bene agēdo nō prouidet, in conspectu domini vacuus apparet. Hinc de iustis per Psalm. dicitur, *Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos.* Ad examen quippe iudicij portantes manipulos veniunt, qui

Exo.23. & 34. Deut.16.

C in semetipsis recta opera, quibus vitam mereantur, ostendunt, &c. Et nota, q dicit, *venient cum exultatione*, & non dicit, cum lætitia, quia exultatio dicitur quasi exitra saltatio, quando scilicet tanta est lætitia interius, q etiam saliat exterius ad corpus, & per signa exteriora ostenditur. Exultabūt ergo iusti in iudicio, quia lætabuntur intus in anima, & exterius in corpore, vide versic. 343.

PSAL. CXXVI.

D *Nisi dominus ædificauerit domū, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam.* 2299

PSALMVS hic habet titulū eundem vt alij Psalm. graduales præcedentes, scilicet Canticum graduum, nisi quòd hic creditur esse Salomonis, & dicitur Canticum graduum Salomonis. Et dicit hic Rabbi Salomon, quòd iste Psal. intitulatur à Salomone, non q Salomon Psal.

Psal. istum fecerit, sed quia ipsum fecit David de Salomone. Prævidit. n. David, ꝙ Salomon filius suus ædificaturus erat domum dñi, scilicet, templum. Prævidit etiam ipsum cōtra legem dñi acturum, maximè in eo ꝙ accepit vxorem filiam Pharaonis regis Aegypti, contra legem, quæ prohibebat Iudæos vxores alienigenas accipere. Ex quo vult, ꝙ quia egit contra legem, ꝙ in vanum domum dñi ædificaret. Et hoc est quod ait, *Nisi dominus ædificauerit, domum, in vanum*, &c.
1. *Reg.* 15. Quasi dicat, In vanum domum domini ædificat, qui transgreditur legem domini, quia melior est obedientia quàm victima. Et ad hanc sententiam applicat totam literam istius Psalm. Sed in hoc quod dicit Salomonem in vanum domū dñi ædificasse, non videtur verum, quia illa ędificatio domus à Deo fuit accepta & Deo grata, vt patet ex multis locis sacræ scripturæ, vt patet 3. Reg. 8. & 2. Paral. 7. Vnde aliter, & cōmunius dicitur, ꝙ Salomon fecit istum Psal. Cognoscebat enim se non sufficere ad ædificandū domum condignam Deo, nisi ipse dominus sibi spirituale conferret adiutoriū. Vnde & ipse Salomon dixit, 2. Paral. 2. Magnus est enim Deus noster super omnes deos. Quis ergo poterit prævalere, vt ædificet ei dignam domum? Et sic exponendo literaliter, Psal. iste diuiditur in duas partes, vbi sciendum, ꝙ duplex est domus domini, s. exterior, & materialis, & interior, & spiritualis. Primò ergo agit de ædificatione domus exterioris: secundò de ædificatione domus interioris: ibi. *Cum dederit dilectis suis*, &c. dic vt Nic. de Ly. Quantum verò ad sensum propheticum, sciendum primò, quare in titulo apponitur Salomonis, ꝙ in titulis aliorum Psal. gradualium non ponitur. Cuius ratio est, quia hic Ps. agit de ædificatione ecclesiæ, quam verus Salomon Christus ædificauit, non Salomon filius David. Ille enim Salomon, qui materiale templum ædificauit, fuit figura Christi veri Salomonis qui ædificat ecclesiā. Nam Salomon pacificus interpretatur. Quis autem verus pacificus dici potest, nisi Christus, de quo dicit Apostolus ad Ephes. Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Ille est verus pacificus, qui duos parietes è diuerso venientes in se

Salomon significat Christum.

Ephes. 2.

E copulauit, quibus factus est lapis angularis. Qui ex veniente populo ex circuncisione credente, & populo ex præputio gentium, fecit vnam ecclesiam ex prædictis duobus populis. Quia igitur illius veri Salomonis Christi ille Salomon filius David ex Bersabe figuram gestabat, qñ templum materiale ædificauit, ideo in Psal. isto, qui agit de ædificatione ecclesiæ p Christum, præponitur titulus, Canticum graduum Salomonis. Est ergo octauus gradus istius spiritualis ascēsionis, ædificatio ecclesiæ facta per Christum, in quo spes nostra est ponenda, nō
F aūt in Salomone filio Bersabee. Quia ille Salomon quamuis multa sancta præcepta, & salutaria sacramenta scripserit, à spiritusancto doctus, tñ mulierū amator fuit, & reprobatus a Deo, vt ē: amore mulierū idolis sacrificare cogeretur, vt hic ait August. Ex quo apparet, ꝙ nūquam in præsenti vita est aliquis tantus peccator, vt de ipso sit desperādum, sicut nec quis tam sanctæ vitæ, vt de ipso nō sit timendum, quia cadere pōt Salomonis exemplo. In omnibus seruanda est humilitas. Intentionem ergo mouet iste Psal. ascendere per humilitatem. Qui-
G bus visis, accedo ad Psalmi diuisionem. Hic enim agitur de ædificatione ecclesię facta per Christum. Et quia duplex est ecclesia, scilicet, militans in præsenti vita, & triumphans in futura, ideo Psalmista duo facit, quia primò agit de ædificatione, & statu ecclesiæ militantis, secundò de ædificatione, & statu ecclesiæ triumphantis: ibi, *Cum dederit*. Prima pars diuiditur in tres partes, quia primò ostendit à quo ecclesia militans ædificatur, secundò à quo gubernatur: ibi, *Nisi dominus custodierit*: tertiò à quo dissipatur: ibi, *Vanum est nobis*. Quantum ad
H primum, sciendum, ꝙ domus Dei dr̄ ecclesia, in qua Deus vt in domo habitat p gratiam, quam domum ecclesiæ sola increata sapientia ædificare pōt de qua dr̄, Sapientia ędificauit sibi domum, excidit columnas septem, &c. Quę omnia de domo ecclesiæ militantis exponit Gregor. dicens, Domus sapientiæ ecclesia vocatur, quæ sapientia septem columnas excidit, quia ab amore præsentis sæculi disiunctos ad portandam eiusdem ecclesiæ fabricam mentes prædicantium erexit.

Domus dicitur ecclesia.

Prou. 9.

Gregor. 33. *mor ca.* 21. *Sapiētia ædificauit domum ecclesiæ.*

Quę pro eo ꝙ perfectionis virtute subnixæ sunt, septenario numero signãtur. Immolauit victimas, quia vitam prædicantium mactari in persecutione permisit. Vinũ miscuit, quia diuinitatis, & humilitatis suæ pariter nobis arcana prædicauit. Mensam quoq; proposuit, quia scripturæ sacræ nobis pabula aperiendo præparauit. Ancillas etiam suas misit, quæ ad arcem, nos, atque ad ciuitatis mœnia vocarent, quia prædicatores infirmos, abiectosque habere studuit, qui fideles populos ad spiritualis patriæ ædificia superna colligerent. Vnde in euangelio dominus Nathanaelem laudat, nec tamen in sorte prædicantium numerat, quia ad prædicandum eum tales uenire debuerant, qui de laude propria nihil haberent, ut tanto solidius ueritatis cognosceretur esse, quod agerẽt, quanto & apertè cognosceretur, quia ad hoc agendum per se idonei non fuissent. Vt ergo mira potentia per prædicatorũ linguas clarescerett, prius mirabili⁹ actũ est, ut eorum prædicãtium meritum nullum esset. Ancillas ergo suas dominus misit, quia infirmos prædicatores mũdo exhibuit, & potentes quosque, qui eius corpus fierent, sub terroris sui uinculo constrinxit, &c. Sic ergo Dei sapientia domum ecclesiæ ædificat, quia & prædicatores quidem ad hoc laborare possunt: sed sine eius adiutorio in uanum laborant. Vnde & hic ait August. Dominus Iesus ædificat domum ecclesiæ: laborant tamen multi in ædificãdo: sed, si non ille ædificet, in vanum laborauerunt ædificantes eam. Qui sunt, qui laborant ędificantes? Omnes, qui in ecclesia pręd icant uerbum Dei ministri sacramentorum Dei: omnes currimus, omnes laboramus, & ędificamus modo, & ante nos alij cucurrerunt, & laborauerunt, & ędificauerunt. Sed, nisi dominus ędificauerit domum, in uanum laborauerunt, qui ædificant eam. Et ideo quosdam uidens ruere Paulus ait, Dies obseruatis, & annos, & menses: timeo ne sine causa fortè laborauerim in uobis. Plangebat enim istos, quia sine causa laborauerat in eis. Nos ergo loquimur foris, ille ædificat intus. Quomodo uos audiatis, nos aduertimus, quid cogitatis ille solus nouit, qui cogitationes hominum videt. Ipse ædificat, ipse monet, ipse terret, ipse intentum aperit, ipse ad fidem applicat sensum vestrum. Et tamen laboramus & nos tanquam operarij. Sed si ille non ædificauerit, in vanum laborauerunt, qui ædificant. Vnde & principalis ædificatio ecclesiæ soli Deo est attribuenda. Et hoc est, quod dicit Apostolus, primæ Corinthiorum capitulo tertio, Neque qui plantat, aliquid est, neque qui rigat: sed qui incrementum dat Deus. Dei enim sumus adiutores. Vel aliter: intelligitur iste textus de domo spiritali conscientiæ, quam nullus absque Deo ædificare potest: vt, scilicet, mens nostra fiat domus, vel habitatio Dei. Et ad istum sensum hunc versum exponit Gregorius libro vndecimo Moralium, capitulo quinto, super illo verbo Iob capit. duodecimo. Si destruxerit, nemo est, qui ædificet, dicens, Omnipotens Deus humanum cor destruit cum relinquit, ædificat cum replet. Neque enim humanam mentẽ debellando destruit, sed recedendo, quia ad perditionem suam sufficit, sibi dimissa. Vnde pleramq; fit, vt cum audientis cor, exigentibus culpis, omnipotẽtis gratia non repleatur, exterius in vanũ à prædicatore moneatur: quia mutum est os omne quod loquitur, si ille interius in corde nõ clamat, qui aspirat verba, quæ audiuntur. Hinc propheta ait, *Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam*. Qualiter autẽ domus conscientiæ sit ædificanda, & dedicanda, ostendit Gualfr. super illo verbo Deut. 20. Si quis ædificat domum, & non dedicauerit eam, reuertatur de prælio, d. Dedicatio domus est solemnis quidam ad habitãdum ingressus. Sed donec domus tota vel ex magna parte sit ædificata, non dedicat quis, quia nondum inhabitat eam. Itaque dum humana anima exterioribus tantum rebus intenta penitus in terris ociosa vagatur, nec secum manet, nec domum habitat. Sicque fatui quidam, qui nec in mentibus suis ædificium habent, nec in domo cõscientiæ possunt manere, cũ non habeant. Cæterũm vbi iam quisq; sapere, & intelligere cęperit, domũ ædificat, nec ad insipiẽtiam sibi: si tamen ipsam vendicat, & suę dedicat mansioni. Fundamentum domus

Ioan. 1.

Aedificare ecclesiã sine Deo nullus potest.

Gal. 4.

Prædicator sine Dei gratia non proficit auditoribus.

Domus anima quõ ædificatur, & dedicatur.

mus illius in propria suiipsius cognitione subsistit. Paries anterior in prouidentia agendorum, posterior in præteritorum recordatione. Dextrum parietem facit prosperitatis, & sinistrum aduersitatis agnitio. Culmen domus, & tectum in consideratione diuina, & fidei ratione consistit. Hinc nempe animus in sublime porrigitur, & quandam ei exhibet vicem tecti mysterium fidei. Sed quanti hodie hanc domum ædificare sibi festinant, sed inhabitare dissimulant, affectantes magis facultatē quàm vtilitatē scientiæ, magis habere domum quàm domus vsum? Videas, denique domum aliam, & amplam apertis vndique ostijs, & fenestris patentibus, iamque solet paulatim deficere antequā dedicetur. Auctor aūt eius infelix, & insipiens in plateis mendicat, & aliena hospitia circuit, cum domus eius pateat alienis. Ibi nidificant volucres, & immunda quæuis animalia cubant: illic fures condunt sibi: illic conueniūt altercatores, & impudici: illic symbola faciūt ebriosi. Vide igitur quàm dignus sit iste, vt remittatur ab exercitu domini, & eijciatur è castris eius, qui domum quidem ædificauerit, sed in vanū, quia ipsam dedicare (idest inhabitare) contemnit, non in se manens vt manendū agnoscit, sed in exterioribus, & vanis habitans rebus. Contra quos dr, Erunt verba, quæ ego præcipio tibi in corde tuo, & meditaberis sedens in domo tua.

Deut. 6.

2300 *Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustrà vigilat, qui custodit eam.*

Hic ostenditur qualiter ciuitas ecclesiæ gubernatur. Vbi aduertendum quòd hic idem est ciuitas quod domus (scilicet ecclesia) quæ domus dicitur propter Dei inhabitationem, & ciuitas propter charitatis vnionem. Et ideo sicut nullus pōt sine Deo ædificare ecclesiam, sic nec ædificatā custodire, quia ipse Deus huius domus, & ciuitatis ædificator est, & custos. Quòd autem ecclesia dicatur ciuitas, quia ad modum ciuitatis ædificata: vide superius ver. 1475. Huius autē ciuitatis ecclesiæ custodia prælatis committitur, vt. s. vigilando super gregem sibi commissum, ipsam custodiant, fidem prædicando, & defensando.

Prælati custodes sunt ecclesiæ, quam sine Deo custodire non possunt.

E Quorum tamen custodia, nisi dominus custodiat, non sufficit, neque vigilia. Vnde Aug. hic ait, Hæc ciuitas ecclesiæ habet custodes, quomodo habet ædificantes. Custos huius ciuitatis erat Apostolus. Vigilabat quantū poterat super eos, quibus præerat. Nam ideo altior locus positus est episcopis, vt ipsi superintendant ad custodiendum populum. Quod enim Græcè dicitur episcopus, hoc Latinè dicitur superintendens. Quomodo enim vinitori altior fit locus ad custodiēdam vineam, sic episcopis altior locus factus est. Et de isto alio loco periculosa

F ratio redditur, nisi eo ordine stemus hic vt humilitate sub pedibus subditorum simus, & pro ipsis oremus, vt, qui nouit mentes subditorum, ipse custodiat. Nos ergo sicut homines custodimus, & perfecte custodire non possumus laboramus in custodiendo, sed vanus est labor noster, nisi ille custodiat, qui videt cogitationes hominum. Custodit ille, cum vigilatis: custodit ille, cum dormieritis. Custodimus vos ex officio pastoris, sed sub illo pastore vobiscū oues sumus, doctores sumus, sed sub illo vno magistro in hac schola vobiscum cōdiscipuli sumus.

G Si ergo volumus custodiri ab illo, qui humiliatus est propter nos, & exaltatus ad custodiendū nos, humiles simus. &c. Ex quibus apparet, ꝙ prælatorum custodia sine custodia Dei non sufficit ecclesiæ: sicut nec prædicatio ministrorū sine diuina inspiratione. Aduertendū ergo, ꝙ Deus diuersa hominum genera specialiter custodit, vide ver. 1665. Vel aliter, sicut per domum (vt dictum est in præcedenti versic.) intelligitur spiritualis conscientia, sic et per ciuitatem intelligitur vniuscuiusq; mens, vel cōscientia. Quia sicut ciuitas vnitatē intus debet habere,

H & munitiones, exterius aūt mœnia, sic & anima, &c. Qualiter autem ista ciuitas conscientiæ sit custodienda, vide in dictionario meo, vbi custodire, parte tertia. Ex quibus omnibus apparet, quòd nos custodes sumus ecclesiæ, vel conscientiæ nostræ tanquam famuli, & ministri: Deus autem tāquam principalis, & dominus. Et ideo sicut nec actus serui valet sine auctoritate domini, sic nec nostra custodia sine custodia Dei. Vnde istum versum ad istum sensum inducit Gregor.

Anima dicitur ciuitas. Custodia ciuitatis animæ qualis esse debet.

Gregor. 8. mor. c. 21. Gregor. super illo verbo Iob c. 7. Quid faciam tibi, ô custos hominum, dicens, Deus custos hominum dicitur, quia si eius nos custodia misericordiæ protegit ante occulti hostis insidias, nostræ sollicitationis oculus vigilans dormit: Psal misita attestante, qui ait, *Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.*

2301 *Vanum est vobis, ante lucem surgere: surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.*

HIc ostenditur à quo dissipatur ciuitas ecclesiæ vel cõscientiæ. Dissipant enim domum vel ciuitatē ecclesiæ seu cõsciētiæ propriæ, qui fidē Christi non recipiunt, sed ipsi Christo cõtradicunt, & fidem suam impugnāt. Qui tñ in vanum operantur, quia sibiipsis solũ nocent, non Christo vel ecclesiæ suæ. Et hoc notans Psal. ait, *Vanum est vobis, ante lucem surgere, surgite*, &c. Quid enim propriè per lucem intelligitur, nisi Christus qui d. Ego sum lux mundi? Et Io. 1. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem, &c. Dicitur enim Christus vera lux, quia omnes lucis proprietates in se plenè continet, vide suprà ver. 2072. Sed quid ante lucem Christum surgere, nisi Christum nolle sequi per humilitatem, sed ei per superbiam cõtradicere? Nam *ante* idem est, quod contra. Et sic ante lucem Christum surgit, qui cõtra se erigit. Vnde hic ait August. Qui sunt illi, qui surgunt ante lucem Christum? Illi, qui se volunt præponere Christo, qui volũt hic excelsi esse, vbi humilis fuit Christus. Sint ergo hic humiles, qui volunt ibi esse excelsi, vbi excelsus est Christus. Et quis non vult esse excelsus cũ Christo, vbi iam excelsus est Christus? Vis ita esse? Esto ergo hic humilis, vbi humilis fuit Christus. Qui volunt discipuli esse supra magistrum, serui supra dominum, illis dicitur, *Vanum est vobis ante lucem surgere.* Tales fuerant filij Zebedæi, qui antequam humiliarentur secundũ passionem domini, iam sibi loca eligebant alta, vbi sederent: vnus ad dexteram, & alius ad sinistram. Ante lucem volebant surgere, & ideo in vanum ibant. Illos reuocauit ad humilitatem, d. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? q. d. Ego veni humilis esse, & vos ante me vultis esse excelsi? Petrus ẽt ante lucem surrexerat, qñ consilium voluit dare dño, vt non pateretur pro nobis. Cũ enim Christus de passione sua futura ꝑdiceret, timuit Petrus, d. Absit, dñe, à te: propitius esto tibi: non fiat istud. Ante lucem ergo volebat surgere, & luci consilium dare, sed dñs fecit, vt post lucem iret & lucē imitaretur, d. Vade post me, sathana, quia ante, (.i. contra) lucem vis surgere. Talibus ergo ait Psal. *Vanum est vobis ante lucem surgere.* Hũc aũt versum cõtra hypocritas Greg. exponit, qui statim vt aliquid boni faciũt, humanas laudes quærunt, non expectantes retributionem lucis æternæ. Vnde dicit, Cũ primordia boni operis laudantur, dignum est, vt hoc animum non pascat operãtis: ne, dum accepta laus suauiter carpitur, fructus operis intempestiuè comedatur. Hinc per Psal. veritas dicit. *Vanũ est vobis ante lucem surgere: surgite postquam sederitis*, &c. Ante lucē quippe surgere est priusquã claritas æternæ retributionis appareat, in præsentis vitæ nocte gaudere. Sedendũ est ergo prius, vt postea rectè surgamus. Quia quisquis se sponte hic nõ humiliat, nequaquã hunc sequēs gloria exaltat. Sequitur, *Surgite postquã sederitis, qui manducatis panem doloris.* Vbi notandum, ꝙ sedere in scriptura aliqñ significat exaltationem, aliqñ humiliationem. Significat enim exaltationē, vt, cum dr, Sedebitis super sedes duodecim iudicantes, &c. Et Luc. 22. Videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei. Significat ẽt humilitatem, & aduersitatem, vt cum de Christo dicitur, Iesus autem fatigatus ex itinere, sedebat sic super fontē. Fatigatio enim domini, infirmitas domini fuit, infirmitas autē, humilitas. Sic etiam dicitur in Psal. Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionē meam. Vbi Gloss. Tu cognouisti sessionem meam, idest, humilitatē passionis. Hic ergo accipitur sessio pro humilitate, & aduersitate, cum dicitur, *Surgite postquam sederitis.* Est ergo sensus, *Surgite postquam sederitis*, i. hic prius debetis humiliari, vt postea dignè possitis exaltari. Vnde hic ait Aug. Dominus noster prius humiliatus est, vt exaltaretur.

Marginalia: Luxdicitur Christus. Ioan. 8. — Ante lucē surgit qui contra Christum se erigit. — Matth. 20. — Matth. 16. — Gregor. 8. mor. c. 36. — Sedere significat humilitatē & exaltationem. — Ioan. 4. — Psal. 138. — Phil. 2.

Audi Paulum dicentem, Exinaniuit semetipsum, factus obediens vsq; ad mortẽ crucis. Hæc est sessio Christi. Sed audi surrectionẽ, Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomẽ, quod est super oẽ nomen, &c. Si vos ergo ad illud nomen festinatis, surgite: sed postq̃ sederitis, quia surgens ab humilitate, venit ad regnum. Prius ergo humiliamini, si vultis exaltari. Sed ne quis putet hic loqui de sedere honoris, sed magis passionis, & humilitatis subdit. *Qui manducatis panem doloris.* Illi enim manducant panẽ doloris, qui in præsenti vita, & valle miseriæ humiliantur, patiũtur, percutiuntur, & lacrymanẽ: iuxta illud Ps. 41. Fuerunt mihi lacrymæ meę panes die, ac nocte. Et Psal. 79. Cibabis nos pane lacrymarũ. Vnde hic ait Aug. *Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.* q.d. Ergo & tu tuam exaltationem post mortẽ spera, in resurrectione mortuorum spera, quia post passionem Christus resurrexit, & ascendit. Sed vbi dormiuit? vbi sedit? in cruce: vbi latus eius lancea percussum est, & sacramenta inde fluxerunt, vnde formata est ecclesia. Si ergo iste non surrexit nisi mortuus, nisi postquam manducauit panem doloris, quomodo tu speras exaltationem, nisi post hanc vitam? Quod notans Psal. ait, *Surgite postquam sederitis,* &c.

Panis doloris est humilitas et passio.

2302 *Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini, filij, merces, fructus ventris.*

HIc agitur de ædificatione ecclesiæ triumphantis. Et diuiditur in tres partes, quia primò ponitur tempus quo ecclesia triumphans possidetur: secũdò cœtus, à quo ædificatur: ibi, *Sicut sagitta:* tertiò gloria qua possidetur, ibi, *Beatus vir.* Quantum ad primum: sciendum, q̃ per somnum vel dormitionẽ mors corporalis intelligitur, quia tunc boni vt in somno, vel dormitione requiescunt à laboribus suis. Vnde & Christus Lazari mortem annuncians discipulis suis ait, Io. 11. Lazarus amicus noster dormit: sed vado, vt à somno excitem eum. Vbi notandum, q̃ quinque sunt species dormitionis, vel somni: vt ostẽdit Gualfred. super illo verbo Apostoli, d. Hora est iã

Somnus est multiplex.

Rom. 13.

E nos de somno surgere, d. Quinque sunt species somni, præter eum, qui omnibus in vsu esse cognoscitur. Primus est speculatorius, secundus est dissimulatorius, tertius reprehensibilis, quartus dãnabilis, quintus indifferens, & cõis est omni carni. In primo est delectatio suauitatis: in secũdo vmbra dissimulationis: in tertio torpor negligentiæ: in quarto, mortificatio quædam mentis, obliuio interioris hominis claudit oculos, & vigorẽ sepelit rationis: quintus terrenorum affectuum habet consummationem, & similiter colligit dissimiliter aliquãdo resurrecturos. Primum nobis cõmendasse vr F sopor, qui oblatis hostijs in Abrahã legitur incidisse. Sic & somnus Iacob, ĩ quo visio spiritualis apparuit. Et ille forsitan Salomonis, in quo sciẽtiam petijt, & accepit. Ad secundum verò non incõgruè refertur, q̃ in grauissima tempestate propter ipsum orta, Ionas iacuit sopore depressus, forte deprehendendus. Euidentius ad hmói somnum pertinuit, q̃ ventis sæuientibus, & mari intumescẽte, præceptor noster huius nihil sentiẽs, dormiebat in mari. Ad tertium somnũ, quòd Noe temulentus nudatus, & irri- G sus, demum expergefactus erubuit. In quarto forsitan somno dormiens Loth, filiarum incestu fuit maculatus. Sisara soporatus clauo tabernaculi in tempore transfixus occubuit. Capite truncatus interijt Holofernes. Ad quintũ omnes nos oportet esse paratos, q̃a quales nos exceperit, tales est redditurus, & diuino exhibiturus iudicio, de quo dñs archisynagogi filiam suscitans dicebat, Non est mortua puella, sed dormit, & Lazarum amicũ suum dormire dicebat. Et primus eius testis Stephanus inter saxa frementium, & furentium populorum feliciter H obdormiuit in domino, & de quo Psal. loquitur, dicens, *Cum dederit dilectis suis somnum,* &c. De isto ergo somno, qui est somnus mortis corporalis, hic loquitur textus, dicens, *Cum dederit dilectis suis somnum.* Quasi si quis quæreret, dicens, Dictum est, quòd debemus surgere, s. ad gloriam postquam sederimus per humilitatem. Sed quando erit hæc surrectio, & gloriæ exaltatio? Respondet Psalmista, quòd qui hic humiliantur, tunc surgent in gloria, dicens, Quando Christus

Gen. 20.

Iona 1.

Gen. 9.

Gen. 19.

Iudic. 4.

Iudith 14.

Matth. 19.

Ioan. 11.

dederit dilectis suis somnum, s. quando dilecti Christi per somnum mortis corporalis ab hac vita liberi erunt. Noli ergo ante mortem quærere gloriam, quia post mortem seruatur, s. cum dederit dilectis suis somnum, tunc. s. surgent dilecti Christi ad gloriam. Vnde hunc sensum hic ponit August. dicens, Vt doceat te Psalmista, quasi si interrogaret, Quando surgam? Respondet d. *Cum dederit dilectis suis somnum.* Hoc est, cum dormierint dilecti eius, tunc surgent dilecti Christi. Omnes enim surgent: sed non omnes q̃sio dilecti eius. Omnium enim est resurrectio mortuorum, sed resurgũt illi ad pœnas: sed resurgimus nos dilecti q̃sio resurrexit dñs noster, ut sequamur caput nostrum, membra eius qui sumus. Constituti ergo membra eius, & in membris eius dilecti eius, cum somnum mortis acceperimus, tunc cum Christo gloriosi resurgemus. Noli ergo hic quærere mundanam fœlicitatem, sed prius sede in præsenti vita comedens panẽ doloris, ut, cum dederit dilectis suis somnũ, cum Christo resurgas gloriosus. Vnde sequitur, *Ecce hæreditas domini, filij, merces*, &c. Quasi dicat, Cũ dederit dilectis suis somnum, tunc illis dabitur hæreditas dñi, quę est merces felicitatis ęternę. Ecce dabitur hæreditas dñi, quæ est merces, & præmium omnium bonorum. Et, si quis quærat, qui sunt isti dilecti, quibus post somnum dabitur merces, & hæreditas domini: rñdet, ꝙ isti sunt filij, qui sunt fructus uentris. Vbi notandum, ꝙ Psalmista hic comparat ecclesiam mulieri parturienti multos filios, quosdã. s. bonos, & alios malos. Sic ecclesia, (idest, pastores ecclesiæ) multos filios generãt, uerbum Dei prædicando. Quorum aliqui sunt prordinati ad uitam ęternam, & inter fructum ecclesiæ computantur, quia tales finaliter in gratia permanẽt, & spectant ad hæreditatem Dei, & mercedem æternam. Et isti dicuntur fructus uentris ecclesiæ. Quosdam uero generant, qui finaliter in gratia non permanent, & isti inter fructum esse non computantur. Hic autem boni mixti cũ malis non discernuntur à malis: sed tunc cognoscentur. Dicit ergo, ꝙ illi sunt dilecti Dei, qui sunt filij uentris, scilicet ecclesiæ: sic quòd fructus sint ecclesiæ.

Ecclesia parit bonos & malos.

A Vnde hic ait Aug. Parit ecclesia filios coniux Christi, vnde in membris parturientis ecclesiæ erat Apostolus qui dicebat, Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Genuit illos ecclesia, parturit illos. In cuius typo Rebecca duos gestabat in utero, duos populos figurantes, qui in vtero matris luctabantur, gemebat illa, vim patiebatur. Sic & modo, fratres, tandiu gemitus datus est ecclesiæ, quamdiu parturit ecclesia, ipsi sunt intus & boni, & mali. Sed fructus ventris in Iacob erit, quia ipsum dilexit mater. Ambo de vno vtero B processerũt, vnus amari meruit, alius reprobari. In dilectis ergo eius erit fructus, cui dabitur merces, & hæreditas Dei. De isto fructu ecclesiæ dicebat Christus Apostolis parturientibus, Ego posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Quod dicit ad differentiam reproborum, qui etsi aliquãdo generantur in fide ecclesiæ, tamen finaliter non manent.

Galat. 4.
Gen. 25.
Ioan. 15.

2303 *Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum.*

C Ostenditur hic cętus, à quo ędificatũ ecclesia. Vbi notandũ, ꝙ per sagittas intelliguntur Apostoli, & sancti prædicatores, vt dictum est vers. 741. Dicuntur & filij excussorũ, i. Prophetarũ, quos vt filij sunt imitati, eorum dicta obscura excutientes, i. aperientes, & declarãtes. Excuti. n. aliquid dr, sicut saccus excutitur, vt exeat, & pateat quod intus latebat clausum. Prophetæ ergo clausa continentes sacramẽta excussi sunt ab Apostolis, & prędicatoribus, accedente eorũ diligentia, & domino aperiente, & quæ abscondita erãt declarantes prodierũt D in lucẽ. Sicut Petrus Apostolus excussit prophetam Dauid, idest, declarauit, ostendens quid intellexit Dauid cum dixit, Propter hoc delectatũ est cor meũ, & exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe, quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Excussit enim, idest, declarauit, quòd totum hoc non dicebat de seipso, sed de Christo, pronuncians eius resurrectionem. Sic & Philippus excussit

Apostoli sũt filij excussorum idest prophetarũ
Actuum 2.
Psal. 15.
Actuum 8.

excussit Esaiam prophetam, qui declarauit eunucho Candacis reginæ Aethyopũ verbum Esaiæ dicentis, Tanquam ouis ad occisionem ductus est, &c. Ostendẽs, quod loquebatur de Christi passione, & resurrectione. Consimiliter prædicatores excutiunt. Esaiam prophetam, quando declarant eius dicta obscura, vt quando dixit, Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, Israel aũt me non cognouit. Hoc enim inuolutum prædicatores excutiunt dicentes, Venit bos triturans de gente Iudæorum. Omnis enim, qui prædicat verbum Dei, monet bonos, obiurgat rebelles, terret malos, triturat aream, & bouis implet officium. Asinus verò est populus de gentibus veniens, vt insideat ei Christus, significatus in euangelio per pullũ asinæ, cui nullus insederat, quia ad eũ nec lex missa fuerat, nec propheta, vtrique populo Christus est in præsepio, vtrique cibus est in altari. Ecce ergo qualiter illud inuolutum est excussum. Prophetæ ergo dicũtur excussi, ex quibus generati sunt Apostoli. Et ita Apostoli dicuntur filij excussorum. Ad propositum ergo volẽs Psal. declarare, quod per Apostolos ministerialiter fabricata fuit ecclesia, dicit de ipsis, quod fuerunt, sicut sagittæ in manu potentis. Sagitta enim per manum potẽtis emissa, celeriter, longeque volat. Sic & Apostoli à manu potentis emissi, s. ab ipso Christo, eis dicens, Euntes in mundũ vniuersum, prædicate euangelium omni creaturæ, Mar. vlt. Celeriter ierunt vsque ad fines terræ, & totum orbem fide Christi repleuerunt. Est ergo sensus literæ talis: *Sicut sagitta in manu potentis*, supple, citò longeq; volant, sic fecerunt filij excussorum, id est, Apostoli, qui sunt filij prophetarum. Quia in paruo tempore in omnem terram exiuit sonus eorũ, & in fines orbis terræ verba eorum. Et sic per illos ministerialiter ædificata fuit ecclesia. Istã sententiam hic ponit Aug. dicens, Vnde, fratres, hæreditas Dei facta est tam multa? hoc ideo, quia excussi sunt quidam de manu potẽtis tanquã sagittæ, & ierunt longè, & totam terram impleuerunt, vnde pullulant sancti. De arcu enim emittuntur sagittæ, & quanto fortius excusserit, tanto longius vadit sagitta. Quid autem fortius excutiente

Esa 1.

Prædicatores excutiunt prophetas.

E domino? De arcu mandat Apostolos suos. Non potest esse locus, ad quẽ non veniret sagitta à tam forti excussa, peruenit enim vsque ad fines terræ.

Beatus vir, qui implebit desiderium suum ex ipsis: non confundetur, cũ loquetur inimicis suis in porta. 2304

HIc ostenditur gloria, qua possidetur. s. hæreditas Christi. Vbi notãdum, quod temporalia bona vel delectationes desideriũ nostrum implere nõ possunt, nec satiare, vt experiẽtia docet. Nã,
F si desideras diuitias, ex eis nõ potes implere desiderium tuũ, quia quò plus habentur, eò maiorem sitim accẽdunt. Sic si desideras honores: sic si voluptates, nõ adimplebis ex eis desiderium tuũ. Quia cum mens nostra sit capax infiniti, solo infinito bono satiari potest. Cum ergo solus Deus sit verum bonum & infinitũ, ipse solus mentem nostram potest replere. Et hunc desiderandum & amandum docent filij excussorum, i. Apostoli, & sancti prædicatores. Et hoc est, quod ait Psal. *Beatus vir, qui implebit desiderium suum ex ipsis*, s. ex ipsis prædicatoribus, s.
G ex ipso Deo, quem prædicatores desiderandum prædicant. Non hoc dicit, quia prædicatores possint desiderium tuum implere: sed quia talibus obediendo, & tales imitãdo, peruenis ad eum, qui implebit desiderium tuum, si autẽ ex Deo vis implere desiderium tuum, oportet quod ipsum primò euacues oĩ desiderio mundi, quia ille solùm potest desideriũ suũ ex Deo implere, qui nõ amat sæculum, qui desiderio mundi non est plenus. Funde ergo, quod portas, vt capax fieri possis ad id, quod non habes. Sequitur, *Non confundetur, cum loquetur inimicis suis in*
H *porta*. Vbi aduertendum, quòd propriè porta dr Christus: Ego sum ostium &c. Quid est ergo loqui in porta, nisi loqui in Christo, loqui de Christo, prædicare Christum sine erubescentia, sine confusione, ipsum inimicis fidei prædicare? Hoc est enim signum, quod Christum desideras, si absque confusione coràm inimicis & infidelibus ipsum prædicas. Et hoc est quod ait. *Non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta.* Quòd aũt Christus porta dicat̃ vitæ cœlestis, sicut diabolus

Deus solus imple et satiat desiderũ nostrũ.

Ioan. 10.

Porta vita Christ⁹. porta mortis, diabolus.

bolus dicitur porta perditionis, ostendit A
Chrysostomus super illo verbo Christi
dicentis, Intrare per angustiam portam:
Matth. 7. sic dicens, Porta perditionis est diabo-
lus, per quem introitur in gehennã: por-
ta vitæ est Christus, per quem introitur
in regna cœlestia. Lata autem porta dici
tur esse diabolus, non magnitudine po-
testatis extensus: sed effrænatæ superbię
licentia dilatatus. Porta autem angusta
dicitur Christus, non paruitate potesta-
tis exiguus, sed humilitatis ratione col-
lectus. Quia, quem totus non capit mũ-
dus, seipsum inter angustias vteri virgi-
nalis inclusit, &c. Et de ista ergo porta, B
quæ dicitur Christus, dicit Psalmista,
Porta dicitur dies iudicij. *Non confundetur, cum loquetur inimicis*
suis in porta. Vel aliter: porta regni cœle-
stis dicitur dies iudicij, per quem iusti vi
tam intrabunt æternam. Quod ostendit
Gregor. 6. mor. c. 3. Gregorius super illo verbo Iob 5. Con-
terentur in porta, & nõ erit qui eripiat:
dicens, Nam sicut vrbis aditus porta di-
citur: ita est dies iudicij porta regni, quia
per eum ab electis omnibus ad cœlestis
patriæ gloriam intratur. Vnde & hunc
diem cum ad retributionem sanctæ ec-
clesiæ Salomon appropinquare conspi-
Prouer. 31. ceret, dicit, Nobilis in porta vir eius, cũ C
sederit cum senatoribus terræ. Vir quip-
pe ecclesiæ est humani generis redem-
ptor, qui in porta se nobilem ostendit,
qui despectus prius in contumelijs exti-
tit, sed ĩ iudicio sublimis apparebit. Qui
cum senatoribus terræ residet, quia iudi
cij sententiam cum sanctis eiusdem ec-
clesiæ prædicatoribus decernit: sicut ip-
Matth. 19. se in euãgelio dicit, Vos, qui secuti estis
me, in regeneratione, cum venerit filius
hominis in sede maiestatis suæ, sedebi-
tis & vos super sedes duodecim, iudican
tes duodecim tribus Israel. De ista ergo
porta dicit, ꝙ qui implebit desiderium D
suum ex ipsis, (scilicet prædicatoribus.)
non confundetur, quando scilicet Chri
stus loquetur inimicis suis ĩ porta. Hoc
est, quãdo Christus loquetur in iudicio
contra damnatos, ipsi damnati confun-
dentur: sed non confundetur ille, qui im
plet desiderium suum ex illis, quæ præ-
dicatores Christi annunciant, imò gau-
debit, quia ducetur ad regnum, imò tũc
Psal. 30. securè Christo dicet, In te, domine, spe-
raui: non confundar in æternum.

PSAL. CXXVII.

BEati omnes, qui timent dominũ, 2305
qui ambulant in vijs eius.

PSalmus iste talem habet titulum, *Canticum graduum*, qui patet ex titulo pręcedentium Psalmorũ gradualium. De materia verò Psalmi, sciendũ est, quòd omnia in antiquo testamento promissa, erant solum quædam vmbrę, & figuræ eorum, quæ in lege noua promit-
tuntur timentibus Deum. Promitteban
tur enim ibi temporalia bona, quibus si
gnificabantur æterna: secundum quòd
dicit Apostolus, Omnia in figura cõtin- 1. Cor. 10.
gebant illis. Verbi gratia, dicitur, Si vo- Esa. 1.
lueritis, & audieritis me, bona terræ co-
medetis. Per hoc significabatur quòd
obedientes Deo, bona terræ viuentium
possidebunt. Iste ergo Psal. ostendit bo-
na temporalia, quæ timentibus Deũ de-
bentur, per illa significans bona spiri-
tualia quæ iustis debentur. Vult enim
ostendere, ꝙ timentibus Deum sancto ti
more bona æterna debentur. Iste ergo
nonus Psal. gradualium cõtinet nonum
gradum ascensus, qui est timor Dei ca-
stus. Intentio Psalmistæ est, quia nos mo
net vt Deũ casto timore timeamus. Iste
autem Psal totus est moralis, non histo
rialis. Quibus visis, accedo ad diuisionẽ
Psalmi, qui diuiditur ĩ duas partes, quia
primò bona timentibus Deum debita
enumerantur: secundò illa timentibus
Deum, per Psal. à Deo postulantur, ibi,
Benedicat tibi dominus. Prima diuiditur
in tres partes, quia primò timoris diui-
ni meritum præmittitur: secundò timo-
ris præmium annectitur ibi, *Labores*, ter
tiò timoris præmium concluditur, ibi,
Ecce, sic benedicetur. Quãtum ad primũ,
sciendum quòd Glo. hic multos esse ti- Timoris multa species.
mores ostendit, dicens, quatuor timores
esse præter naturalem, qui omnibus in-
est, scilicet timorem mũdanum, siue hu-
manum, seruilem, initialem, & castum,
vel filialem. Humanus timor est, quan-
do timemus pericula pati carnis, vel per
dere bona mundi, propter quod delin-
quimus. Hic timor malus est, qui in pri-
mo gradu deseritur cum mundo, sed ti-

mor diuinus comes est per omnes gradus. Timor seruilis est, cum propter timorē gehennæ continet se homo à peccato, quo præsentiam iudicis, & pœnas metuit, & timore facit quicquid facit bonum, non timore amittendi æternum bonum, quod non amat, sed timore patiendi malū, quod formidat. Non timet perdere amplexus pulcherrimi sponsi: sed timet, ne mittatur in gehennā. Bonus est timor, & vtilis, per quē fit paulatim cōsuetudo iustitiæ, & succedit initialis timor, quando incipit, quod durum erat, amari. Et sic incipit excludi seruilis timor à charitate. Et succedit deinde castus timor, quo timemus, ne sponsus tardet, ne discedat, ne offendamus, ne ipso careamus. Timor iste de amore venit. Ille quidem seruilis, vtilis est: sed nō permanens in æternum, de quo hic ait Psal. *Beati omnes, qui timent dominum*, s. timore casto, & amore. De multiplici specie timoris dñi, vide ver. 261. 487. 510. 999. Sed si quæras, qui sunt illi, qui timent dominum vero timore, casto. s. & filiali? Respondet Psal. d. *Qui ambulant in vijs eius.* Viæ autem dñi, in quibus ambulant timentes Deum, sunt exempla bene viuendi, quæ Christus nobis reliquit, vide ver. 2089. Sed miseri peccatores, qui, relictis vijs dñi, suas semper vias ambulare satagunt, de quibus ait Greg. super illo verbo Iob 24. Oculi eius sunt ī vijs eius. Vias suas peccator intuetur, quia sua cogitare, sola cernere nititur quæ sibi ad cōmodum tēporale suffragantur. Hinc etenim Paulus d. Omnes quærunt, quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi. Via nāq; elati, est superbia: via raptoris, auaritia: via lubrici, concupiscentia carnalis. In vijs ergo suis iniquus quisq; oculos deprimit, quia his vijs solum animo suo satisfacere intendit. Vnde per Salomonē dr, Oculi stultorū in finibus terræ, quia hoc solum tota intentione conspiciunt, per quod ad finem terreni desiderij perducantur. Nequaquā verò peccator suæ considerationis intuitum in terram figeret, si ad sancta sui redemptoris itinera mentis oculos leuaret. Vnde per Salomonem iterum dicitur, Oculi sapientis in capite eius, quia, scilicet sapiēs quisq; illum tota intentione considerat, cuius se membrum esse per fidem pensat. Has

Viæ peccatoris quæ sint.

Gregor. 17. mor. c. 4.

Phili. 2.

Prouer. 17.

Eccle. 2.

E namque humanæ conuersationis vias vi dere concupierat, qui dicebat, In mandatis tuis exercebor, & cōsiderabo vias tuas. Ac si apertè spondeat, dicens, Quæ mea sunt, iam videre refugio, quia per imitationis tuæ viam pergere conuersationis gressibus inardesco. Qui enim præsenti iam mundo contradicit, amoris exercitatione continua redemptoris sui vias, cordis oculis objicit, vt mens prospera fugiat, & aduersa perferat, nihil quod demulceat appetat, nihil quod nocere creditur, pertimescat: mœrorem gaudium deputet, præsentis vitę gaudia, F damna mœroris putet, abiectionis detrimenta non timeat, sed per hæc manentis gloriæ locum quærat. Has enim vias sequentium oculis monstrabat veritas, cum dicebat, Si quis mihi ministrat, me sequatur, &c. De istis ergo vijs Christi ait Psal. *Beati omnes, qui timēt dominum, qui ambulant in vijs eius.* Et nota, quòd in istis vijs domini multipliciter ambulare debemus, scilicet habendo primò humilitatem in reputatione: secundò, paupertatem in rerum abdicatione: tertiò, puritatem in imitatione: quartò, fidelitatem in adhæsione: quintò, discretionē in exe G cutione: sextò, æquitatem in operatione. Vide in dictionatio meo, litera ambulare, parte prima.

Psal. 118.

Via Christi quæ sunt.

Ioan. 12.

Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es: & bene tibi erit.

HIc timoris domini præmium apponitur. Et triplex præmium ostendītur, quia primò volitiua quietata reficitur: secundò intellectiua sapientia perficitur, ibi. *Vxor tua:* tertiò sensitiua dulci pace fruitur, ibi, *Filij tui*. Quantum aūt ad omnia ista, generaliter notandum, q H textus istius Psal. non potest secundum literam intelligi: quia tunc nullus esset beatus, quī literaliter hic contenta non haberet: vt puta, qui non comederet fructum manuum suarum, qui non haberet vxorem, qui non haberet filios, quia generaliter Psal. loquitur, quòd dicta præmia dantur omnibus, qui timent dominum. Vnde illis enumeratis dicit, *Ecce, sic benedicetur homo, qui timet dominum.* Et in principio præmiserat, *Beati omnes*, Et sic Laurentius non esset beatus,

non

non Greg. non Aug. & Hieron. Oportet ergo q; ista hic pro præmio timentium Deum nomina spiritualiter intelligantur. Etiam quia multi mali habent omnia ista in præsenti uita, non tamē sunt beati, nec Deum timent. Necesse est ergo, vt sensum literalem excutiamus, & intelligamus spiritualiter, & tunc erimus filij excussorum. Notandum ergo, quòd bona hic enumerata non sunt bona uitæ præsentis, quibus mali magis abundant quàm boni, sed sunt bona cœlestis Hierusalē. Et ideo de quolibet sic timente Deum concludit Psalm. de prædictis bonis, *Et uideas bona Hierusalem omnibus diebus uitæ tuæ*. Et ideo hic ait Aug. Si acipiamus hoc, quod hic dictum, est pro præsenti fœlicitate, ut, si cōtingat aliquē fidelem non habere filios, ut dicamus, Iste homo non timet Deum. Nam, si timeret Deum, uxor eius tanquam uinea fertilis esset in domo eius, nō sterilis. Et si timeret Deum homo iste, filij eius circundarent mensam eius tanquam arbores oliuarum. Si enim talia dixerimus, animales sumus, non percipientes quæ sunt spiritus Dei. Incipiamus ergo & nos hanc literam excutere, vt simus filij excussorū. Nā, si talia cœperimus alijs prædicare, dicentes. Filij, aut, fratres mei, timete Deum, vt habeatis uxorē, & filios, & nepotes, & gaudeat domus uestra, nō satagimus, ut ametur illa uita æterna, sed remanebunt in amore terrenorum. Excutiamus & nos ista, si uolumus esse filij excussorum. Est. n. quidam homo, qui sic benedicitur. f. Christus, & nemo timet Deum, nisi qui est in mēbris eius. Et sic multi homines sunt unus homo, quia multi Christiani, sed vnus est Christus. Vnus ergo Christus caput, & corpus, quod corpus eius est ecclesia. Intelligamus ergo uocem huius unius hominis, in cuius corpore vnus homo sumus, & ibi uidebimus ista uera bona Hierusalem. Si autem ista bona hic posita terreno oculo aspexeris (. f. abundantiam filiorum, & neporum, & fœcunditatem coniugis) non sunt ista bona Hierusalem, quia bona ista in terra morientium sunt illa aūt Hierusalem terra viuentium est. Noli pro magno habere, si habes filios morituros. Vis habere filios nunquā morituros, & semper tecum uicturos? Esto

Scriptura sacra quandoque secū dum literā exponi non potest.

1. Cor. 2.

1. Cor. 12.

A in illius corpore de quo dictū est. Vos autem estis corpus Christi & membra. Nam ut ostenderet iste Psal. quia sic est obscurus vt admoneat pulsari, sic opertus, ut nolit excuti, à pluribus cœpit, dicens, *Beati omnes, qui timent dominum*. Sed quia multi unum corpus sunt in Christo, singulariter sequitur, d. *Labores manuum tuarum*. Quibus nisis, ueniamus, ad expositionem sequētium. Dicit ergo, *Labores manuum tuarum manducabis*, &c. ubi ostenditur q; in timentibus Deum nolitiua quietatur. Vbi sciendū, q; Deus reddet fidelibus suis mercedem B vnicuique secundum laborem suū, quia hic seminatur in labore, & lachrymis, ibi autem cum gaudio metent, & cum exultatione portabunt manipulos suos. Labores ergo nostri sunt in præsenti, sed fructus laborum, in futuro. In futuro ergo manducatur fructus laborum nostrorum, dum secundum labores præsentes mens postea fruitur Deo, & fruendo satiatur, & uocatur illa satietatis fruitio, comestio, quia sicut quod comeditur, incorporatur, & appetitum naturalem satiat, sic uisio, & fruitio Dei nobis Deū summè unit, & mentem satiat beati. Vnde hic ait Aug. C *Labores manuum tuarum manducabis*, quia tunc erit nobiscū verbum Dei, quo pascuntur angeli. Interim modò labores, postea fructus laboris. Tunc ergo fructum laborum tuorū mãducabis, & sic beatus es, & bene erit de futuro. Hic laborando beatus es per spē ibi manducando, beatus eris in re.

Vxor tua sicut uitis abundans, in lateribus domus tuæ. 2307

OStenditur hic, quòd in timētibus Deum, & beatis intellectiua sapientia perficitur. Vbi notandum, q; in D scriptura sacra uxoris nomine sapientia intelligitur, quæ & sponsa sapientiū dicitur. Vnde de sapientia ait Sapiens, Hanc amaui, & exquisiui à iuuentute mea, & quæsiui sponsam eam mihi assumere, & amator factus sum formę illius. Hæc autem uxor, siue sponsa sapientia uiti comparatur, quia sicut ex uite uinū generatur, qđ lætificat cor hominis, sic ex sapientia, & notitia Dei generatur amor Dei, qui delectat mentē hominis. Sapien-

Sap. 8.

Vxor nostra dicitur sapientia.

ipsi Iudæi, ex quibus fuerunt primi prę- E dicatores. Vel aliter. Ista est vox martyrum, qui videntes magnam constantiam, & patientiam in suis passionibus eis à Deo datam, lætanter gratias agunt: dicentes, *Magnificauit dominus facere nobiscum*, &c. sicut & alij illos videntes dicebant, Magnificauit dominus facere cũ eis &c. vide in præcedenti versic.

2295 ***Conuerte, domine, captiuitatem nostram, sicut torrens in Austro.***

POnitur hic implotatio liberationis captiuitatis pſentis, & miseriæ, Vbi F aduertendum ꝙ iste textus intelligitur de duplici captiuitate, scilicet culpæ, & miseriæ. Primò igitur intelligitur de captiuitate culpę. Cum enim captiuitas dicatur à capio, pis, & vt habetur Prou. 5. Iniquitates suæ capiunt impium, meritò ipsa peccata nos captiuare dicuntur. A quibus per aduentum nostri redemptoris sumus liberati, qui sua inæstimabili charitate nos lauit à peccatis nostris in sanguine suo, vt dicitur Apocal. 1. Aduentum ergo redẽptoris, quo à peccati captiuitate liberemur, implorabat Psal. d. *Conuerte, domine, captiuitatẽ nostrã*, &c. G Pro cuius declaratione sciendum, ꝙ torrens dicitur fluuius qui non continuè aquis abundat, sed flante vento australi magis aquis abũdat, quia ventus australis veniens à meridie est calidus, & per consequens soluit niues & glacies, & in aquam conuertit. Et sic flante austro, torrentes soluuntur à siccitate sua, & abundant aquis, & currunt. Sic & moraliter: Torrens est vita nostra, quæ peccatis frigida manet & congelata, & sic carens aqua, currere non potest: sed flante vento australi, qui est calidus, s. Christi charitate in sua passione peccata no- H stra fuerunt soluta, & sic torrẽs iste abũdans aquis gratiæ, qui prius ligatus peccatis currere non poterat, ad patriã currit, & proficit. Quærens ergo Psal. aduentum redemptoris quo à captiuitate peccati sua charitate soluamur, sub torrentis similitudine loquitur, d. *Conuerte domine*, &c. Et istum intellectum ponit August. hic d. *Conuerte, domine captiuitatem*, &c. Nondum erat conuersa captiuitas, s. tempore Psalm. quia nondum

Torrens est vita nostra.

redemptor venerat. Ait ergo, Sicut conuertitur torrens in austro, sic conuerte captiuitatem nostram. Sed quid hoc est? Cum enim scriptura moneret de operibus bonis, ait in quodam loco. Sicut glacies in sereno, ita soluentur peccata tua. Ergo peccata ligabãt nos, quomodo frigus ligat aquam, ne currat. Et illigati frigore peccatorum, gelauimus. Auster autem est ventus calidus, quãdo autem flat Auster, liquescit glacies, & implentur torrentes, & aquis impleti currunt. Gelaueramus ergo in captiuitate, constringebant nos peccata nostra. Flauit auster spiritussanctus aduentu Christi, dimissa sunt nobis peccata, soluti sumus à frigore iniquitatis, & sic tanquam glacies in sereno, soluuntur peccata nostra. Curramus ergo ad patriam, quasi torrens in Austro. Et hoc alijs verbis postulabat sapiens, dicens, Surge, Aquilo (.i. cessa flare) & veni, Auster, & perfla hortũ meũ, & fluent aromata illius. Aquilo.n. est vẽtus frigidus, & significat peccati frigiditatem: Auster autem ventus calidus, & significat Christi charitatem. Dum ergo cessat Aquilo, & flat Auster, hortum cõscientiarum nostrarum perflat, & tunc fluunt, & currũt aromata bonorum operum. Vel aliter, hoc intelligi potest de captiuitate miseriæ & pœnæ, quam continuè in præsenti vita patimur, quam cõuerti in gaudium patriæ Psal. postular, dicens, *Conuerte domine captiuitatem*, &c. Conuertitur enim captiuitas ista, quãdo de miseria huius vitæ transimus ad patriam. Hic enim fletus, & gemitus: ibi gaudium, & exultatio. Vnde hic ait August. In præsenti enim vita diu laborauimus, & laboramus, etiam bene facientes. Nam ipsa uita humana quam ingressi sumus, miseria est laboribus plena, doloribus, periculis, ęrumnis & tentationibus. Nolite ergo hic seduci gaudio reiũ humanarum: flenda in rebus humanis aduertite. Poterat ridere prius puer, qui nascitur. Quare ergo à fletu incipit viuere? Ridere nondum nouit, quare plorare iam nouit? quia cœpit ire in ista vita, & sic de illis captiuis est. Hic ergo flet, & gemit: sed patriam suspirat, ut ad æternum gaudium perueniat: dicens, *Cõuerte, domine, captiuitatem nostram*, &c. Vel aliter, Torrens aquis congelatis sic

Auster significat Christi charitatem.

Peccatũ cõgelat aiam.

Cant. 4.

catus

catus ligatur ne curràt, qñ Iudæi zelo inuidiæ constricti, ad Christi fidé non poterant accedere, sed, austro flante (idest, spiritusanćto) à frigore inuidiæ resoluti, vt torrens repletus aquis, ad Christũ affectuosè cucurrerunt. Et ad istũ intellectum inducit istũ versum Greg. dicens, Quo maiora virtutũ miracula Christus ostendit, eo infideliũ mentibus grauioribus inuidiæ torpor excreuit, atq; inde contra dñm Iudæorũ plebs infidelis obduruit, vnde humilis populus ante actã duritiã, quæ se astrinxerat, emolliuit. In gelu.n. versi fuerãt, qui, visis miraculis, inuidentes dicebant. Ecce, mundus totus post eũ vadit. Conspiciebant signa, cernebant per ministros miracula, totumq; iam mundũ secuturum fidei prædicamẽta præuidebãt. Et tñ quo spiritussanćtus mundũ repleuerat, eo illorũ mentes arćtius inuidiæ malitia ligabat. Aqua ergo in gelu versa fuerat, dum eunte post eũ mũdo, Iudæa inuidia pigra remanebat. Sed quia supernæ ptãti suppetit, ẽt tantæ crudelitatis duritiam soluere, atq; ad amãdũ se ẽt corda infideliũ liquare: ideo post ex hoc gelu aquas latissimas fudit. Quia postquã Iudæorũ inuidiam ẽt vsq; ad mortẽ pertulit, eorũ corda protinus ab infidelitatis duritia, amoris sui aspiratione liquefecit, vt tanto post desiderabilius ad obediendũ currerent, quanto prius præceptis illius pertinacius perstitissent. Ab hoc frigidi torporis gelu Ps. solui desiderabat, cum dicebat, *Conuerte, domine, captiuitatem nostram, sicut torrens in austro.* Conuertit quippe torrentẽ in aquas, austro flante, quia mittit verbum suũ, & liquefaciet ea, flabit spiritus eius, & fluent aquæ. Gelu.n. in aquas conuertit, quia plerumq; ex duris persecutoribus, magni prædicatores fiunt. Gelu igiẽ in aquã liquatur, cũ torpor interni frigoris ad irrigationẽ, verti t. pdicationis. An Paulus gelu non erat, qui, acceptis epistolis, Damascũ pergẽs, in corde fideliũ quasi in terra iaćtata verbi semina, ne ad pfećtionẽ operta surgerẽt, restringere qrebat? Sed gelu hoc in aquã redijt, quia quos psequendo prius premere studuit, hos postmodum fluętis sanćtæ exhortationis infudit, ut tãto uberior messis electorum surgeret, quanto hãc imber Dei ẽt ab ore persecutoris irrigaret.

Gregor. 27. mor. ca. 21.

Conuertit Christ⁹ per secutores suos ad amorem.

A *Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent.* 2296

Hic præsentis captiuitatis ostẽditur vtilitas. Et primò ponitur præsentis captiuitatis meritũ, secundò præmiũ, ibi, *Venientes autem.* Prima in duas, quia Psal. hic existentes primò allicit ad meritum, secundo ostendit merendi modũ, ibi, *Euntes ibant.* Quantum ad primum, sciendum, q̃ præmij cõsideratio ad operandum inducit, & consideratio præmij minuit vim flagelli. Quamuis ergo labo B riosum sit hic in lachrymis seminare, tamẽ considerato præmio labor dulcescit. Et ideo præmium post laborem induxit Psal. d. *Qui seminant in lachrymis* (ecce labor) *in exultatione metent* (ecce præmiũ) Vnde hic ait Aug. *Qui seminãt in lacrymis,* &c. Quid enim, fratres mei, ipse agricola qñ procedit cum aratro, & portat semen, nonne aliqñ frigidus est uentus, & imber deterret? Attendit cœlum, videt tristem diem, tremit frigore, & tñ procedit, & seminat? Timet enim, ne, cum diem tristem attendit, q̃ si expećtat diem lætum, tps transeat, & non inueniat, quod metat. Nolite ergo & uos, C fratres, differre seminare, seminare opera bona ẽt cũ ploratis; Sed quę sunt semina, quæ seminare in præsenti uita debemus? Certè semina sunt opera bona, opera misericordiæ, quæ cũ lacrymis seminare debemus, & hoc proximis indigẽtibus cõpatiendo. Vnde hic ait Aug. Opera misericordiæ semina nostra sunt. De quibus ait Apostolus, Bonũ facientes, nõ deficiamus, t pe.n. suo metemus. Itaque, dum tps habemus, operemur bonum ad omnes, maximẽ aũt ad domesticos fidei. Loquens itaq; de ipsis eleemosynis ait, Hoc aũt dico, Qui parcè seminat, parcè D & metet. Ergo qui multum seminat, multum metet, qui parcè seminat, parcè metet, & qui nihil seminat, nihil metet. Seminate ergo quantũ potestis. Sed si parũ habes vnde facias, hẽs uoluntatem. Quõ nihil esset q̃ habes, si non adesset bona uoluntas, sic & quia non hẽs, noli esse tristis, si est tibi uolũtas. Quid.n. seminas? misericordiam. Et quid metes? pacem. Sed nunquid dixerunt angeli, Pax in terra diuitibus hominibus? certè non, sed Pax in terra hominibus bonæ uolũtatis. In

Semina sũt opera misericordia.

Ad Gal. 6.

Volũtas pro facto reputatur.

Eleemosyna fiat in volũtate.

In Zacheo magna uolūtas, in Zacheo & magna charitas. Dimidium bonorū suorū dedit pauperibus: &, si aliquid abstulerat, quadruplū se promisit redditurū, ut intelligas propterea eū sibi retinuisse dimidiū, nō vt haberet, q possideret, sed vt haberet, vnde debita redderet. Magna ergo voluntas, multū dedit, multū seminauit. Ergo illa vidua, quæ duo minuta misit, parū seminauit: imò tm̄ quantum Zacheus. Minores n. facultates ferebat, sed parem voluntatē. Si attendas, quid dederunt, diuersa inuenies: si attendas vnde dederunt, paria inuenies. Sed & est aliud vilius, quo seminato, metitur illa messis, s. calix aquæ frigidæ. Vnde dñs ait, Qui dederit calicē aquæ frigidæ, nō perdet mercedem suam. Si ergo ille, qui hēt vnde det illi, qui non hēt, tm̄ dedit, si de plena charitate dedit quantū illa vidua in duobus minutis, & quantum Zacheus in dimidio suorum bonorum, q si non hēt aliquis, securus tñ sit, si adsit bona voluntas. Aliter istum textū exponit Petrus Rab. vt ly *in lacrymis* non referatur ad seminantē, sed ad illud, in quo seminatur, s. ad pauperum lacrymas. Vnde sic ait, *Qui seminat in lacrymis*, &c. Non sic imber terram, quō ieiuniū lacrymæ rigant pauperū. Homo in lacrymas pauperū iactet semina ieiunij. Arescunt. n. ieiunij messes, quæ pauperū fletibus non fuerunt irrigatæ. Cœli pluuia terrā infundit, & lacrymæ pauperum irrigāt cœlum. Ergo sitit cœlū, & expectat de pluuia pauperum vicē roris, quia misericordia arat cœli cāpos, sulcos ducit pietas. Illic misericordiā seminat qui id, quod suscipit, in manus pauperum mittit. Ibi segetem colligit, qui misericordiam pauperi committit hic serendam. Beatus, cui seminanti sic æterna horrea perpetim præparantur. Adducit semina sibi homo, seminas maximè cum ieiunas. Nam ieiunium non germinat, si de misericordia non rigatur. Siccatur ieiunium in misericordiæ siccitate.

Luc. 19. *Matth. 12.* *Matth. 10.* *Ieiuniū lacrymis pauperum rigatur.*

1297 ***Euntes ibant, & flebant, mittentes semina sua.***

Hic modum metendi, siue modum quo seminatur, ostendit. Vbi aduertendum, q modus metendi in semi-

Eleemosyna ex com-

E nando opera misericordiæ indigētibus, est prius miseris per dolorem intrinsecū compati, & consequenter ex dolore habito compassionis miserorum succurrere necessitatibus, qm̄ eleemosyna nisi ex compassione interiori procedat, nō meretur apud Deum, vt ostendit Greg. super illo verbo Iob 30. Flebam super eū, qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi: dicens, Quamuis vera compassio sit passioni proximi ex largitate concurrere, nōnunquam tñ eum exteriora abundè ad largiendū suppetunt, celerius dat is manus dationem inuenit

F quàm animus dolorem. Vnde scire necesse est, quia ille perfectè tribuit, qui cum eo q afflicto porrigit, afflicti quoq; in se animum sumit, vt prius in se dolētis passionem transferat, & tunc contra dolorem illius per ministerium concurrat. Nam sæpe largitorem muneris facit rerum abundantia, non virtus compassionis. Qui enim afflicto perfectè cōpatitur, plerumq; ēt hoc indigenti tribuit, In quo ipse si dederit, angustatur. Et tunc vera est cordis nostri compassio, cū malum inopiæ pro proximo suscipere non metuimus, vt illum à passione liberemus.

G Quam. s. pietatis formam mediator Dei, & hominum nobis dedit, qui, cū posset nobis in non moriendo subuenire, hominibus tñ subuenire voluit moriendo, quia & nos videlicet minus amasset, nisi & uulnera nostra susciperet, nec vim nobis suæ dilectionis ostenderet, nisi hoc, quod à nobis tolleret, ad tps ipse sustineret. Passibiles quippe & mortales nos reperit, & qui nos existere fecit ex nihilo, reuocare videlicet ēt sine sua morte potuit à passione. Sed, ut quanta esset virtus compassionis nobis ostenderet, fieri pro nobis dignatus est, q esse nos

H voluit, ut in seipso temporaliter mortē susciperet, quā à nobis in perpetū fugaret. An nō in diuinitatis suæ diuitijs nobis inuisibilis permanens, miris nos potuit virtutibus ditare? Sed ut ad internas diuitias rediret homo, foris apparere dignatus est pauper Deus. Vnde & prædicator egregius ut ad largitatis gratiā vis scera nostrę cōpassionis accēderet: dixit; Propter nos egenus factus est, cū diues esset. Plus ergo nonnunquam esse dicimus compati ex corde, quàm dare, quia quis-

passione præcedere debet. *Gregor. 20. mor. ca. 17.* *Dilectio Christi per passionem ostenditur.* *1. Cor. 8.*

quisquis perfectè indigenti compatitur, minus æstimat omne, quod dat. Nisi.n. manum dantis bona voluntas vinceret, perfectè compati nesciret. Ex quibus patet, q perfectè opera misericordiæ indigentibus seminare cupiens, prius flẽdo in seipso per compassionem, miseriã miseri suscipere debet. Et hoc est quod notans Psal. de veris misericordibus: dicit, *Euntes ibant* (scilicet proficiendo) *& flebant* (compatiendo) & hoc, *mittentes semina sua* (scilicet opera misericordiæ faciendo) Nõ quidem debet esse compassio vt affectes aliquem esse miserum, vt illi compatiendo semines opera misericordiæ, quia melius est vt nullus fit miser, q vt tu facias misercordiam. Qui.n. vt faciat misericordiam, alios optat esse miseros, crudelem habet misericordiã: sicut crudelis est medicus, qui, vt exerceat artem suam, optat multos ægrotos ægrotos esse, vt hic ait August. Vel aliter, iste versus intelligit de operibus misericordiæ spiritualibus, inter quæ præcipuum est, docere ignorantes: maximè in ijs, quæ sunt fidei. Sic enim Apostoli per mũdum euntes semina verbi Dei vbique seminabant: sed seminando flebant, quia pro fide mortem etiam corporis affectabant, quam sensualitas flendo refutat. Semen enim est verbum Dei, vt ait saluator Luc.8.

2298 *Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos.*

Manipulus significat præmiũ æternum.

POnitur hic præmium rectè seminantibus debitum. Per manipulos quippe, in quibus congregantur fructus ex seminibus collecti, intellige præmium æternorum, quod colligitur ex bonis ipsorũ operibus. Quod quidem iusti portabũt, qñ in fine venietes ad vltimum iudiciũ, D suorum meritorum præmia recipient. Vnde hic ait August. Et, si cum fletu seminamus, cum gaudio metemus. In illa enim resurrectione mortuorum recipiet vnusquisq; manipulos suos, i. fructum seminis, i. coronam gaudiorum, & exultationis. Tunc erit triumphus lætantium, & ipsi morti insultantium, in qua gemebatur. Sed quare tunc gaudebunt? quia portabunt manipulos suos, i. præmium laborum. Vel aliter, vt per manipulos

A intelligãtur opera nostra meritoria, quæ hic agimus. Nam manipulus à manu dr. Per manus aũt significãtur opera. Et sic iusti exultãtes in iudicio, portabunt manipulos suos: quia cum suis bonis operibus præsentabuntur, quæ omnia omnibus erunt nota. Sed mali ibi apparebũt vacui, quia ipsorũ opera à pręmio erunt aliena. Et ad istum intellectum hunc versum exponit Gregor. super illo verbo Iob 6. Ambulabunt in vacuum, & peribunt: dicens, In vacuum quippe ambulant, qui nihil secum de fructu sui laboris ad iudicium portant. Alius namque B adipiscendis honoribus exsudat, alius multiplicandis facultatibus ęstuat, alius promerendis laudibus anhelat. Sed, quia cuncta hęc quisque moriens hic deserit, labores suos in vacuum perdit, qui secũ ante iudicem nil tulit. At contra per legem dicitur, non apparebis in cõspectu meo vacuus. Qui enim promerendæ vitæ mercedem bene agẽdo nõ prouidet, in cõspectu domini vacuus apparet. Hinc de iustis per Psalm. dicitur, *Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos.* Ad examen quippe iudicij portantes manipulos veniunt, qui C in semetipsis recta opera, quibus vitam mereantur, ostendunt, &c. Et nota, q dicit, *venient cum exultatione*, & non dicit, cum lætitia, quia exultatio dicitur quasi extra saltatio, quando scilicet tanta est lætitia interius, q etiam saliat exterius ad corpus, & per signa exteriora ostenditur. Exultabũt ergo iusti in iudicio, quia lætabuntur intus in anima, & exterius in corpore, vide versic. 343.

Manipulus significat opera bona.

Gregor 7. mor. c. 17.

Exo. 23. & 34. Deut. 16.

PSAL. CXXVI.

NIsi dominus ædificauerit domũ, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam. 2299

SALMVS hic habet titulũ eundem vt alij Psalm. graduales præcedentes, scilicet Canticum graduum, nisi quòd hic creditur esse Salomonis, & dicitur Canticum graduum Salomonis. Et dicit hic Rabbi Salomon, quòd iste Psal. intitulatur à Salomone, non q Salomon

Psal.

Psal. istum fecerit, sed quia ipsum fecit David de Salomone. Praeuidit.n. David, q Salomon filius suus aedificaturus erat domum dñi, scilicet, templum. Praeuidit etiam ipsum cõtra legem dñi acturum, maximè in eo q accepit vxorem filiam Pharaonis regis Aegypti, contra legem, quae prohibebat Iudaeos vxores alienigenas accipere. Ex quo vult, q quia egit contra legem, q in vanum domum dñi aedificaret. Et hoc est quod ait, *Nisi dominus aedificauerit, domum, in uanum*, &c.
1. Reg. 15. Quasi dicat, In vanum domum domini aedificat, qui transgreditur legem domini, quia melior est obedientia quàm victima. Et ad hanc sententiam applicat totam literam istius Psalm. Sed in hoc quod dicit Salomonem in vanum domũ dñi aedificasse, non videtur verum, quia illa ędificatio domus à Deo fuit accepta & Deo grata, vt patet ex multis locis sacrae scripturae, vt patet 3. Reg. 8. & 2. Paral. 7. Vnde aliter, & cõmunius dicitur, q Salomon fecit istum Psal. Cognoscebat enim se non sufficere ad aedificandũ domum condignam Deo, nisi ipse domi nus sibi spirituale conferret adiutoriũ. Vnde & ipse Salomon dixit, 2. Paral. 2. Magnus est enim Deus noster super omnes deos. Quis ergo poterit praeualere, vt aedificet ei dignam domum? Et sic exponendo literaliter, Psal. iste diuiditur in duas partes, vbi sciendum, q duplex est domus domini, s. exterior, & materialis, & interior, & spiritualis. Primò ergo agit de aedificatione domus exterioris: secundò de aedificatione domus interioris: ibi. *Cum dederit dilectis suis*, &c. dic vt Nic. de Ly. Quantum verò ad sensum propheticum, sciendum primò, quare in titulo apponitur Salomonis, q in titulis aliorum Psal. gradualium non ponitur. Cuius ratio est, quia hic Ps. agit de aedificatione ecclesiae, quam verus Salomon Christus aedificauit, non Salomon filius David. Ille enim Salomon, qui materiale templum aedificauit, fuit figura Christi veri Salomonis qui aedificat ecclesiã. Nam Salomon pacificus interpretatur. Quis autem verus pacificus dici potest, nisi Christus, de quo dicit Apostolus ad Ephes. Ipse est pax nostra, qui fecit vtrãque vnum. Ille est verus pacificus, qui duos parietes è diuerso venientes in se

Salomon significat Christum.

Ephes. 2.

E copulauit, quibus factus est lapis angularis. Qui ex veniente populo ex circuncisione credente, & populo ex praeputio gentium, fecit vnam ecclesiam ex praedictis duobus populis. Quia igitur illius veri Salomonis Christi ille Salomon filius Dauid ex Bersabe figuram gestabat, qñ templum materiale aedificauit, ideo in Psal. isto, qui agit de aedificatione ecclesiae p Christum, praeponitur titulus, Canticum graduum Salomonis. Est ergo octauus gradus istius spiritualis ascẽsionis, aedificatio ecclesiae facta per Christum, in quo spes nostra est ponenda, nõ
F aũt in Salomone filio Bersabee. Quia ille Salomon quamuis multa sancta praecepta, & salutaria sacramenta scripserit, à spiritusancto doctus, tñ mulierũ amator fuit, & reprobatus a Deo, vt ẽ: amore mulierũ idolis sacrificare cogeretur, vt hic ait August. Ex quo apparet, q nũquam in praesenti vita est aliquis tantus peccator, vt de ipso sit desperãdum, sicut nec quis tam sanctae vitae, vt de ipso non sit timendum, quia cadere põt Salomonis exemplo. In omnibus seruanda est humilitas. Intentionem ergo mouet iste Psal. ascendere per humilitatem. Qui-
G bus visis, accedo ad Psalmi diuisionem. Hic enim agitur de aedificatione ecclesię facta per Christum. Et quia duplex est ecclesia, scilicet, militans in praesenti vita, & triumphans in futura, ideo Psalmista duo facit, quia primò agit de aedificatione, & statu ecclesiae militantis, secundò de aedificatione, & statu ecclesiae triumphantis: ibi, *Cum dederit*. Prima pars diuiditur in tres partes, quia primò ostendit à quo ecclesia militans aedificatur, secundò à quo gubernatur: ibi, *Nisi dominus custodierit*: certiò à quo dissipatur: ibi, *Vanum est uobis*. Quantum ad
H primum, sciendum, q domus Dei dr ecclesia, in qua Deus vt in domo habitat p gratiam, quam domum ecclesiae sola increata sapientia aedificare põt de qua dr, Sapientia ędificauit sibi domum, excidit columnas septem, &c. Quę omnia de domo ecclesiae militantis exponit Gregor. dicens, Domus sapientiae ecclesia vocatur, quae sapientia septem columnas excidit, quia ab amore praesentis saeculi disiunctas ad portandam eiusdem ecclesiae fabricam mentes praedicantium erexit. Quae

Domus dicitur ecclesia.

Prou. 9.

Gregor. 33. mor ca. 21.

Sapiẽtia aedificauit domum ecclesia.

Quę pro eo ꝙ perfectionis virtute subnixæ sunt, septenario numero signãtur. Immolauit victimas, quia vitam prædicantium mactari in persecutione permisit. Vinũ miscuit, quia diuinitatis, & humilitatis suæ pariter nobis arcana prædicauit. Mensam quoq; proposuit, quia scripturæ sacræ nobis pabula aperiendo præparauit. Ancillas etiam suas misit, quæ ad arcem, nos, atque ad ciuitatis mœnia vocarent, quia prædicatores infirmos, abiectosque habere studuit, qui fideles populos ad spiritualis patriæ ædificia superna colligerent. Vnde in euangelio dominus Nathanaelem laudat, nec tamen in sorte prædicantium numerat, quia ad prædicandum eum tales uenire debuerant, qui de laude propria nihil haberent, ut tanto solidius ueritatis cognosceeretur esse, quod agerēt, quanto & apertè cognosceeretur, quia ad hoc agendum per se idonei non fuissent. Vt ergo mira potentia per prædicatorũ linguas clarescoret, prius mirabili⁹ actũ est, ut eorum prædicatium meritum nullum esset. Ancillas ergo suas dominus misit, quia infirmos prædicatores mũdo exhibuit, & potentes quosque, qui eius corpus fierent, sub terroris sui uinculo constrinxit, &c. Sic ergo Dei sapientia domum ecclesiæ ædificat, quia & prædicatores quidem ad hoc laborare possunt: sed sine eius adiutorio in uanum laborant. Vnde & hic ait August. Dominus Iesus ædificat domum ecclesiæ: laborant tamen multi in ædificãdo: sed, si non ille ædificet, in vanum laborauerunt ædificantes eam. Qui sunt, qui laborant ędificantes? Omnes, qui in ecclesia prędicant uerbum Dei ministri sacramentorum Dei: omnes currimus, omnes laboramus, & ędificamus modo, & ante nos alij cucurrerunt, & laborauerunt, & ędificauerunt. Sed, nisi dominus ędificauerit domum, in uanum laborauerunt, qui ædificant eam. Et ideo quosdam uidens ruere Paulus ait, Dies obseruatis, & annos, & menses: timeo ne sine causa fortè laborauerim in uobis. Plangebat enim istos, quia sine causa laborauerat in eis. Nos ergo loquimur foris, ille ædificat intus. Quomodo uos audiatis, nos aduertimus, quid cogitatis ille solus nouit, qui cogitationes hominum videt. Ipse ædificat, ipse monet, ipse terret, ipse intentum aperit, ipse ad fidem applicat sensum vestrum. Et tamen laboramus & nos tanquam operarij. Sed si ille non ædificauerit, in vanum laborauerunt, qui ædificant. Vnde & principalis ædificatio ecclesiæ soli Deo est attribuenda. Et hoc est, quod dicit Apostolus, primæ Corinthiorum capitulo tertio, Neque qui plantat, aliquid est, neque qui rigat: sed qui incrementum dat Deus. Dei enim sumus adiutores. Vel aliter: intelligitur iste textus de domo spiritnali conscientiæ, quam nullus absque Deo ædificare potest: vt, scilicet, mens nostra fiat domus, vel habitatio Dei. Et ad istum sensum hunc versum exponit Gregorius libro vndecimo Moralium, capitulo quinto, super illo verbo Iob capit. duodecimo. Si destruxerit, nemo est, qui ædificet, dicens, Omnipotens Deus humanum cor destruit cum relinquit, ædificat cum replet. Neque enim humanam mentē debellando destruit, sed recedendo, quia ad perditionem suam sufficit, sibi dimissa. Vnde plerumq; fit, vt cum audientis cor, exigentibus culpis, omnipotētis gratia non repletur, exterius in vanũ à prædicatore moneatur: quia mutum est os omne quod loquitur, si ille interius in corde nõ clamat, qui aspirat verba, quæ audiuntur. Hinc propheta ait, *Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam*. Qualiter autē domus conscientiæ sit ædificanda, & dedicanda, ostendit Gualfr. super illo verbo Deut. 20. Si quis ædificat domum, & non dedicauerit eam, reuertatur de prælio, d. Dedicatio domus est solemnis quidam ad habitãdum ingressus. Sed donec domus tota vel ex magna parte sit ædificata, non dedicat quis, quia nondum inhabitat eam. Itaque dum humana anima exterioribus tantum rebus intenta penitus in terris ociosa vagatur, nec secum manet, nec domum habitat. Sicque fatui quidam, qui nec in mentibus suis ædificium habent, nec in domo cõscientiæ possunt manere, cũ non habeant. Cæterùm vbi iam quisq; sapere, & intelligere cœperit, domũ ædificat, nec ad insipiētiam sibi: si tamen ipsam vendicat, & suę dedicat mansioni. Fundamentum domus

[Margin notes: *Ioan. 1.* — *Aedificare ecclesiã sine Deo nullus potest.* — *Gal. 4.* — *Prædicator sine Dei gratia non proficit auditoribus.* — *Domus animæ quõ ædificatur, & dedicatur.*]

mus illius in propria suiipsius cognitione subsistit. Paries anterior in prouidentia agendorum, posterior in præteritorum recordatione. Dextrum parietem facit prosperitatis, & sinistrum aduersitatis agnitio. Culmen domus, & tectum in consideratione diuina, & fidei ratione consistit. Hinc nempe animus in sublime porrigitur, & quandam ei exhibet vicem tecti mysterium fidei. Sed quanti hodie hanc domum ædificare sibi festinant, sed inhabitare dissimulant, affectãtes magis facultatẽ quàm vtilitatẽ scientiæ, magis habere domum quàm domus vsum? Videas, denique domum altam, & amplam apertis vndique ostijs, & fenestris patentibus, iamque solet paulatim deficere antequã dedicetur. Auctor aũt eius infelix, & insipiens in plateis mendicat, & aliena hospitia circuit, cum domus eius pateat alienis. Ibi nidificant volucres, & immunda quæuis animalia cubant: illic fures condunt sibi: illic conueniũt altercatores, & impudici: illic symbola faciũt ebriosi. Vide igitur quàm dignus sit iste, vt remittatur ab exercitu domini, & eijciatur è castris eius, qui domum quidem ædificauerit, sed in vanũ, quia ipsam dedicare (idest inhabitare) contemnit, non in se manens vt manendũ agnoscit, sed in exterioribus, & vanis habitans rebus. Contra quos dr, Erunt verba, quæ ego præcipio tibi in corde tuo, & meditaberis sedens in domo tua.

Deut. 6.

2300 *Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustrà vigilat, qui custodit eam.*

HIc ostenditur qualiter ciuitas ecclesiæ gubernatur. Vbi aduertendum quòd hic idem est ciuitas quod domus (scilicet ecclesia) quæ domus dicitur propter Dei inhabitationem, & ciuitas propter charitatis vnionem. Et ideo sicut nullus põt sine Deo ædificare ecclesiam, sic nec ædificatã custodire, quia ipse Deus huius domus, & ciuitatis ædificator est, & custos. Quòd autem ecclesia dicatur ciuitas, quia ad modum ciuitatis ædificata: vide superius ver. 1475. Huius autẽ ciuitatis ecclesiæ custodia prælatis committitur, vt. s. vigilando super gregem sibi commissum, ipsam custodiant, fidem prædicando, & defensando.

Prælati custodes sunt ecclesiæ, quam sine Deo custodire non possunt.

E Quorum tamen custodia, nisi dominus custodiat, non sufficit, neque vigilia. Vnde Aug. hic ait, Hæc ciuitas ecclesiæ habet custodes, quomodo habet ædificantes. Custos huius ciuitatis erat Apostolus. Vigilabat quantũ poterat super eos, quibus præerat. Nam ideo altior locus positus est episcopis, vt ipsi superintendant ad custodiendum populum. Quod enim Græcè dicitur episcopus, hoc Latinè dicitur superintendens. Quomodo enim vinitori altior fit locus ad custodiẽdam vineam, sic episcopis altior locus factus est. Et de isto alto loco periculosa
F ratio redditur, nisi eo ordine stemus hic vt humilitate sub pedibus subditorum simus, & pro ipsis oremus, vt, qui nouit mentes subditorum, ipse custodiat. Nos ergo sicut homines custodimus, & perfecte custodire non possumus laboramus in custodiendo, sed vanus est labor noster, nisi ille custodiat, qui videt cogitationes hominum. Custodit ille, cum vigilatis: custodit ille, cum dormieritis. Custodimus vos ex officio pastoris, sed sub illo pastore vobiscũ oues sumus, doctores sumus, sed sub illo vno magistro in hac schola vobiscum cõdiscipuli sumus.
G Si ergo volumus custodiri ab illo, qui humiliatus est propter nos, & exaltatus ad custodiendũ nos, humiles simus. &c. Ex quibus apparet, q̃ prælatorum custodia sine custodia Dei non sufficit ecclesiæ: sicut nec prædicatio ministrorũ sine diuina inspiratione. Aduertendũ ergo, q̃ Deus diuersa hominum genera specialiter custodit, vide ver. 1665. Vel aliter, sicut per domum (vt dictum est in præcedenti versic.) intelligitur spiritualis conscientia, sic & per ciuitatem intelligitur vniuscuiusq; mens, vel cõscientia. Quia sicut ciuitas vnitatẽ intus debet habere,
H & munitiones, exterius aũt mœnia, sic & anima, &c. Qualiter autem ista ciuitas conscientiæ sit custodienda, vide in dictionario meo, vbi custodire, parte tertia. Ex quibus omnibus apparet, quòd nos custodes sumus ecclesiæ, vel conscientiæ nostræ tanquam famuli, & ministri: Deus autem tãquam principalis, & dominus. Et ideo sicut nec actus serui valet sine auctoritate domini, sic nec nostra custodia sine custodia Dei. Vnde istum versum ad istum sensum inducit Gregor.

Anima dicitur ciuitas. Custodia ciuitatis animæ qualis esse debet.

Gregor. 8. mor. c. 21.

Gregor. super illo verbo Iob c. 7. Quid faciam tibi, ò custos hominum, dicens, Deus custos hominum dicitur, quia si eius nos custodia misericordiæ protegit ante occulti hostis insidias, nostræ sollicitationis oculus vigilans dormit: Psal mista attestante, qui ait, *Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.*

2301 *Vanum est vobis, ante lucem surgere: surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.*

HIc ostenditur à quo dissipatur ciuitas ecclesiæ vel cõscientiæ. Dissipant enim domum vel ciuitatẽ ecclesiæ seu cõscientiæ propriæ, qui fidẽ Christi non recipiunt, sed ipsi Christo cõtradicunt, & fidem suam impugnãt. Qui tñ in vanum operantur, quia sibiipsis solũ nocent, non Christo vel ecclesiæ suæ. Et hoc notans Psal. ait, *Vanum est vobis, ante lucem surgere, surgite*, &c. Quid enim propriè per lucem intelligitur, nisi Christus qui d. Ego sum lux mundi? Et Io. 1. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem, &c. Dicitur enim Christus vera lux, quia omnes lucis proprietates in se plenè continet, vide suprà ver. 2071. Sed quid ante lucem Christum surgere, nisi Christum nolle sequi per humilitatem, sed ei per superbiam cõtradicere? Nam *ante* idem est, quod contra. Et sic ante lucem Christum surgit, qui cõtra se erigit. Vnde hic ait August. Qui sunt illi, qui surgunt ante lucem Christum? Illi, qui se volunt præponere Christo, qui volũt hic excelsi esse, vbi humilis fuit Christus. Sint ergo hic humiles, qui volunt ibi esse excelsi, vbi excelsus est Christus. Et quis non vult esse excelsus cũ Christo, vbi iam excelsus est Christus? Vis ita esse? Esto ergo hic humilis, vbi humilis fuit Christus. Qui volunt discipuli esse supra magistrum, serui supra dominum, illis dicitur, *Vanum est vobis ante lucem surgere.* Tales fuerant filij Zebedæi, qui antequam humiliarentur secundũ passionem domini, iam sibi loca eligebant alta, vbi sederent: vnus ad dexteram, & alius ad sinistram. Ante lucem volebant surgere, & ideo in vanum ibant. Illos reuocauit ad humilitatem, d. Potestis bi-

Lux dicitur Christus. Ioan. 8.

Ante lucẽ surgit qui contra Christum se erigit.

A bere calicem, quem ego bibiturus sum? q. d. Ego veni humilis esse, & vos ante me vultis esse excelsi? Petrus & ante lucem surrexerat, qñ consilium voluit dare dño, vt non pateretur pro nobis. Cũ enim Christus de passione sua futura pdiceret, timuit Petrus, d. Absit, dñe, à te: propitius esto tibi: non fiat istud. Ante lucem ergo volebat surgere, & luci consilium dare, sed dñs fecit, vt post lucem iret & lucẽ imitaretur, d. Vade post me, sathana, quia ante, (.i. contra) lucem vis surgere. Talibus ergo ait Psal. *Vanum est vobis ante lucem surgere.* Hũc aũt versum B cõtra hypocritas Greg. exponit, qui statim vt aliquid boni faciũt, humanas laudes quærunt, non expectantes retributionem lucis æternæ. Vnde dicit, Cũ primordia boni operis laudantur, dignum est, vt hoc animum non pascat operãtis: ne, dum accepta laus suauiter carpitur, fructus operis intempestiuè comedatur. Hinc per Psal. veritas dicit. *Vanũ est vobis ante lucem surgere: surgite postquam sederitis*, &c. Ante lucẽ quippe surgere est priusquã claritas æternæ retributionis appareat, in præsentis vitæ nocte gaudere. Sedendũ est ergo prius, vt postea re- C ctè surgamus. Quia quisquis se sponte hic nõ humiliat, nequaquã hunc sequẽs gloria exaltat. Sequitur, *Surgite postquã sederitis, qui manducatis panem doloris.* Vbi notandum, ꝙ sedere in scriptura aliqñ significat exaltationem, aliqñ humiliationem. Significat enim exaltationẽ, vt, cum dr, Sedebitis super sedes duodecim iudicantes, &c. Et Luc. 22. Videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei. Significat & humilitatem, & aduersitatem, vt cum de Christo dicitur, Iesus autem fatigatus ex itinere, sedebat sic super fontẽ. Fatigatio enim domini, D infirmitas domini fuit, infirmitas autẽ, humilitas. Sic etiam dicitur in Psal. Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionẽ meam. Vbi Gloss. Tu cognouisti sessionem meam, idest, humilitatẽ passionis. Hic ergo accipitur sessio pro humilitate, & aduersitate, cum dicitur, *Surgite postquam sederitis*. Est ergo sensus, *Surgite postquam sederitis*, i. hic prius debetis humiliari, vt postea dignè possitis exaltari. Vnde hic ait Aug. Dominus noster prius humiliatus est, vt exaltaretur.

Matth. 20.

Matth. 16.

Gregor. 8. mor. c. 36.

Sedere significat humilitatẽ & exaltationem.

Ioan. 4.

Psal. 138.

Phil. 2.

Audi Paulum dicentem, Exinaniuit semetipsum, factus obediens vsq; ad mortē crucis. Hæc est sessio Christi. Sed audi surrectionē, Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomē, quod est super oē nomen, &c. Si vos ergo ad illud nomen festinatis, surgite: sed postquā sederitis, quia surgens ab humilitate, venit ad regnum. Prius ergo humiliamini, si vultis exaltari. Sed ne quis putet hic loqui de sedere honoris, sed magis passionis, & humilitatis, subdit. *Qui manducatis panem doloris.* Illi enim manducant panē doloris, qui in præsenti vita, & valle miseriæ humiliantur, patiūtur, percutiuntur, & lacrymantūr: iuxta illud Ps. 41. Fuerunt mihi lacrymæ meę panes die, ac nocte. Et Psal. 79. Cibabis nos pane lacryma. ū. Vnde hic ait Aug. *Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.* q. d. Ergo & tu tuam exaltationem post mortē spera, in resurrectione mortuorum spera, quia post passionem Christus resurrexit, & ascendit. Sed vbi dormiuit? vbi sedit? in cruce: vbi latus eius lancea percussum est, & sacramenta inde fluxerunt, vnde formata est ecclesia. Si ergo iste non surrexit nisi mortuus, nisi postquam manducauit panem doloris, quomodo tu speras exaltationem, nisi post hanc vitam? Quod notans Psal. ait, *Surgite postquam sederitis*, &c.

Panis doloris est humilitas et passio.

2302 *Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini, filij, merces, fructus ventris.*

HIc agitur de ædificatione ecclesiæ triumphantis. Et diuiditur in tres partes, quia primò ponitur tempus quo ecclesia triumphans possidetur: secūdò cœtus, à quo ædificatur: ibi, *Sicut sagitta:* tertiò gloria qua possidetur, ibi, *Beatus vir.* Quantum ad primum: sciendum, q; per somnum vel dormitionē mors corporalis intelligitur, quia tunc boni vt in somno, vel dormitione requiescunt à laboribus suis. Vnde & Christus Lazari mortem annuncians discipulis suis ait, Io. 11. Lazarus amicus noster dormit: sed vado, vt à somno excitem eum. Vbi notandum, q; quinque sunt species dormitionis, vel somni: vt ostēdit Gualfred. super illo verbo Apostoli, d. Hora est iā

Somnus est multiplex.

Rom. 13.

E nos de somno surgere, d. Quinque sunt species somni, præter eum, qui omnibus in vsu esse cognoscitur. Primus est speculatorius, secundus est dissimulatorius, tertius reprehensibilis, quartus dānabilis, quintus indifferens, & cōis est omni carni. In primo est delectatio suauitatis: in secūdo vmbra dissimulationis: in tertio torpor negligentiæ: in quarto, mortificatio quædam mentis, obliuio interioris hominis claudit oculos, & vigorē sepelit rationis: quintus terrenorum actuum habet consummationem, & similiter colligit dissimiliter aliquādo resurrecturos. F Primum nobis cōmendasse vr sopor, qui oblatis hostijs in Abrahā legitur incidisse. Sic & somnus Iacob, ī quo visio spiritualis apparuit. Et ille forsitan Salomonis, in quo sciētiam petijt, & accepit. Ad secundum verò non incōgruè refertur, q; in grauissima tempestate propter ipsum orta, Ionas iacuit sopore depressus, forte deprehendendus. Euidentius ad hmōi somnum pertinuit, q; ventis sæuientibus, & mari intumescēte, præceptor noster huius nihil sentiēs, dormiebat in mari. Ad tertium somnū, quòd Noe temulentus nudatus, & irrisus, G demum expergefactus erubuit. In quarto forsitan somno dormiens Loth, filiarum incestu fuit maculatus. Sisara soporatus clauo tabernaculi in tempore transfixus occubuit. Capite truncatus interijt Holofernes. Ad quintū omnes nos oportet esse paratos, q; quales nos exceperit, tales est redditurus, & diuino exhibiturus iudicio, de quo dn̄s archisynagogi filiam suscitans dicebat, Non est mortua puella, sed dormit, & Lazarum amicū suum dormire dicebat. Et primus eius testis Stephanus inter saxa frementium, & furentium populorum feliciter H obdormiuit in domino, & de quo Psal. loquitur, dicens, *Cum dederit dilectis suis somnum*, &c. De isto ergo somno, qui est somnus mortis corporalis, hic loquitur textus, dicens, *Cum dederit dilectis suis somnum.* Quasi si quis quæreret, dicens, Dictum est, quòd debemus surgere, s. ad gloriam postquam sederimus per humilitatem. Sed quando erit hæc surrectio, & gloriæ exaltatio? Respondet Psalmista, quòd qui hic humiliantur, tunc surgent in gloria, dicens, Quando Christus

Gen. 20. *Iona 1.* *Gen. 9.* *Gen. 19.* *Iudic. 4.* *Iudith 14.* *Matth. 19.* *Ioan. 11.*

dederit

dederit dilectis suis somnum, s. quando dilecti Christi per somnum mortis corporalis ab hac vita liberi erunt. Noli ergo ante mortem quærere gloriam, quia post mortem seruatur, s. cum dederit dilectis suis somnum, tunc. s. surgent dilecti Christi ad gloriam. Vnde hunc sensum hic ponit August. dicens, Vt doceat te Psalmista, quasi si interrogaret, Quando surgam? Respondet d. *Cum dederit dilectis suis somnum.* Hoc est, cum dormierint dilecti eius, tunc surgent dilecti Christi. Omnes enim surgent: sed non omnes quō dilecti eius. Omnium enim est resurrectio mortuorum, sed resurgūt illi ad pœnas: sed resurgimus nos dilecti quo resurrexit dñs noster, ut sequamur caput nostrum, membra eius qui sumus. Constituti ergo membra eius, & in membris eius dilecti eius, cum somnum mortis acceperimus, tunc cum Christo gloriosi resurgemus. Noli ergo hic quærere mundanam fœlicitatem, sed prius sede in præsenti vita comedens panē doloris, ut, cum dederit dilectis suis somnū, cum Christo resurgas gloriosus. Vnde sequitur, *Ecce hæreditas domini, filij, merces,* &c. Quasi dicat, Cū dederit dilectis suis somnum, tunc illis dabitur hæreditas dñi, quę est merces felicitatis ęternę. Ecce dabitur hæreditas dñi, quæ est merces, & præmium omnium bonorum. Et, si quis quærat, qui sunt isti dilecti, quibus post somnum dabitur merces, & hæreditas domini: rñdet, ꝙ isti sunt filij, qui sunt fructus uentris. Vbi notandum, ꝙ Psalmista hic comparat ecclesiam mulieri parturienti multos filios, quosdā. s. bonos, & alios malos. Sic ecclesia, (idest, pastores ecclesiæ) multos filios generāt, uerbum Dei prædicando. Quorum aliqui sunt prędordinati ad uitam ęternam, & inter fructum ecclesiæ computantur, quia tales finaliter in gratia permanēt, & spectant ad hæreditatem Dei, & mercedem æternam. Et isti dicuntur fructus uentris ecclesiæ. Quosdam uero generant, qui finaliter in gratia non permanent, & isti inter fructum esse non computantur. Hic autem boni mixti cū malis non discernuntur à malis: sed tunc cognoscentur. Dicit ergo, ꝙ illi sunt dilecti Dei, qui sunt filij uentris, scilicet ecclesiæ: sic quòd fructus sint ecclesiæ.

Ecclesia parit bonos & malos.

A Vnde hic ait Aug. Parit ecclesia filios coniux Christi, vnde in membris parturientis ecclesiæ erat Apostolus qui dicebat, Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Genuit illos ecclesia, parturit illos. In cuius typo Rebecca duos gestabat in utero, duos populos figurantes, qui in vtero matris luctabantur, gemebat illa, vim patiebatur. Sic & modo, fratres, tandiu gemitus datus est ecclesiæ, quamdiu parturit ecclesia, ipsi sunt intus & boni, & mali. Sed fructus ventris in Iacob erit, quia ipsum dilexit mater. Ambo de vno vtero processerūt, vnus amari meruit, alius B reprobari. In dilectis ergo eius erit fructus, cui dabitur merces, & hæreditas Dei. De isto fructu eclesiæ dicebat Christus Apostolis parturientibus, Ego posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Quod dicit ad differentiam reproborum, qui etsi aliquādo generantur in fide ecclesiæ, tamen finaliter non manent.

Galat. 4. *Gen. 25.* *Ioan. 15.*

Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij 2303
excussorum.

C Ostenditur hic cętus, à quo ędificatā ecclesia. Vbi notandū, ꝙ per sagittas intelliguntur Apostoli, & sancti prædicatores, vt dictum est vers. 741. Dicuntur ēt filij excussorū, i. Prophetarū, quos vt filij sunt imitati, eorum dicta obscura excutientes, i. aperientes, & declarātes. Excuti. n. aliquid dī, sicut saccus excutitur, vt exeat, & pateat quod intus latebat clausum. Prophetæ ergo clausa continentes sacramēta excussi sunt ab Apostolis, & prędicatoribus, accedente eorū diligentia, & domino aperiente, & quæ abscondita erāt declarantes prodierūt D in lucē. Sicut Petrus Apostolus excussit prophetam Dauid, idest, declarauit, ostendens quid intellexit Dauid cum dixit, Propter hoc delectatū est cor meū, & exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe, quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Excussit enim, idest, declarauit, quòd totum hoc non dicebat de seipso, sed de Christo, pronuncians eius resurrectionem. Sic & Philippus excussit

Apostoli sūt filij excussorum idest, prophetarū *Actuum 2.* *Psal. 15.* *Actuum 8.*

excussit Esaiam prophetam, quã declarauit eunucho Candacis reginæ Aethyopũ verbum Esaiæ dicentis, Tanquam ouis ad occisionem ductus est, &c. Ostendẽs, ꝙ loquebatur de Christi passione, & resurrectione. Consimiliter prædicatores excutiunt Esaiam prophetam, quando declarant eius dicta obscura, vt quando dixit, Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, Israel aũt me non cognouit. Hoc enim inuolutum prædicatores excutiunt dicentes, Venit bos triturans de gente Iudæorum. Omnis enim, qui prædicat verbum Dei, monet bonos, obiurgat rebelles, terret malos, triturat aream, & bouis implet officium. Asinus verò est populus de gentibus veniens, vt insideat ei Christus, significatus in euangelio per pullũ asinæ, cui nullus insederat, quia ad eũ nec lex missa fuerat, nec propheta, vtrique populo Christus est in præsepio, vtrique cibus est in altari. Ecce ergo qualiter illud inuolutum est excussum. Prophetæ ergo dicuntur excussi, ex quibus generati sunt Apostoli. Et ita Apostoli dicuntur filij excussorum. Ad propositum ergo volẽs Psal. declarare, ꝙ per Apostolos ministerialiter fabricata fuit ecclesia, dicit de ipsis, ꝙ fuerunt, sicut sagittæ in manu potentis. Sagitta enim per manum potẽtis emissa, celeriter, longeque volat. Sic & Apostoli à manu potentis emissi, s. ab ipso Christo, eis dicens, Euntes in mundũ vniuersum, prædicate euangelium omni creaturæ, Mar. vlt. Celeriter ierunt vsque ad fines terræ, & totum orbem fide Christi repleuerunt. Est ergo sensus literæ talis: *Sicut sagitta in manu potentis*, supple, citò longeq; volant, sic fecerunt filij excussorum, idest, Apostoli, qui sunt filij prophetarum. Quia in paruo tempore in omnem terram exiuit sonus eorũ, & in fines orbis terræ verba eorum. Et sic ꝑ istos ministerialiter ædificata fuit ecclesia. Istã sententiam hic ponit Aug. dicens, Vnde, fratres, hæreditas Dei facta est tam multa? hoc ideo, quia excussi sunt quidam de manu potẽtis tanquã sagittæ, & ierunt longè, & totam terram impleuerunt, vnde pullulant sancti. De arcu enim emittuntur sagittæ, & quanto fortius excusserit, tanto longius vadit sagitta. Quid autem fortius excutiente

Act. 8.
Esa. 53.
Esa. 1.
Prædicatores excutiunt prophetas.

E domino? De arcu mandat Apostolos suos. Non potest esse locus, ad quẽ non veniret sagitta à tam forti excussa, peruenit enim vsque ad fines terræ.

Beatus vir, qui implebit desiderium suum ex ipsis: non confundetur, cũ loquetur inimicis suis in porta. 2304

HIc ostenditur gloria, qua possidetur. s. hæreditas Christi. Vbi notãdum, ꝙ temporalia bona vel delectationes desideriũ nostrum implere nõ possunt, nec satiare, vt experiẽtia docet. Nã, F si desideras diuitias, ex eis nõ potes implere desiderium tuũ, quia quò plus habentur, eò maiorem sitim accẽdunt. Sic si desideras honores: sic si voluptates, nõ adimplebis ex eis desiderium tuũ. Quia cum mens nostra sit capax infiniti, solo infinito bono satiari potest. Cum ergo solus Deus sit verum bonum & infinitũ, ipse solus mentem nostram potest replere. Et hunc desiderandum & amandum docent filij excussorum, i. Apostoli, & sancti prædicatores. Et hoc est, quod ait Psal. *Beatus vir, qui implebit desiderium suum ex ipsis*, i. ex ipsis prædicatoribus, s. G ex ipso Deo, quem prædicatores desiderandum prædicant. Non hoc dicit, quia prædicatores possint desiderium tuum implere: sed quia talibus obediendo, & tales imitãdo, peruenis ad eum, qui implebit desiderium tuum, si autẽ ex Deo vis implere desiderium tuum, oportet ꝙ ipsum primò euacues oĩ desiderio mundi, quia ille solùm potest desideriũ suũ ex Deo implere, qui nõ amat sæculum, qui desiderio mundi non est plenus. Funde ergo, quod portas, vt capax fieri possis ad id, quod non habes. Sequitur, *Non confundetur, cum loquetur inimicis suis in* H *porta*. Vbi aduertendum, quòd propriè porta dr Christus: Ego sum ostium &c. Quid est ergo loqui in porta, nisi loqui in Christo, loqui de Christo, prædicare Christum sine erubescentia, sine confusione, ipsum inimicis fidei prædicare? Hoc est enim signum, ꝙ Christum desideras, si absque confusione coram inimicis & infidelibus ipsum prædicas. Et hoc est quod ait, *Non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta.* Quòd aũt Christus porta dicatur vitæ cœlestis, sicut diabolus

Deus solus imple et satiat desiderũ nostrũ.
Ioan. 10.
Porta vitæ Christ⁹, porta mortis, diabolus.

bolus dicitur porta perditionis,ostendit A
Chrysostomus super illo verbo Christi
dicentis,Intrate per angustiam portam:
Matth. 7. sic dicens, Porta perditionis est diabo-
lus,per quem introitur in gehennã:por-
ta vitæ est Christus, per quem introitur
in regna cœlestia. Lata autem porta dici
tur esse diabolus,non magnitudine po-
testatis extensus:sed effrænatæ superbię
licentiæ dilatatus. Porta autem angusta
dicitur Christus, non paruitate potesta-
tis exiguus,sed humilitatis ratione col-
lectus. Quia,quem totus non capit mũ-
dus, seipsum inter angustias vteri virgi-
nalis inclusit, &c. Et de ista ergo porta, B
quæ dicitur Christus, dicit Psalmista,
Porta dici- *Non confundetur, cum loquetur inimicis*
tur dies iu- *suis in porta.* Vel aliter:porta regni cœle-
dicij. stis dicitur dies iudicij,per quem iusti vi
tam intrabunt æternam. Quod ostendit
Gregor.6. Gregorius super illo verbo Iob 5. Con-
mor.c.3. terentur in porta,& nõ erit qui eripiat:
dicens, Nam sicut vrbis aditus porta di-
citur:ita est dies iudicij porta regni,quia
per eum ab electis omnibus ad cœlestis
patriæ gloriam intratur. Vnde & hunc
diem cum ad retributionem sanctæ ec-
clesiæ Salomon appropinquare conspi-
Prouer.31. ceret,dicit,Nobilis in porta vir eius, cũ C
sederit cum senatoribus terræ. Vir quip-
pe ecclesiæ est humani generis redem-
ptor, qui in porta se nobilem ostendit,
qui despectus prius in contumelijs exti-
tit,sed ĩ iudicio sublimis apparebit. Qui
cum senatoribus terræ residet,quia iudi
cij sententiam cum sanctis eiusdem ec-
clesiæ prædicatoribus decernit: sicut ip-
Matth.19. se in euãgelio dicit,Vos, qui secuti estis
me,in regeneratione,cum venerit filius
hominis in sede maiestatis suæ, sedebi-
tis & vos super sedes duodecim,iudican
tes duodecim tribus Israel. De ista ergo
porta dicit, ꝙ qui implebit desiderium D
suum ex ipsis,(scilicet prædicatoribus,)
non confundetur, quando scilicet Chri
stus loquetur inimicis suis ĩ porta. Hoc
est, quãdo Christus loquetur in iudicio
contra damnatos, ipsi damnati confun-
dentur:sed non confundetur ille,qui im
plet desiderium suum ex illis,quæ præ-
dicatores Christi annunciant, imò gau-
debit,quia ducetur ad regnum, imò tũc
Psal.30. securè Christo dicet,In te, domine,spe-
raui: non confundar in æternum.

PSAL. CXXVII.

BEati omnes, qui timent dominũ, 2305
qui ambulant in vijs eius.

PSALMVS iste talem habet
titulum, *Canticum gra-*
duum,qui patet ex titulo
præcedentium Psalmorũ
gradualium. De materia
verò Psalmi, sciendũ est,
quòd omnia in antiquo testamento pro-
missa,erant solum quædam vmbrę,& fi-
guræ eorum, quæ in lege noua promit-
tuntur timentibus Deum. Promittreban
tur enim ibi temporalia bona,quibus si
gnificabantur æterna: secundum quòd
dicit Apostulus,Omnia in figura cõtin- *1.Cor.10.*
gebant illis. Verbi gratia,dicitur, Si vo- *Esa. 1.*
lueritis,& audieritis me, bona terræ co-
medetis. Per hoc significabatur quòd
obedientes Deo, bona terræ viuentium
possidebunt. Iste ergo Psal. ostendit bo-
na temporalia,quæ timentibus Deũ de-
bentur, per illa significans bona spiri-
tualia quæ iustis debentur. Vult enim
ostendere, ꝙ timentibus Deum sanctu ti
more bona æterna debentur. Iste ergo
nonus Psal. gradualium cõtinet nonum
gradum ascensus, qui est timor Dei ca-
stus. Intentio Psalmistæ est,quia nos mo
net vt Deũ casto timore timeamus. Iste
autem Psal. totus est moralis, non histo
rialis. Quibus visis,accedo ad diuisionẽ
Psalmi, qui diuiditur ĩ duas partes,quia
primò bona timentibus Deum debita
enumerantur: secundò illa timentibus
Deum,per Psal. à Deo postulantur,ibi,
Benedicat tibi dominus. Prima diuiditur
in tres partes, quia primò timoris diui-
ni meritum præmittitur:secundò timo-
ris præmium annectitur ibi,*Labores*,ter
tiò timoris præmium concluditur, ibi,
Ecce,sic benedicetur. Quãtum ad primũ, *Timoris*
sciendum quòd Glo. hic multos esse ti- *multæ spe-*
mores ostendit,dicens,quatuor timores *cies.*
esse præter naturalem, qui omnibus in-
est,scilicet timorem mũdanum,siue hu-
manum,seruilem, initialem, & castum,
vel filialem. Humanus timor est, quan-
do timemus pericula pati carnis,vel per
dere bona mundi, propter quod delin-
quimus. Hic timor malus est,qui in pri-
mo gradu deseritur cum mundo, sed ti-

mor diuinus comes est per omnes gradus. Timor seruilis est, cum propter timorē gehennæ continet se homo à peccato, quo præsentiam iudicis, & pœnas metuit, & timore facit quicquid facit boni, non timore amittendi æternum bonum, quod non amat, sed timore patiendi malū, quod formidat. Non timet perdere amplexus pulcherrimi sponsi: sed timet, ne mittatur in gehennā. Bonus est timor, & vtilis, per quē fit paulatim cōsuetudo iustitiæ, & succedit initialis timor, quando incipit, quod durum erat, amari. Et sic incipit excludi seruilis timor à charitate. Et succedit deinde castus timor, quo timemus, ne sponsus tardet, ne discedat, ne offendamus, ne ipso careamus. Timor iste de amore venit. Ille quidem seruilis, vtilis est: sed nō permanens in æternum, de quo hic ait Psal. *Beati omnes, qui timent dominum*, s. timore casto, & amore. De multiplici specie timoris dñi, vide ver. 261.487.510.999. Sed si quæras, qui sunt illi, qui timent dominum vero timore, casto. s. & filiali? Respondet Psal. d. *Qui ambulant in vijs eius*. Viæ autem dñi, in quibus ambulant timentes Deum, sunt exempla bene viuendi, quæ Christus nobis reliquit, vide ver. 2089. Sed miseri peccatores, qui, relictis vijs dñi, suas semper vias ambulare satagunt, de quibus ait Greg. super illo verbo Iob 24. Oculi eius sunt i vijs eius. Vias suas peccator intuetur, quia sua cogitare, sola cernere nititur quæ sibi ad cōmodum tēporale suffragantur. Hinc etenim Paulus d. Omnes quærunt, quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi. Via nāq; elati, est superbia: via raptoris, auaritia: via lubrici, concupiscentia carnalis. In vijs ergo suis iniquus quisq; oculos deprimit, quia his vijs solum animo suo satisfacere intendit. Vnde per Salomonē dr, Oculi stultorū in finibus terræ, quia hoc solum tota intentione conspiciunt, per quod ad finem terreni desiderij perducantur. Nequaquā verò peccator suæ considerationis intuitum in terram figeret, si ad sancta sui redemptoris itinera mentis oculos leuaret. Vnde per Salomonem iterum dicitur, Oculi sapientis in capite eius, quia, scilicet sapiēs quisq; illum tota intentione considerat, cuius se membrum esse per fidem pensat. Has

Viæ peccatoris quæ sint.

Gregor. 17. mor. c. 4.

Phili. 2.

Prouer. 17.

Eccle. 2.

E namque humanæ conuersationis vias videre concupierat, qui dicebat, In mandatis tuis exercebor, & cōsiderabo vias tuas. Ac si apertè spondeat, dicens, Quæ mea sunt, iam videre refugio, quia per imitationis tuæ viam pergere conuersationis gressibus inardesco. Qui enim præsenti iam mundo contradicit, amoris exercitatione continua redemptoris sui vias, cordis oculis obijcit, vt mens prospera fugiat, & aduersa perferat, nihil quod demulceat appetat, nihil quod nocere creditur, pertimescat: mœrorem gaudium deputet, præsentis vitę gaudia, F damna mœroris putet, abiectionis detrimenta non timeat, sed per hæc manentis gloriæ locum quærat. Has enim vias sequentium oculis monstrabat veritas, cum dicebat, Si quis mihi ministrat, me sequatur, &c. De istis ergo vijs Christi ait Psal. *Beati omnes, qui timēt dominum, qui ambulant in vijs eius*. Et nota, quòd in istis vijs domini multipliciter ambulare debemus, scilicet habendo primò humilitatem in reputatione: secundò, paupertatem in rerum abdicatione: tertiò, puritatem in imitatione: quartò, fidelitatem in adhæsione: quintò, discretionē in exe- G cutione: sextò, æquitatem in operatione. Vide in dictionario meo, litera ambulare, parte prima.

Psal. 118.

Via Christi quæ sunt.

Ioan. 12.

Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es: & bene tibi erit.

HIc timoris domini præmium apponitur. Et triplex præmium ostenditur, quia primò volitiua quietata reficitur: secundò intellectiua sapientia perficitur, ibi. *Vxor tua*: tertiò sensitiua dulci pace fruitur, ibi, *Filij tui*. Quantum aūt ad omnia ista, generaliter notandum, q H textus istius Psal. non potest secundum literam intelligi: quia tunc nullus esset beatus, qui literaliter hic contenta non haberet: vt puta, qui non comederet fructum manuum suarum, qui non haberet vxorem, qui non haberet filios, quia generaliter Psal. loquitur, quòd dicta præmia dantur omnibus, qui timent dominum. Vnde illis enumeratis dicit, *Ecce, sic benedicetur homo, qui timet dominum*. Et in principio præmiserat, *Beati omnes*. Et sic Laurentius non esset beatus, non

non Greg. non Aug. & Hieron. Oportet ergo ꝙ ista hic pro præmio timentium Deum nomina spiritualiter intelligantur. Etiam quia multi mali habent omnia ista in præsenti uita, non tamē sunt beati, nec Deum timent. Necesse est ergo, vt sensum literalem excutiamus, & intelligamus spiritualiter, & tunc erimus filij excussorum. Notandum ergo, quòd bona hic enumerata non sunt bona uitæ præsentis, quibus mali magis abundant quàm boni, sed sunt bona cœlestis Hierusalē. Et ideo de quolibet sic timente Deum concludit Psalm. de prædictis bonis, *Et uideas bona Hierusalem omnibus diebus uitæ tuæ.* Et ideo hic ait Aug. Si acceperimus hoc, quod hic dictum, est pro præsenti fœlicitate, ut, si cōtingat aliquē fidelem non habere filios, ut dicamus, Iste homo non timet Deum. Nam, si timeret Deum, uxor eius tanquam uinea fertilis esset in domo eius, nō sterilis. Et si timeret Deum homo iste, filij eius circundarent mensam eius tanquam arbores oliuarum. Si enim talia dixerimus, animales sumus, non percipientes quæ sunt spiritus Dei. Incipiamus ergo & nos hanc literam excutere, vt simus filij excussorū. Nā, si talia cœperimus alijs prædicare, dicentes. Filij, aut, fratres mei, timete Deum, vt habeatis uxorē, & filios, & nepotes, & gaudeat domus uestra, nō satagimus, ut ametur illa uita æterna, sed remanebunt in amore terrenorum. Excutiamus & nos ista, si uolumus esse filij excussorum. Est. n. quidam homo, qui sic benedicitur. s. Christus, & nemo timet Deum, nisi qui est in mēbris eius. Et sic multi homines sunt unus homo, quia multi Christiani, sed vnus est Christus. Vnus ergo Christus caput, & corpus, quod corpus eius est ecclesia. Intelligamus ergo uocem huius unius hominis, in cuius corpore vnus homo sumus, & ibi uidebimus ista uera bona Hierusalem. Si autem ista bona hic posita terreno oculo aspexeris (s. abundantiam filiorum, & nepotum, & fœcūditatem coniugis) non sunt ista bona Hierusalem, quia bona ista in terra morientium sunt illa aūt Hierusalem terra uiuentium est. Noli pro magno habere, si habes filios morituros. Vis habere filios nunquā morituros, & semper tecum uicturos? Esto

Scriptura sacra quandoque secū dum literā exponi non potest.

1. Cor. 2.

1. Cor. 12.

A in illius corpore de quo dictū est. Vos autem estis corpus Christi & membra. Nam ut ostenderet iste Psal. quia sic est obscurus vt admoneat pulsari, sic opertus, ut uelit excuti, à pluribus cœpit, dicens, *Beati omnes, qui timent dominum.* Sed quia multi unum corpus sunt in Christo, singulariter sequitur, d. *Labores manuum tuarum.* Quibus uisis, ueniamus, ad expositionem sequētium. Dicit ergo, *Labores manuum tuarum manducabis*, &c. ubi ostenditur ꝙ in timentibus Deum uolitiua quietatur. Vbi sciendū, ꝙ Deus reddet fidelibus suis mercedem B vnicuique secundum laborem suū, quia hic seminatur in labore, & lachrymis, ibi autem cum gaudio metent, & cum exultatione portabunt manipulos suos. Labores ergo nostri sunt in præsenti, sed fructus laborum, in futuro. In futuro ergo manducatur fructus laborum nostrorum, dum secundum labores præsentes mens postea fruitur Deo, & fruendo satiatur, & uocatur illa satietatis fruitio, comestio, quia sicut quod comeditur, incorporatur, & appetitum naturalem satiat, sic uisio, & fruitio Dei nobis Deū summè unit, & mentem satiat beati. Vn C de hic ait Aug. *Labores manuum tuarum manducabis*, quia tunc erit nobiscū verbum Dei, quo pascuntur angeli. Interim modò labores, postea fructus laboris. Tunc ergo fructum laborum tuorū mãducabis, & sic beatus es, & bene erit de futuro. Hic laborando beatus es per spē ibi manducando, beatus eris in re.

Vxor tua sicut uitis abundans, in lateribus domus tuæ. 2307

Ostenditur hic, quòd in timētibus Deum, & beatis intellectiua sa- D pientia perficitur. Vbi notandum, ꝙ in scriptura sacra uxoris nomine sapientia intelligitur, quæ & sponsa sapienti dicitur. Vnde de sapientia ait Sapiens, Hanc amaui, & exquisiui à iuuentute mea, & quæsiui sponsam eam mihi assumere, & amator factus sum formę illius. Hæc autem uxor, siue sponsa sapientia uiti comparatur, quia sicut ex uite uinū generatur, qđ lætificat cor hominis, sic ex sapientia, & notitia Dei generatur amor Dei, qui delectat mentē hominis Sapien-

Psal. 149.

Psal. 57.

Sap. 8.

Vxor nostra dicitur sapientia.

Sapientia enim, quæ est actus intellectus vel notitia, præcedit amorē qui est actus intellectus, ex quo producitur, sic suo modo in diuinis filius qui est sapientia patris, origine præcedit spiritum sanctū, à quo producitur qui est amor patris & filij. De sapientia ergo & clara cognitione diuinitatis qua intellectus beati perficitur, dicit beato, *Vxor tua sicut vitis*, & hoc, *in lateribus domus tuæ*. Quid est.n. domus nostra, nisi conscientia, & mens, nostra, in qua per sapientiam habitamus? vt ostendit Gregorius. Et hæc domus multa habet latera, quia aliquid habet supra se, scilicet, gloriam cœlestem, aliquid infra se, scilicet, pœnam gehennę, aliquid ante se, scilicet merita præcedentia, aliquid, post se, scilicet, peccata, quæ pœnitendo post se reliquit, aliquid à dextris, scilicet, uirtutes, quas à Deo recepit: Aliquid à sinistris, scilicet, aduersa, quæ pro Deo pertulit. Abundat ergo vxor sapientia in lateribus domus conscientiæ beati, quia uidendo Deum, omnia illa latera clarè videt, & intuetur. Et abundat sicut uitis, quia de omnibus illis lateribus cognitis uinum lætificans ei generatur, quia beatus gaudet de gloria cœlesti, quæ est locus superius, quia exultabunt sancti in gloria. Gaudet de pœnis damnatorum, quia lætabitur iustus cum uiderit uindictam, &c. Lætabitur de meritis præcedentis Psalm. Venientes uenient cum exultatione, portātes manipulos suos. Gaudet de peccatis relictis ad instar angelorum, qui gaudēt super uno peccatore pœnitentiam agente. Gaudet de gratijs receptis, gaudet, de aduersis toleratis, quia qui seminant in lacrymis, in exultatione metent, &c. Vel aliter, vxor Christi est ecclesia, quā sibi proprio sanguine sponsam acquisiuit. Hæc multos filios Christo generat, sicut uitis multa uirulamina parit. Et de hac Christo dicit Psalm. *Vxor tua sicut uitis abundans*, &c. Et hanc expositionem ponit Augu. dicens, Christo dicit Psal. *Vxor tua*, &c. Vxor Christi est ecclesia, quæ est Christo sicut uinea fertilis. Sed in quibus fertilis est? In lateribus, vel parietibus domus tuæ. Non enim omnes dicūtur latera domus. Quę ro ergo, quæ sint latera domus ecclesiæ vel parietes, parietes sunt quasi lapides

Sapientia ad modum uitis lætificat beatos.

Gregor. 4. mor. c. 35.

Latera mētis beati multa.

Psal. 149.

Psal. 57.

Vxor Christi est ecclesia.

E fortes. Sed si de hoc habitaculo corporali diceret, fortè hoc intelligeremus latera. Nos autem latera domus ecclesię dicimus eos, qui inhærent Christo. Non.n. sine causa & in sermone quotidiano de aliquo, qui fortè malè agit ex malorum amicorum consilio dicimus, Mala latera habet. Quid est Mala latera habet, nisi Mali hærent illi? Ergo & per oppositum, bona latera habet, qui bonis consilijs uiuit, qui bonis cōsilijs regitur. Ergo latera domus ecclesiæ sunt, qui Christo hærent. Nec sine causa & ipsa coniux de latere facta est, Viro dormiē-

F te Eua facta est, quia Christo moriente, facta est ecclesia. Et illa de latere uiri, cum costa detracta est, & ista de latere uiri, quando latus Christi lancea percussum est, & sacramenta fluxerunt. Ergo vxor tua vt uinea fertilis. Sed in quibus? In lateribus domus tuæ. In alijs autem, qui non inhærent Christo, sterilis est, nec illos in uinea computabo. Quæ est ergo uxor, & qui sunt filij? In istis carnalibus nuptijs, & coniugijs, alia est uxor, & alij filij, in ecclesia autem, quæ uxor, ipsi filij. Est ergo ecclesia uxor Christi vt uinea fertilis in lateribus domus eccle-

G siæ, quia quotidie nouos filios generat Christo, qui membra efficiuntur ecclesiæ. Vel per uxorem intellige partē sensitiuam, quæ in beatis nullo modo rationi resistit, sed sicut bona uxor uiro plenè subijcitur, sic & ipsa rationi, vt hic ait Glossa.

Latera ecclesiæ bona sunt boni latera mala mali.

Gen. 2.

Ioan. 19.

1. Cor.

Filij tui sicut nouellæ oliuarum, in circuitu mensæ tuæ. 2308

Ostenditur, hic quòd beatus quilibet dulci pace fruitur. Vbi notandum, quòd per oliuam arborem, signifi-

H catur pax, & unitatis concordia. In cuius figuram postquam Deus iratus humano generi ipsorum peccata diluuio puniuit, statim cessato diluuio, & pace reddita, columba ad arcā ipsi Noe detulit ramum uirentis oliuæ Genes. 8. Item nota, quòd per mensam Christi significatur æterna refectio beatorum in gloria, Christo suis Apostolis dicente. Ego dispono vobis regnum, vt edatis, & bibatis supra mensam meam in regno meo. Quid est ergo dicere Christo, *Filij tui sicut*

Mensa dicitur gloria cælestis.

Luc. 22.

sicut nouella oliuarum in circuitu mensa tua, nisi quòd omnes beati, qui sunt filij Dei, in gloria sunt tranquilla pace quietati? de quibus dicebat Christus, Beati pacifici, quoniam filij Dei uocabuntur. Vnde hic ait glossa, *Filij tui sicut nouella oliuarum*, idest omnes beati pacifici sunt. Oliua enim pacem significat, quia charitatem, sine qua nulla pax esse potest. Et hi filij sunt in circuitu mensæ tuæ, quia satiantur mensa cœlesti. De hac mensa dicitur, Requies mésæ tuæ erit plena pinguedine. Quod exponens Gregorius, dicit, Requies mensæ est refectio satietatis internæ, quæ pinguedine plena dicitur, quia in æternæ uoluptatis delectatione præparatur. Vel aliter, ista uerba dirigi possunt cuilibet beato, ut sibi dicatur, *Filij tui*, &c. Quid enim sunt filij nostri, nisi opera nostra meritoria, quæ plenam retributionem recipiunt in regno cœlesti? Est ergo sensus, quòd filij beatorum, (idest, ipsorum opera meritoria) sunt in circuitu mensæ domini, (scilicet gloriæ cœlestis) sicut nouellæ oliuarum. Iusta enim opera nouellis oliuis comparantur in patria, quæ sunt uiridiores, & vberiores in fructu, & fortiores. Vel per mensam accipe sacramentum eucharistiæ, vide uer. 330. In cuius circuitu sunt filij Christi, sicut nouellæ oliuarum, scilicet, per deuotionem, & contemplationé quæ per oliuam figuratur, quia oliua nutrit lumen, & sic significat contemplationem, mitigat doloré, & lenit, & sic significat deuotionem. Vel per oliuam significatur puritas, & munditia, sine qua nullus potest esse dignus mensa cœlesti, nec sacramento eucharistiæ. Quòd autem per oliuam ipsa puritas significetur vide versic. 860.

Matth. 5.

Iob 36.

Gregor. 26. mor. c. 32.

2309 **Ecce, sic benedicetur homo, qui timet Dominum.**

HIc ex prædictis concluditur præmium timoris domini. Quasi dicat. Prædictis modis omnibus benedicetur in patria homo, qui timet dominû, quia, scilicet eius uolitiua erit quieta, quia labores manuum suarum manducabit, eius intellectiua sapientia erit perlustrata, quia uxor eius erit in lateribus domus eius abundans, eius sensitiua

A erit pacificata, quia filij (idest, opera) eius erunt sicut nouellæ oliuarum. Nota quòd Dei benedictio datur ratione multarum uirtutum, scilicet ratione timoris filialis, & obedientiæ, ratione puritatis, & munditiæ, &c. vide vers. 1953.

Benedicat tibi dominus ex Sion, & uideas bona Hierusalem omnibus diebus uitæ tuæ. 2310

HIc prædicta præmia, & benedictio per Psalmistam omnibus fidelibus optatur. Et primò ponitur benedictio-
B nis operatio, secundò optationis explicatio, ibi. *Et uideas*. Quantum ad primû notandû quòd per Sion, quæ erat mons in Hierusalem, in quo erat templum, notatur cœlestis patria, in qua manet Dei templum non manu factû, scilicet Christus. Vnde & Sion specula interpretatur, quia ibi sancti facietenus Deum speculantur. Vnde de gloria æterna, in qua Deus videtur, sub nomine Sion dicitur, Et uidebitur Deus deorum in Sion. Similiter & per Hierusalem, quæ interpretatur uisio pacis, significatur ipsamet gloria æterna, in qua Deus pacis vide-
C tur pacificè, de qua dictum est superius, Hierusalé, quæ ædificatur ut ciuitas, &c. & in qua est æternitatis mansio, Psalm. 124. Non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem. Volens ergo Psalmista ostendere, quòd istæ benedictiones supradictæ non sunt intelligendæ de benedictionibus præsentis sæculi, sed de benedictionibus cœlestis patriæ, dicit, *Benedicat tibi dominus ex Sion*, (scilicet ex cœlesti patria) *& videas bona*, &c. nec quidem terrenæ Hierusalé, quia illa bona erant temporalia, & tempore paruo mansura. Sed videas bona cœ-
D lestis Hierusalem, quæ sunt perpetua, quæ videre poteris omnibus diebus vitæ tuæ. Et quia resuscitatus semper uiues, semper illa bona uidebis, ergo semper durabunt. Et sic abducens mentem nostram ab istis bonis temporalibus, dicit. *Benedicat tibi dominus ex Sion*, &c. Et hæc est intentio Aug. hic dicentis, *Benedicat tibi dominus ex Sion*. Iam fortè oculi tui ibant per illos qui non timent dominum, & uidebant ibi uxores fœcundas filios abundantes circuite mésam patris sui.

Sion significat gloriam æternam.

Psal. 83.

Hierusalê significat etiam gloriam.

Bona præsentis vita non sunt vere beata.

sui. Ideo subdit Psal. *Benedicat tibi dominus ex Sion*. Noli quærere illas benedictiones, quæ non sunt ex Sion, quia ista benedictio dñi est, nõ illa. Sed quis duxit uxorẽ, si nolit Dñs, quis ducere põt? Quis possit esse sanus, si dñs nolit? Aut quis possit esse dignus, si nolit dñs? Dat quidẽ bonis illa; sed nonne uides, quia hæc & peccatoribus dedit? Non ergò de Sion est ista benedictio. Et uideas, q̃ bona sunt Hierusalem. Nã illa nõ sunt bona Hierusalẽ. Vis uidere, quia non sunt bona Hierusalem? Nam & auibus dictũ
Gen. 1. est, Crescite, & multiplicamini. Pro magno ergo uis habere, quod auibus datũ est? Sed uere bonis istis, si accipis, magis cogita quõ nutrias, qui nati sunt, q̃ ut nascantur. Non. n. iam fœlicitas est habere filios, sed bonos habere. De nutriendis labora, si nati fuerint, si aũt non nati, age gratias Deo. Forte minus sollicitus eris, & tñ sterilis nõ remansisti. Illius matris fortè per te nascuntur spũliter filijspũales, qui sunt circundantes mensam domini. Consoletur ergo te Deus, vt videas bona Hierusalem. Illa enim bona sunt, quia æterna sunt, ista autem bona sunt, & non sunt. Non enim stant, sed labuntur, & fluunt. Benedicat ergo tibi dominus ex Sió, & uideas bona, quæ sunt Hierusalem. Nam ista, quæ attendis bona, cęcus videt, videas ergo, sed illa, quę cor de uidentur omnibus diebus, & quia uita tua erit æterna, quia in æternum ui-
Luc. 16. debis. Ista autem bona sunt, sed non omnibus diebus uidentur. Quando enim exit anima de corpore, corpus quidem moritur, sed vita spiritus perseuerat. Viuebat enim diues ille, qui sepultus erat in inferno, aliter non torqueretur, sed bona, quæ hic habuerat, non uidebat. Tu
1. Cor. 2. ergo talia bona desidera, quæ uideas oĩbus diebus uitæ tuæ, i. ut cum ipsis bonis uiuas in æternum. Sed quæ sunt illa bona? Certè nec aures audiunt, nec in cor hominis ascendunt bona, quæ præparauit Deus diligentibus se. Tamen illud bonum pax dici potest, de qua subditur.

2311 *Et uideas filios filiorũ tuorum, pacem super Israel.*

HIc explicat bonum, quod timentibus Deum optat. Per filios enim opera intelliguntur, & filij filiorum sunt

E opera aliorum bonis exemplis suis facta. Quæ omnia explicat, & optat ad bonum pacis terminari, dicens, *Et uideas filios filiorum tuorum*, &c. Vnde omne bonum supernæ patriæ, pacis nomine concludit. Quod hic notans Aug. dicit, Ecce, bonum magnum, quod optat, pax uocatur. Quærebas ergo, quid uocaretur illud bonum. Aurum, argentum, fundus, aut uestis? Non, sed pax dicitur. Nõ pax qualem inter se habent homines infidã, instabilem, mutabilem. Nec talis pax, qualem secum hic habet idẽ homo, quia & idem unus homo secum ipse pugnat,
F donec domet omnes cupiditates. Qualis ergo erit illa pax? quam certè oculus non uidit, nec auris audiuit. Qualis pax? de Hierusalem, quia Hierusalem interpretatur, uisio pacis. Si ergo benedicat tibi dominus ex Sion, & videas bona Hierusalem omnibus diebus uitæ tuæ, tunc videbis filios filiorum tuorum pacem super Israel. Qui sunt filij tui? opera tua, quæ hic agis. Qui sunt filij filiorum tuorum? Fructus operum tuorum. Verbi gratia. Facis eleemosynas, filij tui sunt. Propter eleemosynas accipis uitam æternã filij filiorum tuorum sunt. Sic ergo ui-
G debis filios filiorum tuorum. Et tũc erit quod sequitur, quòd concludit pax super Israel. Hæc pax uobis prædicatur à nobis, ipsa amatur à nobis, ipsa ut a nobis ametur optamus. Ad illam pacem perueniunt, qui & hic pacifici fuerint.

Pax continet omne bonum.

PSAL. CXXVIII.

SAepe expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Israel. 2312

HIc Psal. habet titulũ consimilem ut supra, scilicet *Canticum graduum*. Expo
H sitio tituli patet ex supra dictis in primo Psal. gradualium. De materia uerò Psalm. dicitur communiter, quòd est quædam gratiarum actio pro liberationibus populi Israel à pluribus persecutionibus, quas passi sunt, vt puta à Chaldæis, quando fuerunt captiuati per Nabuchodonosor regem Babylonis, vt habetur 4. Reg. 25. Et à Græcis, vt quando persecuti fuerunt ab Antiocho illustri

tempore

tempore Machabæorum, ut plenè in libris Machabæorum continetur. A quibus tamen persecutionibus ipsos finaliter liberauit dñs. Quod considerans quidã sanctus propheta pro gratiarũ actione hunc Psal. composuit. Quis auté iste auctor fuerit, ignoratur. Vnde iuxta prędicta Psal. diuiditur in duas partes, quia primò ponitur malignantium persecutio, secundò persequentium punitio, ibi. *Dominus iustus*. Et cætera, Dic ut Nic. de Ly. Quantum uerò ad sensum propheticum, sciendum quòd iste Psal. inter psal. graduales decimus, continet decimum gradum ascensionis, qui est habito timore domini casto, & filiali, amore ipsius domini pro ipso oïa aduersa patienter tolerare. Quod maximè expedit ecclesiæ militanti, quæ inter malos habitat. Qui audito uerbo Dei, non corriguntur, sed ecclesiam (scilicet bonos) scandalizant, tribulant, & multipliciter persequũtur. Vnde comparantur locis secus uiam situatis, locis spinosis, vel petrosis, in quibus seminatum semen fructum ferre nõ potest. Vnde hic ait Aug. Verbum Dei inuenit sibi corda, in quibus requiescat. Inuenit terram bonã, in qua germinet, & fructum faciat. Nam quia multi mali sunt, quos tolerat ecclesia usque in finẽ manifestum est, q his uerbũ Dei superfluum est. Aut sic in illos cadit, q̃uo semen in uia conculcatur, & à uolucribus colligitur. Aut sic in illos cadit quomodo semen in petrosa loca, vbi non habet terram multam, statim exit, & calefacto sole, arescit, quia non habet radicẽ. Aut sicut inter spinas, quod etsi germinet & surgere conetur, spinarum tamen cõculcatur multitudine. Tales sunt, qui uerbum Dei contẽnunt, sicut uia. Aut quia ad horam gaudent, & facta tribulatione sicut æstu solis arescunt. Aut qui cogitationibus, curis, & sollicitudinibus huius mundi tanquam spinis auaritiæ suffocãt quod in illis cęperat germinare. Sed est & alia terra, quæ est terra bona, inquam semen cum ceciderit, affert fructũ, aliud tricesimum, aliud sexagesimũ, aliud centesimum. Siue parum, siue multum, omnes in horreum erunt. Propter istos ergo loquimur, loquitur scriptura, loquitur euangelium. Sed etiam illi audiant, si fortè aliud sint hodie, aliud cras, si fortè audiendo mutentur, àut arent uiam, aut lapides purgent, aut spinas euellãt. Credimus in misericordia Dei, q inter illos audito hoc Psal. erũt aliqui, de quibus nos consoletur. Nam qui pertinaces sunt perseuerantes in malitia, quamuis audiant uerbum Dei, scandalis quotidie turbant ecclesiam. De quibus iste Psal. loquitur. Item notandũ, sm Aug. q iste Psal. breuis est in uerbis, sed altus, & profundus in sententiis. Et ideo morosè tractandus est, sicut de Zachæo legitur, q̃d breuis erat statura, sed opere magnus, & de illa uidua, quæ duo minuta misit in gazophylacium, breuis pecunia, sed magna charitate. Sic iste Psal. si verba numeres, breuis est, si sententias appendas, magnus est. Tota ergo intentio Psal. est mouere nos ad patiẽtiam, quia hic mixti sumus cum malis. Quibus uisis, accedo ad Psal. diuisioné, qui diuiditur in duas partes, quia primò qualiter mali iustos persequuntur ostenditur, secundò qualiter mali à Deo punientur ostẽditur, ibi, *Dominus iustus concidet*. Prima pars diuiditur in tres partes, quia ponitur primò persequentiũ instantia, secundò persecutorum, & fidelium patientia, ibi, *Sape*, tertiò iniquorũ infideliũ pertinacia, ibi, *Supra dorsum*. Quantum ad primũ sciendum q hic Psal. loquitur in persona militantis ecclesiæ, vt eius confortentur fideles persecutionem patientes à malis. Ecclesia enim licet permixtos habeat malos cum bonis, tamen solum in bonis consistit, q̃m mali ad ecclesiam non pertinent, quia nec sunt Christi membra. Et sic quia aliquãdo erat unus solus bonus, & tunc ecclesia erat in uno solo bono, aliq̃n multi, tunc erat in multis. Et in oĩ statu, in quo fuit, passa est à malis. Volẽs ergo ecclesia nos in aduersis consolari, ostendit, q ab initio ipsa passa est à malis, non tñ consumpta, quia Deus iuuit ipsam. Vnde ecclesia passis fidelibus ait, *Sape expugnauerunt me à iuuentute mea*. Vnde hic ait Aug. Ecclesia de his loquitur, quos tolerat, q̃ nõ solũmodo patitur ĩ sanctis suis, sed ab initio passa est. Aliq̃n in solo Abel erat ecclesia, & expugnat⁹ est à fratre malo, & perdito Cain. Aliq̃n in solo Henoch erat ecclesia, & trãslatus est ab iniquis. Aliq̃n in sola domo Noe erat ecclesia, & pertulit omnes, qui

Margin notes: A — B — C — D (section letters); *Matth. 13.*; *Matth. 13.*; *Luc. 19.*; *Mali semper bonos persequuntur.*; *Ecclesia cõsistit solum bonis.*; *Gen. 4.*; *Gen. 5.*; *Gen. 6.*

qui diluuio perierunt, & sola arca natauit in fluctibus, & euasit ad siccum. Aliquando in solo Abraham erat ecclesia, & quāta pertulerit ab iniquis nouimus. In solo filio fratris eius Loth, & in domo eius in Sodomis erat ecclesia, & pertulit Sodomorum iniquitates, & peruersitates, quousque Deus de medio ipsorū eum liberauit. Cœpit esse & in populo Israel ecclesia, pertulit Pharaonem, & Aegyptios. Cœpit in ipsa ecclesia, idest, in populo Israel, numerus sanctorum, vt Moyses, & cæteri sancti, pertulerunt iniquos Iudæos populum Israel. Ventum est ad dominum Iesum, prædicatum est euangelium, & multiplicati sunt fideles supra numerum, & pertulit dominus noster Iesus Christus iniquos. Pertulerunt & Apostoli, & alij sancti. Nunquam ergo modò solum passa est ecclesia. Et ideo ne miretur modò quis volens esse bonū membrum ecclesiæ, si modò aliquid patiatur, audiat matrem suam ecclesiam dicentem sibi, Noli mirari, si aduersa pateris, fili, ab iniquis, quia ipsi sæpe expugnauerunt me à iuuētute mea. Sic enim respondet aliquorum cogitationibus dicentibus, Quanta mala perferimus, quāta scandala concrescunt quotidie? Respōdet ecclesia ex uoce fortium, ut consoletur infirmos, & dicit, *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea*, idest, à principio iniqui expugnauerunt me. Nunquid delere potuerunt ecclesiam? Dicat hoc nunc Israel, idest, boni patientes, qui sunt de ecclesia, quæ Deum uidet per fidem, hoc nunc dicant in cordibus suis, Sæpe expugnata fuit ecclesia, & tamen à Deo adiuta permansit. Hoc ergo dicat Israel, & se consoletur præteritis exemplis. Exempla enim præteritorum militum, qui bellis fortiter impugnati, fortiter tamen resistentes triumphauerunt, cæteros animant ad fortiter resistendum, vt & ipsi triumphum reporteut. Sic enim exemplum Christi passionis nobis proponit Petrus, dicens, Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini uestigia eius, &c. Sic & in proposito ecclesia exempla antiquorum patrum, qui passi sunt ab iniquis, uobis proponit dicens, *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea dicat nunc*, &c. Sed ex prædictis insurgit dubium non modicū.

Gen. 19. *Psal. 39.* *1. Pet. 2.* *Quæstio.*

E Quia dictum est (& sunt uerba Augustini) quod ecclesia solū consistit in bonis, quia solum boni ecclesiæ membra possunt esse, nunquid ergo aliquis malus, vel reprobatus à Deo potest esse caput ecclesiæ, vt puta, nunquid, si summus pōtifex, vel episcopus peccet mortaliter, desinit esse Papa, vel episcopus, quādiu in peccato cōsistit? Et si desinit esse, post quando uenit ad statum gratiæ, quis reponit eum in gradu priori? Si autem sic fit, multoties ecclesia maneret sine capite, & per cōsequens, deficeret esse, quod dicere valde periculosum est. Si autem
F non sic fit, quomodo membrum Christi uel ecclesiæ dicetur ille qui est diaboli membrum? quod non uidetur possibile. Huius dubij solutio extat in concilio Constantiensi contra articulos Ioannis VVicleff.

An Papa peccans desinat esse Papa, et sic de episcopo, & sacerdotibus.

Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, etenim non potuerunt mihi. 2313

HIc ostenditur sanctorum, & ecclesiæ persecutæ patientia. Ad hoc enim mali bonos persequuntur, vt boni consimiles fiāt malis, & ipsis consentiāt.
G Si enim boni agerent, vel dicerent, quæ mali uolunt, non eos persequerentur mali, sed boni antè mala pœnæ pati eligūt, quàm malis culpæ maculari, & ideo antè mortem corporis tolerare, quàm mortem animæ, malis consentiendo. Et ideo in persona bonorum hic loquitur ecclesia, dicens, *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea*, exponitur ut supra. Et subdit in bono constantiam, dicens, *Etenim non potuerunt mihi*, scilicet præualere, quia scilicet eis non consensi. Vnde hic ait Aug. *Sæpe expugnauerunt me*, &c. Sed quare sæpe me expugnauerūt? Hoc
H ideo quia non potuerunt mihi. Quid est *non potuerunt mihi*, idest, non illis consensi ad malum. Omnis enim malus ideo persequitur bonum, quia non illi cōsentit bonus ad malum. Faciat malus aliquid mali, si non ipsum obiurget episcopus, bonus est episcopus apud eum, obiurget episcopus, malus est episcopus. Rapiat aliquid, taceat cui rapit, bonus est, si autem loquatur, & reprehendat, etiamsi non repetat, malus est. Malus est qui reprehendit rapacem, & bonus qui rapit.

Bonos quare persequūtur mali.

rapit. Sed quia boni nō consentiunt malis, ideo ab ipsis mali dicuntur, & persequuntur. Sonat sermo contradictor libidiosis, at ille amicus libidiosis suę, & inimicus sermonis cōtradicenti amicæ suæ. infestus est, & odit sermonem Dei. Cui facta amica est auaritia, inimicus factus est Dei. Quia Deus contradicit auaritię & vult nihil possideri ab auaritia. Clamat Deus contra auarū. Quid vis possideri ab auaritia? Illa dura iubet, ego leuia, onus eius graue est, sarcina mea leuis, iugum eius asperum, est iugum meū leue. Noli ab auaritia possideri. Iubet auaritia ut mare transeas, iubet ut te vētis, procellisque committas, iubeo ego, ut ante ostium tuum stes, & quod habes des pauperibus. Piger es ad faciendum ante te opus bonum, & strenuus ad trāseundum mare, quia auaritia tibi imperat, tu seruis. Quod uerò Deus iubet, odisti. Et qui cum malus odisse cœperit incipit uelle criminari eos à quibus audit bona præcepta, & uelle per suspicionem suas crimina quærere seruorū Dei, & mala, quæ toleramus, ad culpam nostram applicant. Vt meritò dicat ecclesia, *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea*, in tantum ut etiam ipsum Deum mali accusare nō dubitent. Accusas auarum, & ille accusat Deum, quia fecit auarum. Sed si uitia nostra cohibeamus, uidebimus, quod bona sunt omnia, quia bonus Deus fecit omnia, & laudant illū omnia opera sua, laudat cœlum, laudant angeli, laudant sidera, laudat sol, & luna, laudant dies, & noctes, & omnia, quæ Deus fecit. Sed nunquid audistis, quia laudat Deum auaritia, quia Deum laudat luxuria? Non laudant ista Deum, quia non ista fecit Deus. Auaritia enim non opus Dei est, sed mali hominis. Nō habes ergo, vnde te excuses, quando sermo Dei tibi loquitur. Sed quia non potes interficere sermonem Dei, criminari quæris per quos tibi loquitur Deus. Sed quære quātum uis, dic quantum uis, blasphema quantum vis, quia seruos Dei superare non poteris. Dicunt enim, *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, etenim non potuerunt mihi*, scilicet præualere. Quod enim disponit, & facit Deus, homo infringere nō potest, ne Deo potentior videatur. Sic enim dicebat Iudæis Gamaliel doctor legis, Si ex hominibus est opus hoc, dissoluetur, si uerò ex Deo est, non poteritis dissoluere illud, ne fortè Deo repugnare uideamini.

Auaritia grauia iubet.

Matth. 11.

Deum accusant mali.

Act. 5.

Supra dorsum meū fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam. 2314

HIc ostenditur infidelium persequētium pertinacia. Videntes enim infideles ecclesiam persequentes quod præualere non poterant sanctis, ipsos animos peruertendo ut eis consentirent, & quòd super animas ipsorum potestatem non habebant, conuerterunt se ad persequendum corpora, & illa flagellabant, & trucidabant, & sic non conuertebantur, uidendo sanctorum in bono perseuerantiam, sed magis iniquitatem suam dilatabant & augebant, eorum persequendo & lacerādo corpora. Et hoc est, quòd postquam Psal. ait in persona ecclesiæ. *Sæpe expugnauerunt me, &c. & non potuerunt mihi*, scilicet præualere, adiungit de persecutione corporum, dicens, *Supra dorsum eorum fabricauerunt*, &c. Sic.n. Decius nō potens præualere beato Laurentio, ut eius uoluntatem ad sacrificandum idolis permutaret, ad sacrificandū diuersa tormenta supra dorsum eius se conuertit. Sic accidit Vincentio, sic Luciæ, sic Agathæ, & alijs sanctis. Et sic iniquitatem suam prolongauerunt peccatores, idest ampliauerunt. Vel aliter. Mali quando ad suam voluntatem non possunt peruertere bonos, tunc mala, quæ ipsi faciunt, bonis imponunt. Et sic peccatores fabricant supra dorsum bonorū quia fabricatione falsa bonis sua peccata imponunt. Et ad istum sensum istum versum exponit Greg. dicens, Esse hoc peruersorum proprium solet, quòd mala sua per conuitium bonis ingerant, priusquam de eis ipsi ueraciter accusentur. Et, dum metuunt increpari de ijs, quæ faciunt, aduersantes suis prauitatibus iustos hoc facere testantur. Sancti autem nisi patienter audiunt, etiam quę se nunquam fecisse meminerunt, quāuis ea mala, quæ sibi ingeri conspiciunt, ab ipsis suis criminatoribus nouerint esse perpetrata. Etiam cum eos prædicando corrigere non possunt, patiendo tolerāt.

Peccata sua mali bonis imponunt.

Gregor. 13. mor. c. 1.

Qua-

Quatenus si fructus conuersionis eorũ non ualeant ex ipsis producere, tamen præmium longanimitatis acquirant. Vnde & sancta ecclesia Dauid prophetę vocibus. d. *Supra dorsum meum fabricauerũt peccatores*, quia uidelicet dum hic quosli bet reprobos, quos non ualet corrigere tolerat, facta peccantium supra dorsum portat. Quid autem sit fabricare malorum, ostẽdit Greg. super illo uerbo Iob 13. Ostendam uos fabricatores mendacij, d. Hoc quoque notandum est, quòd fabricatores mendacij dicuntur. Quia sicut ædificium lapidibus, ita mendacium sermonibus fabricatur. Vbi enim nõ dolosa locutio, sed sensus ueritatis est, qua si inimica moles non ex fabrica, sed ex natura consurgit. Sed ista fabricatio dolosa malorum contra bonos, à bonis nõ est timenda, quia ipsos non obfuscat, sed magis declarat. Nam quanto magis dolose contra bonos falsa fabricant, tanto à bonis magis distant, ut hic ostendit August. dicens, *Prolongauerunt iniquitatem suam*, idest, iniquitate sua longè steterũt à me. Quid enim tam propè, quàm duo homines in una ecclesia? Quid tam longè, quàm iniquitas à iustitia? Vbi enim consensio, ibi propinquitas. Ligãtur duo simul, & mittuntur ad iudicem. Ille sceleratus, iste innocens, una catena ligãtũr, & longè sunt à se, quantum longè sunt à se? quantum scelus longè est ab innocentia. Sunt ergo in eodem loco, & lõgè sunt abinuicem. Alius latro in Hispania facit scelera proximus est ei, qui similia facit in Africa, quantum proximus? quã tum scelus, & scelus? quantũ sibi iunguntur latrocinium, & latrocinium? Nemo ergo timeat mixtos sibi corpore malos. Longè ab illis sit corde, & securus portat, quod non timet. Et hoc est, quod ait Psal. *Prolongauerunt iniquitatem suam*.

Fabricare malorum quid.
Gregor. 11. mor. c. 15.
Longè est iniquitas à iustitia.

2315 *Dominus iustus concidet ceruices peccatorum, confundantur, & conuertãtur retrorsum omnes, qui oderunt Sion.*

HIc ostendit qualiter mali à Deo punientur, & diuiditur in quatuor partes, secundum q; quadruplicẽ ostendit eorum futuram punitionem: Primò ipsorum superbia deprimetur, secundò
E ipsorum gloria confundetur, ibi, *Fiant sicut fœnum*, tertiò à bonis diuidentur, ibi, *De quo non implebit*, quartò benedictione priuabuntur, ibi, *Et non dixerunt qui præteribant*. Primò ergo ostendit q; ipsorũ superbia deponetur, d. *Dominus iustus concidet ceruices peccatorum*. Quid enim per ceruicem nisi superbia designatur, quæ in morte maxime deponitur, & humiliatur? Vnde Iob 13. superbis dicitur, Redigẽtur in lutum ceruices vestrę. Quod exponens Greg. ait, Sicut per oculum uisus, sic per ceruicẽ solet superbia designari. Ceruix namque in lutum redi
F gitur, cum superbus quisq; humiliatur in morte, & elata caro tabescit in putredine. Intueamur itaque qualia latent in sepulchris cadauera superborum, quæ illa inextincta carne fit imago mortis, quę tabes corruptionis. Et certè hi erãt, qui extollebantur honoribus, habitis rebus tumebant, despiciebant cæteros, & qua si solos se esse gaudebant. Et dum non perpenderent, quò tendebant, nesciebãt quid erant. Sed in lutum ceruix redacta est, quia decisi iacent in putredine, qui timebant in uanitate. In lutum ceruix redigitur, quia quantum caro in his potentia ualet, tabes corruptionis probat. Vn
G de & Psal. ait, *Dominus iustus concidet ceruices peccatorum*. Volens ergo Psal. cõsolari bonos, qui patiuntur à malis, ait, *Dominus iustus cõcidet ceruices peccatorũ*, &c. q. d. Non semper expugnabunt bonos superbi, nec fabricabunt supra dorsum bonorum, quia dominus iustus concidet ceruices peccatorum. Sed nunquid omnium peccatorũ concidet dominus ceruices? Omnis enim homo peccator est. Sed illorum dominus concidet ceruices peccatorum, qui superbia erecti, & ceruicati contra Deum currunt, seipsos ex
H cusantes, Deum accusant, vt hic ostendit Aug. d. Cum omnes peccatores sint, & nemo sit sine peccato, nũquid omnibus timendus est gladius in ceruices, quia dominus iustus concidet ceruices peccatorũ? Et r̃ndet. d. Non puto, quia omniũ peccatorum, sed in membro, quod percutit, ibi designat, quos peccatores percutiat. Non enim dixit, *Dominus iustus concidet* manus *peccatorum*, aut pedes peccatorum, sed quia peccatores superbos volebat intelligi, superbi aut omnes ceruicati

Ceruix significat superbiam, quæ deponitur in morte.
Gregor. 11. mor. c. 17.
Superbi accusant Deũ & se excusant de peccatis.

vicati sunt qui non solũ faciũt mala, sed nec agnoscere volunt. Et qñ obiurgantur, seipsos iustificant, dicentes, Ego bene feci: sed Deus malè fecit. Ego (inquit) nihil mali feci, quia Saturnus fecit, quia Mars, quia Venus fecit. Ego nihil feci, iustificas te, accusas Deum, qui fecit stellas, qui cœlum ornauit. Itaq; qñ iustificas peccatum tuum, & superbis aduersus Deum, quia te facis extra culpam, & Deum in culpa, & tñ erexisti ceruicem, & cucurristi contra Deum. Et ideo ibi ceruicem nominauit hanc superbiam significans. Et de talibus superbis dicit, *Dominus concidet ceruices peccatorum:* ꝙ erit in morte. *Et tunc confundantur, & conuertantur retrorsum omnes, qui oderunt Sion*, i. confundentur, & conuertentur retrorsum, quia de alto statu ad infimũ de gloria ad inferni tormenta. Et qui erunt subdit, *Omnes qui oderunt Sion*. Vbi Glossa Augustini, *Omnesqui oderunt Sion*. Oderunt Sion (idest ecclesiam) qui nolũt obseruare verbum Dei. Et qui intrant ecclesiam fictè, oderunt ecclesiam. V.g. Intras ecclesiam sub colore deuotionis, & intras non ex deuotione, sed vanè vt videas ibi vanitatem, & similia. Aliter istũ versum deducit Petrus Cantor: dicens, *Dominus concidet ceruices peccatorum*. i. vitiosos, & superbos côteret peccatores. Non ait Concidet pedem vagum ad mala: non, manum ad noxia: non, oculum lasciuũ, vel quæcunq; alia mẽbra, quibus vtitur peccator ad malũ: sed ait *ceruices*, quia nil tñ displicet Deo, sicut post peccatũ ceruix erecta. Et ideo cuilibet patri consulit, vt filij ceruicẽ à pueritia humiliet Eccl. 30. Curua ceruicem illius à iuuente, & tunde latera illius dũ infans est: ne fortè induret, & non credat ibi.

Ecclesiã odit qui fictè ecclesiã intrat.

2316 *Fiant sicut fœnum tectorum, quod, priusquam euellatur, exaruit.*

Ostendit hic secundum, ꝙ superborum gloria confundetur. Comparat enim Psal. gloriam malorum fœno tectorum, quia etsi in alto oritur & viret, citò tamẽ arescit. Sic malorum gloria diu durare non potest. Vnde de ipsis dicitur psal. 36. quod tanquam fœnum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum citò decident, & ps. 91. Cum exorti fuerint peccatores vt fœnum, & apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem, vt intereant in sęculum sæculi. Sicut.n. aduersitas iustorum citò terminatur: sic & malorum prosperitas, vide vers. 1592. Et aduerte, ꝙ gloriã malorum non comparat psal. omni fœno, sed fœno tectorum, quod citius, & facilius arescit. Vnde huius similitudinem hic aperiens August. ait, *Fiant sicut fœnum tectorum*, &c. Fœnum tectorum est herbã, quæ nascitur in tectis, in solario, in tegulato. In alto vẽ. & radicem nõ hẽt. Quanto melius humilis, in basso nascetur, & lætius viresceret? Modò nascitur altius ad celeriorẽ viriditatem: nondum diuulsum est, & aruit: nondum finiti sunt in iudicio Dei, & iam nõ hũt succum viriditatis. Attendite opera ipsorum, & videte quia aruerũt. Sed viuunt, & adhuc hic sunt. Nondum ergo euulsi sunt, & aruerunt. Quod ideo dicit, quia multoties gloria superborũ ẽt ante mortẽ ipsorum ad magnã deuenit ignominiã: sicut patuit in superbo Sedechia rege Iuda, quẽ rex Babylonis captiuũ duxit in Babylonẽ cum oĩbus filijs suis. Et filios eius occidit corã eo, & oculos regis Sedechię eruit, & uinxit eũ cathenis. Ecce quanta huius regis gloria antequã euelleretur per mortẽ, ad modum fœni tectorũ aruit, & in confusionẽ est mutata, & sic de multis alijs. Propter ꝙ & Mathathias hoc cõsiderans, filios suos cõfortabar, dicẽs, A uerbis uiri peccatoris ne timueritis, q̃a gloria eius stercus, & uermis est, hodie extollitur, & cras nõ inuenitur, quia conuersus est in terrã suam, & cogitatio eius peribit. Et 1. Pet. 1. dr, Omnis caro fœnũ, & omnis gloria eius tanquã flos fœni, exaruit fœnum, & flos eius decidit. Et Iacob 1. dr de superbo diuite, ꝙ sicut flos fœni transit, exortus est sol cum ardore, & arefecit fœnum, & flos eius decidit. Ita & diues in itineribus suis marcescet. Vel aliter, istũ uersum exponit Greg maximè de gloria hypocritarũ, super illo uerbo Iob 8. Cum adhuc sit in flore, nec manu carpatur, arescit ante omnes herbas: dicens, Iuxta carnem (inquit) ẽt omnes iusti sunt fœnum, propheta attestãte, qui ait, Omnis caro fœnum. Sed ante arescere scirpus dr, q̃a iustis in bono suo permanẽtibus, à ui-

Gloria malorum comparatur fœno tectorũ.

4 Reg. 25.

1. Mac. 2.

Gloria hypocritarum fœno tectorum comparatur. Gregor. 8. mor. ca. 28.

à viriditate assumptæ rectitudinis hypocritarum vita siccatur. Arescunt herbæ etiam reliquę, quia iustorum opera cum carnis vita deficiunt. Sed herbarum ariditaté scirpus preuenit, quia prius quàm de carne hypocrita transeat, ea, quæ in se ostēderat virtutum facta derelinquit, de quibus bene per Psal. dicitur, *Fiant sicut fœnum tectorum, quod, priusquam euellatur, exaruit.* Fœnum quippe tectorum in alto nascitur: sed nequaquā pingui radice solidatur, quia & hypocrita summa quidē sunt, quæ agere cernitur, sed nō in eis cordis puritate roboratur. Quod nimirum fœnum ēt non euulsum arescit, quia videlicet & hypocrita in prę senti adhuc vita subsistit, & iam sanctitatis opera quasi viriditatis speciem amittit. Quia enim fine intentione rectæ cogitationis bona studuit agere: hæc amittens indicat se sine radice floruisse.

2317 *De quo non implebit manum suam qui metet, & sinum suum, qui manipulos colliget.*

HIc ostendit tertium, s. ꝙ ipsi mali à bonis diuidentur. In futuro eñ iudicio exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum. Et in manu sua bonos recipient: sed malos alligabunt, in fasciculos ad comburendum, vt dicitur Matth. 13. Quod ostendens Psal. hic ait, *De quo non implebit manū suā,* &c. Messores eñ sunt angeli, qui bonos fructus colligent vt offerant Deo. Sed de malis non implebunt manum suā, quia in talibus nullus fructus reperitur, qui ab angelis Deo præsentetur. Vbi per manus intellige opera: sed per sinum conscientiam. Vnde hic ait Augustinus, Venturi enim sunt messores, & collecturi sunt triticum in horreum, & zizania alligabunt in fasciculos, & in ignem mittent. Sic & fœnum tectorum expurgatur, & quicquid inde euellitur, in ignem mittitur. Nō inde implent messores manus. Messores angeli sunt. Notandum, quia hic dicitur, ꝙ nō implebit manum suam, qui manipulos colliget. Quod triplex maximè est colligere, quo messores angeli sinum suum implent colligendo, scilicet Colligere credulitatis euangelicę, Colligere humilitatis & reuerentię,

Colligere bonum multiplex.

Colligere pietatis, & clementiæ. Vide in dictionario, litera Colligere, in tribus primis partibus. Item nota, ꝙ messis est triplex. Prima messis est collectio meritorum, quæ erit in sæculi terminatione. Matth. 13. Messis est consummatio sæculi. Secunda est congregatio saluandorum, quæ erit in iudicij discretione. Matth. 9. Messis quidem multa, &c. Tertia est collectio fructuum æternorum, quæ erit in pmij adeptione. Prouerb. 6. Si impiger fueris, veniet vt fons messis tua, & egestas fugiet à te. Vel dic, ꝙ beati post hāc vitam metent multipliciter, scilicet gaudiosè iuxta dolorem anxiantem. Psal. 125. Qui seminant in lacrymis, in exultatione metēt. Copiosè iuxta bonorum largitatem, 2. Corinth. 9. Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Fructuosè iuxta meritorum qualitatem: Gal. 6. Quæ seminauerit homo, hæc & metet.

Messis triplex.

Et non dixerunt, qui prateribant, Benedictio dñi super vos, benediximus vobis in nomine domini. 2318

POnitur hic quartum, s. ꝙ benedictione priuantur mali. Vbi notandum, ꝙ hic Psal. loquitur per quandam similitudinem cuiusdam consuetudinis, quę inter Iudæos erat. Nam quilibet transiens per viam, dabat benedictionem suā omnibus, quos inueniebat aliquid boni operantes, v. gratia, dicebat laborātibus, Benedicat vos Deus. Non laborantibus autem, nec aliquid boni facientibus nō benedicebat. Consimiliter nunc ait Ps. quòd superbis, & infidelibus nihil boni operantibus pertranseuntes suam benedictionem non dabant. Pertranseuntes autem dñr Prophetæ & Apostoli, qui viam huius mundi percurrebant, hic mā sionem non quærentes, sed ad patriam tendentes. Non. n. reperies ꝙ aliquis propheta vel Apostolus, ꝙ aliquis sanctus vel iustus superbos benedixerit vel approbauerit: sed econtra, superbos & superbiam detestabantur, consimiliter & omnis scriptura sacra. Dicit ergo, *Et non dixerunt qui prateribant, Benedictio domini super vos.* Quinimo, vt habetur Eccl. 10. Odibilis est Deo & hominibus superbia. Est ergo sensus istius versus ꝙ superbi

Benedictio datur operantibus bene.

perbi excludentur à benedictione diuina quã Christus bonis in iudicio dabit, Matth. 52. dicens, Venite benedicti patris mei. Et ratio, quia nihil boni egerunt: Cuius signum est, quia prætereuntes qui omnibus benedicunt bonum aliquod operantibus, istis non benedixerunt. Vnde hic ait Augustinus, Nostis, fratres, quia qñ trãsitur per operantes, est cõsuetudo vt benedicatur illis, Benedictio dñi sup vos. Benedictio non datur malis. Et magis ista consuetudo erat in gente Iudæorum. Nemo enim transibat, & videbat aliquos facere aliqđ opus in agro vel in vinea, vel in messe, vel aliquid huiusmodi, quin benediceret illis, quia nõ licebat transire sine benedictione. Sed qui sunt transeuntes? Illi, s. qui per viam transierunt hinc ad patriam. Apostoli transeuntes erant in vita ista, prophetæ transeuntes erãt. sed quos benedixerũt prophetæ, & Apostoli? Illos scilicet, in quibus radicem charitatis viderũt, quos aũt viderunt in tectis eminere, & superbire ceruice dixerunt contra illos, quod futurum erat. Benedictionem aũt super eos non dederunt. Vos aũt, qui legitis in scripturis, omnes istos superbos inuenitis maledictos designatos, & ad Antichristum & diabolum pertinere, nullam inuenietis scripturam, quæ de illis bene loquatur. Sed dices, Nunquid sancti prophetæ, & Apostoli & alij sancti orãt pro suis persecutoribus & superbis, & ipsis optant benedictionem, cum dñs dicat, Matth. 5. Benefacite ij qui oderunt vos, & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos? &c. Ad quod dicendum, quod sancti in orationibus suis aliqua ponũt optatiuè, aliqua prędictiuè. Quandiu. n. quis peccator est in præsenti vita, non est de ipso desperandum, & sic pro ipso licet orare, & conuersionem suam optare. Tamen etsi possit conuerti de possibili, de multis sciebant prophetæ, & Apostoli, quod de facto non conuerterentur, & talibus maledicebant, i. ipsorum futuram maledictionem prædicebant. Benedicebant aũt optatiuè & prædictiuè bene operãtibus, dum prædicebant præmia bonis debita. Vis ergo à sanctis benedici? benefac. Vnde hic Augustinus ait, Isti transeuntes siue prophetæ, siue Apostoli, siue patriarchæ, & quicunq; transierunt: si bene viuimus, benedixerũt nos in nomine dñi. A Sed fortè inquis, Quando me benedixit Paulus vel Petrus? Attende in scripturis. Vide si bene viuis, & vide ibi te benedictũ fuisse, quia in scripturis omnes bene uiuentes benedicuntur, malè autẽ viuentes maledicuntur. De malè ergo viuentibus dicitur. *Et non dixerunt qui præteribant, Benedictio domini super vos.* Nec etiam illi dixerunt, *Benediximus vobis in nomine domini.* Ipsi in nomine domini benedicũt, quia omnia bona à Deo esse cognoscunt. vide versic. 2072.

PSAL. CXXIX.

B

DE *profundis clamaui ad te, dñe: domine, exaudi vocem meam.* 2319

HIc Psalmus eũdem habet titulum cum alijs Psalm. gradualibus, scilicet, *Canticum graduum.* Et eodẽ modo exponitur vt sup. De materia verò Psalm. quantum ad literam, dicũt aliqui quod iste Psal est quædam oratio quam fecit Dauid supplicando à Deo veniam de peccato adulterij quod commisit cum Bersabee, & de peccato homicidij cõmisso in C Vriam. Alij aũt dicunt quod iste Psal. computatur inter ignotos, quorum. s. auctor ignoratur. Certum est autem quod factus fuit ab aliquo sancto viro spiritum propheticum habente. Et hoc pro liberatione populi Israel à captiuitate Babylonica, quam ille sanctus prænidit in spiritu. Et hoc satis uidetur innuere finis Psal. qui ait, *Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius.* Et hanc intentionem prosequitur N. de Ly. Dicit ipse Nic. de Ly. Quantum verò ad sensum propheticum sciendum quod est inter Psal. D gradnales undecimus & continet vndecimum gradum ascensionis spiritualis. Qui gradus est pœnitentium supplicatio. Non enim sufficit homini timere Deum, patienter aduersa ferre, nisi etiã pro venia peccatorum clamet ad Deũ. Cum in hac mortali uita nullus sine peccato consistat, quod sine pœnitentia non remittitur, pœnitentia autem sine supplicatione & spe veniæ imperfecta est. Igitur consequens est, quòd quilibet uerè pœnitens pro uenia peccati Deo suppli-

Matth.5. supplicare debet. Sicut enim supplicatio sine pœnitentia non valet, Ch isto dicente, Populus hic labijs me honorat, cor aūt eorum longè est à me, sine causa colunt me. Sic & econtrario pœnitentia non valet sine supplicatione. *Pœnitentia dēt esse cū supplicatione venia.* *Matth.27.* Nōne Cain egit de peccato fratricidij pœnitentiam: dicens, Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear, & tamen infructuosa fuit, quia sine supplicatione? Nonne Iudas de proditione Christi egit pœnitentiam, qui pœnitentia ductus retulit triginta argenteos, dicens, Peccaui tradens sanguinem iustum? Sed quia non supplicauit pro venia, damnationem non euasit. Sic & de pœnitentia Antiochi, 2. Machabæorum 9. Sic & de damnatis dicitur, ꝙ sunt gementes præangustia spiritus, pœnitentiam agentes, &c. *Sap.5.* Sola ergo pœnitentia perfecta est, & meretur veniam, quæ supplicationi est coniuncta. Et de huiusmodi supplicatione pœnitentis agit iste Psalmus. Itē hic notat Glossa ꝙ iste Psal. inter Psalmos pœnitentiales est sextus, sed inter graduales est vndecimus. Per quod denotatur ꝙ in hac vita nullus est tātum perfectus, quòd sine omni imperfectione consistat peccati. Et sic ꝙ nullus est tantum perfectus quin indigeat pœnitentia & supplicatione veniæ. *Genes.1.* Quod sic deducit. Quoniam senarius numerus perfectionem significat (vnde & sex diebus Deus mundum perfecit) per vndenarium vero significatur transgressio mandatorum Dei, quia decem sunt præcepta, & vndenarius est primus numerus transgrediens decem. *Sex est numerus perfectus.* Et in his datur intelligi, quod quantumcunq; perfectionis sit aliquis, non tñ est omnino sine peccato, pro quo necessaria est pœnitentia. Quod significat iste Psalm. in quo est senarius cum vndenario, vt est dictum. Et nota quòd apud arithmeticos senarius numerus inter omnes numeros perfectus dicitur. Nam secundum ipsos, perfectus numerus dicitur, qui resultat præcise ex omnibus suis partibus aliquotis simul aggregatis. Dicitur aūt pars aliquota, quæ aliquoties sumpta suum totum æqualiter reddit. Sicut v.g. In numero senario vnū est pars aliquota, quia sexies vnum facit sex. Duo est pars aliquota, quia ter duo faciunt sex. Tertium est pars aliquota,

E quia bis tres faciunt sex. Quartum est pars aliquota, quia quatuor aliquoties sumptum semper reddit vltra sex, similiter & quintum. Senarius ergo numerus habet tres partes aliquotas, s. vnum, duo & tres: sed istæ omnes tres partes simul sumptæ faciunt æqualiter suum totum nec maius nec minus. Et sic senarius numerus dr perfectus, secundum arithmeticos. Intentio ergo tota præsentis Psal. est nos mouere ad pœnitentiam cum supplicatione veniæ. Diuiditur aūt iste Ps. in duas partes, quia Psal. in persona pœnitētis, primò pro venia Deo supplicat, F secundò supplicationem à Deo exauditam explicat: ibi, *A custodia.* Prima in duas, quia primò ponit suam supplicationem, secundò vt exaudiatur assignat rationem: ibi, *Si iniquitates.* Prima in duas, quia primò Deo supplicare, secundò exaudiri postulat: ibi, *Fiant aures.* Quantum ad primum, sciendum ꝙ multiplex est profundum, de quo ad Deum clamare debemus, s. profundum conscientiæ cordialis, profundum miseriæ temporalis, profundum malitiæ criminalis. *Profundū triplex.* Primo ergo est profundum conscientiæ vel cogitationis cordialis. Tantum enim G est profundum cor humanum, quod nullis aspectibus hominū patere pōt. Quis enim alterius cordis secreta pōt penetrare? Certè solus Deus. Propter ꝙ dr, Prauum est cor hominis & inscrutabile, & quis cognoscet illud? Ego dñs scrutans cor, & probans renes, &c. *Hier.17.* Et proponitur Eccl.23. Oculi dñi profundum abyssi & corda hominem intuentes. Et Prouerb. 20. Sicut aqua profunda, sic & consilium in corde viri. Et de isto profundo cordis clamare debemus ad Deum, vt nostræ supplicationes ex corde magis quàm ex voce procedant, exemplo Psal. qui dicebat, H Clamaui in toto corde meo. exaudi me dñe, &c. *Psal.118.* De profundo ergo cordis clamādum est ad Deum, vide vers. 118. Secundò est profundum miseriæ temporalis, quod durat quandiu hæc misera vita durat. Et ab isto profundo timebat Ps submergi, cum dicebat, Non me demergat tempestas aquæ, neq; absorbeat me profundum &c. *Psal.68.* Sic & nos de isto profundo ad dominū clamare debemus, ne procella aduersitatis nos ad impatiētiam ducat. Vnde hic ait Augustinus,

Debet

Debet vnusquisq; nostrũ videre in quo profundo sit, de quo clamet ad dominũ. Profundum.n.nobis est ista vita mortalis. Quisquis se in hoc profundo intellexerit, clamat, gemit, suspirat, donec de profundo eruatur, & ueniat ad dominũ. Tertiò est profundum culpę. profundum enim dr peccatum, quia ad profundum ducit inferni. Sic.n.de diabolo peccante dr, Veruntamen in infernum detraheris

Esa.14. in profundum laci. Et cæteris peccato-

Esa.29. ribus dr, Væ qui profundi estis corde. De isto profundo clamare debemus, ut inde nos eripiat, quia si clamat statim eri-

B pitur à Deo. Vnde hic ait Augustinus, Idoneus potuit esse homo ad casum suũ sed idoneus non est ad resurrectionem suam, semper in profundo est peccatorum, nisi liberetur à Deo. Sed cum de profundo clamat, surgit de profundo. Et ipse clamor non permittit multum eum

Peccator desperatus cõtemnit. in profundo esse. Sed aduerte ꝙ illi maximè in profundo peccatorũ iacent, qui peccatis inuolutis desperantes ad dñm clamare contemnunt: sed continuè magis implicantur sicut dicitur Prouer. 18. Impius cum in profundum peccatorum uenerit, contẽmnit. Quod hic declarans

C Aug. dicit, Valde in profundo sunt peccatores, qui nec clamant de profundo. Dicit enim scriptura, Peccator cum in profundum uenerit malorum, contemnit. Iam uidete, fratres, quale profundũ sit ubi contemnitur Deus. Cum quisq; uiderit se quotidianis peccatis obrutũ, aceruis quibusdam iniquitatum premi: si dictũ illi fuerit ut Deum roget, irridet & dicit, Si Deo displicerent facinora, ego non uiuerem: si curaret Deus res humanas, ad tanta scelera, quæ feci, non solum non uiuerem, sed mihi etiam bene non esset. Solet enim illis bene eue-

D nire, qui multum in profundo sunt, qui prosperantur in iniquitatibus suis. Et tãto magis in profundo merguntur, quanto magis uidentur esse fœlices. Fallax enim est ipsa fęlicitas, maior infęlicitas. Deinde in hoc solent homines dicere, Iam qm̃ multa feci, & damnatio imminet, hoc perdo ꝙ nõ facio quicquid possum. Quomodo solent homines desperati dicere, Si me occisurus est iudex ꝑ decem homicidijs, quomodo pro quinque, quomodo pro uno? quare quicquid

A mihi iam occurrit non facio? Et hoc est quod dicitur, Peccator cum in profundum malorum venerit, contemnit. Et cõ- *Prou.18.*

tra istos tales suo exemplo ut de profundo peccatorum clamemus ad Deum, admonet, d. *De profundis clamaui ad te domine,* &c. Hic nota ꝙ peccator orando multipliciter ad Deum clamare debet: uide uer. 6c. 893.

Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ. 2320

HIc postulat suę supplicationis exauditionem. Vbi aduertendum ꝙ cũ Deus spiritus sit, & non corpus, aures corporales non habet, sed spirituales. Auris enim Dei dicitur ipsius pietas & clementia, qua nostras preces exaudit. Vnde tunc aures Dei intendunt uoci nostræ supplicationis, qñ ipse sua pietate nostras orationes exaudit. Sic.n. aures Dei pro exauditione accipit scriptura. Salomone dicente Deo, 2. Paral. 6. Sint aures tuæ intentæ super orationem quæ fit in loco isto. Et nota quòd Deus aures suę misericordiæ nobis inclinat, quãdo nostras audit orationes: iuxta illud Psalm. 119. Inclinauit dominus aurem suam mihi, quia ipse excelsus, nos autem parui & humiles. Ideo per oppositum aures nostras nos inclinare ad Deũ non debemus: sed ipsas ad ipsum erigere. Ad cuius euidentiam sciendum ꝙ auribus naturalibus natura tria dedit, scilicet quia ipsas fecit apertas, paruas, & erectas. Primò ipsas fecit apertas, quod non fecit de organo uisus, quia clauditur palpebris, & organum gustus clauditur labijs. Et hoc ad denotandum quòd ad audiendum proniores esse debemus quàm ad loquendum, uidendum, uel gustandum. Vnde & Seneca in De moribus ait, Auribus quàm lingua frequentius utere. Vnde & Sapient. 1. dicitur, Auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non absconditur. Secundò natura aures fecit paruas. Animalia enim bruta secundum sui corporis quantitatem, ut in pluribus maiores habent aures quàm homo: ut patet de asino, boue, cane, equo, & similibus. Et hoc fecit natura ad denotandũ, quòd illa, quæ audimus, districtè atque

Auris Dei est eius misericordia.

Auris triplex conditio.

discretè recipere debemus, vt, s. non om
nia audita credamus. Et ad istū sensum
dr̄ Eccles.28. Sepi aures tuas spinis, & no
li audire linguam nequam. Vnde & Se-
neca, in prouerbijs dicit, Difficilè opor-
tet habere aurem ad crimina. Vnde &
dist.96. in scripturis dr̄, Hæc quidem di-
ximus, cautos vos reddere cupientes, vt
si de domini sacerdotibus aliquid con-
tigerit vos audire quod confusionē pijs
auribus ingerat, non infrunitum, sed pu-
doratos filios Noe imitantes, paternam
de reliquo verecundiam contegatis, vt
aduenti, quemadmodum & illi, benedi-
ctione repleri moderante Deo mereā-
mini. Et sunt verba Nicolai Papæ Ludo-
uico Imperatori scripta. Tertio natura
humana fecit aures non cadentes, sicut
habēt canes: sed stantes, ad denotādum, ꝙ
verbis terrenis & vilibus aures inclinare
nō debemus: sed illas solum cœlestibus
audiendis erigere, & ad verba legis diui
næ. Propter quod Nehem.8. dr̄, ꝙ aures
omnis populi erectæ erant ad librum le
gis. Sed per oppositum, malorum aures
clausæ sunt ad audienda Dei monita, &
inclinatæ ad terrena. De quibus dicitur
Psal.57. Furor illis secūdum similitudi
nem serpentis & aspidis surdæ obturan-
tis aures suas, &c. vide versic.433. 931.
Tales enim non imitantur aures Dei
quæ intendunt votis nostris. Ideo con-
formiter & nostræ aures Dei votis in-
tendere debent.

2321 *Si iniquitates obseruaueris, domine, domine, quis sustinebit?*

HIc assignat rationem suæ exaudi-
tionis. Et diuiditur in tres partes,
s̄m ꝙ tres rationes adducit. Prima sumi
tur ex parte humanæ fragilitatis, secūda
ex parte diuinæ pietatis: ibi, *Quia apud
te*: tertia ex parte humilitatis ibi, *Susti-
nuit*. Quantum ad primum, sciendum ꝙ
multitudini peccantium magis parcendū
est q̄ vni soli. Vnde & si cōmunitas pec-
cat, cōmunitati parcitur, vt habetur 23.
quæst.4.cap. Non potest esse. Cum er-
go oēs homines peccatis sint obnoxij,
quia oēs nascimur filij iræ, ad Ephes.2.
Peccator est omnis homo. & 1. Ioan.2. Si dixerimus, ꝙ peccatum
nō habemus, nosipsos seducimus. Et sic
ratione multitudinis peccantis probat

E Psal. suam orationem exaudiendam, vt
scilicet Deus peccata nostra non reser-
uet ad vindictam, sed illa sua pietate di-
mittat, quia nullus est sine peccato. Et
hoc est quod ait, *Si iniquitates obseruaue-
ris, domine, domine, quis sustinebit?* Quasi
dicat, Nullus. Vnde hic ait Aug. *Si iniqui
tates obseruaueris*, &c. Circunspexit iste
seipsum, circunspexi vitam suam, vidit
illam vndiq; facinoribus coopertā, qua-
cunq; respexit, nihil in se bonum inue-
nit. Et cum tanta ac multa peccata vndi
que videret, tāquam expauescens excla-
mauit. *Si iniquitates obseruaueris, domine,*
F *domine, quis sustinebit?* Non dixit, Ego
non sustinebo: sed *quis sustinebit?* Vidit
propè totam humanam naturam lacera
ri peccatis suis, accusari omnes conscien
tias cogitationibus suis, nō inueniri cor
castum quod præsumere possit de iusti-
tia sua. Qūo.n. sine peccato reperiri pōt
homo habitans in carne, ex qua peccati
tentatio procedit? Quod declarās Greg. *Gregor.5.*
super illud Iob 4. Et in angelis suis repe *mor.c.27.*
rit prauitatem, &c. sic ait, Luteas domus
habitamus, qui in corporibus terrenis
subsistimus. Quod bene cōsiderans Pau *2.Cor.4.*
lus ait, Habemus thesaurum in vasisficti
G libus. Terrenum. n. fundamentum est
substantia carnis, quod in se Psal. solici- *Psal.128.*
tè conspexerat, cum dicebat, Substantia
mea in inferioribus terræ. Tinea de ve-
ste nascitur, & eandem vestē, de qua ori-
tur oriendo corrumpit. Quasi uerò quæ
dam vestis animæ caro est. Sed hæc ni- *Caro pecca*
mirum vestis hēt tineam suam, quia ab *tū generat.*
ipsa carnalis tentatio oritur, ex qua lace
ratur. Quasi.n. quadam tinea vestis no-
stra consumitur, cum caro corruptibilis
tentationem gignit, & per hanc ad inte-
ritum peruenit. Velut tinea homo con-
sumitur, cum de se oritur vnde contera-
H tur. Acsi apertè dicat, Si illi spiritus an-
gelici esse ex se incōmutabiles nequeūt,
qui nulla carnis infirmitate deprimunt,
qua temeritate se homines in bono exi-
stimant permanere, quos in eo ꝙ intelle
ctus ad summa euehit, infirmitas carnis
aggrauans prępedit, vt per corruptionis
vitium in se habeant vnde ab intima no-
uitate veterascant? Est ergo in summa
ratio Psal. ista: Tu Deus disposuisti ex
hominibus ruinam angelorum repara-
re; ergo homines pœnitētes supplicātes
pro

pro venia debes exaudire, patet, quia aliter propositum tuum impleri non posset, quia nisi indulgeas, nullus homo iustus reperitur. Vnde *si iniquitates obseruaueris* (scilicet ad puniendum) *quis sustinebit?* idest, quis iustitiam conseruabit? Quasi dicat, Nullus.

2322 *Quia apud te propitiatio est, & propter legem tuam sustinui te dñe.*

Propitiatio quid sit.

POnit hic secundam rationem, quæ sumitũ ex parte diuinæ pietatis. Vbi sciendum, ꝙ propitius dr̃ à propè, & inde propitiatio, quasi propinquitas. Per peccatum aũt elongamur à Deo: non quidẽ loco, sed similitudine. Sed qñ Deus peccatũ remittit, tunc dr̃ propitiari nobis. i. nobis appropinquare, & nos illi, ꝑ similitudinẽ imitationis. vnde propitiari idem est ꝙ misereri, & peccata relaxare, quo Deo appropinquare valeamus. Cum igitur Deus natura sit misericors, qui non quærit mortẽ peccatorum, sed vt magis conuertantur, & viuãt, & paratus sit omnibus parcere: ideo apud ipsũ dr̃ esse propitiatio, i. miseratio, vt sit sensus Psalmi. Ideo tu Deus supplicationes pœnitentium debes audire, quia apud te est propitiatio. Vel aliter, propitiatio nostra Christus est, cuius sanguine Deo sumus reconciliati. Et hic est apud Deum, quia & Christus est verus Deus. Ioan. 1. In principio erat verbum, & verbũ erat apud Deũ. Et de Christo sub nomine ꝑpitiationis apertè loquitur Apostolus dicens, Si quis peccauerit, aduocatũ habemus apud patrẽ Iesum Christũ iustũ, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris tñ, sed ẽt totius mundi. Vnde hic August. ait, *Quoniam apud te propitiatio est.* Quæ est ista propitiatio, nisi sacrificiũ? Et quod est sacrificium, nisi quod nobis oblatum est, s. sanguis innocens fusus, qui deleuit omnium peccata nocentium, redemit oẽs captiuos de manu captiuantis inimici? Ergo est apud te propitiatio. Quasi dicat, Si iudex solum velles esse, & misericors esse nolles, obseruares omnes iniquitates, & quæreres illas, quis sustineret? quis ante te staret, & diceret, Innocens ego sum? quis staret in iudicio tuo? Sto ergo ego spe ante te, *quia apud te propitiatio est.* Ideo spero,

Propitiatio dicitur Christus.

1. Ioan. 2.

A ideo sustineo. Et Greg. propitiationem dicit ipsum Christũ, exponens illud Iob 33. Inueni in quo propitier ei, dicens, Quia nullus erat, cuius meritis nobis dominus propitiari debuisset, unigenitus patris formam nostræ infirmitatis suscipiens, solus iustus apparuit pro peccatoribus intercedens. Vnde dicit, Inueni in quo propitier ei. Acsi apertè mediator Dei & hominum dicat, Quia nullus hominum fuit, qui coram Deo iustus intercessor appareret, meipsum ad propitiandum hominibus hominẽ feci. Et dũ me hominem exhibui, in quo iustè B hominib. propitiarer inueni. Quamuis ergo superius dixerit, ꝙ si Deus iniquitates obseruaret, nullus sustinere posset, tamen nũc dicit se sustinuisse, & hoc quia apud Deum propitiationem cognouit. Vnde sequitur, *Et propter legem tuam, sustinui te, domine.* Sed quæ est lex Christi nisi charitas? dicente Apostolo, Plenitudo legis, est dilectio. Ista autem lege charitatis Christus factus est propitiatio nostra, quia charitate carnẽ nostram assumpsit. Quid est ergo, *propter legem tuã sustinui te, domine*, nisi, propter charitatẽ, qua factus est homo mediator noster, & C propitiatio, *sustinui te, domine*, i. speraui in te domine? Vnde hic ait August. Lex Christi est charitas. Lex charitatis dat veniam peccatis, delet præterita, admonet de futuris in uia nõ deserit comitẽ. Comes fit ei quem ducit in uia. Dicat ergo, *propter legem tuam sustinui te, domine*, i. quia dignatus es legẽ misericordię afferre, mihi dimittere omnia peccata mea, dare mihi monita, ne de cætero te offendam. Ideo propter hanc legem sustinui te domine, i. expectaui, qñ venires, & liberares me ab oĩ necessitate.

Gregor. 24. mor. c. 4.

Lex Christi Charitas. *Rom. 13.*

D *Sustinuit anima mea in verbo eius, sperauit anima mea in domino.* 2323

HIc ponitur tertia ratio, quæ sumitur ex parte humilitatis nostræ. Ad humilitatẽ enim spectat quòd quis Deo non resistat sed uerbo eius humiliter credat, & speret promissa. Vbi nota, quòd sustineo, es, in scriptura diuersa significat. Quia quãdoque est idem, quod inuoluntarie pati onus, vel pœnã. Sic. n. dr̃ Leuit. 24. Qualem quis alteri inflixerit

Sustinere multa significat.

rit pœnam, vel maculam, talem sustinere cogetur. *1.Cor.4.* Quãque idem est, quod voluntarie pati vel patienter. Sic dicebat Apostolus, Persecutiones patimur, & sustinemus. *Hebr.12.* Et de Christo dr, Recogitate eum, qui talem aduersus semetipsum à peccatoribus sustinuit contradictionem. Item proposito sibi gaudio, sustinuit crucē, confusione contempta. Quãque idem est quod expectare. Sic.n.Christus ait Apostolis, Sustinete hic, & vigilate mecū, *Matth. 26.* sustinete, i. expectate. Et Psal.68. Et sustinui, qui simul contristaretur, & non fuit. *Sustinere idē est quod expectare.* Ad propositū aūt, hic sustinere stat pro expectare, & similiter sperare quæ verbo Dei sunt promissa. Vnde secunda pars versiculi declarat primam. Dicit ergo, *Sustinuit anima mea in verbo eius*, i. expectauit anima mea promissa per verbum eius. Et q̃ accipiat sustinere pro expectare, consequenter declarat, d. *Sperauit anima mea in domino.* Vnde istū passum exponit Aug. d. *Sustinuit anima mea in verbo eius.* Nemo sustinet, nisi qui nondū accepit q̃ promissum est. Nam qui iam accepit, quid sustinet, i. quid expectat? Accepimus remissionem: sed sustinemus q̃ promissum est nobis regnum cœlorum. Debita nostra deleta sunt, sed merces nostra adhuc futura est. Accepimus veniā, sed æternam vitam nōdum tenemus, sed sustinemus in verbo eius, quia qui dedit veniam, ipse promisit vitam æternam. Si verbum nostrum esset, deberemus timere: sed verbum Dei est quod non fallit. Securè ergo speramus in eius verbum, qui fallere non potest. Propter quod subdit, *Sperauit anima mea in domino*, Sperādum autem in dño, quia spes animam confirmat ne cadat à bono, vnde anchoræ assimilatur. vide versic. 2018. Et quia hic Psal. loquitur in persona pœnitētis, & supplicantis, meritò dicit, *Sperauit anima mea in domino:* quia sine spe veniæ nihil pœnitentia valet. vide versicu 985. Item nota quòd spes in Deo habita multa bona facit: versic. 133.

2324 ***A custodia matutina vsque ad noctē, speret Israel in domino.***

HIc Psal. suam supplicationē exauditam explicat. Et tria facit, quia primò ponit suæ supplicationis exaudi- E tionem, secundò exauditionis rationem: ibi. *Quia apud dominum:* tertiò supplicationis generalem conclusionem: ibi, *Et ipse redimet.* Quantum ad primū, notandum q̃ custodia matutina idem est q̃ vigilia matutina. *Custodia matutina significat resurrectionē Christi.* Sciendum est ergo q̃ (vt dicit Hieron. super Matth.) custodię, & vigiliæ militum apud Romanos diuidebantur per spatium trium horarum; *Vigilia quō diuidebantur à Romanis.* sic q̃ quælibet vigilia tres horas continebat. Prima vigilia incipiebat p̃ tres primas horas noctis: sed vigilia matutina continebat tres horas iuxta diem, sic q̃ in spatio illius vigiliæ terminabatˉ nox, F & dies illucescebat. Per istam ergo vigiliam matutinam intelligit Christi resurrectionem illa hora factam. Et per hoc vult innuere Psalm. q̃ vigilia matutina (scilicet resurrectio dñi quam in spiritu prævidebat) erat causa suæ spei, quia.s. in vera spe resurrectionis stabat vsq; ad noctem, i. vsq; ad mortem, quæ per noctem designatur. Non.n.vult innuere, q̃ spes sua solum vna tota die durauerit, s. à principio diei vsq; ad noctem: sed q̃ à resurrectione Christi habuit exordium, & durauit vsq; ad mortem. Et illum intellectum ponit hic August. dicēs, Quid G est hoc quod ait, *A custodia matutina vsque ad noctem*, &c. Nunquid vno solo die sperauit in dño, & finita est tota spes ipsius? Illa vigilia matutina finis est noctis. Ergo intelligendum est ne putemus vno die nobis sperādū esse in dño. Quid ergo est, à vigilia matutina vsque ad noctem sperare in Dño? *Marc.16.* Quia dñs, per quem nobis dimissa sunt peccata, in vigilia matutina surrexit a mortuis, vt hoc speremus nobis esse futurum, quod præcessit ī dño. Iam.n.nobis peccata dimissa sunt: sed nondum surreximus. Si nōdum surreximus, nondū in nobis factū H est q̃ præcessit in capite nostro. Quid præcessit in capite nostro? Quia caro ipsius capitis resurrexit. Spiritus illius capitis nunquam mortuus est: sed q̃ in eos mortuū est, resurrexit. *Perseuerantia in bono est necessaria.* Et quodā modo nobis dñs dicit, Quod in me vidistis, sperate in vobis, i. quia ego resurrexi, resurgetis & vos. Ergo quia ille in vigilia matutina surrexit, cępit aīa nostra ex hoc resurrectionem sperare. Sed usquequo? vsq; ad noctē, i. quousq; moriamur. Omnis enī mors carnalis quasi somnus est.

Cœpi-

A Cœpisti sperare, ex quo resurrexit dñs, noli deficere sperare quousque exeas ab hac uita. Nam si non vsque ad mortem speraueris, deletur totum, quod sperauevas. Sũt enim homines, qui incipiũt sperare, sed non perseuerant vsque ad mortẽ. Incipiunt pati tribulationes aliquas, aliquas tẽtationes, vident homines malos fœlicitate temporali pollere. Et qm talia sperabant de domino, vt hic essent fœlices, attendũt eos, qui scelerati sunt, habere, quod ipsi desiderant & desinunt sperare in dominum. Quare? quia nõ à vigilia matutina cœperũt sperare. Quid est hoc? non hoc, Cœperunt sperare de

Spes quare deficit in nobis.

B domino quod præcessit in domino ab illa vigilia matutina, sed sperabant de domino, vt si essent Christiani, haberent plenam domum frumento, vino, & oleo, argento, & auro, q̃ nullus eorum moreretur immaturus Qui ergo sic sperat in dominum, & animaduertit eos qui non colunt dominum his abundare, deficit, & non sperat vsque ad noctem, quia nõ incipit sperare à vigilia matutina. Qui autẽ incipit in domino à vigilia in qua resurrexit primus immortalis, hic sperat usq; ad noctẽ resurrectionẽ sui cor-

C poris. i. quousque fit nox uniuersi generis humani in occasu sæculi. Post autem istam noctem non erit spes resurrectionis, sed ipsa resurrectio. Et aduerte quod hic Aug. vr̃ velle quod ista spes resurrectionis omnib. est necessaria usq; ad noctem, idest vsq; ad finem sæculi. Ex quo videtur sequi q̃ nullus ante finem sæculi resurrexit nec resurget immortalis, quia omnes qui resurrexerint ante finẽ, resurgent morituri. Et sic sancti qui cũ Christo surrexerunt resurrexerunt iterum morituri. Vnde sic dicit Aug. Resuscitati sunt mortui multi ante aduentũ

Christus solus resurrexit immortalis.

D domini. Nam Helias resuscitauit mortuum, & Helisæus, sed resurrexerunt iterum morituri. Dominus etiã ipse quos suscitauit, morituri resurrexerunt. Semel nati sunt, & bis mortui sunt. Nemo resurrexerat nunquam moriturus, nisi dominus Quando autem resurrexit dominus, ipse nunquam moritur. A vigilia ergo matutina hoc spera & tu de domino resurrecturum te, non quomodo Lazarus resurrexit, non quomodo filius viduæ vel archisynagogi filia, non quomo

3. Reg. 17.
4. Reg. 4.
Matth. 9.

do quos suscitauerunt antiqui prophetæ, sed te resurrecturum spera quomodo dominus resurrexit, ut amplius non moriaris. Et notandum q̃ ista pars prima præsentis verficuli, est finis uersiculi præcedentis, vt sit sensus. Sustinuit anima mea in uerbo eius, sperauit anima mea in domino, sed quandiu sperauit, subditur, *A custodia matutina vsque ad noctem.* Et cõsequenter suo exẽplo monet alios omnes sic sperare in domino, d. *Speret Israel in domino,* su pple sicut & ego, s. à custodia matutina usque ad noctem. Per Israel autem intelligit omnes Deum uidere cupientes, quia Israel uidens Deũ interpretatur.

Quia apud dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio. 2325

HIc assignat suæ supplicationis, & spei causam & rationem. Cum.n. quis cogitat, Christus resurrexit immortalis, quia sine omni peccato fuit, qui sine omni culpa pro nobis mortem sustinuit, sed ego qui peccatis sum plenus, ex debito peccatorum morior, quo merito sperare debeo, quòd immortalis resurgam, sicut Christus immortalis resurrexit? Adhoc respondet ps. d. q̃ resurrectio illa qua immortalis cum Christo resurges, non erit meritis tuis, sed solum ex misericordia Dei, qui te suõ sanguine redemit. Quare ergo ĩmortalis resurges? ratio est. *Quia apud dominum,* &c. Apud enim dominum est misericordia, quia ille, qui sine peccato præcessit, miserius nostri delet peccata sequentia. Et apud eum est copiosa redemptio, quia precio sui sanguinis nos redemit copiosè, quia fuit sufficiẽs precium nõ solum pro peccatis nostris, sed etiam totius mundi, & non solum totius mundi, sed etiam infinitorum mũdorũ, si essent, & rõne vnionis hypostaticæ qua unitus erat cum verbo. Vnde causam nostræ resurrectionis non esse merita nostra, sed misericordiã Dei hic ostendit August, dicens, Sed ne suggerat illa cogitatio, ut dicas, Capiti licuit surgere immortalis, quia peccatis non premebatur, nullum peccatum erat in illo, quid nos facturi sumus? Quomodo sperabimus talem resurrectionem qualis præcessit in domino, cũ peccati nostris

Resurrectio nostra erit opus misericordia.

nostris vndique aggrauemur?Sed tibi re spondetur, Audi quod sequitur. Hoc iō debes sperare, quia apud dominum mise ricordia, & copiosa &c. Ergo si premeba ris peccatis tuis, adest misericordia Dei. Ideo processit ille sine peccato, vt deleat peccata sequentium. Nolite ergo in vobis præsumere, sed à vigilia matutina præsumite. Videte caput vestrum resurrexisse & ascendisse in cęlum. In illo nulla culpa erat, sed per illum culpę nostrę delentur. Et aduerte quòd hic ps. eum d. *Apud dominum misericordia*, &c. per dominum intelligit Christum. qui solus redemptio nostra dicitur, quia ipse & non alius nos redimere potuit, vt ostendit Greg. d. Dominus Iesus diabolum non virtute, sed sapientia superauit. Ipse nā que diabolus in illa nos primi parentis radice supplantans, sub captiuitate sua quasi iustè tenuit hominem, qui libero arbitrio conditus, quia ei iniusta suadenti consensit. Ad uitam namq; conditus in libertate propriæ uoluntatis, sponte propria factus est debitor mortis. Delēda igitur erat talis culpa, sed nisi per sacrificium deleri non poterat. Quærendū ergo erat sacrificium. Sed quale sacrificium poterat pro absoluendis hominibus inueniri? Neq; n. iustū fuit, vt pro rationali homine brutorum animalium victimæ cæderentur. Ergo si bruta animalia pro rationali animali (idest pro homine) dignæ uictimæ non fuerunt, requirē dus erat homo qui pro hominibus offerri debuisset, vt pro rationali peccante rationalis hostia mactaretur. Sed quia homo sine peccato inueniri non poterat, & oblata pro nobis hostia, quō à peccato nos mundare potuisset, si ipsa peccati cō tagio non careret? Inquinata quippe inquinatos mundare non potuisset. Ergo ut rationalis esset hostia, homo fuerat offerendus, vt verò à peccatis mundaret hominem homo sine peccato. Sed quis esset homo sine peccato, si ex peccati cō mixtione descenderet? Proinde venit propter nos filius Dei in vtero virginis, qui pro nobis factus est homo. Sumpta est ab illo natura, nō culpa, fecit pro nobis sacrificium, corpus suū exhibuit pro peccatoribus victimā sine peccato, quæ & humanitate mori, & iustitia mundare potuisset. Hunc ergo cum post baptisma

Gregor. 17. mor. c. 15.
Christus solus nos redemit.

E vidisset antiquus hostis, mox tētationis impetu, & per diuersos aditus ad interiora eius conatus irrumpere, victus est, atque ipsa inexpugnabili eius integritate prostratus. Sed quia ad interiora eius nō valuit, ad eius exteriora se conuertit, vt, quia mentis virtute victus est, eum quē decipere tentatione nō valuit, carnis saltē morte videretur superare. Et permissus est in illud quod ex nobis mortalib. mediator acceperat. Sed vbi potuit aliquid facere, ibi ex oī parte deuictus est, & vn accepit exterius ptātem dñicæ carnis, occideretur, deinde interior potestas eius qua nos tenebat, occisa est. Ipse
F namq; interius victus est, dum quasi vicit exterius. Et qui nos iure debitores mortis tenuit, vires in nobis mortis amisit, quia per satellites suos eius carnem perimendam appetijt, in quo nil ex debito culpæ inuenit. Dominus ergo noster pro nobis mortem soluit, ne nobis mors debita noceret &c. Ex quibus apparet quàm gratiosè copiosa apud Deum misericordia fuit, & redemptio, quia, s. redemptionē misit dñs populo suo, &c. *Psal.* 110.

2326

Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius.

G

Hic ponit suæ supplicationis generalem conclusionem, quæ stat in hoc, quod dominus Iesus Christus omnibus pœnitentibus, & prō uenia clamantibus de profundo sui cordis liberè parcit, & omnes iniquitates liberè relaxat. Et hoc est quod ait, *Et ipse* (scilicet Dominus Iesus apud quem misericordia est, & copiosa redemptio) *redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius.* Vbi per Israel intellige omnes verè pœnitentes, qui peccata supplantant, & firma spe Deum con-
H templantur. Nam Israel, qui uidēs Deū interpretatur, ipse idem est Iacob, qui dicitur supplantator, Vnde hic ait Aug. *Et ipse redimet Israel*, quia Israel vendere se per peccatum diabolo potuit, & fieri venundatus sub peccato, redimere autem ab iniquitate non potest. Ideo ille solū Israel potuit redimere, qui se per peccatum non potuit uendere. Qui enim peccatum nō commisit, ipse redemptor est à peccato. Non ergo timeat accessurus ad Deum aliquis iniquitates suas, tantummodo

tummodo accedat pleno corde, & desinat iam facere quæ faciebat, & deprofundis clamet ad dominum, & ipse redimet iniquitates illius Nota ergo, quòd redéptor noster dicitur Christus, vide versi. 267. Et quòd redépti sumus per sanguinem Christi, vers. 127 1. 1844. 377. 533. 431. Ipse enim omnes redemit, quo ad sufficientiam, quis non quo ad efficientiã, versi. 521. Vnde aliter redemit Christus electos, & aliter reprobos, ver. 895.

PSALM. CXXX.

2327 **D***omine, non est exaltatum cor meũ, neq; elati sunt oculi mei.*

STE Psal. habet titulum illum talem, *Canticum graduum ipsi Dauid.* Exponitũ vt supra. Sed ex eo quod additur, scilicet *ipsi Dauid*, apparet quis istum psal. fecerit, quia ipse Dauid. De materia verò ps. sciendũ, quia, sicut in naturalibus experientia docet, dispositio capitis ad membra redundat. Vnde vulgariter dr̃, Quando caput dolet, omnia mẽbra languescunt. Sic suo modo est in mo C ralibus, quia bonitas principis & malitia redundat in subditos. Quod satis probatum fuit in Dauid rege, quia propter peccatum eius populus fuit punitus, qñ numerauit populum. ut habetur 2. Reg. 24. In isto ergo ps. Dauid uolens Deum placare, proponit Deo humilitatem suã ostendens, s. q illam numerationem non fecit ex superbia. Et si in ipsa peccauit, petit, q retributio peccati sui redundet in animam suam & non in subdito, d. *Sicut ablatus est super matrem suam, ita retributio in anima mea*. Humiliter. n. hoc Deo dixit, Ego sum qui peccaui, & ego D iniquè egi, isti, qui oues sunt, quid fecerunt? vertatur obsecro manus tua cótra me. Non autem tunc numerando populum peccauit Dauid, quia hoc ex superbia fecisset, sed quia numerando populũ non obtulit pro populo debitum sacrificium. Sic ergo hic uolens placare Deũ, prætendit humilitatem, quod non facit ex iactantia, sed magis ad gratiarũ actionem, in se recognoscens diuinam gratiã
4. Reg. 20. sicut Ezechias rex dixit, Obsecro domi- A ne, memento mei, qũo ambulauerim coram te in ueritate, vt ex hoc impetraret vitæ longitudinem. Sic nunc & Dauid, vt impetret ueniam pro se, & populo suo, &c. dic vt Nic. de Ly. Quantum ad sensum propheticum, sciẽdum q in isto Psal. Dauid loquitur nõ in persona propria, sed in persona totius corporis Christi, quod est ecclesia. Sic. n. omnes homines ratione unitatis fidei, & charitatis sunt vnus homo, sicut ẽt omnes sunt vnũ templum Dei. Sicut omnibus iustis ait Apostolus templum Dei sanctum Dei 1. Cor. 3. est, quod estis vos. Omnes. n. qui credunt B in Christum, & sic credunt, ut diligant, tanquam lapides viui sunt, de quibus tẽplum Dei ædificatur, hoc est templum spirituale, vbi rogatur Deus, & exaudit. Quisquis enim extra hoc templum orauerit Deum, non exauditur ad gloriam, etiamsi exauditur ad quædam temporalia. Ad uitam autem æternam non exauditur, nisi qui templum Dei est, & in tẽplo Dei orat, i. in unitate ecclesiæ & corporis Christi, quod corpus Christi constat ex multis credentibus in toto orbe terrarũ. Sic ergo hic loquitur ps. in persona omnium iustorum, tanquam unus homo & tanquam vnum Christi corpus. Ostendit in isto ps. duodecimum gradũ ascensionis spiritualis, qui est humilitas, quam ostendit habendam intus & extra, in corde & in exterioribus signis. Vnde tota huius psal. intentio est mouere nos ad humilitatem. Psal. ergo iste diuiditur in partes tres, quia primò humilitatem habendam suo exemplo proponit, secũdò pœnam debitam non habentibus proponit, ibi, *Si non humiliter*, tertio humilitatis fructum (scilicet spem) concludit, ibi, *Speret* Prima ĩ duas, quia primò agit de humilitate interiori, secundò de humilitate exteriori, ibi, *Neque ambulaui.* Quantum adprimum, sciendum q humilitas interior stat in corde, circa quod versantur contraria, s. uitium, & virtus, quæ sic se habent q positio vnius est priuatio alterius, & negatio vnius est alterius positio, sicut patet de gratia & peccato, quia positio gratiæ infert purgationem peccati, & negatio gratiæ, peccati positionem, & econtrario. Sequitur. n. iste est in gratia, ergo non est in peccato. Similiter, iste nõ est in gratia, est in peccato.

peccato. Sic est enim de omnibus contrarijs immediatis, circa substantiam ap tam natam ad ista. De quorum numero sunt humilitas, & superbia circa cor, quia omne cor, quod habet humilitatẽ, caret superbia, & omne, quod caret superbia, humilitatẽ habet. Sic ergo & hic ps. arguit à negatione superbiæ ad humilitatis positionem, dicens, ***Domine, non est exaltatum cor meum***, ex hoc uolens inferre per contrarium, humiliatũ est cor meum. Et quantum ad literam, ista sunt verba Dauid, quando volens veniam obtinere de peccato adulterij & homicidij nesciuit melius sacrificium Deo reddere quàm cordis humilitatem. Propter quod dixit Deo, Quoniam si voluisses sacrificiũ, dedissem. Sed scio ꝙ holocaustis (scilicet animaliũ victimis) non delectatis. Sed sacrificium tibi placitum est spiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum Deus non despicies. Vnde hic ait Aug. Satisfacere uolebat Dauid Deo pro peccatis suis, propitiare illum volebat, ut acciperet remissionem peccatorum. Et quasi quærens vnde illum propitiaret ait, Scio ꝙ holocaustis non delectaris. Ergo superfluè quærerẽ arietes, tauros, aut aliquã talẽ victimam. Quid ergo? sine sacrificio placatur Deus? Certè minime. Sed quod est sacrificium quo placatur? Audi quod ibi sequitur, Sacrificiũ Deo, spiritus contribulatus, &c. Si ergo humiliatũ cor, sacrificium Deo est, ille verum sacrificium obtulit, qui dixit, ***Domine, non est exaltatum cor meum.*** Vis aũt scire quis habet cor humile, & quis superbũ? Audi Greg. dicentẽ, Sancti & humiles viri aliena opera ẽt parua mirãtur, sua autẽ opera ẽt magna despiciunt. At contra, arrogantes aliena ẽt magna despiciunt, sua vero, quæ parua sunt admirantur. Et plerumq; de suis malis bona æstimant, de alienis aũt bonis mala sentire non cessant. Nam dũ propriam gloriam quęrunt, perniciosè student, vt, quicquid virtutis ab alijs agitur, iniquitatis nota laceretur, & bonæ actionis pondus uertunt in maculam criminis, &c. Ex quibus apparet, seu potest ꝓbari, ꝙ Dauid habuit cor humile & oculos non elatos, quia aliorum opera etiã parua magna reputabat, sua aũt ẽt magna reputabat parua. Quod ostẽdit Gre

Humilitas verum sacrificium.

Psal. 50.

Gregor. 26. mor. c. 33.

Gregor. 34. mor. c. 15.

E gor. d. Dauid de se semper humilia sentiens, & ipsi Saul se comparatione postponens, postquam feriendi locum reperit, & pepercit eidẽ sæuienti aduersario, humili se professione prostrauit, d. Quẽ persequeris, rex Israel? quem persequeris? canem mortuum, & pulicem viuum. Et certè iam vnctus in regem fuerat, iam exorãte Samuele, & cornu super se oleo fundente didicerat ꝙ eũ diuina gratia, Saule reprobato, ad regni gubernacula possidenda seruabat. Et tamen persequẽte aduersario, mente se humili prosternente, cui diuino iudicio prælatum se esse nouerat, illi itaq; se humiliter prosternebat cui per electionis gratiam incomparabiliter nouerat se esse meliorem. Di

F scant ergo quo humiliari se proximis debeant, qui adhuc quo loco habeantur apud Deum nesciunt, si sic ẽt se electi illis humiliant, quibus iam se per interna iudicia antepositos deprehendunt. Hoc enim proprium semper electorum specimen esse solet ꝙ de se semper sentiũt infra quàm sint. Hinc namq; ab eodẽ dr. ***Domine, non est exaltatum cor meum, &c. neque ambulaui in magnis, &c. Neque elati sunt oculi mei.*** Hic. n. per oculos totũ ho-

G mine vult intelligere. Tanta est. n. connexio membrorum adinuicem in uno corpore, ꝙ quicquid agit unum membrum, in illo agit & aliud membrum. Vt puta, oculus uidet, non solum sibi, sed ẽt cæteris membris. Vnde & pes uidet, nõ in se, sed ĩ oculo, & sic de alijs, ut deducit hic Aug. d. Dominus noster, qui nouit quid cui tribuat, & vt seruetur compago corporis in pace, alloquitur ecclesiam per Apostolum, d. Non potest dicere oculus manui, Opus te nõ habeo, aut caput pedibus, opus uobis non habeo. Si totum corpus oculus, ubi auditus? si totum au-

H ditus, vbi odoratus? Ergo in membris vestris, fratres, videtis quõ singula suum officium habeant membra. Oculus uidet, & non audit, auris audit, & nõ uidet, manus operaẽ, nec audit, nec videt, pes ambulat, nec audit, nec uidet, nec facit. Sed in uno corpore si sit sanitas, nec aduersum se litigent, & auris videt in oculo, & oculus audit in aure. Nec obijci potest auri, quia non videt, ut dicatur ei, Nihil es, minor es. Nũquid uidere & discernere colores potes, quod facit oculus? Respon-

1. Cor. 12.

ſpondet.n.auris de pace corporis, & dicit, Ibi ſum vbi eſt oculus, in eo corpore ſum, in me nõ uideo, in illo cũ quo ſum video. Ita cũ auris dicit, Oculus mihi videt, oculus dicit, Auris mihi audit, oculi & aures dicunt, Manus nobis operantur, manus dicunt, Oculi & aures nobis vidẽt, & aud ſit, oculi, aures & manus di-
1.Cor.12. cunt Pedes nobis ambulãt. Oia ergo in uno corpore coöperantur, ſi ſit ibi ſanitas & concordent membra gaudent, & cõcordant ſibi, &c. Ex quibus apparet, ꝙ tanta eſt cõcordia mẽbrorũ, ꝙ ſi vnũ infirmatur, & cætera cõpatiendo infirmantur. Cõſimiliter & in ſpiritualibus, ſi vnũ membrũ peccat, cætera propter vnionẽ ſpiritus peccare dicũtur. Et ſic ſi oculus nõ eſt clarus, &c. membra non ſunt elata. Sic ergo totũ corpus ſanũ habet, qui dicere poteſt, *Domine, non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi mei.*

2328 *Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus ſuper me.*

Hic agit de humilitate exteriori. Vbi nota quod ille in magnis ambulat, & in mirabilibus ſuper ſe, qui vult hominibus apparere vltra quàm ſit, qui magis appetit apparere quã eſſe, quales ſunt hypocritæ. Iſto modo Simõ magus in magnis ambulauit, & in mirabilibus ſuper ſe, qñ videns, ꝙ per impoſitionem manus Apoſtolorum dabatur ſpiritus ſanctus, voluit emere pecunia gratiã, & poteſtatem illã nõ tñ volebat eſſe Chriſtianus, vt hic deducit Aug. d. Simon ille magus in mirabilibus ingredi volebat ſuper ſe, qñ plus eum delectauit potentia Apoſtolorum, quã iuſtitia Chriſtianorũ, At ubi uidit per manus impoſitionem Apoſtolorũ, & per orationes eorũ Deũ dare ſpiritum ſanctum, & tunc per miraculum demonſtrabatur aduentus ſpiritus ſancti, vt linguis loquerentur, quas non didicerant omnes, ſuper quos veniebat ſpiritus ſanctus, uoluit talia facere, non talis eſſe, & pecunia putauit cõparandum ſpiritum ſanctũ. Erat ergo de
Matth.21. talibus, qui templum intrant ad emendum, & vendendum. Emere. n. volebat, quod vendere diſponebat. Non ergo de talib. erat, ꝙ dicebat, *Neque ambulaui in magnis* &c. Quaſi dicebat, quod exceſſit vires meas, non quæſiui, nolui ibi magni

A ficari, immò quanto maior gratia abundat in homine, tanto amplius debitor eſt Deo, & magis humiliari debet, dicente Sapiente, Quãto maior es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Sed inſurgit dubium. Cum. n. dicat Quæſtio.
ſcriptura, Laudet te alienus, & nõ os tuũ, Prou.27.
extraneus, & non labia tua. Quõ ergo hic Dauid ſe tam mirabiliter laudat. d. *Domine, non eſt exaltatum,* &c. *Neque ambulaui in magnis?* &c. Ad hoc reſpondeõ primò, ꝙ Dauid hic loquitur in perſona corporis Chriſti, quod eſt eccleſia, qđ oẽs laudare tenentur, ſecundò quia licitum
B eſt quãdoq; iuſtis ſua laudare opera, non quidem per ſuperbiã, eleuando, ſed per hoc magis in ſe gratiam Dei cognoſcentes, ſeipſos humiliando, & alios per ſua exẽpla ad bonũ inuitando, propter qđ dicit Ieſus Apoſtolis, Sic luceat Matth.5.
lux veſtra corã hominib. vt uideãt opera veſtra bona &c. Vnde ait Greg. Sicut Gregor.12.
enim grauis culpa eſt hoĩem ſibi arroga mor.c.16.
re, qđ nõ eſt, ſic plerũq; culpa nulla eſt, Eſa.38.
ſi humiliter bonũ dicat, qđ eſt. Vñ Ezechias rex cũ moleſtia corporis afflictus ad extremitatẽ vitæ perueniſſet, in orõne cõpũctus dixit, Obſecro dñe, memẽ-
C to mei, qũo ambulauerim corã te in veritate, & in corde perfecto. Nec tñ dñs hãc cõfeſſionem perfectionis eius deſpexit, aut renuit, quẽ mox in ſuis precib. exaudiuit. Vide ergo ꝙ Phariſæus ſe iuſtificauit ĩ opere, d. Gratias ago tibi, dñe Luc.18.
quia nõ ſũ ſicut cæteri hominũ &c. Ezechias ſe iuſtũ aſſerit in cogitatione, atq; vnde ille Deũ offendit, inde iſte Deũ placauit. Cur itaq; hoc, niſi quia oĩpotens Deus ſingulorũ uerba, & cogitationes pẽſat, & in eius aurib. ſuperba nõ ſunt, quæ humili corde proferuntur? Sic & cõformiter Dauid indulgẽtiã à Deo poſtu-
D lãs, ſuas virtutes exprimit quib. Deũ placare cupit, d. *Domine, nõ eſt exaltatũ cor meũ* &c. Sic & ſeruus, qui ſemper fidelis fuit dño, etſi ſemel in aliquo deficiat, ne totaliter expellat, ſuã fidelitatẽ dño humiliter commemorat, d. Memento quã fideliter ſeruierim tibi. Notandũ, ꝙ ambulãt in magnis, qui uitia ſupra ſe cõſtituunt, & ꝓ magno, qui illa imitanẽ, quibus ſubijciuntur. Et iſti quãtò magis ambulare nituntur, tãto amplius implicãẽ. Sicut. n. auis reti illaqueata, quãto amplius

plius ambulare nititur, tanto plus impli catur, sic & conformiter de ambulatione peccatorum. Vnde de quolibet tali dicitur Iob 18 Misit in rete pedē suum, & ī maculis eius ambulat. Quod ad propositum exponens Greg. dixit, Qui pedes in rete mittit, non, cum voluerit, eijcit. Sic qui in peccatis se deijcit, nō mox vt voluerit surgit. Et qui in maculis retis ambulat, gressus suos ambulando implicat. Et cū ad ambulādum nititur, ne am bulet amplius alligatur. Sæpe namque contingit vt quis huius mundi delectatione persuasus, vt in eo ad honoris gloriam pertingat, vt ad desideriorū suorū effectum perueniat, & se peruenisse ad hoc quod desiderauit lætetur. Sed quia bona mūdi nō habita in amore sunt, & plerūq; habita vilescūt, percipiēdo discit q̄ sit vile, quod appetijt adeptū. Sed ipsa cū dignitas, quæ implicat, tenet, & sine culpis alijs effugere non ualet hoc, vbi nō sine culpa peruenit. Immisit ergo iste in rete pedes suos, & in maculis eius ambulauit, quia cū se expedire nititur, tūc veraciter conspicit, quàm duris nexibus tenetur. Neque.n. vere obligationem verām cognoscimus, nisi cum eadere nitētes quasi leuare pedes conamur. Et quia quanto magis tales conantur se explicare, tanto amplius se implicant. Ideo de talib. dicitur, In circuitu impij ambulāt.

Gregor. 14. mor. c. 4. — *Psal. 11.*

2329 *Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam.*

HIc ostendit pœnā non humilibus debitā. Et primò ostendit qui sunt qui vera humilitate carent, secundò pœnam quam sustinere debent ibi, *Sicut ab lactatus est*. Quantum ad primum, sciendum quòd sicut magnū signū humilitatis verè est seipsum cognoscere, beneficia Dei sibi exhibita recognoscere, & pro illis Deo se humiliando gratias agere, sic per oppositū signum est magnæ superbiæ, beneficia recepta non recognoscere à benefactore suo, sed in illis se magis exaltare, & illa sibi attribuere. Et hoc est, quod declarans psal. d. *Si non humiliter sentiebā*, &c. q. d. Tunc nō erā verè humilis, sed multū superbus, si non humiliter sentiebam, i. recognoscebam beneficia à Deo mihi data, sed magis exaltaui

Superbus est omnis ingratus.

E animā meam in illis, s. illa mihi attribuē do, in illis gloriando. Sicut qui sanitatē corporis habent, si non Deo sed sibi attribuunt dicentes, Meritis meis sanitate fruor, quia debitè viuo. Diuites sibi attribuunt diuitias, quia sunt soliciti, sic doctores scientiam, quia sunt studiosi &c. Tales.n. non sunt humiles, sed superbi, quia non humiliter sentiunt Dei beneficia, sed in illis seipsos exaltant. Vis aūt videre quia sanitas non est ex debito uiuere tuo, nec diuitiæ, ex solicitudine tua nec scientia, ex studio, & sic de alijs, sed ista à Deo possides? Cōsidera quàm mul F ti, sicut tu, debitè viuunt, parcè comedēdo, & potando, à nociuis abstinēdo, qui tū corporis infirmitate grauantur, quā multi æquè solicitantur ut tu, & tū semper inopes manent, quam multi sicut tu studio sunt intenti, & tū in scientia non possunt proficere. Vnde ergo ista diuersitas, nisi quia ista sunt dona Dei, quæ quibus vult ad libitum distribuit? Ergo illa debes humiliter sentire & recognoscere à Deo, & non in illis te exaltare, quia si nō humiliter ista sentis, sed teipsum exaltas, superbus es, & nō humilis. Vel aliter, ut dicatur quod hic ps. volēs G affirmare se verè fuisse humilē, modo vsitato hominum loquitur, qui uolētes aliquid affirmare dicunt. Si hoc non est verum, non iuuet me Deus, & similia. Sic modo conformiter psal. quia superius dixit, *Domine, non est exaltatum cor meum, neque*, &c. Hoc nunc per modum imprecationis mali si hoc non sit uerum, affirmat d. *Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui*, &c. *fiat retributio in animam meam*. Et istum intellectum hic ponit Aug. d. *Si non humiliter sentiebam*, &c. Videtis ps. velut maledicū se astrinxisse quemadmodum in alio ps. d. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidā merito ab inimi- H cis meis inanis. Sic vt hic dixisse, *Si nō humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam*. q. d. Istud mihi contingat, quomodo & ibi, Si reddidi retribuentibus mihi mala, contingat mihi illud quid? vt decidam meritò ab inimicis meis inanis. Sic & hic. *Si nō humiliter sentiebā sed exaltaui animā meā, quēadmodū qui ablactatus est à lacte super matrē suam, sic fiat retributio in animam meā*. Quæ aūt pœna sit ablactati sup matrē suā, in sequēti ver. dicet.

Psal. 7.

Sicut

2330 *Sicut ablactatus est super matrẽ suã: ita retributio in animam meam.*

EXplicat hic pœnam non humilibus debitam, quã sibi imprecatur, si humilis non fuit. Vbi notãdum, quòd sicut confidentes bene de causa nostra solemus dicere, Si non habeo iustitiam, hoc malum, vel illud eueniat mihi. Sic hic facit psal. dicens, Si non humiliter sentiebam, hoc eueniat mihi, vt sim sicut ablactatus super matrem tuam. Sicut enim puer incumbens super matrem suam, indigens foueri lacte matris, perit si ablactetur, & à lacte ante tempus remoueatur, cum nondum cibum alium capere possit, sic & hic psalm. huic maledicto se astringit, d. *Ita retributio fiat in anima mea*, i. vt peream sicut perit ablactatus super matre sua, & hoc, *si non humiliter sentiebam*. Vel aliter, ut hic notat glos. ex verbis Aug. psal. hic vtitur similitudine ablactati in maledicto, agens de ecclesia in figura matris lactantis. Vbi sciendũ, ꝙ sicut quinque tempora notantur in carnali procreatione filiorum, & educatione, ita & in spirituali. In carnali. n. procreatione filiorum, & alitione ista ordinate se habent, quia prius concipimur in utero. secundò ibidem alimur, & nutrimur, tertiò inde in lucem edimur, & per natiuitatem producimur, quartò manibus matris gestamur, & lacte nutrimur quintò ablactati ad mensam patris accedimus, & pane, alijsque cibis nutrimur. Primum est tempus conceptionis, secundum in vtero altionis, tertium emissionis, quartum portationis, & lactationis, quintum est ablactationis. Ita consimiliter est in procreatione spirituali, quoniã in utero matris ecclesiæ primò concipimur, dum per catechismũ primò fidei rudimẽtis instruimur, secundò in eiusdem ecclesię utero alimur, dum in eisdẽ fidei primordijs ĩstructi proficimus, tertiò in lucem edimur, cum per baptismũ regeneramur, quartò manibus ecclesiæ portamur, & lacte nutrimur, cum post baptismum bonis operibus informamur, & lacte simplicis doctrinæ proficiendo nutrimur, deinde grandiusculi effecti, & in primordijs fidei bene instructi à lacte matris separamur, & ad mensam patris ducimur, i. à simplici, & humili doctrina

Generationis spiritualis modus.

A verbi, qua prædicatur Verbum caro factum est, accedimus ad speculandum ipsum verbũ, quod in principio erat apud Deum. Sed multi hunc ordinem nolentes peruertere, in errorem ducuntur, & pereunt, ne filij ecclesiæ amplius dicantur, ut hæretici, & schismatici, qui se ante tempus à lacte matris ecclesiæ separãtes æstimantur, & in diuersas hæreses cadunt, uolentes antè docere quam discere: vnde in scientia & in factis fidei quilibet prius debet humiliter sentire & ad discere velle antequã ablactetur, i. prius bene doceri de Christi humanitate, an- *Ioan. 1.*

B tequam ab huius lacte ad uerbum patris speculandum accedat. Dicit ergo ps. hoc sibi malum imprecando, si prædictum ordinem non seruauit, *Ita retributio fiat in anima mea, acsi essem ablactatus super matrem meam*, i. dum adhuc indigerem stare super matrem meam, & eius lacte nutriri, i. primordijs fidei edoceri, si ab illis sim amotus, vt, illis prætermissis, ad diuinitatem uerbi uelim accedere, hoc fiat mihi, ut corruam à fide ecclesiæ, sicut hęretici cadunt de sua scientia non humiliter, sed superbè præsumentes. Vnde notandum, quòd in fide nouiter regenera-

C ti primò debent nutriri lacte humanitatis Christi, antequam fint idonei capere panem diuinitatis eius. Sicut etiam apparet per simile in nutrimento corporali. Nam panem solidum, & cibũ mater manducat, qui panis per mamillas matris in lac conuertitur, ut sit in alimentum infantis paruuli. Sic suo modo verbũ Dei panis est solidus, & cibus angelorũ, quo angeli nutriuntur, & nutriebantur ante Christi incarnationem, sed ut posset fieri cibus fidelium, ipsum uerbum lac est factũ, dum nostram humanitatem assumpsit, ut panem angelorum manducaret

D homo, vt, scilicet, per carnem panis cęlestis transiret ad infantes. Et secundũ hoc (idest, secundum humanitatem) verbum crucifixum est, non quidem mutatum in homine, sed homo mutatus est in illo, vt melior fieret quàm erat, non ut ipsa substantia uerbi conuerteretur. Et sic Christus per illud, ꝙ homo erat, mortuus est Deus, & per illud, ꝙ Deus erat, homo excitatus est, & resurrexit. Quicquid passus est homo, nõ potest dici nõ passus Deus, quia Deus erat homo, sed uõ mutatus

tatus in homine. Quomodo te non potes dicere non passum iniuriam, si vestis tua conscindatur, quamuis vestis tua nō sit tu? Multo magis quicquid patitur caro Christi vnita verbo, debet dici pati Deus, quamuis verbum nec mori potuerit, nec corrumpi, nec immutari, sed quicquid horum passus est, in carne passus est, Dominus igitur Christus panem angelorum fecit lac incarnatus, & apparēs mortalibus. Dicat ergo ps. Non feci sicut faciunt hæretici, qui humiliter sentire nolunt, sed seipsos exaltant, quia si aliquid in principio ceperint, vel visi sint capere de primordijs fidei, cum adhuc teneri sint, & super matrē ecclesiā sint, & portentur manib. ecclesiæ, & lacte, i. plana scientia humanitatis Christi imbuantur, tñ de scientia sua præsumentes, à lacte matris ante tempus separātur, vnde extinguuntur, & in errorem cadunt, dicit psal. Hoc ego non feci. *Vnde si nō humiliter sentiebā, sed exaltaui animā meā,* (vt. s. faciunt) *sicut retributio in anima mea,* sicut, s. sic illi, qui ablactatus est habens adhuc necesse incumbere super matre sua, & eius lacte nutriri. Et sic confidens de humilitate sua astrigit se maledicto. Isto modo imprecationis loquebatur

Iob 31. Iob confidens de iustitia sua, d. Si negaui, quod volebāt, pauperibus, & oculos viduæ expectare feci, si comedi bucellā solus, & non comedit pupillus ex ea, &c. humerus meus à coniunctura sua cadat, & brachium meum cum suis ossibus co-

Gregor. 21. mor. c. 15. teratur. Vbi Greg. d. Ac si apertè dicat, Si ea bona, quę dixi, operari renui, ipsū, quo ad operandū mihi datū est corporis membrum perdam, vt, s. cadat à corpore, quod exercere nolui ad vtilitatē. Tales enim locutiones sunt signum magnę confidentiæ loquentis.

2331 *Speret Israel in domino, ex hoc nunc, & vsque in sæculum.*

HIc ponit humilitatis summam, & conclusionem. Vbi aduerte, quòd magnum signum humilitatis est, omnia aduersa patienter tolerare, & prosperis non eleuari. Quod maximè in nobis perficit virtus spei, quia cum spes sit virtus media inter fidem, & charitatem, & medium participet naturam extremo-

E rum, consequens est, vt, qui habet spem, habeat & charitatem, & fidem. Qui autem habet charitatē, omnia suffert patienter. Vt ergo psal. omnes suo exemplo ad virtutem humilitatis inducat, omnibus virtutem spei proponit, d. *Speret Israel in domino.* Vbi notandū, quod merito sperandum est in domino, quia spes, & confidentia in Deo habita multa bona facit, vide versic. 133. Quamuis. n. spes in temporalibus deficiat, nunquam tamen deficit spes habita in domino, vide vers. 443. Spes inter alia bona patientiam præstat in aduersis, vers. 694. Et no-

F ta, quòd spes maximè est necessaria tribus generibus hominum, versic. 1138. Et solum in domino sperandum est, non in angelis, vers. 2055. 2056. Quibus omnibus consideratis ait Psalm. *Speret Israel in domino.* Sed quantum ista spes durare debet, notat dicens, *Ex hoc nunc, & vsq; in sæculum,* idest, vsque quo veniamus ad ipsum Deum habēdum, quia habita re, *Psal. 9.* deficiet spes, sicut viso Deo, deficiet fides. Vnde hic ait Aug. Non semper sæculi nomen hoc sæculum significat, sed aliquando æternitatem, sicut psal. dicit, Dominus regnabit in æternum, & in sæ-

G culum sæculi. Aeternum autem duobus modis intelligitur. Vnde, cum dicitur, Vsque in æternum, idest, aut semper sine fine, aut quousque ueniamus ad æternitatem. Hic ergo *Vsque in sæculum sæculi,* intelligendum est quousque veniamus ad æternitatem, speramus in domino, quia, cum venerimus ad æternitatem, spes non erit, sed ipsa res erit.

PSALM. CXXXI.

MEmento, domine, David, & omnis mansuetudinis eius. 2332

H TItvlvs huius Psalm. est vt aliorum Psalmorum gradualium, scilicet, *Canticum graduum.* Et quamuis ex titulo non appareat, quis huius ps. auctor fuerit, tamen ipsum David fecit. Vbi sciendum, quòd (ut dicit Rabbi Salomō) David præuidens spiritu prophetico, quæ ventura erant Salomoni regi filio suo, quem, ædificato templo, voluit arcam Domini in templo ponere, fecit

illum

istum Psalmum ad sibi succurrendum, Vnde dicit,quod, cõstructo templo per regem Salomonem,cũ arca domini portaretur à sacerdotibus, vt poneretur in templo in sancto sanctorum,portæ templi à seipsis se clauserũt, nec apertæ fuerunt,donec sacerdotes istum Psal.canẽtes,s. *Memẽto domine, Dauid*,&c. venerũt ad locum illum, *propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui*,s. Salomonis regis in regem vncti.Et qñ fuerunt ad illum versiculum, portæ templi à seipsis se aperuerunt, & arca dñi fuit introducta, & in locũ suũ posita. Dauid ista præuidens prophetico spiritu, fecit duos Psal.s.Psal.23. Domini est terra,& istum 131.s.*Memento, domine, Dauid*. In isto autem Psal. de duobus principaliter, quo ad literam, agit Dauid scilicet de deuoto proposito,quod habuit ad ædificandum templum domini,& de promissione sibi à Deo facta de successione regni in filijs suis. Et secundum ista duo Psalm. iste habet duas partes, quia primò agit de primo.secundò, de secundo: ibi, *Iurauit dominus*. De quibus duabus habetur 2. Reg.7. Prima pars diuiditur in duas:quia primò ponitur deuotio Dauid erga tẽpli ædificationem:secundò erga arcæ dñi translationem,ibi,*Ecce audiuimus*,&c.Dic vt Nic.de Ly.Quantũ ad sensum propheticum, notandum, ꝙ in isto Psal,qui inter graduales est tertiusdecimus,Psal.ponit tertiumdecimũ gradum ascensionis spiritualis,qui est se tẽplum Dei fabricare, vt Deus habitet in ipso. Et istum gradum meritò præcedit gradus duodecimus,qui est humilitatis: de quo in præcedenti Psalm.actum fuit.

Psal.66. Qm̃ solũ in humili mẽte habitat Deus, non in domibus manu factis, propter ꝙ ait, Cœlum mihi sedes est, & terra scabellum pedum meorum. Quæ est ergo ista domus,quã ædificabitis mihi?& quis est iste locus quietis meæ? Omnia hæc manus misericordiæ fecit. Ad quem autem respiciam nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos? &c. Ad literam enim in isto Psal. Dauid humilis, & mãsuetus agit de ædificatione templi,per quod nos spiritualiter monet, vt nos templũ domino per veram humilitatẽ ædificemus, quia per humilitatem fit quis spiritualis Dei

A domus.Templum.n.Dei dr̃ anima iusti, vide versic.7 5 1.136.Quibus uisis, ad diuisionem psal.accedo,qui psal.diuiditur in partes tres. Quia primò ostendit modum templi ædificandi, secundò ostendit statum templi ædificati,ibi,*Ecce audiuimus*,tertio ostendit,promissiones factas templum ædificanti, ibi.*Iurauit dominus*.Prima pars diuidit in partes quinque,secundũ, ꝙ quinq; ostendit necessaria,vt nos templũ faciamus dño. Primũ est mansuetudinis humiliatio,sm diuinitatis imploratio,ibi,*Sicut iurauit*, tertiũ proprie uoluntatis abdicatio,ibi,*Si introiero*,

B quartum voluptatum castigatio,ibi, *Si dedero*, quintum stabilitatis perduratio,ibi,*Et requiem*,&c. Primò ergo requiritur mansuetudinis humiliatio,quã nobis Dauid suo proponit exemplo, dicẽs Deo,*Memẽto domine*,&c. Quãtum. n. ad literam, tantæ mansuetudinis, & humilitatis fuit Dauid, ut, cum persecutorem suum Saul haberet in potestate sua, nihil ei mali uoluerit facere, sed magis ipsum per humilitatem studuit placare, vt habetur 1.Reg.24. Cuius mansuetudinẽ hic admirans August. ait, Dauid enim ita mansuetus fuit, vt nec persecutori

C suo Sauli malum pro malo reddiderit, sed tantam humilitatem seruauit erga eum, ut illũ regẽ nominaret, se aũt canem.Et cũ esset in Deo potentior ipso, non superbè regi respõdit,sed eũ potius placare affectabat humilitate, quã ipsũ concitare superbia.Et in potestate datus est ei Saul, & hoc à domino Deo, utei faceret quicquid vellet.Sed quia nõ præceptum erat illi,vt occideret eum,sed tãtum in potestate datus illi erat, quãuis sibi potestate sua uti liceret, ad lenitatẽ potius deflexit potestatem,quam ei dominus concessit. Si enim occidisset eum.

D caruisset inimico.Sed quomodo diceret, Dimitte mihi debita, sicut ego dimitto debitoribus meis? In speluncam intrauit Saul ubi erat Dauid, nesciens quòd ibi esset Dauid: Surrexit Dauid planè, & lentè post ipsum, præscidit illi de veste panniculum, quem illi ostenderet vt nosceret, quia habebat ipsum in potestate,& non ei necessitate, sed uoluntate pepercit, & noluit occidere. Et istam mãsuetudinem modo nobis cõmendat, d.Deo,*Memento, domine, Dauid.& omnis* *Matth.6.*

mansuetudinis eius. Suo ergo exẽplo nos Dauid ad humilitatem, & mansuetudinem prouocat. Sed hic iuxta sensum propheticũ, per Dauid, qui est manu fortis, intellige Christum, qui mansuetudine vicit diabolum. Sæuiebat diabolus, & furebat, victus est, qui furebat, vicit, qui suffe-

Mansuetudo quid sit. rebat. Vt aũt videamus, quid proprie sit mansuetudo, est notandum, ꝙ circa oĩa illa, circa quæ contingit superabundare, & deficere, est dare virtutẽ mediã, per quã dirigatur ad mediũ, & ad bene agendum. Circa aũt iniurias, & mala nobis illata ista contingunt, quia aliqui in illatis iniurijs superabundant, vt iracũ- F di nimis vindictã appetentes. In talibus enim multũ accenditur eorũ sanguis circa cor, quo accẽso, irascuntur, & ſm magis, & minus vindictam exquirunt. Et tales circa iniurias illatas superabundãt. Quidã verò sunt inirascibiles, oẽm iniuriam dissimulantes, quorum neutrũ bonum est. Qm̃ irasci semper, & de qualibet offensa vindictam appetere, vt faciũt iracundi, vituperabile est. Similiter nunquã irasci, & nullo modo velle aliquem puniri, vituperabile est, quia contra ordinem rectæ rationis. Ratio enim dictat punitiones aliquas esse faciendas. Opor G tet igitur dare aliquã virtutẽ reprimentem superabundantiam, & excitantẽ defectum. Hæc aũt est mansuetudo. Sic igitur mansuetudo est virtus media inter irã, per quã cupimus vindicari plusquã oportet, & inirascibilitatẽ, p quã de malis nobis illatis vindictã nunq̃ cupimus. Ille ergo mãsuetus dr̃, qui nec de oĩbus cupit vindictam, nec in tñ deficit à punitione, quod nullo modo velit malos puniri. Isto ergo modo mansuetus Christus fuit, qui alapa percussus, in vindictã nõ exarsit, percutiẽdo percutientẽ, nec oĩno malũ impunitũ dimisit, dũ repre- H

Ioan. 18. hẽdit percutiẽtẽ, dicẽs sibi, Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, cur me percutis?

2333 **Sicut iurauit domino, vouit Deo Iacob.**

HIc ostendit secundũ requisitum ad ædificandũ seipsum templũ dño, quod est auxilij diuini imploratio. Vbi sciendũ, ꝙ Dauid, postq̃ assumptus fuit E in regẽ, & habuit possessionem regni, & oẽs vicinos suos, qui primò inuidebant regno eius, subiugauerat, & fecerat tributarios, ipse disposuit in corde suo ædificare templũ dño, vt habetur 2. Reg. 7. Et q̃a sciebat se illud ædificare nõ posse sine speciali adiutorio Dei, ideo vt illud ædificare posset, auxiliũ Dei in isto Psal. postulat, vt implere possit, quod proposuerat. Et hoc est, ꝙ ait, *Memento, domine, Dauid* &c. s. vt tuo auxilio fultus adimplere possit, quod in corde suo proposuit. s. ædificare tibi tẽplum. Voluntas. n. deliberata, & firmũ propositũ apud Deũ pro voto, & iuso reputatur, quia iusm factũ, & votũ emissum non sunt nisi quædam exteriores attestationes interioris volũtatis, quibus non indiget Deus. Est ergo sensus, *Memento, domine, Dauid*. Ad quod te inducere debet virtus mãsuetudinis eius, vt ædificare templũ tibi possit: *Sicut iurauit domino*. i. sicut proposuit deliberatè in corde suo: quæ deliberatio pro iuso, & voto apud Deũ acceptatur. Et sic ad hoc faciendũ, diuinũ implorat auxilium, d. *Memento, domine, Dauid* &c. Vnde hic ait Augu. *Sicut iurauit domino, votum vouit* &c. Ad hoc ergo ait, *Memento, domine, Dauid*: vt. s. tuo adiutorio impleat, quod promisit. Ipse Dauid promisit, & vouit templũ ædificare dño in potestate hoc habens, & rogat Deũ, vt perficiatur quod ipse vouit, vt nemo præsumat viribus suis se Deo reddere, quod vouit. Nã qui te hortatur, vt voueris, ipse te adiuuat, vt reddas. Per hoc. n. vult ostendere Dauid, quod ad perficiendum votũ nostrum, quod Deo facimus, vt. s. templum eius essemus, ipsius Dei adiutorio indigemus. Quilibet eñ fidelis hoc votum Deo fecit in baptismo, qñ vouit, se diabolo, mundo, vitijs, & põpis renunciare, ac vanitatibus, quod tamẽ votum sine Dei adiutorio nullo modo seruare potest. Vnde hic ait Aug. Quid nos vouimus Deo, nisi vt simus templum Dei? Nihil gratius Deo possumus offerre, q̃ vt templum Dei simus. Et tamen ad hoc implendum, dominum deprecatus est d. *Memento, domine, Dauid & omnis mansuetudinis eius*. In hac mansuetudine vouit votum, vt sit domus Dei. Attendendũ aũt diligenter, quod iuramenta & vota facta, nõ solum Deo, sed etiam hominibus

nibus inuiolabiliter sunt obseruanda, quia, si obseruentur, respublica conseruatur. Illis aût violatis, res publica dissipatur. Narrat T. Liuius in primo volumine, quod Numa Põpilius rex Romanorum ea pietate omniũ ciuiũ pectora aíauit, vt fides, ac iusiurandum ciuitatẽ regerent. Et constat, quod quãdiu ciuitas sic regebatur, quod respub. Romana super oẽs alias augebatur, qñ verò, relictis fide, & iuramento, ad dolos, & periuria conuersi sunt, oportuit necessariò rempublicam cadere. Vnde d. Philosophus de regimine principũ, Quòd causa destructionis regni Assyriorum fuit, quod reges eorũ vtebantur iuramẽtis ad fraudem, & deceptionẽ hominũ, & proximarum ciuitatũ, frangentes fidem, & fędera, quæ iuramentis fuerant firmata ad hominũ salutem, & vtilitatem. Consimiliter hæc fuit causa destructionis Carthagiois, & eius imperij, prout Carthagiñẽses à Romanis deuicti, & confessi sunt. Vnde narrat Titus Liuius de secundo bello Punicorũ lib. x. quod cum Carthaginenses fœdera primo cũ Romanis inita, & iuramẽtis firmata violassent, & postea in eodem bello victi peterẽt pacta: vnus senator Romanorum cùm videret ad misericordiam erga Carthaginenses animos aliorũ Romanorũ inclinari, infestus perfidiæ Carthaginensium, exclamauit, d. Per quos Deos fœdus nobiscũ percussuri estis, quia illos, per quos ante fœdus firmastis, fefellistis? Rñdit Asdrubal. Per eosdem, quoniam tantũ infesti sunt fœdera violantibus. Ideo dicitur, Vouete, & reddite domino &c. & Matthæ. 5. Reddes domino iuramenta tua.

Psal. 75.

2334 *Si introiero in tabernaculum domus meæ: si ascẽdero in lectũ strati mei.*

HIc ponit tertiũ requisitũ. s. propriæ voluntatis abdicatio, quia propriæ voluntati inniti, signũ est superbiæ, cum qua non habitat Deus. Tñ primò, quantum ad literã, notandũ est, ꝙ totus iste textus vsq; ad illum locum *Donec inueniam locum domino, tabernaculum Deo Iacob:* est sub vno cõtextu verborũ. q. d. Ps. Iuraui dño, & votum voui Deo Iacob, ꝙ non introibo in tabernaculũ domus meæ, ꝙ non ascendam super lectũ strati

A mei, ꝙ non dabo somnum oculis meis, ꝙ non dabo dormitationem palpebris meis, ꝙ non dabo requiem temporibus meis, & hoc, *donec inueniam* (id est, construam) *locum domino*. s. tabernaculum Deo Iacob. Hoc est, donec ædificem tẽplum domino, quod quandoq; tabernaculum vocatur. Sic enim proposuit Dauid firmiter facere, quantum erat in se, supposita tamen voluntate Dei. Quod tñ opere non fecit, quia Deus ipsum prohibuit, eo ꝙ multum sanguinem sparserat temporibus suis. Nec per hoc est intelligendum, ꝙ interim nullo modo in-

B traret domum suam, vel lectum suũ, seu dormitaret, sed ꝙ talia non faceret cum bona, & perfecta quiete mentis donec domum Deo faceret. In quo exprimit magnum suum desiderium ad faciẽdum templum domino. Sic enim, fm communem modum loquendi, dicitur de homine multum desiderãte finem alicuius negotij, quod non bene dormiet, donec tale negotium compleuerit. Sed quia dominus prohibuit ipsum ædificare templũ, sed solum ꝙ necessaria præpararet, & filius suus post suam mortẽ ipsum cõpleret, ideo à voto suo fuit absolutus.

C Sic enim sibi à domino dictum fuit. 2. Reg. 7. Quòd cogitasti in corde tuo ædificare domum nomini meo, bene fecisti, hoc ipsum mente pertractans: verumtamen tu non ædificabis mihi domum, sed filius tuus &c. Quibus visis, vado ad intellectum propheticum. Vt dicebã, hic ostenditur quod templum se Deo volẽs ædificare, non quæ sua sunt, debet quærere: sed voluntati propriæ renunciare. Quod notans d. *Si introiero in tabernaculum domus meæ.* Vbi notandum, ꝙ tabernaculum nostrum dr illud, in quo mens, nostra condelectata quiescit. Et sic cum

Bonum cõmune, non priuatũ, debet amari.

D quisque fm sensualitatem appetat sibi prospera, & fugiat aduersa, tabernaculũ cuiuslibet vocabitur terrena fœlicitas. Et hoc tabernaculum intrare nõ debet se Deo volẽs facere templum: sed magis temporalia à se abdicare, & facere communia, vt tempore Apostolorũ faciebãt credentes. Vnde hic ait Augustinus, Multi ne faciant locum domino, sua quærũt, sua diligunt, potestate sua gaudent, priuatum suum commodum concupiscũt, & sic tabernaculum suum intrant. Qui

Act. 4. autem locũ vult facere Deo, non de priuato, sed de communi debet gaudere. Hoc illi fecerunt, qui tempore Apostolorum res suas priuatas fecerunt cões. Quod suum habebant, nunquid amiserunt? Si soli haberent, vnusquisq; suum haberet, & hoc solũ haberet, quod suũ habebat. Cum aũt quod proprium erat, commune fecit, ea, quæ erant cęterorũ, ipsius facta sunt. Intendite, quia propter illa, quæ singuli priuatim possidemus, existunt lites, inimicitiæ, discordiæ, bella inter homines, tumultus, dissensiones, scãdala, peccata, iniquitates, homicidia, propter quæ enim eueniunt ista? Certè propter illa quæ singuli possidemus: sed nunquid propter illa, quæ communiter possidemus, litigamus? Aerẽ istum cõiter dicimus, solem communiter omnes videmus. Beati ergo, qui sic faciunt locũ domino, vt priuato bono suo non gaudeant. Talem.n. describebat iste, qui dicebat. *Si introiero in tabernaculum domus meæ.* Priuatũ hoc erat, sciebat priuato se impediri, ne faceret locum domino. Abstineamus ergo nos fratres, à possessione rei priuatæ, aut ab amore, si non possumus à possessione, & faciamus locum dño. Ex quibus apparet, ꝙ mali hic sibi faciunt tabernaculum per amorẽ temporalium rerum, sed non iusti. Quod deducit Greg. super illo verbo Iob 4. Tabernaculum impiorũ nõ subsistit, d. Tabernaculum quippe construitur, vt ab æstu, & frigore corpus defendatur. Quid itaq; tabernaculi nõie, nisi ædificatio terrenę fœlicitatis exprimitur, per quã super se casura multiplicant, vt se à præsentis vitæ necessitatibus, quasi ab æstu, & imbribus defendant? Honoribus nãq; excrescere ambiunt, ne despecti videant. Terrena aggregando exaggerant, ne inopiæ frigore tabescant, & tota intentione satagunt, ne quid in præsentibus desit. Student nomẽ dilatare, ne lateant. Et, si cũcta ad desiderium suppetant, munitos se in oĩbus, & fœlices putãt. Vbi ergo mẽtis habitationẽ construunt, ibi proculdubio tabernacula fixerũt. Aduersa impatienter perferunt, & remissa lætantur in prosperis: sola, quæ adsunt, cogitant. Nec ad affectũ cęlestis patriæ vlla recordatione respirant. Gaudent sibi suppetere bona, quæ cupiunt, atq; vbi carne re-

Tabernaculum dicitur terrena fœlicitas.

Gregor. 8. mor. c. 41.

E quiescunt, ibi & mentẽ extinguẽdo sepeliunt, quia sæcularis curę telo trucidati, terrenarũ rerũ aggerẽ, quẽ foras exquirẽdo multiplicãt, hunc semper interius per cogitationẽ portãt. At contrà iusti nec oblata bona hic ꝓ magno suscipiũt, nec illata mala valde pertimescunt. Sed & cũ bonis præsentibus hic vtuntur, & cũ de malis præsentibus gemunt, amore sequentiũ cõsolantur. Sicq; tẽporali refouẽtur subsidio, sicut viator in stabulo vtitur lecto, pausat, & recedere festinat, & requiescit corpore. Iusti itaq; hic tabernaculũ habere negligunt, vbi se pere- F grinos, & hospites esse nouerunt. Et hoc est, quod ait Ps. *Si introiero in tabernaculum domus meæ*, vt accipiatur si pro nõ, i. non introibo in tabernaculum domus meæ, glossa, q.d. quæram, non quæ mea sunt, sed quæ Dei, *Si ascendero in lectum strati mei*, i. non acquiescam carni. Et bene dicit, *Si ascendero*, quia bonum priuatum semper superbos facit.

2335 *Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem.*

HIc ponit quartum requisitũ, quod G est voluptatũ refrænatio. Vbi aduertendum, quòd per somnum, vel dormitationem, qua caro requiescit, peccati delectatio significatur, in qua carnales requiescunt, teste Gregorio, dicente, Dormire namque est in peccatis iacere. Si enim somni appetitio culpa nõ esset, nequaquam Paulus discipulis diceret, Euigilate, iusti, & nolite peccare. Vnde & auditorem suum admonet, dicens, Surge, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Et rursum, Hora est iam nos de somno surgere. Vnde & Salomon peccantem in- H crepat, dicens, Vsquequo piger dormis? Sic ergo per somnum intelligitur carnis in peccato delectatio, quã expellere à se debet, qui seipsum tẽplum vult præparare. Et hoc est, quod hic ait Psalmista, *Si dedero* (idest, non dabo) *somnũ oculis meis*, idest, non permittam oculos meos in carnalibus quiescere, vel delectari, nec mentis oculũ per vanas cogitationes, nec corporis per prauas delectationes. Vel aliter, vt per somnum intelligantur omnia illa temporalia, quia oĩa euane-

Sõnus peccatũ significat.

Gregor. 8. mor. c. 10.

1. Cor. 15.

Ephes. 5.

Rom. 13.

Prouer. 6.

Sõnus significat temporalia omnia vana.

euanescunt, vt illa, quæ videntur in somnis, cùm dormiēs euigilauerit. Et ad illū intellectum hunc passum exponit Aug. d. Multi enim, cùm dormiunt, nō faciūt locum dño. Tales excitat Apostolus, d. Surge qui dormis, exurge à mortuis &c. Et alibi, Vigilemus, & sobrij simus. Nam qui dormiunt, nocte dormiunt, noctem dicens iniquitatem, in qua illi obdormiunt, cupiendo ista terrena. Et oēs istæ fœlicitates, quæ videntur sæculi, somnia sunt dormientiū. Et quō, qui videt thesauros in somnijs, dormiens diues est, sed, cùm euigilabit, pauper erit, sic omnia vana huius sæculi de quibus homines gaudent, in somno gaudent. Sed eui gilabunt, quando nolent, si modò non euigilant qn vtile est, & inuenièt omnia illa somnia fuisse & transire, sicut dicit scriptura, Dormierunt somnum suū, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Dormierunt somnum suum, finitus est somnus & nihil inuenerunt in manibus suis, quia in somnis videbant diuitias trāsituras. Iste ergo, qui vult in seipso locū inuenire dño, d. Non dabo somnum oculis meis. Istum textū exponit aliter Bern. ostendens cū quanta solicitudine locum Deo in nobis parare debemus, d. *Si dedero somnum oculis meis* &c. *donec inueniam* &c. Olim rex, & propheta Dauid religiosa cœpit quadā cogitatione permoueri, indignū iudicās ꝙ nullam adhuc domū dñs Sabaoth haberet, cum ipse domum habitaret regiæ dignitatis. Sed & nos debemus similiter cogitare, & viriliter effectui emancipare. Tu enim, ò anima, in sublimi domo habitas, quæ à Deo tibi fabricata est, corpus hoc dico, quod sic cōpegit, sic aptauit, sic ordinauit, vt gloriosè habitares in eo. Sed & ipsi corpori domum fecit excelsam, aptissimā, & decoratam, s. sensibilem hunc, & habitabilem mundum. Nonne igitur indignū iudicas, vt ipse tibi fecerit domum, tu verò ei templū edificare dissimules? Ad hoc quidem domum habes, sed de terra est, quia in breui casura est. Et tu vt de alia tibi prouideas, pluuiæ, vento & frigori exponēda. Itaq; paremus ei domū, sed in anima nostra, quia non capit eum nisi imago sua. Primo ergo loco studeat vnusquisque, ne discedat à seipso, quia omne regnū in

Ephes. 5.

1. Thess. 5.

Psal. 75.

Domum & templum in nobis qualiter Deo praparare debemus.

A seipsum diuisum desolabitur, nec intrabit rex, nisi fuerint parietes inclinati, & maceriæ depulsæ. Nonne anima corporis sui domum integram vult habere, & exire illam necesse est, si fuerint à se inuicem mēbra dispersa? Videat ergo & ipsa anima, si desiderat habitare Christum per fidē in corde suo, idest, in seipsa. Sollicitè caueat, ne à se inuicem mēbra eius discedant, idest, ratio, uoluntas, & memoria. Sit ergo sine errore ratio, ut bene cōgruat uoluntati, talem enim uoluntas amat. Sit uoluntas sine iniquitate, quia talem ratio approbat. Alioqui si se iudi-
B cat aīa propter uoluntatis prauitatē, in eo ꝙ per rationē probat, ibi bellum est intestinum, & discordia periculosa, quia uoluntatem huius semper ratio suggillat, semper accusat, dijudicat atq; damnat. Sit ēr sine sorde memoria, ut nullū in ea peccatum maneat, quod non pura confessione, & dignis pœnitentiæ fructibus defleatur. Alioquin conscientiam, in qua peccatum latet, & uoluntas odit, & ratio execratur. Bonum proinde parat habitaculum Deo, cuius nec ratio deceptā, nec uoluntas peruersa, nec memoria fuerit inquinata. Sequitur, *Et palpe-*
C *bris meis dormitationem.* Vbi aduertendū, quòd dormitans retrahit se à dormitione, & rursum dormitione opprimitur, & statim à dormitione opprimitē, & iterum se excutit. Sic spiritualiter dormitat in amore carnis, uel temporaliū, qui ab illis se excutit, & ad illa statim reuertitē. Vnde hic ait Aug. Sunt autem quidā qui non dormiunt, sed dormitant. Aliquantulū se retrahūt ab amore tēporaliū, & rursus reuolūtur in eū, quasi dormitātes. Caput crebro inclināt, & vigilia excutere somniū cogunt, dormitādo
D casurus es. Nō vult psal. oculis suis dare somnū, nec palpebris suis dormitationem eū, qui vult inuenire locū domino.

Dormitat quis qualiter.

Et requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum Deo Iacob. 2336

Ponitur hic quintum, scilicet stabilitatis perduratio. Vbi notandum, ꝙ tempora dicuntur, illæ partes, quæ sunt iuxta oculos à quibus incipit somnus. Nam cum illæ partes quiescunt, statim somnus

De temporibus vide cathelicā Vbi tempus.

somnus ad oculos descendit. Sed cùm illæ partes agitantur, & mouentur, somnus ab oculis elongatur. Et hinc est, ꝙ nolentes dormire, fricant sibi frontem, vt tempora agitentur, ne somnus opprimat oculos. Sic igitur spiritualiter ille qui vult in vigilia spirituali persistere, non dat requiem temporibus suis, quia nullam occasionẽ peccati admittit. Vnde hic ait Aug *Et requiẽ temporibus meis*, scilicet non dabo. A requie temporum somnus venit ad oculos. Tempora circa oculos sunt: veluti futurus somnus grauedo temporum est. Nam omnibus dormituris grauari tempora incipiũt, & cũ senserint grauari sibi tẽpora, iam imminet somnus, qui dãdus est oculis. Dat requiẽ tpibus & venit somnus: si non dederis requiem tpibus tuis, non venit somnus. Cum ergo cœperit te aliquid tẽporale delectare ad peccatum, iam grauantur tibi tẽpora. Vis euigilare, & non dormire nec dormitare? nolite credere tali delectationi, quia maiores dolores habebit quàm suauitates. Et ea cogitatione quasi cõfricans frontem excutis somnũ, & paras locũ domino. Sequitur, *Donec inueniam locum domino tabernaculum Deo Iacob*: Nam (vt dictum fuit) ista pars refertur ad omnia præcedentia, vt sit sensus, Non introibo in tabernaculum domus meæ, non ascendam lectũ strati mei: non dabo somnum oculis meis, nõ dabo dormitationem palpebris meis, non dabo requiem tẽporibus meis. Et hoc, donec inueniam locum domino, quia .s. omnia illa declinando (vt dictum est) paratur in anima locus domino. Sed fortè dices, Nunquid postquam paratus erit locus domino, faciet illa, quia dicit *donec*? Respondeo ꝙ non. Vnde sciendum ꝙ *donec* multipliciter accipitur, vide versic. 915. Item notandum, ꝙ locus paratus domino in anima nostra, quandoq; dicitur tabernaculum, quandoq; domus. Dicitur enim tabernaculum, quandiu sumus in militia vitæ præsentis: sed domus erit in vita beata. Vnde hic ait Aug. Locus paratus domino in quo habitat Deus, dicitur quandoque tabernaculum, quandoque domus Dei. Dicitur enim tabernaculum, secundum hoc tempus, domus autem est in illa cœlesti Hierusalẽ quò veniemus. Tabernaculum enim tanquã

Sõnus à tẽporibus incipit.

Aia in qua Deus habitat, dicitur quandoque tabernaculũ Dei, quãdoq; domus Dei.

E limitantium, & pugnantium tabernaculum militum in procinctu, in expeditione. Vnde contubernales dicuntur milites, quasi tabernacula eadem habentes. Quandiu ergo habemus hostem, cum quo pugnemus, tabernaculum Deo facimus. Cùm autem transierit tempus pugnæ, & venerit pax illa, quæ excedit & superat omnem intellectum, s. cœlestis patria: iã domus erit, nullus aduersarius tentabit, vt tabernaculum vincatur. Non procedemus ad pugnandũ, semper manebimus ad laudandum. Quid enim dr de illa domo? *Psal. 83.* Beati, qui habitant in do-
F mo tua, dñe, in sæcula sæculorum laudabũt te. In tabernaculo adhuc gemimus, in domo laudabimus. Quare? quia gemitus est peregrinantium, laudatio iam in patria commanentium. Hic ergo primò quæratur tabernaculum Deo Iacob, vt postea in domũ domini vadamus lætantes. Et nota, ꝙ tabernaculum spiritualiter est multiplex, ver. 167. 1219. Item ꝙ militans ecclesia dicitur tabernaculum, ver. 631. Item ꝙ tabernaculum dicitur corpus Christi, ver. 386. 782. Item ꝙ tabernaculum dicitur corpus peccatoris, ver. 857. Item ꝙ tabernaculum dicitur
G gloria cœlestis, ver. 1431.

Ecce, audiuimus eam in Ephrata: inuenimus eam in campis siluæ. 2337

HIc consequenter ostendit statum templi ædificãdi, siue tabernaculi. Agit autem de tabernaculo in cordibus fidelium Deo preparato. i. de ecclesia fideliũ, prædicendo, quæ ipsi ecclesiæ aduenient per Christum. Et ostendit quinque, secundũ quòd pars ista habet quinque partes. Ostẽdit enim spiritu prophetico, primò ꝙ ecclesia ex gentibus ædificabitur: secundò ꝙ ab ecclesia Christus
H adorabitur, ibi, *Introibimus*, tertiò ꝙ ecclesia per Christum suscitabitur, ibi, *Surge domine*: quartò ꝙ ecclesia per Christũ sanctificabitur, ibi, *Sacerdotes tui*: quintò ꝙ Christus Iudæis finaliter reconciliabitur, ibi, *Propter Dauid*. Quantum ergo ad primum, sciendum ꝙ iste textus variatur: nam aliqui codices habent, *Ecce, audiuimus ea*, neutraliter *ea*: aliqui habent *eam*: aliqui habent *eum*. Et sententia est eadem. Nam si dicatur neutraliter *ea*: ly *ea* stat pro ijs, quæ dicta sunt necessa-

necessaria ad ædificandum locum dño, quæ in præmissis quinque versibus continentur .s. mansuetudinis humiliatio, diuinitatis imploratio, propriæ volũtatis abdicatio, voluptatum abnegatio, & stabilitatis perduratio, vt sit sensus, Ecce audiuimus ea (.s. omnia) prædicta in Ephrata. Si aũt dicat textus *eam*, tũc est sensus, quia superius egit quõ locus vel habitatio præparatur dño, vt ly *eam* stet pro loco, & habitatione: *Ecce audiuimus eam* (.i. habitationem dño) in Ephtata. Si aũt dicat *eum*, vt cõiter scribitur, tunc stat pro dño, vt sit sensus: *Ecce audiuimus eum*, .i. dñm habitantem in Ephrata. Et sic, licet verba diuersificentur, sñia tamẽ verborum non variatur. Ad intellectum ergo istius versiculi oportet primò videre quid sit Ephrata, & quid campi siluæ. Ephtata enim interpretatur speculum, & sic significat legẽ, & prophetas, in quibus speculatur, & contemplatur dñs, & habitatio eius, quia iam lex q̃ prophetę prædixerunt filium Dei incarnãdum, & in cordibus fidelium habitaturũ. Et inter alios ille propheta Micheas pṛdixit, d. Et tu, Bethleem, terra Ephrata, paruulus es ĩ milibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel. Campi verò siluæ sunt gentes, quæ erant stultæ nescientis cultum veri Dei, quæ tñ susceperunt fidem Christi, & sic in ipsis habitat Christus. Et sic est sensus: *Ecce, audiuimus eum in Ephrata* .s. audiuimus Christum in prophetis prædicatum nasciturum, & inuenimus eum in cãpis siluæ, .i. in gẽtibus, habitare per fidẽ. Istam expositionem hic ponit Aug. d. *Ecce, audiuimus eum in Ephrata* &c. Ephrata verbũ Hebraicũ est quod Latinè speculum interpretatur. Speculum aũt imaginem rei habet, non rem. Omnis autem prophetia imago est futurorum. Dominus ergo ipse, vel domus Dei prædicata est ĩ speculo. Et sic audiuimus illã in Ephrata, .i. in speculo prophetarum. Sed inuenimus eam, vel eum in cãpis siluæ, quid enim campus siluæ, nisi locus siluestris, & incultus dicitur? Quid ergo erant cãpi siluarũ, nisi gentes incultæ? Qui erãt campi siluarũ, nisi vbi adhuc vepres erãt idololatriæ? Sic ergo vbi vepres erãt idololatriæ, ibi inuenimus locum domino, tabernaculum Deo Iacob. Et sic quod audiuimus in Ephrata .s. in speculo, hoc est, in prophetis prædicatum Christum, *inuenimus eum in campis siluæ* .s. in gentibus quæ ipsum per fidem receperunt, & domus eius, vel locus factæ sunt.

Mich. 5.

Gentiles dicuntur cãpi siluæ.

Introibimus in tabernaculum eius: adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius. 2338

HIc ostendit, quod Christus ab ecclesia adorabitur. Vbi aduertendũ ꝙ omnis, qui in se facit tabernaculum, vel domum Dei, sic quod in ipso habitat Deus, talem gratiam à Deo cõsequitur, ꝙ etiam ipse in Deo habitat. Et hoc est, quia ipsa increata sapientia diligit illos, à quibus diligitur, & sic habitatur ab illis, quos inhabitat. Et hoc est, quod dr, Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Et hoc hic ostendit Psal. Postquam enim dixit Deum inuentum habitare in cãpis siluæ, idest, in gentibus per fidem, nunc ostendit, ꝙ gentes habitant in Deo per charitatẽ, d. *Introibimus in tabernaculum eius:* hoc est, habitabimus in tabernaculum eius. Loquitur enim in persona cãporum siluarum, idest gẽtium. Sed quid est hic habitaculum Dei? Primò enim ecclesia catholica dicitur tabernaculũ, & hoc multis rationibus, vide supra versicul. 758. Dicant ergo gentes, *Introibimus in tabernaculum eius:* quia gentes fide Christi recepta, de corpore Christi sunt effectæ. Vel tabernaculũ Dei dicitur corpus Christi, quia in ipso habitat plenitudo diuinitatis corporaliter, vt d. Apostolus. In istud tabernaculum intrauerũt campi siluæ, qñ mẽbra Christi corporis gentiles per fidem sunt effecti. Vnde hic ait Aug. Qui in tabernaculum Dei intrant vt inhabitent & ipsi intrantur, vt inhabitentur. In domum tuã vt inhabites intras: sed domũ Dei intras vt inhabiteris. Melior est dñs, qui, eum cęperit te inhabitare, beatũ te facit. Nã si tu in illo nõ habitaueris, miser eris. Sequitur: *Adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius.* Accipiunt aliqui hoc literaliter de loco vnde ascẽdit Christus in cœlum, qui est in monte oliuarum. In quo loco adhuc apparẽt vestigia pedũ Christi. In quo loco ex deuotione multi Chri-

1. Ioan. 4.

Qui habitat in Deo habitatur à Deo.

Coloss. 2.

stianorum Christum adorant, de quo loco dr Pedes eius in die illa super montẽ oliuarũ, qui est cõtra Hierusalẽ ad orientẽ. Alij hoc intelligunt de loco prope Romã: vbi apparuit Christus Petro, d. Venio Romã iterum crucifigi, qui locus hodie appellatur, Dñe, quò vadis. In quo adhuc apparẽt vestigia pedũ Christi. In quo loco ex deuotione multi sancti adorant. Vel aliter, & altius. Per pedes, qui sunt vltima pars corporis, intellige perseuerantiã. In illis ergo, qui perseuerant in bono vsq; in finẽ, stant pedes Christi: in illis aũt, qui non perseuerant, nõ stãt pedes Christi. Quid est ergo dictũ, *Adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius?* Hoc est, Illi verè Christũ adorãt, qui in bono vsq; in finem perseuerant, quia illi sunt de numero illorũ, ĩ quibus steterũt pedes eius. Vnde hic ait Aug. In his est domus Dei, quos prædestinauit, & præsciuit perseueraturos. De illis dictũ est, *Vbi steterunt pedes eius*. Etenim qui nõ perseuerant, nõ stant pedes in eis, nõ sunt ipsi ecclesia, nõ pertinẽt ad illud modò tabernaculũ, tunc domũ: sed illi vbi steterũt pedes eius. In his, in quibus charitas refrigescit, non stant pedes eius. In illis ergo, in quibus steterũt pedes eius, in eo loco Deũ adorabo, i. si vis bene Deũ adorare, de talibus esto in quibus steterũt, pedes eius. Si aũt de ista domo ecclesiæ intelligere volueris, vbi steterunt pedes eius (.s. domus) pedes tui stent in Christo. Tunc enim stabũt pedes tui in Christo, si perseueraneris in Christo.

Zach.14. *Locus pedũ Christi multiplex.* *Perseuerantia per pedes significatur.*

2339 ***Surge, domine, in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ.***

Hic ostendit, q ecclesia per Christũ verè suscitabitur. In hoc enim versiculo Psal. se vertit ad Christum, dicẽs, *Surge, domine, in requiem tuam*. Præuidit enim Psal. Christum caput domus Dei, & ecclesiæ pro ipsa passurum, ac moriturum. Præuidit etiam ipsum à morte surrecturum. Vnde & ipse in persona Christi loquebatur Psal. dicens, Ego dormiui, & soporatus sum (scilicet per mortem) & exurrexi post mortem. Similiter & nunc hoc idem prænuncians, dicit, *Surge, domine, in requiem tuam*, idest, tu exurges post mortem in requiem gloriosus,

Psal.3.

E sic q amplius pati non poteris. Quia (vt dicit Apostolus) Christus resurgens ex mortuis, iam nõ moritur. mors illi vltra non dominabitur. Vnde hic ait August. *Exurge, domine, in requiem tuam.* Domino dormienti d. *exurge*. Iam nostis, quis dormierit & quis surrexit, ipse est, qui ait in Psalm. Ego dormiui, & soporatus sum, & exurrexi, &c. Sequitur. *Tu, & arca sanctificationis tuæ*. Vbi nota, q arca est duplex in scriptura s. figurans, & figurata. Figurans, vt arca Noe, & arca testamenti, quæ erant figura ecclesiæ. Arca aũt figurata est ipsa ecclesia, quæ per arcam Noe figuratur, quia sicut in illa existentes à diluuio sunt saluati, cæteris extinctis, sic solum intra ecclesiãm salus
F consistit, quia nullus extra ecclesiã saluari potest. Vnde & Greg. ait, Sola ecclesia est, in qua opus bonũ fructuosè peragitur, vnde & mercedem domini non nisi qui intra vineã laborauerunt, acceperunt. Sola ecclesia est, quæ intra se positos valida charitatis cõpage custodit. Vnde & aqua diluuij arcam quidem ad sublimiora sustulit, omnes aũt, quos extra arcam inuenit, extinxit, &c. Vnde & arcam Noe fuisse figuram ecclesiæ pulchrè deducit Hugo de S. Victore, super
G illo verbo Gen. 6. Fac tibi arcã de lignis leuigatis, &c. Arca & testamenti significat ecclesiã ratione materiæ, & formæ, vt deducit Gualfr. super illo verbo Exo. 25. Cõpingite arcam de lignis Sethim. De ista arca figurata (.s. de ecclesia) quæ est vnio fidelium, prædicit Psal. q cum Christo resurget gloriosa, dicens, *Surge, domine, in requiem tuam*, idest, exurges tu quidem primò, sed post te resurget & arca sanctificationis tuæ. Vñ hic ait Aug. *Exurge tu & arca*, &c. idest, exurge tu primò, vt exurgat post te & arca sanctificationes tuæ, scilicet ecclesia quam san-
H ctificasti. Ipse caput nostrum, arca eius, ecclesia eius, Surrexit ipse prior, surget & ecclesia. Non autem auderet resurrectionem promittere corpori suo, nisi ipse prius exurgeret, *Exurge, domine in requiem tuam tu, & arca sanctificationis tuæ.* Vel per arcam Christi intellige corpus eius, qd de Maria Virgine traxit, in quo habitabat diuinitas. Et sic Psal. prædicit, quòd Christus cum vero corpore resurget, dicẽs, *Tu, & arca sanctificationis tuæ.*

Rom. 6. *Psal. 3.* *Ecclesia significatur per arcam Noe.* *Gen.7.* *Gregor.35. mor.c.6.* *Arca dicitur corpus Christi.*

Vnde

Vnde hic ait Aug. Corpus Christi quod ex Maria natum est, intellectũ est à quibusdam arcam esse sanctificationis, vt de hoc diceret Psalm. *Exurge, domine, in requiem tuam, tu, & arca sanctificationis tua* idest exurge cum corpore ut palpẽt qui non credebant. Vel per arcam sanctificationis intellige gloriosam virginem Mariam, quæ & arca Christi dicitur, quia in ipsa Christus nouem mensibus habitauit. Dicitur etiam sanctificationis, quia sanctificauit tabernaculum suum altissimus, Psalm. 45. quam piè credimus iam post Christum in requiem surrexisse. Quòd autem uirgo Maria per arcam figuretur, vide in dictionario, littera area, parte prima. Vel ideo. d. *Exurge domine*, &c. quia arca testamenti eleuabatur in bellis, vide versic. 1048.

Arca dicitur uirgo Maria.

2340 *Sacerdotes tui induantur iustitia, & sancti tui exultent.*

Sacerdotes dicũtur omnes iusti.

HIc ostẽdit, quòd ecclesia per Christum sanctificabitur. Vbi notandum, quòd nomine sacerdotum intelligit omnes fideles, qui sunt membra ecclesiæ, idest, corporis Christi, qui semetipsos offerunt Deo hostiam immaculatam, & Deo beneplacentem. Sic enim omnes fideles vocat Apostolus Petrus sacerdotes, dicens. Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, &c. Similiter dicitur, quòd Christus fecit nos regnum & sacerdotes Deo, & patri suo. De istis ergo fidelibus dicit, *Sacerdotes tui induantur iustitia*. Per iustitiam enim omnem uirtutem intelligit, quia iustitia legalis est omnis uirtus, ut dicit Philosophus 5. Ethicorum. *Et sancti tui exultent*. Per sanctos, eosdem electos intelligit, quos & sacerdotes uocauit. Hoc autem adimpletum fuit, quando Christus post suam resurrectionem & ascensionem spiritum sanctum suis fidelibus uisibiliter misit, & ipsos in fide, spe, & charitate confirmauit. Vt sit sensus, secundum Augus. Te, Christe, exurgente à mortuis, & eunte ad patrem regale illud sacerdotium induetur fide, quia iustus ex fide viuit. Et accepto pignore spiritus sancti, lætentur membra spe resurrectionis, quę pręcessit in capite. Vel aliter distingue inter sacerdotes, & sanctos, ut sit sensus, secundum Glossam, *Sacerdotes tui*, (idest prælati) *induantur iustitia*, & alijs virtutibus. Vt enim in ueteri testamento sacerdotes diuersis ornamentis uestium induebantur, ita nunc euangelici sacerdotes diuersis uirtutibus adornantur. Hæc sunt ornamenta, quæ Deus exigit, quæ enim legales pontifices in uestibus gestabant, illa euãgelici sacerdotes in cordibus debẽt habere. Sequitur, *Et sancti exultent*, idest, minores fideles, & subditi. Istum textum diffusè deducit Gualfred. ostendens primò sacerdotes præ omnibus alijs uirtutibus debere pollere. Et consequenter ostendit illas uirtutes in uestibus sacris esse figuratas. Vnde sic ait, *Sacerdotes tui induãtur iustitia* &c. Sic nimirum exultatione colles accingẽtur, si induti fuerint arietes ouium sua ueste. Iidem enim colles, ijdem arietes, ijdem sacerdotes, ijdem & sancti domini. Sed necesse est, vt in sanctitate emineant tanquam colles, qui spiritualium ouium arietes positi sunt sacro gregi sacrum prębere ducatum. Quòd si totam domum domini decet sanctitudo, quãtò magis ministros eius? Et, si ad nuptias domini nullũ oportet ingredi sine nuptiali ueste, quãto magis ab eis sanctimonię uestis exigitur, per quos in eandem domum sanctam, cæteris introductis, etiã sancta dantur? Inde enim sacerdotes uocantur, quòd sacri duces, uel datores debent esse sacrorum. Cæterum unde eis iustitiæ habitus, cui merces est reddẽda lætitiæ? Alius nobis eiusdem Psal. indicat uersus. d. *Sacerdotes eius induam salutari, & sancti eius exultabunt*. Nulla siquidem præter iustitiam salus existit, dicente dño, Propè est, vt ueniat salus mea & iustitia mea vt reueletur. Et cum nemini liceat sacerdotum sine uestibus sacris mysteria sacra peragere, minus tamen licebit sine sanctitatis habitu. Quòd si in illis olim pontificalibus vel Leuiticis uestibus, quas sub ueteri lege mãdauit dominus fieri, sacramenta latebant, credendum non est nullam in nostro quoque exteriori habitu uirtutis, & gratiæ sanctimoniæ gratiam commendari. Et cõsequenter agit de singulis vestibus sacerdotalibus, ostendendo singulatim quas uirtutes significãt, sacerdotibus necessarias.

1. Petr. 2.

Apoc. 1.

Sacerdotes alijs debent esse iustiores.

2341 *Propter Dauid seruum tuum, nõ auertas faciem Christi tui.*

HIc ostendit, quòd Christus finaliter Iudæis reconciliabitur. Vbi notandum, quòd persecutus Christus à Iudæis, & ab ipsis crucifixus, ac mortuus, postea surrexit, ut secundum peccata eorum redderet illis, unde & auertit se ab illis, & ad gentes transiuit. Vnde & Psal. 40. ait patri, Resuscita me & retribuam eis. Hæc ergo in spiritu præuidens Dauid, rogat patrem, ut non ex toto auertatur Christus à semine suo, sed ex eis colligat reliquias. Quod & factũ fuit, quando post resurrectionem suam multi Iudæorum ab ipso tracti fidẽ eius recipientes baptizati sunt, ut in Actibus Apostolorum legitur. Et complebitur in fine mundi, quando Helias ad prædicandum veniet, & conuertet corda filiorum ad patres, ut sicut antiqui prophetæ crediderunt Messiam incarnandum, uerũ esse futurum Deum, & hominem, sic & ipsorum filij, (idest, Iudæi) ex eis originati consimiliter credant. Et hoc est, quod hic orat Psalm. patri dicens, *Propter Dauid seruum tuum, non auertas faciem Christi tui*, scilicet ex toto à Iudęis. Vnde hic ait Aug. *Propter Dauid seruum tuum*, &c. Hoc Deo patri dictum est. Crucifixus est dominus à Iudæa, crucifixus est à Iudęis ab ipsis turbatus dormiuit. Inter quorũ sæuientium manus dormiuit, ad eos iudicandos resurrexit. Vnde in quodam Psal. dicit, Resuscitasti me, & retribuam eis, & reddidit & redditurus est. Nam quanta postea Iudęi passi sunt occiso domino, norunt ipsi, de ipsa ciuitate, vbi illum occiderunt, oẽs expulsi sunt. Quid ergo? etiam de stirpe Dauid omnes perierunt, & de tribu Iuda? Non. Nam crediderunt inde aliqui, & multa milia hominum crediderunt, & hoc iam post resurrectionem domini. Sæuierunt vt crucifigerent, & postea uiderunt fieri miracula in nome crucifixi, & plus contremuerunt tantum posse eius numen, qui quasi inter manus eorum nihil poterat. Et compuncti corde, iam credentes diuinitatem occultam fuisse in illo, quem similem cæteris hominibus putauerant. Et consilium petentes ab Apostolis audierunt, Agite pœnitentiam, & baptizetur unusquisque uestrum in nomine domini Iesu Christi. Ergo quia ad iudicandos istos, à quibus crucifixus est, surrexit Christus, & auertit faciem suam à Iudæis, & conuertit ad gentes, rogatur Deus propter reliquias Israel, & dicitur ei, *Propter Dauid seruum tuum nõ auertas faciem Christi tui*. Et planè exauditus est, & saluæ factæ sunt reliquiæ. Inde enim erant duodecim Apostoli, inde plus quàm quingenti fratres, quibus se dominus demonstrauit post resurrectionem. Inde tot milia baptizati, qui precia rerum suarum ante pedes Apostolorum ponebant. Ergo impletum est quod hic rogatus est Deus, *Propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui*. Et nota quòd in scriptura Dauid specialiter dicitur seruus domini, quãuis multoties multis grauibus peccatis fuerit inuolutus, quia à cultu veri Dei nunq̃ recessit, adorando deos alienos. Item nota quòd auersio Dei notat actũ supernalis iracundiæ, quo Deus multis peccatis nostris offensus suam protectionem auertit à nobis, quæ tamen auersio quandoque est ad correctionem peccatorum, quandoque ad damnationem ipsorum, vide vers. 1320.

Iudæi Christo reconciliabuntur, & in parte reconciliati sunt.

Psal. 40.

Act. 2.

Dauid quare seruus Dei dicitur specialiter.

Iurauit dominus Dauid ueritatem, & non frustrabitur eum: de fructu uentris tui ponam super sedem tuam. 2342

HIc ostẽdit promissiones factas ædificanti se templum domino. Et ostẽdit septem promissiones, quas Deus promisit humano generi, si homines seipsos templum eius facerent. Quarum prima fuit dignitatis exaltatio, secunda electionis commendatio, ibi. *Quonia elegit*, tertia diuinitatis inhabitatio, ibi, *Hac requies*, quarta supernalis benedictio, ibi. *Viduam*, quinta salutaris inspiratio, ibi, *Sacerdotes*, sexta euangelij prædicatio, ibi, *Illuc producam*, septima inimicorum subiugatio, ibi, *Inimicos eius*. Prima pars diuiditur in partes tres, quia primò ponitur facta exaltationis promissio, secundò debita apponitur conditio, ibi, *Si custodierint*, tertiò stante conditione, ponitur exaltationis ampliatio, ibi, *Et filij*. Quantum ad primum, sciendum, quòd maior exaltatio possibilis homini est, q̃ homo

homo sic uniatur Deo, vt verè Deus sit homo,& homo Deus, non quidem per essentiam, ut natura humanitatis conuertatur in naturam diuinitatis, nec natura diuinitatis in humanitatem, sed cõmunicatione idiomatum ratione unionis hypostaticæ. Vnde & Magister ait lib.3.dist.12. Quod in rebus per tempus ortis illa summa est gratia, vt in unitatẽ personæ uerbi sit assumptus. Et istã exaltationẽ humani generis promisit Deus ipsi Dauid, qui se domum fecerat domino, sibi dicẽs, *De fructu uentris tui ponam super sedem tuam*. Vocatur enim Christus fructus ventris Dauid, quia ab ipso secundum carnem descendit. Et hic sedit super sedem Dauid, cuius sedes fuit regnum Israel. Israel autem videns Deũ interpretatur, quia Christus sedet & regnat in omnibus, qui per ueram fidem speculantur & colunt Deum. Et hoc est, quod angelus dixit virgini Mariæ ipsam incarnationem annunciãdo. Et dabit ei dñs Deus sedem Dauid patris sui,&c. Et hanc promissionem tantæ exaltationis hic Dauid sibi factam exprimens dicit, *Iurauit dominus Dauid*, idest, ipsi Dauid: *Et non frustrabitur eum*, idest, *non pœnitebit eum*, vt alia litera dicit. Quod ideo dicit, quia Deus quandoque promittit aliqua, quæ propter mutationem hominum & ipse mutat, sicut promisit Ezec. vt disponeret domui suæ, quia illa infirmitate moriturus erat, promissum mutauit propter lachrymas regis, ut habetur 4.Reg 20. Promisit Ionæ adhuc quadraginta dies,& Niniue subuertetur. Tamen promissum mutauit ad pœnitentiã ipsorum. Sic quandoque dicitur Deus pœnitere,& mutare promissa, nõ quòd pœnitentia cadat in Deo, sed quia se habet ad modum pœnitentis, dum res aliter eueniunt quam fuerant pronunciatæ venturæ, vide vers. 1972. Quod etiam hic declarat Aug. dicẽs, Quid enim est, *non frustrabitur eum?* nisi non pœnitebit eum? Et quid est, non pœnitebit eum, nisi non mutabit? Non enim dolorem pœnitentiæ patitur Deus, aut in aliquo fallitur ut uelit corrigere, in quo errauit. Sed quomodo hominem cùm pœnitet mutare vult, quod fecit, sic vbi audis, quia pœniter Deum, mutationem ipsam intellige. Aliter illam facit Deus, quam-

Iona.1.

Pœnitet Deum & qualiter.

1. Reg.15.

A uis nomine pœnitentiæ appellet, aliter tu. Tu enim facis, quia erraueras, ille autem facit, quia uindicat, aut quia liberat. Mutauit regnum Saul, cum pœniteret eum. Sic dictum est,& in eo ipso loco vbi scriptura dicit, Et pœnituit eum. Ibi paulò post dicitur, Nõ enim sic est Deus vt homo, vt pœniteat eum. Cum ergo mutat Deus opera sua per immutabile consilium suum, propter ipsam non con silij, sed operis mutationem, pœnitere dicitur. Hoc autem, quod hic dicitur, sic promisit Dauid vt non mutet, quomodo & illud, Iurauit dominus, & non pœnite B bit eum,&c. Sic & hoc, quia promissum est, vt non mutaretur. Sequitur, *De fructu uentris tui ponam super sedem tuam*. Hoc enim quamuis literaliter de Salomone fuerit ipsi Dauid promissum, ut patet 2.Reg.7. tamen secundum sensum propheticũ hic facta fuit ipsi Dauid pro missio de Christo, quòd ex ipso descenderet & regnaret supra regnum Dauid, idest, super regnum electorum, figuratũ per regnum ipsius Dauid, in quo solo verus Deus colebatur. Vnde istum textum introducit Bernar. super missus ho mil.4. super illo uerbo Luc.1. Et dabit il C li dominus Deus sedem Dauid, &c. dicens, Quòd de stirpe Dauid originem duxerit dominus noster Iesus Christus, nemo dubitat. Sed quæro quomodo dederit ei dominus Deus sedem Dauid patris sui, cum ipse in Hierusalem non regnauerit, quinimò turbis uolentibus eũ regem constituere, non acquieuit, sed ẽt ante faciem Pilati protestatus sit, Regnũ meum non est de hoc mundo. Denique quid magnum promittitur ei, qui sedet super Cherubim, quem propheta vidit sedere super solium excelsum,& eleuatum, sedere in sede Dauid patris sui? Sed D nouimus aliam, quandam Hierusalem ab ea in qua regnauit Dauid per hanc significatam, multo ista meliorem, multo ditiorem. Hanc igitur puto hic fuisse designatam, illo uidelicet usu loquendi, quo sæpe reperies in scripturis, significãs poni pro significato. Tunc sanè dedit illi dominus sedem Dauid patris sui, quãdo constitutus est Rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Hic enim propheta, de quo regno dixerit, expressius aperuisse uidetur in eo quod nõ in Sion posuit,

Psal.109.

Sedit Christus super sedem Dauid & quomodo.

Ioan.18.

Esa.6.

Psal.2.

posuit, sed super Sion. Nam ideo fortasse dictum est super, quia in Sion quippe regnauit Dauid. Super Sion verò regnū est illius, de quo dictum est ad Dauid, *De fructu uentris tui ponam super sedem tuam*, de quo & per alium prophetam dictum est, Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit. Vides quia utique reperis, super Sion super solium sedere, super regnum. Sedebit ergo Christus super sedem Dauid patris sui, non typicā, sed ueram, non temporalem, sed æternam, non terrenam, sed cœlestem. Sic ergo est sensus, *De fructu uentris tui ponam super sedem tuam*, quia Dominus Iesus Christus natus est ex Dauid, rex, & dominus est constitutus à Deo super omnes angelos, super omnes iustos homines, qui sunt sedes Dei, quæ sedes spiritualis, & æterna est, figurata per sedem Dauid temporalē, quia sedes Dauid fuit in Hierusalem, quæ interpretatur uisio pacis, significans omnes iustos, qui æterna pace fruentes, Deum uident, hic per spem, sed in futuro per rem.

Psal. 139. *Esa. 9.*

2343 *Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc, quæ docebo eos.*

Filij patri succedunt dum bene faciunt.

HIc apponitur debita conditio dictæ promissioni addita. Quamuis enim hoc de temporalibus filijs Dauid intelligatur secundum literam, quia quādiu fuerūt boni, regnum Dauid obtinuerunt, sed quando ad tyrannidem deuenerunt, regnum ipsorum fuit diuisum, uel perditum, ut patet tempore Roboam filij Salomonis, qui tyrannicè uoluit regere & grauia onera populo suo imponere, ideo decem tribus ab eo recesserunt, & fecerunt sibi regē Ieroboam, ut patet 3. Reg. 11. Qñ ét ad idololatriā deuenerunt, regnum perdiderunt, ut patet tempore Sedechiæ, quem rex Babylonis captiuum duxit in Babylonem, & regno priuauit. Tamen iuxta sensum propheticum hoc intelligendum est de filijs spiritualibus Dauid, (idest, Christi) qui regenerati per baptismū, quandiu seruant mandata Dei, quæ nos per euangelium docet, sunt sedes Dei, ita quòd Deus habitat in eis, & ipsi super sedem Dei sedent, idest in gloria æterna requiescunt

E in Deo, hic per spem, in futuro autē per realem fruitionem, quia in illis solum regnat & habitat Christus, qui Dei præcepta custodiunt. Et illi soli in Christi sede requiescunt. Vel aliter, & magis mysticè, ut per filios significentur opera nostra, ut habetur uersic. 1731. Filij ergo nostri custodiunt testamentū Dei, quando opera nostra perficiūt præcepta Dei, & illis conformamur ex toto. Tunc. n. sedem regni cœlestis meremur. Vel aliter, secundum Aug. ut per filios, in quibus stat spes patris, intelligatur spes, per filios uerò filiorum intelligatur fructus F spei, ut sit sensus. *Si filij tui*, (idest, spes tua) *custodierint testamentum meum*, id est tu bene sperando custodieris pactū, scilicet in baptismo factum, *& testimonia mea*, (idest, præcepta uitæ hæc quæ docebo eos) tunc *filij eorum*, idest fructus spei tuæ *erit in sæculum sæculi*, idest, in æternum erit præmium, quod inde percipies. Vnde hic ait Aug. Non ait, Si custodierint filij tui, sedebunt super sedē tuam, & si custodierint filij eorum, & ipsi sedebunt super sedem tuam, sed ait, *Si custodierint filij tui, & filij eorum sedebunt super sedem tuam*, nisi quia filios hic in- G telligit fructus ipsorum. *Si filij tui* (inquit) *custodierint legem meam, & mandata mea, quæ docebo eos seruauerint, filij tui & filij eorum sedebunt super sedem tuam*, idest, hic erit fructus eorum, ut sedeat super sedem tuam. Modò enim, fratres, omnes, qui laboramus in Christo facientes uoluntatem, nunquid iam sedemus in illis sedibus beatitudinis, quæ nobis promittuntur? Non, sed mandata eius tenentes, speramus hoc futurum. Ipsa spes tāquam in filijs data est, quia hominis in hac uita uiuentis spes filij sunt: Propterea & homines excusantes auaritiam suā H dicūt se filijs suis seruare quod seruāt. Et nolentes dare inopi pietatis nomine se excusant, quia filij eorum spes eorum sunt. Ideo nomine filiorum spem ipsam posuit, cum ait, *Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc, quæ docebo eos, & filij eorum sedebunt super sedem tuam*, idest, tales fructus habebunt, ut spes eius non fallat ut illuc peruenient, quò se sperant esse uenturos. Modò ergo tanquam patres sunt homines spei futuræ. Cum autem adepti fuerint

rint quod sperant, filij sunt, quia illud A quod adipiscuntur pepererunt & generauerunt in operibus suis bonis. Et hoc illis seruatur in posterũ, quia & ipsa posteritas in filijs appellari solet. Aut si filios ipsos homines accipis, intellige & de eis dictũ, *Si custodierint testamentum meum & testimonia mea hæc, quæ docebo eos, & filij eorum*. i. si custodierint, ut hic subdistinguas, & deinde inferas, sedebũt in æternum super sedem meam, i. & filij tui, & filij eorum, sed omnes si custodierint. Hanc ergo conditionem apposuit, ne iam glorieris de promissis, & dimittas nũc custodire. Tũc.n. eris fili⁹ Dauid B si custodieris, si non custodieris, non eris filius Dauid. Filijs aũt Dauid promisit Deus. Noli dicere, filius sum Dauid, si degeneras. Sicut Iudæi illud dicunt, quia de stirpe illa nati sunt, sed delirãt. Aperte.n. dñs ait, Si filij Abrahæ estis, opera Abrahę facite. Et inde illos negauit eius filios, quia eius opera non faciebãt. Nos ergo quõ nos dicimus filios Dauid, qui de stirpe eius non sumus ẽm carnem, nisi quia colimus Deũ, sicut ille coluit? Si ergo quod tibi per stirpẽ non speras, per facta non uis assequi, quomodo in te cõplebitur, quia sedebis super sedẽ Dauid? C

Ioan. 2.

Ioan. 8.

2344 ***Et filij eorum usque in sæculum sedebunt super sedem tuam.***

HIc ponitur exultationis ampliatio, Quamuis.n. iste versus expositus sit in præcedenti, tamen aliter exponẽdo, per filios Dauid intellige Apostolos qui carne Iudæi erant, & filij Dauid morum imitatione. Per filios aũt filiorum intellige filios Apostolorum.s. fideles, quos ipsi Apostoli prædicando in fide Christi genuerunt. Quia, sicut ipsi Apostoli consecuti sunt sedẽ regni cęlestis, D sic ẽt & alij fideles ex gẽtibus cõuersi, eã consequũtur. Et hoc est, q ait Christus, Vos, qui secuti estis me, sedebitis super sedes, &c. Et sic p sęculũ intellige in ęternũ, per sedẽ verò Dauid, gloriã cœlestẽ.

Matth. 15.

2345 ***Quoniam elegit dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi.***

POnitur hic electionis commẽdatio. Quia enim dictum est, quòd seruantes testamentum, & testimonia Dei sedebunt super sedem Dauid, scilicet in gloria æterna requiescent. posset aliquis dicere, Ego meritis meis, & operationibus mereor uitam æternam, in me ergo est, quòd merear, in me est, quod sim beatus. Hoc remouet Psalmista dicẽs, quòd hoc non est ex te vel ex operibus tuis, sed ex electione diuina. Quoniam ideo ecclesia meretur in gloria requiescere, quoniam Deus elegit eam ut in habitationẽ sibi. Electio ergo diuina, qua nos ab æterno elegit, est causa quòd Deus habitat in nobis. Et hoc est quod hic ait Aug. *Quoniam elegit Dominus Sion*, &c. Sion ipsa est ecclesia, ipsa est & illa Hierusalem ad cuius pacem currimus, quæ non in angelis, sed in nobis peregrinatur, quæ ex parte meliorẽ expectat partem reddituram. Vnde nobis literæ uenerunt, quæ quotidie recitantur. Ipsa ciuitas, ipsa est Sion, quam Deus prælegit, gratia, non suis meritis præcedentibus. Et hoc est, quod ait Apostolus, Elegit nos ante mundi constitutionem, ut essemus sancti, & immaculati in conspectu eius. Et iste actus electionis est solũ ex parte Dei, nullum meritũ electi præteritum præsens, vel futurum supponẽs sed solum gratiam Dei, qua nos gratuitè elegit de hoc vide vers. 1838. Dicat Ps. q ecclesia sedebit super sedem Dauid. Cuius ratio est ostendere, q prædestinatio diuina, qua nos elegit ab æterno, omniũ meritorum nostrorum est causa principalis, voluntas aũt nostra est solum causa concomitatiua. Quod ostendit Apostolus.d. Non est volentis, neque currentis, sed Dei miserentis, quia cuius vult, miseretur, & quem vult, indurat. Vbi Gl. Aug. Si quæratur meritum obdurationis, & misericordiæ, obdurationis quidẽ meritum inuenimus, misericordiæ uerò meritum non inuenimus, quia nullum est misericordiæ meritum ne gratia euacuetur, si non gratis donatur, sed meritis redditur. Meritum autem obdurationis est peccatum totius massæ damnatę. Nec obdurat Deus impertiendo malitiam, sed non impertiendo gratiã. Sicut nec digni sunt, quibus non impertitur. Quisquis igĩt obduratus est, se obduratũ debitè, quisquis adiutus est, se gratis adiutũ cognoscat. Misereť ergo Deus, cuius vult magna bonitate, obdurat quẽ vult, nulla

Ephes. 1.

Rom. 9.

Elegit Deus quos vult gratis.

nulla iniquitate, vt nec liberatus de suis meritis glorietur, nec damnatus nisi de suis demeritis conqueratur. Sola enim gratia redemptos discernit à perditis, quos in una perditionis coinquinauerat massa ab origine ducta perditionis causa communis. Vniuersum quippe genus humanum tam iusto Dei iudicio in apostatica radice est damnatum, vt etiam si nullus inde liberaretur, nemo rectè posset Dei vituperare iustitiam. Quosdam ergo gratis liberat, quosdam iustè obdurat. Non tamen est intelligendum, quòd ita obduret, quasi quosdam peccare cogat, sed tantum quia quibusdam peccatoribus misericordiā iustificationis suæ non largitur, & ob hoc eos indurare dicitur, quia non eorum miseretur, non quia impellit ut peccent. Eorum autem non miseretur, quibus gratiam non esse præbendam æquitate occultissima, & ab humanis sensibus remotissima iudicat, quam non aperit Apostolus, sed miratur vbi ait, O altitudo scientiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, &c. Vniuersa namq; massa meritò damnata, contumeliam debitam, cui vult, reddit Dei iustitia. Honorē indebitum cui vult, donat Dei gratia, non meritorum prærogatiua, non fatali necessitate, nec temeritate fortunæ, sed clausa altitudine sapientiæ, & scientiæ suæ, qua quos uoluit, gratis ab æterno elegit. Hæc Glos. Et hanc rationem electionis hic assignans Psal. d. *Quoniam elegit Dominus Sion*, &c.

Rom. 11.

2346 *Hæc requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo, quoniam elegi eam.*

Hic ponitur tertium, scilicet diuinitatis habitatio. Vbi notādum est, quòd tanta est unio charitatis, q amantem transformat in amatum, quia perfectè amans aliū, illum ut se reputat, quicquid illi accidit boni, uel mali, sibi accidere dicit. Vnde, quia Christus perfecta charitate suos diligit, ideo etiam iam in cœlo glorificatus, mala nostra sua reputat & se pati protestatur, cum nos patimur. Vnde Saulo fideles persequenti, dixit, Act 9. Saule, Saule quid me persequeris? Sic & bona nobis eius amore collata, sibi data asserit, d. Matthæ. 25. Esuriui & dedistis mihi manducare, &c. Vnde ibi finaliter concludit, dicens, Quod vni ex minimis fecistis, & mihi fecistis. Quod totum facit uirtus charitatis, & amoris. Sic & in proposito. Cum Deus habitat in nobis per suam gratiam, non requiem capit ex nobis, quia in seipso requiescit. Sed nos ex eius in nobis habitatione, in illo requiescimus, qui in nobis requiem non possumus habere. Et hoc est, quòd ait, *Hæc requies mea in sæculum sæculi*. Hoc autem de ciuitate Hierusalem etiam ad literam intelligi non potest, quia illa non durat in sæculum sæculi, cum multoties fuerit euersa. Sed intelligitur de spirituali Hierusalem, id est, de ecclesia, vel de qualibet deuota anima, quæ cum habitatur à Deo, in Deo requiescit. Vnde hic ait August. *Hæc requies mea*, &c. Hęc Dei verba sunt. Videte ergo quantum nos amat Deus, fratres, vt, quia nos requiescimus, in eo, ipse se requiescere dicat in nobis. Non enim ipse aliquando turbatur, aut sic requiescit, sed ibi se dicit requiescere, quia nos in illo requiem habemus. Sed ne aliquis glorietur de meritis suis, dicēs, Ideo in me habitat Deus, & requiescit, quia hoc ego mereor, propter opera mea bona, ideo Deus causam huius habitationis in nobis ostendit non esse merita nostra, sed mera gratia sua, qua nos elegit ab æterno, & prædestinauit, vt essemus sancti, & immaculati. Et hoc est quod sequitur, *Hic habitabo, quoniam elegi eam*. q. d. Causa huius habitationis est electio mea. Quæ quidē electio & ꝓdestinatio Dei cum sit æterna, non est ex meritis nostris, sed sola gratia Dei, ut dictum est uersiculo præcedenti. Item notandum, quòd hic loquitur Deus non solum de requie, quam in ipso per spem habemus in uita præsenti, sed magis loquitur de requie cœlestis patriæ, qua in ipso æternaliter sancti requiscunt. Ad quod notandum dicit, *Hæc requies mea in sæculum sæculi*, idest, in æternum. Requies autem præsentis uitæ, non est in sæculum sæculi, sed terminatur cum uita. De qua requie dicitur Apocalyp. 14. A modo enim iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. Et Iob 36. Requies mensæ tuæ erit plena pinguedine. Quod exponens Greg. ait, Requies mensæ est satietas refectionis internæ, quæ

Requiescit Deus in nobis, quando nos in illo.

Requies patria qualis erit.

Gregor. 26. mor. c. 32.

quæ pinguedine plena dicitur, quia interna uoluptatis delectatione præparatur. Huius mensæ epulas esuriebat propheta, cum dicebat, Satiabor dum manifestabitur gloria tua. Huius mensæ poculum sitiebat dicens. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando ueniã & apparebo ante faciem Dei? Et de hac requie nunc dicitur, *Hac requies mea in sæculum sæculi*. Et de ista requie in præsenti uita quantumcunque quisque sit perfectus in gratia, semper formidare debet. In cuius argumentum ille sanctus Iob tot aduersis percussus, testimonio ueritatis innocens probatus, adhuc de requie post mortem habenda formidabat, dicens, Putasne saltem ibi erit requies mihi? Quod ad nostram informationem exponens dicit, in quibus nimirum uerbis sanctus Iob nobis innotescit quid desiderat. Et tamen esse adhuc de suscipienda requie dubium designat, ne, cuius sancta opera tot flagella secuta sunt, occulto iudicio superni iudicis, post flagella temporalia etiam mansura tormẽta sequerentur. Qua in re magno nobis timore pensandum est, quis nostrum iã de requie æterna securus sit, si de ea adhuc & ille trepidat, cuius uirtutis præconia & ipse iudex, qui percutit, clamat. Si enim uix iustus saluabitur, impius, & peccator ubi apparebunt? Beatus enim Iob ad requiem post flagella se peruẽturũ nouerat, sed ut nostra in timore corda concuteret, ipse uisus est de æterna quietis retributione dubitare, cum dicit, Putasne saltem ibi requies mihi erit? vt nos videlicet perpendamus quanta debemus formidine semper uenturum iudicium expauescere, quando & ille, qui iudice teste laudatus est, adhuc de retributione iudicij in suis uocibus securus non est.

Psal.16. *Psal.4.* *Iob 17.* *Gregor.13. mor c.23.* *Requiem æternã nos habituros semper dubitare debemus.*

2347 ***Viduam eius benedicens benedicam: pauperes eius saturabo panibus.***

Ponitur hic quartum, quod est supernalis benedictio. Quid enim per uiduam hic designatur, nisi quælibet fidelis anima, vel ipsa sancta mater ecclesia: quæ visione sui viri occisi in præsenti priuatur? vt dicit Gregor. Quæ autem uidua, nisi anima nuncupatur? quam quia

Vidua significat ecclesiam uel animam iustam. *Gregor 16. mor.c.21.*

A sibi coniungere conditor uoluit, ad thalamum uteri uirginalis venit, Psal. attestante, qui ait, Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Quæ rectè viduç dicitur, quia eius uir pro ipsa mortem pertulit. Et sic in cœli penetrabilibus ab eius oculis occultatus, quasi in parte alterius regionis iuit. Quid est ergo, *Viduam eius benedicens benedicam*, nisi ecclesiam, & quamlibet deuotam animam benedictione gloriæ cœlestis replebo? Vnde & hic August. *Viduam eius benedicens benedicam*. Omnis anima, quæ intelligit se desertam omni auxilio, nisi so
B lius Dei, uidua est. Quæ autem verè uidua est, & desolata, sperãbit in dominũ. Has autem uiduas describens Apostolus ait, Quæ in delicijs agit uidua, uiuens mortua est. Quæ autem verè vidua est, & desolata, sperabit in dominum, & stabit in precibus, & obsecrationibus die ac nocte. Ibi enim subiecit, Quæ autem in delicijs agit, uiuens mortua est. Vnde ergo? uidua quia nõ habet auxilium nisi solius Dei. Illæ, quæ habent uiros, quasi superbiunt de auxilio uirorum. Ergo tota ecclesia una uidua est, siue in uiris, siue in fœminis, siue in coniugatis, siue in
C maritatis fœminis, siue in adolescentib. siue in senibus, siue in uirginibus. Omnis ecclesia una uidua est deserta in hoc sæculo, si sentit illud, si nouit uiduitatem suam. Tunc enim auxilium præstò est illi. Nonne agnoscitis istam uiduam in euãgelio, fratres, cum diceret dominus. Semper orare oportet, & non deficere, dixit, Erat quidam iudex in ciuitate, qui nec Deum timebat, nec homines reuerebatur. Et interpellabat eum quædã uidua quotidie, dicens, Vindica me de aduersario meo. Et interpellãdo eum quotidie vidua fregit illum. Ait enim iudex
D ille apud se, Et si Deum non timeo, nec uereor homines, propter tædium tamen qđ mihi ista uidua facit, uindicabo eã. Si audiuit iudex malus uiduam, ne tædium pateretur, Deus non audiet ecclesiam, quam hortatur, vt oret? Qui & pro mittit. d. *Viduam eius benedicens benedicam* Sequitur, *Pauperes eius saturabo panibus*. Qui enim pauperes sunt in ecclesia, nisi humiles, qui non de seipsis, sed solum de Deo præsumũt? Matth. 5. Beati pauperes spiritu, quoniam saturabũtur

Vidua sancta ecclesia interpretatur, lib. aut 17.mor.c.2. Vidua interpretatur anima. *1. Tim.3. ibidem.* *Oratio instans exauditur.* *Luc.18.* *Pauper dicitur quilibet humilis, diues superbus.*

tur pane cœlesti, idest, Christo, qui est panis viuus qui de cœlo descēdit: Ioan. 6. dum eius diuinitatem & humanitatem fruitiōe uidebunt. Sed nunquid diuites

Quæstio. saturabuntur? audi Aug. dicentem hic, *Pauperes eius saturabo panibus.* Multi præsumentes de sæculo. & superbi Christiani sunt. Adorant Christum, sed non saturantur sapientia & iustitia eius, quia nō sunt pauperes. Pauperes autem (idest, humiles corde,) quanto plus esuriunt, tanto plus manducant. Tanto autē plus esuriunt, quanto à sæculo inanes sunt. Qui plenus est, quicquid illi daturus es respuit. Pauperes autem saturabuntur.

Psal. 21. Nam alibi scriptum est, Manducauerūt & adorauerunt omnes pingues terræ. Sed ibi non est dictum, & saturabuntur. De pauperibus autē, illic subditur. Edēt pauperes, & saturabuntur, & laudabunt dominum qui requirunt eum. Vbi enim dictum est, Manducauerunt, & adorauerunt omnes diuites terræ, non est dictū,

Pauper securior est diuite. & saturati sunt. Quando autem pauperes dicti sunt, saturati dicti sunt. Hæc saturitas Deus ipse est panis viuus, qui, ut lac nobis fieret, descendit in uterum uirginis. Estote ergo, fratres, pauperes, estote in membris illius uiduæ. Non sit auxilium uestrum nisi à domino Deo. Pecunia nihil est, non inde auxilium habeatis. Multi propter pecuniam perierunt, multi propter pecuniam quæsiti sunt à raptoribus, tuti fuissent, si nō habuissent quare quærerentur. Multi de amicis potentioribus præsumpserunt. Ceciderūt illi, de quibus præsumpserunt, & inuoluerunt illos, qui de se præsumpserant. Tamen notandum, quòd ista laudabilis paupertas stat in animo. Vnde & abundans diuitijs, pauper potest esse, & carēs diuitijs, diues, & superbus. Vnde & hic ait Aug. Inuenies qñq; pauperem superbū, & diuitem humilem. Pauper aūt Dei, in animo est, non in sæculo. Procedit aliquando homo habens plenam domum, uberes terras, multa prædia, multum auri, & argenti, nouit quia de ipsis non est præsumendū, humiliat se Deo, facit inde bene. Ita cor ipsius erigitur ad Deū, vt nouerit quia non solum non prosunt illi diuitiæ ipsæ, sed impediūt, nisi Deus regat, & subueniat illi. Iste diues numeratur inter pauperes, qui saturabuntur

E panibus. Inuenies aliū mendicū inflatū, aut ideo non inflatum, quia nihil habet, quærentē tñ habere vnde infletur. Nō attendit Deus facultate, sed cupiditatem & iudicat eum ſm cupiditatē, qua inhiat tporalibus rebus, non secundum facultatem, quā ei non contingit adipisci, &c.

Sacerdotes eius induam salutari, & sancti eius exultatione exultabunt. 2348

HIc ponitur quintum, scilicet salutaris inspiratio. Vbi notandum, ꝙ per sacerdotes intelligit omnes fideles

F electos, similiter & per sanctos, iuxta dictum Apostoli dicentis, Vos estis genus electum, regale sacerdotiū, &c. Vel per sacerdotes intelligit rectores, & prælatos. Per sanctos autem, alios subditos, vt dictum fuit superius, vers. 2340. cuius expositio quàmplurimum isti versiculo competit, ideo nota, quæ ibi dicuntur. Item notandum ꝙ per salutare Christus intelligitur, de quo Simeon ait, Nunc dimittis seruum tuum in pace, quia uiderunt oculi mei salutare tuum, vide versic. 105. 146. & in multis alijs locis. Vnde hic ait Aug. *Sacerdotes eius induam salu-* *1. Petr. 2.* *Luc. 1.*

G *tari.* Quis est salutaris noster, nisi Christus? Quid est ergo, *Sacerdotes eius induā salutari,* nisi quotquot baptizati estis, Christum induistis? Notandum, quòd salutare (idest, Christum) induimus dupliciter, scilicet in præsenti, & in futuro. In præsenti aūt duobus modis, vt ostendit Magist. lib. 4. d. 4. d. Duobus modis Christum induimus. s. vel assumptione sacramenti, vel rei perceptione. Induunt. n. Christum aliqñ homines vsq; ad sacramenti perceptionem, aliqñ vsq; ad uitæ sanctificationem. Illud aūt Psal. bonis & malis potest esse commune. Hoc autem *Induimus Christum multipliciter.*

H proprium est bonorum, & piorum. Oēs ergo, qui in Christo baptizantur, Christum induunt, vel secundum sacramenti perceptionem, vel secundum sanctificationem. Vel induunt salutare (idest, Christum) qui ipsi uitæ exempla sequūtur, qui non carni, sed spiritui seruiunt. Quod notans Apostolus ad Rom. 13. ait, Abijciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus, non in comessationibus, & ebrietatibus, &c. sed induimini dnm Iesum

sum

sum Christum. Et statim subdit modum A dicens. Et carnis curā ne feceritis. Et si fortè dicas, Nonne mihi licet necessitati bus carnis subuenire, & illius gerere curā? Respondet Glo. ibi d. Et curā carnis ne feceritis in desiderijs vestris, nō dico in necessarijs ad sustentationē, sed in desiderijs illicitis. Sic. n. sumenda sunt alimenta, sicut & medicamēta. Fames. n. & sitis quidā dolores sunt, & vrunt sicut febres, necant nisi alimētorum medicina succurrat, quæ præsto est ex consolatione munerum Dei, qui regnum Dei quærentibus, oīa adijcienda promisit. Sic ergo sumenda est alimonia, vt medicina. B Sed dum ad quieté satietatis ab indigentia transitur, in ipso transitu ita insidiatur laqueus concupiscentiæ, & cum salus debeat esse causa edendi, accingit se tanquā pedissequa periculosa iocunditas, & sæpe præire conatur, vt eius causa fiat, quod saluris causa faciendum erat. Et sæpe incertum fit, vtrū necessaria corporis cura subsidium petat, an uoluntaria cupiditas fallaciæ ministeriū suppetat. Ad hoc certū hilarescit infelix anima, gaudens nō apponere quod satis sit medicationi valetudinis, sed ut obtentu salutis obūbret negociū uoluptatis. Nec C idē modus utriusque est. Nā quod saluti satis est, delectationi parum est. Ex quib. patet q̄ salutare Christi induit, qui non carni, sed spiritui seruit. Et hoc est quod ait Apostolus, Induite nouum hominē, qui s̄m Deum creatus est in iustitia, & sanctitate ueritatis. Vbi gl. Induite nouū hominē, qui secundū Deum creatus est, idest, assumite similitudinē noui hominis Christi. Secundo induimus Christū in futuro, quādo scilicet gloria eius opè riemur. Tunc. n. dicet illud Esa. 61. Gaudens gaudebo in domino, & exultabit anima mea in Deo meo, quia induit me D vestimentis salutis, & indumēto iustitiæ circundedit me, &c. Sequitur, *Et sancti eius exultatione exultabunt*, q͂a exultabūt sancti in gloria, lętabunt in cubilib. suis.

Carnis curam quomodo facere liceat.

Ephes.4.

Psal.149.

2349 **Illuc producam cornu Dauid, paraui lucernam Christo meo.**

HIc ponitur sextum, scilicet euangelij prædicatio. Vbi notādum quòd cornu Dauid Christus intelligitur. Cor nu enim ex carne nascitur, à carne tñ manet nudatum, cætera autem ossa, etsi à carne oriantur, carne tamen manent cooperta. Et ideo per cornu Christus significatur, qui de carne natus gloriosissimæ virginis, carne non fuit coopertus, quia non carni subiectus, sed semper secundum spiritum se rexit. Et de isto cornu dicitur, Erexit nobis cornu salutis in domo Dauid pueri sui. Vbi ait Beda, Cornu salutis ipsum Christum uocauit. Ossa siquidem omnia carne inuoluta sunt, cornu autem carnem excedit. Et ideo cornu salutis ipse Christus uocatur, quo mundus, & gaudia carnis superantur. Et aduerte, quòd maximè Christus in sacramento eucharistiæ cornu salutis dicitur. Cuius ratio est. In cornib. enim animalis cōsistit potestas, qua suos hostes impugnat. Et ideo conformiter ipsa eucharistia cornu dicitur, quia sua potestate ab omnibus diaboli insidijs sibi deuotos protegit. Vnde de isto cornu dicitur, Constituite diem solennem in condensis vsq; ad cornu altaris. Quid enim per altare, nisi corpus Christi in altari consecratum intelligitur? Quid per cornu altaris, nisi eiusdē potestas nos à diaboli protegens insidijs? Vnde prædicta verba exponens Magister in glo. ait, Constituite diem solennem in condensis, scilicet diē natiuitatis, & resurrectionis dominicæ, qui honori Dei consecrātus est. Et hoc nō tepide agentes, sed in condensis, i. frequentationibus uirtutū, vel hominum. Vos dico tendentes usq; ad cornu altaris, ut scilicet communicetis corpori Christi, ut in festis fieri solet, &c. De isto cornu, s. de Christo ait, *Illuc producam cornu Dauid*, idest, In ecclesia producam Christum verbum incarnando, & ecclesiæ ipsum manifestando, ut de ipso præsumant fideles, nō de seipsis. Vnde ait Aug. *Illuc producam cornu Dauid.* Vt de Christo præsumatur, ipsa erit altitudo Dauid. Cornu. n. significat altitudinē. Et qualem altitudinē? nō carnalem, sed spiritualē. Ideo omnia ossa carne inuoluta sunt. Cornu excedit carnem. Altitudo spiritualis Christi cornu est. Quæ aūt altitudo spiritualis est, nisi de Christo præsumere? Non dicere, Ego facio, ego baptizo, sed hic est, qui baptizat. Sed qualiter istud cornu in ecclesia fuit

Cornus dicitur Christus.

Luc.1.

Cornu dicitur Eucharistia.

Psal.117.

fuit productum, subdit dicens, *Paraui lucernam Christo meo.* Sed quę fuit Christo lucerna parata ad ostendendū istud cornu, scilicet Christum, ecclesiæ, nisi Ioannes Baptista? Vnde ad literam de Ioanne Baptista ait Christus, Vos misistis ad Ioannem, ille testimoniū perhibuit de me, illa erat lucerna ardens & lucens. Erat.n. Ioannes lucerna ardens illuminatus à Christo, ardēs fide & opere, lucēs aūt prædicatione, quo, f. cornu Dauid (idest, ipsum Christum) præcurrendo prædicauit. Lucerna enim suo lumine illuminat abscondita. Sic & Ioannes sua prædicatione illuminauit hominū mentes de Christi potestate, qua in spiritu sancto baptizabat electos. Vnde Aug. *Paraui lucernam Christo meo.* Quæ sit lucerna iā nostis verba domini de Ioanne, ille erat lucerna ardens, & lucens. Et qd ait Ioan. de Christo? Hic est qui baptizat in spiritu sancto. Vn̄ de ista lucerna, quæ Christo ad ipsum manifestandū fuit parata, ait gl. *Paraui lucernā Christo meo.* Hæc lucerna Ioānes est, qui præcurrēs Christū nūciat, hoīes baptismo assuefaciens, viā præparat verbo. Ipse est.n. præco verbi, paranymphus sponsi, lucerna Christi. Hinc est, quod in diebus non festiuis vnus solus cereus ante euangeliū deferebatur. Hic est Ioannes, qui Christum præcessit prædicando, & baptizando. In festiuis autē diebus duo cerei præcedūt, quia post prædicationē Ioannis, à Christo bini sunt missi Apostoli in Iudæā ad Christū prædicādum. Vel aliter per lucernā intellige sacram scripturā, quæ tenebras nostræ mentis illuminat, ut docet Greg. Lucernæ.n. nomine lumen sacræ scripturæ significatur, de qua ipse ecclesiæ pastor Petrus dicit, Habemus firmiorem propheticum sermonē, cui benefacitis attendentes quasi lucernæ lucēti in caliginoso loco donec dies illucescat, & lucifer oriat in cordibus vestris. Et de qua ait psa. Lucerna pedibus meis verbū tuū. Quid est ergo, *Paraui lucernā Christo meo,* nisi Pręmisi ante Christū scripturā sacrā, quæ ipsum venturū manifestaret? de qua dicitur, Lucerna splendebat super caput meū. Vel aliter, p lucernā intellige prælatos, & pdicatores, quos Deus parauit Christo ad ipsū prædicandum subditis, & manifestandū.

Ioan. 5. — *Lucerna est Ioannes Baptista.* — *Ioan. 5.* — *Lucerna dicitur sacra scriptura.* — *Gregor. 19. moral. c. 9.* — *2. Petr. 1.* — *Psal. 118.* — *Iob 29.* — *Lucernæ sunt prælati & prædicatores.*

E *Inimicos eius induam confusione, super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea.*

Hic ponitur septimum, s. inimicorū subiugatio. Sicut.n. fideles Christi in multis exaltabuntur, ut patet ex prædictis, sic inimici Christi, s. infideles, cōfundentur, quando in conspectu angelorum, & beatorum damnabuntur. Et tūc induentur confusione. Quia sicut indumento undequaque circundamur, sic & reprobi undique erunt confusi, de super habentes iudicem iratum, inferius infernum apertum, ante, gloriam beatorum,
F post supplicia tormentorum, à dextris, peccata accusantia, à sinistris, dæmonia multa. Vnde de confusione inimicorum Christi futura dicitur, Operiantur sicut diploide confusione sua. Nomine. n. diploidis, quæ est duplex vestis, duplex cōfusio designatur malorū, qua confundētur dupliciter, vt dictum est, scilicet dupliciter, quia superius, & inferius, dupliciter, quia antè, & retro, dupliciter, qa à dextris, & à sinistris, dupliciter, quia intus, & extrà. Et hoc est, quod de inimicis Christi dicitur Iob 8. Qui oderunt te, in
G duentur confusione. Quod ad propositum tractans Greg. d. Inimicos Christi in extremo examine confusio induit, quia, cum transacta mala redundare sibi ante oculos mentis aspexerint, suus undique eos deprimens reatus uestit. Ad pœnam quippe tunc sanctorum suorū memoriam tolerāt, qui nunc quasi à sensu rationis extranei gaudentes peccant. Ibi uident, quantum debuerunt fugere quod amauerunt, ibi conspiciunt, quam lugubre fuerit, quod nunc in culpa gratulantur. Tunc animum reatus obnubilat, & recordationis suæ iaculis ipsa se
H consciētia impugnat. Quis igitur dignè penset inimicorum Christi quanta tunc confusio erit, quando & foris æternus iudex cernitur, & intus antè oculos culpa versatur? Quid ad hoc idcirco perueniunt, quia solum hic transitoria dilexerunt? Vnde de ipsis dicitur, Erubescant, & conturbentur in sæculum sæculi, confundantur, & pereant. Sequitur, *Super ipsum autē efflorebit sanctificatio mea,* idest, super Christum. Sanctificatio enim à simili arboris dicitur, quæ, quando floret, pulchrior

Confusio multiplex malorum. — *Psal. 108.* — *Gregor. 8. mor. c. 24.* — *Psal. 82.*

pulchrior est. Floret ergo sanctificatio in Christo, in quo est potestas sanctificationis, quia quando inimici induentur confusione, tunc apparebit Christus sanctificator illorum. Vnde Aug. *Super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea*, i. super Christum. Neq; hominum illam sibi assumat, quia ipse est qui sanctificat. Alioquin nō erit verum, quod dicitur, *Super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea*. Gloria sanctificationis florebit. Sanctificatio ergo Christi in ipso Christo, potestas sanctificationis Dei in ipso Christo florebit, quia quos voluerit, sanctificatos producet ad gloriam. Quando enim florent arbores, tunc pulchræ sunt. Sic Christus tūc pulchrior apparebit, cum per ipsum, & cum ipso sancti sui florebunt. Et hoc est quod dicitur psal. 91. Quoniam ecce inimici tui, domine, peribunt. Sequitur de Christo, Iustus autē ut palma florebit, &c.

PSAL. CXXXII.

2351 *Ecce quam bonū, & quam iocundum habitare fratres in unum.*

Iste Psalm. hunc habet titulum, *Cātticum graduum ipse Dauid.* Ex illo titulo patet auctor Psal. scilicet ipse Dauid. De materia autē, dicunt doctores, q postquam Dauid habuit possessionē totius regni Israel, quando, s. venerunt oēs tribus Israel ad Dauid in Ebron dicentes, Ecce, nos os tuū, & caro tua sumus. Et vnxerunt Dauid in regem super totū Israel. Tunc ergo Dauid nidens totū populum Israel vnitum sub cultu vnius Dei, ac sub vno principatu, s. sub vno rege pacificè, tunc ex hoc Deo gratias agens, fecit istum Psal. d. *Ecce quam bonū, & quàm*, &c. Quantum verò ad intellectum propheticū, hic agit Dauid de decimoquarto gradu ascensionis spiritualis, qui est charitas, & dilectio, quæ concordiam inter fratres nutrit, & amorē. Vnde vt hic ait Aug. Ita dulcis est sonus istius ps. vt et qui psalterium nesciunt, istum versum cantent. Tam et dulcis est, charitas, quæ habitare facit fratres in vnū. Quibus visis, accedo ad ps. diuisionem, qui diuiditur in partes quatuor. Quia ostendit primò q charitas est magnæ iocunditatis, secundò quòd est magnæ stabilitatis, ibi, *Sicut unguentum*, tertiò q est magnæ generalitatis, ibi, *Quod descendit*, quarto quòd est magnæ durabilitatis, ibi, *Quoniam*. Quantum ad primum sciendum, q contrariorū sunt contrarij effectus. Cum ergo charitas, & ira, siue odium, contraria sint adinuicem, & ira, ac odium turbationem causet, consequens est, q charitas, & dilectio delectationem inducat, & iocunditatem. Et hoc est, quod hic ait psal. *Ecce quàm bonum, & quam iocundum*, &c. Ecce. n. est ostendentis, quasi plus ostendere uolens opere quàm lingua, quæ dicturus est. Vnde quàm sit dulcis iste versus, ostendit August. hic d. Iste dulcis sonus, ista suauis melodia tam in uerbis quàm in intellectu, tantæ iocunditatis est, q ad hunc sonum excitati sunt fratres, qui habitare in unum cōcupierant. Iste versus sonuit per orbem terrarum, & qui diuisi erant congregati sunt. Iste clamor spiritussancti non audiebatur in Iudæa, & auditus est in orbe terrarum. Veruntamen consideremus, q de illo pariete circuncisionis nata est ista benedictio prius. Non. n. oēs Iudæi perierunt. Vnde Apostoli filij prophetarum? vnde illi quingēti, qui dominum post resurrectionem uiderunt, quod commemorat Apostolus Paulus, vnde illi centum uiginti, qui simul erant in uno loco, qn in die pentecostes ipsis de cœlo missus fuit spiritussanctus? Oēs de Iudæa erant, & ipsi habitauerunt in vnum, quia omnia, quæ habebant, vendiderunt, & ipsorum pretia ad pedes Apostolorum posuerunt, & distribuebāt uni cuique, sicut cuique opus erat. Isti habitabant in unum, quia erat omnibus illis cor unum, & anima vna. Et isti primò audierunt, *Ecce quam bonum, & quàm iocūdum habitare fratres in vnum.* Et ab illis venit ad posteros ista charitatis exultatio. Iste versus monachos fecit. Iste versus, dulcis sonus & melodia suauis, toto orbe terrarum notissimus, ut tuba spiritussancti diuersos corpore congregat in vnum, & monasteria plurima peperit. A quibus tū benedictio ad cæteros descēdit, qui et si non corpore, in unum habitant mente. Notandum tū est, q hic non

Vnitas charitatis quā sit utilis & dulcis.

1. Cor. 15.
Act. 2.

de omni vnitate loquitur, qm est quædā vnitas malorum, & quædā bonorum, vt ostendit Bern. super illo verbo ps. 2. Astiterunt reges terræ, & principes côuenerunt in vnum, d. Alia est vnitas sanctorum, quæ plerisque locis scripturarū cō mendatur, alia facinorosorum, quæ nihilominus ex eisdem scripturis improbatur.
Psal. 2. De hac .n. scriptum est. Astiterūt reges terræ, & principes conuenerunt in vnū. Talis vnitas, imò verò peruersitas, solet esse quorundam fratrum tepidè cō uersantiū, quibus si aliquid honestatis, si aliquid insigne alicuius bonæ consuetudinis persuadere velis, promptiores sunt maiori stipendio, ac difficultate resistere, quàm facili compendio assequi velle. Hac ergo exclusa, quæ bonorū est, prosequamur. Vnitas autem bonorum duplex est. Vna, quæ iustificat, alia, quæ glorificat. Illa meritum, ista præmium.
Act. 4. De prima scriptum est, Multitudinis credentium erat cor unum, & anima vna. De secunda dicitur, Qui adhæret Deo, vnus spiritus est cum eo, quæ in futuro
1. *Cor.* 6. sperāda est. Illa verò, quæ iustificat, nūc potissimè in vsu nostri operis necessaria est. De cuius suauitatis dulcedine intonat ps. d. *Ecce quàm bonum & quam iocū dum, habitare fratres in unum.* Cuius vnitatis pulchritudinem cum descripsisset sermo propheticus, ēt vtilitatem non tacuit, dicens, Qm illic mandauit dñs benedictionem, & uitam usq; in sæculum. Seruatur aūt hæc vnitas duob. modis, quia quisq; perfectus vnitatem debet habere ad seipsum, & ad proximū. Ad seipsum, per integritatem, ad proximum, per cō formitatem. Omnis quippe creatura, & maximè rationalis, debet suum principium imitari. Si igitur Deus vnus est, d.
Deut. 6. Moyse, Audi, Israel, dñs Deus tuus vnus est. Sed ille cum sit vnus, & idem in semetipso perfectus, nec vllo indigens, inest ei tamē benignitas erga nos, & amor, & beneuolentia in nos ueniens, debemus & nos quisque sibi unus esse per integritatem virtutum, & vnum cum pro-
Vnitatem multa impedire solēt ximis per uinculum charitatis. Sed unitatem quam ad seipsum quisq; debet habere, tria impedire solent, s. nimietas, pusillanimitas, & leuitas. Nimij sūt, qui putant se posse, quod nō possunt, quorum speciem tenebat Petrus, cū diceret, Do-

E mine, paratus sum tecū in carcerē, & in mortē ire. *Luc.* 22. Pusillanimes cōtrarij sunt nimijs. Et horū quoq; ipse tenuit imaginē cū diceret, Exi à me, dñe, quia peccator *Luc.* 5. homo ego sum. Leues sunt, & incōstantes, qui circūferunt omni vento doctrinæ, quibus, quod paulo antè placuit, nūc displicet, quod nūc eligūt, post paululū reprobabunt. Sed ut sanentur in nobis hæc vulnera, contra nimietatē opponenda est consideratio propriæ fragilita *Phil.* 4. tis. Cōtra pusillanimitatē habēda est fiducia diuinæ pietatis, vt, quod tuis meritis nō posse te putas, ex illius adiutorio
F possis, dicasq; cū Apostolo, Oia possum in eo, qui me cōfortat. Cōtra leuitatē adhibēda est cōsultatio senioris, ne, s. doctrinis varijs, & peregrinis abducaris. Cōsequēter videamus de unitate, quā quis ad proximum debet habere. Sed & illa duob. modis habetur, dū & nos per dilectionē tēdimus in alterū, & alterius quoque vicissim recipimus affectū. Et hoc ēt duob. modis impeditur, obstinatione, & suspicione. Obstinatio nō permittit nos ad alterius cor ingredi, nec suspicio patitur credere ab alijs nos amari. Itaq; fit, vt, dū nos nec aliū obstinati diligamus, nec
G ab alijs diligi suspiciosi putamus, Vnitas, q cū proximis habēda est, impedit. Sed huic duplici morbo duplex charitas medet. Illa, s. q non sua quærit, & illa, quæ oia credit. Habeat obstinatus charitatē, q nō quærit, quę sua sunt, & alios diligat. Habeat suspiciosus charitatē oia credentē, & se ab alijs diligi sine dubio credat. *Vnitas bonorum est* Hæc oia Ber. Et aduerte, quod sicut vnitas *bona, et malorū, mala.* bonorū est vtilis, & bona, sic vnitas malorū reproba, & damnosa. Quod notans *Gregor.* 33. Greg. d. Qui .n. diuisi corrigi poterāt, in *mor. c.* 33. iniquitatū suarū pertinacia vniti perdurāt, & tāto magis quotidie ad cognitio-
H nē iustitię separabiliores sunt, quāto à se inuicē nulla increpatione separant. Nā sicut esse noxiū solet, si unitas desit bonis, ita perniciosum est, si nō desit malis. Peruersos quippe vnitas corroborat, dū cōcordāt, & tāto magis incorrigibiles, quāto vnanimes facit. De hac vnitate reproborum p Salomonē dr, Stuppa collecta synagoga peccātiū, &c. Huic ergo vnitati peccatorum contrariatur vnitas electorum, de qua nunc ait ps. *Ecce quā bonū, & quā iocūdū habitare fratres in vnū.*

2351 *Sicut unguentum in capite, quod descẽdit in barbam, in barbam Aaron.*

Vnctio significat spiritussancti gratiam. Hic ostenditur, quod charitatis vnitas est magnæ stabilitatis. Vbi primò sciendum, quod per vnguentum oleo confectum, non nisi gratia spiritussancti accipitur, dicens 1. Ioan. 2. Vos vnctionẽ habetis à spiritusancto, quia vnctio eius docet vos de omnib. Vnde Greg. ait, Olei vel vnguenti nomine ipsa spiritussancti vnctio designatur, de qua per prophetã dicitur, Computrescet iugum a facie olei. Iugum quippe à facie olei computrescit, quia dum spiritussancti gratia vngimur, à captiuitatis nostræ seruitute liberamur, dumque maligni spiritus dominatio superba repellitur, iugum conteritur, quo libertatis nostræ colla premebantur. De hoc rursum unguento scriptum est, Vinea facta est dilecto in cornu filio olei. Filius quippe olei fidelis populus est, qui ad fidem Dei interna sancti spiritus vnctione generatur. Quid autẽ per Aaron, nisi Christus summus sacerdos intelligitur? vide versic. 1277. Ipse Aaron Christus caput est ecclesiæ, vide versi. 2098. Per barbam autem, qua discernuntur viri à mulieribus, quæ virilitatẽ significat, intellige homines viriles in fide, & cõstantes, s. primitiuos fideles Apostolos. Est ergo sn̄ia versus, quod vnctio (scilicet gratia spiritussancti) primò descẽdit in caput nostrum (qui est Christus) à quo descendit postea principaliter in Apostolos viriles, & constantes, per barbam significatos, qui vniti erant charitate cum Christo. Vnde August. *Sicut vnguentum*, &c. Aaron sacerdos quis est, nisi Christus sacerdos, qui intrauit in sancta sanctorum? Qui eum in mundo non inueniret mundum, quod pro nobis Deo offerret, seipsum obtulit. In capite eius unguentum descendit gratia spiritussancti. Sed à capite uenit vnguentum in barbam ipsius. Barba enim significat viriles, strenuos, impigros, alacres. Ideo quando tales describimus, dicimus Homo barbatus est. Ergo primo illud vnguentum descendit in Apostolos, in illos, s. qui primos impetus sæculi sustinuerunt. Nam & Apostoli, qui primum in vnum habitare cœperunt, persecutiones passi sunt. Sed, quia descenderat vnguentum in barbam, passi sunt, nõ uicti. A etenim caput iam passum præcesserat, vnde descendit unguentum. Præcedenti tali exemplo, quis vinceret barbas? Ex illa barba erat Stephanus sanctus. Et hoc est non uinci, ut charitas non uincatur ab inimicis. Nã uisi sunt sibi vicisse, qui persecuti sunt sanctos. Illi cædebant, isti cædebantur, illi occidebant, isti occidebantur. Quis non putaret illos uincere, istos uinci? Sed quare nõ uicta est charitas? nõ quia unguentum descẽdit in barbã. Attẽde Stephanũ, sæuiebant in eũ Iudæi, rogauit pro eis cũ lapidaretur ab ipsis. Vide B ipsum barbam, nunquam adulauit, nonquã in persecutione timuit, qui ipsis dicebat, Dura ceruice, & incircuncisi corde, vos semper restitistis spirituisancto. Vnguentum ergo à capite in barbã descenderat, quia & Stephanus, cum lapidaretur, flexis genibus, ait, Dñe, ne statuas illis hoc peccatũ. Ergo illi tanquã barba erant. Multi enim tã fortes erant, & multas persecutiones passi sunt. Sic & Apostoli nõne barbati erãt, & vncti, qn (vt habetur Actu. 4.) Principes sacerdotum uocarent eos, ne in nomine Iesu docerent populũ, præceperunt eis? Illi aũt C barbati & viriles constanter responderunt, dicentes. Si iustũ est vos potius audire quàm Deum, uos ipsi iudicate. Non possumus, quæ uidimus, & audiuimus, nõ loqui. Vnde hoc? Quia, vt in eodem cap. subditur, habitabant in unum, quia multitudinis credentium erat cor unũ, & anima una. Propter quod & persecuti viriles, & barbati, ibant gaudentes à conspectu concilij. Ex quibus satis apparet, quod per barbã uiriles homines, & cõstãtes significantur. Secundum. n. Cassiodorũ vir dicitur à uiribus, quia nescit aduersa tolerando deficere, nec in prosperis se D eleuando iactare. Quicunque ergo per barbam se uirum recognoscit, se uirtuosum recognoscere debet. Vnde ĩ prouerbijs Philosophorum narratur de Diogene, quòd interrogatus, quare magnã barbam haberet, respondit, Vt eam tangendo me subitò virum esse meminerim. Sic ergo quid hodie dicemus de hominibus qui barbas grandes portare nesciũt, nisi quia se viros esse, idest uirtuosos, recognoscere nolunt? Quod bene propheta ui; Es. c. 15. dicẽs, Oĩs barba radetur, &c.

Marginal notes: *Gregor. 19. mor. ca. 13.* — *Esa. 9.* — *Esa. 10.* — *Esa. 5.* — *Caput dicitur Christus* — *Barba significat uiriles et cõstantes in fide Apostolos.* — *Stephani charitas inuicta.* — *Act. 7.* — *Act. 2.*

2353 *Quod descendit in orā vestimenti eius sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.*

HIc ostēdit, ꝙ charitas, & gratia spiritussancti est magnæ generalitatis. Quia non solū à capite Christo hoc vnguētum descendit in barbas, s. in Apostolos, & primitiuos fideles, sed ēt in omnibus eorum successoribus. Vbi notandum, ꝙ vestimentum Christi dicitur ipsa vniuersalis ecclesia: sicut & vestimentū ecclesiæ dicuntur omnes fideles. Vnde Greg. dicit. Vestimentum sanctæ ecclesiæ est fidelium vita. Nam sicut tota simul ecclesia vestimentum est Christi, ita fideles quique eiusdem ecclesię vestimentum reputātur. Si.n. sancta ecclesia vestimentum Christi non esset, Paulus profectò non diceret, Vt exhiberet sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam, idest, neq; per peccatum habentem maculam, neque per duplicitatem rugam, quia per iustitiam munda est, & per simplicem intentionē tensa. Quæ ergo abluta est, ne habeat maculam, tensa est ne habeat rugam, vtique Christi vestis est. Sicut ergo vestimentum Christi tota ecclesia generaliter dicitur, sic indumentum ecclesiæ sūt singulorum aiæ, quæ ab errore conuersæ, eandē ecclesiam credendo, eiq; inhærendo circundant. De quibus eidem ecclesiæ dominus per prophetam dicit. Viuo ego, quia omnibus his velut ornamēto vestieris. Item notandum, ꝙ ora oræ siue aspiratione, secundum grammaticos, ēst finis vestimenti, Vestimentum autem habet duplicem oram, siue finē, s. superiorem, & inferiorem: superiorē, per quam intrat caput hominis, inferiorem verò, quæ est finis vestis erga terram. Et sic hoc dupliciter exponitur. Primo, vt accipiamus oram vestimenti superiorē. Et sic per oram uestimenti Christi intellige charitatem fraternam, qua fratres habitant in vnū. Quoniam (vt ait Aug.) à barba descendere unguentum ad orā potuit, ad oram, s. quæ in capite vestimēti est, vbi aperitur caput. Tales sunt, qui habitāt in unum. Et quomodo per istas oras intrat caput hominis, vt vestiat se, sic per concordiam fraternam Christus in nos intrat, qui est caput nostrum, vt

Gregor. 20. mor. c. 24.
Vestis Christi ecclesia, & omnes fideles.
Ephes. 5.
Esa. 49.
Ora vestis duplex.
Ioan. 5.

E vestiatur, & hæreat illi ecclesia. Si aūt per orā vestimenti intelligatur pars vestimēti inferior, & vltima, sic per oram intellige sanctos, qui erunt in vltimis temporibus. Et tunc est sensus, ꝙ vnguētum à capite, s. gratia spiritussancti à Christo descendit in oram vestimenti eius. i. vsque ad sanctos, qui erunt in fine mundi, quia etiam vsq; in finē mundi habitura est ecclesia fratres habitantes in vnum. Vel aliter, per oram inferiorem, in qua uestis perficitur, intellige oēs sanctos, in quib. perficitur ecclesia, I quos à capite Christo unguentum gratiæ descendit. Prædi- F ctum autem gratiæ descensum in sanctos sub alijs verbis exprimit, d. *Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.* Ista.n. sm literam intelligi non possunt, vt ros ab Hermon descendat in mōtem Sion, quia mons Hermon est, mons trans Iordanem, & mons paruus, mons aūt Sion, est circa Iordanem & mons altior. Sunt ergo montes multum distantes. Quō ergo à monte Hermon modico, distante multum à monte Sion alto, ros descēderet in montem Sion altum? impossibile est. Oportet ergo hoc totū mysticè exponere. Per rorem ergo intellige gratiam G spiritussancti, qua fratres habitāt in vnū, non quidē suis viribus, non suis meritis, sed ex Dei dono, & gratia, sicut ros de celo. Non.n. terra sibi pluit, aut nō quicqd genuerit, arescit, nisi pluuia de cœlo descendat. Vnde & in psa. dicitur, Pluuiam voluntariam segregabis, Deus, hæreditati tuæ. Dicit Voluntariam, quia non nostris meritis, sed illius uoluntate. Quid enim nos peccatores boni meruimus? Sic ergo per rorem intellige gratiā spiritus sancti. Vnde Osee 6. Misericordia mea quasi ros mane pertransiens. Per Hermon autem Christus intelligitur. H Nam Hermon exaltatus interpretatur lumen exaltatum. Christus aūt propriè dicitur lumen, quia est lux vera, quæ illuminat omnem hominem, &c. Quod lumen fuit exaltatum, quando Christus fuit exaltatus in cruce, vt hominem redimeret, ipso dicente, Ego, si exaltatus fuero à terra, omnia trahā ad meipsum. Fuit etiam exaltatus in ascensione, quādo, videntibus Apostolis, eleuatus est, & nubes suscepit eum in cœlū. Per montē autem Sion, ecclesia intelligitur, quia Sion

Ros dicitur gratia spiritussancti.
Psal. 67.
Hermon significat Christum
Ioan. 1.
Ioan. 12.

Sion specula interpretatur, & ecclesia Deum speculatur per fidem, uide uersi. 1128. Quid est ergo, rorem descendere à monte Hermon in montem Siō, nisi gratiam spiritusſancti à capite Christo in ecclesiā suā descendere? Et sic idē est vnguentum à capite descendere in orā vestimenti, & rorem descendere ab Hermon in montem Sion, quia hic idem significat vnguentum & ros, caput & Hermon, ora vestimenti, & Sion. Et hoc est, quod de Christo attestatur Baptista Ioānes, d. De plenitudine eius omnes accepimus, gratiam pro gratia, quia gratia, & veritas per Iesum Christum facta est.

Ioan. 1.

1354 *Quoniam illic mādauit dominus benedictionē, et vitam vſque in ſeculū.*

OStendit hic quartum, s. q fructus charitatis est magnæ durabilitatis, quia permanet in sęculum. Vbi notādū, q in fratribus, qui charitate habitant in unum, duo considerantur, scilicet unum quod Deo exhibent (scilicet laudem) quia Deum benedicunt, & laudāt, aliud quod à Deo recipiunt, scilicet uitam sine fine. Primum notat Psal. dicens, *Quoniam illic mandauit dominus benedictionē.* C Secundum cum dicit, *Et uitam uſque in ſaculum.* Quantum ergo ad primum, dicit, *Quoniam illic mandauit dominus benedictionem*, idest illic, idest ī fratribus, qui habitant in vnum, mandauit dominus benedictionem, scilicet ut tales Deum benedixerunt, quia solum in charitate cō cordes Deum vere benedicere possunt, nō discordes. Vnde hic ait Aug. *Quoniā illic mandauit dominus benedictionem.* Vbi mandauit in fratribus, qui habitant in unum. Illi. n. benedicent dominum, qui habitant concorditer. Nam in discordia non benedicis Deum. Sine causa benedicis, si ore benedicis, & corde maledicis. Vnde & alibi dicitur. Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant. Benedicis Deum, cū oras, sed si corde maledicis inimico tuo, oris benedictio in maledictionem uertitur. Si autē facis, vt diligas inimicum tuum, & pro eo ores, ibi mandauit dominus benedictioné suam. Quoniam benedicere Deum est bene uiuere, uide uersicu. 378. Item nota quòd multipliciter benedicimus Deum, uide

Benedicunt dominū concordes.

Psal. 61.

A uersic. 502. Quantum uerò ad secundū, scilicet quod habitantes in unum recipiuntur à Deo, subdit, *Et uitam vſque in ſaculum.* Sicut enim Deus mandat bonis ut ipsi Deū benedicant, ita pro præmio ipsis uitam tribuit in æternum. Benedic ergo Deum, & habebis uitam in sæculū, idest, in æternum. Vnde hic ait August. Multi enim amantes uitam istam, maledicunt inimicis suis. Pro qua re maledicunt inimicis suis, nisi pro uita ista, nisi pro commodis sæcularibus? Vbi te angustauit inimicus tuus, ut cogitares maledicere? In terra angustatus es, migra B hinc, habita in cęlo. Quomodo (inquies habitabo in cęlo, homo carne indutus, carni deditus? Corde præcede, quò sequaris corpore. Noli surdus audire. Sursum sit cor, & nemo te angustabit in cœlo. Et aduerte, quòd duplex est uita, quā habitantibus in unum Deus donat, scilicet uita spiritualis, per quā homines uiuunt secundum rationem uirtuose, & vita supernalis, quæ stat in fruitione glorię. De quibus uide in postill. super Ioa. Hæc autem uita solum gratia Dei datur, uide versic. 425. Item nota, quòd uitam spiritualem plus saluare debemus, quam corporalem, uide uers. 936.

PSALM. CXXXIII.

ECce, nunc benedicite dominum, omnes serui domini. 135

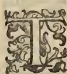

ITVLVS istius psalmi est, *Canticum graduum.* Patet expositio ex supra dictis. Quantum verò ad materiam psalm. patet q iste Psalm. est quædam inuitatio sacerdotum, & Leuitarum ad bene D dicendum Deum. Quātum verò ad sensum propheticum, est sciendum, quòd in isto psalm. agitur de quindecimo gradu ascēsionis, qui est charitas, & dilectio Dei. Sicut præcedens psal. egit de charitate, & dilectione proximi, dicens, Ecce quàm bonum, & quam iocundum habitare fratres in unum, sic iste psal. ad dilectionem Dei nos inuitat, dicens, *Ecce, nunc benedicite dominum*, &c. Quāuis. n. una, & eadem charitate diligatur Deus, & proximus, alium tamen & aliū effectū

parit, diligendo Deum, & proximum, sicut diuersa sunt, quæ per ipsum diliguntur. Est ergo intentio Psal. omnes inuitare ad Dei dilectionem, maximè illos, qui patiuntur aduersa. Diuiditur autem iste Psal. in duas partes, quia primò nos inducit ad dilectionis Dei meritum, secundò nobis ostendit eiusdem dilectionis præmium: ibi, *Benedicat te*. Prima diuiditur in partes tres, quia primò ostendit dilectionis Dei meritum: secundò ostēdit eiusdem meriti modum: ibi. *Qui statis*: tertiò ostendit diligentium statū: ibi, *In noctibus*. Quantum ad primum, notandum, q Psal. inuitans seruos domini ad benedicendum dominum, omnes homines inuitat, quia omnes de iure domini serui esse debemus, vt ostendit Bernard. super illud Psal. 118. Illumina faciem tuam super seruum tuum: dicens, Quosdam seruos efficit ipsa eorum natiuitas &c. vide versic. 228. Et tñ tanta est ingratitudo nostra, q magis volumus inimico nostro seruire, quàm Deo, vt ostēdit Bernard. super illo verbo Michææ 6. Popule meus, quid debui tibi facere, & non feci? dicens, Quid causæ est, q inimico vestro libet vobis magis seruire, q̃ mihi? Neq; enim ille creauit vos aut pascit, aut tempora vestra disponit. Si parua hæc vñr ingratis, non ille, sed ego redemi vos. Sed quo pretio? non argento, non auro, non sole, vel luna, non saltem aliquo angelorum, sed corpore proprio. Et si hæc non satis vobis vñr, saltem ex denario diurno conuenite. Nihil iste vobis nocuit, nihil vt profuisse hosti obtēperare. Isti ergo seruite, qui plurima vobis pollicetur, apud quem certior, copiosaq; remuneratio est, vt illud quoq; benignissima miseratione dissimulem, q bonorum vestrorum non egens, vobis tantummodo velim esse consultum, ne præsentia recipere detractetis, quæ nūc offero dona gratiæ, futuris gloria muneribus eadem augenda promitteos. Quibus cogitatis, dño seruire nunquam debemus omittere, qui etiam & ipse maledictionem inimicorum in nobis coniectam vertit in benedictionem, vt ostendit Hugo super verbo prædllegato, Popule meus, quid debui tibi facere &c. dicens, Quasi tibi Deus dicat, Memento quid cogitauerit Balach rex Moab, & E quid illi respondit Balaam, vt cognosceretur iustitia dñi. Propheta eñi iniquus maledicere volens populo Dei, ad bene dicēdum licet inuitus compellitur, quia mala, quæ mali bonis inferūt, bonorum saluti, dño cooperante, disponit. Dicit ergo, Popule meus &c. Quasi dicat, Eru besce miser homo. Tu nunquam obliuisci debueras, quātum dilectus es à Deo, vt tibi maledictionem inimicorum tuorum non tantummodo non nocere permitterem: sed eam quoq; in benedictionem commutarem, vt mihi seruire non dubitares. Ex quibus patet, q nomine F seruorum omnes ad Dei dilectionē inuitat: d. *Ecce, nunc benedicite dominum omnes serui domini*. Et attende, q dicit, *Ecce, nunc benedicite dominū. Nunc*, quasi isto tempore vitæ præsentis, dum sumus in statu pugnæ, & tribulationis. Agit eñi iste Psal. de dilectione dñi, vt est meritoria. Mereri aūt possumus solum nunc in vita. Vnde hic ait August. *Ecce, nunc benedicite dominum*. i. diligite dñm: *nunc*. i. in hoc tempore. Nam post actas tribulationes vitæ præsentis, manifestum est, q vacabimus benedictioni domini. Etenim dictum est, Beati, qui habitant in do G mo tua, domine: in sæcula sæculorum laudabunt te. Quod nunc benedicturi sunt sine defectu, hinc incipiunt benedicere dominum. Hic in tribulationibus, in tētationibus, in molestijs, inter aduersitates sæculi, inter insidias inimici, inter fraudes, & impetus diaboli. Et hoc est, *Ecce, nūc benedicite dominum*. Et nota, q benedicit dominum solum ille, qui bene viuit, & secundum rationem, vide versi. 378. Itē nota, q seruitus est multiplex. s. seruitus peccati, seruitus corporis, & seruitus gratiæ, vide versic. 1788. 1731.

Serui domini multipliciter rēne esse debemus.

Benedicere Deum nūc debemus. i. in præsenti vita.

Psal. 83.

H *Qui statis in domo domini, in atrijs domus Dei nostri.* 2365

Hic ponit modum dilectionis, siue merendi per dilectionem, cum d. *Qui statis*, &c. Quasi dicat, Illi benedicunt dominum, qui stant in domo domini, & non alij. Vbi notandum, q stare pertinet ad bonos mores, & bonam vitam: ita quod illi solum stare dicuntur, qui bene viuunt. Quod ostendit Gregor. sup Ezech. parte prima, homilia 6, super

Stant solū boni.

super illo verbo Ezech. 1. Statura quoq; erat rotis, & altitudo, & horribilis aspectus: dicens, Quid est, quod scripturæ sacræ eloquijs tria hæc inesse narrantur, vt staturam, altitudinem, & horribilem aspectum habere memorentur? Quid igitur scripturæ statura, quæ altitudo, quis horribilis aspectus dicitur? Sciendum igitur est, quòd stare ad vitam congruit bene operantis. Vnde per Paulum dicitur, Qui stat, videat, ne cadat. Quòd et discipulus dicit, Sic state in dño charissimi. Et Propheta qui se ante dominum vita, & moribus stare videbat, ait, Viuit dñs, in cuius conspectu sto. Altitudo verò est cœlestis regni promissio, ad quam tunc pertingitur, qñ iam mortalis vitę omnis corruptio subiugatur. Horribilis uerò aspectus est terror gehennæ, quæ sine fine reprobos cruciat, & semper in cruciatu cõseruat. Statura ergo in rectitudine præceptionis est, altitudo in celsitudine supernæ promissionis, horribilis verò aspectus in minis, atq; terroribus supplicij sequentis. Scriptura igitur sacra staturã habet, quia mores ad standum dirigit, ut auditorum mentes ad terrenam concupiscentiam non curuentur. Altitudinẽ habet, quia in cœlesti patria ęternę vitę gaudia promittit. Horribilẽ quoq; aspectum hẽt, quia omnibus reprobis gehennæ supplicia minatur. Ostendit igitur staturam suam in ædificatione morũ, ostendit altitudinẽ suam in promissione præmiorum, ostendit horribilem aspectum in terroribus suppliciorum. Recta est. n. in præceptis, alta in promissionibus, horribilis in minis. Habet staturam, cũ per prophetam dicit, Quiescite agere peruersè, discite benefacere, quærite iudicium, subuenite oppresso, defendite viduam &c. Habet altitudinẽ, cum per eũdem prophetam dicit, Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diẽ, nec splendor lunæ illuminabit te: sed erit tibi dñs in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Habet horribilẽ aspectũ, cum infernũ describens dicit, Dies vltionis dñi annus retributionẽ iudicij Sion, & conuertentur torrentes eius in picẽ, & humus eius i sulphur, & erit terra eius in picẽ ardentem die, ac nocte, & nõ extinguetur in sempiternum. Habet ergo staturam, cũ per eam dñs propitius pol-

Scriptura sacra habet staturã, altitudinẽ, & horribilem aspectum.

3. Reg. 17.

Esa. 1.

Esa. 60.

Ierem. 46.

A liceatur: dicens, Sicut cœli noui, & terra noua, quæ ego stare facio coram me, dicit dominus: sic statuit semen uestrum, & nomeo uestrum. Illi. n. ueraciter corã Deo stant, qui uitam suam in prauitate non dissipant. Habet altitudinem, cũ statim subdit, Et erit mensis ex mense, & sabbathum ex sabbato, & ueniet omnis caro adorare coram facie mea: dicit dñs. Quid est mensis, nisi perfectio dierũ? Et quid est sabbathum, nisi requies, in quo opus seruile facere non licet? Mensis ergo ex mense est, quia qui hic perfectè uiuunt, illuc ad perfectionem gloriæ perducentur.

B Sabbathum uero ex sabbatho est, quia qui hic cessant à peruerso opere, illic requiescent in cęlesti retributione. Habet & horribilem aspectum, cum protinus subiungit, Egredientur, & uidebunt cadauera uirorum, qui præuaricati sunt in me, uermis eorũ non morietur, & ignis eorũ non extinguetur. Ex prædictis omnibus patet, quod stare pertinet ad bonos mores, sic quod illi soli stare dñr, qui bene uiuunt. Et sic illi soli benedicunt dominũ (idest, ipsum meritorię diligũt) qui stant, non qui iacent. Et ad istud propositũ inducit istum uersum Petr. Rabanus super illo uerbo Matth. 8. Domine,

C puer meus iacet domi, &c. dicens, Vides Centurionem, antequam discipulatus subiret officium, locũ magisterij fuisse sortitum. Prębet enim petendi formam, dat normam credendi, qui nondũ Christianæ scholæ ingressus est disciplinam. Domine (inquit) puer meus iacet. Qui uocat dominum, suam fatetur fideliter seruitutem. Et quomodo hic Centurio, qui sic agnoscit dominum, puerum suũ ausus est proficeri, quasi nesciẽs serui periculum ad dominũ pertinere? aut ignorat coram quo docet tam profunda, tam

D secreta? Puer meus, meum dico, quia iacet. Si tuus esset, domine, nõ iaceret. Ecce nunc (inquit Psal.) benedicite dominũ, omnes serui domini, qui statis in domo domini, nõ qui iacetis. Vt tuus ergo fit, surgat: ster, ut tibi seruiat, ut sanetur. Nam, si quandoque seruis tuis aduersa proueniunt, non sunt illis necessitatum causæ, sed sunt certæ uictoriæ. Vnde & Gregor. ait, Stare quippe est rectè agere. Et ad istum sensum hic loquitur Ps. dicens, *Qui statis in domo domini.* &c.

Gregor. 27. mor. ca. 23.

Vel

Stare idem est quod perseuerare. Vel aliter, stare idem est, quod perseuerare. Vnde hic ait August. Quid est *Qui statis*, nisi Qui perseueratis? Vnde dictũ est de quodam, qui archangelus fuit, Et in ueritate non stetit. De amico autem *Ioan.3.* sponsi dictum est, Amicus autem sponsi stat, & audit eum, etiam gaudio gaudet propter uocem sponsi. Ergo *qui statis*: i. *Atria significant charitatem.* qui perseueratis, Sed in quo statis uel perseueratis? subdit, *In domo domini, in atrijs Dei nostri.* Vbi notandum, quod per domum dñi intelligit ecclesiam, de qua Ioan.2. Domus mea domus orationis uocabit. Per atria uerò, quæ sunt ampla, & lata, intelligit charitatis latitudinem. Vnde hic August. ait, *Qui statis in domo domini, in atrijs*, &c. Quare addit, *in atrijs?* Atria ampliora spatia domus intelligun tur. Qui stat in atrijs, non angustatur, nõ premitur. Quo intelligitur, *qui statis in atrijs?* idest, qui statis in charitate. In charitate.n. latitudo est, in odio, angu *Rom.5.* stia. De latitudine charitatis dicit Apostolus, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritumsanctum, qui datus est nobis, Vbi audis diffusionem, intellige latitudinem, ubi audis latitudinẽ, intellige atria dñi, & habes ueram benedictionem dñi, quando non maledicis inimicis. Est ergo sensus: *Qui statis in domo domini*, i. nos benedicitis dominum, qui statis, i. qui perseueratis in domo domini (idest, in ecclesia) per fidem. Et qui statis in atrijs domus Dei nostri. i. in latitudine charitatis, ubi nullus angustat. De atrijs uerò quam multa significant, uide in dictionario, ubi atrium.

2357 ***In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite dominum.***

Hic ponit diligentiam statum, idest, in quo statu quis magis diligere dominum debet, & benedicere: dicens, *In noctibus extollite manus vestras in sancta.* Quid enim per noctem figuratur nisi aduersitas, sicut per diem prosperitas? *Nox aduersitatẽ, dies prosperitatẽ significat.* ut ostendit Greg. super illo uerbo Apocal.12. Proiectus est accusator fratrum *Gregor.2. mor.cap.6.* nostrorum, qui accusabat illos ante cõspectum Dei die, ac nocte: dicens, Scriptura sacra sæpe diem pro prosperis, noctem autem pro aduersis ponere consueuit. In die autem, & nocte nos accusat diabolus, quia modo nos in prosperis, modo in aduersis accusabiles ostendere contendit. In die accusat, cum in prosperis malè nos uti insinuat. In nocte accusat, cum in aduersis nos non habere patientiam demonstrat. Quid est ergo, *In noctibus extollite manus vestras in sancta*: nisi, In aduersitatibus extollite? &c. Vnde hic ait August. *In noctibus extollite manus vestras in sancta*, &c. Facilè est benedicere dñm in diebus, idest, in rebus prosperis. Nox enim tristis est, dies læta est. *In aduersitatibus laudandus est Deus.* Quando tibi bene est, benedicis dñm. Liberata est uxor tua à periculo partus, benedicis dñm. Aegrotabat filius tuus, & liberatur, benedicis dñm. Aegrotabat filius tuus, fortè quæsiuisti magum, uel sortilegum, fortè non de lingua, sed de moribus tuis exijt maledictio in dñm: exijt de moribus tuis, de vita tua. Noli gloriari, quia lingua benedicis dominũ, si vita maledicis. Quomodo (inquies) vita maledico dominum? Quia attenditur vita tua, & dicitur, Ecce quales sũt Christiani. Blasphematur propter te Christus. Si ergo vita tua maledicit, quid prodest, si lingua tua benedicat? Benedicite ergo dominum. Et quando? In noctibus, quando benedicit Iob, quando tristis nox erit: quando ablata sunt *Iob 1.* omnia, quæ possidebantur, quando ablati sunt filij, quibus seruabantur. Quando tunc tristis erat nox, videamus si nõ in noctibus benedixit dominum. Dominus (inquit) dedit, dominus abstulit, *Iob 1.* sicut domino placuit, ita factum est, sit nomen domini benedictum. Quæ nox obscurior? Percussus erat vulnere à capite vsq; ad pedes, putrefactus liquefiebat in se. Tunc eum vxor sua ausa est *Iob 2.* tentare, dicens, Dic aliquid in dominũ tuum, & morere. Audi benedictionem in noctibus. Locuta es (inquit) tanquam ex insipientibus mulieribus vna. Si bona suscepimus de manu dñi, mala quare non sustinemus. Ecce ergo quid est, *In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite dominum.* Vnde quãto gaudio in noctibus aduersitatum exultant iusti, & ad Dei dilectionem magis accenduntur, ostendit Gregor.31.mor. dicẽs, *Gregor.31. mor.ca.23.* Iustus sicut aduersis non frangitur, sic prosperis non eleuatur. Aduersa namque non deijciunt, quem prospera nulla cor-

corrumpunt. Decurrunt itaque tempora: sed idcirco iustum trahere non valent, quia leuare non possunt. Illos nimirum trahunt, quos leuant. Irata deijciunt, quos blanda sustollunt. Iustus in aduersis hilarescit, quia dum constanter aduersa patitur augeri sibi virtutis meritum lætatur. Hinc est, q tunc Apostolos exultasse legimus, cum pro Christo illos contigit aduersa tolerasse, sicut scriptum est, Ibant Apostoli gaudentes à cōspectu concilij &c. Hinc per Salomonē dicitur, Non contristabit iustum quicquid acciderit ei, &c. Et hoc est quod consulit Psal. dicens, *In noctibus extollite manus vestras*, &c. Per manus enim opera intelliguntur. Quid est ergo manus extollere i sancta, nisi manus ad sancta opera facienda eleuare: quia sanctis operibus magis quàm sanctis verbis Deū laudamus: sicut scriptum est, Benedicite dominum, omnes angeli eius, ministri eius, qui facitis voluntatem eius. Et talium sic manus in sancta extollentium, faciliter exauditur oratio: Psalm. 27. Exaudi orationem meam dum oro ad te: dum extollo manus meas ad templū sanctum tuum.

Act.5. *Prou.12.* *Operib. laudatur & benedicitur Deus.* *Psal.102.*

2358 *Benedicat te dominus ex Sion, qui fecit cœlum, & terram.*

OStendit hic diuinæ dilectionis prēmiū, quod scilicet est benedictio Dei, d. *Benedicat te Dominus ex Sion*, &c. Sion namq; significat ecclesiam, in qua existentes saluantur, extra autem ecclesiam nullus saluatur, vt ostēdit Gregor. dicens, Sola quippe sancta ecclesia est, per quam sacrificium nostrum dñs libēter accipit. Sola, quę pro orantibus fiducialiter intercedit. Vnde & de agni hostia dñs præcepit: dicens, In vna domo comedetur, nec efferetis de carnibus eius foras. In vna namque domo agnus comeditur, quia in vna catholica ecclesia vera hostia nostri redemptoris immolatur. De cuius carnibus diuina lex efferri foras prohibet, quia dari sanctum canibus vetat. Sola ecclesia est, in qua opus bonum fructuosè peragitur. Vnde & mercedem denarij non nisi qui intra vineam laborauerunt, acceperunt. Sola enim ecclesia est, quę intra se positos va-

Extra ecclesiam nō est salus. *Gregor.35. mor.cap.6.* *Exod.12.*

A lida charitatis compage custodit. Vnde & diluuij aqua arcam quidem ad sublimiora sustulit, omnes autem, quos extra arcam inuenit, necauit. Sola est, in qua superna mysteria veraciter contemplamur, &c. Ex quo apparet, q per ecclesiā salus æterna cunctis fidelibus datur. Si ergo Sion significat ecclesiam (vt superius multoties est ostensum) & ecclesia salutem æternam, quid est dominum nobis ex Sion benedicere, nisi benedictionem salutis æternæ nobis conferre? quę salus nostrorum meritorum præmium existit. Est ergo sensus, *Benedicat te dominus ex Sion*.i. dñs beatum te faciat. Sed

Genes.6.

B vnum dubiū oritur. Superius.n. dum ad dilectionē Dei prouocaret, & ad meritū, loquebatur plurali: d. *Benedicite dominum, qui statis: extollite manus vestras* &c. nunc autem agens de præmio, q in Dei benedictione ex Sion consistit, loquitur in singulari, dicens, *Benedicat te*: & non, Benedicat vos. Ad quod dicendum, q tanta est charitatis vnio, q in charitate existentes plures sunt vnum, & vnum est plures. Vnde hoc notans Augustin. ait, *Benedicat te dominus ex Sion*. Plures hortatur, vt benedicant dominum. Et ipse

Quæstio. *Charitas plures facit vnum.*

C vnum benedixit, qui ex pluribus vnum fecit. Quia bonum, & iocundum est habitare fratres in vnum, pluralis numerus fratres est: sed singularis, habitantes in vnū. Nemo ergo nostrum dicat. Ad me non pertinet illa benedictio, ad me non peruenit, putas qui est, quem benedixit? vnū benedixit. Esto ergo in vno, & perueniet ad te benedictio. Ad ostendendum aūt, q ad solum verum Deum spectat taliter benedicere bonos: addit, *Qui fecit cœlum, & terram*. Vel simpliciter accipe, *qui fecit cœlum, & terram*.i. qui ex nihilo in principio creauit Deus cœlū, & terrā.

D Vel per cœlum accipe angelos, qui sunt naturæ cœlestis, per terrā aūt homines, qui corpora habent terrena. Vel per cœlum accipe bonos, per terrā aūt malos, quia boni in cœlestibus conuersantur, mali aūt in terrenis. Deus.n. fecit omnes bonos, & malos, non q aliquē creauerit malum, sed malos creauit. Hoc ergo dicit ad excludendum errorem Manichæorum, qui dicunt, q superiora, & spiritualia à Deo sunt creata: sed inferiora omnia, & corporalia à diabolo.

PSAL. CXXXIV.

2359 *Laudate nomen domini, laudate serui domini.*

Itulus Psalm. istius est, *Alleluia*: idest, Landate Deum. Consimilem titulum habes in Psal. 104. Ideo huius tituli expositionẽ vide ibi, vers. 1790. Ex isto titulo nõ apparet, quis huius Ps. auctor fuerit. Materia autem Psalm. est manifesta, quia iste Psal. est quædam bonorum inuitatio ad Deum laudandum. Et cõgruè post Psal. graduales, in quibus ostenduntur gradus, quibus fideles ascẽdunt ad gloriam, ad Dei laudem inuitamur: ne ingrati simus tali munere nobis parato, ad quod per gradus in Psal. gradualibus contentos valemus ascendere. Intentio ergo totius istius Psal. est, nos ad laudem Dei inducere, non vt ex hoc Deus magnificetur, sed vt nos magnificemur in ipso. Iste aũt Psal. diuiditur in partes tres, quia primò Deum à nobis laudandum ostendit, secundò cultũ idolorum execrando reprehendit: ibi, *Simulacra*: tertiò ab omnibus Deum esse laudandum concludit: ibi, *Domus Israel*. Prima diuitur in partes tres, quia primò laus Dei nobis proponitur: secundò modus diuinæ laudis apponitur: ibi, *Qui statis*: tertiò ad hoc multiplex ratio inducitur: ibi, *Laudate dominum*. Quantũ ergo ad primum, laus Dei nobis proponitur, cum dr, *Laudate nomen domini*. Et iste versus eandem formam habet cum illo versic. 2355. Ecce, nunc benedicite dominum omnes seruĩ dñi, ibi vide. Vltra tñ illa notandum, q meritò ad laudem Dei inuitamur, non propter ipsum dominum, q ex laudibus nostris crescat: sed propter nos, ne simus tanto dono ingrati, & ipsum nobis efficiamus seuerũ. Dicit ergo, *Laudate nomen domini*. Causamque, quare hoc facere debemus, statim subiunxit: d. *Laudate serui domini*. Quid enim iustius, quid gratius esse potest? Etenim si non laudauerint serui dominum, superbi & ingrati erunt. Etsi si non laudas, non id efficis vt seruus non sis, sed dñm offendis, & ipsum contra te prouocas: si verò laudas, ipsum propitiũ

Laus Dei nõ Deo, sed nobis proficit.

E tibi facis. Et aduerte, q laudibus, & vituperio probantur homines, si iusti, vel iniusti sunt, si laudibus extolluntur, si vituperio deijciuntur, quæ in hominibus cadere possunt, in Deo autem cadere non possunt, q semper stabilis manet. Quod hic sic probat Aug. d. *Laudate nomen domini*. Hortatur nos Ps. vt laudemus dominum. Non.n. laudibus nostris ille crescit, sed nos, Deus nec melior fit, si laudaueris, nec deterior, si vituperaueris. Tu verò laudando bonum melior eris, vituperando deterior. Bonus aũt ille manet vt est. Probat. Si.n. seruos suos prædica

F tores, rectores ecclesiæ suæ, id docet, vt in conscientia sua habeant dulcedinem bonæ vitæ suæ, nec corrumpantur laudibus, ne frangantur vituperationibus hominum, quanto magis ipse incommutabilis super omnia, qui hæc docet? Non itaq; maior fit, si laudaueris, nec minor, si vituperaueris. Sed qm̃ expedit nobis laudaredñm, misericorditer iubet, vt laudemus eum: d. *Laudate nomen domini*. Etenim si seruus laudando semper manere deberes, iustum esset, vt talem dñm laudares, quanto magis laudare dominũ debes, vt de seruo filius efficiaris? Et no

G ta, q quilibet iustus in hac vita seruus dr, non solum quia præcepta dñi seruat: sed & quia conditione carnis premitur. In futuro ex toto non seruus, sed liber vocabitur, vt ostendit Gregor. super illo verbo Iob 7. Sicut seruus desiderat vmbram, &c. dicens, Electus quilibet seruus dr, quia electus quisq; quousq; infirmitatis cõditione constringitur, sub dominantis conditionis iugo, quasi sub æstus anxietate retinetur. Qui nimirum cum à corruptione exutus fuerit, tũc sibimet ipsi liber, & tranquillus innotescit. Vnde rectè per Paulum dr, Ipsa creatura li

H berabitur à seruitute corruptionis in libertatẽ gloriæ filiorum Dei. Electos.n. nunc ipsa pœna corruptionis aggrauat, sed tunc incorruptionis gloria exaltat. Et quantũ ad præsentis necessitatis põdera nunc in Dei filijs de libertate nihil ostenditur, tñ verò ad sequentis libertatis gloriã in Dei famulis de seruitute nihil apparebit. Creatura ergo seruitute corruptionis exuta, & dignitate libertatis accepta, in filiorũ Dei gloriã vertitur, quia vnita Deo per spiritum, quasi hoc

Gregor. 8. mor. cap. 7.

Seruus dicitur quilibet iustus.

Rom. 8.

ipsum

ipsum q creatura est, transisse declaratur &c. Si autem per nomen domini volumus accipere ipsum Christum, cui dedit Deus nomen, quod est super omne nomē, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, vt habetur ad Philip. 2. Tunc nota, q nomen domini (idest Christum) propter multa laudare debemus, vide versic. 1281.

Christus multipliciter laudari debet.

2360 *Qui statis in domo domini, in atrijs domus Dei nostri.*

HIc modus diuinæ laudis apponitur, quia scilicet illi solū laudant Deū, qui stāt in domo domini, & in atrijs domus Dei nostri, s. qui perseuerant intra gremium ecclesię, quæ est domus Dei, & in charitate, quæ per atria designatur, vi de vers. 2356. quia idem est cum isto. Ne ergo aliquis credat extra domum ecclesiæ, vel extra statum gratiæ, dignè Deum posse laudare, ideo postquam ad laudem Dei cunctos inuitauit, nunc statum quē debet habere ostendit, vel qui sunt illi, qui nomen dñi laudant. Vnde hic ait Augu st. Sed qm̄ scriptum est in alio Psal. Rectos decet collaudatio. Et alibi, Non est speciosa laus in ore peccatoris. Et alibi, Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter, quo ostendam illi salutare Dei. Et consequenter, Peccatori aūt dixit Deus, Vt quid tu enarras iustitias meas, & assumis testamētum meum per os tuum, quia tu odisti disciplinā & proiecisti sermones meos retrorsum? Ne ergo fortè quisquam qm̄ dictum est, *Laudate, serui, dominum*: etiamsi in domo ista fuerit malus seruus, suspicetur sibi prodesse laudem dñi, continuò quales sint, qui laudare debent dñm, subiecit, d. *Qui statis in domo domini*, &c. *Qui statis*, non, Qui ruitis. Illi enim stare dicuntur, qui in mandatis eius perseuerār, qui in fide non ficta, & spe firma, & charitate syncera seruiunt Deo, & honorāt ecclesiam eius, & non dant occasionem malè viuendi illis, qui venire, & bene viuere volūt. Ergo qui statis in domo dñi, laudate dñm, grati estote Deo, qui vos erexit iacentes, & in domo sua stare fecit, & ipsum agnoscere. Cogitandum. n. nobis est, vbi iacebamus, & quò collecti sumus, quia omnes impij Deū non quę-

Benedicunt Deum solū boni.

Psal. 32.

Psal. 49.

Stare quis dicuntur.

A rebant: sed ipse illos non quærētes quęsiuit. Ille inuentos excitauit, ipse excitatos vocauit, vocatos introduxit, & in domo sua stare fecit. Hæc quisquis cogitat, & ingratus non est, omnino prę amore dñi sui, à quo tanta sunt ei præstita, se despicit. Et qm̄ non hēt quid pro tantis beneficijs Deo retribuat, quid ei restat, nisi gratias agere, & non rependere? Dicat ergo. *Qui statis in domo domini.* Vbi notare potes, q domus dñi est multiplex. s. domus communior, quæ est militās ecclesia, domus interior, quæ est mūda conscientia, domus superior, quæ est

B triumphans gloria. Prima igitur est domus ecclesiæ, de qua Ioā. 2. Domus mea domus orationis vocabitur. Et in ista domo stant iusti, vt lapides in ædificio. Et nota q in ędificatione nō ponitur lapis, nisi alijs sit vnitus, & cōcors. Sic & in domo ecclesiæ discordes non stant. Vnde Chrysost. super Matth. ait, Sicut ædificatores nodosos lapides hn̄tes torturas ferro dolant, & consequēter eos in ædificio ponunt, alioquin nō dolati lapides alijs dolatis non cohærent. Sic & ecclesiæ doctores vitia hominū, & nodos acutis increpationibus primū circūcidere debēt,

C & sic in domo ecclesiæ collocare, alioqn vitijs manentibus, Christiani Christianis nō cohærebūt. Tolle hæc, & nulla discordia inuenietur. Hæc ille. Igitur si ad cōcordiam nō fueris aptatus in domo ecclesiæ nō poteris stare. Et hoc notās Apostolus ait, Vos ipsi tanquā lapides viui superædificamini in domos spirituales, sacerdotiū sanctū, Deo offerre spirituales hostias per dñm Iesum Christū. Secunda est domus conscientiæ, de qua Ps. 100. Perambulabā in innocētia cordis mei in medio domus meæ. Hæc aūt domus, vt in ipsa bene possis stare, debet

D primò esse munda per affectionū puritatē. 2 Machab. 14. Tu dñe vniuersorū, qui nullius habes indigentiā, voluisti tēplā habitationis tuæ fieri in nobis, & nunc, sancte sanctorū dñe, conserua domū istā immaculatam, quæ nuper mundata est. Secundò debet esse secreta per contemplationis sublimitatē. Iudith 8. In superioribus domus suæ fecit sibi secretū cubiculum, in quo cum puellis clausa morabatur. Per Iudith intelligitur anima Deū in quiete contemplationis laudās,

1. Pet. 2.

Hæc

Hæc ergo in superioribus domus suæ, id est, i superiori portione rationis, debet facere cubiculum: i. Deum sub silentio contemplari, & cum puellis, i. cum uiribus, & potentijs inferioribus inclusa maneret, ne exterius uagari incipiat. Tertiò debet esse deliciosa per deuotionem. Sapient. 8. Intrans in domum meam, cõquiescam cum illa: non. n. habet amaritudinem conuersatio illius, sed lætitiam, & gaudium. Ideo dicebat saluator cuilibet nostrum, Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam, s. conscientiæ. Tertia principalis domus est domus gloriæ, quæ domus multás hẽt mansiones: Christo dicẽte, In domo patris mei mãsiones multæ sunt, quia. s. diuersitatem habet præmiorum, Hęc. n. gloriæ domus est primò mundissima: Ps. 19. Domum tuam decet sanctitudo in longitudine dierũ, quia nullus nisi immaculatus ibidem stare põt. Vnde August. super illo verbo, Psal. 118. Beati immaculati, &c. dicit, Beati immaculati in via, tanquam si diceret, Scio quid velis, quia beatitudinem quæris, Sed si vis esse beatus, esto immaculatus. Secũdò est speciosissima. Ps. 25. Dñe, dilexi decorem domus tuæ, & locum, &c. Et hoc, quia ibi nullũ malum, sed omne bonum aderit, quia (vt ait Magist. lib. 4. dist. 49) ille solum est beatus, qui hẽt quicquid vult, & nihil mali vult. Tertiò est deliciosa & lætitia plena. Eccles. 50. In magna domo auditus est sonus suauitate plenus. Hoc ideo, quia ibi non est mors, nõ luctus, non lassitudo, non infirmitas, non fames, nõ sitis, non æstus, non indigentia: sed summa omnium lætitia, vt ait August. in lib. de summo bono. Quartò est securissima. Ioã. 8. Filius manet in domo in æternũ, seruus aũt nõ. Hoc ideo, quia sic est beatus certus de perpetuitate gloriæ, sicut & damnatus de æternitate pœnæ, aliter beatus meritò timeret ab illa domo expelli, qui timor illi pœna esset. Quintò est amplissima. Baruc 3. O Israel, q̃ magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius, magnus, & non hẽt finem, excelsus, & immensus. Sextò est abundãtissima. Psal. 35. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. De ista ergo domo gloriæ dicitur, Laudate nomen dñi, qui stantis in domo dñi, quia beati, qui ibi stant, semper Deum laudant. Psalm. 83. Beati, qui habitant in domo tua, domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.

Marc. 2.

Ioan. 14.

Laudate dominum, quoniam bonus dominus: psallite nomini eius, quoniam suaue. 2361

HIc laudis diuinæ multiplex assignatur ratio. Et diuidit̃ in partes tres, secundum q͂ probat Deum laudandum maximè ex tribus, scilicet, primò ratione suę bonitatis, secundò ratione suę potestatis, ibi, *Quia ego cognoui:* tertiò ratione suæ fidelitatis, quia, scilicet adimplet promissa, ibi, *Et misit signa.* Prima diuiditur in partes duas, quia primò Dei bonitas proponitur, secundò per effectũ probatur, ibi, *Quoniam Iacob elegit.* Quantum ergo ad primum, ponit Deum esse laudandum, & hoc ratione suæ bonitatis, dicens, *Laudate dominum, quoniam bonus dominus.* Sola enim uirtus causa est ueræ laudis & honoris. Sic & omnia uitia uituperio sunt digna. Cum Deus sit bonus à quo bona cuncta procedunt, ipse super cætera est dignus laude. Vnde hic ait Aug. Breuiter uno uerbo hic explicatur ratio diuinæ laudis, quia bonus dominus. Sed bonus est, non ut sunt bona, quæ fecit. Nam fecit Deus omnia bona ualde, cęlũ, terrã, & omnia, quæ in eis sunt. Si hæc omnia bona sunt, quàm bonus est ille, qui fecit illa? Oĩa. n. bona ipse fecit. Ipse aũt est bonus, quem nemo fecit. Ille bono suo bonus est, non aliun de participato bono. Ille seipso bonus est non adhærendo alteri bono. Mihi aũt adhærere Deo bonum est, qui nõ eguit, à quo fieret bonus, sed egerũt illo cætera, ut fierent bona. Vultis audire, quam singulariter sit bonus? Dñs interrogatus dixit, Nemo bonus nisi vnus solus Deus. Inuenio in creatura cœlum bonum, solem bonum, lunam bonam, stellas bonas, terram bonam, hominem bonum, angelum bonum. Omnia. n. ista dico bona, sed tamen non absolutè, sed cũ nominibus suis. Vt puta, dico cœlum bonum, angelum bonum, hominem bonum. Ad Deum autem cum me refero, puto nihil melius dicere quàm bonum. Sicut enim solus Deus absolutè dicitur esse, ipso dicente

Bonus dicitur absolutè solus Deus.

Marc. 10.

centre ad Moysem, Ego sum qui sum, & dices, Qui est, misit me ad uos. Alia aūt absolutè non sunt, quia verum esse immutabile esse est, quod ille solus est. Sic & absolutè ille solus bonus est, qui seipso bonus est, à quo cætera bona sunt. Aliud est ergo bonū alio bono bonum, & aliud, bonum seipso bonum. Item notandum, q̄ Deus singulariter dicitur bonus absolutè, quia omnem rōnem, qua quis dicitur bonus, ipse Deus in se continet essentialiter. Dicitur.n. quis bonus rōne puritatis, veritatis, honestatis, pietatis, fidelitatis, & humilitatis, uide in dictionario, vbi bonus. Vous aūt est per essentiā puritas, veritas, &c. Ratio ergo quare Deus est laudādus, est quoniā bonus. Insanit, n. qui laudat, quod non est bonū Vnde hic Aug. ait, Si laudas iniquū eo ipso quo iniquus est, nonne & tu iniquus eris? Si laudas furē eo quo fur est, nōne & tu eius particeps eris? Si laudas iustū, eo ipso quo iustus est, nonne & tu idem habes partē laudando? Non. n. laudares iustū, eo quo iustus est, nisi iustitiā amares, nō aūt amares, si inde nihil haberes. Si ergo quicquid alind laudamus, ideo laudamus, q̄a bonū est, nulla tibi maior causa, & melior dari potuit Deum laudandi, q̄ quoniam bonus dñs. Sequitur, *Psallite nomini eius, quoniam suauis.* Psallere nomini domini, est operari, & viuere conformiter Christo. Hoc. n. facere, non est graue, sed leue, q̄m suauis est dominus. Vnde ps. 33. Gustate, & uidete, quoniam suauis est dñs. Graue. n. onus est uiuere s̄m desideria carnis, s̄m desideria mundi, quę hominem multis laboribus implicant. Seruire aūt Deo, regnare est. Vnde & Christus ait Matth. 11. Tollite iugū meum super vos, iugum. n. meum suaue est, & onus meum leue. Vbi Rabanu ait, Quid iugo Christi suauius, quid ocere illius leuius probabitur esse, abstinere à scelere, bonū velle, malū nolle, amare omnes, odisse malum, æterna consequi, præsentibus non capi, nolle inferre alteri, quod sibi perpeti sit molestum? Lauda ergo dominum, qui non solū i se bonus est, sed ēt tibi suauis, & dulcis. Vnde hic Aug. *Psallite nomini eius, quoniam suaue.* Non solum bonus est dominus, sed etiam tibi suauis. Talem autem se præbuit hominibus, ut etiam panem

Exod. 3.

Bonus dicitur quis multiplici ratione.

Solum boni sunt laude digni.

Christus suauis est.

A de cœlo miserit, & filium suū sibi æqualem hominem faciendum, & pro hominibus occidendum, ut per hoc, quod tu es gustes, quod non es. Multum. n. erat ad te gustare suauitatē Dei, quia remota erat illa & nimis alta, tu autem nimis abiectus, & in imo iacens. In magna ista separatione missus est mediator. Nō poteras ad Deum homo, Deus factus est homo, ut quoniā homo potes ab homine, qui non posses ad Deum, per hominem venires ad Deum. Et factus est mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus. Sed si homo solum esset, sequēdo *1. Tim. 2.*
B quod es, nunquam peruenires. Si Deus solum esset, non comprehendendo quod non es, nunquam peruenires. Vous ergo factus est homo, ut hominem sequēdo, quod potes, ad Deū peruenires, qđ non poteras. Inde ergo factus est tibi suauis. Quid suauius pane angelorum? Et tamen panem angelorum manducauit homo. Non enim aliunde viuit homo, & aliunde angelus. *Psal. 77.*

Quoniam Iacob elegit sibi dominus, Israel in possessionem sibi. 1362

C OStendit hic Dei bonitatem per effectum, & suauitatē. In hoc. n. magna Dei bonitas, & suauitas apparet in nobis, quia (vt habetur ad Ephes. 1. Ipse gratuita sua bonitate elegit nos antē mundi constitutionem, nō quia eramus sancti futuri, sed vt essemus sancti, & immaculati in conspectu eius. Non ergo opera nostra ēt futura fuerūt causa, quare nos elegit, sed sua electio fuit causa omnium meritorum nostrorum. Vnde ibidem ait gl. Elegit nos ante mundi cōstitutionem, &c. idest, antequā essemus. Ne quis ergo putet animas cū Deo fuis-
D se æternas, & tunc illas aliquid meruisse, iuxta errorem illorum, qui ante hæc visibilia dicunt fuisse animas sanctas, & ideo ipsas tunc fuisse electas à Deo, hoc apertè ostendit falsum esse, dicens, Elegit nos ante mundi constitutionē. Quo modo autem eligeret eos qui nondum erant, nisi prædestinando? Et sic tunc nō elegit nos, quia sancti eramus, ita nec ideo quia sancti futuri eramus, sed potius elegit nos ad hoc vt essemus sancti, & immaculati per bona opera. Non ergo,

Elegit nos Deus gratis, non propter merita nostra.

go, quia futuri eramus sancti, sed vt essemus sancti, nos elegit. Ideo quippe tales futuri eramus, quia elegit ipse prædestinans vt tales per gratiam eius essemus. Sed Pelagius veritati resultans, ait, Præsciebat Deus, qui futuri erant sancti, & immaculati per liberum volũtatis arbitrium. Et ideo eos in sua pręscientia, quales futuros esse præsciuit, elegit. Elegit (inquit) antequam essent, prædestinans filios, quos futuros sãctos esse præuidit. Sed hoc confutat Apostolus: dicens, Vt essent sancti, & immaculati in conspectu eius, non hominum, i. intus, vbi ipse conspicit, non extra, vbi homines vident. Ex quibus per effectum apparet bonitas, & suauitas Dei erga nos, qa sua mera gratia nos ante mũdi constitutioné elegit, quæ electio nos sanctos facit, & immaculatos. Quod notãs Ps. ait, *Quoniã Iacob elegit sibi dominus.* Quantũ ad literã, per Iacob & Israel, qui fuit pater duodecim tribuũ, itellige populũ Israel, quẽ Deus singulari prærogatiua in populũ peculiaré sibi elegit. Qm̃ vt hic ait Aug. Cæteras gẽtes sub angelis posuit Deus, Iacob aũt elegit sibi in possessioné. Quãuis. n. ipse oẽs gẽtes cõdiderit, cæteras angelis cõmisit, sibi istã possidẽdã cõseruandãq; deputauit. Quod ideo d. Aug. quia Deus personaliter incarnatus, aliã gentẽ personaliter nõ visitauit pdicando: sed angelis (.i. Apostolis) ipsas docẽdas, & visitãdas cõmisit. Sed quamuis ad propheticũ sensum, per Iacob, & Israel, intellige fideles, qui sunt Iacob, qui supplantãs, vel luctator interpretatur, qui contra spirituales nequitias luctantur, & pugnãt. Qui sic dicũtur Israel, qui vidẽs Deũ interpretatur, quia tales in suis certaminibus, nõ suas vires, sed vires Dei in seipsos cõspiciunt. Quod sic faciũt, quia Deus elegit eos i possessioné sibi. Et aduerte, q electi sunt possessio, & hęreditas Dei, & ecõtrario, Deus est possessio, & hæreditas ipsorũ, qa Deus illos possidet, dũ ipsos inhabitat, & ipsi possident Deũ, dum ipso hic fruuntur per spẽ, & in futuro per gloriã.

Pelagij error prædestinationis.

Iacob & Israel significat fideles & iustos.

Deus est possessio nostra, & nos Dei.

2363 *Quia ego cognoui, quòd magnus est, dñs, & Deus noster præ oĩbus dijs.*

Ostendit hic Deum laudandum ratione suæ potestatis. Et primò proponit Dei potestatem: secundò ponit eius declaratioẽ: ibi, *Omnia quæcunque.* Primò ergo Dei magnitudinem potestatis proponit: d. *Quia ego cognoui, quòd magnus est dominus.* Quasi dicat propheta, Et licet oẽs nõ possint cognoscere magnitudinẽ Dei, quæ nostrũ intellectũ excedit: ego tñ eleuatus gratia eius ipsam cognoui, q si alij cognoscere nondũ psit saltẽ credant. Vñ Psal. 94. dr̃, Qm̃ Deus magnus dñs, & rex magnus super omnes deos, &c. qui meritò pp multa dr̃ magnus dñs, vide ibi, versic. 1633. Et hoc est, quod de Deo dr̃ Iob 37. Quod est magnus fortitudine, iudicio & iustitia, enarrari non põt. Quod exponens Greg. dicit, Magnus quippe est Deus fortitudine, quia fortẽ aduersarium superat, & de domo illius vasa contumeliæ auferẽs, in misericordiæ vasa cõmutat. Magnus iudicio, quia etsi hic electos suos p aduersa deprimit, eos qñque in gloria æternæ prosperitatis extollit. Magnus iustitia, quia etsi hic diu tolerat, qñque tñ sine termino reprobos damnat. Itẽ dr̃ Deus magnus, s. sanctitate, dignitate, claritate, & laude, vide vers. 775. Vel aliter, dic q Deus est primò magnus in sapientia omnia gubernãte. Iob 36. Ecce Deus magnus vincens sciẽtiã nostrã. Secũdò est magnus in iustitia omnia regulante. Sapient. 17. Magna iudicia tua, dñe. Tertiò est magnus in misericordia omnia conseruãte. Eccles. 22. Magna misericordia Dei, & propitiatio illius conuertentibus ad se. Est quartò magnus in potẽtia omnia superante. Eccles. 17. Magna potẽtia Dei solius, & ab humilibus honoratur. Et hanc magnitudinẽ cognouit Psal. d. *Quia ego cognoui, quòd magnus est dominus.* Sequitur, *Et Deus noster præ omnibus dijs:* super omnes deos, qui sunt in cęlo, uel in terra. Vbi notandum, q Deus dicitur multipliciter, uide uersic. 809. Quibus tamen omnibus præest dominus Deus noster. Et in nomine domini illũ explicat hic Psal. dicens, *Quia ego cognoui, quòd magnus est dominus.*

Magnus dicitur Deus multipliciter.

Gregor. 27. mor. ca. 26.

Omnia quæcunque voluit dominus, fecit in cęlo, & in terra. 2364

Ponit hic potestatis Dei declarationem, quã primò declarat in generali, secundò in speciali: ibi, *Educens.* Declarat ergo Dei potẽtem, quæ uolunati

eius

eius æquatur, quia quæcunque vult face-re, facit, & quæcunque facit, vult facere, quia voluntas Dei causa est omnium rerum. Vnde fatuū est de aliquo quærere voluntatis Dei causam, vt puta dicēdo, Quare Deus hoc voluit facere? cū ipsa Dei voluntas sit omnium causa, & nullā superiorē causam habeat, quia oīa, quæcunq; voluit fecit ipsa, à nullo mota, neque facta. Propter quod d. Magist. lib. 1. dist. 45. Hæc itaque summè bona voluntas Dei causa est omnium, quæ naturaliter fiunt, vel facta, siue futura sunt, quę nulla præuēta est causa, quia æterna est. Ideoque ipsius causa quærenda non est. B Qui.n. eius causam quærit, aliquid maius ea quærit, cū nihil ea maius sit. Vnde qui quærit, quare voluit Deus mundum facere: causam quærit volūtatis Dei. Oīs aūt causa efficiēs, maior est eo, quod efficit. Nihil aūt maius est voluntate Dei, non ergo eius causa quærenda est. Vnde si quis quęrat, quare voluit Deus facere mundum, cœlum, & terram: respondendum est eis, qui voluntatē Dei nosse desiderant, q̄ volūtas Dei omniū, quæ sunt, ipsa est causa, & nihil voluntatis Dei est causa. Si.n. causam habet voluntas Dei, aliquid est, quod antecedit voluntatem C Dei, quod nefas est credere. Qui ergo d. Quare fecit Deus cœlum, & terram? respondendum est ei. Quia voluit. Voluntas enim Dei causa est cœli, & terræ. Et ideo maior est voluntas Dei, q̄ cœlū, & terra. Qui ergo d. Quare voluit Deus facere cœlum, & terram? maius aliquid quærit q̄ sit voluntas Dei. Nihil aūt maius inueniri potest. Cōpescat ergo se humana temeritas. Et ideo quod nō est, nō quærat, ne id quod est, nō inueniat. Hoc ergo exprimens Psal. ait, *Omnia quæcunque voluit, fecit*, &c. Tanta est enim potestas diuinæ voluntatis, q̄ nullus sibi cōtradicere potest, quinimò quanto quis D voluntati Dei resistere conatur, tanto amplius ipsam adimplet, vt multis exēplis ostendit Greg. super illo verbo Iob cap. 33. Nemo potest auertere cogitationes eius, vide ver. 490. Item adhuc multa exempla ponit Greg. 6. mor. cap. 11. super illo verbo Iob 5. Qui comprehendit sapientes in astutia eorum, vide ibi. Vnde concludit, cap. 14. dicens, Magna opera domini, exquisita in omnes volū-

Voluntas Dei causa est omniū, & causam non habet.

Gregor. 16. mor. c. 18.

A tates eius. Sicut quippe eius opera magna sunt, vt per omne, quod ab hominibus agitur, eius voluntas exquiratur. Nā sæpe inde voluntas Dei perficitur, vnde repelli putabatur Hinc rursus Psalmista dicit, *Omnia quæcunque voluit dominus fecit in cœlo, & in terra*, &c. Et aduerte, q̄ Deus omnia, quæ facit, liberè facit, non necessitate ductus, sicut multoties aciūt homines. Et hoc est quod ait Psal. *Omnia quæcunq; voluit dominus fecit*, &c. Vnde hic ait Aug. *Omnia quæcunque voluit dominus, fecit*, &c. Quis cōprehendat hæc? quis enumeret opera domini in cęlo, in terra, in mari & ī omnibus abyssis? Tn̄ omnia credere inconfusè debemus. Qm̄, quicquid creaturæ in cœlo, quicquid in terra, quicquid in mari, & in omnibus abyssis, à domino factum est, quia omnia, quæcunque voluit dominus, fecit. Non enim omnia, quæ fecit, coactus est facere, sed omnia quęcunque voluit, fecit. Causa omnium quæ fecit, voluntas eius est. Facis tu domum, quia si nolles facere, sine habitatione remaneres: necessitas cogit te facere domum, non libera voluntas. Facis tu vestē, quia, si non faceres, nudus ambulares, Ad faciendā ergo vestē, necessitate duceris, non libera volūtate. Conseris montē vitibus, semē spargis, quia nisi faceres, alimenta nō haberes, oīa hæc nec essitate facis. Deus solus voluntate fecit, nullo, quod fecit, eguit. Nos tn̄ aliquid libera volūtate famus, etsi non oīa, cum Deū amando laudamus, hoc libera volūtate facis, qn̄ laudas, quod amas. Non enim ex necessitate, sed quia placet. Vnde iustis, & sanctis Dei placuit Deus etiam flagellans eos: quando iniquis omnibus displicet, placuit illis, & sub flagello eius, in ęrumnis, in laboribus, in vulneribus, in egestate constituti laudauerunt Deum. Non eis displicuit, nec torquens. Hoc est ergo gratis amare, non proposita acceptione mercedis, quia ipsa merces tua summa ipse Deus erit, quem gratis diligis. Ille igitur Deus, qui omnipotēs est, in cœlo, & in terra oīa, quæcūq; voluit fecit. Tu in domo tua non facis omnia, quæ vis, nec in teipso facis, quod vis: sed Deus in te facit, quod vis. Ipse autem dominus facit omnia, quæ vult in cœlo, & in terra, in mari, & in omnibus abyssis.

Deus quod facit liberè facit: non autem necessitate ductus.

Amatur Deus et laudatur liberè.

2365 *Educens nubes ab extremis terræ, fulgura in pluuiam fecit.* E

Hic in speciali declarat Dei potestatem, & primò in cœlo, s. aereo, secundò in terra, ibi, *Qui producit.* Quantum ad primum, sciẽdum, ꝙ cœlum accipitur multipliciter. Est enim cœlum aereum, æthereum, igneũ, sidereum, crystallinum, empyreum, & cœlum sanctæ trinitatis, vide versic. 1066. Et quia cœlum aereum magis nobis est notũ, ideo volens ostendere potestatem Dei in cęlo, agit de iis, quæ Deus facit in isto cœlo aereo, in quo nubes generantur Dei potentia, & in pluuiam resoluuntur, d. *Educens nubes*, &c. Vbi notandum, ꝙ (vt dicitur lib. 6. de proprietatibus rerum,) nubes est aeris densitas ex vaporibus, & fumositate terræ, & aquæ maris, contractione conglobata naturaliter, & cauernosa ad modum spongiæ. Sol enim suo calore eleuat fumositates terræ sursum. Eleuat etiã vapores grossos ex aqua maris, conuertens aquam in aerem, s. grossum, & humidum in se continentem aliquas partes aquæ. Illi ergo vapores ex aqua maris eleuati sursum in aerem virtute solis, insimul coniunguntur cum vaporibus, & fumositatibus terræ, & condensantur in nubem, quæ postea nubes resolutæ, partes aquæ, & quas continebant, emittunt inferius, & sic generatur pluuia. Ex quibus apparet, ꝙ nubes generantur ex vaporibus aquæ maris. Mare aũt circũdat terram, & sic dicitur extremum terræ. Et sic nubes, quæ à mari educitur, ab extremis terræ educi dicitẽ. Quod Deus virtute sua facit, quam virtutem soli communicauit. Et hoc notãs Psal. ait, ꝙ ipse Deus est educens nubes ab extremo terræ, quas à mari deducit ad medium terræ, vt illis resolutis, terra irrigetur pluuia. Hoc autem nulla virtus creata per se facere posset. Sequitur, *Fulgura in pluuiam fecit.* Quamuis enim propriè sit iaculus cœlestis, qui ex vapore grosso ad supernũ aeris interstitium eleuato, & vehementi calore solis desiccato, in lapidem conuertitur, & impetu ventorum fracta nube violenter, & impetuosè descendit ad terram: tamen quandoque fulgur dicitur illa nubium coruscatio, & intonatio, quæ multum terret audientes, & videntes, quę est signũ pluuiæ, quia in illa fulguratione nubes franguntur, quibus fractis, aqua in nubibus contenta descendit, & sic generatur pluuia. Et hoc est quod ait Psal. ꝙ Deus fulgura in pluuiam facit, quia ad coruscationem fulguris, cõsequitur pluuia quæ potestatem Dei ostendunt. Per ista autẽ Psal. ad intelligentiam spiritualem nos mittit. Sciendum ergo, quòd per nubes Apostoli, & sancti prædicatores significantur, vide ver. 556. 926. 1273. Has nubes dominus ab extremo terræ eduxit, quando ipsos vsq; ad fines terræ ad prædicandum fidem misit. Qui prędicando fulgurabãt, terrendo peccatores, ex quibus terroribus secuta est pluuia consolationis spiritualis, & gratia Dei. Vnde ad istum intellectum hunc locum expouit August. dicens, *Educens nubes ab extremo terræ.* Quas nubes? prædicatores veritatis suæ. De quibus nubibus alio loco irascens vineæ suæ dicit, Mandabo nubibus meis ne pluãt super imbrem. Et parum est excitasse nubes de Hierusalem vel de Israel, quos misit prædicare euangeliũ in toto orbe terrarũ? De quibus nubibus dictum est, In omnẽ terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Parum est hoc? Sed quia ipse dominus ait. Prædicabitur hoc euãgelium regni in toto orbe terrarũ in testimonium omnibus gentibus, & tũc veniet finis, excitat nubes ab extremo terræ. Nam, crescente euangelio, vnde erãt prædicatores euangelij in finibus terræ, nisi ibi excitet nubes ab extremis terræ? De ipsis aũt nubibus quid operatur, subdit, *Fulgura in pluuiam fecit.* Hoc est, minas ad misericordiam flexit, de terroribus irrigauit. Qñ tibi minatur Deus per prophetã, per Apostolum & times: nonne coruscatio terruit te? Sed cũ pœnitendo corrigeris, & agnoscis hoc misericordia fieri, in pluuiã vertitur fulguris terror. Aliter aũt istum versum expouit Ricar. d. *Educens nubes ab extremo terræ.* Terræ nostræ extrema, peccata infima, & opera abiecta. A tali extremitate nubes producitur, quia ex turpitudinis recordatione caligo cõfusionis generatur. Sed hę nubes dum mentem obnubilat, contra concupiscentiæ æstus, quasi contra solis ardorem refrigerium præstat. Nam

Marginal notes: *Cælũ multiplex.* — *Quid est nubes, & quõo generatur.* — *Fulgur quid sit.* — *Nubes sunt Apostoli, & prædicatores.* — *Psal. 77.* — *Psal. 18.* — *Nubes est cõfusio peccati.*

Nam qui peccasse se meminit, & se peccasse erubescit, quanto plus de præterito dolet, tanto plus de futuro se exhibet cautiorem. *Fulgura in pluuiam fecit.* Ante fulgura nubes producitur, & iterũ fulgura pluuia sequitur. Nubes, caligo confusionis, fulgur, terror maiestatis, pluuia fletus cõpunctionis. Ex recordatione nãque turpitudinis, & diuini terroris formidine mens concutitur.

2366 *Qui producit ventos de thesauris suis, qui percussit primogenita Aegypti ab homine usque ad pecus.*

Ventus quo modo generatur. OStendit hic Dei potestatem in terra. Vbi notandum quòd quamuis aliquorum sit opinio, quòd uentus generetur ex fluctu brachiorum maris, tamen verior, & communior opinio est, quòd ex terra uentus generatur, quia ex fumositate de terra ascendente, & aerem impellentẽ fit uentus. Vnde dicit Albertus magnus, quòd radix est ex uapore qui ascendit ex terra, & principium esse eius est ex eo, & materia eius est vapor talis, qui est frigidus, & siccus, subtilitate sua aerem transcendẽs, & spissatur frigiditate aeris fortiter aerem impellente. C Quod patet ex hoc, quia quantitas uentorum & nubium est secundum quantitatem uaporis ascendẽtis ex terra, quia quando multi sunt uapores multi sunt venti. Sic ergo materialiter uentus est ex vapore terrestri ad superius aeris ascẽdente. Ex quo apparet, quòd Psal. ostendens uentorum productionem, ostendit potestatem Dei in terra, dicens, *Qui producit uentos de thesauris suis*, idest de occultis cauernis, unde nescis unde ueniant, scis tamen quòd iussu Dei flant. Quod enim flat uentus, sentis, sed quã causa flat, vel de quo thesauro ductus sit D nescitur. Mysticè autem per hos uentos intelligit prædicatores, quos de thesauro occulto suæ sapientiæ inspirat. *Ventus significat prædicatores.* Vnde hic ait Aug. *Qui producit uentos*, &c. Eosdem puto prædicatores, & nubes, & ventos, Nubes, propter carnem, uentos, propter spiritum, nubes enim uidentur, uenti sentiuntur, & non uidentur. Denique quoniã carnẽ uidemus esse de terra, ideo, inquit, nubes excitat ab extremo terræ. Expressit, vnde excitet nubes, uenit ad vẽtos, quia spiritus hominis ignoratur vnde ueniat. Ideo ait, *Producit uentos de thesauris suis.* Sequitur. *Qui percussit primogenita Aegypti*, &c. Hoc ad literã fecit, vt apparet Exod. 12. uide versiculo 2333. Mysticè autem per primogenita intelliguntur mores nostri, inter quos principalis est fides. *Primogenita dicitur fides.* Vnde Aug. hic ait, *Qui percussit*, &c. Primogenita nostra sal ua sint in domino, quoniam ipse dedit ea nobis. Molesta pœna est, & terribilis plaga mors primogenitorum. Quæ sunt primogenita? mores nostri, in quibus nunc seruimus Deo. Primitias enim ha- B bemus ipsam fidem, vnde incipimus, quia nemo incipit benè viuere, nisi ab ipsa fide. Fides ergo nostra in primogenitis nostris est. Quando custoditur fides nostra, cætera subsequi possunt. De qua primogenita fide Apostolus ait, Nos primitias spiritus habentes, idest, dantes tã Deo primitias spiritus nostri, idest, ipsam fidem tanquam primogenita nostra. *Rom. 8.* Si ergo magna gratia Dei est ut conseruetur fides nostra, sic magna est pœna, occidere primogenita. Quando ergo in afflictione ecclesiæ constituti perdunt fidem, primogenita percutiuntur, & sic Deus percutit fidem illorũ permissiuè, quia permittit eos à fide cadere. Vel aliter totũversum exponit Richard. dicens, *Qui producit uentos*, &c. Spiritussanctus, vbi vult, spirat, sic nihilominus quando vult post pluuiam uenti producuntur. Beati enim, qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Aliter enim spirat spiritus timoris, aliter spiritus pietatis, aliter spiritus fortitudinis. Tales ventos producit dominus de thesauris suis, scilicet, quando diuinæ scripturæ arcana rimamur, & admiramur. Sed, dum tali admirationi vehementer insistitur, attonita mens, nunc spiritus sapientiæ, nunc spiritus scientiæ, nunc spiritus consilij tangit nõnullos. Sequitur, *Qui percussit primogenita Aegypti*, &c. initium omnis peccati. *Primogenita dicuntur peccata.* Sed tenebræ erroris talia gignunt primogenita. Quia ergo per spiritum Dei spiritus Diaboli deijcitur, & per spiritum mansuetudinis spiritus elationis confunditur, rectè postquam uenti producuntur, Aegypti primogenitã moriuntur, sed alij superbiunt de vanitate sæculi, alij de sanctitate, superbia vanitatis

nitatis est primogenitum pecoris, arrogantia sanctitatis, primogenitum hominis. Et sic flante spiritu, percutiuntur primogenita Aegypti ab homine vsque ad pecus.

2418 *Et misit signa, & prodigia in medio tui, Aegypte, in Pharaonem, & omnes seruos eius.*

HIc ostendit Deum laudandũ ratione fidelitatis, quia s. fideliter quæ promisit, adimplet. Vbi notandum, quòd (vt habetur Genes. 15.) Deus prædixit Abrahæ, quòd semẽ suum (idest filij Israel ex semine suo descendentes) esset futurum peregrinum in terra non sua, & subijceretur seruituti, & affligeretur quadraginta annis. Et statim promisit illos de seruitute illa gloriosè liberare. Vnde statim subdit ibi, Verumtamen gentem, cui seruituri sunt, ego iudicabo, & post hæc egredietur cum magna substantia. Quod autem illud promissum fideliter Deus adimpleuerit, multa iudicia immittendo contra Pharaonem, & ipsum populum inde educendo, & ad terrã promissionis adducendo, hic ostendit Psal. Et duo fecit, quia primò ostẽdit promissionis adimpletionem: secundò ex hoc cõcludit Dei laudationem: ibi, *Domine, nomen tuũ*. Prima pars diuiditur in tres partes, quia ostendit primò quomodo ipsos de Aegypto eduxit: secundò quõ eos per desertum perduxit, ibi, *Qui percussit:* tertiò quõ eos in terrã promissionis induxit, ibi, *Et dedit terram*. Quantũ ad primum, ponit in generali quomodo eos Deus eduxit de Aegypto, scilicet cum multis signis, & prodigijs, & multis plagis percutiendo Pharaonem, & omnes Aegyptios, de quibus diffusè habes Exo. 8. & infrà. Et Ps. 77. Posuit in Aegypto signa sua & prodigia sua in campo Taneos, & conuertit in sanguinẽ flumina eorum &c. De istis signis, & prodigijs, vide versi. 1325. & infrà per multos versus. Et ver. 1815. & infrà per multos versus. Quæ omnia hic breuiter replicat Psal. dicens, *Et misit signa & prodigia in medio tui, Aegypte, in Pharaonem*. Vnde hic ait glo. Hæc ita manifesta sunt, vt expositione magis obscurẽtur. Dum verò audis, quæ facta sunt in impios, caue, ne

E in te fiant. Ideo hæc vtilia sunt, cũ leguntur. Mysticè aũt notandum, quòd per Aegyptũ, quæ tenebra, vel confusio interpretatur, significantur peccatores tenebrosi, & digni confusione. Per Pharaonem verò, qui dissipatio interpretatur, significantur ipsa peccata, quibus omnis virtus dissipatur. Per seruos enim Pharaonis ipsos accipe peccatores, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Io. 8. In istis ergo peccatoribus, & vitiosis, Deus, vt ipsos conuertat, immittit signa diuersa, scilicet, quandoque signum placatiuum diuinæ iracũdiæ, quandoq; signum punitiuũ humanæ immunditiæ, quandoq; signum directiuum humanæ ignorantiæ, quandoque signum expressiuum diuinæ potentiæ, de quibus signis vide supra versic. 1815. *Signa diuersa dat Deus peccatorib. vt cõuertantur. Pharao & serui Pharaonis quid.*

F

Qui percussit gentes multas, & occidit reges fortes. 2368

HIc ostendit qualiter eos perduxit per desertum, pro ipsis contra ipsorũ hostes pugnando. Et duo facit, quia primò hoc proponit: secundò ipsorũ hostes explicat, quos percussit: ibi, *Seon regem*. Vbi notandum, quòd pars istius versiculi refertur ad ea, quæ fecit per desertum, vt puta, quando, orante Moyse, dominus percussit Amalech, & ipsum, & populum eius fugauit in ore gladij, vt habetur Exo. 17. Et de istis dicit, *Qui percussit gentes multas*, quia multus populus erat cum ipso Amalech. *Et occidit reges fortes*, vt puta Barach, regem Chananæorum, quem filij Israel interfecerũt, antequam intrarent terram promissionis, & vrbes eius subuerterunt, vt habetur Num. 21. Et regem Ammonitarum, & regem Moabitarum, & multos alios reges, vt ibidem habetur, scilicet Num. 21. Mysticè autẽ per gentes accipe gentiles idololatras, quos percussit Deus, quãdo corda eorum inspirauit, vt ad Deum verum cõuerterentur. Vel percutit, quãdo diuersis aduersitatibus corpus percutit, vt animam sanet: secũdum quod dicitur, Ego occidam, & ego viuere faciã, percutiam, & ego sanabo. Et cõsimiliter occidit reges fortes, qñ principes, & mundi potentes conuertit, qui tũc occisi dicũtur, quia infidelitas in eis fuit occisa. *Deut. 32.*

G

H

Et

Percussio multiplex. Et aduerte, ꝙ est percussio multiplex, qua Deus percutit gentes, idest, peccatores, scilicet percussio iustitiæ, quæ fit ad punitionem, sic enim percussit induratos, 1. Reg. 25. Percussit dominus Nabal, & mortuus est. Secunda est percussio disciplinæ ad correctionem, sicut pater percutit filium, vt corrigatur. Prouerb. 23. Noli subtrahere à puero tuo disciplinam. Si enim percusseris eum virga, non morietur, cum enim virga percutis eum & animam eius de inferno liberabis. Tertia est percussio doctrinæ ad eruditionem, sicut doctor percutit discipulum, vt addiscat. Vnde Cant. 5. Inuenerunt me custodes ciuitatis, percusserunt me, tulerunt pallium meum. Qui enim sunt custodes ciuitatis, nisi doctores, & prædicatores, qui docendo verbis percutiunt subditos? Quid autem per pallium, quo res supposita occultatur, nisi ignorãtia intelligitur? Sic ergo prædicatores verbis percutiendo subditos, pallium auferunt, dum per doctrinam velamen ignorantiæ de ipsorum cordibus auferunt. Ex quibus apparet, quòd omnis percussio domini aut est ad correctionem, aut ad damnationem. Quod ostendit Greg. d. Percussio namq; domi- *Gregor. 11. mor. c. 12.* ni tunc diluit culpam, cùm mutauerit vitam. Nam cuius mores non mutat, non expiat actiones. Omnis ergo diuina percussio, aut purgatio in nobis est vitæ præ- *Psal. 9.* sentis, aut initium pœnæ sequentis. Propter eos enim, qui ex flagello proficiũt, dictum est, Qui fingis dolorem in præcepto: quia, dum flagellatur iniquus, & corrigitur, qui audire præceptum noluit, audiuit dolorem. Dolor autẽ in præcepto fingitur ei, quia malis operibus quasi præceptis vitæ dolor cohibetur. De his verò quos percussio damnat, dr̃, Per- *Hiere. 5.* cussisti eos, nõ doluerunt attriuisti eos, & renuerunt accipere disciplinam. His flagella ab hac vita inchoant, & in æterna percussione perdurant &c.

2369 *Seon regem Amorrhæorum, & Og regem Basan, & omnia regna Chanaam.*

HIc explicat reges, quos Deus, educendo populum, occidit. Vbi aduertendum, ꝙ prima pars istius versiculi

A fuit tempore Moysi, s. occisio istorũ regum, sed secunda pars fuit tempore Iosue, quãdo scilicet occidit omnia regna Chanaam. De Seon rege Amorrhæorũ habetur Num. 21. ꝙ Moyses, dum duceret populum per desertum, misit nũcios ad Seon regem Amorrhæorum, petens humiliter ab eo transitum per terram suam, nullum damnum suis inferendo. Qui transitũ eis concedere noluit, quin potius, exercitu congregato, egressus est eis obuiam in deserto, ut pugnaret contra filios Israel, à quibus occisus est, & oĩs eius terra possessa est à filijs Israel. *Num. 21.*

B De isto ergo rege ait Psal. ꝙ Deus occidit Seon regem Amorrhęorum, quia scilicet filij Israel diuina virtute adiuti illũ cum populo suo occiderunt. De Og autem regem Basan dicitur ibi, s. ꝙ postquam filij Israel interfecerunt Seon, & possederunt terram Amorrhæorũ, venerunt ad terrã Basan. Quod audiens Og rex Basan, occurrit eis armatus cum populo suo, ut pugnaret contra Israel Et tũc dixit dñs ad Moysen. Ne timeas eũ, quia in manu tua tradidi illum, & omnẽ populum eius faciesq; illi, sicut fecisti Seon regi Amorrhæorum, percusserũtq;

C Og cum filijs suis, vniuersumque populum eius, & possederunt terrã illius. Et de isto rege nunc ait psal *Et regem Basan* supple Deus occidit. Quod uero sequitur, *Et omnia regna Chanaam*, hoc nõ fuit tempore Moysi per desertum, sed tempore Iosue, quando iã intrauerant terrã promissionis, & omnes reges Chanaam inhabitantes terram promissionis occidit, & possedit regna ipsorum. Vt enim habetur Iosue 12. reges, quos occiderũt filij Israel in terra promissionis, fuerunt triginta unus, qui omnes ibidẽ ponuntur, & ipsorum regna nominantur. Hos

D ergo omnes recitans breuiter ps. ait, *Et omnia regna Chanaam*, scilicet possederunt filij Israel, occisis regibus eorũ, & populis. Mysticè autem Deus in nobis occidit Seon regem Amorrhęorum, &c. Vbi notandum, quòd Seon interpretatur tentatio oculorum, & hic regnat in Amorrhæis. Quid est. n. Amorrhæus, nisi reus amor carnalis, & luxuriosus? Est ergo Seon rex Amorrhæorũ, quia tẽtatio oculorũ maximè regnat in luxuriosis. Sed hunc regem in nobis Deus oc- *Seō rex Amorrhæorũ significat concupiscentiam oculorum luxuriosorum.*

 cidit,

cidir, quando à nobis vanitatē remouet visionis, q. Psalm. postulabat, d. Auerte oculos meos ne videant vanitatē. Quæ autem vanitas maior vaoitare, & falsa apparentia mulieris? Si euim hunc regem in te non occiderit Deus, facilè capieris. Vnde Chrysost. iu homil. super illo verbo Matth. 5. Omnis, qui viderit mulierem ad coucupiscendum, &c. dicit. Si ergo vis cōtinuè oculos tuos pulchris faciebus mulierum infigere, capieris omnino, etsi bis, vel ter fortassis possis continere. Non enim es extra humanam naturam. Qui aūt flammam semel accēdit, et visa muliere absente, format apud se imaginem turpium cogitationum, à quibus multoties procedit ad opus, quia si aliqua se ornando, oculos hominum ad se traxerit, etiamsi nulli plagam iotulit, pœnam patietur extremam. Venenum enim coufecit, etsi nullum qui biberit, iuueuit. Quod aūt viris dicit, hoc ad fœminas loquitur: capiti loquens, & corpori persuadet. *Et Og regem Basan*, mysticè interpretatur Conclusio: Basan verò interpretatur Confusio. Per Og igitur intellige cōclusos peccato, quia. s. ab aspectu oculorum veuerunt ad opus, qui regnant in Basau, quia confusione sunt pleni. Hunc ergo regem in nobis Deus occidit, quaudo peccatum per opus conclusum remittit, & ad pœnitentiam peccatorum inducit, &c.

Psal. 115. *Videre frequēter mulieres, capit mentem.*

2370 *Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israel populo suo.*

HIc osteudit quomodo in terrā promissionis eos induxit & eis tradidit, quia occisis omoibus illis regibus, & populis, ipse Iosue diuisit populo Dei terrā promissionis, & hæreditariè ipsam illis dedit possidendam, vt habetur historialiter Iosue 18. Per hoc autē mysticè vult osteodere, q. Deus suis fidelibus hæreditatem dabit terrā promissionis, quæ est terra viuentium, de qua infideles eiecit, s. angelos apostatas, de qua hæreditate dicitur, Quoniam tu, Deus, exaudisti orationem meam, dedisti hæreditatem timentibus nomeu tuum. Vbi nota, q. per Christum hæc hæreditas nobis est collata, vt ostendit Gregor. dicens, Christus moriendo docuit mortem nōn metui, resurgendo docuit de vita confidi. Ascendendo autem docuit de cœlestis patriæ hæreditate gloriari, vt quò caput præisse cōspiciunt, illuc se subsequi mēbra gratulētur. Vnde beue & ab eodem nostro capite dicitur, Vbicuuque fuerit corpus, ibi congregabuntur aquilæ. Vñ & Petrus ait, In hæreditatē incorruptibilem, incoutaminatā, & immarcessibilem, conseruatam in cœlis &c. Et notandum, q. multiplex est hæreditas, s. quædam abominabilis, & perniciosa, quædā mutabilis, & fluctuosa, quædam vtilis & gratiosa, quædam desiderabilis & gloriosa. Et de istis vide versic. 974.

Gregor. 27. mor. c. 11. *Matth. 24.* *1. Pet. 1.*

Domine, nomen tuum in æternum: domine, memoriale tuum in generatione, & generationem. 2371

HIc ex prædictis coucludit nomen dñi esse laudandum: primò ratione beneficiorum: secundò ratioue iudiciorum, ibi, *Quia iudicauit*. Quantum ad primum aduertendū, q. ex prædictis beneficijs factis populo suo, ac ēt ex prædictis iudicijs factis hominibus; populi sui nomē dñi per vniuersum orbem fuit diuulgatum, & admirabile prædicatū. Vnde Moyses, narraris beneficijs Dei dādis bonis, & iudicijs in malis exercēdis, ait, Nomeu eius gloriosum, & terribile, gloriosum, s. propter beneficia, terribile autem, propter iudicia. Ne ergo aliquis putet q. fama nominis dñi cessauerit, hic ostendit Psal. q. in æternum permanet, quia & beneficia sua semper dat bonis, & iudicia exercet iu malis. Quia omnia illa, quæ tunc illis faciebat Deus, historialiter erāt quædam figuræ illorū quæ realiter semper facit in uobis. Quæ oīa figuratiua reducit gl. ad figurata, repetēs dicta in hoc Psal. dicens. Hæc quidem quo ad literā quomodo fueriot facta, audiuimus, sed aliquid significār, quod explicari oportet. Repetamus ergo ab illo loco, *Omnia, quæcunque voluit dominus, fecit in cælo, & in terra*, &c Typicè in hominibus hoc possumus intelligere. Cęlū enim sunt spirituales, terra, caroales. Ex his enim duobus tāquam cœlo, & terra constat ecclesia. In his enim facit Deus, quæcunque vult, & iu mari (idest iu infidelibus) facit, quæ vult. In quibus omnibus

Deut. 28. *Cælū sunt spūales, terra sunt carnales.*

nibus nihil fit fine iuſſu Dei. Non enim ſæuiunt mali, niſi permittantur à Deo: nec in eos vindicatur, niſi iuſſerit Deus. Et in omnibus abyſſis, quæ voluit, fecit. Abyſſi ſunt latentia mortalium corda, profundæ cogitationes hominũ, in quibus facit Deus, quod vult. Quia interro gat iuſtum, & impium, latet cor bonum, latet & cor malũ, & in vtroque eſt abyſſus, ſed Deus in vtroque videt, quem nil latet, conſolatur cor bonum, & torquet malum. Sequitur, *Educens nubes ab extremo terræ.* Nubes ſunt prædicatores, quos non tantum de Iſrael miſit, ſed etiam ab extremo terræ excitat, & in fines orbis terræ mittit. Et de ipſis nubibus fulgura in pluuiam facit, id eſt, minas ad miſericordiam flectit. Prædicatores namque & terrent, & blandiuntur. terrent comminando æterna ſupplicia: blandiuntur, promittendo æterna præmia. Sequitur, *Qui producit ventos de theſauris ſuis.* Itẽ prædicatores, & nubes ſunt, & venti: nubes, propter carnem: venti, propter ſpiritum, vel propter aliud venti dicuntur Apoſtoli, quia, ſcilicet totum mundum velociter percurrerunt. *Qui percuſſit primogenita Aegypti.* Primogenita eſt fides, percutit ergo primogenita Aegypti, qui quicunque affligit eccleſiam, etiamſi ſit Chriſtianus, fidem perdit. *Ab homine vſque ad pecus.* id eſt, à doctis, vſque ad indoctos. *Et miſit ſigna, & prodigia in medio*, &c. quia multa ſigna peccatoribus mittit, vt conuertantur, vide verſ. 2376. *Qui percuſſit gentes multas*, &c. Quas gentes, & quos reges? *Seon regem Amorrhæorum*, i. concupiſcentiam oculorum *Et Og regem Baſan*, i. peccatum conſummatũ. *Et omnia regna Chanaam.* Chanaam, n̄q; interpretatur paratus humiliationi. Et hic accipitur humiliatio, non pro virtute, ſed pro pœna, & afflictione. Et ſic paratus humiliationi eſt quilibet ſuperbus, quem ſequitur humiliatio damnationis æternæ. *Et dedit terram eorum hæreditatem*, &c. Per terram eorũ ſignificantur omnes gentes, quas hæreditariè dedit Iſrael populo ſuo, quia ex omnibus gentibus Chriſti fidem receperunt, vel hæreditatem cœleſtem, de qua ceciderũt dæmones, gentibus conuerſis dedit. Ex quibus omnibus ſequitur, quòd, ſi Deus illa omnia faciendo hiſtorialiter, memo-

Abyſſi quid.

Mar. 24.

Chanaam.

A riale nominis eius fuit dilatatum, quòd etiam quia iſta omnia vſque in finem facit ſpecialiter, q̃ memoriale nominis eius ſemper perdurare debet. Et hoc eſt q̃ ex prædictis concludit Pſal. d. *Domine nomen tuum in æternum.* Vnde hic ait Auguſt. *Domine memoriale tuum*, &c. i. iam non ceſſat miſericordia tua, non ceſſat manus tua in ſæculo facere iſta, quæ tũc feciſti præfigurando, omnia enim illa in figura contingebant illis. *Domine* (ergo) *memoriale tuum, in generatione & generationem.* Generatio prima, qua fideles efficimur, & per baptiſmum renaſcimur: B generatio alia, qua à mortuis reſurgemus. *In æternum* (ergo) *memoriale tuum, domine.* Et ſuper iſtam generationẽ, quia nec nunc nos oblitus es vt vocares, nec tunc obliuiſceris, vt corones.

Generatio duplex.

Quoniam iudicabit dominus populum ſuum, & in ſeruis ſuis deprecabitur. 2372

HIc concludit Deum laudandũ ratione iudiciorum. Vbi notandum, q̃ iudicium eſt duplex, ſ. diſcretionis, & condẽnationis, vide ver. 522. Et de vtroque hic intelligitur. Et primò de iudicio C diſcretionis, quia in populo ſuo Iudæorum diuiſit bonos à malis, bonos aſſumendo, & relinquendo malos. Vnde hic ait Aug. *Quoniam iudicabit dominus populum ſuum.* Compleuit Deus omnia prædicta in populo Iudæorum. Sed nunquid iam remanſerunt opera eius, poſtquam induxit plebem ſuam in terram promiſſionis? Certè non. Vnde audi, *Iudicabit dominus plebem ſuam.* Iam enim iudicauit populum ſuum. Excepto futuro iudicio iudicatus eſt populus Iudęorum, quia ſe parati ſunt inde iuſti, & remãſerunt iniuſti. Vnde dominus ait, In iudicium veni D in hunc mundum, vt, qui non vident, videant, & qui vidẽt, cœci fiant. Excœcati ſunt ſuperbi, illuminati ſunt humiles. *Iudicauit ergo dominus populum ſuum.* Ipſum iudicium prædixit Eſaias, Et nũc tu domus Iacob, venite, ambulemus in lucem dñi. Parum eſt hoc? Sed audi quod ſequitur, Dimiſit. n. plebem ſuam domũ Iſrael. Ipſa eſt domus Iacob, quę domus Iſrael. Domus Iacob, & domus Iſrael vna gẽns eſt, vna plebs: hanc induitat, & hanc dimittit. Et nunc iam certè, ò domus

Iudæi iudicati ſunt à Chriſto.

Ioan. 6.

Eſa. 6.

Domus Iacob, eſt domus Iſrael.

mus Iacob, occidisti Christum: iam caput ante crucem agitasti: iam pedentem irrisisti. Iam dixisti, Si filius Dei es, descende nunc de cruce. Iam pro phrenetcis rogauit medicus, dicens, Pater, ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt. Certè iam fecisti ista omnia. Et nunc crede in eum, quem occidisti: bibe sanguinem quem fudisti. Iudicasse ergo dicitur populum suum, separando in ipsos bonos à malis, fideles ab infidelibus. Hoc post illa omnia significauit propheta, dicens, Domus Iacob, venite, ambulemus in lucem domini: ne, remanédo in Iudaismo, non perueniamus ad Christum, sed nūc dimisit populum suum, domum Israel. Venit Iacob, quia dimisit domum suam, domum Iacob. Quæ venit, & quæ dimissa est, nisi quia hoc est iudicium, vt, qui non vident, videant, & qui vident cæci fiant? Iudicauit ergo dominus populum suum, idest, separauit bonos à malis, iustos ab iniustis. Et hoc est, quod subditur, *Et in seruis suis deprecabitur.* idest, secundum aliam literam, consolabitur. Vel potest totum hoc accipi de iudicio condemnationis, quo iudicabit dominus populum suum. Volens enim Deus ostendere, quanta pœna in futuro iudicio reprobi iudicabūtur, hic indicat, quod punit populum suum (idest, electos) vt ex punitione bonorum mali colligāt qualiter in futuro sunt iudicandi. Et notabat Apostolus Petrus, dicens. Tempus est, vt incipiat iudicium à domo Dei. Si autem primum à nobis, quis finis eorū, qui non credunt Euangelio? Quod ad propositum exponit Gregorius dicens, Consideremus, quæ supplicia postmodū prauos terreant, si etiam iustos tam valida hic flagella castigant. Hinc est enim, quòd Petrus ait, Tempus est vt iudiciū incipiat à domo Dei, & si iustus vix saluabitur, impius, & peccator vbi parebūt? Quasi dicat, Ex nostra pœna colligendū est, quomodo Deus feriat quibus irascitur, si sic nos affligi patitur, in quibus lætatur? Aut quomodo illos percussurus est, quibus iustum iudicium exhibet, si etiā nos sic cruciat, quos piè redarguens fouet? Est ergo sensus. *Iudicabit dominus populum suum*, idest, seruos suos, in quibus deprecabitur, hic scilicet diuersis ipsos pœnis affligendo, vt ex hoc mali cō-

Matth. 27. Luc. 3.

1. Pet. 4.

Gregor. 6. mor. c. 8.

Iudiciū malorū ex pœnis bonorū considerari potest.

E siderent, quali pœna ipsi finaliter erunt iudicandi. Et hoc est, quod Paulus iustis dicebat, Gloriamur in omnibus persecutionibus, & tribulationibus vestris, quas sustinetis in exēplum iusti iudicij Dei. Ac si diceret, Dum tot dura toleratis, qui tam recta agitis, quid aliud quàm iusti iudicij Dei exempla datis, vt ex pœnis bonorum supplicia considerentur malorum?

2. Thes. 1.

Simulacra gentium, argentum & aurum, opera manuum hominum. 2373

F HIc execrando reprehendit cultum idolorum, quorum vanitatem reprehendit, ostendens idola esse vana ex multis, scilicet primò ratione causæ materialis: secundò ratione causæ efficientis, ibi, *Opera manuum hominum.* tertium ratione causæ formalis, ibi, *Os habent*, quartò ratione causæ finalis, ibi, *Similes illis fiant.* Quantum ad primum, nota quod iste versus formaliter habetur Psal. 113. Et ideo expositionē eius, vide ver. 2013. Quamuis enim ista superius de simulacris fuerint dicta: tamen hic repetita verecundiam augent ijs, qui in illis confi-G dunt. Et aduerte, quòd licet simulacra fiant de viliori materia, quam sit aurū, & argentum, quia fiunt de gypso, de lapide, de ligno, de luto: tamen illam preciosiorem materiam hic nominate voluit, quia si in ista materia preciosiori idola sunt irridenda, multo fortius in viliori. Vnde hic Aug. ait, *Simulacra gētium*, &c. Hic se cōuertit Psal. ad exprobranda, & irridenda idola, quæ etiam iam irridentur à cultoribus suis, dicens, *Simulacra gentium argentum, & aurum* Quid enim restat figmentum nisi irridendum, non adorandum? Idola gentiū dicturus erat, H fortasse vt contemneremus ista omnia idola gentium, lapides, & ligna, gypsum, & testam, nō hic dico, Vilis materia est, sed illud dico, quòd valde amant, & honorant. Sed nunquid argentum, & aurum, quia lucent, oculos habent ad videndum, intellectum ad cognoscēdum? Cū igitur omnia ista insensata sint: quid facitis, ò vos homines, de argento, & auro Deos? Quos Deos facitis, nonne videtis, quòd aurum non intelligit, non videt, non sentit?

Idolorum vanitas.

1374 *Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt.*

OStendit hic idolorum uanitatem ex causa formali. Iste versus formaliter ponitur Psalm. 113. vide expositionem ibi, versic. 2014.

2375 *Aures habent, & non audient: nec enim est spiritus in ore ipsorum.*

Idolorũ uanitas ex causa formali. HIc ex alio ostendit ipsorum uanitatem ex causa formali, quia scilicet non formam uitalem, qua possint voces, & orationes aliorum audire, sed neque spiritum oris, quo possint alios docere. Vnde primam partem, scilicet, *Aures habent, & non audient*, exposuimus, uide vers. 2015. Quod autem sequitur, *Neque enim est spiritus in ore ipsorum*: ibi spiritus accipitur pro anima sensuali, qua animal sentit, & eius sensus immutatur ab obiecto. Non autem talem spiritum habent idola, quia, quamuis artifex potuerit ei dare imaginem, & figuram hominis, vel alterius animalis, illi tamẽ spiritum uitalẽ non potuit dare, quia non auditum auribus, non uisum oculis, non palpare manibus, &c. Vnde hic ait Aug. *August.* Oculos, aures, nares, manus, & pedes, omnia ista homo artifex facere potuit, sed nec lucem oculis, nec auditum auribus, nec uocem ori, nec spiritũ naribus, nec iter pedibus potuit dare.

2376 *Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis.*

OStendit hic idolorum vanitatẽ ex parte causæ finalis. Iste versus formaliter ponitur Psal. 113. vide expositionem vers. 2017. Et nota, quod idolorum cultores similes idolis fiunt, quia, quamuis in exteriori apparentia organa sensuum videantur habere, sensum tamen interiorem illis non percipiunt. Vnde hic ait Aug. In illis, qui cõfidunt in cultura idolorum quædam cernitur idolorum similitudo, non quidem in carne eorum, sed in interiore homine illorum. Nam aures habent, & non audiunt. Ad illos quippe clamat Deus, Qui habet aures audiẽdi, audiat. Ipsi autem non audiunt Deũ clamãtem, *Oculos habent, & non uident.* Habent enim corporis oculos, sed mente, vel fide non uident. Nares habent, sed non sentiunt Christi odorem.

Similes idolis fiunt idololatræ.

August.

Domus Israel, benedicite domino: domus Aaron, benedicite domino. 2377

HIc ex omnibus prædictis Deum ab omnibus esse laudandum concludit. Et duo facit, quia primò omnes ad laudem Dei excitat, secundò qualiter Deum laudare debens, explicat, ibi, *Benedictus*. Prima diuiditur in duas, quia primò excitat contemplatiuos, & maiores, secundò subditos, & minores, ibi, *Domus Leui*. Quantum ad primum, sciendum, quòd Israel, qui interpretatur uidens Deum, significat uiros spirituales, & contemplatiuos, quorum conuersatio in cælis est, quia a terrenis eleuati toto intellectu, toto affectu feruntur in Deum, dulcedinẽ bonitatis eius explorantes, de quibus dictum est. Dicat nunc Israel, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius. Est ergo domus Israel contemplatiuorũ congregatio, quos ad laudem Dei excitat, dicens, *Domus Israel benedicite domino*. Benedicere enim dominum, est virtuosè, & bene uiuere, uide uers. 378. Vel benedicere Deum, est de omnibus nostris bonis, non nobis, sed ei dare gloriam, vide vers. 502. Nota etiam quod multipliciter benedicimus Deum, ver. 502. Vel aliter, vt per domum conscientia cuiuslibet intelligatur. In qua quilibet bonus habitat, dũ per bona exteriora non uagatur. In qua uelut in domo manẽs, quicquid agendũ vel fugiendum sit, cogitat. Vnde domum pro conscientia accipiendam ostendit, Greg. d. Quid autem per domos, nisi conscientiæ designãtur singulorum? Vnde cuidam sanato dominus dicit, Vade in domum tuam. Ac si apertè dicat, Post exterius miraculum, ad conscientiam reuertere, & qualem te intrinsecus Deo debeas exhibeare, perpende. Quid est ergo *Domus Israel benedicite domino*, nisi, Conscientiæ spiritalium domino benedicunt. Vel aliter, per Israel intellige beatos in patria clarè Deum contemplãtes facie ad faciem, quos Psal. ad Dei laudem inuitat, dicens, *Domus Israel benedicite domino*. Nõ enim inuitat beatos ad

Israel significat contẽplatiuos.

Psal. 117.

Domus significat cõscientiam.

Gregor. 4. mor. c. 24.

Israel significat beatos.

Dei

Dei laudem ex necessitate, qua illi indigeant, sed magis ex quadam congratulatione & charitate mutua, sicut & Psal. 102. Beati angeli ad Deum laudandum inuitantur, dicente Psal. Benedicite domino omnes angeli eius, ministri eius, qui facitis uoluntatem, &c. Vel aliter & clarius, ly uerbum imperatiuum stat pro indicatiuo, vt sit sensus: *Benedicite domino domus Israel*, idest, benedicit domino. Vel aliter, per domum Israel intelligit filios Abrahæ, non solum carne, sed magis fide. Et sic filij Abrahæ sunt omnes ex gentibus ad Christi fidem conuersi, de quibus dicit Ioannes Baptista, Potens est Deus, ex lapidibus istis (idest, ex gentilibus, qui lapides colebant) suscitare filios Abrahæ. Vnde hic ait Aug. *Domus Israel benedicite domino*, idest, omnes filij Abrahæ etiam de lapidibus suscitati. Manifestum est, quia illi sunt magis domus Israel, qui pertinent ad semen Abrahæ, non carne, sed fide. De domo Abrahæ crediderunt Apostoli, & milia circuncisorum, crediderunt etiam gētes & factæ sunt de domo Israel. Sequitur, *Domus Aaron, benedicite domino*. Hic ad laudem excitat maiores, & prælatos. Aaron enim, qui fuit summus sacerdos, significat prælatos, & maiores ecclesiæ, vt dictum fuit uersic. 1850. Per domum ergo Aaron prælatos omnes intellige, qui meritò Deum laudare tenentur, vt, sicut cæteros dignitate præcedunt sic & sanctitate superēt. Vnde illis sub Aaron nomine dicitur, Dicat nunc Aaron, quoniam in sæculum misericordia eius.

Israel significat omnes fideles.

Matth. 3.

Aaron prælatos significat.

Psal. 117.

2378 *Domus Leui, benedicite domino, qui timetis dominum, benedicite domino.*

HIc excitat subditos, & minores. Et primò clericos, dicens, *Domus Leui*, &c. De sola enim tribu Leui erāt; qui in templo seruire debebant ministri, & sacerdotes. Et sic per domum Leui intellige omnes clericos, & sacerdotes minores, qui singulariter bene uiuendo, Deū benedicere debent, quia ipsorum bonitas bonos facit seculares. Similiter & ipsorum mala uita facit sæculares malos, vt ostendit Chrysost. super Matth. dicēs, Christus, vt bonus medicus, ingressus Hierusalem ad infirmam ciuitatem sa-

Clerici mali populum corrumpūt & boni perficiunt.

E nandam, primum ad originem passionis intendens, intrauit in templum. Nam, sicut de templo (idest, à clericis) omne bonum egreditur, ita & de templo omne malum procedit. Si enim sacerdotium integrum fuerit, tota ecclesia floret, si autem corruptum fuerit, omnis fides marcida est. Sicut enim, cum uideris arborē pallentibus folijs, intelligis, quia uitium habet in radice, sic, cum uideris populū indisciplinatum, sine dubio cognosce, quia sacerdotium eius non est sanum. Hac ergo causa finaliter clerici ad Deū benedicendum per bonam uitam excitantur, F cum dicitur, *Domus Leui, benedicite domino*. Vel aliter, per ista verba vult ostendere, quòd mens clericorum non in aliquo temporali, sed solum in domino quiescere debet. Nam domus mentis uocatur omne illud, quod mens diligit in quo per amorem quiescit, vt ostendit Gregorius, dicens, Sicut enim domus exterioris conuersationis est ædificium, quod inhabitat corpus, ita domus nostræ congregationis est res quælibet, quā per dilectionem inhabitat animus. Omne quippe, quod diligimus, quasi in hoc quiescentes habitamus. Vnde Paulus, quia in G supernis cor fixerat, in terra quidem positus, sed tamen à terra extraneus dicebat, Nostra conuersatio in cœlis est. Domus ergo Leui est omne illud, quod per amorem clerici inhabitant. Vt ergo præter Deum nihil diligant, eis dicitur, *Domus Leui, benedicite domino*, vt sit sensus, Benedicere domino sit domus uestra, id est, hoc solum diligatis, in hoc solo ut in domo quiescatis. Vel aliter, per ista uerba vult ostendere quòd clerici præ omnibus alijs corpus suum castum, & mundum conseruare debent. Nam ipsum corpus dicitur animæ domus, ut ostendit H Greg. d. Luteas quippe domos habitamus, quia i corporibus terrenis subsistimus. Quod bene Paulus cōsiderans ait, Habemus thesaurum nostrum in vasis fictilibus. Et rursum, Scimus, quia, si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus domum, non manu factam &c. Domus ergo Leui sunt corpora clericorum, quæ domino benedicere debent, vt scilicet per ipsorum castitatem, & munditiam ab alijs Deo benedicatur. Quid est

Domus nostra est omne quod diligimus.

Gregor. 8. mor. c. 31.

Phil. 3.

Domus nostra sunt corpora nostra.

Gregor. 5. mor. c. 27.

2. Cor. 4.

2. Cor. 5.

Timor signi ficat omnes iustos. est ergo *Domus Leui benedicite domino*, ni si corpora clericorum faciat ab alijs domino bnedici? Sequitur, *Qui timetis dominum, benedicite domino.* Hic subiectos & minores ad Dei laudem excitar, & generaliter omnes. Nã per timentes Deũ generaliter omnes iusti intelliguntur. *Eccl.1.* Quoniam (vt dicitur) qui sine timore est, iustificari non poterit. Consimiliter per timentes Deum omnes ad Dei laudem excitantur: Apocal. 19. vbi dicitur, Laudem dicite Deo nostro omnes serui eius & qui timetis Deum, pusilli, & magni. Glossa autem istos, qui ad benedicendũ Deum inuitantur, sic distinguit, dicens, Omnes ordines monet laudes Dei celebrare, dicens, *Domus Israel*, scilicet domus, quæ quotidie de lapidibus suscitãtur, de quibus potẽs est Deus filios Abrahæ suscitare. *Domus Aaron*, idest, præpositi, & prælati. *Domus Leui*, idest, ministri *qui timetis Deum*, idest, omnes populi: Nam præpositi sunt domus Aaron, ministri, domus Leui, populi, omnes qui timent. Omnes isti generaliter sunt domus Israel.

2379 **Benedictus dominus ex Sion, qui habitat in Hierusalem.**

Deus corde benedicendus. HIc explicat modum, quo Deum debemus benedicere. Vbi aduertẽdum, quòd benedicitur Deus corde melius quàm uerbis. Corde autem benedicitur per fidem, quia sine fide impossibile est placere Deo. Illi ergo Deum benedicunt, qui perfectam fidem habent in illum. Fides autem circa Christum maximè in duobus consistit, scilicet in eius humiliatione, & incarnatione, & in eius *Ioan.18.* ascensione, & glorificatione. Vnde ista duo præcipuè ipse dicebat, dicens, Exiui à patre, & veni in mundum, iterum relinquo mundum, & uado ad patrem. Et ista duo nos docet Psal. confiteri, & credere, dicens, *Benedictus dominus ex Sion*, quo ad incarnationem: *Qui habitat in Hierusalem*, quo ad glorificationem. Quantum ad primum, notandum, quòd per locum aliquando intelligitur habitans in loco, *Sion significat Dauid.* sicut si dicatur. Iste genitus est ex Bononia, intelligitur, idest, ex gente, quæ habi *Rom.1.* tat in Bononia. Simili modo per Sion intelligitur Dauid rex, qui montem Sion

A habitauit. Vnde & ipse mons Sion dicebatur ciuitas Dauid, quia ibi erat palatium eius, & habitatio. Certum est autẽ, quòd ex Dauid natus est Christus, sicut dicit Apostolus, Qui factus est ex semine Dauid secundum carnem. Hoc ergo præuidens Psal. hic ait, *Benedictus dominus ex Sion*, idest, benedictus dominus Iesus Christus, qui ex Sion, scilicet ex Dauid uenit, carnem assumendo. Et isto modo Esaias loquitur, dicens, De Sion exibit lex & uerbum domini de Hierusalẽ, idest, verbum domini exibit, & incarnabitur de Sion, & de Hierusalem, idest, de B Dauid, qui habitat in Sion, & in Hierusalem. Vel aliter: Ex Sion uenit dominus quia ex Sion exiuit prædicatio fidei suæ qua mundo fuit manifestatus, uide uersic. 1970. Et tunc est sensus, *Benedictus dominus ex Sion*, idest, qui ex Sion nobis manifestabitur. Quantum uerò ad eius glorificationem, subdit. *Qui habitat in Hierusalem.* Non quidem in Hierusalem ciuitatem terrestrem, quæ dissipata pluries fuit, quæ occidit prophetas, & lapidauit ad se missos, sed in Hierusalem cœlestem. Hierusalem namque uisio pacis interpretatur, & significat cœlestem pa C triam, in qua Christus habitat glorificatus. Nobis ergo, quandiu hic peregrinamur, dominus uenit ex Sion. Sion speculatio, Hierusalem uisio pacis interpretatur. In qua ergo Hierusalem habitat Christus? In illa, quæ cecidit? Non, sed in matre nostra, scilicet in cœlis, de qua dictum est. Multi filij desertę, magis quã eius, quæ habet virum. Nunc ergo dominus ex Sion, quia speculamur quòd ueniat, nunc tamen quandiu in spe uiuimus, in Sion sumus. Finita via, habitabimus in illa ciuitate Hierusalem, quæ nũquam retitura est, quia & dominus, qui D est caput nostrum, habitat in ea, & custodit eam quæ est uisio pacis æternã Hierusalem. Vel aliter, vult ostendere Psal. quòd Deus benedicitur à iustis, & hic in præsenti, & in cœlesti patria. Vbi per Siõ accipit uitam præsentem, quæ de longè Deum speculatur per fidem, & per Hierusalem accipit gloriam cœlestẽ, in qua Deus pacificè facie ad faciem uidetur à beatis. Vnde hic ait glos. vel iuxta interpretationes nominum, Sion interpretatur speculatio: Hierusalem, uisio pacis.

Ex Sion uenit Christus idest ex Dauid.

Esa.2.

Hierusalẽ, idest uisio pacis.

Gal.4.

Sion uitam præsentem Hierusalẽ futuram et cœlestem notat.

Nunc

Nunc ergo ex Sion benedictus est Deus, idest à nobis, qui, quandiu uiuimus in spe, sumus in Sion, quia speculamur, quod Dei regnum adueniat. Hic autem habitat in Hierusalem cœlestem, & ibi à sanctis benedicitur, & tanto dignius, quã to ibi clarius cognoscitur. Et nota, quòd multipliciter nos benedicimus Deum, vide versic. 502.

PSAL. CXXXV.

2380 *Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.*

TITVLVS istius Psalmi est, *Alleluia.* Consimilem titulum habet Psal. 104. vide ibi expositionem, scilicet versic. 1790. De materia verò Psalmi, apparet, quòd iste Psalm. est quædam inuitatio aliorum ad laudandum Deum, & sibi de collatis beneficijs gratias agendum, sicut fuit Psalm. præcedens. Et quamuis multa in laudem Dei dicantur, tamen in isto Psal. maximè misericordia Dei cõmendatur, ad quam referuntur omnes versiculi istius Psalmi, sicut & primus, quia ait, *Confitemini domino, quoniam bonus*, finis eius est, *Quoniam in sæculum misericordia eius*, qui finis in fine omnium uersiculorum intelligitur. Verbi gratia, secũdus versus dicit, *Cõfitemini Deo deorum*, subintellige, Quoniam in sæculum misericordia eius, & sic in omnibus alijs versiculis. Et hoc est, quòd hic ait Aug. Quamuis hic in laudem Dei multa dicantur, maximè tamen eius misericordia commendatur, sine cuius commendatione nullum uersum claudi uoluit spiritussanctus. Item ut hic ait glossa, magna uirtus istius Psalmi in Paralipomenon ostẽditur, vbi legitur quòd, cum cœpissent filij Israel Deum laudare, & dicere, *Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius*, impleuit gloria domum domini. Ita præsto est gratiæ diuinæ præsentia, si puro corde cantetur. Intentionem mouet ad laudem Dei, & in Dei confidere misericordia. Quibus visis, accedo ad diuisionẽ Psalmi. Diuiditur iste Psalm. in tres par- E tes, secundum quòd ad laudem diuinæ misericordiæ nos ex tribus inducit, primò ex creatione mundi in generali, secundò ex protectione populi Iudæorũ in speciali, ibi, *Qui percussit Aegyptum*, tertiò ex gubernatione populi Christiani in singulari, ibi, *Et dedit terram eorum.* Prima pars diuiditur in duas, quia primò proponit Deum laudandum in generali, secundò narrando eius beneficia in speciali, ibi, *Qui fecit cælos.* Prima diuiditur in partes quatuor, secundum quòd quatuor proponit generaliter, ex quibus Deus est laudandus. Et primò ratio F ne eius bonitatis, secundò ratione eius diuinitatis, ibi, *Confitemini Deo*, tertiò ratione eius maiestatis, ibi, *Confitemini domino*, quartò ratione eius potestatis, ibi, *Qui facit mirabilia.* Quantum ad primum, ostendit primò Deum esse laudandum ratione suæ bonitatis, dicens, *Confitemini domino, quoniam bonus*, &c. Hoc idem in præcedenti Psalm. ostendit, dicens, Laudate dominum, quoniam bonus dominus. Et de bonitate Dei quare est laudandus, ibi vide, scilicet ver. 2361. Iste versus formaliter habetur superius, versic. 1834. 1881. 2048. Ideò expositionem eius ibi uide. Hic tamen unum no- G tandum est, quòd hic textus variatur, quia aliqui codices habent. *Quoniam in sæculum misericordia eius*, & aliqui, *Quoniam in æternum misericordia eius.* Si autem dicatur, *Quoniam in sæculum misericordia eius*, textus est satis clarus, quoniã sæculum stabit pro tota uita præsenti, in qua miseri misericordia Dei indigemus. Sed si textus dicat, *Quoniam in æternum misericordia eius*, tunc est dubium, quia cum misericordia non possit fieri nisi miseris, quomodo in æternum erit misericordia eius, quia in eius electis post H iudicium nulla erit miseria? Et hoc dubium hic mouet Augustin. & soluit dicens, Plerique textus habent, *Quoniam in æternum misericordia eius.* Quomodo ergo post iudiciũ, quo in fine sæculi mortui, & uiui iudicandi sunt, missis iustis in uitam æternam, iniustis autem in combustionem æternam, cum non sint deinceps futuri, quorum adhuc misereatur Deus, quomodo potest intelligi in æternum misericordia eius futura? Sed rectè misericordiam eius in æternum futurã, quam

Misericordia Dei cõmendatio.

Misericordia Dei quo modo erit æterna in beatis, qui miseri non erunt.

quam suis sanctis fidelibusque largitur intelligimus, non quia in ęternum miseri erunt, & ideo misericordia in æternũ indigebunt, sed quia ipsa beatitudo, quæ misericorditer & miseris præstat, ut esse miseri definant, & beati esse incipiant, non habet finem: Et ideo in æternum misericordia eius. Proinde confitemini domino, idest, confitendo laudate dominũ, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius, idest, beneficiũ, quod vobis misericorditer præstat, æternum erit. Vel aliter potest dici, quòd etiam in beatis apparebit misericordia eius in æternum, similiter & in damnatis. Quia & beatos præmiabit æternaliter ultra cõdignum, & dãnatos æternaliter puniet, citra condignum. Est ergo sensus, secundum glossam, *Confitemini domino* (idest, laudes, & peccata) *quoniam bonus*, quia laudes audit, & peccata dimittit. Ideo omnes semper laudare debemus, modò laudemus, ut postea cum angelis laudare mereamur. Ipsa laus est, nostra refectio, vt nulla videatur similis delectatio. Ipsa est remuneratio, quæ & operatio. Ergo *confitemini domino*. Ideo, quoniam in æternũ, scilicet hic & in futuro misericordia eius, quia hic parcit, ibi coronat.

Laus Dei est nostrum premium.

2381 *Confitemini Deo deorum, quoniam bonus, &c.*

HIc ostendit, consequenter Deum laudandum ratione suæ diuinitatis, quia scilicet Deus est super omnes Deos. Vbi notandum, quòd Deus multipliciter dicitur, scilicet essentialiter, & substantiuè, & sic est unus solus Deus. Deuter. 6. Dominus Deus tuus, unus est. Et spiritualiter ac participatiuè. Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri &c. Et sola nuncupatione, & sic etiã mali, & dæmones dij vocantur. De malis hominibus habes Ioann. 7. Illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est. Et certum est, quòd multis malis hominibus locutus est Deus. Vnde & de malis dicitur, Ego dixi, Dij estis &c. sequitur, uos autem sicut homines moriemini, & sicut unus de principibus cadetis. De dæmonibus autem dicitur, Omnes dij gentium, dæmonia. Certum est autem, quòd Deus, essentialiter dictus aliorum

Psal. 81.
Psal. 95.

A deorum est Deus, quia omnes alios habet iudicare, punire, vel præmiare. Ideo dicitur, Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem Deos dijudicat. Hic solet quæri, Quære iste Psalm. post primum uersiculum omnes uersiculos habet ita breues præ omnibus aliis Psalmis. Ad hoc iam quasi responsum est, quoniam in fine cuiuslibet uersiculi in Hebræo ponitur, *Quoniam in sæculum misericordia eius*. Ad hanc prolixitatem uitandam translatores hoc posuerunt solũ in primo versiculo, scilicet *quoniam in sæculum misericordia eius*, hoc subintelligendum in fine cuiuslibet aliorum
B versiculorum, volentes. Et ideo alij versiculi à primo hoc solum medij ponuntur. Notandum ergo, quòd in Hebræo hæc clausula, *Quoniam in æternum misericordia eius*, in hoc Psal. ponitur uiginti, & sex uicibus. Cuius causa est, quia (si cut dicit Rabbi Sal.) à principio mundi usque ad dationem legis in monte Sinai fuerunt uiginti, & sex generationes, in quibus mundus fuit sustentatus, & gubernatus sola miseratione Dei, & nõ ex obseruatione alicuius legis à Deo datæ. Istæ autem uiginti sex generatio-
C nes sic colliguntur ex scriptura, vt dicit Nicolaus de Lyra. Quoniam Gen. 5. habetur quòd Adam genuit Seth, Seth genuit Enos: Enos genuit Chainã: Chainan genuit Malalehel, Malalehel genuit Iared: Iared genuit Enoch: Enoch genuit Mathusalem: Mathusalem genuit Lamech: Lamech genuit Noe, Noe genuit Sem. Item Sem genuit Arphaxad, qui genuit Sale, qui genuit Heber: qui Phaleg: qui Reu, qui Sarug, qui Nachor, qui Thare, qui Abraham, qui Isaac, qui Iacob. Et ut habetur Genes. 35. Iacob genuit Leui, Genes. 29. & Exod. 6. habetur quòd
D Leui genuit Caath, qui Amram, qui Moysen, qui genuit Gerson. Et in hac generatione fuit data lex Exo. 20. Quia ergo in istis uiginti sex generationibus sola Dei misericordia absque aliqua lege data mundus fuit gubernatus, ideo hanc misericordiam recognoscens Psalmista, & gratias agens in isto Psalmo uiginti sex vicibus dicit confitendum domino, quoniam in æternum misericordia eius.

Psal. 81.
Quæstio.
Generationes viginti sex à principio mundi usque ad legem.

Con-

2382 *Confitemini domino dominorum.*

SVbaudi, *quoniam in sæculum misericordia eius.* Hic ostendit Deum landãdum ratione suæ dignitatis. Ipse enim Deus noster dominus est super omnes dominos. Er hoc est, quod dicitur, Quoniam Deus magnus dominus, & rex magnus super omnes Deos. Ipse est, per quem reges regnant, & legum conditores iusta discernunt, ut dicitur Prouerb. 8. Vnde notandum, quòd propriè solus Deus dicitur dominus, & nõ homo propter multa, uide uers. 1633. Vnde Apoc. 19. Ipse est rex regum, dominus dominantium. Et aduerte, quòd quãuis multi superbi, & elati Deum non credunt esse uerum dominum, tamẽ per pœnam hoc experiuntur, quia pœna aperit oculos, quos claudit culpa, vide vers. 767 Vocatur ergo Deus dominus dominorũ, quia quicunque titulo aliquo dominij fungitur, sub ipso militat, & seruire debet, vt ostendit Greg. dicens, Omnes namque qui sub dispẽsatione conditoris vicario nobis ministerio iungimur, sed vno ac uero domino, quid nobis aliud, nisi inuicem serui sumus? Cum igitur, qui subest seruit ad obsequium, restat proculdubio vt is, qui præest, seruiat ad uerbum. Cũ is qui subest, iussis obtemperat, oportet ut is, qui præest, curam sollicitudinis, ac pietatis impendat. Sicque fit, vt, dum studiosè nunc seruire nobis inuicẽ per charitatem nitimur, quandoque cum uero domino cqmmuni exultatione dominemur. Ex quibus patet, quòd hic dominãtes non sunt ueri domini, quia dominũ habent superiorem, & quia subditis seruire coguntur. Et quamuis Deus in lege antiqua se uerum dominum demonstraret, qui timeri uoluit, vt dominus, in noua tamen lege non timeri à nobis vult, vt dominus, sed vt pater amari. Quod ostendit Greg. dicens. Per legem enim Deus vt dominus virgam tenebat, cũ dicebat, Si quis hoc, vel illa fecerit, morte moriatur. Sed incarnatus uirgam abstulit, quia uias uitæ per mansuetudinem ostendit. Vnde ei per Psalmistã dicitur, Intende prospere, procede, & regna propter ueritatem, & mansuetudinem, & iustitiam. Timeri enim quasi dominus noluit, sed quasi pater, ut amaretur inspi-

Psal.94.
Deus solus dominus.
Gregor.12. mor.c,23.
Gregor.6. mor.c.31.
Psal.44.

E rauit, Quod liquidò Paulus innuit, dicens, Non enim iterum accepistis spiritum seruitutis in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. *Rom.4.*

Qui facit mirabilia magna solus. 2383

SVpple, *quoniam in sæculum misericordia eius.* Hic ostendit Deum landandum ratione suę potestatis, quia scilicet ipse solus facit, quæ nullus alius facere potest. Et notandum, secundum Aug. quòd sicut in fine cuiuslibet uersus istius Psalmi subintelligitur, *quoniam in sæcu-*
F *lum misericordia eius*, ita in principio cuiuslibet uersus subaudiendum est *confitemini*, vt sic legatur, *Confitemini ei qui facit mirabilia magna solus. Confitemini ei, qui fecit cælos*, &c. Sic ergo erit iste uersus integer, ut dicatur, *Confitemini domino, qui facit mirabilia magna solus, quoniã in sæculum misericordia eius.* Quamuis enim Deus multa mirabilia, & magna faciat per naturam, & angelos, & aliquos homines, illa tamen, quæ per seipsum facit, sunt magis mirabilia. Mirabile namque est, quòd per naturam aquam vertit in uinum, & uinum uertit in sanguinẽ,
G &c. quòd uirtute naturæ producit uentos de thesauris suis, quòd fulgura in pluuiam facit. Mirabile q̃ ministerio angelorum quadraginta annis conduxit populum per desertum, cibans illum pane angelorũ, &c. Sed mirabiliora sunt, quæ per seipsum facit solus, vt cœlum & terram creauit ex nihilo, quòd fecit solem & lunam & stellas, & huiusmodi. Dicat ergo, *Confitemini domino, qui facit mirabilia magna solus*, quæ hic posita enumerãtur. Notandum quòd aliquid alicui dicitur mirabile, quod apud alios non erit mirabile. Illud enim alicui dicitur mira-
H bile, quod transcendit cognitionẽ eius, vnde aliqua sunt mirabilia simplicibus, quæ non sunt mirabilia sapientibus. Sicut eclipsis solis, vel lunæ est mirabilis laico, quæ non mirabilis astrologo. Et isto modo aliqua sunt mirabilia hominibus, quæ non sunt mirabilia angelis. Et talia sunt mirabilia secundum quid, illa verò sunt simpliciter magna, & mirabilia simpliciter, quæ transcendunt uirtutem totius naturæ creatæ. Et hæc sunt soli Deo possibilia. Mirabilia ergo ope-

Mirabile quid dicitur multipliciter.
Mirabilia Dei creden da sunt, nõ perscrutan da.

ra

ra Dei nullus ratione scrutari potest, quia trāscendunt facultatem nostram. Quis enim omnipotentis Dei mirabilia scrutari sufficiat, quòd cuncta ex nullo creauit, &c. vide versic. 1182. Et ideo fide credenda sunt, non ratione inuestiganda, ne, dum ratione à nobis comprehendi non possunt, nos mittant in errorem. Et hoc ostendit Greg. dicens, Sciendum est, quòd mirabilia Dei & semper considerari debent per studium, & nunquam per intellectum. Sæpe namq; humanus sensus, dum per quatundam rerum rationem quærens, non inuenit, in dubitationis se voraginem mergit. Vnde fit vt nōnulli homines mortuorū corpora in puluerem redacta considerent, dūque resurrectionis uim ex ratione colligere non possunt, hæc ad statum pristinum redire posse desperant. Mira igitur quæ ex fide credenda sunt, perscrutanda per rationem non sunt, quia si hæc nostris oculis ratio expanderet, mirabilia non essent. Sed cum in ipsis fortasse animus titubat, necesse est ut per ea, quæ per uisum nouit, nec tamen per rationē colligit, ad memoriam reducat. Quatenus rei similis argumento fidem roboret, quam labefactari sua sagacitate deprehendit. Considerato quippe humanæ carnis puluere, quorundam mens cōcussa desperat, quando puluis ad carnē redeat, & rediuiuum corpus per mēbrorum lineamenta componat, quando illa terræ ariditas per uirentia membra uiridescat, ac sese per eorū formas speciesq; distinguat. Hoc nimirum comprehendi per rationem non potest, sed tamen credi per exemplum faciliter potest. Quis enim ab uno grano seminis immensam surgere arborem crederet, nisi certum hoc per experimentum teneret? In tanta namque unius grani paruitate vbi penè nullam vides similitudinem, vbi latet ligni duritia, & ligni tenerior uel durior medulla, asperitas corticis, viriditas radicis, sapor fructuum, suauitas odorum, colorum diuersitas, mollicies foliorum? Et tñ quia hæc per experimentum nouimus ex uno grano seminis prodire, hæc omnia non dubitamus. Quid ergo est difficile, vt puluis in membra redeat, dū conditoris potentiam continuè cernimus, qui ex grano ligna mirabiliter, &

Gregor. 6. mor. c. 6.

Resurrectionis persuasio.

A adhuc mirabilius fructus ex ligno creat? Meritò ergo d. Psal. *Confitemini domino qui facit mirabilia magna solus*. Sic enim diximus superius, Psal. 71. Benedictus dominus Deus, qui facit mirabilia solus. Et notandū subtilius, quòd diuersæ creaturæ ex contrarijs conditionibus admirabiles nobis esse dicuntur, quæ in operibus conditoris apparent, ut ostēdit Hugo de sancto Victore, in libello suo de tribus diebus, dicens, Figuræ rerum multis modis apparent mirabiles. Aliquādo ex magnitudine, aliquando ex paruitate, aliquando quia raræ, aliquando quia B pulchræ, &c.

Qui fecit cœlos in intellectu. 1384

SVpple antè *confitemini domino qui fecit*, &c. & Post, *quoniam in sæculū*, &c. Et sic in omnibus uersiculis est faciendū. Hic explicat in speciali aliquas creaturas mirabiles, quas Deus fecit. Et primò hoc ostendit de creatura cœlesti, & terrestri in generali, secundò de ornamētis cœli in speciali, ibi, *Qui fecit luminaria*. Prima in duas, quia primò agit de creatione cœlorum, secundò de creatione terrarum, ibi. *Qui firmauit*, &c. Primò ergo dicit dominum laudandum ex C productione cœlorum, dicens, *Confitemini domino qui fecit cœlos in intellectu*. Sciēdum ergo, quòd hic uersus dupliciter exponitur, scilicet de cœlis materialibus, & de cœlis intellectualibus. Si de cœlis materialibus intelligitur, non est intelligendum, q illi sint intellectum habentes sed sic quòd illos fecit per intellectum, & uoluntatem, non de necessitate naturæ, sicut terra producit herbam de necessitate naturæ. Deus autem illos produxit per intellectum, & voluntatem. Vnde hic ait Aug. Deus creaturam non D per aliquam creaturam, sed solus fecit, cuius creaturæ quasdam partes excellētiores Psalmista commemorauit, ex quibus alia uniuersa cogitaremus. Vnde de cęlis ait, *Qui fecit cœlos in intellectu*, idest in intelligentia, ut alij interpretati sunt. Verum aūt cœlos intelligibiles significare hoc modo voluerit, an suo intellectu vel sua intelligētia fecisse cœlos, hoc est in sua sapientia, sicut alibi scriptum est, Omnia in sapientia fecisti, eo modo insinuans vnigenitum uerbum. Tunc quæri potest,

Cœli facti sunt in intellectu dupliciter.

Psal. 103.

Quæstio.

potest, Si ita est, vt in suo intellectu acci piamus Deum fecisse cœlos, cur tātum de cœlis hoc ait, cum omnia in eadem sapientia fecerit? An ibi tantum exprimēdum fuit, vt in cæteris etiam tantū possit intelligi? vt iste sit sensus, *Qui fecit cœlos in intellectu.* Qui fundauit terram super aquas, subaudi, *in intellectu*, & sic de singulis subaudiendum est, *in intellectu*, quia omnia in intellectu, idest, in sapientia sua, & in uerbo suo fecit Deus. Si autem *in intellectu* referatur ad cœlos, vt sit sensus, quòd fecit cœlos habentes intellectum, tunc notandum, quòd per cęlos significantur sancti angeli, ut cum dicitur, Fiat uolūtas tua, sicut in cęlo, & in terra, vide vers. 210. 920. 1750. 1928. Similiter per cœlum significantur Apostoli, & sancti prædicatores, vt ibi ps. 18. Cęli enarrant gloriā Dei, vide vers. 252. 1660. 1756. 2162. Et tunc est sensus. *Qui fecit cœlos in intellectu*, i. qui fecit angelos Apostolos, & alios iustos prædicatores, habentes intellectū, intelligentes mysteria fidei, & viuētes secundum rationē.

Matth. 6.

2385 *Qui firmauit terram super aquas.*

Hic ostendit Dei mirabilia in terræ productione, ut sit sensus, *Confitemini domino, qui firmauit terram super aquas.* Satis hoc uidetur mirabile, quo terra super aquas sit fundata, cum terra sit grauior aqua, & durior, & sic aptior est terra ad sustinendum aquas, quā sint aquæ ad sustinendum terram. Quomodo ergo dicitur, quòd fundauit terram super aquas? Sciendum ergo, ꝙ quamuis aqua elementaris sit supra terrę elemētum, tamen secūdum aliquos, terra, quā inhabitamus, quæ arida dicitur, vt docet experientia, aquis superponitur. Vnde terrā cauando, subtus in profundo aquas reperimus. Nec plus debet hoc nobis esse mirabile, quòd ista terra habitabilis sit super aquas, quàm quòd aquæ sint super omnia elementa, quinimò super cœlos iuxta illud Psal. 148. Et aquæ omnes quæ super cœlos sunt, laudent nomē domini. Et tamen cum terra sit infimum elementum, sub omnibus aquis terra situatur, ut patet de aquis maris, quę terram habent pro fundamento. Vtrum autem hoc sit uirtute naturali, quòd terra fundetur super aquas, vel inter Dei mi-

Terra fundatur super aquas multipliciter.

E rabilia debeat computari, sufficit quòd sic esse docet experientia. Vel aliter, terra super aquas dicitur fundata, idest, iuxta aquas, sicut de ciuitatibus iuxta mare situatis dicimus, quòd sunt supra mare, sic enim dicimus Genuam ciuitatem supra mare fundatam. Vel ideo dicitur terra fundata super aquas, quia ista terra habitabilis supereminet aquis, & est altior. Et istam expositionem hic ponit August. *Qui fundauit terram super aquas.* Obscura enim quęstio est, quia terra grauior aquis uidetur & magis apta ad portandum aquas, quàm ut ab aquis portetur, sed sic intelligimus. Terra, quæ habitatur ab hominibus, & terrestria continens animalia, quæ alio nomine in scripturis arida dicitur, sicut scriptum est, Appareat arida, & vocauit Deus aridam terram est super aquas fundata, quia aquis circūfluentibus supereminet. Nō enim quæ dicitur litoratia ciuitas, supra mare fundata est, sic quòd mare sub illa sit, quemadmodum naues dicuntur supra aquam maris stare. Sed ideo terra supra mare dicitur, quia aquis maris supereminet. Sic dictus est Pharao exisse super aquam. Ita enim habet Græcus codex, quod quidā Latini habēt ad aquas. Sic etiam dominus Iesus Christus sedebat sic super fontem, quia ambo superiores, & altiores erant scilicet Pharao super fluuium, & Iesus altior puteo. Ille iuxta fluuium, Iesus iuxta puteum. Vel aliter, & magis mysticè, vt, sic per cœlū intelligantur angeli, & doctores, ut dictum est in præcedenti versiculo, ita per terram intelligantur simplices, & illiterati, qui non ualentes capere arcana fidei firma, super aquas fundantur, idest, firmiter credunt fidem, quam in aquis baptismi susceperunt. Vnde istam expositionem notat August. dicens. Quod dictum est, quòd Deus fecit cœlos in intellectu, intellige spiritales sanctos suos, quibus non tantum credere, uerumetiā intelligere diuina donauit. Quæ qui intelligere nondum possunt, & solam fidē firmissimam tenent, tanquam infra cœlos terræ nomine figurantur. Et quia in baptismum, quem acceperunt, incōcussa credulitate consistunt, ideo dictum est, *Qui firmauit terram super aquas.*

August. *Gen. 1.* *Exod. 7.* *Ioan. 4.*

Qui

2386 *Qui fecit luminaria magna.*

SVpple *Confitemini domino, qui fecit luminaria magna.* Hic ostendit ornamẽta cœlorum à Deo facta. Et primò illa ponit in generali, secundò in speciali: ibi, *Solem.* Quantum ad primum, sciendum, q; luminaria magna, quæ sunt ornamenta cœlorum sunt tria, s. sol, luna, & stellæ, de quib. singulatim infra dicetur. Notandum ergo, q; per ista luminaria viri iusti mysticè intelliguntur, qui nõ omnes æqualiter lucent, sed sicut sol maioris luminis est quàm luna, & luna quàm stellæ, & vna stella maioris claritatis est alia, sic & iusti in meritis vnus alium excedit. Propter qđ dicit Apostolus, Alia est claritas solis, alia lunæ, alia stellarũ stella ẽt à stella differt in claritate: sic & resurrectio mortuorum erit, quia. s. illi, qui hic fuerũt maioris meriti, ibi erũt maioris claritatis, & præmij. Vnde ibidem ait Glossa, Sicut enim ista luminaria etsi vnius naturæ sint, diuersæ tñ claritatis sunt, sic & homines cum sint eiusdem generis, dissimilis tñ gloriæ in resurrectione erunt, vt claritatem solis illorum dignitas exęquatur, qui centenarium numerum habent. Lunari verò claritati comparetur illorum dignitas, qui sexagesimum numerum habent, stellis verò illorum, qui trigesimum. Sic ergo per ista luminaria intellige iustos, quos Deus fecit in firmamento: idest, ad firmamentum ecclesiæ suæ, de quibus dicitur, Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem à nocte, & sint in signa, & tempora, & dies, & annos, &c. Quę omnia iustis hominibus cõuenire, ostendit Stephanus, dicens, Luminaria sunt viri iusti, qui bonos, & peccatores diuidunt, & sunt in signa, & tempora: id est, in signis temporum, idest, temporalis miseriæ. Omnes enim, qui piè in Christo viuere volunt, persecutionem patiuntur. Ista duo tempora sunt, vnum, amatorum Dei, aliud, amatorum mundi. In signum horum temporum est, vt vnum expectemus, aliud caueamus. Præterea in signum sunt iusti, pœnæ reproborum, quia, si iusti in vita præsenti sic puniuntur, signum est, q; reprobi in futuro plurimum patientur. Item sunt in dies, & annos. Per dies septem, septem opera A misericordiæ designantur, quæ debent exerceri in vita præsenti, quæ diebus septem voluitur. Per annos verò æterna vita intelligitur. Sic ergo de iustis hic dr̃ mysticè, *Qui fecit luminaria magna.*

Luminaria cœli significant iustos.

1. Cor. 15.

Genes. 1.

Dies septẽ, septem sunt misericordiæ opera.

Solem in potestatem diei. 3872

HIc ornamenta cœli ostendit in speciali. Et primò agit de sole, secũdò de stellis & luna: ibi, *Lunam.* Quantũ ad primum, ait, *Confitemini domino, s. qui fecit solem in potestatem diei.* Sol enim factus est in potestatem diei, s. qui potestatem habet facere diem, quia cum sol B est super terram, dies est. Mysticè autem solis nomine Christus intelligitur, teste Gregor. dicente. Sæpæ in sacro eloquio dominus Iesus solis appellatione figuratur: sicut per prophetam dicitur: Vobis autem, qui timetis nomen domini, orietur sol iustitiæ. Et, sicut impij in libro Sapientiæ in iudicio dicere describuntur. Errauimus à via veritatis, & lumen iustitiæ non luxit nobis, & sol non est ortus nobis. Per diem autem intelliguntur uirtutes, ut ostendit idem Gregorius, super illo verbo Iob 1. Filij eius faciebant conuiuium vnusquisque in die C suo: dicens, Filij conuiuium faciunt, dum uirtutes singulæ iuxta modum proprium mentem pascunt. Vnde & bene dr̃, Vnusquisque in die suo. Dies enim uniuscuiusque filij, & illuminatio illius uniuscuiusq; uirtutis. Vt enim hæc ipsa dona septiformis gratiæ breuiter dicã, alium diem habet sapientia, alium intellectus, alium consilium, alium fortitudo, alium scientia, aliũ pietas, alium timor. Neque enim hoc est sapere, quod intelligere, quia multi ęterna quidem sapiũt: sed hæc intelligere nequaquam possunt. Sapientia ergo in die suo conuiuium fa- D cit, quia mentem de æternorum spe, & certitudine reficit. Intellectus in die suo conuiuium facit, seu parat, quia in hoc, quod audita penetrat, cor reficiendo, tenebras eius illustrat. Consilium in die suo conuiuium exhibet, quia, dum ei se participem præbet, ratione animum implet. Fortitudo in die suo conuiuium facit, quia, dum aduersa non metuit, trepidanti menti cibos confidentiæ, & securitatis apponit. Sciencia in die suo conuiuium parat, quia in uentre

Sol dicitur Christus.

Gregor. 8. mor. ca. 34.

Mala. 4.

Sap. 5.

Dies significat virtutes

Gregor. 1. mor. ca. 32.

mentis ignorantiæ, ieiuniũ superat. Pietas in die suo conuiuium exhibet, quia cordis viscera misericordiæ operibus replet. Timor in die suo conuiuium facit, quia, dum premit mentem, ne de præsentibus superbiat, de futuris illam spei cibo confortat, &c. Si ergo sol significat Christum, & dies virtutes, quid est facere solem in potestatem diei, nisi facere Christum habentem potestatem omniũ uirtutum? Qui uerus sol iustitiæ Christus solus in se plene omnia spiritussancti dona habuit, & uirtutes, teste Gregorio dicente, Redemptor noster in carne ueniẽs operationes septiformis spiritus simul in se & cunctas, & manentes habuit, de quo per Esaiam dr, Egredietur uirga de radice Iesse, & flos de radice ei⁹ ascendet, & requiescet super eum spiritus dñi spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ, & pietatis, & replebit eum spiritus timoris dñi, de quo etiã Zacharias ait, Super lapidem unum septem oculi sunt. Atq; iterum, Et in candelabro aureo lucernæ septem. Nullus uerò hominum operationes spiritus sancti omnes simul habuit, nisi solus mediator Dei & hominum, cuius est idem spiritus, qui de patre ante sæcula procedit. Bene ergo dr, Super lapidem vnum septem oculi sunt. Huic enim lapidi septem oculos habere, est, simul omnem virtutem spiritus septiformis gratiæ in operatione retinere. Alius namq; prophetiam, alius virtutes, alius scientiam, alius genera linguarum, alius interpretationem sermonum iuxta distributionem spiritus sancti accepit. Ad habẽda verò omnia eiusdẽ spiritus munera nemo pertingit, &c. Vel aliter, sol significat bonum opus, qđ aliquando est in potestate diei, & aliqñ in potestate noctis. Est enim sol boni operis in potestate diei, qñ bonum opus splendet coram bonis hominibus, sed in potestate noctis, qñ solum coram malis, vt ostendit Greg. dicens, Sol quippe in fulgore est bonum opus in admiratione. Scriptum namq; est. Luceat lux vestra corã hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. Et rursum, Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris. Bonum quippe opus cum

Christus solus omnia dona spiritus sãcti habuit.

Gregor. 29. mor. ca. 30.

Esa. 11.

Zach. 3.

Zach. 4.

Sol qualiter in potestatẽ noctis dicitur.

Gregor 22. mor. cap. 6.

Matth. 5.

E in medio perfidorum lucet, lucerna ardet in nocte. Cum verò in ecclesia resplẽdet, sol fulget in die. Bonum opus, si adhuc tale est, q̃ soli mali mirentur, lucerna est in nocte. Si aũt sic proficit vt et mirari à bonis, ac perfectioribus possit: sol tunc est in potestate diei. Fecit ergo solem in ptãtem diei, qñ Christus opera sua bona non solum coram malis, sed admiranda bonis angelis exhibuit, sicut qñ tentatus a diabolo, ipsum superauit. Propter q̃ angeli admirãtes accesserũt, & ministrabant ei, vt habetur Matth. 4.

F *Lunam, & stellas in potestatẽ noctis.* 2388

HIc exequitur de alijs cœli ornamẽtis, d. *Confitemini domino, qui fecit lunam, & stellas in potestatem noctis*, i. quę habẽt potestatem supra noctem, quia ipsam illuminant. Quamuis enim luna, & stellæ in seipsis æqualiter luceant in die sicut in nocte, tñ suum lumen solum in potestatẽ noctis habere dr, quia in die propter maiorem solis claritatem ipsorum lumen non apparet nobis, sicut patet de candela in lumine solis accensa. Mysticè aũt per istos duos versus vult distinguere inter potestatem ecclesiasticã, G & sæcularem, vt ostendit Alredus super illo verbo Gen. 1. Fecit Deus duo magna luminaria, luminare maius, vt præesset diei, & luminare minus, vt præesset nocti: dicens, Sunt in sanctæ ecclesię firmamento à dño creata duo magna luminaria, sacerdotium. s. & regnum, rex, & episcopus, princeps, & clericus, dies spiritualia, nox temporalia præfigurat. Ita luminare maius, sacerdotium, vt præsit diei, i. spiritualibus. Luminare minus, rẽgnum, vt præsit nocti, i. sæcularibus. Cõtra naturam proinde est, si sol nocti præsit, & luna diei. Si princeps ad spiritualia H se ingerat, si sacerdos sæcularium negotiorum tenebris conscientiæ suæ secretũ obnubilet. Væ nobis, qui in ista infœlicia tempora incidimus, in quibus sol in tenebras est conuersus. Exempla uideãt ipsi pontifices, quorũ vices gerunt, quorum obtinuerũt cathedras, quorum infulis gloriantur, & iudicent ipsi, si nõ est ita, vt cernimus. Considerent, quos sciẽtiæ radios, quæ uirtutum lumina, quas charitatis scintillas, quas spiritualiũ correctionum fulgura suis emittebant temporibus

Prælatorũ sol oppositus est.

Dominorũ temporaliũ luna in sanguinẽ, versa est. Ecclesia militans tis potestas est in uita praesenti.

paribus Greg. August. Ambr. Hilarius, Martinus, & multi alii. Fœlicia tempora, in quibus tàm rarò malus, q̃ nunc bonus in ecclesia inuenitur. Nunc ẽt luna versa est in sanguinem: nam manus principũ plenæ sunt sanguine, exactionibus uectigalibus effundentes sanguinem miserorum, iustificantes impium pro muneribus & iustitiam iusti auferentes ab eo. Vel aliter, luna significat ecclesiam militantem, uide uers. 1169. Nox uerò significat obscuritatem uitæ præsentis: teste Greg. dicente, Nox quippe præsens uita est, in qua, quamdiu sumus, per hoc q̃ internã non conspicimus, sub incerta imaginatione caligamus. Vnde propheta ad uidendum dñm sub quadam seipsum caligine sentiebat, dicens, Anima mea desiderauit te in nocte. Ac si diceret, In hac obscuritate præsentis uitæ uidere te appeto: sed adhuc infirmitatis nubilo circumscribor, Dauid quoq; huius noctis caliginem uitans, claritatem ueri luminis præstolatus, ait, Mane astabo tibi, & uidebo. Adhuc ergo in nocte uidere se minus conspicit, qui ad uidendũ Deũ futurum mane concupiscit. Quid est ergo luna in potestarem noctis, nisi q̃ ecclesiæ militantis potestas est in uita præsenti, in qua existentes ligare, & soluere põ.? Sequitur, *Et stellas in potestatem noctis.* Vbi per stellas intellige exempla sanctorũ patrum, quibus nox præsentis uitæ illustratur, ut deducit Greg. dicens, Libet mira diuinæ dispensationis opera cernere, quõ ad illuminandum noctem uitæ præsentis, astra quæq; suis uicibus in cœli faciem ueniant, quousq; ad finẽ noctis redemptor humani generis quasi uerus lucifer oriretur. Nocturnum nãque spatium dum decidentium, succedẽtiumq; stellarũ cursibus illustratur, magno cœli decore peragitur. Vt ergo noctis nostræ tenebras suo tempore editas, uicissimq; permutatus stellarum radius tangeret, ad ostendendam innocentiam uenit Abel, ad ostendendam actionis mũditiam uenit Enoch, ad insinuandam lõganimitatem operis, & spei uenit Noe, ad manifestandam obedientiam uenit Abraham, ad demonstrandam coniugalis uitæ castimoniam uenit Isaac, ad insinuandam laboris tolerantiam uenit Iacob, ad rependẽdam pro malo bonæ retributionis gratiã, uenit Ioseph, ad ostendendam mansuetudinem uenit Moyses, ad informandam contra aduersa fiduciã uenit Iosue, ad ostendendam inter aduersa patientiam uenit Iob. Ecce quam fulgentes stellas in cœlo cernimus, ut inoffenso pede operis, iter nostræ noctis ambulemus. Nam cogitationi hominum diuina dispensatio quot iustos exhibuit, quasi tot astra super peccatorum tenebras de cęlo misit, quousq; uerus lucifer surgeret, qui æternum nobis mane nuncians, cæteris clarius ex diuinitate radiaret, &c. Quibus cõsideratis, meritò Psal. dicit, q̃ *fecit stellas in potestatem noctis.*

Greg. r. 23. mor. ca. 21.

Esa. 26.

Psal. 5.

Stellis, idest exẽplis sanctorũ, uita præsens illustratur.

Gregor. 1. mor. ca. 10. præfationis.

Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum. 2389

NVnc consequenter nos inducit ad laudẽ Dei ex singulari protectione Iudæorum. Et tria facit, quia ostendit primò ipsorum de Aegypto liberationem, secundò ipsorum per desertum deductionem: ibi, *Qui traduxit:* tertiò ipsorum in terram promissionis introductionem: ibi, *Et dedit.* Circa primum multa ostendit, scilicet primò Aegyptiorum percussionem, secundò Iudæorum de Aegypto ductionem: ibi, *Quia eduxit:* tertiò ante Iudæos maris diuisionẽ: ibi, *Qui diuisit mare.* Quartò Aegyptiorum in mari submersionem: ibi, *Et excussit.* Quantum ad primum, sciendum, quòd, dum Pharao nollet dimittere populum Israel ad mandatum domini, ipse Deus percussit Aegyptum multis plagis, sicut habetur superius Psal. 77. uersi. 1325. & infrà per multos uersiculos. Sed cum ille Pharao ex toto maneret obstinatus, nouissimè Deus interfecit in una nocte omne primogenitum in tota terra Aegypti: sic quòd non fuit domus in qua mortuus nõ iaceret. Propter quod necessitate compulsus Pharao populum Israel de Aegypto exire permisit, uide uersic. 1333. Ista ergo commemorans Psalmista dicit, *Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum.* De illis percussionibus, & plagis, uide etiam uers. 1815. & infra per multos uersus. De ultima autem plaga, quæ fuit percussio primogenitorum, uide etiam uersic. 1824. Per istã mysticè denotatur, q̃ Christus adueniens,

Percussit Christus

diabolū & omnia primogenita eius vitia.

niens, per suę vitę sanctitatem percussit illa, quæ in sæculo videbantur primogenita, idest, hominibus mundi chariora, vt est mūdi gloria, luxuria, superbia, auaritia, & huiusmodi. Quod hic deducit Gregor. d. *Qui percussit Aegyptum*, &c. Percussit enim sæculum cū ijs, quæ præcipua putabantur in sæculo. Vel primogenita Aegypti dicuntur ipsa principaliora peccata, ex quibus alia oriūtur, quę percussit Christus, s. superbiam, dum humiliauit semetipsum, factus obediēs vsque ad mortem crucis: ad Phil. 2. Auaritiam, dum pro nobis pauper fieri voluit, cū diues esset, vt sua paupertate nos diuites faceret. 2. Cor. 8. Luxuriam, dum matrem virginem virgini Ioanni commendauit. Ioan. 19. Iram, dum in cruce pro persecutoribus exorauit. Math. 27. Inuidiam, dum latronem secum ad gloriā paradisi introduxit. Luc. 23. Gulam, dum felle, & aceto potari voluit Ioā. 19. Acediam, dum omnia patris mandata adimplens perfecit. Vnde & patri dicit, Opus consummaui, quod dedisti mihi, vt faciā. Sic ergo realiter Christus percussit Aegyptum, idest, tenebrosum diabolum cū primogenitis eorum. Vnde dicitur, Prudentia eius percussit superbum.

Ioan. 19.

Iob 16.

2390 *Qui eduxit Israel de medio eorum.*

HIc factis plagis ostendit populi liberationem. Et primò ponit populi liberationem, secundò diuinæ potestatis declarationem: ibi, *In manu potenti.* Quantum ad primum, sciendum, ꝙ (vt habetur Exod. 12.) Pharao, visa vltima plaga, quæ fuit occisio omnium primogenitorum, cum omnibus suis Aegyptijs, non fuit ausus amplius detinere populum Israel, quinimo ipsum exire Aegyptum cum omnibus suis non solū permisit, sed etiam coegit, vide versic. 1825. Quod nunc cōmemorans Psalmista ait, Et eduxit Israel de medio eorum, scilicet Aegyptiorum. Mysticè autem per Israel, qui videns Deum interpretatur, intellige oēs iustos, & fideles, qui Deum contemplantur per fidem, & per amorem desiderant, quos Deus sua gratia educit de medio eorum, quia educit sanctos, ac fideles de medio malorum. Et nota, ꝙ dominus electos suos sicut populum Israel educit, deducit & adducit.

E Educit de Aegypto, deducit per desertum, & adducit in terram promissionis. Educit per fidem, deducit per charitatē, & adducit per spem. Primò namq; electos suos educit. Et hoc multipliciter. Primò à culpa. Sic enim educit quemlibet peccatorem per contritionem, & per poenitentiam, infundendo illi gratiam. Sic enim eduxit Adam, de quo Sapient. 10. dicitur, Sapiētia, scilicet, quæ Deus est, illum, qui primus formatus est à Deo pater orbis terrarum, eduxit à delicto suo. Secundò ab amore proprio, scilicet cum facit hominem corpus amore Dei sper- F nere, & mortificare. Vnde de primo homine ibi, scilicet Sapient. 10. statim cum dixisset, Eduxit illum à delicto suo, subdit, Et eduxit illum de limo terræ. Quid enim limus terræ, nisi corpus de terra creatum? Tertiò educit de mala consuetudine ex multiplicatione peccatorum generata, per quam homo seruus, & captiuus peccati efficitur, Micheæ 6. Eduxi te de domo seruitutis, & liberaui te. Quartò educit à difficultate bonæ operationis, quæ scilicet opera spiritus, vt est carnis mortificatio, aduersorum toleratio, amari videntur, facit illa per suā gra- G tiam dulcia apparere, ac suauia, sicut fecit martyribus, & Apostolis, qui ibāt gaudentes a cōspectu concilij, qm̄ digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Act. 5. In cuius figura dicitur, quòd Petrus enarrabat quomodo eduxisset illum dominus de carcere. Quintò educit ab actiua vita ad contemplatiuam. Ezech. 38. Facta est super me manus domini, & eduxit me in spiritu domini. Quasi dicat, Operatione dn̄i, non proprijs viribus, eductus sum ad contemplationem spiritualium. Sextò educit de peregrinatione ad patriam. Micheæ 7. Edu- H cet me in lucem, & iustitiam eius, & aspiciet me inimica mea, & operietur confusione. Secundò principaliter dn̄s suos electos deducit multipliciter. Primò per viam timoris ad inferiora, & per viā spei ad superiora. Sapient. 16. Tu es, dn̄e, qui vitæ, & mortis habes potestatem, qui deducis ad portas mortis, & reducis. Esa. 38. Ego dixi, In dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi, &c. Secundò deducit ad humilitatem per propriam suiipsius deiectionem. Iohel 3. Dedu-

Educit Deus suos multipliciter.

Actuū 12.

Deducit dominus multipliciter suos.

Deducam eas (scilicet gentes) in vallem A so suos eduxit dñs de Aegypto, qñ per Iosaphat, & disceptabo cũ eis. Iosaphat interpretatur Ipse dijudicans. Et sic per vallem Iosaphat significatur humilitas, qua quis seipsum humilians dijudicat. Tertiò deducit per operum temperantiam, & moderationem. Sapient.9. Deducit me in operibus meis sobriè. Tertiò principaliter dñs suos electos introducit multipliciter. Primò ad viam rectam, vocando per gratiam. Esa.48. Vocaui eum, & adduxi eum, & directa est via eius. Secundò ad videndũ suggestiones malorum, vt caueantur. Ezech.8. Introducit me per ostium domus dñi, quod B respicit ad aquilonem, & ecce mulieres sedebant plangentes Adonidem. Tertiò ad videndum ortum solis gratiæ in pœnitentibus. Ezech.1. Eleuauit me, & introduxit me ad portam domus domini orientalem, quæ respicit solis ortum. Quartò in feruens desideriũ charitatis. Cant.1. Introduxit me rex in cellam vinariam. Quintò in patriam beatæ visionis. Hierem.3. Introducam vos in Sion. Sion autem Specula interpretatur.

Introducit suos dominus multipliciter.

1391 *In manu potenti, & brachio excelso.*

HIc admiratur Dei potestatem, qua illos eduxit de medio Aegyptiorum. Vbi per manum intellige operationem: sed per brachium dñi, potestatem operationis. Vbi nota, ꝙ quamuis semper manus dñi sit omnipotens: tamen quandoque videtur, ꝙ ipsam habeat ligatam, & inualidam. Nam quando peccata punit, dicitur illam habere solutã: sed quando non punit, dicitur ꝙ illam habet ligatam, sicut ostendit Gregor. dicens. Sæpe namq; fiducia longæ prosperitatis inflati, in quodam fastu elationis erigimur. Cumq; nos conditor extolli conspicit, sed nos non punit, quasi ad ferieda uitia nostra manum ligatam tenet, qñ autem punit, manũ suam soluit, &c. Sic igitur quando obstinationem ipsius Pharaonis multis plagis puniuit: tunc se manum potentem habere monstrauit, & tũc populum suum inde eduxit. Eodem modo & brachio excelso: nam per brachium fortitudo designatur, quia in brachijs fortitudo operis consistit. Vnde brachium dr̃ à bary, quod est forte. Mysticè in manu potenti, & brachio excel-

Manus domini quandoq; dicitur soluta, quã doq; ligata.

Gregor. 7. mor. cap. 8.

Brachium Dei dicitur Christus.

filium eius incarnatum nos de potestate diaboli liberauit, & de tenebrositate peccati eripuit. Nam ipse Dei filius dr̃ manus Dei, quia omnia ꝑ ipsum facta sunt: dr̃ & brachium Dei, quia ipse fortitudo Dei. Vnde & hic ait August. *In manu potenti*, &c. Quid potentius, quid excellentius eo, de quo dictum est, Et brachiũ dñi cui reuelatũ est? Quòd aũt Christus brachium dñi dicatur, uide uersic. 1367. *Esa.53.*

Qui diuisit mare rubrum in diuisiones. 1392

OStendit hic pro Iudæis factam maris diuisionem, & consequenter ipsorum per mare deductionem ibi, *Et eduxit.* Quantum ad primum, sciendum, quòd, cum Pharao emisisset Dei populum, ipsum pœnituit. Vnde & manu armata cum toto exercitu suo ipsum fuit persecutus, ut habetur Exod.14. Et inuenit populum Dei iuxta mare situatum. Cumque appropinquasset Pharao, filij Israel leuantes oculos, uiderunt Aegyptios, & timuerunt ualde. Quibus Moyses ait, Nolite timere: state, & uidete mirabilia Dei, quæ facturus est hodie. Cũque extendisset Moyses manum super C mare, abstulit illud dominus, & uertit in siccum: diuisaque est aqua, & ingressi sunt filij Israel per medium sicci maris. Et hoc recolens Psalm. dicit, *Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.* Ad literam, secundum Glos. diuisit mare in diuisiones faciendo in mari duodecim uias, sicut duodecim erant tribus, ut quælibet tribus haberet uiam suam separatam ab alijs, Quamuis Nicolaus de Lyra dicat, quòd solum fuit una diuisio, & una uia in mari facta, quam hic uocat diuisiones, quia ripæ illius uiæ erant abinuicem diuisæ, sic quòd aqua erat eis pro muro D à dextris, & à sinistris. Mysticè autem per mare rubrũ intelligitur baptismus, sicut Apostolus ait, Patres nostri omnes baptizati sunt in nube, & in mari. Diuiditur ergo mare baptismi in diuisiones: quia unus, & idem baptismus alijs fit in uitam, alijs in mortem. Vel aliter, per mare, quod est amarum, significatur pœnitentia, quæ sensualitati amara uidetur. uide uersiculo 1015. Quòd mare tunc diuiditur, quando timore pœnæ, & amore gloriæ fletus generatur.

Diuisio maris.

Mare significat baptismum. *1. Cor. 10.*

Mare significat pœnitentiam quæ diuiditur, & qualiter.

Vnde Richardus hic ait, *Qui diuisit mare rubrum*, &c. Maris aquæ amaræ sunt valde. Quid ergo rubrum mare nisi amaritudo pœnitentiæ? Mare ergo quasi adhuc nobiscum manet, qm non nisi ex dānationis formidine quis gemere nouit. Sed mare diuiditur, quando compunctio geminatur, amaritudo cordis tunc geminatur, qm quis cōpunctionis fletū alternat, vt modo defleat malū, qđ pertimescit, modo pro bono, quod concupiscit.

2393 *Et eduxit Israel per medium eius.*

AD literam enim, exsiccato mari, filij Israel illud sicco pede transierunt. Veruntamen cum mare diuisum esset, adhuc filij Israel timebant intrare mare. Sed Aminadab, princeps in tribu Iuda, alijs præbens audaciam intrandi, cū omnibus suis primus mare intrauit. Propter quam probitatem tribus Iuda in populo Dei regnum meruit habere, vt dictum fuit vers. 1841. Sic & mysticè regeneratos aqua baptismi educit p medium maris pœnitentiæ, quia per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei. Actuum 14. Et ad Hebr. 12. flagellat Deus omnem filium, quem recipit. Quis enim filius, quem non corripit pater, &c.

2394 *Et excussit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro.*

AD literā em (vt habetur Exod. 14.) postquam filij Israel ingressi sunt mare iam diuisum, Aegyptij persequentes eos ingressi sunt post illos omnis equitatus Pharaonis, currus, & equites p medium maris. Iamq; aduenerat vigilia matutina. Et ecce, respiciens dn̄s super castra Aegyptiorum per columnā ignis, & nubis interfecit exercitum eorum, & subuertit rotas curruum, ferebanturque in profundum. Dixerunt ergo Aegyptij, Fugiamus Israelem, dominus .n. pugnat pro eis contra nos. Et ait dn̄s ad Moysem, Extende manum tuam supra mare, & reuertantur aquę ad Aegyptios super currus, & equites eorum. Cumq; extendisset manum Moyses contra mare, reuersę sunt aquę ad priorem locum, fugientibusque Aegyptijs, occurrerunt aquæ, & inuoluerunt eos in medijs fluctibus, & operuerunt currus, & equites E cūcti exercitus Pharaonis, nec vnus quidem superfuit ex eis. Hanc itaq; historiam breuiter tangens Psalmista dicit, *Et excussit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro.* Per hoc mysticè designatur, q diabolus cum omnibus suis vitijs in baptismo submergitur. Vnde hic ait Gl. *Et excussit Pharaonem, & virtutem*, &c. idest, interemit Pharaonem & virtutē eius in mari rubro: idest, diabolum, & ministros eius celeriter in baptismo excussit, vt puluerem, qui celeriter excutitur. In hac enim celeritate, & excussione virtus diuinitatis ostenditur, & illi terrenæ F sordes esse iudicantur, quas solemus excutere. Et congrue per Pharaonem diabolus intelligitur, Pharao enim masculos necat & fœminas seruat. Ita & diabolus virtutes suffocat, & cōcupiscentiā nutrit. Vel per mare accipe pœnitentiā, vt dictum est vers. 2392. In qua submergitur Pharao cum omni suo exercitu, id est, diabolus cum omnibus vitijs.

Diabolus cū vitijs in baptismo submergitur.

Pharao significat diabolum.

Qui traduxit populum suum per desertum. 2395

G HIc ostendit populi deductionem p desertum. Et primò ostendit, quō populum suum deduxit, secundò qūo hostes eius deleuit sibi, *Qui percussit*. Quātum ad primum, secundum literā, Deus deduxit populum suum per desertum, sicut pastor gregem, quia pauit eos pane cœli quadraginta annis. Exod. 17. Aqua de petra. Num. 20. Deducebat eos præcedēs per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis. Propter quod dr̄, Et abstulit sicut oues populū suum, & perduxit eos tanquam gregem in deserto, vide vers. 1334. 1335. Mysticè aūt H traducit dn̄s populum suum per desertum, s. per statum pœnitentiæ, vt ipsum perducat ad terram promissionis. Vbi nota, q congruè per desertum significatur pœnitentia. In cuius figurā Christus pœnitentiam quadragesimalem volens obseruare, ductus fuit in desertum à spiritu. Matth. 4. Vnde desertum pœnitentiæ nobis in illo deserto figurat̄, de quo habetur 3. Regum 19 q Helias morte sibi à Iezabel comminata, fugit in desertum, & ibi sub vmbra iuniperi dormiendo

Psal. 77.

Desertū significat pœnitentiam.

do excitatus est ab angelo domini, & inuenit ad caput suum subcinericium, & vas aquæ, quibus recreatus, ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, & quadraginta noctibus vsq; ad montem Dei. In qua figura tria potes considerare, s. primò pœnitentiæ causam, & necessitatem, secundò pœnitentis personæ conditionem, tertiò pœnitentiæ conditionem, & vtilitatem. Quātum ad primum, sciendum, q Helias fugit in desertum pp mortem sibi intentatam. Helias enim, qui interpretatur ascendens, significat peccatorem à Deo inspiratum, vt ascendat de statu culpæ ad statum gratiæ. Ad quod maximè ipsum mouet cōminatio sibi facta, vel consideratio tàm mortis corporalis quàm æternæ. Hac.n. consideratione motus peccator fugit ad pœnitentiam, sicut Helias fugit ad desertum, qui si in ciuitate remansisset, mortē non euitasset, sic peccator si in mundi honoribus, uel in carnis delicijs remanserit, mortem æternam non euadit, si autem ad desertum pœnitentiæ se transferat, liberatur. Propter quod figuraliter de Dauid dr, q morabatur in deserto in locis tutissimis. Secundò considera conditionem personæ pœnitentis, quia Helias primò dormiuit sub umbra iuniperi, & consequenter excitatus ab angelo panē, & uas aquæ reperit, quibus seipsum pauit. Quid enim per iuniperum arborem spinosam, nisi arbor dominicæ crucis intelligitur, quæ spinis pœnarū fuit circundata? Sub ista ergo arbore dormiat, & requiescat peccator, & nihil in pœnitentia erit amarum, quin consideratione crucis statim dulcescat. Quia ut ait Greg. si passio dñi ad memoriam reducitur, nihil est tam amarum, tam asperum, q non æquo animo toleretur, &c. Hac consideratione habita, statim inuenies panem subcinericium, & uas aquæ, quibus reficiaris, s. sacramentum eucharistiæ, qui est panis uiuus, q de cœlo descendit, & uas aquæ. s. lacrymarum dulcedinem, quibus anima pœnitētis suauiter reficitur: Psal. 41. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die, ac nocte. Tertiò cōsidera pœnitentiæ utilitatem, quia his peractis, Helias ambulauit usq; ad montem Dei Oreb, quo gloria figuratur cœlestis. Vnde & Christus suā gloriam di-

Nota de pœnitentia bonam figuram.

1. Reg. 23.

A scipulis ostendere uolens, assumpsit Petrum, Iacobum, & Ioannem, & duxit illos in montem excelsum, & ibi transfiguratus est an:e eos: Matth. 17.

Qui percussit reges magnos. 2396

Ostendit hic, quō hostes ipsorum deleuit. Et primò hoc ponit in generali, secūdò illos nominat in speciali: ibi, *Seon*. Et ad ostendendum magis diuinam uirtutem, ostendit hostium magnitudinem, & consequenter fortitudinem: ibi, *Et occidit*. Quantum ad primū, dicit, *Qui percussit reges magnos*: quod. s.

B fecit per desertum. Per reges magnos intellige Amalech, quem orante Moyse, dominus percussit, uide uersic. 2368. in prima parte uersiculi.

Et occidit reges fortes. 2397

Vide formaliter istum uersum in secunda parte uers. 2368. & expone ut ibi. Deus enim illos reges dicebatur occidere, quia hoc faciebat p manus populi sui, cui uires ad hoc præbebat, seu præstabat. Sed nunquid hoc faciēdo peccabat? cum scriptum sit Exod. 20. Non occides, & saluator dixerit Petro, Om-

C nis, qui gladiū acceperit, gladio peribit. Et Matth. 5. Ego aūt dico uobis, nolite resistere malo. Ideo notandum est, q occisio est duplex. s. quædam ab homine, quædam à lege Occisio autem dicitur à lege, qn fit præcepto legis. s. quando homo non ut priuata persona, sed ut minister legis malum occidit. Et hæc occisio si fiat, seruata iustitia, non prohibetur, quinimò præcipitur, Leuit. 25. Qui occiderit hominē, morte moriatur. Occisio autem dicitur ab homine, qn quis ut psona priuata, non ut minister legis, aliū occidit. Et hæc aliqn est peccatum, quā-

D doq; non. Ad quod est notandum, q aliquis ut persona priuata aliū tribus modis occidere potest. s. casu, necessitate, & uoluntate. Si autem quis alium occidit à casu, hoc contingit dupliciter, quia aut dat operam rei licitæ, aut illicitæ. Si rei licitæ, aut adhibet debitam diligentiam, ne aliquem offendat, aut non. Si dat operam rei licitæ, & adhibet debitam diligentiam, tunc excusatur à tanto & à toto. Si autem non adhibet debitam diligētiam, excusatur à tanto, sed nō à toto.

Matth. 26.

Occidere alium quomodo sit licitū.

Si autem dat operam rei illicitæ, & adhibet debitam diligentiam, excusatur à tanto, sed non à toto. Si autem non adhibet debitam diligentiam, non excusatur à tanto, nec à toto. Si autem quis alium occidat ex necessitate, aut est necessitas euitabilis, aut ineuitabilis. Si euitabilis est: puta, quis vult me occidere, possum fugere: sed dimitto fugam propter verecundiam, & huiusmodi, & me volo defendere, & sic illum occido: tunc excusatur à tanto, sed non à toto, quia melius erat fugere. Si autem sit necessitas ineuitabilis, vt, si quis occidat alium, non liuore vindictæ, sed solũ amore conseruationis vitę propriæ, hoc concessum est personis imperfectis, non aũt perfectis, vt ait August. in de libero arbitrio. Et talis excusatur à tanto, & à toto. Si aũt quis alium occidat voluntate, vt puta liuore vindictæ, vel iracũdia, aut crudelitate: tunc penitus occidere est illicitum. Ex quibus apparet, quid dicendum ad argumenta. Isti enim occiderũt reges fortes, & hoc præcepto Dei, & sic erant ministri legis diuinæ.

2348 *Seon regem Amorrhæorum.*

HIc singulariter nominat aliquos reges hostes populi sui, quos Deus interfecit. De isto habes formaliter istũ versum in prima parte versi. 2369. Ideo expone vt ibi. Vel moraliter: Seon, qui interpretatur tentatio, vel locutio inutilis, significat concupiscentiam carnis, & vanam mulierum allocutionem. Iste autem Seõ est rex Amorrhæorum, idest reorum amorum luxuriosorum, quia ex tali allocutione inflammatur concupiscentia, qua luxuriosi reguntur, & ducuntur. Vis ergo vincere libidinem? primò occide in te omnes vanos mulierum aspectus, & allocutiones inutiles, quoniam vt dicitur, Fauus distillans labia meretricis: sed nouissima eius amara quasi absinthium, & lingua eius acuta quasi gladius biceps.

Seon significat locutionem vanam mulierum.

Prou. 5.

2399 *Et Og regem Basan.*

SVpple in omnibus istis versiculis, vt dictum est, *Confitemini domino qui occidit Og regem Basan*. Istum versum formaliter habes versic. 2369. Expone vt ibi.

E *Et dedit terram eorum hæreditatem.* 2400

ISte versus habetur formaliter in prima parte versic. 2370. ideo expone vt ibi. Totus enim iste Psal. est quasi recapitulatio Psalmi præcedẽtis. Vel aliter, illi eñ prædicti reges. s. Seon rex Amorrhæorum, & Og rex Basan, significant diabolum. Nam Seon interpretatur germinatio tentationis: & directè significat diabolum, à quo omnis tentatio ad malum procedit. Qui singulariter dicitur rex Amorrhæorum. i. amantium rea, vel mala, sicut amantium carnem, vel mundũ indebitè, quia vt habetur Iob 41. Ipse F est rex super omnes filios superbiæ. Og autem rex Basan similiter significat diabolum, nam Og interpretatur congregans: Basan autem, confusio. Et quid congregat diabolus, nisi confusionem damnationis æternæ? Istum ergo regem diabolum occidit dñs, qñ morte Christi à cordibus fidelium fuit expulsus. Quo mortuo, terram eius dedit in hæreditatem seruo suo Christo, quia gentes mundi, quas ante diabolus quasi terram sibi subditam possidebat, dedit in hæreditatem Christo per fidem, iuxta illud Ps. 2. G Postula à me, & dabo tibi gentes in hæreditatẽ, &c. Et hoc est, quod subditur.

Og.

Hæreditatem seruo suo Israel. 2401

ISte versus formaliter habetur versic. 2370. nisi q ibi dr, Israel populo suo: hic aũt, *Israel seruo suo*, quod tñ redit in idem. Vbi notandum q Christus Deus, & homo, & filius dr, & seruus. Filius, ratione diuinitatis, seruus aũt, ratione humanitatis assumptæ. Et sicut ratione humanitatis nullo modo põt dici filius Dei nec naturalis, neq; adoptiuus, vt deducit Magist. in Glo. ad Rom. 1. sic nec ratio- H ne diuinitatis potest dici seruus, sed solum ratione humanitatis. Et hoc est, q dicit Apostolus, Qui, cum in forma Dei esset, &c. semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, & in similitudinem hominum factus. Et de isto seruo. s. Christo, dicitur hic, quòd *dedit terram eorum hæreditatem Israel seruo suo*, idest Christo, quia terram humani generis, quam prius possidebat rex superborum diabolus, Christo hæreditatem contulit, dum gentes iugo fidei eius subdit. Istum ergo

Christus dicitur filius & seruus.

Phil. 2.

go seruũ.s.Christũ,superasse diabolũ,& terrã de manu eius.i.humanum genus, eripuisse ostendit Greg.super illo verbo Iob 1. Nunquid considerasti seruũ meũ Iob,&c.d. Quia icarnato dño diabolus increpatur,& à sua pestifera effrænatione corripitur,rectè ipsi diabolo dr̃. Vnde uenis?Sed quid respondit audiamus, Circuiui terram, & perambulaui eam. Ab Adam quippe vsq; ad aduentũ dñi diabolus omnium gẽtium nationes post se traxit.Circuiuit ergo, & perambulauit terram,quia in corda gentium iniquitatis suæ vestigia impressit,Cadens.n.de sublimibus, humanas mentes iure posse dit, quia in culpæ suæ vinculo volentes astrinxit,tantoque in mundo latius dominatus est,quanto à reatu illius nullus per oĩa liber inuentus est. Cui quasi ex potestate mundum circuisse, est nullum hominem,qui sibi plenè resisteret, inuenisse.Sed iã sathã redeat i.ab effectu suæ malitiæ vis illũ diuina constringat, quia iã apparuit in carne,qui in peccati contagione ex carnis nihil habet infirmitate.Vnde sibi dr̃, Nunquid cõsiderasti seruum meũ Iob,&c.Iob dolens interpretatur, dolẽs verò veraciter Christus dr̃, qui portare dolores nostros, propheta attestante perhibetur. Cui in terrã nullus similis est,quia oĩs homo solummodo homo est,ipse autem,Deus,& homo. Qui bene seruus dictus est, quia formã serui suscipere dedignatus non est, sicut per Paulũ dr̃, Qui,cum in forma Dei esset,nõ rapinã arbitratus est, sed semetipsum exinaniuit,formã serui accipiẽs,&c. De isto ergo seruo dr̃, ꝙ dedit terrã eorũ hæreditatẽ Israel seruo suo. Vel per terrã, eorũ regũ, s.dæmoniorũ,intellige terrã viuentiũ quã primò illi possederũt, de qua superbiẽdo fuerũt expulsi. Hanc in hæreditate dedit populo suo,idest fidelibus Christianis.Vnde hic ait glos. Per Israel,seruum intellige populum Christianũ, cui data est promissio Iudæorũ. Et est sensus.Prædicta beneficia ad literam contulit dominus Iudæis, sed terrã eorum dedit hæreditatem Israel seruo suo,idest,promissiones terræ uiuentium Iudæis sub figuris factas dedit Christianis, & hoc etsi uideat de Iudæis dici, ad christianos tamen propriè pertinet,quibus datur promissio illis facta.

Greg.r.2. mor.c.22.

Esa.53.

Phil.2.

A *Quia in humilitate nostra memor fuit nostri.*

HIc assignat rationem.s.quare dedit terram eorum illis hæreditatẽ. Et quantum ad literam. Iudæi per aduersa multa, quæ in Aegypto humiliter passi fuerant,meruerunt à Deo inde liberari & promissiones factas patribus ipsorum assequi,vt habetur Gen.15. Et istam rationem hic assignat psalmista,d.Ideo nobis terram illorum dedit,quia in humilitate, qua premebamur in Aegypto, memor fuit nostri. i. promissionis factæ B Abrahæ patri nostro. Mysticè autem humilitas est duplex.s.uirtutis. & afflictionis,uide ver.616.896.1235.1265.Humiliati aũt summe fuerũt Christiani in primitiua ecclesia,quia quasi omnes persecuti,& martyrizati sunt. Quæ afflictionis humiliatio ducit ad terram uiuentiũ in tantum ꝙ etiam caput nostrum per hanc uiã accepit gloriã.Lucæ 24.Oportuit Christum pati,& ita intrare in gloriam suam,similiter & eius membra fideles,Act.14.Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei. Et ideo hãc humilitatẽ causam esse hæredi C tatis æternæ assignãs ait, *Quia in humilitate nostra memor fuit nostri.* Aduersa.n. dantur iustis, ut æternaliter uiuant, sed malis prospera,ut occidantur, ut ostendit Greg.ver. 349. Et de ista humilitate dr̃,Qui humiliatus fuerit,erit in gloria. Vel potest intelligi de humilitate, quæ est virtus,ꝙ propria est fideliũ qui Christũ imitantur,dicens,Discite à me, quia mitis sum,& humilis,&c.Ista.n.humilitas palmam meretur,quia omnis, qui se humiliat,exaltabitur. Et hunc textum de hac duplici humilitate exponit hic gl.d.*Quia in humilitate nostra memor fuit* D *nostri.*idest in humilitate meritoria,quę propria est Christianis, uel in humilitate nostra,idest in deiectione nostra, & afflictione.

Humilitas duplex meretur gloriã.

Gregor.21. mor.c.4.

Iob 41.

Matth.11.

Luc.18.

Et redemit nos ab inimicis nostris. 2403

POnitur hic Dei pietas, & secundò eius largitas, ibi, *Qui dat*. Ista litera non potest congrue applicari ad liberationẽ,qua Deus liberauit Hebręos de manu Aegyptiorũ.Ratio, quia secundũ grãmaticos redimo componitur ex re, & emo,

&emo, emis. Et sic redimere est aliquid emere, pro precio aliquid dare. Deus autem pro illa liberatione, nomine precij nihil contulit. Refertur propriè ad redēptionem factam per Christum, qua suos redemit à diabolo. i. iterum emit, quia non solum æquiualēs precium dedit, sed ēt duplum, quinimo & sine proportione maioris æstimationis erat vita Christi, quā fuerit totum genus humanum. Vř igitur redemptio, i. iterum emptio, non rōne duplicis actus emptionis, sed rōne duplicati precij, de quo d. Apostolus Petrus, Non corruptibilibus auro, vel argēto redempti estis, sed precioso sanguine &c. Ex quibus apparet q perfectè nos Christus redemit, uide versic. 267. 431. 662. 794. 803. 897. 1271. 1844. 1882. 2214 Sed fortè dices, Nunquid pater pōt dici redemptor, sicut & filius, similiter spiritus sanctus? Hanc materiam tractās Magister lib. 3. d. 19. dicit, q quāuis solus filius dicatur mediator, redemptor tñ aliquando ēt pater vel spiritussanctus dř. Et hoc propter vsum potestatis, nō exhibitionē humilitatis, & obedientiæ. Nam secundum potestatis simul & obedientiæ vsum filius propriè dicitur redemptor, quia & expleuit in se per quæ iustificati sumus, & ipsam iustificationem est operatus potentia diuinitatis cum patre, & spiritusancto. Est igitur redēptor secundum humanitatem, quia secundū eam & in ea suscepit, & impleuit illa sacramenta, quæ sunt causa nostræ redemptionis. Proprie igitur solus filius dicitur redemptor.

Redimere est iterum emere.

1. Petr. 1. Christus nos redemit

Quæstio. Redemptor an dicatur solus filius.

2404 *Qui dat escam omni carni.*

Hic ostendit suā liberalitatē. Quantum ad literam spectat, *omni carni* idest omni animali, quod carne cōsistit, Deus dat escam, & cibum, quia fecit ex terra oriri, quæ ad cibū sunt necessaria, ut habetur Gen. 1. Dixit Deus ad Adam Ecce, dedi uobis omnē herbā afferentē semē super terrā, &c. ut sit uobis in escā, & omnibus animantibus terræ, omniq; uolucri, &c. Et ista nominauit nomine carnis, quia caro est illa, quæ indiget nutrimento propter consumptionem humidi radicalis, nō spiritus. Vnde angeli, quia carne carent, esca, & cibo nō egent. Et hoc est, quod dř ps. 145. Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum, qui dat iumentis escā ipsorum &c. & ps. 143. Oculi hominum in te sperāt domine, & tu das illis escā, &c. Vel aliter, propriè loquendo, quia caro in singulari solum stat pro carne humana. vt dictum fuit uer. 8. ideo hic per omnem carnem significat omne genus hominum, per escam autem significat cibū illum spiritualem, qui est panis viuus. s. sacramentum eucharistiæ, quod solis hominibus, & Deum timentibus datur. s. ad salutem, De qua esca dicitur psal. 110. Miserator, & misericors dominus escam dedit timentibus se, vide vers. 1979. Vnde hic Aug. *Qui dat escam omni carni*, i. omni hominum generi, non tantū Israelitarum, sed etiam gētium. De qua esca dicitur, Caro mea verè est cibus.

Caro significat hominem.

Esca dicitur Eucharistia

Confitemini Deo cæli. 2405

Hic ex omnibus præmissis Deū laudandum concludit. Et primò conclusionem proponit, secundò ipsam declarat, ibi, *Confitemini domino dominorū*. Vbi sciendū est, quantum ad literam, q Deus dř Deus cœli, quia ibi per singularem influentiam habitat, & ibi solū clarè videtur. Et propter hoc dixit Daniel regi Nabuchodonosor, Dan. 2. Est Deus in cœlo reuelans mysteria. Vel dicitur Deus cœli, quia ipse solus per seipsum cœlum fecit, quod inter effectus maior videtur, sicut artifex, posito quòd duas artes faciat, à nobiliori accipit nomen. Et ideo cum inter omnes corporales effectus cælum uideatur nobilior, ab illo Deus denominatur. Magis autem mysticè sciendum est, q triplex est creatura rationalis, quæ dicitur cœlum, s. angeli beati, prædicatores, & iusti, & ipsi dæmones. Primo. n. angeli beati dicti sunt cæli De quibus orando Deo dicimus, Fiat voluntas tua sicut in cœlo, & in terra. Vnde Greg. d. Per cœlos ij, qui in cœlestib. sunt conditi, angelici spiritus possunt designari. Vnde & in oratione nostra uoce ueritatis dicere instruimur, Fiat uoluntas tua, sicut in cœlo, & in terra. Vt nimirum sicut uoluntas Dei à superiore creatura agitur, ita in nobis etiam ab humana infirmitate seruetur. De quibus dicitur, Tu fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt. Secundo prædicatores,

Cælū multiplex.

Matth. 6.

Gregor. 27. mor. c. 25.

Deus cœli qui dicitur tores,& Apostoli cęli dicuntur,psal.18. Cœli enarrant gloriam Dei. Vnde Gre- *Gregor. 9. mor.c.13.* gor.ait,Quid nomine cęlorum,nisi cœlestis prædicantium uita signatur?de quibus per psal. dr, Cęli enarrant gloriam Dei.Tertio ipsi dæmones cęli dicuntur, *Gregor.2. mor. c. 34.* quia in cęlo aereo habitant.Vnde Greg. dicit,Cœlum uerò aereum dicimus,unde & aues cœli nominamus. Et scimus, ꝙ immundi spiritus, qui de cœlo æthereo lapsi sunt,in hoc cœli, terræque medio vagantur. Qui tanto magis corda hominum ad cœlestia ascendere inuidẽt quanto à cœlestibus per elationis suæ immunditiam se proiectos vident.Quia ergo à dęmonum potestate contra cogitationum nostrarum munditiam flamma liuoris irruit, de cœlu ignis ad nos venit. Quid ergo Deus cœli, nisi Deus beatorũ angelorũ quẽ ipsi adorãt, Deus ꝑdicatorũ quẽ ipsi prędicãt,Deus dęmoniorũ,quem ipsi credunt, & formidant? Nam,& dęmones Deum esse credunt,& contremiscunt,ut dicitur Iacobi 2.*Confitemini* igitur *Deo cœli*.i. laudem date Deum cęlorum.i.angelorum,hominum iustorum, & dæmoniorum.

2406 *Confitemini domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius.*

HIc explicat,quòd loquiť nõ de dijs gentium,sed de vero Deo, qui est Deus deorum,& dominus dominorum. Dr.n.Deus deorum,uide ver.2381.Dicitur etiam dominus dominorũ,uide ver. 2382.Dicitur in ęternum mĩa eius,uide ver.2380.Vel omnia ista de Christo incarnato possunt intelligi, qui est princeps omnium regum terræ, qui est rex regũ & dominus dominantiũ, Apoc.19.

PSAL. CXXXVI.

2407 *SVper flumina Babylonis,illic sedimus,& fleuimus,dum recordaremur tui,Sion.*

HVic Psal, secundum multos nullus titulus prçmittitur.Sed in aliquibus Biblijs punitur titulus iste, *Psalmus David propter Hieremiam.* Et istum titulũ etiam ponit Magister in gl. Et secundum A Nicolaum,iste titulus appositus fuit ab aliquo expositore propter huc ꝙ iste psal.in sententia concordat cum lamentationibus Hieremiæ prophetæ, qui lamẽtatur captiuitatem Iudæorũ à Chaldæis factam, & destructionem ciuitatis Hierusalem,& templi.Quod consimiliter iste ps. facit. Hieremias enim illam captiuitatem vidit nõ solum spiritu, sed etiam corporaliter. Dauid autem in spiritu prophetico illam præuidit,& istum psalm. lamentationis pro illa cumposuit.Et sic iste ps. literaliter lamentatur captiuitatem Hierusalem,& destructio- B nem, quam Dauid futuram per Babylonios præuidit. Et sic ps. iste diuiditur in duas partes,quia primo captiuitatis prędictæ ponitur lamentatio,secundo ponitur Babyloniorum aduersantium punitio,ibi, *Memor esto*,&c.dic ut Nic. de Ly. Quantum uero ad sensum propheticũ, psal.lamentatur captiuitatem,& peregrinationem prædestinatorum,qua in miseria vitæ præsentis peregrinãtur à patria cęlesti, & multis calamitatibus à malis premuntur. Quæ spiritualis captiuitas directè figuratur in prædicta captiuitate Babylonica.Erant.n.duæ ciuitates op- C positæ, scilicet Hierusalem, & Babylonia,Sed ciuitas Babyloniæ tenebat ciues Hierusalem captiuos & peregrinos à ciuitate sua Hierusalem. Sic & spiritualiter duæ sunt ciuitates, s. Hierusalem & Babylonia. Hierusalem autem est ciuitas paradisi,quod patet ex eius nomine, nam Hierusalem uisio pacis interpretatur,Babylonia autem iste mundus cum delectatiunibus suis,quod patet ex eius nomine, nam Babylon confusio interpretatur.Sic ergo ciuitas ista Babyloniæ ciues cœlestis Hierusalem tenet captiuos,permixtos suis ciuibus, quia mun- D dus iste insimul continet bonos, & malos,& boni premuntur à malis. Et hoc est,quod plangit ps. cupiens ciues Hierusalem cœlestis(idest, prædestinatos) à malis huius mundi eripi, & ad cœlestem Hierusalem perduci.Et hanc esse intentionem ps.hic ostendit Aug.d.Omnis catholicus scire debet, unde ciues sumus, & unde peregrinamur, & peregrinationis nostræ causam esse peccatum,reuersionis autem iustificationem gratiæ Dei. Duas aũt ciuitates permixtas sibi iote- rim

2382 *Confitemini domino dominorum.*

Svbaudi, *quoniam in sæculum misericordia eius.* Hic ostendit Deum laudandum ratione suæ dignitatis. Ipse enim Deus noster dominus est super omnes dominus. Et hoc est, quod dicitur, Quoniam Deus magnus dominus, & rex magnus super omnes Deos. Ipse est, per quem reges regnant, & legum conditores iusta discernunt, ut dicitur Prouerb. 8. Vnde notandum, quòd propriè solus Deus dicitur dominus, & nó homo propter multa. uide uers. 1633. Vnde Apoc. 19. Ipse est rex regum, dominus dominantium. Et aduerte, quòd quãuis multi superbi, & elati Deum non credunt esse uerum dominum, tamé per pœnam hoc experiuntur, quia pœna aperit oculos, quos claudit culpa. vide vers. 767 Vocatur ergo Deus dominus dominorũ, quia quicunque titulo aliquo dominij fungitur, sub ipso militat, & seruire debet, vt ostendit Greg. dicens, Omnes namque qui sub dispẽsatione conditoris vicario nobis ministerio iungimur, sed vno ac uero domino, quid nobis aliud, nisi inui cem serui sumus? Cum igitur, qui subest seruit ad obsequium, restat proculdubio vt is, qui præest, seruiat ad uerbum. Cũ is qui subest, iussis obtemperat, oportet ut is, qui præest, curam sollicitudinis, ac pietatis impendat. Sicque fit, vt, dum studiosè nunc seruire nobis inuicé per charitatem nitimur, quandoque cum uero domino communi exultatione dominemur. Ex quibus patet, quòd hic dominãtes non sunt ueri domini, quia dominũ habent superiorem, & quia subditis seruire coguntur. Et quamuis Deus in lege antiqua se uerum dominum demonstraret, qui timeri uoluit, vt dominus, in noua tamen lege non timeri à nobis vult, vt dominus, sed vt pater amari. Quod ostendit Greg. dicens. Per legem enim Deus vt dominus virgam tenebat, cũ dicebat, Si quis hoc, vel illa fecerit, morte moriatur. Sed incarnatus uirgam abstulit, quia uias uitæ per mansuetudinem ostendit. Vnde ei per Psalmistã dicitur, Intende prospere, procede, & regna propter ueritatem, & mansuetudinem, & iustitiam. Timeri enim quasi dominus noluit, sed quasi pater, ut amaretur inspi

Psal. 94. — *Deus solus dominus.* — *Gregor. 12. mor. c. 23.* — *Gregor. 6. mor. c. 31.* — *Psal. 44.*

E rauit, Quod liquidò Paulus innuit, dicens, Non enim iterum accepistis spiritum seruitutis in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus. Abba pater. *Rom. 4.*

2383 *Qui facit mirabilia magna solus.*

Svpple, *quoniam in sæculum misericordia eius.* Hic ostendit Deum laudandum ratione suę potestatis, quia scilicet ipse solus facit, quæ nullus alius facere potest. Et notandum, secundum Aug. quòd sicut in fine cuiuslibet uersus istius Psalmi subintelligitur, *quoniam in sæculum misericordia eius,* ita in principio cu-
F iuslibet uersus subaudiendum est *confitemini,* vt sic legatur, *Confitemini ei qui facit mirabilia magna solus. Confitemini ei, qui facit cælos,* &c. Sic ergo erit iste uersus integer, ut dicatur, *Confitemini domino, qui facit mirabilia magna solus, quoniã in sæculum misericordia eius.* Quamuis enim Deus multa mirabilia, & magna faciat per naturam, & angelos, & aliquos homines, illa tamen, quæ per seipsum facit, sunt magis mirabilia. Mirabile namque est, quòd per naturam aquam vertit in uinum, & uinum uertit in sanguinẽ,
G &c. quòd uirtute naturæ producit uentos de thesauris suis, quòd fulgura in pluuiam facit. Mirabile quod ministerio angelorum quadraginta annis conduxit populum per desertum, cibans illum pane angelorũ, &c. Sed mirabiliora sunt, quæ per seipsum facit solus, vt cœlum & terram creauit ex nihilo, quòd fecit solem & lunam & stellas, & huiusmodi. Dicat ergo, *Confitemini domino, qui facit mirabilia magna solus,* quæ hic posita enumerãtur. Notandum quòd aliquid alicui dici tur mirabile, quod apud alios non erit mirabile. Illud enim alicui dicitur mira
H bile, quod transcendit cognitionẽ eius, vnde aliqua sunt mirabilia simplicibus, quæ non sunt mirabilia sapientibus. Sicut eclipsis solis, vel lunæ est mirabilis laico, quæ non mirabilis astrologo. Et isto modo aliqua sunt mirabilia hominibus, quæ non sunt mirabilia angelis. Et talia sunt mirabilia secundum quid, illa verò sunt simpliciter magna, & mirabilia simpliciter, quæ transcendunt uirtutem totius naturæ creatæ. Et hæc sunt soli Deo possibilia. Mirabilia ergo ope-

Mirabile quid dicitur multipliciter. — *Mirabilia Dei credenda sunt, nõ perscrutanda.*

ra Dei nullus ratione scrutari potest, quia trãscendunt facultatem nostram. Quis enim omnipotentis Dei mirabilia scrutari sufficiat, quòd cuncta ex nullo creauit,&c.vide versic.1182. Et ideo fide credenda sunt, non ratione inuestiganda,ne,dum ratione à nobis comprehendi non possunt, nos mittant in errorem. Et hoc ostendit Greg.dicens, Sciendum est, quòd mirabilia Dei & semper considerari debent per studium, & nunquam per intellectum. Sæpe namq; humanus sensus, dum per quarundam rerum rationem quærens,non inuenit,in dubitationis se voraginem mergit. Vnde fit vt nõnulli homines mortuorũ corpora in puluerem redacta considerent,dũque resurrectionis uim ex ratione colligere non possunt, hæc ad statum pristinum redire posse desperant. Mira igitur quæ ex fide credenda sunt,perscrutanda per rationem non sunt, quia si hæc nostris oculis ratio expanderet, mirabilia non essent. Sed cum in ipsis fortasse animus titubat, necesse est ut per ea, quæ per uisum nouit, nec tamen per rationẽ colligit,ad memoriam reducat. Quatenus rei similis argumento fidem roboret, quam labefactari sua sagacitate deprehendit. Considerato quippe humanæ carnis puluere, quorundam mens cõcussa desperat, quando puluis ad carnẽ redeat, & rediuiuum corpus per mẽbrorum lineamenta componat,quando illa terræ ariditas per uirentia membra uiridescat,ac sese per eorũ formas speciesq; distinguat. Hoc nimirum comprehendi per rationem non potest, sed tamen credi per exemplum faciliter potest. Quis enim ab uno grano seminis immensam surgere arborem crederet, nisi certum hoc per experimentum teneret? In tanta namque unius grani paruitate vbi penè nullam vides similitudinem,vbi latet ligni duritia,& ligni teuerior uel durior medulla,asperitas corticis, viriditas radicis,sapor fructuum, suauitas odorum, colorum diuersitas,mollicies foliorum? Et tñ quia hæc per experimentum nouimus ex uno grano seminis prodire, hæc omnia non dubitamus. Quid ergo est difficile, vt puluis in membra redeat, dũ conditoris potentiam continuè cernimus, qui ex grano ligna mirabiliter, &

Gregor.6. mor.c.6.

Resurrectionis persuasio.

A adhuc mirabilius fructus ex ligno creat? Meritò ergo.d. Psal. *Confitemini domino qui facit mirabilia magna solus*. Sic enim diximus superius, Psal.71. Benedictus dominus Deus,qui facit mirabilia solus, Et notandũ subtilius,quòd diuersæ creaturæ ex contrarijs conditionibus admirabiles nobis esse dicuntur,quæ in operibus conditoris apparent, ut ostẽdit Hugo de sancto Victore, in libello suo de tribus diebus,dicens,Figuræ rerum multis modis apparent mirabiles. Aliquãdo ex magnitudine, aliquando ex paruitate,aliquando quia raræ,aliquando quia

B pulchræ,&c.

Qui fecit cœlos in intellectu. 1384

SVpple antè *confitemini domino qui fecit*,&c.& Post, *quoniam in sæculũ*,&c. Et sic in omnibus uersiculis est faciendũ.Hic explicat in speciali aliquas creaturas mirabiles,quas Deus fecit. Et primò hoc ostendit de creatura cœlesti, & terrestri in generali,secundò de ornamẽtis cœli in speciali,ibi, *Qui fecit luminaria*. Prima in duas, quia primò agit de creatione cœlorum, secundò de creatione terrarum,ibi. *Qui firmauit*, &c. Pri-

C mò ergo dicit dominum laudandum ex productione cœlorum,dicens,*Confitemini domino qui fecit cœlos in intellectu*. Sciẽdum ergo,quòd hic uersus dupliciter exponitur, scilicet de cœlis materialibus, & de cœlis intellectualibus. Si de cœlis materialibus intelligitur,non est intelligendum,q̃ illi sint intellectum habentes sed sic quòd illos fecit per intellectum, & uoluntatem,non de necessitate naturæ,sicut terra producit herbam de necessitate naturæ.Deus autem illos produxit per intellectum, & uoluntatem. Vnde hic ait Aug. Deus creaturam non

D per aliquam creaturam, sed solus fecit, cuius creaturæ quasdam partes excellẽtiores Psalmista commemorauit,ex quibus alia uniuersa cogitaremus. Vnde de cœlis ait, *Qui fecit cœlos in intellectu*,idest in intelligentia,ut alij interpretati sunt. Vtrum aũt cœlos intelligibiles significare hoc modo voluerit,an suo intellectu vel sua intelligẽtia fecisse cœlos,hoc est in sua sapientia,sicut alibi scriptum est, Omnia in sapientia fecisti,eo modo insinuans vnigenitum uerbum. Tunc quæri potest,

Cœli facti sunt in intellectu dupliciter.

Psal.103.

Quæstio.

potest, Si ita est, vt in suo intellectu acci piamus Deum fecisse cœlos, cur tãtum de cœlis hoc ait, eum omnia in eadem sapientia fecerit? An ibi tantum exprimẽdum fuit, vt in cæteris etiam tantũ possit intelligi? vt iste sit sensus, *Qui fecit cœlos in intellectu.* Qui fundauit terram super aquas, subaudi, *in intellectu*, & sic de singulis subaudiendum est, *in intellectu*, quia omnia in intellectu, idest, in sapientia sua, & in uerbo suo fecit Deus. Si autem *in intellectu* referatur ad cœlos, vt sit sensus, quòd fecit cœlos habentes intellectum, tunc notandum, quòd per cęlos significantur sancti angeli, ut eum dicitur, Fiat uolũtas tua, sicut in cęlo, & in terra, vide vers. 210. 920. 1750. 1928. Similiter per cœlum significantur Apostoli, & sancti prædicatores, vt ibi ps. 18. Cęli enarrant gloriã Dei, vide vers. 252. 1660. 1756. 2562. Et tunc est sensus. *Qui fecit cœlos in intellectu.* i. qui fecit angelos Apostolos, & alios iustos prædicatores, habentes intellectũ, intelligentes mysteria fidei, & viuẽtes secundum rationẽ.

Matth. 6.

2385 *Qui firmauit terram super aquas.*

HIc ostendit Dei mirabilia in terræ productione, ut sit sensus, *Confitemini domino, qui firmauit terram super aquas.* Satis hoc uidetur mirabile, quo terra super aquas sit fundata, cum terra sit grauior aqua, & durior, & sic aptior est terra ad sustinendum aquas, quã sint aquæ ad sustinendum terram. Quomodo ergo dicitur, quòd fundauit terram super aquas? Sciendum ergo, ꝙ quamuis aqua elementaris sit supra terrę elemẽtum, tamen secũdum aliquos, terra, quã inhabitamus, quæ arida dicitur, vt docet experientia, aquis superponitur. Vnde terrã cauando, subtus in profundo aquas reperimus. Nec plus debet hoc nobis esse mirabile, quòd ista terra habitabilis sit super aquas, quàm quòd aquæ sint super omnia elementa, quinimò super cœlos iuxta illud Psal. 148. Et aquæ omnes quæ super cœlos sunt, laudent nomẽ domini. Et tamen cum terra sit infimum elementum, sub omnibus aquis terra situatur, ut patet de aquis maris, quę terram habent pro fundamento. Verum autem hoc sit uirtute naturali, quòd terra fundetur super aquas, vel inter Dei mi-

Terra fundatur super aquas multipliciter.

E rabilia debeat computari, sufficit quòd sic esse docet experientia. Vel aliter, terra super aquas dicitur fundata, idest, iuxta aquas, sicut de ciuitatibus iuxta mare situatis dicimus, quòd sunt supra mare, sic enim dicimus Genuam ciuitatem supra mare fundatam. Vel ideo dicitur terra fundata super aquas, quia ista terra habitabilis supereminet aquis, & est altior. Et istam expositionem hic ponit Augus. *Qui fundauit terram super aquas.* Obscura enim quęstio est, quia terra grauior aquis uidetur & magis apta ad portandum aquas, quàm ut ab aquis portetur, sed sic intelligimus. Terra, quæ habitatur ab hominibus, & terrestria continens animalia, quæ alio nomine in scri F pturis arida dicitur, sicut scriptum est, Appareat arida, & vocauit Deus aridam terram est super aquas fundata, quia aquis circũfluentibus supereminet. Nõ enim quæ dicitur litioraria ciuitas, supra mare fundata est, sic quòd mare sub illa sit, quemadmodum naues dicuntur supra aquam maris stare. Sed ideo terra supra mare dicitur, quia aquis maris supereminet. Sic dictus est Pharao exisse super aquam. Ita enim habet Græcus codex, quod quidã Latini habẽt ad aquas, G Sic etiam dominus Iesus Christus sedebat sic super fontem, quia ambo superiores, & altiores erant scilicet Pharao super fluuium, & Iesus altior puteo. Ille iuxta fluuium, Iesus iuxta puteum. Vel aliter, & magis mysticè, vt, sic per cœlũ intelligantur angeli, & doctores, ut dictum est in præcedenti versiculo, ita per terram intelligantur simplices, & illiterati, qui non ualentes capere arcana fidei firma, super aquas fundantur, idest, firmiter credunt fidem, quam in aquis baptismi susceperunt. Vnde istam expo- H sitionem notat August. dicens. Quod dictum est, quòd Deus fecit cœlos in intellectu, intellige spiritales sanctos suos, quibus non tantum credere, uerumetiã intelligere diuina donauit. Quæ qui intelligere nondum possunt, & solam fidẽ firmissimam tenent, tanquam infra cœlos terræ nomine figurantur. Et quia in baptismum, quem acceperunt, incõcussa credulitate consistunt, ideo dictum est, *Qui firmauit terram super aquas.*

August.

Gen. 1.

Exod. 7.

Ioan. 4.

Qui

2386 *Qui fecit luminaria magna.*

SVpple *Confitemini domino, qui fecit lu-
minaria magna.* Hic ostendit ornamẽ
ta cœlorum à Deo facta. Et primò illa
ponit in generali, secundò in speciali:
Luminaria cœli significans iustos. ibi, *Solem.* Quantum ad primum, sciẽn-
dum, ꝙ luminaria magna, quæ sunt orna
menta cœlorum sunt tria, s. sol, luna, &
stellæ, de quib. singulatim infra dicetur.
Notandum ergo, ꝙ per ista luminaria vi
ri iusti mysticè intelliguntur, qui nõ om
nes æqualiter lucent, sed sicut sol maio-
ris luminis est quàm luna, & luna quàm
stellæ, & vna stella maioris claritatis est
alia, sic & iusti in meritis vnus alium ex-
1.Cor.15. cedit. Propter qđ dicit Apostolus, Alia
est claritas solis, alia lunæ, alia stellarũ
stella ẽt à stella differt in claritate: sic
& resurrectio mortuorum erit, quia. s. il-
li, qui hic fuerũt maioris meriti, ibi erũt
maioris claritatis, & præmij. Vnde ibi-
dem ait Glossa, Sicut enim ista lumina-
ria etsi vnius naturæ sunt, diuersæ tñ cla-
ritatis sunt, sic & homines cum sint eius-
dem generis, dissimilis tñ gloriæ in resur
rectione erunt, vt claritatem solis illo-
rum dignitas exequatur, qui centena-
rium numerum habent. Lunari verò cla
ritati compararetur illorum dignitas, qui
sexagesimum numerum habent, stellis
verò illorum, qui trigesimum. Sic ergo
per ista luminaria intellige iustos, quos
Deus fecit in firmamento: idest, ad fir-
mamentum ecclesiæ suæ, de quibus di-
citur, Fiant luminaria in firmamento
cœli, & diuidant diem à nocte, & sint in
signa, & tempora, & dies, & annos, &c.
Genes.1. Quę omnia iustis hominibus cõuenire,
ostendit Stephanus, dicens, Luminaria
sunt viri iusti, qui bonos, & peccatores
diuidunt, & sunt in signa, & tempora: id
est, in signis temporum, idest, temporalis
miseriæ. Omnes enim, qui piè in Chri-
sto viuere volunt, persecutionem patiun
tur. Ista duo tempora sunt, vnum, ama-
torum Dei, aliud, amatorum mundi. In
signum horum temporum est, vt vnum
expectemus, aliud caueamus. Prærere-
ea in signum sunt iusti, pœnæ reprobo-
rum, quia, si iusti in vita præsenti sic pu-
niu tur, signum est, ꝙ reprobi in futuro
plurimum patientur. Item sunt in dies,
Dies septẽ, & annos. Per dies septem, septem opera
A misericordiæ designantur, quæ debent *septem sunt misericordiæ opera.*
exerceri in vita præsenti, quæ diebus se-
ptem voluitur. Per annos verò æterna
vita intelligitur. Sic ergo de iustis hic
dr mysticè, *Qui fecit luminaria magna.*

Solem in potestatem diei. 3872

HIc ornamenta cœli ostendit in spe
ciali. Et primò agit de sole, secũdò *Sol dicitur Christus.*
de stellis & luna: ibi, *Lunam.* Quantũ
ad primum, ait, *Confitemini domino, s. qui
fecit solem in potestatem diei.* Sol enim
factus est in potestatem diei, s. qui pote-
statem habet facere diem, quia cum sol
B est super terram, dies est. Mysticè autem
solis nomine Christus intelligitur, teste
Gregor. dicente. Sæpæ in sacro eloquio
dominus Iesus solis appellatione signa *Gregor.8. mor.ca.34.*
tur: sicut per prophetam dicitur: Vo-
bis autem, qui timetis nomen domini, *Mala.4.*
orietur sol iustitiæ. Et, sicut impij in li-
bro Sapientiæ in iudicio dicere descri- *Sap.5.*
buntur. Errauimus à via veritatis, & lu-
men iustitiæ non luxit nobis, & sol non
est ortus nobis. Per diem autem intel- *Dies significat virtutes*
liguntur uirtutes, ut ostendit idem Gre-
gorius, super illo verbo Iob 1. Filij eius *Gregor.1. mor.ca.31.*
faciebant conuiuium vnusquisque in die
C suo: dicens, Filij conuiuium faciunt,
dum uirtutes singulæ iuxta modum pro-
prium mentem pascunt. Vnde & bene
dr, Vnusquisque in die suo. Dies enim
uniuscuiusque filij, & illuminatio illius
uniuscuiusq; uirtutis. Vt enim hæc ipsa
dona septi formis gratiæ breuiter dicã,
alium diem habet sapientia, alium intel-
lectus, alium consilium, alium fortitudo,
alium scientia, aliũ pietas, alium timor.
Neque enim hoc est sapere, quod intel-
ligere, quia multi ęterna quidem sapiũt:
sed hæc intelligere nequaquam possunt.
Sapientia ergo in die suo conuiuium fa-
D cit, quia mentem de æternorum spe, &
certitudine reficit. Intellectus in die suo
conuiuium facit, seu parat, quia in hoc,
quod audita penetrat, cor reficiendo, te-
nebras eius illustrat. Consilium in die
suo conuiuium exhibet, quia, dum ei se
participem præbet, ratione animum
implet. Fortitudo in die suo conuiuium
facit, quia, dum aduersa non metuit,
trepidanti menti cibos confidentiæ, &
securitatis apponit. Scientia in die
suo conuiuium parat, quia in uentre

mentis ignorantiæ, ieiuniū superat. Pietas in die suo conuiuium exhibet, quia cordis viscera misericordiæ operibus replet. Timor in die suo conuiuium facit, quia, dum premit mentem, ne de præsentibus superbiat, de futuris illam spei cibo confortat, &c. Si ergo sol significat Christum, & dies virtutes, quid est facere solem in potestatem diei, nisi facere Christum habentem potestatem omniū uirtutum? Qui uerus sol iustitiæ Christus solus in se plene omnia spiritussancti dona habuit, & uirtutes, teste Gregorio dicente, Redemptor noster in carne ueniēs operationes septiformis spiritus simul in se & cunctas, & manentes habuit, de quo per Esaiam dr, Egredietur uirga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus dñi spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ, & pietatis, & repleuit eum spiritus timoris dñi, de quo etiā Zacharias ait, Super lapidem unum septem oculi sunt. Atq; iterum, Et in candelabro aureo lucernæ septem. Nullus uerò hominum operationes spiritus sancti omnes simul habuit, nisi solus mediator Dei & hominum, cuius est idem spiritus, qui de patre ante sæcula procedit. Bene ergo dr, Super lapidem vnum septem oculi sunt. Huic enim lapidi septem oculos habere, est, simul omnem virtutem spiritus septiformis gratiæ in operatione retinere. Alius namq; prophetiam, alius virtutes, alius scientiam, alius genera linguarum, alius interpretationem sermonum iuxta distributionem spiritus sancti accepit. Ad habēda verò omnia eiusdē spiritus munera nemo pertingit, &c. Vel aliter, sol significat bonum opus, qđ aliquando est in potestate diei, & aliqñ in potestate noctis. Est enim sol boni operis in potestate diei, qñ bonum opus splendet coram bonis hominibus, sed in potestate noctis, qñ solum coram malis, vt ostendit Greg. dicens, Sol quippe in fulgore est bonum opus in admiratione. Scriptum namq; est. Luceat lux vestra corā hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. Et rursum, Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris. Bonum quippe opus cum

Christus solus omnia dona spiritus sācti habuit.

Gregor. 29. mor. ca. 30.

Esa. 11.

Zach. 3.
Zach. 4.

Sol qualiter in potestatē noctis dicitur.

Gregor 22. mor. cap. 6.
Matth. 5.

E in medio perfidorum lucet, lucerna ardet in nocte. Cum verò in ecclesia resplēdet, sol fulget in die. Bonum opus, si adhuc tale est, q̃ soli mali mirentur, lucerna est in nocte. Si aūt sic proficit vt et mirari à bonis, ac perfectioribus possit: sol tunc est in potestate diei. Fecit ergo solem in ptātem diei, qñ Christus opera sua bona non solum coram malis, sed admiranda bonis angelis exhibuit, sicut qñ tentatus a diabolo, ipsum superauit. Propter q̃ angeli admirātes accesserūt, & ministrabant ei, vt habetur Matth. 4.

F *Lunam, & stellas in potestatē noctis.* 2388

HIc exequitur de alijs cœli ornamētis, d. *Confitemini domino, qui fecit lunam, & stellas in potestatem noctis*, i. quę habēt potestatem supra noctem, quia ipsam illuminant. Quamuis enim luna, & stellæ in seipsis æqualiter luceant in die sicut in nocte, tñ suum lumen solum in potestatē noctis habere dr, quia in die propter maiorem solis claritatem ipsorum lumen non apparet nobis, sicut patet de candela in lumine solis accensa. Mysticè aūt per istos duos versus vult distinguere inter potestatem ecclesiasticā, G & sæcularem, vt ostendit Alredus super illo verbo Gen. 1. Fecit Deus duo magna luminaria, luminare maius, vt præesset diei, & luminare minus, vt præesset nocti: dicens, Sunt in sanctæ ecclesię firmamento à dño creata duo magna luminaria, sacerdotium. s. & regnum, rex, & episcopus, princeps, & clericus, dies spiritualia, nox temporalia præfigurat. Ita luminare maius, sacerdotium, vt præsit diei, i. spiritualibus. Luminare minus, rēgnum, vt præsit nocti, i. sæcularibus. Cōtra naturam proinde est, si sol nocti præsit, & luna diei. Si princeps ad spiritualia H se ingerat, si sacerdos sæcularium negotiorum tenebris conscientiæ suæ secretū obnubilet. Væ nobis, qui in ista infœlicia tempora incidimus, in quibus sol in tenebras est conuersus. Exempla uideāt ipsi pontifices, quorū uices gerunt, quorum obtinuerūt cathedras, quorum infulis glorientur, & indicent ipsi, si nō est ita, vt cernimus. Considerent, quos sciētiæ radios, quæ uirtutum lumina, quas charitatis scintillas, quas spiritualiū correctionum fulgura suis emittebant temporibus

Prælatorū sol oppositus est.

Dominorũ temporaliũ luna in ſanguinẽ, uerſa eſt. Eccleſia militãtis poteſtas eſt in uita præſenti.

poribus Greg. Auguſt. Ambr. Hilarius,
Martinus, & multi alii. Fœlicia tempo-
ra, in quibus tàm rarò malus, q̃ nunc bo
nus in eccleſia inuenitur. Nunc ét luna
uerſa eſt in ſanguinem: nam manus prin
cipũ plenæ ſunt ſanguine, exactionibus
uectigalibus effundentes ſanguinem mi-
ſerorum, iuſtificantes impium pro mune
ribus & iuſtitiam iuſti auferentes ab eo.
Vel aliter, luna ſignificat eccleſiam mili
tantem, uide uerſ. 1169. Nox uerò ſigni-
ficat obſcuritatem uitæ præſentis: teſte

Gregor. 23. mor. ca. 21.

Greg. dicente, Nox quippe præſens uita
eſt, in qua, quamdiu ſumus, per hoc ꝙ in
ternã non conſpicimus, ſub incerta ima
ginatione caligamus. Vnde propheta ad
uidendum dñm ſub quadam ſeipſum ca-

Eſa. 26.

ligine ſentiebat, dicens, Anima mea de-
ſiderauit te in nocte. Ac ſi diceret, In
hac obſcuritate præſentis uitæ uidere te
appeto: ſed adhuc infirmitatis nubilo

Pſal. 5.

circumſcribor, Dauid quoq; huius no-
ctis caliginem uitans, claritatem ueri lu
minis præſtolatus, ait, Mane aſtabo tibi,
& uidebo. Adhuc ergo in nocte uidere
ſe minus conſpicit, qui ad uidendũ Deũ
futurum mane concupiſcit. Quid eſt er
go luna in poteſtatem noctis, niſi ꝙ ec-
cleſiæ militantis poteſtas eſt in uita prę
ſenti, in qua exiſtentes ligare, & ſoluere

Stellis, id eſt exẽplis ſanctorũ, uita præſens illuſtratur.

Gregor. 1. mor. ca. 10. præfationis.

põt? Sequitur, *Et ſtellas in poteſtatem no-
ctis.* Vbi per ſtellas intellige exempla ſan
ctorũ patrum, quibus nox præſentis ui-
tæ illuſtratur, ut deducit Greg. dicens,
Libet mira diuinæ diſpenſationis opera
cernere, qũo ad illuminandum noctem
uitæ præſentis, aſtra quæq; ſuis uicibus
in cœli faciem ueniant, quouſq; ad finẽ
noctis redemptor humani generis quaſi
uerus lucifer oriretur. Nocturnum nã-
que ſpatium dum decidentium, ſuccedẽ-
tiumq́; ſtellarũ curſibus illuſtratur, ma-
gno cœli decore peragitur. Vt ergo no-
ctis noſtrę tenebras ſuo tempore editas,
uiciſſimq́; permutatus ſtellarum radius
tangeret, ad oſtendendam innocentiam
uenit Abel, ad oſtendendam actionis mũ
ditiam uenit Enoch, ad inſinuandam lõ-
ganimitatem operis, & ſpei uenit Noe,
ad manifeſtandam obedientiam uenit
Abraham, ad demonſtrandam coniuga-
lis uitæ caſtimoniam uenit Iſaac, ad inſi
nuandam laboris tolerantiam uenit Ia-
cob, ad rependẽdam pro malo bonæ re-
tributionis gratiã, uenit Ioſeph, ad oſten
dendam manſuetudinem uenit Moyſes,
ad informandam contra aduerſa fiduciã
uenit Ioſue, ad oſtendendam inter aduer
ſa patientiam uenit Iob. Ecce quam ful-
gentes ſtellas in cœlo cernimus, ut inof-
fenſo pede operis, iter noſtræ noctis am-
bulemus. Nam cogitationi hominum di
uina diſpenſatio quot iuſtos exhibuit,
quaſi tot aſtra ſuper peccatorum tene-
bras de cęlo miſit, quouſq; uerus lucifer
ſurgeret, qui æternum nobis mane nun-
cians, cæteris clarius ex diuinitate radia-
ret, &c. Quibus cõſideratis, meritò Pſal.
dicit, ꝙ *fecit ſtellas in poteſtatem noctis.*

Qui percuſſit Aegyptum cum primo-genitis eorum. 2389

NVnc conſequenter nos inducit ad
laudẽ Dei ex ſingulari protectio-
ne Iudæorum. Et tria facit, quia oſten-
dit primò ipſorum de Aegypto libera-
tionem, ſecundò ipſorum per deſertum
deductionem: ibi, *Qui traduxit:* tertiò
ipſorum in terram promiſſionis intro-
ductionem: ibi, *Et dedit.* Circa primum
multa oſtendit, ſcilicet primò Aegyptio
rum percuſſionem, ſecundò Iudæorum
de Aegypto ductionem: ibi, *Quia edu-
xit:* tertiò ante Iudæos maris diuiſionẽ:
ibi, *Qui diuiſit mare.* Quartò Aegyptio-
rum in mari ſubmerſionem: ibi, *Et ex-
cuſſit.* Quantum ad primum, ſciendum,
quòd, dum Pharao nollet dimittere po-
pulum Iſrael ad mandatum domini, ipſe
Deus percuſſit Aegyptum multis pla-
gis, ſicut habetur ſuperius Pſal. 77. uerſi.
1325. & infrà per multos uerſiculos. Sed
cum ille Pharao ex toto maneret obſti-
natus, nouiſſimè Deus interfecit in una
nocte omne primogenitum in tota ter-
ra Aegypti: ſic quòd non fuit domus in
qua mortuus nõ iaceret. Propter quod
neceſſitate compulſus Pharao populum
Iſrael de Aegypto exire permiſit, uide
uerſic. 1333. Iſta ergo commemorans
Pſalmiſta dicit, *Qui percuſſit Aegyptum
cum primogenitis eorum* De iſtis percuſ-
ſionibus, & plagis, uide etiam uerſ. 1815.
& infra per multos uerſus. De ultima
autem plaga, quæ fuit percuſſio primo-
genitorum, uide etiam uerſic. 1824. Per
iſta myſticè denotatur, ꝙ Chriſtus adue-

Percuſſit Chriſtus

diabolū & omnia primogenita eius Vitia. niens, per suę uitę sanctitatem percussit illa, quæ in sæculo videbantur primogenita, idest, hominibus mundi chariora, vt est mūdi gloria, luxuria, superbia, auaritia, & huiusmodi. Quod hic deducit Gregor. d. *Qui percussit Aegyptum*, &c. Percussit enim sæculum cū ijs, quæ præcipua putabantur in sæculo. Vel primogenita Aegypti dicuntur ipsa principaliora peccata, ex quibus alia oriūtur, quę percussit Christus, s. superbiam, dum humiliauit semetipsum, factus obediēs vsque ad mortem crucis: ad Phil. 2. Auaritiam, dum pro nobis pauper fieri voluit, cū diues esset, vt sua paupertate nos diuites faceret. 2. Cor. 8. Luxuriam, dum matrem virginem virgini Ioanni commendauit. Ioan. 19. Iram, dum in cruce pro persecutoribus exorauit. Math. 27. Inuidiam, dum latronem secum ad gloriā paradisi introduxit. Luc. 22. Gulam, dum felle, & aceto potari voluit Ioā. 19. Acediam, dum omnia patris mandata adim-
Ioan. 17. plens perfecit. Vnde & patri dicit, Opus consummaui, quod dedisti mihi, vt faciā. Sic ergo realiter Christus percussit Aegyptum, idest, tenebrosum diabolum cū
Iob 16. primogenitis eorum. Vnde dicitur, Prudentia eius percussit superbum.

2390 *Qui eduxit Israel de medio eorum.*

Hic factis plagis ostendit populi liberationem. Et primò ponit populi liberationem, secundò diuinæ potestatis declarationem: ibi, *In manu potenti.* Quantum ad primum, sciendum, ꝙ (vt habetur Exod. 12.) Pharao, visa vltima plaga, quæ fuit occisio omnium primogenitorum, cum omnibus suis Aegyptijs, non fuit ausus amplius detinere populum Israel, quinimo ipsum exire Aegyptum cum omnibus suis non solū permisit, sed etiam coegit, vide versic. 1825. Quod nunc cōmemorans Psalmista ait, Et eduxit Israel de medio eorum, scilicet Aegyptiorum. Mysticè autem per Israel, qui videns Deum interpretatur, intellige oēs iustos, & fideles, qui Deum contemplantur per fidem, & per amorem desiderant, quos Deus sua gratia educit de medio eorum, quia educit sanctos, ac fideles de medio malorum. Et nota, ꝙ dominus electos suos sicut populum Israel educit, deducit & adducit.

E Educit de Aegypto, deducit per desertum, & adducit in terram promissionis. Educit per fidem, deducit per charitatē, & adducit per spem. Primò namq; electos suos educit. Et hoc multipliciter. Primò à culpa. Sic enim educit quemlibet peccatorem per contritionem, & pęnitentiam, infundendo illi gratiam. Sic enim eduxit Adam, de quo Sapient. 10. dicitur, Sapiētia, scilicet, quæ Deus est, illum, qui primus formatus est à Deo pater orbis terrarum, eduxit à delicto suo. Secundò ab amore proprio, scilicet cum facit hominem corpus amore Dei spernere, & mortificare. Vnde de primo homine ibi, scilicet Sapient. 10. statim cum dixisset, Eduxit illum à delicto suo, subdit, Et eduxit illum de limo terræ. Quid enim limus terræ, nisi corpus de terra creatum? Tertiò educit de mala consuetudine ex multiplicatione peccatorum generata, per quam homo seruus, & captiuus peccati efficitur, Micheæ 6. Eduxi te de domo seruitutis, & liberaui te. Quartò educit à difficultate bonæ operationis, quū scilicet opera spiritus, vt est carnis mortificatio, aduersorum toleratio, amari videntur, facit illa per suā gratiam dulcia apparere, ac suauia, sicut fecit martyribus, & Apostolis, qui ibāt gaudentes a cōspectu concilij, quū digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Act. 5. In cuius figura dicitur, quòd Petrus enarrabat quomodo eduxisset illum dominus de carcere. Quintò educit ab actiua vita ad contemplatiuam. Ezech. 38. Facta est super me manus domini, & eduxit me in spiritu domini. Quasi dicat, Operatione dñi, non proprijs viribus, eductus sum ad contemplationem spiritualium. Sextò educit de peregrinatione ad patriam. Micheæ 7. Educet me in lucem, & iustitiam eius, & aspiciet me inimica mea, & operietur confusione. Secundò principaliter dñs suos electos deducit multipliciter. Primò per viam timoris ad inferiora, & per viā spei ad superiora. Sapient. 10. Tu es, dñe, qui vitæ, & mortis habes potestatem, qui deducis ad portas mortis, & reducis. Esa. 38. Ego dixi, In dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi, &c. Secundò deducit ad humilitatem per propriam suiipsius deiectionem. Iohel 3. Dedu-

Educit Deus suos multipliciter.

F

G

Actuū 12.

H

Deducit dominus multipliciter suos.

Deducam eas (scilicet gentes) in vallem Iosaphat, & disceptabo cũ eis. Iosaphat interpretatur Ipse dijudicans. Et sic per vallem Iosaphat significatur humilitas, qua quis seipsum humilians dijudicat. Tertiò deducit per operum temperantiam, & moderationem. Sapient. 9. Deducit me in operibus meis sobriè. Tertiò principaliter dñs suos electos introducit multipliciter. Primò ad viam rectam, vocando per gratiam. Esa. 48. Vocaui eum, & adduxi eum, & directa est via eius. Secundò ad videndũ suggestiones malorum, vt caueantur. Ezech. 8. Introducit me per ostium domus dñi, quod respicit ad aquilonem, & ecce mulieres sedebant plangentes Adonidem. Tertiò ad videndum ortum solis gratiæ in pœnitentibus. Ezech. 1. Eleuauit me, & introduxit me ad portam domus domini orientalem, quæ respicit solis ortum. Quartò in feruens desideriũ charitatis. Cant. 1. Introduxit me rex in cellam vinariam. Quintò in patriam beatæ visionis. Hierem. 3. Introducam vos in Sion. Sion autem Specula interpretatur.

Introducit suos dominus multipliciter.

1391 *In manu potenti, & brachio excelso.*

Hic admiratur Dei potestatem, qua illos eduxit de medio Aegyptiorum. Vbi per manum intellige operationem: sed per brachium dñi, potestatem operationis. Vbi nota, q quamuis semper manus dñi sit omnipotens: tamen quandoque videtur, q ipsam habeat ligatam, & inualidam. Nam quando peccata punit, dicitur illam habere solutã: sed quando non punit, dicitur q illam habet ligatam, sicut ostendit Gregor. dicens. Sæpe namq; fiducia longæ prosperitatis inflati, in quodam fastu elationis erigimur. Cumq; nos conditor extolli conspicit, sed nos non punit, quasi ad ferieñda uitia nostra manum ligatam tenet, qñ autem punit, manũ suam soluit, &c. Sic igitur quando obstinationem ipsius Pharaonis multis plagis puniuit: tunc se manum potentem habere monstrauit, & tũc populum suum inde eduxit. Eodem modo & brachio excelso: nam per brachium fortitudo designatur, quia in brachijs fortitudo operis consistit. Vnde brachium dr̃ à bary, quod est forte. Mystice in manu potenti, & brachio excelso suos eduxit dñs de Aegypto, qñ per filium eius incarnatum nos de potestate diaboli liberauit, & de tenebrositate peccati eripuit. Nam ipse Dei filius dr̃ manus Dei, quia omnia p ipsum facta sunt: dr̃ & brachium Dei, quia ipse fortitudo Dei. Vnde & hic ait August. *In manu potenti*, &c. Quid potentius, quid excellentius eo, de quo dictum est, Et brachiũ dñi cui reuelatũ est? Quòd autẽ Christus brachium dñi dicatur, uide uersic. 1367.

Manus domini quandoq; dicitur soluta, quandoq; ligata.

Gregor. 7. mor. cap. 8.

Brachium Dei dicitur Christus.

Esa. 53.

1392 *Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.*

Ostendit hic pro Iudæis factam maris diuisionem, & consequenter ipsorum per mare deductionem: ibi, *Et eduxit.* Quantum ad primum, sciendum, quòd, cum Pharao emisisset Dei populum, ipsum pœnituit. Vnde & manu armata cum toto exercitu suo ipsum fuit persecutus, ut habetur Exod. 14. Et inuenit populum Dei iuxta mare situatum. Cumque appropinquasset Pharao, filij Israel leuantes oculos, uiderunt Aegyptios, & timuerunt ualde. Quibus Moyses ait, Nolite timere: state, & uidete mirabilia Dei, quæ facturus est hodie. Cũque extendisset Moyses manum super mare, abstulit illud dominus, & uertit in siccum: diuisaque est aqua, & ingressi sunt filij Israel per medium sicci maris. Et hoc recolens Psalm. dicit, *Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.* Ad literam, secundum Glos. diuisit mare in diuisiones faciendo in mari duodecim uias, sicut duodecim erant tribus, ut quælibet tribus haberet uiam suam separatam ab alijs. Quamuis Nicolaus de Lyra dicat, quòd solum fuit una diuisio, & una uia in mari facta, quam hic uocat diuisiones, quia ripæ illius uiæ erant abinuicem diuisæ, sic quòd aqua erat eis pro muro à dextris, & à sinistris. Mystice autem per mare rubrũ intelligitur baptismus, sicut Apostolus ait, Patres nostri omnes baptizati sunt in nube, & in mari. Diuiditur ergo mare baptismi in diuisiones: quia unus, & idem baptismus alijs fit in uitam, alijs in mortem. Vel aliter, per mare, quod est amarum, significatur pœnitentia, quæ sensualitati amara uidetur. uide uersiculo 15. Quòd mare tunc diuiditur, quando timore pœnæ, & amore gloriæ fletus generatur.

Diuisio maris.

Mare significat baptismum.

1. Cor. 10.

Mare significat pœnitentiam qua diuiditur, et qualiter.

Vnde Richardus hic ait, *Qui diuisit mare rubrum*, &c. Maris aquæ amaræ sunt valde. Quid ergo rubrum mare nisi amaritudo pœnitentiæ? Mare ergo quasi adhuc nobiscum manet, qñ non nisi ex dãnationis formidine quis gemere nouit. Sed mare diuiditur, quando compunctio geminatur, amaritudo cordis tunc geminatur, qñ quis cõpunctionis fletũ alternat, vt modo defleat malũ, qđ pertimescit, modo pro bono, quod concupiscit.

2393 *Et eduxit Israel per medium eius.*

AD literam enim, exsiccato mari, filij Israel illud sicco pede transierunt. Veruntamen cum mare diuisum esset, adhuc filij Israel timebant intrare mare. Sed Aminadab, princeps in tribu Iuda, alijs præbens audaciam intrandi, cũ omnibus suis primus mare intrauit. Propter quam probitatem tribus Iuda in populo Dei regnum meruit habere, vt dictum fuit vers. 1841. Sic & mysticè regeneratos aqua baptismi educit p medium maris pœnitentiæ, quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Actuum 14. Et ad Hebr. 12. flagellat Deus omnem filium, quem recipit. Quis enim filius, quem non corripit pater, &c.

2394 *Et excussit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro.*

AD literã enĩ (vt habetur Exod. 14.) postquam filij Israel ingressi sunt mare iam diuisum, Aegyptij persequentes eos ingressi sunt post illos omnis equitatus Pharaonis, currus, & equites p medium maris. Iamq; aduenerat vigilia matutina. Et ecce, respiciens dñs super castra Aegyptiorum per columnã ignis, & nubis interfecit exercitum eorum, & subuertit rotas curruum, ferebanturque in profundum. Dixerunt ergo Aegyptij, Fugiamus Israelem, dominus.n. pugnat pro eis contra nos. Et ait dñs ad Moysem, Extende manum tuam supra mare, & reuertantur aquę ad Aegyptios super currus, & equites eorum. Cumq; extendisset manum Moyses contra mare, reuersę sunt aquę ad priorem locum, fugientibusque Aegyptijs, occurrerunt aquæ, & inuoluerunt eos in medijs fluctibus, & operuerunt currus, & equites cũcti exercitus Pharaonis, nec vnus quidem superfuit ex eis. Hanc itaq; historiam breuiter tangens Psalmista dicit, *Et excussit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro.* Per hoc mysticè designatur, q̃ diabolus cum omnibus suis vitijs in baptismo submergitur. Vnde hic ait Gl. *Et excussit Pharaonem, & virtutem*, &c. id est, interemit Pharaonem & virtutẽ eius in mari rubro: idest, diabolum, & ministros eius celeriter in baptismo excussit, vt puluerem, qui celeriter excutitur. In hac enim celeritate, & excussione virtus diuinitatis ostenditur, & illi terrenæ sordes esse iudicantur, quas solemus excutere. Et congrue per Pharaonem diabolus intelligitur, Pharao enim masculos necat & fœminas seruat. Ita & diabolus virtutes suffocat, & cõcupiscentiã nutrit. Vel per mare accipe pœnitentiã, vt dictum est vers. 2392. In qua submergitur Pharao cum omni suo exercitu, id est, diabolus cum omnibus vitijs.

Diabolus cũ vitijs in baptismo submergitur.

Pharao significat diabolum.

Qui traduxit populum suum per desertum. 2395

HIc ostendit populi deductionem p desertum. Et primò ostendit, quõ populum suum deduxit, secundò qñ hostes eius deleuit ibi, *Qui percussit.* Quãtum ad primum, secundum literã, Deus deduxit populum suum per desertum, sicut pastor gregem, quia pauit eos pane cœli quadraginta annis. Exod. 17. Aqua de petra. Num. 20. Deducebat eos præcedẽs per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis. Propter quod dr, Et abstulit sicut oues populũ suum, & perduxit eos tanquam gregem in deserto, vide vers. 1334. 1335. Mysticè aũt traducit dñs populum suum per desertum, s. per statum pœnitentiæ, vt ipsum perducat ad terram promissionis. Vbi nota, q̃ congruè per desertum significatur pœnitentia. In cuius figurã Christus pœnitentiam quadragesimalem volens obseruare, ductus fuit in desertum à spiritu. Matth. 4. Vnde desertum pœnitentiæ nobis in illo deserto figuraẽ, de quo habetur 3. Regum 19 q̃ Helias morte sibi à Iezabel comminata, fugit in desertum, & ibi sub vmbra iuniperi dormiendo

Psal. 77.

Desertũ significat pœnitentiam.

do excitatus est ab angelo domini,& inuenit ad caput suum subcinericium, & vas aquæ, quibus recreatus, ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta die bus,& quadraginta noctibus vsq; ad mõtem Dei. In qua figura tria potes considerare, s. primò pœnitentiæ causam, & necessitatem, secundò pœnitentis personæ conditionem, tertiò pœnitentiæ conditionem,& vtilitatem. Quãtum ad primum, sciendum, q Helias fugit in desertum pp mortem sibi intentatam. Helias enim, qui interpretatur ascendens, significat peccatorem à Deo inspiratum, vt ascendat de statu culpæ ad statum gratiæ. Ad quod maximè ipsum mouet cõminatio sibi facta, vel consideratio tàm mortis corporalis quàm æternæ. Hac.n. consideratione motus peccator fugit ad pœnitentiam, sicut Helias fugit ad desertum, qui si in ciuitate remansisset, mortẽ non euitasset, sic peccator si in mundi honoribus, uel in carnis delicijs remanserit, mortem æternam non euadit, si autem ad desertum pœnitentiæ se transferat, liberatur. Propter quod figutaliter de Dauid dr, q morabatur in deserto in locis tutissimis. Secundò considera conditionem personæ pœnitentis, quia Helias primò dormiuit sub umbra iuniperi, & consequenter excitatus ab angelo panẽ, & uas aquæ reperit, quibus seipsum pauit. Quid enim per iuniperum arborem spinosam, nisi arbor dominicæ crucis intelligitur, quæ spinis pœnarũ fuit circundata? Sub ista ergo arbore dormiat, & requiescat peccator, & nihil in pœnitentia erit amarum, quin consideratione crucis statim dulcescat. Quia ut ait Greg. si passio dñi ad memoriam reducitur, nihil est tam amarum, tam asperum, q non æquo animo toleretur, &c. Hac consideratione habita, statim inuenies panem subcinericium, & uas aquæ, quibus reficiaris, s. sacramentum eucharistiæ, qui est panis uiuus, q. de cœlo descendit, & uas aquę, s. lacrymarum dulcedinem, quibus anima pœnitẽtis suauiter reficitur: Psal. 41. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die, ac nocte. Tertiò cõsidera pœnitentiæ utilitatem, quia his peractis, Helias ambulauit usq; ad montem Dei Oreb, quo gloria figuratur cœlestis. Vnde & Christus suã gloriam discipulis ostendere uolens, assumpsit Petrum, Iacobum, & Ioannem, & duxit illos in montem excelsum, & ibi transfiguratus est ante eos: Matth. 17.

Nota de pænitentia bonam figuram.

1. Reg. 23.

Qui percussit reges magnos. 2396

Ostendit hic, quo hostes ipsorum deleuit. Et primò hoc ponit in generali, secũdò illos nominat in speciali: ibi, *Seon*. Et ad ostendendum magis diuinam uirtutem, ostendit hostium magnitudinem, & consequenter fortitudinem: ibi, *Et occidit*. Quantum ad primũ, dicit, *Qui percussit reges magnos*: quod. s. fecit per desertum. Per reges magnos intellige Amalech, quem orante Moyse, dominus percussit, uide uersic. 2368. in prima parte uersiculi.

Et occidit reges fortes. 2397

Vide formaliter istum uersum in secunda parte uers. 2368. & expone ut ibi. Deus enim illos reges dicebatur occidere, quia hoc faciebat p manus populi sui, cui uires ad hoc præbebat, seu præstabat. Sed nunquid hoc faciẽdo peccabat? cum scriptum sit Exod. 20. Non occides, & saluator dixerit Petro, Omnis, qui gladiũ acceperit, gladio peribit. Et Matth. 5. Ego aũt dico uobis, nolite resistere malo. Ideo notandum est, q occisio est duplex. s. quædam ab homine, quædam à lege. Occisio autem dicitur à lege, qñ fit præcepto legis. s. quando homo non ut priuata persona, sed ut minister legis malum occidit. Et hæc occisio si fiat, seruata iustitia, non prohibetur, quinimò præcipitur, Leuit. 25. Qui occiderit hominẽ, morte moriatur. Occisio autem dicitur ab homine, qñ quis ut p sona priuata, non ut minister legis, aliũ occidit. Et hæc aliqñ est peccatum, quãdoq; non. Ad quod est notandum, q aliquis ut persona priuata aliũ tribus modis occidere potest. s. casu, necessitate, & uoluntate. Si autem quis alium occidit à casu, hoc contingit dupliciter, quia aut dat operam rei licitæ, aut illicitæ. Si rei licitæ, aut adhibet debitam diligentiam, ne aliquem offendat, aut non. Si dat operam rei licitæ, & adhibet debitam diligentiam, tunc excusatur à tanto & à toto. Si autem non adhibet debitam diligẽtiam, excusatur à tanto, sed nõ à toto.

Matth. 26.

Occidere alium quomodo sit licitũ.

Si autem dat operam rei illicitæ, & adhibet debitam diligentiam, excusatur à tanto, sed non à toto. Si autem non adhibet debitam diligentiam, non excusatur à tanto, nec à toto. Si autem quis alium occidat ex necessitate, aut est necessitas euitabilis, aut ineuitabilis. Si euitabilis est: puta, quis vult me occidere, possum fugere: sed dimitto fugam propter verecundiam, & huiusmodi, & me volo defendere, & sic illum occido: tunc excusatur à tanto, sed non à toto, quia melius erat fugere. Si autem sit necessitas ineuitabilis, vt, si quis occidat alium, non liuore vindictæ, sed solũ amore conseruationis vitę proprię, hoc concessum est personis imperfectis, non aũt perfectis, vt ait August. in de libero arbitrio. Et talis excusatur à tanto, & à toto. Si aũt quis alium occidat voluntate, vt puta liuore vindictæ, vel iracũdia, aut crudelitate: tunc penitus occidere est illicitum. Ex quibus apparet, quid dicendum ad argumenta. Isti enim occiderũt reges fortes, & hoc præcepto Dei, & sic erant ministri legis diuinæ.

2348 *Seon regem Amorrhæorum.*

HIc singulariter nominat aliquos reges hostes populi sui, quos Deus interfecit. De isto habes formaliter istũ versum in prima parte versi. 2369. Ideo expone vt ibi. Vel moraliter: Seon, qui interpretatur tentatio, vel locutio inutilis, significat concupiscentiam carnis, & vanam mulierum allocutionem. Iste autem Seõ est rex Amorrhæorum, idest rorum amorum luxuriosorum, quia ex tali allocutione inflammatur concupiscentia, qua luxuriosi reguntur, & ducuntur. Vis ergo vincere libidinem? primò occide in te omnes vanos mulierum aspectus, & allocutiones inutiles, quoniam vt dicitur, Fauus distillans labia meretricis: sed nouissima eius amara quasi absinthium, & lingua eius acuta quasi gladius biceps.

Seon significat locutionem vanam mulierum.

Prou. 5.

2399 *Et Og regem Basan.*

SVpple in omnibus istis versiculis, vt dictum est, *Confitemini domino qui occidit Og regem Basan*. Istum versum formaliter habes versic. 2369. Expone vt ibi.

E *Et dedit terram eorum hæreditatem.* 2400

ISte versus habetur formaliter in prima parte versic. 2370. ideo expone vt ibi. Totus enim iste Psal. est quasi recapitulatio Psalmi præcedẽtis. Vel aliter, illi enim prædicti reges. s. Seon rex Amorrhæorum, & Og rex Basan, significat diabolum. Nam Seon interpretatur germinatio tentationis: & directè significat diabolum, à quo omnis tentatio ad malum procedit. Qui singulariter dicitur rex Amorrhæorum. i. amantium rea, vel mala, sicut amantium carnem, vel mundũ indebitè, quia vt habetur Iob 41. Ipse est rex super omnes filios superbiæ. Og autem rex Basan similiter significat diabolum, nam Og interpretatur congregans: Basan autem, confusio. Et quid congregat diabolus, nisi confusionem damnationis æternæ? Istum ergo regem diabolum occidit dñs, qñ morte Christi à cordibus fidelium fuit expulsus. Quo mortuo, terram eius dedit in hæreditatem seruo suo Christo, quia gentes mundi, quas ante diabolus quasi terram sibi subditam possidebat, dedit in hæreditatem Christo per fidem, iuxta illud Ps. 2. Postula à me, & dabo tibi gentes in hæreditatẽ, &c. Et hoc est, quod subditur.

Og.

Hæreditatem seruo suo Israel. 2401

ISte versus formaliter habetur versic. 2370. nisi q ibi dr, Israel populo suo: hic aũt, *Israel seruo suo*, quod tñ redit in idem. Vbi notandum q Christus Deus, & homo, & filius dr, & seruus. Filius, ratione diuinitatis, seruus aũt, ratione humanitatis assumptæ. Et sicut ratione humanitatis nullo modo põt dici filius Dei nec naturalis, neq; adoptiuus, vt deducit Magist. in Glo. ad Rom. 1. sic nec ratione diuinitatis potest dici seruus, sed solum ratione humanitatis. Et hoc est, q dicit Apostolus, Qui, cum in forma Dei esset, &c. semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, & in similitudinem hominum factus. Et de isto seruo. s. Christo, dicitur hic, quòd *dedit terram eorum hæreditatem Israel seruo suo*, idest Christo, quia terram humani generis, quam prius possidebat rex superborum diabolus, Christo hæreditatem contulit, dum gentes iugo fidei eius subdit. Istum ergo

Christus dicitur filius & seruus.

Phil. 2.

go seruū.s.Christū,superasse diabolū,& terrā de manu eius.i.humanum genus, eripuisse ostendit Greg.super illo verbo Iob 1. Nunquid considerasti seruū meū Iob,&c.d. Quia icarnato dño diabolus increpatur,& à sua pestifera effrænatione corripitur,rectè ipsi diabolo dr. Vnde uenis?Sed quid respondit audiamus, Circuiui terram, & perambulaui eam. Ab Adam quippe vsq; ad aduentū dñi diabolus omnium gētium nationes post se traxit.Circuiuit ergo, & perambulauit terram,quia in corda gentium iniquitatis suæ vestigia impressit,Cadens.n.de sublimibus, humanas mentes iure posse dit, quia in culpæ suæ vinculo volentes astrinxit,tantoque in mundo latius dominatus est,quanto à reatu illius nullus per oīa liber inuenitus est. Cui quasi ex potestate mundum circuisse, est nullum hominem,qui sibi plenè resisteret, inuenisse.Sed iā sathā redeat i.ab effectu suæ malitiæ vis illū diuina constringat, quia iā apparuit in carne,qui in peccati contagione ex carnis nihil habet infirmitate.Vnde sibi dr,Nunquid cōsiderasti seruum meū Iob,&c.Iob dolens interpretatur, dolēs verò veraciter Christus dr, qui portare dolores nostros, propheta attestante perhibetur. Cui in terrā nullus similis est,quia oīs homo solummodo homo est,ipse autem,Deus,& homo. Qui bene seruus dictus est, quia formā serui suscipere dedignatus non est, sicut per Paulū dr,Qui,cum in forma Dei esset,nō rapinā arbitratus est, sed semetipsum exinaniuit,formā serui accipiēs,&c. De isto ergo seruo dr, ꝙ dedit terrā eorū hæreditatē Israel seruo suo. Vel per terrā,eorū regū,s.dæmoniorū,intellige terrā viuentiū quā primò illi possederūt, de qua superbiēdo fuerūt expulsi. Hanc in hæreditate dedit populo suo,idest fidelibus Christianis. Vnde hic ait glos. Per Israel,seruum intellige populum Christianū, cui data est promissio Iudæorū. Et est sensus.Prædicta beneficia ad literam contulit dominus Iudæis, sed terrā eorum dedit hæreditatem Israel seruo suo,idest,promissiones terræ uiuentium Iudæis sub figuris factas dedit Christianis, & hoc etsi uideat de Iudæis dici, ad christianos tamen propriè pertinet,quibus datur promissio illis facta.

Gregor.2. mor.c.22.

Esa.53.

Phil.2.

A *Quia in humilitate nostra memor fuit nostri.*

Hic assignat rationem.s.quare dedit terram eorum illis hæreditatē. Et quantum ad literam. Iudæi per aduersa multa, quæ in Aegypto humiliter passi fuerant,meruerunt à Deo inde liberari & promissiones factas patribus ipsorum assequi,vt habetur Gen.15. Et istam rationem hic assignat psalmista,d.Ideo nobis terram illorum dedit,quia in humilitate, qua premebamur in Aegypto, memor fuit nostri.i. promissionis factæ Abrahæ patri nostro. Mysticè autem humilitas est duplex.s.uirtutis. & afflictionis,uide ver.616.896.1233.1265.Humiliati aūt summe fuerūt Christiani in primitiua ecclesia,quia quasi omnes persecuti,& martyrizati sunt. Quæ afflictionis humiliatio ducit ad terram uiuentiū in tantum ꝙ etiam caput nostrum per hanc uiā accepit gloriā. Lucæ 24.Oportuit Christum pati,& ita intrare in gloriam suam,similiter & eius membra fideles,Act.14.Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei. Et ideo hāc humilitatē causam esse hæreditatis æternæ assignās ait, *Quia in humilitate nostra memor fuit nostri.* Aduersa.n. dantur iustis, ut æternaliter uiuant, sed malis prospera,ut occidantur, ut ostendit Greg.ver. 349. Et de ista humilitate dr,Qui humiliatus fuerit,erit in gloria. Vel potest intelligi de humilitate, quæ est virtus,q̄ propria est fideliū qui Christū imitantur,dicens,Discite à me, quia mitis sum,& humilis,&c.Ista.n.humilitas palmam meretur,quia omnis, qui se humiliat,exaltabitur. Et hunc textum de hac duplici humilitate exponit hic gl.d.*Quia in humilitate nostra memor fuit nostri*.idest in humilitate meritoria,quę propria est Christianis, uel in humilitate nostra,idest in deiectione nostra, & afflictione.

B

Humilitas duplex meretur gloriā

C

Gregor.21. mor.c.4.

Iob 41.

Matth. 11.

Luc.18.

D

Et redemit nos ab inimicis nostris. 2403

Ponitur hic Dei pietas, & secundò eius largitas, ibi, *Qui dat*. Ista litera non potest congrue applicari ad liberationē,qua Deus liberauit Hebręos de manu Aegyptiorū.Ratio, quia secundū grāmaticos redimo componitur ex re, & emo,

& emo, emis. Et sic redimere est aliquid emere, pro precio aliquid dare. Deus autem pro illa liberatione, nomine precij nihil contulit. Refertur propriè ad redemptionem factam per Christum, qua suos redemit à diabolo. i. iterum emit, quia non solum æquiualēs precium dedit, sed ēt duplum, quinimo & sine proportione maioris æstimationis erat vita Christi, quā fuerit totum genus humanum. Vt igitur redemptio, i. iterum emptio, non rōne duplicis actus emptionis, sed rōne duplicati precij, de quo d. Apostolus Petrus, Non corruptibilibus auro, vel argēto redempti estis, sed precioso sanguine &c. Ex quibus apparet q perfectè nos Christus redemit, uide versic. 267. 431. 662. 794. 803. 897. 1271. 1844. 1882. 2214

Redimere est iterum emere.

1. Petr. 1.

Christus nos redemit.

Quæstio.

Redemptor an dicatur solus filius.

Sed fortè dices, Nunquid pater pōt dici redemptor, sicut & filius, similiter spiritus sanctus? Hanc materiam tractās Magister lib. 3. d. 19. dicit, q quāuis solus filius dicatur mediator, redemptor tñ aliquando ēt pater vel spiritussanctus dr. Et hoc propter vsum potestatis, nō exhibitionē humilitatis, & obedientiæ. Nam secundum potestatis simul & obedientiæ vsum filius propriè dicitur redemptor, quia & expleuit in se per quæ iustificati sumus, & ipsam iustificationem est operatus potentia diuinitatis cum patre, & spiritusancto. Est igitur redēptor secundum humanitatem, quia secundū eam & in ea suscepit, & impleuit illa sacramenta, quæ sunt causa nostræ redemptionis. Propriè igitur solus filius dicitur redemptor.

2404 *Qui dat escam omni carni.*

Hic ostendit suā liberalitatē. Quantum ad literam spectat, *omni carni* idest omni animali, quod carne cōsistit, Deus dat escam, & cibum, quia fecit ex terra oriri, quæ ad cibū sunt necessaria, ut habetur Gen. 1. Dixit Deus ad Adam Ecce, dedi uobis omnē herbā afferentē semē super terrā, &c. ut sit nobis in escā, & omnibus animantibus terræ, omniq; uolucri, &c. Et ista nominauit nomine carnis, quia caro est illa, quæ indiget nutrimento propter consumptionem humidi radicalis, nō spiritus. Vnde angeli, quia carne carent, esca, & cibo nō egent. Et hoc est, quod dr ps. 145. Qui producit in montibus fœnum, & herbam serui tuti hominum, qui dat iumentis escā ipsorum &c. & ps. 143. Oculi hominum in te sperāt domine, & tu das illis escā, &c. Vel aliter, propriè loquendo, quia caro in singulari solum stat pro carne humana. vt dictum fuit uer. 8. ideo hic per omnem carnem significat omne genus hominum, per escam autem significat cibū illum spiritualem, qui est panis viuus. s. sacramentum eucharistiæ, quod solis hominibus, & Deum timentibus datur. s. ad salutem, De qua esca dicitur psal. 110. Miserator, & misericors dominus escam dedit timentibus se, vide vers. 1979. Vnde hic Aug. *Qui dat escam omni carni*, i. omni hominum generi, non tantū Israelitarum, sed etiam gētium. De qua esca dicitur, Caro mea verè est cibus.

Caro significat hominem.

Esca dicitur Eucharistia

Confitemini Deo celi. 2405

Hic ex omnibus præmissis Deū laudandum concludit. Et primò conclusionem proponit, secundò ipsam declarat, ibi, *Confitemini domino dominorū*. Vbi sciendū est, quantum ad literam, q Deus dr Deus cœli, quia ibi per singularem influentiam habitat, & ibi solū clarè videtur. Et propter hoc dixit Daniel regi Nabuchodonosor, Dan. 2. Est Deus in cœlo reuelans mysteria. Vel dicitur Deus cœli, quia ipse solus per seipsum cœlum fecit, quod inter effectus maior videtur, sicut artifex, posito quòd duas artes faciat, à nobiliori accipit nomen. Et ideo cum inter omnes corporales effectus cęlum uideatur nobilior, ab illo Deus denominatur. Magis autem mysticè sciendum est, q triplex est creatura rationalis, quæ dicitur cœlum, s. angeli beati, prædicatores, & iusti, & ipsi dęmones. Primo. n. angeli beati dicti sunt cęli De quibus orando Deo dicimus, Fiat voluntas tua sicut in cœlo, & in terra. Vnde Greg. d. Per cœlos ij, qui in cœlesti ibi sunt conditi, angelici spiritus possunt designari. Vnde & in oratione nostra uoce ueritatis dicere instruimur, Fiat uoluntas tua, sicut in cœlo, & in terra. Vt nimirum sicut uoluntas Dei à superiore creatura agitur, ità in nobis etiam ab humana infirmitate seruetur. De quibus dicitur, Tu fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt. Secundo prædicatores,

Cœlū multiplex.

Matth. 6.

Gregor. 27. mor. c. 25.

Deus cæli qui dicitur tores,& Apostoli cęli dicuntur,psal.18. Cœli enarrant gloriam Dei. Vnde Gregor.ait,Quid nomine cęlorum,nisi cœlestis prædicantium uita signatur?de quibus per psal. dr, Cęli enarrant gloriam Dei.Tertio ipsi dæmones cęli dicuntur, quia in cęlo aereo habitant.Vnde Greg. dicit,Cœlum uerò aereum dicimus,unde & aues cœli nominamus. Et scimus, q immundi spiritus, qui de cœlo æthereo lapsi sunt,in hoc cœli, terræque medio vagantur. Qui tanto magis corda hominum ad cœlestia ascendere inuidēt quanto à cœlestibus per elationis suæ immunditiam se proiectos vident. Quia ergo à dęmonum potestate contra cogitationum nostrarum munditiam flamma liuoris irruit, de cœlo ignis ad nos venit. Quid ergo Deus cœli, nisi Deus beatorū angelorū quē ipsi adorāt, Deus pdicatorū quē ipsi prędicāt,Deus dęmoniorū,quem ipsi credunt, & formidant? Nam,& dęmones Deum esse credunt,& contremiscunt,ut dicitur Iacobi 2.*Confitemini* igitur *Deo cæli*.i. laudem date Deum cęlorum.i.angelorum,hominum iustorum, & dæmoniorum.

Gregor. 9. mor.c.13.

Gregor.2. mor.c.34.

2406 ***Confitemini domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius.***

HIc explicat,quòd loquit nō de dijs gentium,sed de vero Deo, qui est Deus deorum,& dominus dominorum. Dr.n.Deus deorum,uide ver.2381.Dicitur etiam dominus dominorū,uide ver. 1382.Dicitur in ęternum mīa eius,uide ver.1380.Vel omnia ista de Christo incarnato possunt intelligi, qui est princeps omnium regum terræ, qui est rex regū & dominus dominantiū, Apoc.19

PSAL. CXXXVI.

2407 ***SVper flumina Babylonis,illic sedimus,& fleuimus,dum recordaremur tui,Sion.***

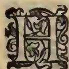

VIc Psal, secundum multos nullus titulus prēmittitur.Sed in aliquibus Biblijs ponitur titulus iste, *Psalmus David propter Hieremiam.* Et istum titulū etiam ponit Magister in gl. Et secundum A Nicolaum,iste titulus appositus fuit ab aliquo expositore propter hoc q iste psal.in sententia concordat cum lamentationibus Hieremiæ prophetæ, qui lamētatur captiuitatem Iudæorū à Chaldæis factam, & destructionem ciuitatis Hierusalem,& templi.Quod consimiliter iste ps. facit. Hieremias enim illam captiuitatem vidit nō solum spiritu, sed etiam corporaliter. Dauid autem in spiritu prophetico illam præuidit,& istum psalm. lamentationis pro illa composuit.Et sic iste ps. literaliter lamentatur captiuitatem Hierusalem,& destructio- B nem, quam Dauid futuram per Babylonios præuidit. Et sic ps. iste diuiditur in duas partes,quia primo captiuitatis prędictæ ponitur lamentatio,secundo ponitur Babyloniorum aduersantium punitio,ibi, *Memor esto*,&c.dic ut Nic. de Ly. Quantum uero ad sensum propheticū, psal.lamentatur captiuitatem,& peregrinationem prædestinatorum,qua in miseria vitæ præsentis peregrināturà patria cęlesti, & multis calamitatibus à malis premuntur. Quæ spiritualis captiuitas directè figuratur in prædicta captiuitate Babylonica.Erant.n.duæ ciuitates op- C positæ, scilicet Hierusalem, & Babylonia,Sed ciuitas Babyloniæ tenebat ciues Hierusalem captiuos & peregrinos à ciuitate sua Hierusalem. Sic & spiritualiter duæ sunt ciuitates, s. Hierusalem & Babylonia. Hierusalem autem est ciuitas paradisi,quod patet ex eius nomine, nam Hierusalem uisio pacis interpretatur,Babylonia autem iste mundus cum delectationibus suis,quod patet ex eius nomine, nam Babylon confusio interpretatur.Sic ergo ciuitas ista Babyloniæ ciues cœlestis Hierusalem tenet captiuos,permixtos suis ciuibus, quia mun- D dus iste insimul continet bonos, & malos,& boni premuntur à malis. Et hoc est,quod plangit ps. cupiens ciues Hierusalem cœlestis(idest, prædestinatos) à malis huius mundi eripi, & ad cœlestem Hierusalem perduci.Et hanc esse intentionem ps.hic ostendit Aug.d.Omnis catholicus scire debet,unde ciues sumus, & unde peregrinamur, & peregrinationis nostræ causam esse peccatum,teuersionis autem iustificationem gratiæ Dei. Duas aūt ciuitates permixtas sibi interim

rim corpore, & corde separatas, currere per ista volumina sæculorum vsque in finē. Vna ciuitas est, cuius finis est pax æterna, & uocatur Hierusalem, quæ visio pacis interpretatur. Altera est, cuius gaudiū est pax tēporalis, q̄ uocat̄ Babylonia, quæ interpretatur cōfusio &c. Et gl. hic ait, Sicut. n. duæ fuerūt ciuitates, scilicet Hierusalē, & Babylonia, quarum altera alteram afflixit, & captiuauit. Ita modo sunt duæ ciuitates, vna bonorum, & altera malorum, permixtæ quidē corpore, sed corde separatæ, s. Hierusalem, & Babylonia. Tenetur ergo Hierusalē captiua in Babylonia, sed non tota, ciues enim sunt beati angeli oīs miseriæ exortes, sed tenetur captiua secūdū homines prædestinatos ad gloriam, qui per peccatum captiui sunt & à patria peregrini. De ea igitur hic per peccatū captiua agit ps. Sunt ét futuri ciues Hierusalem mente, qui iam sunt ciues prædestinatione, sed adhuc corpore & corde sūt ciues Babyloniæ, eique seruiunt. Habet enim Babylonia suos amatores consulētes paci temporali, & nihil ultra sperantes. Sed non sinit eos Deus finaliter perire in Babylone, quos prædestinauit. Sed de istis non agit iste psal. sed solum de illis, qui iam mēte, & cordis desiderio sūt ciues Hierusalem, licet corpore hic captiui teneantur. Intentionem mouet non conformari Babyloniæ, sed ad supernam Hierusalem suspirare. Quibus uisis, accedo ad psalmi diuisionem. Diuiditur iste psal. in duas partes, quia primo nos monet mala nostra flere, secundo pro malis Deum exorare, ibi, *Memor esto*. Prima in duas, quia primò ponit ad fletum inductiua, secundò ponit quæ sunt fletus consolatiua, ibi, *Si oblitus*. Prima pars diuiditur in tres partes, sm q tres causas assignat ploratus iustorum, quoniā illi plorant primò ex affectione ciuitatis supernæ, secundò ex commixtione societatis peruersæ, ibi, *In salicibus*, tertiò ex afflictione tētationis diuersæ, ibi, *Quia illic*. Quantum ad primum, sciendum, quòd amor habet virtutem vnitiuam, sic q amantem copulat amato, sic q amans aspectū amati semper desiderat. Cū ergo iusti ament cœlestem patriam, ideo illic esse desiderant. Et sicut ibi mente conuersantur, sicut d. Apostolus, Nostra

Coloss. 3.

E conuersatio in cœlis est, sic & ibi realiter desiderant esse. Et ideo absentia taliter amati ad fletum ipsos inducit. Et hoc est quod hic d. *Super flumina Babylonis illic sedimus*, &c. Ad cuius euidentiā, sciendum, q nomine fluuij in sacra scriptura denotatur cursus uitæ præsentis, quæ ad modum fluuij continuè vsq; ad mare mortis decurrit, teste Greg. d. Quid fluuij nomine, nisi humani generis decursio designatur? quæ velut à fontis sui origine nascendo surgit, sed quasi ad ima defluens, moriendo pertransit. Quod bene considerans illa sapiens mulier, dixit

Fluuius significat vitā præsentem.

Gregor. 33. mor. c. 7.

F ad Dauid, Oēs morimur, & quasi aquæ dilabimur super terram, quæ non reuertentur. Babylon autem, quæ confusio interpretatur, significat uitam peccatorū, & mundanorum, quæ tota confusione est plena. Quid ergo sunt flumina Babylonis, nisi fluxus labilis uitæ mundanorum, qui nunquam requiescit, & ad mare mortis æternæ perducit? Ille ergo sedet super flumina Babylonis, qui intra seipsum recollectus, mente cōsiderat inquietum & amarum statum uitæ mūdanorū. Quod cum quis considerauerit, & recordatus fuerit quanta sit quies, quantaq;

2. Reg. 14.

G gloria Sion, scilicet ciuitatis supernæ, dum se in Babylone uidet peregrinum, statim ad fletum & lacrymas consurgit. Et hoc est quod notans ps. d. *Super flumina Babylonis*, &c. Ad istum intellectū hūc passum pulchre hic exponit Aug. d. *Super flumina Babylonis*, &c. Flumina Babylonis sunt omnia, quæ hic amant̄, & transeunt. Verbi gratia, Amauit quis agriculturā, ipsam exercere, ipsam discere, ibi occupare animū, inde accipere voluptatem, attendat exitum, & uideat id, quod amauit non esse fundamentū Hierusalem, sed fluuiū Babylonis. Alius di-

Flumina Babylonis quæ sunt.

H xit, Magna res est militare, omnes agricolæ formidant eos, qui militant, obsequuntur eis, tremunt eos. Si fuero agricola, timebo militem, si fuero militaris, timebor ab agricola. O insane, in alium fluuiū Babylonis te præcipitasti. Et tum tu timeri vis à minore, times maiorem, pōt aūt ipse maior fieri subito, qui te timet. Aduocatū (inquit alius) esse, magna res est, potentissima eloquentia in omnibus habere subiectos susceptos pendendes ex lingua diserti patroni sui, & ex

cius

eius ote sperantes vel damna, vel lucra, vel mortẽ, vel uitam Nescis quò te miseris, alius est iste fluuius Babylonis. Et quãtum sonat strepitus aquæ in saxa, attende quia labitur, percutrit, & fluit. Et si attendis, quia labitur, & fluit, caue q̃ trahit. Nauigare, inquit alius, & negociari, magnũ est, scire multas prouĩcias, lucra vndique capere, non esse obnoxiũ in aliqua ciuitate alicui potenti, semper peregrinari, & diuersitate negociationũ animum pascere, & augmẽtis lucrorũ diuitẽ remeare. Fluuius est & iste Babylonis. Lucra tua qñ stabũt? qñ securus eris ex ijs, quæ acquiris? Quanto eris ditior, tanto timidior, uno naufragio nudus existi, & recte te plangis in flumina Babylonis. Alij autem ciues cœlestis Hierusalẽ intelligentes captiuitatem suam, attendunt humana uota, & diuersas hominũ cupiditates hac atq; illac rapientes, trahentes, & impellentes in mare, vident hæc, & non se mittunt in flumina Babylonis, sed sedent super flumina Babylonis, & flent vel illos, qui rapiuntur, vel se ipsos qui in Babylonia detinentur. Vnde & dicunt, *Super flumina Babylonis illic sedimus, et fleuimus, dum recordaremur tui, Sion*. O sancta Sion, vbi totum stat, & nihil fluit. Ecce ergo inter flumina constituti, vix quisque raptus à flumine, si tenere potuerit lignum, euadet. Humiliati ergo in captiuitate nostra, sedeamus super flumina Babylonis, non nos audeamus in illis fluminib. præcipitare, & sic fleamus. Sed unde flere debes? Certe recordando Sion. Multi enim flẽt fletu Babylonis, qui, s. gaudent gaudio Babylonis. Qui gaudent lucris, & flent damnis, vtrumque de Babylonia est. Sed tu flere debes, sed recordando Sion. Et quando tibi secundum Babyloniã bene est, oportet ut fleas, quando autem male, ut gaudeas. Sic enim dicebat Apostolus, Col. 1. Et nunc gaudeo in passionibus.

2408 *In salicibus in medio eius, suspendimus organa nostra.*

Salices significãt bonos & malos. HIc ostendit secundam causam fletus, s. rõne societatis peruersæ. Vbi notandum, q̃ salices duas habent conditiones, secundum quæ duo significãt. Nã sunt magnæ viriditatis, & sic significant bonos, & sunt infructuosæ, & omnimodæ sterilitatis, & sic significant malos. Hic aũt accipiuntur salices in mala significatione, vt salices in medio Babylonis sint hoies mali, & infructuosi, qui mente in medio Babylonis, i. in reb. malis sunt profundati, quib. prædicatio non sufficit, vnde & ab illis mysteria sacræ scripturæ debent abscondi. Et hoc est ab eis organa prædicationis suspẽdere. Quod facere docebat saluator, d. Nolite sanctũ dare canibus &c. Et ad istum intellectũ hunc locũ exponit Greg. d. Infructuosæ quidem sunt arbores salicũ, sed tñ tantæ viriditatis sunt, ut arescere vel abscissæ radicitus, & proiectæ vix possint. Vnde in sacro eloquio salicum nomine aliquãdo pro viriditate boni, aliqñ pro sterilitate reprobi designãtur. Nisi. n. electorũ vitã pro cõstantia suæ viriditatis exprimerent, nequaquã de ecclesiæ filijs propheta dixisset, Germinabũt inter herbas sicut salices iuxta aquas. Sanctæ. n. ecclesiæ filij inter herbas sicut salices germinãt, dũ inter arescẽtẽ vitã carnaliũ hominũ multiplici numerositate, & perpetua mẽtis viriditate perdurãt. Qui bene iuxta aquas germinare perhibentur, quia vnusquisq; eorũ ad vbertatẽ fructuũ percipit ex doctrina sacri eloquij, quæ temporaliter percurrit. Et rursum nisi per sterilitatem salicũ uita peccantiũ signarẽt, nequaquã ex uoce prædicantiũ contra Babyloniã diceretẽ. *In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra*. Babylonis quippe in medio salices inesse describuntur, quia nimirũ infructuosi quique, atq; ab amore patriæ cęlestis totis visceribus cordis in hac sæculari confusione radicãtur. Vnde & ꝑdicatores sancti in istis salicibus nõ exercent organa, sed suspendunt, quia cũ infructuosas mẽtes, ac reprobas aspiciunt, uim ꝑdicationis suæ nõ exhibẽt, sed potius lugentes silẽt. Istum etiam intellectũ inducit hic Aug. d. *In salicibus in medio eius*, &c. Habent organa sua ciues Hierusalem, scilicet scripturam sacrã, promissa Dei, præcepta Dei, meditationem quandam futuri sæculi. Sed, cum agunt in medio Babyloniæ organa sua in salicibus eius suspẽdunt. Salices ligna infructuosa, & hoc loco ita posita, ut nõ aliquid boni possit intelligi de salicibus, alibi forsitã potest: modo

Matth. 7. Gregor. 33. mor. c. 6. Esa. 44.

modo ligna intellige sterilia nasci super flumina Babylonis,& nullum fructũ ferentia. Sicut sunt homines cupidi, auari steriles in opere bono, ita ciues Babyloniæ, vt et ligna sint illius regionis, ex istis voluptatibus rerum transeuntium pascuntur, tanquã rigata fluminibus Babyloniæ. Quæris fructum,& nusquam inuenies. Qñ tales patimur, versamur cũ eis, qui sunt in medio Babylonis. Et exteriora Babylonis sunt, qui non iã in medio eius sunt, idest, non tanta concupiscentia sæculi,& delectationibus obruũtur. Multi mali sunt,& in medio Babylonis sunt,& ligna sunt sterilia tanquã salices Babylonis. Qñ tales uidemus,& tam eos steriles inuenimus, vt difficilè appareat in eis aliquid, vnde possint duci ad fidem rectam, vel ad bona opera, vel ad spem futuri sæculi, vel ad concupiscentiam liberationis à captiuitate mortalitatis, scripturas nouimus. Sed quare illas eis dicamus, quia in eis nullum fructum inuenimus vnde incipiamus, auertimus ab illis faciem,& dicimus, Adhuc isti non sapiunt, quia quicquid illis dixerimus, sinistrum & aduersum habebunt. Et sic non differendo circa eos scripturas, suspendimus organa nostra in salicibus. Non enim illos dignos habemus, qui organa nostra portent.

2409 *Quia illic interrogauerunt nos, qui captiuos duxerũt nos, verba cãtionũ.*

HIc ponitur tertia causa nos ducẽs ad fletum ex ratione tẽtationis diuersæ. Et diuidit in tres partes, quia ponitur primò malignorũ tentatio, secũdò tentationis expositio, ibi, *Et qui adduxerunt*, tertio tentationib. responsio, ibi, *Quomodo cantabimus*. Quantum ad primum, sciendum, ꝙ peccatũ animã facit captiuam. Nam captiuus dr̃ à capio, is. Vnde captiuus, quasi captus. Cum ergo peccata peccatorem capiant, merito ipse peccator captiuus dicitur. Prou.5. Iniquitates suæ capiunt impium. Et ps. 77. Et tradidit in captiuitatem uirtutes eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici, quia cum quis peccato capitur, virtus liberi arbitrij captiuatur, & omnis meritorum pulchritudo dissipatur, ut ibidẽ ait gl. Est & alia captiuitas

Captiuus dicitur quilibet peccator. *Esa.44.*

E peccati, s. fomes,& lex membrorũ. Quæ ideo captiuitas dicitur, quia nos ad peccati captiuitatem inclinat. De qua dicit Apostolus, Rom. 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mẽtis meæ,& captiuantem me in lege peccati. Fomes. n. peccati, qui in membris nostris regnat, ut puta in oculo ad concupiscendum, in lingua ad loquendum, in aure ad audiendum, quæ non licent, talis, inquam, fomes repugnat rationi. Qui fomes dicitur lex, quia legitimè factum est, vt, qui non obediunt suo superiori, ei non obediat suum inferius, s. caro

F Supra te est dominus Deus tuus, infra te est caro tua. Serui ergo superiori, vt tibi seruiat inferior. Et ideo, quia tu contempsisti superiorem, s. in primo parente, nunc torqueris ab inferiori, s. à carne, quæ fomitem habet peccati te captiuum ducentem, idest inclinantem in legem peccati, uerba sunt Magistri in gl. ad Rom.7. Ista est ergo peccati captiuitas, quæ pessima est, vt, si quis à diabolo liber à peccato captiuetur, inde tñ libere resilire non possit. Quod satis figuraliter ostendit ille uir bellicosus Romanis infestus Annibal, de quo dicit Vale-

Captiui sumus in hac uita.

G rius lib.9.c.2. ꝙ Annibal omnium captiuorum pedestrium Romanorum primã partẽ pedũ crudeliter abscidit, ne, s. euadere possent. Pedes enim, quibus totum corpus geritur, est ipsa affectio nostra, qua totus interior regitur homo. Cuius prima pars, & anterior est ipsa libertas ad bonum, quã suis captiuis abscidit diabolus, ne per se ad bonum possint redire. Vnde animæ sic per peccatum captiuatæ insultando loquitur, Solue uincula colli tui, captiua filia Sion. q.d. Nõ potes per te à captiuitate peccati redire. Si ergo peccatum animam reddit captiuã, *Esa.52.*

H qui sunt captiuantes nos, nisi ad peccatũ inducentes, s. diabolus,& angeli eius? Vnde hic ait Aug. Facile potest demonstrari captiuos nos esse. Non. n. respiramus iam in auras illius libertatis, non fruimur puritate ueritatis,& illa sapientia, quæ in seipsa manens innouat omnia. Delectationibus temporalium rerũ tentamur,& luctamur quotidie cum suggestionib. illicitarũ uoluptatum, uix respiramus, vel in oratione captiuos nos esse intelligimus. Sed qui nos captiuos *Sap.7.*

duxe-

duxerunt? qui hoies, quę gens, qui rex? Diabolus aũt & angeli eius captiuos duxerunt nos, nec ducerent, nisi consentiẽtes. Est aduertendum ergo quid est diabolo, & angelis eius interrogate nos captiuos. Interrogatio eius dæmonis est eius tentatio, quia tentaméta incipit ab interrogatione, ut nostris responsionib. illaqueemur. Sic.n. qñ p̃timos parentes tentare uoluit, ut totum genus humanũ captiuaret, ab interrogatione incepit, d. Cur præcepit uobis Deus ut non comederetis de omni ligno paradisi? &c. Sic ergo per interrogationem diaboli intellige eius tentationem, ut sit sensus, Dęmones, qui nos captiuos duxerunt, interrogauerunt, i. tentauerunt. Et quid proposuerunt nobis in suis interrogationibus vel tentationibus, subdit, d. *Verba cantionum*. i. rõnes exultationis nostræ, ut puta, Quæ sunt rationes, quare uos Christiani lætamini? Quæ causa exultationis uestræ? &c. vt clarius in sequenti uersiculo exponetur. Dæmones. n. qñq; per seipsos sic nos interrogando tentant, qñ in cordibus tales cogitationes immittũt. Interrogant ẽt per alios, quando mali, qui sunt dęmonis membra, tales tentationes ingerunt, vt nos ab amore Dei ad mundi uoluptatem conuertant. Cum.n. tales nos interrogant, in quibus diabolus operatur, intelligẽdus est ipse nos interrogare, qui hoc in eis operaẽ. Quid aũt interrogẽt tentãdo, statim subdit. d.

2410 *Et qui abduxerunt nos, hymnum cantate nobis de canticis Sion.*

HIc ponitur tentationis expositio. Vbi primo sciendum q̃ ista litera variatur. Nam aliqui codices habent, *Et qui abduxerunt*. Aliqui uero, *Et qui abduxerant*. Et tñ utrobique eadem captiuatio denotatur, nisi q̃ in uno textu poniẽ terminus à quo, ut cum dr, *Et qui abduxerunt nos*. s. à societate angelorum. In alio uero denotatur terminus ad quem ut cum dicitur, *Et qui adduxerant nos*. s. ad miserias huius mundi. Isti inquam interrogauerunt nos verba cantionum. s. dicentes, *Hymnum cantate nobis de canticis Sion*. Sed qui sunt isti hymni canticorum Sion? Illi, s. pro quib. corde exultãt & cantant fideles, qui mente sunt ciues Sion, licet corpore habitent in Babylonia. Puta, exultant fideles de Christi incarnatione, de nostra per ipsum facta redemptione, de eius resurrectione, de gloriæ ęternæ promissione, & huiusmodi. Ista sunt illa cantica, in quib. ciues Sion exultant. Et de istis dæmones nos interrogant, & per sua membra ista nobis exprobrant, & nobis insultant, dicentes derisoriè, *Cantate nobis Hymnum de canticis uestris*. q. d. Vos exultatis de aduẽtu Christi, ostendite causam exultationis. Quid boni attulit mundo aduentus eius, ostẽdite. Sic. n. istum passum exponit Augu. hic. d. *Hymnum cantate nobis*, &c. Pagani plerique dicunt ista nobis, Exponite nobis rõnem quare venit Christus, & quid profuit Christus generi humano. Nonne ex quo uenit Christus peiora sunt in rebus humanis quam fuerunt antea, & feliciores erant res humanæ quàm modo? Dicant Christiani quid boni attulit Christus, unde feliciores putemus res humanas, quia venit Christus. Putãt.n. tales, q̃ si in voluptatibus, & vanitatibus mundi esset stabilitas & temporaliũ rerum vbertas, si in mundo omnia delectabilia sine labore fluerent, q̃ tunc fęlicia essent tempora, & magnam fęlicitatem in rebus humanis Christus attulisset. Quia vero per Christũ cæduntur iniquitates, vt, extirpata cupiditate, plantetur charitas, quia miscentur amaritudines uitæ temporali, vt æterna desideretur, quia erudiuntur in flagellis homines paternam accipientes disciplinam, ne iudiciariam inueniant sententiam, dicunt, q̃ nihil boni attulit Christus. Sed si talis incipias dicere, quãta bona fecit Christus, ipse non capit. Proponis illis, q̃ multi p̃ aduentum Christi res suas uendunt, & distribuunt egenis, ut fiant ipsi pauperes, non necessitate, sed uoluntate sequẽtes Christum, sperantes regnum cęlorũ. Irrident isti nos, quasi stultos, d. Talia ergo sunt bona, quæ attulit Christus? talia sunt cantica Christianorum, vt per Christi aduentum perdat homo res suas, & cum egenis fit egens? Quid est ergo dicere, *Hymnum cantate nobis de canticis Sion* nisi derisoriè dicere Christianis, Ostendite quid boni attulit Christus. Quæ sunt illa bona, quæ speratis, quæ nõ potestis ostendere? Nostra autem bona, quæ amamus,

Christi aduentus quã utilitas.

amamus, sunt manifesta. Ego aũt diligo habere filios, habere diuitias, habere honores, & dignitates. Ista.n. oculariter videntur ab oĩbus, palpãtur manibus, &c. Sed talib. quid respondeat, audi ꝙ seq̃r.

2411 *Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena?*

Boni audire non possunt uerba malorũ, nec ecõtrario.

Gregor. 7. mor. c. 6.

Psal. 118.

Hic ponitur responsio dictis tentatoribus. Vbi sciendũ, ꝙ sicut quilibet iustus verba praua, & malorum nõ delectabiliter, sed cum dolore audit, & illis autem cordis non præbet, sic & mali verba bonorũ intelligere nõ possunt, F nec illa audire delectabiliter. Vnde Gregor. ait, Verba moresq; carnalium, quasi cibum se nostris mentibus ingerunt, ut in delectationis ventre rapiãtur. Sed electus quisque insulsum non comedit, qa prauorum dicta factaque diiudicans, ab ore cordis repellit, propter quod & ps. dicebat, Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua. Sæpe autẽ verba carnalium se importune nostris auribus ingerunt, in corde bellum tentationis gignunt, quę tamen & ratio respuit, & lingua reprehendit. Sancti igitur viri cum æternitatis desiderij sanhelant, in G tanta altitudine vitæ se subleuant, vt audire iam quæ mundi sunt graue, ac deprimens pondus credant. Valde namque insolens atque intolerabile æstimant quicquid aliud non sonat, quod intus amãt. Consimiliter ergo dicendum est de malis, & infidelibus, ꝙ audire fugiũt, quicquid intus non amant. Cum ergo solum terrena, & trãsitoria diligant, æterna autem non credant, hinc est, ꝙ omnia, quæ terrenis voluptatibus contradicunt, audire fugiunt, & detestantur. Illa autem, quæ quis audire detestatur, quõ intelligere potest? Et hæc est causa, quare mali H gnis, & obstinatis verbum Dei prædicare prohibemur à Christo. Nolite sanctũ dare canibus &c. quia ipsum audiendo magis cõtemnunt, & execrantur. Et istã rationem assignat psalm. quare infidelibus non debemus cantare, vel exponere hymnum de canticis Sion, quia non sunt terra apta ad verbum Dei recipiendum, sed magis terra aliena, ideo in illis non fructificaret. Et hoc est, quod ait ps. eis respondẽdo, d. *Quomodo cantabimus canti-*

Math. 7.

Fidei mysteria malis nõ sunt prædicanda.

E *cum domini in terra aliena?* q.d. Vos estis terra aliena à verbo Dei, ideo verbum Dei non capitur in vobis. Ad istũ intellectũ hic loquitur Aug. d. Isti, qui captiuos duxerunt nos, qñ intrant corda hominum, & interrogant nos per linguas eorum, quos possident, & dicunt nobis, Cantate nobis verba canticorum, reddite nobis rationem aduentus Christi, & quia aliam vitam volo credere, si doces rationem, quare mihi imperas, ut credã? Respõdeo, & dico tibi. O homo, qũo vis vt cantem tibi, qui plenus es malis cupiditatibus? Si dicam tibi spiritualia, nõ capis. Oportet ut exinaniaris, quo plenus es, vt possis impleri, quo inanis es. Non vis, ut dicam? non bono animo quæris. Non sic pulsas, ut tibi sit dignum aperiri. Non quæris, quod discas, sed quod reprehendas. Babylonia te portat, Babylonia te cõtinet, Babylonia te nutrit. Nõ nosti capere, nisi quod fulget ad tempus. Quomodo ergo cantabimus canticũ domini in terra aliena? Seminare.n. semen bonum in terra mala, non fructificat. Si enim in partibus istis uelis seminare zinzebrum, vel piper, perdes labores, derisui eris, quia hæc est terra aliena ab illo semine. Si poma annicea plantare velis, nõ proficies, derisui eris, terra hæc est aliena. Sic & in proposito, illi infideles terra sunt aliena. Nõ quærũt audire cantica Siõ, ut credãt, sed magis vt irrideãt. Noli ergo facile istis aliquid dicere, noli percutere organum vt sonet, sed potius suspende.

Si oblitus fuero tui, Hierusalem, obliuioni detur dextera mea. 2412

Ponitur hic, quæ sunt fletus consolatiua. Quid aũt inter ærumnas uitæ præsentis nos cõsolatur, nisi spes cœlestis gloriæ, nisi præmiũ, quod ex nostris laboribus obtinere speramus? Qui.n. inter huius mũdi labores ad istud præmiũ oculos mẽtis non dirigit, fatigat, & deficit. Quod ps. cognoscẽs, proponit firmiter inter huius mũdi aduersa oculũ cordis ad ipsam cœlestẽ Hierusalẽ dirigere. Vñ de illa cœlesti gloria inter aduersitates sęculi tria ꝓponit. Primò ꝙ illa iugiter est meditanda, secundò ꝙ illa bonis est ꝓdicanda, ibi, *Adhæreat*, tertiò ꝙ illa omni-

omnibus bonis est præponenda: ibi, *Si non proposuero*. Quantum ad primum, sciendum, quòd diabolus per seipsum, & per sua membra nos interrogans, conatur, quantum potest, ab amore cœlestis Hierusalem nos abducere, & inducere ad amorem Babyloniæ. Quod aliquando facit terroribus, & minis, quandoque verò adulationibus, & blanditijs. Iste autem confidens in Dei gratia, proponit se ab amore cœlestis Hierusalem nullo modo discedere: sed magis continuè illam in mente habere, q si oppositum faciat, sibi malum imprecatur, dicēs, *Si oblitus fuero tui, Hierusalem*, &c. Sicut enim B consuetudo est iniustorū, qui scientes innocentiam suam dicunt, Si hoc feci, vel illud, Deus confundat me, vel similia, vi de suprà, ver. 2330. Consimiliter nūc facit Psal. dicens, *Si oblitus fuero*, &c. Quid enim dexteræ nomine, nisi vita æterna? quid sinistræ, nisi vita temporalis? Dextera nostra, vita æterna, sinistra nostra, delectatio vitæ temporalis. Psal ergo non optans, sed magis prædicens quid eis accidit, qui cœlestem Hierusalem voluptatibus mundi intenti obliuioni tradunt, ait, *Si oblitus*, &c. *obliuioni detur dextera mea*. Et alia litera clarius habet, obliuiscatur me dextera mea. Vñ hic ait Aug. C *Si oblitus fuero*, &c. Vehementer se constrinxit iste, d. *Obliuiscatur me dextera mea*. Dextera nostra vita æterna est: sinistra nostra vita temporalis. Quicquid facis pro vita æterna, dextera operatur. Si aũt in operibus pro vita æterna factis immiscueris concupiscentiã vitæ tpalis, aut laudis humanæ, aut alicuius cōmoditatis sęcularis: cognouit sinistra tua. Et nostis præceptũ Christi d. Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. *Si oblitus* (inquit) *fuero tui, Hierusalem, obliuiscatur me dextera mea*. Et verè sic cōtingit: prænūciauit, nō optauit. Talibus.n. D qui obliuiscuntur Hierusalem, hoc contingit, quod dixit, Obliuiscitur.n. eos dextera eorũ. Vita.n. ęterna manet in se: illi remanēt in delectatione tēporali, & faciunt sibi dextrum, quod sinistrum est. Interrogate ergo corda vestra, fratres, si desideratis bona Dei: si desideratis ciuitatem illam Hierusalem: si concupiscitis vitam æternam. Omnis ista terrena felicitas, sinistra vobis sit. Illa sit dextera,

Dextera significat vitã æternã, & sinistra temporalē.

Matth. 6.

A quã semper habebitis. Et, si habueritis sinistrã, nolite de sinistra præsumere. Nōne corripis eum, qui de sinistra voluerit manducare? Si mensæ tuæ putas iniuriã fieri mãducare conuiuã de sinistra, quō ergo non fit iniuria mensæ Dei, si, quod dextrum est, sinistrum feceris, & quod sinistrũ est, feceris dextrum? Quid ergo? De talibus dicitur, *Si oblitus fuero tui, Hierusalem, obliuiscatur me dextera mea*.

Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui. 2413

Ostendit hic, q cœlestis gloria bonis est prædicanda. Ad hoc enim principaliter linguam habemus, vt Dei laudes pronunciemus. Vnde, qui laudes Dei non pronunciat, linguam ab officio suo habet ligatam, quia non illa loquitur, ad quæ facta est. Sic ergo contingit, sicut iste pronunciat, quia mutus fit, qui Dei memor non est. Vel aliter, vt per linguam, qua manifestatur voluntas interior, intelligantur opera nostra: quæ à voluntate bonitatem sortiuntur, vel malitiam. Per fauces autem, quæ cibos deuorant, intellige dæmones malos, vt cibum deuorantes, vt sic sit sensus. *Adhæreat lingua mea faucibus meis*, idest, omnia opera mea adhærebunt deuoratori diabolo, quia per opera mea deuorabor à diabolo, & hoc *si non meminero tui*, scilicet Hierusalem. Quod ideo dicit, quia opera, quæ non fiunt amore cœlestis Hierusalem, adhærent diabolo, & per illa meremur supplicium. Et ideo notã, quòd triplex est adhæsio, qua adhæremus diabolo, scilicet adhæsio carnalitatis, & luxuriæ, cupiditatis, & auaritiæ, præsumptionis, & superbiæ, Vide in dictionario, litera Adhærere.

Adhæsio mala triplex.

Si non proposuero tui Hierusalem, in principio lætitiæ meæ. 2414

Hic ostendit, quòd cœlestis gloria omnibus bonis est præponenda. Non.n. sufficit recordari gloriæ cęlestis, nisi debitus modus recordationis obseruetur. Nam aliqua recordantur cũ odio, aliqua cum amore, aliqua cum tristitia, aliqua cũ delectatione, & aliqua cũ delectatione maiori, & aliqua cum minori.

E e Dele-

Gloria cælestis omne bonum continet, & nullum malū. Delectatio aūt vera, in vero bono consistit. Cum ergo gloria cœlestis Hierusalem oīa vera bona contineat & summa bona, & oīa penitus mala excludat: hinc est, q̄ eius memoria plus, & super cætera bona mentē debet lætificare. Et hoc est, quod ait, *Si non proposuero tui*, &c. sub audi, *obliuiscatur me dextera mea.* Vñ August. Parum est meminisse Hierusalem? Sed vide qūo memineris. Quædam eñ cū odio meminimus, quædā cū amore. Cū ergo dixisset, *Si oblitus fuero tui, Hierusalem, obliuiscatur me dextera mea: adhæreat lingua mea*, &c. statim adiunxit, *Si nō proposuero tui, Hierusalē, in principio lætitiæ mea.* Ibi.n. est summa iocūditas, vbi Deo fruimur, vbi fraternitate cohęrētes & ciuica societate securi sumus. Nullus ibi nos violabit tentator: nihil est ibi quod delectat, nisi bonū. Morietur ibi oīs necessitas, orietur ibi summa felicitas. Ergo meritò in principio nostræ lætitiæ est p̄ponenda. Et nota, q̄ vera lætitia iustorū *Lætitia vera consistit in tribus.* consistit in tribus, inter quæ lætitia cœlestis Hierusalē est præponēda. Est.n. lætitia iustorū. Primò de Dei bonitate, qua Deum cogitant bonū infinitū, oībus paratū in præmiū. Vnde Psal. 31. Lętamini iusti in dño, & gloriamini oēs recti corde. Cor.n. iusti dū lætatur i Deo, amplia tur, sicut cōstringitur tristitia. Sic.n. formaliter cor disponitur, q̄ pars superior est ampla, sed inferior stricta, quia de lætitia boni superioris dilatatur, sed de lætitia boni inferioris constringitur, quia oīa bona inferiora plus de anxietate & tristitia continent, q̄ de lætitia. Et hinc est, q̄ iusti vt cōiter sunt læti, quia lætantur de vero bono, quod nihil triste hēt annexū. Vnde Psal. 149. Lætetur Israel in eo, qui fecit eum. Secundò lætatur de *Lætitiā verā mali nō habet.* suæ conscientiæ puritate, propter quod dr̄ Eccl. 3. Cognoui, q̄ non esset, nisi lætari, & facere bonū in vita sua. Sicut.n. peccator peccatis oppressus nunquā verā habet lętitiam: sic econtrario iustus à peccato alienus, semper gaudet lætitia *Gregor. 20. mor. c. 15.* vera. Vnde Grego. exponit illud Iob 30. Sub sentibus delitias esse computabār: d. Quia mali peccatorum delectationibus pressi, ex affectu vitæ præsentis, quā sint aspera quæ patiuntur ignorant. Lætantur itaque, sed sub sentibus, quia rebus quidē temporalibus gaudent, sed tñ

E dum dispensare sine tribulatione eadem temporalia non valent, eo iure punguntur miseri, quo sub sentibus premuntur. Et hoc ipsum delicias æstimant, quia & dura quidē ex præsentis vitæ amore tolerant, & tamen affectu nimiæ cupiditatis obligati, laborem eiusdem tolerātiæ voluptatem putant, &c. Sic ergo per oppositum iusti verā habent lætitiā, dū puritate mētis fruuntur. Propter quod ps. diuina insignitus gratia, d. Signatū est super nos lumen vultus tui dñe, dedisti lætitiā in corde meo. Tertio lætantur de proximorū prosperitate, vnde ps. 47. Læ *Psal. 4.*
F tetur mōs Siō. Sion.n. specula interpretatur, specula aūt est locus altus per contemptum terrenorum, & aptus ad contemplandum remota, per considerationem futurorum bonorum. In illo autē monte debet esse lætitia, & quies. In cacumine altissimorum montium non fiūt perturbationes ventorum, & inundationes aquarū, sed ibi est quies & securitas. Et eodem modo est in monte. i. in mente viri iusti. Quia mens sapientis est sicut cœlū supra sphæram lunæ, vbi non sunt peregrinæ impressiones, quia cum suis proximis concordiā hēt, & de ipso-
G rū prosperitate lætatū. Peccatores à proximis diuisi patiuntur alienationē mentis. Vnde quilibet iustus suo proximo dicere potest illud, 1. Reg. 2. Lætata sunt in salutari tuo. Inter istas tres veras lætitias prima, quæ est de Dei bonitate, cæteris est præponenda, quia cæteræ duæ ad ipsam referuntur sicut ad finem, sicut & dilectio proximi & etiam suiipsius ad dilectionem Dei terminatur. Et sic illa sancta mulier Hester omnē suā lætitiā ad Deum referebat, d. Tu scis, dñe, q̄ nū *Hester 14.* quam lætata est ancilla tua, nisi in te Deus. Sic ergo lætitiam de Deo cæteris
H præponendam ostendit psal. d. *Si non proposuero tui in principio lætitiæ mea.*

Memor esto domine, filiorum Edom, in die Hierusalem. 2415

HAec est secunda pars, in qua monet pro malis Deum exorare, vel (vt clarius dicam) contra malos. Et quatuor facit, quia primò cōtra malos Dei postulat iustitiā, secundo malorū explicat malitiā, ibi, *Qui dicunt*, tertiò ipsorū ostendit

ostendit miseriam, ibi *Filia*, quartò beatorum concludit lætitiam, ibi, *Beatus*. Quantum ad primum, sciendum, quòd Edō ipse est Esau frater Iacob, qui vocatus fuit Edom propter cibum lētis rubeum, quē coxerat frater suus minor, s. Iacob, quē Esau videns concupiuit, & pro illo habēdo dedit ipsi Iacob primogenita sua, idest, iura primogenituræ, quia ipse Esau quamuis simul cum fratre suo Iacob esset in vtero matris, tamen ipse Esau primò exiuit, & sic ad illum spectabant primogenita, s. patris hæreditas. Tamen ex pacto sic conuenerunt, quòd Iacob daret illi cibum lentis, quē coxerat, & Esau dabat illi omnia iura primogenituræ. Et sic factum est, vt conuentione ipsorum maior, s. Esau, seruiuit minori, vt habetur Gen. 25. Ab illo ergo cibo lentis ruffo vocatus est Esau Edom, idest, ruffus. Ex isto ergo nati vocati sunt Idumæi, qui sicut ipse Edom inimicabatur ipsi Iacob, sic & filij Edom, s. Idumæi inimicabantur filijs Iacob, s. populo Israel. Et maximè in duobus ostenderunt inimicitias contra filios Israel, s. in destructione ciuitatis Hierusalem, quia quando rex Babylonis venit contra Hierusalem, ipsi Idumæi coniunxerunt se illi, & simul cū rege Babylonis captam ciuitatem Hierusalem funditus euerterunt, & templū. Secundò quando finito tempore captiuitatis Babylonicæ rex Cyrus remisit Iudæos, dans eis liberam potestatem reædificandi Hierusalem, ipsi Idumæi quantum potuerunt impedierunt Iudæos, ne ipsam ciuitatem reædificarent. Istorum ergo iniurias futuras tūc præuidens Ps. diuinam postulat iustitiam qua puniantur, dicēs, *Memor esto, domine filiorū*, &c. Vnde hic ait Glo. Filij Edom, idest, Idumæi, in destructione Hierusalem fuerūt coniuncti Babylonijs, ac etiam fuerunt impedimēto Iudæis reædificātibus Hierusalem post reditum de Babylonia. Est ergo sensus literalis istius versus, *Memor esto, domine, filiorum Edom*, idest, puni eos pro eo quod fecerunt in die Hierusalē, idest, in die, qua cum Babylonijs euerterunt Hierusalem. Vel in die Hierusalem, idest, in die, qua impedierunt reædificationem Hierusalem. Vel aliter, & magis ad sensum propheticū. Per Edō, & Hierusalē duos populos intelligit, s.

Edō dictus est Esau, & quare.

Filij Edom inimici erāt filijs Israel.

A Iudæorum, & Christianorū. Edom prior natu est populus Iudæorū, sed populus Christianorū posterior est, quia primo Iudæi, postea Christiani fuerunt. Vnde, sicut Edō maior filius factus fuit seruus minoris, sic Iudæi maiores natu, facti sunt serui Christianorū. Vnde hic Aug. ait, Iacob, & Esau duo erant in vtero fratres, filij Rebecæ, & Isaac, nati sunt ambo, vnus ad hæreditatem, alius ad exhæredationem. Fuit autem hostis fratris sui iste Esau, quia præuenit benedictionem eius filius minor. Et impletum est, quod dictum est, Maior seruiet minori.
B Maior erat populus Iudæorū, & minor tempore Christianorum populus. Et videte quomodo maior seruiet minori. Illi portant codices, nos viuimus ex codicibus ipsorum. Est ergo sensus: *Memor esto, domine, filiorum Edom*, idest, populi maioris natu, s. Iudæorum. Et hoc in die Hierusalem, quæ interpretatur visio pacis, idest, in die, qua visionem pacis dabis populo minori, s. Christianorum. Vel per Edom priorem natu, intellige omnes carnales, per Iacob verò minorem intellige spirituales, quia prior est carnalis, postea spiritualis. Et tunc exponitur,
C vt statim expositum est.

Rom. 9.

Gen. 26.

Qui dicunt exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea. 2416

HIc explicat ipsorum crudelem malitiam. Vbi sciendum, quòd secundum Grammaticos, inanio, is, idem est quod inane aliquid facere, annihilare, euacuare, deprimere, vel diminuere. Et cōponitur cum ex, & fit exinanio, iuis, i. valde annihilare, deprimere, &c. Vnde & Apostolus de Christo dicit, quòd exinaniuit semetipsum, formā serui accipiēs,
D idest, ex misericordia sua quoddā inane assumpsit, scilicet formam serui, scilicet, naturam humanam, quæ est quoddam inane, respectu deitatis. Ad propositum ergo, quādo filij Edom erant coniuncti Babylonijs in destructione Hierusalem, hortabantur Babylonios, vt ipsam ciuitatem funditus destruerent, dicentes, *Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea*, idest, etiam fundamenta eius euertite, & dissipate. Mysticè autē filij Edom, vt dictū est in præcedenti versiculo, sunt

Exinanire quid est.

Philip. 2.

omnes mali, & carnales, qui ciuitatem Hierusalẽ, idest, omnes bonos, qui sunt ciues Hierusalem, conantur exterminare, & ecclesiam ad nihilum redigere, & præcipuè eius fundamenta exinanire. Fundamentum Hierusalem est Christus, fundamenta sunt Apostoli, dicente nobis Apostolo, Aedificati estis supra fundamentum Apostolorum. Et isti fundamentum, quod est Christus, conati sunt exinanire, ipsum morti tradentes: fundamenta Apostolorum ipsorũ persequentes. Hoc est ergo, quod filij Edom, idest, mali, & carnales, vel ipsi Iudæi de ecclesia primitiua dicunt, *Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea*. Et attende, q fundamentum in singulari significat Christum: sed fundamenta in plurali significant Apostolos, & tam fundamentum quàm fundamẽta Iudæi conati sunt exterminare. Vnde quòd fundamenta Hierusalem sint Apostoli, & fundamentum sit Christus, ostendit Greg dicens, In scriptura sacra quid aliud fundamentũ, quàm prædicatores accipimus, quos dum primus in sancta ecclesia dominus posuit, tota in eis sequentis fabricæ structura surrexit? Vnde & sacerdos, cum tabernaculum ingreditur, duodecim lapides portare in pectore iubetur. Quia videlicet semetipsum pro nobis sacrificiũ offerens pontifex noster, dum fortes in ipso exordio pdicatores exhibuit, duodecim lapides sub capite ĩ prima sui corporis parte portauit. Sancti itaque Apostoli, & pro prima ostensione ornamenti, lapides sunt in pectore, & pro prima soliditate ædificij in solo fundamento. Vnde Dauid propheta cum sanctam ecclesiam in sublimibus Apostolorũ montibus poni, ædificarique conspiceret, dicit, Fundamenta eius in montibus sanctis. Cùm verò in sacro eloquio fundamentũ in singulari ponitur, nullus alius ipse quã dominus designatur, per cuius diuinitatis potentiam nutantia infirmitatis nostræ corda solidantur, de quo & Paulus ait, Fundamentum nemo aliud ponere potest præter id, quod positũ est, Christus Iesus. Ipse quippe fundamentum fundamentorum est, quia & origo est inchoantium, & constantia robustorum. Istud ergo est illud fundamentum ecclesiæ, quod Iudæi conabantur exi-

Ephes. 2.

Fundamentum dicitur Christus. Fundamenta dicuntur apostoli.

Gregor. 28. mor. c. 9.

Exod. 8.

Psal. 86.

1. Cor. 3.

E nanire: etiam quãdo post eius mortem, & resurrectionem Apostolis mandauerunt, ne in nomine Iesu Christi possent populo prædicare. Quod præuidens Psalm. dicit, qui dicunt, (scilicet suis ministris.) *Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea*. Vel aliter: istũ passum exponit Grego. de Christianis, qui firmiter credunt, sed malè viuunt, quia malè viuendo etiam fundamentum fidei perdunt. Vnde ait, Nonnulli fidem medullitus tenent, sed moribus insequuntur, quod credulitate venerantur. Quibus diuino iudicio sæpe contingit vt per

F hoc, quod nequiter viuunt, & illud perdant, quod salubriter credunt. Incessanter namq; prauis actionibus se polluũt, & super hoc vindictam iusti iudicij retribui posse diffidunt. Et sæpe cum bene viuere negligunt, et persequente nullo vsq; ad perfidiam delabuntur. Nam qui imminere districtum iudicium non credunt, qui inultè se peccare suspicantur, quo pacto vel esse vel dici fideles põt? Fidem quippe perdidisse est in incorrectis malis operibus digna supplicia reddi posse non credere. Quia ergo digna fidei opera seruare contemnunt, etiam

G fidem perdunt quam tenere videbãtur. Super quos bene per Psal. sub Hierusalem specie inimicorum destruentiũ verba memorantur, à quibus dicitur, *Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea*. Paulus namq; ait, Fundamentũ aliud nemo ponere potest, præter id, quod positum est, Christus Iesus. Inimici ergo destruentes vsq; ad fundamentũ Hierusalem exinaniunt, quando peruersi spiritus à corde fidelium, destructo prius ędificio boni operis, soliditatem quoque exhauriunt religionis. Sicut enim suprà fundamentum fabrica, sic supra fidem

H opera construuntur. Vsq; ad fundamentum ergo exinanisse, est euerso bene viuendi opere, et robur fidei dissipasse.

Fidẽ perdit mala vita. Gregor. 25. mor. c. 15.

1. Cor. 3.

Filia Babylonis misera: beatus, qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis. 2417

OStendit hic malorum miseriã. Vbi aduerte, quòd sicut ecclesia quandoque dicta est Hierusalem, quandoq; filia Hierusalem, quandoq; Sion, quandoque

doq; filia Sion, quia propter generationẽ dicitur mater, sed propter successionem dicitur filia. Sic & congregatio malorum quãdoq; dicitur Babylonia, quia ipsa, scilicet alios malos vt mater generat, & nutrit, quandoque verò dicitur filia Babyloniæ, quia s. à malis generatur, & nutritur. Sic ergo malorum congregationem hic filiam Babylonis nominat, quam miseram vocat, dicens, *Filia Babylonis misera*. Est ergo filia Babylonis malorum congregatio ex cõfusione vitiorum genita, quæ. s. solum temporalia, & voluptates in temporibus quærũt, in quibus multas patiuntur miserias. B Quia non est aliqua temporalis voluptas, in qua si bene aduertatur, nõ sit maior miseria, & anxietas, quàm delectatio. Cum ergo à maiori fiat denominatio ipsius, filia Babylonis etiam quando est in flore suæ voluptatis, non beata, sed misera debet nuncupari. Ad videndum autẽ quanta sit miseria etiã in voluptate Babyloniæ admixta est considerandum, q multiplex est miseria, quæ omnis in felicitate filiæ Babylonis reperitur. Primò enim est miseria naturæ, quia natura nostra statim orta miserijs est plena. Iob ca. 14. Homo natus de muliere repletur multis miserijs. Quod maximè verificatur de filijs Babylonis, quia, vt dicit ibidem Greg. l. 11. mor. 26. Si enim subtiliter cõsideretur omne, quod hic agitur, pœna, & miseria est. Ipsi corruptioni carnis seruire ad necessaria, atque concessa, miseria est, vt cõtra frigus vestimẽta, contra famẽ alimenta, contra æstũ frigora requirantur. Quòd multa cautela custoditur salus corporis, q & custodita amittitur, & amissa cum graui labore reparatur. Et tñ reparata semper in dubio est. Quid hoc aliud, q̃ mortalis vitæ miseria est? Quòd amamus amicos, suspecti ne offendi valeant, formidamus inimicos, atq; de eis securi nõ sumus vtique, quos formidamur, Quòd plerunq; inimicis sic fidẽter quasi amicis loquimur: q amissa cęlesti patria, homo delectatur exilio, grauatur curis, & tñ cogitare dissimulat, q priuatus est interno lumine, & tñ in hac vita diu vult perpeti cæcitatem suã. Quid hoc aliud q̃ miseria est? Et certũ est, q tales miserias ampliores filia Babylonis patitur, quàm Hierusalẽ

Miseria multiplex, scilicet natura, culpa & pœna.

A ciues, propter quod de malis dicitur, In miserijs non subsistent. Secundò est miseria culpæ, quia ipsum peccatum miseram facit animam, Prouer. 14. Miseros facit peccatum populos. Et hæc miseria cõsistit in multis, quia ipsum peccatum peccatorem annihilat. Ezech. 28. Nihil factus est. Quia peccatum est nihil, & nihil fiunt homines cum peccant, quia. s. à vero esse elonganter, vt ait Augu. super Io. Quia semper arguit, s. verme cõsciẽtiæ. Hiere. 3. Arguet te malitia tua, &c. Quia gratia Dei priuat: Hierem. 5. Peccata vestra prohibuerunt bonum à vobis. Tertiò est miseria pœnæ, non solũ temporalis, sed etiam æternæ, Soph. 1. Dies illa dies iræ calamitatis, & miseriæ, &c. Et talis miseria solũ filiabus Babylonis cõpetit. Propter q verè ait Ps. *Filia Babylonis misera*. Sequitur, *Beatus qui retribuet tibi retributionem, quam retribuisti nobis*. Quod sic intelligendum est, Babylonia enim (scilicet mũdi cõfusio) nos paruulos ducit ad malum, quia mali parentes suis exemplis docẽt suos natos facere mala, quæ ipsi faciũt. Hæc est ergo retributio quam nobis tribuit filia Babylonis. Sed beatus, qui eandem C retributionem, scilicet modo opposito suis natis, suis cogitationibus retribuet, vt scilicet eas à malo retrahat, & ad bonum reducat, quòd maximè in sequenti versiculo declaratur, cum dicitur, *Beatus qui tenebit*, &c. Vnde hic ait Aug. *Beatus, qui retribuet tibi retributionem*, &c. Illam dicit infelicem: beatus autem qui retribuet ei retributionem, quam retribuit nobis. Quærimus quam retributionẽ? Beatus (inquit) qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram, ipsa est retributio. Quando enim nati sumus, paruos nos inuenit Babylon ista, confusio sæD culi huius, & suffocauit nos diuersis erroribus adhuc infantes, & vanis oppositionibus. Natus (inquam) infans, sed futurus ciuis Hierusalem, & in prædestinatione Dei iam ciuis, sed interim captiuus ad tẽpus. Quid. n. natus puer discet amare, nisi q insusurrauerunt parentes? Instruunt, & docent illum auaritiã, rapinas, mendacia quotidiana, diuersas culturas idolorũ, & dęmoniorum remedia, illicita pręcautationum & ligaturarum. Quid facturus est adhuc infans, anima tenera,

Filij sequũtur mores parentum.

cèuera, attendens ad maiores, quid agāt, vt quod eos viderit facere, hoc sequatur? Sic ergo Babylonia persecuta est paruulos tuos. Sed Deus dedit nobis agnitionem suam iam grandibus, vt nō sequeremur errores parētum nostrorū. Hæc est ergo retributio, quam eis retribuemus, vt sicut Babylonia paruulos nostros suis malis exemplis allisit, sic & nos paruulos suos elidamus, & occidamus. Qui sunt paruuli Babylonis? Certe nascentes malæ cogitationes, & cupiditates. Quando enim nascitur cupiditas, antequam robur faciat aduersum te mala consuetudo paruula est. Ne ergo cupiditas nequam prauæ cōsuetudinis robur accipiat, elide illam. Ad petram elide: petra autem erat Christus &c. Hæc est ergo retributio, quam Babyloniæ debemus retribuere, scilicet, vt sicut illa paruulos suos nutrit ad malum, sic & nos paruulos suos (idest, vanas cogitationes) elidamus ad Christum. Et hoc est, quod sequitur, *Beatus, qui tenebit*, &c. Vel aliter, & clarius, secundum glo. Filia Babylonis est caro, quæ confusionem peccatorum ingerit, cui digna retributio, vel recompensatio datur, vt sicut ipsa concitat ad vitia, sic ipsa repressa subdatur virtutibus.

2418 *Beatus, qui tenebit, & elidet paruulos tuos ad petram.*

HIc concludit bonorum regulam. Sententia enim istius versus satis patet ex dictis in præcedenti. Nota tñ, quod lædo lædis componitur cum e, quod est extra, & fit elido, dis, e mutata in i, & est elidere idem quod valde, vel extra lædere. Et sic proprie eliditur quis, cum valde vel extra læditur. Cùm igitur vitia sint extranea à natura, cum vitiosus percutitur vel instruitur vt in ipso vitia pereant, tunc propriè eliditur, quia licet in exterioribus (scilicet vitijs) percutitur, intus tamen reformatur. Sic ergo paruulos ad petram elidere est cupiditates malas, petræ (idest, Christi exemplo) à mēte necāre, vel separare. Vel paruulos suos ad petram elidere est omnes motus carnales propter Christum pœnitentia percutere, & refrænare, vel omnes suas cogitationes ad Christū petram referre.

PSAL. CXXXVII.

COnfitebor tibi, domine, in toto corde meo, quoniam audisti verba oris meis. 2419

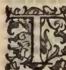

ITVLVS istius Ps. est, *Psalmus ipsi David.* Ex titulo apparet, quis auctor fuerit Psal quia Dauid. Materia autem ex titulo nō apparet. Sed secundū doctores hic Psal. est quædam gratiarum actio, quantum ad literam, quā fecit Dauid Deo, postquam liberatus fuit à persecutione Abslalon filij sui, & in regnum suum liberè restitutus est. Sic.n. Dauid cū fugeret à facie Abslalon filij sui, Deo promiserat se post liberationem facturum. Nam vt habetur. 2. Reg. 15. cū Dauid fugeret, Sadoch sacerdos ipsum sequebatur, portans arcam dñi. Cui dixit Dauid, Reporta arcam Dei in vrbem. Si inuenero gratiā in oculis domini, reducet me, & ostendet eam mihi in tabernaculum suum. Si aūt dixerit: Non places mihi, præstò sum, qđ bonū est faciat. Sic ergo, postquam fuit in pace reductus, fecit quod promiserat, perrexit ad tabernaculum domini ante arcam fœderis, & gratias agens de sua liberatione, ibi istū Psal. fecit, & dixit. Et secundum istum modū Psal. iste diuiditur in duas partes, quia primò Dauid de sua liberatione Deo gratias agit: secundò ad simile alios reges inducit: ibi, *Confiteantur tibi domine*, &c. dic vt Nic. de Ly. Quantum verò ad sensum propheticū, hic Ps. est debita gratiarū actio, quā Deo faciunt fideles, quia prius super flumina Babylonis stabant, & flebāt. Nunc aūt de medio Babylonis liberati, & illi parti cōciues effecti, quæ captiuata non fuerat, s. angelis, Deo gratias reddunt. Dicit ergo titulus, *ipsi David.* Per Dauid enim Christus intelligitur, vt sæpius fuit dictū. Et est sensus, *ipsi David* (.i. ipsi Christo) totus iste Ps. dirigitur. Non.n. hic titulus indicat nobis materiam, de qua agit Psal. sed tantū cui cantatur, indicat. Quid autem agatur in toto Psal. primus versus annunciat. Intentionem autem monet ad laudem Dei. Quibus visis, accedo ad Psalmi diuisionē. Diuiditur ergo ī partes duas:

quia primò ostendit Dei beneficia sibi collata: secundò ostendit illa omnibus esse communia: ibi, *Confiteantur tibi*. Prima in duas, quia primò gratias se Deo acturum promittit: secundò modum gratiarum apponit: ibi, *In conspectu*. Quantum ad primū, vide primam partē istius versus superius expositam. ver. 91. 1976.

Cōfeßio duplex. s. laudis & peccatorum.

Notandum etiā, q̃ confessio est duplex, confessio peccatorum, & confessio laudis. Quod hic ostendit Aug. d. *Confitebor tibi* &c. Confessio in scripturis duobus modis dici solet: Quia est confessio peccatorum, & est confessio laudis. Sed peccatorum confessionem omnes nouerūt, laudis autem pauci aduertunt. Nam ita nota est confessio peccatorū, vt in quocunque loco scripturarum auditum fuerit, Confitebor tibi, domine, aut confitebimur: continuò iam cōsuetudo sit de confessione peccatorum intelligendi, vt continuò manus currat ad pectus tundendum: vsque adeo non solent homines intelligere confessionē esse, nisi peccatorum. Sed nunquid & ipse dominus noster Iesus Christus peccator fuit, qui ait in euangelio.

Matth. 11.

Confiteor tibi, domine pater cœli, & terræ: Securus enī ait quid confiteretur, vt intelligeremus confessionem istam laudis esse, nō iniquitatis, Confiteor (inquit) tibi, domine, pater cœli, & terræ, quia abscondisti hæc à sapiētibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Laudauit Deum, laudauit patrē, quia nō despicit humiles, sed despicit superbos. Et talem confessionem hic audituri sumus, vt̄ Psal. d. *Confitebor tibi*. Vel nota, q̃ triplex est cōfessio, vide ver. 81. De confessione laudis, vide versic. 250. 806. 1236. Sequitur, *In toto corde meo*. Quid sit in toto corde Deo confiteri, vide versic. 1468. Vel aliter, in præsenti vita sicut præceptū quo præcipimur Deū diligere toto corde, &c. non potest perfectè impleri propter corpus corruptibile quod aggrauat animā, vt ostendit Mag. lib. 3. d. 37. sic nec Deo toto corde confiteri. Sed hoc faciemus in patria vbi totū cor igne diuini amoris erit succensum. Et hoc est quod Psalm. non dicit de præsenti, Confiteor, sed de futuro: *Confitebor tibi, domine, in toto corde meo*. Vnde hic ait Augu. *Confitebor tibi, domine, in toto corde meo*, idest, totum cor meum in aram tuæ

A confessionis imponam, holocaustū laudis offeram tibi. Holocaustum enim dicitur sacrificium, vbi totū incenditur. Totum cor meum flamma tui amoris accēdet, nihil in me relinquetur mihi, &c. Sequitur, *Quoniam audisti verba oris mei*. Vbi nota, q̃ duplex est os, scilicet corporis, & cordis: vide ver. 2292. Hic autem loquitur de ore cordis, cui propè est dominus. Nam nihil cor nostrum longè facit esse à Deo nisi iniquitas. In corde enim habemus vocem, quam Deus exaudit, quā auris humana non nouit. Quid est ergo Deum audire verba oris nostri, B nisi Deum exaudire nostri cordis desideria? Quia ergo desiderium suum iustis dabitur, scilicet in pœnitentia, vt dicitur Prouerb. 10. ideo quilibet beatus securè Deo dicet, *Audisti verba oris mei*.

In conspectu angelorum psallam tibi: adorabo ad templum sanctū tuum, & confitebor nomini tuo. 2410

Hic ostendit modū laudis, siue gratiarū actionis. Et diuiditur in partes tres, quia ponit primò laudis formā: secundò laudis materiam: ibi, *Super mi-* C *sericordia*, tertiò laudis fructum, ibi, *In quacunque die*. Quantum ad primum, sciendum quòd solus mundus, & purus Deum digne laudare potest. Quoniam vt dicitur Ecclesiast. 15. Non est speciosa laus in ore peccatoris. Et ideo, qui Deū dignè vult laudare, vel ei confiteri, puritatem angelorum sibi proponere debet pro forma, & illam imitari, vt dicat, *In conspectu angelorum psallam tibi*, vt sit sensus, secundum glo. In te laudando propono mihi angelos, vt imiter eos, idest, in ea puritate, qua te angeli conspiciūt & laudāt, s. vt in te solo illi acquiescāt, D ego psallam tibi. Vel aliter. Nā Psallere est actus quidam lætitiæ. Lætitia aūt est duplex, s. quædā de cœlestibus, & supremis, quædam aūt de visibilibus, & mundanis. Gaudet ergo coram mūdo, qui in terrenis lætatur. Gaudet coram angelis, qui in cœlestibus solum gaudiū ponit. Et istum intellectum hic ponit Augu. d. *In conspectu angelorum psallam tibi*, non coram hominibus psallam, sed corā angelis. Nam psalterium meū, gaudium meū. Si gaudium meū sit de inferioribus, co-

Laudat Deum solus mundus.

Laudat Deum coram angelis qui gaudet de cœlestibus.

 ram

ram hominibus est, si de superioribus, coram angelis est. Non.n. nouit impius gaudium iusti. Non est impij gaudere, d. dñs. Gaudet iniquus in pompa, gaudet martyr in catena. Gaudet martyr, cũ tenetur, cũ in carcere mittitur, cũ ligatus producitur, cũ in catasta leuatur, cũ dãnatur, cũ flagellatur. In oĩbus his gaudet, & hic corã angelis gaudet, corã angelis psallit. Vel aliter, per hoc vult ostẽdere, ꝙ ad laudem conditoris etiam homines assumuntur cũ beatis angelis, vt sit sensus, *In conspectu angelorum psallam tibi*, i. simul cum angelis. Et hoc ostẽdit Greg. super illo verbo Iob 38. Vbi eras, cũ me laudarent astra matutina, &c. d. Quia.n. primo in tempore condita natura rationabilium spirituum creditur, non immeritò matutina astra angeli vocantur. Vñ matutina astra simul cum vespertinis redemptoris potentiam laudant, dũ electi angeli et cum redemptis in fine mundi hominibus largitatẽ gratiæ supernæ glorificant. Ipsi quippe angeli, vt nos ad laudẽ conditoris accenderent, orta per carnem luce clamauerunt, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonę voluntatis. Simul ergo nobiscũ laudant, quia redẽptioni nostræ voces suæ exultationis accõmodãt. Simul ergo laudãt, quia dum nos conspiciunt recipi, hostiũ suorum gaudẽt numerum reparari. Qui & fortasse astra matutina memorantur, quia sæpe ad exhortãdos homines missi sunt, & dum venturum mane nunciant, ab humanis cordibus præsentis vitæ tenebras fugant. Sed ecce, angeli diuinam potentiam laudant, quia ipsa eos tantæ claritatis visio delectat. Nos aũt qui redimimur, sed tamen corruptione carnis adhuc grauamur, donum, quod percipimus, qua virtute laudamus? Quomodo enim valebit lingua dicere, quod nõ sufficit mens nostra sentire? &c. Vel aliter, per hoc vult Psalmista omnes Deũ laudantes ad deuotionẽ adducere, per hoc ostẽdens, ꝙ nostris laudibus semper angeli præsentes existant, & maximè illi, qui ad custodiã nobis sunt deputati. q. d. Si in cõspectu alicuius hominis quis peccare cauet, verecundiam timens, quanto magis in præsentia beati angeli sibi ad custodiam deputati peccare erubescere debet? Quod bene notat Bernar. in ser.

Esa. 48. — *Hoīs cum angelis simul Deum laudant.* — *Gregor. 28. mor. c. 14.* — C — *Luc. 2.*

E de Quadrag. dicens, In quouis loco, in quouis angulo reuerentiam exhibe angelo tuo, ne audeas, illo præsente, facere, ꝙ me præsente, non auderes. Hanc ergo angelorum præsentiam notans d. *In cõspectu angelorum psallã tibi, Deus meus.* Sequitur. *Adorabo ad templum sanctum tuum*. Istud templum sanctum, ad quod est orandum, est ipse Christus, in quo habitat oĩs plenitudo diuinitatis corporaliter, quia de seipso ait, Soluite templum hoc, &c. vide ver. 286. 782. Sed templũ, in quo debemus adorare, est cor nostrũ. Vnde Glo. *Adorabo ad templum sanctum* F *tuum*, i. in templo sancto suo, s. in corde, intra enim nos est quo adoremus. Vnde Apostolus ait, Templum enim sanctum Dei est quod estis vos. *Et confitebor nomini tuo*. s. illi nomini, quod Christo dedit pater, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, &c.

Ioan. 2. — *Philip. 2.*

Super misericordia tua, & veritate tua: quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum. 1411

G HIc ostendit materiam cõfessionis, & laudis, quæ est misericordia, & veritas Dei. Quia misericors est suos prædestinando: verax autem, promissa adimplendo. Vel misericors, gratis peccata remittendo, verax (idest iustus) obstinatos condemnando. De hoc vide versic. 354. Vnde & hic August. dicit, *Confitebor nomini tuo, & hoc super misericordia tua & veritate tua* In duobus istis confitemur, in tua misericordia, & in tua veritate. Misericordia peccatorem respexisti: veritate promissionem reddidisti. In tua ergo misericordia, & veritate confitebor tibi. Hostiã ergo pro viribus meis H reddam. Quæ mihi donasti, cõfiteor, misericordiam in subueniendo, veritatem in iudicando. His enim adiuuamur à domino, his promeremur Deum. Meritò ergo vniuersæ viæ domini misericordia, & veritas. Non sunt aliæ viæ, quibus ad nos venit, non sunt aliæ viæ, quibus ad eum veniamus. Vel aliter, vt ista verba propriè Christo dirigantur, qui in redemptione nostra vsus est maximè misericordia, & veritate. Misericordia, dum misericorditer peccata nostra pertulit

Misericordia & veritas Dei.

in corpore suo super lignum crucis:iusti tia sũr,dum diabolum non potestate,sed iustitia uoluit uincere, ut ostendit Mag. lib.3.dist.19. Propter quę nomen suum super omne aliud nomen magnificauit. Ad Phil.2.Propter quod Deus dedit illi nomen,quod est super omne nomẽ,&c. Et hoc est,quod hic subditur, *Quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum*,i. propter misericordiam, & iustitiam, quam fecisti, meruisti habere nomen super omne nomen magnificatum.

Quid est magnificentia. Et aduerte, ꝙ propriè in opere nostræ redemptionis Christus super omne magnificauit nomen suum. Vbi sciẽdum,ꝙ magnificẽtia differt à liberalitate. Quia liberalitas respicit sumptus moderatos, magnificẽtia verò sumptus magnos. Vnde sicut liberalitas est uirtus medians inter auaritiam & prodigalitatem,sic magnificentia est uirtus medians inter paruificentiam,& consumptionem, In magnis enim sumptibus,qui sunt circa magna opera, contingit aliquos deficere, quia non intendunt q̃ō magna opera faciant, sed q̃ō in magnis operibus plus expendunt, quam illa opera requirant. Et tales uocantur paruifici. Alij verò in magnis operibus plus expendunt quàm illa opera requirant, & tales uocantur consumptores. Alij verò in magnis operibus faciunt sumptus decentes. Et tales sunt uirtuosi,& uocantur magnifici. Ista autem magnificentia circa quatuor maximè operatur.s.circa Deum,circa cõitatem, circa aliquas personas in specia- *Christus magnificatus est.* li,& circa seipsum. Circa quæ oĩa operatus est Christus magnificè in opere magnifico nostræ redẽptionis. Primò nãq; magnificus operatur circa diuina. Ideo dr̃ 4.E:h. ꝙ honorabiles sumptus, quos magnificus debet facere,sunt circa Deũ Christus autem magnificè operatus fuit circa Deũ,quia factus obediẽs patri vsq; ad mortẽ,mortem aũt crucis. Secũdò circa cõitatem,nam ipsa bona cõia quodãmodo diuina sunt, ut ostendit Philosophus, ꝙ bona communia habẽt aliquid simile Deo. Sic & Christus magnificos sumptus fecit circa communitatẽ, quia non solum pro una gente redimenda dedit precium sui sanguinis,sed pro omnibus,in cuius figura non in angulo orbis sed in medio fuit passus. d.Psal. Operatus est salutem in medio terræ,vt.s.seipsum omnibus communicaret æqualiter. Tertiò circa aliquas speciales personas operatur magnificus.s.circa personas dignas honore,magnifica facit. Sic & Christus personas dignas honore tunc maximè honorauit, dum Petro commendauit ecclesiam,Ioanni Mariam. Quartò circa personam propriam, quia magnificus in seipso talia operatur, per quæ ab illis magnificatur. Sic & Christus fecit. Quod enim opus potest fieri maiori memoria dignum, quàm quod pro actualiter persequentibus, & crucifigentibus patrẽ exorauit? Vnde hoc opus tm̃ magnificum circunstantibus apparuit, ut ad Christi orationẽ vltra quinq; millia hominũ conuerterentur ad Christum,vt dicit Hiero.super Matth Si igitur Christus sic in oĩbus magnificè est operatus, quid mirum,si magnificauit super omne nomẽ sanctũ suũ? Et sic uerus Salomõ.s. Christus, magnificatus est super omnes reges terrę. Quod prænidens psal.sibi.d. *quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum*. Vel magnificauit super oẽ nomen sanctum suum,quando gẽtes ad fidem nominis Christi conuertit. Et non solum gentes subiecit nomini Christi,sed ẽt omnes angelicas uirtutes,ut in nomine domini Iesu omne genu flectatur cœlestium,terrestrium,& infernorũ. *Philip.2.*

In quacunque die inuocauero te,exaudi me: multiplicabis in anima mea virtutem. 2422

Hic ostendit fructum, & vtilitatem confessionis,& laudis diuinæ,quia per illam & uota nostra exaudiuntur, & in nobis uirtus multiplicabitur. Vbi notandum,quòd aliqui inuocant Deũ in die, & aliquĩn nocte. Inuocat Deum in nocte peccator obscurus, & cupidus petens terrena, quæ per noctem significantur. Sed in die inuocat iustus (qui dies,& lucidus dicitur) petens solum cœlestia, quæ per diem intelliguntur. Et certũ est quòd tales semper exaudiuntur,saltem ad utilitatem, etsi nõ ad uotum uide vers.291.514.516. Vnde hic ait August. *In quacunque die inuocauero te*,&c. quare? quia iam non peto felicitatẽ terrenam,non fœcunditatẽ carnalem, non

non salutem temporalem, non inimicorum subiectionem, non diuitias, non honores, nihil horum peto. Ideo quid petat insinuat, dicens, *Multiplicabis in anima mea virtutem.* Multis namque modis est multiplicatio. *Multiplicatio multiplex.* Est enim multiplicatio terrenæ generationis, secundum primam benedictionem nostræ naturæ quã audiuimus, Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & dominamini eius. *Genes. 1.* Et illa planè multiplicatio fructuosa est & non uenit nisi ex benedictione Dei. Iam quid dicam de alijs multiplicationibus? Multiplicatus est ille argento, ille auro, ille pecore, ille familia, ille possessionibus, ille his hominibus. Multæ sunt terrenæ multiplicationes, felicior autẽ filiorum, quæ etiam hominibus ipsa fœcunditas & multiplicatio quandoq; molesta est. Timẽt enim ne pauperes relinquantur, qui multi nasci potuerunt. Sollicitudo plerosque ad impietatem cogit vt obliuiscerentur, quòd parẽtes essent, omnique affectu humanitatis expoliati, vt exponerent filios suos, & eos facerẽt alienos, proijceret, quæ peperit, colligeret, quæ non peperit, illa contemneret, alia diligeret, illa frustra mater carne, illa verior voluntate. Cum ergo sint multæ multiplicationes, & multa multiplicationum genera, quam multiplicationem quærit iste, qui dicit, *Exaudi me.* Audi quid petat, *Multiplicabis in anima mea* non in carne, sed in anima. Et ne fortè multiplicatio in anima felicitatem terrenam significet, etenim curæ in anima multiplicantur. Multiplicatus enim videtur in anima, in quo etiam multiplicata sunt vitia. Ille tantummodo auarus est, ille tantum superbus est, ille tantum luxuriosus. Iste auarus est, superbus, & luxuriosus, multiplicatus est in anima sua, sed malo suo. Multiplicatio ista egestatis est, non vbertatis. Non talem multiplicationem quærit iste. Sed dicit. *Multiplicabis in anima mea virtutem.* Expressit votum ab omni confusione circũcisum: quia, *multiplicabis in anima mea virtutem* Per hoc autem quòd dicit *virtutem* in singulari, & non uirtutes in plurali, intelligit uirtutem charitatis, quæ omnem aliam uirtutem continet, sine qua nulla uirtus proficere potest. Vel virtutem humilitatis, quæ omnium uir-

E tutum est stabile fundamentum. Et dicit *multiplicabis uirtutem*, quia uirtutes crescunt in nobis, ad similitudinem arboris quæ crescunt in terra, vt ostendit Greg. *Gregor. 22. mor. c. 8.*

Confiteantur tibi, domine, omnes reges terræ, quia audierunt omnia uerba oris tui. 2423

HIc ostendit Dei beneficia omnibus esse communia, propter quod suo exemplo cæteros ad Dei laudem inuitat. Et diuiditur in partes duas, quia primò per Psal. omnes ad Dei laudem
F excitantur, secundò quid in Deo laudare debeant declaratur: ibi, *Et cantent.* Quantum ad primum, inuitando bonos ad laudem Dei, ipsos bonos dicit omnes & dicit reges. *Boni solum numerũ faciunt.* Vocantur enim boni omnes, quoniam quod nihil est, numerum facere non potest. Cum ergo mali propriè aliquid non sint, cum vero esse coniuncti non sint, sequitur quòd mali in numero omnium propriè intelligi non debent, iuxta dictum Aug. super Ioann. dicentis, quòd peccatum nihil est, & nihil fiunt homines, cum peccant. vide versic. 908. 970. Cum ergo dicit Psal. *Confiteantur*
G *tibi omnes*, per ly *omnes* solum significat bonos. Ad quod declarandum subdit, *reges*. Solum enim boni reges dicuntur. Rex enim dicitur à rego, gis. Illi ergo solum propriè reges dicuntur, qui verè regunt, & principaliter seipsos. *Reges dicũtur omnes boni.* Ille autem solum verè regit, qui carnem spiritui subijcit, qui spiritum carni præponit. Est ergo sensus, *Confiteantur tibi, domine, omnes reges terræ*, idest omnes, qui carnem bene regunt, & spiritui subdũt, illi tibi confitentur, illi te laudant. Ad hoc magis declarans, qui sint illi reges terræ, subdit, *Qui audierunt omnia uerba* *Audire idẽ est quod obedire.*
H *oris tui.* Audire enim in scriptura idẽ est, quod obedire. Luc. 11. Beati, qui audiũt verbum Dei. Et statim exponit quid sit audire uerbum Dei, dicens quòd illi audiunt uerbum Dei, qui custodiũt illud. Est ergo sensus. *Confiteantur*, idest confitentur tibi, & laudant te, *omnes reges terræ*, idest, omnes, qui seipsos, & carnem suam bene regunt. Et qui sunt illi? subdit dicens, *Qui audierunt omnia uerba oris tui*, idest, qui obediunt omnibus uerbis, & præceptis tuis. Et attende gratiæ Dei

Dei communicationem. Nā aute aduentum Christi, verba oris Dei solis Iudeis credita erāt, sed post incarnationē Christi toti orbi fuerunt prædicata. Quod in vellere Gedeonis satis expresse fuit figuratum, vt hic deducit August. dicens, *Confiteantur tibi, domine, omnes reges terra.* Confitentur tibi, cum te laudant, nō terrena, sed te desiderant. Quid enim reges terræ desideraturi sunt de terra, cū iam habeant ipsius terræ imperiū? Quicquid aliud desiderauerit homo in terra, vsq; ad imperium terræ, est desiderium eius. Quę altior in terra dignitas potest esse? Sed fortasse quanto altior, tanto periculosior est. Ideo quanto sunt in maiori felicitate terrena, tanto magis humiliari Deo debent. Sequitur, *Quoniam audierunt omnia uerba oris tui.* Ante enim in sola gente Iudæorum erāt omnia verba oris tui. Sed attende illum sanctum Gedeonem, & uide quale signum petiuit à domino, Ponam (inquit) vellus in area, compluatur uellus area sicca sit. Et sic factum est. Petijt rursus signum, ut area tota compluta esset, & solum vellus siccum remaneret, & sic factū est. Quid vobis videtur, fratres? Area est orbis terrarum, gens verò Iudæa in medio orbe terrarum habens gratiæ sacramentum, non in manifestatione, sed in nube, tanquam in uelamento, pluuia in uellere. Sed uenit tempus quando reuelaretur pluuia in area, manifesta est non operta. Et sic factum est quod dictum est, *Confiteantur tibi, domine, omnes reges terra, qui audierūt omnia uerba oris tui.* Quia quod in Israel abscondebas, expresso vellere per orbem exiuit pluuia. Solus Christus suauitas pluuiæ.

Verba Dei prius Iudęis postea toti orbi credita sunt.

Vellus Gedeonis quid significet.

Iud. 6.

2414 *Et cantent in uijs domini, quoniā magna est gloria domini.*

HIc ostenditur, quid Deum laudando cantare debeant. Et hæc sunt quatuor, quæ in Deo laudare debemus, scilicet primò excelsam Dei gloriam in præmiatione meritorum, secundò verā Dei iustitiam in abiectione superborū, ibi, *Quoniam excelsus*, tertiò altam Dei potentiam in liberatione oppressorum, ibi, *Si ambulauero*, quartò largam Dei misericordiam in redemptione captiuo-

A rum, ibi, *Dominus retribuet.* Quantum ad primum, sciendum quòd multiplex est canticum, scilicet canticum reuerentiæ, quo Dei laudantur mirabilia, de quo ui de uers. 482. Canticum pœnitentiæ, quo expiatur immunditia, de quo uide vers. 1787. Canticum prædicationis, quo expellitur ignorantia, de quo uide versic. 1643. Canticum charitatis, quo inflammatur anima, de quo uide uersic. 1792. Canticum malitiæ, quo effrænatur superbia, de quo uide uers. 653. Et est canticum lætitiæ, quo Dei recoluntur beneficia. Et de isto maximè iste versus intel-

B ligitur. Lætitia enim mētis, qua quis gratias Deo agens recolit eius beneficia, quidam cantus dicitur. Cuius ratio est. Nam inter omnes actus humanos, actus cantandi requirit mentem lætam, & organorum debitam dispositionem. Vt ostendit Greg. dicens, Quilibet peritus cantandi artifex, artem cantandi explere non ualet, nisi ad hanc huic ministeria exteriora concordent. Quia nimirum canticum quod docta manus impetrat, cassato organo, propriè non resultant. Nec artem flatus exprimit, si fistula scissa nimis stridet. Ex quibus appa-

C ret, quòd vt debitè Dei beneficium cantando recolamus, oportet quòd hoc cū debita mentis exultatione fiat, propter quod dicitur Psal. 98. Iubilate Deo omnis terra, cantate, exultate, & psallite. In quibus verbis considera in cantu gratiarum actionis triplicem lætitiam nobis debitam. Prima est lætitia mentis interioris, quæ notatur cum dicitur. Iubilate. Iubilus enim, secundum Greg. dicitur quando ineffabile gaudiū mente cōcipitur, quod nec abscondi potest, nec sermonibus aperiri, quamuis quibusdā vocibus prodatur, quamuis nullis sensi-

D bus exprimatur. Sicut ecclesia ex natiuitate domini tantum gaudium concipiens, quòd nec tacere valet omnino, nec exterius perfectè ostendere diuersis melodijs cantando illud conatur exprimere, in nocte natiuitatis domini cantādo illum uersiculū, Tanquā sponsus, &c. Et sic iubilus est cantus lætitiæ cordialis de quo Tobiæ 13. Per omnes uicos eius cantabitur alleluia. Secunda est lætitia vocis, & oris, cum dicitur, Cantate, exultate, de qua dicitur, Exultabunt labia mea,

Canticum multiplex.

Cantare lętitia.

Greg. 1. moral. c. 5. in præfatione.

Gregor. 24. mor. c. 6.

mea, cum cantauero tibi, Psal. 88. Misericordias domini in æternū cantabo. Tertia est lætitia operis exterioris, cum dicitur, Psallite. Psallere enim est eū psalterio canere, quod fit per tactum manus quo significatur operatio. Sic enim dicitur, Cātabo domino, qui bona tribuit mihi, & psallam nomini domini altissimi. Ad propositum ergo vult ostendere Psal. quòd laudando Dei gloriam exultare debemus, cum dicit, *Et cantent in uijs domini*. Quasi dicat. Et exultent pro nunciando uias domini. Quæ autē sunt viæ domini, nisi misericordia, & ueritas? Vnde hic ait August. *Et cantent in uijs domini*. In quibus vijs? In illis. s. de quibus dictū est, Vniuersæ uiæ dñi, misericordia & ueritas. Ament, & cantabunt. Nouimus uiatores cantantes. Cantant. n. & lętantur, quia peruenire festināt. Sed quid cantando dicant, sequitur, *Quoniam magna est gloria domini*. Et uetē magna gloria dñi, quæ numerositate ciuium nō angustatur, fine nō terminatur, timore nō uexatur. Quid est ergo canere, *quoniam magna est gloria domini*, nisi læto animo sperare nos ad gloriam dñi pertinere? Quia, vt dicitur, psal. 149. Gloria hęc est oībus sanctis. Quid. n. est gloria mundi respectu glorię Dei? Certè nihil, nisi quędam vmbra. Vnde Chrys. super Matth. Scis quia bonū est gloriari in terris. Per hoc intellige, ꝙ melius est gloriari in cęlis. Quantò enim cęlum clarius est quā terra, tanto gloriosior est illa gloria quā ista. De magnis enim thesauris bonorū, vel malorum, quasi modicum gustandū dedit nobis Deus in mundo, vt ex modico gusto bonorum uel malorum, verorum, bonorum, vel malorum plenitudinem cognoscamus. Ex quo apparet, ꝙ bona uitæ præsentis, sicut gloria, & huiusmodi, non dantur à Deo in hac uita, ut in eis quæramus satietatem, sed ad accendendum appetitum nostrum respectu futuræ gloriæ, qua satiabimur, ps. 61. Satiabor cū apparuerit gloria. Meritò ergo 2425 cātemus, *Quoniā magna est gloria domini*.

Quoniam excelsus dñs, & humilia respicit, & alta à longè cognoscit.

Excelsus est Deus. HIc ostendit, quòd debemus laudare Dei iustitiam, quæ abijcit superbos, & humiles recipit. Consimilis sententia habetur versic. 1999. vbi dicitur, Quis sicut Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit, &c. Excelsus dicitur esse dominus, non solum loco, quia vbique est, totum replet, sed excelsus est potentia, scientia, iustitia, misericordia, super omnes Deos, vnde Psal. 46. Quoniam dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram. Vnde de Deo dicitur Iob 11. Excelsior est cœlo, profundior inferno, longior terra, & latior mari. Quod dupliciter exponit Gregor. dicens, quòd Deus cœlo excelsior, inferno profundior, terra longior, marique latior esse describitur, tanto spiritualiter debet intelligi, quanto de eo cuiquam nefas est iuxta corporis lineamenta sentiri. Sed cœlo dicitur excelsior, quia in circumscriptione sui spiritus cuncta transcendit. Inferno profundior, quia transcendendo subuehit. Terra longior, quia creaturæ modum perennitate suæ æternitatis execedit. Mari latior, quia rerum temporalium fluctus sic regens possidet, vt hos sub omnimoda potentiæ suæ præsentia coangustando circundet. Consequenter alio modo exponit, dicens, Quamuis possint cęli appellatione angeli, & inferni uocabulo dæmonia designari, per terram verò homines, sed per mare peccatores intelligi. Est ergo Deus excelsior cœlo, quia ipsi quoque electi spiritus uisionem tantæ celsitudinis perfectè non penetrant. Profundior inferno est, quia malignorum spirituum astutias longè subtilius quàm ipsi putauerunt iudicans damnat. Terra longior est, quia longanimitatem nostram patientia diuinæ longanimitatis exuperat, quæ & peccantes tolerat, & conuersos ad præmia remunerationis expectat. Mari est latior, quia ubique facta peccantium retributionis suæ præsentia occupat, ut & cum non præsens cernitur, præsens per iudicium sentiatur. Communiter alio modo exponit, dicens, Cuncta tamen hæc ad solum hominem referri possunt, ut homo sit cęlum, cum iam per desiderium summis inhæret. Ipse infernus, cum tentationum suarum caligine perturbatus, in infimis iacet. Ipse terra, quia in bono opere fixæ spei ubertate fructificat. Ipse mare, quia in quibusdam trepidus quatitur,

Margin notes: Psal. 12. — Gregor. 10. mor. c. 10.

tur, & aura suæ mirabilitatis agitatur. Sed Deus est excelsior cœlo, quia potentiæ eius magnitudine uincimur, etiã cum supra nosmetipsos eleuamur. Inferno profundior est, quia nimirum plus indicat quàm ipse se humanus animus intentione inuestigat. Terra lógior, quia fructus vitæ, quos in fine retribuet, nequaquam nunc vel spes nostra comprehendit. Mari latior, quia humana mens fluctuans, multa de ijs, quæ futura sunt, conijcit, sed, cum iam cernere, quæ æstimauerat, cœperit, angustatam in sua ęstimatione se fuisse cognoscit. Excelsior ergo cœlo fit, cum ipsa in eum nostra contemplatio &c. Ex quibus patet, quã multipliciter excelsus fit dominus. Vnde Esa.6. Vidi dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum. Et hoc est, quod modò ait psal. *Quoniam excelsus dominus.* Sequitur. *Et humilia respicit, & alta*, &c. Humilia namque respicit oculo misericordiæ, sic & humilitatem matris respexit, Luc.2. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, &c. Qui ergo uolunt à Deo respici, sint humiles. Non enim hic est humana conditio vbi humilis despicitur, & aspicitur superbus, sed dominus humiles respicit. Si ergo aliqui alti sunt, & superbi, nunquid effugiunt aspectum Dei, vt non cognoscantur à Deo? Absit. Sed quia eos verè cognoscit sed à longè, quia ipsi nõ sunt cum Deo. Vnde hic ait August. Si qui se extulerint in superbiam, nunquid oculos Dei latere possunt, ut superbus dicat, Deus humilia respicit, ergo ego superbus qđ volo, facere possum? Non putes non uideri, sed roga ut merearis uideri, à quo tu ipse uideris. Ipse enim alta à longè cognoscit. Facit ergo superbus, vt uideatur à longè, non ut non uideatur. Tu enim quando à longè vides, non bene uides. Deus autem etsi à longè te uidet, perfectè te uidet, & tecum non est. Hoc ergo superbe agis, non ut minus perfectè uidearis, sed ut non sis cum illo, à quo uideris. Erigat ergo se superbus, quantum uoluerit, certè in alto habitat Deus, in cœlo est Deus. Vis vt tibi propinquet? Humilia te. Nam tanto à te erit altior, quãto tu elatior, quia excelsa à longè cognoscit.

Superbos à longè cognoscit Deus.

A *Si ambulauero in medio tribulationis, uiuificabis me, & super iram inimicorum meorum extendisti manum tuã, & saluũ me fecit dextera tua.* 2426

Hic ostendit, quòd debemus laudare altam Dei potentiam in liberatione oppressorum, & tribulatorum. Vbi notandum, quòd per tribulationẽ multoties intelligitur pœnitentia, quia illa est carni amara, & aspera, & ipsam tribulat. Vnde de tribulatione, quæ est ipsa pœnitentia dicitur Tob 3. In tribulatione peccata dimittis. Et in medio istius tribulationis debent peccatores ambulare, ut ad uitam gratiæ reducantur. Si enim negociatores sæculi perambulant alta maris spacia, vt inter cæteros honestè possint uiuere, quanto magis peccator per mediũ maris pœnitentiæ, & tribulationis debet ambulare, vt vitã spiritus acquirat, nec coram Deo & angelis eius confusio suæ nuditatis appareat? Ista n. ambulatio nobis Deum, qui est uita omnium, sociat, & nos Deo. In cuius figura Christus resuscitatus, qui est via, veritas, & uita, illis duobus discipulis, qui tristes & tribulati ambulabunt, se sociauit, illis. d. Qui sunt hi sermones, quos confertis ad inuicem ambulãtes, & estis tristes? Pœnitens, n. tribulatus ambulat, quia pœnitentia tribulationem peccati commissi requirit. Propter quod dicitur Eccl.7. Non desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus ambula, idest cum pœnitentibus. Hæc enim ambulatio pęnitentię, quia est actus iustitię, nos iustos facit, & per consequens uitam animæ tribuit, & Deo reddit acceptos, propter quod dicitur Psal.84. Iustitia ante eum ambulabit, & ponet in uia gressus suos. Vbi Gl. Hiero. Iustitia hominis est ambulare per pœnitentiam, vt. s. per pœnitentiam puniat se malum & mortuum, & faciat se bonum, & uiuum. Qui enim peccata sua odit, iam incipit uiuere & similis esse Deo, quia illa odit, quæ Deus odit. Fac ergo te similem Deo, ambula pœnitendo, & præpara ei uiam in confessione peccatorum. Vnde Ioannes ait, Parate uiam domino, scilicet pœnitendo, & confitendo. Considerans ergo Ps. ꝙ ambulare per medium tribulationis,

Tribulatio dicitur pœnitentia.

Ambulatio pœnitentia.

Luc.24.

Marc.1.

nis,& pęnitentiæ, peccatorem uiuificat, nunc ait, *Si ambulauero in medio tribulationis,uiuificabis me*. Et notanter ait, *in medio tribulationis*,quia tribulatio pœnitentiæ debet esse in discretione,ne scilicet sit remissa, quia non esset condigna, neq; nimis aspera, ne carnē extinguat, non corrigat. Vel aliter,per tribulationem intellige aduersitates quas iustis parat diabolus,vel mūdus, quæ multoties peccatores reducunt ad Deū cognoscendum,& seipsos. Et per consequēs in tribulationibus illis Deus tribuit vitā. Qualiter.n. Paulus venit ad uitam spiritus? nonne per tribulationis medium? Nam primò ad terrā fuit prostratus, & cœcus effectus,& ex cōsequenti Deum cognouit,& fuit illuminatus. Electos.n.Deus aduersitatibus tribulat,vt ipsos ad æternā vitam perducat. Quod ostēdit Greg. d.Festina consolatio bonorum, est consideratus finis malorum. Deum.n.ex eorū interitu malum considerant,quod euadunt,leue æstimant,quicquid aduersum in hac uita patiuntur. Eant nunc reprobi, & delectationum suarum desideria compleant,in finis sui damnatione securi sunt,quia mortem malè uiuentes amauerunt. Transitorio hic uerbere affligunt electi, vt à prauitate flagella corrigant,quos paterna pietas ad hæreditatē seruat. Nunc etenim flagellatur iustus,& verbere disciplinæ corrigitur, quia ad ęternę hęreditatis patrimoniū seruatur. In suis aūt voluptatibus relaxatur iniustus, quia tanto ei tpe alia bona suppetunt,quanto æterna denegātur. Iniustus ad debitam mortē currens,effrænatis voluptatibus utitur,quia & vituli,qui mactandi sunt,in liberis pastibus relinquūtur. At contra iustus à delectationis trāsitoriæ iocunditate restringitur, quia ni mirū ad laboris vsum,& vitulus vitæ deputatus,sub iugo retinetur. Negātur electis in hac uita bona terrena, quia & ægris,quibus uiuendi spes est, nequaquā cuncta,quæ appetunt,conceduntur. Dātur autem malis bona,quæ in hac vita appetunt, quia & desperatis ægris omne, quod desiderant,non negant. Perpendāt igitur iusti, quæ sunt mala, quæ iniquis permanent,& nequaquam eorum felicitati inuideant,quæ percurrit. Quid est, quòd de eorū gaudijs admirentur,quando & ipsi per iter asperum ad salutis patriam, & illi, quasi per amœna prata ad foueam tendunt? Hæc ergo oia considerans psal.s.q̃ per tribulationes uitæ præsentis acquiritur æterna uita,ait,*Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me*. Quod non sic est intelligendum: Si fortè euenerit mihi tribulatio aliqua,inde me statim liberabis. Sed q̃ per illam tribulationem uiuificabis me,s.ad vitam perduces æternam. Quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnū, Act.14. Sequitur, *Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam*. Quod sic intelligitur, quia persecutores martyrum,vt erant Romani,Gallici,& Germani, Deus potestate sua conuertit,ut modò martyres inquirant,& ipsos venerentur. Aliquos aūt in suo errore permittes illos potestate manus tuæ amplius uindicas,quia tuis intulerunt mala temporalia,ipsi autem patiuntur æterna. Vnde Psal.54. dicitur q̃ extendit manum suā in retribuendo. Sequitur, *Et saluum me fecit dextera tua*. Vbi nota,quòd alia est salus dexteræ,& alia sinistræ. Nam salus dexteræ est salus æterna,salus verò sinistræ est salus temporalis. Salus dexteræ datur electis, sed salus sinistræ, reprobis. Vnde hic ait Greg. Est quędam salus in dextera Dei,& est quædam salus in sinistra. Salus.n.carnalis,& temporalis sinistra est,salus autem æterna cū angelis in dextera est. Ideo in ipsa immortalitate positus Christus, dicitur sedere ad dexteram Dei. Non enim habet in seipso dexterā,aut sinistrā. Sed dexterā Dei dicitur felicitas illa, quæ quoniā oculis ostendi non potest,tale nomen accepit. Hac dextera saluum me fecisti, non secundum salutem temporalem. Aliquando ergo Deus non saluat in sinistra sanctos suos, sed semper saluat in dextera. Impios aūt plerumq; saluat in sinistrā, sed non saluat in dexteram. Et ideo dicit Psal.15. Delectationes in dextera tua.

Aduersitas ducit ad vitam, prosperitas admer tem æternā.

Gregor.21. mor.c.4.

Salus alia dextera, alia sinistra.

Dextera Dei quid sit.

Dominus retribuet pro me, domine misericordia tua in sęculum,opera manuum tuarum ne despicias. 1417

HIc ostēdit, quòd laudare debemus latam Dei misericordiam in redēptione captiuorum. Homo enim spon-

Retribuit pro nobis, Christus moriendo. te sua peccauit, sed quid pro peccato Deo redderet, non habebat. Et sic iustifi cari per se uel saluari non poterat. Nā, vt dicit beatus Anselmus, primo, cur Deus homo, cap. 25. Si homo iniustus di citur, qui non reddit homini, quod debet, quanto magis iniustus est, qui Deo non reddit, quod debet? Deducit autem ibi Anselmus multipliciter, quomodo homo pro peccato suo nullatenus Deo satisfacere potest, quia non potest pro peccato aliquod æquiualens (aliàs indebitum) reddere. Cum ergo non remittatur peccatum, nisi reddatur ablatū, hinc est, quòd nolens despicere opus manuū suarum. i. hominem, quem suis manibus formauit, misericordia motus, pro peccato hominis uoluit satisfacere, quādo filium suum misit in carnem, qui uitam suam præualentem in bonitate malitiæ omnium peccatorum etiam possibiliū, non debitam morti, quia nullum in eo fuerat peccatum, pro peccatis nostris dedit in mortem. Et sic pro nobis Deo retribuit, quod nos retribuere non ualebamus. Et hoc præuidens psal. ait, *Dominus retribuet pro me.* s. uitam suam pro me dādo in mortem. Et hoc non fecit ex debito, sed solum ex misericordia, quæ per oē sæculum durat, quia eius passio oībus electis vsq; ad finē sæculi applicatur. Et sic misericordia eius, qua pro nobis passus est, vsq; in finē sæculi durat. Et hoc est quod ait, *Domine, misericordia tua in sæculum*. Ex quo per effectum ostendit quantū humanam naturam dilexit, quia nec ipsam peccantē penitus abiecit. Et hoc est quod ait, *Opera manuum tuarum ne despicias.* Vnde hic ait Aug. Retribuit pro nobis Deus gratias misericordiæ ipsius. Nihil debebat ipse, pro se non reddidit, sed pro nobis. Ecce (inquit) uenit

Psal. 137. princeps mundi huius, & in me nō habet quicquā, i. nullum peccatum in me inuenit, quare me occidat. Sed, vt sciant oēs, qm̄ voluntate, non necessitate patior, Surgite, ait, eamus hinc. Quid est, Surgite, eamus hinc? hoc est? non necessitate,

Ioan. 14. sed uoluntate patior, reddens quod non

Marc. 14. debeo, &c. Sed hic multi simplices dubi-

Quæstio. tant, omnes leges clamant, q; nullus ad

Ad impossibile quis obligatur. impossibile potest obligari. Si ergo post peccatum homo de peccato suo Deo satisfacere non ualuit, quomodo ergo ad

A satisfactionem erat obligatus? Nō enim aduertunt, q; impossibilitas faciendi illud, ad quod quis tenetur, proueniēs ex culpa propria, obligationem non absoluit, sed magis culpam auget, vt clarè exēplo ostēdit Anselmus, primo, cur Deus homo, cap. 25. Vbi discipulo quærenti. Si quis reddere non potest, quod debet, quomodo iniustus est? Respondet Anselmus, Si nulla est in illo causa impotētiæ, aliquatenus excusari potest, sed si in ipsa impotentia culpa est, sicut nō leuigat peccatum, sic non excusat non reddentem debitum. Nam si quis iniūgat opus

B aliquod seruo suo, & præcipiat illi, ne se deijciat in foueam, quam illi monstrat, vnde nullatenus exire possit, & seruus ille contemnens mandatum, & monitionem domini sui, se in monstratam deijciat foueā, vt nullatenus possit opus iniūctum efficere, putasne illi aliquatenus impotentiam istam ualere ad excusationem, cur opus iniunctum non faciat? Et respondet discipulus, Nullo modo, sed potius ad augmentum culpæ, quoniam ipse impotentiam illam sibi fecit. Dupliciter namq; peccauit, & quia quod iussus est facere, non fecit, & quod præce-

C ptū est, ne faceret, fecit. Ita est in proposito, quia homo spōte se obligauit illi debito, quod soluere nō potest, & sua culpa deiecit se in hanc impotentiā, vt nec illud possit soluere quod debebat ante peccatū. i. ne peccaret: nec hoc, quod debet, quia peccauit, inexcusabilis est, &c.

PSAL. CXXXVIII.

Domine probasti me, & cognouisti me, tu cognouisti sessionē meā & resurrectionem meam. 2428

D TITVLVS huius Psalmi est, In finem Psal. David. Hic titulus ex supradictis multoties patet. Sed non patet ex eo materia Psalm. Notandum ergo quòd secundum doctores iste Psalm. uidetur esse quædam Dei laus, & confessio ex consideratione diuinæ immensitatis, quæ à nobis comprehendi non potest, sed neque sine magno labore aliqualiter cognosci. Quæ diuinæ maiestatis im-

mensitas quamuis in scriptura sacra mul toties contineatur, tamen sub velamine diuersarum figurarum ponitur, & non expresse. Ideo post peccatum à primis parentibus commissum, multum labora re oportet ad ipsas scripturas intelligen das. Et hoc est, quod ipsi Adæ Deus dixit, Gen.2. In sudore vultus tui uesceris pane tuo, idest cibo sanctarum scriptura rum. Ex primo enim peccato huic pœnę subijcimur, quod in sudore vultus, & magno labore manducamus panem nostrum, de quo in euangelio dñs ait, Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Hic panis in prophetis est velatus, sed in euãgelio est reuelatus. Inest tñ labos et nunc ad intelligenda mysteria eius. Loquitur ãti in hoc Psal. totus Christus. s. caput, & membra, s. caput, quod iã ascen dit in cœlum, & membra, quæ adhuc pe regrinantur in terra. Quantum uerò ad membra, loquitur in persona superioris captiui, qui iam spe liberatus memor suæ discessionis, in qua Deum latere nõ potuit, & in qua secuta est eum manus domini, deliberat vlterius non esse fugiẽ dum ab eo, sed ad eum per eum, ab irato ad placatum accedere. Intentionem mo uet, vt considerata immensitate Dei, quàm nullus fugere potest, humiliter ad eum per eum accedamus. Quibus uisis, accedo ad Psal. diuisionem. Iste ergo Psal. diuiditur in partes duas, quia Psal. primò describit diuinæ maiestatis eminẽ tiã, secundò humiliter consurgit ad eius reuerentiam, ibi, *Quia tu possedisti*. Prima in duas, quia primò describit diuinæ sapientiæ profunditatem, secundò diuinæ præsentiæ immẽsitatem, ibi, *Quo ibo*. Prima in duas, quia primò ostendit diuinæ sapientiæ plenitudinem, secundò cõ cludit ipsam à nobis incomprehensibilem, ibi, *Mirabilis* Circa primum de diuina scientia ad ostendendum eius immẽ sitatem quatuor ostendit, primò quòd cognoscit omnia Christi mysteria, secũ dò ꝙ cognoscit omnia nostri cordis secreta, ibi, *Intellexisti*, tertiò quòd præcognoscit omnia futura, ibi, *Et omnes*, quar tò ꝙ cognoscit oĩa nostra delicta, atque peccata, ibi, *Ecce domine*. Quantum ad primum, sciendum ꝙ in isto versiculo loquitur Christus vt caput ecclesiæ Deo patri, quem dominum uocat. In Christo

Ioan.6.

Christus patrem habet vt Deus: dominũ habet vt homo.

E enim est duplex natura, scilicet Dei, & hominis. Inquantum Deus, non habet dominum, quia omnis dominus est maior seruo, sed sic habet patrem. Inquantum verò homo, idest, ratione humanitatis assumptæ, sic patrem non habet, sed dominum, quia sic ipse minor patre. In forma ergo serui, vel humanitatis assum ptæ, Deo patri loquitur, d. *Domine, proba sti me*. Et aduerte, ꝙ aliter probat Deus, aliter probat homo. Homo enim aliquid probat ad hoc ut de illo acquirat notitiam, quàm prius nõ habebat. Deus uerò, qui omnia nouit, antequam fiant, F non sic probat, ut accipiat notitiam de aliquo sibi incognito, sed vt alij accipiãt de illo notitiam, quam prius non habebant. Sic enim dicitur & aliquid de nouo cognoscere, qñ illud aliquos cognoscere facit. Sic.n. dixit Abrahæ, Nunc cognoui, ꝙ timeas Deum, i. alios cognosce re feci. Vnde hic ait August. *Domine pro basti me, & cognouisti me*, non quia non nouerat, sed quia notum alijs fecerat. Item notandum, quòd licet Deus eodẽ modo omnes homines probet, scilicet per aduersitates, & pœnas, non tamen eodem fine, quia aliquos probat ut pur- G get, aliquos vt ampliori merito clarificet, vt ostendit Greg. d. Quasi aurum, quod per ignem transit probantur animæ iustorum, quibus exustione tribulationis, & subtrahũtur uitia, & merita augentur. Nec elationis fuit, quòd sanctus Iob in tribulatione se positum auro cõ parauit, quia qui Dei uoce iustus ante flagella dictus est, non idcirco tẽtari per missus est, vt in eo uitia purgarentur, sed vt merita crescerent. Aurum uerò igne purgatur. Minus ergo de seipso æstimauit ipse, quàm erat, dum tribulationi tra ditur, purgari se credidit, qui in se purgã H dum aliquid non habebat. Sed nullo isto rũ modorum probatus per aduersa fuit Christus. Nõ quidẽ ut purgaretur, quia nihil purgandũ habebat, nec vt meritis cresceret, quia in gratia proficere nõ poterat, qui à principio habuit gratiæ plenitudinem. Sed ideo probatus, vt alijs sua virtus patefaceret, quę ante ꝓbatio nẽ erat incognita. Sic.n. de Christo dicebãt Iudæi, vt habetur Sap.2. Contumelia & tormento interrogemus illum, ut sciamus reuerentiam illius, & probemus patien-

Gen.22.

Probat Deus sanctos multipliciter.

Gregor. 16. mor. c. 16.

patientiam eius, morte turpissima cõdemnemus eum. De probatione & tentatione, qua Deus iustos probat, uide ver. 368. Sequitur, *Tu cognouisti sessionẽ meã, & resurrectionem meam*. Per sessionẽ.n. intelligit humilitatẽ suæ passionis, quia homo sedẽdo minor appatet. Sic & Christus per humilitatem passionis minoratus uidebatur. Quid est ergo Christum domino dicere, *Tu cognouisti sessionem meam*, &c. nisi, Tu cognouisti passionem meam? Non solũ eo modo, quo omnia tam bona quàm mala nuda sunt oculis eius, sed cognitione approbationis, qua mala non cognoscit. Vnde hic Aug. *Tu cognouisti sessionem meã*, &c. i. Tu uoluisti, tu approbasti, ſm uoluntatẽ tuã factũ est. Vel aliter, ut totũ legatur ex uoce membrorũ, quia sicut Christus sedit per passionis humilitatẽ, sic & iusti in aduersis & tribulationib. sedent, & humiliantur, & ex hoc resurgunt in spẽ uitæ beatæ. Similiter & omnes pœnitentes sedent per humilitatem confessionis, & patientiæ, sed resurgunt per iustificationẽ à peccatis. Vnde hic ait Augu. Si autem hoc accipere uolueris ex uoce membrorum, dicimus & nos domino, *Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionẽ meam*. Sedet enim & homo, quando se humiliat in pœnitentia, surgit in remissis peccatis, quando erigitur in spem uitæ æternæ. Vnde de istis & ĩ alio Ps. dicitur, Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. Panem doloris pœnitentes manducant, qui & alibi dicunt, Fuerunt mihi lacrymæ meę panes die, ac nocte. Quid est ergo, Surgite postquam sederitis, nisi, Nolite exaltari, nisi prius humiliati fueritis? Multi enim uolunt surgere, antequam sederint. Volunt se iustos uideri, antequam peccatores se esse confessi sint. Est ergo sensus. *Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meã*, idest, coram oculis tuis & peccata mea confessus, & tui gratia iustificatus sum.

Cognoscere Dei est approbare.

Pœnitentes sedent & surgunt.

Psal. 126.

Psal. 41.

2419 *Intellexisti cogitationes meas de longè: semitam meam, & funiculum meum inuestigasti.*

Hic ostendit secundum, scilicet, q̃ Deus cognoscit omnia nostri cordis secreta. Hic non loquitur Christus A ex persona capitis, sed ex persona membrorum. Illa enim Deus à longè cognoscit, quæ sunt mala, ut dictum est vers. 2425. Cum ergo in Christo nulla mala cogitatio fuerit Deo displicẽs, sequitur quòd Christi cogitationes Deus de longè non intellexit. Intelligitur ergo de membris, non de capite Christo, ut corpus ecclesiæ Deo dicat, *Intellexisti cogitationes meas de longè*, i. cũ adhuc malis implicatus, non tecum, sed à te essem lõginquus. Cuius figuram gessit ille filius prodigus, qui prius in regionem longinquã recessit à patre, sed postea pęnitentia du B ctus, reuersus est ad patrem. Cuius cogitationes pater à longè cognouit, qui cũ adhuc longe esset, pater occurrit illi, q̃d non fecisset, nisi cogitationes eius cognouisset. Vnde hic August. Attende illum filium minorem, uel iuniorem, quia ipse etiam factus est corpus Christi, ecclesia scilicet de gentibus veniens. Ierat quippe in longinquum filius minor. Duos quidem filios habebat quidam paterfamilias, maior filius non longè ierat, sed in agro operabatur. Et significat sanctos in lege facientes præcepta legis. Reliquum autem genus humanũ, quod C defluxerat in idolorum cultum, in longinquo fuerat peregrinatus, portans secum substantiam suam, quam dissipauit prodige cum meretricibus, & famẽ passus, porcos pascebat, de quorum siliquis cupiebat saturari, nec poterat. Post tribulationem uenit pater suus in mentẽ, & pęnitentia ductus, ait, Surgam, & ibo ad patrem meum, cuius cogitationes pater statim agnouit. Vnde hic d. *Tu cognouisti sessionem meam, et resurrectionẽ meã*, scilicet qualiter sedi in egestate, qualiter surrexi in desiderio patris tui. Intellexisti ergo cogitationes meas de lõgè. D Propterea sic dicit dominus in euangelio, Quia occurrit illi pater uenienti, verè ideo, q̃a intellexerat cogitationes eius de lõginquo. Ideo subdit, *Semitam meã, & funiculum meũ inuestigasti*. Quã semitam, nisi malã, quã ille ambulauerat vt patrem desereret, quasi occultus posset esse ab oculis iudicantis? Sed tamen à patre deprensus, à patre uisus, dicit, *Semitam meam, & funiculum meum inuestigasti*. Quasi dicat, Semitam meam (idest, viã, qua à te recessi) funiculũ meũ (idest, termi-

Intelligit Deus de lõgè cogitationes malas.

Gentiles significat filius prodigus.

Luc. 15.

Luc. 15.

terminum ad quẽ perueni.) Vnde alia litera habet, *limitem meum inuestigasti*, quasi, scilicet à te recessi, ad quantã miseriã perueni, tu cognouisti, quia terminus ille licet fuerit longinquus à te, non tñ fuit longè ab oculis tuis. Longè ierã, & tu ibi eras. Et nota, q, quãque Deus dicitur cognoscere peccatores, & mala, quãdoque vero non, quia ipsos cognoscit p intellectum, ipsos uidendo, sed non per uoluntatem, ipsos approbando. Cuius ratio redditur, quoniam secundum Philosophos, omnis cognitio fit per assimilationem. Vnde in notitia approbationis diuinæ requiritur assimilatio per imitationem, non tamen cognoscentis ad cognitum, sed magis econtrario, quę in reprobis non habetur. Et nota quòd inuestigare dicitur idem quòd intus cognoscere. Nã vestigo, gas, idem est, quod exquirere, vel explorare. Et cõponitur cum in, quod est intus, & sic inuestigare est intus cognoscere. Propriè igit̃ Deus dicitur inuestigare, quia intus in mente nostra cognoscit, quod non facit homo. Et si dicas, Nunquid homo potest scire cogitationes alterius? Dico quod solus Deus uidet cogitationes alterius, sed homo qñque illas scire potest, non uidendo illas, sed per opera vel signa exteriora de illis iudicando. Sic. n. dicebat Iob amicis suis, Certè noui cogitationes vestras. Quod exponens Gregor. ait, Cum scriptum sit, Quis scit quæ sunt hominum, nisi spiritus hominis qui est in ipso? qua ratione nunc dicitur, Certè noui cogitationes vestras? Sed tunc spiritus hominis ignoratur ab altero, cũ verbis, vel operibus non demonstratur. Nã, cũ scriptum sit. Ex fructibus eorum cognoscetis eos, per hoc, quod foris agitur, quicquid latet intus, aperitur. Vnde rectè quoque per Salomonem dicitur. Quomodo in aquis resplendent uultus prospicientium, sic corda hominum manifesta sunt prudentibus.

Cognoscit Deus peccatores, & nõ cognoscit.

Quæstio. Cogitationes alterius quomodo quis scire potest.

Iob 21.

Gregor. 15. mor. c. 26.

Matth. 7.

Prouer. 27.

2430 *Et omnes uias meas prauidisti, quia non est sermo in lingua mea.*

HIc ostendit tertium, quòd Deus præcognoscit omnia futura. Dicitur. n. Deus omnia prævidere, omnia præscire, quia ab æterno omnia, quæ sũt in tempore, illi sunt cognita, quinimmo & illi præsentia. Sic. n. ipsum præscire omnia confessa fuit Susanna, dicẽs, Deus æterne, qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia, antequam fiant. Sicenim aliquid Deus de nouo scire posset quod ab æterno non præsciuisset, iam mutari posset, quia de non sciente fieret sciens. Si autem mutari posset, iam Deus non esset. Hanc ergo præscientiam omnium ab æterno notans Psalm. ait. *Et omnes uias meas prauidisti.* Vnde & Greg. ait, Nulla quæ in hoc mundo hominibus fiunt, absque omnipotentis Dei occulto consilio ueniunt. Nam cuncta Deus futura præsciens, ante sæcula decreuit qualiter per sæcula disponantur. Statutum quippe est quantum hunc mundi prosperitas sequatur, vel quantum illum aduersitas feriat, ne electos eius aut immoderata prosperitas eleuet, aut nimia aduersitas grauet. Statutũ quippe est quantum in ipsa uita mortali temporaliter uiuat. Nam etsi annos quindecim regi Ezechiæ ad uitam addidit, cum eũ promisit esse moriturum. Qua in re quæstio oritur, quomodo ei per prophetã dicatur, Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & non uiues. Cui cum mortis sententia data est, protinus ad eius lacrymas & uita data est. Sed per prophetam dominus dixit, quo tempore ipse mori merebatur, per largitatem uerò misericordiæ, illo tamen tẽpore, ei mortem distulit, quod ante sæcula ipse præsciuit. Nec propheta ergo fallax, quia tẽpus mortis innotuit, quo ille mori uir meruit, Nec dominica statuta conuulsa sunt, quia ut ex largitate Dei anni crescerent, hoc quoque ante sæculum præfixum fuit, ac spatiũ, quod inopinatè foris est additum sine augmẽto præscientiæ fuit intus statutum. Hanc ergo Dei præscientiam notans psalmista dicit, *Et omnes uias meas prauidisti.* Et nota modum loquendi, quia non dicit, Et omnes uias meas præsciuisti, sed *prauidisti*, quod plus est, quia & homines futura præscire possunt, sed præuidere nõ possunt, quia sicut scientia rei non requirit rem præsentem, sed uisio rei rem præsentem requirit, sic & præscientia tẽ non requirit præsentẽ, sed sic præuisio. Deus ergo præuidet futura, sed non homo, quia omnia futura Deo sunt præsentia,

Præscit oĩa Deus.

Dan. 13.

Gregor. 20. mor. c. 1.

4. Reg. 10.

Præscire aliud est, & aliud præuidere.

tia, sed non homini. Sed hic oritur du- bium. Cum enim præscientia, uel præui sio solum sit de futuris, quæ nondũ sunt, quomodo Deus potest aliqua præscire, vel præuidere, cũ omnia futura sint sibi præsentia? Hanc quæstionem mouet, & soluit Gregor. dicens, Quomodo præ- scientia est in Deo, cum nulla præsciau- tur nisi quæ futura sunt? Et scimus quia sine Deo nihil futurum est, cuius ante oculos præterita nulla sunt, præsentia non transeunt, futura non ueniũt. Quip pe quia oẽ, q̃ nobis fuit, & erit, in eius conspectu præsto est, & omne quod præ sens est, sciri potest potius quam præsci- ri. Et respondet dicens. Quia Deus ea q̃ futura sunt nobis, uidet, quæ tamen ipsi præsto sunt, ideo præscius dicitur, quã- uis nequaquam sibi sit futurum, quod p̃ sens uidet. Nam quæcunque nõ ab æter nitate eius ideo uidentur quia sunt, sed ideo sunt quia uidentur. Bene ergo ait psal. *Et omnes uias meas prauidisti.* Per vias autem intelligere actiones nostras, uide uers. 589 632. Sed quia ista Dei præ scientia futurorum & præuisio, est no- bis incomprehensibilis & ineffabilis, iõ de ipsa subdit psal. *Et non est sermo in lin gua mea* supple sufficiens ad exprimen- dum profunditatem tuæ sapientiæ, iuxta dictum Apostoli, O altitudo sapientiæ, & scientiæ Dei, quam incomprehensibi- lia sunt iudicia eius, &c.

Quæstio.

Greg. 16. mor. c. 5.

Rom. 11.

2431 *Ecce, domine, tu cognouisti omnia no- uissima, & antiqua, tu formasti me & posuisti super me manum tuam.*

Hic enim ostendit quartum, s. quòd cognoscit omnia nostra peccata. Quid. n. per vetera antiqua nisi peccata, & status peccati designantur? Quid uero per nouissima, nisi præsens status mise- riæ & pœnæ, in quem per peccatum de- uenimus, in quo præsentialiter sumus? Vnde hic ait Augus. *Cognouisti antiqua mea*, q̃n, s. à te recessi, quando porcos pa ui. Illa enim antiqua fuerunt mihi exor dia nouissimorum malorum. Antiquum peccatum, quando lapsi sumus, nouissi- ma pęna, q̃n in istam mortalitatem labo riosam periculosamque peruenimus, at- que vtinam ista sit nouissima, erit enim ista nouissima, si iam redire ualuerimus.

Antiqua di cuntur pec- cata, nouis- sima pœna.

A Est enim alia quibusdam impiis nouissi- ma, quibus dicitur, Ite maledicti in ignẽ æternum, &c. Nobis autem usque ad hu ius uitæ mortalitatem sufficiat labor no ster. Recordemur pœnæ patris nostri. Recolamus beatitudinem domus patris nostri. Non nos delectent siliquę porco rum, doctrinę dæmoniorum. Sequitur, *Tu formasti me, & posuisti super me manũ tuam.* Formauit enim nos Deus, quia pa rentes nostros primos ipse plasmauit, quia formauit Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spira- culum uitæ, & factus est homo, &c. Di- B cat ergo Deo psalm. *Tu formasti me, &c.* Quod ideo dicit, ut homini ostendat di- gnitatem suæ creationis præ cæteris ani malibus, qua inspecta, verecundetur se pascere porcos, & alicuius hominis, uel dęmonis fieri seruus. Consimiliter dici- tur. Manus tuæ, domine, fecerũt me, &c. Quod exponẽs Greg. ait, Qui enim psal matum se, & factum totum in circuitu à Deo asserit, &c. uide vers. 2146. Sequitur *Et posuisti super me manum tuam.* Hoc. n. dicit ad differentiã Dei, & artificis crea ti. Artifex enim creatus, completo arti- ficio suo, remouet manum suam ab eo, C sicut domificator, facta domo, faber, fa- cto gladio, & permanet artificiatum sine artificis manu, quia non est ipse conser- uator sui effectus, sed tantum factor, & causa secunda. Sed Deus omnium arti- fex, & prima causa rerum omnium, for- mata ab ipso creatura, ipsam conseruat in esse. Vnde ab ipsa non subtrahit manũ suam, quia non est tantum factor, sed ẽt conseruator. Vnde si retraheret manum suę conseruationis à rebus creatis, om- nia in nihilum uerterentur, sicut ex nihi lo sunt ab ipso formata. Et hoc notans psal. dicit. *Et posuisti super me manum tuã* D scilicet me factum conseruando. Et hoc notans Greg. dicit, Creaturę quidẽ sunt sed principaliter nõ sunt, quia in semet- ipsis minime subsistunt, & nisi gubernato ris manu teneantur, esse nequaq̃ pos- sunt. Cuncta namque in illo subsistunt à quo creata sunt, nec ea quę uiuunt, sibi metipsis uitam tribuunt, nec ea, quę mo uentur, & nõ uiuunt, suis uiribus ad mo tum ducũtur. Sed ille cuncta mouet, qui quędam uiuificat, quędam uero non ui- uificata in esse miro ordinans seruat. Cũ

Matth. 25.

Luc. 15.

Genes. 2.

Iob 10.

Gregor. 9. mor. c. 35.

Conseruat Deus crea- turas in esse.

Gregor. 16. mor. c. 18.

cta quippe ex nihilo facta sunt, eorumq; essentia rursum ad nihilum tenderet, nisi ea autor omnium regiminis manu teneret, &c. Et hoc est quod ait Paulus, In ipso viuimus, mouemur & sumus.

Actuum 17

2432 *Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & nõ potero ad eam.*

HIc ex prædictis concludit diuinæ sapientiæ profunditatem. Quamuis enim profunditas diuinæ sapientiæ à creatura comprehendi non possit, tamẽ ante peccatum clarius homo Deum uidebat, quàm nunc post peccatũ possit videre. Et hoc est, quod ait, *Mirabilis facta est scientia tua ex me*, idest, mirabilis facta est mihi amplius quã esset ante peccatũ. Et hoc est ex me, i. ex peccato meo quia post peccatũ mihi non est facilè cõtemplari te, quem superbus reliqui, *Confortata est*, idest, inualuit, creuit, altiorest effecta, intantum quòd non potero ad eam, scilicet contemplandam, exurgere. Sed quomodo sapientia Dei confortata est? quomodo inualuit, quæ omnino est immutabilis? Respondeo ꝙ aliquid cõfortari, vel inualescere, vel fortificari, duobus modis contingere potest. Vel in seipso, sicut sapientia hominis confortatur, & crescit, quando plura, & clarius cognoscit quam ante. Alio modo comparatiuè respectu alterius, sicut sapientia vnius magni philosophi disputantis cũ alio magno philosopho grandis, & grandis apparet. Si autem disputet postea cũ alio minori philosopho, scientia eius in se non aucta maior apparet. Similiter & de fortitudine patet. Fortificatur quis, quando hostis eius debilior efficitur, licet ipse in æquali fortitudine ꝑmaneat ut prius. Sic in proposito, scientia Dei post peccatum dicitur confortata, non quidem in se, sed respectu nostri, quia intellectus noster ad ipsam capiendam debilior est effectus. Vel aliter, ut hoc ad Christi scientiam referatur, cuius doctrina turbis admirabilis erat, & ipsum faciebat mirabilem turbis. Videns. n. quis alium profundẽ sapientiæ, ad quam ipse non valet attingere, ipsum admiratur. Et ista admiratio ex paruitate intellectus admirãtis procedit, sicut Iudith 11. de seruis Holofernis dr. ꝙ admirabãtur

Crescere aliquid dicitur dupliciter, & fortificari.

Mirari unde oriatur.

E sapientiam Iudith, & dicebat alter ad alterum, Non est talis mulier super terrã in aspectu, & pulchritudine, & sensu verborum. Sic & sapientia Christi erat admirabilis turbis. Vnde & de Christo dr, Admirabant turbæ super doctrina eius, erat. n. docẽs sicut potestatẽ habens, nõ sicut Scribæ, & Pharisæi. Et ista admiratio ad Christi laudem procedebat ex debilitate intellectus illorum, qui admirabantur, ut ostendit Chrys. super Matth. dicens, Placatus rationabiliter hominis intellectus laudem generat, virtus autẽ admirationem, quos enim dignè laudare nõ possumus, admiramur. Admiratio

F tñ eorum magis ad gloriam Christi pertinet, quàm ad fidem ipsorum. Si. n. perfectè crederent in Christũ, non admirarentur. Illud enim mouet in admirationem, quod superat facientis aut dicẽtis personam. Et ideo quod à Deo dictũ vel factũ est, non admirantur fideles, quia omnia credunt minora, quàm sit potentia Dei. Turbæ autem erant quę admirabantur Christi doctrinam. i. vulgares, nõ principes populi, qui discẽdi studio audire solebãt. Populus aũt simplex simpliciter audiebat, sed eorũ silẽtiũ si illi interfuissent, conturbassent. Vbi. n. est maior

G scientia, illic fortior malitia. Qui. n. festinat esse prior, nõ est contentus esse secũdus. Dicãt ergo Christo simplices, qui perfectã de Christo fidẽ nõ habẽt. *Mirabilis facta est sciẽtia tua ex me*. i. ex defectu meo. Quod. n. facit Deus, mirabile est illis, qui nõ cognoscunt potentiam eius, iuxta illud psal. 117. A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.

Matth. 7.

Mirari aliquem aliud est & aliud laudare.

Quo ibo à spiritu tuo? & quo à facie tua fugiam. 2433

H HIc consequenter psalmista describit diuinæ præsentiæ immensitatem, ostendens quòd Deus ubique est, & omnia replet. Et diuiditur in partes duas, quia primò super hoc quæstionem proponit, secundò quęstionem dissoluit, ibi. *Si ascendero*. Quantum ad primum, sciendum, quòd hic Psalmista loquitur in persona peccatoris, à facie Dei fugere volentis, quærens ad quem locum fugere possit, vt Dei præsentiam, & potestatem euadat. Vnde ait, *Quò ibo à spiritu*

spiritu tuo. id est à te ipso, qui spiritus es? quia spiritus est Deus, Ioan. 4. Qui spiritus Deus replet orbem terrarum. Quasi dicat, Quo ibo à spiritu tuo, quo scilicet plenus est mundus? *Et quò à facie tua fugiam?* id est à cognitione, & scientia tua abscondar, cui omnia nuda sunt, & aperta? Quasi dicat, Non est locus quò à te, à tua scientia, à tua potentia, vel à tua præsentia fugere possim. Sicut enim volens fugere cœlum, ad quamcunque partem fugiat, ad cœlum accedit, sic volens Dei præsentiam, vel potentiam fugere, quocumque se vertat, illam inuenit, quia vbique est, & non in parte præcisè. Quod ostendens Greg. dicit, Sunt quidam ita hebetes, vt formidare nesciãt, nisi quod corporaliter uident. Et Deũ timere negligunt, quem uidere corporaliter non possunt, ut quasi per corporeos sensus auctorem suum æstimẽt, quia excelsior cœlo est, & super stellarum uerticẽ sublimatur, ex longinquo nos uidere nõ posse, vt quia inter nos & cœlestem sedem partes aeræ intersunt, quasi in nube latens per caliginem iudicet, & superioribus intentus minus ima perpendat. Et dum cœli cardines ambiendo constringit interiora nõ videat. Sed quis de Deo ista vel desipiens suspicetur? qui nimirũ dum fit semper omnipotens, sic intendit omnibus, vt adsit singulis, sic & singulis, ut simul omnibus nunquam desit? Nam etsi quosdam peccantes deserit, eisdẽ tamen ipsis adest per iudicium, quibus deesse cernitur per adiuuamentum. Sic itaque exteriora circundat, ut interiora impleat, sic interiora implet, vt exteriora circundet, sic summa regit, vt inferiora non deserat, sic imis præsens est, ut à superioribus non recedat, sic latet in sua specie, vt tamen cognoscatur in operatione, sic cognoscitur in suo opere, ut tamen comprehendi non ualeat à cognoscentis æstimatione, sic adest, ut uideri nequeat, sic uideri non valet, ut tamen eius præsentiam ipsam sua iudicia testẽtur, sic se nobis intelligendum præbet, vt tamen ipsum in nobis radium sui intellectus obumbret. Et rursum sic caligine nos ignorantiæ reprimit, ut tamen mentis nostræ radijs intermisceat, quatenus & subleuata quippiam uideat, & reuerberata contremiscat. Et quia cũ sicu ti est videre non potest, aliquatenus videndo cognoscat. Ex quibus Dei immẽsitas apparet, quã nullus fugere potest. Bene ergo dicit psal. *Quo à facie tua fugiam?* Quasi dicat, Nusquam, quia tu vbique es. Hoc bene Ionas fuit expertus, qui dum Deum fugere voluit, ad mandatũ Dei accessit, ut habetur Ionæ 2. Qđ declarans Greg. dicit, Ionas quippe fugere Deum voluit, cum ad prædicandũ Niniuitarum pœnitentiam missus, prædicationis officium implere recusauit, nauẽ petijt, fugere Tharsis elegit, sed protinus tempestas oritur, sors mittitur, vt uidelicet cognoscatur cuius culpa mare turbatur. Ionas in culpa deprehenditur, in profundũ maris mittitur, cete absorbente deuoratur, atque illic gestãte bellua, peruenit, quò ire sponte contempsit. Ecce fugitiuum Dei tempestas inuenit, sors ligat, mare suscipit, belua includit. Et quia autori suo obedire renititur, ad locum ad quem missus fuerat, reus carcere portatur. Iubente Deo ministrare homo per prophetiam noluit, aspirante Deo prophetam belua uomuit, &c. Ex quibus apparet, ꝙ à facie Dei nullus effugere põt. Meritò ergo quærat psal. *Quo ibi à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam?*

Fugere Deũ nullus potest. Deus est vbique.

Greg. 16. mor. c. 5.

Iona 2.

Gregor. 6. mor. c. 13.

Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernum, ades. 2434

Hic soluit dictam quæstionem, ostẽdens, quòd nusquã à Deo quis fugere potest. Et tria facit, quia ostẽdit primò quòd nullus potest Deum fugere ratione altitudinis loci vel profunditatis, secundò nec ratione latitudinis, vel uelocitatis, ibi, *Si sumpsero*, tertiò ratione priuationis luminis, uel obscuritatis, ibi, *Et dixi*. Quantum ad primum, sciendũ, quòd quãtum ad literam planus est textus, d. *Si ascendero in cœlum, non effugiã, quia tu illic es*, per gloriæ refulgentiam, *si descendero in infernum, ades*, scilicet per punitiuam iustitiam. Et per consequens tu essentialiter es in cœlo, & in inferno, quia gloria tua & iustitia tua cum sint idem quod essentia tua, sequitur ꝙ præsentia tua est in cœlo, vbi est gloria tua, & in inferno vbi est iustitia tua. Mysticè vero per cœlũ ĩ quo primus angelus superbè contra Deũ se erexit, intel-

Cœlũ superbiam significat, infernus obstinationem.

intellige superbiam. Sed per infernum, qui est profunditas malorum, intellige obstinationem. Et sic est sensus, *Si ascendero in cœlum*, scilicet me superbè erigen go, statim inueniam te repressorem, *si descendero in infernum*, idest in profundum malorum, sic quòd desperatus no lim pœnitere, sed dicam, Quis me uidet? tu illic ades, scilicet uindicando, & puniendo. Et istum sensum adiuuat hic Augustin. dicens, *Si ascendero in cœlum*. &cęt. Cognosce ergo, malè fugitiue, nullo pacto te posse longè fieri ab eo, à quo fugere uoluisti. Ecce ille vbique est, tu ergo quo iturus es? *Si ascendero in cœlum, tu illic es*, idest, si me extulero per

Prouer. 18. superbiam te inuenio repressorem, *si descendero in infernum, ades*, idest, si me abscondero, te inuenio inquisitorem. Si enim superbiero de iustitia mea, tu es ibi, cuius est vera iustitia. Si peccando uenero in profundum malorum, & con

2419 fiteri contempsero, dicens, Quis me videt? In inferno enim quis confitebitur tibi? etiam illic ades vt vindices. Quo ergo iturus sum, vt à facie tua fugiam? Vel per hoc vult Psalmista ostendere quod potestatem diuini iudicij nullus effugere potest. Et ad istum sensum inducit

Gregor. 13. mor. c. 14. hunc textum Gregor. exponens illud Iob 40. Nunquid pones circulum in naribus eius, dicens, Potestas enim diuini iudicij, quia undique stringit, circulus dicitur. Et quia intra se omnia incidendo complectitur, falcis appellatione significatur. In falcem enim quicquid inciditur, intus cadit. Et quia potestas diuini iudicij nullatenus euitatur, intra ipsam quippe sumus, quolibet fugere conemur. Esse se intra falcem diuini iudicij propheta conspexerat, cum dicebat, *Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernum, ades*, &c. Intra quandã falcem se uidit, cũ ex nullo sibi loco patere fugæ aditum posse cognouit, dicens,

Iudicium ultimum nomine falcis & circuli designatur

Psal. 74. Quia nec ab oriente, nec ab occidente, nec à desertis montibus, supple patet uia fugiendi. Atque mox ipsam supernæ potentiæ omnimodam comprehensionẽ subdens, ait, Quoniam Deus iudex est. Ac si diceret, Fugiẽdi uia undiq; deest, quia ille iudicat qui vbique est. Et hoc bene notans hic ps. ait, *Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descẽdero in infernũ, ades*

E *Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris.* 2435

O Stendit hic, quod fuga est impossibilis quantum ad latitudinẽ, & uelocitatẽ. Et duo facit, quia primò proponit casum, secundò ex casu concludit propositum, ibi, *Etenim*. Quãtum ad primũ, ponit casum circa latitudinẽ terræ, quæ durat à mari vsq; ad mare, d. Ponatur casus, quod ego haberem pennas, idest, alas, quibus citissimè possem volare, diluculo etiam ante diem de vna extremitate terræ vsque ad aliam extremitatem quæ

F ad mare terminatur, nũquid supple possem Deum fugere? Quantum verò magis ad sensum propheticum, ex hoc psal missa vult ostẽdere, quomodo à Deo irato potest fugere ad Deũ placatum. Vbi sciendum, quòd per pẽnas, siue alas, quibus in altum uolatur, significantur duo pręcepta charitatis, scilicet, dilectio Dei & proximi. Per mare verò mundus intelligitur, ps. 103. Hoc mare magnum, & spatiosum, &c. Quid est ergo extremitas maris, nisi finis sæculi? Ille ergo habitat in extremis maris, & non in ipso mari, qui non conuersatur in sæculo mente,

Alæ sunt duo præcepta charitatis.

G sed in fine sæculi, quia cupit uolare de mũdo, & esse cum Christo. Istæ ergo alæ sunt sumendæ, & istis uolandum est diluculo, idest, ante diem iudicij vel tuæ mortis. Et sic Deum tuũ poteris fugere iratũ, & accedere ad Deum placatum. Istum intellectum hic ponit Aug. d. *Si sumpsero pennas meas diluculo*. Alia litera habet, *in directo*, Noui quomodo fugiam ab ira tua, s. si sumam pennas meas in directũ, & habitauero in extrema parte maris, sic possum fugere à facie tua. Sed recipiendæ sunt istæ pẽnæ, non in prauum, sed in directum, vt nec in superbiã

H erigar præsumptione, nec in profundũ mergar desperatione. Quas pennas vult assumere, nisi duas alas, duo præcepta charitatis? In quibus duobus præceptis tota lex pẽdet, & prophetę. Has (inquit) alas, has pennas recipiam quibus uolabo, & habitabo in extremis maris. Et sic possum fugere à facie tua, ad faciem tuã, à facie irati ad faciem placati. Quid est extremũ maris, nisi finis sęculi? Illuc ergo volemus iam spe & desiderio, habentes alas geminæ charitatis. Nõ sit nobis

Matth. 22.

requies,

requies, nisi in extremo maris. Nã si alibi requiescere voluerimus, in mari præcipitabimur. Volemus usquequo finiat mare, suspendamus nos pennis geminæ dilectionis. Ad Deum interim spe uolemus, & illum finem maris spe fideli præmeditemur. Vel aliter. Per alas quibus uolare possumus ut saluemur, intellige duo scripturarũ testamenta, uide uersic. 559. Vel per alas intellige quatuor uirtutes. Duę sunt respectu futurorũ, s. amor, & spes, & duæ respectu præteritorũ, s. timor & pœnitentia, uide uers. 881. Vel p alas intellige amorem & fidem, uide uersic. 915. Quibus omnibus alis uolando, fugimus à facie Dei irati, & accedimus ad ipsum placatum.

Alæ multiplices.

2436 *Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.*

HIc ad casum respondendo concludit propositum, s. q etiam dato ea su illo, nõ posset effugere presentiã Dei, quia scilicet ibidem ad extrema maris non possum uolare, nisi manus tuæ potentiæ illuc me deducat, quia nulla creatura sine te aliquid potest operari. Nec dum ibidẽ fuero per te adductus, ibidẽ potero habitare sine te, quia nisi manus tua ibidem me conseruaret, in nihilum redigerer, ut dictum est uers. 2431. Cum ergo manus tua & dextera tua non sint sine præsentia tua, sequitur quòd dato casu, ego nõ effugerem præsentiam tuã. Quãtum uero magis ad sensum propheticum, vult Psalmista ostendere q per alas dilectionis ad extremum terræ nullus potest uolare, scilicet, ut mundum mente deserat sine speciali gratia Dei, quam per manum Dei, & dexteram intelligit. Vnde hic ait Aug. Nemo de pennis suis præsumat, quia & pennati, nisi ipse sua gratia deducat, pręcipitabimur in profundum maris lassati, & fatigati, quasi præsumentes de uiribus nostris. Opus ergo est vt habeamus pennas, & opus est ut ipse deducat. Adiutor enim noster est. Habemus enim liberum arbitrium, sed ipso libero arbitrio nihil boni possumus, nisi nos adiuuet ille, qui iubet. Et nota, q manus Dei, idest, Christus, nos multipliciter educit, deducit & introducit, uide uers. 2330. Item notandum, quòd manus Dei, qua nos deducit ad mundum, scilicet, verè relinquendũ, quinque digitos habet. Quorum consideratione de mũdo ad amorẽ ducimur æternorum. In illa enim manu continẽtur isti digiti. Primus est pollex, scilicet potestas puniendi. Pollex enim secundũ Isidorum dicitur pollex, eo quòd inter cæteros digitos polleat uirtute, & potestate. Et sic significat potestatem Christi iudiciariam, cuius tanta est potestas, vt, cum uenerit tempus puniendi, nullus ipsum euadere possit. Deut. 32. Nõ est qui de manu mea possit eruere. Propter qđ dicit Apostolus, Horrendum est incidere in manus Dei uiuentis. Et illum digitum potestatis diuinæ, quàm multi considerantes mundum reliquerunt, & per amorem ad extrema uolauerunt. Quod considerans Iob dicebat Deo, Manum tuã longè fac à me, & fortitudo tua non me terreat. Secundus digitus est index qui index dicitur, quia ipso mediante cætera indicando monstramus. Et isto digito significatur apertio, & claritas conscientiarum, qua Deus apertè omnibus omnium mala, & bona demonstrabit, quia conscientiæ singulis patebunt in die iudicij, ut deducit Magister libr. 4. d. 43. & Gregor. 12. moral. Istius digiti consideratio multos auertit à malo, ne tam publicè confundantur in extremis. Et hoc est quod dicitur 2. Mach. 6. Manus omnipotentis neque viuus, neq; defunctus poteritis effugere. Tertius digitus est medius, qui inter alios digitos est lõgior. Et ideo per ipsum designatur benignitas, per quam Deus nos expectat patiẽter, ut ad eum redeamus. Propter qđ dicitur. Fiat manus tua ut saluet me. Et sicut isto digito medio extento superplano, nec pollex, nec index potest illum cõtingere planum. Ita quamdiu digitus benignitatis diuinæ ad nos extenditur, nihil nobis nocere põt, scilicet nec potestas puniendĩ, nec perspicacitas discernendi. Istius digiti consideratio multos deducit à mundo ad amorem Dei. Propter quod dicit Apostolus, Nescis, quòd benignitas Dei ad pęnitentiam te adducit? &c. Quartus est digitus anularis, in quo, s. mulieres anulum portare solent. Cuius causa est, quia secundum peritos medicos, neruus quidam à corde natus,

Manus Dei quinque digitos habet.

Isidor. 2. Etym.

Hebr. 10.

Iob 13.

Gregor. 12. mor. c. 1 t. & lib. 15. cap. 11.

Psal. 118.

ad illum digitum procedit, & cum neruis illius digiti copulatur. Et ideo ordinatum fuit, quòd ille digitus annulo tanquam corona circũdaretur. Iste digitus significat pietatem Dei, quæ quidẽ pietas à vulnere Christi cordis ad nos procedit, per istum digitum omnis misericordia Dei in nos conuertitur. Vnde sicut ille digitus etiam dicitur medicinalis, sic & pietas Dei nostros defectus medicando sanat. Et hoc est, quod dicitur Iob 5. Increpationem domini ne reprobes, quoniam ipse vulnerat, & medetur, percutit, & manus eius sanabunt. Quintus est digitus auricularis, qui inter omnes digitos est breuior, & significat Christi humilitatem, qua breuis propter nos & paruus fuit factus, ut nos exaltaret. Istius humilitatis Christi consideratio multos ad ipsum deducit. Propter quod ipse ait, Venite ad me omnes, &c. Sed modum ostendit, dicens, Discite à me, quia mitis sum, &c. Ex quibus omnibus patet, qualiter Dei manus nos à mundo deducit ad ipsum, Propter qđ nũc ait ps. *Etenim illuc manus tua deducet me*, &c.

Matth. 11.

1437 ***Et dixi, Forsitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in delicijs meis.***

HIc ostendit consequenter, quòd à Deo non potest effugere ratione obscuritatis vel priuationis luminis. Et primò circa obscuritatem proponit casum, secundò soluendo respõdet ad propositũ, ibi, *Quia tenebræ*. Casus ergo est. Aliquis positus in tenebris mala facit, quæritur ergo, Nũquid Deus illũ videt, nũquid effugit præsentiã Dei? Quod ideo sic ponit, quia forte aliquis ignorãs arbitrari posset, licet Deus sit vbiq; præsens, non tñ videt ea, quæ fiunt in tenebris, sicut homo existens in loco tenebroso, & obscuro, non uidet ea, quæ fiũt in præsentia sua. Sic ergo est casus, quòd nox sit illuminatio mea in delicijs meis. Quasi dicat, Ipsam noctem reputabo mihi pro lumine, in qua fruar delicijs meis tamen ab alio videri non possum. Quod maximè obseruãt luxuriosi, iuxta illud Iob 24. Oculus adulteri obseruat caligiaem. Et Ioan. 3. Omnis, qui malè agit, odit lucem. Quantum autem ad sensum

Tenebræ sunt peccata.

E propheticum, notãdum q per tenebras, & obscuritatem intelliguntur peccata, quæ animam obscurãt, intelliguntur tẽtationes, & aduersa, quibus mare huius sæculi plenum est. Cogitauerat ergo iste fugere à facie Dei irati ad faciẽ Dei placati, & hoc per pennas charitatis uolando mente ad maris extrema, vt dictum est. Sed hæc cogitando, & considerando q in transitu maris tanta est culparum, tentationum & aduersitatũ obscuritas, incipit dubitare, ne ab illis rapiatur, & impediatur à proposito. Et tñ repetit finaliter, q ista mundi aduersa per noctẽ F significata, seu figurata delicias mentis causant, & prospera mundi conturbant. Et hoc est, q dubitando d. *Et dixi, Forsitan tenebræ conculcabunt me*, vt puta, forsitan peccatis implicabor quib. alæ charitatis deficient, vel aduersis turbabor, & deficiam. Tamen repeti, q nox (idest, mundi aduersitas) me iuuat ad mundũ relinquendum, & ad veras delicias transeũdum. Et sic repeti, q nox est illuminatio mea in delicijs meis, quia nox aduersitatis aperit oculos, quos claudit prosperitas mundi. Et quantum ad istum intellectum, ait hic Aug. *Et dixi, Forsitan tenebræ* G *conculcabunt me*. Quasi dicat, Ecce iã credidi in Christum, iam erigor duabus alis geminæ charitatis, sed abundat iniquitas huius sæculi. Et quia abundauit iniquitas, refrigescit charitas multorũ. In ista ergo vita, inter tanta scandala, inter tam multa peccata, inter tãtas turbas quotidianarum tentationum & aduersitatum quid faciã? quõ perueniam ad maris extrema? Attendens ergo longitudinẽ viæ, dixi mihi, *Forsitan tenebræ conculcabunt me, sed nox illuminatio mea in delicijs meis*. Gratias illi, qui me quæsiuit fugitiuum, qui nocte (idest, aduersis) H me illuminauit, qui terga mea flagelli plaga percussit, fecit mihi illuminatiã noctẽ, dũ & Christus aduersa suscepit, quibus ad delicias perueniré æternas. Vel aliter, *nox illuminatio mea in delicijs meis* vt, s. p delicias intelligas verba sacræ scripturæ, quib. illuminat obscuritas nostræ mentis. Et sic istum textum deducit Gregor. d. In sacræ scripturæ uerbis tot delicias inuenimus, quot ad profectũ nostræ intelligentiæ diuersitates accipimus, ut modò nos nuda pascat historia, modo sub

Nox significat aduersa

Aduersa illuminant.

Matth. 24.

Deliciæ dicuntur verba scriptura sacra.

Gregor. 16. mor. c. 10.

sub textu literę velata medullitus nos reficiat moralis allegoria: modo ad altiora suspendat contemplatio in præsentis vitæ tenebris iam de lumine æternitatis intermicans. Et sciendum, quòd quisquis delicijs affluens, in quadam sui remissione soluitur: atque à laboris studio quasi ex lassitudine relaxatur. Quia nimirum anima cū internis delicijs abūdare cœpit, terrenis iam operibus incubare minimè consentit. Sed amore conditoris capta, & sua captiuitate iam libera ad contemplandum eius speciem deficiendo suspirat, & quasi lassescendo cōualescit. Quia dum sordida onera portare iam non ualet, ad illum per quietem properat, quem intus amat, hinc etiam in admirationem sponsæ scriptum est, Quæ est ista, quæ ascendit de deserto delicijs affluens, quia nimirum sancta ecclesia nisi verborum delicijs afflueret, de deserto uitæ præsentis ascendere ad superiora non posset. Delicijs igitur affluit, & ascendit, quia dum mysticis intelligentijs pascitur ad superiora quotidie contemplanda subleuatur. Hinc etiam & Psalmista ait, *Et nox illuminatio mea in delicijs meis.* Quia dū per intellectum mysticū studiosa mens reficitur, iā in ea uitæ præsentis obscuritas fulgore Dei subsequētis illuminatur, ut etiam in huius corruptionis caligine in intellectum illius uis futuri luminis erūpat, & uerborū delicijs pasta, prægustādo discat, quid de pabulo ueritatis esuriat.

Prosperitas & delectatio mētis corpus ab operibus laxat.

2438 *Quia tenebrę non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur, sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.*

HIc ex casu respondet ad propositum, ostendens, q tenebræ non obscurant uisum Dei. Quasi, quantum ad literam, dicens, Nihil in tenebris existens, à diuina cognitione obscuratur, quia nox ista Deo est dies, & tenebræ sunt lux. Propter quod subdit, *Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.* Quasi dicat, Ita uidet diuina scientia in tenebris, sicut in luce. Ex quo sequitur, q fugiens ad tenebras, & ibi malè agens, a diuina sapientia, uel præsentia nō fugit. Et hoc est, quod dr 1. Ioan. 1. Deus lux est, & tenebræ in eo sunt nullæ, quia lux ī tene-

A bris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Quantum uerò ad sensum propheticum, sciendum, q tenebræ uocantur ipsa peccata, & peccatores homines, ut in præcedenti uersiculo dictum est. Item obscurare aliquid, est idem, q illuc occultare, quia quando res sunt occultatę, non uidentur à nobis, sicut nec res in occulto positæ. Et sic est sensus, q tenebrę (idest, peccata, uel peccatores homines) à Deo non obscurantur, sed manifestantur, obscurantur autem ab hominibus, qui illa occultare nituntur. Vnde hic ait August. *Quoniam tenebræ non*
B *obscurabuntur à te.* Noli ergo tu obscurare tenebras tuas. Deus enim illas non tenebrat, sed magis illuminat, quoniam illi in alio Psal. dictum est, Tu illuminas tenebras meas. Tenebrant autem tenebras suas homines mali, homines peruersi, cum peccant utique, tenebrę sunt, dum uerò non confitentur peccata, quæ fecerunt, sed insuper defendūt, tenebrāt tenebras suas. Ergo, si iam peccasti, in tenebris es: sed confitendo tenebras tuas, mereberis illuminari tenebras tuas. Defendēdo autem tenebras tuas, tenebraberis à tenebris tuis. Et quomodo eua-
C des a duplicibus tenebris, qui in simplicibus laboras? Sequitur, *Et nox sicut dies illuminabitur,* &c. Vbi notandum, q sicut dies naturalis hēt tenebras & lucē, quia continet uiginti quatuor horas, sic & uita præsens hēt lucem & tenebras, Huius lux est prosperitas, nox uerò aduersitas. Qn̄ aūt homo gratia Dei tactus hēt lucem prosperitatis, & nō extollitur, habet noctem aduersitatis, & nō frangitur, tūc in ipso nox sicut dies illuminatur, quia ęqualiter permanet in Dei laudibus tpe aduersitatis, sicut tpe prosperitatis. Et ideo tunc sunt tenebræ eius, ita & lumē
D eius. Vnde hic ait August. *Et nox sicut dies illuminabitur.* Dies nobis ꝓsperitas sæculi, nox nobis aduersitas sæculi. Sed, si cognoscamus merito peccatorum nostrorum nos aduersitates pati, & dulcia sint nobis flagella patris, ne sit amara sn̄ia iudicis, sic habebimus tenebras noctis huius, sicut lumen noctis huius. In hac.n. mortali uita hn̄t homines lucem, habent & tenebras, lucem prosperitatē, tenebras aduersitatē. Sed vbi Christus dominus venerit, & habitaueri animam

Obscurare idē est quod occultare vel abscondere.

Dies prosperitas, nox aduersitas.

per

per fidem, & donauerit patientiam: tūc incipit homo fidelis indifferenter in mū do isto nec extolli prosperis, nec frangi aduersis: sed vtiq; Deum benedicere. Et sic fit illi, quomodo dictum est, *Sicut tenebra eius, ita & lumen eius*. Vel aliter: hic præuidens Psalmista tempus Christi passionis, & resurrectionis ꝙ, scilicet tēpore passionis Christi lux diei per tres horas obscuraretur, ita ꝙ dies perderet tres horas luminis, sic enim scriptum, est, ꝙ ab hora sexta vsq; ad horam nonā tenebræ factæ sunt super vniuersam terram. Volens ergo Christus satisfacere lumini diei amissi, in sua resurrectione per tres horas illuminauit noctem, sic ꝙ sol ante tempus secundum cursum naturę debitum per tres horas ante surrexit. Erat enim tunc æquinoctium: sic ꝙ nox habebat duodecim horas, & dies totidē. Sed sol surrexit hora nona, vt redderet diei tres horas, quas amiserat ī passione. Et istam imaginationem habet Petrus Rabb. super illo verbo Marc. 15. Et valde mane, &c. dicens, Et valde mane vna sabbathorum, &c. Si valde mane, quomodo orto iam sole? Sic nescit euangelista quid dicat? Nouit planè, quid dicat, nec.n. errat, sed relatio rei gestæ cœlitus aperit sacramenta. Nam prius dixerat, Ab hora sexta vsq; ad horam nonam tenebræ factæ sunt. Sol ergo, qui propter ꝙ dño compateretur morienti abscesserat à claritate, vt consurgeret dño ante tempus occurrit. Et vt suo commoreretur autori, ipsam meridianam mortificauerat claritatem, vt consurgeret autori suo, cunctis tenebris antelucanus erupit, valde mane, quia tunc sol vt mane faceret, citius apparuit. Et qui ante fugerat, nunc ipse noctem præuenit fugaturus, vt reddat nox lucis horas, quas transitus dominicæ passionis inuaserat, ꝙ antè præuiderat Psalmista dicens, *Nox sicut dies illuminabitur, sicut tenebra eius, ita & lumen eius*. Quia sicut nox lucem diei per tres horas inuaserat: sic & lux diurna tres horas noctis inuasit.

Sol per tres horas ante diē surrexit Christus in resurrectione.

2439 *Quia tu possedisti renes meos: suscepisti me de vtero matris meæ.*

Hic Psalmista descripta eminentia diuinæ maiestatis, consequenter consurgit ad eius reuerentiam. Potest autem considerari Deus vel in seipso, vel in hominibus iustis, quos inhabitat. Laudauit autem Deum in seipso superius: nunc ipsum laudat vt habitat in hominibus iustis. Et primò laudat ipsum in seipso, secundò in amicis eius ibi, *Mihi autem*. Quantum ergo ad primum, laudat Deum in seipso ex quatuor, primò quia à Deo vocatus, secūdò quia à Deo illuminatus: ibi, *confitebor*, tertiò quia à Deo confortatus: ibi, *Non est occultatum*: quartò quia à Deo iustificatus: ibi, *Imperfectum*. Quantum ergo ad primū, secundum sensum literalem, laudat Deū qui ipsum vocauit de non esse ad esse, ipsum formando in vtero matris, & inde ipsum educendo, & in hac vita conseruādo, ut sit sensus, Te laudo, tibi gratias ago, *quia tu possedisti renes meos*: me de nihilo formando in utero matris meæ, ideo iure sum possessio tua: *Et suscepisti me de vtero matris meæ*: scilicet me inde educendo, & hic conseruando. Quātum uerò ad sensum propheticum, notandū, ꝙ per renes, in quibus delectatio carnis existit, intelligitur omnis exterioris hominis delectatio: sicut per cor intelligitur delectatio hominis interioris. Renes ergo possidet Deus, qn exteriores delectationes reprimit sub regula rationis: sic & tunc cor possidet, qn regulat cogitationes interiores igne eius amoris. Sicut ab eo quærebat, dicens, Proba me, dñe, & tenta me, vre renes meos, & cor meum. Volens ergo Psalmista reddere causam, quare illa nox sicut dies illuminatur, scilicet, quare æqualiter se habēt in luce prosperitatis sicut in luce aduersitatis, reddit rationem, d. *Quia tu possedisti renes meos*: idest, delectationes meas tibi subiugasti. Vnde hic August. *Quia tu possedisti*, &c. Quasi dicat, Non sine causa sicut tenebrę eius, ita & lumē eius mihi fuit. Quia intus est possessor, qui non solum cor tenet, sed ēt renes: non solū cogitationes, sed ēt delectationes. Ipse ergo possidet. Vnde ergo me delectaret aliquid lucis in nocte, quia ipse possidet renes meos? Non noui delectari, nisi de luce interiori sapientiæ ipsius. Quid ergo? Non delectaris de prosperitate rerum, non de prosperitate temporum, non de honoribus, non de familia? Nō delector, inquit. Quare? Quia sicut tene-

Renes significant delectationes exteriores.

Psal. 25.

tenebræ eius mihi, ita & lumen eius. Vade ergo tibi ista indifferentia? Vnde? eece, *quia tu possedisti renes meos, suscepisti me*, &c. Vbi nota, ꝙ per vterum matris suæ, intelligit consuetudinem malorum. Qui enim in tali utero sunt, non æqualiter habent lucé, & tenebras, prosperitatem, & aduersitatem, quia in prosperis eleuantur, in aduersis deficiunt. Sed ille ęqualiter habet illa, quem Deus sua gratia de tali consuetudine eripere dignatur. Et hoc est, quod dicit: Illa q̃ eram in utero matris meæ (idest, in consuetudine mundi) non mihi æqualiter erant: sed ideo modo mihi æqualiter sunt, quia tu de illa consuetudine me suscepisti. Vnde hic ait August. Suscepisti me de utero matris meæ. Quasi dicat, Dum essem in utero matris meæ, nō indifferenter habebam tenebras illius noctis, & lucé. Etenim uterus matris meæ, cōsuetudo ciuitatis Babyloniæ fuit. Qui autem in utero matris illius Babyloniæ sunt, gaudent prosperis sæculi, franguntur aduersis. De isto utero susceptus fuerat Apostolus, cum dicebat, Cum autem placuit Deo, qui me segregauit ex utero matris meæ, prædicare filiū suum in me. Quæ enim erat mater eius, nisi synagoga. Ille ergo, qui Paulum segregauit ex utero matris suæ, ipse nos segregauit ab utero matris nostræ Babyloniæ, scilicet à consuetudine mundi.

Vterus matris quid significat.

Ad Gal. 1.

2440 *Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es: mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis.*

Hic Deum laudat, quia à Deo illuminatus. Vnde concludit versiculus, *Et anima mea cognoscet nimis.* Quantum ad sensum literalem, nota ꝙ alia litera habet, *quia terribiliter magnificasti me*: & eadem est sententia, quia Deus non magnificatur in se, sed in nobis, uide uersic. 272. 523. 551. Vnde cum Deus magnificat nos, ostendit magnitudinem suæ bonitatis. Dicit ergo Dauid, *Confitebor tibi* (scilicet confessione laudis) *quoniam magnificatus es*: uel, *quoniam me magnificasti*: quia me de gregibus ouiū suscepisti, & ad regnum me uocasti, & sic me magnum fecisti. Ideo mirabilia opera tua, non solum in me, quem sic magnifi-

Deus cognoscitur per creaturas.

A casti: sed in omni alia creatura, quia nulla creatura est ita parua, quin in ipsa appareant mirabilia. Considera pulicem tam paruam creaturam, nonne ibi reperies mirabilia, ꝙ in tam paruo corpore, distinctè sint formati oculi, os, pedes, & uenter? Considera araneam, cum quanto subtili artificio telam texit, quā nullus hominum facere posset. Considera granum paruum seminis, in quo magna arbor continetur. Et sic de singulis. Si enim tam mirabilia sunt in paruis creaturis, quid cogitandum de maioribus? Dicat ergo, *Mirabilia opera tua, & anima*

B *mea cognoscet nimis*, id est, ualde cognoscam, ꝙ opera tua sunt mirabilia, quia à te illuminatus. Hoc non cognoscunt infideles, qui ista non Deo, sed dæmonibus attribuunt. Quantum uerò ad intellectum propheticum, Psalm. suas uires considerans, dixerat superius, *Mirabilis facta est scientia tua ex me, & non potero ad eam.* Modo autem non uires suas attendens, sed Dei gratiam, qua est illuminatus, se confitetur ad scientiam Dei cognoscendam pertingere nō posse. Quia respiciendo mirabilia, quæ in creaturis, & operibus Dei continentur, con-

C surgit ad cognoscendam sapientiam artificis, qui illa creauit. Et hoc est quod dicitur Sapient. 13. Speciei enim genitor hæc omnia constituit. Intelligant ergo ab ipsis, ꝙ qui hæc fecit, fortior est illis. A magnitudine enim speciei, & creaturę cognoscibiliter poterit horum creator uideri. Vnde August. hic ait, *Confitebor tibi*, &c. *Terribiliter* (inquam) *magnificatus es*: quia eo ipso quo te miramur terribilis es, cum tremore gaudemus. Timemus enim ne donis tuis nos extollentes superbia, mereamur amittere, quod humilitate, percepimus.

D *Mirabilia opera tua, Deus, & anima mea cognoscet valde.* Vnde hoc nisi quia uenit mihi gratia tua, & illuminauit tenebras meas? Vel ideo dicit, *Et anima mea cognoscet nimis*, de futuro: uolens dare differentiam inter cognitionem uiæ & patriæ, quia omnis cognitio Dei à nobis hic in uia est obscura, & ænigmatica: in patria autem erit clara, & aperta, dicente Apostolo, Nunc cognoscimus ex parte, quia uidemus per speculum in ænigmate: tunc autem cognoscam, sicut & cogni- *1. Cor. 13.*

cognitus sum. Vnde hanc claram de futuro cognitionem notans Psalm. dicit, *Et anima mea cognoscet nimis*: quia scilicet illa cognitio respectu istius est nimia, idest ualde clara.

2441 *Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto, & substantia mea in inferioribus terræ.*

HIc laudat Deum, quia à Deo in bono confirmatur. Vbi primò notandum, quantum ad literam, quòd hic accipitur os, non pro ore (ut declinatur os oris) sed pro osse, (quod declinatur os, ossis.) In ossibus enim stat firmitas corporis, & fortitudo. Hoc autem os dicitur factum in occultum: quia ossa carne sunt velata, & intra carnem occultata. Vult ergo Psalmista dicere, Os meum, quod fecisti in occulto, idest, intra carnem, in quo stat robur, & fortitudo corporis, nõ est occultatum à te. Quasi dicat, Qui fecisti ossa intra carnem, quomodo à te essent occultata, qui illa in carne fecisti? Similiter & tota substantia mei corporis à te non occultatur, quamuis sit in visceribus terræ. Fecit enim Deus hominem, quo ad corpus, de limo terræ. Et sic substantia corporis pro maiori parte est de terra, quæ est inter omnia elementa inferius. Erat ergo substantia corporis nostri in inferiora terræ, quia erat ipsa terra, quæ est inferius elementum. Quę tamen à Deo non est occultata, qui corpus nostrum fecit ex terra. Aliter enim insciens operatus fuisset, & non in sapiẽtia. Quantum verò ad sensum propheticum, notandum quòd per os, quod secundũ August. ossum dicitur, intelligitur patiẽtia interior, qua fidelis in aduersis non frangitur, quòd à Deo tale ossum factũ esse dicitur, quia talis virtus patientiæ est ab ipso Deo, & in abscondito, quia stat intus in anima, non exterius in apparẽtia corporis. Vnde hic ait August. *Non est occultatum os meum*, &c. Quod os dicit quæramus illud. Hoc ossũ firmitas quędam est interior, quia in ossibus firmitas quædam corporis, & fortitudo intelligitur. Est autem in anima quædam interior non firmitas, sed infirmitas, dum frãgitur. Quædam verò firmitas, dum fortiter perseuerat, dũ tormenta quælibet, tribulationes, & aduersitates sæuiunt, illud os, quod Deus in abscondito fecit in nobis, firmum permanet, non cadit. A domino enim facta est quædam firmitas patientiæ nostræ. Et attende Paulum intus habentem hoc genus firmitatis, cum dicebat, Quasi tristes, semper autem gaudentes. Vnde, quasi tristes? cõtumelijs, opprobrijs, persecutionibus, flagellis, plagis, lapidationibus, carceribus, catenis. Quis non eos tunc miseros æstimaret? Nec ipsi illi persecutores sæuirent in eos, nisi putarent eos miseros fieri persecutionibus suis. Illi enim eos ex sua infirmitate tristes æstimabãt, qui non habebãt ossum absconditum interius. Isti verò, qui habebant, hominibus foris tristes videbantur: intus autem gaudebant Deo cui non erat abscõditum os ipsorum, quod fecerat in abscondito. Sequitur, *Et substantia mea in inferioribus terræ*. Hic magis aperit ossum istius constantiæ. Ibi enim magis laudanda est fortitudo patiẽtiæ, vbi maior est inclinatio ad ruinam. Vnde quid mirabile, quid magnum, si fortis est angelus, qui fragilitatem carnis trahentis deorsum non habet? magnum est, si fortis sit homo, qui carnem fragilem portat. Et hoc notans Psalm. dicit, *Et substantia mea in inferioribus terræ*. Quasi dicat, secundum gl. Ego subsisto in carne corruptibili: & tamen os meum non cedit in malis huius vitæ inferioris. Et ad hoc ponit exemplum August. de Apostolis tempore passionis, qui os firmitatis intus adhuc non habebant: dicens, Quando dominus passus est, discipuli nondum habebãt illud os firmitatis interius: nondum in illis erat firmatum robur patientiæ, vnde latebant se, nesciebant vires suas. Ausus est Petrus promittere societatem mortis cum domini passione, & non se nouerat ægrotus, medicus autem nouerat ægrotum. Promisit ille, Etiam si oportuerit me mori tecũ, non te negabo. Respondit medicus, Amen dico tibi, priusquam gallus cantet, ter me negabis. Responsio medici verior inuenta est, quàm ægroti præsumptio. De istis ergo ossibus dicit, *Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto*, &c. sed bene, supple, à me est occultatum.

Os ossis significat patientiam et fortitudinem.

Patientia fortitudo intus latet.

2.Cor.6.

Luc.22.

Im-

2441 *Imperfectum meum viderũt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur: dies formabuntur, & nemo in eis.*

Hic laudat Deum, quia à Deo iustificatus. Quantum ad intellectum literalem, vult ostendere Psalm. ꝙ Deus omnes homines nouit, antequam sint, & de ipsis ab æterno ordinauit, quid sit futurum, quia malos præsciuit ad mortem, iustos autem prædestinauit ad vitã. Et propter hoc ipse laudat Deum, quia per suam prædestinationem est iustificatus. Vnde ait, *Imperfectum meum viderunt oculi tui.* Translatio Hieron. habet, B *Informem me adhuc viderunt oculi tui.* Res enim, antequam sit formata, est imperfecta. Est ergo sensus: Antequam essem formatus, me viderũt oculi tui, quia Deus cognoscit omnia, antequam fiant, & tũc in libro tuæ prædestinationis me scripsisti. Quasi dicat. Non meis meritis à te sum iustificatus, sed tua prædestinatione, quia *in libro tuo omnes scribentur*, idest, scripti sunt, idest, ĩ notitia tua, quæ liber dr, quia omnia firmiter retinet sine obliuione. Ponimus n. duplicem librum in Deo, s. librum vitæ, in quo prędestinati scribuntur, & librum mortis, C in quo præsciti, lĩ respectu diuinæ notitiæ, quæ omnes tam bonos ꝗ malos cõprehendit, vnus liber ambo dñr. Et sic accipitur hic liber pro ipsa notitia diuina, quæ se ad bonos & malos extendit. Et sicut scriptum est in libro illo, ita de facto eueniet. Et hoc notans Psal. dicit, *Dies formabuntur*, idest, tempora futura formabũtur, & euenient, sicut in notitia tua pręuisum est: tempora, idest, omnia, quæ fient in futuro tempore: non obstãte ꝙ futura nondũ sint. Et hoc est quod ait, *Et nemo in eis*: quia nemo est in tẽpore futuro, quod nondum est. Per hoc D enim vult ostendere, quòd omnia tempora futura, & omnia in eis fienda, Deo sunt cognita, quia eius cognitio æternitate mẽsuratur, cui omnia tempora sunt præsentia. Quantum autem ad intellectum propheticum, notãdum, quòd prędestinati aliquãdo cadunt in peccatum, sed finaliter à peccato resurgunt, sicut præsciti aliquando sunt in statu gratiæ, sed ab illo finaliter cadunt. Resurgunt aũt prædestinati finaliter, quia Christus

A oculo suæ misericordiæ respicit illos. Præsciti autem cadunt, quia suis demeritis Christus deserit illos. Sic enim in passione Christi cecidit Petrus Christũ negando: sed post surrexit, quia respexit dominus Petrum, & egressus foras, fleuit amare. Hoc ergo notans Psal. in persona Petri, immo etiam cuiuslibet prædestinati cadentis, ait, *Imperfectum meum* (idest, casum meum) *viderunt oculi tui.* August. autem ponit ꝙ ista sint verba Christi, dicẽtis patri, *Imperfectum meum viderunt oculi tui*, & ad idem tendit. Vnde sic ait, Quid autem Christus B dicat patri, audi, *Imperfectum meum viderunt oculi tui: Imperfectum meum*, idest, Petrum meum, pollicentem & negantẽ, præsumentem, & deficientem. Viderunt tamen eum oculi tui. Nunquid eum & ipse dominus respexit, sicut scriptũ est, Respexit Dominus Petrũ, & ipse egressus foras, fleuit amarè? fletus ille de respectione domini fuit. Dicat ergo de Petro suo, *Imperfectum meum viderunt oculi tui.* Nam Petrus imperfectus titubans ĩn domini passione proculdubio sibi dimissus periret: sed viderunt eũ oculi tui. Non solum illum, sed & omnes, qui im- C perfecti fuerunt, donec Christi resurrectione firmarentur. Quia tunc aperuit oculos illorum, non perijsse in domino, quod mortuum erat. Et factum est os illud in abscondito eorum, ut etiam ipsi iã non timerent mori. Sequitur, *Et in libro tuo omnes scribentur.* Vbi notandum, quòd liber Dei dicitur Christus. In libro enim scribuntur, quæ agenda, & quę euitanda, quid imitandum, quid fugiendum. Sic Christus dicitur liber, quia in ipso habemus doctrinam omnium agendorum, & fugiendorum. Hic boni scribuntur, dum quæ agenda sunt, in Chri- D sto contemplantur: hic mali scribuntur, dum peccata fugienda, per Christum ostenduntur. Et hoc est quod ait, *In libro tuo omnes scribentur*: vt Christus dicat, In me libro tuo omnes docentur, quem me dedisti omnibus formam iustitiæ. Et in isto libro dies formabuntur. Hic enim dies significat prædestinationem, quia etsi aliquando cadant, per istum librum formantur, & ad statum gratiæ reparantur. Dicat ergo Christus, *Et dies formabuntur*, &c. idest, prædestinati, vt Apo-

Visus vel respectus Dei reuocat peccatorem.

Luc. 22.

Liber dicitur Christ.

Psal. 138. vt Apostoli, de quibus dr, Dies diei eructat verbum. *Formabuntur.* s. in me, à quo perfectionem gratię sumunt: *Et nemo in eis.* s. nullus in eis formabitur, vel per eos: sed per me. Nullus. n. ad statum gratiæ adductus, dici se i Petro, vel in Paulo formatum: sed in Christo. Dicat ergo Christus, *Dies* (scilicet prædestinati) *formabuntur.* s. in me: *& nemo in eis.* Et hoc est, q Corinthios reprehendit Apostolus, qui in Paulo, vel in Petro se dicebant formatos: 1. Corinth. 1. dicens, Significatum est mihi q diuisiones sunt inter vos. Quia vnusquisq; vestrum dicit, Ego sum Pauli, ego aūt Apollo, ego verò Cephæ: ego autem Christi. Diuisus est ergo Christus? Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Sic ergo dies formantur in Christo, & nemo in eis.

2472 *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus: nimis confortatus est principatus eorum.*

Consequenter hic Deum laudat in amicis suis, quos Deus mirabiliter magnificat. Et duo facit, quia primò ostēdit amicorum Dei exaltationem, secundò inimicorum depressionem: ibi, *Si occideris.* Prima diuiditur in duas, quia primò ostendit amicorum Dei altam dignitatem, secundò ipsorum incomprehensibilem numerositatem: ibi, *Dinumerabo eos.* Quantum ad primum, sciendum q secundum literam iste textus dupliciter exponitur. Primò exponitur de angelis, quia vbi nos habemus, *Nimis honorati sunt amici tui Deus:* in Hebræo habetur, *sodales tui.* Et sic intelligitur de sanctis angelis, qui sunt in societate Dei, & eius amici, de quibus in præcedenti Psal. In cōspectu angelorum psallam tibi, Deus. Hi namq; semper vident faciem patris, qui in cœlis est. De quibus subditur, *Nimis confortatus est principatus eorum.* i. firmiter stabilitus principatus eorum. Angeli per ordines trium Hierarchiarū sunt distincti. Hierarchia' aūt idem est, quod sacer principatus. Ipsorum ergo principatus sic stabilitus est, q amplius cadere non pōt. Secundò exponitur de Apostolis & eorum successoribus, qui amici Dei dnr, dicēte eis Christo, Io. 5.

Angeli sūt amici Dei et principes.

Apostoli sūt amici Dei et principes honorati & fortificati.

E Vos autem dixi amicos. Principes etiā dnr, quia principatum in ecclesia tenēt, de quibus dr Psal. 44. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, cōstitues eos principes super omnem terram. Isti nimis honorati sunt, quia locum Dei tenent in terris, vt Deus honoretur in illis. Isti nimis confortati fuerunt, quia recepto spiritu sancto, sine timore verbum Dei per orbem prædicauerunt, ut non uerba, uel verbera, sed nec ēt ipsam mortem timerent. Actuum 4. Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij, &c. Vnde istum textū de Apostolis hic exponit August. F d. *Mihi autem nimis,* &c. Ipsimet Apostoli qui in me formabuntur, & nemo in eis, amici tui facti sunt, & mihi valde honorificati sunt. Factum est in eis os illud post resurrectionem dñi in abscondito. Et pro eius nomine passi sunt, in cuius passione prius trepidauerunt. Vnde valde confortatus est principatus eorum. Ipsi enim Apostoli facti sunt duces ecclesiæ, facti sunt arietes ducētes greges. Et sic valde confortatus est principatus eorum. Et Greg. istum textum adducit, ostendens q laiè Apostoli amici Dei facti sunt honorati, quia cum Christo or- G bis effecti iudices. Vnde sic ait, Apostoli in ultimis cum Deo iudices uenient, qui nunc pro Deo iniustè iudicantur in terris. Tunc eorum lux tāto latius emicat, quanto eos nunc manus persequentium durius angustat. Tunc reproborum oculis patescit, q cœlesti potestate subnixi sunt, qui terrena omnia sponte reliquerunt. Vnde Apostolis suis veritas dicit, Vos qui reliquistis omnia, & secuti estis me, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Illic proculdubio culmen iu- H diciarię potestatis obtinebit, qui stimulo diuini amoris excitatus, hic possessa reliquit, vt simul iudex cum iudice ueniat, qui nunc consideratione iudicis sese spōtanea paupertate castigat. Hinc est enim quod de sanctæ ecclesiæ sponsa per Salomonem dr, Nobilis in portis vir eius, cū sederit cū senatoribus terræ. Hinc Esa. ait, Dñs ad iudicium veniet cum senatoribus populi sui. Hinc eosdem senatores non iam famulos, sed amicos veritas dicit, Iam non dicam vos seruos, sed amicos

Gregor. 10. mor. ca. 30.

Luc. 18.

Prou. 3.

Isa. 3.

Ioan. 15.

eos meos. Quos nimirum Psalmista intuens, ait, *Mihi autem honorati sunt amici tui Deus.* Quorum dum celsitudinē cordis aspiceret, mundi gloriam qua potestate calcaiēt, protinus addidit, d. *Nimis confortatus est principatus eorum*, &c.

2444 *Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur: exsurrexi, & adhuc sum tecum.*

POnit hic amicorum Dei incomprehensibilem numerositatem. Et exponit iste versus dupliciter sicut & præcedens, scilicet de angelis, & de Apostolis. De angelis quidem, quia certum est, q sunt in magno numero, de quibus dicitur Iob 25. Nunquid est numerus militum eius? Quod exponens Gregorius ait, In cognitione humanæ rationis numerus nō est spirituum supernorū, quia quāta sit illa frequentia inuisibilis exercitus nescit, de quo per Danielem dicitur, Milia milium ministrabant ei, & decies centena milia assistebant ei. Supernorum enim angelorum numerus infinitus est, & finitus exprimitur, ut qui Deo est numerabilis, innumerabilis nobis demonstretur. Et hoc est quod in Christi persona hic dicit Psalmista, *Dinumerabo eos*, scilicet, dicit Christus, quia Christo sunt numerabiles: sed nobis super arenam multiplicabuntur. Et quia Psalmista per reuelationem Dei se futurum ad societatem angelorum, ad quam iusti assumuntur, sciuit. Ideo subdit. *Exsurrexi:* scilicet per gratiam tuam à peccatis quæ commisi: puta adulterij, & homicidij, & superbiæ, in numeratione populi: *Et adhuc sum tecum:* scilicet per gratiā, supple, & ero per gloriam. Secundò hoc exponitur de Apostolis, & iustis per eos conuersis. Quamuis enim Apostoli numero essent pauci, quia duodecim, tamen per eos innumerabiles fideles sunt generati. Et hoc est quod ait Christus, *Dinumerabo eos:* scilicet Apostolos, qui faciliter numerari poterāt. Sed nati per eos, super arenam multiplicabuntur. Quasi dicat, Erūt innumerabiles ad modum arenæ. Vel aliter, per hoc vult designare q Christiani per Apostolos geniti exupetabunt Iudæos, quia plures illis erunt. Vbi sciendum, q per arenam,

Angeli sūt infiniti nobis: sed Deo finiti.
Gregor. 17. mor. cap. 7.
Dan. 7.
Arena dicuntur Iudæi.

A quæ sterilis est, significantur Iudæi steriles in merito. Vnde ipsos arenæ Deus comparabat, de ipsis dicens Abrahæ, Sicut stellas cœli, & sicut arenam maris. Per stellas enim, vt hic ait glo. populus Christianus ītelligitur, qui numerosior, est populo Iudæorum, qui arenæ propter sterilitatem comparatur. Et hoc est quod ait, *Dinumerabo eos.* s. fideles, *& super arenam.* i. multiplicabuntur super Iudæos. Si autem quæras, quæ fuit causa tantæ multiplicationis Christianorum, certè fuit resurrectio Christi, quæ fuit causa non solum nostræ resurrectionis B corporalis, quæ erit in fine, sed etiam resurrectionis spiritualis. Et hanc causam assignat Christus, dicēs, *Exsurrexi.* i. iam passus sum, iam mortuus sū, & sepultus. Sed & ecce exsurrexi. Prædicantibus. n. Apostolis resurrectionem Christi, multa milia conuertebantur, vt patet in actibus Apostolorum. Sequitur, *Et adhuc sum tecum.* Per hoc vult significare Christus, q post ascensionem suam vsque ad diem iudicij corporaliter occultus est à nobis, manens cum patre, sedens ad dexteram patris usq; ad diem iudicij, in quo omnibus corporaliter apparebit. Et hoc C est quod ait, *Exsurrexi.* s. à mortuis, supple, & ascendi: *Et adhuc.* i. toto medio tempore vsque ad diem iudicij: *tecum sum*, occultus ab eis. Per hoc enim vult ostēdere deuotionem fidelium, qui in tanto numero sunt multiplicati, cum tamē corporaliter me non viderint. Iudæi autem me viderunt.

Gen. 14

Si occideris, Deus, peccatores: viri sanguinum declinate à me. 2445

HIc consequenter ostendit inimicorum Dei depressionem. Et diuiditur D in partes duas, quia primò ostendit malorum detestabilem conditionem, secundò à Deo postulat suiipsius cognitionem; ibi, *Proba me Deus.* Circa conditionē malorum tria ostendit. Primò q sunt damnabiles, secundò q sunt culpabiles: ibi, *Quia dicitis:* tertiò q sunt odibiles: ibi, *Nonne.* Quantum ad primū, sciendum q duplex est mors, s. corporis, & ista est communis omnibus bonis, & malis, quia statutum est hominibus semel mori. ad Hebr. 9. Alia est animæ.

Mors duplex.

Et

Et ista duplex, quædam quã voluntariè fibi inferunt peccatores, & ista est mors culpę. Alia quam violenter sustinent, & ista est mors gehennę, & istã infert Deus peccatoribus, quos æternaliter damnat. Et hoc notans Psalmista ait, *Si occideris, Deus, peccatores*. Hinc enim ly *si* stat pro quia, ut sit sensus, Quia tu Deus occideris peccatores, idest quia tu occides peccatores obstinatos, scilicet morte gehennæ, quæ dicitur mors secunda. Apoc. 20. Ideo Psalmista ne occidatur cum illis ipsorum consortium fugit, illis d. *Viri sanguinum declinate à me*. Sanguis enim in scriptura peccatum significat: vide versicu. 847. Et sic viri sanguinum dñr viri peccatorum, vel uir sanguinum dicitur quilibet homicida. Cum ergo quilibet peccator, peccato seipsum spiritualiter occidat, vir sanguinum dicitur. Horum ergo societatem fugiens Psalmista dicit, *Viri sanguinum declinate à me*. Vel etiã hoc de morte culpæ potest intelligi, qua seipsos occidunt peccatores, quos tamen Deus dicitur occidere, quia permittit. Vnde hic ait August. *Si occideris, Deus, peccatores*. Sic enim occisos vult intelligi, cum per superbiam, qua tumescunt, amittunt gratiam qua uiuunt. Occiduntur peccatores, quia obscurati intelligentia alienantur à via Dei. Amittũt enim confessionem propter elationem, atque ita in eis occisis fit quod scriptum est, A mortuo homine, tãquam qui non sit, perit confessio. Et notandum q̃ peccator multipliciter occidit seipsum. Primò ore mentiendo: Sap. 1. Os quod mentitur, occidit animam. Secundò corde inuidendo: Iob 5. Paruulum occidit inuidia. Et Eccl. 30. Multos occidit tristitia, scilicet inuidiæ vel acediæ. Vel ad literam, multos occidit corporaliter tristitia, opere, legem transgrediendo, siue malè agendo, Sap. 16. Homo per malitiam occidit animam suam. Rom 7 Peccatum seduxit me, & occidit me.

Eccl. 17. Occidit peccator se multipliciter.

2446 *Quia dicitis in cogitatione accipiant, in vanitate ciuitates suas.*

Ostendit hic q̃ sunt culpabiles, & maximè in peccato cupiditatis, & auaritiæ, quod radix est omnium malorum. Viri enim sanguinum semper cogitant qualiter aliorum bona possint rapere, alios inuadere, & se alijs præferre. Quod procedit ex magna vanitate superbiæ ipsorum. Vnde Psalmista se modo vertit ad illos, dicens, Estis certè culpabiles, q̃a dicitis in cogitatione & in corde vestro vt omnes accipiant: idest, inducitis alios ad hoc vt accipiant ciuitates suas: idest, aliorum bona siue loca Vnde ly *suas* non refertur ad rapientes, sed ad illos quorũ sunt bona quæ rapiuntur. Et hoc dicitis in vanitate: idest, ex vanitate superbiæ moti. Vbi aduerte, q̃ hic nomine ciuitatis intelligit bona mũdi temporalia. Nam totus iste mundus ad modum ciuitatis dicitur factus, vbi sicut in ciuitate mixti sunt boni cum malis, electi cum reprobis, sed tamen differenter, quia in hac mundi ciuitate mali habitant mente, & corpore, boni autem solo corpore, quia corde supernam ciuitatem inquirunt, dicẽtes cum Apostolo, Non habemus hic manentem ciuitatẽ, sed futuram inquirimus. Mali aũt in hac mundi ciuitate habitant mente, & corpore. In cuius figuram ille primus vir sanguinum fratricida Cain, fuit primus qui in mũdo ciuitatem ædificauit: Genes. 5. in signum, q̃ ciuitatem non erat habiturus in cœlis. Ista est illa mundi ciuitas, quam filius Dei (assumpta nostra humanitate) visitare voluit, ut ipsam à cordib⁹ excuteret, & auerteret à nobis eius amorem. Vnde ad eius aduentum tota hæc mundi ciuitas fuit commota. Matth. 21. Cum intrasset Iesus Ierosolymam, commota est vniuersa ciuitas, dicens, Quis est hic? Verè ad Christi aduentum uniuersa mundi ciuitas fuit commota, quia de omni hominum genere ab eius amore commoti fuerũt, ut puta simplices & pauperes, ut pastores in eius natiuitate. Luc. 2. Et reges, & principes, ut magi, qui relinquentes regionem suam, ad ipsum adorandum uenerunt. Et sic de alijs statibus hominum. Sed mali in obstinatione sua permanentes, istam ciuitatẽ quęrunt, istam diligunt, & pro ista laborant, ut bonis temporalibus abundent. Quia omnes quærũt, quæ sua sunt, s. quę sunt mundi, non quæ Iesu Christi. Vnde in uanitate dicunt, *Accipiant ciuitates suas*. Et sic nota, q̃ iste mundus quamuis sit unus, tamen ciuitates, in plurali dicitur, quia

Ciuitas dicitur mũdus iste.

Hebr. 13.

Ciuitas Christorum multiplex.

Ephes. 2.

quia quodlibet vitium in ipso ciuitatem A per se facere videt. Primò superbia hic
Genes.11. facit ciuitatem suam. Unde & superbi se adinuicem hortantur, dicentes, Venite, faciamus ciuitatem, & turrem, cuius cacumen pertingat ad cœlum, & celebremus nomen nostrum. Isti non aduertũt huius ciuitatis humiliationem futuram, de qua Esa.26. Dñs incuruabit habitantes in excelso, & ciuitatẽ humiliabit vsq; ad terram, & detrahet eam vsq; ad puluerem. Secundò auaritia hic facit ciuitatẽ suam, quam ædificat de sanguinibus pauperum. Unde Abacuc 2. Væ, qui ædificat ciuitatem in sanguinibus, & præparat vr B bem in iniquitate. Et ista maledictionibus repletur, figurata in ciuitate Hiericho, quæ luna interpretatur, quia diuitiæ cõtinuè ut luna mutãtur, quia mõdo augentur, modo minuũtur, modo accedunt isti, modo illi, de qua dr̃ Iosue 6. Sit ciuitas ista anathema cum omnibus quæ in ea sunt. Tertiò luxuria hic facit ciuitatem suam, quæ vĩ ad momentum delectabilis, sed aquas habet amarissimas, s. diuersarum stimulos pœnarum, & laborum solicitudines: de qua 4. Reg.2. Habitatio ciuitatis huius optima est, sed aquæ sunt pessimæ, & terra sterilis. Videtur huius habitatio optima, inquantũ carnem delectat ad modicum: sed in re sterilis est, & pessima, quia nunquam mẽtem quiescere finit. Unde Isa.23. Sume citharam, circui ciuitatẽ, meretrix obliuioni tradita. Quartò crudelitas hic suã facit ciuitatẽ, de qua 3 Reg.14. Qui mortui fuerint in ciuitate, comedent eos canes. Et hæc ciuitas sanguinum, quia crudeles in effusione sanguinis delectãtur: de qua Naum 3. Væ tibi, ciuitas sanguinum, dilacerationè plena. Quintò gula hic facit ciuitatẽ suam, de qua figuraliter Ioan.4. Abierunt in ciuitatem, vt ci D bos emerent. Sextò inuidia hic facit ciuitatem suã, de qua Ezech.7. Fac cõclusionẽ, terra plena est iudicio sanguinum, & ciuitas plena est nequitia. Septimò inobedientia & rebellio hic facit ciuitatem suã, de qua 1. Esdræ 4. Venerunt in Hierusalem, ciuitatem rebellem, & pessimam, &c. Et Psal.54. Vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate. Octauò idololatria & infidelitas hic facit ciuitatem suam. Hæc est enim Atheniensium ciuitas, de qua Actu.17. Incitabatur spiritus Pauli uidens idololatriæ deditam ciuitatem. Sed qualibet talis ciuitas finaliter erit ciuitas cõnfusionis, & ignominiæ. Unde Actu.19. Impleta est tota ciuitas confusione. Istæ ergo ciuitates malorum, quas hic cupiunt habere, & possidere, dicunt, *Accipiant in vanitate ciuitates suas*, non aduertentes, quòd scribitur Esa.24. Amara erit potio bibentibus illam, attrita est ciuitas vanitatis.

Nonne, qui oderunt te, domine, oderam? & super inimicos tuos tabescebam? 2447

Hic ostendit, quod mali sunt odibiles. Et primò ostendit, quòd odire malos est actus virtuosi, secundò quòd mali odiri sunt ingrati, ibi, *Perfecto odio*. Quãtum ad primum, sciendum est, quod odium opponitur amori. Unde tantum habet odium de ratione mali, quantum habet amor de ratione boni. Amor autem debetur proximo, secundum illud, quod habet à Deo secundum naturam, & gratiam. Non autem debetur ei amor secundum illud, quod habet à se, & à diabolo, C scilicet peccatum, & defectum iustitiæ. Et ideo licet primò debitum est in fratre, & proximo odire peccatum, & omne illud, quod pertinet ad defectũ iustitiæ diuinæ, sed ipsam naturam proximi, & gratiam, quã habet à Deo, nullus sine peccato odio pòtest habere. Hoc autem ipsum, quod in proximo odimus culpam & defectũ boni, pertinet ad fratris amorem. Eiusdem rationis est, quod velimus bonum alicui, & odiamus malum ipsius. Unde propriè loquẽdo, proximus odiri non debet, sed defectus proximi. Et ideo Psalmista ostendens, quòd non proximum, sed in proximo odio habebat defectum, præmittit primò ipsorum defectum, qui erat, quia illi Deum odiebant, dicens, *Nonne, qui oderunt te, domine oderam?* Quasi dicat, Sic, quia ipsorum vitium ab hominibus est odiendum, sicut & ipsum Deus odit, ut dicitur Psal.5. Odisti omnes, qui operantur iniquitatem. *Et super inimicos tuos tabescebam.* Quid autẽ sit tabescere, vide vers.22 3 1. Si autem dicat quis: Quomodo malos licet odire, cum ueritas dicat, Mat.5. Dili-

Odium proximi qualiter sit licitum, qualiter non.

Quæstio.

David exẽpla virtutũ nobis tribuit. Diligite inimicos uestros: orate pro persequentibus, & calumniantibus vos: Sed attende, ꝙ alij sunt inimici nostri, alij sunt inimici Dei: sicut & alia est iniuria nostra, alia iniuria Dei, quia nostrã supportare debemus, sed nullatenus iniuriã Dei. *Matth.5.* Vnde hic ait August. Sed vbi est, Diligite inimicos vestros? An quia Vestros dixit, non Dei? Et benefacite ijs, qui oderunt vos: non ait, qui oderunt Deum Ideo iste securus dixit, *Nonne eos, qui oderant te, domine, odio habu?* non dixit, qui oderãt me. *Et super inimicos tuos tabescebã:* nõ dixit super inimicos meos. Sed qui nos propterea oderunt, & propterea inimici sunt, quia Deo seruimus, quid aliud ꝗ eum oderunt, & eius inimici sunt? Nũquid ergo tales inimicos nostros diligere non debemus? Aut non pp Deum persecutionem patiũtur, quibus dr, Orate pro persequentibus vos? Ideo attende, ꝙ sequitur, *Perfecto odio*, &c. Ex istis aũt verbis Psalmista suo exẽplo nos excitat ad imitandum zeli rectitudinẽ: sicut & alijs exẽplis ad alias multas virtutes, vt ostẽdit Greg. istum textum introducens, dicens, *Gregor.4. mor.c 34.* Ecce ad insinuandam boni pro malo retributionem, Psalmista de seipso fatetur, dicẽs, *Psal.7.* Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis. Ad dilectionem conditoris excitandam insinuat, dicens, *Psal.72.* Mihi aũt adhærere Deo bonum est. Ad formã sanctæ humilitatis imprimẽdam, secreta cordis sui indicat, dicens, Dñe, non est exaltatum cor meum, neq; elati *Psal.130.* sunt oculi mei. Ad imitandum zeli rectitudinem, nos suo exemplo excitans, d. *Psal.138.* *Nonne, qui oderunt te, domine, oderam, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi.* Ad æternæ nobis patriæ desideriũ accendendum, vitæ præsentis longitudinem deplorat, dicens, *Psal.119.* Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est, &c.

2448 *Perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi.*

Hic ostendit, ꝙ mali sunt ingrati. Odire enim aliquem, inquantum malus est, ex amore illius procedit, quia semper oppositũ illius, ꝙ oditur placet & diligitur. Ergo aliquem habere odio

E vt malus est, est ipsum sibi placere bonũ. vel ipsum bonum esse desiderare, qui est actus amoris. Sed pro amore reddere odium, & inimicari, est actus ingratitudinis. Et hoc est quod psal. malos ostendit ingratos, d. *Perfecto odio oderam illos*, qđ scilicet odium ex amore procedit. *Et ipsi inimici facti sunt mihi.* Nam perfectum & perfectorum odium est odire vitia, sed naturam diligere. Vnde hic ait August. *Odium perfectũ quid est.* *Perfecto odio oderam illos.* Quid est, *Perfecto odio oderam illos*, nisi Oderam in illis iniquitates eorum, diligebam conditionem ruam? Hoc est perfecto odio odisse, F ut nec propter vitia homines oderis, nec vitia propter homines diligas. Et uide quid adiungit, d. *Et inimici facti sunt mihi.* Non iam tãtum Dei, sed ẽt ipsos suos inimicos ostendit. Qũo ergo implebit, quod ipse dixit, *Nonne qui te oderant, domine, oderam?* Et quod dominus præcepit, Diligite inimicos uestros? Quomodo implebit hoc, nisi illo perfecto odio, ut hoc in eis oderit ꝙ iniqui sunt, hoc diligat, ꝙ homines sũt? Sic etenim famulus Dei Moyses, qũo oderat peccantes qui uitulum adorauerant, cum pro eis orabat? Qũo aũt non oderat, cum eos G occidebat, nisi quia perfecto odio oderat illos? Ea enim perfectione sic oderat iniquitatem, quã puniebat, ut diligeret humanitatem, pro qua orabat. Consimiliter nobis præcepit dñs odire parentes, insimul & ipsos diligere. Quod qũo fieri possit, ostẽdit Greg. d. *Gregor 7. mor. c. 17.* Quidã vocatus à Christo, cum sibi diceret, Permitte me prius ire sepelire patrem meũ, veritatis ore protinus audiuit, Sine, vt mortui sepeliant mortuos suos. *Matth. 8.* Tu autem ueni, & annuncia regnum Dei. Qua in re notãdum est, quia uocatus discipulus, dum à parentis sepultura compescitur, hoc de- *Odire aliquem insimul, & diligere quomodo possumus.* H notum quemq; exhibere patri mortuo ex affectu carnali propter dominũ nõ licet, quod propter Deum, & cæteri debẽt. Hinc rursum veritas dicit, *Luc.14.* Si quis venit ad me, & non odit patrem suũ, & matrẽ, & uxorẽ, & filios, fratres, & sorores, adhuc autem & animam suã, non potest meus esse discipulus. Quo in loco uidelicer, dum propinquorum odio aĩæ quoq; nostræ odium subiungitur, patẽter ostẽditur, ꝙ sic propinquos sicut nosmetipsos odio habere præcipimur, ut hos ad æterna

æterna rapientes, eorumq; carnalẽ gra-
tiam, cum impedit, postponentes: discá-
mus temperata eos discretionis arte; &
cōuenienter diligere; & salubriter odio
habere. Quatenus sic sciāt per amorem
odium fugere, vt valeamus eos per odiū
Deut. 33. verius amare. Hinc rursum per Moysem
dr̃, Qui dixerit patri suo, & matri suæ,
Nescio vos, & fratribus suis. Ignoro vos,
& nescierunt filios suos, hi custodierunt
eloquium tuum, & pactum tuum, & ser-
uauerūt iudicia tua. Ille.n. scire Deum
familiarius appetit, qui pro amore pie-
tatis nescire desiderat, quos carnaliter
sciuit. Graui etenim damno scientia di-
uina minuitur, si cum carnis notitia pa-
titur. Extra cognatos ergo quisque, ac
proximos debet fieri, si vult parenti om
nium verius iungi. Quatenus eosdem,
quos propter Deum vtiliter negligat,
tāto solidius diligat, quāto in eis affectū
solubilem copulæ carnalis ignorat, &c.

2449 *Proba me, Deus, & scito cor meum: Interroga me, & cognosce semitas meas.*

HIc Psalm. à Deo postulat suiipsius
cognitionem; & cōsequenter dire
ctionē, ibi, *Et vide*. Quantum ad primū;
sciendum, q̃ homines etiā iusti multoties
in corrigendo vitia, excedunt modum,
q̃nq; verò minus debito se habent, quia
in talibus difficilè est tenere mediū. Sic
& in affectionibus odij quo peccata odiū
tur, & amoris quo natura diligit. Quod
totum ex hoc procedit, q̃ homo nō per-
fectè seipsum nec actus suos cognoscit.
Et ideo hic Psal. à Deo petit vt seipsum
sic cognoscat, q̃ in affectionibus odij,
vel amoris debito modo procedat. Et
hoc est quod ait, *Proba me, Deus, & scito
cor meum*. Probat.n. Deus aliquem, non
vt de nouo sibi notus fiat, sed vt aliquid
alicui notum faciat. Et sic dr̃ Deus ali-
qua nouiter scire, q̃n alios illa scire fa-
cit. *Interroga me*, hoc est idem quod *pro-
ba me: Et cognosce semitas meas*, i. fac me
cognoscere, & videre occulta cordis mei.
Cognitio Dei duplex, visionis & approbationis. Vel aliter: scire Dei est duplex, s. simplex
notitiæ & cognitionis. Et sic scit omnia
æternaliter, tam bona q̃ mala. Sic enim
omnia nuda & aperta sunt oculis eius.
Aliter.n. non benè iudicare posset de vi-

A tijs, & meritis, nec illa debitè punire, vel
præmiare, quia vnusquisq; bene iudicat
de ijs, quæ nouit, & horum solum est bo
nus iudex, vt dr̃ primo ethic. Alia est no
titia approbationis. Et isto modo illa so-
lum dr̃ scire, quæ approbat. Et sic nescit
nisi bona, & mala ignorat. Sic enim dicit
iniquis, Discedite à me operarij iniqui-
tatis, quia nescio vos, Matth. 3. Hic ergo
accipitur notitia Dei approbationis. Et
est sensus, *Proba me, Deus, & scito*, i. tali-
ter proba cor meum, & perfice, vt tibi sit
cognitum, & acceptū. Sic et de omnibus
cogitationibus, & operationibus subdit,
B *Interroga me, & cognosce*, i. approba semi
tas meas. Aduertendum et, q̃ Deus tūc
electos suos probat, quando eos tempo
raliter aduersitatibus premit, quib. pur
gantur, vide ver. 1740. 368. Item nota, q̃
probat Deus suos multipliciter, vide ver
sic. 1013. Item notandum, quomodo Ps.
ait Deo, *Interroga me*, &c. Quòd Deus *Interrogat nos Deus multipliciter.*
nos interrogat multipliciter, vt ostēdit
Grego. d. Tribus modis interrogare nos
conditor consueuit. Aut cūm flagelli di-
strictione nos percutit, & quanta in no- *Gregor. 28. mor. c. 7.*
bis insit, vel desit patientia, ostendit, aut
cūm quædam, quæ nolumus, præcipit,
C & nostram nobis obediētiam, vel inobe-
diētiam patefacit, aut cum aliqua nobis
occulta aperit, & aliquā abscōdit, & mē-
suram nobis nostræ humilitatis innote-
scit. Flagello namq; nos interrogat, cum
mentem bene sibi per tranquillitatē sub
ditam afflictionibus pulsāt. Vnde & Iob
laudatur attestatione iudicis, & tristi-
bus tunditur percussoris, vt eius patien
tia tanto verius claresceret, quanto in-
quisita durius fuisset. Præcipiendo autē
dominus nos interrogat, sicut Abraham *Gen. 22.*
terram suam iubetur egredi & pergere
quò nesciebat. In montem vnicum filiū
D suum ducere, & quem ad cōsolationem
senex acceperat, immolare. Cui nimirū
ad interrogationem bene respondenti,
idest, ad iussionem obedienti, dicitur,
Nunc cognoui, quòd timeas Deum. Vel
sicut scriptum est, Tentat vos Deus ve-
ster, vt sciat, si diligitis eum. Tentare *Deut. 13.*
quippe Dei est magnis iussionibus nos
interrogare. Scire quoque eius, est no-
stram obedientiam noscere nos facere.
Aperiendo aūt nobis quædam aut clau-
dendo nos interrogat Deus, sicut per

Psal.10. Psal. dicitur, Palpebræ eius interrogant filios hominum. Palpebris quidem apertis cernimus, clausis nil videmus. Quid ergo per palpebras Dei nisi eius iudicia accipimus, quæ iuxta aliquid clauduntur hominibus, & iuxta aliquid reserantur, vt homines, qui se nesciunt, sibimetipsis innotescāt, quatenus dum quædam intelligendo comprehendunt, quædam verò cognoscere omnino non possunt, eorum corda sese latentes inquirant, si illos diuina iudicia vel clausa non humiliant, vel aperta non inflant? Hac enim Paulus interrogatione probatus est, qui post acceptam internam sapientiā, aperta claustra paradisi, post ascensum tertij cœli, post supernæ loquutionis mysteria
Phil.3. adhuc dicit, Ego non arbitror me com-
1.Cor.15. prehendisse. Et rursum, Ego sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus
2.Cor.3. vocari Apostolus, &c. Ecce ergo accensis mysterijs, quasi clausis palpebris inquisitus placita, ac recta respondit, qui secreti aditum pulsans, quia per cognitionē intromitti ad interiora non valuit, per confessionem ante ianuas humilis stetit, & quod intus cōprehendere nō potuit,
Rom.11. foras tacendo laudauit, d. O altitudo sapientiæ, & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius & inuestigabiles viæ eius? Quis enim cognouit sensum dñi? aut quis consiliarius eius fuit? Ad propositum, omnibus tribus modis prædictis Psal. se à Deo postulat interrogari, vt seipsum respōdendo cognoscat, d. *Interroga me, & cognosce.* idest, fac me cognoscere semitas meas.

2450 ***Et vide, si via iniquitatis in me est, & deduc me in via æterna.***

H Ic postulat à Deo directionē. Vbi notandum, q ad vitam æternā nullus cum peccato potest introire, nisi primò totaliter ab omni culpa fuerit purgatus. Sic enim dicitur Apoca.21. Non introibit in illā aliquid coinquinatum &c. Idcirco Psalmista sciens q multoties in homine latet culpa quam ipse ignorat, & per consequens de illa debitam satisfactionem non potest facere, à Deo postulat, vt omnia sua peccata, si aliqua sibi sint occulta, manifestet, vt, illis cognitis, per pœnitentiam debitè possit pur-

E gari, & per consequens, ad vitam æternā deduci. Et hoc est quod ait Deo, *Et vide si via iniquitatis in me est*, idest, fac me videre, & cognoscere si aliqua culpa occulta est in me, vt illa cognita satisfaciam. *Et sic deduc me in via æterna*, idest, in bea- Via duplex:
titudinem æternam. Vel aliter, via dici- nostra &
tur vita, qua pergimus ad patriā. Et hæc Dei.
est duplex, scilicet, vna mortalis via, siue vita. Et hæc est vita nostra quæ deficit in multis. Alia est vita, & via immortalis, & hæc est Christus, per quem ad vitā beatam ducimur. Istas duas vitas hic tangit Psalmista. Primam dicens, *Et vide si via*
F *iniquitatis in me est*, i. vide si in via, vel vita qua sum est iniquitas. Secundam tangit d. *Et deduc me in via æterna.* Vnde hic ait Aug. *Et vide si via iniquitatis in me est*, i. scrutare semitas meas, consilia, & cogitationes meas, *Et vide si via iniquitatis in me est*, siue faciendo, siue consentiendo, *Et deduc me in via æterna.* Quid aliud p hoc intendit, nisi Deduc me in Christo? Quid est via æterna, nisi qui est vita æter- Via æterna
na? Æternus est enim, qui dixit, Ego dicitur Christus.
sum via, veritas, & vita. Si ergo aliquid inueneris in via mea, quod displiceat Ioan.14.
oculis tuis, quoniā via mea mortalis est,
G tu deduc me in via æterna, vbi nulla est iniquitas. Quia & si quis peccauerit, ad- 1.Ioan.2.
uocatum habemus apud patrem Iesum Christū iustū, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris, ipse est vita æterna sine pc̄ctō, ipse est vita æterna sine supplicio.

PSAL. CXXXIX.

***E**Ripe me, domine, ab homine malo, à viro iniquo eripe me.* 2451

H TITVLVS istius Psalmi est, *In finem Psalmus Dauid.* Et patet expositio ex suprà positis titulis multoties, sm sensum literalē. De materia autem Psalmi, quantum ad literam, dicunt doctores, quòd istum Psalmum fecit Dauid, dū contra ipsum duraret persecutio Saulis, pro qua etiam multos alios Psalmos fecit, quia illa persecutio multo tempore durauit, vt patet ex primo libro Reg. Et secundum hoc Psalmus iste diuiditur in duas partes, quia primò Dauid suam libera-

liberationem à Deo postulat: secundò persecutorum punitionem explicat, ibi, *Caput circuitus*. Prima pars in duas, quia Dauid vt facilius à Deo exaudiatur, primò ostendit persecutorum malitiam: secundò suã in Deo confidentiam, ibi, *Dixi domino*, &c. Dic vt Nic. Quãtum verò ad sensum propheticum, sciẽdum ꝙ iste Psal. est quædam vox, & oratio corporis Christi. s. ipsius ecclesiæ. Quandiu enim in hac vita peregrinamur à domino, boni cum malis sunt mixti, & mali cum bonis. Et multi nunc sunt mali, qui futuri sunt boni, & multi boni, qui futuri sunt mali, & multi boni, qui etiam finaliter erunt boni, & multi mali, qui & finaliter erunt mali. Sed qui finaliter erunt boni, & de corpore Christi, & qui mali, & extra corpus Christi, non est nostrum scire. Nouit aũt illos Christus, qui eos suo sanguine redemit. Difficile. n. est in præsenti vita, vt nosipsos nouerimus, quanto minus de alijs properè debemus iudicare? Quia forte die quem hodie malum nouimus, fortè die crastina bonus erit, & ecõtrario, & tolerandi sunt mali. Ad propositũ ergo, iste Psal. est vox corporis Christi. s. bonorum qui sunt mixti cũ malis, inter quos gemunt, persequuntur & premunt aduersis. Qui toto desiderio quærũt ab istis totaliter liberari, & ad societatem bonorum (.i. beatorum, vbi nũlli sunt mali) perduci, vbi oẽs fint membrũ Christi, & nullus sit hostis Christi, quilibet. n. aut est membrum Christi, aut hostis Christi. Timent enim, quãdiu hic viuunt, ab hoste seduci, qui non solũ vno modo electos seducit, sed quasi infinitis. Versipellis. n. est ipse, qui regnat in malis. Propter quod orat hic corpus Christi, de medio istorũ liberari. Ex prædictis põt patere titulus Psal. qui est, in finem Psal. Dauid. Per finem intellige Christũ: de quo ait Apostolus, Finis enim legis Christus est ad iustitiam omni credẽti. Sic ergo per Dauid intellige Christum, qui factus est ex semine Dauid ſm carnem. Ipsum autem Christum hic accipe, non vt caput, sed vt corpus, vt sit sensus, In finem Psal. Dauid. Iste Psal. dirigens nos in finem (idest in Christũ) est ipsius Dauid, s. corporis Christi. Quibus visis, accedo ad diuisionem Psal. Diuiditur ergo Psalm. iste in tres partes, quia primò

Iudicare alios facilè non debemus.

Rom. 10.

A mala, quæ iusti patiuntur à malis, exponit: secundò contra dicta mala suã confidẽtiam in Deo ponit: ibi, *Dixi domino*, tertiò quæ mala malos inuoluant ostendit, ibi, *Caput circuitus*. Quantum ad primum, notãdum, ꝙ sicut omnes boni vnũ corpus faciunt, quorum corporis caput est Christus, sic & omnes mali vnum corpus faciunt, cuius corporis diabolus est caput. Et istud malorum corpus bonos persequitur, & ſm membra, & secũdum caput, quoniam boni non solum persequuntur à malis hominibus, sed etiam à capite suo, quod est diabolus. Et ſm hoc B Psal. duo facit, quia primò agit de persecutione bonorum facta à malis: secũdò de ipsorum persecutione facta à capite ipsorum. s. diabolo, ibi, *Custodi me*. Prima in duas, quia contra persecutionem malorum primò præmittit orationem: secundò ipsorum ostendit persecutionẽ: ibi, *Qui cogitauerunt*. Quantum ergo ad primum, sciendum est, ꝙ differentia est inter hominem malum, & hominẽ iniquum. Nam malus dicitur, qui ex intentione alteri nocet. Dicitur enim à Melan, quod est nigrũ, qui malus alios denigrare conatur, eis nocendo. Sic enim il- C los agricolas, qui seruos ad vineam missos occiderunt, & filium patrisfamilias insuper ad vineam à domino missum, peremerunt, malos Christus vocat, dicens de ipsis, Malos malè perdet. Similiter & alijs nocens, & alios percutiens, malus à Christo appellatur, dicens, Si autem dixerit ille seruus malus. Moram facit dominus meus venire, & cœperit percutere conseruos suos, &c. Iniquus autem dicitur non solum, qui alteri nocere intendit, sed etiam omnis peccator, quia sibiipsi nocet. Vnde iniquus quasi nõ æquus, non rectus, nõ iustus. Et ſm hoc ab istis D duobus generibus hominũ liberari orat Psalmista. Et primò ab hominibus malis, qui à proposito nocere intendunt, dicens, *Eripe me, domine, ab homine malo*. s. à persecutore, à tentatore, a raptore, à detractore, & huiusmodi. Secundò quærit liberari ab iniquis, qui. s. in seipsis non sunt æqui, licèt alijs nocere non intendant, d. *A viro iniquo eripe me*. Et aduerte, ꝙ quilibet iniquus quamuis à proposito alteri nocere non intendat, de facto tamen nocet, vt hic deducit Aug. dicẽs,

Malus differt ab iniquo.

Matth. 21.

Matth. 24.

A viro iniquo eripe me. Iniquum dixit, nō iustum. A quo liberari orat, ne putes aliquem iniustum bonum esse. Sunt enim multi iniusti, qui innocentes vñr, quasi non nocentes, quia nō sunt sæui, nō sunt aspeti, non sunt persequentes alios, & pressuras alijs facientes: sed tñ iniusti, & iniqui, alio quodā modo luxuriosi, ebriosi, voluptatibus dediti: sed tñ & isti alijs nocēt. Quomodo enim nulli nocet, qui sibi non parcit? Innocens enim ille est, qui non nocet, nō autem qui sibi nocet. Tibi autem quomodo potest non nocere, qui sibi nocet? Sed respondes, In quo mihi nocet? Nō enim inuadit res meas, nō salutem meam, luxuria sua pascitur, voluptatibus suis delectatur. Si istis ipse inquinatur, hoc autem quid ad me pertinet, quia mihi molestus non est? Et r̄ndet August. Nocet tibi saltem malo exēplo, quia uiuit tecum, & ad quod agit, inuitat. Nonne cum eum vides in illis sordibus prosperari, tentaris talium delectatione factorum? Et si non consentis, saltem inuenisti, quod expugnes. Quō ergo tibi non nocet, qui laboras vincere, quod fecit in corde tuo? Nocēs est ergo omnis iniustus, & omnis iniquus, & necesse est, vt nociuus sit, siue sit blādus, siue ferox. Vel aliter. Per hominem malum, & iniquum nō solum intelligit mēbra diaboli, homines. s. malos, sed ēt & maximè ipsum diabolum caput ipsorū, vt hic notat August. d. *Eripe me, domine, ab homine malo:* non solum à vasis diaboli, sed ēt ab ipso diabolo, quia etiam ipse homo in scriptura est appellatus. Nam cum venisset inimicus, & superseminasset zizania, & serui dixissent domino, Domine, nonne bonum semē seminasti in agro tuo? Respōsum est, Inimicus homo hoc fecit, qui diabolus fuit. Ab isto ergo homine malo ora quantum potes, vt libereris. Item notandum, ꝙ diabolus secundum diuersos modos tentationis, quibus utitur, diuersis nominibus nuncupatur. Vnde quandoque dicitur auis, quandoq; leo, quandoq; homo, vt super isto versiculo deducit Richardus, dicens, *Eripe me, domine, ab homine malo.* Tentatio diabolica quandoque est subita, quādoque uiolenta, quandoque fraudulenta. Hinc est, quòd sacra scriptura incentores vitiorū dæmones, nunc aues, nunc

Omnis malus alteri nocet.

Homo iniquus dicitur diabolus.

Matth. 13.

Tentat diabolus tripliciter.

Diabolus dicitur auis, leo & homo.

E bestias, nūc homines pro quadam appellat similitudine. Subito namq; & quasi auis uolat, cum mentem ante deliberationem præoccupat. Tunc autem velut leo sæuit, cum uiolentus sentitur. Sæpe enim ex præcedenti cura agitur, vt vehemens, & omnino postmodū intolerabilis tentatio oriatur. Et cū ad vim faciendā non præualet, ad fraudem se conuertit, vnde & hominis appellationem accepit. Solus namq; homo inter animalia ratione utitur. Vnde & illis ēt, quibus fortitudine īferior est, ex singularitate ingenij principatur. Quasi ergo homo est, cum

F vtitur non tam fortitudine, quā calliditate, cum agit non tam fortiter, quàm prudenter. Ab huiusmodi homine iniquo, & malo, propheta se eripi postulabat, cum diceret, *Eripe me, domine, ab homine malo*, &c. Ac si apertè dicat. Vide qualē, & quā astutum hostem sustineo, cuius comparatione quasi brutum animal appareo. Quanto.n. animal brutum ab homine ex rationis priuilegio exceditur, tāto intelligentiæ nostræ exiguitas calliditatis eius magnitudine superatur, *A uiro iniquo* (inquit) *eripe me.* Denique quia non solum prudenter, sed etiam fortiter

G eum agere deprehendit, hunc virum cōuenienti vocabulo nuncupauit. Diabolū ergo malum nominat, & iniquum, malū, quia semper nocere desiderat, etiam iniquum malum, quia ultra æquitatis mensuram, modum sæpe percussionis dilatat. *Eripe me*, inquit. Citò hoc fieri uoluit, qui non libera, sed *eripe* dixit.

Qui cogitauerunt iniquitates in corde, tota die constituebant prælia. 2452

HIc consequenter persecutionē malorum ostendit. Et ostendit, quòd

H mali dupliciter bonos persequuntur, s. primò cogitatione, secundo locutione, ibi, *Acuerunt.* Quantum ad primum, sciendum, quòd plus nocet occultus persecutor, quàm apertus, plus occultus inimicus, quam manifestus, quia à manifesto sibi potest cauere, non ab occulto. Facilius enim uitatur aperta fouea, quam occulta, aperta inimicitia, quàm latens. Nulla enim pestis est ad nocendū efficacior, quā familiaris inimicus. Illi ergo, qui contra nos mala cogitāt, & foris bo-

Adulatores difficile vitantur.

na loquuntur, quomodo à nobis vitari
poſſunt, cũ cogitationes eorũ nobis ſint
occultæ? Ideo contra tales neceſſe eſt ad
Deum recurramus, d. *Eripe me, domine,*
ab homine malo. Vnde hic Aug. *Qui cogita*
uerunt iniquitates in corde. Propter eos
enim hoc dicit, qui plerunque in labijs
bona loquuntur. Facilè enim eſt vitare
apertas inimicitias, facilè eſt auerti ab
inimico manifeſto, cuius iniquitas iã in
labijs eſt. Iſte eſt manifeſtus, ille occul-
tus. Ille difficilè vitatur, qui in labijs bo-
na portat, & in corde mala occultat. Ta-
les quotidie conſtituunt bella. De taliũ
enim cordibus naſcitur, quicquid eſt, cõ-
tra quod pugnat Chriſtianus. Si ſeditio,
ſi ſchiſma, ſi hæreſes, ſi contradictio tur-
bulenta, non hoc erumpit niſi de illis
cogitationibus, quæ tegebantur. Et qñ
bona labijs loquebantur, tamẽ tota die
conſtituebant prælia. Pacata audis ver-
ba, ſed belli conſtitutio à cordibus non
diſcedit. Vel hoc ad tentationes dæmo-
nis põt referri. Dæmones namq; qñque
occulta bella nobis conſtituunt, quãdo
ſub ſpecie virtutum ad vitia trahere co-
nantur. Quandoq; verò bella aperta, &
de die contra nos faciunt, quãdo aperta
mala ſuadent. Et hunc duplicem tenta-
tionis modum oſtendit Grego. d. Hoſtis
enim callidus contra militem Chriſti di
uerſa tentationum vulnera exquirens,
modò ex pharetra per inſidias eum vul-
nerat, modò ante eius faciem haſtam vi
brat. Quia videlicet vitia, & alia ſub vir-
tutũ ſpecie contegit, & alia vt ſunt aper
ta, eius oculis apponit. Vbi eñ infirma-
ri Dei militem conſpicit, illic fraudis ve-
lamenta non requirit, vbi autem reſiſte-
re ſibi fortiter conſiderat, ibi contra vi-
res proculdubio dolos parat. Nam, cum
infirmum quempiam in carnis illecebra
videt, apertè ſpeciem corporis, quæ con
cupiſci valeat, eius obtutibus obijcit. Si
autem fortaſſe aliquem validum contra
auaritiam cernat, inopportunè eius co-
gitationibus domeſticorum ſuorum
inopiam ſuggerit: vt, dum mens ad pro-
uiſionis curam quaſi piè flectitur, ſedu-
cta furtim in rerum ambitum iniquè ra-
piatur. Iſtos ergo duos tentationis dæ-
monis modos hic ponit Pſalm. primùm
occultum, qui ſtat in cogitatione, d. *Qui*
cogitauerunt iniquitates in corde. Apertũ

Tentat diabolus dupliciter. ſ. occultè & apertè.

Gregor. 31. mor. c. 30.

A autem cum ſubdit, *Tota die conſtituebant*
prælia. Per diem namq; clara notitia de-
ſignatur. Vnde Richardus iſtum verſum
ad iſtum propoſitum tractans d. *Qui co-*
gitauerunt iniquitates in corde, &c. Quod
cogitamus, eſt occultatum, quod loqui-
mur, manifeſtum. Coram ergo perfectis
viris maligni ſpiritus iniquitatem cogi-
tant, quia, inquantum poſſunt, fraudu-
lenter perſuaſionis dolos occultãt. Sub
ſpecie enim boni bonis viris mala per-
ſuadere volunt, quia ad opera mala eos
omnino trahere nõ poſſunt, quòd ſi ſic
præualere non valent, ad aperta, & im-
B portuna mala illico ſe cõuertunt. Vnde
& ſubditur, *Tota die conſtituebant prælia.*
Quia per noctem ignorantia, per diem
intelligẽtia deſignatur, rectè in die mẽs
impugnari dicitur, quando ex ijs tenta-
tur, quæ apertè eſſe mala intelligit.

Acuerũt linguas ſuas ſicut ſerpentes: 2453
venenum aſpidum ſub labijs eorũ.

HIc oſtendit eorum iniquitatem in
locutione, Vbi notandũ, quod no-
mine linguæ intelliguntur. verba forma
ta per linguã: ſicut notatũ fuit ver. 1001,
C Et ibi nota quã multipliciter Iudæi lin-
guas ſuas contra Chriſtum acuerunt.
Hoc autem quod dicit, *Acuerunt linguas*
ſuas, dupliciter intelligi poteſt. Nam gla
dius acutus eſt aptior ad ſcindẽdum, eſt
etiam magis politus ad lucendum. Sic &
dupliciter dicitur lingua acuta ad ſcindẽ
dum, quia apertè detrahit, apertè lace-
rat, & ſcindit. Dicitur & lingua acuta. i.
terſa & polita, lucens. ſ. lingua palpans
adulatoris. Primo modo mali linguã ſuã
acuerunt contra Chriſtum, ipſi apertè
detrahendo, & perſequendo. De quibus
dr Pſal. 56. Filij hominum, dentes eorũ
D arma, & ſagittæ: lingua eorũ gladius acu
tus. Quod ad literam de Iudæis Chriſto
detrahentibus intelligitur, vt ibidem ex-
ponit glo. dicens, Filij hominum ſunt Iu
dæi, qui filij hominum. i. humiles, & mã-
ſueti per legem eis datam eſſe deberent:
ſed vt filij ferarum cõtra Chriſtum cru
deles effecti fuerunt. Qm̃ dentes eorum
arma, & ſagittæ. Per dentes eorum, irri-
ſiones accipe, quorum verba erãt arma,
& ſagittæ. Arma, quantum ad aſtuta con
ſilia quibus ſe à morte Chriſti innocen-

Lingua dicitur acuta dupliciter.

tes conabātur offēdere: sed sagittæ erāt, quantum ad verba, quibus Christū vulnerare conabantur. Et sic lingua eorum erat gladius acutus, dum acutè detrahēdo clamabant, dicentes, Crucifige, crucifige, Illæ enim voces vt gladius acutus, etiam fecerunt Christi mortē. Non ergo excusari possunt Iudæi à morte Christi. Quia etsi manus contra Christum habuerunt inermes: os tamen eorum contra Christū vt gladius fuit acutus. Vnde non suffecit Iudæorum principibus contra Christum acutam detractionis linguam extendere, quinimò & populum ad acutas sagittas verborum contra Christum iacere procurauerūt, dum persuaserunt populis, vt peterent Barrabam, Iesum vero perderent. Secūdò autem modo acuerunt linguas suas, idest, politas fecerunt per verba adulatoria. Adulatores enim linguam habent acutam, idest, politam: intantum q̄ dum palpare videntur, sua acutie venenum infundunt. Et ad istum sensum propriè hic loquitur Psal. dicens, *Acuerunt linguas suas sicut serpentes.* Vbi gloss. *Acuerunt,* &c. idest, verba nequitiæ suæ polierunt. Et addit, *sicut serpentes.* Vbi Aug. *Acuerūt linguas suas sicut serpentes.* Aspice similitudinem. In serpentem maxima astutia est, & dolus nocendi: propterea etiam serpit. Non habet pedes, ne eius vestigia, cum venit, audiātur. In eius itinere velut lenis est tactus: sed non est rectus. Ita ergo repunt, & serpunt ad nocendum, habentes occultum venenum, & subtilem cōtactum. Et ideo sequitur, *Venenum aspidum sub labijs eorum.* Ecce hoc est sub labijs, idest abscōsum: aliud autem in labijs, scilicet apertum.

Adulatores serpenti cōparantur.

2454 *Custodi me, dn̄e, de manu peccatoris, & ab hominibus iniquis eripe me.*

HIc agit de persecutione bonorū facta à capite malorum, s. à diabolo. Et primò à Deo petit liberationē. secundò ponit diaboli, & suorū persecutionē, ibi, *Qui cogitauerunt.* Quantū ad primū, sciendum, q̄ nomine peccatoris ipse diabolus intelligitur, quia caput est omniū peccatorum, sicut & Christus omnium electorum. Hic enim non solum per seipsum, sed & per mēbra sua semper cogitat nos decipere, nos supplātare. Ideo necessaria est oratio, non quidem ne bona exteriora auferat, sed ne nos ipsos diuidat à Christo, & faciat de suo corpore nos esse. Vnde glo. *Custodi me de manu peccatoris,* i. diaboli, qui astutus est ad nocendum, quia per multa diabolus fallit, quæ per nos præcauere non possumus. Et quia etiam per suos nos decipit, consequenter adiungit, *Et ab hominibus iniquis eripe me,* i. à membris eius, per quos conatur nos decipere, quādo per se hoc nequit. Sic enim & Adam tentauit per Euam, & Iob per vxorem. Notandum q̄ meritò à Deo custodiri debemus petere, quia ipse propriè custos noster dicitur, & sine ipso omnis nostra custodia est vana, d. Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam. Et aduertendum, quòd multa personarum genera recipit Deus in sui custodiam, vide versic. 1665.

Psal. 128.

Custodit dominus multa personarū genera.

Qui cogitauerunt supplantare gressus meos, absconderunt superbi laqueum mihi. 2455

HIc declarat intentionem persecutorum, scilicet dæmonis, & suorū. Principalis namque intentio ipsorū est, non quidem nos damnificare in bonis exterioribus, sed in interioribus, quia etsi damna quandoque rerum inferunt, vel salutem corporis frangunt: tamen in istis suum finem nō ponunt, sed in perditione animæ, vt, s. membra diaboli nos faciant. Hoc autem dupliciter faciunt, scilicet, per astuta consilia, & per ipsorū mala exempla, ibi, *Et funes.* Quantum ergo ad primum, inducens ipsorum astuta consilia, dicit, *Qui cogitauerunt supplantare,* &c. Supplantare enim est aliquem sub planta tenere, sibi eū subijcere, vel idem quod astutis consilijs aliquem decipere. Sic ergo cogitant dæmones supplantare gressus nostros, cum suis malitijs gressus nostros, (idest opera nostra) sibi subijcere conantur. Est ergo orandū, vt nos dominus ab eis custodiat, non q̄ custodiat bona exteriora, sed ne supplantent nos. Vnde hic Aug. d. *Qui cogitauerunt supplantare,* &c. Orare opus est. Sed multi imperitè orāt aduersus diabolū, & malos. Sed audi quid orare oporteat: Qui

Cogitat diabolus nos perdere.

Orare quid debemus cōtra diabolū.

Qui cogitauerunt supplantare gressus meos. A Quod potest carnaliter accipi. Habet enim quisque inimicum, qui in negotio cogitat ei fraudem facere, & ei auferre pecuniam, quæ versatur in communi negotio. Habet unusquisque vitium, & cogitat malū ingerere domui eius, aliquid de re ipsius minuere. Et utique dolo, & fraude cogitat, & quòd machinamentis diaboli hæc ipsa gestit implere, nemo dubitat. Sed tamen non propter ista isti cauendi sunt, sed ne insidiando tibi, adducant te ad se, idest, ne separent à corpore Christi, & faciant te de corpore suo. Sicut.n. bonorum Christus caput est, sic B illorum caput est diabolus. *Qui cogitauerunt* (inquit) *supplantare gressus meos*. Quid est hoc? Non quasi erres negotio, quod cū illo habes, & decipiat te in causa, quæ cum illo tibi communis est in foro. Sed gressus tuos supplantabit, si te impedierit in uia Dei, vt illud, quod rectum intendebas, titubet, aut labatur à via, aut cadat à via, aut remaneat in uia aut retrorenertatur, vnde uenerat. Quicquid tale fecerit, supplātauit te, decepit te. Cōsidera ergo hmōi insidias, ora ne perdas cœleste patrimonium. Sequitur. *Abscōderunt superbi laqueum mihi.* Quid C est laqueus malorum? Laqueus.n aliquādo dicitur peccatum, vide ver. 139. Quãq; dr̄ dolosa cogitatio, vide ver. 106. Quãq; laqueus dicitur falsa consilia Iudæorū, vide vers. 921. Et sic Iudæi multos laqueos absconderunt Christo, vide versic. 440. Vel aliter nota, q laqueus diaboli, & suorū est multiplex, quē nobis abscōdunt vt nos decipiant, vide versic. 2284. quod tñ ex inuidia eorū procedit. Qđ ostendens Aug. hic ait, *Absconderunt superbi laqueum mihi.* Totum corpus diaboli explicat, ait. *Absconderunt superbi laqueum mihi.* Ipsi sunt, qui cum sint falsi iusti, necesse est vt inuideant veris iustis. Nemo.n. inuidet alteri in eo, quod non vult vel esse, vel videri. Alius tibi inuidet quia diues es, aut vult diues esse, aut putari diues. Alius tibi inuidet, quia clarus & nobilis es, aut hoc esse se affectat, aut putari cupit. Et sic oīa, quæ putātur, aut videntur bona in sæculo, quod quisque vult habere, & in quo vult excellere, vel cuius rei famam captat, in eo tibi inuidet. Isti sūt, qui falsi sunt iusti, uideri volunt iusti, cum non sint. Necesse est ergo, vt quem viderint uerē iustum, inuideant illi, & hoc cum illo agant unde amittat hoc in quo gloriatur. Inde ueniunt oēs seductiones, & supplātationes. Hoc prior ipse diabolus voluit, qui cadens, statim homini inuidit. Et quia ipse amisit regnū cœlorum, hominem illuc peruenire non vult. Et id nunc agit, vt homo illuc non perueniat, vnde ille deiectus est. Dicamus ergo homini iniusto, Quare inuides iusto? quia uideri uis iustus? Fac ergo quòd melius est, & facilius eris quod vis videri. Etenim, si inuideris diuiti, nō tamen est in potestate tua, vt diues efficiaris. Si inuideris honesto alicui senatori, & nobili, non est in potestate tua ut nobilis efficiaris, & clarus. Si inuideris pulchro, vel forti, non erit in potestate tūa, vt pulcher, vel fortis efficiaris. Si inuides iusto, res ī potestate tua est. Esto q doles alterū esse. Non.n. empturus es q tu non es, & alius est, gratis constat, citò constat, citò, & gratis iustus esse potes.

Inuidia diabolus et mali nos tentant.

Inuidia unde habet ortum.

Gen. 31.

Inuidia contra iustos faciliter potest sanari.

2456 *Et funes extenderunt in laqueum: iuxta iter scandalum posuerunt mihi.*

Hic ostēdit malorum persecutiones per ipsorum mala exempla. Vbi notandum, quòd per funes peccata intelliguntur, quæ peccatorem ligāt: Prou. 9. Funibus peccatorum suorum constringitur quisque. Quod ostendit Greg. super illo uerbo Iob 12. Baltheum regum dissoluit, & præcingit fune renes eorum, d. Qui membrorum suorum motus regere sciunt bene, non immeritò reges vocantur. Sed cum de elatione mens tangitur, plerumque omnipotens Deus eius superbiam deserens, hanc immunditia operis cadere permittit. Regū itaq; baltheum dissolnit, quando in ijs, qui bene D regere sua membra uidebantur, propter elationis culpam, castitatis in eis cingulū destruit. Quid ergo in fine accipitur nisi peccatum? sicut per Salomonem dr̄, Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur quisque. Et quia in renibus, carnis delectatio principatur, districtus consciētiarum iudex qui regū baltheum dissoluit, fune præcingit renes eorū quatenus dissoluto castitatis cingulo, eorum mēbris peccati

Funes dicūtur peccata.

Gregor. 11. mor. c. 9.

Prouer. 5.

Publicus for nicator dat alijs exemplum cadēdi in pecca tum.

peccati funis circundetur. Vt quos in occulto superbia inquinat, quàm sint detestabiles, etiam in publico ostendat. De funibus peccatorum, vide uersic. 2134. Quid est ergo *funes extenderunt in laqueum*, nisi peccata sua extenderunt, id est, ostenderunt, & publicauerunt, ut eorum exemplo alij cadant, & peccent? Vnde alia litera, secundum Augustinum, habet, *Et restes extenderunt in laqueum*, quod ad idem redit. Nam secundum grãmaticos restis dicitur à rete, & est restis funis, vel quod fit ex funibus, vel ad aliud trahendum. Peccata ergo restes dicuntur, vel funes, quia vnum ad aliud trahunt. Vnde hic August. ait, *Et restes extenderunt mihi*. Dicit Esaias, Væ ijs, qui trahunt peccata, sicut restem longam. Quare autem peccatum dicitur restis? quia omnis peccator perseuerans in peccatis suis, addit peccata peccatis. Et cum debeat accusatione peccati sui corrigi, defensione duplicat, quod posset confessione auferri. Et plerunque alijs peccatis vult munitus esse, præter illa, quæ cõmisit. Puta, fecit quis adulterium, & ne occidatur, patrat homicidium. Addit peccato peccatum. Rursus si ei contigerit facere homicidium, iam qui unum crimen timebat, duo timet. Et vtique cum viderit se plura timere, quàm antè timebat, non curat minuere, quod antè fecit, sed magis addere, quod nondum fecit. Quæ ritur forte & ueneficium. Tria ecce habet. Inde iam quis cogitat, quis finiat restem peccatorum? Et optimè peccatum dicitur restis, siue funis. Vt enim torqueatur restis, additur. Et non adduntur recta fila, sed torta. Prauitas sibi connexa ducitur in longum, & non cogitat præcidere, quod male texuit, sed addere. Ad propositum ergo, sic funes, siue restes dicũtur peccata, quæ mali bonis extendunt in laqueum, quando per exemplum eius sua dent facere mala, quæ ipsi faciunt. Sequitur, *Iuxta iter scandalum posuerunt mihi*. Quid autem est iter siue uia, nisi Dei præcepta quæ ducunt ad uitam? Matth. 10. Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Scandalum autem idem est quod ruina siue occasio ruinæ. Quid est ergo, *Iuxta iter scandalum posuerunt mihi*, nisi iuxta præcepta Dei posuerunt mihi occasionem ruinæ? Nõ dicit in itinere, sed iuxta iter.

Peccata dicuntur restes.

Esa. 3.

Scandalū quid sit.

Quia mali bonos tentantes, non impugnant diuina præcepta, sed dicunt illa sancta esse, & bona, sed iuxta illa ponunt occasiones ruinæ, dum ex illis hominem ad malum inducere volunt. Verbi gratia: Iter domini, vel præceptum est Diliges proximum tuum sicut teipsum. Iuxta hoc tibi malus scandalum ponit, dicens, Tu es libidinosus, & hoc esse te diligis, ergo debes diligere, proximum tuum talem esse, ergo per exempla tua fac illum esse libidinosum, & sic de alijs. Et hoc est ponere scandalum, non in itinere, sed iuxta iter.

Dixi domino, Deus meus es tu, exaudi domine, vocem deprecationis meæ. 2457

HAec est secunda pars, in qua iustus contra prædicta mala in Deo ponit suam cõfidentiam. Et tria facit, quia primo in Deo ponit suam confidentiam secundò à Deo cognoscit suam constantiã, ibi, *Domine, domine*, tertiò à Deo petit in bono perseuerantiam, ibi, *Non tradas*. Quantum ad primum, notandum, quòd nullus homo, nullus angelus propriè dicitur dominus, sed solum Deus omnium uerus est dominus, uide versic. 1633. Veruntamen quamuis sit dominus & Deus omnium generaliter, tamen fidelium, & iustorum singulariter dicitur dominus, & Deus, quia illi ipsum uerum Deum regnoscunt, & dominum. Quia ergo omnium uerus est dominus, omnes malos compescere potest. Et ideo contra omnia, prædicta uitia, & persecutiones solum in ipso spes est ponenda. Et hoc est, quod ait Psalm. *Dixi domino, Deus meus es tu* Quasi dicat. Illi persecutores homines sunt, sed non mei domini, tu uerò Deus es, & Deus meus. Vide magnam fiduciam cum dicit, *Deus meus es tu*. Vnde August. Nunquid & illorum est Deus, qui nos persequuntur? Cuius non est Deus, qui uerus est Deus? Sed tamen propriè illorum est Deus, qui eo fruuntur, qui ei seruiunt, qui libenter sub illo sunt. Nam & mali sub illo sunt, quamuis inuiti. Iusti appellant Deum, à quo coronentur, mali fugiunt Deum, à quo damnentur, malus ergo, qui non vult habere dominum in Deum suum, quò fugiet Deum omnium? Bonum est

Deus est omnium, Deus sed propriè bonorum.

est ergo illi ut conuertatur ad Deū omnium, faciatque illum conuersione suū, & positus inter tales superbos, & seductores, in domino Deo confidens dicat, *Dixi domino, Deus meus es tu.* Sequitur, *Exaudi, domine uocem deprecationis meæ.* Per hoc enim vult ostendere deuotionē orantis. Nam multi sunt orantes, qui uocem non habent, sed solum sonum. Sed iusti orantes, sonum habent, & uocem. Vnde dicit iste, *Exaudi domine, uocem deprecationis meæ.* Vbi sciendum, quòd uox propriè est animalium uitam habentiū. Illa enim, quæ uita carent, sonum reddere possunt, sed uocem formare non possunt. Nam vt dicitur lib. 5. de proprietatibus rerum, vox est aer tenuissimus plectro linguæ ictu formatus. Est enim plectrum ultima pars linguæ, quæ se flectēdo hinc inde uocem format. Instrumentum autem ipsius uocis multiplex est, scilicet pulmo, guttur, gula, os, dentes, labia, & huiusmodi. Quorum quædā sunt matrice uocis receptiua, sicut pulmo cū suis receptaculis, & canalibus. Quædam sunt uocis directiua, sicut guttur. Quædam sunt uocis ordinatiua, sicut gula, quæ uocem pulchram reddit & fortem, quia aerem introeuntem, ne nimis impetuosè exeat, refrenat, & à receptione pulueris, guttur, & alia organa uocis obseruat. Ex quibus bene patet, quòd nihil formare potest uocem, nisi sit animal, & uitam habeat. Sic in proposito, spiritualiter nullus, orando propriè uocem format, nisi uita spirituali uiuat. Peccator mugire potest, vel sonare, sed uocem formare non potest. Ad propositum ergo, Psalm. uolens ostendere in sua oratione suam deuotionem, ostendit se uitam habere gratiæ, qua orando format uocem. Et hoc est quod ait, *Exaudi, domine uocem deprecationis meæ.* Vnde istum intellectum hic innuit Aug. dicens, *Exaudi, domine, uocem,* &c. Simplex quidem sententia est, & facilis ad intelligēdum. Sed fortè delectat cogitare, quare nō dixerit, Exaudi deprecationem meam, sed expressius dixit, *Exaudi uocem deprecationis meæ.* Vox quidem deprecationis est, vita deprecationis, anima deprecationis. Non enim omne, quod sonat in uerbis meis uox est, sed unde uiuūt uerba mea. Cæteri enim strepitus sine anima, soni dici possunt, uoces dici nō possunt. Vox propriè animatorum est, uiuorum est. Quòd multi autem deprecantur Deum & non sentiunt Deum, nec bene cogitant de Deo, sonum deprecationis habere possunt, uocem habere nō possunt. Psalmista ergo vocem in deprecando habebat, quia inde erat uox unde uiuebat, quia Deum suū intelligebat, quia à quo liberaretur uidebat, & à quibus liberaretur sentiebat. Sed qualiter istam uocem deprecationis Deo commendet ostendit, subdens.

Vox propriè est bonum.

Vox quomodo formatur.

A

B

Domine, domine, virtus salutis meæ: obumbrasti super caput meum in die belli. 2458

HIc à domino recognoscit suę firmitatis cōstantiam. Inter omnes virtutes, perseuerantia boni operis summè displicet diabolo, quia sine ista nulla virtus proficit, nullus ad palmam pertingere potest, omnes ad manus diaboli cadunt. Vnde cum bonū aliquod agimus, necesse est, vt in illo perseueremus. Propter quod ait Greg. Sunt nonnulli, qui cum bona aliqua faciunt, iniquitatum suarum protinus obliuiscuntur, & cordis oculum in consideratione bonorum operum quæ exhibent agunt, atque eo se iam sanctiores æstimant, quo inter bona quæ agunt malorum suorum in quibus & fortasse adhuc implicati sunt, memoriam declināt. Qui si districtionem iudicis uigilanter attenderent, plus de malis suis metuerent, quàm de imperfectis bonis exultarent. Plus inspicerent de ijs, quæ eis adhuc agenda sunt, debitores tenentur, quàm quòd operantes quædā iam partem debiti soluunt. Neque enim absolutus est debitor, qui multa reddit, sed qui omnia. Nec ad brauium uictoriæ peruenit, qui in magna parte spectaculi uelociter currit, si iuxta metas ueniens, in hoc, quod est reliquum, deficit. Neque ad qualibet destinata loca pergentibus inchoando longum iter capere, si non etiam ualeant totum consummare. Quia ergo uitam æternam quærimus, quid aliud quàm quædam itinera agimus, per quæ ad patriam festinamus? Et quid prodest, quòd capimus multa, si ea, quę ad perueniendū restant, negli-

C

D

Perseuerantia bonis est necessaria.

Gregor. 22. mor. c. 6.

Ioan. os aureū in quodam sermone quadragesima qui

incipit [Licet nobis.] Hac est perfectorũ uera iustitia, vt nunquã se præsumãt esse perfectos, ne ab itineris nondum finiti intentione cessantes, ibi incidant in deficiẽdi periculum, vbi perficiẽdi deposuerint appetitum.

negligimus? &c. Ex quibus apparet, q nulla uirtus salutem obtinet, nisi sola perseuerantia. Et istam quis inter tot scandala, tentationes, & persecutiones haberet, nisi singulari gratia Deus illam administraret? Vnde hanc à Deo Psalm. recognoscens nunc dicit, *Domine, domine uirtus salutis meæ*. Vnde hic ait August. *Domine, domine uirtus salutis meæ*, idest, qui das uires salutis meæ. Quid sibi vult, *Virtus salutis meæ*? Conquerebatur enim Psal. de scandalis, de insidijs peccatorũ, de malignis hominibus, de superbis, & in uidentibus, quales nec: sse est vitam ducere, dum hic temporaliter viuimus. Talia scandala dominus prædixit futura, cũ ait, Abundabit iniquitas, refrigescet multorum charitas. Sed statim remedium adiunxit, dicens, Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Attende iste timuit, & abundantia iniquitatum turbatur. Respexit, & vidit remedium, qui autem perseuerauerit usq; in finem, hic saluus erit. Proposuit se perseuerare, sed uidit longam viam. Sed quia perseuerare magnum est, & difficile, ipsum orauit ad perseuerantiam suam, à quo illi iussum est, vt perseueraret. Vnde ait, Tu es uirtus salutis meæ, tu me facis perseuerare, vt perueniam ad salutem. *Obumbrasti super caput meum in die belli*. Vbi aduerte, quòd in uita præsenti habemus non solum continuè bellum extrinsecum, quia continuè impugnamur à diabolo, & eius membris, sed etiam bellum intestinum, quod fortius nos premit, scilicet, legem membrorum, fomitem carnis, qui semper legi rationis repugnat. De quo dicit Apostolus, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentẽ in legem peccati. In istis bellis continuè iustus pugnando fatigatur, calefit, arescit & quasi incipit deficere. Vnde dicit fatigatus. Pugno foris contra fictos, & malos, pugno intus contra concupiscentias meas. Sed sic fatigatus, ad gratiam Dei respicit. Et qui iam æstuabat & quasi arescebat, sub umbra diuinæ gratiæ incipit respirare & habere refrigerium. Et hoc est quod ait, *Obumbrasti super caput meũ*, idest, super mentem meam in die belli. Vel aliter, maximum remedium in bellis nostris aduersitatis, & persecutionũ,

Perseuerantia est à Deo.

Rom. 7.

Passio Christi, vmbrã nobis facit.

E est consideratio Christi passionis. Quã considerata, omne, quod fideli graue uidebatur, apparet leue. In passione autem Christi Deus super illum obumbrauit, idest, umbram fecit, quia sol obscuratus est, in figuram, quòd omnes in suis passionibus illius passionis memores, vmbram refrigerantem inde haberent. Vnde & passionis memor Psal. dicit, *Obumbrasti super caput meum*, idest supra Christum in die belli, scilicet eius passionis. Sic enim de Christo dicitur, Scapulis suis obumbrabit tibi, &c. Vel aliter, quia dum tentationes vrunt, vmbram, & refrigerium per uerba sacræ scripturæ dominus præstat nobis. Et sic istum passum exponit Greg. dicens, Bellum patimur, cum carnis tentationibus impugnamur, de quo nimirum bello per Psal. dicitur, *Obumbrasti super caput meum in die belli*. Quia electorum mentes dominus dum verbi sui pabulo reficit, cõtra tẽtationes carnis vmbrã pręstans, ipsos fortes facit.

Psal. 90.

Obumbrat super nos Deus verbis sacræ scripturæ.

F

Gregor. 6. mor. c. 17.

Non tradas me, domine, à desiderio meo peccatori. cogitauerunt contra me: ne derelinquas me, ne fortè exaltentur. 1459

G

POstquam hic uirtutem perseuerantiæ recognouit à domino, ipsam sibi confirmari orat, ne in manibus, à uoluntate, scilicet, propria, diaboli tradatur. Vbi aduertendum, quòd peccatoris nomine diabolus intelligitur, cui nullus traditur, nisi uoluntate propria, & à desiderio suo. Rogat ergo Deum, vt non tradat, idest, non permittat ipsum tradi peccatori, idest, diabolo, & hoc à desiderio suo. Et hoc est vt vmbra suæ gratiæ sic regulet desiderium suum, ne diabolo cõsentiat. Potest enim te inuito, diabolus, vel homo malus sęuire ĩ corpus tuũ in temporalibus bonis, sed desiderium tuum in potestate non habet. Vnde hic ait August. *Ne tradas me, Domine, à desiderio meo peccatori*. Ecce quomodo ualebit vmbraculum mihi, vt æstus non patiar à meipso. Et quid mihi peccator ille faciet quantumcumque sæuiat? Sæuierunt enim in martyres iniqui, traxerunt eos, catenis ligauerunt, carceribus inclu serunt, gladio ferierunt, æstibus subiecerunt, ignibus combusserunt. Hæc omnia fece-

H

Corporis potestatem habent mali, sed non animæ.

fecerunt, & non eos tradidit Deus pec- A catoribus,quia non sunt traditi a desiderio suo. Illud ergo ora,quantum potes, ne à desiderio tuo tradar te Deus peccatori. Tu enim desiderio tuo facis locum diabolo.Et ponit exemplum:Ecce,diabolus proposuit tibi lucrum, & inuitauit ad fraudem,lucrum habere non poteris, nisi fraudem feceris. Sed lucrum esca est,fraus laqueus. Sic ergo attēde escam, vt videas & laqueum, quia lucrum habere non potes,nisi fraudem feceris Fraudem autem si feceris,capieris.Frena ergo desiderium tuum, & non cades in laqueum. Si autem vicerit te desiderium B escæ, mittit collum tuum in laqueum. Desiderium enim æstus facit, vmbraculum autem domini temperat desiderium ne capiamur. Sequitur,*Cogitauerunt contra me, ne derelinquas*, &c. Patet ex dictis,quod intentio principalis dæmonis, & suorum non est persequi bona exteriora,neq; corpus, sed capere animam. Ideo dicit,*cogitauerunt contra me*,non cōtra mea. Quando enim seduxerint hominem,& illaqueauerint,gaudent. Sic enim Psalm. 12. dicebat, Qui tribulant me,exultabunt,si motus fuero,scilicet à fide,& virtute.Sicut enim angelis,& iu- C stis hominibus est gaudium super uno peccatore,quando conuertitur de malo ad bonum,sic diabolo, ac suis gaudium est de opposito. Et hoc est, quod orans dicit,*Ne derelinquas me,ne fortè exaltentur*. Quasi dicat, Si me derelinquis,capiat, si captus fuero, gaudebunt, idest, non de me triumphent,non de me gaudeant. Et nota, quòd Deus derelinquit hominem multipliciter.s.primò temporaliter,non ostendendo suam potentiam & sic dereliquit Christum in passione. Psal.21. Deus,Deus meus, quare me dereliquisti?Secundò derelinquit spiritualiter,non uisitando per gratiam, & sic derelinquit peccatores.1.Para.15.Si dereliqueritis Dominum,derelinquet & ipse uos. Tertiò æternaliter deputando ad gehennam,& sic derelinquit dæmones & dānatos.1.Para.33.Si dereliqueris eum, proijciet te in æternum 3. Reg.9. Quia dereliquerunt dominum, idcirco induxit super eos omne malū.Iste aūt postulat ut non derelinquatur à Deo, nō quidem primo modo,sed secūdo,& tertio.

Derelinquit Deus homines multipliciter.

Caput circuitus eorum,labor labiorum ipsorum operiet eos. 2460

HIc ostendit, quibus malis mali inuoluuntur. Et primò ponit malorum mala,secundò iustorum bona, ibi, *Veruntamen*. Prima in duas,quia primò ponit ipsorum malorum mala culpæ, secundò mala pœnæ æternæ,ibi, *Cognoui*. Prima diuiditur in tres,secundum quòd triplici malo culpæ ostendit malos laborare in præsenti, scilicet, malo cordis, quod est superbia, secundò malo carnis, quod est luxuria,ibi,*Cadent super eos*,tertiò malo oris,per uana uerba,ibi,*Vir linguosus*. Quantum ergo ad primum,sciendum, quòd omnium vitiorum caput est superbia. Quæ ideo caput omnis peccati dicitur,quia ipsa radix,& origo est omnium peccatorum,vide vers.1974. Item notandum, quòd peccatores semper in circuitu ambulare dicuntur, quia nulla firmitate sunt stabiles,quoniam,vt dicitur Thren.1. Peccatum peccauit Hierusalem, propterea instabilis facta est. Iste est circuitus peccati,quo laborat diabolus, vt nos peccatis implicet, de quo 1. Petr.5.Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens,&c.Qui idcirco circuire dr,quia tentationibus suis nos ab omni parte percutit,vt puta,sæpe dum gula restringitur vt libido refrænetur, tunc manis gloriæ punctionibus mentem pulsat. Si autem corpus per abstinentiā non affligatur,tunc contra mentem libidinis flamma cōsurgit.Sæpe dum possessa erogamus,ad auaritiam ducimur,quia habere quærimus,q̄ tribuamus.Et sic peccatum dr quidam circuitus,quo vndiq; circundamur.Est ergo sensus: *Caput circuitus eorū*.i.superbia(quæ est caput circuitus uitiorum) est eis quidā labor labio- D rū ipsorum.Quod ideo dicit,quia oīs superbus mendax,oīs aūt mendax laborat. Et talis labor operiet,quia mēdaces diu celari nō possunt,quin in mendacio cōprehēdantur,& operiātur cōfusione. Vnde hic Aug.ait, Oīs,qui in longum vadit aliunde incipit,alicubi finit. Qui in gyrū it,nusquā finit. Hic est ergo labor impiorum, qui euidentius in alio Psal. demonstratur.In circuitu impij ambulāt. Sed huius circuitus peccatorū caput est superbia,q̄a initiū oīs peccati,superbia.

Caput uitiorum est superbia.

Circuitus dicitur peccatum.

Eccl.10.

Hæc

Mendaciũ labor est, ueritas sine labore dicitur. Hęc autem superbia est labor labiorum ipsorum, quia omnis superbus fictus est, omnis autem fictus, mendax, omnis autem mendax laborat. Nam ueritas tota facilitate dicitur. Ille autẽ laborat, qui fingit, quod dicat. Nam qui vult veritatẽ dicere, nõ laborat. Quasi ergo dicat iste Deo, Me operit vmbraculum tuum, quia obumbrasti super caput meum, &c. Impios verò operit mendacium ipsorum: Sed hoc mendacium ipsorum, labor est labiorum ipsorum. In omni enim opere malo labor est. Et omne opus malum cogitatum, mendacium ducere habet. Non est enim veritas, nisi in opere bono. Et propterea quia homines laborant in mẽdacio, alibi. d. Psal. *Psal. 4.* Filij hominum usque quò graui corde, vt quid diligitis uanitatem, & quæritis mendacium? Apertè audi in alio laborem esse in mendacio, Docuerunt linguas suas loqui mendacium, vt iniquè agerent, laborauerunt. Et nota, quòd uitia semper habent admixtum laborem, vt ostendit Alredus super illo verbo Matth. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis, &c. dicens, *Labor est in uitijs multipliciter.* Labor est in uitijs, sed requies in uirtute, confusio in libidine, saturitas in castitate, seruitus in cupiditate, libertas in charitate. Est enim labor in uitijs, labor pro uitijs, labor contra uitia. Labor in uitijs, quando ut mala desideria expleantur, laborem multis antiquus hostis imperat. Labor pro uitijs, quando quis pro malis, quæ fecit, affligitur etiam inuitus, vel volens labore pœnitentiæ maceratur. Labor cõtra uitia, quando conuersus ad dominũ, diuersis tentationibus fatigatur.

2461 *Cadent super eos carbones, in ignẽ deijcies eos, in miserijs non subsistent.*

HIc ostendit, quòd mali laborant peccato luxuriæ. Vbi sciendum, ꝙ carbo, qui est niger, significat infamiam qua homo quantumcunque clarus deni gratur. Thren. 4. Denigrata est super carbones facies eorum. Per ignem autem *Ignis luxuria.* figuratur quandoque libido carnalis. Vnde Prouerb. 6. Non potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut uestimẽta eius non comburantur. Sic qui ingreditur ad mulierem proximi. De quo igne ait Hiero. Ignis infernalis luxuria, cuius materia est gula, cuius flamma, superbia, cuius scintillæ, praua colloquia, cuius fumus, infamia, cuius exitus, pœna, cuius finis, gehenna. Sic igitur per carbones nigredinem intellige, per ignem, luxuriã, vt sit sensus, *Cadent super eos,* (scilicet malos) *carbones,* idest, nigredo infamiæ. Et quomodo subdit: *quia tu ignem deijcies eos,* scilicet in uitium luxuriæ permittes eos cadere. *Et in miserijs subsistent.* Quod ideo dicit, quia peccatum illud ad miseriam deducit homines. Propter quod in suo statu diu permanere non possunt. Vel aliter, vt per carbones uitia nigra intelligantur. *Carbones significant peccata.* Sic enim quando quis bonus efficitur malus, de carbone ignito fit carbo extinctus & niger, vt ostẽdit Greg. *Gregor. 32. mor. c. 32.* d. Dum plerumq; virtutum copia etiam plusquam expedit prosperatur, in quandam sui fiduciam mens adducitur, & decepta præsumptione propria, repẽtè peccato surripiente, fuscatur. De quibus rectè dicitur, Denigrata est super carbones facies eorũ. *Thren. 4.* Nigri enim post candorem fiunt, quia amissa Dei iustitia, eum de se præsumunt, in ea etiam, quæ non intelligunt, peccata dilabuntur. Et quia post amoris ignem ad frigus corporis redeunt, ideo extinctis carbonibus comparantur. Sic igitur cadent super eos carbones. i. peccata diuersa, *In ignẽ deijcies eos,* Quid enim hic est ignis, nisi aduersitas, & pœna temporalis, quæ bonos purificat, sed malos consumit? Psalm. 16. Transiuimus per ignem & aquam, & eduxisti nos, &c. In ignem ergo etiam in præsenti uita mali deijciuntur, quia etiam multis miserijs, & laboribus implicantur. Sed isti in miserijs non subsistunt, quia, s. miserias mundi patienter non tolerant. Iusti autem in miserijs subsistunt dicentes cum Apostolo, Gloriamur in tribulationibus, scientes ꝙ tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio autem spem, spes autem non confundit, &c. At verò super impios cum ceciderit aliqua pressura, & aliqua miseria, non subsistunt, sed cadunt per impatientiam. Vel aliter, ut totum in bonum intelligatur. Vnde quãdo quis malus, vt carbo igne charitatis inflammatur, tunc cõuertitur, & in miserijs peccati non subsistit, sed ab his liberatur. Et istum intellectum hic ponit August. dicens,

tens, *Cadent super eos carbones, &c.* Qui sunt carbones ignis? Certè alios carbones nouimus ad pœnam, aliquos ad salutem valere. Dictum est enim de quibusdam carbonibus, cum homo peteret aduersum linguam dolosam auxiliũ. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs, id est, verba Dei cor transfigentia & uetustatem perimentia, amoremque gignentia. Et exempla hominum, qui mortui erant, & reuixerunt, nigri erant, & fulgentes effecti sunt. Carbones enim tenebrosi sunt, sicut indicat color. Sed cũ ad eos accesserit flamma charitatis, & ex mortuis reuixerint, audient ab Apostolo, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Ipsi sunt carbones, fratres quos inuenimur, quando volumus mutare vitã transfixi sagitta Dei. Et impediunt nos malæ linguæ hominum, & uolunt seducere a via veritatis, potiusq; ducere ad errores suos, & dicere nobis, quia si professi fuerimus non implebimus. Attendamus autem carbones illos. Qui erat heri ebriosus hodie sobrius est. Qui heri adulter, hodie castus. Qui heri raptor, hodie largitor. Omnes isti carbones sunt, ignis sunt. Accendunt exẽpla carbonũ, ad vulnus sagittarum. Non.n. timeo dicere vulnus, cum clamet ipsa sponsa. d. Vulnerata charitate ego sum. Et sic ibi uastatio fœni, pp q dicũtur carbones desolatorij. Vastatur fœnũ, sed purgatur aurũ, & mutat homo ex morte uitam, & incipit esse carbo flagrãs. Qualis carbo fuit Apostolus, qui prius fuit persecutor, & blasphemus, & iniuriosus, niger, & extinctus, sed postmodũ accẽsus? De cęlo vox Christi accendit illũ. Perijt in eo tota nigredo. Cępit feruens spiritu quo accendebatur, alios accẽdere. Tales ergo hic intellectu risumus carbenes, qui cadũt super istos malos, & deijciunt illos à militia sua.

Carbones bo ni & mali.

Psal. 119.

Carbones sunt verba scriptura et exẽpla sanctorum.

Ephes. 5.

Cant. 2.

1. Tim. 1.

2462 *Vir linguosus non dirigetur in terra: virum iniustum mala capient in interitu.*

Multi loquium non caret peccato.

Hic ostendit, quòd mali laborant per uerba vana, & mala. Vbi aduerte, quòd lingua duo habet officia, est.n. instrumentum gustus, & locutionis. Et sic linguosus significat gulosum, qui delectatur in gustu, & hominem verbosum vel multiloquum, qui delectatur in multiloquio. Et quia, ut dicitur Prou. 10. in multiloquio non deerit peccatum. Vir linguosus hic dicitur, qui per multiloquiũ peccat. Talis.n. difficiliter refrænari potest, sicut nec lingua facilè domatur vt habetur Iacobi 1. Vnde & ibidem lingua mortiferum venenum vocatur, quia multos ad interitum ducit, quia & homines reddit iniustos. Vnde hic ait August. *Vir linguosus non dirigetur in terra.* Vir linguosus amat mendacia. Quid enim illi voluptas est, nisi loqui? Non.n. attendit quid loquatur, dum loquitur. Ideo non potest fieri, vt iste dirigatur. Seruum ergo Dei magis oportet audire, quàm loqui, sicut scriptum est, Sit autem omnis homo velox ad audiendũ, tardus aũt ad loquendum. Et si fieri potest hoc cupiat vt non habeat necessitatem loquendi. Verbi gratia. Modò loquimur ad vos, vt aliquid uos doceamus. Quanto melius esset, vt oẽs sciremus, & nemo doceret alium, ut non esset alius loquens, alius audiens, sed omnes solum dñm Deum audientes? Sic ergo vnusquisque gaudiũ taciturnitatis habeat in voluntate, sed vocem doctrinæ in necessitate. Quando enim est opus locutionis, opus doctrinę? hoc solum qñ pateris imperitum, quãdo habes indoctum. Si ergo semper te delectet loqui, semper docere, semper uis habere imperitum, quem doceas. Si autem beneuolus es, & uis omnes doctos esse, non uis semper habere, quos doceas. Et non erit in uoluntate tua exercitium loquendi uel doctrinæ, sed in necessitate. Gaudium ergo sit tibi in auditione Dei, necessitas sit in locutione tua, & nõ eris vir linguosus. Si autem uis loqui, & audire non uis, semper vis exire foras, non intus redire. Qui.n. te docet, intus est, qñ aũt doces, foras exis ad eos qui foris sunt. Ab interiore.n. audimus ueritatẽ. Et ad eos, qui foris sunt, à nostro corde loquimur. De interioribus ergo gaudeamus, de exterioribus autem necessitatẽ habeamus, non uoluntatem. Sequitur, *Virum iniustum mala capient in interitu.* Hic.n. loquitur de malis pœnæ. Vbi aduerte, quòd mala talia capiunt bonos & malos, sed bonos ad probationem & ad merito-

Iac. 1.

Multa audire & pauca loqui debemus.

Mala pœnę iustis sunt ad probatio

nem, malis autem ad damnationem. meritorum augmentum, malos autem dānationem & suppliciorum meritum. Mala hæc sunt bonis solum in præsenti, quia hic flagellat Deus omnem filium, quem recipit. Et sic mala non capiunt iustum ad interitum, quem purgant, sed malum, quem magis reddunt obstinatū. Quid est ergo, *Virum iniustum mala capient in interitu,* nisi mala uitæ præsentis sunt reprobis ad interitum damnationis quæ iustis sunt ad probationem? Vnde

Gregor. 14. mor.c.9. Gregor. ait, Non potest in hac uita homini posito tentatio deesse peccati, sed aliud est tentationi peccati resistere, aliud consentire. Iniquus autem quisque, quia tentationibus peccati resistere nescit, ipsum tentatio ad interitum capit. Aliter illum versum deducit Richardus, ostendens quòd non loqui, sed semper audire

Silētium à nobis exigit Deus. debemus, dicens, *Vir linguosus non dirigetur in terra.* Quicunque sub discipuli forma verbi incarnati frequentat auditorium, eo debet diligere & seruare silētium, quo imaginem sibi elegit Dei verbum Magister enim humilium Christus non modò ea ratione verbum patris dicitur, quòd sit omnipotens spiritus, sed & dicitur verbum, quia semper requirit auditum. Qui audit, auscultat, qui ausculat, silet: qui autem silens audit, alicui audientiam præstat. Semper igitur pater Deus requirit à creatura rationali silentium, cui semper loquitur tale verbum. Nam verbi huius ineffabilis generatio, sola est creaturæ rationalis eruditio, cui sola spiritualis infantia eo exhibet reuerentiam debitæ audientiæ, quo feriatam custodit in silentio innocentiam, & quietem. Semper loquitur nobis pater, dum verbum ineffabile generat, vt ad æternum eius colloquium, continuum det creatura silentium. Verbum autem omnipotēs cognoscitur nec intelligere, nec diligere, qui ab eo non meruit cordis auditum auertere, vnde scriptum est, *Vir linguosus non dirigetur in terra.* In terra quippe non dirigetur, qui diuini rationē eloquij percipere, aut intelligere nō meretur. Id asit non meretur vir linguosus, qui dum lingua & in lingua loquitur, minimè q; verbi spiritus in linguis igneis deferat, non experitur. Vides quantum tota trinitas approbet silentij disciplinam. Pater silentium diligit, quia dum

E de substantia sua verbum sibi ineffabiliter generat, & pater proculdubio ad huius arcani intelligentiam intentam cordis aurem requirit. Vnde populo loquitur, d. Eructauit cor meum uerbum bonum. *Psal. 44.* Verbum quoque ipsum non immeritò fieri sibi silentium exigit, quia Dei thesauros omnes sapientiæ & scientiæ Dei in se custodit, ad illosque nostris auribus conculcandos, quasi quandam linguam nobis non ignotam nostram humanitatem suscepit. Vnde Moyses ait, Propè est verbum in ore tuo, &c. Et euāgelista Ioannes, Verbum caro factum est, *Ioan. 1.*

F & habitauit in nobis. Spiritus etiam uerbi summā sibi fieri audientiam voluit, dum verbum abbreuiatum, & ideo magis obscurum quasi per quasdam glossas exponēs, se in linguis igneis reuelauit. Nam glossæ linguæ interpretantur. Spiritus .n. sanctus obscuritatem verbi abbreuiati, idest, vsq; ad formam serui exinaniti, quasi quandam expositionem fecit, dū tanti mysterij causas ipsius uerbi discipulorū cordibus tā euidenti distinctione linguarū impressit. De isto suo glossatore, & expositore spiritusancto, verbum patris sic loquitur, Ille me clarificabit, &c. *Ioan. 16.*

G

Cognoui, quia faciet dominus iudicium inopis, & uindictam pauperum. 1463

HIc ponit reproborum mala pœnæ æternæ. Docet scriptura, Deū nulla peccata dimittere impunita, sic & nulla bona irremunerata. Cum ergo in uita præsenti mali iniustè persequantur bonos, boni autem patiantur, ad Dei iustitiam spectat & bonos præmiare finaliter, & malos punire. Quantum ergo ad bonorum præmiationem dicit, *Cognoui, quia faciet dominus iudicium inopis.* i. iudi-

H cabit pro inope. Inopes autem dicuntur omnes humiles, quos Christus præmiabit, quia si præmiabit pauperes, quia beati pauperes spiritu, multo fortius inopes quia altiores sunt inopes quā pauperes, quia inops dicitur ab ope, & in quod est sine, quasi sine ope, scilicet qui nihil habet. Pauper autem dicitur, qui aliquid habet, sed parum. Faciet ergo iudicium inopis, dum inopes præmiabit. *Et uindictam pauperum.* Quid. n. est vindictam alicuius facere, nisi offensorem punire? Tunc

Tunc ergo suos pauperes Christus uindicabit, quando in futuro persecutores bonorum dãnabit æternaliter. De qua uindicta dicitur, Lætabitur iustus, cum uiderit uindictā: manus suas lauabit, &c. Sed fortè dices, De quo dicit, quòd faciet iudicium inopis? de Deo patre, an solum de Christo, cui pater omne iudicium dedit? Respondeo, Vbi notandum, quòd iudicium multiplex est, scilicet iudicium primariæ auctoritatis. Et sic iudicium est totius trinitatis, & non alicuius singularis personæ. Vnde Psal. 67. Deus, iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis, scilicet Christo. Quicquid enim creaturæ datur, à tota trinitate procedit, quia opera trinitatis ab extra sunt indiuisa. Secundò est iudicium administrationis. Et sic minister diuini iudicij super omnem creaturam factus est Christus, qui constitutus est à Deo iudex uiuorum, & mortuorum. Vnde & Christus in forma humanitatis in ultimo iudicio apparebit omnibus bonis, & malis. Et isto modo dicitur Ioan. 5. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Tertiò est iudicium assessionis. Et sic sancti iudicabunt cum Christo, ut assessores. Matth. 19. Vos qui secuti estis me, &c. sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Quartò est iudiciū comparationis. Et sic minus mali iudicabant peiores, & infideles iudicabunt falsos fideles. Et hoc est quod ait Christus Matth. 12. Regina austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam, &c. Ex quibus apparet responsio ad dubium.

Psal. 57. *Quæstio.* *Iudicium multiplex.* *Act. 10.*

2464 *Verumtamen iusti confitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cum uultu tuo.*

Cõfessio laudis qualiter fit.

OStendit hic bona iustorum. Hic enim loquitur de confessione laudis, qua iusti in hoc mundo, & in futuro semper confitentur domino. s. omne bonum, quod habent, non sibi ascribentes: sed totum misericordiæ Dei attribuentes. Aliter enim iusti non essent: cum iustitia sit uirtus unicuiq; tribuens, quod suum est. Omnia autē bona, quæ creatura possidet, sunt Dei: sine quo nihil agere potest. Vnde hic ait August. *Verumtamen iusti*, &c. Meritis suis nihil tribuētes, sed solum misericordiæ tuæ, ut quantumcunque iusti fuerint, nihil sibi assumant de suo, & per hunc ipsorum dirigitur cor, quod quando ad seipsos flectūt, torquent cor. Et ubi erit ipsorū requies? ubi gaudium? ubi beatitudo? nunquid in seipsis? Non. Sed in quo sunt lux nūc? non in se, sed in domino lux sunt. De confessione laudis uide uersicu 91. 250. 1044. 1468. 2042. Sequitur, *Et habitabunt recti cum uultu tuo.* Quis autem dicitur rectus, & quis curuus, uide uersic. 480. Et quid rectum cor: uersic. 1318. Recti ergo, qui quærunt non terrena, sed æterna, habitabunt cum uultu Dei. Vbi nota, quòd uultus Dei aliquando accipitur pro ira Dei: sicut dicitur, Psal. 33. Vultus autem domini super facientes mala: uide uersic. 515. Quandoque significat gloriam æternam: uide uersic. 713. Et sic potest hic accipi, *Habitabunt recti cum uultu tuo*, i. cum gloria tua. Et hunc uultum abscondit nobis Deus in præsenti, quia quanta sit gloria ęterna, à nobis cognosci non potest. Propter quod dicitur Iob 26. quòd tenet uultum solij sui, & expandit super illud nebulam. Quod exponens Gregor. dicit, In uultu solet cognitio demonstrari. Solij ergo uultus Dei tenetur, quia à nobis in hac uita regni eius gloria, non quanta intrinsecus habetur, cognoscitur. Super quod rectè expandi nebula dicitur, quia sicut est illa cœlestis regni gloria, non uidetur. Quandoque uerò uultus Dei dicitur ipse Christus: sicut dicitur Psal. 44. Vultum tuum deprecabūtur omnes diuites plebis. Et sic hic accipi potest, quia iusti in æternum habitabunt cum Christo, & Christus cum eis. Apocal. 21. Ecce tabernaculum Dei, & habitabit cum eis. Vnde hic ait August. *Et habitabunt recti cum uultu tuo.* Quando uultum suum amauerunt homines, in sudore uultus sui panem suum manducauerunt. Redeant ergo, & deterso sudore, finitis laboribus, terminato gemitu, ueniet illis facies tua abundans sufficientia. Siue uultu suo nō nobis daret lætitiam. Propter quod dicitur Psal. 15. Adimplebis me lætitia cum uultu tuo, delectationes in dextera tua usque in finem.

Vultus Dei multiplex. *Gregor. 17. mor. ca. 13.*

PSAL. CXL.

2465 **D***omine, clamaui ad te, exaudi me: intende voci meæ, cum clamauero ad te.*

ITVLVS iſtius Pſal. eſt, *Pſalmus Dauid.* Cuius expoſitio patet ex ſupradictis multoties. Ex iſto titulo apparet auctor Pſ. ſcilicet Dauid, ſed nõ apparet materia. Propter quod, ſecundum literam, notandum, ꝙ Dauid inter alia peccata, quibus offenderat Deum, F multoties peccauit peccato linguæ. Et hoc multipliciter. Aliquãdo præcipitanter, & abſque præmeditatione, dando ſentẽtiam contra aliquem, ſicut fecit contra Miphiboſeth: quoniam ut habetur 2. Reg. 16. Seruus Miphiboſeth filij Saulis perrexit poſt Dauid, quando fugiebat à facie Abſalon, cum duobus aſinis oneratis pane, & vino: ignorante dño ſuo Miphiboſeth, & cum Dauid peteret ab illo ubi eſſet Miphiboſeth dñs eius: ille ſeruus, Syba, ſcilicet, falsè accuſauit dominum ſuum Miphiboſeth apud Dauid: dicens, Remanſit in Hieruſalem: dicens, G Hodie reſtituet mihi domus Iſrael regnum patris mei. Quo audito, Dauid ſine alia probatione, & præmeditatione ſtatim contra ipſum Miphiboſeth dedit ſententiam: vt, ſcilicet omnia bona ipſius eſſent ipſius Sybæ, quam poſtea, cognita veritate, reuocauit. Peccauit ẽt in lingua dolosè, & falsò conſulendo: ſicut qñ, cognita vxore Vriæ, & ꝑ ipſum Dauid impręgnata: miſit pro Vria, qui erat ad bellũ, & conſulebat ei, ut iret ad domum ſuam: vt, ſcilicet, dormiret cum vxore ſua iã grauida, vt ipſe Vrias poſtmodum crederet vxorem ſuam de ſe cõ- H cepiſſe, vt habetur 2 Reg. 11. Peccauit ẽt lingua, qñ præcepit ipſi Ioab, ut numeraret populum ex præſumptione, ut habetur 2. Reg 21. Iſta ergo peccata linguæ ſe commiſiſſe Dauid recolens, fecit iſtum Pſ. Rogans Deum, ut poneret cuſtodiam ori ſuo, ne amplius malè loquẽdo peccaret. Et ſic, quantum ad literam, iſte Pſal. diuiditur in duas partes, quia Dauid primò ſuam orationem exaudiri poſtulat, ſecũdò ſuam orationem expli-

Dauid peccauit lingua multipliciter.

E cat: ibi, *Pone domine,* &c. dic ut Nic. de Ly. Quantum uerò ad ſenſum propheticum, notandum ꝙ totus iſte Pſal. agit de virtute charitatis, qua Deus propter ſe diligendus eſt, & proximus propter Deum. Item notandum, ꝙ omnia verba iſtius Pſal. ſunt verba Chriſti, qui loquitur quandoque pro ſeipſo, ut caput eſt: quandoque uerò pro nobis, qui eius mẽbra ſumus. Nec hoc aliquis debet mirari. Videmus enim, quod quælibet noſtri corporis membra ſuis officijs utuntur: non ſolum pro ſeipſis, ſed etiam pro omnibus alijs membris. Sicut oculus non F ſolum ſibi uidet: ſed etiam omnibus alijs membris. Manus videt in oculo, quid faciat: pes quò vadat, &c. Et ſic de manu, quæ operatur pro ſe, & cæteris mẽbris. Sic de pedibus, qui ambulant pro ſe, & pro toto corpore. Sic & lingua loquitur pro ſe, vt quando quis dicit, Non delinquam in lingua mea. Loquitur pro manibus, vt cum quis dicit, Lauabo manus meas. Loquitur pro pedibus, ut cũ quis dicit, Noli tangere pedes meos, & ſic de ſingulis. Quid ergo alicui mirum debet eſſe, ſi Chriſtus loquitur aliquando verba, quæ ſibi ſoli competunt? ut quando G dicebat, Exiui à patre, & ueni in mundũ. Quandoque verò uerba loquitur, quæ non ſibi, ſed nobis conueniunt, vt multoties facit in Pſal. quod maximè facit in iſto. Maior enim, & perfectior eſt unio, qua per charitatem membra eccleſiæ uniuntur capiti Chriſto, quàm ſit vnio membrorum corporalium adinuicem in uno corpore. Intentio totius Pſal. eſt, iuſtos ad clamorem orationis inducere. Diuiditur ergo Pſal. iſte in quatuor partes, quia primò clamando Deum inuocat, ſecundò uotum ſuum Deo explicat: ibi, *Pone, domine:* tertiò correctorem in- H ſtum poſtulat: ibi, *Corripiet me:* quartò perſecutionem ſuorum futuram indicat ibi, *Quoniam adhuc.* Quantum ergo ad primum, ait, *Domine, clamaui ad te.* De clamore orationis quo ad Deum clamare debemus, habetur ſupra in multis locis: verſicu. 24. 295. 422. 516. 636. 893. 1092. 1258. 1584. 1886. Item nota, quòd Chriſtus clamauit multoties, & in diuerſis locis: uide uerſic. 399. Quamuis autem Chriſtus multoties clamauerit orãdo ad patrem, non tamen pro ſcipſo, ſed pro

Clamauit orando non pro ſe, ſed pro nobis, vel

in persona suorum. pro suis orabat, uel in persona suorum orabat: vt hic ostendit August. dicens, *Domine clamaui ad te* &c. Hoc dicit Christus, sed magis ex persona corporis dictum est, quia & cum hic esset carnē portans, ex persona corporis, patrē orauit.
Luc.22. Et cum orabat, globi sanguinis ex toto eius corpore distillabant. Quid est ergo de toto corpore sanguinis effusio, nisi de tota ecclesia martyrum passio? Vnde q in persona suorum clamaret, ostēdit subdēs, *Intende voce mea cum clamauero ad te.* Iam fortè Christo passo & resuscitato, finitum negotium clamandi putabas, cū diceret, *Clamaui ad te.* Clamasti, adhuc noli esse securus, quia si finita est tribulatio ecclesiæ, finitus est & clamor. Sed quia manet tribulatio ecclesiæ, & corporis Christi vsq; in finem sæculi: non tantum dicit Christus, *Clamaui ad te*: sed etiam dicit, *Intende voce mea*: scilicet meorum, *cum clamaue ro ad te.*
Quæstio. Quia autem hic dicitur, *Domine clamaui ad te exaudi me*: quæret aliquis, quod est prius, vel orandu nos ad Deum clamare, vel ab ipso exaudiri. Ad hoc dicitur, quòd prius est Deum nos exaudire, quam nos clamare, vel orare.
Exaudit nos Deus priusquā oremus. Omnis eīn causa prior est suo effectu. Sed causa nostri clamoris est exauditio Dei. Ideo enim oramus, quia ipse nobis inspirat voluntatem orandi. Non autem inspiraret volūtatem orandi, nisi prius exaudiret. Et hoc est quod apertè dicitur Ps. 16. Ego clamaui, quoniam exaudisti me, Deus. Et patet ex alio, quia omnis actus Dei est æternus: omnis autē noster actus est temporalis. Exaudire autem nos est actus Dei: nos autem clamare, est actus noster. Omne autem æternum, quodlibet temporale præcedit ad bonum intellectum.

2466 *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.*

Hic ostendit modum orandi. De cōditionibus etiam orationis, uide infra, versic. 2476.
Oratio quatuor conditiones debet habere, vt digna sit exaudiri. Oratio enim ut digna sit exaudiri, multas cōditiones debet habere, quæ in isto versiculo denotantur. Primò debet æterna petere, nō terrena. Quod ostendens Beda super illo verbo Matth. 14. Iesus, dimissa turba, ascendit in montem ascendit, ut doceret orare. Non omnis orans ascendit in montem, sed solum qui bene orat: ille aūt solum bene orat, qui Deum quærit orando. Qui verò de diuitijs, aut honore sæculi, aut de morte inimici obsecrat: hic in infimis iacens, viles ad Deum preces emittit, &c. Hanc conditionem orationis hic notans Psal. ait, *Dirigatur oratio mea in conspectu tuo.* Dirigi enim est in directū ergi, uel duci. Quod fit, qñ oratio per finem omnium, qui Deus est solū emittitur, ut per orationem solus Deus petatur. Sicut de uia vitæ alibi dicit, Dirige in cōspectu tuo uiam meam. Secundò oratio debet esse igne charitatis accensa, s. dilectione Dei, & proximi. Oditus nanque non meretur exaudiri. Quomodo ergo Deus exaudiet sibi oditum? Omnis aūt, qui fratrem suum odit, odit & Deum. Hoc aūt hic notans Psal. ait, *Sicut incensum in conspectu tuo.* Vbi *1. Ioan. 2.*
Glossa, vt. s. oratio sit igne charitatis incensa. Res enim incensa odorem suum magis emittit, & euaporat. Vnde Exodi 19. dr, Offeretis arietem totum incensum, odor suauissimus victimæ dñi. Sic enim & ille, qui igne charitatis est incensus, emittit orationem, quæ Deo est suauissimus odor, & acceptus. Tertiò oratio debet esse bonis operibus sociata. Propter quod dicebat Apostolus, Volo uiros orare in omni loco, leuantes manus *2. Tim. 2.*
puras coram domino. Quid est enim leuare manus puras coram domino, nisi opera sancta facere quæ per manus designantur? Et hoc hic notans Psal. dicit, *Eleuatio manuum mearū.* Sic enim & oratio Moysis exaudiebatur, & superabatur Amalech, cum ipse orans manus leuaret *Exod. 17.*
ad dominum. Quartò oratio debet habere finalem perseuerantiam, ut docet saluator. Propter quod dicit Apostolus, *Luc. 11.*
Sine intermissione orate. Quod hic notans Psal. ait, *Sacrificium vespertinum.* *1. Thess. 5.*
In lege enim sacerdos quotidie bis offerebat sacrificium: scilicet, mane, & vespere, sed quod offerebat vespere dignius, & acceptabilius erat. Quid enim significat vespera, quæ est finis diei, nisi finem vitæ nostræ? Oratio ergo nostra debet esse sicut sacrificium vespertinum, quia vsque ad finem vitæ durare debet.

Passio Christi est sacrificium vespertinum. Vel aliter, vt iste versus exponatur de Christo, sicut hic ipsum exponit August. dicens, *Dirigatur oratio mea*, &c. Hoc de capite nostro intelligi omnis Christianus agnoscit. Declinauit enim iam die in vesperum, dñs in cruce animam suam posuit, ipsam recepturus. Illud ergo sacrificium vespertinum est passio domini, crux dñi, oblatio victimę salutaris, holocaustum dño. Oratio ergo purè directa de corde fideli, tanquam de area sancta surgit vt incensum: nihil delectabilius odori domini. Vel per sacrificiū vespertinum, intellige pœnitentiam finalem, quæ Deo orationem acceptabilem facit. *Pœnitentia finalis dicitur sacrificiū vespertinum.* Vnde hic ait glo. Sacrificium vespertinum potest dici pœnitentia, qua in fine mundamur. Et est sensus, *Eleuatio manuum mearum sit tibi sacrificium vespertinum*. i. opera mea bona sic tibi sint accepta, vt pœnitentia quæ agitur in vespera. i. in fine vitæ: in quo si perfectè offerimus, rectè purgamur. Hoc dicit, vt nemo desperet, qui in fine pœnitet. Quā enim orationem fideliorem Deo dirigere poteris, quàm fideliter vsq; in finem in vera perseuerare pœnitentia?

2467 **Pone, domine, custodiam ori meo, & ostium circunstantiæ labijs meis.**

Hic suum votum explicat. Petit autem vt à Deo custodiatur maximè in tribus. Primò ne verba vana proferat: secūdò ne facta mala defendat: ibi, *Non declines*: tertiò vt malorum societatem deserat: ibi, *Cum hominibus*. Quantum ad primum, sciendum, q̃ os est duplex, scilicet, os cordis, & os corporis. Vnde *Gregor. 20. mor. cap. 2.* Greg. ait, Si os cordis non esset, nequaquam Psal. diceret, Labia dolosa in corde, & corde locuti sunt. Et Psal. 118. Os meum aperui, & attraxi spiritum: vide versic. 2292. Hic autem accipitur os pro ore cordis. Vnde hic postulat Psalm. vt Deus ponat custodiam ori cordis: ne iniqua cogitet, & ostium labijs, ne stulta, & vana loquatur. *Lingua frenanda est, nō ligāda.* Et aduerte, q̃ non petit, vt suum os claudatur, vel q̃ labia claudantur, ne loquatur: sed q̃ cordi ponatur custodia, & ostium labijs. Custodia apponitur ori cordis, ne aliquid indignū cor intret, vel producatur indignè: sed dignæ cogitationes in corde permittan-

E tur intrare ad libitum, & exire. Similiter ostium postulat imponi labijs. Ostium enim aperitur, & clauditur: vt, scilicet, labia claudantur, ne vana proferant, aperiantur autem ad debita verba. Per omnia enim ista verba Psal. volt dirigi ad debitè tacendum, debiteque loquēdum. Et ad istum intellectum ista verba inducit Gregor. dicens, Studiosè lingua sub magni libraminis moderatione frænanda est, non insolubiliter liganda: ne aut laxata in vitium defluat, aut restricta etiam ab vtilitate tepescat. *Gregor. 7. mor. ca. 26.* Hinc namq; per quendam sapientem dicitur, Sapiēs F tacebit vsque ad tempus: vt nimirum cum opportunum considerat, posita censura silentij loquendo, quæ congruunt, in vsum se vtilitatis impendat. *Silentiū & loquela discretionem habere debent.* Hinc Salomon ait, Tempus tacendi, & tempus loquendi. Discretè quippe vicissitudinū pensanda sunt tempora: ne aut cum restringi lingua debet, per verba se inutiliter soluat: aut cum loqui vtiliter potest, semetipsam pigra restringat. *Prou. 11.* Quod bene Psal. considerans breui postulatione complexus est: dicens, *Pone, domine, custodiam ori meo, & ostium circunstantiæ labijs meis.* Ostium namque aperitur, & G clauditur. Qui ergo ori suo nequaquā poni obstaculum, sed ostium petijt: apertè docuit, q̃ & per disciplinam retineri lingua debeat, & ex necessitate laxari, quatenus os discretum, & congruo tempore vox aperiat, & rursum congruo taciturnitas claudat. Ad eandem intentionem hunc passum hic exponit August. d. *Pone, domine, custodiam*, &c. Non dicit claustrum, sed *ostium*. Ostium enim clauditur, & aperitur, ergo si ostium est, & aperiatur, & claudatur: aperiatur ad cōfessionem peccati, & claudatur ad excusationem peccati. Et ita erit ostium cir- H cunstantiæ, non ruinæ. Aliter & glo. hoc exponit: dicens, *Pone, domine custodiam ori meo*: scilicet, cordi, ne iniqua cogitet. *Et pone ostium circunstantiæ labijs meis*: ne stulta promant. Et dicitur hoc à simili illius, qui circunstat ostium, ne intret vel exeat, cui non licet. Dicit. n. Hieremias, *Hier. 9.* Mors intrauit per fenestras nostras. Et nota, q̃ cordi, & ori petit apponi custodiam. Duplici enim muuimine opus est, ut nec cogitatio iniqua sapiat, nec praua uoluntas in fatua uerba protumpat.

Notan-

Notandum etiam, quod etsi dominus custodiam ori nostri cordis apponit, & nos ipsum viriliter & non fœminaliter custodire debemus. Aliter enim mortem culpæ faciliter incideremus. Quod figurat Isboseth, qui ad custodiam suæ domus mulierem posuit, & non virum: ideo mortuus fuit, vt habetur 2. Regum 4. Quod deducens Gregorius dicit, Seipsos custodire nesciunt, nisi ij, qui priusquam cogitationes ad opus prodeant, munire mentem nouerût. Vnde rectè inopinata morte Isboseth extinctus dicitur, quem scriptura sacra non in domo ostiarium, sed hostiariam habuisse testatur: dicens, Venientes autem filij Remon, Rechab & Banaa, ingressi sunt domum Isboseth, feruente die, qui dormiebat, & ostiaria domus purgans triticum, obdormiebat. Assumentesq; spicas tritici, latenter ingressi sunt, & percusserunt eum in inguine, & mortuus est. Ostiaria enim triticũ purgat, cum mentis custodia discernendo virtutes à vitijs separat. Quæ si obdormierit, in mortem domini sui insidiantes admittit. Quia dum discretionis solicitudo cessat, ad interficiendam animam malignis spiritibus iter pandit. Qui ingressi spicas tollũt, quia mox bonarum cogitationum germen auferunt, atq; in inguine feriunt, quia virtutẽ cordis delectatione carnis occidunt. In inguine quippe ferire, est vitam mẽtis carnis delectatione perforare. Nequaquam vero Isboseth iste hac morte succumberet, nisi ad custodiam domus mulierem posuisset, idest, ad mentis aditum mollẽ custodiam posuisset. Fortis namque, virilisque sensus præponi cordis nostri foribus debet: quem nec somnus opprimat negligentiæ, nec ignorantiæ error fallat. Isboseth quippe vir confusionis dicitur. Vir autem confusionis est, qui forti mentis custodia munitus non est. Quia dũ virtutes se agere æstimat, subintrantia uitia nescientem necant. Tota itaque uirtute custodiendus est aditus mentis: ne quando eam insidiantes hostes penetrent foramine neglectæ cogitationis. Hinc Salomon ait, Omni tempore custodi cor tuum, quoniam ab ipso vita procedit. (*Prou. 3.*) Et hanc custodiam sibi dari hic Psalmista postulat, dicens, *Pone, domine, custodiam ori meo.*

A *Non declinet cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis.* 2468

Hic postulat, ut custodiatur ne mala facta defendat. Vbi notandum est, quòd excusare peccatum commissum, nihil aliud est quam Deum accusare, uide uersic. 140. Et ideo peccati excusatio, ipsum inter alias circunstantias aggrauat, uide uers. 553. Hoc ergo timens Ps. magis uult peccatum suum accusare, ut mereatur ueniam, quàm ipsum excusando, multiplicare culpã. Et hoc est quod B hic orat, d. *Non declines cor meum*, &c. Hic ergo Christus loquitur non pro se, sed pro suis membris, ut hic ostendit Augusti. dicens, Hic orat ex persona corporis Christus: d. *Non declines cor meum*, Quid est cor meum, nisi cor ecclesiæ meæ? cor utique corporis mei. Verba illius attẽdite, ubi nobis regula figitur: Saule, Saule, quid me persequeris? cum ipsum nemo tetigisset. Orat ergo Christus, d. *Non declines cor meum*, &c. Quare sic oras, domine? quæ peccata tua excusaturus es? Respondet, Cum unum ex membris meis sic orat, ego sic oro. Et (*Mali malos defendẽtes, vel excusantes, sunt hostes Dei.*) C hoc non solum contra illos, qui propria peccata excusant: sed & non minus cõtra illos, qui aliorum peccata defendũt, qui in hoc apertẽ se Dei inimicos esse ostendunt, ut declarat Gregor. super illo uerbo Iob 40. (*Gregor. 33. mor. cap. 5.*) Protegunt umbræ umbram eius: dicens, Vmbræ quippe diaboli sunt omnes iniqui, qui dum imitationem iniquitatis eius insluũt, quasi ab eius corpore imaginis speciem trahunt. Sicut autem umbræ eius sunt pluraliter reprobi: ita singulariter umbra eius est unusquisque peccator. Sed dum doctrinæ iustorum mali contradicunt, dum ab D eis iniquum quemlibet corrigi non permittunt, umbræ diaboli umbram eius protegunt. Vmbræ ergo umbram eius protegũt, dum iniquorũ peccata nequiores peruersis patrocinijs tuentur. Quod hoc nimirum studio faciũt, ne dũ culpa in qua & ipsi obligati sunt, in alijs corrigitur ad ipsos quoq; ueniatur. Se ergo tegunt, dum alios protegunt, quia suam uitam prævident, unde alios considerãt libera correctione confundi. Sicq; fit ut summa crimiuũ dum defenditur, augeat.

Et vniuscuiusque nequitia eo fit ad perpetrãdum facilis, quo difficilis est ad puniendum. Scelera quippe peccantium tanto maiora incrementa percipiunt, quanto per defensionem potentium diu inulta tolerantur. Sed tales excusatores tanto se apertiores Dei hostes exhibent, quanto maiores sunt patroni vitiorum. Contra illum quippe suis defensionibus pugnant, cui ea, quæ displicent, defendẽdo multiplicant. Hoc est ergo, quod Ps. vitare volẽs Deo supplicat, dicens, *Non declines cor meum in verba malitia*, &c.

2469 *Cum hominibus operantibus iniquitatem: & non communicabo cum electis eorum.*

HIc orat vt Dei custodia malorum societatem deserat. Vbi aduertendum, q communicatio cum malis tantũ est nociua, quãtum communicatio cum bonis vtilis est, quinimmo forte tanto amplius, quãto natura humana vitio primi parẽtis corrupta, exemplo malo pronior est ad malum quàm bono exemplo tendat ad bonũ. De hoc vide vers. 1615. Postquam ergo Psalm. rogauit custodiri ab excusatione peccatorũ, vel defensione, hic rogat defendi ab ipsorum cõmunicatione, ne ab ipsis inducatur ad simile, d. *Pone custodiam*, &c. qua posita, *Cum hominibus operantibus iniquitatem, & non communicabo*, &c. Vnde ly & totum versum præcedit, ut sit sensus, *Pone custodiam*, &c. *& ego non communicabo cum hominibus operantibus iniquitatem, neque cũ electis eorum.* Vbi nota, q aliqui sunt electi apud Deum, & aliqui apud homines, imò quasi econtratio. Illi, qui sunt electi apud Deum, sunt despecti apud homines. Et illi, qui sunt apud homines electi, sunt despecti apud Deum. Electi enĩ apud Deum, sunt humiles, pauperes, & simplices sicut columbæ, non malitiosi, non versipelles. Et certum est, q tales mundo sunt despecti. Sed apud homines accepti sunt alti, & potentes, malitiosi, & versipelles, & huiusmodi. Cuius ratio est, quia Deus aspicit mentem interius, homines autẽ exteriora solummodò considerant. Qui sunt ergo electi hominũ malorum, nisi qui exterius apparent speciosi, qui seipsos iustificant? Et cum talibus non vult Psal. communicare, ne ex ipsorum conuersatione, ipsis efficiatur similis. Vnde hic ait August. *Cum hominibus operantibus iniquitatẽ*, &c. Qui sunt electi eorum, qui seipsos iustificant, qui sibiipsis iusti videntur, & contemnũt cæteros? sicut Pharisæus ille in templo dicit, Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominum. Qui sunt electi eorum? Hic homo si propheta esset, sciret, quæ, & qualis est mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est. Agnoscitis ergo vocem alterius Pharisæi, qui dominum inuitauerat, quando mulier illa quę erat in ciuitate peccatrix, accessit ad pedes eius. Illa impudica quondam frõtosa ad fornicationem, sed frontosior ad salutẽ, irrupit in domum alienam: sed ille, qui ibi discumbebat, non erat alienus. Non extranea quemlibet conuiuam, sed ancilla dominum suum secuta est. Accessit ad pedes, quia eius vestigia sequi cupiebat. Lauit lacrymis, tersit capillis. Pedes Christi qui sunt, nisi per quos peragrauit totum mundum? Pedes Christi sunt Apostoli Christi, prædicatores Christi. Istos pedes, ò quanti susceperunt, vt suscipiendo iustum in nomine iusti mercedem iusti acciperent. Qui ergo tali humanitate pedes dñi suscepit, quid impẽdit, nisi quę habebat in domo sua superflua? Capilli enim quasi superflui sunt. Inde illa pedes domini detergebat. Superflua tua necessaria fiunt tib, si inde fueris obsecutus pedes domini. Ista ergo adhæsit pedibus domini, quia cõfessa est peccatum suum, quia fleuit, quia nõ declinatum est cor eius in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis. Non communicauit cum electis eorum, idest, defendentibus peccata sua. Et consequẽter August. induxit excusantes peccata sua propter constellationes, arguẽs contra eos, & ostendens, quòd cum electis talium non est communicandum, dicens, Defendunt electi eorum peccata sua: si latuerint, negant. Si autem deprehensi, vel conuicti fuerint, vel publice id egerint, defendunt. Et quàm facilis eorũ defensio, quàm cita, quàm præceps, quàm quotidiana, & quàm sacrilega dicens, Si Deus hoc nollet, hoc non facerem. Hoc voluit Deus, hoc voluit fatũ, hoc fortuna voluit. Non dicunt, Sana ani-

Electi sunt quidam apud Deum: quidã apud homines.

Luc. 18.

Luc. 7.

Magdalena audacia bona.

Pedes domini sunt prædicatores.

Esa. 42.

Matth. 10.

Fatum vel astra nobis necessitatẽ non imponunt.

Luc. 7.

animam meam, quia peccaui tibi. Et ista qualium defensio est? non solum doctorum, sed etiam indoctorum. Sedent, & computant sidera, interualla, cursus, & volubilitates, status, & motus, intendũt, describunt, & docti magni videntur. Totum hoc doctum, & magnum, defensio peccati est. Dicunt enim, Eris adulter, quia sic habes Venerem. Eris homicida, quia sic habes Martem. Mars ergo homicida, non tu, & adultera Venus, non tu. Vide ne pro Venere, & Marte tu damneris. Deus enim, qui damnaturus est, nouit quia tu es, qui dicis. Non ego iudici scienti. Porro attendas, si ipse mathematicus vxorem suam paulò petulantius viderit conuersari: aut aliquos alienos improbè attendere, aut fenestram crebro repetere, nonne arripit verbera, & dat disciplinam in domo sua? Respondeat illi vxor, Si potes, Venerem cæde. Nonne & ille respondebit, Fatua, aliud est, quod competit rectori: aliud est quod profertur emptori? Ergo electi eorum qui sunt? Electi malorum, electi impiorũ, cũ quibus nõ est habẽda societas.

2470 *Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me: oleum autẽ peccatoris nõ impinguet caput meum.*

HIc Psalm. correctorem iustum affectat, & postulat. Vbi notandum est, quòd adulatio graue peccatum idcirco dicitur, quia peccata, quæ corrigere debet, nutrit, & fouet. Vnde sicut meritorium est, peccatorem corrigere, & ad viam ducere veritatis: sic demeritorium est peccatoribus adulari, vt ostendit Gregor. dicens, Ab innocentia recedit, qui bona de malis æstimat: Salomone attestante, qui ait, Qui iustificat impium, & qui condemnat iustum, vterque abominabilis est ante dominum. Sunt namque nonnulli, qui, dum malefacta hominum laudibus efferunt, augent, quæ increpare debuerunt. Hinc enim per prophetam dicitur, Væ, qui consuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis. Ad hoc quippe puluillus ponitur, ut molliter quiescatur. Quisquis ergo malè agẽtibus adulatur, puluillum sub capite, vel cubito iacentis ponit, ut qui corripi ex

Gregor. 18. mor. cap. 3.
Prou. 17.
Adulatio peccatum auget.
Ezech. 13.

A culpa debuerat, in ea fultus laudibus molliter quiescat. Hinc rursum scriptum est, Ipsi ædificabant parietem, illi aũt liniebant eum. Parietis quippe nomine, peccati duritia designatur. Aedificare ergo parietem, est contra se quempiam obstacula peccati construere. Sed parietem liniunt, qui peccata perpetrantibus adulantur: vt, quod illi peruersè agentes ædificant, ipsi adulantes quasi nitidum reddant. Hoc ergo sciens Psal. quod adulatio nutriat peccatũ, adulatores fugiens, quærit correctores, d. *Corripiet me iustus*, &c.

B Correctorem postulat iustum: qui, s. gratia non odio corrigat, qui non confusionẽ peccatoris inquirat. Et hoc est, quod ait, *Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me.* Hic notandum est, quod correctio ad hoc quod sit debita, vtilis, & fructuosa, multas conditiones debet habere, s. quia debet esse cum pietate, & misericordia, cum discretione, & sapientia, cum æquitate, & iustitia, cum charitate, & amicitia, cũ puritate, & sanctimonia, cum stabilitate, & constantia. Vide in dictionario, in litera Corrigere, parte prima. Sequitur, *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Vbi nota quod

C per oleum nitor, & fama gloriæ intelligitur: sicut ait Gregor. in homilia. Sed illud est duplex, scilicet, oleũ iusti, quod, scilicet, quis intra conscientiam retinet, & oleum peccatoris, scilicet, falsa laus adulatoris. Et istud oleũ peccatoris fugit Psalm. dicens, *Oleum autem peccatoris*, &c. Vnde hic ait August. Quid est, *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum?* Hoc est, non crescet caput meũ de adulatione falsa. Falsa laus adulatoris, hoc est oleum peccatoris. Propterea & homines, qui falsa laude aliquẽ irriserint, hoc de illo dicere solent, Vnxi

D illi caput. Amate ergo argui à iusto in misericordia. Nolite amare laudari à peccatore cum irrisione. Habetote oleum uobiscum, & non quæratis oleum peccatoris. Et sic secundum prædicta sensus istius uersus potest esse talis: Iustus si uiderit me peccantem, non excusabit, sed dolebit, & misericordia motus corripiet me, & increpabit de peccato, conans me ad uiam salutis ducere. Peccator autem, idest, adulator, non sic, sed liniendo caput meum suis adulationibus blandis, &

Correctio multa requirit.
Oleum duplex, iusti et peccatoris.
Adulatio dicitur oleũ.

laudibus uanis, excusabit me de peccato, & sic permanere faciet in eo, & augmentare illud. Et ideo, ô dñe Deus, non permittas, ꝙ oleū, id est, adulatio peccatoris impiguet, id est, foueat, vel nutriat caput meum, id est, diabolum in me, qui est caput omnium iniquorū, nec sic impinguatus, & linitus permaneam in peccato, & augmentem illud. Vel sic sub paucioribus verbis: Scio quidem, dñe, quia homo iustus dolet, corripit peccantem, & increpat misericorditer de peccato. Peccator autē suis adulationibus quasi quibusdam vnguentis, pinguedine seu fomentis impinguat, & excusat peccatū, & facit delectari, & pmanere in eo. Ideo, ô dñe, cum peccauero, da mihi iustū correptorem, & increpatorem, vt non incurram perniciosum laudatorem, seu adulatorem. Vnde super Psal. 19. ait Hieronymus, Ab adulatoribus, nō à iustis laudatur peccator: vide versiculum 836. & ibi exemplum de seruitore Alexandri. Item vide versiculum 1985. Item vide Augustinum in sermone de decē virginibus: vbi sic dicit, Ite potius ad vendentes, & emite vobis. Non consilium dedisse putādæ sunt, sed crimē earum ex obliquo commemorasse. Vendunt.n. oleum adulatores, qui siue falsa siue ignota laudādo, in errores animas emittunt, & eis gaudia vana tanquam fatuis virginibus conciliando, aliquādo de his mercedem siue ciborum, siue pecuniæ, siue honoris, siue alicuius commodi temporalis accipiunt, non intelligentibus quod dictum est, Qui vos felices dicunt, in errorem vos emittunt. Melius est autem obiurgari à iusto, q̄ à peccatore laudari. Emendabit me iustus in misericordia, & increpabit me, *oleum peccatoris non impinguet caput meum*. Ite ergo ad vendentes magis, & emite vobis. i. videamus nunquid vos adiuuabunt qui vobis laudes consueuerunt dicere, & vos in errorem inducere, vt non coram Deo, sed ab hominibus gratiam quæreretis. Hæc ille. Vel aliter: per iustum potest intelligi ille idem qui peccator correctus, ut idem homo secundum interiorem hominem corripiat se secundum carnem. Vnde hic Augustinus, Humilia cor tuum, crucia cor tuum, & tu ipsum corripies in misericordia. Non enim odisti te, cum sæuis in te. Emenda te, & eris in parte iustus, quàmuis sis adhuc in emendando peccator. Ex qua parte enim tibi displices, iustus es. Ex qua tibi displicet in te, quod iniustum est, iniustus es. Vis videre quàm iustus sis? Hoc in te tibi displicet, quod & Deo, iam coniunxisti te volūtati Dei, & in teipso nō quod ille fecit, sed quod ille odit, odisti. Ex quo autem lapsus, fecisti, quæ displicent Deo: ex hac parte iniquus es, & peccator es, &c.

Quoniam adhuc oratio mea in beneplacitis eorum: absorpti sunt iuncti petræ iudices eorum. 2471

Hic prædicit Christus persecutionem suorum futuram. Et diuiditur in tres partes, quia primò prædicit suorum futuram persecutionem, secūdò pro suis ad Deum facit orationem: ibi, *Custodi me*: tertiò obstinatorum cōcludit damnationem: ibi, *Cadent*. Prima pars diuiditur in partes tres, quia primò prædicit persecutorum conuersionem, secundò euangelij prædicationem: ibi, *Audient*: tertiò martyrum persecutionem: ibi, *Dissipata*. Quantum ad primum, sciendum, ꝙ multi in primitiua ecclesia, qui fidem Christi impugnabāt, postea audientes prędicationem Apostolorum, & videntes alta signa miraculorum, quæ faciebant, conuersi sunt ad dominum: etiam magni philosophi, & mundi sapiētes, vt Dionysius Ariopagita ad prædicationem Pauli, ut habetur Act. 7. Et sic fidem, quam prius impugnabant, postea defensauerunt, & in verbis, & orationibus Christi magnam deuotionē habuerunt. Et hoc est, quod dicit Christus, *Quoniam adhuc oratio mea in beneplacitis eorum*. s. peccatorum. i. oratio mea, & prędicatio mea adhuc placebit eis, vt & deuotè orent dicentes, Dimitte nobis debita nostra, &c. Et sic prædicata fide Christi, sapiētes mundi, & iudices, Christo, & sapientiæ Christi comparati, absorpti fuerunt, id est, nihilum reputati. Sicut lumen candelæ de nocte multum apparet: sed in præsentia luminis solaris, statim absorbetur, & nihil apparet. Et hoc est, quod sequitur, *Absorpti sunt iuncti petræ iudices eorum*, & est sensus, sapientes, & iudices mundi, iuncti petræ, id est,

Christo cōparata sapientia mūdi nihil est.

ideſt, Chriſto comparati, qui dicitur, vel in præſentia Chriſti abſorpti ſunt & nihil reputati. Et iſtum intellectum hic ponit Aug. *Quomodo adhuc oratio mea in beneplacitis*, &c. Quaſi dicat Chriſtus. Modo me peccatores uituperant. In primis enim temporibus undique reprehēdebātur Chriſtiani. Adhuc expecta modicum (ait Chriſtus) & oratio mea erit in beneplacitis eorum, quia veniet tempus, quando ad fidem conuerſi, tundent pectus ſuum, qui modo me uituperant, & dicent, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus, &c. Et uide, qđ ſequitur. *Abſorpti ſunt iuncti petræ iudices eorum*, i. iudices magni, potentes, & docti iuncti petræ, ideſt, comparati Chriſto petræ, abſorpti ſunt. Accipe iudices eorum, Ariſtotelem, Platonem, Pythagoram, compara auctoritatem illorum auctoritati euangeliſtæ, compara illos inflatos crucifixo. Dicamus eis, Vos literas veſtras ſcripſiſtis in cordibus ſuperborū, Chriſtus uero crucem ſuam fixit in frontibus regum: Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit. Mortui eſtis & uos, ſed uolo quærere quomodo reſurgatis. Tandiu enim illi iudices videntur aliquid dicere, donec comparentur petræ. Et ſi inuētus fuerit aliquis eorum hoc dixiſſe, qđ dixit & Chriſtus, gratulamur illi, non ſequimur illum. Et ſi dicas, Prior fuit ille quàm Chriſtus. O homo, attende Chriſtum, non quando ad te uenerit, ſed quādo te fecerit. Videte itaque textum pſ. *Adhuc oratio mea in beneplacitis eorū*. Sed forte dices: Erūt multi, qui contradicāt. Sed quid nobis abſorpti ſunt iuxta petram iudices eorum? quia Chriſto comparati, ſapientia eorum ſtulta facta eſt. In cuius figura ſerpens Moyſi dracones magorū deuorauit. Quia ſapientia Chriſti, ſtultam oſtendit ſapiētiā huius mūdi

Matth. 6.

2472 *Audient verba mea, quoniam potuerunt, ſicut craſſitudo terræ erupta eſt ſuper terram.*

Verba Chriſti poteſtatem habebant.

HIc prædicit euangelij prædicationem. Vbi aduertendum, quòd aliter verba Chriſti penetrabant animos auditorum, & aliter verba aliorum philoſophorum. Nam Chriſtus docebat ſicut poteſtatē habens, ut habetur Mat. 7. philoſophi autem non. Erat enim in verbis Chriſti poteſtas, quia ipſe ſolus cor audientis poteſt docere, alij autem philoſophi verba ad aures diſcipulorū mittere poſſunt, ſed corda interius docere non poſſunt. Et ut oſtendit Gregor. Vel docebat ſicut poteſtatem habens, quia ſuæ doctrinæ adiungebat miracula, quæ homines eleuabant ad ſuum auditoriū. Et hoc eſt, quod hinc ait Chriſtus de gētibus conuertendis, dicens, *Audient verba mea*, ideſt, doctrinam meā percipiēt. Et cauſam adiungit, dicens, *Quoniā verba mea potuerunt*, ideſt, poteſtatem habebant, & hoc penetrando corda auditorum, uel poterunt in operatione miraculorum. Quis enim non libenter audiret illum, quem hodie uideret ſolo uerbo cæcos illuminantem, claudos erigentem, mortuos ſuſcitantem? & huiuſmodi. Vel aliter. Verba Chriſti potuerunt ultra uerba philoſophorum, quia verba Chriſti homines ſic fortificant, ut pro ipſo mortem non timeant incurrere. Nō autem ſic uerba philoſophorū, vel aliarum ſectarum. Et hunc intellectum hic ponit Auguſt. d. *Audient uerba mea, quoniam præualuerunt*. Quaſi dicat Chriſtus præualuerunt verba mea uerbis eorum. Dicta ſunt ab eis quædam diſertè, ſed à me uera. *Audient verba mea, quoniam præualuerunt*. Vnde præualuerunt? Quis. n. eorum comprehenſus eſt in ſacrificio, cum legibus iſta prohiberentur, & non negauit? Quis ipſorum comprehenſus eſt adorare idolum, & non clamauit, Nō feci, & timuit ne conuinceretur? Tales miniſtros diabolus habebat. Sed unde præualuerunt verba domini? Ecce, ego mitto uos ſicut oues in medio luporū, nolite timere eos, qui corpus occidūt, animam autem nō poſſunt occidere, ſed eū timete, qui poteſt corpus, & animam mittere in gehennā ignis. Chriſtus, verbis ſuis dedit timorem, ſubiecit ſpem, inflammauit charitatem. Nolite (inquit) timere mortem. Mortem timetis? videte quòd ego prior morior. Ne capillus de capite ueſtro pereat formidatis? Videte ꝙ ego prior in carnem reſurgo. Meritò ergo audiſtis uerba eius. Dicebant, & occidebantur, cadebant, & ſtabant. Sequitur, *Sicut craſſitudo terræ erupta eſt ſuper terram*. Ex hoc enim vult oſtendere quo modo

Gregor. 17. mor. c. 17.

Matth. 10.

modo in gentib. conuersis potuerūt verba Christi, & illos ēt contra mortem fortes fecerunt. Ostendit hoc per exemplū. Pinguedo. n. quæ ponitur super terrā, erumpitur, & spargitur per terram, qua terra irrigata, & impinguata, ampliores fructus producit. Sic cōsimiliter factum est in proposito. Sancti. n. martyres Christi verbis fortificati mortē pro Christo pertulerunt, sanguis illorum effusus est super terram, terra illorum sanguine irrigata sicut ex pinguedine, vberiores fructus protulit, quia unus occidebatur fidelis, & mille conuertebantur de infidelibus. Et ideo de sanguine sanctorum martyrum dixit, q̄ est sicut crassitudo terræ, quæ erupta est, & sparsa super terrā. Vnde hic Aug. ait, *Sicut crassitudo terræ*, &c. Cum. n. verba Christi prædicarentur à non timentibus non exilia, non damna, non mortem, nec crucem. Non. n. mortē solā, sed nec crucem, qua morte nihil ui debat execrabilius. Ipsam dñs suscepit, ne discipuli eius mortem quidem nō timerent, sed ne genus mortis horrescerēt. Præualuerunt ergo ut mortē non timerent. Sed illę mortes sanctorum martyrum omnium quid fecerunt? Audi quod sequitur. *Sicut crassitudo terræ dirupta est super terrā.* Dispersa sunt supra terrā corpora martyrū testiū Christi. Occisi sunt martyres, & quasi præualuerunt, qui occiderunt, sed præualuerunt illi persequēdo, ut præualerent verba Christi prædicando, Et quid factum est de mortib. sanctorū? *Sicut crassitudo terræ*, &c. Nouimus crassitudinē terræ cōtemptibilia quæq; esse. Quæ aūt sunt quasi contēptibilia hominibus, fœcundant terrā. Sed illę oēs mortes factæ sunt crassitudo terræ. Quō accipit terra quādam pinguedinē de rebus contemptibilibus, sic ex corporibus martyrum, quæ contēpsit hic mundus, accepit crassitudinem terra, ut inde seges ecclesiæ veracius pullularet.

Erumpere, extra vel ualde rumpere, & ponitur pro extre. Mors & sanguis martyrum fœcundauit ecclesiam.

x473 *Dissipata sunt ossa nostra secus infernum, quia ad te, domine, domine, oculi mei, in te speraui, non auferas animam meam.*

Ossa significant fortes in fide & martyres.

HIc prædicit suorum fidelium persecutionem, Vbi aduertēdum, q̄ per ossa intelliguntur sancti in fide stabiles,

E qui cæteros sua stabilitate in fide confirmant, ut ostendit Gregor. dicens, Quid per ossa, nisi fortes quique in sanctæ ecclesiæ corpore designantur? Qui quasi suo robore membra cætera continent, dum mores infirmantium stabiliter portant. Et cap 90. ostendit. Per ossa fortes ecclesiæ figurati sunt, in quibus corporis illius tota compago solidatur. Et sic per ossa ecclesiæ intellige sanctos Apostolos, cæterosque martyres, & constantes fideles. Per infernum verò intellige profundatos in uitijs, quorum domus in inferno posita est. Et sic infernus significat F diabolum, & omnes iniquos, ut ostendit Gregor. super illo uerbo Iob 26 Nudus est infernus coram eo, dicēs, Inferni nomine diabolum, omnesque damnationis eius socios designauit, quia ipse diabolus & omnia eius vasa coram Deo omnibus virtutib. sunt vacua. Quid est ergo Christum in persona fidelium dicere, *Dissipata sunt ossa nostra secus infernum*, nisi omnes fortes ecclesiæ martyres, & Apostoli pro uoluntate diaboli, & suorum malorum hominum sunt dissipati, scilicet, per securi, martyrizati, & mortui? Vnde hic ait Glossa, *Dissipata sunt ossa nostra secus* G &cæt. idest, fortes nostri pro uoluntate eorum, qui sunt infernum, idest, profundi in uitijs, dissipati sunt, & martyrizati. Et nota quòd non dicit in infernum, sed *secus infernum.* Quia etsi communi morte, seu forte corporaliter sunt mortui, non tamen descenderunt in infernum ut mali, sed uita æterna datur illis. Dicat ergo Christus uoce ecclesiæ, *Dissipata sunt ossa nostra*, idest, occisi sunt martyres. Et sic impinguata est crassitudine terra. Vides qualem fructum fecit hæc dissipatio corporum fidelium, persecutores fecit fideles, pauperes & abiectos fecit nobiles, Imperatores piscatoribus su H biecit. Vnde hic ait Aug, *Dissipata sunt ossa nostra.* Sic enim saginata est ecclesiæ terra, fructum produxit vberrimum de stercore crassitudinis. Sic enim de stercore erectus est Petrus, erectus est Paulus, & principes mundi sunt effecti. Qui cū occiderentur, contemnebātur vt stercus super faciem terræ, ut stercus insepulti dimittebantur. Qualiter autem modo sunt exaltati? Vide quod nobilius & præcipuū est in mundo. s. Imperator, uenit Romam.

Gregor. 20. mor. c. 22.

Infernus significat omnes malos.

Gregor. 17. mor. c. 11.

Romam. Quò festinat? ad templum Imperatoris, an ad memoriam piscatoris? Sed unde fuit tanta constantia in martyribus? In hoc, scilicet quia cordis oculos non ad mundum, nō ad temporalia, sed solum ad Deum, & æterna erigebant, deficiebant corpore, in Deum mēte erigebantur. Et istam rationē subdens psal. ait, *Quoniam ad te, domine, domine, oculi mei, in te speraui, non auferas animam meam*. Quasi dicat, Oculi cordis ad te sunt intenti, ut anima non perdatur, etsi perditur corpus ad tēpus. Plus figo oculum cordis in promissis tuis, quàm in minis eorum. Noui, quòd pro me passus sis, quid mihi promiseris. Ideo in te speraui, non auferas animam meam, idest non permittas eam auferri, ut ipsorum promissis, minis, uel cruciatibus à te separetur. Et attēde, quòd præuidebat ps. quòd Deus aufert à malis multa, quibus ablatis, aufertur à diabolo ipsorum anima. Et idcirco orat, dicens, *non auferas animam meam*, idest illa, pro quibus ablatis, anima perditur. Aufert Deus à malis Christi amicitiam, angelorum custodiā, charitatis gratiā, intellectus sapiētiā, &c.

Aufert Deus à malis multa bona.

2474 ***Custodi me à laqueo, quem statuerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatem.***

Hic Christus pro suis, ne in persecutionibus cadant, facit orationem. Vbi sciendum, quòd diabolus dupliciter tentans iustos, ipsos ad peccatum nititur inducere, scilicet quandoque blandis, quandoque asperis, quandoque occultè, & quandoque apertè. Tentatio autem blanda, siue occulta, laqueus dicitur, quem laqueum multipliciter nobis diabolus parat, ut ostendit Gregor. dicens, Tribus modis hostis noster insequitur bona nostra, ut hoc quod rectum coram hominibus agitur, in conspectu iudicis uitietur. Aliquando namq; in bono opere intentionem polluit, ut omne, quod in actione sequitur eo purum mūdumque non exeat, quo hoc ab origine perturbat. Aliquando uerò intētionem boni operis uitiare non præualet, sed in ipsa actione se quasi in itinere opponit, ut cum proposito mentis quisque securior egreditur, subiuncto latēter uitio, quasi ex insidijs perimatur. Aliquando uero nec intentionem uitiat, nec in itinere supplantat, sed opus bonum in fine actionis illaqueat. Et declarat modos istos, dicens, Intētionem quippe in bono opere polluit, quia cum facilia ad decipiendum corda hominum conspicit, eorum desiderijs auram transitorij fauoris opponit, ut in ijs, quæ recta faciunt, ad appetendum ima fortitudine intuitionis inclinentur. Vnde rectè sub Iudææ specie de unaquaque anima sub laqueo miseræ intētionis capta, per prophetam dicitur, Facti sunt hostes eius in capite. Acsi apertè diceretur, Cum bonum nō bona intētione incipitur, hinc aduersantes spiritus ab exordio præliantur. Qui uero intentionem uiolare non præualet, in uia positos laqueos tegit, ut in eo quod bene agitur, cor operantis ad uitium ex latere detineatur, quatenus qđ inchoans aliter proposuerat, in actione longè aliter quàm inceperat percurrat. Sæpe enim dum bono opere laus humana obuiat, mentem operantis immutat, quæ quamuis quæsita non fuerat, oblata delectat. Cuius delectatione dū mens operantis resoluitur, ab omni intentionis intimæ uigore dissipatur. Cum autē antiquus hostis nec principiū actionis corrupit, nec in actione laqueos posuit, duriores in fine laqueos ostendit, quem tanto nequius obsidet, quanto hoc solū sibi remansisse ad deceptionē uidet, &c. Ex quibus apparet quòd occulta diaboli persecutio laqueus dicitur, de quo ps. 141. In uia hac quam ambulabā absconderunt superbi laqueum mihi. Alia uero est tentatio uel persecutio aperta. Sic n. tentauit martyres, & eos persecutus fuit diabolus. Et ista talis persecutio dicitur scandalum. Nam scandalum, ut dicit gl. Matth. 18. est dictum, vel factum præbēs alicui occasionem ruinæ. Et sic illæ apertæ persecutiones, quia martyribus præbebant occasionem ruinæ per impatientiam, scandala dicebantur. Et ab his scādalis suos liberari orat Christus dicens, *Custodi me à laqueo*, &c. & à scandalis operantium iniquitatem. Non enim orat, ne martyres habeant persecutiones, sed ne persecutiones illis fint in scādalum idest in ruinam, uel casum. Vnde hic ait Glossa. Per laqueos, & scandala omnia

Laqueus dicitur tentatio occulta diaboli.

Gregor. 1. mor. c. 38.

Tentat diabolus multipliciter.

Thren. 1.

omnia mundi intelligit mala. Laquei.n. E sunt blanditiæ decipere volentium, & carnis desideria. Et si per ista diabolus non proficit, nititur scandalis, quæ per inquietos mouet.

2475 *Cadent in retiaculo eius peccatores, singulariter sum ego, donec transeā.*

Cadāt præsciti & prædestinati, differenter tamen.

HIc ostendit reproborum illaqueationem. Vbi notandum, ꝙ quamuis in vita præsenti omnes tam prędestinati quàm præsciti multoties cadant in laqueum diaboli, aliter tamen & aliter, quia prædestinati cadunt, & finaliter re- F surgunt. Prou. 24. Septies in die cadit iustus, & resurgit. Reprobi autem sic cadūt vt non finaliter resurgant. Vnde de præscitis dicunt prædestinati, Psal. 19. Ipsi obligati sunt, & ceciderunt, nos autem surreximus, & erecti sumus. Cum igitur vnumquodque à suo fine denominetur, ideo præsciti propriè cadere in laqueū dæmonis dicuntur, non prædestinati. Et hoc est, quòd Christus inter prædestinatos, & præscitos distinguens, in persona sui corporis dicit, *Cadent in retiaculum eius peccatores*, idest præsciti, *sed singulariter sum ego*. i. omnes, qui sunt de corpo G re meo, non cadunt, *donec transeam*. i. tēpore transitus ex hoc mundo. Vel aliter, vt Christus hic loquatur, non pro suis, sed pro se. Solus.n. Christus laqueis diaboli non fuit captus Omnes.n. sui ante eius mortem ceciderūt. Cecidit Petrus, quia Christum negauit, cecidit Ioannes qui Christum relinquendo, nudus effugit, ceciderūt oēs Apostoli, quia omnes, relicto eo, fugerunt. Sic igitur omnes peccatores fuerunt, omnes ceciderunt, sed quantum hoc durauit? certè usque ad Christi transitum, & mortem, quia post mortem resuscitatus, misso spiritu H sancto, eos in bonum confirmauit, sic ꝙ amplius cadere non potuerunt. Singulariter ergo Christus fuit sine casu. Hoc ergo notans Christus ait, *Cadent in retiaculum eius peccatores*, s. omnes Apostoli. Et quamdiu cadent? *Donec transeam*, s. donec transeam ad patrem, cadere poterunt, sed non post, quia confirmati erūt. Vnde de se dicit, *singulariter sum ego*, qui casum. s. simpliciter ignoro. Et istū intellectū ponit hic Aug. d. *Cadent in retiaculo eius peccatores*. Quid de discipulis tuis, ô Christe? Certe ceciderunt, quando omnes te solum dimiserunt, fugientes tempore persecutionis. Ecce illi, qui tibi cohærebant, in sua persecutione, qua inimici te requirebant ad crucifigendum, in laqueum diaboli ceciderunt. Et unus ille audax qui tibi promiserat, Quia tecum sum vsque ad mortem, audiuit quidē à medico quid in se ageretur. Aegrotus febricitans, sanum se dixerat, sed cordis venam ille tangebat. Ventum est ad probationem, ventum est ad accusationem, etiam ipse interrogatus, nō ab aliqua magna potestate, sed ab infimo mancipio, & hæc fœmina, ab ancilla interrogatus succubuit. Hoc.n. prædixerat dominus, non præceperat, non coegerat, nondum erat idoneus passioni. Videte ergo quàm multi defecerunt, & vsque ad primos hærētes ori eius, & ipsi defecerunt. Sed quare hoc? Quia singulariter sum ego, donec transeā. Hæc vox ex persona capitis est, *singulariter sum ego, donec transeam*. Quid est hoc *donec transeam*, nisi de hoc mundo ad patrem? Tunc.n. cōfirmabo columnas eius. s. ecclesiæ, qñ per meam resurrectionem dicerint mortem non esse timendā. *Singulariter sum ego, donec transeam*. Cum.n. transiero, multiplicabor, quia multi me imitabuntur, multi patientur pro nomine meo. Vnus sum, donec transeam, multi in me unus erunt, cum transiero.

Ceciderunt omnes præter Christū.

PSAL. CXLI.

VOce mea ad dominum clamaui, voce mea ad dominum deprecatus sum. 2476

ISTE Psal. talem habet titulum, *Eruditio Dauid, dū esset in spelunca, orans*. Ex isto titulo apparet auctor psal. qui fuit Dauid. Apparet etiam, quòd ad faciendum istum psalm. ipse fuit eruditus à Deo, & sic dicitur eruditio Dauid, qua scilicet fuit eruditus à Deo, ac etiam istum psalm. conscripsit, ut per ipsum ipse alios erudiret, ut sit sensus, *Eruditio Dauid*, qua alios erudit. Ad uidendum autem clarius istius psalm. materiam, sciendum

sciendum quòd,vt habetur 1.Reg. 21.fugiens Dauid à persecutione Saulis iuit ad terram Philistinorum ad Achis regē Geth. Cum autem ibi fuisset cognitus, dixerunt serui regis ipsi regi, Iste est Dauid rex terræ, cui canebant per choros dicentes, Percussit Saul mille, & Dauid decem milia. Videns autem Dauid se cognitum, cogitauit quomodo ab illis posset euadere. Vnde finxit se fatuum, & immutauit os suum coram rege, & collabebatur inter manus eorum, & impingebat in ostia portæ, defluebāt saliuæ eius in barbam. Quod uidens rex Geth, reputans eum fatuum, expulit eum de domo sua Et tūc Dauid regressus est infra regnum Saulis, & fugit in speluncā Odollam. Quod cum audissent fratres eius, & omnis domus patris eius, venerūt ad eū illuc. Et conuenerunt ad eum omnes, q erant in angustijs constituti, & oppressi ære alieno, & factus est eorum princeps, fueruntque cum eo quadringenti uiri. Et tunc uidens se liberatum de manibus illorum de Geth, & se factum illius congregationis principem, hunc psa. à Deo eruditus composuit, gratias agens Deo de sua liberatione, & de suo principatu. Ex quibus apparet materia ps. Diuiditur ergo ps. iste, secundū literam, in duas partes, quia primò Dauid ostendit sui animi anxietatem, secondò implorat diuinam consolationem, ibi, *Clamaui ad te domine*, &c. dic vt Nic. de Ly. Quantum vero ad sensum propheticum, hic agitur de Christo p Dauid figurato, vt sæpius dictū est superius. Per speluncam aūt, in qua latuit Dauid, intellige carnem, quā Christus induit, vel sepulchrū, vel mundum. Et sic Dauid in spelunca est Christus cū suis membris in sæculo, vel Christus in carne, vel Christus in sepulchro. Est ergo tituli sensus. Hic est intellectus Dauid, vel eruditio, quam habuit Christus, dū esset in spelūca, i. in sæculo vel in carne, vel in sepulchro. Et ista eruditio, vel intellectus est quædam Christi oratio. Intentio psal. est nos ad orandum monere, & inducere. Quibus uisis, accedo ad psal. diuisionem, qui diuiditur in partes duas, quia primò Christi formatur oratio, secundò orationis explicatur intentio, ibi, *Clamaui ad te*. Prima pars diuiditur in duas, quia primò orationis

A ostenditur multiplex conditio, secundo persecutorum ostenditur malignatio, ibi, *In Via* Prima pars diuiditur in tres, secundum quòd ostendit tres conditiones, quas oratio debet habere, quia, s. primò debet esse à mundo secreta, secūdò debet esse Deo aperta. ibi, *Effundo*, tertiò debet esse humilis, & deuota, ibi, *In deficiendo*. Quantum ad primum, sciēdum, q oratio principalius stat in corde quàm in ore. Sic. n. docebat Christus, Matth. 6.d. Cum oratis, non eritis sicut hypocritæ tristes, qui stāt in angulis platearum orantes, ut uideantur ab hominibus. Tu autem, cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito, &c. Cuius rationem assignat Chrys. super Matth. dicēs, Est autem oratio quasi quoddam spirituale tributum, quod omnia Deo offert de visceribus suis, Quanto ergo gloriosior est, tanto cautius est seruāda, ne propter homines facta uilescat. Puto autem, quòd non hoc ad locum refert dominus, sed ad propositum orantis. In conuentu enim fidelium orare, laudabile est, sicut scriptum est, In ecclesijs benedicite domino. Qui ergo sic orat vt ab hominibus uideatur, non Deum aspicit, sed homines. Et ideo quantū ad propositum suum, in synagoga orat. Cuius aūt mens orantis solū aspicit Deū, quāuis in synagoga oret, tamen apud se in secreto orare uidetur. Hanc ergo orationis conditionem ostendens ps. corde suo non ad homines, sed solum Deum orando aspicit, d. *Voce mea ad dominum clamaui*, &c. Quæ verba hic exponens August. ait, *Voce mea ad dominum clamaui*. Nonne sufficeret dicere, *Voce ad dominum clamaui?* Forte non frustra additū est *mea*. Multi. n. clamant ad dominum non uoce sua, sed uoce corporis sui. Homo ergo interior, in quo cœpit habitare Christus per fidem, voce sua, non strepitu labiorum, clamat ad dominum. Non enim vbi homo audit, ibi Deus audit. Nisi enim voce corporis clames, te homo non audit. Cogitatio autem tua, clamor est ad Deum. Vide istam partē expositā versi. 1258. De clamore orationis, vide ver. 24. 422 699. 295. 390. 636. 893. 1258 1584. Verum quia non solum oratio clamat ad dominum, sed etiam peccata, ideo

Triplex cōditio orationis.

De conditionibus etiam orationis, ut de supra ver sic. 2466.

Oratio debet esse secreta hominibus.

ideo exprimens psalm. clamorem suum esse orationis, subdit. *Voce mea dominum deprecatus sum* Vnde secundum August. quod dixit *clamaui*, exposuit dicens, *Deprecatus sum.* Clamant enim ad dominũ & qui blasphemant. In prima ergo parte clamorem posuit, in secũda parte, clamorem exposuit, quasi ab ipso exigeretur, Quo clamore clamasti ad dominũ? Respondet, *Ad dominum deprecatus sum.* Clamor meus, deprecatio mea, non conuicium, non murmur, non blasphemia. Quomodo autem differunt oratio, & depreeatio, vide vers. 62. 185. 430. 647.

1477 *Effundo in conspectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuncio.*

Hic ostenditur, quòd oratio debet esse aperta, quia totum cor nostrũ ante ipsum debemus aperire, & omne, quod in corde nostro est, coram ipso effundere. Quamuis enim nihil possimus Deo occultare, possumus tamen velle occultare. Vnde hic plus notatur voluntas aperiendi cor nostrum, quã uolũtatis affectus. Vnde scribitur Psal 61. Effundite coram illo corda vestra. Sed modum istius effusionis vide vers. 985. Sic Dauid effudit orationem suam coram domino, cum esset in illa Saulis persecutione, vt nos sic facere doceret. Vel aliter, effundere coram Deo orationem suam nihil aliud est, nisi per orationem velle Deo manifestari, non hominibus, velle Deo, non mundo placere. Vnde hic ait Aug. *Effundo in conspectu eius orationem meam* Quid est *in conspectu eius*, nisi vbi videt? Sed vbi Deus non videt, cui omnia nuda sunt, & aperta? Sed in isto cœtu rerũ temporalium uident homines, vident & animalia, Deus autẽ videt & ubi homo non videt. Ibi ergo effunde precem tuã, vbi solus Deus videt, qui remunerat. Si ab hominibus quæris exaudiri, effunde precem tuam coram hominibus, si autẽ Deus tibi redditurus est, effunde precẽ tuam coram Deo. Intra ergo cubiculũ tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito. Claude ostium cordis tui, ne tentator ingrediatur. Tentator non cessat pulsare vt irrumpat. Si autẽ clausum inuenerit ostium, transit. In potestate nostra est, claudere ostium cordis nostri, non parietum. Sed quid est claudere ostium cordis? Hoc ostium duas habet ualuas, scilicet cupiditatis, & timoris. Quia aut cupis aliquid terrenum, & sic diabolo aperis ianuam cupiditatis, aut times aliquid terrenum, & sic aperis diabolo ianuam timoris. Cupiditatis ergo, & timoris ianuas claude contra diabolum, & aperi Christo. Istas ualuas aperis Christo cupiendo regnum cœlorũ, & timendo ignem gehennarum. Per cupiditatẽ sæculi diabolus intrat, sed per desiderium æternę vitæ Christus intrat.

Cordis ostiũ quomodo aperitur vel clauditur Christo vel diabolo.

Per timorem pęnarum temporaliũ diabolus intrat, per timorem ignis æterni Christus intrat. Ecce, martyres clauserunt cordis ianuam diabolo, sed Christo aperuerunt. Promisit eis multa mundus iste, sed illi irriserunt, & clauserunt ualuam cupiditatis contra diabolum. Minatus est eis mundus iste, ignes, bestias, cruces, non timuerunt, clauserunt timoris ualuam contra diabolum. Sed uideamus, si aperuerũt illas Christo. Ait Christus, Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum corã patre meo. *Matth. 10.* Amauerunt ergo regnum æternum, vbi eos confitebitur Christus, d. *Matth. 25.* Venite benedicti patris mei, percipite regnum &c. Confitebitur illos ad dexterã positos. Videamus & si timoris ianuam Christo aperuerunt, quam diabolo clauserunt. Vno etenim loco dominus monet hoc, vt sibi apetiatur, & diabolo claudat. Nolite (inquit) timere eos, qui corpus occidunt, animam autẽ non possunt occidere. *Matth. 10.* Et statim subiecit, Sed eum timete, qui potestate habet animã, & corpus occidere, & in gehennam mittere. Sic ergo cor tuũ claude diabolo, & aperi Christo. Et sic effunde in conspectu eius precem tuam. Intus enim in corde tuo est Christus, ibi habitat, ibi sunt aures eius. Ergo intus apud te ante eum effunde precem tuam. Hic autem potes notare, quomodo aqua multipliciter effunditur, sic & Christus multipliciter effusus est, uide vers. 304. Item quòd multiplex est effusio, 1185. Sequitur, *Et tribulationem meam ante ipsum pronuncio.* Pronunciat quis tribulationem suam ante dominum, quãdo in tribulationibus, vel persecutionibus intus in corde Deũ orat

Christus multipliciter effusus.

orãt, vt dictum eſt. Vel aliter, ille pronũciat tribulationẽ ſuam ante dominũ, qui in tribulatione poſitus & patientiam habet, confitetur vires quidem patientiæ non à ſe habere, ſed a Deo, tribulationem aũt à ſe & ſuis demeritis. Vnde hic
Auguſt. ait Aug. Hoc martyr in tribulatione poſitus loquitur. Quaſi dicat, Non arrogo mihi vires meas, ſed Deus eſt in me qui operatur ipſam virtutem. Et iſto modo tribulationem ſuam ante Deum pronũ
Pſal. 17. ciabat pſal. alibi, d. In tribulatione mea inuocaui dominum, & exaudiuit de templo &c. Quid eſt inuocare, niſi intus in corde vocare? vide verſic. 206.

2478 *In deficiendo ex me ſpiritum meum, & tu cognouiſti ſemitas meas.*

Spiritus ſignificat ſuperbiam. O Stendit hic quòd oratio debet eſſe humilis, & deuota. Vbi notandum, ꝙ per ſpiritum in ſcriptura ſignificatur ſuperbia. Ad quem intellectũ di-
Matth. 5. cebat Chriſtus, Beati pauperes ſpiritu,
Auguſt. ideſt, pauperes ſuperbia. Quod exponẽs
Serm. 1. de verb. domini in monte Aug. 1. de ſerm. domini in monte, dicit, Legimus ſcriptum de appetitu rerum temporalium, Omnia vanitas, & præſumptio ſpiritus. Præſumptio autem ſpiritus, ſuperbiam, audaciamque ſignificat. Vulgo etiam ſuperbi magnum ſpiritum habere dicuntur. Et rectè, quoniam etiam & ſpiritus ventus vocatur. Quis ergo ne ſciat ſuperbos inflatos dici, & tanquam
Oratio humilitatem requirit. vento diſtentos? Quapropter rectè pauperes ſpiritu, ideſt, humiles, intelliguntur. Requirit ergo oratio, ut in orante omnis ſpiritus ſuperbiæ deficiat, ut non ſe ſuis meritis exaudiri credat, ſed ſolũ gratia Dei. Et hoc oſtendens pſalm. ait, *In deficiendo ex me ſpiritum meum*, ideſt, quando oro, ſpiritus ſuperbiæ deficit in me, & annullatur. Sic etenim martyres in perſecutionibus orando omnem ſpiritum ſuperbiæ annullabant, omne ſuũ bonum non ſibiipſis, ſed Deo attribuentes, ſcientes, quòd ipſi preſſi, & perſecuti non ſpiritu ſuo, cultum Dei affirmantes prædicabant, ſed ſpiritus Dei loquebatur in ipſis. Iſtum intellectum habet hic Auguſtinus, dicens, *In deficiendo ex me ſpiritum meum*, quaſi martyr dicat, defecit ſpiritus meus, ut non mihi ſuperbè
Matth. 10. arrogarem uires meas, ut ſciam, ꝙ Deus

A in me operatur ipſam virtutẽ. Vnde martyres ſuos monuit Chriſtus, d. Cum aũt tradent vos iudicibus, nolite cogitare, quõ aut quid loquamini: non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri, qui loquitur in vobis. Ergo in tribulationibus, & perſecutionibus tuis deficiat in te ſpiritus tuus, vt in te loquatur ſpiritus Dei. Meritò ergo ipſos paupe- *Matth. 5.*
res ſpiritu facere volebat: Beati pauperes ſpiritu, qm̃ ipſorum eſt regnum cœlorum. Beati ergo pauperes ſpiritu ſuo, ſed diuites ſpiritu Dei. Omnis enim homo qui ſpiritum ſuũ ſequitur, ſuperbus
B eſt. Subde ſpiritum tuum vt capias ſpiritum Dei. Nam ſi ab alto aquæ defluunt, in valle congregãtur. Si in alto ſteteris, à te defluent aquæ gratiarum, illas perdes. Si in valle humilitatis, in te congregabuntur. Quantam autẽ oratio humilitatem requirat, vide ver. 1139. Aliter iſtum textum deducit Greg. ex eo quia *Aduerſa*
tribulationes & mundi aduerſa humili- *humiliant.*
tatem nobis inducunt. Vnde cũ ſuperius dixiſſet Pſal. *Et tribulationem meam ante ipſum pronuncio*: ſtatim ſubdit, *In deficiendo ex me ſpiritum meum*. Vnde iſtũ textũ ad iſtum ſenſum inducit Greg. ſuper illo *Gregor. 7.*
C verbo Iob 6. Sagittæ dñi in me ſunt, qua- *moral. c. 2.*
rum indignatio ebibit ſpiritum meũ. d. *& 3.*
Quid. n. ſpiritus hominis, niſi ſpiritus elationis? Sagittæ aũt dñi ſpiritum hominis ebibunt, cum ſupernæ animaduerſionis ſententiæ afflictam mentem ab elatione compeſcunt. Sagittæ domini ſpiritum hominis ebibunt, quia intentum exterioribus intus trahunt. Et potatus nãque Dauid ſpiritus fuerat, cum dicebat, *In deficiendo ex me ſpiritum meum, & tu cognouiſti ſemitas meas*. Et rurſum, Re-
nuit cõſolari aĩa mea, memor fui Dei, & *Pſal. 67.*
delectatus ſum, & defecit ſpiritus meus.
D Sagittarum ergo dñi indignatio ſpiritũ iuſti bibunt: quia ſupernæ ſententiæ elatos quos ſuperbos inueniunt, dum volnerãt, humiliant &c. Sequitur, *Et tu cognouiſti ſemitas meas*. Hoc ideo dicit, oſtẽdens, ꝙ humilitas maximè hominẽ Deo facit acceptum. q. d. Quia defecit in me ſpiritus ſuperbiæ, ideſt, tu cognouiſti, i. approbaſti, ſemitas meas, ideſt, ſemitas iuſtitiæ, & præceptorum Dei, quas ego obſeruo, quas perſecutores non uidẽt, de hoc uide verſic. 2429.

1479 *In via hac, qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi.*

HIc ostenditur superborũ malignatio. Et diuiditur in tres partes, quia ponitur primò superborum malitia, secundò superborum ignorantia, ibi, *Considerabam*, tertiò iustorum perseuerans constantia, ibi. *Perijt fuga.* Quantum ad primum, sciendum, quòd superbus diabolus cum suis membris iusto rectè ambulanti semper insidiatur, & in omni bona actione semper laqueos ponere conatur. Sicut multis exemplis deducit Greg. d. Ecce quidam rebus contentus proprijs, vllis mundi huius occupationibus implicari valde formidans, quietis suæ commoda perdere, & valde despiciens cum peccatis lucra cumulare, ad hunc hostis callidus veniens &c. vide versic. 345. Vel aliter, vbi per uiam intellige Christum, qui est via, veritas, & uita. In hac uia parare diabolus laqueos nititur dum nos à Christo separare suis deceptionib. conatur. Quos si laqueos directè nō ponit in uia, sed iuxta uiam, quãuis in uia ponere conatur. Conantur. n. mali laqueum in uia ponere, quando nobis Christum diffamant. Vnde hic ait Aug. *In uia hac qua ambulabam*, &c. Via hæc, qua gradiebatur, Christus est. Absconderunt ergo in hac uia superbi laqueum mihi, infideles, qui in me Christũ persequuntur, quantum in ipsis est, quantum ad uoluntatem eorum, in hac uia posuerunt laqueum mihi, in hac via voluerunt me capere. Sed in hac uia scã dalũ ponere non possunt, quia ipsi sunt extra uiam. Laqueum autem ponere nõ possunt, vbi non sunt, in uia se putat laqueum ponere paganus, quando mihi dicit. Tu colis Christum crucifixũ, qui reprehendit crucem Christi, quam non intelligit. In Christo se putat ponere, quod iuxta viã ponit. Insultet ille Christo crucifixo, uideam ego in frontib. regum crucem Christi, quod irridet ille, ibi saluor. Nihil est superbius ægroto, qui irridet medicamentum sanum, si nõ derideret, acciperet ipse medicamentũ, & sanaretur, crux illa signum est humilitatis. Ille autem superbia nimia nõ cognoscit, vnde sanetur tumor animæ ipsius. Ego autem agnosco, de cruce non

Laqueos nobis parat diabolus i uia uirtutum.

Gregor. 32. mor. c. 19.

Via est Christus.

E erubesco. Vnde non in occulto porto crucem, sed in fronte. Dicam ergo, *In via hac, qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi*, quantum in ipsis est, nam iuxta viam posuerunt. Ego autem tutus sum, si de uia nõ declinauero. Ignoras, quòd in medio laqueorum gradiaris? nam laquei à dextris, & laquei à sinistris. Laquei à dextris, prosperitas, à sinistris, aduersitas sæculi. Laquei à dextris, promissiones, laquei à sinistris, terrores. In medio laqueorum ingredere, à via noli recedere, ut nec promissio te capiat, nec terror elidat. De laqueis diaboli, vide uers. 1572.

Laqueos parat diabolus à dextris & à sinistris.

F

Considerabam ad dexteram, & videbã, & nõ erat, qui cognosceret me. 1480

HIc ostenditur superborum ignorãtia. Vbi primò sciendum, quòd in scriptura, dexteræ nomine ipse Dei filius intelligitur, qui est virtus Dei patris. Quem sub nomine dexteræ postulabat Iob sibi porrigi, dicens, Operi manuum tuarum porriges dexteram. Quod exponens Greg. ait, Dexteræ nomine filius Dei designatur, quia omnia per ipsum G facta sunt. Operi igitur manuum suarũ porrexit omnipotens Deus dexteram suam, quia ut abiectum atque in infimis iacens erigeret genus humanũ, incarnatũ ad hoc vnigenitum misit, ex cuius nobis incarnatione datũ est, vt, qui ex voluntate propria in corruptionem cecidimus, vocanti nos Deo quandoque ad incorruptionis gloriam, respondere valeamus. Quid est ergo uiro iusto dicere, *Cõsiderabam ad dexteram, & uidebam*, nisi Christum contemplabar in omnibus tribulationibus, & persecutionibus meis? *Et videbam*, s. in ipso exempla patientiæ, H quæ mihi patientiam conferebant, quia omnis pœna nostra, considerata Christi passione, dulcescit. Nihil. n. est tam durum, quin æquo animo toleretur, si passio Christi ad memoriam reducatur. Sequitur, *Et non erat, qui cognosceret me.* Iõ enim mali persequebantur martyres, quia Christũ considerabant, quia Christũ colebant, & confitebantur. Quod ps. nunc exprimens ait, *Non erat*. (s. inter malos) *qui me cognosceret*, s. qui me, & opera mea approbare uellet, qui in me. sibi

Dextera Dei dicitur Christus.

Iob 14.

Gregor. 12. mor. c. 10.

-sibi complaceret. Et quare? quia cousiderabam ad dexteram, & videbam. Vel aliter, vt per dexteram intelligantur bona æterna, per sinistram verò, bona temporalia, vel laus hominũ transitoria. Considerat ergo ad dexterã, qui ea, quæ agit, vel tolerat, pro gloria æterna facit adipiscenda. Et talis verè videt illuminatus à Deo. Considerat verò ad sinistram, qui seipsum, vel opera sua dirigit ad temporalia bona, vel ad laudem humanã. Dicat ergo quilibet iustus, dicat quilibet martyr, *Considerabam ad dexteram*, s. in meis passionibus, solũ ad bona æterna dirigebam oculum cordis. *Et ideo videbam*, quia sicut peccatum, & affectio temporalium mentem excæcat, sic & affectio æternorum illuminat. Sed dum hæc patienter tolerarẽ pro gloria ęterna, nõ erat, qui cognosceret me, i. non erat, qui cognosceret qua intentione illa patienter tolerarẽ, s. an pro gloria Dei, an pro gloria mundi. Sicut etiam multi Romani & infideles se sponte morti dederunt pro fama nominis sui, & gloria mũdi acquirenda. Et iste intellectus satis adiuuatur ex verbis B. Augu. hic dicentis, *Considerabam ad dexteram, & videbam*. In dexteram considerabat, & ideo videbat: nam qui sinistram cõsiderat, excęcatur. Quid est in dextera cõsiderare, nisi illa bona considerare, in quibus erunt illi, quibus dicitur, Venite benedicti patris mei? &c. Erunt quidam in sinistra, quibus dicitur, Ite in ignem æternũ qui pręparatus est &c. Frement ergo toto mũdo, & minante in persecutionibus, crescentibus vndique insultationibus hominum, atq; terroribus, iustus martyr contemnens præsentia, respiciebat in futura. Attendebat ad dexterãm, vbi futurus erat, ibi intendebat, & ideo videbat, & ideò omnia ferebat. Illi autem qui persequebantur, non videbant. Ideo cum diceret, *Considerabam ad dexteram, & videbam*: securus ait, *Et non erat qui cognosceret me*. Cũ enim toleras omnia, quis nouit quid attendas, vtrum in dexterã oculum dirigas, an in sinistram? Si enim patiendo laudes hominum quæris, sinistrã consideras: si autem promissa Dei quæris, dexteram consideras. Considerans dexteram, videbis: si sinistram, excæcaberis. Sed cum consideras dexteram, non erit, qui te agnoscat, vel consoletur, nisi dominus. Sic ergo per dexterã Christus hic potest significari, vide ver. 713.

Dextera significat bona æterna.

Matth. 25.

Perijt fuga à me: & non est, qui requirat animam meam. 2481

PОnitur hic iustorũ perseuerans constantia. Vbi sciendum, q. fuga duplex est: vna corporalis, & ista etiam viris iustis quandoque licita est: quinimò etiam & Christus fugit quandoque persecutores. Sic enim dicitur Matth. 14 quòd statim post mortem Ioãnis Baptistæ Iesus recessit inde, &c. Sic etiam & prælatis quandoque fugere licèt. Vnde & Apostolis Christus ait, Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliã. Pro cuius tamen euidentia sciendum, quòd in persecutione aut singulariter quęritur persona prælati, & tunc si ipso fugiente per alios tuta possit remanere ecclesia, fugiat securè exemplo Christi, qui à facie Herodis fugit in Aegyptum, & exemplo Pauli, qui à fratribus per murũ submissus est in sporta, & etiam Christus abscõdit se, & exiuit de templo, quãdo Iudæi tulerunt lapides, vt iacerent in eum. Et hæc omnia habentur 7. quæst. 1. aduersitas. Cum verò non persona prælati, sed totius ecclesiæ, vel fidei salus quæritur, necesse est, vt tunc prælatus in bello se exponat pro muro, & animam suam pro ouibus suis ponat, vt exemplo suæ passionis accendat, quos diutius doctrinæ sermone confirmare nõ potest, vt habetur vbi suprà. Sic ergo fuga corporali aliquando fugere licet. Alia est fuga spiritualis, qua quis pro fide persecutus cõsentit aduersarijs, & ista nunquam licet fugere. Item notandum, quòd fugã ab aliquo perire est, non fugere, quod dupliciter contingit, vel quia circunclusus fugere nõ potest, vt incarceratus, vel quia fortis animo fugere non vult, sed viriliter stare. Et isto modo à sanctis fuga perit. Vnde hic ait Augu. *Perijt fuga à me*. Ab illo perit fuga, qui non fugit. Qui aũt non fugit, patitur quicquid põt pro Christo, i. non fugit animo. Nam corpore fugere licet, dicente dño, Si vos persecuti fuerint ĩ vna ciuitate, fugite in aliã. Qui ergo non fugit animo, perit ab illo fuga: sed interest quare non fugiat: an quia

Fuga duplex.

Matth. 10. Fugere prælato quomodo liceat.

Matth. 10.

quia conclusus est, an quia fortis est. E Etenim à capto perit fuga, & à forti perit fuga: quæ ergo fuga à nobis timēda est vt pereat? Dñs in euangelio dicit, Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Mercenarius autem, qui nō est pastor, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit, quia non est ei cura de ouibus. Talis fuga ab isto perierat, qui dicebat, *Perijt fuga à me.* Hæc ergo vox & potest esse capitis nostri, scilicet dñi Iesu Christi, qui pro ouibus mortuus est: potest etiam esse & membrorum, s. sanctorum martyrum, qui etiam pro Christo sunt passi. Sequitur, *Et non est, qui requirat animam meam.* Nota q̄ anima alicuius duobus modis quæritur, scilicet ad perdendum. Sic enim dicebat Helias Deo, Relictus sum ego solus, & quærunt animam meam. secundò modo quæritur anima ad imitandum: sic Deum quærimus, qñ eius præcepta, vel exempla imitamur. sic dr Psal. 55. Quærite dominum, dum inueniri potest, &c. Hic autem Psalmista cum dicit, *Et non est, qui requirat animam meam:* intelligit secundo modo, s. ad imitandum, & saluādum. Vnde hic ait August. *Et non est, qui requirat animam meam.* Duobus modis G quæritur anima hominis, aut à persecutoribus, aut à dilectoribus. De illis ergo ait, qui persequuntur animā eius, *Et non est, qui requirat animā meā:* vt me imitetur.

Ioan. 10.

Anima duobus modis quæritur.

3. *Reg.* 19.

2482 *Clamaui ad te, dn̄e: dixi, Tu es spes mea: portio mea in terra viuentiū.*

Hic Psalmista suam orationem explicat, ostendendo, quid à Deo q̄rat orando. Et diuiditur in quatuor par tes, secundum quatuor quæ à Deo postulat. primò enim postulat veram fœlicitatem: secundò suam Deo commendat H humilitatem: ibi, *Intende:* tertiò in pressuris postulat stabilitatē, ibi, *Libera me:* quartò postulat mundi exire calamitatē ibi, *Educ.* Quantum ad primum, sciendum, q̄ solus Deus animam nostram potest satiare, & quietare, & per consequēs ipse solus nos potest beatificare, quia omnia creata sunt bonitatis finitæ, & limitatæ: & sic animam nostram replere non possunt: quæ est infinitæ capacitatis. Vnde August. 22. de ciuitate Dei, ait,

Beatitudo solum in Deo consistit.

In illa æterna beatitudine, q̄cquid amabitur aderit, nec desiderabitur quod nō aderit. Omne quod ibi erit, bonū erit, & ibi summus Deus summum bonū erit & quod omnium beatissimū est, ita fore sine fine certū erit. Vnde d. ps. Beatus vir qui implebit desiderium suum ex ipsis. Iustus igitur suis virtutibus, suis passionibus poterit habere dexteram, non sinistram, æterna bona, non temporalia, ipsum sperat in præmium, non creaturam aliquam. Vnde & Deo d. *Clamaui ad te, domine,* clamore, s. cordis orando. Et quid orauerit, ostendit dicens, *Dixi, Tu es spes mea,* idest, obiectum ad quod spes mea tendit, quod declarat subdens, *Portio mea in terra viuentium.* Quasi dicat, Spes mea te quærit habere portionem suam, eo, s. modo quo te beatis donas in terra viuentiū, sic. n. & ps. 26. dicit, Credo videre bona domini in terra uiuentiū vide vers. 397. Et latius uide uers. 2130. Vnde hic ait Aug. *Clamaui,* &c, idest, qñ tolerabam, quando tribulabar, tunc tibi domino dixi, *Tu es spes mea,* idest, pro te habendo hæc tolero, *Tu es portio mea,* non hic, sed in terra uiuentium. Dat nobis Deus præmium in terra viuentium, sed seipsum, non aliud à se. Quid enim amanti dignè daret, nisi seipsum? Hic notandum, quòd triplex est terra, s. terra viatorum, damnatorum, & beatorum. Terra viatorum dicitur mundus iste via toribus omnibus tam iustis quam malis ad peregrinationem datus. Quā terrā qui male inhabitat, damnabitur, qui bene, beatificabitur. Prou. 12. Qui operatur terram suam, satiabitur panibus. Terra damnatorum dicitur infernus, ex eo quòd est in centro terræ, ut dictum fuit vers. 651. Et hæc est illa terra, de qua dicitur Iob 10. Dimitte me, ut plangā paululum dolorem meum, antequā vadam ad terram tenebrosam, terram miseriæ, & tenebrarū, ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Alia est terra viuentium, s. gloria æterna, quæ terra dicitur propter stabilitatem, de qua Matth. 5. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Vbi Augustin. lib. 1. de serm. domini in monte, Possidebunt illam terram scilicet de qua ait psalm. *Tu es spes mea, portio mea in terra viuentium,* significat, n. terra quandā stabilita-

Psal. 126.

Terra triplex scilicet viatorum, damnatorū & beatorū.

Prouer. 12.

August.

bilitatem, & soliditatē hæreditatis æternæ, vbi anima per bonum affectum tanquam in loco suo requiescit, sicut corpus in terra, & inde cibo suo alitur, sicut corpus ex terra. ipsa est requies, & vita sanctorum. De ista ergo terra gloriæ hic d. Psal. *Tu es spes mea, portio mea in terra viuentium.* Vel aliter, per terram intellige corpus Christi de terra formatum, de qua terra dicitur Iob 9. Terra data est in manus impij, quia. s. corpus Christi datum fuit in manus diaboli, vt ipsum posset persequi, affligere, & tradere morti. Vnde prędicta verba exponens Greg. d. Quid enim terræ nomine, nisi Christi corpus exprimitur? Quis appellatione impij, nisi ipse diabolus designatur? Huius impij manus fuerunt ij, qui in redemptoris nostri mortem grassati sunt. Terra ergo data est in manus impij, quia antiquus hostis redemptoris mentem corrumpere per se tentando nō valuit, sed eius carnem per suos satellites ad triduum extinxit, &c. Hæc autem terra, dicitur terra viuentium, quia in Christi corpore nostra vita consistit. Est ergo Deus portio nostra in terra viuentium, quia Deus, quantum ad corpus, nos in corpore Christi beatificat, quia vt anima in diuinitate Christi, sic & nostrum corpus beatificabitur in corpore Christi: iuxta verbū Christi dicentis, Hæc est vita æterna, vt cognoscant te, &c. Dicat ergo homo de terra formatus Deo, *Tu es portio mea, in terra viuentiū*, i. tu es beatitudo mea i Christo, quia corpus Christi solùm bonos & spiritualiter viuentes accipiet in suam portionem.

Terra viuē tiū dicitur Christus.

Gregor. 9. mor. c. 11.

Ioan. 17.

2483 *Intende ad deprecationem meā, quia humiliatus sum nimis.*

HIc suam Deo commendat humilitatem. Vbi aduertendum, ꝙ humilitas est duplex, s. afflictionis, & virtutis, vide ver. 616. 896. 1233. Et ista duplici humilitate humiliati multum sancti fuerunt interius per virtutem: sed exterius per afflictionem. Et de ista duplici humilitate iste intelligitur textus. Quantum ad humilitatem virtutis, quia illa facit orationem à Deo exaudiri, vt patet versic. 40. 315. 362. 437. 463. Ideo vt facilius quilibet martyr & iustus à Deo exaudia- A tur, dicit, Ego humiliatus sum valde: ideo exaudire me debes: ideo intende ad deprecationem meam. De humilitate verò exteriori & afflictionis, valde humiliati fuerunt pro Christo persecuti, afflicti, membris truncati, excoriati, crucifixi, & occisi. Et de ista humilitate Christi dicunt, Pro te, Christe, ego humiliatus sum nimis, idest, afflictus, ideo & tu intende ad deprecationē meam, qua pro vicissitudine harum passionum non aliquod terrenum, sed te pro præmio habere postulo, sicut iam dixi, *Tu es spes mea, portio mea*, &c. Sic enim dictum fuit B Psal. 17. Tu populum humilem saluū facies, &c. vide ver. 217. Aug. autem istum versum sic exponit, *Intende ad deprecationem*, &c. q. d. martyr quilibet Deo, Humiliatus sum à persecutoribus, humiliatus sum in confessione, humiliant se iusti inuisibiliter, humiliantur ab hostibus visibiliter, & conformiter eriguntur à Deo inuisibiliter, & visibiliter. Inuisibiliter erecti sunt iam martyres: visibiliter erigentur ēt, cū corruptibile hoc induerit incorruptionē in resurrectione mortuorum. Et si dicas, Nonne omne, quod est nimis, tenet extremū, & est vitiosum? C quomodo ergo iusti humiliati sunt nimis? Ad hoc dicitur, quòd *Nimis* accipitur dupliciter, vide ver. 1607. 1647.

Humilitas duplex.

Quæstio.

Respon.

Libera me à persequentibus me: quia confortati sunt super me. 2484

HIc iustus in pressuris petit stabilitatem. Vbi sciendum, ꝙ persecutores fidelium in fidelibus duo persequuntur, scilicet animam, & corpus, siue alia bona exteriora, vel fidem, & vitam. Et vnum istorū persequuntur per se, & principaliter, aliud per accidens, & propter D aliud, s. fidē principaliter persequuntur, & illam principalius intendunt extinguere. Corpus autem, & alia bona exteriora non per se, sed propter fidem tollendam, vt. s. persecuti timore perditionis temporalium vel cruciatus corporis præeligant negare fidem. Sic ergo principalis malorū persecutio est contra virtutes & fidem. Et ab ista postulat iustus liberari: ne. s. in persecutionibus malorū vincatur, vt voluntati malorum consentiat pro pœnis corporalibus vitandis.

Persecutio duplex, s. corporis & animæ.

Ad hoc enim diabolus per membra sua agit persecutionem corporis, vt intus in conscientia fiat cordis ruina. Vnde ad istum sensum hic loquitur Aug. d. *Libera me,* &c. A quibus putas ꝙ oret, vt eruatur? Ab hominibus qui persequebãtur? Ita verò ipsi homines sunt hostes nostri. Habemus alios hostes inuisibiles qui aliter persequuntur, homo persequitur vt occidat corpus, persequitur alius, vt illaqueat animã. Et ideo per vasa sua, quia de illo dictũ est, Operatur persecutionẽ corporis, vt intus fiat ruina cordis. Nã, si cadente corpore, stat anima; intẽtio diaboli cõminuta est, & nos liberati sumus. F Petit ergo nõ solum ne corpus ruat, sed ne anima cadat, & sic stabilitatẽ petit in pressuris, d. *Libera me à persequentibus me,* &c. Sequitur, *Quia confortati sunt super me.* Dupliciter enim mali contra iustos confortantur, s. primò prosperitate tẽporali, & malignitate criminali. Primò confortantur prosperitate tẽporali, quã mali præ alijs subleuantur, & abundãt. Et de hac confortatione Iob admiratiuè loquitur, d. Quare impij viuunt, subleuati sunt, confortatiq; diuitijs, semen eorum permanet coram eis, propinquorũ, & nepotum in conspectu eorum, domus G eorum, &c. Quæ verba ad propositũ exponens Greg. d. Nisi enim impios patiẽtia diuina toleraret, nequaquam diu vitã in peccatis ducerent. Subleuantur namque dominijs, cum potẽtes esse incipiũt. Confortantur verò, cum diu in hac vita subsistere permittitur. Quos enim substantia eleuat in fastu suæ potentiæ, dierum longitudo cõfortat. Vel certè subleuati & confortati referuntur: quia subleuantur honoribus, confortantur rebus. Sed sunt plerique, qui honoribus subleuati & diuitijs confortati, ea quæ in hac vita concupiscunt, accipiunt, successione autem sobolis priuantur. Istis nimirum ipsa potentia sua pœna est, cũ & magnam se habere hæreditatem considerant, & hæredes non habent, quibus relinquant. Quid itaque prodest si adsint omnia, & desint filij qui successores fiant? Ideo sequitur, Et semen eorũ coram eis, &c. vide ibi. Et de ista confortatione potestatis temporalis & diuitiarũ quam possident mali, dicitur Dan. 11. Confortabitur rex Austri, & dominabi-

Confortantur mali dupliciter.

Iob 21.

Gregor. 15. mor. c. 18.

Dan. 11.

E tur ditione multa. Et isto modo confortati mali iustos persequuntur. Secundò confortantur iniquitate criminali. Tũc enim confortari dicuntur vitia, quando peccatores agendo vitiosè roborantur. Sic enim Mathathias videndo Antiochũ contra Dei populum vitiosè agẽdo inualescere, dicebat, Nunc confortata est superbia, &c. Et talis confortatio malis est laqueus, ne conuertantur ad pœnitẽtiam. Hier. 23. Et confortauerunt manus peccatorum, ne conuerterentur à malitia sua. Et Ezec. 13. Confortastis manus impij, vt non reuerteretur à via sua mala, & viueret. Isto modo confortata videbatur iniquitas Iudæorum in passione Christi, quando tantum inualuit, vt ipsius perderet vitam. Vnde & Christus dicebat, Confortati sunt, qui persecuti sunt me inimici mei iniustè. Et hæc confortatio maximè nocet, quãdo fit in prælatis, & principibus, cum ipsorũ vita speculum sit, & exemplar subditorum. Et hoc satis notatur Hier. 5. vbi de subditis dicitur, Indurauerunt facies suã supra petrã, & noluerunt reuerti, & dixi. Forsitan pauperes sunt, & stulti. Ibo igitur ad optimates, & loquar eis, ipsi enim cognouerunt viã dñi. Et ecce, magis multiplicatæ sunt præuaricationes eorũ, & confortatæ sunt auersiones eorum &c. Et de talibus sic confortatis, quia bonos persequuntur, dicitur Hiere. 9. Confortati sunt in terra, quia de malo ad malũ egressi sunt. quia scilicet de malo, quod corpori infligunt, ad malum animæ procedere nituntur. Et ab istis liberati petit Psal. dicens, *Libera me,* &c.

1. Mac. 2.

Psal. 68.

Hier. 5.

Educ de custodia animam meam: ad confitendum nomini tuo: me expectant iusti, donec retribuas mihi. 2485

H HIc postulat de calamitate istius mundi à Deo educi. Vbi nota, ꝙ secundum Aug. alia litera dicit, *Educ de carcere animam meam,* & ad idẽ redit. Et ideo sciendum, ꝙ triplex est custodia, siue carcer, de quo iusti educi desiderãt, scilicet carcer colligationis corporalis, quo carni anima coniungitur. Corpus enim nostrum carcer dicitur, & custodia animæ. Quoniam sicut persona, quantumcunque nobilis, in carcere reclusa, non

Carcer siue custodia multiplex.

Corpus est carcer animæ.

nō sua libertate vtitur, sed lege carceris, & custodiæ, sic & anima de se nobilis, & libera coniuncta corpori, non plenè sua libertate vtitur, sed ducitur lege carceris, quod ei in pœnam peccati accidit. Et de isto carcere corporis dicitur Iob 7. Nunquid mare ego sum, aut cetus, quia circūdedisti me carcere? &c. Vide de isto carcere in litera Carcere, parte prima, in dictionario. Similiter de secundo carcere, qui est mundus, parte secunda. Et de tertio carcere, qui est peccatum, parte tertia. Ad propositū ergo, sciēs Psal. ꝙ quandiu sub aliquo carcere istorum manet, Deum facie tenus speculari non potest, cupit cū Apostolo dissolui & esse cum Christo. Et hoc est, quod Deo dicit, *Educ de carcere*, vel *de custodia animam meam*. Vbi ait Augu. *Educ de carcere* &c. Carcer est mundus iste. Hoc ergo orat ecclesia, vt de carcere huius mundi educatur, vbi omnia vanitas & præsumptio spiritus Vel carcer est corpus nostrū. Si enim diceret, Educ de carcere corpus meum, securius acciperemus carcerem mundum. Sed forrasse propter aliqua, quæ nos tenent desideria terrena, cōtra
Rom. 7. quæ dimicamus, dicēte Apostolo, Video aliam legem in membris meis repugnātem legi mētis meæ, ideo rectè dicimus, *Educ de carcere animam meam*, i. de hoc mundo, de laboribus & pressuris huius sæculi. Et subdit Augu. Aliqui aūt dixerunt carcerem, istum corpus nostrū esse, vt sit sensus, *Educ de carcere animā meā*, idest, de corpore, sed iste intellectus vacillat aliquantulum. Quod. n. magnum est, *Educ de carcere animam meam*, i. de corpore. Latronum. n. animæ, & scelera-torum nonne exeunt de corpore in peiores pęnas, q̄ hic pertulerunt? Quid. n. magnum petitur, *Educ de corpore animā meam*, cum sine ferro necesse sit citò exire? Sed fortè hoc iustus dicit, de corpore
Phil. 1. re festināš exire. Quod si sic festinat, nō habet charitatem. Audi Apostolum dicentem, Desidero dissolui, & esse cū Christo. Sed audi qđ sequitur, Manere aūt in carne necessariū est propter vos. Melius ergo accipitur, *Educ de carcere animam meam*, i. de angustia. Gaudenti enim carcer latus est, tristi aūt etiam pratum est angustum. Orat ergo se educi ab angu-
2. Cor. 2. stia. Audi angustias Apostoli, Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scā-
2. Cor. 11. dalizatur, & ego non vror? Qui ergo infirmatur, & vrebatur, nōne in angustijs, & carcere erat? Sed istæ pœnæ ex charitate assumptæ coronā parturiunt. Orat ergo de carcere educi, vt perueniat ad coronam. Et hoc est, quod subditur, *Vt confiteatur nomini tuo*. Quod de cōfessione non criminis intelligitur, sed de confessione laudis, quam maximè beati habent in patria. Psal. 83. Beati, qui habitāt in domo tua, domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. Ibi enim non erit quid agere debeamus, nisi amare Deū, videre Deum amatum, & quem ambimus sine fine visum, laudabimus sine fine. Ad quid ergo orat, dicēs, *Educ de carcere*, vel *de custodia animam meam?* Hoc ostendit. dicēs, *Vt confiteatur nomine tuo*, vt semper te laudet. Sed quia sancti angeli lætanter nostram beatitudinē expectant, vt restauretur ipsorum ruina, ideo de ipsis beatis angelis iustis dicitur, *Me expectant iusti, donec retribuas mihi*, i. donec mihi retribuas pro labore coronam, Psal. 17. Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearū retribuet mihi. Vel hæc oīa possunt exponi de Christo, nota glo. istius versiculi.

PSAL. CXLII.

2486 DOmine, exaudi orationem meā: auribus percipe obsecrationem meam: in veritate tua exaudi me, in tua iustitia.

HVivs Psalmi titulus est, *Psalm. Dauid, quando per sequebatur eū filius suus*. Hic titulus, quo ad literam, satis patet ex dictis i titulo tertij Psalmi, qui factus fuit in eadem persecutione. Illa enim persecutio durauit pluribus diebus. Vnde & Dauid in illa positus plures Psalmos fecit pro sua liberatione, deuotè Deum orando. Sic & inter alios Psalmos hunc fecit quando persequebatur eum filius suus Absalon. Diuiditur aūt iste Psalmus secundum literā in tres partes, quia primò Dauid ponit suam postu-

postulationem: secundò suæ postulationis adducit rationem, ibi, *Quia persecutus est*, tertiò suæ orationis ponit exauditionem, ibi, *Spiritus tuus bonus* &c. Procede vt Nic. Quantum verò ad sensum propheticum, notandum q iste Psal. nõ agit de historia, quæ ponitur in titulo, s. de persecutione qua Absalon filius Dauid persecutus est Dauid patrem suum, sed agit de significato illius historiæ, vbi per Dauid Christum intellige, per Absalon autem, ipsum Iudam. Nam Absalon interpretatur pax patris, & Iudas erat pax Christi. Vnde & Christus cum suum vocauit amicum, dicens, Amice, ad quid venisti? Vel erat pax Christi ipse Iudas, apparenter quidem, sed non vere, vnde & ipsum osculo pacis tradidit. Vel Absalõ interpretatur patris amaricatio. Sic & Iudas fuit amaricatio Christi, quia ipsum Iudæis ad crucifigendum tradidit, cum tamẽ esset de numero filiorũ Christi, quia inter duodecim electus. Agit ergo Psal. iste de persecutione Christi facta à Iuda, significata per persecutionẽ Dauid factam à filio suo. Vel per Dauid intellige Christum quãtum ad suum corpus, quod est ecclesia: per Iudam verò, falsos fratres, vel illicitos motus carnis & desideria praua, quibus persequuntur membra Christi. Intentionẽ mouet ad pœnitentiam, & deuotam orationem. Quibus visis, accedo ad Psal. diuisionẽ. Diuiditur ergo Psal. iste in partes quatuor, quia Psal. primò ponit suam orationem: secundò exponit suam tribulationẽ, ibi, *Quia persecutus est*, tertiò exauditionis petit accelerationẽ, ibi, *Velociter exaudi*, quartò suę exauditionis ostẽdit cõclusionem, ibi, *Spiritus tuus bonus*. Prima diuiditur in partes duas, quia primò ponit suam orationẽ: secũdò orationis explicationẽ, ibi *Et non intres*. Quantum ad primum, sciendum, q sicut magnus amor multiplicat desiderium diligentis ad dilectum, multiplicat cogitationes, & suspiria, sic & suo modo tribulationis anxietas in orante multiplicat cogitationes, & suspiria, quæ per diuersa vel per eadẽ multiplicat verba. Sicut & Christus in passione positus orans ad patrẽ, eadem verba duplicauit, d. Deus, Deus meus, respice in me. Et hoc ad maiorem expressionem suæ intẽtionis. Sic

Nota.

E & eandem sententiã sub diuersis verbis Psal. multiplicat, d. Verba mea auribus percipe dñe, intellige clamorem meum, intende voci orationis meæ. Et certum est, q idẽ est in proposito percipere, intelligere, & intẽdere. Nec est in talibus locutionibus nugatio: sed eius intentionis maior expressio. Et isto modo verba idem significantia multiplicando, Psal. hic orat, d. *Domine, exaudi orationẽ meã*, idem alijs verbis repetit, d. *Auribus percipe obsecrationem meam*. Idem tertiò sub alijs verbis repetit, d. *In veritate tua exaudi me*. Idem quartò, d. *In iustitia tua*, F supple exaudi me. Anxius enim & afflictus erat qui sic orando verba multiplicabat. Dicat ergo, *Domine exaudi orationem meam*. Verba sunt Christi pro suis membris orãtis. De hoc vide ver. 1703. *Auribus percipe obsecrationem meã*. Quid aũt sit auribus percipere, vide ver. 788. *In veritate tua exaudi me, in tua iustitia*. Vbi notandum, q ille verax dicitur, qui obseruat promissa. Promiserat aũt Deus exaudire ad ipsum deuotè clamantes, d. Qm̃ ad me clamauit, & ego exaudiã eũ, cum ipso sum, &c. Dicit ergo, *In veritate tua exaudi me*, i. vt verax videaris, fac q̃ G promisisti. *In iustitia tua*. Hic notandũ, q omnis nostra iustitia, & virtus propriè dr̃ iustitia Dei, & non nostra. Vnde tunc solum rectè oramus, qñ omnem nostrã virtutẽ nõ nobis, sed Deo attribuimus. Et ideo Christus homo petit se exaudiri non propter iustitiam suam, sed propter iustitiam Dei totum attribuens Deo, vt sic suis mẽbris daret exẽplum. Vnde hic ait Aug. *Exaudi me in tua iustitia*. Hic cõmẽdatio est gratiæ, vt vnusquisq; nostrũ iustitiam suã putet. Hæc. n. iustitia Dei est, quam vt habeas, Deus tibi dedit. Nã qui voluerunt de sua iustitia gloriari, H quid de illis d. Apostolus? Testimonium (inquit) eis perhibeo, quia zelũ Dei habent, sed non secundum scientiam. De Iudæis loquitur. Quid est, non secundũ scientiam? Quam enim tu commendas vtilem scientiam, nunquid illam quæ cũ sola fuerit inflat, quæ nisi comitata fuerit charitate, non ædificat? Non vtiq; ipsam, sed illam scientiam comitem charitatis, magistram humilitatis. Vide si ipsa est: zelum Dei (inquit) habent, sed non secundum scientiam. Exponit, quam dicit

Psal. 5.

Psal. 90.

Iustitia oĩs Dei est, nõ nostra.

Rom. 10.

1. Cor. 8.

cit scientiam. Ignorantes enim Dei iustitiam, & suam volētes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Qui ergo volunt constituere iustitiam suam? Qui quod bene fecerint, sibi imputāt, quod malè, Deo. Omnino peruersi. Denique recti erunt, cùm hoc ipsum cōuerterint. Peruersus es ideo, quia quòd malè, Deo: quod bene, tibi. Rectus aūt eris, quando quod malè feceris, tibi, quod bene feceris, Deo. Non enim ex impio iustè viueres: nisi ab illo iustus factus fuisses, qui iustificat impium. Inquit ergo Psal. *In veritate tua exaudi me, in tua iustitia*, non in mea. Ad me enim cum respicio, nihil aliud meum quàm peccatum inuenio. Vel aliter, per iustitiam Dei Christum intellige. Vnde Gregor. 16. mor. cap. 15. exponens illud Iob 23. Aequitatē proponat contra me, sic ait. Quis alius nomine æquitatis, nisi mediator Dei & hominū Christus Iesus intelligitur, de quo scriptum est, Qui factus est nobis à Deo sapientia & iustitia? Quæ, s. iustitia dum in hunc mundum contra vias peccatorum venit, antiquum hostem vicimus, à quo captiui tenebamur. Ipse enim Christus sicut est lux illuminans nos, nos aūt illuminati, sic & est iustitia iustificans, nos iustificati, vt ostēdit Greg. 18. mor. cap. 32. vide ibi. Quid est ergo dicere, *In veritate tua exaudi me, in tua iustitia*, nisi in Christo exaudi? quia per Christum omnes nostræ orationes exaudiuntur à Deo. Ideo ecclesia suas orationes per Christum terminat, d. Per dominum nostrum Iesum, &c. vide versic. 1439.

Rectus quis dicitur. *Iustitia dicitur Christus.* *1. Cor. 1.*

2487 *Et non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.*

HIc suam orationem explicat. Vbi sciendum, quòd quilibet quantūcunque perfectus sit, iudicium districtū Dei debet ex multis timere, maximè terminum vitæ suæ ignorat qualem habebit. Et ideo misericordiam, non iudiciū Dei quærere debet. Et ad istum intellectum inducit istum versum Gregor. dicens, Sicut qui de malis conuertantur ad bonum, vel qui de bonis ad mala recedant, sic etiam nec de se quid suis meritis agatur intelligit. Et sicut alienum A nullatenus comprehendis: sic etiā tuum terminum prænoscere non vales. Iam enim quantum ipse profeceris, scis. Sed quid adhuc de te in occultis Deus sentiat, nescis. Iam tuæ iustitiæ acta consideras: sed & quam districtè apud Deum pensentur, ignoras. Væ etiam labili vitæ hominum, si remota pietate iudicetur, quia districtè discussa inde ante oculos districti iudicis, vnde se placere suspicabatur, obruitur. Vnde rectè domino per prophetam dicitur, *Ne intrès in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuēs*. Vel ideo hoc orat B Psalm. quia omnis nostra virtus vel iustitia diuinæ iustitiæ comparata, sordida & non pulchra videtur: sicut lumen candelæ respectu luminis solis, obscuritas esse videtur. Vnde ad istum intellectū hunc versum inducit Gregor. super illo verbo Iob cap. 28. Non dabitur aurū obryzum pro ea, dicens, Quid autem per aurum obryzum, nisi angeli sancti designantur, qui rectè & aurum vocātur, & obryzum aurum, quia fulgent claritate iustitiæ, obryzum, quia nullum habent contagium culpæ. Homines verò iusti quandiu in hac corruptibili carne mortaliter C viuunt, aurum quidem possunt esse, sed obryzum omnino nō possunt, quia corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantem. Nam quamuis in hac vita ex magna iustitiæ claritate resplendeāt, nequaquam tamen puram à peccatorum sordibus habent: Ioanne attestāte, qui ait, Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Vnde & propheta deprecatur, dicens, *Ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens*. Sed D econtra superbi non formidant cū Deo intrare in iudicium: iustitiam suam diuinæ iustitiæ præponentes, & cum Deo disputantes, atque dicentes, Quare ieiunauimus, & nō aspexisti? humiliauimus animas nostras, & nescisti? Quasi dicat, Fecimus, quod iussisti, quare non reddis, quod promisisti? In iudicium cum Deo intrare non formidant, qui Deo dicunt, Quare via impiorum prosperatur, bonū est omnibus, qui inique agunt? &c. Sed quid talibus respondeat Deus, audi

Finē suum ignorat quilibet. *Gregor. 29. mor. c. 9.* *Iustitia nostra respectu diuina iustitia est immunda.* *Gregor. 18. mor. c. 29.* *1. Ioan. 1.* *Superbi disputare cū Deo volūt.* *Ierem. 12.*

Augustinum hic dicentem, Denique ta E libus superbis loquitur Deus per prophetam, d. Quid vultis in iudicio contendere mecum? Omnes dereliquistis me, dicit dominus. Quid vultis mecū in iudicio contendere, & iustitias vestras commemorare? Cōmemorate iustitias vestras, & ego noui facinora vestra. Qūo
Matth. 11. approbabo iustitiam, vbi dānabo superbiam? Meritò ergo humilis Psal. discēs à capite, quoniam mitis est, & humilis corde: *Ne intres* (inquit) *in iudicium cum seruo tuo*. q. d. Nolo tecum habere causam, vt ego proponam meam, vt tu conuincas iniquitatem meam. Timeo ergo, F quoniam scio quòd non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et aduerte, quòd non dicit, Non iustificabitur in conspectu tuo omnis homo, sed dicit, *omnis viuens*, quia etiam angeli nō sunt mundi in comparatione Dei Vnde Bernard. hunc passum exponēs ait, *Non intres in iudicium* &c. Non ait omnis homo, sed *omnis viuēs*, ne fortè putes, eum angelicos spiritus excepisse. Viuunt enī & ipsi, & eo verius, quo propius assistūt ei apud quem est fons vitæ. Nihilominus ēt & iusti viuunt, sed ex Deo, nō coram Deo, munere eius, non in eius compara G tione. Iustitia eorum recta est, pura, firma, sublimis: sed adhuc longè inferior, quàm diuina, nō enim innata est eis, sed eis collata est à Deo, vt natura ipsa quā tum ex se est, non modò iustitiæ, sed ēt iniustitiæ capax inueniatur. Quāto magis ergo homo terrenus corā Deo iustificari nō poterit? Vnde & Greg. 5. mor. c. 26. super illo verbo Iob 4. Nūquid homo Dei cōparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit vir? dicit, Humana iustitia diuinæ iustitiæ cōparata, iniustitia est. Quia & lucerna in tenebris fulgere cernitur, sed in Solis radio posi H ta, tenebratur. Recta namq; credimus, quæ exterius cernimus: sed cū minimè interna cognoscamus, quomodo iustitiā nostram Deo cōparare valemus? Quisque enim verius de tenebris iudicat, quā tò ei verius claritas lucis constat. Qui enim lucem videt, scit quid de tenebris æstimet. Nam qui candorem lucis ignorat, etiam obscura pro lucidis approbat. Vnde & Iob 26. dicitur, Nunquid iustificari potest homo cōparatus Deo, aut

Angeli corā Deo non iustificantur.

Homo corā Deo iustificari non potest.

apparere mundus natus de muliere? quasi dicat, non. Vide super hoc Greg. lib. 17. Moral. cap. 8.

Quia persecutus est inimicus animam meā, humiliauit in terra vitā meā. 2487

Hic Psalmista exponit suam tribulationem. Et primò exponit suam tribulationem ex toleratione aduersitatum: secundò ostendit vnde sumat consolationem, ibi, *Memor fui.* Quantum ad primum, sciendum, quòd iustus ex duobus hic tribulatur, scilicet quo ad corpus ex toleratione aduersitatum: secundò quo ad mentem ex tentatione vitiorum, secundum ostēdit ibi, *Collocauit me.* Quantum ad primum, sciendum, quòd ī scriptura humiliari multoties stat pro affligi, & aduersitatibus cōcuti, vnde humiliantur, qui aduersitatibus percutiuntur. Sic enim dicitur Psal. 44. Humiliasti nos in loco afflictionis. cooperuit nos vmbra mortis. Et quia inimicus noster diabolus multas nobis aduersitates immittit, vt nos ad desperationem perducat, ideo necesse est, vt ad Deum recurramus orando. Sic & hic Psal. ait. Domine, exaudi orationem meam &c. Et quare? *Quia persecutus est inimicus animam meam* &c. Sic enim persecutus est Iob, multas inferendo aduersitates. Sic persecutus est Ioseph, sic & populum Dei in Aegypto, sic & sanctos martyres, sic & in fine mundi per Antichristū persequetur fideles. Notandum ergo, q quādoq; etiam tēporaliter nos persequitur amicus, quandoque inimicus, imò quandoque Deus ipse. Sed differētia est in hoc, quia Deus vel amicus aliquando persequendo intendit eius vitæ saluationem & emendationem quā persequitur: Diabolus autem vel inimicus persecutione intendit vitæ perditionē, vt notat Gregor. super illo verbo Iob cap. 19 Quare persequimini me sicut Deus? dicēs, Persecutor namq; bonus Deus est, sicut de semetipso ore prophetico dominus dicit, Detrahentem secretò proximo suo, Psal. 100. hunc persequebar. Cùm verò sanctus quisq; flagellari permittitur, scit quòd persecutionem contra commissa vitia, ex interna dispensatione patiatur. Crudeles autem persecutorum mentes cùm potesta-

Iustus ex duobus tribulatur.

Persequitur nos diabolus aduersitatibus.

Persequitur nos Deus et diabolus.

Gregor. 14. mor. c. 25.

potestatem feriendi appetunt contra bonorum uitam, non studio purgationis, sed liuoris facibus accenduntur. Et quidem hoc faciunt, quod omnipotens fieri permittit. Sed dum una causa cum Deo etiam per ipsos agitur, non tamen uolũtas una in eadem causa seruatur, quia cũ omnipotens Deus amando purgationẽ exhibet iniustorum, at inimicus palam sæuiendo, malitia exercet. Si ergo eandẽ persecutionem nobis infert Deus, & inimicus noster diabolus, sed fine diuerso, & in eadem persecutione Deus nobis est amicus, & diabolus inimicus. De quo hic dicit, *Quia persecutus est inimicus animam meam.* Hoc enim dicit & caput nostrum Christus, dicũt & membra. Quod hic ostendens August. ait, *Quia persecutus est*, &c. Persecutus est planè diabolus animam Christi, persecutus est & Iudas animam magistri. Et nunc ad persecutionem corporis Christi idẽ diabolus manet, Iudas autem inde recedit. Non tamen deest, de quo dicat & corpus, *Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliauit in terra uitam meam*, idest humiliare uoluit. Quid est enim *humiliauit in terra uitam meam*, nisi incuruauit in terra uitam meam? Quid enim agit nobiscum persecutor diabolus, nisi ut relicta spe cœlesti, terrena sapiamus? Si persecutori cedimus, terram diligimus. Et ille quidem, quantum in illo est, hoc agit, & si hoc nobis non contingat, ille tamen apertè sæuiendo, vel occultè insidiando, conatur deducere in terra uitam nostram.

Persecutus est diabolus Christũ & etiã Iudas.

2488 *Collocauit me in obscuris sicut mortuos sæculi, & anxiatus est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum.*

HIc ostendit suam tribulationem ex tentatione uitiorum. Ad hoc enim diabolus nos persequitur per tribulationes, & aduersa, ut ad peccatum mentem inducat. Et intentionem suam hic notãs Psal. ait, *Collocauit me in obscuris*. Quid enim obscura dicuntur proprius, quàm peccata, quibus totus intellectus obscuratur & efficitur cæcus? Sopho. 3. Ambulabũt ut cæci, quia domino peccauerũt. Dicit ergo, *Collocauit me*, s. diabolus, quãtum in eo fuit, *In obscuris*, idest, in tenebris uitiorum. Et hoc *sicut mortuos sæculi*, idest, sicut cæteros spiritualiter in hoc sæculo mortuos, quos ad desperationẽ vel ad peccatum inducit. Propter quæ *anxiatus est super me spiritus meus*, scilicet quærens refugium. Et quod inuenit refugium, nisi pœnitentiam, qua carnem domat, & subijcit spiritui? Quod notans dicit, *Et in me turbatum est cor meũ.* Hæc enim conturbatio pœnitentiæ est Deo summum sacrificium. Psalm. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus &c. Vel aliter, ut iste uersus sit dictus à Christo capite. Vbi primò notandum, quòd sicut aliud est mortuus Dei, aliud mortuus Deo, ita aliud est mortuus sæculi, & aliud mortuus sæculo. Nam mortui Dei sunt illi, qui peccatis moriuntur, propter quod fiunt membra Christi, & uiuunt in Christo, quibus dicebat Apostolus, Mortui enim estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in Deo. Sed mortui Deo sunt, qui cum Deo non uiuunt. Sic mortui sæculo sunt, qui sæculo renunciauerunt, & Deo uiuunt. Sed mortui sæculi sunt, quos sæculum in peccatis mortuos tenet, de quibus dicit Christus, Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Dicuntur ergo mortui sæculi oẽs, qui lege naturali nascũtur originali culpa infecti. Et isti omnes debito naturæ moriuntur, quia propter originale peccatum statutum est omnibus hominibus semel mori. Christus autẽ, quia non fuit peccato obnoxius, nõ fuit mortuus sæculi, nec debito naturæ mori obligabatur, sed uoluntariè pro nobis mortem suscepit. Sed in hoc fuit deceptus diabolus, quia credidit Christũ esse inter mortuos sæculi. Et ideo ipsum fuit persecutus ad mortem, & post in obscuro sepulchro fuit positus sicut cæteri mortui sæculi: Et hoc totũ notans Christus dicit de inimico diabolo, *Collocauit me in obscuris sicut mortuos sæculi*. Quod hic exponens Augustinus dicit, Christus enim pro nobis mortuus est, sicut mortuus sæculi. Qui ergo sunt mortui sæculi? & quo modo Christus non erat mortuus sæculi? Mortui sæculi dicuntur mortem ducentes ex peccati propagine. Sed Christus uenit per uirginem assumens carnẽ, nõ peccatum carnis. Illi autem, scilicet

Obscura dicuntur peccata.

Mortuus sæculi quid est, & quid mortuus sæculo.

Coloss. 3.

Matth. 8.

inimici

inimici, quę peccatorem putabant Christum, tanquam mortuum sæculi deputabant, sed ille non erat, qui dicit, Venit enim princeps mundi huius, & in me nõ habet quicquam, hoc est, nullam culpã in me reperiet, quare mori debeam, sed voluntate morior, ut per mortem innocentis illi liberarentur à morte, qui habebant, vnde morerentur. Et sic diabolus deceptus *collocauit me in obscuris*, id est in sepulcro, *tanquam mortuos sæculi*. Sequitur, *Et anxiatus est super me spiritus meus*, Alia litera habet, *Et tædium passus est in me spiritus meus*, quod ad idem redit, idest tristitiam passa est anima mea, vt quando dixit, Tristis est anima mea vsque ad mortem. *Et in me turbatum est cor meum. In me*(inquit) nõ in alijs, quia Apostoli, qui mihi inhæserant, turbationem passionis fugientes, me solum reliquerunt. Et meipsum, quia mori uidebãt aliud aliquid putauerunt. *Ioan. 4.*

2489 *Memor fui dierum antiquorum: meditatus sum in omnibus operibus tuis, & in factis manuum tuarum meditabor.*

HIc ostendit unde sumat suam consolationem & consequenter gratias agit, ibi, *Expandi*. Quantum ad primum, sciendum quòd recordatio beneficiorum receptorum consolationem ingerit, & spem ad alia recipiendum. Cum ergo quis memoratur, quàm gratiosè Deus creauit hominem, qua ipsum dignitate dotauit, nõ debet desperare post peccatum, sed magis spem ueniæ sumere, & ad ipsum benefactorem recursum habere. Et ex hoc consolatur Psalm. in suis afflictionibus, dicens, *Memor fui dierum antiquorum*, quibus scilicet fecisti cęlum, & terram, quibus creasti hominem ad imaginem, & similitudinem tuam, qui bus ad te reuertentibus offensas dimisisti & in istorum recordatione spem sumẽs de pietate tua, obliuiscor miseriarũ mũdi. Et uide quòd Psal. tria genera operũ Dei meditatur, scilicet primò opera creationis, dicens, *Memor fui dierum antiquorum*, scilicet quibus à principio mundũ creasti. Secundò opera conseruationis. Quomodo enim starent creata nisi Deus illa conseruaret? Et quantum ad hoc. d.

E *Meditatus sum in omnibus operibus tuis*, scilicet in omnibus consideraui esse ueritatem tuam illorum conseruatiuam. Tertiò opera recreationis, scilicet quòd carnem assumens, & manibus extẽsis in cruce mundum redemit. Et quantũ ad hoc, dicit, *Et in operibus manuum tuarum meditabor*. Vel aliter, iustus considerans uitã Christi, quæ in omnibus suis operibus nobis veræ uirtutis dedit exemplum, Christo dicit, *Memor fui dierum antiquorum*, scilicet quibus mundum creasti. Postea uertit se ad incarnationẽ Christi, d. *Meditabor in omnibus operibus tuis*, &c.

F De hoc vide versic. 1268. 1269. Vnde primum sensum ponit hic Aug. dicens, *Memor fui dierum antiquorum*, &c. Corpus Christi hic loquitur, & unusquisq; Christi gratia iustificatus iuhærens illi in charitate, & humilitate deuotè dicit, *Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis*, hoc scilicet, quòd omnia bona tu fecisti, & quòd nihil constitisset, quod à te constitutum nõ esset. Creatura tua mihi spectaculũ facta est. Quæsiui in operibus artificem, & in omnibus cõditis conditorem, vt scilicet ex hoc intelligeret quicquid boni in se esset, ab illo factum esse, ne suam iustitiam constituere uolens, iustitiæ Dei subiectus non esset. Respice ergo conditorem vitæ tuæ, iustitiæ & salutis auctorem. Meditare in facturis manuum eius, quia & iustitia quæ in te est, ad manum eius inuenies pertinere. Noli ergo putare te aliquid operari, nisi inquantum malus es. Auertere ab opere tuo in te, ad opus illius, qui te fecit. Vt enim sis, ille operatus est, vt bonus sis, si bonus es, ille operatur. Dicas ergo, Inspexi opera tua, & cognoui, quia nihil boni in nobis esse potest, nisi à te fiat, qui nos fecisti. *Bona omnia sunt à Deo mala à nobis sunt.* *Phil. 2.*

G (beside "set, ab illo factum esse")

H

Expãdi manus meas ad te, anima mea sicut terra sine aqua tibi. 2490

COnsequenter hic ex consideratione operum Dei illuminatus gratias agit. Extensio enim manus significat gratiarum actionem cum petitione. Notandum, quòd homines orando multipliciter manus suas expandunt, scilicet quandoque expandimus manus ad terram, & tunc significamus nos imitari *Expandimus manus multipliciter.*

Chri-

Christi humilitatem in incarnatione, & A passione. Quandoque manus expandimus sursum ad cœlum, & tunc significamus Christi ascensionem, quam imitari debemus operibus nostris, vt tota nostra intentio & spes illuc feratur, quò Christus ascendit. Quandoque expandimus manus in modum crucis, & tunc significamus nos imitatores Christi passionis, omnia aduersa patienter toleran do. Prędictis ergo modis orando iste manus suas expandit. Vnde hic ait Glo. *Expandi manus meas ad te*, idest, in oratione expandi manus meas in formam crucis.

Manus opera iusti.

Vel per manum intellige opera, quæ iusti ad Deum expandit, dum illa dirigit in Deum. Sequitur quid sic orando petat, *Anima mea sicut terra sine aqua tibi*, quasi dicat, Anima mea ex se est sterilis & infructuosa, sicut terra sine aqua. Ideo tibi illam expando, ut ipsam tua gratia perfundas. Vnde hic ait August. *Anima mea sicut terra sine aqua tibi*, idest, comple me ad faciendum fructum bonū. Dominus enim dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum *Anima mea sicut terra sine aqua tibi*, sitire tibi possum, me irrigare non possum. Abundat mare, inundat, copiosum est fluctuare, sed amarum est. Aruit anima mea, irriga eam, quia sine te est velut terra sine aqua tibi. Vel per ista verba petit in persona aliorum irrigari doctrina sacræ scripturæ. Vnde prædicta verba exponit Gregor. & dicit, Verba sanctæ prædicationis sicut pluuiam sustinemus cum. vera humilitate, ariditatem nostri cordis agnoscimus, ut post sanctæ prædicationis irrigemur. Vnde rectè Deo per Psal. dicitur, *Anima mea sicut terra sine aqua tibi*. His doctrinæ fluentis propheta infundi nos admonet, dicens, Sitientes uenite ad aquas. Qui dum in extrema iam parte sęculi, uerba prędicationis accipimus, quasi ad imbrem serotinum cordis nostri os aperimus &c. Notandū etiam, quòd ista possunt esse uerba Christi, qui pro nobis manus extendit in cruce: Psal. 27. Extollo manus meas ad templum sanctum tuum. De hoc uide uers. 400. Et nota, quòd Christus multa expandit pro nobis. Primò expandit rete ad capiendum aduersos, Thren. I. Expādit rete pedibus meis. Secundò expandit nubem ad protegendum conuersos, Psal. 77. Expandit nubem in protectionem eorum. Tertiò expandit alas ad supportationem infirmorum, Deut. 32. Expēdit alas suas, & assumpsit eos, &c. Quartò expandit manus ad collationem beneficiorum, & huic expansioni multi sunt ingrati, propter quod conqueritur Esa. 25. d. Expandi manus meas ad populum incredulum &c.

Anima sine aqua est, quæ caret gratia.

Gregor. 20. mor. c. 2.

Esa. 55.

Expandit Christus multa pro nobis.

Velociter exaudi me, domine, defecit spiritus meus. 2491

B HIc suæ exauditionis postulat accelerationem. Et hoc propter duo, quia dilatio exauditionis est ei dānosa, secundò quia acceleratio est ei fructuosa, ibi, *Auditam fac*. Circa primum duo facit, quia postulat accelerationem suæ exauditionis. Primò ratione sibi dispositi, secundò ratione imminentis periculi, ibi, *Non auertas*. Quantum ad primum, sciendum, quòd inter omnia, quæ disponunt hominem, vt à Deo mereatur exaudiri, est humilitas, quæ omnem superbiā excludit. De hoc vide vers. 40. 315. 362. 437. 463. Volens ergo Psal. ostendere se C dispositum ut meritò exaudiatur, ostendit se humiliatum, dicens, *Velociter exaudi me, domine, defecit spiritus meus*. Quid. enim per spiritum nisi superbia significatur? vide versic. 1478. Quid est ergo dicere. *Defecit spiritus meus*, nisi. Defecit superbia mea, humilis sum effectus? Si ergo defecit spiritus in me, impleat me spiritus tuus. Iam enim sum pauper spiritu. In quo enim viuit spiritus suus, ille superbus est, spiritu suo viuit, qui extollitur contra Deum. Vnde hic ait August. *Velociter exaudi me, domine, defecit spiritus meus*. Hæc enim est causa, vt citò D exaudias, quia pauper spiritu iam factus sum. In quo enim uiuit spiritus eius, ille superbus est. suo spiritu extollitur contra Deum. Vnde scriptum est, Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur, vt scilicet iam humiles effecti, seipsos cognoscant, dicētes. Memento mei, quia puluis sum. Et tunc securè poterit Deo dicere, *anima mea sicut terra sine aqua tibi*. Quæ enim terra tam sicca sicut est puluis? Velociter ergo exaudi me, comple me, ne sim puluis,

Spiritus superbiam significat.

Matth 5.

Psal. 103.

Psal. 102.

pulvis, quem proijcit uentus a facie ter-
Psal. 1. ræ. Quia ergo defecit spiritus meus, emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Et notandum, quòd oratio ut ueIociter exaudiatur, tres conditiones debet habere, quia scilicet debet esse fidelis, & non timida, humilis, & non superba, feruens, & non tepida, (vide alias conditiones orationis supra versic. 2466. 2476.) Sine istis enim ad Deum non ascendit. Vnde Bernar. ait, Timida quidem oratio cœlum non penetrat, quia constringit animam timor immoderatus, vt dicatur oratio non solū nō ascēdere, sed neq; procedere possit. Temeraria, & superba oratio nō ascēdit, quia Deus superbis resistit, nec gratiam meretur, sed pœnam. Tepida autem oratio in ascensu languescit, & deficit eo quòd non habet uigorem. Quæ uerò fidelis, humilis & feruens fuerit oratio, cœlum penetrabit. Vnde certum est, quod redire vacua non possit. Sed quia hic Psalmista postulat uelociter exaudiri, notandum quòd duplex est uelocitas, scilicet quædam bona, & quædam mala.

Oratio vt exaudiatur tres conditiones debet habere.

Velocitas multiplex. Velocitas bona est triplex, scilicet velocitas increpandi malitiam, quia morbo medicina uelociter adhiberi debet. In cuius figuram angelis, qui doctores significant, dicitur Esa. 18. Ite angeli uelo-
Esa. 18. ces ad gentem conuulsam, & dilaceratā. Secunda est uelocitas executionis boni per efficaciam. Quando enim quis potest facere bonum, tardare non debet, quia nescit, quandiu sibi posse durabit.
Prou. 22. Vnde dicitur Prouerb. 22. Vidisti hominem velocem in operibus suis &c. Et Ec-
Eccl. 31. clesi. 31. In omnibus operibus tuis esto velox, & omnis infirmitas non occurret, tibi. Tertia est uelociter audiendi sapiē-
Iacob. 1. tiam Iacob. 1. Sit omnis homo uelox ad audiendum, tardus autem ad loquendū,
Velocitas mala triplex. & tardus ad iram. Secundò est uelocitas mala. Et hæc est triplex. Prima effrænatè irascendi. Eccl. 7 Ne sis uelox ad irascendum, ira enim in sinu stulti requiescit. Secunda inordinatè loquendi. Prouerb. 29. Vidisti hominem uelocem ad loquendum, stultitia magis speranda est quàm correctio. Tertia est iniuste nocendi: Psal. 13. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.

Non auertas faciem tuam à me, & similis ero descendentibus in lacum. 2492

Lacus significat peccatum. Hic ostendit, quòd accelerationem suæ exauditionis petit ratione periculi imminentis. Vbi notandum, quòd per lacum significatur peccatorum profunditas, vide vers. 423. Patet etiā ex nomine, & proprietate, quòd lacus peccatum significat. Primò ex nomine, nam; lacus dictus est receptaculum aquarum, qui aquas recipit, & receptas non emittit. Quid autem aquarum nomine, nisi pœna, & miseria nostra designatur? Psal. 68. Saluum me fac, Deus, quoniam intrauerunt aquæ usque ad animam meam, vide ibi versic. 1089. Peccatum [illegible]o dicitur lacus, quia ad modum laci continet aquas miseriarum, & pœnarum, quia omnis mundi miseria, & pœna in peccato, & propter peccatum consistit. Significat etiam lacus peccatum nomine proprietatis. Nam, vt dicit Magister de proprietatibus rerum lib. 10. In Aethiopia est lacus, de quo qui biberit, ardore libidinis exardescit. Sic facit & peccatum, quia potantes uoluptatem peccati non satiantur, sed magis ad uoluptatem incenduntur. Dicitur etiā ibidem, quòd in Achaia est quidam lacus, de quo qui biberit, statim moritur. Et talis lacus est peccatū: quia ânima, quæ peccauerit, statim morietur. Ezech. 18. Est ergo huius versiculi sensus, *Ne auertas faciem tuam à me*, id est, misericordiam tuam, quæ per faciem designatur, vide vers. 732. Vel per faciem intellige Christum, ut dictum est uers. 2208. *Ne auertas faciem tuam à me*, quia scilicet si auertas, *similis ero descendentibus in lacum*, id est, sicut & cæteri cadam in peccatum. Vnde hic ait August. *Ne auertas faciem tuam à me*, quia si auerteris, *similis ero descendentibus in lacum*. Peccator enim, cum uenerit in profundum malorum, contemnet. Illi descendunt in lacum, qui confessionem perdunt. Lacū appellat scriptura plerunque iniquam profunditatem, ad quam cū uenerit peccator, contemnet. Quomodo contēnit? Quia iam nullam Dei reputat esse prouidentiam, aut si reputat, se ad eam pertinere non putat. Proponit sibi peccandi licentiam sine spe ueniæ, habenis iniquitatis effusis. Nō dicit, reuertar ad dominum,

Contemnit peccator, & quomodo.

minum,& reuertetur ad me. Non audit. A Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Peccator ergo ueniens in profundū malorum, contemnet. A mortuo enim, tanquam si non sit, perit confessio. Vel aliter, ista verba possunt esse Christi hominis dicentis patri, *Ne auertas faciem tuam*, &c. Vbi notandum, q; per faciem Dei, Deus verbum intelligitur, uide ver. 459 Hæc enim facies unita erat humanitati Christi, quæ si separata, & auersa fuisset, anima illa sicut & cęteræ, peccare potuisset. Ad cuius euidentiam quærūt doctores, si anima Christi aliquo modo peccare potuit. Ad quod respondet Ma B gist. lib. 3. dist. 13. d. q; anima Christi verbo manenti unita, peccare non poterat, sed si vnio illa cessaret, tunc posset peccare, & per consequens in lacum peccati cadere. Et hoc insinuans Christus, hic dicit Deo, *Non auertas faciem tuam à me*, i. ne diuidas uerbum tuum ab anima mea quia si uerbum à me auerteris, vel separaueris, tunc ero similis descendentibus in lacum, idest alijs hominibus, in lacum peccati cadentibus. Et nota, quòd lacus est multiplex. Primò lacus inficiens culpabiliter. s. peccatum, Thren. 4. Lapsa est in peccatum uia. Secundò est affligens C pœnaliter, qui est pœnitentium, de quo Hiere. 37. Ingressus est Hieremias in locum laci. Tertiò est lacus detinens temporaliter, s. purgatorium, vel limbus, de quo Zacha. 9. Tu autem in sanguine testamenti tui eduxisti uinctos tuos de lacu, in quo non erat aqua. Quartò est lacus concludens æternaliter, scilicet infernus, de quo Esa. 14 Lucifero dicitur. Detracta est usque ad inferos superbia, ad infernum detraheris in profundū laci. Qui ideo lacus dicitur, secundū Greg. quia quos semel ceperit, semper fluctuātes, & trepidos tormentis circumfluen- D tibus absorbet. Iste lacus inferni clausos tenet damnatos. Esa. 24. Congregabuntur in congregatione unius fascis, & in lacum claudentur ibi in carcere.

Malac. 3. *Eccl. 17.* *Quæstio. Christus an peccare potuerit.* *Lacus multiplex.* *Gregor. 9. mor. c. 45.*

2493 ***Auditam fac mihi mane misericordiā tuam, quia in te speraui.***

Hic ostendit quòd acceleratio suæ exauditionis est fructuosa. Nā sua oratione petit Dei misericordiam, quæ nobis est magnæ utilitatis. Quod patet ex tribus, primò quia mentem à uitijs purificat, secundò quia mentem in agendis illuminat, ibi, *Notam fac*, tertiò quia mentem à dæmonibus liberat, ibi, *Eripe me*. Quantum ad primum, sciendum q; in scriptura sicut per noctem obscuram significatur peccatum, sic per diem, cuius prima pars est mane, significatur gratiæ status. Vnde de nocte peccati dicitur, Rom. 13. Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Quia igitur præsens uita sine peccato non ducitur, ideo quādiu hic uiuimus, ambulamus in nocte. Sed decursa nocte vitę pręsentis, erimus in claro mane lucentes in gratia absque omni peccato. Et hoc est, quod hic postulat Psalmista, ut Dei misericordia ipsum ad illud clarum mane perducat, ubi amplius peccare non possit, dicens, *Auditā fac mihi manè*, &c. idest, post noctem uitæ præsentis, post peccatorum tenebras. Mane enim est post finem sæculi, cum clarè videbimus, quod modò credimus. Vnde hic ait Aug. *Auditam fac mihi*, &c. quasi dicat, Ecce, in nocte sum præsentis sæculi, donec nocturna transeat iniquitas, in te speraui, sed cum mane uenerit, quod speramus uidebimus. Si. n. quod non uidemus speramus, per patiētiam expectamus, patientiā quærit nox, sed lætitiam dies donat. Vel aliter, vt per mane intelligatur ultimum iudicium, q; mane dicitur, quia ibi erit manifestatio cordium. Et hoc ostendit Greg. super illo verbo Iob 8. Si mane me quæsieris, nō subsistam, dicens, Mane enim dicitur illa ultima manifestatio cordium, quæ in aduentu iudicis apertis cogitationibus, quasi post noctis tenebras demonstratur de quo nimirum mane per Psalmistam dicitur, Mane astabo tibi, & uidebo. In illo autem mane ultimi iudicij dabitur sententia contra malos, quæ ab ira Dei procedet, quibus ui debitur Deus iratus. Et ita audient uocem iræ dicentis, Discedite à me maledicti &c. Electi aūt audiēt vocem misericordiæ Dei, d. Venite, benedicti patris, &c. Istam ergo uocem in illo mane iudicij, quæ est uox misericordiæ postulat iste audire, ut sit de illorum numero, quibus dicetur, Venite benedicti, &c. Et hoc est, quod orans dicit, *Auditam fac mihi manè* (idest, in die iudicij) *miseri-*

Mane significat vitam bonam. *Mane significat iudiciū vltimum.* *Gregor. 9. mor. c. 23.*

misericordiam tuam, idest, uocem misericordiæ. Vt si dicas, Quid hoc petere oportet, quoniam sicut tunc & boni audient sententiam damnatorum, sic & mali audient uocationem bonorum? Respõdeo, Et si mali illam audient, non tamen sibi dictam, sed solum bonis. Et hoc notans dicit, *Auditam fac mihi:* idest, vt mihi dicatur, Venite &c. Vel per mane intellige Christi incarnationem. Et hoc propter multa, quia scilicet in tempore incarnationis, sicut in mane temporali. Primò fuit mundus illustratus splendore diuinæ sapientiæ: Esa. 58. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sanitas tua citò orietur. Exod. 19. Iam aduenerat uigilia matutina, mane inclaruerat (scilicet diuinæ natiuitatis) & ecce, audiri cœperunt tonitrua, idest, comminationes tormentorum, & micare fulgura, idest, promissiones præmiorum. Et sic fuit quando filius Dei fuit natus, & ideo claritas Dei in eius natiuitate circunfulsit pastores, Luc. 2. Hanc claritatem affectabat Tobias videre, dicens, Ego beatus ero, si fuerint reliquiæ seminis mei ad videndum claritatem Hierusalem. Secundò mundus fuit irroratus rore cœlestis gratiæ: Osee 6. Misericordia nostra quasi nubes matutina, & quasi ros mane transiens. Exod. 16. Mane quoque cecidit ros per circuitum castrorum. Iste est ros refrigerans animam contra æstũ concupiscentiæ, & fœcundans fructibus meritorum, qui distillans in fornacem ignis ardentis, fecit medium fornacis quasi uentum roris flantem. Dan. 3. Istũ rorem petebat propheta, dicens, Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustũ, &c. Tertiò fuit mundus tunc uigoratus vigore diuinæ potentiæ: Esai. 33. Domine, miserere nostri: te enim expectauimus, esto brachium nostrum in mane, &c. Et Osee 6. In tribulatione sua mane consurgent ad me, & dicent. Venite ad dominum, quia ipse cepit, & saluabit nos, percutiet, & sanabit nos. Isto ergo mane inuenimus dominum. Prou. 8. Qui mane vigilauerit ad me, inueniet me. Sic est sensus istius versiculi: *Auditam fac mihi, manè misericordiam tuam quia in te speraui*, & hoc per Christi incarnationẽ, ideo dicit *mane*, idest, in Christi incarnatione quæ (vt dictũ est) per mane significatur.

Quæstio.

Mane significat incarnationem Christi.

Tob. 13.

Esa. 45.

E *Notam fac mihi uiam in qua ambulẽ: quia ad te leuaui animam meam.* 1494

Hic ostendit, quòd in agendis, Dei misericordia mentem illuminat. Vbi notandum, ꝙ in uia, quam sibi petit Psalm. notificari, est Christi incarnatio, quæ uia dr, quia per illam ad patriã diri gimur. Vnde Christus ratione diuinitatis dicitur patria, sed ratione humanitatis, dr uia, ipso, d. Ego sum via, veritas, &c. Quod ostendit Gregor. super illo uerbo Iob 28. Deus intelligit uiam eius, d. Aliter sapientia Dei habet viam, & aliter locum. Viam habet per humanitatis transitum, locum verò habet per statum diuinitatis. Inde enim non transit vnde coæterna est, sed inde transit, vnde propter nos apparuit temporalis. Sic uamque in euangelio scriptum est, quia egrediente domino à Hiericho transibat, duo cẽci sedentes iuxta viam, clamauerũt. d. Domine, miserere nostri fili Dauid. Ad quorum uocem, sicut illic scriptum est, stetit Iesus, & lumen reddidit illis. Quid est autem transeundo audire, stando aũt lumen restituere, nisi quòd per humanitatem suam nobis misertus est, qui per diuinitatis suæ potentiam à nobis mentis nostrę tenebras exclusit? Quòd. n. pp nos natus, & passus est, ꝙ resurrexit, ascẽdit in cœlos, transit Iesus, quia nimirum hæc actio temporalis est. Sed stans nos tetigit, & illuminauit, quia non sicut illa dispensatio verbi temporalis, ita uerbi æternitas transit, quæ in se manens, innouat omnia. Stare enim Dei est, incõmutabili cogitatione mutabilia cuncta disponere. Qui ergo voces petentiũ transiens audiuit, stans lumen reddidit, quia etsi pp nos temporalia pertulit, inde tamen nobis lucẽ tribuit, vnde habere mutabilitatis transitum nescit. Sic ergo per viam intelligitur incarnatio Christi. Et hæc uia nobis erat necessaria, quia si volumus ad patriam peruenire, necesse est & cognoscere viam. Pergere. n. nostrũ ad patriam est bene operari, quod sine Christo facere non ualemus, quia in ipso est oĩs viæ nostræ regula. Vnde hic ait Aug. *Notam fac mihi viam*, &c. Nõ sufficit hic sperare, sed necesse est aliquid agere, donec perueniamus ad patriam. Vnde in alio loco dr, Deum exquisiui manibus meis

Via est Christus incarnatus.

Ioan. 9.

Gregor. 19. mor. c. 3.

Marc. 10.

Psal. 76.

meis nocte coram eo. Tanquam.d. In tẽ A pore noctis meæ Deum exquisiui manibus meis. Manibus.n. quærendus est in nocte Deus.i. bonis operibus. Sed fortè ne per te ipsum te credas acturum aliquid, vt merearis perduci ad me, dic Deo *Notam fac mihi uiam, in qua ambulem*.i. ipsum Christũ, ideo Deus ipsum dñm tanquam in testa carnis misit. Ambula ergo ad formam serui.i. Christi incarnati, ut peruenias ad formam Dei. Vel aliter, vt per viã intelligamus virtutes, quas Christus suis exemplis nobis ostẽdit, vt ostendit Greg.d. Via incarnatę sapiẽtię est oĩs actio, quam temporaliter gessit, uiæ eius B sunt uiuendi ordines, quos ad se uenientibus præbuit. Tot itaque ad se uenientibus uias præbuit, quot bene viuẽdi vias monstrauit. Humilitatis eius vias propheta conspexerat, cũ suspirans dicebat. In mandatis tuis exercebor, & considerabo uias tuas. Hinc rursum de unoquoq; iusto.d. Qui curat, ut per dominicæ humilitatis exempla gradiatur, à domino gressus hominis dirigẽtur, & viã eius cupiet nimis. Viæ istæ uisione despectæ sunt sed intellectu reuerendæ. Aliud quippe est in eis, quod cernitur, & aliud quod expectatur. Vias ergo domini intelligere, est & humiliter tolerare transitoria, & perseueranter expectare mansura, ut exemplo domioico ęterna quęrarur gloria, probis rpalibus comparata, & non quod hic quis tolerat, sed in id quod expectat intẽdat, &c. De ista ergo uia Christi, dicat Christo quilibet iustus, *Notam fac mihi uiam, in qua ambulem*, i. doce me exẽpla tuæ virtutis, quæ ualeam imitari. *Quia ad te leuaui animam meã*.q.d. Ad te leuaui animam meam, quasi vas ad fontem, Imple ergo me, quoniam ad te leuaui animam meã. Qualiter anima ad Deum per orationem leuatur, vide vers. D 344. Hic nota, q̃ multa ad Deum leuare debemus, scilicet animam, oculos, manus & faciem, vide vers. 993.

Vita Christi sunt uirtutes quas ostẽdit. *Gregor. 25. mor. c. 16.* *Psal. 118.*

2495 *Eripe me de inimicis meis, domine: ad te confugi, doce me facere uoluntatem tuam: quia Deus meus es tu.*

Inimici nostri sunt dæmones.

HIc ostẽdit, quòd Dei misericordia mẽtem à dæmonibus liberat. Sunt enim hostes, & inimici nostri duplices.s. visibiles, & inuisibiles, dæmones, & homines. Dæmones nos principalius impugnant, sed homines mali tanquam dæmonis instrumẽta. Er ideo hic inimicos principaliter uocat dæmones, qui nos inuisibiliter impugnant, qui malos vt Iudã sua malitia replẽt. Ab istis inquam per Dei misericordiam postulat liberari, d. *Eripe me de inimicis meis, domine*. Vnde hic ait Aug. *Eripe me de inimicis meis*, &c. Non ego hic inimicos homines cogito. Non est enim colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates, aduersus mundi rectores, &c. Sed cuius mundi? Non cęli, & terræ, sed mundi tenebrarum harum, idest, iniquorũ, quibus dicitur, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Rectores mũdi tenebrarum, idest, rectores iniquorum, Contra hos habemus luctamen, prælium magnum. Nobis est hostem non uidere, & uincere, diabolum.s. & angelos eius. Rectores non illius mundi, de quo dictũ est, Et mũdus per ipsum factus est, sed illius mundi, de quo dicitur. Et mundus eum non cognouit. Eripe ergo me de inimicis meis. Inimicum dico, non Iudam, sed diabolum, qui Iu- C dam impleuit. Illum patior uisum, illum expugno non uisum. Accepit enim buccellam Iudas, & intrauit in eum Sathanas, vt iste Dauid persecutionem pateretur à filio suo. Quàm multos implet Sathanas, indignè accipiẽtes buccellam ad iudiciumsuum. Quicunq; enim manducat, & bibit indignè, iudicium sibi mãdu cat, & bibit. Non malũ est, quod datur, sed bonum malo in iudicium datur. Bene esse non potest, malè accipienti, quod bonum est. Vel ista uerba possunt esse verba Christi orantis ad patrem temporę suæ passionis, vt de manibus Iudæorũ eriperetur. De hoc vide tres versus psal. 58. scilicet versic. 938. 939. 940. Sequitur, *Ad te confugi*. Peccator enim fugit à Deo, sed pœnitens fugit ad Deum. Fugit peccator à Deo noto, non facto, sed fugit ad Deum pœnitens similiter non facto. Quomodo enim quis facto fugere potest à Deo, vel ad ipsum confugere, qui est vbique? Sed dicitur fugere, qui ab ipso se uellet abscondere, sed ad ipsum cõfugere, qui uoluntate seipsum Deo exponit. Dicat ergo, *Ad te confugi*, q.d. Adã fugit

Ephes. 6. *Ephes. 5.* *Ioan. 1.* *Ioan. 13.* *1. Cor. 10.* *Fugere à Deo vel ad Deum quomodo quis potest.*

fugit à facie domini, & abscondit se inter ligna paradisi. Sed quò quis à Deo fugere poterit, cum alibi psal. dicar, Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? si ascendero in cœlū, tu illic es, &c. Fugit ergo uoto, nō facto. Et cōsimiliter nūc. d. *Ad te confugi, doce me facere uoluntatem tuam, quia Deus meus es tu.* Quasi dicat, secundum August. *Doce me facere uoluntatem tuam.* Quia si me non docueris faciam uoluntatem meam, non tuam. Doce ergo me facere voluntatem tuam. Non enim tu es Deus meus, & ego magister meus, sed tu magister meus, tu Deus meus. O cōfessio plena, *tu es Deus meus.* Quasi dicat, Tu es factor meus, tu es refector meus, tu es totum bonū meū, quia tu es Deus meus, te patrem quæro propter hæreditatem, tu es Deus meus, non solum dator hæreditatis, sed etiam ipsa hæreditas. Dominum te quæro propter redemptionem, tu es Deus meus. Patronum te quæro propter liberationē tu es Deus meus. Postremò à te creatus, à te recreari cupio. Tu es Deus meus, qui me creasti per verbū, qui me recreasti per verbū. Sed creasti per verbū Deū manentem apud te, recreasti per verbū carnem factum propter nos. Consimiliter orat uir iustus Psal. 24. Dirige me in veritate tua, & doce me, quia tu es Deus salutator meus. Et nota, quod Deus nos multa docet. s. primò nos docet sapientiā ad cognitionem eligēdorum: Sap. 8. Sobrietatē, & prudentiam docet, & iustitiam & uirtutem, quibus nihil utilius est in uita hominibus. Secundò docet misericordiā ad compassionem proximorum, psal. 24. Docebit mites uias suas. Vniuersæ autē viæ domini, misericordia, & ueritas. Tertiò docet iustitiam ad emēdationem delictorum: Ioan. 14. Paracletus autem spiritussanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia.

Deus est totum bonum nostrum.

Docet nos Deus multa

2496 *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectā: propter nomen tuū, dn̄e, viuificabis me in æquitate tua.*

Hic ostendit suæ exauditionis conclusionem. Tria enim postulauerat Psal. scilicet ut uiam eundi ad patriā doceretur, d. *Notam fac mihi uiam*, &c. secundò vt ab inimicis eriperetur, dicens. E *Eripe me de inimicis meis, domine*, tertiò vt à Dei misericordia protegeretur, dicens, *Auditam fac mihi mane misericordiam tuam.* Et in istis tribus ostendit se à Deo exauditum. Et secundum hoc tria facit. Primò ostendit per uiam rectam se ad patriam deduci, secondò per Dei gratiam ab inimicis liberari, ibi. *Educes*, tertiò se per Dei misericordiā inimicis perditis protegi, ibi, *Et perdes.* Quantū ad primum, sciēdum, quod spiritus domini est duplex, scilicet malus, & bonus. Ipse n. diabolus, qui est spiritus malignus vel uoluntate sua mala, tamen dicitur spiritus domini, quia à Deo creatus, inquantū creatura à Deo factus bonus. Vnde de ipso dicitur 1. Reg. 16. quòd spiritus domini malus irruebat in Saul. Ecce enim, quòd vnus, & idem spiritus appellatur spiritus domini, & spiritus malus. Domini enim est spiritus, & bonus per naturā, sed malus per desiderium uoluntatis iniustæ. Alius autem dicitur spiritus domini bonus, s. spiritussanctus, vel sancta inspiratio eius, quæ nos semper ad bonum erudiens inducit, de quo Sap. 12. O quam bonus, & suauis est spiritus tuus in nobis domine. &c. Spiritus enim hic bonus nos mirabiliter docens ad patriam ducit, dū sua inspiratione cor nostrum multipliciter tangit, ut ostendit Gregor. super illo verbo Iob 4. Quasi furtiuè suscepit auris mea venas susurrij eius, d. Susurriū quippe occulti uerbi, est hæc ipsa aspiratio locutionis internæ. Venæ autem susurrij dicuntur causarum origines, quibus hæc ipsa aspiratio ducitur. Quasi n. uenas susurrij sui spiritus bonus aperit, cū nobis spiritus latenter insinuat, quibus modis ad nostræ mentis intelligētiæ aurem venit. Aliquando enim nos amore, aliquando terrore compungit, aliquādo præsentia, quàm nulla sint ostendit, & ad æterna diligenda desiderium erigit, aliquando prius æterna indicat, vt post tēporalia uilescant, aliquando nostra nobis mala aperit, & ad hoc nos vsq; vt alienis ēt malis condoleamus, extendit, aliquando aliena mala nostris obtutibus obijcit, & compunctos nos mirabiliter à nostra prauitate corrigit, &c. quia ergo talibus spiritus boni inspirationibus ducimur ad uitam æternam, ideo istum spiritum à malo distinguēs Psal. Deo dicit

Spiritus domini duplex scilicet bonus & malus.

Gregor. 5. mor. c. 20.

Gloria aeterna non datur meritis sed gratia. *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.* Quasi dicat, secundum August. *Spiritus tuus bonus deducet me*, &c. quia spiritus meus malus deduxit me in terram peruersam. Et quid ego merui, quę mea opera bona sine tuo adiutorio cōputantur? vnde impetrarem dignusque essem deduci à Spiritu bono in terram rectam? Quæ opera mea vel quæ merita mea? Certè nulla sunt, sed propter nomen tuum uiuificabis me. Attēdite gratiæ commendationem, qua gratis salui facti estis; *propter nomen tuum*(inquit) *viuificabis me.* Non nobis, domine, non nobis, sed nomini tuo da gloria, quia propter nomen tuum uiuificabis me, & hoc, *in aequitate tua*, non in mea iustitia. Non quòd ego merui, sed quia tu misereris. Nam si meum ostenderem meritum, nihil abs te mererer nisi supplicium. Et nota, quod triplici vita viuificamur à Spiritu Dei bono scilicet, uita naturæ, vita gratiæ, & vita gloriæ. Hic autem intelligit de uita gloriæ, quā solum habētur in terra recta, scilicet, in terra uiuētium, quæ terra recta dicitur, quia nihil ibi curuum vel obliquum esse potest.

Psal. 113.

2497 *Educes de tribulatione animam meam & in misericordia tua disperdes inimicos meos.*

Ostendit hic, q per misericordiam liberabit ab inimicis, quia & à tribulatione præsenti liberabitur, & inimici sui dispergentur. Vbi sciendum, quòd sicut fructus terræ non colligitur, nisi prius semina in terra sparsa mortificentur, sic nec præmium cœleste possidetur, nisi prius hic per uarias tribulationes caro nostra mortificata fuerit. Quod dicit Greg. 4. Peccatoris lumen in the est, sed obscuritas in vespere, quia in præsenti uita felicitate attollitur, sed aduersitatis tenebris in fine deuoratur. Iusto autem meridianus fulgor ad vesperum surgit, quia quanta sibi claritas maneat, cum iam occumbere cœperit, agnoscit. Hinc namque scriptū est, Timenti Deū bene erit in extremis. Hinc per ps. dicit, Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini. Quia in huius adhuc uitæ certamine positus, cum se consumptum putauerit, ut lucifer orietur, quia

Tribulatio hic quare iustis datur

Gregor. 10. mor. c. 21.

Eccles. 1.

Psal. 126.

foris cadēs, intus renouatur. Et quo magis exterius tribulationes tolerat, eo verius uirtutum lumine interius coruscat. Et infra ait, Tanto namque spes in Deū solidior surgit, quanto pro illo quisque grauiora pertulerit. Quia nequaquam retributionis gaudium de æternitate colligitur, quod non hic prius pia tribulatione seminatur. Hinc per psal. dicitur, Euntes ibant, & flebant mittentes semina sua, uenientes autem uenient, cum exultatione portantes manipulos suos. *Psal. 125.*
Hinc Paulus discipulos admonet, dicēs. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei, &c. Ex quibus apparet, quare tribulatio iustis in præsenti datur, ut scilicet, per illa interius purgati, & finaliter ab illa educti, æterno præmio coronentur. Et hoc est, quod hic notans, psal. ait, *Educes de tribulatione animam meam*, quoniam ut habetur ps. 33. Multæ tribulationes iustorum, & de omnibus his liberabit eos dominus. Per tribulationem enim præsentem & uenenū peccati expellitur, & malum pœnæ in his terminatur. Vbi notandum, q, ut dicit Albert. 3. meteor. Fulmen animalia venenosa emundat à veneno. Quia suo calore extinguit in eis humidum venenosum, & postmodum expirat uirtute fulminis, qui etiam uenenosus est, & liberatur cadauer ab utroque ueneno. Sic spiritualiter. Nā præsens tribulatio est quasi fulmen quoddam occidens nos, quo ad mundum, emundat tamen à veneno peccati, i. concupiscentia, quæ est quoddam venenum corporis, quia malum est pœnæ. Sed modo prædicto purgat, quia primo humorē uenenosum peccati cōsumit, deinde ipsa etiam postmodum expirat, quia exiguum est, & cū tædio tempus uitæ nostræ. Et per consequens tunc liberamur ab vtroque ueneno, s. culpæ, & pœnæ. Vnde Ambr. super psalmum primum dicit, Deus per tribulationem ad pœnitentiam cogit, ut per pœnitentiam utatur, & consumatur illud accidēs malum impietatis, & pereat, & locus ille animæ, qui erat impietatis, postmodū pateat ad receptionē virtutis, & gratiæ. Et hoc est, quod dñs de iusto tribulationem patiente dicit, Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum(scilicet ab omni malo) & glorificabo eū. Sequitur, *Psal. 90.*

Act. 14.

Tribulatio animā purificat.

quitur, *Et in misericordia tua disperdes inimicos meos*. Loquitur de inimicis dæmonib. & de ipsorum membris hominibus iniquis. Per hoc vult intelligere, q virtus iustorum per tribulationem, & aduersitatem roboratur contra dæmones, sicut dicebat Apost. 2. Cor. 12. Cum infirmor, tunc fortior sum, nam virtus in infirmitate perficitur, sed virtus inimicorum contra iustos debilitatur. Quod notat per hoc, quod dicit. *Et in misericordia tua disperdes inimicos meos*. Quia sicut omnis virtus unita fortior est seipsa dispersa, & sic per consequens omnis uirtus dispersa debilior est seipsa vnita. Et sicut tentatio dæmonis, cui non resistitur, fortificatur statim, sic & per oppositum tentatio dæmonis, quæ fit per tribulationes, & aduersa, cui per patientiam resistitur, statim debilitatur, ut ostendit Greg. Et nota, q Deus inimicos nostros scilicet malos, & peccatores disperdit. Primo diluuio submergente. Gen. 6. Repleta est terra iniquitate eorum, & ego disperdam eos cum terra. Secundo exilio expellente, psal. 105. Eleuauit manũ suam super eos, vt deijceret semen eorũ in nationibus, & disperderet eos i regionibus. Tertiò exterminio destruente. Numero 20. Separamini de medio congregationis, vt repentè disperdam eos, &c.

Gregor. 21. mor. c. 7. & lib. 31. & cap. 21.

Disperdit Deus malos multipliciter.

2498 *Et perdes omnes, qui tribulant animã meã: quoniam ego seruus tuus sum.*

HIc ostendit per Dei misericordiã se protegi, inimicis perditis. Vbi notãdum, q persecutores iustorum perdit Deus dupliciter, uel ipsos conuertẽdo, uel ipsos puniendo, quia puniti, & damnati amplius contra iustos nõ possunt, quod antea potuerunt. Et quia de persecutoribus bonorum aliqui conuertuntur, & sic perduntur, quo ad maliciã, sicut fuit de Paul. Apost. aliqui vero perdurant in malitia sua, & sic perduntur æternaliter. Ideo uno modo præcise nõ potest intelligi, quod ait, *Et perdes omnes, qui tribulant animam meam*, quia nõ omnes perduntur primo modo, nec omnes secundo modo, sed aliqui primo modo, & aliqui secundo modo. Et de istis duob. modis perditionis loquitur Christus Marci 8. dicẽs, Qui uoluerit animã

Perditur quis dupliciter.

E suam saluam facere, perdet eam. Qui autem perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Ille. n. vult animã suã saluam facere. i. uitam suã, qui pro Christo uitam suam non vult exponere, & iste animam suam perdit æternaliter. Ille vero animam suam. i. uitam, vult perdere, qui conuersus ad Deum uitam suã paratus est dare pro Christo, & ille animam suam saluat. Vnde prædicta verba exponẽs Chrys. ait, Etenim qui filio suo parcit, perdit eum, qui uero non parcit, saluat eũ. Sic ergo oportet nos ad mortem pro Christo semper esse paratos.

F Non ergo dicatis q animam suam saluat, qui crucis pericula fugit, quia æternaliter eam perdit, qui autem animam suam perdit, crucem sumendo pro Christo, ipsam æternaliter saluat. Sicut igitur ad propositũ omnes malos perdit Deus, ipsos conuertendo, ut parati sint pro ipso animam suam ponere, seu perdere, sicut fuit de Paulo, uel æternaliter perdit Dicat ergo, *Perdes omnes, qui tribulãt me*. Sequitur, *Quoniam ego seruus tuus sum*. Electus. n. quilibet, seruus Dei dicitur, vide uers. 1359. Et est sensus. *Ideo perdes omnes, qui tribulant animam meam*, & merito,

G *quia seruus tuus ego sum*. q. d. Ad te spectat, seruum tuum defendere. Vel aliter, omnia ista verba sunt Christi, qui Deo dicit, *Et perdes omnes qui tribulant animam meam*, s. qui me, uel meos persequuntur, & ratio, quia si me persequuntur, & te etiam persequuntur, quia iniuria illata seruo, in dominum eius redundat. Et hanc rationẽ assignans Christus, ait, *Quoniam ego seruus tuus sum*. Sed nũquid Christus propriè põt dici seruus? Audi Greg. super illo verbo Iob 1. Nunquid considerasti seruum meum Iob? dicẽtem, Iob quippe interpretatur dolẽs.

H Dolens uero per figuram veraciter dicitur Christus, q portare dolores nostros propheta attestante, perhibetur. Qui bene seruus dictus est, quia formam serui suscipere dignatus est, vel dedignatus nõ est, nec maiestati iniuriam intulit, assumpta humanitas carnis. De quo per Apostolum dicitur, quòd cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Et semetipsum exinanisse, est ab inuisibilitatis suæ magni-

Quæstio.

Gregor. 2. mor c. 22.

Christus dicitur seruus

Philip. 2.

mãgnitudine, se visibilem demonstrasse, A ut serui forma tegeret maiestatem. Hic est ille seruus, qui Deo dicit, quoniam ego seruus tuus sum, & filius ancillæ tuę scilicet gloriosæ uirginis, quæ in ipsius conceptione dixit, Ecce ancilla dñi, &c.

Psal. 115.
Luc. 3.

PSAL. CXLI.

2499 **B**Enedictus dominus Deus meus, *qui docet manus meas ad prœliũ & digitos meos ad bellum.*

TITVLVS istius Psalm. est, *Psalmus Dauid ad Goliã.* Quantum ad sensum literalem, notãdum est, q̃, vt dicit August. in lib. de pugna Dauid, & Goliæ, q̃ Dauid accepit pugnam contra Goliã gigantem, non à seipso, sed ex instinctu spiritussancti, & reuelatione, quia dominus uolebat per pugnam, & uictoriam ipsius Dauid, ipsos Philisthæos debellare. Propter qđ ipse Dauid de uictoria certificatus à Deo dixit ipsi Goliæ 1. Reg. 17. Tu uenis ad me cũ hasta, gladio, & clypeo, ego autem uenio ad te in nomine domini exercituum Dei Israel. & dabit te Dominus in manu mea, & auferam caput tuũ hodie à te, & dabo cadauera castrorum Philisthiim volatilibus cœli, & bestijs terræ, ut sciat omnis terra, quia est dominus Deus Israel. Quæ omnia dixit Dauid iam de uictoria habenda certificatus à Deo. Et secundum quod hic ait Hieron. quando Dauid erat in campo contra Goliã pugnaturus, fecit istũ psal. Ex quibus apparet primò, quòd iste est primus psal. quem fecit. Ante. n. non legimus ipsum aliquem psalm. fecisse. Secundò apparet sensus tituli, qui est, psalmus Dauid ad Goliam, idest, istum psal. D fecit Dauid, quando accessit ad Goliam pugnaturus cum eo. Nec non & apparet materia psal. Et secundum hoc psal. iste diuiditur in partes duas, quia Dauid primò diuinum auxilium sibi assistere confitetur, secundò se laudare ex hoc Deum pollicetur, &c. dic ut Nic. de Ly. Quantum uero ad sensum propheticum, sciendum quòd psalm. iste fundatur in historia belli, quod gessit Dauid contra Goliam, non quidem agens de historia, sed de significato historiæ. Cuius rei historia hæc est. Nam ut habetur 1. Reg. 17. Dum Philistæi dimicarent aduersus populum Dei, egressus est de castris Philisthinorum quidam gigas, nomine Golias, qui improperans populo Israel dicebat, Eligite ex nobis uirum unum, qui mecum ineat singulare certamen. Et, si vicerit me, erimus uobis serui, si autem ego uicero eum, uos seruietis nobis. Qđ cum audisset rex Saul, & uiri Israel, timuerunt ualde. Tunc Dauid pascẽs gregem patris sui, missus est à patre portare panes, & alia necessaria fratrib. suis qui B erant in castris cum Saul in exercitu. Quo cum uenisset Dauid, audiuit Philistæum præfata dicentem, & circunstantibus dixit, quid dabitur viro qui percusserit hunc Philisthæum? Et adductus est ad Saulem, dixitq; regi, Ego seruus tuus pugnabo contra Philisthæum hunc. Cui cum dixisset Saul, Hoc non potes facere, quia tu puer es, ipse autem uir bellator, & fortis, Ait Dauit, Ego seruus tuus leonem, & ursum interfeci, & dominus, qui eripuit me de ore leonis, & ursi, ipse liberabit me de manu Philisthæi huius. Tunc dixit ei Saul, Vade ergo, & domi- C nus sit tecum, & tradidit ei arma sua, ut se illis armaret, quæ quia nimis grauia erãt, deposuit illa Dauid. Et accepit quinque lapides de torrente, quos posuit in peram pastoralem, & accepit fundam in manu sua, & sic armatus accessit contra Philisthęum. Quem cum uidisset Philisthæus, contempsit eum. Cumque ueniret contra Dauid, festinans Dauid, misit manum suam in peram, & tulit unũ lapidem, quem funda eiecit, & percussit Philisthæũ in fronte, qui percussus cecidit. Cumque cecidisset, Dauid currens, stetit super eum, & accipiens gladium eius, abscidit caput eius. Et sic Dauid contra Philisthæum uictor extitit. Iste ergo ps. agit de significato huius historiæ. Vbi sciendum, quòd per Dauid totus Christus intelligitur, s. quo ad caput, & corpus. Per Goliam autem diabolus cum suis membris intelligitur. Nam Golias interpretatur transmigrans, vel robustus eorum, & significat diabolum, qui inter omnes creaturas robustior & excellentior à Deo fuit creatus: tamen propter suam superbiam transmigrauit de

Dauid bellum cum Golia.

cœlo ad infernum. Arma autem Saulis regiæ sunt sacramenta, & cerimoniæ legis antiquæ; ut puta, circuncisio, & alia præcepta, & sacrificia legis antiquæ, quæ grauis ponderis erant, intantum ut diceret Petrus, Act. 15. Quid tentatis Deum imponere iugum super ceruicē discipulorū, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? Venit ergo tempus gratiæ, in quo Christus caput, & corpus contra diabolum uolens pugnare, illa arma deposuit, quia circuncisionem & alia sacramenta legis antiquæ terminauit. Tulit autem quinq; lapides de torrente, ut cū illis diabolū occideret. Quid enim est torrens, siue fluuius, nisi mortale sæculum? Labitur enim & præterfluit, quicquid uenit in mundum. Erāt igitur in flumine isto tanquā in populo primò lapides quinque, s. quinque libri Moysis. Hos ergo quinque lapides tulit Christus de flumine, quia illic inutiles erant, quia lex iustificare nō poterat. Quid ergo fecit Christus, ut lex ipsa utilis esset? Accepit gratiā, quia lex sine gratia impleri non potest, quia plenitudo legis est charitas, quæ est ex spiritusancto. Hos lapides misit in peram pastoralem, qua lac mungere solebat. Et sic pera pastoralis, est pera lactis, quia legi commiscuit gratiam, quia legē, quę erat rigoris, reduxit ad gratiam, ostēdēs quomodo lex spiritualiter erat intelligenda. Et sic armatus totus Christus processit cōtra superbum Goliam, scilicet, diabolum. Quem corpore suo percussit in frōte, quia ex eo loco sui corporis diabolus occidit. i. in illis mēbris vbi signū crucis nō habuit. Quo percusso, accepit gladiū eius, quo caput illius amputauit, quia qui magni Christo credunt, quod diabolus in manib. habebat, & cū quib. aliorū animas trucidabat, contra eum loquunt, & prædicant, tunc caput ipsius suo proprio gladio abscindit. Sicut ergo Dauid paruus superbū Goliā de se præsumentē superauit, ita Christus diabolū occidit, idest, humilitas superbiā. Deus enim humilis factus est, ut diaboli superbiam sterneret, & ut superbi, qui humiles sanctos dedignantur sequi, hunc saltē velint imitari. De hac igitur victoria agit iste ps. sensu prophetico, Et sic est sensus tituli, *Psal. Dauid ad Goliam*, i. iste psal.

E Dauid prophetæ qui hic loquitur in totius Christi persona, est psal. habitus ad Goliam, idest, contra Goliam figuralē, quia hic agitur de mystica Dauid, idest, Christi, victoria. Agēs Dauid gratias de sua uictoria, hic precatur, ut etiā ille ueniat, qui fideles liberet, & diabolū uincat. Ex quibus satis patere potest, quòd iste psal. ualet illis, qui contra hostes tā corporales quàm spirituales habent pugnare. Intentionem mouet ad gratiarū actionem pro uictoria, qua Christus in se, & in suis membris diabolum uicit, & superauit. Illis uisis, accedo ad ps. diui

F sionē. Qui psal. diuiditur in partes duas, quia psalm. primò ostendit de diabolo Christi victoriam, secundò ex hoc surgit ad gratiarum actionē debitam, ibi, *Deus canticū*. Prima in duas, quia primò Christi uictoriam propherizando narrat, secundò Christi incarnationem deprecando postulat, ibi, *Domine, inclina cœlos*. Prima in duas, quia primo ostendit Christi triumphalem uictoriam, secundò nostrā generalem miseriam, ibi, *Domine, quid est homo?* Quantum ad primum, sciendū, quod Christus ad bellum contra diabolum tripliciter processit armatus, secundum

G quòd prima pars in tres diuiditur partes, scilicet primò armis sapientientiæ, secundò armis misericordiæ, ibi, *Misericordia mea*, tertiò armis iustitiæ, ibi, *Protector meus*. Quantum ad primum, sciendum quod benedicere Deum idē est, quod ad eius honorem beuefacere, & sic secūdum uoluntatem eius rectè uiuere, uide versic. 378. Dicit ergo, *Benedictus dominus Deus meus*, idest, illud eius gratia ago, & sic secundum uoluntatem eius uiuo, ut suam laudem, non meam, quærā. Sequitur, *Qui doces manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.* Hic vł repetitio eiusdem sententiæ ad maiorem

H suæ intentionis expressionem, quia quantum ad præsens spectat, idem sunt digiti quod manus, & idem bellum, quod prælium. Et sic idem est docere manus ad præliū, & digitos ad bellum. Vnde & Augus. hic ait, Repetitio eiusdem sentētiæ est, quia quod est manus ad prælium, hoc est digitus ad bellum. Digitis. n. operatur manus. Non itaque absurde accipitur digitos pro manibus positos, sed tamen in digitis cognoscimus diuisionem operis,

Bellamus contra diabolum manibus & digitis.

operis, in manibus aũt, radicẽ unitatis. Vbi sciendum, ꝙ contra diabolum diuersis bellis præliamur, & in omnib. cõtra ipsum bellamus & digitis, & manibus vt puta, habemus bellum aduersus ipsũ diabolum, habemus bellum intrinsecũ inter carnem, & spiritum. De bello diaboli dicit Apostolus, Est nobis colluctatio aduersus principes, & potestates mũdi tenebrarum harum. Quid enim hic sint tenebræ ostendit Aug. dicens, Hæ tenebræ non sunt natura, sed uoluntate. Nam anima per seipsam non lucet, dicẽte Deo, Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen, non in lumine nostro, sed in lumine tuo. Nã & oculi nostri lumina uocãtur, & tamẽ lux extriusecus si desit, etiam sani, & patentes in tenebris remanebunt. Habemus ergo bellum aduersus rectores tenebrarum harum, idest, aduersus rectores infidelium, & peccatorum, qui sunt diabolus, & angeli eius. Sed in isto bello pugnamus digitis, & manu. Digiti sunt distincta dona spiritussancti, quibus diabolum superamus. Quæ distinguit Apostolus 1. Cor. 12. dicens, Alij per spiritum datur sermo scientiæ, alij sermo sapientiæ, alij fides, alij operatio uirtutũ, &c. Istis enim digitis Apostoli pugnauerũt contra diabolum, & gentilem populum ei subditum ab eius potestate eripuerũt. Sed manus horum digitorum est charitatis unitas. Vnde ibidem subdit Apostolus, Hæc autẽ omnia operatur unus, atque idem spiritus. Sic ergo docet manus nostras ad prælium, dando charitatis unitatem. Docet digitos ad bellum, dando virtutum, & donorum diuersitatem. Et nota, ꝙ suo exẽplo ad istud bellum exercendum nos docuit Christus. Christus enim bellãdo cum diabolo, assumpsit tria, quæ nos similiter bellando, debemus habere. Habuit enim Christus audaciam ad aggrediendum, sapientiam ad protegendum, constantiam ad cõgrediendum. Primò habuit audaciã. Vnde cum nõ per aduersarium appellatus esset ad bellum, propter nos primus campum belli intrauit, more audacis principis, qui, cum suos milites uidet in campo, se continere non potest. Sic enim de audace principe Alexandro legimus, ꝙ cum rogatus fuisset à commilitonibus

Ephes. 9.

Psal. 35.

Bellũ Christi contra diabolum.

A suis, ut bellum intraret, eo quòd debilis videbatur, annuit quidem primò. Illis autem iam bellantibus, & quasi ab hostibus superatis, solumque de fuga cogitantibus, se rex Alexander amore suorum continere nõ potuit, & ingressus est bellum, tantamque tunc audaciam suis militibus contulit, vt hostes, qui primò superabant, statim bellando superarentur. Sic & pro nobis Christus bellum est ingressus, quãdo ductus est in desertum à spiritu, scilicet suo, vt tentaretur à diabolo. Vnde dicitur Zachar. 10. Posuit eũ (scilicet Deus pater) quasi equum gloriæ suæ in bello. Equus autem gloriosus dicitur, qui audaciam habet ad bellum de quo Iob 39. dicitur, ꝙ odoratur bellum procul. Sic & nos exẽplo regis nostri preuenire debemus diabolum ad bellum. Bellamus aũt contra eũ per actus virtutum, quibus eum præuenire debemus, ut ieiunare, & non tentati uitio gulæ, nos humiliare, & non tentati superbia, & sic de cæteris actibus uirtutũ. Secundò habuit sapientiam ad protegendum. Quam sapienter enim cum ipso bellauit, semper per sacram scripturam diaboli iacula repellẽdo, apparet Matth. 4. In quo nos & docuit in nostris bellis, & tentationibus exempla sanctarũ scripturarum meditari, ut puta, si aduersitas incurras, considera patientiam Iob, si carnis lasciuia occurrat, considera castitatem Ioseph, si mundi superbia, considera humilitatem Mariæ, & huiusmodi. Per talium enim exempla, nos contra diabolum docet bellare. Et hoc est, quod præsens dicit textus, *Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium*, &c. Vbi nota, ꝙ Dauid realiter bellauit contra Goliam digitis, & manu. Digitis bellauit quibus lapis in funda ponitur, & proijcitur. manibus bellauit, quibus gladio Goliæ eius caput amputauit. Et sic digitis, quib. funda trahitur, bellatur à remotis, sed manibus, quibus gladius educitur, bellatur de propè. Sic & diabolus quandoq; nos impugnat digitis, quando scilicet à remotis sub colore uirtutum de uitijs tẽtat. Et tunc oportet etiam nos bellare digitis, i. distinctè considerare astutias eius. Quandoque nos impugnat manu, idest, de propè: quando scilicet apertè de uitijs tentat. Et tũc

Matth. 4.

B

C

D

oportet nos manu bellare, & gladio eius caput abscindere, s. principio tentationis contradicere. Quia tentatio. cui statim non resistitur, fortificatur. Et tunc erimus docti ad bellum. Nam ut dicit Prouerb. 24. Vir doctus, validus, & robustus, quia cum dispositione initur bellũ. Tertio Christus habuit constantiam, quia fortiter vsque ad finem sustinuit bellũ, quia quousque reliquit eũ diabolus, & ecce angeli accesserũnt, & ministrabant ei, Math 4. Quid n. prodest militi audacter ingredi bellum, nisi constanter in bello perduret? Ideo de ipso ratione suę constantiæ dr Eccl. 46. Fortis in bello Iesus Naue, qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus autem in salutem electorũ Dei. Nos igitur exemplo regis nostri audaces effecti, ad bellum edocti, constantia muniti, securè contra diabolum bellum ingrediamur, securi de victoria. Ad quod nos hortatur Petrus Rab. super illo verbo Math 4. Ductus est Iesus in desertum &c. dicẽs, Diabolus sem per primordia bona pulsat, tentat rudimenta virtutum sancta, in ipsó suo ortu festinat extinguere, sciens q ea fundata debellare non possit. Hoc non ignorãs Christus, diabolo se patiẽter indulsit, vt G & suo laqueo teneretur & caperetur, vnde capere se putabat. Sic quoque à Christo victus, cederet Christianis, Sic ergo & nos Christi exemplo muniti, bella indicamus peccatis, conflictus vitiis nunciemus, securi de victoria, qa nec arma cœlestia hostes poterunt superare terreni, nec diuino militi aduersa contraire poterunt mundana, nec in præcinctu fidei constitutos præuenire poterit inimi-

Psal. 17. ca subreptio. Sic. n. inimicis bellando superatis, rum ps. Deo dicere poterimus, Præcinxisti me virtute ad bellum, & supplantasti insurgentes in me subtus me. H De bello autem, quod est inter carnem, & spiritum, nihil ad præsens.

2500 *Misericordia mea, & refugium meum susceptor meus, & liberator meus.*

HIc ostẽdit quòd Deus pugnauit cõtra diabolum armis misericordiæ, quia sola misericordia contra diabolum Christus pro nobis bellum assumpsit. Quantum autem ad sensum literalẽ Da- E uid, multa Dei beneficia sibi exhibita, hic in paucis verbis ostendit gl. d. Quia prolixum est multas causas plenè explicare, breuiter hic Dauid singulas singulis verbis tãgit. Misericordia. n. eius fuit, quando vltimus fratrum in regem fuit inunctus, refugium fuit ei, quando contra Goliam consilium dedit ei, ut funda, & petra deijceret eum, cum quo non poterat armis pugnare, susceptor eius fuit, quando fecit eum generum regis, liberator eius fuit, qñ ipsum à persecutione regis Saulis liberauit, protector eius fuit, qñ Dauid in spelunca ius in Saulem F accepit. Vel hic vult ostendere ps. qũo in bello victorũ nos Deus iuuat, & docet. Primò. n. nos iuuat, peccata dimittẽdo, quod notat ps. d. *Misericordia mea*, quia sola misericordia, non aliqua nostra iustitia, peccata relaxat. Vnde Greg. dicit. Quia ad abolẽdam culpam quælibet humanæ actionis virtus infirma est, nisi hanc misericordia parcentis foueat, & non iustitia rectè iudicantis puniat. Ideo rectè per Ps. dicitur, Melior est mĩa tua super uitam. Quia quantumlibet quis uideatur innocens, apud tamen districtũ iudicem, nostra nos uita nõ liberat, si ei reatus sui debitum, misericordiæ benignitas non relaxat Et hoc notans ps. ait, *Misericordia mea*. Vnde ad videndũ qualiter per misericordiam peccata nobis laxantur, notandum q, vt dixit Isidor. 15. Etymo. Apud veteres ante templa fontes erant, in quibus ingressuri templum, ante ingressum lauabantur. Sic & cõformiter Salomon fecit mare æneum ante ingressum templi, in quo sacerdotes ad ministrandum templum ingressuri lauabantur, ut habetur 3. Reg. 7. Et per ista figuratur, q antequam quis templum cœleste ingrediatur, oportet ipsum in fonte misericordiæ à peccatis lauari. Et ad hoc habemus fontem aptum fluentẽ de latere saluatoris, qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris ĩ sanguine suo. Apoc. 1. Vnde Greg. exponens illud, qđ scribitur Zachar. 13. In die illa erit fons patens domui Dauid in ablutionẽ, &c. dicit, Fons, occultus est vnigenitus Dei patris, fons vero patens est idem incarnatus unigenitus, cuius apertus est nobis fons misericordiæ. Redemptor enim noster, ut nos lauaret à culpa, nobis est factus

Sola misericordia peccata dimittit.

Gregor. 8. *mor. c.* 21.

Psal. 62.

Misericordia fons est Christus.

factus fons misericordiæ. In hoc fonte misericordiæ lota fuit Magdalena. In hoc fonte lauit Petrus, quod negauerat. In hoc fonte in fine lauit latro mala, quæ fecerat in uita. Cur igitur pigri sumus? cur torpentes? cur otiosi remanemus, qui in hoc misericordiæ fonte, tot se iã gratis cognouimus humiliasse? Quærere enim misericordiæ fontem deberemus etiamsi clausus esset, & occultus, quanto magis quia patens omnibus est factus?

Psal. 50. Hunc bene quæsierat pro ablutione peccatorum ps. cum dicebat, Secundũ multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Quod consecutus nũc ait *Misericordia mea*. Sequitur, *Et refugium meum*. Vbi secundò nos adiuuat ad mala detestanda, quod per refugium designatur, vide uersic. 438. 439. Sequit, *Susceptor meus*, Vbi tertio nos iuuat in carne suscepta, nobis præbendo virtutũ exempla. Quid enim est Deo dicere. *Susceptor meus*, nisi humanitatem meã assumpsisti, in qua exempla vitæ dedisti? Suscipere enim significat Christi incarnationem, uide uers. 23. 1571. Sequitur. *Et liberator meus*. Vbi quarto nos adiuuat, à dæmonibus, & vitijs liberando. Qualiter autem nos Christus liberat, vide versic. 366. 498. & 110.

2501 *Protector meus, & in ipso speraui, qui subdit populum meum sub me.*

OStendit hic, quod Deus pugnat cõtra diabolum armis iustitiæ. Quantũ ad literam, verba sunt Dauid, d. *Protector meus, & in ipso speraui*. Hoc est in omnib. laboribus meis, in omnib. prælijs meis, in omnibus difficultatibus meis, ut puta, quando pugnauit cum leone, & ipsũ interfecit, quando pugnauit cum vrso, & ipsum superauit. Quod totum attribuit adiutorio Dei, qui non deserit sperantes in se, psal. Sperate in eo omnis congregatio populi, &c. Quantum autem ad sẽsum propheticum, ostendit quod diabolum superauit per iustitiam. Vbi notandum, quòd tego, gis, secundùm grammaticos, habet duo significata. Nam tegere quandoque idem est, quod operire, uel occultare. quandoque uero idem est, quod defendere. Et componitur cum pro, & fit protego, gis, quod est ualde operire, uel

A occultare, & ualde defendere. In Christo autẽ erat duplex natura, scilicet verbi & humanitatis. Iuxta igitur primum significatum uerbum protegebatur, idest, velabatur à carne, sicut hamus operitur, & uelatur esca. Secundũ sm significatum, caro protegebatur à verbo. i. defendebatur & ipse homo Christus, ne peccare posset, quod habebat ab unitate cum verbo. Vide ergo iustitiam Dei in debellando diabolum. Potestatem suæ diuinitatis uelauit, & protexit sub humanitate Christi. Vnde diabolus videns humanitatem Christi, credidit illum aliis fore

Christus iustitia diabolum vicit.

B re similem, verbum intus, quod protegebatur, ignorans: Et apperijt humanitatẽ Christi, Christum ducens ad mortem, sed hamo humanæ naturę velamine protecto fuit captus, quia manum in innocentem, & contra dominum suum misit, ideo iustè perdidit alios, quos iustè captiuos tenebat. Est ergo sensus uersiculi iste; ut homo occultans uerbum dicat. *Protector meus*, me defendens, ne peccare ualeam, scilicet ipsum uerbum est protector meus. *Et in ipso speraui*, scilicet quod operiebam. Et quia diabolus iniustè inuasit, quod apparebat exterius, ideo iu-

C stè amisso dominio mundi, mihi mundus factus est subditus. s. populus gentilis, qui per fidem se Christo subiecit. Ideo dicit; *Qui subdit populum meum sub me.* Istum modum bellandi Christi cum diabolo ostendit Gregor. super illo uerbo Iob 40. Quasi hamo capiet eum, dicẽs, Quis nesciat quòd in hamo esca ostenditur, aculeus occultatur? Esca enim prouocat, ut aculeus pungat. Dominus itaque noster ad humani generis redẽptionem ueniens, uelut quendam de se in necem diaboli hamum fecit. Assumpsit. n. corpus, ut in eo diabolus quasi escam

Gregor. 33. mor. c. 10.

Hamo captus fuit diabolus.

Esca sua carnis Christus diabolum cepit.

D suam mortem carnis appeteret. Quam mortem dũ in illo iniustè appetiit, nos, quo quasi iustè tenebat, amisit. In hamo ergo eius incarnationis captus est, quia dum in illo apperijt escam corporis, trãsfixus est aculeo diuinitatis. Ibi quippe inerat humanitas, quæ ad se deuoratorẽ duceret, ibi diuinitas, quæ perforaret. Ibi aperta infirmitas, quę prouocaret, ibi occulta uirtus, quæ raptoris faucem deuoraret. In hamo ergo captus est diabolus quia inde interijt, unde deuorauit. Et

quidem diabolus filium Dei incarnatũ nouerat, sed redemptionis nostræ ordinem nesciebat. Sciebat. n. q. pro redemptione nostra filius Dei incarnatus fuerat, sed omnino quòd redemptor noster illum moriendo transfigeret, nesciebat.

2501 *Domine, quid est homo, quia innotuisti ei? aut filius hominis, quia reputas eum?*

HIc ostendit psal. nostram generalem miseriam. Et duo de homine ostendit, primò ex dono Dei ostendit quantæ homo sit dignitatis, secundò ex parte sui, quantæ sit uanitatis, ibi, *Homo uanitati*. Quantum ad primum, notandũ quod quantum ad sensum literalem, ex illa uictoria, quam Dauid habuit contra Goliam, Dauid se uidit magnificatum, intantum, ut supra regem esset honoratus, intantum, ut, cum rex Saul reuerteretur, habita uictoria, uenerint mulieres obuiam sibi cantantes, atque dicentes, Percussit Saul mille, & Dauid decẽ millia, vt habetur 1. Reg. 18. Hanc itaq; exultationem Dauid non sibiipsi attribuit, sed Deo, qui sibi ante bellum apparuit, & modum bellandi contra Philisthæum ipsum docuit. Et hoc est, quod de seipso, Deo dicit, *Domine, quid est homo*? q. d. quantum ergo homo sum exaltatus? quia multum. Et unde hoc? Certè non uiribus meis, sed quia tu innotuisti ei, s. me docendo bellare. Et eandem sententiam alijs verbis repetit, d. *Aut filius hominis*. De seipso loquitur, quã magnus est effectus. Et hoc totum non à meipso sed à te, quia tu reputas eum, i. fecisti dono tuo eũ esse tantæ reputationis. Quãtum uerò ad sensum propheticum, notandum, quòd à noto, notas, deriuatur noteo, notes, notui, idest notum esse, vel fieri notum, unde notesco inchoatiuum. Et componitur cum in, & dicitur innoteo, tes, vel innotesco, quod est intus notum esse, vel fieri. Et sic Deus innotescit homini, quando per aliquem suum effectum homini fit notus. Et hoc cõtingit multipliciter, s. per rerum creationem. Vnde ad Rom. 1. Inuisibilia Dei à creatura mundi, per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Quandoque innotescit per rerum insolitam operationẽ,

Innotuit Deus homini multipliciter.

E & sic innotuit Moysi, quando uidit, q. rubus ardebat, & non comburebatur. Exod. 3. Quandoque innotescit per internam inspirationem, sicut psal. 84. Audiã quid loquatur in me dñs Deus, &c. & Ioan. 14 Si quis diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Quandoque verò per nostræ humanitatis assumptionem. Vnde Ioan. 1. Verbum caro factũ est, &c. & uidimus gloriam eius. Sed in futuro beatis innotescet per facialem uisionem, quando videbimus eum facie ad faciem, sicuti est. Ad propositum ergo, hic loqui
F tur de innotescere, uel manifestari, quo Deus homini innotuit per assumptã humanitatem. Ex quo homo ad summam dignitatem est eleuatus, & apud Deum summè magnificatus. Et hoc est, quod hic ait psal. *Quid est homo*? idest, quantus est homo? quã magnus effectus? ex hoc *quia innotuisti ei*, i. teipsum ei in assumpta humanitate manifestasti. Et eandem sententiam aliis uerbis repetit, d. *Aut filius hominis quantus est*? certè valde magnus, ex hoc, *quia tu reputas eum*. Alia litera habet, *quia tu æstimas eum*, i. quòd homo est tantus, à te habet, quia sic ęstimas eũ
G tanti esse valoris, tanti pretij, ut filium tuum pro ipso redimendo dares. Et ad hunc sensum hic loquitur August. dicens, *Domine quid est homo*, &c. Hoc est, Totum quod est homo, est, quia innotuisti ei, & reputas vel ęstimas eum, quia eum tanti facis. Aestimatio enim est, quãti pretij sit quidque. Quanti æstimauit hominem Deus, qui pro eo unici filij sanguinem dedit? Quid est ergo *filius hominis, quia æstimas eum*? quoniam tanti eum æstimas, preciosum quendam ipsum esse ostendens. Non enim sic Deus æstimat hominem, quomodo homo æsti
H mat hominem, quando inuenit seruum venalem, carius emit equum quàm hominem. Ille vero quanti te æstimet, vide, quia filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo non & cum illo omnia nobis donauit? Vel aliter. Vt per hoc psalm. uelit ostendere dignitatem hominis, quam in creatione accepit, & uirtutes quib. postmodum illustratur à Deo, secundum quod dicitur Iob cap. 7. Quid est homo, quia magnificas eũ, & apponis erga eum

Hominis dignitas.

eum cor tuum? uisitas eum diluculo? A Quod exponens Greg. satis conformiter ad propositum dicit; Hominē Deus magnificat, quia largitate rationis ditat, infusione gratiæ visitat, honore collatæ virtutis exaltat. Cumque per semetipsum nihil sit, esse tamē eum cognitionis suæ participem, benignitatis munere cōcedit. Erga eundem magnificatum Deus cor suum apponit, quia post dona iudicium exerit, merita subtiliter pensat, vitæ pondera vehementer examinat. Et tāto ab eo pœnas districtius exigit, quāto hunc impenso munere largius præuenit. Visitat eum diluculo. Diluculum dicitur, cum iam nocturna tempora in claritatem lucis mutantur. Nos itaque noctis tenebris premimur, cum perpetratione iniquitatis obscuramur. Sed nox in lucem vertitur, cum corda nostra iustitiæ fulgor illuminat, quæ cæcitas culpæ deprimebat, &c. Consimiliter & modo dicit Psal. *Domine, quid est homo, quia innotuisti ei?* quia. s. per rationem eum fecisti participē tuæ cognitionis. Aut supple *quid est filius hominis, quia visitas eū?* quia scilicet, pulsis culpæ tenebris, lumine tuæ gratiæ perlustras? Et hoc idem dicebat Psal. 8. Quid est homo, quia memor es eius? aut filius hominis, quia magnificas eum? Notandum moraliter, q̄ hic Psal. considerans naturam hominis admiratiuè quærit de ipso: dicens, *Domine, quid est homo?* Cui quæstioni rñdetur multipliciter. Primò, q̄ homo est fragilis naturæ: Genes. 6. Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est. Et Iob 14. Homo natus de muliere breui viuens tempore &c. Secūdò q̄ homo est breuis vitæ: Iacob 4. Quid est vita nostra nisi vapor ad modicum comparens: Psalm. 36. Quemadmodum olera herbarum citò decidēt. Tertiò q̄ homo est putridus interna corruptione: Iob 25. Homo putredo, & filius hominis vermis. Quartò q̄ homo est fœtidus peccati horrore: Ioan. 11. Iam fœtet quatriduanus in monumento: idest, per omnes quatuor temporis partes, quibus annus diuiditur. Quintò q̄ homo est debilis ad resurgēdum: Psal. 77. Recordatus est, quia caro sunt: spiritus vadens, & nō rediens, scilicet per se cadens in peccatum, sed per se non valens à peccato surgere. Sexto q̄ est vanus in operatione, vanior in sermone, vanissimus in cogitatione. Psal. 38. Vniuersa vanitas omnis homo viuens. Septimò q̄ est seruus peccati subiugatione: Hierem. 13. Seruietis dijs alienis, qui non dabunt vobis requiem: Ioan. 8. Omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati: propter quæ omnia homo brutis animalibus comparatur. Psal. 48 Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumētis insipientibus, & similis factus est illis.

Gregor. 8. mor. ca. 20.

Quid est homo respondetur multipliciter.

Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereunt. 2502

Ostendit hic quātæ uanitatis sit homo ex parte sua. Quantum ad sensum literalem, Dauid cognoscit uictoriam de Golia habitam, non habuisse uiribus suis, sed Dei uirtute, quia se suis uiribus nihil posse fatetur: dicens, *Homo vanitati similis factus est*, &c. de seipso loquens. Quantum uerò ad sensum propheticum, ut Psalm. declaret maiorem misericordiam fuisse Dei, quia innotuit homini per incarnationē uerbi: Psal. ostendit quantæ uanitatis anC te erat homo: ne quis de seipso præsumat, sed solum de domini misericordia, quia homo de se uanitati similis factus est, &c. Quid autem sit uanitas, & quòd multipliciter homo dicitur uanitas: uide uersicul. 639. Vnde Psalm. 38. Veruntamen uniuersa uanitas, omnis homo uiuens. Vel aliter, homo in sua creatione fuit ueritati similis: sed peccando, factus est similis uanitati. Quod sic hic deducit Augustinus: dicens, *Homo vanitati similis factus est.* Cui uanitati? Temporalibus prætersluentibus. Vanitas enim ista dicitur in comparatione D cuiusdam semper manentis, & nūquam deficientis ueritatis. Omnia enim ista terrena uolatica sunt & transitoria, si comparentur primæ ueritati, quæ semper stabilis est. Totum hoc, quod transit, uanitas dicitur. Euanescit enim per tempus, tanquā in auras fumus. Et quid dicā amplius, quàm Iacobus Apostolus dicit? uolens homines superbos ad humilitatem redigere: dicens, Vita nostra est uapor ad modicū comparens. Homo enim peccādo, uanitati similis factus est. Nam

Homo vanitati similis est.

Nam quãdo primò conditus est homo, veritati similis factus est. Sed quia peccando digna recepit, vanitati similis factus est, quia transit, labitur, non manet, stabilitate caret, vt vmbra. Propter quod subditur, *Dies eius sicut vmbra praetereunt.* Attendat homo sibi in diebus vmbrae suae, vt faciat aliud dignum desideratae lucis suae. Et, si in noctis vmbra est, quaerat diem. Dies enim huius temporis huius vanitatis, dies est tribulationis. Siue enim aliqua molestia pugnamur: siue prosperitate aliqua mundus arrideat nobis: totum tamen timendum est, totum gemendum est: quia tentatio est vita hominis super terram. Ergo quandiu in vmbra es, non in luce, operare manibus tuis, inquire dominum, antequam veniat dies ille, qui te laetificet: ne veniat dies, qui te moestificet. Dies ergo hominis sicut vmbra praetereunt, quia nunquam homo in eodem statu permanet: sed semper vt vmbra, quam sol causat, mouetur, & transit, donec ad occasum perueniat. Propter quod dicitur Iob 14. de homine, quòd fugit velut vmbra, & nunquam in eodem statu permanet. Quod ad propositum declarans Gregor. dicit, Cum sol cursum suum indesinenter peragat, & nunquam se in stabilitate figat: cur cursus vitae hominis, vmbrae potius quàm soli comparetur, nisi quia amisso amore conditoris, calorem cordis perdidit, & in solo iniquitatis suae frigore remansit? Quia iuxta veritatis vocem, abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Qui igitur in amorem Dei calorem cordis non habet: nec tamen vitam quam diligit tenet, sed uelut umbra fugit, & nunquam in eodem statu permanet, quia de infantia ad pueritiã, de pueritia ad adolescentiam, de adolescentia ad iuuentutem, de iuuentute ad senectutem, de senectute verò transit ad mortem. Et in cursu vitae praesentis ipsis suis incrementis ad detrimenta impellitur. Et inde semper deficit, vnde se proficere in spatium vitae credidit. Fixum etenim statum hic habere non possumus, ubi transituri venimus: quoniam homo vanitati similis factus est, dies eius sicut umbra praetereunt.

Iob 7.

Vmbra dicitur vita nostra.

Gregor. 11. mor. ca. 27.

Matth. 4.

E *Domine, inclina caelos tuos, & descende: tange montes, & fumigabunt.*

HIc Psalmista cognito, quod per suam incarnationem, qua homini Deus innotuit, sic hominem magnificat, ipsam incarnationem postulat: insimul ostendens quantae ipsa incarnatio sit nobis vtilitatis. Vnde hic ostendit, quod ipsa incarnatio Christi, primò superbos humiliat: secundò peccatores conturbat: ibi, *Fulgura*: tertiò quod patientes fortificat: ibi, *Emitte.* Quantum ergo ad primum, F quantum ad sensum literalem, Dauid videns se in bello contra gigantem positum, diuinum postulat adiutorium: dicens, *Domine, inclina caelos, & descende.* Non quidem petit coelos inclinari per loci mutationem, sed per pietatis condescensionem. Sicut Deo dicimus, Inclina aurem tuam. i. per tuam pietatem nos exaudi: *Tange montes, & fumigabũt.* Per montes intelligit ipsum superbum Goliam, cũ caeteris superbis Philisthaeis, Et est sensus, *Tange montes*, idest percute illum superbum Goliam cum alijs Philisthaeis, qui percussi fumigabunt. i. virtus eorum ad modum fumi euanescet. G Quantum verò ad sensum propheticũ, sciendum, quod Dauid in persona totius militantis ecclesiae incarnationem Christi postulat: dicens verbo Dei, *Domine, inclina caelos, & descende.* Nomine enim coelorum sancti angeli intelliguntur, vt ostendit Gregor. dicens, Per coelos intelliguntur ij, qui in coelestibus sunt conditi angelici spiritus. Vnde & in oratione dominica dicere voce veritatis instruimur, Fiat voluntas tuã, sicut in coelo, & in terra, vt scilicet sicut voluntas Dei à beatis angelis agitur, ita in nobis etiam H ab humana infirmitate seruetur. Isti autem coeli per incarnationem Christi fuerunt humiliati, quia ante incarnationem homines angelis erant subiecti: vnde & ipsos adorasse leguntur: sed post incarnationẽ homines angelis pares sunt effecti. Vnde quando Ioannes angelũ adorare voluit, angelus prohibuit, dicens, Vide ne feceris: conseruus tuus sum, & fratrum tuorum, &c. Tunc ergo inclinati sunt coeli. i. beati angeli, non quidem in se, sed comparatione, quia homo, qui erat

Coeli dicuntur angeli beati.

Gregor. 27. mor. ca. 25.

Matth. 6.

Apoc. 19.

10. erat inferior, æqualis factus est illis. Et A hoc est, quod hic dicit, Domine, descende per incarnationem, & sic inclina cœlos. s. angelos beatos, vt de superioribus nobis fiant æquales. Et sic hic descendere significat Christi incarnationem. Vnde hic glossa, Hic iam Psalmista aperit, quod supra dixit, *innotuisti ei*: quia tunc innotuit Deus homini, quando incarnatus apparuit, quasi dicat, Talis per se est homo, quia similis vanitati: sed o tu, domine, vt reformetur homo inclina cœlos tuos, & descende ad nos. Inclinati sunt enim cœli, quando virtus, & honor supernorum ad hominem descendit, B & forma Dei formam hominis suscepit. Vel aliter, in Christi incarnatione inclinati sunt cœli, quando filius Dei exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens, &c. Vel aliter: per cœlos intellige sanctos Apostolos, & prædicatores, qui tunc inclinari dicuntur, quando sciētiam supernorum, quam altè cognouerant, humilibus verbis nobis declarauerunt. Et tunc dominus per fidem descendit ad corda auditorum. Istum intellectum habet hic August. dicens, *Domine, inclina cælos tuos, & descende.* Quid sunt cœli inclinati? Apostoli humiliati. Illi C sunt cœli, qui enarrant gloriam Dei, quorum sonus in omnem terrā exiuit, & in fines orbis terræ verba eorum. Cū ergo isti cœli emitterent voces suas per omnem terrā, & facerent mirabilia, putati sunt descēdisse de cœlo ad homines. Nam quidam ex gentibus hoc putantes, eis etiam sacrificare uoluerunt. Tunc illi uidentes sibi deferri indebitum honorem, expauescentes, & detestātes, & eos, qui sic errabant, corrigentes, conscinderunt vestimenta sua, & dixerunt, Quid hoc facitis? Et nos homines sumus passibiles sicut & uos. Et cœperunt sub ijs D uerbis commendare excellentiam domini nostri Iesu Christi: humiliantes se, ut cōmendaretur Deus, quia inclinati erāt cœli, ut ascenderet Deus. Vel inclinati sunt prædicatores, non alta, sed humilia prius prædicando, ut paulatim mentes hominum ad cognitionem diuinitatis Christi inducerent. Vnde hunc passum exponens Gregor. ait, Si sancti uiri ea nobis prædicare uellent, quæ capiunt, quibus in superna contemplatione inebriantur, & non magis scientiam suam quodam moderamine temperarent, ab hoc angusto intelligētiæ sinu illa superni fontis fluenta quis caperet? Vnde inclinari postulabat Psalmista dicens, *Domine inclina cælos tuos, & descende.* Cum enim inclinantur cœli, dominus descendit, quia cum se in prædicatione sua sancti Apostoli & prædicatores contrahūt, diuinitatis notitiam nostris cordibus infundūt. Nequaquam enim ad nos Deus descenderet, si prædicatores eius contēplationis rigore inflexibiles permanerent. Inclinantur ergo cœli, ut descendat dominus, ut scilicet nos in noua fidei luce nascamur. Sequitur, *Tange montes, & fumigabunt.* Hoc est, per uerba Christi incarnati, uel suorum prædicatorum superbi, & elati homines tacti humiliantur. Per montes enim superbi & alti significantur, uide uersic. 208. Quid autē est fumigare, nisi humiliari? Nam fumus fumigans euanescit, & deficit. Quando enim Deus per uerba suorum prædicatorum tangit superbos, ipsi fumum contritionis emittunt. Propter quod dicitur Psal. 103. Qui respicit terram, & facit eam tremere, tangit montes, & fumigant: idest per humilitatem fumum cōtritionis emittunt, uide uersic. 1786.

Phil. 2. *Cœli inclinati dicuntur Apostoli.* *Psal. 18.* *Act. 4.* *Gregor. 30. mor. ca. 22.* *Fumigare est cōteri et humiliari.*

Fulgura coruscationes, & dissipabis eos: emitte sagittas tuas, & conturbabis eos. 1504

OStendit hic, quod incarnatio Christi peccatores conturbat. Vbi, quantum ad literam, sciendum quod per fulgura coruscantia satis nobis ostenditur uirtus diuina, quia fulgur, res tamen parua, quod tangit, incendit. Dauid ergo in certamine positus, petit à Deo, quod contra Goliam potestatem suæ uirtutis ostendat, & contra cæteros Philisthæos: dicēs, *Fulgura coruscationes*: idest nunc ostende tuæ uirtutis potestatem: *Emitte sagittas tuas*. Hic per sagittas intelligit lapides fundæ, quæ sicut sagittæ de arcu mittuntur a longè: sic & lapides de funda. Dicit ergo, *Emitte sagittas tuas*: idest, lapides de funda mea emitte in directum cōtra Goliam. Quos uocat sagittas Dei, quia reuelatione domini illos lapides assumpserat cōtra Goliam pugnaturus.

Quos scilicet lapides si in directum emiseris: conturbabis eos, s. Philisthæos. Q̄d & sic factum est, quia statim, mortuo Golia, agmina Philisthinorum conturbata sunt, & fugerunt, vt habetur 1. Reg. 17. Quantum verò ad sensum propheticū, sciendum ꝙ per fulgura miracula intelliguntur, vt ostendit Greg. dicens, Quid enim per fulgura, nisi miracula sentire debemus? de quibus per Psalmistam dr̄, Fulgura multiplicabis, & conturbabis eos. Per ista ergo fulgura, & coruscationes dissipatæ sunt colligationes, & conspirationes gentilium contra Christi fidem: quia, dum Apostoli Christi fidem prædicarent per orbem, multis coruscando miraculis, conspiratio gentium cōtra fidem Christi dissipata est, & diuisa, quia multi illorum conspiratione dimissa, ad fidem sunt conuersi. Et hoc est, quod ait, *Fulgura coruscationes, & dissipabis eos.* Vnde hoc exponens Augustinus, ait, *Fulgura coruscationes,* &c. Quidam conuenientes in vnum, conspirauerunt contra dominum, & aduersus Christum eius, contra quos ait Psalmista, *Fulgura coruscationes tuas, & disperge eos.* Hoc est, crebresce miraculis tuis, & dissipabitur conspiratio eorū, quia miraculis territi non audebunt aliquid contra te, & in ipsis miraculis expauescent, dicentes; Quis est iste, qui tāta potest? Quis iste, qui sic exaltatur? cuius nomen tm̄ valet? Sequitur, *Emitte sagittas tuas, & conturbabis eos.* Quid. n. per sagittas intelligimus, nisi verba Dei, quæ cor audientiū transfigunt? vide versic. x 253. Vnde Greg. super illo verbo Iob 41. Non fugabit eum vir sagittarius: ait, Quid enim sagittas, nisi verba prædicatorum accipimus, quę cum ex voce bene viuentium diffunduntur, audientiū corda transfiguntur. Conturbant enim auditores, dū ipsos ad conturbationem, & contritionem peccatorum inducūt. Vnde hic ait August. *Emitte sagittas,* &c. id est, emitte præcepta tua: dicta tua feriant cor eorum. Vulnerentur malè sani, vt sanentur bene vulnerati, & dicant iam in ecclesia, in corpore Christi constituti. Dicant cum ecclesia, Quoniam vulnerata charitate ego sum. Et glossa hic ait, *Emitte sagittas tuas:* idest, verba tua: *& conturbabis eos,* ad pœnitentiam.

Fulgura sunt miracula.

Gregor. 27. mor. cap. 8.

Sagitta sūt verba Dei.

Gregor. 34. mor. cap. 5.

E *Emitte manum tuam de alto, & eripe me, & libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum.* 1505

HIc ostendit, ꝙ Christi incarnatio patientes fortificat. Et primò ostēdit patientiam iustorum: secundò iniquitatem peruersorum: ibi, *Quorum os.* Quantum ad literam, Dauid in agone certaminis positus, videns fortitudinem gigantis Goliæ, & ꝙ si caderet in pugna, Philisthæi erant parati dissipare populū Dei: ne hoc accidat, manum potestatis diuinæ pro suo auxilio implorat: dicens, F *Emitte manum tuam* (idest potestatem tuam) *de alto:* & eripe me de manu, & potestate Goliæ. *Et libera me:* scilicet & populum tuum, *de aquis multis:* idest de manu, & potestate Philisthinorum. Per aquas enim multas gentium populus intelligitur: cuiusmodi erant Philisthæi; iuxta illud, quod dr̄ Apocal. 17. Aquæ, quas vidisti, super quas sedet mulier, populi sunt, & gentes. Et hoc idem alijs verbis repetit: dicens, *Et de manu filiorum alienorum.* Erant autem Philisthæi, filij alieni, quia per culturam idolorum alieni erant à populo Dei. De quibus dici- G tur Psal. 53. Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me, &c. Quantum verò ad sensum propheticum, aduertendum ꝙ per manum Dei intelligitur in scriptura filius Dei, quia manu operamur, & omnia per verbū Deus fecit. Vnde Gregor. super illo verbo Iob 27. Docebo vos per manum Dei: dicit, Nam sancta ecclesia docens quantum cognoscere expedit, nihil ueritatis abscondit, quia cū manus Dei vocatur filius Dei, omnia quippe per ipsum facta sunt, per manum Dei docere se perhibet eos quos in propria sapientia remanere fatuos uidet. Ac H si apertè dicat, Ego ex me aliquid nescio: sed quicquid de ueritate sentio, hoc ex cuiusdam ueritatis largitate cōprehēdo, &c. Quid est ergo Deo dicere, *Emitte manum tuam de alto:* nisi Emitte filium tuum de cœlis ad terram, de sede magnitudinis tuæ ad infirmitatem nostræ carnis? Vnde hic ait glossa, *Emitte manum tuam de alto:* idest Christum de alto, vbi cum patre est, ut induat carnē. Sequitur, *Eripe me, & libera me de aquis multis.* Vbi nota, ꝙ hæc est uox ecclesiæ

Manus Dei est filius Dei.

Gregor. 18. mor. cap. 6.

in persecutione positæ infidelium. Nam per aquas persecutio, & aduersitas intelligitur, vide versic. 1089. Petit ergo ecclesia, q Christi incarnatio, s. Dei manus, emittatur de alto: hoc est, q virtute cœlesti per mundum sic nouificetur, q ecclesia conuersis gentilibus, ab eorum persecutionibus liberetur. Et istum intellectum hic ponit Augustin. d. *Emitte manum tuam de alto: eripe me, & libera me de aquis*, &c. Quid est *de aquis multis?* hoc est de populis multis. s. de alienigenis, & infidelibus, siue foris pugnantibus, siue intus insidiantibus. *Erue me* (inquit) *de aquis multis*, in quibus. s. me exercebas, i quibus me purgare volebas. Vnde quid sint istæ aquæ multæ, declarat cum subdit, *Et de manu filiorum alienorum*. Vel aliter: per filios alienos intellige Iudæos, à fide Christi alienatos, De quibus dr, Filij alieni mentiti sunt mihi: filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis. Quod de Iudæis ibidem exponit glossa, vide versic. 246. Quod si sic accipimus, tūc ista sunt verba Christi in passione dicentis, *Emitte manum tuam*, idest, potestatem tuam, *& eripe me de aquis*, s. aduersitatis, & passionis: *& de manu filiorum alienorum*, scilicet Iudæorum. Quod fuit adimpletum per eius resurrectionem.

Psal. 17.

2506 *Quorum os locutum est vanitatem: & dextera eorum, dextera iniquitatis.*

OStendit hic iniquitatem peruersorum. Quantum ad literam, loquitur Dauid de Golia gigante, qui in persona omnium Philisthinorum inique loquebatur contra populum Dei. Nam ipse paratus ad singulare certamen aduersus filios Israel clamabat, vt habetur. 1. Reg. 17. dicēs, Eligite ex vobis virum, & descendat ad singulare certamen, & si percusserit me, erimus vobis serui: si aūt ego percussero eū, vos seruietis nobis. Et sic iactabat se, dicens, Ego exprobraui agminibus Israel hodie. De istis ergo Philisthæis in quorū persona loquebatur Golias, dicit Dauid, *Erue me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem*, s. exprobrando populo Dei. *Et dextera eorū, dextera iniquitatis*. Per dexteram. n. fortitudo exercitus Philisthinorum intelligitur, quam dicit dexterā iniquitatis, quia ipsi quamuis haberent fortem exercitum, tñ contra filios Israel iniustè pugnabant, & agebant bellū iniustum. Quantum aūt ad sensum propheticum, si de populo gentili, à quo in principio persequebatur ecclesia intelligatur: certum est, q contra ecclesiam vanitatem loquebatur, quia præponebant sanctis fidelibus culturam idolorum, cogentes illos adorare Iouem, adorare Venerem, & huiusmodi. Quæ omnia verba vana erant, quia super culturam idolorū fundabantur, quæ idola vana sunt, & omni stabilitate carent. Et quia tales ad faciendum malū erant potentes: ideo ait, *Dextera eorum*, idest, potestas, *dextera iniquitatis*. Et de istis dr, In quorum manibus iniquitates sunt: dextera eorū repleta est muneribus. Quod ideo dicit, quia tales iniqui, & potentes, nō solum per pœnas, & tormenta nitebantur sanctos ad idolatriam inducere, sed & blandicijs, multa munera promittentes. De quibus dicit, Dextera eorum repleta est muneribus. Quod hic alijs verbis exprimit: dicens, *Dextera eorum, dextera iniquitatis*. Si autem verba sint Christi de Iudæis loquentis, tunc etiam clarus est sensus, quia certū est q Iudæi multa vana, & iniqua contra Christum fuerūt locuti, quorum dextera erat dextera iniquitatis. Vbi per dexteram accipe intentionem interiorem; sicut quandoq; per sinistram ipsa sensualitas intelligitur, vi de versicul. 376. Nota quòd in scriptura dextera multa significat: quandoque humanam bonitatem quam debemus eligere: Prouerbio. 4. Vias quæ à dextris sunt, nouit dominus: peruersæ autem sunt, quæ à sinistris sunt. Quandoque æternam felicitatem, quam debemus desiderare: Sapient. 5. Dextera sua reget illos: Marc. vlt. Assumptus est in cœlum, & sedet à dexteris Dei. Quandoque carnis propinquitatem, quam debemus amputare: Matth. 5. Si dextera tua scandalizat te, abscinde eam, &c. Quandoque cordis intentionem: Matth. 5. Cum facis eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Quandoque mundi prosperitatem, quam debemus contemnere: Prouerbiorum 4.

Psal. 25.

Dextera multa significat.

Non

Non declines ad dexteram, neque ad sinistram. Declinat ad dexteram, qui prosperis eleuatur: ad sinistram autem, qui aduersis frangitur.

2507 *Deus, canticū nouum cantabo tibi: in psalterio decachordo psallam tibi.*

HIc ex omnibus prædictis Psal. surgit ad gratiarum actionem. Et diuiditur in partes tres, quia primò recognoscit diuinam bonitatem: secundò postulat in bono stabilitatem: ibi, *Qui das salutem*: tertiò detestatur vanam malorum prosperitatē: ibi, *Et erue me*. Quantum ad sensum literæ, Dauid præuidens suam victoriam de Golia habendā, ipsam Deo attribuit, & pro tāto beneficio gratias se redditurum promittit: d. *Deus, canticum nouum cantabo tibi*, quia pro ista victoria gratias agendo, noua cantica fecit. Et quia Dauid Psalmos suos canebat non solum voce humana, sed etiam instrumento musico, vt puta cum Psalterio, vel cithara: ideo subdit, *in psalterio decachordo* i. decem chordarum psallam tibi. Quantum verò ad sensum propheticum, notandum, ꝙ sicut duplex est homo, s. iterior, & exterior. s. homo nouus, & vetus: sic duplex est canticum gratiæ noui testamenti. Sed canticum vetus est canticum rigoris legis antiquæ, vide versic. 653. Dicat ergo ecclesia: dicat quilibet fidelis prædicator, *Deus, canticum nouum cantabo tibi*: mysteria nouæ legis ad honorem tuum prædicabo. Sed quia tota lex noua in antiqua figuratur: ideo legem antiquam noua non abijcit, sed perficit. Et hoc est, ꝙ de lege antiqua, quæ in decē præceptis cōtinetur, subdit, *In psalterio decachordo psallam tibi*: quod fit, dum ostenditur per legem nouam antiquam esse impletā. Vnde hic ait Aug. *Canticum nouum*, canticū noui hominis, est canticum nouum, testamentum nouum est. *Cantabo* (inquit) *tibi canticum nouum*. Sed ne putes gratiam à lege discedere, cum magis per gratiam lex impleatur: ideo subdit, *In psalterio decem chordarum psallam tibi*: hoc est, in lege decem præceptorum, ibi tibi cantabo canticum nouum, quia plenitudo legis est charitas. Qui non habent charitatem, psalterium portare pñt, psallere nō pñt.

Canticū nouum est lex noua.

Psallere nō pōt qui charitatem nō habet.

B Quid sit psalterium decem chordarum, vide versic. 8. Quid sit psallere, vide versic. 389. 708. 771. 772. Et nota, ꝙ canticū nouum est canticum regenerationis spiritualis, quæ triplici cantico denotatur. Prima est baptismi, quæ cantatur cātico Moysi, qui transacto mari rubro, & omnibus submersis Aegyptijs, s. peccatis: per quod baptismus figuratur: Deo cantauit, dicens, Exod. 15. Cantemus domino, gloriosè, &c. Secunda est pœnitentiæ, quæ cantatur cantico Iudith. s. cantico confessionis. Nam Iudith interpretatur confitens. De qua dr Iudith 16. ꝙ
F tunc Iudith cantauit canticum hoc dño: dicens, Cantate domino, &c. Tertia est gloriæ, quæ cantatur cantico Simeonis: qui postquam Iesum in manibus recepit, exclamauit: dicens, Nunc dimittis domine, seruum tuum, &c. Et nota, quòd lex noua habet solum tria cantica. s. quę quotidie cantantur in ecclesia. s. Canticum gloriosæ Virginis. s. Magnificat, in vesperis. Canticum Simeonis, in completorio, & canticum Zachariæ, in matutinis. Et quare hoc? Considera.

Canticū triplex.

Luca 2.

Qui das salutem regibus, qui redemisti Dauid seruum tuum, de gladio maligno eripe me. 2508
G

HIc postulat in bono stabilitatem. Pro expositione literali sciendū, ꝙ qñ Dauid pugnauit cum Golia, iam erat per Samuelem inunctus in regem: licet nondum haberet possessionem regni. Saul aūt adhuc habebat regni possessionem, licet iam reprobatus esset à Deo. Et in populo Israel duo erant reges, s. Dauid, & Saul. Si autem Dauid in certamine cū Golia succubuisset, regnū Israel dissipatū fuisset. Et per consequēs
H victoria Dauid fuit salus regni, & regū, s. Dauid, & Saulis. Confidens ergo Dauid de victoria habenda, loquitur Deo de re futura sub verbis temporis præsentis, pp certitudinem reuelationis: d. *Qui das salutem regibus*, s. Sauli, & mihi. *Qui redemisti* i. redimes, & liberabis me Dauid seruum tuū de gladio maligno, i. de gladio Goliæ maligni: te rogo (inquit) sic eripe me, vt mihi reuelasti. Vel aliter per reges in plurali intellige duos reges populi Israel, s. Samuelem, qui regebat in spiri-

1. Reg. 16.

spiritualibus, & Saulem, qui regebat in A temporalibus, Reges enim in spiritualibus et reges vocantur, quia se & alios regere debent, ut dicit Magist. libro 4. Quantum verò ad sensum propheticum, sciendum, quod per Dauid intelligitur totus Christus, id est, tota ecclesia secundum caput, & membra, quam Christus formauit pendens in cruce, quam redemit sanguine suo, ut dicitur Act. 20. Contra quam à principio sæuiebant reges, & principes mundi: quos tamen Deus per suos prædicatores ad fidem adduxit. Quod futurum præuidens Psal. ait, Tu, dñe, qui iam de facto redemisti Dauid seruum tuum, id est, ecclesiam tibi seruientem, tibi subiectam. Tu et das salutem in regibus, id est, dabis: quia quamuis modo impugnent ecclesiam, & persequantur, tu tamen illis dabis salutem per veram pœnitentiam. Ec hoc rogo dicens, *De gladio maligno eripe me*. Quid enim erat gladius malignus, nisi persecutio ecclesiæ facta per reges, & principes mundi? De quo gladio fuit liberatus Dauid, id est, ecclesia: quia reges, & principes persequentes fuerunt facti fideles, & ecclesiæ defensores, ut hodie patet de regibus Romanorum, Francorum, Anglorum, &c. Et hunc intelle- C ctum ponit Aug. d. *Qui das salutem*, &c. Iam fumantibus montibus, s. deficientibus superbis, salus regibus datur ab illo, qui redemit Dauid seruum suum, s. corpus Christi, corpus ecclesiæ. Sed vnde redemit? Audi quod sequitur, *De gladio maligno eripe me*. Ait *de gladio maligno*: quia alius est gladius benignus, de quo

Matth. 10. dñs dicit, Non veni pacem mittere in terram, sed gladium. Separaturus enim erat fideles ab infidelibus, & filios à parentibus, gladio putredinem abscindenti: membra aūt Christi sananti. Est ergo benignus gladius bis acutus, vtroque D acumine præpotens veteris & noui testamenti, narratione præceptorum & promissione futurorum. Hic est gladius benignus: ille aūt malignus est, quo illi loquuntur vanitatem, de quo alibi dicit, Filij hominum, dentes eorum arma, & sagittæ: lingua eorum gladius acutus.

Gladius multa significat. Vel aliter, per gladium malignum tentatio diaboli intelligitur, per quam homines ad mortem vulnerare conatur. Et sic intelligit gladium malignū Greg. 34. mor. cap. 4. multas gladij significationes ostendēs, vbi dicit, In scriptura sacra aliquando per gladium sancta prædicatio, aliquando tribulatio temporalis, aliquando antiqui hostis ira, & tentatio designatur. Gladius enim prædicatio ponitur, sicut Paulus ait, Et gladium spiritus, quod est verbū Dei. Gladij aūt nomine æterna damnatio designatur: sicut de prædicante hæretico scriptum est, Si multiplicati fuerint filij eius, in gladio erunt, quia quātalibet hic numerositate germinent, æterna damnatione cōsumuntur. Gladius etiam tribulatio temporalis accipitur: B sicut beatæ Mariæ de secuturis tribulationibus dr, Et tuam ipsius animam per transibit gladius. Rursus per gladiū ira, vel persecutio maligni spiritus accipitur sicut Psal. ait, *Qui liberasti Dauid seruum tuum: de gladio maligno eripe me*. Benignus quippe sanctæ prædicationis est gladius, quo percutimur, ut à peccato moriamur. Malignus vero est diabolicæ persuasionis gladius, quo malè quisque percutitur, vt à vita rectitudinis extinguatur, &c. Et hoc idem pro gladio maligno accipit tentationem diabolicā ipse Greg. super illo verbo Iob 21. Ad sepulcra ducetur: dicens, Quia sepulcra mortuos tegunt, quid aliud per sepulcra, quam reproborum corpora designantur, in quibus extinctæ à rectitudinis vita animæ velut in sepulcris latent? Iniquus ergo ad sepulcra ducetur, quia in prauorum cordibus recipietur. Quia soli eum illi suscipiunt, in quibus mortuæ a Deo animæ reperiuntur. De quo etiam rectè dum eius supplicia describūtur, per prophetam dr, In circuitu eius sepulcra illius interfecti et qui ceciderunt gladio. Illi quippe in inferno iuxta ipsum sunt, in quibus ille malignus spiritus mortuus iacet, qui iniquitatis eius gladio ceciderunt percussi. Vnde scriptum est, *Qui liberasti Dauid seruum tuum: de gladio maligno eripe me.*

Ephes. 6.

Luca 2.

Gregor. 15. mor. ca. 29.

Sepulcra sunt corpora malorū.

Ezech. 32.

Et erue me de manu filiorum alienorum: quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum, dextera iniquitatis. 2509

Hic Psal. detestatur malorum prosperitatem. Et duo facit, quia primò illorum felicitatem esse vanā ostendit

2513 ***Oues eorũ fœtosæ, abundãtes in egressibus suis: boues eorum crassæ.***

HIc cõsequenter improbat eos, qui felicitatẽ ponunt in ouibus, & animalibus terræ. In talibus enim nõ est ponenda felicitas, quia talia pertinent ad diuitias naturales, in quibus felicitas nõ consistit, vt in præcedenti versiculo est ostensum. Quantum aũt ad literam, notandum, q d. *oues eorum fœtosa*, q fœto, fœtas, idem est quod parere, vel generare. Et inde fœtosus, osa, sum, dicitur animal multum generans, vel pariens. Et sic dicuntur oues fœtosæ, quia multos fœtus pariunt. Item notandum, q d. *boues eorum crassa*, q bos, bouis, est communis generis. Hic ergo per oues, & boues intelligit omnia alia animaliũ genera, quæ spectant ad diuitias naturales Nam vt d. Greg. super illo verbo Iob 21. Bos eorũ concepit: vulgaris locutionis vsus est, vt bouem masculum, & vaccam fœminam vocent. Sed literaturæ locutio bouem communis generis appellat.

Fœtosus quid est.

Bos est communis generis.

Gregor. 15. mor. c. 15.

2514 ***Nõ est ruina maceriæ, neq; transitus, neque clamor in plateis eorum.***

HIc improbat eos, qui felicitatẽ ponunt in diuinis successibus, s. in lõgitudine prosperitatis, quorum bona, s. diu durant, quorum tranquillitas nõ infestatur, quorum filij sunt lõgæui, & huiusmodi, quæ notat per verba dicta. Nã per maceriem intelligit ipsorũ ædificia, quæ diu permanent, d. *Non est ruina maceria* Per transitum intelligit debilitatẽ loci, vnde captiui possunt exire, & fugere, d. *Neque transitus est.* Quasi dicat, Habent ædificia fortia, in quibus transitus non est, seu non patet captiuis. Per clamorem autem intelligit vlulatũ, & planctum, vt puta quando hostes inuadunt ciuitatem. Vnde dicit, *Neq; clamor in plateis eorum.* Quasi dicat, Ita fortes habẽt ciuitates, quòd non timent incursum hostium, vnde fit eis necesse clamare. Vel per clamorem intellige vlulatum super mortuos, dicens ergo, *Neque clamor in plateis eorum*, vult ostendere, quòd tales cum suis familijs diu viuunt, & sic inter eos, non est luctus mortuorum. Sed neq; in tali duratione prosperitatis tẽ-

A poralis est ponenda felicitas nostra, qđ probatur, quia oĩa ista supradicta possunt contingere malis. Mali autem felices esse non possunt. Vnde q in omnib. præmissis, non consistat felicitas, ostendit Iob, ostẽdens quòd malis omnia prædicta contingunt, & tamen subito ad infernum descendunt, d. Quare impij viuunt, subleuati sunt confortatique diuitijs, semen eorum coram eis permanet, propinquorum turba, & nepotum in cõspectu eorum, domus eorũ securæ sunt, & pacatæ, non est uirga Dei super illos, bos eorum concepit, & uacca peperit,
B egrediuntur quasi greges paruuli eorũ, & infantes eorũ exultant lusibus? Tenẽt tympanũ, & citharã, gaudent ad sonũ organi, ducũt in bonis dies suos. Sed quid sequitur? Et in puncto ad infernum descendunt. Per ista intelligit omnem prosperitatem, quam mali in præsenti possunt habere, & tamen non sunt beati, quia in puncto ad infernum descendunt. Quod deducit Greg. prædicta verba exponendo, d. Quare impij viunt? Nisi n. patientia diuina eos toleraret, nequaquam diu uitam in peccatis ducerent. Subleuantur namque diuitijs, cum esse
C peccatores incipiunt, confortantur vero, cum in hac uita diu subsistere permittuntur. Quos. n. substantia eleuat, in fastu suæ potentiæ dierum longitudo cõfortat. Vel certe subleuati, & confortati referuntur, quia subleuãtur honoribus, confortantur rebus. Sed sunt plerique, qui honoribus subleuati, & diuitijs confortati, ea, quæ in hac uita concupiscũt, accipiunt, successione autem sobolis priuantur. Istis nimirum ipsa potentia sua pœna est, cum & magnam se habere hæreditatem considerant, & hæredes non habent quibus relinquant. Quid itaque
D prodest, si adsunt oĩa, & desint filij, qui successores fiant? Ideo sequitur, Semen eorum coram eis permanet. In augmentum magnæ fœlicitatis, cum magno patrimonio dantur & hæredes. Ac ne qua necessitas temporalis saltem ab oculis subtrahat eos, in quibus animus exultat, de hoc eorum semine dicitur, quòd permanet coram eis. Quid autem si filij dati sunt, sed ipsi sterilitate feriuntur, si in eis, genus extinguitur, sicut parentum sterilitate extingui timebatur? Ideo sequitur.

Prospera malis habẽt.

Iob 21.

Felicitas non est in bonis temporalibus.

Gregor. 15. mor. c. 18.

Diuitiæ sine filijs sũt ad pœnam.

Prosperitas iniquorum.

quitur. Propinquorum turba, & nepotum in conspectu eorum. Ecce adest vita, adsunt honores, & diuitiæ, adsunt filij, adsunt & nepotes. Quid si qua mentem intestina cogitatio exurat, & securitatis gaudia, domestica rixa trāsuerberet? Quæ est huius vitæ fœlicitas, si læta non est? deo sequitur, Domus eorū securæ sunt, & pacatæ. Non est virga Dei super illos. Securæ, & pacatæ sunt, quia peccantes viuunt, lugenda agunt, & gaudia eos non relinquunt. Virga eos supernæ disciplinæ non percutit, & tanto amplius in culpa proficiunt, quanto minus ex culpa feriuntur. Sed quia quæ intus prosperantur audiuimus, in agris quoq; quæ prosperitas arrideat, videamus. Vnde sequitur, Bos eorum concepit, & vacca peperit, & non est priuata fœtu suo. Gregum prima est fœlicitas, si grex steri litatē non hīs concipit, secunda, si conceptus ad partū venit, tertia aūt, si hoc quod partum est, per nutrimentum ad perfectum ducatur. Vt ergo tota fœlicitas simul adesse impijs demonstraretur ex eorum gregibus, B. Iob asserit eorum greges concepisse, peperisse, & fœtu proprio non esse priuatos. Minor autem est fœlicitas, si, cùm greges crescunt, custodes quoque gregum non proficiunt. Vnde & ad fœcunditatem gregum mox fœcunditas familiæ subrogatur. Nam dicitur, Egrediūtur quasi greges paruuli eorum, & infantes eorum exultāt lusibus, vtsicut maiora ad habendum concessa sunt, ita multi germinent ad custodiendum. Sed quia dixit, Exultāt lusibus, ipsum quoque infantium ludum in domo iniquorum ne vilem valde esse crederemus, subiungens ait, Tenēt tympanum, & citharam, & gaudent ad sonitum organi, ac si diceret, Cùm domini honoribus, & rebus tumēt, subiecti in ludicris actibus gaudent. Ecce ergo quàm plena est iniquorum prosperitas. Sed audi quod sequitur. Vnde subdit Grego. Sed, ò beate vir, quid tam multa nobis de iniquorū voluptatibus narras? Iam diu est, quòd in eorum descriptionibus loqueris: post multa breuiter distingue de ipsis quid sentis. Sequitur, Ducūt in bonis dies suos, & in puncto ad infernum descendunt. Ecce, beate vir, eorum gaudia diu narrabas, quomodo nūc asseris, E quòd in puncto ad inferna descendunt? Nisi quòd omnis longitudo temporis vitæ præsentis, punctus esse cognoscitur, cùm fine terminatur? Ecce ergo quàm plenam prosperitatem descripsit malorum. Sed nunquid in ipsa fœlices existunt, qui in puncto ad infernum descendunt? Quicunque ergo tales prosperitatem temporalem habētes dicunt esse fœlices, ipsi mentiuntur, quod patet ex fine eorum, quia in puncto ad infernum descendunt. Et hoc est quod Psal. subdit, dicens.

Triplex est ex grege fœlicitas.

F *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt: beatus populus, cuius dominus Deus eius.* 2515

HIc concludit fœlicitatem Christianorum esse veram, quæ cōsistit nō in rebus temporalibus, sed in domino Deo. Quasi velit Psal. dicere, Non arguo prædicta, tanquam sint mala, sed arguo in ipsis fœlicitatem esse ponentes. Nam prædicta habuerunt multi sancti Dei, sed illis vtebantur tendentes ad finem, non in ipsis finem suum ponentes. Illa enim faciunt fœlicitatem sinistræ: G sed fœlicitas dexteræ consistit in Deo. Vnde hic ait August. Interrogo vos fideles, membra Christi, habere filios incolumes, filias pulchras, & ornatas, plena cellaria, abundantiam pecorum, nullam ruinam, non dico parietis, sed neq; sepis: nullum tumultum, & clamorem in plateis: sed quietem, pacem, abūdantiam, copiam rerum in domibus, in ciuitatibus: nonne est ista fœlicitas, an eā iusti fugere debent? Nonne erat domus Abrahæ abundans auro, argento, familia, filijs, pecoribus? Nonne Iacob sanctus fugiens à facie Esau in Mesopotamiam, seruiens ditatus regressus est, H magna copia pecorum, & filiorum? Quid ergo dicimus: nonne est ista fœlicitas? Fœlicitas est, sed sinistra, quia temporalis, corporalis, mortalis. Nolo, vt illā fugias: sed ne dexterā putes. Non enim ideo maligni, non vani, quia istis abundant: sed quia illud, quod sinistrū esse debuit, in dextero ponebant. Ideo dictum est, Dextera eorū, dextera iniquitatis: ideo os eorum locutum est vanitatem. Quid enim in dextera ponere debuerāt? Quid?

Tēporalia & diuitias habere non est malum, sed in illis ponere finē.

August.

Gen. 12.

Gen. 32.

2.Reg. 15. 4. Reg. 19. Sic Absalon filius David patrem persequutus expulit de regno, & ipsius mortem quærebat. Sic & Sennacherib, rex Assyriorũ,à duobus filijs suis fuit interfectus. Quid ad hoc expedit antiqua exẽpla producere, cũ quotidie in his noua videmus exẽpla?vnde Matth.10. dicitur,Tradet frater fratrẽ in mortẽ,& pater filium,& surgent filij in parentes, & morte afficient eos. Quo ergo potest esse vera felicitas in filijs, qui patrẽ persequuntur, & extinguunt? Ideo dicitur, Eccle.32. A filijs tuis caue,& à domesticis tuis attende. Præterea, si filijs abundes, & non diuitijs,filiorum amore miser es. Si filijs abundes,& diuitijs, insidiatores illos habes, quia, quanto ditior es, quanto potentior, tanto amplius insidiantur vitæ tuæ,& mortem tuam quærunt.

2511 *Filiæ eorum compositæ,circumornatæ vt similitudo templi.*

Hic improbat eos, qui ponunt felicitatem in bonis corporalibus, vt est pulchritudo corporis,vel fortitudo. Quantum ad literam, vt dicunt aliqui, petit vt filiæ populi Israel pulchritudine corporali polleant, &c. Sed hoc improbatur,vt de multitudine filiorum dictum est in præcedenti versiculo. Sed hic vult detestari Philisthæos,qui gloriabantur in pulchritudine filiarum suarũ, & ornatu, quia in talibus non vera,sed falsa felicitas consistit. Et est sensus, quòd filiæ eorum sunt compositæ,idest, bene proportionatæ membris corporalibus, & ornatæ ornamentis exterioribus,sicut templa in festiuitatibus ornãtur. Sed in hoc vera felicitas non consistit. *Felicitas nõ est in bonis corporalib.* Probatur, quia bona corporalia sunt principaliter tria,scilicet,robur,sanitas, & pulchritudo. Sed quòd vera felicitas nõ cõsistat in aliquo istorum,patet. Primò quia talia sunt bona corporalia, quia habent esse in corporibus vt in subiecto. Nam sanitas est in humoribus, pulchritudo in membris,robur autẽ in ossibus, & neruis. Nã sanitas est debita æquatio humorum,pulchritudo,debita mẽsuratio mẽbrorum:robur, debita proportio ossium,& neruorum. Cum ergo omnia ista sint corporalia,in eis non potest esse felicitas, quæ consistit in potiori parte

A hominis, vt vult Philos.10.Eth. Secũdò in talibus non consistit felicitas, quia talia sunt bona exteriora. Nam homo,secundum philosophum, est magis intellectus quã sensus, quia magis dicitur homo secundum intellectum, quàm secundum sensum, quia anima plus est de ratione hominis,quàm corpus,quia forma simpliciter magis dicit naturam rei,quàm materia. Illa igitur sunt maxima bona nostra,quæ se tenẽt ex parte animæ, & nõ quæ se tenent ex parte corporis. Cum igitur felicitas sit summum bonum hominis, in melioribus bonis poni debet. B Ergo non in sanitate,pulchritudine, vel fortitudine corporis. Non igitur quis se credat beatum,si corporis sui habeat æquatos humores, & sit sanus corpore, vel si habeat conformia mẽbra,& sit pulcher,vel si habeat debitam proportionẽ ossium,& neruorum,& sit fortis. Sed magis si habeat æquatas animæ potẽtias, vt inferiores potentiæ subsint rationi, & si sit sanus & fortis mente, & huiusmodi potentias habeat ornatas virtutibus, & bonis moribus, vt sit pulcher in anima, tunc magis secundum morales philosophos,se credat esse beatum. Et hoc attestatur C Philo.2.Polit.dicens quòd nobis Deus testificatur,quòd felicitas in bonis exterioribus ponenda nõ est, quia ipse Deus nõ est beatus per aliqua bona exteriora,sed per ea quæ sunt in seipso. Cùm igitur anima bona assimiletur Deo,non erit beata,nisi per bona quæ sunt in seipsa, & non per ea, quæ sunt in corpore. Tertiò in talibus bonis nõ cõsistit vera felicitas,quia sunt valde mutabilia,& nõ permãsura, quod patet. Aequatio enim humorum cũ sub sit motui cœlestium corporum,ideo variatio aeris, mutatio ciborum, de facili variationem recipit. Sed amissa sanitate, D amittitur robur corporis,quia lassantur mẽbra,debilitantur nerui, propter quæ tollitur proportio illa ossium,& neruorum,in quibus robur corporis consistit. Tollitur etiam pulchritudo,quia,amissa sanitate, membra fiunt macilenta, nõ remanet in eis color debitus,& sic deficit corporis pulchritudo. Ex prædictis ergo patet,quòd falsa & vana est illorũ opinio, qui felicitatẽ in bonis corporis ponũt, sicut illi, de quibus nunc ait Ps. *Filiæ eorum compositæ*,&c. Et hic nota,quòd est

duplex ornatus, s. quidam bonus, & quidam malus. Ornatus bonus est triplex, scilicet gratiæ, quo ad conscientiam: Iob 26. Spiritus eius ornauit cœlos. Sapientiæ, quo ad eloquentiam: Prouerb. 15. Lingua sapientium ornat scientiam. Latriæ, quo ad Dei reuerentiā: 1. Machab. 4. Ornauerunt faciem templi coronis aureis. Et iste ornatus non reprehenditur, sed magis suadetur. 1. Tim. 3. Oportet epm esse ornatum, pudicum, &c. Ornatus aūt malus similiter est triplex, s. superfluæ lasciuiæ, sicut fuit ornatus Iezabel, quæ depinxit oculos suos, & ornauit caput suum immoderatè. Auaritiæ: Ezech. 16. Ornata est auro & argento. Simulatæ apparentiæ: Matth. 12. Inuenit eam scopis mundatam & ornatam, &c. Et iste ornatus à Psal. hic detestatur: cū dicitur, *Filia eorum circumornata*, &c.

Ornatus multiplex.

4. Reg. 9.

2512 *Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud.*

HIc improbat eos, qui ponunt felicitatē in terrenis fructibus, vt sunt frumentum, vinum, & huiusmodi. Et, vt dictum est, hic non postulat ista, sed magis detestatur. Vbi nota, q̄ promptuarium, arij, dicitur cellarium, quia inde necessaria victui proferuntur. Differt tñ promptuarium à cellario, quia promptuarium est longi temporis, cellarium autem paucorum dierum. Dicuntur ergo promptuaria plena, qñ ex magna abundantia frugum terræ, s. frumenti, vini, & huiusmodi, oportet q̄ ex vno loco transferantur ad aliud. Eructare enim est fructum facere, extra emittere. Vnde sicut venter cibo plenus eructat: sic & dictum, *Promptuaria ex hoc in illud eructant*, ut puta quando tantum bladum est in vno promptuario, q̄ calefit: tunc eructatur in aliud, vt frigefiat, &c. Illos ergo, qui felicitatem in talibus fructibus ponunt, hic detestatur Psal. nec mirum. Vbi sciendum, q̄ secundum philosophū 1. Pol. duo sunt genera diuitiarum, quia quædam sunt naturales, quædam artificiales. Naturales diuitiæ sunt illæ, quæ ex rebus naturalibus oriuntur, cuiusmodi sunt, quæ nascuntur ex terra, ut frumentum, vinum, oleum: & huiusmodi. Artificiales aūt diuitiæ, quæ per artem,

Promptuariū est cellariū victus

Promptuariū & cellariū differūt

E & industriā hominū sunt inuentæ, vt aurū, argentū, pecunia. Et quia naturales diuitiæ sunt meliores, & potiores, ideo ps. solū improbat felicitatē in illis cōsistere quia si in naturalib. diuitijs non cōsistit felicitas, multo minus in artificialibus. Quòd aūt vera, & moralis felicitas non consistat in diuitijs nec artificialib. nec naturalibus, probaē, & primò de artificialibus. Ad quod probandū tangit Philosophus tria, 1. Polit. Primò quia ordinantur ad aliud, secūdò quia talia habēt q̄ fiut diuitię ex ordinatione hoīum, tertiò q̄ s̄m seipsas indigētiæ humanæ non satisfaciūt. Ex primo probaē propositū, quia felicitas cū sit summū bonum hoīs, ad aliud bonū nō ordinaē. Et ideo quia diuitiæ artificiales ad naturales ordināntur, rōnē felicitatis habere nō possunt. Ex secūdo probaē propositū, qm̄ vera felicitas hominis est secundū se, non s̄m ordinationē hominū. Vnde (vt dē 7. Polit.) transmutata dispositione vtentium, huiusmodi diuitiæ nullā habent utilitatē. Quòd.n. tot denarij valeant tantum frumētum, hoc est ex ordinatione hominum. Ex tertio probatur propositū, quia talia bona per se non satiant indigentiā nostram. Poteſt.n. cōtingere (vt dē 1. Polit.) q̄ quis diues pecunia, fame moriatur. Recitat.n. ibi de quodam, qui uocabatur Mida, q̄ cū nimis esset auidus auri (vt fabulosè dē) impetrauit à Deo, vt, quicquid tāgeret, fieret aurum. Cum ergo tactus reseruaretur in singulis partibus corporis, ēt ore nihil tangere poterat, quod non conuerteretur in aurum, Erat.n. sibi magna copia auri, & tñ fame perijt, quod esse nō posset, si artificiales diuitiæ defectus nostros per se satiare possent. Nō ergo consistit felicitas in artificialib. diuitijs, sed q̄ non in naturalibus, ostēditur. Nam cum felicitas sit bonum optimum, in optimo nostro debet quęri. Cum ergo anima sit potior corpore, felicitas non est ponēda in talibus diuitijs naturalibus, quæ sunt bona corporis, sed magis in bonis animæ, ut puta in actibus uirtutum. Quid ergo proderit homini, si eius promptuaria sint plena, & eructantia, si bonis animæ non fulciatur? Vnde talibus in diuitijs ponētib. felicitatem, dicitur Esa. 3. Populus meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt.

Felicitas in diuitijs non censetur.

F

G

Auarus moritur fame.

H

Oues

Quid? Deum æternitatem, annos Dei non deficientes. Ibi dextera nostra, ibi esse debet desiderium nostrum. Sinistra vtamur ad tempus, dexteram desideremus in æternum. Etenim diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Non ergo eos arguo, quia filij eorum sicut nouellæ plantationes, non quia filiæ eorũ circumornatæ, vt similitudo templi, neq; quia cætera abundantia, & pax æterna adesset eis. Sed hoc arguo, quia beatũ dixerunt populum, cui hæc sunt. Sed quid tu, Dauid? tu, corpus Christi, quid dicis? *Beatus populus, cuius dominus Deus ipsius.*

Psal.61.

PSAL. CXLIV.

2516 **E**XALTABO *te, Deus meus, rex, & benedicam nomini tuo in sæculũ, & in sæculum sæculi.*

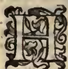

HVIVS Psalmi titulus est, *Hymnus Dauid.* Vbi notãdum, quòd hymnus dicitur laus Dei facta cum cantico, vel cũ exultatione. Et ideo, si nõ fit laus Dei, posito q fit cũ exultatione, propriè non dicitur hymnus. Et consimiliter si fit laus Dei, & non fit cum cãtico, vel cũ exultatione, non dicitur propriè hymnus. Vt puta, si quis laudaret Deum cum fletu, vt quãdo quis in aduersis positus, Deum laudat, sicut fecit Hieremias in Threnis. Ex hoc ergo quod dicit titulus *Hymnus Dauid*, ostẽditur, q Dauid istũ Psalmum fecit laudando Deum cum lætitia, & exultatione. Materia autem huius Psalmi est laus diuina, quia agit de omnibus modis diuinæ laudis. Vbi sciẽdum quòd nouem sunt materiæ laudis diuinæ, scilicet opera, potentia, magnificentia, sanctitas, mirabilia, virtus terribilium, magnitudo, memoria & iustitia. Ex ijs enim quasi ex seminibus omnis diuina laus trahitur, quemadmodũ omnia argumenta de paucitate locorũ trahuntur, vt dicetur inferius. Item notandum, quòd iste Psalmus, cum omnibus sequẽtibus pertinet ad Dei laudem. Et sunt septẽ, quia sicut sunt septem Psalmi pœnitentiæ, sic sunt septem Psalmi laudis, quibus in die laudãdus est Deus sicut alibi ait, Septies in die laudem dixi tibi. Sicut etiam septem sunt spiritus gratiarum, qui laudes Dei concinunt, sicut dicitur Apocal 4. Et hoc in antiquo testamento fuit figuratũ, scilicet Exod. 25. vbi præcepit dominus Moysi, vt in tabernaculo poneret septẽ lucernas perpetuo lumine lucentes. Intentionẽ mouet ad Dei laudem. Quibus visis, venio ad Psalm. diuisionem, qui diuiditur in duas partes, quia primò Dauid Deum laudat: secundò ad Deum laudandum alios excitat, ibi, *Generatio.* Prima diuiditur in tres partes, quia Dauid primò diuinæ laudis suum ostendit propositũ: secundò diuinæ laudis tempus ostendit continuum ibi, *Per singulos dies*, tertiò diuinæ laudis ostẽdit excellẽs debitum, ibi, *Magnus dominus.* Quantum ad primum, Dauid ostẽdit suum propositum circa laudem Dei, dicens, *Exaltabo te, Deus meus, rex.* Vocat ipsum Deum ratione creationis, vocat ipsum suum, ratione fidei, & singularis deuotionis, vocat ipsum regem, ratione generalis omnium gubernationis. *Et benedicam nomini tuo in sæculum.* Vbi notandum, quòd benedictio est nomen cõpositum, quandoq; enim componitur ex bono, & do, das, & sic benedictio est boni datio, & benedicere est alteri bonum dare. Et isto modo benedicere solum ad maiores spectat, & sic creatura benedicere Deum non potest, quia nullum bonum Deo dare potest. Psal. 15. Dixi domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorũ non indiges. Sed Deus isto modo nobis benedixit. Sic enim loquitur Apostolus ad Hebr. 7. dicens, Sine vlla contradictione, quod minus est, à maiore benedicitur. Et sic nos Deus multipliciter benedixit, vide versic. 1964. Quandoque verò benedictio componitur ex bene, & dico, dicis. Et sic benedicere idem est quod de aliquo bonum dicere, vel aliquem laudare. Quod contingit dupliciter, scilicet voce, sicut Simeon benedixit Deum, & dixit, Nunc dimittis, &c. Quandoque verò signo, vel opere, etsi non voce. Et sic benedicere idem est, quod obsequi, seruire, obedire. Sic enim sancti angeli benedicunt dominum, dum eius volũtati obediunt, Psal. 102. Benedicite dominum, omnes virtutes eius, qui facitis voluntatem eius. Sic

Hymnus.

Laudis diuinæ nouem sunt materia.

Septẽ Laudis Psal pœnitentia ps. corrrespondẽtes.

Benedicere est duplex.

Benedictio.

Luc. 2.

Nam quãdo primò conditus est homo, veritati similis factus est. Sed quia peccando digna recepit, vanitati similis factus est, quia transit, labitur, non manet, stabilitate caret, vt vmbra. Propter quod subditur, *Dies eius sicut vmbra praetereunt.* Attendat homo sibi in diebus vmbrae suae, vt faciat aliud dignum desideratae lucis suae. Et, si in noctis vmbra est, quaerat diem. Dies enim huius temporis, huius vanitatis, dies est tribulationis. Siue enim aliqua molestia pugnamur: siue prosperitate aliqua mundus arrideat nobis: totum tamen timendum est, totum gemendum est: quia tentatio est vita hominis super terram. Ergo quandiu in vmbra es, non in luce, operare manibus tuis, inquire dominum, antequam veniat dies ille, qui te laetificet: ne veniat dies, qui te moestificet. Dies ergo hominis sicut vmbra praetereunt, quia nunquam homo in eodem statu permanet: sed semper vt vmbra, quam sol causat, mouetur, & transit, donec ad occasum perueniat. Propter quod dicitur Iob 14. de homine, quòd fugit velut vmbra, & nunquam in eodem statu permanet. Quod ad propositum declarans Gregor. dicit, Cum sol cursum suum indesinenter peragat, & nunquam se in stabilitate figat: cor cursus vitae hominis, vmbrae potius quàm soli comparetur, nisi quia amisso amore conditoris, calorem cordis perdidit, & in solo iniquitatis suae frigore remansit? Quia iuxta veritatis vocem, abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Qui igitur in amorem Dei calorem cordis non habet: nec tamen vitam quam diligit tenet, sed uelut umbra fugit, & nunquam in eodem statu permanet, quia de infantia ad pueritiã, de pueritia ad adolescentiam, de adolescentia ad iuuentutem, de iuuentute ad senectutem, de senectute verò transit ad mortem. Et in cursu vitae praesentis ipsis suis incrementis ad detrimenta impellitur. Et inde semper deficit, vnde se proficere in spatium vitae credidit. Fixum etenim statum hic habere non possumus, ubi transitori venimus: quoniam homo vanitati similis factus est, dies eius sicut umbra praetereunt.

Iob 7.

Vmbra dicitur vita nostra.

Gregor. 11. mor. ca. 27.

Matth. 4.

E *Domine, inclina caelos tuos, & descende: tange montes, & fumigabunt.*

HIc Psalmista cognito, quod per suam incarnationem, qua homini Deus innotuit, sic hominem magnificat, ipsam incarnationem postulat: insimul ostendens quantae ipsa incarnatio sit nobis vtilitatis. Vnde hic ostendit, quod ipsa incarnatio Christi, primò superbos humiliat: secundò peccatores conturbat: ibi, *Fulgura*: tertiò quod patientes fortificat: ibi, *Emitte*. Quantum ergo ad primum, F quantum ad sensum literalem, Dauid videns se in bello contra gigantem positum, diuinum postulat adiutorium: dicens, *Domine, inclina caelos, & descende.* Non quidem petit caelos inclinari per loci mutationem, sed per pietatis condescensionem. Sicut Deo dicimus, Inclina aurem tuam. i. per tuam pietatem nos exaudi: *Tange montes, & fumigabũt.* Per montes intelligit ipsum superbum Goliam, cũ caeteris superbis Philisthaeis, Et est sensus, *Tange montes*, idest percute istum superbum Goliam cum alijs Philisthaeis, qui percussi fumigabunt. i. virtus eorum ad modum fumi euanescet. G Quantum verò ad sensum propheticũ, sciendum, quod Dauid in persona totius militantis ecclesiae incarnationem Christi postulat: dicens verbo Dei, *Domine, inclina caelos, & descende.* Nomine enim caelorum sancti angeli intelliguntur, vt ostendit Gregor. dicens, Per caelos intelliguntur ij, qui in caelestibus sunt conditi angelici spiritus. Vnde & in oratione dominica dicere voce veritatis istruimur, Fiat voluntas tuã, sicut in caelo, & in terra, vt scilicet sicut voluntas Dei à beatis angelis agitur, ita in nobis etiam H ab humana infirmitate seruetur. Isti autem caeli per incarnationem Christi fuerunt humiliati, quia ante incarnationem homines angelis erant subiecti: vnde & ipsos adorasse leguntur: sed post incarnatioẽ homines angelis pares sunt effecti. Vnde quando Ioannes angelũ adorare voluit, angelus prohibuit, dicens, Vide ne feceris: conseruus tuus sum, & fratrum tuorum, &c. Tunc ergo inclinati sunt caeli. i. beati angeli, non quidem in se, sed comparatione, quia homo, qui erat

Caeli dicuntur angeli beati.

Gregor. 27. mor. ca. 25.

Matth. 6.

Apoc. 19.

erat inferior, æqualis factus est illis. Et A hoc est, quod hic dicit, Domine, descende per incarnationem, & sic inclina cœlos, s. angelos beatos, vt de superioribus nobis fiant æquales. Et sic hic descendere significat Christi incarnationem. Vnde hic glossa, Hic iam Psalmista aperit, quod supra dixit, *innotuisti ei*: quia tunc innotuit Deus homini, quando incarnatus apparuit, quasi dicat, Talis per se est homo, quia similis vanitati: sed ô tu, domine, vt reformetur homo inclina cœlos tuos, & descende ad nos. Inclinati sunt enim cœli, quando virtus, & honor supernorum ad hominem descendit, B & forma Dei formam hominis suscepit. Vel aliter, in Christi incarnatione inclinati sunt cœli, quando filius Dei exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens, &c. Vel aliter: per cœlos intellige sanctos Apostolos, & prædicatores, qui tunc inclinati dicuntur, quando sciētiam supernorum, quam altè cognouerant, humilibus verbis nobis declarauerunt. Et tunc dominus per fidem descendit ad corda auditorum. Istum intellectum habet hic August. dicens, *Domine, inclina cœlos tuos, & descende*. Quid sunt cœli inclinati? Apostoli humiliati. Isti C sunt cœli, qui enarrant gloriam Dei, quorum sonus in omnem terrā exiuit, & in fines orbis terræ verba eorum. Cū ergo isti cœli emitterent voces suas per omnem terrā, & facerent mirabilia, putati sunt descēdisse de cœlo ad homines. Nam quidam ex gentibus hoc putantes, eis etiam sacrificare uoluerunt. Tunc illi uidentes sibi deferri indebitum honorem, expauescentes, & detestātes, & eos, qui sic errabant, eorrigentes, conscideruut vestimenta sua, & dixerunt, Quid hoc facitis? Et nos homines sumus passibiles sicut & uos. Et cœperunt sub ijs D uerbis commendare excellentiam domini nostri Iesu Christi: humiliantes se, ut cōmendaretur Deus, quia inclinati erāt cœli, ut ascenderet Deus. Vel inclinati sunt prædicatores, non alta, sed humilia prius prædicando, ut paulatim mentes hominum ad cognitionem diuinitatis Christi inducerent. Vnde hunc passum exponens Gregor. ait, Si sancti uiri ea nobis prædicare uellent, quæ capiunt, quibus in superna contemplatione inebriantur, & non magis scientiam suam quodam moderamine temperarent, ab hoc angusto intelligētiæ sinu illa superni fontis fluenta quis caperet? Vnde inclinari postulabat Psalmista dicens, *Domine inclina cœlos tuos, & descende*. Cum enim inclinantur cœli, dominus descendit, quia eum se in prædicatione sua sancti Apostoli & prædicatores contrahūt, diuinitatis notitiam nostris cordibus infundūt. Nequaquam enim ad nos Deus descenderet, si prædicatores eius contēplationis rigore inflexibiles permanerent. Inclinantur ergo cœli, ut descendat dominus, ut scilicet nos i noua fidei luce nascamur. Sequitur, *Tange montes, & fumigabunt*. Hoc est, per uerba Christi incarnati, uel suorum prædicatorum superbi, & elati homines tacti humiliantur. Per montes enim superbi & alti significantur, uide uersic. 108. Quid autē est fumigare, nisi humiliari? Nam fumus fumigans euanescit, & deficit. Quando enim Deus per uerba suorum prædicatorum tangit superbos, ipsi fumum contritionis emittunt. Propter quod dicitur Psal. 103. Qui respicit terram, & facit eam tremere, tangit montes, & fumigant: idest per humilitatem fumum cōtritionis emittunt, uide uersic. 1786.

Phil. 2.
Cœli inclinati dicuntur Apostoli.
Psal. 18.
Act. 4.
Gregor. 30. mor. ca. 22.
Fumigare est cōteri et humiliari.

Fulgura coruscationes, & dissipabis eos: emitte sagittas tuas, & conturbabis eos. 1504

OStendit hic, quod incarnatio Christi peccatores conturbat. Vbi, quantum ad literam, sciendum quod per fulgora coruscantia satis nobis ostenditur uirtus diuina, quia fulgur, res tamen parua, quod tangit, incendit. Dauid ergo in certamine positus, petit à Deo, quod contra Goliam potestatem suæ uirtutis ostendat, & contra cæteros Philisthæos: dicēs, *Fulgura coruscationes*: idest nunc ostende tuæ uirtutis potestatem: *Emitte sagittas tuas*. Hic per sagittas intelligit lapides fundæ, quæ sicut sagittæ de arcu mittuntur a longè: sic & lapides de funda. Dicit ergo, *Emitte sagittas tuas*: idest, lapides de funda mea emitte in directum cōtra Goliam. Quos uocat sagittas Dei, quia reuelatione domini illos lapides assumpserat cōtra Goliam pugnaturus.

Quos

Quos scilicet lapides si in directum emi seris: conturbabis eos, s. Philisthęos. Quod & sic factum est, quia statim, mortuo Golia, agmina Philisthinorum conturbata sunt, & fugerunt, vt habetur 1. Reg. 17. Quantum verò ad sensum propheticū, sciendum quod per fulgura miracula intelliguntur, vt ostendit Greg. dicens, Quid enim per fulgura, nisi miracula sentire debemus? de quibus per Psalmistam dr, Fulgura multiplicabis, & conturbabis eos. Per ista ergo fulgura, & coruscationes dissipatæ sunt colligationes, & conspirationes gentilium contra Christi fidem: quia, dum Apostoli Christi fidem prædicarent per orbem, multis coruscando miraculis, conspiratio gentium cōtra fidem Christi dissipata est, & diuisa, quia multi illorum conspiratione dimissa, ad fidem sunt conuersi. Et hoc est, quod ait, *Fulgura coruscationes, & dissipabis eos.* Vnde hoc exponens Augustinus, ait, *Fulgura coruscationes*, &c. Quidam conuenientes in vnum, conspirauerunt contra dominum, & aduersus Christum eius, contra quos ait Psalmista, *Fulgura coruscationes tuas, & disperge eos.* Hoc est, crebresce miraculis tuis, & dissipabitur conspiratio eorū, quia miraculis territi non audebunt aliquid contra te, & in ipsis miraculis expauescent, dicentes; Quis est iste, qui tāta potest? Quis iste, qui sic exaltatur? cuius nomen tm̄ valet? Sequitur, *Emitte sagittas tuas, & conturbabis eos.* Quid.n. per sagittas intelligimus, nisi verba Dei, quæ cor audientiū transfigunt? vide versic. 2253. Vnde Greg. super illo verbo Iob 41. Non fugabit eum vir sagittarius: ait, Quid enim sagittas, nisi verba prædicatorum accipimus, quę cum ex voce bene viuentium diffunduntur, audientiū corda transfiguntur. Conturbant enim auditores, dū ipsos ad conturbationem, & contritionem peccatorum inducūt. Vnde hic ait August. *Emitte sagittas*, &c. idest, emitte præcepta tua: dicta tua feriant cor eorum. Vulnerentur malè sani, vt sanentur bene vulnerati, & dicant iam in ecclesia, in corpore Christi constituti. Dicant cum ecclesia, Quoniam vulnerata charitate ego sum. Et glossa hic ait, *Emitte sagittas tuas*: idest, verba tua: *& conturbabis eos*, ad pœnitentiam.

Fulgura sunt miracula.

Gregor. 27. mor. cap. 8.

Sagitta sūt verba Dei.

Gregor. 34. mor. cap. 5.

E *Emitte manum tuam de alto, & eripe me, & libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum.* 1505

HIc ostendit, quod Christi incarnatio patientes fortificat. Et primò ostēdit patientiam iustorum: secundò iniquitatem peruersorum: ibi, *Quorum os.* Quantum ad literam, Dauid in agone certaminis positus, videns fortitudinem gigantis Golię, & quod si caderet in pugna, Philisthæi erant parati dissipare populū Dei: ne hoc accidat, manum potestatis diuinæ pro suo auxilio implorat: dicens,

F *Emitte manum tuam* (idest potestatem tuam) *de alto*: & eripe me de manu, & potestate Golię. *Et libera me*: scilicet & populum tuum, *de aquis multis*: idest de manu, & potestate Philisthinorum. Per aquas enim multas gentium populus intelligitur: cuiusmodi erant Philisthæi; iuxta illud, quod dr Apocal. 17. Aquæ, quas vidisti, super quas sedet mulier, populi sunt, & gentes. Et hoc idem alijs verbis repetit: dicens, *Et de manu filiorum alienorum.* Erant autem Philisthæi, filij alieni, quia per culturam idolorum alieni erant à populo Dei. De quibus dici-

G tur Psal. 53. Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me, &c. Quantum verò ad sensum propheticum, aduertendum quod per manum Dei intelligitur in scriptura filius Dei, quia manu operamur, & omnia per verbū Deus fecit. Vnde Gregor. super illo verbo Iob 27. Docebo vos per manum Dei: dicit, Nam sancta ecclesia docens quantum cognoscere expedit, nihil ueritatis abscondit, quia eam manus Dei vocatur filius Dei, omnia quippe per ipsum facta sunt, per manum Dei docere se perhibet eos quos in propria sapientia remanere fatuos uidet. Ac

H si apertè dicat, Ego ex me aliquid nescio: sed quicquid de ueritate sentio, hoc ex cuiusdam ueritatis largitate cōprehēdo, &c. Quid est ergo Deo dicere, *Emitte manum tuam de alto*: nisi Emitte filium tuum de cœlis ad terram, de sede magnitudinis tuæ ad infirmitatem nostræ carnis? Vnde hic ait glossa, *Emitte manum tuam de alto*: idest Christum de alto, ubi cum patre est, ut induat carnē. Sequitur, *Eripe me, & libera me de aquis multis.* Vbi nota, quod hæc est uox ecclesiæ in

Manus Dei est filius Dei.

Gregor. 18. mor. cap. 6.

in persecutione positæ infidelium. Nam per aquas persecutio, & aduersitas intelligitur, vide versic. 1089. Petit ergo ecclesia, q Christi incarnatio, s. Dei manus, emittatur de alto: h. e. & it, q virtute cœlesti per mundum sic notificetur, q ecclesia conuersis gentilibus, ab eorum persecutionibus liberetur. Et istum intellectum hic ponit Augustin. d. *Emitte manum tuam de alto: eripe me, & libera me de aquis*, &c. Quid est *de aquis multis*? hoc est de populis multis. s. de alienigenis, & infidelibus, siue foris pugnantibus, siue intus insidiantibus. *Erue me* (inquit) *de aquis multis*, in quibus. s. me exercebas, i quibus me purgare volebas. Vnde quid sint istæ aquæ multæ, declarat cum subdit, *Et de manu filiorum alienorum*. Vel aliter: per filios alienos intellige Iudæos, à fide Christi alienatos, De quibus dr, Filij alieni mentiti sunt mihi: filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis tuis. Quod de Iudæis ibidem exponit glossa, vide versic. 246. Quod si sic accipimus, tūc ista sunt verba Christi in passione dicentis, *Emitte manum tuam*, id est, potestatem tuam, *& eripe me de aquis*, s. aduersitatis, & passionis: *& de manu filiorum alienorum* scilicet Iudæorum. Quod fuit adimpletum per eius resurrectionem.

Psal. 17.

2506 *Quorum os locutum est vanitatem: & dextera eorum, dextera iniquitatis.*

OStendit hic iniquitatem peruersorum. Quantum ad literam, loquitur Dauid de Golia gigante, qui in persona omnium Philisthinorum iniquè loquebatur contra populum Dei. Nam ipse paratus ad singulare certamen aduersus filios Israel clamabat, vt habetur 1. Reg. 17. dicēs, Eligite ex vobis virum, & descendat ad singulare certamen, & si percusserit me, erimus vobis serui: si aūt ego percussero eū, vos seruietis nobis. Et sic iactabat se, dicens, Ego exprobraui agminibus Israel hodie. De istis ergo Philisthæis in quorū persona loquebatur Golias, dicit Dauid, *Erue me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem*, s. exprobrando populo Dei. *Et dextera eorū, dextera iniquitatis*. Per dexteram. n. fortitudo exercitus Philisthinorum intelligitur, quam dicit dexterā iniquitatis, quia ipsi quamuis haberent fortem exercitum, tñ contra filios Israel iniustè pugnabant, & agebant bellū iniustum. Quantum aūt ad sensum propheticum, si de populo gentili, à quo in principio persequebatur ecclesia intelligatur: certum est, q contra ecclesiam vanitatem loquebatur, quia præponebant sanctis fidelibus culturam idolorum, eo gentes illos adorare Iouem, adorare Venerem, & huiusmodi. Quæ omnia verba vana erant, quia super culturam idolorū fundabantur, quæ idola vana sunt, & omni stabilitate carent. Et quia tales ad faciendum malū erant potentes: ideo ait, *Dextera eorum*, id est, potestas, *dextera iniquitatis*. Et de istis dr, In quorum manibus iniquitates sunt: dextera eorū repleta est muneribus. Quod ideo dicit, quia tales iniqui, & potentes, nō solum per pœnas, & tormenta nitebantur sanctos ad idolatriam inducere, sed & blanditijs, multa munera promittentes. De quibus dicit, Dextera eorum repleta est muneribus. Quod hic alijs verbis exprimit: dicens, *Dextera eorum, dextera iniquitatis*. Si autem verba sint Christi de Iudæis loquentis, tunc etiam clarus est sensus, quia certū est q Iudæi multa vana, & iniqua contra Christum fuerūt locuti; quorum dextera erat dextera iniquitatis. Vbi per dexteram accipe intentionem interiorem: sicut quandoq; per sinistram ipsa sensualitas intelligitur, vi de versicul. 376. Nota quòd in scriptura dextera multa significat: quandoque humanam bonitatem quam debemus eligere: Prouerbio. 4. Vias quæ à dextris sunt, nouit dominus: peruersæ autem sunt, quæ à sinistris sunt. Quandoque æternam felicitatem, quam debemus desiderare: Sapient. 5. Dextera sua reget illos: Marc. vlt. Assumptus est in cœlum, & sedet à dexteris Dei. Quandoque carnis propinquitatem, quam debemus amputare: Matth. 5. Si dextera tua scandalizat te, abscinde eam, &c. Quandoque cordis intentionem: Matth. 6. Cum facis eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Quandoque mundi prosperitatem, quam debemus contemnere: Prouerbiorum 4.

Psal. 25.

Dextera multa significat.

Non

Non declines ad dexteram, neque ad finistram. Declinat ad dexteram, qui prosperis eleuatur: ad finistram autem, qui aduersis frangitur.

2507 ***Deus, canticũ nouum cantabo tibi: in psalterio decachordo psallam tibi.***

HIc ex omnibus prædictis Psal. surgit ad gratiarum actionem. Et diuiditur in partes tres, quia primò recognoscit diuinam bonitatem: secundò postulat in bono stabilitatem: ibi, *Qui das salutem*: tertiò detestatur vanam malorum prosperitatẽ: ibi, *Et erue me*. Quantum ad sensum literæ, Dauid præuidens suam victoriam de Golia habendã, ipsam Deo attribuit, & pro tãto beneficio gratias se redditurum promittit: d. *Deus, canticum nouum cantabo tibi*, quia pro ista victoria gratias agendo, noua cantica fecit. Et quia Dauid Psalmos suos canebat non solum voce humana, sed etiam instrumento musico, vt puta eum Psalterio, vel cithara: ideo subdit, *in psalterio decachordo* i. decem chordarum psallam tibi. Quantum verò ad sensum propheticum, notandum, ꝙ sicut duplex est homo. s. iterior, & exterior. s. homo nouus, & vetus: sic duplex est canticum gratię noui testamenti. Sed canticum vetus est canticum rigoris legis antiquæ, vide versic. 653. Dicat ergo ecclesia: dicat quilibet fidelis prædicator, *Deus, canticum nouum cantabo tibi*: mysteria nouæ legis ad honorem tuum prædicabo. Sed quia tota lex noua in antiqua figuratur: ideo legem antiquam noua non abijcit, sed perficit. Et hoc est, ꝙ de lege antiqua, quæ in decẽ præceptis cõtinetur, subdit, *In psalterio decachordo psallam tibi*: quod fit, dum ostenditur per legem nouam antiquam esse impletã. Vnde hic ait Aug. *Canticum nouum*, canticũ noui hominis, est canticum nouum, testamentum nouum est. *Cantabo* (inquit) *tibi canticum nouum*. Sed ne putes gratiam à lege discedere, cum magis per gratiam lex impleatur: ideo subdit, *In psalterio decem chordarum psallam tibi*: hoc est, in lege decem præceptorum, ibi tibi cantabo canticum nouum, quia plenitudo legis est charitas. Qui non habent charitatem, psalterium portare pñt, psallere nõ pñt.

Canticũ nouum est lex noua.

Psallere nõ põt qui charitatem nõ habet.

E Quid sit psalterium decem chordarum, vide versic. 8. Quid sit psallere, vide versic. 389. 708. 771. 772. Et nota, ꝙ canticũ nouum est canticum regenerationis spiritualis, quæ triplici cantico denotatur. Prima est baptismi, quæ cantatur cãtico Moysi, qui transacto mari rubro, & omnibus submersis Aegyptijs, s. peccatis: per quod baptismus figuratur: Deo cantauit, dicens, Exod. 15. Cantemus domino, gloriosè, &c. Secunda est pœnitentiæ, quæ cantatur cantico Iudith. s. cantico confessionis. Nam Iudith interpretatur confitens. De qua dr Iudith 16. ꝙ F tunc Iudith cantauit canticum hoc dño: dicens, Cantate domino, &c. Tertia est gloriæ, quæ cantatur cantico Simeonis: qui postquam Iesum in manibus recepit, exclamauit: dicens, Nunc dimittis, domine, seruum tuum, &c. Et nota, quòd lex noua habet solum tria cantica. s. quę quotidie cantantur in ecclesia. s. Canticum gloriosæ Virginis. s. Magnificat, in vesperis. Canticum Simeonis, in completorio, & canticum Zachariæ, in matutinis. Et quare hoc? Considera.

Canticũ triplex.

Luca 2.

Qui das salutem regibus, qui redemisti Dauid seruum tuum, de gladio maligno eripe me. 2508

G

HIc postulat in bono stabilitatem. Pro expositione literali sciendũ, ꝙ qñ Dauid pugnauit cum Golia, iam erat per Samuelem inunctus in regem: licet nondum haberet possessionem regni. Saul aũt adhuc habebat regni possessionem, licet iam reprobatus esset à Deo. Et in populo Israel duo erant reges, s. Dauid, & Saul. Si autem Dauid in certamine cũ Golia succubuisset, regnũ Israel dissipatũ fuisset. Et per consequẽs H victoria Dauid fuit salus regni, & regũ, s. Dauid, & Saulis. Confidens ergo Dauid de victoria habenda, loquitur Deo de re futura sub verbis temporis præsentis, pp certitudinem reuelationis: d. *Qui das salutem regibus*, s. Sauli, & mihi. *Qui redemisti* i. redimes, & liberabis me Dauid seruum tuũ de gladio maligno, i. de gladio Goliæ maligni: te rogo (inquit) sic eripe me, vt mihi reuelasti. Vel aliter per reges in plurali intellige duos reges populi Israel, s. Samuelem, qui regebat in spiri-

1. Reg. 16.

spiritualibus) & Saulem, qui regebat in A temporalibus, Regentes enim in spiritualibus & reges vocantur, quia se & alios regere debent, ut dicit Magist. libro 4. Quantum verò ad sensum propheticum, sciendum, quod per Dauid intelligitur totus Christus, idest, tota ecclesia secundum caput, & membra, quam Christus formauit pendens in cruce, quam redemit sanguine suo, ut dr Act.20. Contra quam à principio sæuiebant reges, & principes mundi: quos tñ Deus per suos prædicatores ad fidem adduxit. Quod futurum prævidens Psal. ait, Tu, dñe, qui iam de facto redemisti Dauid seruum tuum, id B est, ecclesiam tibi seruientem, tibi subiectam. Tu et das salutem in regibus, idest, dabis: quia quamuis modo impugnent ecclesiam, & persequantur, tu tñ illis dabis salutem per veram pœnitentiam. Et hoc rogo dicens, *De gladio maligno eripe me.* Quid enim erat gladius malignus, nisi persecutio ecclesiæ facta per reges, & principes mundi? De quo gladio fuit liberatus Dauid, idest, ecclesia: qñ reges, & principes persequentes fuerunt facti fideles, & ecclesiæ defensores, ut hodie patet de regibus Romanorum, Francorum, Anglorum, &c. Et hunc intelle- C ctum ponit Aug. d. *Qui das salutem*, &c. Iam fumantibus montibus, s. deficientibus superbis, salus regibus datur ab illo, qui redemit Dauid seruum suum, s. corpus Christi, corpus ecclesiæ. Sed vnde redemit? Audi quod sequitur, *De gladio maligno eripe me.* Ait *de gladio maligno*: quia alius est gladius benignus, de quo
Matth.10. dñs dicit, Non veni pacem mittere in terram, sed gladium. Separaturus enim erat fideles ab infidelibus, & filios à parentibus, gladio putredinem abscindenti: membra aût Christi sanaturi. Est ergo benignus gladius bis acutus, vtroque D acumine præpotens veteris & noui testamenti, narratione præceptorum & promissione futurorum. Hic est gladius benignus: ille aût malignus est, quo illi loquuntur vanitatem, de quo alibi dicit, Filij hominum, dentes eorum arma, & sagittæ: lingua eorum gladius acutus.
Gladius multa significat. Vel aliter, per gladium malignum tentatio diaboli intelligitur, per quam homines ad mortem vulnerare conatur. Et sic intelligit gladium malignũ Greg. 34. mor. cap. 4. multas gladij significationes ostendes, vbi dicit, In scriptura sacra aliqñ per gladium sancta prædicatio, aliqñ tribulatio temporalis, aliqñ antiqui hostis ira, & tentatio designatur. Gladius enim prædicatio ponitur, sicut Paulus ait, Et gladium spiritus, quod est verbũ Ephes.6. Dei. Gladij aût nomine æterna damnatio designatur: sicut de prædicante hæretico scriptum est, Si multiplicati fuerint filij eius, in gladio erunt, quia quantalibet hic numerositate germinent, æterna damnatione cõsumuntur. Gladius etiam tribulatio temporalis accipitur: sicut beatæ Mariæ de secuturis tribulationibus dr, Et tuam ipsius animam per Luca 2. transibit gladius. Rursus per gladiũ ira, vel persecutio maligni spiritus accipitur sicut Psal. ait, *Qui liberasti Dauid seruum tuum: de gladio maligno eripe me.* Benignus quippe sanctæ prædicationis est gladius, quo percutimur, ut à peccato moriamur. Malignus vero est diabolicæ persuasionis gladius, quo malè quisq; percutit, vt à vita rectitudinis extinguat, &c. Et hoc idem pro gladio maligno accipit tentationem diabolicã ipse Greg. super Gregor.15. illo verbo Iob 21. Ad sepulcra ducetur: mor.ca.19. dicens, Quia sepulcra mortuos tegunt, Sepulcra quid aliud per sepulcra, quàm reproborum sunt corpora designantur, in quibus extinctæ ra malorũ. à rectitudinis vita animæ uelut in sepulcris latent? Iniquus ergo ad sepulcra ducetur, quia in prauorum cordibus recipietur. Qm soli eum illi suscipiunt, in quibus mortuæ à Deo animæ reperiuntur. De quo etiam rectè dom eius sup- Ezech.32. plicia describũtur, per prophetam dr, In circuitu eius sepulcra illius interfecti & qui ceciderunt gladio. Illi quippe in inferno iuxta ipsum sunt, in quibus ille malignus spiritus mortuus iacet, qui iniquitatis eius gladio ceciderunt percussi. Vnde scriptum est, *Qui liberasti Dauid seruum tuum: de gladio maligno eripe me.*

Et erue me de manu filiorum alienorum: quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum, dextera iniquitatis. 1509

HIc Psal. detestatur malorum prosperitatem. Et duo facit, quia primò illorum felicitatem esse vanã ostendit

2513 *Oues eorũ fætosæ, abundãtes in egressibus suis: boues eorum crassæ.*

HIc cõsequenter improbat eos, qui felicitatẽ ponunt in onibus, & animalibus terræ. In talibus enim nõ est ponenda felicitas, quia talia pertinent ad diuitias naturales, in quibus felicitas nõ consistit, vt in præcedenti versiculo est ostensum. Quantum aũt ad literam, notandum, q̃ d. *oues eorum fætosæ*, q̃ fœto, fœtas, idem est quod parere, vel generare. Et inde fœtosus, osa, sum, dicitur animal multum generans, vel pariens. Et sic dicuntur oues fœtosæ, quia multos fœtus pariunt. Item notandum, q̃ d. *boues eorum crassæ*, q̃ bos, bouis, est communis generis. Hic ergo per oues, & boues intelligit omnia alia animaliũ genera, quæ spectant ad diuitias naturales Nam vt d. Greg. super illo verbo Iob 21. Bos eorũ concepit: vulgaris locutionis vsus est, vt bouem masculum, & vaccam fœminam vocent. Sed literaturæ locutio bouem communis generis appellat.

Fætosus quid est.

Bos est communis generis.

Gregor. 15. mor. c. 15.

2514 *Nõ est ruina maceriæ, neq; transitus, neque clamor in plateis eorum.*

HIc improbat eos, qui felicitatẽ ponunt in diuinis successibus, s. in lõgitudine prosperitatis, quorum bona, s. diu durant, quorum tranquillitas nõ infestatur, quorum filij sunt lõgæui, & huiusmodi, quæ notat per verba dicta. Nã per maceriem intelligit ipsorũ ædificia, quæ diu permanent, d. *Non est ruina maceria* Per transitum intelligit debilitatẽ loci, vnde captiui possunt exire, & fugere, d. *Neque transitus est*. Quasi dicat, Habent ædificia fortia, in quibus transitus non est, seu non patet captiuis. Per clamorem autem intelligit vlulatũ, & planctum, vt puta quando hostes inuadunt ciuitatem. Vnde dicit, *Neq; clamor in plateis eorum*. Quasi dicat, Ita fortes habẽt ciuitates, quòd non timent incursum hostium, vnde sit eis necesse clamare. Vel per clamorem intellige vlulatum super mortuos, dicens ergo, *Neque clamor in plateis eorum*, vult ostendere, quòd tales cum suis familijs diu viuunt, & sic inter eos, non est luctus mortuorum. Sed neq; in tali duratione prosperitatis tẽ-

A poralis est ponenda felicitas nostra, qđ probatur, quia oĩa ista supradicta possunt contingere malis. Mali autem felices esse non possunt. Vnde q̃ in omnib. præmissis, non consistat felicitas, ostendit Iob, ostẽdens quòd malis omnia prædicta contingunt, & tamen subito ad infernum descendunt, d. Quare impij viuunt, subleuati sunt confortatique diuitijs, semen eorum coram eis permanet, propinquorum turba, & nepotum in cõspectu eorum, domus eorũ securæ sunt, & pacatæ, non est uirga Dei super illos, bos eorum concepit, & uacca peperit, B egrediuntur quasi greges paruuli eorũ, & infantes eorũ exultant lusibus? Tenẽt tympanũ, & citharã, gaudent ad sonũ organi, ducũt in bonis dies suos. Sed quid sequitur? Et in puncto ad infernum descendunt. Per ista intelligit omnem prosperitatem, quam mali in præsenti possunt habere, & tamen non sunt beati, quia in puncto ad infernum descendunt. Quod deducit Greg. prædicta verba exponendo, d. Quare impij viuunt? Nisi. n. patientia diuina eos toleraret, nequaquam diu uitam in peccatis ducerent. Subleuantur namque diuitijs, cum esse C peccatores incipiunt; confortantur vero, cum in hac uita diu subsistere permittuntur. Quos. n. substantia eleuat, in fastu suæ potentiæ dierum longitudo cõfortat. Vel certe subleuati, & confortati referuntur, quia subleuãtur honoribus, confortantur rebus. Sed sunt plerique, qui honoribus subleuati, & diuitijs confortati, ea, quæ in hac uita concupiscũt, accipiunt, successione autem sobolis priuantur. Istis nimirum ipsa potentia sua pœna est, cum & magnam se habere hæreditatem considerant, & hæredes non habent quibus relinquant. Quid itaque D prodest, si adsunt oĩa, & desint filij, qui successores fiant? Ideo sequitur, Semen eorum coram eis permanet. In augmentum magnæ fœlicitatis, cum magno patrimonio dantur & hæredes. Ac ne qua necessitas temporalis saltem ab oculis subtrahat eos, in quibus animus exultat, de hoc eorum semine dicitur, quòd permanet coram eis. Quid autem si filij dati sunt, sed ipsi sterilitate feriuntur, si in eis genus extinguitur, sicut parentum sterilitate extingui timebatur? Ideo sequitur.

Prospera mali habẽt.

Iob 21.

Felicitas non est in bonis temporalibus.

Gregor. 15. mor. c. 18.

Diuitiæ sine filijs sũt ad pœnam.

Prosperitas iniquorum.

quitur. Propinquorum turba, & nepotum in conspectu eorum. Ecce adest vita, adsunt honores, & diuitiæ, adsunt filij, adsunt & nepotes. Quid si qua mentem intestina cogitatio exurat, & securitatis gaudia, domestica rixa trãsuerberet? Quæ est huius vitæ fœlicitas, si læta non est? Ideo sequitur, Domus eorũ securæ sunt, & pacatæ. Non est virga Dei super illos. Securæ, & pacatæ sunt, quia peccantes viuunt, lugenda agunt, & gaudia eos non relinquunt. Virga eos supernæ disciplinæ non percutit, & tanto amplius in culpa proficiunt, quanto minus ex culpa feriuntur. Sed quia quæ intus prosperantur audiuimus, in agris quoq; quæ prosperitas arrideat, videamus. Vnde sequitur, Bos eorum concepit, & vacca peperit, & non est priuata fœtu suo.

Triplex est ex grege fælicitas.

Gregum prima est fœlicitas, si grex steriliatẽ non hñs concipit, secunda, si conceptus ad partũ venit, tertia aũt, si hoc quod partum est, per nutrimentum ad perfectum ducatur. Vt ergo tota fœlicitas simul adesse impijs demonstraretur ex eorum gregibus, B. Iob asserit eorum greges concepisse, peperisse, & fœtu proprio non esse priuatos. Minor autem est fœlicitas, si, cùm greges crescunt, custodes quoque gregum non proficiunt. Vnde & ad fœcunditatem gregum mox fœcunditas familiæ subrogatur. Nam dicitur, Egrediũtur quasi greges paruuli eorum, & infantes eorum exultãt lusibus, vtsicut maiora ad habendum concessa sunt, ita multi germinent ad custodiendum. Sed quia dixit, Exultãt lusibus, ipsum quoque infantium ludum in domo iniquorum ne vilem valde esse crederemus, subiungens ait, Tenẽt tympanum, & citharam, & gaudent ad sonitum organi, acsi diceret, Cùm domini honoribus, & rebus tumẽt, subiecti in ludicris actibus gaudent. Ecce ergo quàm plena est iniquorum prosperitas. Sed audi quod sequitur. Vnde subdit Grego. Sed, ò beate vir, quid tam multa nobis de iniquorũ voluptatibus narras? Iam diu est, quòd in eorum descriptionibus loqueris: post multa breuiter distingue de ipsis quid sentis. Sequitur, Ducũt in bonis dies suos, & in puncto ad infernum descendunt. Ecce, beate vir, eorum gaudia diu narrabas, quomodo nũc asseris,

E quòd in puncto ad inferna descendunt? Nisi quòd omnis longitudo temporis vitæ præsentis, punctus esse cognoscitur, cùm fine terminatur? Ecce ergo quàm plenam prosperitatem descripsit malorum. Sed nunquid in ipsa fœlices existunt, qui in puncto ad infernum descendunt? Quicunque ergo tales prosperitatem temporalem habẽtes dicunt esse fœlices, ipsi mentiuntur, quod patet ex fine eorum, quia in puncto ad infernum descendunt. Et hoc est quod Psal. subdit, dicens.

F *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt: beatus populus, cuius dominus Deus eius.* 2515

HIc concludit fœlicitatem Christianorum esse veram, quæ cõsistit nõ in rebus temporalibus, sed in domino Deo. Quasi velit Psal. dicere, Non arguo prædicta, tanquam sint mala, sed arguo in ipsis fœlicitatem esse ponentes. Nam prædicta habuerunt multi sancti Dei, sed illis vtebantur tendentes ad finem, non in ipsis finem suum ponentes. Illa enim faciunt fœlicitatem sinistræ:

Tẽporalia & diuitias habere non est malum, sed in illis ponere finẽ.

G sed fœlicitas dexteræ consistit in Deo. Vnde hic ait August. Interrogo vos fideles, membra Christi, habere filios incolumes, filias pulchras, & ornatas, plena cellaria, abundantiam pecorum, nullam ruinam, non dico parietis, sed neq; sepis: nullum tumultum, & clamorem in plateis: sed quietem, pacem, abũdantiam, copiam rerum in domibus, in ciuitatibus: nonne est ista fœlicitas, an eã iusti fugere debent? Nonne erat domus Abrahæ abundans auro, argento, familia, filijs, pecoribus? Nonne Iacob sanctus fugiens à facie Esau in Mesopotamiam,

August.

Gen. 12.

Gen. 32.

H seruiens ditatus regressus est, magna copia pecorum, & filiorum? Quid ergo dicimus: nonne est ista fœlicitas? Fœlicitas est, sed sinistra, quia temporalis, corporalis, mortalis. Nolo, vt illã fugias: sed ne dexterã putes. Non enim illi ideo maligni, non vani, quia istis abundant: sed quia illud, quod sinistrũ esse debuit, in dextro ponebant. Ideo dictum est, Dextera eorũ, dextera iniquitatis: ideo os eorum locutum est vanitatem. Quid enim in dextera ponere debuerãt?

Quid?

2. Reg. 15. Sic Absalon filius Dauid patrem persequutus expulit de regno, & ipsius mortem quærebat. *4. Reg. 19.* Sic & Sennacherib, rex Assyriorũ, à duobus filijs suis fuit interfectus. Quid ad hoc expedit antiqua exẽpla producere, cũ quotidie in his noua videmus exẽpla? vnde Matth. 10. dicitur, Tradet frater fratrẽ in mortẽ, & pater filium, & surgent filij in parentes, & morte afficient eos. Quõ ergo potest esse vera felicitas in filijs, qui patrẽ persequuntur, & extinguunt? Ideo dicitur, *Eccle. 32.* A filijs tuis caue, & à domesticis tuis attende. Præterea, si filijs abundes, & non diuitijs, filiorum amore miser es. Si filijs abundes, & diuitijs, insidiatores illos habes, quia, quanto ditior es, quanto potentior, tanto amplius insidiantur vitæ tuæ, & mortem tuam quærunt.

2511 ***Filiæ eorum composita, circumornatæ vt similitudo templi.***

HIc improbat eos, qui ponunt felicitatem in bonis corporalibus, vt est pulchritudo corporis, vel fortitudo. Quantum ad literam, vt dicunt aliqui, petit vt filiæ populi Israel pulchritudine corporali polleant, &c. Sed hoc improbatur, vt de multitudine filiorum dictum est in præcedenti versiculo. Sed hic vult detestari Philisthæos, qui gloriabantur in pulchritudine filiarum suarũ, & ornatu, quia in talibus non vera, sed falsa felicitas consistit. Et est sensus, quòd filiæ eorum sunt compositæ, idest, bene proportionatæ membris corporalibus, & ornatæ ornamentis exterioribus, sicut templa in festiuitatibus ornãtur. *Felicitas nõ est in bonis corporalib.* Sed in hoc vera felicitas non consistit. Probatur, q̃a bona corporalia sunt principaliter tria, scilicet, robur, sanitas, & pulchritudo. Sed ꝙ vera felicitas nõ cõsistat in aliquo istorum, patet. Primò quia talia sunt bona corporalia, quia habent esse in corporibus vt in subiecto. Nam sanitas est in humoribus, pulchritudo in membris, robur autẽ in ossibus, & neruis. Nã sanitas est debita æquatio humorum, pulchritudo, debita mẽsuratio mẽbrorum: robur, debita proportio ossium, & neruorum. Cum ergo omnia ista sint corporalia, in eis non potest esse felicitas, quæ consistit in potiori parte

A hominis, vt vult Philos. 10. Eth. Secũdò in talibus non consistit felicitas, quia talia sunt bona exteriora. Nam homo, ſm philosophum, est magis intellectus quã sensus, quia magis dicitur homo secundum intellectum, quàm secundum sensum, quia anima plus est de ratione hominis, quàm corpus, quia forma simpliciter magis dicit naturam rei, quàm materia. Illa igitur sunt maxima bona nostra, quæ se tenẽt ex parte animæ, & nõ quæ se tenent ex parte corporis. Cum igitur felicitas sit summum bonum hominis, in melioribus bonis poni debet.

B Ergo non in sanitate, pulchritudine, vel fortitudine corporis. Non igitur quis se credat beatum, si corporis sui habeat æquatos humores, & sit sanus corpore, vel si habeat conformia mẽbra, & sit pulcher, vel si habeat debitam proportionẽ ossium, & neruorum, & sit fortis. Sed magis si habeat æquatas animæ potẽtias, vt inferiores potentiæ subsint rationi, & si sit sanus & fortis mente, & huiusmodi potentias habeat ornatas virtutibus, & bonis moribus, vt sit pulcher in anima, tunc magis ſm morales philosophos, se credat esse beatum. Et hoc attestatur

C Philo. 2. Polit. d. ꝙ nobis Deus testificatur, ꝙ felicitas in bonis exterioribus ponenda nõ est, quia ipse Deus nõ est beatus per aliqua bona exteriora, sed per ea quæ sunt in seipso. Cùm igitur aĩa bona assimiletur Deo, non erit beata, nisi per bona quæ sunt in seipsa, & non per ea, quæ sunt in corpore. Tertiò in talibus bonis nõ cõsistit vera felicitas, quia sunt valde mutabilia, & nõ permãsura, quod patet. Aequatio enim humorum cũ subsit motui cœlestium corporum, ideo variatio aeris, mutatio ciborum, de facili variationem recipit. Sed amissa sanitate,

D amittitur robur corporis, quia lassantur mẽbra, debilitantur nerui, propter quæ tollitur proportio illa ossium, & neruorum, in quibus robur corporis consistit. Tollitur etiam pulchritudo, quia, amissa sanitate, membra fiunt macilenta, nõ remanet in eis color debitus, & sic deficit corporis pulchritudo. Ex pdictis ergo patet, ꝙ falsa & vana est illorũ opinio, qui felicitatẽ in bonis corporis ponũt, sicut illi, de quibus nunc ait Ps. *Filiæ eorum composita*, &c. Et hic nota, quòd est duplex

Quid? Deum æternitatem, annos Dei non deficientes. Ibi dextera nostra, ibi esse debet desiderium nostrum. Sinistra vtamur ad tempus, dexteram desideremus in æternum. Etenim diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Non ergo eos arguo, quia filij eorum sicut nouellæ plantationes, non quia filiæ eorũ circumornatæ, vt similitudo templi, neq; quia cætera abundantia, & pax æterna aderat eis. Sed hoc arguo, quia beatũ dixerunt populum, cui hæc sunt. Sed quid tu, Dauid? tu, corpus Christi, quid dicis? *Beatus populus, cuius dominus Deus ipsius.*

Psal. 61.

PSAL. CXLIV.

2516 EXaltabo te, Deus meus, rex, & benedicam nomini tuo in sæculũ, & in sæculum sæculi.

HVius Psalmi titulus est, *Hymnus Dauid.* Vbi notãdum, quòd hymnus dicitur laus Dei facta cum cantico, vel cũ exultatione. Et ideo, si nõ sit laus Dei, posito quod sit cũ exultatione, propriè non dicitur hymnus. Et consimiliter si sit laus Dei, & non sit cum cãtico, vel cũ exultatione, non dicitur propriè hymnus. Vt puta, si quis laudaret Deum cum fletu, vt quãdo quis in aduersis positus, Deum laudat, sicut fecit Hieremias in Threnis. Ex hoc ergo quod dicit titulus *Hymnus Dauid*, ostẽditur, quod Dauid istũ Psalmum fecit laudando Deum cum lætitia, & exultatione. Materia autem huius Psalmi est laus diuina, quia agit de omnibus modis diuinæ laudis. Vbi sciẽdum quòd nouem sunt materiæ laudis diuinæ, scilicet opera, potentia, magnificentia, sanctitas, mirabilia, virtus terribilium, magnitudo, memoria & iustitia. Ex ijs enim quasi ex seminibus omnis diuina laus trahitur, quemadmodũ omnia argumenta de paucitate locorũ trahuntur, vt dicetur inferius. Item notandum, quòd iste Psalmus, cum omnibus sequẽtibus pertinet ad Dei laudem. Et sunt septẽ, quia sicut sunt septem Psalmi pœnitentiæ, sic sunt septem Psalmi laudis, quibus in die laudãdus est Deus sicut alibi ait, Septies in die laudem dixi tibi. Sicut etiam septem sunt spiritus gratiarum, qui laudes Dei concinunt, sicut dicitur Apocal 4. Et hoc in antiquo testamento fuit figuratũ, scilicet Exod. 25. vbi præcepit dominus Moysi, vt in tabernaculo poneret septẽ lucernas perpetuo lumine lucentes. Intentionẽ monet ad Dei laudem. Quibus visis, venio ad Psalm. diuisionem, qui diuiditur in duas partes, quia primò Dauid Deum laudat: secundò ad Deum laudandum alios excitat, ibi, *Generatio.* Prima diuiditur in tres partes, quia Dauid primò diuinæ laudis suum ostendit propositũ: secundò diuinæ laudis tempus ostendit continuum ibi, *Per singulos dies*, tertiò diuinæ laudis ostẽdit excellẽs debitum, ibi, *Magnus dominus.* Quantum ad primum, Dauid ostẽdit suum propositum circa laudem Dei, dicens, *Exaltabo te, Deus meus, rex.* Vocat ipsum Deum ratione creationis, vocat ipsum suum, ratione fidei, & singularis deuotionis, vocat ipsum regem, ratione generalis omnium gubernationis. *Et benedicam nomini tuo in sæculum.* Vbi notandum, quòd benedictio est nomen cõpositum, quandoq; enim componitur ex bono, & do, das, & sic benedictio est boni datio, & benedicere est alteri bonum dare. Et isto modo benedicere solum ad maiores spectat, & sic creatura benedicere Deum non potest, quia nullum bonum Deo dare potest. Psal. 15. Dixi domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorũ non indiges. Sed Deus isto modo nobis benedixit. Sic enim loquitur Apostolus ad Hebr. 7. dicens, Sine vlla contradictione, quod minus est, à maiore benedicitur. Et sic nos Deus multipliciter benedixit, vide versic. 1964. Quandoque verò benedictio componitur ex bene, & dico, dicis. Et sic benedicere idem est quod de aliquo bonum dicere, vel aliquem laudare. Quod contingit dupliciter, scilicet voce, sicut Simeon benedixit Deum, & dixit, Nunc dimittis, &c. Quandoque verò signo, vel opere, etsi non voce. Et sic benedicere idem est, quod obsequi, seruire, obedire. Sic enim sancti angeli benedicunt dominum, dum eius volũtati obediunt, Psal. 102. Benedicite dominum, omnes virtutes eius, qui facitis voluntatem eius. Sic

Hymnus. *Laudis diuinæ nouem sunt materia.* *Septẽ Laudis Psal pœnitentia ps. correspondẽtes.* *Benedicere est duplex.* *Benedictio.* *Luc. 2.*

Sic et omnis creatura Deum benedicit: Dan. 3. Benedicite, montes, & colles domino, &c. Isto ergo modo nos benedicimus Deum. Quod contingit multipliciter: vide versic. 502. Isto ergo modo benedictionis ait Psal. *Et benedicam nomini tuo:* & hoc, *in saeculum saeculi*, Quod ideo dicit Psal non q; se crederet viuere semper, & semper Deum laudare: sed quia praeuidit, q; iste Psal. ad Dei laudē vsq; in finem saeculi esset decantandus. Vel per saeculum saeculi, intellige aeternitatem, quae omne saeculum continet. Et est sensus: Praedicando laudabo te hic, & in aeternum: quia, qui hic non incipit laudare Deū, in alio saeculo à laude Dei mutus erit. Et istum intellectum hic ponit August. d. *Benedicam nomini tuo in saeculum, & in saeculum saeculi. In saeculum saeculi*, hoc est, in aeternum. Modo. n. incipis laudare: sed in aeternum laudaturus es. Qui enim laudare non vult in transitu huius saeculi, obmutescet, cum venerit saeculum saeculi. Dicat ergo Psal. *Exaltabo te, Deus meus*. Sed quō Deus potest exaltari, cū sit immensus? vide vers. 421.

Exaltatur Deus à nobis multipliciter.

F Notandum et q; Deus exaltatur à nobis multipliciter. Primò per famam: Esa. 2. Et exaltabitur dñs solus in die illa, &c. Per intelligentiam: Psalm. 63. Accedet homo ad cor altū, & exaltabitur Deus. Tertiò per manifestā potētiam: Psal. 20. Exaltare dñe, in virtute tua. Vel aliter: ista verba possunt intelligi dicta Christo homini, qui et verus Deus erat: *Exaltabo te, Deus meus, rex.* Et tunc nota, quòd Christus multipliciter fuit exaltatus.

Exaltatur Christ⁹ multipliciter.

Primò per passionem, Ioan. 12. Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Et Ioan. 3. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto: ita exaltari oportet filium hominis, &c. Secūdò per resurrectionem: Philip. 2. Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, q; est super omne nomen, &c. Ecclesi. 11. Sapientia humiliati exaltabit caput illius. Tertiò per ascensionem: Psal 8. Eleuata est magnificentia tua super coelos: & Ps 20. Exaltare, dñe, in virtute tua. Et alibi, Exaltatus es super oēs coelos. Quartò per gentiū conuersionē, Ps. 45. Exaltabor i gētibus, & exaltabor in terra. Quintò p ultimi iudicij executionē: Esa. 52. Exaltabit, & eleuabit, & sublimis erit valde Et psal. Exaltare super oēs coelos, Deus, & super oēm terrā gloria tua. Quibus praemissis, dicit Christo Psal. *Exaltabo te, Deus meus, rex.*

Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in saeculum, & in saeculum saeculi. 1517

Hic ostendit laudis debitum tēpus continuum. Hoc quantum ad literā. Ideo Psal. dicit, quia singulis diebus aliqua certa hora, vel pluribus diuinis laudibus insistendum. Nec immeritò: qm̄ sicut non est dies, in qua beneficia Dei non recipias, sic nulla dies sine Dei laude praeterire debet à te, ne inueniaris ingratus. Et non solùm per singulos dies benedicebat Dauid dominum: sed omni die pluries. Psal. 118. Septies in die laudem dixi tibi. Et nō solū septies, imò continuè diuinis laudibus erat occupatus: Psal. 33. Benedicā dñm in omni tēpore, semper laus eius in ore meo, vide ver. 502, Vel aliter, vbi sciendum, q; dies praesentis vitae sunt duplices. Quidā sunt laetitiae, & prosperitatis: Ps. 117. Haec dies, quam fecit dñs, exultemus, & laetemur in ea. Alij sunt dies poenitētiae, vel aduersitatis, 1. Mach. 1. Dies festi cō- G uersi sunt in luctum. Quid est ergo *per singulos dies benedicere dominum*, nisi in tēpore aduersitatis, & prosperitatis Deū laudare? Benedixit dominum in die aduersitatis Iob, quando rebus perditis, orbatus filijs, in carne flagellatus, in vocē laudis prorupit, d. Dominus dedit, &c. sit nomen domini benedictum. Benedixit dominū in die prosperitatis Tobias: qui recepto filio suo cū multis diuitijs, & illuminatus per Angelum, in vocē laudis prorupit, dicēs, Benedicite dominū, H & coram omnibus confitemini illi, quia fecit nobiscum misericordiam suam. Et istum intellectum hic ponit Augustinus dicens, *Per singulos dies benedicam tibi*, id est non transiet dies quo te non benedicam. Nec mirum est, si in laeto die tuo benedicis Deū tuum, q; si fortè aliquis illuxerit dies tristis, sicut est abundantia scandalorum, multiplicatio tentationum, desines tu fortè benedicere creatorem tuum? Si desinis, mentitus es dicendo, *Per singulos dies benedicam tibi.* Si autem

Laudādus est Deus omni tempore, scilicet aduersitatis, & prosperitatis.

Iob 1.

Tob. 12.

tem non definis, & si in die tristi tibi male esse videtur, proculdubio in Deo tuo bene tibi erit. Et quid est tantũ bonũ, in quo tibi bene possit esse, sicut est Deus tuus? Nam, si gaudes de bono, quod tibi accidit per diem: fortasse illud bonũ transiet alia die, & dices, Bene mihi fuit, lætam diem duxi, quia fortè lucra venerunt, aut in epulis vel voluptatibus fuisti, verumtamen de quocunque tali bono gaudeas, tale bonum transitoriũ est. Si autem gaudes de domino Deo tuo, tanto firmius gaudebis, quanto est ille certior, in quo gaudebis. Si enim gaudes de nummo, times furem, si antè gaudes de Deo, quid times? Deum nemo tibi auferre potest, si tu eum non dimiseris. Vides ergo qualiter per singulos dies Deum benedicas in prosperis, & in aduersis. O quàm tristis erat dies qui sancto Iob acciderat, cui subitò subtracta sunt omnia, filij mortui sunt. Vir ille sanctus tamen aliud habebat, vnde gaudebat, scilicet Deum, vnde in vocem laudis protinus erupit dicens, Dominus dedit, &c. sit nomen domini benedictum. Ergo per singulos dies Iob Deum laudauit, qui etiam in die tam tristi Deum laudauit. Breue mysterium est, vt laudes Deum. Non te credas à misericordia eius derelinqui, qui tibi aut blanditur dando, aut corripit exultantem, ne pereas, siue ergo in eius donis, siue in eius flagellis, lauda eum. Laus flagellantis, medicina est verberis.

Gaudiũ nostrũ de Deo esse debet.

Iob 1.

2518 *Magnus dñs, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.*

HIc laudis diuinæ ostendit excellens debitum. Quælibet enim res est tantæ laudabilitatis, quantæ est bonitatis. Cùm igitur Deus sit bonitatis immensæ, sequitur, ꝙ est immensæ laudabilitatis. Et hoc est, quod dicitur Eccl. 43. Benedicentes dominum, exaltate illum, quantum potestis, maior est enim omni laude. Quòd multipliciter autem Christus sit magnus, vide ver. 775. Ne autem putes te sufficienter Deum posse laudare, dicit ꝙ *laudabilis est nimis*. i. vltra vires tuas, *et magnitudinis eius non est finis*, vt scilicet sicut magnitudo illius finem non habet, sic nec laudatio tua finẽ ha-

Laudari debet Deus sine fine.

A beat. Vnde hic ait Aug. *Magnus dominus, & laudabilis nimis.* Quantam conceptionem inclusit, dicens, *Et laudabilis nimis.* Cogita quantum vis. Quomodo autem potest cogitari, qui capi non potest? *Laudabilis est valde, & magnitudinis eius non est finis.* Quod ideo dicit, ne incipias velle laudare, & putes te laudando posse finire, cuius magnitudo finem non potest habere. Noli ergo putare te sufficiẽter posse illum laudare, cuius magnitudinis non est finis. Illius magnitudo sine fine est, & tua laudatio sit sine fine. Nam, cũ mortuus fueris in hac carne, definis

B laudare Deum. Et sic dictum est, non mortui laudabunt te domine, de illis dictum est, à quibus perit confessio. Sed quomodo laudabimus, quem intellectu capere non possumus? Respiciamus eius opera, & de operibus laudemus operantem, de conditis conditorem, de creatura creatorem. Et nota, quòd Deus multipliciter dicitur magnus potentia, Primò est magnus in potentia, omnia superante. Magna potentia Dei solius, & ab humilibus honoratur. Secundò est magnus in sapientia, omnia gubernante. Omnes homines vidẽt eum, vnusquisq; intuetur eũ procul, ecce Deus magnus

Psal. 113.

Eccle. 17.

Magnus est Deus multipliciter.

Eccle. 3.

Iob 36.

C vincens scientiam nostrã. Tertiò est magnus in iustitia, omnia regulãte. Magna iudicia tua, domine. Quartò est magnus in misericordia, omnia conseruante. Magna scientia Dei, & propitiatio eius omnibus conuertentibus ad se. Quæ omnia attendens Psal. ait, *magnus dominus, & laudabilis nimis*, &c.

Sap. 17.

Eccle. 22.

Generatio, & generatio laudabit opera tua. & potentiam tuam pronunciabunt. 2519

D HIc ad Dei laudem alios excitat. Et tria facit, quia primò excitat patres veteris testamenti: secundò patres noui, ibi, *Confiteantur*, tertiò omnes in communi, ibi, *Alleuat dominus*. Prima pars diuiditur in partes quinque, secundum quod ex multis Deum laudandum ostendit: primò ex suis operibus, & potentia: secundò ex suis mirabilibus, sanctitate, & magnificentia, ibi, *Magnificentiã*, tertiò ex virtute terribili, & magna diligentia, ibi, *Et virtutẽ*, quartò ex abũ-

dantia suauitatis, & recta iustitia, ibi, *Memoriam*, quintò ex misericordia, & multa patientia. ibi, *Miserator*. Quantum ad primum, antiquis patribus ostēdit Deū laudandum ex potentia in operationibus suis eis ostensa, dicens, *Generatio, & generatio laudabit*, idest, laudet. Nam Hebræi loco verbi optatiui vtuntur futuro indicatiui modi. vt laudabit, idest, laudet. Dicit ergo, *Generatio, & generatio*. Vbi sciendum quòd in antiquo testamēto, ab Abraham vsque ad Christum maximè duæ generationes distinguuntur, quarum prima ab Abraham vsque ad captiuitatem Babylonis: secunda à captiuitate Babylonis vsq; ad Christum. Sic enim totam seriem antiquorum patrū per illas duas generationes videtur distinguere Euāgelista Matthæus in Christi genealogia, dicens, Iosias autem genuit Iechoniam, & fratres eius in transmigratione Babylonis. Et post transmigrationem Babylonis, &c. Dicit ergo, *Generatio, & generatio*, vt ly *generatio* prima referatur ad patres præcedentes transmigrationē Babylonis, & generatio secunda referatur ad patrēs sequentes dictam transmigrationem. De ista ergo generatione ait, quòd *laudabit opera tua*, &c. Vel aliter, dicēdum, quòd duplex est generatio, quæ Deum laudat, scilicet generatio, qua in præsenti per fidem nascimur filij Dei & generatio futura, qua per resurrectionem regenerabimur immortales, de qua dicitur Matth. 19. In regeneratione cum sederit filius hominis, &c. Prima generatio laudat in præsenti, secunda laudat in patria. Et hunc intellectum ponit hic Augnst. dicens, *Generatio, & generatio*, &c. Duas quasdā generationes insinuare voluit ista repetitio. Sumus enim in hac generatione filij Dei: erimus in alia generatione filij resurrectionis. Appellauit scriptura filios resurrectionis ipsam resurrectionē, quam regenerationem vocauit, dicens, In regeneratione cum sederit filius hominis, &c. vel aliter, per ista verba, dicēs, *Generatio, & generatio*, intelligit omnem generationem præsentem & futurum, vt sit sensus, *Generatio, & generatio, laudabit opera tua*, idest omnis generatio. Ista eīm repetitio loquētis animum misit in infinitum cogitantis, quasi dicat, Ista ge-

Generatio duplex veteris testamenti.

Matth. 1.

Generatio duplex filiorum Dei.

E neratio, quæ nunc in carne est, transitura hinc sicut venit, laudat opera Dei. Et illa generatio, quæ succedet, laudabit opera domini. Et post illam erit alia, & sic vsque in finem sæculi. Et istas multas generationes significans ait, *Generatio, & generatio*. Sequitur, *Laudabit opera tua*, &c. Cùm enim intuemur opera Dei pulchra, & mirabiliter facta, ipsa opera laudamus: nonne consequens est, vt in illis laudemus artificem? vt puta, videt homo solem, & considerans quomodo totum mundum illuminat, quomodo oritur, & occidit, quomodo regulato

F motu procedit, & laudat solem. Considerat cœlum stellis ornatū, sua influentia terram fructificare faciens Considerat lunam aquas regentem, & ista laudat. Considerat terram, considerat mare, & ista videndo laudat, imò etiam de minoribus, videt rosam quam subtiliter factam & redolentem, & ipsam laudat. Nonne erit ingratus, nisi laudet multo amplius istorum operum factorem? Si vtilitas in illis laudatur, quid vtilius eo, qui fecit omnia? Si in illis virtus laudatur, quid potētius illo qui fecit omnia? A quo etiam facta non dimittuntur, sed

G reguntur, & gubernantur omnia. Non ergo laudantes creaturā, obliuiscamur creatorem. Nam laudando ista opera, quid laudas, nisi potentiam Dei qua ista sunt facta? Sed hic mouet August. dubium, quia, si laudas opera Dei, per consequens teipsum laudas, quia & tu inter opera Dei factus es ab ipso. Cum ergo nulli sit licitum seipsum laudare, cū scribatur, Non te laudet os tuum. Vnde hic dicit, Inter ipsa opera Dei, quæ iusti laudant, & seipsos innectunt, quia in operibus Dei & ipsi sunt. Qui enim fecit omnia, ipse nos fecit inter omnia. Proinde

H & si laudas opera Dei, & teipsum laudaturus es, quia & tu opus Dei es. Vbi est ergo, quòd scriptum est, Non te laudet os tuum? Ecce, inuentum est, & quomodo te laudare possis, & arrogans non sis. Deum in te lauda, non te, non quia tu talis es, sed quia ille te fecit, nō quia tu aliquid potes, sed quia ille potest in te & per te: ac per hoc potentiam Dei, non, tuam pronunciabis. Laudate ergo opera domini, non arrogando, sed gratias agendo.

Laudatur Deus in operibus suis.

Prouer. 27.

Magni-

2520 *Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua narrabunt.*

OStendit hic Deum laudandum ex sua magnifica sanctitate, & suis mirabilibus. Vbi notandum quòd per magnificẽtiam gloriæ sanctitatis Dei intelligit magnificam Dei gloriam, & sanctitatem, quam ostendit in datione legis antiquæ, in qua magnificam gloriam suã ostendit, quomodo in datione legis cœperunt audiri tonitrua, micare fulgura, & nubes densissima operire montem, & dominus ibi apparebat in igne. Qua magnifica gloria filij Israel uisa territi dixerunt Moysi, Loquere tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur. Istam ergo magnificam sanctitatis gloriam sæpius legendo, & recordando, antiqui patres Deum laudabant. Quod & nos hodie facimus. Hoc ergo genus laudis notans Psalm. ait, *Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua narrabunt*, scilicet mirabilia iam dicta, quæ in illa datione legis apparuerunt, vt fulgura, tonitrua, ignis, fumus, &c. Per hoc enim ostendit, quòd laudando creaturam, tu principalius laudas creatorem, quia bonitas creaturæ, est bonitas creatoris, sanctitas creaturæ, est creatoris sanctitas. Vnde non dicit, Loquentur magnificentiam gloriæ sanctitatis operum, sed *sanctitatis tuæ*. Nõ dicit, narrabunt mirabilia operum, sed *mirabilia tua*. Sic enim non descendit à creatore ad creaturam sed magis econtrario à creatura ad creatorem ascendit. Vnde primò laudabat opera, nunc autem laudat operantem, quia per opera venit in cognitionem operantis. Et nota, quòd Dei magnificentia ex multis nobis redditur laudanda, quoniam magnificus est primò in largiendo copiose. Quid enim habet creatura, nisi ex magnificentia creatoris? Soli copiose donauit lumen, lunæ dominium noctis, & sic de alijs Homini rationem, & arbitrij libertatem, ut de illo dicatur illud Hester 2. Largitus est munera iuxta magnificentiam regiam. Secundò est magnificus in iubendo imperiosè. Ipse enim non tanquam sub potestate constitutus sed super omnes imperat, cuius imperio

Magnificentia Dei apparet in multis.

A nulli contradicere licet. Vnde imperiosè dans præcepta sua dicebat, Dominum Deum tuum coles, ego dominus, non furaberis, ego dominus, &c. ideo de ipso dicitur in Psal. 28. Vox domini in uirtute, vox domini in magnificentia. Tertiò est magnificus in agendo uirtuosè. Quid enim agit nisi iustum? quid præcipit nisi uirtuosum? Ideo dicitur Esa. 12. Cantate domino, quoniam magnificè fecit &c. Quartò est magnificus regnando gloriose. Psal. 8. Eleuata est magnificentia tua super cœlos. Vel hic per magnificentiã intellige Christum, uide vers. 83. Et tunc

B erit sensus, *Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur*, idest Christum (in quo maximè consistit gloria sanctitatis tuæ) loquentur & prædicabunt. *Et mirabilia tua narrabunt*, scilicet quæ per ipsum facta sunt, ut scilicet quia dæmones pellebat, cęcos illuminabat, infirmos curabat mortuos suscitabat. &c. Vel magnificentia dicitur Eucharistiæ sacramentum (vide vers. 1647.) In quo multa mirabilia continentur.

Et virtutem terribilium tuorũ dicent, & magnitudinem tuam narrabunt. 2521

C

OStendit hic Deum laudandum ex sua uirtute terribili, & gubernationis diligentia. Vbi aduerte quòd per uirtutem terribilium vult intelligere mirabiles malorum punitiones, quas Deus antiquitus fecit, ut puta quam terribiliter puniuit Pharaonem & exercitum eius, quos omnes submersit in mari rubro. Exod. 14. Quàm terribiliter Chore, Dathan, & Abiron, quos terra absorbuit cũ omnibus suis, & deuorauit ignis. Num. 16. Sennacherib cum exercitu suo quando una nocte angelus domini ex

D eis interfecit, centum octoginta quinque milia. 4 Regum 19. Et sic de alijs. Sic ergo laudatur Deus in suis terribilibus judicijs, quando virtutem suam ostendendo, metuenda & terribilia exercet iudicia. Et hoc est quod dicit, quòd sancti patres Deum laudando, uirtutem terribilium suorum dicent, narrabunt, prædicabunt, vt scilicet peccatores timeant te offendere: *Et magnitudinẽ tuam narrabunt*, quam scilicet ostendisti in illis terribilibus judicijs. Sic enim ista prædi-

Psal.75. prædicabat Psal.dicens, Tu terribilis es, & quis resistet tibi? Certè nullus. Vel aliter, vbi sciendum, quòd Deus aliquando blandicijs & promissionibus nos exhortatur ad bonum, quandoque uerò minis & terribilibus nos terret, ne declinemus ad malum. Et ista duo hic notans Psalm. ait, *Et uirtutem terribilium tuorum dicent*, scilicet quam tu minando es terribilis, quia ignem æternum minaris reprobis, *Et magnitudinem tuam* (scilicet misericordiæ tuæ) *narrabunt*, quia inter omnes virtutes Dei ipsa misericordia magna dicitur, quia miserationes eius super omnia opera eius. Narrabunt ergo magnitudinem tuam. s. tuæ misericordię, qua exhortando nos allicis ad bonum. Et istum intellectum hic habet Aug. dicens, *Et uirtutem terribilium*, vel metuendorum *tuorum dicent*. Non enim solum blanditur, sed etiam minatur, quoniam si non blandiretur, nulla exhortatio, si non minaretur, nulla esset correctio. Dicent ergo laudatores tui uirtutem metuendorum tuorum, & creaturæ punientis disciplinã dantis. Non.n.prædicabunt bonis regnũ æternum, & malis tacebunt ignem æternum. Laus enim Dei in uia te instruens tibi ostendere debet & quid diligas, & quid timeas, quid appetas, & quid fugias quid eligas, & quid reijcias. Tẽpus nunc est electionis, postea erit acceptionis. Dicant ergo laudatores tui uirtutẽ terribilium, & metuendorum tuorum, dicant & magnitudinem misericordię tuę. Istũ textum ad hunc intellectũ inducit Greg. super illo verbo Iob 38. Nũquid ingressus es thesauros niuis, & thesauros grandinis aspexisti? dicens, Scriptum est, In conspectu eius nubes transierunt, grando, & carbones ignis. Prædicatores sancti grando, & carbones ignis uocati sunt quia & per correctionem ut grando feriunt, & per flammam charitatis, vt ignis accendunt. Ipsa quoque libera sanctorum prædicatorum increpatio, natura grãdinis cõuenienter exprimitur. Grando enim percutit, & liquefacta rigat. Sancti etiam uiri corda audientium & terrẽtes feriunt, & blandientes infundunt. Nã quemadmodum feriant, Psalmista testatur dicens, *Virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt.* Quemadmodum autem blãdientes rigant, consequenter adiunxit, dicens, *Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt*. In grandine ergo habentur thesauri, quia plerumque iniquitatis torpore frigidi ad supernam gratiam assumpti in sancta ecclesia iustitiæ luce refulgent, & prauitatem aduersariorum ictibus tundunt, quæ postea dulcedine rigant. Hic nota quòd Deus terribilis dicitur propter multa, primò quia est potẽtia eius inuincibilis. 2. Paral. vlt. Domine Deus omnipotens, qui statuisti mare verbo præcepti tui, qui conclusisti abyssum, terribile nomen tuum, quod omnes pauent & timent. Psalm. 46. Dominus excelsus, & terribilis, rex magnus super omnem terram. Secundò quia eius iustitia est inflexibilis: Deut. 10. Deus magnus, & potens, & terribilis, qui personas non accipit nec munera, facit iudicium pupillo, & viduæ. Tertiò quia eius sapientia est infallibilis. Psal. 95. Terribilis in consilijs super filios hominum. Primum terret potentes, quia non possunt rebellare contra potentiæ Dei altitudinem. Secundum terret diuites, quia non possunt inclinare iustitiæ Dei rectitudinem. Tertium terret sapientes, quia non possunt absentare sapientiæ Dei limpitudinem. Meritò igitur *virtutem terribilium tuorum dicent*.

Deus terribilis est, & misericors.

Deus minatur et exhortatur.

Gregor. 26. mor. c. 11.

Psal. 17.

Grando.

Terribilis est Deus propter tria.

Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt, & iustitia tua exultabit. 2522

OStendit hic Deum laudabilem ex abundantia suauitatis, & recta iustitia, Antiquis enim patribus in deserto peregrinantibus, Deus duo singularia dedit beneficia, quorum unum fuit suauitatis, & clementiæ, secundũ fuit æquitatis, & iustitiæ. Beneficiũ suauitatis, quod manna suauissimum per quadraginta annos eis dedit de cœlo, Exod. 15. Secundum autẽ æquitatis, & iustitiæ fuit, quia inimicos eorum debellauit, qui iter eorum ad terram promissionis iniustè conabantur impedire, sicut Amalech. Ex istis ergo duobus beneficijs tenebantur antiqui patres Deum laudare. Vnde quantum ad primum beneficium, quod fuit maximę suauitatis, dicit, *Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt*, idest Memo-

Exod. 17.

Memoriam dicti beneficij, quam ex sanctis scripturis retinent, te laudando exterius, prædicabunt suis posteris. Et memores iustitiæ tuæ, qua ipsorum inimicos debellasti, te laudando exultabunt, idest, lætitiam, quam de hoc intus conceperunt, per exteriora signa demonstrabunt, quia exultatio dicitur, quasi lętitię interioris extra saltatio. Vel aliter, per hoc vult ostendere Psalmista singulare Dei beneficium circa genus humanum, quia cum nos per peccatum obliti essemus Deum, ille tanquam suauissimus pater non est oblitus nos, nos quę fuit, nos inuenit, nos redemit. Et hanc memoriā B abundantiæ eius suauitatis debemus comedere, intus in corde nostro, imprimere impressamq; alios docendo exterius eructare. Non enim cibus eructatur, nisi abundanter comedatur. Et hoc est, *Memoriam suauitatis tuæ* primò imprimeret in corde suo, deinde illam alijs *eructabunt*, illam alijs effundendo. Et hunc intellectum hic habet Aug. dicens, *Memoriam abundantiæ*, &c. O epulæ fœlices, quid manducabunt, qui sic eructabunt? Quid manducabunt? Certè memoriam abundantiæ suauitatis tuæ, quia scilicet tu nos non es oblitus, cum nos te obliti fuerimus. Omnis enim caro oblita erat Deum. Ille tamen opera sua non est oblitus. Hæc memoria eius super nos, quia valde dulcis est, manducanda est, & eructanda. Sic manduca, vt eructes, sic accipe, vt des. Manducas, cum discis, eructas, cum doces. Mādūcas enim audis, eructas cum prædicas. Denique ille auidissimus epulator Ioannes Apostolus, cui nō sufficiebat ipsa dominica mensa, nisi discumberet supra pectus domini, & de arcano eius biberet diuina secreta, quid eructauit, audi. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum. Et uide quòd non D sufficit Psalmistæ dicere, *Memoriam tuā*, nec *memoriam abundantiæ tuæ*, nec *memoriam suauitatis tuæ*, nisi totum dicat, *Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ*. Etenim quid prodest, si abundet, & insuaue est? Item molestum est, si suaue est, sed parum. Qui sunt ergo, qui memoriā abundantiæ suauitatis tuę eructant? Illi sunt, qui sunt intelligentes in se nihil boni esse, quod à te non sit, nec potuisse conuerti ad te, nisi commouerentur abs te,

Memoria Dei de nobis qui ipsum fueramus obliti.

Mādūcare est addiscere, eructare est docere.

Ioan. 1.

A nec reduci potuisse in memoriam tui, si tu obliuisceveris illorū. Sequitur, *Et iustitia tua exultabunt.* Quia, scilicet modo prædicto considerantes suauitatem memoriæ domini erga nos exultant, non de iustitia sua, sed solū de iustitia Dei, quia non suis meritis aliquid attribuunt, sed totum iustitiæ Dei. Vnde hic Aug. ait, *Et iustitia tua exultabunt.* Fratres, si vultis exultare iustitia Dei, bibite primò gratiam Dei, discite gratiam Dei. Nos autè quàm omnino essemus, non eramus, & facti sumus homines, cum autè nihil essemus. Deinde iam ipsi homines ex radice illius peccatoris primi hominis, & maligni eramus, & filij iræ natura sicut & cæteri. Attendamus ergo gratiā Dei, non solum, qua fecit nos, uerumetiam, qua refecit. Cui ergo debemus, quia sumus, illi debemus quia & iustificati sumus. Nemo ergo Deo tribuat quia est, & sibi tribuat quia iustus est. Melius est enim quia iustus es, quàm quia homo es. Et sic quod inferius est, dares Deo & quod superius est, tibi. Totum ergo illi da, in toto ipsum lauda. Audi Apostolum dicētem, Gratia salui facti estis per fidem. Vbi audis gratiā, gratis intellige. C Si ergo gratia saluus factus es, nihil tu attulisti, nihil tu meruisti. Noli ergo superbiens exultare iustitia tua, quia nulla est, sed iustitia Dei, qua saluus factus es. Et hoc est quod Psal. Deo dicit, *Et iustitia tua exultabunt.*

Ephes. 2.

Ephes. 2.

Miserator, & misericors dominus, patiens, & multum misericors. 2523

HIc ostendit Deum laudabilem ex misericordia & multa patientia. Et duo facit, quia misericordiam patientiæ Dei primò dicit magnam intensiuè, secundò extensiuè, ibi, *Suauis dominus.* Quantum ad primum, nota quòd in hoc differt miserator, & misericors, quia miserator quis dicitur quantum ad effectū, sed misericors notat affectum. Quāuis enim affectus misericordiæ non cadat in Deo, tamen miserator, & misericors dicitur, quia iuxta nostrum modum intelligendi se habet ad modum miserantis, & misericordis. vide versic. 664. Deus enim propter magnam misericordiam multū patiens, quia post peccatum non statim infert

Miserator et misericors.

nunciauerunt opera Dei,& facta eius intellexerunt, quia Christum annunciabant futurum,sed sancti Apostoli ipsum prædicabant jam incarnatum,& glorificatum,iam factum esse ostenderunt. *Et potentiam tuam loquentur*, idest,per miracula, quæ facient, humanam uirtutem, & naturalem transcendentia, ostendent virtutem tuæ potentiæ, per quæ doctrina euangelica confirmabatur, sicut dicitur Marc.vlt. Illi autem profecti prædicauerunt vbique,domino cooperante,& sermoné confirmante sequétibus signis. *Gloriam* ergo *regni tui dicent*, s. quanta gloria est in regno tuo, vbi mors nulla, molestia nulla, sollicitudo nulla. Vbi quicquid desideratur,habetur, ubi nihil adest,quòd non desideretur. Et nota ꝙ suo modo non solum Apostoli,& sancti prædicatores, sed etiam omnis creatura Christi gloriam manifestauit, & dixit. Nam Christi gloriam dixit Deus, angeli,homines, & omnis creatura. Primo Christi gloriam dixit Deus & manifestauit, & hoc in Christi transfiguratione, quando Deus pater de Christo ait, Hic est filius meus dilectus, quem sic à Deo glorificatum tres Apostoli uiderunt,scilicet Petrus,Iacobus,& Ioannes. Vnde de ista gloria à patre manifestata, ait Petrus, quòd ipse Christus accepit à Deo patre gloriam, & honorem, voce de cœlo delapsa ad eum huiuscemodi à magnifica gloria, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite, & hanc uocem nos audiuimus de cœlo allatam, cum essemus cum eo in monte sancto. Secundò gloriam Christi prædicauerunt angeli, quibus ante Christi incarnationem homines erant subditi. Sed ipsis hominibus Christo incarnato, angeli ut ministri obsequebantur in personam Christi, Matth.4. Angeli accesserunt, & ministrabant ei. Vnde & angeli Christo statim nato eius gloriam hominibus prædicauerunt, dicentes. Gloria in excelsis Deo,&c. Tertio ipsius gloriã prædicauit omnis creatura, cum omnis natura Christo obediens obsequebatur tanquam proprio creatori,& uero domino, quod nulli alteri creaturæ fuit concessum. Et hoc est, quod de Christo dicitur, Matth.8. Qualis est hic, quia uenti, & mare obediunt ei? Et de ista Christi gloria ab omni creatura prædicata, uide uers.15. Psalm.144. Confiteantur tibi, domine omnia opera tua. Sequitur, *Gloriam regni tui dicẽt*, quia omnis creatura confitetur Christum esse uerum Deum. Propter quod dicitur Ioan.1. Vidimus gloriam eius, non quasi gloriam Moysi, Dauid, Salomonis, uel aliorum hominum, sed quasi gloriã unigeniti à patre. Quæ omnia notans Chrysost. super Matth. dicit, Omnes creaturæ Christum prædicauerũt gloriosum. Nã cœlum stellam misit ab oriente, magos ducens ad Christum. Angeli descenderunt, & Christi gloriam pastoribus prædicauerunt. Ioannes Baptista exultans in vtero, pater ipsum attestatus est è cęlo, paraclelus spiritus super Christum descendit, sed & ipsa rerum natura omni turba clarius clamauit, quoniam rex cœlorũ aduenerat. Etenim dæmones Christi præsentiam fugiebant, infirmitatum species soluebantur, mortuos emittebãt sepulcra, & animas soluta malitia ad uerticem uirtutis agebat. Quibus consideratis, meritò dicitur Esai.6. quòd plena erat omnis terra gloria eius. Quid ergo mirum, si Apostoli, & alij primi fundatores ecclesiæ ad hoc mysterium singulariter electi, Christi gloriam prædicauerunt? Psal.18. Cœli enarrant gloriam Dei. Et hoc præuidens Psalmista de Apostolis, Christo dicit, *Gloriam regni tui dicent*. Sequitur, *Et potentiam tuam loquentur*, idest manifestabant quanta potentiã esset Christi, dum in nomine Christi miracula supra uirtutem naturæ faciebãt. Vnde hic August. ait, *Et potentiam tuam loquentur*, quia ostendẽt, quàm potens sit Deus, qui impleuit terram bonis, quàm potens sit Deus, qui dedit proprias uitas animalibus, quàm potens sit Deus, qui dedit diuersa semina uisceribus terræ, vt tantam fructuum uarietatẽ germinarent, tantamque speciem arborũm. Quàm potens ergo sit Deus, quàm magnus sit Deus, tu interroga, & creatura tibi respondebit, ꝙ Christus magnus est dominus, & rex magnus super omnes deos. Circa potentiam Dei potes considerare, quòd Dei potestas primò habet longitudinem durationis, quia existit ultra omnia tẽpora, Dan.7. Potestas eius, potestas æterna. Secundò habet latitudinem

Marc. vlt.

Gloriã Christi Deus & oĩs creatura prædicauit.

2.Pet.1.

Luc.2.

Potentia dei quanta sit.

Potestatis dei conditiones.

dine extensionis, eo quod attingit ultra omnia loca. Zac. 9. Potestas eius à mari usque ad mare, & à flumine usque ad fines terræ. Tertiò habet celsitudinem suppositionis eo quòd sibi subijcit omnia entia, Matth. 10. Timere illum, qui potest animam, & corpus perducere in gehennam ignis. Sap. 16. Tu es, domine, qui uitæ, & mortis habes potestatem.

2527 *Vt notam faciant filijs hominum potētiam tuam, & gloriam magnificentiæ regni tui.*

Finis prædicationis Apostolorum.

POnit hic finem prædicationis intentum. Finis enim prædicationis Apostolorum erat gentibus manifestare verbum incarnatum, vt, relictis idolis, uerā Christi susciperent fidem. Et hoc notans Psalmista dicit, quòd ideo gloriam regni tui dicent, &c. *vt notam faciant filijs hominum*, idest gentibus, *potentiam tuam*. Quod quidem fecerūt Apostoli per miracula in fide nominis Christi per eos facta. Sic enim Paulus potentiam Christi notam fecit Dionysio Areopagitæ, in fide nominis Christi cæcum illuminando. Cum enim Paulus Athenis disputaret cum Dionysio, trāsiuit cæcus coram eis. Quem uidens Dionysius, dixit Paulo, Si dixeris huic cæco, vt in nomine Christi uideat, & uideat, ego credam. Sed ne utaris uerbis magicis, ego formā verborum præscribam. Sic enim dices, In nomine Iesu Christi de virgine nati, crucifixi, & mortui, qui & resurrexit & ascendit in cœlum, vide. Cui respondit Paulus, Ad hoc ut omnis à te tollatur suspicio, volo vt tu ipse eadem uerba credendo proferas. Et tunc in eadem forma verborum dixit Dionysius cæco, & statim cæcus fuit illuminatus, & sic manifestata per miraculum Christi potentia Dionysio, ipse fidem Christi suscepit. Ideo ergo prędicabant Apostoli, vt Christi potentiam gentibus manifestarent. Et non solum Christi potentiam, sed etiam gloriam magnificentiæ regni sui. Gloria enim dicitur notitia, uel fama cum laude. In regno autem Christi est clara notitia & uisio diuinitatis, quia uidemus nūc Deum per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Ibi etiam est iugis, & cōtinua laudatio, quia

Dionysius cæco illuminato fidem cepit.

E Psal. 83. Beati qui habitant in domo tuā domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. Et nota, quòd Christi potentia in tribus maximè notificabatur, quia scilicet ipse Christus habebat primò potestatē doctrinalem, Eccl. 8. Sermo illius potestate plenus est, Matth. 7. Erat docens, sicut potestatem habens, non sicut Scribæ, & Pharisæi. Secundo habebat potestatem medicinalem, quia verba eius omnis languoris erant curatiua, tam spiritualium morborum quàm corporalium, Matth. 6. Vt sciatis, quia filius hominis habet potestatem dimittendi peccata,

Potestas Christi triplex.

F tunc dixit &cæt. Tertiò habebat potestatem insuperabilem in cunctorum dominatione, Matth. vlt. Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. *Et gloriam magnificentia regni tui.* Vt enim hic ait gloss. Sanctis etiam prædicantibus, nota facta est potētia regni Dei, qua vindicabit in malos, & gloria regni, qua coronabit bonos. Notificata est, ne ignorata minus quæreretur. Nota facta est, quā do Apostoli uirtutes fecerunt, & per notitiam utriusque quidam timore pœnæ, quidam uerò spe gloriæ conuertebantur. Vel aliter, vt litera Augustini habet, quæ sic dicit, *Vt notam faciant filijs hominum potentiam tuam, & gloriam magnitudinis decoris regni tui*, vt scilicet, considerato decore uniuersi, surgamus altius ad contemplationem amplioris decoris regni Dei, quod promittitur nobis. Vnde hic August. ait, Et gloriam magnitudinis decoris regni tui. Sancti tui commēdant gloriam magnitudinis decoris regni tui. Sed qualem decorem habet regnum tuum? quia nos non terret, sed habet decorem quo delectemur. Etenim quale est illud decus, quo perfruentur sancti, quibus dicitur, Venite benedicti, H percipite regnum. Vnde ibunt? quò ibūt? videre, & considerare potestis decorem regni illius quod uenturum est. Mundū istum attēdite, decorem quidem habet. Quem decorem habet terra, mare, aer, cœlum sidera? Nōnne pulchritudo ipsa mundi sic eminet, vt quasi pulchrius nihil possit inueniri? Et hic uiuunt in isto decore, in ista pulchritudine propè iam ineffabili. Qui? hic tecum uiuunt uermiculi, pulices, mures, & omnia terrę serpentia. Ista tecum viuunt in decore isto. Qualis

Nota potentia regni dei prædicantibus sanctis cur.

G (at "bet, quæ sic dicit")

Plenitudo gloriæ cælestis.

Matth. 25.

tur suauia quæ suetè, vel consueta sunt, A eo quòd talia suauia solent esse. Sic ergo suauis dominus vniuersis, idest, consueuit dominus vniuersis misericordiã impendere. Vel aliter, per ly *vniuersis* intelligit omnia creaturarũ genera, quia etiam omnibus creaturis suam gratiam impendit, vt puta, quia omnibus dat generaliter esse: quod omnibus est secundũ se desideratissimum. Et vltra hoc aliquibus dat viuere, sicut plantis, & arboribus, & omnibus vegetabilibus. Vltra hoc aliquibus dat sentire, ut animalibus. Vltra ista aliquibus dat intelligere, vt angelis, & hominibus. Et hoc est, quod ait, B *Suauis dominus vniuersis*, scilicet creaturis. Sed quia diffusio diuinæ bonitatis super omnem creaturam modis prædictis non est ex debito, quòd Deus suam bonitatem creaturis sic participare teneatur, sed totum facit ex mera sua bonitate, & misericordia, ideo subditur, *Et miserationes eius super omnia opera eius*. Si autem iste textus ad homines solum referatur, qui sunt capaces gratiæ, & misericordiæ Dei, proprie loquendo, quomodo erit uerum, quòd miserationes Dei super omnia opera eius? cum aliquos dãnet æternaliter absque spe alicuius, dicẽte Iacobo Apostolo, quòd iudicium fiet sine misericordia illi, qui non fecerit misericordiam? Ad hoc respondetur primò, ꝙ etsi damnatis non facit misericordiam, quo ad terminationem pœnæ, facit tamen eis misericordiam, quo ad mitigationem? quia minus puniuntur quã puniri meruerunt, & citra condignum. Vel aliter, misericordia Dei se extendit ad omnia opera eius, quia omnia opera eius sunt ualde bona. Peccata autem nõ sunt opera Dei, sed operã hominum. Punit ergo Deus in damnatis opera hominum. Vnde tolle opera tua, & solũ reti- D ne opera Dei, & misericordiam Dei in te reperies. Et hãc solutionem hic ponit Aug. d. *Miserationes eius super omnia opera eius*. Quare ergo aliquos damnat? quare flagellat? An quos damnat, non sunt opera eius? Et vis nosse, quia *super omnia opera eius, miserationes eius* sunt? Inde est illa benignitas, quæ solem suum oriri facit super bonos, & malos. Nonne miserationes eius in omnia opera eius, quia expectat peccatores. d. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos? Et cum dicit, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius, hic non est miseratio eius, sed seueritas eius. Miseratio eius reddita est operibus eius, seueritas autem eius, non in opera eius, sed in opera tua. Denique si tollas opera tua mala & non in te remanent nisi opera eius, nõ te dimittet miseratio eius. Si autem tu non dimittis opera tua, erit seueritas eius in opera tua, non in opera sua.

Quæstio. *Misericordia Dei est in dãnatis, & quomodo.*

Iac. 2.

Respon.

Matth. 5.

Malac. 3.

Matth. 25.

Confiteantur tibi domine, omnia opera tua, & sancti tui benedicant tibi. 2525

Hic consequenter ad Dei laudẽ excitat patres noui testamenti. Hic enim de sanctis noui testamẽti quatuor prædicit, primò ꝙ ipsi Deum laudabunt: secundò ꝙ ipsi Christum alijs prædicabunt, ibi, *Gloriam regni tui*; tertiò quòd ipsi regnum Christi fore æternum demonstrabũt, ibi, *Regnum tuum*, quartò ꝙ ipsum Christũ ueracẽ esse affirmabunt, ibi, *Fidelis dominus*. Quantum ad primũ, sciendũ, ꝙ magna differentia est inter sacramenta nouæ legis, & antiquæ, quia sacramenta nouæ legis hominem sanctificant etiam ratione operis operati, ut pa- C tet de baptismo, quia etiam datus à malo, animã baptizati sanctificat, quia vitia tollit, & gratiam, ac uirtutes infundit, ꝙ non potest dici esse hoc ratione operis operãtis, cũ baptizans dicatur esse in peccato, est ergo hoc ratione operis operati. Sacramenta autẽ legis antiquæ hoc facere non poterant, vt deducit Mag. lib. 4. d. 1. Et hinc est, ꝙ homines noui testamẽti proprius sancti vocantur, quo sancti Christi, quia sanctificati per sacramenta à Christo instituta. Et ideo hic Psal. d. *Et sancti tui benedicant tibi*, loquitur de patribus noui testamẽti. Et sic est sensus, *Cõfiteantur, tibi, domine, omnia opera tua*, s. cõfessione laudis. *Cõfiteantur*, i. laudẽt. Sed quõ oĩa opera Dei confiteri dño vel ipsum laudare possunt, cum non oĩa opera Dei habeant cognitionem, & intellectũ sine quibus laus esse non põt? quia sine intellectu bonũ, quod habẽt, in Deum referre non possunt. Ad hoc dicitur, ꝙ etsi per se Deũ propriè laudare non possunt, laudant tñ per homines, & per angelos, qa materiã laudãdi Deũ illis præstant,

Sancti propriè dicuntur in noua testamento.

Mag. 4. Sent. d. 1.

Qualis ergo decor est illius regni Christi, vbi tecum nô viuunt, nisi angeli beati? Ideo parum fuit, vt diceret gloriam decoris, sed magnitudinis decoris regni tui: commendans regnum, quod nondum videmus, quod nondum visum credimus quod creditum desideramus: propter cuius desideriũ omnia sustinemus. Vnde & alibi dicitur, Dominus regnauit, decorem inducus est.

2518 *Regnum tuum, regnum omnium seculorum, & dominatio tua in omni generatione, & generationem.*

HIc ostendit, quòd Apostoli prædicabunt regnum Christi fore æternum. Non enim loquitur de regno præsentis vitæ, sed de regno gloriæ: de quo dixit angelus ad Mariam, Lucæ 1. Regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Vnde de ista domo Iacob, & regno Christi loquitur Bernard. super Missus est, Homil. 4. dicens, Regnabit in domo Iacob in æternum. Hic non domum Iacob temporalem accipimus, cùm sit in illa, quæ æterna est, in æternum regnaturus. Quærenda est ergo domus Iacob æterna, in qua regnet in æternum: cuius regni non erit finis. Annõ domus exasperans est illa domus Iacob, quæ impiè abnegauit eum, & insipienter respuit ante faciem Pilati, quando, illo petente, Regem vestrum crucifigam? vno ore respondendo clamauit, Non habemus regem nisi Cæsarem? Require itaque Apostolum, & discerne tibi eum, qui in occulto Iudæus est, ab illo qui in manifesto. Et quæ in spiritu est circuncisio, ab ea, quæ fit in carne: & filios fidei Abrahæ, à filijs carnis. Non enim (inquit Apostolus.) omnes qui sunt ex Israel, hi Israelitæ sunt: neque, qui semen Abrahæ sunt, hi filij Abrahæ sunt. Similiter ergo neque omnes, qui ex Iacob, Solummodo ergo, qui in fide Iacob perfecti inueniendi sunt, reputa in domo Iacob: & illos noueris spiritualem domũ Iacob, in qua regnabit dominus Iesu in æternum: & ipsi cum eo regnabunt, & regni eius nõ erit finis. O quàm gloriosum illud regnum: in quo reges congregati sunt, conuenerunt in vnum ad collaudandum, & glorificandum eũ,

Regnum Christi spirituale est, non temporale.

Ioan. 19.

Rom. 2.

Coloss. 2.

Rom. 9.

A qui super omnes est rex regum, & dominus dominantium: de cuius splendidissima contemplatione fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum, &c. Hãc ergo perpetuitatem regni Christi, quo regnabit in beatis, ponens Psalmista dicit, *Regnum tuum regnum omnium seculorum* (id est æternum) *& dominatio tua in omni generatione, & generationem*: id est, in præsenti generatione præsentis vitæ tu dominaris, & futuræ. Quanta ergo affectione nostrum quilibet desiderare debet esse de regno Christi, quod est regnũ omnium sæculorum, ostendit Bernard.

Matt. 13.

B loquens de seipso supra Missus, Homil. 4. dicens, Vtinam meæ portionis meminerit Iesus in beneplacito populi sui, cùm venerit in regnum suum. O si me in illa die, quando traditurus est regnum Deo, & patri, visitare dignabitur in salutari suo, ad videndum in bonitate electorum suorũ, ad lætandum in lætitia gentis suæ: vt a me laudetur cum hæreditate sua. Veni interim, domine Iesu, aufer scandala de regno tuo, quod est anima mea, vt regnes tu (qui debes) in ea. Venit enim auaritia, & vendicat in me sibi sedem. Vult mihi dominari superbia. Vult

Anima nostra est regnum Christi.

C mihi esse rex luxuria. Iactantia dicit, Ego regnabo. Ambitio, detractio, inuidia, & iracundia certant in meipso de memetipso: cuius ego potissimum esse videar. Ego autem, quantum valeo, resisto: dominum meum esse Iesum clamo: ipsi me defendo, quia ipsius me iuris agnosco. Ipsum mihi Deum: ipsum mihi regẽ teneo: & dico, Non habeo regem, nisi Iesum, Veni domine, disperge illos in virtute tua, & regnabis in me: quia tu es mihi ipse rex meus, & Deus meus. *Regnum tuum, regnum omnium sæculorum, & dominatio tua in omni generatione, &*

D *generationem*. Vnde oẽm generationem dicit illã, quæ est post hanc generationẽ.

Fidelis dñs in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. 2519

HIc ostendit quomodo Apostoli Christum prædicabunt veracem in promissis. Sciendum quòd iste versus non habetur in Hebræo, neq; in translatione Hiero. Vnde dicũt quidam, quòd iste versus ab aliquo doctore fuit appositus, & quòd non est de textu Bibliorum.

August. tamen istum versum bene ponit in sua translatione. Verum autem in hac parte sit magis credendum Augustino quàm Hieronymo, discernat lector. Est autem huius versus iste sensus, quòd Deus in suis promissis fidelis est, & verax: quia quicquid promittit, facit, & obseruat: quia promissa, & verba eius implentur, & non transeunt in vanum. Sic enim ait Christus, Matt. 5. Amen dico vobis, donec transeat cœlum, & terra, iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. Nec mirum: quoniam, vt ait Chrysost. super Matt. Si enim ingenuus homo in vili mẽdacio inuentus fuerit, erubescit. Et vir sapiens verbum, quod dicit, non relinquit in vacuum. Quomodo verba diuina sine exitu vacua poterunt remanere? Et hoc est, quòd ait, *Fidelis dominus in omnibus verbis suis.* Quòd enim sit fidelis, possumus cognoscere ex eius promissis iam impletis, quòd promissa nondum impleta impleat. Et ideo sicut homo volens tenere promissum, de promissis facit instrumentum: sic & Deus de promissis nobis per eum, chirographum nobis dedit: scilicet sacram scripturam, in qua continentur eius promissa: vt de resurrectione mortuorum, de futuro iudicio, de præmijs bonorum, & de supplicijs damnatorum. Vnde hoc hic deducens August. ait, *Fidelis dominus in omnibus verbis suis.* Quid enim promisit, & non dedit? Quædam enim promisit, quæ etsi nondum dedit, sed dabit, credatur illi ex ijs, quæ dedit. Possumus credere ei tantummodo dicenti. Sed noluit credi sibi solum dicenti: sed, voluit promissiones in scripturis poni: voluit tenere scripturam suam. Quomodo si dicas alicui homini, cui aliquid promittis, Non mihi credis, ecce ego scribo tibi. Etenim quia generatio vadit, & generatio venit: & sic transcurrunt ista secula cedentibus succedentibusque mortalibus, scriptura Dei manere debuit, quã omnes transeuntes legerent. Et quanta sunt, quæ iam reddidit ex isto chirographo? Dubitant homines credere illi de resurrectione mortuorum, & de futuro seculo: quod solum iam restat reddẽdũ. Computãdo quę iam reddidi, potes eredere me redditurũ quod promisi. In ipso

Fidelis & verax est Deus.

Promissa omnia seruat Deus.

Rom. 1.

E chirographo habes promissum vnicũ filium, cui ego non peperci, sed omnibus tradidi illũ. Ibi lege. Promisi pignus spiritussancti me daturum per filium meũ, computa redditum. Promisi sanguinem, & coronas sanctorum martyrum: computa redditũ. Admoneat te massa debiti mei: potens sum. Promisi regum fidẽ, dicens in chirographo meo, Adorabunt eum omnes reges terræ: omnes gentes seruient illi. Et hoc reddidi in effectu. Ante ergo oculos omnium, ponit solutionẽ debitorum suorum. Quædã reddidit sub maioribus nostris, quæ nos non

F videmus: quædam reddidit temporibus nostris, quæ illi non viderunt. Per omnes generationes reddidit, quæ scripta sunt. Et de eo, quod restat, non ei credetur? Nunquid propter pauca residua infidelis erit Deus? Absit. Sed securè credamus, quia *fidelis dominus in omnibus verbis suis.* Sequitur, *Et sanctus in omnibus operibus suis:* hoc est, omnia eius opera sunt. Nam sanctum dicitur illud, quod ad cultũ Dei, & honorem est ordinatũ, & deputatũ. Sic enim sacerdotes sancti dicuntur: sic & vestes sacerdotales, calices, libri, & templa: omnia talia sancta dicuntur, quia ad honorem Dei deputata

G & laudem. Cùm autem omnia opera diuina sint ad laudem Dei deputata: Prou. 16. Vniuersa propter semetipsum ordinauit: & quia oĩa opera Dei ipsum laudãt, vt ostensum est ver. 2525. Et hoc est, quòd ait, *Et sanctus in omnibus operibus suis.* Etiam, quia vt habetur 1. Genes. 1. Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona: & per consequens sancta.

Actuum 2.

Psal. 71.

Alleuat dominus omnes, qui corruũt, & erigit omnes elisos. 2530

H Hic consequenter Psalmista omnes generaliter ad Dei laudem excitat, & inducit: & hoc ratione beneficiorum omnibus generaliter exhibitorum. Et duo facit: quia dicta beneficia reducit ad memoriam: secundò conclusionem inducit intentam: ibi, *Laudationem domini loquetur.* Quantum ad primum, notandum quòd Psalmista excitat nos in multis: primò per peccatum lapsos reparando: secundò omnibus escam præparando: ibi, *Oculi omnium*

tertiò

tertiò omnia disponendo iustè, ibi, *Iustus dominus*, quartò verè deprecantes exaudiendo, ibi, *Prope est*, quintò iustorũ vota adimplendo, ibi, *Voluntatem*, sextò suos amatores protegendo, ibi, *Custodit dominus*. Quantum ergo ad primũ, oẽs ad laudẽ Dei excitat, ex hoc quia Deus lapsorũ est reparator, d. *Alleuat dominus omnes, qui corruunt*, h. d. de lapsu in peccatum, quia quantum est ex se, dñs oẽs tales semper paratus est recipere ad gratiam, si conuerti voluerint: ipso dicẽte,

Omnes peccatores recipit Deus.

Ezech. 18. Nunquid voluntatis meæ est mors impij, dicit dominus, & non magis vt conuertatur & viuat? Per hoc enim peccantes patienter expectat, & non statim dãnat, vt parcat conuersis, vide versic. 25. 1471. Alleuat ergo Deus oẽs, qui corruunt, quantum est ex se. Sed nõ omnes alleuantur, quia multi obicem opponunt, alleuari nolentes. Sicut sol, quantum est ex se, omnes illuminat: si quis autem studiosè claudat fenestram, ne radius solis intret, non illuminatur, defectus est suus, non solis. Propter quod de talibus ponentibus obicem, dicitur Prouerb. 1. Extendi manum meam, & non fuit, qui aspiceret. Si ergo Deus, quantum est ex se, omnes per peccatum corruentes alleuat, consequens est etiam, quòd omnes, quantum est ex se, à pœna infernali etiam absoluit, quæ non debetur, nisi in peccato mortali existenti. Corruentes autem in pœnam temporalem, aliquando releuat, quandoque verò non. Releuauit enim Iob de miserijs suis: Dauid à persecutionibus Saulis, & filij sui, populum Israel de captiuitate Babylonica, non tamen hoc facit de omnibus etiam electis, quos multoties in pœnis vitam finire permittit, vt patet de sanctis martyribus. Quod quidem facit, vt alleuet eos melius ipsos transferendo de miseria præsentis vitæ ad sempiternam coronam. Sic ergo alleuat omnes, qui corruunt, scilicet per peccatum mortale, & per consequens à reatu æternæ pœnæ, supple, nisi ponant obicẽ. Quod alijs verbis reperit, dicens, *Et erigit omnes elisos*, Vel aliter, *alleuat omnes, qui corruunt*, idest, qui cadunt à cogitationibus suis malis, illas deserendo. Vel qui corruunt per humilitatẽ, vel voluntariam paupertatẽ, seipsos deponendo

A Omnes (inquam) tales erigit, & eleuat ad gratiam, & ad gloriam subleuando. Vnde hic ait August. *Alleuat dominus omnes, qui corruunt* Vel secundum aliam literam, *Conseruat dominus omnes decidentes*, non quidem omnes decidẽtes à Deo sed omnes, qui corruunt, & decidunt a cogitationibus suis. Si habebant malas cogitationes, decidunt ab eis, vel omnes decidentes, qui amittunt, quæ in illo sæculo habent uoluntariè, vt qui ex diuitibus fiunt pauperes, ex honoratis abiecti. Impij autem infirmantur in malis, quando mala accidunt illis. Deciderat

Aduersa in stos confirmant.

B Iob à gloria pristinæ lucis temporalium rerum quibus nitebat ad tempus Deciderat à gloria domus suæ, sedebat in stercore ulceribus plenus, sed confirmauit dominus corruentem. Quantum confirmauit ut in ipso graui suo vulnere, quo toto corpore fuerat percussus, responderet vxori tẽtanti, quam solam sibi diabolus reliquerat adiutricem? Loquuta es quasi una ex insipiẽtibus mulieribus. Si bona suscepimus de manu domini, mala quare non sustineamus? cum ceciderit (inquit Psalmista) iustus, non collidetur, quia dominus supponit manum

Iob 1.

Iob 2.

C suam Consimiliter erigit omnes elisos, scilicet ad se pertinentes, nam superbis Deus resistit. Vel aliter. *Alleuat dominus omnes, qui corruunt*, non quòd omnes alleuet, sed quia quicunque alleuatur, per eum alleuatur. Sicut illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, non quòd omnes per Deum illuminentur, cum multi implicati maneant erroribus, sed quia omnis, qui illuminatur, illuminatur per ipsum Et nota, ꝙ alij sunt corruentes, alij sunt elisi. Nam corruentes sunt, qui cadere incipiunt, puta qui tentationibus, vel aduersis impugnati in

Ioan. 1.

D cipiunt titubare, nondum tamen plenè tentationibus consentiunt, vel in aduersis desperant, sed *elisos* dicit illos, qui iã de facto ceciderunt. Et nota ꝙ dominus electos suos elisos, per uoluntariã humilitatem, paupertatem, vel pœnitentiam erigit ad gloriam. Quod ostendit Gregor. super illo uerbo Iob 5. Qui ponit humiles in sublimi, & merentes erigit sospitate, dicẽs, In sublimi humiles punũtur, quia ij, qui nunc pro Dei amore despecti sunt, tunc cũ Deo iudices uenict.

Humiles exaltantur à Deo.

Gregor. 6. mor. c. 8.

Erigit dominus humiles.

Sed tunc dominus mœrentes erigit sospitate, quia ij, qui in eius desiderijs accensi, prospera mundi fugiunt, aduersa patiuntur, cruciatus persequentium tolerant, seq; ipsos per lamenta castigāt: tanto sublimiorem tunc sospitatē suscipiunt, quanto nunc à cunctis mūdi gaudijs deuotē moriuntur. Hinc est, quod per Salomonem dr, Cor, quod nouit amaritudinem aïæ suæ, in gaudio suo non miscebit extraneus, Humana etenim mēs amaritudinem animæ suæ scit, cū æternæ patriæ desiderijs accensa, peregrinationis suæ pœnam flēdo cognoscit. Sed in eius gaudio nō miscebitur extraneus: quia qui nūc à mœrore compunctionis extraneus est, tūc particeps ad lætitiam consolationis non est, &c.

Prouer. 14.

2531 *Oculi omnium in te sperant, domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno.*

HIc ostendit secundum Dei beneficium, qui omnibus escā abundanter præparat. Hoc non potest intelligi de omni creatura, vt aliqui dicunt, propter hoc, quod subditur, *Et imples omne animal benedictione.* Sed intelligitur de creatura animata anima sensibili: cuiusmodi est homo, & animal brutum propter hominem factum. Omnia enim talia animalia à Deo sperant prouisionē victualium, non solum homines, sed etiā bestiæ, & aues. Propter quod dicitur Matth 6. Considerate volatilia cœli, nō serunt, &c. Sequitur, Et pater vester cœlestis pascit illa, quibus escam parat opportuno tempore. Et hoc est, quod subditur, *Et tu das escam illorum in tempore opportuno.* Quod ideo dicit, quia aliqua sunt animalia talis naturæ, quòd per magnum spacium temporis stāt sine cibo: sed viuunt de cibo prius recepto, vt sunt hirundines, quæ non comedunt in hyeme, sed viuunt de alimento in æstate recepto, vt ponit Alber. 2. de anima, & de multis alijs ponit exemplum. Hoc nō solum intelligitur de esca corporali, qua corpus viuit: sed multo fortius de spirituali, qua iustorum pascit desiderium. Oculi enim omnium iustorum in domino sperant, quādo aliquid quod vtile putant, cum spe impetrandi à domino pe-

E tunt. Sed Deus, qui nouit quando quod petunt, est eis vtile, & quando nō, quod ipsi postulantes ignorant, dat quod petunt, non semper, sed in tempore opportuno, sicut nō exaudiuit Paulum tertiò rogantem vt stimulus carnis auferretur ab eo, quia nouit medicus hoc ei opportunum non esse. Sic enim hoc exponit Aug. dicēs, *Oculi omnium in te sperant* &c. Dominus tanquam medicus reficiēs ægrotum, dat quod petit, quādo videt opportunum. Itaque aliquando desideratur ab illo, & nō dat, nouit enim horam dandi, qui curat. Quod dico, ne quis forF tè quando nō fuerit exauditus, aliquid iniustum petens à Deo, tristetur. Nam quando iniustum aliquid petit, in pœnā suam exauditur, sed si aliquis iustum petens, non fuerit exauditus, non propter hoc deficiat animo, expectet tempus opportunum. Quando enim non dat, ideo non dat, ne obsit, quod postulatur. Neque enim aliquid iniuste petebat Apostolus, cum postulabat vt auferretur ab eo stimulus carnis, & tamen nō accepit, quia tempus adhuc erat exercendæ infirmitatis. Petijt diabolus tentandum Iob, & accepit. Apostolus rogat, & non
G accipit. Est ergo præponendus diabolus Apostolo? Absit. Sed non accepit Apostolus propter perfectionem suam. Accepit diabolus ad damnationem suam. Denique & ipse Iob accepit sanitatem in opportunitate. Dilata est scilicet sanitas, vt probaretur. Discite ergo nō murmurare aduersus Deum, quando non exaudimini. Et ponit exemplū de Christo, dicens, Ipse vnicus Dei filius venerat soluere, quod non rapuerat, mori in manibus peccatorum, vt sanguine suo deleret chirographum nostræ mortis. Et orauit, dicens, Pater, si fieri potest,
H transeat à me calix iste. Nec hoc accepit. De hoc tamen vide ver. 190. Exaudit Deus tempore opportuno, & quandoque exaudire iustos differt, sed ad ipsorum vtilitatem. Quod ostendit Gregorius dicens, Omnipotens Deus, quid nobis profuturum esse valeat, sciens, quandoque dissimulat exaudire dolentium vocem, vt augeat vtilitatem, vt purgentur vitia per pœnam, & quietis tranquillitas, quæ hic inueniri non potest, alibi quæratur.

Oratio iustorū non semper exauditur.

2. Cor. 12.

Iob 1.

Christus sēper fuit exauditus.

Philip. 3.

Matth. 26.

Grego. 14. mor. c. 18.

2532 *Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.*

Aperire manum significat Christi incarnationem.

ISte versus eandem sententiam continet cum præcedente Quia statim dixerat. *& tu das illis escam in tempore opportuno:* hoc idem resumit, dicens, *Aperis tu manum tuam* (scilicet tempore opportuno) *& imples omne animal benedictione*, de hoc vide versic. 1782. vbi dicitur, Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Notandum, quòd per istam apertionem manus Dei, significatur Christi incarnatio: qua omne animal benedictione fuit plenum. Quid enim est manus Dei, nisi vnicum eius verbum, per quod tanquam per manum omnia operatur? Psal. 118. Manus tuæ, domine, fecerunt me. Hæc manus primò videbatur clausa, quãdo ante incarnationem à nobis manebat abscondita. Fuit autem aperta, quando ad nos fuit missæ vt, qui primò nobis loquebatur in prophetis, nobis ore proprio loqueretur. Et vt ista manus nobis aperiretur, primò aperta fuit terra, vnde orireutr: scilicet, quando virgo Maria dicta terra ratione suæ humilitatis, stabilitatis, & fœcunditatis, est aperta: vt in ipsa verbum carnem induat. De cuius apertione Esaias prædixerat, Rorate cœli de super, & nubes pluant iustum: aperiatur terra, & germinet saluatorem. Vbi apertè incarnationis Christi declaratur mysterium. Tunc enim terra dicitur fuisse aperta, quando in beata virgine per nouum generationis modum ad generandum fuit fœcundata. Antè enim terra nostræ humanitatis, ne sine suscepto semine hominem concipere posset, clausa manebat: sed in beata virgine fitit aperta, quæ non virili semine, sed mystico spiramine Deum genuit, & hominem. Et de hac apertura dicitur Ezechiel 44. Porta hęc clausa erit, & non aperietur: & nemo trãsibit per eam, nisi solus princeps qui ingreditur per eam. In ista enim apertione benedictæ incarnationis fuit impletum Dauid vaticinium, dicens, Mandauit nubibus desuper, & ianuas cęli aperuit: & pluit illis manna ad manducandum, & panem cœli dedit eis. Quid enim manna significat, nisi Christum? vt multipliciter deducit Magister lib. 4. A distin. 8. Similiter quid pãnis cœli aliud ab ipso Christo? ipso multoties dicente, Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Istam apertionem per consensum beatę virginis ipsum verbum ab ipsa postulabat, ei dicens, Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea. Ad cuius vocem ipsa surrexit, & angelo annũciante, aperuit per consensum, dicens illud Canticorum 5. Surrexi vt aperirem dilecto meo. Et Esaiæ 45. dicit Christo meo, cuius apprehendi dexteram, aperiam ante eum ianuas, & portæ non claudentur. Apprehendit B virgo Maria dexteram Christi, quando votũ virginitatis emisit. In dextera enim fortitudo consistit. Quid autem fortius, quàm per virginitatem stimulum subiugare inimici domestici carnis? Aperuit ei portas, quando animum suum aperiendo angelo consensit, dicẽs, Fiat mihi secundum verbum tuum, Et portas suæ mentis nunquam clausit: q. nullum obstaculum culpę opposuit gratiæ Dei. Et ideo statim vt consensit angelo, spiritum sanctum attraxit: quo operante, verbum Dei induit carnem. Ideo ipsa ait, Os meum aperui, & attraxi C spiritum: quia mandata tua desiderabã. Per istam ergo apertionem Christus incarnatus multa nobis aperuit, vt nos benedictione repleret. Nam multiplicem reperimus apertionem in Christo. Vide in ipso, primò apertionem oris ad nostram instructionẽ: Matt. 5. Aperiens os suum docebat eos. Quod ideo dicit (vt ait Greg. 4. mora. c. 4.) vt ostendat, quòd qui dudum ad nos docendum aperuerat ora prophetarum, nunc os proprium aperiendo, nos docet. Secundò apertionem lateris ad nostram redemptionem: Ioan. 19. Vnus militum lancea latus eius D aperuit &c. Vbi Aug. super Ioannem dicit, Vigilanti verbo euangelista vsus est: vt nõ diceret, latus eius percussit, vel vulnerauit, sed aperuit: vt illic quodammodo vitę ostium panderetur, vnde ecclesię sacramenta manarent: sine quibus ad vitam quæ verè vita est, non intratur. Tertiò apertionem manus ad nostram prouisionem: Psal. 103. Aperiente te manũ tuã, oĩa implebũtur bonitate. Manus. n. clausa significat auaritiam: sed aperta, q̃ nihil retinet, liberalitatẽ, Vñ Proue. 31.

Esaia 45.

Aperuit virgo Maria Christo.

Psal. 77.

Ioan. 6.

Cantic. 5.

Psal. 118.

Aperuit nobis Christus multa.

Manus suas aperuit inopi,& palmas suas extendit ad pauperem. Quod hic confir mans Psalmista dicit, *Aperis tu manum tuam,& imples omne animal benedictione.*

2533 *Iustus dominus in omnibus vijs suis,et sanctus in omnibus operibus suis.*

OStendit hic tertium beneficium, quod Deus facit omnia, iustè disponendo. Iste versus sententialiter idem est cum alio versiculo superius posito,s. *Fidelis dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* Ideo exponitur ut illic. Hic tñ ponitur, *Iustus dominus*, & ibi, *Fidelis dominus.* Ponitur ergo hic *iustus dominus*, ẽm glos. ut ipso nomine iustitiam aperiat, ut manifestè hic ostendatur laus esse de iustitia. Vel per hoc vult ostẽdere quod in omnibus operibus suis iustus est dominus,& qñ flagellat,& qñ medetur, & qñ aduersitatibus pũgit,& qñ prosperitatibus mulcet. Vnde hic ait August. *Iustus dominus in omnibus vijs suis*. Et qñ cędit, & qñ curat iustus est: apud eum iniquitas non est. Denique omnes sancti in tribulationibus constituti prius iustitiam eius laudauerũt, & sic beneficia petierũt. Prius dixerunt, Iustum est,quod facis.Sic rogauit Daniel: sic & alij sancti,Iusta sunt iudicia tua: meritò passi sumus. Non dederunt Deo iniustitiam,non iniquitatẽ: sed laudauerunt primò flagellantem, & sic senserunt miserantem. Nemo illum putet iniustum qñ fortè aliquid mali patitur: sed ipsius iustitiam laudet,& suam iniustitiam accuset, d. *Iustus dominus in omnibus vijs suis,& sanctus in omnibus operibus suis*. Et nota quod viæ dñi sunt multiplices: in quibus sanctus, & iustus esse comprobatur. Primò viæ dñi sunt exempla virtutum,quæ nobis Christus ostendit quibus ad ipsum ire possemus: quas tamen multi superbi cognoscere nolũt, credentes per ignorantiam excusari: de quibus dr Iob 3 . Et omnes vias eius intelligere noluerunt. Quæ verba exponit Gregorius,dicens, Nota, quod non ait, infirmitate non intelligunt: sed intelligere noluerũt,quia sæpe,quæ facere nolunt etiam scire contemnunt. Quia enim scriptum est, Seruus nesciẽs volũtatem domini sui,& non faciens condigna,plagis vapulabit paucis,& seruus sciens voluntatem domini sui,& non faciens iuxta eam,multis vapulabit plagis.Impunitatem peccandi æstimant remedium nesciendi. Qui nimirum sola superbiæ caligine tenebrescunt: atque ideò non discernunt,quia aliud est nescisse,aliud scire noluisse.Nescire enim ignorantia est, scire autem noluisse, superbia. Et tanto magis excusationem non possunt habere,quia nesciunt, quanto magis eis etiã nolentibus opponitur eis quod cognoscãt. Vnde per Salomonem dr, Nunquid nõ sapientia clamitat in plateis,& prudẽtia dat vocem suam,in summis, excelsisque verticibus super viam in medijs semitis stans? Transire fortasse per uiam vitæ temporalis poteramus, cum eius ignorantia poteramus. Sed postquam Christus incarnationis suæ mysteria publicè ostendit: postquam humilitatis exempla superbientibus præbuit:semetipsum nobis quasi transeuntibus in medijs semitis fixit, vt videlicet in eam quam quærere nolumus,impingamus,& quã transeuntes videre negligimus, tãgamus offendentes. Dicatur ergo, Omnes vias eius intelligere noluerunt. Via quippe est incarnatæ sapientiæ,omnis actio quã temporaliter gessit. Viæ eius sunt,viuendi ordines, quos ad se venientibus vias præbuit. Tot itaque ad se venientibus vias præbuit, quot bene viuẽdi exempla monstrauit. Humilitatis eius vias propheta conspexerat,cum dicebat,In mandatis tuis exercebor,& considerabo vias tuas, &c. Sed nunquid in omnibus istis vijs iustus dr dominus? Certè sic, quia per illas suos fideles iustificat. Propter quod alibi Psalmista dicit. Viam iustificationum tuarũ instrue me. De vijs dñi vide versiculũ 230. 247. 354. 395.1043. 1270. 1884.2078.2089.2109.

Iustus est dominus in omnibus, quæ facit.

Dan.3.

Via domini multiplex.

Gregor.25. mor.c.16.

Luc.12.

Ignorantia qualiter excusat.

Prouer.8.

Psal.118.

Prope est dominus omnibus inuocantibus eum: omnibus inuocantibus eum in veritate. 2534

HIc ostendit beneficium Dei quartum, quod est in exaudiendo iustè deprecantes. Quia omnes ipsum deuotè orãtes,tempore debito exaudit vel ad votum,vel ad vtilitatem. Et eligibilior est exauditio quæ est ad vtilitatem, quàm

quàm illa, quæ est ad votum, quantum Deus altius cognoscit quid nobis expediat, quàm nos ipsi faciamus. Sed quid est Deum propè esse omnibus inuocantibus, cum sit ubique secundum essentiam suam, & sic non propè aliquem, quia propè locum non significat esse in loco, sed iuxta locum: sic propè orantē esse, non significat esse in orante, sed iuxta: deus autem est in omnibus. Ad quod dicendum, q quamuis Deus per essentiam sit in omni re, & non prope aliquā rem: tamen per aliquos singulares effectus prope aliquos dicitur esse, & remotus ab alijs. Sicut per effectum salutis est prope iustos, dicens, Verūtamen prope timentes eum salutare ipsius: sed sic à peccatoribus est ualde remotus: Psal. 118. Lōgè à peccatoribus salus. Vel aliter secundum grammaticos, à propè dicitur propitius. Et est propitius idem q misericors, mitis, placatus. Vnde hic accipitur propè pro propitio. Et est sensus. *Prope est dominus*, &c. idest, propitius est dominus, &c. quia s. concedit eis, quod nouit utile ipsis. sicut medicus propè infirmum dicitur esse, quādo curam gerit eius salutis. Sed quibus est propè, subditur, *Omnibus inuocantibus eum in ueritate*. Sed quid est inuocare in ueritate? Inuocat dominum in ueritate, qui sua oratione solum Deum quærit habere. Inuocat autem & nō in ueritate, qui aliud à Deo quærit. Vnde hic ait August. *Prope est dominus*, &c. Et ubi est, quod scriptum est, Inuocabunt me, & non exaudiam eos? Ergo audi quod sequitur, *Omnibus inuocantibus eum in ueritate*. Nam multi Deum inuocant, sed non in ueritate, qui scilicet aliud ab ipso quærunt. Verbi gratia. Quare amas Deum? Quia dedit mihi sanitatem: uel quia mihi dedit uxorem diuitem: uel quia dedit mihi filios multos & bonos: dedit familiā: dedit omnia bona. Ideo Deum amas: ideo nihil amplius quæris? Esto adhuc esuriens: adhuc pulsa ad ianuam patrisfamilias: habet adhuc quod det. In men dicitate es cum omnibus ijs, quæ accepisti, & quasi iam saturatus non rogas? Ergo si bonus est Deus, quia ista tibi dedit: quanto beatior eris, cum seipsum dederit tibi? Ille ergo qui Deum ipsum à quo accepit illa, de quibus gaudet, p-

Prope quomodo De⁹; qui est Vbique.

Resp.

Psal. 84.

Inuocare i veritate, quid est.

Iohel 2.

A ponit his omnibus rebus, quas accepit: ipse inuocat Deum in ueritate. Nam ut noueritis, si talibus hominibus proponatur, & dicat, Quid si ista omnia, de quibus gaudes, uellet tibi auferre Deus? iā non amabitur? Quid dices? Deus, quid tibi ego feci? quare mihi abstulisti, & illi dedisti? iniquis das, & à tuis tollis. Accusas Deum quasi iniustum, & te laudas quasi iustum. Sed uis inuocare Deum in ueritate? Conuertere. Accusa te: lauda Deum. Tunc eris rectus cum omnibus bonis, quæ facis: tunc Deus tibi placet. In omnibus malis, quæ pateris, Deus nō

B tibi displicet. Hoc est in ueritate Deum inuocare. Qui sic inuocat Deum, Deus exaudit illum. *Prope est illi dominus*. Nōdum dedit, quod uis: ibi est tamē. Quo modo medicus, si fortè aliquid imponat uel oculo, uel uisceribus, quod urendo sanet: si roget æger, ut tollatur illi, medicus expectat tempus: non facit, quod rogat æger, Non te exaudit ad præsentē uoluntatem, exaudiendo ad futuram sanitatem, & hoc utique ad uoluntatem. Nam sanus esse uult, qui etiam uri non uult. Qui ergo Deum in ueritate uult inuocare, nō temporalia, sed ipsum Deū

C principaliter orando quærere debet, ut ostendit Gregorius dicens, Cum Deus in oratione non quæritur, citius animus orantis laxatur, quia cum illa quisq; postulat, quæ fortasse iuxta occultum Dei iudicium tribuere recusat, ipse quoque Deus uenit in fastidium, quia non uult dare, quod amatur. Sed se magis dominus quam ea, quæ condidit, uult amari, æterna potius quàm terrena postulari. Sicut scriptum est, Quærite primum regnum Dei, & iustitiā eius, & hæc omnia adijcientur uobis. Qui enim non ait dabuntur, sed adiicientur: profectò indicat

D aliud esse quod principaliter datur, & aliud, quod superadditur. Quia enim nobis in intentione æternitatis in usu suo temporalitas esse debet, & illud datur, & hoc nimirum ex abundantia superadditur. Et tamen sæpe homines dum bona temporalia postulant, æterna uerò præmia non requirunt: petunt quod additur, & illud non desiderant, nisi adiiciatur. Nec lucrum suæ deprecationis esse deputant, si hic sint temporaliter pauperes, & illic beatitudinis diuites in

Oratione Deum quærere debemus principaliter, nō tēporalia.

Gregor. 15. mor. ca. 20.

Matth. 6.

æternum viuunt: sed solũ visibilibus intenti labore postulationis renuunt inuisibilia mercari. Qui si superna quærerent, iam cum fructu laborẽ exciperẽt. Quia cùm mens in precibus ad autoris sui speciem anhelat: diuinis desiderijs inflammata, supernis coniungitur, ab inferioribus superatur: amore feruoris sui se aperit vt capiat, & capiens se inflammat: & superiora amare, iam sursum ire est. Dumque magno desiderio ad cœlestia inhiat, miro modo hoc ipsum quod accipere quærit, degustat. Sic ergo propè est dominus omnibus inuocantibus eũ, &c. Sic enim inuocare, mó est tempus. F Propter quod dr Esa. 55. Quærite domi nũ, dum inueniri potest, inuocate eum, dum propè est.

2535 *Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos.*

Ostendit hic quintum beneficium, qđ facit, vota iustorũ adimplẽdo: quia *voluntatem timentium se faciet*. Et nota, ꝙ non dicit facit, sed *faciet*: qui nõ semper exaudit orationes iustorum, sed tẽpore opportuno: quia finaliter Deus G adimplet voluntatem ipsorum, non quidem semper in præsenti vita, sed saltem in futura, quod notat dicens, *Et saluos faciet eos*. Dicit ergo, *Voluntatem timentiũ se faciet*, & hoc timore filiali: quia talis timor charitati coniungitur: & per cõsequens omnis qui sic timet Deum, volũtatem suam voluntati diuinæ supponit. Ex quo sequitur, ꝙ sicut voluntas Dei semper impletur: sic & voluntas timentium Deum timore filiali: quia vnum tales volunt cum Deo. Vñ hic August. *Voluntatem timentium se faciet*: scilicet si sic times Deum, vt & tu facias voluntatem H eius, & ipse voluntatem tuam faciet. Sed quõ faciet volũtatem eorum, subdit, *Et deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos*. Vides ad hoc exaudire medicum: ad hoc scilicet, vt donet salutem. Notandum, quòd quamuis hic loquatur de timore filiali: tamen etiam potest intelligi de timore pœnæ: quia ille ad verum Dei timorem inducit: & sine illo multoties cadit iustus à gratia. Dicunt naturales, quòd quia aurum sub

Timor orationem facit exaudiri.

Timor pœnæ proficit.

E specie propria securè non potest portari de vna regione ad aliam: quòd debet sub forma pulueris redigi, vt non appareat aurum: & sic securè potest portari, nec tunc latronum periculum timetur. Redigitur autem ad formam pulueris sic, Cum enim aurum in igne liquescit, immiscetur ei cinis, & mouetur cum testula, donec aurum puluerizetur. Aurum autem sic puluerizatum, & sub alia forma reductum, securiùs portatur de vna regione ad aliam, propter timorem latronum. Et huic imaginationi concordat illud quod habetur Hierem. 10. vbi dicitur, Argentum inuolutum de Tharsis affertur, & aurum de Ophir. Sic in proposito, per aurum intellige gratiam, & alias virtutes, per quas anima ditescit spiritualiter: quæ plusquam aurum, & argentum appreciantur: quin vt dicitur Prouer. 22. Super argentum, & aurum, gratia bona. Per ignem verò intellige tentationes diaboli, & alias mundi aduersitates: quibus diabolus animas nostras accẽdere & inflammare nititur. Psa. 79. Incensa igni, & suffossa ab increpatione vultus tui peribunt. In isto igitur igne aurũ incipit liquescere: quando ad consensum tentationis animus incipit emolliri. Quid ergo tunc faciendum est? Miscendus est auro nostro, & virtutibus nostris cinis incendij æterni, qui timorem nobis incutiat: aut certe cinis nostræ mortis, de quo Sapien. 2. Extinctus cinis erit corpus nostrum. Cui adhibeatur testa: id est, consideratio nostræ imbecillitatis, & infirmitatis, quæ à nobis omnem securitatem auferat, de qua testa ait Psalmista, Aruit tanquam testa virtus mea. Et tunc aurum animæ nostræ, id est, virtutes, & gratia, sic occultabitur sub specie pulueris: vt securè viam præsentis vitæ absque expoliatore transire possimus. Vnde Bernard. ait super Cant. In veritate didici, nullum ita efficax esse remedium ad Dei gratiam promerendam, retinendamque, atque recuperandam, quàm si omni tempore inueniaris coram Deo non alta sapere, sed timere. Ideo dicitur Prouerb. 25. In timore domini esto tota die. Quamuis ergo iste timor pœnæ per se non sufficiat ad hoc, vt à Deo exaudiri mereamur: tamen ratione sui effectus quia timo-

Aurum significat gratiam.

timorem filialem inducit, proficit multum, & iuuat.

2536 *Custodit dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet.*

Hic ostendit Deum laudandum ex sexto beneficio, quia suos dilectores protegit. Ad principem enim spectat duo maximè, scilicet præmiare bonos, & malos punire, sed principalior actus est præmiatio bonorum, quia malorum punitio est propter bonos conseruandos, non autem præmiatio bonorũ propter malos. Et hinc est quòd summus iudex in iudicio primò dabit sententiam præmiationis bonorum, dicens, Venite, benedicti patris mei, &c. (Matth. 25.) Consequenter autem dabit sententiam punitionis malorum, dicens, Discedite, &c. Et hoc est quod clarè hic innuit Psalmista, præmiationem bonorum præmittens punitioni malorum, dicẽs, *Custodit dominus omnes diligentes se.* Et consequenter addit, *Et omnes peccatores disperdet.* Quid enim proficeret si Christus homines ad suum amorem traheret, si illos attractos non custodiret? Quos ergo suo sanguine acquisiuit, hos per suam gratiam acquisitos custodit. (Philosoph.) Dicit Philosophus. 2. Oeconom. Quòd œconomus (idest, dispensator domus) talis debet esse, quod diuitias acquirere, & multiplicare possit, & acquisitas custodire, quia sine custodia nihil proficit acquisitio. Sic in proposito. Nã œconomus patrisfamilias cœlestis ciuitatis est Christus. Psal. 104 Constituit eum dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ. Iste nos patri cœlesti acquisiuit cum magnis laboribus, quia sanguine proprio. Act. 20. Attendite uobis, & uniuerso gregi, in quo spiritus sanctus posuit uos regere ecclesiam sanctã Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Frustra autem hoc fecisset, nisi diligenter custodiret. Et hoc est, quod dicebat patri, Ioan. 17. Quos dedisti mihi, custodiui, & non perijt, &c. Custodit ergo omnes diligentes se, per hoc intelligit omnes prædestinatos, quos solum dilexit ab æterno. De talibus dilectoribus ait Christus Ioan. 14. Qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Quod solum de prædestinatis potest intelligi. Tales custodit, quia nullus illorum finaliter cadit, & per consequens, in uitam æternam custodit illos. Similiter dicit de peccatoribus, scilicet præscitis, & in peccato perseuerantibus. Vnde hic ait August. *Custodit dominus omnes diligentes,* &c. Videtis, quia apud Deum est seueritas, apud quẽ est suauitas tãta, quia custodit dominus omnes diligentes se, omnes spẽrãtes in se, omnes fideles, omnes timentes se, omnes inuocantes in ueritate. *Et omnes peccatores disperdet,* scilicet in peccatis perseuerantes, Deum reprehendere nõ formidantes, contra Deum quotidie disputantes, ueniam peccatorum desperantes & ex ipsa desperatione ueniam tumulantes. Venit tempus, ut separentur isti omnes, & fiant inde duæ partes, una ad dexteram, & alia ad sinistram, ut accipiant iusti regnum æternum, & omnes peccatores disperdet. Notandum, quod dominus custodit nos dupliciter, scilicet per seipsum, & sic custodit multa personarum genera, de hoc vide uersicul. 1665. 2034. (Custodiri.) Item nos custodit per angelos sanctos, quos nobis dedit custodes. De custodia angelorum uide in dictionario meo, litera custodire, parte secunda. Item nos custodit per aduersa, & afflictiones. De hoc vide i litera afflictio, parte quarta primæ partis. Qualiter autem variè disperdit peccatores, vide versiculo 2497.

Laudationem domini loquetur os meũ & benedicat omnis caro nomini sancto eius, in sæculum, & in sæculum sæculi. 2537

Hic circa laudem diuinam ponit cõclusionem intentam, scilicet quòd ipse & omnis homo debet laudare Deũ. Vnde hic ait gloss. Expositis causis diuinæ laudis, hic ponitur breuis conclusio, qua concludit omnes homines Deũ laudare debere. Vbi aduertendum, quod per hoc quod dicit, *Et benedicat omnis caro,* &c. intelligit omnes homines. Nam per carnem in singulari intelligitur homo, sicut dicitur Genes. 6. Omnis quippe caro corruperat uiam suam. Omnis caro, idest homo. Nam caro significat totum hominem, vide versic. 1011. Accipitur

Caro significat totum hominē & quandoque partem hominis. tur tamen in scriptura caro non pro toto homine, sed pro parte materiali hominis. Et sic caro rationi contrariatur. Caro enim primorum parentum corrupta ab integritate, quam in prima creatione acceperat, semper rationi contrariatur & spiritui. Et nisi castigetur & subijciatur, ipsum spiritum sibi subijcit & *Caro cōtrariatur rationi & spiritui.* ducit ad mortem. Quod notabat Apostolus, dicens, Si secundum carnem uixeritis, moriemini, si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Cuius rationem ostendit Gregorius super illo uerbo Iob 11. Spes illorū est abominatio animæ, dicēs, Spiritus deficit vbi caro requiescit, ut enim caro mollibus, sic spiritus duris nutritur. Illam blanda refouent, hunc aspera exercent. Illa delectationibus pascitur, hic amaritudinib. vegetatur, & sicut carnem dura sauciant sic mollia spiritum necant. Sicut illam laboriosa interimunt, ita hunc delectabilia extingunnt. Spes itaque carnaliū abominatio animæ dicitur, quia inde in perpetuum spiritus interit, unde ad tempus caro suaniter viuit. Sic ergo caro delicatè nutrita spiritum extinguit. Et ideo cōsulit Apostolus, dicens, Curam carnis ne feceritis in desiderijs. Domanda est ergo caro, ut spiritum sequatur, & ad Dei laudem consurgat. Nam benedicere domino nihil aliud est quàm bene uiuere, & bonis operibus nomen eius honorare. uide uersic. 378. Quid est ergo dictū, *Et benedicat omnis caro nomini sancto eius*, nisi optare, ut quilibet homo carnē suā taliter regat, ut spiritui subijciatur, & bonis operibus insistat, quib. Deus laudetur? Sed per quē modum sic caro domabitur ut sequatur spiritum? Notandū quòd ut ait Chrysostom. Homil. 18. super Matth. Inter omnes carnis passiones seu delectationes, sunt tres præcipuæ, & carni magis intimæ & connaturales, scilicet esca, somnus, & amor uiri ad mulierem. Et ideo grauius est illas à natura carnis præcidere, quàm cæteras. Et addit Chrysost. Quòd nullius passionis abstinentia sic sanctificat carnem, quomodo abstinentia ab istis, vt sit homo castus, ieiunus, & uigilijs perseuerās, & nullæ aliæ sic carnem, vel corpus inquinant, sicut istæ, ut sit homo fornicarius, aut epulator, aut deditus somno.

Rom. 8.

Gregor. 10. mor. c. 24.

F

Rom. 13.

G

Benedicere domino est bene viuere

Carnis tres sunt maximè passiones superādæ.

H

E Hæc ille. Ex quibus pātet q̄ qui carni suæ vult dominari, istas tres passiones maximè præcidere debet. Dicit Philosophus 5. Polit. quòd apud aliquas ciuitates, sicut apud Athenas, fuit consuetudo relegare nimis potentes, ne sibi usurparent principatum ciuitatis. Sed ut ibi dicit Philosophus, melius fuisset sic ordinasse à principio, quòd non fuissent aliqui ita excedentes in potestate, quam postquam permiserint eos sic potentes fieri, illos sanare posterius. Cōsimile narrat Frontinus lib. 1. de Tarquinio superbo, rege Romanorum, q̄ cum à filio suo Tarquinio, qui Sabinos deuicerat, misso nuncio ad patrem, peteret quid de Sabinis esset faciendum, ipse non audens secretum suum alicui committere (volebat enim, q̄ filius suus principes Sabinorum interficeret) nuncium ad se missum duxit in hortum, & dum ambulabat, capita papauerum eminentia bsculo percutiebat. Et nuncium sine literis filio remisit. Nuncius vero reuersus nunciauit filio, quid patrem agere vidisset. Ille autem statim intellexit, idem de principibus Sabinorum esse faciendum. Sic in proposito, si in ciuitate animæ nostræ sint prædictæ passiones nimis potentes, quia liberè permissæ sunt uires suas agere, expedit illas expellere, ne totius ciuitatis principatum usurpent. Melius tñ esset à principio sic agere, q̄ non admitterentur, uel uires sumerent. Nam, ut dicit Seneca, epistola 123. Quomodo ad id finiendum satis valeo, ad quod prohibendum parum valui, cum facilius sit excludere, quā admissa comprimere? Ideo ut dicit Apostolus, Si spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis.

Philos.

Frontinus.

Rom. 8.

PSAL. CXLV.

2538 LAuda, anima mea, dominum: laudabo dominum in vita mea: psallam Deo meo, quamdiu fuero.

TItvlvs huius psalmi est, Alleluia. Quod idem est, quod laudare dominum, de hoc uide versic. 1790. vbi alleluia declaratur. Quantum autem ad materiam huius psal. notandum, quòd tota inten-

intentio Psalmistæ est, homines induce-re ad laudem Dei, & vt ipsum laudando, non in hominibus spem suam ponant, sed solum in Deo. Nam, vt patet ex decursu veteris testamenti, quandocunque filij Israel habuerunt spem suā in Deū, & non recurrebant principaliter ad auxilium hominū, ipsi omnes inimicos suos superabant, quando autem omisso, vel postposito adiutorio Dei, ipsi ad auxiliū hominum vertebantur, statim superabātur, quoniā populus armatus sine Deo, inermis est. Exemplum patet de Sedechia rege Iudæ, qui, omisso Deo, contra regem Babylonis quæsiuit sibi auxilium regis Aegypti. Propter quod & ipse fuit superatus, & priuatus oculis, cum filijs, & matre, & reliquo populo in Babylonem captiuus fuit ductus, vt habetur 4. Regum, 25. Ciuitas Hierusalem fuit destructa, & templum funditus euersum. Et hoc est quod Psalmista ait Psal. 117. Bonū est sperare in domino, quàm sperare in principibus. Quis autem fuerit autor huius Psalmi, ignoratur. Quibus visis, accedo ad Psalmi diuisionem. Qui diuiditur in partes duas, quia primò laudem diuinam proponit, secūdò in Deo habendam esse confidentiam concludit, ibi, *Nolite confidere*. Quantum ad primum, sciendum quòd vera laus proprius consistit in corde quàm in ore, quia aliquem laudare ore, & non corde, adulatorium est, & vitiosum, sicut de talibus cōqueritur dominus, dicens, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum lōge est à me. Hinc voce ueritatis dicitur, Non omnis, qui dicit mihi, domine, domine, intrabit in regnum cœlorū. Hinc rursum ait, Confitentur se nosse Deū, factis autem negant. Hinc Ioannes ait, Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Hinc psalmista ait, Dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei, vide uersic. 1317. Ex quibus omnibus patet q vera laus principalius in corde consistit, quā in ore. Et hoc attendens psalmista ait, *Lauda anima mea dominum*, quasi dicat, Non laudabo solo ore, sed principalius mente. In uita autem præsenti oportet primò laudare Deum, ut perueniatur ad locum laudis æternæ. Et hoc est quod subdit, *Laudabo Deum meum in uita mea*.

Laus uera principalis est in corde quā in ore.

Esa. 49.

1. Ioan. 2.

A Consequenter autem in vita futura laudabimus Deū plenè, & perfectè. Et hoc est quod subdit, *Psallam Deo meo, quamdiu fuero*. Quia enim in æternum manebit homo post resurrectionem, ideo laudabit in æternum. Sed quærit hic Aug. Cum dicit psalmista, *Lauda anima mea, dominum*, &c. Sed quis hoc dicit, & cui dicit? Si enim ista dicantur esse uerba carnis consulentis animæ, & dicentis, *Lauda anima mea dominum*. Et potest ne caro bonum consilium dare animæ? Vnde non uidetur hoc verum, cum à meliori, & superiori soleat inferiori dari cō-

B silium. Caro autem inferior est, & anima superior. Anima enim licet sit uituperabilis, quia peccatrix, tamen melior dicitur per naturam etiam corpore laudato in suo genere, quia ipsa anima, quæ est spiritualis naturæ, præstat corporeæ, quā mouet, regit, sensificat. Sicut enim aurū uituperatum, & sordidatum præstat plūbo in sua puritate laudato, sic etiam malus homo optimo etiam. Sic semper anima præstantior est carne. Non ergo consilium à carne quamuis domita valde, & pacata datur ipsi animæ, quia semper infra animam est. Sed purior pars animæ,

C scilicet, quæ cogitat sapientiam diuinā, illi inhærens, ad illam suspirans, videt quasdam animæ partes, idest, sensualitatem perturbari motibus sæculi, & cupiditate terrenorum ire ad exteriora, à quibus à superioribus, & interioribus reuocatur. Se ergo secundum sensualitatem exhortans anima secundum rationem dicit, *Lauda anima mea, dominum*. Quis ergo est, qui dicit, *Lauda anima mea dominum*? Caro nō dicit, consilium enim superiori dari non potest. Infœlix est ipsa anima, si à corpore expectat habere consilium. Anima enim regit, caro

D regitur. Illa imperat, hæc famulatur. Sed hoc anima dicit sensualitati animatæ. Quasi dicat. *Lauda anima mea dominū*, Quid tibi placet in sæculo? Quid est qđ vis laudare? quid est quod vis amare? Quocunque corporeis sensibus te conuerteris, occurrit tibi cœlum, occurrit tibi terra, vbique amas, ubique laudas. Quomodo ergo laudandus est, qui fecit ista quæ laudas? Verbi gratia. Quid est melius in terra? dices. Aurum, argentū, animalia, arbores, amœnitates, totā terram

Quæstio.

Consilium datur à superiori inferiori nonecō trario.

Anima sēbilis per naturam nobilior & superior est corpore.

Genes. 1. ram cogita. Quid melius in cœlo, sole, luna, sideribus? totum cœlum cogita. Omnia sunt bona valde, Vndique pulchritudo, bonitasque operis tibi commendat artificẽ. Miraris fabricam, ama fabricatorem, laudas fabricam, lauda fabricatorem. Sequitur, *Laudabo dominum in uita mea.* Nonne hic laudamus Deũ? Certe sic, sed imperfecte. Ecce homo stat, cantat, laudat Deum. Et sæpe labia mouentur ad cantum, cogitatio autem nescio per quæ desideria volat, sensualitas per diuersas cupiditates, vel curas negociorum hac, atq; illac fluctuat. Quod mens superstans attendens, ad inferiorẽ portionem animæ conuersa, alloquitur dicens, *Lauda anima mea dominum*, q.d. Quid est, quod de alijs rebus agis? quid est quod te occupat, cura rerum terrenarum atque mortalium? Sta mecũ, lauda mecum. Sed tibi respõdet ipsa anima inferior portio mentis, *Laudabo Deum in uita mea*, quasi dicat, Laudabo quantum possum, licet tenuiter. Quãdiu.n.sumus in corpore, peregrinamur à domino. Sed perfecte laudabo in uita mea, s. in terra viuẽtium, quia alibi dicitur, Beati, qui habitant in domo tua, domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. Et ibi, *Psallam Deo meo, quandiu fuero.* Sed nunquid hic psallimus Deo? Certè psallimus, sed non *quandiu sumus*, quia multoties dum psallis Deo, cogitas de alio negocio, & sic psallis voce, non psallis mẽte. Forte psallendo, cupiditate inclinaris ad aliquid. Certè tunc non solum non psallis mente, sed offendis creatorẽ. In vita autem beata, ibi psallemus, quandiu erimus, quia nunquam cogitatio, nunquam uolũtas ad aliud inclinabitur, nisi ad Dei laudem. Et hoc est, *Psallam Deo meo, quandiu fuero.*

Laudare Deum perfectè hic nõ possumus.

2. Cor. 5. Laudabitur Deus perfectè in patria.

2539 *Nolite confidere in principibus, neque in filijs hominum, in quibus non est salus.*

OStendit hic spem, & fiduciam in solo Deo esse ponendam. Et duo facit, quia primo ostendit confidentiam in hominibus non esse ponendam, secundò ostendit illam in solo Deo habendam, ibi *Beatus cuius Deus*. Prima diuiditur in duas, quia primo ostẽdit ex duobus, E q non est confidendum in hominibus, primò quia non habent potestatem saluandi, secundò quia habent necessitatẽ moriendi, ibi, *Exibit spiritus eius*. Quantum ad primum, sciendum, quòd duo sũt genera hominum, quia aliqui principantur, & aliqui subijciuntur, & in neutro ponenda est spes. De primis dicit, *Nolite confidere in principibus*. De secundis vero subdit, *Neque in filijs hominum* Per filios hominum intelligens illos, qui sub potestate alicuius sunt constituti, sicut filius est nomen subiectionis, quia est sub potestate patris. Et quare in illis non sit cõ F fidendum, ostendit dicens, *In quibus non est salus*, quia scilicet seipsos saluare nõ possunt, quomodo ergo saluabunt te? Et hoc dicit psalmista contra multos, qui plus in hominibus mundi, quàm in Deo confidunt. Vnde hic ait Aug. *Nolite confidere in principibus*, &c. Ne qua infirmitate anima humana, quando fuerit tribulata, hic desperet de Deo, & velit præsumere de homine. Vnde si dicatur homini in afflictione aliqua constituto, Est quidã homo magnus, per quẽ possis liberari, statim gaudet & erigitur. Si dicatur illi, Liberet te Deus, quasi desperatione frigescit. Promittitur sibi auxilium mortalis G hominis, & gaudet. Promittitur sibi auxilium immortalis Dei, & tristis est. Vel taliter cogitantibus, Incipe quære, re, & cognoscere eum à quo factus es. Non enim deserit Deus opus suum, si ab opere suo non deseratur. Contra hos ait psal. *Nolite confidere in principibus, neque in filijs hominum*, &c. In uno filio hominis est salus, & in ipso est salus, non quia filius hominis, sed quia filius Dei, non propter id, quod seruauit in se. Vel aliter, vbi sciendum, q aliqui confidunt in H dæmonibus, qui per incantationes, & sortilegia salutem quærunt habere. Confidunt in hominibus, qui salutem ab hominibus quærunt. Et hos duos reprehẽdit psal. Primò reprehendit confidentes in dæmonibus uel sortilegijs, dicens. *Nolite confidere in principibus*. Nonne ipsi dæmones dicuntur principes? immò sic, quia principes tenebrarum. Audi Paulum Apostolum dicentem, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates,

Confidendum est in Deo non in homine.

Deus nõ deserit nos nisi deseratur à nobis.

Principes dicuntur dæmones.

Ephes. 6.

ftates, rectores tenebrarum harum. Vbi ait gl. Aduerfus principes, &c. ideft, aduerfus dæmones, qui principâtur & alijs præfunt. Certum eft enim quia exitia famulis Dei, auctore diabolo irrogantur, fiue per fe, fiue per miniftros fuos. Vnde & diabolum huius mundi principem appellabat Chriftus, dicens, Nunc iudicium eft mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras, &c. De iftis ergo principibus ait, *Nolite confidere in principibus*, hoc eft, in fortilegijs, quæ arte dæmonum fiunt, uel quibus in adiutorium dæmones inuocantur, quia in illis non eft falus. Quafi dicat, Non poffunt faluare feipfos, quomodo faluabũt te? Nõ poffunt iuuare fe, quomodo iuuabũt te? De hominibus in quibus non eft confidendum, fubdit, *Neque in filijs hominum.* Filij hominum uocantur omnes ex mari & fœmina geniti. Et nota quòd confidentia hominum in multis folet poni. Primò eft confidentia terrenalis abundantiæ, quæ eft auarorum. De qua uide verfic. 2055. Secũdo eft confidentia perfonalis fanctimoniæ, quæ eft fuperborum, uide uerfic. 2055. Tertiò eft confidentia temporalis uanæ gloriæ, & hæc eft hypocritarũ, vide verfic. 2055. Quarto eft confidentia mundialis eminentię, quæ eft tyrannorum. vide verfic. 2055. Quintò eft confidentia fæcularis fapientiæ, quæ eft reproborum magiftrorum, uide uerfic. 2055. Sexto eft confidentia fpiritualis innocentiæ, & hæc deuotorũ filiorum. uide uerfic. 133. Et hæc ultima folum bona eft, & licita.

Ioan. 12.

Cõfidentia hominis ponitur i multis.

2540 *Exibit fpiritus eius, & reuertetur in terram fuam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.*

Oftendit hic, quòd non eft confidendum in filijs hominum, quia non funt ftabiles, fed habent neceffitatem moriendi. Vbi nota, quod per fpiritum hominis anima intelligitur. Vnde quando Chriftus in cruce moriens emifit animam, dicitur emififfe fpiritum. Ioan. 19. Et inclinato capite emifit fpiritum. Et uide differentiam inter mortem Chrifti & aliorum. Nam Chriftus non neceffitate, fed uoluntate mortuus eft. Vnde dicebat, poteftatem habeo, ponendi animam meam, & iterum fumẽdi eã. Et hoc notans Euangelifta, ait, Emifit fpiritum. Cæteri autem hominum moriuntur neceffitate. Vnde non emittunt fpiritum, fed fpiritus exit ab eis, etiam ipfis inuitis. Et hoc notans pfal. ait, *Exibit fpiritus eius*, fcilicet cuiuslibet hominis. Exit enim fpiritus, quando anima feparatur à corpore. Sed quid eft, quod fubdit, *Et reuertetur in terram fuam*? Nunquid in feparatione animæ a corpore, anima in terram reuertitur, ut conuertatur in terram, cum anima fit fimpliciter fpiritualis, & immortalis? Refpondeo, quòd hoc, quòd dicitur, *Et reuertetur in terram fuam*, non refertur ad animam hominis, fed ad corpus, ut fit fenfus, Cũ exit anima à corpore, corpus reuertitur in terram fuam, fcilicet de qua creatum eft, fecundum fententiam illam domini dicentis, Donec reuertaris in terram, de qua fumptus es, quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Quando autem exit fpiritus ab homine, tunc perit cogitatio hominis: quia quæ, dum viueret, cogitabat, vel difponebat facere, adimplere non poteft. Sic enim contigit illi diuiti, qui dicebat, Lucæ 12. Anima mea, habes multa bona repofita in annos plurimos, fede, quiefce, comede, &c. quia eadem nocte morte præuento perijt cogitatio eius. Ad hunc intellectum exponit hunc uerfum Auguft. dicens. *Exibit fpiritus eius*, fpiritus hominis fuperbi fpiritus hominis potentis, in quo confidebas. Ille enim uiuens minatur, nefciens quandiu viuat. Sed *exibit fpiritus eius, & reuertetur in terram fuam*. Sed nunquid exibit, quando vult? exibit quando non vult. & exibit quando nefcit, & exeunte fpiritu, caro reuertetur in terram fuam, & in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Quando autem exit fpiritus vbi eft rifus hominis? ubi fuperbia? vbi iactãtia? Ergo, fratres, omnes audiamus, & in qualibet tribulatione, in quolibet defiderio, non confidamus in principibus, neque in filijs hominum, in quibus non eft falus. Totum enim hoc mortale, caducum, & tranfitorium eft. Gregor. autem iftum paffum, *In illa die peribunt omnes cogitationes eorum*, de malis maxime exponit fuper illo uerbo Iob 11. Et Effugium peribit ab eis, d. Oculi impiorum

Spiritus hominis eft animus.

Ioan. 10.

Quæftio.

Refp.

Gen. 3.

Cogitationes malorũ pereunt.

Gregor. 10. mor. c. 23.

rum sunt intentiones in eis carnalium desideriorum, qui idcirco deficiũt, quia æterna negligunt, & sola semper transitoria præstolantur. Adipisci quippe terrenam gloriam cogitant, multiplicari rebus temporalibus expectant, ad mortẽ quotidie cursu labẽtium rerum tendũt, sed cogitare mortalia mortaliter nesciunt. Carnis vita per momenta deficit, & tamen carnale desiderium erescit. Res habita instanti fine corrumpitur, & habendi anxietas non finitur. Sed, cum mors impios subtrahit, eorum profecto desideria, & eorum cogitationes cum uita terminantur, quorum scilicet oculi tunc superna vltione deficiunt, quia suo hic iudicio à terrena delectatio ne deficere noluerunt. Hos illorum oculos à iucunditate pristina claudi ps. conspexit, cum dicebat, *In illa die peribunt omnes cogitationes eorum:* quia & æterna mala nunquam cogitata reperiunt, & subito amittunt bona temporalia, quæ diu tractata tenuerunt. A quibus, & omne effugium perit: quia eorum malitia ab animaduersione districti iudicis, quò se valeat occultare, non inuenit. Nam iniqui nunc, cum tristitia aliqua, uel aduersa patiuntur, effugij latebras inueniunt, quia ad uoluptatem protinus desideriorum carnalium recurrunt. Ne enim paupertas ipsos cruciet, diuitijs animam demulcent. Ne despectus proximorum deprimat, sese dignitatibus exaltant. Si fastidio corpus atteritur, antepositis epularum diuersitatibus, nutritur. Tot ergo hic habent effugia, quot sibi præparant delectamenta. Sed quandoque ab eis effugium perit, quia eorum mens in morte, amissis omnibus, se solummodo, & iudicem conspicit, tunc uoluptas subtrahitur, sed uoluptatis culpa seruatur, & repentè miseri pereundo discunt, quia peritura tenuerunt, qui tamen quousque corporaliter viuunt, nocitura non desinunt. De quibus bene dicitur, *Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.* Si autem per ly *principes* in præcedenti uersiculo intelliguntur dæmones, tunc iste versus non refertur ad totum præcedentem versum, sed solum ad filios hominum.

Desideria malorum pereunt.

E *Beatus, cuius Deus Iacob adiutor eius: spes eius in domino Deo ipsius, qui fecit cœlum, & terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt.* 1541

Hic ex prædictis ostendit in Deum solum esse confidendum. Et duo facit, quia primò hoc proponit, secundò hoc rationibus deducit, ibi, *Qui custodit ueritatẽ.* Quantum ad primum, sciendũ, quòd licet alij patriarchæ, ut Abraham, Isaac, & cæteri, colerent Deum verum: tamen in scriptura dicitur sæpius Deus F Iacob, quàm Deus Abraham, vel Isaac, hoc ideo, quia Iacob fuit primus, qui fecit Deo uotum de ipsius cultu, quando ibat Mesopotamiam, dicens, Si Deus fuerit mecum in uia, qua ambulo, & custodierit me, &cæt. erit mihi dominus in Deum, &c. Etiam, quia omnes nati ex Iacob, erant de populo Dei, non autem omnes nati de Abraham, quia non filij Ismael, nec omnes nati de Isaac, quia non filij Esau. Sed de Iacob solum nati fuerunt duodecim patriarchæ, qui faciebant duodecim tribus populi Dei. Dicit ergo, *Beatus, cuius Deus Iacob adiutor eius* G Et rationem subdit. *Qui fecit cœlum & terram,* q.d. In isto est cõfidendum, quia saluare potest, quia ipse fecit cœlum, & terram. Quasi si quis quærat à psal. quid ergo faciẽdum, si nec in principibus, nec in filijs hominum est sperandum, Respõdet ostendens, quid facturus es, dicens, *Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius.* Nõ homo aliquis, non angelus, sed Deus Iacob. Per hoc enim vult ostendere, quòd adiutorium, quod dat Deus sperantibus in se est, quia facit eos beatos, qđ ostendit per hoc nomen Iacob. Iacob namq; fuit binominus, quia in principio natus, H fuit uocatus Iacob, sed postea quando vidit scalam, quæ stans in terra cœlum attingebat, & angelos ascendentes, & descendentes, & dominum innixum scalæ, tunc Deus de Iacob fecit ipsum Israel, quia nomen ei mutauit, dicens, Nequaquam vltra vocaberis Iacob, sed Israel erit nomen tuum. Sic & spiritualiter in se confidentes de Iacob facit Israel. Iacob.n. interpretatur supplantator. Quis autem propriè supplantator dr, nisi qui in præsenti uita pugnando contra mundum,

Sepius in scriptura Iacob dicitur colere Deũ.

Gen. 28.

Ex Iacob fit Israel quando Deus ipsos facit beatos.

dum, carnem, & diabolum, de ipsis triũphat? ipsos ponit sub planta sui pedis, per quam uoluntas designatur? Sic ergo per Iacob intellige quemlibet iustum, hic legitimè certantem. Sed Israel interpretatur uidens Deum, in cuius visione beatitudo nostra consistit. Quid est ergo Deum de Iacob facere Israel, nisi virum iustum hic certantem post exitum spiritus facere beatum. Et hoc insinuãs ps. d. *Beatus, cuius Deus Iacob adiutor eius.* Et hunc intellectum hic tangit Aug. d. *Beatus, cuius Deus Iacob adiutor eius*, quia & ipsi Iacob sic fuit adiutor, vt de Iacob faceret Israel, magnum adiutoriũ Israel videns Deum. Hic ergo positus, & peregrinus nõ uidens Deum, si habueris adiutorem Deum Iacob, ex Iacob faciet te Israel, & eris uidens Deum, & periet omnis labor, & omnis gemitus, transiẽt curæ mordaces, & succedent laudes fœlices. Beatus ergo, cuius Deus Iacob adiutor eius. Talis hic existens adhuc, & gemens, beatus est, non re, sed spe, sperans adiutorem Deum, qui ex Iacob faciet eum Israel. Sed, quia dicit, *cuius Deus Iacob*, i. Deus ipsius Iacob, nũquid propriè Deus dicitur esse alicuius hominis, & non potius, omnis homo est Dei? Nã seruus bene dicitur domini, quia possessus à domino, sed non econtrario. Sed ipse Deus dicitur noster, & nos sumus Dei, quia & nos possidemus Deum, & possidemur ab illo. Quod hic ostendit Aug. dicẽs. In quo est spes alicuius, ille est res ipsius, illius est Deus, qui spem habet in Deo. Deus. n. possidetur à nobis, qm̃ tu es spes mea, portio mea in terra uiuentium. Et eris possessus à Deo, & tu Deũ possidebis, possessio Dei eris, & possessio tua erit Deus. Tu eris possessio Dei, ut colaris ab eo, & ipse erit possessio tua, ut colas eum, Nam & tu colis Deum, & coleris à Deo. Rectè. n. dicis, Colo Deũ, quomodo autem color à Deo? Inuenimus apud Apostolum dicentem. Dei. n. agricultura estis, Dei ædificatio estis. Et dñs ait, Ego sum uitis, & uos palmites, & pater meus agricola est. Colit ergo te Deus, vt sis fructuosus, colis tu Deum, vt sis fructuosus. Tibi bonũ est, quòd te colit Deus, Cultor Deus si recedit abhomine, desertus fit homo, cultor homo si recedat à Deo, desertus fit ipse homo.

Quæstio.

Deus possidet nos, et nos Deum.

Colimus Deum & Deus colit nos.

1. Cor. 3.

Ioan. 15.

A Nec crescit Deus, accedente te, nec decrescit, recedente te. Ergo erit ipse possessio nostra, ut nos pascat, & erimus nos possessio eius, vt nos regat. Sequitur. *Qui fecit cœlum, & terram*, q. d. Et si sint multi dij gentium, nobis autem unus solus est Deus, qui fecit cœlum, & terram, in quem sperare debemus. In dño Deo suo est spes et illius qui colit Saturnum in dño Deo suo est spes illius, qui colit Martem, qui colit Mercurium, plus addo, qui colit uentrem, de quibus dictum est, Quorum Deus uenter est. Qui beatus est talis, quia spes eius est in domino B Deo ipsius? non, sed cuius spes est in domino Deo ipsius, *qui fecit cœlum, & terrã & omnia, quæ in eis sunt.* Fratres, magnũ Deum habemus, qui fecit cœlum, & terram. Benedicamus ergo nomen sanctũ eius, quia dignatus est nos facere possessionem suam. Verba sunt Aug. Et nota, quòd spes, & confidentia in Deo habita non deficit, sed spes temporalium. vide versic. 43.452.

Phil. 3.

Qui custodit ueritatem in sæculum, facit iudicium iniuriam patientibus, dat escam esurientibus. 2542

C OStendit hic rõnes quare in Deo est sperandum. Et sumitur prima ratio ab ipsius bonitate, secunda ab ipsius pietate: ibi, *Dominus soluit*, tertia ab ipsius charitate, ibi, *Dominus erigit*, quarta ab ipsius potestate, ibi, *Dominus custodit*, quinta ab ipsius perpetuitate, ibi, *Regnabit dominus*. Et nota, q̃ quamuis diuidendo sic in quolibet versu assignem unam solam rationem, psal. tamen insimul plures ponit, quæ per expositionem patebunt. Prima ergo ratio sumitur ab ipsius bonitate, quia *custodit ueritatem in sæculum*, &c. Notat. n. hic ps. Dei ueritatem, D qua adimplet promissa, quæ tamen non ex debito, sed sua bonitate nobis promisit, dicens. *Qui custodit ueritatem in sæculum*, quia, s. fidelis est in promissis. Vel ꝑ veritatem accipe Christũ, qui de seipso dicit, Ego sum uia, ueritas, & uita, quam custodit, quia quod semel uerbũ assumpsit, nunquam dimisit. Consequenter ipsum laudat à iustitia, quia facit iudiciũ iniuriam patientibus, s. eos uindicando. Consequenter eum laudat ex bonitate, quia

Veritas significat. Christum.

quia sua bonitate dat escam esurientib. In isto. n. versiculo de tribus maximè Deum cōmendat. Primò de fidelitate, d. *Qui custodit ueritatem in sæculū*. Secundo de iustitia, & æquitate, d. ꝙ *facit iudiciū iniuriam patientibus*. Tertiò de bonitate, dicens, ꝙ *dat escā esurientibus*. Quā.um ad fidelitatem, d. ꝙ *custodit ueritatē in sæculum*, de hoc uide versic. 2529. Quantū ad 2m, dicit ꝙ *facit iudicium iniuriam patientibus*. Vbi aduertendum, ꝙ iniuria cō trariatur iuri. Cōponitur. n. ab in, quod. est non, & iure. Vnde iniuria, quasi non ius. Aliud est ergo pati aduersa, pati pœnas, vel molestias, & aliud pati iniuriā. Quia non omnis inferens alteri pœnas, vel aduersa, iniustè facit. Vnde iudex puniens reum, non ei facit iniuriam. Sed inferens alicui pœnas sine iure, vel iniustè, talis iniuriā facit, & peccat. Et de omnibus talibus iudicium facit, quia peccata impunita non dimittit. Vnde hic ait August. *Facit iudicium iniuriam patientibus*, idest, punit oēs iniuriosos. Si ergo Deus fauet his iniuriam patientibus, & punit iniuriosos, vide ergo de quorum numero esse vis, utrum velis esse inter eos, qui iniuriam faciunt, an inter eos, qui iniuriam patiuntur? Attende, quia non omnis molestia iniuria est. Quicquid. n. iure pateris, non est iniuria. Latrones multa patiuntur, sed sine iniuria. Scelerati, malefici, effractores, adulteri, corruptores, oēs tales patiuntur multa mala, sed nulla est iniuria. Aliud est enim pati iniuriam, & aliud pati tribulationē, aut pœnam, aut supplicium. Qñ ergo aliquid pateris, considera ubi sis, quid egeris uide, quare patiaris, vide, & ibi uides quid patiaris. Ius & iniuria, contraria sunt. Ius. n. est, quod iustum est. Neque. n. omne, quod ius dicitur, ius est. Quòd si quis condat ius iniquum, nec ius dicendū est, si iniustum est. Illud ergo solum verum ius est, quod etiam iustum est. Vide ergo qñ pateris, quare patiaris. Si ius fecisti, & propter hoc pateris, iniuriā pateris. Si iniuriam fecisti, ius pateris. Quod dico, ne quis malè faciens, se extollat, qñ patitur aduersa, non se numeret inter eos, qui iniuriam patiuntur. Nec hic finitur sententia, sed subditur, propter iustitiam. Si ergo tu damnes vnum hominē, cuius causam nescis, auderet te dicere te

Iniuria quid est.

Ius idē est quod iustū.

E nere iustitiam? Aut si pro hac re passus esses, iniuriam nominares? Certe non deberes. De omnibus ergo patientibus iniuriam, facit iudicium, quia mala non dimittit impunita, quia vel tu punis per pœnitentiam, vel ipse punit per supplicium. Quantum ad tertium, Dei bonitatem ostendit, dicens quòd *dat escam esurientibus*. Si de esca corporali intelligatur, dat escam omnibus esurientibus, ut de versic. 2531. Oculi omnium in te sperant, domine, & tu das illis escam, &c. Sed hic oritur dubium, quomodo Deus *dat escam* omnibus *esurientibus*? Nā Apostolus dicit. 1. Corinth. 9. Nunquid cura

F est Deo de bobus? hic autē ps. ait ꝙ dat escam esurientibus. Ad hoc respondet Aug. in sententia, dicens, quòd non solum homines, sed etiam omnia animalia ad curam Dei pertinent, vt pascantur à Deo. Vnde & Christus ait, Respicite uolatilia cęli, quia non seminant, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater vester cœlestis pascit illa. Sed non pertinent ad curam Dei, ut à Deo legē accipiant, quam accipit homo. Et si dicat quis, Etiam legem bobus dedit, dicens, Non alligabis os bouis triturātis,

G dicit August. quòd illa lex bobus non fuit data, sed hominibus, etiam ibi boues spirituales volens significare, illos, s. qui in ecclesia operantur, quia talibus cibus denegari non debet. Si autem de spirituali esca loquamur, cum dicit *dat escam esurientibus*, sciendum, quòd, sicut est esca spiritualis, sic & esuries spiritualis, quæ est esurire iustitiam, talibus dat escam spiritualem, scilicet iustitiam quā esuriunt. Matth. 5. Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.

Quæstio.

Cura est Deo de bobus, & quo modo.

Matth. 6.

August.

2543

H *Dominus soluit compeditos: dominus illuminat cæcos.*

Hic ponit secundam rationem, quæ sumitur à Dei pietate, quia sua pietate soluit compeditos, & cæcos illuminat. Quantum ad literam spectat, dominus soluit compeditos, idest, incarceratos, uel circumquaque reclusos. Non compeditus erat populus Hebræorum, quando conclusus erat vndique, hinc Aegyptijs vallatus, inde mari cōclusus? Exod. 14.

Exod. 14. Et tamen Deus ipsum soluit,
qñ per mare eis viam fecit. Nonne Da-
uid compeditus erat, quandu Saul cum
exercitu suo circundedit locum in quo
erat Dauid ad modum coronæ? & tamẽ
miraculosè soluit eum dñs. 1. Reg. 23.
Nonne Petrus compeditus erat, in car-
cerem reclusus, & ligatus catenis ferreis
& à multis custodibus obseruatus? & ta-
men Deus miraculosè aperuit carcerẽ,
& soluit catenas eius. Act. 12. Similiter
Tob. 3. & illuminat cœcos. Nonne Tobiam cœ-
cum illuminauit angelico ministerio?
Ioan. 9. Nonne in nouo testamento cœco à na-
tiuitate lumen reddidit? & sic de multis
alijs cœcis. Pro quibus omnibus dicit
Psal. *Dominus soluit compeditos: dominus
illuminat cæcos.* Sed ista magis spirituali-
ter intelligi debent. Vbi nota, quod corpus
nostrum, quod à principio homini fuit
datum ad decorem, factum mortale, &
pœnalitatibus plenum, est factum quasi
Corpus carcer est. quidam animæ carcer, & quasi quædam
compedes mentis. Vnde quandiu mane-
mus in mortali corpore, compediti su-
mus. Sed tunc Deus soluit compeditos,
quando de mortalibus nos facit immor-
tales, quod nullus alius à Deo facere po-
test. Et istum sensum hic ponit Augu. d.
Dominus soluit compeditos. Vnde sumus
compediti? Corpus nostrum à principio
ornamentum nobis fuit, peccauimus, &
compedes inde accepimus. Quæ sunt
compedes nostræ? mortalitas ipsa. Audi
Apostolum Paulum, quia & ipse in hac
peregrinatione compeditus erat. Quan-
ta peragrauit compeditus iste? Non illi
fuerunt graues compedes, cum ipsis cõ-
pedibus toto orbe euangelium prædica
uit. Spiritus charitatis compedes rapuit,
& circuit, quantum potuit. Sed quid ait?
Philip. 1. Desiderium habeo dissolui, & esse cum
Christo, quod est desiderium habẽs dis-
solui à compedibus mortalitatis. Sic er-
go dominus soluit compeditos, quando
ex mortalibus nos facit immortales. Vel
aliter. Quid enim sunt compedes men-
tis, nisi peccata? quia vt dicitur Prou. 5.
Iniquitates suæ capiunt impium, & fu-
nibus peccatorũ suorum constringitur.
Sed hos cõpeditos dominus soluit, quia
solus animam absoluere potest à pecca-
to, vide ver. 1445. Sequitur, *Dominus illu-
minat cæcos.* Non hoc accipiendum est

A solum de cœcitate corporali, sed multo
fortius de spirituali. Vnde translatio
Augustini, *Dominus sapientes facit cæcos,*
ne scilicet, hoc carnaliter intelligere-
mus, sicut de cœco nato, à Christo illu-
minato. Vnde Augustinus, Ne tale ali- *August.*
quid sperares, cùm de spiritualibus lo-
quitur, hic ostendit quandam lucem sa-
pientiæ, qua illuminantur cœci. Et nota *Illuminat*
quòd dominus mente cœcos illuminat *nos Deus*
multipliciter. Primò illuminat per expe- *multipliciter.*
rientiam cognitionis. Eccl. 51. In sapien
tia eius luxit anima mea, & ignorantias
meas illuminauit. Quod facit de igno-
B ranter cõmissis, cautos per experientiã
nos faciẽdo. Secundò nos illuminat per
vnctionem dilectionis. Eccl. 2. Qui time
tis dñm, diligite illum, & illuminabũtur
corda vestra, quia vt ait Christus, Io. 14.
Qui diligit me, diligetur à patre meo,
& ego diligam eũ, & manifestabo ei me-
ipsum. Tertiò nos illuminat per colli-
rium tribulationis. Vnde Tob. 11. dici-
tur quod oculi Tobię cęci vncti felle piscis,
illuminati sunt. Hiere. 6. Per omne fla-
gellum erudiens Hierusalem. Quartò
nos illuminat per fidem incarnationis.
Ioã. 9. Dominus spuit in terram, & fecit
C lutum ex sputo, & liniuit oculos cœci
nati. & illuminati sunt. 2. Tim. 1 Gratia
manifestata est nunc per illuminationẽ
saluatoris nostri Iesu Christi. Quæ om-
nia cõsiderans Apostolus, dicit ad Ephe.
5. Surge, qui dormis, surge à mortuis, &
illuminabit tibi Christus.

Dominus erigit elisos: dominus dili- 2544
git iustos.

HIc ponit tertiam rationem, quæ su
mitur à Dei charitate, & dilectio-
ne. Et hic ostenduntur duo, scilicet Dei
D potestas, qua erigit elisos, & Dei chari-
tas, qua diligit iustos. Quantum autem
ad literam, *Dominus erigit elisos*, idest,
cutuos, & claudos. Quàm multos clau-
dicantes erexit? Vnde Ioan. 11. ait, Cœ
ci vident, claudi ambulant. Non solum
autem ipse, sed etiam Petrus in nomi- *Act. 3.*
ne ipsius claudum erexit. *Dominus di-
ligit iustos*, quinimmò nullus potest es-
se iustus, nisi prius sit dilectus à Deo.
Vnde Io. 14. Si quis diligit me, diligetur
à patre meo, & ego diligam eum, &c.

Elisus quis dicitur multipliciter. Spiritualiter elisus dicitur, qui per superbiam cecidit: quos dominus erigit, cùm ipsos ad humilitatem vocat. Sic enim erexit Paulum, quando contra Christum superbientem ipsum ad terram elidendo, humilem fecit. Vel aliter, elisus dicitur, qui sua peccata cognoscés, seipsum per pœnitentiam affligit. Et hos erigit Deus, quando de statu lamentationis, & pœnitentiæ ipsos ad gloriam leuat. Vnde hic ait Aug. *Dominus erigit elisos:* quare eriguntur? quia humiliati sunt. Cecidit, atque elisus est Adam. Ille cecidit, Christus descédit. Quare descendit, qui non cecidit, nisi vt leuaretur, qui cecidit? Et hoc quo ad cadentes per superbiam: quo verò ad se humiliátes per pœnitentiam, dr Iob 5. Ponit humiles in sublimi: & erigit mærétes sospitate. De hoc vide vers. 2530. ibi, Alleuat dñs omnes, qui corruunt, & erigit omnes elisos. *In elisis De⁹ erigit multa.* Et nota quòd in homine per humilitaté eliso, dominus erigit multa. Primò erigit intellectum ad apertam cognitioné: Esa. 50. Mane erigit mihi aurem. Per aurem accipe intellectum, qui percipit spiritualem sonum: sicut auris corporalé. Secundò erigit affectum ad iucundam consolationé: Iob 5. Mærentes erigit sospitate. Tertiò erigit totum subiectum ad præclaram subleuationem: Iob 36. Reges collocat in perpetuum, & illic eriguntur.

2545 *Dominus custodit aduenas: pupillum, & viduam suscipiet: & vias peccatorum disperdet,*

HIc ponitur quarta ratio, quæ sumitur ab ipsius Dei potestate. Quãto enim quis debilior est, & magis abiectus, tanto maior potestas requiritur ad ipsum erigendum, & custodiendũ. Quãtum autem ad literam, dominus custodit aduenas, id est, extra terram suam existentes. Sic enim custodiuit Iacob, dũ peregrinaretur apud Labam. (*Gen. 19.*) *Dominus custodit pupillum:* id est, infantem matre carentem, *Dominus suscipiet viduam:* scilicet in sua cura. (*3. Reg. 17.*) Sic enim suscepit quam modico pugillo farinæ pauit cũ tota domo sua. *Et vias peccatorũ disperdet:* id est, processus peccatorum contra bonos ad nihilum rediget. Sicut patet de via

E in mari Exo. 14. Et sic de multis alijs. Spiritualiter autem dominus custodit aduenas. Aduena enim, secundum grammaticos, dicitur qui aliunde venit, aliunde genitus est. Quid est ergo aduena, nisi ecclesia gentium, quæ aliunde venit, ab alienis a fide genita secundum carnem? Vñ hic ait Augu. Aduena est ecclesia gétium, proselyta est, aduentitia est. Est, n. ad patres non de carne eorum nata, sed imitando facta filia. *Aduena dicitur ecclesia.* Et quis ecclesiam ex gentibus collectam custodit, nisi Deus? Qualiter auté dominus custodit ecclesiam, uide versic. 230. Vel aliter, custodia F ecclesiæ fuit figurata in custodia tabernaculi, dum filij Israel per desertum ambularét. De quo figuraliter habetur Nu. 2. Vbi sententialiter dicitur, quòd dominus sic ordinauit custodiam tabernaculi, ut ab oriente starent tres tribus, scilicet Iudas, Isachar, & Zabulon, &c. *Dominus custodit pupillum.* Per pupillum intelligitur quilibet iustus in uita præsenti, quia hic manet sine patre. *Pupillus dicitur quilibet iustus.* Vnde hic ait Aug. Secundum quendam modum omnes pupilli sumus, absente scilicet patre nostro, non mortuo, Pupillus enim secundum homines, mortuo patre fit. Et, si in G telligamus quòd anima non moritur, viuunt parentes nostri, & magis absentibus patribus, sunt pupilli quot pupilli sunt. Nam si mali fuerint parentes, in pœnis viuunt, si boni, in requie viuunt. Tamé nos, quandiu sumus in corpore hoc, peregrinationis locũ incolimus, absens est à nobis pater noster, qui est in cœlis. Ideo ecclesia dicitur uidua, quasi absente sponso, pupillus est absente patre. *Matth. 6.* Ergo per pupillum, & viduam quid uoluit intelligi, fratres, destitutos omni opere, omni auxilio destitutam animam in sæculo. Ipsa sibi speret adiutorium Dei. H Quicquid hic habueris. Aurum habens præsumpsisti inde, iam non es anima, nõ es orphanus, non uidua nominaris. Amicum habes, si de illo præsumis, & dominum dimisisti, non es destitutus? Si autem habes hæc omnia, & non inde præsumis, & non inde superbis, orphanus Dei es, vidua Dei es, quia Deus suscipit destitutos. Et hoc est, quòd ait Psalm. *Dominus custodit aduenas, pupillum, & viduã suscipiet.* Sequitur, *Et uias peccatorum disperdet.* Hoc est quod dixit supe-

superius, Psal. 144. Custodit dominus A omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet. Et nota quòd via peccatorum est multiplex, scilicet primò via mōtuosa, quæ est superborum, qui semper incedunt per vias altiores, & montuosas, quod tamen multum est periculosum, & faciliter incidūt in casum, quia quanto status est altior, tanto grauior est casus. Sed est de superbis sicut de lepore, qui melius currit contra montem ascendendo, quàm descendendo. Ita superbi de monte superbiæ cum labore descendunt: sed toto conatu nituntur ascendere. Secunda est via luctuosa, quæ B est auarorum, quę etiam est spinosa, &c. Omnes enim per istas vias ambulantes disperdet dominus, qui iustos custodit, Psal. 1. Nouit dominus viam iustorum, & iter impiorum peribit.

Via peccatorum multiplex.

2546 *Regnabit dominus in sæcula, Deus tuus, Sion in omni generatione, & generationem.*

Ponit hic quintam rationem, quæ sumitur à perpetuitate ipsius Dei gubernantis. Quasi dicat Psal. Etsi filij hominum ad tempus nos possent adiuuare, non tamen in perpetuum: sed do- C minus Iacob in perpetuum potest, quia regnabit dominus in sæcula &c. Et dicitur hic Deus Sion, quia ibi erat templū eius nomini dedicatum, & in illo monte Sion cœnando cum discipulis, confecit Eucharistiæ sacramentum. Et illo monte in signo visibili Apostolis misit spiritum sanctum. *Regnabit* ergo *dominus in sæcula.* Sed in quibus regnabit? scilicet in sanctis suis. Vnde hic August. *Regnabit dominus in sæcula.* Gaude, quia tibi regnabit. Gaude, quia tu eris regnum eius. Vnde sequitur, *Deus tuus Sion,* D idest, regnabit in illis, qui sunt ciues Sion, non Babyloniæ, idest, non de ciuitate peritura huius sæculi, sed de Sion ad tempus laborante, & peregrinante, in æternum autem regnatura. O Sion, Deus tuus regnabit in æternum. Nunquid sine te regnabit Deus tuus? *In generatione, & generationem,* bis dixit *in generatione,* quia non potuit semper dicere, &c.

PSAL. CXLVI.

Laudate dominum, quoniam bo- 2547 *nus est Psalmus: Deo nostro sit iucunda, decoraque laudatio.*

Notandum quod inter Psal. præcedētem, & istū apud Hebræos ponit *alleluia.* Quòd alleluia secundum aliquos est finis Psal. præteriti. Et secundum istos iste Psal. nullum habet titulū. Secundum alios verò illud alleluia est principium istius Psal. & de essentia Psal. Vnde iste Psal. sic incipit, *Alleluia laudate* &c. Et istam opinionē magis videtur sequi Nic. de Ly. Vnde istum Psal. dicit esse alleluiaticum, quoniam apud Hebræos est cōsuetudo denominare libros à principijs eorum. Sicut: liber Genes. apud Hebræos vocatur Beresit, quod significat in principio, quia sic incipit liber Genes. In principio creauit, &c. Et idem modus obseruatur ī alijs quatuor libris Moysis. Dicit ergo ꝙ iste Psal. sic incipit apud Hebræos, *Alleluia, laudate dominum,* &c. Et ſm istam opinionem, etiam Psal. iste nullum habet titulum. Aliorum opinio, quam credo veriorem, est ꝙ alleluia positum inter istos duos Psal. non est de substantia præcedentis Psal. neque istius, sed pertinet ad istum Psal. vt titulus istius Psal. Sicut Psalmus præcedens pro titulo habet alleluia, & alij aliqui Psal. sic & iste. Titulus ergo istius Psal. est alleluia. Quid aūt sit alleluia, & quō non est nomen simplex, sed compositū, vide in titulo Psal. 104. Quibus visis, venio ad diuisionem Psal. qui diuiditur in partes duas, quia Psalmista primò homines ad Dei laudes excitat: secūdò ad hoc rationes allegat, ibi, *Aedificans Hierusalem.* Quantum ergo ad primum, excitans ad Dei laudem d. *Laudate dominum, quoniam bonus est psalmus,* i. psalmodia, vel bonum est psallere ad honorem diuini nominis. Psalmodia autē non solùm stat in ore, sed principalius in corde, & in opere. Vnde dicitur à psalterio, quod pulsatur, non flatu, sed tactu manus. Ideo subditur, *Deo nostro sit iucunda, decoraque laudatio.* Vnde vide, ꝙ duo hic ponit. Primum quòd psalmodia

debet esse iucunda, quia scilicet ex læti tia cordis, & spirituali exultatione procedere debet. Propter quod dicebat Apostolus. 1. Cor. 14. Psallam spiritu, psallam & mente. Secundum est, quod psalmodia debet esse decora, scilicet cũ sanctis operibus, sine quibus Deo nemo placere potest: Est ergo decora psalmodia, quando cum ore concordat cor, & manus. Quoniam vt habetur Eccl. 15. Non est speciosa laus in ore peccatoris. Et in figuram huius, quando Dauid dæmonẽ à Saul eijcere volebat psallendo, manu psallebat, vt dicitur 1. Reg. 16. Et ad hoc concordat August. dicens. Psalmus quippe est cantus, non quilibet cantus, sed psalterij cantus. Qui ergo psallit, non sola voce psallit: sed assumpto psalterio, accedentibus manibus voci concordat. Vis ergo psallere? Non solum vox tua sonet laudes Dei: sed opera tua concordent cum voce tuâ. Cum enim voce cantaueris, silebis aliquando. Vita verò nunquam sileas. Negotium agis, & fraudem cogitas: siluisti à laude Dei. Et quod est grauius, non solùm à laude siluisti, sed in Dei blasphemiam perrexisti. Sicut enim Deus laudatur de bono opere tuo, sic & blasphematur Deus de malo opere tuo. Itaque ad auriũ exhortationem canta voce, corde non sileas: vita ne taceas. Non cogitas in negotio fraudem, psallis Deo, cum manducas, & bibis, psalle, non intermiscendo sonorũ suauitates ad aures apertas, sed modestè & temperanter manducando, & bibẽdo. Quia hoc dicit Apostolus, Siue manducatis, siue bibitis, omnia in laudem Dei facite: Si ergo manducas & bibis ad recreationem corporis, gratias agẽs Deo, qui tibi cibum, vel potum tribuit, & cibus tuus, & potus tuus laudat Deum. Si verò naturæ modum debitum immoderatione voracitatis excedas, comedẽdo, vel potando, quātalibet laudes Dei lingua tua resonet, vita Deum blasphemat. Si ergo laudas, si psallis, non tantum lingua canta, sed assumpto bonorum operum psalterio lauda, *quoniam bonus est psalmus.* Sequitur, *Deo nostro sit iucunda, decoraque laudatio.* Quomodo namque erit iucunda, decoraq; laudatio? Certè, si bene viuendo laudatur. Dicit ergo Ps. *Deo nostro sit iucunda,* &c. Quasi dicat,

Psalmodia.

Psalmus vel psallere quid sit.

1. *Cor.* 10.

blasphemat Deũ omnis male agẽs.

Laudat Deum solum, qui bene facit seu bene viuit.

E Qui laudatis Deum, bene viuite. Nam laudatio impiorum Deum offendit, vt hic dicit Augu. quia plus Deus attendit quo laudas, quàm quid sones. Nam Dei aures non ad linguam, sed ad cor, nõ ad verba, sed ad vitam laudatoris patent; quoniam non est speciosa laus in ore peccatoris. Est ergo iucunda decoraq; laudatio, quando laudibus oris concordant opera exteriora. Vbi enim dissonantia est, ibi iucunditas vel speciositas esse non potest. Hoc planè fuit figuratum in bello Gedeonis, in quo præcepto Dei solum illi milites electi fuerũt, F qui aquam manibus ad os proijciebāt, non autem illi, qui solo ore aquam bibebant, quam non tangebant manibus. Quid enim est aqua, nisi sacra scriptura quæ vndique Deum laudat? Illi ergo hanc aquam solo ore non tangendo manibus bibunt, qui Deum verbis, non operibus laudant: Et consequenter verbis laudes eius resonant, qui cum Psal. dicere possunt, Psallam, & intelligam in via immaculata.

Eccle. 5.

Aqua est scriptura sacra.

Psal. 100.

Aedificans Hierusalem dominus, dispersiones Israelis congregabit. 2548

G HIc Psalm. reddit rationem laudis diuinæ ostendens quare Deus laudari debet à nobis. Ratio autem quam adducit laudis diuinæ, fundatur maximè in beneficijs suis ab ipso nobis collatis. Quilibet enim beneficiatus, benefactorem laudare tenetur, vt non sit ingratus. Diuiditur autem hæc pars in duas, secundum quòd duplicia beneficia Dei adducit, scilicet beneficia facta populo Israel in spirituali. Secundò beneficia omnibus data in generali, ibi, *Præcinite.* Quantum ad primum sciendum, quòd beneficium, quod hic singulariter notat factum populo Israel, fuit H liberatio populi Dei à captiuitate Babylonicâ facta per Cyrum regem Persarum. Et circa istud beneficium tria ostendit, scilicet primò Dei potentiam: secundò Dei sapientiam, ibi, *Qui numerat:* tertiò Dei iustitiam, ibi, *Suscipiens.* Circa primum ostendit Dei potentiam in duobus, s. primò in templi, & ciuitatis reparatione: secundò in populi de captiuitate liberatione, ib, *Qui sanat.*

Quantum

Quantem ad primum, sciendum, quòd A rex Babylonis capta ciuitate Hierusalem, ipsam totaliter destruxit: quoniam (vt habetur 4.Reg.25.) succendit domum domini: scilicet templum & domum eius, omnemque domum Hierusalem combussit igni, & muros Hierusalem in circuitu destruxit. Et sic remansit ciuitas destructa vsque ad liberationem dictæ captiuitatis. Sed quando Cyrus liberauit Iudæos à dicta captiuitate, dedit Nehemiæ prophetæ potestatem reædificandi templum, & ciuitatem: quod & factum fuit per Nehemiam, Zorobabel & Esdram prophetas. Et hoc recolens, & præuidens Psal. dicit, *Aedificans Hierusalem dominus*. Aedificauit enim Hierusalem dñs: quia misit in cor Cyri, vt Iudæis daret licentiam reædificandi Hierusalem. Quo facto, dispersiones Israelis congregauit: quia scilicet filios Israel hincinde dispersos congregauit, & reduxit ad ciuitatem Hierusalem: vt hæc omnia habentur plenius Esdræ 1. Sed per ista historialia Psalmista vult intelligere altiora & spiritualia. Vbi sciendum quòd per Hierusalem ciuitas æternæ gloriæ significatur: vt dicit Apostolus ad Galat. 4. Hæc autem ciuitas construitur ex ciuibus suis, qui sunt duplices: scilicet beati angeli, & omnes homines à Deo æternaliter prædestinati. In illa ergo beati angeli iam habitant: sed prædestinati homines, quamuis ciues electi, tamen adhuc ab illa peregrinatur, & sunt per mundum hincinde dispersi. Istos recolligit Deus vel quãdo suos electos de gentibus vocat ad fidem, vel quando de hoc sæculo ad patriã trahit. Et hoc est, quod notans Psal. dicit, *Aedificans Hierusalem dominus*, &c. Et hæc est intentio hic Aug. dicentis, Est Hierusalẽ æterna in cœlis, vbi angeli beati sunt D ciues. Quid enim interpretatur Hierusalem? visio pacis. Quid Israel? videns Deum. Omnes ergo ciues illius ciuitatis vidẽdo Deum gaudent in illa magna ciuitate cœlesti. Sed nos ab illa ciuitate peregrinamur, peccato expulsi, ne ibi maneremus: & mortalitate prægrauati, ne illò rediremus. Sed respexit Deus peregrinationem nostram. Et ille, qui ædificat Hierusalem, restituit lapsam partem, dispersiones Israelis colligẽs. Quæsiuit Deus nõ quærentes se: mittens nobis redemptionẽ. Quoniam secundum quod ait Apostolus, Commendat nobis Deus charitatẽ suam in nobis: quoniã, cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Misit enim ad captiuitatem nostram redemptorem filium suum. Porta (inquit) tecum saccum, & ferto ibi precium captiuorum. Induit enim ille se mortalitate carnis; & ibi erat sanguis, quo fuso redimeremur. Et illo fuso, colligit dispersiones Israelis. Ecce ergo quem laudamus, ecce cui laudem tota vita nostra debemus, B quia *ædificans Hierusalem dominus dispersiones Israelis, congregabit*. Qualiter autẽ dispersos congregat dominus, & qualiter suos congregat diabolus, est notandum, quòd congregatio est multiplex, vide versi. 1878.

Hierusalẽ est gloria æterna.

Angeli sũt ciues cælestes hic homines peregrinantur.

Rom.5.

Congregatio multiplex.

Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. 2549

HIc ostendit Dei potentiam in liberatione captiuorum. Quæ enim maior potentia esse potest, quàm animũ ad malum dispositum, ad bonum per- C mutare? Quod & fecit dominus, quando Cyrus rex, qui iniustè Dei populum captiuum tenebat, & per cõsequens corde erat mortuus, Deus suscitauit cor eius, vt Dei populũ liberaret, ut dicitur 1. Esdræ 1. Suscitauit dominus spiritum regis Persarum, scilicet, ad liberandum populum. Et de hac liberatione ait Psal. *Qui sanat contritos corde*, &c. Dum enim filij Israel essent in Babylone captiui, erant amari corde, & maximè quia inter idololatras detinebantur, neque cerimonias legis Dei obseruare poterant, sed cor amarum, & contritum eorum sanauit, quãdo ipsos liberans reduxit ad propria. Et hoc est quod ait, *Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum*. Loquitur ad modum medici, qui membra contrita alligat, ut sanet. Vulnus enim diuisionem facit, sed alligatio diuisa cõstringit. Sic & Deus alligauit cõtritiones filiorum Israel, qñ ipsos per regnũ Babyloniæ dispersos uniuit, & ad propriã patriam reduxit. Et hoc est quod dr̃ Oseæ 14. Sanabo cõtritiones eorũ. Sed per ista Psa. alia spiritualia itelligit. Per hoc eñ

Contritio sanat animã.

vult ostendere quomodo Deus congregat dispersiones Israel, quia scilicet peccata remittit, sed ad hoc requiritur contritio. Sanat ergo contritos, peccata eis remittendo. Et sic eos ad vanitatem ecclesiæ cōgregando. Sed quia in hac mortali vita non potest homo perfectè sanari, quin tentetur, & à fomite peccati impugnetũ, has impugnationes alligat dominus, ne labantur ad mortale peccatũ. Cor superbum scindit, & scissum rectificat, & rectum factum alligat, vt sic consolidetur. Sed, perfecta sanitate habita, ligatura tollitur. Sic quando erimus perfectè sanati, sine tentatione, sine peccati fomite, quod erit in patria, tũc tolletur ista ligatura. Sed quæ est ista ligatura? Sunt sacramenta, quæ nos tortuosos rectificant, rectificatos alligant, alligatos confirmant, quæ durabunt vsque ad perfectã sanitatem idest, quousque erimus in patria. Et tunc tollentur, quia tunc sacramenta cessabunt. Et hanc expositionem ponit August. hic dicens, *Qui sanat contritos corde*, &c. Ecce quomodo colliguntur dispersiones, Israel, quia sanat contritos corde. Fiat ergo cor contritum, vt possit sanari. Sacrificium enim est Deo spiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatũ non despicit Deus. Cor contritum sanabitur, cor superbũ elidetur. Primò igitur conteratur cor, vt sanetur. Sanat humiles, sanat pœnitentes, sanat seipsos punientes. Tales sa-

1. Cor. 15. nat, sed perfecta ipsorum sanitas stabit, transacta mortalitate, quando corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem, quando nihil erit, quod ex carnis labe solicitetur. Interim autem multæ illicitæ delectationes animum tangunt, quãuis eis nõ consentiamus, vt membra nostra iustitiæ seruiant, non iniquitati. Tamen delectari talibus, etsi eis non consentiatur, non est perfecta sanitas. Erit ergo perfecta sanitas in patria. Interim autem *alligat dominus contritiones eorum*.

Nota. Quæ sunt alligamenta contritionum? Sicut enim medici alligant fracturas. Aliquando enim prauè, & distortè, ossa firmata, vt corrigantur, medici frangũt, & faciunt vulnus nouum, quia mala erat sanitas praua. Sie ergo (inquit scriptura) rectæ sunt viæ domini, sed pra-

E ui cordis in illis scandalizantur. Quid est praui cordis? Torti cordis. Tortũ cor habens, putat torta esse omnia quæ dicuntur à Deo, putat omnia mala, quæ fecit Deus, & displicent ei iudicia Dei, maximèque illa, in quibus corripitur. *Malus credit omnes esse malos.* Distortum cor, & prauum est, quod non se corrigit ad Deum. Quid ergo ei dicit Deus? Tortus es, ego rectus sum. Iam ergo cor tortum, & durũ frangatur, & dirigatur. Tu dirigere cor tuum non potes, tu frange, ille dirigat, tu frange cōterendo, confitendo peccata tua, illa puniendo. Quid.n. aliud significat peccato

F ris tunsio, nisi cordis fractionem? Nunc ergo quid facit medicus? *Alligat contritiones tuas*, ut possis peruenire ad plenissimam sanitatem, donec consolidetur, qđ fractum est, quod alligatum est. *Alligamenta quæ sunt animæ.* Quæ sunt illa alligamenta? Temporalia sacramenta, uerba diuina, & omnia, quibus habemus spiritualem consolationem, alligamenta sunt contritionum. Quemadmodum enim medicus perfecta sanitate, alligationem remouet, sic cum ad sanitatẽ perfectam venerimus, ad societatem angelorum, ista alligamenta tollentur à nobis. Nunquid putatis nos ibi

G accepturos esse, quod hic accipimus, aut ibi recitandum esse euangelium, ut fides permaneat? Certe non.

Qui numerat multitudinem stellarũ: & omnibus eis nomina vocat. 2550.

HIc ostendit Dei sapientiam, & primò hoc facit: secundo ex dictis concludit Dei potentiam, & sapiẽtiam, ibi, *Magnus dominus*. Quantum ad primum sciendum quòd aliqui voluerunt dicere, quòd ista inferiora non reguntur à Deo, sed à fato, & constellationi-

H bus, sic quòd constellationes causant omnia, quæ nobis eueniunt, ut quòd iste sublimetur ad regnum, ille autem expellatur de regno. Iste captiuetur, & ille à captiuitate liberetur, hoc accidit, non ex diuina gubernatione, sed dispositione stellarum. Et consequenter, quòd populus fuerit liberatus per Cyrum regem à captiuitate Babylonica, fecit non Deus, sed constellatio, ad hoc regem inducens. Sed hoc esse falsum ostendit psal. ponens, quòd Dei sa-

pientia virtutes stellarum superat, & secundum q̃ Dei sapiẽtia disponit, sic efficitur. Vnde virtus stellarum sapientiæ diuinæ subijcitur, & non econtrario. Et hoc est quod dicit, q̃ Deus numerat multitudinem stellarum, & omnibus, &c. Quamuis enim numerus nobis sit incognitus, tamen in se est certus & determinatus, & cognitus à Deo qui fecit illas. Et quod plus est, nõ solum stellarũ numerum cognoscit, sed & oẽs earũ virtutes, ex quo omnibus stellis propria nomina dedit. Nomina enim debitè posita rebus, imponuntur à rerum proprietatibus & virtutibus. Et ideo sicut quælibet stella propriam habet virtutẽ, licet incognitam nobis, Deo tñ cognitam, sic & proprium nomen habet à Deo impositum sibi. Et ideo de sapientia concludit.

Scia Dei infinita. Psal. Et sapientiæ eius non est numerus, quia scilicet infinita cognoscit. Quod ideo dicit, non solum quia oẽs stellas cognoscit, imò etiam omnia facta, & fienda. Et quod plus est, omnia possibilia fieri, quę tamen nunquam fient. Quæ sine dubio infinita sunt, & absque numero. Vnde scientia eius dicitur infinita, & absq; numero, & non solum ratione cognitorum, sed etiam ratione modi cognoscendi, quia claritas eius cognitionis est infinita, excedens omnem nostram cognitionem immensè. Et per hoc vult habere Psalm. quòd populus à dicta captiuitate fuit liberatus per scientiam Dei, nõ virtute stellarũ. Sed per ista verba, alia spiritualia Psal. voluit intelligere. Quid. n. stellarum nomine, quæ illuminant noctem tenebrosam, nisi electi, & Dei sancti intelliguntur, qui illuminãt tenebras vitæ præsentis? vt ostendit Grego. lib. 1. mor. c. 10. Vide versi. 2388. De istis ergo stellis, s. de sanctis à Deo prædestinatis, hic intelligit Psal. Quia ipse cognouit, qui sunt electi pauci inter multos vocatos, quia nomina eorum in libro æternę vitæ scribit, in quo non scribitur reprobi, scilicet in libro morientium, de quibus dicitur, Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur. Sed iustorum nomina nouit, & in libro vitæ scribit, quibus Christus dicebat, Luc. 10. Nolite in hoc gaudere, quia spiritus immundi vobis subijciuntur, gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in

Stella dicũtur omnes iusti.

Gregor. 1. mor. c. 10.

Psal. 68.

A cœlis. Vnde Stephanus super illo verbo Exod. 1. Hæc sunt nomina filiorum Israel: dicit, Soli enim boni nomẽ habẽt, vnde & ille diues epulo non nominatur, quia ignotus domino erat, pauper autẽ tanquam Deo familiaris, Lazarus nuncupatur. De malis enim dicitur, Vocauerunt nomina sua in terris suis. Bonis autẽ, Gaudete, quia nomina vestra sunt scripta in cœlis. Vnde istam expositionem hic inouit Augus. dicens. *Qui numerat multitudinem stellarum*, &c. Quid magnum est Deo numerare multitudinem stellarũ, cui omnes capilli omnium hominum numerati sunt? Sed hic stellæ dicuntur quædam luminaria in ecclesia, consolantia noctem nostram vitæ præsentis. De quibus dicit Apostolus, In medio nationis prauæ, & peruersæ lucetis quasi luminaria in mundo. Tales numerat dominus in suos, quia nouit dominus, qui sunt eius. Si quis verò talibus, ad vmbram fidei se coniungit, nouit ille, qui numerat, quia supra numerum est. Numerat dominus omnes secũ regnaturos, omnes aggregandos corpori vnigeniti sui habet numeratos. Qui autem indignus est, nec numeratur. Multi enim crediderunt, & multi se ad vmbrã fidei specie populo Dei applicuerunt, qui tamen non sunt electi. De quibus in alio Psal. dicitur, Annunciaui & locutus sum, multiplicati sunt super numerum. Sunt ergo infra ecclesiam & supernumerarij quodammodo, idest, plus quàm in gloria futuri sunt. Deus autem qui numerat, discernit multitudinem stellarũ, idest, electorum. Et omnibus eis numeratis nomina vocat, quia nomina eorum scripta sunt in libro vitæ, idest, in Dei prædestinatione, hoc est totum præmium nostrũ, hoc est tota beatitudo nostra, vnde gaudere debemus nõ de alijs rebus, nõ de donis spiritualibus quibusdam, sicut quidam faciunt, quibus malè vtentibus quibusdam donis Dei, dominus dicet in fine, Non noui vos. Discipulis etiam suis ait, Nolite gaudere quia spiritus vobis subiecti sunt, sed gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlo. Hoc autem fit per charitatem: sine qua cætera dona spiritussancti quæ habẽtur ad tempus, perduntur. Vel aliter, *Qui numerat multitudinem stellarum*, i. sanctorum:

Nomen conuenit solis bonis.

Matth. 10.

B

2. Pet. 1.

C

Psal. 39.

D

Luc. 10.

ctorũ, & omnibus eis nomina vocat, i. vni cuique sanctorum proprium donũ dat: alios per humilitatem, alios per castitatem, alios per pietatem vocando.

2551 *Magnus dominus noster, & magna virtus eius: & sapientiæ eius non est numerus.*

HIc ex prædictis concludit immensitatem diuinæ potestatis, & sapientiæ. Ex prædictis enim patet magnitudo potentiæ Dei: quia, vt dictum est, sanat contritos corde, & c. hoc est peccatores contritos iustificat. Quæ autem maior potest esse potentia, quàm de impio facere iustum? Quoniam ait August. super Ioan. Maioris potestatis est iustificare impium, quàm ex nihilo totum mundum creare. Et ideo ex hoc cõcludit potestatis eius magnitudiné, dicens, *Magnus dominus noster, & magna virtus eius*, potestas. Consequenter concludit magnitudinem sapientiæ eius. Quoniam dictum est, quòd numerat multitudiné stellarum, & c. quia ab æterno nouit omnes electos, & eis spiritualia imposuit nomina, & hoc non obstante arbitrij nostri libertate. Sed quæ maior sapientiæ claritas potest esse, quàm futurorũ contingentium euentum præscire, maximè de his quæ à voluntate dependent? Et ideo ex hoc cõcludit sapientiæ Dei claritatem, dicens, *Et sapientia eius non est numerus*. Vnde magnitudinem virtutis eius declarans Iob, dicit, Magnus est fortitudine, iudicio, & iustitia. Quod declarans Grego. ait, Magnus quippe est dominus fortitudine, quia fortem aduersarium superat, & de domo illius vasa contumeliæ auferens, in misericordiæ vasa permutat. Magnus est iudicio, quia etsi electos suos per aduersa deprimit, eos finaliter in gloria æternæ prosperitatis extollit. Magnus est iustitia, q̃a etsi hic diu tolerat, quandoque tamen sine termino reprobos damnat. Vnde de ipso dicitur Psal. 134 Ego cognoui, quòd magnus est Deus noster, præ omnibus dijs. Quod probat, quia omnia, quæcunq; voluit, fecit in cęlo, & in terra, &c. videver. 2363. & infr. De magnitudine verò eius sapientiæ, dicitur Iob 36. Ecce Deus magnus vincens sciẽtiam nostram. Et propter ista dicitur de ipso, Magnus dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. vide versic. 2518. Alio modo hic Dei magnitudinẽ deducit August. dicens, *Magnus dominus noster, & magna virtus eius*, &c. quia comprehendi eius magnitudo nõ potest. Ipse enim, qui numerat stellas, numerari non põt. Nemo enim numerũ numerare potest. Si enim omnia, quæ numerantur, numero numerantur: ipsum numerum nullus numerare potest. Ipse est mensura rerũ, ipse pondus est rerum, sicut in libro Sapientiæ dicitur, Disposuit Deus omnia in numero, pondere, & mensura, i. in seipso qui est numerus omnia disponens, pondus cuncta formans, mensura ad se trahẽs vniuersa, quæ omnia à nobis incomprehensibilia sunt. Conticescant ergo humanæ voces, requiescant humanæ cogitationes, ad incomprehẽsibilia Dei non se extendant, quasi comprehensuri, sed tanquam participaturi.

B (margin) Iob 37. — Gregor. 27. mor. c. 26. — Psal. 47. — August. — Sapien. 11. — F

Suscipiens mansuetos dominus: humilians autem peccatores vsque ad terram. 2552

G HIc ostendit diuinam iustitiã. Cum enim iustitia sit virtus reddens vnicuique secundum opera eius: iustus iudex habet præmiare bonos, & malos deprimere, humiles exaltare, & humiliare superbos. Sic & Deus iudex iustus facit, dicente gloriosa virgine Maria, Luc. 2. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Sic etiam & in proposito, dominus suscepit mansuetos, idest, filios Israel captiuatos in Babylonem suscepit, ipsos liberãdo, qui in Babylone erãt mansueti & humiles, non reddentes malum pro malo: sed patienter captiuitatem tolerãtes. Vnde & sic suscipi à Deo H per liberationem supplicabat ille populus à Deo, vt opprobria infidelium euaderet, dicens, Suscipe seruum tuum in bonum (scilicet libertatis) vt non calumnientur me superbi. Sed ipsos Babylonios puniuit, & destruxit, quia per regem Persarum, & Medorum Babylonia fuit capta, ipsi interfecti, & Babylonia sic destructa, & ad terram redacta, quòd inhabitabilis facta fuit hominibus, sed habitatio facta ferarum, sicut Esaias de-

(margin) Iustitia. — Psal. 118.

de Babylone prædixerat: Esa. 13. dicens, Non habitabitur vsque in finem. Sequitur, Et habitabunt ibi bestiæ, & domus eorum replebuntur draconibus. Hanc ergo Dei iustitiam, & liberationem suorum, & punitionē Babyloniorum præuidens Psalmista, ait, *Suscipiens mansuetos dominus*, scilicet filios Israel liberando, humilians autem peccatores vsque ad terram, scilicet ipsos Babylonios, ista scilicet faciendo ostendit iustitiam suā. Sed per ista ad alia spiritualia nos inducit Psalmista cōtemplando. Quia enim statim Psalm. dixit sapientiam Dei incomprehensibilem, quia sapientiæ eius non est numerus: hic vult declarare, quod sunt, qui sapientiam Dei possunt intelligendo participare, & qui non, quia solum humiles, & mansueti, qui si aliqua obscura scripturarum non intelligunt, non scripturam corrigunt, non reprehendunt: sed defectū sibiipsis attribuūt, & pro intelligentia habenda ad aures Dei pulsant. Tales inquam mansuetos ad intelligentiam scripturarum suscipit dominus. Sed immāsuetos, & superbos, qui, quod non intelligunt, reprehendūt, & corrigere volunt, vt puta dicentes, Non sic debuit propheta dicere, sed sic, & huiusmodi. Tales peccatores deponit ad terram, scilicet solùm ad intelligentiam terrenorum eis spiritualia scripturarum non manifestans. Vis ergò intelligere? Esto mansuetus, & eris susceptus, si superbis in intellectu scripturæ, eris humiliatus. Et hoc est quod ait, *Suscipiens mansuetos dominus, humilians autem peccatores vsq; ad terram*. Et hæc est intentio August. hic dicentis, *Suscipiens mansuetos dominus, humilians*, &c. Verbi gratia. Non intelligis scripturam, homo es, scripturam, & verbum Dei. Noli protervus esse, accusare aut obscuritatem aut quasi peruersitatem scripturæ. Peruersum in scriptura nihil est, obscurum autem aliquid est, non vt tibi negetur, sed vt exerceat accepturum. Ergo quando obscurum est, medicus hoc facit vt pulses, voluit te exercitari in pulsando. Volui vt pulsanti aperiret, pulsando exerceberis, exercitatus, latior efficieris, latior factus, capies, quod donatur. Ergo noli indignari, quòd clausum est, mitis esto. Noli recalcitrare aduersus obscura, & dicere, Meliùs diceretur, si sic diceretur. Non corrigat æger medicamēta sua. Nouit ea medicus modificare. Ei crede, qui te curat. Audi quid dicat Psalmista, *Suscipiens mansuetos dominus*. Noli ergo resistere aduersus clausa, sed mansuetus esto, vt te suscipiat. Si autem resistis, audi quid sequitur, *Humilians autem peccatores vsque ad terram*. Peccatores hoc loco, immites, & eos, qui māsueti non sunt, intelligimus. Hos humiliat vsque ad terram, quia reprehendunt intelligibilia, ideo terrena sensuri sunt, vt terrena tantum de Deo sapiant, incorporea solū corporaliter cogitantes. Hoc facit Deus ijs, qui nolunt irridere legē, antequam noscant. Et ad istum intellectum loquitur Sapiens, Eccles. 5. d. Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, vt intelligas.

Humilibus reuellatur scriptura: superbis occultatur.

Scriptura obscuritas vtilis est.

Math. 7.

Præcinite domino in confessione, psallite Deo nostro in cithara. 2553

HIc inducit ad Dei laudem ex beneficijs collatis generaliter. Et tria facit, quia primò Dei laudem proponit, secundò generalia beneficia inducit, ibi, *Qui operit*, tertiò conditionē laudantium ostendit, ib. *Non in fortitudine*. Primò ergo Dei laudem omnibus proponit, dicens, *Præcinite domino nostro in confessione*, Vbi notandum, quòd in antiquo testamento Deus laudatur non solum voce humana, sed instrumentis musicis, sicut etiam hodie laudatur voce humana per cantum, & instrumento musico, ut cum organo, & tubis, quia talia excitant mentem ad lætitiam, cum qua laudandus est Deus. Et hoc est, quod hic nobis proponit Psal. dicens, *Præcinite domino in confessione*, & hoc quo ad vocē humanam, *Psallite Deo nostro in cithara*, & hoc quo ad musicæ instrumenta. Vbi notandum, quòd per hæc vult Psal. ostēdere, quomodo ad cognitionem arcanorum scripturæ possumus deuenire. Ad hoc enim duo requiruntur, scilicet, mentis humilitas, quod notatur ibi, *Præcinite domino in confessione*, & vitæ sanctitas, quod notatur ibi, *Psallite Deo nostro in cithara*. Quantum ad primū, dicit, *Præcinite domino in confessione*. Duplex est enim confessio, scilicet criminis & lau-

Duo necessaria ut arcana scripturæ intelligamus.

& laudis. De confessione criminis dicitur Iacob 5. Confitemini alterutrũ peccata uestra, &c. De confessione laudis ait Christus, Matth. 11. Confiteor tibi, domine pater cœli, & terræ, &c. Et hanc duplicem confessionem præmittere debet, qui mysterium scripturarũ intelligere curat, vt scilicet primò se humiliando, se accuset, peccata sua confitendo. Et consequenter confessione laudis ipsum Deum laudando, & sacram scripturam, non ipsam increpando. Nec ista sufficiũt nisi fiant bona opera, ut scilicet quod de scriptura intelligis, illud opere cõpleas.

Scriptura intellectus requirit humilitatẽ, & bonam operationem.

Per citharam enim significatur asperitas pœnitentiæ, quam debes operari, humanitas Christi, quã debes imitari, crux dominica, in qua debes immolari, uide versic. 481. Et ad istum intellectum hic loquitur August. dicens, *Praecinite domino in confessione*. Translatio tamen Aug. habet, *Incipite domino in confessione*. Quasi dicat, Hic incipe, si uis peruenire ad intelligentiam perspicuam ueritatis. Incipe in confessione, te prius accusa, te accusato, Deum lauda, Inuoca quem non dum nosti, ut ueniat, & sciatur. Post confessionem uerò quid sequatur, opera bona. Vnde sequitur, *Psallite Deo nostro in cithara*, quod expositum est in psalterio, scilicet versic. 2547. Sic & cithara, non sola voce, sed opere psallite domino in cithara. Hoc est, confitemini, & operamini opera misericordiæ.

2554 *Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam.*

HIc incipit narrare Dei beneficia generaliter omnibus animantibus exhibita, vt possint viuere: quę distinguit in tria. Primum, quia terram ad fœcunditatem irrigat. Secundò, quia terrã fructibus exornat, ibi, *Qui producit*. Tertiò, quia alimenta omnibus animãtibus præparat, ibi. *Qui dat iumentis*. Quantum ad primum, sciendum, quòd terra non fructificaret, nisi aquis esset irrigata. Vt ergo germinare possit, Deus operit cęlum nubibus, quia uirtute caloris solis eleuãtur nubes ex vaporibus, & fumositate terræ, & ex uaporibus aquæ maris, & intermediant inter nos, & cœlum, & sic operiunt cœlum nobis, scilicet inferioribus,

E ne oculis nostris pateat, quæ nubes resoluuntur, & aqua, quæ in ipsis continebatur, descendit per pluuiam, & irrigat terram, ne ariditate totaliter dissoluta, sterilis efficiatur. Et hoc est, quod ait Psalm. *Qui operit cœlum nubibus*, quia nubes sunt inter cœlum, & nos. Et per illas nubes, parat terræ pluuiam. Quomodo autem nubes generantur & eleuantur, uide uers. 2365. Per ista autem alia spiritualia vult intelligere. Vbi per cœlũ scriptura intelligitur, quia ibi Deus cęlatus continetur. Sed nubes significant obscuritatem figurarum, quibus cœlum scripturarum nobis occultatur ad tempus.

Cœlũ significat scripturam, nubes sunt figura & sacramẽta.

F Et hæc obscuritas figurarum nobis est vtilis, quia per illam terra nostra irrigatur ad meritum, dum in scripturis sacris nos exercitamus. Et hanc expositionem hic ponit August. dicens, *Qui operit cœlum nubibus*, &c. idest, qui tegit scripturã figuris, & sacramentis. Ecce quis uideat cœlum, quod coopertum est nubibus, noli timere, audi quod sequitur, *Et parat terræ pluuiam*. Expauisti, quia non uides cęlum, sed ex hoc complueris, & fructificabis, & cœlum serenũ uidebis. Operit enim dominus cœlum nubibus, quia,

Scripturarum obscuritas vtilis est.

G nisi haberemus occasionem obscuritatis scripturarum, gratiam exercitij non haberemus. Ad hoc enim obscura uoluit esse dicta prophetarum, vt haberent postea serui Dei, quod interpretando influerent super aures, & corda hominum excipientium de nubibus Dei saginam lætitiæ spiritualis. Vel per cœlum intellige sanctos Apostolos, prædicatores, & quoslibet iustos, ut deducit Greg. 1. moral. & in multis alijs locis. Per nubes autem, quæ cœlum obscurãt, intellige ignorantiam, qua mens iustorum obscuratur ne clarè videre possit diuina, quę fide credit.

Greg. lib. 1. c. 26. li. 10. ca. 10. lib. 1. c. 17.

H Et est sensus, quòd *Deus operit cœlum nubibus*, quia corda iustorum fidelium sub quadam obscuritate tenet in præsenti, ne Deum clarè videre possint. Ista nubiũ obscuritas ex infirmitate nostra procedit. Vnde Greg. lib. 28. moral. c. 19. dicit, Cor nostrum tumultuosum cogitationibus nube tegitur, quia, ne internam quietem purè conspiciat, inquietudinis suæ confusione obumbratur. Et quasi caligine obuoluitur, quia contemplandis sublimibus, teneris ad hoc sensibus

Fidei obscuritas utilis est.

fibus suæ infirmitatis ligatur, &c. Sed hæc obscuritas nobis utilis est, quia meritum auget, & per consequens præmiū, dum credis, quæ non uides. Propter quod dicit, quòd per hanc *parat terra pluuiam*, quia pluuiam gratiarum infundit. Per pluuiam enim ipsa gratia intelligitur, vide versic. 1057.

Pluuia gratiam signat.

2555 *Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum.*

OStēdit hic, quòd Deus terram fructibus ornat vbi attēde, quòd hic per fœnum, & herbam intelliguntur omnia ex terra nascentia, quia omnia à principio ad modum herbæ se habent. Verūtamen aliqua arescunt citò, ut blada, & ista fœnum uocantur. Alia autē per multa tempora durāt, ut arbores, & ista herba dicuntur. Et omnia ista Deus producit irrigando pluuia terram, quæ omnia ad seruitutem hominum sunt ordinata. Quia etsi aliqua sint apta ad cibum iumentorum, & non hominum, omnia tamen resultant ad seruitutem hominum, quia etiam ipsa iumenta} sunt ad seruitutem hominum facta. Sed quid per ista Psal. nos intelligere curat? Notandum ergo, quòd per montes significantur huius mundi homines alti, potentes, ac diuitijs abundantes, qui in rebus terrenis excedunt alios, vt ostendit Greg. dicens, Quid per montes, nisi huius sæculi potētes accipimus, qui pro terrena substantia in altum tument, de quibus montibus ait Psal. Tange montes, & fumigabunt. Per fœnum autem omnia temporalia vel carnalia quæ citò arescunt, intelliguntur. Vnde Esa. 40. Omnis caro fœnum. In montibus ergo producitur fœnum, quia potentibus huius mundi temporalia bona dantur. Sed quid nomine herbæ, quæ uiriditatem seruat, & humilis in terra manens fructum producit, nisi iustus quilibet accipitur, & quilibet prædicator, teste Gregor. dicente, Herba nascendo prius à terra producitur, aura, & æstibus tangitur, sole, ac pluuijs nutritur, & tunc demum ad producendum fructum sui seminis aperitur. Bene ergo per herbas quilibet sancti intelliguntur, quia iusti viri prius in opere sanctæ conuersationis oriuntur, atque huius uitæ

Montes dicuntur mūdi potentes, & diuites. *Gregor. 18. mor. c. 22.* *Psal. 143.*

Herba significat iustos. *Gregor. 8. mor. c. 34.*

A hyemem tolerant, eosque grauium persecutionum æstus fatigat. Qui cum recta faciunt, nequaquam hic suæ rectitudinis remunerationem quærunt. Cum à præsentis mundi laboribus, ad æternam patriam venientes, expectata retributione perfruuntur. Ista ergo herba, idest, homines iusti, & sancti prædicatores, ad seruitutem hominum producūtur, quia ad informandum alios suis exemplis, & prædicationibus sunt electi. Herba ergo producitur ad seruitutem hominū, quia spirituales, & iusti alijs debent seruire, prædicando, & spiritualia seminādo, sed B in montibus producitur fœnum, quia diuites, & alii ad hoc recipiunt temporalia, vt illa ministrent iustis, qui eis spiritualia conferunt. Et ad hunc intellectū loquitur Apostolus. 1. Cor. 9. dicens, Si nos vobis spiritualia seminamus, non est magnum, si vestra carnalia metamus. Et ad hunc intellectum hunc versum exponit August. dicens, *Qui producit in montibus fœnum*, &c. Montes dicit excelsos sæculi, aliqua magna dignitate præditos. Mons ergo attulit fœnum, quando maiores sua erogant iustis. Zachæus ille maior publicanorum, fœnum attulit, C qui dimidium bonorum suorum pauperibus dabat. Hoc enim erat mirabilius, quòd mons attulit fœnum. Quāto enim elatiores sunt homines, tāto auariores sunt. Et quanto in hoc sæculo maior est quis, tanto plus amat diuitias. Sed talibus loquitur Christus, Ecce mons es, accipe pluuiam, da fœnum. Quid enim daturus es, nisi fœnum? Etenim omnia ista, quæ ecclesiæ ad necessitatem seruientiū Deo dantur à diuitibus, quid sunt, nisi fœnum? Carnalia enim sunt & ad tempus apparentia, sed non inde aliquid carnale acquiritur. De rebus uilibus quid D emas attende. Apostolus enim ait ostendens fœnum esse illud: Si nos uobis spiritualia seminamus, magnum est, si uestra carnalia metamus? Et audi, quia omnia carnalia sunt fœnum, Omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis ut flos fœni. Hoc ergo magnum est, quòd in montibus fœnum producit, Sed Deo omnia sunt possibilia. Nam nihil sterilius esset durissimis montibus, nisi pluuia sanctæ prædicationis compluerentur. Sed quomodo irrigantur? Audi quod sequitur,

quia

Fœnum significat omnia temporalia.

Prædicatores bonis auarorum debent sustentari.

1. Cor. 9.

Esa. 40.

quia produxit herbam seruituti hominum, idest, sanctos prædicatores ad seruiendũ hominibus. Vnde ipsum Paulum audi dicentem, Nos autem seruos uestros per Iesum. Ecce qui dicebat, Si nos vobis spiritualia seminamus, magnũ est, si uestra carnalia metamus? seruum se dicit ipsorum. Ergo producit in montibus fœnum, vt inde pauperes sustententur, & herbã seruituti hominũ, vt diuites per sanctos prædicatores informentur. Ad hunc etiã intellectum exponit Gregor. hunc uersum, dicens, per herbam enim sustentatio prædicantium demonstratur, cum dicitur, *producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum*. In montibus quidem fœnum seruituti hominum, & herba producitur, cum sublimes huius sæculi ad fidei cognitionem uocari, sanctis prædicatoribus in huius uitæ itinere trãsitoria bona largiuntur.

1.Cor.4.

1.Cor.9.

Gregor.29. mor.c.18.

2556 *Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.*

OStendit hic, quòd omnibus animãtibus Deus alimenta præstat. Vbi nota, quòd iumenta dicuntur quasi iuuamenta, vt sunt equi, boues, asini, chameli, & huiusmodi, quibus iuuatur homo, vel in uecturis, vel in agriculturis, & huiusmodi. Et hic per iumentã intellige omnes bestias terræ, quæ pascuntur ex ijs, quæ in terra nascuntur. Per pullos autem coruorum intellige omnia genera auium. In scriptura enim coruus est auis magnæ uoracitatis, in cuius signum coruus missus à Noe extra arcam, inueniens cadauera, & ibi ratione uoracitatis manens, ad arcam amplius redire neglexit. Si igitur pullis coruorum Deus præparat escam, multo fortius alijs auibus. Vel alia ratione hic in spirituali nominantur inter aues pulli coruorum. Nam vt dicit Magister de proprietatibus rerũ & habet hoc ab Isidoro, Coruì pullis edictis, prius escas non præbent nec eos cibant, donec in eis pennæ crescant, & per pennarum nigredinẽ & similitudinẽ proprij coloris, ipsos suos filios agnoscant. Interim autem antequam pennas nigras habeant, pulli coruorum stant ore aperto, & rore cœli pascuntur. Et sic singulariter pullis coruorum Deus escam mini

Coruus.

Coruus pascitur rore cœlesti.

E strat. Qui dicuntur inuocare Deum, nõ quòd ista inuocatio fit per aliquam recognitionem in pullis coruorum existentem, sed est quidam naturalis appetitus, quælibet enim res naturaliter suum esse conseruare intendit, & sic naturaliter appetit illa, per quæ in esse conseruatur, cu iusmodi est cibus. Quid autem per ista Psal. nos velit intelligere, est sciendum, quòd per iumenta, hic intelliguntur iusti homines, & sancti prædicatores, qui dicuntur iumenta, quia suis prædicationibus, & exemplis alios trahunt ad uitã. Quibus parãt escam, quia sicut ipsi alijs

F seminant spiritualia, sic & ipsi aliorum carnalia metere debent. Per coruos autem intellige nigram gentilitatem, & verè nigram, quia colebat idola, & Deũ ignorabat. Sed pulli coruorum sunt filij eorum ad fidem conuersi, quibus Deus parat escam, quia verbo Dei reficit eos. Vnde hic August. ait, *Qui dat iumentis escam ipsorum*. Litera August. habet, *Qui dat pecoribus*, &c. Pecora ista dicit gregẽ Dei. Non fraudat Deum gregem suum esca sua per homines, quorum seruituti herbam facit exoriri. Vnde Apostolus, ait, Quis pascit gregem & de lacte gre-

G gis non percipit: *Et pullis coruorum inuocantibus eum*. Hoc fortè putabimus, quòd pulli coruorum inuocent dominum, vt det eis escam. Sola enim rationalis anima inuocare Deum potest. Ergo hoc in figura accipe dictum, ne putare cogamini, sicut quidam impij dicũt, reuolui animas humanas ad pecora, ad canes, ad porcos, ad coruos. Anima enim humana facta est ad imaginem Dei. Non autem dabit Deus imaginẽ suam cani, vel porco. Quid est ergo, *Et pullis coruorum inuocantibus eum*? Qui sunt pulli coruorũ? Israelitæ se solum iustos dicebant, qui le

H gem acceperant. Cæteros autem omniũ gentium homines peccatores dicebant. Et omnes gentes in peccato, in idololatria, in adoratione lapidum, atque lignorum erant. Sed nunquid sic remanserũt? Etsi non ipsi corui parentes nostri, tamẽ pulli coruorũ nos ipsi inuocamus Deũ. Ipsi sunt pulli coruorum, quibus dicit Petrus, Quia non corruptibilĩ auro, & argento redẽpti estis de uana uestra conuersatione paternæ traditionis. Proficientes enim pulli coruorum, qui simulacra

Coruus significat gẽtiles.

Pulli coruorũ sunt gentiles conuersi.

1.Cor.6.

Anima hominis non transit ad iumẽta vel aues.

1.Pet.1.

sacra colere uidebantur parentum suorum, conuersi sunt ad dominum. Audis modò pullum corui inuocantem dominum. Ille enim coruus non inuocat Deum, ego pullus corui inuoco Deum. Aliter autem istum uersum dedacit Greg. per coruos; & pullos coruorum intelligens gentilitatem conuersam, quia ipsi corui, idest, gentiles conuersi, etiam satagunt alios ad fidem inducere & nutrire. Vnde ait. Quid enim corui, pullorumque eius nomine, nisi peccatis nigra gentilitas designatur, de qua per prophetam dicitur. *Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.* Iumenta quippe escā accipiūt, dum sacrę scripturę pabulo mentes dudum brutę satiantur. Pullis uerò coruorum, filijs scilicet gentium esca datur, cum eorū desideriū nostra conuersione reficitur. Esca fuit iste coruus, dum ipsum sancta ecclesia quęreret. Sed nunc escam accipit, quia ipse ad conuersionem alios exquirit, cuius uidelicet pulli, idest, prędicatores ex eo editi non de se pręsumūt, sed in uiribus sui redemptoris.

Gregor. 30. mor. c. 12.

2557 *Non in fortitudine equi uolūtatem habebit, neque in tibijs viri beneplacitum erit ei.*

HIc ostendit conditiones, quas Deū laudantes debent habere. Et primò ostendit quid in laudantibus non quęrit, secundò quid in eis requirit, ibi, *Beneplacitum est domino.* Vbi notandum quòd maximè Deus detestatur, in seipsis, vel in potestate humana confidentes, & non in Deo. Vt puta, aliqui confidunt habere uictoriam, & seipsos posse saluare in multitudine equitum, & quadrigarum, alij in multitudine peditum. Et tamen uictoria belli non procedit ab istis, sed de cœlo. In istis autem non habet Deus beneplacitum suum. Et hoc notans hic Psalm. dicit, *Non in fortitudine equi uoluntatē habebit,* idest, equitū, qui scilicet confidunt in equis. *Neque in tibijs viri beneplacitum erit illi,* idest, in robore peditum suorum confidentibus, quia tales frequenter debellantur à paucis, vt patuit de exercitu Madian, qui à trecentis viris cum Gedeone fuit superatus. De exercitu Holofernis, qui ab vna muliere fuit extinctus. Et sic de multis alijs. De exercitu Pharaonis, Sennacherib, &c. Quid autem per ista vult intelligere Ps. Notandum quòd per equū & eius fortitudinem notantur superbi, & potentes, sed per viri tibias notantur pręsumptuosi, & audaces, in quibus uoluntas Dei non consistit. Vnde hic ait Gloss. Ille, qui iumenta pascit, & pullos coruorum, non habet uoluntatem, idest, beneplacitum suum in fortitudine equi, vel potentatu, idest, in superbia cō tumacium. Per equum enim superbia intelligitur, quia de equo altior incedit homo, & ceruix eius verè indicat superbiam, rapidus est etiam in cursu. Sequitur; *Nec beneplacitum erit ei in tibijs viri*; idest, in composito habitu pręsumptuosi, & audacis. Per virum enim audacem pręsumptionem notat. In tibijs notatur incessus incompositus. Nō est ergo in tali confidendum, quia ibi non est Dei beneplacitum. Nam vt in alio Psalm. dicitur, Hi in curribus, & in equis, nos autem in nomine domini inuocabimus. Hoc est, Illi in superbia, & honoribus temporalibus, nos autem in nomine domini magnificabimur. Propterea quid illis cecidit? Audite quod sequitur, Ipsi obligati sunt, & ceciderunt, nos autem surreximus, & erecti sumus. Notandum autem, quòd equi nomine in scriptura multa significantur, vt dedu cit Gregorius dicens, In scriptura sacra equi nomine aliquando lubrica uita prauorum, aliquando dignitas temporalis, aliquando ipsum pręsens sęculum, aliquando pręparatio rectę intentionis, aliquando sanctus prędicator exprimitur. Equi enim nomine lubrica uita, prauorum figuratur, sicut scriptum est, Nolite fieri sicut equus, & mulus, & sicut alibi per prophetam dicitur, Equi amatores, & emissarij facti sunt: vnusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat. Equi nomine aliquando dignitas temporalis accipitur: Salomone attestante, qui ait, Vidi seruos in equis, & principes ambulantes quasi seruos super terram. Omnis quippe qui peccat, seruus est peccati, & serui in equis sunt, dum peccatores pręsentis vitę dignitatibus efferuntur. Principes verò quasi serui ambulant, cum

Iudith 7. *Iudith 9.* *Equus significat superbiam.* *Vir significat audaciam.* *Psal. 19.* *Equus multa significat.* *Gregor. 31. mor. c. 18.* *Psal. 31.* *Hier. 5.* *Eccl. 10.* *Psal. 75.*

eum dignitate uirtutum plenos nullus honor erigit, sed summa hic aduersitas velut indignos deorsum premit. Hinc rursum dicitur, Dormitauerũt, qui ascẽderunt equos, idest, in morte animæ mẽtis oculos à veritatis luce clauserũt, qui in præsentis uitæ honore confisi sunt. Equi nomine hoc ipsum præsens sæculum designatur, sicut Iacob uoce dicitur Fiat Dan coluber in uia, cerastes in semita, mordens vngulas equi, vt cadat assessor eius retro. Quo in testimonio quid equus significet melius ostendimus, si ea, quæ circunstant, paulò subtilius exponamus. Nonnulli enim de tribu Dan uenire Antichristum ferunt, pro eo, ꝙ hoc loco, & Dan, & coluber asseritur, & mordens. Vnde non immeritò dum Israeliticus populus terras in partitione susciperet, prius Dan ad aquilonem castrametatus est, illum scilicet significãs, qui in corde suo dixerat, Sedebo in mõte testamẽti in lateribus aquilonis, ascẽdam super altitudinem nubium, & similis ero altissimo. De quo per prophetam dicitur, A Dã auditus est fremitus equorum eius. Qui non solum coluber, sed & cerastes vocatur. Cerata enim Græce cornua dicuntur, serpensque hic cornutus esse perhibetur, per quem dignè aduenrus Antichristi asseritur, quia cõtra fidelium uitam rũ morsu pestiferæ prædicationis armatur etiam cornibus potestatis. Quis autem nesciat semitam angustiorem esse quàm viam? Fit autem Dan coluber in uia, quia in præsentis vitæ latitudinem eos ambulare prouocat, quibus quasi parcendo blanditur. Sed in uia mordet, quia eos, quibus libertatem tribuit, erroris sui ueneno consumit. Fit cerastes in semita, quia quos fideles reperit, & sese ad præcepti cœlestis angusta itinera restringentes, non solum nequitia callidæ persuasionis impetit, sed etiã terrore potestatis premit, & in perfectionis algore post beneficia fictæ dilectionis exercet cornua potestatis. Quo in loco equus hunc mundum insinuat, qui per elationem suam in cursu labentium temporum spumat. Et quia Antichristus extrema mundi apprehẽdere nititur, cerastes iste equi vngulas mordere perhibetur. Vngulas quippe equi morde re est, extrema sæculi feriendo cõtingere, ut cadat assessor equi retrò. Assessor equi est, quisquis extollitur in dignitatibus mundi. Qui retro cadere dicitur, & non in faciem, sicut Paulus cecidisse memoratur. In facie enim cadere est, unumquemque in hac uita culpas suas agnoscere, easque pœnitendo deflere. Retrò verò equo cadere uidetur, ex hac uita repentè decidere, & ad quæ supplicia ducatur ignorare. Quia Iudæa erroris sui laqueis capta, pro Christo Antichristũ expectat. Bene Iacob eodem loco repẽtè in eodem electorum uoce conuersus est, d. Salutare tuũ expectabo, domine. i. non sicut infideles Antichristum, sed eũ qui in redemptionem nostram uenturus est, verum credo fideliter Christum. Equi nomine etiam præparatio rectæ intentionis accipitur, sicut scriptum est, Equus paratus est in diem belli, sed dominus salutẽ tribuit, quia contra tentationem quidem se animus præparat, sed si nõ adiuuetur à domino, salubriter nõ decertat. Equi nomine sanctus quisque prædicator accipitur prophera attestante, qui ait, Misisti in mare equos tuos turbantes aquas multas. Quietę quippe aquæ iacuerunt, quia humanæ mentes diu uitiorum suorum torpedine sopitæ sunt. Sed equis Dei mare turbatum est, missis sanctis prædicatoribus omne cor, quod pestifera securitate torpuit, impulsu salutiferi timoris expauit, &c. Ex quibus oĩbus patet, ꝙ equus in scriptura qñq; accipitur pro ipso mũdo, ac ẽt pro altis, & superbis in dignitatibus mundi constitutis. Et sic accipitur hic cũ.d. *Non in fortitudine equi uoluntatem habebit, &c.*

Gen. 49.

Antichristus ex tribu Dan nascetur.

Hiere. 8.

Equus significat mundum.

Gen. 49.

Prou. 21.

Beneplacitum est domino super timentes eum, & in eis, qui sperant super misericordia eius. 2558

Ostendit hic quid dominus exigit in laudatoribus suis, quia scilicet in eis exigit humilitatẽ qua timeant Deũ, & spem qua non in seipsis confidant, sed solum in domino. In talibus enim bene placitum suum habet. Et hoc est quod ait, *Beneplacitum est domino super timentes eum, &c.* Talium enim laus acceptatur à Deo, talibus frequenter datur uictoria, licet pauci sint & inermes. Et de hoc multa exempla habẽtur in scriptura, vt

rũ, vt in libris Hester, Iudith, Regum, Iudicum & Machabæorum. Et est sensus, *Beneplacitum est domino super timentes eum*, &c. Quasi dicat, In superbis & in compositis exterius tibi non placet, sed super timentes eum, & in eis qui sperant, &c. Et uide, quòd timori spem coniunxit, quia non ualet timor sine spe veniæ. Iudas enim pœnitens timuit, sed nõ sperauit misericordia, ideoque desperãdo cucurrit ad laqueum, & se suspendit. Qui ergo timet Deum, speret, & ab ipso ad ipsum fugiat, ab irato ad placatũ. Placabis autem eum, si speres in misericordia eius, atque de cætero ita peccare caueas vt de pteritis depreceris ut tibi dimittantur. Aduertendum autem quãliter Deum debes timere. Aliter enim timetur latro, vel hostis potens, aliter Deus est timendus. Nam timetur hostis, sicut contra illum ab alio auxilium petas. Sed non sic timetur Deus, sed vt in ipsum speres, & ab ipso auxilium petas seu quæras, quia timor eius uerus spem includit in eũ. Vnde hic ait Aug.

Timor domini spem includit.

Beneplacitum est domino super timentes eum. Sed nunquid sic timetur Deus, quomodo & latro timetur? Nam & latro timetur, & bestia timetur, & homo iniustus, & potens multum timetur, *Beneplacitum est domino super timentes eum*. Sed quo timentes eũ? qui & sperãt in misericordia ipsius. Ecce timuit dominum Iudas traditor Christi, sed non sperauit in misericordia ipsius. Postea enim pœnituit eum, q̀ tradiderat dominum Iesum

Matth. 27.

Christũ, & ait, Peccaui, quia tradidi sanguinem iustum. Bene quidem timuisti, sed si sperares in misericordia eius, quẽ timuisti. Ille desperando abijt, & laqueo se suspendit. Ergo sic time Deum, ut speres in misericordia eius. Si times latronẽ, ab alio speras auxilium, non ab illo quem times. Si sic times, poscis auxiliũ ab eo, quem non times, aduersum eum quem times. Si sic times Deum, & ideo times Deum quia peccator es, accepturus es auxiliũ aduersus Deum! quò iturus es? quid facturus? Vis ab illo fugere? ad ipsum fuge. Vis fugere ab irato? fuge ad placatum. Placabis eum, si speres in misericordia ipsius, atque ita de cætero peccare caueas, ut de præteritis depreceris, ut tibi dimittantur. Quid autem sit

A beneplacitum Dei, vide vers. 1516. Notandum, q̀ multa sunt Deo beneplacita, & inter cætera beneplacita Deo, sunt stabilis credulitas, humilis timiditas, gracilis benignitas, præceptorum operatio, deuotorum habitatio, filiorum deprecatio. Primò beneplacita est Deo stabilis credulitas, qua fides tenetur euãgelica, patet, quoniam fides est fundamẽtum per quod Deo placere possumus, & quo remoto, sibi placere non ualemus, ad Heb. 11. Sine fide impossibile est placere Deo. Et ideo in credulitate fidei beneplacitum est illi. Propter quod dici

Beneplacita sunt Deo multa.

B tur, Beneplacitum est illi fides, & mãsuetudo. Et subditur, Non sis incredulus timori domini, & ne accesseris ad illũ duplici corde, Duplici enim corde in fide ille accedit, qui operibus fidei contradicit. Et talis fides non est beneplacita domino, quia mortua, sed fides viua, quæ omnium uirtutum est fundamentum & primogenita, teste Greg. d. Incircumcisorum cordibus, &c.

Eccles. 1.

Gregor. 2. mor. c. 33.

PSAL. CXLVII.

C *Lauda, Hierusalem, dominum: lau* 2559
da Deum tuum, Sion.

TITVLVS istius Psal. est, *Alleluia Aggei, & Zachariæ*. Vbi sciendum, quòd isti duo prophetę, scilicet Aggeus, & Zacharias, fuerunt cum alijs de populo Dei in captiuitatem Babylonicam ducti, factam per regem Babylonis, de qua habetur 4. Regum 25. Qui in dicta captiuitate existentes spiritu prophetico inspirati, præuiderunt liberationem dictæ captiuitatis futuram post septuaginta annos, & reædificationẽ ciuitatis Hierusalem & templi futuram, factam scilicet per Nehemiam. Et sic istam liberationem & ciuitatis reædificationem ac templi futuram prædixerunt. Per hoc intelligentes liberationem nostrã à captiuitate diaboli fiendam per Christum & spiritualem restaurationem cœlestis Hierusalem, quam prædixerunt sub figura illius Hierusalem terrenæ, quæ scilicet spiritualis liberatio erat facienda post septuaginta annos. i. post decursum

D

totius

totius temporis vitæ præsentis: Nā per septem figuratur totū tempus vitæ præsentis, quod septem dierum numero uertitur seu voluitur, ducto per decem, quia illi solum uerè liberi erunt, qui tempus uitæ præsentis in obseruatione decem mandatorum exponunt, Et de hoc Psal. hic laudat dominum, quod illi prophetæ sub figura prædixerunt. Vnde in prologo istius Psal. ait Augus. Aggei, & Zachariæ Psal. iste dicitur, Aggeus enim, & Zacharias prophetæ fuerunt. Erant autem prophetæ isti in captiuitate Hierusalem, illius scilicet Hierusalem quæ in terris portauit vmbram cœlestis Hierusalem. Cum ergo essent in Babylonia tempore illius captiuitatis, prophetauerunt reparationem Hierusalem, prophetauerunt ciuitatem nouam Hierusalem faciendam ex reparatione ueteris, liberato populo à captiuitate. Agnoscimus enim istam captiuitatem significare nostram peregrinationem. In hoc enim mūdo, in his tribulationibus sæculi, quodāmodo in captiuitate positi gemimus. Sed erigimur, dum nobis prænunciatur ciuitas nostra Hierusalem noua futura. Reparata est enim terrena Hierusalem post septuaginta annos captiuitatis, septenario illo numero, omnē uolubilitatē temporis præsentis designat. Post septuaginta ergo annos prophetauit Hieremias reparari Hierusalem, quod factum est, vt & ibi significaretur imago futurorum. Significatum est. n. nobis post oēm volubilitatem præsentis temporis, quæ septenario numero uoluitur, futuram illam ciuitatem nostram nobis restituendam, in qua tempus non voluitur, sed in una die æternitatis perdurat. Ex quibus apparet sensus tituli qui talis est, *Alleluia*, idest, laus Dei, laus dico, *Agge*, *&* *Zacharia*, idest, de reparatione cœlestis Hierusalem, quam illi prædixerunt, & post ea dominum laudauerunt. Intentio nem monet ad amorem futuræ Hierusalem, quam commendat multipliciter, vt illius accensi amore, Deū laudemus, Agit ergo Psal. iste de reparatione terrestris Hierusalem, pro illam nobis significans reparationem cœlestis. Quibus uisis, uenio ad diuisionem Psal. qui diuiditur in duas partes, quia primò fideles ad laudem Dei excitantur, secūdò ad hoc rationes multæ assignātur, ibi, *Quoniam confortauit*. Circa primum sciendū, quòd ecclesia in scriptura quandoq; vocatur Hierusalem, quandoque uocatur Sion. Vocatur enim Hierusalem, Psalm. 121. Hierusalem, quæ ædificatur ut ciuitas, quia sicut ciuitas materialis lapidibus insensibilibus ædificatur, sic ecclesia militans etiā lapidibus uiuis, Apoc. 21. Ostendit mihi ciuitatem Hierusalē sanctam descendentem de cęlo: scilicet, ędificatam à Christo, lapidibus uiuis, adinuicem glutinio charitatis copulatur. Vocatur & Sion, eo quòd in monte Siō fuit templum domini, in quo Christus multoties prædicando fundauit ecclesiam, Et quia in monte Sion spiritus sanctus fuit fidelibus visibiliter missus, per quē ecclesia per Christum fundata, in charitate fuit solidata. Sic ergo ecclesia quandoque dicitur Hierusalem, quandoque Sion, Vn Apostolus ad Hebr. 12. ait fidelibus, Accessistis ad montem Siō, & Hierusalem, &c. Ecclesiam ergo, idest, fideles, Psalm. inuitans ad laudem domini, dicit, *Lauda, Hierusalem, dominum*, &c. Per hoc ergo Psalm. attendens quanta bona sint in cœlesti Hierusalem, illius beatos conciues, scilicet angelos, & beatos homines, ad laudem Dei inuitat, dicens, *Lauda Hierusalem*, &c. Et nota q̄, aliter Deum laudat ecclesia militans, & aliter triumphans. Nam ecclesia militās laudat operibus misericordiæ insistendo: Psal. 146 Laudate dominum, quoniā bonus est Psal. per quem bona operatio intelligitur. Vnde hic ait Aug. *Lauda, Hierusalem, dominum*. In illis operibus misericordiæ exerceri adhuc oportet. Considera utique societatem tuam, Vide utrum aliquis esuriat, cui porrigas panem, uide si quis sitiat, cui des calicem aquæ, uide utrū aliquis modò apud te peregrinus sit, quē hospitio recipias vide vtrum aliquis sit æger, quem visites vide utrum aliquis litiget, quem cōcordes, uide vtrum aliquis moriatur, quem sepelias. In cœlesti autem Hierusalem laudatur Deus, non his operibus, sed solum fruitione, & lætitia. Vnde ait Aug. in huius Psalm. præfatione: Si illam uitam beatam cogitaueris; & illius uitæ negocium, non fluctuabis. Negocium enim illius plenū solius dulcedinis, nulla inter-

Septem figuræ sunt præsentis uita.

1. Esdr. 5.

Hier. 25.

Ecclesia dicitur Hierusalē & Siō.

Ephes. 2.

Laudat Deum aliter ecclesia militās, aliter triumphans.

la interpellatum molestia, nulla fatigatione sanciatum, nulla nube perturbatum, negocium nostrum, quod ibi erit, laudare Deum, amare, laudare, in amore amare, in laude laudare. Beati, qui habitant in domo tua, domine: in sæcula sæculorum laudabunt te. Quare? nisi quia in sæcula sæculorum amabunt te? quare? nisi quia in sæcula sæculorum videbunt te?

Psal. 83.

2560 *Quoniam confortauit seras portarum tuarum, benedixit filijs tuis in te.*

HIc assignat rationes laudis diuinæ, quæ sumuntur ratione beneficiorum dei. Et illa sunt duplicia, scilicet beneficia legis nouę, & antiquæ. Et secundum hoc diuiditur in duas partes, quia primò assignat beneficia legis nouę, secundò legis antiquæ, ibi, *Qui annunciat.* Prima in duas, quia primo ponit legis nouæ beneficiũ. Secundo declarat quod dam dubium dictum, ibi. *Qui dat niuem.* Quantum ad primum, sciendum quòd in lege noua maximè triplex est beneficium, scilicet iustificationis, ut baptismus, refectionis, ut eucharistiæ, & eruditionis, ut prædicatio uerbi diuini. Et secundum ista tria prima pars diuiditur in tres, quia primo agit de beneficio iustificationis, secundò de beneficio recreationis, ibi. *Qui posuit*, tertio de beneficio eruditionis, ibi, *Qui emittit*. Quantum ad primum, sciendum, quòd sicut porta domus dicitur apertura, per quam domus intratur, sic & spiritualiter porta ecclesiæ militantis dicitur illud, per qđ quis de ecclesia militãte dicitur. Et isto modo portæ ecclesiæ dicuntur sacramẽta, per quæ quis, qui non est de ecclesia, ecclesiam intrat, sicut est baptismus, qui est omnium sacramentorum ianua, siue porta. Seræ autem harum portarum dicuntur uirtutes sacramentorum, ut puta fides, & charitas, quæ in sacramento baptismi infunditur. Quę ideo dicuntur confirmari, quia Dei ordinatione sic firmatum, & stabilitum est, quòd sacramenta legis nouæ operentur uirtutes etiam ratione operis operati, quod non faciebant sacramenta antiquæ legis. Ratione ergo huius beneficij nos ad laudem Dei prouocat psalm. dicens, *Lauda*

Triplex beneficium in lege noua.

Porta ecclesiæ sunt sacramenta.

Hierusalem dominum. Et ratio est. *Quoniam confortauit seras portarum tuarum*, idest, uirtutes sacramentorum, per quæ scilicet sacramenta infundit uirtutes gratuitas, quæ nos Deo gratos faciunt. Et hoc est quod ait, *Benedixit filijs tuis in te*, scilicet benedictione gratiæ. Quid est. n. Deum nobis benedicere, nisi gratiam suam nobis dare? Vel hoc intelligitur de cœlesti Hierusalem. Vbi notandum, quòd terrestris Hierusalem portæ dicuntur apertæ, quia quisquis ecclesiam potest intrare, & cum intrauerit, potest exire. Cœlestis etiam Hierusalem portæ ideo apertæ dicuntur usque ad diem iudicij, quia electi quotidie illuc intrant, sed post ultimum iudicium ibi erũt portæ clausæ, quia sicut nullus inde exire poterit, sic nec amplius intrare. Et hoc est quod Matth. 25. dicitur de uirginib. prudentibus. Et quæ paratæ erant, intrauerunt cum sponso ad nuptias, & clausa est ianua. Ibi ergo erit secura laudatio, quia clausa erit ianua, quia nihil ibi erit unde doleat, nemo intrabit quem timeat. Et istum intellectum habet hic August. dicens, *Quoniam confortauit seras portarum tuarum.* Laudamus modo, sed laudamus inter scandala. Modo enim apertæ sunt portæ, multi intrant, multi exeunt. Quare? quia nondum est beatitudo hic perfecta. Tunc autem non timebis aliquid tale futurũ. Lauda ergo Hierusalem dominum, quoniam confortauit seras portarum tuarum, ut nemo exeat, nemo amplius intret, nec hoc timeas cum intraueris, tantummodo esto in numero uirginum, quæ portant oleũ secum, paucorum est uirginitas in carne, omnium debet esse in corde, uirginitas carnis corpus intactum, uirginitas cordis, fides incorrupta. Virgo dicitur tota ecclesia. Quinque uirgines prudentes omnes animas intraturas regnum Dei significant, quinque fatuæ, omnes perituras. Moraliter autem notandum, quod ciuitas cęlestis Hierusalem, quæ in quadro posita dicitur propter stabilitatem, duodecim portas habere dicitur, scilicet tres ab oriente, tres ab occidente, tres ab aquilone, & tres à meridie, per quas quis ingredi potest. Sed post iudiciũ oẽs istæ erunt clausæ, & firmatæ, ut per illas nullus amplius possit intrare.

Matth. 25.

2561 *Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te.*

HIc agit de beneficio recreationis, quod est sacramentũ Eucharistiæ. Vbi notandum, q Christus statim natus pacem attulit mundo. Vnde & angeli statim laudantes Deum, pacem mundo datam annunciauerunt, dicẽtes, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus &c. Hanc ẽt pacẽ moriẽs cõfirmauit dicens Apostolis, Pacẽ meã do vobis &c. non quõ mundus &c. Quæ aũt sit pax mũdi, vide vers. 1186. Quæ aũt, pax Christi, vide vers. 551. Et iste talis. s. Christus, adipe frumenti satiat nos, quia in figura panis frumenti corpus suum nobis tradit, in quo plena satietas continetur, & refectio spiritualis. Vnde de isto adipe frumenti dicitur, Cibauit eos ex adipe frumenti, &c. vide ver. 105. Per hoc ps. vult ostendere pacem, & saturitatẽ, quã habent beati in cœlesti Hierusalem, ianuis clausis in fruitione diuinitatis, & verbi incarnati. Ibi. n. totus est vera pax, extra aũt, est solum gehenna. In pace illa est plena satietas, & nulla indigentia, ibi saturatur intellectus speculatione, ibi saturatur voluntas fruitione, ibi saturatur corpus in verbi incarnati contemplatione. Et hoc est quod ait, *Et adipe frumenti satiat te*, i. pane cęlesti, qui de cœlo descẽdit. Quo in hoc mundo licet cibemur, non tñ saturamur, quia carne opertus sola fide cognoscitur, tunc aũt uidebimus eũ sicuti est. De cœlesti ergo Hierusalẽ dicat, *Qui posuit fines tuos pacem*, Ibi. n. pax erit perfecta, q̃ hic haberi non põt. Vnde hic Aug. *Qui posuit fines tuos pacẽ*. Qualis. n. pax in nobis est? Nã caro concupiscit aduersus spiritũ, & spiritus aduersus carnẽ. Quõ ergo esset plena pax? qñ corruptibile hoc induerit incorruptionẽ, & mortale hoc induerit immortalitatẽ. Tunc plena erit pax, tunc firma pax, nihil litigabit aduersus animam in homine, non ipsa aduersum se ex quadã parte saucia Non carnis fragilitas, non indigentia corporis, non fames, nõ sitis, non frigus, non æstus, non lassitudo corporis, non ulla inopia, non prouocatio rixæ. Hæc omnia litigãt aduersum nos, sed ibi omnia ista cessant, quia ibi nostra saturatur anima. Vnde sequitur, *Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te*, ibi. n. transit fames & sitis iustitię, succedit saturitas. Quid ibi erit adeps frumenti, nisi panis ille, qui ad nos de cęlo descendit? in patria ipsa quõ saturabit, qui in peregrinatione sic pauit? Aliter istum textum de saturitate vitæ per sumptionem sacramenti eucharistiæ exponit Hugo de sancto Victore, d. *Et adipe frumenti satiat te*. i. Filij Hierusalem paleas non manducant, quæ sunt pabula iumentorum, sed frumenti adipe saturantur. Omnes enim, qui internam dulcedinem gustare cœperint, quicquid extrinsecus transitoriẽ delectat, despiciunt, & ad illum cibum, quo mens illuminatur ad cognitionem, reficitur ad decorẽ, tota auiditate festinant. Et attende, q isto adipe frumenti diuersi diuersimode cupiunt saturari, alij persequendo, alij deuotẽ desiderando, ut ostendit Greg. 22. lib. mor. c. 11. super illo verbo Iob 31. Si non dixerunt uiri tabernaculi mei, Quis det nobis de carnibus eius vt saturemur? dicens, Viri quippe tabernaculi eius de carnibus eius saturari cupierũt, vel Iudæi videlicet persequentes, vel gẽtiles credentes. Quia & illi moliti sunt corpus illius quasi consumendo extinguere, & isti esurientem mentem suam desiderant per quotidianum immolationis sacrificium, de eius carnibus saturare. Si autem hoc referatur ad cęlestem Hierusalẽ, tũc satiat suos Deus ex adipe frumenti, quia æterna satietas omni est pinguedine plena, de qua Iob 36. Requies autem mensæ tuæ, erit plena pinguedine. Quod exponens Greg. ait, Requies mensæ est refectio satietatis internæ. Quæ pinguedine plena dicitur, quia in æternæ voluptatis delectatione præparatas huius mensæ epulas esuriebat propheta cum diceret, Satiabor, dum manifestabitur gloria tua. Huius mensæ pocula sitiebat, dicens, Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei &c.

Luc. 2. — *Ioan. 14.* — *Psal. 80.* — *Pax vera hic non habetur, sed in gloria.* — *Gal. 5.* — *1. Cor. 15.* — *Saturari carnibus Christi aliqui cupiunt dupliciter.* — *Satietas gloria qualis est.* — *Gregor. 26. mor. c. 31.* — *Psal. 16.* — *Psal. 41.*

Qui emittit eloquium suum terræ: velociter currit sermo eius. 2562

HIc consequenter agit de beneficio eruditionis, scilicet prædicationis verbi Dei. Christus enim non solum ore

proprio

proprio prædicauit euangelium regni, A sed etiam per totum orbem misit Apostolos ad illud prædicandum, eis præcipiens, *Marc. ult.* Euntes in mundũ vniuersum prædicate euangelium omni creaturæ &c. Et uide magnum mirabile, ꝙ duodecim Apostoli per mundum dispersi, in paruo tempore totum orbem euangelio Christi repleuerunt, quia in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. *Psal. 18.* Et hoc præuidens psal. hic ait, *Qui emittit eloquium suum terræ*, idest, qui emittit Apostolos ad prædicandum eloquium suum terræ, idest, euangelium, quod dicitur eloquium Christi, quia Christus illud ore proprio prædicauit. *Eloquium Dei est filius Dei.* Et quia in paruo tempore per totum orbem illud prædicauerunt, ideo d. *Velociter currit sermo eius*, idest, Apostoli prædicantes sermonem eius, velociter totum mundum discurrerũt. Vel aliter. Per eloquium Dei, intellige Dei filium, Dei verbum, quia sicut eloquium dicendo formatur, sic & Deus pater uerbum suum dicẽdo generat æternaliter. Istud eloquium pater misit terræ, quando filium suum per incarnationem ad nos, qui terra sumus misit. Quomodo enim aliter nos saturaret adipe frumenti, nisi eloquium suum, idest filium suũ ad nos per carnis assumptionem misisset? *Emittit* ergo *eloquium suum terra*, idest, verbũ assumpta carne misit terræ, ut in terra cognosceretur. Aliter enim non leuaremur ad adipem frumenti satiantem, nisi mitteret verbum terræ, quia terra grauamur, & impedimur ad reditum. Vel secũdum aliam literam, quam sequitur Aug. quæ dicit, *Ad uelocitatẽ currit sermo eius*. Per quod uoluit intelligere, ꝙ nihil est velocius Dei verbo, quia uelocitate nihil uelocius esse potest. Vnde hic Aug. *Qui emittit eloquium suum terra*, & uenit ad terras verbum eius. Et quomodo? *ad velocitatem currit sermo eius*. Non dixit, Velox est verbum eius, sed *Currit ad velocitatem*, nõ potuit melius, & expressius dici. Calidus calore seruescit, frigidus frigore frigescit, uelox uelocitate fit uelox. Quid enim calidius ipso calore, quo quicquid calescit, fit calidum? Quid frigidius ipso frigore, quo quicquid frigescit, fit frigidum? Quid ergo uelocius ipsa uelocitate, qua uelox fit, quicquid ve-

Velocitate nihil uelocius, caliditate nihil calidius, frigore nihil frigidius.

lociter currit? Possunt dici multa uelocia, & alia magis, & alia minus. Et tanto quisque uelox est, quanto est particeps velocitatis. Et illa res minus est uelox, quæ minus particeps est velocitatis. Ipsa ergo uelocitate nihil uelocius. Verbum ergo Dei, quod currit usque ad velocitatem, omni alia re uelocius est. Velócius est equo, auibus, uentis, angelis. Nunquid aliquid horum quantum ipsa uelocitas? Verbum autem Dei usque ad uelocitatem currit. Sicut ergo si de aliqua re diceretur, Calet usque in calorem, idest, adeo calet, vt ipse calor possit dici. B Sic de uerbo Dei dicitur, *currit usque ad uelocitatem*, idest adeo vt sit ipsa uelocitas. Quod tamen per aliquam similitudinem dicitur. *Forma abstracta rerũ sunt ubique* Quod enim velox est sicut equus sicut uentus, sicut angelus, alicubi est, non ubique. Velocitas autem ipsa ubique est, nusquam arctatur, quæ non modo est in equis, vel uentis, sed in aliis infinitis, & in eisdem temporum punctis vbique terrarum diffunditur. Hoc autem pertinet ad verbum Dei, scilicet non esse in parte, sed vbique est per seipsum. *Sap. 8.* Hæc est sapientia Dei, quæ attingit à fine usque ad finem fortiter, C non tamen motu locali, sed immobilitate. Tanquam si moles aliqua saxea impleat aliquem locum, dicitur quod attingit à fine eiusdem loci usque ad finem, cum tamen alterum non deserat alterum occupando. Non ergo habet motum illud uerbum, sapientia illa solida est, & ubique. Sed *Sap. 7.* & si de sapientię spiritu dicitur in libro Sapientiæ, quòd est acutus, mobilis, certus, incoinquinatus. Sed hoc facit ipsa velocitas, quòd sapientia dicitur mobilis, non quòd hoc deserat ut illud tangat, sed quia ubique semper sit, nusquam inclusa teneatur. D Sed cogitare ista non possumus, pigri sumus, pigri autem, quia frigidi. Sed recurramus ad Dei uerbum, quod feruens est, ut calefacti ab eo, simus agiliores. Velocitas enim feruens est, & omnia feruentia uelociora, & omnia frigida sunt tardiora. Nos tardi, ergo frigidi. Illa autem sapientia currit usque ad uelocitatem, ergo feruentissima est, ut non sit qui se abscondat à calore eius. *Psal. 18.*

2563 *Qui dat niuem sicut lanam : nebulam sicut cinerem spargit.*

HIc declarat quoddam dictū, quod videtur dubium, scilicet de veloci prædicatione euangelij, quam velocitatē declarat per quosdā effectus valde veloces. Primus effectus est temporalitatis. Secundus est frigiditatis, ibi, *Mittit crystallum*. Tertius est caliditatis, ibi, *Emittet verbum*. Primus ergo effectus uelox est temporalitatis, quia scilicet temporibus debitis subitò niuem emittit & nebulam. Vbi notādum, q̀ nix lanę comparatur, & propter albedinē, & propter mollitiē, quia mollis est ad tractandū.

Nix quomodo generatur.

Qualiter autem niues generantur, est sciendum, quòd, cum sol radijs suis calefacit inferiora elementa, eleuat ex his vapores, in quibus est vis caloris. Qui calor etiam secum duxit multum de substantia aeris cum eleuaretur. Qui uapores postea eleuati superius ad locum frigidum, inspissantur in nubem, & tūc frigiditas loci incipit agere in frigidū. Et tunc aut frigus illud excellit, & expellit calidum per conuersionē nubis in aquā. Si autem frigus non est ita excellens, q̀ conuertat nubem in aquam, tunc paulatim condensat illos vapores, & quando frigus est potens, illos indurat & congelat in pruina. Si aūt non sic frigus potest congelare, quia non potest totum calorē de nube expellere, tunc ille calor nō est tantus, quòd congelationem ex toto vaporis possit impedire, tamen effectum frigoris, qui est congelare, & indurare. Ideo illi uapores ex toto non cōgelati in niuem mollē conuertuntur. Et hinc est, quod nix descendit mollis, & tractabilis manibus, & cōpressibilis, & propter frigiditatem qua inspissatur, albi coloris. Alij tamen dicunt, q̀ nix sic generatur, q̀ quando nubes resoluuntur, illa aqua pluuiæ antequam descēdat ad terram, sic inspissatur per frigiditatē aeris, & conuertitur in niuem. Et hoc satis velociter fit. Quid autem per hoc *Qui dat niuem sicut lanam*, psalmista velit intelligere? Notandum q̀ in niue duo sunt. s. frigiditas, & albedo. Per frigiditatē intellige statū peccātiū, quo charitas frigescit & expellit. Per albedinē verò qua puritas significatur, ītellige sanctos, quos ab

Nix frigida & alba significat peccatores & iustos.

E æterno prædestinauit Deus, ut essent sācti, & immaculati. Dat ergo Deus niuē frigidam, sed albam, quia in ista massa peccatorū sunt aliqui, quos Deus prædestinauit sanctos futuros, & ideo dat niuem sicut lanam, quia ex illis prædestinatis sicut ex lana intendit Christus facere sibi vestem. Et istam expositionem ponit hic Aug. d. *Qui dat niuem*, &c. Sicut enim accidit nubibus, quia sursum gelāt, & in ima decidit nix congelata, sic refrigescente charitate, decidit humana natura interius, & pigro corpore inuoluta, vt nix facta est. Sed in hac niue sunt prædestinati, quia dat ille niuem sicut lanam. *Matth. 24.*

F Quid est sicut lanam? idest de niue, quā dedit, i. de istis pigris, & spiritu frigidis aliquos prædestinauit, de quibus facturus est aliquid, lana. n. materia vestis est, & de istis adhuc spiritu frigidis, qui sic prædestinati sunt, fit tunica Christi sine macula, & ruga. Vñ meritò vestis Christi in mōte refulsit, sicut nix, quia de hac niue fit vestis Christi. Et est sensus. *Qui dat niuem sicut lanam*, idest qui dat congelatos, sicut lanam, quæ est materia vestis, idest de congelatis, & frigidis, quos prædestinauit, facit vestem Christi, sine *Matth. 17.*

G macula, & ruga. Sequitur. *Nebulam sicut cinerem spargit*. Vbi notandum, q̀ per nebulam peccati obscuritas designatur, vt ostendit Greg. Nebulæ. n. dicuntur illi vapores, qui à vallibus eleuati in nubes conuertuntur. Vnde propriè nubes sunt cœli, sed nebulæ, terræ. Per cinerem vero significatur pœnitentia, vt ostendit idem Gregor. Cum ergo Deus de niuibus frigidis suos prædestinatos vocat, ut iustificet, tunc nebulam sicut cinerē spargit, quia obscuritatem peccati per pœnitentiā soluit. Et hoc hic notat Gl. d. *Nebulā sicut cinerē spargit*. Prædestinati. n.

Nebula significat peccatum, cinis significat pænitentiam.
Gregor. 30. moral. c. 1.
Gregor. 13. mor. c. 10.

H qui adhuc in niuib. sunt, uocādi sunt ad pœnitentiam. Et dū uocat pęnitētes, tūc nebulā sicut cinerē spargit. Cinis. n. ad humilitatē, & pęnitētiā pertinet, nebula uero caliginē peccati, & ignorātiā notat. Et dum uocatur qs ad intelligendū Deū, & īcipit velle capere veritatē, & nō sufficit, quia patiē caliginē, adhuc est illi nebula. Sed, si non potest penetrare ueri satis arcanū, pœniteat eū peccatorū suorū, quibus in hanc difficultatem videndi venit, & ita nebulam spargit Deus ut cine-

cinerem,idest,tollit per humilitatem pœnitentiæ (quæ per cinerem significatur) nebulam,obscuritatem,peccatorum.Est ergo sensus, *Nebulam sicut cinerem spargit*. Hic enim *sicut*, idem est quod per. Nota quòd cinis significat asperitatem pœnitentiæ,uide versic.1712. Item significat humilitatem patientiæ, & mortalitatem nostræ miseriæ, uide in dictionario,litera cinis,parte secunda, & tertia.

Cinis significat humilitatem & miseriam.

2564 *Mittit crystallum suam sicut buccellas: ante faciem frigoris eius quis sustinebit?*

SEcundò hoc idem ostendit ratione effectus frigiditatis.Vbi sciendum, quòd crystallus est glacies sic indurata in locis frigidis, quod maximè contingit in parte aquilonari. Valde enim mirabile videtur,quòd materia tam mollis,& fluida, sicut est aqua,per frigiditatem sic induretur,& congeletur,ut in paruo tempore crystallus efficiatur.Quid ergo mirũ, si uelociter currit sermo eius? Et etiam in multo minori tempore aquam in crystallum posse congelare, si frigus suum Deus uellet magis intendere,quia quanto frigus est maius, aqua uelocius congelatur. Et hoc est,quod subdit, *Ante faciem frigoris eius quis sustinebit?* Quasi dicat,Nullus homo sustinere posset,si frigus uellet intẽdere,ut posset. Et per hoc vult inducere, quòd sermo Dei potest in uno tempore per totum orbem currere. Quid autem per hoc vult intelligere? Vbi sciendum quòd per crystallum,quæ nõ facile soluitur, intelligit induratos in peccato & obstinatos, qui sine magna difficultate ad bonũ induci non possunt. Talis crystallus fuit Saulus, qui obstinato corde Christum persequebatur.Et tamen aliquando tales sic obstinatos soluit,& ad fidem adducit, & facit eos buccellas panis, quia per ipsos reficit alios uerbo Dei. Sicut fuit de Paulo, qui primò erat crystallus per duriciam & obstinationem,ad modum crystalli erat lucidus per doctrinam, quia instructus in lege, & tamen ipsum conuertit, & ipsum vt bucellã panis misit per mundum:vt.s. per prædicationem fidei,quam prius impugnabat,alios pane uerbi Dei pasceret & nutriret. Vnde litera Augustin. habet

Chrystallus est aqua cõgelata.

Crystallus significat obstinatos, quos tamen Deus conuertit in buccellas.

Crystallus fuit Saulus obstinatus.

A *Mittit crystallum suam,sicut frusta panis.* Et istam intentionem habet hic August. dicens,*Mittit crystallum suam*,&c. Quid sibi vult crystallus,nisi duros, & obstinatos significare? Fuerunt enim multi ita duri,& obstinati vt nõ iam niui,sed crystallo comparandi,& ipsi etiam prædestinati sunt,& vocati. Et quidam eorum ita ut pascerent alios, & essent vtiles alijs. Et quid opus vt numeremus multos q duri,& pertinaces contra veritatem fuerunt,qui modò prædicant ueritatem, & facti sunt frusta panis? Ipse enim Christus ait,Ego sum panis uiuus,totum cor

B pus Christi est unus panis,ergo & membra corporis Christi frusta sunt panis. De quibusdam autem duris facit membra sua, & utilia ad alios pascendos. Ex quibus unum per multos notissimum illum Paulum intueamur, ipso proposito ad exemplum alij similes intelligantur, vt explicetur sensus iste.Ecce,crystallus erat Paulus durus, & obstinatus contra dicens ueritati, clamans aduersus euangelium, tanquam durus aduersus solem. Iste durus fuit crescens in lege eruditus ad pedes Gamalielis doctoris,& tamen non audiebat Moysen, & prophe-

Philip. 3.

C tas Christum prædicantes, magna duricia.Certe gentes non audierant prophetas,non audierant Moysen,frigidi erant sed crystallus non erant. Quia ergo Paulus crystallus erat nitidus uidebatur, & candidus,sed durus, & nimium gelidus. Quò candidus, & nitidus? Hebræus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus. Sed audi duriciam crystalli, secundum æmulationem persequens ecclesiam.Inter lapidatores sancti Stephani hic erat durus,& fortè cæteris durior, omniũ.n. lapidantium vestimẽta seruabat,ut omnium manibus lapidaret.Sequitur, *An-*

Act. 9.

D *te faciem frigoris eius quis sustinebit?* Sed cum hic frigus significet peccatum,quo modo dicitur Dei? Ad hoc respondet August. dicens, Quomodo Dei dicitur frigus?Ecce, deserit Deus peccatorem, non uocat, non aperit sensum, non infundit gratiam. Soluatur homo à glacie stultitiæ,si potest,non potest. Nisi ergo Deus soluat, quis sustinebit? E. hoc est quod ait Apostolus.Video aliã legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ,& captiuãtem me in lege pecca

Rom. 7.

 ti,&

ti,& mortis. Quis me liberabit de corpore mortis huius? Ac si diceret, Frigesco, miser sum, nullus me soluit ab huius frigoris miseria, nisi gratia Dei per Iesum Christum.

2565 *Emittet verbum suum, & liquefaciet ea: flabit spiritus eius, & fluēt aquæ.*

Hic hoc ostendit per effectum calíditatis. Sicut. n. (vt dictū est) aqua frigore subito congelatur, ita Deus quādo mittit uerbum suum, idest, effectum caloris, qui uerbum dicitur, quia omnia per verbum facta sunt, subito congelata liquescunt, vt experientia docet. Si ergo in corporalibus, quæ sunt tardiora spiritualibus, ista sic velociter fiunt, quid mirum, si verbum, & eloquium eius, quod est spirituale, uelociter discurrit per mūdum? Sed quid per hoc spiritualiter intelligit? Tria enim posuit superius congelata, scilicet niuem, nebulam, & crystallum, sed unum durius alio. Sic & inter peccatores est differentia. Licet. n. omnes sint frigidi, tamen non omnes æqualiter. Faciliter nebula dissoluitur, ad ueniente sole, sed difficilius nix, difficillimè aūt crystallus. Sic & peccatores induratí, & obstinati per crystallū significati, difficillimè resoluuntur à frigiditate peccati. Sed tamen qñ Deus emittit ad eos uerbū suum, uocans eos per internā inspirationem, subito liquescunt, & peccati duriciam, ac frigiditatem dimittunt: ut patuit in Paolo tunc ad malum indurato, qui statim ad verbum domini dicētis sibi, Saule, Saule, quid me persequeris, statim liquefactus à duricia suæ obstinationis, humiliter respondit, dicens, Domine, quid me uis facere? Et non solum in se fuit liquefactus, sed alijs fluenta doctrinæ infudit copiose. Et hoc est quod ait, *Emittet uerbum suum*, &c. Et hæc est hic intentio Aug. d. *Emittet uerbum suum*, &c. Non ergo desperet nix, non desperet nebula, non desperet crystallus, qñ de niue tanquam de lana cōficitur tunica Christi. Nebula illa in pœnitentia salutē inuenit, crystallus dura dissoloitur per uerbum Dei, quia emittet verbum suum, s. in carnem, & liquefaciet ea. Verbo. n. dñi ueniente, nec frigus nec obscuritas desperare potest, salubiā

Verbū Dei duriciā peccati liquefacit.

Act. 9.

E ter. n. liquefiunt, & fluenta spiritualis beneficij profundūt alijs. Vide crystallum durum, illum, s. Paulum post cędem, & lapidationem Stephani frigore induratū contra Christum, qui petijt literas à principibus sacerdotum, ut undique caedat Christianos. Durus fuit iste, & gelidus. Sed quantumcumque esse durus, & gelidus, ille, qui emittit uerbum suum, & liquefacit ea, clamauit de cœlo feruidus. d. Saule, Saule, quid me persequeris? Vna illa uoce, tanta duritia illa crystalli resoluta est. Emittet ergo verbū suum, & liquefaciet ea. Non ergo desperandum est de crystallo, quanto minus de niue, & nebula, Clamat ergo Deus ad gentes, Solui crystallū, uenite niues, emittet uerbum suum, & liquefaciet ea. Sequitur, *Flabit spiritus eius, & fluent aquæ*. Ecce flante spiritu gratiæ, crystallus in aquas resoloitur. Saulus prius durus, modo resolutus in aquam, gentes uocat ad fontem. Et nota quòd dicit, *Flabit spiritus eius & fluent aquæ*; quia ad præsentiā spiritus sancti multiplex aqua fluit in nobis, s. aqua sanctarum scripturarum, quæ ignorantes instruit, aqua sacrarum lachrymarum quæ pœnitentes G abluit, aqua diuinarum gratiarum, quæ nos promerentes efficit. Et de qualibet istarum uide diffusè, litera aqua, parte prima, secunda & tertia.

Act. 9.

F

De nullo est desperādum.

Qui annunciat uerbum suum Iacob, iustitias, & iudicia sua Israel. 2566

Hic ad laudem Dei adducit beneficia legis antiquæ. Et duo facit, quia primò ostendit beneficia facta Iudæis, secundo ex hoc ipsos Deo magis obligatos ostendit. ibi, *Non fecit taliter*. Quantū ad primum sciendum, q ipsi Iacob patriarchæ fuit reuelatum à Deo, q Dei H verbum assumeret humanitatem nostrā, & q de semine suo, s. de descendentibus ab ipso per Iudam, & etiā quo tempore Christus erat incarnandus, vnde cū ipse morti appropinquaret, & filijs sigillatim benediceret, qñ venit ad Iudam, de quo Christus erat oriundus, omnia prædicta sibi fuisse reuelata ostendit, d. Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de fœmore eius, donec veniat, qui mittendus est &c. Et istud fuit magnum beneficium,

cium, vnde ille populus præ cæteris laudare Deum tenebatur, et quia illi populo communiter fiebant reuelationes à Deo, et quia illi populo singulariter lex Dei fuit data. Et ideò per hæc omnia illos inducens ad laudem Dei, hic ostēdit psal. dicens. *Qui annunciat verbum suum Iacob*, idest, ipsi Iacob reuelauit uerbum suum ex ipso incarnādum. *Et iudicia sua Israel*, per iudicia intellige legē à Deo datā, quæ iudicia per populū fienda continebat. Et istam rationem assignat Apostolus ad Rom. 3. Quid ergo amplius Iudæo? multum quidem per omnem modum. Per ista autem vult psal. ostendere, quando Deus liquefacit per verbum suum induratos peccatores, ipsos ad pœnitentiam, & fidem conuertendo, ipsos instruit de credendis per fidem, & consequenter ipsos aduersitatibus multis subijcit. Fideles. n. conuersi per Iacob & Israel significantur, quia tales supplantant uitia; & Deū per fidem speculātur. Et hoc notat d. *Qui annunciat uerbum suum Iacob*, quod facit, quando conuersis per fidem reuelat credenda, sicut fecit Apostolo Paulo in triduo suæ excæcationis, quando usque ad tertium cœlū fuit raptus &c. Similiter talibus annunciat iustitias, & iudicia sua, scilicet iudicia, quibus ipsos multa pati oportet. Sic enim de Paulo conuerso dixit Ananiæ, Ego enim ostendam illi, quantā oporteat eum pro nomine meo pati. Sic ergo annunciat uerbum suum Iacob per fidem dans verbi cognitionem. Annunciat iustitias suas, ostendens, quicquid patimur ante conuersionem, iustè patimur propter elationem in Deum. *Annunciat iudicia sua*, ostendens, illa, quæ patimur post cōuersionem, ex occultis Dei iudicijs procedunt. Et hunc intellectū habet Aug. hic dicēs, *Qui annunciat* &c. Quas iustitias? quæ iudicia? Quia quicquid humanum genus perpessum est ante, cū esset nix, nebula, & crystallus, perpessum est merito superbiæ, & elationis contra dominum. Iudicia autem sua manifestat Iacob, & Israel, quia & iusti, qui hic sunt, labores, & aduersa patiuntur iusto iudicio Dei. Quia ille solus potest dicere, Sine causa hic passus sum, qui solus potest dicere, quæ non rapui, exoluebā, qui solus dicere potuit, Venit princeps

Rom. 3.

Fideles conuersi per Iacob, & Israel significantur.

Actorū. 9.

Omnes pœnas quas patimur, iustè patimur.

Psal. 68.

Ioan. 14.

A mundi huius, & in me non habet quicquam. Cæteri omnes patiuntur merito suo iudicia Dei. Et qui patiuntur pro iustitia, non sibi arrogent, quod innocēter patiuntur. Audi Apostolum dicentē, Tempus est (inquit) ut incipiat iudiciū à domo Dei. Exhortans martyres suos: vt minas frementis sæculi patientissime tolerent, ait, Tempus est inchoationis iudicij à domo Dei. Si autē inchoatio à nobis, quis finis eorum, qui non credunt euangelio Dei? Si iustus uix saluabitur, peccator, & impius vbi parebunt? Hæc ergo est iustitia Dei, & iudicium, quia iusti, & iniusti patiuntur pro merito suo.

B Iustitia ergo Dei patens est, cum mali patiuntur, sed occulta sunt iudicia, cum boni flagellantur, ut Iob. Hæc autem iudicia non manifestat malis, sed Israel, i. bonis, & fidelibus. s. hinc vnusquisq; consideret, quæ peccantibus postmodū supplicia maneant, si etiam iustos tam varia flagella hic castigant. Hinc Petrus ait, Tempus est, ut iudicium incipiat à domo Dei. Et, si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parebunt? Hinc Paulus cum multa de Thessal. laude dixisset, protinus adiunxit, Ita & nosipsi in no-

C bis gloriemur in ecclesijs Dei pro patiētia vestra, & fide in omnibus persecutionibus vestris, & tribulationibus, quas sustinetis in exemplum iusti iudicij Dei. Ac si iustus diceret, Dum tot toleratis, qui tam iusta agitis, quid aliud quàm iusti iudicij Dei alijs datis exempla. Quia ex nostra pœna colligendum est quomodo feriat, quibus irascitur, si sic nos affligi patitur, in quibus lætatur. Aut quomodo illos percussurus est, quibus iustū iudicium exhibet, si etiam nos sic cruciat quos piè redarguens fouet, uerba sunt Greg. 5. mor. cap. 8.

1. Petr. 4.

Pœna iustorum ostendunt quales erunt pœna malorum.

1. Petr. 4.

2. Thess. 1.

Gregor. 5. mor. c. 8.

D *Non fecit taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis.* 2567

HIc ex prædictis beneficijs concludit ad laudem Dei Iudæos magis esse obligatos. Si enim secundum Greg. cum augentur dona, rationes crescūt donorum, & tāto humilior quisque debet esse, quanto se obligatiorem conspicit in reddenda ratione, igitur, cum Iudæi ampliora beneficia receperint alijs gentibus

bus à Deo, quia eis annunciauit verbū suum, & ad ipsos misit, eis dedit legem, & prophetas, ac præcepta, quibus iustitiam, & iudicia sua eis manifestauit, quæ alijs nationibus non fecit: consequens est ut ipsi Deo plus sint obligati, & ad Dei laudes ampliores. Quod hic conclu dens psal. ait *Non fecit taliter omni natio ni.* &c. Vnde hic ait gloss. *Non fecit taliter omni nationi.* Ad literam per Iacob, & Israel, Iudæos accipit, quibus per seipsum Christus verbum annunciauit, iudicia sua manifestauit, quod alijs nationibus non fecit, quibus per seipsum non prædicauit. Vnde & dicebat, Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. Iudæis etiā Apostolos princi F paliter prædicatores ordinauit, sed quādo è Iudæis fuerunt expulsi, ad gentes se conuerterunt. Ista verba etiam hodie de Christianis maximè dici possunt, quia *non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua* &c. O quanta gratia tibi est facta, ut intra Christianos te Deus faceret nasci, & nutriri, vbi fidem Christi recipis, uoluntatem Dei audis, quæ præmia bonis dantur, & quæ supplicia malis, intelligis, salubria peccatorum remedia percipis, & contra futura, sacramenta quibus for G tificaris, assumis. Ista enim nō habet hodie alia natio à Christiana religione. Cogita, si Deus te nasci inter Sarracenos, & nutriri fecisset, quam fidem teneres? quid coleres? quid sperares, nisi quod illi faciunt? Ex hoc ergo lauda dominum, gratias age, quia *non fecit taliter omni nationi.* Iudicia sua nobis Deus manifestat, dum per sacram scripturam nobis suam uoluntatem ostendit. Vnde ad ipsam semper intēdere debes ut Dei uoluntatem perficias, ut ostendit Greg. dicens, Sicut bene obsequentes famuli dominorum suorum vultibus semper in H tenti sunt, ut ea, quæ præceperint, confestim audiant & implere contendant, sic iustorum mentes per intentionem suam omnipotenti domino semper assistunt, atque in scriptura eius quasi os eius intuentur, ut quia per eam Deus loquitur omne, quod vult, tanto à uoluntate eius non discrepent, quanto uoluntatem illius in eius eloquio agnoscunt.

Christiani p[ræ] alijs Deo obligā tur.

E PSAL. CXLVIII.

Laudate dominum de cœlis: laudate eum in excelsis. 1568

PSALMVS iste talem habet titulum, *Alleluia Aggei & Zachariæ.* Hic titulus formaliter ponitur in præcedenti Psalmo. Et exponitur ut ibi. Et eadem videtur esse materia psalmi istius, & illius. Nam vt hic ait gl. Aggeus, & Zacharia, qui in Babylonica captiuitate prædixerunt liberationem terrestris Hierusalē, intellexerūt reparationem cœlestis, quā sub illa materiali intellexerunt, & pro ea dominum specialiter laudauerunt, ut & nos exemplo eorum quasi contempta huius nostræ peregrinationis Babylonia, securi hic præmeditemur laudem, quam in cœlesti Hierusalem soluemus in æternum. Vnde hic propheta per paucorum commemorationem, vniuersam creaturam hortatur laudare Deum. Omnia enim laudant Deum uel in seipsis, vel in alijs. Sunt enim quædam quæ habent spiritum laudandi Deum, & laudāt in illo affectu quo illis placet Deus. Quædam uero non habent intellectū, sed quia bona sunt in ordine suo, & ad pulchritudinem vniuersitatis referuntur, per se quidem non laudant, sed ab ipsis per attendentes ea laudatur Deus. Et ita illæ creaturæ quodammodo Deū laudant, quia de illis laus Dei nascitur in nobis. Ad quam nos hic mouet psalmista pro liberatione spirituali, quā prędicti prophetæ in mysterio futurā significauerunt. Ideoq; titulus continet nomina eorum. Præponitur ergo in titulo *alleluia*, quod idem est quod Laudate Deum. Hoc ideo præmittitur, secundū quod hic August. ait, quia tota occupatio præsentis uitæ in laudem Dei debet exponi, quia tota uita futura laus Dei erit. Et nemo potest idoneus fieri laudis uitæ futuræ, qui non se modò ad illam exercuerit. Sed aduerte, quòd ibi solum laudabimus, hic autem laudamus, & oramus. Oratio in gemitu, laus in lætitia. Promissum enim est nobis aliquid, quod nondum habemus. Et quia verax est, qui promisit, gaudemus, quia tamen nondū habe-

Laudat Deum omnis creatura.

Alleluia idest Lauda te Deum.

habemus, orando gemimus. Nunc ergo, fratres, hortatur vos laudare Deum, dicens, *Alleluia*, id est, Landate Deū totis votis: id est, vt non solùm lingua & vox vestra laudet Deum: sed & scientia, vita vestra, facta vestra. Tunc enim desinis laudare Deum, quando à iustitia & ab illo, quod illi placet, declinas. Nam, si à vita bona nusquam declines, & si lingua taceat, vita clamat &c. Ex prædictis ergo apparet sensus tituli, *Alleluia Aggei, & Zachariæ*: id est, hic est laus Dei, Aggei, & Zachariæ, id est, pro futura liberatione, pro qua prædicti prophetæ laudauerunt Deum. Tota autē intentio Psalmistæ est nos inducere ad laudem Dei. Quibus visis, venio ad diuisionem Psalmi. Diuiditur Psalmus iste in duas partes: quia ad laudem Dei inuitantur primò creaturæ superiores: secundò creaturæ inferiores ibi, *Laudate dominum de terra*. Prima in duas: quia primò ponitur dicta laudis inuitatio: secundò eiusdem laudationis ratio ibi, *Quia ipse dixit*. Prima in duas: quia primò ponitur ad laudem Dei inuitatio: secundò inuitatorū nominatio ibi, *Laudate eum omnes angeli eius*. Quātum ad primum, notandum, quòd creatura est in multiplici differentia. Quædam habet spiritum rationalē, & intellectiuum, vt angeli, & homines. Quædam habet spiritum, & vitam, sed non rationalem, vt pecora. Quædam habet vitam, sed nō sensitiuam, vt arbores. Quædam nullā in se habet vitam, vt lapidei. Et omnis ista creaturarum differētia suo modo laudat dominum de cęlis, id est, qui residet in cœlis: quia ibi se beatis clarè ostendit. Quæ omnia hic deducit August. dicens, Hortatur Psalmista creaturam laudare dominum, quasi inueniret tacentes laudes Dei in cœlis, & in terris. Nunquam cęlestia laudes sui conditoris tacuerunt: nunquam terrestria Deum laudare cessauerunt. Sed attende, quòd quædam sunt, quæ habent spiritum laudandi Deum in eo affectu quo eis placet Deus. Nemo enim laudat, nisi quod ei placet. Sic ergo laudant Deum omnia, quæ in cœlis sunt, quæ habent spiritum vitæ, & intellectum, quo puro ad eum contemplandum & diligendum, vt angeli. Laudant in terra per intellectum cognoscendi creatorem, & creaturam homines. Sed pecora huius mundi intellectum non habent: habent tamen vitam qua cibum appetunt, vtilia sumūt noxia fugiunt: habent & sensus corporalia discernendi, visum ad colores, auditum ad voces, olfactum ad odores, gustum ad sapores. Arbores autem nec ipsam vitam habent, & tamen omnia laudant Deum, quia in istis videmus & consideramus creatorem qui illa fecit, & sic de illis in nobis nascitur laus Dei. Et cùm ipsorum consideratione laudatur Deus omnia laudant Deum. Si ergò suo modo omnia laudant Deum, ad quid iste ad laudem Dei omnia excitat, quasi Deum non laudent? Et respondet quòd ista inuitatio non est præcipientis, sed congratulantis. Quomodo si venias ad homines bonum aliquod operantes cū gaudio, & placet tibi quod faciunt, illis dicis, Facite, agite, non vt tunc incipiant facere, quando dicis, sed quia placet tibi, quod facientes inueneris. Ideo adiungis gratulationem & exhortationem tuam. Dicendo enim Facite, & exhortando facientes, voto quasi facis cum illis. Sic ergo gratulando ait Psalmista, *Laudate dominum de cęlis*. Et potest esse duplex sēsus. Primus, vt ly *de cælis* & *in excelsis* referantur ad dominum. Et tūc est sensus, vt omnes creaturas inuitet ad laudem Dei, dicens, Laudate dominum qui habitat in cœlis & in excelsis. Vel possunt referri ad laudatores. Et tunc est sensus. Vos angeli, & creaturæ cœlestes, quæ estis de cęli habitatoribus, & statis in excelsis, laudate Deum. Et istum sensum credo magis secundum intentionem, propter illa, quæ sequuntur statim, vbi de creaturis cęlestibus prosequuntur. Vel aliter, vt ly *de cęlis* & *in excelsis* significet materiam laudis diuinæ. Per cęlos.n. significātur Apostoli, vide vers. 815. Et sic est sensus, *Laudate dominū de cęlis*: id est de Apostolis, quos misit per orbē vocare gentes ad fidem, qui etiam excelsi dicuntur vitæ sanctitate, & contemplatione.

Landat Deum qui bene viuit.

Creaturarum multiplex differentia.

2569 *Laudate eum, omnes angeli eius, laudate eum, omnes virtutes eius.*

PONitur hic inuitatorum discreta nominatio. Vbi notandum, quòd in cœlis tria considerantur, scilicet natura,

Tria in cęlis consideranda.

ta, & substantia ipsorum cœlorũ: secundò ornamenta ipsorum: tertiò habitatores Cœlorum. Et secũdum hoc præsens pars diuiditur in tres, qui ad laudẽ Dei primò inuitat habitatores cœlorum: secundò ornamenta cœlorum, ibi, *Laudate eum sol*, tertiò naturam & substantiam cœlorum ibi, *Laudate eum cœli cœlorum*. Primo ergo inuitat habitatores cœlorum, s. angelicos spiritus. Vbi notandum q nomine angelorũ aliquando intelligitur solum vnus ordo, qui s. est secundus ordo vltimæ hierarchiæ. Quoniam secundum Gregor. in homil. de angelis, angelorum vocabulum est nomen officij, non naturæ. Nam sancti illi cœlestis patriæ spiritus semper quidem spiritus sunt, sed semper angeli vocari non possunt. Quia tunc solùm sunt angeli, cùm per eos aliqua nunciantur. Græca enim lingua, angeli, nuncij: archangeli verò, summi nuncij vocantur. Sic ergo angeli sunt vnus ordo distinctus ab alijs angelorum agminibus. Quandoque verò angelus est nomen commune ad omnes spiritus cœlestes, qui omnes dicũtur angeli, sed minus propriè. Et isto modo etiã Lucifer, qui fuit supremus spiritus creatus, etiam angelus vocatur, Iob c. 4. Et in angelis suis reperit prauitatẽ. Et sic accipiuntur hic angeli pro omnibus spiritibus cœlestibus. Verùm, quia inter angelos est vnus ordo, qui nobis multã materiam ministrat laudis diuinæ, qui dicitur virtutes, quia per angelos illius ordinis fiunt virtutes mirabiles, & effectus in admirationem diuinæ potestatis nos inducentes, & per cõsequens ad Dei laudem. Ideo illum ordinem specialiter nominat, d. *Laudate eum omnes angeli eius*, s. generaliter, sed magis specialiter ratione prædicta, *Laudate eum omnes virtutes eius*. Sic enim dixit Psal. 102. 103. Benedicite dño omnes angeli eius. Et statim pòst subdit in speciali de ordine virtutũ, dicens, Benedicite domino omnes virtutes eius. Vel aliter, vt hic ait gl. Virtutes quandoq; est generale nomen omnium cœlestium spirituum, quandoque verò pro vno ordine accipitur, qui dum mittuntur, angeli nominantur. Officium autem illius ordinis, qui virtutes dicitur, vt ait Gregor. in homil. de angelis, est hoc. Quoniã virtutes vocãtur illi angelici spiritus, per quos signã & mirabilia frequenter fiunt. Et officiũ istius ordinis est facere miracula, & virtutem faciẽdi hominibus pręstare, vt scilicet reducti ad primum statum, in quo scilicet Deus fecit hominem ad imaginẽ & similitudinem suam, per huiusmodi miracula demonstrentur. De ista materia angelorum, & bistutium quo modo laudant dominũ, vide versic. 175. 1. 175. 2.

Angelus quandoque est nomen vnius ordinis quandoque commune.

Item nota, quòd angeli laudant dominum, sed homines iubilant, vt ostendit Greg. super illo uerbo Iob 38. Cum me laudarent astra matutina, & iubilarent filij Dei, dicens, Quia enim in tempore prima condita natura rationabilium spirituum creditur, non immeritò matutina astra angeli uocantur. Quod si sic est dum terra esset inuisibilis, & incomposita, dum tenebræ essent super faciẽ abyssi, venturum diem sequentia sæculi per lucem sapientiæ existendo præueneruñt. Nec negligenter audiendum est, quod addit simul, quia matutina astra & cum uespertinis redemptoris potentiam laudant, dum electi angeli etiam cum redẽptis in mundi fine hominibus largitatẽ gratiæ supernæ glorificant. Ipsi quippe vt nos ad laudem conditoris accenderent, orta per carnem luce redemptionis nostræ, uoces suæ exultationis accõmodant. Simul laudant, quia dum nos conspiciunt recipi, hostium gaudent numerum impleri. Qui & fortasse ideo & matutina astra uocantur, quia sæpe ad exhortandos homines missi sunt. Et, dũ venturum mane nunciant, ab humanis cordibus præsentis uitæ tenebras fugãt. Sed ecce, angeli diuinam potentiam laudant, quia ipsa eos tantæ claritatis uisio delectat. Nos autem, qui redimimur, sed tamen corruptione adhuc grauamur, donum, quod percipimus, qua uirtute laudamus? Quomodo ualebit lingua dicere, quod non sufficit mens sentire? Vnde sequitur, Et iubilarent oẽs filij Dei. Iubilatio quippe dicitur, cum cordis lætitia oris efficacia non expletur, sed quibusdam modis gaudium prodit, quod ipse, qui gaudet, nec tegere præualet nec exprimere. Laudãt utiq; qui iã tantæ claritatis latitudinem in sublimibus vidẽt. Iubilãt verò homines, qui adhuc in inferioribus oris sui angustias sustinent &c.

Laudant Angeli Deũ sed homines iubilant.
Gregor. 28. mor. c. 14.

Iubilatio quid sit.

Lau-

Laudate eum, sol, & luna: laudate eum, omnes stellæ, & lumen.

HIc inuitat ad laudem Dei ornamẽta cœlorum. Et vide modum procedendi congruum. Quoniam incepit inuitare inuisibilia, scilicet angelos, postea descendit ad visibilia. Visibilia est enim sol, luna, stellæ &c. Sed quomodo sol, q intellectum non habet, laudat Deum, iam dictum est versic. 2568. Opus enim artificem laudat, si est pulchrum, & ordinatum: ipsum vituperat, si est deforme, & inordinatum. Respice ergo, solem, q̃ pulchrum corpus, quàm luminosum, totum orbem illuminans: qui præter Deũ tale opus facere potest? Si ergo opera laudant, iuxta illud Prouer. vlt. Laudent eam in portis opera eius: quomodo sol non laudat dominum? quomodo nõ luna? quomodo non stellæ? Præterea, cõsidera, quantam obedientiam sol suo factori exhibet, ordinem sibi à Deo datũ indefessè seruans, Eccles. 1. Oritur sol, & occidit, & ad locũ suum reuertitur. Sic ad præceptum Dei firmus, & immobilis fistit: sicut Iosue 10. Cùm dimicaret Iosuẽ contra quinque reges, & illos fugientes persequeretur, & vt eos plenè capere posset antequam sol occumberet: præcepit soli, & lunæ, ne mouerentur, dicens alta voce coram omnibus, Sol contra Gabaon ne mouearis, & luna, contra vallẽ Haylon. Steteritque sol, & luna, donec vlcisceretur se de inimicis suis: & nõ festinauit occumbere spacio vnius diei. Non fuit antè neq; post tam longa dies, obediente domino voci Iosue. Et quid miraris, si sol laudans Deum, iussus stetit, & non festinauit occumbere? Nam & quod plus est, ad præceptum Esaiæ retrocessit per decem gradus, vt habetur 4. Regum 20. Quod maius est, vt laudaret Christum, ostendens ipsum verum Deũ, in Christi passione per totum orbẽ per tres horas obscuratus est: Matth. 27. Et vt ostenderet Christi resurrectionẽ, in die resurrectionis per tres horas antẽ surrexit: vt restitueret tempori tres horas lucis, quas in passione Christi abstulerat: vt dictum est superius, versic. 2438. Meritò ergo ista cœlestia corpora Deũ laudare dicuntur. Vel aliter: vt per solẽ, & stellas, similiter & per lunam intelligamus sanctos doctores, & prædicatores, q Deum laudant, dum prædicationibus eius diuinitatis potentiam ostendunt, & sanctis operationibus obsequuntur. Qđ ostendit Gregor. dicens. In sacro eloquio solis nomine prædicatorum claritas designatur. Sicut per Ioannem dicitur, Factus est sol sicut saccus cilicinus. In extremo quippe tẽpore sol sicut saccus cilicinus ostenditur: quia fulgens vita prædicantium, ante reproborum oculos aspera & despecta monstratur. Qui stellarum quoque claritate figurantur: quia dum recta peccatoribus prædicant, tenebras nostræ noctis illustrãt, vnde & subtractis prædicationibus, per prophetam dicitur, Prohibitæ sunt stillæ pluuiarũ. Quia verò per diem sol fulget, stellæ verò obscuritatem noctis irradiant. Et plerumque in sacro eloquio diei appellatione æterna patria, noctis autem nomine præsens vita figuratur. Et prædicatores sancti vt sol oculis nostris sunt, cùm contemplationem nobis veræ lucis aperiunt. Et velut stellæ in tenebris lucent, cùm per actiuam vitam profutura nostris necessitatibus terrena disponunt. Quasi in die vt sol coruscant: cum ad cõtemplandam æternæ lucis patriam mentis nostræ aciem subleuant. Et quasi stellæ in nocte resplendẽt: quia & cum terrena agunt, offensurum iamiamque nostri operis pedem, exemplo suæ rectitudinis dirigunt &c. Vel aliter: per solem intellige Christum: per lunam, ecclesiã: & per stellas, omnes iustos. Et istis omnibus Deus laudatur. Vñ Greg. dicit, quid per lunam, nisi cuncta simul ecclesia: qd per stellas nisi singulorũ bene viuentium animæ designantur, qui intra prauorum hominum conuersationes eminent, quasi in tenebris noctis luceant? Vnde per Paulum discipulis dicitur, Inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo. Quia, n. appellatione lunæ sancta ecclesia exprimitur, propheta testatur, dicens, Eleuatus est sol, & luna stetit in ordine suo. Eleuato etenim sole, in ordine suo luna statuitur, quia ascendente ad cœlũ domino, sancta ecclesia protinus in prædicationis autoritate roboratur. Et quia stellarum nomine electi signantur, rursum Paulus insinuat, dicens, Stella enim differt à stella in claritate &c. Sol ergo, luna,

Marginalia: *Sol, luna & stella laudãt Deum.* — *Sol & stella signifi-* — *cant doctores & prædicatores.* — *Gregor. 9. moral. c. 3.* — *Apoca. 8.* — *Hierem. 3.* — *Dies.* — *Nox.* — *Gregor. 7. mor. cap. 3.* — *Philip. 2.* — *Abacuc. 3.*

na,& stellæ,& lumen Deum laudant:quia per Christum, per ecclesiam, per iustos omnes Deus magnificatur:quibus bene ait Psalmista. *Laudate eum sol & luna: laudate eum omnes stellæ & lumen.* Per lumen accipe omnia lumen habentia,quę dinumerari non possunt. Vel per stellas accipe exempla iustorum,quibus ad laudem Dei alij inflāmantur:vide ver. 2388.

2571 *Laudate eum,cœli cœlorum: & aquæ quæ super cælos sunt, laudent nomen domini.*

Hic inuitantur ipsi cœli. Et nota, quòd dicit cœlos in plurali, quia sunt plures cœli,vide versi.1066. Cœli enim laudant Deum,dum cogitas eorum pulchritudinem,ipsorum motum regulatū, ipsorum tenuitatē quomodo firma consistit:quòd antiquitate non veterascunt, quòd operatione non lassantur.quòd ipsorum influentia terra germinat, aquæ regulātur,aer transmutatur: & huiusmodi.Sed hoc est declarandum:scilicet quōmodo aquæ quæ naturaliter sunt graues,& fluxibiles sint supra cœlos:quoniam vt habetur Genes.1. dicit quoque Deus, Fiat firmamentum in medio aquarum & diuidat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentum: diuisitque aquas,quæ erant sub firmamento ab ijs quæ erant supra firmamentum.Sciendum est igitur,quòd inter cœlos est vnum cœlum, quod immediatè est supra cœlū firmamenti, in quo fixæ sunt stellæ: quod dicitur cœlum aqueum,siue crystallinum. Nam secundū sanctorum expositiones, aquæ quædam supra firmamentum sunt collocatæ:quæ ita sunt subtiliatæ, & leuigatæ, quod in naturam subtilem, & cœlestem sunt cōuersæ:vnde & ibidem perseuerant fixæ. Secundum enim Bedam aquæ illæ cœlestes non vaporali tenuitate,sed glaciali soliditate more crystalli firmi, & perspicui super firmamentum sunt suspensæ,& super propriam stabilitatem fundatæ: ita quòd nec sursum nec deorsum se habeant mouere. Vnde in ipsius firmamenti substantiam non agunt,nec ab ipsius motu patiuntur: sed ibi ab artifice omnium Deo sunt collocatæ: vt earum frigiditate naturali feruor generatus ex motu firmamenti temperetur: quod est

Aqua quomodo sunt supra cælū.

Cœlum aqueū quid, sit:& quare sit factū.

E tam grande corpus, quòd non solùm totam terram circuit,sed etiam totā sphæram aquæ,aeris, & ignis: & tam velociter mouetur,quòd omni die dictas sphæras perfectè peragrat. Ne ergo ex tanto calore quanto ex motu firmamenti inferiora dissoluantur, factum est à Deo cœlum aqueum,siue crystallinum quod sua frigiditate illum calorem temperat. Et in huius rei signum est,quòd stella illa,quæ Saturnus dicitur,quę cæteris planetis est altior, & cœlo aqueo vicinior, ex circuitione cœli cæteris planetis deberet esse feruentior,quia velocius cur-
F rit,& mouetur, cùm maiorem circulum omni die faciat cæteris,nisi illis aquis superioribus feruor eius temperaretur, & ipsarum aquarū frigiditas naturalis stellæ illi calescenti admisceretur. De isto ergo cœlo aqueo, vel crystallino dicit, *Et aquæ, quæ super cælos sunt laudent nomen domini.* Vel aliter:cœlum cœlorum dicitur cœlum supremum, quod est supra empyreum: quod vocatur cœlū sanctæ trinitatis:quod dicitur cęlum cœlorum: quia omnes alios cœlos circundat. Vel aliter, ista mysticè sunt intelligenda. Vnde sciendum, quòd cœlum multa
G significat,quæ Deum laudant.Significat enim quandoque gloriosam virginē Mariam:vide versi. 1728. Quandoque significat Dei cognitionem: vide versi.1927. Quandoque significat animas sanctas & iustas:vide versi.2025.Quandoque significat doctrinam euangelicam. Quandoque significat doctrinam euangelicam. Quādoque significat ipsos Apostolos: vide versi.1998.Quandoque verò significat naturam angelicam:vide ver.1998. Et certum est,quòd in omnibus istis Deus laudatur. Similiter & aqua plura significat,quibus Deus laudatur. de qui-
H bus vide in litera Aqua per totum.

Cœlū multa significat.

Aqua multa significat.

Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. 2572

Hic ostēdit rationem quare omnia prædicta ad laudem Dei inuitat. Et duplicem assignat rationem: quarum vna est ex beneficio creatoris: secunda ex beneficio æternæ conseruationis:ibi, *Statuit ea.* Quantum ad primum, sciendum,quod error fuit antiquorum philosophorum,

sophorum, dicentium mundum fuisse A æternaliter. Et sic quòd semper fuit cœlũ, semper motus cœli, & per cõsequens, semper motores cœlorũ, qui sunt intelligentiæ cœlis appropriatæ. Sic quòd ista vt puta cœli, & corpora cœlestia, & intelligentiæ separatæ, non habent Deum pro causa efficiente, quia facta nõ sunt, sed solum pro causa finali, quia ad ipsum tanquam ad finem omnia naturaliter tẽdunt. Sed hunc errorem excludit Psal. ostendens ꝙ omnia illa sunt a Deo sicut ab efficiente, & producente. Et quia duplex est modus diuinæ productionis, quia quædam simpliciter producit ex nihilo, B & illorum est creator, sic enim produxit angelos. Quædã verò producit ex præiacente materia, & sic ex materia primò informi creata, postea res produxit in propria forma dando eis formam & speciẽ, sic enim produxit cœlum crystallinum ex aquis præexistentibus. Respectu illorũ, quæ produxit ex nihilo, dicitur creator, respectu verò illorum quæ producit ex præiacente materia vocatur factor vt deducit Mag. lib. 2. d. 1. Ideo ista duo genera productionũ esse à Deo, qui omnia, quæ non sunt Deus, temporaliter produxit aliquo illorum modorũ, ostendit Psalmista hic dicens, Ideo omnia prædicta Deum laudare debent, *quia ipse dixit, & facta sunt*, quoad illa, quæ sunt producta ex præiacente materia, *Ipse mandauit, & creata sunt*, quo ad illa, quæ ex nihilo simpliciter sunt producta. Primum modum productionis cõmunicat Deus creaturæ, sed non secundum. Et hoc est, quod ait Magister, lib. 2. dist. 1. d. In principio creauit Deus cœlum, & terram. His etenim verbis Moyses spiritu Dei afflatus, mundum a Deo factum refert, elidens errorem quorundã, plura fuisse principia sine principio opinantium. D Plato namque tria principia existimauit, s. Deũ, exemplar, & materiam, & ipsa creata sine principio, & Deum quasi artificem, non creatorẽ. Creare enim propriè est, de nihilo aliquid facere. Facere verò, non modò de nihilo aliquid operari, sed & de materia. Vnde & homo, vel angelus dicitur aliqua facere, sed non creare, vocaturq; factor, vel artifex, sed non creator. Hoc enim nomẽ soli Deo propriè conuenit, qui & de nihilo quædam, & de aliquo facit quædam. Ipse est ergo creator, & opifex, & factor, sed creatoris nomẽ sibi propriè retinuit. Et hoc apertè hic ostendit Psalm. dicens, *Quia ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt*. His etenim verbis significat Dei uerbũ, quia dicendo producit uerbũ, & verbo producit cætera omnia. Vnde dicitur Ioan. 1. Omnia per ipsum (scilicet verbum) facta sunt, & sine ipso factũ est nihil. Ipse ergo dixit, i. verbum genuit, & per ipsum omnia facta sunt. Hoc ergo dicit contra illos, qui dicunt mundum Deo esse coæternum. Hæc ergo est ratio, quare omnia prædicta Deum laudare debent, quia ab ipso gratis sunt producta. Et hoc tangit hic August. dicẽs. *Quia ipse dixit, & facta sunt*, &c. Non mirum, si opera laudant operatorem, non mirum, si facta laudant factorem, nõ mirum si creata laudant creatorem. Hic enim & Christus nominatus est, & quasi non audiuimus nomen ipsius. Quid est Christus? Certè verbum, quod erat in principio apud Deum, per quem omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Omnia ergo per uerbũ facta sunt, quod ostendit Psal. d. *Ipse dixit & facta sunt, ip*C*se mandauit, & creata sunt*. Nemo dicit, nemo mandat, nisi verbum.

Facit Deus quędã creat Deus quadam.

Facere quid est, & quid creare.

Ioan. 1.

Verbum fecit omnia.

Ioan. 1.

Statuit ea in æternum, & in sæculum sæculi, præceptum posuit, & non præteribit. 257.

PONit hic secundam rationem, quæ sumitur ex beneficio æternæ cõseruationis. Quamuis enim omnia alia à Deo habuerint principium sui esse, quia ab eo creata, uel facta, multa tamen fine carent, & in æternum durabũt, quod à seipsis non habent, sed à Dei uoluntate, illa conseruante, vt ostendit Gregorius dicens, Omnia, quæ facta, vel creata sunt, principaliter non sunt, quia in semetipsis minimè subsistunt. Et nisi gubernantis manu teneantur, esse nequaquam possunt. Cuncta namque in illo subsistunt, à quo creata sunt. Cuncta quippe ex nihilo facta sunt, eorumque essentia ad nihilum tenderet, nisi ea auctor omnium manu regiminis teneret. Omnia itaq; quæ creata sunt, per se nec subsistere præualẽt, nec moueri. Sed intantum

Conseruantur omnia in esse à Deo.

Gregor. 16. mor. c. 12.

tantum subsistunt, in quantum vt esse debeant acceperunt: intantum mouentur, inquantum occulto instinctu disponuntur, &c. Quibusdam ergo dat Deus temporale, aliquibus autem esse sempiternum. Corporibus autem cœlestibus dedit esse sempiternum, quia illa sunt incorruptibilia. Vnde quòd perpetuò maneant, non à se, sed a præcepto creatoris habent. Et hoc est quod ait, *Statuit ea in æternum*. &c. id est, ordinauit illa mansura in æternum. *Et præceptum posuit, vt ipsum semper laudarent, quod præceptum nō præteribit*, quia scilicet, semper laudant Deum, & semper laudabūt. Sed ad quid ista dicit Psalmista, nisi vt mētes nostras erigat ad sanctorum angelorum societatem, & ad habitationē cœlorum affectandam: vbi nulla occupatio, nisi Deum, laudare, Deū videre, & amare? Vñ hic Aug. *Statuit ea in æternum*, &c. Omnia cœlestia, omnia superiora, virtutes omnes, atque angeli ciuitatem quādam supernā, & beatam faciunt: Vnde quia peregrinamur adhuc, miseri sumus: & quia ibi redituri, in spe beati sumus: quæ ciuitas in æternum est mansura, quoniam statuit ea in æternum & in sæculum sæculi: præceptū posuit, & non præteribit. Sed quale præceptum putatis habere cœlestia, & sanctos angelos, nisi vt laudent Deum?

Laudare Deū est totum officiū beatorum.

Beati quorum est hoc negocium laudare Deum. Non arant, non seminant, non metunt, non coquunt. Hæc enim sunt opera necessitatis: ibi autem nulla necessitas. Nō furantur, non adulterantur. Hæc enim sunt opera iniquitatis: ibi nulla iniquitas.

Matt. 25.

Non frangunt panem esurienti: non vestiunt nudum: non sepeliunt mortuum. Opera sunt ista misericordiæ. Ibi autem nulla miseria, in qua fiat misericordia: beati enim sunt. Erimus, & nos sic. Et quid sumus nisi mortales, abiecti, terra, cinis? Sed qui promisit, omnipotēs est. Aut verò pro minimo habet Deus hominem: propter quē mori voluit vnicum filium suum?

Vita æterna spes est habenda.

Attendamus ergo ad dilectionem Dei, & promissionem, pro qua complenda tales arras accepimus, tenemus mortem Christi, tenemus sanguinem Christi. Venit enim Christus suscipere mortem nostram, & promittere nobis vitam suam. O homo mortalis, quid tibi promisit Deus? quia

E victurus es in æternū? Nō credis? crede, quia plus est quod iā fecit, q̄ quod promisit. Quid.n. fecit? Mortuus est pro te, vt viuas cum illo, viuas cum angelis, viuas cum virtutibus, viuas in cœlestibus, & hoc in æternum, quia statuit in æternū &c. præceptū posuit & nō præteribit, qa qđ promisit, qđ disposuit adīplebit.

Laudate dominum, de terra dracones, & omnes abyssi. 2573

CONsequēter hic ad laudem Dei inuitat inferiora. Et primò inuitan-
F tur creaturæ irrationales, secundò creaturæ rationales, ibi, *Reges terræ*. Prima in duas, quia primò omnia elementa inuitantur, secundò ad elementa terræ magis declarandum reuertitur, ibi, *Montes, & omnes colles*. Prima in duas, quia primò tangit duo elementa inferiora, secundò alia duo superiora, ibi, *Ignis*. Primò ergo inuitat elemētū terræ, & aquæ ad Dei laudem, & primò terræ, dicens, *Laudate dominum de terra*. i. omnia, quæ sunt de terra, vel quæ in terra oriuntur, laudate dominū de terra dracones. Et aliqui dicunt dracones pertinere ad elementum
G aquæ, aliqui ad elemētū terræ. Nā quidā dicunt, q draco est serpens magnus, qui cum elephante præliatur, & ipsum superat. Et sic draco habitat in terra, & ad terrā pertinet. Alij autem dicunt q hic draco est quidam piscis magnus, qui alio nomine cete dr. Vnde quod nos habemus Genes. 1. Creauit Deus cete grandia, in Hebræo habetur, Creauit Deus dracones magnos.

Draco quid sit.

Si ergo hic draco sit animal terrenū, tunc punctus istius versus est post dracones, vt sit sensus, *Laudate dominum dracones de terra*. Si aūt sit piscis marinus, tunc punctus est ante dra-
H cones, quia dracones spectant ad elemētū aquæ, de quo subditur, *Et omnes abyssi*: vt sit sēsus, *Laudate dominum de terra*: quo ad elementū terræ, & consequēter, *dracones, & omnes abyssi*: quo ad elementum aquæ. Et quia communiter iste versus habet punctū ante ly *dracones*: ideo melius est vt ly *draco* hic sit piscis, siue cete. Abyssi autē dicuntur hic loca profunda maris Oceani, vbi habitant cete grādia, quæ hic dicūtur dracones. Augustinus aūt hic accipit draconem pro serpente:

pente: qui, scilicet, est maioris staturæ quàm aliquod animal, quod versetur in terra. Similiter p abyssum intelligit non solùm profunditatem aquarũ, sed & omnia, quæ pertinent ad istum aerẽ caliginosum. Vnde ait, *Laudate dominũ de terra*, modò audi terrestria *Dracones. & omnes abyssi.* Abyssi sunt pfunditates aquarum, & maria oĩa, & nubilosus aer iste ad abyssum pertinet, vbi nubes, venti tẽpestates, pluuia, tonitrua, grãdines, nix, & quicquid vult Deus super terram fieri de isto humido, & caliginoso aere, totum hoc terræ noĩe appellauit, quia oĩa ista sũt propter terrã. Aliqñ enim sunt homines in cacuminibus montiũ, & nubes sub se vident. & fiunt plerunque pluuiæ. Dracones aũt circa aquam versantur, de speluncis prodeunt, feruntur in aere, concitatur propter eos aer. Magna enim animalia sunt dracones: maiora non sunt super terram. Ab istis ergo incipit in terris d. *Laudate dominum, de terra dracones, & omnes abyssi.* Sed qũo ista laudant Deum? Nos enim considerãtes dracones, & abyssos, attendimus ipsorũ artificem, & miramur dracones, & abyssos, d. Magnus est Deus, qui hæc fecit. Tunc dracones, & abyssi laudãt Deum, vocibus nostris. Mysticè aũt per dracones intellige superbos, vt ostẽdit Greg. dicens, Quid draconum nomine nisi malitiosorum hominum vita signatur? de quibus per prophetã dicitur, Traxerunt ventum quasi dracones. Peruersi enim ventum quasi dracones trahunt, cũ malitiosa superbia inflantur. Dracones ergo tunc laudant, qñ peruersi conuertuntur, & efficiũtur iusti: sicut fecit olim elatus, & inflatus Saulus. Per abyssum autẽ intellige occulta Dei iudicia, de quibus Psal. 35. Iudicia Dei abyssus multa. Quę Deum laudant, cum homines in admirationem diuinę sapiẽtiæ extollunt, vt puta quando latro in fine pœnitet, & Apostolos præcedit ad regnum, quando Apostolus Iudas in fine desperat, & intrat æternum supplicium.

Abyssus quid sit.

Draco significat superbos.

Gregor. 20. mor. c. 29.

2574 *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbũ eius.*

HIc agit de duobus elementis superioribus, scilicet igne, & aere. Hic enim antè subintelligitur, *Laudate Deũ* A *ignis*, &c. Ignis est enim elementum superius, quo sphęra aeris circundatur. Et consequenter, descendit ad elementum aeris, dicens, *Grando, nix, glacies, spiritus procellarum*, id est, uenti qui in aere generantur, quibus procellæ, & tempestates in mari generantur. Omnia enim ista laudant Deum, quia faciunt, quod Deus iubet illa facere. Vnde si ista aliquibus stultis casu uideantur agitari, non tamẽ recedunt à præcepto creatoris. Et hoc est quod dicit, *Quæ faciunt uerbum eius.* Ignis enim laudat Deum, si consideres eius naturam. Nam est capacitatis infini- B tæ, & nunquam dicit, Sufficit, combustibili apposito, non saturatur, sed ampliora combustibilia desiderat. Ignis liquida, & fluida consolidat, dura emollit, metalla purgat, & meliora reddit, quædam in meliorem formam commutat, ut cineres in uitrum, & lapides in metallũ, & multa alia mirabilia facit, quæ considerando ad laudem sui creatoris inducimur. De his aũt, quæ generantur in aere. d. *Grando, nix, spiritus procellarum.* Ista enim Deũ laudãt, si consideres eorũ naturam, qũo nutu Dei, grando frigiditate induratur, nix frigiditate non induratur C sed mollis descendit, qũo venti generantur, quæ tamẽ omnia fiunt iuxta Dei dispositionem, & ordinationem. Ideo ait, *Quæ faciunt uerbum eius.* Sed multis uidetur, quòd ista ordinatione Dei non disponantur, quia eis uidentur non bene disposita, vt puta dicũt, Si Deus plueret, nũquid plueret in mare? qualis esset Dei prouidentia? Terra sitit, & mare cõ pluitur. Si Deus fulmina emitteret, quæ prouidentia, quia aliquando percutiunt montem, & non percutiunt latronem? At similia stulti cogitant, arguentes q ista non sũt prouidentia Dei. Sed attende, q ignis, grando, nix, glacies, & spiritus D procellarum, oĩa faciunt verbũ eius, quia non mouentur, nisi nutu, & præcepto diuino. Si aũt quæras, quare sic facit dico, quia vult. Si autem quæras, quare sic vult, fatuè quæris, quia Dei uoluntas causam non habet, & ideo quare sic vult causa assignari non potest. Sed firmiter credendum, q quia summè bonus, summè iustus, quòd etiam omnia bene, & iustè vult, & disponit. Et, si non intelligis, quomodo in istis bene velit, roga, vt intelligas.

Gubernat Deus omnia etiam inferiora.

telligas. Si. n. cæcus non videt solem, nunquid sol est increpandus? Vel mysticè, ignis, id est, igne auaritiæ accensi, grando, duri, & obstinati, nix, glacies, &c. id est, mali, & frigidi, faciunt verbum eius, quia aliquando ex talibus sibi facit electos, vide versic. 2563. 2564. Et sic habet Deus thesauros grandinis & niuis, vide Greg. lib. 29. mor.

Gregor. 29. mor. ca. 10. & 11. & 12.

2572 *Montes, & omnes colles, ligna fructifera & omnes cedri.*

HIc reuertitur ad tractandum de elemento terræ. Aliqua enim pertinent ad terram intrinsecè, sicut illa, quæ sunt ipsa terra, & illa, quæ adhærent terræ. Aliqua verò extrinsecè pertinent ad terram, sicut illa quæ mouentur in terra. Et primò agit de primis, secundò de secundis, ibi, *Bestiæ*. Quantum ad primū, inuitat montes, & colles. Montes enim dicuntur maiores altitudines terræ, sed colles sunt minores. Mōtes enim, & colles laudant Deū, quia si considerentur, ad laudem conditoris nos inducunt, aliqui enim montes sunt ita alti, quòd ibi non ascendunt peregrinæ aeris impressiones, ibi non est pluuia, non nubes, non venti, & habent aerem tantæ subtilitatis, quòd ibi homo non potest respirare, sed in illis ascendentes philosophi causa philosophandi, secum portant aquam & spongiam, vt spongijs in aquam missis, & ori applicatis attrahant aerem grossiorem ad refrigerium pectoris, vt ibi aliquantulum respirare possint. Et talis est mons Olympus in Macedonia, qui est tantæ altitudinis, vt in eius cacumine nec ventus sentiatur, nec nubes ibidem ascendant, quia excedit istum aerem humidum in quo aues cęli volitant. Ad quæ probandum ibi ascendentes aliquas literas in puluere scribebant, vel figuras faciebant, quas alio anno integras inueniebant. Quod fieri nō posset, si locus ille ventis, vel pluuijs impeteretur. Tales ergo montes nonne laudant Deum, si cōsideres, ꝙ terra, quæ est corpus graue, in altum tantum eleuetur vt omnes impressiones aeris transcēdat? Sequitur, *Et omnes colles*. Hoc ad idem tēdit. Nam colles sunt montes, non tamen tantum excelsi. Mysticè autem per montes, & colles significantur alti, & superbi, qui tamen quandoque à Deo tacti conuertuntur, & Deum laudant, sicut dicitur in alio Psalmo, Tange montes, & fumigabunt, vide versi. 2503. Sequitur, *Ligna fructifera & omnes cedri*. Verè enim ista laudant Deum, si diligenter considerentur. Nam vt ait Gregorius, Quis enim ab vno grano seminis surgere crederet immensam arborem, nisi certum hoc per experimentum teneret? In tanta namque vnius grani paruitate, vbi penè nullam vides similitudinem, ibi latet ligni duricia, & ligni tenerior vel durior medulla, asperitas corticis, viriditas radicis, sapor fructuum, suauitas odorum, diuersitas colorum, mollicies foliorum. Et tamen quia hæc per exprimentum nouimus ex vno grano seminis prodire, hæc omnia non dubitamus. Quid ergo mirum si ligna fructifera laudant dominum? Sequitur, *Et omnes cedri*, In cedris etiam apparet mirabile, vt paruus ramusculus cedri producat multas cedros maximæ quantitatis, tantique ponderis, vt si vnus solùm illorum præcisus fuerit ab arbore, & filo appensus fuerit, statim ꝓpter magnū pondus frangatur ramus, q non præcisus leniter quam plures sustinet. Hæc. n. mirabilia in istis rebus experimentaliter uisa, nos ad consideratiōnē artificis erigunt, & laudem. Vel mysticè per arbores fructuosas intellige bonos, qui bonis fructibus operum, & laudibus Dei semper se occupant. Et per cedros altas, intellige bonos prælatos, uide in litera Cedrus, parte 5.

Montes alti quidam sunt.

Nota de tāta altitudine quorundam montium, quòd ibi nō sunt venti, non nubes, non pluuię.

Semen parnū magnā arborē generat.

Greg 6. mor. c. 6.

Bestiæ, & vniuersa pecora, serpentes, & volucres pennatæ. 6257

HIc agit de ijs, quæ mouentur in terra. Quæ omnia in quatuor genera diuidit, dicens, *Bestiæ*: & hoc quantum ad animalia siluestria. Nam bestiæ dicūtur quasi uastiæ. *Pecora*, quantum ad animalia domestica, & utilia. *Serpentes*, quātū ad animalia repentia, quæ pedibus careut, sed corpore reptant super terram. *Et volucres pennatæ*, quantū ad animalia volatilia, quæ etiam de terra pascuntur. In quolibet enim genere istorū reperies mirabilia, ex quibus conditoris laus educitur. Considera non solùm animalia magni corporis, vt dracones, elephantes,

Aranea & pulex Deū

laudat, & omnia animalia. tes, qui castra, & tot armatos homines A portant: leones, qui solo rugitu cæteras bestias terrent: in quibus mirabilis artifex cognoscitur Deus Sed quod plus est admiratione dignum, considera araneã, cum qua industria subtilissima fila de se producit:cũ quanto subtili artificio subtilissimam telam facit,& fila tam tenuissima non frangit, quod nullus hominum facere posset. Quis hoc araneam docuit facere,nisi Deus, qui ei dedit naturam? Cõsidera pulicem, tam paruum animal. Quis non miretur,si attendat quàm ordinatè disposita sunt pulicis mẽbra, vel culicis,vt habeant ordinem suum?habẽt B vitam suam, habent motum suum. Vnã bestiolam breuem,& minutissimam considera quam volueris, si consideres ordinem membrorum ipsius, & animationẽ vitæ, qua mouetur, fugit mortem, amat vitã? appetit voluptates,fugit molestias. Quis dedit aculeum pulici,quo sanguinẽ sugat, quatenus fistula est, qua sorbet? Quis disposuit ista, nisi conditor omniũ Deus?Expauescis considerando, quid in consideratione magnorũ facturi sumus, nisi in omnibus laudare artificem, lauda re conditorẽ? Et hoc est quod ait, *Bestiæ, & vniuersa pecora, serpentes, & volucres pennata,* supple laudate dominum, quia C omnia ista nobis materiam laudis diuinæ conferunt.

2577 *Reges terræ, & omnes populi: principes, & omnes iudices terræ.*

Consequẽter hic descẽdit ad inuitandũ rationales creaturas ad Dei laudem. Et primò homines ad Dei laudem inuitat,secundò huius inuitationis rationem assignat,ibi, *Iuuenes.* Quantum ad primum, inuitat primò maiores, & prælatos,dicens, *Reges terra,* supple laudate D eũ.Per reges terræ intelligit omnes, qui alios habent regere, & alijs præesse. Et isti maximè laudare Deum bonis operibus debent, quia ipsorum vita exemplũ est subditorum.Vnde si bene agunt, subditi in ipsis bene agunt,& si malè, & subditi malè. Et hinc est, quòd peccata regum,& prælatorum, cæteris paribus grauiora sunt peccatis subditorum.Nota ergo,ꝙ omnes prælati reges dicuntur.vide vers.1063.Item ꝙ quilibet iustus dicitur rex,ver.998. Consequenter inuitat subditos, dicens. *Et omnes populi.* Quid autẽ propriè sit populus,uide ver.816 Et nota quòd populus multiplex laudat Deũ. Vnde dr̃ Psalm. 116 Laudate dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi.uide ver. 2046. Et quia maius est periculum in prælatis,& rectoribus, quando Deum non laudant suis operibus bonis,ut dictum est,ideo ipsos iterum inuitat, ut eis laudem Dei magis imprimat. dicens, *Principes & omnes iudices terræ:* supple,laudate Deum.

Iuuenes,& virgines,senes cum iunioribus laudent nomen domini: quia exaltatum est nomen eius solius. 2578

Hic rationem assignat diuinę laudis, scilicet in fine versiculi,dicẽs, *quia exaltatum est,* &c Primò tamen præmittit generalem omnium inuitationem,dicens, *Iuuenes,& Virgines.* Et assignat duplicẽ rõnẽ laudis diuinæ, prima est Dei nominis exaltatio, secunda est verbi incarnatio,ibi, *Hymnus omnibus.* Quantũ ergo ad primum,primo præmittit generalem oĩum inuitationẽ,dicens, *Iuuenes, & virgines,* supple laudẽt Deũ. Hic loquitur de iuuenibus, & uirginibus pro ætate,& corporis integritate, similiter & de senioribus. Vel accipit iuuenes pro illis, qui sũt fortes,ac stabiles in fide,mõ quo de iuuenibus loquitur Ioannes Apostolus,dicẽs, Scribo vobis iuuenes,quia fortes estis, & uerbũ Dei manet in uobis, & vicistis malignũ.Virgines aũt accipit pro integritate non carnis,sed mentis, sicut loquitur Apostolus, dicens de ecclesia, Despondi.n.uos uni uiro, uirginẽ castã exhibere Christo. Et tñ certũ est,ꝙ non oẽs de ecclesia sunt carne uirgines, sed mente,ut Petrus,qui uxorem habuit, & filios.Senes autem accipit,non solũ ætate,sed omni prudentia,& maturitate, ad modum loquendi scripturæ, dicentis,Senectus enim uenerabilis est non diuturna, neque annorum numero computata, sed ætas senectutis, uita immaculata. Vel aliter, hic Psalm. præuidit illud mirabile spectaculum pro confessione, & laude Dei factum,quãdo, scilicet illa uenerabilis mater antiqua cũ septẽ suis filijs iuuenibus se sponte tradidit morti, de

Iuuenes significãt fortes in fide.

1.Ioan. 2.

Virgines sunt integri mente,licet non corpore.

2.Cor. 11.

Senes sunt iusti.

Sap.4.

de quo ferioſè dicitur 2. Machab. 7. vide ibi hiſtoriam multum deuotam, & notabilem. Conſequenter allegat cauſam dictæ laudis diuinæ, quæ eſt Dei exaltatio, dicẽs, *Quia exaltatum eſt nomen eius ſolius*. Deus enim ſolus ab omnibus gentibus eſt exaltatus, non quidem in ſe, ſed in cordibus noſtris, ſicut dicimus Deum magnificari, quando magnificatur in nobis. Vnde Pſalm. 45. Vacate, & videte, quoniã ego ſum Deus: exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra. Vel hic loquitur de verbo incarnato: cuius nomen ſuper omne nomen fuit exaltatum ratione humilitatis. vt dicitur ad Phil. 2. propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, &c. Si autem quæras quomodo ſolus Deus ſit exaltatus: reſpondet Pſalmiſta, quia omnis creatura in cœlo, & in terra Deum laudat, & confitetur: vt patet ex prædictis. Et hoc eſt, qđ ſubditur.

Exaltatus dicitur Deus.

2579 *Confeſſio eius ſuper cœlum, & terram: & exaltauit cornu populi ſui.*

HOc eſt dictu, Confeſſio laudis ipſius ſit ab omni creatura, quæ habitat in cęlo & in terra, quia omnis creatura tam cœleſtis quàm terreſtis, vel per ſe laudat dominum, vt puta creatura rationalis, vel per alios, quia ſi eſt creatura irrationalis vel inſenſibilis, dat creaturis rationabilibus materiam laudandi Deum, vt patet ex prædictis. Sic enim iſtum paſſum exponit Augu. dicens, *Confeſſio eius*, &c. hoc ideo, quia omnia Deũ confitentur, omnia Deum clamant, omnium pulchritudo quodammodo eorum vox eſt confitentium Deum. Clamat cęlum Deo dicens, Tu me feciſti: non ego me feci. Clamat terra, Tu me condidiſti, nõ ego. Sed quomodo clamant iſta? quo modo conſiderantur, & hoc inuenitur. Ex tua conſideratione clamant, ex voce tua clamant. Vnde confeſſio eius in cęlo & terra. Attende cœlum: pulchrũ eſt. Attende terram: pulchra eſt. Vtrunque ſimul valde pulchrum eſt. Ipſe iſta fecit: ipſe regit: ipſius nutu gubernantur. Ergo omnia iſta laudant illum, ſiue in ſitu, ſiue in motu: ſiue de terra deorſum, ſiue in cœlo ſurſum: ſiue in vetuſtate, ſiue in renouatione. Cum vides hæc & gaudes, & attolleris in artificem, & inuiſibilia

Confitetur & laudat Deum omnis creatura.

Rom. 1.

E eius per ea, quę ſunt facta cõtueris: tunc confeſſio eius eſt ſuper cœlum, & terrã: id eſt, confiteris ei de rebus cœleſtibus, & de rebus terrenis. Et ideo quia ipſe fecit omnia, & melius illo non eſt aliquid: ideo quicquid tibi in his placet, minus eſt quàm ipſe. Non ergo ita tibi placeat, quod fecit, vt recedas ab eo, q̃ fecit. Sed ſi amas, qđ ipſe fecit, multo magis ama eum qui hoc fecit. Si pulchra ſunt, quæ fecit, quanto pulchrior eſt, qui fecit? Sequitur. *Et exaltauit cornu populi ſui.* Hic enim incipit ſecũda ratio laudis diuinæ, quam diuidẽdo ſic aſſignabo in verſu ſe-
F quenti Hic enim notatur Chriſti incarnatio: pro qua omnis creatura Deũ laudare tenetur, & maximè homo: quia per hanc natura humana eſt ſuprà modum exaltata. Et propter hoc Chriſtus dicitur cornu, & in antiquo teſtamẽto & in nouo. Vnde Zacharias habita reuelatione de Chriſti incarnatione propinqua: dixit de Chriſto, Et erexit nobis cornu ſalutis in domo Dauid pueri ſui: Lucæ 2. Similiter & in antiquo teſtamẽto Anna mater Samuel prophetauit de hoc dicens, Dabit imperium regi ſuo, & ſublimauit cornu Chriſti ſui. Fuit ẽt iſta in-
G carnatio cœleſtibus, ſcilicet, angelis, valde iocunda. Vnde lætanter cantauerunt. dicentes, Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax, &c. Vel aliter: vt per cornu intelligatur multitudo electorũ, qui exaltantur à Chriſto: nõ quidem in pręſenti, ſed in futuro, quia præſens tempus non multum diſcernit bonos à malis, ſed bene futurũ. Quòd cornu ſignificet iuſtos. vide ver. 1993. Et hunc ſenſum hic notat Aug. dicens, *Et exaltauit cornu populi ſui.* Hoc oſtendit in futuro, quando venerit ipſe dominus. Tunc enim erit æſtas noſtra. Modò enim fructus per hybernum
H in radice non apparet. Attenditis enim quaſi aridas arbores per hyemẽ, Qui nõ nouit videre, aridam in hyeme putat vitem: & illa quæ vere aruit, & illa quæ viuit in radice, ſimiles ſunt ambę per hyemem. Illa tamen viuit, & iſta mortua eſt. Sed illius vita & iſtius mors in abſcondito eſt. Aeſtas procedit vita illius clarificatur: mors illius manifeſtatur: procedit honor foliorum: fœcunditas fructuũ: veſtitur vitis in facie ex eo qđ habet in radice. Ergo & modò, fratres, & nos ſimi-
les

Cornu dicitur Chriſtꝰ incarnatus.

1. Reg. 2.

Luca 2.

Cornu ſignificat iuſtos qui in futuro exaltabũtur.

les sumus alijs hominibus. Quomodo A enim nascuntur, manducant, bibunt, & vestiuntur, transigunt uitam istam, sic & sancti. Aliquando ipsa res decipit homines, & dicunt, Ecce quia cœpit ille esse Christianus, nunquid non ei dolet caput, aut quia Christianus est, quid habet plus me? O vitis arida, attendis iuxta te uitem nudã in hyberno? Sed veniet dominus honor noster, qui latebat in radice, & tunc exaltabit cornu populi sui, s. post captiuitatem, in qua mortaliter viuimus. Et ideo ait Apostolus, Nolite ante tempus iudicare, donec veniat dominus, & illuminet abscondita tenebrarũ, B & tunc laus erit vnicuique à Deo. Sed dicis mihi, Vbi est radix mea? vbi fructus meus? Si credis, nosti vbi sit radix tua. Ibi est enim vbi est fides tua, vbi spes, vbi charitas tua. Ait enim Apostolus, Mortui.n. estis, quia quasi per hyemem mortui apparebant. Audi quia uiuunt. Et uita vestra (inquit) cum Christo abscondita est. Ecce vbi habes radicem. Quando ergo ornaberis? quãdo fœcundaberis fructu? Audi & sequentia. Cum Christus apparuerit uita vestra, tunc & uos apparebitis cum ipso in gloria. Et tunc exaltabit cornu populi sui.

1. Cor. 4.

Col. 3.

2580 ***Hymnus omnibus sanctis eius, filijs Israel, populo appropinquanti sibi.***

Hic ponitur lætitia de Christi incarnatione, & natiuitate, quæ fuit nõ solum angelis, sed etiam hominibus, & maximè populo Iudæorum debuit esse. Hoc ergo notans dicit, *Hymnus omnibus*, &c. Hymnus.n. significat Dei laudẽ cum cantico & exultatione. Ista autem laus fuit angelis sanctis, quod notat d. *Hymnus omnibus sanctis eius*. Vbi nota, quòd nomine sanctorum absoluté, quia D in scriptura ipsi beati angeli intelliguntur. Sic enim quando dominus descẽdit in monte Sinai ad dandam legem, multitudo magna angelorum cum ipso descẽdit, qui absolute sanctorum nomine appellantur. Vnde dicitur Deut. 33. Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus est nobis, & cum eo sanctorum milia, scilicet angelorum, & in dextera eius ignea lex. Notans ergo per sanctos, ipsos angelos dicit, *Hymnus omnibus sanctis eius*. Et quia Christi aduentus non solum angelis debuit esse iocundus, sed etiam ipsis hominibus, & maxime ipsis Iudæis, qui præ alijs sibi appropinquabant, quia de ipsis secundum carnem natus est. Ideo subdit, *Filijs Israel, populo appropinquãti sibi*, supple etiam est hymnus. Appropinquabat.n. sibi populus Israel, & maximè Iudæorum, quia gloriosa virgo Maria, de qua nostram humanitatem assumpsit, fuit de tribu Iuda. Quid autem proprie sit hymnus, hic ostendit Aug. dicens, Hymnus est cantus cum laude Dei. Si laudas Deum, & non cantas, non dicis hymnum, si cantas, & non laudas, non dicis hymnum. Si laudas aliquid, quod nõ pertinet ad laudem Dei, etiam si cantando laudas, non dicis hymnum. Hymnus ergo tua continet, s. cantum, & laudẽ Dei. Sic ergo laus Dei cum cantico hymnus dicitur. Item notandum, quod aliter per sanctos, & filios Israel intelligit omnes iustos, qui modo in hac valle lacrymarũ hymnum Deo dicũt, sed in futuro hymnum æternum à Deo sunt accepturi. Vnde hic ait Aug. *Hymnus omnibus sanctis eius*, hoc est, dicant electi Dei hymnum Deo, quia hoc est quod accepturi sunt C in fine hymnum sempiternũ. Et hoc est, quod alibi dicit psal. Sacrificium laudis honorificabit me, & ibi est via qua ostẽdam salutare Dei. Et beati, qui habitant in domo tua, domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. Sed qui sunt sancti eius, nisi filij Israel? non quidem filij Israel secundum carnem, sed secundũ fidem, Vnde hic Aug. Nemo dicat, Non sum filius Israel. Ne putetis Iudæos filios Israel esse, & non nos. Sed audeo dicere, quod illi non sunt, & nos sumus. Et audite quare. Quia maior est natus secundum spiritum, quàm secundum carnem. Vnde enim Israel? quia Isaac ex Abraham, Israel ex Isaac. Quomodo autem placuit Deo Abraham? Certè quia credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Quisquis imitatus fuerit Abraham, filius est Abrahæ. Quisquis degenerauerit à fide Abrahæ, perdidit progeniem Abrahæ. Iudæi degenerauerunt, progeniem perdiderunt, imitati sumus nos, inuenimus nos. Audi, quia perdiderunt. Illis.n. dicẽtibus Christo. Filij Abrahæ sumus, illis ait dominus, Si filij

Hymnus quid sit.

Psal. 49.

Psal. 83.

Filij Israel sunt omnes fideles.

Fideles sũt filij abrahæ non Iudæi.

Gen. 15.

Gal. 3.

Ioan. 8.

Abrahæ esseris, opera Abrahæ fecissetis. Si ergo perdiderunt quod filij sunt Abrahæ, inuenimus nos ut filij simus Abrahę quia credendo quod illi non credendo amiserunt, inuenimus. Nam semē Abrahæ Christus, & in Christo nos sumus, & ex Israel populus, de quo populo Maria de qua Maria Christus, in quo Christo nos, ergo & nos filij Israel. Vnde qui sint filii Israel, ostendit ps. d. *Filijs Israel populo appropinquanti sibi.* Qui appropinquāt Deo, illi sunt filij Israel. Iusti aūt solum corde appropinquant Deo, licet mali quandoque uerbis, sed corde sunt lōgè, dicente propheta, populus hic labijs me honorat, cor autem eorū lōgè est à me.

Esa. 29.
Matth. 15.

PSAL. CXLIX.

2581 Cantate domino canticum nouū, laus eius in ecclesia sanctorum.

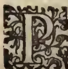

Psalmus iste talem habet titulum, *Alleluia*. Et est Alleluia idem quod Laudate Deū, uide in titulo Psalmi 104. Ex quo patet quòd iste psalmus est quædam specialis laudatio Dei pro aliquo singulari eius beneficio. Sed quod sit illud, diuersitas est opinionum. Dicūt Hebræi, quòd est iste ps. quædam laus diuina pro uictoriā quam sibi expectant futuram in aduentu Messiæ, quem expectant futurum. Quia, ut dicunt carnaliter scripturas intelligentes, Messias cū venerit, subijciet populo Iudæorū omnes reges, & omnes mundi nationes. Sic enim carnaliter intelligunt de Christo dictum illud Ezec. 37. Erit rex unus omnibus imperans. Et ad hoc uidetur satis concordare litera huius psalmi, dicens. *Ad faciendam uindictam in nationib. &c. ad alligandos reges eorum*, &c. Sed nobis, fidelibus patet, quòd ista expositio est erronea, quia iam uenit Messias, nec populo Iudæorum carnaliter regna mundi subiecit, sed magis econtra propter incredulitatem illorum ipsi Iudæi alijs usque hodie manent subiecti. Aliter ergo dicendum est, scilicet, quòd iste psal. est quædam specialis laus Dei pro victoria quam fideles habituri sunt in secundo Christi aduentu ad iudicium. Quia tunc omnes tyranni, & Christi, ac membrorum eius persecutores, qui Christi mēbra laniauerunt in terris, Christo apertè subijcientur, & ab ipso damnati detrudentur in infernum. Sancti autem, & Christi membra cum Christo regnabunt in æternum. Et hoc psalmista prævidens in spiritu, de tanta victoria præuisa laudans Deum, fecit istum psalmū. Quis autem fuerit iste psalmista, ignoratur, secundum opinionem communem Hieronymi. Quod dico, quia secundum opinionem Augustin. Dauid fecit omnes psalmos, secutus sum autem hucusque opinionem Hieron. Intentionem mouet laudare Deum pro beneficio gloriæ futuræ. Quibus uisis, accedo ad diuisionem psalmi, qui diuiditur in duas partes, quia primo omnes electi ad laudem Dei inuitantur, secūdò ad hoc rationes assignātur, ibi, *Quia beneplacitum* prima pars diuiditur in tres, quia primò omnes electi ad laudem Dei inuitantur, secundò obiectum laudis specialiter explicatur, ibi, *Lætetur Israel*, tertiò modus laudis demonstratur, ibi, *Laudent nomē eius.* Quantum ergo ad primum, omnes electos generaliter ad Dei laudem prouocat dicens, *Cantate domino canticum nouum.* Quid aūt sit cātare dño, vide versi. 1145. 1146. 1214. Quid aūt sit canticum nouum, uide uers. 1643. Cantat ergo cā ticū nouum, qui renouatus in Christo, Christū laudat, quod sua laude quærit æterna, quæ non ueterascunt, non tēporalia, quæ quotidie senescunt, & antiquātur. Quod hic ostendit August. d. *Cantate domino canticum nouum.* Vetus homo, vetus canticum, nouus homo, nouum canticum. In veteri testamēto, promissiones sunt tēporales, & terrenæ. Quisquis terrena diligit, vetus canticum cantat. Qui ergo vult cantare canticum nouū, diligat æterna, quæ semper fuerunt & semper sunt noua. Nunquid uita æterna modo nata est? vita æterna est ipse Christus, & secundum deitatem non modo natus est, quia in principio erat uerbū, & verbū erat apud Deum, & Deus erat verbum, omnia per ipsum facta sunt. Si ergo per Christum omnia facta sunt, quid est ipse, nisi æternus? Sed nos delapsi in peccatū peruenimus ad uetustatē. Inueterauit homo per peccatū, sed inno-

Canticum nouū quid est.

natur

Pax & concordia facit canticum nouum. uatur per gratiam Omnes ergo, qui innouãtur in Christo, vt ad vitam æternã incipiant pertinere, canticum nouũ cantent. Et hoc canticũ pacis est, charitatis est. Propter quod alibi dr. Cantate dño canticum nouum: cantate domino oĩs terra. Ex quo intelligitur, q qui cũ omni terra non cantat, canticum vetus cantat. Cum omnis terra cantat, qui cũ omnibus pacẽ mentis habet. Qui cũ oĩ terra non cantat, dicit quid vult linguis: sonet alleluia, dicat tota die, Auris mea nõn inclinatur ad vocẽ cãtantis: sed quero mores operantis. Interrogo te, Quid cantas? Dicis alleluia. Quid est alleluia? *Discordia blasphemat Deum.* Dicis, laudate dñm. Veni simul, laudemus dñm. Si tu laudas Deũ, & ego laudo Deũ, quare i discordia sumus? Charitas laudat Deũ, discordia blasphemat Deũ. Et hoc est, quod subditur, *Laus eius in ecclesia sanctorum.* Quid est.n. ecclesia sanctorũ, nisi vnitas fidelium? Quid sit ecclesia, & quid synagoga, vide ver. 1406.

2582 *Lætetur Israel in eo, qui fecit eum: & filiæ Sion exultent in rege suo.*

Hic ostendit specialiter quid sit nostræ laudis obiectũ debitũ: quia, s. solus Deus, solus Christus: quia & Christus est Deus. Vbi nota, quod Israel vel *Israel et Iudæus propriè est quilibet fidelis.* filij Israel dicuntur propriè non Iudæi, sed fideles qui fidem Israel imitãtur, vt dictũ est ver. 2580. Quis aũt fecit Israel? quis fecit fideles, nisi Christus, in quo fidẽ accepimus? Et sic est sensus: *Lætetur Israel in eo, qui fecit eum*, i. quilibet fidelis lætetur in Christo qui fecit eũ. Ipse ẽt est qui fecit omnem creaturã, quia oĩa per ipsum facta sunt. Quòd.n. quilibet fidelis propriè dicatur Israel, imò & *Rom. 2.* Iudæus, audi Apost. dicentem, Nõ enim qui in manifesto Iudæus, nec quæ in manifesto in carne est circuncisio: sed qui in abscondito Iudæus est, & circuncisio cordis spiritu, nõ litera. Et hoc idẽ alijs verbis repetit, d. *Et filiæ Sion exultent in rege suo.* Quæ.n. hic dicuntur filiæ Sion, nisi oẽs personæ fideles? nam Sion significat ecclesiam, vide ver. 101. 1138. 1336. 1351. Filij aũt ecclesiæ dicuntur fideles. Quis aũt est rex fidelium nisi Christus, qui in iudicio veniet i regali maiestate? Vnde & in iudicio rex dicitur, Matt. 25.

A Tunc dicet rex ijs, qui à dextris eius erunt, Venite bened. &c. Quid est ergo, *filiæ Sion exultent in rege suo.* nisi filij ecclesię exultẽt in Christo iudice futuro? Vñ hic ait Aug. *Lætetur Israel.* Quòd dixit, *in eo qui fecit eum*, hoc est idẽ, quod *in rege suo.* Filius Dei fecit nos: factus est inter nos. Et rex noster regit nos: quia creator noster fecit nos Christus, & verus rex, & verus sacerdos. Rex pugnauit pro nobis: sacerdos obtulit se pro nobis. Pugnauit pro nobis vt rex, qñ crucifixus est, & de cruce sua, in qua erat fixus, diabolũ occidit: sacerdos aũt quia seipsum *Christus est rex & sacerdos.*
B pro nobis obtulit Deo patri. Vñ de Christo rege dr Psal. 23. Quis est iste rex gloriæ dñs fortis, & potens: dñs potens in prælio, dñs virtutum: ipse est rex gloriæ, Vnde q Christus rex noster dicatur, vide ver. 13. 379. 735. 744. 767. 341. Item q oĩs nostra lætitia in Christo debeat esse, vide ver. 155. 1666. Item nota q lætitia differt ab exultatione, qa lætitia stat in mẽte: sed exultatio per actus exteriores ostenditur, vide ver. 93. 443. Itẽ quid sit exultatio in Deo, vide ver. 480. 531. Ex quibus omnibus patet, qualiter lætari, & exultare debemus in Christo.
C

Laudent nomen eius in choro: in tympano, & psalterio psallant ei. 2583

Hic ostẽditur modus laudis diuinæ. Conditiones ergo laudis diuinæ sunt, primò quòd laudetur in choro, id est, in vnitate, & concordia. Nam chorus, secundum Grammaticos, est multitudo in sacris simul collecta, & dicitur à concordia, & vnitate. Et sic Deum laudare in choro, est ipsum in charitate, & cõcordia simul laudare. Et quantũ ad hoc, dicit hic Aug. *Laudent nomen eius in choro.* Chorus est consensio cantãtium. Si in choro cantamus, cõcorditer cantemus. In choro cantantium quisquis voce discrepauerit, offendit auditum, & perturbat chorum. Si vox inconuenienter cantantis disturbat auditum cantantiũ, quomodo non disturbat dissensus hæreticorum, dissensus discordantium animorũ? Aut quomodo conturbat consensum chorus Christi? Totus namque mundus est chorus Christi, & ab oriente in occidentẽ consonat. Audi Psalm. dicentem, *Chorus significat cõcordiam cãtantium.*
D

Psal.118. A solis ortu usq; ad occasum, laudabile nomen dñi. Laudent ergo nomen eius in choro, hoc est in concordia charitatis & fidei. Sequitur, *in tympano, & psalterio psallant ei.* Per ista.n.instra Deus laudabatur antiquitus, nō solum voce humana, sicut ēt hodie in festis cum voce humana ecclesia vtitur organo vel tubis, non q Deus delectetur in illo sono, sed vt tibi ostendatur modus, quo Deū laudare debes, vt puta, per tympanū, quod fit de pelle mortui animalis, & extensa, & per psalteriū, quod fit de chordis neruiceis desiccatis, significatur, q laudans Deū, debet carnē suam mortificare. Et sicut illa instra pulsantur cū manibus, sic & laudans Deum voci mores suos, & opera debet concordare, vt nō solū Deū laudet voce, sed ēt manibus, & operibus, vt sit sensus totius versiculi: *Laudent nomen eius in choro*, i. in concordia morum, *& in tympano*, i. in mortificatione carnis, *& psalterio*, i. in spirituali operatione, *psallant ei.* Et ad hunc intellectum loquitur hic August. d. *Laudent nomen eius in choro, in tympano*, &c. quare assumit tympanum, & psalterium? vt non sola vox laudet, sed etiam opera. Quando enim assumitur tympanum, & psalterium, manus concinunt voci. Sic & tu si quando cantas alleluia, porrigas & panē esurienti, vestias nudum, suscipias peregrinum: tunc nō sola vox sonat, sed & manus cōsonat, quia verbis facta concordant. Et ipsum mysteriū tympani, & psalterij nō est tacendum. In tympano corium extēditur, in psalterio chordæ extenduntur, in vtroque caro crucifigitur. Quàm bene psallebat in tympano & psalterio, qui dicebat, Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Ipsum psalterium, & tympanum te vult tollere, qui amat canticum nouū, qui tibi dicit, Qui vult meus esse discipulus, abneget semetipsum & tollat crucem suam, & sequatur me, nō dimittat psalterium suum, non dimittat tympanum suum. Extēdatur in ligno, & exsiccetur à concupiscentia carnis, Nerui quanto plus fuerint extenti, tāto acutius sonant. Pellis quāto plus fuerit desiccata, tanto acutius sonat. De tympano quod pœnitentiā significat, vide vers. 1074. Quid autem sit psallere vel psalmus, vide versic 389.708.771.772.

Tympanū, & psalteriū significant carnis mortificationē.

Matth.25.

Gal.6.

Matth.16.

E *Quia beneplacitum est domino in populo suo, & exaltabit mansuetos in salutem.*

Hic consequenter adducit rationes laudis diuinæ, quæ in hoc fundatur, q Christus in vltimo iudicio adueniens, bonos præmiabit, deprimendo malos. Vnde boni expectantes suorum operum præmiationem in vltimo iudicio faciendam, hilarescunt, tamen scientes voluntatis vertibilitatem, aliqualiter timent. Et hoc ostendit Greg d. Omnis, qui bene viuit, audiens, q per extremum iudiciū iusti ad regnū vocentur, hilarescit. Sed quia quædam mala adhuc ex reliquo considerat, licet ipsū iudiciū de quo exultare inchoat, appropinquare formidat. Vitā quippe suā bonis, malisq; permixtā conspicit, & cogitationes suas aliquo modo spe, & timore confundit. Nam cum audit quæ sint regni gaudia, mox mētem lætitia subleuat, & rursum cū respicit, quæ sint gehennæ tormenta, mox mentē formido perturbat, &c. Ex quibus apparet, q licet ad iudicium futurū Christus malis valde terribilis erit, bonis tñ valde erit dulcis & suauis, quos uocabit ad regnū. Vnde & eorū præmia hic ostēdit ps. & malorū supplicia. Et primo pōnit primū, secundò sm, ibi, *Ad faciendam.* Quātū ad primū, ostendit tria præmia, vel tres cōditiones pmij beatorū, primò q iusti à Deo exaltabuntur, secūdò à Deo beatificabunt, ibi, *Exultabūt*, tertiò iudices Christo associabunt, ibi, *Exultationes Dei.* Quantū ergo ad primum, ipsi à Christo exaltabūtur, quia beneplacitū Christi erit in eis, ut, s. eos diligat, & ipsis uniatur, & ipsi Deo. Et hoc notat, d. *Quia beneplacitum est domino in populo suo*, &c. Licet.n. omnes tam boni quam mali sint generaliter populus, tamen iusti specialiter dicūtur populus Dei, quia illos singulariter custodit & regit. Nam ad uerum regimē requiritur voluntas utriusque, scilicet, regentis, & recti, ut dicit Phil. 5. Pol. vide vers. 735. Iusti autem gaudent à Deo regi, sed non reprobi. Ideo iusti propriè Dei populum faciunt, de quibus dicit, *Beneplacitum est domino in populo suo*, In quib. sit beneplacitū domini, vide vers. 2558. Quæ omnia erunt in beatis: ergo.

Iusti gaudent de vltimo iudicio *Gregor.31. mor.c.28.*

Boni dicuntur populus Dei, non mali.

F

G

H

Et

Et quòd beneplacitū suum sit in iustis, ostendit per effectum, dicens, *Exaltabit mansuetos in salutem*. Et dicuntur hic mansueti illi maximè, qui patienter sustinent persecutiones amore Dei: qui quanto hic deprimuntur, tanto amplius ibi exaltabuntur. Vel aliter, secundum translationem August. hic dicitur, *Quoniā benefacit dominus in populo suo*. Quod declarat August. dicens, Quid enim tam magnū beneficium quàm mori pro impijs? quàm sanguine iusto delere chirographum peccatoris? Quid tam magnū beneficium quàm impijs dicere, Nō spectat ad me quod fuisti: esto te quod non fuisti? Benefacit ergo dñs populo suo dimittendo peccata, promittendo vitam æternam. Benefacit, auersum cōuertere, repugnantem adiuuare, vincentē coronare. Vnde sequitur. *Et exaltauit mansuetos in salutem*. Translatio Hieronymi habet, *Et exultauit*. Et trāslatio Aug. habet, *Et exultabit*. Quod ad idem redit, quia qui exaltantur à Deo, meritò exultāt. Dicit ergo *Et exaltabit mansuetos*. Exaltantur enim superbi, sed non in salutē. Mansueti exaltantur in salutem: superbi in mortē. Superbi enim seipsos exaltāt, & dominus humiliat eos: mansueti autē seipsos humiliant, & dominus illos exaltat. Quia omnis, qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.

Beneficium passionis Christi.

Exaltantur aliter superbi, & aliter mansueti.

2485 *Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis.*

HIc ostēdit, quòd in iudicio iusti à Deo beatificabuntur. Tūc enim animæ iustorum. i. post iudicium perfectè erunt beatæ. Quamuis enim & ante iudicium aīæ sanctorum clarè Deū videant, & diligant perfectè: nondum tñ ad plenū sunt beatæ, propter desideriū naturale quod habēt resumendi corpora, quod ante iudicium non complebitur, sed facto iudicio & corporibus resumptis, tunc perfectè erunt beatæ & quietatæ. Et hoc est, quod ait, *Exultabunt sancti in gloria*: quia tunc duplicem stolam habebunt. s. aīæ, & corporis. Vnde *lætabuntur in cubilibus suis*. i. in corporibus suis: quia animæ habitant in corporibus, tanquā in cubilibus, vel in habitaculis suis. Et nota differentiam inter exultationē bonorum,

Beatitudo sanctorum perfecta erit post iudicium.

Exultāt & lætantur in

A & malorum: primò quia iusti exultāt in operibus bonis, quia exultabunt sancti in gloria. Nā, vt hic ait gl. Gloria est bonorum actuum frequens laudatio, de qua iusti lætabuntur. Sed econtra, mali exultāt in operibus malis. Pro. 2. Lætātur, cū malè fecerint, & exultāt in rebus pessimis. Boni exultant in gutture. i. in ore, in verbis bonis, cum laudant Deū: sed mali, cū Deum blasphemant. Ps. 51. Quid gloriaris in malitia? &c. Iusti exultant in cubilibus suis i. in corde, de conscientia bona, mali aūt de iniquitate cōscientiæ. Esa. 56. Ecce gaudiū. & lætitia, B occidere vitulos, iugulare arietes. Iusti aūt dicunt illud 2. Cor. 1. Gloria nostra hæc est, testimoniū conscientiæ nostræ. Istum aūt passum sic exponit Aug. quia iusti exultant non in fama aliorū, & clamoribus quibus laudantur, sed in bonitate conscientiæ d. *Exultabunt sancti*, &c. Nemo est qui non amet gloriā. Sed quędā est gloria stultorū. s. popularis aura, quæ dr̄ sic, quia habet illecebrā deceptionis, vt ad laudem suam quisq; ab hominibus velit laudari & prædicari. Et propter istā gloriam res suas perdere vult, donādo histrionibus, venatoribus, & cæ- C teris similibus. Effundūt isti vires suas: non tantum patrimonij, sed etiā animi. Isti fastidiunt pauperē, quia non clamat populus, si pauper accipiat. Illi ergo vbi eis non clamatur, nolunt erogare. Insana est gloria ista: reprehenditur à Christo, vt talibus dicat, A vobis non tm̄ accepi, quantum acceperunt histriones, & illis de meo dedistis Ego aūt nudus erā, & non vestistis me. Quod enim vni ex minimis meis nō fecistis, nec mihi fecistis. Tales ergo quo excutiūt arcas, vt vestes histrionibus tribuant, sic excutiunt conscientiā, vt nihil ibi habeant preciosum. D Sancti aūt non sic, sed exultabunt in gloria, lætabuntur in cubilibus suis: non in nugis, non in foris, non in aliorū verbis, sed in cubilibus suis, i. in cordibus suis, dicentes cū Apostolo, Gloria nostra hæc est, testimoniū conscientiæ nostræ. Est ergo quidā modus gloriandi in conscientia: vt, s. noueris fidem tuā esse syncerā, spem tuam esse certam, charitatē tuam esse sine simulatione. Vel aliter, vbi nota, quòd multiplex est cubile, in quo iusti lætantur, scilicet, cubile veritatis ma-

diuersis bonis & malis.

Gloria malorum est in laudibus hominum.

Histrionib. dare non licet.

Matth. 25.

Gloria bonorum est in conscientia.

2. Cor. 1.

Cubile multiplex in quo sancti lætantur.

gisterialis, cubile aspectatis salutaris, cubile orationis virtualis, & cubile præmiationis æternalis. Et in istis cubilibus sancti lætantur.

2586 *Exultationes Dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum.*

Sancti iudicabunt malos. HIc ostendit, quod sancti iudices Christo associabuntur. Suis enim electis ait Christus Matth. 19. Vos qui secuti estis me, sedebitis sup sedes duodecim, iudicantes, &c. Ad iudices aut spectat in manibus portare gladiu, vt malos possint punire. In cuius figuram Salomon volens iudicium inter duas meretrices facere, dixit, Afferte mihi gladium. *3. Reg. 3.* Sic ergo volens Psal. ostendere sanctos cum Christo futuros iudices, d. *Exultationes Dei*, &c. Exultatio Dei tunc dicitur sententia data pro bonis, in quibus exultat se colligere quos sua morte redemit. Exultationes ergo Dei i gutture sanctorum, quia hanc sniam bonoru sancti laudabunt: hac sancti exultabut. Sed quo ad sniam malorum d. *Et gladij ancipites*, &c. idest, ex vtraque parte acuti, quia sancti ex vtraque parte sententiabunt malos, s. pronunciando animas ipsoru, & corpora ad æternum supplicium. Dicit ergo, *Exultationes Dei in gutture eorum*, quia vox laudis & exultationis primò formatur in gutture. *Et gladij ancipites*, &c. s. ad damnandum malos in anima & corpore. Vel aliter, vt totum referatur ad statum vitæ præsentis iustoru. Iusti enim omne bonum quod habent vel faciunt, non sibi, sed Deo attribuunt, & inde nō seipsos, sed Deu laudant. *Iusti bona sua tribuūt Deo.* Et hoc est exultationes Dei habere in gutture. Gladiu bis acutum, i. verbum Dei in manibus tenent, quia sacram scripturam operibus seruant. Et istu modum ponit hic Aug. d. *Exultationes Dei in gutture eorum*, i. sic lætabuntur sancti in cubilibus suis, vt non sibi tribuant quod boni sunt, sed illum laudent à quo acceperunt quod sunt, à quo vocantur, vt perueniant ad id quod nondum sunt. Sequitur, *Et gladij ancipites*, ait Aug. Gladij ancipites sunt spathæ bis acutæ. Magnu habet hoc genus ferramēti mysteriu. Sermo. n. Dei gladius est bis acutus. *Gladius bis acutus dicitur scriptura sacra.* Vnde bis acutus? quia dicit de temporalibus, dicit & de æternis. In vtroq; probat quod d. Etenim illū quē ferit, separat à mundo. Hic est gladius, de quo dominus d. Nō veni pacem mittere in terrā, sed gladium. *Matth. 10.* Attende quō isto gladio venit separare. Separat. n. sanctos ab impijs. Separat à te, quod te impedit, vt puta, filius vult seruire Deo, pater nō vult, venit gladius sermonis Dei, & diuidit filium à patre. *Pater filiū à Deo serui tio impedire non pōt.* Filia vult, mater non vult, gladio verbi Dei diuiduntur abinuicē. Venit gladius bis acutus, offert promissionē vitæ præsentis, & futuræ: temporalium consolationē, & spiritualium perfruitionem. Quicquid tēporaliter nobis promittitur, ad vnā partem gladij pertinet, quicquid sempiternum, ad alteram partē. Hic gladius duo testamenta continet, antiquum, s. & nouum. Vetus testamentum terrena promittebat: nouum, promittit æterna. In manibus ergo, non in linguis, gladij bis acuti tenērur, i. in operibus, quia sermo Dei imperat esse faciendum.

Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis. 2587

COnsequenter hic ostēdit supplicia malorum. Et diuiditur in duas partes, quia primò ponitur maloru condēnatio: secundò condemnationis cōprobatio, ibi, *Vt faciant.* Prima in duas, quia primò ponitur condemnatio populoru, & subditorum: secundò regum, & prælatorum, ibi, *Ad alligandos.* Quantu ad primum, sciendum, quod in iudicio tam Iudæi q gentiles, qui ad Christum non fuerint conuersi, condemnabūtur. Et hoc ministerio angeloru, ac sanctoru hominu cu Christo iudicantiu. Vnde hic notās hoc Psal. per nationes intelligit gentiles, sed per populos accipit Iudæos, dicēs quod sancti, qui iudicabunt cum Christo adhuc erunt iudices, vt. s. faciant vindictam in nationibus, &c. *Sancti iudicabūt malos.* Et hoc est quod dicitur Sap. 3. Fulgebunt iusti, & iudicabunt nationes, & dominabuntur populis, quia. s. iudicabunt gentiles, & Iudæos subijciēt in interitum. Per hoc. n. notatur magna constantia sanctoru, & potentia in extremo iudicio cōtra malos, qui iniustē oppresserūt eos in hoc mūdo, vt dr Sap. 5. Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustauerunt, &c.

Ex hoc enim, q malos iudicabunt, augmentabitur eorum gaudium, quia per hoc uidebunt pœnas, quas Dei gratia euaserunt. Quoniam ut dicitur Psal. 57. Lætabitur iustus cũ uiderit uindictã, &c. Vel hoc potest referri ad beatos angelos, qui erunt executores diuini iudicij, separando malos à bonis, & mittẽdo eos cum dæmonibus in caminũ ignis ardentis inferni. Qm̃ ut dicitur Matth. 13. Exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminũ ignis. Sed hic oritur dubium, nunquid sanctis est licitum de malis vindictã facere, aut petere. Dicit.n. Chrys. super Matthę. Discamus nos exẽplo Christi, nostras iniurias magnanimiter sufferre, & non vindictã quærere, ipse ait dñs, Mihi vindictã, & ego retribuã, dicit dominus. Ad oppositum uidetur, quia ut dicitur Apoc. 6. Animæ sanctorum clamant ad Deum. d. Vindica sanguinem nostrũ, &c. Et hic dicitur, q sancti sunt ordinati ad faciendã uindictã in nationibus, &c. Rñdeo, vbi notandum, q uindicatio fit per aliquod pœnale inflictum illi de quo fit. Est ergo in uindicatione considerandus principaliter uindicantis animus. Si.n. eius intentio fertur principaliter super malum eius, de quo uindicatur, & ibi quiescit, tunc uindicta est omnino illicita, quia delectari in malo alterius, pertinet ad odium, quod charitati repugnat, quia omnes homines debemus diligere. Nec aliquis excusatur, si intendat malũ illius, qui sibi iniustè intulit malũ. Sicut nõ excusatur aliquis, per hoc quòd odit odientem se. Non.n. debet homo in aliũ peccare, propter hoc q alius in ipsum prius peccauit. Hoc.n. est vinci à malo, ut probat Apostolus. d. Noli uinci à malo, sed uince in bono malum. Si aũt intẽtio vindicantis feratur principaliter ad bonũ aliquod, ad quod peruenitur per pœnam alteri inflictã, puta, ad emendationem peccantis, vel ad cohibitionem eius, & quietẽ aliorũ, vel ad exemplum aliorũ, ut à malo retrahãtur, vel ad aliorũ vtilitatẽ debitam, sic uindicari licet. Sic.n. iudex ciuitatis licitè uindictã facit de latrone, ipsum occidendo, quia ad vtilitatẽ reipublicæ cedit, dũ modò ad hoc eius feratur intẽtio. Sic ergo in proposito, licitũ est sanctis isto modo uindictam

Quæstio.

Vindicta an sit licita.

Rom. 12.

A quærere de peccatoribus, ac facere, & ipsos finaliter damnare. Quia si hoc non pertinet ad vtilitatẽ vindicatorũ, spectat tñ ad vtilitatẽ sanctorum, quia per hoc clarius cognoscũt mala, quæ Dei gratia euaserunt. Et per ista patet quid dicẽdum. Vel aliter, intelligitur iste textus de vindicta spirituali, quã sancti faciunt in vita ista, peccatores occidẽdo gladio verbi Dei. i. ipsos à peccatis ad verum Deũ, & spiritualẽ vitã conuertendo. Et sic hunc versum intelligit Aug. d. *Ad faciendam uindictam*, &c. Attẽdite, fratres, plia gloriosa. Videte si non est facta uindicta in gentibus, & quotidie fit. B Bellãt sancti, & educunt gladium verbi diuini, fiunt strages, fiunt occisiones, fiunt separationes. Occiduntur.n. pagani, cũ Christiani fiunt. Quæro paganum, & non inuenio, quia iã Christianus est. Ergo mortuus est paganus. Nã si non occiduntur, vnde dictum est Petro, Macta & manduca? Vnde ipse Saulus occisus est persecutor, & Paulus erectus est prædicator. Quæro Saulum persecutorem, & nõ inuenio, quia occisus est à gladio bis acuto verbi Dei. Sed quia in se occisus est, ideo uiuificatus est in Christo. Ideo ipse confidens. d. C Viuo autem iam nõ ego, viuit autem in me Christus. Vnde & ipse viuificatus accepit gladium uerbi Dei in manibus ad faciendã uindictam in nationibus. Et, ne putares in hoc prelio ferro percuti homines, sanguinẽ fundi, vulnera in carne fieri, sequitur & exponit hoc. d. *Increpationes in populis*, quia gladio verbi Dei peccatores increpabant. Procedat ergo ex nobis gladius verbi Dei, nolite cessare, increpando peccatores. Dominus est enim qui mortificat, & uiuificat, &c.

Vindicta fit de peccatoribus quãdo uerbo Dei conuertuntur.

Act. 10.

Act. 9.

Gal. 2.

D *Ad alligãdos reges eorũ in cõpedibus, & nobiles eorũ in manicis ferreis.* 1588

Ostenditur hic punitio regum, & prælatorum, quia non solum sancti in die iudicij facient uindictam de popularibus, sed etiam & multo fortius de magnis, & nobilibus. Per compedes.n. & manicas ferreas, quibus ligantur pedes, ne possit ligatus fugere, ligãtur manus, ne ipsas ad libitum possit ducere, significatur, q sententia dãnatorum post

Obstinatio dãnatorũ.

iudicium erit irreuocabilis. Quia ipsorũ voluntas quæ per pedes significatur, erit ligata, ne cõuerti possit ad bonum: quia in malo erit obstinata. Ipsorum & opera, quæ per manus significantur, erunt ligata: quia omnia ad malũ terminata, sicut & eorum voluntas, ex qua vt à radice procedunt. Vel aliter: vbi sciendum quòd præcepta diuina dicuntur quędam vincula spiritualia, quibus anima ligatur ne vagabũdè feratur ad illicita. Et ad ista vincula præceptorũ Dei, quę in scriptura continentur, nos inducit Sapiens, dicẽs, Inijce pedem tuũ in cõpedes illius, & in torques illius collum tuum: subijce humerum tuum, & porta illam, & ne acedieris in vinculis eius. Sancti aũt Apostoli, & alij prædicatores istis compedibus educendo gladium verbi Dei alligauerunt reges, & nobiles mundi. Nonne hodie istis compedibus alligatos videtis reges, & principes mundi? Imperator his compedibus est alligatus: reges Francorum, Angliæ, &c. Et per quos isti sunt alligati? Certè ꝑ piscatores educentes gladium bis acutũ verbi diuini. Nam Deus elegit ĩfirma mũdi, vt ligaret fortia: ignobiles, & pauperes, vt per illos reges mũdi cõpeditaret. Et isto mõ hunc passum exponit Aug. dicens, *Ad alligandos*, &c. Nouimus reges factos Christianos: nouimus nobiles gentiũ factos Christianos. Quõ ergo ligatos compedibus, & vinculis ferreis intelligimus? Infirma. n. mundi elegit Deus, vt confunderet fortia, & stulta, vt confunderet sapientes. Venit. n. Christus prodesse omnibus. Sed elegit prodesse imperatori de piscatore, nõ piscatori de imperatore. Et elegit qui nullius momenti erant in mundo: ipsos impleuit spiritusãcto, & dedit in manibus eorũ gladios ancipites. Prædicari cœpit Euangelium, & ire per totum orbẽ terrarum: fremuit mũdus: erexit se leo aduersus agnũ, sed fortior leone inuentus est agnus. Leo victus est sæuiendo: agnus vicit patiendo. Conuersa sunt corda hominũ ad timorẽ Christi. Cœperunt reges, cœperũt nobiles miraculis cõmoueri, videre per vnũ nomẽ cõcurri totũ genus humanum. Et quid fecerunt? Multi elegerũt ignobilitatẽ, dimittẽtes domos suas, substãtias suas distribuẽtes pauperibus. Multi ex nobilib. fecerũt hoc. Censuerũt isti esse nobiles, elegerũt paupertatẽ in sæculo, sed nobilitatẽ in Christo. Multi tenent istam nobilitatem. Tenẽt & reges & potestates, & sic sunt Christiani. Ipsi sunt tanquam in compedibus, & tanquã in vinculis ferreis, ne progrederentur ad illicita, compedes acceperunt, compedes sapiẽtiæ, compedes verbi Dei. Sed quare ista dicuntur vincula ferrea, & non aurea? Ferrea sunt, quãdiu timent, amant, & aurea erunt. Nisi enim timore homo incipiat Deum colere, nõ perueniet ad amorem, quoniam initium sapientiæ timor dñi. Vis videre reges, & nobiles vinculatos, seu vinculis alligatos? Rex quidam est & nobilis, offendit eum vxor sua, vel fortè ipse concupiscit aliã pulchriorem, aut alterã ditiorem. Audit ab eo qui in manibus verbũ Dei tenet, Nõ licet tibi dimittere vxorẽ. Audit hoc, & non facit. Pedes leues iã progrediebantur ad lapsum, ad dimittendã vxorẽ, sed cõpedibus tenẽtur, habet vincula ferrea, quia timet Deũ. Quod plus est, dicat quis, Volo continere, nolo iam vxorẽ, non põt. Quia si tu vis, & illa non velit, nunquid propter cõtinentiam tuã debet illa fieri fornicaria? Audi quia vinculis ferreis alligatos es uxori, ne q̃ras eius solutionẽ. Nemo soluit has cõpedes. Qđ Deus cõiunxit, homo non separet.

Vt faciant in eis iudicium conscriptũ: gloria hæc est oĩbus sanctis eius. 4589

POnitur hîc sententiæ contra malos datæ approbatio. Vnde notãdum ꝙ damnatorum condemnatio ab æterno in diuina mente conscripta fuit, sicut & bonorum præmiatio. Quod autem ab ęterno est, est à Deo stabilitum, & ordinatum, a Deo est approbatum. Et illo modo sententia per sanctos Christo in iudicio assessores, contra malos danda, vocatur iudicium conscriptum in mente diuina æternaliter stabilitũ. Sed quia pœna damnatorum cedit ad gloriã beatorum, vt ostensum est ver. 937. Ideo subditur, gloria hæc est oĩbus sanctis eius. Quasi dicat, Hæc condemnatio malorũ cedit ad gloriam omnium sanctorum. Vel potest hoc referri ad sententiam dãdam pro electis, quando ipsis dicetur, Venite benedicti, &c. Quia sicut sentẽtia contra

[Margin notes: *Præcepta Dei vincula sunt.* — *Eccles. 6.* — *Reges mũdi & principes per piscatores sũt capti.* — *Nota de potestate Apostolorum, et miraculo cõuertẽdi mũdum.* — *Matt. 24.* — *Agnus vicit leonem.* — *Eccl. 6.* — *Compedes sunt verbũ Dei.* — *Matth. 5.* — *1. Cor. 7.* — *Matth. 19.* — *Iudicium cõscriptum quid est.*]

contrà damnatos ad omnes malos pertinet, sic sententia pro bonis, ad gloriam spectat omnium sanctorum. Et hoc est, *Gloria hæc est*, idest, hæc sententia bonorum est gloria omnibus sanctis eius. Vel aliter, iudicium, quod modò faciunt prædicatores uerbi diuini, faciendo uindictã in nationibus, &c. alligando reges in cõpedibus, &c. non est iudicium noniter inuentum, sed antiquitus per prophetas prædictum & cõscriptum ab eis. Et hoc est quod hic dicit August. Hoc iudiciũ, quod sancti faciũt in omnes gentes, ideo conscriptum dicitur, quia ista antea conscripta sunt, & modò complentur. Aliquando enim legabantur, & non fiebãt, modò autem complentur, & fiunt. Vnde sequitur, *Gloria hæc est omnibus sanctis eius*. Quia hæc per totum mundum agũt sancti, per uniuersas gentes hoc agunt, peccatores conuertendo ad Deum, & sic glorificantur, & sic gloriam merẽtur æternam. Vel sic, *Gloria hæc est omnibus sanctis eius*, idest, ne putes hanc potestatem iudicandi malos solis Apostolis esse concessam, imò etiam omnibus perfectis. Vnde Gl. Hæc, idest, potestas iudicij est omnib. sanctis eius, i. omnibus perfectis, qui pro Christo reliquerunt oĩa terrena, d. Christo illis, Vos, qui reliquistis omnia, & secuti estis me, sedebitis, &c.

Matth. 19.

PSAL. CL.

2390 *Laudate dominum in sanctis eius: laudate eum in firmamento uirtutis eius.*

Istius psalmi titulus est, *Alleluia*. Ex quo apparet, quòd iste psalmus est quædam inuitatio ad laudem Dei. Nam Alleluia idem est, quod laudate Deum, vide in titulo Psalmi 104 Maximè autem hic inuitamur ad laudẽ Dei pro gloria, quam sanctis tribuit in patria, quia s. sanctos congregauit, & deposita fragilitate corporis, suæ imagini restituit, & iam conformes suæ gloriæ in beatitudine collocauit. Hic ergo agitur de laude Dei in sanctis eius, qui iã glorificati Deum laudant sine fine, quia ut. d. Psal. 83, Beati, qui habitant in domo tua

A domine, in sæcula sæculorum laudabũt te. Vel aliter, magis ad literã. Laus Dei in isto psalmo refertur ad laudem ueteris testamenti, in quo Deus diuersimode laudabatur. Et secundum iste Psalm. iste diuiditur in tres partes, quia primò ponitur locus in quo Deus est laudandus, secundò status quo est laudandus, ibi, *Laudate eum in uirtutibus*, tertiò modus quo est laudandus, ibi, *Laudate eum in sono tubæ*. Quantum ad primũ sciendũ ꝙ duplex est locus, in quo laudandus est Deus, s. in isto mundo, & in cœlo. In mundo aũt locus diuinæ laudis maxi-

B mè erat templum ædificatum per Salomonem, quod habebat duas partes, s. anteriorem, quæ uocabatur sancta, quam intrabãt omni die sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes. Alia uerò erat pars interior, quæ dicebatur sancta sanctorum, in qua erat arca testamenti, & altare propitiationis aureum. Et istã partem intrabãt summi sacerdotes solũ semel in anno, vt ostendit Apostolus ad Hebr. 9. Laudate dominum in istis locis sanctis. Psal. inuitat ueteres. d. *Laudate dominum in sanctis eius*, s. in istis locis. Secundus locus diuinæ laudis est cœlũ, si-

C cut dictum fuit Psal. 148. Laudate dñm de cęlis, laudate eum in excelsis. Et istũ secundum locum tangit propheta, dicens. *Laudate eum in firmamento uirtutis eius*. Hic enim firmamentum non dicitur illud cœlũ, quod est in medio aquarum, diuidens aquas ab aquis, in quo fixæ sunt stellæ, de quo dicitur Genes. 1. Fecit Deus firmamentum, diuisitque aquas, quæ erant sub firmamento ab his quæ erant supra firmamentum. Et fecit Deus luminaria magna, & stellas, & posuit eas in firmamento cœli. Sed hic uocatur firmamentum cœlum empyreũ,

Firmamentum cęli duplex.

D eo quòd est immobile & firmum, & sic magis aptum diuinæ contemplationi & eius laudi, in quo locantur beati Deum clarè uidentes. Sic Psal. postquam hominibus hic existentibus dixit, *Laudate dominum in sanctis eius*, statim se conuertit ad beatos, d. *Laudate eum in firmamento uirtutis eius*, idest, uos sancti, qui estis quietati in firmamento (quod est cœlũ empyreum) ibi laudate Deum. Vel aliter totus iste Psalm. agit de laude Dei, qua laudatur in gloria. Vbi sciendum ꝙ modus

stenditur ab Apostolo dicente, Quos prædestinauit, illos & vocauit, quos uocauit & illos iustificauit, quos autem iustificauit, illos & glorificauit. Prædestinatio autem nostra non in nobis facta est, sed in occulto in præsentia Dei. Tria uerò reliqua in nobis sunt, scilicet, uocatio, & glorificatio. Vocamur ergo prædicatione pœnitentiæ. Sic enim cœpit dominus prædicare, Agite pœnitentiam. Iustificamur in uocatione misericordiæ, & timore iudicij. Hinc est, quod dr, Deus in nomine tuo saluum me fac, & in uirtute tua iudica me. Vocati renunciamus diabolo per pœnitentiam, ne sub iugo eius remaneamus. Iustificati saluamur per pœnitentiã, ne iudicium timeamus. Glorificati trãsimus in uitam æternam. Pœnitentia cruciat, iustitia tranquillat, uita æterna glorificat. Hic est, q̃ primus Psalmorum quinquagenarius in pœnitentiam terminatur, secundus in misericordiam, tertius in gloriam. Nam pœnitentiæ uox est, Miserere mei, Deus, secundum magnã misericordiam tuã, &c. Hæc offert Deo sacrificium spiritũ contribulatum, cor contritum, & humiliatum, qđ Deus non spernit. Iustitiæ Christi uox est in electis suis, Misericordiã & iudicium cantabo tibi domine, psallã, & intelligã, &c. Per misericordiã quippe adiuuamur ad faciẽdum iustitiam, ut secuti ad iudiciũ ueniamus, ubi disperduntur de ciuitate Dei omnes, qui operantur iniquitatem. Aeternæ uitæ uox est iste Psalm. dicens, Laudate Deũ ex ijs, q̃ concedit sanctis suis, ut transacta morta litate uitæ præsentis, in cœlis cum Christo æternaliter regnent, ubi casum non timent, uirtute illius confirmati, Et hoc est, *Laudate eum in firmamento virtutis eius*. Optime.n.dr, *in firmamento virtutis eius*. Firmamentũ est.n. uirtutis q̃a iã nõ morient, & mors illis ultra nõ dñabit.

Psal. 25. *Rom. 8.* *Psalteriũ diuiditur per tres quinquagenas, & quomodo.* *Psal. 50.* *Psal. 100.*

2591 *Laudate eum in virtutibus eius, laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius.*

Hic ostenditur status, quo Deus est laudandus, quia scilicet status Dei uirtutis simpliciter est infinitę. Quãuis enim in Deo sit unica sola uirtus, quia uirtus Dei est essentia Dei, illa tamen virtus unica licet sit vnica, est tamen infinita, sicut & eius essentia. In effectibus tamen multiplex dicitur, sicut multiplex effectus eius apparet, producit enim multos effectus, & tamen non tot produ cit, quin semper plures producere possit. Et hoc est, quòd dicit, *Laudate eum in uirtutibus eius*, quibus, scilicet omnia creata producit, *Laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius*, quia, scilicet, licet virtus Dei sit magna producẽdo omnia, quæ producuntur, tamen adhuc plura potest producere quàm producat. Et ideo multiplex dicitur magnitudo uirtutis eius. Per hoc vult dicere, quòd Dei virtus tanta est ac multiplex, q̃ eam nullus pleně laudare sufficit, Et hoc est, quod dicitur Eccl. 43 Benedicentes dominum, laudate eum, quantum potestis, maior est enim omni laude. Vel aliter, alia litera secundum translationẽ Aug. habet, *Laudate eum in uirtutibus eius, laudate eum in potentatibus eius*. Vbi Aug. Quid est autem potentatus Dei quàm regnare in æternum, sub pedibus positis omnibus inimicis? Ipsi etiam, qui regnãt in æternum sunt multitudo magnitudinis eius. Laudate ergo eum, non modò quia magnus est, sed etiam quia magnos fecit eos iam multos, hoc est milia milium. Et si dicas, Quomodo potest Deus laudari à nobis secundum multitudinẽ magnitudinis eius, cum magnitudinis eius non sit finis? Ad hoc respondet Gl. dicẽs, Hoc specialiter sanctis dicitur, qui sine fine laudant Deum. Et cum non sit finis magnitudinis eius secundum eam laudatur Deus, cum fine fine laudatur. Vel aliter: Laudant sancti Deũ sm multitudinem magnitudinis eius, q̃ uidentes Deum, laudes Dei explere se nõ posse fatentur. Quod deducit Greg. d In patria.n. sanctorum animæ à corporibus exutæ, & post corporibus restitutæ, quasi astra in abditis collocãtur. Ibi per diẽ quasi in meridiano tpe ardentius solis ignis accenditur, quia cõditoris claritas mortalitatis nostræ iam pressa caligine, manifestius vr, & velut sphæræ radius ad superiora spacia altiora se eleuat, quia dum de semetipsa nos ueritas subtilius illustrat, ibi lumen intimę contemplationis, sine interuæ uitæ cernitur umbra mutabilitatis. Ibi calor summi luminis sine

Virtus Dei in se una in effectibus dicitur multiplex. *Quæstio.* *Gregor. 9. mor. c. 4.*

sine ulla obscuritate corporis, ibi inuisibiles angelorum chori, quasi astra in abscondit is emicant, quæ eo ab hominibus nunc videri nequeunt, quo flamma veri luminis altius perfunduntur. Valde namque mirabile est, q; missis Apostolis, dominus, temperatis persecutionum tumoribus, maris fluctus gradiens repressit. Quod roboratis contra aduersa martyribus, quòd repletis in tranquillitate doctoribus, ecclesiam construxit. Sed post hæc valde admirabile est, q; signum nobis cœlestis patriæ præparauit. Pulchrum est enim omne hoc, quod qua si in cœli facie de diuina dispositione vř sed longè pulchrius est illud, ad quod diuina dispositione inuisibiliter peruenitur. Vnde bene sponsus in sponsæ suæ laudibus. d. Quã pulchra es amica mea, quàm pulchra es, oculi tui columbarum absque eo quòd intrinsecus latet. Pulchram narrat, & pulchrã replicat, quia alia est pulchritudo morum, in qua nũc cernitur, & alia pulchritudo præmiorũ, in qua tũc per cõditoris sui speciẽ sublevatur. Huius vocãtur membra oẽs electi quia ad cuncta, simpliciter incedũt, eius oculi columbarum vocãtur, quia magna luce irradiant, quia & signorum miraculis coruscant. Sed quantũ est oẽ hoc miraculum, quod nunc videri põt, illud de internis miraculum est mirabilius, quod videri nũc nõ põt. Idcirco illic aptè subditur, absque eo q intrinsecus latet. Et subdit ad propobiũ, Diuinæ ergo magnitudinis facta tunc verius explicamus, cũ hæc nos verè explere nõ posse cognoscimus. Tunc facundius loquũtur, cum ab his obstupescendo reticemus. Ad narrãdum quippe opera Dei defectũ habet intellectus noster, q̃ sufficienter exerceat linguã suã, vt quæ cõprehendere idoneè nõ ꝑualet, hæc idoneè mutus laudet. Vñ bene per Ps. d. *Laudate eum in uirtutibus eius, laudate eũ secundũ multitudinẽ magnitudinis eius.* Laudat, qui se succũbere eius laudis expletione considerat. &c.

Cant. 4.

Laudatur Deus magis admirando & tacendo quã loquendo.

1591 ***Laudate eum in sono tubæ, laudate eũ in psalterio, & cithara.***

POnitur hic modus, quo laudandus est Deus. Et ostendit Psal. q tribus modis laudandus est. Est enim laudan-

A dus primò sono tubæ, vt præliator fortissimus, secundò in choro, vt mediator pacificus, ibi, *Laudate eum in tympano*, tertiò in cymbalis, vt quietator omnis spiritus, ibi, *Laudate eum in cymbalis*. Quantum ad primum, sciendum, q sonus tubæ est sonus maximè præliãtibus aptus. Quod ostendens Petrus Ra. super illo verbo ps. 40. Beatus, qui intelligit super egenum, &c. d. Tuba magistra bellorum suis dat uires, hostibus dat pauorẽ. Qui sine tuba dimicat, miles non est, fertur furore, nõ prælio, uirtutẽ non agit, sed pericula, perire quærit, non uincere, &c. Si ergo tuba est magistra, & signũ B bellorum, quid est aliquẽ laudare in sono tubæ, nisi ipsum laudare ut triũphatorem in bellis? hoc est ergo laudare eũ in sono tubæ, i. laudare Deũ, quia pro nobis bellando destruxit eum qui habebat mortis imperium. Quid autem sit laudare in psalterio, vide vers. 1547. Quid aũt sit laudare in cithara, vide vers. 481. Vel aliter, per sonum tubæ intellige iudiciũ extremũ, in quo Christus vt verus oĩum rex oĩbus demonstrabitur tam bonis q̃ malis. Dr. n. iudicium vox tubæ, quia voce tubæ ad iudiciũ omnes congregabuntur. C Qm̃, vt dicit Apostolus, Qm̃ ipse dominus in iussu & in voce archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo, &c. Vbi notandum, q ideo Christus ad iudiciũ in uoce tubæ uenire dicitur, non q ibi sit tuba corporalis, sed ideo, quia pergens cum sono tubæ, non occultè, sed manifestè pergit. Sic & Christus quamuis primò uenerit occultè vt iudicaretur, finaliter tamen manifestè veniet ad iudicandum. Propter quod dicitur Psalm. 49. Deus noster manifestè veniet, & non silebit. Vel descendet in uoce tubæ, quia ad iudicium quasi ad bellum ueniet. Tu D ba enim in bellis sonat. Veniet aũt tunc Christus ad bellum, quia tunc inimicos debellabit, veniet ẽt in uoce tubæ, quia tuba sonat in festiuitatibus, & Christus tunc amicos ad festiuitatem æternæ gloriæ inuitabit. Veniet ergo ad iudiciũ in voce tubæ, quia malos dãnabit, & suos coronabit. Si ergo per uocem tubæ ultimum iudicium designatur, quid est dictũ *Laudate eum in sono tubæ*, nisi, Laudate eũ de vltimo iudicio, in quo vt verus rex malis, & hostibus deuictis, suos coronabit.

Tuba magistra bellorum.

1. Thes. 4.

Tuba significat prædicationem.

bit. Vel aliter: per sonũ tubæ intellige sonum prædicationis, per quem fideles ad bellum contra diabolum excitantur, vt ostendit Stephanus super illo verbo Nume. 10. Fac tibi duas tubas, &c. dicens, In tuba tria sunt attendenda, quæ prædicationi conueniunt, scilicet compositio, sonus, & terror. Compositio, quia tuba in parte anteriori, quæ ori applicatur, angusta est, in parte verò finali, amplior est. Hoc significat, ꝙ prædicator debet sibi assumere arctiora præcepta, & alijs imponere latiora, vt semper plus faciat, quàm alijs faciendum imponat, vt dicere possit, Manus meæ distillauerunt myrrham. Manus enim myrrham distillãt, cum prædicatores exemplo sui ad carnis macerationem subditos inuitant. Et nota ꝙ dicit, Distillauerũt myrrham: quia tanta mortificatio carnis in prædicatore debet esse, vt magnum sit subditis, si vel stillam modicã possint imitari. Sonus est in tuba. Vnde clama, quasi tuba exalta vocem tuam. Qui sonus terret, quia prædicatio terrorẽ audientibus incutere debet. Et nota, ꝙ duo sunt genera tubarum, scilicet, tubæ ductiles, & corneæ. Tubæ ductiles, martyres significant, qui passionum tunsionibus facti sunt speciosi. Tubæ verò corneæ virgines significant: naturam carnis vt cornu superantes. Bene autem tubæ istæ ductiles sunt, quo ad illos, qui tribulati sub malleo proficiunt, & laudes resonant. Argenteæ verò, quo ad illos, qui in carne, non secundum carnem ambulant, & duæ propter charitatis concordiam. Si ergo sonus tubæ significat prædicationem, quid est dictum, *Laudate eum in sono tubæ*: nisi, Laudate eum in prædicatione? & meritò: quia prædicationis sono totum orbem conuertit.

2593 *Laudate eum in tympano, & choro: laudate eum in chordis, & organo.*

Chorus significat concordiam.

HIc ostendit, ꝙ Deus debet laudari in choro, vt mediator pacificus. Quid autẽ sit chorus & quòd significet concordiam, vide ver. 2583. Quid est ergo Deum laudare in choro, nisi ei gratias agere, quòd Christus vt verus mediator nos Deo pacificauit? Vnde hic August. ait, Chorus laudat Deum, quã-

E do laudat eum pacata societas. Per tympanum autem intelliguntur bona temporalia. Et sic ipsum laudat in tympano, qui temporalia bona indigentibus amore Dei distribuit, vide ver. 1392. Vel per tympanum intellige statum immortalitatis post resurrectionem. Quoniam, vt ait Aug. In tympano laudat Deum, cũ in carne mutata nulla est terrenæ corruptionis infirmitas. De corio quippe fit tympanum siccato, atque firmato. Sequitur, *Laudate eum in chordis & organo.* Chordas, vt ait Glo. hic ponit pro omni instrumento musico, quod chordarũ

Tympanũ quid significat.

F tunsione sonat. Organum verò generale nomen est omnium vasorum musicorum. Vel aliter: organum quandoq; accipitur singulariter pro quodam instrumẽto musico, quod multas habet fistulas sibi adinuicem ordinatas, flatu follium sonans. Et quid significat nisi ecclesiam, quæ multas habet personas diuersis gradibus virtutum sibi inuicem ordinatas, quæ follibus inflatæ sonum emittunt? Quid enim per folles, qui ventũ vel spiritum immittunt in fistulas, nisi sacramẽta ecclesiæ quibus gratia infunditur in ecclesiæ membris, accipimus? Et ad-

Organũ est nomẽ generale omniũ vasorũ musicorum.

Organũ significat ecclesiam.

G uerte, ꝙ in organo fistula quãto paruior est, tãto acutiorem sonum reddit. Quia quodlibet ecclesiæ membrũ quanto paruius, & humilius est, tanto acutiorem sonũ in Dei aures immittit. Quid est ergo laudare Deũ in organo, nisi Deũ laudate per diuersos ecclesiæ gradus? vt puta, alium modum laudis habere debet prælatus, alium subditus, alium clericus, alium secularis, alium cõiugatus, alium castus. Et sic de singulis.

Laudate eum in cymbalis bene sonantibus: laudate eum in cymbalis iu- 2594
H *bilationis: omnis spiritus laudet dominum.*

OStendit hic Deum laudandum in cymbalis vt quietatorem omniũ. Ideo hic concluditur, *Omnis spiritus laudet dominum.* Dicat ergo, *Laudate eum in cymbalis bene sonantibus.* Vbi aduertendum, ꝙ cymbala sunt ex permixtis metallis paruissimæ bullæ, quæ adinuicem se percutiunt, & acutum sonum reddũt, & melodiam faciunt. Et per ista significantur

cantur labia nostra, quæ cordi cōcinna, in laudibus Dei bene sonant. Et quod Psal. intelligeret non de cymbalis inanimatis, sed rationabilibus, subdit, *Laudate eum in cymbalis iubilationis*, id est, in labijs iubilum intus conceptum extra mōstrantibus. Vel aliter, secundum August. Cymbala inuicem se tangunt, vt sonēt. Ideò à quibusdam labijs nostris comparata sunt. Sed melius puto in cymbalis quodammodo laudare Deū, dum quisq; laudatur à proximo, non à seipso, & inuicem se honorātes, dant laudem Deo. B Ne quis autem intelligat cymbala, quæ sine anima sonant: ideo puto additum, *in cymbalis iubilationis*. Iubilatio namq; est ineffabilis laus, quæ non nisi ab anima proficiscitur. Quid autem sit iubilatio, vide ver. 766. Item notandum, vt hic dicit August. quòd, secundum musicos, tria sunt genera sonorum, scilicet voce, flatu, pulsu. Voce, vt est per fauces, & arterias siue organo alio cātantis hominis: flatu, sicut per tibiam, fistulā, vel huiusmodi: pulsu, sicut per citharā. Nul- C lum itaque genus hic prætermissum est. Nam vox est in choro, flatus in tuba, pulsus in citharis, & cymbalis. Quibus significantur tria, scilicet, mens, spiritus, & corpus: sed per similitudines, non per proprietates. Sequitur, *Omnis spiritus laudet dominum*. Vbi nota, quòd duplex est spiritus, scilicet angelicus, & humanus, qui omnes præ alijs rebus ad Dei laudem inuitantur. Et in isto modico ver- A bo totum Psalmum istum concludit, vt hic ostendit Aug. dicens. Quòd in principio Psal. proposuit Psal. dicens, *Laudate dominum in sanctis eius*: quibus hoc dixit, nisi ipsis sanctis? & in quibus Deum laudare debent, nisi in seipsis? q.d. Psal. Vos estis sancti eius, vos virtus eius estis sed quam fecit in vobis: vos multitudo magnitudinis eius, quam fecit & ostēdit in vobis. Vos estis tuba, Psalterium & cithara: vos tympanum, chorus, chordæ, organum, & cymbala iubilationis benesonantia, quia cōsonantia, vos estis hæc omnia. Nihil hic vile, nihil hic transitorium. Et quia sapere *secundum* carnem mors est, ideo, *omnis spiritus laudet dominum*.

¶CONSISTIT autem liber iste in cētum quinquaginta Psal. qui numerus celeberrimis adnotatur mysterijs. Constat enim ex octogenario, & septuagenario, qui idem significat quod octonarius & septenarius. Et idem mysterium est in simplicibus, & in compositis. Quia sicut quindenarius ex quindecim consurgit vnitatibus, sic centum quinquaginta ex quindecim denarijs. Octonarius autem octauam significat resurrectionis, quia cum sint sex ætates viuentium, & septima morientium: octaua erit resurgentium. Septenarius verò, tempus significat huius vitæ, quæ septem dierū agitur reuolutione. Docet nos ergo liber iste in huius vitæ septenario sic operari, vt in octaua resurrectionis glorificemur.

Tertij & vltimi Tomi Finis.

VENETIIS,

Apud Ioannem Guerilium. M DCI.

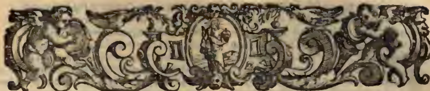

ADDITIONES NOVITER DESVMPTAE

ex Commentarijs manuscriptis

R. P. MICHAELIS DE AYGVANIS BONONIENSIS
Ordinis Carmelitarum, Sacræ Theologiæ Magistri,
& Doctoris Parisiensis:

Ad Tomum Tertium.

Ver. 1971. Psal. 109. *Tecum principium in die uirtutis tuę, in splendoribus sanctorum: ex vte ro ante Luciferum genui te.*

Moraliter est notãdum, quòd multiplex principium reperitur. Est. n. Principium efficiens. Principiũ deficiens. Principium inficiens. Principium reficiens. Primo est principium efficiens, quod scilicet est ipsa creatrix essentia, scilicet ipse Deus, à quo, tãquam à fontali principio, omnia sunt producta, qui de seipso ait. Ego sũ alpha, & omega, principium & finis. Dicitur. n. Deus alpha, quæ est prima littera Græcorum, & principium, quia ab ipso omnis creatura procedit; dicitur & omega, quæ est vltima littera Græcorũ, quia in ipsum omnis creatura, maxime rationalis de iure tendit, & terminatur. Vnde quando Iudæi interrogabant Verbum incarnatum, dicentes. Tu quis es? Respondit eis Iesus. Ego principium, qui & loquor vobis, quasi diceret. Ego, qui loquor vobis, sum principium effectiuũ omnium. Et de isto principio potest intelligi quod scribitur. In principio creauit Deus cœlum & terram: per cœlum intellige spiritualem creaturã, per terram verò corporalem, quia iam spiritualis, quàm corporalis natura a Deo principio est producta. Dicit enim Aristoteles in libro de secretis secretorum, quòd quando Deus altissimus creauit hominem fecit ipsum nobilissimum omnium animalium, ei præcipit, & prohibuit, cum punit, & remunerat, & constituit corpus eius velut ciuitatem quãdam, & eius intellectum Regem in ipsa, & collocauit eum in nobiliori loco ipsius hominis, & superiori, qui est caput: quoniam caput, quod est principium totius corporis, & principale membrum significat ipsum Deum, vel Dei filium, de quo dicitur. Ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, vt sit ipse in omnibus primatum tenens. In ipso ergo capite ponitur intellectus tanquã Rex, quia, qui in isto capite, & principio, scilicet Deo, ponit intellectum suũ, & spem, ab ipso principio regitur, & custoditur. Vnde istud principium est illi paradisus voluptatis, in quo velut in principio totus homo interior debet poni, de quo dicitur. Plantauerat autem Dominus Deus paradisum voluptatis à princi-

Marginalia: Principium quadruplex. — Apoc. 22. — Ioan. 8. — Gen. 1. — Col. 1. — Gen. 2.

principio, in quo posuit hominem, quē formauerat. Illud est ergo principium omnis creaturæ effectiuum de quo dicitur. Quòd ipse est principium creaturæ Dei. Secundo est principium deficiens, scilicet luciferi malitia, quia non solum ipse fuit primus, q. peccando defecit à iustitia, sed etiam fuit principium deficere faciens genus humanum, de quo dicitur Principium peccati est filia Syon, quia inuenta sunt in te scelera Israel. Lucifer namque principium dicitur, quia primus, & præcipuus fuit inter omnes creaturas à Deo conditus. Ipsi est principium viarum Dei. Qui & principium peccati dicitur quia ab ipso omne peccatum sumpsit exordium. Inuidia Diaboli, mors introiuit in orbem terrarū. In tantum q. scelera Israel i. ipsius primi Angeli, qui Deum primo videbat, in anima humana sunt inuenta, quia ipse fuit principium humanam naturam inducens ad peccandum. Et de isto principio conqueritur Dominus figuraliter dicens. Ruben tu primogenitus meus, tu fortitudo mea, tu principium doloris mei, tu prior in donis, maior in imperio non crescas, quia ascendisti cubile patris tui. Hic Ruben primogenitus inter filios Iacob, prior in donis, & maior imperio significat Luciferum, primum. s. Angelum, quia, vt ait Greg. Cū cuncta creans ageret Deus, hunc primum condidit, quem reliquis Angelis eminentiorem fecit. Iste ergo fuit principium doloris, scilicet peccati, quia omnis dolor, & miseria ex peccato processit, vt ait Magister lib. 2. dist. 4. Ideo de tali principio dicitur non crescas, scilicet ascendendo ad gloriam, quia sicut ipse peccauit fine alio principio inducente ad peccatum, ita redemptionis principio carere debuit, nec per se ipsum potuit resurgere, vt ait Magister libr. 2. distinct. 1. & causa subditur, quia ascēdisti cubile patris tui, quando scilicet appetijt æqualitatem Dei, dicens. Ascendam super altitudinem nubium, & similis ero Altissimo: vt de isto principio defectiuo dicatur illud quòd principium regni eius fuit Babilon, scilicet Diabolus, quia babilon confusio interpretatur. Tertio est principium inficiēs, scilicet bellatrix concupiscētia; dum. n. natura humana Diabolo suadente peccauit, per peccatū in ipsa remansit quædam sequela peccati, quæ fomes, siue cōcupiscentia carnis dicitur, quæ est quoddam intrinsecum principium homini ipsum ad peccatum inclinans, & inficiens. Et istud tale principium est duplex, secundum q. duplex est concupiscentiā scilicet delectationis carnis, & rerum tēporalium. Quam concupiscentiā quidā ponunt in principio, temporalia spiritui præponentes. In cuius figuram dicitur quòd Iacob vtramque ancillam, & filios earum posuit in principio. Vtrāque enim ancillam, & filios in principio ponit qui carnis delectationem, & amorem temporalium rerum Deo præponit, non cogitans illud Prouerb. hæreditas, ad quam festinatur in principio, in nouissimo benedictione carebit. Istud principium concupiscentiæ continuum bellum agit contra spiritum, & omnes virtutes suo veneno conatur inficere. Dicit Isidorus q. inter omnia venena venenum Salamandræ est maxime infectiuum, cætera enim venena singulos feriunt, hoc autem plurimos pariter interimit, nam si arbori irrepserit, omnia poma inficit veneno, si in puteum cadat, vis veneni potantes inficit, & interficit. Huiusmodi Salamādra, q̄ viuit in igne, Diabolum significat, qui in igne æterno fine termino viuit, huius veneni vis tam grandis existit, q. non solum primos parentes infecit, immo, & omnes ex eis genitos per concupiscentiam malam inuadit, quę quasi omnium malorū est principium: de qua dicitur. Vnusquisque tentatur à cōcupiscentia sua, vt merito cogamur dicere illud. Facti sumus sic à principio, idest à concupiscentia. Quarto est principium reficiens, scilicet renouatrix gratia, pro quo scilicet habendo requiritur in peccatore aliqua dispositio, quam docet Ierem. Consurge lauda in nocte in principio vigiliarum effunde sicut aquam cor tuum in conspectu Domini. In amaritudine enim cordis, & in effusione lachrymarum per cōpunctionem concipitur illud principiū & proficiendo vsque in finem continue roboratur: ideo dicitur quòd melior est finis quam principium. In cuius figurā dicitur q. benedixit Deus nouissimis Iob

Apoc. 3. *Mich. 1.* *Lucifer quomodo dicatur principiū peccati.* *Iob 40.* *Sap. 1.* *Gen. 49.* *Greg. 32. mor.* *Isa. 14.* *Gen. 10.* *Concupiscētia principium hominem ad peccatum inclinans.* *Gen. 33.* *Prou. 20.* *Isid. 7. Ethic.* *Venenū Salamandra peius cæter.* *Iac. 1.* *Isa. 63.* *Thren. 2.*

Iob magis quam in principio:quia scilicet principium fuit amaritudinis,& tribulationis, sed finis retributionis æternæ gloriæ.

Ver.1972. Psal.109. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum: tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec.*

NOtandum, quòd cum Christus sacerdos æternus sit verus Angelus Malach.2. ideo quilibet sacerdos, qui Christi sacerdotium vult imitari angeli eas conditiones debet habere,quæ sunt

xi. angelicę conditione, qua debent habere sacerdotes, ut Christū imitentur. xi.quæ his versibus continentur.

Pascit,hortatur,ducit,vehit,excitat, arcet. Adiuuat et gaudet,punit,laudat,finesūptu

Prima conditio Angeli secundum istos versus est pascere, cuius exemplum habetur 3. Reg. 19. vbi Angelus Domini Helię dormienti detulit panem & vinū, quem cum excitasset dixit ei comede, & bibe:grandis enim tibi restat via. Sic 3. Reg. 19. & conformiter sacerdotum proprium officium est pascere populum verbo, & exemplo,& temporali subsidio,quando possunt: vnde signanter Petro bis dictū est pasce agnos meos, & semel tantum pasce oues meas:ad innuendum doctrinam debitam senibus,& iuuenibus. Senibus enim sufficere debet simplex admonitio, iuuenibus vero cū verbis verbera expediunt,nam vbi iuuenes bis reficiuntur in die, senes vna refectione sunt contenti.Secunda conditio Angeli sacerdoti conueniens est hortari, cuius Matth. 2. exemplum habetur.vbi Angelus Domini apparuit Ioseph dicens surge,& accipe puerum & fuge &c. Ita moraliter & sacerdotes debent consilium dare, vt fideles fugiant Herodis,idest Diaboli tētamenta. Tertia conditio est ducere, idest per bonam,& honestam famam,& conuersationem,exemplum in Angelo Raphael. Ego inquit Angelus ducam Tob. 5. eum,& reducam ad te.Sicut enim victoria exercitus est gloria Ducis,ita sanctitas populi sacerdotibus attribuitur, vnAmbr. de de sacerdotibus dicit Ambros. Bene agente populo vnusquisque pro merito suo honoratur, sacerdos enim pro bonis omnium habebit aureolam,sed pro Chrysost. in Matth. bonis proprijs coronam. Vnde & Chrysostomus super Matth.dicit Sacerdos in

A populo est sicut radix in arbore, vnde si videris arborem cū fructibus suis marcescere, vel non fructificare intelligis, quod vitium est in radice:sic si populus indisciplinatus fuerit,intellige q sacerdotium eius non est sanum. Secundum enim Plinium Salamandra est quidam serpens breuis,& modicus, sed virtute, & merito magnus: nam si radicem arboris attigerit totum fructum,ac folia arboris intoxicat. Sic & Diabolus, qui vt Salamandra viuit in igne,ecclesiæ radices, idest sacerdotes,sic intoxicat, quòd omnes rami Ecclesiæ ab eis veneno pec *Sacerdos in populo sicut radix in arbore.*

B cati inficiuntur.ad Rom. 11.Si radix sancta & rami sancti, & econtrario.Et ideo dicit Isidorus, q sacerdotes populorum iniquitate damnantur, si ignorantes nō erudiant,aut peccantes non arceant, dicente Domino per prophetam.Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel,sequitur,sanguinem eorum de manu tua requiram. Quarta conditio est vehere,idest trāsportare,deferunt enim sancti Angeli animas bonorum in cœlum.Factum est,vt moreretur Lazarus, & portaretur ab Angelis in cœlum, &c. Sic & sacerdotes angelici per sancta de *Rom.11.* *Isidor. de summo bono.* *Ezech. 3.* *Luc.16.*

C sideria pœnitentes,qui sunt mortui peccato, sed viui Deo, transferunt ad cœlestia. Peccatis mortui iustitiæ viuamus,Quinta conditio est excitare. Vnde Angelus Dñi excitauit Petrum &c. Petrus dormiēs est peccator cœcus peccati consuetudine: iste iacet inter duos milites, & custodes ante ostium custodiunt carcerē,& est vinctus catenis duabus.Duo milites sunt mors,& Dęmon: mors insidiat corpori, & Diabolus animæ:Duæ catenæ sunt amor delectationis, & pudor cōfessionis:duo custodes, ne homo per ostium confessionis exeat *1.Petr. 2.* *Act.12.*

D de peccato,sunt confidentia veniæ,& vitæ prolixæ. Huic astare debet Angelus Domini, i.Sacerdos, & excitando corrigere,increpare,& non palpare.Sexta cōditio est arcere, scilicet Dæmonis potestatem, sicut Angelus Raphael dæmonem,qui suffocauerat viros Sarrę.Sic sacerdos debet arcere oēs malas impositiones dęmonū per adiurationes sacras, ne sanctis viris noceant. Septima conditio est adiuuare:vnde in actis Apostolorum legitur, q Paulo post visionem ap- *Tob.6.* *Act. 16.*

paruit Angelus in specie viri Macedonis transiens Macedoniam, dicens, adiuua nos: qui Angelus dicitur præpositus fuisse Macedonibus, & coram populo supplicauit salutem, sic & sacerdos pro salute populi orare tenetur. octaua conditio est gaudere, scilicet de pœnitentibus, Gaudium est Angelis Dei &c. Sic
Luc. 15. Sacerdotes de pœnitentia peccatorum debent gaudere. Noua conditio est punire. Venit Angelus Domini & percussit
3. *Reg.* 24. castra Assyriorum &c. Sic & sacerdotes debent punire excommunicando rebelles. Decima cōditio est laudare. Isa. de
Isa. 6. Angelis dicitur, ꝙ clamant alter ad alterū dicētes sāctus, sanctus, sanctus, &c. & hoc sacerdotibus cōuenit. Esdr. 3. dr, ꝙ steterunt sacerdotes in ordine suo, vt laudarent Deum. Vndecima est esse sine sumptu, sicut patet in Angelo Iob 5. qui magnæ fuit vtilitatis & parui sumptus: Similiter & sacerdos relicta cupiditate temporalium habens alimenta, & quibus regatur debet cōtentari, ne simoniæ vitio videatur maculari.

Psal. 109. 1973 ***Dominus à dextris tuis: confregit in die iræ suæ Reges.***

CHrysostomus super Matthæum ponens differentiam inter cōfractionem, & contritionē sic ait, Aliud est cōfringi, & aliud comminui, siue conteri: de eo. n. quod confringitur aliquid remanet, quod autem cōminuitur, quasi in puluerem redigitur. Quod autem cadit ad lapidem non frangitur, secundū ꝙ lapidis est virtus, sed in quantum fortiter cadit, aut propter pondus suū, aut propter altitudinem casus, sic & Christianus peccans, non tantum perit, quātum potest perdere Christus verus lapis, sed quantum ipse perdit seipsum per opera sua, aut propter magnitudinē peccati, aut propter altitudinem dignitatis: infideles autem tantum pereunt, quantum potest eos perdere Christus. Item idem Chrysostom. in homil. ait. Qui peccator est & tamen in illum cedit, cadit quidem super lapidem Christum, & confringitur, sed omnino non conteretur; reseruatur. n. per patientiā Dei ad salutem. super quem vero iste lapis Christus ceciderit, hoc est, cui lapis

Peccator fidelis cōfringitur super lapidem infidelis conteritur à lapide.

Chrysost. in hom.

E iste irruerit, & qui Christum penitus nē gauerit, sic cōteret eum, ut ne testa quidem remaneat, in qua hauriatur aquæ pusillum.

Confessio, & magnificentia opus eius; & iustitia eius manet in sæculum sæculi. Psal. 110. 1978

NOtandum, ꝙ in scriptura multiplex reperitur mediū, in quo consistit iustitia, scilicet, Medium puritatis, & innocentiæ. Medium æquitatis & continentiæ. Medium mititatis & patientię.
F Medium dignitatis & præsidentiæ. Medium potestatis, & excellentiæ. Et hæc omnia media competūt iustitiæ. Primo ergo est medium puritatis, &c. de quo dicitur in Psal. perambulabam in innocētia cordis mei in medio domus meæ. *Psal.* 100.
Item ibidem. Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiā &c. Istud medium puritatis tenet iustitia, quæ aliquo vitio violari non potest, & in huius signum pingitur ad modum virginis pulcherrimæ, quia iustitia nec prece corrūpitur, nec precio, amore, nec odio: Quoniam, vt ait Seneca lib. 2. de prouidētia, *Senec. de prouidētia.*
G Iustitia nihil iniustum pati potest, quia non conueniunt contrariæ. & hoc est ꝙ de iustitia dicitur in Prouer. Quòd iustitia custodit innocentis viā, vnde nulla alia virtus inter vitia magis libera manet, quàm iustitia, quæ ab aliquo inquinari non potest, ad quod facit, quod dicit Ambr. in Examer. ꝙ cum alijs virtutibus aliqua manent vitia. sed cum iustitia nullum. vbi sic dicit. Vbi prudentia, ibi multoties malitia, vbi fortitūdo, ibi iracundia, vbi temperātia, ibi impatientia plerunque, aut alia vitia, vbi aūt iustitia, ibi est concordia virtutum cæterarū:
H nō enim per se pars est iustitia, sed quasi omnium virtutū est mater. Et hoc est, quod dr in canone, ꝙ iustitia cum scelerato homine consortium habere nō potest. Extr. de verb. sign. si forus. Et ideo, quia aliquo vitio iustitia corrumpi non potest, ipsa manet in sæculum sæculi. Iustitia perpetua est, & immortalis. Secundum est medium veritatis & sapientiæ, *Sap.* 2.
de quo in Prouer. auris quę audit in medio sapientum commorabitur: hoc autē medium competit iustitiæ, quæ sine pru- *Prouer.* 15.
dentia

Multiplex mediū, in quo cōsistit iustitia.

Prouer. 13. *Nulla virtus magis libera manet à vitijs quā iustitia.* *Ambrof. in Examer.*

dentia non potest haberi, vt dr 5. Ethic. & in huius signum pingebatur habens oculos lumine claros, quia prudētia in claritate oculorum figuratur, quā quis debet habere exercendo iustitiam, quia, vt ait saluator, lucerna corporis tui est oculus tuus. Et hinc est, ꝙ Alexander quærenti à Diogene quid deberet facere, vt subditos bene regeret, respondit; terge oculos tuos: quod verbum ille nō bene intelligens, à quodam alio petijt quid hoc dictum esset, qui respondit ꝙ oculi Principis sunt eius consiliarij, qui si prudentia tersi, & puri fiunt, consilium Regis erit iustum, & iustitia regnabit. ꝙ si non, iustitia in Rege non poterit esse. Et ad huius confirmationem dicit Philosoph. ꝙ melius est iudicare cū pluribus oculis.i.consiliarijs, quàm cum paucis. Ad denotandum ergo, ꝙ iustitia requirit prudentiam, ideo pingebatur habens oculos claros. Et hoc est illud lumen iustitiæ, quod malis non lucet. Iustitiæ lumen non illuxit nobis: Vnde hoc lumen iustitiæ potest dici illud medium in quo Ioannes vidit in medio. 7. candelabrorū similē filio hominis, & oculi eius vt flāma ignis. Tertium est medium æquitatis &c. de quo Proph. Dominus iustus in medio tui non faciet iniquitatem. Istud medium recte cōpetit iustitiæ, quæ extrema abhorrens æqualitatē semper intēdit, vnde & æquitas dicitur, quasi ęqualitas, & in signum huius pingebatur habens aspectum non nimis humilem, nec atrocem, quia.s. non debet esse nimis humilis per remissionem, nec nimis atrox per crudelitatem: vnde ꝙ iustitia æquitatis medium inter asperitatē, & remissionem tenere debeat, ostēdit Sene. li. 4. de virtutibus circa finem dicēs, iustitiæ regula tenenda est, vt reuerētia discipline eius neq; nimia negligentiæ cōitate despecta vilescat, neq; seuerior atrocitate durata gratiam humanæ amabilitatis amittat. Et ideo iustitia in medio istorū existens, licet in nullo ipsorum debeat esse, illa tamen ambo debet participare: vnde ait Chrysost. super Matth. ꝙ iustitia sine misericordia, non est iustitia, sed crudelitas, & misericordia sine iustitia, non est misericordia, sed fatuitas, & Eustracius super 5. Ethic. d. Philosophi dixerunt iustitiam stateram in manu tene

Luc. 11.
Arist. 2. politic.
Rex melius iudicat cū plurib. quā cum paucis tribus consiliarijs.
Sap. 5.
Apoc. 1.
Sophon. 3.
Senec. 4. de virt.
Chrysost. in Matth.
Iustitia sine miseri-

A ri æqua lance, propter ꝙ dicitur in Exo. statera iusta sit, & æqua sint pondera. Quartum est medium trāquillitatis cō scientiæ, de quo supr. ps. Vota mea reddam Dño &c. in atrijs domus Dñi in medio tui Hierusalem. Hierusalem.n. quæ visio pacis interpretatur significat tranquillitatem, & pacem conscientiæ. Hoc medium iustitiæ competit, quæ vinculo indissolubili cum pace ligatur. Iustitia & pax osculatæ sunt, & in signum huius pingebatur sedens in cathedra, actus.n. sedendi tranquillitatem significat. Iustitia sedebit, & erit opus iustitiæ pax, &
B cultus iustitiæ silentiū, & sedebit in pulchritudine pacis &c. Quintū est mediū dignitatis &c. Rex Israel Dñs in medio, hoc aūt recte conuenit iustitiæ, quæ hominibus dignitates & status tribuit, vnde in Prouerb. dicitur. Iustitia eleuat gētem suam, & in signum quòd ipsa dignitates tribuit pingebatur coronata, & merito, quia ipsa est Regina omnium virtutum, ideo omnis virtus 5. Eth. vnde Prouer. dr ꝙ iustitia firmabitur thronus Regis, & vere iustitia tenet coronam, quia hæc sola diuidit inter Tyrannos, & Reges, vt deducit August d. Remota iusti-
C tia, quid sunt regna nisi magna latrocinia? &c. vnde Apostolus: reposita est mihi corona iustitiæ. Sextum est medium rectitudinis & eminentiæ. Aedificauit turrim in medio eius. Turris enim quæ directe in altum ascendit rectitudinem significat, hoc directe competit iustitiæ, quæ sua rectitudine obliqua habet rectificare, quia quilibet iustitiam habens te ctū iudicat iuxta illud ps. Iustus es Dñe, & rectū iudicium tuū. Et in signū huius pingebatur cū sceptro in manibus: sceptrū.n. rectū est, significās, ꝙ iustitia obli
D qua rectificat, tribuens unicuique, quod suū est, dicēte Philosopho, ꝙ iustitia est virtus, per quam singula habēt, quæ sua sunt & ideo dicitur in psal. Si verè vtiq; iustitiam loquimini rectè iudicate &c.

cordia crudelitas est, misericordia sine iustitia fatuitas.
Exod. 19.
Psal. 115.
Psal. 84.
Isa. 32.
Soph. 3.
Prouer. 13.
Iustitia Regina omniū virtutum.
Prouer. 16.
Aug. 4. de Ciuit. Dei cap 4.
2. Tim. 4.
Isa. 5.
Psal. 118.
Psal. 57.

Paratum cor eius sperare in Domino, cōfirmatū est cor eius: non cōmouebitur donec despiciat inimicos suos. Ver. 1992. Psal. 111.

NOtandum est autem, ad vidēdum qualiter beati non commouebuntur, ꝙ multiplex est commotio, vt distinctum

ctum fuit psal. 16. & de tribus ipsius primis membris actum est, nunc ergo breuiter de reliquis dicam. Vt enim ibi dictum est, quarta est commotio conturbationis peruersorũ: leuiter. n. maligni contra bonos commouentur, quod maxime fit malignis linguis intercedentibus.
Eccles. 28. Susurro & bilinguis maledictus, multos enim turbauit pacem habentes, lingua tertia multos cõmouit: sic enim boni hodie facti sunt in commotionem
Psal. 43. reprobis, vnde Christo dicitur illud psal. Posuisti nos in similitudinem gentibus, commotionem capitis in populis: Sumus enim in commotionem capitis maxime infidelibus, vnde ibidem ait gloss. posuisti nos in similitudinem gentibus, idest in similitudinem maledictionis, vt de nobis formam maledictionis super alios sumant, dicẽtes sic pereas, vt Laurentius, & huiusmodi, posuisti nos com motionem capitis in populis. i. ad insultandum nobis, vt Christo insultauerunt in passione mouentes capita sua, & si cõtingat ex tali commotione insultationis quandoque, illum cui insultatur, commoueri, vel turbari, tunc alij amplius
Psal. 37. insultant, vnde in psal. Et dum commouẽtur pedes mei super me magna locuti sunt. Sed Beati ab ista cõmotione sunt
Psal. 65. liberi d. Deo illud psal. Posuit animam meam ad vitam, & non dedit in commotionem pedes meos. Quinta est commotio eruditionis subditorũ, & de ista dictum fuit psal. 97. ibi. commoueatur à facie eius vniuersa terra. Sexta est commotio admirationis deuotorũ, & de ista etiam ibi dictum fuit.

Ver. 1999. *Quis sicut Dominus Deus noster, qui*
Psal. 112. *in altis habitat; & humilia respicit in cœlo, & in terra.*

DEus multipliciter dicitur altus scilicet, Cognitione. Prælatione. Miseratione. Habitatione. Operatione. Ex
Deus multipliciter altus. pectatione. Primo est altus cognitione, quia eius cognitio, omnem creatam cognitionẽ transcendit, & superat. Quod ostendit Apostolus dicẽs. O altitudo di
Rom. 11. uitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quã incõprehensibilia sunt iudicia eius &c. Quod exponens Aymo ibidem ait. O altitudo sapientiæ & scientiæ Dei, quia

E scilicet omnia nouit, quantumcunque profunda, sapientiæ inquit, quæ est de rebus spiritualibus, & scientiæ, quæ est de rebus mundanis: omnium enim diuinarum, humanarumq; rerum altitudo, & profundum est apud Deum, qui sicut solus super omnia est altus, sic omnia intuetur, ad cuius notitiam omnis spiritus noster retunditur, propter quod & subdit, quam incõprehensibilia sunt iudicia eius, quasi diceret: sicut altitudo sapientiæ, & sciẽtiæ eius nobis est incõprehensibilis, sic & eius iudicia. vnde & altitudinem sapientiæ eius, & iudiciorũ
F humiliter debemus credere, non temere velle perscrutari: propter quod dicitur Eccl. 3.
altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne perscrutatus fueris, sed quæ præcepit Deus, illa cogita. Secundo est altus prælatione, quia oĩa sibi sunt subiecta, vt ipse nullius egeat adiutorio, nec alius ei nocere possit: vnde cuilibet homini de ipso dicitur. Suspice cœlum & contẽplare æthera, quod altiora te sunt: si peccaueris quid nocebis ei, si iuste egeris quid donabis ei? certe nihil. Quod ex- Iob 31.
ponens Greg. dicit, in ipsis. n. rebus crea- Greg. 26.
tis corporeisq; cognoscimus quantum mor. 7.
G à creatoris nostri altitudine distamus, quia per omne, quod cernimus, esse humiles admonemur, ut quasi quædam sit lectio mentis nostræ species consideratæ creaturæ. Dicat ergo suspice cœlum, & cõtemplare æthera, quod altiora te sint, quasi diceret, ex ipsis creaturis, quas altiores te esse corporaliter consideras, potes intelligere, quantum ab altitudine diuinæ potentiæ disiungeris: atq; ex hac tua consideratione collige, quia nec Deũ bene viuendo adiuues, nec rursum malis actionibus graues, &c. Sic. n. ex altitudine creaturarum argumentauit
H Psalmista, quod in prælatione nullus simi- Psal. 70.
lis sit Deo: potentiam tuam & iustitiam tuam vsque in altissima, quæ fecisti magnalia Deus quis similis tibi? &c. Tertio est altus miseratione, cuius miseratio est super omnia opera eius: quod. n. super aliquod est, altius illo cognoscitur esse: vnde Psal. miserationes eius super Psal. 143.
omnia opera eius, & de ista altitudine dr in Psal. Secundum altitudinem cœli Psal. 107.
ad terram corroborauit misericordiam suam super timentes se, vbi glossa. Corrobo-

roborauit Deus misericordiam suã super timentes se:sed quomodo? Respondet. Secundum altitudinem cęli ad terram, quasi diceret, si cœlum potest discedere à protectione terrę,& Deus poterit nõ protegere timentes se. Attende aptam comparationem, secundum altitudinem inquit cœli à terra, cœlum.n. vndiq; circa terram est, inde êt lux peccantibus peruenit ad oculos, inde aer, inde spiritus, inde pluuia ad terram, inde fructus, sine cœlo deficit terra: sic & alta Dei protectio manet super timentes eum. Ista est altitudo misericordię Dei, per quam nobis filiũ de cœlo misit. Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto: in altis

Luc.1. enim Deus permanens, terrenis tamen est præsens. Quarto est altus habitatione, quia scilicet & per gloriam se ostendit in cœlo, & hic habitat in montibus per virtutem à terrenis eleuatus, unde & illos, quos alius inhabitat sanctificat

Psal.45. psal. 45. Sanctificauit tabernaculũ suũ Altissimus: & de hac altitudine hic dr̃. *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, &c.* Quinto est altus operatione. Si. n. operationem eius miraris, scilicet quomodo mare subito in altis se eleuat,& statim deponitur, alta ope-

Psal.92. ratio Dei videbitur tibi, mirabiles elationes maris, sed mirabilis in altis Dominus, propter quod & sibi dicitur in eodem psalm. Tu solus altissimus super omnem terrã, hoc.n. elegit dicere, quò magis nostra prematur superbia, definit enim terra superbire, i. homo, cui dictũ est, terra es,& in terram ibis, cum cogitat Deum altissimum super omnem terram, idest, cũ scit nullum contra ipsum valere. Quia, s. omnis terra. i. homo, in manu eius consistit, quantumcunque sit

Psal.95. altus In manu eius sunt oẽs fines terrę & altitudines montium ipsius sunt. Sexto est altus expectatione. Etenim si peccatores finaliter punit, alta tamen patientia ipsos expectat, ps. 91. Intereant in sæculum sæculi: tu autem altissimus in æternum Dñe: quasi diceret secundũ glossam; modo peccatores florẽt, & pro

Psal.91. sperantur, sed o tu Dñe altissimus es in æternũ, qui eos expectas desuper æternitate tua, quando transeat tempus impiorum,& veniat tẽpus iustorũ, quia.n.

A æternus est Deus, ideo alte,& longanimiter substinet mala, & videt quid illis seruet. Altitudo tamen eius patientiæ non debet nos facere securos, quia & si pœnas differt, tamen finaliter peccata non dimittit impunita, propter quod dicitur. Non dixeris peccaui.& quid mi- *Eccles. 5.*
hi accidit triste? altissimus enim est patiens redditor &c.

Qui conuertit petram in stagna aquarum:& rupem in fontes aquarum. Ver. 2009. Psal. 113.

B QVia allata huius versiculi expositio supponit aquã significari gratiam Dei, ideo ad hoc declarandum, quòd per aquã congruè gratia Dei significatur in scriptura, vnde & Chri- *Ioan 4.*
stus ait Samaritanæ, Qui biberit ex a- *Ioan.7.*
qua, quam ego dabo ei, nõ sitiet in æternum,& Io. 7. in nouissimo magno festiuitatis die. Si quis sitit veniat ad me, &
bibat: notandum q̃ non immerito diui- *Gratia comparatur aquæ.*
na gratia aqua nominatur, quia ad modum aquæ naturalis, gratia spiritualiter facit: nam vt docet experientia aqua Terram facit fructificare. Fessos habet
recreare. Sordes habet expiare. Bonos *Effectus aquæ expositi de gratiâ*
C habet dilatare. Ductos habet irrigare. Visum habet illustrare. Quæ omnia spiritualiter facit Dei gratia. Primo ergo aqua terram facit fructificare, terra.n. est elementum infimius, & irrigatione aquarum fructum sursum emittit, sic & Dei gratia terram mentis nostræ irrigat, vt fructum meritorum producat.
Vniuersa Deus aquis irrigat, quod ad *Iob 5.*
propositum exponit Greg. dicens. Om-
nipotens Deus terræ pluuiam tribuit, *Greg.6.*
cum arentia corda supernæ prædicatio- *moral.8.*
nis gratia infundit, & aquis irrigat vniuersa, quia sterilitatem nostræ mentis
D repletione gratiæ, ad fructificationem reformat, sicut per semetipsum veritas
dicit. Qui biberit ex aqua, quã ego da- *Ioan 4.*
bo ei, non sitiet in æternum. vniuersita- *Homo dicitur omnis*
tis autem nomine homo significatur, *creatura,*
quia in ipso natura,& species, & magna *quia cum*
cõmunio vniuersitatis ostenditur. Om- *omnibus.*
ne namque, quod est, aut est, & non viuit: aut est,& viuit, sed nequaquam sentit: aut est, viuit,& sentit, sed non intelligit, nec discernit: aut est, viuit, sentit, & intelligit, sunt namque lapides, nec tamen

men viuunt: sunt arbusta, viuunt quidē, sed non sentiūt: sunt & bruta animalia, viuūnt quidem & sentiunt, sed non intelligunt: sunt & angeli, viuunt quidem sentiunt sed intelligunt: homo itaq; qui habet commune esse cum lapidibus, viuere cum arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cum Angelis, recte vniuersitatis nomine exprimit, in quo iuxta aliquid ipsa vniuersitas tenetur: vnde & discipulis veritas dicit, euntes

Mar. 16. in vniuersum mundum prædicate euangelium omni creaturæ. Omnē creaturā hominem solum voluit intelligi, cui cōmune aliquid cū omnibus creauit. Vniuersa ergo Deus aquis irrigat, quia spiritus sancti gratia, cum sibi diuites subijcit, pauperes non repellit, cum fortes humiliat, venire ad se debiles non recusat, cum ignobiles colligit, simulque nobiles comprehendit, cum sapientes suscipit, imperitorum stultitiam nō cōtemnit. Vniuersa ergo Deus aquis irrigat, quia gratia Spiritus sancti ex omni genere hominum ad suam cognitionem vocat, alius namque elatione erigitur, alius pondere timoris inclinatur, alius libidine æstuat, alius auaritia anhelat, alius remissione se deijcit, alius ira feruescit, sed per doctrinam sacri eloquij, dum superbo humilitas tribuitur, timido confidentia præbetur, luxuriosus castitatis studio ab immunditia tergitur, auarus per continētiam ab ambitionis suæ æstu temperatur, remissus zeli rectitudine erigitur, iracundus a præcipitationis suæ excitatione refrenatur. tunc vniuersa Deus aquis irrigat: quia vi sui sermonis & gratiæ, in singulis illud iuxta diuersitatem morum format, per qđ virtutis sibi necessarium gramen ferat.

Vniuersa Deus aquis dicitur irrigare quia gratia spiritus sancti ex omni genere hominum ad suā cognitionē vocat, & per scripturas.

Et sic quilibet iustus potest dici illud lignum plantatum iuxta aquas de quo

Psal. 1. dicitur. Benedictus vir qui confidit in

Hier. 17. Domino, & erit quasi lignum, quod trāsplantatur super aquas, quod ad humorem suum mittit radices, & folium eius erit viride & non desinet facere fructū. Secundo aqua gratiæ fessos habet recreare, & satiare sitibundos, propter q̄ dicitur in psalm. Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima

Psal. 4. mea, &c. Sic enim gratia mentes lassas, & humidas recreat, dum illas per virtu-

E tem in bono confirmat iuxta illud psal. *Psal. 28.* vox Domini super aquas multas, vox Domini in virtute; & hoc satis patet in figura Ezechieli ostensa, quādo fuit per aquam varie ductus, primo vsque ad talos, secundo vsque ad genua, tertio vsq; ad renes &c. Quod ad propositum exponēs Gualpidus ait. Ecce ait Ezechiel aquæ egrediebantur à latere dextro tēpli. quid. n. per aquam hic intelligitur, nisi gratiæ diuinæ dulcedo? Quæ à latere dextero emittitur, quia ad filios dexteræ deriuatur: quæ vsque ad talos aliquando peruenit, dum nos spiritus sanctus instruit, vt gressus rectos faciamus

Visio Ezechiel: de aqua, quæ ascendebat vsque ad talos, genua, et renes, exponitur de gratia Dei.

F pedibus nostris: procedit hæc aqua gratiæ vsque ad genua, cum ad tolerantiam tribulationis, & viriliter standum pro iustitia, debilia genua fortificando confirmat: pertingit vsque ad renes, dum carnalis fomitem voluptatis, vel ex magna iam parte relegat, vel etiam prorsus extinguit: Nimirū ista gratia aquæ vnicuique crescit, secundum q̄ in ea spiritus voluerit, qui illam emittit. Prima huius aquæ emissio est per fidem sacramentorum, secunda per obseruantiā mandatorum, tertia per tolerantiam tormento-

G rum, quarta per mortificationem carnaliū voluptatum. Quia enim mortua est sine operibus fides, tūc primum prima eius mensura completur, cum ad talos aqua peruenit: & quia sine virtute patientiæ infirma est omnis operatio nostra, vnde & qui genuflexit, vt aquā hauriret sub Gedeone, ad numerum trecentorum, & sacramentum thau non peruenit: ideo tunc plenū erit, & solidum opus nostrum, cum ad genua aqua gratiæ peruenerit. Quia vero, vt perficiatur in nobis, & circa voluptatum illecebras, eadem est nobis exercenda forti-

H tudo, necesse est, vt ad renes nostros hæc gratiæ perueniat aqua: postremo quia super effluentem mensuram lætitiæ spiritualis sola obtinet mortificatio perfecta voluptatis carnalis: post quartum tandem millenarium in immensū aqua cōsurgit. In quibus etiam quatuor millenarijs virtutum totidem species intelligere licet, primus ad prudentiā fidei, secundus ad iustitiam actionis, tertius ad magnanimitatis constantiā, quartus ad temperantiam partium castitatis.

tis. Et quia solus est Deus, qui in istis omnibus singulorū nouit vires, & omnium mensuras comprehendit: Ideo recti de eo Propheta ait, mensus est mille cubitos, & perduxit me per aquam vsq; ad talos. Iterum mensus, & perduxit me per aquam vsq; ad genua. Rursus mēsus est mille, & perduxit me per aquam vsque ad renes. Iterū mensus est alios mille, & torrentem non potui pertransire, quia inundauerūt aquæ torrentis, nimirum ipse torrens inundantis gloriæ voluptatis, hęc ille Ex quibus apparet propositum, s. ꝙ aqua gratiæ fessos recreat, & debiles fortificat. Vnde dicit scriptura in similitudinem lapidis indurantur aquæ, quia, s. stabiles faciunt nos, & solidos. Tertio aqua gratiæ sordes habet expiare, quod figuraliter ostenditur vbi dicitur. Si continuerit aquas omnia sicca buntur, si emiserit eas subuertent terram, intellige peccatores, qui emissione aquæ gratiæ subuertuntur, quia de peccatoribus efficiuntur iusti, quod. n. subuertitur, quod prius habebat superius consequenter habet inferius, & è conuerso. Ideo cū terrenus, & peccator in se inferius habeat animam, & corpus superius, quia corpus præponit aīæ, cum per aquam gratiæ subuertitur, anima, quæ prius peccatis obligata erat inferius, à peccatis purgata efficit superius, & hæc satis innuit Greg. in expositione dictorum verborum dicens. Si cōtinuerit aquas, &c. Quid. n. terra nisi peccator accipitur? Cui per sententiam dictū est, terra es, & in terram ibis, manet nāque terra immobilis, cum præceptis diuinis peccator obedire contemnit, cum ceruicem superbiæ erigit, atq; à veritatis lumine oculos mentis claudit. Sed quia scriptum est, pedes eius steterunt, & mota est terra, quia cū veritas in corde figitur, mentis immobilitas agitatur. Si spiritus sancti gratia superno munere infunditur, statim terra subuertitur, quia peccatricis mētis duritia ab immutabilitatis suæ obstinatione pmutatur, ut tantū postmodum se præceptis Dei flendo subijciat, quantum superbiendo prius contra Deū ceruicem cordis erigebat. Videns namq; ꝙ terra cordis nři, aqua diuini muneris infusa, postea libēter iniurias tolerat, quæ prius crudeli-

Ezech. 47.

Iob 38.

Iob 12.

Aqua gratia peccatores subuertit.

Greg. 11. mor. c. 5.

A ter irrogabat: post etiā sua tribuit, quæ prius aliena rapiebat, post carnem abstinendo cruciat, quæ prius satietate carnis per mortifera turpitudinis oblectamenta defluebat, post ēt persecutores diligit, quæ prius diligere ēt se amantes nolebat. Cum ergo mens humana aqua gratiæ infusa contra hoc quod consueuerat agere cæperit, terra subuersa est: quia & deorsum missa est, ꝗ prius eminebat, & sursum leuata est facies, quæ prius in profundū premebatur. Ex quibus apparet, ꝙ infusione aquæ gratiæ delentur vitiorum vestigia, quæ prius

B in mēte, & opere erant. Vnde aqua gratiæ sic perfuso dicit psal. Semitę tuæ in aquis multis, ideo vestigia tua non cognoscentur. Quarto aqua gratiæ bonos hēt dilatare, aqua. n. semper dilatatur, nisi ponatur obstaculum, & ad humiliores partes declinat, sic & aqua gratiæ ꝑ charitatem dilatatur ad omnes, & in se manet vnita, qd satis figuratur vbi in Genes. dicitur. Congregētur aquæ oēs, quæ sub cœlo sunt in locum vnū. Quod ad propositū exponit Vgo de Sancto Victore dicens, hoc mire uidetur, ꝙ aquę omnes, quæ sub cœlo sunt, in vnū locū

C congregentur, & illæ aquæ, quę supra cœlos sunt non congregentur, sed relinquantur diffusæ, atq; expansæ. Quid putes hoc sibi uelle? Nisi ꝙ charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctū, quid est. n. & istæ sunt aquę cęlestes, quia adhuc ait Apostolus. Excellentiorem viam vobis demonstro, si linguis hominū loquar & Angelorū &c. Iam videmus, quare istę aquæ non debuerunt colligi, quoniam aqua charitatis amplianda est semper, & quanto latius panditur, tanto celsius sublimatur, aquæ autem, quæ sub cœlo sunt, cōgre-

D gandæ sunt, quoniam affectus animæ inferior nisi certa lege constrigatur, non pōt apparere arida, nulla gramina producere potest, sicut Apostolus ait. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo &c. Vnde de dilatatione aquæ spiritualis dr̄ in Genesi. Multiplicatæ sunt aquæ, & eleuauerūt arcam in sublime, idest animam. Quinto aqua gratiæ duros, & obstinatos mollificat, imò multotiens quos magis obstinatos reperit humiliores reddit. Quod satis figuraliter osten-

Psal. 76.

Gen. 1.

Cur imperauerit Deus aquas, quæ sub cælo erant congregari in vnū & non sic quæ super cælos.

1. Cor. 13.

1. Cor. 9.

Gen. 7.

ostenditur Iob 37. vbi dr flante Deo cõ crescit gelu,& rursum latissime funduntur aquæ: quod ad propositum exponit Greg. d. Quia quo fidelium cordibus Spiritus sanctus aspirauit, quo maiora virtutum miracula contulit, eo infidelium mẽtibus grauioris inuidiæ torpor excruciat, atq; inde cõtra Deum plebs infidelis obdurauit, unde humilis populus ante actum duritiæ, qua se obstruxerat, emolliuit. Deo. n. flante in gelu versi fuerant qui visis miraculis inuidentes dicebant. Ecce mundus totus post eũ vadit, concernebãt signa, videbant miracula, totumque iam mundum sequuturum fidei prædicamenta præuidebãt, & tam enquo spiritus sanctus mundum repleuerat, eo illorum mentes arctius inuidiæ malitia ligabat. Aqua ergo in gelu versa fuerat, dum eunte post eum mũdo, Iudæa inuidia pigra remanebat. Sed quia supernæ potestati suppetit & tantæ crudelitatis soluere duritiam, atque ad amandum se corda fidelium liquare, post hoc gelu bene mox subditur. Et rursum latissime fundũtur aquæ: post gelu quippe Dominus latissimas aquas fudit, quia postquam Iudæorum vsque ad mortem mentem pertulit, eorum corda protinus ab infidelitatis duritia amoris sui inspiratione liquefecit. Vnde bene per quendam sapientem dicitur. Sicut glacies in sereno, sic resoluentur peccata tua. Aquæ de gelu currunt, quia plerumque ex duris persecutoribus magni prædicatores fiunt, sic. n. ait psal. emittit verbum suum, & liquefaciet ea, flabit spiritus eius & fluẽt aquæ. Sexto aqua gratiæ visum habet illustrare, quia sicut aqua materialis corporis oculos clarificat, sic & aqua gratiæ oculos cordis. Huius figura habetur in cæco nato, qui præcepto Christi abijt ad aquas Siloe, & lauit oculos & vidit.

Greg. 27. moral. 21.
Ioan. 12.
Psal. 147.
Ioan. 9.

Ver. 3018. Psal. 131. *Sed nos, qui viuimus benedicimus Domino: ex hoc nunc, & usque in seculum seculi.*

De vita gloriæ ait his psalm. in persona beatorum. *Nos, qui viuimus, benedicimus Domino*, hæc. n. vita cum magno desiderio est expectanda exemplo Tobiæ dicentis, filij sanctorum sumus, E & vitam illam expectamus, quam Deus daturus est ijs, qui fidem suam nunquã mutant ab eo. Hæc autem vita beata in tribus maxime consistit, s. in clara diuinitatis visione, in cara charitatis vnione, & in firma bonitatis tentione. Primum patet ex Ioanne. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deũ, & quem misisti Iesum Christum. Sicut enim oculus intellectus nude Deũ videbit, dicente Apostolo videmus nunc p speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciẽ, sic oculus corporis, qui spiritum videre non potest quietabitur in clara visione, humanitatis Christi verbo unitæ hypostatice. Et ideo notanter F dixit Christus, hæc est uita æterna, ut cognoscant te solum uerum Deum, & hoc quò ad animam, & quem misisti Iesum Christum, & hoc quò ad corpus. Secundum patet. Cum. n. nihil aliquid fortius uniat ad inuicẽ quam faciat amor, dicente Vgone de Sancto Victore, ꝙ amor transformat amantem in amatũ, ibi autem erit perfectus amor, quia secundum Aug. præceptum, quo iubemur Deum ex toto corde diligere, & proximum sicut nos ipsos, quamuis in uita G ista ex toto impleri non possit, propter rebellionem carnis ad spiritum, tamen in patria perfectissime implebitur, quia ibi perficietur charitas, & sic ibi erit pfectæ charitatis unio. Et hinc est, ꝙ ista uita beata dilectione acquiritur, unde unus accedens ad Iesum ait illi. Magister bone, quid faciam, ut habeam uitã æternam? ait illi Iesus, diliges &c. Tertium patet, quia illa beata uita sine securitate esse non potest, quia nisi beatus esset certus de æternitate suæ beatitudinis, merito semper casum ab illa timeret, talis autem timor esset pœna, nulla autem pœna in beatis cadere potest, H propter quod ait Aug. ꝙ certitudo æternitatis uitæ beatæ est maxima pars beatitudinis, erit ergo ibi certa securitas, quia filius Dei, qui mentiri non potest, nobis promisit; quòd ibi æternaliter in ipso, etiam patre manebimus. Et uos in filio, & patre manebitis, & hæc est repromissio, quam pollicitus est nobis, uitam æternam.

Tob. 2.
Vitam beatam in trib. maxime cõsistere.
Ioan. 17.
1. Cor. 13.
Aug. lib. de perfect. iustit.
Matth. 19.
Aug. 22. de ciu. Dei.
Ioan. 2.

Ver.2047. Psal.116. *Quoniam confirmata est super nos misericordia eius: & veritas Domini manet in æternum.*

Multiplex cõfirmatio, qua Deus diversos cõfirmat. SCiendum, ꝙ multiplex est cõfirmatio, s. confirmatio pastoralis eminentiæ, salutaris pœnitentiæ, baptismalis innocẽtiæ, spiritualis sanctimoniæ, prophetalis eloquentiæ, supernaturalis iracundiæ, quarum primæ quinq; super bonos confirmantur, sed ultima super reprobos. Primo ergo est confirmatio pastoralis eminentiæ; ad pastorẽ enim spectat cõfirmare subditos, quia pastori imputatur casus gregis. Et hinc est, ꝙ Prælato ecclesiæ sardis dicitur in Apoc. Esto vigilans, & confirma cætera, quæ moritura erant, s. nisi uigilaueris. *Apoc.3.* Et quantũ ad hoc notandum, ꝙ ad Prælatum spectat in multis confirmare subditos non solum doctrina, sed fortius exemplis, & operibus, quia illos debet cõfirmare ad ueritatis sapientiam, ad firmitatis perseuerantiam, ad sanctitatis innocentiam, ad credulitatis complacẽtiam. *Prælati in quib. tenentur confirmare subditos.* Primum patet: In cuius figuram dictũ est Petro *Luc.22.* tius Ecclesiæ Prælato. Tu aliquãdo conuersus confirma fratres tuos, sic & Apostolus d. desidero uidere uos, ut aliquid *Rom.1.* uobis gratiæ spiritualis impartiar ad cõfirmandum uos. Secundum patet, ne. s. subditi à bono proposito uacillent tentationibus, uel deficiant, exemplo Iob, de quo dicitur. Docuisti plurimos, & manus lassas roborasti, & uacillantes confirmauerunt sermones tui. *Iob 4.* Quod exponens Greg. d. *Gregor.5. mor.c.10.* Pensemus cuius celsitudinis uir iste fuerit, qui indoctos docens, lassos roborans, uacillantesque confirmans, inter curas domus, inter multiplicium rerum custodiã, inter aspectus pignorum, inter studia tot laborũ erudiendis se cæteris impendit, & illa quidẽ occupatus exercuit, sed tamen liber magisterio doctrinæ militauit, temporalia regẽdo disposuit, æterna prædicãdo nunciauit, uitæ rectitudinem, & agendo uidentibus ostendit, & ut eos cõfirmaret, loquendo cunctis audientibus ingessit. Et ideo d. Apostolus Tito Episcopo, Volo te confirmare alios, s. doctrina, & exẽplis. *Tit.3.* Tertium patet, cum Prælatus sit ue luti signũ ad sagittam, ad quod omnes subditi aspiciunt, aliorũ debet esse exẽ-

A plum, ut suis uirtutibus in uirtute cæteros cõfirmet, ut de quolibet Prælato dicatur illud Isa. Super soliũ Dauid sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iustitia, & ideo ait Apostolus. *Isa.9.* Exhortetur corda uestra, & cõfirmet in omni opere & sermone bono. *2.Thess.2.* Quartũ patet, ubi in actis dicitur. Paulus & Barnabas circuibant, confirmantes animas discipulorum, ut permanerent in fide. *Act.14.* Secundo principaliter est cõfirmatio salutaris pœnitentiæ, exempla enim pœnitentium, & consequentium ueniã alios confirmant ad pœnitentiam, & ad istum

B sensum ait Dominus Petro. Et tu aliquã conuersus confirma fratres tuos. *Luc.22.* Quod exponens Beda ait. Ait Dominus Petro cõfirma fratres, quasi diceret, sicut ego tuam fidem, ne deficeret, orando protexi, ita & tu infirmiores fratres, ne de uenia desperent, ex tua pœnitentia confirmare memẽto, & de ista confirmatione d. Eccles. Pœnitentibus dedit Deus uiam iustitiæ, s. exemplis aliorũ, & confirmauit deficientes sustinere, s. priorum exemplis, in cuius figuram dicitur in ps. *Eccl.17.* Tu cõfirmasti in uirtute tua mare, quid enim mare, nisi amaros pœnitẽtes significat? *Psal.88.*

C Tertio principaliter est confirmatio baptismalis innocentiæ, qua. s. gratia in baptismo collata confirmatur, & roboratur, s. per sacramentum confirmationis, & istam confirmationem figuraliter postulabat Psal. Cor mundum crea in me Deus, sed & spiritu principali confirma me. *Psal.50.* Cor enim mundum causatur in baptismo, sed spiritu principali confirmatur, quando per sacramentũ confirmationis roboratur. Vbi aduertẽdũ, ꝙ in prædictis uerbis psal describit tres personas Trinitatis sub triplici nomine spiritus, quia spiritus est Deus. ponit. n. *Io 4.*

D spiritum rectum, d. cor mũdum crea in me Deus, & spiritum rectum &c. & per istum spiritum intelligit filium Dei, cõsequẽter ponit Spiritumsanctum, d. Spiritumsanctum tuũ ne auferas à me, per quem intelligit tertiam personam in diuinis, quæ est Spiritussanctus, consequẽter ponit spiritum principalem, d. spiritu principali confirma me, per quem intel ligit primam personam in diuinis. s. Patrẽ. *Mysterium Trinitatis ostẽditur in psal.50.* De ista ergo confirmatione s. sacramẽto d. Apostolus. Abundare faciat cha *1.Thess.3.*

lut. Qui præest in sollicitudine &cæt.
Aug. in regula. Tertio debent esse gratiosi: vnde Aug. in regula, cõsoletur pusillanimes, suscipiat infirmos, patiens sit ad omnes. Ideo. n. Christus non constituit Ioannem Principem Ecclesiæ, sed Petrum, vt qui magis infirmus fuerat, & peccator compassione motus, viscera compassionis extẽderet magis: ideo dicitur, q. Heliazar præerat omnibus, quæ habebat Abrahã.
Gen. 24. Heliazar enim interpretatur Dei mei sanctificatio, & significat Prælatum, per cuius diligentiã sanctificari debent subditi. Vnde & Bernardus ait, super Cãtic.
Bernard. super Cant. Discite, ò Prælati, patres esse subditorũ, non Dominos &c. Quarto debent esse animosi. Præsit piscibus maris & volatilibus cœli. Pisces maris sunt rebelles, & otiosi; volatilia cœli sunt ambitiosi,
Gen. 1. bestiæ terræ sunt auari, & pecuniosi, reptilia sunt lubrici, & libidinosi, quos omnes Prælatus debet corrigere, & ad regularem ducere viam: vnde d. Apostolus. Argue, obsecra, increpa. Sed in hoc
2. Tim. 4. Prælati aliqui videntur similes miluis, qui non antiquas gallinas, sed solũ pullos paruos inuadunt: similes etiam magistro Leonum, qui non leonem, sed catulum verberat: sic aliqui moderni Prælati non diuites, non nobiles, & potentes, sed solum pauperes, & impotentes. inuadunt, & paruos. Et nota, q. sicut Aaron, i. bonus Prælatus habet prædictas quatuor conditiones, sic etiam malus Prælatus per oppositum est tenebrosus per ignorantiã, ociosus per ignauiam, seditiosus per discordiam, ambitiosus per superbiam. De tribus primis. d. Bernardus ad Eugenium. Audi, inquit, Canticum meum minus suaue, sed salutare, monstruosa est res gradus summus, & aĩus infimus, sedes prima, & vita vltima, lingua magniloqua, & manus ociosa, sermo multus, & fructus nullus, vultus grauis, & actus leuis, caput canũ, & cor vacuũ, facies rugosa, & lingua brigosa, ingẽs auctoritas & magna istabilitas. Tales nõ sunt imitãdi verbo, quia male docent, nec facto, quia male viuunt.

Cõditiones mali Prælati.

Bernar. de Consid. ad Eug.

Ver. 2055. Psal. 117. *Bonum est confidere in Domino: quàm confidere in homine.*

Multa sunt, in quibus cõfidunt homines, & decepti reperiuntur, & non in Deo principaliter cõfidant: nam confidunt homines in multis, s. in terrenorum abundantia, vt auaritia personali sanctimonia, vt superbi, in exteriori apparentia, vt Hypochritæ, in mundiali eminentia, vt Domini, in sæculari sapiẽtia, vt doctores: in spirituali innocentia, vt deuoti. Prima est confidentia terrenalis abundantiæ tempore necessitatis maioris; de quibus dicitur à Propheta.
Bar. 3. Vbi sunt Principes, qui dominantur super bestias, quæ sunt in terra, qui argentum thesaurizant, & aurum, in quo confidunt homines, & non est finis possessionis eorũ, & tamẽ exterminati sunt, & ad inferos descenderunt, &c. Vnde talium confidentia, quàm sit vana ostendit Gregorius super illo verbo Iob. Si putaui aurum fiduciam meam; d. Sanctus vir nec aurum robur, nec fiduciam credidit, quia spem suã in solius gratiã conditoris figens, nec de quantitate auri, nec de specie peccauit. De creatore quippe desperasse fuerat, spem in creatura posuisse: in rebus sũt dubijs spem suã posuerat diues ille, qui dicebat anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare, sed hunc superna vox increpat dicens, stulte hac nocte animam tuã rapient à te, quę aũt parasti cuius erunt? Eadem enim nocte sublatus est qui in rerum abundantia multa tempora fuerat præstolatus, vt. s. qui in longum subsidia colligenda prospiceret, sequentẽ diem, vel vnum minimè videret: quia enim in aquis diffluentibus fundamentum ponere est, in rebus labentibus confidentiam spei velle solidare; stante enim in perpetuum Deo, transeunt omnia: quid ergo, nisi à stante fugere est, transeuntibus rebus inhærere? Quis namque vnquam decurrentium fluminum tumidis verticibus raptus, manere ipsi fixus potuit, deorsum vnda defluente? Quisquis ergo defluere deuitat, necesse est, vt quod defluit fugiat, ne per hoc, quod amat, in hoc cogatur peruenire, quod vitat. Qui enim rebus labentibus inhæret, illò videlicet trahitur, quo tenet: prius itaq. curandum est, ne quisquam temporalia diligat, ac deinde ne in eisdẽ temporalibus, quæ non ad delectationem sibi, sed ad vsum retinet, confidentiam ponat: quoniam

Gregor. 22. mor. c. 2. *Iob 31.*

Quòd non debet homo confidere in rebus tẽporalibus.

Luc. 12.

quoniam coniunctus decurrẽtibus, mox statum suum animus perdit, nã præsentis vitæ fluctibus trahitur, qui eleuatur. Et valde demens est, qui in vnda voluitur, & plãtas figere conatur. Sed & sunt plerique, qui & si in rebus transitorijs nequaquam fiduciam ponunt, cũ tamen sibi ad vsus necessarios abunde adsunt, mente tacita lætantur. Quã in re dubium non est, quia tunc quisque minus dolet, q̃ desint æterna, quãto magis gaudet, q̃ adsint temporalia: & qui minus dolet, q̃ desunt temporalia, interius expectat, vt adsint æterna. Hæc Greg. Et ideo dicitur: qui confidit in diuitijs corruet, talis enim confidentia æternam vitam excludit, dicente Christo. Filij, quàm difficile est confidentes in pecunijs in regnum Dei introire; vnde talẽ confidentiam sequitur confusio. Quid gloriaris in vallibus, defluxit vallis tua, quæ confidebas in thesauris tuis &c. per vallem enim intellige terrenorum abundantiam iuxta illud. Valles abundabunt frumento. Secundo confidunt aliqui in personali sanctimonia. Quidam enim aliqua sua bona opera considerantes, & nulla aliorum bona, aliorum autem mala, & non sua volentes attendere, in se ipsis superbe confidentes cæteros despiciunt. De quorum numero fuerat ille Phariseus, qui stans apud se hęc orabat. Gratias tibi ago Domine, quia non sum sicut cæteri hominum, &c. Ille enim in se ipso de sua sanctitate confidit, qui bona, quæ facit, nõ Deo, sed sibi attribuit: Quod maximæ superbiæ est signũ. Vnde Theophilactus super Luc. d. Quia. n. superbia, plusquam aliæ passiones vexat hominum mentes, ideo crebrius de hac nos Dominus admonet. Est autem superbia Dei contemptus. Quoties enim animus non Deo, sed sibi ascribit bona, quæ facit, quid est aliud quàm Dei negatio? Causa ergo confidentium in se ipsis, non autem totum attribuentium Deo, sed ob hoc etiam cæteros contemnentium, parabolam proponit; Ostendens, q̃ iustitia hominum, quamuis approximet Deo, si tamen assumat superbiam, ad infimum desijcit hominem. Et hoc est, quod dicitur in Eccles. Destructi sunt confidentes suæ virtuti. Ideo. n. sic confidentes suæ virtuti destructi di-

Prouer. 11. — Mar. 10. — Hiere. 49. — Psal. 64. — Luc. 17. — Theophil. in Luc. — Eccles. 16.

A citur, quia tales deserit Dominus. Nullus ergo, quantumcunque iustus, de sua iustitia confidere debet, sed semper timens de casu debet esse suspectus. Vnde cuilibet in se ipso de sua iustitia confidenti dicitur. Obruit Dominus confidentiam tuam, & nihil habebis prosperum, &. Qui confidit in corde suo, stultus est. Tertia est confidentia exterioris apparentiæ, s. hypocritarum, qui solum de exteriori apparentia curantes, de interiori non curant. Tales idolum videntur colere, quoniam idolum exteriorem animatæ rei formam prætendit, cuius B veritate interius caret, sic faciunt omnes hypocritæ. Ideo de talibus dicitur in psal. Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis. Vnde quantum tales idolo sint similes, ostendit Greg. super illud Iob. Tela aranearum fiducia eius d. Bene hypocritarum confidentia aranearum telis similis dicitur, quia omne, quod ad obtinendũ gloriam exsudatur, vẽtus vitæ mortalis dissipat. Nam quoniam bona æterna non quærunt, bona temporalia cum tempore amittunt. Pensandum quoque est, q̃ fila araneæ per ordinem ducit, quia sua C hypocritæ, quasi sub distinctione, disponunt &c. Verè enim confidentia hypocritarũ similis dicitur telæ araneæ, quæ cum magno ordine, &, vt ita dicam, distinctione texitur, sed à subito flatu dissipatur: vnde cuilibet tali dicitur. Hæc est ciuitas gloriosa habitans in confidentia. Sequitur, quomodo facta est in desertum cubile bestiæ? Quarta est confidentia mundialis eminẽtiæ, scilicet illorũ, qui confidunt in temporali potẽtia, vel aliorũ amicitia, vel in robore proprio, de quibus dicitur, Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarũ suarum gloriantur. D Sed quàm vana sit ista cõfidentia, multa naturæ ostẽdunt exẽpla. Nonne multoties, quod fortius est à debiliori superatur? Nonne petrã fortissimam aqua suis guttis excauat? Nonne ferrum sua rubigine consumitur? Cetus piscis magnus à cocodrilo paruo sæpe occiditur, elephas ab vnicornio in pectore sæpe perforatur. Nonne gigas ille fortissimus Golias à puero Dauid superatus fuit, & capite truncatus? Samson ille fortissimus ab vna muliercula captus

Quod nemo debet confidere in sua iustitia. — Hier. 2. — Prouer. 28. — Psal. 113. — Gregor. 8. mor. 19. — Confidẽtia hypocritarũ similis telæ araneæ. — Sophon. 2. — Psal. 48. — Confidẽtia in potentia mundi, vel in propria virtute, est vana.

paruit Angelus in specie viri Macedonis transiens Macedoniam, dicens, adiuua nos: qui Angelus dicitur præpositus fuisse Macedonibus, & coram populo supplicauit salutem, sic & sacerdos pro salute populi orare tenetur. octaua conditio est gaudere, scilicet de pœnitentibus, Gaudium est Angelis Dei &c. Sic
Luc. 15. Sacerdotes de pœnitentia peccatorum debent gaudere. Noua conditio est punire. Venit Angelus Domini & percussit
3. Reg. 24. castra Assyriorum &c. Sic & sacerdotes debent punire excommunicando rebelles. Decima cõditio est laudare. Isa. de
Isa. 6. Angelis dicitur, ꝙ clamant alter ad alterũ dicẽtes sãctus, sanctus, sanctus, &c. & hoc sacerdotibus cõuenit. Esdr. 3. dr, ꝙ steterunt sacerdotes in ordine suo, vt laudarent Deum. Vndecima est esse sine sumptu, sicut patet in Angelo Iob 5. qui magnæ fuit vtilitatis & parui sumptus: Similiter & sacerdos relicta cupiditate temporalium habens alimenta, & quibus tegatur debet cõtentari, ne simoniæ vitio videatur maculari.

Psal. 109. 1973 *Dominus à dextris tuis: confregit in die iræ suæ Reges.*

CHrysostomus super Matthæum ponens differentiam inter cõfractionem, & contritionẽ sic ait, Aliud est cõfringi, & aliud comminui, siue conteri: de eo. n. quod confringitur aliquid remanet, quod autem cõminuitur, quasi in puluerem redigitur. Quod autem cadit ad lapidem non frangitur, secundũ ꝙ lapidis est virtus, sed in quantum fortiter cadit, aut propter pondus suũ, aut propter altitudinem casus, sic & Christianus peccans, non tantum perit, quãtum potest perdere Christus verus lapis, sed quantum ipse perdit seipsum per opera sua, aut propter magnitudinẽ peccati, aut propter altitudinem dignitatis: infideles autem tantum pereunt, quantum potest eos perdere Christus. Item idem Chrysostom. in homil. ait. Qui peccator est & tamen in illum cedit, cadit quidem super lapidem Christum, & confringitur, sed omnino non contereretur; reseruatur. n. per patientiã Dei ad salutem. super quem vero iste lapis Christus ceciderit, hoc est, cui lapis

Peccator fidelis cõfringitur super lapidem infidelis conteritur à lapide.

Chrysost. in hom.

E iste irruerit, & qui Christum penitus negauerit, sic cõteret eum, ut ne testa quidem remaneat, in qua hauriatur aquæ pusillum.

Confessio, & magnificentia opus eius; & iustitia eius manet in sæculum sæculi. Psal. 110. 1978.

NOtandum, ꝙ in scriptura multiplex reperitur mediũ, in quo consistit iustitia, scilicet, Medium puritatis, & innocentiæ. Medium æquitatis & continentiæ. Medium mititatis & patientiæ. F Medium dignitatis & præsidentiæ. Medium potestatis, & excellentiæ. Et hæc omnia media competũt iustitiæ. Primo ergo est medium puritatis, &c. de quo dicitur in Psal. perambulabam in innocẽtia cordis mei in medio domus meæ. Item ibidem. Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiã &c. Istud medium puritatis tenet iustitia, quæ aliquo vitio violari non potest, & in huius signum pingitur ad modum virginis pulcherrimæ, quia iustitia nec prece corrũpitur, nec precio, amore, nec odio: Quoniam, vt ait Seneca lib. 2. de prouidẽtia, G Iustitia nihil iniustum pati potest, quia non conueniunt contrariæ. & hoc est ꝙ de iustitia dicitur in Prouer. Quòd iustitia custodit innocentis viã, vnde nulla alia virtus inter vitia magis libera manet, quàm iustitia, quæ ab aliquo inquinari non potest, ad quod facit, quod dicit Ambr. in Examer. ꝙ cum alijs virtutibus aliqua manent vitia, sed cum iustitia nullum, vbi sic dicit. Vbi prudentia, ibi multoties malitia, vbi fortitudo, ibi iracundia, vbi temperãtia, ibi impatientia plerunque, aut alia vitia, vbi aũt iustitia, ibi est concordia virtutum cæterarũ: H nõ enim per se pars est iustitia, sed quasi omnium virtutũ est mater. Et hoc est, quod dr in canone, ꝙ iustitia cum scelerato homine consortium habere nõ potest. Extr. de verb. sign. si forus. Et ideo, quia aliquo vitio iustitia corrumpi non potest, ipsa manet in sæculum sæculi. Iustitia perpetua est, & immortalis. Secundum est medium veritatis & sapientiæ, de quo in Prouer. auris quę audit in medio sapientum commorabitur: hoc autẽ medium competit iustitiæ, quæ sine prudentia

Multiplex mediũ, in quo cõsistit iustitia.

Psal. 100.

Senec. de prouidẽtia.

Prouer. 13.

Nulla virtus magis libera manet à vitijs quã iustitia.

Ambros. in Examer.

Sap. 2.

Prouer. 15.

dentia non poteſt haberi, vt dr̃ 5. Ethic. & in huius ſignum pingebatur habens oculos lumine claros, quia prudẽtia in claritate oculorum figuratur, quã quis debet habere exercendo iuſtitiam, quia, vt ait ſaluator, lucerna corporis tui eſt oculus tuus. Et hinc eſt, ꝙ Alexander quærenti à Diogene quid deberet facere, vt ſubditos bene regeret, reſpondit; terge oculos tuos: quod verbum ille nõ bene intelligens, à quodam alio petijt quid hoc dictum eſſet, qui reſpondit ꝙ oculi Principis ſunt eius conſiliarij, qui ſi prudentia terſi, & puri ſiunt, conſilium Regis erit iuſtum, & iuſtitia regnabit. ꝙ ſi non, iuſtitia in Rege non poterit eſſe. Et ad huius confirmationem dicit Philoſoph. ꝙ melius eſt iudicare cũ pluribus oculis.i. conſiliarijs, quàm cum paucis. Ad denotandum ergo, ꝙ iuſtitia requirit prudentiam, ideo pingebatur habens oculos claros. Et hoc eſt illud lumen iuſtitiæ, quod malis non lucet. Iuſtitiæ lumen non illuxit nobis: Vnde hoc lumen iuſtitiæ poteſt dici illud medium in quo Ioannes vidit in medio. 7. candelabrorũ ſimilẽ filio hominis, & oculi eius vt flamma ignis. Tertium eſt medium æquitatis &c. de quo Proph. Dominus iuſtus in medio tui non faciet iniquitatem. Iſtud medium recte cõpetit iuſtitiæ, quæ extrema abhorrens æqualitatẽ ſemper intẽdit, vnde & æquitas dicitur, quaſi ęqualitas, & in ſignum huius fingebatur habens aſpectum non nimis humilem, nec atrocem, quia.ſ. non debet eſſe nimis humilis per remiſſionem, nec nimis atrox per crudelitatem: vnde ꝙ iuſtitia æquitatis medium inter aſperitatẽ, & remiſſionem tenere debeat, oſtẽdit Sene. li. 4. de virtutibus circa finem dicẽs, iuſtitiæ regula tenenda eſt, vt reuerẽtia diſciplinæ eius neq; nimia negligentiæ cõitate deſpecta vileſcat, neq; ſeuerior atrocitate durata gratiam humanæ amabilitatis amittat. Et ideo iuſtitia in medio iſtorũ exiſtens, licet in nullo ipſorum debeat eſſe, illa tamen ambo debet participare: vnde ait Chryſoſt. ſuper Matth. ꝙ iuſtitia ſine miſericordia, non eſt iuſtitia, ſed crudelitas, & miſericordia ſine iuſtitia, non eſt miſericordia, ſed fatuitas, & Euſtracius ſuper 5. Ethic. d. Philoſophi dixerunt iuſtitiam ſtateram in manu tene-

Luc. 11.
Ariſt. 2. po ſter.
Rex melius iudicat cũ plurib quã cum paucis oribus conſiliarijs.
Sap 5.
Apoc 1.
Sophon. 3.
Senec. 4. de virt.
Chryſoſt. in Matth.
Iuſtitia ſine miſericordia ...

A ri æqua lance, propter ꝙ dicitur in Exo. ſtatera iuſta ſit, & æqua ſint pondera. Quartum eſt medium trãquillitatis cõſcientiæ, de quo ſupr. pſ. Vota mea reddam Dño &c. in atrijs domus Dñi in medio tui Hieruſalem. Hieruſalem.n. quæ viſio pacis interpretatur ſignificat tranquillitatem, & pacem conſcientiæ. Hoc medium iuſtitiæ competit, quæ vinculo indiſſolubili cum pace ligatur. Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt, & in ſignum huius pingebatur ſedens in cathedra, actus.n. ſedendi tranquillitatem ſignificat. Iuſtitia ſedebit, & erit opus iuſtitiæ pax, &
B cultus iuſtitiæ ſilentiũ, & ſedebit in pulchritudine pacis &c. Quintũ eſt mediũ dignitatis &c. Rex Iſrael Dñs in medio, hoc aũt recte conuenit iuſtitiæ, quæ hominibus dignitates & ſtatus tribuit, vnde in Prouerb. dicitur. Iuſtitia eleuat gẽtem ſuam, & in ſignum quòd ipſa dignitates tribuit pingebatur coronata, & merito, quia ipſa eſt Regina omnium virtutum, ideo omnis virtus 5. Eth. vnde Prouer. dr̃ ꝙ iuſtitia firmabitur thronus Regis, & vere iuſtitia tenet coronam, quia hæc ſola diuidit inter Tyrannos, & Reges, vt deducit Auguſt d. Remota iuſti-
C tia, quid ſunt regna niſi magna latrocinia? &c. vnde Apoſtolus repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ. Sextum eſt medium rectitudinis & eminentiæ. Aedificauit turrim in medio eius. Turris enim quæ directe in altum aſcendit rectitudinem ſignificat, hoc directe competit iuſtitiæ, quæ ſua rectitudine obliqua habet rectificare, quia quilibet iuſtitiam habens rectũ iudicat iuxta illud pſ. Iuſtus es Dñe, & rectũ iudicium tuũ. Et in ſignũ huius pingebatur cũ ſceptro in manibus: ſceptrũ.n. rectũ eſt, ſignificãs, ꝙ iuſtitia obli-
D qua rectificat, tribuens unicuique, quod ſuũ eſt, dicẽte Philoſopho, ꝙ iuſtitia eſt virtus, per quam ſingula habẽt, quæ ſua ſunt & ideo dicitur in pſal. Si verè vtiq; iuſtitiam loquimini rectè iudicate &c.

cordia crudelitas eſt, miſericordia ſine iuſtitia fatuitas.
Exod. 19.
Pſal. 115.
Pſal. 84.
Iſa. 32.
Soph. 3.
Prouer. 13.
Iuſtitia Regina omniũ virtutum.
Prouer. 16.
Aug. 4. de Ciuit. Dei cap 4.
2. Tim. 4.
Iſa. 5.
Pſal. 118.
Pſal. 57.

Paratum cor eius ſperare in Domino, cõfirmatũ eſt cor eius: non cõmouebitur donec deſpiciat inimicos ſuos. Ver. 1992. Pſal. 111.

NOtandum eſt autem, ad vidẽdum qualiter beati non commouebuntur, ꝙ multiplex eſt commotio, vt diſtinctum

ctum fuit psal.16.& de tribus ipsius primis membris actum est, nunc ergo breuiter de reliquis dicam. Vt enim ibi dictum est, quarta est commotio conturbationis peruersorũ: leuiter.n. maligni contra bonos commouentur, quod maxime fit malignis linguis intercedentibus. Susurro & bilinguis maledictus, multos enim turbauit pacem habentes, lingua tertia multos cõmouit: sic enim boni hodie facti sunt in commotionem reprobis, vnde Christo dicitur illud psal. Posuisti nos in similitudinem gentibus, commotionem capitis in populis: Sumus enim in commotionem capitis maxime infidelibus, vnde ibidem ait gloss. posuisti nos in similitudinem gentibus, idest in similitudinem maledictionis, vt de nobis formam maledictionis super alios sumant, dicẽtes sic pereas, vt Laurentius, & huiusmodi, posuisti nos com motionem capitis in populis.i. ad insultandum nobis, vt Christo insultauerunt in passione mouentes capita sua, & si cõtingat ex tali commotione insultationis quandoque, illum cui insultatur, commoueri, vel turbari, tunc alij amplius insultant, vnde in psal. Et dum commouẽtur pedes mei super me magna locuti sunt. Sed Beati ab ista cõmotione sunt liberi d. Deo illud psal. Posuit animam meam ad vitam, & non dedit in commotionem pedes meos. Quinta est commotio eruditionis subditorũ, & de ista dictum fuit psal.97.ibi.commoueatur à facie eius vniuersa terra. Sexta est commotio admirationis deuotorũ, & de ista etiam ibi dictum fuit.

Eccles. 28. *Psal.*43. *Psal.*37. *Psal.*65.

Ver. 1999. Psal.112. *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat; & humilia respicit in cœlo, & in terra.*

Deus multipliciter dicitur altus scilicet, Cognitione. Prælatione. Miseratione. Habitatione. Operatione. Expectatione. Primo est altus cognitione, quia eius cognitio, omnem creatam cognitionẽ transcendit, & superat. Quod ostendit Apostolus dicẽs. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quã incõprehensibilia sunt iudicia eius &c. Quod exponens Aymo ibidem ait. O altitudo sapientiæ & scientiæ Dei, quia

Deus multipliciter altus. *Rom.* 11.

E scilicet omnia nouit, quantumcunque profunda, sapientiæ inquit, quæ est de rebus spiritualibus, & scientiæ, quæ est de rebus mundanis: omnium enim diuinatum, humanarumq; rerum altitudo, & profundum est apud Deum, qui sicut solus super omnia est altus, sic omnia intuetur, ad cuius notitiam omnis spiritus noster retunditur, propter q & subdit, quam incõprænhensibilia sunt iudicia eius, quasi diceret: sicut altitudo sapientiæ, & sciẽtiæ eius nobis est incõprehensibilis, sic & eius iudicia. vnde & altitudinem sapientiæ eius, & iudiciorũ F humiliter debemus credere, non temere velle perscrutari: propter q dicitur altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne perscrutatus fueris, sed quæ præcepit Deus, illa cogita. Secundo est altus prælatione, quia oĩa sibi sunt subiecta, vt ipse nullius egeat adiutorio, nec alius ei nocere possit: vnde cuilibet homini de ipso dicitur. Suspice cœlum & contẽplare æthera, q altiora te sint: si peccaueris quid nocebis ei, si iuste egeris quid donabis ei? certe nihil. Quod exponens Greg. dicit, in ipsis.n. rebus creatis corporeisq; cognoscimus quantum G à creatoris nostri altitudine distamus, quia per omne, quod cernimus, esse humiles admonemur, ut quasi quædam sit lectio mentis nostræ species considerare creaturæ. Dicat ergo suspice cęlum, & cõtemplare æthera, q altiora te sint, quasi diceret, ex ipsis creaturis, quas altiores te esse corporaliter consideras, potes intelligere, quantum ab altitudine diuinæ potentiæ disiungeris: atq; ex hac tua consideratione collige, quia nec Deũ bene viuendo adiuues, nec rursum malis actionibus graues, &c. Sic. ii. ex altitudine creaturatum argumentauit H Psalmista, q in prælatione nullus similis sit Deo: potentiam tuam & iustitiam tuam vsque in altissima, quæ fecisti magnalia Deus quis similis tibi? &c. Tertio est altus miseratione, cuius miseratio est super omnia opera eius: quod.n. super aliquod est, altius illo cognoscitur esse: vnde Psal. miserationes eius super omnia opera eius, & de ista altitudine dr in Psal. Secundum altitudinem cœli ad terram corroborauit misericordiam suam super timentes se, vbi glossa. Corrobo-

Eccl. 3. *Iob* 31. *Greg.* 26. *mor.* 7. *Psal.*70. *Psal.*143. *Psal.*107.

roborauit Deus misericordiam suā super timentes se:sed quomodo? Respondet. Secundum altitudinem cęli ad terram, quasi diceret, si cœlum potest discedere à protectione terrę, & Deus poterit nō protegere timentes se. Attende aptam comparationem, secundum altitudinem inquit cœli à terra, cœlum.n. vndiq; circa terram est, inde et lux peccantibus peruenit ad oculos, inde aer, inde spiritus, inde pluuia ad terram, inde fructus, sine cœlo deficit terra: sic & alta Dei protectio manet super timentes eum. Ista est altitudo misericordię Dei, per quam nobis filiū de cœlo misit. Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto: in altis enim Deus permanens, terrenis tamen est præsens. Quarto est altus habitatione, quia scilicet & per gloriam se ostendit in cœlo, & hic habitat in montibus per virtutem à terrenis eleuatus, unde & illos, quos altus inhabitat sanctificat psal. 45. Sanctificauit tabernaculū suū Altissimus: & de hac altitudine hic dr. *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, &c.* Quinto est altus operatione. Si. n. operationem eius miratis, scilicet quomodo mare subito in altis se eleuat, & statim deponitur, alia operatio Dei videbitur tibi, mirabiles elationes maris, sed mirabilis in altis Dominus, propter quod & sibi dicitur in eodem psalm. Tu solus altissimus super omnem terrā, hoc.n. elegit dicere, quò magis nostra prematur superbia, definit enim terra superbire, i. homo, cui dictū est, terra es, & in terram ibis, cum cogitat Deum altissimum super omnem terram, idest, cū scit nullum contra ipsum valere. Quia, s. omnis terra. i. homo, in manu eius consistit, quantumcunque sit altus In manu eius sunt oēs fines terrę & altitudines montium ipsius sunt. Sexto est altus expectatione. Etenim si peccatores finaliter punit, alta tamen patientia ipsos expectat, ps. 91. Intereant in sæculum sæculi: tu autem altissimus in æternum Dñe: quasi diceret secundū glossam; modo peccatores florēt, & prosperantur, sed o tu Dñe altissimus es in æternū, qui eos expectas desuper æternitate tua, quando transeat tempus impiorum, & veniat tēpus iustorū, quia.n. æternus est Deus, ideo alte, & longanimiter sustinet mala, & videt quid illis seruet. Altitudo tamen eius patientiæ non debet nos facere securos, quia & si pœnas differt, tamen finaliter peccata non dimittit impunita, propter quod dicitur. Non dixeris peccaui, & quid mihi accidit triste? altissimus enim est patiens redditor &c.

Luc. 1. — Psal. 45. — Psal. 92. — Psal. 95. — Psal. 91. — Ecclef. 5.

A

Qui conuertit petram in stagna aquarum: & rupem in fontes aquarum. Ver. 2009. Psal. 113.

B

QVia allata huius versiculi expositio supponit aquā significati gratiam Dei, ideo ad hoc declarandum, quòd per aquā congruè gratia Dei significatur in scriptura, vnde & Christus ait Samaritanæ, Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, nō sitiet in æternum, & Io. 7. in nouissimo magno festiuitatis die. Si quis sitit veniat ad me, & bibat: notandum q̄ non immerito diuina gratia aqua nominatur, quia ad modum aquæ naturalis, gratia spiritualiter facit: nam vt docet experientia aqua Terram facit fructificare. Fessos habet recreare. Sordes habet expiare. Bonos habet dilatare. Duros habet irrigare. Visum habet illustrare. Quæ omnia spiritualiter facit Dei gratia. Primo ergo aqua terram facit fructificare, terra.n. est elementum infimius, & irrigatione aquarum fructum sursum emittit, sic & Dei gratia terram mentis nostræ irrigat, vt fructum meritorum producat. Vniuersa Deus aquis irrigat, quod ad propositum exponit Greg. dicens. Omnipotens Deus terræ pluuiam tribuit, cum arentia corda supernæ prædicationis gratia infundit, & aquis irrigat vniuersa, quia sterilitatem nostræ mentis repletione gratiæ, ad fructificationem reformat, sicut per semetipsum veritas dicit. Qui biberit ex aqua, quā ego dabo ei, non sitiet in æternum. vniuersitatis autem nomine homo significatur, quia in ipso natura, & species, & magna cōmunio vniuersitatis ostenditur. Omne namque, quod est, aut est, & non viuit: aut est, & viuit, sed nequaquam sentit: aut est, viuit, & sentit, sed non intelligit, nec discernit: aut est, viuit, sentit, & intelligit, sunt namque lapides, nec tamen

C D

Ioan 4. — Ioan. 7. — *Gratia comparatur aquæ.* — *Effectus aquæ expositi de gratiā* — Iob 5. — Greg. 6. moral. 8. — Ioan 4. — *Homo dicitur omnis creatura, quia cum omnibus.*

men viuunt: sunt arbusta, viuunt quidē, sed non sentiūt: sunt & bruta animalia, viuūnt quidem & sentiunt, sed non intelligunt: sunt & angeli, viuunt quidem sentiunt sed intelligunt: homo itaq; qui habet commune esse cum lapidibus, viuere cum arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cum Angelis, recte vniuersitatis nomine exprimitur, in quo iuxta aliquid ipsa vniuersitas censetur: vnde & discipulis veritas dicit, euntes in vniuersum mundum prædicate euangelium omni creaturæ. Omnē creaturā hominem solum voluit intelligi, cui cōmune aliquid cū omnibus creauit. Vniuersa ergo Deus aquis irrigat, quia spiritus sancti gratia, cum sibi diuites subijcit, pauperes non repellit, cum fortes humiliat, venire ad se debiles non recusat, cum ignobiles colligit, simulque nobiles comprehendit, cum sapientes suscipit, imperitorum stultitiam nō cōtemnit. Vniuersa ergo Deus aquis irrigat, quia gratia Spiritus sancti ex omni genere hominum ad suam cognitionem vocat, alios namque elatione erigitur, altus pondere timoris inclinatur, alius libidine æstuat, alius auaritia anhelat, alius remissione se deijcit, alius ira feruescit, sed per doctrinam sacri eloquij, dum superbo humilitas tribuitur, timido confidentia præbetur, luxuriosus castitatis studio ab immunditia tergitur, auarus per continētiam ab ambitionis suæ æstu temperatur, remissus zeli rectitudine erigitur, iracundus a præcipitationis suæ excitatione refrenatur. tunc vniuersa Deus aquis irrigat: quia vi sui sermonis & gratiæ, in singulis illud iuxta diuersitatem morum format, per qđ virtutis sibi necessarium gramen ferat. Et sic quilibet iustus potest dici illud lignum plantatum iuxta aquas de quo dicitur. Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit quasi lignum, quod trāsplantatur super aquas, quod ad humorem suum mittit radices, & folium eius erit viride & non desinet facere fructū. Secundo aqua gratiæ fessos habet recreare, & satiare sitibundos, propter ꝙ dicitur in psalm. Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea, &c. Sic enim gratia mentes lassas, & humidas recreat, dum illas per virtutem in bono confirmat iuxta illud psal. vox Domini super aquas multas, vox Domini in virtute; & hoc satis patet in figura Ezechieli ostensa, quādo fuit per aquam varie ductus, primo vsque ad talos, secundo vsque ad genua, tertio vsq; ad renes &c. Quod ad propositum exponēs Gualpidus ait. Ecce ait Ezechiel aquæ egrediebantur à latere dextro templi. quid.n. per aquam hic intelligitur, nisi gratiæ diuinæ dulcedo? Quæ à latere dextero emittitur, quia ad filios dexteræ deriuatur: quæ vsque ad talos aliquando peruenit, dum nos spiritus sanctus instruit, vt gressus rectos faciamus pedibus nostris: procedit hæc aqua gratiæ vsque ad genua, cum ad tolerantiam tribulationis, & viriliter standum pro iustitia, debilia genua fortificando confirmat: pertingit vsque ad renes, dum carnalis fomitem voluptatis, vel ex magna iam parte relegat, vel etiam prorsus extinguit: Nimirū ista gratia aquæ vnicuique crescit, secundum ꝙ in ea spiritus voluerit, qui illam emittit. Prima huius aquæ emissio est per fidem sacramentorum, secunda per obseruantiā mandatorum, tertia per tolerantiam tormentorum, quarta per mortificationem carnaliū voluptatum. Quia enim mortua est sine operibus fides, tūc primum prima eius mensura completur, cum ad talos aqua peruenit: & quia sine virtute patientiæ infirma est omnis operatio nostra, vnde & qui genuflexit, vt aquā hauriret sub Gedeone, ad numerum trecentorum, & sacramentum thau non peruenit: ideo tunc plenū erit, & solidum opus nostrum, cum ad genua aqua gratiæ peruenerit. Quia vero, vt perficiatur in nobis, & circa voluptatum illecebras, eadem est nobis exercenda fortitudo, necesse est, vt ad renes nostros hæc gratiæ perueniat aqua: postremo quia super effluentem mensuram lætitiæ spiritualis sola obtinet mortificatio perfecta voluptatis carnalis: post quartum tandem millenarium in immensū aqua cōsurgit. In quibus etiam quatuor millenarijs virtutum totidem species intelligere licet, primus ad prudentiā fidei, secundus ad iustitiam actionis, tertius ad magnanimitatis constantiā, quartus ad temperantiam partium castitatis.

Mar. 16.

Vniuersa Deus aquis dicitur irrigare quia gratia spiritus sancti ex omni genere hominum ad suā cognitionē vocat, & per scripturas,

Psal. 1.

Hier. 17.

Psal. 4.

Psal. 28.

Visio Ezechiel: de aqua, quæ ascendebat vsque ad talos, genua, et renes, exponitur de gratia Dei.

tis. Et quia solus est Deus, qui in istis omnibus singulorũ nouit vires, & omnium mensuras comprehendit: Ideo recti de eo Propheta ait, mensus est mille cubitos, & perduxit me per aquam vsq; ad talos. Iterum mensus, & perduxit me per aquam vsq; ad genua. Rursus mẽsus est mille, & perduxit me per aquam vsque ad renes. Iterũ mensus est alios mille, & torrentem non potui pertransire, quia inundauerũt aquæ torrentis, nimirum ipse torrens inundantis gloriæ voluptatis, hęc ille Ex quibus appaꝛet propositum, s. ꝙ aqua gratiæ fessos recreat, & debiles fortificat. Vnde dicit scriptura in similitudinem lapidis indurantur aquæ, quia, s. stabiles faciunt nos, & solidos. Tertio aqua gratiæ sordes habet expiare, quod figuraliter ostenditur vbi dicitur. Si continuerit aquas omnia siccabuntur, si emiserit eas subuertent terram, intellige peccatores, qui emissione aquæ gratiæ subuertuntur, quia de peccatoribus efficiuntur iusti, quod. n. subuertitur, quod prius habebat superius consequenter habet inferius, & è conuerso. Ideo est terrenus, & peccator in se inferius habeat animam, & corpus superius, quia corpus præponit aiæ, cum per aquam gratiæ subuertitur, anima, quæ prius peccatis obligata erat inferius, à peccatis purgata efficit superius, & hæc satis innuit Greg. in expositione dictorum verborum dicens. Si cõtinuerit aquas, &c. Quid. n. terra nisi peccator accipitur? Cui per sententiam dictũ est, terra es, & in terram ibis, manet nãque terra immobilis, cum præceptis diuinis peccator obedire contemnit, cum ceruicem superbiæ erigit, atq; à veritatis lumine oculos mentis claudit. Sed quia scriptum est, pedes eius steterunt, & mota est terra, quia cũ veritas in corde figitur, mentis immobilitas agitatur. Si spiritus sancti gratia superno munere infunditur, statim terra subuertitur, quia peccatricis mẽtis duritia ab immutabilitatis suæ obstinatione ꝑmutatur, ut tantũ postmodum se præceptis Dei flendo subijciat, quantum superbiendo prius contra Deũ ceruicem cordis erigebat. Videns namq; ꝙ terra cordis nři, aqua diuini muneris infusa, postea libẽter iniurias tolerat, quæ prius crudeliter irrogabat: post etiã sua tribuit, quæ prius aliena rapiebat, post carnem abstinendo cruciat, quæ prius satietate carnis per mortifera turpitudinis oblectamenta defluebat, post ẽt persecutores diligit, quæ prius diligere ẽt se amantes nolebat. Cum ergo mens humana aqua gratiæ infusa contra hoc quod consueuerat agere cæperit, terra subuersa est: quia & deorsum missa est, ꝙ prius eminebat, & sursum leuata est facies, quæ prius in profundũ premebatur. Ex quibus apparet, ꝙ infusione aquæ gratiæ delentur vitiorum vestigia, quæ prius in mẽte, & opere erant. Vnde aqua gratiæ sic perfuso dicit psal. Semitę tuæ in aquis multis, ideo vestigia tua non cognoscentur. Quarto aqua gratiæ bonos hẽt dilatare, aqua. n. semper dilatatur, nisi ponatur obstaculum, & ad humiliores partes declinat, sic & aqua gratiæ ꝑ charitatem dilatatur ad omnes, & in se manet vnita, qđ satis figuratur vbi in Genes. dicitur. Congregẽtur aquæ oẽs, quæ sub cœlo sunt in locum vnũ. Quod ad propositũ exponit Vgo de Sancto Victore dicens, hoc mire uidetur, ꝙ aquę omnes, quæ sub cœlo sunt, in vnũ locũ congregentur, & illæ aquæ, quę supra cœlos sunt non congregentur, sed relinquantur diffusæ, atq; expansæ. Quid putes hoc sibi uelle? Nisi ꝙ charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctũ, quid est. n. & istæ sunt aquę cęlestes, quia adhuc ait Apostolus. Excellentiorem viam vobis demonstro, si linguis hominũ loquar & Angelorũ &c. Iam videmus, quare istę aquæ non debuerunt colligi, quoniam aqua charitatis amplianda est semper, & quanto latius panditur, tanto celsius sublimatur, aquæ autem, quæ sub cœlo sunt, cõgregandæ sunt, quoniam affectus animæ inferior nisi certa lege constrigatur, non põt apparere arida, nulla gramina producere potest, sicut Apostolus ait. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo &c. Vnde de dilatatione aquæ spiritualis dr̃ in Genesi. Multiplicatæ sunt aquæ, & eleuauerũt arcam in sublime, idest animam. Quinto aqua gratiæ duros, & obstinatos mollificat, imò multotiens quos magis obstinatos reperit humiliores reddit. Quod satis figualitẽr osten-

Marginalia: *Ezech. 47.* — *Iob 38.* — *Iob 12.* — *Aqua gratia peccatores subuertit.* — *Greg. 11. mor. c. 5.* — *Psal. 76.* — *Gen. 1.* — *Cur imperauerit Deus aquas, quæ sub cœlo erant congregari in vnũ & non sic quæ super cœlos.* — *1. Cor. 13.* — *1. Cor. 9.* — *Gen. 7.*

ostenditur Iob 37. vbi dr flante Deo cõcrescit gelu,& rursum latissime fundun-
Greg. 27. moral. 21. tur aquæ:quod ad propositum exponit Greg. d. Quia quo fidelium cordibus spiritus sanctus aspirauit, quo maiora virtutum miracula contulit, eo infidelium mẽtibus grauioris inuidiæ torpor excruciat, atq; inde cõtra Deum plebs infidelis obdurauit, unde humilis populus ante actum duritiæ, qua se obstruxerat, emolliuit. Deo. n. flante in gelu versi fuerant qui visis miraculis inuidentes dicebant.
Ioan. 12. Ecce mundus totus post eũ vadit, concernebãt signa, videbant miracula, totumque iam mundum sequuturum fidei prædicamenta præuidebãt, & tamen quo spiritus sanctus mundum repleuerat, eo illorum mentes arctius inuidiæ malitia ligabat. Aqua ergo in gelu versa fuerat, dum eunte post eum mũdo, Iudæa inuidia pigra remanebat. Sed quia supernæ potestati suppetit & tantæ crudelitatis soluere duritiam, atque ad amandum se corda fidelium liquare, post hoc gelu bene mox subditur. Et rursum latissime fundũtur aquę: post gelu quippe Dominus latissimas aquas fudit, quia postquam Iudæorum vsque ad mortem mentem pertulit, eorum corda protinus ab infidelitatis duritia amoris sui inspiratione liquefecit. Vnde bene per quendam sapientem dicitur. Sicut glacies in fereno, sic resoluentur peccata tua. Aquæ de gelu currunt, quia plerumque ex duris persecutoribus magni prædicatores fiunt, sic. n. ait psal. emittit verbum suum, & liquefaciet ea, flabit spiritus eius & fluẽt aquę.
Psal. 147. Sexto aqua gratiæ visum habet illustrare, quia sicut aqua materialis corporis oculos clarificat, sic & aqua gratiæ oculos cordis. Huius figura habetur in cęco nato, qui præcepto Christi abijt ad
Ioan. 9. aquas Siloe, & lauit oculos & vidit.

Ver. 3018. Psal. 131. *Sed nos, qui viuimus benedicimus Domino: ex hoc nunc, & usque in sæculum sæculi.*

De vita gloriæ ait his psalm. in persona beatorum. *Nos, qui viuimus, benedicimus Domino*, hæc. n. vita cum magno desiderio est expectanda exemplo Tobiæ dicentis, filij sanctorum sumus,

E & vitam illam expectamus, quam Deus Iob. 2. daturus est ijs, qui fidem suam nunquã mutant ab eo. Hæc autem vita beata in tribus maxime consistit, s. in clara diuinitatis visione, in cara charitatis vnione, & in firma bonitatis tentione. Primum patet ex Ioanne. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deũ, & quem misisti Iesum Christum. Sicut enim oculus intellectus nude Deũ videbit, dicente Apostolo videmus nunc p speculum in ęnigmate, tunc autem facie ad faciẽ, sic oculus corporis, qui spiritum videre non potest quietabitur in
Vitam beatam in trib. maxime cõsistere. Ioan. 17. 1. Cor. 13.
F clara visione, humanitatis Christi verbo unitæ hypostatice. Et ideo notanter dixit Christus, hæc est uita æterna, ut cognoscant te solum uerum Deum, & hoc quò ad animam, & quem misisti Iesum Christum, & hoc quò ad corpus. Secundum patet. Cum. n. nihil aliquid fortius uniat ad inuicẽ quam faciat amor, dicente Vgone de Sancto Victore, q amor transformat amantem in amatũ, ibi autem erit perfectus amor, quia secundum Aug. præceptum, quo iubemur Deum ex toto corde diligere, & proximum sicut nos ipsos, quamuis in uita
Aug. lib. de perfect. Iustit.
G ista ex toto impleri non possit, propter rebellionem carnis ad spiritum, tamen in patria perfectissime implebitur, quia ibi perficietur charitas, & sic ibi erit pfectæ charitatis unio. Et hinc est, q ista uita beata dilectione acquiritur, unde unus accedens ad Iesum ait illi. Magister bone, quid faciam, ut habeam uitã æternam? ait illi Iesus, diliges &c. Tertium patet, quia illa beata uita sine securitate esse non potest, quia nisi beatus esset certus de æternitate suæ beatitudinis, merito semper casum ab illa timeret, talis autem timor esset pęna, nul
Matth. 19.
H la autem pœna in beatis cadere potest, propter quod ait Aug. q certitudo æternitatis uitæ beatæ est maxima pars beatitudinis, erit ergo ibi certa securitas, quia filius Dei, qui mentiri non potest, nobis promisit; quòd ibi æternaliter in ipso, etiam patre manebimus. Et uos in filio, & patre manebitis, & hæc est repromissio, quam pollicitus est nobis, uitam æternam.
Aug. 22. de ciu. Dei. Ioan. 2.

Quo-

Ver.1047. Psal.116. *Quoniam confirmata est super nos misericordia eius: & veritas Domini manet in æternum.*

Multiplex cõfirmatio, qua Deus diuersos cõfirmat. Sciendum, q multiplex est cõfirmatio, s. confirmatio pastoralis eminentiæ, salutaris pœnitentiæ, baptismalis innocẽtiæ, spiritualis sanctimoniæ, prophetalis eloquentiæ, supernaturalis iracundiæ, quarum primæ quinq; super bonos confirmantur, sed ultima super reprobos. Primo ergo est confirmatio pastoralis eminentiæ; ad pastorẽ enim spectat cõfirmare subditos, quia pastori imputatur casus gregis. Et hinc est, q Prælato ecclesiæ sardis dicit in Apoc. *Apoc.3.* Esto vigilans, & confirma cætera, quæ moritura erant, s. nisi uigilaueris. Et quantũ ad hoc notandum, q ad Prælatum spectat in multis confirmare subditos non solum doctrina, sed fortius exemplis, & operibus, *Prælati in quib. tenentur confirmare subditos.* quia illos debet cõfirmare ad ueritatis sapientiam, ad firmitatis perseuerantiam, ad sanctitatis innocentiam, ad credulitatis complacẽtiam. Primum patet: In cuius figuram dictũ est Petro *Luc.22.* tius Ecclesiæ Prælato. Tu aliquãdo conuersus confirma fratres tuos, sic & Apostolus d. *Rom.1.* desidero uidere uos, ut aliquid uobis gratiæ spiritualis impartiar ad cõfirmandum uos. Secundum patet, ne. s. subditi à bono proposito uacillent tentationibus, uel deficiant, exemplo Iob, de quo dicitur. Docuisti plurimos, & manus lassas roborasti, & uacillantes con-*Iob 4.* firmauerunt sermones tui. Quod expo-*Gregor.5. mor.c.10.* nens Greg. d. Pensemus cuius celsitudinis uir iste fuerit, qui indoctos docens, lassos roborans, uacillantesque confirmans, inter curas domus, inter multiplicium rerum custodiã, inter aspectus pignorum, inter studia tot laborũ erudiendis se cæteris impendit, & illa quidẽ occupatus exercuit, sed tamen liber magisterio doctrinæ militauit, temporalia regẽdo disposuit, æterna prædicãdo nunciauit, uitæ rectitudinem, & agendo uidentibus ostendit, & ut eos cõfirmaret, loquendo cunctis audientibus ingessit. *Tit.3.* Et ideo d. Apostolus Tito Episcopo, Volo te confirmare alios, s. doctrina, & exẽplis. Tertium patet, cum Prælatus sit ue luti signũ ad sagittam, ad quod omnes subditi aspiciunt, aliorũ debet esse exẽ-

A plum, ut suis uirtutibus in uirtute cæteros cõfirmet, ut de quolibet Prælato dicatur illud Isa. Super soliũ Dauid sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in *Isa.9.* iudicio, & iustitia, & ideo ait Apostolus. Exhortetur corda vestra, & cõfirmet in omni opere & sermone bono. Quartũ *2.Thess.2.* patet, ubi in actis dicitur. Paulus & Barnabas circuibant, confirmantes animas *Act.14.* discipulorum, ut permanerent in fide. Secundo principaliter est cõfirmatio salutaris pœnitentiæ, exempla enim pœnitentium, & consequentium ueniã alios confirmant ad pœnitentiam, & ad istum B sensum ait Dominus Petro. Et tu aliquã *Luc.22.* conuersus confirma fratres tuos. Quod exponens Beda ait. Ait Dominus Petro cõfirma fratres, quasi diceret, sicut ego tuam fidem, ne deficeret, orando protexi, ita & tu infirmiores fratres, ne de uenia desperent, ex tua pœnitentia confirmare memẽto, & de ista confirmatione d. Eccles. Pœnitentibus dedit Deus *Eccl.17.* uiam iustitiæ, s. exemplis aliorũ, & confirmauit deficientes sustinere, s. priorum exemplis, in cuius figuram dicitur in ps. Tu cõfirmasti in uirtute tua mare, quid *Psal.88.* enim mare, nisi amaros pœnitẽtes significat? C Tertio principaliter est confirmatio baptismalis innocentiæ, qua. s. gratia in baptismo collata confirmatur, & roboratur, s. per sacramentum confirmationis, & istam confirmationem figuraliter postulabat Psal. Cor mundum crea *Psal.50.* in me Deus, sed & spiritu principali confirma me. Cor enim mundum causatur in baptismo, sed spiritu principali confirmatur, quando per sacramentũ confirmationis roboratur. Vbi aduertẽdũ, q in prædictis uerbis psal describit tres personas Trinitatis sub triplici nomine *Io 4.* spiritus, quia spiritus est Deus. ponit. n. D spiritum rectum, d. cor mũdum crea in me Deus, & spiritum rectum &c. & per *Mysterium Trinitatis ostẽditur in psal.50.* istum spiritum intelligit filium Dei, cõsequẽter ponit Spiritumsanctum, d. Spiritumsanctum tuũ ne auferas à me, per quem intelligit tertiam personam in diuinis, quæ est Spiritussanctus, consequẽter ponit spiritum principalem, d. spiritu principali confirma me, per quem intelligit primam personam in diuinis. s. Patrẽ. De ista ergo confirmatione s. sacramẽto d. Apostolus. Abundare faciat cha *1.Thess.3.*

 ritatem

ritatem uestram, ad confirmanda corda
Psal. 67. uestra, & psal. Cófirma hoc Deus, quod operatus es i nobis, s. in baptismo. Quarto principaliter est confirmatio spiritualis sanctimoniæ: quãuis. n. in baptismo, & pœnitentia infundantur habitus uirtutis, isti tamen habitus postea per exercitium, & actuum uirtuosorum multiplicationem, roborantur, & confirmantur,
Psal. 36. & ad istum intellectum dicitur in psal. Confirmat autem iustos Deus. Vbi notandum, q Deus per multa in nobis sanctitatem confirmat, de quibus dictũ fuit psal. 67. Et ista talis uirtutum confirmatio fit per brachium Dei, quod est Christus. Manus enim mea auxiliabitur ei,
Psalm. 88. & brachium meum confirmabit eum, & alibi. Me autem propter innocentiã assumpsisti, & confirmasti in conspectu tuo in æternum. Quinto principaliter
Psalm. 40. est confirmatio prophetalis eloquẽtię, quia scilicet, quod prophetę prędixerũt Deus, adimplendo in eis veritatem, confirmat: vel quia eorum verba miraculis
Marc. Vlt. confirmat Deus, vt in Marco. Illi autẽ profecti prædicauerunt vbique domino cooperante, & sermonem confirmãte sequentibus signis. Quod dicit, quia sermo per opera confirmatur. Inter cætera autẽ per Prophetas promissa, hoc fuit, quòd verbum Dei ex Iudæis assumeret carnem, & hoc opere fuit confirmatum, quando verbum caro factum
Rom. 15. habitauit in nobis: vnde ait Apost. Dico Iesum ministrum fuisse circuncisionis propter veritatem Dei, ad con firmandas promissiones patrum, & sic nobis confirmata est Dei misericordia, quia misterium incarnationis Christi promissum, opere est adimpletum. Et ad istum intellectum nunc ait psalmus. *Quoniam confirmata est super nos misericordia eius*, quia Christum, quem Deus misericorditer promisit, veraciter dedit propter quòd. *Veritas Domini manet in æternum*. Sexto autem principaliter est confirmatio super naturalis iracundiæ, sicut enim beati confirmati sunt in gloria, sic & damnati cõfirmati in miseria, de quibus dicitur in Apocal. capit. decimo quinto, quòd in illis confirmata est ira Dei.

E *Dicat nunc Israel, quoniã bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.* Ver. 2409. Psal. 117.

NOtandum, quòd quamuis solus Deus sit essentialiter bonus, isti tamen homines, non per se, sed participationem diuinæ bonitatis, boni dicuntur, & multipliciter. Quia quis dicitur bonus, ratione puritatis, & munditiæ; ratione veritatis, & scientiæ; ratione honestatis, & decentiæ; ratione pietatis, & clementiæ; ratione fidelitatis, & credentiæ, ratione humanitatis, & patientiæ. *Bonus quis dicitur virtute multipliciter.*
Primum patet, quoniam sicut malitia
F reddit hominem malum, sic & puritas bonũ, vnde de Tobia, & eius genere dicitur quòd ipse, & omnis generatio eius in uita bona, & in sancta conuersatione permansit, ita vt accepti essent tam Deo, quam habitatoribus in terra. Et *Tob. 14.* ista bonitas an sit in homine perfecta, vel simulata, laude exhibita probatur, vt ostendit Greg. Cum humana lingua *Greg. 22. moral. 8.* de bono laudamur, occulta pulsatione requirimur, quid de nobis ipsis sentiamus, superba mens, etiam cum de se falsa bona dicuntur, exultat, quia nõ apud Deum, qualiter viuat, sed apud homi- *Laus exhibita probat an quis sit vere bonus vel ficte.*
G nes, qualiter innotescat, excogitat, iudicium enim de se omnipotentis Dei despiciens, & solum hominum quærens, inter auditas laudes extollitur, & quæ solum hoc quæsierat, de brauio operis delectatur. At contra bonorum cor, bona quæ de se audit, aut minime recognoscit, & quia falsa dicũtur metuit, an certe & si illa adesse veraciter scit, eo ipso formidat, ne ab æterna Dei retributione sint perdita, quò hæc considerat hominibus diuulgata, pauetque vehementer, ne spes futuri muneris in mercedẽ permutetur, transitorij fauoris. Qua ex
H re agitur, vt bonorum animus magnolaudum suarum igne crucietur, & subdit. Nam qualis sit unusquisque, scilicet *Ibid. c. 9.* an bonus, vel malus, in eo, q laudatur, ostenditur. Vnde de quolibet vera puritate bono dicitur Act. 11. Quòd erat *Act. 11.* vir bonus plenus Spiritusancto. Secundum patet, quoniam sicut vera sapientia inter maxima bona computatur vt habetur Sap. 7. Sic ex consequenti bonitate sapientiæ quis merito dicitur bonus. Vnde de Doctorib. ait Apostolus

Petrus.

1. Petr. 4. Petrus. Sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei sequitur, si quis loquitur quasi sermones Dei, & summo Doctori Christo ratione sapientiæ dicitur. Bonus es tu, & in bonitate tua doce me. Et hinc est, quod si vera sapientia cupimus informari, bonorum vitã, quasi in libro sapientiæ legendo, considerare debemus, ut ostendit Greg. dicens. Qui enim plenissime vult intelligere qualis est, debet conspicere eos, qualis nõ est, ut ex bonorum hominum forma metiatur, quanto ipso deserto bono deformis est. Ex bonis quippe, quibus plenissime bona adsunt, perpendit recte, quæ bona sibi minus sunt, atque illorum pulchritudine cõspicit fœditatem suam, lucem namque conspicere debet, qui vult de tenebris iudicare, peccator namque incognita vita bonorum semetipsum nullatenus peccatorem comprahendit. Bonorum ergo debemus vitam conspicere, ut subtiliter deprehendamus nostrã, bonorum enim species, quasi quædam forma imitanda nobis proponitur. Vita.n. lectio est vita bonorũ. Quid enim potest bonus diuina sapientia doctus, nisi bona proferre? vnde in Luc. Bonus homo de bono thesauro profert bonũ. Tertium patet, quoniam si prouidere debemus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus, consequẽs est, ut bonus vir etiam bonitate vitæ exterioris bonus debeat apparere, ut suæ bonitatis alios relinquat hæredes, vt dicitur in Prouerb. Bonus relinquet hæredes filios, & nepotes, latens enim virtus posteris non relinquit exemplum. Ideo bonis dicit Saluator: Sic luceat lux vestra, vt videant opera vestra bona, quasi dicat secundum Hilarium, Illuminate docentes, ut non tantum vestra audiant verba, sed ut & opera videant bona, per illos enim, qui bona faciunt, & docent magnificatur Deus, quoniam disciplina Domini ex moribus familiæ demonstratur, vnde dicit Apostolus. Quod bonũ est tenete, ab omni specie mala abstinete vos, & Ecclesiasticus. Curam habe de bono nomine. Quartum patet, quoniam si bonum sui ipsius est communicatiuum, secũdum Dionysiũ, sequitur, quòd pietas, quæ in communicatione sui ipsius, & suorum consistit,

Greg. 24. mor. c. 5.

Vita bonorũ est vita lectio.

Luc. 6.

Prou. 13.

Matth. 5.

1. Thess. 5.

Eccl. 11.

Psal. 118.

A reddit hominem bonum, ratione cuius virtutis Christus se bonum dicit. Ego sũ pastor bonus, & rationem adiungit, dicẽs, bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Et ideo, vt bonitatis eius formam imitemur, necesse est primum, bona nostra exteriora clementer indigentibus impendere, demum si necesse fuerit pro ipsis & mortem subire, vt deducit Greg. in homilia. Et taliter boni sunt recti corde, de quibus dicit psalm. Benefac Domine bonis, & rectis corde. Quintum patet, quoniam fidelitas hominem Deo, & hominibus gratum reddit, & bonum: vnde seruo fideli dicitur, B Euge serue bone, & fidelis. Sextum patet, quoniam sicut sine timore Domini nullus potest iustificari, nec dici bonus, sic nec sine humilitate, quæ diuinũ includit timorem. Bonum mihi Domine, quoniam humiliasti me &c. Ex quibus omnibus potest concludi, quod Deus est summe bonus, quia omnes dictæ virtutes, quæ hominem reddunt bonum, essentialiter sunt in Deo, vel Deus sunt. Ideo. *Dicat nunc Israel quoniã bonus &c.*

Io. 10.

Psal. 124.

Matth. 25.

Psal. 118.

C *Dicat nunc domus Aaron, quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius.* Ver. 2050. Psal. 117.

VT Clerici, & Prælati subditis misericordiam Dei ostendant, quatuor conditiones debent habere, quia. s. debẽt esse, luminosi per rectam informationem, operosi per sanctam occupationem, gratiosi per piam cõuersationem, animosi per iustam correctionem. Propter primum dicitur illis. Diligite lumẽ sapientiæ, qui præestis populis: hi enim sunt stellæ, de quibus dicitur. Posuit stel D las in firmamento cœli, vt lucerẽt super terram, ac præessẽt diei, ac nocti, id est, clericis, atque laicis. Vnde Gregor. ait. Cum is, qui subest, deuiat ad obsequiũ, restat proculdubio, vt is, qui præest, seruiat ad verbum &c. Sed timendum est, quod de illis possit dici illud Ioelis, Sol, & Luna obtenebrata sunt, & stellæ retraxerunt lumen suum. Sol & Luna sunt maiores Prælati, sed stellæ minores. Secundo debent esse operosi, s. prædicando, sacrantes, administrando, debiles visitando, & recreando &c. vnde Apostolus

Sap. 6.

Gen. 1.

Gregor. 22. mor. c. 28.

Ioel 2.

Rom. 12.

quoniam coniunctus decurrẽtibus, mox statum suum animus perdit, nã præsentis vitæ fluctibus trahitur, qui eleuatur. Et valde demens est, qui in vnda voluitur, & plãtas figere conatur. Sed & sunt plerique, qui & si in rebus transitorijs nequaquam fiduciam ponunt, eã tamen sibi ad vsus necessarios abunde adiunt, mente tacita lætantur. Qua in re dubium non est, quia tunc quisque minus dolet, q desint æterna, quãto magis gaudet, q adsint temporalia: & qui minus dolet, q desunt temporalia, interius expectat, vt adsint æterna. Hæc Greg. Et ideo dicitur: qui confidit in diuitijs corruet, talis enim confidentia æternam vitam excludit, dicente Christo. Filij, quàm difficile est confidentes in pecunijs in regnum Dei introire; vnde talẽ confidentiam sequitur confusio. Quid gloriaris in vallibus, defluxit vallis tua, quæ confidebas in thesauris tuis &c. per vallem enim intellige terrenorum abundantiam iuxta illud. Valles abundabunt frumento. Secundo confidunt aliqui in personali sanctimonia. Quidam enim aliqua sua bona opera considerantes, & nulla aliorum bona, aliorum autem mala, & non sua volentes attendere, in se ipsis superbe confidentes cæteros despiciunt. De quorum numero fuerat ille Pharisæus, qui stans apud se hęc orabat. Gratias tibi ago Domine, quia non sum sicut cæteri hominum, &c. Ille enim in se ipso de sua sanctitate confidit, qui bona, quæ facit, nõ Deo, sed sibi attribuit: Quod maximæ superbiæ est signũ. Vnde Theophilactus super Luc. d. Quia.n. superbia, plusquam aliæ passiones vexat hominum mentes, ideo crebrius de hac nos Dominus admonet. Est autem superbia Dei contemptus. Quoties enim animus non Deo, sed sibi ascribit bona, quæ facit, quid est aliud quàm Dei negatio? Causa ergo confidentium in se ipsis, non autem totum attribuentium Deo, sed ob hoc etiam cæteros contemnentium, parabolam proponit; Ostendens, q iustitia hominum, quamuis approximet Deo, si tamen assumat superbiam, ad infimum deijcit hominem. Et hoc est, quod dicitur in Eccles. Destructi sunt confidentes suæ virtuti. Ideo.n. sic confidentes suæ virtuti destructi di-

Prouer. 11.
Mar. 10.
Hier. 49.
Psal. 64.
Luc. 17.
Theophil. in Luc.
Eccles. 16.

A cuntur, quia tales deserit Dominus. Nullus ergo, quantumcunque iustus, de sua iustitia confidere debet, sed semper timens de casu debet esse suspectus. Vnde cuilibet in se ipso de sua iustitia confidenti dicitur. Obriuit Dominus confidentiam tuam, & nihil habebis prospe rum, &, Qui confidit in corde suo, stultus est. Tertia est confidentia exterioris apparentiæ, s. hypocritarum, qui solum de exteriori apparentia curantes, de interiori non curant. Tales idolum videntur colere, quoniam idolum exteriorem animatæ rei formam prætendit, cuius

B veritate interius caret; sic faciunt omnes hypocritæ. Ideo de talibus dicitur in psal. Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis. Vnde quantum tales idolo sint similes, ostendit Greg. super illud Iob. Tela aranearum fiducia eius d. Bene hypocritarum confidentia aranearum telis similis dicitur, quia omne, quod ad obtinendũ gloriam exsudat, vętus vitæ mortalis dissipat. Nam quoniam bona æterna non quærunt, bona temporalia cum tempore amittunt. Pensandum quoque est, q fila araneæ per ordinem ducit, quia sua

C hypocritæ, quasi sub distinctione, disponunt &c. Verè enim confidentia hypocritarũ similis dicitur telæ araneæ, quæ cum magno ordine, &, vt ita dicam, distinctione texitur, sed a subito flatu dissipatur: vnde cuilibet tali dicitur. Hæc est ciuitas gloriosa habitans in confidentia. Sequitur, quomodo facta est in desertum cubile bestiæ? Quarta est confidentia mundialis eminẽtiæ, scilicet illorũ, qui confidunt in temporali potẽtia, vel aliorũ amicitia, vel in robore proprio, de quibus dicitur, Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarũ suarum

D rum gloriantur. Sed quàm vana sit ista cõfidentia, multa naturæ ostẽdunt exẽpla. Nonne multoties, quod fortius est à debiliori superatur? Nonne petrã fortissimam aqua suis guttis excauat? Nonne ferrum sua rubigine consumitur? Cetus piscis magnus à cocodrilo paruo sæpe occiditur, elephas ab vnicornio in pe ctore sæpe perforatur. Nonne gigas ille fortissimus Golias à puero Dauid superatus fuit, & capite truncatus? Samson ille fortissimus ab vna muliercula captus.

Quòd nemo debet confidere in sua iustitia.
Hier. 2.
Prouer. 8.
Psal. 113.
Gregor. 8. *mor.* 19.
Confidẽtia hypocritarũ similis telæ araneæ.
Soph. 2.
Psal. 48.
Confidẽtia in potentia mundi, vel in propria virtute, est vana.

Hier.17. ptus fuit, & ligatus? Ideo dicitur maledictus homo, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. Et consimiliter de confidentibus in potentia mundi: nam Cæsar potentissimus Imperator orbis, stilis ferreis fuit occisus. Nero Imperator fuste se ipsum perforauit. Ille inuictissimus Alexander, nonne amicorum veneno fuit occisus? Quàm vanū est ergo confidere in potentia mundi, vel proprio robore. Ideo psal. Nolite Psal.145. confidere in Principibus in filijs hominum, in quibus non est salus. Quinta est cōfidentia sæcularis sapientiæ. Quāti sunt hodie, qui in astutia verborum, & stilo sapientiæ sæcularis confidunt cæteros posse suppeditare, & ad suum libitum ducere mundum, cum tamen tales interius vera scientia vacui cæci sint, & duces cæcorum; vnde cuilibet talium Rom.2. dicit Apostolus. Confidis te ipsum ducem esse exterorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorē insipiētium, lumen infantium. Qui ergo alios doces, *Confidētia in sapientia sæculari vana.* te ipsum non doces? &c. Non enim in ista sæculari sapientia est confidendum, quia non solum in se confidentibus, est causa mortis temporalis, sed etiam æternæ. Quid profuit Catoni sapiētia sua, in qua plurimū confidebat, vt per eā potestati Cæsaris inuidens se occiderit propria manu? Quid Senecæ, qui propter ipsam coactus fuit sibi eligere mortem? Quid Achitophel, qui propter eā semel deceptus, si ipsum laqueo suspendit? Et Prouer.12. ideo dr, Qui confidit in cogitationibus suis impie agit. Sexta est confidentia spiritualis innocentiæ, & de ista dictum est psal.24. Istis omnibus ergo confidētatis ait psal. *Bonum est confidere in Domino, quàm confidere in homine.* Et est Spiritus sanctus. *Bonum est confidere in Domino*, quia in se confidentes adiuuat, & protegit. *Quàm in homine*, qui nec se ipsum sine Domino, nec alios potest adiuuare.

Ver.23 17. *De quo nō implebit manum suam qui metet, & sinum suum qui manipulos colliget.* Psal. 128.

Notandum, quia dicit. *Qui manipulos colliget*, quòd triplex maxime est colligere, quo messores Angeli sinū suum implent colligendo, scilicet colli-

E gere credulitatis euangelicæ, humilitatis, & reuerentiæ, pietatis, & clementiæ. Primum est colligere credulitatis euangelicæ, quæ quidem studendo, audiendo, & orando colligitur. Ista collectio nobis figuratur in collectione mannæ; Ego pluam vobis panem de cœlo egrediatur populus, & colligat, quæ sufficiūt: Exod. 16. Quid enim per istum panem celestem, nisi verbum Dei intelligimus, quod mētē reficit sicut panis materialis corpus? Vnde dicebat Christus. Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo &c. Matth. 4. Hunc panem colligamus per deuotio-

F nem & fidem, sic tamen, vt in die sexta duplicem mensuram habeamus, ad denotandum, q verbi diuini intelligentia colligitur maior in processu temporis, quam in principio. Quod notat Origenes prædicta verba exponendo dicens, *Origen. in Matth.* tempore, quo primo illuminamur, & ad fidei accedimur lucem, verbi diuini intelligentiam colligere nō possumus plene: quia perfectæ doctrinæ nondum facti sumus capaces. Sed post longa exercitia, post profectum plurimum, cum proximi sumus ad finem perfectionis: tunc capaces effecti manna diuini verbi pos-

G sumus plenius colligere, quod prout vult vnusquisque reddit saporem in ore, per quod fiet tibi secundum fidem tuā. Et tu ergo si verbum Dei, quod in Ecclesia prædicatur tota fide, & deuotione colligas, fiet tibi, quodcunque desideras. Si tribularis consolatur te, dicens: Cor contritum, & humiliatum Deus nō spernit. Psalm. 50. Si lætaris prosperis, futura tibi gaudia accumulat dicens, lætamini in Domino, & exultate iusti. Psalm. 31. Si iracundus es, dicit tibi. Desine ab ira, & derelinque Psal.36. furorem. Si in doloribus sis, sanat te dicens, Dominus sanat omnes languores Psal 102.

H tuos. Si paupertate consumeris, consolando te dicit. Dominus eleuat a terra Psal. 112. inopem, & de stercore erigit pauperē. Si tamen illud infideliter colligit, nec illud comedit, sed abscondit, vermes ex eo ebulliunt: nec turberis, si ad hoc ducitur verbum infideliter collectum, vt vermis fieri putetur, ipse.n. ait, Ego sum vermis, & non homo. Sicut.n. ipse est, qui fit alijs in ruinam, alijs in resurrectionem, iuxta varios ipsum colligentium modos: ita ipse est, qui vt manna *Sacra scripturæ, & verbi Dei multiplex vtilitas.* Psal. 21. fidelibus

fidelibus dulcedo mellis, infidelibus autē efficitur vermis. Ipse est enim sermo Dei, qui iniquorum mentes arguit, & correctionum speculis conscientias erudit. Ipse est, qui ignis efficitur eis, quibus aperit scripturas, qui dicunt, nonne cor nostrum ardens erat in nobis &c. *Luc. 24.* Alijs autem ignis est, qui cremat spinas de terra, comburens mala, i. malas cogitationes in corde consumit. Hic est peccatoribus vermis arguens, qui nunquā moritur, & ignis qui non extinguitur: iustis autem ipsum fideliter colligentibus dulcis permanet, & suauis, dicente psalm. Gustate, & uidete, quoniam suauis est Dominus. *Psal. 33.* Hæc ille. Istius panis collectio non attenditur pœnes mensuram, sed pęnes deuotionem, propter qđ de ipso dicitur. *Exo. 16.* Filij Israel collegerunt manna, alij plus, alij minus, nec tamen qui plus collegerat, habuit amplius. Quod ideo dicit, quia in collectione verbi Domini, non qui plura audit, sed qui deuotior, ille magis saturatē. Cuius figuram ostendit Ruth, quæ non plena manu spicas colligebat, sed illas mendicando, quę messorum manus euadebāt, vnde dicebat. *Ruth. 2.* Vadam in agro & colligā spicas, quę metentiū manus euadūt, &c. Vbi per agrum scripturam sacram intellige, per spicas autem, quæ metentiū effugiunt manus, sententias sanctorum Patrum accipe. Vnde Greg. ait. *Greg. 16. mor. 20.* Non miteris per spicas patrum significari sententias, quia dum sępe per figurata eloquia profe untur, ab eis tegumen litteræ, quasi ab eis aristatum paleam subtrahimus, vt medulla spiritus reficiatur. Sic ergo spicas colligere, est sententias patrum non superficialiter, sed diligenter inuestigare, & ab aristis locutionis velatæ denudare. Secunda est collectio humilitatis &c. colligere.n. est sparsa p loca diuersa in vnum congregare. Superbia spargit in pluribus cogitationibus mentem, sed humilitas colligit ad vnū primum omnia referendo. Istam humilitatis collectionem notabat Saluator, dicens. Colligite quæ superauerūt fragmenta, ne pereant, per hoc ad humilitatis opera illos inducens. *Io. 6.* Vnde Chrisost. in expositione dictorum verborū quærit. Quare non turbis, vt colligerēt fragmēta præcepit Iesus, sed suis discipulis?

A Et respondet, dicens. Discipulis præcepit colligere fragmenta, quoniam hos maxime ad humilitatem erudire volebar, qui orbis terrarum debebant esse magistri. Huius collectionis humilitatis figura habetur in libr. Reg. vbi illa mulier Sareptana dixit ad Heliam. *3. Reg. 17.* Colligo duo ligna, vt ingrediar, & faciam illud mihi, & filio meo, vt comedamus, & moriamur. Vbi attende multa, quę nos ad collectionem humilitatis inducunt, ibi.n. ponitur Crucis meditatio: Colligo duo ligna, mentis habitatio, ibi, vt ingrediar. Grata communicatio, ibi. Vt *Ad humilitatem, quæ nos præcipue inducant.* B faciam mihi, & filio meo, mortis cogitatio, vt comedamus & moriamur. Primū patet, quia Christus considerata crucis humilitate, in qua Christus vsque ad mortem se pro nobis humiliauit, cor humanum præcipuum humilitatis colligit exemplum. Vnde glossa ad Philipp. ait. *Gloss. ad Philip. 2.* Ecce colligimus in cruce humilitatis exemplum, & superbiæ medicamentū. Quid ergo intumescis ò homo? ò pellis morticina quid tenderis? quid inflaris? Princeps tuus Christus in cruce humilis est factus, & tu superbis? Caput humile, & membrum elatum res est monstruosa. C Et ista crucis meditatio notatur, cum dicitur Colligo duo ligna. Quid enim expressius per duo ligna significatur, quam crux Domini, quæ ex duobus lignis cōposita fuit, quorum vnum erectum, & aliud transuersum erat. Et sic duo ligna colligere est crucem Domini per humilitatem in suo ponere corde, ex quo sanctorum exemplo ad Dei accēdimus amorem, vnde Hieter. *Hier. 7.* Filij colligunt ligna, & patres succendunt ignem. Secūdum patet. Quando.n. homo se ipsum infra se ipsum colligit, seipsum confiderans, statim ducitur ad humilitatē, pro- *Mich. 6.* D pter quod dicitur. Humiliatio mea in medio tui, & hoc in dicta auctoritate notatur, cum dicitur, ut ingrediar. Ingreditur enim qui affectiones suas in corde suo colligit, & non per exteriora mente vagatur, vnde in Genes. *Gen. 49.* Collegit pedes suos super lectum, per pedes.n. affectiones, sed per lectum mentem, in qua quiescere debemus intellige. Tertium patet, quoniam quanto quis alteri per amorem se communicat, tanto amplius erga illum colligit humilitatē,

Sic

Sic enim videmus, quòd pater, quia filio suo communicat amorem, ideo vt ipsum inducat ad bonum se humiliat illi. Et hoc notatur, cum dicitur. Vt faciã illud mihi, & filio meo: qui enim se alteri per amorem non communicat, omnes dispergit virtutes, dicente Christo.
Luc. 11. Qui non colligit mecũ dispergit. Quartum patet, docet enim experientia, quòd pauo, quando ex pulchritudine pennarum suarum gloriatur, quòd si ad pedes suos aspiciat, statim humiliatur, caudã deponit, & pennas extentas colligit in vnum: per pedes enim, qui sunt vltima pars corporis, accipe finem vitæ, scilicet mortem, cuius consideratio omnẽ gloriam vanam excludens ad humilitatem inducit, & hoc notatur, cum dicitur, & moriamur, idest, vt nos morituros consideremus: & de ista collectione dicitur.
Iam enim colligam te ad patres tuos.
2. Para. 34. Tertia principalis collectio est pietatis &c. Sic enim dicimus, nos pietate pauperes, & peregrinos colligere, quando eis impendimus misericordiam. Sic & Christus, per opera misericordiæ se collectum in iudicio, dicet. Hospes erã, & collegistis me. Et nota quòd colligere tantum est intrinsecum operibus misericordiæ, quòd competit iã facienti, quã recipienti. De facientibus. n. dictum est. Hospes eram & collegistis me: de recipiẽtibus verò dicitur. Dante te illis colligent &c. Qui ergo per misericordiam alios colligunt, & ipsi per gratiam, & gloriam colliguntur à Deo, & separantur à malis. Viri misericordiæ colliguntur, & nõ est qui intelligat, à facie enim malitiæ collectus est iustus. Ad propositum ergo clarum est, quòd nullo prædictorum modorum angeli colligent in iudicio malos, ideo de ipsis dicitur. *De quo non implebit manum suam, qui metet, & sinum suum qui manipulos colliget.*

Coll. signãt pietatem, et hospitalitatem fecisse. *Matth. 26.* *psal. 103.* *Isa. 57.*

Ver. 2413. Psal. 136. *Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui.*

ADhæsio mala, qua Diabolo adhæremus multiplex est, scilicet carnalitatis, & luxuriæ, qua in malis violatur castitas, cupiditatis, & auaritiæ, qua in duris exulatur pietas: præsumptionis ac superbię, qua in altis ignoratur humi E litas. Primum patet, vt luxuriosus amore polluto adhæret mulieribus. Sic. n. Sichem filius Hemor adhæsit Dinæ filiæ Iacob. Locutus est Hemor ad Iacob & ad filios suos, dicens, Sichem filij mei anima adhæsit Dinæ filiæ vestræ. Et istam adhæsionem vitare nos docet Apostolus, dicens. Nescites, quòd corpora vestra membra sunt Christi: tollens ergo membrum Christi faciam membrũ meretricis? absit. An nescitis, quòd qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur cum ea? Si ergo talis adhæsio luxuriæ est detestabilis: quãto magis in clericis, F & sacerdotibus? Vnde Petrus Damianus exponens dicta verba Apostoli, dicit, ait Apostolus, qui adhæret meretrici unum corpus efficitur cum ea. Cur ergo o tu sacerdos, qui sacrum dare i. sacrificium Deo debes offerre, te ipsum primum maligno spiritui nõ vereris victimam immolare? Fornicans enim, à membris Christi abscideris, & corpus efficeris meretricis, apostolo attestante, qui ait. Qui adhæret meretrici &c. Quid tibi cum corpore Christi, qui per illecebrosam carnis luxuriam membrũ factus es Antichristi? Quæ enim socie- G tas lucis ad tenebras? Si ergo saluator noster tantopere dilexit floridi pudoris integritatem, vt non modo de virgine nasceretur, sed etiam à nutritio virgine tractaretur, & hoc cum adhuc vagiret in cunis, à quibus nunc obsecro vult tractari corpus suum cum iam immensus regnat in cęlis? Si mundis attingis voluit manibus in præsepio positus, quantam nunc corpori suo vult adesse munditiam, iam in paternæ maiestatis gloria sublimatus? Hæc adhæsio non libertatẽ præstat, sed mentem Diabolo subijcit. In cuius figuram de filio prodi- H go, qui substantiam suam dispos uit cũ meretricibus dicitur, quòd cæpit egere, & adhæsit vni ciuium regionis illius, qui misit illum in villã, ut pasceret porcos, quia talis Diabolo subiugatur. Secundum patet, omne enim graue faciliter graui adhæret, vnde quia terra est grauis, & aurum graue, ideo ipsum aurũ faciliter terræ adhæret. Et cõsimiliter cor auarum, quia terrenis est plenum, graue est, & faciliter adhæret terrenis. Quod deplorans psal. ait. Adhæsit pauimento anima

Gen. 34. *1. Cor. 6.* *Petrus Damianus super 1. ad Corinth.* *Luxuria in Sacerdotib. est detestabilis.* *Nolent hæc verba lubrici sacerdote.* *Luc. 15.* *Psal. 118.*

anima mea, viuifica me secundum verbum tuum. Quid enim per pauimentũ, quod pedibus calcatur, & subijcitur, nisi ipsa terrena significantur? Tunc ergo quis adhæret pauimento, quãdo terrenam substantiam non sibi subijciẽs, ipsi seipsum per amorem coniungit, & illi si subijcit. Et sic cum terrena substãtia sit grauis, sibi adhærẽtem interficit.
2. *Reg.* 18. In cuius figuram de Absalone dicitur, quod caput Absalon adhæsit quercui, & illo suspenso mulus transiuit. Absalon. n. quod interpretatur, patris nostri amaricatio, significat auarũ qui terrena Deo præponit, & sic despiciens patrem suũ Deum, quantum est ex se amaricat illũ. Mulus autem est ipsa caro nostra, quæ de se cęca est. Super istũ mulũ sedet auarus, quia auari præ cæteris carnem domãt, & subijciũt, quinimò nec carnis necessaria audent ministrare vnde Eccles. *Eccl.* 2. Est aliud malum, quod uidi sub sole, & quidem frequẽs apud homines. Vir cui dedit Deus diuitias, nec tribuit ei potestatem, ut comedat ex eis. Quercus autem arbor ramosa, & fructum porcorũ producens, est ipsa auaritia, ex qua multi rami peccatorum procedunt, fructũ porcorum facit, quia homines, vt porcos cæteris abominabiles reddit. Sedet ergo super mulum Absalon, dum auarus suæ carni dominatur, sed huius caput adhæret quercui, quia caput suæ mentis auaritiæ conglutinatur. Et sic quercui suspẽsus, in anima similiter moritur & corde. Tertium patet: res enim grauis si collocari debeat in alto, ibi per se stare non potest, nisi alteri rei adhæreat, superbia autem, quæ grauis est, & tendit ad ima, vt in alto stare possit, alijs adhęret, & cum alijs vnitatem fabricat, ne stans in alto cadat, vnde de adhæsione superborum, dicitur, vna alteri adhæret, & tenentes se nequaquam separabuntur, quia semper magis vniti, minus corripi possunt, ut deducit Greg. De ista ergo adhærentia superborum squamis piscium figurata, dicitur Ezechiel. Vniuersi pisces tui squamis tuis adhærebunt. Quod ideo dicit, quia omnes superbi, vt fortiores existant squamuis adhærẽt Diaboli. Vnde in persona omnium peccatorum nunc ait psal. *Adhæreat lingua mea faucibus meis.*

Iob 41. *Greg.* 33. *mor.* 28. *Ezech.* 29.

Additionum Tertij Tomi Finis.

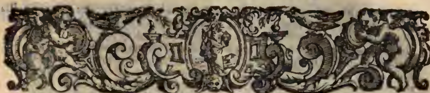

TABVLA VERSICVLORVM OMNIVM IN TOTO PSALTERIO

contentorum iuxta Alphabeti ordinem.

Prior numerus pagellam, secundus Tomum notat.

benedi-

deduc

et

et

in

mino-

nolite

qui

ſuſ ci-

Finis Tabulæ verſiculorum.

PRINCI-

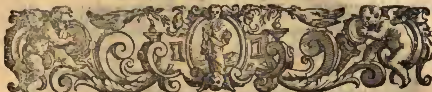

PRINCIPALIVM SENTENTIARVM

QVAE IN COMMENTARIIS continentur Annotatio alphabetica.

NVMERVS AVTEM VERSICVLOS REFERT quibus Commentaria subiunguntur.

A

acedia

aquilo

benedi-

C

christus

christus

confusio

Con-

dominari

E

ecclesia

exalta-

expro-

Ficus

filius

gentils

 gratia

iudaorum

iustitiam

M

malus

mons

P

passio

peccans

peccato-

perfectio

plaga

prophe-

S

Vide,

sol

ſuper-

tempe-

terra

Visio

Vulgus.

FINIS.

ANNOTATIONVM SENTENTIARVM,

quæ in Additionibus continentur.

A

Gra-

Indicis Additionum Finis.